

ପଂକ୍ତୀରମୋହନ ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ

ଫକୀରମୋହନ ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ

ପ୍ରଥମ ଫକୀରମୋହନ

ଦ୍ଵିତୀୟାବଳୀ

ଫକୀରମୋହନ ବାଲୁବଜାର

ସମ୍ପାଦକ ଫକୀରମୋହନ

କଟକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା ସୋର

ବାଲୁବଜାର - କଟକ ୨

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

କଟକ ସ୍ମୃତେଶ୍ଵର ସ୍ଵାମୀ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୭୩

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

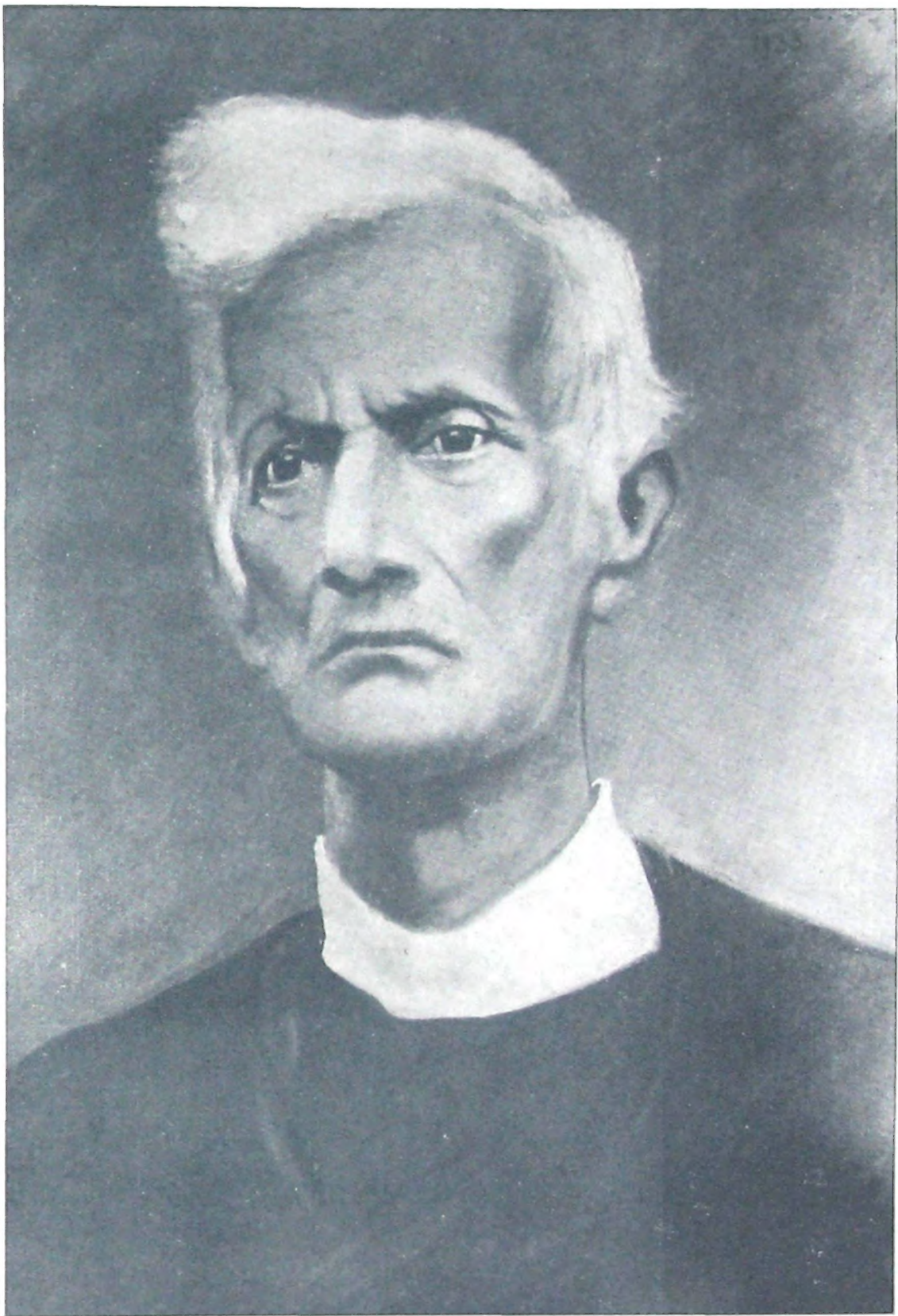
ପ୍ରସାଦ ପ୍ରେସ୍, କଟକ-୨

ବିକ୍ରି ମୂଲ୍ୟ :—

ବନ୍ଧା—ପଚାଶ ଟଙ୍କା

ଅବନ୍ଧା—ପଞ୍ଚତ୍ଵିଂଶତି ଟଙ୍କା

(Price Revised 15 th. January 76)

ବ୍ୟାସକବି ପକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଜନ୍ମ—୧୮୪୩ ଜାନୁଆରୀ

ମୃତ୍ୟୁ—ଜୁନ ୧୪—୧୯୧୮

ଗ୍ରନ୍ଥ ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧ । ଉପନ୍ୟାସ ଭାଗ

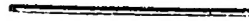
୧

୨ । ଗଳ୍ପ ଭାଗ

୫୭୩

୩ । ପରିଶିଷ୍ଟ

୬୪୫

ଭୂପନାଥ ଭୁଗ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	୧
୨ । ମାମୁ	୧୧୯
୩ । ଲଞ୍ଜମା	୨୭୩
୪ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ	୩୭୫

ଭୂମିକା

(ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ)

ଓଡ଼ିଆରେ ଚିତ୍ରବିନୋଦନ ସୁପ୍ରାଠ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ନାହିଁ, ଏ ଅପବାଦ ଅନେକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ଅନେକ ପୁଲରେ ଆନ୍ଦେମାନେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟିତ ମର୍ମର ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ଲଜ୍ଜାରେ, କ୍ଷୋଭରେ ନିତମସ୍ତକ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ଆନ୍ଦେମାନେ ଜାଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅନେକଙ୍କ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏ ଶ୍ରେଣୀର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ଅମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକ ଆନୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି । ସେ ସବୁଥିରେ ପରିପକ୍ୱତା ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶନର ପରିଚୟ ଅତି ଅଳ୍ପ ପାଇଅଛନ୍ତି । ଉପଯୁକ୍ତ ସାଧନା ଓ ଭୂପୌଦର୍ଶନ ନ ଥିଲେ ଯାହା ହୁଏ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାହିଁ ଦିଶିଅଛି । ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ର ଲେଖକ ମହାଶୟ ଉତ୍କଳଭୂମିର ଜଣେ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ସୁପ୍ରଗଣ ସାହିତ୍ୟ-ସେବକ । ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅଛି, ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସହଜ, ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସରଳ ମଧୁର ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ତତ୍ ପ୍ରଣୀତ ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ତାହାର ଉତ୍କଳ ପ୍ରମାଣ । ଏହା ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚିତ୍ରବିନୋଦନ, ସୁପ୍ରାଠ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ କିମ୍ଭୂତ ପରିମାଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ, ଏହି ଆଶାରେ ଆନ୍ଦେମାନେ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହେଲୁ । ପରନ୍ତୁ ଏହା ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ଖଣ୍ଡାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠକଗଣ ଏଥିପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରାଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିବାର ଆନ୍ଦେମାନେ ଜାଣିଅଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଆନୁମାନଙ୍କୁ ଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ସମୁତ୍ସାହିତ କରିଅଛି । ଇତି ।

ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ

-୧-

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଜଣେ ମଫସଲର ଜମିଦାର, ମଧ୍ୟ ମହାଜନ । ନଗଦ ଟଙ୍କା କରବାରଠାରୁ ଧାନର ମହାଜମା ବେଶି । ଶୁଣାଯାଏ ଆଡ଼େ ଘର୍ବେ ରୁର କୋଶ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କାହାର କରବାର ଚଳେନାହିଁ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ । ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୨୪ଟା ଏକାଦଶୀ, ୪୦ଟା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଯେ ଗୁଡ଼ ପଡ଼ନ୍ତା, ଏକଥା ଆନେମାନେ କହିବାକୁ ଅସମ । ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଭୁଲସୀପସ ଜଳ ମାସ ଅବଲମ୍ବନ । ସେଦିନ ଉପର-ଓଳ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଜଗା ରଣ୍ଡାସ କଥା କହୁଁ କହୁଁ କହି ପକାଇଥିଲା, ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀ ଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦ୍ଵାଦଶୀ ପାରଣା ସକାଶେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଶୋଇବାଘରେ ସେରେ ଦୁଧ, ଦିଶୁ ଖଇ, ନବାଜ, ପାଚଲା କଦଳୀ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ସେ (ଜଗା) ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ବଡ଼ ସକାଳେ ଭୁକ୍କା ବାସନ ମାଜେ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଜଣକେତେ ମୁହଁ ଚୁଆଁଚୁଆଁ ହୋଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସିଥିଲେ । ଜଣେ କହି ପକାଇଲା, ଡର ପାଣି ପିଇଲେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାପ ବି ଜାଣି ପାରବ ନାହିଁ । ଏ କଥାର ଅର୍ଥ ସମା ବୁଝାଗଲା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆନେମାନେ ଅନୁମାନ କରିନେଲୁ, ଏହା ନିନ୍ଦକର କଥା । ସେ କଥା ଶୁଣି, ବରଷ ଆନେମାନେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ

ଓକଲଣ କରିପାରୁଁ । ଭାଣ୍ଡ ଶୂନ୍ୟ ହେବା କାର୍ଯ୍ୟଟା ଯେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦ୍ଵାର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ଏଥିର ବୃତ୍ତସ୍ତ ସାକ୍ଷୀ କାହିଁ ? ଶୁଣିବା କଥା ବା ଅନୁମାନ କଥା ପ୍ରମାଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆନେମାନେ ନିହାତି ନାହାନ୍ତି । ଅଦାଲତର ହାକିମମାନଙ୍କର ତ ଏହି ରାୟ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖ, ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର କହେ, ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ, ସବୁ ବାଷ୍ପୀକାର ହୋଇ ଉଡ଼ିଯାଏ । ଦୁଧ ତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ, ଜମିଦାର ଘର ଦୁଧ ବୋଲି ବିଜ୍ଞାନ ବଧୂ ଡରିବ ପର ! ପୁଣି ସେ ଘରେ ମୂଷା ଚୁରୁଚୁରୁ ଚୁଟିଆ ଥିଲେ, ଗୁରପୋକ ମଣା ମାଛ ଅବା କେଉଁ ଘରେ ନ ଥାନ୍ତି ? ପେଟପାଟଣା ପାଇଁ ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଧାଉଁଛନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ସେମାନେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପରି ହରିଭକ୍ତି ବିଳାସବ୍ରତ୍ତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ଏଥିକୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ କରିବା ମହାପାପ ବୋଲି ବିରୂପ କରୁଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପାଣ୍ଡବର୍ଣ୍ଣୀ ଘଟଣାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରମାଣ ଆଇନରେ ବିରୂପକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ବଧୂ ଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଉତ୍ତୁନା କୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଶୁକୁଆ କଥା ଶୁଣି ! ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇ ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ପାରଣା କରନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଭାରି ହସିଆର ଲୋକ । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନରୂପ ମହତ୍ତ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେ ବିଘ୍ନ ଘଟିପାରେ, ଏଥି ସକାଶେ ଜଣେ କେଉଁଟକୁ ମାଣେ ଓ ଜଣେ ଗୁଡ଼ିଆକୁ ମାଣେ ଏପରି ଦୁଇମାଣ

ଜମି ଖଜି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ଭୋର କେଉଟ ଦୁଇ ନଉତି ରୁଡ଼ା ଓ ଗୁଡ଼ିଆ କୋଡ଼ିଏ ପଲ ଗୁଡ଼ି ଦାଖଲ କରିଯାଏ । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଶାସନ ୨୭ ଘର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ବେଳ ଛଅ ଘଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ହୋଇଯାଏ । ମଙ୍ଗରାଜେ ସ୍ଵୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି । ଥରେ ପକ୍ଷରେ ରୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ି ଲଗାଇ ଦେଇ ମଙ୍ଗରାଜେ ଉଇ ପାଟି କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି କହନ୍ତି, “ଗୋସାଇଁମାନେ କହନ୍ତି, ଆଉ କିଛି ଲେଡ଼ା କି ନାହିଁ । ତେର ଜଳପାନ, ତେର ଗୁଡ଼ି ଅଛି; ମାତ୍ର ମୁଁ ଜାଣେ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଖି ବଡ଼, ପେଟ ସାନ, ଆପଣମାନଙ୍କ ପେଟକୁ ବଳି ପଡ଼ିଲଣି ।” ଏଥି ଉତ୍ତରେ କୌଣସି ପେଟବିକଳିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଳପାନ ମାଗି ବସିଲେ ସାନ୍ତେ ଢିନିଆଙ୍ଗୁଳିଆ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଯୁଞ୍ଜା ରୁଡ଼ା ଧରି ପକ୍ଷକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୋସାଇଁମାନେ ‘ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା’ କହି ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ହାକୁଟି ମାରି ଆଣିଦାଦ କରି ପକ୍ଷ ଛୁଡ଼ନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ଉତ୍ତରେ ଯେଉଁ ଏକ ନଉତି ରୁଡ଼ା ଓ ଅଧାଅଧ ଗୁଡ଼ି ବଳିପଡ଼େ, ତାହା ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗରାଜେ ସେବା କରନ୍ତି । ପାଠକ ଆପଣ ବିଚାରିବେ, ନଉତିଏ ରୁଡ଼ାରେ ସତେଇଶ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପେଟ କିପରି ପୂରିଲା ? ହରି ବୋଲି ଭାଇ, ହରି ବୋଲି ! ଏସବୁ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଉ ଲେଖା ଚଳିବ ନାହିଁ । ସୀଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ରୁଟିରେ ବାରଶତ ଲୋକ ଖୁଆଇଲେ, ପୁଣି ଗୁରୁ ପାଣ୍ଡୁଆ ବଳି ପଡ଼ିଲା । କାମ୍ୟକ ବନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁବାସାଙ୍କ ବାର ହଜାର ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ପେଟ ଧିକିଏ ଶାଗରେ ପୂରିଲା ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ହସ୍ତ ମହିମା ପ୍ରତି ଯଦି ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ଵାସ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗରାଜ ଚରିତ୍ର ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ । ଏପରି ଶୁଣାଅଛି, ତାଙ୍କର ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ ଶ୍ୟାମ ମଲ୍ଲେ ସହରକୁ

ଯାଇଥିଲେ । ପାପ ଛପା ରହେ ନାହିଁ । ସେ କୁସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପିଆଜମିଶା କୋବିଶାୟିବା ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଜଣା ରହିଲା ନାହିଁ । ଆଜିଯାଏ ରୁଡ଼ି ବଡ଼ି ରହି ଥାଆନ୍ତା, ମଙ୍ଗରାଜେ ଖୁବ୍ କମ ଖରଚରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୟାମଙ୍କ ବେଡ଼ାବାଟି ପୈତୃକ ଲାଖରାଜରୁ ୧୫ ମାଣ ଜମି ମାତ୍ର ନେଇ ଖଲ୍ଲସ କରିଦେଲେ । ମଙ୍ଗରାଜେ ଦିନେ ଶ୍ୟାମକୁ ଡାକି ମୁରବିପଣିଆ କରି କହିଲେ, “ଦେଖ ଶ୍ୟାମ, ଏଣିକି ହୁସିଆର ରହ । ମୁଁ ଥିଲି ବୋଲି ମୋ ମୁଲଜାରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ତୋତେ ଟେକି ନେଲେ ସିନା, ନୋହିଲେ ତୁ ଏକାବେଳେକେ କରସାନ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତୁ, ତୋ ସାତ ପୁରୁଷ ଅହନରକରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ । ଆଉ ମୁଁ ବୋଲି ସିନା ତୋର ମାଣ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ନେଲି, ଆଉ କେହି ଦୁଇ ଟଙ୍କାରେ ଛୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଯେତେହେଲେ ତୁ ତ ଭାଇ, କଣ ତୋତେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବ ? ହେଲେ ବିପଦ ଆପଦ ବେଳକୁ ମୁଁ—ଭଲବେଳେ କେହି ନୁହେଁ । ଏହି ସେ ଦିନ ଭାମା ଗଉଡ଼ର ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ତୋତେ ଗୁଡ଼ା ହେବାକୁ କହିଲି, ଘରେ ଲୁଚିଲୁ ଦେଖାଦେଲୁ ନାହିଁ ।”

ହାୟ ! ହାୟ ! ଯେଉଁ ନିନ୍ଦୁକମାନେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠଙ୍କୁ ହୁଣରେ ଚଢ଼ାଇଲେ, ପରମା ସଖୀ ସୀତାଙ୍କୁ ବଣକୁ ପଠାଇଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଯେ ହରିବାସର-ଉପବାସୀ, ପରୋପକାରୀ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଅଖ୍ୟାତି ରଚନା କରିବେ, ଏହା କିଛି ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ନିନ୍ଦୁକମାନେ ଯେଉଁ କଥା କହି ବୁଲିବେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନାଗୁର ହାଲତରେ ସେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ମଙ୍ଗରାଜେ ଗୁରୁକୋଣ ମଧ୍ୟରେ କାହାରି ଗୋଖୋଜରୁ ଖୋଜେ ଜମି ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବାକି ଥିଲା ଭାଇ, ଓର ଖୋଜି ଖୋଜି ଏତେଦିନେ ପାଇଲେ । ଶ୍ୟାମ ପିଆଜ ଖାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇଲା, ମଙ୍ଗରାଜ ଘର ମାଇକନିଆମାନେ ଯେ ଚମ୍ପାକୁ

ପଠାଇ ହାଟରୁ ପିଆଜ କିଣି ଆଣନ୍ତି—କଥା ଛଳରେ ଆନ୍ଦେମାନେ ମାନଗଲୁଁ, ଚମ୍ପା ପିଆଜ କିଣି ଆଣିଲୁ, ଖାଇବାର ପ୍ରମାଣ କାହିଁ? “ପଲ୍ଲୀ ଗୁଞ୍ଜନଞ୍ଜେବ”-- ମନୁରେ ଖାଇବାକୁ ଯିବା ମନା, କିଣିଲେ ପଡ଼ିବ ଦେବ, ଏ ବିଧି କାହିଁ? ମାତ୍ର ଭଦ୍ରଲୋକ ଘର ମହିଳା-ମାନଙ୍କୁ ଦୋଷାଦୋଷ ସମାଲୋଚନାକାରୀ ନିନ୍ଦକ-ମାନଙ୍କ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାରାଜ ।

— —

-୨-

ସୁନାମ ପୂରୁଷୋ ଧନ୍ୟଃ

ମଙ୍ଗରାଜେ ଗରିବର ପୁଅ ଥିଲେ । ଶୁଣାଅଛି, ସାତବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଛେଉଣି ହୋଇ ବୁଲୁଥିଲେ । ପଇସା ଅଭାବରୁ ବାପର ଶୁଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ଚାଲୁ ନିଜା ନ ଉଠିବାରୁ କାନ୍ଦୁ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନ, ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା, କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ପ୍ରଭୃତି ଦଟଣାମାନ ବିବର ରକମର । ଜଗତର କୌଣସି ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ଅଲୌକିକ ଦଟନାଶୁନ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ସବୁ କଥା ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ତେର କାଗଜ କଲମ, ତେର ସମସ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ପରିମିତବ୍ୟୟତା ସେ ଗୋଟିଏ ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ, ଏ ବିଷୟରେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହ ମଙ୍ଗରାଜେ । ଅର୍ଥମାତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ବେଞ୍ଜାମିନ ଫ୍ରାଙ୍କଲିନ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ମର୍ମ ଆନ୍ଦେମାନେ ଏହିପରି ବୁଝିଅଛନ୍ତି । କାଗଜ ବଜାରରୁ କିଣି ଆଣିବା ସହଜ, ବ୍ୟବହାର କରିବା ବଡ଼ କଠିନ । ଏଥିକୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ଠିକେ ଠିକେ ସବୁ କଥା ଲେଖି ମଙ୍ଗରାଜା ଅର୍ଥମାତ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁଁ । ମଙ୍ଗରାଜାଙ୍କ ଜମିଦାରୀର ନାମ ଫତେପୁର ସରସଣ୍ଡ, ସଦରଜମା ପାଞ୍ଚହଜାର, ଅଠେଇଶ ବାଟି

ବାହେଲ ଲଖରାଜ, ବାଜିଆଦି ପଦର ବାଟି ସତାଇଶ ମାଣ; ସତେଇଶ ମାଣ କପା ଜାଣ, ଏଥିର ଜଣେ ସାତମାଣିଆ ସରକଦାର ଥିବାର ଜନ ଅଦାଲତରେ ଅପିଲ ଦାୟର ଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ଚାଲିଶ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ମହାଜମାରେ ଖେଳୁଅଛି । ବଡ଼ଲୋକ ଘର, କଥା ବଡ଼ ଶୁଭେ । ଆନ୍ଦେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ, ୧୫ ହଜାରରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ମିଥ୍ୟା କଥା କହିବା ଆନୁମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଇନକମ୍ ଟିକସ ଇଲକା ପିଆଦାଠାରୁ ଶୁଣି ଏ କଥା କହୁଅଛନ୍ତି । ଧାନ ମହାଜମା କାଗଜ ୨୦ ବରଷ ହେଲ ରଫା ହୋଇ ନାହିଁ, ଏଥିକୁ ସଠିକ ହସାବ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଗଲ ଅଙ୍କ ସୁନିଆ ବାହାରେ ଧାନଦରଆ ସେଉଁ ପାଞ୍ଜି ଦାଖଲ କରିଥିଲା, ସେଥି ମଥୋଟରୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ଜାଣୁଅଛନ୍ତି ଯେ ଦୁଇ ହଜାର ସତ ଭରଣ ପଦର ନିଉତି ଛ ବିଶ୍ୱା ଦୁଇ କାଣି ଧାନ ଅମାରରେ ଜମା ଅଛି । ଘର ପାଞ୍ଚ ପରସ୍ତ । ତିନି ପରସ୍ତରେ ତିନି ପୁଅ, ଏକ ପରସ୍ତରେ ସାଥନ୍ତ ସାଥନ୍ତାଣୀ ଓ ସାନ ହିଅ ମାଲଟା ଥାନ୍ତି, ବାହାର ପରସ୍ତ କତେରି । କତେରିଘର ପାଞ୍ଚଶେଣିଆ, ଶେଣିପଟାରେ ବାଘ, ହାଣ୍ଡା, ବିରଡ଼ି, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ମାଙ୍କଡ଼ ଖୋଲା ଯାଇଅଛି । କାନ୍ଦୁ ସବୁରେ ମାଳ, ଶୁକ୍ଳ, ରକ୍ତ, ହଳଦିଆ, ପାଟଳ ବିବିଧ ରଙ୍ଗରେ ପଦ୍ମ କନ୍ଦୁର, କୁମୁଦ, ମାଲଟା ପୁଷ୍ପମାଳ, ବାନରଯୂଥ, ରାକ୍ଷସ ଶ୍ରେଣୀ ଫମ୍ପକତ ରାମ ରାଜଣ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ପୌରାଣିକ ଦଟଣାମାନ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ରାଜପୁତନାର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଉଲଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀମୁର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଟକ୍ ସାହେବ ଅନୁମାନ କରି ଅଛନ୍ତି, ଭରତର ପୂର୍ବକାଳର ଅଙ୍ଗନା-ମାନେ ଉଲଙ୍ଗ ଥିଲେ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଆନ୍ଦେମାନେ ମଙ୍ଗରାଜାଙ୍କ କାନ୍ଦୁର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇ ସାହେବଙ୍କ ମୁଖତା ଦୂର କରିପାରିଲୁଁ ନାହିଁ । ଭାରି ଚିନ୍ତିତ ସର୍ବାମଣ୍ଡଳୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ରାଧାକାଙ୍କର ଗେରୁରଙ୍ଗରେ ହାଣ୍ଡିକଳା ବୁଟାଦାର ଦାଗର ଦେଖିଲେ ଅବଶ୍ୟ ସାହେବଙ୍କର ମୁଖତା ଓ ଭ୍ରାନ୍ତି ବିଦୂରୀତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏହି

ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ଅକ୍ତିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଚିନ୍ତକର ଲୋଡ଼ିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପାଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତ ସମ୍ପାଦିତ ଅଟେ । ଚମ୍ପା ଏତେ ପ୍ରକାର ପଣ୍ଡର ଛବି ଚିତ୍ର କରିପାରେ ଯେ ସେପରି ପଣ୍ଡ କଲିକତା ଜୁଲିକେଲି ଉଦ୍ୟାନରେ (ଚିଡ଼ିଆ-ଖାନା) ଭୁଲେ ଖୋଜି ପାଇବ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗରାଜ ଉଆସ ଲଗାଇ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବଗିଚା, ବାଡ଼ି ଦୁଆର ପାଖରେ ଘର ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ, ପୋଖରୀ ବୁରି ପାଖରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛ, ତା ପଛକୁ କଦଳୀ, ଆମ୍ବ, ପଣସ, ଓଆଉ ଗଛ । ବଗିଚା ପଥର ବୁରିପାଖ ସୁନାର ଖାଇ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ପ୍ରାଚୀର ପରି ବେଢ଼ି ରହିଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପରି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଲୋକ ଦୁନିଆରେ ଅଳ୍ପ ଦେଖିବ । ତାଙ୍କର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପରୋପକାର ନିମନ୍ତେ । ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଏହି ବଡ଼ ବଗିଚାଟି ଗୋବିନ୍ଦପୁର ହାଟର ସ୍ଥିତି ଓ ଉନ୍ନତର ମୁଲ୍ୟାଧାର ଅଟେ । ବଗିଚାର ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ, ବାଇଗଣ, କଖାରୁ, ଖଡ଼ାଠାରୁ ଲଙ୍କାମରିଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଯାଉଥିଲେ ହାଟର ଏଡ଼େ ଜାରି ଦେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବଗିଚାର ପରିବା ବକା ନ ସରିଲେ ଆଉ କାହାର ବକିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେ ତ ଠିକ କଥା ! ଭଲ ଜିନିଷ ଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ି ରହିବ, ଖରାପ ଜିନିଷ ଆଗେ ବନ୍ଦି ହେବ, ଏହା ତ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ହାଟ ଯେ ନିଜ ଜମିଦାରୀ ମଧ୍ୟରେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକର ହୋଇଥିଲେ ଅନ୍ୟ କଥା । ସୁନିଆ ଓ ପବ୍ ପବ୍‌ବାଣିରେ ଯେ ସବୁ କଖାରୁ, ବାଇଗଣ, କଦଳୀ ଭେଟି ଆସେ, ସେ ସବୁ ସଲଖେ ସଲଖେ ହାଟକୁ ଯାଏ । ଚୀନ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀର ତୟାର ହେଲ ଉତ୍ତରେ ସମ୍ରାଟ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଇତିହାସ ଲେଖକଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ; କାରଣ ପ୍ରାଚୀରରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, କାଲେ ସେମାନେ ଲେଖି ପକାଇବେ । ଏଥିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ନିରହଙ୍କାରୀ ପୁରୁଷ

ବୋଲି କହୁ । ମହତ୍ ଲୋକମାନେ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, କହି ବୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ପରୁର, ଆପଣଙ୍କ ନଥିର ବନାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିଲା ? ଉତ୍ତର ‘ତେର ଟଙ୍କା, ତେର ଟଙ୍କା, ମୁଁ ତ ସେଥିରେ ସରିଗଲା ।’ ପାଠକ ନିରାଶ ହେବେ ନାହିଁ, ଅଧୀର ହେବେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରହତଭୁବିଦ୍ୟାବଳରେ ସବୁ ପୁରୁଣା କଥାର ଠିକଣା ଲାଗିଯାଏ । ନଅଶ ବରଷ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ସାହେବ ଆସି ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ତୟାରରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, ତାହା ହସାବ କରି ତାଲିକା ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଲେଉଟିଆ ଶାଗ ବନ୍ଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପସ ରହିଅଛି, ଘର ତୟାର ଖରଚର କି ହସାବ ମିଳିବ ନାହିଁ ? ଦେଉଳୀନ ଗଙ୍ଗାଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ମାତୃହିୟା ପରି ହିୟା ଘରତବର୍ଷରେ ଆଜିଯାଏ କେହି କରି ନାହିଁ, କରିବ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ହତାର ସମୁଦାୟ ଜିଲ୍ଲାର କଲିଟର ସାହେବ ଡାଲି, ବୁଉଲ, ମୟୂଦା, ତେଲ, ଘିଅ, ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ କିଣି ପଠାଇବେ ବୋଲି ବଡ଼ଲଟ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚିଠି ଜାରି କରିଥିଲେ । ନବବ୍ରୀପର ରାଜା ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ସେହିପରି ମାତୃହିୟା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଖରଚର ଡାକ ମାଗି ପଠାଇଲେ । ଦେଉଳୀନ ଗଙ୍ଗାଗୋବିନ୍ଦ କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ, ଆୟୁ, ଧୂଆଁ ପସ ଖରଚର ଡାକ ପଠାଇ ଦେଇ ତାହା ଅନୁପାତରେ ସମସ୍ତ ଖରଚ ଠିକଣା ଲଗାଇବାକୁ ଯଜ୍ଞେତ କରି ଘାତା ଲେଖିଥିଲେ । ଏହିସବୁ ଜିନିଷ ଖରଦରେ ବାସ୍ତବ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଥିଲା । ନଗଦାତ ଖରଦ ଛୁଡ଼ି ସମସ୍ତ ଜମିଦାର ବେଠିରେ ଅନେକ ଜିନିଷ ଦେଇଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଘର ତୟାରର ଗୋଟିଏ ହସାବ ଦେଉଅଛୁଁ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ପାଠକମାନେ ତାକୁ ଧରି ମୋଟ ଖରଚ କଥା ବୁଝି ପାରିବେ । ଧାନ ଘର ପାଞ୍ଜିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଠିକ ହସାବ ପାଇଅଛୁଁ । ବଡ଼େଇ କମାର

ବେଠିଆଙ୍କ ପଛ ପନ୍ଦର ଭରଣ ବାଇଶ ନଡ଼ିଆ ଧାନ ଖରଚ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା, ସେ କେବଳ ପରର ବିକଳ ସହ ନ ପାରି ଧାନ ଟଙ୍କା କରଜ ଦିଅନ୍ତି, ନୋହିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଲାଭ କିଛି ନାହିଁ । ଆମ୍ବେମାନେ କହୁଁ, ବରଷା ଲୋକସାଧନ । ଧାନ ଦେଉଳରୁ ବେଶି କରଜ ନାହିଁ, ଏଥିରେ ଲାଭ କଣ ? ଦିଅନ୍ତି ଶୁଖିଲା ପୁରୁଣା ଧାନ, ନେବାବେଳକୁ ନୂଆ କଣ୍ଡା । ଆଜ୍ଞା ପାଠକ, ଆପଣଙ୍କ ଓଡ଼ା ଲୁଗାଟା ଆଗେ ଓଜନ କରନ୍ତୁ, ଦେଖିବେ ଓଡ଼ା ଶୁଖିଲାର କେତେ ପ୍ରଭେଦ । ଗଲ ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଜିଆ ଯେ ସାଲତମାମି ଦାଖଲ କରିଥିଲା, ସେଥିରେ ମହାଜମା କରଜାରେ ଆଠଟଙ୍କା । ଛଅଶା ଦୁଇକଡ଼ା ଦୁଇହାନ୍ତି ଗୁଡ଼ିକଲେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଥିଲା । ଏତେ-ରୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ି ସକାଶେ ପାଞ୍ଜିଆ ଗାଳି ଖାଇ ଯେଉଁଠି କେହିପୁର ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିର ସାର ମମି ଏହି ଭିକାରୀ ପଣ୍ଡା କରଜ ନେବାର ମୂଳ ପାଞ୍ଜି ଟଙ୍କା, ସେଥିରେ କଲନ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରବୃଦ୍ଧି ପ୍ରମାଣେ ବାର ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଜି ଅଣା ଏଗାର ଗଣ୍ଡା ଦୁଇକଡ଼ା, ଗାଏ ଦୁଇପଦକୁ ମୋଟ ଓ ଆଦାୟ ସତର ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଜିଅଣା ଦୁଇ ପଇସା ବାଦେ ବାକି ଗୁଡ଼ି ଦେଉ ଗଣ୍ଡା ।

—୩—

ବାଣିଜ୍ୟ ବସତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୁଦର୍ଶନ କୃଷିକର୍ମଣି

ଅସ୍ୟାର୍ଥଃ

ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସ,
ତହୁଁ ଅଧେ ବି. ଏଲ୍. ପାଣା ।

ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ, ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା କବି ଏହି କବିତାଟି କହିଅଛନ୍ତି । ଆକିକାଲିର କବି ହୋଇଥିଲେ ଏହିପରି କହନ୍ତେ:—

“ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସ,
ତହୁଁ ଅଧେ ବି. ଏଲ୍. ପାଣା ।”

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନଅର ଦେଖି କେହି ଅନଭିଜ୍ଞ ଲୋକ ଅନୁମାନ କରିପାରନ୍ତି, ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଦାଲତର ବି. ଏଲ୍. ପାଣିପୁା ଓକିଲଙ୍କ ଘର ବାସ୍ତବରେ ଭଗ୍ନାଂଶର ସମସ୍ତ ମାତ୍ର । କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି, ‘ଭାଗ୍ୟ, ଫଳତ ସବୁ’ । ଏହି ଯେ ଅଦାଲତ ଓକିଲେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଶାଲପାଣିଆ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଛରେ ପଚାଶ ଘର ଭଗ୍ନାଂଶ ଗାଏ କରିବାକୁ କେତେ ଜଣ ମିଳିବେ ? ସାଆନ୍ତେ ଆପେ କହନ୍ତି, ସେ କାହାର ଗୋଟାଏ ପଇସା ଆଣନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜ ବୁଦ୍ଧି, ନିଜ ବାହୁ ବଳରେ ମାଟିରୁ ସୁନା ପଇସା କରିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଶୁଣାଅଛି, ଶୁଣା କପା, ଆମ୍ବେମାନେ ଠକ୍ କଥା ଜାଣୁ—ମଙ୍ଗରାଜେ ପ୍ରଥମେ ଗାଁ ପଧାନଠାରୁ ଦୁଇମାଣ ଜମି ଭାଗରେ ଧରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୃହଜମି ଚବିଶଦଣ୍ଡ ପଦକାରେ ଗୁରି ବାଟି ଛ ମାଣ, ଏହା ଗୁଡ଼ି ଭିନିଶ ବାଟି ସତର ମାଣ ଭାଗରେ ଲାଗିଅଛି । ଜମି ସବୁ ଲାଖରାଜ, କିଛି ନିଶ୍ଚି ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ଅଧିକାରୀ ଶରଦା ବ୍ରହ୍ମୋଦ୍ଭର । ଗୃହ ବଳଦ ୧୫ ହଳ । ହଳିଆ ୧୨ ଜଣ, ଏମାନେ ବାରମାସିଆ, ଜାତିରେ ବାଉଁଶ—ତନ୍ତି ଜଣ ପାଣ । ଗୃହ ଓ ବଗିଚା ଏମାନଙ୍କ ଜମା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉତ୍ସାହରେ ଏମାନେ କର୍ମ ଓ ଉତ୍ସାହ । ବ୍ରାହ୍ମ-ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିବା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ-ବିଧାନ-ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧି । ଶର ହେଉ, ବରଷା ହେଉ, ତୋଫାନ ହେଉ, ଝଡ଼ି ହେଉ, ମଙ୍ଗରାଜେ ଏହି ବିଧି ଲଘନ କରିଥିବାର କେବେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି—

“ଫେଡେକ ଦେଶ ନଦ ନଦୀ,
ସମସ୍ତେ ମିଳନ୍ତି ଜଳଧି ।
ଆପଣା ଗୁଣ ପାସୋରନ୍ତି,
ଲବଣ ଗୁଣକୁ ଭଜନ୍ତି ।”

ଠିକ୍ କଥା ! ସେହିପରି ସ୍ତ୍ରୀ, ଦାସ, ଦାସୀ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଗୁଣକୁ ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାର ଲଭ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘର ଦାସ ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଏହି ଶିକ୍ଷା ଲଭ କରିଅଛୁ । ମଙ୍ଗରାଜେ ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଠି ଦାନ୍ତ ଘଷିଦେବାନ୍ତି । କଲିକତା ସହରରେ ଦୁଇଥର ତୋପ ପଡ଼େ । ପ୍ରାତଃକାଳ ତୋପ ରାତିଶେଷ ଜାପକ । ମଙ୍ଗରାଜ କଟେର ପିଣ୍ଡାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହଳିଆକୁ ଡାକ ଦେଲେ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଆସି ବୁଜି ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରନ୍ତି, ରାତି ପାହିଲଣି, ବହୁ ଭୂଆସୁଣିଏ ବାହିପଇଟିରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି । ମଫସଲର ଲୋକେ ଘଣ୍ଟା-ଫଣ୍ଟା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଆସିଲେ ବଳଦ କାନ୍ଧରୁ ଜୁଆଳି ବାହାରେ । ଆଖପାଖର ଗୁଣିମାନେ ଦୂରରୁ ଅନାଇ ଦେଖନ୍ତି, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବଡ଼ ତାଳପତ୍ର ଛତା ହିଡ଼ି ଉପରୁ ଉଠିଲଣି କି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜ ଡାକର ହଳିଆମାନଙ୍କୁ ପୁଅ ପରି ପାଲଟନ୍ତି । ମା ବାପ ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିଆପିଆ ନିଜେ ନ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନ ମାଟନ ନାହିଁ । ହଳିଆମାନେ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଖାଇବାକୁ ବସିଗଲେ ସାଆନ୍ତେ ରାନ୍ଧୁଣିଆକୁ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ଡାକ ଦିଅନ୍ତି, ଆରେ ତୋରାଣି ଆଣ, ତୋରାଣି ଆଣ, ଏମାନଙ୍କ ତରଫ ଶୁଣି ଯାଉଛି । ରାନ୍ଧୁଣିଆ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରସାବରେ ଫି ଜଳକୁ ଦୁଇ କଂସା କରି ତୋରାଣି ଦିଏ; କେହି ହଳିଆ ଯେତେଗୁଡ଼ାଏ ତୋରାଣି ପିଇବାକୁ ନାଗଜ ହେଲେ ସାଆନ୍ତେ ତାହାର ଉପକାରତା ଓ ବଳକାରିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଦୁ ଏକ ବକ୍ତୃତା କରି ତାହା ପିଆଇଦେଇ ତହିଁ ଉଦ୍ଭରେ ଘାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆସେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ବାହାରିଯାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବଗିଚାରେ ସତରଞ୍ଜା ସଜନା ଗଛ । ସଜନା ଶାଗ

ହଜମୀ, ବଳକାରକ, ରୋଗନାଶକ, ମୁଖରୋଚକ, ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ । ନିର୍ଦ୍ଦଶୁରେ ସଜନାର ଏପରି ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି କି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ନାହିଁ; କାରଣ ସେ ବିଦ୍ୟାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅନଭିଜ୍ଞ; କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମୁଖରୁ ‘ଯଥା ଶୁଙ୍ଘ ତଥା ଲିଖିତ’ ସେଥିସକାଶେ ବଗିଚାର ସଜନାଶାଗ କେବେ ମଧ୍ୟ ହାଟକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ହଳିଆମାନଙ୍କ ବଳବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ଏହି ଯେ ପୁଲ ଦେଖୁଅଛୁ, ଏପରି ଉପାଦେୟ ପଦାର୍ଥ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ । ପୃଷ୍ଠାଏ ରାଜ ଯଦି ସେଥିରେ ମିଶେ, ତା କଥା ଗୁଡ଼ । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ କେତେ ଭଲ ଅଛି, ସେଥିରେ ଭଲମନ୍ଦ ମିଶାମିଶି । ଦେଶ ପଶସ ଖୋସାଗୁଡ଼ିକ ମଧୁର; କିନ୍ତୁ ତାହା ଭିତରେ ସୂତାଗୁଡ଼ାକ ବଦହଜମୀ । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନୀଲୋକଙ୍କଠାରେ କିଛି ଅଶଞ୍ଜ ରହେ ନାହିଁ, ଭଲକୁ ଭଲ, ମନ୍ଦକୁ ମନ୍ଦ ବାଛି ଦିଅନ୍ତି । ସଜନାର ସବୁ ଭଲ, କେବଳ ଛୁଇଁଗୁଡ଼ାକ ଖରାପ ଓ ବଦହଜମୀ । ସେଥିପାଇଁ ହଳିଆ କମ୍ପା ଚାକରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ଛୁଇଁ ପାରେ ନାହିଁ, ବାହାରେ ବାହାରେ ହାଟକୁ ଯାଏ ।

—୪—

ଗୃଷ ତଦାରଖ

‘ଅପୂ ନିଜଃ ପରୋକ୍ଷେ ଗଣନା ଲଭତେତସ୍ୟା ।’

ମଙ୍ଗରାଜେ ନିଜ ପରି ଗୃଷ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାଠ ଡାକୁଛି—ଲଭତେତାମାନେ ଆପଣା ଓ ପରି ଏହିପରି ବୁଝନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଆପଣା ଗୃଷ ପ୍ରତି ଯେପରି ନଜର, ପରି ଗୃଷ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୃଷ୍ଟି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦିନକରି କଥା କହିଲେ ଜ୍ଞାନୀ ପଠକମାନେ ସେଥିରୁ ସବୁ ଜାଣିଯିବେ । ଭ୍ରାନ୍ତ ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟାଏ ଚିପିଲେ ସବୁ ଜଣାପଡ଼େ । ସରଦାର ହଳିଆ ଗେ ବିଦ ପୁହାଣ ସକାଳେ ଆସି ଜଣାଇଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଦେଢ଼ ମାଣ

ବିଲ ଅରୁଆ ରହିଲା, ତା ନିଅନ୍ତୁ ।” ସାଆନ୍ତେ “ହଁ” କହି ଭୁନି ହେଲେ । ହଳିଆ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦୁଆରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା ।

ସାଆନ୍ତେ ବିଲ ବୁଲି ବାହାରଛନ୍ତି । ପରିଧାନ ଖଣ୍ଡିଏ ତେଲଚକଟା ମଠାଲୁଗା, ଅଣ୍ଟାରେ ଗେରୁରଙ୍ଗିଆ ଗାମୁଛା ଭିଡ଼ା, କାନ୍ଧରେ ବିଶାଳ ତାଳପତ୍ର ଛତା । ପଛରେ ଗୋବିନ୍ଦ ପୁତ୍ରାଣ ବିଲର ହାଲଗୁଲ କହି କହି ଚାଲୁଅଛି, ଆଉ ଜଣେ ହଳିଆ କାନ୍ଧରେ ଯୋଡ଼ା ଜୁଆଳ ପକାଇ ଚାଲୁଅଛି, ତାହାର ନାମ ପାଣ୍ଡିଆ । ଗାଁର ସବୁ ଲୋକ ଉଠି ନାହାନ୍ତି । ଶିଶୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହେଲା ।

ପଣ୍ଡିତେ ନାସ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ବାଁ ହାତରେ ତାଳଟିଏ ଧରି ପୋଖରୀପାଣି ବାହାରଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ପଛରେ ଦେଖି ତରବର ହୋଇ ସାଗଡ଼ ସାତ ହାତ ଆଡ଼ି ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ତାଳଟା ତଳେ ଥୋଇଦେଇ ଧନୁଳାକାର ଧାରପ୍ରସବକ ‘ଅଞ୍ଜନବନ୍ଦୋ ଭୁଞ୍ଜା ସାଆନ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତମାୟୁର୍ଯ୍ୟଶଶ୍ଚୟ’ କାମନା କଲେ । ସାଆନ୍ତଙ୍କର ତେଜକ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ଏକମୁହାଁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ବାଟ ଚାଲିଗଲା ବାଦ୍ ପଣ୍ଡିତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାଳଟି ଉଠାଇ ଶ୍ଳୋକଟିଏ ପଢ଼ିଲେ, “ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାତଃକାଳେ ବାହ୍ୟଦର୍ଶନଂ ଜାତଂ ନ ଜାନେ କାମନଭ୍ୟମତଂ ଦର୍ଶୟିଷ୍ୟତି ।” ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିବା ଅଭ୍ୟାସ, ସେଥିରୁ ଆତ୍ମମାନେ କଣ ପାଇବୁ ?

ଖ୍ୟାମ ଗୋଷ୍ଠିର ଜାତିରେ ବାଉଁଶ । ବିଲ ଗାଁ ତଳେ । ବିଲଗୁଡ଼ିକ ଆଗରୁଆ, ଶୁଆପଣିଆ ବୁଲିଗଲାଣି । ଖ୍ୟାମ ନଇଁପଡ଼ି ହଜି ବାନ୍ଧୁଅଛି । ସାନ୍ତେ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇଁ କଅଁଳ ଭାଷାରେ କହିଲେ, “କରେ ବାପା ଖ୍ୟାମ !” ଖ୍ୟାମ ହଠାତ୍ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି ତମକ ପଡ଼ିଲା । ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରକୁ କୋଡ଼ିଟା ଫୋପାଡ଼ି

ଦେଇ ଲଟକରି କାଦୁଅରେ ଶୋଇପଡ଼ି ଓଲଟି ହେଲା । ‘ଆରେ ଉଠ, ଆରେ ଉଠ, ଆରେ ଉଠ’ ବୋଲି ସ୍ଵେଦରେ ସାଆନ୍ତେ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତର ଖ୍ୟାମ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦଶହାତ ଦୂରରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ତାହା ବାଦ ଖ୍ୟାମ ଓ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡେଇଁ ବେଳଯାଏ ଦୁଃଖସୁଖ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିଲେ ପାଠକମାନେ ବରକ୍ରମ ହୋଇ ପାରିବୁ । ସେଥି ସକାଶେ ସାବୁଣ ମାତ୍ର ଲେଖୁଅଛୁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ୟାମବଂଶ ଉପରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଭାବ ନଜର । ଖ୍ୟାମ ବାପା ଅପଣିଆ ଭେଜ ଭେଜ ସଞ୍ଜ ବେଳେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ବିଲବାଡ଼ର ହାଲଗୁଲ ଜଣାଉଥିଲା ଏବଂ କିପରି ଚାଷ କଲେ ଧନ ଫଳିବ, ଏ ସବୁ କଥା ପଚାରୁଥିଲା, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି, ମାତ୍ର ଖ୍ୟାମ ସେପରି କରେ ନାହିଁ । ଇତ୍ୟାଦିରେ ବିଲ ଉପରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନଜର ଅକ୍ଷୁବ୍ଧ ପଡ଼ିଗଲା । ତମକ ପଡ଼ିଲା ପରି ମୁରବିପଣିଆ କରି କହିଲେ, “ଆରେ ଖ୍ୟାମ, ତୁ କ’ଣ କରିବୁ ? ତୁ ଟା ତ ନିହାତି ଓଲୁ । ଚାଷ କିଛି ଜାଣୁ ନାହିଁ । ଆରେ ଏତେ ନିଘଞ୍ଚ କରି ଭେଲେ କ’ଣ ଧାନ ଫଳେ ? ଗଛ ନିଘଞ୍ଚାସ ମାରିବାକୁ ତ ବାଟ ରଖି ନାହିଁ । ଉପାଡ଼ି ଉପାଡ଼ି, ଅଧେ ଉପାଡ଼ି ପକା ।” ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲ କରି ଅନାଇ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ପୋଷକତା କଲା । ଖ୍ୟାମ ଥର ଥର ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ତ ସବୁ ବରଷ ଏହିପରି ରୁଏଁ, ସମସ୍ତେ ରୁଅନ୍ତି ।” ସାନ୍ତେ ବିରକ୍ରମ ହୋଇ କହିଲେ, “ଆରେ ଓଲୁ, ଭଲ କହିଲେ ଶୁଣୁନାହିଁ ?” ଗୋବିନ୍ଦ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, “ଆରେ ଗୋବିନ୍ଦ, ଦେଖାଇ ଦେ ତ ।” ଏହି କଥା ମୁହଁରୁ ନ ବାହାରୁଛି ଗୋବିନ୍ଦ ଏବଂ ପାଣ୍ଡିଆ ଦୁଇ କଥାକୁ ବିଲ ଅଧା ପଦା କରି ପକାଇଲେ । ଖ୍ୟାମ ତକା ପାଡ଼ି ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଗଡ଼ୁଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ ରାଗିଯାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସହିତ ଖ୍ୟାମର ଭାଇ ଲେଖା ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, “ତୁ ବିଲ କରି ଜାଣ ନ ଜାଣ, କରଜା ଧାନର ମୂଲ

କଳନ୍ତର ବଣ୍ଟାଏ ରଖିଲେ ଜାଣିବୁ ।” ଶ୍ୟାମ ଭୟରେ କାଠପିତୁଳାଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ “ଆରେ ଗେବନ୍ଦା, ଥାଉ, ଥାଉ, ସେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରୁ” — ଏହା କହି ଆପଣା ଅରୁଆ ବଳ ଆଡ଼କୁ ଦୁଇ ଘର ତଳ ଧରି ବାହାରି ଗଲେ ।

—୫—

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜେ ଜଣେ ବହୁପୋଷୀ ଲୋକ । ହରେ ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ତେର । ନିଜ ସାଆନ୍ତ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ତିନି ପୁଅ ହସାବରେ ତିନି ବହୁ, ପୋଇଲି ପରିବାସ କୋଡ଼ିଏ କି ବାଇଶ — ଏହିପରି ତିରିଶ ଲଗାଇଛି । ପ୍ରତି ଜଣର କଥା ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ତେର ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ଆପଣ ତ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଜାଣନ୍ତି, ମିଛ କଥା ଲେଖିବା, କଥା ବଢ଼େଇ ଲେଖିବା, ଅକରଣ କଥା ଲେଖିବା, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଧାତୁରେ ଚଳେ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ “ମା ଲଖେତ୍ ସତ୍ୟମପ୍ରିୟ” — ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ କଥାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଛୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସଖ୍ୟା ବେଶି, ରାମ ଭଣ୍ଡାରକୁ ଛୁଡ଼ି ପୁରୁଷ ତୁଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ଶୁଭେ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ତ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ତିନିପୁଅ ଯୁଆଣ ଚଉପଟ ଖେଳିବା, ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ ଧରବା, ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଦଙ୍ଗାଫିସାଦ କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଳ ଅନ୍ଧେ ନାହିଁ । ଗଞ୍ଜେଇ ପଟ ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ବେଳ ଲେଡ଼ା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ହାଟର ଗଞ୍ଜେଇ ଦୋକାନୀ ଜଣେ ଗହକ ଉପରେ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ଆରେ ଯା ମ ! ମାଲ ନ ନେ, ଏକା ସାଆନ୍ତର ବାବୁମାନଙ୍କପାଇଁ ମାଲ ନିଅନ୍ତୁ ।” ବାପ ପୁଅଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଭେଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଣେ ମୁରବିଭକ୍ତ ଆଲୋକ କହିଥିଲେ, “ଆହେ ମଙ୍ଗରାଜେ, ପୁଅମାନଙ୍କୁ କିଏ ପାଖ

ପୁରୁଅ ନାହିଁ ?” ମଙ୍ଗରାଜେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଆହା, ତୁମ୍ଭେ କି ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣି ନାହିଁ ?”

“ଲଳୟେତ୍ ଶ୍ରେବର୍ଷାଣି ଦଶବର୍ଷାଣି ତାଡ଼ୟେତ୍;
ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁ ଷୋଡ଼ଶେ ବର୍ଷେ ଯୁବଂ ମିଥବଦାତରେତ୍”

ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଅମାନଙ୍କ ପାଟିରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲଳ ବହେ, ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିବ, ଷୋଳବର୍ଷ ହେଲେ ଉତ୍ତର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ମିଥମାନଙ୍କ ସହିତ ବଦ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଖରାପ ଆଚରଣ କରିବ ।” ବାସ୍ତବରେ ଦେଖାଯାଉଛି, ସାଆନ୍ତେ କାହାର କାହାର ସହିତ ସଙ୍ଗାତ ମିଥ ବସି ମାଲିମକଦ୍ଦମା କରି ସେମାନଙ୍କ ଜମି ଜମା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ବଦ୍ ଆଚରଣ କରନ୍ତି, ହେଲେ ସାଆନ୍ତେ ପୁଅମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରସ୍ତୋତ କଲେ, ତାହା ଠିକ୍ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଶୁଣାଯାଏ, ପୁଅମାନେ ନିଶାପାଣିରେ କିଛି ଉଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ବାପ ପୁଅଙ୍କର ଅପଡ଼ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋଟାଏ କୋଠାରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କଥା ନାହିଁ । କେବଳ ଭାଟ ଭିକାରୀ, ଘୋଷୀ ଶୋଷୀ ଆସିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଖୋଜନ୍ତି । ବୋହୂମାନଙ୍କ କଥା ଲେଖିବା ଅନୁଗତ । ବଡ଼ଲୋକ ଘରର ବୋହୂଭୂଆସୁଣୀ କଥା ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇଲେ ଲୋକେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ କ’ଣ କହିବେ ? ସେମାନେ ଯେପରି ଦିନ ପହରକରେ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଦୁଇ ତିନି ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଦାନ୍ତପତ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ ସ୍ନାନ ସାରି ଭୋଜନ କରି ଦିନବେଳେ ବେଳକୁଡ଼ି ଯାଏ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି; ସେ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିଲେ କ’ଣ ହେବ ? ବେଳକୁଡ଼ିସରିକି ପୁଣି ଉଠି ପଖାଲ ଦିଶୁ ଦିଶୁ ସାରି ତାହା ବାଦ ଗାଁ କଥା ଶୁଣିବା, ପୋଇଲିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳ ଲଗାଇ ଦେବା, କଳ ଭାଙ୍ଗିବା, ହସିବା ବସିବାରେ ଅଧରାତ ହୋଇଯାଏ । ରୁକୁଣୀ, ନରୁଆ, ତେମୀ, ନାକପୋଡ଼ୀ,

ଟେଣ୍ଟ, ବିମଳ, ଶୁକ, ପାଟ, କୌଶଲକୁ ଗୁଡ଼ିଆନ୍ତୁ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୋଇଲି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । କେହି ବାଲବଧବା, କେହି ଯୁବଣ ବଧବା, କେହି ଆଳନ୍ଦ୍ର ବଧବା, କେହି ବା ସଧବା, ନାନା ପକ୍ଷୀ ଏକ ବୃକ୍ଷରେ ବାସ କଲ ପରି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟ କେତେ ଆସୁଛନ୍ତି କେତେ ଯାଉଛନ୍ତି, ତାହାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ପୋଇଲି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ପୃଥ୍ବୀର କଳି ଜାତ ହୁଏ, ମଙ୍ଗରାଜ ଉଆସ ଏହି ସମ୍ଭାବନା ବାସ୍ତବକୁ ଲଙ୍ଘନ କରୁଥିଲା । ଶୁଣି ଅଧିକାଂଶ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ମାଛହାଟ ବସିଲେ ପରି ଯୋ ଯୋ ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଥାଏ ।

-୭-

ଚମ୍ପା

ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଚମ୍ପା ଓରଫେ ଚମ୍ପା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଓରଫେ ହରକଳା ସହିତ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଘର କି ସମ୍ପର୍କ, ଏ କଥା କାହାରକୁ ଜଣା ନାହିଁ । ତାହାର ଜାତି, କୁଳ, ପିତୃବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଅଜାଣତ । ଚମ୍ପା ମଙ୍ଗରାଜ ଘରେ ଦାସୀ କି ସାଆନ୍ତାଣୀ ବ୍ୟବହାର ହାର ବୁଝିବାର କାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ମାତ୍ର କହିପାରୁ ଯେ, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପାର କ୍ଷମତା ସୀମାହୀନ । ଅଧିକ କଣ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କ୍ଷମତାରୁ ଡେଇଁ ବେଶି । ବାହାରର ହଳାଆ ମୂଲିଆ କରେଇ କରୁଣାଏ—ତାହାଠାରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଥାନ୍ତି । ଚମ୍ପାର ଗୋଟିଏ ନାମ ହରକଳା, ସତ କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ନାମ ଧରି ତାହାକୁ କେହି ଡାକିବାର ଶୁଣି ନାହିଁ । ହରକଳା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି

କଣ, ଏହି ନାମଟି ନିନ୍ଦ୍ୟ କି ପ୍ରଶଂସାମୟ ଏହା ବୋଲିବାକୁ ଆମ୍ଭମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ; ମାତ୍ର ଚମ୍ପା କାନରେ ଦିନେ କିଏ ପକାଇଲେ, ଲୋକମାନେ ତାହାକୁ ‘ହରକଳା’ ବୋଲନ୍ତି । ସେ ଶୁଣି ଭାରି ଖପା ହେଲା, କାହିଁକି କାହିଁକି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରେ ଗୁହାରି କଲା, ଖୁବ୍ ଧରପଗଡ଼ି ହେଲା, ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଜିତଳସ ହେଲା; ମାତ୍ର ହରକଳା ନାମର କେଉଁଠାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି, କେତେ ଦୂର ବସୁଛି, କିଛି ଠିକଣା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ, “ହେଉ ହେଉ ଦେଖାଯିବ । ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।” ସେଦିନ ଗ୍ରାମର ଏ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଠାଏ ଏବଂ ଆଖିଆଖି ଦୁଇ ଚାରି ଗ୍ରାମରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଲେ— ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଦୁଇମାସ, ଚାରିମାସ ତ ମାତ୍ର ଚୋକାଠାରୁ ବୁଢ଼ା, ଚୋକାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ସାଙ୍ଗ ମନମିଳାପ ଲୋକ ଦେଖିଲେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ପରିସରକୁ ସାବଧାନ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି, “ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।” କ୍ରମଶଃ ସେହି କଥା ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାରରୂପ ଧାରଣ କଲା, ଯଥା — ଖବରଦାର କେହି ଚମ୍ପାକୁ, ଖବରଦାର କେହି, ଖବରଦାର ଇତ୍ୟାଦି । ପଲ୍ଲଗୁଡ଼ିକ ହାତତାଳି ଦେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ନାଚନ୍ତି—

‘ଖବରଦାର !

ଗୋବରା ଜେନା ଚଉକିଦାର ।’

ପଲ୍ଲଗୁଡ଼ିକ ସବୁଦିନେ ଜଞ୍ଜାଳିଆ, ସେମାନଙ୍କ କଥା କଣ ଧରିବେ ? ଯାଉ, ସେ ବାଜେ କଥାରୁ କଣ ହେବ ? ହେଲେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘର ସହିତ ଚମ୍ପାର ଖୁବ୍ ଦୂର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ପାଠକମାନେ ତାହାର ନାମ ଅନେକ ଥର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବେ । ଏଥିକୁ ତାହାର

ରୂପ ଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ କଥା ଫେଡ଼ କହିଦେବା ଆନୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଅଛି । ଆଉ ଗ୍ରନ୍ଥସ୍ଥ ନାୟକ ନାୟିକାମାନଙ୍କର ରୂପ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲେଖକମାନେ ସାହିତ୍ୟ ଆଇନାନୁସାରେ ବାଧ୍ୟ । ସୁତରାଂ ଏହି ସନାତନ ଶୁଦ୍ଧ ଲଘନ କରିବାକୁ ଆନୁମାନଙ୍କର ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ପୁଣି ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କର ଖସିଲତ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ନାୟିକାକୁ ପାଇଲେ ଛେନାଗୁଡ଼ି ପାଇଲେ ପରି ସବୁ କଥା ପାସୋର ଯାଇ ତାହାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ତରବର ହୋଇ ବସିଯାନ୍ତି । ଆନୁମାନେ ଯେ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବିଷୟରେ ଅକ୍ଷମ, ତାହା ନୁହେଁ । ଏହି ଦେଶ କଦଳୀ, ପଣସ, ରମ୍ଭା, ଆମ୍ବ, ଡାଳମ୍ବ, ଟଣ୍ଡ ଏହିପରି ଯେ ସବୁ ଗଛ, ପତ୍ର, ଫଳ, ଫୁଲ ଅଛି ତମ୍ଭାର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅଙ୍ଗ ସହିତ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥ ମିଳାଇ ଦେଲେ ତ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଛୁଡ଼ିଲ ! ମନ୍ଦ, ଆଜିକାଲି ଯେପରି ମରହଟ୍ଟା ବର୍ଣ୍ଣନା ଚଳିବ ନାହିଁ । ଇଂରାଜୀ ପଢୁଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରକାଶେ ଇଂରାଜୀ ଧଉଣରେ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ । ଭରତର କବିମାନେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କହନ୍ତି, ‘ଗଜେନ୍ଦ୍ରଗାମିନୀ’, ଇଂରାଜ କହିବେ, ‘ଛୁ ଛୁ । ତାହା ତ ନୁହେଁ ଯୋଡ଼ା ପରି ଯେ ‘ଗେଲପ’ ଚାଲି ପାରେ, ସେହି ସିନା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ।’ ଆନୁମାନେ ଦେଖୁଅଛୁ, ଆଜିକାଲି ପହିଲି ଆଗାଡ଼ର ମହାନଦୀର ବଢ଼ି ପାଣି ପରି ଏ ଦେଶକୁ ଇଂରାଜୀ ମଉସା ଯେପରି ପେଲି ଆସୁଅଛି, ସେଥିରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ନବ୍ୟସୂତ୍ର ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ‘ଗେଲପ’ ଚାଲି ଶିଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଚାଲୁକ ସବାର ନିୟୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଚପ୍ପାବ କରି ବସିବେ । ସେ କଥା ଯାହାହେଉ, ଆନୁମାନେ କହୁଁ ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ ଚାଲର ଉପମେୟ ବସ୍ତ୍ର ପୁରୁଣା କୌଶରୀ କବି ଠିକ୍ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ବିଗୁର କରନ୍ତି, ଯୋଡ଼ା ଆଉ ହାତୀମାନେ ଚାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଚାଲନ୍ତି, ମାତ୍ର ଆନୁମାନଙ୍କ

ତମ୍ଭାର ଦୁଇଗୋଟି ଗୋଡ଼ରୁ ବେଶି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ତାହାକୁ ଗଜେନ୍ଦ୍ରଗାମିନୀ ବା ଅଶ୍ୱବରଗାମିନୀ ବୋଲିବା ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ଅଟେ । ତେବେ ତମ୍ଭା ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି ଚାଲିଲେ କିପରି ଦିଶନ୍ତା, ସେ କଥା ଆନୁମାନ କରି କହିବାକୁ ଆନୁମାନେ ସମ୍ମତ ଅକ୍ଷମ । ପୁଣି ପଦ ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମରାଲ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହାକୁ ମରାଲଗାମିନୀ ବୋଲିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାପାଇଁ ଉପମାନ ଉପମେୟ ଠିକ୍ ରଖି କହିବାକୁ ଗଲେ, ମରାଲ କେତେବେଳେ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ, କେତେବେଳେ ଡେଣା ମେଲାଇ ଖଣ୍ଡି ଉଡ଼ା ଦେଲପରି ଚାଲେ । ଆନୁମାନଙ୍କ ତମ୍ଭା ଗୋହରା ମଝିରେ ମାଣିଆବନ୍ଦୀ ପଣତ କାନି ଉଡ଼ାଇ ଦୁଇ ଡେଣା ଦୋହଲାଇ ଚାଲିବା ବେଳେ ଠିକ୍ ତାହାକୁ ମରାଲଗାମିନୀ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ତମ୍ଭାର ବୟସ ଆନୁମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ ତିଶେ ଲଗାଲଗି; ମାତ୍ର ତାହାର ନିଜ ମୁହଁରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣା ଯାଇଅଛି, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମଞ୍ଜଳକୃତ୍ୟ ଦିନ ତାହାର ଏକୋଇଶା ହୋଇଥିଲା । ଏ ହିସାବରେ ତମ୍ଭାର ବୟସ ତେର କମ୍ । ଏପରି ସୁବର୍ଣ୍ଣର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା, ଖୁବ୍ ବିଜ୍ଞତା, ଖୁବ୍ ବହୁଦର୍ଶିତା ଆବଶ୍ୟକ । ବିଲୁଣ ଜନସାତ୍ର ସହିତ ରୁଚି ନାମଧେୟ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ଏ ଦେଶକୁ ନୂଆ ଆମଦାନି ହୋଇଅଛି । ତାହା ପ୍ରତି ନଜର ରଖି ନ ଚଳିଲେ ତୁମର ପାଠ ସରିଲା ! ତୁମେମୁଖି ଅସତ୍ୟ ତଳେ ଗଲା ! ସେ ଦିନ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଆନୁମାନେ ଏହି ଶିକ୍ଷା ପାଇଅଛୁ । ବାପ ମା ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ସେ ବିଚର ଖସିଯାଇଅଛି, ନୋହିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରକ ମହାପାତ୍ରଠାରୁ ମହାରାଜା ଯାଏଁ ଯେପରି ପିଣ୍ଡ ଧରିଥିଲେ, ତାହା କପାଳରେ ଯେ କଣ ଦଢିଥାନ୍ତା, ଠାକୁରଙ୍କୁ ଜଣା । ଏପରି ମହାରଥୀର ତ ଏହି ଦଶା, ଆନୁମାନେ ବା କେତେ କଡ଼ାରେ ଗଣ୍ଡାଏ ! ‘ଗୁରୁବିପ୍ର ପ୍ରସାଦେନ’

ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁରୁତ କବିତା କିଛି କିଛି ରଚନା
କରିବାକୁ ଶମ । ଆପଣ ମନେ କରିବେ, ଏଇଟା
ମିଛୁଆ, କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ନମୁନା
ଦେଖନ୍ତୁ: —

“ଅର୍ଦ୍ଧ ବକ୍ଷ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନା, ମୁରୁକହାସିନୀ,
ବହୁଗୁଣ୍ୟା, ରକ୍ତହସ୍ତା, ଭୁରଙ୍ଗଗାମିନୀ,
ମାର୍ଜାରନୟନା, ତାପ୍ରକେଶୀ, ଅଶ୍ମାଭିଜ୍ଞା,
ସ୍ବାଧୀନଭର୍ତ୍ତୃକା, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଆଗେ ଛୁଡ଼ା,
ପରପୁରୁଷକୁ ଧରି ନର୍ତ୍ତନୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଆହା ଆହା ଅପରୂପ ସ୍ୱର୍ଗବିଦ୍ୟାଧରୀ !”

ଆଉ କୁରୁତପର୍ଣ୍ଣ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଶୁଣିବେ ?

‘ଓଲଟ କଦଳି ପ୍ରାୟ ଜାନ୍ତି,
ନିତମ୍ବପୁରାଣ ଜଣି ସ ନୁ ।’

ଆଉ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ଅଛିଲ ନାହିଁ । କେଜାଣି
କିଜ୍ଞଳ ପୁଣି ଚମକ ଉଠିବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁରୁତ
କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଜାଣୁ ସତ୍ୟ; ହେଲେ ଦିନ ଦୁଇ
ପରେ ତୁଚ୍ଛା ମିଛ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ ।
ଜୟକ ବାଳିପାଟଣା ବାଳକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପଞ୍ଚମ
ଶ୍ରେଣୀର ଗୁରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଚେମୀ ବେହେରାଠାରୁ ବେଥୁନ
ସ୍କୁଲର ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀର ଗୁରୀ ମିସ୍.ଏସ୍.ଏମ୍.ରେ—
ଓରଫେ କୁମାରୀ ଶଶୀମୁଖୀ ରଘୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିଲୁଁ ।
କେହି ସୁରୁତସମ୍ପନ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ବିରଜି ଆସି
ପରି କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ସତ ଲେଖିଲେ ଅସତ୍ୟ
ତଳେ ଯିବୁଁ, ମିଛ କଥା ତ କଲମରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ,
ଉପାୟ କଣ ? କାଳିଦାସେ ରଘୁବଂଶ ଲେଖିଲବେଳେ
କଲମ ଅଟଳ ହେବାରୁ କହି ବସିଲେ—

“ଅଥବା କୃତବାଗ୍ଦାରେ ବଂଶୋଽସ୍ମିନ୍ ପୁଂସ୍ତୁରିଭଃ
ମଣିଃ ବଜ୍ରସମୁତ୍ପଳଶ୍ଚୈ ସୁରସ୍ୟବସ୍ତ୍ର ମେ ଗତଃ ।”

ଏବେ ତ ବାଟ ଦିଶିଗଲା; ନିଜେ କାଳିଦାସେ
ଚମ୍ପା ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନାର ନମୁନା ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।
ଦାସେ ବୋଲିଲେ—

“ତନ୍ଦ୍ରୀ ଶ୍ୟାମା ଶିଖରଦଶନା ପଦ୍ମବିମ୍ବାଧରାଣ୍ଡୀ ।”

ଅସ୍ୟାର୍ଥ—ତନ୍ଦ୍ରା ବୋଲନ୍ତେ ଶରୀର, ଚମ୍ପାର ତନ୍ଦ୍ରା
ଥିବାରୁ ସେ ତନ୍ଦ୍ରୀ । ଶ୍ୟାମା ବୋଲନ୍ତେ କାଳିଆ ନୁହେଁ,
ଗୋରୁ ନୁହେଁ, ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ, ଚମ୍ପା ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣୀ ।
ଶିଖରଦଶନା—ଶିଖେ ବୋଲନ୍ତେ ପାହାଡ଼, ଦଶନ
ବୋଲନ୍ତେ ଦାନ୍ତ; ଚମ୍ପାର ଛନ୍ଦ୍ରଦାନ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି
ବାହାଡ଼ା ହୋଇ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଚଢ଼ିଯାଇ
ପବିତ୍ର ଶୃଙ୍ଗ ପରି ଟେକି ରହିଥିବାରୁ ସେ ଶିଖରଦଶନା ।
ଆଉ ପଦ୍ମବିମ୍ବାଧରାଣ୍ଡୀ—ପଦ୍ମ ବୋଲନ୍ତେ ଧାତଲ,
ବିମ୍ବା ବୋଲନ୍ତେ କୁଆମଇତା, ଅଧରଓଷ୍ଠ ବୋଲନ୍ତେ
ତଳଉପର ଓଠ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାନ ବୋଲରେ ଚମ୍ପାର
ଦୁଇ ଓଠ ଲଲ ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେ ପଦ୍ମବିମ୍ବାଧରାଣ୍ଡୀ,
ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁଣି ଦାସେ -- “ମଧ୍ୟେ ଶ୍ୟାମା—ସ୍ରୋକନମ୍ରା—”
ପ୍ରଭୃତି ତେର କଥା କହିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଚମ୍ପାର ଯେ
ସବୁ ଅଙ୍ଗ ବଞ୍ଚୁଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ସବୁ
ଅଙ୍ଗ ଦେଖି ନାହୁଁ, ସେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ
ନିତାନ୍ତ ନ ରାଜ । ଦାସେ ତ ଦାସେ, ‘ଯାହା ନ
ଦେଖିଲୁଁ ଦୁଇ ନୟନେ, ତାହା ନ ଲେଖିବୁଁ
ଗୁରୁବଚନେ’ । ତେବେ ଦେଖା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିବାକୁ ଗୁଡ଼ିବା ପାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ନୋହୁଁ ।
ଯଥା—

“କଞ୍ଜଳ ପୂରିତ ଲେବନ ଭାସିଲ,
ଗୁଣ୍ଡିମିଶା ଶିଖି ଗୁଞ୍ଜିତ ଗାଲେ । ୧ ।

ଚୈତନ୍ୟବ୍ରା ବୋଳିତ ଦେହେ,
କୁକ୍କୁଶବ ଶୀଘ୍ର ଧାବତ ଗେହେ । ୨ ।

ଶୋଳହାଣଶାଢ଼ୀବସ୍ତ୍ରତଳେ,
ଥୋପଉଡ଼ାକୁଡ଼ା ଶୋଭିତ ଉଜେ । ୩ ।

ଦୁମ୍ବ ଦୁମ୍ବ ଗୁମ୍ବ ଗୁମ୍ବ ଚଳେନ ତସ୍ୟା,
ଚଳତି ବା ଧାବତି ବିଷମସମସ୍ୟା । ୪ ।

କଙ୍କଶ ଚୁଡ଼ି ହସ୍ତେ ବିରଜେ,
ଝମ ଝମ ଝମ ଝମ ଝୁଆ ବାଜେ । ୫ ।

ସା ପଦା ଛେଡ଼ି ଗୋହରୀ ଦାଣ୍ଡେ,
ହସ୍ତ ହଲାଇ ଗୁଣ୍ଡେ ଗୁଣ୍ଡେ । ୬ ।

ଦେଖି ଶକ୍ତିଯାନ୍ତି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକେ,
ଡରି ମରି ଧଳାଘୋଡ଼ି ଥୋକେ । ୭ ।

ଇତି ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ପଞ୍ଚସଂହିତା,
ଅତଃ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ବିବିଧପ୍ରବନ୍ଧେ । ୮ ।”

- ୭ -

ଗୁଡ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା

“ଯା ଦେବୀ ବୃକ୍ଷମୂଳେଷୁ ଶିଳାବୃକ୍ଷେଷୁ ସଞ୍ଚିତା;
ନନ୍ଦସ୍ତନ୍ଦ୍ୟେ ନନ୍ଦସ୍ତନ୍ଦ୍ୟେ ନନ୍ଦସ୍ତନ୍ଦ୍ୟେ ନମୋନମଃ ।
ମୃତ୍ତିକାଶୁଗଜାରୂଢ଼ା ବନ୍ଧ୍ୟାୟାଃ ପୁଷ୍ପଦାୟିନୀ;
ବାଡ଼ି ସହାୟିଣୀ ଦେବୀ ନାରାୟଣୀ ନମୋସ୍ତୁତେ ।”

ଅସୁରାଦିର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ ଗାଆଁ ଭିତରୁ ଘଟିକୁ
ଯିବା ବାଟର ଡାହାଣ ହାତ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଭାରି
ବରଗଛ ଅଛି । ଗଛ ମୂଳର ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ, କୋଡ଼ିଏ
ପଚାଶ ଗୋଟା ଓର ପଡ଼ି ଡାଳଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ଛଦାଛଦି
ହୋଇ ଗଛଟି ପ୍ରାୟ ବାର ଗଜର ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ମାଡ଼ି
ବସିଅଛି । ସାନ ସାନ ଡଳ ଓ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏପରି
ନିଦ୍ରା ହୋଇଅଛି ଯେ, ଖରା ତେଜ ମୂଳକୁ ବାଜେ

ନାହିଁ । ଗଛଟି ବହୁକାଳର । ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଲୋକମାନେ
କହନ୍ତି, ଏଇଟି ସତ୍ୟଯୁଗର ଠାକୁରାଣୀ ଗଛ । ସେମାନେ
ପିଲାକାଳରୁ ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି, ଏହା ବଢ଼ିବାକୁ କି
ଛୁଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଗଲ ସାତଅଙ୍କ ତୁଳାମାସ ଉଆଁସ
ଦିନ ଭାରି ଗୋଟାଏ ତୋଫାନ ହୋଇଥିଲା, ଗାଆଁର
ସମସ୍ତ ସଜନା ଗଛ ଏବଂ କଦଳୀଗଛ ପ୍ରଭୃତି ଉପୁଡ଼ି-
ଗଲା । ଏ ଗଛରୁ ଗୋଟିଏ ପତର ମଧ୍ୟ ଝଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।
ଠାକୁରାଣୀ ମହିମା ।

ମଝିରେ ବୃକ୍ଷଗୋଟି ଓର ଗଛ ପରି ଛୁଡ଼ା
ହୋଇଅଛି, ତାହା ମୂଳରେ ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ।
ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନାମ ଗୁଡ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା । ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର
ଅଡ଼େଇମାଣ ଦେବୋତ୍ତର ଜମି ଅଛି । ବାର ଗୁଣ୍ଠ
ଆଠବିଂଶା ବିନେ ଆସ୍ଥାନ ତଳି, ବାକି ଦୁଇମାଣ
ଜଳଜମି ଦେଉରା ଭୋଗକରେ ଓ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜା
କରେ । ଗ୍ରାମରେ ବିଶେଷରେ ମଇକନିଆମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଦେଉରାର ଭାରି ମହିମା । ଠାକୁରାଣୀ ସ୍ୱପ୍ନରେ
ଦେଉରାକୁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି; ସବୁ କଥା କହନ୍ତି । କାହାର
ବାଡ଼ିରେ କଦଳୀଟାଏ, ବାଇଗଣଟାଏ, କଖାରୁଟାଏ
ଫଳିଲେ ଆଗ ଫଳଟା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ନ ଦେଲେ ସେ
ଖାଏ ନାହିଁ ।

ମଣ୍ଡପଟି ପକ୍କାର ତପ୍ତାର । ମଝିରେ ଠାକୁରାଣୀ-
ଙ୍କର ନିଜମୁର୍ତ୍ତି । ମୁର୍ତ୍ତିଟି ଖବ୍ ବଡ଼, ଓଜନରେ ଦଶ
ପସୁରୁରୁ ଉଣା ହେବ ନାହିଁ, ଦୁଇ ଗୁରଟା ହଳଦୀବଟା
ଶିଳ ମିଶିଲେ ଯେତେ ବଡ଼ ତହିଁରୁ ବଳପଡ଼ିବ ।
ଗୋଟାଯାକ ଗୁର ଆଙ୍ଗୁଳ ବହଳ ସିନ୍ଦୂର ବୋଲା ।
ବଡ଼ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଆଉ ଗୁରଗୋଟି ସାନ ମୁର୍ତ୍ତି
ଅଛି । ମଣ୍ଡପ ଡାହାଣ ଭାଗର କିଛି ଦୂରରେ ଭଙ୍ଗା,
ଦଦର ଦଡ଼ ମାଟିର ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ପଶେ କି ଦୁଇ
ପଶ ଜମା ହୋଇ ଅଛି । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ମାଟିର ହାତୀ
ବା ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବାକୁ ଦେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କର ପୀଡ଼ା

ଛୁଡ଼ିଯାଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ପୀଡ଼ା ଛୁଡ଼ିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଓ ଶୁଣାଅଛି । ଏଥିପ୍ରକାଶେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଗା କେଉଁ ଖାଲିଥାଏ ନାହିଁ । ଦେଖାଙ୍କର ପୂଜା ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୁଣିଲୁପଡ଼ି ଆଉ ଅଳିଆରେ ତାଙ୍କି ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ବସ, ପୁଆଣିଦର, କାହାର ପୁଅ ଝିଅର ବେଶମ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ କିମ୍ବା କାହାର ମାନସିକ ଥିଲେ ପୂଜା ହୁଏ । ଗାଆଁରେ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ପୂଜାର ଧୂମ ଲାଗିଯାଏ । କରୁଣିମାନଙ୍କ ପରି ମାସକୁ ମାସ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଆୟୁ ନାହିଁ । ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଓକିଲଙ୍କ ଦୁଆରପରି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଚମକ ଉଠେ, ଗ୍ରାମର ଲୋକଙ୍କ ଭେଦା ପଛପାରେ ପୂଜାଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳେ । ଠାକୁରାଣୀ ଭାରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା, ଏହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଗ୍ରାମରେ ଆପଦ ବିପଦ ଘଟେ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ମାଉସୀ ବୁଢ଼ୀ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଗ୍ରାମରେ ପଶିଯାଏ, ମାସ ଭଲକରି ପୂଜା ଦେଲେ ଶାଏ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣରୁ ବେଶି ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଛୁଡ଼ି ପଳାଏ ।

ଆପଣ ସତ୍ୟ ପାଠକ, ଏକଥା ଶୁଣି ହସିବେ । ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ଯୋଗି ଦେଇ କହିବେ, ରୋଗ ହେଲେ ଔଷଧ ଖାଅ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜା କଣ ? ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭେମାନେ ପରୁରୁ, ବଞ୍ଚାଳା ଏପିଡେମିକ ଫିଉର ଓ ବୋମ୍ବେ ବିଶେଷ ପୂଜା ପାଇବାର ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କାରଣ ଅଟେ । କେଉଁ କେଉଁ ବା କେତେଜଣ ବନ୍ଧ୍ୟା ଦେଖାଙ୍କ ବରରୁ ପୁଅଲଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେଥିର ବିଶେଷ ଡାକ ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ନିର୍ମାଳ୍ୟ ଛୁଇଁ କହିପାରୁ, ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସନ୍ତାନବଢ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଥମ ବିବାହ ସମୟରେ ସେମାନେ ବନ୍ଧ୍ୟା ଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛି, ଘାଦିକୁ ଯିବାପାଇଁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଅଛି । ଗ୍ରାମର ମାଲକିନିଆମାନେ ସେହି ବାଟେ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ— ବୟସ ଅଢାଳ ଭରଣ ହେବ, ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ନାନ କରି

ଆସି କାଶରୁ ମାଠିଆଟି ଓହ୍ଲାଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦିଏ, ପହଁରରେ ଦେଖାଙ୍କ ଆଗଟି ପହଁରିଦେଇ, ମାଠିଆରୁ ଯୋଷ୍ୟ ପାଣି ନେଇ ଠାକୁରାଣୀ ଗଛ ମୂଳରେ ଦିଏ ଓ ଭୂଇଁରେ ମୁଣିଆ ମାରି ତୁନି ତୁନି କଣ ଜଣାଏ ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଳତା ଜାଳିଆଣି ଠାକୁରାଣୀ ସ୍ଥାନରେ ସଞ୍ଜ ଦିଏ ଏବଂ କଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ଏହିପରି କରୁଥିବାର ଛ'ମାସ ହେଲା ଲୋକମାନେ ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି । ତାହା ମନର କଥା କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟି ବଡ଼ ଲଜକୁଳୀ, ସବୁବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ପକାଇ ଥାଏ, କାହାର ସହିତ ମିଶେ ନାହିଁ, କାହାର ସହିତ କଥା କହେ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମର ଗୋରୁଜଗା ପିଲାମାନେ ଶରବେଳେ ପଡ଼ିଆରେ ଗୋରୁ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ଗଛମୂଳରେ ଖେଳନ୍ତି । ହଠାତ୍ ଖେଳ ଛାଡ଼ି ପାଞ୍ଚଶ ଧରି ସମସ୍ତେ ଘେରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଗ୍ରାମର ୧୦:୫ଜଣ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ-ଗଲେଣି, କାଲି ତ ପୂଜା ହୋଇ ନାହିଁ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ-ଠାରେ ପୂଜା ସରଞ୍ଜାମ କାହୁଁ ପଡ଼ିଲା ? ମନ୍ଦାର ପୁଲ, ଶତବର୍ଗ ପୁଲର ମାଳ, ଖଇ, ଉଖୁଡ଼ା ଗୁଣିଆଡ଼େ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛି, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦେହରେ ତଟକା ହଳଦା ଲାଗିଅଛି । ଠାକୁରାଣୀ ପୂଜା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଘଟଣା । ଭେଦା ହୁଏ, ବାଇଦ ବାଜେ, ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ପୂଜା ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ହୁଏ, ମାନସିକ ପୂଜା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୁଏ । କାହିଁ, କାଲି ତ ବାଇଦ ବାଜି ନାହିଁ, ସଞ୍ଜବେଳେ ପୂଜା ହୋଇ ନାହିଁ, ଏସବୁ କାହୁଁ ଅଇଲା ? ଗୋଟାଏ ପିଲା ଡକାପଡ଼ି କହିଲା, 'ଏଟା କଣ ଏଟା କଣ ?' ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଯାଇ ଦେଖିଲେ, ଠାକୁରାଣୀ ପଛରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବଳ । ବଳ ମୁହଁ ଠାକୁରାଣୀ ମଣ୍ଡିଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହାତ ଦୁରରେ । କାହାର ମୁହଁଟା ଗୁରୁ ବଡ଼, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାଇ ବସିପାରେ । ଗାଁ ଯାକ ଏକଥା ମେଲିଗଲା ।

ଲୋକମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ, ମଙ୍ଗରାଜେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିପାରି ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ନାନା କଥା ହୋଇ ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, କୌଣସି ଭଲର କଷ୍ଟ ଫେଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଠାକୁରାଣୀ କାଲି ନିଶାନ୍ତରାଗ ରାତ୍ରେ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ବିଳଟା ତାଙ୍କ ବାଦ ଖୋଳ ପକାଇଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ, “ଏହି ବିଳ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଦ ଥିବାର ଜଣା ଯାଉଅଛି ।” ବାଦ ନାମ ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ପଲାଇଲେ । ଶେଷରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ରାମା ମୁହଁକୁ ଚୁପ୍ ଚାଲିଗଲେ । ବୋଧକରୁ, ଏହା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ । ତହିଁ ଆରଦ୍ଧନ ଆଉ କେହି ବିଳ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ଏହି କଥାଟା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ରାମା ମା ରାଣ୍ଡାରୁଣୀ କହିଲା, “ମୋର ବୟସ ସାତଗଣ୍ଡା କି ଦେଉଳପଣ କି ଚାରିପଣ ହେଲାଣି, ଗ୍ରାମରେ ଯେତେ ବୁଢ଼ା ଦେଖୁଛ, ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଭା କରାଇଅଛି, ସମସ୍ତେ ମୋ ଆଗରେ ପିଲା । ମୁଁ ନିଜ ଆଖିରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଏଥରକୁ ଲଗାଇ ରୁଣ ଥର ଦେଖିଲଣି । କାଲି ନିଶାନ୍ତରାଗ ରାତ୍ରେ ବାହାରକୁ ଉଠିଥିଲି, ଗୋହର ମଝିରୁ ଝୁଣାଗର ଆସିଲା, ଝମର ଝମର ଶୁଭିଲା । ଅନାଇଲି, ବାଦ ଉପରେ ବସି ଠାକୁରାଣୀ ବିଜେ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବାପ ରେ ! ସେ ବାଦଟା କେଡ଼େ ! ମୁଁ କେତେ ବାଦ ଦେଖିଛି, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବାଦ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ତାର ଲମ୍ବଟା ସାତ କି ଆଠ ହାତ ହେବ । ମୁଣ୍ଡଟା ବଡ଼ ପଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡ ପରି ଯିପଣ୍ଡ କଲା । ବାଦଟା ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାରି ଚାରି ଚାରି । ମୁଁ ତ ଭରରେ ତାଟି କିଲି ପକାଇଲି ।” ଅଧରାତି ବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ ବାଦ ଚାଲିବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିବାର ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ରୁଣ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବୁଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ । ସକାଳେ ବାଦ ଖୋଜ ରାମା ତନ୍ତ୍ରୀ ଦେଖିଥିବାର ଦୂରରୁପେ କହିଲା । ଠାକୁରାଣୀ ଆସି ଥିବାର ନିଶ୍ଚୟରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ।

-୮-

କମିଦାର ସେଣ୍ଟ ଦଲ୍ଦାର ମିଆଁ

ସେଣ୍ଟ କେରମତ ଅଲ୍ଲିକ ଦର ପ୍ରଥମେ ଆଗ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜିଲ୍ଲା ମେଦିନୀପୁର । ସେଣ୍ଟ କେରମତ ଅଲ୍ଲିକ ସମସ୍ତେ ଆଲମିଆଁ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ନାମ ଲେଖିବୁଁ । ଆଲମିଆଁ ପ୍ରଥମେ ଘୋଡ଼ାର ସୌଦାଗର ଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମ ହରିହର ଛତର ମେଲାରୁ ଘୋଡ଼ା କଣି ଆଣି ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଶାରେ ବିକ୍ରି କରିବା ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବଡ଼ ସାହେବଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ା ବିକିଥିଲେ, ସେ ଘୋଡ଼ାଟି ଭଲ ପଡ଼ିବାରୁ ସାହେବ ମଉସୁଫ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ମିଆଁଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ରେଜିଗାର ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା ମେହେରବାନ କରି ପଚାରିଲେ ଏବଂ ସୌଦାଗରରୁ ବିଶେଷ ଲଭ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚାକର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି, ସେ (ଆଲମିଆଁ) ଲେଖାପଡ଼ା ଜାଣନ୍ତି କି ନାହିଁ ପଚାରିଲେ । ମିଆଁ କହିଲେ, “ହଜୁର, ମୁଁ ପାରସି ଜାଣେ, କାଗଜ କଲମ ଦେଉଛି, ମୋ ନାମ ପୂରା ଲେଖିଦେବି ।” ପୂର୍ବେ ପାର୍ସିବନ୍ଧ୍ୟର ଭାରି ଆଦର ଥିଲା । ଅଦାଲତର ଚଳିତ ବିଦ୍ୟା ଥିଲା ପାର୍ସି । ଭାରତ ଭାଗ୍ୟରେ ବିଧାତା ଏହିପରି ଲେଖନ ମୁନ ମାରିଛନ୍ତି; କାଲି ଥିଲା ପାର୍ସି ଆଜି ହେଲା ଇଂରାଜୀ, ଏ ଉତ୍ତରେ କଣ ତାଙ୍କୁ ଜଣା; ମାତ୍ର ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ, ଦେବନାଗରୀ କପାଳ ପଥର ତଳେ । ଇଂରାଜୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି, ‘ସଂସ୍କୃତ ମୃତଭାଷା’ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ କଥା ଆଉ ଟିକିଏ ସଫା କରି ବୋଲୁଅଛୁଁ, ଏହା ଦରମଲା ଲେଖମାନଙ୍କ ଭାଷା । ସେ କଥା ଆଉ, ସାହେବ ମଉସୁଫଙ୍କ ମେହେରବାନରୁ ମିଆଁ ସାହେବ ଗୋଟିଏ ଚାକର ପାଇଲେ, ସେ ଚାକରର ନାମ ଥାନାଦାରୋଗାଈ । ମିଆଁ ସାହେବ ନାନା ବିଦ୍ଧରେ ଏବଂ ନିର୍ବିଦ୍ଧରେ ତିରିଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକର କରି ଅନେକ ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଥିଲେ ।

ଘର, ବାଗବଗିଚା, ଘର ଆସବାବମାନ ଗୁଡ଼ିକ ଜମିଦାରୀ ତାଲୁକ ରୁଗିଗୋଟା । ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ଜମିଦାରୀ ସବୁ କଲିକତାରେ ନିଲମ ହେଉଥିଲା । ମିଆଁ ଥରେ କଲିକତାକୁ ଗୋଟାଏ ଖୁଣି ମାମଲ ତଲଣ ଦେଇ ଯାଇ ତାଲୁକେ ଫତେପୁର ସରସଣ ନିଲମରେ କଣିଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କଥା ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ । ଥାନା ଦାସଗୋ ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଙ୍ଗଲ ପୋଲିସରେ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ତ ? ଏତେ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଅର୍ଜିଲା ? ମାତ୍ର ଆପଣ ଆଖି ବୁଜି ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତୁ, ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କ କଥାରେ ପଦେ ମିଛ ନାହିଁ, ନିର୍ମଳ ସତ । ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ଜଣେ ହିପୋଟି ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୋଟିଏ ମଜଦୁରା ଡ୍ରାଣି କରିଦେବାରୁ ପଣ୍ଡେ କଲ୍ୟାଣ କରି କହିଥିଲେ, “ଦୋପଟି ବାବୁ, ତୁମ୍ଭେ ଦାସଗୋ ହୁଅ ।” ଆପଣ କଥାଟାର ହାଲ ବୁଝିଲେତ ? ବୁଝିମାନ ଲୋକେ ଠାରୁ ସବୁ ବୁଝି ଯା’ନ୍ତି । କଲିକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧନୀ ମୋତି ଶୀଳ ପ୍ରଥମେ ଖାଲି ବୋତଲ ବିକ୍ରୟରେ, ଜଣେ ଶୁଣି ବିଳାପ କରି କହିଥିଲା, ‘ମୋତି ଶୀଳ ତୁମ୍ଭେ ବୋତଲ ବିକ୍ରୟ ହୋଉ-ପଡ଼, ମୁଁ ପୂର୍ବ ବୋତଲ ବିକ୍ରୟ କଲ୍ୟାଣୀ ।’ ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କର ଭୟ, କୌଣସି ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ. ପାଣିଆବାବୁ ଆଲି ମିଆଁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ପରି ବିଳାପ କରିବେ, ‘ହାୟ ହାୟ, ମିଆଁ ଓଲଟା କଲମରେ ତୁଛା ନାମଟା ଲେଖି ଜମିଦାର, ଆମ୍ଭେ ଧଳା କଲମରେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଏସେ ଲେଖି ଖାଇବାକୁ ପାଉ ନାହିଁ ।’ କଥାଟା କଣ ବାବୁ ଜାଣନ୍ତି, “ଭାଟୀ ଫଳତି ସବୁ, ନ ବିଦ୍ୟା ନ ତ ପୌରୁଷ ।”

ଆଲିମିଆଁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଅ, ନାମ ଶେଖ୍ ହଲ୍ଦାର ମିଆଁ ଓରଫ ଗ୍ରେଟମିଆଁ । ପୁଅକୁ ଲବକ ଏବଂ ଇଲମ୍ବାର କରିବା ସକାଶେ ଦାସଗୋ ସାହେବଙ୍କର କିଛିମାତ୍ର ଗଫଲିୟୁତ ନ ଥିଲା । ପାରସି ପଡ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରେ

ଆଖୁନ୍ନ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଗ୍ରେଟମିଆଁ ପଦରବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାରସୀ ଭାଷାର ବିଲକୁଲ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ବନାନ ଶିଖି ପକାଇଥିଲେ । ଗ୍ରେଟମିଆଁଙ୍କର ବାଇଶ ବରଷ ପୂର୍ବ ଗଲଣି, ଏତେବେଳେ ଆଖୁନ୍ନ ଆଗରେ ବସି ଝୁଲିଝୁଲି କିତାପ ପଢ଼ିଲେ ଲୋକେ କଣ ବୋଲିବେ ? ପୁଣି ହୋସ୍ତମାନେ ଆସି ଅକାରଣେ ବସି ରହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ଦେଖିବା ମିଆଁଙ୍କର ବରଦାସ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବିଶେଷରେ ଆଖୁନ୍ନ କେବେ କେବେ ବୋଲନ୍ତି, “ନିଶା ଖାତନସେ ଆଦମୀ ଜାନୁଅର ହୋ ଯାତା ହେ ।” ଏକଥା ନିହାଏତ୍ ବେବରଦାସ୍ତ ।

ଦିନେ ଓପରଓଳି ଆଖୁନ୍ନ ସାହେବ ଖାନା ଖାଇ ଚିତ୍ ହୋଇ ଶୋଇଥିଲେ, କେଉଁଟିମାନେ ଯେପରି ତାଗ କଟିବା ସକାଶେ ଛଟପଟ ବିଡ଼ା ମେଲାଇ ଦେଇ-ଥାନ୍ତି; ସେହିପରି ବିଡ଼ାଏ ପାତଲ ଦାଢ଼ି ମିଆଁଙ୍କ ବେକ ଏବଂ ଗୁଡ଼ିକୁ ଦୋଡ଼ାଇ ପକାଇଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଜଳନ୍ତା ଟିକିଆ ଦାଢ଼ି ମଝିରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ପଡ଼ି କରି ପୋଡ଼ି ଗୁଡ଼ରେ ଲାଗିବାରୁ ଆଖୁନ୍ନ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠିପଡ଼ି, “ତୋବା, ତୋବା” କହି ଦାଢ଼ି ଝାଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଟିକିଆ ଖଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗି ନିଆଁ ଝୁଲିସବୁ ଲୁଗା-ପଟାଯାକ ବୁଣି ପଡ଼ିଲା । ପାତଲ ଦାଢ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଝରି-ବାଣ ପରି ରୁରିଆଡ଼େ ଉଡ଼ୁଥାଏ । “ଆ ମେରି ତୋବା ରେ, ଆ ମେରି ତୋବା ରେ” କହି ମିଆଁ ଘରଯାକ ଡିଆଁ ମାରି ନିଆଁ ଲାଗୁଥିଲା । ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିବାବେଳେ ହନୁମାନ ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଲାଗିବାରୁ କପରି ଦଣ୍ଡୁଥିଲା, ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ସେ କଥା ଖୋଲିଯା କରି ଲେଖିଯାଇ ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଉପମା ସ୍ଥଳରେ ସେ କଥାଟା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଅଛନ୍ତି । ‘ସବ୍-ନାଶ୍ ସମୁଦ୍ରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ତ୍ୟଜତି ପଶୁତଃ ।’ ଆଖୁନ୍ନ ସାହେବ ଏହି ମାତ୍ର-ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅଧା ଅଧ ଦାଢ଼ି ଆୟୁରପୁଷ୍କ

“ବସ୍ତ୍ରମିଛା ବସ୍ତ୍ରମିଛା” କହି ସେ ଦିନ ରାତିରେ କବାଟ କଲ ରହିଲେ, ତହିଁ ଆଉ ଦିନ ସକାଳଠାରୁ ତାଙ୍କୁ କେହି ମେଦମାୟୁର ମଧ୍ୟରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆଲ-ମିଆଁଙ୍କ କାନରେ ଏ କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ସେ କହିଲେ, “କୁହ ପରବାୟୁ ନେହି, ମେରି ଦଲୁ ତ ଇଲମ ହାସଲ କରିନେଇଛି । ମୁଁ କେବଳ ମୋ ନାମ ଲେଖି ଜାଣେ, ଏତେ ଦୌଳତ କମାଇଲି । ମେରି ଦଲୁ ତ ବହୁତ ଶିଖିଲଣି; ସେ ଦିନ ମୋ ଆଗରେ ଇମତାନ ଦେଲ, ଆପଣା ନାମ ଲେଖିଲ, କଲକତା, ମେଦମା ପୁର, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ବାଗବତୀରୁ କେତେ କଥା ଲେଖିଗଲା । ବଡ଼ ସାହେବ ଖବର ପାଇଲେ ଏଇଲଗେ ତାକୁ ଦାସୋଗାଟିରି ଦେବେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଏ କଥା ଲୁଚାଇଛି, ମୁଁ ଦଲୁକୁ ଚାକିରି କରିବାକୁ ଦେବିନାହିଁ । ସେ ପିଲା-ଲେକ, ଏତେ ମେହେନତ ଉଠାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ତାହା ବାଦ ଆଲ ମିଆଁ ଲଡ଼କାକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ବସପୁକର୍ମ ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବିଶେଷରେ ଡିଡ଼ିଶା ଜମିଦାରୀ ବିଷୟରେ ବହୁତ ହସିଆରି ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଲେ, “ଦେଖ, ସେ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ତମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ବଡ଼ ଶ୍ରେୟ, ମୁଁ ହସାବ କତାପରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ମଜବୁତ ବୋଲି ମୋତେ ଠକଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଠକପଣିଆ ଶୁଣିବ ? ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ଆଉ ଚାରି ଏହି ଦୁନିଆର ହସାବ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ହସାବ କଣ ଜାଣି - ଏକଟକ ଏକ, ଦୁଇକେ ଦୁଇ, ଦୁଇଦୁଇଟି ଚାରି । ଦେଖ ଏକ, ଦୁଇ ଚାରି ହେଲା, ବିଚମେ ତନ୍ କାହାଁ ଗେୟା ? ଏହି ତିନିପେୟା ଶ୍ରେୟ, ଇତିହାସ ଇତିହାସ ।”

ଜମିଦାରବଣର ପରିଚୟ ନିମନ୍ତେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଲା, ମାତ୍ର ଏହା ସବୁ ପୁରୁଣା କଥା । ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା ସେହି କେରମତ ଆଲ ଫୌଜ ହୋଇଗଲାଣି । ଛୋଟାମିଆଁ ଓରଫ

ସେହି ଦଲ୍‌ଦାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୋଦ୍ ମାଲିକ । ଶୁଣି ଅନ୍ଧାଜ ଦଡ଼କ ଉତ୍ତରେ ଜମିଦାର ସେହି ଦଲ୍‌ଦାର ମିଆଁ କଚେରି ଘରେ ବସିଅଛନ୍ତି, ଘରଟା କୋଠା । ସେପରି ଗୁଡ଼ିଆ ମୋଟିଆ କୋଠରୀ ନୁହେଁ, ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା କୋଠା । ଘର ତଳେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଶତରଞ୍ଜି ବହଣା ହୋଇଅଛି । ସେଟା ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ପୁରୁଣା, ଦଶ କି ବାର ଜାଗାରେ ତେଲ ତଳା ଦାଗ, ଟିକିଆପୋଡ଼ା ଜାଗା ପଦର କି କୋଡ଼ିଏ, ଧଡ଼ ଚର । ସେହି ଶତରଞ୍ଜି ମଝିରେ କାନ୍ଥକୁ ଲଗାଇ ଏକ ବନାରସୀ ବହଣା, କାନ୍ଥକୁ ଉଡ଼ି ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ବନାରସୀ ତକିଆ, ଦୁଇ ପାଖରେ ତକା ବୋଇତ-କଖାରୁ ପରି ଦୁଇଗୋଟା ସାନ ବନାରସୀ ତକିଆ, ସେହି ବହଣାରେ ଖୋଦ୍ ଜମିଦାର ସେହି ଦଲ୍‌ଦାର ମିଆଁ ବସିଅଛନ୍ତି । ପୋଷାକ କିନ୍ତୁ ପାରିଶ୍ରମିକ, ସାଟିନ୍ ଚପ୍‌ରନ୍, ମୁଣ୍ଡରେ ବନାରସୀ ଟୋପୀ, କାନରେ ଅତର ତୁଳାକାଠି, ଆଗରେ ରୂପାର ଅତର ଦାନ୍, ଗୋଲପଦାନ୍, ତାହା ପାଖରେ ବଡ଼ ଏକ ସାତହାତି ନଳୟୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ାଗୁଡ଼ି ହୁକା, ହୁକା ଉପରେ ସାନ ଆଟିକା ପରି ଚଲମ, ତହିଁ ଉପରେ ସରପୋଷ । ସେଥିରୁ ଚାରିକେର ରୂପାଶିକୁଳ ଝୁଲି ଆସି ମାଟି ପୁର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛି । ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ରୋଗୀ ଧାରଣା ଦେଲା ପରି ନଳଟା ମିଆଁଙ୍କ ପାଦ ପୁର୍ଣ୍ଣକରି ଫଡ଼ିଅଛି, ଆଜି ତାହାର ଆଦର ନାହିଁ । ଚନ୍ଦନେମି ଝଟମଣ ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ପରି ଅଚେତନ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ । ଘରକୋଣ ଓ ଏଣେ ତେଣେ ଛୁଣ୍ଡା ଗୁଣ୍ଡା, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦନା, ଦୁଇ ଚାରିଟାମଦକ ହୁକା, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଗୁଲ, ମଦକ ଓ ଗଞ୍ଜେଇ ପାଉଁଶ, ପିଆଜ ଚୋପା, ଛେନି ଲୁଣ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ବର୍ଜିତ ପଦାର୍ଥମାନ ଫଡ଼ିଅଛି । ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଭାଗ ପାନପିକ, ପାନସିଠା । ଆନେମାନେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରାଚୀନରେ ବୁଝିଅଛନ୍ତି, ଏ ଘର ମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ଗୁଣ୍ଡା ଗୁଲେ, ନୋହିଲେ କୋଣରେ ଏତେ ଅଳିଆ କାହୁଁ ଠୁଲ ହେଲା ? ଘର

ଉପର ଭଙ୍ଗା । କାନ୍ଥସମାନଙ୍କରେ ଓଢ଼ାଳମାନେ ଯେପରି ଦର୍ପଣ ଆଲମାରିରେ ଆଇନ ପୋଥି ସଜାଡ଼ି ଦେଇ ତଳଆକୁ ଆଉଁଳ ମକେଲକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି, ବୁଝିଆଣୀମାନେ ସେହିପରି ଜାଲ ଟାଙ୍ଗି ମଶାଟି ମାଛଟିକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି । କଡ଼ି ଫାଙ୍କମାନଙ୍କରେ ଦରବଟିଆମାନଙ୍କର ମଜଲସ । ସେହି ମଜଲସରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଯାହା କୁଟାକେରାଏ, ଝଟକା ଝଣ୍ଟେ ଖସୁଥାନ୍ତି । ତଳ ମଜଲସ ଆଜି ନିସ୍ତବ୍ଧ । ମିଆଁ ସାହେବ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଗୁମ୍ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଓପାଟଳୁଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ହାତ ନେପୋଲିୟନ ଏପରି ଭାବନାରେ ବସି ପାରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ ସେଣ୍ଟ-ହେଲେନା ପଠାଇବାପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଧରପକଡ଼ି କରୁଥିଲେ । ଆଗରେ ସାତଜଣ ମୋସାହେବ ଭାବନାରେ ବସି ଡୋଳଉଛନ୍ତି, ଓସ୍ତାଦ୍‌ଜୀ ବକାଉଲ ଖାଁ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ କୁଣ୍ଡାଇ ଦାଡ଼ିଟିକୁ ଆଣୁ ଉପରେ ନନ୍ଦି ଦେଇ ବସିଥାନ୍ତି । ପଠାଣ ଦର ତଲକ୍‌ହଆ ମାଇକନିଆଙ୍କ ପରି ତାନପୁରୁଷଟା ଏବଂ ପଡ଼ିଆରେ ବାଜିହାଣ୍ଡି ପରି ତବଲ୍ ଦୁଇଟା ଗଢ଼ୁଅଛି । ଦରର ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଶିଜମଦ୍‌ଦାର ଫତୁଆ ବାହାତରେ କଣ ଗୋଟାଏ ପଦାର୍ଥ ରଖି ଡାହାଣ ହାତ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଚପୁଛି, ବେଳେ ବେଳେ ମଝି ଆଙ୍ଗୁଳରେ ବୁନ୍ଦା ବୁନ୍ଦା ପାଣି ପକାଉଛି । ମୁନ୍‌ସୀ ଜାହେର୍ ବକସ ଏକଖଣ୍ଡ କାଗଜରେ ଲେଖା ଡାବ୍ ଧରି ଦିପୋଟୀ ଆଗରେ ଶ୍ଵେର ଆସାମୀ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମିଆଁ ସାହେବ ଆଖି ବୁଜି ଗୋଟାଏ ଘର୍ଷ ନିଶ୍ଵାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏବେ ଉପାୟ କ’ଣ କରାଯିବ ?” ମୁନ୍‌ସୀ ସାହେବ କହିଲେ, “ବନ୍ଦେ ନଓଁଜ, ମୁଁ ଦିନଯାକ ବୁଲିଲଣି, କାହିଁ କିଛି ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ମହାଜନ ରାମଦାସ କହିଲା, ତାହାର ତମସୁକ ବାବଡ଼ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଓ ହାତ ଉଠାଇ ବାବଡ଼

ଗୁରୁହଜୁର ଟଙ୍କା ହେଲଣି, ଆଉ କରଜ ଦେବାକୁ ସେ ନାରାଜ ହେଲା । ବଜାରର ମୁଦି ଦୋକାନୀମାନଙ୍କର ପାଉଣା ଚାହିଁ ହଜାର, ସେମାନେ ସଉଦା କାଳ ଦେଲେ ନାହିଁ ।” ମିଆଁ କହିଲେ, “ବେକୁବ୍, କମ୍‌ବକ୍, ନାଲ୍‌ଏକ ! ବାପାଙ୍କ ଅମଳରୁ ରାମ ସରକାର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଚାଳର ଥିଲା, ତାକୁ ବାହାର କରି ତୁମେ ଦୋସ୍ତ ଓ ଲ୍‌ଏକ ମନ୍ତ୍ରଣା ବୋଲି ବେବର୍ତ୍ତା କାମ ଦେଲି, ଗରଜ ଚଳାଇ ପାରୁ ନାହିଁ ?” ମୁନ୍‌ସୀ ଜାହେର୍ ବକସ କହିଲେ, “ହଜୁର ! ମୁଁ କିପରି ନାଲ୍‌ଏକ ହେଲି ? ରାମ ସରକାର କିଛି କରଜ କରିପାରୁ ନ ଥିଲା, ମୁଁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚଶହଜାର କରଜ ଆଣି ଦେଲି ।”

ମିଆଁ କହିଲେ, “ସେ କଥା ଯାଉ, ଏବେ ଇଚ୍ଛୁ କିପରି ରହେ ? ‘ସମ୍‌ଗି ଯାଉ, ମହତ ଥାଉ । ମହତ ଗଲେ ନ ମିଳେ ଆଉ ।’” ମୋସାହେବ-ମାନେ ଡୋଳାଉଥିଲା, ଏ କଥା ଶୁଣି ପାଟିକରି ଏକାବେଳେକେ କହିଲେ ‘ଅଲ୍‌ବବର୍ ଅଲ୍‌ବବର୍, ଉଆଜିବ୍ ଉଆଜିବ୍ ।’ ମିଆଁ କହିଲେ, “ଯାଉ, ଧର ଆସବାବ ହେଉ ବା ଜମିଦାରୀ ହେଉ, ବନ୍ଧକ ଦେଇ ଆଜିକା ମଜଲିସ୍‌ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର । ଦେଖ, ଜଲ୍‌ଦି, ରାତି ହୋଇଗଲା । ବେଶି ଟଙ୍କା ଦରକାର ନାହିଁ । ବାଈଜା ଶ୍ଵେକଶିତ୍ ଶବ୍ଦ ଟଙ୍କା ଓ ବାଈଜା ସାଙ୍ଗଲେକ ଓ ଦୋସ୍ତମାନଙ୍କ ଖାନା ପଲ୍‌ଓ ସକାଶେ ଏକଶ ଟଙ୍କା ବହୁତ ହେବ ।” ଦୋସ୍ତମାନେ କହିଲେ, “ଉଆଜିବ୍, ଉଆଜିବ୍, ବହୁତ ରୂପେୟାର ଦରକାର କଣ ?” ଦୋସ୍ତ ହଜୁମିଆଁ କହିଲେ, “ହଜୁର ଏହି ସେ ଖେମଟାବାଲା ଖାତୁମଉଲ୍‌ସା ଆସିଛନ୍ତି, ଏ ବହୁତ ଇଲମ୍‌ଦାର । କାଶ୍ମୀରର ଅଉଲ ନମ୍ବର ବାଈ, ଏହାଙ୍କର ଇଲମ ଓ ରାଗରାଗିଣୀର କସରତ୍ ହଦ୍‌ରେ ହଦ୍ । ସେ କି ଏ ଦେଶକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ? କେବଳ ମୁସାଫିରି ସକାଶେ ଆସିଅଛନ୍ତି । ମୁରଶିଦାବାଦ

ନବାବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନବାବ, ଘୋମକା ବାଦସା, ସୋମକା ବାଦସାମାନେ ଏହା ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଡାକି ପଠାନ୍ତି, ମାତ୍ର ବସଙ୍କର ଖାତର ରଦ ରଦ । ହଜୁରଙ୍କ କେରମତ ନେକନାମି ଦୁନିଆରେ ଜାହେର, ସେଥି ସକାଶେ ଆସେ ଆସି ଏଠାରେ ମଜଲିସ କରିବାକୁ କହିଅଛି ।” ମଜଲିସସାରା ଲୋକ ଏକାଠିବଳକେ କହିଲେ, “ହଜୁରଙ୍କୁ ଦୁନିଆରେ କିଏ ନ ଜାଣେ ? ହଜୁରଙ୍କ ଗୀନା ପଲ୍ଲୀ ଯେ ଦିନେ ଖାଇଛି, ଜିନ୍ଦଗି ଭରି ସେ ଇସ୍ତାଫ୍ କରୁଥିବ ।”

ପିଆଦା ସେଠି ଫକ୍ ସଲମ କରି ଜଣାଇଲା, “ହଜୁର ! ଓଡ଼ିଶା ଜମିଦାରୀରୁ ଜଣେ ମହାଜନ ମୂଲକାତ୍ ସକାଶେ ଆସିଅଛି ।” ହକୂମ ହେଲା, “ତାହାକୁ ହାଜର କରାଅ ।” ଆଗନ୍ତୁକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆଗରେ ନଗଦ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନାଜରାଣା ଥୋଇ ଦେଇ ଭୂମିରେ ହାତ ଲଗାଇ ତିନି ଥର ସଲମ କଲେ । ମଜଲିସ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଜଣ ସଭ୍ୟ ବସିଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଏକ ସଲମ କଲେ; ଶେଷମନ୍ଦାର ମଧ୍ୟ ଛୁଡ଼ି ଗଲା ନାହିଁ । ମିଆଁ ହକୂମ କଲେ, “ବହୁତ କଦରଦାନ ଆଦମ ।” ପାଲବାଲ ପାଲଆମାନେ ଏକସ୍ବରରେ ଗୀତ ଧରିଲପରି ସମସ୍ତେ ପାଲ ଦେଲେ, “ବହୁତ କଦର ଦାନ, ବହୁତ ହୁସିଆର ଆଦମ୍ ।”

ମିଆଁ ପଚାରିଲେ, ‘ହଜୁର ନାମ କ’ଣ ?’

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ।

କ୍ୟା : ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାମଲବାଜ୍ ?

“ନା ହଜୁର ମଙ୍ଗରାଜ ।”

‘ଅଛା ଓଲ ହୁଆ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ।’

ମଙ୍ଗରାଜ ଜଣାଇଲେ, “ମୁଁ ନିହାତି ଅଳ୍ପ କିଛି ଜିନ୍ଦଗି ନଜର ଆଣିଅଛି । ହକୂମ ହେଲେ ହାଜର କରିବ ।”

“ବହୁତ ଆଜ୍ଞା, ଦେନି ଆସ ।” ଭେଟିର ଡାବତାଲିପସି ଖଣ୍ଡକରେ ଲେଖା ଥିଲା, ପଡ଼ାଗଲା, ପାଞ୍ଚଟା ଓଳିଆରେ ସରୁ ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ ଭରଣେ ଆଠ ନଡ଼ି, ମୃଗଜାଲ ଦୁଇ ଓଳିଆରେ ବସିଣ ନଡ଼ି, ହରଡ଼ିଆଲ ଏକ ଓଳିଆକୁ ଅଠର ନଡ଼ି, ଘିଅ ଏକ ମାଠିଆକୁ ପଚାଶ ସେର, ବନ୍ତଳ କାଠିଆ କଦଳୀ ପାଞ୍ଚକାନ୍ଦି, ପାଚଲ କଦଳୀ ଦୁଇ କାନ୍ଦି, ଆଳୁ ଆଠ ବଣ । ∞

ମିଆଁ ହକୂମ କଲେ, “ବହୁତ ଆଜ୍ଞା ଗୁଡ଼ଳ; ପଲଉର ଲଏକ, ଘିଅ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଭଲ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ, ହଜୁର ଆମ ଦୁନିଆର ମାଲିକ, ହଜୁରଙ୍କ ଦାନା ପଦର ସ୍ବରୂପ ହେଲା ଖାଇ ଆସୁଅଛି, ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ ଜିନ୍ଦଗି, ମେହରବାନି ହେଲେ ପଲଉ ଗୁଡ଼ଳ, ଘିଅ, ଡାଲି ବରାବର ହାଜର କରିବ । ମିଆଁ ଓ— ମିଆଁ ଓ—ମିଆଁ ଓ ଓସ୍ତାଦ୍‌ଜୀ ଭାରି ଖୁସିଟା ହୋଇ ତାନସୁର କାନ ବାଁ ହାତରେ ମୋଡ଼ି ସୁର ଦେଇ ବସିଲେ । ଗୁମ୍-ଗୁମ୍-ଗୁମ୍ ତାକ-ଧନ୍ ଧନ୍ ଧନ୍ ତାକ ଧନ୍-ଧନ୍ ଗୁମ୍—ତାବଲ ବାଜି ଉଠିଲା, ମିଆଁ ହକୂମ ଦେଲେ, ଜଲଦି ପଲଉର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର । ଶ୍ରୀକ୍ଷିପ୍ତାନମାନେ କହନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଶେଷ ଦିନରେ ସ୍ବର୍ଗର ଦୁଇ ବଣୀ ବଜାଇଲେ ସମସ୍ତ ମୃତ ଲୋକ କବରରୁ ଉଠି ବସିବେ । ମଜଲିସ ଅବଶୋଷରେ ମରି ପଡ଼ିଥିଲା, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଟଙ୍କାର ଝଣ ଝଣ ଶବ୍ଦରେ ବସ୍ତି ଉଠିଲା । ମିଆଁ ସାହେବ ନଳ ମୁହଁରେ ଦେଇ ଦୁଇ ଗୁରି ଥର ଭଲକରି ଟାଣିଲେ । କଲା ପଦ୍‌ତରେ କୁହୁଡ଼ି ବୁଲିଲା ପରି ଦାଡ଼ିସାରା ଧୂଆଁ ଖେଳିଗଲା । ସରକାର ଜେନାଲହାସା ଯେପରି ପରଗନା ପରଗନା କରି ମହାନଦୀର ଜଳ ବାଣ୍ଟୁଅଛନ୍ତି, ନଳ ଯୋଗରେ ହୁକା ଭିତରେ ଜମାଥିବା ଧୂଆଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବାଣିଗଲା । ମେଁ ଏଁ ଏଁ, ମେଁ ଏଁ ଏଁ । ପଲଉ ସକାଶେ ଗୋଟା ଖାସି ଅଣାଗଲା । ମଜଲିସ ଆଗରେ ଦର

ଛୁଣିଲ, ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା । ମଙ୍ଗରାଜେ ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲେ, “କଣ, ଏହି ଛେଳିଟିର ଦାମ ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ? ବାପରେ ! କେତେ ଦାମ୍ !” ମିଆଁ ପଚାରିଲେ ତୁମ ଗ୍ରାମରେ ଦାମ୍ କେତେ ? ଡାକ୍ତର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଣା କଲ-ପରି ଛେଳିର ଅଗ୍ର, ପଶ୍ଚାତ, ବାମ, ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ନିରୀକ୍ଷଣପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ, “ଛେଳିଟାର ଦାମ କଣ ? ଚାହିଁ ପଇସା କି ଛ ପଇସା ହେବ, ହୁକୁମ ହେଲେ ପଲ୍ଲୀ ସକାଶେ ଦଶ ଗଣ୍ଡା କି ପନ୍ଦର ଗଣ୍ଡା ପଠାଇ ଦେଇପାରେ । ହଜୁର ଲୋକ ଚିହ୍ନି ଜମିଦାରୀରେ ରୁକର ରଖି ନାହାନ୍ତି, ସେଥି-ସକାଶେ ଏତେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ୍ । ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ଛେଳି ? ବାପ ରେ !” ଏ କଥାଟା ଶୁଣି ମଜଲସ୍ରେ ଯେ କିପରି ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ ଉଠିଲା, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାଶୀଳ । କ୍ଲାବ୍ ସାହେବଙ୍କ ପଲ୍ଲୀସୁଦ୍ଧ ଜୟ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ବିଲ୍ଡରେ ଡାଇରେକ୍ଟର ସଭା ନିଶ୍ଚୟ ଏତେଦୂର ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କାରଣ ତେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ଦରବାରର ଡର ସେମାନଙ୍କ ମନରୁ ଫୁଟି ନ ଥିଲା । ଓସ୍ତାଦ୍ ଜୀ ପୁରୀର ରାଜିଣୀର ଆଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ, ସମସ୍ତଙ୍କର ମୁହଁରୁ ହସ ଉଠୁଥିଲା ପଡ଼ୁଅଛି, କେବଳ ମଙ୍ଗରାଜେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଜାଲ ମଧ୍ୟରେ ବୁଣା ଚାଉଳ ଖାଇଲବେଳେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟାପି ତୁଳି ହୋଇ ଦେଖୁଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନର କଥା ଭଲ ରୂପେ ବୁଝିପାରୁଁ । ସେ ସମୟରେ ବୋଧହୁଏ ଶୁଣୁଥିଲେ, “ଆ ବାପ ଚଡ଼େଇ ଆ, କାଣ୍ଡିଆ ପାଖକୁ ଆ ।”

ଜଣେ ରୁକର ଧାଇଁଆସି ବାଉଁଶଙ୍କ ଶୁଭ୍ରଗମନର ସମ୍ବାଦ ଦେଲା । ଯାଃ । ସବନାଶ ! ଏ କଥାଟା ଯେ କାହାରି ମନରେ ନାହିଁ । ଓସ୍ତାଦ୍ ଜୀ ପୁରୁଣା ହସି-ଆର ଲୋକ, ସେହି କେବଳ ଏ କଥାଟା ମନେ କରାଇ ଦେଲେ, ବାଉଁଶଙ୍କୁ ଶାଏ ଟଙ୍କା ନିଜର ଦେବାକୁ

ହେବ । ପୁନର୍ବାର ଭାବନା, ପୁନର୍ବାର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଭାରତବର୍ଷର ବ୍ୟୟସଙ୍କଳନ ନିମନ୍ତେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ବୋଧହୁଏ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଥିରହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ବେଳ ନାହିଁ । ବେଳ ଉଣି ମଙ୍ଗରାଜେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ହଜୁର ! ଗୋଲ୍‌ମ ହାଜର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏତେ ଚନ୍ଦ୍ରା କି ସକାଶେ ?” ପୁନର୍ବାର ପ୍ରଶ୍ନ, ଧନ୍ୟବାଦ ସମ-ପ୍ରାନ୍ତ ମୁହଁରୁ ବାହାରି ମଙ୍ଗରାଜ କାନରେ ଢାଳି ପଡ଼ିଲା । ମିଆଁ ହୁକୁମ ଦେଲେ, “ଆଜ୍ଞା ମଙ୍ଗରାଜ, ତୁମେ ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ଯେ ଉପକାର କଲ, ସେଥିର ଜନାମ ଅଲ୍ଲହ୍‌ଦା ପାଇବ, ଏ ସିବାୟ ଟଙ୍କାକୁ ସୁଧ ଚାହିଁନା ହସା-ବରେ ପାଇବ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ, “ରାମ, ରାମ, ରାମ । ହଜୁର, ମୁଁ ପିଆଜ ଆଉ ବିଆଜ ଖାଏ ନାହିଁ ।” ଓସ୍ତାଦ୍ ଜୀ କହିଲେ, “କଣ, ବିଆଜ ଖାଏ ନାହିଁ ? ବହୁତ ଇମାନ୍ଦାର ଲୋକ । କୋରାନରେ ଯେ ପଶିଣ ହାରାମ୍ ବୟାନ ଅଛି, ବିଆଜ ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ।”

ଇତିହାସ ଲେଖକ ବୋଲନ୍ତି, କ୍ଲାବ୍ ସାହେବ ଦକ୍ଷିଣ ବାଦସାହାଙ୍କ ପାଖରୁ ବଙ୍ଗଳାର ସୁବାଦାଶ୍ଚ ନେବାବେଳେ ଏତେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଲାଗିଥିଲା ଯେ, ଗୋଟାଏ ଗଧ ବିକା କିଣାରେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଦରକାର । ତେବେ, ଫତେପୁର ସରସ୍ବତୀର ସରବରକାଶ ଓ ସମସ୍ତ ସମତା ପାଇବା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ କ’ଣ ?

— — —

—୯—

ଗୀର ହାଲଗୁଲ

ତାଲୁକେ ଫତେପୁର ସରସ୍ବତୀ ଗୋଟାଏ ଭାରି ବଡ଼ ତାଲୁକା । ସଦରଜମା ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଦୁଇଶ ଆଠ ଟଙ୍କା ଛ ଅଣା, ମଫସଲ ଅଧିକ ଅଡ଼େଇ ପଞ୍ଚ ।

ଫାଉଁସ୍‌ରୁ ଗୁଡ଼ିକ ଅଛି । ଏଥିରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମୌଜା-
ମୌଜେ ରାମନଗର, ବାଲିଆ, ହାଣ୍ଡିଖାଇ, ସଉ-
କୁଣିଆ ଓ ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼,
ଉଣା ଅଧିକରେ ପାଞ୍ଚଶ ଘରବଢ଼ି, ସବୁଜାତିର ଲୋକ
ଅଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଦୋକାନ ଅଛି । ସେ ଦୋକାନରେ
ସବୁ ଜିନିଷ ମିଳେ—ଡାଲି, ଚୁଡ଼ଲ, ଧଆଁ ପତ୍ର,
ଲୁଣ, ତେଲ ଯାହା ଖୋଜ ପାଇବ, ଦୁଇଗୁଣ ପଇ-
ସାର ଘିଅ ଖୋଜିଲେ ମଧ୍ୟ ମିଳିପାରେ । ଦୋକାନର
ତଳ ସୁରୁରେ ଦଶମୂଳ ସାଇତା ଅଛି । ଦୁଇ ତିନି
କୋଶରୁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଡାକ ଆସେ । ଗ୍ରାମଟି ଲମ୍ବା
ଲମ୍ବି; କିନ୍ତୁ ସିଧା ସଳଖ ନୁହେଁ, ଆଠଅଙ୍କିଆ । ଅଧୁର
ଘରିର ଉତ୍ତର ଆଉ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼ର ଅଧେ ମାଡ଼ିବସିଅଛି ।
ମଝିରେ ଗୋହସ୍ତ, ଦୁଇ ସାହାଲ ଘର, ମଝି ଗୋହ-
ସ୍ତା ଖୁବ୍ ଓଢ଼ାଣିଆ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିବା ଆସିବା ବାଟ
ଦଶ ବାର ହାତରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ବାଟ ଦୁଇପାଖ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆର ଅଗର ଗରଗାଡ଼ି, ଖଟଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡେ ଟାଳି
ଜାଗା ଅଛି, ସକାଳେ ସେଠାରେ ଗାଈ ବଳଦ ବନ୍ଧା
ହୁଅନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଟଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡେ ଗରଡ଼ ଥିଆ
ହୋଇଅଛି । ଗୋହସ୍ତର ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯିବା
ପାଇଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ବାଟ । ଗ୍ରାମଟି ତିନି ଭାଗରେ
ବିଭକ୍ତ—ସାଆନ୍ତସାଇ, ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ, ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇ ।

ସାଆନ୍ତସାଇରେ ଖୋବ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
ଘର, ଏଥିପାଇଁ ଖୁବ୍ ଡାକ୍ । ରାତି ଛ ଦଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କଚେରି ଜାଗା । ଦୋକାନଟା ମଧ୍ୟ ଏଇ ସାଇରେ ।
ରାତି ପହରକ ସରିକି ଆଉ ସବୁ ସାଇ ଭୁନିତାନ୍ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଶାସନ । ଶାସନ
ଭାଗ ପଞ୍ଚାଶ ଗୋଟା ସୁଅଭୟା ବାସୁରି ଘର । ଶାସନ
ଗୋହସ୍ତ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦେଡ଼ ଶ ଅଢ଼ା ଜ ନଡ଼ିଆ
ଗଛ, ମୁଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ ବନ୍ଧା ଅଛି, ସେଠାରେ ବଳ-
ଦେବ ପୂଜା ହୁଏ । ପିଣ୍ଡଠାରୁ ଦଶପନ୍ଦର ହାତ ଛୁଡ଼ି

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଜାଭଳିଆ ନଡ଼ିଆଗଛ, ମୂଳ ସଫା
ସୁତରା । ସେଇଟା ଗୋସାଇଁ ମାନଙ୍କର ବୈଠକ ଜାଗା ।
ନାସଶୁଙ୍ଗା, ଭାଙ୍ଗଘୋଟା, ଯଜ୍ଞମାନଘର କଥା, ଅର-
ଜନ କଥା, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ସେଇଠାରେ
ସମାଧା ହୁଏ । ଦିନେଦିନେ ସେଠାରେ ବଡ଼ ଗୋଲମାଲ
ହୁଏ, ସେ ଦିନ ଯଜ୍ଞମାନ ଘରୁ ମିଳିଥିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଚୁଡ଼ଲ
ବା ସଭାମାନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା ବାଖି ହେଉଥିବାର ସହଜରେ
ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ । ସେ କଲି ଶୁଣି ଲୋକମାନେ
କହନ୍ତି, “ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକ ଚୁଡ଼ଲ ମୁଠାକ ସକାଶେ କୁକୁର
ପରି କଲି କରୁଅଛନ୍ତି ।” ମାତ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କର ଏପରି
କଥାଟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କିଛି ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତାହାର
କାରଣ, ଏମାନେ ନିପଟ ମୁର୍ଖ, ଗତଦେହ, ବ୍ରାହ୍ମଣ
କର୍ମସ୍ଥାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଛତଣ ବର୍ଣ୍ଣର ରଜା ତ ।
ଏମାନଙ୍କୁ କୁକୁର ସଙ୍ଗେ ଭୁଲିବା କେତେବେଳେ
ହେଲେ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଉପମାଟା ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେଲୁ
ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରେତ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଓଢ଼ା
ଚୁଡ଼ଲ ସକାଶେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କଲି । ଆଉ
କୁକୁରଙ୍କ କଲି ଅଇଁଠା ଭାତ ସକାଶେ । ଦେଖନ୍ତୁ,
ପ୍ରେତ ଉତ୍ତେଷ୍ଟ ଆଉ ମନୁଷ୍ୟ ଉତ୍ତେଷ୍ଟ, ଓଢ଼ା ଚୁଡ଼ଲ
ଆଉ ସିଝା ଚୁଡ଼ଲ, କଥାଟା କେତେ ଗୁଡ଼ିଲ । ଆଉ
କୁକୁରମାନେ କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି ଲଗାନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ
ବାଡ଼ିଆ ବାଡ଼େଇ ହୁଅନ୍ତି ସିନା, ଗୋଟାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଆଉ ଗୋଟାକୁ କାମୁଡ଼ିବାର ବା ରାମୁଡ଼ିବାର ତ
ଦେଖା ନାହିଁ । ଆକାଶରେ ଶଗୁଣା ଉଡ଼ିଲେ
କେଉଁଠାରେ ମଡ଼ ପଡ଼ିଥିବାର ଯେପରି ଜଣାଯାଏ,
ସେହିପରି ଦିନ ପହରକ ବେଳେ ଗୋସାଇଁମାନେ
ଚିତାଈଇତା ହୋଇ ପଲ ପଲ ବାହାରିଲେ, କେଉଁ
ଗାଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ମରୁଥିବାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ
କରନ୍ତି ।

ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ ଭାଗ ବାଟିକ ମିଶି ଶାସନ ଭାଗ ଜମି
ପାଞ୍ଚଶ ମାଣ । ଯିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଜମି

ସ୍ତ୍ରୋତ ଦଶଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମରହଟ୍ଟା ସୁବାଦାର ତମ୍ବା ପାତା ସନନ୍ଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯିକାଳ ବୋଇଲେ ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ । ଭୂତ କଥା ଭୂତକୁ ଜଣା; ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ । ଗୋରୁ ଗାଈ ଖୋଳ ଆଣି ବାନ୍ଧିବା, ଗୁହାଳରେ ଧୂଆଁ ଦେବା, ହଳିଆକୁ ପଖାଳପାଣି ଦେବାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଟା ଗଡ଼ିଯାଏ, ଭୂମିଦାତାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ କେତେବେଳେ ? କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ଦିନେ ଶ୍ରେବନ ବାହିନୀତ କହି ବସିଲେ, “ଆମ୍ଭର ଭୂମି କାହିଁ ଯେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବୁଁ ?” କଥାଟା ମଧ୍ୟ ନିହାତି ମିଛ ନୁହେଁ, ଶାସନ ଭାଗ ପାଞ୍ଚଟି ମଣ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣ ଶ ମାଣ ବକା ଭଙ୍ଗା ସରିଲଣି । ବାକି ଯେ ଜମି କେତେ ମାଣ ମଙ୍ଗରୁଜେ ସମ୍ଭାଳିଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଛି । “ଗୋବ୍ରହ୍ମଣହିତାୟତ” ମଙ୍ଗରୁଜରୁ ଭାଗି ଯନ୍ । ବୁଲି ଗୋରୁଗୁଡ଼ିକ ମଙ୍ଗରୁଜ ସାବଧାନ କରି ଆପଣା ଗୋଠରେ ରଖନ୍ତି; କେହି ପାଣି ଏପରି ନାଁ ଉଆରସୀ ଗୋରୁ ଆଣି ବକ୍ସିସ୍ବରୂପ କିଛି କିଛି ନେବାର ସରଗରର ଦେଖାଯାଏ । ବଳଦ ଗୁଡ଼ି କେବଳ ଗାଈ ସଂଖ୍ୟା ତିନିଶହରୁ ଟପି ଗଲଣି । ଗୋମାତା ବାର ଜାଗାରେ ବୁଲି କଷ୍ଟ ପାଇବେ, ସେଥି ସକାଶେ ସମ୍ଭାଳିଛନ୍ତି, ନିହାତି ବଳ ପଡ଼ିଲେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ପଠାଣ ଗୋଆଳକୁ ଅଧା ଅଧ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଜମିଗୁଡ଼ିକ କୁଣି ନେଇଛନ୍ତି, ସମ୍ଭାଳି ରଖିଛନ୍ତି । ଗୋସାଇଁମାନେ ଜମି ନ ବକି କଣ କରିବେ ? ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ଗୁଣ, ତାହା ବାଦ ରେରୁଗୁଡ଼ାକ ବାଛି ବାଛି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜମିରୁ ଧାନ ରେରୁକଲେ । ମଙ୍ଗରୁଜକୁ କିଛି ଜମି ବକି ଦେଲେ ରେରୁମାନେ ଡରରେ ପାଖ ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଉ ମଙ୍ଗରୁଜେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ପାଞ୍ଚ ମଣ ଜମି କଣିଲେ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ଏ କଥାଟା ସେମାନଙ୍କର ବୁଝିବାର ଭୁଲ । ଆଜ୍ଞା, ଭୂମ୍ଭେ

ଭରଣେ ବୁଣିଲେ ପାଞ୍ଚ ଭରଣ କାଟ ତ ? ମଙ୍ଗରୁଜଙ୍କ ଟଙ୍କାଟା କି ବାଞ୍ଛ ? ସେଥିର କଣ କଲନ୍ତର ନାହିଁ ?

ଶାସନ ମଝିରେ ଶିକୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘର । ଏହାଙ୍କ ଜେଜେ ବକି ଖାଡ଼ିଆ ପୂରା ସାତ ପାଦ ବ୍ୟାକରଣ ମୁହେଁ ମୁହେଁ କହି ଯାଉଥିବାର ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ନେଷଧାନ୍ତ ପାଠ ଚାହାଙ୍କଠାରେ ଅଟକୁ ନ ଥିଲା । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାନା ବ୍ୟାକରଣର ଶବ୍ଦ ଓ ସନ୍ଧ-ରୁଡ଼ାକ କୋଇଲି ଗୀତ ପରି ହ୍ରାସ ଯାଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପୋଥି ସବୁ ଖଟୁଲିରେ ସାଇତା ଅଛି । ପଣ୍ଡିତେ ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜାକରନ୍ତି । ଆପେ ପଣ୍ଡିତେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଟାଣ ପଣ୍ଡିତ । ପୋଥିରୁ ଡୋର ନ ଫିଟାଇ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଗ ଅଭିଧାନ କହି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସାଆନ୍ତ ବାପ କର ମଉଳା ପୁଅ ଭାବଙ୍କର ଭିଣୋଇର ମାଉସୀପୁଅ ଭାଇ ନବଦୀପ ଯାଇ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଆସିଥିଲେ । ସାର କଥା ଖାଡ଼ିଆବଂଶ ସକାଶେ ଶାସନର ବଦ୍ୟା କେତେବେଳେ ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ଚୌପାଢ଼ୀ, ଶାସନ ପିଲମାନେ ଦୁଇ ଓଲ ପଡ଼ନ୍ତି, ଏକଗୁଣିଶ କର୍ମକର୍ମୀଙ୍କ ସୋଲ ପଣ ଏହିଠାରେ ପଡ଼ା ହୁଏ । କେହି କେହି ପିଲ ବର୍ଗ ଦୁଇ ବର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତ ସାହାଲ ତନ୍ତ୍ରୀସାହିରେ ତନ୍ତ୍ରୀ ଦେଉଶ-ଘର, ଏହି ସାହିର ଗୋହସ୍ତା ସଫାପୁତର; ଖଟଗାଡ଼ ଗୋବର ଗଦା କିଛି ନାହିଁ । ଆପଣ ମନେ କଲେଣି, ଏଠାରେ ପାଞ୍ଚ ଆଇନ ଜାଗା ଅଛି, ମିଉନିସିପାଲଟିର ଶଗଡ଼ଆସି ଅଳିଆ ସବୁ ଉଠାଇ ନେଇଯାଏ । ଆପଣଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରି ଦେଉଅଛୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ନ ଶୁଣି କୌଣସି କଥା ସିଦ୍ଧନ୍ତ କରି ପକାଇବେ ନାହିଁ । ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆମ୍ଭ ମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଏପରି

ଭ୍ରମ ଅପନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଏତେ ପରିଶ୍ରମ, ନୋହିଲେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ପୁଣି ଏଣୁତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇବା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସର ବିପରୀତ । ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନ ପାଇଲେ କିମ୍ବା ଯାହା ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ଏମନ୍ତ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଆତ୍ମମାନେ ଶୁଣୁ ନାହୁଁ । ଯାହା ଲେଖିବୁଁ, ସେ କଥା-ଗୁଡ଼ାକ ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଦେବୁଁ, ଆପଣଙ୍କର ପାଟି ଫଟାଇବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ ନିମନ୍ତେ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର କହନ୍ତି, “ଫକ୍ତୋ ବହୁମାନ ଧୁମାତ୍” ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରବଚନରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି କିପରି ? ନା, ଭିତରେ ନିଆଁ ଅଛି । ମହାନଦୀର ପାଣି ବଢ଼ି ଆସୁଅଛି । ଦେଖିଲେ ଜାଣିବ, ଉପରେ ଭାରି ବର୍ଷା ହୋଇଗଲାଣି । କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଗୋଟାଏ ଏମନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଅଛି । “ନ କାର୍ଯ୍ୟଂ କାରଣଂ ବିନା” କାରଣ ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ନଦୀ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ହେଲା ବୃଷ୍ଟି । ସେହିପରି ଆତ୍ମମାନେ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ପ୍ରମାଣ କରାଇଦେଇ ପାରୁଁ, ଗୋବର ସହିତ ଗୋରୁର ନିତ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଅଛି । କାରଣର ଅଭାବ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବ ହେବ, ଏ କଥା ଆପଣ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ସୁତରାଂ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇର ଗୋବର ଗଦାର ଅଭାବର କାରଣ ଗୋରୁର ଅଭାବ, ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇରେ ଗୋରୁ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଗୋବର ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ମନରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଖଟକା ଲାଗିପାରେ । ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ବାଦ ଭଲୁ ନୁହନ୍ତି ଯେ ବଣରେ ରହିବେ, ଏମାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଣୁ, ଗ୍ରାମରେ ରହିବା ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ । ଯେଉଁଠାରେ ପାଣି, ସେହିଠାରେ ମାଛ; ସେହିପରି ଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଣୁ ଏହା ଧରା ବନ୍ଧା କଥା । ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରାମ, ତେବେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଣୁ ନାହାନ୍ତି କି ସକାଶେ ? ଆତ୍ମମାନେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିକୌଶଳରେ ଅନେକ ବ୍ୟତିରୂପ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ହୁଏ ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଫଲତ, ନ ହୁଏ ତିଲ । ଦେଖନ୍ତୁ, ପଶୁ

କହ, ପକ୍ଷୀ କହ, କୀଟ ବୋଲି, ପତଙ୍ଗ ବୋଲି, ସବୁ ଜାତିରେ ଅଣ୍ଟିର ମାଛ ଅଛନ୍ତି, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହିଞ୍ଜଳ ଦେଖାଯାଏ । ସେହିପରି ତନ୍ତ୍ରୀସାହି ଗ୍ରାମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଣୁ ନାହିଁ । ପଣୁ ସମ୍ଭବରେ ଏହା ହିଞ୍ଜଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଏଠାରେ ବନ୍ୟପଣୁ ବାଦ, ଭଲୁ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମ୍ୟପଣୁ ଗାଈ, ଗୋରୁ କିଛି ନାହାନ୍ତି । ତାହାର ମଧ୍ୟ କାରଣ ଥାଇପାରେ, କାରଣ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଏହା ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ର ଅଟେ । ବ୍ୟାକରଣ ରଚକମାନେ ସୂତ୍ର ଠିକ୍ କରି ନ ପାରିଲେ ନିପାତନଯିବ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଦିଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଠକପଣିଆ । ତାହା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ଥାଉ, ତନ୍ତ୍ରୀସାଇରେ ଗୋରୁ କିମ୍ବା ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ବୁଝନ୍ତୁ । ବାଇବେଲରେ ଲେଖାଅଛି, ‘ଜଣେ ସେବକ ଦୁଇଜଣ ସାଆନ୍ତର ସେବା କରିପାରେ ନାହିଁ ।’ ସତରଘର ଦେଖାଯାଏ, ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଠିକେ ଠିକେ ଦୁଇ କଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରିବସନ୍ତି । ଟୀକାକାର ନ ଥିଲେ ମୂଳତନ୍ତ୍ର ବୁଝିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ମଲ୍ଲୀନାଥ, ମଥୁରାନାଥ, ଶ୍ରୀଧର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଦେଇ ନ ଥିଲେ, ରଘୁବଂଶ, ନ୍ୟାୟ, ଭଗବତ ପରି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଆଜିଯାଏ ଡୋରିଭିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ସେହିପରି ଆତ୍ମମାନେ ବାଇବେଲର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରି ନ ଦେଲେ ବୁଝିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆପଣ ନ ହୁଏ ଟାଣିଟୁଣି ଏକପ୍ରକାର ପାଠ ଲଗାଇଯିବେ, ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ତ ସବୁ କଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ବାଇବେଲ ସୂତ୍ରର ଅର୍ଥ ଏହି କି, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଲୁଗା ବୁଣାରେ ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦିନ ଯାଏ, ଋଷ କରିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ? ଋଷ ଯଦି ନ କଲେ, ବଳଦ ରଖିବାର ଦରକାର କଣ ? ବଳଦ ନ ଥିଲେ ଗୋବର କାନ୍ଥ ଆସିବ ? ଗୋବର ଅଭାବରୁ ଖତଗଦାର ଅଭାବ । ଖତଗଦା ନ ଥିବାରୁ ଦାଣ୍ଡସମା ।

-୧୦-

ଭଗିଆ ଆଉ ସାରିଆ

ଆଜିକାଲି ଉଣେଇଶ ଶ ସବୁଥିରେ ବିଜ୍ଞାନ-
ଶାସ୍ତ୍ରର ଖୁବ୍ ମର୍ଯ୍ୟାଦା; କାରଣ, ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ସବୁ
ଉନ୍ନତର ମୂଳ ଅଟେ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଇଂରେଜମାନେ
କେତେ ଗୋରୁ, ଆଉ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦେହ କାଳିଆ ।
ସେଥିର କାରଣ ସେମାନେ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି,
ଓଡ଼ିଆମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ହାଲୁ
ବିଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ଆରମ୍ଭ କରୁଅଛୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା
ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଇ
ପାରୁ । ଆପଣ ପାଠରେ ମନ ଦେଉନ୍ତୁ, ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର
ଯେ କେତେ ଠିକ୍, ତାହା ବୁଝି ପାରିବେ । ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର
ସୂତ୍ର ଏହି, ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଗୋଟି ବସ୍ତୁ ରହି ନ
ପାରେ । ଆପଣଙ୍କ ଦୁଧିଆ ଗିନାରେ ପାଣି ରହେ କ ?
ଏ କଥା ବୋଲିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ସୂତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା
ଆବଶ୍ୟକ । ଅର୍ଥ ହୁଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ସମୟରେ
ଦୁଇଗୋଟି ପଦାର୍ଥ ରହି ନ ପାରେ । ଗିନାରେ ଦୁଧ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ଆଉ ପାଣି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଲୁଗାବୁଣା
ସକାଶେ ବାହାର ଭିତର ଦୁଇ ଜାଗା ଦରକାର ।
ଦର ଭିତରେ ଲୁଗା ବୁଣାଯାଏ ; ଲୁଗା କାଟିବା,
ତାଗୀ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ ବାହାରେ ହୁଏ । ସୁତରାଂ
ତାସଣ ଜାଗାରେ ଗୋବର ଗଦା ରହିବା ନିତାନ୍ତ
ଅସମ୍ଭବ । ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ନ ହେଲେ ଲୁଗା
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସୂତାରେ ତୋରାଣି
ଦେବା, ନଟେଇ ବା ଚରଣିରେ ଚଢ଼ାଇବା ନଳି
ବଳିବା, ଏ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରଆଶୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଗାଈ ବଳଦ ଦାଣ୍ଡରୁ ଖୋଜି ଆଣି ବାନ୍ଧିବାକୁ
ସେମାନଙ୍କର ବେଳ କାହିଁ ? ଇତ୍ୟାଦି ଆଦୂର ମଧ୍ୟ
ଅନେକ କାରଣ ଅଛି; ମାତ୍ର କଥା ବଦେଇ ଲେଖିବା
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଚଳେ ନାହିଁ, ସେହିପାଇଁ ଠିକ୍
ଠିକ୍ ସବୁ କଥା ଲେଖିପକାଉଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରୀସାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଭାବବତ ଦର ଆଉ ଦଧି-
ବାମନ ମନ୍ଦିର । ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜାତିଆଣ ଟଙ୍କାରେ
ମନ୍ଦିରଟି ତପ୍ତାର ହୋଇଅଛି । ଜାତିଆଣ ଟଙ୍କା କଣ
ଜାଣନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ଏ କଥାଟା ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବା
ଦରକାର ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆଉ ଆଉ ନବ୍ୟ ବାବୁମାନଙ୍କୁ
ବୁଝାଇଦେବା ଦରକାର । କାରଣ ସେମାନେ ବିଦ୍ଵାନ୍,
ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ପଢ଼ି ଅଛନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଜାଣନ୍ତି ।
ଆପଣା ଜେଜେବାପର ବାପ ନାମ ପରୁର, ଅଣ୍ଟାଲି
ହେବେ; କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଡୁଙ୍ଗାପୁ ଚର୍ଲ୍ସର ପଞ୍ଚଦଶ
ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ସେମାନଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥ । ଇଂରେଜ ସମାଜ
ବା ଫରାସୀ ସମାଜର କଥା ଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିଲେ ଲୋକେ
ବିଦ୍ଵାନ୍ କହିବେ, ଆପଣାର ବା ପ୍ରତିବାସୀ ଜାତି ଓ
ସମାଜର କଥା ଜାଣିବାର ଦରକାର କଣ ? ଯାଉ
ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ? ବାବୁମାନେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ
ଶପା ହୋଇଯିବେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କହିବାର ଦରକାର
କଣ ? ଜାତିଆଣ ଟଙ୍କାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଜାତି
ମଧ୍ୟରେ କେହି ଭଲ ମନ୍ଦ କଲେ, ପଞ୍ଚମାନେ ତାହାକୁ
ଜରିମାନା କରନ୍ତି କିମ୍ବା କେହି ଗରିବ ଜାତିଭାଇ
ଦେଇ ନ ପାରିଲେ ପଞ୍ଚଗୋସାଇଁ କିଛି ମାନ୍ୟ ନେଇ
ତାହାକୁ ଉଠାଇ ନିଅନ୍ତି । ଟଙ୍କା ପରମାଣିକ ଜମାରେ
ଥାଏ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ମନ୍ଦିରଟି ତପ୍ତାର ହୋଇଅଛି ।
ଏହି ନିୟମ ସବୁ ହାଟୁଆ ଜାତିରେ ଚଳେ । ଆହା !
ଏହି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଥାଟି ଦିନକୁ ଦିନ ଲେପ ପାଉଅଛି ।
ଆଜିକାଲି ଅଦାଲତ ଦୁଆର ମେଲ, ଲୋକମାନେ
ଜ୍ଞାନୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ ହେଲେଣି, ପଞ୍ଚଶାସନ କିଏ
ମାନୁଛି ? ଇଂରେଜୀ ଆଇନ କହେ, ‘ଦେଶ ବାବା
ସାବଧାନ ! ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ କିଛି ଅପରାଧ କର,

ଆଉ ସେଥିରେ ଯଦି ଆଇନସଙ୍ଗତ ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ, ଦଣ୍ଡ ଦେବୁ ।’ ଚଲକ୍ ଲୋକ କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା ଆପଣ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ନ ପାଇବେ, ସେଥିର ଫିକର ମୋତେ ଜଣା ।’ ଆଉ ଓଜଲ ତାହା ପିଠି ଶୁଷ୍କଞ୍ଜାଇ କହିଲେ, ‘କୂର୍ତ୍ତ ପରବା ନେହ, ଟଙ୍କା ଆଣ, ମୁଁ କଳାକୁ ଧଳା, ଧଳାକୁ କଳା କରି ଦେବି ।’ ଏଥିରେ ଏ ଫଳ ହେଉଅଛି ଯେ, ଅନେକ ଚଲକ୍ ଓ ଧନବାନ୍ ଲୋକ ଶତ ଅପରାଧ କରି ମଧ୍ୟ ଦେହ ଝାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ଲୋକଙ୍କୁ ହରବରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଆଉ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ମକଦ୍ଦମାରେ ଟଙ୍କା ବାଣ୍ଟି କଙ୍ଗାଳ । ସେହି ଟଙ୍କା ବାର ଭୂତ ଗୋଟାଇ ଖାଉଅଛନ୍ତି । ଆଉ ପଞ୍ଚୁଆତଙ୍କ ଅଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇବାର ବାଟ ନାହିଁ । ପୁଣି ପ୍ରକୃତ ଅପରାଧୀଠାରୁ ଜରମାନା ଅଧିକ ଟଙ୍କା ସତ୍ତକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗୁଥିଲା ।

ନବୁଦ୍ଦିଉର ସହିତ ତନ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଗୋଟାଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର ସମସ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି । କାହାର ବୁଦ୍ଧିର ହୁଟି ଡେଖିଲେ ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, “ଆରେ ତୁଟା ତନ୍ତ୍ରୀ ନା କଣ ରେ ?” ଅଥଚ ତୁ ତନ୍ତ୍ରୀ ପରି ହୁଣ୍ଡା । ଆପଣ ସତ୍ୟତା ଶିଖିଥିଲେ ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦଧିବାବନ ମନ୍ଦିର ତୟାର କଥା ଶୁଣି ସେହି ପ୍ରବାଦକୁ ଅକାଟ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ । ଆପଣ କହିବେ, ସାଧାରଣ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଏପରି ଅପବ୍ୟୟ କିପରି ? କଲେଟର ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ସ୍ୱଲ୍ଲପିତ ବାନ୍ତି, ନୋହଲେ ଲଟ ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ହାସପାତାଳ ବସାଅ, ମନ୍ଦିରଟା କଣ ?

ଆପଣଙ୍କ ମନ ଯୋଗାଇ କଥା କହିବା ଆନୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ; ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ କଥାଟା ଆନୁମାନଙ୍କ ମନକୁ କିପରି ଲାଗୁଅଛି । ଆପଣଙ୍କୁ କୁହାଯାଉ ନାହିଁ ଏ କଥା ଠିକ୍; କିନ୍ତୁ ତନ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧି

ଅର୍ଥ କଣ ଜାଣନ୍ତି, ଏହା ଗୋଟାଏ ଯୋଗାଡ଼ ଶବ୍ଦ । ଯେମନ୍ତ ପଙ୍କଜ ବୋଇଲେ ପଦ୍ମ, ତେବେ ଫକ୍ତରୁ ଯେ ଜାତ ହେବ ଅର୍ଥାତ୍ ଘୋଡ଼ାଦଳ, ଶିଉଳ, ଶାମୁକା, ଗେଣ୍ଡା ସମସ୍ତେ କି ପଦ୍ମ ? ତାହା ନୁହେଁ । ସେହିପରି ତନ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥ ନବୁଦ୍ଦିଆ, ନବୁଦ୍ଦିଆ ଅର୍ଥ ତନ୍ତ୍ରୀ ନୁହେଁ । ସେ ଦିନ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରର ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯେ ପାଲିଆମେଣ୍ଟ କମ୍ପାଇ ଦେଲେ, ତାହା କି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ଆପଣ ଯେ ବାବୁ ସାଜିଅଛନ୍ତି, ତାହା ତ କେବଳ ତନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସାଦାତ୍ । ଏପ୍ରକାର ତନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୋଷାଭେଦ କରିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବେମନି । ହିସାବ ଧରିଲେ ଆନୁମାନଙ୍କ ପୂର୍ବସୂଚିତ ସମସ୍ତେ ତନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରହତଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାର ଅନୁଶୀଳନ କରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମରେ ଠାକୁରମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ାକ ସେଥିର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାକ୍ଷୀ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦୁଇ ପଟ ନ ଦେଖି ହଠାତ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପମାତ ହେବା ତନ୍ତ୍ରୀଭୂର ଚିହ୍ନ ବୋଲି ଆନୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଁ । ଦେଖାଯାଉ ଠାକୁର-ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ାକ ବାସ୍ତବିକ ତନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କି ନୁହେଁ । ଘୋର ମଫସଲିଆ ଲୋକମାନଙ୍କ କଥା ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣାଥିବ । ସେମାନେ ଦିନଯାକ ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି, ସଞ୍ଜ ହେଲେ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ଖାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ନାହାନ୍ତି, ଲଲଗ୍ରେସ ନାହିଁ, ଧର୍ମିକଥା କାହୁଁ ଶୁଣିବ ? ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟା ବାଜେ । ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଜଣାଇ ଦିଏ, ଜଗତରେ ପ୍ରଭୁ ଅଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଭାଗବତ ଗାଦି ଅଛି; ରାଧାଶ୍ଯମୀ, ଜନ୍ମାଶ୍ଯମୀ, କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପ୍ରଭୃତି ପବ୍ଦଦିନ ମନ୍ଦିରରେ ଭାଗବତ ପାଠ ହୁଏ, ଲୋକମାନେ ଯାଇ ଶୁଣନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ନ ଥିଲେ ପ୍ରଭୁର ନାମ ବା ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଶୁଣିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଲୋକ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମରେ କାହାର ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜିରେ ଭାତରନ୍ଧା ହୋଇ ନ ପାରିଲେ, ପୂଜାହାଣ୍ଡ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା

ପକାଇ ଦେଲେ ସେଟେ ପ୍ରସାଦ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ପଞ୍ଚୁଆଡ଼, ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ଦୋଷାଦୋଷର ବିଚାର ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ହୁଏ । ଆନ୍ଦେମାନେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଇଂରାଜୀ ତର୍କମା କରିଦେଲେ ଆପଣ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ, ଠାକୁରମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ତର୍କ (ଭଜନାଳୟ), ପବ୍ଲିକ ଲାଇବ୍ରାରୀ (ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ), ହୋଟେଲ (ଭୋଜନାଳୟ), ଟାଉନ୍‌ହଲ (ଭାଗବତ ଦର) ଏହି ଚାରି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ । ସେ କଥା ଯାଉ, ଆନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଆଉ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେବ ।

ଆଉ ଆଉ ହାଟୁଆଜାତିଙ୍କ ପରି ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପରମାଣିକ ଅଛି, ସେ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ପରମାଣିକକୁ ନ ଧରିଲେ ଜାତିଆଣ କର୍ମ କିଛି ଚଳେ ନାହିଁ । ବାହା ପୁଆଣି ହେଲେ ପରମାଣିକ ଜାତିରେ ଗୁଆ ଦିଏ । ସେଥି ସକାଶେ ମୁଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁଆ ମାନ୍ୟ ପାଏ । ଜାତିର ହାରି ଗୁହାରି ପରମାଣିକଠାରେ ହେଲେ ସେ ଗୁଆ ଦେଇ ପଞ୍ଚୁଆଡ଼ ସଙ୍ଗୁଳ ଆଣେ । ସଭାରେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଆଗ ପରମାଣିକକୁ ଦିଆଯାଏ । ଜାତିଗୁଡ଼ିକରେ ପରମାଣିକ ଆଗେ କୃଷ୍ଣ ନ କଲେ କାହାର ହାତ ଚଳେ ନାହିଁ । ଏହି ପରମାଣିକ ପଦଟା ପୁରୁଷାନୁକମ୍ପିକ; ଅର୍ଥାତ୍ ପରମାଣିକ ପୁଅ ପରମାଣିକ ହେବ କିମ୍ବା ତାହା ବଂଶରୁ କେହି ଜଣେ ହେବ, ସେ ସେ ଲୋକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରମାଣିକର ନାମ ଭଗିଆ ଚନ୍ଦ । ଭଗିଆ ବରାବ ବଡ଼ ସାଦା ମିଥା ଲୋକ, ଛନ୍ଦ କପଟ ତା ମନକୁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ତାକୁ ଶାଗ କହ—ହଁ; ମୁଗ କହ—ହଁ । ଗାଁ ଲୋକମାନେ ଭଗିଆକୁ ହୁଣ୍ଡା ତନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଏତେବେଳେ ସଲଖ ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଗଲା । ଆନ୍ଦେମାନେ ଇସରାରେ ସବୁନଥା ବୁଝିପାରୁଁ । ଆପଣଙ୍କ ମୁହଁ ଆକାରରୁ ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ବା କହିବେ

କିମ୍ବା କହିବାକୁ ମନେ କରିଅଛନ୍ତି ବା କହିବେ—ଏ ଗୁଡ଼ାକ ନିପଟ ତନ୍ତ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି ତ ଆଉ କ’ଣ ? ବାପ ପରମାଣିକ ଥିଲା ବୋଲି ହୁଣ୍ଡାଟାକୁ ସରଦାର କରି ସବୁ ତନ୍ତ୍ରୀଗୁଡ଼ାକ ତାକୁ ଜୁହାରୁଛନ୍ତି । ଆରେ ବାବୁ, ଯେବେ ଜଣେ ସରଦାର କରିବାର ଦରକାର ହେଲା, ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ମେମ୍ବର ବା ଇଉନାଇଟେଡ଼ ଷ୍ଟେଟର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ବା ଇଣ୍ଡିଆନ ପାଞ୍ଚଜଣର ଗୋଟି (ମତ) ନେଇ ଜଣେ ସିଆଣାଭଲିଆ ଲୋକକୁ ପରମାଣିକ କର । ତା ନ କରି ବାପ ପରମାଣିକ ଥିଲା ବୋଲି ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକଟାକୁ ପରମାଣିକ କରି ବସିଅଛ । କଥାଟା ଏକା ସତ । ମନ ମାନିଗଲା ପରା । ହଜ କଥାରେ ଉଁ ଚୁଁ କରିବାକୁ କି ବାଟ ଥାଏ ? ଆନ୍ଦେମାନେ ବରାବର ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପଟ ଧରି ଚାଲିଥିଲୁଁ, ଏଣିକି ଆଉ ବାଟ କାହିଁ ? ଆନ୍ଦେମାନେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି-ଅଛୁଁ ବା କରିବୁଁ ତନ୍ତ୍ରୀ କଥାରେ ଆଉ ପାଶ ପକିବୁଁ ନାହିଁ । ହେଲେ, ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ରଖିବାର ଉଚିତ । ହେ ପାଠକ ଅବଧାନ, ଆନ୍ଦମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଅତି ଅଳ୍ପ, ସୁତରାଂ ତନ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ତନ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉନ୍ତୁ ।

ହିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିଲେ ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅବଶ୍ୟ ମାନ୍ୟ କରିବେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, “ସମୋଦ-ମସ୍ତୁଃ ଶୌଚଂ ସନ୍ତୋଷଂ କ୍ଷାନ୍ତବର୍ଜକଂ ମଦ୍ଭକ୍ତିଶ୍ଚ ଦୟା ସତ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରକୃତଦୃଷ୍ଟିମାଃ”—ଏହି ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜନୀୟ, ବରଣୀୟ, ଭକ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟ । ଏପରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପଦଧୂଳି ଆନ୍ଦେ-ମାନେ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ ଶବ୍ଦବାର ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମାତ୍ର—

ଶୁଣ ପରାସ ନରନାଥ । ତାମ୍ରତା ଶୁଣୁଆ ପଖାଲ ଭାତ ସି-ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ । ଚିତା ପଇତାଦି ଶୋଭିତ ।

ବିଲ ବାଛିବାକୁ ଆଗ । ଦହ ରୁଡ଼ାକୁ ବାଦ । ସନ୍ଧ୍ୟା-ଗାୟତ୍ରୀସ୍ନାନ । ବିଲରୁ ଚିପନ୍ତି ମନ ।

ପୋଥିରୁ ନଫିଟେ ଡୋର । ଯଜମାନ ରୁଉଳ ଚୋର ।
ସକ୍ଷର ନ ଫିଟେ ପାଟି । ନାମଟି ସୁନ୍ଦର ଦିପାଠୀ ।

ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରାଢ଼କୁ ଓଲଟି ହୁଏ, କାରଣ ସେ
ଗ୍ରାସ୍ତ୍ରଣ ଔରସରୁ ଜାତ । ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରାଢ଼ ଆପଣଙ୍କ
କୁଳସୁରସ୍ତର, ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କ ବାପ ପୁରସ୍ତର
ଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କୁ ବୋଲିବାକୁ ସାହସ ଅନ୍ୟାହିଁ;
କିନ୍ତୁ ଆନୁମାନେ ପାଞ୍ଜିରେ ନାମ ଲେଖି ରଖିଲୁ ।

ପୁଣି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି —

‘ଅଜ୍ଞାନତମିରସସ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନଶଳାକୟା ।
ଚକ୍ଷୁର୍ନ୍ମୁକତଂ ଦେନ ଚକ୍ଷୁଃ ଶ୍ରୀ ଗୁରବେ ନମଃ ।’

ଅଜ୍ଞାନରୂପ ନେତ୍ର ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚକ୍ଷୁ
ଜ୍ଞାନରୂପ ଅଜ୍ଞାନଶଳାକାଦ୍ୱାରା ଯେ ଉନ୍ମୁଳିତ କରନ୍ତି,
ସେହି ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।

ସତ୍ୟ ବୋଲନ୍ତୁ ଏପରି ଲୋକକୁ ଗୁରୁ କରନ୍ତି,
କି ଗୁରୁର ସୁମ ଆପଣଙ୍କ ଗୁରୁ ? ଯାହା, ସେ କଥାଗୁଡ଼ାକ
କହିଲେ କଣ ହେବ ? ମାତ୍ର ତନ୍ତ୍ରୀ ଚିନ୍ତା ପଡ଼ିଗଲେ ।
‘ଗୋଦରା ଲେ, ଆପଣା ଗୋଡ଼କୁ ଅନା !’ ଖୋଜି
ବସିଲେ ହରଦର ‘କୁହୁଡ଼ପହୁର’ ଡେର ପାଇବ । ଧାନ
କୁଟୁଣି ଶ୍ରବବତ ପଡ଼ିଲା ପରି ଆନୁମାନେ ଗାଁ କଥା
ଲେଖୁ ଲେଖୁ ଆପଣଙ୍କ ଭଳିଆ ଲୋକଙ୍କ କଥା କହି
ବସିଅଛୁ । ତେବେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, ବିଷୟଟା ପଡ଼ିଲେ
ଖାଲରେ ପଡ଼ୁ, ଡିପରେ ପଡ଼ୁ, ସମସ୍ତେ ହିକଥା ମାରି
ଦିଅନ୍ତି । ସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ହାଉଡ଼ାଟା ମଧ୍ୟ ଆଁ କରିଦିଏ ।

ସେ ସବୁ କଥା ଥାଉ, ଏବେ ଗାଁ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ ।
ଆଟିକା ମାପକୁ ପଲମ । ଭଗିଆ ଯେପରି ହୁଣ୍ଡା, ତା
ଭାସ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୁଣ୍ଡା । ନାମ ସାରିଆ । ବୟସ
ଅନ୍ଧାଜ ପରିଶ ହେବ । ସାରିଆର ଗୁଣ ତ ଶୁଣିଲେ,

ରୂପ କଥା ଶୁଣିବେ କି ? ଦେଖନ୍ତୁ, ଫରପ୍ରତ୍ୟାଶୀ
ହେବା ଗୋଟାଏ ଝରି ଝରପ କଥା । ଆପଣା
ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା କିଛି କିଛି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା
କରନ୍ତୁ । କେବଳ ଆନୁମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଚାହିଁ ରହିବେ
ନାହିଁ । ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା କିପରି ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ,
ସେଥିର ମୂଳ ସୂତ୍ର ଶୁଣିଲେ ଆପଣଙ୍କ ବାଟ ଫିଟି ଯିବ ।
ଯେବେ ଶୁଣିବେ ଯୁବକ ରାଜକନ୍ୟା, ତକ୍ଷଣେ ବୁଝି-
ଯିବେ, ସେ କନ୍ୟାଟି ଭାରି ସୁନ୍ଦର, ଭାରି ଗୁଣବତ୍ତା,
“ନାହିଁ ନ ଥିବ ପଟାନ୍ତର, ରମା ଉମା ସଙ୍ଗେ ତାକୁ
ଧର ।” ହେଉପଛେ ଉଆଉଗାଲା, ପେରୁନାଳା, ସେ
କଥା ଧରିବେ ନାହିଁ । ଯେବେ ଶୁଣିବେ, ଫଳଶା
ଜମିଦାର ହାତରେ ଡେର ଟଙ୍କା ଅଛି, ତକ୍ଷଣେ ବୁଝି-
ଯିବେ, ସେ ରୂପବାନ୍, ଗୁଣବାନ୍, ଦାତା, ଦୟାଳୁ
ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଆନୁମାନଙ୍କ ସାରିଆ ଗାଁର ତନ୍ତ୍ର-
ଆଣିଟିଏ, ଏବେ ସକଳ କଥା ବୁଝି ନିଅନ୍ତୁ । ଭଗିଚନ୍ଦ
ଆଉ ସାରିଆ ଘରକୁ ଦୁଇପରାଣୀ । ମାଇକନିଆମାନେ
କହନ୍ତି, “ଦୁଇ ପରାଣିଆ ଭଲ, ବାନ୍ଧ କତରା ତଲ ।”
ଆନୁମାନଙ୍କ ହୁଣ୍ଡା ହୁଣ୍ଡା କଥା ସେହିପରି । ନକଡ଼
ଛକଡ଼ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ନିମିଷେ ଛୁଡ଼ିବାଡ଼ି
ଥାଏ ନାହିଁ । ଦୁହେଁ ମିଳିମିଶି ଘର କାମ କରନ୍ତି,
ଭଗିଆ ତନ୍ତ୍ର ବୁଝିବାବେଳେ ସାରିଆ ନଳୀ ବଳେ,
ହୁଣ୍ଡା ବେଳେ ଚରଣରେ ସୂତା ଦିଏ । ସାରିଆ ଭାତ
ରନ୍ଧିବାବେଳେ ଭଗିଆ ଲୁଲୁ ଫୁଙ୍କେ, ପାଣି ଆଣି ଦିଏ ।
ଗାଁର ମସ୍ତୁର ନିୟୁକ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଡର
ମେଲନ୍ତି—“ସାରି ଭଗିଆକୁ ଦେଖ, ବଗଲା ବଗୁଲା
ଲେଖା ।” ଆହା ! କି ଅପୂର୍ବ କବିତା ହେଲା । ମାତ୍ର
ଆନୁମାନେ ବୋଲୁ, ଏପରି ନିନ୍ଦା ଯେଉଁମାନଙ୍କ
ନାମରେ ରଚେ, ସେହିମାନେ ଏକା ଜଗତରେ ପ୍ରକୃତ
ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ସ୍ୱର୍ଗର କାଳ୍ପନିକ ସୁଖକୁ ସେହିମାନେ
ଏକା ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଇଂରାଜ
କବି କହିଅଛନ୍ତି, ‘ଯେଉଁମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ
ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜୀବ । ସେହି

ପ୍ରେମରେ ଯାହାର କଳଙ୍କ, ସେ ନରକର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରେ ।’

ଓହୋ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟାଏ ଉକ୍ତିଟି ଭୁଲ କରି ପକାଇଅଛୁଁ; ‘ମୁଖନାଶ ମନ୍ତ୍ରପଣ’ । ମୁନିମାନେ ଲେଖାପଢ଼ା କରିବା ବେଳେ ବଡ଼ ଭୁଲ କରି ପକାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ଲେଖିବାବେଳେ ଭୁଲନ୍ତି ସେମାନେ ମୁନି । ସୁତରାଂ, ଆଜିଠାରୁ ଲୋକମାନେ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୁନି କିମ୍ବା ରୁଷି ବୋଲି ଡାକିବେ, ସେ ବିଷୟରେ କିଛିମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଓହୋ, କି ଭାଗ୍ୟ ! ବରଷ ସାରା ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆରେ ନେଉଳ ପରି ଲୁଙ୍କି ଲୁଙ୍କି ହେବାକୁ ନାହିଁ, କରଜଦାମ କରି ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚରେ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇବାକୁ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ନିହାତି ସହଜ କଥା ବକସିସ୍ ଦେଇ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ, ମାହାଲଆଟାରେ କେଡ଼େ ନାମଟାଏ ପାଇଗଲୁ । ମାତ୍ର, ସତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କେବେହେଁ କାତର ନୋହୁଁ । “ନ ମିଥ୍ୟା ପାତକଂ ପରଂ”, ଅର୍ଥାତ୍—ମିଥ୍ୟା ଆଉ ପାତକ ପର ନିକଟକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ଆପଣା ପାଖେ ଥାଏ । ଏଥିପ୍ରକାଶେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଭଗି ସାରା ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ନୁହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଅଛି, ନାମ ନେତ—ତାକୁ ଲଗାଇ ତିନି ପ୍ରାଣୀ । ଗାଈଟାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଗଣିଲୁଁ, ସେଥିରେ କଥା ଅଛି । ନେତକୁ ସାରିଆ ଝିଅପରି ପୋଷିଥାଏ, ଝିଅପରି ଗେହ୍ଲା କରେ । ପରମେଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଭୋକବେଳେ ଭାତ ନ ପାଇଲେ ଲୋକେ ଡାଳ ପତ୍ର ଚୋରାକିବା ପରି ଯାହାର ପିଲିଝିଲି କିଛି ନାହିଁ, ସେ କୁକୁର ପିଲଟିଏ, ବରଫି ପିଲଟିଏ କିମ୍ବା ଛଡ଼ାଟିଏ ପୋଷି ତାକୁ ଭଲ ପାଏ । ସାରିଆ ଦିନରାତି ନେତ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଥାଏ । ପଞ୍ଚାବୁ ଫିଟି ମଧ୍ୟ ନେତ

କାହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ, ସାରିଆ ପାଖେ ପାଖେ ଥାଏ । ଟିକିଏ ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାଲିଗଲେ ସାରିଆ ଡାକେ, ‘ନେତ ଲେ !’ ନେତ କହେ; ହଁ—ମାଁ । ଧାଇଁ ଆସି ସାରିଆକୁ ଚାଟେ, ସାରିଆ ତା’ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଇ ତେର ଆଦର କରେ, ତେର ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ କଥା କହେ । ପଖାଳ ବେଳରେ ନେତ ମୁହଁ ଡରାଇ ଦେଲେ ସାରିଆ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ପ୍ରେମରୂପିତା ମାରି ଡାକୁଣୀଟା ବୋଲି ଗାଳି ଦିଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ସେହି ଗାଳି ଭିତରେ ସାରିଆର ଆନନ୍ଦ ଓ ପ୍ରେମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଭଗିଆ, ସାରିଆ, ନେତ ତିନିପ୍ରାଣୀ ଗୋଟିଏ ଘରେ ଶୁଅନ୍ତି । ସାରିଆ ନେତ ପଛରେ ତସୁଓ ଘଷି ଗୁଣ୍ଡାରେ ଗୋଟାଏ ଧୂଆଁ ଦିଏ । ନେତଟି ବଡ଼ ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ହାଲକୁ ପ୍ରଥମେ ପଛରେ ଛଡ଼ାଟିଏ ଲାଗିଛି । ନେତର ସଦାଜ କଳା, ମୁଣ୍ଡରେ ଚୂର୍ । ‘କାଳି ଗାଈ ମୁଣ୍ଡରେ ଚୂର୍, ତାକୁ ଆଣି ଶ୍ରୀଘରେ ବାନ୍ଧ’ । ଶିଙ୍ଗ ପାତଳ ଆଉ ଝାମ୍ପର, ଲଞ୍ଜି ସରୁ ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା । ଲଞ୍ଜି ଅଗର ରଥର ପରି ପେଣ୍ଡା ବାଳ ଭୂଲରେ ଲେଟି ଯାଉଛି । ପିଠିଟି ନୁଆଣ, ମୁଠୁଣିକରୁ କିଛି ଉଣା ଚୋଡ଼ା, ଡିରୁଟି ଚୋଡ଼ା, ହାକୁଡ଼ିଟିଏ ସାନ ପାଣିକଖାରୁ ପରି ପିଠିଆଡ଼କୁ ନଇଁ ପଡ଼ିଛି, ବେକର ଥଳୀଟା ଆଉ ଗାଈଠାରୁ କିଛି ବେଶି ଝୁଲୁଛି, ଦୁଧ ନାଡ଼ଟା ଗୋଟାଏ ପାଳଦଉଡ଼ା ପରି ମୋଟ, ପହ୍ଲା କଥା କଣ କହିବୁଁ ? “ପୟୋଧସ୍ତ ଭୂତ-ଚତୁଃସମୁଦ୍ରାଃ ।” ନେତ କଳିଙ୍ଗା ଗାଈ ପରି ଖୁବ୍ ଯେ ଗୋଟାଏ ଉଷା, ତାହା ନୁହେଁ; ମଧ୍ୟଭାଗ । ଡାକରୁଷ ବଚନ ଅଛି—

‘ପେଟେ ଉଞ୍ଚ ଗାଈ । ପଟେ କୁଣ୍ଡା ଖାଇ ।
ଦାସ ଦେଖି ବାଇ । ତାଠୁଁ ଦୁଧ ପାଇ ।’

କଥା କଣ କି, ଗାଈ ମୁହଁରେ ଦୁଧ । ତେବେ ଆପଣ କି ଠେକି ଧରି ଗାଈ ଥୋବଣିଟା ଦୁହଁ ବସିବେ ? କଥା ସେପରି ନୁହେଁ, ଗାଈ ଗୋଟିଏ କାଗଜକଳ ପରି ।

କଳ ମୁହଁରେ ଛୁଣ୍ଟାକନା, ଛୁଣ୍ଟା ଦଉଡ଼ି, ପରୁ ପନସି,
ପରୁ ତୁଳାଗୁଡ଼ାଏ ପୂରାଇ ଦେଲେ ପଛବାଟେ ସଫା
ଧଳା ସୁଦର, ଚକ୍ରକଣ କାଗଜ ବାହାର ପଡ଼େ । ସେହି-
ପରି ଗାନ୍ଧି ମୁହଁରେ କୁଣ୍ଡା, ପେଜ, କାସଗୁଡ଼ାଏ ପୂରାଇ
ଦିଅ, ମହାବାଟେ ଦୁଧ ବୋହି ପଡ଼ିବ । ନେତର ଦୁଧର
ପରିମାଣଟା ଆନୁମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ସେଦିନ
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦରବାରରେ ନେତ କଥା ପଡ଼ିଥିଲା,
ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କଲେ, ଦୁଇ ଓଳ ପାଞ୍ଚ ସେରରୁ
ଉଣା ହୁଏ । ମଙ୍ଗରାଜ ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇ
କହିଲେ, “ଏ ! ତନ୍ତ୍ରୀ ବାସୁଡ଼ାର ଏମନ୍ତ ଗାନ୍ଧି ?”

ଲୋକ କହନ୍ତି, ପିତା ଗୁଣରେ ପୁତ୍ର, ମାତ୍ର
ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ — “ବଂଶନାଶ ବେଳକୁ ଘୋଡ଼ାମୁହଁ ।
ପୁଅର ଜନ୍ମ ।” ଭଗିର ବାପ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ଗାଁରେ
ଜଣେ ସେରନ୍ତା ଲୋକ ଥିଲା । ନିଜ ଗାଁ ଗୁଡ଼ି ଆଖ ପାଖ
ଦୁଇ ଗୁଣିଷ୍ଟ ଗାଁରେ ପଞ୍ଚ ଆଦ ବସିଲା, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରକୁ
ଡାକ । ଭାରି ଭାରି ମାମଲା ଝୁଙ୍କିଲେ ଗୋବିନ୍ଦକୁ
ଖୋଜା ପଡ଼େ, ଅର୍ଥାତ୍ ପିଆଦା ସମନ ଆଣିଲେ କିମ୍ବା
ଡାକରେ ବେରଙ୍ଗ ଗାଁ ଆସିଲେ, ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଯିବା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଘରୁ ବାହାରୁ ନ ଥିଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ
ନିଜେ ତନ୍ତ୍ର ବୁଝୁ ନ ଥିଲା, ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବୁଣାଲୁଗା
କଣିନେଇ ହାଟରେ ବିକି, କିମ୍ବା ଉତୁର ମହାଜନ
ଆସିଲେ ମାଲ ଯୋଗ ଦିଏ । ଏଥିରେ ତାହାର ଭଲ
ପାଞ୍ଚ ପଇସା ହାତକୁ ଚଢ଼ୁଥିଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ହାତରେ
ହଜାର ହଜାର ଥିବାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ ବିଦ୍ୟାରେ
ଗଣି ପକାଇଥିଲେ । ଲୋକମାନେ ଆପଣା ପରମାୟୁ
ଓ ପରଧନକୁ ବେଣି ଦେଖନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ଗୋବିନ୍ଦ
ଯେ ଦଶଟଙ୍କା ଅରକିଥିଲା, ଏ କଥା ସତ । ଜମିଦାର
ବାଦ ସିଂହ ବଂଶ ପଡ଼ି ଆସିବାବେଳେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ
ଜମି ବିକି ହେଲା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ତଳେ ଚଳେ
ଗନ୍ଧାର ଜମି ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ ବାହାଲ ନିଷ୍କର,
ତାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ କଣି ନେଇଥିଲା । ‘ଗାଁ ଧୋଉର ପାଣି

ସେଉଁଠି ପଣେ, ପଧାନ ହଳ ସେଇଠି ରଖେ ।’
ଅସ୍ୟର୍ଥ—ପଧାନ ଗ୍ରାମର ସବୋହୁ ଜମିଷ୍ଟ ଗୁଣ
କରେ । ଜମିଷ୍ଟରେ ଗାଁ ଧୋଉରପାଣି ପଣେ, ଭାରିକଳନ୍ଦ
ପାଣି ବହୁଳ ହେତୁରୁ ରବଣା ଧାନ ହୁଏ । ‘ଜମି
ପାଇଲେ ସିଆଣା, ଧାନ ବୁଣିବ ରବଣା । ହାତେ ଲମ୍ବ
କାଢ଼ିବ ସୀସା, ଝରି ମରେବେ ସାଇ ପଡ଼ିଣା ।’ ଧୋଇ
ନାହିଁ, ମରୁଡ଼ି ନାହିଁ, ମାଟକୁ ଆଠ ଭରଣ ତ ଆଗ
ଥୋଇଦିଅ ! ଭଗିଆ ତନ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ଗୁଣ କରବ କଣ ?
ବଖର ଦେଇ ମାଟକୁ ପାଞ୍ଚ ଭରଣ ପାଞ୍ଚ ନଉଡ଼ି ଧାନ
ପାଏ । ଭଗି ହୁଣ୍ଡା ହେଲେ କଣ ହେବ, ତାହାର ତେର
ସଦ୍‌ଗୁଣ ଥିଲା । ଗ୍ରାଉ, ମଙ୍ଗଳା, ନବାନରେ ଜାତିଭାଇଙ୍କ
ମୁହଁ ଧୁଆଏ, ଭାଟ ଭକାରି ଦୁଆରୁ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ ।
“ହାଉଡ଼ାର ଦୁଷ୍ଟନ ନାହିଁ ।” ହୁଣ୍ଡା ହୁଣ୍ଡି କଥା କହି
ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଗାଁରେ କଲ ହେଲେ କବାଟ କଲ
ଦିଅନ୍ତି । ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଏମାନଙ୍କୁ ଭଲ ପା’ନ୍ତି ।
ଅଭାବ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖର ମୂଳ । ଧନ, ବିଦ୍ୟା, ଖ୍ୟାତି,
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କୌଣସି ବାଞ୍ଛିମୟ, ଲୋଭମୟ ଏବଂ
ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ହେଲେ ଲୋକେ କଷ୍ଟ
ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଆନୁମାନଙ୍କ ତନ୍ତ୍ରବାୟୁ-ଦମ୍ପତର
କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ପବନ ଦାମ୍ପତ୍ୟ
ସ୍ନେହ, ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ, ଅଖଣ୍ଡ ସନ୍ତୋଷ, ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସରଳ ଧର୍ମଭାବ ପ୍ରଭୃତି ଦୂର୍ଗାୟ ଭାବମାନ ସଦା
ଆପଣ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
କରନ୍ତି, ତେବେ ଆନୁମାନେ ଏହି ଗ୍ରାମ୍ୟ ତନ୍ତ୍ରବାୟୁ
ପରିବାରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରୁଁ ! ଆନୁମାନେ
ଆଜନ୍ମକାଳ ଦେଖି, ଶୁଣି, ପଢ଼ି, ବୁଝିଅଛୁଁ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ
ସୁଖ ବିଧି ମନୁଷ୍ୟ ଲଲାଟରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ତନ୍ତ୍ର-
ବାୟୁ ପରିବାର କି ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ନିୟମର
ବହିର୍ଭୂତ ? ମହାକବି କାଳିଦାସ ଲେଖିଅଛନ୍ତି,
“ପ୍ରାୟେଣ ସାମଗ୍ର୍ୟବିଧୌ ଗୁଣାନାଂ ପରତ୍ତମୁଖୀ
ବିଶ୍ୱସ୍ତଜଃ ପ୍ରବୃତ୍ତି ।” ଏହି ମହାବଚନକୁ ବା କପରି
ଅମର୍ଯ୍ୟଦା କରିବୁ ?

ତେବେ ଏମାନେ କି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖୀ ନୁହନ୍ତି ? କିଏ କହିବ କିପରି ବା କହି ପାରିବ ? ଶାଳଗ୍ରାମର ବସିବା ଶୋଇବା ସମାନ । ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟଭାବ ହାସ୍ୟ-ହନ୍ଦନ-ସ୍ରୋତ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼େ । ଏମାନେ ହସିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ, କାନ୍ଦିବାର କେହି ଶୁଣିନାହିଁ । କଥାରୁ ଧରା ଯାନ୍ତି, କାହାର ସଙ୍ଗରେ ତ କଥା କହିବେ ନାହିଁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପାଖରେ, କିନ୍ତୁ କାହାର କଥା ଲୁଚିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ବାଣୀଆ ମାନେ ଖୋଜର ମଡ଼ା ଧରି ଧରି ଯାଇ ଜନ୍ତୁ ଭେଟନ୍ତି । ସେହିପରି ଆନ୍ତ୍ରେମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁର ପିଚୁ ଧରି ଧରି ସେମାନଙ୍କ ମନର ଭାବ ଧରି ପକାଉଁ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ରୁକୁଣୀ ମା ବୋହୂର ଶଠିଘରକୁ ସାରିଆ ଯାଇଥିଲା, ପିଲଟିକୁ ଚାହିଁ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲା, ଚକ୍କଳ ବାଣୀଯାଏ ରହିଲା ନାହିଁ । ଘରକୁ ଆସି ପେଟ ଟାଣୁ ଛୁ ବୋଲି କହି ଉପାସ ଶୋଇ ରହିଲା । ଆନ୍ତ୍ରେମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟଜାଣୁ; ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଶୋଇ ଏକତ୍ର ସେକତ୍ର ହେଉଥିଲା । ଭାରିଆ ଥରେ କହିଲା, “ଦଇବ ତ ଦେଇ ନାହିଁ; ଦୁଃଖ କଲେ କଣ ହେବ ?” କଣ ଦେଇ ନାହିଁ କିଛି ତ ବୁଝା ଗଲା ନାହିଁ ? ବାରବରତରେ ସାରିଆର ଆନୁକାଳି ଭାରି ମନ । ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କଠାରେ ବେଶି ବେଶି ଭକ୍ତି ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଡାକ୍ତର ଆଉ ଓଫିଲଙ୍କ ଦୁଆରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲେ ବୁଝିନେବ, ସେହି ଲୋକଟା ଉପରେ କିଛି ବିପଦ ପଡ଼ିଛି । ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କ ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଡାକ୍ତର ଆଉ ଓଫିଲ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ । ଗାଁରେ କାହାର କିଛି ପୀଡ଼ା ହେଲେ କିମ୍ବା ମାଲମାମଲ ପଡ଼ିଲେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର କିଛି ଲାଭ ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳାଙ୍କଠାରେ ସାରିଆର ଭକ୍ତି ଦେଖି ବୁଝୁ-ଅଛୁ ତାହା ମନରେ କିଛି କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଇଅଛି । ସାରିଆ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ନଟି ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ କୌଣସି ସାନ ପିଲା ଖେଳୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ତାହା ହାତ ନଟେଇଟା ବୁଲେ ନାହିଁ । ଉଆଁସ ସୁନେଇବର ଘରେ ପିଠାଟିଏ, ଛେନା ଟିକିଏ ହେଲେ ସାରିଆ

ନିଶ୍ଵାସ ପକାଏ । ଭାରି ରାଣ ନିୟମ ପକାଇ ନ ଖୁଆଇଲେ ଖାଏ ନାହିଁ । ସେହିଦିନ ସାନ କନ୍ୟା ଯୋଡ଼ଟିଏ ଜଣେ ଫରମାସ ଦେଇ ଭାରି ପାଖରୁ ବୁଣାଇ ନେଲା । ଯୋଡ଼ଟି ବୁଣାଗଲା ବାଦ ସାରିଆ ତାକୁ ଓଳିଏ ଯାଏ ଚଉତିବା ବେଳେ ତା ଆଖିରେ ପାଣି ଢଳ ଢଳ ହେଉଥିବାର ଭାରି ଦେଖି ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ନିଶ୍ଵାସ ପକାଇଲା ।

— — —

-୧୧-

ଗୋବରା ଜେନା

ତନ୍ତ୍ରୀସାହିକୁ ଚାରି ଶ ପାଞ୍ଚ ଶ କଦମ ଦୂର ବଲ ମଝିରେ ଉମସାଇ । ଏଟା ଅଲଗା ମୌଜା ନୁହେଁ, ଗୋବରାପୁର ସାମିଲ । ସେଠାରେ ଦଶଘର ଉମ ଆଉ ଗୋବରା ଜେନା ଚୌକିଆର ଘର । ଗୋବରା ଜେନା ନିଜ ମୌଜାରେ ଚୌକିଦାର, ତାହାର ଦେଉଳାଣ ଚୌକିଆ ଜାୟିଗି ଅଛି, ଏ ସିବାୟ ଫିଦରୁ ଧାନକଟା ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଲେଟାଏ ହଳା ପାଏ । ଜେନା ମଜକୁର ଆପଣା କାମରେ ବୁଝୁ ହସିଆର । ତାହା ଯୋଗେ ଗ୍ରାମରେ ଚୋର ଚପାଟି ହୁଏନାହିଁ । ଫି ବରଷ ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ଚୋର ପାଞ୍ଚ ନମ୍ବର ସିନ୍ଧ ହୁଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଜେନା ମଜକୁରର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । କାରଣ ସେହିସବୁ ଚୋର ରାତିରେ ଜେନାପୁଅ ଜାତିଆଣ କାମରେ ଚୋର ପାଞ୍ଚକୋଣ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥାଏ । ଚୌକିଦାର ସାରା ରାତି ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚି ଦିଏ, ମାତ୍ର ସେ ଏପରି ହସିଆରରେ ପହଞ୍ଚି ଦିଏ ଯେ, ସେ କଥା କେହି କେତେବେଳେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଟି-କରି ପହଞ୍ଚି ଦେଲେ ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ଚୋର ଯେ ପଲାଇ ଯିବେ । ଦୁରୁଣା ପୋଲିସ ଭାରି ଲାଞ୍ଜିଆ ଥିଲେ, ଏପରି ଗୋଟାଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ସତ ମିଛ ଜଗନ୍ନାଥ

ଜାଣନ୍ତି । ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଟିରେ କିଏ ହାତ ଦେବ ? ବାଦ ମଣିଷ ଖାନ୍ତି—ସବୁ ବାଦଗୁଡ଼ାକ ମଣିଷଖିଆ ? ସାଧୁ ସକରିଷ ବାଦ କି ଦୁନିଆରେ ନାହାନ୍ତି ? ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କ ଜେନାପୁଅ ସେହିପରି ଜଣେ ସାଧୁ ସକରିଷ ଲୋକ । ଆପଣାର ହକ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ବାର୍ଷିକ ହଳା, ବାହା ପୁଆଣିରେ ଖଦ ମୁଣିଏ, ଉପରି ବର ଠାରୁ ଚୌକିଆ ରେସମ ଟଙ୍କାଟିଏ ଆଉ ମଲ୍ଲ ମରୁଡ଼ିରେ ଶୁଣିଆ ବାବଦକୁ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚା ଏବଂ ପିତାରୁ ଲଭି କଖାରୁଟା ଛଡ଼ା କାହାରି ଠାରୁ କିଛି ଲାଭ ରିସପେକ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଉ ଚୋର, ସାପନାମୁଡ଼ା, ଜଳଭର ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ ପୋଲିସରେ ଏତଲ ଖର୍ଚ୍ଚା ଟଙ୍କାଟିଏ, ସେ ତ ଆଇନରେ ଅଛି, ସେଥିରେ ଚୌକିଆର କଣ ଇଲକା ? ବରଷ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଭାବ ଦୟାକୁ ଲୋକ, କେହି ଗରିବ ଉପରେ ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ କଂସାଖଣ୍ଡି ତାଳଟି ନେଇ କାମ ତୁଲାଇ ନିଏ । ମାସକୁ ଥରେ ପୋଲିସରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେବାକୁ ପିବାବେଳେ ଗ୍ରାମରୁ କଦଳୀ କାନ୍ଦିଟା, ଲଭି, କଖାରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ମୁନ୍ଦି ଜମାଦାର ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ସକାଶେ ନେବାର ତ ସୁବାମତି କଥା । କାମ ଝଞ୍ଜଟ ହେତୁରୁ ଜେନାପୁଅ ରାତି ଡିକଟା ଘରୁ ଭାତ ଖାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ପାଳି କରି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ଘରୁ ଖାଏ । ଯାହା ଘରୁ ଯେଉଁଦିନ ଖାଇବାର, ବେଳ ଆଉଁ ଆଉଁ ମୁଠାଏ ଚୁଡ଼ଳ ପକାଇବା ସକାଶେ କହିଯାଏ । ଖଞ୍ଜ ଅଖଞ୍ଜରେ ଭାତ ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ଜେନାପୁଅ ସେଦିନ ରାତିରେ ତାହା ଘର ପନ୍ଦର କାମରେ ଭିଲ କରିଦିଏ । ଚୋର-ମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେ ଏକଥା ଜାଣି ପାରି ସେହି-ଦିନ ରାତିରେ ତାହା ପିତା ବା ବାଡ଼ରୁ ଫଳ କଦଳୀଟା କିନ୍ତା ବିଲରୁ ଧାନ ଚୋରିକରି ଦେନଯାନ୍ତି, କିନ୍ତା କିଛି ନ ପାଇଲେ ତାହା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଖୁମ୍ବଟା ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗାଁରେ ଭାତ ଖାଇସାରି ଆପଣା ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ‘ଗାଁ ଲୋକେ ହୁସିଆର, ଘରବାଲେ ଝବରଦାର’ ପାଟିକରି ଡାକ ଦିଏ । ଚେଇଁଥିବା ପିଲ-ମାନେ ସେ ଡାକ ଶୁଣି ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ତାହା ବାଦ୍

ସେ ଗାଁରେ ସାରା ରାତି ପହରା ଦିଏ, ଏକଥା କାହାକୁ ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ଗୋବରା ଜେନାକୁ ଗୋଟାଏ ପାଣ ମଧ୍ୟରେ ଗଣିବ ନାହିଁ । ହଜାରେ ପାଞ୍ଚଶ ଗଣି ଦେବାର ଲୋକ । ଧାନ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଭରଣ ମଧ୍ୟ ଘରେ ସାଇତା ଅଛି । ଯେ ଯେଡ଼େ ହୁସିଆର ହେବ, ଆପଦ ବିପଦ କାହାରିକୁ ଗୁଡ଼ ନାହିଁ । ଥରେ ଗୋଟାଏ ଚୋର ମାମଲ ତାହା ଉପରେ ଝୁଙ୍କି ଥିଲା । ଶୁଣିବାରେ ଅଡ଼େଇଶ ଟଙ୍କା ମୁନ୍ଦିକୁ ପେଲିଦେଇ ଲେସ ପାଇଲା । ସେ ମାମଲର ହାଲ ଏହି କି; ମାଗନପୁର ମୌଜାର ଭୁବନ ଶା ତେଲି ମହାଜନଘର ଡକାଇତ ମକଦ୍ଦମାରେ ଆଠଜଣ ଡକାଇତ ଗ୍ରେପ୍ପାର ହୋଇଥିଲେ । ଗୋବରା ଜେନା ସହାରେ ଏହି ଡକାଇତ ହୋଇ ଥିବାର ଏବଂ ଆହୁରି ଦଶ ପନ୍ଦର ନମ୍ବର ଚୋରରେ ତାହାର ସହା ଥିବାର ଏବଂ ଚୋରମାଲ ସବୁ ତାହାହାରା ବିକ୍ରି ହେଉ ଥିବାର ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ହକଡ଼ିଆ ପାଣ ପ୍ରକାଶ କଲା । ମାତ୍ର ଆଉ ଆଉ ଆସାମୀମାନେ ଏ କଥା ଅସ୍ବୀକାର କରିବାରୁ ଗୋବରା ଦେହକୁ ଆଞ୍ଚ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।

ଗୋବରା ଜେନାର ଯୋଗ୍ୟତାରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ତାହା ଉପରେ ଭାରି ଖୁସି । ସେ ସକାଳ ସଞ୍ଜବେଳେ ମଙ୍ଗ-ରାଜଙ୍କ କଚେରିରେ ହାଜର ଥାଏ । ଅଧରାତିବେଳେ ଗୋବରା ଓ ମଙ୍ଗରାଜ ନିଗୋଲାରେ ବସିଥିବାର ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଫତେପୁର ସରସଣ୍ଡ ତାଲୁକାରେ ଅନେକ ପାଣଙ୍କ ଘର ଅଛି । ସେମାନେ ଚୋର, ଡକାଇତ, ରାହାଜାମା ବ୍ୟବସାୟୀ ଥିବାର ଲୋକେ ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତି । ପୋଲିସ ଏବଂ ଜେଲଖାନା ସହତ ଦନ୍ତସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏହି ସନ୍ଦେହର କାରଣ ଅଟେ । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନର ଗୋଟିଏ ମହର୍ ଗୁଣ, କୌଣସି ପାଣ ଜେଲ ଗଲେ ତାହାର ଅସହାୟ ପିଲା ବାଳକଙ୍କୁ ଚଳାଏ ଏବଂ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଖମାରରୁ ଦାନ ଦିଆଇଦିଏ । ମାତ୍ର ନିନ୍ଦୁକ ଲୋକର ନିନ୍ଦାକଥା କାହିଁ ଗୁଡ଼ ନାହିଁ, ଲୋକମାନେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନର

ଏହି ସଦ୍‌ଗୁଣର ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରନ୍ତି । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦାତବ୍ୟତା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଭାବ ଖରାପ କଥା ଅଟେ ।

-୧୨-

ଅସୁର ଦାଦି

ଗୋବିନ୍ଦପୁର ମୋଜାରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୋଖରୀ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକ ଏଥିରେ ଜଳ କାରବାର କରନ୍ତି । ପୁଷ୍କରିଣୀଟା ଖୁବ୍ ବଡ଼, ଆଡ଼ ଦିଗ୍‌ ନଳ ଦେଲେ ଦଶ ବାରବାଟିରୁ ଉଣାପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ନାମ ଅସୁରଦାଦି । ଏଥିରେ ପୂର୍ବେ ଖୋଳଟା ଘାପଦଣ୍ଡି ଥିଲା, ଦେବତା ବଳିଆରୁ ସବୁ ଡୁବି ଯାଇଅଛି । ଗୁରୁପାଖ ଆଡ଼ି ବଗ-ଚରଠାରୁ ଦଶ ବାର ହାତ ଉଚ୍ଚ । ଏ ପୋଖରୀଟି କେତେକାଳର, କିଏ ଖୋଳାଇଛି, ଏଥିର ସତ୍ୟ କି ବୃତ୍ତନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିବାକୁ ଅସମ । ଶୁଣିବାରେ ଅସୁରମାନେ ଖୋଳିଛନ୍ତି, ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏଡ଼େବଡ଼ ଜଳକଣ୍ଠି ଯେ କରପାରେ, ସେ କି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ମନୁଷ୍ୟ ? ଗ୍ରାମର ପଞ୍ଚାନବେ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା ଏକାଦୁଶିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ମୁହଁରୁ ପୁଷ୍କରିଣୀ ସମ୍ଭବରେ ଯେଉଁ ଇତିହାସ ସାରସଂଗ୍ରହ କରିଅଛୁଁ, ତାହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଏହି—

ବାଣାସୁର ଏହି ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇ ଅଛି । ସେ ଆପଣା ହାତରେ କୋଡ଼ ଗାଣ୍ଡୁଆ ଧରି ଖୋଳି ନାହିଁ । ତାହା ହୁକୁମରେ ଅସୁରମାନେ ଆସି ରାତି ମଧ୍ୟରେ ଖୋଳି ପକାଇଲେ । ଖୋଳୁ ଖୋଳୁ ରାତି ପାହିଗଲା । ଦକ୍ଷିଣଆଡ଼ିଆ କୋଣରେ ବାର ଚଉଦ ହାତ ଓସାର ଗୋଟାଏ ମୁହାଁଣ ଅଛି, ସେଠାରେ ମାଟି ପଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡରେ ଲୋକ ଗୁଲ୍‌ଗୁଲ୍ ହେଲେଣି, ଅସୁରମାନେ ଏବେ ଯାଆନ୍ତି କୁଆଡ଼େ ?

ପୋଖରୀ ମଧ୍ୟରେ ବିଳ ଖୋଳି ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ସେଠାରେ ଗଙ୍ଗାଧାନ କରି ପଳାଇଗଲେ । ଆଗ ଗଙ୍ଗାସାଗରରେ ବାରୁଣୀ ପଡ଼ିଲେ ଅସୁରଦାଦିକୁ ପାଣି ଦେଣି ଆସୁଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ବହୁତ ଅନାରୁର ଦେବାରୁ ଏଣିକି ଆଉ ପାଣି ଆସୁ ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ପଡ଼ୁଆ ବାବୁମାନେ ସାବଧାନ ! ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏକାଦୁଶି ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଇତିହାସ ଶୁଣି ହସିବେ ନାହିଁ, ତାହାହେଲେ ମାର୍ଗମାନ ଆଉ ଟଡ଼ଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଆଠପଣି କାହିଁ ଉଡ଼ିଯିବ ।

ଫାଦିରେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି । ଆପଣ କହିବେ, ଯହିଁ ପାଣି ତହିଁ ମାଛ, ଏକଥା ଲେଖିବାର ଦରକାର କଣ ? ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ କଥାଟା ସୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ହେଲା ନାହିଁ । ଆଖି ସହିତ ଗୁଡ଼ର, ଦେହ ସହିତ ହାତର ଯେମନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ଭବ, ପାଣି ସହିତ ମାଛର ଯେପରି କିଛି ନୁହେଁ । ତାହା ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଦର ପାଣି ମାଠିଆରୁ ତ ମାଛ ବାହାରୁଥାନ୍ତେ ? ଅମ୍ଭମାନ ବା ଅଧୌକ୍ତିକ କଥା ଲେଖିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ନୁହେଁ । ଅସୁର ଫାଦିରେ ଯେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିର ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦେବୁଁ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼ିଆରେ ପାଣିକୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଗୁଡ଼ିଆଁ କରି ସାନ ବଡ଼ ଜନଗୋଟା ଥଣ୍ଡିଆ କୁନ୍ଦୀର ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ସବୁଦିନେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନେ କି ସକାଶେ ଫାଦିରେ ଅଛନ୍ତି ? କଣ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି ? ସେମାନେ କି ଗୋରୁ ଗାଈ ପରି ପଡ଼ିଆରେ ଦାସ ଚରିବାର କେହି ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ? ନା ଜୈନମାନଙ୍କ ପରି ଅହଂସା ପରମ ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ଫାଦିରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଖାଇ ବଞ୍ଚି ଅଛନ୍ତି । ସେ କି ପଦାର୍ଥ ? ଥଣ୍ଡିଆ କୁନ୍ଦୀରମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ମାଛୁଆ କୁନ୍ଦୀର, ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନେ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି । କେହି କହିବେ, ଏମାନେ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଆଉ ସ୍ଥାନରୁ ମାଛ ଆଣି ଖାଆନ୍ତି । ହାଟରେ ମାଛ

ଶୁଖୁଆ ମିଳେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏମାନେ ଲେପା ନେଇ ହାଟକୁ ମାଛ କଣିବାରୁ ଯିବାର ତ କେତେ ଦେଖା ନାହିଁ । ଆଉ ଗାଆଁକୁ କେଉଁଟିମାନେ ମାଛ ବିକିବାକୁ ଆସିଲେ ଗାଁ ମାଲିକନିଆମାନେ ଧାନ ଚୁଉଳ ଦେଇ ମାଛ ବଦଳାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶପଥ କରି କହିପାରୁଁ କୁନ୍ଦୁରମାନେ ତ ସେପରି ଧାନ ଚୁଉଳ ଦେଇ ମାଛ କଣିବାର କେତେ ଦେଖି ନାହୁଁ । ସୁତରାଂ ପ୍ରମାଣ ହେଲା, ଘିରେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି । ଏତିକି ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ତାହା ନୁହେଁ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଚାରିଟା କାଦୁଅ ଝୁମ୍ପି ଗୋଟିପୁଅ ପିଲଙ୍କ ପରି ନାଚ କୁହୁ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ତୋଡ଼ୀ ପିଲଟିର, ଦଣ୍ଡେଇ ପିଲଟିର ବେଳ ଚପୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଯିବା ଏତେ ନାଚ କୁହ । କେହି କହିବେ, କାଦୁଅଝୁମ୍ପି ଗୁଡ଼ାକ କି ନିଷ୍ଠୁର କି ଦୁଷ୍ଟ, ପରରୁ ବେଳ ଚପି ଏତେ ଆନନ୍ଦ ? ଭାଇ, କଣ କହିବୁ ବିରୁଦ୍ଧ କାଦୁଅ ଝୁମ୍ପିକୁ ନିଷ୍ଠୁର ବୋଲି, ଦୁଷ୍ଟ ବୋଲି, ସପୃତାନ ବୋଲି, ଯାହା ବୋଲି, ସେ କିଛି ତୁମ ନାମରେ ହୁରମତ ବାହାରର ନାଲିସ ରୁଜୁ କରିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଜାଣିବ, ତୁମ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯେତେ ବେଳ ଚପି ପାରେ, ସେ ଯେ ତେଡ଼ି ବାହାଦୁର; ସେହି ମାନ୍ୟ, ସେହି ଗଣ୍ୟ, ‘ସ ତ ଦର୍ଶମୟ’, ଏ କଥା କି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ଚାରି ପାଞ୍ଚଗଣା ଧଳା ବଗ, ଚାରି ପଞ୍ଚ ଗୋଟି କାନ୍ଥ ବଗ ମାତ ଲୋକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କ ପରି ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ ଯାଏଁ କାଦୁଅ ଚକଟୁଛନ୍ତି । ଘିରେ ମାଛ ଥିବାର ଏହା ଚୁଢ଼େୟ ପ୍ରମାଣ । ଯୋଡ଼ାଏ ପାଣିକାଉ କେଉଁ ଦେଶରୁ ଉଡ଼ିଆସି ଘିରି ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଚାରି ଡବ ମାରି ପେଟ ପୂରାଇ ଫର କରି ଉଡ଼ିଗଲେ । ଗୋଟାଏ ପାଣିକାଉ ଗମମ ସାହେବଙ୍କ ଗାଉନ ପରି କୁଳରେ ବସି ଡେଶା ଶୁଖାଉଅଛି । ହେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମୀ ! ବିଚାରମାନେ, ଇଂରେଜ ପାଣିକାଉଙ୍କୁ ଦେଖ, କେଉଁ ଦେଶରୁ ଖାଲି ପକେଟରେ ଉଡ଼ିଆସି ତେଜ ବେଜ ଗଡ଼ିଶାରେ ପେଟ ପୂରାଇ ଚାଲିଗଲେ । ଘିରିକୁଳର

ବରଗଛରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବସା, ଦିନଯାକ ପାଣି ଚକଟି ଚକଟି ଦଣ୍ଡେଇ ପିଲ କେରୁଣି ପିଲରୁ ଅଧିକ କିଛି ପାଉନାହିଁ । ଜୀବନସଂଗ୍ରାମ କାଳ ଉପସ୍ଥିତ, ଏଣିକି ଆହୁରି ପଲ ପଲ ପାଣିକାଉ ଆସି ତେଜ ବେଜ ସବୁ ବହି ନେଇଯିବେ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ବିଦେଶକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ପହଁର ନ ଶିଖିଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ଚଲ ଶୁବ ସିଆଣା, ଭାରି ହୁସିଆର, ଗୁରୁ-ଗୋସାଇଙ୍କ ପରି ଡାଳରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସିଅଛୁ, ଥରେ ପାଣିକି ଝାମ୍ପିପଡ଼ି ଯାହା ଉଠାଇନିଏ, ସେଥିରେ ତାହାର ଦିନକ କଟିଯାଏ । ଗୋସାଇଁମାନେ ବରଷକ ଯାକ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନାହିଁ, ବରଷକୁ ଥରେ ଶିଷ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଝାମ୍ପି ମାରିନ୍ତି ।

ବଗରଘଠାରୁ ଚାଲି ଗୋଟି ହାତ ଦୂର ପାଣିଯାଏ ବଉଳ ମାଳା ଦଳ ଶିଖଡ଼ା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହି ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଘର ଭୂଆସୁଣୀଙ୍କ ପରି କଇଁ ଗୁଡ଼ିକ ରାତିରେ ଭୁନି ଭୁନି ପୁଟନ୍ତି, ଦିନବେଳେ ଡାକିଭୁଜି ରହନ୍ତି । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ପାଣିଶିମୁଳୀ ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ଅଭି-ଆଡ଼ୀ ଝିଅଙ୍କ ପରି ଲଜ ନାହିଁ, ସରମ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ପବନରେ ଫକ୍ ଫକ୍ ଡେଉଁଛନ୍ତି । ପାଣି ଭିତରକୁ ରତାକଇଁ । ଏମାନେ ଶିଝିତା ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଲେଡ଼ି, କଇଁ ଦଳରୁ ବାହାରି ଗଲେଣି, ପଦ୍ମ ଦଳରେ ମିଶି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଘିରି ମଝିରେ ଦଳ ନାହିଁ । ରାତିରେ ବୁଡ଼ି ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ ବୁଲନ୍ତି, ସେଥିସକାଶେ ଦଳ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଭାରତ କବିଙ୍କର ସବସ୍ତଧନ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ନିବାସ, ସରସ୍ବତୀଙ୍କର ଆସନ, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପଦ୍ମବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଫୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଖୋଳପଣି ଅଧିକାର । ଜଣେ ଲୋକ ଥରେ ଗୋଟାଏ ଫୁଲ ଆଣିବାକୁ ଫହଁରି ଯାଇଥିଲା । ଠାକୁରାଣୀ ତାହା ଗୋଡ଼ରେ ଶିକୁଳ ଲଗାଇ ପାଣି ଭିତରକୁ ଉଡ଼ି-ନେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଉ କେହି ଫୁଲକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ ।

ଅସୁରଦଳରେ ଚାରିଟା ତୁଠ, ଧରିବାକୁ ଗଲେ
 ତନିଟା । ଦକ୍ଷିଣ ତୁଠଟାକୁ କେହି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ ।
 ଗ୍ରାମରେ କେହି ମରଗଲେ ସେହି ତୁଠରେ ଦଶାହସିୟା
 ହୁଏ । ଏହି ତୁଠଟା ବଡ଼ ଉତ୍ସବର ସ୍ଥାନ । ରାତି
 ତ ରାତି, ଦିନବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ କେହି ଯିବାର
 ଦେଖା ନାହିଁ । ଏହି ତୁଠ ଉପରକୁ ଘାରି ବଡ଼ ଗୋଟିଏ
 ଅଶ୍ରୁହୁଏ ଗଛ ଅଛି, ସେଥିରେ ସବଦା ଯୋଡ଼ିଏ
 ବ୍ରହ୍ମଦେବୀ ଥିବାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ଅଧରତରେ
 ଦେବ୍ୟମାନେ ଗଛ ଅଗରେ ବସି ଘଣ୍ଟି ମଝିକୁ ଗୋଡ଼
 ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଥିବାର ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିଛନ୍ତି ।
 କିଏ କିଏ ଦେଖିଛନ୍ତି, ନାମ ଜଣା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ
 ଦେଖିବାର ସତ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଡ଼ିଆରେ
 ଅନେକ ପିତାଶୁଣୀ, ଡାକୁଣୀ ସବୁଦିନେ ଘର କରି ରହି
 ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଆଲୁଅ ଜାଳି ମାଛ ଧରୁଥିବାର,
 ବିଶେଷରେ ବର୍ଷାର ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ପଲପଲ ହୋଇ
 ବୁଲୁଥିବାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ପୂର୍ବ
 ତରଫରେ ଧୋବା ତୁଠ । ଦୁଇଜଣ ଧୋବା ଇନ୍ ଇନ୍,
 ରାମ ରାମ କହି ପଥର ଉପରେ ଲୁଗା ବାଡ଼ିଉଛନ୍ତି ।
 'ଗାଁ ପରିଗୁଣ ଧୋବାତୁଠରୁ ଜଣା' । ଅଶାପାଲ ପରି
 ମୋଟା ମୋଟା ଶରଡ଼େ ମଇଲା ଲୁଗା ଗଦା ହୋଇଅଛି ।
 ଲୁଗା ଯିଜାଇବା ଶୁଖାଇବା କାମରେ ଚାରି ଜଣ
 ଧୋବଣୀ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ତନ୍ତ୍ରୀ
 ତୁଠ । ଗାଁ ମଝାଲରେ ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ସକାଳେ
 ମାଇକିନିଆମାନଙ୍କର ହାଟ ବସେ । ହାଟ ନାମ ଶୁଣି
 ଆପଣ ମନେ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ, ଏଠାରେ ମାଇକିନିଆ
 କଣାବିକା ହୁଅନ୍ତି । ପାଟି ଆଉ ଜନତା ଘଣ୍ଟାରେ
 ସମାନ ଥିବାରୁ ହାଟ କହିଲୁ । ରାନ୍ଧୁଣୀ ଗାଧୁଆ-
 ବେଳେ ଘାରି ଉଡ଼ି ହୁଏ । ଗ୍ରାମରେ ତେଲିନିଉଜ୍
 ଖବରକାଗଜ ଛୁପା ହେଉଥିଲେ, ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସମ୍ବାଦ
 ଫୁଲ ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା
 ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ପେନ୍‌ସିଲ କାଗଜ ଦେଇ ଏହିଠାରେ
 ବସିଲେ ସମସ୍ତ ସାଗ୍ରହ କରି ପାରନ୍ତେ । ଗଲ ରାତିରେ

କାହା ଘରେ କଣ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ରାନ୍ଧଣାର
 କି ବ୍ୟବସ୍ଥା, କିଏ କେତେବେଳେ ଶୋଇଲା, କାହାକୁ
 କେତେ ମଣା କାମୁଡ଼ିଲା, କାହା ଘରେ ଲୁଣ ନ ଥିଲା,
 କିଏ ଡେଲ ଟିକିଏ କାଳ ଆଣିଛି, ରାମା ମା ଘର ନୂଆ
 ବୋହୂଟା ବଡ଼ କଳହୁଡ଼ି, କାଲି ଅସିଲା, ଆଜି
 ଶାଶୁକୁ ଜବାବ ଦେଲଣି, କମଳୀ କେବେ ଶାଶୁଘରକୁ
 ଯିବ, ସରସ୍ୱତୀ ଝିଅଟି ବଡ଼ ଭଲ, ରାନ୍ଧେ ଯେପରି ଲଜ
 ସରମ ସେହିପରି । ପକ୍ଷୀ ପାଣିରେ ବସି ଘାନ୍ତ ଦେଉ
 ଘଷୁ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦ୍ର ବକ୍ସିତା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି, ସାର
 ମର୍ମ, ତା ପରି ରାନ୍ଧୁଣୀ ଗ୍ରାମରେ ନାହାନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି,
 ଇତ୍ୟାଦି ଦରକାରୀ ବେଦରକାରୀ କଥାମାନ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ
 ଚଳୁଅଛି । କେତେକ ଜଣ ସୁନ୍ଦର ମୁଖର ଆହୁର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଟ୍ଟନାଗରେ ମୁହଁ
 ରଖିଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରଚେ ରଚେ ବସଣୀରେ ଉପର
 ନାକ ଦୁଇ ପୁଡ଼ା ରଙ୍ଗା କରି ପକାଇଲଣି । ବିମଳୀ
 ପାଣି ପାଖରେ ବସି ଆପଣା ହାତର ବାଇଟପଲଆ
 ପିତ୍ତଳ ବାନ୍ଧିବଳା ଅଧବୋହେ ବାଲି ପକାଇ ସବଲେ
 ମଝିନ କରୁ କରୁ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତନାମା ଲୋକ
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭିଧାନ ବହିଭୁଜ ଶବ୍ଦମାନ
 ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ଏକ ଦର୍ଦ୍ଦ ବକ୍ସିତା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି ।
 ଗଲ ରାତିରେ ତାହାର କଣାରୁ ଗଛ କାହାର ଗୋରୁ
 ଖାଇ ଯାଇଥିବା ବକ୍ସିତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ବିମଳୀ
 ନିମନ୍ତେ ଗୋସ୍ତାମୀର ଉତ୍ତରତନ ତନି ପୁରୁଷ ପ୍ରତି
 କୁସ୍ତିତ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷରେ ଖାଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି
 ଗୋରୁର ଅତ୍ୟାଚାରତା, ଆପଣା ବାଡ଼ିର ଉଦ୍‌ବେଗ ଏବଂ
 କୁଶ୍ମଣ୍ଡବୃକ୍ଷର ତେଜସ୍ୱୀତା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପଲବଣ୍ଡ
 ଏବଂ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଗୋସ୍ତାମୀ ଉପରେ ଘାରି ବିପଦ
 ପଡ଼ିଲେ ଗୋରୁଟିକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଣକୁ ଦାନସ୍ୱରୂପେ
 ଦିଆଯିବ, ସେ ସମ୍ଭବରେ ବିବିଧ ପ୍ରମାଣମାନ ପ୍ରୟୋଗ
 କରୁଅଛି । ଆନ୍ଦେମାନେ ଘାଟରୁ ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଅନେକ
 ସମ୍ବାଦ ସାଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି; ମଧ୍ୟ ହଠାତ୍ ମାରକଣ୍ଡିଆ-
 ମା ଆଉ ଯଶୋଦା ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସବର କଳି ଉପସ୍ଥିତ
 ହେବାରୁ ସମସ୍ତ କଥା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଯଶୋଦା ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ପେଟ ଡୁବାଇ ଦାନ୍ତ ଦସ୍ତଥିଲ । ପାଞ୍ଚ ବରଷିଆ ପିଲ ମାରକଣ୍ଡିଆ କୁଦ ନାଚି ପାଣି ଗୋଳିଆ କଲ ଏବଂ ଉପରେ ପାଣିଛୁଟା ପକାଇବାକୁ ଯଶୋଦା ପାଣିରୁ ଉଠିପଡ଼ି ଚିତ୍କାର କରି କୁହୁଚି ଘାଟାରେ ପିଲଟାକୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲ ଏବଂ ତାହାର ପରମାୟୁର ଅଳ୍ପତା କାମନା କରିବାରୁ ମାରକଣ୍ଡିଆ ମା ଧାଇଁ ଆସି ସମାନ ସ୍ତରରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲ । ଅବଶେଷରେ ମାରକଣ୍ଡିଆ-ମା ପରସ୍ତ ହୋଇ ପିଲକୁ ଚାପୁଡ଼ାଏ ମାରି, ପାଣିକଲସୀ କାଶରେ ବରବର ହୋଇ ମାରକଣ୍ଡିଆର ହସ୍ତଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଗୁହାଭ୍ୟୁତ୍ସେ ଗମନ, ହେଁ ହେଁ କରି ଦାନ୍ତ ନିଷିଡ଼ି ମାରକଣ୍ଡିଆର ହସନ, ଇତି ସୁଦ୍ଧାକାନ୍ତି ।

ବକ୍ର ପଡ଼ିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦଟା ଆକାଶରେ ଡେଇଁ ବେଳଯାଏ ରହେ । କଳି ଭାଙ୍ଗିଲଣି; କିନ୍ତୁ ସମାଲୋଚନା ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଚଳିଲ । ଦରବୁଡ଼ୀ ଓ ବୁଡ଼ୀ ମାଇକିନିଆମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ କେହି ମାରକଣ୍ଡିଆର କେହି ଯଶୋଦାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆନ୍ଦେମାନେ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଯଶୋଦାର ପକ୍ଷପାତୀ । ବିଶେଷ ବିବେଚନା ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାରଦ୍ୱାରା ବୁଝୁଅଛି, ଉପସ୍ଥିତ ଉପାତର ମୂଳ କାରଣ ମାରକଣ୍ଡିଆ । ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦୋଷୀ, ତାହାର ଅପରାଧ ଅମାର୍ଜ୍ୟମୟ । ତାହାକୁ ଆହୁରି ଗାଳିଦିଅ, ମାର କି ଯାହା କର, ଆନ୍ଦେମାନେ ସେଥି ସକାଶେ ଜବାବଦେୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି । ଦେଖନ୍ତୁ, ଜଳ ଲୋକମାନଙ୍କର ଜୀବନ, ପୁଣି ତନ୍ତ୍ରୀ ତୁଠ ଜଳ ସମସ୍ତେ ପିଅନ୍ତି, ସେ ଜଳକୁ ଗୋଳିଆ କରିବା କି ସାମାନ୍ୟ ଅପରାଧ ? ଦେଖ ତ, ପଣେ କି ଛ କୋଡ଼ି ମାଇକିନିଆ ଗାଧୋଇବାକୁ ଆସିଲେ, ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ପେଟ ଡୁବାଇ ପାଣିରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଘଷିଲେ । ନବଫେନଖଣ୍ଡବତ୍ ଶୁକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଛେପ ଖଙ୍କାର ସେମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାରି ରୁରୁଆଡ଼େ ଘସୁଅଛି, ଶବ୍ଦେ ଲେହିତ

ପାଟଳାଉ ଜଉରଞ୍ଜି ମଳି ମଧ୍ୟ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଘସୁଅଛି, ସେଥି ସହିତ ଆଉ କଣ ଘସୁଛି କି ନାହିଁ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ, କାରଣ ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପଡ଼ିଆରୁ ଆସି ଜଳଗୌର କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଲୋକ କଥା ଗୁଡ଼ି; ନିଜେ ଯଶୋଦା ସେହିପରି କରୁଥିବାର ତାକୁ ପଚାରିଲେ ସେ ଅସ୍ପୀକାର କରିବ ନାହିଁ । ଏହା ତ ସନାତନ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା, ଅପରାଧର କଥା ଯେ ଲୁଚୁଛି ? ଜଣେ ମହରଲୋକ କହୁଥିଲ, ‘ମାଇକିନିଆମାନେ ପୋଖରୀରୁ ମାଠିଆରେ ଯେତେ ଜଳ ନିଅନ୍ତି, ତାହାର ପା’ଘାଗ ଜଳ ଗୁଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି । ଏ କଥା ଠିକ୍ ସତ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚର । କେତେ ଜଣ ଶୋଇବା ହେଁସ କାଟି ନେଇଗଲେ, ସାନ ମାନ ପିଲଙ୍କର ଶେଯ କରୁ ଆହୁରି ନାନା ପ୍ରକାର କନା କତରା କରୁ ହେବାର ଦେଖାଗଲା; ସେ ଯାହା ହେଉ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଘାଟରେ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେହେଁ ମାରକଣ୍ଡିଆ ପରି ନାଚି କୁଦ କେହି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ନାଚ କୁଦ ନ କଲେ କି ପାଣି ଗୋଳିଆ ହୁଏ ? ଏଥି ସକାଶେ ଆନ୍ଦେମାନେ ବୋଲୁଅଛନ୍ତି, ମାରକଣ୍ଡିଆର ଅପରାଧ ନିତାନ୍ତ ଉଚ୍ଚଟ ଅଟେ ।

ତନ୍ତ୍ରୀତୁଠକୁ ତନିଶ କଦମ ଗୁଡ଼ି ସାଆନ୍ତ ତୁଠ । ସକାଳୁଠି ଏ ତୁଠକୁ କେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଦଖଲ । ବୈଶାଖମାସିଆ ଦିନ, ବେଳ ଛ’ଘଡ଼ି ନୋହୁଣୁ ଆକାଶରୁ ନିଆଁ ଛୁଣ୍ଡି ତାତି ପବନଟା ଦେହରେ ଝାଁ ଝାଁ ବାଜୁଅଛି । ଗୁଣ୍ଡ ବିଲରୁ ଧୂଳି ଉଡ଼ି ମାଟିରେ ନିଆଁ ଲାଗି ଧୂଆଁ ଉଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଉଅଛି । ଘାଟରେ ଲୋକ ପୂରି ଗଲେଣି । ଅନ୍ଧାର ପକ୍ଷ ପିଛୁଲ ଜହରାଡ଼ି ତନି ପହର ବେଳେ ଚସାମାନେ ହଳ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ହଳ ପିଟିଲଣି । କେହି ଘର କାନ୍ଥରେ ଲଙ୍ଗଳ ଆଉଜାଇ ଦେଇ ତେଲ ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ପାଞ୍ଚଆଙ୍ଗୁଳିଆ କରି

ଦେହରେ ବୋଲ ହୋଇ ଆସିଅଛି, କାହା କାନ୍ଧରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗୁଳ ମୋଟା ତୋରାଣିପକା ଗାମୁଛା, କେହି ନିର୍ଗାମୁଛା, କେତେ ଜଣ ବାହାରେ ବାହାରେ ବିଲରୁ ଆସି ଘାଟରେ ବଳଦ କାନ୍ଧରୁ ଜୁଆଳି ବାହାର କରି ରଖି ପାଣିରେ ପଶିଗଲେ । କେତେ ହଳ ବଳଦ ପେଟେ ପେଟେ ପାଣି ପିଇ କୂଳରେ ଚରୁଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ଶୁଣିଲ ଦାନ୍ତକାଠି ଶ୍ଵେବାଇ ଶ୍ଵେବାଇ ଆସି ପାଣିରେ ପଶି କିନ୍ତୁ ଛେଲି କୂଳକୁ ଦାନ୍ତକାଠି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ତୁଠ ଦୁଇ ପାଖରେ ଅଧଗଗଡ଼େ ଶୁଣିଲ ଦାନ୍ତକାଠି ଜମା ହୋଇଅଛି । ପୁରୁଷ ଲୋକମାନେ ଯେ ତୁନି ତୁନି ଗାଧୁଅନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ମାଇକନିଆମାନଙ୍କ ପରି ଡେର କଥା କହନ୍ତି, ମାଷ୍ଟ ସେହି ଏକରକମ କଥା, ସେହି ପୁରୁଣା କଥା, ସେଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ କ'ଣ ହେବ ? କଥା ଗନ୍ଧାରରେ କେତେ ପଣି ବୁଣା ସରଲୁଣି, ବରଚକ ଆଜି ଦୋହଡ଼ା ସରଲୁ, ରାମା ବଡ଼ ଗନ୍ଧାରରେ ଅଧିମୁଠି ପକାଇଲ, ଶ୍ରୀମା ବଳଦ ଚଞ୍ଚଳିଆ, ସାଆନ୍ତଘର ଧଳା ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ ବଳଦ ନୁହନ୍ତି ତ, ଯୋଡ଼ାଏ ହାତପିଲ । ମୁଁ କସର ବଳଦଟା କଣି ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଇଛି, ସାଆନ୍ତଘର କରଜ ଅମାର ଏହି ମାସରେ ଫିଟିବ, ଏହି ମାସ ପନ୍ଦର ଦିନରେ ଶ୍ରବଣା ପଶିବ, ନାହାକ କହିଛି ଲଗାଣ ହେବ । ଏ ସବୁକଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ଅଧିକ କରି କଣ ଲେଖିବୁଁ ?

-୧୩-

ହିତୋପଦେଶ

ପ୍ରଥମା—ସର ତ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ?

ଦ୍ଵିତୀୟା—ଉଠିବ ପରା ବାସ ।

ପ୍ରଥମା--ବୁଝ କି ବାସ ?

ଦ୍ଵିତୀୟା—ସବନାଶ ।

ଏ କିଏ ରେ ବାପା ! ତନ୍ତ୍ରୀ ତୁଠରେ କବିତା !

ରାନ୍ଧଣୀ ଗାଧୁଆବେଳ ଗଡ଼ିଲେଣି, ତନ୍ତ୍ରୀ ତୁଠରେ ଦିଓଟି ଦରବୁଢ଼ୀ ଦଣ ଦଣ ହାତ ଗୁଡ଼ି ବସି ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହି ପରସ୍ପର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ-ଚାହିଁ ହେଲେ, ମୁରକି ମୁରକି ହସି ପୁଣି ଡରିଗଲ ପରି ତୁନି ହେଲେ ।

ତୁମ୍ଭେ ପାଟିକରି କଥା କହ, ସେଥିରେ କେହି ମନ ଦେବେ ନାହିଁ, ନିହାତି ପାଖଲୋକ ମଧ୍ୟ ନ ଶୁଣିଲ ପରି ରହିବେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇଜଣ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ହେଉନ୍ତୁ, ଲୋକଙ୍କ ମନ ଦେଖ ସେହିଠାରେ, କଥାଟା ଶୁଣିବାପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଗୁଡ଼େଇପୁଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ । ବାସ୍ତବିକ ସାନ ମଞ୍ଜି ଭିତରେ ବଡ଼ଗଛ ଲୁଚି ରହିଲ ପରି ତୁନି କଥା ମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ଭାରି କାରଖାନା ଥାଏ । ତୁଠରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ, ଦରବୁଢ଼ୀ ଦିଓଟି କି ସକାଶେ ତୁନି ତୁନି ଇଶାବରେ ଏପରି କଥା କହିଲେ, ପୁଣି ଡରିଯାଇ ତୁନି ହେଲେ ?

ତନ୍ତ୍ରୀତୁଠର ପାଣି ଗଡ଼ନ୍ତି ଡାହାଣହାତ ଅଧାଅଧ ବାଟକୁ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଅନ୍ଧାଜ ଗୁଡ଼ି ଯାଉଁଲ ବର ଅଶ୍ଵତ୍ଥ ଗଛ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିଅଛି । ଗଛ ଦିଓଟି ଅଧା ଭଲିଆ ଥାକୁଲ ଥାକୁଲ, ପୁଣି ସେଥିରେ କଅଁଳ ପତ୍ର ଲଦି ହୋଇଅଛି । ଘାଟ ପାଖ ବାଟ ପାଖରେ ବର ଅଶ୍ଵତ୍ଥ ବିଭା କରାଇ ଦେଲେ କନ୍ୟାଦାନର ଫଳ ମିଳେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏହି ସଂସ୍କାରର ଚିହ୍ନ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ । ମାଇକନିଆ ଦିଓଟି କଥା କହୁକହୁ ସେହି ଗଛ ମୂଳକୁ ଦୁଇ ଡିନି ଥର ଅନାଇଥିଲେ । ଏବେ କଥା କାହିଁ ଯାଏ ? ଶ୍ଵେର ତ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଖୁବ୍ ହୁସିଆରିରେ ଶ୍ଵେର କରେ, ଜେଲଖାନାକୁ ଏତେ କଏଦ କାହୁଁ ଅଇଲେ ? ବୁଝି-ମାନ୍ ହୁସିଆର ଗୋଏନ୍ଦା ଆଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ଗଛମୂଳର ପଦାର୍ଥବିଶେଷ

ସହିତ ଏମାନଙ୍କ କଥାର ଘନସ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ଠିକ ! ଆନୁମାନଙ୍କ ଅନୁମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକ । ଶତ ମୁଣ୍ଡଟି ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ତା' ଯେମନ୍ତ ବଢ଼ାଏ ସୂତା ସଳଖେ ସଳଖେ ଟାଣି ଆଣେ, ଆନୁମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଜାଣିବ, ଟିକିଏ ସଜ୍ଜନ ଦେଇ ସବୁ କଥା ଆନୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଯାଅ । ଯାଉଁଲୀଗଛ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଦିଡ଼ିଟି ସ୍ତ୍ରୀ ବସି କଣ କୁହାକୁହ ହେଉଛନ୍ତି । ମଲ୍ଲ—ଯା ! ଏମାନଙ୍କୁ ଯେ ଆନୁମାନେ ଭଲକରି ଚିହ୍ନି । ଅସମୟରେ ଅସ୍ଥାନରେ ଏମାନେ ବସି କଣ କହୁଛନ୍ତି ? ମିଳନଟା ମଧ୍ୟ ଭାରି ଚମତ୍କାର ରଚନା । ଗୋଟିଏ ଧୂଆଁ ନଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତ ଶୃଙ୍ଗାଳୀ, ଆଉଗୋଟିଏ ଠିକ୍ ବସନ୍ତ—ନିତାନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ମେଣ୍ଟି । ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ନାକବସଣୀ ଟେକି ସାପୁଣୀ ଫଣା ଟେକି ସାବଧାନତା ସହିତ ଅନାଇଲ ପରି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଅନର୍ଗଳ ବନ୍ଧୁତା ଓଜାଡ଼ି ପକାଉଅଛି । ବଞ୍ଚିଯିବାର ପାଟରେ ପାଣିମାଟିଆଟି ଥିବା, ଡାହାଣ ହାତରେ ଦାନ୍ତକାଟି ଖସିଏ ମୁଠା, କପାଳଯାଏ ଓଢ଼ଣା ଟଣା । ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ମେଣ୍ଟି ଯେପରି ସେହି ଦିଗକୁ ଚାଟକା ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ, ସେହିପରି ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଟି ‘ସ୍ଥିର ମନ ଧୀର ବୁଦ୍ଧି ପଞ୍ଚଭୂତ ଆତ୍ମା ତୋରସ୍ତ ନିର୍ମଳ ହୃଦ କମଳ’ରେ ଶୁକ୍ତଦେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ପରାସିତ ପ୍ରସାଦ ଶୁଣିଲା ପରି ବାକ୍ୟାବଳୀ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛି । ମାତ୍ର ସେଗୁଡ଼ିକ ତାହା ମସ୍ତକଭଣ୍ଡରରେ ସଞ୍ଚିତହେଉଅଛି କି ଆଉ କାନବାଟେ ସଳଖେ ସଳଖେ ବାହାର ଯାଉଅଛି, ତାହାର ସ୍ଥିରତା ବୋଲିବାକୁ ଆନୁମାନେ ନିତନ୍ତ ଅସମ ।

ଆପଣ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜଣେ ମଦୁଆଲ କହିଥିଲା,

“ସଂସାର ବଦୃଶସ୍ୟ ମଦ୍ୟମାଂସାମୃତ ଫଳମ୍ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାରରୁପ ବଦୃଶରେ ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଏହି ଦିଡ଼ିଟି ଅମୃତ ଫଳ ଫଳଅଛି । ଏକଥା ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧ ମନୁ ବୋଇଲେ—

“ନ ମାଂସଭକ୍ଷଣେ ଦୋଷୋ ନ ମଦ୍ୟେ—
ପ୍ରବୃତ୍ତିରେଷା ଭୂତାନାମ୍—”

ଅର୍ଥାତ୍—ଭୂତମାନେ ବା ଭୂତ ପରି ଲୋକମାନେ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି । ଠିକ କଥା, ‘ବୃଦ୍ଧସ୍ୟ ବଚନଂ ଗ୍ରାହ୍ୟମ୍ ।’ ମାତ୍ର ସଂସାରରୁପ ବଦୃଶରେ ଯେ ଦୁଇଗୋଟି ଅମୃତ ଫଳ ଫଳଅଛି, ଏକଥା ଠିକ୍ ସତ୍ୟ । ଚିହ୍ନିବା କିଏ ? କେବଳ ଆନୁମାନଙ୍କୁ ସେ ଫଳ ଦିଡ଼ିଟି ଜଣା, ‘ପରୋପକାରଂ ସ୍ୱର୍ଗାୟ’ । ପରର ଉପକାର କରିବା ହେଉଛି ଆନୁମାନଙ୍କର ବ୍ରତ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସେହି ଫଳ ଦିଡ଼ିଟିର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ଗୋଟିଏ ଫଳର ନାମ ଭୁଲି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ଆଉ ଗୋଟିକର ନାମ ପରନିନ୍ଦା । ତୁମେ କାହାର ଘରର ଗୁପ୍ତ ଛୁପ୍ତ କଥା କହ କି କାହାର ନିନ୍ଦା କର, ଦେଖିବ ଲୋକମାନେ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ମନ ଦେଇ ଶୁଣିବେ । ବୁଝିବା ହେଲେଟି କି ? ଫଳର ମହାତ୍ମ୍ୟ ନ ଥିଲେ କି ତାହାର ଏଡ଼େ ଆନନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା ?

ଆନୁମାନେ କଣ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ କଣ ଲେଖି ପକାଉଅଛି । ଯେତେବେଳେ ଆତ୍ମଲ ଉଡ଼ି, ପାଣି ସୁଅଟା ନାଆକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନରୁ ଦୂରକୁ ଟାଣିନିଏ । ମାତ୍ର ଟଣୁଆ ନାଉର ମଙ୍ଗ ଛୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଆନୁମାନଙ୍କ କଲମ ଏଣେ ତେଣେ ଯାଉଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୂଳ କଥାଟା ହଲତଳ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କଥାଟା ଦାଣ୍ଡେ ଚାଲୁଥିବ ।

ସେ କଥା ଯାଉ, ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ସନ୍ଦେହରେ ପକାଇ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏ ଦିଡ଼ିଟି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ କିଏ, କି କି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି, ସବୁ ଖୋଲିଯା କରି କହିଦେବା ଉଚିତ । କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକ ଗୋଟିଏ

କଥା କହିବା ଆଗରୁ ଅନେକ ମୁଖବନ୍ଧ, ଅନେକ ବକ୍ତୃତା କରିବସନ୍ତ; ମାତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଏହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଯା ବୋଲିବାର ପରିଷ୍କାର କରି ଝଟ୍ ପଟ୍ କହି ପକାଉଁ । ଆଉ ଅନେକ ଲୋକ ଉପରେ ଅନେକ କଥା ଲୁଚୁଛି କିମ୍ବା କହୁ କହୁ କଣ କହି-ପକାନ୍ତି । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ନା, ଦରବୁଢ଼ୀ ମାଇକନିଆ ଦିଓଟି ଇଶାବରେ କଣ କହୁ କହୁ ଭୁନ ହୋଇଗଲେ । ମାତ୍ର ତନ୍ତ୍ରୀଆଣୀ ମାଇକନିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସାହସ ଖୁବ୍ ବେଶି । ସର ପରି ସବୁ କଥା କହିଯିବୁଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି ? ଆତ୍ମ ଭଳିଆ ଲୋକ ଉକାପାଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କେହି ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଆଁ କରିଦେଲେ ଦେଖିବେ ଦୁଇ ଶ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପାଟିକି ଅନାଇ ରହିବେ । ବିଲତର ଲୋକେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାପାଇଁ ଅନ୍ଧାରେ ପଇସା ଖୋସି ଦଉଡ଼ନ୍ତି । ଗଛମୂଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦିଓଟି ଗ୍ରାମରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିନ୍ତି । ମଦୁଷ୍ୟମାନେ ରୂପରେ ନୁହେଁ, ଗୁଣରେ ସିନା ଚହ୍ନା ଯାନ୍ତି ! ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ ସାଧାରଣର କଣ୍ଠରୁ ଯାହାର ଗୁଣ-ସେତେ ବେଶି, ସେ ତେତେ ବିଖ୍ୟାତ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମରେ ଉଣା ଅଧିକ କାହାଣୀ ମାଇକନିଆ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦିଓଟି ବନ୍ଧୁ । ଗୋଟିଏ ଚତୁରତା ଓ ଧୂର୍ଜିତାରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ସରଳତା ଓ ନିବେଦ୍ୟତାରେ । ଦିଓଟି ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ଦୁଣି ଗୁପ୍ତ କଥା, ଆପଣ କି ନ ଶୁଣି ଗୁଡ଼ିବେ ? ସେଥିସକାଶେ ସିନା ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛୁ ।

ଆତ୍ମମାନେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ବହୁ ଯତ୍ନ କରି ସେମାନଙ୍କର କଥା ସଫଳ କରିଅଛୁଁ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାରି ଏକ ଲମ୍ବା ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲା । ଆପଣ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଅସୁଖ ପାଇବେ, ଲମ୍ବା କଥା ଲେଖିବାରେ ଆତ୍ମମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ । ତାହାର ସାରମର୍ମ ଲେଖୁଅଛୁଁ ।

ଦେଖ ସାରିଆ—ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳା ସବୁର ମୂଳ, ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ପୃଥ୍ବୀ ଚଳୁଛି, ସଂସାର ଆତଯାତ ହେଉଛି, ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କି ଅନାସ୍ତା ହବ ? କେତେ ବାର ବରତ କରି ଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଉଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭର ଖୁବ୍ ଭାଗ୍ୟ, ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ ପରା ! ଏକା ସାନ୍ତଙ୍କ ଘର ଉପରେ ଦୟା ଥିଲା, ଏବେ ତମ ଉପରେ ହେଲା । ତମେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ମନ୍ଦିରଟା ବନାଇ ଦିଅ ତ, ଦେଖିବ, ତମ ଘର ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଭଣ୍ଡାର ହୋଇଯିବ । ପଣ ପଣ, କାହାଣୀ କାହାଣୀ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆସି ଘରେ ପଶିବ, ଧାଡ଼ଧାଡ଼ ଧାନ ମରେଇ ବସିଯିବ, ଭଗବାନ କି ଆଉ ତନ୍ତ୍ର ବୁଣିବ ? ତମ ପଛରେ ଦଶଜଣ ପୋଇଲି ଗୋଡ଼ାଇବେ, ତମେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାନ, ଯେପରି ହେଉ ମନ୍ଦିରଟା ବନାଇ ଦିଅ । ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଭାବନା କଣ ଅଛି ? ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଲେ ଟଙ୍କା କିଏ ନ ଦେବ ? ଆଉ କୁଆଡ଼େ କିଏ ଖୋଜିବ ? ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିଲେ ରାତି ଅଧରେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବେ । ସେ କଥାରେ ମୁଁ ଲଗା ହେଲି, ମୁଁ ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବି । ତୁମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ବେଶି ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା ନାହିଁ, ଦେଉଣ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଡବ୍ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମନ୍ଦିର ହୋଇଯିବ । କେନ୍ଦୁଗୁଡ଼ାରେ ଯେ ବଳଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି, ଠିକ୍ ତେତିକ ଉଆଁ ତେତିକ ଚଉଡ଼ା ହେବ । ତମ ଛ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ଜମି କଣ ଲେଖି ଦେବ, ମୁଁ ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବି । ତମ ଜମି ତ କେହି ଦେଖିଯିବ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଠା ଜମି ସେହିଠାରେ ରହିବ; କେବଳ ଗୁଜାରେ ଲେଖାଯିବ । ମନ୍ଦିର ବନା ସରିଲେ ତ ତମେ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦବ । ମା ମଙ୍ଗଳା କିଛି ସଜ୍ଜନ ଦେଇଥିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ଦେଇଥିବେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ସଜ୍ଜନ ପରି ଗୋଟିଏ ଧୁନା ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି, ସେ କି ରୂପା ଟଙ୍କା ଦେବେ ।

ବକ୍ତୃତାକାରଣୀର କଥା ଯେ ସାରିଆ ଦୁଇପୃଷ୍ଠାମ କରି ପାରିଲ; ଏହା ଆତ୍ମମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ

ନାହିଁ । ସେ ବଲବଲ କରି ଚାହିଁ ରହିଥାଏ ।
 ପଣ ପଣ ଟଙ୍କା, ଦେଉଣ ଟଙ୍କା । ଦେଉଣ ଟଙ୍କାର ଅର୍ଥ
 ବୁଝିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ କି ସହଜ କଥା ? ଟଙ୍କାକର
 ପଇସା ଗଣିବାକୁ ହେଲେ ସାରିଆ ଗାଁକୁ ବାହାରେ
 ନାହିଁ, ଭାରିଆ ଆଉ ସେ ଦୁଇ ଜଣ କବାଟ କଲ ଦେଇ
 ଦୁଇ ଜଣ ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଗଣିକରି ଠିକ୍ କରନ୍ତି ।
 ଯେଉଁ ଦିନ ପାଞ୍ଚ ପୁରୁକା କି ଅଠର ଅଣାର ଲୁଗା
 ବିକି ହୁଏ, ସେଦିନ ତାହା ଭାଇ ଲେକନାଥୁଆ ପାଖରୁ
 ଗଣାଇ ଆଣେ । ଆଉ ତାହା ଘରେ ପାଞ୍ଚ ହ ଜଣ
 ପୋଇଲୀ ପଣିବେ, ଏହା ବିପଦ କି ସମ୍ପଦ ! ମହା
 ମୁସିଲ ! ଭାରିଆ ପାଖରେ ନାହିଁ, କରେ କଣ ? ପଲାଇ
 ପାରିଲେ ରକ୍ଷା । ସାରିଆ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ
 ପକାଇ ଥରେ ପାଣି ମାଠିଆକୁ ଅନାଇ—‘ଚମ୍ପା
 ସାନ୍ତାଣୀ’ ଏତିକି କହି ତୁନି ହେଲା, ଆଉ କିଛି କହି
 ପାରିଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଧୂଆଁ ଚତୁର ଚମ୍ପାର କିଛି
 ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ତାହାର ମନ୍ତ୍ର ଯେ
 କିଛି କାଟି କଲା ନାହିଁ, ତାହା ସେ ବେଶ୍ ବୁଝି ନେଲା ।
 ପୁଣି ଶିକାର ହାତରୁ ପଲାଇବା ସକାଶେ ଛଟପଟ
 ହେଲଣି । ତେର ଦିନ ଖୋଜି ଖୋଜି ବିରାଡ଼ି ଲଲିଣି
 ଧରିଅଛି, ତାହା ଦାଡ଼ିରୁ କି ସହଜରେ ପଲାଇବ ?
 ମନ୍ତ୍ର ବଦଳାଇବା ଦରକାର ।

ଚମ୍ପା—“ଦେଖ ସାରିଆ, ଟଙ୍କାରେ କଣ ଅଛି,
 ସୁନାରେ କଣ ଅଛି ? ଟଙ୍କା ସୁନାରେ କେହି ସ୍ୱର୍ଗକୁ
 ଯାଏ ନାହିଁ, ମୂଳକଥା ପିଲୁଟିଲା । ଯେଉଁଠିରେ ପିଲୁ
 ନାହିଁ, ସେ ଘର ତ ଦିନ ଦିପହରେ ଅନ୍ଧାର । ବାଞ୍ଛ
 ବରଡ଼ି ବେବା କି ଉଣା ପାପ ? ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରେ
 ବେଜ ପୁରାଣ ହୁଏ, ମୁଁ ଶୁଣେ । ସେଦିନ ଗୋସାଇଁ
 ପୋଥିରେ ଚାଲିଲେ —

“ଯାହାର ପିଲୁଟିଲା ନାହିଁ,
 ସକାଳୁ ତା ମୁହଁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ ।

ଜନପୁଆଣ ସୁଲକ୍ଷଣୀ
 ବାଞ୍ଛ ବରଡ଼ୀ ଗାଁ ନିଉଛୁଣୀ ।
 ଯାହାର ଘରେ ପୁଅ ହୁଅ ନ ଥାଏ,
 ସେ ମାଇକନିଆ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଏ ।”

ଭାଗବତ ପାଠ କଣ ମିଛ ? ମାହାଳିଆକୁ ସମସ୍ତେ
 ଗାଦକୁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରୁଛନ୍ତି ? ଆଉ ତମେ ଦେଖିବଟି,
 ବଡ଼ସକାଳୁ ତମ ଦୁଆରବାଟେ କେହି ଲୋକ ଚାଲନ୍ତି
 ନାହିଁ । କିଏ ଚାଲନ୍ତି ନାହିଁ ? ତମ ମୁହଁ ଦେଖିବେ ନାହିଁ
 ବୋଲି । ତମେ ଶୁଣିଥିବ ଆମ ସାଆନ୍ତାଣୀ ପ୍ରଥମେ ବାଞ୍ଛ-
 ଥିଲେ, ଦିନ ଦଡ଼ିଏ ଯାଏ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଚାହିଁ
 ନ ଥିଲୁ ପରା । ସାଆନ୍ତାଣୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ପୂଜା
 ଦେଲେ, ଦେବଙ୍କର ତମ ଉପରେ ଯେପରି ଦୟା
 ହେଲା, ସେହିପରି ତାଙ୍କୁ ଦୟା ହେଲା । ଏବେ ଦେଖ
 ନାତି ନାତୁଣୀ ଦେଖିବାକୁ ବସିଲେଣି ।”

ସାରିଆ ଚାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛି, କଥା ସବୁ ଶୁଣି ତା
 କାନ ଘାଁ ଘାଁ ଡାକଲଣି, ପଲାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ବାଟ
 କାହିଁ ? ବିରାଡ଼ି ମୂଷା ବେକ ମାଡ଼ି ବସିଅଛି । ଦୁଇ
 ଅ.ଶିରେ ପାଣି ତଳ ତଳ କରୁଅଛି । କଥା କହିବାକୁ
 ଇଚ୍ଛା, ପାଟି ଫିଟି ନାହିଁ । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ପାଟି ଫିଟିଲା—

ସାରିଆ—ମୁଁ କଣ କରିବି ? ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି,
 ସାଆନ୍ତେ ଜମି କଟି ନେଶିନେଲେ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତି
 ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା—ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ଏକ କଥା କହିଲ !
 ମଙ୍ଗଳା କାମକୁ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ତମ ଜମି ନେବେ ?
 ସେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛ କିଏ ? ଏ ଗୋବିନ୍ଦପୁର
 ଗାଁଟା ପୃଥିବୀ ନିଉଛୁଣୀ । ଏ ଗାଁ ମାଇକନିଆ ଦିନ
 ଦିପହରେ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବେ ପରା ! ତମ ସୁଖ ଦେଖି
 ସେମାନେ ହାଇଁପାଇ ହେଉଛନ୍ତି । ଏ ଗାଁରେ ଶାଗଣିଆକୁ
 ପେକଣିଆ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତମେ କାହାରି

ପାଖରେ କିଛି କହିବ ନାହିଁ । ଆହୁରି ଦେଖ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନିଲେ ଆଖି ଫୁଟିଯାଏ, କାନକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ, ଲୋକେ ମରିଯାନ୍ତି । ଗୋପୀନାଥପୁରର ଭିତର ମାଇକନିଆ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କଥା ନ ମାନିବାରୁ ଏକାବେଳେକେ ରାଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ, ତମେ କଣ ଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ?

ସାରିଆ ନିଶ୍ଚଳ କାଠ ପିତୁଳାଟି ପରି ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା, ଶେଷ କଥାଟା ଶୁଣି ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ପାରିଲା ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ପକାଇଲା । କର୍କଶ ହୋଇ କହିଲା, “ମୁଁ କଣ କରିବି ? ତମ୍ଭା ସାନ୍ତାଣୀ ମୁଁ କଣ କରିବି ?”

ଚତୁର୍ଥ ତମ୍ଭା ଏତେବେଳେ ସାରିଆର ମନକଥା ବେଶ ଗୁଡ଼ିନେଲା, ମନ୍ଦ କାଟ କରିଥିବାର ଜାଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲା, “ଦେଖ ସାରିଆ ! ତମର କିଛି ଭର ନାହିଁ । ତମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହବ ନାହିଁ, ମୁଁ ସବୁ କରିଦେବି ।”

ସାରିଆ ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋର କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ସେ ଭଲ ଥାଆନ୍ତୁ ।

ତମ୍ଭା—କିଛି ଭର ନାହିଁ, ଭଗବାନ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ବାଜିବ ନାହିଁ । (ତମ୍ଭା ଦଧିବାମନ ଧଣ୍ଡା ଓ ମୁଞ୍ଚିଏ ରସକୋରା ମହାରଦ ସାରିଆ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲା) ଦେଖ ସାରିଆ, ଏହି ଧଣ୍ଡା, ଏହି ମହାରଦ ସାନ୍ତା ରହିଲେ, ମୁଁ ତମର ସବୁ ଭଲ କରିଦେବି, ତମର ଭିତ ପୁଅ ହେବ, ଆଉ ଭଗବାନର କୋଟିଏ ଆୟୁଷ ହେବ, କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ।

ସାରିଆ—ମୁଁ କଣ କରିବି ? ତମ୍ଭା ସାନ୍ତାଣୀ, ମୁଁ କଣ କରିବି ?

ତମ୍ଭା—ତମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହବ ନାହିଁ, ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭଗବାନ ଓ ତମେ ଦୁଇଜଣ ଏଠିକି ଆସିବ, ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କରି ଦେବି । ଆଉ ମଙ୍ଗଳାବରତ ଧାଇଁଲେ ଯେତେବେଳେଯାଏ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କାମ ନ ହୋଇବ, ଦୁଇଜଣ ସିନାନ କରି ଓପାସ ରହିଥିବ, ଖାଲି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ରୁଡ଼ା ଖାଇବ । ତମେମାନେ ବରତ କଥା ଜାଣ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ସବୁ କହୁଛି ।

ତାହାବାଦ ସାରିଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯଦି ମଧ୍ୟକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲା । ତମ୍ଭା କେତେବେଳେଯାଏ ଗଛମୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗୁରୁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲା ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୁପ୍ତସ୍ଥଳରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସମ୍ଭାଦ ପାଇଅଛୁଁ, ସେଦିନ ଅଧରାତିଯାଏ ସାରିଆ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା, ଭଗବାନ କଚେରୀରେ ଥିଲା । ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ ଗୁରୁଦିନଯାଏ ଭଗବାନକୁ ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ କେହି ଦେଖିନାହିଁ । ତାହାକୁ କଟକ ବାଟରେ ଲୋକେ ଦେଖିବାର କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

— — —

-୧୪-

ମନ୍ତ୍ରଣା

ହୁକେ—ହୁକେ—ହୋ । ହୁକେ—ହୁକେ—ହୋ । ହୁକେ—ହୋ, ବଲୁଆ ଡାକିଲେ, ଠିକ୍ ଅଧରାତି । ମଫସଲ ଗାଁରେ ଦଡ଼ ଦଣ୍ଡା ନାହିଁ, ବଲୁଆ ଡାକ ଶୁଣି ରାତି ଠିକ୍ କଲୁ । ଏହି ପ୍ରାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମର ଭାରି ଉପକାରୀ । ଛୁଦ୍ର ଗ୍ରାମରେ ମିଉନସିପାଲିଟି କମିଶନର ନାହାନ୍ତି । ଗ୍ରାମରୁ ମଲ କୁକୁରଟି, ମଲ ମୁଷାଟି, ମଲ ବିରଡ଼ିଟି, ଆଉ ଆଉ ମଇଲା ଦ୍ରବ୍ୟ

ଉଠାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ଜମା । ଅଧରତ୍ତି,
ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ତେଁ—ତେଁ ଶବ୍ଦଟି
ନାହିଁ । ତେଲ୍ଲା ସାହିରେ ଗୋଟିଏ ଶେଯପିଲ କୁଆଁ
କୁଉଁଆ କୁଆଁ କରି କାନ୍ଦୁଥିଲା, ତାହାର ମା ନିଦ
ଅଳସରେ ପିଲକୁ ଥାପୁଡ଼ାଥାପୁଡ଼ି କରି ଭାରି ଭାରି
ମୁଲ୍ଲବାନ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ୍ରାପ୍ୟ ଜନସମାନ ଯାତି ଏବଂ ଚୋର,
ଚୋକିଆ, ବାଦ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ସବର ପ୍ରଣୀମାନେ
ଆସୁଥିବାର ଉତ୍ସ ଦେଖାଇ ଏବଂ ପିଲଟି ଯେ ଖୁବ୍ ଭଲ,
ସେ କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ, ତୁନି ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ
ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଶଂସାବାଦ କରି ଶୁଆଇ ପକାଇଲଣି ।
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚେରି ଅଗଣାରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ଗୋବରା
ଜେନା ଆଉ ସଉକୁଣୀଆ ମୌଜାର ଚୋକିଆ ଦାସ
ଜେନା, ଦୁଇଜଣ ଚିତାଏ ଲେଖାଏଁ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶବାଡ଼ି
ଦୁଇଖଣ୍ଡ, ବିଏଁ ବିଏଁ ଲମ୍ବ ଦୁଇଟା ନିଆଁ ବରିଆ
ପାଖରେ ପକାଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତସ୍ଥାବରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।
ବାହାରର ଲେକେ ମନରେ କରିବେ, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
କଚେରିରେ ଦୁଇଟା ଦୁଷ୍ଟୁରି ଚରୁଛନ୍ତି ଅବା ।
ଆନୁମୋଦେ ସବଦା ସବୁ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ଥାଉଁ,
ସବୁ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝୁଁ; ତଥାପି ପ୍ରଥମେ
ଆନୁମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମ ହୋଇଥିଲା; ମାତ୍ର ଭଲକରି
କାନ ଡେରି ଶୁଣିବାରୁ ଶୁଣାଗଲା, ଚୋକିଦାର
ଦୁଇଜଣଙ୍କ ନାକର ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ଡାକ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦର କାରଣ
ଅଟେ । କଚେରି ବାହାର ପିଣ୍ଡାରେ ଭିଜିଗଣ ପ୍ରଜା
ପଟାପଟ୍ ପଟାପଟ୍ ଚୁପୁଡ଼ା ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଗଢ଼ୁଥାନ୍ତି ।
ସ୍ତ୍ରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରା, ମଣା ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଦ୍ରାର ସଉକୁଣୀ
ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲାପରି ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରଜା ଭିଜିଗଣ କରଜା
ଧାନ ସକାଶେ ଅଟକ ଅଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର
କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ତାହା ଉପରେ ମଣା, ଏ
ଉତ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରା, ଆଉ ନିଦ କଥା କିଆଁ ପରୁ ?

କଚେରି ପ୍ରସ୍ତ ଟପି ଭିତରକୁ ଯିବାର ପ୍ରଥମ
ପ୍ରସ୍ତରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପହଡ଼ିଦର । ପ୍ରୟୋଜନ ଦେଲେ

ଲେକେ ତାହାକୁ ଗନ୍ତାଘର ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।
ଉଆସର ସବୁ ଘରଠାରୁ ଏ ଘରଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବାର
ଉଚିତ, ମଧ୍ୟ ସେ ବିଷୟରେ ଯୁକ୍ତି ହୋଇନାହିଁ ।
ଘରଟି ଆଟୁ, ପାଞ୍ଚ ଶେଣିଆ, ପୂର୍ବ ଦୁଆରୀ, ସମ୍ମୁଖରେ
ଚୌଡ଼ା ପିଣ୍ଡା । ଦୁଆରେ ପଣସକାଠର ଯାଉଁଲ କବାଟ
ଲଗିଅଛି, କବାଟରେ ଚାରିକୋଣିଆ ଛକ ପଡ଼ି ବତା,
ଛକରେ ଛତିବାଲା ଲୁହାମେଖ ବାଡ଼ିଆ । ବାହାରକୁ
କଡ଼ା ଆଉ ଶିକୁଳ ଦୁଇ ଲଗିଅଛି, ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼
ନଳୀ କୋଲପ ପଡ଼େ । ଘର ପଶ୍ଚିମ ପଟ କାନ୍ଥର ପେଟେ
ଉତ୍ତରେ ଦେଉ ଚାରିଶେ ଓସାର ଗୋଟାଏ ଗଜଲଗା
ଝରକା ଲଗିଅଛି । ମଗୁଣୀର ମାସ ଗୁରୁବାରକୁ ଘର
ଲିପାପୋଛୁ ହେଲେ କଦାଚିତ୍ ସେ ଝରକା ଫିଟେ ।
ଘର ଚାରି କୋଣ ଘିଟିଘିଟିଆ ଅନ୍ଧାର, ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ
ପକ୍ଷରେ ଦିନବେଳେ ଆଲୁଅ ଲେଡ଼ା । ଘର କୋଣ-
ମାନଙ୍କରେ ଅସରପା ବୋଲେ ମୁହିଁ, ମୂଷା ବୋଲେ
—ମୁହିଁ । ବର୍ଷସାଦୃଶ୍ୟ ହେତୁରୁ ହେଉ ବା ନାମ
ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ହେତୁରୁ ହେଉ, ଚମ୍ପା କହେ ଅସରପାଲକ୍ଷ୍ମୀ;
ଘରେ ଅସରପା ଥିଲେ ଅସରିଆସେ, ସୁତରାଂ ଅସରପା
ବଂଶ କାହାର ବିନା ବାଧା ବଳାଙ୍ଗାରରେ ପୁଷ୍ପ
ପୌଷାଦିଦମେ ଘର କୋଣମାନ ଅଧିକାର କରି ରହି
ଅଛନ୍ତି । ଘର ଉତ୍ତରପଟ କାନ୍ଥକୁ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ
ଲମ୍ବା ବାଉଁଶ ଘଡ଼ୁଅ ଉପରେ ଭିଜିଟା ବଡ଼ ବଡ଼
ପୁରୁଣା ବେତ ଆଡ଼଼ୁର ଥୁଆ । ଘଡ଼ୁଅ ତଳେ,
ତଳପୋଷ ତଳେ, ଘର କୋଣରେ ଗୁଡ଼ି ମାଠିଆ
ଆମୁଲ ହାଣ୍ଡି, କରଞ୍ଜି ତେଲ ଡବା ପୁଞ୍ଜା ଭିଜି କି ରୁରି ।
ଆଉ ମୌଜାମାନଙ୍କରେ ଥିବା ତୋଟାରୁ କରଞ୍ଜି ସବୁ
ବାଡ଼ିଆ ହୋଇ ଆସେ । ତେଲ ବେଠିରେ ଫେଡ଼ିଦିଏ,
ସେହି ତେଲ ସବୁ ଗନ୍ତାଘରେ ସାଇତା ଥାଏ ।
ବରଷକ ତେଲ କିଶାରୁ ଖଲ୍ଲସ—ବରଷ ବଳପଡ଼େ ।
ଦକ୍ଷିଣପଟ କାନ୍ଥ ପାଖକୁ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆମ୍ବକାଠର
ସିନ୍ଦୁକ । ଆଉ ତାକୁ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ଶାଳକାଠର
ସିନ୍ଦୁକ । ଏଟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସିନ୍ଦୁକ, ପ୍ରତିଦିନ ଚମ୍ପା ସଞ୍ଜ

ଦିଏ, ଗୁରୁବାରକୁ ଗୁରୁବାର ସିନ୍ଦୂର ଚନ୍ଦନ ଦେଇ ପୂଜା ହୁଏ, ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ ଗୁଡ଼ ଶ୍ରେଣୀ ଲାଗେ । ଓଢ଼ରେ ତିନି ଗୁରୁଟା ଶିକାରେ ଘିଅମଠିଆ ଝୁଲୁଅଛି । ଗୋଠରୁ କାଠଘିଅ ଆସି ସେଥିରେ ଜମା ହୁଏ । ସିକା ଆଉ ଓଢ଼ମାନଙ୍କରେ କଳା କଳା ପାଲକି-ଧୂପନା ପରି ବୁଝିଆଣି ବସା ମେଆଁ ମେଆଁ ହୋଇ ଝୁଲୁଅଛି । ପଶ୍ଚିମପଟେ କାନ୍ଥ ପାଖକୁ ଉଡ଼ିର ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବଡ଼ ତକ୍ରପୋଷ । ଦକ୍ଷିଣଦିଗ ମୁଣ୍ଡ ପାଖକୁ ଭାସି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡି, ହେଁସ ଉପରେ ମୋଟା ଦଣିଆ ଲୁଗାର ଦୋହର ବଛଣା । ଗୁଦରକୁ ଦେଖିଲେ ହଠାତ୍ ବୁଟାଦାର ଛୁଟି ଲୁଗା ବୋଲି ଭ୍ରମ ଜନ୍ମିପାରେ । ମାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନେ ଭଲ କରି ଦେଖିଅଛୁ, ରକ୍ତକୃଷ୍ଣାଭ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମୃତ ଓଡ଼ିଶର ଶରୀରନିଃସୃତ ଶୁଷ୍କ ଶୋଣିତବନ୍ଦୁ ଅଟେ ।

ଆଜି ଏହି ଅଧରାତ୍ର ସମୟରେ ସେହି ତକ୍ରପୋଷ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ଏବଂ ତଳେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ବସି ଭାରି କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଲାଗି ଯାଇଛନ୍ତି । ପାଠକ-ମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଆନ୍ଦୋଳନଙ୍କର ଚମ୍ପା ଆଉ ଖୋଦ ରାମ-ଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ । ଚମ୍ପା ତକ୍ରପୋଷ ଉପରେ ଦୁଇ ହାତ ପକାଇ ଭଡ଼ି ବସିଅଛନ୍ତି, ମଙ୍ଗରାଜ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ତକ୍ରପୋଷଠାରୁ ତିନି ହାତ ଦୂରରେ ପିତଳର ଗୋଟିଏ ଘାପରୁଖା ଥୁଆ, ତାହା ଉପରେ ମାଟି ବଇଠାଟିଏ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଅଛି । ଘାପରୁଖାଟି ସବାଙ୍ଗ ତେଲ କାଣିରେ ଲିପ୍ତ । ରୁଖାତଳ ଆଳିଆରେ ବଳିତା ଗୁଲମିଶା ମାଲିଆ ତେଲ ପଲେ ହେବ ଜମା ଅଛି ।

ଚମ୍ପା ଆଉ ମଙ୍ଗରାଜେ ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କି କଥାବାର୍ତ୍ତା କି ମନ୍ତ୍ରଣା କଲେ ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣିବାକୁ ଆପଣ ଯୁଗ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଆନ୍ଦୋଳନଙ୍କର

ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଲେଖିବା ଅଭ୍ୟାସର ବିରୁଦ୍ଧ, ଅଥଚ ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟଯତ୍ନେ ବୋଲି, ଗାଲୁଗଲୁ ବୋଲି, ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲି, ରୂପନ୍ୟାସ ବୋଲି ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ନାୟକ ନାୟିକାମାନଙ୍କର କଥା ଗୁଡ଼ିଲେ କର୍ମ ଅଟଳ । ସୁତରାଂ ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଗୁଣ୍ଡି ପାଠ ଲଗାଇବା ସକାଶେ ‘ଦଡ଼ିରୁ ତେଲ ନ ସରୁ, ପୁଅ ମୁଣ୍ଡ ନୁଖୁର ନ ରହୁ’ ଭଳିଆ କବି ଦେବାକୁ ହେଲା ।

ଚମ୍ପା କହିଲା, “ବାପର ଠିକ୍ ନାହିଁ, ମା’ର ଠିକ୍ ନାହିଁ, ଦଗାବାଜି କରି ପଠାଣ ଟୋକାଠାରୁ ଜମିଦାରୀ ଆଣି ଗାଁରେ ବୋଲୁଛନ୍ତି କି ନା ଜମିଦାର । ହେଲୁ ହେଲୁ ଜମିଦାର, ତୋ ଘରକୁ । ଗୋରୁ ଛୁଡ଼ିଦେଇ ଫିଙ୍ଗା ଉଜାଡ଼ି, ଫେର କିନା—କହିଲେ ଗାଳି ? ପଲାଇ ଯାଇ ମାଇକନିଆ ଭିତରେ ଲୁଚିଲା, ଫଡ଼ିଆଆନ୍ତା ତ ହାତରେ ! ସାଆନ୍ତେ ଜଣେ ନୁହେଁ; ଦୁଇ ଜଣ ନୁହେଁ, ଗାଁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଜମା ହୋଇ ଅଥାନ୍ତି, ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପାଟିକରି ଗାଳି ଦେଉଥାଏ । ମୁଁ ପାନ କଣିବି କଣ, ଦୋକାନ ଦୁଆର ପାଖରୁ ପଲାଇ ଆସିଲି । ଅଳପାଇସିଆ, ଖଣ୍ଡିଆ, ନଈଶୁଆ ! ସାଆନ୍ତେ, ମୁଁ କି ଛୁଡ଼ିବା ଲୋକ ? ଆଉ କେହି ହୋଇଥିଲେ ତା ନାକ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ ଥାଆନ୍ତି ପର ? ମାତ୍ର ମଣିଷଟା ଅଧୁର ପରି ଭେଣ୍ଡିଆ । ତା ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା ଦେଖି ମୋ ମିଲୋହୁ ପାଣି ହୋଇଗଲା । ତୁମେ ଏହାର ବାଟ କର, ନୋହିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇ ଦେବ, ବିଷ ଖାଇ ମରିବି, ପାଣିରେ ଭୁବି ମରିବି ।” ଚମ୍ପା ଏହା କହି ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ମଙ୍ଗରାଜେ — ତୁନି ହ ଚମ୍ପା, ତୁନି ହ । ସେହି ଠେଙ୍ଗାକୁ ତ ମୋର ଡର । ଗୁରୁଟାକୁ ଗୁରୁଟା ଅଧୁର ପରି ନିହାତି ମୂର୍ଖ । କଥା ପଦକେ ଠେଙ୍ଗା କାଡ଼ି ବସିବେ । ଆଉ ସେ କଥା ତ କେତେ ଦିନୁ କରାଇ ଦେଇ ସାରନ୍ତିଣି । ଆମର ଗୋଟିଏ ବିଲେଇ ପିଲ ସେ

ଗାଁକୁ ଗଲେ ପଛକୁ ଚାହିଁଥିବେ । ଗୋବରା ଏତେ ଲେଖ, ଏତେ ହସିଆର, ତା ହାତରେ ତ କିଛି ହେଲ ନାହିଁ । ସେ କଣ କରିବ ? ଦିନ ରାତି ଲୋକ ଜଗୁଥାନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା—ନା ନା ସାଆନ୍ତେ, ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ, ତୁମେ ଏହାର ବାଟ କର, ନୋହିଲେ ମୁଁ ତ ଗାଁ ମାଇକନିଆଙ୍କ ଆଗରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ? ସେମାନେ କି ଏଡ଼େ ପାରୁଆ ହେଲେ, ତୁମକୁ କିଣିଲେ ?

ମଙ୍ଗରାଜେ—ଦେଖ ଚମ୍ପା, ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, ‘ଛତ୍ର ବଳେ କଉଶଳେ, ଶତ୍ରୁକୁ ସାଧୁବ ହେଲେ ।’ ମୁଁ ତ ପାରିଲି ନାହିଁ, ତୁ ଏଥିର କିଛି ଫିକର କାଡ଼, ତୁ ବିଚାରିଲେ ସବୁ ହେବ । ଦେଖ, ମୁଁ ତିନି ବରଷ କାଳ ଲାଗି ଲାଗି ସେ ତନ୍ତ୍ରୀକୁ ପାରି ନ ଥିଲି, ତୁ ଯେପରି ହାତ ଦେଲୁ କାମ ଫତେ ।

ଚମ୍ପା ବଇଁଠା ତେଜ ଦେଇ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସିଲା, କହିଲା, “ଦେଖ ସାଆନ୍ତେ, ପ୍ରଥମେ ମନରେ କରିଥିଲି ପାରିବି ନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧି ଖରଚ କଲେ କଣ ନ ହୁଏ ? ସେ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ତକକୁ କାଲି ହଳ ଯିବ ତ ?”

ମଙ୍ଗରାଜେ—ମୁଁ ହଳଆମାନଙ୍କୁ କହି ଦେଇଛି, କାଲି ସକାଳେ ହଳ ନେବେ, କଡ଼ାଣ ଦୋହଡ଼ ସବୁ ସରିବ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବିଲକୁ ଯିବି ।

ଚମ୍ପା—ସେମାନଙ୍କ ଘର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଭଲ କଲ । ଘର ଥିଲେ କେତେବେଳେ ଜମି ସକାଶେ ଲାଗାନ୍ତେ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ—ଜମି ଛ ମାସ ମିଆଦରେ କଟବନ୍ଧି ଥିଲା, ମିଆଦ ଗଲରୁ ଜମି ପାଇଲୁ, ମକଦ୍ଦମା ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶେ ଘର ନିଲାମ ହେଲା, ମୁଁ କିଣିନେଇ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି ।

ଚମ୍ପା—ଜମି ହେଉ, ଘର ହେଉ, ଯାହା ହେଉ, ସେହି ଗାନ୍ଧି ଲାଗି ମୁଁ ଏତେ କଥା କଲି । ଗାନ୍ଧି ତ ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଗୁଣ୍ଠାଣୀ ହାଜା । ଆଜି କଚେରି ପିଣ୍ଡାରେ ବାନ୍ଧ ଆସିଅଛି, କାଲିଠାରୁ ଉଆସ ଭିତରେ ବାନ୍ଧିବ ସେ ଦୁଇଟା କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ?

ମଙ୍ଗରାଜେ—କେଉଁ ଦୁଇଟା ? ଭଗିଆ, ସାରିଆ ? ବାବନାଭୂତ ପରି ସ୍ତ୍ରୀ ଓଲ ତା ଓଲରେ ପଶୁଛନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା—ସେଦିନ ସକାଳେ ସାରିଆ ମଙ୍ଗଳା ପାଖରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ହେଉଥାଏ, ମତେ ଦେଖି ଆହୁରି କାନ୍ଦିଲା, କଣ କହିବ ବୋଲି ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲା, ମୁଁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲି ।

ତାହା ବାଦ ଚମ୍ପା ଓ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା, ଶେଷରେ ଏମନ୍ତ ସାବଧାନ ଏମନ୍ତ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ବସି ମନ୍ତ୍ରଣା କଲେ ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କୌଣସିଠିମେ ସେଥିର ସନ୍ତାନ ପାଇ ପାରିଲୁଁ ନାହିଁ । ପରସ୍ପର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ କଥାରେ ମଗ୍ନ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେହି ଦୁହଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଲା । ଦୁହେଁ ଚମକି ପଡ଼ିଲା ପରି ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ହଠାତ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ । ଆଗନ୍ତୁକା ଫି କରି ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଲେ ଯେଉଁ ନିଶ୍ୱାସ ପଡ଼େ, ଏହା ସେହିପରି ତତଲା ନିଶ୍ୱାସ । ସମସ୍ତେ ମାର୍ବ ନିଶ୍ୱାସ କାଷ୍ଠପ୍ରତିମା ପରି ସ୍ତବ୍ଧ, ଘର ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

କିଛିକ୍ଷଣ ଉତ୍ତର ମଙ୍ଗରାଜେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିଟିକୁ ଅନାଇ ପଚାରିଲେ, “କଣ ?”

ସମସ୍ତେ ନିରୁତ୍ତର ।

ପୁନଃବାର ମଙ୍ଗରାଜେ ପଚାରିଲେ, “କଣ ?”
କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ପୁନଃବାର ପୂର୍ବବତ୍ ଘର
ନିଶ୍ଚାସ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପୂର୍ବଠାରୁ ଉଚ୍ଚ
ସ୍ଵରରେ ପଚାରିଲେ, “କଣ ? କିଛି କହୁ ନାହିଁ କି ?

ସାଆନ୍ତାଣୀ—(ଆଗନ୍ତୁକା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଭାଷ୍ୟ)
ଅତି ଧୀରେ, ଅତି ବିନୟରେ କହିଲେ, “ମୁଁ କହୁଛି
ରାତି ହେଲଣି, ଶୋଇପଡ଼ି, ଆଉ ସେ କଥାଗୁଡ଼ା ପାଞ୍ଚ
ନାହିଁ ।”

ଚମ୍ପା ଅବଜ୍ଞା କରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲା ‘ହୁଁ’ ।
ମଙ୍ଗରାଜ ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଯାଉଛି, ତୁମ୍ଭେ ବାହାରକୁ
ଯାଅ ।

ଚମ୍ପାର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ‘ହୁଁ’ ଶବ୍ଦ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ
କଲିଙ୍ଗରେ ବର୍ତ୍ତାପରି ବାଜିଥିଲା, ତାହାବାଦ “ଆଜ୍ଞା
ତୁମ୍ଭେ ବାହାରକୁ ଯାଅ” କଥାଟା ତାଙ୍କୁରେ ସହସ୍ର
ବିଗ୍ରହ କାମୁଡ଼ିଆ ପରି ଜଣାଗଲା । ଚମ୍ପା ରହିବ ଭିତରେ,
ମୁଁ ଯିବି ବାହାରକୁ ? ଯେସବୁ ଦଟନାରେ ପୁରୁଷଙ୍କ
କଠିନ ମନ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ, କୋମଳମନା ସହଜରେ
ସହ୍ୟ ଯାଆନ୍ତି । ସହସ୍ପୃତା ଗୁଣ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷ-
ମାନଙ୍କଠାରୁ ତେଜ ବେଶି, ସେମାନେ ତେଜ ସହି
ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସ୍ଵାମୀର ଅନାଦର ଏବଂ ଅବିଶ୍ଵାସ ସଙ୍ଗ
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ପୁଣି ସ୍ଵାମୀ ସାକ୍ଷାତରେ
ଦାସୀକୃତ ଅବଜ୍ଞା ମରଣାଧିକ କଷ୍ଟକର । ତେବେ
ଉପସ୍ଥିତ ଦଟନା ନୂତନ ନୁହେଁ, ଚରକାଳ ସହି ସହି
ଅଭ୍ୟାସ ପଡ଼ିଯାଇଅଛି, ତଥାପି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଣ୍ଠରୂପ
ହୋଇଗଲା, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇଲା, ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଅବଗ୍ରାସ୍ତ
ହୋଇଗଲା । କୌଣସିରୂପେ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ଧୀରେ
ଧୀରେ ଭରୁ ବାହାରଆସି ପିଣ୍ଡାରେ ବାଜୁକୁ ଆଉଜି
ଲୁକ୍କି ବସିଗଲେ । ଆନେମାନେ ସମ୍ଭାଦ ପାଇଅଛୁଁ,

ସେହି ସ୍ଵରଠାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁଖରୁ କେହି କିଛି କଥା
ଶୁଣି ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ ସେ ଲୁଚୁଛବାକୁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା
କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସବଦା ତାହାଙ୍କ ଆଖିରୁ ପାଣି
ବହୁଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ଚମ୍ପା—ଧଉଁ କରି କବାଟଟା ଆଉଜାଇ ଦେଇ
ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ବସି କହିଲା. “ମୋତେ କେହି ଗାଳି
ଦେଇ ଗୁମ୍ଫା ମାରୁ ପଛକେ କାଟିବ ନାହିଁ, ମାତ୍ର
ତୁମକୁ ପଦେ କେହି କହିଲେ ମୋ ହୃଦ ହାଣି
ହୋଇଯାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲ ତ ? ଆଉ
କେହି ହେଲେ ମୁଁ ଗୁମ୍ଫା ନାହିଁ ପର ? ସାରିଆ
କଥାବେଳେ ତ ସବୁ ବୁଝି ନେଇଅଛ । ତୁମକୁ ଫେର
କିଏ ବୁଝାଇଦେବ ? ବରଷକ ସାରା ଲାଗିଲା, ମୁଁ
ମୁଁ ଟଙ୍କା ଘରୁ ବାହାର ଗଲା, କଟକ ମାମଲା ଲାଗିଲା,
ବଗିଚାର ଦଶ ଶଗଡ଼ କି କୋଡ଼ିଏ ଶଗଡ଼ ପଥର
ମଙ୍ଗଳା ପାଖକୁ ବୋହି ଦେଲା; ଶେଷରେ ସା’ନ୍ତାଣୀ
କହିଲେ କି ନା, ସାରିଆର ଛ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଗୁଡ଼ି
ଦିଅ, କି ନା ତାହା ଦର ଭାଙ୍ଗ ନାହିଁ ।” ଏହା କହି
ଚମ୍ପା ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଲା ।

ଘୋର ନୈଶ ନିସ୍ଵବ୍ଧତା ଭେଦ କରି ସେହି
ପ୍ରେଶାବଳ ବିକଟହାସ୍ୟ ସା’ନ୍ତାଣୀଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣପଟଟି ଭେଦ
କରିଥିବ । ମାତ୍ର ଡେଇତବେଳେ ତାହାଙ୍କର ସେଥିର
ଦାରୁଣତ୍ଵ ଅନୁଭବ କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା ।

ମଙ୍ଗରାଜ ଚମ୍ପା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ କଥା ଚଳିଲା
ଅନ୍ୟକୁ ଅଗୋଚର, କେବଳ ଚମ୍ପା ମୁଖର କଥା
ଏତିକି ଶୁଣାଅଛି, “ତୁମେ ତ ମୋତେ ଖଣ୍ଡେ ଜୋଲି,
ରୁଟା ଭାରି ସଜାଡ଼ି ଦିଅ, ଦେଖିବ ମୁଁ ଯଦି ନ କରି
ପାରେ, ନାକ କାଟି ଦେବ ।”

-୧୫-

ବାଦସିଂହ ବଂଶ

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଇନ ଆକବର ଲେଖକ ଆବୁଲ ଫାଜଲ ବୋଲନ୍ତି, ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରକୃତ ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ ଖଣ୍ଡାଏତ-ମାନେ ଥିଲେ ।’ ପ୍ରକୃତରେ ଗଜପତି ଦରବାରରେ ଖଣ୍ଡା ମୁଠାରୁ ଲେଖନମୁନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ଥିଲା । ବେତନ ନିମନ୍ତେ ଗନ୍ତାଘରୁ ନଗଦ ଟଙ୍କା ପାଉ ନ ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଖୁଦ୍ଧାନ୍ତର ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଜାୟଗିରି ସ୍ୱରୂପ ପୁରୁଷାନୁକମେ ବାଣ୍ଟି ଖାଉଥିଲେ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ ବାହୁବଳରେ ଓଡ଼ିଶା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା । ପଠାଣମାନେ ତିନି ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶରୁ ଡୁଙ୍ଗି ଡୁଙ୍ଗି ମଧ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । ପାଇକମାନେ ସର୍ବଦା ରାଜ-ଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାନ୍ତି । ଦଳପତିମାନେ ଆଗଣା ଆଗଣା ଅଧୀନସ୍ଥ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଗୋଟିଏଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଦଳପତିମାନଙ୍କ ବୈଠକ ସ୍ଥାନର ନାମ ଚୌପାଡ଼ୀ । ସେ ସ୍ଥାନରେ ମାଲବିରାଣୀ, ଫରିଶେଲ, କାଣ୍ଡବିରା ଏବଂ ଗୁଳି ମାରିବା ଏହି ଚାନ୍ଦି ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାର ଆଲୋଚନା ହେଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାହା ଚୌପାଡ଼ୀ ନାମରେ କଥିତ ହେଉଥିଲା । ଗଜପତିବଂଶର ପତନ ଉତ୍ଥରେ ଟୋଡ଼ରମଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚୌପାଡ଼ୀକୁ କଳ୍ପା ନାମରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାମମାତ୍ର ଷୁଦ୍ର ଷୁଦ୍ର ଚୌପାଡ଼ୀ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଖି ଯାଏ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଦଳପତିମାନଙ୍କର ଅଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧର ମଧ୍ୟ ଅସ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ବାଦସିଂହ ବଂଶ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦଳପତି-ମାନଙ୍କର ଜଣେ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଫଜ୍ଜା ମଞ୍ଜୁ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରର ଉପାଧି ବାଦସିଂହ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର

ଜାୟଗିରିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ । ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନେ ଭାବିଆ ପାଆନ୍ତି । ‘ପଦା ଭୁଇଁରେ ଗବ ଦାରୁ’ । ବାଦସିଂହ ବଂଶ ଷୁଦ୍ର ଜାୟଗିରିଦାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମଫସଲରେ ନାମଡ଼କ ଥିଲା । ରତନପୁର ମୌଜାରେ ଚୌପାଡ଼ୀ, ସେଟା ନିଷ୍ଠୁର ଖଣ୍ଡାଏତ ମାହାଲ । ତାକୁ ଛୁଡ଼ି ତାଲୁକେ ଫତେପୁର ସରସଣ୍ ଏବଂ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ ଥିଲା । ନଟବର ଘନଶ୍ୟାମ ବାଦସିଂହ ଜମିଦାରୀ ସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଲୋକଟା ବଡ଼ ସାହାଖର୍ଚ୍ଚୀ ଥିଲେ । ଖର୍ଚ୍ଚ ବେଳେ ଆଗ ପଛ ବିଚାର ଥାଏ ନାହିଁ । ଆଜି ପାଞ୍ଚ ବୋଇଲେ ନାହିଁ, ସାତ ବୋଇଲେ ନାହିଁ, ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ଦେ ଝେର । ମୁହଁ ହରାଇ ଜନସତ୍ୟାଏ ମାଗିଦେଲେ ନା ପଦ ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ଶୁଟ, ଭିଖାଣ ପାଇଁ ଦ୍ୱାର ମେଲା । ଭାତହାଣ୍ଡି ବସାଇ ଟୋକାଇ ଘେନି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହେବାକୁ ଲୋକମାନଙ୍କରୁ ଭରସା ଖଟୁଥିଲା । ଖାଇବା ଖୁଆଇବାକୁ ଶେଷଟାଏ । ଗାଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି, ବାଦସିଂହ ଆଗରେ ବସି ଯାହାକୁ ଧରେ ସରୁ ଚକ୍କି, ନଡ଼ିଆପୁର ମଣ୍ଡା, ପାକୁଅ ଶିଶୁ ଖୁଆଇଛନ୍ତି, ବଞ୍ଚିଥିବାଯାଏ ତାହା ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ । ନଟବର ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କ ଦେହକରେ ରଖି ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଜମିଦାରୀସବୁ ଯାଇଅଛି, ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡାଏତ ମାହାଲ । ନଟବର ଘନଶ୍ୟାମ ବାଦସିଂହଙ୍କର ଗୁରି ପୁଅ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର ବାଦସିଂହ, ଅନ୍ୟ ତିନି ପୁତ୍ର ପ୍ରଭାଦ ମଞ୍ଜୁ, କୁର୍ଲି ମଞ୍ଜୁ; ବଳରାମ ମଞ୍ଜୁ । ପୁଅମାନେ ବାପ ପରି ଉଡ଼ାବାଜି ହୁଅନ୍ତି, ଗୁରିଆଡ଼କୁ ନଜର ରଖି ଚାଲନ୍ତି । ପୂର୍ବ ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ, ଏକରକମ ଦୁଃଖେ ରାମ ସୁଖେ ରାମ ଚଳିଯାଏ । ପାଟ ଚାରିଲେ ପାଟକନା, ପୁରୁଣା ଘର ବୋଲି ଲୋକେ ମାନନ୍ତି, ଭୟ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି । ରତନପୁର ମୌଜାରେ ବାଦସିଂହ ଘର ଛୁଡ଼ି ଗଉଡ଼, ଭଣ୍ଡାସ, ରାଡ଼ୀ, ଗୁଡ଼ିଆ, ମୁଅସାୟା ଅଠର ଦର । ଏମାନେ ବାଦସିଂହ ପୂର୍ବବଂଶ ହିଆକ ଜାୟଗିରି ପୁରୁଷାନୁକମେ ଭୋଗକରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଦରକାରବେଳେ

ବାଦସିଂହ ଦେଇ ବେଠା କରନ୍ତି । ପୁରୋହିତ-
ଦର ମଧ୍ୟ ଏହି ଗ୍ରାମରେ । ଏମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ତମ ଆଠ
ଦର, ପଦ୍ମପଦ୍ମାଣୀରେ ବାଜା ବଜାଇବା ସକାଶେ
ଏମାନଙ୍କର ଜାପୁରିର ଅଛି । ବାଦସିଂହ ଦେରେ ପଦ୍ମର
ଦେବା ଏମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ । ଆଜକୁ
ତନ୍ତ ବରଷ ହେଲା ନାନା କାରଣରୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସହିତ
ବାଦସିଂହ ବଂଶର ଭାରି କଲ ଲାଗି ଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜେ
ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ମାଲି ମାମଲରେ ଖୁବ୍ ଜାହାଁବାଜ;
କିନ୍ତୁ ଠେଙ୍ଗା ନାମ ଶୁଣିଲେ ଦରୁ ବାହାରେ ନାହିଁ ।
ଏଣେ ବାଦସିଂହ ବଂଶ ବୋଲନ୍ତି, “ଠେଙ୍ଗା ସବାର୍ଥ
ସାଧୁକା ।” ବଂଶସ୍ତରେ ତମମାନଙ୍କ ଭୟରେ ମଙ୍ଗ-
ରାଜଙ୍କ ଲେକେ ରତନପୁର ପାଖ ପଶି ପାରେ ନାହିଁ;
କିନ୍ତୁ ତମମାନେ ବାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମାଲ ପୋଡ଼ି
ରଖିଥିବା ଅପରାଧରେ ଜେଲ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଲେକେ
ବୋଲନ୍ତି, ତମମାନେ କୌଣସି ପୁରୁଷରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବିଦ୍ୟା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଏଥିରେ ଦୁଇ
ଥଳୀ ଟଙ୍କା ଖରଚ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଉଦୁଆଁ ଗୋରୁ
ରତନପୁର ମୌଜାର ଫରା ଉଜାଡ଼ କରିବାରୁ ସେଦିନ
ବଳରାମ ମଲ୍ଲେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ମୌଜା ଦୋକାନ
ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦୁଇପଦ ଶେଷ
ଦେଲେ । ମଙ୍ଗରାଜେ ପାଟି ଫିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ଗୋବିନ୍ଦପୁରଠାରୁ ରତନପୁର ଦୁଇକୋଶ ଛଡ଼ା; ମାତ୍ର
ଦୁଇ ମୌଜାର ବଲ ଲାଗାଲଗି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଗୋରୁ
ରତନପୁର ମୌଜା ଉଜାଡ଼ କରୁଥିବାର ସବଦା
ଶୁଣାଯାଏ ।

-୧୭-

ଟାଙ୍ଗୀମାଉସୀ

ଆଜି ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସିଆ ଦିନ, ଭାରି ଖରା,
ମହାପ୍ରଭୁ ଅଣସରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଭାରି ଗୁଡ଼ିଗୁଳି ।
ଆଜକୁ ଅଡ଼େଇମାସ ହେଲା ଟୋପାଏ ପାଣି ଦେଖିବାକୁ

ନାହିଁ । ପବନ ଗୁମ୍‌ଗୁମ୍ କରି ରହିଅଛି, ଖୁଣ୍ଟା ଗଛ-
ଗୁଡ଼ାକ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ଗରୁଡ଼ଖୁମ୍
ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଗଛ ଥାଉ, ଅଶ୍ରୁଥି
ପତ୍ର ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଖସି କରିବାକୁ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ
ବାଲିଗୁଡ଼ାକରେ ମୁଠାଏ ଧାନ ପକାଇଦେଲେ ଚଡ଼ଚଡ଼
କରି ଖଇ ଫୁଟିଯିବ । ଗାଆଁର ବୁଲୁକୁଣା କାଳୀତଳଣା
କୁଞ୍ଜାଟା ପୋଖରୀ ପକ୍ଷରେ ପଡ଼ି ଲଟପଟ ହେଉଅଛି,
ଆଉ ଡେମ୍ଫେ ଜିଉଟା କାଢ଼ିପକାଇ ଧକାଉଅଛି ପାଣିକ
ଯାଉନାହିଁ । ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ତାଡ଼ି ଯାଇଛି ନା କଣ ?
ପଡ଼ିଆରେ ଗୋଟାଏ ମଧ୍ୟ ଗୋରୁ ବାହୁରା ନାହାନ୍ତି,
ଗଛମୂଳରେ ଶୋଇପଡ଼ି ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମାଲ ଝୁଲି ଧରି
ହରିନାମ ଉଜ୍ଜଳ ପରି ଆଖି ବୁଜି ପାକୁଳ କରୁଅଛନ୍ତି ।
ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ କାଉ କୋଇଲି ଉଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ,
ପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ଆଁ କରି ବସିଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡଫଟା
ଖରା, ଦିନ ତିନିପହର ଗଡ଼ ଗଲଣି; ତଥାପି ଆକାଶରୁ
ନିଆଁ ଛୁଡ଼ୁଛି ।

ହଁ ମେରା ଭାଇରେ ହଁ ହଁ,
ଖବରଦାରି ରେ ହଁ ହଁ,
ଜୋର କରି ରେ ହଁ ହଁ,
ଡାହାଣେ ଧର ରେ ହଁ ହଁ,
ବାଁକୁ ଛୁଡ଼ି ରେ ହଁ ହଁ,
ଖଡ଼ିପା ଖଡ଼ିପା ଖଡ଼ିପା—

ରତନପୁର ମୌଜା ଗୋହସ୍ତରେ ଗଉଡ଼ି ଡାକ
ଶୁଭଲ । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ଡେଲି, ପଛଲଗି ପାଞ୍ଚଟା
ଘର ଗୁଲିଅଛି । ଡୋଲିଟା ଦଶିଆ ଲୁଗାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ତଙ୍କା । ଗ୍ରାମରେ ପୁରୁଷ ଲୋକ ପ୍ରାୟ କେହି ନାହାନ୍ତି ।
ଢିଲବାଡ଼ି କାମ ନ ଥିବାରୁ ବାଦସିଂହ ଭାଇମାନଙ୍କ
ସହିତ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଳଦେବଙ୍କ ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ
ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗାଁ ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଚହଲି ପଡ଼ିଗଲା
ସୁଆରୀ ଅଇଲା ସୁଆରୀ ଅଇଲା । ବୁଢ଼ୀ ଦରବୁଢ଼ୀ

ମାଇକନିଆମାନେ ଧଉଳର କବାଟ ମେଲାଇଦେଇ ଗୋହରକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ବୋହୂ ଗୁଡ଼ାକ କବାଟ ଦରଆଉଜା କରି ଫାଙ୍କବାଟେ ମୁହଁ ଗଲ ଇ ନାକବସଣି କାଢ଼ିଦେଲେ । ଗାଁ ମାଇକନିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡୋଲ୍‌-ଗ୍ରେସ୍‌ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଚର୍ଚ୍ଚା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଲଙ୍କା ବିରୁଦ୍ଧ, ପରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିନିର୍ଣ୍ଣୟ । କେହି କହିଲେ, ନୂଆବୋହୂ, କେହି କହିଲେ ଜମାଦାର, କେହି କହିଲେ ସାହାବ । ଜେମାମା ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ କହିଲେ, “ଆଜି ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଜମାଦାର ସାହେବ ଘରକୁ ପରିବାସର ନେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି ।” ଡୋଲ୍‌ କାଦସିଂହ ଚଉର ପାଖରେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ନ ଥିଲେ ଜେମାମା ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ବେହେରାମାନେ ବାଦସିଂହ ଦୁଆରେ ଡୋଲ୍‌ଟା ଗୁମ କରି ଥୋଇ ଦେଇ ଗାମୁଛାରେ ମୁହଁ ବନ୍ଧିଦେଲେ, ଗମ ଗମ କରି ଦେହରୁ ଝିଲ ବହି ଯାଉଅଛି, ବା ହାତ ପାପୁଲିରେ ମୁହଁରୁ ପୋଷ ପୋଷ ପୋଛି ପକାଉଛନ୍ତି । ଭିତରକୁ ଖବର ଗଲା ନୂଆବୋହୂ ମାଉସୀ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଗଲା ମକର ମାସରେ ବାଦସିଂହଙ୍କ ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଡାକିଯୋଡ଼ା ଫରେସିଂହଙ୍କ ଝିଅକୁ ବିବାହ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ଡୋଲ୍‌ ଯେ ସଳଖେ ସଳଖେ ଡାକିଯୋଡ଼ାରୁ ଆଇଲା, ବିନା ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ବୁଝିବାକୁ ଗ୍ରାମର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ସ୍ୱାମୀନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଖଣ୍ଡ ହେଲା ନାହିଁ । ମାଣିକ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କୁ ଖବର ଦେବା ସକାଶେ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲା ।

ଆନୁମାନଙ୍କ ମାଣିକର ନାମ ଶୁଣିଥିବେ, ନଚେତ୍ ଶୁଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାକୁ ଭୁଞ୍ଜା ଭଣ୍ଡାରୁଣୀଟିଏ ବୋଲି ଜାଣିବେ ନାହିଁ । ଏ ବୁଦ୍ଧିରେ, ମାଲକରେ, ଗୁଣରେ, ଅନେକ ସ୍ୱରୂପର କାନ କାଟି ଗୁଡ଼ି ଦେଇପାରେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଡର ଥାଆନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଦରବୁଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରି ଭାରି କଥାରେ

ଏହାଠାରୁ ପରମର୍ଶ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଗୁଣିବଦ୍ୟାରେ ଏହା ଆଗରେ କେହି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗାଁ ଆର କଅଁଳା ପିଲାଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଫୁଙ୍କ ଉଡ଼ାଇ ଦିଏ । ଦାଉପଣରେ ଖୁବ୍ ଟାଣ — ବୋହୂଝିଅ ଦେହକୁ ଲଗିଲେ ଉଠିଆରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଆଡ଼ ପାଖଛୁଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ । ମୂଳ ମୂଳକା ମଧ୍ୟ ଡେର ଜଣା । ପର ଉପକାର କରିବାକୁ ଯେପରି ହୁଏ ସୁଏ, ଉପରେ ପଡ଼ି କଳିଆ କରିବାକୁ ସେହିପରି ମଜବୁତ୍ । କଳିଆରେ ଲଗିଅଛି ତ ସେଦିନ ଗାଧୁଆ ନ ହେଲା । କାହାରି ଦେହପା'କୁ ଲଗିଲେ ତାହାକୁ ଯଦି ଦିପଦ କଅଁଳେଇ କହି ଦେଇଅଛୁ, ନ ଖାଇ ନ ଖୋଇ ରାତିସାରା ବସି ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଥିବ । ବାହା ପୁଆଣିରେ ଡାକ ନ ଡାକ ମାଣିକ ଉପସ୍ଥିତ, କହ ନ କହ ସବୁ କାମ କରିପକାଇବ । ମାଣିକ ନ ଜାଣେ ଏମନ୍ତ କଥା ନାହିଁ । କଟକ କଥା, ସାହେବ ଘର କଥା, ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର କଥା ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ଗ୍ରାମର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ମାଣିକ ମୁହଁରୁ କେବଳ ଶୁଣିବାକୁ ପାଆନ୍ତି । ମାଛ ବିନା ପୋଖରୀ ଥାଇପାରେ; ମାସ ନିନ୍ଦୁକ ଛଡ଼ା ଗାଁ ନାହିଁ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ମାଣିକଟା ଡବଡ଼ିବା, ମିଶ୍ରେଇ, ଅଗତକଥା, ଏହାର ଭିନ୍ନପୁରୁଷରେ କେହି ଗାଁ ଡେଇଁ ନାହାନ୍ତି, କଟକ କଥା, ସାହେବ ଘର କଥା କାହୁଁ ଜାଣିଲା । ବାଦସିଂହ ଉଆସରେ ମାଣିକର ଭାରି ଖାତର । ସହସ୍ର ଥର କଥୁଡ, ଶଏଥର ଶୁଭ ରଜାପୁଅ, ମନ୍ଦାପୁଅ, ସାଧବପୁଅ, କଟୁଆଳପୁଅ ଚାଲିଗଲା ମିଳି ବିଦେଶ ଯିବା କଥା, କରଲେଇଦେଇ କଥା, ନଈ ସେପାରି ମଙ୍ଗଳା କଥା ଇତ୍ୟାଦି କାହାଣୀମାନ ଶୁଣିବା ସକାଶେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କର ଡାକରା ଆସେ । ରାମ ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ କଥା ମାଣିକ ମୁହଁ ମୁହଁ କହିଯାଏ, ସେ କଥା ପରୁର ସେଥିର ଜବାବ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବ । ମାସ ଗୋଟିଏ କଥା, ସେ ଯାହା କହିବ, ଭୁଲେ ସେଥିରେ ହୁଁ ଦେଇ ଯାଉଥିବ । ଯଦି ବୋଲି ହୁଏଁ ପରା, ଆଉ ଯାଅ କାହିଁ ? ସେ କଥା

ଯାଉ, ‘ସୁନାମା ରମଣୀ ଧନ୍ୟା ।’ ମାଣିକକୁ ଗ୍ରାମରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଜାଣନ୍ତି, ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଚିହ୍ନାଇ ଦେବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଡୋଲ ମଝିଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିବାବେଳେ ମାଣିକ ପଛରେ ଥିବା ଭଣ୍ଡାର ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ହାଲଟା ବୁଝିଗଲା, ତାହା ବାଦ ବାଦସିଂହଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ-ଦୁଆରୁ ପାଟିକରି ଉଆସ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲା । “ବଡ଼ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ସାନ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ମଝିଆଁ ସାଆନ୍ତାଣିଏ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତୁ, କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ? ଡାଳିଯୋଡ଼ାରୁ ସମ୍ବରୁଣୀଙ୍କ ସୁଆର ଆସି ଓଲଟ ହେଲା ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ବସିଲଣି । ସମ୍ବରୁଣୀଙ୍କ ଆସିବା କଥା ମୁଁ ଚାହିଁ ଦିନ ହେଲା ଶୁଣିଲଣି, ଆପଣମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଅଛି । ସେ କାଳଠାରୁ ଡାଳିଯୋଡ଼ାରୁ ବାହାରିଲଣି, ମୁଁ କହୁଛି, କହ, ଏତେ ତେରି କିଏ ହେଲା ? ଡାଳିଯୋଡ଼ାରୁ ଆସିବା ବାଟ ପାଖରେ ଯେ ବଡ଼ ପୋଖରୀଟାଏ ଅଛି, ସେହିଠାରେ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା ।” ବାଦସିଂହଙ୍କର ଚାହିଁ ଯାଆ ଏକ ଯାଗା ହୋଇ ପରସ୍ପର ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ ଅଭ୍ୟାଗତା ଅନାଦୃତ ସମ୍ବରୁଣୀ ସମ୍ବରୁଣୀରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିରୂପଣ । ମାତ୍ର ମାଣିକ ଏକାବେଳକେ ମୀମାଂସା କରିଦେଲା, “ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ସମ୍ବରୁଣୀଙ୍କୁ ପାଣ୍ଡେଟି ଆଣନ୍ତୁ ।”

ବାଦସିଂହଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟଫାଟକରୁ ଫୁଲଗୁଣା ବସଣି ସହିତ ଦୁଇ ଭିତ ଗୋଟି ନାସିକା ଦୃଷ୍ଟ ହେଲା । ମାଉସୀ ଡୋଲରୁ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି ଗୁମ ଗୁମ କରି ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ‘ସମ୍ବରୁଣୀ, ସମ୍ବରୁଣୀ’ କହି ପ୍ରବୋକ୍ତ ନାସିକାଧାରଣୀମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ତେ କୁଣ୍ଡାଇ ଗଲେ । ଗୁହାୟଣୀ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନେ ନୀରବରେ ହସି ହସି ସମ୍ବରୁଣୀ ହାତଧରି ଭିତରକୁ ଦେଖିଗଲେ । ସମ୍ବରୁଣୀଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ବିଷୟରେ ମାଣିକର ଉଦ୍‌ଯୋଗ

ଅନୁଷ୍ଠାନ ବେଶି । ସେ ଆଗେ ଆଗେ ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁଯାଇ ବାଦସିଂହ ପହଞ୍ଚିବାର ଆଗ ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଚାହିଁ ହାତ ଲମ୍ବା ପୁରୁଣା ଶରତ ପକାଇଦେଲା । ମାଉସୀ ସେଥିରେ ବସିପଡ଼ି ଚାହିଁ ସମ୍ବରୁଣୀଙ୍କ ହାତ ଧରି ପାଖରେ ବସାଇଲେ । ପାଞ୍ଚଟା ଭର ମଝିଅଣିଆରେ ଥିଆଗଲା । ଭରର ଡାକ— ପାଚଲା ଆମ୍ବ ଏକ ଭର, ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ଖଜା ପଣସ ଏକଭର, ପାଚଲା କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଦୁଇ କାନ୍ଦ ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜା ସହିତ ଏକଭର, ପିଠଉ ପାଣିରେ ଧଳା କଦଳୀପତ୍ରରେ ମୁହଁ ବନ୍ଧା ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାହିଁ ହାଣ୍ଡକୁ ଦୁଇ ଭର—ଗାଏ । ଗାଁ ମାଇକନିଆମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ; ରେବଣ, ଶୁକୁଣୀ, ଟଙ୍କୀ, ମାଳିଆ, ଜେମାମା, ଶୁମା ମାଉସୀ, ହରୁରାମା, ସୋଦରା, ମେଙ୍କୀ, କନକ, ନେତଜେଣୀ, ସାଗା, କମଳୀ, ପଦ୍ମପା, ଶାମାବୋହୁ, ନଳିତା, ବିଷ୍ଣୁ, ସୁମିତ୍ରା, ଗଉଡ଼ ଯେ କନିଆବୋହୁ; କେହି ପିଲ କାଖେଇ କେହି ପିଲ ହାତଧରି ଚଲାଇ, କେହି ଜଣଙ୍କ ପଛରେ, କେହି ଏକାକି ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । ଶହମା ଭର ଲିପୁଥିଲା, ହୁଅପାଣିହାତ ଧୋଇବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ସାପଫେଣ ପରି ହାତଟି ଟେକି ଅଛି । ବାଦସିଂହଙ୍କ ଅଗଣା ପୁରୁଗଲା, ଦେବପ୍ରତିମା ଦେଖିଲା ପରି ମାଇକନିଆମାନେ ଏକ ଧାନରେ ମାଉସୀଙ୍କର ରୂପ-ମାଧୁର୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବନଆ, ବାଙ୍କିଆ କାଳିଆ, ବନମାଳିଆ, ଗୋପାଳିଆ, ରମିଆ, ଉମେଷିଆ, କାଶୀ, ଦୈତ୍ୟାରି ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମର ଦୁଷ୍ଟ ପିଲଗୁଡ଼ାକ ମାଉସୀଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗ ନ କରି ବିରାଡ଼ି ଶୁଖିଆ ଖାଲୋଇକୁ ଅନାଇଲା ପରି ବାହାରେ ଥିଆ ହୋଇଥିବା ପାଚଲା କଦଳୀ, ପାଚଲା ଆମ୍ବକୁ ଅନାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହା ଯେ ଅସଭ୍ୟତାର ଏକ ମାତ୍ରାସ ବିରୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତରେଣା ନିମଗତରେ ଯେପରି ସଞ୍ଜାତଭାବ ଧାରଣ କରି ଆସୁଥିଲା, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ ମାଣିକ ସେଥିର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅସଦାଭିପ୍ରାୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ବିଷୟ

ତର୍ଜନପୂର୍ବକ ଡାହାଣ ହାତ ହଲାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅପସାରିତ କରିଦେଇ ନ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଲୁଠଚରାଜ ମାମଲ ଉକୁ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା ।

ବୋହୂ ମାଉସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ମା ମଙ୍ଗଳା ପରି ମୁଣ୍ଡାଏ ସିନ୍ଦୂର ଆଖିରେ କଜ୍ଜଳ, ନାକରେ ଗୁଣା, ତା ଉପରେ ନାଟମୟୂର, ବା ପୁଡ଼ାରେ ବସଣୀ, ଦୁଇ କାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୁଇଟା କାପ, ବେକରେ ଗୁପସରୀ, ତା ତଳେ ପାଟ ସୂତାରେ ଗୁଡ଼ା ମାଲେ କୁରୁଜାତକ, ବାହୁରେ ବିଦ, ହାତରେ ପଇସ୍ତ, ତାହା ଉପରେ କଟା, ତାହା ଉପରେ ଚୁଡ଼ି, ହାତ ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ରୂପା ଗୁପମୁଦି ସାତ ଗୋଟା, ଗୋଡ଼ରେ ଚବିଶପଳ ଓଜନରେ ଦୁଇଟା କଂସାବାଙ୍କ, ଗୋଡ଼ ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଝୁଲିଆ । ମୁଣ୍ଡରେ ଦଶ ବାର କେରୁ ପାଟଥୋପରେ ବିଶାଳ ଜୁଡ଼ା, ତାହା ଉପରେ ତିନିଟା ବେଙ୍ଗପାଟିଆରେ ତିନିକେରୁ ଶିକୁଳଲଗା ଗୋଜକାଠି ଖୋସା, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣୀ ଧଡ଼ ଷୋଳହାଣ୍ଡା ବରମସୁରୀ ପାଟଶଢ଼ୀ ପିନ୍ଧା, ଗାଲରେ ଗାଲେ ପାନ । ଡାଳପୋଡ଼ା ପତେସିଂହ ଘର ବେଶ ଚଳ, ପୂର୍ବରୁ କାନରେ ଶୁଣାଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଖିରେ ଅଳଙ୍କାର ବିଭବ ଦେଖି ଗାଁ ମାଇକନିଆମାନେ ବୁଝିଗଲେ, ହଁ, ଘରପରି ଘରଟାଏ ।

ମାଉସୀ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ, “ମୋ ଝିଆରୀ କାହିଁ ? ମୋ ଝିଆରୀ କାହିଁ ? ମୋ ଝିଆରୀକୁ ଦେଖିବି । ଆହା ! ମା ଛେଉଣୀଟି ଶୁଣି ଯିବଣି ।” ସାନ ଖୁଡ଼ିଶାଶୁ ନୂଆବୋହୂଟିକୁ ଯେନି ଆସିଲେ । ବୋହୂଟି ଦେଉ ହାତ ଓଡ଼ଣା ପକାଇ ଅଳ୍ପ ନଇଁ ନଇଁ ଆସି ମାଉସୀ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲଞ୍ଜର ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାଇଲା । ମାଉସୀ ଝିଆରୀକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ ବାହୁନ ବସିଲେ, “ଆରେ ମୋ ଝିଆ ରେ ତୋତେ ନ ଦେଖି ଅଛ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଆରେ ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଷା ରେ, ମୋ ଘର ଅନ୍ଧାର କରି ଆସିଛି, ଆରେ ମୋ କଳାମ ଶିକ

ରେ !” ମାଉସୀ ବାହୁନ ବାହୁନ ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ୁଛି । ବଡ଼ ସମୁଦୁଣୀ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ ଆପଣା ପଣନ୍ତକାନ୍ତିରେ ଆଖି ପୋଛି ଦେଲେ ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇ ସମୁଦୁଣୀ କହିଲେ । ମାଉସୀ କହିଲେ, “କଣ କହୁଛ ସମୁଦୁଣୀ, ଝିଆ ଆସିଲା ଦିନୁ ଅଳ୍ପଜଳ ପିତାକରି ଦେଲଣି । ଖାଲି ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାଏ, ଏଣୁ ଲୋକଟିଏ ଗଲେ ପଚାରେ, ବାକଟିଏ ଗଲେ ପଚାରେ ।”

ଝିଆରୀ ତ ନୂଆ ପାଟି ଶୁଣି ଏବଂ ବାହୁନା ଦେଖି ତାଟକା ହୋଇ ଗଲଣି, ମାଉସୀ ମୁହଁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଟିକିଏ ଓଡ଼ଣା ଟେକିଥିଲା । ଚତୁର ମାଉସୀ ଝିଆରୀର ଅଭିପ୍ରାୟ ସହଜରେ ବୁଝିପାରି ଓଡ଼ଣା ଟାଣିଦେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ମୋ ଲଜକୁଳୀବଦନ ରେ, ଆରେ ମୋ ଲଜକୁଳୀଲତା ରେ, ତୋତେ କିଏ ଲଜ ଶିଖାଇବ ରେ ! ସମୁଦୁଣୀ କଣ କହିବ, ଏହା ମାଆର ଏହିପରି ଲଜ ଥିଲା, ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ମଲା, ଶାଶୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁ ନାହିଁ, ଓଡ଼ଣା ଟେକି ନାହିଁ । ଶାଶୁ ସାଙ୍ଗରେ ଭଟ ଭଟ ଲଗାଇବ ପଛକେ, ଖୁଡ଼ିଶାଶୁ-ମାନଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେବ ପଛକେ, ସେହି ଓଡ଼ଣା ଭିତରୁ । ଧାନ ପେଟରୁ କଣ ବାକ୍ସା ବାହାରିବ ? ତୁଳସୀମଞ୍ଜିରୁ କଣ ବହୁଆଉ ହେବ ? ତରିଲିଝିଆ ହୋଇ ଯେବେ ଲଜ ନ ହେଲା, ଧିକ ତା ଜୀବନ, ଚୁଡ଼ି ତା କଥା ।” ଝିଆରୀ ତ ମାଉସୀ କଥା ଶୁଣି ଆହୁର ଡାକ୍ତରୁଁ ହୋଇ ବେଙ୍ଗୁଳ ପରି ବସିଲା । ଟାଙ୍ଗିରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମାଉସୀଘର ଥିବାର ସେ ଘରେ ଶୁଣିଥିଲା, ସେ ତା ମାର ଖୁଡ଼ି ତା ଝିଆ ଭଉଣୀ ! ମନରେ ବୁଝିଲା । ଏ ସେହି ମାଉସୀ ।

ତାହା ବାଦ ବୋହୂ ମାଉସୀ ହସି ହସି ସମୁଦୁଣୀ-ମାନଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ, ସମୁଦୁଣୀ ସମୁଦୁଣୀ

କଥା, ହସକୌତୁକ କଥା, ଟାପଗଟାପୁର କଥା
ତେର ହେଲ । ଆପଣଙ୍କର ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିବାକୁ
ଇଚ୍ଛା ଥାଇପାରେ, ମାତ୍ର ଭଲଲେକ ଘର ବୋହୂ
ଭୁଆପୁଣୀ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତାନ୍ତ
ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ଆପଣ ଯଦି ଶୁଣିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା
କରନ୍ତି, ଆଉ ଯାହା କହିଲେ କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ
ତେଜକ କଥା କହିପାରୁ । ବୋହୂ ମାଉସୀ
କହିଲେ :—

“ଏ ବରଷ ଭାରି ଯୋଗ ପଡ଼ିଛି, ସମସ୍ତେ ବଳଦେବ
ଯାତ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ଅମ ଗାଁର ଶୂନ୍ୟସାନ ।
ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞାବେଳ ପଡ଼ିଲା, ଦିଅଁ ଦେଖା ସମୁଦ୍ଧା
ଭେଟ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ହୋଇଯିବ । ଝିଆଣ୍ଟି କେମନ୍ତ
ଅଛି ଦେଖିବ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖିରେଇ ଦେଖିରେଇ
ଦରୁ କାଢ଼ିଲି । ଆମର ସେମାନେ, ଆଉ ଭଣୋଇ
ସାଆନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଦାଣ୍ଡେ
ଦାଣ୍ଡେ ଆଗରେ ଯାଇ ତୋଟାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଭଣ୍ଡାସ
ଗଉଡ଼ ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ, ମୁଁ କହିଲି,
ଝିଅଟିକୁ ନ ଦେଖି ଯିବନାହିଁ । ଏକା ବାହାରି ଆସିଲି ।
କାଲି ଦର୍ଶନ ସାରି ସମସ୍ତେ ଏହି ବାଟେ ବାହୁଡ଼ିବା ।
ବାଟରେ ଶୁଣିଲି, ସମୁଦ୍ଧାମାନେ ଯାତ ଦେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ।
ଭଲ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଆସିବା । ଦେଖ
ସମୁଦ୍ଧା, ଭୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା,
ହସକୌତୁକ କଥା କିଛି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।
ଫେରିବାବେଳେ ଏହିଠାରେ ଚାରି ଦିନ ରହି ଯିବ ।
ଭଣୋଇ ସାଆନ୍ତ କହୁଥିଲେ, କେବଳ ଦିନେ
ରହିବେ । ଦେଖିବଟି ଭଲ, କିପରି ଚାରିଦିନ ନ ରହିବେ,
ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ପୂରେଇ ଦେବ ପର ! ଝିଆଣ୍ଟି ମୁଣ୍ଡରେ
ହାତ ବୁଲାଇ କହିଲେ, “ମାରେ, ଝିଆରେ, ଆହା ! ପିଲ
ଲେକ କେଜାଣି ଚିହ୍ନି ପାରିବୁ ନାହିଁ, ତେର ଦିନ
ହେଲା ଦେଖିନାହିଁ, ମୁଁ ଫେରିଆସେ, ନିରୋଳରେ

ବସି ତେର କଥା କହିବ ।” କାନରେ ଭୁନି ଭୁନି
କହିଲେ ‘ତୋ ଲାଗି ଯାହାରୁ ତେର ଜନ୍ମ ଆଣିବ ।’

ବୋହୂ ମାଉସୀ ବାଡ଼ିଆଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି
ଠାଆ ହୋଇ କହିଲେ, “ଦେଖ ସମୁଦ୍ଧା, ମୁଁ ପଦାଆଡ଼େ
ଗଲେ ସ୍ନାନ କରେ, ଚାରି ଥର ଯିବି ପଛେ, ଚାରିଥର
ସ୍ନାନ । ଘର ପଛକୁ ଗଲେ ଲେଟାଏ ପାଣି ।” ‘ଆଗରେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଗୁରେ ପଡ଼ିତା ।’ ଏହା କହି ଦାଣ୍ଡଦୁଆର
ଡୋଲି ପାଖକୁ ଗୁମ୍‌ଗୁମ୍ କରି ବାହାରିଗଲେ । ସାଙ୍ଗ
ଭଣ୍ଡାସ ପୂର୍ବରୁ ଡାଳଟିଏ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା ।
ବୋହୂ ମାଉସୀ ପାଣି ପଡ଼ିଯିବା ଭୟରେ ଲେଟା
ମୁହଁରେ ହାତ ଘୋଡ଼ାଇ ବାଡ଼ି ଦୁଆରକୁ ବାହାରି-
ଗଲେ । ବାହାସ ହସର ପୋଇଲା ମୁକୁରମା ଓଳଟଳ
ଦେଖାଇ ଦେଇ ବାଡ଼ିଦୁଆର ଛୁଡ଼ା ହେଲା । ବୋହୂ
ମାଉସୀ ତାକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଦେଖ ସକାନ୍ତ ମାତେ
ପୀଡ଼ା ହେଲାଣି, କଣ କରିବ, ଚାରିଆଡ଼େ ଲେକ,
ସୁରୁଷ ହେଉ ଥିା ହେଉ, କେହି ଅନାଇଲେ ମୁଁ ବସି
ପାରେ ନାହିଁ ।” ମୁକୁରମା “କହିଲା, ନାହିଁ, ନାହିଁ,
ଏଠାରେ କେହି ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ, ଆପଣ
ଯାଆନ୍ତୁ ।” ଏହା କହି ଦର ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ବାଡ଼ିଦୁଆର
ଆଉନାଇ ଦେଲା ।

ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସିଲାଣି ବୋହୂ ମାଉସୀ କହିଲେ,
“ମୁଁ ଆଉ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ, ସେମାନେ ବାଟ ଚାହିଁ
ବସିଥିବେ ।” ସମୁଦ୍ଧାମାନେ କିଛି ଖାଇବାକୁ
କହିଲେ । ବୋହୂ ମାଉସୀ କିଛି କାମୁଡ଼ିପକାଇ କହିଲେ,
“ରାମ—ରାମ—ରାମ ! କଣ କହିଲ ସମୁଦ୍ଧା, କଣ
କହିଲା ? ଏ ଘରେ ଝିଆ ଦେଇଛି, ପାଣି ଛୁଇଁବ ?”
ବିଦାବେଳେ ବୋହୂ ମାଉସୀ ସମୁଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡାଇ
ପକାଇ କହିଲେ—

“ଦେଉଳ ମେଲଣି ଯାଉଛି ସଙ୍ଗାତ,
ମନଟି ରଖିଲ ବାନ୍ଧ ।
ଦିନ ରାତି ସିନା ସରବ ନାହିଁଟି
ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦ ।”

ଡେଲି ଗାଁରୁ ବାହାରି ବିଲବାଟ ଅନ୍ଧାରରେ ମିଶିଗଲା । ଏଣେ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ଦେଖିବା ସଙ୍ଗେ ଭର ସବୁ ରଖାଇ ଦିଆଗଲା । ବୋହୂମାଉସୀ ବଦାୟ ହୋଇଗଲା ବାଦ ତାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟରେ ତେର ସମାଲୋଚନା ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀମତୀ କଲେ, କେହି ରୂପର, କେହି ଗୁଣର, କେହି ଅଳଙ୍କାରର, କେହି ପାତଳ କଦଳୀର । ମାତ୍ର ମାଣିକ କହିଲା, “ହେଲୁ ହୁଁ, ବଡ଼ଲେକ ଘର, ରୂପଟା ଏକା ସେରୂପ ନୁହେଁ, ଛମୁଦାନ୍ତ ଦୁଇଟା ବାହାଡ଼ା, ଗାଲ ଦୁଇଟା ଉଆଉଁଫଡ଼ା ପରି ।” ହରୁର ମା କହିଲା, “କଥାଟାରେ ଏକା ମିଠା ନାହିଁ, ଠୋସ୍ ଠୋସ୍ ।” ମୁକୁର ମା କହିଲା, “ଗୁଲିଟା ଧସ ଧସ ।” ଶଙ୍କୀ କହିଲା, “ହୁଁ ହୁଁ ହସଟା ଫସ୍‌ଫସ୍ ।” ଶୁକ୍ଳୀ କହିଲା, “ଗୁଡ଼ାଣୀଟା କସ୍ ମସ୍ ।” ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ‘ଏକୋହି ଗୁଡ଼ରେ ଦୋଷସନ୍ନିପାତ’ ହୋଇଗଲା । ନୂଆ ବୋହୂଙ୍କୁ ମାଉସୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ କରାଗଲା, ମାତ୍ର ସେ ଚଳି କହିଲା—

“ଟାଙ୍ଗୀ ମାଉସୀ ।”

—୧୭—

କପରି ଘର ପୋଡ଼ିଲା

ଆଜି ଅନନ୍ତର ଗ୍ରାମରେ ହାହାକାର ପଡ଼ିଅଛି । ଗଲ ଅଧରାତ୍ର ବାଦସିଂହ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗି ସମସ୍ତ ଘର, ଧାନ ଅମାର ପୋଡ଼ି ଗୁରୁଖାର ହୋଇ ଗଲାଣି । ନିଆଁ ପାଉଁଶ ବୋଲି ହୋଇ କାଳିଆ କାଳିଆ କାନ୍ଥ-ଗୁଡ଼ାକ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆଁ ଲାଗି ନାହିଁ । ଘର ଭିତରେ ଗୁଲ ବସିଯାଇ ଧୂ ଧୂ ହୋଇ

ଜଳୁଅଛି । ମୁଲବାଉଁଶଗୁଡ଼ାକ ଫଟ୍ ଫଟ୍‌କରି ଫୁଟୁଅଛି । କେଉଁଠାରେ କାନ୍ଥ ଉପରେ ବାଉଁଶ ଯୋଡ଼ାଏ, କେଉଁଠାରେ ନଡ଼ା ମେଥାଏ ଲାଗି ଜଳୁଅଛି । ମୋଟା ମୋଟା ଖୁମ୍ବଗୁଡ଼ାକ ଅଗ୍ନିସ୍ତମ୍ଭ ପରି ଦିଶୁଅଛି । କବାଟରେ ନିଆଁ, ଚୌକାଠରେ ନିଆଁ, ଗୁରୁଆଡ଼େ ନିଆଁ । ଧାନଘର ଭିତରେ ନିଆଁ ପଶି ଭର ଧୂଆଁ ବାହାରୁଅଛି । ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସିଆ ଦିନ, ଗୁଲ ବାଡ଼ି ଗୁଣି ଝୁଣା ହେଇ ରହିଥିଲା, ପାଖ ମୁହଁବାକୁ ସାଧ୍ୟ କାହାର ? ପବନ ଏତିକିବେଳେ କାହିଁ ଥିଲା, କେବଳ ଆତ୍ମ ଭିତରକୁ ନିଆଁ ଯାଇ ପାରିନାହିଁ, କବାଟ ଧରିଲାଣି । ହଳିଆମାନେ ମାଠିଆ ମାଠିଆ ପାଣି ପକାଇ ଆତ୍ମ କବାଟ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାହାକାଳିମାନେ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲାଣି । ଦିନ ଛ ଦଡ଼ି—ତଳେ ନିଆଁ, ଉପରେ ନିଆଁ, ଘରୁ କୁଟା କେରାଏ ବାହାରି ନାହିଁ । ଅଧରାତ୍ରରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା, ମାଇକନିଆମାନେ ନିଦବାଉଳାରେ ହାଉଳିଖାଇ ଦେହଲୁଗା ଘେନି ବାହାରି ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଗଛମୂଳରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ବଣବିରାଡ଼ି ପରି ଘରନିଆଁକୁ ଅନାଇ ଡକା ପାଡ଼ୁଛନ୍ତି । ହଳିଆମାନେ ଗଛ ବଳଦ ଫିଟାଇଦେଇ ଆଗରୁ ଫଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କେତେକ ଜନସ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ; ମାତ୍ର ପରିପାଇଁ କେତେ ଜଣ ନିଆଁରେ ଯଗନ୍ତି ? ଦିନ ବୁଡ଼ି ଆସିଲାଣି । ବାଦସିଂହ ଘରେ ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ କାହାର ଦାନ୍ତରେ ଦାନ୍ତକାଠି ବାଜି ନାହିଁ; ପିଲାଗୁଡ଼ିକଙ୍କୁ ଆଉ ବୋହୂଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଝୋଲ ମାରିଗଲାଣି । ବୁଢ଼ା ପୁରୋହିତ କେନ୍ଦ୍ର ରଥେ ଅନେକ ବୁଝାଇ ସମୟାଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦାନ୍ତ ଘଷାଇଲେ । ଘରୁ ଗୁଡ଼ା, ଗୁଡ଼ା, କଂସା କଂସା ତୋରଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଦାଏ ମୁଦାଏ ପିଆଇ ସାଷ୍ଟମ କରାଇଲେ । ମାଇକନିଆ ମଧ୍ୟରେ କେହି ଖାଇଲା ବା କେହି ନ ଖାଇଲା, ବାଦସିଂହଙ୍କ ଘରଆଡ଼େ ଡକ ଡକ କରି ଡାଲେ ପାଣି ପିଇଦେଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଧାନଘର ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଆଉ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲାଣି, କୌଣସି

କୌଣସି ଘରୁ ଅଳପ ଅଳପ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଅଛି । ଗଳ୍ପ ଅନ୍ଧାର ଦୁଇଦିଗ, ଭାଇମାନଙ୍କ ସହ ଏ ବାଦସିଂହ ଆଉ ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଗଛମୂଳରେ ବସିଛନ୍ତି । ବାଦସିଂହ ପଚାରିଲେ, ‘ନିଆଁ କିପରି ଲାଗିଲା ?’ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ‘ନିଆଁ କିପରି ଲାଗିଲା ?’ ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? କେନ୍ଦ୍ର ରଥେ କହିଲେ, “ନିଆଁ ଲାଗାଇବ କିଏ, ବାଦ ଦୁଆରକୁ କିଏ ଆସିବ ? ହଜୁଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର କର୍ମ ।” ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ; “ଠିକ୍, ଏହି କଥା ଠିକ୍ ।” ଗୋବିନ୍ଦ ରଥେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ହୋ, ତାହା ନୁହେଁ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କୋପ । ଦେଖୁନାହାନ୍ତି, ମଙ୍ଗଳାଙ୍କେ ବରଷକ ସାରା ପୂଜା ଲାଗାଉଛନ୍ତି । ମୁଁ କେତେ ଥର କହିଲି, ପୂଜା ପଠାଅ, ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଏବେ ଦେଖିଲେ ତ ? ମୁଁ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କିଛି କଥା କହେ ନାହିଁ । ଠାକୁରାଣୀ କୁଟ ନ ହେଲେ ଓଳିପଛ ପାଳଦଉଡ଼ି ଗଡ଼ାରୁ ନିଆଁ କାହିଁ ଅଇଲା ?” ମାଣିକ କହିଲା, “ସେ ସବୁ କଥା ଯାହା ହେଉ, ନୂଆବୋହୂ ପହଞ୍ଚିବା ଏକ ବଡ଼ ଖରାପ । ସେ ଏ ଘରେ ପାଦ ଦେବା ଦିନୁ ନାନା ଅମଙ୍ଗଳ ଗୋଡ଼ାଇଛି ।” ଶାମାମା କହିଲା, “ଏ କଥାଟା ଏକା ସତ, ଠିକ୍ ସତ । ଉତ୍ତରରେ ସିନା କହିପାରୁ ନ ଥିଲି । ଦେଖିଲେ ନା, ଚୈତମାସରେ କିଛି କାହିଁ ନାହିଁ, ଗାଈଟାକୁ ସାପ ଦଂଶି ଦେଲା । ସାପ କିଏ ଗାଁରେ ନ ଥିଲେ ? ଗାଈ କାମୁଡ଼ିଥିଲେ କେଉଁ ଦିନ ? ମୋହର ତ ବାରପୁଞ୍ଜା ବୟସ ହେଲା, ‘ବାଦସିଂହ ଘର ଗାଈକୁ ସାପ କାମୁଡ଼ିଛି’ ଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ।” ମକରା ହଲିଆ କହିଲା, “ନୁହେଁ ତ କଣ ? ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ମୋହର ହାତୀ ପରି ଦୁଇଟା ବଳଦ ଗୁମ ଗୁମ କରି ବସି ଗଲେ ।” ଅର୍ଜୁନା ହଲିଆ କହିଲା, “ଏହି ଆମ୍ଭ ଲୋଟାରେ, ଗୋରୁ ଚରୁଥିଲେ, ଏ ବରଷ ଗୋଟାଏ ଦେଖିବାକୁ ସପନ ।” ହଲିଆ ହଲିଆଣୀ, ଭଣ୍ଡାର ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁମାନ, ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର ହେଲା, ବୋହୂ ପହଞ୍ଚିବ

ଘରପୋଡ଼ିର କାରଣ ଅଟେ । ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ମାଣିକ ଯୁକ୍ତି କହିଲା, “ଦେଖୁ-ନାହିଁ, ବୋହୂମାଉସୀ ଯେପରି ପାଦ ଦେଇଛି ତିନିଦିନ ଯାଇନାହିଁ, ତିନି ପକ୍ଷ ଯାଇ ନାହିଁ, ଅମଙ୍ଗଳ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ।” ବାଦସିଂହ ପଚାରିଲେ, “ବୋହୂମାଉସୀ କିଏ ? ବୋହୂମାଉସୀ କିଏ ?” ଡୋଲି ଚଢ଼ି ବୋହୂମାଉସୀର ଆଗମନ, ଅଶ୍ରୁସ୍ନେହଣ ପୂର୍ବକ ଡାଳିଯୋଡ଼ା-ଫତେସିଂହଙ୍କର ଦେବଦର୍ଶନକୁ ଯାତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦି କଥା ଦୃଷ୍ଟି, ଯଥାଶୁଭ ସାଙ୍ଗରେ ପୂର୍ବକଥା ମାଣିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଉସୀ ଅଣିଥିବା ଭାଗର ସଂଖ୍ୟା, ଭରସ୍ତିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେଲା ନାହିଁ । ସାବିତ୍ରୀ କେଉଟୁଣୀ କହିଲା, “ସେ ଗୋବିନ୍ଦପୁରକୁ କେତେଥର ଚାଲି ବିକିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଆସିଛି, ବୋହୂମାଉସୀ ରୂପ ଠିକ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଘରର ଚମ୍ପା ପରି ।” ଶଙ୍କର ହଲିଆ କହିଲା, “ଯେଉଁ ଲୋକଟା ପଣସ ଭାର ଆଣିଥିଲା, ସେଟା ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ହଲିଆ ।” ବାଦସିଂହ ଭାଇମାନେ ମୁହଁ ଚାହିଁ ଦେଖି କହିଲେ, “କାହିଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରୁ ଆସୁଅଛୁଁ, ଡୋଲି କିମ୍ବା ଘୋଡ଼ା ତ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ ?” କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଦାଣ୍ଡ ଏବଂ ଡାଳିଯୋଡ଼ା ଫତେସିଂହ ଘରଠାକୁ ଶୁଭାଶୁଭ ଲୋକ ଗଲେ । ସେମାନେ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଯେଉଁ ସମ୍ପାଦ ଦେଲେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା ସର୍ବୋତ୍ତମ ମିଥ୍ୟା, ମାଉସୀର ଅସ୍ତ୍ରଭା ଅସ୍ତ୍ରାକାର । ଏହି ଘଟଣା ଘେନି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା ହେଲା, ଆଖି ପାଖି ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ କଥା ପଡ଼ିଲା । ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କଲେ, ଏହା ମଙ୍ଗଳାର ମାୟା । ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ, ପିଣ୍ଡାଚୀର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ । ଡାଳିଯୋଡ଼ା ଫତେସିଂହ ସଙ୍ଗୁଳ ଆସି ଝିଅକୁ ଦେନ ଗଲେ । ଲୋକ କହିଲେ, “ପିଲଟା ଯେପରି ଅଳ୍ପ ଜଳ ଗୁଡ଼ି ବସିଥିଲା, ବାପ ଦେନ ଯାଇ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ ପାଇବା କଠିନ ହୋଇଥାନ୍ତା ।”

-୧୮-

ସାଆନ୍ତାଣୀ

“ସବେ ଚଳିବେ କାଳବଳେ
କଥା ରହିବ ମହାବଳେ ।

ଶ୍ରାବଣ ମାସ ରାଧାଷ୍ଟମୀ ଦିନ, ଖୁବ୍ ସ୍ନେହ, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧାର ଅଛି, ଲୋକମାନେ ବିଛଣା ଗୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲଣି; ମାତ୍ର ଖୁବ୍ ଦରକାର ନ ଥିଲେ ବର୍ଷା ଆଉ ଶୀତଋତୁର ପହାନ୍ତି ବିଛଣାଟା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଟାଣି ଧରେ । ମଙ୍ଗରାଜ ଘର ପୋଇଲ ମରୁଆ ତାଳଟିଏ ଡେଇଁ ଦାତରେ ଧରି ଖାଇବା ହାତରେ କବାଟ ଫିଟାଇ ଘରୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ହଠାତ୍ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟି ଚଉରା ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା, ସେ ଥକା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଧଳାଟାଏ କଣ ? ଭୁଲସୀ ଚଉରାଟା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମଝି ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ନିଜସ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଚଉରାଟି । ବୃନ୍ଦାବଣ ପୂଜା ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ । ତୋଟା ମଧ୍ୟରୁ ପୁଆଟିଏ ଆଣି ନିଜେ ରୋଇଛନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠି ଚଉରା ଚାରିପାଖ ଖରକିବା, ଗୋବର-ପାଣିରେ ଛୁଇଁଦେବା, ଗାଧୋଇ ଆସି ମୂଳରେ ପାଣି ଦେବା, ଅରୁଆ ଚାଉଳ ପୁଞ୍ଜିଏ ଭୋଗ ଦେବା, ସଞ୍ଜ-ଦେବା, ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ କରୁ ଦିନ ଅଶେଷ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜ ଦେଇ ସାରି ବେକରେ ପଶନ୍ତି କାନ ପକାଇ ପୂର୍ବ ଅଞ୍ଚଳ ଦେଖି କୁହାର ହୁଅନ୍ତି । ଭୁନି ଭୁନି କଣ କହନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବଣଙ୍କୁ ଜଣା ।

ମରୁଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଉରା ପାଖକୁ ଯାଇ ଭଲ କରି ଅନାଇଲା । ଏ ଏ କଣ ? ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏ—ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏ—ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏ—ଉଠିବ ନାହିଁ । ମରୁଆ ତାଳଟି ତଳେ ଥୋଇଦେଇ ଦେହରେ ହାତ

ଦେଇ ହଲାଇଲା । ଶୁଣିବେ ଅସ୍ଥାଏ ପାଣି ବର୍ଷା ଯାଇଛି । ଲୁଗାପଟା ଓଦା, କାନ୍ଥୁଅ ଲଟପଟ, ଦେହଟା କାଠପରି ହୋଇ ଯାଇଛି, କୁଆପଥର ପରି ଶୀତଳ । ମରୁଆ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ରକ୍ତ ଗୁଡ଼ି ବାହୁନି ବସିଲା—“ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ! କାହିଁ ଗୁଡ଼ିଗଲା, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ! ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଡେଇଁବଥା କଥା କିଏ ଜାଣିବ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋ । ମୋତେ ଜର ହେଲେ କିଏ ପଥୁ ରାନ୍ଧି ଖୁଆଇବ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋ ।” ମରୁଆ ପାଟି ଶୁଣି ଉଠିବର ସମସ୍ତେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ଅଗଣା ପୂରିଗଲା । ସମସ୍ତେ ବାହୁନି ବସିଲେ, ବୋହୂମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ଲୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ବାହୁନିଲା ଚମ୍ପା । ସେ ବାଡ଼ିଦୁଆରଠାରୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି କରି ଡାକ ଗୁଡ଼ିଥାଏ । ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦି ବସିଅଛନ୍ତି, କିଏ କାହାକୁ ଭୁନି କରୁଛନ୍ତି ? ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗାଁ ଏମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ବିଦୁର୍ଦ୍ଧ ଗଣ୍ଡରେ ଖବର ହେଇଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଚାପିପାଇଟି ଗୁଡ଼ି, ପୁରୁଷମାନେ ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦା ଗୁଡ଼ି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଗୁଣ ଗାଇ ବସିଲେ । ନିତାନ୍ତ ନିଃସ୍ବର୍ଗୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିଉଠିଲେ । କେହି କହିଲା—ଆଜି ମହାଷ୍ଟମୀ, ପୁଣ୍ୟଦିନରେ ଗାଁରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚାଲିଲେ । କେହି କହିଲା—ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଘର ବଡ଼ନ୍ତି ଏତିକି, ଆଜିଠାରୁ ଶିଶୁ ଗୁଡ଼ିଲା । ଗାଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ବାମୀସେବା କଥା ପଡ଼ିଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ପଟାନ୍ତର ଦେଉଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ସେମନ୍ତ ନିର୍ମଳ, ଧର୍ମରେ ସେହିପରି ମଜ । ସ୍ବାମୀମାନଙ୍କ ସବସ୍ବ ଧନ ‘ପତିସୋହାଗ’ ବିଧାତା ତାହାଙ୍କ କପାଳରୁ ପୋଛି ଦେଇଥିଲା, ମାତ୍ର ସେଥିକି ତାଙ୍କର ଶୋଚନା ନ ଥାଏ । ସେ ମନରେ ଭଲ କରି ବୁଝିଥିଲେ, ପତିସେବା ସ୍ବାମୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ପତିସେବାରେ ସ୍ବାମୀମାନଙ୍କ ସୁଖ । କେବଳ ପତିସେବା ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟ ସେବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ମହାୟୁଗକର ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲା ଦିନୁ ପୁଅମାନେ ପାଖ ପଶନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବୋହୂମାନେ ଯେ ଅମାନ୍ୟ କରନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ମୁରବି ମାନ୍ୟତା ଥିଲା ନାହିଁ । ଶାଶୁ ବାଧୁଙ୍କ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି ଯେ ବୋହୂମାନେ ତେଲହାତଟା ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ବୁଲାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏ କଥାଟା କେବେ ଦେଖିବାରେ ଆସି ନାହିଁ । ଏଇଟା କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ନିଜକୃତ ଦୋଷର ଫଳ । ଘରଣୀପଣିଆ ଜଣାଇବା, ପୁଅ, ବୋହୂ, ଚାକର, ପୋଇଲମାନଙ୍କୁ ଶାସନରେ ରଖିବାର କ୍ଷମତା ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ସେ କଥାଟାକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ସୁଖ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରେ ଧୂଆ ମୁଲା ଅଧୂଆ ମୁଲା ସମାନ । ତାଙ୍କୁ ସେ ମାନିଲା ଭଲ, ସେ ନ ମାନିଲା ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲ । କେହି ଦଶ ପଦ ଗାଳି ଦେଉ, ଜାଡ଼ୀ ହାଡ଼ୀ ପରି ଥାନ୍ତି । ଶାଳଗ୍ରାମର ଶୋଇବା ବସିବା ପରି ତାଙ୍କ ହସ କାନ୍ଦ କେହି ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । କାହାର ସଙ୍ଗରେ କଲି କିମ୍ବା କାହାର ସଙ୍ଗରେ ଭାବ ନାହିଁ । କାହାର ପାଖରେ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦୁଇଟା କଥା କହିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କେବଳ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କାହାର ବେମାର ହେଲେ ଧନ ନାହିଁ, ରୁଦ୍ଧ ନାହିଁ, ଜଗି ବସି ସେବା କରନ୍ତି । ବେମାର ସମୟରେ ପୋଇଲ ହେଉ ବା ବୋହୂ ହେଉ, ନାହିଁ କରୁ କରୁ ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେବେ । ବାହାରେ ହେଉ, ଘରେ ହେଉ, କେହି ଉପାସ ଥିଲେ ତାହାକୁ ନ ଖୁଆଇ ଜଳ ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାଁର ଦରନ୍ଦ ବୁଢ଼ୀ ବା ଅନାଥା ବିଧବାମାନଙ୍କର ସବଦା ଖବର ନିଅନ୍ତି । କାହାର ଘରେ ଖାଇବାକୁ ନ ଥିବାର ଶୁଣିଲେ ସାଆନ୍ତାଙ୍କୁ ଲୁଗୁଇ, ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କୁ ଲୁଗୁଇ, ଚାକର ମାଣେ, ବିଘ୍ନଜାଣି ମୁଠାଏ, ଲୁଣ ବକଟେ, ତେଲ ଟିକିଏ, କଖାରୁ ଖଟେ, ଭେଣ୍ଟି ଜନ୍ତି ପୁଞ୍ଜାଏ, ଯାହାର ଯାହା ଦରକାର ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଗାଆଁର କାହାର ବୋହୂ-ଝିଅଦେହକୁ ଲଗିଲେ ପୋଇଲ ପଠାଇ ତନଖି କରନ୍ତି । ଦେଉଳ ନ ଦେଉଳ, ଗରବ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କର ତାଙ୍କଠାରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆଶା ଭରସା ଥାଏ ।

ଅନେକ ପରଜାଏ ଖାତକ, ଅନେକ ଦରନ୍ଦ ପ୍ରଜା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦାଡ଼ରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ-ଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ମଙ୍ଗରାଜେ କାହାର ଉପରେ ନୁଲମ କଲେ ସେ ଯଦି ବୋହୂ ଝିଅ ପଠାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କାନରେ ଦୁଃଖ କଥାଟା ବଜାଇ ପାରିଲା ତେବେ ତ ବସ୍ । ସେଥି ସକାଶେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରୁ ଡେର ଗାଳି ଗଞ୍ଜିଣା ଶୁଣିବାକୁ ହୁଏ । ତମ୍ପା ଟାହୁଲି ମାହୁଲି କେତେ କଥା କହେ; ମାତ୍ର ସାଆନ୍ତାଣୀ ତେତେବେଳେ କାଲୁଣୀ । କାନ୍ଦ'ର ଉପକାର କରି-ପାରିଲେ କୋଟିନିଧି ପାନ୍ତି । ଶିବୁ ପଣ୍ଡିତେ ସାଧୁ-ଭାଷାରେ କହନ୍ତି, ‘ସାଆନ୍ତାଣୀ ଦୟା, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୁଣାବଳୀର ମୂର୍ତ୍ତିମଣି ଦେବା ।’

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱଭାବ ଥିଲା, ସେଟି ଦୋଷ କି ଗୁଣ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥିର କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ବୁଝନ୍ତୁ । ପାଞ୍ଚଟା କଥା ଯୋଡ଼ି ରଙ୍ଗଭଙ୍ଗ କରି କହିବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା, ପୁଣି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଏତେ ଧୀର ଯେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଲୋକେ କେଉଁ ତାଙ୍କର ଭୂଷ୍ଟ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ସାଆନ୍ତା ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପୋଇଲ ବା ଚାକର ଉପରେ ରାଗି ତଳି ହେଲେ ବା ମାରିବାକୁ ବସିଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କିଛି ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ମଝିରେ ପଶିଯାନ୍ତି ଏବଂ ବିବିଧ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ରାଗଟା ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଉପର ଦେଇ ଚାଲିଯାଏ । ପରପାଇଁ, ବିଶେଷରେ ଦୋଷୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ମିଥ୍ୟା କଥା କହିବା ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଅପରାଧ ସକାଶେ ଆପେ ଲୁଚିବ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ଆଜିଯାଏ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ବଦଳି ନ ଥିଲା । ‘ସ୍ୱଭାବୋ ନୈବ

ମୁଖ୍ୟତଃ ।’ ଦୋଷୀ ହେଉ ବା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହେଉ, କାହାର କିଛି ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ସେ କାନ୍ଦି ପକାଉଥିଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପୋଇଲି ମଧ୍ୟରେ ବା ବୋହୂ ବୋହୂ ମଧ୍ୟରେ କଳ ହେଲେ ସେ ପ୍ରାୟ ଦୁବଳ ପଟ ଧରି ରୁଲିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଏଇଟା ଅବଶ୍ୟ ପକ୍ଷପାତିତାର ଚିହ୍ନ । ବୁଝି ସମଜ ପକ୍ଷ ଧରିବାକୁ ହୁଏ, ତାଙ୍କଠାରେ ଏ ଗୁଣର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ ଥିଲା ।

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦୋଷ ଥିଲା— ଅବଶ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦୋଷ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ସାଆନ୍ତେ ସେଥିସକାଶେ ଚିରକାଳ ବିରକ୍ତ । ତାଙ୍କର ଘରକରଣୀ ବୁଦ୍ଧି ଜଡ଼ସ୍ୱଭାବ ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା ପଇସା ଯେ କି ମହାମୁଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥ, ସେ ତାହା ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଖୋଜନ୍ତି ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ହାତପେଠ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଦି ଦେବୀର ଦୁଇ ଅଣା ଚାରିଅଣା ପଇସା, ଟଙ୍କାଟିଏ ସୁକଟିଏ ହାତରେ ପଡ଼ିଯାଏ, ଧାନଉଷୁଆଁ ହାଣ୍ଡି ତଳେ, ନୋହିଲେ କୁଣ୍ଡାହାଣ୍ଡି ତଳେ ଉଗାଡ଼ି ପକାନ୍ତି, ନୋହିଲେ ରୁଲି ବାଡ଼ିରେ ଖୋସି ଦିଅନ୍ତି । ଗାଁର କାହାର ହିଅ ଶାଶୁଘର ଯିବାବେଳେ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ କମ୍ପା ଥୋପ ଯୋଡ଼ାଏ କମ୍ପା ଭୁଜା ଉଠୁଡ଼ା ଦୁଇ ମାଣ ମୁକୁନ୍ଦା ହାତରେ କଣାଇ ଦିଅନ୍ତି କମ୍ପା କାହାର ଘରେ ଖାଇବାର ନ ଥିଲେ ତାହା ଭାଗ୍ୟରେ ପଡ଼େ । ଏପରି ଦେବୀର ଶୁଣାଯାଏ; କିନ୍ତୁ କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଦୋଷ ଥାଉ ବା ଗୁଣ ଥାଉ, ଘରଠାରୁ ବାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ହାୟ ହାୟ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ କାନ୍ଦୁ ନାହିଁ ଜଣେ । ମୁକୁନ୍ଦା ହଳିଆ ପାକୁଆ ପାଟିଟା ଆ କରି ଆଖି ବୁଜି ମାଂସଶୂନ୍ୟ ଡେଙ୍କା ହାଡ଼ିଆ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ଲମ୍ବାଇଦେଇ ବାଡ଼ିକୁ ଆଉଜି ବସିପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।

ମୁକୁନ୍ଦାର ଭିନ୍ନ କୁଳରେ କେହି ଥିବାର ଜଣା ନାହିଁ । ତାହାର ବୟସ, ଜାତି, କୁଳ, ଗୁଣ ଗ୍ରାମର କଥା କଣ ଶୁଣିବେ ? ହଳିଆ ବାପୁଡ଼ା କଥା କିଏ ପଚାରେ ? ସେ ନିଜେ କହେ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଦାଈକୁ ଡାକିବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ତାହା କୋଳରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏଡ଼େଟିଏ, ବାପଘରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସିଅଛି । ହାଉଡ଼ା କଥା ହାଉଡ଼ା ମା ଜାଣେ, କେବଳ ମୁକୁନ୍ଦା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝୁଥିଲା । କୌଣସି କଥାରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ମନୋଦୁଃଖ କଲେ ମୁକୁନ୍ଦା ଆସି ଜଳ ଜଳ କରି ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚୁଟି ରହେ, ସାଆନ୍ତାଣୀ ତା ମୁହଁକୁ ଚୁଟି ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ଗୋଡ଼ ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ଚୁଟାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମାରବ ବକ୍ତୃତାରେ ସବୁକଥା ଛୁଡ଼େ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ସାନ୍ତୁନା ନ ପାଇ ତୁନି ହୁଅନ୍ତି । ସାଆନ୍ତାଣୀ କିଛି ମାତ୍ର ମନୋଦୁଃଖ କଲେ ଯାହା ଆଖିରୁ ଝର ଝର ହୋଇ ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ୁଥିଲା, ଆଜି ମରିପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେ କାନ୍ଦୁ ନାହିଁ । ଯାହାର ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୁଖ, ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତି, ସମସ୍ତ ଭରସା, ସମସ୍ତ ଆଶା, ସମସ୍ତ ସାନ୍ତୁନା, ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଏକସଙ୍ଗରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ, ସେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । କେବଳ ସେ ବେଳେ ବେଳେ ଫୁଁ—ଫୁଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଉଅଛି । ବୋଧହୁଏ, ସେଥି ସକାଶେ ତାହାର ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟ ଫାଟିଯାଉ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସି ଏକଧ୍ୟାନରେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଅଛନ୍ତି । ନିଷ୍ଠୁଳ, ସ୍ତବ୍ଧ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଲେତକ ବହି ଯାଉଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଆଖିରୁ କେହି କେବେ ଲେତକ ଦେଖି ନାହିଁ, ଆଜି ନୂତନ ଦେଖାଗଲା । ଲେକେ କହନ୍ତି, ସ୍ନେହ ମାୟା ମମତା ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଞା ଧର୍ମ କର୍ମ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ସେ ଭଲକରି ବୁଝିଥିଲେ, “ଟଙ୍କା ଏବ ମନୁଷ୍ୟାନାଂ ଚତୁର୍ବର୍ଗଫଳପ୍ରଦା ।” ଦିବାରସ ତାଙ୍କର ଟଙ୍କା ଥିଲା ଧାନ—ଟଙ୍କା ଥିଲା ଜ୍ଞାନ । ସେ ତୁନି ହୋଇ

ବସି ଶୁଣିବାର ଅନେକ ଥର ଦେଖାଯାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ବାହାରୁଥାଏ । ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭଜାତ ଉତ୍ତଳ ତରଙ୍ଗମାଳା ବେଳାଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଲୀନ ହୋଇଗଲା ପରି ହୃଦୟଜାତ ନାନା ଆଶା ନାନା ଚିନ୍ତାର ତରଙ୍ଗ ଆସି ଭ୍ରୁଲତାର ଉପରିସ୍ଥଗରେ ରେଖାକାର ଧରି ଲୀନ ହେଉଥାଏ । ଆଜି ଭାବନା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟରୂପ । ନେତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧନିମିତ୍ତ, ପ୍ରହରନୂତନ, ଅଶ୍ରୁପିଣ୍ଡ । ମଙ୍ଗରାଜ କି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସକାଶେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ? ପ୍ରିୟବତ୍ସର ବିଦ୍ୟୋଗ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ମଙ୍ଗରାଜ କି ପବନ ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରେମର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ? କାହିଁ ? ସେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ ଦୁଇଟା କଥା କହିବାର ତ କେହି କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜି ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ କମ୍ପାଇ : ଯାହାହେଉ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯେ ସେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି, ସହଜ ବିଶ୍ୱାସରେ ଆନ୍ଦୋଳନେ ଏହା ବୋଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାହାକୁ ଆଠ କଲସ ମାଡ଼ି ବେଢ଼ା ଉପରେ ବିବାହ କରି ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି, ସେ ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ, ତାହା ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ମାୟା ଥାଏ । ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ମାନବ ଧର୍ମ ଅତ୍ୟନ୍ତମ କରିବା ସହଜ-ସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମିକାର୍ଯ୍ୟର ସହଧର୍ମିଣୀ—ପ୍ରାଣାତ୍ମକ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କ ଜନନୀ, ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଏକମାତ୍ର ସମସ୍ତାଶ୍ରୟୀ, ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ରୋଗରେ ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରଣୀ, ବିପଦରେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶତ୍ରୁର ରକ୍ଷାରେ ଧାସୀ, ଭ୍ରମେ ଯଦି ନିତାନ୍ତ ପାଗଣ ଦୁଃଖ, ତାହାର ଗୁଣଗାରମା ଅନୁଭବ କରିବାର ଶକ୍ତି ଯଦି ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରମର ନ ଥାଏ—ଜୀବନକାଳରେ ତାହାକୁ ପ୍ରେମ କରି ଅବା ନ କରି; କିନ୍ତୁ ତାହାର ବିଚ୍ଛେଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅବଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଉ ସାଧୀ ସଜରସା ପତିପ୍ରସ୍ତୁତା, ଧାର୍ମିକା ସ୍ତ୍ରୀର ଗୁଣଗାରମା ଯେଉଁ ଲୋକ ଥରେ ମାତ୍ର ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି, ତାହାର ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯେ କରୁଥାଏ ଅସହ୍ୟ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା

କରିବାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ । ତାହା ସ୍ତ୍ରୀ-ବିଦ୍ୟୋଗବିଧିର ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରେ । ନାଗ ସର୍ପ ଯାହାକୁ ଦଂଶନ କରିଅଛି, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାଣେ, କଥାରେ ଗୁଝାଇବାର କଥା ନୁହେଁ । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣେ, ଶୋଣିତବାହିନୀ ଶିର ସମସ୍ତ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇ ତାହାର ହୃଦୟିଣ୍ଡ ଶୁଷ୍କଭାବରେ ପଡ଼ିଅଛି, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଧ କରେ ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସମସ୍ତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ମଧୁରମା, ସମସ୍ତ ସୁସ୍ୱର ସୁଗନ୍ଧ, ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତର ତାନଲହରୀ, ସମସ୍ତ ପବନତା ଚିତାଗିରିରେ ଦରଧୁତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ସେ ଆପଣାକୁ ମୃତ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବିତ, ଜୀବିତ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ମୃତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜୀବନକ୍ଷେପରେ ଦୁଇଗୋଟି ନୟା ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତଳତରଙ୍ଗମୟୀ ସର୍ପକୁନ୍ଦୀରସଙ୍କୁଳା କୁଳପ୍ଳାବନା ଚର୍ମଶୃଙ୍ଖା, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟପ୍ରୋତା ପୃତସଲିଳା କୁଳପାବନା ଫଲ୍ଗୁ । ହୃଦୟ ମଙ୍ଗରାଜେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଫଲ୍ଗୁ ଚରକାଳ ନିମନ୍ତେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲା । ମଦ୍ୟପର ସମ୍ମୁଖରେ ଗିନାଏ ଜଳ, ଗିନାଏ ମଦର ଥୁଆଁ ହୋଇଥିଲେ ସେ ସୁର ଗିନାଟିକୁ ଅଧିକ ଆଦର କରେ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରରେ ରଖେ; ମାତ୍ର ଜଳ ଗିନାଟିର ଏକାବେଳକେ ଅଭାବ ହେଲେ ସେ ତେତେ-ବେଳେ ବୁଝିପାରେ ସୁର ଉନ୍ନାଦକାରଣୀ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜଳ ତାହାର ଜୀବନ ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆନ୍ଦୋଳନେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଓ ଅନୁତାପ ଉଭୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଦୁଃଖରେ ମନୁଷ୍ୟ କାନ୍ଦେ, ଅନୁତାପରେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ହୃଦୟର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗାର, ଅନୁତାପ ଭୂଷାବଳ । ନିଜର ଦୁଷ୍ଟତା, ନିଜର ଅଯତ୍ନ ସହିତ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ନିକଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ସେ ଅନୁତାପ କରୁଅଛନ୍ତି କି ?

ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଖ୍ୟାଘାତ ଦୁଷ୍ଟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । କାହିଁ, କେବେ ହେଲେ ସେ ତ ଅନୁତାପ କରୁଥିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କିଏ ବୋଲିପାରେ ? କ୍ଷଣ-ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟସ୍ୱଭାବ କିଏ ଜାଣେ ? ବିଶ୍ୱାସୀତା ସମନ ଉପାଦାନରେ ଜଗତରେ ସମସ୍ତ ନରନାରୀଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ରକ୍ତ, ମାଂସ, ଅସ୍ଥି, ମଳ ମୂତରେ ଯେପରି ଶରୀର ଗଠିତ; ସେହିପରି ଦୟା, ମାୟା, ସ୍ନେହ, ମମତା, ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ ନିଷ୍ଠୁରତା ପ୍ରଭୃତି ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କରେ ମନ ଗଠିତ । ସେହି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତି ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ସମାନଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଯେବେ ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ବଳବତ୍ତର ହୋଇ ସୀମା ଲଘନ-ପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରେ, ତେବେ ସେ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତା ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଏ, ତେବେବେଳେ ହୁଏତ ସେ ଦେବତା, ନଚେତ୍ ରାକ୍ଷସ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଓ ନାରାକ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିରେ ଗଠିତ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟବୃତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେବରୂପରେ ପରିଣତ କରେ ଓ ନାରାକ୍ୟ ବୃତ୍ତି ରାକ୍ଷସ କରି ପକାଏ । ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଅନ୍ୟର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆପଣାର ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କଲ, ତେବେବେଳେ ତାହାକୁ କି ଦେବତା କହିବ ନାହିଁ ? ଯେତେବେଳେ ଶୁଣ, ଜଣେ ଲୋକ କେତେ ଶତ୍ରୁ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁହତ୍ୟା କଲ, ମିଳାଇ ଦେଖ, ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ରାକ୍ଷସ ସହିତ ତାହାର ମେଳ ହେଉଅଛି କି ନା ? ମାତ୍ର ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱବତର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ମନର ମୂଳ ଉପାଦାନ ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟମୟ । କୋଟି କୋଟି ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣକ ରୂପ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ରୂପର ମିଳନ ନାହିଁ, ମାନସ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ।

କାହାର କାହାର କୌଣସି ଚିତ୍ରବୃତ୍ତି ବଳବତ୍ତୀ, କାହାର ଦୁର୍ବଳା, କାହାର କାହାର ଚରମଦ୍ରୁତି । ସମୟବିଶେଷରେ ଘଟନାଚକ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନିନ୍ଦିତା-ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ଜାଗରିତ ହୋଇ ଉଠିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମଦ୍ୟପ ଦୁର୍ଗନ୍ଧର ଜଗାଇ ମାଧାଇ ପରମବୈଷ୍ଣବ ହେବେ; କିଏ ଜାଣିଥିଲା ? ଆଉ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବରୀ ଅତ୍ୟାଚାର ପାଉଳ ଆଜି ପୂଜନୀୟ ମହର୍ଷିପଦବୀ । ଗାଧନନ୍ଦନ ରାଜର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯୁଗ-ବ୍ୟାପୀ ତପସ୍ୟା ତତୋଽଧିକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠା ମେନକାର ନିମେଷ ମାତ୍ର ଅପାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଟଳିଗଲା । ବିଶେଷ ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରି ଦେଖ, ଏପରି ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନର ମୂଳ କାରଣ ଘଟନା ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗ ଭଗବାନ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମହାବାକ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଫୁରଣ ରଖିବାର ଉଚିତ —

“କ୍ଷଣମିଦ୍ର ସଜ୍ଜନସଂଗତଃକରା
ଭବତି ଭବାଣ୍ଡିବତରଣେ ନୌକା ।”

ସନାତନ ବ୍ରହ୍ମଧର୍ମର ଉପଦେଶ—ତୁମ୍ଭେ ପାପକୁ ଦୃଶାକର, ପାପୀକୁ ଦୃଶାକର ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ବୃତ୍ତିର ବଶମ୍ବଦ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଅନୁତାପ କରେ, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ସେହି ବୃତ୍ତି ଆଜି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠି ନାହିଁ, ଏ କଥା କିଏ କହିପାରେ ? ଆନ୍ଦେମାନେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନୋହୁଁ, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ମନର ଭାବ କିପରି ଜାଣିବୁଁ ? ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ ଏବଂ ଅନୁତାପ ଯୁଗେତ୍ କିପରି ତାହାଙ୍କ ମନକୁ ବଶୀଭୂତ କରି କଣ୍ଠରୋଧ ଏବଂ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ଝୁନିଏ କରି ପକାଉଅଛି, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଜଡ଼ା ଯେପରି କଥା କହି ନ ପାରି ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲାଇ ଆପଣା ମନ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ଆନ୍ଦେମାନେ ସେହିପରି ଏଣୁ କେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲୁଁ ।

ହେ ପାଠକ ଅବଧାନ, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ଏତିକି ହେଉ, ଦେବଦୁଇ ଅହିଅ ନାଗର ବାଜଲୁଣି, ଶୁଭକଉଡ଼ି ଗୋଟାଇ ନେଇ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ରଖିବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମରୁ ଯୁଲକ୍ଷଣୀ ଅହିଅ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି, ଏତିକି ହେଉ ।

‘ହରି ହରି ବୋଲି ମନ ।’

— — —

-୧୯-

ପୁଲିଶ ତଦାରଖୀ

ପ୍ରତିଦିନ ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ଯେପରି ରାତି ପାହେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପାହୁଅଛି; କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନାହିଁ । ମେଘଟା ଝରଝର ଫର ଫର କରୁଥିଲା । ‘ସକାଳ ମେଘ ମେଘ ନୁହେଁ, ସକାଳ କୁଣିଆ କୁଣିଆ ନୁହେଁ ।’ ଆକାଶଟା ଟିକିଏ ସଫା ହୋଇଗଲାଣି, ବସ୍ତ୍ରବସ୍ତ୍ର କାମ ସରିଛି, କେହି ବଳବାଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ନାହିଁ । କେହି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ବାଟଣା ବାଟୁଛି, କେହି ଗୁହାଳ କଢ଼ାରେ ଲାଗିଛି, କେହି କେହି ଝାମ୍ପିଟାଏ ମୁଣ୍ଡେଇ ହାତରେ ଦଉଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଦା’ଟାଏ ଧରି କାହାଳୀଟାଏ ଓଟାରି ଓଟାରି ବାହୁଙ୍ଗିଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଘାସ କାଟିବାକୁ ବାହାରୁଅଛି, କେହି ପିଢ଼ାରେ ଚଢ଼ି କଖାରୁଡ଼ିଙ୍କ ସଲଖି ଦେଉଅଛି, ଘରେ ଲୁଣ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ହରି ପୁହାଣ ବିବିଧ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ଆପଣା ଭାସ୍ୟାର ଅପରିମିତ ବ୍ୟୟୁର୍ଣ୍ଣାଳତା ସାବ୍ୟସ୍ତ କରୁଅଛି । ମାଇକିନିଆମାନେ ବାସିପାଇଟି ସାରି ବାଡ଼ି ପୋଖରୀକୁ ବାହାରଲେଣି । ଚନ୍ଦ୍ରୀସାଇଟା ଝୁମ୍—ଦୁମ୍, ଝୁମ୍—ଦୁମ୍ ଶବ୍ଦରେ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଅଛି, ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀ-ମାନେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଖଡ଼ର ଖଡ଼ର କରି ନଟେଇ ବୁଲାଇ ପକାଉଅଛନ୍ତି । ବେଳ ଅନ୍ଧାଜ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଦଣ୍ଡେ ଦୁଇଦଣ୍ଡ ବେଣି, ଶାମ ସାହୁ ଘର ହଳିଆ ଗୋପାଳ ସାମଲ ଝାମ୍ପିଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ କୋଡ଼ି

ଧରି ନଇଁପଡ଼ି ବଲର ହାଡ଼ ବାନ୍ଧୁଥିଲା । ବାଟପାଖିଆ ବଲ, ସାଆନ୍ତ ଘର ହଳିଆ ଦୁଷ୍ଟରୀଆ ଗୋବରା ଜେନା ଘରଆଡ଼କୁ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲୁଅଛି, ଗୋପାଳିଆ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ତାକୁ ହାତ ଟେକି ଇଶାରା କରି ପାଖକୁ ଡାକିଲା । ତାକୁ କହିଲା, “ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଭାରି କାମରେ ଯାଉଛି, ଭାରି ଗୁପ୍ତ କଥା, ତୋତେ ବିଶ୍ୱାସ ପାଏ ବୋଲି କହୁଛି ।” ତାହା କାନରେ ଭୁନି ଭୁନି କରି କ’ଣ କହିଲା । “ବୁଝି ଖବରଦାର ! ଏ କଥା ଯେମନ୍ତେ ଆଉ କାହା କାନରେ ନ ପଡ଼େ, ସାଆନ୍ତର ମନା ଅଛି ।” ଦୁଷ୍ଟରୀଆ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ମକର ଜେନା ପାଖକୁ ଭେଟିଲା, ତାହା କାନରେ ମଧ୍ୟ ଭୁନି ଭୁନି କେତେଟା କଥା କହି କଥାଟା ଗୁପ୍ତରେ ରଖିବା ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ତାହା ବାଦ ଦିନେଇ ସାହୁ, ବିନୋଦିଆ ନଟବରିଆ, ଶ୍ରୀମାମ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭୁନି ଭୁନି କହି ସେହିପରି ଗୁପ୍ତରେ ରଖିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲା । ଗୋପାଳିଆ କାମ କରିବ କଣ, ସାଉପାଖକୁ ଧାଇଁଲା—ହରି ସାହୁ କହିଲା ଶାମ ସାହୁକୁ, ହଟିଆ କହିଲା ନଟିଆକୁ, ଜେମାମା କହିଲା ଶାମାମାକୁ, ଶ୍ରୀମଣି କହିଲା କନ୍ୟାବୋହୁକୁ, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାକପାଳ କୁହାକୁହି ହେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୁନି ଭୁନି କଥା, ଗୋପନ ରଖିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପଦେଶ । କେହି କହିଲା, ଉଛୁଣି ଜମାଦାର ପହଞ୍ଚିବ, ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରତିବାଦ କରି କହିଲା, ନାହିଁ ନାହିଁ, ଝୁଣି ମାମଲ ଦାବେଗା ନିଜେ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଆସିବେ; ମାତ୍ର ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକମାନେ କହିଲେ, ଏ କି ତମ ଆମ ଘର କଥା ? କଟକରୁ ନିଜେ କୁମ୍ଭନି ପଲଟମ ଦେନ ଆସିବ, ଗାଁଲୋକେ ଯେ ବନ୍ଦା ଛନ୍ଦା ହେବେ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ, ସବ୍ୟବାଦସମ୍ମତ । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଗାଁ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ବୋହୁ ଗୁଡ଼ାକ ପାଖରେ ବୁଡ଼ିପଡ଼ି ଘରକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଲୁଗା ରୁପୁଡ଼ିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ଲୁଗା ଧଉର ଧଉର ବାଜି ଗୋଡ଼ତଳେ ଝର

ଝରହୋଇ ପାଣି ବୋହୁ ପଡ଼ୁଅଛି । ଚଞ୍ଚଳରେ ମାଠିଆ ପୁରାଇ ପାରି ନାହିଁ, ଅଧମାଠିଆଏ ପାଣି, ବେଶି ଦେଶହୁତେଶୀମାନେ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା କଲ ପରି ଘଟର ଘଟର କରି ଭାରି ଚର୍ଚ୍ଚନ କରୁଅଛି । ବେସହସ୍ତ ଅବଧାନେ ସହସା ଅନୁରାଗ ହେବାରୁ ଚୁଟ ଟୋକା-ଗୁଡ଼ାକ ଗୋହସ୍ତରେ ଭାରି ଗୋଳମାଳ କରି ଧାଁ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି । ଝାଣି ଆସାମୀକୁ ପୁଲିସ ବାନ୍ଧି ନେଇ ପରି ଗୋଟାଏ ସାନ ପିଲକୁ ବଡ଼ ଚୁଟ ଧରି ଘେନି ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ପିଲଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ବେଶି ଧାଇଁଛି ।

ଦୁଷ୍ଟରୁଆ ଫେରି ଆସି ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲା, ଗୋବରା ଜେନା ଘରେ ନାହିଁ, ସେ କାଲି ରାତିରୁ ଘରକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ହଲିଆ ପଠାଇଲେ, ତାହା ବାଦ ଆସେ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲେ, ଜଣକର ସୁଦ୍ଧା ଭେଟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଆଉ ଯାହା ଦୁଆରକୁ ଯାନ୍ତି, ତାହାର କବାଟ କଲା, ଘରେ କେହି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଘର ବାହାର ହେଉଛନ୍ତି, କାହାର ଭେଟ ନ ପାଇ କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦୁଷ୍ଟରୁଆ ହଲିଆ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗାଧରି ବାଡ଼ିପଟରେ କୁକୁର ଡାକୁଅଛି, ଯୋଡ଼ାଏ ବିଲୁଆ କିଆବଣ ଭିତରେ ପଶି ଜଳ ଜଳ କରି ଓଲଟୁ ଚାହିଁ ଭୁନିହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବେଳ ଦୁଇ ପ୍ରହର ଗଡ଼ିଗଲା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ ପୂର୍ବମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଟାଙ୍ଗଣ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଏକ ବଣାଳ ମୁଣ୍ଡି ସୁଆର ଦେଖା ଗଲେ । ସୁଆରଙ୍କ ବଣାଳଦାଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଅଛି, ଦେହରେ ଛ କଲିଆ ଭଲ ହାତ ଚପକନ୍, ମୁଣ୍ଡରେ ଜାମଦାନ ଲୁଗାର ବାଙ୍କ ଟୋପି, ଗୋଡ଼ରେ ଭଲ ପାଇଜାମା । ଘୋଡ଼ା ଠୁକ ଠୁକ କରି ମିଠା କଦମ ଚାଲୁଅଛି । ଆଗରେ ପଛରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଠେଙ୍ଗାଧରି ଚୌକିଦାର

ନସର ପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋବରା ଜେନା ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧେଇ ଧାଇଁଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦୁଆର ଆଗରେ ଗୋବରା ପଛମୁହଁ କରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ସୁଆର କହିଲେ, “ଏହି ଘର ?” ଗୋବରା ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲା, ‘ଖୋଦାବନ୍ଦ !’ ସୁଆର ଘୋଡ଼ାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ‘ବସମିଲ୍ଲା’ କହି ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ଘଡ଼ିକ ଉତ୍ତରେ ଗୋହସ୍ତଦାଣ୍ଡରେ ଆହୁରି ଏକ ଘୋଡ଼ାସୁଆରମୁଣ୍ଡି ଦେଖାଗଲା । ଘୋଡ଼ାଟି ଦଳଶିଆ ଡହ, ବୟସ ପ୍ରବାଣତାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଦେହର ପଞ୍ଜର ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ ଉପରକୁ ବାହର ପଡ଼ିଅଛି, ପଛ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଦଶ ହୋଇ ଲେମ୍ବଣୁନ୍ୟ ଦାୟାକ୍ର ହୋଇଗଲାଣି, ଖୋଲ ପଶିଯାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟା ବାହାର ପଡ଼ିଅଛି, ପିଠିରେ ଖୁଗର, ତାହା ଉପରେ ଲାଲ ବନାତର ଚୁରଜାମା । ସୁଆରଟି କିନ୍ତୁ ବଣାଳ ଶରୀର, ପୋଷାକ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ଲେକ ଭଲିଆ -- ମାଣିଆବନ୍ଦୀ ଚୁରପୁଲିଆ ଧୋତି ପିନ୍ଧା, ଦେହରେ ବନ୍ଧଲଗା ଗନ୍ଧା ମୁଣ୍ଡରେ ମଝିସିଆ ଛପୁଲିଆ ରତ୍ନମୀ ବନ୍ଧା । ଘୋଡ଼ା ପଛରେ ଜଣେ ଚୌକିଦାର ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଡାହାଣ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ବାସଙ୍ଗଛଡ଼ି ଧରି ବାଡ଼ୋଉଅଛି ଏବଂ ପାଟିରେ ଟାକରା ପୁଟାଉଅଛି । ସରସ ପାଣଟୋକା ଖଣ୍ଡେ ଝୋଟ ଦଉଡ଼ି ବାଗଡ଼ୋର ଲଗାଇ ଆଗରେ ଭଡ଼ୁଅଛି । ଘୋଡ଼ାଟା ବେଳ ଲମ୍ବ କରିଦେଇ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଟଳ ଟଳ ହୋଇ ଚାଲୁଅଛି । ଏ ସୁଆର ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ସୁଆରଙ୍କ ପରି ମଙ୍ଗରାଜ ଦୁଆର ଆଗରେ ଜଣେ ଲେକ କାନ୍ଧରେ ଦୁଇ ହାତ ଭର ଦେଇ ଓହ୍ଲାଇଁ ଓହ୍ଲାଇଁ ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଗଲେ । ଉଠି ପଡ଼ି ସେହି ଲେକ ଗାଲରେ ଠୋକରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତାଏ ମାରିଲେ - ଅର୍ଥାତ୍ ଲେକମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ସେହି ଲେକର ଅସାବଧାନତା ଏହି ପତନର କାରଣ ଅଟେ; ନୋହିଲେ ଏଠି

ପକ୍କା ସୁଆର ପଡ଼ିବାର ଦୃଶ୍ୟ । ସୁଆର ଓହ୍ଲାଇଯିବା ମାତ୍ରେ ସହସ୍ର ପିଲା ଧଉଁ ଧଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥଆଗ ଶରଧା ବାଲିରେ ଉକ୍ତ ଗଡ଼ିଗଲ ପରି ଦୋଡ଼ାଟା ଡିନି ଚାରିପଟ ଗଡ଼ିଯାଇ ଠିଆହେଲ । ଦୋଡ଼ାଟା! ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ସୁଆର ମଧ୍ୟ ଦାନ୍ତନିଷିଡ଼ି ଦେହର ସ୍ଥାନଅସ୍ଥାନର ଯାଦୁଗୁଡ଼ାକ କୁଣ୍ଡେଇ ପକେଇଲେ ।

ସେଣ୍ଟ ଇନାଏଡ଼ ହୋସେନ୍ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଜଣେ ଅଭିଜ୍ଞାନମୟ ପୁଲିସ୍ ଦାସଗୋ, ପାଣି ଇଲମରେ ଭାରି ମଜବୁତ । ଡିଡ଼ିଆ ନାଲିଏକ ଇଲମ, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଲେଖନ୍ତି ନାହିଁ, ସରକାରୀ କାଗଜରେ ପାଣି ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି । ଲିଏକଟା ହେତୁରୁ ବାରି ବରଷ ହେଲ ଏକ କଲମରେ କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ା ଥାନାରେ ଅଛନ୍ତି । ଗଲ ବରଷ କେବଳ ସଦର କଚେରି ସେରସ୍ତାଦାର ଆଉ ପେସାରଙ୍କ ପାବଣ ଫରମାସ ପହଞ୍ଚିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ଥରେ ବଦଳିର ଗୋଲମାଲ ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା । ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଓଆକଫକାର ପୁଲିସ୍ ଅମଲ । ଏହାଙ୍କ ଶିପୋର୍ଟ ପଡ଼ି ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ଭାରି ଖୁସି ଥିବାର ଚୌକିଦାରମାନଙ୍କଠାରୁ ସବଦା ଶୁଣାଯାଏ ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚେରି ମେଲରେ ପୋଲିସ୍ କଚେରି ବସିଅଛି । ଖୋଦ ଦାସଗୋ ସେଣ୍ଟ ଇନାଏଡ଼ ହୋସେନ୍ ଖଣ୍ଡେ ସତରଞ୍ଜିରେ ଦାଢ଼ି ମେଲଇ ଦେଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ଆଗ ଡାହାଣ ପାଖରେ ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ହେଁସ ଉପରେ ବିଛା ଦୋଡ଼ା ଚାରିଜାମାରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ଆଗରେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବରକଦାଜ ଗୋଲମ କାଦର ଓ ହରି ସିଂହ ଏବଂ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଚୌକିଦାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଗ୍ରେସ୍ତାର ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ନଜରବନ୍ଦରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳେ ପୋତି ଦେଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ

ଘର ଚାରିପଟି ମହାସଭା ବସିଗଲଣି, ବାହାର ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ, ଭିତର ମନୁଷ୍ୟ ବାହାରକୁ ଆସିବାକୁ ହୁକୁମ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏକତରଫ କରି ବିଆଯାଇ ଘର ଖାନଡଲସ୍ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସିନ୍ଦୁକ ପେଟେରୁ ଆଡ଼ଖର ତଲସ ହେଲା, ଧାନ ଅମାରରେ ଲୁହା ଗଜ ମାରି ତଦାରଖ ହେଲା, ଭାତହାଣ୍ଡି ଖୋଜାଗଲା, ଦୁଇ ଚାରି ଜାଗା ଖୋଜାଗଲା, ଦୁଇ ଚାରି ଜାଗା ଚାଲି ଓଲଟି ଗଲା, କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ମାଲ ଠିକଣା ହେଲା ନାହିଁ । କେବଳ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପହଡ଼ି ଘରୁ ଡିନି ଚାରି ଲମ୍ବା ରେକେ ମୋଟ ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା ବରମଦ ହେଲା । ବାଡ଼ି ପଛ ଓଲଟିଲେ ଗୋଟାଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଲସ୍ ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା ହେଁସରେ ଦୋଡ଼ା ହୋଇଥିବାର ବରମଦ ହୋଇ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରକୁ ଅଣାଗଲା । ସେହି ଲସ୍ ତନ୍ତୁଆଣି ସାରିଆର ଥିବାର ଗୋବର ଜେନା ସନାକ୍ତ କଲା । ଦାସଗୋ ଦାଢ଼ିରେ ହାତ ଗୁଲାଇ କହିଲେ, “କେଉଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ! ଅର୍ କ୍ୟା ମତଲବ ହେ—ରତନପୁର ଡୋମ୍ ଲୋକୌକା ମାମଲ ଇଆଦ ହେ କି ନାହିଁ ।” ମୁନ୍ସି କହିଲେ, “ଏକା ମାଦରେ ଶୀତ ଗଲ ବୋଲି ମଙ୍ଗରାଜେ ମନେ କରୁଥିଲେ ପର ?” ଆମ୍ବେମାନେ ଗୋପନରେ ସନ୍ଦାନ କରି ବୁଝିଲୁଁ, ରତନପୁର ଡୋମମାନଙ୍କୁ ଜେଲ କରାଇ ଦେବା ସକାଶେ ମଙ୍ଗରାଜେ ଦାସଗୋଙ୍କୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଲୁଣ୍ଠି ଯାଚିଥିଲେ, ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚ ଦେଇଥିବାରୁ ଦାସଗୋ ସେହି କଥାଟା ମନେ କରାଇ ଦେଲେ ।

ମାମଲ ତଦାରଖି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ବଶାଳ ବସ୍ତାନ ଫିଟାଇ ସେରସ୍ତା ମେଲଦେଲେ । ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଦା, ମୁହଁରେ ଶୋଲବିଣ୍ଡା ଦିଆ ଚେନବାସନର ଦୁଆତ ଆଗରେ ଥିଆଗଲା । ପାହାଡ଼ି ଗୋଟାଏ ଶରକଲମ ଶିଶୁନାଠବେଣ୍ଡିଆ ଛୁରିରେ କାଟି ଖଣ୍ଡେ ସାନ କାଗଜରେ ପରାଣା କଲେ, “ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ

ଭଦ୍ରାର କରିବେ” ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ” “ଶ୍ରୀ ବଳଦେବଜଞ୍ଜଳ ଚରଣେ ଶରଣ” “ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ” “ଶ୍ରୀ ଗ୍ରାମଦେବଜଞ୍ଜଳ ଚରଣେ ଶରଣ” ଇତ୍ୟାଦି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖି କଚେର କାମରେ ହାତ ଦେଲେ ।

ସରକାର କୁମ୍ଭୀନୀ ବାହାଦୁର ମୁଦେଇ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଜି । କଟକ ମୁଦାଲ ।

ସାରିଆ ନାମକ ଚନ୍ଦ୍ରଆଣୀକୁ ବଧ କରି ତାହା ଘରୁ ନେତ ନାମକ ଗାଈ ଏକରାଶି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାଲ ଲୁଠଭରଣ କରି ଆଣିଥିବାର ମୋକଦ୍ଦମା ।

ଗୃହ ତଲସ ହେଲା—ବରକନ୍ଦାଜ ଚୌକିଦାର-ମାନେ ଗ୍ରାମଯାକ ବୁଲି ଅସି ଖବର ଦେଲେ, ଗ୍ରାମରେ ପୁରୁଷଲୋକ ଜଣେ ନାହିଁ; କବାଟ ଫାଙ୍କରୁ ଘିଲେକମାନେ ଯେ ଜବାବ ଦେଲେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ଆଠ ପଣ ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି କୁଣ୍ଡୁଆ ଘରକୁ, ଚାରି ପଣ ଗୋରୁ ଖୋଜି, ଦୁଇ ପଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ, ଦୁଇ ପଣ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବାଧୁକ । କେବଳ ଦୁଇ ପଣ ଭଲଲୋକ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମବାସୀ ଗୃହ ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝି ଆପେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ହାଜର ନ ହେବାରୁ ଦାବୋଗା ଖପା ହୋଇ ବରକନ୍ଦାଜମାନଙ୍କୁ ଉଲ୍ଲୁ, ଗଧା, ବେକୁଫ, ନାଲିଏକ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରୁ ଗ୍ରାମଯାକ ହୁରି ହାଲର ପଡ଼ିଗଲା । ଗୁମାସ୍ତ ମାଡ଼ ଆଉ କବାଟ ଭଙ୍ଗା । ସନ୍ଧିପାତ ରୋଗୀ କତରା ଦୋଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ି ଯମକୁ ଫାଙ୍କି ଦେଇ ଦୁଇ ଦିନ ରହି ଯାଇପାରେ, ମାସ ପୁଲସକୁ ଫାଙ୍କି ଦେବ କିଏ ? ପୁରୁଷ ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ସଳଖ ସଳଖ ଘରୁ ବାହାର ଆସିଲେ । ଦୁଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିଣ ଜଣ ଗୃହାଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦୀ ହୁଅନ୍ତୁ

କରାଗଲା । ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ଦୁଇ ଜଣ ଚୌକିଦାର ହସରାଏ ଲାସ୍ ମାଇନା ସକାଶେ କଟକ ଚାଲି ଯିଆଗଲା । ମୁନସି ସାହେବ ଜେଲଖାନା କଏଦଙ୍କ ତଦ୍ଦାର ଅଡ଼େଇ ଦିଆ ହରିତାଳି କାଗଜରେ ଜବାନବନ୍ଦୀ କଲମବନ୍ଦ କରି ପକାଇଲେ । ଆପଣଙ୍କ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ସେଥିରୁ କେତେକ ଜଣ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦୀ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ—

୧ ନମ୍ବର ଗୃହ, ତରଫ ସରକାର କୁମ୍ଭୀନୀ-ବାହାଦୁର, “ମୋ ନାମ ଗୋବରା ଜେନା, ବାପର ନାମ ଗୃହୀଆ ଜେନା ମୁତୋଫା, ଜାତିରେ ପାଣ, ବୟସ ୪୫ ବର୍ଷ, ପେଶା ଗ୍ରାମର ଚୌକିଦାର । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବିଶ, ଜିଲେ । କଟକ—

ମୁଁ ମୌଜାମଜକୁର ଚୌକିଆ, ସାରାସରି ଗ୍ରାମରେ ଠିଆ ପହରା ଦିଏ । ଗଲା ରାତିରେ ପହରା ଦେବା ସମୟରେ ଅଧରାତି ଅନ୍ଧାଜ ସାରିଆ ଚନ୍ଦ୍ରଆଣୀ “ମାରି ପକାଇଲୁ, ମାରି ପକାଇଲୁ” ବୋଲି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବାଡ଼ି ପଛଆଡ଼େ ହୁରି ପକାଉଥାଏ, ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି । ତାକୁ କେହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ମାଇଲପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା, “ନା, ମୁଁ ସେ ସମୟରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।” ପୁନର୍ବାର କହିଲା, “ହଁ ହଁ ତାଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣିଅଛି । ଏହି ଗାଈ ସାରିଆର, ଏହାର ନାମ ନେତ । ଆଜକୁ ମାସେ ହେଲା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଅଗଣାରେ ବନ୍ଦା ହେବାର ଦେଖୁଅଛି । କିପରି ଏଠାକୁ ଆସିଲା ଜାଣେ ନାହିଁ ।” ପୁନର୍ବାର କହିଲା, “ମଙ୍ଗରାଜେ ବାନ୍ଧ ଆଣିଛନ୍ତି ।”

। ଏ ବାଡ଼ି ସନ୍ତକ ଗୋବରା ଜେନାର ସହ ।

୨ ନମ୍ବର ଗୃହ—ସନା ରଣା ପ୍ରଥମେ ହାଜର ହୋଇ କୌଣସି କଥା ଜାଣି ନ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ

କଲ । ଦାଃରା ସାହେବ ଭାରି ଖପା ହୋଇ ତାହାକୁ
ଗୁଟିଶାଳୀ ବୁଲାଇ ଆଣିବା ସକାଶେ ଦୁକୁମ ଦେବାରେ
ସେ ଦୁଇଜଣ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ହେପାଜାତରେ ଅଧସ୍ଥ
ବାଦ ମୁକୁଳା ବାଳ, ଧୂଳିଆ ଦେହ, ପିଠି ହାତ
ଗାଲରେ ମାଡ଼ର ଦାଗ ସହିତ ହାଜର ହୋଇ
କହିଲେ, “ହଜୁର, ମୁଁ ସବୁ ସତ କହିବି । ମୋ ନାମ
ସନା ରଣା, ବାପର ନାମ ବନା ରଣା, ଜାତ ମାଳୀ,
ବୟସ ଡରିଶ, ପେଷା ଗ୍ରାମଦେବତା ପୂଜା ଆଉ ଲୁଷ ।
ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବଣ । ଜି । କଟକ ।

ମୁଁ ସରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ; କପରି ମଲ୍ଲଜାଣେ ନାହିଁ ।
ଆଜକୁ ଅନ୍ଧାଜ ବରଷେ କି ଦେଉ ବରଷ ହେବ
ସକାଳ ଓଳି, ମଙ୍ଗରାଜେ ମୋତେ ଜଣେ ହଳିଆ
ହାତରେ ଡକାଇ ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ନିରୋଳାରେ
କହିଲେ, ‘ଦେଖ୍ ସନା, ତୋତେ ମୁଁ କହୁଛି,
ତୁ ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ସେ
କାମଟା କରିଦେଲେ ତୋତେ ଭଲ ଗଞ୍ଜର ଜମି ଦୁଇ
ମାଣ ଚଷିବକୁ ଦେବ; ଆଉ ଦୁଇଟଙ୍କା ଖଜା
ଖାଇବାକୁ ଦେବ ।’ ମୁଁ ପଚାରିଲି ‘କଣ କରିବି ?’
ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ, ‘ଏହି ଯେ ଭଗିଆ ତନ୍ତୀଅଛି- ତା
ମାଇପ ଯେ ସାରିଆ, ସେଟା ବାଅ । ପୁଅ ହେବାପାଇଁ
ପ୍ରତିଦିନ ବୁଝି ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ ।
ତୁ ଯାଇ ତାକୁ କହିବୁ, ଠାକୁରଣୀ ସ୍ବପ୍ନରେ କହିଛନ୍ତି,
ତୁ ପୂଜା ଦେ, ଠାକୁରଣୀ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆପେ କଥା
କହିବେ, ଆଉ ତୋତେ ପୁଅ ଦେବେ ।’ ମୁଁ ଯାଇ
ଦୁଇ ଡିନଥର ଭଗିଆକୁ ଆଉ ସାରିଆକୁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ
କହିବା ମାଫିକେ କହିଲି, ସେମାନେ ଭଲ କରି
ଶୁଣିଲେ, ମାସ କିଛି ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ ।
ଦିନେ ଉପର ଓଳି ଭଗିଆ ମୋତେ ତା ଦୁଆରକୁ
ଡାକ ଦେଇଲେ, କପରି ପୂଜା ହେବ, କି ଦ୍ରବ୍ୟ
ଲେଡ଼ା କେତେ ଖରଚ ହେବ, ସବୁ କଥା ପଚାରିଲ ।
ମୁଁ ତାକୁ ସବୁ ବୁଝାଇଦେଲି । ପୂଜା ଦ୍ରବ୍ୟ କଣିକା

ସକାଶେ ତା ପାଖରୁ ଦଶ ଅଣା ଦୁଇ ପାହ ପଇସା
ଅଣିଲ । ଦିନେ ଶନିବାର ସଞ୍ଜ ବାଦ୍ ମୁଁ, ମଙ୍ଗରାଜେ
ଆଉ ଜଗା ଭଣ୍ଡାରୀ, କୋଡ଼ି ଧରି ଜଣେ ହଳିଆ,
ରୁରିଜଣ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲୁଁ । ମଙ୍ଗରାଜ କହିବା
ଅନୁସରେ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଆଶ୍ୱାନ ତଳୁ ପଛ ଦିଗକୁ
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗାଡ଼ି ଖୋଲାଇଲୁ, ଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ
ଜଗା ଭଣ୍ଡାରୀ ଲୁଚି ରହିଲ, ଗାଡ଼ିମୁହଁ ଡାଳ ପକ୍ଷରେ
ଲୁଚାଇ ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ସକାଳୁ ଖବର ଦେଇ ସାରିଆ
ଆଉ ଭଗିଆକୁ ଉପାସ ରଖାଇଥିଲି, ଅଧସ୍ଥ ବେଳେ
ଗ୍ରାମ ନିସୋର ହେବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକିଆଣି ପୂଜା
କଲି, ଭୋଗ ଲଗାଇ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଅନେକ ଜଣାଣ
କଲି । ମୋ କହିବା ଅନୁସାରେ ସାରିଆ ଏବଂ ଭଗିଆ
ବେକରେ ଲୁଗା ପକାଇ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଠାକୁରଣୀ ଆଗରେ
ଧାରଣା ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଆହୁରି ଜଣାଣ କରି କହିଲି,
‘ମା ମଙ୍ଗଳା ! ସାରିଆକୁ ଆପେ ବର ଦିଅ, ସେ
ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ତୁମର ସେବା କରୁଅଛି, ଅନେକ
ଲୋକଙ୍କୁ ବର ଦେଲଣି, ଏମାନଙ୍କୁ ବର ଦିଅ ।’ ଜଗା
ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ଜବାବ ଦେଲା, ‘ଆଲୋ ସାରିଆ, ତୁ
ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ମୋର ପୂଜା କରୁଛୁ, ପ୍ରତିଦିନ
ଗାଧୋଇ ଯିବାବେଳେ ମୋତେ ଜୁହାର ହୋଇ
ଯାଉ, ଯାଣି ତଳାଏ ଦେଉ, ମୁଁ ସେ ପାଣି ପାଏଁ,
ତୋତେ ବର ଦେଉଛି, ତୋର ଡିନ ଗୋଟି ପୁଅ
ହେବ, ଆଉ ତୋହର ଡେର ଟଙ୍କା ସୁନା ହେବ,
ତୁ ମୋହର ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ଦେ । କାଲି ବଡ଼
ସକାଳେ ଅଧୁଆ ମୁହଁରେ ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ତନ୍ତୀତୋଠକୁ
ଆସିବ, ମୋ ପୂଜା ମନ୍ଦାରମୂଳ ଯେଉଁଠାରେ
ପଡ଼ିଥିବ, ତା ତଳେ ଖୋଳିବୁ, ଯାହା ପାଇବୁ
ଦରେ ନେଇ ରଖିବୁ, ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜା କରିବୁ, ତୋତେ
ସେହିପରି ଥଳ ଥଳ ଦେବ । ମୋ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନିଲେ
ଭଗିଆ ବେକ ମୋଡ଼ିଦେବ ।’ ସାରିଆ ଭଗିଆ
ଦୁଇଜଣ ଶୁଣି ଡରରେ ଧରୁଥାନ୍ତି, କିଛି କଥା କହି
ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ପୂଜା ସାରି ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି

ଭୋଗ ଦେଇ ଘରେ ଛୁଡ଼ି ଆସିଲି, ବାକି ଭୋଗକୁ ବାନ୍ଧିଲି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଆସିବା ବାଦ୍ ଜଗା ହସି ହସି ଗାଡ଼ରୁ ବାହାର ଆସିଲା । ଆମେ ଦୁଇଜଣ ଯାଇ ସାଆନ୍ତେ ଦେଇଥିବା ଗୋଟିଏ ମୋହର ତୋଠ ପାଖରେ ଗୋଟି ତାହା ଉପରେ ମନ୍ଦାରଫୁଲ ଥୋଇଦେଇ ଘରକୁ ଗଲୁ । ତହିଁ ଆରଦ୍ଧନ ମୁଁ ଭଗି ଦୁଆରକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୋତେ ଦେଖି ସେ ଦୁଇଜଣ କାନ୍ଦୁଣୁମାନ୍ଦୁଣୁ ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଆମେମାନେ ଦେଉଳ କିପରି ତୋଳାଇବା, ବୁଦ୍ଧି କହିଦିଅ ।’ ମୋ କହିବା ଅନୁସାରେ ତାହାର ଜମି ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପାଖରେ ବନ୍ଧନ ଦେଇ ଟଙ୍କା ନେଲେ । ସରକାରରୁ ଜମାଦାର ଆସି ଭଗିଆ ଘର ଭୁକ୍ତିଲେ, ଜମାଦାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ତାହାର ସବୁ ଜନସ ବୋହି ଦେନିଗଲେ । ଘର ଭଙ୍ଗାଗଲା ଦିନଠାରୁ ଭଗିଆ ବାସ୍ତା ହୋଇ ଗାଁରେ ବୁଲୁଅଛି, ସାରିଆ ସାତ ଆଠ ଦିନ ହେଲେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ବସି କାନ୍ଦୁ ଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲୁ—“ମଙ୍ଗରାଜ ଭଗିଆକୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କେବଳ ତମସୁନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରିବା ସକାଶେ କଟକକୁ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ସାରିଆ ସକାଶେ ଖଣ୍ଡେ ଶତ୍ରୀ କଣ ଦେଇଥିଲେ, ମୁଁ ଜାଣେ । ଦେଉଳ ତୋଳିବା ସକାଶେ କୋଡ଼ିଏ ଶଗଡ଼ ଅଢାଜ ପଥର ମଙ୍ଗରାଜେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନିକଟରେ ପକାଇଅଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜ ସେହିଦିନ ମୋତେ ଚାରିଅଣା ପଇସା ଦେଇଥିଲେ, ଅଉ କିଛି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଡରରେ ମାଗେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

(ଦସ୍ତଖତ) ସନା ରଣା ।

୩ ନମ୍ବର ଗ୍ରନ୍ଥା—“ମୋ ନାମ ମରୁଆ, ବାପର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚିହାଡ଼ୀ, ଜାତ ଗ୍ରାସୁଣ, ବୟସ ଜଣା ନାହିଁ, ସାଃ ହାଲ—ଗୋବିନ୍ଦପୁର, କି—କଟକ ।

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲୁ, ସାରିଆ କି ରୋଗରେ ମଲ୍ଲ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ହେଲେ ଆମ ବାଡ଼ିଦୁଆରେ ବସିଥିଲୁ । ଦିନରାତି ଏକ ଜାଗାରେ ବସିଥାଏ, ଯାହାକୁ ଦେଖେ ଡକା ପାଡ଼େ, ‘ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ, ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ, ମୋ ନେତ, ମୋ ନେତ’—ଏତିକି କହି ଡକା ପାଡ଼ୁଥାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଗଡ଼େ, କାନ୍ଦେ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦନ୍ତି । ତମ୍ଭା ତାକୁ ତିନିଥର ଗୁଳ୍ମଣି ମାରି ତଡ଼ି ଦେଲା । ସେ ଗଲା ନାହିଁ । ସେ ଆଠ ଦିନ ହେଲେ କିଛି ଖାଇ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଆପଣା ଖାଇବା ଭାତ ଖଣ୍ଡେ କଦଳୀ ପତ୍ତରେ ତା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ସେ ଖାଏ ନାହିଁ । ଭାତ କୁକୁର ନୋହିଲେ ଗାଈ ଖାଇଯାଏ । କେବେ କେବେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବସି କୁହା ବୋଲି କଲେ ଦୁଇଗୁଣ୍ଠା ଗୁଣ୍ଠାଏ ଖାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ମଧ୍ୟ ସାତଦିନ ହେଲେ ଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ଖାଇବାକୁ କହିଲେ ସେ ଅଧିକ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ମୁଁ କିଛି କହେ ନାହିଁ । ସତ୍ତମୀ ଦିନ ଏକବାର ରାନ୍ଧି ବୁଡ଼ି ମଙ୍ଗଳାଠାକୁ ଯାଉଥିଲି, ତେତିକିବେଳେ ସାରିଆ ପାଟି କରିବାରୁ ହସସ ଭାତ ତା ପାଖରେ ବସାଇ ଦେଲେ । ତେତିକିବେଳୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଘରକୁ ଆସି ଯେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗଲା ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ତାଙ୍କର କାଳ ହେଲା ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲୁ, “ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର କି ବେମାରୀ ହୋଇଥିଲା, ଜାଣେ ନାହିଁ । ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଆଠ ଦିନ ଦିନ ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବେମାରୀ ଧରିଥିଲା । ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଦିନ ତମ୍ଭା କୁଆଡ଼େ ସୁଆର ଚଢ଼ି ଯାଉଥିଲା, ହସି ହସି ଆସି କଣ କହିଲା । ସେହିଦିନୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ବେମାରୀ ବଢ଼ିଅଛି, ରାତିରେ କିଛି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ଦିନବେଳେ ଖିଆ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ମରୁବେଳେ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସାରିଆ ଜମି ଛୁଡ଼ି ଦେବା ସକାଶେ ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଦେଉ

କହିଲେ । ସାଆନ୍ତ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ତମା ଖପା ହେବାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, ଅଳ୍ପ ଛୁଡ଼ିଦେଲେ । ମୁକୁନ୍ଦ ବଜଦ ପାଖରୁ ତାଙ୍କ ବେମାଣ ସକାଶେ ଔଷଧ ଆଣି ଦେଇଥିଲା । ସେ ଔଷଧ ଖାଇଲେ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଥୋଇଦେଲେ ।”

ସୁଆଲ ର ଜବାବଦେଲ — “ମୁଁ ମୁଁ ଆଜକୁ ଦଶ ବରଷ ହେଲା ଏହି ଘରେ ଅଛି । ମୋ ବାପଘର ପୁରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନରେ ଥିଲା । ମୋ ସ୍ବାମୀର ନାମ ଟାଗନାଥ ଡିହାଡ଼ୀ । ଶୁଣିଛି ବସ୍ତ୍ରବଳେ ମୋର ସାତ ବରଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା, ସ୍ବାମୀର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ତିନି କୋଡ଼ି ବୁଦ୍ଧ ବରଷ । ମୋ ସ୍ବାମୀ ତାଙ୍କ ଜମି ବିକି ମୋ ବାପକୁ ଆଠ କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ । ବିଭାବେଳେ ମୋ ସ୍ବାମୀର ଶ୍ଯାସ ବେମାଣ ଥିଲା । ସେହି ବେମାଣରେ ସେ ମଲେ । ମୋ ସ୍ବାମୀଘରେ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ । ନନା ଯାଇ ତାଙ୍କ ଜମି ବାଡ଼ି ବିକି ଦେଇ ମୋତେ ଘରକୁ ଘେନି ଆସିଲେ । ନନାଙ୍କ ଘରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବରଷ ରହିଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ଲଳିତା ଦାସ ବାବାଜି ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚୈତନ୍ୟ-ଚରିତାମୃତ ଶୁଣିବାକୁ ଯିବାରୁ ଭ୍ରାତ୍ମମାନେ କଲି ଲଗାଇଲେ । ମୁଁ ବୃନ୍ଦାବନ ଯିବା ସକାଶେ ବାବାଜିଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦିନେ ରାତିରେ ଫଳାଇ ଆସି କଟକ ତେଲଙ୍ଗା ବଜାରରେ ଥିଲି । ସାଆନ୍ତ ମାମଲା କରିବା ସକାଶେ କଟକ ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆସି ଏହି ଘରେ ଅଛି ।”

ଠ ଏ ମୁଦ ସନ୍ତକ ମରୁଆର ସହି ।

୪ ନମ୍ବର ଗୁହା — “ମୋ ନାମ ବାଇଧର ମହାନ୍ତି, ବାପର ନାମ ଡମରୁଧର ମହାନ୍ତି, ଜାତି କରଣି, ବୟସ ୫୭ ବରଷ, ସା: କନକପୁର, ପ୍ର: ଝଙ୍କଡ଼, ଜ: କଟକ ।

“ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ହେଲା ମୁଁ ଏହି ଫତେପୁର ସରଫ୍ ଚାଲୁକରେ ଗୁମାସ୍ତା ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ମେହମାପୁରର ଜେରାମତ ଆଲି ଜମିଦାର ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜେ କଟକବନ୍ଦକ ସୂତେ ଏହି ଜମିଦାରୀ ଫାଇଅଛନ୍ତି ।”

(ଦାରେଗା ଗୁହାଙ୍କୁ ଡେର ସୁଆଲ କଲେ, ଗୁହା ମଧ୍ୟ ଡେର ଜବାବ ଦେଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ଆନ୍ଦେମାନେ ଗୁହା ଜବାବର ସାର ସାର କେତୋଟି କଥା ବାଛି ଲେଖୁଅଛୁ ।)

ଗୁହାର ଜବାବ — “ମଙ୍ଗରାଜେ ଘରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଜମିଦାରୀ କଣି ନାହାନ୍ତି, ଜମିଦାରୀ ଅସୁଲ ଟଙ୍କାରୁ କଣିଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ପ୍ରଥମ ବରଷ ଖଜଣା ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ନେଇ ଜମିଦାର ଦଲଦାର ମିଆଁଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଦୁସରା କିସ୍ତି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିନେଇ ମେହମାପୁର ଗଲେ, ମୁଁ ସାଙ୍ଗରେ ଗଲି, ଜମିଦାରଙ୍କୁ କହିଲେ, “ପୁରୁଣା ଜମିଦାର ବାଦସିଂହ ବଂଶ ମେଲି ଲଗାଇବାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହେଲା ନାହିଁ, କଣ ହେବ ? କାଲି ନାଟବନ୍ଦୀ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ତମସୁକ ଲେଖାଇ ନେଇ ଖଜଣା ଟଙ୍କା କରଜ ଦେଲେ । ଏଣେ ଜମିଦାର କରଜ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ କଳନ୍ତର ନିଅନ୍ତି । ପ୍ରତି କିସ୍ତିରେ ଏହିପରି ହୁଏ । ଶେଷ ଥର ମଙ୍ଗରାଜେ ମୁସାହେବମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଲକ୍ଷ ଦେଇ ଅସଲ ସୁଧ ଭରଣ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ତମସୁକ ଲେଖାଇ ନେଲେ । ଦଲୁମିଆ ନିଶାରେ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ତମସୁକ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ । ମଙ୍ଗରାଜେ ଆଉ ମେହମାପୁର ନ ଯାଇ କଟକରେ ମାମଲା କରି ଜମିଦାରୀ ଦଖଲ କରିଗଲେ ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା “ହଁ, ରାଗିଆ ଚନ୍ଦ୍ରୀ-ଠାରୁ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି କଟକବାଲା କରି

ନେଇଥିଲେ । କବାଲରେ ଦେଖି ଟଙ୍କା ଲେଖା ଅଛି । ତମପୁଅ ଲେଖାଇ ମାମଲ ଖରଚ ଇତ୍ୟାଦି ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଅଛି, ପାଞ୍ଜି ଦେଖିଲେ କହିବ—(ଗୁହା ପାଞ୍ଜି ଦେଖି କହିଲ) ଗାଏ ଟ ୩୪୫୩ ୧୭୫ ।”

ଗୁହା କହିଲ—“ହଁ, ସାଆନ୍ତେ ଭଗିଆ ନାମରେ କଟକ ଅଦାଲତରେ ନାଲିଶ କରିଥିଲେ । ମଙ୍ଗଳମାର ଏକଲନାମା, ଉତ୍ତରୀୟ ପରୁଆନା, ନିଲମି ଇସ୍ତାହାର, ସବୁ ମୋ ପାଖରେ ଅଛି, ଭଗିଆକୁ କିଛି ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ । ଅଦାଲତର ପିଆଦା ଅସି ସାଆନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବକସିସ୍ ନେଇ ମୋ ପାଖରୁ ରସିଦ ଲେଖାଇ ନେଇ ଚାଲିଯାଏ । ସାରିଆ କପରି ମଲ, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏହି ଗାଈଟା ଭଗିଆର ।”

(ସ୍ଵାକ୍ଷର) ବାଇଧର ମହାନ୍ତି

* ନମ୍ବର ଗୁହା—“ମୋ ନାମ ଚମ୍ପା; ବାପର ନାମ ଜଣା ନାହିଁ, ଜାତି ଏହି ଘର ମନୁଷ୍ୟ, ସାଃ ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ଜଃ କଟକ—ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ, ତା ଘର ଏ ଗାଁରେ ନୁହେଁ, ସେ ଆମ ଦୁଆରେ ମରି ନାହିଁ, ଆଉ କୁଆଡ଼େ ମରିଯାଇ ଆମ ଦୁଆରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାକୁ ଜର ହୋଇଥିଲା, ମରିଗଲା । ଆମ ସାଆନ୍ତ ତାକୁ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତ ବଡ଼ ଭଲଲେକ, ହଲିଲ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତାଣୀକୁ ଜର ହୋଇଥିଲା, ସେ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କପାଇଁ ମୁଁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଖାଉନାହିଁ । ତେର କାନ୍ଦୁଛି । (ଗୁହା କନ୍ଦି ବସିଲା, ଦାରେଗା ଧମକ୍ ଦେବାରୁ ଚୁନି ହେଲା) ଏହି ଗାଈଟା ଆମର ଘର ବାହୁରୁ, ପୁନବାର କହିଲ—ସାରିଆକୁ ଟଙ୍କାଦେଇ କଣିଛି ।”

ଠ । ଏ ମୁଦ ସନ୍ତକ ମୋର ସହି ।

ଅଧିକ ରାତି ହେବାରୁ କଟେରି ବନ୍ଦ ହେଲା । ଦାରେଗା, ମୁନ୍ସି, ଚୌକିଦାର, ଗୋବରା ଜେନା

ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଉପଯୁକ୍ତି ଗୁହା ଠିକଣା କରାଯାଇ ତହିଁ ପର ଦିନ ପୁନବାର ସାକ୍ଷୀ ଜବାନବନ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

୬ ନମ୍ବର ସାକ୍ଷୀ—“ମୋ ନାମ ବନା ଜେନା, ବାପର ନାମ ଦନା ଜେନା, ଜାତି ପାଣ, ବୟସ ୮, ପେଷା ହଳିଆଗିରା । ସା । ମନ୍ଦାମପୁର । । ପ୍ର । ବାଲୁ-ବିଶି । ଜ । କଟକ—ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ । ତା ଦୁଆରକୁ ତେର ଥର ଯାଇଛି । ତା ଘର ସଉତୁଣିଆ । ମୋ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିରେ ନା ନା ପାଣସାଇରେ । ପୁନବାର କହିଲ । ନା ନା ଏହି ଗ୍ରାମରେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ହେଲା ତାହାକୁ ଧରି ଆଣି ବାଡ଼େଇ-ଥିଲେ । ଏହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ବାଡ଼ଉଥିଲେ । (ସାକ୍ଷୀ ବାଡ଼ ଦେଖାଇଦେଲା) ଗଲା ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ଅଧରାତି ବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ବାଡ଼ଉଥିଲେ, ଦେଖିଅଛି । ସାରିଆ ପିଠିରେ କୋଡ଼ିଏ ପାହାର ବାଡ଼େଇଲେ । ମୁଁ ସାଉଁଦର ଗୋରୁ ଖୋଜି ଆସିଥିଲି । ମୋ ଘର ଏଠାକୁ ଦୁଇକୋଶ ବାଟ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋହର ତଳବର ନାହିଁ । ଗୋବରା ଜେନା ଚୌକିଆ ମୋ ଭଣୋଇ ନୁହେ ।”

। ଏ ବାଡ଼ି ସନ୍ତକ ବନା ଜେନାର ସହି ।

୭ ନମ୍ବର ଗୁହା—“ମୋ ନାମ ଧକେଇ ଜେନା, ବାପର ନାମ ନାଙ୍ଗୁଡ଼ ଜେନା, ଜାତି ପାଣ, ବୟସ ଜଣା ନାହିଁ, ପେଷା ହଳିଆଗିରା । ସା । ରାଇପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବିଶି । ଜ । କଟକ ।

ଗଲା ନବମୀ ଦିନ ଅଧରାତି ବେଳେ ମୁଦାଲ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ଏହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ସାରିଆକୁ ବାଡ଼ଉ ଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଅଛି । ମୁଁ ଲୁଣ କଣିବାକୁ ଦୋକାନକୁ ଆସିଥିଲି । ରାତି ହୋଇଯିବାରୁ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଥିଲି । ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାରୁ ମୁଁ

ଦୋକାନ ଚାଲି ଉପରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲ ।
ପୁନର୍ବାର କହିଲ, ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
ପିତାରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲ, ଦିଶୁଥିଲ । ମୁଁ ଏହି ଗାଈକୁ
ଚାହିଁ, ନିଜେ ଡେଇଁ ଥର ଦୁଇଁଛି । ଏ ଗାଈର ନାମ
ବଉଳା, ଏ ଗାଈ ଭାରିଆ ଚନ୍ଦ୍ରୀର । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ
ତା ଘରୁ ଚୋରି କରି ଆଣିଅଛି, ସିନ୍ଧ କରି ଚୋରି କରି
ଆଣିଛନ୍ତି ।”

ମୁଦାଲର ପୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା—“ଗୋବରା
ଜେନା ମୋ ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ ଭଉଁଡ଼ । ସେ ମୋତେ
ଡାକ ଆଣି ନାହିଁ । ମୁଁ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେବା ସଙ୍ଗରେ
ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ଆସିଅଛି । ସେ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ
ଦିଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଘରୁ ଚୁଡ଼ା ଚୁଡ଼ଳ ବାନ୍ଧି ଆଣିଅଛି ।
ନବମ ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ କି ବାଇଶ ଦିନ ହେଲା
ଗଲାଣି । ଆଜି ତିଥି କଣ, ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ ।”

। ଏହି ବାଡ଼ି ସନ୍ତକ ଧକେଇଜେନାର ସହ ।

ନିମ୍ନର ଗୁଡ଼ା —“ମୋ ନାମ ଖଡ଼ୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ବାପର
ନାମ ନିତା ଚନ୍ଦ୍ର । ଜାତି ଚନ୍ଦ୍ରୀ, ବୟସ ୩୮, ପେଷା
ଲୁଗା ବୁଣା, ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ଜିଲ୍ଲା କଟକ ।

ଏ ଗାଈ ଭାରିଆର ଜାଣେ । ଭାରିଆ ମୋ ପଡ଼ିଶା ।
ଯେଉଁ ଦିନ ସରକାରୀ ଜମାଦାର ଆସି ଭାରିଆ ଘର
ଭିଜାଇ ଦେଲେ, ସେହିଦିନ ମଙ୍ଗରାଜେ ଗାଈ ବାନ୍ଧି
ଆଣି ଉଆସରେ ରଖିଅଛନ୍ତି । କି ସକାଶେ ଗାଈ ବାନ୍ଧି
ଆଣିଲେ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ହଳିଆ-
ମାନେ ଯାଇ ଭାରିଆ ଘର ଭିଜି ପକାଇଲେ, ଘରର
ସବୁ ଜନସ ବୋହୁ ଆଣିଲେ । ଭାରିଆ, ସରାଆ
ଦୁଇଜଣ ଡାକାଗାଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ସରକାରୀ
ଜମାଦାର ଆସିଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କବାଟ କଲି-
ଦେଇ ଘରେ ଲୁଚିଥିଲୁଁ । ମୁଁ କବାଟ କଲିଦେଇ
ଜଳାରେ ଅନାଇ ଥାଏ । ଚଉକିଆ ଗୋବରା ଜେନା

ମୋତେ ଡାକୁଥାଏ । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି ନାହିଁ ।
ମୋ ଭାସୋ ଜବାବ ଦେଲା, ମୁଁ ଘରେ ନ ଥିବାର
କହିଲି ।”

()—ଡକି ସନ୍ତକ ଖଡ଼ୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ସହ ।

ଜବାବ ଅସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ—ପିତାର
ନାମ ଧନା ନାୟକ, ଜାତି ଖଣ୍ଡାୟତ, ବୟସ ୫୨,
ପେଷା ଜମିଦାର । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । କି । କଟକ ।

ଜବାବ ଦେଲା—“ମୁଁ ସାରାଆକୁ ମାରି ନାହିଁ ।
ଭାରିଆ ମୋ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା କରୁନ ନେଇଥିଲା, ନାଲିଶ
କରି ତାହାର ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଡକି କରି
ନେଇଅଛି, ମୋକଦ୍ଦମା ଖର୍ଚ୍ଚାକୁ ତାହାର ଗାଈ
ନେଇଅଛି ।”

(ସୁକ୍ଷର) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ବାୟା ସେଠାରେ
ପହଞ୍ଚିଲା । ଅନ୍ଧାରେ ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣ୍ଡା କନା ଗୁଡ଼ାଇଅଛି;
ମୁଣ୍ଡିବାଳ ମୁକୁଳା, ଦେହଯାକ ଧୂଳି କାଦୁଅ, ହାତରେ
ଗୋଟିଏ ବାଜେ ହାଣ୍ଡି ଧରିଅଛି, ଖୁବ୍ ନାଚିଲା, ସାରାଆ
ସାରାଆ ବୋଲି ଗୀତ ଗାଇଲା । ତାକୁ ଦେଖି ଗାଁ,
ଲୋକମାନେ ହାହାକାର କରି କହିଲେ, “ଆରେ
ଭାରିଆତୋ କପାଳରେ ଏହା ଥିଲା ।” ମଙ୍ଗରାଜ ଉପରେ
ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ବାୟା ତାକୁ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଧାଇଁଲା ।
ଚଉକିଆମାନେ ତାକୁ ଧରି ପକାଇଲେ; ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି
ଦାସେଗାଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ ।

ଦାସେଗା ମାମଲା ତଦାରଖୀ ତେମ କଲେ;
ବସିଣ ଜଣ ଗୁଡ଼ାର ଜମାନବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲା । ସେଥି-
ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଜଣ ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ବାହାଲ ରଖି ଆଉ ଆଉ
ଲୋକମାନଙ୍କୁ ରୋକ୍ଷୋତ୍ ଦେଲେ ।

ଆସାମୀ ଚଲାଣି ।

ବେଳ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ମଙ୍ଗରାଜ ଚଲାଣି
ହେଲେ । ହାତରେ ହାତକଡ଼ି, ଚୌକିଆ ବରକହାଜ

ଦେଖିଛନ୍ତି, ମଧ୍ୟରେ ମଙ୍ଗରାଜ ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଗାମୁଛା ପକାଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ରୁଲିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଲୋକମାନେ ଯାହାକାଳୀ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରୁହିଁ ଅଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଦାସେଗା, ପଛରେ ମୁନସି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଗ୍ରାମର କେହି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଥିଲେ କି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭମାନେ ଠିକ୍ କହିବାକୁ ଅସମ । କେବଳ ଚମ୍ପା “ମୋ ସାଆନ୍ତ, ମୋ ସାଆନ୍ତ, ମୋ ସାଆନ୍ତକୁ କାହିଁ ଦେଖିଯାଉ, ମୋ ସାଆନ୍ତେ” ଇତ୍ୟାଦି କରୁଣ ରାଗିଣୀରେ ଡକା ପାଡ଼ି ଧାଇଁଥିବା ବେଳେ ବାଟ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ ପଛକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦୁଇ ଡିନି ଥର ଫେରି ଯିବାକୁ କହିଲେ । ଦାସେଗା ମୁନସି ଦିକୁଦାର ହେଲେଣି, ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ଅଥୟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏହିପରି ଦୁଇ କୋଣ ଯାଇ ସାଆନ୍ତକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, “ଗନ୍ତାଘର ଜନସମୁଦାୟ ଉଇ ଧରିଯିବେ, ମୁଖା ଖାଇଯିବେ, କଣ ହେବ ?” ମଙ୍ଗରାଜେ ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଦୁଇଟା ନଳୀକଣ୍ଠ ତା ହାତରେ ଦେଇ କହିଲେ, “ସବୁ ସାବଧାନରେ ରଖିବୁ, କିଛି ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନାହିଁ ।” ଚମ୍ପା କହି ଦୁଇଟା ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ ଅଗ୍ନିରେ ଖୋସି ଦେଇ କହିଲେ, ଆପଣ ‘ଠା’ରେ ବସୁଥିବେ, ଓପାସ ରହିବେ ନାହିଁ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ଭଣ୍ଡାରୀ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଥିଲେ । ଦୁଇଜଣ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ବାହୁଡ଼ିବା ସମୟରେ ଚମ୍ପାର କାନ୍ଦଣା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ଦାସେଗା ସାହେବ ଥାନାରେ ପହଞ୍ଚି ଗୁଡ଼ା ଜମାନବନ୍ଦୀ ସମସ୍ତ ପୁନଃବାର ଥରେ ଶୁଣି ମୁନସିଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ କାଟକୁଟ କରି ଗୁଡ଼ାମାନଙ୍କୁ ସଦୁପଦେଶ ଦେଲେ । ତାହା ବାଦ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ଆସାମୀକୁ କଟକ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରକୁ ଚାଲିଗଲା ଦେଲେ । ଆମ୍ଭମାନେ ଦାସେଗାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ସରମୋହର ନକଲ ହାସଲ କରିଅଛୁ । ଆପଣଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ଦାସେଗା ରିପୋର୍ଟର ନକଲ ।

ଧର୍ମାବତାର,

ଚଳିତ ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ତିନି ତାରିଖ ସ୍ତେର ଅଠବତେ ଅସାଧୀନ ଆପଣା ଏଲ୍‌କା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା କବିର ଜାଗାରେ ବସି ସରକାରୀ କାମ ଅଞ୍ଜାମ କରୁଥିବା ହାଲତ — ମୁନସି ଚନ୍ଦ୍ରର ଦାସ ବନ୍ଦା ଡାହାଣ ପାଖରେ ବସି ସେକନ ଡାଇରୀ କଲମବନ୍ଦ କରୁଥିବା ହାଲତ — ବରକନ୍ଦାଜ ଗୋଲ୍‌ମ କାଦର ଓ ହରି ସିଂ ଆପଣା ପହରାରେ ମୁତୟନ ଥିବା ହାଲତ — ଅସ ଥାନା ଏଲ୍‌କା ଫତେପୁର ସରକାରୀ ମୌଜା ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଛୁଟିଆ ଗୋବରା ଜେନା ହାଜର ଆସି ଜାହେର କଲ କି, ତାଲୁକା ମଜକୁର ମୌଜା ମଜକୁର ରହିସ ସାଣ୍‌ଆ ନାମକ ତନ୍ତୁଆଣୀକୁ ଖୁଣ କରିଥିବା । ବନ୍ଦା ଏହି ରିପୋର୍ଟ ପାଇବା ମାତ୍ତ ଲହମାକ ଗୁଦସ୍ତ ନ କରି ହଜୁରକୁ ପ୍ରଥମ ଏତଲା କାଟି — ଆସାମୀ ଜଣେ ଜମିଦାର ଥିବା ଏବଂ ସେ ଜଣେ ମଶୁର ବଦମାଏସ ଏବଂ ଜାଲିମବାଜ ଥିବା ହାଲତ ଏବଂ ମାମଲ ଘର ସଙ୍ଗୀନ ଥିବା ଲହାଜ ବନ୍ଦା ତଡ଼େଦମ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ରମାନା ହୋଇ ସରଜମିନରେ ପହଞ୍ଚି ଦୟୁର ମୁତାବକ ଆସାମୀ ଦର ମହାସଗ ଖାନତଲସ ବହୁତ ଦୃସିଆରେ ଆସାମୀକୁ ଗ୍ରେପ୍ଟାର କଲ ବାଦ, ମହଲୁକିଆ ସାରିଆର ଲୁଣ୍ ଏବଂ ତାହାର ଦରର ମାଲ ଆସବାବ ଏବଂ ମହଲୁକିଆର ନେତ ନାମକ ଏକରାଗ ସଫେଦା ଗାନ୍ଧି ଆସାମୀ ଜମାରୁ ବରମଦ କରିଅଛୁ । ଆସାମୀ ଯେଉଁ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ସାରିଆକୁ ଖୁଣ କରିଅଛୁ ସେ ବାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ବରମଦ ହେବା ହାଲତ — ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଆପେ ଏକଗୋଟା ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ସାରିଆକୁ ଖୁଣ କରିଥିବା ଚାରିଜଣ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦରୁ ସାଫ ହାବତ । ଏମାନେ ରୁଇତଗୁଡ଼ା ଥିବା ସାଫ ହାବତ । ଆସାମୀ ସେ ଜଣେ ଜାଲିମବାଜ୍ ଜଣେ ଇମାନଦାର

ମୁସଲମାନର ଜମିଦାରୀ ଜୁଆରେ କର ନେଇଅଛି, ତାହା ଚାରି ନମ୍ବର ଗୃହା ଜମାନବନ୍ଦରୁ ସାପ୍ତ ସାବତ । ଏହି ସବୁ ହାଲ ଲିହାଜରେ ଆସାମୀ ଉପରେ ଖଣି ସାବତ ହେବାରୁ ହଜୁରକୁ ଚାଲଣ ଦେଲି, ହଜୁର ଖୋଦାବନ୍ଦ ମା ବାପ, ଦୁନିଆର ବାଦସା, ରିପୋଟ କସୋର ମାପ ହେବ, ନୌସନାସ ତଜବଜ ହେବ ।

୧୦ ତାରିଖ ଅକ୍ଟୋବର ସନ ୧୮୩୧
ଦାବୋଗା ଇନାଏତ ହୋସେନ
ଥାନେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ।

ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ଅଲହଦା ଫର୍ଦ୍ଦ ମୁତାବକ ଆସାମୀ ଘରୁ ବରାମଦ ହୋଇଥିବା ଚୋର ମାଲ ହରି ସିଂ ବରକନ୍ଦାଜ ହେପାଜତରେ ରେଜାଗଲ । ଏପରି ଆସାମୀ ସାରିଆକୁ ଖୁନ୍ କରିବାରୁ ତାହାର ମାଲିକ ଭଗିଆ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁର ବାପା ହୋଇ ଲେକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜୁଲମ କରୁଥିବା, ତାହାର ହେପାଜତ ସକାଶ କେହି ଏଗାନା ଲେକ ନ ଥିବା ହାଲତ ହଜୁରକୁ ଚାଲଣ ଦେଲି, ହଜୁର ମାଲିକ ।

ତାରିଖ ସନ ପନ୍ଦର ।

-୨୦-

ଓକିଲ ରାମରାମ ଲାଲ

କାଠ ରେଲିଂ ବେଢ଼ା ନାଜରଖାନା ଗାରଦଘରର ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ବାଡ଼କୁ ଆଉଟି ଆଖି ବୁଜି ଗୋଟିଏ ଆସାମୀ ବସିଅଛି । ଚାରି ଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ ପହଞ୍ଚି । ଆହା, ଲେକଟାକୁ ପଦେ କଥା କହିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସୁଖର ସାଥୀ, ଅର୍ଥର ଦାସ, ବେଳ ପଡ଼ିଲେ କେହି କାହାର ନୁହେଁ । ଭୁଲେ ତ

ଦେଖୁଛ, କାହା ଦୁଆରେ ଦୁବ ମରୁ ନାହିଁ, କାହା ଦୁଆରେ ମଣିଷ ଫେଲିପେଲି । ଅବସ୍ଥା ସବୁ କରାଏ । ଜଣେ ବିଲୁଆ କବି କହିଛନ୍ତି, ‘ସୂର୍ଯ୍ୟସାନ ଜଗତ ଆଉ ବନ୍ଧୁଗନ୍ଧ୍ୟ ଜୀବନ ସମାନ ।’ ଏଣୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବନ୍ଧୁ ଗୁଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ‘ଦଣ୍ଡବତ ମଙ୍ଗରାଜେ ।’ ଆସାମୀ ଚମକ ପଡ଼ି ଅନାଇଲେ । ପୁରବେ ସେ ଡେର ଡେର ଦଣ୍ଡବତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିଲେ; ମାତ୍ର ଆଜି ଦଣ୍ଡବତ ଶବ୍ଦଟା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ କିଛି ପ୍ରାଣ ପଶିଲ ପରି ଜଣାଗଲା । ବନ୍ଦୀ କିଛି କଥା କହି ନ ପାରି ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡପାଏଁ ସେହି ମୁଣ୍ଡକୁ ଦର୍ଶନ କରୁଛି । ବିଶାଳ ମୁଣ୍ଡ, ଆଖୁଲମ୍ବ ତ ବାହୁ, ଦେହରେ ତଳହାତ ଆଜାଲୁଲମ୍ବି ତ ଛକଳିଆ ବରଲଗା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କାଳିଚିହ୍ନିତ ଚପକନ, ମୁଣ୍ଡରେ ହାତେ ଚଉଡ଼ା ଚବିଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଜରିମୁଝା ଡାଳିଆ ପାଗବନ୍ଦା, ପାଚେଡ଼ି ଖଣ୍ଡକ ପଛରୁ ଫେରି ଆସି ବାଁ କାନି ଡାହାଣ କାନରେ ଡାହାଣ କାନ ବାଁ କାନରେ ଗୁଡ଼ରେ ଛକା ପଡ଼ିଛି, ତନିପୁଲିଆ ମାଣିଆବନ୍ଦୀ ଖସି ପିନ୍ଧା, ଗେଡ଼ରେ ଫୁଲପକା ମରହଟ୍ଟା ଯୋତା, କାନରେ ପାହାଡ଼ୀ ଶର କଲମ, ଯାଉଁଲୀ ନିଶ, ଏକଗାଲିଆ ଗାଲେ ପାନ୍ । ସେହି ମୁଣ୍ଡ ଦେଖି ଆଶା, ଭରସା, ବିସ୍ତାପ, ସନ୍ଦେହ ଆସାମୀ ମନକୁ ମନ୍ଦି ପକାଉଅଛି । କିଛି କଥା କହିପାରୁ ନାହିଁ । ଜଣା ଲେକ ପରି, ସେହୁ ଲେକ ପରି ଦଣ୍ଡବତ କଲେ, ଏ କିଏ ? ଆନନ୍ଦମାତେ ଅନୁମାନ କରୁଁ, ଏ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ହେବେ । ଚାଣକ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆନୁମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ଏପରି ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ସାହସ କରିଅଛୁଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, “ରାଜଦ୍ୱାରେ ଟୁଣାନେ ତ ଯ ତିଷ୍ଠତି ସ ବାନ୍ଧବଃ ।” ବୋଇଲେ ରାଜଦ୍ୱାରେ କି କଚେରିରେ, ଶୁଣାନେ କି ମଣାଣି ପଦାରେ, ତିଷ୍ଠତି କି ଥାନ୍ତି ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ସ ବାନ୍ଧବ ଅର୍ଥାତ୍ ଓକିଲମାନେ କଚେରିରେ, ଆଉ ବିଲୁଆମାନେ ମଣାଣିରେ ଥାନ୍ତି, ଏମାନେ ବାନ୍ଧବ । କେବଳ ଜଣିତ ପକ୍ଷେ ଆଉ ମୁକ୍ତପକ୍ଷେ ପ୍ରଭେଦ । ଆସାମୀକୁ ବନ୍ଧୁତ ବେଳଯାଏ ଭଲ ଭକକରି

ରୁହିଁ ରହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପହରା ବରକନ୍ଦାଜ ଗୋପୀ ସିଂହ ଚିହ୍ନାଇ, “ଦେଖ, ଏହାଙ୍କର ନାମ ରାମ ରାମ ଲାଲ, କଚେରୀର ବଡ଼ ଓକିଲ, ଏହାଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା କରି ଧର । ସହେବଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ କଥା ଚାହିଁ ଶୁଣନ୍ତି ।” ଓକିଲ ବାବୁ ଝୁସି ହୋଇ ଗୁଡ଼ି ଅଡ଼ ଦୁଇ ବାହରେ ଦୁଇଥର ଆଖି ବୁଲାଇଲେ, ଦୁଇଥର ଗଲା ଖଜାରି ପୁରୁଣା ସ୍ୱେପ୍ଟ ମଣିଷପରି କହିଲେ, “ମଙ୍ଗରାଜେ, ମାମଲଟା ଏତେ ବଢ଼ିଗଲା, ଆଗରୁ ମୋତେ ଖବର ଦେଲ ନାହିଁ ? ସଂସାର ଯାକ ମାମଲ ମୋ ପାଖରେ, ଲେକମାନେ ଥିଲ ପକାଇବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ବେଳ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି, ତେବେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଯେପରି କାନରେ ପଡ଼ିଲା, ଧାଇଁଛି ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ଫି କର ନିଶ୍ଚୟପଟାଏ ପକାଇ ଶ୍ରେ କରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ, ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଦେଲେ ।

ଓକିଲ—“ଉଠନ୍ତୁ ଉଠନ୍ତୁ, ଏଣିକି ସବୁକଥା ମୋତେ ଲାଗିଲା, ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସନ୍ତ, କିଛି ପରବାଏ ନାହିଁ । କାଲି ରାତିରେ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକି ଯାଇଥିଲି, ତେର ତେର ମାମଲ କଥା ପଡ଼ିଲା, ଆପଣଙ୍କ କଥା ମୋତେ ଜଣା ଥିଲେ ଆଜି କଣ ବୋଲି କଣ କରି ପକାଇଥାନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ମକଦ୍ଦମା ହାଲ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଲେଣି, ସବୁ ମିଛ, ସବୁ ମିଛ । ସେହି ଯେ ମୁହଁପୋଡ଼ା ଦାବେଗା, ତାହାର ଏତେ ଖେଳ । ସେହି ଦାବେଗାର ହାଲ କଣ କରିବ, ଦେଖିବେ । ଥରେ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଥା ହେଉ ।”

ମଙ୍ଗରାଜେ—(ହାତ ଯୋଡ଼ି) “ଓକିଲ ଯାହେବ ! ମୁଁ କଣ କହିବି, ମୋତେ ବଞ୍ଚାଉନ୍ତୁ, ମୋତେ ପ୍ରାଣ ଦଅନ୍ତୁ. ଆପଣ ମୋର ଧର୍ମର ବାପ, ମୁଁ ପିଲଲେକ, ପିଲ ବୁଝି, ଆପଣଙ୍କୁ ସବୁ ଲାଗିଲା ।”

ଓକିଲ—“ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ତ ସବୁ ଜାଣି ସବୁ କହିବି । ତେବେ ଗୋଟାଏ କଥା

କଣ ଜାଣନ୍ତି, ମାମଲଟା କିଛି ଟାଣ, ଭାଷା ଟାଣ, ପାଣିର ମାମଲ, ବେଳରୁ ନ ଜଗିଲେ ପାଣି ଠିକ୍ । ପୁଣି ସେହି ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଦାବେଗାଟା ପିଣ୍ଡ ଧରି ଚାଲିଛି । ଆପଣ ତ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ, ଅଧିକ କଣ କହିବ, କଚେରୀ ମାମଲ କଥା ସବୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣା, କିଛି ଖରଚ ଲାଗିବ, ଖରଚକୁ ଡରଲେ ହେବ ନାହିଁ, ହାତ ଫିଟାଇବାକୁ ହେବ । ଦାବେଗା କଣ କହି ବୁଲୁଛି ଶୁଣିଲେଣି ତ ? ପାଣି ମକଦ୍ଦମା । ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ସବୁ । ଟଙ୍କା ଆପଣ ଅର୍ଜିଛନ୍ତି, କି ଟଙ୍କା ଆପଣଙ୍କୁ ଅର୍ଜିଛି ? ଆପଣ ସେଥିର ଗୋଟାଏ ଠିକ୍ ପକାଉନ୍ତୁ ।”

ମଙ୍ଗରାଜେ (କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି)—“ଆଜ୍ଞା, ଏଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ? ମୋ ହାତରେ ତ ଗୋଟିଏ ପଇସା ନାହିଁ, ସାଙ୍ଗରେ କେହି ଲୋକ ନାହିଁ । ଯେ ଗୁମାସ୍ତା ଚାକର ଆସିଅଛନ୍ତି, ଦାବେଗା ସେମାନଙ୍କୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହି ଦେଉନାହିଁ । ମୋତେ ଖଲସ କରି ଦେଉନ୍ତୁ, ଘରକୁ ଗଲେ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବି ।”

ଗୋପୀ ସିଂହ—“ଆହେ ମଙ୍ଗରାଜେ, ତୁମେ କି ଏହି ବୁଦ୍ଧିରେ ଜମିଦାରୀ କରୁଥିଲ ? ଏଠାରେ କଣ କଣା ବିକା କଥା ଯେ, ଧାର ଉଧାର ଚଳିବ ? ‘ମକ୍‌କେଲ ବୋଲେ ରଖ ମଉସା, ଓକିଲ ବୋଲେ ଆଣ ପଇସା ।’ ‘ଟଙ୍କାଟି ଥୁଆ କଥାଟି କୁହ ।’ ଟଙ୍କା କାଡ଼, ଟଙ୍କା କାଡ଼, ମାମଲ ଜିଣିବ ତ ଟଙ୍କା କାଡ଼ । ଓକିଲ ସାହେବ, ମୁଁ ଆଉ ଆସାମୀ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ନାଜର ଦୁଇ ପଦ କଥା କହିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଏକଲ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାଲିଯିବ ।”

ଓକିଲ—“ଶୁଣୁଛ ତ ମଙ୍ଗରାଜେ ! ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ବରକନ୍ଦାଜ ଠାରୁ ହାକିମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ

ହାତ କରିବାକୁ ହେବ । ମାମଲ ଯେପରି ଟାଣ, ଆଉ କେହି ଓକିଲ ହୋଇଥିଲେ ନଗଦ ଦଣ ହଜାର ଧରି ମଧ୍ୟ ମୁହଁ ଦେଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ, ମୁଁ ବୋଲି ଏଥିରେ ପଶୁଛି । ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମବାପ ବନାଇଲେଣି, ଆଉ କଣ ଭସାଇ ଦେବ ? ଆଜ୍ଞା; ଏହି ମାମଲରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ, ମୁଁ ଖରଚ କରୁଛି, ଏଥିରେ ତ ଦଣ ହଜାରରୁ ପଇସାଏ ଉଣା ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ମୋତେ କଟକବଲ୍ ଲେଖି ଦେଉନ୍ତୁ । ସବୁ ଟଙ୍କା ଯେ ଏବେ ଖରଚ ହୋଇଯିବ, ଏପରି ନୁହେଁ । ଆପଣ ଖଲ୍ଲସ ହେଲେ ମୁଁ କଢ଼ା ଦାମ ହସାବ ବୁଝାଇ ଦେବି ।”

ମଙ୍ଗରାଜ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଦଣ୍ଡେ ବସି କଣ ଭାବିଲେ । ସାପର ଗୋଡ଼ ସାପକୁ ଦିଶେ ! କଟକବାଲ୍ ଅର୍ଥ ମଙ୍ଗରାଜେ ଭଲ ଜାଣନ୍ତି । ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାସି ଯାଉଥିବା ବେଳେ ବାଦ ଲଞ୍ଜିଟା ମଧ୍ୟ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଓକିଲ ରାମରାମ ଲାଲ କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ । ଦୁଇ ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ସିଠାମ କିଣି, କବାଲ ଚିଠା, ସାପି ଶେଷ କଚେରିରେ କାର୍ଜିଖାନାରେ କବାଲ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ସମାପ୍ତ । ଓକିଲ ସାହେବ ଶେଷରେ କହିଲେ, “ମଙ୍ଗରାଜ ! ଆପଣ ବେପରବାଏ ହାଜତଖାନାରେ ବସିଥାନ୍ତୁ, ମୁଁ ଅଛି, ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ ?”

— — —

-୨୧-

କଟକ ସେସନ ଜଜକୋଟ

ଆଜି ଜଜକୋଟରେ ଭାରି ଭିଡ଼ । କଚେରିଆ, ବଜାରୀ ହଟାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବାଦ ପାଲ ହେଲେ ଦେଖଣାହାଣ୍ଡା-ମାନେ ଯେପରି ଗାଆଣିଆମାନଙ୍କ ବେଶ ବାନ୍ଧିବା

ଆଗରୁ ଜମି ଯାଆନ୍ତି, ସେହିପରି ଜଣ ଜଣ କରି କଚେରି ପୂରି ଗଲେଣି । ଭାରି ଭିଡ଼, ଭାରି ଗୋଲମାଲ, ଦୁଇଜଣ ଚପରାସି, ‘ବ୍ଲେଡ଼, ବ୍ଲେ-ଓ-ପ୍’ କହି ଆହୁରି ଗୋଲମାଲ ବଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ମଫସଲର ଜଣେ ମାତଙ୍କର ଜମିଦାର ମଣିଷମାରୁ ମାମଲରେ ଚଲଣ ହୋଇଆସିଛି । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରି ସାହେବ ଦୋହରା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କରିଥିଲେ, ପାଞ୍ଚ ଦିନ ହେଲେ ମକଦ୍ଦମା ଚାଲିଛି, ଆଜି ଶେଷ ବିଚାର ଦିନ, ମାମଲ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ି ନାହିଁ । କାଲି ବୁଧବାର ବିଲ୍‌ଜି ମେଲ ଯିବ । ସାହେବ ‘ମାଇ ଡିଅର ଲେଡି’ ଆରମ୍ଭ କରି ଚଞ୍ଚଳ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଲେଖି ପକାଉଛନ୍ତି । ପୌଜଦାରୀ ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ ହାକିମ ସାହେବ ବିଲ୍‌ଜି ଗୁପା କାଗଜ ମେଲାଇ ବସନ୍ତ କମ୍ପା ଚିଠି ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି, ପେନ୍‌ସିଲ ଜିମା ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାହେବ ଜମାନବନ୍ଦୀ କାଗଜରେ ଗାରେଗାରେ ଦସ୍ତଖତ ଟାଣି ଦେବା ଆଉ ରାସ୍ତା ଶୁଣାଇବାରେ ମାଲିକ । ଆଜି ସାହେବଙ୍କୁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତରେ କରିବାକୁ ହେବ; କାରଣ ଆଜି ସାକ୍ଷୀ ଜଣକ ଇଂରାଜ, ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜରେ ରାସ୍ତା ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଆଜିକାର କାରଖାନା ସବୁ ଇଂରେଜମୟ; ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆ, ପାଠକ-ମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ଗୁପାଖାନାର ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେଶୀ; ସୁତରାଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତରଜମା କରି ସମସ୍ତ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଛି । ସାହେବ ମେଞ୍ଚାଏ ଛେପରେ ଲଫାଫା ବନ୍ଦ କରି ଚପରାସୀ ହାତରେ ଡାକଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଉଏଲ ବାବୁ ! ମକଦ୍ଦମା ପେସ୍ କର ।” ସରକାର ତରଫ ଓକିଲ ଈଶାନଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଏବଂ ଗୋଲସ ଦାବୋଗା ଇନାଏତ ହୋସେନ—ମୁଦାଲ୍ ତରଫ ଓକିଲ ରାମ ରାମ ଲାଲ୍ ହାଜର ।

ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ, ଆସାମୀ-କାଠଗଡ଼ା ଭିତରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ଡାହାଣ ପାଖରେ ଚଢ଼ିକରେ ବସି ହୋଲ୍

ବାଇବେଲ ଧରି ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଜମାନବନୀ ଦେଲେ —

“ମୋ ନାମ ଏ ଇ. ସି. ଡି. ଡକ୍ଟର ଲୁଥର, ବାପର ନାମ ଇ. ଏଫ୍. ଜି. ଏଇର୍. ଡକ୍ଟର ଲୁଥର, ଜାତି ଇଂରେଜ, ବୟସ ୪୦, ହାଲ ସାକିନ କଟକ । ଆମ୍ଭେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସିଭିଲ ସାର୍ଜନ । ଗତ ୮ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେୟ ସାତଟା ଡିଗ୍ରୀ ମିନିଟ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଲୁଥ ମାଇନା ଦରେ ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ ସାରିଆର ଲୁଥ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ଏକଜାମିନ୍ କରାଯାଇଛି । ଚୈଦିଦାର ଗୋବରା ଜେନା ଚିହ୍ନିତ ଦେବା ଅନୁସାରେ ଆମ୍ଭେ କହୁଛୁ, ତାହା ସାରିଆର ଲୁଥ ଥିଲା । ଆମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ ପରୀକ୍ଷା କରିଅଛୁ, ସାହସ କରି କହିପାରୁ, କୌଣସି ପ୍ରାଣ-ନାଶକ ଅସ୍ତ୍ର ବା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ନୁହେଁ । ଘୃତକାଳ ଉପବାସ ରହି ବିଶେଷ ମାନସିକ ଯତ୍ନଶୀଳ ଭୋଗ କରି ମରି ଯାଇଥିବାର ଆମ୍ଭେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁ ।”

ଜଜ ସାହେବଙ୍କ ସୁଆଲରେ ସାକ୍ଷୀ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଲୁଥ ଦେହରେ କୌଣସି ପୀଡ଼ାର ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା ନାହିଁ, ଅଥଚ ତାହା ଦେହର ରକ୍ତ ଶୁଖି ଯାଇଥିଲା । ହୃଦୟରେ ପ୍ରାୟ ରକ୍ତ ଥିଲା ନାହିଁ । ପାକସ୍ଥଳୀ ପ୍ରାୟ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲା । ମୁଣ୍ଡାଧାର, ମଳବାହନୀ ନାଡ଼ରେ କିଛି ପଦାର୍ଥ ନ ଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଦ୍ଵାରା ଜାଣୁଛୁ ସେ ଉପବାସରେ ମରିଛି ।”

ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କ ସୁଆଲରେ ଜବାବ—“ହଁ, ଲୁଥ ପିଠିରେ ଢଳି ଜାଗାରେ ଚିହ୍ନ ଥିବାର ଗୋବରା ଜେନା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଶେଷରୂପେ ଦେଖାଇଲା । ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଅଛୁ, ତାହା ମାଡ଼ର ଦାଗ ନୁହେଁ, ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ଉତ୍ସରେ ଗରମ ଲୁହା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଗ୍ନେୟ ପଦାର୍ଥରେ ଦାଗ ଦେଲେ ଯେପରି ଚିହ୍ନ ହୁଏ, ଏହା ସେହିପରି ଶୁଷ୍କ ପୋଡ଼ା ଚିହ୍ନ ।”

ପୁନର୍ବାର ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କ ସୁଆଲରେ—“ନା ଆମ୍ଭେ ନିଜେ ଛୁରି ଧରି ଶବ କାଟି ନାହୁଁ, ନେଟିଉ ଡାକ୍ତର ଗୌରାଜ କର, ଆଉ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବାୟୁଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ ଦୁଇ ଜଣ ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ ଶବ୍ଦେଦ କରିଛନ୍ତି ।

ପୁନର୍ବାର ଓକିଲ ସୁଆଲରେ ସାକ୍ଷୀ କହୁଛନ୍ତି ଶପା ହୋଇ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଆମ୍ଭେ ଆଜକୁ ସାତେ ଦଶ ବରଷ ହେଲେ ସିଭିଲ ସର୍ଜନା କରି ଆସୁଛୁ, ପ୍ରଥମେ ମିଲିଟେରୀ ଉପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଥିଲୁ, ଆମ୍ଭେ ଲଣ୍ଡନ କଲେଜରେ ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ି ପାସ କରିଛୁ ।”

ପୁନର୍ବାର ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ପ୍ରଥମେ ଆମ୍ଭେ ହସ୍ପିଟାଲ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଥିଲୁ, ବର୍ମାୟୁଦ୍ଧରେ ଆମ୍ଭର ପ୍ରମୋଶନ ହୋଇଛି ।”

ଜଜ ସାହେବ ଆସାମୀ ଓକିଲକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ତୁମାର କୁଛ ସବାଲ ହେ ?”

ଆସାମୀ ତରଫ ଓକିଲ ରାମରାମ ଲାଲଙ୍କ ସୁଆଲ, ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ମିସଲ ଉପରେ ଆସାମୀର ଯେଉଁ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା ଅଛି, ଏହି ଠେଙ୍ଗାର କିଛି ଦାଗ ଲୁଥ ପିଠିରେ ଥିଲା କି ?”

ଜଜ ସାହେବ—“ନନସେନ୍ସ ! ଅଉର କ୍ୟା ପୁଚ୍ଛନେକା ହେ ପୁଚ୍ଛୋ ।”

ଓକିଲ ସାକ୍ଷୀକୁ ପୁନର୍ବାର ଜେରାକଲେ — “ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ସାରିଆ ଉପାସ ରହି ମରିଛି, ସେ ଆପଣ ଉପାସ ରହିଥିଲା, କି ଆସାମୀ ତାକୁ ଉପାସ ରଖାଇଥିଲା ?”

ଜଜ ସାହେବ—“କୁଛ୍ ବାତ୍ ନେହି, ଗୋ ଅନ୍, ଚଲେ ଚଲେ ।”

ପୁନଃବାର ଜେର - “ଆଜ୍ଞା, ସାରିଆ ଆସାମୀ ଦୁଆରେ ମରିଥିବାର କିଛି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ?”

ଜଜ ସାହେବ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ — “ଦେଖୋ, ତୁମ୍ଭ ଏସା ବେହୁଦା ସବାଲ କରେଗେ ତ ତୁମାର ଓକାଲଟା କେନ୍ଦଲ କର ଦେଗା ।”

ଓଲ — “ହଜର ଖୋଦାବନ୍ଦ — ମା ବାପ — ଦୁନିଆକା ବାଦସା ।” *

ଆସାମୀର ଜବାବ ନିଆଗଲା ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଓକିଲଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ହେଲା, ଘର ଝଟାପଟା ଲାଗିଲା, ଉଣା ନୁହେଁ, ଅଢେଇ ଘଣ୍ଟା କାଳ ବକ୍ତୃତା । ଏହି ଅବ-କାଶରେ ସାହେବ ବେଁ ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ ଛପା କାଗଜ ପଡ଼ି ପକାଇ ଟିପିନ ଖାଇ ଆସିଲେଣି । ହାକିମ ବନ୍ଦ କରାଇ ନ ଥିଲେ ବକ୍ତୃତା ବରାବର ଚାଲିଥାନ୍ତା ।

ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ସେଇସ୍ଥାନର ରେବକାରୀ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେହି ରେବକାରୀଟା ବାରଫର୍ଦ୍ଦ କାଗଜରେ ଲେଖାଗଲା । ରେବକାରୀ ଲେଖାଯାଇ ପ୍ରକାଶ ହେବାକୁ ତିନି ଦିନ ଲାଗିଲା । ଆନ୍ଦେମାନେ ସେହି ରେବକାରୀର ସହିମୋହର ନକଲ ହାସଲ କରିଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆନ୍ଦେମାନେ ସମସ୍ତ କଥା ସଂକ୍ଷେପରେ ବୋଲି ଆସୁଥିବାରୁ ସେହି ରେବକାରୀର ଯେତକି କଥା ପ୍ରକାଶ କଲେ ପାଠକ ମକଦ୍ଦମାର ସମସ୍ତ ହାଲ ବୁଝି ପାରିବେ, ଆନ୍ଦେମାନେ ତେତକି ସାର ଅଂଶ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି ।

ରେବକାରୀ କଚେରି ଅଦାଲତ ଓ ଫୌଜଦାରୀ ସେସବୁ ଜଜ୍ କୋର୍ଟ ଇଜଲାସ ଏଇର୍ ଆର, ଜେକସନ୍ ସ୍କୋପ୍‌ର ସେସବୁ ଜଜ୍ ମିଲିକପୁତ ଶ୍ରୀୟୁତ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀ ବାହାଦୁର ଓଡ଼ିଶା ଖଣ୍ଡ ଜିଲ୍ଲା କଟକ ।

ସରକାର ବହାଦୁର ମୁଦେଇ-ବନାମ-ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ସାଃ ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ପ୍ରଃ ଅସୁରେଶ୍ୱର, ଜିଲ୍ଲା କଟକ ମୁଦାଲା । ସାରିଆ ନାମକ ଗୋଟିଏ ତନ୍ତ୍ରଆଣୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଏବଂ ତାହା ଘରର ଆସବାବ ଲୁଟିତରାଜ କରି ନେଇଥିବାର ମାମଲା ।

ନଥିର ସମସ୍ତ କଥା କାଗଜାତ୍ ଏବଂ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କଥା, ଓକିଲମାନଙ୍କର ଜବାବ ସୁଆଲ ଦୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଶ୍ରବଣରେ ଆସିଲା ଉତ୍ତରେ ଜଣାଗଲା କି, ଏହି ମକଦ୍ଦମା ପୋଲିସ ଚାଲଣୀ ଅଟେ । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବ ଆସାମୀ ଉପରେ ନରହତ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରି ଏହି ମକଦ୍ଦମା ସେସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଆସାମୀର ଦୋଷ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ପୋଲିସ ଆଠଜଣ ସାକ୍ଷୀର ଜବାନବନ୍ଦୀ କରାଇଛି । ଆନ୍ଦେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଅତି ସତର୍କତା ଏବଂ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପରୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଓକିଲମାନଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶ୍ରବଣ କରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପମତ ହୋଇଛନ୍ତି କି, ଆସାମୀ ପୋଲିସ କଥିତମତେ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାରେ ପ୍ରହାର କରି ସାରିଆକୁ ବଧ କରିନାହିଁ, ଦୀର୍ଘକାଳ ଉପବାସ ଏବଂ ମନଃକଷ୍ଟ ତାହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଅଟେ । ଆନ୍ଦର ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ହେତୁ ଏହି କି — ପ୍ରଥମ — ନରହତ୍ୟା ମକଦ୍ଦମାର ପ୍ରଧାନ ସାକ୍ଷୀ ସିଦ୍ଧିଲ ସର୍ଜନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି କି, ଲସ ଦେହରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଘାତର ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା ।

ଆନ୍ଦେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପ ପ୍ରମାଣ ପାଇଛି ଯେ, ଏହି ମକଦ୍ଦମାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗଠିତ ଅଟେ । ଆନ୍ଦର ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଥମ ରିପୋଟକାରୀ ଗୋବର ଜେନା ଚୌକିଦାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟପାତକାରୀ ଅଟେ । ତାହାର ପ୍ରଥମ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ

ଜଣାଯାଏ, ସେ ମିଥ୍ୟାକୁ ସତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଦାଲତରେ କୂଟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଛି । ମକଦ୍ଦମାର ଗୁଣ୍ଡୁସ ସାକ୍ଷୀ ବନା ଜେନା ଏବଂ ଧକେଇ ଜେନା କି ଯେଉଁମାନେ ଆସାମୀ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ସାରିଆକୁ ମାରି ପକାଇଥିବା ବୟାନ କରିନ୍ତି, ସେମାନେ ଚୌକିଦାରର ଆତ୍ମୀୟ, ସେମାନଙ୍କ ଘର ଆସାମୀ ଘରଠାକୁ ଦୁଇ ଡୋଣ ଦୂର, ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ସମୟରେ ଜାଗରତ ହୋଇ ଆସାମୀର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ପୋଲିସ ମାମଲ ଉକୁ ସ୍ଥାନର ଯେଉଁ ନକ୍ସା ଦାଖଲ କରିଅଛି, ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ, ଆସାମୀ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆହୋଇ ସାରିଆକୁ ବଧ କରିବାର କଥିତ ହୁଏ, ଆଉ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରିନ୍ତି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ତିନି ପରସ୍ତ ଘର ବ୍ୟବଧାନ, ଯୁକ୍ତରଂ ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ଭେଦକରି ଚଳିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱ ଘଟନା ଏବଂ କୂଟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଜବାବ ଦ୍ୱାରା ଏମାନଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଏହି ହତଭାଗ୍ୟମାନେ ସରଳ ଗ୍ରାମଲୋକ ଥିବାପୋରୁଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ କୁମନ୍ଦୁଣାରେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ କପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଶ୍ରେଣୀରୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଅକ୍ଷମ ଏବଂ ଗୋବରା ଜେନା କୂଟ ପରୀକ୍ଷାରେ ବାରମ୍ବାର ମିଥ୍ୟାକଥା କହୁଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ଅତଏବ ଆମ୍ଭେ ତାହାକୁ ଫୌଜଦାରୀ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କଲୁ ।

ଆସାମୀର ପୂର୍ବ ଦୁଷ୍ଟଚରଣତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ସକାଶେ ପୋଲିସ କେତେ ଜଣ ସାକ୍ଷୀର ଜବାବଦାୟୀ କରାଇଛି; କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେ ଏହି ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ କି, ଆସାମୀ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତି ହରଣ କରିବା ସକାଶେ କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ବିଷୟରେ

ନିପୁଣ ଅଟେ ; ମାତ୍ର କାହାର ପ୍ରତି ଦୋଷଯୁକ୍ତ ବଳପ୍ରକାଶ କରିବାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଯୁକ୍ତରଂ ଏପରି ଲୋକଦ୍ୱାରା ନରହତ୍ୟା ଘଟନା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ଅଟେ ଏବଂ ହତ୍ୟା କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ମୃତ ସାରିଆ ବା ଭଗି ଚନ୍ଦର ପାନିଆ ଡୁଙ୍ଗୀ ନରାଜ ଚରଣି ତନ୍ତବୁଣାର ସରଞ୍ଜାମ ଏବଂ କଂସା ଢାଲ ପ୍ରଭୃତି ଗୃହର ବ୍ୟବହାରୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୋଲିସ ଆସାମୀ ଘରୁ ବରମଦ କରିଛି । ମାତ୍ର ଆସାମୀ ସିବିଲକୋର୍ଟରେ ଯେଉଁ ତାଲିକା ଦାଖଲ କରେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଭଗି ଚନ୍ଦ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଆସାମୀଠାରେ କଟବନ୍ଧକ ରଖିଥିଲା । ସେହି ମାମଲର ଅଦାଲତ ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦାୟ ଜମିଲକୁ ଆସାମୀ ନିଲମସୁଦ୍ଧେ ସେ ସବୁ ଖରିଦ କରି ନେଇଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ଯେ, ସେହି କଟକବାଲା ନାଲିସ୍ ନିଲମ ସମସ୍ତ ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ; ମାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ମକଦ୍ଦମାରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିବେଚ୍ୟ ହୁଏ । ଆସାମୀ ଭଗି ଚନ୍ଦ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ନିଷ୍ଠର ଭୂମି ଏବଂ ତାହାର ସର୍ବସ୍ୱ ହରଣ କରିବାରୁ ସେହି ଦୁଃଖରେ ଭଗି ଚନ୍ଦ ପାଗଲ ହୋଇ ଯାଇଥିବା, ସାରିଆ ଅନାହାରରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ଆମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଁ; ମାତ୍ର ସେଥିପାଇଁ ଆସାମୀକୁ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଆସାମୀ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରୁ ନେତ ନାମକ ଏକରାସ ଧଳା ରଙ୍ଗର ଗାଈ ପୋଲିସ ବରମଦ କରିଅଛି । ଗାଈ ଭଗି ଚନ୍ଦର ଥିବା ପକ୍ଷମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀ ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାର ମକଦ୍ଦମା ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦାୟ ନିମନ୍ତେ ଅଦାଲତର ପିଆଦା ନିଲମ କରିବାରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲମରେ ସେ ତାହା ଖରିଦ କରିଅଛି । ମାତ୍ର ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସତ୍ୟ ଅଟେ; କାରଣ

ସିବଲକୋଟ ଦସ୍ତଖତ ମୋହରପୁର ଯେଉଁ ନିଲାମୀ
ଫର୍ଦ୍ଦ ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଯାଇଛି, ସେଥିରେ
ନେତ ଗାନ୍ଧୀ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ
ପାଇଁ ଯେ, ଆସାମୀ ଶତ୍ରୁତା, ପ୍ରତାରଣାଦ୍ୱାରା ପର
ସମ୍ପତ୍ତି ଆମ୍ଭସାଥ କରବା ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ନିୟୁତ
ଅଟେ । ସେ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ଅସତ୍
ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତୁ
ଏବଂ ସେ ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର ଏବଂ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଥିବାରୁ
ଏବଂ ଭଗି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦୁର୍ବଳ ଏବଂ ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ
ଅକ୍ଷମ ଜ୍ଞାନ କରି ସ୍ୱାଭାବିକ ଲୋଭରପୁ ଦ୍ୱାରା ଚାଲି
ହୋଇ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗାନ୍ଧୀକୁ ଆମ୍ଭସାଥ କରାଅଛି । ଏହି
ସମସ୍ତ କାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ

ହୁକୁମ ହେଲା କି,

ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜକୁ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରୁ
ମୁକ୍ତି ଦିଆଯାଇ ନେତ ନାମକ ଗାନ୍ଧୀକୁ ଆମ୍ଭସାଥ
କରିଥିବା ଅପରାଧରେ କଠିନ ପରୀକ୍ଷା ସହିତ ଛ ମାସ
କାରାଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପାଞ୍ଚ ଶତ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରାଯାଉ ।
ଜରିମାନା ଅସୁଲ ନ ହେଲେ ଅତିରିକ୍ତ ତିନିମାସ
କାରାରୁଦ୍ଧ ରଖାଯାଉ । ଇଡି । ମେ ମାସ ୧୭ ତାରିଖ
ସନ ୧୩୭୨ ମସିହା ।

ଏଇର୍. ଆର୍. ଜେକ୍ସନ
ସେସନ ଜଜ୍ ।

କଚେରି ଶେଷ ହେଲାଣି । ଜର୍ଜାହେବଙ୍କ ବଗି
ଚାଲିଗଲାଣି । ଚାରି ଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ ଜଣେ ଆସାମୀକୁ
ହାତକଡ଼ି ଦେଇ ନାଜରଗାନାରୁ ଜେଲ ଓଆରଖ
ଧରି ବାହାରିଲେ । ଓକିଲ ରାମରାମ ଲାଲ କଚେରି
ଆଗ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିଥିଲେ । ଆସାମୀ ଉପରେ
ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ଦୂରରୁ ଡାକିଦେଲେ,
“ଦେଖନ୍ତୁ ମଙ୍ଗରାଜେ, ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ସକାଶେ
ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ କିପରି ଲଢ଼ିଲି ଦେଖିଲେ ତ ?

ଫାଶିରୁ ଖଲାସ କରାଇ ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ପରବାସ
କରିବେ ନାହିଁ, ବେଧଡ଼କ ଜେଲଖାନାକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତୁ,
ମାଠିଆଏ ତେଲ ପେଡ଼ି ଥିବେ ନାହିଁ, ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟରେ
ଅପିଲ କରି ଖଲାସ କରାଇ ଦେବ ।”

ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ସମ୍ଭାବ ପାଇ ଆଜ୍ଞା ଆମ୍ଭ
ବିଷୟରେ କୌଣସି ଯତ୍ନ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

-୨୨-

ଗୋପୀସାହୁ ଦୋକାନ ଘରେ

ବରୁପାନପା କୁଳ—ଗୋପାଳପୁର ଘାଟ, ଏହିଟି
କଟକ ଯିବାର ଦାଣ୍ଡ, ଲୋକମାନେ ଏହିଠାରେ ପାରି
ହୁଅନ୍ତି । ଆଗେ ଗୋପାଳପୁର ଗ୍ରାମ ଏହିଠାରେ ଥିଲା,
ଗଲା ଆଠ ଅଙ୍କ ଗୋଦୁଆ ଅଷ୍ଟମୀ ବଡ଼ ବଡ଼ିରେ ଘାସି
ଯାଇଅଛି । ଗ୍ରାମ ଗଲାଣି, ନାମ ଯାଇନାହିଁ । ତୁଠ ଉପରେ
ଗୋଟିଏ ଘର ବଡ଼ ବରଗଛ । ଗଛମୂଳରେ ଗୋପୀ
ସାହୁର ଦୋକାନଘର । ଘରଟି ସାତପାଞ୍ଚ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ
ଅଧକରେ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀ, ଅଧେ ମେଲା । ଆଗରେ
ଦୁଇହାତ ଲମ୍ବ ପିଣ୍ଡା । ଦେବ ଦୁବଳେ କେହି
ବାଟୋଇ ରହିଗଲେ ମେଲାଘରେ ରୋଷେଇ କରନ୍ତି ।
ଗୋପୀ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲାଣି, ବଳବାଡ଼କ ଆଉ ପାଞ୍ଚ
ନାହିଁ । ଗଲା ଅଙ୍କରେ ବୁଢ଼ା ଚାଲିଗଲା ଦିନରୁ ତା
ଅଖା ବସିଗଲାଣି । ପୁଅମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ାକୁ ଧନାରେ
ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋପୀ ତୁଳା ବସିବା ଲୋକ ନୁହେଁ,
ବସିବାଠାରୁ ଦସିବା ଭଲ—ବରଷେ ହେଲା ଫରାଟାଏ
ଫାନ୍ଦି । ଦିନ ପହରକବେଳେ ଚାରିଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ
ଦୋକାନକୁ ଆସେ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୋକାନଘରେ ଲମ୍ବା
ନଳୀ କୋଲପଟାଏ ପକାଇ ଘରକୁ ଚାଲିଯାଏ ।
ଦୋକାନଠାରୁ ଘର ଅଧକୋଣେ ଛଡ଼ା । ଦୋକାନରେ
ଗୁଡ଼ା, ଡାଲି, ଲୁଣ, ଚୁଡ଼ା, ଧୁଆଁ ପତ୍ର ରଖିଥାଏ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ପସରା ସବୁ ଗୋଟାଏ
 ଟୋକେଇରେ ଭରତ କରି ଘରକୁ ଦେନିଯାଏ ।
 ଗୋପୀ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ କହେ, ସେ ଏଣିକି ବଡ଼
 ସାହାସକର୍ତ୍ତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ସଞ୍ଜବେଳେ ସୋରିଷେ
 ସୋରିଷେ ଆସୁ ନ ଖାଇଲେ ରାତିରେ ନିଦ ହୁଏ
 ନାହିଁ । ଆସୁ ଖାଇସାର ରୁଡ଼ାଗୁଣ୍ଡି ଦି'ଟା କିମ୍ବା
 ମୁଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡ ଦି'ଟା ପାଟିରେ ନ ପକାଇଲେ ନୁହେଁ ।
 ଧୂଆଁ ଅଭ୍ୟାସ ତ ଅଛି । ହେଲେ ଖର୍ଚ୍ଚ ନିଜ ଅର୍ଜନରୁ
 ଚଳାଏ । ପୁଅମାନେ ଦୋକାନ କରିବା ସକାଶେ ଯେ
 ଆଠଶିଟିଏ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଯେ ପଇସାଏ
 ଅଧିକ ବାହାରେ, ସେଥିରେ ଚଳିଯାଏ, ପାଣିରେ
 ହାତ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଅଣିଶମାସିଆ ଦିନ; ଦିନଯାକ ମେଘଟା
 ଘୋଡ଼େଇଛି, ଦୁଇ ଡିନି ଅସର ପାଣି ମଧ୍ୟ ହୋଇ-
 ଗଲାଣି । ବର୍ଷା ପଡ଼େ ଟପର ଟପର, ବାଟଟା
 କାଦୁଅରେ ଚପର ଚପର, ବାଟୋଇ କେହି ନାହାନ୍ତି ।
 ବେଳ ଆହୁରି ଦଣ୍ଡେ ଅଛି; ମାତ୍ର ମେଘ ଘୋଟିଥିବାରୁ
 ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସିଲା ପରି ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଗୋପୀ
 ଦୋକାନକୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ଆଜି ସକାଳୁ କାହା
 ମୁହଁ ରୁହିଥିଲା, ଅଧିଲଟିକର ଧୂଆଁ ପିସ ମଧ୍ୟ ସରିଲା
 ନାହିଁ ।” ଗୋପୀ ଦୋକାନକୁ ଗୋଟାଏ ଟୋକେଇରେ
 ପରାଇ ଗାମୁଛା ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା ।
 ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ଆପେ ଆପେ କହିଲା—“ବେଳ ବୁଡ଼ି
 ନାହିଁ । ନିଘାସ ଟକୁ ଅନାଇଅଛି, କେହି ବାଟୋଇ
 ପାରି ହୋଇ ଆସିବ ପର । ନିଘାସୁଠକୁ ଏକ ଧାନରେ
 ଅନାଇ ଭଜନ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି—

“ଦିନ ଗଲାଣିରେ ସରି,
 ବୃଥା କାଳ କାଟିଦେଲି ନ ଭଜି ଶ୍ରୀହରି । ଘୋଷା ।
 ବହୁ ଯାଉଅଛି ଆସୁ ନିଘାସୋତ ପରି
 ପଡ଼ିଲେ କାଳସାଗରେ ନ ଆସିବ ଫେରି ।

ବିଷୟରେ ମଉ ହୋଇ ଦିବସ ଶବ୍ଦ,
 ଆପଣାର ନିଜ ଧାମ ରହିଛି ପାସୋର ।
 ଘନଜନେ ଦୟା କର ଦୟାମୟ ହରି,
 ନିରନ୍ତର ତୁମ୍ଭ ନାମ ଥିବ ହୃଦେ ଧରି ।”

“ଏ ଦୋକାନ—ରହିବାକୁ ଜାଗା ମିଳିବ ?”

ଗୋପୀ ଚମକିପଡ଼ି ଅନାଇଲା, ଦୋକାନ ଆଗରେ
 ଦୁଇଜଣ ବାଟୋଇ । ଜଥାଟି ଝିନା, ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଛା-
 ଗୁଡ଼ିଆ, ପିଠିରେ ସାନ ଗୋଟାଏ ବୋକାରୁ, କାନ୍ଧରେ
 ତାଳପତ୍ର ଛତାଟିଏ, ଜଣେ ପୁରୁଷ; ତା ପଛଆଡ଼େ
 ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ, ପାଠଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧା, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଧଡ଼ି
 ସୁଜାଗାଡ଼ୀ ଖଣ୍ଡିଏ ଚଉତା ହୋଇ ଉପରାଣ ପଡ଼ିଛି,
 ସବାଙ୍ଗ ଡକା, କେବଳ ନାକର ଫୁଲଗୁଣା ଆଉ
 ନାଟମୟୁର ଦିଶୁଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ‘ଭେକ ଥିଲେ
 ଭକ ।’ ଲୁଗାପଟାରୁ ଗୋପୀ ବୁଝିଗଲା, ଆଶୁଆ
 ମହାଜନ । ଗୋପୀ ଚଞ୍ଚଳ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି
 ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଦୁଇଟା ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା
 ଆସନ୍ତୁ, ଦୋକାନ ଉପରକୁ ଆସନ୍ତୁ, ରେଷେଇ କରନ୍ତୁ,
 ସବୁ ସରଞ୍ଜାମ ଅଛି, ଦେବ ।” ଗୋପୀ ଦୁହଙ୍କ ଗୋଡ଼କୁ
 ଅନାଇ ଦୁଇ ଡାଳ ପାଣି ଦେଲା, ଆଉ ମେଲ ଘରେ
 ଛୁଣ୍ଡା ପଟି ଖଣ୍ଡ ମେଲାଇ ଦେଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଆଗେ
 ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଓହ୍ଲାଇଗା ପାଳଟି ପଟିରେ ଯାଇ ଚକା
 ପାଡ଼ି ବସିଲେ । ଦେହର ଅଳଙ୍କାରମାନ ଦେଖି
 ଗୋପୀ ‘ଆଜ୍ଞା, ସାଆନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ’ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବୋଧନ
 କଥାମାନ ପ୍ରତି କଥା ଆଗରେ ବୋଲି ଯାଉଅଛି ।
 ଏଣେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଗୋପୀର ଭକ୍ତି ଦେଖି ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ
 ଗଲେଣି, ପଣନ୍ତକାନରୁ ଚାରିଅଣିଟିଏ ଫିଟାଇ ଗୋପୀ
 ପାଖକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲେ, “ଏ ବୁଢ଼ାପୁଅ,
 ରେଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ ଦେ ।” ଗୋପୀ ଲାଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ
 ସୁଉକିଟିଏ ଉଠାଇ ନେଇ ଦୁଇ ହାତରେ ଲେଉଟା
 ଲେଉଟି କରି ଦୁଇ ଡିନି ଥର ଦେଖିଲା, ତାହା
 ବାଦ ଦୁଇଥର ଚୁମା ଖାଇ ଦୁଇ ଥର ମୁଣ୍ଡରେ

ମାରି କୁଞ୍ଚିତଳ କାନରେ ବାନ୍ଧି ନାହିଁ ପାଖରେ ଖୋସି ଦେଲେ । ଗୋପୀ ମୁଖ ଦେଖି ଜଣାଯାଏ, ସେ ଆଉ-ଥରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବୋଲୁଥିବ, “ଆଜି ସକାଳେ କାହା ମୁହଁ ଚାହିଁଥିଲୁ, ସଉଦା ନ ନେଉଣୁ ପୁଡ଼ୁକଟାଏ ।” ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ ଦିନରୁ ଏଟା ନୁଆକଥା । ଗୋପୀ ରେଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ ସମସ୍ତ; ଅର୍ଥାତ୍ ଚାଉଳ, ଚୋରାଣି, ବରଞ୍ଜା, ଲୁଣ ଆଣି ଥୋଇ ଦେଇ ଆଗେ ନିଆଁ ବରଞ୍ଜା ଫୁଲି ଚୁଲି ଲଗାଇଦେଲେ । ଘିଲେଟି ଭାତ ରନ୍ଧିବାକୁ, ପୁରୁଷ ମାଠିଆ ଡେଇଁ ଡାକରେ ଧରି ପାଣି ଆଣିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଘିଲେଟି କହିଲେ, “ଆରେ ବୁଢ଼ାପୁଅ, ଏଠି ଦୁଧ ଦିଅ ମିଳିବ ? ଦୁଧ ଦିଅ ନ ହେଲେ ମୁଁ ଖାଏ ନାହିଁ ।” ଗୋପୀ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ସତକଥା, ସତକଥା, ନ ମିଳିବାକୁ ସିନା; ଏସବୁ କଣ ଛୁମୁ ଠା’ ବସିବା ଜନସ ? ଜଳଖିଆ ପାଇଁ ଆଜ୍ଞା କାଣ୍ଡିଆ ସବୁ ଚୁଡ଼ା ହୁଅନ୍ତା, ନିରୁତା ଗାଈ ଦୁଧ ହୁଅନ୍ତା, ନବାତ ନୋହିଲେ ଦକ୍ଷିଣୀ ନୁଆ ଗୁଡ଼ ହୁଅନ୍ତା । ଆଉ ଖନ୍ଦା ପାଇଁ ବଡ଼ ଶେଉଳ ନୋହିଲେ ବାଲିଆମାଛ, ବନ୍ତଳ କଦଳୀ, ମୁଗଜାଣି, ଦୁଧଦିଅ ହୁଅନ୍ତା । କଣ କରିବ ? ଆଜ୍ଞା ଏଇଟା ତ କାଙ୍ଗାଳି ଦେଶ, ଆପଣଙ୍କର ପଦାରବିଧିଧୂଳିରଜ କିପରି ମୋ କପାଳକୁ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଜ୍ଞା ଗୋଟାକେତେ ପଇସା ଦିଅନ୍ତୁ, ଗାଁ ବୁଲି ଦେଖି ।” ଘିଲେଟି ପୁନଃବାର ଗୋଟାଏ ସୁକ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଗୋପୀ ପୂର୍ବପରି କାନରେ ବାନ୍ଧି ଗ୍ରାମକୁ ଧାଇଁଲା । ଶୁଣି ଅଧିକ ସମୟରେ ଗୋପୀର ସାନପୁଅ ବୃନ୍ଦାବନ ଖଣ୍ଡେ କଦଳୀପତ୍ର ଚୋଲରେ ଦୁଇ ଢଳି ତୋଳା ଦିଅ, ଗୋଟାଏ ମାଟି ଠେକରେ ମାଣେ ଅନ୍ଧାଜ ଦୁଧ, ଯୋଡ଼ାଏ ବାଇଗଣ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ବାପା ବଟେଇଦେଲେ, ସେ ଅନ୍ଧାରକଣା, ଆସିପାରିଲା ନାହିଁ ।”

ଦୋକାନରେ ଡ଼େଇ ଲୋକ ନାହିଁ, ଘିଲେଟି ଭାତ ରନ୍ଧୁଛି, ପୁରୁଷଟି ଯୋଗାଇ ଦେଉଛି, ଦୁହେଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଘିଲେଟି—ଶୁଣିଲୁ ରେ ଗୋବିନ୍ଦା ! ଶୁଣିଲୁ ତ, କାନ ଲଗେଇ ଶୁଣିଲୁ ତ, ମତେ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହୁଥିଲେ; ଯେଉଁଠିକି ଯିବ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିବେ, ତତେ ସାଆନ୍ତ କିଏ କହୁଥିଲା ? ଆରେ ଚୁଲି, କଟକକୁ ଚୁଲି, ତତେ କଣ କରୁଥିଲୁ ? ଦେଖିବୁ, ତତେ ଚାହିଁବନ ହେଲା ଚୁଢ଼େଇ ଚୁଢ଼େଇ ଥକିଗଣ ।

ଗୋବିନ୍ଦା—ନା ଚମ୍ପା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଚୁଲି ଆମ ଗାଁକୁ ଯିବା; ସେଇଠି ରହିବା । ବଲବାଡ଼ି କଣିବା, ଚୁଣି କରିବା, ହଳିଆ ରଖିବା ।

ଚମ୍ପା—ଆରେ, ସତେ, ଲୋକେ ଯାହା କହନ୍ତି,

‘ଅଳ ନଉଛଣା ଅନ୍ଧାର ରାତି,

ଅଳ ନଉଛଣା ଭଣ୍ଡାରି ଜାତି ।’

ବଲବାଡ଼ି କଣ ହବ ରେ ? ଆରେ ଯାହା ଯାଜ୍ଞରେ ଆଣିଛି, ଶିଫ୍ଟ ବରଷ ଦି’ଣ ବରଷ ବସି ଖାଇଲେ ତ ସରିବ ନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦା—ନା ସେ କଥା ହବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯିବ, ଘରୁ ଡେଇଁ ଦିନ ହେଲେ ଖବର ପାଇ ନାହିଁ, ମୋ ମନ କିମିତି ଗୁଡ଼େଇ ପୁଡ଼େଇ ହେଉଛି । ନୋହିଲେ ମୋ ଭାଗ ଦିଅ, ମୁଁ ଯାଏ । ତୁମର ଯାହା ମନ କର ।

ଚମ୍ପା—ଭାଗ ? ଭାଗ କଣ ? ଭାଗ ଭାଗ ? ଆରେ ଯାହା କହନ୍ତି—

‘ପଡ଼ୋଶୁଣୀ ପିଠା ଦେଖି ରବିର ଖବାଇ,
ଦିଫ୍ଟାରେ ଗୁଡ଼ ଲଗାଇ ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଚୋରାଇ ।’

ଧନ ସେଠି ଥିଲା ମୋର—ଏଠି ବି ମୋର, ମୁଁ କଣ ଭୋରି କରି ଆଣିଛି ? ସାତଦିନ ହେଲା ବରଷା ନାହିଁ, କାଦୁଅ ନାହିଁ, ଏ ଗାଁ ସେ ଗାଁ, ଯା ଓଳି ତା ଓଳି ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାରିଲଣି । କହିଲୁ ସାଆନ୍ତ ପହଡ଼ଘର କଣରେ ଭିନ୍ନ ଜାଗାରେ ସୁନା ଟଙ୍କା, କଳ ଟଙ୍କା, ସୁନା ଗହଣା ସବୁ ପୋତା ହୋଇଥିଲା, କିଏ ପୋତିଥିଲା ? ନିଶ୍ଚୟ ରାତିରେ ମୁଁ ଗାତ ଖୋଲେ, ସାଆନ୍ତ ମୁଁ ଦୁହେଁ ପୋତୁ । ତୁ କଣ ଜାଣିଥିଲୁ ? ଏ ସବୁ ମୋର ନା ଆଉ କାହାର ?

ଗୋବିନ୍ଦା—ଟଙ୍କା ତ ପୋତିଥିଲା, ସବୁ କରିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ନ ପାଇଥିଲେ କିଛି ପାଇଥାନ୍ତ କି ? କିନ୍ତୁ ଆଣିବ ବୁଦ୍ଧି କିଏ କାଡ଼ିଲା ?

ଚମ୍ପା—‘ଏହିକି ଏତେ—ନା—ମୁଦି ନାହିଁ ଗୋଡ଼ କରୁଥିଲେ କେତେ !’ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିଟାଏ କାଡ଼ିଲା ରେ ! ମତେ ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ଆସନ୍ତା ନାହିଁ । ଦେଖିବୁ, ସେଦିନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ତତଲା ବାଲିରେ ଦୁଇ କୋଶ ବାଟ ଧାଇଁ ଗୋଡ଼ରେ ଫୋଟକା ବାହାର ପଡ଼ିଲା; କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତୋଟି ବସିଗଲା, କହୁଛି କଣ ନା, ବୁଦ୍ଧି କହିଲା । ‘ବୁଦ୍ଧିରେ ବୁଦ୍ଧି—ନା ବଳେଇ ପଡ଼ି ଯାଇଛି କୁହ ?’ ଆଜ୍ଞା କହିଲୁ, ମୁଁ ଯେ ଯେ ରାଣ୍ଡି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗାତ ବସି ରାତିଏ ରହି ତା ଘରୁ ଜମିର ସନନ୍ଦ ଆଡ଼ଗୁର ଘରରୁ ଘେନି ଆସିଲି, ସେ ବୁଦ୍ଧି ତୁ କହି ଦେଇଥିଲୁ ?

ଗୋବିନ୍ଦା ଆଉ କିଛି ନ କହି ରୁଷି ଆସି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା । ଚମ୍ପା ମଧ୍ୟ ଭୁନି । ଏକା ଗୁହାଳୀରେ ପାଠ, ଏକ ଅବଧାନର ଗୁଟ, ଚତୁର ଚତୁର କଥା, କେହି କାହାକୁ ଉଠା ନୁହେଁ, ସହଜରେ କିଏ ପଞ୍ଚଦୁଆ ଦେବ ? ଦୁଇ ଜଣକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଚିହ୍ନିଲା । ଚମ୍ପାର ଭାବନା, ଯଦି ଗୋବିନ୍ଦା ଘରକୁ ଯାଏ, ଟଙ୍କା ସୁନା-

ଗୁଡ଼ାକ ତା ହାତରୁ ଯାଇ ଭଣ୍ଡାରି ଘରେ ପଶେ, ପୁନର୍ବାର ହାତପେଠ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ପୁଣି ଗୋବିନ୍ଦାର ମା ଆଉ ଭାସିଆ କଥା ମଧ୍ୟ ତା ମନରେ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଗୋବିନ୍ଦାର ଭାବନା, ଚମ୍ପା କଟକ ସହରରେ ପଶିଲେ ତାକୁ ଆୟତ୍ତ ରଖିବା ସହଜ ହେବ ନାହିଁ । ଅଇଶ୍ଵାଖାନ୍ଦ କୁକୁକୁସି ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଇଁଠାପସ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିଲେ ପୂର୍ବ ପକ୍ଷ ଗୋଡ଼ରେ ଦଳ ଦେଇଯାଏ । ବିପରୀତମୁଖ ଦୁଇ ବଳ ସମାନ ହେଲେ ଦୁହେଁ ସ୍ଵ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ରାସ ଅନ୍ଧାର ପାଞ୍ଚ ଘଡ଼ି କି ଛ’ଘଡ଼ି, ଭାତ ଡାଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଗଲଣି, ଚମ୍ପା ଅଳ୍ପ କାଳ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ କଣ ଭାବିଲା, ପାଖକୁ ଆସି ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ କହିଲା, “ଦେଖ ଗୋବିନ୍ଦା, ତୁ ତ କହୁଛୁ, ନନ୍ଦି ଆଉ ପାରି ରୁରି କୋଶ ବାଟରେ ତୋ ଘର । ହେଉ ଚାଲି, କଟକକୁ ଚାଲି, ମୁଁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବି, ତୁ ଘରେ ଦେଇଯିବୁ । ତୁ ଯଦି ମୋ କଥା ନ ଶୁଣୁ, ଟଙ୍କା ତ ଟଙ୍କା, ସୁନା ତ ସୁନା, କାଣି କଉଡ଼ି ଧୋଇ ପାଣି ଟୋପାଏ ? ଆ, ଆ, ବଡ଼ ଭୋକ ଲାଗିଲଣି, ଖାଇବା ଆ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ମଧ୍ୟ ଭୋକରେ କାଉଳି ହେଲା, ବୋଧହୁଏ ସେ ଏଥିରେ ଅଧା ରାଜି ହୋଇ ଉଠ ଉଠ ହେଉଥିଲା, ମାତ୍ର ଅନ୍ଧାରରେ ଚମ୍ପାକୁ ତ ଦିଶୁ ନାହିଁ, କିଛି ଜବାବ ନ ପାଇ ସେ ଭାରି ଖପା ହୋଇ କହିଲା, “ମଲା ଯା, ପୋଇଲକୁ ସାଆନ୍ତ କହିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ନ୍ତି । ଯା ମ ଯା, ଖାଇଲୁ ଖାଇଲୁ ନ ଖାଇଲୁ ନାହିଁ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ଉଠୁଥିଲା, ପୁନର୍ବାର ବସିପଡ଼ି ଚମ୍ପାକୁ ତରଟି ମରଟି ଚାହିଁଲା । ପାଞ୍ଚୁଲା, ହଁ ମୁଁ ପୋଇଲ, ତୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ; ମାତ୍ର ପାଟି ଫିଟାଇ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦା ଆପଣାର କେଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା, କେତେ ବଳ ବାଡ଼ି, କେତେ ବଳଦ ହଳିଆ, କେତେ ଦୁହାଁଳ ଗାଈ ଘରେ ବନ୍ଦା, କେତେ ଖାତକ ଟଙ୍କା କରଜ ନେବାକୁ ଆସି ଦୁଆରେ ବସିଛନ୍ତି,

ସବୁଥିରୁ ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ । ଦିନଯାକ ପାଣି କାଦୁଅରେ ବୁଲି ବୁଲି ଥିବା, ତା ଉପରେ ଘୋର । ଗୋବିନ୍ଦା ଏତେବେଳଯାଏ ମନର ଦୁଃଖରେ ବସି ଶୁଭୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତମ୍ବା ‘ପୋଇଲ’ କହିବାରୁ ତାକୁରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କାମୁଡ଼ିଲା ପରି ସବୁଜା ଜଳୁଅଛି, କିଛି କହିପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ, ତାପରି ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ବଳରେ ତମ୍ବା ସାଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ କେତେ ଥର ମଙ୍ଗରୁଜ ଘର ଭେଣ୍ଟିଆ ହଳିଆମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ-ଥିବାର ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି । ଭୂଷ ମଧ୍ୟରେ ନିଆଁ ଥିଲା ପରି ତା ମନକୁ ଭିତରେ ପୋଡ଼ି ପକାଉଛି ।

ତମ୍ବା ଦୁଇ ପଟ ଶୁଭ ବାଡ଼ି, ଶୁଭ ମଝିରେ ଗଡ଼ କରିଦେଇ ଡାଳି ବାଡ଼ି ଦେଲା, ବୃନ୍ଦାବନ ସେ ଦୁଧଠେକଟି ଦେଇଥିଲା, ତେଜକ ବାହାରକୁ ଥରେ ଅନାଇ ଦେଇ ଆସିବା ଶୁଭରେ ଡାଳି ଦେଲା । ଗୋବିନ୍ଦା ଅନ୍ଧାରରେ ବସି ଦେଖୁଛି । ଦୁଧ ଡାଳି ଦେଖି ତା ଦେହରେ ନିଆଁ ଡାଳି ଦେଲା ପରି ଜଣା ଗଲା । ମନରେ କଲା, ଦୁଧ ଟିକକରେ ତ ଏହା, ଟଙ୍କା ପୁନା କଥା ତ ଅଛି ।

ତମ୍ବା ଡାକି ଦେଲା, “ହେଇ ତୋ ଶୁଭ ରହିଲା, ଖା ବା ନ ଖା, ମୁଁ ଏତେ ଗୋଡ଼ ଧରିପାରେ ନାହିଁ ।” ତମ୍ବା ଓହ୍ଲା ହାତଟା ମୁହଁରେ ବୁଲାଇ ଦେଇ ଠୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଶୁଭପଟ ପାଖରେ ବସି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ସୁଡ଼ି ସୁଡ଼ି ଶବ୍ଦରେ ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ପଟ ଖାଲି କରିଦେଲା । ଚୁଲୁମୁହଁ ପାଖରେ ମୁହଁଟା ଧୋଇ ପକାଇ ପୁନର୍ବାର ଥରେ ବାହାରକୁ ଅନାଇ ଡାକିଲା, “ଆରେ ଆ, ଶୁଭ ଖାଆ ।” ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ଖସା ହେଇ କହିଲା, “ଆରେ ଯାକୁ କହନ୍ତି, ସୁଖ ଶୁଭ ତୋଟି କୁଣ୍ଡିଲବା ।” ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଇଲା ପରି ଗୋବିନ୍ଦାକୁ ଏ କଥା ଜଣାଗଲା । ତାହାବାଦ ତମ୍ବା ପଟି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ଗଣ୍ଡିର ଲୁଗାରୁ ଅଧେ ମେଲାଇ ଦେଇ ଗଣ୍ଡିରୁଟି

ସାବଧାନରେ ବେକତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇ ଚାଲି ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଗୋବିନ୍ଦା ସେହିପରି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଶୁଭୁଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଲ କରି ବୁଝିଲଣି, ସାପୁଣୀ ମୁଣ୍ଡରୁ ମଣି ନେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆମ୍ବେମାନେ ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଯେପରି ଶୁଣିଛୁ, ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁ, ଗୋବିନ୍ଦାର ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ଆନୁରୋଧ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ପୁରୁଷ ଜାତିର ସ୍ୱଭାବ । ତମ୍ବାର ଆଚରଣରୁ ଜଣାଯାଏ, ତାହାର ଇଚ୍ଛା, ଭଲ ପାଏ ତ ଭଲ ପାଏ, ହେଲେ ତୁ ଯେଉଁ ଭଣ୍ଡାସ ସେହି ଭଣ୍ଡାସ । ଗୋବିନ୍ଦା ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ବେଳଯାଏ ବସିଲଣି, ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରାତି, ମଣିଷ ନିଜ ଦେହ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ସାଁ ସାଁ କରି ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବାଡ଼େଉଛି, ଭୁଞ୍ଜାକୁ ଭୁଞ୍ଜା ବରଷା, ବରଗଛଟା ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧକାର ଗଦା ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦୋହଲି ଦୋହଲି ଗୋଟାଏ କେମନ୍ତ ଆକଙ୍କନକ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି । ଗୁଡ଼ାଏ ବାଦୁଡ଼ି ସାନ ସାନ ଅନ୍ଧକାର-ଖଣ୍ଡପରି ଚାରିଆଡ଼ୁ ଉଡ଼ି ସେହି ଅନ୍ଧକାର ଗଦାରେ ଝୁଲି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ପୁଣି କେତେକଣ୍ଡ ଅନ୍ଧକାର ପରି ବାହାରି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି, କର୍କର ଶବ୍ଦ କରି ବରଫଳ ଖାଉଅଛନ୍ତି, ଟପ୍ ଟପ୍ ହୋଇ ବରଫଳ ତଳେ ପଡ଼ୁଛି । ଚତୁର୍ଦିଗରେ ପ୍ରେମାବଳ ଶବ୍ଦ, ଘର ମଧ୍ୟରେ ତମ୍ବାର ଅନୁନାୟିକ ଶବ୍ଦ ଆହୁରି ଭୟଙ୍କର ଶୁଭୁଅଛି । ସେହି ଅନ୍ଧକାର ଗଦାତଳେ ଦୁଇଟା ପଶୁର ଖେଳ-ଖେଳ କାମୁଡ଼ା-କାମୁଡ଼ି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦା ତମକି ପଡ଼ି ଅନାଇଲା । ଘର ମଧ୍ୟରେ ଜଳୁଥିବା ଘାପର ତେଜଟି ହିମଶ୍ୟ ଶ୍ରୀଣ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଶେଷ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ମାଟି ଲେହନ କରଣ ରେଖା ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ପଡ଼ିଲା ପରି ଘର ମଧ୍ୟରେ

ଜଳଧିବା ଫପରୁ ଗୋଟିଏ କରଣ ରେଖା ନିସ୍ତେଜ-
 ଭାବରେ ସେହି ଅନ୍ଧକାର ତଳେ ପଡ଼ିଅଛି । ଗୋବିନ୍ଦା
 ଭଲ କରି ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ଦୁଇଟା ବଲୁଆ ବରଫଳ
 ଖାଉ ଖାଉ କଳ ଲାଗିଲା; ଗୋଟାଏ ବଲୁଆ ଆରଟାକୁ
 ତଡ଼ି ଦେଇ ଆପେ ସମସ୍ତ ଫଳ ଅଧିକାର କରି ବସିଲା ।
 ଗୋବିନ୍ଦା ବଲୁଆର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି କଣ ବୁଝିଲା, କଣ
 ମନରେ ପାଞ୍ଚିଲା, ଉଠିବସି ବୁଝିଆଡ଼କୁ ସାବଧାନରେ
 ଅନାଇଲା, ଧୀରେ, ଅତି ଧୀରେ ଉଠିଯାଇ ଚମ୍ପାର
 ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଅନାଇଲା, ଠଣାରେ ମୁଠି ରଖି
 ଦେଇଥିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଖି ଖୋଲୁ କଣ ଫିଟାଇ
 ଅନ୍ଧାରେ ଭଲ କରି ଲୁଗା ଭଡ଼ି ଦେଇ ସେହି ପଦାର୍ଥଟା
 ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଚମ୍ପାକୁ
 ଏକଧାନରେ ଅନାଇଲା, ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ି ନିଦ୍ରା
 ଶୂନ୍ୟକୁ ବଣ ମଧ୍ୟରୁ କେନ୍ଦୁଆ ଯେପରି ଅନାଏ,
 ସେହିପରି ଏକଧାନରେ ବୁଝିଅଛି, ତାହାର ଆଖି ଦୁଇଟା
 ଜଳୁଅଛି, ଡାହାଣ ହାତରେ ଦୃଢ଼କରି କଣ ଧରିଅଛି,
 ଏତେ ସାବଧାନ, ଏତେ ଧୀର ଯେ, ନିଃଶ୍ୱାସଟା ମଧ୍ୟ
 ବଳରେ ପକାଉ ନାହିଁ । ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ଟି ଆଗକୁ
 ପକାଇବା ମତେ ଗୋଟାଏ କ୍ଷେପାତ ଚକ ଚକ କରି
 ଚମ୍ପା ଉପର ଦେଇ କାନ୍ଥରେ ବୁଲିଗଲା, ଗୋବିନ୍ଦା
 ଚମକି ପଡ଼ି ଏକାବେଳେକେ ପିଣ୍ଡାତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ
 ପଡ଼ିଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ସାବଧାନରେ ଅନାଇଲା, କାହିଁ
 କିଛି ନାହିଁ, କେବଳ ପୂର୍ବପରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୋର
 ପିଣ୍ଡାତଳ ଶବ୍ଦ, ଗଛ ତଳତାଳର କେତେ ଖଣ୍ଡ
 ଅନ୍ଧକାର ଫଡ଼ ଫଡ଼ ହୋଇ ଉଡ଼ି ପଳାଇଲେ, ବଲୁଆଟା
 ଚରୁଥିଲା, ପଳାଇ ଗଲା, ତାହା ହସ୍ତରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥ
 ବିଶେଷରେ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଚକ ଚକ ଦିଶିଲା । ଗୋବିନ୍ଦା
 ସମସ୍ତ ବୁଝି ପାରିଲା । ପୂର୍ବଠାରୁ ଅଧିକ ସାହସ ବାନ୍ଧି
 ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଗଲା ।
 ଶୂନ୍ୟ ଉପରେ କେନ୍ଦୁଆ ଯେପରି ଝାମ୍ପି ପଡ଼େ,
 ସେହିପରି ଚମ୍ପା ଉପରକୁ ଝାମ୍ପି ପଡ଼ିଲା । ଠିକ୍ ସେହି
 ସମୟରେ ଫପଟା ଗର୍ଜକୁ ପୋଡ଼ିଯାଇ ଦସ୍ କରି

ଜଳଉଠି ନିଉଁପିବାରୁ କିଛି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ଘର
 ମଧ୍ୟରେ ଉଜ୍ଜଟ ଗାଁ ଗାଁ ଶବ୍ଦ, ଗୋଡ଼ହାତ ବାଡ଼େଇବା
 ଶବ୍ଦ ଶୁଭ୍ର ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି
 ବଲୁଆ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ପଳାଇଗଲା । ଗଛଟାରୁ
 ଅନ୍ଧକାର ଖଣ୍ଡ ବୁଣିଗଲା ପରି ବାଦୁଡ଼ିଗୁଡ଼ାକ କର୍କଶ
 ଡେଣା ଶବ୍ଦ କରି ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ
 ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ଝଞ୍ଜା ପବନ ଆସି ଗଛର ଡାଳମାନଙ୍କୁ
 ଦୋକାନ ଘରକୁ କଡ଼କରି ଦୋହଲାଇ ଦେଲା ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ସକାଶେ ସେଠାରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର
 ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଳୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ପରି ଜଣାଗଲା ।

-୨୩-

କର୍ମଫଳ

ଗୋପାଳପୁର ପାଖରେ ବିରୁପା ନଦୀଟା ଭାରି
 ଚୌଡ଼ା, ଅଧକୋଣରୁ ଉଠା ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଧାରଟା
 ତେତେ ଚୌଡ଼ା ନୁହେଁ, ଗଣ୍ଡଭଲିଆ ଜାଗା କମ
 ଚୌଡ଼ା ହୁଏ । ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ତରଫଟାରେ ଧାର,
 ଗୋପାଳପୁର ଘାଟଠାରେ ଭୁଞ୍ଜା ବାଲି । ସେହିପରି
 ଟାଣୁଆ ବଢ଼ି ହେଲେ ତୋଠାଯାଏ ପାଣି ଯାଏ । ଦଶ
 ବାର ଦିନ ହେଲା ସେପରି ବର୍ଷା ନ ଥିବାରୁ ନଦୀଟା
 ଛୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା, ଗଲା ପରଦିନ ଓପର ଓଳଠାରୁ ଅଳ୍ପ
 ଅଳ୍ପ ପାଣି ପଡ଼ୁଅଛି, ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଫେଣ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି
 ହୋଇ ଭାସି ଯାଉଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ
 ପାଣିକଣାରୁ ପରି ଫେଣଟାଏ ଭର୍ତ୍ତିରେ ପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି
 ଟିକି ଟିକି ହୋଇ ଯାଉଅଛି । କାଠି କୁଟା କେତେ
 ଭାସି ଯାଉଅଛି, ଠିକଣା ନାହିଁ । ଗଣ୍ଡ ଜାଗା ଥିବାରୁ
 ଏଠାରେ ଗୋମୁହଁ । କୁମ୍ଭୀରର ଉପଦ୍ରବ ଭାରି, ଦାଡ଼ିଅଣି
 ଦଡ଼ିଆଳ ତ ପଣ ପଣ । ଏଠାରେ ଭରସି ଆଣୁଆଣିରୁ

କେହି ବେଶି ପାଣିକ ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ପୁଣି ନୂଆ-ପାଣି ପଡ଼ିଲେ କୁମ୍ଭୀରଗୁଡ଼ାକ ଭରି ମାତନ୍ତି । “ନୂଆ ବଡ଼ିକ ପରତେ ନାହିଁ, ଫେଶରୁ କୁମ୍ଭୀର ଖାଏ ।” ତୋଠରେ ଦିନ ରାତି ଖଣ୍ଡିଏ ଡଙ୍ଗା ବନ୍ଦା ଥାଏ; ଗାଉଁଲି ଲୋକେ, ହାଟୁଆ ଲୋକେ ପାରି ହୁଅନ୍ତି । ସରକାରୀ ଡାକ ପାରି କରିବା ସକାଶେ ନାଉଁସା ଦିନ ରାତି ଫଳମାର ଜଗିଥାଏ, ସରକାରରୁ ମାସକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଏ । ଗାଉଁଲି ଲୋକେ ନଗଦ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପୁଷ୍ପମାସ ଧାନକଟା ସମୟରେ ନାଉଁସା ବିଲ ବିଲ ଗୁଲି ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହଳା ଅସୁଲ କରେ । ହାଟପାଲି ଦିନ ହାଟୁଆମାନେ କେହି ପିତାଶୁଖୁଆ ଫୁଜାଏ, କେହି ବାଇଗଣ ଯୋଡ଼ାଏ, କେହି ଲୁଣ ଚମୁଟେ, କେହି ତେଲ ଦି'ଟୋପା ଦେଇ ଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନ, ଅରିଫା ବାଟୋଇ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ ପଛସାଏ ଅଧଲୁଏ ଖଜାଖିଆ ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ଦେଶ କାଲି ପାଞ୍ଚ ଘେନି ଏହି ଲାଉ ଉଣା ଅଧିକ ହୁଏ; ମାଞ୍ଚ ସରକାରୀ ମନ୍ଦିର; ଅର୍ଥାତ୍ ଥାନା ଦାଣ୍ଡେଗା, ମୁନ୍ଦିସି, କାନଗୋଇ ପାରି ହେବା ଦିନ କାନ ମୋଡ଼ାଟା, ଗୁପୁଡ଼ାଟା, ଗାଲିଟା କେତେ ଉଣା ହୁଏ ନାହିଁ । କେଉଁଟି ଗୁଦିଆ ବେହେରା କହେ, ‘ଏହି ଘାଟ ବାହା ତା ଦେହକ ପାହିଲଣି, ତା ପରି ଜଣେ ଆଶୁଆ ନାଉଁସା ଏ ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ଦେଖା ନାହିଁ ।’

ରାତି ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲଣି । ରାତିରେ ଭାରି ବର୍ଷା, ଭାରି ତୋଫାନ ଥିଲା, ବର୍ଷାମାନ ପାଣି କନ୍ଦା ପବନ ନାହିଁ, ମେଘଟା ସେହିପରି ଘୋଡ଼ାଇଛି, ଅକାରଣ କେଉଁଠି କିପରି ଫାଙ୍କରେ ସାନ ସାନ ତାରୁଟିମାନ ଜୁଳୁ ଜୁଳୁ କରି ଅନାଇ ଲୁଚି ଯାଉଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ବାଟୋଇ ସାନ ଗଣ୍ଡିରଟିଏ ପିଠିରେ ବୋକରୁ କରି ତୋଠ ପାଖରେ ନଘା କୁଲେ କୁଲେ ବୁଲୁଅଛି, ନଘା କୁଲେ କୁଲେ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚିଣ ହାତ

ଗୁଲି ଯାଇ ପୁନଃବାର ତୋଠାକୁ ଫେରି ଆସୁଅଛି । ଜଣାଯାଏ ପହୁରି ନଘା ପାରି ହେବାର ଲୋକଟାର ଇଚ୍ଛା, ହେଲେ ବଳ ଖଟୁ ନାହିଁ । ତୋଠାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଡାକିଲା, “ଏ ନାଉଁସା ଭାଇ, ଏ ନାଉଁସା ଭାଇ !” ଗୁଦିଆ ବେହେରା ବାଲିରେ କାତଟା ପୋତି ଖଣ୍ଡେ ଲମ୍ବା ଦଉଡ଼ିରେ ଡଙ୍ଗାଟା ଖଟାଇ ଦେଇ ତୁଠ ପାଖରେ ଭୁରୁ ପଲରେ ଶୋଇଅଛି । ବାଟୋଇ ପୁନଃବାର ଥର ଅତି ସାବଧାନରେ ଡାକିଲା, “ଏ ନାଉଁସା ଭାଇ, ଏ ନାଉଁସା ଭାଇ !” ବାଟୋଇ ଡାକି ସାରି ତମକ ପଡ଼ିଲା ପରି ଥରେ ପଛକୁ ଅନାଇଲା । ନାଉଁସା କି ଶୋଇ ଯାଇଛି ? ଏତେ ଡାକର ଜବାବ ନାହିଁ କିଏ ? ମାଞ୍ଚ ଆମ୍ବେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣୁ, ନାଉଁସା ରାତି ଦଡ଼ିଏ ଆଉଁ ଉଠି ବସିଥାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିବ । ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ପାଳିବା ସକାଶେ ସେ ଗୁଦିଆ ଉଠିଥାଏ, ଏହା ନୁହେଁ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତି ପିଛୁଲ ପହରରେ ଡାକ ଆସି ପଡ଼ିଯାଏ, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ସଞ୍ଜବେଳୁ ଘାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ସଅଲେ ସଅଲେ ଗୁରୁଟା ଖାଇଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ରାତିଟାଯାକ କେତେ ଶୋଇବ ? ଗୁଦିଆ ପଲ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଆଶୁ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡଟି ଦେଇ ଠୁଙ୍ଗା ହୋଇ ବସିଛି, ଆଗରେ ନିଆଁ ଉମେଇ, ଭୂଷ ନିଆଁକୁ ଦୁଇ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଅଛି । ବୋଧହୁଏ ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବୁଛି, ଅବେଳରେ ଏ ବାଟୋଇଟା କିଏ ? ସରକାରୀ ଲୋକ ତ ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେଁ, ଏ ଲୋକଟା ଭାଇ ଭାଇ ଡାକୁଛି, ସରକାରୀ ଲୋକ ହୋଇଥିଲେ ତା ଦର-ଆଡ଼ି ଭାବ ଦେଖା କରି ଡାକନ୍ତା । ଯିଏ ହେଉ ଡାକୁ-ଆଉ, ରାତି ପାହୁ ଦେଖିବ । ପୁନଃବାର ଡାକ, “ଏ ନାଉଁସା ଭାଇ, ଆ ବାହାରି ଆ, ଖଜାଖିଆ ଦେବ ।” ଗୁଦିଆ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଖଜାଖିଆ ନାଁ ଶୁଣି ଦୁଇ ଭିନିଧର କାଣିଲା । ଖଜାଖିଆ ଶବ୍ଦରେ କିପରି ଗୋଟାଏ ମନମୋହନ ଶକ୍ତି ଅଛି । ନାଉଁସା ତ

ନାଉଁଶ, ଖଜାଣିଆ ଘର ଶୁଣିଲେ କେଡ଼େ କେଡ଼େ ଲୋକମାନେ କାଣି ପକାନ୍ତି । ରୁଦିଆ ପଲ ମଧ୍ୟରୁ ଜବାବ ଦେଲେ, “କିଏ ପାଟି କରୁଛ ହୋ, ରୁଦି ରାତି ପାହୁ, ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ତ ମୁଁ ବାହାରକୁ ବାହାରିବି ନାହିଁ ।”

ବାଟୋଇ—ଦେଖ, ଭାଇ ନାଉଁର, ମୋର କଟକରେ ମାମଲ ଅଛି, ତହଲ ଯିବି, ନେ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନେ ।

ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ! ଏ କଣ ଏ ? ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚାରିକୁ ପଞ୍ଚଟଙ୍କା ? ରୁଦିଆ ଜୀବନରେ କେତେ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟି ନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ତା ହାତରେ ପଡ଼ିଛି କି ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ସେ ପୂର୍ବ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲା, ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବାହାରନ୍ତା ନାହିଁ, ଲକ୍ଷକରୁ ପାଞ୍ଚ ଫେଡ଼ି ଦେଲେ ବାକି କେତେ ଉଣା ହେଲା, ଏ କଥା ଆଲୋଚନା କରିବା ବୋଧହୁଏ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଧ କଲ । ଏଣେ ଡର, ବାଟୋଇଟା ଯେବେ ବାହୁଡ଼ି ଯାଏ, ଅବା ରାତି ପାହିଗଲେ ପଇସା-ଟାଏ ନୋହିଲେ ଯୋଡ଼ାଏ । ରୁଦିଆ ପଲଭିତରୁ ଡାକ ଦେଲା, “ରହ ତେବେ ରହ ମୁଁ ଯାଏ ।” ନିଆଁ ଉପରେ ଫୁଙ୍କ ଫୁଙ୍କ କାହାଳି ଲଗାଇ ହାତରେ ଆଉଁଳ-ଟାଏ ଧରି ପଲରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା, ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗାପଟା ଅଣ୍ଟାରେ ଭଡ଼ି ଦେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଛାଟାଏ ଗୁଡ଼ାଇ ଟୋପରଟା ଥୋଇଦେଲା । ବାଟୋଇକୁ କହିଲା, “ଆଗ ଅଣ, କଣ ଦେଉଛ ଦିଅ । ତୁମେ ବୋଲି ମୁଁ ବସାରୁ ବାହାରିଲି, ଆଉ କେହି ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ କି ଉଠିଥାନ୍ତି ?” ବାଟୋଇ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ବଡ଼ାଇ ଦେଲା । ନାଉଁଶ ଦୁଇ ହାତରେ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ପାଞ୍ଚ, ଏ ହାତ ସେ ହାତ କରି ତିନିଧର ଗଣିଲା । ‘ଟଙ୍କା ନେବ ଗଣି, ପାଣି ପିଇବ ଗୁଣି ।’ କାହାଳିଟା ବଳରେ

ଭଡ଼ି ଦେଇ ଆଲୁଅରେ ଥରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଦେଖି ନେଲା । କୁଞ୍ଚକାନରେ ବାନ୍ଧ ଅଣ୍ଟାରେ ଭଲକରି ଖୋସି ଦେଇ ଆକାଶକୁ ପୁଣି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା, ଆଉ ରାତି ନାହିଁ । ବାଟୋଇ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗରେ ବସି ସାରିଲଣି । ନାଉଁଶ ଡାକ ଦେଲା, ଭଲ କରି ସମ୍ଭାଳି ବସ । ଡଙ୍ଗାରେ ଡାହାଣ ହାତ ତିନି ଥର ଲଗାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଫଟାଇଦେଲା, ‘ଜେ ଗଙ୍ଗା ମାତା’ କହି ନାଆରେ ଉଠି ବସିଲା । ଉପର ପାଣି ତୋଡ଼ି ପଡ଼ିଛି, ସମ୍ଭାଳ ହେଉ ନାହିଁ, ଆଉଁଳ ବାହୁ ବାହୁ ଡଙ୍ଗାଟା ତେର ତଳକୁ ଭସିଗଲା । ଫମ୍ପାଳି ଟେକୁ ଟେକୁ ନଦୀ ଛ’ପଣି, ଦଶପଣି ହୋଇଅଛି; ରାତି ପ୍ରାୟ ପାହି ଆସିଲଣି । ଗୋପାଳପୁର ତୋଠପାଖରୁ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଶୁଭିଲା—

‘ଏ--ଏ--ଏ--ରାମ ଯେ ଲକ୍ଷକ୍ଷଣ ହୋ ଗଲେ ମୃଗ ମାରି କୁଡ଼ିଆ ଦୁଆରେ ଆସି ଉଷା ବ୍ରହ୍ମରାଣୀ ।

ବୋଇଲେ ସୀତପୁରା ଗୋ ଭକ୍ଷା ଦିଅ ଅନୁକୁ,
ନୋହିଲେ ଅପଣାପ ଗୋ ଦେବୁ ରାମ ଲକ୍ଷକ୍ଷଣକୁ ।’

ବାଟୋଇ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ବାଉଁଶର ଗୋପାଳ-ପୁର ତୋଠଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଛି । ଗୀତର ଘେ ଅବରଳ ଅନ୍ଧକାରରାଶି ଭେଦ କରି କାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ବାଟୋଇ ଜେ ଚଙ୍ଗ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ସେହି ଦିଗକୁ ଅନାଇଲା । ନାଉଁଶ କାନକୁ ଶବ୍ଦ ଯାଇ ନାହିଁ, ଏକମନରେ ଡଙ୍ଗା ବାହୁଥିଲା, ଡଙ୍ଗା ଟଳଟଳ ହେବାରୁ ଡାକି ଦେଲା, ‘ଆରେ ବସିପଡ଼, ବସିପଡ଼ ।’ ବାଟୋଇର ଭାବ ଦେଖି ନାଉଁଶ ମଧ୍ୟ ତୋଠ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲା, ‘ଓହୋ ଟପାଟା ହାବୁଡ଼ିଲା ଯେ ।’ ଏହା କହି ଡଙ୍ଗା ମଙ୍ଗ ଫେରାଇ ଦେଲା । ବାଟୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କହିଲା, “ଏ ନାଉଁଶ ଭାଇ, ଡଙ୍ଗା ଫେରା ନା, ଫେରା ନା, ମତେ ଆଗ ପାରି କରଦେ ।” ନାଉଁଶ କହିଲା, “ମଲା ଯା, ସରକାସ କଥା, ମୁଁ କଣ ଜେଲ

ଯିବ ?” ଶୁଣି ଶେଷ, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆଲୁଅ ପଡ଼ିଲଣି, ନାଉଁସା ଦେଖିଲ, ବାଟୋଇର ସବାଙ୍ଗ ରକ୍ତମୟ, ଲୁଗାରେ ରକ୍ତ, ହାତରେ ରକ୍ତ ବୋକଗୁରେ ରକ୍ତ । ଦୋଳରେ ଫରୁ ଖେଳିଲ ପରି ଲଲ ଟହ ଟହ ଦିଶୁଅଛି । ନାଉଁସା ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲା, “କଣ ହେ ! ରକ୍ତ କାହୁଁ ଅଇଲା ? ତୁମେ କଣ କାହାକୁ ମାରିଛ ?” ବାଟୋଇ ଚଞ୍ଚଳ ଗଣ୍ଠି ଗୁଡ଼ିକ ଧରି ନାଉଁସା ହାଁ ହାଁ କହୁଁ କହୁଁ ନଦୀକି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା । ପଦର କୋଡ଼ିଏ ହାତ ପହଁର ଯାଉଁ ଯାଉଁ କାହୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୋମୁହାଁ କୁମ୍ଭୀର ଆସି ଟପ କରି ଧରି ପକାଇଲା; ଗଣ୍ଠି ଗୁଡ଼ିକ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଭାସି ଯାଇ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଗୁମ୍ଫା ଗୁମ୍ଫା ଥାଏ । ଏ ଲୋକଟା କିଏ, କେଉଁଠାରୁ ଅଇଲା, କାହିଁ ଯାଉଥିଲା ? ବୁଝିବା ହେଲେ ପାଠକ ଅବଧାନ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ହେଲୁଁ ହୁକ୍କାର; ସୁତରାଂ ସବଜ୍ଞ । ଏହି ସେ କୁମ୍ଭୀର ଲୋକଟାକୁ ଘେନିଗଲା, କିପାଇଁ ଘେନିଗଲା, କାହିଁ ଘେନିଗଲା, ତାହା ସହିତ ‘ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କଲା ନି ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କଲା, ଏ ସମସ୍ତ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ହେଲେ ଗୁମ୍ଫା ବେହେରା କୌଣସି କାରଣରୁ ଏକଥା ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଚାଇ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନାସ୍ତିକ । ଲୋକଟା ଡଙ୍ଗାରୁ ପାଣିକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା ବେଳେ ତାହା ଗଣ୍ଠିରୁ ଡେଇଁ ମିଳି ବଢ଼ି ଏ ତାଳପତ୍ର ଡଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା, ସେହି ବଢ଼ାଟା ଗୁମ୍ଫା ପଲ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଥାଏ । କିଛି ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ପଞ୍ଜାବ ଅବଧାନକୁ ପଡ଼ାଇବାରେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ପଥରୁ ଏହିପରି ପଡ଼ିଲେ :—

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସାତ ଅଙ୍କ କୁମ୍ଭମୟ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଦିଶାୟା ଦିନ ବେଳ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଜମିଦାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ମହାଜନଙ୍କ ସୁସାକ୍ଷୀତକୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ରହିବା ଲୋକ ତେଲପୁଅ ଶାମ ସାହୁର ଦେଲି ଗୁଜା, ଏ ନିମନ୍ତେ ଗୁଜା ଲେଖି-

ଦେଲି କି ମୋ ପୁଅ ଶାମ ବିଭବରକୁ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଦଶଟଙ୍କା କରଜ ନେଲି, ଆସନ୍ତା ଧନୁ ମାସରେ ମୋ ଖଲା ଉପରୁ ଆପଣଙ୍କ ଖମାର ଗଡ଼ଣୀରେ ଦାଣ୍ଡ ଭାଡ଼ ପ୍ରମାଣେ ଧାନ ମାପିନେଇ ତାହା କଳନ୍ତରକୁ ଅଧା କି ମୂଳ ନଉତିକେ ଆଠବଣ୍ଟା ପରିମାଣେ ମାପିନେଇବ । ଏ ପ୍ରମାଣ, ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଶ ଦିଗପାଳ ।

ଗୁମ୍ଫା ବେହେରା ଡଙ୍ଗା ବାହି ନେଲବେଳେ ତେର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପାଣିକୁ ଥରେ ଅନାଏ ।

— — —

-୨୪-

ଖୁଣି ତଦାରଖି

ବେଳ ଅନୁମାନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ କି ଛ ଘଡ଼ି, ଆଜି ବର୍ଷା ନାହିଁ; ଗୋପୀ ସାହୁ ଦୋକାନୀ ଚାରି ଗଣ୍ଠିକୁ କଲା କନାପରି ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ପକାଇ ଦୋକାନ ଟୋକେଇ କାନ୍ଥରେ, ହାତରେ କଞ୍ଚିଟା ଧରି ଦୋକାନକୁ ଆସିଲା । ଦୋକାନ ଫିଟାଇ ମେଲ ଘରକୁ ଅନାଇ ଦେଲା । ଯାହା ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ ତାକୁ ପ୍ରାୟ ଝାମ ମାରି ଗଲଣି, କାଠଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି, ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ । କେବେ ଦେଖା ନାହିଁ, କେବେ ଶୁଣା ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଗୁଳକୁ ଗୁମ୍ଫା ମରି ପଡ଼ିଛି, ଘରସାର ରକ୍ତମୟ, ଖଲପଥରେ ରକ୍ତ, ଚୁଲ ମୁହଁରେ ରକ୍ତ, ଭାତହାଣ୍ଡିରେ ରକ୍ତ, ରକ୍ତ ପିଟିକାସ ମାରି କାନ୍ଥ ବାଡ଼ରେ ଝୋଟି ଦେଲ ପରି ହୋଇଯାଇଛି । ଗୋପୀ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗାଁରେ କହିଲା । ଗାଁଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ଗାଁ ଗୁଡ଼ିଆ ସନ୍ତୁଆ ଜେନା ଫାଣ୍ଡିକୁ ଏତାଲ ଦେବାକୁ ଧାଇଁଲା । ମହାମୟରେ ବାଲଗଣ୍ଡି ଫାଣ୍ଡି ଗୋପାଳ-ପୁରଠାକୁ ଦେଇ କୋଣ ଦୂର । ବେଳ ଡିନ ପ୍ରହର ସମୟରେ ବାଲଗଣ୍ଡି-ଜମାଦାର ସେଣ୍ଟ ତୋରବଲ୍ଲି,

ବରଜନାଥ ପିତୁ ଖାଁ ଦଟନା ସ୍ଥାନରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେହି ତୋରବଲ୍ଲି ଜଣେ ରବେୟା ହାକିମ । ଆଖପାଖ ଚାରି କୋଶରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ ଥରନ୍ତି, ଗର୍ବିଣୀ ଗାଈ ବାଟ ଛୁଡ଼ିଦିଏ । ଜମାଦାର ସାହେବ ସରକମିନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦାଢ଼ି ଆଉ ନାକ ଘୋଡ଼ାଇ ଲୁପ୍ତ ମାଇନା କରିବାକୁ ଗଲେ । ଲୁପ୍ତ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଛି, ହାତରେ ବେକରେ ରୁଆ ଓ ସୁନାର କେତେ ଖଣ୍ଡ ଅଳଙ୍କାର । ପଠାଣମାନେ କୁକୁଡ଼ା ଜଭେ କଲପରି ତାହା ବେକ କଟା, ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ ରକ୍ତବୋଳା ଖୁର ପଡ଼ିଛି, ଲୁପ୍ତା କିଛି ପରି ଉଠିଲଣି, ମହୁବସାରେ ମାଛ ବସିଲା ପରି କାହାଣୀ କାହାଣୀ ମାଛ କଟା ଜାଗାରେ ବସିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଘର ସାରା ଭଣ ଭଣ ହୋଇ ଉଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ଲୁପ୍ତା ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ଜଭ କାଢ଼ି-ପକାଇ କାମୁଡ଼ି ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି ଦେଇଅଛି, ଚାଲକୁ ତରଟି ଚାହିଁଅଛି, ବାଳ ମୁକୁଳା, ରକ୍ତରେ ଲଟପଟ, ଦୁଇ ପାଖରେ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ବହଳରେ ରକ୍ତ ପରି କାଳିଆ ପଡ଼ିଗଲଣି, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଉଜ୍ଜଟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଅଛି । ଗାଲ ଦୁଇଟା ଓଆଉ ପରି ଓ ପେଟଟା ଗୋଟାଏ ଓଳିଆ ପରି ଫୁଲି ଗଲଣି । ଦେଖାଗଲା, କୌଣସି ଲୋକ ତାହା ବାଳ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଧରି, ମୁହଁ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ରେ ମାଡ଼ବସି ଝୁରରେ ତା ବେକ କାଟିଅଛି । କଟା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟା ଗୋଡ଼ ବାଡ଼େଇ ହେବାରୁ ଘର ଖୋଳି ହୋଇଯାଇଅଛି । ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଆଉ ଉତ୍ସୁକର ମୁଠି ଘୋରୁ ଜମାଦାର ବେଶି ବେଳଯାଏ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାହାରକୁ ବାହାର ଆସି ଆସଣା ଜୀନବଳରେ ଠିକ୍ କଲେ, ଏ ମକଦ୍ଦମା, ଝୁଣି, ଲେକନ୍ ଡକାଇଣ ନୁହେଁ ଆଗେଜ । ଡକାଇଣ ହୋଇଥିଲେ ଲୁପ୍ତ ଦେହରେ ଅଳଙ୍କାର ଥାନ୍ତା ନାହିଁ । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମରେ ଦୁଇଜଣ ହାଡ଼ି ଲୁପ୍ତ ଗୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଘୋଷାର ଘୋଷାର ଆଖି ନଈ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାରେ ପକାଇଲେ । ଘୋଷାର ଆଖିବା ବେଳେ

ତାହାର ପାଟଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଳା କରି କାଢ଼ି ନେବାରୁ ଲୁପ୍ତା ଆହୁର ଉତ୍ସୁକର ହିଣିଲା । ସରକାରକୁ ଭେଜିବା ସକାଶେ ଲୁପ୍ତ ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ବାହାର କରି ଲୁପ୍ତା ଜମାଦାର ଥଳରେ ରଖିଲେ, କେବଳ ଗୋଡ଼ର କଂସା ପାହୁଡ଼ ନ ବାହାରିବାରୁ ଫେହେନୁରମାନେ ଲୁପ୍ତର ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଗୋଟି କୁରୁଡ଼ିରେ ହାଣି ପାହୁଡ଼ ବାହାର କରି ଦେନିଗଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳକୁ ମକଦ୍ଦମା ତଦାରଖ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ବରଜନାଥ ଏବଂ କୌକଦାରମାନେ ଯାଇ ଆସାମୀ ହେପ୍ଟାର କରି ଆସିଲେ । ଜମାଦାର ସାହେବ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସି ମକଦ୍ଦମା ତଦାରଖ କରୁଅଛନ୍ତି; ତିନି ଚାରି ଶ ଆସାମୀ ଧରା ହୋଇ ଆସିଲେଣି; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ଜମା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତଦାରଖ ଉତ୍ତରେ ରେକସହ ହୋଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀ ଧରା ହୋଇ ଆସିଲେ ତାକୁ ଲୁପ୍ତ ନିକଟରେ ବସାଇ ରଖାଯାଏ, ଲୁପ୍ତା ଫୁଲି ଚାରି ଗୁଣ ମୋଟା ହୋଇ ଗଲଣି, କିଭଟା ଗୋଟାଏ ସାନ କଦଳୀ ଉଣ୍ଡାପରି ଦିଶୁଛି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କଥା ଗୁଡ଼ି । ଉଲଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଠି ତ ସତ; ଏହାର ଗୋଡ଼ ପାୟୁଲି ନାହିଁ, ଚାଲୁଥିଲା କପରି ? ଏଟା କି ରାକ୍ଷସୀ ? ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ବେଳଯାଏ ଲୁପ୍ତ ନିକଟରେ ବସିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଏବଂ ସାଥରେ ଶୀଘ୍ର ଜମାଦାରଙ୍କ ନିକଟରେ ହାଜର ହୋଇ ଯିବାକୁ ହେଉଅଛି । ବରଗଛ ମୂଳରେ ଜମାଦାରଙ୍କ କଟେରି । ନଦୀ ବାଲିଲେ ଦଶ ପନ୍ଦର ଗଣ୍ଡା ଶାରୁଣୀ ଏକଧାନରେ ଅନାଇ ବସିଅଛନ୍ତି; କେତେଟା ଉଡ଼ି ଆସୁଅଛନ୍ତି, ଦଶ ପନ୍ଦର ଗୋଟା କିଲିଆ କୁକୁର ଜମା ହୋଇ ଗଲେଣି, ଚାରି ଛ'ଟା କୁକୁର ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ର ପାୟୁଲି ସକାଶେ କାମୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ି ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି; କିଛି ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ ପାୟୁଲିକୁ ସାତଟା ଶାରୁଣୀ ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କି କରୁଥିଲା, ଗୋଟାଏ

କଲୁଆ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇଗଲା; ଶାଗୁଣା ଗୁଡ଼ାକ ଅଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟିପାଇଁ ଡେଣା ମେଲାଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ଗୁରୁ ଜଣ ଦାଡ଼ି ନାକରେ ଲୁଗା ବାନ୍ଧି ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ କୁକୁର ଶାଗୁଣା ଦଉଡ଼ାଉ ଅଛନ୍ତି । ଜମାଦାର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଇଜାହାର କଲମବନ୍ଦ କରି ପକାଇଲଣି ।

ଦୋକାନୀ ଗୋପୀସାହୁ ବୁଢ଼ା ଇଜାହାର ଦେଲା, “ଆଜ୍ଞା ମୋହର ଭିନ କାଳ ଗଲଣି, କଲେ ଅଛି, ମୁଁ କି ଏ ବୟସରେ ମିଛ କହିବି ? ଆଜି ଏକାଦଶୀ, ଦାନରେ ଭରଣ ଦେଇ ନାହିଁ, ଏହି ବିଷ୍ଣୁ ବୃଷ ମୂଳରେ ସତ୍ୟ କହୁଛି, ମୁଁ ଏ ମାମଲା କଥା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଛ ମାସ ହେଲା ଘର ବାଧୁକି ପଡ଼ିଛି, ଦେକାନକୁ ଆସି ନାହିଁ ।”

ନାଉରା ଗୁଦୁଆ ବେହେରା ଇଜାହାର ଦେଲା, “ବରଷା ଆଉ ତୋଫାନ ଦେବାରୁ କେହି ନଈ ପାରି ହେଉ ନାହିଁ, ଗୁରୁଦିନ ହେଲା ନଈ କୂଳକୁ ଆସି ନାହିଁ ।” ଏହିପରି ଗ୍ରାମର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଇଜାହାର ନିଆଗଲା ।

ବେଳ ବୁଢ଼ି ଆସିଲାଣି, ଗ୍ରାମରେ ଆଉ କେହି ଲୋକ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଚିତ୍କାରଣୀ ସରିଲାଣି, ମକଦ୍ଦମା କାଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖାଯିବ କି ଆଜିରେ ଖତମ କରିଦିବ, ଜମାଦାର ବରକନ୍ଦାଜ ଦୁଇ ଜଣ ବସି ବସୁର କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଗରୁଡ଼ାଳରୁ ଗୋଟାଏ ଶଙ୍ଖଚିଲ ପୋଟେପାଣି କରି ଦେବାରୁ ଜମାଦାରଙ୍କ ଦାଢ଼ିର ଅଧାଅଧ ଧଳା ହୋଇଗଲା । ତୋବା ତୋବା କହି ଜମାଦାର ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ଚିଲମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ କମ ବଖାବୁ ବେକୁର୍, ହାସମଜାଦା ବୋଲି ହୋଧରେ ଗାଳିଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତୌକିଦାରମାନେ ମଧ୍ୟ ଗାଳି ଦେଇ ଚିଲମାନଙ୍କୁ ଟେକା ମାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି ପରିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଭିନି ବଦନା ପାଣି ଲାଗିଲା ।

ଜମାଦାର ମାମଲା ଖତମ କରିବାକୁ ବସି ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଦେଖ, ଏହି ଲୋକ କିଏ ଜଣାନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ଯାତ୍ରୀ, ଏହାକୁ କେହି ଖୁଣ କରି ନାହିଁ, ଏ ସାପକାଟି ।’ ଗୋପୀସାହୁ ଦୋକାନୀ ଆଗକୁ ଆସି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲା, ଧର୍ମାବତାର । ଏଠାରେ ସାପର ଭାରି ଉପଦ୍ରବ, ନଈ ବଢ଼ିରେ କାହୁଁ ଘୁସି ଆସି ହଜାର ହଜାର ସାପ ଏଠି ଅଛନ୍ତି, ସାପ ଭୟରେ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ିଗଲା; ମୁଁ କାଲି ଦୋକାନକୁ ଆସିଥିଲି, ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା କୋଲଥିଆ ନାଗ ବୁଲୁଥିଲା, ମୁଁ ଭୟରେ ପଳାଇଲି ।”

ଶୁଣିଆ ମୁହଁରୁ ମଲିକ କହିଲା, “ଧର୍ମାବତାର ! ଏଠେ ଅନେକ ସାପ, ମୁଁ ସେଦିନ ହଜୁରକୁ ଏହିବାଟେ ଯାଇଥିଲି, ଏହି ଗଛ ମୂଳରେ ପହଞ୍ଚି ନାଗ ସାପ ଶୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖି ପଳାଇଗଲି ।

ଗତ ପରଦିନ ରାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟା ଘର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇଥିବା ସମୟରେ ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ତମ୍ବା ସାପ ବୁଲୁଥିବା ବିଷୟରେ ମୁଗସୁର ମୌଜାର ଶୁଣିଆ ବୁଧେଇ ଧପଟ ସିଂ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲା ।

ଜମାଦାର ସମସ୍ତଙ୍କର ସାକ୍ଷ୍ୟ କଲମବନ୍ଦ କରି ଗୋଟିଏ ପଶ୍ଚିମ ଭିକାରୁଣୀ ଯାତ୍ରୀ ଗ୍ରାମରେ ଭିକା କରି ଖାଉଥିବା ଓ ତାହାକୁ ଗତ ପରଦିନ ରାସରେ ଗୋପାଳସୁର ମୌଜାରେ ସାପକାଟି ହୋଇଥିବା ଓ ଲସ ଦେହରେ ସାପ କାମୁଡ଼ା ଚିଲି ଜାହେର ଥିବା ଏବଂ ଏହା ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ସକ୍ କମ୍ବା ଦାଗ ଦାବା ନ ଥିବା ଏକ ରିପୋର୍ଟ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଥାନା ଦାସେଗା ନିକଟକୁ ପଠାଇ ମାମଲା ଖତମ କଲେ । ଦାସେଗା ଏବଂ ମୁନସୀଙ୍କ ରେସମ ସହିତ ରିପୋର୍ଟ ପୁଲିସା ଥାନାକୁ ପଠାଗଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଗୁରୁଜଣ ଦାଡ଼ି ଲସ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଭଡ଼ି ନେଇ ନଦୀରେ ଭସାଇ ଦେଲେ । ନାଉରା ଗୁଦୁଆ ବେହେରା

ଦେଖିଲ, ଲସଟା ନଦୀରେ ଶ୍ରୀ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯେଉଁ-
ଠାରେ ବାଟୋଇଟାକୁ କୁମ୍ଭୀର ଧରିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି
ସ୍ଥାନରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ କୁମ୍ଭୀର ଧରି ଦେଖିଗଲା ।

ଜମାଦାର ଡଙ୍ଗା ପାର ହେଉଁ ହେଉଁ ବରକନ୍ୟାକୁ
କହିଲେ, “ଦେଖ, ଏଡ଼େ ମାମଲଟାରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ
ପୂର ହେଲା ନାହିଁ ।” ବରକନ୍ୟା କହିଲା, “ଗୋଦା
ମାଲିକ, ଯୋ ହୁକୁମ ହୁଆ ।”

ଗୋପୀ ସାହୁ ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଉ ଦୋକାନକୁ
ଯାଇ ନାହିଁ, କାର୍ତ୍ତିକ ଭିନିଦିନ ଆଲଗାରେ ଘର
ପଡ଼ିଗଲା, ସେ ବାଟଟା ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା । ଚାନ୍ଦିଆ
ବେହେରା ଅଧକୋଣେ ତଳକୁ ହରିପୁର ପାଖରେ ନାଆ
ପକାଇଲୁଣି । ଶୁଣି ତ ରାତି, ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଭୟରେ
ସେଠାକୁ ଲେହ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ବରଗଛରେ
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପେତୁଣୀ ବମି ଡାଳ ଦୋହଲୁଏ, ମଧ୍ୟ
ସେହି ପେତୁଣୀଟା ଖରବେଲେ ନଦୀ ବାଲି ଉଡ଼ାଇ
ଖେଳୁଥିବାର ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିଲେଣି । ଗୋପାଳ-
ପୁର ତୋଠର ଆଉ ନାମ ନାହିଁ, ଲୋକେ କହନ୍ତି
ପେତୁଣୀପଦା ।

— — —

-୨୫-

ମଙ୍ଗରାଜ ଘରର ହାଲଗୁଲ

ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ କ’ଣ ? କଥିତ ଅଛି, ପୃଥିବୀର
ବିଖ୍ୟାତ ମଣି କୋହିନୂର ଯାହାଠାରେ ରହେ, ତାହାର
ବଣ ନାଶ କରିଦିଏ । ଆକାଉଦ୍ଦୀନଠାରୁ ରଣଜିତ୍
ସିଂହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଜାଜୁଲମାନ ପ୍ରମାଣ; ମାତ୍ର
ସେହି ମଣି ଆନୁମାନଙ୍କ ପ୍ରଜନୟା ମହାମାନ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
କମଳାସୁରୁପା ଶ୍ରେତଦ୍ଵୀପବାସିନୀ ସ୍ଵରତେଶ୍ଵରୀଙ୍କ
ଶିବେତ୍ସଣ ହେବା ଦିନଠାରୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ମହମ୍ମା

ଦିନକୁ ଦିନ ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାପୁଅଛି । ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣନାଶକାରୀ
ବିଷ ଦେବାଧିଦେବ ଉମାପତିଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ଥ ହୋଇ ତାଙ୍କର
ମହାଦେବତ୍ଵ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସାର କଥା, ଉପଯୁକ୍ତ
ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ଜଞ୍ଜାଳର
କାରଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଡ଼େ ବଡ଼ କଥା ଛୁଡ଼ି ଦିଅ,
ନିହାତି ସାନରୁ ସାନ ଆନୁମାନଙ୍କ ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’
କଥା ଦେଖ, ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି, “ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ
ତଳତଳ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି ପରି କଳିଦ ଆଉ
ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଜମିଟା ଘରବୁଡ଼ା । ବାଦସିଂହ ବଣଟା
ଲଣ୍ଡିଗୁଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା, ସାରଥୀ ତ ଧନ ପ୍ରାଣରେ ଗଲା,
ମଙ୍ଗରାଜ ବଣକଥା ତ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଛି । ଜମିଟା
ନେବାର ଛ ମାସ ଛ ପକ୍ଷ ଯାଇ ନାହିଁ ଦଶାଟା
ଦେଖ ।”

ମଙ୍ଗରାଜ କଟକ ଯିବାର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ସକାଳେ
ଦେଖାଗଲା, ଗନ୍ତାଘର ଚାଟକାଗା ଆଣିଏ ଖୋଲା ।
ସେହିଦିନ ସକାଳୁ ଗୋବିନ୍ଦା ଆଉ ତମ୍ବା ଉଆସ
ମଧ୍ୟରେ ଦିଶୁ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଦୁଇ ଜଣ ଆଗଲି ପିଛୁଲି
ହୋଇ କଟକଦାଣ୍ଡ ପଦ୍ମପୁର ଗହ୍ଵରରେ ଯାଉଥିବାର
ଲୋକେ ଦେଖିଆସି ଗ୍ରାମରେ କହିଲେ । ପୁଅମାନେ
ବାପ ଉପରେ ଶକ୍ତି ରହିଥିଲେ, ଏତେବେଳେ ପୋବାର
ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ବଡ଼ ପୁଅଙ୍କର ଆଗରୁ କିଛି ବାତୁଲ
ଛିଟା ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନ ରାତି ଗଞ୍ଜେଇ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି
ସାପ ବାୟା ହୋଇ ଗଲେଣି । ମଝିଆଁ ଆଉ ସାନ
ପୁଅଙ୍କର ନାକ ପୋଛୁବାକୁ ତର ନାହିଁ, ମକର
ମହାନ୍ତି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ ଧରାରେ
ଲୁଗିଅଛନ୍ତି, ଦିନ ରାତି ଧାନ ବିକା ଲୁଗିଛି ।

ଅଜି ଗାଁରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଛି, ମଙ୍ଗରାଜ ଘରଦ୍ଵାର
ନିଲମ ହେବ । ବେଳ ଅନ୍ଧାର ଛ ଦଡ଼ି, ପୋଲିସ
ଜମାଦାର, ବରକନ୍ୟା, ଗୁଟିଆ ଏପରି ଆଠ ଦଶ ଜଣ
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଆସ ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଜଳ ସାହେବ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରିଥିଲେ, ଚଳନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲମ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହେବ । ଜମାଦାର ଘରେ ପଣି ମାଲମତାଗୁଡ଼ାକ ବନ୍ଧିଆଣି ଦାଣ୍ଡରେ ଜମା କରୁଅଛନ୍ତି । ବଣିବସାରେ ତେମଣା ପଣିଲପର ବୋହୂ ଭୂଆସୁଣୀଗୁଡ଼ାକ ଘରୁ ବାହାର ଯାଇ ଉଆସ ପଛ ତୋଟାରେ କାଉଳ ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଅ କେହି ଘରେ ନାହାନ୍ତି । ଗୁମୁକରଣ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଜମାଦାର ଆଣି ଦେଖାଇ-ବାରୁ ତୁନି ହୋଇ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପଡ଼ିଅଛି । ମୁକୁନ୍ଦା ସମସ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ‘ହୋଇ ଆଜ୍ଞା, ହୋଇ ଆଜ୍ଞା’ କହି ଲଣ୍ଡିଭଣ୍ଡ ହେଉଛି ।

ଦାଣ୍ଡରେ ମାଲମତାଗୁଡ଼ାକ ନିଲମ ହେଲା । ନିଲମ ତ ନିଲମ ଦି’ପାଣିଆ ବଳଦ ହଳକର ଦାମ ସାଡ଼େ ଚାରି କି ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା କେବେ କିଏ ଶୁଣିଥିଲା ? ଦୁହ୍ମାଳ ଗାଈଗୁଡ଼ାକ ଟଙ୍କାଏ ଟଙ୍କାଏ, ଦି’ବରଷିଆ ଛଡ଼ା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଗାଁ ଲୋକ ନିଲମ ଡାକୁ ନ ଥିଲେ, ଦାମ ଦେଖି ପଛନ୍ତେ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଲେ । ଜମାଦାର ତ ନିଲମ କରି ଟଙ୍କା ଦେନଗଲା, ବାକି ଯେ ଗାଈ ବଳଦଗୁଡ଼ାକ ଥିଲେ ଏ ବିଲ ଯେ ବିଲ, ଏ ଦାଣ୍ଡ ସେ ଦାଣ୍ଡ ଲଣ୍ଡିଭଣ୍ଡ ହେଉଛନ୍ତି, ଅପୂତିବାକୁ କେହି ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଳା ଗୋଆଲା ଗୋଠରେ କେତେ ଗଲେଣି, କେତେ ବଣା ହୋଇ ଆଉ ଆଉ ଗ୍ରାମରେ ଉଠୁଅଛନ୍ତି । ହଳଆମାନେ ଦୁଇ ଦୁଇ ବରଷର ବରତନ ପାଇ ନ ଥିଲେ, ଶୁଣାଯାଏ ତୋଟା, ନଡ଼ିଆ ବଗିଚା, ଗୋରୁ ଗାଈରୁ ସେମାନେ ଅସୁଲ କରି ନେଉଛନ୍ତି ।

ତୁଳ ଅଧା ଅଧ ହେଲାଣି, ଆଶୁଧାନ ଶୁଦ୍ଧବାର ହୋଇ ନାହିଁ, ପାଣି ହଳିଆଗୁଡ଼ାକ ପଳାଇ ଗଲେଣି, ଖାଲି ପଲେଇବା ଚୁଡ଼ିତ, ଗୋରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ପାର ।

ଗାଁର ଭିଲପରି କଥାଟା ହାଟରେ ତାଳପରି ଫୁଲିଯାଏ, ସେ କଥାଟା ଏକା ସତ । ଚାରିଆଡ଼େ କଥା ବାଜିଛି, ଜଳସାହେବ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ହାତରୁ ତାଲୁକ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଜଣେ ଓକିଲକୁ ଦେଲେ ! ସେ ଓକିଲ ଆସନ୍ତା ମକର ସମ୍ପାନ୍ତି ଦିନ ଦୁଇଟି ପାଇକ ଦେନ ପାଞ୍ଚଟା ଘୋଡ଼ା ଦୁଇଟା ସବାରିରେ ଚଢ଼ି ଗାଁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଆସିବ । ପ୍ରଜାମାନେ ଶୁଣି କହିଲେ, “ଘୋଡ଼ାରେ, ଚୋଟେ ଶ୍ଵେତ ନେବ, ନା, ସେଠି ଦାନାପାଣି ଏଠି ଦାନାପାଣି । ସେ ରଜା ହେବ, ତାର ପ୍ରଜା ହେବୁଁ, ଆପଣା ଗଣ୍ଡାକ କିଏ ଗୁଡ଼ିବ ?” ମାତ୍ର ଦୁଷ୍ଟମନପକ୍ଷିଆ ଲୋକମାନେ ଭାରି ଖସି । ଆପଣା ଅସୁଲ ତ ଥାଉ, ଡରରେ ଲଜରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପାଇକ ଗାଁରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବେଗଡ଼ା ଲୋକେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଗଛପତ୍ରକୁ ଲଗାଇ ଦୁଇପଦ କଥା ଶୁଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

-୨୭-

ବାବାଜୀ ଲଳିତା ଦାସ

ଗଲା କାଲିଠାରୁ ଗାଁରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଲ ପଡ଼ିଛି । ହାଟ, ବାଟ, ଗାଧୁଆରୁ, ହାଣ୍ଡିଶାଳ, ଡେଙ୍କିଶାଳ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଅ, ଶୁଣ ସେହି କଥା । କେଉଁଠାରେ ତୁନି ତୁନି କଥା ଚାଲିଛି, କେହି ପାଟି କରି କହୁଛି, କେହି ଜଣେ କୁହାଳିଆ ହାତ ହଲାଇ, ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କଥା ମେଲିଛି, ପାଞ୍ଚଜଣ ବସି ଥିବା ମନରେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । କଥାଟା ତ ନାନାରୂପ ଧାରଣ କରି ଚାଲିଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ସାବ୍‌ଗ ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବୁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ କଟକ ଯିବା ସାତ ଦିନଠାରୁ ପୁରସେସରୁ ଗୋଟିଏ ବାବାଜୀ ଆସି ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଭଗବତଘରେ ମଠ କରିଅଛନ୍ତି । ବାବାଜୀଙ୍କ ନାମ

ଲଳିତା ଦାସ, ବସୁସ ଅଧୋଡ଼ା, ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମଳ, ଦେହଟି ଆକୁଳଧୁଳୁଳ, ମୁଣ୍ଡଟି ଲଣ୍ଡା, ମଝିରେ ତରବୁଜ ଡେମ୍ଫ ପରି ରେକି, ବେକରେ ମୋଟା ମୋଟା ଭୁଲସୀ-କଣି ପାଞ୍ଚ ଫେର ବସିଛି । ବାବାଜୀ ମୁହଁ ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ସାରି ନାସାଅର୍ଦ୍ଧରୁ କେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତା ଆଉ ଡେଡ୍‌ଲେଟର ଅଫିସରୁ ବେଶି ଚିଠି ବାହୁଡ଼ିଲା ପରି ସବାଙ୍ଗରେ ଛୁପା ଲଗାଇ ହରିନାମ ଶୁଣାଇବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମକୁ ବାହାରନ୍ତି । ପରିଧାନ କୌପୀନ, ଡାହା ଉପରେ ବହିବାସ, ପିଠିରେ ନାମାବଳୀ, ହାତରେ ଝୁଲି । ବାବାଜୀ ଗ୍ରାମରେ ବୁଲି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହରିନାମ ଶୁଣାନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଖଞ୍ଜଣୀ ବଜାଇ କାହିଁନ ଗାନ୍ତି, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତ ପାଠ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଭାଗବତ ଘରେ ଭାରି ବୈଠକ ହୁଏ, ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ାଭଲିଆ ଦଶ ବାର ଜଣ ତନ୍ତ୍ରୀ ଭେକ ନେବାର କଥା ହେଲଣି । ବାବାଜୀଟି ଭାରି ନିର୍ଲୋଭ, କେହି କିଛି ଦେଲେ “ହରେ କେଷୁ, ହରେ କେଷୁ” କହନ୍ତି । ଏପରି ସାଧୁ କେବେ କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ବାବାଜୀ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲଣି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଆସର ମରୁଆକୁ ଖୋଜା ପଡ଼ିଛି । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ସେ ବାବାଜୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମକୁ ଚାଲିଗଲା । ବାସ୍ତବରେ ସେ ଯଦି ସାଧୁ ସଦ୍‌ବାସରେ ଘର୍ଥଯାତ୍ରା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରି ଯାଇଥାଏ, ତେବେ ଆନ୍ଦେମାନେ ତାହାର ଚରିତ୍ର ବିପକ୍ଷରେ କୌଣସି ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦ୍ଵାରା ସାଧୁ ଏବଂ ସାଧୁଙ୍କର ନିନ୍ଦାଜନିତ ମହାପାତକ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ । କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣିବାବେଳୁ ମନଟା କପରି ଗୁଡ଼େଇ ପୁଡ଼େଇ ହେଉଛି । ମରୁଆ ସାନ ବୋହୂଙ୍କର ଭାରି ବିଶ୍ଵାସୀ ଥିଲା, ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ପାଖରେ ଥାଏ । ମରୁଆ ସହିତ ସାନ ବୋହୂଙ୍କ ବାକ୍ସରେ ଥିବା ଅଲଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ମିଳୁ ନାହିଁ, ବାପଘରୁ ଏବଂ ଶାଶୁଘରୁ ବିଭା ସମୟରେ ମୁହଁବୁଢ଼ାଣି ଯାହା ନଗଦ

ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲେ, ଡାହା ମଧ୍ୟ ବାକ୍ସରେ ଥିଲା । ବାକ୍ସ ମେଲା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ପଦାର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ମାଲ ସହିତ ମରୁଆର ସମ୍ପର୍କ ରଖି କଥା କହୁଛନ୍ତି । ସାନବହୁ ତ ସାପ ଡଙ୍କା ପାଡ଼ୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଡଙ୍କା ପାଡ଼ି ଭୁନି ହେଲେ, ମରୁଆକୁ ଖୋଜିବାକୁ କିଏ ଯାଉଛି ?

ଯେଉଁ ଦୁଆରେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଲୋକ ଯିବା ଆସିବା ଗହଳ ଲାଗିଥିଲା, ସେ ଦୁଆରେ ଦୁବ ମାଡ଼ିଗଲଣି ।

ସାର କଥା, କେତୋଟା ମ.ସ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପତ୍ତି, ଗୌରବ, ଆଧିପତ୍ୟ ସବୁ ଛୁରଖାର ହୋଇ ଗଲଣି ।

“ନିର୍ଜଗାମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ
ଗଜଭୁକ୍ତକପିତ୍ଵଥବତ୍ ।”

— — —

- ୨ -

ଅପ୍ସର ମିଳନ

ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା କର୍ମଫଳ ଭୋଗ କରେ । ତୁମ୍ଭେ ଭଲ ଅବା ମନ୍ଦ ଯେପରି କର୍ମ କରିବ, ତହିଁର ପ୍ରତିଫଳ ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭକୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ହେ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ତୁମ୍ଭେ ଅତି ନିର୍ଜନରେ ଅତି ସାବଧାନରେ କିଛି କର୍ମ କରି ମନେ କରୁଛ, ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିରେଖାର ଅନ୍ତରାଳରେ ରହିଛ । ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୀଜ ପୋତିବା ବେଳେ କେହି ଦେଖେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ଜାତ ବୃକ୍ଷର ମନୁଷ୍ୟ ନେତ୍ର ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କଲ, ତାହାର ଫଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ—କଦାଚିତ୍ ବଂଶପରମ୍ପରାକୁ

ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ହେ ବଳବାନ୍, ଧନବାନ୍, ଗର୍ବିତ, ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ବୋଲି ଭୁଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଛ, ଦିନେ ତାହାର ଦ୍ଵାରା କି କର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ, ତୁମ୍ଭେ ତାହା ଜାଣ ନାହିଁ । ବଙ୍କା, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଫକୀର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରି ରକ୍ଷା ପାଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଶିଖ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ମୁସଲମାନର ଉପକାର କରି ପ୍ରାଣ ସଙ୍କଟ ଘୋରବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ସେ ଐତିହାସିକ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ । ବାଦସିଂହ ଘରେ ଚୌକିଆ ଥିବା ହେତୁରୁ ରତନପୁରର ଯେଉଁ ଉତ୍ତମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗରାଜେ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ କରି ଜେଲ ଦିଆଇଥିଲେ, ଘଟନାସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଆଜି ସେହିମାନଙ୍କ ହାତରେ ଲୁଣ୍ଠିନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ରତନପୁର ମୌଜାର ଉତ୍ତମାନେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଜେଲଖାନାରେ ଦେଖି—ସଙ୍ଗାତ ତ ଅଇଲେ ଶଶୁର ଅଇଲେ—ସାଆନ୍ତେ ଅଇଲେ—କହି ହସି ହସି ଟାପର କରି ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କରିଥିଲେ । କେହି ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ବଡ଼ ଲୋକ ଜେଲ ଗଲେ ପୁରୁଣା ସରଦାର କଏଦମାନେ କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ତାହା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥାନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ରତନପୁରଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଘଣ୍ଟା ପେଲିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଇଠାଟାଏ, ଖୁଆଟାଏ ବାଜି ଯାଉଥାଏ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛୁ । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ଅପରାଧରେ ଗୋବରା ଜେନାର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଏକ ବର୍ଷ ମିଆଦ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ଦିନ କାହାରିକୁ ଅନାଇଁ ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଚରକାଳ ସମାନ ଭାବରେ ଦିନ ରାତି ବହି ଯାଉଛି ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ଘଣ୍ଟା ପେଲୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଦିନ ଅଟକି ରହିବ, ଏମନ୍ତ କିଛି ନୁହେଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ‘ସୁଖର ଦିନ ଘୋଡ଼ାରେ ଧାଏଁ; ଦୁଃଖର ଦିନ ହାତରେ ଚଢ଼ି ଯାଏ ।’ ତୁମ୍ଭେ ଯାହା କହ, ଦିନ ତାହାର ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲ ବୁଝେ । ତାହାର ଆଠ ପହରରୁ ନିମିଷେ ଆଡ଼ିବାଙ୍କ ହେବାର ନାହିଁ । ଏକ — ଦୁଇ — ତିନି — ଚାରିଦିନ କରି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜେଲ ମିଆଦ ଦୁଇମାସ କଟି ଗଲାଣି ।

ସେ ଯେଉଁ ବଖରାରେ ଶୋଉଥିଲେ, ସେ ବଖରାଟା ମରାମତ୍ କରାଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଖରାକୁ ନିଆଗଲା । ଜେଲଖାନାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଖରାରେ ଆଠଟି ଲେଖାଏଁ ମାଟିରେ ପିଣ୍ଡି ବନ୍ଧା ଥାଏ । ରାତିରେ କମ୍ବଳ ପାରି ସେଥିରେ ଆଠଜଣ କଏଦ ଶୁଅନ୍ତି । ଦୈବାତ ରତନପୁର ମୌଜାର ଛ’ ଜଣ ଉତ୍ତମ, ଗୋବରା ଜେନା ଏବଂ ମଙ୍ଗରାଜେ ଏହି ଆଠଜଣ ଗୋଟିଏ ବଖରାରେ ରହିଲେ ।

ଗୁରୁ ଦିନ ତଳେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉପରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବିପଦ ଘଟି ଯାଇଛି । ଆଜିକାଲି କଟକ ଦରଦାବଜାରରେ ସେ ଗୋଟିଏ ପାଗଲାଖାନା ଅଛି, ଏପରି ପୂର୍ବେ ନ ଥିଲା । ବାୟାମାନଙ୍କୁ ଜେଲଖାନାରେ ବନ୍ଦିକରି ରଖା ଯାଉଥିଲା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ରହିବା କୋଠରୀର କିଛି ଦୂରରେ ପାଗଲା ଗାରଦ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ବାୟା ଥିଲା । ସେ ରାତିଯାକ ଶୁଣ ନାହିଁ, ମୋ ସାରିଆ, ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ କହି ନାଚେ, ଚିଲିମାରେ, ଡକା ପାଡ଼େ, ହସେ । ସେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସବଦା କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଧାଏଁ । ବରକଲ୍ଲମାନେ ଧରାଧରି କରି ରଖନ୍ତି । ସେ ଦିନ ହଠାତ୍ ଧାଇଁଆସି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନାକ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ ଛୁଣ୍ଟାଇ ଦେଇଅଛି ।

ଆଜି ଜେଲଖାନା ଦୁଆରେ ଭାରି ଗୋଲମାଲ,
ଦୁଇଗୋଟା ରୋଗୀ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଶୁକ୍ ଶୁକ୍
ହେଉଥିଲା, ମରିଗଲା । ଆଉ ଗୋଟାକୁ ଧୁଆଧୁଇ କରି
ନେଟିଲା ଡାକ୍ତର ଓ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ପଟି ବାନ୍ଧ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ବେଳ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଡାକ୍ତର ସାହେବ
ଆସି ଲସ ମାଇନା କଲେ; ରୋଗୀର ସର୍ବାଙ୍ଗ ପରୀକ୍ଷା
କଲେ । ଜେଲ ଦାସ୍ତେରା ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ବହି ଦେଖି
କହିଲେ—

ଲସ — ୯୭୭ ନମ୍ବର କଏଦ ଗୋବରା ଜେନା ।

ରୋଗୀ — ୯୫୭ ନମ୍ବର କଏଦ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ।
ରୋଗୀର ସର୍ବାଙ୍ଗ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଫୁଲିଛି, ନାକଦଣ୍ଡା
ଫାଟିଯାଇ ରକ୍ତ ବହୁଛି, ସମୟ ସମୟରେ ରକ୍ତ ବାନ୍ତି
ହେଉଛି । ଡାକ୍ତର ସାହେବ ରୋଗର କାରଣ ମାଡ଼ି
ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଖୁର୍ ତହାରଖ ହେଲା, ଧୁମ୍‌ଧାମ୍ ହେଲା, କିଏ
ମାଡ଼ି ମାରିଲା ସ୍ଥିର ହେଲା ନାହିଁ । ରୋଗୀର କଥା
କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଗତ ରାତିରେ ପହରା
ବରଜନାଜ ଅର୍ଦ୍ଧରାସ ସମୟରେ ଦୁମ୍‌ଧାମ୍-ଗୁମ୍‌ଗାମ୍
ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିବାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲା । ତମ ଛ ଜଣ ସାକ୍ଷ୍ୟ
ଦେଲେ, କଏଦ ଦୁଇ ଜଣ ପରସ୍ପର ବାଡ଼ିଆ ବାଡ଼େଇ
ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ମକଦ୍ଦମା ତହାରଖି ଖତମ ହେଲା । ଡାକ୍ତର
ସାହେବ ହୁକୁମ ଦେଲେ—ରୋଗୀର ବଞ୍ଚିବାର
ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ, ତାହାର ଜୀବ ବନ୍ଧୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ
ଚିକିତ୍ସା ସକାଶେ ଘରକୁ ଦେନିଯାଇ ପାରନ୍ତି । ପୋଲିସ
ଥାନାଦାରା ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ
ପଢ଼ୁଥିଲା ।

ପୁଅମାନେ ଧାନଅମାର ତଳପୋଛ ପ୍ରାୟ କିଛି
ଦେଲେଣି । ସେମାନେ ବାପକୁ ଚିହ୍ନନ୍ତି । ଫେରି
ଅଇଲେ କି ରକ୍ଷା ? କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଆପଣା ବିପଦକୁ ଡାକି ଆଣେ ? “ଆତ୍ମନଂ
ସତତଂ ରକ୍ଷେତ୍” ଏ ମାନ୍ତବାକ୍ୟଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା ।

ବୁଢ଼ା ହଳିଆ ମୁକୁନ୍ଦା ଲଣ୍ଡରଣ୍ଡି ହୋଇ ଦୁଇଟା
ଅଣିରା, ଚାରି ଛ'ଟା ପଲ୍ଲୀଶସନ ବିକ ଦେଇ ଖଣ୍ଡେ
ତୋଲି ଧରି ଚରଭର ହୋଇ କଟକ ଧାଇଁଲା ।

ଉପସଂହାର

ଜନି ମାସ ତଳେ ଭୁଲସୀ ଚଉରା ପାଖରେ
ସାଆନ୍ତାଣୀ ଯେପରି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥିଲା, ଠିକ୍
ସେହି ସ୍ଥାନରେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଉତ୍ତରକୁ ମୁଣ୍ଡକରି
ପୁରୁଣା କତରା ଖଣ୍ଡକରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହାତ
ଗୋଡ଼ ନଡ଼ବଡ଼ ହେବାକୁ ନାହିଁ, ଆଖିରେ ପଲକ ପଡ଼ୁ
ନାହିଁ, ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଉପରକୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଶିବା
ଚମାର, କାର୍ତ୍ତିକ ନାୟକ ଦୁଇଜଣ ବୈଦ୍ୟ ଲାଗିଥିଲେ,
କାଲି ରାତିରୁ ଜବାବ ଦେଇ ଅଲଗା ହୋଇ ଗଲେଣି,
ଗେ ପିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ହାତ ଲଗାଇଛି । ଗୋପିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ଓରଫ
ଗୋପୀ କବିରାଜ ଜଣେ ଡାକଫୁକାର ଟାଣୁଆ ବୈଦ୍ୟ ।
ରୁର ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଲୋକେ ତାହାକୁ ଜାଣନ୍ତି, ଦିନ ରାତି
ତାହାର ନାକ ପୋଛିବାର ତର ଥାଏ ନାହିଁ, ସକାଳୁ
ଉଠି ପାଛୁଡ଼ାଟା ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ି ଦେଇ କାନ୍ଧରେ ନାଲିଆ
ଗାମୁଛା ପକାଇ କାଖତଳେ ଔଷଧ ବଟୁଆ ଝୁଲାଇ ଦେଇ
ବାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ମୁଲିଆ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ହାତରେ ଧରି ରୋଗୀ
ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରେ । ବଟୁଆ ମଧ୍ୟରେ ବାସ୍ତବ୍ୟ
ନିଦାନ ରୋଗର ଔଷଧ ବଟିକା ଅଲଗା ତସର ଲୁଗାରେ
ସାଇତା ଅଛି । ଗୋପୀର ଦେହେଇ ଜଣେ ନାମଜାଦା

ବୈଦ୍ୟ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଔଷଧ ରୋଗୀ ଦେହରେ ଚକମକ ପଥର ପରି ଲାଗିଯାଏ । ତାଙ୍କ ହାତତ ଆଉ ବଟିକା ଗୋଟି ଆଜିଯାଏ ସାଇତ ରଖିଅଛୁ ।

ଗୋଟି ମଳୁବିଛଣା ଡାହାଣ ପାଖରେ ବସି ଡେଇ ବେଳଯାଏ ନାଡ଼ି ଚପିଲେ, ଉପରକୁ ଅନାଇ, ଆଖିବୁଜି, ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି ରୋଗ ଅନୁମାନ କଲେ । ମୁକୁନ୍ଦା ଭକ ଭକ କରି କବିରାଜଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଥାଏ । ପରୁରଲ, “କବିରାଜେ କଣ ଦେଖିଲେ ?” କବିରାଜେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି କହିଲେ, “ଏ, ବୋଇଲ, ‘କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷପ୍ରଣୟିନିଜନେ କିଂ ପୁନର୍ଦ୍ଦର୍ଶୟସ୍ତେ’— ବୋଇଲ କଣ୍ଠରେ ତ ଶ୍ଳେଷା ଲାଗିଲେ ପ୍ରାଣ ଯାଏ, ସେ ପୁଣି ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲେ କଣ ହେବଟି ? ହେଲେ, ମୁଁ କି ଏମାନଙ୍କ ପରି ଅପାଠ୍ୟା କବିରାଜ ହୋଇଛି ? ଦେଖ, ମୁଁ ରୋଗକୁ କାନରେ ବାନ୍ଧିନେବି ।” କବିରାଜେ ଏହା କହି କାନରେ ଗଣ୍ଠିପକାଇଲେ ।

ମୁକୁନ୍ଦା ପରୁରଲ, “ମଳୁର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗା ଫୁଲିଛି କିଁ ?” କବିରାଜେ—“ଏ, ବୋଇଲ, ‘ସୃଷ୍ଟିଦକ୍ଷିଣାଂ ଶୋଥଂ ।’ ବୋଇଲେ ଶ୍ଳେଷା ଦୋଷ ଗୁଣରୁ ଶୋଥ ହୁଏ । ହେଉ, ଭାବନା ନାହିଁ, କସ୍ତୁରୀ ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ ସବୁ ଛୁଡ଼ିଯିବ । ‘କସ୍ତୁରୀ ତଳକ’ ପେଟକୁ ଦିଆଯିବ, ଆଉ ତଳକ କରି ଦେବାକୁ ହେବ । କବିରାଜେ ମୁକୁନ୍ଦା ପାଖରୁ ନଗଦ ରୁଣିଅଣା ପଇସା ନେଇ ଦେଉ ମାତ୍ର କସ୍ତୁରୀ ବଟିଆରୁ କାଢ଼ିଲେ । ଏଥିକୁ ଅନୁପାନ ଦରକାର । କବିରାଜେ ବୋଇଲେ, “ପାଠ କହିଲ, ‘ମୁସ୍ତକ୍ କଟୁଣା ରସୀ, ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପଳ ମେବତ’ । ଏ, ବୋଇଲ, ରାସରେ ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପଳ ବତ ମୁଥ ମାରି କୁଟିବ ।” ମୁକୁନ୍ଦା ପରୁରଲ, “କେତେ ଲେଖାଏଁ ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଆସିବ ?” କବିରାଜେ—“ଏ—ବୋଇଲ, ‘ଅନୁପାନ ବିଶେଷଣ କରେତି ବିବିଧାନ୍ ଗୁଣାନ୍ ।’ ବୋଇଲ ଅନୁପାନ ବିଶେଷ କରି

କି ଅଧିକ କରି ଦେଲେ ବିଧା ମାରିଲ ପରି ଗୁଣ ହେବ ।”

କବିରାଜେ ରୋଗର ବ୍ୟାଧ୍ୟା ଏବଂ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ କରୁ ରୋଗୀ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ଫମଶ ନିଃଶ୍ୱାସ ବଳ ପଡ଼ିଛି, ଦୁଇ ଆଖି କୋଣରୁ ଦୁଇ ଟୋପା ଜଳ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲଣି । ମଙ୍ଗରାଜ ରୁଣିଦିନ ହେଲ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏକଧାନରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଟିକିଏ ଆଖି ଲାଗିଗଲେ ହାଉଳି ଖାଇଲ ପରି ତମକି ପଡ଼ି କହନ୍ତି, “ଥ—ମା - ଆ—ଗୁଁ ।” ସ୍ୱର ଶୀଘ୍ର, ଫମଶ ଶୀଘ୍ରତର, କିଛି ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଶୁଭନିଦ ଲାଗିଲେ ଦେଖନ୍ତି ଆକାଶରେ ଏକ ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି, ବିଶାଳ ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ମୁକୁଳା, ମୂଳାପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧଳା ଧଳା ଦାନ୍ତ, ଦୁଇ ଡିନି ହାତ ଲମ୍ବ ଜଉ ଲହ ଲହ କରି ତାଙ୍କୁ ଖଇବାକୁ ଧାଇଁଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନରେ ହୁଏ, ତନ୍ତ୍ରୀ ଧାଇଁରେ ଭାଗିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ପିଣ୍ଡାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ନଟି ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ଭୟଙ୍କର ବିକଟାଳ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଏହିପରି ବିକୃତ ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ସେମନ୍ତ ବଜ୍ରସ୍ୱରରେ କହୁଛି, “ମୋ ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଦେ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ହାଉଳି ଖାଇ କହନ୍ତି, “ଥ - ମା - ଆ—ଗୁଁ ।” ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଆଉ ଥରେ ଆଖି ଲାଗିଲା । ଦେଖିଲେ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ନର-କଙ୍କାଳ ଦିଗନ୍ତରାଳରେ ଦେହ ଲାଗୁଇ ମୁଖବ୍ୟାଦାନ-ପୁରକ ଚାକୁ ଗ୍ରାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେମନ୍ତେ ଏକ ଧାନରେ ମାରବରେ ରୁହିଁ ରହିଅଛି । ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜଣାଗଲା ଯାହାର ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନେବାରୁ ଅନାହାରରେ ଶୁଖି ଶୁଖି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲା, ଏକଟି ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି । ଆଉ ଦେଖିଲେ, ଭାଗିଆ ପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବାୟୁ ଆକାଶମାର୍ଗସ୍ଥ ଦୋର କଳମେଧ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରୁ-ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ ଏବଂ ଲୁହାର ମୁଦ୍ଗର; ଏକାବେଳକେ ସମସ୍ତ ମୁଦ୍ଗର ତାଙ୍କ

ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲ ପରି ଜଣାଗଲା । ମଙ୍ଗରାଜେ ରଡ଼ି
ଛୁଡ଼ି ପଳାଇବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଦେହରେ ଶକ୍ତି
ନାହିଁ, ପାଟି ଫିଟୁ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜେ ଅନାୟତ୍ତ ହୋଇ
ସେହି ଅନାଥଗଣ ପରିତ୍ରାବନ ଭଗବାନଙ୍କ ପବିତ୍ର
ନାମ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରା - କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ସେ ଦେଖିଲେ—ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର
ଅତି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ ରହିଯିବାସନରେ ଗୋଟିଏ
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ, ଶାନ୍ତମୟୀ, ଆଶ୍ରାପ୍ରଦାୟିନୀ ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି
ବିରଜିତା, ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଶଯ୍ୟା
ପାଖରେ ବସି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦେହରେ କୋମଳ ହସ୍ତ
ବୁଲୁଥିଲେ । ବିମାନବାସିନୀ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି
ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରତିଛାୟା ଅଟେ । ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳ
ସଙ୍କେତ କରି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ।
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଆତ୍ମା ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଧାବିତ
ହେଲା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଦ୍‌ଆସରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଲା ।
ହରି ବୋଲ, ହରି ବୋଲ, ହରି ବୋଲ ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

-୧-

ପାରଣା—ବ୍ରତ ବା ଉପବାସ ପରେ ପ୍ରଥମଭୋଜନ ।

ଦିଶୁ—ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣ ।

ନଉତି—ଶସ୍ୟ ମାପିବାର ପାତ୍ର ବିଶେଷ, ଗଉଡ଼ି ।
ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିମାଣର ନଉତି
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ପଳ—ଓଜନରେ ଚାରି ତୋଳା ପରିମାଣ ।

ରୁଡ଼ି—କ୍ଷୌର ହେବା ପରେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୁହଁରେ ବଢ଼ି
ଥିବା କେଶମୂଳ ।

ହରିବାସର—ଏକାଦଶୀ ।

ଗୋଖୋଜ—ଗୋରୁ ଖୁରା, ସେହି ପରିମାଣ ବିସ୍ତୃତ
(ଜମି) ।

ପଲଣ୍ଡୁ—ପିଆଜ ।

ରୁଞ୍ଜନ—ଗାଜର । ଗାଜର, ରୁଞ୍ଜନ ଓ ନାଗର-
ବର୍ଣ୍ଣକ ଏହି କେତୋଟି ଗାଜରର ନାମ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ।

-୨-

ଶୁଧ—ଅନ୍ୟେଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଶେଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ
ଶୁଦ୍ଧିଦିୟା ।

ମନ୍ଦଥାଟ—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆଦାୟ
ହୋଇଥିବା ପରିମାଣର ସର୍ବମୋଟ ।

ଭରଣ—୮୦ ଗଉଡ଼ି ।

ବିଶ୍ୱା—ଗଉଡ଼ିର ୧୭ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ।

କାଣି—ଏକ ବିଶ୍ୱାର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ।

ପରସ୍ତ—ଶଞ୍ଜା ।

ପାଞ୍ଚ ଶେଣିଆ—ଗୁଳ ଦରର ଖୁଣ୍ଟା ଉପରେ ବା
କାନ୍ଥ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଲମ୍ବ
କାଠକୁ ଶେଣି କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦରର ଗୁଳରେ ପାଞ୍ଚଟା
ଶେଣି ଥାଏ, ତାହାକୁ ପାଞ୍ଚ ଶେଣିଆ କହନ୍ତି । ଏହି
ଶେଣି ଉପରେ ରୁଆ ପଡ଼ି ଗୁଳ ତିଆରି ହୁଏ ।

ଶେଣିପଟା—ଶେଣିଦେହରେ ଲଗା ଯାଇଥିବା ପଟା ।

ଭଞ୍ଜି—କାନ୍ଥ ।

ବୁଟାଦାର—ଲୁଗାରେ ଛୁଞ୍ଚି ଫୋଡ଼ି ସୂତାରେ ବା
ଜରିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଗ୍ଲୋଟ ଫୁଲ ବା ଗୋଲ
ଗୋଲ ଟିପ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବୁଟା କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୁଗାରେ
ବୁଟା ଦିଆ ଯାଇଥାଏ ତାହାକୁ ବୁଟାଦାର କହନ୍ତି ।

ପଦାର—କ୍ଷେତ୍ରର ସୀମା, ହିତ୍ତ ଉପରେ ଦିଆ
ଯାଇଥିବା ବାଡ଼ ।

ସୁନାରଖାଇ (ସୁନାରଘାଇ)—ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର
ଏକଜାତିର ବାଉଁଶ ।

ସୁନିଆ—ଓଡ଼ିଆ ସନର ଓ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କର ଅଙ୍କର
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିବସ; ଶୁକ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ଵାଦଶୀ । ସୁନାରେ
ଅଙ୍କ କଟାଯିବାରୁ ସୁନିଆ ନାମ ହୋଇଛି ।

ଡାବ—ତାଲିକା ।

ବେଠି—ଦିନା ବେତନରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ପାଞ୍ଜିଆ ଯେ ହସାବପତ୍ର ରଖେ ।

ସାଲତମାମି—କୌଣସି ବର୍ଷର ଶେଷ ହସାବ ବା
ବିବରଣୀ ।

—୩—

ନଅର—ରଜା ବା ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର ।

ବାସଠି ଘର ଭଗ୍ନାଂଶର ସମଷ୍ଟି—ଅନେକଙ୍କର ଘର
ଭାଙ୍ଗି, ଅନେକଙ୍କର ସବ୍‌ନାଶ କରି ଯାହା ତିଆରି
ହୋଇଅଛି ।

ପଇଦା—ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ବାଟି—୧୦ ଏକର ବା ମାଣ ପରିମାଣ (ଜମି) ।

ଚବିଶଦ୍ଵି ପଦିକା— ଭୂମି ମାପିବାର ଯଷ୍ଟିକୁ ପଦିକା
କହନ୍ତି । ଭଲ ଭଲ ମାପର ପଦିକା ଅଛି । ଯେଉଁ
ପଦିକାର ପରିମାଣ ଚବିଶଦ୍ଵି ତାହାକୁ ଚବିଶଦ୍ଵି
ପଦିକା କହନ୍ତି । ଦ୍ଵି = ହାତମୁଠା ପରିମାଣ; ପ୍ରାୟ
୫ ଇଞ୍ଚ ବା ୬ ଆଙ୍ଗୁଳ । ୨୪ ଦ୍ଵି = ୧୦ ଫୁଟ
୫ ଇଞ୍ଚ ୧ ଯବ ବା ପ୍ରାୟ ୬ ହାତ ।

ଲୁଗରଜ—ନିଷ୍କର ଜମି; ଯେଉଁ ଜମିରେ ରଜସ୍ଵ
ମାତ୍ର କରାଯାଇଅଛି ।

ବାଜ୍ୟାଦି—ଯେଉଁ ଜମି ପୂର୍ବେ ନିଷ୍କର ଥିଲା; କିନ୍ତୁ
ପରେ ସେଥିରେ ରଜସ୍ଵ ଧର୍ମ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

ନିଷ୍ଠୀ ବାଜ୍ୟାଦି—ଯେଉଁ ଲୁଗରଜ ଜମିକୁ ଲୁଗରଜ
ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବାଜ୍ୟାଦି କରି ତହିଁ ଉପରେ ଅଧିକାର
ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର—ରଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଭରଣ
ପୋଷଣ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜମି ଦାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ
ଚରକାଳ ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଜମିମାନ ରଜସ୍ଵ ଦାୟରୁ ମୁକ୍ତ
କରି ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ।

ଝରିଦା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର—ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଜମିକୁ ଦାନ
ଗ୍ରହଣ ବା ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦାନ
କରିଦେଇଥିଲେ, ଝରିଦାର ସେ ଜମିକୁ ନିଷ୍କରରୂପେ
ଭୋଗ କରିବାର ହକଦାର ନ ଥିବାରୁ ତା ଉପରେ
କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପୂର୍ବ ଜମା, କେଉଁସ୍ଥାନରେ ଅଧା ଜମା
ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଏ ବୃତ୍ତିକୁ ଝରିଦା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର
ବୋଲାଯାଏ ।

ହଳିଆ ହଳବାହିବା ଚାକର, କୃଷକ ।

ବ୍ରାହ୍ମ-ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବ ଘଣ୍ଟା; ସ୍ଵେର ।

ଭୂଆସୁଣୀ—ନବବୟସ୍କ ।

ବାସିପାଇଟି—ସ୍ଵେରରୁ ଉଠି ଯେଉଁ ସବୁ ଗୃହକର୍ମ
କରାଯାଏ ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ଯେଉଁ ବହିରେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ଗୁଣ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ ।

—୪—

ଅୟୁନିଜଃ ଇତ୍ୟାଦି—ମାତ୍ରମନାମାନେ ନିଜ ପର
ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ।

ଚଳି—ରୁଆ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଗଜାଗଛ ।

କୁଆଳ—ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଶଗଡ଼ର ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ବଳଦଙ୍କ
କାନ୍ଧରେ ରହେ ।

ଅଦ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି — ଆଜି ସକାଳୁ କ୍ଷତ୍ରିଜନକ ଦୃଶ୍ୟ
ଦେଖିଲଣି, ପରେ କି ବିପଦ ହେବ କେ ଜାଣେ !

ଶୁକପକ୍ଷିଆ—ଶୁଆପକ୍ଷି ପରି ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ ।

ଶୁଆପକ୍ଷିଆ ବୁଲି ଗଲଣି ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଧରିଲଣି ।

ଓଲଗି—ନମସ୍କାର, ପ୍ରଣାମ ।

ନିଦ୍ରା—ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ ।

-୫-

ପରିବାସ—ଯେଉଁ ଦାସୀ ପରିବାରର ଜଣେ
ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଚଉପଟ—ଏକ ପ୍ରକାର ପଣା ଖେଳ ।

ଗହକ—ଗରାଖ, ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ହେତା ।

ଲଲପେଟ୍ ପଞ୍ଚବର୍ଷାଣି—ଜନ୍ମଠାରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଶିଶୁକୁ ଲଳନ ପାଳନ କରିବ ।

ଦଶବର୍ଷାଣି ତାଡ଼ିଯୁଡ଼ି—ଆହୁରି ଦଶ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍
ସେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ
ଶାସନ କରିବ ।

ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁ ଇତ୍ୟାଦି—ପୁଅ ଷୋଳ ବର୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ
ହେଲେ ତାହାକୁ ମିଥବତ୍ ଆଚରଣ କରିବ ।

ଗୁଟ—ଫୁଟି ପାଠକ ।

-୬-

ହରକଳା—ନାନା ଅସତ୍ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ ।

ଖସଳତ୍—ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ, ଦୁର୍ଗୁଣ ।

ଗେଲପ—ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଦୌଡ଼ିବା ।

ଗୋହସ୍ତ—ଦୁଇ ପାଖରେ ଘର ବା ବାଡ଼ି ଥିବା
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ ।

ମାଣିଆବନ୍ଦୀ—ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜ୍ୟର ମାଣିଆବନ୍ଦ
ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା
ରେଶମ ଧଡ଼ିଆ ଲୁଗା ବା ଶାଢ଼ୀ ।

ପଣତ କାନି—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ପିନ୍ଧିଥିବା
ଶାଢ଼ୀର ଶେଷଭାଗ ।

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ—ବିବାହ ।

ବିଚର—ଉପାୟାନୁରୋଧ, ନିରାଶ୍ରୟ ।

ଇସ୍ତକ (କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି) ଠାରୁ
ଆରମ୍ଭକରି, ଲଗାଏତ୍ ।

ନିତମ୍ବ—ପିରୁ ।

ସାନ୍ତ—ପବନର ଉପରିସ୍ଥ ସମତଳ ଭୂମି ।

ଅଥବା କୃତବାଚ୍ ଦ୍ଵାରେ ଇତ୍ୟାଦି—ପୂର୍ବ ପଣ୍ଡିତ-
ମାନେ ରଘୁବଂଶର ଯେଉଁ ଇତିହାସ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି,
ମୁଁ ତାହାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ସେହି ବଂଶର ଇତିହାସ
ଲେଖିବି । ମଣିରେ କୌଣସି କଠିନ ଧାତୁଦ୍ଵାରା
ଛୁଦ୍ଧ ଖୋଦିତ ହେଲେ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ସେହି ଛୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଦେଇ
ଯେପରି ସହଜରେ ଚାଲିଯାଏ, ମୋର ଲେଖା ମଧ୍ୟ
ସେହିପରି ସହଜ ସାଧ୍ୟ ହେବ ।

କୃତବାଚ୍ ଦ୍ଵାରେ—କାଳିଦାସଙ୍କର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ
ପଣ୍ଡିତମାନେ ରଘୁବଂଶର ଇତିହାସ ରୂପ ଯେଉଁ
ବାକ୍ୟର ଦ୍ଵାରା ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି, କାଳିଦାସ ଏହି
ଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତି କରିବେ ।

ବାହାଡ଼ା—ଧାଡ଼ିରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ବାହାରି ଥିବା
(ଦାନ) ।

ଷାମା—ସରୁ, ଶୀଘ୍ର । ଫୋକ—ଅଳ୍ପ, ଶ୍ରେୟ ।

କଳେ—କଳ୍ପମାର ପିନ୍ଧିଥିବା । ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ରର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗକୁ କଳ୍ପ କହନ୍ତି ।

ଥୋପଉଡ଼ା ଜୁଡ଼ା—ଯେଉଁ ଜୁଡ଼ାରେ ଫୁଲହାର ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । (ଥୋପ—ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ । ଜୁଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ହୋଇଥିବା ମୁଣ୍ଡର କେଶ, ଖୋପା) ।

କଙ୍କଣ—ହାତ ଖଡ଼ୁ ।

ଝୁଣିଆ—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଗୋଡ଼ର ମଝି ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦକାରୀ ମୁଦି ।

ଦାଣ୍ଡ—ରସ୍ତା, ବାଟ, ପଥ ।

ରୁଣ୍ଡେ ରୁଣ୍ଡେ—ଅତିଶୀଘ୍ର ।

ଥୋକେ—ଅଳ୍ପ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ପଜ୍ଜୁଟି—ଫୁଲ ଛନ୍ଦ ବିଶେଷ ।

-୨-

ପୁରୁଖା—ପ୍ରଶଂସା, ବୃଦ୍ଧ । ଆସ୍ଥାନ-- ପ୍ରତିମା ଆଦି ବସିବାର ସ୍ଥାନ ।

ଦେଉରା—ଛାମ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜକ ।

ପାଗା—ପଶୁ ରହିବାର ମେଲ; ଭକ୍ତମାନେ ଗ୍ରାମଦେବୀଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ମାଟିଘୋଡ଼ା ରହିବାର ସ୍ଥାନ ।

ପୁହାଣିଘର--ରଜସ୍ବଳା ବାଳିକାର ସ୍ବାମୀ ସହିତ ପ୍ରଥମ ମିଳନ ରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

ନିର୍ମାଳ—ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ବା ଭୁବନେଶ୍ବରର ଲଙ୍କାବନ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ ଅଳ୍ପକୁ ଶୁଖାଇ କରି ରଖାଯିବା ପ୍ରସାଦ ।

[ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ବସ୍ତୁ ବିସର୍ଜନ ପୂର୍ବରୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଓ ବିସର୍ଜନ ପରେ ନିର୍ମାଳ ହୁଏ]

୧୩

ଭେଦା—ରୂପା । ପଣ୍ଡା—ଅଗ୍ନିର ମଇଷି ।

ତାଟି—ବାଉଁଶ ଓ ତାଳପତ୍ରରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା କବାଟ ।

-୮-

ମେହରବାନ—ଦୟା, ଅନୁଗ୍ରହ । ଓରଫ—ଅନ୍ୟ ନାମ ।

ଗଫଲିୟୁତି—ଅବହେଳା । ଆଞ୍ଜନ—ପାରସୀ ଓ ଆରବୀ ଭାଷାର ଶିକ୍ଷକ ।

ତାଗ—ସରୁ ସୂତା, ଡୋର ।

ତୋବା ତୋବା—ହାୟ ହାୟ, ଛି ଛି, ରମ୍ ରମ୍ । କୌଣସି ଅପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ ଦେଖିଲେ ବା କଲେ ମୁସଲମାନମାନେ ଦୃଶ୍ୟ ବା ଅନୁଭାବପୂର୍ବକ ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ବସମିଲ୍ଲା—ଆଲ୍ଲା ବା ଈଶ୍ବରଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ ।

ଇଲମ ହାସଲ କରିବା—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାକୁ ଆୟୁତ୍ କରିବା ।

ଇମ୍ବଦାନ୍—ପରୀକ୍ଷା । ଲଡ଼ିକା—ପୁଅ ।

ବିରମେ—ମଧ୍ୟରେ । ଫୌତ—ମୃତ ।

କିନଖାପ୍—ଜରି ବା ସୂତା ଦ୍ବାରା ଖଚିତ ପାଟଲୁଗା ।

ସାଟିନ—ରେଶମ ନିର୍ମିତ ମୋଟା ଓ ଚକ୍କଣ ଲୁଗା ।

ସର୍ବୋଷ—ତାକୁଣି ।

ବଦନା-- ମୁସଲମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଗଡ଼ୁ ବା ନଳୟୁକ୍ତ ପାନପାତ୍ର ।

ବାଇଜ ହାଣ୍ଡି—(ବାହ୍ୟ ଶବ୍ଦ) — ଅଶୌଚବିଧରେ ଯେଉଁ ପାକପାତ୍ରମାନ ବର୍ଜିତ ହୋଇ ଫୋପଡ଼ା ଯାଏ ।

ଶିଳ୍ପମନ୍ଦିର—ଭୂତ୍ୟ, ସେବକ ।

ବନ୍ଦେନପ୍ତୁଜ—ଏ ଦାସର ଶରଣଦାତା ବା ରକ୍ଷକ ।

ତମସୁକ—ଖାତକର ମହାଜନକୁ ଲେଖିଦେବା ରୁଣ ଗ୍ରହଣର ନିଦର୍ଶନ ପତ୍ର ।

କାଳ—ଦୋକାମାଠାରୁ ଉଧାର କରି ସଉଦା କରିବା ।

କମ୍ ବକ୍ତ—ହତଭାଗ୍ୟ । ନାଲ୍ ଏକ୍—ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ମୋପାହେବ—ଆମୋଦପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗୀ ବା ସହଚର ।

ଉଆଜିବ୍—ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ, ଉଚିତ ।

ଆସବାବ—ତଳନ୍ତୁ ଜିନିଷପତ୍ର ।

ବେକ୍‌ସକ୍—ବିଦାକ ।

ଖେମଟାବାଲ୍—ଖେମଟା ଗାଇବା ଓ ନାଚିବା ନର୍ତ୍ତକୀ । [ଖେମଟା—ସଙ୍ଗୀତର ତାଳ ବିଶେଷ]

ଇଲମଦାର—ବିଦାନ, ପଣ୍ଡିତ ।

ଅଉଲ ନମ୍ବର—ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର, ସର୍ବୋଚ୍ଚସ୍ଥ ।

କସରତ୍—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାର ପରିବୃତ୍ତନ ।

ହଦ—ଚୂଡ଼ାନ୍ତ । ମୁସାଫିର—ଦ୍ରୁମଣ ।

ରଦାରତ୍—ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା ।

କେରମତ—ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ।

ନେକନାମି—ସୁନାମ, ସୁଖ୍ୟାତି ।

ଜାହେର—ପ୍ରସ୍ତୁତି । ଜିନ୍ଦଗ୍—ଜୀବିତକାଳ ।

ଇଆଦ—ସୂଚକ । ମୁଲକାତ୍—ଦେଖାଯାନ୍ତାତ୍ ।

କଦରଦାନ—ଗୁଣଗ୍ରାସ୍ତ ।

ବନ୍ତୁଳ କଦଳୀ—କଞ୍ଚାରେ ତରକାସ୍ତ ହୋଇ ଖିଆଯିବା କୋଣବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ ।

କାଠିଆ କଦଳୀ—ପାଚିଲା ଖିଆଯିବା ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ ।

କାଣ୍ଡିଆ—ପକ୍ଷୀକୁ ନଳଦ୍ୱାରା ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଠାୟୁକ୍ତ କାଠି ।

ବେଲ ଉଣ୍ଡି—ପୁରୁଷାଜନକ ସମୟ ବା ସୁଯୋଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ।

ଇନାମ୍—ପୁରସ୍କାର ।

ବିଆଜ—ରୁଣ ଲାଗିବା ଟଙ୍କାର ସୁଧ ।

ହାରମ୍—କୋରୁନ ନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ବା କର୍ମ ।

ବୟାନ—ବର୍ଣ୍ଣନା ।

—୯—

ଫାଉ ଫାଉରତ—ଉପରି ଲଭ ।

ଦଶମୂଳ—ଜୁର, କାଶ ଓ ଶ୍ୱାସନାଶକ ପାଚନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଦଶଗୋଟି ଗଛର ମୂଳ, ଯଥା—ବେଲ, ଗନ୍ଧାରି, ଫଣଫଣା, ଅଗିବଥୁ, ପାଟେଲୀ, ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ, ବୃହତୀ, ଅକରନ୍ତି ଓ ଗୋଖର ।

ନାଉଆରସୀ—ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିର କେହି ଦାବଦାର ନାହିଁ ।

କଳନ୍ତର - ସୁଧ । ଜେଜେ—ପିତାମହ ।

ଖଟୁଳ—ଶାଳଗ୍ରାମ ଆଦି ଦେବତା ଓ ଭାଗବତ ଛନ୍ଦ ଆଦି ରଖିବାର କ୍ଷୁଦ୍ର କାଷ୍ଠସନ ।

ପାଞ୍ଚ ବର୍ଗ ଅଭିଧାନ—ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନର ପାଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଜାସ୍—ପ୍ରଚଳିତ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ।

ହିଞ୍ଜଳ—ନୟୁସକ ।

ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ—ବ୍ୟାକରଣର ସାଧାରଣ ନୟୁମ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଲୁଣ୍ଡି—ତନ୍ତ୍ରୀର ମଣ୍ଡିତା ସୂତା ।

ଦାଗୀ—ଡୋର, ସରୁ ସୂତା ।

ତାସଣ—ଲୁଗା ବୁଣିବା ପୁରୁ ଟାଣି ସୂତାକୁ
ମଣ୍ଡଦେଇ ମାଜିବା ।

ନଳ—ଯେଉଁ କାଠିରେ ତନ୍ତୀମାନେ ସୂତା ଗୁଡ଼ାଇ
ରଖନ୍ତି ।

-୧୦-

ଜାତିଆଣ—ଜାତି ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଜେଜେବାପ—ପିତାମହ, ଗୋସାଇଁ ବାପା ।

ପରମାଣିକ (ପ୍ରାମାଣିକ)—ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଫିକର—ଉପାୟ, କୌଶଳ ।

ହରବର—ବିପଦଅନିଷ୍ଟ ।

ହୁଣ୍ଡା—ମୂର୍ଖ, ନବୋଧ ।

ଯୋଗରୁଡ଼ ଶବ୍ଦ—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟ
ଅନୁସାରେ ହେଉଥିବା ଅର୍ଥ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁକୁ
ବୁଝାଏ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ
ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ ।

ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜି—ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ।

ପୂଜାହାରୀ—ରଞ୍ଜୁଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଗୁଆ ଦେବା—ଗୁଆ ଦେଇ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କୁ
ବିବାହାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ।

ସଙ୍ଗୁଳିବା—ପ୍ରଗାଢ଼ ସ୍ନେହର ସହିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
କରିବା ।

ଶମ—ଇନ୍ଦ୍ରୟ ନିଗ୍ରହ, ଶିଷ୍ୟ-ଦମନ ।

ଦମ—ଆତ୍ମସମନ ।

ତପଃ—ଧ୍ୟାନ, ବ୍ରତାଚରଣ ।

ଶୌଚ—ଶୁଦ୍ଧି, ନିର୍ମଳତା ।

ସନ୍ତୋଷ—ତୃପ୍ତି । ଷାନ୍ତି—କ୍ଷମା ।

ଅର୍ଜବ—ସାଧୁତା, ସରଳତା ।

ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରକୃତି—ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ ସ୍ୱଭାବ ।

ତାମଡ଼ା-ଶୁକୁଆ—ବଡ଼ ରଞ୍ଜୁଣି ଶୁକୁଆ ।

ସି-ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ ଯାହାର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ହୋଇ
ନାହିଁ, ଗଜମୂର୍ଖ, ନରକ୍ଷର [ସି-ଅକ୍ଷର ସି-ଅକ୍ଷର
'ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ'ର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର 'ସି' । ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ = ବିଦ୍ୟା
ସିଦ୍ଧି ହେଉ । ଶିଶୁର ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ବେଳେ ଗୁରୁ
ଭୂମିରେ ଖଡ଼ିଦ୍ୱାରା 'ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ' ଲେଖି ଶିଶୁଙ୍କ ହାତ
ଧରି, 'ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ତାହା ଉପରେ ଶିଶୁର
ହାତକୁ ଚାଲିତ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ 'ସି-ଅକ୍ଷର'ର ଅର୍ଥ—
ଶିଶୁର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ।]

ସନ୍ଧ୍ୟା—ଯେଉଁ ବେଳାରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସମ୍ପର୍କ-
ରୂପେ ଧ୍ୟାନ କରାଯାଏ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଉପାସନାଦି ।

ଗାୟତ୍ରୀ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବେଦିକ ମନ୍ତ୍ର ବା ସ୍ତବ ବିଶେଷ ।
[“ଓଁ ଭୂର୍ଭୁବଃ ସ୍ୱଃ ତତ୍ ସବିତୁର୍ବରେଣ୍ୟଂ
ଭର୍ଗୋଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି ସ୍ୱେଦୋ ଯୋନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍”
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଓ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ (ଦ୍ୱିସନ୍ଧ୍ୟାରେ) ଉପାସନା କରନ୍ତି ।]

ଜୋରି—ମସୃଣ ଓ ଦୃଢ଼ ସୂତ ।

ଯଜମାନ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ
କରି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯାଗହସ୍ତା କରନ୍ତି ।

ଦିପାଠୀ—ଯେ ତିନିବେଦ ପାଠ କରିଅଛନ୍ତି,
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ ।

ଔରସରୁ-ଜାତ—ଧର୍ମପତ୍ନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ,
(Lawfully begotten)

ତମିର—ନେତ୍ର-ରୋଗ ।

ଅଞ୍ଜନ—ଚନ୍ଦ୍ରରଞ୍ଜନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଲେପ, କଞ୍ଜଳ ।
ଶଳାକା—ଆଖିରେ ପୁରମା ଲଗାଇବା କାଠି ।

ଅଜ୍ଞାନ ତମରସସ୍ୟ...ଇତ୍ୟାଦି—ଅଜ୍ଞାନରୂପ
ନେଷରୋଗରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଲୋକର ଚକ୍ଷୁ
ଜ୍ଞାନରୂପ ଅଜ୍ଞାନକାଠିରେ ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଉନ୍ମୀଳିତ
[ଖୋଲ] ହୁଏ, ସେହି ଗୁରୁକୁ ନମସ୍କାର ।

ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ ହେବା—ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଫେରିପାଇବା ।
କୁହୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ—ଯେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା
କରେ ।

ହୁଣ୍ଡା—ଓଲ, ନବୋଧ । ପଟାନ୍ତର—ଉପମା ।

ଫଳଣା—ଅମୃକ ।

କତର—ଛୁଣ୍ଟା ମସିଣା ।

ନକଡ଼ ଛକଡ଼—ଗୋଲମାଲ, ଅଡ଼ୁଆ ।

ମସ୍ତର—ମସ୍ତକ, ଆଧିକାର, ପରିହାସକ ।

ବରଲ—ବର ।

ଲୁଙ୍ଗ୍ ଲୁଙ୍ଗ୍ ହେବା [ଲୁଙ୍ଗ୍ ପୁଙ୍ଗ୍ ହେବା]—
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପଛେ ପଛେ ରହି ସେ ବ୍ୟକ୍ତି
ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଥାଏ, ତାହା ପଛେ ପଛେ ଯିବା;
ଅନୁସରଣ କରିବା ।

ଛଡ଼ା—ମାଝି ବାହୁଣୀ, ଅପ୍ରସୂତା ଧେନୁ ।

ପଦା—ଗୋମେଷାଦି ବାନ୍ଧିବା ରଜ୍ଜୁ ।

ଶ୍ରୀଘର—ଧନୀ ଲୋକର ଘର ।

ଝାମ୍ପର—(ବଙ୍ଗଳା—ଝାଙ୍କଡ଼ା) ବୁଢ଼ା ସଦୃଶ
ଝିଟ୍ଟ ବନ୍ଦ ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଓ ନାତିସାର୍ଥ ।

ଚଞ୍ଚର—ଚମର ଗାଈର ଲଙ୍ଗୁଳର ଲମ୍ବ ଲେମ୍ବୁକୁ
ଏକକ୍ଷ ମୂଳରେ ବନ୍ଧାଯାଇ ତଥାଗି ହୋଇଥିବା ଗୁମର ।

ପେଣ୍ଡା ବାଳ—ସୁଲ କେଶଗୁଚ୍ଛ ।

ନୁଆଣ—ଝିଟ୍ଟ ନଡ଼ ।

ହାକୁଡ଼ି—ବଣ୍ଟ ଆଦିଙ୍କର କାନ୍ଧ ଉପରେ ବାହାର-
ଥିବା ମାଂସପିଣ୍ଡ ।

ପହା—ଗୋରୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସ୍ତନ ।

କଳଙ୍ଗା ଗାଈ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭଙ୍କ ଏକପ୍ରକାର
ବଡ଼ ଗାଈ ।

ଠେକ—ମାଟିର ଘଡ଼ି ।

ଥୋବଣି ? (ଥୋମଣି)—ପଶୁମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଓ
ନାକର ଅଗ ।

ପନାସି—ଏକପ୍ରକାର ଘାସ ।

ବାସୁଡ଼ା—ନଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ସେରନ୍ତା—ପ୍ରଧାନ ।

ବେରିଙ୍ଗ ଶ୍ରାସା—ଯେଉଁ ଶ୍ରାସାର ଡାକମାୟୁଲ
ପକ୍ଷପ୍ରସ୍ତୁତାରୁ ଆଦାୟ ହୁଏ ।

ପଟାଇ ଦେବା—ବିକ୍ରି କରି ଦେବା ।

ଗାଁ ଧୋଉର—ଗ୍ରାମର ଧୋଇ (ପାଣି) ।

ପଧାନ—ଗ୍ରାମର ରାଜସ୍ଵ ଅସୁଲକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ।

ହଳ—ଭୂମିକର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର, ଲଙ୍ଗଳ ।

କଳିନ୍ଦ—ଉଦର । ମରୁଡ଼ି—ଅନାବୃଷ୍ଟି ।

ବଖର—କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଭାଗ କରି ଫଳ ବାଣ୍ଟିନେବା ।

ଭାଟ—ପୂର୍ବେ ଭାଟମାନେ ରାଜାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ
ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ଥୁତିପାଠ କରି ଚଳୁଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ
ପ୍ରଥା ଲୁପ୍ତ ହେବାରୁ ଏବେ ଭାଟମାନେ ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ
କବିତା ବୋଲି ଭିକ୍ଷା କରି ପେଟ ପୋଷନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟେଶ ସାମଗ୍ର୍ୟବିତ୍ୟା ଗୁଣାନଂ ପରାଞ୍ଜମୁଖୀ
ବିଶ୍ଵସୃଜଃ ପ୍ରବୃତ୍ତିଃ—ଶିଶୁର କାହାଣୀକୁ ସବୁ ଗୁଣରେ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବାଣୁଆ—ବ୍ୟାଧି ।

ଷଠିଘର—ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ
ଉତ୍ସବ ।

ବାରବରତ—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବାରରେ ଯଥା:-ରବି,
ସୋମ, ଇତ୍ୟାଦି) ହେଉଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୂଜା ଓ
ଉପବାସ ।

ଉଆଁସ—ଅମାବାସ୍ୟା ।

କସ୍ତା - ରଙ୍ଗିନ୍ ବା ଲଲ୍ ସୂତାର ଲୁଗା ।

ଯୋଡ଼ି—ଜୋଡ଼ି; ଏକସ ବ୍ୟବହୃତ ଧୋତି
ରୂପ ।

-୧୧-

କଦମ—ଗୁଲିଲବେଲେ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ମଧ୍ୟରେ
ଥିବା ଅନ୍ତର ।

ସିବାଏ—ଛଡ଼ା, ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ।

ହଳା—ସେତରୁ କଟା ହୋଇଥିବା ଧାନଗଛ-
ମାନଙ୍କର ବଡ଼ା ।

ମଜକୁର—ପୂର୍ବୋକ୍ତ । ଲଞ୍ଜ—ଦୁଷ୍ଟ, ରିପ୍ତ ।

ରୋସମ—ରଜା ବା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା
ଶୁଳ୍କ ବା ଫିସ୍ ।

ଭାଜିଆ—ଦରମା, ଖୋରାକ ।

ରସ୍‌ପତ୍—ଉଜ୍ଜୋତ, ଦୁଷ୍ଟ ।

ସୁବାମତ—ସାଧାରଣ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା—ପରମର୍ଶ, ଷଡ଼୍‌ପନ୍ଥ ।

ରହାଜାମା (ରହାଜାନ୍)—ରଜପଥରେ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ।

-୧୨-

ନଳ ଦେଲେ - ନଳଦ୍ୱାରା ମାପିଲେ । (ନଳ—ଜମି
ମାପିବାର ଦଣ୍ଡ, ପଦକା । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲମ୍ବର ନଳ ବା ପଦକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)

ଦୀପଦଣ୍ଡି—ପୋଟାଘର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପୋତାଯିବା
ଖୁଣ୍ଟ ।

ବଳିଆରୁ—ପ୍ରଭାବରୁ ।

ସଟୀକ—ଠିକ, ନିର୍ଭୁଲ ।

ବାରୁଣୀ—ଗଙ୍ଗା ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରିବାର
ପ୍ରଶସ୍ତ ଯୋଗ ।

[ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ସପ୍ତମୀଦିନ ଦିନ ଗଙ୍ଗାରେ ଓ
ସମୁଦ୍ରରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ନାନଯୋଗ ଘଟେ ।]

ତେଣ୍ଡି ଆସିବା—ତେଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଢାଳିଲେ
ଜଳ ଯେପରି କ୍ଷେପ ମଧ୍ୟକୁ ମାଡ଼ିଥାଏ, ସେହିପରି
ମାଡ଼ି ଆସିବା ।

ଥଣ୍ଡିଆ—ବଡ଼ ଥଣ୍ଡିଶିଷ୍ଟ ।

କାଦୁଅଖୁମ୍—ଏ ପକ୍ଷୀ କାଦୁଅ ଅଣ୍ଟାଳ କାଦୁଅରୁ
ପୋକ ଧରି ଖାଏ ।

ଗୋଟିପୁଅ—ସଙ୍ଗୀତ ଦଳର ନାଟୁଆ ପିଲା ।

ହରମତ—ଇଚ୍ଛତ, ସନ୍ତୁମ ।

ରୁକୁ କରିବା—ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ।

କାଶିବଗ—ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ ବକପକ୍ଷୀ ।

ପାଣିକାଉ—ଜଳଚର କାକ ।

ଭୁଠ—ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିବାର ଘାଟ ।

ଦଶାହାଦିୟା—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଦଶମ ଦିନ କରାଯିବା ହିୟା ।

ବ୍ରହ୍ମଦେବ୍ୟ—ପ୍ରେତଯୋନି ପ୍ରାୟ ଅବବାହିତ
ବ୍ରାହ୍ମଣ; ବ୍ରହ୍ମରକ୍ଷସ ।

ପିତାଶୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀଭୂତ । ଡାକୁଣୀ—ଡାହାଣୀ ।

ବସଣୀ—ନାକର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

ବାହିବଳା—ବାହିଖଡ଼ୁ; ଇତରଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ
ବାହୁରେ ପିନ୍ଧିବା କଂସା ବା ପିତଳର ଚୁଡ଼ି ।

ଦାନ ନିସିଦ୍ଧ—ଦାନ ଦେଖାଇ, ଓଷ୍ଠ ଦୁୟକୁ
ବିସ୍ତାର କରି ।

ଜବାବଦେୟ—ଦାୟୀ ।

ବୋଡ଼ି—ପାଞ୍ଚ ଗଣ୍ଡା ବା ୨୦ ଗୋଟା ।

ପଣ—କୋଡ଼ିଏ ଗଣ୍ଡା ବା ୮୦ ଗୋଟା ।

ତୋରଣି ପକା—ପଣ୍ଡାଳରୁ ଭାତତଳ କାଢ଼ିନେଲେ
ଯେଉଁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ରହେ ତାକୁ ତୋରଣି
କହନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୁକୁ ପରୁଇବା ପାଇଁ ତୋରଣିରେ
ପକାନ୍ତି ।

ଦୋହଡ଼ା—ଦୁଇପା ଥର ହଳ କରିବା ।

ଅସିମୁଠି—ଅକ୍ଷୟ ଭୃଞ୍ଜୟା ଦିନ କୃଷକ ଧାନବୁଣା
ଅନୁକୂଳ କରି ଯେଉଁ ବିହନକୁ ପ୍ରଥମେ ହାତମୁଠାରେ
ଧରି କଥାରିରେ ବୁଣେ ।

କସର—ଧଳା ଓ ନାଲି ମିଶ୍ରିତ ରଙ୍ଗ; ମାଟିଆ ।

ଶ୍ରବଣ—ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର (ଶ୍ରାବଣ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ତିଥି ଅଟେ)

ନାହାକ—ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାକାର ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଲଗାଣ—ବହୁଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଝଡ଼ ଓ ବୃଷ୍ଟି ।

—୧୩—

ଥାକୁଲ ଥୁକୁଲ—ଛୁଳକାୟ ।

ଗୋସଦ—ଗୁପ୍ତଚର ।

ସଙ୍କୁନ—ସଙ୍କେତ ।

ନାକବସଣୀ—ନାକଚଣା, ନାକର ଅଳଙ୍କାର
ବିଶେଷ ।

ଭୂତ—ପ୍ରାଣୀ, ଜୀବ, ଜନ୍ତୁ । ଲଗା—ଜାମୀନ ।

ବଲ ବଲ କରି ଚାହିଁବା—ଓଲୁ ପରି ନିର୍ନିମେଷ
ନୟନରେ ଚାହିଁବା ।

ବାଞ୍ଛ—ବନ୍ଧ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ) ।

ବରଡ଼—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ନିଉକୁଣୀ—ସ୍ନାନ, ଦୂଧ୍ୟ ।

ମାହାଲିଆ—ଅକାରଣ, ବୃଥା ।

ଗାଦ—ଘୋସ୍ତ ଅଦି ଏକକ୍ଷ ରଖାଯିବା ଛାନ,
ଭାଗବତ ଗାଦ ।

ଧଣ୍ଡା—ଦେବତାଙ୍କ ଛଡ଼ାମାଳ, ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପମାଳ
ଦେବତାଙ୍କ ବେକରେ ଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ କଢ଼ାଯାଇ
ଭକ୍ତକୁ ଦିଆ ହୋଇଅଛି ।

ମହାରଦ (ମହାର୍ଦ୍ଦ)—ମହାପ୍ରସାଦ ।

—୧୪—

ଶେଯ—ଶଯ୍ୟା, ବିଛଣା ।

ଥାପୁଡ଼ା ଥାପୁଡ଼ କରିବା—ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାପୁଡ଼ା
ମାରିବା ।

ବସ—ଦୁଇ-ହାତକୁ ବିସ୍ତୃତ କଲେ ଏକ ହାତର
ଅଗଠାରୁ ଅନ୍ୟ ହାତର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ।

ଦୁଙ୍ଗୁଡ଼ି—ନିଦ୍ରାକାଳୀନ ନାୟିକା ଶବ୍ଦ ।

ପହଡ଼ (ଦେବତା ରାଜା ଆଦିଙ୍କର) ଶୟନ ।

ଗନ୍ଧାଦର—ଭଣ୍ଡାର ଦର ମାଲଖାନା ।

ଆଟୁ—ଦରର ଚାଲ ତଳେ ପଦାର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିବା
ପାଇଁ କନ୍ୟା ଚାଲରେ ନିଆଁ ଲଗିଲେ ଗୁମ ମଧ୍ୟସ୍ଥ
ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କରାଯିବା
ବାଉଁଶ ଓ ମାଟିର ଘଡ଼ି ବା ଚାଲ ।

ମେଖ—କଣ୍ଟା, ପିରକ ।

ନଳୀ କୋଲପ—ନଳ ପରି ସରୁ, ଲମ୍ବ ଓ
ଗୁନ୍ଧଗର୍ଭ ତାଲ ।

ଗଜ—ଝରକା ବା ପାଟକ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲମ୍ବ ଲୁହା ବା
କାଠର ଛଡ଼ ।

ଘିଟିଘିଟିଆ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗାଢ଼ (ଅଛାର) ।

ଅସର୍ପି—ସୁନା ମୋହର; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ।

ଦୁଡ଼ୁସ୍ତ—କାଠ ବା ବାଉଁଶର ବେଷ୍ଟ ବା ଚତୁଷ୍ପଦା
ସନ ।

ଆଡ଼ଖୁର—ଲୁଗା ଆଦି ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ବେତର ପେଡ଼ି ।

ଓର—ଗୁଳଘର ବଡ଼ କାଠକଡ଼ି (ଯାହା
ଉପରେ ଗୁଜ ବସାଯାଇ ଗୁଳର ଶେଣୀ ରଖାଯାଏ ।)

କାଟି—ଲଗୁଆ, ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମିତ ରୂପେ
ବ୍ୟବହାରୀୟ ବସ୍ତୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆଣିବା
ପାଇଁ ରୁକ୍ତି ।

ଥୁପନା—ମରହଟ୍ଟା ପାଲଙ୍କି ଭିତରେ ଝୁଲୁଥିବା
ସୂତା ବା ରେସମର ପେଣ୍ଡା । ମାଣ୍ଡି—ତକଆ ।

ହେଁସ—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା ଦାସର ମସିଣା ।
ବେରୁହାଁ, ଜୁଣ, ବେଣା, ତେଲଙ୍ଗା ଓ ସନ୍ତର ଆଦି
ତୁଣକୁ ଶୁଖାଇ ଝୋଟ ବା ଛଣପଟ ଦଉଡ଼ା ଦ୍ୱାରା
ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ ।

ଦଣିଆ—ମୋଟା ସୂତାରେ ବୁଣା ଯାଇଥିବା
ରୂଦର ।

ଦୋହର—ଦୁଇ ପରସ୍ତ । ଓଡ଼ଣ—ଛୁରପୋକ ।

ଘାପରୁଖା—ପ୍ରଘାପ ରଖାଯିବାର ଆଧାର;
ପିଲସନ ।

ବଇଠା—ପ୍ରଘାପ । ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ—
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ।

ଗୁଲ—ପୋଡ଼ାଗୁଡ଼ାଖୁ, ବଳତା ବା ପିକାର
ଭସାଣ ।

ଗାଲୁଗାଲୁ ମିଥ୍ୟା ଗଳ୍ପ ।

ନୁଖୁର—ତୈଳସ୍ନାନ ।

ଫଦା—ଖନ୍ଦ, ଫସଲ ।

ଅଳପାଇସିଆ—ଅଳ୍ପକାଳଜୀବା, ଅଳ୍ପୟୁ ।

ଶଣ୍ଡିଆ—ବିକଳାଙ୍ଗ । ନଈଶୁଆ—ତୁ ନଈରେ
ଶୋ; ଅଥାତ୍ ଶୀଘ୍ର ମର ଯା ଓ ତୋର ଶବକୁ ଲୋକେ
ନେଇ ନଈରେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ପାରୁଆ—ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

ଫତେ—ବିଜୟ, କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ।

ଚକ—ଏକସାବସ୍ଥିତ ବଡ଼ ସେସର ସମଷ୍ଟି ।

କଡ଼ାଣ—ପ୍ରଥମ ଥର କର୍ଷଣ ।

ଗୁଣୁଣୀ—ହାଙ୍ଗା—ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ ହାଙ୍ଗା ।

ବାବନାଭୂତ—ଯେଉଁ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମା
ପ୍ରେତଭରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ନାହିଁ । (ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର
ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଶାହ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧିଦିନ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି ସମ୍ପାଦିତ ହେଲେ ଓ
ଗୟାରେ ପଣ୍ଡିତାନ କଲେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମା
ପ୍ରେତଭରୁ ମୋକ୍ଷଲାଭ କରି ପିତୃଲୋକକୁ ଯାଏ ।)

ଲଠ କରି—ହଠାତ୍ ।

କର୍ଣ୍ଣପଟହ—କାନ ଭିତରେ ଥିବା ଯେଉଁ ପତଳା
ତମ-ପରଦାରେ ବାହାରରୁ ଯିବା ଧ୍ୱନି ବାଜିଲେ
ଶୁଭେ ।

ଡୋଲ—ଶିବକା, ଖଟିଆ । ସବାର ବାହୁବା ପାଇଁ
ଗୁର କନ୍ୟା ତତୋଽଧିକ ବାହକ ଲୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ
ଡୋଲ ସବାର ପରି ବଡ଼ ବା ଭାରି ନୁହେଁ ବୋଲି
ତାକୁ ଦୁଇ ଜଣ ବାହକ ସହଜରେ ବସି ନେଇ
ପାରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସଫସଲରେ ଓ ସଫସ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ

ଓ ଗରବ ଘରର ବୋହୂ ଭ୍ରାତୃଶୀମାନେ ଡୋଲରେ
ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ଧନ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ
ସବାରିରେ ଯିବାଆସିବା କରନ୍ତି ।

ଭାର—ବାହୁଜିର ଦୁଇ ପାଖରେ ଝୁଲୁ ହୋଇ
ଏକ ସଙ୍ଗେ ବୁଢ଼ାଯିବା ଦୁଇଟି ବୋହୂ ।

—୧୪—

ଖଣ୍ଡା ମୁଠି—ଖଡ଼୍ଗ ଆଦର ବେଶ ।

ଲେଖନମୁନ—ଲେଖନର ସୃଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥା (ଲେଖନ
କଲମ) ।

ଡ଼ଙ୍ଗିବା—ଲୁଚକରି ଚାହିଁବା ।

ଚନ୍ଦ୍ର—କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରାମର ସମଷ୍ଟି ବା ଚକଲ;
ରଜ୍ୟର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଶାସନ ବିଭାଗ ।

ଚୌପାଢ଼ୀ ଉପରେ ଗୁଡ଼ ବା ଛପର ଥିବା,
କନ୍ଥ ଚାରିଆଡ଼େ ଖୋଲୁଥିବା ବୈଠକ ଘର ।

ମାଲବିହାରୀ—ମଲ୍ଲିମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରକମର
ପୈତ ।

ଫରିଶେଲ—ଖଣ୍ଡାଶେଲ ।

ପଦାଭୂଷ—ପଡ଼ିଆ, ବୃକ୍ଷଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ।

ଦାରୁ—ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ ।

ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ ରିପୋର୍ଟର ଅର୍ଥ
ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ରଜସ୍ୱ, ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀ ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଥିଲା, ସେ ସବୁର ରକବା ମାପ କରିବାରେ କେତେ
ଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକା ଜମି ବାହାରିଲା । ଏହି ଅଧିକା ଜମି
ଉପରେ ରଜସ୍ୱ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ଓ ସେ ଜମି ଯାହା
ଦଖଲରେ ଥିଲା, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସରକାର ଜମିଦାର
ହୋଇ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହିପରି ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଫଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନୂତନ ଜମିଦାରୀ
ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହି ଜମିଦାରୀ ଗୁଡ଼ିକୁ “ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ
ଜମିଦାରୀ” ଏବଂ ତାହାର ରଜସ୍ୱକୁ “ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ”
ବୋଲାଗଲା ।

ରିପୋର୍ଟ—ସଦର ଜମା ।

ଗୁଡ଼—ସୁତପାଠକ । ସାହାଯ୍ୟ—ଅପବ୍ୟୟୀ ।

ଚକ୍ଚୁଳି—ଚୁଡ଼ଳ ଓ ବିଶ୍ୱ ବଟାରେ ତିଆରି ପତଳା
ପିଠା ।

ମଣ୍ଡା—ପିଣ୍ଡକ ବିଶେଷ ।

ପାକୁଅ ଶିଶୁ—ପାକୁଅ ମୂଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣକରି ଅଟା
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ; ଏହି ଅଟାରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଶିଶୁ ।

ଉଦୁଆ—ଟୋଲ, ମୁକୁଳା ।

ଜାହାବାଜ—ପାରଦର୍ଶୀ, ନିୟୁତ ।

ଶୋଧୁବା—ଗାଳଦେବା ।

ଉଜାଡ଼ି—ନାଶ, କ୍ଷତି ।

— ୧୭ —

ଅଣସର (ଅନବସର)—ଯେଉଁ ସମୟରେ
ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେବା ପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅବସର
ନ ଥାଏ, ଆଷାଢ଼ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦାରୁ ପନ୍ଦର ଦିନ
କାଳ । (“ଦେବସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଦେବସ୍ନାନ
ମଣ୍ଡପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧେ
ଉପରେ ପାଣି ତଳା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସ୍ନାନ କରାଯାଏ;
ତେଣୁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରୁ ରଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ିକ ଧାଏଁ । ମୂର୍ତ୍ତି-
ମାନଙ୍କୁ ସ୍ନାନ ମଣ୍ଡପରୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଘରେ ରଖି
ସେହିଠାରେ ନେତ୍ରୋତ୍ସବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରକାରମାନେ
ଚନ୍ଦ୍ର କରନ୍ତି । ରଙ୍ଗ କର ଯାଉଥିବା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
ଗୋଟିଏ ତାଟି ଡେଇଁ ହୋଇଥାଏ । ମୂର୍ତ୍ତିମାନେ ସ୍ନାନ
କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସରଦ ଧଳେ ବୋଲି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ

କୁହାଯାଏ ଓ ସେ ସମୟରେ ଯାହାମାନେ ମୁର୍ଖିମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଅଣସର ସମୟରେ ପୁରୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସହ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।”

(ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ)

ଗୁଳୁଗୁଳୁ—ବାୟୁ ସଞ୍ଚଳନର ଅସ୍ତବ ହେତୁରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ।

ଗୁମ୍‌ଗୁମ୍—ଚୁପ୍ ହେବା ।

ଗୁଣ୍ଡା—ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷର ଶାଖାଦାନ କାଣ୍ଡ ।

ଗୁଲୁଗୁଣ୍ଡା—ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡା ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଗୁଲୁଥାଏ; ଯେଉଁ ମାଛ କୁକୁରକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପୋଷ ନ ଥାଏ ।

କାଳୀତଳଜା (ତଳକାଳଜା)—ଯାହା ଦେହରେ କାଳିଆ ଗୁପା ବା ଦାଗ ଅଛି ।

ପାକୁଳ କରିବା—ରୋମହୀନ, ଶିଳିତ ଚର୍ବଣ ।

ଖଡ଼ିଆ—(ଯାବନିକ ଖଡ଼ିପା ଶବ୍ଦଜ) ଗଉଡ଼ିମାନେ ପାଲଙ୍କି କାନ୍ଦେଇ ଯିବାବେଳେ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ଲଟ୍ୟାଦି ପଶିଲେ ତାହା ବାହାର କରିବା ନିମିତ୍ତ ଠିଆ ହେବା ପାଇଁ ଡାକି ନ କହି ‘ଖଡ଼ିପା’ ଏହି କଥା କହନ୍ତି । ଏହି ସଙ୍କେତ ବଚନର ଅର୍ଥ—ମୋ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ପଶିଲା ଟିକିଏ ରହ ।

ଦଶିଆ—ମୋଟା ବସ୍ତ୍ର ।

ଗୁମକର—ଗୁମ ଶବ୍ଦକରି ।

ଗମଗମ କରି—ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ।

ପୋଷ ପୋଷ—ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପରିମାଣ, ଏକହାତରେ କରତଳକୁ ପାଶାକୃତ କଲେ ତହିଁରେ ଧରିବା ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ ।

କଅଁଳା—ନବଜାତ ।

ଦେହକୁ ଲାଗିଲେ—ପ୍ରସବ ବେଦନା ଅନୁଭବ କଲେ ।

ଉଠିଆରି—ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବାର ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ବା ନବମ ଦିନର କୃତ୍ୟ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେ ଦିନ ଅନୁଡ଼ି ନଆଁ ଉଠାଯାଇ ପ୍ରସୂତି ସ୍ନାନ କରେ ଓ ଅନୁଡ଼ିଶାଳ ସମ୍ପାଦ ହୁଏ ।

ପୁଆଡ଼—ପ୍ରସୂତ ।

ମୁଳମୁଳକା—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚେର ମୂଳ ଆଦି; ଚେର ମୂଳ ।

ହୁମୟୁମ—ଆଗୁଆ ।

ଡବଡବ—ଯେଉଁ ଲୋକ ପେଟରେ କିଛି କଥା ଗୋପନ ନ ରଖି କହି ବୁଲେ; ଗସ୍ତଡ଼ି । (ଡବଡବୀ - ପୁଂ)

ଆଗତକହା—ଯେ ମନଗଢ଼ା ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କହେ ।

ସାଧବ—ମହାଜନ, ବଣିକ ।

କଟୁଆଳ—ନଗରରକ୍ଷୀ ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କ ଅଧିକ୍ଷ ।

ପାଗ୍ରେଟି ଆଣିବା—ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣା ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରକୁ ଯାଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆଣିବା ।

ଫୁଲଗୁଣା—ନାକର ପୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଗୁଣା, (ଗୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନାକରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ବର୍ତ୍ତୁଳକାର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ) ।

ପରସ୍ତେ—ଏକଥର । ଖରଡ଼—ଗାଲିବୁ, ମେଷ-ଲେମ ନିର୍ମିତ ମୋଟ ଆସନ ।

ଫିଠଉ—ରୁଉଳକୁ ବତୁରାଇ ବାଟିକରି ତିଆରି କରାଯିବା ଘନମଣ୍ଡ ।

ଗାଏ—ସବମୋଟ ।

କୁଞ୍ଜପାଣି—ଘର ଓ ଅଗଣାଦି ଲପିବାରେ
ବ୍ୟବହୃତ ଗୋବରପାଣି ।

ଖାଲୋଇ—କେଉଟମାନେ ମାଛ ଧରି ଯେଉଁ
ଆଧାରରେ ରଖନ୍ତି ।

ଉକୁ ହେବା—ଘଟିବା ।

ନାଟମୟୂର—ଯେଉଁ ଅଣ୍ଡିର ମୟୂର ଅତି
ମନୋହର ରୂପେ ଲୁଞ୍ଜକୁ ପଟ୍ଟାପରି ବସ୍ତୃତ କରି ନୃତ୍ୟ
କରେ, ତାହାକୁ ନାଟମୟୂର କହନ୍ତି । କୌଣସି
କୌଣସି ଗୁଣା ଉପରେ ନାଟମୟୂର ଚିତ୍ର ବସା
ହୋଇଥାଏ ।

କାପ—କାନର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

ରୂପସରି—ଚକ ପରି ବେକର ଚଉଡ଼ା ଅଳଙ୍କାର
ବିଶେଷ ।

କୁରୁଜାତକ—ସୁନା ମୋହର ।

ବିଦ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବାମ ବାହୁର ଅଳଙ୍କାର
ବିଶେଷ ।

ପଇସ୍ତ—ଏକ ପ୍ରକାର ଖଡ଼ୁ ।

କଟା—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ହାତରେ ପିନ୍ଧିବା
ଏକ ପ୍ରକାର ପାତିଆ ପରି ପାତଳା ଓ ଉପରେ ଦାଡ଼ୁଆ
ହୋଇଥିବା ଖଡ଼ୁ ।

ଚୁପମୁହ—ଯେଉଁ ମୁହରେ ନାମ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ-
ଥାଏ ।

କଂସାବାଙ୍କ—ବନ୍ଦାକୃତି କଂସାର ଗୋଡ଼ଖଡ଼ୁ ।

ପାଟଥୋପ—ଯେଉଁ ସତ୍ରା ବା ଫିତାର ଦୁଇ
ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ପାଟ ନିର୍ମିତ ଫୁଲ ଲଗିଥାଏ ।

ଜୁଡ଼ା—କବୟ, କେଶ ବିନ୍ୟାସ ।

ବେଙ୍ଗ ପାଟିଆ—ବେଙ୍ଗର ପାଟି ପରି ଆକାର
ବିଶିଷ୍ଟ ଘୁଙ୍ଗୁର ।

ଗୋଜକାଠି—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନୁଡ଼ାରେ ଖୋସିବା କାଠି ।
(ଗୋଜକାଠିରେ ଶିକୁଳ ଲଗା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସେହି
ଶିକୁଳରେ ବେଙ୍ଗପାଟିଆ ଘୁଙ୍ଗୁର ଝୁଲୁଥାଏ ।)

ମା ଛେଉଣୀ—ମାତୃଶ୍ମାନ ।

ବାହୁନବା—ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କାନ୍ଦିବା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭାସିଆ—ବାଣ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ବାଣକୁ
ଜାଲିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ହେଲା ଭଳି ଧଳା ଆଲୋକ
ଦେଖାଯାଏ ।

ଲଜକୁଳୀ—ଲଜ୍ଜାବତୀ ।

ବାକୁଙ୍ଗା—ବିନା କର୍ଷଣେ ଜାତ ଧାନ୍ୟ, ତୃଣଧାନ୍ୟ,
ମାବାର । [ଏହି ଧାନ କୃଷି ଉତ୍ପନ୍ନ ଧାନ ଗଛରୁ ଝଡ଼ିପଡ଼ି
କ୍ଷେତରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଏବଂ ଗଛ ଉଠେ ଓ ଫାଲେ ।
ଏହି ଧାନ କର୍ତ୍ତିତ ଧାନ ଗଛ ସଙ୍ଗେ କିଆରୀରେ ଉଠିଲେ
କୃଷି ଧାନ ଅପେକ୍ଷା ଆଗରୁ ପରିଯାଏ ଓ କିଆରୀରେ
ଝଡ଼ି ପଡ଼େ । ଏହି ବାକୁଙ୍ଗା ଧାନ କିଆରୀକୁ ନଷ୍ଟ କରି
ପକାଏ । ଏଥିପାଇଁ କୃଷକମାନେ ଧାନ କିଆରୀରୁ
ବାକୁଙ୍ଗା ଗଛମାନ ଆଗରୁ ଓପାଡ଼ି ପକାନ୍ତି । ଧାନ
କ୍ଷେତରୁ ବାକୁଙ୍ଗା ନ ଓପାଡ଼ିଲେ ତିନି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
କିଆରୀର କି ବାକୁଙ୍ଗାମୟ ହୋଇଯାଏ ଓ ମାଟିରୁ ସାର
ଟାଣିନେଇ କୃଷି ଧାନ ଗଛକୁ ଦୁର୍ବଳ କରି ପକାଏ ।]

ଆଗୁରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବରୁରେ ପଣ୍ଡିତା ବସ୍ତୁଙ୍କର ଦୁଇ
ପତ୍ନୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୃଥିବୀରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଶୋଭା, ଧନ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ
ଦେବୀ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧା । ସରସ୍ୱତୀ ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ
ଦେବୀ । ମାନବ ବିଦ୍ୟା ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କାମନା

କରେ । ସଦାବୁରବଶିଷ୍ଟ ହେଲେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଭ
କରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଧନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ
ଲଭ ହୁଏ । ପୁନଶ୍ଚ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରୁ
କଲେ ସେ ସରସ୍ଵତୀ ଲଭ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପଣ୍ଡିତ
ହୁଏ । (ଆରୁରଣସ୍ଵାନୁମୋଦିତ ଆଚରଣ । ବରୁର,
ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ଵାରା କରୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।)

ତାଳ -- ଲେଟା । ସଙ୍ଗୀତ -- ଘନସ୍ଵ ବରୁ, ମିଷ ।

ସକେଇକାନ୍ଦିବା - ଘନ ଘନ ରୁଦ୍ଧନଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ
ପୂର୍ବକ କାନ୍ଦିବା ।

-୧୭-

ଝୁଣା ହେବା ଝୁଣା ପରି ଦାହନଶୀଳ ହେବା ।

ମୁହଁବା - (କୌଣସି ଦିଗକୁ) ଗତି କରିବା ।

ଯାସାକାଳ - ଯାସା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ।

ନିଦବାଉଳୀ - ଗାତ୍ର ନିଦ୍ରାରେ ଶେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି
ହଠାତ୍ ନିଦରୁ ଉଠିଲେ ତାହାର ଯେଉଁ
କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବମୁତ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଘଟେ ।

ହାଉଳ ଖାଇବା - ହଠାତ୍ ଖାଦ ହୋଇ ଚକ୍କାର
କରିବା ।

ଝୋଲ ମାରିବା - ଅଚେତନ ହେବା ।

ମୁଦାଏ - ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ ।

ସାଷ୍ଟମ କରାଇବା - ଅଚେତ ବା କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିବା
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେବା ଶୁଣିଷାଦିଦ୍ଵାରା ସଚେତ କରାଇବା ।
ପହର - ଭାଗ୍ୟ ।

-୧୮-

ଡେବର - ବାଆଁ ।

ଚଉର - ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଭୂଲସୀକୃଷ୍ଣ ରୋପଣ କରିବାର
ପ୍ରସ୍ତ ବିଶେଷ ।

ପୁଆ - ଗଜା ଗଛ ।

ପଣନ୍ତ - (ପଣତ) ପିନ୍ଧିବା ବସ୍ତ୍ରର ଶେଷଭାଗ ।

କାନି - ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ ।

ବୃନ୍ଦାବଣ - ଭୂଲସୀ ଚଉରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ
ପୂଜା ପାଉଥିବା ଭୂଲସୀ ଗଛ ।

ପଟାନ୍ତର ଭୂଲନା, ଉପମା ।

ଜାଡ଼ୀ - ବାକଶକ୍ତିରହିତ, ବୋବା (ସ୍ତ୍ରୀ) ।

ତନଖି - ତଡ଼ାବଧାନ, ତଦାରଖ ।

ଗରଜାଏ - ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦି ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ,
ଧନସ୍ଥାନ ।

ଖାତକ - ଧାରୁଆ, ରଣଗ୍ରସ୍ତା ।

ଟାହୁଲି ମାହୁଲି - ଥଟା, ପରିହାସ ।

ଘରକରଣା ବୁଦ୍ଧି - ନିଜ ଗୃହସ୍ଵାମୀର ସୁରୁତ୍ତ-
ରୂପେ ପରିଗ୍ରହନ କରିବାର ବୁଦ୍ଧି ।

ଜଡ଼ସୁଦ - ମୂଳରୁ ସୁଦ୍ଧା, ଆଦୌ, ଜମାରୁ ।

ହାତପେଠ - ହସ୍ତଗତ, ପେଠ (ପଇଠ) -
ପ୍ରବସ୍ତ୍ର, ଆଗତ, ଦାଖଲ ।

ଧାନଉଷୁଆଁ ହାଣ୍ଡି - ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଧାନ
ଉଷୁଆଁ ବା ଅର୍ଦ୍ଧସିଦ୍ଧ ହୁଏ ।

ଉଗାଡ଼ - (କୌଣସି ପୋଲ ବସ୍ତୁକୁ) ଲେଉଟାଇ
ତଦ୍ଵାରା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଢାକିଦେବା ।

ଥୋପ - ଦୁଇ ପାଖରେ ତସରର ରଜିନ
ଫୁଲ ଲଗିଥିବା ପାଟଫୁଲ, ଯାହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁମାନେ
ଜୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । (ପାଟଫୁଲ ଫୁଲଲଗା କସ୍ତା
ସୂତାର ଫିତା) ।

ମାଣ ଶସ୍ୟାଦିର ମାପ ବିଶେଷ । [୧ ଭରଣ =
୨୦ ଗଉଣୀ; ୧ ଗଉଣୀ = ୧୨ ମାଣ । ଗଉଣୀର
ଭାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମାଣର ଭାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥା ୪ ସେରଥା ଗଉଣୀର ମାଣ ୫ ସେର, ୬ ସେରଥା
ଗଉଣୀର ମାଣ ୫ ସେର ଇତ୍ୟାଦି ।]

ହଳିଆ ହଳ କାମରେ ନିୟୁକ୍ତ ଶୁକର ।

ଆଠ କଳସ ମାଡ଼ି—ଆଠଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ଦ ଛାପିତ
ହୋଇଥିବା ବେଢ଼ାରେ ବସି । ବିବାହ ବେଢ଼ାରେ
ଆଠଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ଦ ଛାପିତ ହୁଏ ।

ଚମଣିଶୁଣ୍ଠା—ଭରତର-ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ବୁଲେଲ-
ଶଶ୍ଵ ଅନ୍ତର୍ଗତ ‘ଚମଲ’ ନାମ ।

ଅହୁଅ ନାଗର—ମୃତ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଶବ ସଙ୍ଗେ
ଶୁଣାନଯାଏ ବଜାଯିବା ନାଗର ବା ଢୋଲ ।

ଶୁଭ କଉଡ଼ି—ଅହୁଅ କଉଡ଼ି, ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଶବ
ଶୁଣାନକୁ ନିଆହେଲ ବେଳେ ଶବ ଆଗେ ଆଗେ ସ୍ଥାନୀ
ଯେଉଁ ଖଇମିଶା କଉଡ଼ି ବୁଣେ ।

ମଙ୍ଗଳ ପେଡ଼ି ସିନ୍ଦୂର ପେଡ଼ି, ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆ,
କଜଳପାତି, ଆରସି, ପାନିଆ, ମନ୍ଦମ ଆଦି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର
ପ୍ରସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ବାର ରଖିବା ପାଇଁ ବେତର ବା
ବାଉଁଶର ଛୋଟ ପେଡ଼ି ।

ଅହୁଅ—ସଧବା ।

-୧୯-

କୁଣିଆ—ଅତିଥି, ଦୁରଗତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଝାମି—ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ତାଳପତ୍ରର ଟୋପି ।

କାହାଳୀ—ପତ୍ର ଆବରଣରେ କରାଯିବା
ଧୂଆଁ ପତ୍ରର ବଡ଼ ପିକା ।

ଓଟାରବା—(ଗଞ୍ଜେଇ ଧୂଆଁ ଆଦି) ଶୋଷିବା ।

ବାହୁଙ୍ଗୀ—ଭରଦଣ୍ଡ ।

ଟାଙ୍ଗଣ - ତଟୁ ଘୋଡ଼ା, ଶୁଦ୍ଧାକୃତ ଘୋଟକ
ବିଶେଷ ।

ସୁଆର—ଅଶ୍ଵାସେଷ, ସବାର ।

ଛକଲିଆ—ଯହିଁରେ ଛଅଗୋଟି କଲି ଥାଏ ।

କଲି—କୁର୍ତ୍ତାର କାଖ ଓ ପକେଟ ପାଖରେ
ଦିଆଯିବା ସିକୋଣ ବା ଚତୁଷ୍ଠୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ ପୃଥକ
ବସ୍ତୁଶସ୍ତ୍ର ।

ଚପ୍‌କନ୍—ଆଜାବୁଲମିତ ଚସ୍ତ କୁର୍ତ୍ତା ।

କାମଦାନ—ବୁଣାହେବା ବେଳୁ ସୃଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟ ରନ୍ଧି
ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସୁତାଲୁଗା ।

ପାଇଜାମା ଗୋଡ଼ମୁଣା, ପତଲୁନ ।

କଦମ—ଅଶ୍ଵର ଗତିବିଶେଷ ।

ନସର ପସର—ହଳି ହଳି ।

ଦଳଶିଆ - ଯେଉଁମାନେ ଦାନା ଖାଇବାକୁ
ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଦଳ ଘାସ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି ।

ତଟୁ ଛୋଟ ଘୋଡ଼ା । ଖୋଲ - ଗହ୍ଵର ।

ଖୁଗୁରୀ—ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଚାରିଜାମା ତଳେ
ପକାଯିବା ମୋଟା ବସ୍ତ୍ରର ଆସନ ।

ରୁରଜାମା—ଘୋଡ଼ାର ପିଠିରେ ପଡ଼ିବା ତୁଳାରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ରନିର୍ମିତ କୋମଳ ଚତୁଷ୍ଠୋଣ ଆସ୍ତରଣ
ବିଶେଷ ।

ରୁରଫୁଲିଆ—ଧଡ଼ିରେ ରୁର ଧାଡ଼ି ଫୁଲ ଥିବା
(ବସ୍ତ୍ର) ।

ବର—ବାହୁଣୀ, ବାନ୍ଧବା ଦଉଡ଼ି ।

ଗନ୍ତା—ଏକ ପ୍ରକାର କୁରୁତା । ଏ କୁରୁତାରେ
ଦୁଇ କଡ଼ରେ ପଟି ବା ଡୋର ଲାଗିଥାଏ; କୁର୍ତ୍ତାକୁ
ଦେହରେ ପିନ୍ଧି ସାରି ଦୁଇ ଆଡ଼ରୁ ଡୋରକୁ ଭିଡ଼ିଆଣି
ଗଣ୍ଠି ପକାଇଲେ କୁର୍ତ୍ତାଟି ଦେହରେ କସି ହୋଇ
ଲାଗି ରହେ ।

ରହୁମୀ (ରେଶମୀ)—ରେଶମ ନିର୍ମିତ ଶୁଦର ।

ଟାକରା ଫୁଟାଇବା — ତାକୁରେ ଜିଭ ଲଗାଇ ଶବ୍ଦ
କରିବା ।

ବାଗ୍‌ଡୋର — ଘୋଡ଼ାର ମୁଖ-ରଜ୍ଜୁ । ଘୋଡ଼ାର
ମୁହଁରେ ଲଗାଯାଇଥିବା କଜେଇର ଏକ ପାଖରେ ଏ
ଡୋରକୁ ଲଗାଇ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ବୁଲାଇ ଆଣି
କଜେଇର ଆଉ ପାଖରେ ଫଲଗୁ କରାଯାଏ ଓ ତହିଁର
ଲମ୍ବ ଅଂଶକୁ ଟଣୁଲାଇବା ଲେକ ଧରେ ।

ସରଧା ବାଲି — ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ବା
ରଥ ଦାଣ୍ଡର ଧୂଳି । ଉକ୍ତମାନେ ଏହାକୁ ଉକ୍ତ ସହିତ
ଦେହରେ ବୋଲି ହୁଅନ୍ତି ।

ଓଆକଫକାର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ ।

ଗ୍ରେସାର — ରାଜାଦେଶରେ ଅପରାଧୀ ବା ସନ୍ଦେହୀ
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବା ବା ବନ୍ଦୀ କରିବା ।

ନଜରବନ୍ଦୀ — କଡ଼ା ବା ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖା-
ଯିବାର ଅବସ୍ଥା ।

ଖାନତଲ୍ଲସି — ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦରବଦାରଖ ।

ଅମାର ଶସ୍ୟାଗାର, ଧାନ-କୋଠି ।

ଓଲ୍‌ରା (ଉଲ୍‌ରା) — ଗୁଳ ଉପରୁ କୁଅଣି ହୋଇ-
ଥିବା ନଡ଼ାକୁ ଓଟାଇ ଆଣିବା ।

ରେକା — ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁ ଓ ମଝିଆଙ୍ଗୁର ପରିଧି ।

ରେକେମୋଟ — ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁ ଓ ମଝିଆଙ୍ଗୁର
ପରିଧି ପରିମାଣ ମୋଟ ।

ଓଲ — ଦରର ଗୁଳର ପ୍ରାନ୍ତ ।

ବରମଦ ହୋଇ — କୌଣସି ଅପରାଧ-ଦଣ୍ଡିତ
ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରାଯାଇ ।

ଲଣ୍ — ଶବ୍ଦ, ମୃତ ଦେହ ।

ସନାକ୍ତ କରିବା — କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ
ଚିହ୍ନଟ କରିବା ।

ଇଆର୍ — ଫୁରଣ, ମନେ ପକାଇବା ।

ବସ୍ତ୍ରାନ୍ଧ — କାଗଜପତ୍ର ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା
ସୂତା ।

ସେରସ୍ତା — ସରକାରୀ କାଗଜ ।

ଶରକଲମ — ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର କଲମ ।

ମୁଦେଇ — ଫଉଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ବନ୍ଦୀଗର୍ଥୀ ।

ମୁଦାଲ — ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଆସାମୀ ।

ବରକଲାନ — ପିଆଦା, ଚପରସୀ ।

ହାଲର — ଉକ୍ତ ଧୂଳି ।

ହମରାଏ — (ଅମ୍ବୁକର) ଜମାଦାରିରେ ।

ହରତାଳି-କାଗଜ — ପୁରୀ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର
ପଦ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହାତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ଏକ
ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ କାଗଜ ।

ଜବାନବନ୍ଦୀ — ଲିପିବଦ୍ଧ ସାକ୍ଷୀର ଉକ୍ତି ।

କଲମବନ୍ଦ କରିବା — ଲେଖିବା ।

ମୁତୋଫା — ମୃତ ।

ସନ୍ତକ — ସ୍ୱାକ୍ଷର ବଦଳରେ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ ।

ନିସୋର — ନିଃଶବ୍ଦ ।

ଧାରଣା ପଡ଼ିବା — ଅଧ୍ୟା ପଡ଼ିବା, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି
ବା ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକାଗ୍ରଭାବରେ ଅନୁସରଣ
କରି ପଡ଼ି ରହିବା ।

ଚଲାଏ — ପୋଷେ, ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପରିମାଣ ।

କାନ୍ଦୁଶୁମାନ୍ଦୁଶୁ — ସନ୍ଦାନୋଦ୍ୟତ, କାନ୍ଦୁ ପରି ।

ସୁଆଲ — ମକଦ୍ଦମାରେ ଏକ ପକ୍ଷ ବିପକ୍ଷର ପକ୍ଷର
ସାକ୍ଷୀକୁ କୂଟପରୀକ୍ଷା ସକାଶେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ।

ଏକବାର — କୌଣସି ଉପବାସ ଓ ବ୍ରତର
ପୂର୍ବତନ କୃତ୍ୟ ହବିଷ୍ୟ ।

କଟକବନ୍ଧ - ଜମିର ଆସୁରୁ କେତେକ ବର୍ଷ
ମିଆଦରେ ରଖିବ ସୁଧ ଓ ଅସଲ ନମେ ନମେ
ପରିଶୋଧ ହେବ - ଏହି ସର୍ତ୍ତରେ ମହାଜନ ନିକଟରେ
ଭୁମି ଆବଦ୍ଧ ହେବା ।

ନାଟବନ୍ଧ - ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ସରକାରଙ୍କୁ
ଦେୟ ରାଜସ୍ୱକୁ ଖଜଣାଖାନାରେ ଜମିଦାରମାନେ
ଦାଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ
ଦିବସ ।

ତମସୁକ - ରଣପଥ, ଖାତକର ମହାଜନକୁ
ଲେଖିଦେବା ରଣଗ୍ରହଣର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପଥ ।

କଟକବାଲ (କଟକବାଲ) - ଖାତକ ନିୟମିତ
ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରଣ ପରିଚାଳନା କଲେ ତା ଭୁମି ତାର
ହେବ; ନଚେତ୍ ରଣଟଙ୍କା ନିମନ୍ତେ ଆବଦ୍ଧ ବୃତ୍ତିକୁ
ମହାଜନ କବାଲ କରିଥିବାର ବିବେଚିତ ହେବ ।
ଏହି ସର୍ତ୍ତରେ କରାଯିବା ରଣପଥ ।

ଏତଲନାମା - ଅଦାଲତର ବିଜ୍ଞାପନ ପଥ ।

ଡିଗ୍ରୀଜାଗ - ଅଦାଲତଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ପରିଣତ କରିବାର ପଦ୍ଧତି ।

ପରୁଆନା - ଆଦେଶ ପଥ, କୁହୁମନାମା ।

ନିଲମି ଇସ୍ତିଫାର - କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲମ ହେବା
ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୂର୍ବରୁ ସବ୍‌ସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିଲମର ତାରିଖ,
ସର୍ତ୍ତ ଓ ସ୍ଥାନ ଆଦି ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ
ବିଜ୍ଞାପନ; (Sale-Proclamation) ।

ଜଳା - ଛୁମ୍ବ, ରସ୍ତି ।

ବାହାଲ ରଖିବା - ପୂର୍ବେ ଯେପରି ଥିଲା, ସେହିପରି
ରଖିବା ।

ବେକସାହ - ବିଦାୟ, ମେଲଣି ।

ଚଲଣ - ପୁଲସ ଦ୍ୱାରା ଧୂତ ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ନିକଟକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରେରଣ କରିବା ।

ନଳୀକସ୍ତ - ନଳୀ କୋଲପର ଚାରିକାଠି ।

ଠା - (ରଜା ଆଦିଙ୍କ) ରୋଜନ ।

ବାହୁଡ଼ିବା - ଫେର ଆସିବା ।

ସକମୋହର ନକଲ - ଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ
ସ୍ୱାକ୍ଷର ଓ ଅଫିସର ମୋହର ମରାଯାଇଥିବା ସରକାରୀ
କାଗଜପତ୍ରର ଅବକଲ ନକଲ ।

ଅଞ୍ଜାମ - କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ।

ହାଲତ - ଅବସ୍ଥାରେ ।

ବନ୍ଦା - ଆପଣଙ୍କର ଆଜ୍ଞାକାରୀ ଭୂତ୍ୟ, ଅଧୀନ ।

ବେଜନା - ପ୍ରତିଦିନର ।

ଡାଇଗ୍ରା - ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ-ବିବୃତ୍ତି ।

ମୁକତସୁନ - ନିୟୁକ୍ତ ।

ଜାହେର - ପ୍ରକାଶ । ମଜକୁର - ପୂର୍ବୋକ୍ତ ।

ଲହମ୍‌କ - (ଆ, ଲହମ୍, = ଶଶ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ)
କ୍ଷଣମାତ୍ର ।

ଗୁଦସ୍ତ - (ଫା, ଗୁଜସ୍ତ କାଲକାଟିବା) କାଲ-
ସାପନ ।

ଏତଲଲ - ସମ୍ବାଦ, ଖବର । ମଶୁର - ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଜାଲିମବାଲ୍ - ଜୁଲମବାଲ୍, ଅତ୍ୟାଚାର ।

ସଙ୍ଗିନ୍ - ଗୁରୁତର । ଲହମ୍‌ଜ - ବିବେଚନାରେ ।

ତଡ଼େଦମ - କ୍ଷଣମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ନ କରି ।

ଉକୁ - ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଅପରାଧର ଘଟଣା
ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ।

ରନାନା ହୋଇ - ସାକ୍ଷୀ କରି । ସରଜମିନ -
ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବାଦ ସ୍ଥାନ ।

ମହାସଗ—(ଫା,ମସସଗ—କୁକୁରକୁ ସୁଆ ବାଦ
ନ ଦେଇ)—ଗୃହର ଯାବତପୃ ପଦାର୍ଥ ଓ ସ୍ଥାନ ।

ମହଲୁକିଆ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ।

ଆସବାବ—ଗୃହର ସାଜସଜ୍ଜା, ଚଳନ୍ତି ଜନସମସ୍ତ ।

ଏକରାଶ—ଏକ ଗୋଟା (ଆ, ରାଶ୍ = ମସ୍ତକ) ।

ସଫେଦା—ଶୁକ୍ଳ, ଧଳା ।

ବରାମଦ କରିବା—କୌଣସି ଅପରାଧଦୃଷ୍ଟି
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ।

ସ ଫ୍ ସାବତ—ସ୍ବର୍ଗରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ।

ରୁଇତ—(ଆ, ରୁଇତ = ଦୃଷ୍ଟି) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ।

ରୁଇତ ଗୁହା—ଗୃହସ୍ଥ ସାକ୍ଷୀ ।

ଇମାନ୍ଦାର—ବିବେକବାନ୍, ଧାର୍ମିକ ।

ନୌସନାଶ୍—(‘ନସେରଓ଼ାନ’ର ଅପଭ୍ରଂଶ)
ନସେରଓ଼ାନଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ, ଅତି ନିରପେକ୍ଷ । (ପାରସ୍ୟ
ଦେଶରେ ‘ନସେରଓ଼ାନ’ ନାମକ ଜଣେ ରଜା ଥିଲେ ।
ସେ ତାଙ୍କ ନିରପେକ୍ଷ ନ୍ୟାୟବିଚାର ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ଥିଲେ ।)

ତଜବିଜ୍—ବିଚାର, ବିବେଚନା ।

ଦାରେଗା—ପୁଲସ୍ ଥାନାର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଉଚ୍ଚ
କର୍ମଚାରୀ ।

ଅଲହଦା—ଅଲଗା, ସ୍ବତନ୍ତ୍ର, ପୃଥକ୍ ।

ମୁତାବକ—ଅନୁସାରେ ।

ହେପ୍ରାଜତ୍—ସହପୂର୍ବକ ରଖିବାପାଇଁ କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜମ୍ମାଦାଣ୍ଡ ।

ଭେଜାଗଲ୍—ପଠାଗଲ୍ ।

ଜୁଲମ—ଉପ୍ରୀଡ଼ନ, ଅତ୍ୟାଚାର ।

ଏଗାନା—ଆସ୍ତ୍ରୀୟ ।

ରୁଲଣ ଦେଲି—ବିଚାର୍ଥ ପ୍ରେରଣ କଲି ।

ହଜୁର—ପ୍ରଭୁ, ହାଜିମ ।

ସନ—ସାଲ, ବର୍ଷ, ଅବ୍ଦ । [ଦେଶୀ ଅବ୍ଦ ପୂର୍ବେ
‘ସନ’ ଶବ୍ଦ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ସବୁ
ପ୍ରକାରର ଅବ୍ଦ ପରେ ‘ସାଲ’ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଇଂରାଜୀୟ
ପରେ ‘ମସିହା’ ଲେଖାଯାଏ, ଯଥା:—ଦେଶୀୟ) ସନ
୧୩୫୯ ସାଲ, (ଇଂରାଜୀ) ସନ ୧୯୫୧ ସାଲ ବା
ମସିହା ।]

-୨୦-

ଜରିମୁହାଁ—ଯେଉଁ ଲୁଗାର ମୁହଁ ବା ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଜରି ବୁଣା ହୋଇଥାଏ ।

ତାଲିଆ—ବିସ୍ମୃତ ।

ପାଛୋଡ଼ି—ଉତ୍ତରାୟ, ଚାନ୍ଦର ।

ଫୁଲପକା—ଯଦ୍ବା ଉପରେ ଫୁଲ ଚିତ୍ରିତ
ହୋଇଥାଏ ।

ଯାଉଁଳ—ଯୋଡ଼ା ।

ସିଠାମ—Stamp, ଦଲିଲ ଆଦି ଲେଖାହେବା
ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଗୁମାମରା କାଗଜ ।

ଚଠା—କୌଣସି ଦଲିଲର ମୌଳିକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି
ବା ଖସଡ଼ା ।

ସ ଫି—ଚଠାରୁ ବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିରୁ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ
ନକଲ କରାଯାଇଥିବା ଲେଖା ।

କାଜିଖାନା—ରେଜିଷ୍ଟ୍ରର ଅଫିସ୍ । ଓଡ଼ିଶାରେ
ଇଂରେଜୀ ଅମଳ ଆରମ୍ଭରେ କାଜିମାନେ ଦଲିଲମାନ
ରେଜିଷ୍ଟ୍ରର କରୁଥିଲେ ।

କବାଲ—ଭୂମି ଆଦର ବିକ୍ରୟ ପତ୍ର ।

ରେଜେଣ୍ଟର—ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ନିୟମାନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ
ବିଷୟମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ।

ବେପରବାୟୁ — ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଚିତ୍ତରେ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ।

ହାଜତ ଖାନା—ବିରୁର ଶେଷ ପୂର୍ବରୁ ଆସାମୀକୁ
ଯେଉଁ ଘରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଏ ।

-୨୧-

ପାଲ — ଧର୍ମ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି ।

ବାଘପାଲ—ଲଢ଼େଇ ପାଲ, ଯେଉଁ ପାଲରେ
ଏକାଧିକ ପାଲବାଲଦଳ ଆଗଣା ଆଗଣା ଯୋଗ୍ୟତା
ଦେଖାନ୍ତି ।

ଦୋହର (ଦଉର)—ହାଇକୋର୍ଟ ଓ ସେସନ୍
ଜଜ୍ ଜାରି ଗୁରୁତର ଅପରାଧମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧ ।

ଦୋହରସପ୍ରୋଦ (ଦଉର ସୁପର)—ଗୁରୁତର
ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସେସନ୍ କୋର୍ଟକୁ ପ୍ରେରଣ ।

ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲ—ଅପରାଧସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ମକଦ୍ଦମା ।

ଚରଜମା—ଅନୁବାଦ ।

ଆସାମୀ—ମୁଦାଲ, ପଞ୍ଜିକଦାରୀ ଅଦାଲତରେ
ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ପୋଷ୍ଟଫର୍ଟେମ ଏକଜାମିନ—ମୃତ୍ୟୁର ପରକାଳୀନ
ପରୀକ୍ଷା ।

ମିଲିଟେରି ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ—ସାମରିକ ବିଭାଗ ।

ପ୍ରମାସନ—ପଦୋଲ୍ଲଙ୍ଘନ ।

ମିସଲ—ବିରୁଦ୍ଧସନ; ଅଦାଲତରେ ବିରୁଦ୍ଧପକ୍ଷ
ବିପକ୍ଷର ସ୍ଥାନ ।

ନନ୍ଦେନ୍ଦ୍ର—ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ, ଅସଙ୍ଗତ ବାକ୍ୟ ।

ବେହ୍ତା—ଅନ୍ୟାୟ; ଅନୁଚିତ ।

କେନ୍ସଲ କରଦେଗା—ଲେପ କରିଦେବୁଁ ।

ବୈ—ପ୍ରାୟ ୪ ହାତ ।

ଟିପିନ୍—ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଜଳଖିଆ ।

ସେରସ୍ତାଦାର—ଅଫିସର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ।

ରୋବକାଶ—ରୁବକାଶରେ ମକଦ୍ଦମା ସଂହାନୁ
ସମସ୍ତ ଜାତିବ୍ୟ ବିଷୟର ବିବରଣ ଓ ଅଦାଲତଙ୍କ
ମୀମାଂସାର ହେତୁବାଦ ଓ ଗୁହାତ ପ୍ରମାଣର ସାରାଂଶ
ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ତାହା ହାକିମଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଓ
ମୋହରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଇଜଲ୍‌ସ୍—ବିରୁଦ୍ଧପକ୍ଷ ବୈଠକ ସ୍ଥାନ ।

ମିଲିକୟୁର୍—ଜମିଦାରୀ, ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ।

ସେସନ (ସେସନ୍ସ)—ଗୁରୁତର ପଞ୍ଜିକଦାରୀ
ମାମଲ (ଯଥା:—ନରହତ୍ୟା, ଗୁରୁତର ଆତ୍ମାତ
ତ୍ୟାଗ) ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ଅଦାଲତ ।

ସମ୍ପ୍ରୋଦ—ସମର୍ପଣ ।

ପାନିଆ ଲୁଗାବୁଣା ସମୟରେ ଟାଣି ସୂତାକୁ
ଧାରାମତେ ଟାଣି ଧରିବା ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟବହୃତ କଙ୍କଡ଼ିକା
ସଦୃଶ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ ।

ଡକ୍ସୀ—କଣ୍ଡା, ଲୁଗାକୁ ତନ୍ତରେ ଗୁଣିବା ପାଇଁ
ଭରଣୀ ସୂତା ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା କାଠି ।

ନରଜ [ନରଜୁ]—ଯେଉଁ କାଷ୍ଠ ଦଣ୍ଡରେ
ତନ୍ତୀଙ୍କର ଲୁଗାବୁଣା ପାଇଁ ଟାଣି ସୂତା ଗୁଡ଼ିଆ
ହୋଇଥାଏ; ତନ୍ତକାଠି ।

ଚରଣି [ଚରକା]—ସୂତା କାଟିବାର ଚକ୍ଷୁଯୁକ୍ତ
ଯନ୍ତ୍ର, ଅରଟ ।

ସିଦ୍ଧଲକୋଟ—ଦେବାନି ଅଦାଲତ ।

ଜୁମିଲକୁ — ବାବଦକୁ ।

ଜେଲ ଓଆରଖ—କାରାବାସ ସକାଶେ ଆଦେଶ-
ପତ୍ର ବା ପରବାନା ।

ସାବ୍ୟସ୍ତ—ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ।

ଗଠିତ—ରଚିତ, ମନଗଢ଼ା ।

ସୂକ୍ଷ୍ମପାତ—କୌଣସି ବିଷୟର ଆରମ୍ଭ ।

ବୟାନ କରିବା—ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ।

ମସିହା—ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ, ଇଂରାଜୀ ସନ ।

ପରବାଏ—ଚନ୍ଦ୍ରା, ଉଦ୍‌ବେଗ ।

ବେଧଡ଼କ — ଭୟ ନ କରି ।

ପେଡ଼ିବା—ଦଳିବା, ପେଷିବା ।

ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ—କଲିକତାରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଦାଲତ । ଏହି ଅଦାଲତ
ପ୍ରଥମେ ସଦର ଦେବାନୀ ଅଦାଲତ ଥିଲା, ପରେ
ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ହେଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତା
ହାଇକୋର୍ଟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ଅପୀଲ—ନିମ୍ନତ୍ତାଳିମଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉପରସ୍ଥ
ତ୍ତାଳିମଙ୍କଠାରେ ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଖଲସ—କାରାମୁକ୍ତ ।

-୨୨-

ସାତପାଞ୍ଚ—ସାତ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ପାଞ୍ଚ ହାତ
ଚଉଡ଼ା ।

ମେଲ — ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟାଏ କାନ୍ଥ ନ ଥିବା ଘର ।

ବାଟୋଇ — ପଥକ ।

ଫରା — ଜାବିକା ନିବାସର ଉପାୟ, ବୃତ୍ତି ।

୧୪

ପସର — ପଣ୍ୟାଧାର, ବିକ୍ରୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖିବା
ରୁକ୍ଷତା ।

ଧାମ — ବାସସ୍ଥାନ ।

ଜଥା — ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ।

ବୋକରୁ — ଲୁଗାପଟା ଆଦିର ବଡ଼ ଗଣ୍ଠିରି ।

କୁନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣୀ — [ପୂର୍ବେ କୁନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-
ଥିବାରୁ] ଏକପ୍ରକାର ସୂତା ଶାଢ଼ୀ ।

ଚଉତ — କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଘାଟରେ ଭଜା
ହୋଇଥିବା [ଲୁଗା] ।

ଉପରାଣ — ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଉପରେ
ଘୋଡ଼ିହେବା ରୂପ ।

ଭେକ — ପୋଷାକ, ବେଶ, ପରିଚ୍ଛଦ ।

ଆଖୁଆ — ଟାଣୁଆ, ଧମା ।

ପଟି — ପତର ଚଟେଇ ।

ଚକା — ଦୁଇ ଜା'ରୁକୁ ପରସ୍ପର ଛନ୍ଦି ବସିବା
ଆସନ, ପଦ୍ମାସନ ।

ଗ୍ରେପାଲିଆ — ଗ୍ରେପା ଲଗିଥିବା ।

ନିଆଁ ବରିଆ — ଅଗ୍ନି ସଞ୍ଚୟ କରିବାପାଇଁ କୁଟାରେ
ବଳାଯାଇଥିବା ଲମ୍ବା ମୋଡ଼ା ।

ଛୁମ୍ବୁ — ରଜାଙ୍କୁ ଆପଣ ବୋଲି ନ କହି ଛୁମ୍ବୁ
ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ ।

କାଣ୍ଡିଆ — ଭୃଷ ଆଦି ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିବା ।

ନବାତ — କନ୍ଦ, ସଫା କରାଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ ।

ଖନ୍ଦା — ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସ୍ଵେଷ୍ଟେଇ ବା ପାକଶାଲା ।

ମୁଗଜାଇ — କଞ୍ଚା ମୁଗରୁ ଗ୍ରେପା ବାହାର
କରାଯାଇ ତାଲି ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା
ଫାଳମାନ ।

ଅନ୍ଧାରକଣା — ଅନ୍ଧାର ବା ରାତିରେ କଣା ବା
ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟା — ଭୁକ୍ତ, ଘନ, ଦୃଶ୍ୟ ।

ଗୁଡ଼େଇ ପୁତୁର ହେବା—ଦାଣ୍ଡିହେବା, ଉଦ୍-
ବେଳିକ ହେବା ।

ନିଶୁନ—ନିସୁନ, ନିଶବ ।

ରବାଇ ଖବାଇ—ଅସୁସ୍ଥାବଶତଃ ହୃଦୟରେ
ଅଶାନ୍ତ ଅନୁଭବ କରି ।

ସାକୁଲାଇବା—କାକୁଡ଼ ମିନତି କରିବା ।

କାଉଲ—ବ୍ୟାକୁଲ । ତରଟି ମରଟି ଚାହିଁବା—
ଆଖିର ଡୋଳାକୁ ବିସ୍ତାର କରି ଚାହିଁବା ।

ଠୁଙ୍ଗାହୋଇ ବସିବା—କେବଳ ଗୋଡ଼ର ତଳିପାକୁ
ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ଦେହର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଂଶ
ଭୂମିରେ ନ ଲଗାଇ ବସିବା ।

ତୋଟି—ତଣ୍ଡି, କଣ୍ଠନଳୀ ।

ଠଣା—କାନ୍ଥକୁର ।

ମୁଠି—ଭଣ୍ଡାରମାନଙ୍କର କ୍ଷୁର ଆଦି ରଖିବାର
ଜନାର ବା ଚମଡ଼ାର ମୁଣି ।

ଗୁଜୁଣୀ—ମାଛ ଦୁଗ୍ଧର ।

କେନ୍ଦୁଆ—ଚିତାବାଦ; ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ରେଟ ବାଦ ।

-୨୩-

ଗଣ୍ଡ—ଗଣ୍ଡର ଜଳ ଥିବା ସ୍ଥାନ ।

ଗୋମୁହାଁ—ଏକ ଜାତି କୁମ୍ଭୀର; ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ
ଓ ଗୋରୁ ଆଦି ଜୀବଙ୍କୁ ପାଟିରେ ଧରି ପାଣିକୁ ନେଇ
ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ପରେ ତାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଖାଆନ୍ତି ।

ଦାଡ଼ିଆ ଥଣ୍ଡିଆ କୁମ୍ଭୀର ।

ଦଡ଼ିଆଳ — ଦଡ଼ିମୁହାଁ ବଡ଼ କୁମ୍ଭୀର । ଏହାରଦାଡ଼ି
ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଦଡ଼ି ପରି ପାହାକୁଡ଼ି ଗଛର ଥାଏ ।

ଗଣ୍ଡିର—ବଡ଼ ବୋକର । ସଅଳେ—ଶୀଘ୍ର ।

ଉଠମଇ—ଅଗ୍ନି ରଖିବାର ମାଟି ପାତ୍ର ।

ଦରଆଡ଼ି—ସ୍ତ୍ରୀ ।

ନାଉରା—ନୌକାବାଣୀ, ନୌକାଗୁଳକ ।

ପହାରି—ଡଙ୍ଗାରେ ଚଢ଼ି ପାର ହେଉଥିବା ଯାତ୍ରୀ ।

ଆଉଲ—ଡଙ୍ଗାକୁ ଚଳାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ପକ୍ଷୟୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ।

ଟୋପର—ବାଉଁଶପାତ୍ର ବା ତାଳପତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ମୁଣ୍ଡର ଆବରଣ ବା ଡାକୁଣି, ଝାମ୍ପି ।

ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହେବା—ଅସ୍ଥିର ହେବା ।

ଟପା—ଯେଉଁ ଲୋକ ଡାକଥାଲ ବହେ ।

ମଙ୍ଗ—ନୌକାର ମୁଣ୍ଡ । ଡଙ୍ଗାର ଆଗ ପାଖର
ମଙ୍ଗକୁ ଆଗମଙ୍ଗ ଓ ପଛ ପାଖର ମଙ୍ଗକୁ ପଛମଙ୍ଗ
କହନ୍ତି ।

ଫଗୁ—ଅବର ।

ଟହଟହ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗାଢ଼ (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ) ।

ଡେମ୍ଫ—ବିସ୍ତାରିତ କରତଳର ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି
ଅଗରୁ ବାଣି ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାରର
ପରିମାଣ । [ବିସ୍ତୃତ କରତଳର ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିର
ଅଗରୁ କାଣି ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତିକୁ ଚାଖଣ୍ଡି
ବୋଲିଯାଏ]

ଅଙ୍କ—ରଜାଙ୍କ ସିଂହାସନାଭ୍ୟୁତ୍ଥାନରୁ ଗଣାଯିବା
ବର୍ଷ ।

କୁମ୍ଭମାସ—ସୌରମାନ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସ ।

ଗୁଜା—ରଣପତ୍ର, ଚମସୁକ ।

-୨୪-

ଗଣ୍ଡିଲ—ବହୁ ପ୍ରସ୍ଥିୟୁକ୍ତ ।

ଝାମ୍ପ—ମୁଢ଼ା ।

ଫାଣ୍ଡି—ପୁଲିସ ରଖାଯାଇଥିବା ଗ୍ରାମ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ।
ଫାଣ୍ଡିରେ ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଚାରୀ ଜମାଦାର ଅଟନ୍ତି ।

ରବେୟା — ଜବରଦସ୍ତ, କଢ଼ା ।

ଜଭେ — ହଲ୍ଲୁ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
କୋରାନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର ପାଠପୂର୍ବକ ପଢ଼ୁଥିବା ଆଦିଙ୍କର
କଣ୍ଠହେଦନ ।

କାହାଣ — ଖୋଲପଣ, ୩୨୦ ପୃଷ୍ଠା, ୧୨୮୦
ଗୋଟା ।

ଭଣ ଭଣ — ମାଛ ଡୁବୁଡ଼ିର ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ ।

ବହଲ — ମୋଟା ।

ଓଲଆ — ଶସ୍ୟାଦି ସଞ୍ଚୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୁଟା
ବା ପାଲର ପୋଟଳ ।

ଲେକିନ୍ — କିନ୍ତୁ ।

ଆଗେଜି — (ଫା-ହରଗିଜି) ଆଦୌ, କଦାପି ।

ପାହୁଡ଼ — ଗୋଡ଼ର ବଳା ।

ଗୋଛୁ — ଗୁଳ୍ମମୂଳ, ଗୋଡ଼ର ଶିରମାନ ଗୋଇଁ
ଉପରେ ଯେଉଁଠାରେ ଏକସ ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଡ଼ ପାପୁଲ — ପଦପୁଷ୍ପ । ପାଦ ତଳକୁ ତଳପା
ଓ ପାଦପୁଷ୍ପକୁ ପାପୁଲ ବୋଲାଯାଏ ।

ଇଜାହାର — ପୁଲିସ ନିକଟରେ ଦେବା ଅପରାଧର
ଖବର ।

ବିଷ୍ଟୁବୁଷ — ଭୁଲସୀ ଗୁଳ୍ମ ।

ଦାନ୍ତରେ ଡରଣ ଦେଇ ନାହିଁ — ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ
କରିଛି ।

ଦାନ୍ତରେ ଡରଣ ଦେବା — କିଛିମାତ୍ର ଖାଇବା
(ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ଵାକୋଷ) । ଏଠାରେ ଡରଣ ବା ଡୁଣ
ଅର୍ଥ ଘାସ ବା କୁଟା ନୁହେଁ, କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ
ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ଅର୍ଥରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।

ବାଧୁକିବା — ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ପୀଡ଼ିତ ହେବା ।

କମବଖତୁ — ହତଭାଗ୍ୟ ।

ହରମଜାଦ — ପାକ, ଦୁଷ୍ଟ ।

କୋଲଥିଆ — କୋଲଥ ପରି ମାଟିଆ ରଙ୍ଗ
ବିଶିଷ୍ଟ ।

ନାଗ — ଗୋଖର ସାପ ।

ଛୁଟିଆ — ପାଇକ, ଚୌକିଆ । ଏମାନେ ପହରା
ଦେବାପାଇଁ ହାତରେ ବେତ ଧରିଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ
ଛୁଟିଆ କୁହାଯାଏ ।

ସକ୍ — ସନ୍ଦେହ ।

ଦାଗଦାବା — ଅପରାଧର ଅଭିଯୋଗ ।

ରିପୋର୍ଟ — କୌଣସି ଘଟନା ଲିଖିତ ବିବରଣୀ
ବା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ଖତମ୍ — ଶେଷ, ସମାପ୍ତି ।

ସେସମ୍ — ବକ୍ସିସ୍, ପୁରସ୍କାର ।

ପୁଲିନ୍ଦା — ବଡ଼ ଲଫାଫା

ଖୋଦା — ଈଶ୍ଵର ।

ପେତୁଣୀ — ମୃତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଆତ୍ମା ।

-୨୫-

ଗଞ୍ଜାର — ମୌଜାର ନିମ୍ନ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ।

ପୋବାର — ପଣା ଖେଳର ଦାନବିଶେଷ; ୧୩
ସଂଖ୍ୟକ ଦାନ; [ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ୭, ଅନ୍ୟଟିରେ
୭ ଓ ଆଉ ଗୋଟିକରେ ୧ ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିଲେ ଏହି
ଦାନ ହୁଏ) ଆନନ୍ଦ ବା ଲାଭ ।

କାଉଳ — ବ୍ୟାକୁଳ ।

ଛୁମୁକରଣ — ରଜା ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ହସାବପସ
ରକ୍ଷକ, ପେହାର ।

ଦି'ପାଣିଆ—ଦୁଇ ବର୍ଷ ହଳ ବା ଶଗଡ଼ରେ
ଲଗାଯାଇଥିବା [ବଳଦ] ।

ଗୋଆଲ—ଗଉଡ଼ି ।

ଗୋଠ—ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ପଲ ।

ବଣା—ପଥଭ୍ରାନ୍ତ, ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ।

ବରତନ—ବେତନ ।

ତୁଳ—ସୌରମାନ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ।

ଆଶୁଧାନ—ଯେଉଁ ଧାନ ଶୀଘ୍ର ପାଚେ, ବିଆଳି
ଧାନ ।

ଶୁକ୍ରବାର—କଟା ଆରମ୍ଭ, କଟା ଅନୁକୂଳ ।
ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଧାନକଟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେଦିନ
କଟାଯାଇଥିବା ବିଡ଼ାକୁ କୃଷକ ଅତି ଯତ୍ନ ସହିତ ରଖେ
ଏବଂ ଧାନକଟା ଶେଷରେ ସେ ଧାନରୁ ଚୁଉଳ ବାହାର
କରି ଖେଚେଡ଼ି, ଶୀଘ୍ର ଆଦି କରି ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ
କରେ ଓ ନିଜେ ଖାଏ ।

ବେଗଡ଼ା—ଦୁଷ୍ଟ ।

-୨୭-

ଅଧୋଡ଼ା—ଦରବୁଡ଼ା ।

ଖଞ୍ଜିଣୀ—ଚର୍ମାବୃତ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଦ୍ୟ ।

ଭେକ ନେବା—ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ରଗ୍ରହଣ ସମୟରେ
ଡୋର କୌପୁନ ଆଦି ଗ୍ରହଣ କରି ବୈଷ୍ଣବ ହେବା ।

ନିର୍ଜଗମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ଗଜଭୁକ୍ତା କପିତୃଧବତ୍—
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୁଡ଼ି ଗଲବେଳେ ଗଜ ଖାଇଲ କଇଥ ଭଲ
ମନୁଷ୍ୟର ଘର ଭିତର ଫମ୍ପା କରି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି ।
ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ହାତୀକୁ କଇଥ ଫଳ ଖାଇବାକୁ
ଦେଲେ ହାତୀ ଲଣ୍ଡରେ କଇଥଟି ଗୋଟାୟିବା
ବାହାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ କଇଥ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶସ କିଛି ନ ଥାଏ
ଓ କଇଥଟି ଫମ୍ପା ବାହାରେ ।

ଘଣା—ତୈଳଶଳ ପେଡ଼ିବାର ଯନ୍ତ୍ର ।

ପହର—ତନି ଘଣା, ଚାରି ଘଡ଼ି, ଦିବସର ବା
ରାତିର ଚାରି ଘରରୁ ଏକ ଘର ସମୟ ।

ଆଡ଼ିବାଙ୍କ—ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ।

ପାରିବା—ଭୂଇଁରେ ବିଛାଇବା ।

ଆମ୍ଭାନଂ ସତତଂ ରକ୍ଷେତ୍—ନିଜକୁ ସର୍ବଦା ରକ୍ଷା
କରିବା ।

ଅଶ୍ରିର—ଅଶ୍ରିର ବାଛୁରୀ, ଦାମୁଡ଼ି ।

ପହାଣ—ବଳଦ କମ୍ପା ହାତୀ ଉପରେ ପଡ଼ିବା
ଅଖାର ବିଛଣା ବା ଗଦି ।

ଉପସଂହାର

ନଡ଼ିବଡ଼ ହେବା—ହଲିବା ।

ଡାକଫୁକାର—ବିଖ୍ୟାତ ।

ପାଛୁଡ଼ା—ରୁଦର ।

ବଟୁଆ—ପାନଗୁଆ ପ୍ରଭୃତି ରହିବାର ବସ୍ତୁନିର୍ମିତ
ଥଳୀ ବିଶେଷ ।

ନିଦାନ—ଲ କାରଣ ପ୍ରସୂତ (ରୋଗ) ।

ଦଦେଇ—ପିତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା, ଦେଉଡ଼ା ।

ମଜୁ—ରୋଗୀ ।

କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷ ଇତ୍ୟାଦି—

“ମେଘାଲେକେ ଭବତି ମୁଖିନଃପ୍ୟନାଥାବୃତ୍ତିଚେତଃ
କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷପ୍ରଣୟିନିଜନେ କଂ ପୁନର୍ଦୁରସସ୍ଥେ ।”

(ମେଘଦୂତଃ)

ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଅସହ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମରୁତୁର
ଅବସାନରେ ଆସାନ୍ତ ମାସରେ ବର୍ଷାରୁତୁର ଆରମ୍ଭ
ହୁଏ । ମେଘ ଦେଖିଲେ ଏହି ବର୍ଷାରୁତୁ କଥା
ମନେପଡ଼େ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ସହୃଦ ସୁଖରେ
ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମେଘ ଦେଖି
ଏବଂ ବର୍ଷାଗମ କଥା ଭାବି ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଯେଉଁମାନେ ବିରାଗ ଏବଂ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଅନେକ
ଦୂରରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଶୀତଳାଳଙ୍କନପ୍ରୟାସୀ
ଏହି ମେଘ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କି
ଉତ୍ତେଜନାର ଉଦୟ ହେଉଥିବ, ତାହା ସହଜରେ
ଅନୁମେୟ ।

ଶ୍ଳୋକ — କଫ, ସର୍ବି ।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାଜଷ୍ଟଗୁଣଂ ଶୋଥଂ — (ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା
ସକାଶେ) ସୁନା ଏବଂ ତାହାର ଆଠଗୁଣ ପୁରୁଣିଶାଗ
ନେବ । ଶୋଥର ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ଅଛି — (୧) ପୁରୁଣିଶାଗ
ଓ (୨) ଦେହଫୁଲ ରୋଗ ।

କପୁଷ୍ପ ତଳକଂ — ମୃଗନାଭ ମସ୍ତକରେ ତଳକ-
ସ୍ଵରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିବା ।

ମାତ୍ର — ୪ ଧାନ = ୧ ରତି ।

୪ ରତି = ୧ ଚିନା ।

୨ ଚିନା = ୧ ମସା ।

* ମସା = ୧ ମାତ୍ର ।

୨ ମାତ୍ର = ୧ ତୋଳା ।

ଅନୁପାନ — ଔଷଧ ସହୃଦ ବା ପରେ ସେବନୀୟ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାମାୟ ।

ମୁଦ୍ରକଂ — ମୁଥା, ଡାସର ମୂଳ ।

କଟୁକା — ଶାକଲତା ବିଶେଷର ମୂଳ, ଏହା
ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ରାନ୍ଧି — ହରିଦ୍ରା, ହଳଦୀ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ
ରଜନୀ ।

ଶୁଣ୍ଠି — ଶୁଣ୍ଠିଲ ଅବା ।

ଏବ ତ — ଆହୁର ମଧ୍ୟ ।

ବତ — କରୁ ଆଦି ବର୍ଗର ଶାକବିଶେଷ । ଏଥିର
ମୂଳ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ମୃଥ — ଆଦାତୋଦ୍ୟତ ଆବଦ୍ଧ ମୃଷ୍ଟି ।

ଅନୁପାନ ବିଶେଷଣ ଇତ୍ୟାଦି — ଏକ ଔଷଧ
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁପାନରେ ସେବନ କଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
ଗୁଣ କରେ ।

ଛୁଇନିଦ — ସାମାନ୍ୟ ନିଦ୍ରା, ତନ୍ଦ୍ରା ।

ଲହ ଲହ କରି — ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାରିତ କରି ।

ନଟି — ନଟେଇ, ସୂତା ଗୁଡ଼େଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ
ତନ୍ତୀର ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ ।

ମାମୁ

ମାମୁ

-୧-

ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କ ପରିବାର

ବୈକୁଣ୍ଠ ସମାନ ଆହା ଅଟେ ସେହି ଘର,
ପରସ୍ପର ସ୍ନେହ ଯହିଁ ଆସ ନରନ୍ତର ।

(ଗୁମ୍ଫାମାଳା)

ବାବୁ ଦାଶରଥ ଦାସ କଟକ କଲଟସ ମୁନ୍ସି-
ଖାନାର ମୋହରର । ଦରମା ଅଳ୍ପ—ଯେ କର୍ମରେ
ଥିଲେ, ସେଥିଲେ ଉପରି ସେକ୍ଟରର ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ
ବାଟ ନ ଥିଲା । ହେଲେ କଣ ହେବ, କରଣଘର
ପିଲା—ସମୁଦ୍ର ତେଜ ଗଣି ସେକ୍ଟରର ଆଜ୍ଞା, ଅକାଳେ
ସକାଳେ ଟଙ୍କାଏ ମଣାଏ ହାତପେଠ ନ ହୁଏ, ଏମନ୍ତ
ନୁହେଁ । ନୋହିଲେ ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଜଗି ସଂସାରଟା
ଚଳିବ କିଆଁ ? କଟକ ସାବଜାଦା ବଜାରରେ
ବସା—ନିଜ ଘର ସୁମନ୍ତା ପରଗଣା ଜଗତସିଂହପୁର
ନିକଟ ରୁକୁଣାଦେବପୁର । ଗୋଟିଏ ଚାକର ନ ହେଲେ
ଅଚଳ, ଚାକର ମୁନବ ଦୁଇଜଣ ବସାରେ ଥାନ୍ତି ।
ଚାକରଟି ସ୍ୱଜାତି—ସେକ୍ଟରବାସ, ବସାର ଆଉ
ଆଉ ସବୁ କାମ ପାଇଁ ସୁରଖୁରେ ଚଳିଯାଏ ।
ଦିନକୁ ଦିନ ବଜାର ସଉଦା ବଳି ପଡ଼ିଲା । ଚାକରଟି
ଏଣିକି ହସିଆର ହେଲଣି, ତାହାର ପେଟପାଟଣା
ଅଛି ତ ? ସାନଠାରୁ ବଡ଼ ପାଏ ପେଟପାଟଣା କାହାର
ନ ଥାଏ ? ଦାସେ ଦେଖିଲେ ଅଳ୍ପ ସେକ୍ଟରରେ

ଦୁଇ ଜାଗା ଘର ଚଳାଇବା ଏଣିକି ହେଟକାଟ ।
ଚାକର ଯେତେ ବର୍ଣ୍ଣାସୀ ହେଉ ପଛକେ ଯେତେ
ହେଲେ ସେ ଚାକର । ବର୍ଣ୍ଣାସରେ ପିଲା ଦିଓଟି ବଡ଼
ଗଲେଣି, ଦୁଇ ଅକ୍ଷର ଇଂରେଜୀ ନ ପଢ଼ାଇ ଦେଲେ
ନୁହେଁ । ଚାକର ଆଜ୍ଞା, ଏଣିକି ଇଂରେଜୀ ନ ଜାଣିଲେ
ଚାକର ଘଟିବା ମୁଷ୍ଟିଲ । ଏହିପରି ନ'ଛ ଘାବ ଚନ୍ଦ୍ର
ପରିବାର ଚଳିବା ଭଲ ଟିକିଏ ବଡ଼ ରକମ ଗୋଟିଏ
ବସାଘର କଟକ ଦରଦା ବଜାରରେ ଠିକ୍ କଲେ ।
ଗ୍ରାମରୁ ପରିବାରମାନେ ଆସିଗଲେ । ପରିବାର
ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ମେନକା ଦେବି, ବଡ଼ ପୁଅ ବାନାବର,
ସାନ ନଟବର ଆଉ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବି । ମେନକା
ଦେବିଟା ସେଗିଣୀ—ଛ'ଦିନରେ ନ' ସେଗ ।
ଆଜି ପେଟବଥା, କାଲି ବାଡ଼ିକ, ସଞ୍ଜବାଜିଲ ତ ମୁଣ୍ଡ
ବନ୍ଧିଲା; ବେରାମଗୁଡ଼ାକ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲାଗି ରହିଛି ।
ସରସ୍ୱତୀ ଦେବି ଘର ଚଳାନ୍ତି । ରାବୀବଡ଼ା ଘର
ବାହାର ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଜମା । ଅଳ୍ପ ଆୟ, ଆପଣା
ମଗଦୁରକୁ ଚାହିଁ ଚଳିବାକୁ ହେବ ତ—ତମ କରି
ଚାକରଟାଏ ରଖିଦେଲେ ସବୁ କଥାକୁ ଟାଣିଟୁଣି ।
ଦାସେ ତ ମାସ ପହିଲା ଭାରିଖରେ ଦରମାଟି ଆଣି
ସରସ୍ୱତୀ ଦେବି ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଖଲ୍ଲସ ।
ସରସ୍ୱତୀ ଦେବି ଇମିତି ସୁନ୍ଦର ହସାବରେ ଘରଟା
ଚଳେଇ ନିଅନ୍ତି ଯେ, କାହାରକୁ ଉଁ—ଚୁଁ କରିବାକୁ
ବାଟ ନ ଥାଏ ।

-୨-

ଉତ୍ତରରାୟ ଟଙ୍କା

ବାବୁ ଦାଶରାୟ ଦାସଙ୍କ ଘର ଚଳାଚଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛୁ । ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଘଟ ଉକାଶଟା ନିରାଶ ହୋଇ କେବେ ବାହୁଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କେହି ଝିଡ଼ିଆ ଉକାଶଟା ଦୁଆରେ ଜଞ୍ଜାଳ ଲଗାଇଲେ ସରସ୍ୱତୀ ତାକୁ ‘ବୋପା ଲେ, ଧନ ଲେ’ ପୁଆଣିଆ ମିଠା କଥା କହି ରୁଜଲ ମୁଠାକରେ ବିଦା କରିବେ ପଛକେ, ତା ଉପରେ ଦିନଦାର ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସବୁଦିନେ ଦି’ ଜଣ ନାହିଁ, ରୁଜିଣ ନାହିଁ, କୁଣିଆ ଲଗିଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଏମନ୍ତ କରି ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଖୁସି । କଟକରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି, ହେଲେ କଣ, କୁଣିଆମାନେ ଆଗେ ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାଜର । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ସକାଳୁ ଅଧରାତି ଯାଏ ଚଣିପରି ଘୁରୁଥିବେ, ନାକ ପୋଛିବାକୁ ଚର ନାହିଁ । ହେଲେ କଣ, ଦିନଦାରୀ ଭାବ ଦେଖିବ ନାହିଁ—ସବୁବେଳେ ହାସ୍ୟମୁଖୀ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ଶୋଇବେ, ଉଠିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗ । ଦାସଙ୍କ ବସାର ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖି ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଏତେ ଅଳ୍ପ ଆୟରେ ଏଡ଼େ ଆଡ଼ମ୍ବର କିପରି ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଦାସଙ୍କ ହାଲୁକା ଲେଖିବାକୁ ବସିବୁ ଅନ୍ଧସନ୍ଧ ସବୁ କଥା ଟିଟାଇ ଲେଖିବା ଭଲ । ଦାସଙ୍କର ପୂର୍ବ ଜନ ପୁରୁଷଠାରୁ ତାଙ୍କ ପିତା ଗୋବିନ୍ଦରାମ ଦାସଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲେ ନରପୁର ରୁଜିପଣିଆ କସମତ୍ ସାମନ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଘରେ ଛାମୁକରଣ ଥିଲେ, ବିଶ୍ୱସ୍ତରୂପ ଜମିଦାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଚଳାଇ ପଞ୍ଚାଶ ମାଣ ଭୂମି ଇନାମ ସ୍ୱରୂପ ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଭୂମିରୁ ଭାଗଧାନ ଆସେ । ଜମିଗୁଡ଼ିକ ବାହେଲି—କେବଳ ସୁନିଆ ଦିନ ବଂଶ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ହେଲେ ଜଣେ ଯାଇ ସୁନିଆବେଘରେ ବିକେ ଛୋଟରାୟ ସାନ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଲେଖନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ତାଳପତ୍ର ଭେଟି

ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ସେଥିର କାରଣ—ହେଲେ କାରଣଟା କହିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କଥା ବୋଲିବାର ପ୍ରୟୋଜନ—କଥାଗୁଡ଼ାକ ପାଠକ ମହାଶୟଙ୍କ ମନକୁ ନ ରହି ପାରେ । ଇଚ୍ଛା କଲେ ଦୁଇ ରୁଜି ପୁଡ଼ା ଓଲଟାଇ ଦେଇ ଯାଇପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ, ଅଧିର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଭଲ ନୁହେଁ । ମନରେ କରନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଛୁଡ଼ା କରାଇବାକୁ ହେବ, ମୂଳଦୁଆରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଇଟା ପଥର ପୋତି ପକାଇବା ଦରକାର, ଅବଶ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ସୌଧର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ ନୁହେଁ—ହେଲେ ତାହା ଉପରେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିବା ଉଚିତ, ଏଇଟା ସାହିତ୍ୟର ଅଟ୍ଟାଳିକା ନୁହେଁ, ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପଲଟିଏ, ତଥାପି ମୂଳଦୁଆ ଦରକାର ।

ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଭୟରେ ଯେତେବେଳେ ପଠାଣମାନେ କତଲୁ ଖାଁକୁ ସେନାପତି କରି ଉତ୍କଳକୁ ଆସିବାପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାରିହେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଗତିରୂପ ନିମନ୍ତେ ତେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦାଢ଼ି ବସାଇବା । ମେହି ଦାଢ଼ି ସମସ୍ତର ନାମ ଥିଲା ଚୌପାଡ଼ୀ । ଅଦ୍ୟାବଧି ସେହି ଦାଢ଼ିର ଚିହ୍ନ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି; ମାତ୍ର କାଳକ୍ରମରେ ସେହି ଚୌପାଡ଼ୀ ନାମ ବଦଳରେ କିଛି ଅଥବା ଗଡ଼ ନାମ ଧାରଣ କଲଣି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚୌପାଡ଼ୀରେ ଜଣେ କୁଣେ ସେନାପତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ପାଞ୍ଚଗଡ଼ଠାରୁ ପାଞ୍ଚଜଙ୍ଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମାସିକ ବେତନ ନଗଦ ଟଙ୍କା ନ ଥିଲା, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ ଜାୟଗିରି ଭୂମି ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । କାଳକ୍ରମରେ ସେ ସମସ୍ତ ଭୂମି ପୁରୁଷାଦୁ-କ୍ରିମିକ ଦଖଲ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ପଠାଣମାନେ ଯେପରି

ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପଶି ଉତ୍ପାତ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ପାନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ସେନାପତିମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ଗଡ଼ ନରିପୁର ଉକ୍ତବିଧି ଚୌପାତୀ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ଅଟେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ପ୍ରଥମ ସେନାପତିଙ୍କ ନାମ ବୀରବର ମଲ୍ଲ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଉତ୍ତରରାୟ । ଏଥିପାଇଁ ନରିପୁର ବୃତ୍ତୀଶ୍ୱର ବୀଶ ଉତ୍ତରରାୟ ନାମରେ କଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ବୀରବର ମଲ୍ଲ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ କେତେ ପୁରୁଷ ତଳେ ନବଦଳ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କର ଗୁରୁ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ—ପାର୍ଥସାରଥ୍ୟ ବାଦସିଂହ; ଦ୍ୱିତୀୟ—ଭୀମସେନ ହରିଚନ୍ଦନ; ତୃତୀୟ—ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଭ୍ରମରବର; ଚତୁର୍ଥ—ସନାତନ ଅରିଦମନ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଶଶ୍ରାଏତମାନେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ କଥାରେ ମଧ୍ୟ ପରଶଶ୍ରା କରି ପଦାକୁ ବାହାର ପଡ଼ୁଥିଲେ । ବୀଶର ମଙ୍ଗଳ କାମନା ପୁଣି ଭାତୁବିରୋଧ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ନବଦଳ ମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରରାୟ ସମସ୍ତ ଜାୟଗିରିଭୂମି ଗୁରୁ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ବଣ୍ଟନ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନ ଥିଲା; ଯେହେତୁ ଜାୟଗିରିର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ରାଜାଙ୍କୁ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ କେବଳ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ବର୍ତ୍ତିବାର କଥା । ହେଲେ ପୁତ୍ରମାନେ ପିତୃଭକ୍ତ ଏବଂ ବୀଶର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ହୁବାପୋଗୁଁ ବଣ୍ଟନକାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ନବଦଳ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ଚରମପଥରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଥିଲା କି, କେହି ଭ୍ରାତା ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ତାହାଙ୍କ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀବର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅଂଶ ଅଧିକାରୀ ହେବ । ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ବିଭାଗ କରିଦେଇ ନବଦଳ ଉତ୍ତରରାୟ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଧାମରେ ଶେଷ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମରେ ଗୁରୁ ସହୋଦର ବିଭକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଇଜମାଲରେ ରଖି ନିଜଗଡ଼ ନରିପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଘଟନାସୂତ୍ରରେ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସବକନିଷ୍ଠ

ସନାତନ ଅରିଦମନ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ ହୋଇ ନିଜଗଡ଼ଠାରୁ ଦେଉ କୋଣ ଦୂର ମଞ୍ଚସଲ କଚେରି ଘର ଗଡ଼ ଫତେପୁରରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛି ମଧ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଗ୍ରେଟରାୟ ଉପାଧିରେ ପରିଚିତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଏବଂ ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକାନ୍ତର ଗମନ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ପାର୍ଥସାରଥ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଥିକୁ ସେ ବାରପଣି କସମତର ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଏହି ଆଖ୍ୟାୟିକାର ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ବାରପଣି କସମତର ଅଧିକାରୀ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ପାର୍ଥ ସାରଥ୍ୟ ଉତ୍ତରରାୟ ଲୋକାନ୍ତର ଗମନ କରିବାର କିଛି କୋଟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଉଆର୍ଜ ଅଧୀନ ହୋଇଥିଲା । ନାବାଳକ ପୁତ୍ର ପ୍ରତାପ ଉଦ୍ଧତମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରରାୟ କଟକରେ ରହି ସରକାରଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସହିତ ରହି ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରେଟରାୟ ସନାତନ ଅରିଦମନ ଆପଣାର ପୁତ୍ର ପୀତାମ୍ବର ଗ୍ରେଟରାୟଙ୍କୁ କଟକରେ ରଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରତାପଉଦ୍ଧତ ଏବଂ ପୀତାମ୍ବର ଦୁଇଜଣ ଏକବୟସୀ—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦ ପ୍ରୀତି । ଏକତ୍ର ଶୟନ, ଅଧ୍ୟୟନ, ଭୋଜନ, ଭ୍ରମଣ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—ଦଣ୍ଡକ ନିମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବାଡ଼ି ନାହିଁ । ଯେବେହେଁ ବୀଶ ମମ୍ପର୍ଜରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଭାଇଲେଖା — ହେଲେ, ସ୍ୱେଦରେ ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପରକୁ ସଙ୍ଗତ ସମ୍ମୋଧନ କରିଥାନ୍ତି । ଦୁଇବୀଶ ମଧ୍ୟରେ କଦାଚିତ୍ ଅପ୍ରୀତି ଘଟି ନ ଥିଲା । କେବଳ ପାଞ୍ଚ ସାତବର୍ଷ ତଳେ ସୁନିଆ ଭେଟି ଘେନି ଉତ୍ତରାୟ ବୀଶ ମଧ୍ୟରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ଅନେକ ଲୋକ ଭେଟି ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହିଦିନାବଧି ଦାଶରଥ୍ୟ ଦାସେ ଲେଖନ ତାଳପତ୍ର ଆଉ ଭେଟି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।

-୩-

ଗୁଣମଣି

ପ୍ରସନ୍ନ ଦକ୍ଷିଣାଂଶୁବିକ୍ରବାତଃ
ଶଙ୍ଖସ୍ୱନାନନ୍ତରପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିଃ ।

ଶରଣୋଽସ୍ତ୍ରାବରଜଙ୍ଗମାନାଂ
ସୁଖାୟ ତଞ୍ଜନ୍ୟନଂ ବଭୂବ ।

(କୁମାରସମ୍ଭବ)

ପରବାର କଟକ ଆସିବାର ବର୍ଷକ ଉତ୍ତରେ
ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲା । ମାତ୍ର
ପୃଷ୍ଠିମା ତଥା ଠିକ୍ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ସମୟରେ ଜନ୍ମ । ପିଲା
ଜନ୍ମ ସମୟରେ କୁଆଁ କୁଆଁ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକ—ହେଲେ
ନବଜାତା କନ୍ୟାର ରଡ଼ି ଠିକ୍ ବାଣାଝଙ୍କାର ପରି
ଲେକେ ଶୁଣିଲେ । ପୁଅ ଜାତ ହେବା ବେଳେ ଶଙ୍ଖ
ବାଜେ, କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ସମୟରେ ବାଜେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର
ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ତ ହିଅଟିକୁ ଦେଖି ଅଜ୍ଞାନ, ଗୋଡ଼
ତଳେ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡଟା ମୁକୁଳା, ଶଙ୍ଖଟାଏ ଧରି
ହେଁ ହେଁ କରି ତାନେ ଖୁବ୍ ବଜାଇ ଦେଲେ; ଯେମନ୍ତ
ଭଲ କାରିଗର ହାତରେ ଗଡ଼ା ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର
ପ୍ରତିମାଟିଏ ତଳେ ପଡ଼ି ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲୁଉଛି ।
ମସ୍ତକରେ ସରୁ ରେଶମ ସୂତା ପରି ଘନ ନିବିଡ଼
ଲଲଟବ୍ୟାପୀ ଅନନ୍ତଫଳ କଞ୍ଚଳକୃଷ୍ଣ କେଶରାଶି,
ସମ୍ମୁଖରେ ମୁଖାରବିନ୍ଦ । ଲଲଟଟି ମାର୍ଜିତ ଦର୍ପଣ ପରି
ମସୃଣ, ଲବଣ୍ୟମୟ, ସୁଗୋଲ । ଶୁଦ୍ର ମୁଖଟିକୁ ମନାଶ
ମାଟିକେ ଶ୍ରୀଧାର ପରି ଉନ୍ନତ ଦୋବେଜିତ ଶୁଦ୍ର
ନାସିକାଟିଏ । ସୁନୟୁଣ ଚନ୍ଦ୍ରକର ହସ୍ତ ତୁଳ ଟାଣିଲ
ପରି ଉଭୟ ପାଶ୍ୱରେ ବିସ୍ତୃତ ଅପାଙ୍ଗଶୃଙ୍ଗୀ
ଭୁଲତାୟଗଳ । ନିମ୍ନରେ ଏଣି ଶିଶୁନୟନନିଭ ଅପାଙ୍ଗ
ବିସ୍ତୃତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳରେ ଭାସମାନ ମାଳେନ୍ଦୀବର
ନେତ୍ରଯୁଗଳ । ଅଧର ଶୋଭାମୟ, ସେଥିରୁ ଦର୍ଶିତ

ହିଙ୍ଗୁଳ ଥୋପି ପଡ଼ୁଛି । ସୁଠାମ ସୁଗୋଲ ପଦ୍ମପଦ୍ମ ଓ
କରଯୁଗଳର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ ପାୟୁଳ ଘନ ଅଲକ୍ଷ୍ୟପ୍ରବର୍ତ୍ତ
ଲେହିତ ବର୍ଣ୍ଣ । ନଖାବଳୀ ରସାଶ ସୁଦ୍ର ରଜତଶଶିବର୍ତ୍ତ
ଶୁକ୍ଳାଭ, କଣ୍ଠଦେଶ ଶିଷତ୍ ଫର୍ବ ଚମ୍ପକବର୍ଣ୍ଣ ଶଙ୍ଖବର୍ତ୍ତ
ଶୋଭାମୟ ।

ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ସଦଂଗୁଣରେ ସୁନୟୁଣା । ଧାନ୍ତି
ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେଲ ନାହିଁ । ପୃଥାଗକୁ
ସାଷ୍ଟାମ କରାଇ ଶିଶୁ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ର ଶେଷ
ରଚନା କରିଦେଲେ ।

ଦୟାମୟ ଭଗବାନ୍ ପ୍ରାଣୀଶ୍ରେଣୀର ରକ୍ଷଣ,
ବର୍ଜନ, ସାଧନ ସକାଶେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି ହୃଦୟରେ କେମନ୍ତ
ଗୋଟିଏ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଅନେକ ଅପତ୍ୟବିହୀନା ରମଣୀ ଅନ୍ୟର ସନ୍ତାନ
ସନ୍ତତକୁ ଲଳନ ପାଳନ କରି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ନିସର୍ଗଦତ୍ତ
ବୃତ୍ତିକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିଥାନ୍ତି । ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ ପକ୍ଷରେ
ତାଦୃଶୀ ରମଣୀମାନେ ଶୁଆଟିଏ ବା ମାର୍ଜାରଶିଶୁ
ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିପାଳନପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିବାର
ଦେଖାଯାଏ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ହୃଦୟ ସହଜରେ
ସ୍ନେହପ୍ରବଣ, ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ କନ୍ୟାଟିର ରୂପଲବଣ୍ୟ
ଦେଖି ତାଙ୍କର ହୃଦୟନିହିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରେମ, ସମସ୍ତ
ସ୍ନେହ ଯେମନ୍ତ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଅଛି ।

ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ପଞ୍ଚୁଆତି । ମାମୁଁ ସିନା ପଞ୍ଚୁଆତି
ବଳନ୍ତେ, ବଡ଼ୁଛି କିଏ ? ପାଞ୍ଚ ଲେଖାରେ ଲେଖା ଜଣେ
କରଣ ସାନ୍ତ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ହେୟୁଆତିରେ ପଞ୍ଚୁଆତି
ବଳ ଦେଲେ । ଗୋଟାଏ କାଁ—ଲେଉଟିଥିଲେ ପଞ୍ଚୁଆତି
କନ୍ୟାମାତୁଳ ମିଳିଥାନ୍ତେ—ପାଇଟି ଭିତରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ
ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚୁଆତି ବଳା—ଏଣେ ସରୁଗୁଡ଼ିଲ ଅଳ୍ପ,
ପାଞ୍ଚ ତିଅଣ, ଲୁଗା ଯୋଡ଼ାଏ, ମାତୁଳ ହେବାକୁ କିଏ
ନ ମଙ୍ଗିବ ? ଛ'ଦିନରେ ଷଠୀଘର । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ

ଦିନବେଳରୁ କାନ୍ଧରେ କାଦୁଅ ଥାଏ ଗୋଟିଏ ଷଠୀଦର ବନାଇଲେ । ସେଥିରେ ମଣ୍ଡାଇବାକୁ ଅଢ଼ାଇ ପଣ କଉଡ଼ି ବଜାରରୁ କିଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଷଠୀମ'ଙ୍କ ଭୋଗ ସକାଶେ ସାତପଡ଼ା ଚିତଉ ପିଠା, ଚୁଡ଼ଳ ବିଷ୍ଣୁ ଏକାସଙ୍ଗରେ ଭଜା, କିଛି ଗୁଡ଼, ସାତଟା ମିଠାଇ ଷଠୀଦର ଆଗରେ ବଢ଼ାଗଲା । ସ୍ବୟଂ ଷଠୀଦୁହୀ ମା ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଶିଳପୁଆ ଖଣ୍ଡିଏ ହଳଦିଆ କନା ପିନ୍ଧି ଷଠୀଦର ତଳେ କାନ୍ଧକୁ ଆଉଜି ବସିଲେ । ଦେବଙ୍କ ମସ୍ତକ ଉପରେ ଦୁବ ବରକୋଳି ପତ୍ର ଓ ଗୋଟାକେତେ ଫୁଲ ଦେଇ ସରସ୍ବତୀ ଦେବୀ ରାତି ଦୃଢ଼ ସମୟରେ ପୂଜା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପୁଆଣ ପିଲଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ଷଠୀଦୁହୀମାଙ୍କ ଆଗରେ ବସିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଧାନ ଦୁବ ପକାଇବା ସକାଶେ ସାତଜଣ ଅହୁଅ ସ୍ତ୍ରୀ ଦରକାର । ଗ୍ରାମ ତ ଦୁହେ, ଚିହ୍ନା ମଣିଷ କେନ୍ଦ୍ର ନାହାନ୍ତି । ଦାସେ ଆଗ ଦିନକଠାରୁ ଖୋଜି ଲେଉଟି ସାତଜଣ ଅହୁଅ ସ୍ତ୍ରୀ ଠିକଣା କରି ରଖିଥିଲେ—ଠିକ୍ ପୂଜା ସମୟରେ ସେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ । ପୂଜା ବଡ଼ ଲ ପ୍ରତି ଜଣ ଫଡ଼ାଏ ଚିତଉ, କିଛି ବିଷ୍ଣୁ ଚୁଡ଼ଳ ଭଜା, ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏଁ ମିଠାଇ ଧରି ଆପଣା ଆପଣା ଦରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ହଳଦୀ ପାଣିରେ ଗୋଲା ଗୋଟାଏ ତାଳପତ୍ର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲେଖନ ଷଠୀଦୁହେଇ ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଥୋଇଦେଇ କବାଟ ବାହାରୁ କଲାଗଲା । ରାତିଯାକ କବାଟ ଫିଟିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ତାଳପତ୍ରଟି ଥୁଆ ଯାଇଛି, ସେଥିରେ ଷଠୀଦୁହୀ ମା ପିଲଟିର ସମସ୍ତ ଜୀବନର ଭଲ ମନ୍ଦ ସବୁ କଥା ଲେଖିବେ । ସେହି ତାଳପତ୍ରରେ କୋଷ୍ଠୀ ଲେଖାଯିବ ।

ନବମ ଦିନ ଓପର ଓଳି ଅବଧାନ ସଦାଶିବ ଖଡ଼ଗେନ୍ଦ୍ର ଡେବର କାଖରେ ତାଳପତ୍ର ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାଟି ଯାକ, ଖାଇଲା ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଧରି ଉପସ୍ଥିତ । ସରସ୍ବତୀ ଦେବୀ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଳାସନ ଚଞ୍ଚଳ ପାରିଦେଇ ଥାଳିଟିରେ ଅରୁଆ

ଚୁଡ଼ଳ ସେରେ, ଗୁଆଟିଏ, ଦୁବ, ବରକୋଳିପତ୍ର, ଷଠୀଦୁହୀ ମାଙ୍କ ନିକଟରୁ ତାଳପତ୍ର ଲେଖନ ଆଣି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ଖଡ଼ଗେନ୍ଦ୍ର କୋଣରେ ବାଡ଼ିଖଣ୍ଡିଏ ଥୋଇଦେଇ ଆସନରେ ବସିଲେ । କାଖରୁ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାଟି ବାହାର କରି ତହିଁରେ ବନ୍ଧାଥିବା ବାପାଙ୍କ ଅମଳର କାଠ ଖୋଲରେ ଥିବା ପ୍ରତିବସ୍ତୁଟି ବାହାର କଲେ—କୃଷ୍ଣ କାନି କୋଣରେ ପ୍ରତିବସ୍ତୁଟି ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିଷ୍କାର କରି ନାସିକାରେ ସଲଗ୍ନ କରିଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାଟି ଧରି—

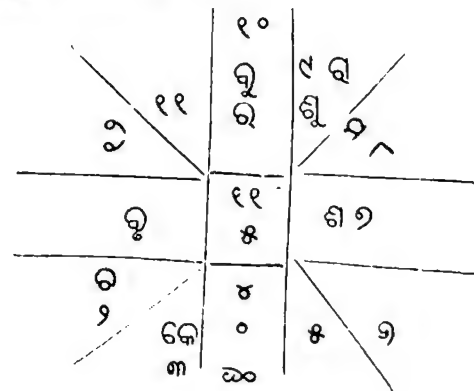
ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ

ମଙ୍ଗଳଂ ଗରୁଡ଼ଧ୍ବଜଃ ।

ମଙ୍ଗଳଂ ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷଃ

ମଙ୍ଗଳଂ ମଧୁସୂଦନଃ ।

ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ ଉତ୍ତରେ ପାଞ୍ଜିକୁ ଚୁହଁ ମାସ, ଦିନ, ବାର, ତିଥି, ଚନ୍ଦ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ର, ଯୋଗିନୀର ଅବସ୍ଥିତି, କରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଶୁଣାଇ ଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଞ୍ଜିଟି ତଳେ ଥୋଇଦେଲେ । ଅନ୍ଧାରୁ ଖଡ଼ ଗୋଟାଳିଟି ବାହାର କରି ପୁନର୍ବାର “ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ” ଇତ୍ୟାଦି ପାଠପୁରକ ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୀ ଲେଖି ନିଭାଇ ଦେଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଳିଟି ଲଗାଇ ଭୂମିରେ ରାଶିଚନ୍ଦ୍ର କାଟି ତହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଅବସ୍ଥାନ ଲେଖିଲେ । ଯଥା —

ରାଣିଚନ୍ଦ୍ର ତଳେ ଗାର ଛଦଣୀ ଲେଖି ଢାଢ଼ା
ଉପରେ ଖଡ଼ି ଗୋଟାକଟି ଥୋଇ ଦେଲେ ।

ରାଣିଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି କେତେକ
ସ୍ଥାନରେ ଅଙ୍କୁଳ ପ୍ରତିପ୍ରବଳ ଗୁଣଗୁଣ ସ୍ଵରରେ
କେତକକ୍ଷଣ ଆଲୋଚନା କଲେ ଉତ୍ତରରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ଶ୍ଳୋକ ପାଠକଲେ । ଦାସେ ନିକଟରେ, ସରସ୍ଵତୀ ଦେଉ
କିଛି ଦୂରରେ ବସିଥିଲେ, ଆଉ ମେନକା ଦେଉ
କବାଟ ଉଦ୍ଘାଡ଼ି ନାକଟି 'କାଡ଼ି' ଦେଇ ଶ୍ଳୋକ
ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଖଡ଼ିରହେ କହିଲେ—ବୁଝିବା ଦେଲେଟିକି
ଦାସେ, କନ୍ୟା ତ ନୁହେ, ଏଇଟି ଦେବକନ୍ୟା—
ଲକ୍ଷେ ଦଶ ହଜାର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ କୋଷ୍ଠୀ
ଦେଖିଲି ଏକା । କକଡ଼ା ଲଗ୍ନରେ ଜନ୍ମ—ଲଗ୍ନରେ
ବୃହସ୍ପତି ଉଚ୍ଚ । ଧନ ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦ୍ର । ଚତୁର୍ଥ
ସୁଖାଧିପତି ଶୁକ୍ର ନବମ ସ୍ଥାନରେ—ସେ ପୁଣି ତୁଙ୍ଗୀ ।
ରବି ଧର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଉଚ୍ଚ । ଆଉ କଣ ଶୁଣିବେ ?

“ଜାତାଙ୍ଗନା ଭବତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣବିଭୂତିଯୁକ୍ତା
ସାଧୁ ସପୁଷ୍ପଜନନୀ ସୁଖିନୀ ଧନାତ୍ମ୍ୟା” ।

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଉ ପଚାରିଲେ, କଣ ବୋଇଲେ
ଅବଧାନେ, କଣ ବୋଇଲେ ?

ଖଡ଼ିରହେ—ପାଠ ଡାକୁଛି, ଏ କନ୍ୟାଟି ରାଣୀ
ହେବ—ଆଉ ଏହାର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପୁଅ ହେବ ।
ଆଉ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଧନ ସ୍ଥାନ ଯେ ଦିଶୁଥିବୁ ବୋଲି,
ସ୍ଥାନରେ ରହିଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ର—ଧନର ସୀମା ନାହିଁ ।
ତନ, ଧନ—ସହଜ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥାନ, ସେଠି
ରହିଗଲେ କେତୁ—ଭ୍ରାତୃଯୋଗେ କଷ୍ଟ । ଆଉ ଗୋଟିଏ
କଥା—ପାଠରେ ଦିଶୁଛି, କିମିତି ଲାଗୁଛି ? ସ୍ତ୍ରୀ
କୋଷ୍ଠୀରେ ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ମଙ୍ଗଳ ଖରାପ—
ପତିଯୋଗେ କଷ୍ଟ ।

ସରସ୍ଵତୀ—ଆଜ୍ଞା ସେ କଥାଟା କୋଷ୍ଠୀରେ ନ
ଲେଖିଦେଲେ ତ ହେଲା । ଖଡ଼ିରହେ—ଉଁ—ହଁ !
ସେଇଟା ହାତକଥା ନୁହେ, ଅଷ୍ଟମ ଦରକୁ ମାଡ଼ି
ବସିଲଣି । ହେଲେ କଣ, ସେଥିର ପ୍ରତିକାର ଅଛି—
କିଛି ପ୍ରାଣ୍ଡିତ୍ କରଦେଲେ ସବୁ ଦୋଷ ଠିକ୍ କରି
କଟିଯିବ । କେତେ କେତେ ଦୋଷ ପ୍ରାଣ୍ଡିତ୍ରେ କଟି-
ଯାଇଛି, ଏଇଟା ବା କଣ ?

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଉ—କଣ କରାଯିବ ? କଣ ପ୍ରାଚିତ
ଲେଖା ?

ଖଡ଼ିରହେ—ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମେଷ—କି
କଳା ଗାରଡ଼ି, ପାଞ୍ଚ ପା ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ, ପାଞ୍ଚ ପା ବରା,
ପାଞ୍ଚ ପା ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଡ଼ା, ପାଞ୍ଚ ରଙ୍ଗର ପୁଷ୍ପ, ପାଞ୍ଚଟା
ଦୂବ ବରକୋଳି ପତ୍ର, ଦେଉ ମସା ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ,
ଗୋଟିଏ ମାଣିଆବନ୍ଦୀ ଜଥା—ସେଥିରେ ନାଲି କମ୍ପା
ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ମୁସଲମ ନ ଥିବ—ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ
ଏକବିଂଶତି ବୋଇଲ କି ଏକୋଶିଆ ଦିନ ନିଶା-
ରାତିରେ ଏକମୁହୂର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଗ୍ରହାଗୁପ୍ତ୍ୟ ହାତକୁ ଟେକି
ଦେଇ ଚଞ୍ଚଳ ପଛ କରି ଚାଲିଯିବ, ଏକୋଇଶ
ଦିନଯାଏ ସେ ଗ୍ରହାଗୁପ୍ତ୍ୟର ମୁହଁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ ।
ମଙ୍ଗଳହୁ ଅଶ୍ଳେଷା ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଯିମିତି ଚାଲିଯିବ ଠିକ୍
ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦାନ କରିବା ଦରକାର । ଲିଙ୍ଗାଏ
ଟଳିଗଲେ ଯୋଗ ବାହାରିଯିବ, ମୁଁ ପାଞ୍ଜି ଧରି ବସିଥିବି ।
ହଁ, ଗୋଟାଏ କଥା ବୋଲିବାକୁ ଡୁଲୁଛି, ପାଞ୍ଚ ଯୁକା
ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ଉତ୍ତରରେ ଖଡ଼ିରହେ—
“ମାଧବୋ ମାଧବୋ ବାକ୍ୟଂ ମାଧବୋ ମାଧବୋ ହରଃ ।
ସୁରନ୍ତି ସାଧବୋ ନିତ୍ୟଂ ସବକାର୍ଯ୍ୟେଷୁ ମାଧବଃ ॥”

ଏହି ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ହଳଦା ପାଣିରେ
ରାଣିଚନ୍ଦ୍ର ନିସ୍ଵାଇ ଦେଲେ । ଧାଳିରେ ଥିବା ଗୁଡ଼ଳ-
ଗୁଡ଼ିକ କାନରେ ବାନ୍ଧି ଟଙ୍କାଟିଏ ଦକ୍ଷିଣା ଧରି
ଚାଲିଗଲେ ।

ଆଜି ପିଲଟିର ନାମ ଥୋଇବାର ଦିନ । ଅବଧାନେ କହି ଯାଇଛନ୍ତି, ଏହାର ଗୁଣିନାମ ତ ଅକ୍ଷରରୁ ହେବ । ଦାସେ କହିଲେ, ପିଲଟିର ଜନ୍ମଦିନ ମୋହର ନାଜରୁତ କମି ହେଲା — ପିଲଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ଧୁ — ଏହାର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେଉ । ମା କହିଲେ, ନା — ନା ଏହାର ନାମ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବ କହିଲେ, ତୁମେ ସବୁ ଯେ ଯାହା କହ, ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଗୁରୁ ଓଲ୍ଲାଇ ଆସିଛି, ମୋ ଝିଅର ନାମ ଗୁରୁମଣି ।

-୪-

ନାଜରୁକ ବସାର ହାଲଗୁଲ

ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଦର ବସତାଆଙ୍କ ପରି ନାଜରୁକ ଦର ମଧ୍ୟ ସୁଖରେ ଚଳୁଛି । ହେଲେ, ଏହାଙ୍କ ଦରର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ ଭିନ୍ନପ୍ରକାର । ବାସ୍ତବରେ ଗୃହିଣୀ ସଜରସା, ଧାର୍ମିକା, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥଭାବନା ହେଲେ ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକରେ ଚରବିରାଜିତ ଥାଏ । ଧନୀ ଲୋକର ବାହ୍ୟାତ୍ମକ ସାରସ୍ତ୍ରୀ ଶୋଭାସୌଭାଗ୍ୟ, ସହଜଲଭ୍ୟ ଧନରତ୍ନର ପ୍ରାପ୍ତି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଈର୍ଷାକଳ୍ପନେତ୍ରରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ହେଲେ, ପ୍ରକୃତ ଅନାବଳ ସୁଖସମ୍ବେଗ କଦାଚିତ୍ ଧନୀ ଲୋକ ଭାଗ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟିଥାଏ । ଧନୀ ଲୋକେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ ଏବଂ ଉତ୍ତରବର୍ଦ୍ଧନ ବିଷୟରେ ଏତେଦୂର ବିଲମ୍ବ ଥାନ୍ତି ଯେ, ଉପାର୍ଜନ ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିନିୟତ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଆତ୍ମନିନ୍ଦିତ ସକାଶେ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ଆତ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସମୟରେ ଅନ୍ୟର କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଯେ ନିତାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଏ ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେମାନେ ଜୀବନରେ ଯାହା ସୁଖକର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି, ସେଥିର ପରିଶ୍ରମ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ

ଚରଳମୟ । ପୁଣି ସେମାନେ ଗରମକାଳରେ କଳ୍ପଷ-କଳକିତ ସ୍ୱପ୍ନାନ୍ତ ଧନରାଶି ପ୍ରତି ଆତ୍ୟନ୍ତ ମମତାପ୍ରୟୁକ୍ତ କାତର ନୟନରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତପୂର୍ବକ ନିତାନ୍ତ ଦିନରାତ୍ରରେ ପୃଥ୍ୱୀ ତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି ।

ଫଳ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ଶୋଭାମୟ ଅଟେ । ଅର୍ଥାଭାବନିବନ୍ଧନ ସଂସାରଯାତ୍ରା ନିବିଡ଼ ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । କଦାଚିତ୍ ସେମାନେ ସେହି ଅଭାବ ମୋଚନ ସକାଶେ ଗର୍ହିତ ଉପାୟରେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଇହ ପରକାଳରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗର କାରଣ ଆପେ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସ୍ୱଭାବର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଗର୍ହିତ ଉପାୟଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନକାରୀ ଲୋକ ଜଗତରେ ବିରଳ ନାହାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଅଭାବ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦୁଷ୍ଟ ଧର୍ମର ନେତା ଅଟେ । ସାଧୁ, ସଚ୍ଚରଣ, ଧର୍ମପରାୟଣ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଡ଼ମ୍ବନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଦାସଙ୍କ ପିଲା ଦିୱାନି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ପୁଆଁଟା ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ବିଛଣା ଗ୍ରସ୍ତିବାକୁ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସକାଶେ ଡାକ୍ତର କବିରାଜମାନେ ସର୍ବଦା ଯାତାୟାତ କରିଥାନ୍ତି । ପିଲା ଝିଅଟି ମା ଅନବେଶ୍ୟ ଧରି ନାହିଁ — ଟେକା ପାଣିରେ ଚାହାର ଜୀବନ । ଗଉଡ଼ ଯେ ଜାତି-ନିୟମ ଦରମାନ କରିବାକୁ ଆଗ, ପଇସା ନେବାକୁ ବାଦ — ଦୁଧରେ ପାଣି ନ ମିଶାଇଲେ ଯେମନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ସାତପୁରୁଷ ନିରକାନ୍ତ ହେବେ । ଖୁବ୍ ଯଦି ବିଶ୍ୱାସୀ ହୁଏ, ହିନ୍ଦୁ ଦାମ ଉପରେ ଯଦି କିଛି ବେଣି ପଇସା ଦେବ — ଟୋପାଏ ହେଲେ ପାଣି ମିଶାଇବେ — ସେଇଟା ଯେ ତାଙ୍କର ସାତ ପୁରୁଷ ବେଉସା । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ସବୁ ଜଣା — କଣ ବେରମଟାଏ କିଣିବାପାଇଁ କୁଆଟିକୁ ସେଇ ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ଦେବେ ? ପାଣି ତ ପାଣି — କୁଆ ବୋଇଲେ

ନାହିଁ—ପୋଖରୀ ବୋଇଲେ ନାହିଁ—ମଇଳା ପାଣି ହେଲା ତ ହେଉ, ଯେ ପାଣି ପାଖରେ ଅଛି, ସେହି ପାଣି ମିଶାଇ ଦେବେ । କିଏ ଜାଣି ଶୁଣି ଦୁଧପିଆ କୁଆକୁ ସେହି ଦୁଧ ଦେବ ? ଦାସଙ୍କ ବସାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁହୀଳୀ ଗାଈ ବନ୍ଧା । ଏଥି ସକାଶେ ମାମୁଲି ଖରଚ ଉପରେ ଆଉ କିଛି ବଢ଼ି ପଡ଼ିଛି । ଦୟାମୟ ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ଏହି କଥା ବୁଝି ଦାସଙ୍କ ଆୟ ପୂର୍ବଠାରୁ କିଛି ବେଶି କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଆୟକୁ ନଜର ରଖି ଏପରିଭାବରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ଯେ, ଘର ଖରଚ ବାଦ କୁଆ ଆଉ ସୁଆଙ୍ଗର ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଧର୍ମାର୍ଥ ବ୍ୟୟ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣେ ପୂର୍ବଠାରୁ ବସାରେ ଅନେକ କାମ ବଳପଡ଼ିଲଣି—କାଉ—କା—ଠାରୁ ଅଧ ରାତିଯାଏ ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ନାକ ପୋଛିବାକୁ ଚର ନାହିଁ । ଥକ ପଡ଼ିବାର ନାହିଁ—ଦିକ୍‌ଦାର ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଆହୁରି ଯେମନ୍ତ କାମ ନ ଥିଲେ ହାତଟା ଖଜବଜ ହେଉଥାଏ । କାମ କରିବାଟା ତାଙ୍କର ସୁଖ ଆଉ ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏହାହିଁ ପୁଣ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛେକ୍ଷିଆ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁଳରାଣୀ ରଖିବା ସକାଶେ ଦାସେ ତେର ଥର କହିଲେଣି—ଅପା ମେନକା ଦେଇ କହି କହି ଥକି ଗଲଣି, ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କଥାଟା କାନରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ଅପା ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ଆଲୋ ସର ! ତୁ କାମ କରି କରି ମରି ଯା ପଛକେ, ମୁଁ ଯଦି ତୁଣି ଫଟାଏ ମୋ ନାକ କାଟି ପକାଇବୁ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଅପା ! ତୁମେ ତ ମୋ ମରଣ ପାଞ୍ଚୁଛ, ତୁମକୁ ଧୂଆଁଧାନ କରି ଦେବ କିଏ, ନିତି ପରତ ଓଷଧ ବାଟି ପିଆଇ ଦେବ କିଏ ?” ଦାସେ ପାଖରେ ବସି ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ, କହିଲେ, “ଏ ସରସ୍ୱତୀ ଭଗବତୀ-ଦେବ ନିମନ୍ତେ—ତୁମେ ଅପା କଥାରେ ପଡ଼ି ମରିଯିବ

ନାହିଁଟି ! ଠିକ୍ କରେଇ ବେଳକୁ ମତେ ଭାତ ପରଷି ଦେବ କିଏ ?”

ମେନକା ଦେଇ—“କିଏ ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୋଟାଏ ବାହା କରାଇ ଆଣିବି, ସେହି ସଉତୁଣୀ ଆସି ଭାତ ରନ୍ଧି ଦେବ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କହିଲେ, “ଏ ଭଣୋଇ ସାନ୍ତ ! ପିଠିରେ ଟିକିଏ ତେଲ ହାତ ମାରିଦେଇ ଥିବେଟି ।” ଦାସେ କହିଲେ—“ତେଲ ଲଗାଇବ କିଏ ?” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କହିଲେ, “କୁଆଡ଼ୁ ହେଲେ ଗୁମ୍ଫାଣୀ ଅଗଟା ଲାଗି ପୋଡ଼ି ଉଠିବ ପରା !” ତନ ଜଣ ମିଶି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସିଲେ । ଲେଖକ ପରୁରେ, ଏହି ହସ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଯେଉଁ ହୃଦୟୋଲ୍ଲାସକାରୀ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକଟଭାବରେ ରହିଅଛି, ବଡ଼ଲୋକ ଘରେ ସବୁବେଳେ ଯେଉଁ ଶୁଣିଲ ହସର ତୋଫାନ ଉଠୁଥାଏ, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଖୋଜି ପାଇବ କି ?

କାମ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥିବାବେଳେ ଗୁରୁମଣି ଧାଈମାର ପଣନ୍ତକାନିଟା ଧରି ଦିନଯାକ ପଛେ ପଛେ ଚାଲୁଥାଏ । ମା ଡାକିଲେ ପାଖ ପଶେ ନାହିଁ । ମା ମନ ମାରି କହନ୍ତି, “ହଁ ରେ ଗୁରୁ, ତୋ ଧାଈମା କି ସବୁ ହେଲା, ମୁଁ କେହି ନୁହଁ ?” ଗୁରୁ କୁହୁକୁହୁ ହସି ପଲାଇ ଯାଏ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କର ଲେଖାରେ ମାଉସୀ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଧାଈମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଧାଈମା କୋଳରେ ତ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ଛନ୍ତି, ମା’କୁ ଚିହ୍ନେ କିଏ ? ପିଲାମାନଙ୍କର ଡାକ ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଗୁରୁରବାକର ଗଲ ଅଇଲା ସାରି ପଡ଼ିଣା ସମସ୍ତେ ଡାକନ୍ତି, ‘ଧାଈମା’ । ଦାସେ କହନ୍ତି, ଇଜମାଲୁ ଧାଈମା ।

-୫-

ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା

ବିଚରତ ଗୁରୁ ପ୍ରାଣେ ବିଦ୍ୟାଂ ଯଥୈବ ତଥାଜନ୍ତଃ ।
ନ ତୁ ଖଳୁ ତତ୍ପ୍ରାଜ୍ଞାନେ ଶକ୍ତିଂ କରେତ୍ୟପହନ୍ତି ବା ।
(ଭବଭୂତ)

ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ ବାଳାବର ଆଉ ନଟୁବର । ଦୁଇ ଜଣ ଇଂରେଜୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ଗୁରୁମଣି କରଣଦର ଝିଅ, ସେ କଣ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୁଲି ଗୁଲି ଆଉ ଜାଗାକୁ ପଡ଼ିବାକୁ ଯିବ ? ହେଲେ ଧାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମନ, ତାହାକୁ ଦିଅନ୍ତେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । ମାସକୁ ମାସ ଦରମା ଦେଇ ଗୁରୁକୁ ପଢ଼ାଇବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପାଠମା ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ଗୁରୁ ତାଙ୍କ ପାଖରୁ କିତାପ ପଢ଼ା, କାର୍ପେଟ ଆଉ ମୋଜା ବୁଣା, ସିଲାଇ, କିଛି କିଛି ଛବି ଅଙ୍କା ଶିଖେ । ଭଲ ଭଉଣୀମାନେ ଏକା ମା ବାପର ପୁଅ ଝିଅ, ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଚରଣ ଭଲ ଭଲ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିନ୍ତାବଳି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ଯାହା ହେଉ, ହେଲେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ, ମାନବର ହୃଦୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବଳ ଗୁଣାଗୁଣକୁ କି ମାତ୍ରାରେ, ସାଧୁସହବାସ, ଅଥବା ପାରିବାରିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କିମ୍ବା ମାତା ପିତାଙ୍କ ହୃଦୟ ନିହିତ ପ୍ରକୃତି ନିରାପତ୍ତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ସାମୟିକ-ରୂପେ ଦମନ କରି ରଖି ପଛକେ, ଏକାବେଳେକେ ବିନାଶସାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ସାଧାରଣରୂପେ ବୋଲିବାକୁ ଚଲେ ପୈତୃକ ବା ଦଣ୍ଡଗତ ଅଥବା ସାମାଜିକ ଦୋଷ ଗୁଣ ମାନବ ଜୀବନରେ ଅଧିକାର ସ୍ଥାନ କରିଥାଏ ସତ୍ୟ; ହେଲେ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଅସ୍ତବ ନାହିଁ । ଦାସଙ୍କର ପିଲାଗୁଡ଼ିକର

ଆକାର ସୁଗଠିତ, ଲେକରଖିରଖିକ ଲବଣ୍ୟବଶିଷ୍ଟ । ରୂପ ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଚରଣର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲେ ବଡ଼ ସୁଖକର ହୋଇଥାନ୍ତା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବାଳାବର ସୁରୂପ, ସୁଶୀଳ, ସଜଗତ, ଶୀତଳ ପ୍ରକୃତିର ପିଲା; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅନାବସ୍ଥ । କନିଷ୍ଠ ନଟୁବର ମେଧାବୀ, ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ତତ୍ପର, ଧୂର୍ତ୍ତି, ବିଳାସୀ—ଏହି ପିଲାକାଳରେ ମଧ୍ୟ କୃପଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ପରିଚୟ ମିଳିଲାଣି । ଗୁରୁମଣି ରୂପରେ ଆନନ୍ଦମୟୀ ପ୍ରତିମା, ଗୁଣରେ ଦେବକନ୍ୟା, ଶିକ୍ଷାରେ ବାଗ୍ଦେଶଙ୍କ ଅନୁଗୁହାତା । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ପଣ । ହେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପଢ଼ାଶୁଣା ଦେଖିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ସମୟ ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ତବ । ନାଜଗତି କାର୍ଯ୍ୟ ଏଡ଼େ ଭଡ଼ ଯେ, ଶିଆପିଆରେ ମଧ୍ୟ ତର ନ ଥାଏ—ପିଲାମାନେ ଯେପରି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି ।

ଦିନେ ଘରରେ ନାଜର ଠା'ରେ ବସିଛନ୍ତି, ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ବଡ଼ାବଡ଼ି କରିଦେଇ ତାଳପତ୍ର ପଙ୍ଖାଟାଏ ଧରି ବସୁଛନ୍ତି, ଗୁରୁମଣି ବାପା ସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବାକୁ ବସିଛି । ସେ ଘର ଓଳିଟା ସାଙ୍ଗରେ ଖାଏ । ଗୁରୁ ଖାଉଛି; କେତେ ଭାତ ଗୁଣିଆଡ଼େ ଗୁଣୁଛି, ଖାଉ ଖାଉ ଦଶଧର ଉଠିଯାଇ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଛି, ଧାଇଁଯା ଧମକାଇ ଦେଲେ ଧାଇଁ ଆସି ବସି ପଡ଼ୁଛି, ବେଳେ ବେଳେ ସଙ୍ଗେ ହାତଟାରେ ବିରଡ଼ିଟାର ଲୁଞ୍ଜି ଟାଣୁଛି । ଧାଇଁଯା କହିଲେ, “ଛୁ ଗୁରୁ ! ରୁମଗୁଡ଼ାକ ହାତରେ ଲଗିଯିବ ।” ଏହି ସମୟରେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ପଚାରିଲେ, “ହଁ ହେ ଭାଇ ସାନ ! ଆଜି ଓପର ଓଳି ଆମ ଦୁଆରକୁ ଯେଉଁ ପିଲା ଦିଡ଼ି ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ କିଏ ? ତୁମେ ତ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲ, ଦେଖିଛ ?” ଦାସେ କହିଲେ, “କେଉଁ ପିଲା ? ଓ—ହୋ—ସେହି ପିଲାମାନଙ୍କ କଥା ପଚାରୁଛ ପର ? ସେମାନେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ବଂଶର ଦୁଇ ପିଲା ।”

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ପଚାରିଲେ, “ସେହି ଯେ ଛୁଟି ଅଙ୍କାଟି ଲଗାଇ ଥିଲ, ସେଇଟି କିଏ ?” ଦାସେ ‘ଉତ୍ତରରାୟ ବଂଶର, ତାହାର ନାମ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍ଦିତମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରରାୟ । ଆରଟି ଗ୍ରେଟରାୟ ବଂଶର, ଯାହାର ନାମ ପ୍ରୀତାମ୍ବର ମଲ୍ଲ ଗ୍ରେଟରାୟ । ଆଜି ପଡ଼ିଆରେ ଫୁଟବଲ ଖେଳ ହେଉଥିଲା, ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ସକାଶେ ବାବା ଆଉ ନଟକୁ ଡାକିବାକୁ ଆସିଥିଲେ ।’

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଆଉଁସିନେ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ ?

ଦାସେ—ବାବା ଆଉ ନଟକୁ କହିବ, ଖେଳ ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ବାହାନା କରି ଡାକି ଆଣିବେ ।

—୭—

ପାଠଶେଷ

ଏନ୍ଥାନୁସ ପାସ ତାଳିକାରେ ଏକା ବର୍ଷ ଗେଜେଟରେ ପ୍ରତାପଉଦ୍ଦିତ, ପ୍ରୀତାମ୍ବର ଆଉ ନଟବର ଏହି ତିନି ଜଣକ ନାମ ବାହାରିଲା । ବାବାବର ଆର୍ଡ଼ଜୁଆସ ଟପି ପାରିନାହିଁ, ଏଣେ ବସୁସଟା ମଧ୍ୟ ବଳି ପଡ଼ିଲଣି । ଦିନେ ପାଠମା ଆସି କହିଲେ, ‘ସେ ଯାହା ଯାହା ଯେତେ ଜାଣିଥିଲେ, ଗୁରୁମଣିକୁ ସବୁ ଶିଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଆଜି କିଛି ଶିଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗୁରୁମଣି ସବୁ ସବୁଥିରୁ କିଛି ଶିଖି ପକାଇଲଣି—ହାତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ମୁକ୍ତାମାଳା ।’ ପାଠମା କହିଲେ, ‘ସେ ଯେତେ ବାଳିକାଙ୍କୁ ସିଲାଇ ଶିଖାଇଛନ୍ତି, ଗୁରୁମଣି ପରି କେହି ବଢ଼ିଆ ସିଲାଇ କରି ଜାଣେ ନାହିଁ । କୁକୁରଟା ବିରଡ଼ିଟାର ଛବି ଚକିତ ରକମ ଆଜି ଦେଇପାରେ ।’ ଦାସେ ଦେଖିଲେ, ବାବାବର ଚାକିରି କରିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନାଗୁଜ, ସ୍ୱାଧୀନସ୍ୱାବରେ କିଛି କାମ

କରିବାକୁ ତାହାର ଇଚ୍ଛା । ପୁରୁଷ ଜନାମ ମହତ୍ତ୍ୱାଣ ଭୂମି ଚାକିରି ମାଣ ଥିଲା—ଦାସେ ଦହକନ୍ଦର ଦୁଇ ଗୁରିଟଙ୍କା ଜମାଇ ଆଉ କୋଡ଼ିଏ ମାଣ ସରକି ଲାଗାଇ ବ୍ୟାଜ୍ୟାନ୍ତ୍ର ଆଉ ଗୁଣ ଜମି କରିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ବାବାବର ଜମା କରିବା ଦେଲେ । ସେ ଆନନ୍ଦପୂର୍ବକ ଗୁଣ କରିବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ କଟକରେ ଆଉଁ ଆଉଁ କାକଟପୁର ମୋଜା ବିଶ୍ୱ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବଡ଼ ଝିଅ ଲଳିତା ସଙ୍ଗରେ ବାବାବରର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । କୋଷ୍ଠୀ ମିଳା, ଧାଈ ବେହେରା ଦେଖାଦେଖି ପାଇଟି ଛୁଡ଼ିଛି । ଆସନ୍ତା ମେଷ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀକୁ ବିବାହ ଦିନ ସ୍ଥିର ।

—୭—

ଭୂସ୍ୱାମୀ ଯୁବକଯୁଗଳ

ଏନ୍ଥାନୁସ ପାସ ସମୟକୁ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍ଦିତସିଂହ ମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କର ନାବାଳକ ଫିଟିଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଚାଲିଯାଇ କଲ୍ଲାର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ବୁଝାବୁଝି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରୀତାମ୍ବର ପିତା ସନାତନ ଅବଦାନ କଲ୍ଲାର ବିଷୟମାନ ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅ ଯୁବକ ଓ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଧୁ; ମୂଲୁକ ତାଲୁକ ବୁଝାବୁଝି କରୁ—ବୁଢ଼ା ଘରେ ମାଳ ଧରି ବସିବେ । ହେଲେ କଟ, ପ୍ରୀତାମ୍ବରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନ୍ୟରୂପ—ପିତାଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନତାରେ ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତୃପଣ କରିବାକୁ ସେ ଅନିଚ୍ଛୁକ । ଫେସ୍ଟାଲ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ କଟକରେ ରହିଲେ । ରଜାପୁଅ ପରି ଯୁବାଟା, ଏପରି ଗ୍ରେଟକୁଣ୍ଡେଆ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେବା ବଡ଼ ଅଗୌରବର କଥା । ଚାକିରି ହେଲା ତ କଣ ହେଲା—ହୋଇଥାନ୍ତା ଗୋଟିଏ ହାକିମ ହୁକୁମା ଭଳିଆ ଚାକିରି—ମନା ନ ଥିଲା, ଏଇଟା କଣ ନା—ଅମଲ୍ । ପ୍ରୀତାମ୍ବରଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ହେଲା ଅନ୍ୟ ରକମ ।

-୮-

ଗୁଣମଣିର ବିବାହ ପ୍ରସାବ

‘ଅଭ୍ୟର୍ଥନାଭଙ୍ଗଭୟେନ ସାଧ-
ମାଧସ୍ତ୍ୟମିଷ୍ଟୋଽପ୍ୟବଲମ୍ବତେଽଥେ ।’

(କୁମାରସମ୍ଭବ)

ଟଙ୍କା ଅର୍ଜିବାପାଇଁ ଚାକର ନୁହେଁ—ଗୋଟାଏ ବନ୍ଧାବନ୍ଧ
କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲେ ଆଲସ୍ୟ ଆସି ମାଡ଼ିବସିବ । ଆଉ
ଗୋଟାଏ କଥା, ମାଲି ମଜଦୁରୀ ଉପଲକ୍ଷରେ ନାନା
ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ କଚେରିକୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା
ଯୋଗୁଁ ଦେଶର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷରେ
ଜାଣି ପାରବେ । ଲୋକମାନଙ୍କ ଗୁଡ଼ିକର ଚାଣିବାକୁ
ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ତୃଣାୟ କଥା, ହାକିମହୁକୁମାରଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ ସବୁବେଳେ ଥିଲେ ଆପଣା କଲ୍ଲାର ଏବଂ
ଆଉ ଲୋକଙ୍କର କିଛି କିଛି ଉପକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ
ହେବେ । ଯାହାହେଉ, ପିତାମୁର ଗ୍ରେଟ୍‌ରାସ୍‌ଙ୍କ ମତ
ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତ ମିଳୁନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ
ସେ ଇଚ୍ଛା ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତେ, ଗୋଲ୍‌ମିଟା କିଏ ?
ଏଇଟା ଯେ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦାର କଥା, ତାହା ତ ସେ ବୁଝିଲେ
ନାହିଁ । ସେ ଜ୍ଞାନୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ କଣ
ଉଣା ବୁଝନ୍ତି ? କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି—ଯାହାର ମନ
ଯହିଁକି ପାଏ, ପଲ୍ଲଭ ପିଙ୍ଗି ପଖାଳ ଖାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର
ଏଥିରେ କଣ ଅଛି—ତେବେ ହକ୍ କଥାଟା ନ କହି
ରହି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଚାକରଟାଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା,
କଟକରେ ନାମ ଡାକ, ଆପଣା ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ତ
ଜଗି ଚାଲିବାକୁ ହେବ ? ସେହିପରି କୋଠଘର,
ଚାକରବାକର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଭଲ କରି ନ କଲେ
ନୁହେଁ । ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଖରଚ ଦରକାର, ଦରମା
କେତେଟା ଟଙ୍କା କି ସେଥିକି ପାଏ ? ପିତା ସନାତନ
ଅଭିବନ୍ଧନ ଗ୍ରେଟ୍‌ରାସ୍‌ ମାସକୁ ମାସ ଉପଯୁକ୍ତ ଟଙ୍କା
ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଠା’ ସକାଶେ ଭଲ ଓଟିଆ ମୁଗଜାଇ
ଦିଅ ପ୍ରଭୃତି କଲ୍ଲାରୁ ଆସେ ।

ବସା ଖରଚ ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ନିଜର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତ୍ୱ
ପୁସ୍ତକାଳୟ ଅଛି । ଅନେକ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ପରିକାଶ
କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେଥି ସକାଶେ ଅନେକ ଟଙ୍କା
ପ୍ରୟୋଜନ, ସବୁ ପିତା ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବାନାବରର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ । ବହୁଦିନ
ଯାବତ୍ କର୍ମରୁ କେବେ ଛୁଟି ନେଇ ନାହାନ୍ତି, କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ
ଶରୀରର ବଳାଧାନ ନିମନ୍ତେ ଦାସେ ଦଶ ମାସର ଛୁଟି
ନେଇ ନିଜ ଗ୍ରାମ ରୁକୁଣାଦେବୀପୁରରେ ରହିଛନ୍ତି ।

ବାନାବରର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସୁରୁଖୁରୁରେ ବଢ଼ିଗଲା ।
ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ବାହା ବିବାଦ—ବିବାହ ସମୟରେ
କୌଣସି ପକ୍ଷରୁ ହେଲେ କିଛି ବଖଡ଼ ବାହାରେ ।
ବାନାବର ବିବାହରେ ତାହା କିଛି ଶୁଣା ଗଲନାହିଁ ।
କିଆଁ ଶୁଣାଯିବ ? ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଦୁଇ କୁଲର ମାନ
ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଜଗି ଚାଲିଲେ ବିଚିତ୍ରାବିଗତର ବାଟ ଥାଏ
ନାହିଁ । ଉତ୍ତୁଣି ବଡ଼ ବୋହୂଟି ଘରେ—ମହତ
ଘର ଝିଅର ମହତପଣିଆ ସବୁଠାରେ—ରୂପରେ
ଗୁଣରେ କେହି ବାଛିବାକୁ ନାହିଁ । ଲୋକ କହନ୍ତି,
କପାଳକୁ କନ୍ୟା ମିଳେ ।

ହାତରେ କିଛି କର୍ମ ନାହିଁ, କୌଣସି ବିଷୟରେ
ସ୍ତବନା ନାହିଁ, ଦାସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଘରେ ବସି
ଆରାମ କରୁଛନ୍ତି । ଦିନେ ଉପର ଓଳ ମେଲରେ
ଗୋଟାଏ ସଉପ ପାରି ବସିଛନ୍ତି—ମେନକା ଦେଇ
ଆଉ ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଦୁଇଜଣ ପାଖରେ । ଏଣୁ ତେଣୁ
ନାନା କଥା ଚାଲିଛି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କଥା ପଢ଼ି ପଢ଼ି
କହି ବସିଲେ, ‘ହୁ—ହେ—ସାଇସାନ୍ ! ତୁମେ ତ
ଉତ୍ତୁଣି ଡୁଙ୍ଗାଟାରେ ଘରେ ବସିଛ;—ଏତିକିବେଳେ
ଚାକର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବିଷୟରେ କିଛି ବୁଝାବୁଝି କଲେ
ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?’ ଦାସେ କହିଲେ, “ସେଥିଲଗି

ଏତେ ଭରବର କାଁ ? ଚନ୍ଦ୍ର ଏପରି କଣ ଥୁବୁଡ଼ି ହିଅ
 ଘରେ ବସିଛି ସେ, ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବା ? ଏହି ଗଣି
 ପକାଅ ନା—ଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମଦିନରେ ମୋହର ନାଜରୁତ
 ଶୁକର—ହାତଗଣ୍ଡା ହେଲା ଚଉଦ ବର୍ଷ ଛ ମାସ
 ସାତ ଦିନ । ଆମ କରଣ କୁଳରେ କୋଡ଼ିଏ ବାରଣି
 ବର୍ଷର ଅଭିଆଡ଼ି ହିଅ ବସିଛନ୍ତି, ଦେଖୁନାହିଁ କ ?”

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ—“କୋଡ଼ି ନକାଡ଼ି ବର୍ଷର
 ଅଭିଆଡ଼ି ହିଅ ଅଛନ୍ତି ସତ କଥା, ହେଲେ ମୋ ମନକୁ
 ସେ କଥାଟା ପାଏନାହିଁ । ‘ହିଅ ଘରେ ରହିଲେ ଅଭିଆ,
 ହିଅ ଘରେ ରହିଲେ କଡ଼ିଆ ।’ ସେ ହେଲା ପରଦା
 —ଦେଲା ନାଶ ହେଲା ପାର ।’ ବେଳ ହେଲା, ବିସ୍ତ୍ର
 କରିଦେଲା, ପାଛଟି ଛୁଡ଼ିଲା । କରଣ କୁଳରେ ଅଛି
 ଏଇଟା କଣ ଶାସ୍ତ୍ର କଥା ନା ଭଲ କଥା ? ପାଞ୍ଚଜଣ
 କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଧରପଗଡ଼ି କେହି କରେନାହିଁ—
 ସେଇଟା ଯିମିତି ସହ ଗଲଣି । ହେଉ ହେଲା—ତୁମେ
 ତ ଭଲ ଆଖି ଫେରାଅ, ଖୋଜାଖୋଜରେ କେତେଦିନ
 ଯିବ, କିଏ ଜାଣେ ?”

ଦାସେ—“ଜାଣିଲ, ଏଇଟା ହେଲା ପ୍ରଜାପତି
 ଘଟସ୍ପର୍ଶ କଥା—ବିସ୍ତ୍ର ରାତି ପାହିଲେ ବଳେ ବାରିହେବ
 —“ବିବାହଜନ୍ମ ଯଦ୍ୟତସତ ଯେନ ତ ।”

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଓ—ହୋ,
 ତୁମ ପାଠ ବାନ୍ଧ ରଖ । ପ୍ରଜାପତି କଣ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି
 କନ୍ୟା ବର ଖୋଜୁଥିଲୁ ? ତୁମେ ଖୋଜାଖୋଜ
 କରିବ, ପ୍ରଜାପତି ଘଟାଇ ଦେବେ ସିନା ? ନା—ତୁମେ
 ଘରେ ଭୁଲ ହୋଇ ଶୋଇଥିବ, ପ୍ରଜାପତି ଆସି ତୁମକୁ
 ଡାକିବେ ?”

ମେନକା ଦେଇ କହିଲେ, “ତୁମେମାନେ ଯାହା
 ଇଚ୍ଛା ତାହା କର, ହେଲେ—ସେ ରକମ ପାତ୍ର ନ
 ହେଲେ, ମୋର ରାଜି ନାହିଁ । ମୋ ଚନ୍ଦ୍ର କି ବଢ଼ି-

ପାଣିରେ ଭସି ଆସିଛି —ଟାଉ ଟାଉ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ
 କର ପକାଇବ ?”

ଦାସେ—“ତୁମେ କ’ଣ ମନରେ କରିଛ, ମୁଁ ତୁନି
 ହୋଇ ବସିଛି ? ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖିଲଣି, ଉଛୁଣି
 କରଣ କୁଳରେ ସିମିତିକା ପିଲା କାହିଁ ?”

ସରସ୍ୱତୀ—“ମୁଁ ବି ମନେ ମନେ ଖୋଜୁଛି । ଆଜ୍ଞା
 ଭଲ ସାନ୍ତ ! ଖଣ୍ଡାଇତ ମହାନାୟକ କୁଳରେ ତ
 ଚଳେ ? ଏ ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ କିକିତେ ହୋଇ
 ଗଲଣି ।”

ଦାସେ—“ହଁ, କାଁ ନ ହେବ ?”

ମେନକା ଦେଇ ଯାହା କହିଥିଲେ ତେତିକ—
 ଏଣିକି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ସବୁ ଶୁଣି ଯାଉଛନ୍ତି—ମଲ୍ଲୀ କି
 ଚମ୍ପା, ପାଟି ଫିଟାଇବାକୁ ନାହିଁ ।

ଠିକ୍ ତେତିକବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଅଳ୍ପଦୂରରେ
 ବସିଥିଲା, ବିସ୍ତ୍ର କଥା ଶୁଣି ମୁହଁ ଲଜରେ ରକ୍ତା
 ପଡ଼ିଗଲଣି, ପଲାଇ ଯିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ ମା ବାପ
 ଆଗଦେଇ ବାଟ, ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ତା ପୋଷା ବିରାଡ଼ିତ
 ଲଞ୍ଜି କାନ ଧରି ଭଡ଼ୁଛି, ମିଛଟାରେ ଭାରି ରାଗିଯାଇ
 ବିରାଡ଼ିଟା ପିଠିରେ ମୁଣ୍ଡରେ ସେହି ପଦ୍ମକୁଲୁରୁ ବଳି
 ସୁନ୍ଦର କୋମଳ ହାତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାପୁଡ଼ା
 ମାରିଛି । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବକୃତ ତମାଦି ଅପରାଧର
 ଅଭିଯୋଗ ତତ୍ପ୍ରତି ଉପସ୍ଥିତ । କେଉଁ ଦିନ ସେ
 ରୋଷେଇଘର ଭିତରେ ଅନୁକାର ପ୍ରବେଶ କରି
 ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ ଦୁଧ ହାଣ୍ଡି ଗଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲା—ଅଭିଯୋଗ
 ଶୁଣାଇ ଦୁଇ ଚାପୁଡ଼ା । ତୁ ସେ ଦିନ ମାଛ ଖାଇ
 ଯାଇଥିଲୁ ପର ? ପିଠିର ଦୁଇ ଚାପୁଡ଼ା । ଗୁରୁବାର—
 ଓଷାଦିନ ଶିଶୁ ଭୋଗ ଖାଇନାହିଁ ? ଦୁଇ ଚାପୁଡ଼ା ଓ
 କର୍ଣ୍ଣମର୍ଦ୍ଦନ । ବିରାଡ଼ିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିଯୋଗର
 ଜବାବରେ ଉତ୍ତର—ମିଆଁ । ପଲାଇ ଯିବା ସକାଶେ

ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ତାହାର ଉତ୍ତର—ମିଆଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ନିରପରାଧ । ଚାପୁଡ଼ାମାଡ଼ ଲଞ୍ଜ କାନ ଟଣାଟଣିରେ ମାର୍ଜାରପୁରୀ ଭାରି ଦିବ୍ୟ ହୋଇ ଗଲଣି । ଦୂର ପଶୁ ! ତୁ ଏହି କୈତବକୋପସମ୍ବଳିତ ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରହାରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ କାହୁଁ ବୁଝିବୁ ? ନିତାନ୍ତ ସୁକୃତିମାନ୍ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ଯୁବକ ଉପରେ ଏହି ପ୍ରୀତିପ୍ରହାର ବାଞ୍ଛନୀୟ—ସେ ତପସ୍ୟା ତୋହର କାହିଁ ?

ଧାଈମା କେବଳ କଥାରେ ଲାଗି ନାହାନ୍ତି— ଚାନ୍ଦମଣିର ତାତ୍କାଳୀକ ହିସ୍ତାକଳାପପ୍ରତି କୌଶଳରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସାଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚାନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଧାଈମା କିଛିଟ ବଶେଷ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ କୌଶଳରେ ଦେଖିଲେ ଚାନ୍ଦମଣିର ମୁଖ ଏବଂ ହସ୍ତ ଯଦିତ ମାର୍ଜାର ଶାସନରେ ବଂସ୍ତ; କିନ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ଯେମନ୍ତ କଥୋପକଥନ ଶୁଣିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଧାଈମା କଣ ବୁଝିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦର ଚିହ୍ନ ଦେଖାଗଲା । ଜାଡ଼ୀ କଥା ଜାଡ଼ୀ ମା ବୁଝେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଚାନ୍ଦର ମୁକୁନ୍ଦା ଆସି ଖବର ଦେଲା, ଗଡ଼ ନରିପୁର ଉଆସରୁ ପୁରୋହିତ ଆସିଛନ୍ତି । ପୁଣି ଧାଈମାଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି କଟକରେ ତେର ଥର ଦେଖା କରୁଥିଲା, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଛି ।” ଧାଈମା ଚାନ୍ଦରକୁ ଆଖି ଟିପିଦେଲେ—ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କଥା କହନା । କ’ଣ ମନକୁ ଆସିଲା, ଧାଈମା ଧଡ଼କରି ଉଠିପଡ଼ି ଚାଲି ଚାଲି ଶଙ୍ଖଟା ବଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇତ୍ୟବସରେ ବିରାଡ଼ିଆକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଇ ଚାନ୍ଦମଣି କବାଟ କଣରେ ଲୁଚି ଗଲଣି । ମାର୍ଜାରକନ୍ୟା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱପୁଞ୍ଜା ହୋଇ ଚାନ୍ଦର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧିଗକୁ ପଳାୟନପୂର୍ବକ ସଜନାଗଛ

ମୂଳରେ ପଡ଼ିଯାଇ ଜହ୍ନା ଯୋଗେ ଅଙ୍ଗପ୍ରସାଧନରେ ନିୟୁକ୍ତା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଦେହଟା ଝାଡ଼ି ଝୁଡ଼ି ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ନିଶ୍ଚକ୍ଷଣ କଲା-ଅଭିପ୍ରାୟ, ଦୁଷ୍ଟା ଚାନ୍ଦମଣି ଆଉଥରେ ଧରିବାକୁ ଆସୁଛି କି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟକାର ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ତାହାର ବୁଦ୍ଧି କୌଶଳର ଫଳ ମନେ କରି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କଲା ।

ଦାସେ ଦାଣ୍ଡ ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ସତରଞ୍ଜି ଯାରି ଦେଇ ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବିନୟରେ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ । ପୁଣି କରଣଦର ମର୍ଯ୍ୟାଦାସୂଚକ ଖଣ୍ଡିଏ ପଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଥାଳୀରେ ତ ମୂଳ ଏବଂ ଉପଯୋଗୀ ମସଲା ଆଣି ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲେ । କଥୋପକଥନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଦାସଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପରାମର୍ଶଟା ଆମାତ୍ୟ ଗୋପନରେ ଚଳୁ । ପାଖରେ ଅନ୍ୟ ଚତୁର୍ଥ ଲୋକ କେହି ନ ଥିଲା, କେବଳଦୁଆରବର ଉଦ୍ଧାତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ନାୟିକା ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥାଏ । କଥୋପକଥନ ଉତ୍ତରେ ଦାସେ ହରିଦ୍ରାଜଳଲିପ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧହସ୍ତ ପରିମିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା ତାଳିଏ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶୁକ୍କାମ୍ବରଧାରୀ ବିପ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସେମାନେ ମେଲଣି ଦେନିବା ଉତ୍ତରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତା ନାୟିକାଧାରଣୀ ହସି ହସି ଦାସଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଦାସେ କହିଲେ, “ଦେଖ ସରସ୍ୱତୀ, କଥାଟା ଯେମନ୍ତ ଉଛୁଣି ଫୁଟିଆଇ ନ ହୁଏ ।”

ତହିଁ ଆରଦ୍ଧନ ରାତି ନ ପାହୁଣ୍ଡ ଗାଁଯାକ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଗଲା, ନରିପୁର ଗଡ଼ର ଉତ୍ତରସ୍ୱୟ ଯାନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଚାନ୍ଦମଣିର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚାଲିଛି । କଥାଟା ଏ ଗାଁକୁ ସେ ଗାଁ ତେର ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲା । କେହି କହିଲେ, ବିବାହ ହେବାର ସ୍ଥିର । “ଭ୍ରାମା-ମା କହିଲା, ନିବନ୍ଧ ଦିନ ଦାସଙ୍କ ଘରେ ତେର ଲୋକ ଜଳପାନ କଲେ । ଭ୍ରାମା ପଛରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା, ଖଜା ପିଠା ପଣା ତେର

ହୋଇଥିଲା, ଦେଉଣି ଲୋକରୁ ଉଣା ନୁହେଁ ।” ଆଉ ଗାଁରେ କଥା ଉଠିଲା, ମକର ସତର ଦିନକୁ ଲଗ୍ନ ଛିର । ଗାଁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଡରରେ ରୁଦମଣି ଦିନଯାକ ଭରୁ ବାହାର ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଲୋକେ ବରଜନ୍ୟାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେହି କହିଲେ, ଦାସଙ୍କ ଜେମାପରି ସୁନ୍ଦର ଶଶ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ନାହିଁ । ରୂପ-ବିଜ୍ଞାନବଦ୍ ବୃଦ୍ଧ ହରି ପଣ୍ଡାଏ ଆପଣାର ଅଭିଜ୍ଞତା ଜଣାଇବା ସକାଶେ ହାତ ହଲାଇ କହିଲେ, “ଆରେ ରଖି ଦେ, ମୁଁ ତ ନରପୁର ସାନ୍ତଙ୍କୁ ରୋଜ ଦେଖୁଛି, ଠିକ୍ ସେମନ୍ତ କାର୍ତ୍ତିକଟିଏ — ତୁମ ଦାସଙ୍କ ଜେମା ତାଙ୍କୁ କେଉଁଠି ଲାଗେ ! ହେଲେ — ସବ୍‌ବାଦସମ୍ମତରେ ଛିର — ପ୍ରଜାପତି ସେମନ୍ତ ଦୁହିକୁ ଗୋଟିଏ ଚକରେ ଗଢ଼ିଛି ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପାଳ ରଥେ ନାସ ସୁକୁ ସୁକୁ କହିଲେ —

‘ରହଂ ସମାଗଛୁ କାଞ୍ଚନେନ ।’

—୯—

ଗେହେଇ

ହେ ପାଠକ ମହାଶୟ ! ନାମଟା ଶୁଣି କଣ ମୁହଁ ବିଚକୁଟୁଛନ୍ତି ? <ଇଟା, କପରି ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନିଆ ନାମ ହେଲା । ଉପନ୍ୟାସ ନାୟିକାର ନାମ କମଳା, ପଦ୍ମିନୀ, ରାଧିକା, ରୁକ୍ମିଣୀ ଏହିପରି କିଛି ସୁନ୍ଦର ନାମ ହେବାର ଉଚିତ ଥିଲା, ଏଇଟା କଣ ହେଲା ନା ଗେହେଇ ! ହେଲେ ପାଠକେ ! ଟିକିଏ ଚାରିଆଡ଼କୁ ନଜର ରଖି କଥାକହନ୍ତୁ, ଲେଖକର ଅବସ୍ଥା ତ ହାଟରେ ପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଉଛି, ସେ ପୁଣି ଲେଖିବାକୁ ବସିଛି କେତେଜଣ ଗାଉଁଲ ଲୋକଙ୍କ କଥା — ବଡ଼ଲୋକିଆ ନାମ ବା କାହୁଁ

ପାଇବ ? ଆଜ୍ଞା ହେଲା ବା ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନିଆ ନାମ, ଗୁଣ ତ ଥିବା ଉଚିତ ? ଆରେ ରାମ ବୋଲ ! ମଫ୍ୟଲର ଗୋଟାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମର ଗୋଟାଏ ଅଣିଷିତା ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀଟାଠାରୁ କି ଗୁଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତି ? ତେବେ ତା ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କିଏ ? ସେଥି ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ କ୍ଳେପ୍ତିୟୁର କାଟି ରଖିବା ଲେଖକ ନିରାପଦ ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ ।

ପ୍ରଥମ କଥା — ଯେତେ ତୁଚ୍ଛ ହେଉ ପଛକେ, ଗେହେଇ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଗୋଟିଏ ନାୟିକା । ସମସ୍ତ ନାୟିକା ନାୟିକାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ଲେଖିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି — ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବୋଲି ଜଣକୁ ହେଉଦେଇ ଯିବା ନିହାତ ତରଫସାନ୍ନ କଥା । ତଥାପି ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ — ହେଲେ ପାଠକ ମହାଶୟଙ୍କ ସହିତ ତାହାର ଅନେକ ଥର ଭେଟ ହେବ, ଭଲ କରି ଚିନ୍ତାଇ ନ ଦେଇଥିଲେ ଆପଣମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭାରି ଅସୁବିଧାର କଥା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ — ଗ୍ରାମରେ ଗେହେଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚିହ୍ନା, କେହି ତାକୁ ଭଲପାଏ, କେହି ସ୍ନେହ କରେ, ତାହାର ପ୍ରଶଂସା ଦେଇ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ କେହି କେହି କରିଥାନ୍ତି — ତାକୁ ଡରମରି ରହିବା ଲୋକର ବି ଅଭାବ ନାହିଁ । ପିଲା, ଭେଣ୍ଡିଆ ଅବା ବୁଢ଼ା ହେଉ, ମା ହିଅ ଜେଜା ବୁଢ଼ୀ ଭଲଆ ହେଉ, କାହାର ମାତ ଅମାତ କଥା ଦେଖିଲେ ସେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଛଟା ମେଲି ଦିଏ ଯେ, ଲୋକ ମରଣସନ୍ତୋଷ ହୋଇଯାଏ, ମାଡ଼ଠାରୁ ବଳି ପଡ଼େ, ଲୋକଟା ଗାଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରେ ନାହିଁ । ଏସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ଲେଖକ ତା ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳିବାକୁ ବିବେଚନା କରେ ।

ଗଲା ଏଗାର ଅଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାରି ଡାକୁଣୀ ଗୋଳଟା ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜିଯାଏ ସେ କଥାଟା

ମନରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଲେମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠେ । ଲେନ ଦଶପଣ ଛପଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ—ବେଶି ଭାଗଟା ଉଜାଡ଼ । ସେଇ ବାଡ଼ିରେ ଗେହ୍ଲେଇର ଗେରସ୍ତ ଘନ ବଗ୍ଗଳ, ଶାଶୁକୁଡ଼ୀ ଚେମୀ ଆଉ ଦେଉବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଲଗ ଲଗ ଭିନ୍ନ ଦିନରେ ଚାଲିଗଲେ । ଗାଁ ଭିତରେ ତେତେବେଳେ ଇମିତି ଗୋଟାଏ ହାଉଳି ପଶିଯାଇଥିଲା ଯେ, ସଞ୍ଜ ହେଲ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରେ ତାଟି କବାଟ ବନ୍ଦ । କାହାର କାହାର ଘରେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଦିନର ମୁରଦାର ପଡ଼ି ପରୁଛି, କେହି କାହାର ଦୁଆରକୁ ଯିବାକୁ ନାହିଁ, ଉଠାଉଛି କିଏ ? ତେତେବେଳକୁ ଗେହ୍ଲେଇର ବୟସ କୋଡ଼ିକରୁ ଉଣା । ବହୁଟା ଘରୁ ବାହାର ନାହିଁ—କାହାକୁ ବା ଚିହ୍ନେ, କାହାକୁ ଡାକିବାକୁ ଯିବ—ଆସୁଛି ବା କିଏ ? ଗେହ୍ଲେଇ ତେତେବେଳେ ଦେଖିଲା ଯେ ଚାଟିଆଡ଼ି ଅନ୍ଧାର—କଣ କରିବ ? ବୃନ୍ଦାବତୀ ଚଉରାଟି ମଝିବାହାରେ—ଶାଶୁଘରେ ଗୋଡ଼ଦେବା ଦିନରୁ ସେ ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କୁ ବଡ଼ ଭକ୍ତି କରେ । ରୋଜ ଗୋବର-ପାଣିରେ ଲିପାପୋଛା କରନ୍ତି, ବଳତାଟିଏ ଜାଳି ସଞ୍ଜ ଦିଏ, ବେଳରେ ପଟକା ପକାଇ ଡେଇ ବେଳଯାଏ ଜୁହାର ହୁଏ । ବୃନ୍ଦାବତୀ ଉପରେ ନାର ଭାରି ଭକ୍ତି—ତା ଜାଣିବାରେ ବୃନ୍ଦାବତୀ ସ୍ୱପ୍ନାର ଆତଯାତ କରୁଛନ୍ତି—ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଃଖ ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତି । ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଡେଇ କାନ୍ଦୁ ଡେଇ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଲା—ଡେଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ତେତେବେଳେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ହେମନ୍ତ ବାନ୍ଧିଲା—ପଣତ କାନ୍ଧଟା ଅଣ୍ଟାରେ ଭଡ଼ି ଦେଲା—ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମୁରଦାରକୁ ଘୋଡ଼ାର ଘୋଷାର ମଶାଣିରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଲା । କେତେବେଳେ ମନ ଟିକିଏ ଢାବି ଗଲେ ବୃନ୍ଦାବତୀ, ବୃନ୍ଦାବତୀ ମା; ମା—ମା—ମା—ବୃନ୍ଦାବତୀ ବୋଲି ପାଟିକରେ—ହେମନ୍ତ ବାନ୍ଧିଯାଏ ।

ତେତେବେଳେ ଗେହ୍ଲେଇ ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ, ମଝିଗାଁରେ ଘର । ଘର ଏକଦାଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ବଖରୁ,

ଘର ଲଗାତୁ ଆଗକୁ ଫେରିଛି, ପଛେଇରେ ଅଗ ପଦାକୁ ବାହାରିବାର ଦୁଆର । ଘର ଦୁଇ ବଖରୁ ସାନବଖରୁଟିରେ ରନ୍ଧାବତା, ଶିଆପିଆ କରେ, ବଡ଼ ବଖରୁଟି ଶୋଇବା ଘର—ସେହିଘରେ ସାନ କଲରଟିରେ ଧାନ ଆଉ ମାଲମତା ବୋଇଲେ—ପାଛୁଆ କୁଣ୍ଡେଇ କଂସା ବାସନ ଦିଶୁ ରଖେ । ଗୋଟିଏ ପାଖ ପଛେଇଲଗା ଚାଲିଆରେ ଡିକିଟିଏ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ଆଗପାଖ ଚାଲିଆରେ ଗାଈ ବାହୁରୁ ଭିନ୍ନଟା ବନ୍ଧା ।

ବାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଗଲା—ଲେକେ ଆପଣା ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଲେଣି । ଗେହ୍ଲେଇ ଘରର ଆଗ ଦୁଆର କବାଟଟି କଲ ଦେଇ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାଏ । ବେଳ ବୁଡ଼ିଲେ ଧାଇ ପଡ଼ିଶାଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ବହୁ ଝିଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦୁଇଟା କଥାଭାଷା ହୋଇ ଆସେ । ସଞ୍ଜ ବାଜିଲେ ବୃନ୍ଦାବତୀ ଚଉରା ଆଗରେ ସଞ୍ଜିଘପଟି ଜାଳି ଦେଇ, ମା ବୃନ୍ଦାବତୀ କହି ଘଡ଼ିଯାଏ—ଜୁହାର ହୁଏ, ଆପଣାର ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା ଜଣାଣ କରେ, ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କଠାରୁ ବର ମାଗେ । ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲେ ବୈଦ୍ୟ ପାଖରୁ ଔଷଧ ଖାଇବାର କେହି ଦେଖିନାହିଁ, ତେତେବେଳେ ଚଉରା ଆଗରେ କତରା ଖଣ୍ଡେ ମେଲିଦେଇ ଅଧା ପଡ଼ିଥାଏ—ମନଦୁଃଖ କଥା ଜଣାଉଥାଏ, ତାହାର ନିଶ୍ଚୟ ବଶାୟ, ବୃନ୍ଦାବତୀ ସ୍ୱପ୍ନାରର କଣ୍ଡା । ଆଉ ଧର୍ମ କଥା କେଉଁଠାରୁ କିଛି ସେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଗେରସ୍ତ ଶାଶୁ ମରବା ବେଳେ ଶୁଭ ଦିପ୍ତୀରେ ସବୁ ଲାଗି ଯାଇଛି—ଘରେ ଆଉ କିଛି ନଥିଲା—ହେଲେ ସେ ଦିନକ ପାଇଁ କାହାର ଦୁଆରେ ଆଦୁର୍ଯ୍ୟା ହୋଇ ନାହିଁ । ଘରେ ତନୋଟି ଗାଈ, ପଡ଼ିଆ ଉଠିଆ ବରଷ ଲଗାଣି ଦୁଧ । ଦୁଧସବୁ ବିକିଦିଏ, ପାଏ ଅଧେସେରେ ଦହି ବସାଏ । ଚଲ୍‌ହା ପାଣିମନ୍ଦାକ ତରକାର କରେ, ଘିଅ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଜମାଇ ସେରେ ଅଧସେରେ ହେଲେ ବିକିଦିଏ । ଶଶୁର

ରୁଷଜମି ଦୁଇମାଣ ବଖରରେ ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ବାଡ଼ରେ ମଝି ବାହାର ଚଳିପଡ଼ାଡ଼ରେ ଦୁଇଟା କଖାରୁ ମଞ୍ଜି, ଦୁଇଟା ପୋଇମଞ୍ଜି ବେଳ ଜାଣି ପୋଡ଼ି ଦିଏ—ଫଳ କଲ ଘର ତିଆରି ବାହାରେ ବିକାବିକ କରି ଦୁଇ ରୁଣ ଅଣା ହାତପେଠ କରେ । ଧାନ ଏକା ଉଠାଏ—ଶୁଖାଏ, କଟି ଖଣ୍ଡକରେ ସୁଖାଇ ଏକା ଧପଡ଼ି ଧପଡ଼ି କରି କୁଟି ପକାଏ, ଆଉ କାହାରିକୁ ଡାକେ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ କବାଟକଲା—ଛକ୍କା । ତା ଦୁଆରକୁ କେହି ନ ଆସୁ । କେହି ବହୁ ଭୁଆସୁଣୀ ହେଲେ କେବେ ତା ଦୁଆର ମାଡ଼ନ୍ତି ତାହା ବ ଖୁବ୍ ଘରକାର ପଡ଼ିଲେ । ଭୁଲ ଭଟକାରେ କେହି ମିଶିପଲେକ ଦୁଆରକୁ ଆସିଲେ ଭିତରେ ଥାଇ କଥା କହେ, କବାଟ ଫଟାଏ ନାହିଁ । ଘର ଦୁଆର ଗୁଆଣିଟା ଧରି ଦିନକୁ ତିନିଥର ଓଲାଉଥାଏ—ଅଳିଆ ବୋଲି ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଛଟକ କରି ଦେହରେ ଗହଣା ଗାଣି ଦିଶନ୍ତି ଲଗାଇବା—ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇବା କେହି ଦେଖିନାହିଁ—ହେଲେ ଦେହର ଲୁଗାଖଣ୍ଡିକ ସବୁବେଳେ ସଫାସୁତର । ଭିତ ତିଆରି ତ ଘରେ—ଜାଲରୁ ଘସି ବଳିପଡ଼େ, ତେତିକରେ ଲୁଣ ତେଲ ଚଳିଯାଏ । ଏକାବେଳକେ ହାଟରୁ ଥରେ କଣି ପକାଇ ଥାଏ, ମାସେ ଦି ମାସ ଚଳିଯାଏ । କଥା ପଡ଼ିଲେ, ଗେହେଁଇ ହାତରେ ଦୁଇ ରୁଣି ଟଙ୍କା ଅଛି ବୋଲି ଗାଁଲେକେ କହି ପକାନ୍ତି—କେହି ହଜାର ହାକିଦିଏ ।

ଗେହେଁଇ ସୁନ୍ଦରୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ସିମିତ ସେମିତ ସୁନ୍ଦରୀ ନୁହେ—ଶହ ପରୁଣରେ ଗୋଟାଏ । ଦେହ ଗଠଣଟା ଏମନ୍ତ ନିଖୁଣ ଯେ, ଅସହ୍ୟା ମାଇକନିଆଟାଏ ଖୁବ୍ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଡ଼େ ଚମ୍ପା ଫୁଲଆ ଚହଟଗୋରୁ ନ ହେଉ—ହେଲେ ତାକୁ ଗୋରୁ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଘରେ ଥାଏ ଏକୁଟିଆ । ଭଲମନ୍ତ ଲେକେ ସବୁ ଗାଁରେ ଥାନ୍ତି—ଏ ଗାଁରେ କଣ ନାହାନ୍ତି ? କେହି ଦୁଷ୍ଟ ଭେଣ୍ଡିଆ ତା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ

କିମ୍ବା ଆକୁ ତାକୁ ଲଗେଇପଗେଇ ଟାପୁରଟୁପୁର କଥାଟାଏ କହିଦେଲେ ଗେହେଁଇ ପାଟି ଫିଟାଇ କାହାରିକୁ କିଛି ରାମିମାଗି ଗାଳିଗୁଳଜ କରେ ନାହିଁ ସତ; ହେଲେ—ତା ଆଡ଼କୁ ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ କଟମଟିଆ ରୂହାଣି ରୂହେଁ ଯେ, ତାହାର ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ଚମକିଯାଏ—ଡରରେ ପଲାଇ ଯିବାକୁ ବାଟ ଦିଶେ ନାହିଁ । ସତ୍ତମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱରେ ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ତେଜ ଥାଏ ଯେ, ଯେପରି ପୁରୁଷ ହେଉ ପଛକେ କଳ୍ପସିତ ନେତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ରୁହେଁବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗେହେଁଇ ସାଇଡ଼େଶା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯାଏ । ମାଇକନିଆ ପଲରେ କେଉଁଠି କଲିଗୋଲ ହେଲେ ଧାଇଁଯାଇ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଆସେ । ସେ ତ ନିଜେ କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ କଲି କରେନାହିଁ—ଆଉ କେହି କଲିଗୋଲ କରୁ, ଏଇଟା ତାହାର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଶାଶୁ ବହୁ କଲି—ଦୁଇଜଣିଯାକ ଗେହେଁଇ ପାଖରେ ଫେରାଦ । ସେ ସବୁ ଜାଗାରେ ଦୁଆଁଣିଆ ପଟ ଧରି ଚାଲେ । ଗେହେଁଇ କଥା ନ ଶୁଣିଲେ ରକ୍ଷା ଅଛି—ଛଟା ମେଲି ମୁଣ୍ଡ ଦିକଡ଼ା କରି ଦେବ ପର ! ଗେହେଁଇକୁ ଡରିବାକୁ ଗ୍ରାମରେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ହେଲେ, ସେ କାହାରିକୁ ଡରେ ନାହିଁ—ସବୁଥିରେ ସେ ଅଭୟା—ସବୁବେଳେ କହେ—‘ଡର କାହାକୁ, ଭୟ କାହାକୁ—ଠାକୁର ଅଛନ୍ତି ରୁଣ ବାହାକୁ’ । ଗେହେଁଇ ମାଇକନିଆ ପଲରେ ରସିକା—ପୁରୁଷ ମହଲରେ ପାଖାଣି—ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ସପିଣୀ ।

ଗେହେଁଇ ଗୋଟାଏ ଭଲ ରୁଣ ଶିଖିଛି—ଧରିପଣ ଜାଣେ । କେହି ଡାକଲ ଭଲ—ନ ଡାକଲ ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ କାହାରି ଘର କଥା କାନରେ ପଡ଼ିଲ ତ ହାଜର—ପଇସା କଉଡ଼ିକ ଲୋଭ ନାହିଁ, ସେପରି ନ ଥିଲା ଜାଗାରେ ହାତରୁ ଦ’ପଇସା ପଡ଼ି

ପଛକେ, ପୁଆଣ ସାଷ୍ଟମ ହେବାଯାଏ ଦିନକୁ ଦଶଥର ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଥିବ । ହେଲେ ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ଘରେ ମାଉସୀ ଭଳିଆ ମୁରଖ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ, ମା ଲେ, ଝିଅ ଲେ—ପୁଆଣିଆ କଥା କହି ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ତାକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଘରକୁ ଆସି ଲୁଗା ପାଲଟିବା ବେଳେ ଦେଖେ, ପଣ୍ଡ କାନରେ କେତେଟା ଟଙ୍କା ବନ୍ଧା । ଘରେ ବେତପେଡ଼ରେ ମାଇକନିଆ-ବେଡ଼ଣ ନୂଆଲୁଗା ଭର୍ତ୍ତି । ଗାଁରେ କେହି ମାଇକନିଆ ବାଧୁକ ପଡ଼ିଲେ ତାହାର ଯଦି କେହି ନ ଥାଏ, ରାତିଯାକ ଜଗି ବସିବ । ଠଣ୍ଡକା ଠଣ୍ଡକ କେତେଟା ଓଷଧ ବି ଜାଣେ, ଏଥିଲଗି ଗାଆଁରେ ତାକୁ ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି । ସେ କାହାର ଅମା, ଧର୍ମଝିଅ, ଝିଆଣ୍ଟ, ପିଉସୀ—କାହାର ବଉଳ, ଆମ୍ବକଷି, କାହାର ବା ସଙ୍ଗାତ । କାହାର କାହାରିକୁ ଟାପରରେ ସଉତୁଣୀ ବୋଲି ଡାକେ । ସେ ଡାକଡ଼କରେ ଲେଖାଯୋଗା ଲଗାଏ ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ଯାହାକୁ ଯାହା ଡାକେ, ତାକୁ ସେହିପରି ମଣେ । ଗାଁଯାକ ତାହାର ଆପଣା ଲୋକ । ତାର ଗୋଟିଏ ଯଙ୍ଗୀ ବିରଡ଼ି ଅଛି—ଦିନଯାକ ଘର ଭିତରେ ତା ସାଙ୍ଗରେ କଥା ଶୁଣା ହୁଏ, ତାକୁ ସବୁ କଥା ପରୁରେ—ଦିନେ ଦିନେ ହାତରେ ପାଇଟି ନ ଥିଲେ ତା ସାଙ୍ଗରେ ବସି ମିଛରେ କଳିଟାଏ ଲଗାଇଥାଏ । ବିରଡ଼ିଟା ବି ଦିନଯାକ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଥାଏ, ସାଙ୍ଗରେ ଖାଏ, ପାଖରେ ଶୁଏ । ଗେଲେଇର ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦୋଷ, କାହାରି ମିଛ ବଡ଼ିମା ସହି ପାରେନାହିଁ ।

—୧୦—

ଗୃହମଣିର ମଙ୍ଗଳ କୃତ୍ୟ

ଯାସ୍ୟନ୍ତ୍ୟ୍ୟ ଶକୁନ୍ତଳେତ ହୃଦୟଂ ସପ୍ତଶ୍ଚମୁଦକଣ୍ଠୟା ।
ଅନ୍ତବାସ୍ତଭସ୍ତେପସ୍ତେ ଗହତଂ ଚନ୍ଦ୍ରାଜିତଂ ଦର୍ଶନଂ ।

ବୈକୁଣ୍ଠ୍ୟଂ ମମତାବଦ୍‌ଦୃଶମତ୍ରୋ ସ୍ନେହାଦରଣୋକ୍ତଃ
ପୀଡ଼୍ୟନ୍ତେ ଗୃହଣକଥଂ ନ ତନୟାବିଶ୍ଳେଷଦୁଃଖେନବୈଃ ।
(ଅଭିଜ୍ଞାନଶକୁନ୍ତଳା) ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପଉଦିତ ମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରସୂକ୍ତ ସହିତ ଗୃହମଣିର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲାଣି । ଅଣୀ ନବେ ବର୍ଷର ଫୁରୁଣା ପୁରୁଣା ବୁଡ଼ାମାନେ କହନ୍ତି, ଏପରି ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲା । ବିବାହ ଉତ୍ସରେ ଦଶ ପନ୍ଦର କୋଶ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ସେହି କଥା ଗାଇ ହେଉଥିଲେ । କେହି କଳିକତା ଓ କଟକରୁ ଆସିଥିବା ବାଣ କଥା, କେହି ନାଟରଙ୍ଗ କଥା, କେହି ବିଲେଇତ ଆଲୁଅ କଥା କହି ହେଉଥାଏ । ଅନେକ ଲୋକ ବର-କନ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲଗିଥାନ୍ତି—ଏପରି ରୂପ, ଏପରି ଗୁଣ ମାନବ ଲୋକରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବ ଦେବୀ । ବର ଗହଣରେ ଗୋଟି ଗଣନ୍ତା ଶହେ ଖଣ୍ଡ ସବାରି ଆସିଥିଲା । ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଓଟ ତେର ଥିଲେ, ପାଇକ ପଇଦଳ ବେଠିଆ କୋଠିଆ ପ୍ରଜାପାଟକ ଅଗଣନ୍ତା, ଦେଖଣାହାଣ୍ଡ ଗଣେ କିଏ ? ବିଭା ଆଠଦିନ ଆଗରୁ ସାନ୍ତ ଦାଶରଥି ଦାସେ ଗ୍ରାମରେ ଘର ଘର ବୁଲି ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆସିଥିଲେ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ହାତ ଓଠ ଧରି ମା ଲେ—ଅପା ଲେ—ଝିଅ ଲେ, ଯାହାକୁ ଯେ ରକମ, ପୁଆଣିଆ କଥାରେ କହିଲେ, ଗୃହ ଭୂମିମାନଙ୍କ ଝିଅ, ଭୂମିମାନେ ଯାଇ ତାହାର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ାଇବ । ଗେଲେଇ ଦୁଆରେ ଆଠଦିନ ଆଗରୁ କୋଲପ ପଡ଼ିଛି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ତାକୁ କାନି ଗଣ୍ଡୁଳା କରି ଧରିଛନ୍ତି । ସେ ବି ଖିଆ ପିଆ ପାସୋରି ଗଲାଣି । ପାଇଟି ଭୁଲେଇବାକୁ ତା ସମକକ୍ଷ କିଏ ? ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି, ସରସ୍ୱତୀ ଆଉ ଗେଲେଇ ଯୋଗେ କାମ ନିଭୁଲା । ଦାସେ ତ ଭଲୁଆ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଅଭିଜ୍ଞା ମଙ୍ଗଳନ ହଳଦୀପକା ଦିନରୁ ଗାଁର କି ମରଦ, କି ମାଇକନିଆ ସମସ୍ତେ ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରେ ଦାଖଲ । ପଚରୁ ନାହିଁ

ଓରୁ ନାହିଁ, ଯାହା ଆଗର ଯେଉଁ ପାଇଁଟିଆ ପଡ଼ୁଛି ସେ ତାକୁ ପେଲ ନେଉଛି । ସମସ୍ତେ ମଣିଛନ୍ତି ଆପଣାର କାମ । ବୋଇଲ, ‘ନ ଦେବୁ ଧନ, କହିବୁ ଦବ୍ୟ ବଚନ ।’ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ମଧୁର ବଚନରେ ସମସ୍ତେ କଣା ।

ଦାସଙ୍କ ଘରର ଚଳାଚଳ କଥା ଉତ୍ତରାସପୁ ଉଆସକୁ ଅଜଣା ନ ଥିଲା । ସଦର ଗୁମୁକରଣରେ ରଜାଧର ପଟ୍ଟନାୟକେ ଦିନେ ରୁକୁଣାଦେବୀପୁରକୁ ଆସି ଦାସଙ୍କ ସହିତ ବିଭ୍ର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଥାଭାଷା ହୋଇ-ଥିଲେ । ପଟ୍ଟନାୟକେ ଯେ ସବୁକଥା ପକାଇଥିଲେ, ସେଥିର ସାର ମର୍ମ ଏହି --ବରଙ୍କ ଗହଣରେ ତ ତେର ତେର ଲୋକ ଆସିବେ—ସେମାନଙ୍କ ଚଳାଚଳ ଭଳିଆ ଉତ୍ତରାସପୁଙ୍କ ଉଆସରୁ କିଛି ଆସିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ? ପଟ୍ଟନାୟକେ କରଣ ପିଲା, ଜାଣିବା ଶୁଣିବାରେ ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ଲୋକ—ସବୁ କୁଳ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଜଗି କଥା କହିବା ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଉ ଅଧିକ କାହାକୁ ଜଣା ? ସେ କଣ ଟାଉ କରି ଗୋଟାଏ କଥା କହି ବସନ୍ତେ ଯେ, ଉତ୍ତରାସପୁ ସାନ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ? ଦାସେ ଆପଣା ବଳକୁ କର୍ଷି ଧସପସ ହେଉଥିଲେ, ଏଣେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ କାନରେ ଯିମିତି କଥାଟା ବାଜିଗଲା, ଧାଇଁଆସି କହିଲେ, “ନାହିଁ--ନାହିଁ--ନାହିଁ--ନାହିଁ--ସେ କଥାଟା କେବେ ହେବାର ନୁହେଁ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ବାପ ଅମଳରୁ ଆଉ ଶୁଣ୍ଠର ଅମଳରୁ କିଛି ଜମି ଜମା ଥିଲା --ରୁକୁଣାଦେବୀପୁରକୁ ଆସି ଦାସଙ୍କ ଜଗିଆରେ ସେ ସବୁ ବିକବାକି ପକାଇ ଟଙ୍କାଟା ପେଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ଆପଣା ପାଖରେ ରଖିଥିଲେ, ସବୁ ବାହାର କରି ପକାଇଲେ । ଦାସେ ତେର ଓଜର ହାଲ କଲେ; ମାତ୍ର ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ କହିଲେ, “ଆଉ କେହି ଦିନକୁ କାହାପାଇଁ ? ଯାହା ଲାଗି ଛୁଟୁଥିଲା ତା ପିଛେ ଯାଉ ।”

ଦେଶ ବେଢ଼ର ବା ଆପଣା କୁଳମାନକୁ ନ ଅନାଇ ସବାରି ଖଣ୍ଡକରେ ବସି ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ରୂପମଣି ଗହଣରେ ଗଡ଼ ନରିପୁରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ରୂପମଣି ମେଲଣିବେଳେ ଗାଁ ଗୋଟାକଯାକ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲା, କି ଘାଁ କି ପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ ଡକା ପକାଇଲେ, ରୂପମଣି ଯେମନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଝିଅ । ପିତା ମାତାଙ୍କ ଆକୁଳ ହୃଦନ କଥା ଆଉ କଣ କହିବୁ ? ବର୍ଷକଯାକ ଦାସଙ୍କ ଘରର ଦାଣ୍ଡ କବାଟ ଉଦୁଆଁ ହୋଇଥିବାର କେହି ଦେଖିନାହିଁ ।

—୧୧—

ନଟବରର ବିବାହ

ଛୁଟିର ମିଆଦ ସରିଗଲା । ନାଜର ଦାଶରଥ ଦାସେ ଘରର ଚଳାଚଳ ଭାର ବଢ଼ୁଥିଲା ବାନାବର ହାତରେ ଦେଇ କଟକ ଚାଲି ଆସିଲେ । ସାଙ୍ଗରେ ଅଇଲେ କେବଳ ସାନପୁଅ ନଟବର ।

ନଟବର ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ କଲଟସ ମୁନ୍‌ସୀ-ଖାନାର ତୌଜନବିଧ୍ୟ କାମ ଶିଖୁଛନ୍ତି । ଦୁଇ ଡିନିବର୍ଷ ବହିଗଲାଣି, ନଟବର ବର୍ତ୍ତମାନ ପିଲାଟିଏ ନୁହନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲାଣି । ସଞ୍ଜ ବ ଜିଲ୍ଲା ତ ସେ ବଜାର ଚାଲି ବାହାରିଲେ—ଦିନେ ଦିନେ ବସାକୁ ଫେରିବାକୁ ରାତି ତେର ହୋଇଯାଏ—ଦାସେ ଦିନଦାର ହୋଇ କିଛି କଥା କହିଲେ, ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଠୋ ଠୋ ଜବାବ ଦେଇ ବସନ୍ତି । ବାପର ନିତାନ୍ତ ଅବାଧ, କାମ ପାଇଁ ଭଲ ମନ୍ଦରେ କିଛି କଥା କହିଲେ ମୁହେଁ ମେଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଦାସେ ପୁଅ ଚରିତରେ ଏମନ୍ତ କିଛି କଥା ଦେଖିଲେଣି, ତାହାକୁ ଅବିବାହିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିବା ଏଣିକି ନିରାପଦ କଥା ନୁହେଁ । ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବି ଆସି କହି ଗଲେଣି, ଭେଣ୍ଟିଆ ପୁଅ,

କଟକ ପର ଜାଗା, ସେମାନେ କି ମୁହଁ କଥାରେ ସମ୍ଭଳା ପଡ଼ନ୍ତି ? ଦାସେ ବୁଝିଲେ କଥାଟା ମିଛ ନୁହେଁ । କନ୍ୟା ଖୋଜା ଲାଗିଲା—ସେଇଟା କଣ ପଦାରେ ପଡ଼ିଛି, ଧାଇଁଯାଇ ଗୋଟାଇ ଆଣିଲେ ହେଲା । ଦଶ ଜାଗାରେ ଦଶ କଥା ଚଳିଲା—ଘର ଭଲ ତ କନ୍ୟା ଭଲ ନୁହେଁ—କେଉଁଠି କନ୍ୟାଟି ଖୁବ୍ ବଡ଼, କେଉଁଠି ଖୁବ୍ ସାନ । ହେଲା ତ କୋଷ୍ଠୀ ଅମେଳ । ଦାସେ ଲାଗି ଲାଗି ନାକେଦମ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବର୍ଷକାଳ ବିତ ଗଲେଣି—କଥା କିନାରୁ ଲାଗୁନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦାସେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଦିନଦାର ହୋଇକହିଲେ, “ଦୂରକର ! ଆଉ ଏତେ ବୁଝାବୁଝି କରିବି ନାହିଁ । ଏଇଥର ଯେଉଁଠୁ କଥା ଆସିବ, ସେଇଠି କରିବି ।” ଶେଷରେ ଜବାବ ଅଇଲା, କିଲେ ହରିଶପୁର ଅସୁରଗଡ଼ିଆ ମୋଜା ଛକଡ଼ି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଘରୁ । କନ୍ୟାଟି ଘରଯୋଗ୍ୟ—ବୟସ କୋଡ଼ିଏ, କୋଷ୍ଠୀ ଅଣାଇ ବୁଝାବୁଝି ହେଲା । ଶ୍ରୀ ନାୟକେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଟିପଣୀ ଭୁଲରେ କାଟି ବୁଝାବୁଝି କଲେ । ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ାପଢ଼ି କଲେ, ଶେଷରେ ଖଡ଼ି-ଗୋଟାଳଟି ତଳେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲେ, ବୁଝିବା ହେଲେ ଦାସେ, “ଶହ ପରୁଷରେ ମେଳକଟାଏ ଦେଖିଲି । ନଅଟା ମେଳକରୁ ଆଠଟା ଏକାବେଳକେ ଠିକ୍—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଶେ ବି ମିଳି ଯାଇଛି—ବୋଇଲ ଦୁହିଙ୍କର ଅସୁରଗଣ । ଦାଶରଥ ଦାସେ କହୁଛନ୍ତି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପରୁଷଲେ, “ଅସୁରଗଣ କଣ ଶ୍ରୀନାୟକେ ?” “ନାହିଁ” ନାହିଁ, ଏଇଟା ହେଲା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଶାସ୍ତ୍ର ମେଳକ କଥା । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଏକା ଗଣ ହେଲେ ବଡ଼ ଭଲ ମେଳରେ ରହିବେ—କଳକଳିଆ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଆଉ ଦେଖୁଛି କନ୍ୟାଟିର ମେଷଲଗ୍ନ, ଧନସ୍ଥାନରେ ବୃଷ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକାବେଳକେ ସେ ଘରକୁ ମାଡ଼ିବସିଛି—ବୃଷରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଭୁଜୀ । ଧନ ଦିନେ ଛୁଡ଼ି ହେବନାହିଁ—ଚନ୍ଦ୍ର ମହାଦଶା ପଡ଼ିଲା ବୋଲି ଜାଣ, ଏଇ ଦଶା ପଡ଼ିଲେ ସେ ଗୋଟାଏ ରାଣୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଏ ଦଶା ପଡ଼ିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ଦୁଇମାସ ଅଠର

ଦିନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗ କରୁଛି ବୁଧ ଦଶା । ହେଲେ—ଏ କୋଷ୍ଠୀରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋଷ ରହିଛି । ଜାତକର ଫଳାଫଳ ଲୁଚାଇବାକୁ ପାଠରେ ମନା—ନ ବୋଲିବ କିପରି ? ପଞ୍ଚମ ସ୍ଥାନରେ ରହିଛି ମଙ୍ଗଳ, ପୁଣି ତାକୁ ଦେଖୁଛି ଶନି । ହେଲେ କଣ ହେଲା ଏକପାଦ ମାସ ଦୃଷ୍ଟି ।

“ପାଦେକ ଦୃଷ୍ଟି ଦଶମ ଭୃଷ୍ଟୟେ
ଦ୍ଵିପାଦ ଦୃଷ୍ଟି ନବପଞ୍ଚକେଷୁ ।
ତ୍ରିପାଦ ଦୃଷ୍ଟି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶକେଷୁ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ସମସ୍ତକେଷୁ ।

ଏପରି ହେଲେ ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟ ।”

ଦାସେ—ଦୋଷ ମେଣ୍ଟିବାର କି କିଛି ବାଟ ନାହିଁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷେ—କିଆ ନ ଥିବ ? ଋଷିମାନେ କଣ କିଛି ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ? ଦାନେ ଦୁର୍ଗତ କ୍ଷୟ—ବନ୍ଦାପନା ରାସରେ କିଛି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦରକାର । ସେଥିର ଡାକ ମୁଁ ପଛନ୍ତେ ଦେବ ।

ସବୁ ହେଲା, ଘରଟି ବି ଭଲ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରଣ, ହେଲେ ଦାସେ ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିଲେ କନ୍ୟାଟିର ବାପ ଛକଡ଼ି ପଟ୍ଟନାୟକେ ଗୋଟାଏ ଜମିଦାର ଘରେ ପିଆଦା ଥିଲେ—ରୁବିବର୍ଷ ହେଲା ମରଛନ୍ତି—ବିଧବା ମା ଦରିଦ୍ରା—ଅଠର ବର୍ଷର ଭେଣ୍ଟିଆ ପୁଅ ଘରେ—ତାଙ୍କ ମନଟା କମିତିକା ପଛପଛହେଲା । ଏଣେ ନଟବର ସବୁକଥା ଶୁଣି ଗୋଟାଏ ହଟ ଧରିଲା, ସେହି କନ୍ୟାକୁ ବିଭା ହେବ । ଦରିଦ୍ରାର କନ୍ୟା ହେଲେ କଣ ହେଲା—ସୁଲକ୍ଷଣା ତ—ରାଜରାଣୀ ହେବ, ଆଉ କଣ ଲେଡ଼ା ? ନଟବରର ମତଲବ ଏଣିକି ଆଉ ରକମ—ବାପେ ଯାହା କହିବେ, ସେ ତାହାର ଓଲଟା କାମ କରିବ । ବାପ ଯେ ଇଂରାଜୀ ଜାଣେ ନାହିଁ—ସେ ଏଣ୍ଟେନ୍ସ ପାସ

କରିଛି, କେତେ କିତାପ ପଢ଼ିଲଣି, ସବୁ କଥା ବୁଝି ସମଜ ପାରେ । ମା ଆଉ ଧାନ୍ୟମା ଧାନ୍ୟ ବେହେରା ପଠାଇ କନ୍ୟାକୁ ଦେଖି ଆସିବାକୁ କହିଲେ—ନଟବର ତାହା ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଦେଲା—କେଜାଣି ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ କିଛି ବଖଡ଼ ବାହାରବ । ମେଷ କୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚମୀ ରାତି ଛ ଦଣ୍ଡ ଉତ୍ତରେ ମଦା ନକ୍ଷତ୍ର ଶୁଣି ବେଳେ ବିଛାଲଗୁ ଛୁଇଁ ଦେଲା ।

ବାନାବର ଆଉ ଗୁହମଣିର ବିଷୟର ଖରଚରେ ଦାସେ ଏଯାଏଁ ସଲଖି ବସି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ନଟର ବିଷୟ ଟାଳି ହେଉ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ବିଷୟ କରାଇଲେ ଖରଚ ବେଶି, ବରୁ ବାନ୍ଧବ ପାଞ୍ଚ ଜଣକୁ ସଙ୍ଗୋଳିବାକୁ ହେବ । ଗାଁ ପାଞ୍ଚଦର ପ୍ରିୟା ପ୍ରୀତି ନ ଲେଉଟିଲେ ନୁହେଁ । ବିଦେଶରେ କିଏ ପଚାରେ—ତୁଲଣ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟଟାଏ କରିଦେଲେ ହେଲା । କଟକ ତୁଳସୀପୁରରେ ମାସକପାଇଁ ଗୋଟାଏ ବଙ୍ଗଳା ଭଡ଼ା କଲେ । ଗାଁରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ମେନକା ଦେଇ, ବଡ଼ ପୁଅ ବାନାବର, ବଡ଼ବୋହୂ ଆସିଲେ—ଆଉ ଗଡ଼ ନରପୁରରୁ ଅଇଲେ ଧାନ୍ୟ ମା ସରସ୍ବତୀ ଦେଇ । ବର ଯଦି ଅସୁରଗଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମକୁ ବିଷୟ ହେବାକୁ ଯାନ୍ତି, ବରପଟୁଆର ଖରଚ ତୁଲାଇବ କିଏ ? କନ୍ୟାର ଜନମା “ଅଦ୍ୟାନ୍ତ—ନିବର୍ତ୍ତିତା,” ହେଲେ କଣ ହେଲା, କରଣଦର, କନ୍ୟାପୁନା ବୋଲି କି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିଏ ଗଣି ନେବେ ? ସେ କେବଳ ବିଷୟ ସକାଶେ ଦର ଲାପାପୋଛୁ ଆଉ ଈଶାଣ ହାଣ୍ଡି ପାଁଗ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ନଗଦ ପଞ୍ଚାଶଟି ଟଙ୍କା ରୋକ ଠୋକ ଗଣିନେଇ କନ୍ୟା ବିଦା କରାଦେଲେ ।

ଠିକ୍ ଲଗୁରେ କଟକରେ ବିଷୟ ହୋଇଗଲା । ବର କନ୍ୟା ଜଉକଉଡ଼ି ଖେଳିବେଳେ ଶାଶୁ ଶଶୁର ବହୁ ମୁହଁ ଦେଖି କିଛି ଟଙ୍କା ହେଉ ବା ଅଳଙ୍କାର

ହେଉ ମୁହଁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି । ଶଶୁର ନଗଦ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ଆଉ ଶାଶୁ ଗୋଟିଏ ସୁନା ମାଳଧରି ମୁହଁ ଦେଖି ଆସିଲେ ।

— — —

—୧୨—

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପତାପତ୍ତଦିତ ମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରରାୟ

ନୂତନ ଉତ୍ତରରାୟ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପତାପତ୍ତ ଦିଦିତ ମଲ୍ଲଙ୍କ ବୁଝାମଣାରେ ପ୍ରଜାପାଟକଙ୍କ ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଏତେ ଦିନରେ କପାଳ ଫିଟିଲା—ରାମ ରାଜ୍ୟ ପାଇଲେ । ପଛ ପଛ ଉତ୍ତରରାୟ-ମାନେ ପ୍ରଜାକଣ୍ଠକ ନ ଥିଲେ ସତ୍ୟ—ହେଲେ, ଚଉପଟ ଖେଳ, ବେଶବୁଲ, ବାଘ ଗାଈଣା ଶୁଣା ଇତ୍ୟାଦିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଳ ନିଅନ୍ତୁ—ପ୍ରଜାଗୁହାର ଶୁଣିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ବେଳ କାହିଁ ? ନୂଆ ଉତ୍ତରରାୟ ସବୁ ମାମଲ ବୁଝି ସମଜ ଆପଣା ଆଖିରେ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ନିକାଶ କରନ୍ତି । ପାଞ୍ଜିଆ ପଟୁଆରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ—ହେଲେ, ସବୁ କାମ ଆପେ ନ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ମନ ମାନେନାହିଁ । ପାଞ୍ଜିଆମାନଙ୍କର ଆଗେ ଯେ ସବୁ ରୋସମ, ଦୟାରି, ଖରଡ଼ାପଣି, ବିଶୋଧନା, ମଫସଲ ଗହ୍ୱରି ପ୍ରଭୃତି ଆୟ ଥିଲା, ସେ ସବୁ ଉଠାଇ ଦେଇ କର୍ମଲିହାଜରେ ଦରମା ବେଶି କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥକୁ ପ୍ରଜା ଆଉ ପାଞ୍ଜିଆ-ମାନଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ଉତ୍ତରରାୟ ମଫସଲ ଗାଁକୁ ଗାଁ ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ରାଜ୍ୟଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ମହାନଦୀରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ନାଲ ବାହାରି କିଛି ମଧ୍ୟରେ ପଶିବାରୁ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ବଢ଼ିପାଣି ମାଡ଼ି ଭୂମିରେ ପଟୁ ଅଜାଡ଼ି ଦିଏ । ଏଥକୁ ଜମିଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ କଲ୍ୟା--ବାରମଫସଲ । ସେ ଆଉ ଆଉ ଦେଶର ଜମିର ହାଲ ଇଂରେଜୀ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଜାପାନ,

ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କର ଜମି ସହିତ ଭୁକ୍ତନା କରି ବୁଝିଲେ, ଏ ଦେଶର ଜମି ଆଉ ଆଉ ଦେଶ ଜମିଠାରୁ ଫଳବନ୍ଧୁ । ଜମିର ଉତ୍ପାଦ ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବାପାଇଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚାର ବ୍ୟୟ ବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନାବଶ୍ୟକ । ହେଲେ କ'ଣ ସେ ସମସ୍ତ ଦେଶର ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଜାମାନେ ଦରିଦ୍ର ଧନସ୍ଥାନ । ଅନେକ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦୁଇ ଓଳ ରୁଲିଲେ ହାଣ୍ଡି ବସେ ନାହିଁ । ଉତ୍ତରାୟୁ ସେଥିର କାରଣ ଏହିପରି ବୁଝିଲେ ।

ପ୍ରଥମ -- ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମୁଖିଆ ଏବଂ ଦରିଦ୍ରତା । ଦ୍ଵିତୀୟ -- ଭୂସ୍ଵାମୀ ଅଥବା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ । ତୃତୀୟ -- କୃଷକଶ୍ରେଣୀ ଯେ ଦେଶର ସବୁ, ଧନବୃଦ୍ଧିର କାରଣ, ଏ ଦେଶର ଶିଷିତ ଲୋକେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ଚତୁର୍ଥ -- ଆମେରିକା ଦେଶ ପରି କୃଷି ଯେ ନିତାନ୍ତ ଗୌରବର କାର୍ଯ୍ୟ, ଲୋକଙ୍କର ଏ ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେବେ ସତ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କରେ ନବ ନବ ଉଦ୍ଭାବିତ କୃଷିପ୍ରଣାଳୀ ଲଭକର ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ପ୍ରଜା ଏବଂ ଭୂସ୍ଵାମୀ ଉଭୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଓ ଉନ୍ନତିର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅନ୍ତରାୟ । ଜମିରେ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ଖତ ଲଗାଇବା ବା ଉଲରୂପେ ଜମିକୁ କର୍ଷଣ କରିବା ଯେ ବିଶେଷ ଶସ୍ୟଲଭର ଉପାୟ, ପ୍ରଜାମାନେ ଏକଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାଭାବ ହେତୁରୁ ତାହା କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାୟ ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରଜା ଯାହା କିଛି ଲାଭ କରେ, ମହାଜନ ସ୍ଵୟରେ ସମସ୍ତ ରୁଲିଯାଏ । ଯଦି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜ୍ଞାନବନ୍ଧୁ ଲୋକେ ସଚେଷ୍ଟ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାଭାବ ସମାଜର ମୂଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଦୁଃଖଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଚରକାଳ ବିରାଜିତ ଥିବ ।

ଉତ୍ତରାୟୁ ଗାଁଏ ଗାଁଏ ବୁଲି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଆପେ ଦେଖନ୍ତୁ, ସେମାନଙ୍କ ଗୃହାର ଶୁଣନ୍ତୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ । ଅଳ୍ପ ସ୍ଵୟରେ ଟଙ୍କା କଲେ ଦେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସାହୁର ଦାଉ ସହିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପୁଣି ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସହଜରେ କରଜ ପାଇବାରୁ ଜମିରେ ଲଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସୁବିଧା ହୁଏ ।

ଆଗେ ମାଲିମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରଜାମାନେ କଟକକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଟିଥିଲେ, ଏବେ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତରାୟୁଙ୍କ ସଦର କଚେରିରେ ହାଜର । ବୀନା ଧର୍ତ୍ତାରେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟବିତ୍ତର ପାଇବେ -- ଘରୁ ଟଙ୍କା ସାରି ବିଦେଶରେ ପଡ଼ି ହସରାଣ ହେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ? ଓକଲ ମୁକ୍ତାର ନାହିଁ, ମିଛ ଗୃହା ଗୁଜାରିବାର ବାଟ ନାହିଁ, ଠିକ୍ ଠିକ୍ ମାମଲଟା ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ସେପରି ନ ଥିଲା ଲୋକେ ଯୁଗଲକଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ମାମଲ ହାସଲ କରି ଚାଲିଯାନ୍ତି ।

ନୂଆ ଉତ୍ତରାୟୁଙ୍କ ଅମଳଦାରିରେ ଉତ୍ଥାପ ଭିତରେ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ପାଲଟି ଗଲଣି । ଉତ୍ଥାପ ଭିତରଟା ଯୋଡ଼ାଏ ଖଞ୍ଜା । ପ୍ରଥମ ଖଞ୍ଜା ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠାରେ ଆପେ ଉତ୍ତରାୟୁ ଆଉ ମଣିମାଙ୍କର କାରବାର । ଖଦାଘର, ଗନ୍ତାଘର, ସରଘର, ନେବାଇନା ଘର, ଭିତର ବିଜେ ଘର, ପହଡ଼ ଘର, ଭେଟଘର, ମର୍ଦ୍ଦନ ଘର, ସବୁ ଏଥି ଭିତରେ । ନୂଆ ଉତ୍ତରାୟୁ ଏବଂ ମଣିମାଙ୍କର ଆଉ ଦୁଇଟା ଘର ବଡ଼ିଛି -- ଏଇଟାକୁ ପାଠଘର ବୋଲନ୍ତି । ଧାର୍ଯ୍ୟମାଙ୍କ ପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠା ଏହି ଖଞ୍ଜାରେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଞ୍ଜାରେ ପରିଚ୍ଛିଦ୍ଧଲଗା ସାନ ସାନ ପାରାସ୍ତ୍ରପରି ତେର କୋଠା ଅଛି । ଜଣେ ଜଣେ ପରିଜନ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୋଠା । ଉତ୍ତରାୟୁଙ୍କ ଭିନି ପୁରୁଷର ପୋଇଲି ବୁଢ଼ୀ, ଭେଣ୍ଡୀ, ଟୋଙ୍କା ତ ତେର ଅଛନ୍ତି -- ତାଙ୍କୁ ଶୁଣି ନୂଆ ଉତ୍ତରାୟୁଙ୍କ ଖଟଣି ପୋଇଲି ଅଲଗା ।

ପୋଇଲୀମାନଙ୍କ ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, ଖଣ୍ଡାଏତ ଭଲ ଭଲ ଲୋକଙ୍କ ଘରର ନିରାଶ୍ରୟ। ବିଧବା — ଯେଉଁମାନେ ଘରେ ପଡ଼ି ମରିବେ ପଛକେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରବେ ନାହିଁ — ସାନୁମାନେ ଖୋଜି ଲୋଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ଉଆସର ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଳିଆଆଉ ଅଳିଆରେ ପୂରିଥିଲା — ଘରର ଖରକଣା ଆଉ ଆଉ ଅଳିଆ ଗଦା । ସମସ୍ତଙ୍କ କୋଠରୀ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଳିଆଗଦା । ଯୋଡ଼ାଏ ମାଇକନିଆ କଲ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ମାଇକନିଆ ଦୁଇପଟରେ ଆସି ମିଶିଗଲେଣି — କିଏ କଲ ଲଗାଉଛି ତ କିଏ ଗୁଜୁଛି । କଳସ୍ତ୍ର ଯେଡ଼ାକ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିବାଯାଏ କଲ ଲାଗିଥାଏ । ତୁମ ଘରେ କଲ ଆଉ ଅଳିଆ ଯେବେ ଲୋଡ଼ା ଥାଏ, ଗୋଟାକେତେ ପୋଇଲୀ ରଖିଦିଅ, ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ । ଏଣିକି ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ ଡରରେ କାହାରି ପାଟିକରି କଲ କରିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଖଞ୍ଜା ଝାଡ଼ୁଝୁଡ଼ୁ — ଅଳିଆଗୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳେକେ ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ଦାଖଲ । ତେବେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, ନିଷ୍ପର୍ଣ୍ଣ ପୋଇଲୀ ପଲରେ ବଜର ବଜର ପାଟି ଆଉ ତାଳବାଇ ବସାରେ ଖତର ମତର ଶବ୍ଦ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସର୍ଜନା — ତେଣୁ ଅନନ୍ତକାଳ ଏହା ଚଳୁଥିବ । ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ କରିବାର କାହାରି ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ ।

ନୃତନ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ଠିକ୍ ସଂଜାନ୍ତି ବାସିଦିନ ଧାନଘଣିଆ ଆସି ଜଣ ଜଣକେ ପଡ଼ି ଧାନ ଅଲଗା ଅଲଗା ମାଟି ଦେଇଯାଏ । ତାହାଛଡ଼ା ପ୍ରତିଜଣ ସଦର କଠେରିରୁ ନଗଦ କିଛି କିଛି ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାନ୍ତି — ତାହା ବି ସଂଜାନ୍ତି ବାସି ଟପିବ ନାହିଁ । ଆଗରୁ ଏହି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଛି — ହେଲେ, କିଏ ପାଇଲା, କିଏ ନ ପାଇଲା, ହେଲେ ତ ତିନି ଗୁଣି ମ.ସରେ କେହି ଥରେ ପାଇଲା, ଏ କଥା ବୁଝିବାକୁ କେହି ନ ଥିଲା । ସେଥିଲାଗି

ଭାରି ଗୋଲ ଉଠୁଥିଲା, ଏବେ କାହାରି ପାଟି ଫିଟିବାକୁ ନାହିଁ ।

ବେଳ ଦୁଇଘଡ଼ି ଆଉଁ ଉଠିରାସୁ ଗୁମୁକୁ କେହି ବାହାର ବିଜେ ଦେଖେ ନାହିଁ । ମଣିମା ଆଗେ ଲେଖି ପଡ଼ି ଜାଣୁଥିଲେ — ଏଣିକି ଭେଜ ଭେଜ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ଡେର ଶିଖିଗଲେଣି । ଶାସ୍ତ୍ରୁ ଆଉ ମଣିମା ଗୁମୁ ଦୁଇଘଣ୍ଟା କାଳ ପଡ଼ାପଡ଼ି କରି ଉଆସ ପଛ ପଞ୍ଚବଟୀ ତୋଟାକୁ ବୁଲି ବିଜେ କରନ୍ତି । ଏ ତୋଟାର ନାମ ପଞ୍ଚବଟୀ କିଏ ହେଲା, ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପାଞ୍ଜିରେ କିଛି ଲେଖା ନାହିଁ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଏହାର ଜଣକ ସରବସ୍ତ୍ର ପାଞ୍ଚ ବାଟୀ, ଏଥିରେ ଏହାର ନାମ ପଞ୍ଚବଟୀ ତୋଟା ।

ଉଠିରାସୁ ଦମ୍ପତି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ମଣିମା ଗୁମୁମଣିଙ୍କ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଖି ଆନୁମାନଙ୍କର କୌଣସି କୌଣସି ପାଠିକାଙ୍କ ମନରେ ଶିର୍ଷା ଜାତହେବା ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ହେଲେ ତାଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ, ବିଶାଳ ଭୁଖଣ୍ଡର ଆଧିପତ୍ୟ ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ପ୍ରକୃତ ସୁଖଭୋଗର କାରଣ ନୁହେଁ । ସନ୍ତାପସକୁଳ ସଂସାରରେ ଯେବେ କି ସୌଭାଗ୍ୟର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ, ତାହା କେବଳ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ । ଧନ — ମାନ — ବିଦ୍ୟା — ଖ୍ୟାତି ମାନବର ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ବହୁବିଧ ହେତୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ସତ୍ୟ — ହେଲେ, ଦୋଷ-ସମ୍ପର୍କ ରହିତ ଦମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ଭୁଲନାରେ ସେ ସମସ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଅକିଞ୍ଚିତକର ପଦାର୍ଥ । ଅନ୍ୟବିଧ ସୁଖପ୍ରଦ ପଦାର୍ଥମାନ ସୌଭାଗ୍ୟବଶରେ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷର ପ୍ରାପ୍ୟ — ହେଲେ, ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରେମରୁପ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନିଧି କୁଟୀରବାସୀଠାରୁ ରଜରାଜେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଖଲଭ୍ୟ ଅଟେ । ଦୁଃଖଭରାନ୍ତ ମାନବ ଜୀବନ ଯେମନ୍ତ ବହୁ ତପସ୍ୟା ବଳରେ ବିଧାତାଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ମହା ବର ଲାଭ କରିଅଛି ।

ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନ ଥିଲେ ଜଗତରେ ମାନବଜୀବନ ଗୋଟିଏ ଦେବଭୋଗ୍ୟ ସୁଖକର ପଦାର୍ଥରୁ ବଞ୍ଚିତ ରହିଥାନ୍ତା । ସଂସାରଟା ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ମିଳନରେ ଉତ୍ପତ୍ତି — ସ୍ଥିତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ରୂପଜ, କାମଜ, ଅର୍ଥସମ୍ପର୍କ ସୂଚକ ବହୁବିଧ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳନ ଦେଖିପାରୁ । ହେଲେ, ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେବାର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ । ତାହୁଣ୍ଡ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳନ ସ୍ୱାର୍ଥ ଜଡ଼ିତ ଅଟେ । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ; ତାହା ଚରସ୍ଥାୟୀ । ଏକପକ୍ଷର ମୃତ୍ୟୁ ସଂଘଟିତ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷ ହୃଦୟରେ ମରଣ କାଳବ୍ୟାପୀ ଜାଗରୁକ ରହିଥାଏ । ବୟସ ଧର୍ମରେ ଚିତ୍ତଗୁଞ୍ଜଳଜନିତ ରୂପଜ ମୋହ ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସମ୍ମିଳନ ମଧ୍ୟ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ନାମରେ କଥିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏକର ହୃଦୟନିହିତ ଗୁଣାବଳୀ ଅପରର ହୃଦୟରେ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ, ସେଥି ସକାଶେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାର୍ଥ-ବିସର୍ଜନ — ଏକର ସ୍ୱାର୍ଥସରାସଣ ସକାଶେ ଅନ୍ୟର ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ—ପରସ୍ପରର ସୁଖକାମନାରେ ଆତ୍ମସୁଖର ଯେଉଁ ବଳିଦାନ, ତାହାହିଁ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ନାମରେ ବାଚ୍ୟ । ଏହି ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମର ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ପୁଣି ଅବିନାଶୀ । ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ-ଗୁଞ୍ଜଳାବଦ୍ଧ, ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ଭଲ ପାଇବାକୁ ହେବ, ସେଥି ସକାଶେ ଭଲପାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର ନୟନର ପ୍ରୀତିଦାୟିନୀ ଜ୍ୟୋତି—ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର ଭେଦରହିତା ଗୁପ୍ତାରୁପିଣୀ; ଅଜ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାମୀ ତାହାର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା, ସ୍ୱାମୀ ଅଣ୍ଟପୁଷ୍ପଳ, ସମସ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ୟମ ଉତ୍ସ । ଅଧିକ ଫଳଲାଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଉଭୟ ମନରେ ପ୍ରେମସଞ୍ଚାର ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ତାହା ସହଜପ୍ରାପ୍ୟ । ସଜ୍ଞା ସ୍ତ୍ରୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସମସ୍ତ ମନପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣପୂର୍ବକ ସ୍ୱାମୀକୁ ଭକ୍ତି କରିଥାଏ । ସେ ଏତକମାତ୍ର ବୁଝିଛି, ସ୍ୱାମୀ ତାହାର ଉପାସ୍ୟ । ସ୍ୱାମୀର ଧାରଣା, ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର

ଶୋଣିତପ୍ରବାହିନୀ ଶିର ଉପଶିର । ଉତ୍ତରରସ୍ୟ ଦମ୍ପତି ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ । ଏଥିକୁ ସେମାନେ ବିଧୁଳ ବିମଳାନନ୍ଦ ଭୋଗୀ ।

ଦିବାବସାନ ସମୟରେ ସାମନ୍ତ ଉତ୍ତରରସ୍ୟ ଆଉ ମଣିମା ଗୁନ୍ଦମଣି ଦେଇ ପ୍ରତିଦିନ ଦକ୍ଷାଏକାଳ ବଡ଼ ମାଜଣା ପକ୍କାଦାଟ ଉପରେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । ଦିନେ ବସି କପୋତକଥନ ହେଉଛନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ପୋଇଲ ଆସି ଦ୍ୱାଦଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା— ‘ଧାନ୍ୟମା ପରୁରୁଛନ୍ତି, ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ସୁନା ମାଳଟା ପଡ଼ିଥିଲା, ଗୁମୁ ତୋଳ ରଖିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛନ୍ତି କି ?’ ମଣିମା ‘ହଁ’ କହିବାରୁ ପୋଇଲ ଚାଲିଗଲା । ଉତ୍ତରରସ୍ୟ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ ! ଭଲ ଗୋଟାଏ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ପରୁବେ ପରୁବି ବୋଲି ଭୁଲିଯାଏ । ଏହି ଯେ ଧାନ୍ୟମା ଯାହାକୁ ବୋଲୁଛ, ସେ କିଏ ? ଏହାଙ୍କର ଯେ ପ୍ରକାର ରୂପ, କଥାଗ୍ରଣା ଚାଲିଚଳନ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, କୌଣସି ଭଲଲୋକ ଘର ବହୁ ଝିଅ ହେବେ । ପରିଜନ ଭିତରେ କିଏ ପ୍ରକାର ରୂପ ହୋଇପାରେ ? ଏପରି ଫର୍ଯ୍ୟାଦରେ, ବୁଦ୍ଧିରେ, ନ୍ୟାୟରେ କଥା କହିବାର ଯେ ସେ ଲୋକ ଘର ବହୁ ଝିଅଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ସବୁବେଳେ ଦେଖେ, ଧାନ୍ୟମା ଆତ୍ମକର୍ମରେ ଉଦାସୀନା— ଗୃହ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉନ୍ମାଦିନୀ—ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ମନ୍ଦିଣୀ । ସତ କହୁଛି, ଏହାକୁ ଦେଖିଲେ ମୋ ମା’ଙ୍କ କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଯାଏ ।”

ମଣିମା କହିଲେ, “ତୁମେ ଠିକ୍ କଥା ବୁଝିଛ, ଧାନ୍ୟମା ଜଣେ ପରିଜନ ନୁହନ୍ତି, ମୋ ମା’ଙ୍କ ଖୁଡ଼ୁତା-ଝିଅ ଭଉଣୀ—ମୋ ମାଉସୀ । ମୋତେ ପାଲିଥିବାରୁ ଧାନ୍ୟମା ବୋଲି ଡାକେ । ମଉସା କଲିକତାରେ କି କାମ କରୁଥିଲେ, ଅନେକ ବର୍ଷ ହେଲା ତା’ଙ୍କର ଖବର

ନାହିଁ । ଘରେ ଆଉ କେହି କୁହୁନ୍ତୁ ନ ଥିବାରୁ ଜମି ଜମା ବିକ ଦେଇ ଆସି ରୁକୁଣାଦେବପୁରରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ହାତରେ ଡେର ଟଙ୍କା ଥିଲା; ମୋ ମଙ୍ଗଳ-କୃତ୍ୟରେ ସବୁ ଲଗାଇ ଦେଲେ । କରଣକୁଳରେ ମାଉସୀ ପିଉସୀ ଭଳିଆ କେହି ଝିଅର ଶାଶୁଘରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ତାଙ୍କର ଏଠାକୁ ଆସିବାବେଳେ ଡେର କଥା କହିଲେ ଧାନ୍ୟମା କହିଲେ, ମୋ ଗୁରୁ ଯେଉଁଠି, ମୋ ଜୀବନ ସେଇଠି । କାହାର କଥା ନ ଶୁଣି ଚାଲି ଆସିଲେ ।”

ସେହି ଦିନଠାରୁ ଉତ୍ତରାସପା ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସେହିପରି ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରନ୍ତି — ଉତ୍ତରାସର ସବୁ ଭାର ତାଙ୍କ ହାତରେ । ବାହାର ମୂଲକର ମାଲିମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ମା’ଙ୍କୁ ନ ପରାଣି ଉତ୍ତରାସପା କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଧାନ୍ୟମା ବଡ଼ ବଡ଼ ମାମଲରେ ଠିକ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥାନ୍ତି । କେବଳ ଉତ୍ତରାସ ମଧ୍ୟରେ ନୁହେଁ, ବାହାର କରେଣି ପାଞ୍ଜିଆ ପଟୁଆସମାନଙ୍କ ହାତ ମଧ୍ୟ ଧାନ୍ୟମାଙ୍କଠାରେ ବନ୍ଦା ।

—୧୩—

ନଟବରର ନାଜରୁତା

ନାଜର ଦାଶରଥ ଦାସେ ଜଣ ପୁରୁଣା ଅମଲ — ପେନ୍‌ସନ୍ ନେବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ହେଲେ ପୁସ୍ତକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟରେ କିଛି ଦେଶୀ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଏ ଯାଏ ଶୁଣିବେ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ, ଆଉ ବର୍ଷେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଚାକିରିରେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ହେଲେ, ମନୁଷ୍ୟର ଆଶା ଆଉ ବିଧାତାଙ୍କ ଦାନ ସବୁ ଜାଗାରେ ଠିକ ଥାଏ ନାହିଁ । ନଟବରର ବିଶ୍ୱାସର ଦୁଇ ମାସ ବାଦେ ଦାସଙ୍କୁ ଖୁଁ ଖୁଁ ପୁଅ

କାଶ ଧରିଲା ପରି ଜଣା ଗଲଣି । ଡାକର ଆଉ ବୈଦ୍ୟରାଜମାନେ ଶରୀର ପରୀକ୍ଷା କରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ, ଆଉ ମେହନତ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଜଳବାୟୁ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଜାଗାକୁ ଯିବାର ଦରକାର । ଦାସେ ଆପଣାର ହାଲହବାଲ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ନଟବରକୁ ନାଜରୁତା କର୍ମରେ ରଖାଇ ଦେଲେ । ପୁରୁଣା ବିଶ୍ୱାସୀ ଅମଲର ଦୁଃଖ କଥା ଶୁଣି ହାକିମ କିଛି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ପ୍ରକୃତ ହାକିମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେମାନେ ଅନେକ ଦୟାଳୁ ଇଂରେଜ ହାକିମ ଦେଖିପାରୁ । ସେମାନେ ଅନୁଗତ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟାଳୁ । ନଟବର ଦାସଙ୍କର ଏକାବେଳକେ ଏତେ ବଡ଼ ଚାକିରିଟା ପାଇବାର ଆଶା ନ ଥିଲା । କେବଳ ଦାସଙ୍କର ଦେଶୀ କଥା ଶୁଣି ହାକିମ କର୍ମରେ ବାହାଲ କଲେ । ଦାସେ ଚାକିରିରୁ ଖଲାସ ପାଇ ଏକାବେଳକେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଗଲେ । କଟକ ବସାରେ ରହିଲେ ଏକା ନଟବର ଦାସେ । ନଟବର ମନେ କଲେ, ସେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଭଲଆ ହାକିମ ହୋଇ ଗଲେଣି — ହୁକୁମହାକିମ ଶୁଣିବାପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପିଆଦା ପଇଦଲ ପାଖରେ ହାଜର । ଦରମା ତ ଅଛି, ତାକୁ ଛୁଡ଼ି ରେଜ ରେଜ କଥା ପଇସା କିଛି କିଛି ଘରେ ପଶେ । ଅର୍ଥ ଆଉ ଆଧିପତ୍ୟ ଯୋଡ଼ାକଯାକ ତେଜ ଜନସ ଲାଗି ମିଜାଜ କିଛି ତରଳ ଗଲଣି । ମନରେ ଠିକ କରି ନେଲେ, ଏହା ବହୁର ପହରା ଲାଷଣ । ଶ୍ରୀନାୟକେ ଜାତକ ଦେଖି ସତ କହିଥିଲେ, ମୋ ବହୁ ଗୋଟିଏ ରାଜରାଣୀ ହେବ । ସେ ଘରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇଛି କି ନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ଏତେ ଟଙ୍କା ରେଜଗାର । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରଟା ଭାରି ଠିକ୍, ଶ୍ରୀନାୟକେ ପାଠରୁ ଜାଣି ଆଗୁ ଡାକ ଫୁଲାର କରି କହି ଦେଇଥିଲେ ।

ନଟବର ଦାସଙ୍କର ଧୁବ ଧାରଣା, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ଅର୍ଥ ସଂରକ୍ଷଣ ମାନବଜୀବନର ସାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ ।

ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ମିଳେ । ସେହିମାନେ ଏକା ଲୋକରେ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି । ଆଉ ଅର୍ଥ ଜଳ ପରି ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କୌଶଳ କରି ଅନ୍ୟଠାରୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଧର୍ମ ବୋଲି ଯେ ଗୋଟାଏ ବାଛ ବିଚାର, ସେଇଟା କେବଳ ଅଳସୁଆ ନବୁଦ୍ଧିଆଙ୍କ କଥା । ସରସର ଦେଖାଯାଏ, ଯାହା ଯୋଗେ ଅର୍ଥ ଲାଭ ହୁଏ, ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତମାନଙ୍କର ତାହା ପ୍ରତି ଅର୍ପଣ ପ୍ରୀତି । ନଟବର ଦାସେ ସ୍ଥିର କଲେଣି, ବହୁ ପଦ୍ମରୁ ଏତେ ଅର୍ଥଲାଭ—ବହୁଟି ବଡ଼ ସୁଲକ୍ଷଣୀ । ସୁତରାଂ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅର୍ପଣ ପ୍ରୀତି ।

-୧୪-

ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କର ଶେଷ

ଜାତସ୍ୟ ହି ପ୍ରବୋଦ୍ଧଃ

ଧୂବ ଜନ୍ମ ମୃତସ୍ୟ ଚ । ଗୀତା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାଶରଥ ଦାସେ ସ୍ୱ ଗ୍ରାମ ରୁକୁଣା-ଦେଉଳପୁରରେ ଅଛନ୍ତି । ଦିନକୁ ଦିନ ବ୍ୟାଧିଟା ବଳି ପଡ଼ୁଛି । ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଣା ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଧରି ଚିକିତ୍ସାରେ ଲାଗି ସୁଦ୍ଧା ହଟି ଗଲେଣି । ଜୁଆଁ ଉତ୍ତରାୟ ଆଉ ଜନ୍ମା ଗୁଣମଣି ସବୁବେଳେ ଖବର ନେଉଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାୟର ରାଜବୈଦ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧର କବିଶିରୋମଣି ଧନ୍ୟଶଙ୍କୁ ରୁକୁଣାଦେଉଳପୁରରେ ବସାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ଯେ ଯାହା ବୋଇଲେ, କଲକତା ଅବା ଯେଉଁଠାରେ ମିଳୁଛି କଉଡ଼ିଆ କଉଡ଼ିଆ ମହୋତ୍ସ ମାନ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଉଛି—ଶେଷରେ ରାଜବୈଦ୍ୟ ଧନ୍ୟଶଙ୍କ ଆଉ କଥା ଲୁଚୁଛନ୍ତି ନ କରି ସାପ ଫଟାଇ ହାକିଦେଲେ—ଏହି ବ୍ୟାଧି ଶିବଙ୍କର ଅସାଧ୍ୟ । ରାଜଯଶ୍ନା ରୋଗର ସ୍ଥିତିକାଳ ହଜାରେ ଦିନ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏହି ବ୍ୟାଧି ହୋଇଥିଲା, ଦେବବୈଦ୍ୟ

ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଭଲ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି, ମାନବ ବୈଦ୍ୟ କି ଛୁର !

ମେନକା ଦେଇ ଆଉ ବଡ଼ବହୁ ଦୁଇଜଣ ପାଳି କରି ରୋଗୀକୁ ଜଗି ବସିଥାନ୍ତି—ଖାଇବା ପିଇବା ପାତୋରି ରୋଗୀ ଦେହରେ ଆଉ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ନ ବୁଲାଇଲେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ସଞ୍ଜ ପିମିତି ବାଜିଲା କି ନ ବାଜିଲା, ସାନ ବହର ମୁଣ୍ଡ ବଧେଇଲା—ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଶାଶୁ ରନ୍ଧାବତ୍ତା କରି ବହୁତ ଡକାଡକ କରି ଉଠାଇଲେ ପଥୁ ଚାରିଟା ପେଟରେ ପଡ଼େ । ଗୋଟିଏ କୁଲର କଥା, ଏତେ ରୋଗରେ ବି ତାଙ୍କୁ ଅରୁଚି ଧରି ନାହିଁ । ଅଇଁଠା କଂସାଖଣ୍ଡ ଠା'ରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ଆଉ ଦିନ ସକାଳେ ଶାଶୁ ଅବା ବଡ଼ ଯା ବିଛଇ ପକାନ୍ତି । ଶାଶୁ କହନ୍ତି, “ହେଉ ହେଉ, ପିଲାଟା ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ନ କରି କାହିଁଯିବ ?”

ଦାସଙ୍କ ବ୍ୟାଧି ଭାରି ବଳି ପଡ଼ିଲାଣି—ଝୁଲି ଝୁଲି ରକ୍ତ ଉକା ହୋଇପଡ଼େ, ଆଉ ଭରସା କଣ ? ନରିପୁର ଗଡ଼ରୁ ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ଦାସଙ୍କ କଥା ଶେଷ ।

ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା ସକାଶେ ନଟବର ଦାସେ କୁଟି ଦେଇ କଟକରୁ ଘରକୁ ଅଇଲେ । ବାନାବର ଗୁଣ ବାସରେ ଥାଏ, ନଗଦ ଟଙ୍କା ହାତରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମଗଦୁରଭରି ଶ୍ରେଣୀ ସରଜ୍ଞାନ ଆଉ ଆଉ ସରଜ୍ଞାନମାନ ଯାହା ଏଥିକି ଲୋଡ଼ା ଆୟୋଜନ କରି ଦେଲେ । ଉପସ୍ଥଳକାଳରେ ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଜଗି ଶ୍ରଦ୍ଧାୟୀ ବଢ଼ିଲା । ନଟବର ଦାସେ ବୋଲନ୍ତି, ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କୁ ରଖି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ହେଲେ, ଖରୁଆ ଆଉ ଅସହଣୀ ଲୋକ ସବୁଆଡ଼େ—ଗ୍ରାମରେ ସେଇକିଆ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ପୁସୁରୁଫାସର ହୁଅନ୍ତି—ବଡ଼ ପୁଅ ତ ସବୁ ସରଜ୍ଞାନ ଯୋଗାଡ଼ କରି ରଖିଥିଲା, ଫୁା

ଗଞ୍ଜନରସୁରୁରୁ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦାଶା ସକାଶେ ନଗଦ ଯାହା ଆସିଥିଲା, ସେଥିରୁ ବଳି ପଡ଼ୁଥିବ — ନଟବର ଦାସ୍ୟ ଲୁଣୀ ହେଲେ କିଏ ? ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ବହୁର ଅଳଙ୍କାର ଗୁଡ଼ାଏ ଗଢ଼ିପକାଇଲେ କଣ ?

—୧୪—

ନାଜର ଦମ୍ପତିଙ୍କ କଟକ ଯାତ୍ରା

ପିତାଙ୍କ ଧନ୍ୟେଷ୍ଟି ହିନ୍ଦୁକଳାପ ସମାପ୍ତ — ନାଜରଙ୍କ ଛୁଟି ମିଆଦ ଶେଷହେଲା ବୋଲି କଟକ ଯାତ୍ରାର ଅନୁସ୍ଥାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏଣେ ଦେଖିଲେ, ସେ କଟକରୁ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ବହୁଟି ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମୁହଁଟି ଶୁଖାଇ ବସିଥାଏ । ବାହାରର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବାରୁ ନାଜର ବାବୁ ସେଥିର କାରଣ ବୁଝାବୁଝି କରିବାକୁ ବେଳ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ଯିବା ସକାଶେ ମେଲଣି ଦେନିବାକୁ ଯିବାରୁ ବହୁ ପ୍ରଥମେ ରୁଷାରୁଷି, ତାହାବାଦ ଡକା ପକାଇ ବାହୁନି ବାହୁନି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହଟ ଧରି ବସିଲେ, କଟକ ଯିବେ, ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ନ ଗଲେ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବେ । ଘରେ ତାଙ୍କର ଯେତେ ଦୁଃଖ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସ୍ଵାର୍ମୀଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ । ଶାଶୁ ଭଲ ପାନ୍ତି ନାହିଁ — ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ଗାଳି ଫକତ ଗଞ୍ଜମାନ ଲାଗିଛି — ଭାଇ ବୋଲି ଯାହାଙ୍କୁ ବେଲି, ଭାଙ୍ଗିକରି ଗୋଟାଏ କଥା, କହିବେ ନା ? ନିଆଁ ଯା'ଟା ପାଖ ପଶିବ ନାହିଁ — ଗାଁର କାହାରିକୁ ପାଖ ପୂରାଇ ଦେବ ନାହିଁ । ଆଉ ଖାଇବା ପିଇବା ଦୁଃଖ କଥା କଣ କହିବ ଏ ଓଳକୁ ସେ ଓଳ ତୁରୁ ବରଗଡ଼ା ଭାତ — ତିଅଣ ବୋଲି — ନା । ତୁମେ ମୋ ଖାଇବା ପିଇବାପାଇଁ ନାସକୁ ମାସ ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା

ପଠାଅ, ମତେ ଲୁଗୁନ୍ତି; ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି ବୁଲନ୍ତି, ତୁମେ ପଇସାଟାଏ ଦିଅ ନାହିଁ । କଣ କରିବ, କାହା ପାଖରେ ଗୁହାରି କରିବ, ଓପାସ ଘୋକେ ପଡ଼ିଥାଏ । ମୋ କଥା ରୁଲ୍ଲୀକ ଯାଉ, ତୁମ ମୁହଁଟି ଶୁଖି ଗଲଣି, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦେହଟି କଳାକାଠ । କଟକରେ କିଏ ଅଛି, ଖାଇଲ ନ ଖାଇଲ କିଏ ବୁଝୁଛି । ମୁଁ ଗଲେ ପାଞ୍ଚ ତିଅଣ କରି ପରଷିବ । ମୁଁ ପାଖରେ ନ ଥିଲେ ବାଧ୍ୟକାବେଳେ ସେବା କରିବ କିଏ ? ତୁମେ ମୋ ଠାକୁର, ତୁମେ ମୋ ଦେବତା, ତୁମ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଡ଼ିଛି; କଟକ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଲେ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେଇ ମରିବ ।

ନାଜର ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲେ, ମନରେ ବିଚାର କଲେ, ସତ, ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ନେବାକୁ, ଖାଇବାକୁ ତେର । ଆଉ କଟକରେ ଯିଏ ଯେତେ ଥାଉ, ଭାସିଯା ସାଙ୍ଗରେ କିଏ ହେବ ? ମୋତେ ଯେତେ ବୋଲିବାଲ, ଧନ ଦୌଳତ ସବୁ ଏହି ଭାସିଯା ସକାଶେ । ସେ ଘରେ ଗୋଡ଼ ଲଗାଇଛି ତ, ଟଙ୍କା ସୁନା ପେଲି ଆସୁଛି । ତାହା ହାତ ଧରିବା ଦିନୁ କପାଳ ଫିଟିଗଲଣି । ବୋହୂ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଲଣି, ସାଙ୍ଗରେ ନ ନେଲେ ଦଉଡ଼ି ଦେଇ ମରିବ । ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ମୋର ଯେ ଭେକ ବୁଡ଼ିବ । ସ୍ଥିର କଲେ, ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ । ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ମନ କଥା କହିଲେ । ମା ଶୁଣି ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଗଲେଣି । ଭାଇ ତ ପାଟି ଫିଟାଇବେ ନାହିଁ, ଏ ଯେ ଭାଇବୋହୂ, ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଧାଉଁମା ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, “ଏ କଣରେ ନଟ ? ବୋହୂଟାକୁ କଟକ କୁଆଡ଼େ ଘେନିଯିବୁ । ପିଲଟା କିଛି ଜାଣେ ନା, କଟକ ପରି ସହର, ଚଳିବ କେମିତି ରେ ?”

ନାଜର କହିଲେ, “ହଁ ହଁ ଆଉ ଥାଉ, ବୋହୂ ଉପରେ ଯେ ମାୟାଟା ନା — ଖାଇଲ ନ ଖାଇଲ କେହି ଥରେ ପଚାରିବାକୁ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି କାମରେ

ଲଗିଥିବ; ବେରମ ଆରମ ହେଲେ କେହି ଥରେ ହାତ ବୁଲାଇବାକୁ ନାହିଁ ।”

ବୋହୂ ଗୁଲିଚଳନ ଦେଖି ଧାନ୍ତମା ଆଗରୁ ଖପା ହୋଇଥିଲେ, କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁରେ ନଟ ! ଘର କାମଗୁଡ଼ାକ ତ ଅଗା ଆଉ ବଡ଼ବୋହୂ ଦୁହେଁ କରନ୍ତି — କୁଟାଖଣ୍ଡ ଦିଶନ୍ତି କରବାକୁ ନାହିଁ । ମା ଇମିତି ଡଙ୍ଗା ଶିଖେଇଛି ଯେ, ଖାଇବା କ’ଣ ଖଣ୍ଡ ଏସଞ୍ଜକୁ ସେ ସଞ୍ଜ ପଡ଼ିଥିବ । ଆଉ କଣ କହିଲୁ ରେ ? ଶାଶୁ ବଡ଼ ଯା’ ତା ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲେଇବେ ? ବଡ଼ ସୁଖୀ ସାନ୍ତାଣୀ ହିଅ—ନା ! ବାପ, ତା ମା ପାଖରେ ପାଞ୍ଚଟା ପୋଇଲି ରଖି ଦେଇଥିଲୁ...ନା ! ତା ମା ଦିନ ରାତି ସୁପାତି ଶେଯରେ ପଡ଼ିଥାଏ — ନା !” ନାଜରାଣୀ ଖୁବ୍ ଡକାପାଡ଼ି ବାହୁନ ବାହୁନ କହିଲେ, “ଶୁଣ-ଶୁଣ--ତୁମ ଆଗରେ- ପାଞ୍ଚ ଲେକ ଆଗରେ ମେ ମା ବାପକୁ ଗାଳି ଦେଉଛନ୍ତି--ଶୁଣ-- ଶୁଣ । ମୁଁ କି ବୋଲଣା କଲି ? ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଗୁମ୍ଫାଣି ମାର--ମାରପକାଅ--ଉଁ--ଉଁ--ଉଁ- ମୁଁ ଏ ଜୀବନ ରଖିବି ନାହିଁ--ଉଁ--ଉଁ--ଉଁ--ଆଜି ରାତିରେ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇବି--ଉଁ--ଉଁ--ଉଁ । ତୁମେ ମୋତେ ଛୁଡ଼ି କଟକ ଗଲେ ମୁଁ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବି--ଉଁ--ଉଁ--ଉଁ !” ନଟବର କହିଲେ, “ମଲ୍ଲ, ସତ ତ--ମୋ ଆଗରେ ତ ବୋହୂ-ଟାକୁ ଏତେ ଗାଳିଗୁଲିଜି ପଛରେ କଣ ନ କରୁଥିବେ ? ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀକ ଗାଳିଦେବୁ କି ଏ ଲେ ତୁ ? ପର ଘରେ ପଣିଛି, ତାର ଫେର ଏଡ଼େ ବହୁପ !” ଧାନ୍ତମାର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇଲଣି, ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଗଲେ । ଅପା ମେନକା ଦେଇ ଧାଇଁ ଆସି ହାତ ଧରି--“ଆ ସରସ୍ୱତୀ, ଆ—ତାର ଯା ଇଚ୍ଛା କରୁ, ଆମର ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ?” ବାନା ଆଉ ବଡ଼ ବୋହୂ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । ଦାସଙ୍କ ଘରେ ଗୋଲ ଶୁଣି ଗାଁରୁ କେତେ ଜଣ ମାଇକନିଆ ଧାଇଁ ଆସି ଲୁଙ୍ଗ୍ ପୁଙ୍ଗ୍ ହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳ ଶୁଭ୍ରାଣୀ ଗାଧୁଆବେଳେ ଗାଁ ମଝି ପୋଖରୀ ଭୂଠରେ ଗୁମ୍ଫାକରଣ ଘର ବଡ଼ବୋହୂ, ମନ୍ଦାମା, ଚମ୍ପୀଅପା, ଶାନ୍ତା, ଗେହେଇ, ଚେମି ନଟିନ୍, କଉଶଲ୍ଲ, ପାଣ୍ଡା—ପାଞ୍ଚ ଘରର ସାତ ବୋହୂ ହିଅ ଆଉ ଆଉ ଗାଁ ମାଇମେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ କଥାରେ ଲଗିଛନ୍ତି । ଗୁମ୍ଫାକରଣ ଘର ବଡ଼ ବୋହୂ--କଣ କହିବି, ଚମ୍ପୀ ଅପା, ଏଣିକି ଆଉ ମାନ ମହତ ରହିବ ନାହିଁ--କଳିକାଳ ମାଡ଼ି ଆସିଲଣି । ମୁଁ ଦି’ଟାର ମାହେବାଯାଏ ଶାଶୁ ଆଗରେ ପାଟି ଫିଟାଇ ନାହିଁ--ରୁ-ରୁ କରୁଥାଏ । ଘରେ ଗୁଡ଼ଳ ନ ଥିଲେ ଖାଲି ପାଟିଆଟା ଧରି ଧାନ କୁଟିଲ ପରି ଶାଶୁ ଆଗରେ ଗୋଡ଼ କରୁଡ଼େ । ଲୁଗା ଧୋବା ଘରକୁ ଯିବ ତ, ଲୁଗାଟା ଧରି ଧୋବା ଲୁଗା କାଟିଲ ପରି ଇସ୍ ଇସ୍ କରି ଭୂଇଁରେ କରୁଡ଼େ । ରାତି ଅଧରେ ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼େ ଶୋଇବେ, ବଲେଇଟି ବି ଶୋଇଲଣି, ଧୀର ଧୀର ଗୋଡ଼ ପକାଇ ତାଙ୍କ ଶୋଇଲୁଘର ବଛଣାକୁ ଯାଏ । ଏ କଣ ନା, ଶାଶୁ ଯା’ ସାଙ୍ଗରେ କଥା ତ କଥା — କଲି ? ଦିନ ଆଲୁଅଟାରେ ଯୋଡ଼ାକଯାକ ଘରେ ବସି କଥାଭାଷା, କବାଟ ମେଲ ଅଛି ତ ଥାଉ ।

ଚମ୍ପୀଅପା—କଲି ପରି କଲି—ଗାଁ ଗୋଟାକ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଥିବ । ସରିଲ—ସରିଲ, କରଣକୁଳ ମହତ ବୁଡ଼ିଲ । ସେ ଯେ ପଟ୍ଟନାୟକ ଘରେ କଥାଟାଏ ହୋଇଥିଲା, ଆଜିଯାଏ ଲେକେ କହନ୍ତି—ସ୍ତ୍ରୀ ଲେଖାରେ ସେଟା କ’ଣ ?

ମନ୍ଦାମା—କ’ଣ ଚମ୍ପୀଅପା, କଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଘର କଥାଟା କ’ଣ ?

ଚମ୍ପୀଅପା—କଥା କଣ କି, ପଟ୍ଟନାୟକ ଘର ନୂଆବୋହୂ ଦିନେ ଶୋଇଥିଲା, ଶାଶୁ ଭାତ ଖାଇବାକୁ

ଡାକିଲେ । ବୋହୂଟା କଣ କଲ - ନା ନିଦଅଳସଟା
ତ ଲାଗିଥିଲା—ଶାଶୁ ହାତଟା ଛୁଆଡ଼ି ଦେଇ କହିଲା—
‘ନା, ମୁଁ ଭାତ ଖାଇବି ନାହିଁ’ । ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ—
ଶାଶୁ ତ କଥା କଲେଣି ଖଣ୍ଡେ ! ଘରର ଆଉ ଆଉ
ବୋହୂ ହିଅ ସବୁ ଉଜୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ । ବୋହୂଟା
ଶୋଇବ ଖାଇବ କଣ, କବାଟକୋଣଟାରେ ବସି
ସେ, ସେ ଡାକା ପାଡ଼ୁଛି । ଦେଉଶାଶୁ ଧାଇଁ ଅଇଲେ
—ଶାଶୁକୁ ଖୁବ୍ ଦି’ପଦ ଝାଡ଼ିଦେଲେ—ମଲା—ମଲା
—ଆପଣା କଥା ଭୁଲି ଗଲୁଣି ପରା ! ପିଲାଟା ନିଦ
ବାଉଳାରେ କଣ କହି ପକାଇଲା, ସେଇଟାକୁ
କାନିଗଣ୍ଟିଲ କରି ବସିଛି—ମଲା—ମଲା—ଆପଣା
କଥାଟା ଭୁଲି ଗଲୁଣି ପରା ?

“ଡାହାଣୀ ହୋଇ ଶୁଣିଆ ହେଲେ
ଗାରଡ଼ିମନ୍ତର ଡାକେ,
ରୋରଟା ଯେବେ ଛୁଟିଆ ହେଲା
ଡାକି ବୁଲେ ଗାଁଯାକେ ।”

ଶାଶୁ ତା କଥା ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ—ପକାଇ ଗଲେ ।
ଗେହେଇ କହିଲା—ମଲା ଯା—

“କରଣ ବୋହୂ ତମ,
ପିଠି ଗୋଟାଯାକ ଉଦୁଆ ଫଡ଼ିଛି ଓଡ଼ଣା ହାତେ ଲମ୍ବ ।”

କଉଶୁଲ—ହଁ ଚମ୍ପୀଅପା, ତା ଶାଶୁ କି ଦୋଷ
କରିଥିଲା ?

ଚମ୍ପୀ ଅପା—କଥା କଣ କି, ସେକ ଲାଗିଲେ
ବୋହୂମାନେ ଶାଶୁ ଆଗରେ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ କେବେ
—ହେଲେ ଓଡ଼ଣାଟାଏ ଡାକା ଥିବ । ସେହି ଯେ
ବୋହୂ ଦିନେ ଶାଶୁ ଆଗରେ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ କରିଥିଲା,
ନାକଟି ଦିଶୁଥାଏ । ସେଇ କଥାଟା ବଡ଼ ଯା’ ଦାଉକା
ଦେଲେ । ଆଉ ଆମର ଯେ ନୂଆ ରଜରାଣୀ—ଶାଶୁ

ଯେବେ ପଖାଳ ପରଷିବାକୁ ମିଳିବେ ମଠ କଲେ,
ଶାଶୁକୁ ଝାଡ଼ି ପକାଇବେ ନା !

ଛୁମୁକରଣବୋହୂ, ଜିଉଟା କାମୁଡ଼ି ପକାଇ
କହିଲେ, ଆଁ—କଣ କହୁଛୁ ! ଏଇଟା କରଣ କୁଳରେ
ବଢ଼ିଥିଲା ନା କେଲା କୁଳରେ ? ଆମ-ଘରୁ ଭଲ
ମନ୍ଦ କିଛି ଆସିଲେ ଲୁଚେଇ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଖାଇବି
ପଛକେ, କଣ ଶାଶୁ ଆଗରେ ଖାଇବି ? ଶାଶୁ ଯାଚିଲେ
ମୁଣ୍ଡ ହଲୁଡ଼ିଥାଏ । ଏଇଟା ହେଲା ଜାଣୁ, କରଣ
କୁଳର ମହତ ।

ଗେହେଇ ଅଣ୍ଟାଏ ପାଣିରେ ବସି ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ,
‘ଦାନ୍ତ ଘସୁଥାଏ । ଜିଉଟା ଛେଲି କୁଳକୁଆ କରି
ପକାଇ କହିଲା—

“ବଡ଼ଘର ହିଅ କିଛି ଖାଏ ନାହିଁ
ବୋହୂଟି ମୋ ବୁଦ୍ଧମୁଖୀ,
ତନିଓଳି ତନିକଂସା ପଖାଳରେ ମୁହଁଟି ଯାଉଛି ଶୁଣି ।”

ପାସ—ଗୁଣ ତ ଶୁଣୁଛ, ଆଉ ରୂପଟା ?
ଗାରିମା କେତେ ? ଆ ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇବା ଲାଗି
ଦୁଆରକୁ କେହି ଗଲା ତ, ଚଞ୍ଚଳ ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ
ପିନ୍ଧି ପକାନ୍ତି ।

ଗେହେଇ—

“ପେଟଟି ଜଣିଛି ଧାନଉଁଷା ହାଣ୍ଡି,
ପାଟଶାଢ଼ୀ ଫରଫର,
ଦେହରୁ କଜଳ କାଳି ପୋଛିପଡ଼େ
ବାସତେଲି ଜରଜର ।”

କଉଶୁଲ କହିଲା—ଆହୁରି ଦେଖିଛ ନା ରୂପା
ପାହୁଡ଼ି ଯିମିତି ମୁଲକରେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ—
ପାହୁଡ଼ି ଲଗାଇ ବୁଲି ଠଣକଟା କମିତି ?

ଗେହେଇ—

“ସମର ସମର ସମକହୁଣିଆ
କେତେ ନବରଙ୍ଗେ ଚାଲୁ,
ଉଇଁହୁଙ୍କା ହୁଣି ଲସରପସର
ଧାଇଁ ଯାଉଥାଏ ଭଲୁ ।”

କଉଶୁଲ ହସି ହସି କହିଲ ନାକବସଣିଟା
ଦେଖିଛୁ ନା ?

“ପେଶୁ ନାକଟାରେ ମୁକୁତାବସଣି
ଠିଆନାକ ବସି କାନ୍ଦେ,
ଲେଟି ପଡ଼ିଥାଏ ଚୁମର କେଶର
ଛୁଣିବଳୀ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧେ ।”

ପାଶୁ—ଆଲେ ଗେହେଇ ନାହିଁ, ସେ ବୋହୂଟା
ସବୁବେଳେ ଡେବର ହାତଟା ଘୋଡ଼ାଇଥାଏ କିଏ ?
ଗେହେଇ ଭାରି ଗୋଟାଏ ହସି କହିଲ—
ଆଲେ ପାରି ! ଶୁଣି ନାହିଁ ? ଧାଇଁ ଅଗର ପୁଣି
ପେଟଛପା । ମୁଁ କାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ତ ଦାଫଙ୍କ
ଦୁଆରକୁ ଯାଇଥିଲି । ଯାଇଥିଲି ତ ଯାଇଥିଲି—
ମନରେ କଲି, ଆସିଛି ତ ବୋହୂଟା ସାଙ୍ଗରେ ଦି’ଟା
କଥା ନହିଁ ଯାଏଁ । ପାଖରେ ତ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଗଲି ।
ଆଲେ ଭଉଣୀ, କଣ କହିବି, କଥା ତ ଥାଉ, ମୁହଁଟା
ଇମିତ ଭୁରୁକୁଣା କରି ବସିଲି, ପିମିତ କେଡ଼େ ବଡ଼ !
ମୁଁ ମନରେ ପାଞ୍ଜିଲି, ହଉ ନ କହିଲ ନାହିଁ, ଆସି
ସାରିଛି, ଟିକିଏ ପାଖରେ ବସିଯାଏଁ । ଦେଖିଲି ଯେ
ସବୁବେଳେ ଡେବର ହାତଟା ତଳା । ମନରେ
କଲି—ଭଲ ରେ ଭଲ—ଏ କଣ—ହାତଟା ତାକିଛି
କିଏ ? ଆଜ୍ଞା ତାକୁ । ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି କାଡ଼ିଲି—ଆଉ
ଟିକିଏ ପାଖରେ ଗଲି, ଧଡ଼କନି ଠିଆହୋଇ—ବୋହୂ
ସାନ୍ତାଣି ବସୁଟା—ବସୁଟା—କହି ଝାଡ଼ି ପକାଇଲ ପରି
ତଳାକାନରେ ଚାପୁଡ଼ାଏ ମାରିଦେଲି, ହାତରୁ ତ

ଲୁଗା ବାହାର ଗଲ । ଟିକିଏ କଣେଇ ଅନାଇଦେଇ
ବାହାରକୁ ଧାଇଁଗଲି, ବିଛୁ ମାରିଲ ପରି ଭୁଲରେ
ଘୋଡ଼ାଏ ଗୋଇଁଠା ମାଇଲି । ବାନାବ’ବୁ ବାହାରେ
ଥିଲେ, ସେ ଆସି ପାରିଲ ନାହିଁ । ଆଲେ ପାରି ! କଣ
କହିବି—

“ଥୋବଡ଼ା ନାକରେ ନାଟେଣୀ ମସୁର
ଘୋଡ଼ାଏ ବେହେଡ଼ା ଦାନ୍ତ
ଆଖି ଦୁଇଗୋଟି ମିଟିର ମିଟିର
କେମ୍ପାଟି ଡେବର ହାତ ।”

ପଟନାୟକ ବୋହୂ—ଦିନ ବୋଲି ନାହିଁ,
ରାତି ବୋଲି ନାହିଁ, ବୁଝେ ପାନ ଛେଲି ପାଟି
ବୁଲୁଥିବ ! କରଣ ଘରେ ଏଇଟା କଣ ଲେ ?

ଗେହେଇ—

“ଛେଲି ପାଟି ପରି ସବୁବେଳେ ବୁଲେ
ଗାଲରେ ଦେଖିଲି ପାନ,
ପତର ପତର ପିକ ପଡ଼ୁଥାଏ
ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ା ବଡ଼ ସାନ ।”

ଆଉ ଗୋଟାଏ ତର ଶୁଣିବୁ—

“ବସନ୍ତବାହାର ମୁଖରନ୍ତ ତାର ଆଳପଟ ପରି ତଳା,
ପାଟି ମେଲି କଥା ଗୁଡ଼ା ବୋଲିବାର
ବିଲୁଆ ପାଡ଼ୁଛି ଡକା ।”

ଭୀମାମା ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ହସାମା କାନରେ
କ’ଣ ଫୁସୁର ଫୁସୁର କଥା କହିଲ ।

ଗେହେଇ—

“ଭୁନି ଭୁନି କମ୍ପା କାନ ଫୁସାଫୁସି ଗାଁରେ ବସିଛି ହାଟ,
ପୋଖରୀ ଗୋଟାକ ଦଳ ବଲବଲ
ଗୋବର ଗଡ଼ୁଆ ଘାଟ ।”

ଶଙ୍କର ଜେଜ୍ଜ ନାତୁଣୀଟିକି କାଶେଇ ଦାନ୍ତକାଠିଖଣ୍ଡ
 ଶ୍ରେବାଇ ଶ୍ରେବାଇ ଘାଟରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ବୁଢ଼ୀକୁ
 ଗାଁ ମାଇକନିଆଁ ମାନେ ମାନନା କରନ୍ତି । ସମସ୍ତେ
 ତୁନି ହୋଇଗଲେ । ବୁଢ଼ୀ ପଚାରିଲା, “କଣ ବୋଲୁଛୁ
 ଲେ — କଣ କୁହାକୁହୁ ହେଉଛ ?”

ପାଗ ବାଆଁରେ ଦେଇ କହିଲା — ଏ — ଆଉ
 ଗୋଟିଏ ଗାଁର — ଆଉ ଗୋଟାଏ ବୋହୂ କଥା କହୁରୁ ।

ଶଙ୍କର ଜେଜ୍ଜ — ନା ଲେ ନା — ସାନ୍ତବର
 ଶୁଣିଲେ କ’ଣ କହିବେ ?

ଗେହେଇ —

“ସାଆନ୍ତାଣୀ ପରା ଧାଇଁ ଆସୁଛନ୍ତି

କରନା କରନା ପାଟି,

ଶପା ହୋଇ ପରା ଶପରାକାତିରେ

ନାକ ପକାଇବେ କାଟି ।”

ସମସ୍ତେ ହସି ହସି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲି
 ଗଲେ ।

-୧୭-

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା

ନାଜରାଣୀ କଟକ ଆସିବା ଆଗରୁ ବସାରେ ଥିଲେ
 ଗୋଟିଏ ରେଫେଇଆ ପିଲା, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚାକିରୀ
 — ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା । ଜାଣିଲା ଶୁଣିଲା ଲୋକେ ତାକୁ
 ଚାକିରୀ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ହେଲେ, ନୂଆଲୋକ
 କେନ୍ଦ୍ର ଆସିଲେ ସାନ୍ତାଣୀ ବୋଲି ଡାକି ପକାଏ ।
 ସତ କଥା, ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ଯେପରି ରୂପ — ଲୁଗାପଟା,
 ଗହଣା ଗହ୍ୱର ଢଙ୍ଗଡାଙ୍ଗ — ଚାକିରୀର ଛଟକ —
 କଥାକଥାର ଧମକ, କିଏ କହିବ ଚାକିରୀ ?
 ନାଜର ନଟବର ଦାସେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ଗୁଝାଇ

ଦେଇଛନ୍ତି — ପାଇଟିପସ କରିବାଲାଗି ଏ ମାଇକନିଆଟି
 ବସାରେ ଥାଏ । ତାଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଲେଖକ ବୁଝିଛି
 ଏଟି ଚାକିରୀ । ଯେଉଁ ସମୟରେ କଥା ହେଉଛି,
 ବୋଇଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଅମଳଦାରି ସମୟରେ ଏ କଥାରେ
 ଗୋଟାଏ ଧରପକଡ଼ ନ ଥିଲା — ଡାକପୁକାରରେ କରଣ
 ଖଣ୍ଡାଇତ ମହାନାୟକମାନଙ୍କ ଘରେ ଅନେକ ଚାକିରୀ
 ଦାନାପାଣି ପାଉଥିଲେ । ଏଣିକି ପାଠ୍ୟମାନଙ୍କ
 ଭିତରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବିଧି ବାହାରିବା
 ଦିନରୁ ତେର ତେର ଚାକିରୀଙ୍କର ଭଲ ଭଲ ଲୋକଙ୍କ
 ଘରୁ ଅନ୍ଧରେ ଧୂଳି ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ କଥା ଯାଉ —
 ଖୋଦ ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁରୁ ନ ଶୁଣିଥିଲେ ଲେଖକର
 ଚନ୍ଦ୍ରକଳାକୁ ଚାକିରୀ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ସାହସ
 ଅଣନ୍ତା ନାହିଁ । ହେଉ ପଛେ ଚାକିରୀ, ହେଲେ
 ରୂପଟା ସୁନ୍ଦର । ହେଲେ ଚମ୍ପାଫୁଲ ପରି ଚନ୍ଦ୍ରକଳା
 ନୁହେଁ, ଦେହର ରଙ୍ଗଟା ଖ୍ୟାମଳ, ମୁଖଟିର ଗଢ଼ଣ
 ସୁନ୍ଦର, ତାହା ଉପରେ ପୁଣି ଓଳିକେ ଛ ଥର ଘଷା
 ମଜାରେ ସୁନ୍ଦରପଣ (ଯାହାକୁ ସାଧୁଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲବଣ୍ୟ
 କହନ୍ତି) ପୁଟି ଦିଶେ । ବଡ଼ ଆଶିଷାଏ ଧରି ଭଲକରି
 ମାଙ୍ଗଟାଏ ପାରିଦେଲା ଉତ୍ତରେ ଚଞ୍ଚଳ ଢଳ ଢଳ
 କଜ୍ଜୁଳାଉ ନେସରେ କଣେଇ କଣେଇ ଚାଲିଲେ ତାକୁ
 ଥରେ ଅନାଇ ଦେବାକୁ ତେର ତେର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ।
 ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକାମାନଙ୍କ
 ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ବିଷୟରେ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ସେ ପ୍ରକାର
 ପଦ୍ଧତିର ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି, ଲେଖକର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ
 ଯେ ।

“ରୂପଯୋଗବନସମ୍ପନ୍ନା ଅଜ୍ଞାତକୁଳସନ୍ତ୍ରାସା
 ଅପାଙ୍ଗାବିଲେନେନ୍ଦ୍ରାଲୋକଚନ୍ଦ୍ରନୁରଞ୍ଜନା ।”

ସନାତନ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ
 ରୂପବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସେ ଅକ୍ଷମ । ହେଲେ କଣ ହେଲା,
 ଏହିପରି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପାଠକ ବାହାରିବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଯେ

ଲେଖକ ବିଚାର ଯେ କପରି ବିଷୟ ସଙ୍କଟରେ ପଡ଼ିଛି, ତହିଁ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ହେଲେ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ ନ କରି କହି ବସିବ, ଏଇଟା ମୂର୍ଖ—ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟଗତା ନାୟିକାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଜାଣେ ନାହିଁ । କଥାଟା କଣ ଜାଣନ୍ତି, ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଆପଣାର ଜ୍ଞାନବଶ୍ଚ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥାବାନ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞାନବାନ୍ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଗାଳି ଧରି ହୁଏ - ହେଲେ ‘ମୂର୍ଖ’ ଏଇ ଗାଳିଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଯେମନ୍ତେ ଟିକିଏ ଚେଁ କରି ଲାଗିଯାଏ । ଏ ସମସ୍ତ କଥା ପ୍ରତି ନଜର ରଖି ଲେଖକ ସ୍ଥିର କଲେ—ସନାତନ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଆଉ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଉ ସାଧୁଗ୍ରନ୍ଥରେ ଚିନ୍ତକଲାର ରୂପ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଦେଲେ କାହାର ପାଟି ଫିଟାଇବାର ବାଟ ରହିବ ନାହିଁ । ହେ ପାଠକବର୍ଗ, ଅପ୍ତି ପାଠିକା ମହାଶୟା ! ଆପଣମାନେ ଅବଧାନ କରନ୍ତୁ, ଚିନ୍ତକଲାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ବୋଇଲ କ—

“ଅତୀକ୍ରମପୁରଣାମା ଗରତୋଳାନୁରଞ୍ଜିତା
ବ୍ୟାଳଙ୍କାରସବସ୍ତା ବିପଣି ବସ୍ତ୍ରବର୍ଜିନୀ ।”

—୧୭—

ନାଜରଙ୍କ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ

ନାଜରଦମ୍ପତି କଟକରେ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଭୋଗ । ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ସୁଖ ସନ୍ତୋଷ କରିବାର ଅନ୍ତରାୟ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହରେ ଗୁରୁଜନ ଶାସନ - ତାହା ତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ । ଏମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ବୋଲି ପାରି । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଃଖ, ଦୁଇ ଜଣ ପୁରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ

ଅକ୍ଳେଦ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବା ମିତ୍ରରୂପେ ଜଗତରେ କେହି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ ମାର୍ଗରେ ସେ ସହାୟ ସେହି ବନ୍ଧୁ, ଆଉ ବିହ୍ୱଳାଶ ବୈଶ୍ୱ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ନିତାନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନ କଦର୍ଯ୍ୟ ପରିବାର ବିନା ସତରଘର ଚରିବାର ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଥିବାର ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହୁଏ । ସେଥିର କାରଣ, ସଂସାର ମାନବସମାଜରେ ଏପରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ, ଯାହାର ସାଧନ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ସହାୟତା ବିନା ଅନ୍ୟ ଯୋଗେ ହୋଇ ନ ପାରେ । ପୁଣି ସେହି ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏହାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନସାଧକ ପ୍ରୀତିର କାରଣ ଅଟେ । ଲେଖକ ବିବିଧ ପରିବାରଗତ ବିବିଧପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଣୟର ଅବସ୍ଥା ଭୂପ୍ରେୟଦର୍ଶନ ଯୋଗେ ଅନୁଭବ କରି ଏହି କଥା ଲେଖିବାକୁ ସାହସ କଲେ ।

ମାନବ ମାତ୍ରଙ୍କେ ସୁଖାଭିଳାଷ—ପୁଣି ସେହି ସୁଖପ୍ରଦ ବସ୍ତୁ ରୁଚି, ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଇଚ୍ଛାର ଭେଦରେ ଧନ—ଧର୍ମ ବିଦ୍ୟା ଯଶ ସୁନାମ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ପ୍ରକାର । ଏ ଭଳି ଲୋକଦଳର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ, ଯେଉଁମାନେ ମାଦକ ସେବକ ବା କଦର୍ଯ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଳାସକୁ ସୁଖଲଭର ପରାକାଷ୍ଠା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିଥାନ୍ତି । ସେହି ସୁପ୍ରେମ ପଦାର୍ଥଲଭର ସହକାଶ ଲୋକ ହିଁ ବନ୍ଧୁ ।

ନଟବର ବାବୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ହିଁ ମାନବ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଅର୍ଥ ଯୋଗେ ଜଗତର ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧକ ହୁଏ । ଅର୍ଥହିଁ ସୁଖଲଭର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । ଶ୍ରୀନାୟକଙ୍କ ଗଣନା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷବସ୍ତୁ ପ୍ରତି କାହାର ବା ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜାତ ହେବ ? ବୋହୂଟି ସୁଲକ୍ଷଣା—ତାହାର ପହରା ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରଙ୍କେ ଅର୍ଥାଗମ, ଉଚ୍ଚପଦ, ସୁଖ

ସୌଭାଗ୍ୟ ଅବଶ୍ରାନ୍ତ ରୂପେ ଲଭ ହେଉଛି । ଏଥକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ବିଶେଷ ସଂପ୍ରୀତି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ନାଜରାଣୀ ନିଜାନ୍ତ ଦରଦ୍ୱାର କନ୍ୟା—ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗର ନିଜାନ୍ତ ଅପରିଚିତା—ଭଗ୍ନକୁଟୀର-ବାସିନୀ । ସହସା ଆଶାଶୀତ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଧିପତ୍ୟ-ଲଭରେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତା ହୋଇ ତାଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲଣି । ମନରେ କଲେ, କାହାଣୀରେ ଯେଉଁ ରଜା ରାଣୀ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଆପେ ସେହି ରାଣୀ ହୋଇଗଲଣି । ଏହି ସେ ରାଣୀଭଲଭ—କେବଳ ସ୍ୱାମୀ ସକାଶେ । ସୁତରାଂ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବାକୁ ହେବ । ଏହା କି ପବିତ୍ର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ? ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରୟୋଜନାପେକ୍ଷିତ, ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟର ଅନ୍ତରାଳରେ କଦର୍ଯ୍ୟ କୃତ୍ରିମାନ ପ୍ରଜନ୍ମ, ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟ କୃତ୍ରିମ, ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ୱାସ ଯାହାର ଭଞ୍ଜିତ୍ୱମି ନୁହେଁ, ତାହା ପ୍ରକୃତ ପବିତ୍ର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

—୧୮—

ପ୍ରତିଯୋଗିନୀ - ପ୍ରତିଯୋଗିତା

“ପ୍ରାୟେଶ ସାମଗ୍ରୀବିଧି ଗୁଣାନାଂ
ପରତଃ ମୁଖୀ ବିଶ୍ୱସ୍ତୁଜଃ ପ୍ରକୃତିଃ ।” (କୁମାର)

ମାନବଜାତି ପୃଥିବୀରେ ଅନାବଳ ସୁଖ-ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ଭୋଗରେ ସମର୍ପି ହେଉଛି, ଏଇଟା ବୋଧ କରୁଁ ବିଧି ବିଧାନର ବିରୋଧୀ ବିଷୟ ଅଟେ । ଆତ୍ମାବଦୃଷ୍ଟିର ତୁଳନା ଯାହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖୀ ବୋଲି ଜାଣି କର, ଅନୁସନ୍ଧାନ କର ଜାଣିବ, ତାହାର ସୁଖ-ସୌଭାଗ୍ୟକାଶ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ମଳିନତା ବିସ୍ତାନ ନୁହେଁ—କୌଣସି ନିଭୃତ କୋଣରେ ହେଲେ ଖଣ୍ଡିଏ ଯାତନାଜଳଦ ଗ୍ରସମାନ ହେଉଥାଏ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର

ନାଜରଗୃହିଣୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସୁଖିନୀ । ସହସା ଗୋଟିଏ ମନଃକଷ୍ଟର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ । ବସାରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ପୁନଃ ପୁନଃ ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଈର୍ଷାବିଜଡ଼ିତ କଷ୍ଟର ଗ୍ରସ୍ତା ପଡ଼ିଲଣି । କୌଣସି କବି ନାଜର-ଗୃହିଣୀଙ୍କ ତାତ୍କାଳିକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ବୋଧ କରୁଁ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ କବିତା ଲେଖି ବସନ୍ତେ—

“ହୃଦରେ ଘୋଟିଲୁ ଅନ୍ଧାର,
ବଦନ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ପ୍ରକାର ।”

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସୁନ୍ଦରୀ—ଭଲ ଧୋବଲୁଗା ପିନ୍ଧେ—ଗହଣାଗାଣି ଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର—ଅନବରତ ଦସା ମଜାରେ ଚକ ଚକ ଦିଶୁଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁନ୍ଦରୀ ଅନ୍ୟତ୍ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ ବା ଶ୍ରବଣରେ ଅସହସ୍ତ, । ଏଥିର ସତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଲେଖକ ଅକ୍ଷମ । ହେଲେ, କେତୋଟି ବଡ଼ ଦରର ବଡ଼ କଥା ଶୁଣି ତାହାର ମନରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ବଦମୂଳ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶୁଣା ଅଛି, ଇଂଲଣ୍ଡର ସୁବିଖ୍ୟାତା ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ ବଡ଼ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଭିମାନୀ ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୁବିଖ୍ୟାତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ସବୁ ସଂସ୍କୃତି ହେବାରୁ ଈର୍ଷାପରବଶ ରାଣୀ ତାହାକୁ କୌଶଳରେ ବଧ କରାଇଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନଯୁଗୀୟା ଦେବୀ ଅହଲ୍ୟାବାଇଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଭାବ ଶ୍ରବଣରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଯୋଗିନୀ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶୀୟ ଈର୍ଷା ପରବଶା ଗୋଟିଏ ରାଣୀ ଭାରି ଆନନ୍ଦିତା ହୋଇଥିଲେ । ନାଜରପତ୍ନୀ ସୁନ୍ଦରୀ, ଯେହେତୁ ସେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦର୍ପଣ ଧରି ଦିନରେ ଦଶଧର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଅନିତ୍ୟାର୍ଥ କୁନ୍ତଳ ବିନ୍ୟାସ ସକାଶେ ଶିଙ୍ଗ ପାନ୍ଥାଟାଏ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ଈଷତ୍ ନମ୍ର ସ୍ଥୁଳତର ଓଷ୍ଠରେ ପାନବୋଲ ବସି କେମନ୍ତ ରଜା ହୋଇଛି, ସେଇଟା ପୁନଃ ପୁନଃ ଦେଖିବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି

ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅପ୍ରୀତିକର ହେବା ବିଚିତ୍ର କଥା ନୁହେଁ । ସେ ବାହାରେ ପୁଣି ହସି ହସି ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ବାମୀ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବ । ନିଶ୍ଚୟ ଏଇଟା ଦେହ ସହିବାର କଥା ନୁହେଁ । ନିଜ ସ୍ବାମୀ (ଏପରି ଗୋଟାଏ କ୍ୟା ବୋଇଲୁ କି) ନାଜରଙ୍କ ସହିତ ହସି ହସି କଥା କହିବାର ତାଙ୍କର କେବଳ ଅଧିକାର — ବାହାରର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସେ ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେପରି ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉ ପଛକେ, ସ୍ବାମୀକୁ ଭଲ ପାଉ ବା ନ ପାଉ ତଥାପି ଅନ୍ୟ ଯୁବତୀ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସେ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ । ନାଜରଙ୍କ ମନରେ ଯୁଗ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମୁହଁଟି ଶୁଖାଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଆଗପରି ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ହେଲେ ଚାକରଙ୍କ ଉପରେ ଦଶ ଥର ହକୁମ ଜାରି କରିବାକୁ ନାହିଁ । ଆଉ କାହିଁରେ ମନ ଲଗୁନାହିଁ, ଯୋଡ଼ାମୁଠା ଚିତା ରୂପଟା ଯେମନ୍ତ ସବୁବେଳେ ଆଖିରେ ନାରୁଛି । ଚାଲିଥିଲେ ଚିତାର ଚନ୍ଦ୍ରା—ଶୋଇଲେ ଚିତାକୁ ଶେଷରେ ଦେଖନ୍ତି । ଠୋ ଠୋ ହସି ହସି ସ୍ବାମୀ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରେମାଳାପ ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ । କଣ କରବେ ? ଭାଲ ଭାଲ କଣ ବାପାଣୀ ହୋଇଯିବେ ? ପାଟି ଫିଟାଇ କିଛି ବୋଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି — ଏଣେ ଅସଲ କଥାଟା କଣ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । କଣ ବୋଇଲେ କଣ ହୋଇଯିବ ପରା, ଏ କଥାଟାରେ ବି ଡର ଅଛି । ସନ୍ଦେହଟା ବେଳେ ବେଳେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବିଶ୍ବାସକୁ ଡଳି ପଡ଼ୁଛି । ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଗନ୍ତାଘରେ ଯେତେ ପୂଞ୍ଜି ପଟା ଥିଲା, ସବୁଠୁଁ ବାହାର କରି କାମରେ ଲଗାଇଲେ, ଆପଣାକୁ କିଛି ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ଚିନ୍ତାକଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତା — ଏଇଟା କିଏ ? କାହିଁକି ଆମ ଦୁଆରକୁ ଲଗ ଲଗ ଏତେ ଆସେ ? ଏ ଦେଶରେ ଏଇ ରକ୍ଷମ କି ଆସନ୍ତି ? ଆମର ହେଲୁ ହାକିମ

ଘର, ଏହିପରି କି ସବୁ ଆସିବେ ? କଥାଟା କଣ ! କାହାକୁ ପଚାରିବ ? ବାବୁକୁ ତ ପଚାରି ପାରିବି ନାହିଁ — କଥାଟା ସେ ତାଙ୍କୁ ଲାଗିଯିବ ? ସେ କଣ କହିବେ ? ଚାରିଆଡ଼କୁ ଜାଣି ବାଟ କାଟିବାକୁ ହେବ ।

ଏଣେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନଭାବ ଏକରକମ ସମଜ ଗଲଣି । ସାହା ବୁଦ୍ଧି ପାଖରେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ହଟିଯାଏ ଏ ବା କେତେ କଡ଼ାରେ ଗଣ୍ଡାଏ ! ଚିତା ଠିକ୍ ବୁଦ୍ଧି ଗଲଣି, ଏଟାକୁ ଛ ଥର ହାଟରେ କଣି ବିକି ଆଣିବା ମୁସ୍ତିଲ ହେବନାହିଁ । ଏ କଥାଟା ବି ଠିକ୍ କଲା, ମର୍କଟୀଟାକୁ ବାନ୍ଧି ନ ରଖିଲେ କେତେବେଳେ କେଜାଣି ଆମ୍ଭେ ଧାମ୍ଭେ ପକାଇବ, ବାନ୍ଧି ରଖିବାର ଦରକାର । ଚିତାକୁ ଗୀତ ପ୍ରେଟେ — ଗୋଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

“ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବାଫଳେ
କିବା ଅସାଧ୍ୟ ମହାତଳେ ?”

ଚିତା ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ହେଲେ ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତାଣୀ ! ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, ବୋଲି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଦଶଧର ଡାକେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ବସିଥିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା ମଣିମା ଶ୍ରୀପଦକୁ ପୀଡ଼ା ହୋଇଥିବ ପରା’ କହି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପଦସ୍ପର୍ଶ ଆପଣାର ସୁକୋମଳ ସୁନ୍ଦର ଜାନ୍ତୁ ଉପରେ ପକାଇ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ବସେ । ସାନ୍ତାଣୀ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୋଇ ଗଲଣି । ହେଲେ, ମନ ଭିତରେ ଯେ ଗୋଟାଏ କମିତଜା ବିଚକଟିଆ କଥାଟାଏ ପଶିଛି, ସହଜରେ ଶୁଣୁନାହିଁ ।

ଦିନେ ସକାଳୁ ଧନ ନାଜରଖାନାର ଗୋଟାଏ ପିଆଦା ବସାଖରତ ପାଇଁ ବଜାରରୁ ଚାରି ଅଣାର ପନପରିବା କଣି ଆଣିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସେଠି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ପାଟିକରି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ସାଆନ୍ତାଣୀ !

ଏ କଣ ଚାହୁଁ ଅଣାର ସଉଦା ? ମୋତେ ଚାହୁଁ ପଇସା ଦେଅନ୍ତୁ ତ ମୁଁ ସଉଦା କଣ ଆଣେ ।” ନାଜରାଣୀ କଥାଟା ବୁଝିବା ଲାଗି ସେଇଲଗେ ଚାହୁଁ ପଇସା ଚାହାନ୍ତି ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ଚାହା ଯେଉଁ ସଉଦା ଆଣିଲା, ପିଆଦା କଣ ସଉଦାଠାରୁ ଡେଇଁ ଭଲ, ଆଉ ବେଶି । ସାନ୍ତାଣୀ ତା’ ଦେଖି ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପକାଇଲେ । ଆପଣାବୁଦି ବଳରେ ଠିକ କଲେ, ଚାହା ବନ୍ଧାସୀ ଆଉ ବୁଦିମତ୍ତ । ଆଉ ପିଆଦାଟା ହେଲେ ଚୋର, ନୋହଲେ ହୁଣ୍ଡା ନବୁଦିଆ । ସେହି ଦିନରୁ ବସାର ସମସ୍ତ ଜନସଂକଳ୍ପ କଣ କଣ କଥା ଚାହା ଜମା । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଆଉ ଆଉ ଗୁଣ କଥା ଯାହା ହେଉ, ଖୁବ୍ ଘରଣୀ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଇସା ଦେହର ରକ୍ତ । ମାମଲତକାରମାନେ ପନି ପରିବା, ମାଛ, ଦହି ଦୁଧ ନାଜରାଙ୍କ ବସାକୁ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଦେଇଥାନ୍ତି । ବଳପଡ଼ି ଖରାପ ହୋଇଗଲେ ବାଡ଼ି ଆଡ଼େ ଖତ ଗଦାରେ ଢାଳି ଦେବେ ପଛକେ, ପରୁ ପୋକର ବାଇଗଣ କଷିଟାଏ ହାତ ଟେକି କାହାରିକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ନାଜରାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ତାହା—ଦୁହଁଙ୍କ ମନ ଖୁବ୍ ମିଳି ଯାଇଛି ।

ସବୁ ତ ହେଲା—ହଁ, ଅସଲ କଥାଟା ରହିଗଲା— ଚାହା ଯେତେବେଳେ ହସି ହସି ବାବୁଙ୍କ ଘାଙ୍ଗରେ କଥାଟା କହେ, ମନରେ ଯିମିତିକା ଚେଁ ଚେଁ କରି ଲାଗିଯାଏ । ବନ୍ଧାସରେ ଅବଶ୍ୟାସ—ଆନନ୍ଦରେ ଦୁଃଖ—କେତେଦିନ କଟିଗଲା । ଚାହା ଭଲକରି ନଜର ରଖିଥାଏ । ଅସ୍ତ୍ରୀତ ଆଉ ରୋଗ ଅଳ୍ପ ବୋଲି ହେଲେ ଦେବ ନାହିଁ—କେତେବେଳେ କେଜାଣି ଟିକିଏ ଅପରୁର ପାଇଲେ ବଢ଼ିପଡ଼ିବ । ଦିନେ କଣ ହେଲା ନା—ସଞ୍ଜବେଳେ ସାନ୍ତା କରେଇ ବାହୁଡ଼ା ଶୀତଳ ଠା’ ବଢ଼େଇଲେଣି, ଚାହା ଚଞ୍ଚଳ ଯାଇ କୋଠା ଉପରେ ସଉଦାଟାଏ ମେଲିଦେଲା—ସାନ୍ତା ବିଜେ ହୋଇ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କରି ହୁକାଟା ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ପତର ପତର କରି ପାନପକ ଗୁଡ଼ାକ

ସଉଦ ପାଖରେ ଢାଳିପଡ଼ୁଛି । ଚାହା ପାନ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଦୁହଁଙ୍କୁ ଭଲ କରି ସଜଲ କରି ଦେଇ ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା । ଏ କଥା ସେ କଥା ଚାହୁଁକଥା ବାଦେ ସାନ୍ତେ ଗଲା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ କହିଲେ, “ଏ ଚାହା କିଏ, ଜାଣ ? ଏ ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ଲେକ ଘରର ବୋହୂ—ଘରର ସମସ୍ତେ ମରଗଲେଣି, ତାହାର ଆଉ କେହି ଆଶ୍ରା ନାହିଁ, ଆମ ଆଶ୍ରା ଧରିଛୁ । ତା ହାତରେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଡେଇଁ, ଭାରି ଗୋଟାଏ କୋଠାଘର, ବଗିଚାରେ ଦୁଇ ଜଣ ବାଗୁଆ—ସେ ସବୁ ଆମକୁ ଲେଖିଦେବ, ଠିକ ହୋଇଗଲାଣି । ତୁମକୁ ବଗିଚାରେ ବସାଇ ଦିନେ ଦେଖିଦିବି, କୋଠାଘର, ବଗିଚା ସବୁ ଦେଖାଇ ଆଣିବି । ସେ ସବୁ ତ ତୁମର ହେବ । ଏ ଲାଗି ତାକୁ ବସାକୁ ଆସିବାକୁ ଦିଅଁ—ତା ମନ ମିଳାଇ ରଖିଛୁ । ନୋହଲେ ଆଉ କାହାରିକୁ କାଲେ ଦେଇ ପକାଇବ, ସେଥିଲାଗି ଏଇପରି କରୁଁ ।”

ଧନ ଦଉଳତ, କୋଠାଘର କଥା ଶୁଣି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନ କଣ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମନ ଭିତରେ ଯେ ଟିକିଏ ଅନ୍ଧାର ଆ ରକମ ଗୋଲମାଲ ଥିଲା, ଏକାବେଳେକେ ଯାଏ । ଏରଣ୍ଡତେଲ—ମେସ ଲେମବତ୍ତ ଭାରି ମେଲ—ଚାହାର ବସାକୁ ଆସିବା ନିମିତ୍ତେ ଡେଇଁ ହେଲେ ପିଆଦା ଡାକିବାକୁ ଧାଏଁ । ଆଉ ଭିନ୍ନଭାବ ନାହିଁ, ଦୁହେଁ ଏକ ଆତ୍ମା । ପ୍ରଣୟର କାରଣ—ସାନ୍ତାଣୀ ପକ୍ଷରେ କଳ୍ପିତ ଆକାଶ କୁସୁମର ସୌରଭ୍ୟାସ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟାଶା, ଆଉ ଚାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସଦ୍ୟ ସୌଭାଗ୍ୟସମ୍ଭୋଗ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣୟର ପରିଣମ ଫଳ କଣ ହୋଇପାରେ ? ମାନବଜାତି ରହିଷ୍ୟତ ଦର୍ଶନରେ ଘୋର ଅନ୍ଧ ।

-୧୯-

ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା

କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ପୋଷଣାହାଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପୁଅ ନାକ ଫୋଡ଼ିଆଟା ବାଡ଼ି ବେମାରରେ ଚାଲିଗଲା ଦିନରୁ ତା ମା ବୁଢ଼ୀଟା ତେର ଦିନଯାଏ ଦୁଆରଟି ଆଉଜାଇ ଦେଇ ଚାଲିଆସି ଘରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ଦିନ ରାତି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖିଯୋଡ଼ାକୁ ଜଳଜାଳୁଆ ଦିଶିଲଣି । ଯେତେ ଦୁଃଖ ଦେଉ ଫେରିବେ ପେଟଟି ସେ କଥା ନ ଶୁଣେ, ଏଣେ ଘରେ ଫଇସାଏ ନାହିଁ — ପୁଅ ବାଧୁକା ପଡ଼ିବା ବେଳେ ବଇଦ, ଓଷଧ ପଥରେ ସବୁ ସାରିଥିଲା । ଆଉ ଯାହା ଦରକରଣା ଜନସ ଥିଲା, ଖଣ୍ଡେ ପଟେ କରି ସବୁ ବିକାବିକ କରି ସାରିଲଣି । ବସି ଖାଇଲେ ଦରିଆ ବାଲି ସରେ — ଘରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଘର ଉତ୍ତମାନ୍ତ୍ର ବିକି ଦେଇ ସାବଜାଦା ବଜାର ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ବଗିଚା ଗୁହାଳ କଣରୁ ପଞ୍ଚ ହାତ ଜାଗା ଖଣ୍ଡେ ମାଟି ନେଇ ଟଙ୍କିଟାଏ ମାରିଲା । ଏଣିକି ପଦାକୁ ନ ବାହାରିଲେ ନହେ — ଦୁଆରେ ବା କିଏ ଆଣି ଥୋଇ ଦେଇଯିବ ? ବୁଢ଼ୀର ଆଜ୍ଞା ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ଥିଲା — ସେ ଭଲକରି ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଜାଣେ । ସେପରି ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା ଆଉ କାହାରିକି ଜଣା ନାହିଁ । ହାତରେ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ନଇଁ ନଇଁ ଯାଇ ବାବୁମାନଙ୍କ ଘର ବୋହୂ ହିଅମାନଙ୍କ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଆସିବ । କାହାଠାରୁ ଚାଲି ସେରେ, ତାଲି ମୁଠାଏ ନୋହିଲେ ଫଇସା ଯୋଡ଼ାଏ ଯାଏ । ଅଉ ଗୋଟାଏ ତାର ଗୁଣ ଥିଲା, ବୋହୂ ହିଅକୁ ସାକୁଲ-ସାକୁଲ କରି କଥା କହି ଜାଣେ । କେହି ଦୟା କରି ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା ଲୁଗା ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ ତାହାର ବେଡ଼ଣ ବାଡ଼ିଟା ଚଳିଯାଏ । ଏମିତି ସଟାବଟା କରି ଦିନ କାଟେ ।

ଦିନେ ଶୁଣିଲା, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବୋହୂଦେଶରୁ ଆସିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀର ଅଉ ତର ସହିଲା ନାହିଁ —

ବାଡ଼ିଖଣ୍ଡ ଠୁକୁ ଠୁକୁ କରି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ପାଖରୁ ସାନ୍ତାଣୀ — ସାନ୍ତାଣୀ — ଏ ସାନ୍ତାଣୀ ମଣିମା' ଡାକ ଡାକି ଏକାବେଳକେ ନାଜରଙ୍କ ଭିତର ଉଆସରେ ହାଜର । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ି ଆପଣା ଗୁଣଟା ବନେଇ ବନେଇ ଜାହର କଲା । ସେଥିର ସାର ମର୍ମ — ତା ପରି କଟକରେ କେହି ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିଦେଲେ ମୁଖଟି ଚନ୍ଦ୍ରଭାସିଆ ପରି ଦିଶେ । କଟକରେ ସବୁ ବୋହୂ ହିଅଙ୍କର ସେ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିଦେ — ଡାକ କାହାର ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା ସେମାନଙ୍କ ମନକୁ ଘେନେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଦିନ ରାତି ଦଣ୍ଡେ ଫୁରସତ ନାହିଁ — ଗା. ଗାଁ ବୁଲି ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧୁ ଥାଏ । ଏହିପରି ତେର ତେର ଆପଣାର ଗୁଣ ବାହୁନି ଗଲା । ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା କଥା ଶୁଣି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନ ସକ୍ ସକ୍ ହେଲଣି — ଯାଇ ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା ପେଡ଼ିଟି ଆଣି ବୁଢ଼ୀ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ସେଥିରେ ସାନ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ଶିଙ୍ଗ ପାନ୍ଥା, ଗୋଟାଏ ଚକା ଦର୍ପଣ, ଗୋଟାଏ ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆ, ତେଲ ଚକଟା ଥୋପ ଗୋରୁଏ, ଚଉଁଶମୁଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ, ମହମ ଓ ଗର ମଶଲମିଶା ତେଲ ଶିଣିଏ ଥିଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ସଉପଟାଏ ପାରି ମୁଣ୍ଡ ମୁକୁଳା କରି ବସିଗଲେ । ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ପିଠିଆଡ଼େ ବସି ଚକଟା କରି ଗୋଟାଏ କଟକା ରକମ ଜୁଡ଼ା ପାରି ଦେଲା । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଚକା ଦର୍ପଣଟାରେ ଏପାଖ ସେପାଖ କରି ଦେଖି ଯାଏ ମୁହଁଟି ଦେଖିଲେ । ମୁଖ ଭଙ୍ଗିରୁ ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିଗଲା — ସାନ୍ତାଣୀ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇଗଲେଣି — ମନରେ ଯେମନ୍ତ କରୁଛନ୍ତି ସତକୁସତ ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଜାଣେ । ସବୁଦିନେ ଆସି ଜୁଡ଼ା ପାରି ଦେଇ ଯିବାକୁ ଫରମାସ କଲେ ।

ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ଦୁଇ ତିନିଧର ଆସି ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ଦେଲଣି । ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଦେଇ ସାରି ଦେଖିଯାଏ ଏଣୁତେଣୁ କଥା ଗୁଡ଼ାଏ କହେ — ଇଚ୍ଛା

ସାନ୍ତାଣୀ କିଛି ଜାଣିକରି ଦେବେ । ପାଞ୍ଚ ଭଲଲେକ
ଦରକୁ ଯିବା ଆସିବା ଅଛି, ଟାଉ କରି ଗୋଟାଏ ମାଗି
ବସିବ, ସାନ୍ତାଣୀ କଣ ମନରେ ବିଚାରବେ, ମାନ
ମହତକୁ ଜଣି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେବ ତ ?

ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ବୁଝିଗଲଣି, ଜାଗାଟା
ପଥରୁଆ ରକମ, ମୁହଁ ନ ଫିଟାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।
ଦିନେ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଦେଇ ପାଖେଇ ପାଖେଇ କଥା
ପଚେଇଲେ—ଶେଷକୁ ଧସପସ ହୋଇ କହି ବସିଲେ,
“ଏ ସାନ୍ତାଣୀଏ, ଆଜି ଘରେ କିଛି ଖାଇବାକୁ ନ ଥିଲୁ,
ସେରେ ଖଣ୍ଡେ ଚୁଡ଼ିଲ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।”

ଏଇଟା କଣ ରେ ? ଆମର ହେଲ ହାକିମ ଦର,
ପାଞ୍ଚ ଜଣ ପାଞ୍ଚ ପଦାର୍ଥ ଦେବେ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଆସି ପାଞ୍ଚ
ପାଇଟି କରି ଦେଇ ଯିବେ, ଏଇଟା କଣ କହୁଛି ନା
ଚୁଡ଼ିଲ ଦିଅ ! ଚୁଡ଼ିଲ କଣରେ ? ସାନ୍ତାଣୀ ମୁହଁମୋଡ଼ି
ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ସେ ନାକଫୋଡ଼ିଆମା କଟକିଆଣୀ;
ପଥର ଚପୁଡ଼ି ରସ କାଢ଼ିବା ବୁଢ଼ୀ—ମନରେ କଲ,
ଆଜ୍ଞା ଦେଖାଯିବ । ସାନ୍ତାଣୀ ଯେ କି ପଦାର୍ଥ,
ବୁଝିଗଲଣି । ବୋହୂ ଝିଅ ନାଡ଼ି ଚପି ପେଟ କଥା
ଜାଣିବା ଲୋକ, ତାକୁ ନାଜରାଣୀ ବଳେଇ ଯିବେ ?

ତହିଁ ଆରବିନ କ’ଣ କଲ ନା ଟିକିଏ ବେଳସୁଁ
ବେଳସୁଁ ଆସି ହସି ହସି ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇବାକୁ
ବସିଗଲ । ଆଜି ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡାରେ ଭାରି ଯନ୍ତ୍ର—ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା
ସାଜେ ସାଜେ ପ୍ରଶଂସା ଗୁଡ଼ାଏ ତାଳି ପକାଉଥାଏ—
ଆଜ୍ଞା ଏଇ କାମରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡବାଳ ହୋଟ—
କଟକରେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ଘରେ କେଡ଼େ କେଡ଼େ
ବଡ଼ଲୋକ ଘର ବୋହୂ ଝିଅଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇଲି—
ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଦେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର
ଦିଶେ, ଇମିତି କାହାର ନୁହେଁ ପର ! ଆପଣଙ୍କ
ବଦନଚନ୍ଦ୍ର ଯେମନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଭାଙ୍ଗି ଆସିଲୁ, କେଣ

ଗୁଡ଼ିକ ଯିମିତି କି ରେଶମ ଚୁଆସମୁଣ୍ଡୀ, ଆପଣଙ୍କ
ଜୁଡ଼ାକୁ ଚଉଁରା ଯିମିତି ମାନେ କି ଠାକୁରାଣୀ
ମୁଣ୍ଡରେ ମାଳତୀହାର । ଲେଖକ ଆପଣାର ପରିଶ୍ରମ
ଲବ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତୋଟି କଥା
ଲେଖିଲୁ । ହେଲେ, ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ଅନେକ
ଦେଶର ଅନେକ ଘରର ତେର ତେର ବୋହୂ ଝିଅଙ୍କ
ପ୍ରସଙ୍ଗ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇଦେଲୁ ଯେ,
ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁଖର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଜୁଡ଼ାର ମନୋହାରଭୂ
ସମକଳ ଲକ୍ଷକରେ ମିଳିବା କଠିନ । “ଆପଣ ହଜାର
ହଜାର ବୋହୂଙ୍କ ଭିତରେ ଛୁଡ଼ା ହେଉନ୍ତୁ ପଛକେ,
ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଥିଲେ ଝଟ ବାଛି ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ପରା ।”
ସାନ୍ତାଣୀ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ସତ ନା,
ସତ ନା, ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ? ନା ପରା—ନା ପରା ।”
ନାକଫୋଡ଼ିଆମା କହିଲୁ, “ଆଜ୍ଞା ଏତେ କଥା କିଆ,
ସତ କି ମିଛ ଦର୍ପଣଟି ଧରି ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରମାଟି ଦେଖି ଆଜ୍ଞା
ହେଉନ୍ତୁ ନା ।” ସାନ୍ତାଣୀ ଝିଣିକି କେଜାଣି ଆନନ୍ଦରେ
ତଳି ପଡ଼ିବେ—ପାଟିଟା ଆଁ କରି ଦେଇ ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା
କହି ଦର୍ପଣ ହାତରେ ଧରିଲେ । ନାଜରାଣୀଙ୍କ
ଦର୍ପଣ ଦର୍ଶନ ଏବଂ ଆନନ୍ଦବ୍ୟାପାର ଦେଖି ବୋଧ
କରୁଁ କୌଣସି ନିବାନା ପାଠିକା ହସି ପକାଇଲେଣି ।
ହେଲେ, ଏଥକୁ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି କଥା
ଭରସି ବୋଲିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଯେଣୁ କି ସେ ନିବାନା—
ବଳେ ତ ସୁନ୍ଦର ହେବେ, ତେଣୁ ନିଶ୍ଚୟ ଲବଣ୍ୟମୟୀ;
ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଭାରି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ନୋହିଲେ ଏଡ଼େ
ଚଞ୍ଚଳ ବାଛି ପକାଇ ହସି ଉଠିଲେ କିପରି ? ଏପରି
ଲବଣ୍ୟମୟୀ ବିଦ୍ୟାବତୀଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ଲେଖକଟାର କି
କିଛି ବୋଲିବାକୁ ଭରସା କୁଲେଇବ ? ତେବେ
ଗୋଟାଏ ନ କହିଲେ ନ ଚଳେ । କଣ କି—

ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ଭାରି
ବୁଢ଼ୀ—କାଳେ ଭାରି ଅସୁନ୍ଦର ଲୋକ ଥିଲୁ—ଲୋକେ
ତାକୁ କବି ବୋଲନ୍ତି । ସେ ଦିନେ କଣ କଲ କି—

ତା ମୁଣ୍ଡ-ଫରୁଆର ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଟିକିଏ ଥିଲା, ଫୋଡ଼ିଦେଇ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ବସିଲା । ହେଲେ ସେପରି ଲେଖି ହାତରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ନାହିଁକି ଉତ୍ତରବେ କିଏ ? ସେହି ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ଆପଣାକୁ ସୁନ୍ଦରୀ ମଣି ଦଶ ଥର ଦର୍ପଣରେ ମୁଖଟି ଦେଖି ବସେ । ଆପଣଙ୍କ ପରି କେହି ସୁନ୍ଦରୀ ନବାନା ସେହି ଦର୍ପଣ ଦେଖାକୁ ଅନାଇ ଯେବେ ହସି ଉଠନ୍ତି, ତେବେ ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ସରିଲା ନା ରହିଲା ? ଏପରି ଟୁଙ୍କିଲେ ବା ଟାପର କରି କଥାଟା କହି ଦେଲେ କି ମନରେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଦୁଃଖ ହେବାର କଥା । ତେତେବେଳେ କି ମନୋଦୁଃଖରେ ବା କୋପରେ କଣ କହିବାକୁ ଡରିବ — “ହେ ସୁନ୍ଦରୀ ! ଉପର ଓଳ ପାଇଁଟିପସ ସାରି ନିରୋଳାରେ ବସି କେଶବନ୍ୟାସରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି କି ନା ବୋଲନ୍ତି ତ ? ବିନ୍ୟାସ ଉତ୍ତରେ ଖଣ୍ଡେ ଓଦା କନାରେ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ରଗଡ଼ି ରଗଡ଼ି ରକ୍ତମାତ୍ର ହୋଇଯାଏ । ତେତେବେଳେ ଆପଣ ଦର୍ପଣଟା ଧରି ମୁଖ, ଓଷ୍ଠ, ନାସିକା ଭଲକରି ଦେଖିବା ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ଥୁ ଛଟା ଚହଟି ଯାଏ, ସେଇଟା କଣ ? ବୋଇଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ନବାନା ଆପଣା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୋହିତା ।” ତେବେ ଲେଖକ ପରୁର ପାରେ, ନାଜରଗୁଣିଙ୍କ ଅପରାଧ କଣ ?

ଗୁଡ଼ୀ ଦେଖିଲା ମନ୍ଦୁଟି କାଟୁ କଲେ । କହିଲା, “କଟକ ଯାକ ହାଟ ବସିଛି ଆପଣଙ୍କ ପରି ହାକିମ— ଆପଣଙ୍କ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଆଉ କେହି ନାହିଁ—ଦେବା ନେବା ପଦରେ ଆପଣ ହାତ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ଲକ୍ଷେ ଲୋକର ପେଟ ପୂରିଯାଏ ପର । ଆଉ ମାଇକିନିଆଁଙ୍କୁ ମୁଁ ବି କହେଁ, ତୁମ ଦୁଆରକୁ ଅଇଲେ କେତେ, ନ ଅଇଲେ କେତେ ? ଏକା ସାନ୍ତାଣୀ କିତରୁ ଯା ପାଇବ, ମୋର କିଏ ଖାଏ ?”

ଆମ୍ଭେମାନେ ପର ସମ୍ବାଦ ପଢ଼ିଲୁଁ, ନାକ-ଫୋଡ଼ିଆ ମାକୁ ଗୁଡ଼ିଲ ସକାନ୍ତ ଦୁଇଓଳି ହରକତ ହେବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଆଉ ସେ ଯେଉଁ ପରୁ ପୋକର ପରିବା ଗୁଡ଼ାଏ ପାଇଥିଲା, ସେଥିରେ ତିନିଓଳି ତାହାର ତିଅଣ ବାଡ଼ି ଚଳି ଯାଇଥିଲା ।

—୨୦—

ସମରଭିନୟ

ନାଜରବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମାଟାର ପେ'ନଃସୁନକ ଗତାୟାତଟା ଆଶଙ୍କାର କାରଣ ବୋଲି ଚିନ୍ତାକଳା ମନେ କଲଣି । ତାଦୃଶୀ ଅନର୍ଗଲବଚନା ଦ୍ୱାର ଦ୍ୱାର ବିହାରିଣୀ ବୃକ୍ଷା ପ୍ରତି ଉପପା ପ୍ରଦର୍ଶନ ନିରାପଦ ନୁହେଁ ବୋଲି ଚିନ୍ତାକଳା ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର କରି ସାରିଲଣି । ଆପେ ଚିନ୍ତା ନ ପଡ଼ି କୌଣସି କୌଶଳରେ ଗୁଡ଼ୀଟାକୁ ଦୂର କରାଯିବ, ସେଥିର ଉପାୟ ସନ୍ଧାନରେ ଥାଏ । ସହସା କିଛି ଗୋଟାଏ କରି ବସିଲେ କଣ ବୋଲି କଣ ହୋଇଯିବ, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଚିନ୍ତାକଳା ଏହା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଅଛି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ, ମାଛୁ ଅନ୍ଧାରଆ ହୋଇ ଗଲଣି । ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସଞ୍ଜ ବନ୍ଦା ଲାଗିନାହିଁ, ଚିନ୍ତାକଳା ବଜାରରୁ ସଉଦା ଦେନ ଉପସ୍ଥିତ । ସାନ୍ତାଣୀ ବାରନ୍ଦା ଉପରେ ବସି ସଉଦାପସ ବୁଝି ନେଉଛନ୍ତି—ଚିନ୍ତାକଳା ସଉଦା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହସାବ ବୁଝାଇ ଦେଉଛନ୍ତି—ଏଇ ମାଛ ସେରକୁ ଅଡ଼େଇ ପଇସା, ଲୁଣ ପଇସାକୁ ସେରେ, ମୁଁ ତେର କଷାକଷି କଲି, କଲି ଲଗାଇଲି, ତେଲ ସେରଟା ଛ ପଇସାରୁ କଡ଼ାଏ ଉଣା କଲନାହିଁ—ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ଇତ୍ୟାଦିରେ ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ପଛଆଡ଼େ ଠିଆ ହୋଇ ଗଲଣି ।

ଏମାନେ ବୁଝାବୁଝିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ତା ଉପରେ ନଜର ନାହିଁ । ବୁଝି ବଜାର ସଉଦା କଥା କିଛି କିଛି ଆଗେ ଶୁଣିଲୁ । ଆଜି ଆଖିରେ ଦେଖି ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ହସିଲୁ । ଆଜି ସବୁକଥା ଶୁଣିବା ଲାଗି ଧୀରେ ଧୀରେ ପଛଦୁଆ ଦେଇ ପାୟା ଉନ୍ନାଡ଼ରେ ଠିଆ ହେଲୁଣି । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ଏଇ ଗୁଜରାଟ ଦେଉଳପଣକୁ ପଇସାଏ—ପାନ ଦେଉଳ ଘରାଘରେ ଶଯ୍ୟ । (ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଥାଏ—ତୋ ଚଉଦ ପୁରୁଷ ତେର ପାନ ଖାଇଥିଲେ ଏକା ।) ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ, “ଅଛା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ! ତୁ ତ ଦେଉଳ ପଇସାକୁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ପାନ ଅଖିଲୁ, କାଲି ଉପରଓଳ ମୁଁ ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ଦେଇଥିଲି, ସେ ତେର କମ ଅଖିଥିଲୁ—କହୁଥିଲୁ, ପଇସାକୁ ପାଞ୍ଚଟା ନା ଛ’ଟା ପଇ—ଦୁଇ ପଇସାରେ କୋଡ଼ଏ ।” ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଟିକିଏ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଲୁ—ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁର କଲୁ—ଏଇ ତ ବେଶ ବେଳ ପଡ଼ିଛି । କହିଲୁ, “ଏ ମଣିମା ! ଦେଖନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ବୁଝନ୍ତୁ ! ସେ ବୁଢ଼ୀଟା ଅସଲ ରୋରଣୀ, ଅଧଲକର ପାନ ଆଖି ଦେଉଳ ଘରାଘା କାଟିଲଣି । ମୁଁ ତା କଥା ଭଲକରି ଜାଣେ—କଟକ ସହରରେ କାହାକୁ ଅଛନ୍ତା ? ଅପଣ ପଛନ୍ତେ ତ ସବୁ ଶୁଣିବେ, ମୁଁ ଉଛୁଣି ନ କହିଲେ ଆପଣ କହିବେ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସବୁ ଜାଣିଥିଲୁ, କହିଲୁ ନାହିଁ—ମତେ ଦେଖ ଦେବେ ।” ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ହସି ହସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲୁ, ତାହା ନିଜ କଥା ଏହିପରି ଶୁଣି ଦେହଯାକ ନିଆଁ ପରି ଜଳିଲଣି—ହେଉ ହେଉ ଆଉ କଣ କହୁଛି କହିଯାଉ । ସାଧୁଣୀ ଯିମିତି ବେଙ୍ଗୁଲି ଉପରକୁ ଝାମି ପଡ଼ିବା ଆଗେ ଆପଣା ଦେହଟା ଗୋଟାଇ ପଛଦୁଆ ଦିଏ, ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ସେମିତି ପାୟା ଉନ୍ନାଡ଼କୁ ଅପସରଗଲୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ଏ ମଣିମା ! ତୁଜା ସେଇଟା ବୋରଣୀ ! ସେଇଟା ଯେ ଟୁଣିଆଣୀ ! କଟକ ସହରରେ

ତାକୁ କେହି ଦୁଆର ମଡ଼େଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଛୁଆଁଣି ମାରି ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ପରା । ଟୁଣା କରି ଲେକକ ଘରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ଉଡ଼ାଇ ଆଣେ, ଆପଣଙ୍କ ଘରେ ତ ଚାରିଆଡ଼େ ଟଙ୍କା ପଇସା ବିଞ୍ଚାଡ଼ି ପଡ଼ିଛି—ସେଟା କେତେବେଳେ ଝେନିଯିବ, କିଛି ବୁଝିସମଜ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏତକବେଳେ ହସିଆର ହୋଇଯାନ୍ତୁ, ମତେ ପଛନ୍ତେ ଦୋଷ ଦେବେ ନାହିଁ । ଆଉ ସେଟା ଡାଆଣୀ, କଅଁଳା ପିଲୁ, ବୋହୂ ଝିଅ” —ଆଉ ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ହେଁଲେ—ଅଇଁଠା—ଖାଇ—ବାରକୁଲ—ପୋଇଲି ! ମୁଁ ଟୁଣିଆଣୀ—ମୁଁ ବୋରଣୀ ମୁଁ ଡାଆଣୀ—ଏହିପରି ଗର୍ଜନ କରୁ କରୁ ବାହାରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲୁ; ପାକୁଆ ପାଟିଟାରୁ ପାଣିଧୁଅ ପରି କଥା ଲହରୀ ଛୁଟିଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପ୍ରଥମେ ଚମକ ପଡ଼ି ସଟପଟି ଗଲୁ । ହେଲେ, ସେ କଣ ସମ୍ଭାଳି ହେବାର ମଇକିନିଆ ! ଗର୍ଜନ କରି ବୁଢ଼ୀକି ଆନ୍ଦମଣ କଲୁ । ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମାରି କୁଜ ଦେହର ଉପର ଅଧକ ଡେଙ୍କି ପରି ଉଠ ପଡ଼ି ହେଉଥାଏ । ଡେବିର ହାତରେ ବାଡ଼ି, ଖାଇଲୁ ହାତ ସଞ୍ଚାଳନଟା କୁଲୁ ପାହୁଡ଼ା ସଙ୍ଗରେ ଉପମା ଦିଆ ଯାଇପାରେ । ମଙ୍ଗଳା ରାଉଳ ରଣପା ଗୋଡ଼ରେ ବାନ୍ଧ ନାଗଲୁ ପରି ବାହାର ଗୋଟାକଯାକରେ ଧାଇଁ ବୁଲୁଥାଏ । ଏଣେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କଜଳପାଞ୍ଜା କାଉ ଉପରେ ପଡ଼ିଲୁ ପରି ବୁଢ଼ୀ ଉପରେ ଝାମି ପଡ଼ୁଥାଏ । ସ୍ଥାନିଂ ସାହେବ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶିୟ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଯୁଗଳ ମଧ୍ୟରେ ଦମ୍ଭଯୁକ୍ତର ଆକାର ପ୍ରକାର କିଞ୍ଚିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ପାଠକ ମହାଶୟ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତତ୍ତ୍ୱକୁତ ଉଜ୍ଜଳ ଇତିହାସ ପାଠ କରିବେ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଗର୍ଜନ ଶବ୍ଦ ବିମିଶ୍ରଣରେ ପର୍କା କୋଠସମାନ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ହେବା ଯୋଗୁଁ ମେଘଗର୍ଜନ ପରି ଜଣାଗଲୁ । ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକକୁ ଆରେକ ଯେ କେବଳ ଗାଳି ଫେରାଫେରି ହଉଥାଏ ଯାହା ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କ ଉପର ଚଉଦ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ଅତି ମନ୍ଦ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ କଷ୍ଟକର ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା

ହେଉଥାଏ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ତଳାଳିପ୍ରୟୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ-
ବଳୀର ମଜ୍ଜା ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ବିଷୟରେ ଅଧମ
ଲେଖକ ନିହାତି ଅସମ । ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଏହି ଉତ୍କଟ
ଉନ୍ନତ ଦିନରେ ପ୍ରିୟର ମହାଶୟମାନେ ନଟୁରୋଷ,
ଭୂତକେଳି, ଆଉ ନାଚୁଣୀ ରହସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମହାଗ୍ରନ୍ଥ
ଛପାଇ ଦେଲେଣି, ସେଥିରୁ ଗୋଟାକେତେ ଅଣାଯାଇ
ପାରେ । ହେଲେ ପୂର୍ବପୁର ନୁହେଁ । ଆଶା ଅଛି, ଏ
ବାଦେ ସବୁ ବାହାର ପଡ଼ିବ । ପୁଣି ଇସ୍ତକ୍ ଅମରସିଂହ
ଠାରୁ ମଧୁ ଶର୍ମାଙ୍କ ସୁଖବୋଧ ଅଭିଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କାହିଁରୁ ଏହି ଶବ୍ଦମାନ ଖୋଜି ପାଉନାହୁଁ । ନିହାତି
ନାଗୁର ହାଲତରେ ତୁନି ହେଲୁ ।

ଏତେବେଳେଯାଏ ତୁଚ୍ଛା ମୁହଁ କଥାରେ ଯୁଦ୍ଧ
ଚଳୁଥିଲା । ଦୁଇଜଣ ଟିକିଏ ଲଗାଲଗି ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି
ହୋଇଗଲେ । ତାହା ବାଦ ପେଲପେଲ—ଏବେ
ଚଳିଲା ହାତ । ବାହାରଟାରେ ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ିଗଲାଣି,
ମଣିଷର ଆକାରଟା ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ
ଚିତ୍ତାର ମିଶି କେବଳ ହାଉ ହାଉ ଶବ୍ଦ ଚଟ୍ ଚଟ୍
ଗୁସୁଡ଼ା—ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ବଧା—ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଠେଙ୍ଗା
ଏତିକି ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ଶୁଭ୍ରୁ । କେତେ ମଣିଷ ଉପରେ,
କେତେ ହୃଦ୍ଧିକ ଯାଇ ପାୟାରେ ବ'ଜୁଛି । ସୁନାର
ଠକୁର ଠକୁର—କମାର ପାହାରେ—ଚିହାର ଚୁର
ଗୁସୁଡ଼ାରେ ବୁଡ଼ିରେ ପାହାରେ ଦୁମ୍ । ହେଲେ,
ଚିହକଳା ସାଙ୍ଗରେ ବୁଡ଼ିଟା ବଳରେ ପାରିବ କିଏ ?
ଦୁଇଟା ଯାକ ଲହଳହାଣ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବୁଡ଼ିଟା
ଭାରି ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା ପରି ଆଉ ସମ୍ଭାଳ
ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅସଲ କଥା ତାକୁ ଜଣା—ହେଲେ
ସାନ୍ତ ସାଙ୍ଗରେ କଥାଟା ଲଗା—ଶୁଣିଲେ ଖପା ହୋଇ
ଦୁଆର ମନା କରିଦେବେ ପର । ଦେଉଳ ପଛକେ,
କଥାଟା ଫିଟେଇ ହାକିଦେଲା — ‘ହଁ ଲେ ଅଇଁଠାଗାଇ
ପୋଇଲି—ହାତ ଗୋଡ଼ ଖାଇ—ଗୁଣୀ—ଏତେ ଯେ
ଗହଣା ଦହରେ ଲଗେଇଛୁ, ତତେ କିଏ ଦେଇଛି ?

ନାଜର ବାବୁ ଦେଇଚନ୍ତି । ସାନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ
ପୀରତି—ଆଉ ସାନ୍ତ ତୁନି ତୁନି ତତେ ପଇସା ଦିଅନ୍ତି,
ସେଇ ପଇସା ନେଇ ସଉଦା କଣ୍ଟା—ଶସ୍ତ୍ରରେ ସଉଦା
ଆଣିଛୁ ବୋଲି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ଭଲେଇ ହେଉ
ପର !”

ସାନ୍ତାଣୀ ବାରଦାରେ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଲମ୍ବେଇ
ଦେଇ ବସି ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାକର ମାଡ଼ଗୋଲ ଦେଖି
ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହେଉଥିଲେ । ନାକଫୋଡ଼ିଆ ମା କଥା-
ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ କିଏ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ
ଗୁଡ଼ାକ ଡାଳିଦେଲା । ଯେଉଁ ଭାସିଆ ହେଉ ପଛକେ,
ସ୍ବାମୀ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ପ୍ରଣୟ କରିବ, ତାକୁ ଅଳଙ୍କାର
ଗଢ଼ିଦେବ, ଏ କଥା ସେ କେତେବେଳେ ହେଲେ ସହି
ପାରିବ ନାହିଁ—ନ ସହିବାର କଥା ଏକା ।

‘ହଇଲେ ପୋଇଲି ଅଣ୍ଟୋଖାଇ’ କହି ସାନ୍ତାଣୀ
ବାରଦା ଉପରୁ ତଳକୁ ଖପ କରି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା ।
ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନ ଥିଲା । ଲୁଗା ପିନ୍ଧାରେ
ସାନ୍ତାଣୀ ସବୁଦିନେ ଟିକିଏ ହେଙ୍ଗାଳୀ—ପନ୍ଥେନାକଟା
ଭୁଲିରେ ଲେଟି ଯାଉଥାଏ । ଚଞ୍ଚଳ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା
ବେଳେ ଅନ୍ଧିଟା ଫିଟିଗଲା, ଅନ୍ଧି ମାରିବାକୁ ବେଳ
କାହିଁ ? ଡେବର ହାତରେ ମୁଠାଇ ଧରିଥାନ୍ତି ।
ସାନ୍ତାଣୀ ଆସି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଝିରେ ଏକାବେଳକେ
ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଗଲେଣି । ସେ ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାକ ତ
ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ମାଡ଼ି ଗୋଲରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସାନ୍ତାଣୀ
ମଝିରେ ବଜେ ହୋଇ ଗଲେଣି ଦେଖୁଛି କିଏ ? ଦୁଇ
ଆଡ଼କା ମାଡ଼ି ତାଙ୍କ ଉପରେ ବସିବାକୁ ଲାଗିଲା—
ଚଟ୍ ଚଟ୍ ଗୁସୁଡ଼ା—ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ବଧା—ଦୁମ୍ ଦୁମ୍
ଠେଙ୍ଗା ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ବସୁଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଖପା
ହେବେ କଣ; ଏକା ବେଳକେ ଜିନ ଲେଟ, କାବା
ହୋଇ ଗଲେଣି । ଚୁର ଆଡ଼ରୁ ମାଡ଼ି, ଅନ୍ଧାରରେ ବାଟ
ଦିଶୁନାହିଁ । କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲାଇବେ ? ଠିଆ ହୋଇ

ଗପ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଲ ପରି ବାପା ଲେ, ମା ଲେ, ପୋଇଲି ଯୋଡ଼ାକ ମାରି ପକାଇଲେ ଲେ—ଧାଇଁପଡ଼ି ଲେ କହି ଘୋର ରଡ଼ିଟାଏ ଗୁଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ରଡ଼ି ସେ ଦୁଇଟାଙ୍କ ରଡ଼ିରୁ ବଳି ପଡ଼ିଲା । ତେତେବେଳେ ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାକ ଏକାବେଳେକେ ଥକା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ମଲ୍ଲ...ମଲ୍ଲ...ସାନ୍ତାଣୀଟାକୁ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲୁ...କହି ଦୁଇଆଡ଼କୁ ଦୁଇଜଣ ପଲାଇଗଲେ । ତେତିକବେଳେ ପଲାଇବା ଲାଗି ସାଆନ୍ତାଣୀକୁ ଟିକିଏ ବାଟ ମିଳିଗଲା । ଧଡ଼କରି ଶୋଇଲା ଘର କବାଟଟା କଳି ଦେଇ ଦୁଇ କରି ପଲଙ୍କରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଦେହ ଗୋଟାଯାକ ପୋଡ଼ୁଛି... ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଆଉଁସି ହେଉଛନ୍ତି । ଗମାଗମ ଝାଲ ବହି ଶେଷ ପାହୁଡ଼ାଟା ଭିନ୍ନ ଗଲଣି ଦଡ଼ିଏଯାଏ ଧକେଇ ଧକେଇ ଭୁନି ହେଲେ । ଆଁ, କଣ, ପୋଇଲି ଗୁଡ଼ାକ ବାଡ଼େଇ ପକେଇଲେ ! ଗଗରେ— ଅମାନରେ ଦେହ ପରି ମନ ପୋଡ଼ୁଛି—ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୁଣ୍ଡୁଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ମନ—କାମୁଡ଼ି ରୁବୁଲା ରୁବୁଲା କରି ଦେବାକୁ ମନ ! ଏଣେ ପ୍ରାଣରେ ଡର । କେଜାଣି ଆହୁରି ଗୁଡ଼ାଏ ବାଡ଼େଇ ପକେଇବେ, ପାଖ ପଶୁଛି କିଏ । ଜଳା ପୋଡ଼ା ଟିକିଏ ଉଣା ପଡ଼ିଲୁ ଟିକିଏ ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମଚନ୍ଦ୍ରା ବାବୁ ସାଙ୍ଗରେ ଚିନ୍ତାର ଭାବ ଅଛି ? ଭାବ ତ ଅଛି—ତା ମୁଁ କଣ ନ ଜାଣେ ? ବାବୁ ବି ମତେ କହିଛନ୍ତି, ଡେର ଧନ ଦୌଳତ, ତା'ର କେହି ନାହିଁ, ସବୁ ଆମକୁ ଦେଇ ପକାଇବ । ସେହି ତ ଭାବ—ବୁଢ଼ୀଟା କହିଲା, ପୀରତି ଅଛି ପୀରତି ଆଉ କଣ ? ମୁଁ ତ ଆଉ କିଛି ଦେଖେ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ କଥା ଯାଉ, ଯେତେ ହେଲେ ତ ପୋଇଲିଟା, ମତେ କଣ ବାଡ଼େଇବ ? ଗୁଣ୍ଡୁଣୀ ପିଟି ଦୂର କରି ଦେବ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରା—ବାବୁ କଣ ଘରୁ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇ ଚିନ୍ତାକୁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳଙ୍କାର ଗଡ଼େଇ ଦେଲେ ? ତା ଘରେ ତ ଏତେ ଟଙ୍କା, ସବୁ ତ ଆମକୁ ଦେବାକୁ ବସିଛି, ବାବୁ ପାଖରୁ କିଏ ନେବ ? ଚିନ୍ତା ବାବୁ ହାତରେ ତା ନିଜ ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲା ସେହି ଟଙ୍କାରେ ବନାଇ ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି ପରା ? ଚିନ୍ତା ଏତେ ପାଇଟି କରେ, କେବେ ତ କିଛି ମାଗେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀଟା ଟିକିଏ ଜୁଡ଼ାବାନ୍ଧ ଦେବ ତ, ଗୁଡ଼ଲ ଦିଅ, ଡାଲ ଦିଅ, ବାଇଗଣ ଦିଅ, କେତେ କଥା ମାଗିବ । ଚିନ୍ତା ଆହୁରି ତା ଭାଇ ଦୋକାନରୁ ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଲେଣ୍ଟିକାନି—ସନ୍ଦେଶ ଆହୁରି ଆହୁରି କେତେ ରକମ ଖଜା ଆଣିଦିଏ, ବାବୁ କଟେରେ ଆସିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଖାଇ ବସିଥାଏ । ଚିନ୍ତାକୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ତ ଆଉ ସେ ଖଜା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଓହୋ—ଭାରି ଖଜା, ନାହିଁ ନାହିଁ—ତାକୁ ଦୂର କରି ଦେବ ? ଆଉ ଥରେ ଦେହରେ ଭଲ କରି ହାତ ବୁଲାଇ ଡ—ହୁ କଲେ ।

ଶେଷ ଚନ୍ଦ୍ରା—ସେ କଥାଟା କଣ ହେବ—ମୁଁ ହାତଗଣନ୍ତା ଦି ପୁଞ୍ଜା ବରଷ ହେଲା ଅଇଲ—ପିଲଟିଏ ମୁହଁ ଦେଖିଲ ନାହିଁ—ଏତେ ଧନ ଦୌଳତ କିଏ ଖାଇବ ? ଚିନ୍ତା କହୁଛି, କଟକରେ ଡେର ଡେର ବାସ୍ତୁକର ପୁଞ୍ଜା ପୁଞ୍ଜା ପୁଅ କରି ଦେଲଣି ଆସନ୍ତା ଉଆଁସ ଦିନ କାକଟପୁର ମଙ୍ଗଳା ପାଖକୁ ଯିବ । ନିଶାଭାଗ ରାତିରେ ଦେଉରା ପୂଜା କରିବ, କଳା ଛେଳି, କଳା କୁକୁଡ଼ା, କଳା ବିରଡ଼ି, କଳା ଡାକୁଣୀ—ଫଳ ବଳି ଦେଲେ ତିନି ମାସ ତିନି ପକ୍ଷ ତିନି ଦିନ ତିନି ଘଡ଼ିରେ ଗର୍ଭ ହେବ । ଚିନ୍ତାକୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ଏ କଥାଟା କିଏ କରିବ ? ତା ଛଡ଼ା ମୁଲକରେ ତ ଆଉ କାହାରିକୁ ଜଣାନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ବାବୁ ଆସନ୍ତୁ । ଓଃ ! ଏଡ଼େ ମଠ କିଏ ?

ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ବସାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ବଡ଼ ଅନ୍ଧାର ଦଶ ଦଶା । କଚେରୀରେ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳରେ ଦୁଇଜଣ ପିଆଦା ମଫସଲରୁ ରୋଡ଼ସେସ ଅସୁଲ ଟଙ୍କା ଧରି ହାଜର । ଟେଜସ୍ବ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଗଲୁଣି— ପିଆଦାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ରଖାଯିବାର ମନା । ପରବାନା ହସାବ ସଙ୍ଗରେ ମିଳାଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ଗଣାଗଣି କରି ନେବାକୁ ଏତେ ଡେରି ହୋଇଗଲା । ବସାରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେ, କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ, ସବୁ ଅନ୍ଧାର, ବଜାର ସଉଦା-ଗୁଡ଼ାକ ରୁଣିଆଡ଼େ ଚୁଣି ପଡ଼ିଛି । ଡକାଡ଼କ କଲେ, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ପହଞ୍ଚିବାର କବାଟରେ ହାତ ଠୁକିଲେ, ଭିତରୁ ବନ୍ଦ । ଏତିକିବେଳେ ବାଡ଼ି ଦୁଆରୁ ରୁ—ଚ କରି କିଏ ଡାକିବାର ଇଷ୍ଟା ଶୁଭିଲ । ଏଣେ ବୁଢ଼ୀଟା ପାୟା ମୁଲରେ ଅଚେତା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ନାଜର ବାବୁ ବାଡ଼ିଦୁଆର ପାଖକୁ ଚାଲି ଯିବାରୁ ଅନ୍ଧକାରରେ କିଏ ଗୋଟାଏ ଡାକ ହାତ ଧରି ବାଡ଼ିକୁ ଭିଡ଼ି ଦେଇଗଲା । ଅନ୍ଧକାରରେ ଦୁଇଟା ଲୋକ ବସି ଡେଇ ବେଳଯାଏ ତୁନି ତୁନି କଥାବସା ହେଲେ । ତାହା ବାଦ ବାବୁ ପହଞ୍ଚିବାର ଦୁଆରକୁ ଆସି ହାତରେ ଥିବା ଟଙ୍କା ଥଳଟା ଝମ ଝମ କଲେ । କହୁଥାନ୍ତି, “ଆଜି କଚେରୀରୁ ଏତେଟଙ୍କା ମିଳିଲା, ଟଙ୍କା ସବୁ ଗଣି ଆଣିବାକୁ ଏତେ ଡେରି ହୋଇଗଲା । ଏହି ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟାଏ ସୁନା ଚମ୍ପାକଳି ବନାଇ ଦେବାକୁ ମନରେ କରିଥିଲି—ବକ୍ସିବଜାର ରାମ ପୃଷ୍ଠି ଆସି ଦୁଆରେ ବସିଛି—ବେକରୁ ମାପ ନିଅନ୍ତା, ଦୁଆର ତ ବନ୍ଦ—ବଣିଆଟା ଚାଲିଯାଉ ।”

ସାନ୍ତାଣୀ ବାହାରିବା ପାଇଁ ଆଗରୁ ସଜ ହେଉଥିଲେ, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଧଡ଼ି କରି ଜବାଟଟା ମେଲାଇ ବାରନ୍ଦାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବସିପଡ଼ି ଆଗପରି ଶ୍ରେ ଶ୍ରେ ରଡ଼ି—ଧକେଇ ହେବାରେ ଦଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ିଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସକେଇ ସ୍ବାମୀଙ୍କ

ପାଖରେ ଗୁଡ଼ାରି କଲେ—“ଦେଖ ତ, ପୋଇଲି ଯୋଡ଼ାକ ମତେ କେତେ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଛନ୍ତି ।” ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତଟା ଭିଡ଼ି ନେଇ ଆପଣା ପିଠି, ବାହୁ—ଆଉ ଜାଗା ସବୁ ଦେଖାଇଲେ । ନାଜର ବାବୁ ଅଣ୍ଟାଳି ଅଣ୍ଟାଳି ଦେଖିଲେ, ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ରୁଲା—ଉଆଉ ଫଡ଼ା ପରି ଗେବା ଗେବା ଫୁଲିଛି । ମୁହଁରେ ହାତ ବୁଲାଇବାରୁ ସାନ୍ତାଣୀ ଉହ—ଉହ କହି ଦୁଷ୍ଟ ଗଲେ । ଆଖି ପତାଟା ଉପରେ ଗେବା ପରି ଫୁଲିଛି । ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଚଟ୍ ଚଟ୍ ଲଗିଲା । “ଏ—ଏ କଣ ରକ୍ତ ? ଏ କିଏ ବାଡ଼େଇଲା ?” ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ—“ପୋଇଲି ଯୋଡ଼ାକ—ପୋଇଲି ଯୋଡ଼ାକ ।” ଏ—ପୋଇଲି ଯୋଡ଼ାକ ତୁମକୁ ବାଡ଼େଇଲେ ? ଭାରି ଗଣିମାଗି ଗର୍ଜନ କରି ଡାକିଲେ—ଚ—ହା ।” ଚହା ଆସି ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା—ସେ କରି ଡକାଟାଏ ପାଡ଼ିଲା—ସେ ଆତୁଳ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣେ କିଏ ? ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଅଣ୍ଟାଳି—ସେଇ ଗୋଡ଼ ଉପରେ ତପ ତପ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ । ଆଲୁଅ ଥିଲେ ଦଶନ୍ତା, ଭୂଇଁରେ ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ବଧା ମାରି ମୁଣ୍ଡିକାଡ଼ା ବାହାନା କରୁଛି । ନୋହିଲେ ସେ ସେତେ ମୁଣ୍ଡିକାଡ଼ି ହେଲା, ଗୋଟାଏ କିଆ ଯୋଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡି ଫାଟି ସାନ୍ତାଣୀ । ଚହା କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ବୋଲୁଥାଏ “ଆଜ୍ଞା ଆପଣ ତୁମେ ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ—ମୋ ଠାକୁରାଣୀ, —ମୋ ଦେବତାଣୀ, ତୁମ ଆପଣ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ ହାତ ଉଠାଇବ ? ମୋ ହାତ ଛୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ—ମୋ ହାତରେ କୁନ୍ଦା, କୁନ୍ଦା ବାହାରିବ, ମୋ ହାତରେ ପୋକ ପଡ଼ିଯିବ—ଭାତ ଖାତ ଖାଇ ପାରିବ ନାହିଁ—ଓପାସରେ ମରିଯିବ । ମୁଁ ଠାକୁର ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ କହୁଛି—ଜଗନ୍ନାଥ ଦୋହ ପକାଉଛି—ଆଖି ବୁଜିଛି ମୋ ଆଖି କଣ ହୋଇଯିବ—ତୁମ ଦୁହଁଙ୍କ ପାଦ ବୁଜିଛି—ମୁଁ ମାରନାହିଁ—ସେହି ଟୁଣିଆଣୀ ଚୋରଣୀ ବୁଢ଼ୀଟା ମାରିଛି ।” ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ଚହାଠାରୁ କିଛି ହୋଧ ଉଠା ହୋଇ ଗଲୁଣି । ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ହେ,

ଚିନ୍ତା ସେ କହୁଛି ମାରନାହିଁ ?” ନାଜରାଣୀ ଟିକିଏ ଗୁମ୍ ମାରି କହିଲେ, “ଅନ୍ଧାରରେ ଠିକ୍ ଦେଖିନାହିଁ— ଦୁଇ ଜଣଯାକ ମୋ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ମାରିଲ ପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।” ସେପରି ସେପରି ବିଚାରପତିଙ୍କ ପକ୍ଷପାତକୁ ପ୍ରିୟପାତ ପ୍ରତି କିଷ୍କ୍ରୁ ତଳପଡ଼ିବାର କଥା । ଚିନ୍ତାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ପ୍ରତି ବାବୁଙ୍କର କିଷ୍କ୍ରୁ ବିଶ୍ୱାସ ଜାତ ହେଲଣି । ଏଥିରୁ ଆଶ୍ୱସ ପାଇ ବୁଦ୍ଧିମଣି ଚିନ୍ତା ଟାଉକରି କହି ପକାଇଲ, “ଆଜ୍ଞା ହଁ, ଆଜ୍ଞା ହଁ ସେଇକଥା, ଠିକ୍ ସେଇକଥା । ମୁଁ ଦେଖିଲି—ଡାକ୍ତାଣୀ ଅଇଁଠାଖାଇଟା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲ— ପାଖକୁ ଧାଇଁଗଲି—ସେଟା ବାଡ଼େଇବା ବେଳେ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ପିଠି ଦେଖାଇଦେଉଥାଏ । ମୁଁ କହିଲି ହାୟରେ ହାୟ ! କଣ ହେଲା ! ମତେ ମାରୁ, ମୋ ପିଠି ଭାଙ୍ଗି ଯାଉ, ମୁଁ କାଣୀ ହୋଇଯାଏ, ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉ ପଛକେ, ସାନ୍ତାଣୀ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ ଆଞ୍ଚ ନ ଲଗୁ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଦେଖନ୍ତୁ—ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଲାଗି ମୋର କି ହାଲ ।” ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତଟା ଟାଣି ନେଇ ତାହା ଦେହର ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଲେଇଲ । ସତକୁ ସତ ଚିନ୍ତା ଦେହ ଗୋଟାକରେ ଜାଗା ଜାଗା ରୁଲା ବସିଛି, ଗେବାପରି ଗୋଟାକୁଗୋଟା ଫୁଲୁଛି । ଚିନ୍ତାର ସାନ୍ତାଣୀ ଭକ୍ତି, ସ୍ୱାର୍ଥ-ତ୍ୟାଗ, ପରର୍ଥକଷ୍ଟସ୍ୱୀକାର ପ୍ରଭୃତି ସୁମହତ୍ ଗୁଣମାନ ଦେଖି ନାଜର ବାବୁ ତ ପାଣି ହୋଇ ଗଲେଣି—ସମସ୍ତ ରାଗ ନାକମୋଡ଼ିଆ ମା ଉପରେ ତଳ ପଡ଼ିଲା—ସ୍ଥିର କଲେ, ବୁଢ଼ିଟା ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ପକେଇଛି— ସେଇଟା ବଡ଼ ବଦମାଶ ପାକ ତ ! ଚିନ୍ତା କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ପାକ ବୋଲି, ସେ ସବୁବେଳେ ବାଡ଼ିଛନ୍ତେ ଧରି କିଏ ବୁଲୁଥାଏ, ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? କମିତ ଜାଣିବେ ? ସବୁବେଳେ ତ କଚେରି ଦରବାରରେ । କଟକରେ କେତେ ସାଧୁମାନଙ୍କ, ଝିଅ ବୋଲି ନାହିଁ, ବୋହୂ ବୋଲି ନାହିଁ, ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲଣି ପର ! ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆର ମନା, ଆପଣମାନେ ହେଲେ ଭୋଲା ମହାଦେବ, ଦୟା ଶରୀର, ଦୁଃଖୀଟା ବୋଲି ଦୟାକରି ଦୁଆର

ମଡ଼େଇଲେ । ଟିକିଏ କିଛି ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜି ପାଇଲ, କଥା ନାହିଁ ବାଣୀ ନାହିଁ, ଚଳେଇଲ ଠେଙ୍ଗା ! ଏଉଟା କଣ ଲେ ! ମାଇକନିଆ ଝିଅ ଫେର କାହାକୁ ହାତ ଉଠାଇବ ? ମତେ କେହି ହେଲେ ମାରିପକାଉ ପଛକେ ହାତ ଉଠାଇବ ? ରାମ ରାମ !” ସାନ୍ତାଣୀ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଚିନ୍ତା ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ବାହୁନି ବସିଲା—“ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଗୋ—ଆପଣଙ୍କୁ ଏତେ ମାଡ଼ ମାରିଲା ! ମୋ ଠାକୁରାଣୀ ଗୋ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ କେଡ଼େ ବାଧୁଥିବ ! ମୋ ମୁଣ୍ଡର ମଣି ଗୋ !” ଚିନ୍ତା ଆହୁରି ତେର ବେଳଯାଏ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବାହୁନିଥାନ୍ତା, ଏତିକିବେଳେ ନାଜର ବାବୁ ଭାରି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ, ‘ସେ ବଦମାସ କୁଳା ବୁଢ଼ୀଟା କାହିଁ ?’ ଚିନ୍ତା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଝଟ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଧାଇଁଲା । ତେତେବେଳକୁ ନାକମୋଡ଼ିଆ ମା ଆପଣା ପଲରେ କଣ ଲେଟାଟାରେ ଲେଟାଏ ପାଣି ପିଇ କତରା ଖଣ୍ଡ ପାରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ଏମାନଙ୍କ କଥାଭାଷା ବେଳେ ବୁଢ଼ୀଟା ପାୟା ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଥାଇ ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ—କେତେଥର ମନରେ କଲା, ବାହାରି ପଡ଼ି ଆପଣାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ବିଷୟରେ ସାନ୍ତାଙ୍କୁ ଦୁଇ ଗୁରୁ ପଦ କିଛି କହିବ । ହେଲେ ସେ ତ ବାଡ଼େଇଛି, ଠେଙ୍ଗା ଦାଗ ଦେଖା ଗଲଣି, କଣ କହିବ ? ହେଉ ହେଉ, କୁଆଡ଼ିକା ପାଣି କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି, ଦେଖାଯାଉ । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲ ଭିନିଟାଯାକ ଦୁଷମନ—ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ ବଳୁଆ—ଆହୁରି ଜାଗାଟା ବେଜାଗା—ହୋଇଥାନ୍ତା ବିଚବଜାର ସଡ଼କ ଦାଣ୍ଡ—ଖଣ୍ଡେ ପଟେ ନ ଦେଖି କଣ ଶୁଣନ୍ତି—ଆଉ ନା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଣ୍ଟାକ ଅଣ୍ଟାକ ଠେଙ୍ଗାଟା ହାତ କଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଚୌକାଠଟି ଟପି ମାର ଦୌଡ଼ । ଅନ୍ଧାରରେ ଗୁରୁ ଜାଗାରେ ପଡ଼ି ଗଲଣି—ଉଠି ପଡ଼ି ପଛକୁ ଥରେ ଥରେ ଚାହିଁ ଦେଇ ଦେ ଦୌଡ଼ । ଚିନ୍ତା ମାଡ଼ ଖାଲ ଅଣ୍ଟା କଟିରୁ ଉପରେ ବାଜିଥିଲା—ପଡ଼ା ଉଠାରେ

ଆଶୁ ଗଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ି ଲହଲହୁ ହାଣ ହୋଇଗଲାଣି । ଏକ ଦମରେ ଘରେ ଦାଖଲ ।

ଅନ୍ଧାରରେ ଖୋଜି ଖୋଜି ନ ପାଇ ଚନ୍ଦ୍ରା ଝଟକରି ନଆଁ କାଠିଟାକୁ ଘଷିଦେଲା । ବଇଁଠାଟାଏ ଧରି ଅନ୍ଧସନ୍ଧ୍ୟା ଘର ସବୁ ଜାଗାରେ ଖୋଜି ପକାଇଲାଣି । କାହାରିକୁ ନ ପାଇ କହିଲା, “ହେଉ ହେଉ ଯା ଯା, ତୋ’ ମା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରଇ ଥିଲା — ମୋ ହାତରୁ ବଢ଼ିଗଲା । ମୁଁ ସାନ୍ତାଣୀକୁ ଆଗୁଳି ଅକଳରେ ପଡ଼ିଗଲି, ନୋହିଲେ କି ସେ ମୋ ହାତରୁ ବଢ଼ି ଯାଇ ଥାନ୍ତା । ମୋ ସାନ୍ତାଣୀକୁ ମାରବୁ — ମୋ ଠାକୁରାଣୀକୁ ମାରବୁ, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯିମିତି ମାରୁ, ସେହି କଥା ପାଇଛୁ ପରା ? ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଯେ ହାକିମାଣୀ — ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଯେ ଠାକୁରାଣୀ । ହେଉ ହେଉ — ରାତି ଆଗେ ପାହୁ — ସାଇବ ମତେ ଫାଣି ନଟକାଉ ପଛକେ ତା ବେକ କାମୁଡ଼ି ଲହୁ ପିଇ, ତେବେ ଜଳ ଛୁଇଁବ ।”

ନାଜରାଣୀ ଆପଣା ଦେହକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଶେଯ ପାଛୁଡ଼ାଟା ଦେହରେ ଭଡ଼ି ହୋଇଛନ୍ତି । କିଛି ନ କହି ଚଞ୍ଚଳ ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ବାବୁ କିଛି କଥା ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ନାଜର ବାବୁ କଚେରି ପୋଷାକ ପାଲଟିଲେ, ଜଳଖିଆ କରି ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରା ଗୁଡ଼ାଣୁ ସାଜି ଆଣି ଦେଲା — ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କରି ହୁକା ଟଣୁଥାନ୍ତୁ । ଚନ୍ଦ୍ରା ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ମିଠେଇ ଖଜା ଦେଇ ଆସିଲା — ଗୋଡ଼ ହାତ ଧରି ସାନ୍ତାଣୀକୁ ଠାରେ ବସାଇଲା । ଅନାଉଁ ଅନାଉଁ ଅଧା ଚୋରା ଅଧାଗିଲା କରି ସାନ୍ତାଣୀ ତେଜିକ ସାର ଦେଇ ଚାଁ — ଚାଁ କରି ଲେଟାଏ ପାଣି ପିଇ କିସ୍ତୁ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା ଉପରେ ସାନ୍ତାଣୀ ଦୂସି ହୋଇ ଗଲେଣି । ଚନ୍ଦ୍ରା ନାଜର ବାବୁକୁ ଆଉ ଚଳିମେ ଗୁଡ଼ାଣୁ ସାଜି ଦେଇ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଶେଯ ପାତ ଦେଲା । ଆହା ଏ ଅଙ୍ଗକୁ କେତେ ବାଧୁଥିବ କହି ପଦ ସେବାରେ ଲାଗିଗଲା ।

ନାଜର ବାବୁ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର ଗୁଡ଼ାଣୁ ଟାଣୁ ଟାଣୁ ପରୁରଲେ, “ହୋଇ ହେ, ସେ ବୁଢ଼ୀଟା ତୁମକୁ କିଏ ବାଡ଼େଇଲେ ?” ସାନ୍ତାଣୀ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଚନ୍ଦ୍ରା ଚଞ୍ଚଳ ବୋଲି ବସିଲା, “ଆଜ୍ଞା ବୁଝି ନାହାନ୍ତି କଣ, ସାନ୍ତାଣୀ ଅସଲ କଥା ଭେଦ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ତେର ଦିନୁ ଜାଣେ । ତାହାର ମତଲବ, ଏ ଘରେ ସେ ବଜାର ସଉଦା କରିବ । ସାନ୍ତାଣୀ ବୁଝିକୁ କି ପଟାନ୍ତର, ସବୁ ବୁଝିଗଲେ — ତାକୁ ପଇସା ନ ଦେଇ ମୋ ହାତରେ ସଉଦା କରିବେ । ତାର ଭାରି ରାଗ ଥିଲା — ଆଜି ମୁଁ ସଉଦା ଆଣି ସାନ୍ତାଣୀକୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଛି, ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଆଉ କି ସେ କୋପ ସମ୍ଭାଳ ପାରେ — ଚଳେଇଛି ତ ଠେଙ୍ଗା ଆଉ କଣ !” ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ “ହଁ — ହଁ ସେଦିନ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାର ପାନ କରିବାକୁ ଦେଇଥିଲି, ଅଧିକାର ଆଣି ଦେଡ଼ ପଇସା ଚୋରି କଲା ।”

ଚନ୍ଦ୍ରା — “ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତା ! ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ — ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ । ମୁଁ ଜାଣି ମିଛେଇ — ମୋ କଥା ସବୁ ପୋଡ଼ି ଯାଉ — ନଆଁ ଲାଗି ଯାଉ ! ସାନ୍ତାଣୀ କଣ ଆଜ୍ଞା କରୁଛନ୍ତି, ଶୁଣନ୍ତୁ — ଶୁଣନ୍ତୁ । ତୁମ ପରି ହାକିମ — ତୁମ ପରି ବୁଝିଆ ପଣ୍ଡିତ ମୂଲକରେ କିଏ ଅଛି ? ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପଦକରୁ ବୁଝନ୍ତୁ, ଭାବିହାଣ୍ଡିରୁ ସିନା ଗୋଟାଏ ଚପିବେ ?”

ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ସେଇଟା ବଡ଼ ଚୋରଣୀ ତ ।”

ଚନ୍ଦ୍ରା—“ଗୌରୀ ବୋଲି, କଟକ ସହର ଯାଇ ପାଞ୍ଚ ବରଷିଆ ପିଲାକୁ ପଢ଼ାନ୍ତୁ, ସେ କହିଦେବ । କେତେ ଜାଗାରୁ ବାଢ଼ିଆ ଖାଇଲୁଣି । ଆପଣ ଦୁଇଜଣ ହେଲେ ଦୟାଶୀର, କିଏ ଖାଇଗଲା ଖାଇ ଯାଉ, ଘେନି ଗଲା ଘେନି ଯାଉ । ନୋହିଲେ ସେଇ ପାନକଣା ଦିନ କଣ ସେ ବଢ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା ?”

ଇତ୍ୟଦ୍‌ସରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ତିନିଗିନା ମାଲପା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ମଖେଇ ଦେଇ ସାରିଲୁଣି । ଅଧାଅଧ ତେଲ କିମିତି ତା ମାଡ଼ଜାଗାମାନରେ ଲୁଗି ଜରଜର ହୋଇଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା ଧାଇଁ ଯାଇଁ ଆଉ ଚଳମେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସଜ କରି ଆଣିଲା । ଦେଖିଲା ଗୁଡ଼ାଖୁ ଭଲ ଲାଗିଛି — ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଭଲ ଭଲ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି । ଚନ୍ଦ୍ରା କହିଲା, ‘ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତେ ଶୁଣିଗନ୍ତୁ, ସେ ଗୌରୀଟା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ କହୁଥିଲା, ଆପଣ କିମିତି ହାତରୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ମତେ ନହଣା ଗଡ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି ? ଗହଣା ଟଙ୍କା ଯେ ମୁଁ ଦେଇଥିଲା, କ’ଣ କିଏ ନ ଜାଣେ ? ଦଶ ଜଣ ଆଗରେ କଥା । ବୁଢ଼ୀଟା ବି ତେତେବେଳେ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ି ହୋଇ ଦେଖୁଥିଲା — ସେଇ କଥା ଆଜି ସାନ୍ତାଣୀ ଆଗରେ କହିଲା ।’

କଥାଟା ଶୁଣି ତିନିଜଣ ଯାଇ ଖୁସି —

ନାଜରାଣୀ ଖୁସି — ତାଙ୍କ ଅନୁମାନ ଠିକ୍ — ତାଙ୍କର ଝୁର୍ ବୁଦ୍ଧି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା ଖୁସି — ତା କଥାଟା ଭଲ ଲାଗିଗଲା ।

ନାଜର ଝୁସି — ସହଜରେ ଖଲସ ପାଇଗଲେ ।

— — —

-୨୧-

ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ଅବସାନ

“ପ୍ରାଣୀର ଭଲ ମନ୍ଦ ବାଣୀ,
ମରଣକାଳେ ତାହା ଜାଣି ।” (ଶ୍ରୀରାମ)

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ପୀଡ଼ା ଆରମ୍ଭଠାରୁ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାପାଟକ—ଭଲ ଲୋକ ଉତ୍ତରରାୟକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଟିଛନ୍ତି । ଜୁରଟା ଦିନରୁ ଦିନ ବଳି ପଡ଼ୁଛି । ଶାସ୍ତ୍ରଦେବୀ ପୁରୁଣା ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଚାରିଜଣ କବିରାଜ ଥକିଗଲେଣି । କଟକରୁ ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଟା ଆସିଥିଲା, ନଗଦ ଦେଉଣ ଟଙ୍କା ବିଦାଙ୍କ ବାସ ଜବାବ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଜୁରର ଆଜି ତେର ଦିନ—ନିହାତି ବଳି ପଡ଼ିଛି । ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ଘେନି ଆସି କୁଳଦେବତା ଯୁଗଳକଣୋର ଜାଉଙ୍କ ନାଟମନ୍ଦିର ଆଗ ମେଲା ପକା ଭୁଲିଯାଉଛନ୍ତି ମୂଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ମୁଣ୍ଡ କରାଇ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପାୟୁତ୍ତର ଧୋବ ଶେଯରେ ଶୁଆଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ଶାଲ ଡଙ୍କା । ନାସାଙ୍କରୁ କେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରିମନ୍ଦିର ଚିତା—ବେକରୁ ଗୁଡ଼ାସାଏ ପ୍ରସାଦ ଭୁଲିଯା ଧଣ୍ଡା ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବୁଦ୍ଧ କବିରାଜ ପୁରୁଣା ତାଳପତ୍ର ଲେଖା ଶାସ୍ତ୍ରର ଖେଦାଏ ପାଠ ଧରି ଭୁନି ଭୁନି ବିରୁରରେ ମନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଜି ସବୁ ଔଷଧ ବନ୍ଦ—ପାଠରୁ ବାହାରିଛି, ସମ୍ପୋଦନ ଦିବସ ରାତି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୁରର ପ୍ରକୋପ ବଢ଼ିବ । ମଣିମା ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ପାଦ ଦିଗ୍‌ଞ୍ଜି ଧରି ମୁଖକୁ ବକ ବକ କରି ଚାହିଁଛନ୍ତି, ଆଖିରେ ପଲକ ପଡ଼ୁନାହିଁ । କାଠ ପିତୁଳାଟି ପରି ଛିରି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଧାନ୍ୟା ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଡକିଟିଏ ଧରି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପାଦୁକା ରୋଗୀଙ୍କ ମୁଖରେ ଦେଉଛନ୍ତି—ସେ ନେତେ ବା ଡୋକୁଛନ୍ତି, ବେଶି ଭାଗ ଦୁଇ କଲ ଦେଇ ବନ୍ଧି ପଡ଼ୁଛି । ବଡ଼ପୁଅ ଟୀକାଏତ ନରହରିଟି ସବୁକଥା ବୁଝିଲୁଣି—ବାପ ମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଜେଜିମା ମୁହଁକୁ ନିହାତି ଆକୁଳ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ଚାହିଁଛି । ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ଲେତକରେ ତଳତଳ । ସାନପୁଅ ଶ୍ରୀହରି ବୟସ ଅତେଇବର୍ଷ, କିଛି ବୁଝୁନାହିଁ । ‘ମା, ବାପା କିନ୍ତୁ ହେଲେ—ବାପା କିନ୍ତୁ ହେଲେ’ କହି ମା ବେକ ଧରି ପିଠିରେ ଝୁଲି ପଡ଼ୁଛି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଠାରୁ ଦେବାରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲା ଧାଇଁ ଆସି

ଶ୍ରୀହରିକୁ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଛକୁ କାଶେଇ ଦେନଗଲେ । ଶ୍ରୀହରି
ଯିବାକୁ ନାହିଁ—ଭାରି ପାଟିଟାଏ କଲ । ପୋଇଲଟା
କଣ୍ଠେଇ ଯୋଡ଼ାଏ ଦେଇ ବହଲଉଥାଏ ।

ବାହାରେ ଲୋକରେ ଲୋକାରଣ୍ୟ ସୋରିଷ
ମୁଁ ଏ ବିଷୁବ ଦେଲେ ତଳେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ହେଲେ
ତୁଣ୍ଡ ନାହିଁ—ଗୋଲ ନାହିଁ—ତୁନିତାନି—ଆକୁ ତାକୁ
ପତର ପତର—କଣ ହେଲ ? କିଏ ଜବାବ ଦେଉଛି,
କିଏ ବା ଜାଣୁଛି ? ସିଂହ ଦ୍ଵାରରେ କଲଣୀ—କବ-
ରଜଙ୍କର ମନା, ରେଗିଙ୍କ ପାଖକୁ କେହି ଯିବନାହିଁ—
ଏଣେ ଉଆସ ବଞ୍ଚେ ହୋଇଥିବାରୁ କାହାର ଯିବାର
ଆସୁଛି ନାହିଁ । ହରିବୋଲ ବାରିକ, ମନ୍ଦିର ସନ୍ତୁଖିଲା
ବଉଳ ମୂଳରେ ମୁଣ୍ଡଟି ପୋତି ବସିଛି । ଧନ ରଞ୍ଜିତ
ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ତୁନି ତୁନି ପରୁଲିଲ, “ହୋଇଏ
ବାରିକ ପୁଅ, କେମନ୍ତ ବୁଝୁଛ ? ଭିତର ହାଲ ତ କିଛି
ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ, କଥା କଣ ?” ବାରିକେ ଫି କରି
ନିଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ—
ବାପା ଧନ ! କଣ ପରୁରୁଛି, କଣ କହିବ—କଥାଟା
ଭାବିଲେ ହୃଦ ଫାଟି ଯାଉଛି । ତୁ ତ କାଲିକା ପିଲ,
କଣ ବୁଝିବୁ ? ମୁଁ ଦେଖି ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଲ ଝୋଟ ।
ପୁଅ ତୁନି ପୁରୁଷ ଦେଖିଲି, ଏଇ ବାତକପି
ବେମାର । ଆଜି ରାତି କାଟିଲେ ତେବେ ଯାଇ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ।” ଧନ ରଞ୍ଜିତ କହିଲ, “ବୁଝିଲ ବାରିକ
ପୁଅ ! ବାପା ଉତ୍ତର ଯେ ଥିଲେ, ଶୁଣିଛି ବୟସ ହୋଇ-
ଥିଲା—ପନ୍ଦର କି ସତର ଗଣ୍ଡା, ତାଙ୍କ ଯିବାର ବେଳ
ହୋଇଥିଲା । ଆଉ ଆମ ଉତ୍ତର ତ କାଲିକା ପିଲ
ବୋଲି କୁହ । କାଲି ରାତିରେ ମା କହୁଥିଲା, ଆମ
ଶଙ୍କର ଆଉ ଉତ୍ତରଙ୍କର ଏକା ବୟସ । ମାଧ୍ୟ ମାସରେ
ଜନ୍ମ । ଶଙ୍କରର ଗଣତି ହେଲା—କୋଡ଼ିଏ ଏଟାର
ମାଧ୍ୟ ମାସରେ ପୂରିଗଲା ।”

ଠିକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଠାକୁରଙ୍କ ଆଳତି ଘଣ୍ଟା ଡ଼ ଡ଼ କରି
ପିମିତି ବାଜିଛି, ମନ୍ଦିର ଭିତରୁ ଭାରି ଗୋଟିଏ ଆକୁଳ

ସନ୍ଦାନ ଉଠିଲା । ସେହି ରଡ଼ି ଶବ୍ଦଟା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ
ଗାଁ ଗୋଟାକଯାକ ବୁଲିଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ, ବୁଢ଼ା,
ଦେଣିଆ, ପିଲା—ଠା ଜାଗାରେ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ୁଛନ୍ତି ।
ପିଲାଗୁଡ଼ାକ କିଛି ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କାନ୍ଦି ଲେଟି
ଯାଉଛନ୍ତି । ଏଣେ ରୂପମଣି ମଣିମା ପାଟିକରି କାନ୍ଦି-
ବାକୁ ନାହାନ୍ତି—ଥରକୁ ଥର ପଡ଼ି ଝାମ ଯାଉଛନ୍ତି ।
ପିଲା ଯୋଡ଼ାକ ବାପା ବାପା କହି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଧକେଇ
ଗଲେଣି । ସ୍ଵରସ୍ପନ୍ଧ ଦେଇ କାହାକୁ ସମ୍ଭାଳିବେ, ଏଣେ
ନିଜର ତ ଠିକଣା ନାହିଁ । ପିଲା ଯୋଡ଼ାକୁ ନୋଲରେ
ଯାକ ଧରିଛନ୍ତି, ମଣିମା ମୁହଁରେ ପାଣି ଗୁଟି ମାରି ତେତା
କରୁଛନ୍ତି । ଜେମାମା ଯେପରି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ, ସେହିପରି
ସୈନ୍ୟଶିଳା । ସେହି ଦୋର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ
ବିରୁଦ୍ଧିଲେ, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଲଣି—ଏବେ
ପ୍ରାଣୀ ଭିନ୍ନଟାକୁ କମିତି ବଞ୍ଚାଏ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶ
ବାରଟା ପୋଇଲ ପରିଜନ ଧାଇଁ ଆସି ସେହି
ଭିନ୍ନ ଜଣଙ୍କୁ କୋଲରେ ଧରି ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଟେକି
ଦେନିଗଲେ ।

ରାତି ଅନୁମାନରେ ଛ ଦଣ୍ଡ—ଗ୍ରାମଗୋଟାକଯାକ
ଅନ୍ଧାର—ସଞ୍ଜିଦାପ ଲାଗିନାହିଁ । କାହାର ଗୋଡ଼ ହାତ
ଚକ୍ଚୁଛି ଯେ କାମରେ ମନ ଦେବେ—କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି
ସମସ୍ତେ ଥକି ଗଲେଣି । ମଣିମା ଉଆସକୁ ବିଜେ
ହୋଇ ଯିବାରୁ ଭଙ୍ଗା ବନ୍ଧରେ ପାଣି ସୁଅ ପରି ଲୋକେ
ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ଉତ୍ତରରସୁକୁ ଦର୍ଶନ-
କରିବା ଲାଗି ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ।
ସଦର ମଫସଲ ଅମଲା, ଆଉ ଆଉ ଭଲ ଲୋକେ ଏକ
ସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡି ହୋଇ ବସିଥିଲେ । ସଦର ଛୁମୁକରଣ
ରଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, “ପେଶାରେ ! ଅଧରାତି
ଯେ ହେଲା ଆସି, ଆଉ ଏ ରକମ ଦାବୁରି ବସି ରହିଲେ
କ’ଣ ଚଳିବ !” ସମସ୍ତଙ୍କର ସେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ତେତା
ପଶିଗଲା—ଆପ୍ତୋଜନରେ ଲାଗିଲେ । ଗୋଟାଏ
ସୁନ୍ଦରମଣ୍ଡିତ ପଲଙ୍କରେ ଶୁଣାନଯାହାର ଆପ୍ତୋଜନ

ହେଲ । ବାନାବେର, ନିଶାଣ ଶକଡ଼ା ମଶାଲ
ଆଲୁଅ, ରୂପସା କାନ୍ଥରେ ଯାହା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।
ଆଗ ଛେ ରୂପସାରେ ଦେଶୋଦ୍ଧାରୀ ଭିତ୍ତ—ସମସ୍ତଙ୍କ
ମୁଖର ଚକ୍ରର ହରିବୋଲ—ଆକାଶଟା ଯେମନ୍ତ
ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି । ଗ୍ରାମର ବୋହୂଝିଅ ଗୁଡ଼ାକ ଲଜ
ସରମ ଛୁଡ଼ି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଇ ପାଟରେ କାତର ହେଇ ଶଙ୍ଖ
ହୁଲହୁଲି ହେ କହୁଛନ୍ତି । ଜଣା ଯାଉଛି, ଯେତେ
ଦେବପ୍ରତିମା କେତେକକୁ ବିଜେ । ଶୁଣାନଯାଣୀ
ବାହୁଡ଼ିବା ସରିକି ରାତି ପାହାଁପାହାଁ । ହରିଧ୍ୱଜ କାନ୍ଥ
ଶଙ୍ଖ ହୁଲହୁଲି ହେ ରାତିରେ ରୂପ ପାଞ୍ଚ କୋଣ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭିଥିଲା । ବୋଲୁ ଡୋଲବାଇଦ କୋଣେ,
ଭୁଣ୍ଡିବାଇଦ ସହସ୍ରେ କୋଣ । ରାତି ପାହାନ୍ତାରୁ
ବେଳେ ହୁ ଦେଉ ମଧ୍ୟର ଗୋଟା କଲ୍ଲାର ଲୋକ
ଉଆସଠାରୁ ରୁଣ୍ଡ ।

ଆଜି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ଚାଲରେ ଲୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିବାକୁ
ନାହିଁ । କାହାର ମୁହଁରେ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ,
କେବଳ ଉତ୍ତରରାସ୍ତା କଥା—ପୋଖରୀ ତୁଠ
ମାଇକନିଆ ପଲରେ କେବଳ ଉତ୍ତରରାସ୍ତା ଶୁଣି,
ଆଉ ବାହୁଡ଼ି କହିବା ।

ଉତ୍ତରାସ୍ତା ଧର୍ମିକ, ପ୍ରଜାପାଳକ, ପରୋପକାରୀ
ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସୁମଧୁର କଥୋପକଥକ ଯେଉଁ ଲୋକ
ଶୁଣିଛି, ସେ ଜୀବନଯାକ ଭୁଲି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ମାଗୁଣିଆ ତାଙ୍କଠାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ବାହୁଡ଼ିବା କେହି
କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ବିପଦ ଆପଦ ବେଳେ
ଉତ୍ତରରାସ୍ତା ଏକା ଯାହା । ଲୋକେ କଥାରେ କହନ୍ତି—
“ଯାହାକୁ ନ ହେବେ ଠାକୁରେ ଯାହା, ତାହାକୁ
ରାଣିବେ ଉତ୍ତରରାସ୍ତା ।” ହେଲା, ସେ ଜଣେ ବଡ଼ ଭଲ
ଲୋକ, ପରୋପକାରୀ ଥିଲେ । ହେଲେ କଣ ସେ ସବୁ
ଲୋକଙ୍କର ଉପକାର କରିଛନ୍ତି ? ତେବେ କାହିଁକି

ଦେଶଯାକ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଲାଗି ଝୁଲୁଛନ୍ତି ? କଲ୍ଲୀ
ଗୋଟାକଯାକ ଯେଉଁଠାରୁ ଶୁଣ ତାଙ୍କପାଇଁ ହାସ୍ତ ହାସ୍ତ !
କଥା କଣ କି; ସେ ମାନବ ମାସକର ହିତେଷୀ
ଥିଲେ—ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ବ୍ୟାକୁଳ ।
ସେ ଗୋଟିଏ ଦେବପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ—ଦେବତା
ଗୋଟିଏ ସାଙ୍ଗ ଛୁଡ଼ିଗଲେ କିଏ ଦୁଃଖିତ ନ ହେବ ?

ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚଳିତ ସାଧାରଣ କଥା ଅଛି, ସେ କଥାଟି
ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳ ହେଉନାହିଁ ।
ବଜାରରେ ସାମାନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ଘର କରି ରହିଥାଏ ।
ଦିନେ ଜଣେ ବାଟୋଇ ପଣ୍ଡିତ ଆଉ ଆଡ଼େ ଜାଗା ନ
ପାଇ ତାହା ଘରେ ବସା କରି ରହିଥିଲେ । ଏମନ୍ତ
ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଶବକୁ ଶୁଣାନକୁ ଦେନିପିବାର
ହରିବୋଲ ଶବ ଶୁଭିଲା । ଘରବାଲୀ ବୁଢ଼ୀ ତାହାର
ପୋଇଲୀକୁ ଡାକି କହିଲା, “ଯା ତ ଲେ ! ବୁଢ଼ିଆ ତ,
ଲୋକଟା ସ୍ୱର୍ଗକୁ କି ନରକକୁ ଗଲା ?” ପଣ୍ଡିତେ ଶୁଣି ତ
କାବ୍‌ବା । ଏକଣ, ଲୋକ ମଲେ କିଏ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲା,
କିଏ ନରକକୁ ଗଲା—ଏତେ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଛୁ, କାହିଁରୁ
ଜଣାଗଲା ନାହିଁ—ଅଣିଷିତା ବୁଢ଼ୀଟାକୁ ଜଣା ! ସେ
ପୁଣି ବୁଢ଼ି ଆସିବା ସକାଶେ ପଠାଉଛି ପୋଇଲୀଟାକୁ ?
ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ପାଲେ ନାହିଁ—ଭେଦଟା
ଜାଣିବାପାଇଁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଯାଇ ପଚାରିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ଉତ୍ତର
ଦେଲା, “ପଣ୍ଡିତେ ! ଏତିକି କଥା କଣ ବୁଝିଲ ନାହିଁ ?
ଯେଉଁ ଲୋକ ମରିଗଲେ ଲୋକମାନେ ହାହାକାର
କରନ୍ତି, ଜାଣିବେ, ସେ ଲୋକଟି ଗଲା ସ୍ୱର୍ଗକୁ ; ପୁଣି
ଯେଉଁ ଲୋକଟା ମଲେ ଆଉ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି,
ଜଞ୍ଜାଳିଆଟା ମଲ ଭଲ ହେଲା, ଜାଣିବେ ସେଟା ଲୋ
ନରକକୁ ।”

-୨୯-

ଗୃହମଣିର ବୈଧବ୍ୟ

“ବିଧିନା ପ୍ରତିପାଦୟିଷ୍ୟତା,

ନବବୈଧବ୍ୟମସନ୍ଧ୍ୟାବେଦନଂ ।” (କୁମାରସମ୍ଭବ)

ସ୍ୱାମୀ ସୁନ୍ଦର ବା କୁସ୍ତିତ ହେଉନ୍ତୁ, ଧନ ବା ଦରିଦ୍ର — ଧାର୍ମିକ ବା ପାପ ପରାୟଣ ହେଉନ୍ତୁ, ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାମୀ ପରମ ଦେବତା, ସ୍ୱାମୀ ଜୀବନ-ସବୁ । କେବଳ ଇହକାଳ ବୋଲି ନୁହେଁ, ପରକାଳରେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀ ଆଉ ସହାୟ । ସ୍ୱାମୀ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହର ଅବଲମ୍ବନ, ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ-ଲଭର ଉପାୟ । ସ୍ୱାମୀର ଗୌରବରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୌରବଣୀ — ଧନରେ ଧନବତୀ — ସ୍ୱାମୀର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଅଂଶ-ଭାଗିନୀ — ଯଶରେ ଯଶସ୍ବିନୀ — ସ୍ୱାମୀର ଅର୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତିର ସମ୍ମୋଗକାରିଣୀ । ସେହି ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଜୀବନସବୁ ବିନା ଆଉ କଣ ଅଭିହିତ ହୋଇପାରେ ? ବିବାହ ବେଦ ଉପରେ ପୁରୋହିତ ଦଶଦଶପାଳଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ କରି ଉଭୟଙ୍କ କରଯୁଗଳରେ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପମାଳାର ଗନ୍ଧ ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଅକ୍ଳେଦ୍ୟଭ୍ରନ୍ତ । ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀର କୌଣସି ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟବୋଧ ନାହିଁ — ସ୍ୱାମୀ ମାତ୍ର ସବୁ । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମର ଅଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାର୍ଥିବ ପାରସ୍ପରିକ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ପରସ୍ପର ଆବଦ୍ଧ । ସ୍ୱାମିସ୍ତ୍ରୀନା ସ୍ତ୍ରୀ ଅସହାୟା, ଘନାସ୍ତ୍ରୀନା, ମଳିନୀ, ଅଶୁଭ-କାରିଣୀ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅମଙ୍ଗଳା । ଦାସିଶାସନ ବାସିନୀ ବିଧବା ମୁଣ୍ଡିତା ଏବଂ ଆବୃତମସ୍ତକା, ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଅନାବୃତାଶିର ଏବଂ ମୁକ୍ତକୁନ୍ତଳା । ଯେହେତୁ ସ୍ୱାମୀ ତାହାର ମସ୍ତକର ଆବରଣ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରଥା । ଯେତେ ମାତ୍ର ଅସୁନ୍ଦର ଧନହୀନ ହେଉ ପଛକେ, ସ୍ୱାମୀ ବିକ୍ଳେଦ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ଅସହମୟ, ଧୂସୀମୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ । ଆଉ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମଣିମା ଗୃହମଣି

ଦେଉଳ ପକ୍ଷରେ ? ଅଭୁଜ୍ଜନପୁରୁଷ, ବ୍ୟାୟାମଚର୍ଚ୍ଚା-ଜନିତ ସୁଗତି ଅଟ, ଦୋଷସମ୍ପର୍କରହିତ ନିର୍ମଳ ଚରିତ୍ର, ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଜ୍ୟୋତି, ନରପତିପୁଲ୍ଲଭ ବିଭବ, ଦାତା, ଧର୍ମବର, ନିୟୁତ ଅଧ୍ୟୟନନରତ, ଲୋକହୃଦୈଷୀ ପ୍ରଜାବତ୍ସଲ, ଏକପତ୍ନୀବୃତ — ଏପରି ସ୍ୱାମୀ ବିକ୍ଳେଦରେ ଅନପଗତଯୌବନା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାୟରେ କପରି ଯାତନା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରେ । କେବଳ ତାହା ନୁହେଁ, ଗୃହମଣି ଦେଉଳର ପ୍ରକୃତରେ ସ୍ୱାମୀ ଥିଲେ ଜୀବନ-ସବୁ — ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା । ତାଙ୍କର ଯାହା କିଛି ବାରକୁତ, ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କେବଳ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରୀତିପଦ କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ସେ ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ଉପାସ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଭୁକ୍ତ ହେଉ ପଛକେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦାସ ଦାସୀ କରି ଦେବ, ଏଇଟା ତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେଁ । ସବୁବେଳେ ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଦେଶକୁ କାନ ଡେଇଁ ରହିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କିଛି ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଚଳଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାମୀପ୍ରେମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚନ୍ଦ୍ରି ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱାମୀ ନାମ ଶ୍ରବଣରେ ଝଙ୍କାରିତ ହୋଇ ଉଠେ । ନିଜର ମୁଲ୍ଲବାନ୍ ଅଳଙ୍କାର ବା ଟଙ୍କା ସୁନା ପ୍ରତି ଅନାଦର ଭାବ ଦେଖି ଧାନ୍ ମା ବିରକ୍ତ ହେଲେ ସେ ଯେମନ୍ତ ଅତି ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରବଣରେ ହସି ହସି ଚାଲି ଯାନ୍ତି । ବୋଧ-କରୁଁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଭାବ ଏହି — ପୁଣିମଣି ଯାହାର କରଗତ, ତାହାର ଟଙ୍କା ସୁନାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇ ଗୃହମଣି ଦେଉଳର ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା, ସମସ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧକାରରେ ବଳ୍ଲନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ ଆଲୋକ ଉତ୍ତରେ ସହସା ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେହି ଅନ୍ଧକାରଟା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରବଳରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଗୃହମଣି ଦେଉ ଆବାଲ୍ୟ ଦୁଃଖ ଚନ୍ଦ୍ରଣା ସହିତ ଅପରି-ଚିତା, ସ୍ୱଭାବବଶରେ ନିରୋଗଶରୀର, ପିତାମାତାଙ୍କ

ଆଦର ଏବଂ ସ୍ନେହରେ ପ୍ରତିପାଳିତା—ଧାନ୍ୟମାର ଲୀଳାମୟୀ ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା ଥିଲେ । ଏଣେ ଶୁଣ୍ଠର ଗୃହରେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସ୍ୱାମୀର ନୟନାନନ୍ଦକାରଣୀ ଜୀବନମୟୀ ପ୍ରେମପ୍ରବଳା । ଏବେ ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହରାଇ ରୂପମଣି ଦେବିଙ୍କ ହୃଦୟରେ କରୁପ ଶ୍ରବ ଜାତ ହୋଇଥିବ—ସୁଶ୍ରବ-ବର୍ଣ୍ଣନ-ଅକ୍ଷମ; ଶ୍ରାବ ଏବଂ ଶ୍ରବ ସୁଶ୍ରବ୍ତରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ଅପଟ୍ଟ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖକ ଠାରୁ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଯଦି କେହି ଯୁବକ ପାଠିକା ଜନ୍ମାନୁର—ଅର୍ଜିତ ଦୁଷ୍ଟତ ଯୋଗେ ଦେବୀକୁ ସ୍ୱାମୀର ହରାଇଥାନ୍ତି, ସେହି କେବଳ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ସର୍ପଦ୍ରଂଷ୍ଟ ଲେକହିଁ ବିଷର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ରୂପମଣି ଦେବିଙ୍କ ଜୀବନଗ୍ରନ୍ଥି ସମସ୍ତ ଯେମନ୍ତ ଛୁନନ୍ତି ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସମସ୍ତ ଅନାୟତ୍ତ ଏବଂ କର୍ମାକ୍ଷମ । ପୃଥ୍ୱୀ ସହିତ ପଦଯୁଗଳର ସମ୍ପର୍କ ରହିତ ହେବା ପରି ଜଣାଯାଏ । ନେତ୍ରଯୁଗଳ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ରହିତ । ନିଷ୍ପନ୍ନ-ଶ୍ରବରେ ଭୂମିତଳେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି—ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ମାତ୍ର ଜୀବନସଂହାର ପରିବୃତ୍ତ ।

-୨୩-

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଲ

“କହି ହେଉଥାଉ ସିନା,
ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପୁଟ ଦେଉଥିଲେ
ଲୁହାଟା କି ହେବ ସୁନା ।”

(କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା ।)

ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିମାନ୍ ବିଧାତାଙ୍କ ବିଧାନରେ ତନ୍ତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କକ୍ଷରେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ଥାଇ ଜଗତରେ ସମାନ ଶ୍ରବରେ ଦିବା ନିଶି ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ସୁଦିନ ବୋଲି ଯାହା ବୋଲୁଁ, ସେଇଟା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସକାଶେ । ନରିପୁର ଗଡ଼ର ଏହି ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦୌଗ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଦିନ ସମାନ ଶ୍ରବରେ ଚାଲିଅଛି ।

ସାମନ୍ତ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କର ବିଦ୍ୟୋଗର ଆକି ଚତୁର୍ଥ ଦିବସ । କୌଳିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ସାତଦିନ ଠାରୁ ସଜସିଦ୍ଧି ଆରମ୍ଭ ହେବ । ସତର ମହାସଲତ ସମସ୍ତ ଅମଲ, ଡେର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲେକମାନେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଅବିଦମନ ଗ୍ରେଟରାୟ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୀତାମ୍ବର ଗ୍ରେଟରାୟ ଉପସ୍ଥିତ । ଯୁଗଳ କିଶୋର ଜିଉଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାର ପାଖ କତେରି ମେଲରେ ସଭାର ଅଧିବେଶନ—ସିଦ୍ଧା ସରଞ୍ଜାମ ତାଲିକା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଲାଗିଛି । ହରିବୋଲ ବାରିକ ଠିଆହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ—ଆଜ୍ଞା ଦଗଧ ଆଟିକାର ଡାବ ମୋ ପାଖରୁ ନେଉନ୍ତୁ—ତିନି ପୁରୁଷର ଡାବ ମୋତେ ଜଣା ।” ଠିକ୍ ତେତିକିବେଳେ ଦୂରରୁ ସବାରି ଡାକ ଶୁଣିଲା । ଦୁଇ ଜଣ ପାଇକ ଧାଇଁଯାଇଁ ଚାହିଁଅଇଲେ ନାଜର ବାବୁ କଟକରୁ ଅଇଲେ । ଗ୍ରେଟରାୟ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଭଲ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି ବିରୁର କରି ତାଲିକା ଠିକ୍ କରିବା ।” ହରିବୋଲ ବାରିକ କହିଲା, “ଏ—ହରିବୋଲ—ହଁ, ଆଜ୍ଞା ଗୁମୁରୁ କଣ ଆଜ୍ଞା ହେଲା—କଣ ହେଲା ?” ଆପଟମାନେ ଉତ୍ତର ସିଂହ-ଦୁଆର ଆଗରେ ସବାରିଟା ଦୁମ୍ କରି ଥୋଇଦେଲେ । ନାଜର ନଟବର ଦାସେ ସବାରିରୁ ବାହାର ସଳଖେ ସଳଖେ ଉତ୍ତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଅମଲ ଫଏଲ୍-ମାନେ ଧାଇଁ ଯାଇ ନାଜରବ ବୁକୁ ମଜୁର କଲେ । ସେ ତଳକୁ ଅନାଇ କାହାରିକୁ ନ ଦେଖିଲା ପରି ଉତ୍ତର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଉତ୍ତର ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଭିଲା—ବାହାର ଲୋକେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି, କେବଳ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷର ପାଟି । ମୋ ଚାନ୍ଦରେ—ମୋ ନରୁ ରେ—ମୋ ଶିରୁ ରେ—ଏ

ଧାନ୍ୟମା—ଏପରି ବାରମ୍ବାର କହି ନାଜରବାବୁ ଭୂଇଁରେ ଲେଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ରୂମାଲରେ ବାରମ୍ବାର ପୋଛି ପକାଇବାକୁ ଚକ୍ଷୁରେ ଜଳ ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ । ଚୂନମଣି ଦେଇ ବାଡ଼କୁ ଆଉଟି ପ୍ରତିମାଟି ପରି ବସିଛନ୍ତି—ଭାଇଙ୍କ ଆକୁଳ ଫିଦନ ଶୁଭ୍ରୁଛି କି ନାହିଁ ସେ ଜାଣନ୍ତି । ଘଡ଼ିକ ଉତ୍ତରେ ନାଜର ବାବୁ ଆପେ ଆପେ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ମଣିମାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇଛୁ କହିଲେ, “ଧାନ୍ୟମା ! ମୁଁ ମାସକ ଆଗରୁ ଆସିଥାନ୍ତି ହେଲେ—କଟକରେ ଇମିତିକା ଦୁଷ୍ମନ ଲାଗିଛନ୍ତି ଯେ, ହାକିମଙ୍କୁ କହି ମୋ ଆସିବା ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ । ମୁଁ ଆସିଥିଲେ କଣ ଏଡ଼େ କଥାଟା ହୋଇଥାନ୍ତା ? ସେହି ଯେ ଡାକ୍ତରଟା ଆସିଥିଲା, କଟକରେ ତା କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲରୂପେ ଜଣା, ଏଠିକା ଲୋକେ ବା ଜାଣିବେ କିପରି ? ଠିକ ବେଳ ପାଇ ଗଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ନାଜରବାବୁ ପ୍ରକାଶନରେ ଧାନ୍ୟମାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ, କୌଣସି ଦୁଷ୍ମନ୍ ସେହି ଡାକ୍ତର ହାତରେ ଉତ୍ତରସ୍ୱୟଙ୍କୁ ମରାଇ ଦେଲା—ନୋହିଲେ ସେ କଣ ମରିଥାନ୍ତେ ? ମଣିମା ତ କିଛି ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି” ଧାନ୍ୟମାଙ୍କୁ କଥାଟା କଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ପରି ଜଣା ଯାଉଛି—ବଲ ବଲ କରି ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଚିତ୍କଳା ନାଜରବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଟକରୁ ଆସିଛି, ସବୁ ସବୁ କରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମଣିମାଙ୍କ ପିଠିରେ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲୁଥାଏ । ଧାନ୍ୟମା ବାରମ୍ବାର ଚିତ୍କଳାକୁ ଅନାଇବାରୁ ନାଜର ବାବୁ ବୁଝି ପାରି କହିଲେ, ଏଇଟି ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି—ମାଙ୍କର ଧର୍ମସ୍ତ୍ରୀ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସେବା କରିବା ଲାଗି ମା ପଠାଇଛନ୍ତି—ଏହାର ନାମ ଲଳିତା ।” ଚିତ୍କଳା (ଲଳିତା) କହିଲା, “ଧାନ୍ୟମା ! ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି, କଟକଯାକ—ଦେଶଯାକ ହାଟ ବସି ଗଲଣି, ଏକା ମା କଥା କଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି ? ମା ମୋ ହାତରେ କହି ପଠାଇଛନ୍ତି, ଆପଣ ଏଠି କାହାରକୁ ହେଲେ ପରତେ ଯିବେ ନାହିଁ । ଭିତରେ ଭିତରେ କଣ କଥା ଚାଲୁଛି, ଆପଣ ଉଆସ ଭିତରେ

ଥାଇ କଣ ବୁଝିବେ ? ବାଦ ମଲେ ବିଲୁଆ ରଜା । ଏବେ ସମସ୍ତେ ଏକଯୋଗ ବାନ୍ଧିଲେଣି, ପିଲା ଦିଓଟିଙ୍କର ସବନାଣ କରି ଲୁଟିପୁଟି ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା । କଟକ ହାକିମ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ଭାଇସବୁଙ୍କୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ରକ୍ତଟାଣ କାହିଁଯିବ ? “ମଇଁଷି ଶିଙ୍ଗ ଫଟା, ଯୁଝିବାବେଳକୁ ଗୋଟା ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଯାହା କିଛି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ହଜିଲାଣି । କାନ ଶ୍ରେ ଶ୍ରେ—ମୁଣ୍ଡ ବୁଲୁଉଛି । ସତକୁ ସତ ଉତ୍ତରସ୍ୱୟଙ୍କ ବିପୋଗ ଦିନରୁ ବାହାରର କିଛି ଖବର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କରେଇ ଅମଲ୍ଲମାନେ ଅତି ସାନ ସାନ କଥା ଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କୁ ନ ପଚାରି କାହିଁରେ ହାତଦେଉ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି କଥା ଶୁଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଦେଖି ଅମଲ୍ଲ ଫଏଲ୍ ବା ଗ୍ରେଟସ୍ୱୟ ସାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା କରି ଉଆସ ଭିତରକୁ କିଛି ଖବର ପଠାଉ ନାହାନ୍ତି । ସେଥିର ମର୍ମ, ଉଆସ ଭିତରେ ତ ସନ୍ତେ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ତାହା ଉପରେ ଆଉ କଣ ଖବରଦେବେ ? ବାହାରର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ସମସ୍ତେ ଏକଯୋଗ ହୋଇ ତୁଲେଇ ନେଉଛନ୍ତି । ଏବେ ବଳେ ବଳେ ସେ କଥାର ଅର୍ଥ ବିପରୀତ ହେଉଛି । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାବେଳେ ସବୁଥିରେ ଏହିପରି ଅଖଣ୍ଡ ହୋଇଥାଏ ଯେ ! ଧାନ୍ୟମା କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁ ରେ ନଟ ?” ଧାନ୍ୟମା ନଟକୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିଲେ । ହେଲେ ପରସ୍ପରର କରି କଥାଟା କଣ ବୁଝିବେ, ବଲ ନାହିଁ—ବେଳ କାହିଁ ? ସହଜ ବୁଝିଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ବଣା । ନଟବର ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଖୁସି ହେଲେଣି । କହିଲେ, “ମୁଁ କଣ କରିବି ଧାନ୍ୟମା, ପଛନ୍ତେ ବଳେ ବଳେ ସବୁକଥା ପଦାରେ ପଡ଼ିବ—ତେତେବେଳେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବ । ସେ ସବୁ କଥା ପଛକୁ ଥାଉ, କଟକ ହାକିମ ତୁମ ପାଖକୁ ଖବର ଦେଇଛନ୍ତି, ମା ବି ଏଇ ଲଳିତାକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତୁମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ; ଖାଲି ପିଲା ଦିଓଟିଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳ

ରଖିବ, ବାହାରକୁ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । ହାକିମ ନିଜେ ଆସି ସବୁ କଥା ସଜଲ କରି ଦେବେ । ଉଛୁଣି ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିଦେବା ସକାଶେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ସିପାହୀ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଏତିକି କଥା ବୁଝୁନାହାନ୍ତି, ସାହେବ ସରକାରୀ ସିପାହୀ କିଏ ପଠାଇଲେ ? ସେହିପରି ଅଖଞ୍ଜିଆ କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି ବୋଲି ସିନା ! ଆଉ ସେ ସବୁକଥା ପଛେ ହେବ—ଖାଲି ତୁମ ହସିଆର ଲାଗି ବିପଦ ଠାରି ଦେଲି । ଉଛୁଣି ରାତି ପାହିଲେ ଝିପ୍ପା, ଯିମିତି ଯିମିତି ଲୋକର ନୁହେ, ମୂଲକର ରଜା, କୋଟିଏ ରାଜ୍ୟରେ ନାମ ଡକା-ଯଶ ଅପଦଶକୁ କିଏ ପଚାରେ ? ଝିପ୍ପା ବଖଡ଼ ହେଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଆମ୍ବାର ଗତି ନାହିଁ—ବୈତରଣୀରେ ବଳେ ବାଧା ପଡ଼ିଯିବ । ଏକାବେଳକେ ନରକାନ୍ତ । ଖାଲି କଣ ତାହାଁ, ବଶର—ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ । ତୁମ ପରି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଆଜି ଆଜି କି ଇମିତି କଥାଟାଏ ଘଟିବ ? ମୁଁ ତା କେତେ କରେଇ ଦେବନାହିଁ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ତ ଏକାବେଳେ କାଠମୁଣି । ତାଙ୍କର ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ଲେପ । କହିଲେ. “ନଟ, କଣ କରିବାକୁ ହେବ କର ।” “ଧାଇ ମା ! ହାକିମ ମତେ ରାତାରାତି ଆଉ କିଏ ପଠାଇଲେ । ଉଛୁଣି ଖାଲି ଘର କଥା ନୁହେ, ହାକିମଠାରେ ଜବାବ ଦେହି, କାମର ଟିକିଏ ବଖଡ଼ ହେଲେ ମୋର ରୁକିରି ଯିବାର କଥା । ମୁଁ ମନରେ କରିଥିଲି, ଧାନ୍ତି ମା, ଏତେ ରୁକିର ବାକର—ଏତେ ପାଞ୍ଜିଆ ପଟୁଆରି, ସବୁ ସଜଲ ରଖିଥିବେ । କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ—ଯେ ଯାର ଆପଣା ଆପଣା ଘରେ । ମୋଇ ଯେ ମଉସା ମଉସା ଡାକ ପାଡ଼ିଥାଏ, ଏତେ ନାଟ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦାସ, କିଏ ? କତେରି ତହବଲରେ ଯେତେ ନଗଦ ଥିଲ, ସବୁ ବାଣ୍ଟି କୁଣ୍ଡ ନେଇ ମୁହଁ ପୋଛି ତୁନିତାନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଚିନ୍ତା କର ନା, ଧାନ୍ତିମା ! ମୁଁ କଣ ତୁଚ୍ଛା ହାତରେ ଆସିଛି ? ହାକିମ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଦଶ ହଜାର ପଡ଼ୁ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ପଡ଼ୁ, ତୁଲେଇ ନେବି ।

ତେବେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, କଟକ ହେଲ ପନ୍ଦର କୋଶ ଦୂର । ଆଉ କାମ ତ ନୁହେ—କାମ ଅଟକିଲ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚଳେଇବାକୁ ହେବ—ଆଉ କାମ ନୁହେ ଯେ ଦିନେ ଓଳିଏ ମଠ ହେଲେ ଚଳିବ । ଦୁଇ ଚାରି ହଜାର ନିଅନ୍ତୁ ପଡ଼ିଲେ ତୁମେ ଚଳେଇ ଦେଇଥିବ, “ମୁଁ କଟକରେ ଗୋଡ଼ ଦେବ, ଆଉ ପଠାଇ ଦେବ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ କହିଲେ, “ନା ରେ ନଟ ! ଏତେ ଟଙ୍କା ହେବନାହିଁ ପରା—ରୁଦ୍ଧ ତହବଲରେ ଦୁଇ ହଜାର ଅନ୍ଧାଜ ଟଙ୍କା ଅଛି, ନେବୁ ତ ନେଇ ଯା ।” ନଟବରବାବୁ ଦୁଇ କାନରେ ହାତ ଦେଇ କହିଲେ, “ରାମ ! ରାମ ! କଣ କହୁଛୁ ଧାନ୍ତି ମା ? ସେ ଟଙ୍କା ଯେ ମୋ ପକ୍ଷରେ କାଳିଆ ଗରଲ—ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋ-ରକ୍ତ, ସେ ଟଙ୍କା କି ହୁଏବ । ହେଲେ ନିହାତି କାମ ଅଟଳ ହେଲେ ଲଳିତା ହାତରେ ଖବର ଦେବ, ଦୁଇ ଦିନପାଇଁ ପଠାଇ ଦେବ । ମୁଁ କାମରେ ଛଦି ହେବ, ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ ।” ଘୋର ଅନ୍ଧାର ସମୟରେ ଟିକେ କ୍ଷୀଣ ଆଲୁଅ ଦେଖିଲେ ଲୋକ ତାକୁ ଅନାଏ । କଟକ ହାକିମ ପଠେଇଛନ୍ତି, ଲଳିତା ଅପାଙ୍କ ପାଟୁ ଆସିଛି, ନଟବରର ଆକୁଳ ଝନନ, ଦୁଃଖରେ ସାନ୍ତୁନା, ବଶେଷରେ ଝିପ୍ପା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କର୍ମଗୁଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଔଦାସ୍ୟ, କର୍ମ ସମାଧାନ ବସୟରେ ନଟବରର ବ୍ୟଗ୍ରତା ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ସବୁ ଭୁଲି ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ନଟବର ଏକମାସ ସାହା ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେଣି । ଆଉ କିଛି ଭାବି ପାରିଲେ ନାହିଁ—ଭାବିବାର ଶକ୍ତି ବି ଲେପ । ବିଦା ବେଳେ ନାଜରବାବୁ ପିଲ୍ଲ ଦିଓଟିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ରୁମା ଖାଇ କହିଲେ, “ବୁଝିଲ ଧାନ୍ତି ମା ! ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି, ଏଇ ଦିଓଟି ମୋର ସବୁ—ଯାହା କିଛି ରୋଜଗାର ଏମାନଙ୍କ ସକାଶେ । ଏମାନେ ଦୁଇ କୁଲକୁ ପାଣି ଦେବେ—ଦୁଇ କୁଲ ଉତ୍ତାର କରିବେ ।”

ଧାନ୍ ମା ପାଖରୁ ମେଲଣି ଦେଇ ନାଜର ବାବୁ
ଠାକୁର ମନ୍ଦିରକୁ ଆସିଲେ । ମନ୍ଦିର କଚେରି ମେଲରେ
ଆଗରୁ ପାଲକଟି ଥିବା ହୋଇଥିଲା । ଶୁଣି ହେବାକୁ
ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼େ ଗଲେଣି, କେବଳ ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ଫା-
କରଣ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ବୁଝିବା ସକାଶେ
ଅଛନ୍ତି । ଗୁମ୍ଫାକରଣ ପଚାରିଲେ, “ଆଜିରାତିରେ
ଆପଣଙ୍କର କଣ ଠା ହେବ ? ପ୍ରସାଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।”
ନାଜରବାବୁ ଉପହାସ କରି କହିଲେ, “ଆମକୁ ବଡ଼
ଭୋକ ଲାଗୁଛି ହଁ—ପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବୁ ।
ଯା ଯା, ତୁମ ପ୍ରସାଦ ସେବାକରି ଶୋଇପଡ଼ ।”
ନାଜର ବାବୁ ସବାର ଭିତରେ ବୋଧ କରୁ
ଅଧଃଶ୍ଵାସ ସନ୍ଧ୍ୟା କଲେ । ବେହେରା ଗଡ଼ି ଆଗରୁ
ଭଲ ପାଣି ଟୁକୁଣାଏ ଗୁଣି ରଖିଦେଇ ଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା
ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ ଅବୁଝୁର ଜଳ ଢଳ ଢଳ କରି ପିଇ
ଦେଲେ । ପାନ ଗୁଡ଼ାଖୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା । ସବାର
ଭିତରେ ଡେଇଁ ବେଳିଯାଏ ଭିତର ଭିତର ହୁକା ଖସି
ଶୁଭୁଥିଲା ।

—୨୪—

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ

ଭୋର, କଚେରି ମେଲରେ ବାରିକ ଗାଲିଗୁଟାଏ
ପାଟ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାଏ ଥୋଇ ଦେଲା । ନାଜରବାବୁ
ବସି ଭିତର ଭିତର କରି ହୁକା ଟାଣୁଥାନ୍ତି । ସଦର
ମଫସଲ ସମସ୍ତ ଅମଲକୁ ଢଳିବ କରି ପଠାଇଲେ ।
ନାଜରବାବୁ ଝିପ୍ପାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବେ, ମନରେ
କରି ସମସ୍ତେ ତରବର ହୋଇ ଧାଇଁଲେ । ଝିପ୍ପା
ବସ୍ତୁର ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ, କଡ଼ା ହୁକୁମ ଜାରି,
ପାଞ୍ଜି ଆଉ ତହସିଲ ଦାଖଲ କର । କଲଟର
ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ, ଚାରି ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଦାଖଲ

କରିବାକୁ ହେବ । ଜଣପିଛେ କଲଟର ପିଆଦା
ମଉସିଲ—ପିଆଦାମାନେ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଟକରୁ
ଆସିଥିଲେ । ଉଆସର ସଦର ଆଉ ବେଶ୍ ଦୁଆରେ
କେତେଜଣ ପିଆଦା ବସିଗଲେ—କି ହିଁ କି ପୁରୁଷ
କେହି ଲୋକ ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ—
ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ବାହାରିବାର ବନ୍ଦ । ନାଜରବାବୁ
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଶେଷ କରି ବୁଝାଇ ଦେଲେ, କଟକ କଲଟର
ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ପାଞ୍ଜି ଆ
କରଣ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ, ସମସ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ । ଝିପ୍ପାଟି
କପରି ସୁରୁଖୁରୁରେ ମେଣ୍ଟି ଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ
ଲଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ନାଜରବାବୁଙ୍କ ହୁକୁମ ତାମିଲ କରୁଛି
କିଏ ? ଝିପ୍ପା ପ୍ରସଙ୍ଗ କେହି ପାଞ୍ଜି ଆ ଉଠାଇଲେ
ନାଜରବାବୁ ତାହା ଉପରେ ଭାରି ଖପା । କଣ
କରିବେ ଯେ ସେ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି, ମଣିମାଙ୍କର
ସହୋଦର ଭାଇ, ପୁଣି ହାକିମ ତରଫ ଲୋକ, ସମସ୍ତେ
ହାତ ବାନ୍ଧି ରହିଛନ୍ତି । ଏଣେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କର
ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ ଯେ, ଝିପ୍ପାଟି ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ହେଉ, ଅଳ୍ପ
ଖରଚ, ଅଧା ମାଗଣା ଅଧା କାଲି, ର—ଠ କରି
ଚଳେଇବେ । କୌଣସିରୂପେ ଟଙ୍କା ବଞ୍ଚାଇବାକୁ
ହେବ । ପାଞ୍ଜି ଆ ଆଉ ଆଉ କର୍ମରୂପମାନେ ଦେଖିଲେ,
ଘୋର ବିପଦ ତ ଉପସ୍ଥିତ—ବିପଦ ଉପରେ ବିପଦ
ବଳିପଡ଼ିଲଣି । ନାଜରଙ୍କ ଆଗସରିକ ହେବାକୁ କେନ୍ଦ୍ର
ଭରସି ପାରୁ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯାଇ ଗ୍ରେଟ୍‌ରୂମ୍‌କୁ
ଧରି ପଡ଼ିଲେ । ଗ୍ରେଟ୍‌ରୂମ୍ ସାମନ୍ତ ନାଜରଙ୍କ
ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲେ, “ନଟବର ବାବୁ,
କାଗଜ ବୁଝାବୁଝି ପଛନ୍ତେ ହେବ, ବର୍ତ୍ତମାନ
ଝିପ୍ପାଟା ଚଳିଯାଉ ।” ଗ୍ରେଟ୍‌ରୂମ୍ ଜଣେ ଭଲ ରଜା,
ଏଣେ ବୟସରେ ପିତୃସମାନ - ଗୋଟାଏ ମାନ୍ୟ
ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଦଣ୍ଡବତ୍ ମଜୁର ନାହିଁ, ନାଜରବାବୁ
ଭାରି ଗୋଟାଏ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ—ହଁ,
ଆପଣ ତୁମ୍ଭ ହେଉନ୍ତୁ । ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିଲଣି,
ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ କିଛି କଥା

କହିଲେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧାଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ସାହେବଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।” ଛୋଟରାୟଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେମନ୍ତ ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାଏ କିଏ ଅଜାତି ପକେଇଲ । ତମ୍ଭ ସାପ ଲଞ୍ଜ ମୋଡ଼ିଦେଲ ପରି ଫି — ଫି ହେଉଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସମୟ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନ ହୋଇଥିଲେ ଆଜି ରକ୍ତଗଙ୍ଗାଟାଏ ବହି ଯାଉଥାନ୍ତା । ହାତ ବାନ୍ଧି କିଭିଳି କାମୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି—ଦେହ ଗୋଟାକ ଥରୁଛି । ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ଗୋଟା ଜାତିଗତ ପ୍ରକୃତି—ସବୁ ଧନ ଦେବେ, ଜୀବନ ଦେବେ, ଅପମାନ ସହ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଜନନ୍ତ, “ସବୁ ଯାଉ ମହତ ଥାଉ, ମହତ ଗଲେ ନ ଆସେ ଆଉ ।” ଆଗେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା—କଥା ପଦକେ ମାଡ଼ିଗୋଲ—କଥା ପଦକେ ଝଣିଝରପ । ଆଇନ ଆକବର ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ଜମିଦାରୀଟା ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ କରଗତ ଥିଲା, ଏହି ଉଦ୍‌ଘୋଷଣୀଆରେ ସବୁ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ପେସାରବାବୁ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ବାପାଙ୍କ ବାହୁ ଧରି ଭିଡ଼ି ଦେନିଗଲେ । ତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ, ଏଇଟା କଣ କରୁଛି କରିଯାଉ, କିଛିଟା ତ ବଳେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଉଆଡ଼ିରେ ରହିବ, ତେତେବେଳେ ସବୁ ମାମଲା ବଳ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ । ଛୋଟରାୟ ରାଗ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସବାର କଟିଦେଲେ । ହରିବୋଲ ବାରିକ ପଛରେ ଧାଇଁଛି, ଗହ୍ୱର ଭଲ ମଝିରେ ସବାର ଆଗ ଦଣ୍ଡାଟା ଧରି ଭିଡ଼ି ବସାଇ ଦେଲା । ଆପଟମାନେ ସବାର ଥୋଇଦେଇ ଆଡ଼େଇ ଗଲେ । ପୁରୁଣା ସଦର କରଣ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତିଏ ନସରପସର ହୋଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି—ନିଶ୍ୱାସ ବଳି ପଡ଼ିଲାଣି । ହରିବୋଲ ବାରିକ କହିଲା, “ଏ-ହରିବୋଲ ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, କଣ ହେଉଛି ! ସବୁ ସରିଲା ଯେ, କାହାକୁ ମାନ ମାରୁଛନ୍ତି ? ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କାହାର ? ମାନ ଅପମାନ କାହାର ? ଲୋକେ କଣ ଏ ସବୁ କଥା ବୁଝିବେ ?

ଅପଦଶଟା ମୁଣ୍ଡେଇବ କିଏ ? ସବୁ ପଛକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଅନ୍ତୁ; ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କରନ୍ତୁ ।” ଭଣ୍ଡାର ବାପୁଡ଼ା ହେଲେ କଣ ହେଲା, କଥାଟା କହିଲା ଏକା । ଛୋଟରାୟ ତ ଏକାବେଳକେ ପାଣି । ଏଇଟା ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡାୟତ ଜାତିର ସ୍ୱଭାବ—ତାଙ୍କୁ ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବୁଝାଇ ଦେଲେ କଥାଟା ବୁଝନ୍ତି । ଛୋଟରାୟ ଗଙ୍ଗାଧର ପଟ୍ଟନାୟକ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ବୁଡ଼ା ପଟ୍ଟନାୟକ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି କହିଲେ, ‘ସତ, ସତ ହୁଏେ ତ କଣ ?’ ଏଥି ଉତ୍ତର ସେହି ଗହ୍ୱର ଭଲ ମଧ୍ୟରେ ପହରେଯାଏ ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚଳିଲା । ଛୋଟରାୟ ଉଆସକୁ ବିଜେ ହୋଇ ଗଲେ । ପାଞ୍ଜିଆ ଆଉ କରଣମାନେ ଝିପ୍‌ସାଦ୍ରବ୍ୟ ଆୟୋଜନରେ ଲାଗିଗଲେ, ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମରେ ବ୍ୟସ୍ତ, କେହି କାହାରିକୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ । ସାତ ଦିନଠାରୁ ସଜଝିପ୍‌ସା ଆରମ୍ଭ । ଦହି ଜଳପାନ ଖଜା ଗୁଡ଼ି ପବିତ୍ର ପ୍ରମାଣ ଜମା ହେଉଛି, ପ୍ରତିଦିନ ହଜାର ହଜାର ଗ୍ରାହଣ, ବୈଷ୍ଣବ, କଳାଳି ଭୋଜନ କରୁଛନ୍ତି—ପଦାର୍ଥ ସରିବାକୁ ନାହିଁ । ଚାକର ବାକର, ପଧାନ ମକଦ୍ଦମ, ଖାଲେକ ସାନଠାରୁ ବଡ଼ଯାଏଁ କାମରେ ଲାଗିଯାଇଛନ୍ତି—ସମସ୍ତେ ମନରେ କରୁଛନ୍ତି ଯେମନ୍ତ ଆପଣାର କର୍ମ । ଏକା ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଉଆସରୁ ତେର ତେର ସରଞ୍ଜାମ ଆସିଗଲାଣି । ଛୋଟରାୟ ଉଆସରେ ଅପଣା ଜାଗାରେ ବସି ସବୁ କାମ ବରଦ କରୁଛନ୍ତି । କାମର ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜି ପଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଧାଇଁ ଯାଇ ପରାମର୍ଶ ପରୁର ଆସୁଛି । ଦ୍ରବ୍ୟମାନ କାହୁଁ ଆସୁଛି, ଟଙ୍କା କିଏ ଦେଉଛି, ନାଜରବବୁ କିଛି ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଡାକିଲେ ପାଖ ପଶିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ରାଗ ହେଲେ କାହାର କଣ କରିବେ ? ଲୋକଟା ସିଆଣା ବଗୁଲିଆ କି ନା ସେ କଣ ବୁଝୁ ନାହିଁ, ତାର ବଳ କ୍ଷମତା କେତେ ? ଦେଖିଲା କାମଟା ତ ଲଞ୍ଜାମ ହେବାକୁ ବସିଲା, ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ

ହୋ ହୋ କରି ଚାଲିଆସି ଧାଉଁଛି, ତା କଥା ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଏଣେ ଲଳିତା (ଓରଫେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା) ଉଆସ ଭିତରେ ଧାଉଁମାଙ୍କ ପାଖରେ, ମଣିମାଙ୍କ ପାଖରେ, ପରିଜନ ମହଲରେ ହାକୁଥାଏ, ନାଜର ବାବୁ ସବୁକାମ ଭୁଲିଦେଲା—ଏତିକି ସବୁ ଜନସାଧୁ ମିଳୁନାହିଁ, ଜନସାଧୁ ଲାଗି କଟକକୁ ଶଗଡ଼ ଲାଗିଛି । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବି ସେଇ କଥା ବିଶ୍ୱାସ—ବାହାରୁ କିଛି ଖବର ମିଳିବାକୁ ନାହିଁ । କର୍ମଶୃଙ୍ଖଳାମାନେ ଖାଲି କର୍ମ ଇଞ୍ଜାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଖବର କାହାକୁ ଦେବେ, ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭାବ ଦେବାର କଥା ସେମାନଙ୍କର କଣ ଚେତନା ଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ ସମୟରେ ନାଜରବାବୁ ବଳେ ବଳେ ଆପଣା ଚରଫରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବାର ଦେଖାଗଲା । ଗଡ଼ର ସନର ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରେ, ଅଧିକ ରାସରେ ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଧିଁ ଭାରି ପଦାର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଟା ଥଳୀ ଆଣି ନାଜରଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଗଲା । ଏଥକୁ କେହି କେହି ଅନୁମାନ କଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦାଳ ସକାଶେ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତରୁ କିଛି ଆସିଥିବ । ହେଲେ ବିଦାଳଟା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଦୁଇଥଳୀ ତ ନୁହେଁ ।

ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କର ପେପର ଫିୟା ହେବାର ଉଚିତ ସମୟେ କହନ୍ତି ସେଥିରୁ ଡେଇଁ ବଳିଗଲଣି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବ କଙ୍ଗାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ, ଉପଯୁକ୍ତ ଦକ୍ଷିଣା ପାଇ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁ କରୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ।

—୨୫—

ପଣ୍ଡିତ ସଭା

ସାମନ୍ତ ପ୍ରତାପାଦିତ ମଞ୍ଜି ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିଫିୟା ଉପଲକ୍ଷରେ ଗଙ୍ଗାକୁଳଠାରୁ ଗୋଦା-

ବନ୍ଧୁକୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବିପ୍ର ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲେ । ନବଦୀପ ଏବଂ କାଶୀ ଦୁଇ ସୁବିଖ୍ୟାତ ସ୍ଥାନର ଥୋକାଏ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ । ସୁଗଳକଣ୍ଠର ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ-ବିଶିଷ୍ଟ ସତରଞ୍ଜି ବିସ୍ତୃତ । ବିଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳୀ ସମାବେଶରେ ସଭାପତି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ପାରିବା କରିଅଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ମହୋଦୟଗଣ ନୟ୍ୟ ଆଦାନ ନୟ୍ୟ ଭ୍ରମଣ ପରସ୍ପର ଦୈବିକ ସାବଧାନ କୃଷକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ଦାନରେ ନିଯୁକ୍ତ । ଇତ୍ୟାଦିରେ ସାମନ୍ତ ବଂଶର ସଭାପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥ ବିଦ୍ୟାବାଗୀଶେ ସଭାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କୃତଜ୍ଞତାପୂର୍ବକ ନିବେଦନ କଲେ, “ସ୍ତୋତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ ମହୋଦୟଗଣ ! ଆପଣମାନଙ୍କ ଶୁଭଗମନ ପଦରେଣୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ଦେଶ ରାଜବଂଶ ନିଜ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ସେବା ଯେ କରନ୍ତେ ସେହି ସାମନ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗଗତ । ଶୋକସନ୍ତପ୍ତା ବିଳାପବିଧିରୁ ଅନ୍ତଃସୁର-ବାସିନୀ ଶିଶୁ ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀମାନଙ୍କର ମାତା ଏବଂ ମାତାମହାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମୁଁ ଅଭିବାଦନ ନିବେଦନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି, ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ କରିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।” ପଣ୍ଡିତବର୍ଗ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ—

“ଜୟୋଃସ୍ତୁ ଜୟୋଃସ୍ତୁ ସପ୍ତଶା ସୁଖିନୀ ଭବ ।
ଆୟୁର୍ଭାଗେଶ୍ୱରୀର୍ଯ୍ୟାଶାଂ ବିବୃଦ୍ଧୟଃ ସନ୍ତୁ ।
ସୁଖିନୀ ତେ ପଶ୍ୟନ୍ତିନୌ ଭବତାମ୍ ।
ତବ ପ୍ରଜାନାଂ ସଗୋଷ୍ଠାଶାଂ ଶିବମସ୍ତୁ ।”

ପଣ୍ଡିତବର୍ଗ ଉପବେଶନ କଲା ଉତ୍ତରରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଟୋଲର ପଣ୍ଡିତ ଆର୍ତ୍ତହାଣ କବି ଶିବେନ୍ଦ୍ର ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଜଣାଇଲେ, “ସମ୍ପ୍ରତି ଏହି ମାନମାୟ ସମିତିରେ

ପୁଣ୍ୟଧାମ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପରେ ସଭାପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଦାଶିବ ବିଦ୍ୟାସାଗର ମହୋଦୟଙ୍କୁ ସଭାପତି ପଦରେ ବରଣ କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଅଛୁ ।” ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡିତେ ହସ୍ତୋତ୍ତେଜନପୂର୍ବକ ଉତ୍ତେଜରେ କହିଲେ —

“ଭବତୁ — ଭବତୁ — ତଥାସ୍ତୁ — ତଥାସ୍ତୁ ।”

ତେଜାନାଲ ରାଜସଭାର ପଣ୍ଡିତ କେଳେଇ ମିଶ୍ର ବିଦ୍ୟାରହେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ସଭାପତି ମହୋଦୟଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ କିଛିଟି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶ୍ରବଣାର୍ଥୀ ଆମ୍ଭମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛୁ ।

ଇତ୍ୟବସରେ ସଭାପତି ମହୋଦୟ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁଇ ତିନି ଟିପ ନୟା ହସ୍ତ ଓ ଗାନ୍ଧାର୍ଜନୀରେ ଘର୍ତ୍ତ ନାସିକାଟି ପରମାର୍ଜନ ପୂର୍ବକ ଦୁଇ ତିନି ଥର କଣ୍ଠଦେ କରଣାନନ୍ତର ଆରମ୍ଭ କଲେ —

“ଯଂ ଶୈବାଃ ସମୁପାସନ୍ତେ ଶିବ ଇତି ବ୍ରହ୍ମେତଦେବାନ୍ତନଃ
ବୌଦ୍ଧା ବୁଦ୍ଧ ଇତି ପ୍ରମାଣପଟବଃ କର୍ଣ୍ଣେତି ନୈୟାୟିକାଃ ।
ଅହନିତ୍ୟର୍ଥ ଜୈନଶାସନରତଃ କର୍ମେତି ମୀମାଂସକାଃ ।
ସୋଽୟଂ ବୋ ବିଦଧାତୁ ବାଞ୍ଛିତଫଳଂ

ହୈଲେକ୍ୟନାଥ ହରି ।”

ବାଳାବେତ୍ତା ପ୍ରହରଜଙ୍କ ସଭାପତି ଗଦାଧର ନନ୍ଦେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, “ସଭାପତି ମହୋଦୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଯେଉଁ ଭଲ ଭଲ ନାମାବଳୀ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ, କେଉଁ ନାମ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ ଏବଂ କେଉଁ ମତ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ?”

ସଭାପତି ମହାଶୟଙ୍କର ଉତ୍ତର — ଯଦି ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଅନୁଷ୍ଠାନ କର ଏବଂ ଏକାଗ୍ରତ ସହିତ ନାମ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କର, ତେବେ ସମସ୍ତ ମତ ଉତ୍ତମ ଏବଂ ସମସ୍ତ ନାମ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ । ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ

ପୁଷ୍କରିଣୀ କୂଳରେ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୁସଲମାନ କହିଲେ ପାନ, ଉତ୍କଳୀ କହିଲେ ଜଳ, ତେଲୁଗୁ କହିଲେ ମାତୁ — କିନ୍ତୁ ନାମ ମାତ୍ର ଉଦ୍ଧାରଣରେ କାହାର ତୃଷ୍ଣା ଦୂର ହେବ ନାହିଁ, ଆକଣ୍ଠ ପାନ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ । ତଦ୍ରୂପ କେବଳ ବାକ୍ୟ ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମା ବା ଶିବ ବା କୃଷ୍ଣ ନାମ ଉଦ୍ଧାରଣରେ କେହି ମୁକ୍ତି ଲଭ କରି ନ ପାରେ । ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାଙ୍କୀନିବାସୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବିଦ୍ୟାରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ —

“ତସ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ଲକ୍ଷଣଂ କିମ୍ ?”

ସଭାପତି ପ୍ରକାଶକଲେ — ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପନିଷଦ୍ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ —

“ସତ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନମନନ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମ
ଆନନ୍ଦରୂପମମୃତଂ ଯଦ୍ ବିଶ୍ୱାତି
ଶାନ୍ତଂ ଶିବମଦ୍ୱୈତଂ
ଶୁଦ୍ଧ ମପାପବିଦଂ ।”

ଅଦ୍ୱୈତବାଦପ୍ରକାଶକ ବେଦାନ୍ତୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଏହି ଲକ୍ଷଣ ଅନୁମୋଦନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ଗୁଣ ପଦାର୍ଥ । ପରଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତସଂସାର ମାୟା ବା ପ୍ରକୃତିଜନିତ ବିକାର ମାତ୍ର । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତାର ଉତ୍ତପନ୍ନ, ବ୍ରହ୍ମରେ ଅବସ୍ଥିତ ପୁଣି ସେହି ବ୍ରହ୍ମରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯିବ ।

ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତବାଦଙ୍କ ମତରେ —

ବ୍ରହ୍ମ, ଚିତ୍ (ପ୍ରାଣ) ଅଚିତ୍ (ଜଡ଼) ଏହି ତିନି ନିତ୍ୟ ସନାତନ ।

ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେମାନଙ୍କ ମତ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଏହିପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି — କୁମ୍ଭକାର ଘଟ ନିର୍ମାଣ-କାରୀ ସତ୍ୟ—ହେଲେହେଁ ଘଟରୁ ସମ୍ପର୍କ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ଘଟ ପ୍ରତି କୁମ୍ଭକାର ନିମିତ୍ତ କାରଣ; ମାତ୍ର ମୃତ୍ତିକାହିଁ ସମବାୟୀ ଉପାଦାନ କାରଣ ଅଟେ । ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର, ଦଣ୍ଡ, ବସୁଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଅସମବାୟୀ ଉପାଦାନ କାରଣ ।

ବିଶିଷ୍ଟାଦୈତବାଦୀମାନଙ୍କ ମତରେ—

“ଯତୋ ବା ଇମାନି ଭୂତାନି ଜାୟନ୍ତେ—
ଯେନ ଜାତାନି ଜୀବନ୍ତି ତଦ୍ବିଜଜ୍ଞସମ୍ବ ତତ୍ତ୍ୱବ୍ରହ୍ମ ।”

ଏହା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । ମାତ୍ର ଏହାକୁ ତଟସ୍ଥ ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଶାମାନୁରୂପ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟାଦୈତବାଦ ପ୍ରଚାରକ ଅଟନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ବୋଲି ଯାଇଅଛି, ଅଦୈତବାଦୀମାନଙ୍କ ମତରେ ବିଶ୍ୱସ୍ୟର ପ୍ରତି ବ୍ରହ୍ମ ଉପାଦାନ, ନିମିତ୍ତ ସମସ୍ତ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ନବଦ୍ୱୀପର ବିଖ୍ୟାତ ନୈୟାୟିକ ତାରକନାଥ ନ୍ୟାୟରତ୍ନ ପ୍ରକାଶ କଲେ, “ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଯାହାଙ୍କୁ ବୋଲି, ତାହାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରମାଣ କାହିଁ ? ସାମାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେଉଁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ, ସେଥିରେ ବ୍ରହ୍ମ ବା ଶିଶୁରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ପ୍ରମାଣାଶ୍ରୟ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର, ଦୁଃଶବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ — ମାନବ ଜୀବନ ଆଜନ୍ମମରଣାନ୍ତକ ଦୁଃଖରେ ହାହାକାର କରୁଥାଏ । ସେହି ଦୁଃଖର ଅବସାନର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦର୍ଶନ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମହର୍ଷି କପିଳ ସାଧ୍ୟଦର୍ଶନରେ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତିର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚବିଂଶତିତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞେ ଯସି ତତ୍ତ୍ୱାଶ୍ରମେ ବସେତ ।
... .. ମୃତ୍ୟୁତେ ନାସି ସଂଶୟଃ ।

ସେହି ପଞ୍ଚବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱ କଣ, ସେହିକଥା ବୋଲୁଅଛୁ—

ସତ୍ତ୍ୱରଜସ୍ୱମମୟାଂ ସାମ୍ୟାବସ୍ଥା ପ୍ରକୃତଃ
ପ୍ରକୃତେର୍ମହାନଂ ମହତତାତ୍ତ୍ୱଂକାରଃ
ଅହଙ୍କାରାତ୍ ପଞ୍ଚତନ୍ମାସାଶୁଭସୁମିତ୍ରସ୍ତଂ
ତନ୍ମାସେଭ୍ୟଃ ସ୍ଥୂଳଭୂତାନି ସୁରୂପଃ ।
ଇତି ପଞ୍ଚବିଂଶତି ଗଣଃ ॥

ଦେଖିବା ହେଉଛି, ମାନବାତ୍ତାର ମୁକ୍ତିଲାଭ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନକାର ପଞ୍ଚବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ, ସେଥିରେ ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ଦର୍ଶନକାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି—

“ଶିଶୁରପିଚ୍ଛେଃ”

ଦେଖିବା ହେଉଛି, ମହର୍ଷି କପିଳ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ସମାନ ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଶବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ — ସେହି । ଦୁଃଖରୁ ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ନିଃଶ୍ରେୟସ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ମହର୍ଷି କଣାଦ ଯେଉଁ ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ସାରମର୍ମ—

“ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣକର୍ମସାମାନ୍ୟବିଶେଷସମବାୟାନାଂ
ପଦାର୍ଥାନାଂ ସାଧର୍ମ୍ୟବୈଧର୍ମ୍ୟାଭ୍ୟାଂ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନାତ୍
ନିଃଶ୍ରେୟସମ୍”

ଅର୍ଥାତ୍—ଆତ୍ମାଧାରାତ୍ମକାରର ଉପାୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କର୍ମ ସାମାନ୍ୟ ବିଶେଷ ସମବାୟର ସାଧର୍ମ୍ୟ ବୈଧର୍ମ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନରୁ ନିଃଶ୍ରେୟସ ଲାଭ ହୁଏ ।

ବୈଶେଷିକର ନିଃଶ୍ରେୟସ, ବେଦାନ୍ତର ମୁକ୍ତି, ନ୍ୟାୟର ଅପବର୍ଗ, ପାତଞ୍ଜଳର କୈବଲ୍ୟ, ବୌଦ୍ଧର ନିର୍ବାଣ ସାମାର୍ଥପ୍ରତି-ପାଦକ । ମୀମଂସା ଦର୍ଶନକାର ଜୈମିନି ବେଦର ସତ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ସତ୍ୟ,

ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ମତରେ କର୍ମକାଣ୍ଡହିଁ ସାର ପଦାର୍ଥ । ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ଅର୍ଥାତ୍ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନାମପ୍ରତିପାଦକ ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ନିରର୍ଥକ ମାତ୍ର । ଜୈମିନିଙ୍କର ଉପଦେଶ, ଆତ୍ମାର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ କର୍ମ କର “ଶିଶୁର-ରାଧନାର ପ୍ରତିପାଦନାସ୍ତେ ।

ମୀମାଂସା ଦର୍ଶନର ସାର ମତ

ଆତ୍ମାୟତ୍ୟା ଶ୍ରେୟାର୍ଥତ୍ଵ ଓ ଆନର୍ଥକ୍ୟମତଦର୍ଥାନାମ୍ ।”

ଅର୍ଥ କର୍ମହିଁ ବେଦର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ନିରର୍ଥକ । ଏହି ବଚନାନୁସାରେ ଉପନିଷଦର ସମସ୍ତ ସାର ସତ୍ୟର ଉପଦେଶ ଅର୍ଥବାଦ ମାନ । ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ତ୍ଵମସି “ସତ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନଂ ଅନନ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମ” “ଅୟମାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ” ଇତ୍ୟାଦି ବାକ୍ୟମାନ ନିରର୍ଥକ । ଆତ୍ମାର ମୁକ୍ତିସାଧନ ସକାଶେ କେବଳ ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ ମତରେ ମଧ୍ୟ ସଂସାର ଦୁଃଖମୟ—ଦୁଃଖର କାରଣ ଜନ୍ମ—ଜୀବ ପ୍ରବୃତ୍ତିବଶରେ କର୍ମ କରେ—କର୍ମର ଫଳ ଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେତୁ ରାଗ, ଦ୍ଵେଷ, ମୋହ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦୋଷ ବୋଲିଥାଏ । ଦୋଷ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନର ଉତ୍ତପନ୍ନ—ଏହି ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନହିଁ ମୁକ୍ତିର କାରଣ ।

ନ୍ୟାୟସୂତ୍ର ଯଥା

“ଦୁଃଖ-ଜନ୍ମ-ପ୍ରବୃତ୍ତି-ଦୋଷ-ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନାନାଂ

ଉତ୍ତରୋତ୍ତରୋପାୟେ ତଦନ୍ତରାପାୟତ୍ ଅପବର୍ଗ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ ମତରେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନଲଭ୍ୟହିଁ ଅପବର୍ଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମ୍ୟନ୍ତ୍ରିକ ଦୁଃଖନାଶର କାରଣ । ସେହି ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ କେଉଁ ବିଷୟର ? ୧ । ପ୍ରଣାମ । ୨ । ପ୍ରମେୟ । ୩ । ସଂଶୟ । ୪ । ପ୍ରୟୋଜନ । ୫ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ୬ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ୭ । ଅବସ୍ଥାବ । ୮ । ତର୍କ । ୯ ।

ନିର୍ଣ୍ଣୟ । ୧୦ । ବାଦ । ୧୧ । ଜନ୍ମ । ୧୨ । ବିତଣ୍ଡା । ୧୩ । ହେତୁଭାସ । ୧୪ । ଛଳ । ୧୫ । ଜାତ । ୧୬ । ନିବ୍ରହ୍ମାନ । ଏହି ଗୋଟି ବିଷୟରେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ଅପବର୍ଗ ଲଭର ଉପାୟ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଅପବର୍ଗ ଲଭ ନିମନ୍ତେ ଶିଶୁରାଧନା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଦୌ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳିକୃତ ଦର୍ଶନକୁ ପାତଞ୍ଜଳି ଦର୍ଶନ ବୋଲିଥାଏ । ମହର୍ଷି କପିଳ ଜୀବନ୍ତୁକ୍ତି ଲଭର ଯେଉଁ ପରଶ ଗୋଟି ତତ୍ତ୍ଵ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ପାତଞ୍ଜଳି ସେ ସମସ୍ତ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ଅଧିକନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି—ସେହି ତତ୍ତ୍ଵଟି ଶିଶୁରଜ୍ଞାନ । ପାତଞ୍ଜଳି ଶିଶୁରଜ୍ଞ ଲକ୍ଷଣ ଏହିରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି—

“କ୍ଳେଶକର୍ମବିପାକାଶୟୈରପରମୃଷ୍ଟଃ

ପୁରୁଷବିଶେଷ ଶିଶୁରଃ ତସ ନରତିଶୟସବଂବଜମ୍ ।”

ମହର୍ଷି ଶିଶୁରଜ୍ଞ ଅସ୍ତିତ୍ଵ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ମତରେ ଯୋଗସାଧନହିଁ କୈବଲ୍ୟ-ଲଭର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ, ଯୋଗ କଣ ? ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିରୋଧ । ଧ୍ୟାୟ ବସ୍ତୁରେ ଆତ୍ମସଂଯୋଗହିଁ ଯୋଗ । “ଅର୍ଥ ଆସାଂ ନିରୋଧକ ଉପାୟ ।” ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନିରୋଧର ଉପାୟ କଣ ?

“ଅଭ୍ୟାସବୈରାଗ୍ୟାଭ୍ୟାଂ ତନିରୋଧଃ”

ଆମ୍ଭେ ଆପଣଙ୍କ ସମୀପରେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତି ସଂକ୍ଷେପତଃ କେତୋଟି କଥାମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କଲୁଁ । ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଥା ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ହେଲେ ବହୁକାଳ ପ୍ରୟୋଜନ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମହାଜ୍ଞାନୀ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କାଳ ଆଲୋଚନା ନିୟୁକ୍ତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଛନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଯାହା ହେଉ, ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ଯେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ଲଭ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନାହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଉପାୟ ।

ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବାଣୀଭୂଷଣ ବେଦାନ୍ତବାଚୀଣ
ମୂଢ଼ପକ୍ଷ ମତ ଖଣ୍ଡନ ସକାଶେ ଉତ୍ତର କଲେ—

ନ୍ୟାୟରତ୍ନ ମହୋଦୟ ‘ବିଜ୍ଞ ଏବଂ ବହୁଦର୍ଶୀ’
ସଂଗ୍ରହ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ର ମାନ
ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ଆପଣାର ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି
ଅଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ମହାପ୍ରାଜ୍ଞ ଟୀକାକାରମାନେ ଯେଉଁ
ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିକ୍ଷେପ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଥିବାର ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ
ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ମତ, ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ କିଛି
କଥା ବୋଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରୁଁ ।

ସାଧାରଣ ଟୀକାକାର ବିଜ୍ଞାନଭିଷ୍ଟ “ଉତ୍ତରସିଦ୍ଧି”
ଏହି ସୂତ୍ର ଟୀକାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି—ଉତ୍ତର
ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୋଚର ବା ପ୍ରମାଣଗମ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା
କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । କପିଳ ନିଶ୍ଚୟରବାଦୀ ଥିଲେ ।
“ଉତ୍ତରସିଦ୍ଧି” ଏହିପରି ସୂତ୍ର ଲେଖିଥାନ୍ତେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ମହର୍ଷି କଣାଦ
ନିଶ୍ଚୟସ୍ୱଭାବ ଲାଭର କାରଣ ଉତ୍ତରଙ୍କ ନାମ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଉଛି
ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାଙ୍କୁ
ନିଶ୍ଚୟରବାଦୀ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ତାହାଙ୍କ
ଦର୍ଶନର ଗୋଟିଏ ଟୀକା ଏହି—

“ଅବଶ୍ୟମେବ ଶ୍ରେୟାନ୍ କୃତଂ କର୍ମ ଶୁଭଶୁଭମ୍ ।
ନାଭ୍ୟୁକ୍ତଂ କ୍ଷୟତେ କର୍ମ କଳ୍ପକୋଟିଶତୋରପି ।”

ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ହେଉ ଯେଉଁ କର୍ମ କରିବ,
ସେଥିର ଫଳ ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରେୟ କରିବାକୁ ହେବ, କୋଟି
କଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୟ ହେବ ନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମହର୍ଷି
କଣାଦଙ୍କର ଉପଦେଶ ଶୁଭକର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଷୟରେ

ସଚେଷ୍ଟ ଦୃଢ଼—ଉତ୍ତରସିଦ୍ଧିର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?
ତେବେ ଏଥି ସକାଶେ ତାହାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟରବାଦୀ
ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ ।

ପାତଞ୍ଜଳଦର୍ଶନୋକ୍ତ ଗୋଟିଏ ସୂତ୍ର—

“ଭୂତଃ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତେତନାଧିଗମୋଽପି ଅନୁରାୟତ୍ତବଶ୍ଚ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରପ୍ରଣିଧାନରେ ବ୍ୟାଧି ପ୍ରଭୃତି
ବିଦ୍ୱମାନ ଦୂର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଆତ୍ମସାକ୍ଷାତ୍ତ୍ୱର
ଲାଭ ହୋଇଥାଏ ।

ଆମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସୂତ୍ର ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ
କଲୁଁ । ମାତ୍ର ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନରେ ଉତ୍ତରଙ୍କ ପ୍ରତି
ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବା ଯୋଗର ମୂଳସୂତ୍ର ବୋଲି
ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଆଉ ମାତାଂସାକାର ଜୈମିନି ମଧ୍ୟ ନାସ୍ତିକ ନ
ଥିଲେ । ଯେହେତୁ ସେ ବେଦର ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ଅସ୍ୱୀକାର
କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଏତିକି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ,
‘ଜୀବର ମୁକ୍ତିଲାଭ ସକାଶେ ବେଦର କର୍ମକାଣ୍ଡହିଁ
ଅନୁଷ୍ଠୟ, ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ଅନାବଶ୍ୟକ ।’ ଏସ୍ଥଳେ ତାହାଙ୍କୁ
ନିଶ୍ଚୟରବାଦୀ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ ।

କରୁଣାନିଧାନ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥିତ
ହୁଏ, ସେ ନିଶ୍ଚୟରବାଦୀ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଜୀବନର
ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦକୁ
ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ସାରମର୍ମ
ଏହି “ଉତ୍ତର ଅଛନ୍ତି ବା ନାହାନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ
ଆଲୋଚନା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ମାନବର
ଏମନ୍ତ କିଛି ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ସେ ଉତ୍ତରସିଦ୍ଧି
ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ତେବେ ଅନ୍ଧକାର
ଆଲୋଚନାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ତୁମ୍ଭେ କେବଳ
ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ବିଷୟରେ ସଫଳ ହୁଅ—କର୍ମଫଳ

ଯୋଗରେ ତୁମ୍ଭେ ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଥାନ ଲଭରେ ସମର୍ଥ ହେବ । ତାହାଙ୍କ ମତର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶକ୍ତି ଅଛି, ଯହିଁରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପୃଥିବୀର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ତାହାଙ୍କ ମତ ବ୍ୟାପ୍ତ । ସେହି ଅନନ୍ତଜ୍ଞାନ ମହା-ପୁରୁଷଙ୍କର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଯେ, ତାହା ବଳରେ ସେ ଦେଖିଥିଲେ, ଈଶ୍ଵର ନାମ ଦେନ ପୃଥିବୀରେ ଉତ୍ସୁକର ଉତ୍ତପାତ ଦଟିବାର ସମ୍ଭବ । ବାସ୍ତବିକ ଦେଖନ୍ତୁ, ତାହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମୁସଲମାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ, ହିନ୍ଦୁ—ମୁସଲମାନ, ବୌଦ୍ଧ—ହିନ୍ଦୁ, ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ—କ୍ୟାଥଲିକ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଈଶ୍ଵର ନାମ ଦେନ ଉତ୍ତପାତ ଯୋଗେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ରକ୍ତପାତରେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରାଣିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ—ବିଜ୍ଞାନର ବହୁଳ ପ୍ରଭୁର ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ବିଦ୍ଵେଷରେ ବିରାମ ନାହିଁ ।

ବଡ଼ଗଡ଼ ରାଜସଭା ପଣ୍ଡିତ ରଞ୍ଜିତଚନ୍ଦ୍ର ଭେଙ୍କଟା ପାନ୍ଥଲୁ କହିଲେ, ‘ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ବଡ଼ କଠିନ ଶାସ୍ତ୍ର ଥାଉଥିବାର—ହେଲେ—ଅତି ଭଲ ଜ୍ଞାନପ୍ରଦ ଥାଉଛି । ଯେମନ୍ତ ମିଶ୍ଟିପାଇଲୁ ବୋଇଲେ ଲଙ୍କାମରୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଥାଉଛି; ମାତ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ର ଥାଉଛି—ଲଙ୍କାମିଶ୍ଟର ଆଉ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ନ ଥିଲେ ମାନବାଲୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ନାହିଁ ଏକା—

“ମିଶ୍ଟପାଇଲୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣ୍ଡୁ ପେରୁଗୁମିଶ୍ଟିତମ୍
ବେଦା ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରୀ ତ ସମ୍ଭବନ୍ତୁ ମମ ଜନ୍ମଜନ୍ମନ ।”

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ଳୋକର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ମାତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାସାଗର ମହାଶୟ କହିତ ହସି ଦେଇ ଧୀରେ କଲେ, “ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନାଦ୍ଵାରା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରଜ୍ଞାସୁମାନ ହୁଏ—ମହର୍ଷିମାନେ ଯେମନ୍ତ ଆହୁତିଦ୍ଵାରା ବିଷୟର ତଳ ସ୍ତର କରିବାକୁ ଯଥା ସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଆଉ

ଦେଖାଯାଏ ଅସୁଦ୍ଧେଶୀୟ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ନାସ୍ତିକ ନ ଥିଲେ । ଜାଗତିକ ପରତୁଷ୍ଟ୍ୟମାନ ଦଟନାବଳୀର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ଏକ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ବା ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବିଦ୍ୟମାନ—ଯାହାଙ୍କ ଅମେଦ ନୟନରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେଉଅଛି, ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭରତା ଆବଶ୍ୟକ, ଏ ବିଷୟ ସ୍ଵୀକାର ନ କରିବା ହେତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାୟାବାଦ ବା ଶୂନ୍ୟବାଦରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ନୈର୍ଦ୍ଦୋଶ୍ୟ ନାସ୍ତିକତା । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ନାସ୍ତିକ ଥିଲେ ରୂପି ରୂପାକ—କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ନ୍ୟାୟଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଏକାବେଳେକେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଦେଖାଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶେଷ, ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ରର ଆରମ୍ଭ—ଗୀତାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର । ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଜଣେ ସୁପାତକ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ମସଲ ଦେଇ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ ପଦାର୍ଥରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲୁ, କିନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ଲବଣାସ୍ରବ ; ସୁତରାଂ ସେହି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବୃଥା । ସେହିପରି ଦର୍ଶନକାରମାନେ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନାର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକମାତ୍ର ଈଶ୍ଵରାସ୍ତରୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ମାନବାତ୍ଵା ସ୍ଵଭାବରେ ଲୋଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ—ଲୋଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଅବଲମ୍ବନ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେଇଟିର ଅଭାବ ।

ମାନବ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ଈଶ୍ଵର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଅଳ୍ପ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପକାଏ । ତଦନନ୍ତର ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର ସମର୍ଥ ହେଲେ ‘ନେତ’ ‘ନେତ’ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ଈଶ୍ଵର ନୁହେଁ, ଏହା ଈଶ୍ଵର ନୁହେଁ, ଏହିପରି ଘୋର ସଂଶୟରେ ତାହାର ମନ ଦୋଳାୟମାନ ହେଉଥାଏ । ସେହି ସଂଶୟ ଅବଶେଷରେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ୱାସ ।

ଗୀତା ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଆଉ ଶିଶୁରବିଶ୍ୱାସ ଉଭୟ ବିଷୟରେ ପରିତ୍ରାଣ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଗୀତାହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର — ସର୍ବବାଦ-ସମ୍ମତ — ତେଣୁ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ସର୍ବଦେଶୀୟ ଜ୍ଞାନଗଣକ-ଠାରେ ଏହାର ସମ୍ମାନ । ବିଶେଷରେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅତି ନିର୍ବୃତ୍ତ ଚିନ୍ତାମାନ ସର୍ବସାଧାରଣର ବୋଧଗମ୍ୟ ନୁହେଁ । ଥିଏମାଲ୍ ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ ଯେମନ୍ତ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ଲୋକସାଧାରଣର ଜୀବନ୍ତ ଲିପି ନିମନ୍ତେ ସାର ସାର ଉପଦେଶମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ସାଧାରଣରେ ବୋଧଗମ୍ୟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିକୁ “ଗୀତା ସୁଗୀତା କର୍ତ୍ତବ୍ୟା କମନ୍ୟତ୍ ଶାସ୍ତ୍ରବିସ୍ତରେ ।” ପୁଣି ପୃଥିବୀର ସର୍ବପ୍ରଥମ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦଶୂନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେ ବେଦ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପନିଷଦ ଶାସ୍ତ୍ର ଗାଞ୍ଜସୁରପ, ଗୀତା ତାହାର ଦୁଗ୍ଧ ।

“ସର୍ବୋପନିଷଦୋ ଗାବୋ ଦୋଗ୍ଧଃ । ଗୋପାଳନନ୍ଦନଃ ପାଥୋ ବନ୍ଧୋ ସୁଧୀର୍ଘୋକ୍ତା ଦୁଗ୍ଧଂ ଗୀତାମୃତଂ ମହାନ ।”

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ସମାନ ଗୀତାର ମତ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀ ଦୁଃଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ —

“ଦୁଃଖାଳପୁମଶାଶ୍ୱତଂ ।”

ଜୀବନ୍ତଲୁକ୍ତ ସକାଶେ ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ସହଜସାଧ୍ୟ ସାରଗର୍ଭ ଉପଦେଶମାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ ଧର୍ମଜନର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାୟ । ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଥିରୁ ଦୁଇଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ ବୋଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ —

“ରାଗଦ୍ୱେଷବିମୁକ୍ତିଃ କ୍ଷୟାନ୍ତଃକ୍ରୟେଶ୍ୱରନ୍ ।

ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସବିଧେୟାତ୍ମା ପ୍ରସାଦମଧୁଗଚ୍ଛତ ।”

× × ×

“ସର୍ବଧର୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ମାମେକଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜ । ଅହଂ ଈଂ ସର୍ବପାପେଭ୍ୟୋ ମୋକ୍ଷୟିଷ୍ୟାମି ମା ଶୁଚଃ ।”

ଅସ୍ୟାର୍ଥଃ — ରାଗଦ୍ୱେଷଜ୍ଞାନ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ବିଷୟ ଭୋଗ କଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ୍ତେ ଲୋକ ଚିତ୍ତପ୍ରସାଦ ଲଭ କରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରକାର ଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ଶିଶୁରଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି, ସେହି ଶିଶୁର ଭ୍ରମକୁ ସର୍ବପ୍ରକାର ପାପରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ, ଶୋଚନା କରି ନାହିଁ ।

ଦେଖନ୍ତୁ, ଗୀତାକଥିତ ଉପଦେଶ ସର୍ବସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କେତେ ସହଜଲଭ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ନିତାନ୍ତ ଶୁଷ୍କ, ନିତାନ୍ତ ଜଟିଳ, ନିତାନ୍ତ ତର୍କମୟ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର କେତେଜଣ ଲୋକଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇପାରେ ? ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉକ୍ତ ଅଛି —

“ଅଚିନ୍ତ୍ୟଃ ଖଳୁ ଯେ ଭାବଃ ନ ତତ୍ ତର୍କେଷୁ ଯୋଜୟେତ୍ ।”

ଆତ୍ମା, ପରକାଳ, ଶିଶୁର ଏ ସମସ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଲୋକ ତର୍କ ଉପସ୍ଥିତ କରିବେ ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧିଦେବ ଦୃଢ଼ରୂପେ ନିଷେଧ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉପଦେଶ —

“ବିଶ୍ୱାସେ ପାଇବ କୃଷ୍ଣ ତର୍କେ ବହୁ ଦୁର ।”

ଏଥିକୁ ଆମ୍ଭର ମତ ଏହି — ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିର ଖଣ୍ଡିତା ସମ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାରେ ଆପଣ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରୂପେ ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ବୋଧ କରୁ ନାହିଁ । ବହୁତଃ କି ଭାରତବର୍ଷ କି ପୃଥିବୀସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କପିଳ, କଶାଦ, ଜୈମିନି ବା ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ମିଲ୍, ଫ୍ରେନ୍ସାର ପ୍ରଭୃତି ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଯୁକ୍ତି ତର୍କବଳରେ ଶିଶୁରସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ ମାନବ ଜାତିର ସ୍ୱାଭାବିକ

ବୁଦ୍ଧିର ସସୀମତା ଯୋଗୁଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରି
ଫଣପୁବାଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଏଣେ ଅଭ୍ରାନ୍ତ
ବେଦବାକ୍ୟ —

“ନ ତସ ଚକ୍ଷୁରକ୍ରତ ନ ମନୋ ନ ବାକ୍ ।”

ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଯେ ବ୍ୟର୍ଥ
ହୋଇଯିବ, ଆଦ୍ୟୋ ସେ କଥାଟା ବୁଝିବା ସେମାନଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ଥିଲା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଓଡ଼ିଆ
ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେମାନେ ବୋଧ
କରି ନାହାନ୍ତି । ଆନୁମାନଙ୍କର ପଦତଳସ୍ଥ ଗୋଟିଏ
ଅତି ତୁଚ୍ଛ ଦୃଢ଼ାଦଳ ସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାହାର ଗୁଣ
ବା ଧର୍ମମାନ ଆପଣେ କରିବା କ୍ଷମା ମାନବ ବୁଦ୍ଧିର
ଅସାଧ୍ୟ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅଧିପତି
ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା
ପରିମିତଜ୍ଞାନ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଦାମ୍ଭିକତାର
କାର୍ଯ୍ୟ । ପୁଣି ସର୍ବବ୍ୟାପି ଜଗତସ୍ରଷ୍ଟା ବିଶ୍ୱପିତା
ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ସନ୍ଦିଗ୍ଧାନ ହେବା ନିଶ୍ଚୟ
ବୁଦ୍ଧିର ବିଚ୍ଛନ୍ନତା ବିଷୟ ଅଟେ । ଉପନିଷଦ
ବାକ୍ୟ —

“ଶ୍ରୀବାସ୍ୟମତଃ ସର୍ବଂ ଯତ୍‌କ୍ଷି ଜଗତ୍ୟାଂ ଜଗତ୍ ।”

ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଶ୍ରୀଗୁରୁସତ୍ତ୍ୱରେ ବ୍ୟାପ୍ତ । ବାୟୁ ସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ, ଅଥଚ
ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ସନ୍ଦିଗ୍ଧାନ ମାନବ ଆଉ ଜନମା
ନ୍ଦୋଡ଼ରେ ଶାସ୍ତିତ ଜନମକୁ ଅନୁଷ୍ଠାନକାରୀ ଶିଶୁ
ସମାନ ସେହି ଲୋକର ଚେଷ୍ଟା ଅଦୂରଦର୍ଶିତାର କାର୍ଯ୍ୟ
ଅଟେ । ସାଧାରଣତଃ ଆନୁମାନେ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ
ଚତୁର୍ବିଧ ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ୧ । ପ୍ରକୃତ
ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବିଶ୍ୱାସୀ । ୨ । ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକ । ୩ ।
ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ । ୪ । ନାସ୍ତିକ । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ
ବା ସଦ୍‌ଗୁରୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଭବରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତିରେ

ଅନୁଭବକାରୀ ଶ୍ରୀଗୁରୁପାସକମାନେହିଁ ଧର୍ମମାର୍ଗରେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାତ୍ରୀ । ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ରୂପ ଅନୁସନ୍ଧାନ
ନ କରି କୁସଂସର୍ଗ ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ଉପଦେଶ ପ୍ରଭବରେ
କୌଣସି ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥକୁ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଜ୍ଞାନରେ ଉପାସନା
କରିଥାନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ଅବିଶ୍ୱାସୀ । ସୌଭାଗ୍ୟ-
ପ୍ରଯୁକ୍ତ କେହି କେହି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରକୃତ ଶ୍ରୀଗୁରୁ
ଆରାଧନାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସର୍ପ
ମାର୍ଜାର, କୁମ୍ଭୀର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ତୁଚ୍ଛ ପଶୁ,
ଦୃଷ୍ଟ ବା ତୁଚ୍ଛ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଶ୍ରୀଗୁରୁଜ୍ଞାନରେ
ଅନ୍ଧଭାବରେ ଉପାସନା କରୁଥିବା ଲୋକର ପୃଥ୍ୱୀରେ
ଅଭାବ ନାହିଁ । ତୁଳନାରେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀଠାରୁ
ଜିଜ୍ଞାସୁ ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକ ବହୁ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠପଦବାଚ୍ୟ
ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ । ଯେହେତୁ ସେମାନେ ଶ୍ରୀଗୁରୁସତ୍ତ୍ୱ
ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ନିୟୁକ୍ତ — କେତେବେଳେ ହେଲେ
ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକ ଅନ୍ଧାକାରାବଳୀ ଦୃଢ଼ପୃଷ୍ଠରେ
ଶ୍ରୀଗୁରୁଜ୍ୟୋତି ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା
କରାଯାଇ ପାରେ । କାରଣ ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକମାନେ
ସଚରାଚର ଜ୍ଞାନ, ବିଶେଷରେ ଦାର୍ଶନିକ । ସଂସ୍କୃତ
ଉପସ୍ଥିତ ହେବା କାଳରେ ସେମାନେ ଅଧୀନ
ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର
ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଅତି ସହଜରେ
ସର୍ବମୂଳାଧାର ସ୍ୱରୂପ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିମାନ, ଅନନ୍ତ
ଜ୍ଞାନ, ଅନନ୍ତ ଦୟାମୟ, ମହାମହିମ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କର
ହସ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତେ । ସଂସ୍କାରବର୍ତ୍ତରେ
ପୁନଃ ପୁନଃ ଆନ୍ଧାର ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ନିତାନ୍ତ
ଆକୁଳଭାବରେ ଦୟାମୟ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ
ହୋଇ ପରିଣତ ବୟସରେ ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତିଲାଭ
କରୁଥିବାର ଅନେକ ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକ ସଚରାଚର
ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକ
କୌଣସିରୂପେ ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ରରେ

ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । “ସଂଗ୍ରହାନ୍ତା ବିନଶ୍ୟନ୍ତି”; ତଥାପି ଆମ୍ଭେ ବୋଲୁଛୁ, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀଠାରୁ ସଂଗ୍ରହବାଦୀ ଅନେକ ଗୁଣରେ ଉତ୍ତମ ଅଟନ୍ତି । ଯେହେତୁ ସଂଗ୍ରହବାଦୀ କେବଳ ନିଜ ଆତ୍ମାର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ, ମାତ୍ର ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ-ଗଣ ପୃଥିବୀର ଭୟଙ୍କର ଶତ୍ରୁ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅମଙ୍ଗଳକାରୀ । ଏମାନଙ୍କ ଯୋଗରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶେଷିତ-ସ୍ରୋତରେ ପୃଥିବୀ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଆପଣାର ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଏମାନେ ନରବଳ ଦେବକୁ କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ନୁହନ୍ତି, ପ୍ରଭୁତ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରଦ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରଥାନ୍ତି । ଦେଖାଯାଏ, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ-ମାନେ କୁହୁକାରୀ, କୁତ୍ରାପାତ୍ର । ନାସ୍ତିକମାନେ ମାନବ ନାମରେ ଉକ୍ତ ହେବାର ଅଯୋଗ୍ୟ । ସର୍ପ ବ୍ୟାଘ୍ର ତହର ସମାନ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ନ ପାରେ । ଏଭଳି ବହୁଳ ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି, ଆତ୍ମସୁଖ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଲୋକବିଶେଷ ବା ଲୋକ ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କେତେମାତ୍ର ହେଲେ କୁଣ୍ଡିତ ନୁହନ୍ତି । ରାଜଦଣ୍ଡ ଆଉ ଶିକାର ଭୟରେ ଲୋକ ଦୁଷ୍ଟମିରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଦୁଷ୍ଟତାର ପ୍ରମାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ରାଜବିଧି ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରଥାଏ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତି ମରୋପନ ଅତି ସାବଧାନତା ସହିତ ଦୁଷ୍ଟାର୍ଥୀ ସାଧନ କରିବା ଧୂର୍ତ୍ତିଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆଉ ସେ ଲୋକର ଯଦି ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ, ସର୍ବଦର୍ଶୀ ଜାଗ୍ରତ ଦେବତା ପରମେଶ୍ୱର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତା ହୃଦୟର ଗଭୀରତମ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାଇ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଉ ସେହି ମହାପ୍ରଭୁ ସମସ୍ତ ଶୁଭଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟର ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କାରଦାତା ଅଟନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ଦୁଷ୍ଟାର୍ଥୀ ସାଧନ ସକାଶେ ଶ୍ୱାତ ହେବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର ନାସ୍ତିକ ପକ୍ଷରେ ସେ ଭୟର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । “ରୁଣଂ କୃତ୍ୱା ଦୃଢ଼ଂ ପିବେତ୍”—ଏହି ମାତ୍ର

ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ କହି ପାରିବେ—“ଚୌର୍ଯ୍ୟଂ କୃତ୍ୱା ସୁଖୀ ଭବେତ୍—ଧର୍ମାଧର୍ମଫଳଃ କୁଠେ ?”

× × × ×

ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାର ଭାର ହରିବୋଲି ବାରିକ ଉଠରେ ଅଛି । ବାରିକେ ଦେଖିଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋସାଇଁ ଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ବକାବକରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସଞ୍ଜି ବଜାଇ ଦେବେ । ସଭାର କିଛି ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି କହିଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲି ! ଆରେ ଗୋସାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଠ ଛୁଡ଼ିନାହିଁ—ଏଡ଼େ ଗଞ୍ଜଳ ପତର କିଏ ଲଗାଇ ଦେଲେ ? ଆରେ ଅନୁଚରସାବଳୀ କାକର ହାଣ୍ଡି ତୋଳି ନେଇ ଯାରେ—ବିଲେଇ ଗୁଡ଼ାକ ପଲ ପଲ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ମଲା ଯା ! ଦହି ସରଗୁଡ଼ାକ ଖାଇଗଲେ, ଦହିହାଣ୍ଡି ମାରୁ ଗଲା ନା ରହିଲା ?” ଏଣେ ଦିନ ତିନି ପହର ଗଡ଼ିଲା ପରି ହେଲଣି । ସମସ୍ତଙ୍କ ପେଟ ଜଳୁଛି । ଯେଉଁମାନେ ପାଠରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଲାଗିଥାନ୍ତି; ଆଉ ସମସ୍ତେ ଦିବ୍ୟଦ୍ୱାର ହୋଇ-ଗଲେଣି । ଏଡ଼େ ସଭାଟାରେ ପାଟି ଫିଟିବାକୁ ନାହିଁ, ମନରେ ଲଜ, କଷ୍ଟ ଏଣେ ପୁଣି ଶ୍ରେକ ! ବାରିକ କଥା ଶୁଣି ଗୋଲମାଲ କରି ସମସ୍ତେ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ପତରପାଣି ସକାଶେ ଦୂର ଡକା ପଡ଼ିଗଲା ।

-୨୭-

ରିପୋଟ ଲେଖାଇ

ରାତି ଅନୁମାନ ପହରକ ଭିତରେ ନଅର ଭିତର ବେହରଣ ପିଣ୍ଡାରେ ମଣିମା ଗୁନ୍ଦମଣି ଦେଇ ପିଣ୍ଡା ବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ବସିଛନ୍ତି । ଲଳିତା (ଓରଫ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା) ଡେବିର ହାତଟା ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି, ଖାଇବା

ହାତରେ ପଟ୍ଟାଟାଏ ଧରି ବସୁଛି । ନାଜର ଆଉ ଧାନ୍ତି ମା ଦୁଇ ଜଣ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପିତଳ ରୁଖାରେ ବଳିତା ଅଲୁଅଟାଏ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଛି । ନଟବର ବାବୁ କଥା ପକାଇଲେ, “ଏ ଧାନ୍ତି ମା ! ଦେଖିଲ ତ, ରୋଷ ଛପା ନାହିଁ— ସବୁ କଥା ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ହାଟରେ ଗଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ନ ଆସିଥିଲେ କଣ ନିପା ହୋଇଥାନ୍ତା ?” ଲଳିତା କହିଲା, “ସେଥିଲାଗି ତ ମା ତରବର ହୋଇ ବାବୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତୁମ୍ଭକୁ ସିନା ଡରରେ କେନ୍ଦ୍ର କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ମା ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି, ମୁଲକ ଲୋକ ତ ଶୁଣିଲେଣି, ମା କଣ ନ ଶୁଣିବେ, ମା ମୋ ହାତରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇଛନ୍ତି, ଖାଲି ବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବେ, ଆଉ କାହାରକୁ ପରତେ ଯିବେ ନାହିଁ ।” ନଟବର ବାବୁ କହିଲେ, “ସବୁ ତ ହେଲା, ମୁଲକ କିପରି ସମ୍ଭଳା ଯାଏ ? ଏ ଥାଳ ଖଣ୍ଡକ ଯେ ପିଲା ଦିଓଟିଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ।” ଧାନ୍ତି ମା କହିଲେ, “ମୁଁ କଣ କରିବି—କଣ ଜାଣେ ? ମଉସାଙ୍କୁ ଆଉ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜି ଆମାନଙ୍କୁ ଡକା, ସମସ୍ତେ ବସି ବିଚାର କର, ଯାହା ଭଲ ହୁଏ କର ।”

ନାଜର କହିଲେ, “ଏ ଧାନ୍ତି ମା ! ତୋର ମୁଁ, ନା ତୋର ଗୋସେପୁର ମୁଁ ? ମୁଁ ତ ଛ ଥର ଡାକିଲିଣି, କାହାର ସୋର ଶବଦ ନାହିଁ । ଆଉ କି ସେ ମଉସା ପଞ୍ଜିଆ ଅଛନ୍ତି ? ସମସ୍ତେ ମେଲା ମେଲା ହୋଇ କଣ ପୁସର ଫାସର ହେଉଛନ୍ତି, ଡାକିଲେ ପାଖ ପଶୁନାହାନ୍ତି । ମୋ ଡରରେ କଥାଟା ପୁଟିଆର ହେଉ ନାହିଁ, ମୁଁ ଉଠିଗଲେ ଶୁଣିବି ଯେ । କଟକ ହାକିମଙ୍କର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ତଳେ ହେଲେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । କଟକ ହାକିମ କହିଛନ୍ତି, ଚାନ୍ଦମଣି ନାମରେ ମୁଲକ ରହିବ— ତୁମେ ଟଙ୍କା ପଇସାଗୁଡ଼ାକ ସମ୍ଭାଳ ରଖିବ । ହାକିମ ତ ସବୁ କାମ କରିବେ, ମୁଁ ତୁମ କଥା ହାକିମଙ୍କୁ ଆଉ ହାକିମଙ୍କ କଥା ତୁମକୁ ଶୁଣାଉ-

ଥିବ । ମୋର ଆଉ କଣ କାମ— ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ପିଲା ଦିଓଟି ହୃଦୟର ନିଧି— ନୟନର ପିତୁଳ । ଦୁଇ କୁଳରେ ଜଳ ମନ୍ଦାଏ ଟେକିବାକୁ ଆଉ କିଏ ? ବଞ୍ଚି ବଞ୍ଚି ପଡ଼ିଥିଲେ ମଣିଷ ହେଲେ ତ ଚଉଦ ପୁରୁରେ ରଜପଣ ସମ୍ଭାଳିବେ, ଆଉ ପ୍ରଜାପାଟକ ପାଳିବେ । ଆଉ ସାହେବ ହେଲେ ମୁଲକର ବାଦସା; ତାଙ୍କ କଥା ନ ରଖିଲେ କଣ ବାକି ରଖିବେ ?”

ଲଳିତା କହିଲା, “ସାହେବ କଥା ନ ମାନିଲେ ଭାରି ଖପା ହୋଇଯିବେ ପର ! କଣ ବୋଲି କଣଟାଏ କରି ପକାଇବେ ! ଜଗି କାମ କେବା ଉଚିତ ।” ଧାନ୍ତି ମା କହିଲେ, “ଆଉ ସବୁ କଥା ଯାହାହେଉ— ପିଲା ଦିଓଟି କିପରି ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି, ଏତିକି ବିଚାର କର ।”

ନାଜର ବାବୁ—“ମୋର ତ ସେଇ କଥା, ମୁଁ କଣ ଟଙ୍କା ସୁନାର ସାଇତିଆ ହୋଇଛି ? ପିଲା ଦିଓଟି ଉପରେ ଅମୃତ ବରଷୁ, କାଲିକି କାଲି ଛତ ଧରି ରଜା ହୋଇ ବସିବେ । ମୁଁ ଯେ ଏତେ ଧନ ସମ୍ଭାଳିଛି କାହା ଲାଗି ? କଥାଟା ଶୁଣିଲ ବେଳୁଁ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଚଡ଼କ ପଡ଼ିଲଣି ! ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଦୁଇ ରଜଗୀକୁ ଏକ କରିବେ, ପିଲା ଯୋଡ଼କ ସେମାନଙ୍କ ଆଖିର ବାଲି ହୋଇଛନ୍ତି ।”

ସବୁସ୍ଥା ଦେଇ କଥାଟା ଶୁଣି ମେକି ପଡ଼ିଲେ— ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧି ଯାହା ଟିକିଏ ଥିଲା, ଲେପ ପାଇଲଣି । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲୁଥିଲା— ଦଣ୍ଡକ ବାଦ ଟିକିଏ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁରେ ନଟ— କଣ କହୁଛୁ ? ନା—ନା ତୁ ବୁଝି ନାହୁଁ ପର, ଏଡ଼େ କଥାଟା ସେମାନେ ମନରେ ପାହୁଥିବେ ନା ?”

ନାଜର— “ଧାନ୍ତି ମା ! ମୁଁ କିଛି କହିବି ନାହିଁ, କହିବାବେଳକୁ ଛୁତ ଫାଟି ଯାଉଛି । ତୁମେ ଲୋକାତରେ ସବୁ କଥା ଶୁଣିବ ଯେ, ତୁମ ଆଖିରେ କଣ ସେମାନେ

ଧୂଳି ପକାଇ ପାରିବେ ? ସେମାନଙ୍କର ଏକା ଡର ଭୁମକୁ । ଆଜ୍ଞା ଏତିକି କଥା ଭୁମେ ବୁଝୁ ନାହିଁ, ଆଜିକି ହାତ ଗଣନ୍ତା ତଉଦ ଦିନ ବିତି ଗଲାଣି—ଭୁମକୁ ପଦେ କଥା କେହି ପଚାରୁଛନ୍ତି ନା ? ଉଆସ ଭିତରେ କଣ ହେଲା, କଣ ନ ହେଲା, ଥରେ ବୁଝାବୁଝି କରିବାର ଉଚିତ ଥିଲା ତ ! ବିପଦବେଳେ ଯେ ପାଖ ଗୁଡ଼ି ପଡ଼େ, ସେ କିପରି ଲୋକ, ମନକୁ ବୁଝ ତ ! ଭଲ ମନ୍ଦ ଯେମନ୍ତ କିଛି ନ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ, ଉଆସ କତେରକୁ ତ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥାନ୍ତେ ?”

ଲଳିତା—ମୁଁ ଉଆସ ଗୁଣିଆଡ଼େ ତନୁଥର ବୁଲି ଆସିଲଣି, ପାଞ୍ଚବରଷଆ ପିଲଟିର ବି ଦେଖା ନାହିଁ । ଭୁମେ ଆପଣା ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କଥା ଶୁଣି ପାରି ନାହିଁ—ମାଙ୍କ କାନରେ ସବୁ କଥା ବାଜିଗଲାଣି ।

ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ—ଅପା କଣ କହିଛନ୍ତି ?

ଏହି କଥାଟା ଶୁଣି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଣି ଗଲାଣି । ଚନ୍ଦ୍ର କେଉଁ ପୁରୁଷରେ କେହି ଆମ ଗ୍ରାମର ନାମ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି—ସେ ତ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଟକରୁ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ଆସିଲା, କଣଟା ବୋଲି କଣଟା କହି ପକାଇବ—ସବୁ କଥା ଉଣ୍ଡୁର ହୋଇଯିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖି ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝିଗଲାଣି । କହିଲା, “ମା ବାବୁଙ୍କୁ ମାଲି ମାମଲ କଥା କେତେ କହିଲେ, ମୁଁ ମାଇକନିଆ ଲୋକ କଣ ବୁଝିଛି, କଣ କହିବ ? ଆପଣ ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତୁ, ସବୁ ଶୁଣିବେ । ଖାଲି ମୋ ହାତରେ ଏତିକି କହିଛନ୍ତି; ଆପଣ ବାବୁଙ୍କ କଥାରେ ରୁଲିବେ; ଆଉ କାହାରିକୁ ପରତେ ଯିବେନାହିଁ ।” ନାଜର ବାବୁ କଥାଟା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି । ମନରେ କଲେ; ମୋର ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ସରସ୍ୱତୀ । ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଏ ଯାହାମା ! ଏତେ କଥାରେ କଣ ଅଛି; ସେ ଯାହା

କରୁଛି କରୁ; ଆମର ଧର୍ମ ଅଛି । ଆପେ ସାବଧାନ ହେଲେ ଯେତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନ ଆସନ୍ତୁ; କିଛି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ହାକିମ ତ ମୁରବି ବସିଛନ୍ତି—ସିଂହ ଡରରେ ବିଲୁଆଗୁଡ଼ାଳ କାହିଁ ବିଲରେ ପଶିବେ । ଗୋଟାଏ କଥା ହେଉଛି; ହାକିମ ହୁକୁମ ନ ମାନିଲେ ସବୁନାଶ ।”

ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ବୁଦ୍ଧିମଣି; ସଂସାରର ଅନେକ କଥା ବୁଝନ୍ତି । ରୂପ ଦେଖି ଲୋକର ଦୁଇ ଚାରିଟା କଥା ଶୁଣି ଲୋକ ଚିନ୍ତାବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଅଛି । ଏଣେ ବଡ଼ ନିଶ୍ଚୟ; ସେହିପରି ସରଳ—ହେଲେ କଣ; ତାଙ୍କୁ କେହି ଠକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆଜି ନାଜର ନଟବର ଦାସଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିଠାରେ ତାଙ୍କର ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ପରସ୍ତ । ସେଥିର କାରଣ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି କେବଳ ପିଲମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ବିଷୟରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ । ଆଉ ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ । କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତନୋଟି ପ୍ରାଣୀ କିପରି ରକ୍ଷା ପାଇବେ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ନଟବର ଯେତେ ବଡ଼ ହେଉ ପଛକେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆଖିରେ ସେ ପିଲା । କାଲି ତାକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ମଣିଷ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ହେବେ କଣ ? ଏ କି କଥା ! ପିଲାଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ! ତାଙ୍କର ଆଉ ଯେତେଟି ଟିକିଏ ବୁଦ୍ଧି ଥିଲା ହଜି ଗଲାଣି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ଛୋଟରାୟ ଆଉ ପାଞ୍ଜିଆ କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭଲରୂପେ ଚିହ୍ନି, ନଟବର ଯେ ଗୋଟିଏ ଭାରି ବାବୁଲିଆ ଟୋକା, ତାହାମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଅଜଣା ନ ଥିଲା । ହେଲେ କଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଦ୍ଧି ବାମ—ବିପଦରେ ଉପେକ୍ଷିତ ହେଲେ ବା ବିପଦାଗମ ପୂର୍ବରେ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିର ଶକ୍ତି ଲୋ ଦେଖାଯାଏ; ଆପଣା କୃତକାର୍ଯ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଫଳାଫଳ କେତେବେଳେ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ସୀତାଦେବୀ ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାଙ୍କ

ଯକାଶେ ସବଂତ୍ୟାଗୀ—ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ଖାଲି ତୁଚ୍ଛା କଥାଟାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୋର ଅବଶ୍ୟାସ ! ଧର୍ମରାଜ ସୁଧୂଷିତ ପରି ଲୋକ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ହରାଇ ବସିଲେ । ଦେଖା ଯାଉଛି, ମାନବ ଘଟଣାର ଦାସ, ସହଜ ଗୁଞ୍ଜିଟା ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ହରାଇ ବସେ ।

ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ଆଜି କିଛି ଭାବ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅପା କହିଛନ୍ତି, ପୁଣି ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ । କାନ୍ଦୁଣୁମାନ୍ଦୁଣୁ ହୋଇ କହିଲେ, “ନଟ ! ସାହେବ ଯାହା କହିଛନ୍ତି କର । ଧର୍ମ ଜାଣେ, ତାଙ୍କର ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ । ହାକିମଙ୍କୁ କହିବୁ, ଖାଲି ପିଲା ଦଫ୍ତରୀକ ଉପରେ ଦୟା ରଖିଥିବେ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆକୁଳତା ଦେଖି ନଟବରବାକୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଖୁସି ହୋଇ ଗଲେଣି—ତେଣୁ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ । ଆନୁରୁଦ୍ଧର ସଫଳତା ଦେଖି କିଏ ଆନନ୍ଦିତ ନ ହୁଏ ? କ୍ଷତବିକ୍ଷତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜୀବନ-ଯାତନା ବ୍ୟାଘ୍ରଦମ୍ପରେ ଆନନ୍ଦର କାରଣ ହେଇଥାଏ । ନଟବର ଆଜି ଚିନ୍ତା ଦୁଇଜଣ ମୁହଁ ଗୁଞ୍ଜାଗୁଞ୍ଜି ହେଲେ—ଏ ଗୁଞ୍ଜାଗୁଞ୍ଜିଟା କାର୍ଯ୍ୟସାପକ୍ଷ୍ୟଜନିତ ଆନନ୍ଦର ଚିହ୍ନ ଅଟେ । ନଟବର ଦାସେ ଖଣ୍ଡିଏ ଟପୋର୍ଟ ଲେଖି ଆଣିଥିଲେ । ସେଥିରେ ମଣିମାଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ଦରକାର । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ଯେଣୁ କି ମଣିମାଙ୍କର ଗୁଞ୍ଜି ବିଲେପ—ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସମସ୍ତ ଅବଶ । କେବଳ ରିପୋର୍ଟରେ ମଣିମାଙ୍କ ମୋହରଟା ଚପାଇ ଦିଆଗଲା । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ନିହାତି ଧର-ଧରିରେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇ ସେଥିରେ ମଣିମାଙ୍କ ନାମଟା ଲେଖି ଦେଲେ ।

ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ, ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ନାଜର-ବାବୁ ମେଲଣି ଦେଖିବା ବେଳେ ମଳିନ ମୁଖରେ କହିଲେ, “ଧାନ୍ୟମା ! ଖବରଦାର ! ପିଲା ଦଫ୍ତରୀକ

ପଦାକୁ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ କେହି ପଦେ କଥା କହିଲେ ମୁଁ ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବି । ଜାଣିଲ ଧାନ୍ୟ ମା—ପିଲାଯୋଡ଼କ ମୋ ଜୀବନର ଜୀବନ—ଦେହର ରକ୍ତ ।”

-୨୭-

ଅଳଙ୍କାର ପୋଟଳା

ଗଲା ରାତିପରି ଆଜି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ବେଳରେ ବେହରାଣ ପିଣ୍ଡାରେ ସମସ୍ତେ ସେ ଯାହା ଜାଗାରେ ବସିଛନ୍ତି । ନଟବର ଦାସେ ଏକଥା ସେ କଥା ପାଞ୍ଚ-କଥା ଉତ୍ତରେ କହି ବସିଲେ, “ଧାନ୍ୟମା ! ସବୁ ତ ହେଲା—ହଁ—ମୁଁ କଟକ ଯାଉଛି—ତୁମେ ତ ଜାଣ, ସରକାରୀ କର୍ମରେ ପା ବନ୍ଧା—ସବୁବେଳେ ଆସି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା, କହିବାକୁ ଅଇଲି । ତୁମେ ତ ବାୟାଣୀ ପରି ହେଉଛ, ଗୁରୁ ତ ଏକାବେଳକେ ଅଜ୍ଞାନ; ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଅଳଙ୍କାର ଦିଶୁଛି ସାଇତି ସୁଇତି ରଖିଦେଇ ଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ପୋଇଲା ପରିବାରକୁ ଯେତେ ଆଣ୍ଟାର ବୋଲି, ସୁନା ରୂପାକୁ କାହାର ଲୋଭ ନାହିଁ ? ସେ ଅଳଙ୍କାର ଦିଶୁଛି ତୁମର କଣ ଅଛି, ନା ମୁଁ ଲଗାଇବି ? ବେଳରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ହେବ । ସାଇତି ସୁଇତି ନ ରଖିଲେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଅଧର୍ମ । ପିଲାମାନେ କଣ ଜାଣୁଛନ୍ତି ? ଏଇଟା ହେଲା ଆନୁ-ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ।”

ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯେତେ ବିପଦରେ ପଡ଼ନ୍ତୁ, ଅଳଙ୍କାରରୁ ସେମାନଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ମାୟା ଛୁଡ଼େନାହିଁ । ବିଶେଷରେ ଉତ୍ଥାପରେ ସେହି ମହାମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୁଡ଼ାକ ନଟବରକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଧାନ୍ୟମାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବଢ଼ି-ନାହିଁ । କହିଲେ, “ସେ ଗୁଡ଼ାକ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛି—

ସେହି ଅମଙ୍ଗଳିଆ ଦିନ ଗୁରୁ ଦେହ ଅଳଙ୍କାର ପହଡ଼ ପଲଙ୍କ ତଳକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଥିଲା, କଣ ହେଲା ଜାଣେ ନା ।” ନଟବର କହିଲେ, “ସେହି କଥା ମୁଁ କହୁଛି ପରା—ଉଛୁଣି ନ ପାଇବିଲେ ସେ ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଲଣ୍ଡଝଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ । ତୁମେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ସମ୍ଭାଳ ହୁଅ—ନା ନା ଉଛୁଣି ସବୁ ଦେଖି ରଖ । ମୁଁ ଗୁଲି ଯାଇଥାନ୍ତି, ହାକିମ ବାର ବାର କରି କହିଛନ୍ତି, ସାଇତି ସୁଇଚି ଦେଇ ନ ଗଲ ମୋ ଉପରେ ଭାରି ଖପା ହେବେ ।” ଲଳିତା କହିଲା, “ହଁ—ହଁ, ହାକିମ ତ ସେ କଥା କହିଛନ୍ତି । ପଦାରେ ମାଲଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ିଛି, ମୁଁ ଦେଖିଛି, ପୋଇଲି ପରିବାସ ଯେ ସେ ଲେକ ପହଡ଼ ଘରକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଟିଛନ୍ତି । କିଏ କେତେବେଳେ ଜାଣି ବସିଛି ବୋଲି ତ ! ସାଇତା ସୁଇଚି ନ ହେଉଁ ଖାଲି ଥରେ ଆଖି ବୁଲାଇ ଯାଅ—ନୋହିଲେ ହାକିମ ପଚାରିଲେ କଣ କହିବ ?”

ଲଳିତା (ଚକଳା) କଥାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ନାଜର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି—ଆପଣାକୁ ଭାରି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ବୋଲି ମନେ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଯେମନ୍ତ ଆଶାଟା ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବସି କହିଲା, ‘ଲଗି ଥା—ସମୟରେ ଲକ୍ଷପତି ହୋଇଯିବୁ ।’

ସରସ୍ୱତୀ ଦେବିଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଆଉ ଥରେ ପରସ୍ତ ହେଲା । ସରସ୍ୱତୀ ଆଉ ଚକଳା ଦୁହେଁ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡ । ଜଣକର ବୁଦ୍ଧି କଲଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ଜନ ହିତସାଧକ; ଚନ୍ଦ୍ରର ବୁଦ୍ଧି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ, ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନପ୍ରବଳା ଏବଂ ଭୟଙ୍କର । ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବିଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବିପଦବାହୁଳବିଭ୍ରାନ୍ତ, ସୁତରାଂ ପରିଣାମ-ଫଳ-ଚନ୍ଦ୍ରନରେ ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ । ଚନ୍ଦ୍ରର ବୁଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ-ସାଧନତତ୍ତ୍ୱପର । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ପକ୍ଷରେ ସହଜଲଭ୍ୟ । ନାଜର ବାବୁ ପୁନର୍ବାର

କହିଲେ, “ଧାନ୍ତି ମା ! ମୁଁ ଆସିବାବେଳେ ହାକିମ ବାର ବାର କରି କହିଛନ୍ତି, ସବୁ ଅଳଙ୍କାର ଏକ ଜାଗାରେ ପୁଟୁଳା କରି ବନ୍ଦାଯିବ, ସେହି ପୁଟୁଳା ସିନ୍ଦୂରରେ ରହିବ; ସେଥିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ତାଲ ପଡ଼ିବ । ଗୋଟିଏ କଞ୍ଚିକାଠି ରହିବ ତୁମ ହାତରେ; ଆଉ ଗୋଟିଏ କଞ୍ଚିକାଠି କଟକ ଖଜଣାଖାନା ଲୁହା ସିନ୍ଦୂରରେ ରହିବ, ସେଠି ଗୁରୁ ଜଣ ସିପାସୀ ବନ୍ଧୁକ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦିନ ରାତି ଖାଡ଼ା ପହରା—ମାଛଟିଏ ଗଳବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ ।” ସରସ୍ୱତୀ ଦେବି ଦଣ୍ଡେ ଗୁମ୍ ମାରି ରହିଲେ; କଣ ଗୋଟିଏ କଥା ମନରେ ପାହୁଲେ, କିଛି କଥା ନ ବୋଲି ଯିପାରି ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, “ଆ ନଟ ଆ, କହି ସାମନ୍ତଙ୍କ ପହଡ଼ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ କହିଲେ— “ଆ ନଟ, ପଲଙ୍କ ତଳେ ଯେ ଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ିଛି, ଗୋଟେଇ ଗାଟେଇ ଆଣ ।” ନାଜର ବାବୁ ଅଳଙ୍କାର ଗୋଟେଇବା ବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ଭଲକରି ଦେଖି ଯାଉଥାନ୍ତି—ଜଡ଼ିତ ଅଳଙ୍କାରର ସ୍ୱାସ ଲାଳା ମୁକ୍ତାଗୁଡ଼ାକ ଯିଏ ଆଲୁଅରେ ଜୁଟୁଜୁଲୁ ପୋକ ପରି ଜଳଜଳ୍ ଦିଶୁଥାଏ । ସେହି ଆଲୁଅ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ନାଜର ବାବୁ ହୃଦୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଟି ଯାଉଛି । କହିଲେ, “ଧାନ୍ତି ମା ! ଆଉ ଯେଉଁଠି ଯାହାଅଛି ଦେ; ଏକା ସଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧ ଦିଏ ।” ଧାନ୍ତି ମା ଆଉଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବାକ୍ସ ଫିଟାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳଙ୍କାର ବାହାର କରିଦେଲେ । ନାଜର ବାବୁ ଖଣ୍ଡେ ଚାଟ କନାରେ ଭଲ କରି ବାନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ଧାନ୍ତି ମା ଅଳଙ୍କାରକୁ ଅନାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ବେଳେ ବେଳେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତର କାର୍ଯ୍ୟଟାକୁ ଅନାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସିନ୍ଦୂରରେ ଯୋଡ଼ାଏ କୋଲପ ପଡ଼ିଲା । ନାଜର ବାବୁ ଧାନ୍ତିମାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଥର କୋଲପ ଯୋଡ଼ାକ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ଦେଖିଲେ । ଗୋଟିଏ କଞ୍ଚିକାଠି ଧାଇଁମାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଚଞ୍ଚଳ ଘରୁ ବାହାର ଅଇଲେ । ନଟ ଆକାରରେ ଯାଉଛି, ମନରେ କରି ଧାନ୍ତି ମା କଞ୍ଚିକାଠିଟା ସନ୍ତୁକ

ପହଡ଼ ପଲଙ୍କ ମାଣ୍ଡିତଳକୁ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ଆଲୁଅ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଘରୁ ବାହାର ଗଲେ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ କଞ୍ଚକାଠି ରଖିବା ଜଳାକବାଟି ଫାଙ୍କ ବାଟେ ଯୋଡ଼ିଏ ଆଖି ଦେଖିଥାଏ ।

ନାଜର ବାବୁ ବିଦା ହୋଇ ବସାକୁ ଅଇଲେ । ଲଳିତା ଗପ ଦେଖାଇ ଦେହୁଡ଼ି ଦୁଆରଯାଏ ଅଇଲା । ଦୁଇଜଣ ମୁହଁ ଚୁହାଁଚୁହାଁ ହୋଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସୁଥାନ୍ତି—ଯେମନ୍ତ ଆଖିରେ ଆଖିରେ କିଛି କଥା ହୋଇଗଲା ।

—୨୮—

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କଟକ ଯାତ୍ରା

ଅଳଙ୍କାର ହେପାଜାତରେ ରଖାଯିବା ତିଆରିଦିନ ଗଡ଼ ନଗରରେ ପ୍ରବୁର ହେଲା, କଟକ କଲଟର ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଜରୁରି ଚିଠି ପାଇ ନାଜର ବାବୁ ରାତକାରାତ କଟକ ରମାନା ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଥିବା ପୋଇଲି ଲଳିତା ମଧ୍ୟ ଚାଲି ଯାଇଛି । କଟକ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ଆସିଥିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ପିଆଦାଠାରୁ ଶୁଣାଗଲା । ବାବୁଙ୍କ ଯାତ୍ରା ପୂର୍ବ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ କଥା କାହାରକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଗଡ଼ର ସଦର ଦ୍ୱାରୀ ପାଇକମାନଙ୍କୁ କହିବାରୁ ଜଣାଗଲା, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ରମାନା ପୂର୍ବ ରାତି ସଞ୍ଜଠାରୁ ଅଧରାତିଯାଏଁ ସେ ଗଡ଼ଦ୍ୱାରଠାକୁ ଭିନି ଚାଲି ଥର ପିବା ଆସିବା କରିଥିଲେ । ସବଦା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାତ୍ରତ ହୋଇ ପହଞ୍ଚି ଦେବା, ଗଡ଼ଭିତରକୁ କାହାରିକୁ ଛୁଡ଼ି ନ ଦେବା କଥା ଥରକୁ ଥର ପାଇକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଥିଲା । ପାଇକମାନେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଯେ, ବାବୁ ଯେମନ୍ତ ଗଡ଼ ଭିତରୁ କାହାର

ଆସିବା ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧ ଛ ଦଡ଼ି ସରିକି ଗୋଟିଏ ହାଁ ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର ଅଇଲା । ତାହା କାଖରେ ଗୋଟିଏ ପୁଟଳି ଯେମନ୍ତ ଜକା ଥିଲା—ନାଜର ବାବୁ ତାହାକୁ ଧରି ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଉତ୍ତରେ କଟକ ଚାଲିଗଲେ । କଟକ ଯିବାବେଳେ ସବାର ଡାକ କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ ବା ମସାଲର ଆଲୁଅ ନ ଥିଲା ।

—୨୯—

ରପୋର୍ଟ ପେଶ

ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କଲଟର ସାହେବଙ୍କ ନାମ ମିଷ୍ଟର ଡାଉସନ । ଅନେକ ଇଂରେଜ ହାକିମ ଅମଲା ଆଉ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଅବତାର । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଡାଉସନ-ସାହେବ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ସେ ଜଣେ ପୁରୁଣା ବହୁଦର୍ଶୀହାକିମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅମଲାମାନଙ୍କ ଠକପଣିଆ ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ଅଥବା ବୁଝିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ବି ନ ଥାଏ । ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ—ରୁକରଗୁଡ଼ାକ ଗରିବ, ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷ ଖୋଜି ଖୋଜି ଧରିଲେ ବାଲିବ କିପରି ? ସାହେବଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଜଣେ ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସୀ, ଚଲଣ ଆଉ କାମିକା ଲୋକ । ସାହେବଙ୍କର ମେମସାହେବ, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମିସ୍ତବାବା, ଆଉ ସାନ ସାନ ଯୋଡ଼ିଏ ବାବା ଅଛନ୍ତି । କୋଠିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଡେର, ମେମ ସାହେବ ଏକଲ ପାରି ଉଠନ୍ତି ନାହିଁ । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ନଟବର ବାବୁଙ୍କ ସକାଶେ ତାଙ୍କୁ କିଛି ବାଧେ ନାହିଁ । ଏଥି ସକାଶେ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ମେମ ସାହେବଙ୍କର ବି ଖୁବ୍ ଅନୁଗ୍ରହ । କିଛି ଗୋଟାଏ କାମ ପଡ଼ିଲେ ‘ବ୍ୟାବୁ ବ୍ୟାବୁ’ ଡାକ ପକାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁ ପ୍ରତିଦିନ ବହୁ ସଖାଳୁ ଦଶଟା ବେଳଯାଏ କୋଠିରେ ହାଜର ଥାଇ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମେମ ସାହେବ ଡେର ଥର ପରଖି

ଦେଖିଲେଣି — ଖାନସାମ ବା ଚପରଶିକାରୁ ନାଜର ବାବୁ କୁକୁଡ଼ା, ଛେଳି, ଅଣ୍ଡା, ଘୋଡ଼ାଦାନା ପ୍ରଭୃତି ଖୁବ୍ ଶସ୍ତ୍ରରେ କଣି ପାରନ୍ତି । ଏଥି ସକାଶ ମେମ ସାହେବ ଜାଣିବାରେ ନାଜର ଖୁବ୍ ଚଲଣ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ । ମୂଳ କଥାଟା ଏହି, ସାହେବଙ୍କ କୋଠି ଖରବ ଜିନିଷାତ୍ ଅଧା ଦାମ ବା ବିନା ଦାମରେ ମଫସଲ ଜମିଦାରମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଣାଯାଏ । ଏଥିରେ ସାହେବ ଆଉ ଜମିଦାର ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଲାଭ । ମଝିରେ ନାଜର ବାବୁ ତ ବିନା ଲାଭରେ କାହିଁରେ ହାତ ଦେବାର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କଠାରେ ସୁପାରିସ କରି ମାମଲ୍‌ଟାଏ, କଥାଟାଏ ସଜଲ କରାଇ ଦେଲେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ବିନା ଦାମରେ ବା ଅଧା ଦାମରେ ଜିନିଷ ଦେବାଟା ବାଧେ ନାହିଁ । ହେଲେ ସାହେବଙ୍କୁ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଅଗେ ଚର । ଏଣେ ଖାନସାମ ଚପରଶିକାରୁ ଅମଲ୍ ଯାଏ ସମସ୍ତେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ବିପକ୍ଷ । ଭିଆଣ୍ଡାଟ ବାଟରେ ହରକତ୍ ହେଲେ କାହାର ବା ରାଗ ନ ହେବ ? ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଖୋଦ ହାକିମଙ୍କର ଯାହା ଉପରେ ଅନୁଗ୍ରହ, ତା ବିପକ୍ଷରେ ଭରସି କଥା କହୁଛି ବା କିଏ ?

ନାଜର ବାବୁ ଗଡ଼ ନରିପୁର ବାହୁଡ଼ା ବାସି ଦିନ ଖୁବ୍ ସକାଳେ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିରେ ହାଜର । ଏହିପରି ସବୁଦିନ ହାଜର ହୋଇଥାନ୍ତି । ହେଲେ କଣ, ଆଜି ଚେହେରାଟା ଅନ୍ୟରୂପ—ମୁହଁ ଶୁଖିଲା — ମୁଣ୍ଡ ବାଳଗୁଡ଼ାକ ନୁହେଁ—ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ ମଇଲା । ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, କେତେଦିନ ହେଲା ଖାଇ ନାହାନ୍ତି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ପୁଲି ଯାଇଛି । ପାୟା ଉହାଡ଼ରେ ଯାଇ ଦୁଇ ଡିନିଅର ଡ଼ଜିଲେଣି—ବେଳ ଉଣ୍ଡୁ ଛନ୍ତି । ନାଜରବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ମେଲ୍ ହୁକୁମ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଯେଉଁଠାରେ ହେଉ ଏତଲା ନ ଦେଇ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲିଯାଇ ମୁଲକାତ କରିବେ, ଯାହା କହିବାର ଥିବ କହିବେ ।

ହେଲେ କଣ ନାଜର ବାବୁ ହୃଦିଆର ଲୋକ, ମାମଲ୍ ଭଲ ବୁଝନ୍ତି—ସାହେବ ଭଲ ପାନ୍ତି ବୋଲି ଯେ ପୁଲିଯାଇ ଯେତେବେଳେ ତେତେବେଳେ ପାଖକୁ ପଶିଯିବା—ଯାହା ମନକୁ ଆସିବ କହି ପକାଇବା ଏ କଥାଟା ଭଲ ନୁହେଁ । ହାକିମ ମନ ଉଣ୍ଡି ଜଗିଜାଗି ବାଟ ଚାଲିବା ଉଚିତ । ଆଉ ହାକିମଙ୍କୁ ପଟାପଟି କରିବା ମାମଲ୍ ମଧ୍ୟତାଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା ।

ସଖାଳୁ ଚା ଖିଆ ସରିଲଣି । ମେମସାହେବ ବାରନ୍ଦାରେ ଗୋଟାଏ ଝୁଲଣା ଚଉକରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ଝୁଲୁଛନ୍ତି; ହାତରେ ଛୁଞ୍ଚି ପୂଜା ଆଉ ଖଣ୍ଡେ କନା । ମେମମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ସଡ଼ସଡ଼ କରୁଥାଏ—ସିଲଇଟା ଲେଖାଟା କିଛି ଗୋଟାକରେ ନ ଲାଗି ଥିବୁ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ସାହେବ ଗୋଟାଏ ଆରାମ ଚଉକରେ ପଡ଼ି ଖବରକାଗଜଟାଏ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଶ ହସ କୌତୁକ କଥା ଚାଲିଛି । ଏଇଟା ତ ଠକ ବେଳ, ନାଜର ବାବୁ ଇଷ୍ଟଦେବ ନାମ ମନରେ କରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପାୟା ଉହାଡ଼ରୁ ବାହାରିଲେ । ଧୀରେ ଅତି ସାବଧାନରେ ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ ହାଜର ହୋଇ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗୋଟା ଚାରି ଛ ସଲମ କଲେ । ସଲମ ବେଳେ ଡାହାଣ ହାତ ଅଙ୍ଗୁଳିମୁଣ୍ଡ-ଗୁଡ଼ାକ ପ୍ରାୟ ଭୁଲିରେ ଲାଗି ଯାଉଥାଏ । ସାହେବ ପଚାରିଲେ, “What’s the matter, Nazir Babu ?” ଉତ୍ତରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେତେବେଳେ ଇଂରାଜୀରେ ସବୁ କଥା ହୋଇଥିଲା । ପାଠକମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିବା ଲାଗି ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ତରଜମା କରି ଦେଉଅଛୁ । ନାଜର ବାବୁ ଆଉଥରେ ପୁବ୍ ପରି ସଲମ କରି ଅତି କଷ୍ଟରେ ଯେମନ୍ତ କହିଲେ, “ମୋ ଭଗିନୀପତି ନରିପୁର ଗଡ଼ର ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ପ୍ରତାପ ଉଦିତ ମଞ୍ଜ ଉତ୍ତରସବୁ ମରି ଯାଇଛନ୍ତି, ମୋ

ଭଗିନୀ ଗୁନ୍ଦମଣି ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟବସାୟ—କଥା କହିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର ଝର ଲୁହ ବହି ପଡୁଥାଏ; ବାବୁ ଧରକୁଧର ରୁମାଲରେ ପୋଛି ଫକାଉଥାନ୍ତି—ଆଉ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଧକେଇ ଗଲେ । ସାହେବ କୋମଳ ଶ୍ରବଣରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ କହିଲେ, “That I know already, Nazir Babu. ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଇଷ୍ଟେଟଟା କୋର୍ଟ ଅବ ଉଆର୍ଡ଼ସକୁ ଆଣି ଭଲରୂପେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇ ଦେବ । ତୁମ୍ଭ ଭଉଣୀର କିଛି ମାସ କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ।”

ନାଜର ବାବୁ ଆଉଥରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ସଲମ କରି କହିଲେ, “ମୋ ଭଉଣୀ ଗୁନ୍ଦମଣି ଦେଇ ହଜୁରଙ୍କୁ ଆଉ ମେମ ସାହେବଙ୍କୁ ସଲମ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, ‘ଆପଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ମା ବାପ, ଆଉ ସେ କହିଛନ୍ତି—ତାଙ୍କ ଇଷ୍ଟେଟର ଆପ୍ଟ ଖର୍ଚ୍ଚ କମ, ଉଆସରେ ଖାଇବାକୁ ଲୋକ ଡେର, ଖରଚ ବେଶି । ଆଉ ସାନ୍ତଙ୍କ ଫିୟାରେ କିଛି ଦେଶୀ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଇଷ୍ଟେଟ ଉଆର୍ଡ଼ସର ରହିଲେ ମେମବର ଆଉ ଦସ୍ତର ଖରଚ ଡେର ପଡ଼ିଯିବ—ଦେଶୀ ସୁଟ୍ଟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୁନ୍ଦମଣିର ଇଚ୍ଛା ସେ ନାବାଳକ ପିଲାମାନଙ୍କପକ୍ଷରୁ ମତା ମାହାପିତ ହୋଇ ଇଷ୍ଟେଟ ଚଳାଇବ ।”

ସାହେବ କହିଲେ, “ସେ ଯେ ହିନ୍ଦୁ ଜନାନା—ବାହାର କାମ କପରି ଚଳାଇବେ ? ମେ ଲେଖି ପଢ଼ି ଜାଣନ୍ତି କି ?”

ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ହଜୁର ! ଗୁନ୍ଦମଣି ଆଉ ହିନ୍ଦୁ ଜନାନା ପରି ନୁହନ୍ତି; ଇଷ୍ଟେଟ କାମ ସବୁ ତାଙ୍କୁ ଜଣା; ଆଉ ମୋର ଯେଉଁ ଭଗିନୀପତି ଜମିଦାର ଥିଲେ, ସେ କିଛି ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ; ପଣା ଖେଳ ବାଦପାଲ ଶୁଣି

ଶୋଇ ଶୋଇ ଦିନ କଟାଉଥିଲେ । ଆଜକୁ ଆଠ ବର୍ଷ ହେଲା ଇଷ୍ଟେଟର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲରୂପେ ଚଳୁଛି, ସେଇଟା କେବଳ ଗୁନ୍ଦମଣି ସକାଶେ । ସେହି ତ ସବୁ କର୍ମ କରେ—ଇଷ୍ଟେଟର ଅମଲମାନଙ୍କର ହସାବପତ୍ର ବୁଝାସମଜା କରେ—କେହି ଅମଲ ପ୍ରଜା ଉପରେ ଜୁଲମ କଲେ ଗୁନ୍ଦମଣି ପ୍ରଜା ମୁହଁରୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ସବୁ ମାମଲ ଫଏସଲ କରିଦିଏ । ଆଉ ଇଷ୍ଟେଟର ଉନ୍ନତି କରାଇବାକୁ ତାହାର ଶ୍ରମ ଇଚ୍ଛା । ଗଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ମାଇନରସ୍କୁଲ ବସାଇଛି; ଆହୁରି ଯୋଡ଼ାଏ ବସାଇବାକୁ ତାହାର ଇଚ୍ଛା—ଏହି ଗୋଲମାଲ ନ ହୋଇଥିଲେ ଏତେଦିନକୁ ସ୍କୁଲ ବସି ଯାଇ-ସାରିନାଣି । ଗଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇବାର ସବୁ ଠିକାକ ହୋଇଥିଲା; ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି । ଗୁନ୍ଦମଣି ଭଲ ଲେଖି ପଢ଼ିପାରେ, ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ତାହାର ରିପୋର୍ଟ ।” ନାଜର ପକେଟରୁ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡ ବାହାର କରି ସାହେବଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସାହେବ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡିକ ଥରେ ଆଖି ବୁଲାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଏହା କି ଗୁନ୍ଦମଣିର ଲେଖା ? ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟି ଗୋଟି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ।” ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ଏହି ରିପୋର୍ଟଖଣ୍ଡ ଗୁନ୍ଦମଣି ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ତାହାର ଦସ୍ତଖତ । ଇଷ୍ଟେଟର ହସାବପତ୍ର ଆପେ ହାତରେ ଲେଖେ; ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ଆପେ ଗଣି ନିଏ, ତହବିଲ ଆପଣା ହାତରେ ରଖିଛନ୍ତି, କାହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ସେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ଆଉ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଦୂରସତ୍ ପାଇବା ବେଳେ ତାହାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି । ସେଥିସକାଶେ କିଛି ଦରମା ନେବି ନାହିଁ । ମୋ ଭଗିନୀ ଦର୍ପିଟି ପିଲା, ତାଙ୍କ ପଇସା କି ନେଇପାରିବ ?”

ମେମ ସାହେବ ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, ଏତେବେଳେ କହିଲେ, “You see Dawsan, I know the Hindus are very cruel to

women; they confine them in dark rooms like beasts, You better give some power to Chandmoni in order that she may be enlightened”—ଆଉ ଲେଡ଼ା କଣ ? ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ଦେଇଗଲା । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କାତର ପ୍ରାର୍ଥନା—ରୂଢ଼ମଣି ଦେଇଙ୍କ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଧୁ—ଇଣ୍ଟେଣ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ଦକ୍ଷତା, ସାହେବଙ୍କ ମନକୁ ତେର ତରଳାଇ ରଖିଥିଲା—ତହିଁ ଉପରେ ମେମ ସାହେବ ସୁପାରିସ କମ୍ପା ହୁକୁମ ବୋଲି ପାର—ଯେଉଁ ପଦପଲ୍ଲବମୁଦାରଂ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ ଦେବତାଙ୍କର ଶିରସି ମଣ୍ଡନଂ ତାହାଙ୍କର ଆଦେଶ ଆଉ କଣ ଲେଡ଼ା ? ସାହେବ ଏକାବେଳକେ ହୁକୁମ କଲେ—“Better submit this report in the office” ନାଜର ବାବୁ ପ୍ରଗାଡ଼ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ପଛଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ । ତେତେବେଳେ କେହି ଲୋକ ବାବୁଙ୍କ ରୂପ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଥିଲେ କଲା ମେଘରେ ହଠାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଚନ୍ଦ୍ରଟି ଗଲେ କିପରି ଦିଶେ, ସେଥିର ଉପମା ପାଇଥାନ୍ତେ ।

—୩୦—

ରିପୋର୍ଟ ମଞ୍ଜୁର

ଦିନ ବାରଟା ମଧ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚି କଚେରି ମିସଲ ଆଗ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ମୁନ୍ସି ପେସ୍କାର ବସି ନଥି ସଜଡ଼ା-ସଜଡ଼ି କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଚପରଣି ଦୁଇଜଣ ଗ୍ରେପ୍—ଗ୍ରେପ୍ କହି ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମଠକାର ପରିଚୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ହାକିମ ଉପସ୍ଥିତ—ପେସ୍କାରକୁ ଅନାଇ ହୁକୁମ କଲେ, ନଥି ପେଶ କର । ନାଜର ବାବୁ ମିସଲ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ—ସଲମ କରି ରିପୋର୍ଟିଙ୍ଗ୍

ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ପେସ୍କାର ବାବୁ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡର ଚାରିପାଖି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସାହେବ ହୁକୁମ କଲେ, “ଓଃ — ଜମିଦାର ରୂଢ଼ମଣି ଦେଇର ରିପୋର୍ଟ, ହୁକୁମ ଲେଖ— ରୂଢ଼ମଣି ଦେଇ ନାବାଳକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମାତା ମହାପ୍ତିକ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ—ସମସ୍ତ ଜମିଦାରର ଭାର ତାଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ—ସରକାର ତରଫରୁ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ ଓ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସିରସ୍ତା ମାଇନା ସକାଶେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଥିସକାଶେ କିଛି ଦରମା ପାଇବେ ନାହିଁ ।” ହୁକୁମ ଶୁଣି ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରାଘାତ ହେଲାଣି । ତାଙ୍କୁ ବା କେଉଁ କଥା ଅଜଣା ? ରୂଢ଼ମଣି ଦେଇ ନାମମାତ୍ର—ଏଣିକି ନଟବର ଦାସେ ହେଲେ କଲ୍ଲାର ମାଲିକ । ସାହେବଙ୍କୁ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସାହେବ ହୁକୁମ କଲେ, “ବସ୍-ବସ୍, ହୁକୁମ ହୋ ରୁକା, ଦୋଷର ନଥି ନିଜାଲେ ।” ପେସ୍କାରେ ହୁକୁମ ଲେଖିବେ କଣ, ତାଙ୍କର ହାତ ବୋଲ ମାନ୍ଦୁନାହିଁ । ରୂଢ଼ମଣି ଦେଇଙ୍କର ଚୁକ୍କା ନାମ ଡାକ ହେଲା—ଅସଲ ମାଲିକ ହେଲେ ନଟବର ଦାସେ । ଏଥିର ଶେଷ ଫଳ କଣ ହେବ, ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କୁ ସବୁ ଦିଶିଗଲା । କେବଳ ପିଲା ଯୋଡ଼ାକର ନୁହେଁ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବଂଶଟା ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ । ଅନ୍ୟର ବେଳ ନୁହେଁ, ନିଜ ବଂଶର କଥା । ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ଥିଲା କଲ୍ଲାଟା କୋର୍ଟ ଅବ୍ ଉଆର୍ଡ଼ରେ ରହିବ—ରହିବାର ଏକା ବିଧି । କିନ୍ତୁ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ସାହେବ ଏକାବେଳକେ କିଏ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଅଗାଡ଼ୁଆ ହୁକୁମ ଦେଇ ବସିଲେ, ଏଥିରେ ମୂଳକଥା କଣ; କିନ୍ତୁ ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ମୂଳରୁ ନାଜରଙ୍କ କର୍ମରେ ବାଧା ଦେଇଥିଲେ, ସାହେବଙ୍କୁ ସବୁ ହାଲ-ହବାଲ ଜଣାଇଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟି ନ ଥାନ୍ତା । ପେସ୍କାର ବାବୁ ଏତେବେଳେ ମନରେ କରୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଭଲପଣିଆରୁ ଏପରି ଘଟିଲା—ସେ ଆପଣାକୁ ଦୋଷୀ ମଣି ସଜ୍ଜି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । କଲ୍ଲରେ

ନାଜର ଗୋଳମାଳ ଲଗାଇବାବେଳେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଏଇଟା କଣ କରୁଛି କରୁ, କେହି କିଛି ବୋଲ ନାହିଁ, ସାହେବ କାଲିକୁ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଉଆର୍ଡ଼ରେ ରଖିବେ ।” ଏବେ କାଲିର ଲୋକମାନଙ୍କୁ କଣ କହିବେ, ଲଜରେ ମରି ଯାଉଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପଦେ କଥା ମଧ୍ୟ କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏ ମନ ଦୁଃଖଟା ବଳେଇ ପଡ଼ିଲଣି । ନିହାତ ନାରୀର ହୋଇ ସାହେବଙ୍କ ହୃଦୟଟା ଲେଖିଲେ । ନ ଲେଖି ବା କଣ କରିବେ ? ଚିପୋଟ ପିଠିରେ ହୃଦୟଟା ଲେଖିବାବେଳେ ବିଜୟୀ ନାଜର କଣେଇ କଣେଇ ଅନାଇ ମନେ ମନେ ଖସିଟାଏ ହେଉଥାନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ ପସ ପରଦୁଃଖକାତର, ପରମଙ୍ଗଳାକାମୀ, ଜନହିତୈଷୀ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷ—ସ୍ୱାର୍ଥସବ୍ଧ—ନିଜର ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ଅନ୍ୟର ସମସ୍ତ ସୁଖଯୋଗ୍ୟ ବଳଦାନ କରିବାକୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ—ଅନ୍ୟାୟ ସ୍ୱାର୍ଥ-ସାଧନମାର୍ଗ ଉନ୍ମୁଳ୍ଲ ଦେଖି ଉଲ୍ଲସିତ । ଅନ୍ୟ ତଥାକଥିତ ଧର୍ମାସନ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷ ପରସ୍ତ—ଲଜ୍ଜିତ—ମୃତବର୍ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ । ବିରୁଦ୍ଧତାରେ ବିଶେଷ ଅବସ୍ଥା ଅବଗତ ଥିବା ଉପସ୍ଥିତ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ଓ ଅମଲ୍ଲମାନେ ତକତ, ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଭ୍ରମସଙ୍କୁଳ ପାର୍ଥିବ ବିରୁଦ୍ଧତା ସମ୍ମୁଖରେ ଏହା କିଛି ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେଁ ।

— — —

-୩୧-

ମଣିମାଙ୍କ ହାଲ

ଗୁରୁମଣି ଦେବଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା, କର୍ମଠକା, ଆଉ ଆଉ ସୁଖ୍ୟାତିମାନ ଶୁଣି କଲେକ୍ଚର ସାହେବ କାଲିର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ଭାର ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେଣି । ହେଲେ ଏଣେ ମଣିମାଙ୍କ କଥା କହିଲେ ନ ସରେ ।

ସାନ୍ତ ଉତ୍ତରାୟଣଙ୍କ ବିପ୍ଳାବ ଦିନରୁ ତାଙ୍କୁ କେମନ୍ତି ଗୋଟାଏ ଭବିଷ୍ୟ ମାରି ଯାଇଥିଲା । ଜଳ ଜଳ କରି ଚାହିଁ-ଥାନ୍ତି । ହେଲେ ଆଖିରେ ଜ୍ୟୋତି ନାହିଁ—ପିଞ୍ଜିତା ପଡ଼ୁ-ନାହିଁ—ଦୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ ଅଛି କି ନାହିଁ ଜଣା ଯାଉନାହିଁ—ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଯେମନ୍ତ ଅବଶ । ମଣିମା ଦହିକୁ ସବୁବେଳେ ଭଲ ପାନ୍ତି, ଠା’ ବେଳେ ସବୁଦିନେ ବସାଦହି ଟିକିଏ ଯୋଗାଣ ଥାଏ । ଏଣିକି ସେହି ଟିକିକ ବି ରୁଚୁନାହିଁ । ଧାନ୍ୟ ମା ଚନ୍ଦ୍ରାପାଣି ମନ୍ଦାକରେ ଅନ୍ନ ମୁଠାଏ ଭଲ କରି ଚକଟି ଚକଟି ଡେଇ ବେଳଯାଏଁ ଲାଗି ଲାଗି ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ପିଆଇ ଦିଅନ୍ତି—ତନ୍ତି ଭିତରକୁ ସହଜରେ ଯାଏ ନାହିଁ । ଧାନ୍ୟମା ଲାଗି ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ରହିବାର କଥା ନ ଥିଲା । ମଣିମା ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଭୁନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି; ନଡ଼ିବଡ଼ି ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଏବେ ବର୍ଷକ ଉତ୍ତରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜଞ୍ଜାଳ ଉପସ୍ଥିତ । ସମୟ ସମୟରେ ଗଁ-ଗଁ-ଗର୍ଜନ କରି ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗୋଡ଼ ହାତ ଥରେ, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଚେତା ବୁଡ଼ିଯାଏ । ଆଖି ପାଖ ଦଶ ପନ୍ଦର କୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଶୁଣା ସମସ୍ତ ବୈଦ୍ୟ-ରଜ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ରୋଗଟା କଣ, ଏ ଯାଏଁ ଜଣା ପଡ଼ୁଲା ନାହିଁ । କେହି କହେ ଅପସ୍ମାର, କେହି କହେ ଭେକଲ ବାତ, ହିମିହିମିଆ ବାତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କେତେଜଣ ବୈଦ୍ୟରଜ ସ୍ଥିର କଲେ । ଗୁଗଳାଦି ଘୃତ—ଶିବା ଘୃତ—ମଧନାୟୁଣ ତେଲ—ମାଷତେଲ—କୁବ୍ଜପ୍ରସାରିଣୀ ତେଲ—ଡେର ଡେର ତେଲ ଘୃତ ବସିଲା, କାହିଁରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ, ଆହୁରି ତେଲ ପ୍ରୟୋଗରେ ରୋଗଟା ବୋଇଲେ ବଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ଧାନ୍ୟମା ଚାରି ଛ ଥର ଭାଷା ଲେଖି ନାଜର ବାବୁ ପାଖକୁ ଲୋକ ଦୌଡ଼ାଇ ଦୌଡ଼ାଇ ଥକିଲେଣି । ଶେଷରେ କଟକରୁ ଗୋଟାଏ ବୈଦ୍ୟ ଅଇଲା—ରୋଗିଣୀଙ୍କ ବାଁ ହାତ ନାଟିକା ଚିପି ରୋଗର ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ଠିକ୍ କଲା, ଏହା ଘୃମୁରୁଆ ବାତ । ଭିନ୍ନଟା କଲା ରଙ୍ଗର ବଟିକା ଦେଇ କହିଲା, ଅଦାରସ ଓ ମହୁ

ଅନୁପାତରେ ଏହି ବଟିକା ଘୋଟି ପିଆଇ ଦେବ —
ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରୋଗୀକୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇବ, ଆଉ
କଂସାଏ ଦହି ପଖାଳ ପଥ ଦେବ । ଧାନ୍ୟମା ଅନେକ
ରୋଗୀର ସେବା କରିଛନ୍ତି, ତେର ତେର ବୈଦ୍ୟରାଜଙ୍କ
କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି; କାହିଁକି କେଜାଣି ଏ ଔଷଧଟା ତାଙ୍କ
ମନକୁ ମାନିଲା ନାହିଁ । ବୈଦ୍ୟ କଟକକୁ ବାହୁଡ଼ି
ଗଲା ।

ପେଶ୍ୱାର ବାବୁ ସବୁଦିନେ ମଣିମାଙ୍କ ଖବର
ନେଉଥାନ୍ତି । କଣ କରିବେ ? ସରକାର ଲଗା — ପୁଣି
ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକଟାଏ ମଝିରେ — ଉରସି କିଛି କରିପାରୁ ନ
ଥିଲେ ! ଶେଷରେ ବୁଝିଲେ, ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେ ମହା-
ପ୍ରାଣୀଟା ଭାସିଗଲା । ଯାହା ଥାଉ କପାଳରେ — ଦିନେ
କଟକରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସାଣ ସାହେବ ସାର୍ଜନ ଆଉଜଣେ
ଆସିସ୍ଥାଣ ସାର୍ଜନକୁ ଧରି ଗଡ଼ନରପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲେ । ଡାକ୍ତରମାନେ ରୋଗୀକୁ ପରୀକ୍ଷା କରି
ବୁଝିଲେ — ରୋଗଟା ମେଲକଲିଆ । ଶୁଦ୍ଧ ଚିକିତ୍ସା
ଚଲିଲା, ଦୁଇ ତିନି ମାସ ଉତ୍ତର ମଣିମା ଟିକିଏ
ସହଜରେ ବସି ପାରିଲେ । ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ ଧରାଧରାରେ
ହାତରେ ଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ହେଲେ ତଣ୍ଡିରେ
ସହଜରେ ଗଲେ ନାହିଁ । ଏବେ କିଛି କିଛି ବୁଝିଛନ୍ତି ।
ଧାନ୍ୟମା କଥା କହିଲେ ହୁଁ — ହଁ କରି ଉତ୍ତର
ଦିଅନ୍ତି ।

ଡାକ୍ତର ଚିକିତ୍ସା କଥା ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କାନରେ
ପଡ଼ିଲା । ସେ ପେଶ୍ୱାର ବାବୁଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ଲୋକ-
ମାନଙ୍କ ଠାରେ କହି ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ‘ଥରେ ତ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ
ଦେନି ଯାଇଥିଲେ, ହାଲଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା — ପୁଣି
ସେହି ଡାକ୍ତର — ବୁଝାବୁଝିଟାଏ ହେବା ସେ !’ ନାଜର
ବାବୁ ମିଆଣା ଲୋକ, ସେ କଣ ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି ସେ
ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଚିକିତ୍ସାରେ ଉଁ — ଚଂ କରିବାର ବାଟ
ନାହିଁ । ସେ କଣ ସତେ ସତେ କିଛି କରୁଥିଲେ ?

ଆଜ୍ଞା ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ କେଜାଣି ମହାଦେବ ବାହାରି
ପଡ଼ିବେ ? ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ପେଶ୍ୱାରଙ୍କୁ ଡରାଇବା ଲାଗି
ଲୋକ ଦେଖାଣି ମୁଁ ହ ଭୁଲୁଛି ।

ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପଛେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ
ହେଲା, କିଏ ଟଙ୍କା ଦେଲା ବାହାରିକୁ ଜଣାନାହିଁ ।
ହେଲେ ନାଜର ବାବୁ ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟରାଜ ପଠାଇଲେ,
ତା ପାଇଁ ହଜାର ଟଙ୍କା କଲିା ତହସିଲରୁ ଖରଚ
ପଡ଼ିଥିବାର ପଛନ୍ତେ ଶୁଣାଗଲା ।

— ୩୭ —

ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ

ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହସ୍ତୁତା, ପ୍ରୀତି ଏବଂ ବାହ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି
ସଦ୍‌ଗୁଣ ସୁରୁଷମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱାମାନଙ୍କଠାରେ ଅଧିକ
ପରିମାଣରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା
ବିଶେଷରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱଭାବରେ ହୃଦୟନିହିତ
ସଦ୍‌ଗୁଣମାନ ପ୍ରବଳରୂପେ ପ୍ରସ୍ପୁଟିତ ହୋଇଥାଏ ।
ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ଆବାଲ୍ୟ ମାତୃହୀନା । ବିବାହର
ଅନ୍ତକାଳ ଉତ୍ତରେ ସ୍ୱାମୀ ନିରୁଦ୍ଧିଷ୍ଟ । ଏଥିକୁ କଷ୍ଟ
ସହବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ଏମନ୍ତ କି ସେ କଷ୍ଟକୁ କଷ୍ଟ
ବୋଲି ମଣନ୍ତି ନାହିଁ, ପରସେବା ଅବା ରୋଗୀ-
ଶୁଶ୍ରୂଷାକୁ ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି,
ମଧ୍ୟ ସେଥି ସକାଶେ ଆନନ୍ଦିତା । ତାଙ୍କର ନିଜର
ବୋଲି ଗୋଟାଏ କିଛି ନ ଥିଲା, ପର ସୁଖ ଦୁଃଖ
ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ । ରୋଗୀ ସେବାବେଳେ ସେ ଯେମନ୍ତ
ଆପଣାକୁ ଭୁଲି ପକାନ୍ତି — ଆତ୍ମବି ଯେମନ୍ତ ସେଥିରୁ
ତାଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶାନ୍ତି ଲଭ ହୁଏ । ଯାହାର
ସ୍ୱାର୍ଥ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ଏଭଳି ସ୍ୱୀର ଅଭାବ କଣ ?
ବାସ୍ତବରେ ସେ ସଦା ପ୍ରୟୁକ୍ତିମୟୀ ଥିଲେ । ଦୁଃଖ

ବା ଦୈନ୍ୟର ଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏନାହିଁ ।
 ଉଣେଷରେ ଗୁରୁମଣି ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାୟୁ
 କୋଟିନିଧି । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରୀତି-ସ୍ନେହ, ସମସ୍ତ
 ବାସ୍ତବ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ଗୁରୁମଣିଠାରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ
 ଯାଇଥିଲା । ଗୁରୁମଣିର ସୌଭାଗ୍ୟରେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ
 ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଗୁରୁମଣି ମଧ୍ୟ ମାତୃସ୍ନେହ
 କଦାଚିତ୍ ଅନୁଭବ କରିଅଛନ୍ତି—ଧାତ୍ରୀମା
 ତାଙ୍କର ସବୁ । ଗୁରୁମଣି ଦେଶଙ୍କର ସମସ୍ତ
 ଶିକ୍ଷା ଫକ୍ଷା ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କ ଯୋଗୁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ
 ବିଷୟରେ ସେ ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କ ଅନୁଗତା ଏବଂ
 ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିନୀ । କେବଳ ଦୁଇଗୋଟି ବିଷୟରେ
 ଅବାଧ୍ୟ ବା ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅନିୟମା । ଅନେକ
 ସମୟରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷା ସ୍ୱାଭାବଠାରେ
 ପରାଜିତ । ଧାତ୍ରୀମା ସେଥି ସକାଶେ ଅନେକଥର ବିରକ୍ତି
 ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଗୁରୁମଣି ଶୁଣି,
 ସେହିପରି ପୋଇଲି ପରିବାସୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବେଞ୍ଚର
 କରୁ—ସମସ୍ତ ଦାସଦାସୀ ସଭୟରେ ତାଠାରେ ହାତ
 ଯୋଡ଼ି ରହନ୍ତି । ହେଲେ, ଏଣେ ଗୁରୁମଣି କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ
 ପରିଜନଙ୍କୁ ମା—ମାଉସୀ—ଭଉଣୀ ପରି ମଣନ୍ତି—
 ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ସମବୟସୀ ଦାସୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ
 ଖେଳ ବସନ୍ତି—ହସି ହସି ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ କଥା
 କହନ୍ତି । ସହଜରେ ବି ଗୁରୁମଣି ଦେଶ କଥା କହିଲା-
 ବେଳେ ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ହସଟା ଫୁଟି ପଡ଼ୁଥିବା ଭଳି
 ଜଣାଯାଏ । ଆପଣାର କିଛି କଥା ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଣେ
 କେହି ପରିଜନ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି
 ନାହିଁ, ଦିନକୁ ଦଶଧର ତା ପାଖକୁ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି
 କରୁଥିବେ । କେହି ଦାସୀ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଅମାନ୍ୟ କଲେ
 ବା କଥା ବେଶାବେଶ କରି ହେଲେ ଦେଲେ ତାକୁ ସଜା
 ଦେବା ତ ଆଉ, ଆପେ ହସି ହସି ଚାଲିଯାନ୍ତି ।
 ହେଲେ ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କୁ ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ ।

ତେଲହଳଦୀ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମୌଜା
 ବରବର ଖଞ୍ଜା ଅଛି—ସେଥିର ଖଜଣା ଆଉ ଫାଉ

ଫୌରାତ ଟଙ୍କା ମଣିମାଙ୍କ ଭିତର ତହସିଲକୁ ଆସେ ।
 ଏହାଛଡ଼ା ମଣିମା-ଭେଟି ବୋଲି ଅନେକ ଟଙ୍କା
 ସଦର କଚେରୀରୁ ପାନ୍ତି । କେହି ଦାସୀ ସେହି ଟଙ୍କା
 ଆଣି ମଣିମାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ ସେ ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କ
 ଆଗକୁ ହସି ହସି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଆଉଆଡ଼େ
 ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଧାତ୍ରୀମା ଭାରି ଗୋଟାଏ ଦକ୍ଷର ହୋଇ
 କହନ୍ତି, “ତୁ ଏହିପରି ଉଆସ ସମ୍ଭାଳିବୁ ପର ! ତୋର
 ସେ ବୁଦ୍ଧି, ଦିନେ ହେଲେ କେହି ଜଣେ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ
 ଆସି ତୋ ଗହଣାଗାଣି ଟଙ୍କା ସୁନାଗୁଡ଼ାକ ଠକାଇ
 ଦେନପିବ—ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିଛୁ, ସବୁଦିନେ ତୋର
 ସାଇତ ରଖିଥିବି ? “ଗୁରୁମଣିଙ୍କର ସେହି ହସ—
 ତେବେ ତେବେଲେ ଟିକିଏ ବଳପଡ଼େ ।

ଗୁରୁମଣିଙ୍କ ବିପଦରେ ଧାତ୍ରୀମା ଏକାବେଳକେ
 ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ପ୍ରଖର ଆଲୋକ ଉତ୍ତରେ ହଠାତ୍
 ଅନ୍ଧାରଟାଏ ଘୋଟିଗଲେ ସେହି ଅନ୍ଧାର ଭାରି ପ୍ରବଳ
 ଜଣାଯାଏ । ସମସ୍ତ ବିଷୟର ସୀମା ଥାଏ—ଧାତ୍ରୀମାଙ୍କ
 ସମସ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ବୁଝି ଯାଇଥିଲା । କେବଳ ଦୃଢ଼
 ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ସମ୍ଭାଳି
 ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଯେମନ୍ତ ନିଶ୍ୱାସଟା
 ପକାଇବାକୁ ବେଳ ପାଇଛନ୍ତି । ବିପଦ ଆରମ୍ଭ ଦିନରୁ
 ଦୁଇଗୋଟି ବିଷୟ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରି ବସିଛନ୍ତି—ଭିନି-
 ଗୋଟି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ରକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯତ୍ନ, ଆଉ
 ନିୟମିତରୂପେ ଈଶ୍ୱର ଆରାଧନା । ଏହା ଛଡ଼ି ଆଉ
 କୌଣସି ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଏବେ ଦିଶୁନାହିଁ ।

—୩୩—

ଗୋକୁଳ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ବିନୋଦ

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦେବ ଉଦ୍ଧାର କରେ ।

ମହାମହିମ ମହିମାସାଗର ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣ ରକ୍ଷାପାଳକ
 ଦାନେ କର୍ତ୍ତୃ, ମାନେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତବାବୁ

ନଟବର ଦାସ ନାଟରଙ୍କ ହଜୁରକୁ—ଗୋକୁଳ ପଟ୍ଟନାୟକ, କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ନିଜର, କଲେ ନଟବରର ଅରଜ ନବେଦନ ଏହି କି ଶ୍ରୀମୁଖ ଶ୍ରୀହଜୁରରେ ଅଧୀନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ନିୟୁତ ଆଇ ଉତ୍ତମରୂପେ କର୍ମ ଅଞ୍ଜାମ କରୁଥିଲୁ । ଏଣିକି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ହେଟକାଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି, ସରକାରୀ ଫାଉଁଡ଼ ଫଉଡ଼ ଆୟ ଏକାବେଳେ ବନ୍ଦ । ପୁଣି ସାମାଜିକ ଅମଳଦାସ ସମୟରେ ଚଳୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଦରମା ମାସକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଥିଲା—ଶ୍ରୀହଜୁର ଅଧୀନକୁ ମାସକୁ ଦରମା ତିରିଶ ଟଙ୍କାରେ ବାହାଲ କରି ଏହିପରି ହଜୁର କରିଥିଲେ କି ଆଉ କାର୍ଯ୍ୟ ପରି ହଜୁରକଠାରୁ ମାସକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନଗଦ ନେଇ ଅଧୀନ ତିରିଶ ଟଙ୍କାର ରସିଦ୍ ଲେଖି ଦେବ । ବାକି ପଚାଶ ଟଙ୍କା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ବାଜେ ଆୟରୁ ନେବା ସକାଶେ ହଜୁର ଥିଲା । ସେହି ହଜୁର ମାଫିକେ ଦୁଇ ବର୍ଷ କାଳ ଉତ୍ତମରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳି ଆସୁଥିଲା—ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମ ଅଞ୍ଜାମ କରିବା ଭାବେ ମୁଣ୍ଡିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ପୁଣି ସେହି ସେହି ବିଷୟରୁ ଆୟ ହେଉଥିଲା, ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେଟି ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛୁ ।

୧ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଙ୍ଗାଫିସାଦ ମାରପିଟ ହେଲେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଆୟ ହେଉଥିଲା ।

୨ । ଭାଇ ଭାଗ କରଜା ତମସୁକ ମାମଲରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଆୟ ହେଉଥିଲା ।

୩ । ପାଉଁଡ଼— ବିଶୋଧନା - ଖରଡ଼ାପଣି— ଅମଲ ଗହ୍ୱରୀ ଖର୍ଚ୍ଚ - ହଜୁରଙ୍କ ସଦର କଚେରି ସିରସ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଟଙ୍କା ଆୟ ହେଉଥିଲା ।

ଗଲା ଦୁଇ ବରଷ ସାଲତମାମୀ ହସାବରୁ ଦେଖିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେବ । ଏଣିକି ଧରୁ ବିଷୟରୁ ଆୟ

ବନ୍ଦ । ଅଧୀନର ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷରେ ମୁଣ୍ଡିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । କେବଳ ଗୋଟାଏ ଲୋକର ମନ୍ଦ ଆଚରଣ ହେତୁରୁ ଏହିପରି ବେହାଲ ଦିଅନ୍ତି । ଏଠାରେ ହରି-ବୋଲ ବାରିକ ନାମରେ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଡାର ଅଛି— ସେଇଟାରୁ ଅସଲ ନାମ ଚରୁର ବାରିକ—ସେ ପ୍ରତି କଥାରେ ‘ହରିବୋଲ’ ଏହିକଥା କହିବାରୁ ତାକୁ ଲୋକେ ହରିବୋଲ ବାରିକ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଲୋକଟା ନିଜଗତ ବାସିନ୍ଦା । ହେଲେ, ସେ ଗ୍ରାମ ଖଟେ ନାହିଁ, ତାହାର ଭାଇ ସତର ବାରିକ ଗ୍ରାମ କର୍ମ ଅଞ୍ଜାମ କରେ । ହରିବୋଲିଆ ଡାକ୍ତର କରେ—ଆଖ ପାଖ କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ । ସେ ତୁଳୁ ଭଣ୍ଡାରଟାଏ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଲୋକେ ତାକୁ ମାନନ୍ତି— ତା କଥା ଶୁଣନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ନ୍ୟାୟାଳୟ ପ ହେଲେ ଆଗେ ତାକୁ ଡାକରା । କାହାର ଦରେ କିଛି କଥା ଅଣ୍ଟିଆ ହେଲେ ସେ ହରିବୋଲିଆ ପାଖକୁ ଆସେ । ଏହିଟା ବଡ଼ ମେଳିଆ ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ପଟାଏଟି କରି ରଖିଥାଏ । ଏଣିକି କିଛି ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଠି ଦଙ୍ଗା ଫିସାଦ ଭାଇ କଲି—ମାଲି ମାମଲ ହେଲେ ବଳେ ବଳେ ଧାଇଁଯାଇ ରଫୋଜର ଦେଇ ଆସୁଛି । ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ଦେଇ ଆସିବା ସକାଶେ ଅଧୀନ ପାଇକ ଫୋଇଲେ କେହି ଆସିବାକୁ ନାହିଁ । ଅଧୀନର ପିଆଦା ପଇଦଳକୁ ଏଣିକି କେହି ମାନ୍ତି ନାହାନ୍ତି । ହଜୁର ଗୋଖେଡି ଆଇନ ଜାଣି କରିଥିଲେ, ଗଲା ବରଷମାନଙ୍କରେ ସେଥିରୁ ବେଶ ଦଶ ଟଙ୍କା ଆୟ ହେଉଥିଲା । ଏଣିକି ଫରାଶିଆ ଗୋରୁକୁ ଅଧୀନ ନିକଟକୁ କେହି ଆଣୁ ନାହାନ୍ତି । ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଆଉ ବଦମାସ ପ୍ରଜାକଠାରୁ ଖଜଣା ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଉଁଡ଼ ନ ଦେବା ସକାଶେ ହଜୁରରୁ ଅଧୀନ ପ୍ରତି ହଜୁର ଥିଲା । ଅଧୀନ ଗଲା ବରଷମାନଙ୍କରେ ଠିକ ସେହିପରି କରିଆସିଛି । ଏଣିକି ହରିବୋଲିଆର କୁପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଫଡ଼ି ପାଉଁଡ଼ ନ ଧରିଲେ କେହି ଖଜଣା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ସେହି ବଦମାସ ଭଣ୍ଡାରର କୁଶିଷାରେ ଫଡ଼ି

ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି, କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେଉଛନ୍ତି । ହେଲେ ଆଗେ ଯେମନ୍ତ ମା ଝିଅ କଥାବ୍ରତା ହେବାବେଳେ ଦୁହିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳି ଯିଥିବା — ହସଟା ଯେମନ୍ତ ଦୁହିଙ୍କ ମୁହଁରେ ଲେପି ହୋଇ ଚାହିଁଥାଏ ଆଜି କାଲି ସେଥିର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ । ଆଜି କାଲି ଦୁହିଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ବସାଦ କାଳିମାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଯେମନ୍ତ କଲା ମେଘରେ ଢଙ୍କା । ମାନବ ହୃଦୟର ଶ୍ରବ ବଦନ-ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ — ଆଉ ବାକ୍ୟାବଳୀ ହୃଦୟତାର-ଝଙ୍କାରେ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ମାସ । ସାନ୍ତଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଦିନ ଝଡ଼ାଝଡ଼ି କରିବା, ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ସଜାଇ ରଖିବା, ମଣିମାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାନ୍ତଙ୍କ ଜୋଡ଼ାଗୁଡ଼ାକ ହାତୀଦାନ୍ତ ବଜୁଳା-ବସା କଠଉ ଯୋଡ଼ାକ ପଣ୍ଡଳକାନରେ ପୋଛି ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ପଟା ଉପରେ ଠାକୁରକୁ ଖଟୁଳିରେ ବସାଇଲ ପରି ସଜାଇ ରଖନ୍ତି ।

ସରସ୍ବତୀ ଦେଇ ବେହରଣ ଅଗଣା ଆଉ ଉଆସ ପଛପଟ ବେଶପୋଷା ଘାଟ ଗୁଡ଼ି ଆଉ ଜାଗା ମାଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଦିନେ ଉପରଞ୍ଜଳ ଏଣେତେଣେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ବାହାର ପ୍ରସ୍ତ ସଦର କଚେରୀକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ସିଂହଦ୍ବାରର ସେହି ଆଠ ହାତ ଉଚ୍ଚ ପିତ୍ତଳ ଗୁବାବସା କାଠ ଛକ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମଫୁଲକଟା ଯାଉଁଳି କବାଟ ବନ୍ଦ । ଯୋଡ଼ାଏ ଦାଣ୍ଡ ପାଇକ କଚେରୀ ମେଲର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ—ଜଣେ ଆପଣା ବାହୁଟାରେ ମାଣ୍ଡିପରି ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଆଉ ଜଣେ ତା ପାଖରେ ବସି ଢୋଳାଉଛି । ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ମୋଟା ନଆଁ ବଡ଼ିଆରୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି— ଅଧ ଗଗଡ଼େ ଭଳି ବଡ଼ିଆ ପାଉଁଶ ଆଉ ଅଧ ଟୋକେଇଏ ଖଣ୍ଡିଆ ପିକା ଗଦା । ଯେଉଁ କଚେରୀ ଘରେ ଦିନ ବୋଲି ନାହିଁ, ରାତି ବୋଲି ନାହିଁ, ମଣିଷ ଗିଳିଗିଳି କରୁଥିଲେ—ସବୁବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯିଥିବା, ସେ ଜାଗା ନିଛୁଟିଆ । ଘରର କୋଣମାନ ବୁଡ଼ିଆଣୀ

କାଲି ଆଉ ଅଳସୁରେ ଛନ୍ଦ ଗଲଣି । ଘରଚଳଟା ଅଳିଆ—ପାଗୁଗୁଡ଼ି ଚମଚଟାଲଣି ଧୂଳି ମାଟିରେ ପୂରି ରହିଛି । କଡ଼ିକାଠ ଖଟାଳ ପାଙ୍କରେ ବୁଲୁ ପାଗୁଡ଼ାକ କୁଟା କାଠି ଶୁଖିଲା ପତରରେ ବସା ବାନ୍ଧି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ବଂଶ ବଜାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଏ ପାଗୁ ଅଗଣାରେ ବୁଲି ବୁଲି ବକ୍‌ବକ୍ ଶବ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । କାନ୍ଦୁରୁ ବାଲିକୁ ବାଲିକୁ ଚିନି ଖସି ପଡ଼ୁଛି; କେଉଁଠି ବା ଫୁଲି ଯାଇ ପାଟି ଗଲଣି, ଖସି ପଡ଼ିବ । ବାହାର ଅଗଣାରେ ଆଣ୍ଡିଏବନ୍ଧଳ ଅଳିଆ, ଶୁଖିଲା ପତରଗୁଡ଼ାଏ ପବନରେ କାନ୍ଦୁ ଉଡ଼ିଆସି ଜମା ହୋଇଛି । କଚେରୀ ମେଲ ଲଗାତୁ ଏକ ପାଣିଆ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ପାଞ୍ଜି ଘର । କଡ଼ି କାଠ ଲଗେ ଲଗେ ଭିନି ରୁରି ଗୋଟା । ଖୋଲ ଆଲମାରରେ (ସେ ଆଲମାରରେ କବାଟ ଲାଗି ନାହିଁ) ତାଳପତ୍ର ପାଞ୍ଜି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କେତେ ପୁରୁଷର ତାଳୁକର ପାଞ୍ଜି ଥିଆ ହୋଇଛି । ସେଥିରେ ଉଇ ଲାଗି ହୁଙ୍କା ପାଲଟି ଗଲଣି । ଧାନ୍ୟମା ତାକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇଲେ । ପାଇକ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଧାନ୍ୟମା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ି-ଗଲା ଧାଇଁ ଆସି ଭୁଇଁଲଗା ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ଜଣଯାକ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମଜର କଲେ । ଏମାନେ ଜାଗିରିଶିଆ । ଘରମାଣିଆ ନୌକରମାନେ ଗୁଡ଼ି ପଲେଇଲେଣି ।

ଧାନ୍ୟମା ଚଞ୍ଚଳ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ । ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ସବୁଆଡ଼େ ଏକା ରହା । ହାତୀଶାଳ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଘରଗୁଡ଼ାକ ଛୁଡ଼ା ଖାଁ—ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । ଦିନ ଦିପହରେ ମଧ୍ୟ ଏକୁଟିଆ ବୁଲିବାକୁ ଡରମାଡ଼ିବ । ଯହିଁ ଯାଅ—ପୃଥିବୀଯାକ ବୁଲୁ ପାଗୁ—ବାଇଚଢ଼େଇ—ଚମଚଟା-ଗୁଡ଼ି ଆଉ ବସାଉଜା ଅଳିଆ—ସବୁଯାକ ଯେମନ୍ତ ଏଇଠାରେ ରୁଣ୍ଡ—ଦିନ ରାତି ପାଳି କରି ଚେଁ—ଚେଁ—ବକ୍‌ବକ୍ ଲଗାଇଛନ୍ତି ।

ଉଆସ ଭିତରେ ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରେ ବୁଢ଼ୀ ଯୁବଣୀ
 ଟୋକା ଦଶ ବାର ଦୋଡ଼ି ମାଇକିନିଆ ଜମା । ଥୋକେ
 ଭିନ୍ନପୁରୁଷର ପୋଇଲି—ଥୋକେ ଭଲ ଭଲ ଘରର
 ନିରାଶ୍ରୟ । ଅରସିତା ବୋହୂଝିଅ । ଥୋକେ ବନ୍ଧୁ
 ଲଗାପଗା ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ, ତାର ବନ୍ଧୁ ଘରର ଭଲ ।
 ଉତ୍ତରାସୁ ଘରେ କେତେ ପୁରୁଷରୁ ଏହିପରି ବଧୂ
 ତଳ ଆସୁଛି । କିଛି ମଧ୍ୟରେ କେହି ମହତ୍ତ୍ୱ ଘରର
 ବୋହୂ, ଝିଅର କେହି ଆଶ୍ରା ନ ଥିଲେ ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ
 ଆସି ଘରଝିଅ ପରି ଖୋରାକ ପୋଷାକ ପାଇ ରହିବ ।
 ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରୁ ଦିନ ରାତି ବଜର ବଜର ଶବ୍ଦ
 ଉଠୁଥାଏ । ଦୂର ଦୂରନ୍ତର ଅଜଣା ଲୋକେ ମନରେ
 କରିବେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଫାଟ ବସିଛି । ପୋଇଲି
 ମହଲର ବଜର ବଜର ତାଳବାଇ ବସାର କିରୀମିରିର
 ଯେମନ୍ତ ବଧାତାର ସୃଷ୍ଟି । ହେଲେ ସାନ୍ତକ ବିପୋଗ-
 ଦିନଠାରୁ ପରିଜନମହଲରେ ଯେମନ୍ତ ମାଛୁଟି ମରି
 ଯାଇଛି । ପଡ଼ିବାତାଙ୍କ ବିପୋଗ ମଣିମାଙ୍କର
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ—ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଆକୁଳତା ସବୁ
 ବିପଦ ଯେମନ୍ତ ଏକାବେଳେକେ ଉପସ୍ଥିତ—ପାଟି
 କରିବ କଣ, ପେଟରେ ଦାନା ପଣିବାକୁ ନାହିଁ—
 ଶୁଣି ଶୁଣି ଆପଣା ଆପଣା ଟଙ୍କାଟିମାନରେ ଦରମା
 ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଖାଲିକାରେ ଜଣାନ୍ତା ମାଛ
 ପରି ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ସବୁଆଡ଼େ କବାଟ ବନ୍ଦ
 ତୋଟା ଦୁଆର ଆଉ ମଣିମାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତକୁ ଯିବାକୁ ବି
 ବାସନ୍ଦ । ଯାଉଛନ୍ତି କୁଆଡ଼େ ? କାହିଁ ବା ଯିବେ ?
 ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ା ହେବ କୁ ବି ଜଗତରେ ଏମାନଙ୍କର
 ଜାଗା ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ପିଲାକାଳରୁ ଉଆସରେ ବନ୍ଦ
 ଥିବା ଯୋଗୁଁ ବାହାରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ମୂଲକ ଅଛି,
 ସେମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା—ଆଉ ଆଉ ରଜାରଜୁଡ଼ା ପୋଇଲି
 ପରିଜନଙ୍କ ପରି ନୁହନ୍ତି—ସାନ୍ତକ ଉଆସରେ ଉତ୍ତମ
 ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥିଲା—ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଥିଲେ—
 ସବୁ ସୁଖ ସରିଯାଇଛି । ସନ୍ତାନ ବାସି ଦିନ ଧାନ
 ଘରଆ ଆସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଲ ମାପିକେ ଧାନ ଜଣ

ଜଣକେ ମାପି ଦେଇ ଯାଉଥିଲା । ପ୍ରତି ଜଣ ଚେଲି
 ହଲଦା ଖର୍ଚ୍ଚା ବୋଲି ମାସକୁ ମାସ ନଗଦ କିଛି କିଛି
 ପାଉଥିଲେ—ଭିନ୍ନ ମାସକୁ ଭିନ୍ନ ମାସ ନୂଆ ଲୁଗା
 ପାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ । ପରିଜନପ୍ରସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସାନ
 ପକ୍କା ମନ୍ଦିରରେ ସୀତାରାମ ଠାକୁର ବିଜେ । ପୂଜା
 ବଡ଼ାଇବାପାଇଁ ଦୁଇଜଣ ନାମା ଖଞ୍ଜା । ପ୍ରତିଦିନ
 ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ ନାମା ମନ୍ଦିରରେ ବସି
 ଦୁଇ ଅଧ୍ୟାୟ ଭାଗବତ ପଢ଼େ । ହେଲେ କେତେଟା
 ବୁଢ଼ୀ ବିନା ଆଉ କେହି ଝୁଣିବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।
 ପୂର୍ବ ଭିନ୍ନ ପୁରୁଷରୁ ଉତ୍ତରାସୁମାନେ ଧାର୍ମିକ, ସଜରସ
 ଥିବାରୁ ଅପବିତ୍ରତା ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ପଶି ପାରି ନ ଥିଲା ।
 ପରିଜନମାନେ ତ ସବୁଦିନେ ସୁଖରେ ଥାନ୍ତି, ବିଶେଷରେ
 ନୂଆ ମଣିମା ବିଜେ ଦିନରୁ ସେମାନଙ୍କର ସୁଖ ଯେମନ୍ତ
 ଆହୁରି ବଳି ପଡ଼ୁଥିଲା । ମଣିମା ନିଜର ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ
 ଅମନୋଯୋଗିନୀ—ଏମନ୍ତ କି ନିଜର ପାଲଟା ବେଡ଼ଣ
 ଖୁବ୍ କିମ୍ବା ଅଳଙ୍କାରଟା ସାଇତିବାକୁ ନାହିଁ । ହେଲେ
 ପରିଜନ ମହଲରେ କାହାର କଣ ଅଭାବ—ସୁଖ ଦୁଃଖ
 ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରତିଦିନ ତନଖି ନ କଲେ ନୁହେଁ ।
 କେତେଥର ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଶୁଣା ଯାଇଛି, ଏତେ
 ଗୁଡ଼ାଏ ମହାପ୍ରାଣୀ ବେକରେ ବନ୍ଦା, ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ
 ଦୁଃଖ ନ ବୁଝିବା ଅଧର୍ମର କଥା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ
 କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ, ମଣିମା ଆପଣା ବିଷୟରେ
 ପିଲା ପରି ହେଲେ ପରିଜନମାନଙ୍କ କଥା ବୁଝାବୁଝି
 ସମୟରେ ପକ୍କା ସାନ୍ତାଣୀ । ଏବେ ପରିଜନମାନଙ୍କ
 ହାଲ କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ଜଣକେତେ ଗୋଟିଏ
 ଗୋଟିଏ ସାନ ସାନ ଡୋଲି ଆପଣା ଆପଣା
 କୋଠାରେ ବସାଇ ପଡ଼ି ଧାନରୁ କିଛି କିଛି ଛଣ୍ଡ
 ରଖିଥିଲେ । ନିହାତି ହେଜୁଡ଼ା ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ
 କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଜମା ଥିଲା । ଆଉ ପୁରୁଣା ଧୋରଣା
 ବେଡ଼ଣ ଖଦିଗୁଡ଼ାକ ସାଇତିବା ପାଇଁ ବି ସମସ୍ତଙ୍କ
 ଘରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବେତପେଡ଼ି ଉକୁରୁ ଅଛି ।
 ସେଥିରେ ଟାଣିଟୁଣି ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ କାଳ ଚଳେଇ ନେଲେ

ଏଣିକି ଏକାବେଳେକେ ଅଚଳ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ଜାଗା ସିଆଁ ଦଶଗଣ୍ଠିଆ ଲୁଗା । ଅଧାଅଧ ଦିନ ଉପାସ । ଚମ ଧୁଡ଼ିଧୁଡ଼ି - ଶୁଖିର ହାଡ଼ ଗଣିହେଉଛି-- ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ନୁହୁରୁ ଜଟାଳିଆ ବାଳ ଫର ଫର ଉଠୁଛି - ଦେହରେ ଖଡ଼ିଗାର ପଡ଼ିଯିବ । ନିହାତି କପାଳ ଗ୍ରୀବରୁ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାର ଆଉ ଜାଗା ନ ପାଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସରେ ପଶିଛନ୍ତି ସତ, ହୋଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଭଲଲେକ ଦର ବୋହୁଣିଆ । ସଙ୍ଗରୁଣ ଆଉ ଆକଟରେ ରହିଥିବା ଯୋଗୁଁ କାହାର ଆଚରଣରେ ଦାଗ ଲାଗି ପାରିନାହିଁ । ଦିନେ ଓପରଓଳିଆ ଗୁଡ଼ି ଭଲିଆ କେତେଜଣ ମାଇକନିଆ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗ୍ରାବତ ଗାଦି ଆଗରେ ଜମା କରାଇ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣ, ଯାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜୀବନ, ସେ ଦରର ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛ । ଯେ ମଣିମା ଆପଣା ମା ପରି ଦୁଇଓଳି ଆସି ଆମ ଖାଇବା ନ ଖାଇବା ବୁଝୁଥିଲେ ସେ ତ ଅଚେତା ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଯେବେ ଗ୍ରାବତ ଗାଦି ଅନାଇବେ, ମଣିମାଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡରେ ଚଳାଇବେ, ଦିନକେ ଆମର ସବୁ କଷ୍ଟ ମେଣ୍ଟିଯିବ । ନୋହଲେ ଆସ ସମସ୍ତେ ଏକା ଦରେ ପଡ଼ି ରହିବା—ଏ ବଣରେ କାଳ ଲଗାଇବା ନାହିଁ—ଆପଣା ଆପଣା ବଣକୁ ନରକରେ ପକାଇବା ନାହିଁ—ଉଆସରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ମଣିମାଙ୍କ ପାଇଁ ଠାକୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣାଣ କର । ଟିକାଇତ ବାବୁ ଆଉ ଛୋଟ ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ମନ୍ତ୍ର ବସ୍ । ସମସ୍ତେ ଗ୍ରାବତ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଗାଦିକୁ ଅନାଇ ନିୟମ କର ।” ଗାଦିକୁ ଅନାଇ ସମସ୍ତେ କାଦି କାଦି ନିୟମକଲେ । ଏ ଉତ୍ସରେ ସିଠ ଗନ୍ତାଦରଣୀ ତୋଟା ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଝୋଲପ ପକାଇ ଦେଲେ, ବାହାରକୁ କାହାର ଯିବାର ବାସନ୍ଦ ।

ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରୁ ସାନ୍ତଙ୍କ ବେହରଣ ଅଗଣାକୁ ଆସିବାର ଗୋଟିଏ ଦୁଆର, ସେ ଦୁଆର ବନ୍ଦ; ଲୋକେ

ଏପାର ସେପାର ହେବାକୁ ମନା । ମଣିମାଙ୍କ ଗୁମୁକୁ କେହି ଆସିବାକୁ ନାହିଁ । କବିରାଜମାନେ କହିଛନ୍ତି, ଗୋଳମାଳ ହେଲେ ମଣିମାଙ୍କ ପୀଡ଼ା ବଢ଼ିଯାଇ ପାରେ । ଆଜି ସଖାଳେ ଧାଇଁ ମା ମଝି ଦୁଆର କବାଟ ଫଟାଇ ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତକୁ ଗଲେ । ଯିମିତି ତ କି ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଛି ବୁଢ଼ୀଠୁ ପିଲାଯାଏ ଧାଇଁଲେ—ଧାନ୍ୟମାଙ୍କୁ ବେଡ଼ି ଡକା ପାରୁଛନ୍ତି । କେହି ଗୋଡ଼ ଧରି ଭିଡ଼ୁଛି—କେହି କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ ଜାପଟି ଧରିଛନ୍ତି—ଗୋଟାକେତେ ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାନ୍ୟାକ ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଶୋ ଶୋ କରି ସମସ୍ତେ ଡକା ପାରୁଛନ୍ତି । ଦେହରେ ତ ବଳ ନାହିଁ, ଶୋ ଶୋ କରି ଡକା ପାରିବାରୁ କେତେଟାକୁ ଝାମ ମାରିଗଲାଣି । ଦଡ଼ିଏଯାଏ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଏ ତଳେ ବସିପଡ଼ି ଧକେଇ ହେଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନ ଯେପରି ବିକଳ କାନ୍ଦଣା ଉଠିଥିଲା, ଆଜି ସୁଖି ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶୁଣିବାରେ ଆସିଲା । ସମସ୍ତେ ତ ମହାଦୁଃଖରେ ପଡ଼ି ମନ ମଧ୍ୟରେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ, ଆଜି ସେମନ୍ତ ଉଠୁଛି ଉଠୁଛି । ଧାନ୍ୟମା ସେମାନଙ୍କ ଭେକ, ଦେହର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପିତୁଳଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଆଖି ଯୋଡ଼ାକରୁ ଲେତକ-ଧାର ବହୁ ଯାଉଛି । ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ ଆଖିରେ ଜଳ ଆଗେ ଦେଖା ଯାଉ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଦିନେ ଦିନେ କିଛି କଥାରେ ଆଖିରୁ ଲେତକ ବହୁଯାଏ—ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଡକା ପାରି କାନ୍ଦିବାର କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଦଡ଼ିକ ଉତ୍ସରେ ଧାନ୍ୟମାଙ୍କର ସେମନ୍ତ ଚେତାଟା ବସିଲା । ରୂପ ଆଉ ଭେକ ଦେଖି ସମସ୍ତଙ୍କର ଚଳାଚଳର ହାଲ ବୁଝି ପାରିଲେଣି । ପ୍ରତି ଜଣକୁ ଥରେ ଥରେ ଅନାଇ ଗଲେ । ହାତ ଠାରି ଠାରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତୁନି ହେବାକୁ କହିଲେ । କେହି କେହି ପରିଜନ ଆପଣା ଆପଣା ଦୁଃଖ ହାଲ କହିବା ସକାଶେ ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ ଆଗକୁ ଆସୁଥିଲେ । ସିଠ ଗନ୍ତାଦରଣୀ ଆଖିଠାରି ମନା କରି ଦେଲେ, କାହାର କାହାର କାନରେ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ—କିଛି ବୋଲନା ।

-୩୫-

ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନ

ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ପରିଜନପ୍ରସ୍ତରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଗନ୍ତାଘର କବାଟଟି ଆଉଜାଇ ଦେଇ ଦୃଢ଼ସ୍ୱରାଏ ଗୁମମାରି ବସିଲେ । ସେ ଆପଣା କଷ୍ଟ ଖୁବ୍ ସହିପାରନ୍ତି, ହେଲେ ପରକଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟଟା ଶୁଣି ମାରସ କାଠ ପଲଟି ଯାଇଥିଲା; ସେଥିଲାଗି ହେଉ ଅବା ସେ କାନ୍ଦିଲେ ପିଲା ଗୁଡ଼ାକ ଅଧିର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏଥିପାଇଁ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଜଳ ଦେଖା ନ ଥିଲା । ଆଜି ତୁନି ତାନି ବସିଛନ୍ତି, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଧାର ବହି ଯାଉଛି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ, ତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଦେଉଛି କିଏ ? ଦୃଢ଼ କବାଦ ଆଗେ ଆଗେ ସମ୍ଭାଳି ହେଲେ । ହାତ ସିନ୍ଦୂର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ, ସେଟା ତୁଚ୍ଛା ପଡ଼ିଛି । ମନ ମଧ୍ୟରେ କଲେ, ଏଥିରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଥିଲା ଚାରି ଛ ଦିନେ କଟକରୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ କହି ନଟ ତ ଦେନିଗଲା, ଆଜିଯାଏ ଦେଲା ନାହିଁ—ଆଉ କଣ ସେ ଦେବ ? ଯେତେଥର ସେ ଟଙ୍କା ସଂକଳଣ ତାକୁ ଲେଖିଲି, ତାର ସେଇ ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତର—ସାନ୍ତଙ୍କ ନିଜ ଦେଶା ଶୁଣି ନାହିଁ, ପ୍ରଜାମାନେ ମେଳକରି ଟଙ୍କା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ହା ! ରେ ଦଇବ ! ଏ ଘରେ ପୁଣି ଦେଶ ! ଆଉ କଣ ବାକି ଅଛି ଯେ ଦେଶପାଇଁ ଦୁଃଖ ! ଏଣେ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଯେ ପରିଜନ ଗୁଡ଼ାକ ମଲେ ଆସି—ଏ ଅଧର୍ମର ଭାଗୀ କିଏ ହେବ ? ତୁଚ୍ଛା ମୋହପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହି ହାଲ । କି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦିନ, ନଟ କଥାରେ କିଏ ଭୁଲିଗଲା ? ପରିଜନ-ଗୁଡ଼ାକର ରୂପ ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ପ୍ରଭା ଯାଇଛି—ଆଉ କିଛି ତାଙ୍କୁ ଦିଶୁନାହିଁ । କେବଳ ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା ହାଡ଼ୁଆ ଛବି । ବେକ ଅଣ୍ଟାଲିଲେ, ପିଟା ସୁନାର ଗୋଟିଏ ମାଳି ଥିଲା, ବାହାର କରି ଖାଇବା ହାତରେ

ଟେକିଧରି ଦଣ୍ଡେ ଅନାଇଲେ । ପୁଣି ଆଖିରୁ କେତେ-ଟୋପା ଜଳ ପଡ଼ିଗଲା, ଗୁମମଣି ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଅପା ବାଧାକା ପଡ଼ିଥିଲେ, ବଞ୍ଚିବାର ଠିକଣା ନ ଥିଲା—ମୁଁ ଟିକିଏ ଧେବା କରିଥିଲି, ଅପା ଭଲ ହୋଇ ଆପଣା ବେକରୁ ଏହି ମାଳିଟା କାଢି ବେକରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ‘ନାହିଁ’ ‘ନାହିଁ’ କରି ମାଳିଟା କାଢି ଫେରାଇ ଦେଉଥିଲି, ଭଣୋଇ ସାନ୍ତ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସୁଥାନ୍ତି, କହିଲେ—“ଏ ସରସ୍ୱତୀ ଭଗବତୀ ଦେବୀ ନମସ୍ତେ—ନିଅ—ନିଅ, ମାଳିଟା ନେଇ ବେକରେ ଲଗାଅ, ତୁମ ଅଧିକାର ବେକଟାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବ—ମତେ କେହି ଯାବୁ ନାହିଁ, ମତେ ଦେଲେ ଲଗାନ୍ତି ।” ମୁଁ କହିଲି, “ନିଅ ନିଅ ଭଣୋଇ ସାନ୍ତ, ତପକନ ଉପରେ ଲଗାଇ କଟେରିକୁ ଯିବ—ସାହେବ ଦେଖି ଖୁସି ହେବେ । ହା ! ଭଣୋଇ ସାନ୍ତ ! କାହିଁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅଛ, ମୁଁ ନରକରେ ପଡ଼ି ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି ।” ପୁଣି ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ଆଖିରୁ କେତେ ଟୋପା ପାଣି ଗଡ଼ିଲା । ସେହି ହାରଟା ତଳେ ଥୋଇ ଟିକିଏ କାଗଜରେ କଣ ଚାରି ଧାଡ଼ି ଲେଖି ସେହି ସୁନା ମାଳି ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ସାଧୁ ସାହୁ ନରପୁର କିଛି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଟାଣୁଆ ତେଲ ମହାଜନ । ନଗଦ ଟଙ୍କା ଆଉ ଧାନର କାରବାର । ଚାଳିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ଲୋକ ତାହାର ଖାତକ । ଲୋକେ କହନ୍ତି; ସାଧୁ ସାହୁ ରାତି ଅଧରେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବା ଲୋକ । ଦଶଟା ଗାଁରେ ତାହାର ଧାନବିକାଠି । ମାଗିବାକ୍ଷଣି ହଜାର ଭରଣ ଧାନ ମାପି ଦେବା ତା ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି, ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନର କଳନ୍ତର ପରି କୋହଳ ଆଉ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ଧାନ ବର୍ଷକୁ ସୋଇ ବଡ଼ନ୍ତରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ସେତେ ନ ଥିଲା ଖାତକ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ କଳନ୍ତର ବାଡ଼ଟା

ଧରେଟି ଥାଏ ନାହିଁ । ଖାତକ ଯେତେବେଳେ ଆସୁ ତାଳପତ୍ର ଡେମ୍ଫିକେରେ ଗୁଜା ଖଣ୍ଡେ ଲେଖିଦେଲେ ଟଙ୍କା ହେଉ, ଧାନ ହେଉ ପାଇଲ । ଗୁଜାରେ ମଣିଷ ସାକ୍ଷୀ ଥାଏ ନାହିଁ—ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଶହରାଳ ଧର୍ମ ସାକ୍ଷୀ । ତୁଳା ହାତରେ କେହି ବାହୁଡ଼େ ନାହିଁ । ସବୁ ଖାତକ ସାଙ୍ଗରେ ହସି ହସି କଥା—ଟାଣ କରି ପଦେ କହିବାର କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । କେହି ଖାତକକୁ ଭୂଟି ପକାଇବାକୁ ଅସୁଲ କୁଲି ବା ପିଆଦା ପଇସାଲକୁ ମନା । ସାଧୁ ସାହୁର ହଜାର ହଜାର ଖାତକ, ହେଲେ କେହି ଖାତକ ନାମରେ ନାଲିସ ହୋଇଛି, ଏ କଥା କେହି ଭରସି ବୋଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଣେ କେହି ଖାତକ ଧାନ ବା ଟଙ୍କା ଖାଇ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା, ଏ ଯାଏ ଶୁଣିବାରେ ଆସି ନାହିଁ । ଏଥର ଦୁଇଗୋଟି କ'ରଣ ଶୁଣାଯାଏ । ପ୍ରଥମ କାରଣ—ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନଠାରୁ କଜେ ଖାଇ ବେମାନ କଲେ ବଂଶବୁଝି ଯାଏ ଏ କଥାଟାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ଗୋପାଳପୁର ଶାସନର ରାମ ପଣ୍ଡା ନାତି ବ୍ରତହରକୁ କୋଡ଼ିଏ ଧଙ୍କା କରଜ ଖାଇ ବେମାନ କରିବାରୁ ତା ବଂଶ ଯାକ ଠାକୁରାଣୀରେ ମରିଗଲେ । ତେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଆଖିରେ ଦେଖିବାର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ପର ! ଦ୍ୱିତୀୟ କାରଣ—ବୁଢ଼ା ସାନ୍ତ ଭାରି ସାହାଖର୍ଚ୍ଚୀ ଥିଲେ, ସବୁବେଳେ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା—ସାନ୍ତ ଅଜ୍ଞାଟାଏ ପଠାଇ ଦେଲେ ସାହୁଏ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦିଅନ୍ତି । ଏଥକୁ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଭାରି କ୍ରୋଧ, ମହାଜନ ଟଙ୍କା କିଏ ଦେଲା କିଏ ନ ଦେଲା ଆସେ ଆସେ ବୁଝୁଥାନ୍ତି—ଅଦିଆ ଖାତକ ଉପରେ ଦିଗବାର ମଉସିଲ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏଲଗି ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଡରଟାଏ ଥାଏ । ସାଉଁଙ୍କ ଘର ଲଗାଲଗି ଆଗ ପ୍ରମୁକୁ ଗୋଟାଏ ମେଲା—ଚଉପାଢ଼ୀ ଭଲଆ ଗୋଟାଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ସେହିଟା ହେଲା ମହାଜନଙ୍କ ବେଉସା ଘର । ଦଶ ବାରଟା ପାଞ୍ଜିଆ ଅଧବଳଦେ ଲେଖାଏଁ ତାଳପତ୍ରର ପାଞ୍ଜି ପାଖରେ ଥୋଇ କେହି

ଛୁଣ୍ଟା ଅଖା ଖଣ୍ଡକରେ, କେହି ବା ଭୂଇଁରେ ବସି ସକାଳୁ ସଞ୍ଜିଯାଏ ଦୁଇଓଁଳ ଲେଖନଟାଏ ଧରି ଚର୍ଚ୍ଚ କରି ଲେଖୁଥାନ୍ତି । କିଛି ଦୂରରେ ମହାଜନ ନିଜେ ବାଡ଼କୁ ଆଡ଼କି ଭୂଇଁରେ ବସିଥାନ୍ତି—ମୁଖରେ ସବୁବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଭଜନ । ସାଧୁସାହୁଏ ଡେଙ୍ଗା ଭଲଆ ଲୋକ—ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖଟି ଡୋଲ—ଠିଆ ନାଜ—ଆଖି ଦିପ୍ତି କିଛି ବଡ଼ ବଡ଼—ଟିକିଏ ଡେଙ୍ଗା ରଙ୍ଗ । ଦିଶେ ! ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ତେଲଚକଣ ପେଣ୍ଡାଟିଏ ପଛକୁ ଝୁଲି ପଡ଼ିଥାଏ । ବେକଟି ଲମ୍ବା—ବେକ ମଝି ଆଗକୁ ଗୋଟାଏ ଗେବ ପରି ବାହାରିଛି । ଦୁଇ ବାହୁ ବଳିଲ ପରି—କିଛି ଲମ୍ବା । ଗୁଡ଼ ଗୋଟାକ ଆଉ ଦୁଇ କାନ ଲେମ୍ବ ବଲ୍ ବଲ୍ । ବାଲିବଣି ବୁଣା ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ନ ହାଣ୍ଡ ଖଦ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଉ ତେଲ ଚଟ୍ ଚଟ୍ ମଲ୍ଲିଆ ଛହାତି ଖଣ୍ଡେ ଗାମୁଛା—ଏହି ପହରଣଟା ସବୁ ଦିନେ । ଦୁଇମସେ ଗୁର ମାସେ ପିନ୍ଧା ଖଦ ଖଣ୍ଡ ନିହାତି ମଲ୍ଲ ଚିନିଟା ହୋଇ ଗଲେ ଉଜୁଳ ଘରକୁ ଯାଏ । ହେଲେ ଗାମୁଛା କରୁ ହେବ ନାହିଁ—ସେ ଖଣ୍ଡ ଧେ ଗାମୁଛା—ପବିସ ଲୁଗା—ଧୋବ ହୋଇ ଆସିଲେ ଛୁଆଁ ଛୁଟ ହୋଇଯିବ । ସାହୁଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ । ବଡ଼ ପୁଅ ଗୋବିନ୍ଦା, ବୟସ କୋଡ଼ିଏ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା ବିଭା ହେଲଣି—ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ପାରିଲ ବୋହୂଟି ଘରେ । ସାନ ପୁଅର ବୟସ ବାର—ଗାଁ ଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼େ । ଏହି ବରଷ ଆସନ୍ତା ମେ ମାସରେ ତାହାର ବିଭା ହେବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳୁଛି । ବଡ଼ ପୁଅ ଗୋବିନ୍ଦା ଗାଁ ସ୍କୁଲ ମାଇନର କାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିଛି । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସାହୁର ଜାଣିବାରେ ସେଇଟା ନିବୁଦିଆ—କାମ ପାଇଟିରେ ମନ ନାହିଁ, କରୁତର ପୋଷେ, ଗୁଡ଼ାଏ ଗୋବର ଚଢ଼େଇ ପିଞ୍ଜରରେ ପରେଇଛି । ପାତଳ ଦଶହାଣ୍ଡା ବାସି ଧୋବ ଲୁଗା ପିନ୍ଧେ, ଅଙ୍ଗା ଲଗାଏ, ବାସତେଲ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଏ, ଜୋତା ମାଡ଼େ । ସାହୁଙ୍କ ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ଲଗେ ନାହିଁ, ମନମଧ୍ୟରେ ଖପା ହୁଅନ୍ତି, ସାହୁଆଣୀ ଡରରେ କିଛି

କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପଦେ କଥା କହିଲେ ସାହୁଆଣୀ ବାଦୁଣୀ ପରି ଗର୍ଜିବେ । ମଝିଆଁ ପୁଅଟି ବାହୁଡ଼ିବା ଦିନୁ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ପଦେ କଥା କହିବ'କୁ ଗେରସ୍ତକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅମାନେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ଆପେ ମଧ୍ୟ କିଛି ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ବି କିଛି ଡେଙ୍ଗୀ—ଦେହ ରଙ୍ଗଟି ସୁନ୍ଦର । ନେତ୍ର—ନାସିକା ମୁଖଟି ଏମନ୍ତ ଡୋଳି ଯେ, ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଦେବୀ ପ୍ରତିମା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଶ୍ରୀମତୀ ଗାଁ ଯାକର ସାହୁଆଣୀ ମା, ବାପର ମା, ପୁଅର ବି ମା, ଶାଶୁର ମା, ବୋହୂର ବି ମା । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସାହୁଆଣୀ-ମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ସତକୁ ସତ ସେ ଗାଁଯାକ ଲୋକଙ୍କୁ ପୁଅ ଝିଅ ପରି ମଣନ୍ତି । କେହି ବାଧୁକ ପଡ଼ିଲେ ତା ପାଖକୁ ଛ ଥର ଧାଇଁ ଯାଉଥିବେ । ଗାଁରେ କିଏ ଖାଇଲା ନ ଖାଇଲା ଜନଶି କରନ୍ତି । ଗାଁରେ କାହାର ବାହା ପୁଅଣିରେ ଥିଲା ନ ଥିଲା ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି । ସାହୁଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଅତିଥି ବାହୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଘରେ ପଟେ ଚାଉଳ, ମଠିଆଏ ଗୁଡ଼—ହାଣ୍ଡିଏ ପଖାଳ ସବୁବେଳେ ଥିଆ; କେତେବେଳେ କିଏ ଭୋକିଲା ଗୋଟିଲା ପହଞ୍ଚି ଯିବ ପରା । ସେହିପରି ବି ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଗାଁଲୋକେ କହନ୍ତି, ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପହରା - ସେ ଗୋଡ଼ ଦେବାଦିନୁ ଗାଁରେ କାହାର ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ସାହୁଙ୍କ ଏଡ଼େ ବଡ଼ନ୍ତି ସାହୁଆଣୀଙ୍କ ଧର୍ମବଳରୁ । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ବି ଖୋଳ ହାତ ଲମ୍ବ ହଳଦିଆ କସ୍ତୁରୀ ବାଲିବଣି ଗୁଣା ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ପହରଣ, ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଇ ଦୁଇ ବଣା ଚାରି ବଣା ଓଜନ ପିତ୍ତଳ ବାହିବଳା, ହାତଗଣ୍ଡ କଢ଼ିରୁ କହ୍ନଣୀ ଯାଏ ଲାଗିଛି । ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଯୋଡ଼ାଏ ରୂପର ଗୁପ ମୁଦି । ବେକରେ ମାଲେ ସୁନା ଦାନା, ଆଉ ମାଲେ ଗୋଡ଼ଲଗା ଟଙ୍କାମାଳ । ଦୁଇ କାନରେ ଦୁଇ ତୋଳା ଓଜନ ପିଟା ଚାଣିଖଣ୍ଡିଆ ସୁନା କାନଚମ ଟାଣି ଆଣିଲଣି ।

ବାହାଘରବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦା ଘର ଗୋଟାଏ ଗୋଲମାଲ କଲା, ବୋହୂ ହାତରେ କଂଜା ରୂପା-

ଗହଣା, ବେକରେ କାନରେ ସୁନାଗହଣା ନ ଲଗାଇଲେ ବାହା ହେବ ନାହିଁ । ମା ବାପ ଆଉ ଗାଁ ଲୋକେ ତେର ଗୁଝାଇଲେ, ଜାତରେ ନାହିଁ—ସାତପୁରୁଷରୁ କୁଳରେ ନାହିଁ, ସେ କଥାଟା କିମିତି ହେବ କଥାଟା ସାନ୍ତଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଲା, ଏକା-ବେଳେକେ ହୁକୁମ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବୋହୂ ଅଳଙ୍କାରର ଡାବ ଆସିଲା—ବୋହୂ ସକାଶେ ହଜାରେ ଟଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର କଟକରୁ ତିଆରି ହୋଇ ଆସିବ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମେଣ୍ଟନ କରୁଛି କିଏ ? ଶ୍ରୀମତୀ ଉଆସକୁ ଯାଇ ତେର କାନ୍ଦିଲା, ଗଡ଼ିଲା । ମଣିମା ବି ଆଜ୍ଞା କଲେ, ଏଥିରେ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । ଦୋଷ ମେଣ୍ଟିବା ପାଇଁ ଯୁଗଳକଣୋର ମନ୍ଦିରରେ ଶିବ ଆଠ ମୁଣ୍ଡି ବ୍ରହ୍ମଣ ଭୋଜନ ହେଲା । ଜାତିମାନେ ଅଡ଼ିବସିଲେ, ଶାକାନ୍ତ-ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଦୁଇବେଳା ଖାଇଲେ । ବୋହୂର ଅଳଙ୍କାର ସବୁ କଟକ ତିଆରି—ସାନ୍ତ ଆପେ ବରତ କରି ବନାଇ ଆଣିଥିଲେ । ବୋହୂଟି ବି ସୁନ୍ଦର ଦେଖିବାକୁ । ଶ୍ରୀମତୀ କହିବାରେ, ଗୁଣ ତେର—ଶାଶୁର ସବୁକଥା ମାନେ ।

ସାହୁ ଆଉ ସାହୁଆଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ପ୍ରେମ, ଅଶିଷ୍ଟ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଘରେ ସେପରି ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଏ । ସଖାକୁ ଉଠି ମୁହଁ ଧୋଇଲା ପାଣି ଲେଟାଏ ଥୋଇଦେବା ଠାରୁ ପାଲଟା ଲୁଗାଖଣ୍ଡ କାଟିବାଯାଏ ସ୍ବାମୀର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀମତୀ ଆପେ କରିବେ । ଚାକର ଚାକରଣୀ ଅଛନ୍ତି, ହେଲେ ସେ ସବୁ କାମରେ ହାତ ଦେବେ ନାହିଁ । ସ୍ବାମୀ ଭୋଜନ କରି ଉଠିଗଲେ ଯେତକ ପ୍ରସାଦ ଗୁଡ଼ିଥିବେ ତେତକ ସେବା । ସଞ୍ଜଠାରୁ ରାତି ଛ ଦଢ଼ିଯାଏ ସ୍ବାମୀ ଗୋଡ଼ରେ ତେଲ ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁଥିବେ । ସ୍ବାମୀର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ବନା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ହେଉ ପଛକେ ସାହୁଆଣୀ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ । ଏତେ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିତି କଳି । ସାହୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ ସ୍ବାଭାବ ଆଖି ବୁଜି ବସି ସବୁବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କହୁଥିବେ । ଦିନ

ଦୁଇ ପହର ଗଡ଼ଗଲଣି, ପାଞ୍ଜିଆମାନେ ପାଞ୍ଜିରେ
 ଡୋର ଦେଇ ସେ ଯାହା ଘରକୁ ଗଲେଣି,
 ସାହୁଏ ଆଖି ବୁଜି ବସି କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କରୁଛନ୍ତି ।
 ଚାକିରୀ ଗୁରୁବାରୀ ଦୁଇଥର ଡାକ ଗଲଣି,
 ଶେଷରେ ସାହୁଆଣୀ ଘର ଭିତରୁ ଗର୍ଜି ଆସିବେ—
 ଚକଟାଟା ଠକଟାଟା— ଆମେ ଖାଇବ ନାହିଁ, ଘରେ
 ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୋକରେ ମାରବ । ପାଖକୁ ଆସି ନ ଗର୍ଜିଲେ
 ସାହୁଙ୍କର ଚେତା ବସେ ନାହିଁ । ସାହୁଏ ଖପାଟା
 ହୋଇ କହନ୍ତି, “ଆଃ ! କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ! ତୁନି ତୁନି କହନ୍ତି—
 ଗୋବିନ୍ଦାମା ! ବଡ଼ କଳହୁଡ଼ି ! ରୋଜ ଏହି କଳ !”

ଚଉଦଢ଼ିଆ ବେଳ—ସାହୁଏ ତାଙ୍କ ବେଉସା
 ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଆଖିବୁଜି କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କରୁଛନ୍ତି ।
 ପାଞ୍ଜିଆମାନେ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମରେ ବ୍ୟସ୍ତ—ଦଶ
 ପନ୍ଦରଟା ଖାତକ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଉଆସ
 ଭିତରୀଆ ପଡ଼ିଆର ମଦନ ମହାକୁଡ଼ି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିଟାଏ
 ଠୁକୁରୁ ଠୁକୁରୁ କରି ନଇଁ ନଇଁ ସାହୁଙ୍କ ପାଖରେ
 ପହଞ୍ଚିଲା । ଧାଉଁମା ଏହି ସୁନା ମାଳ ଆଉ ଭାଷା
 ଦେଇଛନ୍ତି କହି ସାହୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।
 ଭିତରୀଆ ପଡ଼ିଆର ଧାଉଁମାଙ୍କ ଭାଷା ଆଣିଛି ଦେଖି
 ସାହୁଏ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ—ଭାଷା
 ଆଉ ସୁନା ମାଳଟା ତିନିଥର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲେ ।
 ସେ ପଡ଼ି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଜଣେ ପାଞ୍ଜିଆ ଭାଷା ପଡ଼ି
 ଶୁଣାଇ ଦେଲା—ଧାଉଁମା ଲେଖିଛନ୍ତି, “ସୁନା ମାଳଟା
 ରଖି ତିନିଟା ଟଙ୍କା ଆଉ ତିନିଟା ଭରଣ ଧାନ କରଜ
 ଦେବ । ଅସନ୍ଧା ମକର ମାସରେ ଖଞ୍ଜା ମୌଜାରୁ
 ଖଜଣା ଆଉ ଧାନ ଆସିଲେ ମୂଳ କଳନ୍ଦର ଶୁଣିଟ
 କରି ଦିଆଯିବ ।” ସାହୁଏ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା ପରି ହୋଇ
 କହିଲେ “କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ! ଧାଉଁମାଙ୍କୁ ମୋର ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ
 ମନ୍ତ୍ର କହିବ । ଏହି ମାଳ ଆଉ ତିନିଟା ଟଙ୍କା ଦେନିଆ
 —କପାଳ ଅଇଲେ ପଛନ୍ତେ ଧାନ ମପାଇ ପଠାଇ
 ଦେବ । ଧାଉଁମାଙ୍କୁ କହିବ, ମୁଁ କଣ ଏଡ଼େ ନିମକ-

ହାସନ ହେଲି ମାଳ ରଖି ଟଙ୍କା ଦେବ, ପୁଣି କଳ-
 ନ୍ଦର ନେବ ? ଏସବୁ ବିଷୟ କାହାର ? ଯେତେବେଳେ
 ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା ଦେନ ଯାଉଥିବ । ଅନ୍ଧଦାତା
 ହାକିମ—ଅବୋଧ ପିଲା, ମୋ ବିଷୟ ସବୁ ଆଉ କେଉଁ
 ଦିନ ଲାଗି ?”

ହେ ପାଠୁଆ ନଟବର ଦାସେ ! ବେଳେ ଆସି ମୁଣ୍ଡ
 ସାଧୁସାହୁର ବେଗରଟା ଦେଖି ଯାଆନ୍ତୁ !

—୩୭—

ଟିକାଏତ ବାବୁଙ୍କର ମାଇନର ପାସ

ସାମନ୍ତ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍ଦିତ ମଲ୍ଲ ଉତ୍ତରାସପୁ ନଜ ଗଡ଼ରେ
 ଯେଉଁ ମାଇନର ଝୁଲ ଗୋଟାଏ ବସାଇ ଥିଲେ,
 କେବଳ ଟିକାଏତ ବାବୁଙ୍କ ଲାଗି ଆଜିଯାଏ ସେ ଝୁଲଟି
 ଚଳୁଛି । ତାଙ୍କ ଦେଖା ଦେଖି ଆଉ ତାଙ୍କ ମନ
 ବହଲେଇବା ପାଇଁ ନଜଗଡ଼ନବାସୀ ଲୋକମାନେ
 ଆପଣା ଆପଣା ପିଲଙ୍କୁ ଝୁଲକୁ ପଠାଇଥାନ୍ତି । ମାଷ୍ଟର
 ଦରମା ଝୁଲର ଆଉ ଆଉ ଖର୍ଚ୍ଚ ସବୁ ସାଲୁଙ୍କ
 ତହସିଲରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ସାଲୁଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ଦିନଠାରୁ
 ତାହା ବନ୍ଦ—ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣିମାଙ୍କ ଖଞ୍ଜା ମୌଜାରୁ
 ଅଧେ ଦିଆଯାଏ, ବାକି ଅଧେ ପିଲମାନଙ୍କ ଦରମାରୁ
 ଉଠେ । ଦୁଇମାସ ତଳେ ଟିକାଏତ ବାବୁ ମାଇନର
 ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାସ
 କରିଥିବାର ଜନସ୍ପେକଟର ସାହେବଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରୁ
 ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନାମରେ ଚିଠି ଆସିଲା, ମାସକୁ ଝୁଲ ଟଙ୍କା
 କରି ଜଳପାନ ପାଇ କଟକ ବା ଝୁଲରେ ପଢ଼ିବେ ।
 ଚିଠି ପହଞ୍ଚିଲାଣି ଗାଁ ଯାକରେ ଆନନ୍ଦର ଚଉଳଫୁଟିଲା ।
 ଥୋକେ ଲୋକ କଥାଟା ବୁଝି—ତେର ଲୋକ କିଛି ନ
 ବୁଝି ଝୁଲଟାଏ ହୋଇଗଲେ । ଆଜି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ

ଉଆସରେ ଆନନ୍ଦର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖା ଗଲା—ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରେ ଶଙ୍ଖହଳହଳ ଶବ୍ଦ ଉଠୁଛି ପଡ଼ୁଛି । ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ଗୋଟାଏ ବାମ୍ଫ ବାହାରେ—ଜେଜମାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବହି ପଡ଼ିଲା । ମଣିମା ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ସତ; ହେଲେ ବସନ୍ତ ଧାରଣା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଯାଏଁ ଜୀବ ହୋଇନାହିଁ; ଭଲ ମନ୍ଦ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ନରୁର ପାଣ ଖବର ଶୁଣି ଦୃଢ଼ ଏ କାଳ ଗୁମ ମାରି ବସିଲେ—ଦୁଇ ଆଖି କୋଣରେ ଦୁଇ ଟୋପା ପାଣି ଯେମନ୍ତ ତଳ ତଳ ହେଲା । ମଣିମାଙ୍କ ମୁଖର ଏପରି ଭାବ କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲା ।

ଘୋର ଆନନ୍ଦ ବେଳେ ଉତ୍ସୁକର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ନରୁ ବାବୁ ଧରି ବସିଲେଣି ଇଂରେଜା ପଡ଼ିବାକୁ କଟକ ଯିବେ । ଉଆସରେ ଚଢ଼କଟାଏ ଯେମନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲା । ଜେଜମା ତ କ'ଣ କ'ଣ ଅଜ୍ଞାନ—ନାତିକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ଧରି କହିଲେ, “କଟକ କଣ୍ଠରେ ନରୁ—ଇଂରେଜା ପାଠ ପଢ଼ିବୁ, ଏଇ ଉଆସରେ ବସି ପଡ଼, ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗୁ ମୁଁ ଦେବି । କଟକରୁ ଭଲ ଭଲ ମାଣ୍ଡୁର ଆଣି ଦେବି—ତୁ କଟକ ଯା ନା ।” ନରୁ ବାବୁର ଏକା—ରା—ସେଇ ଦୃଢ଼ । ପାଞ୍ଜିଆ ପଡ଼ିଆର ବୁଝାଇଲେ, ସିଂଗନ୍ତାଘରଆଣୀ ଆଉ ଆଉ ସମସ୍ତେ ବୁଝାଇଲେ । କିଏ ଶୁଣି — ସେଇ ଗୋଟାଏ କଥା—କଟକ ଯିବେ । ଧାନ୍ତିମା ମଣିମାଙ୍କୁ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି, ସେ ଆସେ ଆସେ କହିଲେ, “ଧାନ୍ତିମା ! ନରୁ କହୁଛି ତ କଟକ ଯାଉ । ଯୁଦ୍ଧ ବଂଶରେ ସେଇ ଗୋଟାଏ କଥା, ଯେଉଁଟା ଧରିବେ, କରିବେ । ଏଇପରି ତାଙ୍କର”—କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ପାଟି ଫିଟିଲା ନାହିଁ । ଧାନ୍ତିମା କଣ ବୁଝି ଚାଲି ଆଉ ଆଉକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ପାଞ୍ଜିଆ ଗଣେଶର ଖଡ଼ଗରେ ଆସି ଦିନଟାଏ ଧରି ଦେଇ ଗଲେ । ମେଷ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ବୁଧବାର

ପୃଷ୍ଠାଯୋଗିନୀ—ଅମୃତଯୋଗ—ବୃଷଭଣିକୁ ପଶ୍ଚିମ ଯାଏ । ଶୁଭ ବାହୁମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯାହା—ଯୁଗଳ କିଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମ ପଠ ଓ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦ-ପଦ୍ମରେ ଲକ୍ଷେ ତୁଳସୀ ଚଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରଣି ହେଲେ—ଧାନ୍ତିମା ନରୁ ମୁଣ୍ଡରେ ହୁଆଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ଗୁଆ ଟେକ ଦେଲେ । ଉଆସରେ ପ୍ରତିଦିନ ଶାସ୍ତ୍ରାଠ ମୁଣ୍ଡି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା ।

ଧାନ୍ତିମା ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ଫାକରଣକୁ ଡକାଇଲେ । ଦୁଇ-ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରାମର୍ଶ ଚଳିଲା—ନରୁ କଟକ ଯାଇ କେଉଁଠି ରହିବ । ପାଞ୍ଜିଆ କହିଲେ, ଦୁଇଟା ଯାଗା ଅଛି—ହେଲେ, ମାମୁ ବସାରେ ବଡ଼ ଗୋଲମାଲ, ସେଠାରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । (ପାଞ୍ଜିଆ ସାପ ଫିଟାଇ କହିବାକୁ ଭରସିଲ ନାହିଁ ସତ, ହେଲେ ମାମୁ ବସାରେ ରଖାଇବାକୁ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଖଟୁ ନାହିଁ ।) ଧାନ୍ତିମା ପାଞ୍ଜିଆଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝିଗଲେ—କହିଲେ, “ତୁମେ ସେ କଥା କହିଲ, ସେ କଥାଟି ଏକା ସତ, ହେଲେ ମୁଁ କେତୋଟି ଦୋଷ ଦେଖୁଛି । ମଉସା ବସାରେ ରହିଲେ ନଟ ଖଇଁ ଦେବନାହିଁ, ଏଣେ ମଉସା ବି ଖଇଁ ମାଗିବେ ନାହିଁ । ଯେତେ ହେଲେ ତ ବରୁ, ଖଇଁ ନ ନେଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ରଖାଇବାଟା ମୁଁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ନଟ ଯେପରି ମଣିଷ, ନରୁ ମଉସା ଘରେ ରହିଲେ ଜାଣିଶୁଣି ଅନିଷ୍ଟ କରିବ, ଲୋକରେ ବି ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ—ଆପଣା ମାନ ମହତକୁ ଜଗି ତ ବାଟ କାଟିବାକୁ ହେବ । କରୁଣା ବାରିକ ତ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଉଛି—ଲୋକଟା ଯେପରି ବୁଦ୍ଧିଆ, ସେହିପରି ବିଶ୍ୱାସୀ—ପୁଣି ନରୁକୁ ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ମଣେ—ସେପରି ଯେବେ ଦେଖିବ, ମଉସା ବସାକୁ ଉଠିଯିବା କେତେବେଳ ?” ପାଞ୍ଜିଆ ଆଉ କିଛି ନ ବୋଲି ତୁନି ହେଲେ ।

-୩୭-

ନରୁ ବାବୁଙ୍କ କଟକ ଯାତ୍ରା

ସବାରିରେ ଚାଲିଯୋଡ଼ା କାନ୍ଥଆ ଆପଟ ଲାଗିଛି, ଆଗ ପଛରେ ଦୁଇଟା ପାଇକ, ଚାରିଟା ଭର—ଡେବର ହାତରେ ଗୋଟାଏ ପିଢ଼ିଲ ତେଲଦାନା ଆଉ ମଶଲ, ଖାଇବା ଦାତରେ ଖଣ୍ଡ ବାଡ଼ି, ପିଠିରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ବୋକରୁ ପକାଇ କରୁଣା ବାରିକ ଧାଇଁଛି । କାଳେ ବାଟରେ ରାତି ହୋଇ ପଡ଼ିବ, ମଶାଲଟି ସଜଲ କରି ଧରିଥାଏ । ସଞ୍ଜଘଣ୍ଟା ଲାଗେ ଲାଗେ ସବାରି କଟକ ବାଖରବାଦ ନାଜରଙ୍କ ବସାରେ ଉଡ଼ିଲା, ଆପଟମାନେ ସବାରିଟା ଦୁମ କରି ଥୋଇଦେଇ ଅଣ୍ଟାରୁ ଗାମୁଛା କାଢ଼ି ବିଷ୍ଣୁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନାଜରବାବୁ ମାଲାଝୁଲିଟିଏ ଧରି ବାହାରକୁ ବାହାରୁଥିଲେ । ସଞ୍ଜ ମକାଳ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ମାଲା ଝୁଲିଟା ଛୁଡ଼ି ନ ଥାଏ । ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ବୋଲନ୍ତି, ଏଇଟା ଲୋକ ପଡ଼ିଆର । ନାଜର ବାବୁ ସବାରି କବାଟଟା ଉଡ଼ିଦେଇ ଆସ ବୋଲି କହି ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ଓହ୍ଲାଇ ନେଲେ । ବାରିକ ସବାରିରୁ ଶେଯଟା କାଢ଼ି ନେଇ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କୋଠରୀ ମେଲରେ ପାରିଦେଲା । ବାବୁ ସେହି ଶେଯରେ ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ବସାଇ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଗଲେ । ଭିତର ମଝି ଅଗଣାରେ ଖଣ୍ଡେ ସାନ ସରତଞ୍ଜି ବିଛାଇ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିକୁ ଆଉଁଳ ନାଜରଣୀ ବସିଥିଲେ । ସେସେପା ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାତିଓଳି ଖନ୍ଦାର ଉପଦେଶ ଶୁଣି ଯାଉଥାଏ । ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ସାନ୍ତାଣୀ ଟିକିଏ ସଜାଡ଼ି ସୁଜୁଡ଼ି ବସି ମୁହଁଟେକି କହିଲେ, “ଏ ପୁଣି କଣ ଗୋଟାଏ ପ୍ରେମ ! ସେଇଲଗି ଗାଁରୁ କେହି ଆସିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ବସିବାକୁ ଠା ଦିଏ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର କଣ ଉଣା ଜଞ୍ଜାଳ !” ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, ‘ତୁନି ପଡ଼, ତୁନି ପଡ଼—ଭଲ ହେଲା—ଭଲ ହେଲା—ଖୁବ୍ ଭଲ ଅଛି । ଗଡ଼ ଉଆସ ଭିତରୁ ଡେର ଡେର ପିଠା ଖଜା ଆଉ ଆଉ ଭଲ ଭଲ ଜିନିଷ ଆସିବ, ପଲଟା କେତେ

ଖାଇବ ? ଆଉ ତା ପଛେ ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଫରଶ ଟଙ୍କା ଲେଖିବା ।” ନାଜରଣୀ କହିଲେ, “ନା ନା, ତୁମେ ତ ବୁଝି ନାହିଁ, ପିଲାବୁଢ଼ାକ ପଛେ ଖରଚ ଡେର, ମାସକୁ ପାଞ୍ଚକୋଡ଼ ଟଙ୍କାରୁ ପଇସାଏ ଉଣା ନୁହେଁ, ତୁମେ ପଛନ୍ତେ ବୁଝିବ ।” ନାଜର କହିଲେ “ମୁଁ କଣ ତା ଗୁଡ଼ିବ, ଆସ୍ତର ବେଶି ଲେଖିବ ।” ମାୟା ମାହିଁ ଦୁଇଜଣ ହସି ହସି ମୁହଁ ଚୁଆଁଚୁଆଁ ହେଲେ । ନାଜର ବାବୁ ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣି ମାହିଁ ସାଙ୍ଗରେ ଭେଟ କରାଇଦେଲେ । ନରୁ ବାବୁ ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଦଣ୍ଡବତଟା କରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି, ମାହିଁ ବକ ବକ କରି ମୁହଁକୁ ଅନାଇଛନ୍ତି, ପଦେ ପାଟି ଫିଟାଇବାକୁ ନାହିଁ ଅବା କଥା ପଇଟୁଛି କି ନାହିଁ, କିଏ ଜାଣେ ? ମାହିଁଙ୍କ ଆଚରଣ ଦେଖି ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ କମିତକା ଲାଗିଲା । ତୁନି ହୋଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରି ବେଠକଖାନାକୁ ଦେଇ ଗଲେ । ବେଠକ-ଖାନା ଏକପାଖରେ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ଗନ୍ଧାରି, ପୁରୁଣା ମରହଟ୍ଟା ତିଆରି, ଦୁଆରଟା ନୁଆଣ, ଡେଙ୍ଗା ମଣିଷ ସଳଖେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଭିତରକୁ ପଶି ପାର୍ବ ବାହାଁ, ମୁଣ୍ଡ ନଇଁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଉତ୍ତରରେ ହାତପତ୍ରଆ ଉପରକୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ଜଳାକବାଟି । ବାହାର ଲୋକ ଦରଭିତରକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ ମହତଟା ତ ଗଲା, ଏଥିଲଗି ଆଗକାଳକା ସିଆଣା ଲୋକେ ଜଳାକବାଟି ଉପରକୁ ରଖୁଥିଲେ । ଜଳାକବାଟି ଆଉ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ଦିନବେଳେ ବି ଦରଟା ଅନ୍ଧାରଆ ହୋଇଯାଏ, ପବନ ପଶିବାର ତ ମୁସଲମ ବାଟ ନାହିଁ । ନରୁବାବୁଙ୍କ ଚିଜବସ୍ତୁ ସବୁ ସେହି ଦରେ ରହିଲା । ଗୋଡ଼ ଟଳଟଳଆ ପୁରୁଣା ଚକ୍ରପୋଷ ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଛି, ସେଥିରେ ବାବୁ ଶୋଇବେ । କରୁଣା ଗୁଆଣିଟା ଧରି ଦର ଓଳେଇ ପକାଇଲା, ଚକ୍ରପୋଷରେ ବିଛଣା ପାରିଦେଲା । କରୁଣାଟା ଖାଲି ନାକ ସିଟକାଉଛି, ଦରଟା ମନକୁ ମାନ୍ଦୁନାହିଁ ଯେ ?

ରାତି ଅନୁମାନ ଛ ଦଡ଼ି ଚଢ଼ି ଯାଇଛି—ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସମସ୍ତେ ଖିଆ ପିଆ କରି ଶୋଇ-ଲେଣି । ଆପଟ ଆଉ ପାଇକ ଗୁଡ଼ାକ ଦିନଯାକ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଥିକ ପଡ଼ିଥିଲେ, ଦିନବେଳେ ବାଟରେ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ଚୁଡ଼ା ଖାଇଛନ୍ତି । ବାଟଚଲ ଥିବା ବାଧୁଗଲ, ଲୁଗାକାନିଟାମାନ ପାରି ସମସ୍ତେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ କଥା କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା, ଘେନରେ କାଉଳ ହେଉଛନ୍ତି । କହିବେ କାହାକୁ—ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ମଫସଲିଆ ଲୋକ, ଏଣେ ହାକିମ ଘର, ପାଟି କରିବାକୁ ଡର । ଗଡ଼ରୁ ଆସିବାବେଳେ ଜେମିନା ଗୋଟାଏ ବଟୁଆରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଆଉ ରେକିକି ପୂରକ ପେଟ-ରାରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ । କରୁଣାକୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଥିଲେ, ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ନରୁକୁ ନ ପରୁରି ଖରଚ କରିବ । ପେଟରୁ କଞ୍ଚିକାଠି ହାତରେ ଥିଲା, କରୁଣା ସେଥିରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ପାଇକ-ମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲା । ବଜାର ବନ୍ଦ ହୋଇନାହିଁ, ଚୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ି କଣି ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମାଛୁଆ ଅନ୍ଧାର ଆଉଁ ଆଉଁ ସେଗୁଡ଼ାକ ଉଠି ଗାଁକୁ ପଳାଇ ଗଲେଣି । ପାହାନ୍ତା ବେଳକୁ ଦେଖାଗଲା—କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ ।

—୩୮—

ମେନକା ଦେଇଙ୍କ ଘରଭଡ଼ା

କଟକରେ ଥିବାବେଳେ ମେନକା ଦେଇ ମାସକୁ ଟଙ୍କାଏ ଆଠଅଣା କରି ଚାରି ବର୍ଷର କିଛି ଟଙ୍କା ଛୁଅଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଧା ଲଗାଟ ଦରଦା ବଜାରରେ ପାଞ୍ଚଗୁଣ୍ଠ ଜମି, ତା ଉପରେ ଚାରି ବର୍ଷର କାଲ ଘର ଅଦାଲତ ଡିଜିନାରିରେ ନିର୍ମାଣ ହେଉଥିବା କଥା ଦିନେ

ଶୁଣିଲେ । ଦୁଇ ଭଉଣୀ ବସି ବିଚାର କଲେ, ଟଙ୍କା ତ ହାତରେ ରହିବ ନାହିଁ—କଟକ ସହରରେ ଘର କେତେ ବର୍ଷର କଣି ରଖିଥିଲେ କେତେବେଳେ ହେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କ ନାମକୁ ଆସିବ । ଦାଶରଥ ଦାସେ ତ ସରକାର ଚାକିରିଆ, ତାଙ୍କ ନାମରେ କିଛି ଭୂସମ୍ପତ୍ତି କଣା ଯାଇ ପାରିବନାହିଁ, ମେନକା ଦେଇ ଆପଣା ନାମରେ ନିର୍ମାଣ କଣିନେଲେ । ଏତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନିଜର ବଡ଼ ଉପକାରକୁ ଆସିଲା । ବୟସ ତ ଟଳ ଗଲାଣି—ଏଣେ ବେମାର ଗୁଡ଼ାକ ଲାଗି ରହିଛି । ଏଣିକି କାମ ପାଇଟି ତ ଥାଉ, ଚାଲୁଚାଲୁ ହେବାକୁ ବି କଷ୍ଟ ହେଲାଣି । ସଞ୍ଜିବେଳକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାର ଆଧୁ ଗିଳି ପକାଇଲେ ଦେହଟା କିଛି ଚଞ୍ଚଳ ଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଆସୁଲାମାନେ ଆସୁଟା ଗିଳି ପକାଇଲେ ଟିକିଏ ମିଠା ସିଠା ପାଟିରେ ପକାଇବାକୁ ତାଙ୍କ ମନଟା କେମନ୍ତ ଟକ ଟକ କରେ, ପାନ ଟିକିଏ କଳରେ ନ ଯାକିଦେଲେ ନୁହେଁ । ଭଡ଼ା ଚାରି ଟଙ୍କାରେ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଥାଏ । ବଡ଼ପୁଅ ବାନାବରକୁ ସେଥି-ଲାଗି କିଛି ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେ ବି ବାନାବର ମାଆଙ୍କର ଆସୁ ଖିଆ କଥା ଛ ଥର ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ମା ତ ଦେଖୁଛନ୍ତି ପୁଅଟା ଶୁଷ୍କ ବାସରେ ଲାଗିଛି, ନଗଦ ପଇସା କଉଡ଼ି ହାତରେ ତେତେ ଥାଏ ନାହିଁ, ତାକୁ ଆଉ କଣ କହିବେ ? ତେତେ ଲୋଡ଼ା ବି ନାହିଁ—ଖାଇଲା ପିନ୍ଧିଲା ବାଡ଼ିଟାରେ ତ ହରକତ ନାହିଁ । ବାନାବରରେ ମା'ଠାରେ ବଡ଼ ଭକ୍ତି । ସଞ୍ଜିବେଳେ କାମଧନ୍ଦା ସାରି ମା ପାଖରେ ଦଡ଼ିଏ ବସେ, ଦେହପା କଥା ପଚାରେ । ବୁଢ଼ୀ ବାଧୁକ ପଡ଼ିଲେ ବଡ଼ବାହୁ, ଜଗି ଦେହପାରେ ହାତ ଚାଲୁଥାଏ । ଶାଶୁର କଣ ଲୋଡ଼ା ଭିନ୍ନଥର ପଚାରୁଥାଏ । ଦିନେ ମେନକା ଦେଇ ଶୁଣିଲେ, ନଗଦର ପ୍ରଜା ପାଟକ ମାଲି ମାମଲ ପାଇଁ କଟକକୁ ଆସି ରହିବା ସକାଶେ ନଟବର ବାବୁ ତାଙ୍କ କଟକ ବସାଟା ହାତରେ ରଖିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ତାଙ୍କ ଘରଭଡ଼ା ଆଉ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

-୩୯-

ଶାମ ସାମଲ ଓ ହରିବୋଲ ବାରିକ

ଦିନ ଦିପନ୍ତର ଗଡ଼ ଗଲଣି, ଗାଁପାକର ଖିଆପିଆ ବେଳ, ଚନ୍ଦନ ପୋଖରୀ ଭୂରେ କେନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ, ଏକା ହରିବୋଲ ବାରିକ ଛୁଆଁ ଜଳରେ ଛୁଆଁ ହୋଇ ତେଲବିକଟା ଛୁଆଁ। ଗାମୁଛା ଶୁଣକରେ ଦେହ ରଗଡ଼ୁଛନ୍ତି । ପୂଜାର ଏକଟା ହେଲ ଗାଧୁଆ ବେଳ, ସଖାକୁ ଗା ବୁଲି ଯାଇଥାନ୍ତି, ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ମଠ ହୁଏ ।

ଶାମ ସାମଲ ଜଣ ଅଧରୁ ଅଧାଯାଏ ମୋଟା କରିଆଖଣ୍ଡ ଆଖି କରି ଭଡ଼ି ଦେଇଛି, ମୁଣ୍ଡରେ ଝାମିଟାଏ, ଦେହ ଗୋଟାଯାକ କାଦୁଅ ଲଟପଟ, ଖାଇବା ହାତରେ ପାଞ୍ଜି ଖଣ୍ଡେ, କିଭରେ ଟକ୍ ଟକ୍ କରି ଟାକର ପୁଟାଇ ପୁଟାଇ ବଳରୁ ହଳଟା ଧରି ବାହାରି ଆସି ତୋଠରେ ହଳଆ କାନ୍ଦରୁ ଜୁଆଳୀ ଲଙ୍ଗଳ ଫଟାଇ ରଖି ଗୋରୁ ଯୋଡ଼ାକୁ ଚରିବାପାଇଁ ଏକପାଖିଆ ଅଡ଼ାଇ ଦେଲା, ମୁହଁରେ ମୋଟା ଗବ ଦାନ୍ତକାଠି ଖଣ୍ଡ କାମୁଡ଼ି ଧରିଥିଲା, ଦାନ୍ତ ଘଷି ପକାଇ ଭୃସ ଭୃସ ହୋଇ ପାଣି ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା । ବାରିକେ କହିଲେ “ଏ—ହରିବୋଲ, କରେ ବାପ ସାମଲ—ଘରପୁଅ, ବିହୁଡ଼ା ବେଶ ଯେ ଦେଖୁଛି । ଆଜି କକଡ଼ା ଅଧାଅଧ ଗଡ଼ିବାକୁ ବସିଲଣି, ଗାଁପାକର ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ଓଳରେ ଟଙ୍କା, ତୋର କଣ ପାଇଟି ଛୁଡ଼ିନାହିଁ ? ଘରି ଚାହିଁ ଟା ତ ରେ ତୋର କେତେ ବାଟି ବିଲ କରେ ?” ସାମଲ କହିଲା, “ବାଡ଼େ, ଯାହା କହିଥିଲେ, ସେଇକଥା ଏକା ଠିକ୍ ହେଲା । ଶୟା ପାଇ କଣି ପକାଇଥିଲା, ଶୟାର ଅବସ୍ଥା, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବିକିବାକୁ ତର ସହଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଏ ବରଷଟା ପେଲି ପାଲି ଭଡ଼ିନେବି, ଗୋସାଇଁଖିଆଟା କଣ

କରିଲ ଦେଲା, ଜୁଆଳି କାନ୍ଦି ଛୁଇଁଲ ତ ଲଠ କରି ଶୋଇବ ।” ବାରିକେ ବୋଇଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ ! ଏଇଲଗି ବଳଦ ଗୋରୁ କଣ ବିକାବେଳେ ପଞ୍ଚୁଆଡ଼ି ବସେ । ତୁ ଅତି ବୁଧୁଆଟା ପରା—ମୁରବି ଲେକ ବି ଲେଡ଼ିବୁ ନାହିଁ, ଫଳ ଘୋର ! ଜାଣୁ ବଳଦ କଣାର ବି ପହଳ ଅଛି ।”

“ଜାଣ ନ ଜାଣ, ଖାଡ଼ିଆଣିକା ସବୁଠାରୁ ଟାଣ, ମୂଳା ଶିଙ୍ଗା କଣିବୁ ରସି, କାନ୍ଦୁଥିବୁ ହଡ଼ମଳରେ ବସି ?”

“ମୁଣ୍ଡ ତେପଟା ଲଞ୍ଜିଟା ମୋଟା,

ମାହାଳିଆ ଦେଲେ ନ ନେବୁ ସେଟା ।

ଗାଈ ପଛୁଡ଼ି ବଳଦ ଆଗ,

ଦେଖି କଣିବୁ ପାଇଲେ ବାଗ ।”

କଣ ବୋଇଲା ଜାଣୁ— ଗାଈ ପଛ ତୋଡ଼ା ହେଲେ ଦୁହଁଳୀ ହୁଏ । ଆଗଘରଆ ବଳଦ ଟାଣୁଆ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଶାମ ସାମଲ—ମୋ ଗୋସେଇଁଖିଆଟା ମୂଳାଶିଙ୍ଗା ଥିଲା । ଏକା ସତକୁ ସତ ସେ । ଯେମିତିକା ଠାପୁଆ ସିମିତିକା ଅଳସୁଆ । ଏଇ ଯେ କସର ବାଆଁ ଟାକୁ ଦେଖୁଛି, ବଳଦଟାଏ ଏକା । ହଳବେଳେ ସଳଖ କରି ମୁଠିଟାକୁ ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ ହେଲା—ଲଞ୍ଜି ଛୁଇଁ ଦିଅ ତ ନିଆଁ ।

ବାରିକେ—ଏ—ହରିବୋଲ ! କେତେ ଦାମ ପଡ଼ିଲା ରେ ବାପା ?

ସାମଲ—ମୋଟା ବଳଦ ଆଉ ଛୁଟି ପଡ଼ିଲା ଦଶ ଟଙ୍କା । ଘରେ ପଇସାଏ ନ ଥିଲା—ଷାଠିଏ ନଡ଼ିକ ଧାନ ବିକିବାକୁ ହେଲା । ଘରେ ଖାଇବାକୁ ତେତିକି ଥିଲା, ସବୁ ହେଲା ଝାଡ଼ୁଝୁଡ଼ି । ବଳଦ ତ କଣା ଗଲା, ହଁ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ । ସାଉଁଟ ନୁଆଁ ଖମାରରୁ

ଗୁଣି ନଈର କରଜ ଆଣି ରଖିଲ । ମତେ ଯେ ଦୋଷ ଦେଲ, ଏଇଲୁଗି ବିଦ୍ରୁତା ମଠ ।

ବାରିକେ - ଏ—ହରିବୋଲ ! କାଁରେ ବାପା ଏତେ ବାଟ ଧାଇଁଲୁ ? ଠାକୁର ଗାଁ ଖମାରକୁ ଯାଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ଆକୁ କହିଥିଲେ ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମାପୁଣି ଧାନ ମାପି ଦେଇଥାନ୍ତା ।

ସାମଲ—ଏ—ବାରେ । ଆପଣ ଯେ ଉଦାରଆ ପରି କଥା କହୁଛନ୍ତି ? ଗାଁରେ କଣ ଥିଲେ ନାହିଁ କି ? ସେ କାଳ ପଖାଳକୁ ବାଦ ଖାଇଲୁଣି ରେ ବାପା ! ମାଲ କାହିଁ ଯେ କରଜ ଆଣିବୁଁ ? ନାଟଶାଳ ପରି ପୁଞ୍ଜାଏ ଅମାର ଫାଟି ପଡ଼ୁ ଥାଏ—ସାନ୍ତଙ୍କର ଟାଣ ଆଜ୍ଞା—ପ୍ରଜାପୁଅ ଟୋଟକକ ଧରି ଗଲେ ତୁମ୍ଭ ବାହୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏବେ ଦେଖ ଯାଇ ସବୁ ଝାଡ଼ୁଝୁଡ଼—ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଭଣ୍ଡାର—ଶୂନଶାଳ ! କଣ ନା—ସାତପୁରୁଷର ପାଞ୍ଜି ଆ ଗୁଡ଼ାକ ଭାରି ଶ୍ଵେତ, ପ୍ରଜା ଗୁଡ଼ାକ ବେମାନ-ଧାନ କରଜ ଖାଇ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେବେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଗୋଟା-ଯାକ ମାମୁ ପରା, ହୁକୁମ କଲେ—ଭଣ୍ଡାମାନେ ପିଲ; ତାଙ୍କ ଟଙ୍କା ଭଲ କରି ସାଇତି ରଖାଯିବ । କଟକରୁ ବିଶ୍ଵାସୀ ପାଞ୍ଜି ଆ ଆସିଲେ, ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜି ଆ ଆଡ଼େଇ ଯାଅ । ଧାନ ସବୁ ବିକା ହେଲା, ଟଙ୍କାସବୁ ଥଳରେ ଭର୍ତ୍ତି, ସବୁ କଟକରେ ଦାଖଲ ! ନୂଆ ଧାନ ବି ଖମାର ଛୁଇଁବ ନାହିଁ । ଖଳାମୁଣ୍ଡରେ ବିକା—ଟଙ୍କା କଟକରେ ପିଠ ! ଭଲ ବାରେ, ଆମେ ପ୍ରଜା ଗୁଡ଼ାକ ତ କାଉ—ସବୁ କଥାରେ ହେଉଁ ହାଉ ହାଉ—ଗୋଟାଏ ମାଲୁଛୁ ଦାଉ, ଶୁଣିଛୁ ଆପଣ ବେଳେ ବେଳେ ହୁଅନ୍ତି ଭାଉ ଭାଉ—ମୁଝୁଣିଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି ଆଉ ।

ବାରିକେ ନିଶ୍ଵାସଟାଏ ଫକାଇ କହିଲେ—ଏ—
'ହରିବୋଲ ! ବାପ ଶାମ, ତୁ ତ କବିଟାଏ ପାଲଟି

ଗଲୁଣି । ତୋ ଟାପର କଥାଟା ସତ ଏକା, ଗୋଟାଏ ଲୁଟି ପୁଟି ଖାଉଛି, ସମସ୍ତେ ଅନାକ ବସିଛୁ, ତୁ ଆଜି ଜ୍ଞାନଟାଏ ଦେଲୁ । ଏଇ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଠାକୁରେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଏଇ ଦେବତା ସାକ୍ଷୀ, ଆଜି କବିରୁ ଲାଗିଲ ଜାଣ ।

ସାମଲ—ବାରେ, କଣ କହୁଛ, ଜୋକ ମୁଁ ହରେ ଲୁଣ ଦେଲ ପରି ରହିଲୁଣି, ଅମମାନଙ୍କର କି ଆଉ ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଅଛି ? ଲକ୍ଷ ପ୍ରଜାର ନିଶ୍ଵାସ ପଡ଼ୁଛି, ଧର୍ମ ଦେବତା ବି କାଲେଇ ଗଲେଣି । କଥା ପଦେ କହିବାକୁ ବି ଛାଡ଼ି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଉଆସ ପରିଜନ ଗୁଡ଼ାକର ଠିଆ ଉପାସ, ଆମମାନଙ୍କୁ ପରୁରେ କିଏ ? କାର୍ତ୍ତିକ ପହିଲା କପ୍ତି ଟଙ୍କା ଯୁଗଳ କିଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ଅସୁଲ ହୁଏ, ସେଥିରୁ ଚାରିପଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗନ୍ତାଦରକୁ ଯାଏ । ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନୁ ଠାକୁରେ ପଇସା କସିଟାଏ ଦେଖିଲେଣି ନା ? ଲୋକେ ଆଉ ଠାକୁର ଦେବତା ମାନିବେ କାଁ ?

ଶାମ ସାମଲେ ତ କଥାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଆପଣା କଥା ମନରେ ନାହିଁ । ହରିବୋଲ ବାରିକଙ୍କର କଣ, କଥା ପଡ଼ିଛି ତ ପାଣି ତଣ୍ଡିକରେ ହେଉ ଛୁଡ଼ାହୋଇ କଥାରେ ଲାଗିଥିବେ । ଶାମଙ୍କର ଏବେ ପେଟ ଭାରି ପେଡ଼ିଲୁଣି, ଖଲସର ବାଟ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ! ଗୋଟାଏ ମତଲବ ବାନ୍ଧିଲେ—'ଆରେ ଗୋସେଇଁଖିଆ । ପର ଫକାରେ ପଡ଼ିଲେଣି ରେ ! ଖୁବ ପାଟିଟାଏ କରି ଡାକଟାଏ ଦେଲେ—ରହ ରହ ଗୋସେଇଁଖିଆ, ଆଜି ଦଶା ଦାଟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ତୁମ ଦିଟାଙ୍କୁ ଟେକିଦେବି କହି ପାଣି ସଡ଼ ସଡ଼ ବହି ପଡ଼ୁଛି, ପାଞ୍ଜି ଖଣ୍ଡ ଧରି ଧାଇଁଲେ । ଗୋସେଇଁଖିଆକୁ ଦେଖୁଛି କିଏ, ଏକାବେଳକେ ଭାତଖିଆ ଜାଗାରେ ହାଜର ।

-୪୦-

ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମିଷ୍ଟର ଜୋନ୍ସ୍ ସାହେବ

ବିଲତ ଫେରନ୍ତା ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣା-
ଯାଏ, ଇଂଲଣ୍ଡର ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଣ୍ଣୀୟ ଲୋକେ
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦେବତା । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ
ପ୍ରକାର ଅନେକ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧିଲାଭ ପାଇଁ
ଅନେକକାର କାର୍ଯ୍ୟ କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ସତରଞ୍ଜର ଶୁଣି-
ଗୋଟିଏ ଦେବତା । ତେବେ ଭଲ ମନ୍ତ୍ର ସବୁଆଡ଼େ ।
ଲୋକସ୍ତ୍ରାନ୍ତରାନ୍ତର ଶାକ୍ତ ଲୋକେ ଗୋଟିଏ ନବ-
ଯୁବକ କଠିନ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ଉନ୍ନତର
ଆଶା ଭରସା ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ପ୍ରଦାନ
କରିବା ଅତିକ୍ରମ କରି ଜାହାଜରୁ ଅବତାରଣା ହେଲେ ।
ଭାରତର ଶୁଦ୍ଧ ଝାଡ଼ା ବାୟୁରେ ଶରୀର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରବଳ
ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ । ଠିକ୍ ସେହି
ସମୟରେ କୋଠରେ ଏକଦେଶୀୟ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ
ବକ୍ତୃତ ଶାନ୍ତମାନ ବେଶବସ୍ତ୍ର ସହିତ ସବୁଦିନ ସହବାସ,
ନିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ଧମୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ସେମାନଙ୍କ ସହାୟତା ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ଧମ, ପୁନଃ ପୁନଃ
ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଦେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେହି ଶାନ୍ତମାନ-
ତରଫର ବ୍ୟବହାର ଗୁଣରେ ସାହେବଙ୍କ ତରଫର ମନ
ତାଳି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ରୂପ ପାଲଟିଯାଏ । ସେହି
ରୂପଟାର ସହାୟତାରେ ଶାନ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ
ସହାୟତା ଲୋକ ତରଫର ପରୀକ୍ଷା କରି ବସନ୍ତ;
ସେହି ସମୟରେ ଏ ଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
ସହାନୁଭୂତିର ବିରଳତା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ
ସହିତ ଶାନ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ସ୍ଥିର
କରି ବସନ୍ତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଡକ୍ଟର
ଜୋନ୍ସ୍ ସେହିପରି ଶ୍ରେଣୀର ଜଣେ ଲୋକ ବୋଲି
ଆମ୍ଭଲୋକେ କଳ୍ପନା କରିଥାନ୍ତି ।

ଡକ୍ଟର ଜୋନ୍ସ୍ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜଣେ
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ । ବୟସ ଅନୁମାନରେ ଉଷା ଅଧିକ ଡକ୍ଟର
ହେବ । ସାହେବଙ୍କ ମୁଖଲିଖ—ବୋଇଲେ ଅଭିଆତୀ,
କଡ଼ା ମିଜାଜର ହାକିମ ବୋଲି ଅମଳ ଆଉ ଚପରସି-
ମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶକ୍ତି ରହିଥାନ୍ତି । ମଇ ମାସ,
ଦିପବିଶା ବେଳ, ଭାରତର ମନ । ସାହେବ କଟକ
କରୁଛନ୍ତି । ଲୋକ ଗହଳରେ ମିଜାଜ ଆଡ଼ର କିଛି
ଗରମ ହୋଇଗଲା, ହଜୁରରୁ ହଜୁର ହେଲେ—ଜୋରସେ
ପଞ୍ଜା ଶେଷ । ଖୋଦା ବକ୍ସ ଚପରସି ହଜୁରଟା
ଭଲ କରି ତାମିଲ କରିବା ପାଇଁ ଧାଇଁଗଲା, ଗଞ୍ଜା
ବେହେରାକୁ ଧକାଟାଏ ମାରି ଆପେ ପଞ୍ଜା ରସି ଧରି
କାମଟା ଶିଖାଇ ବସିଲା । ଦୁଇଥର ବଳରେ ଭଡ଼ି
ଦେଇଛି, ପଟ୍ଟର ରସିଟା ଛୁଡ଼ିଗଲା । ସାହେବ ଭାରି
ଗୋସ୍ତା ହୋଇଗଲେ; ପେଟାକୁ ଅନାଇଁ “କିସ୍‌ବାସ୍ତେ
ରସିଟା ?” ପେଟାର ଚାଞ୍ଚଳ କହିପକାଇଲେ ହଜୁର !
ରସି ପୁରା । “ସାହେବ, ନନ୍‌ସେନ୍ସ, ସୋ ହାମ୍
ଡେକ୍‌ଟାହେ—ବଟ୍ କିସ୍‌ବାସ୍ତେ ପୁରା ?”

ପେଟାର—ହଜୁର ନୟା ରସି ଦେବା ନାଜରକା
କାମ—ଫି ବରଷମେ ମହିନାମେ ନୟା ହୋତା ହେ—
ସବ୍ ମିସଲମେ ହୋଗେୟା, ଇହା ବି ହୋଯାଗା ।

ସାହେବ - ବେଲୁଟ୍ ରାସ୍‌ଲ ନାଜରକା । ଚପରସି
ଧାଇଁଲା, କିନ୍ତୁ ନାଜର ବାବୁ ଚେତେବେଳେ କଲଟର
ସାହେବଙ୍କ କୋଠରେ ଅଛନ୍ତି । ଚପରସି ଫେର ଆସି
ଶବର ଦେଲା । ଇତ୍ୟାଦିରେ ହସିଆର ଖୋଦାବକ୍ସ
ରସି ଗଞ୍ଜା ଗଞ୍ଜି କରି କାମ ଚଳାଇ ଦେଲଣି ।
ନାଜର ଉପରେ ସାହେବଙ୍କ ଗୋସ୍ତା ଦେଖି ପେଟାର
ବାବୁ ଟିକିଏ ସଟ୍‌ପଟି ଗଲଣି । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭିତରେ
ବନିବନା ନାହିଁ ସତ, ହେଲେ ଜାତିଭାବ, ଯାହା
ରୁକିଆ, ତାଙ୍କ ନାମଟା ସାହେବଙ୍କ ପାଖରେ କହିବା
ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ସେ ହାତୀର କହି
ନାହାନ୍ତି, ସାହେବଙ୍କ ରାଗ ଦେଖି ଚାଞ୍ଚଳ ସତ କଥା
କହି ପକାଇଲେ ।

ରୋଷପୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖୋଜାଇବ, ନୋହଲେ ରାମ ପାଣ୍ଡେ ପିଆଦା ରାତି ଓଳଟା ଚଳାଇ ନେବ, କାଳିକା କଥା ତ ଅଛି ।”

ନାଜରାଣୀ କହିଲେ, “ଦେଖ, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକୁ ଆଉ ପାରିବ ନାହିଁ, ତନ ଓଳ ତନ ପେଟ ଖାଇବେ, ତାହା ଉପରେ ରୋଷ । ପୁଣି ମାସ ପୂରିଲ କି ନାହିଁ—ବିଅ ଦରମା । ଦରମା ଦେବାକୁ ଦଶ ପଇସା ଦିନ ମଠ ହୋଇଗଲା ତ ପଳାଇ ଯିବେ । ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଦୁଇ ମାସରୁ ଅଧିକ କେହି ଗୋଟାଏ ରହିବାକୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ବି ସେମାନଙ୍କ ଗୁଣ ଜାଣି ଦରମା ଦିଏ ନାହିଁ ।” ଚିତା କହିଲା “ହଁ—ହଁ, ସତ ସତ, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକ ଡେର ଖାନ୍ତି—ଓଳିନେ ବି ସେଇ ଲଜଳ କାହିଁ ଫୁଙ୍କ ଦେବେ । ଆଉ ମୁଁ କଟକରେ ଯେତେ ରୋଷେପୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲି, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ରୋଷ, ସେଇଗୁଡ଼ାକ ତ ଡାକୁ, ମଣିଷ ମାରନ୍ତି । ସେମାନେ ଦରମା ମାଗିଲେ ସାମ୍ରାଣୀ ତାଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି, ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି—ଲୁହା ଜାଣି ପାଣିଦିଅନ୍ତି । ଖାଇଲ ପିଇଲ, ଫେର ଦରମା କଣିର ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ନାହିଁ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦରମା କେତେ ଦେବେ ନାହିଁ ।”

ନାଜରାଣୀ—ସାହା ବୋଲ, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ମୁଁ ଆଉ ପାରିବି ନାହିଁ, ସେମାନେ ମତେ ବଡ଼ ହରାଇବା କଲେଣି ।

ଚିତା—ରାମ ରାମ—ରାମ ! ହରାଇବା ବୋଲି ହରାଇବା—ସାମ୍ରାଣୀ ତ ସେଇ ହରାଇବା ସହି ନ ପାରି କାନ୍ଦି ପକାନ୍ତି—ତାଙ୍କ କାନ୍ଦଣା ଦେଖି ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ବଡ଼ ବାଧେ, ସହି ପାରେ ନାହିଁ, ଘରକୁ ପଳାଇ ଯାଇ ଦଡ଼ିଏ ବସି କାନ୍ଦେ ।

ନାଜରାଣୀ—ମୁଁ କହୁଥିଲି, ବୋଉକୁ ଆଣିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?

ଚିତା—ଖୁବ୍ ଭଲ ହେବ—ଆଜ୍ଞା ହେବ । ଆଜକି ଆଠ ଦିନ ହେଲା ସେଇ କଥାଟା କହିବି କହିବି ପାଞ୍ଚଲଣି, ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି !

ନାଜରାଣୀ—ବୋଉ ଆଉ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ମିଳିମିଶି ରହିବା, କିଛି ହରକତ ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ ଖର୍ଚ୍ଚ କେତେ ଉଣା, ସେ କଥାଟା ବି ବୁଝ । ବୋଉ ସିନା ମୁଠାଏ ଖାଇବ, ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧବ, ଦରମା ତ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଚିତା—ମା ବୁଢ଼ୀଟା ଖାଇବେ କଣ ମ ? ମୁଠାଏ ଖାଇ ଦେଲେ ତ ଗଲ ରୁଚିବନ ବାହାର । ଆଉ ଲୁଗା କଣି, ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ହେଲେ ଚାହିଁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ କଥା ଛୁଡ଼ିଲ । ଏଣେ ଦରମା ବଡ଼ଟା ଧର ନା । ମାସକୁ ମାସ ମୁଠାକୁ ମୁଠା ଟଙ୍କା ରହିଯିବ ।

ନାଜରାଣୀ—ବୋଉ ମନ ଦେଇ ପାଞ୍ଚ ଚଜ ରହିବ । ପୁଅ ସାରିବେ—ଦରବ ବସିବ । ଚୁକର-ବାକର କଥା ବୋଲ, ଯିମିତି ସିମିତି ରୁଚିଟା ସିଝାସିଝି କରିଦେଇ ଦରମାଟା ନେଲେ ତାଙ୍କର ପାଇଟି ଛୁଡ଼ିଲ ।

ଚିତା—ମା ଯିମିତିକା ରାନ୍ଧିବ, କଟକ ସହରରେ ଯେତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଆଗେ ମୁହଁ ଦେଇ ପାରିବେ ? ତାଙ୍କ ପରି ପରସି ଜାଣିବ କିଏ ? ଉହଁ, ସେ ରାନ୍ଧି ବାଡ଼ିବୁଡ଼ି—ସେ ଜଣେ, ପୁଣି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଉ ଜଣେ ?

ନାଜର ବାବୁ ବସି ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣି ଯାଉଥିଲେ—ଏବେ ମନରେ ଠିକ୍ କରିନେଲେ, ହେଉ ତେବେ ଆସନ୍ତୁ । ଆଜି ଭାତ ନାହିଁ, କାଲି ଲୁଗା ନାହିଁ, ଖଜଣା ଲାଗି ଜମିଦାର ପାଇକ ଦୁଆରେ ବସିଛି, ସବୁ ତ ଚଳାଇବାକୁ ହେଉଛି । ଏ ବି ଲୁଚୁ ରୋଗରେ କିଛି କିଛି ଚଳାଚଳ କରନ୍ତି । ହେଉ ଆସନ୍ତୁ, ଏକା

ଖରଚରେ ଯିବ । ହେଲେ ରାସବାଟା ନ ଆସୁ, ଅସୁର
ପରି ମଣିଷଟାଏ, ଦିନକେ ଦୁଇ ସେର ଠୁଙ୍କିବ,
ତୁଳାଟାରେ ଏ ଖଟ କିଏ ଦେବୁ ? ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ
କହିଲେ, “ହେଉ ବୋଉ ଆସନ୍ତୁ, ରାସବ ମାହାଲିଆଟା
କିଏ ଆସିବ ?”

ଚନ୍ଦା—ହୁଁ—ହୁଁ, ମା ଅବଶ୍ୟ ଆସିବେ । ନାହିଁ,
ନାହିଁ, ରାସୋ ଭାଇ ସାନ୍ତ ଆସିବେ ନାହିଁ—ସେଠି
ସମ୍ଭାଳିବ କିଏ ? ରୋର ଟସର ସବୁ ଦେଇ
ପଳାଇବେ । ପୀଡ଼ାରେ ହନୁ ଡେଇଁ ଚାଲି ଗଲେ
ପକାଇବେ, ଦେଉଡ଼ିବ କିଏ ?

ନାଜରାଣୀ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ବୋଉ ଆସିଲେ ସେ
ପିଲଟା ଏକୁଟିଆ କମିତ ଚଳିବ ? ତାକୁ ଭାତ ଚାରିଟା
ରନ୍ଧିଦେବ କିଏ ?

ଚନ୍ଦା—ହୁଁ—ହୁଁ, ସତ—ସତ, ଭାଇସାନେ
ନ ଆସିବେ ? ପିଲଲେକ, ଏକୁଟିଆ ଭାତ ଡରିବେ ।
ଆଉ ସବୁ ବାଡ଼େ, ଭାତ ଚାରିଟା ରନ୍ଧି ଦେଉଛି କିଏ ?

ନାଜର ବରୁର କଲେ - ନ ଆଣିଲେ ତ ନୁହେଁ,
କଣ ସେଟା ବସି ବସି ଖାଇବ ? କିଛି ଗୋଟାଏ
କାମରେ ଲଗାଇ ଦେବ । ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ,
“ହେଉ ତେବେ ଆସନ୍ତୁ, ଦୁହେଁ ଆସନ୍ତୁ ।”

ଚନ୍ଦା—ସାନ୍ତ, ମୁଁ କହୁଛି, ତଞ୍ଜଳ ଲୋକ ପଠାଉନ୍ତୁ
—ଆଜି ରାତବରାତ ଧାଉଡ଼ିଆ ଯାଉନ୍ତୁ ।

ନାଜର ବାବୁ ଟିକିଏ ହସି ତୁନି ହେଲେ । ଆସନ୍ତା
ବୁଧବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣିବା ସକାଶେ ଲୋକ ଯିବାର
ହୁଏ ହେଲା ।

-୪୨-

ମାତା ପୁତ୍ରଙ୍କ ଆଗମନ

ବୋଉଙ୍କୁ ଅଣାଯିବା ପ୍ରସାବର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ
ସଞ୍ଜବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚାଲତାଟି ଛପର ଗଗଡ଼ ଖଣ୍ଡେ
କନା ଆଗ ମୁହଁରେ ପର୍ଦା ପରି ଝୁଲୁଛି, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ
ବାଟରାବଦ ବସା ଦୁଆର ଆଗରେ ଆସି ଛୁଡ଼ା ହେଲା ।
ନାଜରଖାନାର ଜଣେ ପିଆଦା ଗଗଡ଼ର ଆଗେ ଆଗେ
ଚାଲିଆସୁଥିଲା, କହିଲା “ଫିଟା, ଏଇଠି ଫିଟା ।” ଗଗଡ଼ିଆ
ଜୁଆଳରୁ ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ ଫିଟାଇ ନେଇ ଗଗଡ଼ର
ଲୁଙ୍ଗି ଦଣ୍ଡାରେ ବାନ୍ଧିଦେଲା—ଗଗଡ଼ ଜୁଆଳଟା ଦୁଆର
ଚୌକାଠକୁ ଭିଡ଼ାଇ ଦେଇ ବଳଦ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା ।
ପିଆଦା ଆଉ ଆଉ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଥିଲେ, ବାହାରକୁ
ଆଡ଼େଇ ଗଲେ । ଚନ୍ଦା ଘାପଟିଏ ଧରି ଆଗେ ଆଗେ
ଚାଲିଆସ; ନାଜରାଣୀ ପଛେ ପଛେ ଚାଲୁଛନ୍ତି, ଗଗଡ଼
ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ପରଦା କନାଟି ଭିଡ଼ି ଦେଲେ,
ଆ—ବୋଉ—ଆ—କହି ବୁଡ଼ାଟିର ହାତ ଧରି ଧରି
ଗଗଡ଼ ଭିତରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନେଲେ । ଚନ୍ଦା ଘାପଟି ଧରି
ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଲା । ବାରନ୍ଦାଏ ବାରନ୍ଦାଏ ସମସ୍ତେ
ଭିତରକୁ ଗଲେ । ଆଣ୍ଟୁ ଲୁଚୁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧା,
ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମଳିଆ ଗାମୁଛା ଗୁଡ଼ିଆ—ହାତରେ
ଛୁତିଏ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଗୋଟାଏ
ଡେଙ୍କା ଭୋଣିଆ ଅନ୍ଧକାରରେ ମିଶି ଗଗଡ଼ ପାଖ କିଛି
ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ମାଲକିନିଆ ପଲ ଭିତରକୁ
ପଶିଗଲା ବାଦେ ସେହି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପୁରୁଷଟି
ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ଅନ୍ଧାରଆ ଗଗଡ଼ ଭିତରୁ ଅଣ୍ଟାଳ
ଗୋଟାଏ ଟୋକେଇ ବାହାର କଲା । ସେ ଟୋକେଇଟି
କେତେ ରକମ ଜିନିଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାଁ କାନରେ ସେହି
ଟୋକେଇଟା କାନେଇ ଡାହାଣ ହାତରେ ବାଡ଼ିଖଣ୍ଡ
ଧରି ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଲା । ଭିତରକୁ ବାରନ୍ଦାଏ
ବାରନ୍ଦାଏ ଚାଲି ଯିବାର ବାଟ । ନୂଆ ଲୋକଟିକୁ ତ

ତାହା ଅଜ୍ଞାନ । ବାହାର ଅଗଣାରେ ଦିଟି ଦିଟିଆ ଅନ୍ଧାର—ଚନ୍ଦ୍ର ଆଲୁଅଟା ଧରି ଚାଲିଗଲାଣି । ନୂଆଲେକଟି ଦୁଆରବନ୍ଦ ଡେଇଁ ସଳଖେ ସଳଖେ ଚାଲିଛି । ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ଏଇଟା ଅପାର, କେଡ଼େ କୋଠା ଘରଟାଏ । ଏହି କୋଠାରେ ରହିବାକୁ ହେବ । ତଳ ବାଟକୁ ନଜର ନାହିଁ—ଉପରକୁ ଅନାଇ କୋଠାଘର ଦେଖୁଛି ଆଉ ଚାଲୁଛି । ଏଣେ ଘରର ଚାରିପାଖେ ବାରନ୍ଦା, ମଝିରେ ଅଗଣା । ସେହି ଅଗଣାଟା ବାରନ୍ଦାଠାରୁ ହାତେ ଗହୀର । ଲେକଟି ସେମନ୍ତ ଗୋଡ଼ ପକାଇଛି—ମୂଳକଟା ତଳଗଛ ପରି ଏକାବେଳେକେ ଦୁଇ କରି ପଡ଼ିଗଲା ।

ଠଣ୍—ଠଣ୍—ଠଣ୍—ଝଣ୍—ଝଣ୍—ଝଣ୍— ଶବ୍ଦ କରି ଟୋକେଇ ଭିତରୁ ଜନସଗୁଡ଼ାକ ଅଗଣାଗୋଟା-ଯାକ ଚାଲି ପଡ଼ିଲା । ଲେକଟିର ତେଜେବେଳକା ଅବସ୍ଥା କହିଲେ ନ ସରେ । ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିବସି ଦୁଇ ଜଣ ଆଶୁ ଅଭିସି ହେଉଛି । ବନ୍ଦ ବାସ ଘର—ସେତେହେତୁ ହାକିମ ଘର, ନୂଆ ମଣିଷ, ଲମ୍ବରେ—ବେଶି ଭାଗ ଡାକରେ ପାଟିକରି କାନ୍ଦି ପାରୁ ନାହିଁ । ହାପୁ ହାପୁ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ କି ଗୋଟିମାୟ—ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାକ ସେମନ୍ତ ତା ପଛେ ପଛେ ଲାଗି ରହିଛି । ମନ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଆଶାଭରସା ପୋଷିଥିଲା—କେଡ଼େ ଆନନ୍ଦ—ଆଖି ପିଛଡ଼ାରେ ସବୁ କାହିଁ ଗଲା—ପୁଣି ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଉଠିଛି । ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାକ ସେମନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପଛେ ପଛେ ସବୁବେଳେ ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ବେଳ ପାଇଲେ ବାଧ୍ୟ ଶିକାର ଉପରେ ଝାମି ପଡ଼ିଲା ପରି ମାଡ଼ି ବସିବେ । କର୍ମଦାୟକ କହିବେ, ସେ ଲେକଟା ବାରନ୍ଦା ବାଟେ ଚାଲିଲେ ନାହିଁ କିଏ ? ଏଇଟା କର୍ମଫଳ । ହେଲେ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବରାଣ-କୃତକର୍ମ ଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଶୁଭାଶୁଭଦାତା ଆଉ ଗୋଟିଏ ହସ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ତରାଳରେ ନିୟତ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସହଜ କଥାରେ ତାହାକୁ ଅଦୃଷ୍ଟ ବୋଲିଯାଏ । ଅର୍ଥ କଣ କି, ଲେକେ ତାକୁ

ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବୁଝନ୍ତୁ ନଳ ବା ସୁଧୂଷିର ଜାଣୁ ଜାଣୁ ପଣା ଖେଳ ବନକୁ ଗଲେ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତ ନିଜେ କୌଣସି ଦୋଷ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଥକୁ ଜାଣି, ଏକ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଧାତା ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୂତ୍ରଧର ଏମନ୍ତ ଅନେକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆସେ, ଯାହା ନିବାରଣ କରିବା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ ବିଷୟ ଅଟେ ।

ଠଣ୍—ଠଣ୍—ଝଣ୍—ଝଣ୍ ଶବ୍ଦଟା ଭିତରୁ ଶୁଣିଲା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା । ଆହା ! ଭାଇସାନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲା ପରା, କହି ଫପଟା ଧରି ଧାଇଁଲା । ଆସି ଦେଖିଲା କଣ ନା—ଜନସଗୁଡ଼ାକ ଅଗଣା ଯାକ ଚାଲିପଡ଼ିଛି—ଲେକଟାଏ କାଳିଆ ଉଇଁହୁଙ୍କାଟା ପରି ବସି ଦୁଇ ଆଶୁରେ ହାତ ଚାଲୁଛି । ଚାନ୍ଦିମଣି ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଅନାଇ ଦେଇ କଥାଟା ଚାଲିଗଲା । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସ ହଟି କହିଲା, ‘ଏଇଟା ଅନ୍ଧ ନା କଣ ।’ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଗୁଣିଆ ହୋଇଗଲା ପରି ଆକୁଳ ହୋଇ କହିଲା, “ଆହା ! ଆହା ! ଭାଇସାନ୍ତ, କିମିତ ପଡ଼ିଗଲା ? ମୁଁ ତ ଆଲୁଅ ଧରି ଧାଇଁଛି—ଟିକିଏ ଥପ୍ ଧଇଲା ନାହିଁ ।” ଭାଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ହାତ ଧରି ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଲା । ଲମ୍ବାରେ ଦୁଃଖରେ ଦେହଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଭାଇସାନ୍ତ ଗୋଟା ଝାଲରେ ଗାଧେଇ ଗଲଣି । ଚନ୍ଦ୍ର ହାତକୁ ଚଟ ଚଟ ଲାଗିବାରୁ ଦୃଶ୍ୟରେ ହାତଟା କାଢ଼ି ନେଇ ଅଗଣାରେ ଚାଲି ପଡ଼ିଥିବା ଜନସଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାଇ ବସିଲା । ଦୁଷ୍ଟାଟା ପରାଣି ଯାଉଥାଏ, ଜନସଗୁଡ଼ାକ କଣ । ଏଇଟା ତ ଲୁଗା ପୁଟିଲା—ଖଣ୍ଡ ଦୁଇ ଲୁଗା ହେବ । ଏଇଟା ଚାଉଳ ପୁଡ଼ିଆ—କଣ୍ଡ ଦେଖିଲା ଓଜନରେ ଅନ୍ଧାଜ ଦୁଇ ସେର ହେବ । ସାନ ପୁଡ଼ିଆଟା ବିଷ କି ମୁଗ—ଚିପି ଚିପି ଠିକ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଓହୋ ! ଏ ସାନପୁଟାଳା ତ ଦୁଇ ମୁଠା ଅନ୍ଧାଜ ସୋରଷ । ଚନ୍ଦ୍ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସି ହସି କହିଲା, “ହୁଁ—ହୁଁ, ଘରକରଣା ସବୁ ଜନସଗୁଡ଼ାକ ଧରି ବାହାର

ଆସିଲେ, କିଛି ଗୁଡ଼ି ଆସି ନାହାନ୍ତି । ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଯାଇ ପାଞ୍ଚଦ୍ୱାରା ଦୂରରେ ନୋଟାଟା ପଡ଼ିଥିଲା—ବନ୍ଧା ଉଠାଇ ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ ଝୁଣାର ଗୋଟାଏ ଗେବ ବସିଛି । ବନ୍ଧା ଠିକ୍ କରି ନେଲା, ଏଇଟା କଣ ବୁଝିବା ଉପାୟ ? ପକ୍କା ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଗୋଟାଏ ଟୋଲ ହୋଇ ଗଲଣି । ଏଇଟା କଣ ? ତୋରଣି ପିଆଁ କଂସା ହେବ—ହାତକୁ ପତର ପରି ଲାଗୁଛି—କଂସା କଣ ଏଡ଼େ ପାଚିଲା, ଏଡ଼େ ଉଜ୍ଜାସ ଦେବ ? ମଲା ଯା ! ଏ ଖଣ୍ଡ ଯେ ପକାରେ ଗୁରୁ ଗୁଜୁଳା ହୋଇ ଫାଟି ଗଲଣି ! ହେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳେ ! ଟିକିଏ ଭୁଲି ହୁଅ, ଭାଇ ସାନ୍ତେ ଦେହ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅଛିର, ତହିଁଉପରେ ସବୁସ୍ୱନାଶର ସମ୍ଭାବ ଶୁଣାଇଲେ ତଙ୍କର ଦଶା କଣ ଦିଅବ ? ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଜନସଂଗ୍ରହୀତ ପାଠିଆରେ ପୂରାଇ ଫାପଟା ଧରି ଆଗେ ଆଗେ ଗୁଲିଲା, ଭାଇ ସାନ୍ତ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ବାହାରରେ ଯେ ଏତେ କାଣ୍ଡ, ମା ଝିଅକୁ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ିନାହିଁ, କନ୍ଦାକଟାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଝିଅ ଭିତର ଅଗଣା ମଝିରେ ଖୁସି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଟେ—ସେ ଡକା ପାରିଛନ୍ତି । ଫାଟି ବଢ଼େଇ ଉତ୍ତର ମିଳନ ସମୟରେ ହୃଦୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦ ଉଠିଲା ଉଠି—ବଢ଼େଇ ଅନଳରେ ମିଳନ ଜଳପାତ ଯେଗେ ହୃଦୟରୁ ଯେଉଁ ଗୋଟାଏ ବାସ୍ତବ ବାହାରେ, ସେଇଟା ଜଳରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇ ନେତ୍ର ଯୁଗଳ ମାର୍ଗରେ ଅଶ୍ରୁ ରୂପରେ ବହିପଡ଼େ । ବୋଉ ତ ଝିଅକୁ କୁଣ୍ଡଳ ପକାଇ ଭୁଞ୍ଜିବା ଭୁଞ୍ଜିବା ଚାହୁଁନା ଯାଉଛି । ଆଗେ ମୋ ବନ୍ଧୁ ରେ ! ତୋ ଗୁଣମୁଖ ନ ଦେଖି ମୁଁ ଅନ୍ଧାରୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି—ଆଗେ ମୋ କଳାମାଣିକ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ—ଆଜ୍ଞାର ଆଲୁଅ—ଦୁଃଖସଂଜ୍ଞା—ଏହିପରି ତେର ତେର ବସେଷଣ ଦେଇ ତେର ବେଳଯାଏଁ ବାହୁନିଲେ । ପାଠକ ମହାଶୟ ଅନୁମାନରେ ବୁଝି ଯାଉଛନ୍ତି, ସବୁ-ଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ କଥା ଏତେଦିନ ଉତ୍ତରେ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ନାନର ଗୁଣଶୀଳ

ନାମ ବନ୍ଧୀ କଣ କି ବୋଉ ସିନା ଗୋଲ୍ଲାରେ ବନ୍ଧୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସନ୍ତାନଦ୍ୱାରା ଜଣା ପଡ଼ିଲା, ଅସଲ ନାମ ହେଉଛି ବନ୍ଧା ଖା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତେ ଦିନଯାଏଁ ନାଜରଣୀ - ସାଆନ୍ତାଣୀ ବାରମ୍ବାର ଲେଖି ପାଠକ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଭରଜୁ କରିଅଛୁ—ଜଣା ନ ଥିଲା, କଣ କରିବୁ ? ଏଡ଼େ ଦର ସାନ୍ତାଣୀ ନାମ କଣ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଛି ଯେ ଲେଖି ପକାଇଲେ ହେଲା ? ଏହି ଯେ ବୋଉଙ୍କ ଶୁଭଗମନ ଲେଖକ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ବୋଉଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧୂଆଁ ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଲେଟାଏ ଜଳ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ମା ଝିଅ ତ କି ଦିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ମନମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଦିକଦାଚ ହେଲଣି । ମାଇକନିଆ ଗୁଡ଼ାକ କଣ ରାତିଯାକ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ କାନ୍ଦୁଥିବ । କହିଲା, “ଆସନ୍ତୁ ଆସନ୍ତୁ, ବୋଉ ସାନ୍ତାଣୀ ! ଦିନଯାକ ଶଗଡ଼ରେ ବସି ବସି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ ବାଧୁଥିବ । ଆସନ୍ତୁ, ପଦ ପଶାଳ କରନ୍ତୁ” କହି ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ି ନେଇ ନଳାମୁହଁ ପାଖରେ ବସାଇ ଦେଲା, ପାଣି ଡାକି ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଦେଲା—ଅବଡ଼ା ଖାବଡ଼ା ଗୋଡ଼ ତଳଟା ହାତକୁ ଖୁଆପରି ବାଜିବାରୁ ନାକଟା କମିତିକା ସଟ୍‌କୁଥାଏ । ବୋଉ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ଭାଇ ସାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ—ବନ୍ଧା ଥରେ ତାଙ୍କ ପଦରେ ହାତ ଗୁଲାଇ ନାକପୁଡ଼ା ଯୋଡ଼ାକ ଫୁଲାଇ ଦେଲା । ହାତଟା କାଢ଼ିନେଇ ପାଦରେ ପାଟି ଡାକୁଥାଏ । ଦେଖିଲା, ଗୋଡ଼ ପାପୁଲିଟା ଭାରି ଚଉଡ଼ା ବୁବେଇ ଦଉଡ଼ା ପରି ଶିରଗୁଡ଼ାକ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି, ଆଙ୍ଗଳ ଗୁଡ଼ାକ ଫାଙ୍ଗୁଳା ଫାଙ୍ଗୁଳା । ଅଗରୁଡ଼ାକ ଚେପଟା ଚେପଟା, କେଉଁ କାଳରୁ ନହୁରୁଣି କୁଲି ନାହିଁ—ଅଗରୁଡ଼ାକ ଦା ଦାଡ଼ି ପରି; ଗୋଇଁ ଫାଟରେ ଆଙ୍ଗଳ ପଶିଯିବ ।

ପଦ ଧୋଇ ହେଲା ଉତ୍ତରେ ମା ଝିଅ ପୁଅ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଜଳଖିଆ ଯାରିଲେ । ବନ୍ଧା ସବୁ ଜନସ

ଠିକଣା କରି ବଢ଼େଇ ଦେଉଥାଏ । ବୋଉ ପଚାରିଲେ,
 “ହୋଇ ରେ ମା ବସି, ଏ ଝିଅଟି କିଏ ?” ବଣାଖା
 ଦେଇ କହିଲେ, “ମୋ ପୋଇଲା ।” ଚଟା ତା ଶୁଣି ମନ
 ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖପା—ହଁ, ତୋ ଚଉଦ ପୁରୁଷ ତୋର
 ପୋଇଲା ରଖିଥିଲେ ! କଣ କରିବ — ପେଟପାଇଁ ପିଠି
 ସହେ, ଭୁନି ହେଲା । ବୋଉ ସାନ୍ତାଣୀ ତୋର
 ବେଳପାଏ ଚଟାକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ଏ—ମୋ
 ବନ୍ଧୀର ପୋଇଲା ଏଡ଼େ ମୁଦସ ? ତା ଦେହରେ
 ଏବେ ଅଳଙ୍କାର ? ସତେ ! ସେ ରାଣୀ ହୋଇ
 ଗଲଣି ।

— — —

-୪ -

ନରୁବାବୁର ଅସୁବଧା

ନରୁବାବୁ କଟକ ପହଞ୍ଚିବା ଦିନଠାରୁ ଯାବନ୍ତ
 ଅସୁବଧା ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ପୁଣି ବିଶେଷ
 ଅସୁବଧା ଆହାର ବିଷୟରେ । ପ୍ରଥମଦିନ ଭୋଜନ
 କରିବାକୁ ଯାଇ ନିତାନ୍ତ ଅକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।
 ରାତି ପହରାରେ ସରିକି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ରୋଷେୟା
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଡାକ ଦେନଗଲା । ଶକ୍ତି ଏ
 କମଳାସନ ପରା—ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପିତଳ
 ଘାତରୁଖରେ ଆଲୁଅଟାଏ ମିଞ୍ଚି ମିଞ୍ଚି ହୋଇ ଜଳୁଛି ।
 ‘ବସିବା ହେଉ ବୋଲି’ କେହି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ ।
 ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସ୍ଥାନ ଆସନ ଆଉ ଆଲୁଅ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।
 ମନଟା କମିତକା ହୋଇଗଲା । କେହି ଭଲକରି
 ଅନାଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ମୁଖ କେମନ୍ତ ଶୁଖି ଯାଇଛି
 ଦେଖିଥାନ୍ତା । ରୋଷେୟା ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଉ ଅବଶ୍ୟ-
 ଟାରେ ଜଳ ଥୋଇ ଦେଇ—“ଆସିବା ହେଉ, ଠାରେ
 ବଜେ ହେଉ,” କହି ଚାଲିଗଲା । ଯନ୍ତ୍ର-ରୁକିତ ପରି
 ନରୁ ବାବୁ ଯାଇ ଆସନରେ ବସିଲେ । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ଆଜି ଏଇଟା ନିତାନ୍ତ ଅଭିନବ ଏବଂ ଅସ୍ବାସ୍ତବିକ
 ଦୃଶ୍ୟ । ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର ରୂପା ଆଳରେ ମଞ୍ଜି ଫୁଲ
 ପରି ଧଳା ଅନ୍ନ—ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଅତି ସନ୍ଦେହେ ବଡ଼ା—
 ତା ଉପରେ ରୂପା ଗିନାରେ ଗୁଆଦିଅ—ଆଠଦଶଟା
 ରୂପା ଗିନାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବଡ଼ା ନାହିଁ ।
 ଶୁକ୍ଳବସନା ସୁଗଠନା ଦୁଇଜଣ ନାମା ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା
 ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଲଙ୍ଗଳା ଶିରୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଭାତ
 ତିଆରି ଦାନ୍ତୁ ନାହିଁ ଜେଜିମା ତାକୁ ଡରାଇ ଗାଳି
 ଦେଇ ବହୁଲଇ ଖୁଆଇ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ନରୁ !
 ଏଇଟା ଖା, ସେଇଟା ଖା—କହି ଭଜା ମାଛ
 ଖଣ୍ଡରୁ କନ୍ଦା କାଢ଼ି ବଡ଼ାଇ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ବାପା
 ସାଆନ୍ତ କଟକରୁ ଯେଉଁ କାବୁଲି ଧଳା ବସୁଡ଼ାଟା କଣି
 ନେଇ ଯାଇଥିଲେ, ସେଇଟା ଆଗରେ ବସି ମିଆଁ—
 ମିଆଁ କରୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ଏତେ
 ବିଳମ୍ବ ହେଲା, ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ
 ମନରେ ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଖେଳଗଲା । ବାବୁ ନିତାନ୍ତ
 କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଆଗେ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳିଆ ଆଉ
 ଅଟ୍ଟଟିଆ ପିଲା ଥିଲେ । ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ବିପ୍ଳୋଗ
 ଦିନଠାରୁ କଣ ବୁଝି ଭାରି ଗର୍ବର ଆଉ ଧୀର
 ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଖୁବ କଷ୍ଟ ସହି ପାରିଲେଣି ।
 ଦିନବେଳେ ଠା ହୋଇ ନାହିଁ, ବଡ଼ ଭୋକ
 ଲାଗୁଛି—ଆଖି କାନ ବୁଜି ରୁଗିଟା ଖାଇ ଦେଲେ ।
 ମନରେ କଲେ, ଦୁଧ ଟିକକ ପିଇ ଦେଇ ଉଠି
 ଯିବେ ପାଟିକୁ କପରି ଲୁଟିଲା, ତାଟିଆଟା ଆଲୁଅରେ
 ଧରି ଦେଖିଲେ, ଦୁଧ ପରି ଧଳା ଦିଶୁଛି—ପିଇଲେ
 ନାହିଁ—ତାଟିଆଟା ଥୋଇ ଦେଇ ଉଠିଗଲା ।
 କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ହାତ ଧୋଇ ଶେଯରେ
 ପଡ଼ିବାମାତ୍ର ନିଦେଇ ଗଲେ । କରୁଣା ଠା ଗୋଟାଇବାକୁ
 ଯାଇ ଚମକି ପଡ଼ିଲା, ବିଚାର କଲା, ଦିନେ ଓଳିଏ କଥା
 ନୁହେଁ, ସବୁଦିନେ ଚଳିବ କିପରି ? ଜେଜିମା କାନେ
 କାନେ କରୁଣାକୁ କହି ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ ପ୍ରତିଦିନ
 ମଉସାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ନରୁର ହାଲ ହବାବ ଜଣାଇ

ସେ ଯାହା କହିବେ, ସେହିପରି କରିବ । କରୁଣା ସଖାକୁ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ଯାରି ସଳଖେ ସଳଖେ ମଉସାକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲା । ମଉସା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ ବାଲୁବଜାରରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୋଟାଏ ହୋଟେଲ ଅଛି, ଆଉ ଆଉ, ବଜାର ହୋଟେଲ ପରି ନୁହେଁ — ଭଲ ଭଲ ରୋଷେୟା, ଭଲ ଭଲ ଚାକର ଅନେକ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଭଲ ଭଲ ଜନ୍ମସମାନ ତିଆରି ହୁଏ, କଟକର ବଡ଼ ବଡ଼ ବାବୁମାନେ ତାହାର ଗହକ । ହୋଟେଲର ଜଣେ ରୋଷେୟା ଭଲ ଭଲ ଖାଦ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବାସନରେ ପୂରାଇ ନରୁବ-ବୁଙ୍କ ବସାରେ ଦେଇଯିବ । ଜେଜିମା ନରୁର ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ନଟବର ବାବୁଙ୍କୁ ବିଶେଷ କରି ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଥିଲା, ନରୁ ରାତି ଓଳଟା ଅଳ୍ପ ଠା-ରେ ବସି ନାହିଁ, ପୁର ତରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେବ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଦିନ ଶୁଦ୍ଧ ଭୋଜନ ବିଷୟରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ମାମୁଙ୍କ ବସା ଭିତରୁ ଯେଉଁ ଶୁଖିଲା ପୁର ଆଉ ସାମାନ୍ୟ ତରକାର ଆସୁଥିଲା ତାହା ନରୁ ବାବୁ ପକ୍ଷରେ ଅଖାଦ୍ୟ । ପରେ ତାହା କରୁଣା ର ଭୋଗରେ ଆସିଲା — ହୋଟେଲ ଖାଦ୍ୟରେ ନରୁ ବାବୁଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ତଳେ । ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧିତଳିକା ଠା ବିଷୟ ମାମୁ ମାଉଁ ଗଛ ବାସନାଦି ପାନ୍ତି ନାହିଁ — କିଛି ତରୁ ନେବାର ନାହିଁ — କିପରି ବା ଜାଣିବେ ? କଟେରି କାମ ଆଉ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତର ଦେବତା ଦର୍ଶନ କାମରେ ମାମୁଙ୍କର ସଖାକୁ ରାତିଅଧ ହୋଇଯାଏ । ରାତିରେ ମନ୍ଦିରରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବା ବେଳକୁ ନରୁ ବାବୁ ଆହାରାଦି କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଆହାର ବିଷୟରେ ତ ଏହି ଅବସ୍ଥା, ରହିବା ଘରରେ ମଧ୍ୟ ଭାରି ଅସୁବିଧା । କୋଠରୀ ଦୁଆରଟା ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ ଭିତରଟା ରାତି ପରି ଅନ୍ଧାରୀ ହୋଇଯାଏ । ରବିବାର କିମ୍ବା ଆଉ ଆଉ ଦିନରେ ମାମୁଙ୍କ କଟେରି ଘରେ ଏତେ ଗୋଲମାଲ ହୁଏ ଯେ, ନରୁ ବାବୁ ଦୁଆର ମେଲ ରଖି ପାରନ୍ତି

ନାହିଁ । କରୁଣା ଦୁଆରଟା ଜଳ ଦେଇ ବାବୁଙ୍କ ପଡ଼ିବା ସକାଶ ମେଜ ଉପରେ ବଢ଼ିଟାଏ ଜାଳିଦିଏ । ନରୁ ବାବୁ ବିଦେଶୀ ସାଙ୍ଗ ପଡ଼ିଆଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଭୋଗିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ତ ଲୋକର ଅବସ୍ଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ଥିର କଲେ, କଟକରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲେ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ହେବ — ସ୍ଥିର କଲେ, ଯେତେ କଷ୍ଟ ହେଉ ପଛକେ ସବୁ ସହି କଟକରେ ପାଠ ପଢ଼ିବେ । ଉତ୍ତରରାୟ କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା — ଜେଜିମାର ନୟନ ପ୍ରତିମା ଦୁଃଖ କାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ଜାଣି ନ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଏକାବେଳକେ ଉପସ୍ଥିତ । ମନରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସବୁ କଷ୍ଟ ସହି-ଇଁରେଜା ପଡ଼ିବେ । ଦୁଃଖ ସହିବାକୁ ଶିଖିଲେଣି ବିପଦ ମଣିଷ-ପଣିଆ ଶିଖାଏ ।

ସବୁ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସୀମା ଥାଏ । ନରୁବାବୁଙ୍କ କଷ୍ଟ ଏବେ ସୀମାରୁ ବଳ ପଡ଼ିଲଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁଃଖଟା କୌଣସି ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସହ୍ୟ । ରାୟବ ଫଟନାୟକେ ନରୁବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଏକ ଘରେ ରହିଛନ୍ତି । ମାଉଁ କହିଲେ, “ଏଡ଼େ ଘରଟା, ଦଶ ଜଣ ମଣିଷ ରହି ପାରିବେ; ପିଲାଟା କେତେ ଜାଗାରେ ଶୋଇବ କି ? ନୋହିଲେ ଭଣ୍ଡାରିଟା ବାହାରେ ରହିବ ।” ରାୟବମାମୁଙ୍କର ଆକାର ଆତରଣ ଦେଖି ବାଘ ମାମୁକୁ ଦେଖିଲା ଭଲ ନରୁବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଆତଙ୍କ ଜାତ ହେଲଣି । କାନ୍ଦି ପକାଇବେ ପରା । ସାନ୍ତେ ବାରିକେ ଦୁଇ ଜଣ ଦସି ବିରୁର କଲେ — ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, ‘ଦେଖ ଯାଉ କଣ ହେବ ।’ ହେଲେ କଣ, ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ମନ ସ୍ଥିର ହେଉ ନାହିଁ, କିପରି ମାମୁ ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ, ସବୁବେଳେ ମନରେ ଏହି ବିରୁର ।

ରାୟବମାମୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ଘରର ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଭୁଲିତାଳି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

କେବଳ ଶୋଇବା ବେଳଟାରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ—ଆଉ ଆଉ ସମୟରେ ପିଆଦା ବା ଚାଉଳମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ଦିନ କଟାନ୍ତି । ଭରସି ନରୁବାବୁଙ୍କ ପାଖ ପଶନ୍ତି ନାହିଁ—‘ଆଲୋ ବାପ ଲୋ—ବଡ଼ ଲୋକ ପୁଅ, କଣ କହିବ ପରା !’ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ଗଲା, ଆଠଦିନ ବି ଗଲା, ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ରହଲେ ଭୟ ଭୟଙ୍କର ଭାବିଯାଏ । ଆଉ ଅପା କହି ଦେଇଛନ୍ତି, ‘ନରୁ ତୁମ ଭଣିଜା, ଭଣିଜା ବାବୁ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ହେବ ।’ ଦିନେ ସଖାଲେ ନରୁବାବୁ ଖଟିଆଟି ଉପରେ ବସି ସ୍କୁଲର ପାଠ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଅଛନ୍ତି, ରାଧାମାମୁ ପାଖ ପାଖ ହୋଇ ଯାଇ ଏକାବେଳକେ କନ୍ଦିରେ ଦେହକୁ ଲାଗିଲା ପରି ବସି ପଡ଼ିଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ କିତାପ ଗୁଡ଼ିକ ଓଲଟ ପାଲଟ କରିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦିନେ ଖଟି କିତାପ ମେଲାଇ କହିଲେ, “ମଲା—ମଲା, ଏଇଟା ଗୋଟାଏ ବଳଦ ପରି ଦିଶୁଛି ।” ଆଉ ଦୁଇ ପୁଅ ଓଲଟାଇ କହିଲେ, “ହୋ—ହୋ—ହୋ ! ଏଇଟା ଦରଡ଼ି, ଏଇଟା ଗୋଟାଏ ଗଛ, ପୋଥି ଉପର ପଟାଗୁଡ଼ାକ କମିତିକା ରଙ୍ଗ ଦିଶୁଛି; ଭଣିଜା ବାବୁ ! ଏ ଖଣ୍ଡ କି ପୋଥି ? ମୁଁ କିଏ ପଢ଼ନ୍ତି ? ମତେ ଦିନେ କହି ଦେବ ।” କରୁଣା ପାଖରେ ବସି ଥିଲା, ବୁଝି ପାରିଲା, ପଡ଼ାରେ ବାଧା ପଡ଼ିବାରୁ ଟିକାଏତ ବାବୁ ବଡ଼ ଦିକଦାର ହେଲେଣି । ଆଉ ସହି ପାରିଲା ନାହିଁ—କହିଲା, “ଏ ମାମୁ ସାନ୍ତ, ଟିକାୟତ ବାବୁ ଉଛୁଣି ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ କିଛି ବୋଲି ନା—ଆଉବେଳେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବ, ପୋଥି କଥା ପରୁରିବ ।” କରୁଣା କଥା ଶୁଣି ରାଧାମାମୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସି କରୁଣା ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ ବୋଲି ଡାକିଲା । ଆଜିଯାଏ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ ବୋଲି କେହି ଡାକ ନାହିଁ—ଏଇଟା ହେଲା ପ୍ରଥମ ସମ୍ବୋଧନ । ଗାଁରେ ତ ତାଙ୍କୁ ରଘୁଆ ମହାନ୍ତି ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଡାକନ୍ତି । ଅପା ରାଣୀ—ମୁଁ ସାନ୍ତ କଥାଟା ମନରେ କରି ହସି ହସି ଉଠିଗଲେ ।

ରାଧା ମହାନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ ଏକସ ବାସ ଟିକାଏତ ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦିନକୁଦିନ ନିହାତି କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ସ୍କୁଲ ବାହୁଡ଼ା ନରୁ ବାବୁ ଟିକିଏ ଶୀତଳଠାରେ ବସନ୍ତି; ରାଧା ମହାନ୍ତି କଟମଟ କରି ଖାଇବାକୁ ଅନାଇଥାଏ । ନିପଟ ମୂର୍ଖ, ଦରିଦ୍ର, ମଫସଲ ଗାଉଁଲିଆ ଲୋକ, ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର କାହୁଁ ଜାଣିବ ? ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ବଡ଼ ଲଜ ମାଡ଼େ—ଦରଖିଆ ହୋଇ ଉଠିଯାନ୍ତି । କରୁଣାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ, ଦିକଦାର ହୋଇ ଗଲାଣି, ତା ବେଳେ କରୁଣା ପିଠି ଉଠାଡ଼ି କରି ବସେ । ଗୋଟାଏ କଥା ରଖା ଥିଲା ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ରାତି ତା ବେଳେ ରାଧାମାମୁ ପିଆଦାମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଜାର ଚାଲି ବାହାରିଥାନ୍ତି । କରୁଣା କବାଟଟା କଲି ଦେଇ ମାମୁ ଘର-ବାହୁଡ଼ା ଆଗରୁ ସେ ପାଇଟି ସବୁ ନିବାଡ଼ି ରଖେ । ମାମୁ ଦିନେ ହେଲେ ସେ କଥାର ଗନ୍ଧ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ।

—୪୪—

ତୁ ବେଠିଆ ଗଡ଼ିଡ଼ି ପରା ?

କଟକ ଆସିବା ପରଦିନ ସଖାଲେ ରାଧା ମହାନ୍ତି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ସଫର ଦରଜା ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସଡ଼କରେ ଯିବା ଆସିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ‘ଇଃ ! କଟକଟାରେ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ମଣିଷ ମ ! ବାବୁଗୁଡ଼ାକ କେତେ—ଏଇଟା କଣ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି ?’ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ହସ ମଉଲି ଘୋଡ଼ା ଘୋଡ଼ାକ ଶଗଡ଼ରେ କମିତି ଯେଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି ନାମ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣା ଥିଲା—ମନରେ କରିଥିଲେ, ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କ କାନ୍ଦ ଉପରେ କୁଆଳ ପଡ଼େ । କାନ୍ଦରେ ହସି ପଡ଼ିଛି, ଦୁଇଜଣ ପିଆଦା ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଗୋଟିଏ ପିଆଦା

ରାସବ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, “କରେ ବେହେରା ! ତୁ କାଲି ରାତିରେ ଆସିବୁ ପରା ?” ରାସବ ମହାନ୍ତି ଏ ତାକୁ ବକ୍ ବକ୍ କରି ଅନାଇଛନ୍ତି । ମନରେ କଲେ ଏ ତ ଜମାଦାର, କିଏ ରେ ବୋଲି ତ କହିବ, ହେଲେ ବେହେରା କହିଲା କ୍ୟ ? କଟକରେ କଣ ଏହିପରି କହନ୍ତି ? ଉତ୍ତର ଦେଲେ “ହଁ । ପିଆଦା ପୁଣି ପଚାରିଲା, “କଣ ଆଣିଥିଲୁ, ଦୁଧ ନା ଦହି ?” ମହାନ୍ତି ଏ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଦୁଧ ଦହି କିଆଁ ଆଣିବ ?” ପିଆଦା କହିଲା, “ତୁ ମଞ୍ଜିଷାଳ ବେଠିଆ ଗଉଡ଼ ପରା ?” ମହାନ୍ତି ଏ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ—ମୁହଁଟା ଥମ ଥମ କରି ଭିତରକୁ ଝୁଲିଗଲେ । ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ, ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଅପମାନ କରିବା ପାଇଁ ପିଆଦା ତାଙ୍କୁ ମଞ୍ଜିଷାଳ ବେଠିଆ ଗଉଡ଼ ବୋଲି କହିନାହିଁ । ଗଉଡ଼ ନରିପୁରରୁ କେବେ କେବେ ମଞ୍ଜିଷାଳ ଗଉଡ଼-ମାନେ ଦହି ଦୁଧ ବେଠି ଭାରି ଦେଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ରାସବ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆକାର ପୁଣି ବେଶ ଦେଖିଲେ ଗଉଡ଼ ପରି ଜଣାଯାଏ -- ଏଥିରେ ପିଆଦାର ଅପରାଧ କଣ ? ରାସବ ମହାନ୍ତି କିଛି ଡେଙ୍ଗାଡ଼ିଆ ଲୋକ, ମଞ୍ଜିଷାଳ ପରି ଖୁବ୍ ବଳୁଆ ପରି ଜଣାଯାଏ, ଦେହର ରଙ୍ଗଟା କାଳିଆ. ହେଲେ ନବଦଳକାଳିଆ ପରି ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ, ଟିକିଏ ପାଉଁଶିଆ ରଙ୍ଗ ମିଶା—ତାହା ବି କିଛି ଚକଟା-ରୁକଣ ନୁହେଁ, ଟାଉଁଶିଆ ଆଉ ଖସଖସିଆ । ମୁଣ୍ଡ ବାଳଗୁଡ଼ାକ କେରା କେରା ଆଉ ସାନ ସାନ । ତେଲ ବା ପାନିଆ ନ ଲାଗିଲେ ଯେପରି ଜଟାଳିଆ ଆଉ ମେଢ଼ାଲୁମିଆ ମୋଡ଼ା ହୋଇଯାଏ, ସେହିପରି । ମୁଣ୍ଡଟି ଆଲିପଟ ପରି ଚକା, ଲଲଟ ଆଉ ନାକ କିଛି ଚେପ୍ଟା, ପୁଣି ନାକଟି ଟିକିଏ ସାନ ଆଉ ମୋଟା, ଗାଲ ଯୋଡ଼କ ଫୁଲୁକା ଫୁଲୁକା, ଓଠଟି ମୋଟା ଆଉ ତଳକୁ ଟିକିଏ ଝୁଲି ପଡ଼ିଛି । ଦୁଇ କଳ ଗାଘ କଳ ପରି ଧଳା ଧଳା, ଦାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିଏ ବଡ଼ ବଡ଼, ଫାଙ୍କ ଫାଙ୍କ । ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଡାଳିମୁଦ୍ରା ସହିତ ଦନ୍ତର ତୁଳନା ଦେଇଥାନ୍ତି—ହେଲେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଲୋକର ଖ୍ୟାଳକର

ଦନ୍ତ ଏଡ଼େ କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଜ ସହିତ ତୁଳନା ଦେବାକୁ ମନ ବଢ଼ି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ପୁଣି ନିଶ୍ଚୟ ସାଦୃଶ୍ୟରେ ଲାଭ ଫଳ ଖଜ ସହିତ ତୁଳନା ଦିଆ ଯାଇପାରେ । ଆଖି ଯୋଡ଼କ ଶୂକର ନେସ ପରି ଗୋଲ ଗୋଲ, ସାନସାନ, ଆଉ ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା ଭ୍ରୂବିରଳ-ପକ୍ଷ୍ମ-ଯୁକ୍ତ, ବେକଟି ସାନ ଆଉ ମୋଟା—ଗୁଡ଼ିଆ କିଛି କମ ଚଉଡ଼ା—ପେଟଟି ଦୁଇ ନଉତିଆ ଦୁମପରି ବିଶାଳ, ଏଥକୁ ହରଦରରେ ଗୁଡ଼ିଆ ପେଟ ସମାନ । ଦୁଇ ଚେପ୍ଟା ବାହୁରେ ଖୁବ୍ ବଳ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ, କହୁଣୀଠାରୁ ହାତ ପାପୁଲି ଯାଏ କିଛି ଖବ, ବାଁ ହାତ କବଜାଟା ଟିକିଏ କେମ୍ପା ଭଳିଆ । ପିଲ୍ଲଟାଲରୁ ଗାଁ ଗୋରୁ ଗୋଠ ରକ୍ଷାରେ ନିୟୁକ୍ତି ଥିବା ଯୋଗୁଁ କାଷ୍ଠ ପରି ଅସୁନ୍ଦର ହେଲେ କଣ ହେବ, ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼କ ଖୁବ୍ ବଳୁଆ ଆଉ ଚଞ୍ଚଳିଆ । ସବୁଦିନ ଖରାରେ, ପାଣିରେ, ଦିନଯାକ ପଡ଼ିଆରେ ବୁଲିବାରୁ ଦେହ ଚର୍ମ ଟାଣୁଆ ଆଉ ଖସଖସିଆ ହେବାର ତ ସମ୍ଭବ । ପହରଣ ଆଣ୍ଟ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ମଇଳା ଲୁଗା, କାନ୍ଦ ଉପରେ ସେହିପରି ଖଣ୍ଡେ ଗାମୁଛା ।

ପିଆଦା କଥାରେ ଅପମାନ ବୋଧକରି କାନ୍ଦୁଣୁ ମାନ୍ଦୁଣୁ ହୋଇ ଅପାଙ୍କ ଆଗରେ ଗୁହାରି କଲେ । ମାତା ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଧାଇଁ ଆସି ରାଗରେ କହିବିଲେ, “ମା ବିଧି ! ଶୁଣ ତ, ସେତ ଅଳପାଇସିଆ, ଡାକୁଣିଶିଆ, ଅଧାବଇସିଆ ମଣିଷଟା ବରୁବାସ ଦୁଆରେ ପିଲଟକୁ କଣ ନ କହିଲା ! ଯା’ ତ ମା, ଜୁଆଇଁ ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ କହି ତାକୁ ଫଳିତ କରା ତ ।” ବିଧି ଦେଇ ବି ଭାରି ଖପାଟା ହୋଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁ କଥା ଜଣାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲା, ବାବୁ ଧାଇଁ ଯାଇ ପିଆଦାଟାକୁ ଗାଲି ଫଳିତ କରିବେ । ହେଲେ ନାଜର ବାବୁ ରାସବ-ବାବୁଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଯେପରି ବେଶ ଦେଖୁଛି, ଲୋକେ ସେହିପରି କଥା ବୋଲିବେ ତ ! ସମ୍ରାୟତରା ହୋଇ ବାହାରକୁ ବାହାରିବ ସିନା ।”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ କହିଲେ, “ମା ବନ୍ଧୀ ! କାଲି ଦିନଯାକ ବାଟ ଚଲରେ ଧୂଳି ଉଡ଼ି ପଡ଼ି ଦେହଟି କିଛି ମଇଳା ହେଇ ଯାଇଛି, ନୋହିଲେ ମୋ ରାହୋଟି ଅସୁବିଧା ! ଧୋବାଘରେ ଲୁଗା ସବୁ କାଟିବାକୁ ଦେଇଥିଲି, ଆମମାନେ ଚଞ୍ଚଳ ବାହାର ଆସିଲୁ, ସବୁ ଲୁଗା ରହିଗଲା । ଗୋଟାଏ ସଫା ଲୁଗା ଦେ ତ ମା, ତେଲ ଟୋପାଏ ଦେହରେ ମାରି ଦେଇ ପୁଅଟା ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଆସୁ ।” ହେଲେ ମଙ୍ଗଳା ଦେଇଙ୍କ କହିବା ଆଗରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଞ୍ଚଗଳ ଖବ କଣି ଆଖିବାପାଇଁ ନାଜର ବାବୁ ଜଣେ ପିଆଦା ହାତରେ ବଜାରକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦେଲେଣି । ମାତ୍ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦିକଦାର ହୋଇ କହୁଥାନ୍ତି, ‘ବ୍ରହ୍ମଟାଏ ପହଞ୍ଚିଲା, ଆଉ କଣ—ଏହି ତ, ହେଲ ଖରଚ ଆରମ୍ଭ ।’ ବିଶାଖା ଦେଇ କହିଲେ, “ଚିତା ! ଯା ତ, ଗୋଟାଏ ବାରିକ ଡାକ ଆଣ, ରାହୋକୁ ଷର କରି ଦେଉ । ମାଲପା ମାଣି ଗାଧୋଇ ଆସୁ । ସେ ବାଟ ଦେଖି ନାହିଁ, ତୁ ନଈକ ବାଟ କଡ଼େଇ ନେଇଯିବୁ । ଖବରଦାର, ସାଙ୍ଗରେ ପିଆଦା ଦେବୁ ନାହିଁ, ଆପେ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବୁ ।” ଚିତା କହିଲା, “ହଁ — ହଁ, ସାନ୍ତାଣି ମୁଁ ତ ସେଇ କଥା ଆଗରୁ ମନରେ କରିଥିଲି । ସାଙ୍ଗରେ ନ ଗଲେ ସେ ନୂଆ ମଣିଷ ବାଟ ବଣା ହୋଇଯିବେ । ନିଆଁଲଗା କଟକ ବାଟ ଗୁଡ଼ାକରେ ନୂଆ ମଣିଷକୁ ଭୁଆଁ ବୁଲିବ ।” ଭଣ୍ଡାରଟାଏ ଆସି ଭାଇ ସାନ୍ତକୁ ଷର କରି ବସିଲା, ଚଉକେ ଚଉକେ ରୁଡ଼ ସାଙ୍ଗରେ କାଦୁଅ ପରି ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା ମଇଳା ଯୁର ଦାଡ଼ରେ ଲାଗି ଆସୁଥାଏ, ଭଣ୍ଡାରଟା ଚିତା ମୁହଁକୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଉଥାଏ, ଦୁଇଜଣ ଯାକ ମୁରକ ହସା ହସି ହେଉଥାନ୍ତି । ନଖ ଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ନଖପରି ଲମ୍ବ ଆଉ ମୋଟା ଟାଣୁଆ, କାଟିବାବେଳେ ନହୁରୁଣିଟା ଠିକରି ପଡ଼ୁ ଥାଏ । ଚିତା ଅଙ୍ଗଳ ଦେଇ ଦେଖାଇ ଦେଲା, “ଦେଖ ତ ବାରିକ, ଭାଇ ସାନ୍ତ କାଲି ବାଟ ଚାଲି ଆସିଲେ, ଗୋଇଁ ଆଉ ତଳପା ଚମ ଫାଟି ଯାଇଛି, ନହୁରୁଣିରେ ମଲା ଚମଗୁଡ଼ାକ ଛେଳିପକା

ତ ।” ଭଣ୍ଡାର ତ ଚମ ଛେଲୁଛି — ଫଡ଼ାକୁ ଫଡ଼ା ମଲା ଚମ ଜମା ହେଲାଣି । ଚମ ଛେଳିବାବେଳେ ରାସବ ବାବୁଙ୍କୁ କାତୁର କୁତୁର ଲାଗୁଥାଏ, କଣ କରବ, ଆଖି ବୁଜି, ଓଠ କାମୁଡ଼ି ବସିଥାନ୍ତି । ବାରିକ କହିଲା, “ଦେଖନ୍ତୁ ଚାରିଟା ନହୁରୁଣି କୁହା—ଚାରି ପଇସାକୁ ଡ଼ାଣା ନୁହେଁ ।” ଚିତା କହିଲା, “ହେଉ ହେଉ, ଭଲକରି ପାଇଟି ସାର, ସାନ୍ତାଣିଙ୍କୁ କହି ପଇସା ଆଣି ଦେବ ।”

ବିଶାଖା ଦେଇ ଗିନାଏ ସୋରଷ ମାଲପା ଆଣି ଥୋଇ ଦେଲେ, କହିଲେ, “ଚିତା ! ପିଲଟା ଦେହରେ ଭଲକରି ମାଣି ଦେ ତ ।” ଚିତା କହିଲା, “ହଁ ହଁ, ମୁଁ ମାଣି ଦେବି ।” ମନରେ କରୁଥାଏ ମୋର ତ ସବୁ ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ! ସତ କଥା, ଚିତାର କୋମଳ ହସ୍ତ ସେହି ଗଣ୍ଡା ଚର୍ମ ପରି ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇ ଚରି ଯାଇପାରେ । ଚିତା ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଦେଖାଇ ଦେଉଥାଏ—‘ଏଠି ଭଲକରି ତେଲ ଲଗାଅ, ଏଠି ଭଲକରି ଦସି ହୁଅ, ସେହି ଗିନାକ ତେଲ ଚି ଚି କରି ସାନ୍ତଙ୍କ ନୁହରୁ ଦେହଟା କାହିଁ ପଇଗଲା । ଚିତା ସାନ୍ତାଣିଙ୍କ ପାଖରୁ ଆଉ ଅଧ ଗିନାଏ ତେଲ ମାଗି ଆଣିଲା, ତେତେବେଳେ ଯାଇ ଦେହଟା ଟିକିଏ ତେଲ ଜଳଜଳ ହିଣିଲା । ନଈରୁ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଆସିବାବେଳକୁ ବଜରରୁ ନୂଆ ଲୁଗା କଣା ହୋଇ ଅଇଲାଣି । ମା ପୁଅ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଉଛୁଳି ଉଠୁଛି । ରାସବ ମହାନ୍ତି ଏ ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ପିନ୍ଧି ଦେହର ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ପଚାରିଲେ, “ହୋଇଲେ ମା ଚିତକଳା ! ମୋ ପୁଅ ରାସ ଦେହଟି କଣ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ ?” ଚିତକଳା କହିଲା, “ଏ ବୋଉ ସାନ୍ତାଣି ! ସେ ପିଆଦା ବାପୁଡ଼ାଟା ଅଳ ବୋଲି କଣ ଆଉ କାହାର ଆଖି ନାହିଁ ? ଗାଁଟାଯାକ ବୁଲି ଆସନ୍ତୁ ତ, ସୁନ୍ଦରପଣ କିଏ ବାଛିବ, ଦେଖିବା ଭଲ ।” ହେଲେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ହସି ହସି ନହୁଥାଏ, ସଞ୍ଜ ବେଳେ

ଏକା ଗାଁଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲିଲେ ଭୁତ ବୋଲି କହି ପିଲା-
ଗୁଡ଼ାକ ଡର ମରି ପଳାଇବେ ।’ ବଣାଶା ଦେଇ
ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଅଜଣା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ
କୁରୁତା ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଚନ୍ଦର କଣି ଅଣାଇ ଦେଲେ ।
କେତେ ଦିନଯାଏ ରାସବ ମହାନ୍ତିଏ ଭଲକରି ବାଟ ଚାଲି
ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଲମ୍ବ ଆଉ ଡେରାଆ ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ
ଛଦ ଦେଉଥାଏ । ହେଲେ କଣ, ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଲେ
ମହାନ୍ତିଏ ଘରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ମିଛଟାରେ ହେଲେ ସଡ଼କରେ ପିଆଦାମାନଙ୍କ ପାଖରେ
ଗୁରୁ ଥର ବୁଲି ଆସନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡ ଗଲ ଲୋକେ ତାଙ୍କ
ପୋଷାକକୁ ଚାହିଁ ଦେଖୁଛନ୍ତି କି ନା, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ
ଅନାଉଥାନ୍ତି । କେତେଥର ମନରେ କଲେଣି, ଗାଁର
ସାଙ୍ଗ ଟୋକା ଭାକା, ମନ୍ଦା, ଶ୍ରୀମା, ବେଙ୍ଗା ଏମାନେ
ଆସି ପିଛା ଲୁଗା ଦେଖିଯାନ୍ତେ କି ?

— — —

—୪୫—

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ

ରାମଦୟାଲ ଭଗତ ବଡ଼ାର ଦେଶର ଲୋକ,
ଗୋଟିଏ ଶୁଣି ମହାଜନ । ଜଣେ ବଡ଼ ବେପାରୀର
ନୌକର ଟୋକା ହୋଇ କଟକ ଆସିଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟରେ
ଲୋକେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ରାମଦୟାଲ ଆପଣାର
ଦରମା ଟଙ୍କା କେତୋଟି ପାଣିକରି ମସଲ କାରବାର
ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ସେହି କାରବାର ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପାଣି
ଲକ୍ଷକରୁ ଟପିଲଣି । ବାଣିଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ମହାଜନୀରେ
କୋଡ଼ିଏ ପଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖେଳେ । ସେଥିରୁ
କଲନ୍ଦର ଛୁଡ଼ି ତୋଡ଼ା ସଲମି—ମିଠାଇଟିଆ ବୋଲି
ଆଜ୍ଞା ଦଶ ଟଙ୍କା ଲାଭ ହୁଏ । ଖର୍ଚ୍ଚ ଖୁବ୍ କମ, ଚାକର
ବାକର ବୋଲି ଘର କେହି ନାହିଁ, ସବୁ କାମ ହାତେ
ହାତେ । ଅଦେଇ ଗଜ ମୋଟି ମାରକନରେ ପାଞ୍ଚହାଡ଼ା

ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡ଼ି, ଏକ ଗଜ ମାରକନରେ ଯୋଡ଼ାଏ
ମିରଜାଇରେ ବର୍ଷକ କାଟେ । ଲାଲ ସାଲୁ ଲୁଗାର ପଗଡ଼ି
ଖଣ୍ଡେ ଦଶବର୍ଷ ତଳେ କଣା ହୋଇଥିଲା, ଆଢ଼ୁର ବ
ଦଶ ବର୍ଷ ସେଥିରେ କାମ ତଳି ପାରେ । ଖଣ୍ଡିଏ
ମୋଟା ଲେହରେ ଶୀତ ଗୁରୁ ମାସ କଟିଯାଏ—ଗରମ
ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ବାନ୍ଧ ରଖିଦିଏ । ସେହି
ଲେହି ଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ି ଶୀତଲୁଗା ତା ଦେହରେ କେବେ
କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ବରୁ ବାନ୍ଧବ ଲେଡ଼ିବା ତେଣିକି
ଥାଉ, କ ଜାଲୀ ଭାଟଭାଣ୍ଡକୁ ମୁଠାଏ ଚୁଡ଼ଲ
ଦେବାକୁ ସେ ବେଜାଏ ଖରବ ବୋଲି ମଣେ । ଅନେକ
ଜାଗାରେ ଦେଖାଯାଏ ଠାକୁରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକକୁ
ସବୁ ବସ୍ତୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏତେ ଯେ ସମ୍ପତ୍ତି, ଭୋଗ
କରିବ କିଏ ? ଭଗତେ ଆଶୁକୁଡ଼ା, ସେଥିଲଗି ତାଙ୍କର
କିଛି ଚନ୍ଦା ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଟଙ୍କା ଥିଲେ
ସବୁ ହେଲ । ହେଲେ ଭଗତଆଣୀଙ୍କର ସେଥିଲଗି ଭାରି
ମନଦୁଃଖ—ମନ୍ଦାନଟିଏ ଲଗି ବାର ବ୍ରତ ଦେବ
ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା ମାନସିକରେ ଲଗିଥାନ୍ତି । ଠାକୁରେ କୃପା
କଲେ, ବୁଡ଼ାକାଳରେ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହେଲା । ବୁଡ଼ା
ବୁଡ଼ା ତ ଭାରି ଝୁମି—ବୁଡ଼ା ସବୁ କାମ ଗୁଡ଼ି କୁଆଁଟିକୁ
ଦିନରାତି କୋଳରେ ଧରି ବସିଥାନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟାରୁ
ପିଲଟିଏ ପାଇଲେ ସେଥିଲଗି ପୁଅର ନାମ ଦେଲେ
ପ୍ରଭୁଦୟାଲ । ପିଲଟି ବଢ଼ିଲଣି, ପାଠ ପଢ଼ିବ, ଜଣେ
ବିହାରୀ ଲାଲ ଦୟାଏ ଦୟାଏ କାଏଥୁ ଅକ୍ଷର ପଢ଼ାଇ
ଦେଇଯାଏ । ଅନେକ କସାକସିରେ ଲାଲଙ୍କର ଦରମା
ଠିକ୍ ହେଲା ମାସକୁ ଟଙ୍କାଏ ।

ଗୋଟାଏ ମାମଲରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ବୁଡ଼ା
ରାମ ଦୟାଲ ଭଗତ ଦିନେ କଚେରିକୁ ଯାଇଥିଲେ ।
ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ କଚେରି ମାଡ଼ିବା ଏଇ ପ୍ରଥମ ଆଉ
ଶେଷ । ଭଗତ ଦେଖିଲେ, ହାକିମ ସିଂହାସନରେ
ବସିଛନ୍ତି । ଶହ ଶହ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ବଦଗୀ କରିବା ପାଇଁ
ହାଜର । ଭଗତେ ବ ବଦଗୀ କଲେ । ଆଉ କଣ

ଦେଖିଲେ କି ଗୋଟାଏ ଓକିଲ ଆସି ହାକିମଙ୍କୁ କେତେଟା କଥା କହିଲା । ଜଣେ ଲୋକ ପାଖରୁ ମୁଁ ଏ ଟଙ୍କା ନେଇ ପକେଟରେ ଗଲାଲ ପକାଇଲ । ସେ କଥାରେ ଭାରି ମନ ଲାଗିଛି । ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ବୁଝାବୁଝି କରି ଜଣିଲେ, ଏମାନେ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ି ହାକିମ ଆଉ ଓକିଲ ହୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଦୟାଳକୁ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ ସେ ଗୋଟିଏ ହାକିମ ନିକୁଛରେ ଓକିଲଟାଏ ହୋଇଯିବ । ବୁଢ଼ୀ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ, ତାଙ୍କର ତ ଆନନ୍ଦରେ ଗୋଡ଼ ଭୁଲି ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଆଉ ଆଉ ଖରଚବେଳେ ଟଙ୍କାଟିଏ ରାମଦୟାଳଙ୍କର ଟୋପାଏ ରକ୍ତ, ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ା ଖରଚ ବେଳେ ଏକାବେଳକେ ବାକସଠା ଉଠୁଆଁ । ଟଙ୍କା ଛୁଣ୍ଟି ଆଉ କାହାପାଇଁ ? ବୁଢ଼ାର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଧରିଛି, ସବୁ ଟଙ୍କା ଯାଉ, ମୋ ପ୍ରଭୁ ହାକିମଟାଏ ହେଉ । ବୁଢ଼ୀ କଥା ଅଧିକ ବା କଣ ବୋଲିବୁ—ସେ ବୁଢ଼ୀଠାରୁ ବଳି ଗଲଣି । ଜାତି ଭାଇମାନେ ଶୁଣି ଗାଳି ଦେଲେ—“ଏ କଣ ରେ ରାମଦୟାଳ ? ଆମ ସାତ ପୁରୁଷର ଜାତି କାମ ମହାଜମା କାରବାର । ତୁ କ'ଣ ପୁଅଟାକୁ ପରର ଗୋଲମାଁ କରାଇବାକୁ ବାହାରିଛୁ ? ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼େଇବୁ, ପଢ଼ା - ହେଲେ ତାକୁ ଜାତି ବେବସାରେ ଲଗା ।” ଜାତି ଭାଇମାନେ ତ ସବୁ କଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଭଗତ ସବୁବେଳେ କହି ବୁଲିଲା, ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଚାକିରି କରିବ, ସେଥିସକାଶେ ସେମାନେ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଇଂରେଜୀ ବିଦ୍ୟାର ଫଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳଠାରେ ଦେଖା ଗଲଣି । ରାମଦୟାଳ ଖଣ୍ଡେ ସତ୍ତପରେ ବସି ସବୁ କାରବାର କରେ—ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଘରେ ତୋକି ମେଜ ପୂରି ଗଲଣି । ସେ ଯେ ହାକିମ ହେବ, ସେହିପରି ତପ୍ତର ହେଉଛି ।

ମଣିଷ ମରନ୍ତି—ରାମଦୟାଳ ବୁଢ଼ା ହୋଇଥିଲା, ମରିଗଲା । ଅନ୍ଧ୍ୟାୟୁଲକ୍ଷଣୀ ସତ୍ତା ବୁଢ଼ୀ ହାତରେ ରୁଡ଼ି,

ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡେ ସିନ୍ଦୂର—ଅନ୍ଧିଆ ଡେଙ୍ଗର ବଜାଇ ମାସକ ଆଗରୁ ବୁଲିଯାଇଥିଲେ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ସ୍ବାଧୀନ—ବିଷୟର ଅଧିକାରୀ ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷକାଳ ବୁଲୁକୁ ଯା ଆସ କରି ଥାଉଁ କ୍ଲାସରୁ ସେନେଣ୍ଡ କ୍ଲାସକୁ ପ୍ରମୋଶନ ପାଇଥିଲେ—ବିଷୟ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ହେବ, ବୁଲୁକୁ ନାମ କଟାଇ ଆଣିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ୁଆ ଦଶ ଜଣ ବଡ଼ଲୋକ ପୁଅସହିତ ସଭ୍ୟ ବାବୁଙ୍କର ଆଲାପ ପରିଚୟ । ଭଲ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଦଶଟା ସଭ୍ୟମିତକୁ ଯିବା ଆସିବା ଅଛି । ଦୁଇ ବୃତ୍ତିଟା ସଭାରେ—ହେ ସଭ୍ୟଗଣ ! ସଭାପତି ମହାଶୟ ! ସମ୍ବୋଧନ କରି ବକ୍ତୃତା ମୁଖସ୍ଥ କରି ସାରିଲେଣି । ସେ କଣ ଅଣିଷିତ ଜାତି ଭାଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର କରି ଧୂଳି ଘାଣିବେ ? ସବୁ ଜାତି ଭାଇ ଗୁଡ଼ାକ ଯେ ତଳେ ବସି ଦଣ୍ଡ ଧରିଛନ୍ତି—ଏତେ ବର୍ଷ ମେହନତ, ଏତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ଯେବେ ସେହିପରି କଲେ, ତେବେ ଇଂରେଜୀ ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କାହିଁ ରହିଲା ? କାହିଁକି ବା ସେ ସେପରି ଗ୍ରେଟକାମ କରିବେ, ଅଭାବ କଣ ? ଆଗେ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ବାବୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଲିବାକୁ ଯାଇ ଚାଉଣା ବାଜଣାର କିଛି କିଛି ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀ ମାନଙ୍କ କଥାରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଭଲ ଗାଇ ପାରିନ୍ତି, କଣ୍ଠ ସ୍ଵରଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ସଞ୍ଜଠାରୁ ଅଧରାତିଯାଏ ଘରଠାରେ ମଜଲିସ ଜାରି । ମାସରୁ ଅଧେ ଦିନ ବାବୁମାନଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନିମନ୍ତେ ଘରଠାରେ ଭୋଗ ହୁଏ । ଖାଦ୍ୟ ଆଉ ପେୟ ବାବୁମାନଙ୍କ ମନମାଞ୍ଚିକ ହୁଏ, କଥା ବୋଲିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଜାତି ଭାଇମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ଆଚରଣ ଦେଖୁ ଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ସେ କୌଣସି ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ କଥା ଶୁଣେ ନାହିଁ । ଆଉ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ବଜାରର ଗୋଟିଏ ମାତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ହାତରୁ ଖାଏ । ଏ କଥା ଜାତି ମଜଲିସରେ ଜଣା ପଡ଼ିବାରୁ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ଜାତିସଭା ବାସନ୍ଦ କରିଦେଲେ ।

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ବର୍ଷ ଦୁଇ ଭିନ୍ନଟା ଭିତରେ ସମ୍ପତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ କାହିଁ ଉଡ଼ିଗଲା—ଲୋକେ କୁହାକୁହି ହେଲେ, ଦେଶକୁ ପ୍ରଭୁଦୟାଲର ସମ୍ପତ୍ତି ନିଅନ୍ତୁ । ସତକୁ ସତ, ଉତ୍ତୀକାଗରେ ଗୋଟାକ ପରେ ଗୋଟାଏ କରି ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲମ ହୋଇଗଲା, ଶେଷକୁ ଦରଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଗଲା । ନିଜେ ଅବଚିତ ଅବସ୍ଥାରେ ସବୁବେଳେ ପଡ଼ିଥାଏ, କିଛି ଦେଖେ ନାହିଁ, ପାଣିସୁଅ ପରି ଖରବ ଚାଲିଛି, ଘର ଭୁତ ପଡ଼ି ଖାଇଗଲେ, ସେ ସମ୍ପତ୍ତି କେତେଦିନ ରହିପାରେ ?

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଖଣ୍ଡେ ଇଂରେଜୀ ବହିରେ ପଡ଼ିଥିଲା ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଜଣେ ବଡ଼ ଜମିଦାର ପୁଅ ଗରିବ ହୋଇ ଯାଇ ପଛକୁ ପିଆଦା ପଣ କଲ ପଛଟକ କୌଣସି ବନ୍ଧୁଘରେ ଆଦୁର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ଲୋକଟା ଭାରି ମହତ୍ତ୍ୱଦାର, ଏତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ସଞ୍ଜକୁ ସଞ୍ଜ ନିଶା ବାଡ଼ଟା ଚଳିଗଲେ ହେଲା । ଇଚ୍ଛା ଗଲା ଗୋଟିଏ ପିଆଦା ହେବ, ପିଆଦା ମାନଙ୍କର ଦରମା ଛୁଡ଼ି ଉଠୁଛି ରୋଜଗାର ତେର । ବଜାରର ଗୋଟିଏ ଫାଗରୁ ଖବର ପାଇ ନାଜର ନଟବର ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହେଲା । ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା—କଥାବାଣୀର ତଞ୍ଜଡ଼ାଜ ଦେଖି ନାଜର ବାବୁ ବଡ଼ ଝୁସି, ପୁଣି ସେ ଇଂରେଜୀ ଜାଣେ । ସ୍ଥିର କଲେ, ଖବ୍ କାମଦାର ଲୋକ ହେବ । ନାଜର ବାବୁ ତାକୁ ଗୋଟାଏ ପିଆଦାଗିରି କାମରେ ବାହେଲ କରାଇବା ପାଇଁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର କଲେ । ସ୍ଥିର ହେଲା, ପ୍ରଭୁ-ଦୟାଲ ଟେଡ଼ ଟଙ୍କା ନଜରନା ଦାଖଲ କଲେ ଗୋଟାଏ କାମ ପାଇବ । ଟଙ୍କା ଦାଖଲ ହୋଇ ନାହିଁ, କାମ ପାଇ ନାହିଁ, ଉମେଦ୍ଦାର ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥାଏ । ରାତିକୁ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ଦେଖି ତାହାର ଆସ୍ଥିତି ବିଷୟ ଅଟକଳ ଗଲା । ଲୋକଟା ଭାରି ସହାୟ । ଦିନେ ସକାଳେ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ପାଖକୁ ଚାଲି ଯାଇ ହସି ହସି କହିଲା,

“ରାମ—ରାମ, ରାତି ବାବୁ, ରାମ—ରାମ ।” ରାତିବଙ୍କ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଉଠୁଳ ଉଠିଲା । ଗାଁରେ ଡାକନାମ ଥିଲା ରଘୁଆ ମହାନ୍ତି, ଏକାବେଳେ ବାବୁ ପାଲଟିଗଲେଣି । ମାତ୍ର ‘ରାମ, ରାମ’ କଣ କହିଲା, ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କଣ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେବ ଜଣା ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ମୃରକ ମୃରକ ହୁଅନ୍ତାନ୍ତି । ଚଳଣ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ବାବୁଙ୍କ ହାତଧରି ଇଂରାଜୀ ଧରଣରେ ଦୁଇଥର ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କି କଲେ । ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ବନ୍ଧୁପଣ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରତିୟୁ-ସଞ୍ଚାର ବିସ୍ତାର ସମ୍ଭବରେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖି ପାଠକ ମହାଶୟଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ କରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ସାର କଥା—ଦୁଇ ଦୋସ୍ତ ମିଳିମିଶି ଫହରର ସବୁସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ, ଉଦ୍‌ଗଳକର ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ-ମାନଙ୍କୁ ଗମନ, ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ, ନୃତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇ ଗଲେଣି । ରାତି ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ସମସ୍ତ ନୃତନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ । ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଘର, ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ କାଳକ୍ଷେପଣ, ଏ ସମସ୍ତ ସମ୍ଭାବ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା କଦାଚ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଦିନ ଇଂରେଜୀ ରଙ୍ଗ-ପାଣିରୁ କିଛି ପେଟରେ ପଡ଼ିଗଲା, ସେତିକିବେଳେ ମନରେ କଲେ, ପାଠରେ ଶୁଣା ଅଛି, ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦେବତାମାନେ ଅମୃତ ଖାନ୍ତି—ଏ ସେହି ଅମୃତ । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ସେହି ଦେବତା ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ, ସେ ନିଜେ ବି ଗୋଟିଏ ଦେବତା ପାଲଟି ଗଲେଣି । ଏପରି ଆନନ୍ଦଟା ଜୀବନରେ କେତେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଏଣେ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ମନରେ କରୁଥାଏ, ଡାହାଣ ମାଉଁଶ ଖାଇବା ଲାଗି ଶିକାରୀ ଗୋଟିଏ ଡାହାଣ ପୋଷେ । ଭଲ ଚଢ଼େଇଟିଏ ମିଳିଛି, ପୋଷ ମନାଇ ନେଇ ପାରିଲେ କାମ ଫତେ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଟଙ୍କାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ରକ୍ଷିକା—କଥାଟା ବିଶେଷ ରୂପେ ଜଣା । ହେଲେ ହାତ ଚଢ଼ାଇବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା, ଏବେ ମନରେ କଲେ କାମ ଫତେ ।

ଦିନେ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ କହି ବସିଲେ, “ଦୋସ୍ତ ! (ଦୁଇଜଣ ଦୋସ୍ତ ବୋଲି ଡକାଡ଼କ ହୁଅନ୍ତି), ଜାଣ ତ ରୋଜ ରୋଜ ରାତିରେ ଟଙ୍କା ଖରଚ, ମୋ ହାତଟା ଉଛୁଣିକା ଟିକିଏ ଖେଅ ଅଛି, ମୋହର କଲିକତାରୁ ହୁଣ୍ଡି ଆସିବାକୁ ଡେର ତୁମେ ଦିନାକେତେ ଖରଚ ଚଳାଇ ନାଅ; ମୋ ଟଙ୍କା ପହଞ୍ଚି ଗଲେ ଆଉ ପରବା କଣ ?”

ରାୟବ ବାବୁ—“ଦୋସ୍ତ ! ମୁଁ କାହୁ ପାଇବି ? ମୋ ହାତରେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ?” ଭଗତ ମନରେ କଲ, ‘ହ, ତୋ ବୋପାର ପରା ଗଣ୍ଡିର ଜମା ଅଛି, ରୋଜ ରୋଜ ମାରି ଖାଇବୁ ।’ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିଲ, “ସେ କଣ ଦୋସ୍ତ ! ତୁମ ଅପା ରାଣୀ, ତମାମ କଟକ ଜାଣିଲଣି, ତୁମେ ଗୋଟାଏ ବାବୁ—ଟଙ୍କା ନାହିଁ କଣ ? ଦେଖ ଦୋସ୍ତ—ନାଜର ବାବୁ କତେରି ବାହୁଡ଼ା ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ତୁମ ଅପା ହାତରେ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ କୁଲଙ୍କୀରେ, ବିଛଣା ମାଣ୍ଡ ତଳେ ଦୁଇ ଡନିଦିନ ପଡ଼ି ରହେ; ତା ହାତେ ସାମ୍ରାଣୀ ବାକ୍ସରେ ରଖନ୍ତି । ସେଥିରୁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣିବ । ଖବରଦାର ! ଏକାବେଳକେ ସବୁ ଆଣିବ ନାହିଁ ।” ମହାନ୍ତିଏ ଟିକିଏ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଲେ, ଦେହଟା ଯେମନ୍ତ ଥରି ଉଠିଲା । ଭଗତ ବୁଝିପାରିଲେ, ପିଠିରେ ହାତମାରି କହିଲେ, “ଚନ୍ଦା ନାହିଁ, ଦୋସ୍ତ ! ତର ନା, ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମେ ଘେନିଆସ ।” ରାୟବ ବାବୁ ଦେଖିଲ ଟଙ୍କା ନ ଆଣିଲେ ନୁହେଁ, ଦୋସ୍ତ କଣ ମନରେ କରିବ ! ମଜାଟା ବି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ଦିନାକେତେ ଖରଚ ବେଶ ଚଳିଲା । ମହାନ୍ତିଏ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ଉଠୁଥିଲେ, ଏବେ ଚନ୍ଦା ନାହିଁ । କେଜାଣି କିପାଁ ଅପା ଏବେ ଟଙ୍କା ବାହାରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସିନ୍ଦ୍ରେରେ ରଖି କୋଲପ ଦିଅନ୍ତି । ଭଗତ କଣ ହଟିବାର ଲୋକ ! ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମହଣର ଛୁପ

ଅଣାଗଲା, ସବୁ ବାକ୍ସ ସିନ୍ଦ୍ରେରେ କଞ୍ଚକାଠି ଚୟାର କରି ପକାଇଲେ । ଏଣିକ ଆଉ ଚନ୍ଦା କ’ଣ ?

ଏତେ ଯେ କାଣ୍ଡ—ନାଜରକୁ ସବୁ ଅଜ୍ଞାତ । ସଖାନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏଣେ ମଙ୍ଗଳା ଦେଶ ସବଦା ବୋଲନ୍ତି. “ମୋ ବିଧି ! ତୁ ତ ଲମ୍ବୁଭଣ୍ଡାର, ଏ ଛେଉଣିପିଲ ତୋ କୁଆ ଭାଇଟି ଆଣ୍ଡାଧର ପଡ଼ିଛି, ଟିକିଏ ଦୟା ରଖିଥିବୁ ।” ବିଶାଖା ଦେଶିଙ୍କର ବି ସାନ ଭାଇ ଉଠିରେ ଭାରି ଦୟା, ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସ ।

— — —

—୪୭—

ନରିପୁର କିଲ୍ଲାର କାର୍ଯ୍ୟ

ରବିବାର କତେରି ବନ୍ଦ । ସଖାଳ ଓଳଟାରେ ନାଜର ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିର କାମ ପାଇଟି ସାରି ଆସନ୍ତି । ଉପରଓଳ ବସା କତେରି ଘରେ ବସି ନରିପୁର କିଲ୍ଲାର ପାଞ୍ଜିଆ ମକଦ୍ଦମ ପଞ୍ଚାନମାନଙ୍କ କାଗଜ ହିସାବପତ୍ର ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ଗୁହାରିଆ ରଇତମାନଙ୍କ ମାମଲା ବି ଫସଲ ହୁଏ । ଆଜିକା କତେରିଟା ଭାରି ଭଡ଼ । ଦଶ ବାଉଜଣ ଗୁହାରି କରିବାକୁ ହାଜର । ମଫସଲ ଅମଲ୍ଲମାନେ ଅନ୍ୟାୟ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ଫେରାଦ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଗୁରୁଜଣ ପାଇକ ଅମଲ୍ଲମାନଙ୍କ ଚିଠି ଧରି ଉପସ୍ଥିତ । ନାଜର ବାବୁ ମହାମୟୁର ମକଦ୍ଦମ ମଦନ ମହାନ୍ତିର ରିପୋର୍ଟ ଶଣ୍ଡି ତୁନି ତୁନି ପଠ କରି ପଢ଼ିଲେ—ଘୁମା ସାମଲ ହାଜର ? ଘୁମା ସାମଲ ହାଜର । ପିଆଦା ଡାକ ଦେବାରୁ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ନାଜର ବାବୁ ହୁକୁମ କଲେ—“ବେ ! ତୋର କଥା କଣ ଅଛି କହ, ଶୋଇ ପଡ଼ିଲୁ ଯେ !” ସାମଲ ସେହିପରି ପଡ଼ି ରହି କହିଲା—“ଆଜ୍ଞା ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତୁ । ମୋର ଛ ପରାଣୀ କୁଟମ୍ଭ ଭାରିଗଲେ ଆପଣ ମୋ ବେକରେ ଛୁରି ମାରନ୍ତୁ, ମତେ କଣିକାଏ ବିଷ ଦେଉନ୍ତୁ, ଖାଇ ଏଇଠି ମରିବି ।”

ନାଜର ବାବୁ ବେ ! ମରିବାକୁ ମନ ଥିଲେ ପଦାକୁ ଯାଇ ମର ଯା । ତୋ କଥା କଣ କହ ।

ସାମଲ—ଆଜ୍ଞା ଧର୍ମ ଅବତାର ! ବିରୁର କରନ୍ତୁ, ଗାଁତଳ କଥାଗହାର ଚକରେ ମୋର ସାତମାଣ ଜମି, ସାତ ପୁରୁଷେ ଦଖଲ । ମକଦ୍ଦମ ଗାଁର ଶାମ ସାଉ ମହାଜନ ପାଖକୁ ଶେଷ ଟଙ୍କା ଲୁଣ ଖାଇ ମୋ ଜମି ତାକୁ ଦେଉଛନ୍ତି । ଧର୍ମ ଅବତାର ! ମୁଁ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବି ।

ନାଜର—କାହିଁ, ମକଦ୍ଦମ ତ ଲେଖିଛି, ଅଣିଟଙ୍କା, ଶଲା ମିଶୁଆ !

ସାମଲ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଯୁଗଳକିଶୋର ଧଣ୍ଡା ଧରି କହିବି, ଶହେ ଟଙ୍କା !

ନାଜର—ଆଜ୍ଞା, ସେ କଥା ବୁଝାଯିବ । ପିଆଦା ! ଏ ଲେକଟାକୁ ବାହାର କରି ଦିଅ । ସାମଲ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଉଠିଗଲା ।

ପିଆଦା ଡାକଲା—ଗୁହାରିଆ ହାଜର ! ଏକା-ବେଳକେ ପାଞ୍ଚ ଛ’ଟା ଲେକ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ନାଜରବାବୁ ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ—‘ଶଲାଙ୍କର ସବୁଥିରେ ମେଲି, ଏକ ବିରୁର !’ ଗୋଟାଏ ପିଆଦା ବୁଝାଇ ଦେଲା, “ଅରେ, ଯାହା ଜଣାଇବାର ଅଛି, ଜଣି ଜଣି କରି କହ ।”

ବାଉରି ବାରିକ ଆଜ୍ଞା, ମୋ ଖଜଣା କଳାଜଳ ମିଶି ବରଷକୁ ଛଟଙ୍କା ନ ଆଣା ଦି ପଇସା, ସାନ୍ତ

ଅମଳରୁ ଏତିକି ଦେଇ ଆସୁଥିଲି । ହାଲକୁ ଆପଣଙ୍କ ପାଞ୍ଜିଆ କେତେ ରକମ ଖର୍ଚ୍ଚା ଭଡ଼ି ଦେଇ ଆଠ ଟଙ୍କା ଆଠଅଣା କଲେ, ତାହା ବି ଦେଲି । ଆହୁରି କହୁଛନ୍ତି—ଦି ଟଙ୍କା ଛ’ ଅଣା ବାକି । ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ପିଲା ବାଳକ ଲାଗିଲେ, ମୁଁ ଦେଶରୁ ଯାଉଛି, ଟଙ୍କା କାହୁଁ ପାଇବି ?

ନାଜର ବାବୁ—ହଁ, ତୋ କୁଟମ୍ଭ ପୋଷିବୁ ନାହିଁ ତ ଆଉ କଣ ! ଆଜ୍ଞା କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଇଛୁ ପାଉଡ଼ି ଦେଖା ।

ବାରିକ—ଆଜ୍ଞା ଜେଣା ନେଇ ମତେ ପାଉଡ଼ି ଦେଲେ ନାହିଁ । ସେ ହାକିମ, ଯେତେ ମାଲିକ ଦେଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ କ’ଣ କରିବି ?

ନାଜର ବାବୁ - ସେ ମେଲିଆ ରଙ୍ଗାଧରିଆ ବୁଢ଼ା ତତେ ପଠାଇଛି ପର, ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ତୁ ଯା, ମଫସଲ ଗସ୍ତକୁ ଗଲେ ତୋ କଥା ବୁଝାଯିବ । ସେ ପାଖ ଲେକଟା କିଏ ବେ ! ତୋର କି ନାଲିଶ ?

ମହା ସାହୁ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ସବୁଦିନେ ସରକାରୀ ଖମାରରୁ ଧାନ କରଜ ଖାଏଁ, ମୋ ଉପରେ ପିଛୁଲ କିଛି ବାକି ନାହିଁ, ମୂଳ କଲନ୍ଦର ସବୁ ଶୁଝିଛି । ଏ ବରଷ ଧାନଦରଆ କରଜ ଦେଉନାହିଁ—କହିଲା, ସବୁ ଧାନ ବିକା ସରିଲାଣି । ଧର୍ମାବତାର ! ମତେ ଭରଣେ ଧାନ କରଜ ନ ଦେଲେ ପାଞ୍ଚ ପରାଣୀ ଠୋ ଠୋ ମରିଯିବେ ।

ନାଜର ବାବୁ - ପୁରୁଣା ଅମଲ ରଇତ ସଫସ୍ତକର ଏକ ବିରୁର ! ସରକାରୀ ଧାନ ସବୁ କରଜ ବାହାନାରେ ନେଇ ତୋସରଫ କରି ଦେଲେଣି । ତୋ ସାନ୍ତ ପରି ମୋତେ—ନରୁ ବାବୁ କୋଠାକୁ ନଜର ପଡ଼ିବାକୁ ଭୁଲି ହୋଇ ଗଲେ । କହିଲେ, ମୋ ଭଣଜାମାନେ ପିଲା, ମୁଁ ଜଗି କାମ କରାଇବି ନାହିଁ ପରା ?

ଆହୁରି ବି ଦଶ ବାର ଜଣ ଗୁହାରିଆ ପ୍ରଜା ଥିଲେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବିଗୁରର ହାଲ ଦେଖି ଡରରେ ଛୁନ୍-ଛୁଟ୍ ପଳାଇ ଗଲେଣି ।

କରୁଣା କହିବାରୁ ଜଣାଗଲା, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବିଗୁର ହାଲ ଶୁଣି ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଖିଗଲା, ଦୁଇ ଆଖି ଲୁହରେ ଛଳଛଳ ହେଉଥାଏ ।

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମିଜାଜଟା ସବୁଦିନେ କଢ଼ା, ପୁଣି ନାଜରୁତ କର୍ମରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିରକ୍ତଜନକ କର୍ମ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଆହୁରି ବି ବେଶି କଢ଼ା ହୋଇ ଗଲେଣି । ତଥାପି ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆଗେ ମଧୁର କଥା କହୁଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧିଆ ନାଜର ଭଲ ଜାଣନ୍ତି, ପ୍ରଜା କାଉପଲ — ଉଛୁଳିଲେ ମୁଠାକୁ ଆସିବା ମୁହଁଲ । ହେଲେ ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ଛ' ମାସ ହେଲା ମଫସଲ କର୍ମରୁସମାନଙ୍କୁ ପୁଲିଆ ଚିଠିରେ ବାରମ୍ବାର ଲେଖୁଛନ୍ତି, କୌଣସି କଥାକୁ ନ ଅନାଇ ଯେ ଉପାୟରେ ହେଉ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କର, ଟଙ୍କା ଭରି ଜରୁର ଦରକାର । ଅମଲ୍ଲମାନେ ବାବୁଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

-୪୭-

ମୁଁ ତୁମକୁ ରାଣୀ ବନାଇବି

ଦିନଯାକ କାମ କରି କରି ନାଜର ବାବୁ ଥକ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । କଚେରିବାହୁଡ଼ା ଗୋଡ଼ହାତ ଧୋଇ ଜଳଖିଆ କରିବା ଆଗରୁ ବିଶାଖା ଦେଇ ଗୋଟାଏ ସାନ କାଚ ଗ୍ଲାସରେ ଗୋଟାଏ ଇଂରେଜୀ ଲଲ ରଙ୍ଗ ଔଷଧ ଅଣି ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ନାଜରବାବୁ ସେ ଔଷଧର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ଦିଲ୍‌ଶୋସ୍ । ତାଙ୍କ ଦିଅଁ — ଦିଲ୍‌ଶୋସ୍ ଆଣ ତ ଗୋ । ସେହି ଔଷଧଟି

ସେବା କରିଦେଲେ ସବୁ କଥା ମେଣ୍ଟିଯାଏ, ବାବୁଙ୍କର ଏଇଟା ଝୁପି ମିଜାଜର ବେଳ, ବଜାର ବୁଲି ବାହାରିବା ଆଗୁଁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ସଙ୍ଗରେ ଦଣ୍ଡାଏ ଖଟଣ୍ଡ ପ୍ରେମାଳାପ କରିଥାନ୍ତି । ଏଇଟା ହେଉଛି ଦର କଥା, ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା କହିବାର ବେଳ । ଦିନେ କଚେରିରୁ କିଛି ବେଶି ରେଜଗାର ହୋଇଥିଲା — ସଞ୍ଜବେଳେ ଔଷଧଟା ବି ଭଲ ଧରିଛି । ଆଜ ବାବୁଙ୍କ ମନ ଭାରି ଖୁସି, କାହିଁ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଟାଉ କରି କହି ବସିଲେ — ଦେଖ ମୁଁ ତୁମକୁ ରାଣୀ ବନାଇ ଦେବି ।

ବିଶାଖା ଦେଇ — ମୁଁ ତ ରାଣୀ ହୋଇଛି ।

ନାଜର ବାବୁ ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ପକାଇ କହିଲେ, “ମଲା ମଲା ! ତୁମେ ପୁଣି କେବେ ରାଣୀ ହୋଇଗଲା ?”

ବିଶାଖା — କିଆ, ବୋଉ ଆଉ ଚନ୍ଦା ଦୁହେଁ ମତେ ରାଣୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଆଉ ସେଇ ଯେ ବୁଢ଼ୀଟା ସକାଳେ ଚାଉଳ ମାଟିବାକୁ ଆସେ, ସେ ବି ରାଣୀ ବୋଲି ଡାକେ — ଆଉ କଣ ?

ନାଜର ବାବୁ ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେଟା କିଛି କଥା ନୁହେଁ, ମୁଁ ତୁମକୁ ଠିକ ରାଣୀ ବନାଇ ଦେବି ।

ବିଶାଖା — ତେବେ ବନାଇ ଦିଅ, ଜଳଦି ବନାଇ ଦିଅ, ଆଜ ବନାଇ ଦିଅ ।

ନାଜର ବାବୁ — ସେ କଣ ସହଜ କଥା, ତେର ଫିକର ଅଛି, ତେର ଟଙ୍କା ଦରକାର, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ଶୁଣ । ଖବରଦାର ! କଥା ପେଟଟିର ରଖିବ, ଫାସିଆର ହେଲେ ସବୁ କଥା ଭଣ୍ଡାର ହୋଇଯିବ । ଦେଖ, ନରପୁର କଲ୍ଲିଟା ହାତରେ ନ ପଡ଼ିଲେ ତୁମେ ରାଣୀ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ବିଶାଖା — କିଆ, ନରପୁର ତ ଆମର, ଆମର ଖଜଣା ଟଙ୍କା ଦରକୁ ଆସୁଛି, କେତେ ଜନସ ପସ ଆସୁଛି, ଆଉ କଣ ?

ନାଜର ବାବୁ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ଆମେ ମାଲିକ ନୋହୁଁ, ମାଲିକ ନରୁ ବାବୁ—ଆମ ଜମାରେ ଅଛି ।

ବିଶାଖା ମ, ମ ! ତୁମେ ହାକିମ, ତୁମେ ମାଲିକ ହେବ ନାହିଁ, ଏ ପିଲ ଖଣ୍ଡ ମାଲିକ ହେବ ପର ?

ନାଜର - ନାହିଁ ନାହିଁ, ଉତ୍ତୁଣି ସେ ମାଲିକ ସତ, ତାର ଗୋଟାଏ ଫିକର ଅଛି, ଆମେ ମାଲିକ ହେବା । ଏଥର ନାଟବନ୍ଦୀରେ ଟଙ୍କା ଧରକାରକୁ ଦେବାନାହିଁ । କିଛି ନିଲମ ହୋଇଯିବ । ବେନାମିରେ ବଇସୁଲତାନ କଣ ପକାଇବା ! ତେର ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା, ଗୋଟାଏ ଶୁଣି ମହାଜନ ଘଟଣା କରୁଛି । ଏଇଥର ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ ।

ବିଶାଖା ଦେହ କଥାର ଅର୍ଥକିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ବକ ବକ କରି ମୁହଁକୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି । କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମେ ମାଲିକ ହେବ, ଏ ମାଙ୍କଡ଼ ପିଲଖଣ୍ଡ କଣ ହେବ ? ମୋ ପାଖରେ ପାଞ୍ଚ କୋଡ଼ ଦଣ କୋଡ଼ ଟଙ୍କା ଅଛି, ସବୁ ଦେବ, ତୁମେ ସାଇବଙ୍କୁ ଦେଇ ମାଲିକ ହୋଇଆସ—ମତେ ରାଣୀ ବନାଇ ଦିଅ ।”

ନାଜର ବାବୁ ହସିଲେ—ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ବୁଲି ବାହାରିବାକୁ ମାଲାଝୁଲି ହାତରେ ଧରିଲେ ।

— — —

-୪୮-

ନରୁବାବୁର ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ

ରାତି ଦଶ ବାଜେ ବାଜେ—ରାତ୍ର ମହାନ୍ତ ଏ ବଜାରରୁ ବୁଲି ଆସି ଗୁମକର ନରୁ ବାବୁ ପାଖରେ ଖଟ ଉପରେ ବସିଲେ । “ଭଟ୍ଟେ ବାବୁ” ଡାକଟାଏ ଦେଇ ଏଣୁ ତେଣୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହୁଥାନ୍ତି । କତାପ ଗୁଡ଼ାକ ଟାଣି ଓଟାରି ବୁଣି ପକାଇଲେ । ତାଙ୍କ ଦେହର

ମୁଖରୁ ଗୋଟାଏ ଭାବ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥାଏ । ନରୁ-ବାବୁ କୁଞ୍ଚ କାନର ମେଞ୍ଚାଏ ଲୁଗା ନାକରେ ଜାକି ଧରିଲେ, ନୋହିଲେ ଜେଜାଣି ବାନ୍ତି କରି ପକାଇ-ଥାନ୍ତେ । ପଡ଼ୁଥିଲେ—କତାପ ଖଣ୍ଡ ଏକପାଖିଆ ଫୋପାଡ଼ ଦେଲେ । ସେ ଏହିପରି ଅନେକ ଥର ସହ-ଲେଖି—ହେଲେ ଆଜିକା କଥାଟା ବଳି ପଡ଼ିଲଣି । କହିଲେ, “ତୁମେ ରୋଜ ରୋଜ ବଜାରରୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇ ଆସ, ମୁହଁରୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଛି, ବାପା ପରି କଥା କହ—କାଲି ସକାଳେ ମୁଁ ମାମୁଙ୍କୁ ଏହି ସବୁ କଥା କହିବି ।” ରାତ୍ର ମହାନ୍ତ ନରୁବାବୁ ପାଖରୁ ଉଠିଯାଇ ଲଠି କରି ଆପଣା ବଛଣାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଡର ପଶିଗଲା । ମତୁଆଲ-ମନଙ୍କ ମନରେ ଡର ପଶିଲେ ଭାରି ଛୁନିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିନ୍ତି, ଖାଲି ସେହି କଥାଟା ମନରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାଏ । ଭୟରେ ନିଦ ମାଡ଼ୁନାହିଁ, ମଲାଟା ପରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କେବଳ ଏହି ଚିନ୍ତା—ନରୁ ନିଶ୍ଚେ କାଲି ସକାଳେ ଭଣୋଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ କହିବ । ସେ କଣ ବାକି ରହିବେ—ନିଶ୍ଚୟ ଘରୁ କାନ୍ଦି ଦେବେ, ଗାଁକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯିବି ଯିନା, କଟକ ମଜା ତ ଆଉ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ କେତେବେଳେ ନିଦ ମଡ଼ି-ଗଲଣି । ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଦିନ ଦଡ଼ିଏ । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ସକାଳୁ ଆସି ଦୋସ୍ତକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି—ଡାକି ପାରୁ ନାହିଁ, ବାହାରୁ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଉଛି । ରାତ୍ରବଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ମାତ୍ରେ ଦୋସ୍ତଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣିଲେ । ମୁଣ୍ଡଟା ବଡ଼ ଭାରି—ଦେହଟା ଉଠୁନାହିଁ । ପୁଣି ସେହି ଚିନ୍ତା, ଉଠିବାକୁ ମନ, ଉଠି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ପ୍ରଭୁ ଦୟାଲଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣିଲା, ହଠାତ୍ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା—ଦୋସ୍ତ ଗୋଟାଏ ଭାରି ବୁଦ୍ଧିଆ ଲୋକ, ସେ କିଛି ଉପାୟ କାିବ । ମନରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବଳ ଆସି-ଗଲା । ବଛଣାରୁ ଉଠି ସଳଖେ ସଳଖେ ଦୋସ୍ତପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ । ନିରୋଳାରେ ବସି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ତେର ପରାମର୍ଶ ଚଳିଲା । ରାତ୍ର ମହାନ୍ତଙ୍କ ମନ ଭାରି

ଖୁସି । ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳୁ କହିଲେ, “ଯାଅ, ମୁଁ ସେତେକଥା କହିଲି, ସବୁ କଥା ଠିକ୍ ସେହି ରକମ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିବ, କିଛି କଥା ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ରାଦବ ମହାନ୍ତି ସକେଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି, ଭିତରେ ଏକାବେଳେକେ ଉପସ୍ଥିତ । “ଝି—ଝି—ଝି, ଅପା ଶୁଣ ! ନରୁ ମତେ ଡେର ଗାଳି ଦେଲା ।” ଅପା ପଚାରିଲେ— “କଣ ଗାଳି ଦେଲା ରେ ? ମତେ କହ - ବୁଝିବୁ, ତୁ କାନ୍ଦ ନା, କାନ୍ଦ ନା ।”

ରାଦବ ମହାନ୍ତି କହିଲେ— ନରୁ ମତେ କହିଲା, ଗାଳି ଅଇଶ୍ଵାସିଆ ପୋଇଲା । ମୋ ମାମୁଦରେ ପଶିବୁ, ଆଜି ମାମୁ ପାଖରେ କହି ଘରୁ ଦୂର କରାଇବ ।

ବିଶାଖା ଦେଇ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି ପଚାରିଲେ, “ତେଜେ କାଁ ଗାଳି ଦେଲା ରେ ? ସେଟା ଗାଳି ଦେବାକୁ କିଏ ? କାନ୍ଦ ନା, କାନ୍ଦ ନା ।”

ରାଦବ ସକେଇ ସକେଇ କହିଲେ, “ନରୁ ସଞ୍ଜରୁ ଅଧ ରାତିଯାଏ ରୋଜିରୋଜି ବଜାର ବୁଲି ଯାଏ — ତୁମେ ତ ଉଆସ ଭିତରେ, କମିତ ଜାଣିବ ? ବଜାରରୁ କଣ ନିଶା ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇ ଆସିବ, ତା ମୁହଁ ଗଜାଉଥାଏ । ମୁଁ କହିଲି ‘ନରୁ ବାବୁ, କଟକ ଆସିବ, ପାଠ ପଢ଼ - ବଜାର ବୁଲି କ’ଣ ?’ ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣିବ, ତୁମେ ଯେ ରୋଜି ରୋଜି ଯେତେ ସଜ କରି ପୁର ତରକାରି ପଠାଅ, ସେ ସବୁ ଉଣାରି ଖାଏ, ନରୁ ଖାଲି ବଜାରରୁ ନିଶା ଖାଇ ଆସି ଶୋଇ ପଡ଼େ । ଗୁରୁବାର ଓଷା ଦିନ ରାତିରେ ତୁମେ କେତେ ମେହନତ କରି ପୁର ପିଠା ବନାଇ ପଠାଇଲ, ସେଗୁଡ଼ିକ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଲାଗୁଥିଲା, ମୁଁ ପୋଛିପାଛି ଖାଇଲି — ନରୁ ଗୋଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା, କହିଲା, ତାଙ୍କ ଘରେ ଯୋଗେଇମାନେ ତା’ଠାରୁ ଭଲ ରାନ୍ଧି ଜାଣନ୍ତି ।” ଏହି କଥାଟା କହି ରାଦବ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ

ହେଲେ । କାରଣ, ଏ କଥା ଦୋଷ୍ଟ ଶିଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ଆପେ ବୁଝିବଳରେ କହିଲେ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଶୁଣି ଧାଇଁ ଅଇଲେ, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପଣନ୍ତ କାନରେ ପୁଅ ମୁହଁଟି ପୋଛି କହିଲେ, “ଶୁଣ ତ ମା ବସି, ଶୁଣ ତ ! ମାଙ୍କଡ଼ ଖଣ୍ଡକୁ ଚୁପୁଡ଼ାଏ ମାଇଲେ କେଉଁଠି ପଡ଼ିବ, ତୋ ଭାଇ ପିଲାଟାକୁ କେତେ ଗାଳିଦେଲା ! ସକାଳେ ଗାଳି ଦେଉଥାଏ, ମୁଁ ଦୁଆର-ବନ୍ଦ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଶୁଣୁଥାଏ, ମନରେ କଲି ଆଉ କାହାକୁ ଗାଳି ଦେଉଛି । ରାଦୋକୁ ଗାଳି ଦେଉଛି ଜଣିଥିଲେ ଧାଇଁ ଆସି ତତେ ଡାକି ନେଇ ଶୁଣାଇଥାନ୍ତି ।”

ରାଦବ କହିଲେ — ନାହିଁ ନାହିଁ, ଆଜି ସଖାଳେ ଗାଳି ଦେଇ ନାହିଁ, କାଲି ରାତିରେ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ — ହଁ ହଁ, କାଲି ରାତିରେ କବାଟ କଲି ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି, ଶୁଣିଲି ।

ବିଶାଖା ଦେଇ ରାଗରେ କମ୍ପିଛନ୍ତି, ଡାକିବାପାଇଁ କାହାକୁ ପଠାଇବାକୁ ତର ମହିଲା ନାହିଁ, ଆସପ ଧାଇଁଲେ । ଭିତର ପ୍ରସ୍ତରୁ ବାହାରିବା ଦୁଆରବନ୍ଦଟା ଟିକିଏ ନୁଆଣ ଠାଇକରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଲା, ଓଲଟି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ବସିଗଲେ — ମୁଣ୍ଡଟା ବେଙ୍ଗପରି ଫୁଲଗଲା । ଡେବର ହାତରେ ଆର୍ଦ୍ରସି ହେଉଥାନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରି ପୋଡ଼ୁଛି, ଏଣେ ପୋଡ଼ୁଛି ମନ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ, ଦୁଆରବନ୍ଦରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ — ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଆରବନ୍ଦ ଉପରଟା ଧରି ଗର୍ଜନ କରି ଡାକିଲେ, “ନରୁ, ନରୁ, ଏ ନରୁ !” ସେ ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ନରୁ ବାବୁଙ୍କର ହସ୍ତା ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ବୁଟଶାଳୀ ପିଲା ବେତହାତୀଆ ଅବଧାନ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଯେମନ୍ତ ଥରୁଥାଏ, ମାଣିଙ୍କ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ନରୁ ବାବୁ ସେହିପରି ଥରୁଛନ୍ତି । ଭୟରେ, ଅପମାନରେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷି ଶୁଖିଗଲାଣି ।

ମାହିଁ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—“ହଁ ରେ ନରୁ ! ବାପା କିଏ, ମାମୁଁ କିଏ, ତୁ ପିଲାଖଣ୍ଡ ମାମୁଁକୁ ଗାଳ ଦେବୁ - ଶଳା, ଅଇଁଠାଣିଆ ? ଅଇଁଠାଣିଆ କିଏ ରେ ? କିଏ କାହାର ଘରେ ପଶିଛି ରେ ? ରାଇଜଟା ମମୁଁ ଦୟାକରି ରଖି ନ ଥିଲେ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ପୋଡ଼ି ସା’ନ୍ତାଣି !”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଖି କହିଲେ—ଏ କଳିକାଳ ପରା, ଏ କାଳରେ ପରର ଉପକାର କରିବାକୁ ନାହିଁ !

ମାହିଁ ଆଜି ଗାଳ ଦେଇ ଚାଲି ଗଲେଣି । ନରୁ-ବାବୁ କାଠପିଚୁଳଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ଚାରି-ଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ହସ୍ତ ଛୁ, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝରଝର କରି ଦୁଇଟା ଧାସ ବହୁ ଯାଉଛି । ସର ଖା ଦେହ ! ଶୋକସନ୍ତପ୍ତା ମା ମଣିମା ! ଆସ ଥରେ ଦେଖିଯାଅ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ନେତୃପତ୍ତୁଳି, ହୃଦୟର ଧନ, ଆଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ; ନରୁ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି !

ନରୁବାବୁ କେତେ ବେଳଯାଏ ଏହିପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହନ୍ତେ କେଜାଣି, ଟିକିଏ ପେଲିଦେଲେ ପଡ଼ିଯିବେ ପରା । ତାଙ୍କର ଯେ ଜ୍ଞାନ ଅଛି, ଏପରି ଜଣା ଯାଉନାହିଁ । ଠିକ୍ ଚେତନାକେବେଳେ ଚିତ୍ତକଳା ପହଞ୍ଚିଗଲା, ନରୁବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲା, ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲା । ଚିତ୍ତକଳା ସବୁଦିନେ ନରୁବାବୁଙ୍କୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ଭଲପାଏ, ସ୍ନେହ କରେ । ହେଲେ ସାନ୍ତାଣୀ ଉତ୍ତରେ ପାଖ ପଶିପାରେ ନାହିଁ । ଥରେ କି’ଥର ବିଡ଼ି ଦେଖିଛି, ସେ ନରୁବାବୁଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବା କଥା କହିଲେ ସାନ୍ତାଣୀ ଗର ଗର ହୁଅନ୍ତି । ଆଉ ସେ ରାଦବ ମହାନ୍ତିକୁ ଗୋଟିଏ ଗାଈଁଲାଗୁଡ଼ ବୋଲି ମନେ, କେବଳ ସାନ୍ତାଣୀ ଉତ୍ତରେ ‘ଭାଇସାନ୍ତ’ ଏହିପରି ମନଦେଲା କଥାଗୁଡ଼ାଏ ଜନ୍ତେ । ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ବାହୁ ଧରି ଚିତା କହିଲା, “ନାହିଁ ବାବୁ ! ନାହିଁ ବାବୁ ? ମାହିଁ

ଖପା ଚୋରା କଣ କଥାଟାଏ କହି ପକାଇଲେ, ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ଉତ୍ତୁଣି ମାହିଁ ସାନ୍ତାଣୀ ଫେର ଭଲ ପାଇବେ ଯେ ।” ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଥାଏ, ଦୁଷ୍ଟୁଆଣୀଟା କଣ ଦେବତା ପୁଅକୁ ଚିହ୍ନିବ । ବାହୁ ଧରି ଦେହ-ଯାଇ ତାଙ୍କ ବସା ଭିତରେ ଛୁଡ଼ିଦେଇ ଆସିଲା । ଦେବଯୋଗରେ କରୁଣା କେତେବେଳେ ବଜାରକୁ ଯାଇଛି । ଘରେ ବସିବେ କଣ, ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ସଦର ଦୁଆର ପାଖରେ ରାଦବ ଆଉଁ ଭଗତ ଦୁଇ ଜଣ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଖୁବ୍ ହସାହସି କରୁଛନ୍ତି; ଉତ୍ତୁଣି ଯେ ତାଙ୍କର ଜିତାପଟ । ନରୁବାବୁ ଆଉ ରାଦବ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଚାରିପଟୁ ହୋଇଗଲା । ମହାନ୍ତିଏ ତ ପ୍ରେମରେ ଗଦଗଦ । ନରୁବାବୁ ବାଟଟା ପାଖରୁ ଡରରେ ପଳାଇ ଆସିଲା ପରି ଏକାବେଳକେ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିଆସି ସଡ଼କରେ ଦାଖଲ । ମୁଣ୍ଡପୋତି ସଡ଼କରେ ଚାଲିଲେ, କାହାରି ମୁହଁକୁ ଲଜରେ ଅନାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ମନରେ କରୁଛନ୍ତି ମାହିଁଙ୍କ ଗାଳିଦେବାଟା । ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଛନ୍ତି ପରା ! ମୁଣ୍ଡପୋତି ଚାଲିଛନ୍ତି ତ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଲୋକଟାଏ ତେଲ ମାଣି ନଈ ବର ଉପରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଦସୁଛି, ନଈକୁ ଗାଧୋଇ ଯିବ ପରା - ନରୁ ବାବୁ ତ ପାଖ ଦେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି—ବାଟକୁ ନଜର ନାହିଁ, ସଳଖେ ସଳଖେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ସେ ଲୋକ ଦେଖିଲା—ଆଉ ଦୁଇ ପାହୁଣ୍ଡ ଆଗକୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇଲେ କାଠ-ଯୋଡ଼ି ନଈ ପଥରବର ତଳେ କରୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଖୁବ୍ ପାଟିଟାଏ କରି ଡାକି ଦେଲା - ଏ ପିଲା ବାବୁ ! ଡାକ ଶୁଣି ନରୁବାବୁ ଗୁମ କରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ଦେଖିଲେ, ଆଗରେ ବନ୍ଧୁତଳ, ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ - ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଛକୁ ଫେରିଲେ, ନଈକୂଳ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିଲେ । ଦୁଇ ଆଖୁ ଉପରେ ମୁହଁଟି ଲଦି ଦେଇ ଧକେଇ ହେଉଛନ୍ତି । ଗୋଟା ଝାଳରେ ଦେହଟା ସରପଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ନଈର ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଝୁଲ ଶୁଖିଲାଣି । ଜଣେ ବାବୁ ତେଲ ମାଣି ଚାଲି ଚାଲି

-୪୯-

ମାଉଁଙ୍କ ଅନୁଭାବ

ଗାମୁ ଛୁଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ନନ୍ଦକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଖୁବ୍ ଧୀର ଧୀର ଚାଲିଆସିବାରେ ଗୁଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ପାଟ ଯଥା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚେଣିକିନା ଛତା ଡେଇଁ କାନ୍ଧରେ ଯାକ, ଆଉ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ିଏ ଖାଇଲ ଡାକରେ ଧରି ପଛରେ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଡାର ଚାଲିଛି । ବାବୁଟି ପଥରବନ୍ଧ ଉପରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଦେଖିଲେ ପାଖ ବରଗଛ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ପଲ ମୁଣ୍ଡ ପୋତ ବସିଛି, କାନ୍ଥୁଆ ପରି ଜଣାଯାଏ । ପଲଟା ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ପରି ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖର ପାଖର ଆସିଲେ, ଦେଖିଯାଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଭଲ କରି ଅନାଇଲେ । ପଚାରିଲେ, “ନରୁବାକୁ ନା କିଏ ରେ ?” ନରୁବାକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଦେଖିଲେ ଆଗର ମଉସା ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଧୂପପତ୍ର ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଶ୍ରେୟ କରି ରଡ଼ିଟାଏ କରି ପକାଇଲେ । ମଉସା ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡପାଏ । ଦେଖି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଥର ଅନାଇଲେ—କିଛି ପଦେ ବି କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ଆଉ ଗାଧୋଇ ଯିବେ କଣ, ନରୁବାକୁ ଡାକ ଧରି ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ନରୁବାକୁ ଦେହରୁ ଡେଇଁବେଳେ ଯାଏଁ ଝାଲଟା ମରି ନାହିଁ । ମଉସାଙ୍କ ନିଜ ଗାମୁଛାର ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ପୋଛାପାଛି ଆଉ ପଞ୍ଜା କରିବାକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଭଣ୍ଡାର ଲୁଗାଗଲେ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚାକର ବାସତେଲ ଆଣି ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ବସିଲା । ଏଣେ ମଉସା ଦୁଇ ଜଣ ପାଇକ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲି ଜଣ ମୂଳିଆ ଆଉ ଆପଣା ଚାକର ଦୁଇ ଜଣ ଦେଇ ବାହାରି ବୁଝାଇ ଦେଇ ହୁକୁମ କଲେ, “ନଟବର ଦାସ ବସାରେ ନରୁବାବୁର ଯେତେ କିଛି ଜିନିଷ ଅଛି, ଧରି ବାହାରି ଆସ—କରୁଣାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଡାକ ଆଣିବ । ଖବରଦାର ! କାହାର କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ, କିଛି ଜିନିଷ ଛୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ମନୁଷ୍ୟ ରାଗ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଖରାପ କାମ କରି ପକାଏ, ରାଗଟା ମେଣ୍ଟି ଗଲେ ସେଥିଲୁଗା ସନ୍ତାପି ହୁଏ । ନରୁ ବାବୁ ଚାଲିଯିବାରୁ ବାହାରି ଦେଖିଲେ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଭର ପଶିଲୁଗା—କିଏ ସେ ପିଲାଟାକୁ ଗାଳି ଦେଲା, ସାନ୍ତ ଆସିଲେ କଣ କହିବେ, ମୋ ଉପରେ ଖପା ହେବେ ପର ? ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ କହିଲେ “କିଏ ଏତେ ସନ୍ତାପି ହେଉଛି, କିଏ ଏତେ ଭର, ଜୁଆଁଇ ବାବୁ ଆସିଲେ କହିବା, ଆମେମାନେ କିଛି କହିନାହୁଁ, ଭୁଲ୍ଲାଟାରେ ନରୁ ଆପେ ଚାଲିଗଲା—ଆହୁରି ଯିବାବେଳେ ମାମୁ ମାଉଁଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ କେତେ ଗାଳି ଦେଇ ଗଲା ।” ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କହିଲା, “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ସେପରି କଥା ନୁହେଁ, ତୁମେମାନେ ତୁନି ପଡ଼ିଥାଅ, ସାନ୍ତ ଆସିଲେ ମୁଁ ସବୁକଥା ବୁଝାଇ କହିବି ।”

ରୋଜ ରୋଜ ଯେପରି ସାନ୍ତ, ସକାଳୁ ଉଠି ନାଜର ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ବସାରେ ଯେ ଏତେ କାଣ୍ଡ, ତାଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ବେଳ ଦଶ ବାଜିବା ସରିକି ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଜଗି ବସିଥିଲା, ସାନ୍ତ ଭିତର ବୋକାଠ ଡେଇଁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ପାଖକୁ ଧାଲିଗଲା । ଗୋଟାଏ ଯେମନ୍ତ ଦାରୁଣ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ଭାରି ଗୋଟାଏ ଛୁନିଆ ହେଲା ପରି କହିଲା, “ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ସାନ୍ତ ! ସକାଳେ ଆପଣ ଯିମିତି ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ବାହାରି ଯାଇଛନ୍ତି, ସେଇ ଯେ ପୋଡ଼ାମୁହଁ ପେସାର, ନରୁ ବାବୁ ସାହାକୁ ମଉସା ବୋଲି କହନ୍ତି, ଦି କୋଡ଼ି କି ଚାଲି କୋଡ଼ି ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖି ଆସିଲା । ନରୁବାବୁର ଯେତେ ଜିନିଷ ଥିଲା, ସବୁ ଦେଖି ଗଲା । ନରୁବାବୁ ତା

ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ ଆଉ ଆଉ ସନ୍ତ ଦୁଇ ଜଣ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ନେହୁରା କଲୁ, କହିଲୁ ଟିକିଏ ମଠ କର, ସା'ନ୍ତ ଆସିଯାଉନ୍ତୁ—ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଭାଇ ସା'ନ୍ତ ଆଉ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଯିମିତି ରାଗିଥିଲୁ, ଆସିଥାନ୍ତେ କି ଆଠ ଦଶଜଣ, ଗାଲ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ ନ ଥାନ୍ତୁ ? ପଣକୁ ପଣ ଲୋକ, କଣ କରିବୁ ? ଦେଖନ୍ତୁ, ସାନ୍ତାଣୀ ତେଜକି-ବେଳୁ ଠାଁ ବସି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ।” ମଙ୍ଗଳା ଆଉ ବିଶାଖା ଦେଇ ଦୁଇଜଣ ଚିନ୍ତା ଉପରେ ଭାରି ଖୁସି । ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଚିନ୍ତା ପରି ସିଆଣୀ ଆଉ ଭଲ ମଣିଷ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ।

ନାଜର ବାବୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଥମେ ଭାରି ଖପାଟାଏ ହେଲେ । ତହିଁଉତ୍ତର ମନରେ ଦୁଃଖ । ଦୁଃଖର କାରଣ—ନରୁ ପିଛେ ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ମାସକୁ ଭିରିଣ ଟଙ୍କାରୁ ବଳି ଖରଚ ହୁଏ, ମୁଁ ମାସକୁ ଅଡ଼େଇଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ ପକାଉଥିଲି । ଏତେ-ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଏକା ବେଳକେ ଲୋକସାନ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନରେ ଦୁଃଖ—କେତେ ରକମ ଖଜା, କାକରା, ଏଣ୍ଡୁରି, ସରୁଚକୁଳି, ମଣ୍ଡାପିଠା ଜେଜମା ପଠାଉଥିଲେ—ଗଡ଼ ଉଆସରୁ କେତେ ଭଲ ଦିଅ, ଛେନା ସରୁରୁଉଳ, ମୁଗଜାଇ ଆସୁଥିଲା । ଏବେ ଆଉ ଆସିବ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଆଉ ରାଦବ ମାମୁ ଭାରି ଖୁସି, ଗୋଟାଏ କଣ୍ଠା ଲେ । ନାଜର ବାବୁ କତେକେ ଯାଇ ପେଟାରକୁ ଧମକାଇଲେ—ସାହେବ ପାଖରେ ରିପୋର୍ଟ କରିବେ ବୋଲି କହିଲେ । ପେଟାର ବାବୁ କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ—“ସାବଧାନ ! ଆଜୁ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ମହାଦେବ ଚାହାରିବେଟି ।”

—୫୦—

ଧର୍ମଭାଇ

“ତଥ୍ୟା ବିସ୍ତାରିତା ବୁଦ୍ଧିଃ ତୈଳବିନ୍ଦୁରବାମୁସି ।”

ଚିନ୍ତାଟା ଚାଲିଗଲା ପରା—ବସାରେ କିଛି ଅଟକିଲେ ନାଜର ବାବୁ ତାକୁ ଡାକି ଯାନ୍ତି, ତାଙ୍କ

କହିବାରୁ ଏକଥା ଜାଣିଛୁ । ସତ କଥା, ନୋହଲେ ତାଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ଲୋକଟା ଚାଲିଗଲାଟା ଦୁଆରକୁ କିଏ ଯିବେ ? ବାବୁଙ୍କ ଡାକ ଯିବାବେଳେ ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ଆଠ ବାଜିବା ଉତ୍ତରେ । କିଏ କେଜାଣେ, ଆଜି ସଞ୍ଜକୁ ଉପସ୍ଥିତ । ଚିନ୍ତା ଶୋଇବା ଘରେ ସଉପ ମଣିଶାଟା । ଉଠିଲେ ଗୋଟାଏ ଭେଣ୍ଡୁଆ ଭଳିଆ ଲୋକ ବସିଛି, ଚିନ୍ତା ବଟାଟା ଆଗରେ ଥୋଇ ପାନ ଭାଙ୍ଗୁଛି—ଦୁଇ ଜଣଯାକ ହସି ହସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁ ଯାଇ ଥକା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ରାଗରେ ବିଲୁଟିଟା ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଦେହଯାକ ଖେଳିଗଲା । ଏହି ଲୋକାଟକୁ ବାବୁ ଚିନ୍ତାଘର ଆଗ ସଡ଼କରେ କେତେଥର ଦେଖିଛନ୍ତି, ହେଲେ ଲୋକବିଶେଷକୁ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଦେଖିଲେ ମନରେ ଭାବବିଶେଷର ଉଦୟ ହେବା ସହଜ କଥା । ନାଜର ବାବୁ ଚିନ୍ତି ଗଲେଣି, ଏଇଟା ତ ସେହି ଉତ୍ତମଦବାର । ଭାରି ଖପା ହୋଇ ପଚାରିଲେ, “ଚିନ୍ତା ! ଏ ଲୋକଟା କିଏ ?” ଲୋକଟା ଖପ କରି ଉଠିପଡ଼ି ଗୋଟାଏ କୋଣ କାନ୍ଥର ମିଶି ଗଲଣି । ଚିନ୍ତା ଦେଖିଲା, ଦୁଇ ଜଣଯାକ ପବନରେ ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥରୁଛନ୍ତି—ଜଣେ ଭୟରେ ଆଉ ଜଣେ ଭୟଙ୍କର ହୋଧରେ । “ହି ହି-ହି” ଚିନ୍ତା ଭାରି ଗୋଟାଏ ହସି କହିଲା, “ଆରେ ଧୂ ! ତୋ କପାଳ ବଡ଼ ଭଲ, ଆଜି ସକାଳୁ ତୁ ଶଙ୍ଖଲେ ମୁହଁ ଚାହିଁଥିଲୁ, ଆଜି ଜାଣ ତୋର ସବୁ ଦୁଃଖ ମେଣ୍ଟିଲା । ମୁଁ କହୁଥିଲି, ସା'ନ୍ତଙ୍କ ଆସିବା ତେର ଡେରି, ତୁ କେତେବେଳେ ଯାଏ ବସିବୁ, ତୋ କପାଳ ଯୋଗ ଦେଖ, ସାନ୍ତ ଗୁମ କରି ବିଜେ ହୋଇଗଲେ । ଆଜ୍ଞା ସା'ନ୍ତେ ! ଟିକିଏ ଦୟା କର, ଆପଣ ଶବ୍ଦେ ଟଙ୍କା ହୁକୁମ କରିଥିଲେ, ମାସେ ହେଲା ଧାଇଁଛି, ରୁଣ୍ଡେଇ ପୁଣ୍ଡେଇ ଦି'କୋଡ଼ି ନ ଟଙ୍କା ଆଠଅଣା କଲା, ଆଉ ପାରିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଯୋଡ଼ାଏ ଥୁକ ମିଶାଇ ଦି'କୋଡ଼ି ଦଶ ପରା କରିଦେଲି । ଏ ମୋ ଧର୍ମଭାଇ ଆପଣ ଯାକୁ ଟିକିଏ ଦୟା କର—ସା'ନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି

ରେ, ଗୋଡ଼ିକଲେ ପଡ଼ିଯା ।” ନିଆଁରେ ପାଣି ପକାଇଲା ପରି ଦୁହିଙ୍କ ରାଗ ଆଉ ଡର ଉଣା ହୋଇଗଲାଣି । ‘ଟିକିଏ ରହନ୍ତୁ ସା’ନ୍, ପ୍ରଭୁ ଯେ ଟଙ୍କା ରଖିଛୁ ଯେନା ଆସିବ’ କହି ଚିତା ଚଟ୍ କର ବାକ୍ସଟା ଫିଟାଇ ପକାଇଲା । ମଲା ଯା’ ସବ୍‌ନାଶ, କଥା ଲହସରେ ସିନା କହି ପକାଇଛି, ବାକ୍ସ ଅଣ୍ଟାଲ ଦେଖେ ଯେ ନଟା ଟଙ୍କା ଆଉ କେତେ ଅଣା ପଇସା ପଡ଼ିଛି, ଦଶ ଟଙ୍କା ବି ପୂରୁପୂରି ନୁହେଁ । ସେଇ ଟଙ୍କା-ଗୁଡ଼ାକ ଥରକୁ ଥର ଝମ ଝମ କରୁଛି, ମତଲବ ପାଞ୍ଚୁଛି କଣ କରିବ, ନାଜର ବାବୁ ଡାକି ଦେଲେ, “ଆଉ ଥାଉ, ଉଛୁଟିକା ଟଙ୍କା ଥାଉ ।” ଚିତା ତ ଧଡ଼ି କରି ବାକ୍ସ ପକାଇ ଫିଁ କରି ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ମାରିଲା । “ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, ଯେତେବେଳେ କହିବେ, ବସାରେ ଦେଇ ଆସିବ । ଏ ଟଙ୍କା ଆଉ ଛୁଇଁବ ନାହିଁ, ଭୁଲସୀ ପହଟାଏ ପକାଇ ରଖିଲ । ଦେ ରେ ପ୍ରଭୁ ! ସାନ୍ତୁଛୁ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚଳିମେ ସଜାଡ଼ି ଦେ ।” ପ୍ରଭୁ ଦୟାଲ ଚଟ କରି ଲୁହା ଶିକରେ ଫୁକା ନାଲିଗୁଟା ସଫା କରି ପକାଇଲା । ଚଳିମରେ ଠିକ୍‌କରି ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଜି ଭଲ କରି ଫୁଙ୍କି ସାନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ଫୁକାଟା ବଡ଼ଇ ଦେଲା । ଦଣ୍ଡାଏ ହେଲା ଗୁଡ଼ାଖୁ ଖାଇ ନ ଥିଲେ, ଦୁଇ ଗୁରଟା ଦମ୍ ଟାଣି ସାନ୍ତଙ୍କ ଆତ୍ମାପୁରୁଷଟା ଶୀଘ୍ର ହୋଇଗଲା । ଏଣେ ତ ଚିତାର କଥାର ଲହର ଛୁଟିଛି । କହିଲା—“ଜାଣିବା ହେଲେ ସାନ୍ତ, ମୋର ଯେ ଧର୍ମିନୀ, ଏଇ ପ୍ରଭୁର ନିଜ ମା, ତାଙ୍କର ଦୟାରୁ ମୁଁ ଅଣ୍ଟାଟି କତିରୁ ଭେଣ୍ଟିଟିଏ । ସେ ଯେ ଥିଲେ ସାନ୍ତ, ମୁଁ କଣ କହିବି, ତାଙ୍କୁ ଦେ ପଦେ କହି ଭୁଣ୍ଡି ହୁଡ଼ିଲେ ନା ପଦ ବୋଲି ନ ଥିଲା—କଣ କହିବି ସନ୍ତ ! ସେ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ—ତା’ପରା ଦେବୀ ଚାଲିଗଲେ, ମୁଁ ପଡ଼ିଛି ଉଁ-ଉଁ-ଉଁ ! ଦଣ୍ଡେ କାନ୍ଦି ମୁହଁଟା ପଶନ୍ତ କାନରେ ପୋଛି ଦେଲା । ମା ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେନୁ ମୋର ସେ ଦୁଆରେ କଣ । ଏ ଯେ ସାନ ଭାଇଟା ନିଆଁଖାଇ ଭଉଣୀଟା ମଲା କି ଗଲା ଥରେ ଭଲ ଆସି ଦୁଆରେ

ଡୁଙ୍ଗି ଯା-ନା, ସେ କଥା ଭାଇଙ୍କ ପାଖରେ ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଆଜି କାମ ଅଟକିଲା ବୋଲି ଧାଇଁ ଆସିଛି । ନୋହିଲେ କି କାହାକୁ ଅନାଏ ? ଦେଖ ପ୍ରଭୁ, ତୁ ଯଦି ଥରେ ଥରେ ଆସି ଦେଖାଦେଇ ନ ଯିବୁ, ତୋ ଲାଗି ସାନ୍ତଙ୍କୁ କିଛି କେବେ କହିବି ନାହିଁ । କହ, ଆସିବୁ କି ନା କହ ।” ପ୍ରଭୁଦୟାଲ କହିଲା, “ହଁ ନାହିଁ ଆସିବି ।” ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଦୁଇ ଡିନି ଚଳିମ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଜି ସାରିଲାଣି ସେ ଖାଲି ସାନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ଅନାଇ ବସିଛି । ନାଜର ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଝୁସି, ଏଟା ଝୁବ୍ କାମକା ଲୋକ ହେବ ।

ଚିତା କହିଲା—ରେ ପ୍ରଭୁ ! ତୁ ଟୋକାଳିଆ ଚରଲ ବୁଦ୍ଧି ସବୁ ଛାଡ଼ । ସା’ନ୍‌ଙ୍କ ପିଛା ଧରି ରହ, ତୋ କପାଳ ଫିଟିଲା ଜାଣ ।

— — —

-୪୧-

ମଧୁବନ ତୋଟା

ନବ ପଳାଶ ପଳାଶ ବନଂ ପୁରଃ ସ୍ମୃତପରାଗ-

ପରଗତପଙ୍କଜଂ

ମୃଦୁଲତାନ୍ତ ଲତାନ୍ତମଲେକପୃତ୍ ସସୁରଭଂ

ସୁରଭଂ ସୁମନୋହରଃ ।

ଆଜି କାଲି ମଣିମା ଶୁଦ୍ଧମଣି ଦେଇ ଟିକିଏ ବୁଲ-ଚଲ କରି ପାରିଲେଣି । ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଉଆସ ଭିତରେ ଏଣେ ତେଣେ ଚଲିଗଲା କଲେଣି । ଦିନେ ଉପରଓଳ ଖର ଗଡ଼ି ଗଲେଣି, ଏକୁଟିଆ ଏଣେ ତେଣେ ଚାଲିଗଲା କରୁ କରୁ ମଧୁବନ ତୋଟା ବେଶ୍‌ପୋଖରୀ ଦାଟକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଚାରିବର୍ଷ ବାଦେ ଆଜି ପ୍ରଥମ ଯିବାର ।

ଉଆସକୁ ଲାଗି ପଛପଟକୁ ମଧୁବନ ତୋଟା, ତାହା ମଝିରେ ବେଶ୍‌ ପୋଖରୀ । ପୋଖରୀ ଭୁଲ୍ଲା

ଜଳସ୍ପଟଟା ପାଞ୍ଚ ମାଣରୁ ଉଠା ହେବ ନାହିଁ, ବଗରର ମିଶିଲେ ଛ ସାତ ମାଣକୁ ବଳ ପଡ଼ି ପାରେ । ତା ନାମ ବେଶ୍‌ସର । ସରର ଚାରି ପାଖରେ ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥରରେ ବନ୍ଧା ଚାରିଟା ଘଟ । ଉଆସ ପାଖ ମାଙ୍କଡ଼ା ଘଟଟା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । ଉଆସ ବେଶ୍‌ଦୁଆର ଚୌକାଠ ମୂଳକୁ ଲାଗି ଘାଟଯାଏ ଗୋଟାଏ ସଲଖ ସଡ଼କ । ସଡ଼କ ଓସାର ଦୁଆର ଓସାର ମାପରେ, ଇଟା ପାଖପଟ ପୋତା ଚାରି ଅଙ୍ଗୁଳ ଉଚ୍ଚରେ ସଡ଼କ ଦୁଇ ପାଖ ବନ୍ଧା, ମଝିରେ ଗୋଡ଼ି ବାଡ଼ିଆ ହୋଇଥାଏ । ସଡ଼କ ଦୁଇପାଖରେ ଡାଳକୁ ଡାଳ ଲଗାଲଗି ମନାଣ ସହରେ କତୁର ମଝିଗଛ ଲଗା ହୋଇଛି । ବସନ୍ତ ଆଉ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ କୋମଳ ପତ୍ର ଆଉ ପୁଷ୍ପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ବଡ଼ ଡୋଲି ଦିଶେ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଗଛରୁ ଛୁଡ଼ାଇବାକୁ ସାନ୍ତ ଆଉ ମଣିମାଙ୍କର ବିଶେଷ ରୂପେ ମନା । ରାତିରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଲେ ଗନ୍ଧରେ ଉଆସଟା ପୂରିଯାଏ । ସେହି ସଡ଼କଟିକୁ ବ୍ୟାସ କରି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବୃତ୍ତ ଚାରିକା । ଆଉ ବ୍ୟାସ ଚୌଡ଼ା ମାପରେ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ପରିଧି ଚାରିପଟ ବୁଲି ଯାଇଛି । ସେହି ସଡ଼କ ଦୁଇ ପାରେ ମଧ୍ୟ ମଝିଗଛ ରୁଆ । ବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ କରି ପୋତାଲି ଛକ ପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ପରିଧି ଅତିକ୍ରମପୂର୍ବକ ବାରିର ମଧ୍ୟକୁ ବୁଲି ଯାଇଛି । ପୁଣି ସରର ଚାରି ପାଖ ଦୂର ମୁଣ୍ଡ ମିଳି ଯିବାରୁ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ପରି ଜଣାଯାଏ । ସବୁ ସଡ଼କ ଦୁଇପାଖ ଇଟାରେ ବନ୍ଧା ଆଉ ଧାରେ ଧାରେ ଜାଇ, ଫୁଲ, ମଝି, ନିଆଳୀ, କୁନ୍ଦ, କାମୋଦ, ରଙ୍ଗଶୀ ଆଦିର କେତେ ଜାତି ଫୁଲ ଗଛ ରୁଆ ହୋଇଛି । ସାମନ୍ତ କଳିକତା ଫୁଲବାଗ ଦୋକାନମାନଙ୍କରୁ ପଲନିରନ, ମଞ୍ଜିଷ୍ଠ, ଇମୋସନ, ବ୍ଲାକ୍‌ସ୍ପିନ୍‌ସ, ମାର୍ବେଲ, ଲିଲି ପ୍ରଭୃତି ଲାଲ ଭଲ ଜାତି ଗୋଲପ ଫୁଲ ଚୁରମାନ ଅଣାଇ ଘାଟ ପାଖମାନଙ୍କରେ ରୋକିଥିଲେ । ଆମ୍ବ, ପଣସ, ପେଡ଼ା, ଜାମବେଲ, ଗୋଲପଜାମ, ଜାମ୍ବ, ସପେଟା, ଜଳଖାଇ, ଲିଚୁ, ପିଚୁ, ମଙ୍ଗୋସ୍ଥିନ,

ଡାଳ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଗନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ତୋଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ସର ଚାରି ପାଖରେ ନଡ଼ିଆ, ଗୁଆ ଧାଡ଼ି-ଧାଡ଼ି ଲଗା ହୋଇଛି । ସେହି ଗଛ ଫାଙ୍କମାନଙ୍କରେ ପତ୍ର, କରବର ଫୁଲ ଫୁଟି ପବନରେ ଦୋହଲିବା ବେଳେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ନଡ଼ିଆ ବାହୁଙ୍ଗାରେ ଅଫଶ୍ୟ ତାଳବାଇ ବସା ଦୋହଲୁ ଥାଏ—ସାନ ସାନ ପତ୍ତାଗୁଡ଼ାକ ସବୁବେଳେ କଟିର ମିଶିର କରୁଥାନ୍ତି । ତୋଟାରେ ହେଡ଼ାଶିଆ ଦଣ୍ଡ ପନ୍ଦର ଜଣ ତୋଟାଳିଆ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । କୌଣସି ଗଛ ମୂଳ ଶୁଖିଲା ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ସବୁବେଳେ ଜଳ ଡଳା ସଫା ସୁତର । ଶୁଖିଲା ପତ୍ରଟିଏ ପଡ଼ିଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପହଁରାଯାଏ—ସଡ଼କମାନଙ୍କରେ ଦିନକୁ ଦୁଇ ଥର ପହଁରା ଡାଙ୍ଗ ବାଜୁଥାଏ ।

ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନଠାରୁ ତୋଟା ସମ୍ଭାଳିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ନାଜରବାବୁ ହେତା ଜମି ଉପରେ କର ଭଡ଼ି ଦେବାରୁ ତୋଟ ଲିଆଗୁଡ଼ାକ ଛୁଡ଼ି ପଳାଇଲେଣି । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ମାଙ୍କଡ଼ ସେମନ୍ତ ତୋଟାରେ ରୁଣ୍ଡି, 'ପୋ ବୋଲି କହି ଟେକାଟାଏ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ତୋଟା ଚାରିପଟ ମେଲ । ଅଧସରିକ ଗଛ ମରଗଲଣି । ଗାଁ ଲୋକେ ଶୁଖିଲା ଗଛ ବୋଲି କଥା ଗଛ କେତେ ହାଣି ଦେନଗଲେଣି । ଘାଟ ଦୁଇ ପାଖ ହାଣିଆ ଉପରଠାରୁ ପାଣି ଲଗାଯାଏ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି କୁଣ୍ଡ ବସାଇ ସେଥିରେ ଗୋଲପ ଆଉ ହୋଟନ ଗଛ ଲଗା ଥିଲା । କେତେଟା କୁଣ୍ଡରେ ମଲ ଗଛର ଡାଙ୍ଗ-ଗୁଡ଼ାଏ ଛୁଡ଼ା । ତେର କୁଣ୍ଡ ଘାଟ ଚଳକୁ ପଡ଼ି ଯାଇ ଘାଟ ଗଲଣି । ଖପର ଆଉ ଡାଙ୍ଗଗୁଡ଼ାକ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ଘାଟରେ ବି ଗୁଡ଼ାଏ ଖପର, ମାଟିଟେଳା ଜମା ହୋଇଛି । ସାନ୍ତଙ୍କ ଅମଳରେ ଗାଁର ବିଲେଇ ପିଲଟିଏ ବି ତୋଟାରେ ପଶି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ଗାଁ ଗୋରୁ ଗୋଠର ଚରାଭୁଇଁ । ଗୋରୁମଣା ପିଲଗୁଡ଼ାକ ଗୋରୁ-ପଲ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ଡାଳମାଙ୍କୁଡ଼ି ଖେଳି କେତେ ଡାଳ

ସ୍ୱର୍ଗ ପକାଇଲେଣି । ତୋଟାର ଫଳ ଫୁଲ ସବୁ ତାଙ୍କ ଜମା—ଗୋର ବୋଲେ ମୁଁ । ଆଗେ ତୋଟାରେ ଲୋକେ ଭାତ ବାଡ଼ି ଖାନ୍ତେ, ଏବେ ଭଜାଅ, ଆଙ୍କୁ, ବଣିଆଦଣ୍ଡା, କୁକୁରଗୁଲିଆ, ଚୁକୁଣା ବଣରେ ପୂରି ଗଲଣି । ସଡ଼କ ବାଟର ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ଠେକୁଆପଲରେ ବଲୁଆପଲ ନିର୍ଭୟରେ ଖେଳୁଛନ୍ତି । ହୁଣ୍ଡାଲିଆ ଡରରେ ଉଆସର ପରିଜନମାନେ ଖର ଆଉଁ ଆଉଁ ଘୋଷଣା ତୋଠ ପାଇଟି ସାଉଁଟିଲେ—କେବେ କେମିତି ରାତିରେ ଆସିବାକୁ ହେଲେ ବଇଠାଟାଏ ହାତରେ ଧରି ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ମାଇକନିଆ ରୁଣ୍ଡ ନ ହେଲେ ଭରସି ଆସିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଘୋଷଣାଟା ବୋରୋଞ୍ଜି ବଉଳମାଳା ଘୋଡ଼ାଦଳରେ ପୂରି ଲେଣି । କେତେଟା ଦଳପିଁ ପି ସରଳ, ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଜଳ ଉପରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି; ଛୁଡ଼ିଏ ପାଣିଯାଏ ଦାଟିଟି ମାସ ସଫା । ଦଣ୍ଡେଇ ଚାପିମର ସାନ ମାଛ ପଲ ଝଙ୍କଝଙ୍କ କରି ଖେଳୁଛନ୍ତି ।

ମଣିମା କେତେବେଳୁ ଆସି ଘୋଷଣାଟାକୁ, କେବେ ବା ତୋଟା ଭିତରକୁ ବଳବଳ କରି ଅନାଇ ଦେଖୁଛି —କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ତୋଟାର ପୂର୍ବ ଚିତ୍ତ ଗୁପ୍ତାଟା ଯେମନ୍ତ ମନରେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ସବୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, କେତେ କଥା ମନରେ ବି ପଡ଼ି ଯାଉଛି, ହେଲେ ମନରେ ଧାରଣା ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କଣ ଥିଲା, କଣ ଦେଖୁଛନ୍ତି, କିଏ ହେଲା, ଏ ସବୁ କଥା ମିଳାଇ ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଧାଇଁମା ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରେ ଥିଲେ, ମଣିମାଙ୍କ ତୋଠକୁ ଆସିବା କଥା ଜଣା ନାହିଁ । ବେହରଣ ପ୍ରସ୍ତକୁ ଆସି ଛୁନିଆ ହେଲା ପରି ଚାରିଆଡ଼େ ଅଣ୍ଟାଲି ପକାଇଲେ । ମାଜଣା ତୋଠକୁ ଧାଇଁଲେ, ପାଞ୍ଚଟା ଘୋଇଲି ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି । ଦେଖିଲେ, କାଠପିଚୁକଟି ପରି ମଣିମା ଦାଟରେ ଉଠି ହୋଇଛନ୍ତି । ଧାଇଁ ଆସି କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲେ—‘ଆସ ଆସ, ଭିତରକୁ ଆସ’ କହି ହାତ ଧରି ଦେଖିଲେ !

-୫୨-

ନରୁବାବୁର ଚିଠି

“ସପ୍ତବିଂଶତି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ରାଧାକୃଷ୍ଣ
ସଦାୟାଦାନେନ !”

(ମାଳବିକାଗ୍ନି ମିତ୍ର)

ପରମପ୍ରଜାପତି ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଜେଜୀମା ଠାକୁ-
ରଣୀଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣକୁ ଅଧୀନ ଦାସ ନରହରିର
ଶତ ଶତ ଦଣ୍ଡବତ ଓଳଣି । ଆଗେ ଏ ନିମନ୍ତେ କଟକ
ମୁକାମ ବସାଉଛାରେ ଥାଇ ଲେଖିଲୁ କି ଏଠାରେ
ମୋ ଦେହଯା ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଶେଷ-
କୁଶଳକୁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସୁଗଳକିଶୋର ଦେଉ ବିରୁଦ୍ଧ ଅଛନ୍ତି ।
ମାତା ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଚରଣରେ ମୋହର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ
ଜହାର ଜଣାଇବ । ଶିରୁକୁ କହିବ, ମାଇନର ପରୀକ୍ଷାର
ଫଳ ବାହାରିଲେ ଦେଖାଯିବ । ସେ ଯଦି ପାଶ
କରିଥାଏ, କଟକକୁ ଆସି ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ିବ, ମଉସା ଏ
କଥା କହିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏଣ୍ଡେମିସ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ
ବିଜେତାର ପାଶ କରିଥିବା ବିଷୟ ପୂର୍ବ ଚିଠିରେ
ଜଣାଇଥିଲି । ମାସିକ ପଦର ଟଙ୍କା ଜଳପାନି ପାଏ ।
ଗଲ୍ କାଲି କଲେଜ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ସାହେବ ଡିନି ମାଝର
ବୃତ୍ତି ପଲ୍ଲୀକାଶ ଟଙ୍କା ଏକସଫରେ ମୋତେ
ଦେଲେ । ମୁଁ ସେ ଟଙ୍କା ନେଇ ମଉସାଙ୍କୁ ଦେବାରେ
ସେ ନେଲେ ନାହିଁ— ଖରଚ କରିବା ସକାଶେ ମୋତେ
କହିଲେ । ଏଠିକା ଖରଚ ତ ମଉସା ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି,
ମୁଁ ଆଉ କଣ ଖରଚ କରିବି, ସେହି-ଟ ୧୫ ଶ୍ରମମଲ୍ଲି
ହମର ପଠାଇଲି । ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଆପଣ ଉଛୁଣି ଖରଚ-
ପତ୍ରରେ ଟାଣଟୁଣ ଅଛନ୍ତି । କି ସକାଶେ ଟାଣଟୁଣ
—ମାମୁ କି ସବୁ ଖରଚ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ମୁଁ ଏଠାରେ ପରମପ୍ରଜାପତି ଅଛି । ବାରିଲେକଙ୍କ
ଯିବା ଆସିବା ଯୋଗୁଁ ମଉସାଙ୍କ ବସାରେ ଗୋଳମାଳ

ହୁଏ । ମୋ ପଡ଼ାରେ ହରକତ ହେବା ଉପରେ ମତେ ଗୋଟାଏ ଅଲଗା ବଡ଼ ଦୋତାଲ ଘର ଠିକ୍ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଶୁଣି ଜଣ ଶୁଣି ତଳେ କାମ ପାଇଟି କରନ୍ତି, ଦୁଇ ଜଣ ପାଇକ ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚି, ଅକାରଣ ସେମାନଙ୍କର ମୋ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ମଉସାଙ୍କର ମନା, କେବଳ କରୁଣା ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ହାଜର ଥାଇ ଡାକହାକ ଶୁଣେ । ମଉସା ରୋଜ ରୋଜ ବସାକୁ ଆସି ସବୁ ବିଷୟ ଦେଖିଯାନ୍ତି, ଦେହପା ହେଲେ ଦିନଯାକ ମୋ ପାଖରେ ଛୁଟାଣ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଠାକୁ ଆସିବା ଦିନରୁ ମାମୁଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହିଁ । ଦିନେ କଟେରି ଦାଣ୍ଡରେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଦଣ୍ଡବତ କଲି, କଥାବୁଝା କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । ଉଆସକୁ ଯିବ ସକାଶେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଲେଖିଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି, ଏପ୍. ଏ. ପାସ୍ ନ କଲେ ଗଡ଼କୁ ଯିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଠି ଭଲ ଅଛି । ଲେଖିବା ଦୋଷ ମାତ୍ର କରିବ । ଇତି ।

ମେଷ ମାସ ସାତ ଦିନ, ୧୨୭୦ ସାଲ ।

ଠିକ୍‌ଶୁଣି ପୁଲିଆରେ ଉତ୍ତମସୂତେ ବଦଳି ଟଙ୍କା ସହିତ ପାଞ୍ଚକ ହମ୍ବରରେ ପଠାଇଦେଲେ । ଠିକ୍ କେଲରେ ଚିଠି ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲା, “ନରୁ ଚିଠି—ନରୁ ଚିଠି” କହି ଜେଜମା ଉଆସ ଭିତରୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପାଇକ ହାତରୁ ଚିଠି ଆଉ ଟଙ୍କା ପୁଟିଲା ନେଇ ବାରମ୍ବାର ରୁମ୍ ଖାଉଥାନ୍ତି ଆଉ ଛୁଟିରେ ଲଗାଉଥାନ୍ତି । ପହଞ୍ଚି ଘର ମଧ୍ୟରେ ନିରୋଳାରେ ବସି ଚିଠି ପଢ଼ା ପଢ଼ି ହେଲା । ଧାରମା ପଢ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି—ମଣିମା ଆଁ ଟା କରି ଏକଧ୍ୟାନରେ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଦୁହଙ୍କ ନେସରୁ ଝର ଝର କରି ଲେତକ ବହି ଯାଉଥାଏ । ସାତବର୍ଷ ଉତ୍ତର ଅଳ୍ପ ମଣିମାଙ୍କ ନେସରେ ଲେତକ ଆଉ ମୁଖରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବ ଦେଖାଗଲା । ପରିଜନ ମହଲରୁ ଶଙ୍ଖ ହଲହଲି ଉଠୁଲି ପଡ଼ିଛି । ପ୍ରାୟତଃ ହାଟ ହୋଇଲେ, କଟକ ହାକିମ

ଖୁସି ହୋଇ ଟିକାପୁତ ବାବୁଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଖଜାଣିଆ ଦେଇଛନ୍ତି । କେହି କହେ ହଜାରେ, ଆଉ ଜଣେ କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଦି ହଜାର ।” ସବୁ କଥାର ହାଲ ଆଉ ଟଙ୍କାର ସଂଖ୍ୟା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଜଣକେତେ ହରିବୋଲ ବାରିକଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁଲେ । ବାରିକଙ୍କୁ ମୁଲକର ସବୁ କଥା ଜଣା । କାହାରି କିଛି କଥା ଅଟକିଲେ ବାରିକଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସେ । ଯେ ଯେଉଁ କଥା ପଚାରିବ, ବାରିକଙ୍କ ପାଖରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ପାଏ । କାମଚଲାଇବା ଅଥଚ ଆଞ୍ଚଣା ଗୋରବ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମିଛ କଥାରେ ଯେ ଅଧର୍ମ ଅଛି, ବାରିକେ ଏ କଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ହେଲେ ଯହିଁରେ ଲେକର ଅନ୍ଧଶ୍ଯ ହେବ, ଏ ସବୁ ଜାଣି ବାରିକେ ଧର୍ମ-ଯୁଧିର । ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ବାରିକେ ଉତ୍ତର କଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ ! ଜେଜମା ଡାକାଇଥିଲେ, ମୁଁ ଏକଲଗେ ଉଆସରୁ ଆସି ବସିଯିବୁ ଅଛି ପର ! ନଜେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଥକିରେ ପଢ଼ାଇ ମୁହଁ ବାନ୍ଧି ଦେଲି । ଯୋଡ଼ାଏ ଥକିରେ ହଜାରେ ହଜାରେ ଦୁଇ ହଜାର, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଥକିରେ ହଜାର ଏକ ଟଙ୍କା । ହାକିମମାନେ ଶୁନ ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ସେଥି ଲାଗି ଟଙ୍କାଟାଏ ବଳକା ଦେଇଛନ୍ତି ।”

ରାମ ପରିଡ଼ା ପଚାରିଲା, “ଶୁନ ଟଙ୍କା କଣ ?”

ବାରିକେ —ଏ—ହରିବୋଲ ! ଅରେ ବାପା ! ଏତିକି ବୁଝି ପକାଲୁ ନାହିଁ ? ହଜାରେ ଲେଖିଲେ ଶେଷ ଅକ୍ଷରଟା ଶୁନ ହୋଇଯାଏ, ଏଥିଲାଗି ଏକ ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଖଣ୍ଡେ ଅକ୍ଷରରେ ଭୁଲରେ ଲେଖିଲେ ଏହି ଦେଖ ହେଲା ୧୦୦୦, ଶେଷ ଅକ୍ଷରଟା ହେଲା ଶୁନ । ଏଥିଲାଗି ଗୋଟାଏ ୧ ଚଢ଼ାଇ ଦେଲେ ହେବ ୧୦୦୧ ।

ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି । ବୁଝିଗଲେ, ହିନ୍ଦୀବ କିତାବରେ ବି ବାରିକେ ବଡ଼ ଟାଣୁଆ । ବାରିକେ ଆଉ

ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତକଥା ଭୁନି ଭୁନି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ — କଟକ କମିଶ୍ନର ସାହେବ ପରଗଣାରେ ହୁକମ ଲେଖି ଦେଲେଣି, ଏଇ ଆସନ୍ତା ଦଶହରା ମୁକା ବେଳକୁ ଟିକାଇତ ବାବୁ ପାଲିକ ପାଟେଇ ଉଡ଼ାଇ ବାଜା ବଜାଇ ଆସି ଗାହରେ ବସିବେ । ବାରିକେ ଭୁଞ୍ଜିଟାରେ ଏ କଥା କହି ନାହାନ୍ତି, ଏଥିରୁ ତେର ମତଲବ ହାସଲ ହେବ ।

ଜେଜିମା ଆଉ ମା ମଣିମା ସ୍ଥିର କଲେ, ନରୁର ଏହି ପ୍ରଥମ ଟଙ୍କାରେ ଯୁଗଳକଣୋର ମନ୍ଦିରରେ ହରିଲୁଟ ହେବ । ବୃତ୍ତା ରଜାଧର ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ପଡ଼ିଆର ଡାକ ଆଣିଲା । ଗୁମୁ ଦୁଇବନ୍ଧ ଦୁଇପାଖରେ ଜେଜିମା ଆଉ ବୁ — ଗୁମୁରଣ ଦୁଇଜଣ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ଗୁମୁରଣ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହେଲେ, ‘ଯୁଗଳ କଣୋର’ କହି ହାତପେଡ଼ି ଦୁଇ ଡିନି ଥର ଦଣ୍ଡବତ କଲେ । ଯୁଗଳକଣୋର ମନ୍ଦିରରେ ହରିଲୁଟ ହେବ; ଆସନ୍ତା ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ଦିନ ସ୍ଥିର ହେଲା । ମୁଲକର ବାଇଶ କାର୍ତ୍ତିନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କୁ ଗୁଆ ଦିଆଯିବ, ମୁଲକର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ହାଜର ହୋଇ ପ୍ରସାଦ ସେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧଣ୍ଡା ଗାଁ ଗାଁକେ ବାଜେ ହେବେ । ଜେଜିମା ପଞ୍ଜିରୁକିଟି ଟଙ୍କା ଥାକ କରି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପାଖରେ ଥୋଇଦେଲେ । ପଟ୍ଟନାୟକ ଟଙ୍କା ଉଠାଇ ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ବସି ଜେଜିମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ଜେଜିମା ସେଥିର ଅର୍ଥ ବଢ଼ି ପାରି କହିଲେ, “ହେଉ, ତୁମେ ତ ଆରମ୍ଭ କରି ଦିଅ, ଅଳ୍ପ ନିଅଣ୍ଟକୁ ଦେଖାଯିବ ।”

ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ଆଉ ଚାରିଦିନ ବାକି — ମଫସଲରୁ ସରଞ୍ଜାମମାନ ଆସୁଛି । ଭାରିଆ, ମୁଣ୍ଡବାଝିଆ ଧାଡ଼ି ଲାଗିଛି । କାହା ପଡ଼ିରେ କଞ୍ଜାରୁ, କାହା ବାଡ଼ିରେ କଦଳୀ, ଆପେ ଧରି ଚାଲିଛି । ଟିକାଇତ ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ମନାସ, ଯୁଗଳ କଣୋର ମନ୍ଦିରରେ ହରିଲୁଟ — ଏଡ଼େ

ପୁଣ୍ୟ ଯୋଗ କି ଦିଟିବ ? ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଧାଇଁଛନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ସରଞ୍ଜାମ ପବିତ୍ର ପ୍ରମାଣ ମନ୍ଦିରରେ ଜମା ହୋଇଗଲାଣି । ମୂଲ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ‘ରାମ୍, ରାମ୍’ କହି ଟଙ୍କା ଫେରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଟଙ୍କା କେତୋଟିରେ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଆଉ ହାତ ଲଗାଇ ନାହାନ୍ତି । ସିଠ ସବୁ ଗୋଟିଆ ଗଉଡ଼ିଙ୍କୁ ଏକଠା କରି ଡାକିଦେଲା, “ସମସ୍ତେ ଶୁଣ, ଅନ୍ନଦାତା ହାକିମ ପିଲା, ବିଦେଶର ଅବନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ, ଯୁଗଳକଣୋରଙ୍କ ଅମଣିଆ, ପାଞ୍ଚ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବ ବାଟି ଖବରଦାର — କୁଳ ବୁଡ଼ିଯିବାର କଥା ।” ଦୁଧ ଦହି ଘିଅ ଛେନାରେ ମନ୍ଦିର ସରଦର ପୁରଗଲାଣି ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପିଛଳ ପହର ରାତି ଅର୍ଦ୍ଧେ ମନ୍ଦିର ଖଦା ଚାଲିରେ ନିଆଁ ଲୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲା । ଦୁଇକୋଡ଼ି ସରକି ଗୁଡ଼ିଆ ପିଠା ଖଜା ତିଆରିରେ ଲାଗିଗଲେ । ଦିନ ପହରକ ସରକି ଚାରିଆଡ଼ୁ କାର୍ତ୍ତିନ ଶବ୍ଦ ଶୁଭଲା — କାର୍ତ୍ତିନିଆ ପଞ୍ଚା ଆସୁ ଆସୁ ଅଧକୋଶ ଦୂରରୁ କାର୍ତ୍ତିନ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଡମେ ସମସ୍ତ ପଞ୍ଚା ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ ନୃତ୍ୟ ଚକ୍ରାର ସଙ୍ଗୀତରେ ଝାଞ୍ଜି ମୃଦଙ୍ଗ କାହାଳ ଶବ୍ଦ ମିଶି ଦୂରକୁ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ପରି ଶୁଭୁଛି । ଶଙ୍ଖ ଡୁଲଡୁଲ ଶବ୍ଦରେ ମାଇକନିଆମାନେ ଗାଁ କମ୍ପାଉଛନ୍ତି । କି ସ୍ତ୍ରୀ, କି ପୁରୁଷ ଆଜି କାହାରି ହାତରେ କିଛି କାମ ପାଇଟି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ, ସମସ୍ତେ ହରିଲୁଟରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସବୁ କାର୍ତ୍ତିନିଆ ପଞ୍ଚା ମିଶି ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ —

“ଭଜରେ ମନ ହରିନାମ

ହରିନାମ ହରିନାମ ହରିନାମ

ସେ ନାମ ଜପିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ମନଧ୍ୟାମ ।

(ସେହି) ସୁଧାମୟ ନାମ ଜପି ଲଭ ସୁର୍ଗଧାମ (ଗୋଷା)

ସସାରର ଧନ ଜନ ସବୁ ହେବ ଅକାରଣ

ଯେବେ ତେଜକୁ ଭବଧାମ ।

ତୁଳ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ରା ପରିହରୀ

ଭଜ ମନ ହରି ହରି

ଜୀବନେ ମରଣେ ସାହା ମାନ ସେହି ନାମ ।
ହରି ପିତା ହରି ମାତା ହରି ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନ-ଦାତା
ହରି ଜଗତର ପାତା ହରି ପୁଣ୍ୟଧାମ ।”

ଦିନ ଦିପହରଯାଏ କାର୍ତ୍ତିନ ଗାଇ ଗାଇ ବାଆଣିଆ
ଗାଆଣିଆମାନେ ଥକ ପଡ଼ିଲେଣି । ଥକା ମେଣ୍ଟିବା ପାଇଁ
କାର୍ତ୍ତିନ ବନ୍ଦ କରି ସମସ୍ତେ କିଛିକ୍ଷଣ ବସିଲେ ।
ବାଳଭୋଗପାଇଁ ଜେଜିମା ଦଣ ଭରଣ ଧାନ ଆଉ
ଗୁଡ଼ର ବରଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ମଫସଲମାନଙ୍କରୁ
ଉଡ଼ିଆ ଡିଆରି ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ସେହି ବାଳଭୋଗ
କାର୍ତ୍ତିନିଆ ଆଉ ଆଉ ଲୋକେ ସେବାକରି ଜଳ ପାନ
କଲେ । ପ୍ରସାଦ ହେବାକୁ ତେର ବଳୟ ଅଛି ।

କାର୍ତ୍ତିନିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାର
ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ
ବାଆଣିଆର କପରି ହାତ, କାହାର କପରି କଣ୍ଠସ୍ଵର
ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଲାଗିଲା । ମୁକୁନ୍ଦପୁର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ
ଶ୍ରୀ ବାଆଣିଆଙ୍କର ଭାରି ନାମ ଡାକ—ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ
ବିଚାର କଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଆପଣା ଗୁଣ ଜାହର
କରିବାର ତ ଏହି ବେଳ । ଆପଣା ହାତର ସଫାଇଟା
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ମୃଦଙ୍ଗଟା କାନ୍ଧରେ
ପକାଇ ଖସ୍ କରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଏକତାଲର ବୋଲଟା
ଝାଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ—

ଧକତା - ତାଧୁନା—ତାକତ—ତାଧୁନା ।

ନାଚ ନାଚି କେବେ ଚନ୍ଦ୍ରାକାର, କେତେବେଳେ
ଗଣେଶ ପରି ଘରି ଯାଉଥାନ୍ତି—ତାଳ ଛୁଡ଼ିବାବେଳେ
ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ବେଜାଏ ଝୁଲାଇ ବାଆଣିଆମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ
ଡାହାଣ ହାତଟା ଲମ୍ବାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଶ୍ୟାମନଗର
ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବାଆଣିଆ ରାମ ଦାସେ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି
ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯାଇ ଲେଫା ତାଳରେ
ବୋଲଟା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ—

ଧାକତ—ଡିକାକତ ।

ଦୁଇ ଗୁରିହାତଦେଖାଇଛନ୍ତି, ବାଆଣିଆ ଶ୍ରମଅଧିକାରୀ
ଖୁବ୍ ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “ହଁ—ହେ—ହଁ !
ଏକତାଲ—କବାଲ—ତେଓଟ କାହାକୁ ଅଜଣା ?
ଦେଖା ତ ଭଲ ହାତେ ରୁପୁତାଳ ।” ରାଧା ଦାସ ବାଆ-
ଣିଆ ଜବାବଦେଲେ—“ହୋଇ ହେ ବାଆଣିଆ ଭାଇ !
ଆପଣଙ୍କ କଥାଟି ଠିକ୍ ହେଲା କାନ୍ତେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ
ଉପରେ । ବୋଇଲ ଭଲ—ରୁପୁତାଳ ବଡ଼ ନା
ବୁଝୁତାଳ ବଡ଼ ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ବୁଝୁତାଳ ।” ତାଙ୍କ
ହାତ ନ ଚାଲୁଣୁ—ଆଉ କଣ ସମ୍ଭଳା ପଡ଼େ—ଆଉ
ଆଉ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବାଆଣିଆମାନେ କମ୍ପିଗଲେଣି ।
ଆପଣା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆଗରେ ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳେକେ
ମୃଦଙ୍ଗ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଯେଉଁ
ବାଆଣିଆଟା ଗଲ-ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ପୂଜା ଦେଇ ମୃଦଙ୍ଗ
ହୁକିଛି, ତାହାର ଡିଆଁ ଡେଇଁ ବଢ଼ି ପଡ଼ିଛି । କିଏ
ପଚ୍ଚରେ ତାଳ ମାନ, ଗୁରି ଗୁରି ହାତ ଚଳା ମାରି
ତୁଳ୍ଲା ମୃଦଙ୍ଗ ବାଡ଼ୁଛନ୍ତି । ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ
ହରିବୋଲ ଆଉ ଗାର ମାଇକନିଆମାନଙ୍କ ଶଙ୍ଖ
ହଳହଳରେ ଯେମନ୍ତ ଭୂମିକମ୍ପ ଉଠିଛି । ବାଆଣିଆ-
ମାନଙ୍କର ଚେତା ଥିଲା ପରି ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ ।
ମୃଦଙ୍ଗକୁ ମୃଦଙ୍ଗ ଠୁକାଠୁକି ହୋଇ ଦଣ ବାରଟା
ଭାଙ୍ଗିଗଲେଣି—ଖପର--ଗୁଡ଼ାକ ଖସି ପଡ଼ି ତୁଳ୍ଲା
କାକେରିଗୁଡ଼ାକ ବେକରେ ଝୁଲୁଛି; ହେଲେ ହାତ
ବନ୍ଦ ନାହିଁ । କାହାର ଗାମୁଛା କାହାର ବା ପାଗେଡ଼ି-
ଖଣ୍ଡମାନ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଗ ବନ୍ଦା ଥିଲା, ବେଳାଏ
ମୁଣ୍ଡଝୁଙ୍କାରେ ତଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲଣି, ଲୋକେ ମାଡ଼ି
ଦଳିଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଥୋକେ ବାଆଣିଆଙ୍କର କଣ୍ଠ
ମୁକୁଳା । କାର୍ତ୍ତିନିଆମାନେ ଦେଖିଲେ, ଆଉ ସମ୍ଭଳା
ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ଆପଣା ଆପଣା ପଞ୍ଜାର ବାଆଣିଆ-
ମାନଙ୍କ ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ି ନେଇ ବସାଇ ଦେଲେ ।
ସମସ୍ତେ ଗୋଟା ଝାଳରେ ସରପଟ । ଲୁଗା କାନିଆମାନ
ଧରି ବସି ହେଉଛନ୍ତି । ଫ ଫ କରି ନିଶ୍ଵାସ ପଡ଼ୁଛି ।

ବେଳେ ତନୁ ପହର ସରକି ଧୂମ ଦଶା ବାଜିଲା ।
 ଭୋଗମଣ୍ଡପରେ ଏତେ ଜାଗା କାହିଁ ? ଆଗ ଅଗଣାଟା
 ଧୋଇ ଧାଇଁ ଗଛପ୍ରମାଣ ଅମଣିଆ ଗଦା । ପୂଜାହାରୀ
 ଚକ୍ର ଧରି ଭୁଲସୀପସଟା ଏ ପକାଇ ଦଶା ବଜାଇ ଭୋଗ
 ଲଗାଇ ଦେଲେ ।

ଧନ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରସାଦସେବାର ଆୟୋଜନ ହେଲା ।
 ପ୍ରଥମ ହେଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ନିସଙ୍ଗୁଡ଼ି । ବୈଷ୍ଣବ
 ପକ୍ଷର ଉତ୍ସର ବାବୁଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ସେବା ହେବ ।
 ହଜାରକୁ ହଜାର ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି
 ବସିଗଲେ । ଉଣା ଅଧିକ ତନିକୋଡ଼ି ସରକି
 ପରଶୁଣିଆ ଅନ୍ଧାରେ ଗାମୁଛା ଭିଡ଼ି ପରସି ଯାଉଛନ୍ତି ।
 ଅନ୍ଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲାଗିଗଲା, ଅଧିକାରୀ ଏ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା
 ହୋଇ ଜୟ ଫେରାଇଲେ—

ଅଧିକାରୀ—ଶ୍ରୀ ଯୁଗଳକିଶୋରକ—

ସମସ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ଶ୍ରୀ ବିନ୍ଦାବନବହାଣକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ଶ୍ରୀ ରାଧାରାଣୀକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ଗିରିଗୋବର୍ଦ୍ଧନକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ବାଳଗୋପାଳକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ଦାତା ଭକ୍ତକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ସବୁ ବୈଷ୍ଣବଗୋସାଇଁକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ଟିକା ଏତ ବାବୁକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ମା ମଣିମାକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ଜେଜୀ ମଣିମାକ—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ—ପ୍ରେମସେ କହ—

ସମସ୍ତେ କହି ଉଠିଲେ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ପୁଣ୍ୟ
 ଟହଲିଆ ରହିଗଲେ ।

ଅଧିକାରୀ—ପୁଣ୍ୟ ଟହଲିଆକ

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାରୀ ସହିତ ସମସ୍ତେ—ପ୍ରେମସେ କହ
 ରାଧେ—

ବାକ୍ୟ ସମାପ୍ତ ନ ହେଉଣୁ ସପ୍ ସପ୍ ଗପ୍ ଗପ୍
 ସଡ଼-ସଡ଼ ମଡ଼-ମଡ଼ ଶବ୍ଦ ଶୁଭଲଣି । ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଛି,
 ଆହେ ଡାଲି ଦିଅ ହେ—ଏ ଧାଡ଼ିରେ ଶୁକତାନି
 ନାହିଁ—ଆମ୍ଭିକ—ଆମ୍ଭିକ—ଅନ୍ଧ ଆଣ ଅନ୍ଧ
 ଆଣ ! ଯେତେ ଦିଅ, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ
 ଭୁକ୍ତା ଗୋସ୍ତପାଛି । ଖାଇଲା ପକ୍ଷ ଦୁଇ ପାଖରେ ଆଉ
 ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ପକ୍ଷ ପଡ଼ିଛି, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁମାନେ ସେହି
 ଦୁଇ ପକ୍ଷକୁ ବାନ୍ଧି ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ । ଏ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ପକ୍ଷ
 କଣ ? ନା ଗୋସାଇଁଆଣୀଙ୍କ ପାଇଁ । ପାଣି ପିଇ ଦେଇ
 ଟୁକୁଣା ଭିତରେ ତସମୀ ଭଣ୍ଡି କରି ନେଲେ । ବୈଷ୍ଣବ
 ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦସେବା ବାଜିଲା—ଅଧିକାରୀ ଏ
 ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କଣିକା ଏ କଣିକା ଏ ଅଧରାମୁତ ନେଇ
 ଗୋଟିଏ ପଥର ଗିନାରେ ପୁରାଇ କଦଳୀପକ୍ଷ ଖଣ୍ଡେ
 ଘୋଡ଼ାଇଦେଲେ । ଜେଜୀ ମା, ମା ମଣିମା ଆଉ
 ଉଆସର ସମସ୍ତେ ସେବା କରିବେ ।

ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ବାବୁମାନେ ବସିଗଲେ । ଛତିଶ
 ପାଟକର ଏକ ଧାଡ଼ି—ଆଜି କି ଜାତି ବରୁର ? ଏ ଯେ
 ହଲିଲୁଟ । ଖାଲି ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଛି, ଆଣ ଅନ୍ଧ ।
 ପରଶୁଣିଆମାନେ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ଗମ ଗମ ଝାଲ
 ଗୋଡ଼ିବାଟେ ବହି ଯାଉଛି । ପ୍ରସାଦ ସେବା ବଢ଼ିବାକୁ

ରାତି ପ୍ରାୟ ଶେଷ । ପୂଜାହାର ମଙ୍ଗଳ ଆରତି ପାଇଁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଧାନ୍ୟା ସକାଳୁ ଠା ବସିଛନ୍ତି, ସ୍ନାନଟା ଯେ ବଢ଼େଇ ଆସିଥିଲେ ତେତିକ — ମହାରଦ ବ ସେବା ହୋଇ ନାହିଁ । ତମକ ପଡ଼ିଲେ, ରାତି ଯେ ପାହୁଲ ଆସି, ପଦ୍ମବଗରେ ସୁନ୍ଦର ପାଟିଲଣି । ଧୂଳୀର ଦେଇଥିବା ଅଧରମୃତ ପଥରଗିନାଟା ଧରି ଉଆସକୁ ବାହାରିଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ପେଇଲ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଏ କଣ ? ଧାନ୍ୟା ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ବସାଇ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ, ମଣିମା ଠିକ ସେଇ ଜାଗାରେ ବେଙ୍ଗଲଟି ପରି ତୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଧାନ୍ୟା ଚଞ୍ଚଳ ଆଧଣା ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ପକାଇ ମଣିମାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଓଡ଼ା ହାତଟା ବୁଲାଇ ଦେଲେ, ଆପେ କଣିକାଏ ଅଧରମୃତ ମୁହଁରେ ଦେଇ ମଣିମାଙ୍କ ମୁଖରେ କଣିକାଏ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲେ । ଆଉ କଣିକାଏ ଦେବାବେଳେ ମଣିମା ମୁହଁ ବୁଲାଇ ନେଲେ ।

—୫୩—

ମନ୍ତ୍ରଣା

ଉପର ଓଳିଆ—ବେଳ ଚଉଦଘଡ଼ି ସମୟ—
ଯୁଗଳକଣୋରଙ୍କ ନାଟମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାଲିରୁ ଆସନରେ ଛୋଟରସ୍ ବଜେ । ତାଙ୍କ ଆଗ ପାଞ୍ଚ ହାତ ସରିକ ଦୂରରେ ବୁଢ଼ା ଗୁମୁଜରଣ ପକା ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି । ସାନ୍ତଙ୍କ ଡାହଣହାଣ ଦୁଆରବନ୍ଧ ଲଗାଇଗି ହରିବୋଲ ବାରିକେ । ଠିକ୍ ତାହାର ଆଗ ଗୁମୁଆ ବିଜେମନ୍ଦିର ଭିତରେ ନବାଟ ଉଡ଼ାଡ଼ିରେ କେବେ ପଶନ୍ତକାନି, କେତେବେଳେ ବା ଓଡ଼ିଶାର ଧଡ଼ି ଦଶୁଛି । ନିର୍ବେଳା କର ଯାଇଛି, କେହି କାଳେ ପାଖକୁ ରୁଲି ଆସି କଥା ଶୁଣି ପକାଇବ—ସେଥିଲାଗି ଅଗଣାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ ଟହଲି ଟହଲି ପହରାରେ ଥାନ୍ତି ।

ସମସ୍ତେ ତୁନି ତାନ—ତୁଛା ମୁହଁରୁହାଁରୁହାଁ ହେଉଛନ୍ତି —କେହି କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ, ବୋଲିବେ ବା କଣ, କିଆ ଆସିଛନ୍ତି କାହାରିକୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ତୁଛା ହରିବୋଲ ବାରିକଟା ବସି ବସି ଗୋଟାଏ ମତ-ଲବ ପାଞ୍ଚୁଛି । ସାଧାରଣ ଦୁଇ ଭିନିଧର ମନ୍ଦିରଭିତରେ ଅନାଇଲେଣି —“ଆଜ୍ଞା, କିଆ ଡକରା ହେଲ, କହିବା ହେଉ ।” କବାଟ ଉଡ଼ାଡ଼ିରୁ ବ ଦୁଇ ଭିନି ଥର ଓଡ଼ିଶା ଭିତରୁ ନାସିକାଟିଏ ଦିଶି ଗଲଣି । ପଟ୍ଟନାୟକେ ଦୁହଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହୁଁଛନ୍ତି । ଛୋଟରସ୍ ସାନ୍ତେ ଆଉ ତୁନି ହୋଇ ବସି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପରୁରିଲେ, “କଥାକଣି ପଟ୍ଟନାୟକେ ?” ଧାନ୍ୟା ଡାକିଛନ୍ତି, ସତ, ହେଲେ—ହଠାତ୍ ତାଙ୍କୁ ପରୁରିଦେବାଟା ମର୍ଯ୍ୟାଦାର କଥା ନୁହେଁ, ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି । ଅନୁମାନ କରିନେଲେ, ପଟ୍ଟନାୟକେ ତ ପାଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଧାନ୍ୟାଙ୍କ କଥା ଜଣା ଥିବ । ହରିବୋଲ ବାରିକ ସଟପଟିଗଲଣି—ଯା ମଲ୍ଲ ! କଥାଟା ଯେ ପାସିଆର ହେବାକୁ ବସିଲା ! କଥା କଣ କି କେହି କାହାରିକୁ ଡାକି ନାହାନ୍ତି, ହେଲେ କଣ ହେଲା ସମସ୍ତେ ଡାକରାରେ ଆସିଛନ୍ତି । ସକାଳ ଓଳି ଗୋଟାଏ ଧଉଡ଼ିଆ ଯାଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଜଣାକଲା ଧାଇଁମାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ଆଜି ଚଉଦଘଡ଼ିଆ ବେଳେ ଯୁଗଳକଣୋରଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ବିଜେ ହେବେ । ଧାନ୍ୟାଙ୍କ ପାଖରେ ସମ୍ଭାଦ ପହଞ୍ଚିଲା ଛୋଟରସ୍ ସାନ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ବିଜେ ହେବେ, ତାଙ୍କର କିଛି ଜଣାଇବାର ଅଛି । ପଟ୍ଟନାୟକେ ସମ୍ଭାଦ ପାଇଲେ—ସାନ୍ତ ଆଉ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞା, ମନ୍ଦିରରେ ହାଜର ହେବେ । ହେଲେ କେହି କାହାରିକୁ ଡାକି ନାହାନ୍ତି । ଏ ସବୁ ହରିବୋଲ ବାରିକର ଚଢ଼ି । ହରିବୋଲିଆ ବିନା ସ୍ୱତାରେ ହାଟକୁ ଯିବାର ଲୋକ ନୁହେଁ—ଏତେ କାଣ୍ଡ କଣ ମାହାଲିଆ କରି ପକାଇଛି ? ନାହିଁ, ନାହିଁ, ତାହାର ମତଲବଟା ଆନୁମାନଙ୍କୁ ଜଣା । ହରିବୋଲ ବାରିକର ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାସବ, ତୁଛାଟାରେ ଗୋଟାଏ

ନିଶିଆ ଲୋକକୁ କେହି ଭୁଟି ପକାଇବ, ଏ କଥାଟା ତାକୁ ଅସହ୍ୟ । ଆଜି ଯକାଳେ ନିଜଠେରେ ହରି ମହାକୁଡ଼କୁ ନଟବର ବାବୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଗୁମାସ୍ତା ଖଜଣା କଥାରେ ଦୁଇଟା ଚୁଆଁ ଲାଗାଇ ଦେଲା । ହରିବୋଲ ବାରିକ ସେଠି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ତା ଦେହ ସହଜ ନାହିଁ । ସେ ଗୁମାସ୍ତା ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗାଇଲା ଭଟ୍‌ଭଟ୍ । ଗୁମାସ୍ତା ହାକିମ ହୁକୁମ ଧରି ଲୋକ, ସେ ଭଣ୍ଡାର ବାସୁଡ଼ା କଥା ଶୁଣି କଣ ଚପିଯିବ ? ସେ ମଧ୍ୟ ଆକ୍ରା କରି ଚାଲିକଥା ବଜେଇ ଦେଲା । ବାରିକେ ଭାରି ଖଟାଟା ହୋଇ କହିଲେ, “ଦେଖ, ତୁମେ ଆପଣ ତ ହାକିମପୁତ୍ର ଲୋକ, ଆଉ କଣ କହିବ ? ତେବେ ମୋ କଥା ଶୁଣ, ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଚଦିନ ଭିତର ତୁମକୁ ତଣ୍ଡିଆ ଦେଇ ଯେବେ ଦେଖିବୁ ନ ତଡ଼େ, ମୁଁ ଭଣ୍ଡାର ପିଲା ନୁହେଁ ।” ରାଗ ମୁଣ୍ଡରେ ବଡ଼ପଣଟାଏ କରି କଥାଟା ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପକାଇଲା, ଏବେ ମାନ ମହତ ରହେ କିପରି ? କିପରି ଗୋଟାଏ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ଫିକର କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରୁଣ୍ଡ କରିଛି । ହେଲେ କଥାଟା ବାହାରିଗଲାଣି ଆଉ ଆଡ଼େ ।

ବାରିକ ଆପଣା ଗାମୁଛା ବେକରେ ପଟା ପକାଇ “ଆଜ୍ଞା—ଆଜ୍ଞା—ଆଜ୍ଞା” ଡିନିଅର କହି ଡିନିଜଣେକୁ ଡିଏ କରି ଭୁଲରେ ମୁଣ୍ଡ ଲାଗାଇ ଡିନିଟା ଜୁଆର କରି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା—ଏ ହରିବୋଲ ! ଆପଣମାନେ କିଛି କଥା ଆଜ୍ଞା କରିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଦିଟା କଥା ଜଣାଇବି । ମୁଲକର ହାକିମ ହେଲେ ପିଲା, ସେ ପୁଣି କାହିଁ ପରବାସରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଖୁଣ୍ଟି ନ ଛା କଣ ବା ବୁଝନ୍ତି ! ଆପଣମାନେ ହେଲେ ପୁରୁଣା ହାକିମ—ଭଲମନ୍ଦ କାହାକୁ ଲାଗେ ? ନିନ୍ଦା ପରଶିଯା କାହାକୁ ? ଉପାସ ପରିଜନଙ୍କ ଦୁଃଖକଥା ଶୁଣି ମୁଲକ ଲୋକଙ୍କ ଆଖିରୁ ଥପ୍-ଥପ୍ ପାଣି ଯିବୁଛି । ଆଉ ଦେଖନ୍ତୁ ସାତ ପୁରୁଷର ଦାନାଗିଆ ଚାଲି ପାଞ୍ଜିଆ-ପଟୁଆର-ମାନଙ୍କ ଭାଙ୍ଗି କହଣ ଅଧରନ୍ତା । କରଣ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ

କଣ ମୁଲ ଲାଗିବାକୁ ଯିବେ ? ମରୁଛୁ ବଞ୍ଚନ୍ତୁ ମୁହଁ ମଡ଼ି ମାଟି କାମୁଡ଼ି ଘରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏଣିକି ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଘରୁ ରୁଟି କବଟା ସରିଲାଣି, ପୁଣି କଥା କଥାକେ କହୁଣୀ ବସୁଛି । ପ୍ରଜା ଲୁଚୁ ହେଲେ କାଉପଲ, ଅସହଣ ହେଲେ ଗଦା ହୋଇ ତ ରାଉ ରାଉ କରିବେ ! ଗଲା ଗରୁବାର ହାଟପାଳ ଦିନ ନୂଆପୁରର ହାଟ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଞ୍ଚ କି ଦଶହଜାର ପ୍ରଜା ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ବିରୁର କରୁଥିଲେ, କଟକ ଯାଇ ହାକିମଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ହାଲ ଜଣାଇବେ । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଗଲା—ବିରୁର କଲି, କଥା ସଲେ ଆସି ଦେଶ ନିନ୍ଦା କୁଳ ନିନ୍ଦା, ଦାନାଦାର ହାକିମମାନଙ୍କ ନିନ୍ଦା । ହାତ ଓଠ ଧରି ଅଟକାଇ ଦେଲି—କହିଲି, ଆମର ଘର ହାକିମମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବା, ସେମାନେ ନ ବୁଝିଲେ କଟକ ଯିବା । ସେମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣ ଗୁମୁରେ ଦୁଃଖ ହାଲ ଜଣାଇବାକୁ ଯୋଗାନ୍ତେ । କଣ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି ?”

ସବୁ କଥା ଶୁଣି ଡିନି ଜଣଯାକ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରି ବସିଲେଣି । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଦୋଷୀ ମଣି ଲଜରେ ସଜି ଯାଉଛନ୍ତି । ଧାର୍ଯ୍ୟ ମନରେ କଲେ, ‘ମୁଁ ରିପୋର୍ଟରେ ଚାନ୍ଦର ମୋହରଟା ଚପାଇ ଦେବାରୁ ଯିନା ନଟ ହାତରେ ଅଧିକାର ପଡ଼ିଲା ।’ ସାନ୍ତ ମନରେ କଲେ, ‘ମୁଁ ଛୁଆଁରେ ବାଧା ଦେଇ ଚଢ଼ିବର କରିବା ଲାଗି କଟକ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ନଟିଆ ଟୋକାଟା କଣ ଏତେ ଲଟଦଟ କରି ପାରନ୍ତା ?’ ପାଞ୍ଜିଆ ବସି ବସି ମନରେ ଭାବୁଛନ୍ତି, ‘ପାଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ାଇ ଦେଇ ସଦନାଶ କରିଛି । ପାଞ୍ଜି ପାଇ ନ ଥିଲେ ସେ କଣ କରନ୍ତା ?’

ଦଣ୍ଡକ ଉତ୍ତରେ ଫିଁ କରି ନିଶାଟାଏ ପକାଇ ଗୁମୁକରଣେ କହିଲେ, “ଯା ହେବାର ତ ହୋଇଛି, ଏବେ ଉପାୟ କଣ ?” ବାରିକେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇପଡ଼ି କହିଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ ! ଆଜ୍ଞା ଉପାୟ ସହଜ —

ମତେ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଦିନକ ଭିତରେ ଠିକ୍ ବନେଇ ଦେବ । ମୁଁ କହୁଛି, କଟକା ପାଞ୍ଜି ଆମାନଙ୍କୁ ପାନେ ପାନେ ଚଢ଼େଇ ପାଞ୍ଜି ଛଡ଼ାଇ ନେବା, ଆମର ତ ସମସ୍ତେ, ଗୁହା କାହୁଁ ପାଇବେ ସେ ନାଲିଶ କରିବେ ? ଆମ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜି ଆମାନେ ଟଙ୍କା ଅଧୁଳ କରି ସଫକାର ଦେଇ ଖଜଣା ଦାଖଲ କରିବେ । ହାକିମ ସିନା ଟଙ୍କାରେ ମାଲିକ, ଟଙ୍କା ପାଇଲେ କଣ କରିବେ ? ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ । ସାନ୍ତେ କହିଲେ, “ସରକାରୀ ଲଗା—ଗୋଟିଏ ଚୋଳମାଳ ଉଠିବ ।”

ପାଞ୍ଜିଆ କହିଲେ, “ତେବେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ହସାବ ବୁଝିବା, ସବୁ ଧରା ପଡ଼ିଯିବ ।”

ସାନ୍ତେ—ତାହା ବି ହାକିମଙ୍କର ହୁକୁମ ଦରକାର । ହେଉ, କଲ୍ଲାର ଆଉ ଉଆସର ହାଲ ହବାଲ ଲେଖି ରିପୋର୍ଟ କରି ଟଙ୍କା ଜମା ଖରଚ ବୁଝିବା ସକାଶେ ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଅଟାଯାଉ । ଧାନ୍ତମା କଣ ଆଜ୍ଞା କରୁ ଅଛନ୍ତି ?

ଧାନ୍ତମା—ମୁଁ ତରିଲ ଲେକ, କଣ ଜାଣେ, କଣ କହିବ ? ହେଉ, ସାନ୍ତ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ହେଉ । ପୀତାମ୍ବର ବାବୁଙ୍କୁ ଲେଖନ୍ତୁ ସେ କଟକରେ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ମାଲିକତାକାରଙ୍କୁ କଥା ସବୁ କହିବେ, ସେମାନେ ସେପରି ପରାମର୍ଶ ଦେବେ, ସେହିପରି କରାଯିବ ।

ହରିବୋଲ ବାରିକ ମନକୁ ଏ କଥାଟା ପାଇଲ ନାହିଁ । ତାହାର ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ଥିଲା, ହାକିମମାନେ ହୁକୁମ ଦେବେ, ସେ ଧାଇଁ ଯାଇଁ ସେହି ପାଞ୍ଜିଆଟା ପାଖରୁ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ଛଡ଼ାଇ ଅଣିବ । ପଛରେ ଆପଣା ମନକୁ ବୁଝାଇଲ, ହେଉ ହେଉ—

“ବୁଝି ସମସ୍ତି କାମ କଲେ,
ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ।”

-୫୪-

ସାବଧାନତା

ସାପର ଆଖି ଚାରିଆଡ଼େ ଖାଲ । ମନ୍ଦିରର ମନ୍ଦି-
ଶାଟା ଠିକ୍ କରି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲା ।
ଟିକିଏ ଚମକି ଗଲେ । ଦଣ୍ଡେ ବସି ବିଚାରିଲେ—
ଆନ୍ଧର ଅଛି ଚାରି ମାସ ଡେଇଁ । ଏହି କେତେଟା ମାସ
ଟିକିଏ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଗଢ଼େଇ ନେବାକୁ ହେବ । ସତ
କଥା, ପ୍ରଜା ଗୁଡ଼ାକ ତ କାଉ—ଉଛୁଳିଲେ ସମ୍ଭଳା
ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ଟିପୋର୍ଟଟା ପଢ଼ିଥିବା ବି ହରକତ
ମାମଲା । ଆପେ ବାହାର ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ଆଉ
କାହାର ହାତରେ ହେବାର କଥା ନୁହେଁ, ଖୁବ୍
ସାଧାନତା ଦରକାର । ଚାରିପଟା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ
ବାହାର ପଡ଼ିଲେ—ଏକା ବେଳକେ ନରୁ ବାବୁ ଦୁଆରେ
ହାଜର । “ନରୁ ବାବୁ ରେ ! ମୋ ନରୁବାବୁ ରେ !”
ତଳୁ ଡାକ ଡାକ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ‘ଦୋତାଲା
ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲେ । ନରୁବାବୁଙ୍କର ପଡ଼ା ଶୁଲୁଛି—
ଆଗରେ ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ କବି ଭୂଷଣେ ଚୌକାଟାରେ
ବସି ‘ସୋହସ୍ତମାଜନ୍ମଶୁଭା ନାମାଫୋନୋଦୟକର୍ମଶାଂ’
ଶ୍ଳୋକଟାର ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡେଇ ପିଲାକୁ ବଳ
ଭୁଣ୍ଟିଲ ପରି ବାବୁ ପିଲା ରୟାବଣ କିତାପଟା ଫଟାଇ
ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ମାମୁଙ୍କୁ ଦେଖି ନରୁବାବୁ ଛୁଡ଼ା
ହୋଇଗଲେ । ‘ବସ ବାପ ବସ’ ବୋଲି ମାମୁ ଖଣ୍ଡେ
ଚୌକା ଟାଣିନେଇ ଦୁମ୍‌କରି ବସି ପଡ଼ିଲେ । “ପଣ୍ଡିତେ,
ଭଣଜା ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କିଛି ନିରୋଳା କଥା ଶୁଣା
ଅଛି ।” କଥାଟା ଯିମିତି ମାମୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ବାହାରିଛି,
ପଣ୍ଡିତ ବିଚାର ଭଲ ଲୋକଟି ପରି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ-
ଗଲେ । ଦୁଷ୍ଟ କରୁଣାଟା କେଉଁଠି ଥିଲା, ଭୁନ ଭୁନ
ଆସି ଟିକେଇତ ବାବୁଙ୍କ ପଛପଟ କବାଟ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ
ଲୁଚିକରି ବସି ପଡ଼ିଲଣି । ଠିକ୍ ଏମନ୍ତ ଜାଗା ଧରି
ବସିଛି, ଯେମନ୍ତ ନାଜରଙ୍କ କଥାସବୁ ଶୁଣିବ, ଆଉ

ସେ କଣ କରୁଛନ୍ତି ଦେଖିବ, ମାତ୍ର ନାଜର ତାକୁ ଦେଖି ପାରିବେ ନାହିଁ । କରୁଣା ନାଜରକୁ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନିବ ।

“ଆରେ ନନ୍ଦୁ ବାବୁ ! ତୁମେ କଣ ମୋ ଭଣଜା ରେ ! ତୁମେ ମୋ କୁଳନନ୍ଦନ ! କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା ! ତୁମେ ମୋ ହୃଦୟ ରକ୍ତ । ତୁମେ ଦୁଇ ପିଲା ଯେ ମୋ ଦୁଇ ନୟନର ପିତୁଳ । ମୁଁ ଦୁଇ ଓଳି ତୁମର ଖବର ନେଉଥାଏ—ପଡ଼ା କେତେଦୂର ହେଲା ବୁଝୁଥାଏ । ତୁମର ଯେ ପାସ୍ ହେଲା ଏକଜାମିନରମାନଙ୍କୁ ଉଣା ଖୋଷାମଦ କରିଛି ? ସେମାନେ ସାଫ କାଗଜ ଦେଖାଇଲେ, ଏହିଗେଟକୁ ପୂରା ଚାରି ନମ୍ବର ଉଣା—ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଜ୍ରଟାଏ ପଡ଼ିଗଲା । (ଖୁବ୍ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ) କାହାରି ପାଖରେ କହିବ ନାହିଁ, ସେ ଲୁଗା ଢେର ଟଙ୍କା ଖରଚ । ମୁଁ ବରାବର ଏଠିକି ଆସିବି ଘର ଚାରିପଟ ବୁଲି ଯାଏଁ, ଖାଇବା ପିଇବା କଥା, ପଡ଼ା ଶୁଣା କଥା ପରବାରେ ସବୁ ବୁଝିଯାଏ । ପାଖକୁ ଆସେ ନାହିଁ ଖାଲି ତୁମର ପଡ଼ା କ୍ଷତି ହେବ ବୋଲି । ମନରେ କରୁଁ, ଦେଖାରେ କଣ ଅଛି, ନରୁ ପଡ଼ା କରୁ । ପଡ଼ାରେ ସବୁ—ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଖୁବ୍ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ । ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ପଢ଼ିବ । ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ବଜାରକୁ ବୁଲି ଯିବ ନାହିଁ । ଦେହରେ ଗୁଣ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ମାନିବେ । ତୁମେ କଣ ଚାଲିଯିବ କରବ ? ରଜାପୁଅ ରଜା ହେବ । ଆଜି କିଏ ଅଇଲି ଜାଣ ? ତୁମେ ଯେ ମୋ ବସାରେ ଥିଲ, ଆରେ ଛୁ ! ସେଟା କ’ଣ ତୁମ ଭଲ ରଜା ପୁଅଙ୍କ ରହିବାର ଘର ? ହଠାତ୍ ଘର ମିଳି ନ ଥିଲା ବୋଲି ସିନା ! ଯେଉଁ ଦିନ ଘର ଠିକ୍ ହେଲା ମୁଁ ଯାଇଛି ଘରଟା ସଫା କରାଇବାକୁ—ମେଜ ଚୌକି ସଜାଇ ଦେବାକୁ—ତୁମକୁ ତ ଜଣା ନାହିଁ, ଚାଲି ଆସିଲ । ହେଉ ହେଉ, ମଉସା କଣ ପର ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଜାଣେ, ସେ ମନରେ ଯାହା

କରୁଛି । ଆଜି କିଏ ଅଇଲି ଜାଣ ? ଉଁ—ହଁ ! ଏଇଟା କଣ ତୁମଲୁଗି ଘର ? ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର ତେତାଲ ନୂଆ ଘର ଭଡ଼ା କରି ସଜାଇ ଦେଇଛି । ଘରର ଚଳଟା ଶତରଞ୍ଜି ବଜୁଣା, ତା’ ଉପରେ ଚୌକି ମେଜ ଖଟ ଆଲମାରୀ ଥୁଆ, ସ୍କୁଲକୁ ଖୁବ୍ ପାଖ, ତୁମେ ଯାଇ ଯେଇ ଘରର ରହିବ । ଗୋଟାଏ ବଗିଚା ଖୁବ୍ ଶୁଣ୍ଠାରେ କିଣିଛି । ଖେଳେ ହେଉ, ହେଉ କଣ ହେଲା, ଅରଖ ନୂଆ ପରି ଚକଚକିଆ । ସେଇ ଗାଡ଼ରେ ଚଢ଼ି ସହରଯାକ ଚାଲିବ । ପାଞ୍ଜି ଦେଖିଲ—ଆସନ୍ତା ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ ବେଳ ଛ’ଦିନ ଦିନ ଛାଡ଼ି ଲିଭିଯାଉ । ଉତ୍ତରେ ଗୁରୁ ପ୍ରବେଶ ଶୁଭ । ତୁମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବ—ବଗି ଧରି, ମାଲମତୀ ଦେଇ ଯିବାକୁ ଶଗଡ଼ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଆସିବ । କି ବାବୁ—ଏହି କଥା ହେଲା ତ ?”

ନନ୍ଦୁ ବାବୁ—ମଉସାଙ୍କୁ ପଚାରି ଖବର ଦେବା ।

ମାମୁ—ଅବଶ୍ୟ ! ଅବଶ୍ୟ ! ସେ ହେଲେ ଜଣେ ମୁରବୀ—ତାଙ୍କୁ ନ ପଚାରିବ କିପରି ? ବଡ଼ ଖୁସି ହେଲା । ଯେପରି ଲୋକର ପୁଅ, ସେହିପରି କଥା । ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ବି ଧାନ୍ତମାକୁ କହିବ । ସେ କଣ ମୋ କଥାରୁ ବାହାର ହେବ ? ସେଜ ସେଜ ଚିଠି ଯିବା ଆସିବା ହେଉଛି । ମୋତେ ନ ପଚାରି କିଛି କଥା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ନା—ନା, ମୁଁ ନିଜେ ଯିବି, ଚିଠି ପଢ଼ି କଥା ନୁହେଁ । ଗୁନକୁ ବି ଢେର ଦିନ ହେଲା ଦେଖି ନାହିଁ—ମନଟା କମିଛି ଛଟପଟ ହେଉଛି । ସରକାରୀ କାମ କିଛି ହରକତ ହେବ, ହେଉ ପଛକେ—ତୁମ କାମ ବଡ଼, ନା ସରକାରୀ କାମ ବଡ଼ ? ମୋ ଯିବା ଆସିବାରେ ଚାଲିଗା ପଞ୍ଜାବ ଟଙ୍କା ଖରଚ, ଏସବୁ ଖରଚ ନିଜ ହାତରୁ କରୁଁ, କାଲି ତହବଲରୁ ପଇସାଏ ନିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖୁଛି, ମୋ ଭଣଜା ଯୋଡ଼ିକ ପିଲା, ତୁମମାନଙ୍କ ଟଙ୍କା ମୋ ପକ୍ଷରେ ବିଷ—ଠାକୁର ଅମଣିଆ । ଚାଲିଆଡ଼କୁ ଆଉଥରେ ଅନାଇ କହିଲେ, ସେଇ ଯେ ଭଣ୍ଡାର କରୁଣାଟାକୁ

ଯେତେବେଳେ ତେତେବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ନଈ-
କୂଳରେ ବୁଲି, ସେଇଟା ମୋତେ ଭଲ ଦିଶେ ନାହିଁ ।
କଟକର ଲୋକେ ଭାରି ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି । ଛୁ—ଛୁ !
ମୋତେ ବଡ଼ ବାଧେ । ମୁଁ ଜଣେ ଭଲ ଚାକର
ପଠାଇବି, ତାକୁ ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ରଖିବି,
ତାକୁ ଧରି ବୁଲି ଯିବି ।

ନାଜର ବାବୁ ଉଠି ଛୁଡ଼ା ହେଲେ, ପକେଟରୁ
ଗୋଟା ପଞ୍ଜାବ ହେବ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ନରୁବାବୁଙ୍କ
ଆଗରେ ଥାକ କରି ଥୋଇଦେଲେ । ନରୁବ ବୁ
ପଚାରିଲେ, “ଏ କି ଟଙ୍କା ?”

ନଟବର ବାବୁ—ରଖିଥାଅ ରଖିଥାଅ ବାପା
ପାଖରେ ରଖିଥାଅ, ଏଇଟା ତୁମର ପକେଟ
ମଳି । ରଜାଧିଆ, ରଜା, କେତେ ଖରଚ ଅଛି—
ଏଣିକି ମାସକୁ ମାସ ଶାସ ଟଙ୍କା କରି ପକେଟ
ମଳି ପାଇବ । କିଛି ହସାବ ମୁଣ୍ଡରେ ଡେର ଦେଖା
ଥିଲା, ଦେଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା ।

ନରୁବାବୁ ଏତେବେଳେଯାଏ ମୁଣ୍ଡଟି ପରି ତୁଳି
ହୋଇ ବସି ସବୁନିଆ ଶୁଣି ଯାଉଥିଲେ । ଏତେବେଳେ
ପାଟି ଫିଟାଇ କହିଲେ, “ମଉସା ତ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଉ-
ଛନ୍ତି, ଆଉ ଟଙ୍କା କଣ ହେବ ?” ମାମୁ—“ଆରେ
ବାପା ! ଏଇଟା କଣ ମୋ ବାପା ଗଣ୍ଡି ଧନ ! ତୁମ ଟଙ୍କା
ତୁମେ ଖରଚ କରିବ । ନାହିଁ ନାହିଁ ପଡ଼ିଗଲା ଦଶଟଙ୍କା
ଖରଚ, କିଏ ବନ୍ଧୁ ଲୋକଙ୍କୁ ମୁହଁ ହରାଇବ ?” ନାଜର
ବାବୁ ଝଟି କରି ସେ କଥାଟା ଗୁଡ଼ିକେଲେ—ବହୁତ
ଆଦର କରି—ବହୁତ ଗେହ୍ଲାକରି ନରୁ ବାବୁଙ୍କ
ମୁଣ୍ଡରେ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଥାନ୍ତି । ହେଲେ ନରୁ
ବାବୁଙ୍କୁ ସେଟା କଣ୍ଠାଛୁଟି ପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।

ମାମୁ—ମୁଁ ଆଜି ନରିପୁର ଯିବି, ମାଙ୍କୁ ଜେଜାମାଙ୍କୁ
କଣ କହିବି ? ତୁମେ ଆଉ କଣ କହିବ ? ସବୁ ତ

ଦେଖି ଶୁଣି ଗଲା, କହିବି । ବସ, ବସ, ବାପା ବସ—
ପଡ଼—ପଡ଼ ବୁଆ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରେ ନାହିଁ,
ପଡ଼ାରେ ଖୁବ୍ ମନ ଦେବ । ଏତିକି କଥା କହି ଧସ୍
ଧସ୍ କରି ଉପରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ବାହାରିଗଲେ ।
ଦୁଷ୍ଟ କରୁଣାଟା ଲାଗିବା ଜାଗାରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା—
ଦୁଇଜଣ ଟିକିଏ ହସାହସି ହେଲେ ।

ନାଜର ବାବୁ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଚାକରୀର ଛୁଟି
ନେଇ ବାରଟା ଆପଟରେ ସବାରି କରି ଦେଲେ ।
ଝଟିପସର କାଉ କା କରିବା ବେଳେ ନରିପୁର ଉଆସ
ସିଂହଦ୍ବାରାଠାରେ ହାଜର । ବାବୁ ପାଲିକରୁ ବାହାରି
ପଡ଼ି ସଲଖ ସଲଖେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଧଉଁ ଧଉଁ
କରି ବାହାରିଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ଜଗୁଆଳ ପାଇକ
ସିଂହଦ୍ବାରାରେ ବସିଥାନ୍ତି—ଝଟି ରୋକି ଦେଲେ
—କିଏ ହେ ବାବୁ ! ଛୁଡ଼ା ହୁଅ, ଭିତରକୁ ଯାଅ
ନାହିଁ, ଯିବାକୁ ବାସନ୍ତ । ବାବୁ ମନରେ ବିଚାରିଲେ,
କଣ ! ଆମେ ହାକିମ—ଆମେ ମାଲିକ, ଏ ଅଦାନା
ପାଇକ ଯୋଡ଼ାକ ଆମ ବାଟ ରୋକିବ ? କହିଲେ,
“ଆରେ ଫୋଡ଼ ହୁଅ, ଆମେ ଉଆସ ଭିତରକୁ
ଯିବୁଁ ।” ପାଇକ—ଆରେ ବାନ୍ଧ ରଖ ତୁମ ଚପାତୁ,
ଛୁଡ଼ା ହୁଅ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମିଜାଜଟା ଟିକେ ପିତଳ
ତଳି ଉଠିଥାଏ । ଅଳ୍ପରେ ତାତି ଯାଏ । ଆଉ ତୁଳି
ରୁକରଟା ମୁହଁରୁ ଟାଣ କଥା ଶୁଣିଲେ କିଏ ବା ନ
ରାଗିଯିବ, ତୁମେ ଆମେ କଣ ରାଗିଯିବୁଁ ନାହିଁ ? ଏଣେ
ଖଣ୍ଡାଇତ ପାଇକ ପିଲା—କଟିବେ ପଛକେ ହଟିବେ
ନାହିଁ । ଲାଗିଲା ଦୁଇକୁଳରୁ ଡୋଗଡ଼ ମୋଗଡ଼, ଦଣ୍ଡେ
ଦି' ଦଣ୍ଡେ କାଳ ବିତିଗଲା । ବାବୁ ଆପଣାକୁ ଆପେ ଟିକିଏ
ସମ୍ଭାଳି ହୋଇଗଲେ । ବିଚାରି କଲେ, ଆଦାନା ଚାକର
ଗୁଡ଼ାକ ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିବୁଁ, ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ କଣ
କହିବେ ? ପେଟରେ ନିଆଁ ଭର୍ତ୍ତି, ମିଛଟାରେ ଟିକିଏ
ହସି ଦେଇ କହିଲେ, “ବେଶ କଥା ବେଶ କଥା,
ମୁଁ ଟିକିଏ ପରଖୁଥିଲି, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଠିକ କାମ ଅଞ୍ଜାମ

କରୁଛ କି ନା । ଝୁସି ହେଲି, ବଡ଼ ଝୁସିହେଲି—ଯା, ଧାନ୍ତିମାଙ୍କୁ ଆଉ ଚାନ୍ତିମଣିଙ୍କୁ ଖବର ଦିଅ, ଆମେ ଆସିଛୁ ।” ହାକିମ କଣ ଚାନ୍ତିମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆପଣାର ନାମ କହିବେ—ପରବାରରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ଦେଲେ । ମନରେ କଲେ, ଏବେ ପାଇକଗୁଡ଼ାକ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଆଡ଼େଇ ଯିବେ । “ତୁ ଯେତେ ମାଠିରୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେହି ଦରପୋଡ଼ା କାଠ ।” ହେଲେ କଣ, ନରମକୁ ନରମ ଗରମକୁ ଗରମ । ପାଇକମାନେ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କଲେ; ମାତ୍ର ବାଟ ଛୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, “ଆମେ ହେଲୁ ହୁକୁମର ଚାନ୍ତି, ମୂର୍ଖ ଲୋକ, ତୁମକୁ କିପରି ଚିହ୍ନିବୁ ? ବିଜେ ହେଉନୁ—ବିଜେ ହେଉନୁ—ଏଇଠାରେ ବିଜେ ହେଉନୁ । ପଡ଼ିଆର ଅଇଲେ ଭିତରକୁ ଖବର ଦେବୁ ।” ବିଜେ ହେଉନୁ ବୋଇଲେ ଯିନା, ହେଲେ ବିଜେ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁ ? ସେହି ଠାଉଣା । ନାଜର ବାବୁ ବୁଝିଲେ, ତେବେ ବି ବାଟ ଛୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ—ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ଆଉ ଚାନ୍ତି ମାସ ବାଦେ ତୁମର ଆମର ବୁଝାମଣା—ତୁମ ସବୁଣକୁ ଯଦି ଦେଖିବୁ ଦୂର ନ କରେ, ମୁଁ ନଟବର ଦାସ ନୁହେଁ ! ଏଣେ ପାଇକଗୁଡ଼ାକ ମନରେ କରୁଛନ୍ତି—ଏଇଟା କଣ ସେହି ସବାଗିଲା ରହୁ ? ହାୟ ଆମ ଅନ୍ଧଦାତା ଖାଉଁ କେବେ ବିଜେ ହେବେ ?

ଉଆସ ଭିତରୁ ପଡ଼ିହାଣ ଆସି ବାବୁଙ୍କୁ ଭିତରକୁ ଡାକ ଦେନ ଯିବାକୁ ବେଳ ରମାଉଁ ମି ପହରେ । ତୁଳ ପାଇକ ହାତରେ ଅପମାନ ପାଇ ବାବୁ ତାତି ରହିଛନ୍ତି । ମାମଲତକାର କି ନା, ଓଠ କାମୁଡ଼ି ସମ୍ଭାଳି ହୋଇଗଲେ । ସବୁର ଗଛରେ ମେବା ଫଲେ । ହେଉ ହେଉ ! ଆଉ କେତେଟା ଦିନ ଯାଉ, ସବୁ କଥା ଏଇ ପେଟ ଭିତରେ ରହିଲା । ବାବୁ ଛାତ୍ର ଦୁଆରବନ୍ଦ ପାଖରୁ ପାଟି କରି ଡାକ ପକାଇ ପକାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । “ଧାନ୍ତିମା—ଧାନ୍ତିମା, ଆରେ ଚାନ୍ତିମଣି !” ଧାନ୍ତିମାଙ୍କ ମନ ତ ଆଗରୁ ଜଳ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହୋଇଛି, ମନରେ

ବରୁରଲେ, ‘ଓହୋ, ନଟର ଯେ ଆଜି ଭାଙ୍ଗିଟା ବଳି ପଡ଼ିଛି !’ ଧାନ୍ତିମା ଆଉ ମଣିମା ଦୁହେଁ ବେହରଣ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ଧାନ୍ତିମା—“ଆରେ ନଟ ! ଆସ—ଆସ, କେତେବେଳେ ଅଇଲୁ ରେ ?” ବାବୁ ସେ କଥାଟା ନ ବୁଝିଲା ପରି ଧାନ୍ତିମାଙ୍କ ଦୁଇ ପାଦରେ ହାତ ଦେଇ ଲଠ କରି ଦଣ୍ଡବତଟାଏ ହେଲେ । ଡେବର ହାତରେ ଟଙ୍କା ଥଳିଟା ଧରିଥିଲେ, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଝମ୍ କର କରୁଥିଲେ । “ଓହୋ ! ଧାନ୍ତିମା ! କଣ କହିବି, ଆଜି ସାତ ସାତ ବରଷ ବାଦେ ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇବାକୁ ତର ମିଳିଲା । ସରକାରୀ କାମଟା କୌଣସିରୂପେ ଥାପଡ଼ା ଥାପଡ଼ି କରି ଦେଇ ଖାଲି କଲ୍ଲା କାମରେ ଲାଗିଛି—ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଏହି କାମ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତି ଓଲଟା ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ଛୁଡ଼ି । କେତେ ଥର ଡାକି ପଠାଇଥିଲ, ମୋର କଣ ନାକ ପୋଛିବାକୁ ତର ଥିଲା ? ମନରେ କଲି, ମା କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି କି ? ମା ପୁଅ ଭେଟାଭେଟି ତ ହେବା, ଆଗେ କାମ ଛୁଡ଼ି । ଓହୋ ! ରାମ—ରାମ—ରାମ ! କଣ କହିବି ଧାନ୍ତିମା ! କଲ୍ଲାର ହିସାବପତ ବୁଝାବୁଝି କରିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖି ଯେ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା, ନା ପୋଆଲ ବିଡ଼ା ସବୁ ଚୋର ଏକା ଜାଗାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ । (ଧାନ୍ତିମା ଧୀରେ ହୋଇ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ଯାଉଥିଲେ, ଏତିକିବେଳେ ମୁହଁଟା କିଛି ବିଚକଟି ଗଲା ।) ସେହି ଚୋରଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ବାହାର କଲି । ମୋର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା—ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଅନାଇବି, ନା ପିଲାମାନଙ୍କ କାମକୁ ବୁଝିବି ? ସେ ଚୋରଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ କାଡ଼ି ଦେଇ ବିଶ୍ୱାସୀ, ହିସାବ କିତାବରେ ମଜବୁତ ଲୋକ ଆଖିବାରେ ତେବେ କାମ ତଳିଲା । ପୁରୁଣା ପଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ାକ ଫିଟାଇ ଦେଖି ଯେ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ନେଇଛନ୍ତି ତ ଯିହା କରି ନାହାନ୍ତି—ପାଉଁଶ ବିଶୋଧନ ନାହିଁ । କେତେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଉଁଶ ବିଶୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି, ଟଙ୍କା ନେଇଥିବେ, ପାଞ୍ଜିରେ ଜମା ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ ।” ଧାନ୍ତିମା ଆଉ

ସମ୍ଭାଳ ପାରିଲେ ନାହିଁ—ଟିକିଏ ହସିଉଠି କହିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଜିଆ ତ !”

ନଟବର ବାବୁ—ମୁଁ ଆଉ କଣ କହୁଛି, ଧାନ୍ତିମା !
ସବୁ ପାଞ୍ଜି ପସ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରଖିଛି, ଗୋଟିକୁ ଗୋଟି
ତୁମକୁ ଫିଟାଇ ଦେଖାଇବି ପରା ! ଏହି ସବୁ ଗୋଳ-
ମାଳରେ ସରକାରର ସରକାରର କଣ—ପିଲା
ଗୁଡ଼ିକର କଣ ଉଣା ଷଡ଼ ? ସବୁ ପଦ ଗାଏ କରି
ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଅନୁମାନ କରୁଛି ପନ୍ଦର କୋଡ଼ଏ
ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ନୁହେଁ, ମାହାଲିଆ ଛୁଡ଼ି
ଦେଲି । ସବୁଗୁଡ଼ାକ ତମାଦ ।

(ଧାନ୍ତିମା ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ମନମଧ୍ୟରେ
କଲେ—ହାୟ ! ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କଣ ସତ
ସତ ନେଲୁ ରେ ନଟ ?) ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ,
“ଜୁଆଁ ବାବୁ ତ ସାତ ଆଠ ବରଷର ସାଲତମାମି
କାଗଜ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମୋତେ ଦେଖାଇନନ୍ତି ।
ଦୁଇ ଜଣ ଉଆସ ଭିତରେ ବସି ବରଷକର ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ
ବାହୁଁ, ଏତେ ଟଙ୍କା କେଉଁଠି ବାକି ପଡ଼ିଲା ରେ !”

ନଟବର—ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଧାନ୍ତିମା ! ମୁହଁ
କଥା ନୁହେଁ, କାଗଜପତ୍ରରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଦେବ ।
ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ଧାନ୍ତିମା ? କୁଟକୁଟିଆ
ହାତ ଉଧାରି କରଜା ଏତେ ଥିଲା ! ସାନ୍ତ ଥରେ କଟକ
ଯିବେ ତ ହିନ୍ଦୁଜୀର ଦିନହଜାର ଟଙ୍କା କରଜ କରି
ଆସିବେ । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରାରୀ ତମସୁକ ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ,
ଢୁଢ଼ା ହେଣ୍ଡିନୋଟ୍ ।

ଧାନ୍ତିମା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ଦିକ୍‌ଦାର
ହୋଇ ଗଲେଣି—କହିଲେ, “ନା ପରାରେ ନଟ ?
ଜୁଆଁବାବୁ ତ କଟକ ଯିବାବେଳେ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ରୁଣ୍ଟି ମୁଁ
ଉଆସ ତହବିଲକୁ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ଦିଏଁ । କାହିଁ ଟଙ୍କା

କରଜ କରି ଆସି ଦିନେ ବି ତ ମୋତେ କହନ୍ତି
ନାହିଁ ? ଆଉ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କରି ଖରବର ହସାବ
ତ ମତେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ! ସବୁ ହସାବ ତ ମୋ
ହାତରେ, କର୍ଜା ଟଙ୍କା ଜମା ତ କାହିଁ ଦେଖେ ନାହିଁ ।”
ଏହିଠାରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଫିଟାଇ କହିବା ଦରକାର ।
କେବଳ ମଣିମା ଗୁରୁମଣିଙ୍କୁ ଶିଖାଇବା ଲାଗି ଭିତର
ତହବିଲ ଆଉ ହସାବ ଧାନ୍ତିମା ହାତରେ ରଖିଥିଲେ ।
ସାନ୍ତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହା ଇଚ୍ଛା, ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ
କାଳ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଅଯୋଗ୍ୟ ଗୁଣୀକୁ
କିଛି ହେଲେ ଶିଖାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଗୁରୁମଣି ଦେଖି
ସବୁ କଥା ଭଲ ବୁଝିପାରନ୍ତି ପାଟୀଗଣିତର ସବୁ
ଅଙ୍କଗୁଡ଼ିକ କଷାକଷ କରି ଶିଖିଥିଲେ, ଲେଖି ପଢ଼ି
ଭଲ ଜାଣନ୍ତି, ହାତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ାକ ମୁକ୍ରାମାଳ ପରି—
ଏତେ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି ହସାବପତ୍ରର
ପାଖ ପଶିବେ ନାହିଁ । ମା ଝିଅ ଦୁଇ ଜଣ ବସି ହସତୁସି
କଥାବାଣୀ କରୁଥିବେ, ନୋହଲେ ଦୁହେଁ ବସି ବହି
ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁଥିବେ । ମା ଯିମିତ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ବା
ହସାବ କଥା ପକାଇବେ, ମଣିମାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡବଥା
ବେମାରଟା ବାହାର ପଡ଼େ— ଝଟ୍ ଧାଇଁ ଯାଇ
ପଲଙ୍କରେ ଲଠି କରି ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି, ନୋହଲେ କବାଟ
କଲି ଦେଇ ପେନସିଲ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ବିରଡ଼ିଟାଏ ବା
କୁକୁରଟାଏ ଚିସ କରି ବସନ୍ତି । ଧାନ୍ତିମା ବୁଝି ପାରି
ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ଆଉ ଆଡ଼େ
ରୁଲିଯାନ୍ତି । ସେ ଆଉ ତେର ତେର ଥର କଅଁଳରେ
ବୁଝାଇ ଦିକ୍‌ଦାରିରେ ବଳାବଳ କରି ଥକିଲେଣି—
ଗୁଣୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷା କିଛି ମାତ୍ର ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରି ପାରିଲେ
ନାହିଁ । ନଟବର ବାବୁଙ୍କୁ ଭିତର କଥା ସବୁ ଜଣା
ଥିଲେ, ସେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ନିଶ୍ଚଳ ମିଛକଥା
ବୋଲିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ନଟବର ବାବୁ—ଏ ଧାନ୍ତିମା ! ମୁଁ କୋଡ଼ଏ ଖଣ୍ଡ
ହେଣ୍ଡିନୋଟ୍ ଗଣି କରେଇ ଫିଟାରେ ବାନ୍ଧ ରଖିଛି ।

ମିତ୍ରାଜନମାନେ ଟଙ୍କା ଅଧୁଳା ଲେଖି ହେଉନୋଟ୍ ପିଠିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ, ଘୁଣି ତୁମେ ସବୁ ବୁଝିବ ଶୁଣିବ ଦେଖିବ ଏ କଣ ଖେଳଘର ମାମଲ ? ରହିବ ଭାଉଁର-ଗୁଡ଼ାକ ନ ଦେଖାଇଲେ ହସାବ ମଞ୍ଜୁର ହେବ କି ?

ନାଜର ବାବୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ଗୁଡ଼ାଏ ଦାସୀ କବାଟ ଫାଙ୍କ ଆଉ ଜଳାକବାଟି ବାଟେ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, “ଓହୋ ! ଟଙ୍କା ଲାଗି ଉଆସ ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହେଉଥିବ । ଆଉ ସେପରି ଏଣିକି ହେବ ନାହିଁ । ବାଜେ ଖରଚ ସକାଶେ ମାସିକ ହଜାର ଲେଖାଏଁ ଟଙ୍କା ପଠାଇବ । ସଫାନ୍ତ ବାସି ଟପିବ ନାହିଁ ।”

ଧାନ୍ୟମା କଥା ଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ଭାରି ଦିକ୍‌ଦାର ହେଲେଣି—କହିଲେ, “ଆରେ ବାବୁ ନଟ ! କାଲି ରାତିରେ ତ ଖାଇ ନ ଥିବୁ, ଯାଆ—ଯାଆ, ଜଳଦି ଜଳଦି ଗାଧୋଇ ଆସ । କାଲି ନିଦ ବି ହୋଇ ନ ଥିବ—ହେବ କୁଆଡୁ ? ଆପଟଗୁଡ଼ାକ ଯେ ହୁଁ ହୁଁ କରନ୍ତି, ସେଥିରେ କଣ ନିଦ ମାଡ଼େ ? ଏ ପିଠି-ଘରଆଣି ! ବାବୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ଚାକର ବାକର ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ କଥା ବୁଝାବୁଝି କର । ଜଳଦି ଯାଅ । ଏ ପଡ଼ିଆରା, ବାବୁଙ୍କୁ ତେଲ ମଖାଇ ଦେଇ ବେଶ ପୋଷଣକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଇ ଯା ତ ।”

—୫୫—

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କଚେରି

ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ, ନାଜର ବାବୁ ଯୁଲେକିଶୋରଙ୍କ କାହାର ମେଲରେ କଚେରି କରି ବସିଛନ୍ତି । ବାରିକ ତା ପଛକୁ ତା ପଛ ଚଲିମ ବଦଳାଇ ଦେଉଛି—ବାବୁ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କରି ହୁକା ଟାଣି ଭକ୍ ଭକ୍ କରି ଧୁଆଁ

ଛୁଡ଼ି ଦେଉଛନ୍ତି, ସବାରିରେ ବଛଣା ହୋଇ ଆସିଥିବା ଗାଲିଚା ଖଣ୍ଡକରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମଣ୍ଡିକୁ ଆଉଳି ବସିଛନ୍ତି । ଆଉ ସମସ୍ତେ ତଳେ—ଏତେ ବଛଣା କାହିଁ ? ବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଗଲେ—ତାଙ୍କ ନଜର ପାଞ୍ଜି ଆ ପାଇକ ଛୁଡ଼ି ଆଉ ବାହାର ଲୋକ କେହି ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ନିରୋଳାରେ ଆପଣା ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ କିଛି ଉପଦେଶ ଦେବ, ତା ଠିକ୍ ଅଛି । ବାବୁ ଟିକିଏ ଭୁନି ଭୁନି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ, “ବର୍ତ୍ତମାନ ମାସ କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ସାବଧାନରେ କର୍ମ କରିବ । ପ୍ରଜାଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ବିଗାଡ଼ିବ ନାହିଁ, କାହାର ଉପରେ ଜୁଲିମ ଜାଲିମ କରିବ ନାହିଁ ।” କାଳେ ଚାକରଗୁଡ଼ାକ ଘାବରେଇ ଯିବେ, ସେଥି ଲାଗି ଇଶ୍ଵାର ଦେଖାଇ କହିଲେ, ଅଳ୍ପ ଦିନ ବାଦେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ପାଇବେ ।

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କଚେରି ଦୁଇ ଦିନ ଜାରି ଥିଲା । ସେ ମନରେ ବିଚାରିଥିଲେ, ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜି ଆମକଦମ, ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ଲୋକେ, ପ୍ରଜାପାଟକ ହାଜର ହୋଇ ରେଡ଼ିବେ—କେତେ ପ୍ରଜା ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଯିବେ, କେତେ ହାରିଗୁଡ଼ାରି କରିବେ, କେତେ ସଲ୍ ଦାଖଲ ହୋଇଯିବ, ମାତ୍ର ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବ କଚେରିରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଲୋକର ମୁହଁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଗୁ ଧୁଆଁରେ କଚେରିଟା ପୂରି ରହିଛି । କଲ୍ଲିଟାଯାକ ଲୋକ ଜଳି ପୋଡ଼ି ମଲେଣି, କାହାର ଭକ୍ତି ଗଦଗଦ ହେଉଛି ଯେ, ଧାଇଁ ଆସି ଗୁଡ଼ାରିଟା ଜଣାଇବ, ଆଉ ସଲ୍‌ମା ଟଙ୍କାଟାଏ ଠଣ କରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଯିବ ! କେହି କେହି ଓଲ ହେଣ୍ଡା ଅଜଣା ଲୋକ ବା ଚାଲି ଆସନ୍ତେ, ମାତ୍ର ହରିବୋଲ ବାରିକେ ଗାଁକୁ ଗାଁ ଘରକୁ ଘର ଚାଲି ଚାଲି ମନା କରି ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ନକବଳ ଏତକ ଦୂହେଁ, ସବୁ ଦୁଃଖ ଧନା ଛୁଡ଼ି ଆଖ ପାଖ ଚାଲି କିଏ ଗଲ କିଏ ଅଇଲ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ବାବୁ ଧାନ୍ୟମାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଆହୁର ଡେଇ ମାଫଲ କଥା ଜଣାଇଲେ—ହେଲେ ମନରେ ବେଶ ବୁଝି ଗଲେଣି, ମା ମନ ଦେଇ କିଛି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ମାମଲର କଥା ପଡ଼ିଲେ ମା ବାଆଁରେଇ ଦେଇ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା କହି ବସନ୍ତି— ନିନ୍ଦାତ ଜିଦ୍ କରି ଧରି ବସିଲେ କହନ୍ତି, ‘ମୁଁ ମାଇପି ଲୋକ କଣ ଜାଣେ ?’

ବାବୁ ଦୁଇ ଦିନ ଗଡ଼ରେ ଥିଲେ, କିଏ କେଜାଣି ତାଙ୍କୁ କିଛି କଥା ସୁଖ ଲାଗୁନାହିଁ—ହେଲେ ଆଶା ପିଣ୍ଡାଚୀଟା ଯେମନ୍ତ ଆସି କାନରେ କହି ଦେଉଛି, ଚନ୍ଦ୍ରା କଣ, ଲାଗି ପଡ଼ି, ମାଲିକ ହେବୁ ।

—୫୭—

ଗୁଡ଼ଫାଇଡ଼େ କୁଟି

ଗୁଡ଼ଫାଇଡ଼େ ସକାଶେ ଶୁଦ୍ଧ, ଶନି, ରବି, ସୋମ ଚାରି ଦିନ କତେର ବନ୍ଦ । ଡାଉସନ ସାହେବ ବିଲଡ଼ରେ ପିଲମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଆସିବା ସକାଶେ ବର୍ଷକ-ଲାଗି ଫର୍ଲୋ ନେଇ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ସକାଳ ଓଳିଟା କୋଠିକୁ ଯିବା ଆସିବା କାମ ନାହିଁ । ହେଲେ କଣ ଆଉ ଗୋଟିଏ କି କାମରେ ନାଜର ବାବୁ ଦିନ ରାତି ଲାଗିଛନ୍ତି । ଧେଉଁ କଲ ଭଗତ ଶୁଣି ମହାଜନ ସଙ୍ଗରେ ସବୁବେଳେ ପରାମର୍ଶ । ଦିନ ବୋଲି ନାହିଁ, ରାତି ବୋଲି ନାହିଁ, ଦୁଇ ଜଣ ନିଶ୍ଚଳରେ ବସି କଣ ଫୁସରଫାସର ହେଉଥାନ୍ତି । ବାବୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କାମରେ ବି ଲାଗିଛନ୍ତି । କଟକରେ ଟଙ୍କା କରଜଦିଆ ଯେତେ ମହାଜନ, ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ଆସିବା— କାହାରିକୁ କାହାରିକୁ କଥା ନ ବୋଲି, କାହାଠାରୁ ହାତ ଉଧରି, କାହାକୁ ବା ହେଣ୍ଡିନୋଟ୍ ଲେଖି ଦେଇ,

କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ରେକର୍ଡ଼ିଂ ତମସୁକ ଲେଖି ଦେଇ ଟଙ୍କା କରଜ କରିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହି ରଖୁଛନ୍ତି, ଏଲଗେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା ନାହିଁ—ଚାରି ମାସ ବାଦେ ଦରକାର, କେବଳ କଥାଟା ଠିକ୍ ହୋଇ ଥାଉ । ସିଆଣା ମଣିଷ କଣ ବାହାବେଳେ ବାଇଗଣ ରୁଏ ? ଆଗରୁ ଠିକାକ କରି ରଖେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବାବୁଙ୍କର ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, କେବଳ, ଟଙ୍କା—ଟଙ୍କା—ଟଙ୍କା । ଯେଉଁଠାଏ ଟଙ୍କା ହେଉ ପଛକେ ହାତ ପିଠି ହେଲେ ସିନ୍ଦୂରରେ ପଡ଼ୁଛି ।

କତେରରେ ଲେଡ଼ା ସକାଶେ ବଜାର ଦୋକାନୀ-ମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଅନେକ ଜିନିଷ କାଳରେ ଆସେ । ପଛନ୍ତି ବିଲ୍ ହେଲେ ଦୋକାନୀମାନେ ରସିଦ୍ ଲେଖି ଦେଇ ଟଙ୍କା ଦେନିଯାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତ ବାଟେ ଏସବୁ କାମ ଚଳେ, ଏଥିରେ ବି ଭିତରୀଆ ଚାକର କିଛି ଫାଏଦା ରହିଯାଏ । ଆଜକୁ ଦେଢ଼ମାସ ହେଲା ଦୋକାନୀମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ମିଳୁନାହିଁ ଦୋକାନୀ-ମାନଙ୍କ ଚାଗଦାରେ ବାବୁଙ୍କର ଏକ ଜବାବ, ବିଲ୍ ହୋଇନାହିଁ । କେତେଜଣ କୁଟୁରୁଆ ଦୋକାନୀ ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଦିକ୍‌ଦାର ହୋଇ ଗଲେଣି । କେତେଜଣ କତେରରୁ ବୁଝି ଆସିଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ଭରସି କହୁଛି କିଏ ? ସାନ ଅମଲଟିଏ ହେଲେ କଣ ହେବ, ସରକାରୀ ହାକିମ ତ, ସବୁଦିନର ଭରସା—ଟାଣ କରି ପଦେ କହୁଛି କିଏ ? ବାରମ୍ବାର ମାଗିବାରୁ ବାବୁ କେତେଜଣଙ୍କ ଉପରେ ରାଗି ବି ଗଲେଣି । ଏ କଣ ରେ ବାପା, ‘ବଡ଼ ଲୋକକୁ ଦିଅ ଧାର, ଯାଉଣୁ ଆସୁଣୁ ନମସ୍କାର ।’ ଆଉ କଣ ନା—‘ଦିଅ କାଳି—ଖାଅ ଗାଳି ।’

ଆଜି ଶନିବାର, ବାବୁଙ୍କ ବସା କତେର ଭାରି ଜାରି । ଦଶ ବାର ଜଣ ପିଆଦା ହାଜର, ଜାରି

ହେବାପାଇଁ ପରବାନା ବଞ୍ଚାବଞ୍ଚି ଲାଗିଛି । ଏଥିରେ ବି କିଛି ମାର ପେଶ ଅଛି । କେହି ପାଇଲ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ କଉଡ଼ିଆ ପରବାନା ତ କେହି ପାଇଲ ଶୁଖିଲ ଖଣ୍ଡେ । ସେ ଭଲ ପରବାନା ପାଇ ନାହିଁ, ବଳେ ତ ସେ ଦିକ୍‌ଦାର ହେବ । ବାହାରକୁ ଆସି ପିଆଦା ଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ କଥା ଘଷା ହେଉଛନ୍ତି, “ଆରେ ଘାଇ ! ତୁ ରେଜଗାରରୁ ଅଟପ ଦେଲୁ ବୋଲି ସିନା ଭଲ ମାଲ ପାଇଲୁ, ଆମକୁ ପଚାରୁଛି କିଏ ?” ସେ ଭଲ ପରବାନା ପାଇଛି, ସେ ବି ଦିକ୍‌ଦାର — କହିଲ, “ରାତି ନାହିଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ସପ ନାହିଁ, ବେଙ୍ଗ ନାହିଁ, ଶିଆ ପିଆ କଥା ଛାଡ଼ — ଏ ଘରେ ବସି ମାରି ନେବେ ଅଧେ । ତାହା ବି ହେଲ, ରେଜଗାର ପଇସାଟା ଭଲ ହାତ ଛୁଡ଼ି — ନା, ତୁ ଘରୁ ଆଣି ଆଗେ ଦେଇଯା ! ଏ ସବୁ କପାଳ କଥା ରେ ଘାଇ ! କାହାକୁ କଣ କହିବୁ ?” ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ମଫସଲ ଅସୁଲ ରେଡ଼ସେସ ଟଙ୍କା ଧରି ଚାରିଜଣ ପିଆଦା ହାଜର । ନାଜର ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେଣି ତାତି ଗଲେଣି — କହି ବସିଲେ, “ମୁଁ କାହା ବୋପାର ଚାଲିବ ଏପରି କାମ କରୁଥିବି !” ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁଟି କିଛି ଅସବୁର — ରାଗ ବୋଲି କଣ ବୋଲି କଣ କହି ବସନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ତା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ବାବୁ ମନରେ ପାଞ୍ଚୁଲ, ‘ବେଶ୍ ବେଳ ହୋଇଛି, ଲୋକଟା ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସୀ କାମଦାର, ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ମାସ ହେଲ ବେଠି ଖଟୁଛି, ଚନ୍ଦ୍ର ପାଖରେ ବି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଅଟକି ରହିଲା । କାହାରିକୁ ହେଲେ ଜଣକୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ହେଲା ।’ ବାବୁ ଅସୁଲ ପିଆଦାମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଗଲେ — ଦୁଇ ଥର ଅନାଇଲେ, କଣ ଗୋଟିଏ କଥା ଠିକ୍ କରି ନେଲେ । ପିଆଦାମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ “ଆଣ ଆଣ, ଟଙ୍କା ଆଣ । ପିଆଦାମାନେ ଗଲ୍ ଗଲ୍ କରି ବାବୁଙ୍କ ଆଗରେ ଆପଣା ଆପଣା ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଅଜାଡ଼ି ପକାଇଲେ । ବାବୁ ଜଣ ଜଣକର ଟଙ୍କା ଗଣି ଏକସଙ୍ଗରେ ମିଶାଇ

ଦେଉଥାନ୍ତି । ଖେତକୁ ଥିଲା ଖୋଦାବକ୍ସ, ବାବୁ ତା ମୁହଁକୁ ଆଉ ଥରେ ଅନାଇ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଗଣି ବସିଲ — ଗଣାଗଣି ବେଳେ ଖୋଦାବକ୍ସ ଏକଧନରେ ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଅନାଇଥାଏ । ମନରେ କଲ୍ ବାବୁଙ୍କର ଏଟା କି ରକମ ଟଙ୍କାଗଣା — ଦୁଇ ଭିନ୍ନଟା ଟଙ୍କା ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଗଣି ଯାଉଛନ୍ତି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କର ତ ଏପରି ଗଣି ନାହାନ୍ତି, ତା ମନଟା କମିତିକା ଛୁଟକଇଲଣି, କିଛି ନ କହି ଭୁଲିଦାନ ବସିଛି । ବାବୁ ଗଣି ସାରି ସାଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗ ଆଉ ଟଙ୍କା ସାଙ୍ଗରେ ମିଶାଇ ଦେଲେ — ଖାଲି ଦେଉଟା ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଥାଏ । ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “ଖୋଦାବକ୍ସ ! ତୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଆଣିଥିଲୁ ?” ଖୋଦାବକ୍ସ “ହଜୁର ! ଶଏଏକୋଇଶ ଟଙ୍କା ଆଠଅଣା ।” ବାବୁ — “ଏହି ତ ଶଏ ଟଙ୍କା ଗଣି ନେଲି, ଦେଉ ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଛି, ଆଉ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା କାହିଁ ?” ଖୋଦାବକ୍ସ ଛାଡ଼ି ଦୁଲୁକଲଣି, ଡକା ପକାଇଥାଏ, “ବାବୁ ! ହଜୁର ! ଆଉ ଥରେ ସବୁ ଟଙ୍କା ଗଣନ୍ତୁ ।” ବାବୁ ଘାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “କଣ ! ରେଜ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଗଣୁଛି”, ଦିନେ ଗୋଟାଏ ଭୁଲ ହୋଇନାହିଁ । ତୋର କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଭୁଲ କଲୁ ? ଆମର ଆଉ କିଛି କାମ ନାହିଁ, ତୋହର ଟଙ୍କା ଦୁଇଶ ଥର ବସି ଗଲା ଥିବୁ ?” ପିଆଦା ଯେତେ ବିଜଳରେ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ୁଥାଏ, ବାବୁ ତେତିକି ରାଗୁ ଥାନ୍ତି । “ହଜୁର ଦାନାଦାର ! ଧର୍ମାବତାର ! ମା ବାପା ! ଗରିବପରବର !” ଯେତେ ପ୍ରକାର ଖୋସାମନ୍ତ କଥା ଥିଲା, ଖୋଦାବକ୍ସ ସବୁ ଝାଡ଼ିଲଣି — ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ବାବୁ ଆହୁରି ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ତୁ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ତୋପରଫ କରିଛୁ, ବରଖାସ୍ତ ତ ହେବୁ, ପୁଣି ସଜା ପାଇବୁ — ତୋର ଭଲ ଲେଉଟୁ ତ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କର । ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୋ ନାମରେ ରିପୋର୍ଟ ହେବ, ସାହେବ ସେ କଥା ବୁଝିବେ, ଆମର କିଛି ଅକତିଆର ନାହିଁ ।”

ସଦାଶିବ ଶନିବ୍ରହ୍ମ ଖଡ଼ଗରେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଗନ୍ଧରିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି ସକାଶେ ଆଦର୍ଶ ନବଗ୍ରହକୁ ଶୌଳରେ ଜଣାଇ ଅଧର୍ମ ଏ ହେଲୁ ପାଖରେ ବସି ଥିଲେ । ଲେକଟି ନିହାତ ସାଧାସିଧା ଭଲ । ସମ୍ଭାଳ ନ ପାରି କହିଲେ—“ବାବୁ ! ଶନିବାର, ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରବେଳା, ଆପଣଙ୍କ ସିଂହରାଶିକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଷ୍ଟମ ଦାତରନ୍ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ମାମଲ ବନ୍ଦ ରଖନ୍ତୁ ।” ଲେକମାନଙ୍କର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବେଳ ପଡ଼େ ଯେ, ହିତକାରୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ କଥାଗୁଡ଼ାକ ବି ପିତା ଲଗେ । ନାଜର ବାବୁ ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ—“ହଁ ହଁ ଭୁଲିପଡ଼ି, ଏଇଟା ହେଲୁ ସରକାରୀ ମାମଲା, ଇକମଗା କଥା ନୁହେଁ ।” ଅବଧାନକୁ ତ ମରଣ ଭୂଲ୍ୟ ବାଧୁଲଣି—ସେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ, ପାଞ୍ଚ ବଡ଼ଲେକଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଯିବା ଆସିବା ଅଛି, କଥାଟା ତାଙ୍କ ମର୍ମକୁ ବାଧୁଗଲା । ପାଖରେ ଥିବା ଆଉ ଆଉ ଲୋକେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କଲେଣି ।

ଅସୁଲ୍‌ଟଙ୍କା ଉଠି ପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚବଜାର ହେବ, ତିନିଟା ଥଳରେ ପୂର୍ବରୁ ଯୁକ୍ତି ଦିଆଯିବେ ମୁହଁ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ତଲ୍ଲଣ ପ୍ରସ୍ତୁତପୁଲ ‘ହଜୁର, ହଜୁର’ କହି ହାତ ଯୋଡ଼ି ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ହୁକୁମ ପାଇ ଏକାବେଳେକେ ଦୁଇଟା ଥଳ ଡେଇଁ କାଖରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଥଳ ଖାଇବା ହାତରେ ଧରି ବାବୁଙ୍କ ପଛ ପଛେ ଚାଲିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ପହଡ଼ିଦର ଦୁଆରେ ଝଙ୍କର ତିନି ଥଳ ଥୋଇ ଦେଇ ରୋଟି ଥାପୁଡ଼ିଲା ପରି ଦୁଇ ହାତ ଝାଡ଼ିଦେଇ ଝଟ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଅଇଲା । ଶଯ୍ୟା ଡେଇଡେବେଳେ ବାହାରେ ପାଇଟି କରୁଥିଲା । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାରଖାଟା ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଚାହିଁ ଦେଇ ଦେଖୁଥାଏ । ଆଉ ତ କେବେ ଦେଖେ ନାହିଁ, ଆଜି ଏତେ ମନ ଦେଇ କ’ଣ ଦେଖୁଛି ?

ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼େ ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଖୋଦାବକ୍ସ ଘରକୁ ଗଲା ନାହିଁ—ସକଶେ ସକଶେ ଜୁମା ମସଜିଦକୁ ଗଲା । ଉଜୁକଲା । ‘ଲା ଇଲାହା—ଇଲଲା—ମହମଦ ରସୁଲ ଇଲଲା’ ପଢ଼ି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଅନାଇ ନିମାଜ ପଢ଼ିଲା ।

ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ଦିନ ଶେଷ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ଟିକିଏ ବସି ପୁନର୍ବାର ଉଜୁ କଲା—ନିମାଜ ପଢ଼ିଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଅନାଇ କହିଲା—“ୟା ଆଲା—କୋରାଣ୍ ସରଫ୍ ହୁକୁମ ମାଫ୍‌କେ ମୁଁ ରୋଜ ପାଞ୍ଚଥର ନିମାଜ ପଢ଼େ—ବରାବର ରୋଜା ରଖେ—ମୁଁ ବେକସୁର, ମୋପାଇଁ ଯେବେ ହକ୍ ଇନ୍‌ସାଫ ନ ହୁଏ, ଜାଣିବି କୋରାଣ୍ ସରଫ୍ ୯୦—ନବା—ପୟଗମ୍ବର ସବୁ ୯୦ ।” ଖୋଦା ବକ୍ସର ଧର୍ମ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ, ବଡ଼ ମନଃକଣ୍ଠରେ—ବଡ଼ ଅଭିମାନରେ ଖୋଦାଙ୍କୁ ଏହି କଥା ଜଣାଇଲା । ଖୋଦା ବକ୍ସଟି ବଡ଼ ସରଳ ଲୋକ, ନ—ଛ ରେ ଥାଏ ନାହିଁ, ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଘରେ ଖାଇବାକୁ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରାଣୀ—କଣ୍ଠରେ ଚଳେ—ସେଥିପାଇଁ ତାହାର ପରବା ନ ଥାଏ । ବଡ଼ କଣ୍ଠ ପଡ଼ିଲେ ବସି ବସି ନିମାଜ କରେ । ଆଉ ଆଉ ପିଆଦା ଜବରଦସ୍ତ ବୋଲି ନାଜର ବାବୁ ତାଙ୍କ ପାଖ ପଶିଲେ ନାହିଁ—ପଠାଣଟିକି ବଡ଼ ଭଲଲୋକ ଦେଖି ତାହାର ସର୍ବନାଶ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । କୋହଲ ମାଟିକୁ ଆମ୍ବଡ଼ି ବରାଡ଼ି X X ହିସା କରେ ।

—୪୭—

ବଙ୍ଗଳା ଝରିଦ

କଟକ ଭୁଲସୀପୁର ପଶ୍ଚିମପଟ ପଡ଼ିଆ ଲଗାଲଗି ଗୋଟାଏ ଛପରଛୁଉଣି ବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ବକ୍ସିବଜାର ଶୁଣି ମହାଜନ ଶିଉଣରଣ ଭଗତର ଯେଉଁ ଚାହିଁ ପାଞ୍ଚଟା ବଙ୍ଗଳା ଅଛି, ଏଇଟା ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ । ସହରର

ଏକକାଶିଆ ନିଗୁଡ଼ିଆ ଆଉ କଟେରି ବଜାରଠାରୁ ଦୁଇ ଥିକାରେ ବେଶି ଲୋକେ ତା ପାଖ ପଶନ୍ତି ନାହିଁ, ଭଲ ଭଲ ସାହେବ ରହିବା ଭଳିଆ ବି ନୁହେଁ । ଭଲ ଭଟକାରେ କେବେ କେବେ ହେଲେ ଆଉ ଜାଗାକେ ଶୟାରେ ବଙ୍ଗଳା ନ ମିଳିଲେ ଅଧା ସାହେବ ଭଳିଆ ମାଟିଆସୁରୁଷ ଫିରିଙ୍ଗି ରହିଯାନ୍ତି—ତାହା ବି ସବୁଦିନ ସକାଶେ ନୁହେଁ । ଭଗତ ହସାସ ଲୋକ—ମରାମତି, ତଳଜମି ଖଜଣା ମିଳାଇ ଭଡ଼ା ଟଙ୍କା କଷିଦେଲେ ମୂଳରୁ ଲୋକସାନ । ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଯାନେ ଦେଉଁ ଏସା ବଙ୍ଗଳା ମୁହଁମେ ପପୁଜାର ।’ ସେ ଦିନରୁ ବଙ୍ଗଳାଟା ତୁଚ୍ଛା ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଙ୍ଗିଯିବାକୁ ଲାଗିଛି । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତକୁ ଏ କଥା ଜଣା । ଦିନେ ସକାଳଓଳିଆ ସେହି ନିଗୁଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗଳାଟା ଭାରି ଜାରି, ଦଶରଘର ଜଣ ମୂଲିଆ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କି ଦିନ କି ରାତି ବୁଲି ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ସେହି ବଙ୍ଗଳା ବାରନ୍ଦାରେ ଶୁଅନ୍ତି—ଶୁଣିଲି ଗୁଣ୍ଡା କଞ୍ଚା ଗୋବର ଗଦାକୁଗଦା ପଡ଼ିଛି । ମୂଲିଆମାନେ ଟୋକେଇ ଧରି ବୋହୁକୁ ବୋହୁ ସେଗୁଡ଼ାକ କାନ୍ଦି ପକାଉଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ମୂଲିଆ ବତା ଖଣ୍ଡକ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋରୁଏ ଗୋରୁଏ ଖେଜୁରିପିଣ୍ଡି ବାନ୍ଧି ଚାଲି ଚାଲି ଚେମେଣି ତଡ଼ୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପାତରେ ଡେଇଁ ଗୁଡ଼ାଏ ଚେମେଣି ଚାଲି ଚାଲି ଉଡ଼ି ପଳାଇଗଲେଣି; ଗୁଡ଼ାଏ ନିଲଜି ଚେମେଣି ଫର ଫର ଉଡ଼ି ଏ ଘର ସେ ଘର ହେଉଛନ୍ତି । କେତେଟା ଜବାଟ ଶିଡ଼ିକି ତାଳ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ଗୋଟାଏ ବଡ଼େଇ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଛୁଡ଼ା କରାଇବାକୁ ଲାଗିଛି । ବାବୁ ଡାକ-ଦେଲେ, ‘ଆରେ ମହାରଣା ! ତୁମେପଣ କରୁଛୁ କଣ, ପେଟ କଷିବୁ ପର ? ଆରେ ହାତୁଡ଼ିଟା ଧରି ତୁଚ୍ଛା କଣ ବାଡ଼େଇ ଦେ ମ—ପିମିତି ସେମିତି କବାଟ ଗୁଡ଼ାକ ଖାଲି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଯାଉ । ଆରେ ରାଜମିସ୍ତ ! ଖାଲି ମଝି କାମରାଟାରେ ଭଲ କରି କଲି ଦେ, ଆଗ

ଦୁଆରଟାରେ ଟିକିଏ ଲଗା, ଆଉ ସବୁଅଡ଼େ ପାଣି ପୋତରାଟା ବୁଲେଇ ଆଣ ।’ ଏତିକିବେଳେ ଗୋଟାଏ ଶଗଡ଼ରେ ଲଦା କୁଣ୍ଡ ସହିତ ଦଶ ବାର ରଜମ ହୋଟନ ଗଛ, ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବା ଗୁରିଟା ଗୋଲପ ଗଛ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ବାବୁ ସେ ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଆଗ ବାରନ୍ଦାରେ ସଜାଇ ରଖାଇ ଦେଲେ । ‘ଆରେ ! ଦୁଇ ଜଣ ମୂଲିଆ ଯାଇ ବବର୍ଚିଶାନାଟା ସଫା କରି ପକାଅ ।’ ସଞ୍ଜସରିକ ସବୁ କାମ ଛୁଡ଼ିଲା—ଘର ସଜାସଜି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମଝି କାମରା ତଳେ ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା ଛୁଣ୍ଡା ଶତରଞ୍ଜି ବଛଣା—ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚତାଳିଆ ଭଙ୍ଗା ଝାଡ଼, ଆଉ କେତେଟା ବିଲେଇ ହାଣ୍ଡି ଟଙ୍କା ଗଲା । ବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, ‘ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ ! ସବୁ ଭଡ଼ା ଜିନିଷ, ଭାଙ୍ଗି ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଦାମ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।’ ଗୁରିଟା ଚୌକି ଗୋଟାଏ ମେଜ ଆଗରୁ ଶତରଞ୍ଜି ଉପରେ ଥିଆ ହୋଇଛି—ମେଜ ଉପରେ ଗୋଟାଏ କେରସିନ ଲମ୍ପ । ସେକ୍ ରହିମ ବକସ୍ ବବର୍ଚିକୁ ବାବୁ ଡାକ ଦେଇ କହିଲେ, ‘ଦେଖ ବକସ୍ ! ସେ ଗଧଟା ତ କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ, କାଲେ ଜାଣି ପକାଇବ, ନେ ଗୋରୁଏ ସୁତା କାନ୍ଦରେ ପକା - କହିବୁ, ତୋ ନାମ ରାମପଣ୍ଡା । ଖାଲି ମାଉଁସ ଫୁରୁଆ ଆଉ ପଲଉ ରାବ । ଆରେ ଆସୁଡ଼ି—‘ଗୋଟାଏ ତେଲଙ୍ଗା ଧୋବା ଟୋକା) ଟଙ୍କା ଧର—ମାଲ, ଆଉ ପୁର କରୁରି, କିଛି ମିଠା କିଣି ଆଣିବୁ । ମାଲ ଦୁଇ ରଜମ ଆଣିବୁ, ବିଲଡ଼ି ଗ୍ରାଣ୍ଡ ଆଉ ବୋତଲେ ଦେଖା ଦୋବାବା । ଗଞ୍ଜେଇ ଚୁରଥଣାରୁ ବେଶି ନୁହେଁ—ମାଲ ଡେଇଁ ହେଲଣି । କାଦୁ ! (କାଦର ଖା କଂମେଇ ଟୋକା) ଯା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକଡ଼ି କର ଆଣ ମୋର ଆଉ ବେଲ ନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ଭଲ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଆସିବ ନ ଥିଲେ ଧୋବାଘରୁ ଭଡ଼ା ଆଣିବ । ଆରେ ମୂଲିଆମାନେ ! ଯା, ଆଜି ମଜୁରି ମିଳିବ ନାହିଁ । ନା—ନା—ଓଜର କର ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା, ବକସିଏ ପାଇବ—ବାବୁଙ୍କୁ କହି ଦେଉ ଦିନର ମଜୁରି ଦିଆଇ ଦେବ, ନୋଟ ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ନାହିଁ, ଉଛୁଣି ଏ ପଦାଟାରେ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ପାଇବ ?’

ରାତି ପହରକ ସମୟରେ ଦୁଇ ଦୋସ୍ତ ଖଣ୍ଡେ ଆଡ଼ି କାସ ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସମସ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ି ଦଣ୍ଡବତ ରକମ ସଲମ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ବସିଗଲେ । ଦୁଇ ଦୋସ୍ତଙ୍କ ବସିବା ସକାଶେ ଯୋଡ଼ାଏ ଚୌକୀ ଏକ ଜାଗାରେ ଥିଲା ହୋଇଥିଲା । ବାବୁ ବସି ପଡ଼ି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଆଲୁଅ ଗୁଡ଼ାକ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଘରେ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ପାଞ୍ଚ, ଦଶଟା ଆଲୁଅ, ଦିନ ପରି ହୋଇ ଯାଇଛି । ଝାଡ଼ିଟା ଦେଖି ଦେଖି ମୋହନ ହୋଇ-ଗଲେଣି — ‘ଏ—ଏଇଟା କେମନ୍ତ ଘାପ—ଜକ ଜକ ଦିଶୁଛି ।’ ନାରୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକୁ ବକ ବକ କରି ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି — ଏମାନେ କମିତିକା ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି — ଏଗୁଡ଼ାକ କଣ ସୁନା ରୁଗାର ଲୁଗା ? ଆମ ଅପା ରାଣୀ, ସେ ତ ଇମିତିକା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ନାହିଁ ଏମାନେ ଅପାଠାରୁ ବି ବଡ଼ ରାଣୀ ହେବେ । ତଳକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ—ବହୁଟା ବଗ୍ଗି, ତା ଉପରେ ମାଞ୍ଚୁଆ, ତା ଉପରେ ଜୋତା ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଆଉ ଥରେ ଆପଣା ପୋଷାକପିନ୍ଧା ଦେହକୁ ଅନାଇଲେ, ମନରେ କଲ ଅପା ଦେଲେ ରାଣୀ—ସେ ବି ଜଣେ ବଡ଼ଲେକ ହୋଇ ଗଲେଣି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଖୁସି ହୋଇ ଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦୋସ୍ତ ବଲ୍ଲଣ ପାଣି ଗ୍ରାସ ଦୁଇଥର ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେଣି । ଲଲ ପାଣିଟା ତଳ ତଳ କରି ପିଇଦେଇ ବାବୁ ଆଖି ବୁଜି ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି ଦେଇ ଆଜି ଉପରକୁ ଟିକିଏ ଅନାଇ ପିଇ କି ଖିଆଯିବ ପକାଇବାବେଳେ ଆଉ ଲୋକମାନେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଟିକିଏ ହସି ଉଠିଲେ । ବାବୁଙ୍କ କଣ୍ଠଠାରୁ ଟେଟିଆଏ ହାଉ କରି ପୋଡ଼ି ଉଠିଲା । ଆଲୁଅଗୁଡ଼ାକ ଦାଉ ଦାଉ କରି ଦଶ ଗୁଣ ତେଜରେ ଜଳି ଉଠିଲା ପରି ବାବୁଙ୍କ ଆଖିକୁ ଦିଶିଲା । ବାବୁ ସବୁ ଭୁଲି ଗଲେଣି—ଆପଣାକୁ ବି ଭୁଲି ପକାଇଲେଣି—ତାଙ୍କୁ ଜଣା ଯାଉଛି ଜଗତ ସଂସାରଟା ଆଲୋକମୟ, ଅନନ୍ଦମୟ । ମନରେ କଲେ, ସେ ଆସି ସ୍ୱର୍ଗ

ସିଂହାସନରେ ଅମୃତ ଖାଉଛନ୍ତି । ଗୀତରେ ଶୁଣିଥିଲେ, ସ୍ୱର୍ଗରେ ବିଦ୍ୟାଧରମାନେ ନାଚନ୍ତି, ଏମାନେ କଣ ବିଦ୍ୟାଧର ? ଏତିକି ବେଳେ ଅଧିଶିଳି ଲେଉଟେଇର ଜଳ ଦୋସ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଡାଳି ଦେଲେ, ଦେହ ଗୋଟିକ ଭିଜି ଗୋଡ଼ିଆଏ ବହି ମଡ଼ିଲା । ଘର ଗୋଟାକ ମହକ ଗଲେ, ବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ବାସିଲା ବଳଦ ଯେମନ୍ତ ନାକପୁଡ଼ା ଫୁଲେଇ ଉପରକୁ ଅନାଇ କିଛି ଜିନିଷ ସୁଝେ, ବାବୁ ଲେଉଟେଇର ଭିଜା କନା ନାକରେ ଦେଇ ସେହିପରି ସୁଝା ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ସାରଙ୍ଗି ତବଲ ବାଜି ଉଠିଲା । ନାରୁଣୀ ଯୋଡ଼ିକ ଏକ ଜାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇ—ପଛଦୁଆ ଦେଇ—ଆଗ ପଛ ହୋଇ—ଦୁଇ ହାତରେ ଫୁଟକ ମାରି—ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି—ମୁହଁଟା ବିଚିକ-ଟେଇ—ଝମର ଝମର କରି ଡେରଗୁଡ଼ାଏ ନାଚିଲେ । ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ା ହେବାକୁ ବାବୁ ହୃଦ୍ଯମ କଲେ, ଅନ୍ତର ନାଚ ଆନ୍ତର ନାଚ । ପୁଣି ନାରୁଣୀ-ମନେ ଧୂର ଚକର ଦେଇ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଅନାଇ ଆଜି କରି ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି ବାୟୁଣୀ ପରି ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ନାଚିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତର ଗୀତ ଆରମ୍ଭ —

ଆଁ—ଆଁ—ଆଁ—ଝି—ଝି ଝି—ଝି—ଝି—
ଝି—ଆଁ

ସାୟାରେ ବସି...ତେର କେସେ ଛୋଡ଼ୁ
ଜାନ୍ । ଫେରି କେସେ ଗୁଜର ଗୁଜରନ୍ ।

ବାବୁ ହୃଦ୍ଯମ କଲେ ଗୀତ ଗାଅ ଗୀତ ଗାଅ । ନାରୁଣୀ ଆଉ ବାଜଣାଦାରମାନେ ମୁହଁ ଚୁପାଚୁପି ହେଲେ—ଗୀତ ଆଉ କଣ ? ସମଜଦାର ଦୋସ୍ତ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ହୃଦ୍ଯମ କଲେ, ଆରେ ଓଡ଼ିଆ-ଚୌପଦୀ ଗା । ତବଲ ସାରଙ୍ଗି ପୁଣି ବାଜିଲା, ପୁଣି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଗୌପ୍ୟ

ସୁଖସାଗରେ ଭାସି ଗଲୁଣିରେ କପର ଦେବ ବରୁ
ମେଲୁଣି ରେ ।

ରତନପାପାବଳୀ ରତ୍ନ ଜ୍ୟୋତିରୁ ବଳ ଜଳୁଛି ଚାନ୍ଦ
ଜ୍ୟୋତି କ ଜାଣିରେ (ଘୋଷା)

ସଙ୍ଗୀତ ସୁଧା ଜଣି ମଧୁର ରଙ୍ଗ ପାଣି ରଖିଛି ସ୍ୱର୍ଗ
ସୁଧା କ ଆଣି ରେ ।

ନିଶି ଦିନ ବିଳାସ ଜୀବନେ ଯେ ଉଲ୍ଲାସ ନ ଥିବ
ପିତୁବନେ କ ଜାଣି ରେ ।

ଶମ୍ପା କମ୍ପନ ପ୍ରାଏ କାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଟି ଯାଏ ନାଚନ୍ତି
ଅପସରା ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ରେ ।

ପାଖ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ମେଜ ଉପରେ ଚିନା
ବାସନରେ ଖାନ୍ଦା ସଜଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ
ବାବୁ ବହୁତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଦେ ପ୍ରଜ୍ଞ ହାତ ଧରି ଦେଖି-
ଗଲେ । ବାବୁଙ୍କ କେଉଁ ପୁରୁଷରେ କେହି ପଲ୍ଲଭ ନାମ
ଶୁଣି ନ ଥିବେ - ତା ପାଖରେ ଥାଏ ମାଉଁସ ତିଅଣ,
ପୁର ଛେନାବଡ଼ା ସଜା । ରଙ୍ଗପାଣି ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ପେଟ
ଜଳୁଥିଲା—ଆଉ ଖାଇବା ଜନସବୁଡ଼ାକ ମିଠା ମିଠା
—ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଅମୃତ ଆସିଛି ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଚାଖିଗଲେ,
ଏବେ କେଉଁଟା ଖାଇବେ ? ସବୁ ଜନସ ମିଶା ସଜା
କରି କୁକୁର ପରି ଗାବୁଲୁ ଗାବୁଲୁ ଚାନ୍ଦ ଚାନ୍ଦ ହାଣ୍ଡିଏ
ଟେକିଦେଲେ । ଖାଇବାବେଳେ ଦୋସ୍ତ ରଙ୍ଗପାଣି
ଗାସେ ଗାସେ ହାତକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଖାଇ
ସାରି ଯେତେବେଳେ ଚଉକରେ ଆସି ବସିଲେ, ଭାରି
ଆରାମ - ଭାରି ପୁରୁ ! ନାଟ ଗୀତ ଚାଲିଛି - ଜଣେ
ଡାକି ଦେଲା, ବାହାବା ବାହାବା—ସାବାସ୍ ! ସବୁ-
ଗୁଡ଼ାକ ତ ନିଶାରେ ତରୁ ବନିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ
ବିଲୁଆ ଯେମନ୍ତ ହୁକେ ହୁ ଡାକିଲେ ପଲ ଯାକ
ହୁକେ ହୁ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ସବୁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ
ବାହାବା--ବାହାବା - ସାବାସ୍ ସାବାସ୍ ! ବୋଲି

ଢେଉ ଛୁଡ଼ିଲେ । ବାବୁ କି ସନ୍ତୋଷ ପଡ଼ନ୍ତି ? ଖୁବ୍
ଗୋଟାଏ ପାଟି କଲେ, ବାବା—ବାବା—ସାବାସ—
ସାବାସ ! ବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ହଁ - ହଁ—
କରି ହସିଲେ, ବାବୁଙ୍କ ହସ ବ ଘୋଡ଼ା ହସରୁ ବଳ
ପଡ଼ିଲା । ଆଉ ବାବୁ ବସି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଠିଆହୋଇ
ନାଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ତ ନାଟ ଆରମ୍ଭ
କରିଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାର ଠିକଣା ନାହିଁ—
ନାରୁଣୀ ଯୋଡ଼ାକ ଲୁଗାରେ ପଲାଇ ଗଲେଣି । ଏମାନଙ୍କ
ବିକଟ ଚିତ୍କାର ଓ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟରେ ଘରଟା କମ୍ପିଛି ।
ସହର ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିଲେ ଘର ପୋଡ଼ିଗଲା ବୋଲି
ଗାଁ ଲୋକ ଅଜାତି ପଡ଼ିଲେଣି । ନାରୁ ନାରୁ ବାବୁ
ଘଲଘାଲ କରି ହାଣ୍ଡିଏ ବାନ୍ତିକରି ଦୁଲ୍ କରି ପଡ଼ିଯାଇ
ବେହୋସ । ଆସୁଡ଼ୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ବାବୁ
ଉପରେ ବାନ୍ତି କରି ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ଘରଟା ଏକା-
ବେଳେକେ ଭୁଲ୍ ଭାବେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—ଯେମନ୍ତ
ନରକ କୁଣ୍ଡରେ କେତେଟା ଭୂତ ପ୍ରେତ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି
ହେଉଛନ୍ତି । ଦୋସ୍ତ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ କିନ୍ତୁ ଠିକ୍
ଅଛନ୍ତି - ସେ ଖୁବ୍ ହଜମ କରିଥିବା ଲୋକ—ପୁଣି
ଭେଜ ଭେଜ ସେହି କାମ—ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲୁଣି ।
ପାଞ୍ଚ ରକମ ଟାଣି ଦେଇ ଟିକିଏ ଟଳିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।
ପାଠ ଡାକୁଛି, ବିପଦ ବନ୍ଧୁ—ଏତେବେଳେ ଆଉ ସାହା
କିଏ ? ଆଉ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ନିଶା ସ୍ତେଜରେ କିଏ
କେଉଁଠି ପଡ଼ିଗଲେଣି, ହଠାତ୍ ବନ୍ଧୁ ଏକା ପ୍ରଭୁଦୟାଳ
ମେହେନ୍ଦର ମଡ଼ା ଘୋଷାରିଲା ପରି ବାବୁଙ୍କୁ କୌଣସି-
ରୂପେ ସେହି ବାନ୍ତି ଦହଲରୁ ଘୋଷର ଘୋଷର କରି
ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ତକ୍ରପୋଷରେ ପକାଇଲା ।

ରାତି ପାହି ଆଠଟା ବାଜି ଗଲୁଣି—ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ
ସହରର କେହି ଲୋକ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟାକେତେ
ଗାଈରଖା ଟୋକା ଛେଳି ଗୋରୁ ପଲ ଦେଇ ପଡ଼ିଆରେ
ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖା ଗଲେ । ଦୁଇ ଚାନ୍ଦ ଘାସିଆର
କାଖରୁ ଥଳି ତଳେ ପକାଇ ଖୁରପିରେ ଘାସ ଛେଳି-

ବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି—ତାହା ବି ବଙ୍ଗଳା କବିରୁ ଦୂରରେ । ବଙ୍ଗଳା ଭିତରେ ତେତେବେଳର ହାଲ ଲେଖିବାକୁ ବା ପଢ଼ିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କେହି ସମ୍ଭବ ହେବେ ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଗୋଟାଏ ମେହେନ୍ଦର ଭଳିଆ ଲୋକ ଡକାଇ ଚଟ୍ ପଟ୍ ଘରଟା ସଫାସୁତରା ଧୁଆଁଧୋଇ କରାଇ ପକାଇଲେ । ଏବେ ବାବୁଙ୍କୁ ଉଠାଇବା ବେଳ—ତାଙ୍କ ଦେହ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ଘୋଡ଼ିଆ ହୋଇଛି—ଫଣ ପଣ ମାଛି ଭଣି ଭଣି ମୁହଁରେ ବସୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଡାକିଲେ, ‘ଦୋସ୍ତ ! ଦୋସ୍ତ ! ଦୋସ୍ତ !’ ଅନେକ ଡାକିବାରେ ଶବ୍ଦ ମିଳିଲା—‘ହୁଁ’ ଥରେ ହୁଁ କରି ପୁଣି ଦୁଇଥର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୁଇଥର ପରି ଦୁଇଥର ! ଯେମନ୍ତ ବୁଢ଼ା ଭାଲୁଟାଏ ଦିପହରୀଆ ଜରରେ କମ୍ପୁଛି । ଭଗତ ଦେଖିଲେ, ମୁହଁର କଥା ନୁହେଁ, ହାତ ଧରି ଟଣାଟଣି କରି ବସାଇଲେ । ବାବୁଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲଣି, ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ—ମୁଣ୍ଡଟା ଘୁରୁଉଛି—ବଡ଼ ଭାସ, ଉଠି ଛୁଡ଼ା ହେବାକୁ ମନ ବଳୁନାହିଁ; ଦେହଟା ଜେମନ୍ତ ଯେତେ ଯେତେ କରି ବନ୍ଧୁ ମାଡ଼ୁଛି । ଭଗତ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକ । ବାବୁଙ୍କ ହାଲ ବୁଝିଗଲେ, ଏଟା ଖେଉଟି । ଇସର ପାଇ ଆସୁଛୁ ଶିନାଏ ରାଣି ମାଲପା ଆଣି ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଘଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଡ଼ ଆରାମ ଲାଗୁଥାଏ, ବାବୁ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି କରି ଆଖି ବୁଜୁଥାନ୍ତି ଚାହିଁଥାନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳା ହତା ମଧ୍ୟରେ ପକା ଘାଟ-ବନ୍ଦା ଗୋଟାଏ ଫେଶରୀ ଅଛି । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ କୌଣସିରୂପେ ଧରାଧର କରି ବାବୁଙ୍କୁ ଘାଟରେ ବସାଇଲା । ଆସୁଛି ଦୁଇ ଚାରି କଲସା ମାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଡାକିବାରୁ ବାବୁ ଆମେ ପୋଖରୀରେ ପଶି ଭଲ କରି ଗାଧୁଆ କରି ଅଇଲେ । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଏତିକି ବେଳେ ରଙ୍ଗପାଣି ଗୁସେ ଦେଖାଇ ଦେବାରୁ ବାବୁଙ୍କର ସବୁ ଖେଉଟି ଏକା-ବେଳେକି ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରି ଘୋର, ଗଲା ରାତିର ବାସି ଯେତେକ ଶୁଖିଲା ପୁର, ବାସି ପଲଉ, ମାଉଁସ ଥିଲା, ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ଅନ୍ଧାକ ଟେକ ଦେଇ

ତକ ତକ କରି ଟୁକୁଣାଏ ଫାଣି ପିଇଗଲେ । ଏତେ-ବେଳେ ବାବୁଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଫୁଟି ଦେଖେ କିଏ ? ଆସୁଛି ଯୋଡ଼ାଏ ଚୌକା ବାରଦାରେ ଥୋଇଦଲା, ଦୁଇ ବରୁ ବସି ଖୁସି କଥା ବୋଲୁବୋଲି ହେଉଛନ୍ତି । ଚୁଆଗୁଣ୍ଡିପକା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଡ଼ାଏ ପାନବଡ଼ିଆ ଆଗରେ ଥୁଆ, ଛେଳି ପାଟି ପରି ବାବୁ ସେଗୁଡ଼ାକ ଚୋବେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆସୁଛି ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁରେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସଜାଇ ଥୋଇ ଦେଇଗଲା । ଦୁଇ ବରୁ ହାତକୁ ହାତ ନଳ ବଡ଼ଇ ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂମ ପାନ କରୁଛନ୍ତି । ବାବୁଙ୍କର ଗୁଡ଼ାଖୁଟା ବି ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଗଲାଣି । ବାବୁ କହିଲେ, “ହୁଁ ହେ, ଦୋସ୍ତ ! ଭଣୋଇ ସାନ୍ତ ଯେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଖାନ୍ତି ତା ଧୁଆଁ ତ ଏଡ଼େ ବାସନା ନୁହେଁ ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ—ହା—ହା—ହା, କଟକରେ ତ ଏତେ ବାବୁ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଖାଉଛନ୍ତି, ଆମଣ ଦେଖୁଛନ୍ତି, କେଉଁ ଶିଳା ବାବୁ ଏ ଗୁଡ଼ାଖୁ ପାଇବ ? କଲିକତାରେ ଆମର ଯେ ବଡ଼ ଅଡ଼ତ ଘର ଅଛି, ଚିଠି ଲେଖି ଡାକ ପୁଲିଆରେ ଆପଣଙ୍କପାଇଁ ଏହି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଅଣାଇଛି ।

ରାବବ ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “କଲିକତାରେ ଏହି କୋଠାଘର ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଘର ଆହୁରି ବାବୁ କଣ ଅଛନ୍ତି ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ—ହଁ-ହଁ, ଆପଣଙ୍କ ପରି ବାବୁ ତେର ଅଛନ୍ତି, ବଡ଼ ମୌଜ କରନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଘର ବି ଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ରନ୍ତ, ରହନ୍ତ - ଆପଣଙ୍କୁ କଲିକତା ଯେନ ଯିବି, ସେଠି କମିତିକା ମୌଜ ହୁଏ, ଦେଖିବେ । ସେଠି ତେର ନାଚୁଣୀ ବି ଅଛନ୍ତି ।

ରାବବବାବୁଙ୍କ ଘର ଯେଉଁ ଗାଁରେ, ସବୁ ପଲଘର, କୋଠାଘର ଜନ୍ମପାଳ କେବେ

ଦେଖି ନ ଥିଲେ । କଟକକୁ ଆସି ଉଆ ଉଆ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠାଘର ତେର ଦେଖିଲେଣି । ହେଲେ ଘର ଭିତରଟାରେ ଯିକାରେ ଟଙ୍କା ହୋଇ ଏତେ ଆଲୁଅ ଜଳେ, ଏତେ ସୁନ୍ଦର ସଜା ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ବଛଣୀରେ ଯିବା ଲୋକ ଶୁଅନ୍ତି—ବଛଣୀ, ତା ଉପରେ ଚୌକି, ତା ଉପରେ ଜୋତା ମାଡ଼ି ବସିବେ—ବାଃ ! ବାଃ ! ବାବୁମାନଙ୍କର କମିତି କପାଳ ! ଆମେ କେମିତିକା ବାବୁ ହୋଇଗଲୁଣି । ଗାର ମହା, ଶକ୍ତି ଉତ୍ତା, ଗୁରୁବାରିଆ ସାଙ୍ଗ ଗୋରୁମଣା ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଆସି ଆମକୁ ଦେଖିଯାନ୍ତେ କ ! ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “ଦୋସ୍ତ ! ଏ ପକାଘର କାହାର ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ—ଏଇ ଆମର ଜଣେ ଦୋସ୍ତର ଘର । ତାଙ୍କର ତେର ଘର ଅଛି, କହୁଥିଲେ ଏ ଘରଟା ବିକିଦେବି । ମୁଁ କହୁଥିଲି ଦୋସ୍ତ । ଏ ଘରଟା ଆପଣ କଣି ରଖନ୍ତୁ । ନିଭେଲା ଜାଗା, ରୋଜ ରୋଜ ମୌଜ କରିବା, କେହି ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ରାୟବ ବାବୁ ଘର ଭିତର ଚାରିପାଖ ଦୃଷ୍ଟି ପୋଖରକୁ ଅନାଇଲେ । ଏଃ ! କେଡ଼େ ବାଡ଼ିଟାଏ, ପୋଖର ଘାଟଟା ପୁଣି ପକା, ଘେରଟା ତ ଛନ୍ଦି-ଭୁବନ । କପାଳରେ ଥିଲେ ଏ ଘର ଆମର ହେବ । ଏତିକିବେଳେ ଆସୁଥିଲା ଲଗ ଲଗ ଦୁଇ ଗାଈ ଦେଇ-ଗଲୁଣି । ବାବୁ ମନରେ କଲେ ଏ ଘରଟା ତାଙ୍କର ନିଜର । ଛାଟା କରି କହିଲେ, “ଏ ଘରର ଦାମ କେତେ ହେବ ?”

ଭଗତ - କଟକରେ ଏହାର ଉଆଜିବ ଦାମ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା; ମାତ୍ର ମୁଁ ଖୁବ୍ ଶସ୍ତାରେ କିଣାଇ ଦେବି ।

ବାବୁ କହିଲେ, “ବାପ୍ରେ ! ମୁଁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ପାଇବି ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ—ହୋ-ହୋ ! ଆପଣଙ୍କର ପୁଣି ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ? ଆପଣଙ୍କ ଅପା ସେ ରାଣୀ । ମୁଁ ଟଙ୍କା ସଜଳି କରିଦେବି, ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ ।

ବାବୁଙ୍କ ମନ ମାଡ଼ି ଯିଲାଣି । ଏକାବେଳେକେ ହୁକୁମ କଲେ, “ହଁ, ଆମେ ଘର କିଣିବୁ, ଆଜି କିଣନ୍ତୁ ।” ବାବୁ ଆଉ ଆପଣଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି; ମନରେ କଲେ, ଏ ବଡ଼ କୋଠା ଘରଟା ତାଙ୍କର ହୋଇ ଗଲୁଣି—ହୋ ହୋ-ହୋ ! ଭାରି ମୌଜ ହେବ ! ସେ ଶଲା ଭଣେଇ ସାନ୍ତକୁ ଡରି ଡରି ପ୍ରାଣ ଗଲୁଣି । ଏବେ ବସ୍ତରେ ବସ୍ । ଖାସା ନିଭେଲା, କେହି ଶଲା ଜାଣି ପାରିବ ନାହିଁ । “ଡାକ ଡାକ ଦୋସ୍ତ ! ଘରବାଲକୁ ଡାକ, ବିକିଦେଇ ଯାଉ, ଦଣ୍ଡେ ମଠ କରିନା ଦୋସ୍ତ ! ସେ ନାଚଣୀ କାଲି କଣ ଗୀତ ଗାଉଥିଲା ? ଆଁ—ଆଁ—ହଁ—ହଁ—କିପରି ସେ ମରିଗଲୁଣି ରେ ।”

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ—ନା ନା, ଦୋସ୍ତ ! ଘରକୁ ଯିବା ଚାଲି, ବୋଉ—ଅପା ଖୋଜୁଥିବେ । କାଲି ଘର କିଣିବା ।

ରାୟବ ବାବୁ—ନେଇଁ—ନେଇଁ—ନେଇଁ, କେଉଁ ଶଲାକୁ ହାମେ ଡରଜା ! ବୋଉକୁ କହି ଆସିଛି, ଅପା ବି ଜାଣିଛି, ଦୋସ୍ତ ସାଙ୍ଗରେ ଭୁଲସୀପୁରକୁ ବାସ ପାଇ ଦେଖି ଯାଉଛି । ହିନ୍ଦି ଲଗିବ—ଗୁରୁ ଦିନଲଗିବ, ଛଦିନ ଲଗିବ, କିଏ ଶଲା ଶାଳୀ ଖୋଜିବ ? ଆଁ—ଆଁ—ଉଁ—ଉଁ—“କିପରି ମରି-ଗଲୁଣିରେ”—ଖୁବ୍ ଟାଟିକରି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ ।

ଚଲଣ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ସବୁ କଥା ବୁଝି-ଗଲୁଣି—ମନରେ କଲା, ଏଇଟା ଠକ୍ ବେଳ ।

ଆପୁଡ଼ୁକୁ ଏକୃଷିଆ ଡାକି ନେଇ ତୁନି ତୁନି ଡେଇ
ବେଳଯାଏ ଡେଇ ଉପଦେଶ ଦେଲା । ବିଶେଷ କରି
କହିଦେଲା, ଧୋବାଦରୁ ଭଲ ପୋଷାକ ଉଡ଼ା
ଆଣିବ ।

ରକ୍ତିମାସର କଥା—କୋମ୍ପାନୀ ଚାନ୍ଦାଦୁର ଦିଲ୍ଲୀ
ବାଦସାଜ ନିକଟରୁ ବଙ୍ଗ ବେହାର ଓଡ଼ିଶାର ଦେବାନୀ
ସନନ୍ଦ ନେବାକୁ ଗୋଟାଏ ମଧ୍ୟ କିଶା ବଜାର ସମୟ
ଲଗିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳା ବକା କିଶା କଥା ଖୁବ୍
ଚଞ୍ଚଳରେ ଲଗି ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ଦଣ୍ଡା ସମୟରୁ ଉଣା
ହେଲା ନାହିଁ ।

ଉପରଓଳ ଚାଟା ବାଜି ଯାଇଛି, ବଙ୍ଗଳା-
ମାଲିକ ବାବୁ ଆଉ ଜଣେ ଓକିଲ ଦୁଆର କଲମ ଧରି
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବାବୁ ଆଉ ଓକିଲଙ୍କର ଏକରକମ
ପୋଷାକ, ଭାରି ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଚପକନ ଗୋଡ଼ ଗୋଇଁ
ଯାଏ ଲାଗିଛି । ଦେହରେ ବଡ଼ ଢିଲି ହାତ ଯୋଡ଼ାକ
ଆଙ୍ଗୁଳି ଡେଇଁ ଚାରି ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳି ଝୁଲି ପଡ଼ିଛି ।
ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚ ଗଜିଆ ଗୋଷ୍ଠିମାର୍କି
ଧୋତି ପାଗ ଗୁଡ଼ିଆ, ଓକିଲଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ
ମଇଳା ଭଙ୍ଗା ଧୋଳ ପଗଡ଼ି । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଦେହରୁ
ଭୁରୁ ଭୁରୁ କରି ଅତର ଗନ୍ଧ ବାହାରିଛି । ସ୍ୱାଦବ
ବାବୁଙ୍କର ଚେତନା ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଚିହ୍ନିବ । ଏହି
ଓକିଲ ବାବୁଟି ନିଶ୍ଚୟ ଗଲ କାଲି ରାତିର ଖୋଦା
ବକସ ଖାନସମା—ଆଉ କୋଠିବାଲା ବାବୁଟି ସେଇ
ତବଲ୍ଲି ଉଡ଼ିଆ ଟେକା । ମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ୱାଦବ
ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ଆନନ୍ଦରେ ସମସ୍ତେ
ଗୋଟାଏ ଭାରି କୁଞ୍ଜିଆ କୁଣ୍ଡଳ ହେଲେ । ମଜଲସ
ବସିଲା—ଆପୁଡ଼ୁ ବୋତଲ ଗୁରୁ ଧରି ହାଜର ଅଛି ।

ବଙ୍ଗଳା କିଶାବକା କଥା ପଡ଼ିଲା । ଦରଦାମ
ଡେଇ କଥାକିଷି ହେଲା ! ଦୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ବାବୁଙ୍କ

ପଟ ଧରି ଖୁବ୍ ଲଢ଼ାଲଡ଼ି କରି ଦାମ କମାଇଲେ;
ଅର୍ଥାତ୍ ଖୁବ୍ ଶସ୍ତାରେ କିଣିବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲେ ।
ପୂର୍ବ ପଦ୍ଧତରେ କାଲ କଷାକିଷି ଡେଇଁ ଡେଇଁ କଥା
ଉତ୍ତରେ ଦର ଛୁଡ଼ିଲା । ସେଥିର ସାର କଥା ଏହି—

ବଙ୍ଗଳାର ମହାଜନ ବାବୁ ରାମ ରାମ ଭଗତ
(ନାମାନ୍ତର ଖୋଦାବକସ) ବଙ୍ଗଳାର ଦାମ
ପ୍ରଥମେ କେ ଡିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ହାଜିଥିଲେ । ସ୍ୱାଦବ
ବାବୁ ଦୋଷ୍ଟଦାର ଲୋକ, ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି ମୋଜ
କରିବେ, ଶେଷରେ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାମ ଛୁଡ଼ିଲା ।
ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ । କୋଡ଼ିଏ ହଜାର
ଟଙ୍କାର ମାଲ ପାଞ୍ଚ ହଜାରରେ ପାଇଗଲେ । ଦୋଷ୍ଟଙ୍କ
ପିଠିରେ ହାତ ମାରି କହିଲେ, “ସାବାସ ଦୋଷ୍ଟ,
ସାବସ ! ଜଲଦି କାମ ଛୁଡ଼ାଇ ପକାଅ ।” ଓକିଲ
କବାଲା ଲେଖାପଢ଼ା କରି ପକାଇଲେ । ଓକିଲ
କବାଲା ଲେଖିଲା ବେଳେ ଗୋଟାଏ ପବନ ଆସି ତାଙ୍କ
ଚପକନରୁ ଫାଲେ ଉଡ଼ାଇ ପକାଇଲା—ଦିଶିଗଲା,
ଭିତରେ ଖଣ୍ଡେ ଚର ମଇଳା ଆଠହାଣ୍ଡା
ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି, ଗୋଡ଼ରେ ଯୋଡ଼ା ତ ନାହିଁ,
ଚପକନଟା ଗୋଡ଼ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ପଡ଼ିଥିବାରୁ
ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଓକିଲ ଆପେ ଚଞ୍ଚଳ ଚପକନଟା
ଟାଣି ନେଇ ଗୋଡ଼ଟା ଢାକି ପକାଇଲେ । କବାଲା
ଲେଖା ବାଦ ଦୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ କହିଲେ,
“ଏତେ ଟଙ୍କାର ମାମଲା, କବାଲା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି
ନ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।” ଓକିଲ ସେହି ଦିଲିଲ
ଧରି ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରିବାକୁ ଧାଇଁଲେ । ବାବୁଙ୍କର
ତର ସହ ନାହିଁ, ହୁକୁମ କଲେ, “ଜଲଦି ଆସ, ଖୁବ୍
ଜଲଦି ଆସ ।” ଦଣ୍ଡାକ ଉତ୍ତରେ ଓକିଲ ବାବୁ
ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଅଫିସରୁ ଫେରି ଆସି ଦିଲିଲ ଖଣ୍ଡ ବାବୁଙ୍କ
ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ବାବୁ ଏ ପିଠ ସେ ପିଠ
ତଳି ଥର ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଦେଖି ମନମଧ୍ୟରେ ଭାରି
ଝୁଣିଟାଏ ହେଲେ ! ମନରେ କଲେ, କାମଟା ଠିକ୍

ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ଘାମରେ ରାମ ପଇଡ଼ା ଶାମପଣ୍ଡାକୁ ସେ ଦୁଇମାଣ ଜମି ବକିଥିଲା, ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ର କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା, ଏପରି ଗୁପ୍ତା ମରାଯାଇଥିଲା, ଏହିପରି ଲଲ ରଙ୍ଗରେ ଗାଁରାଗିନୀ ପାଠ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା । ଦୋସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଖବର ଗୋଟିଏ ଖୁସି ହେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ — ଦୋସ୍ତ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିଆ, ଠିକ୍ ଠିକ୍ କାମ କରିଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ଦଲିଲ ଲେଖାଯାଇଛି ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ବଙ୍ଗଳାର ମାଲିକ ବାବୁ ରାମ ରାମ ଲଗନ ଜରସମନ ବାବଡ଼ ଟଙ୍କା ମାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଜି ଟଙ୍କାର ବଡ଼ ଦରକାର । ସବୁ ଟଙ୍କା ନ ଯଟିଲେ ଦୁଇ ଦିନ ହଜାର ଟଙ୍କା ହିଅ । ରାସବ ବାବୁ ଦୋସ୍ତ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଲେ । ଦୋସ୍ତ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲେ — “ଟଙ୍କାଲଗି କଣ ପରବା ହେ, ବାବୁ କାଲି ଟଙ୍କା ଫୋପାଡ଼ି ଦେବେ । ଟଙ୍କା ପଞ୍ଚ ହଜାର ନା ଆଉ କଣ ? ନ ହେଲା, ଦୋସ୍ତଙ୍କ ଲଗି ମୁଁ ହାତଉଧାର ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଚଳେଇଦେବି !”

ବଗି ହାଜର ଥିଲା — ଦୁଇ ଦୋସ୍ତ ସେଥିରେ ଚଢ଼ି ଘରକୁ ବାହାରିଗଲେ ।

—୫୮—

ଗୁଡ଼୍ ଫେରାଇଦେ — ଯାହା

କଟେର ବନ୍ଦ — ନାଜର ବାବୁ ବସାରେ ଅଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଟଙ୍କା ଗଣାଗଣିରେ ଲଗିଥିଲେ । ସଞ୍ଜବେଳା ଜଳିବା ଟିକିଏ ଆଗରୁ ମାଲ ଝୁଲିଟାରେ ହାତ ପୂରାଇ — ବସି ଆଙ୍ଗୁଳିଟା ବାହାରି ପଡ଼ିଛି, ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ବାବୁଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ଅଛି । ବାବୁ ଭିତରେ ଥିବାରୁ ରାସବାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଗମ୍ଭୀରିରେ ବସିଥିଲା । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଛି

କଥାଗୁଡ଼ା ହେଉଛି କି ନା, ଠିକ୍ ବୋଲି ଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ବାହାରକୁ କିଛି ଶୁଣୁ ନ ଥିଲା । ବାବୁ ବାହାରିବାବେଳେ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ସଦର ଦୁଆର ପାଖରେ ଜଣାଇଲା — “ହଜୁର ! ମୋ ମାଣ୍ଡିର କିଏ ବେମାର — ଦଣ୍ଡସିନିକା ହେଲଣି । ମୋତେ ଦେଖିବା ଲଗି ଲୋକ ଡାକ ଆସିଛି । ତୁଳସୀପୁରକୁ ଧାଇଁଯିବ, ଧାଇଁ ଆସିବ, ଦିନ ଚାରି ଦଣ୍ଡରୁ ବେଶି ଡେଇଁ ହେବ ନାହିଁ ।” ବାବୁ ହଜୁମ କଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଯା, ବୁଝି ଖବରଦାର ! ଏଗାରଟା ଆଗରୁ ଆସିବାକୁ ହେବ ।” ଚାହିଁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ରାତି ଏଗାରଟା ହେଲେ ସେଇଠି ଥିବୁ । ଘରକୁ ଫେରିବାକୁ ଡେଇଁ ରାତି ହେବ ଆସିବାବେଳେ ଲାଗୁନ ଧରି ଆସିବୁ ।”

ପ୍ରଭୁଦୟାଲ — ହଜୁର !

ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ମା ଝିଅ ବସି କଥାଗୁଡ଼ା ହେଉଛନ୍ତି, ଚନ୍ଦ୍ରା ପଛଆଡ଼େ ବସି ମଙ୍ଗଳା ଦେଇକି ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲୁଛନ୍ତି, କାହାରି ହାତରେ କିଛି ପାଇଟି ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରା କହି ବସିଲା, “ଆଜି ସାହେବ ଘରେ ଗୁଡ଼୍ ଫେରାଇଦେ ଯାହା ହେବ । କେହି କିଛି କାମ ପାଇଟି କରିବେ ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ଘରେ ବସିଥିବେ । ଆଜି ମନ୍ଦିରରେ ଡେଇଁ ପିଠା ପଣା ହେବ; ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କର ଗଲେ ପରା, ଘରେ କିଛି ସାରିବେ ନାହିଁ ।”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଜୁଆଁବାବୁ ରାସୋଟିକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଇ ଗଲେ ନାହିଁ ଭଲ ମନ୍ଦ ଟିକିଏ ଚାହିଁ ଆସିଥାନ୍ତା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା — ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଭଲସାନ୍ତକୁ ଡେଇଁ ନେହେରୁ ହୋଇ କହିଲି ମନ୍ଦିରକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । ପେଟ ଟାଣୁଛି, ରାତିରେ କିଛି ଠା ବସିବେ ନାହିଁ, ଶୋଇଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବସିଲେ — କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁ ରେ ମା ଚାଟି ? ରାସୋ ଶୋଇଛି ? ଚାଲି ଚାଲି, ଦେଖିଆସେ ।”

ଚିତା—ନାହିଁ ନାହିଁ, ବେଳକୁଡ଼େ ପେଟ ଟାଣୁ-
ଥିଲା, ଉଛୁଟିକା ଖୁବ୍ ଭଲ ଅଛନ୍ତି, ଦାଣ୍ଡରେ ଧାଇଁ
ଧାଇଁ ଚାଲୁଛନ୍ତି ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ରାତି ଓଢ଼ିଟାରେ ଚୋରାଣି ମନ୍ଦାଏ
ତୋକ ଦିଅନ୍ତି, ସବୁ ଦିନେ ସେଇଟା ଅଭ୍ୟାସ,
ବୁଢ଼ୀ ଲୋକ କ'ଣ ସାବେ ? ବିଶାଖା ଦେଇ ବି
ବାସି ପଖାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ମନ୍ଦାଏ ପିଆଜ ଲଙ୍କାମରବକୁ
ଭଲ ପାନ୍ତି । ମା ଝିଅ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଗୋଟାଏ
କଂସାରେ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଚଳେ ।

ଚିତା କହିଲା—ଆଜି ସାହେବ ଘରେ ଗୁଡ଼ି
ଫେରାଇଦେ ଯାତା ହେବ, ବଜାରରେ ଭାରି ଚଢ଼ଳ
ପଡ଼ିଛି—ବାବୁମାନେ କେହି ଚାରି ଦିନ କଚେରୀକୁ
ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ସାହେବ ଘରେ ସେ ରେଶନ ହେବ;
ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିବ ।

ବିଶାଖା ଦେଇ—ଏ ବୋଉ ! କଟକରେ ଡେଇଁ
ରେଶନ ହୁଏ, ଭଲ ରେଶନ ହୁଏ, ଦୁମ୍-ଦୁମ୍ ଶୁଭେ
—ମୁଁ ଚମକ ପଡ଼େ, ତର ମାଡ଼େ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—କମିତି ରେଶନ ହୁଏ ମୁଁ
ଦେଖନ୍ତି ! ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଦଶିବ ନାହିଁ ?

ଚିତା ନା ନା, ସେ ରେଶନ ଏଠିକି ଦଶିବ
ନାହିଁ, ଆକାଶରେ ଶୂନେ ଶୂନେ ଉଡ଼ିବ, କୋଠା
ଉପରକୁ ଦଶେ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—ଆଜ୍ଞା ଏଠି ଯା ବସିବେ, ଚାଲି
କୋଠା ଉପରେ ବସିବା, ରେଶନ ଦେଖିବା, କଥା
କହିବା ।

ଚିତା—ନା ନା, ବୁଢ଼ୀଲୋକ, କୋଠା ଉପରକୁ
କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? କାକର ପଡ଼ିବ । କଟକରେ

ବାବୁମାନଙ୍କ ଘର ମାଇକନିଆ ଗୁଡ଼ାଜ କମିତି,
କେହି କାକର ମାନବାକୁ ନାହିଁ, ସବୁ ବୁଢ଼ୀ ବୋହୂ
ଝିଅ ରେଶନ ଦେଖିବା ଲାଗି କୋଠା ଉପରେ ଡାକର ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—“ନା ନା ଚିତା ! ଚାଲି ଚାଲି,
କୋଠା ଉପରକୁ ଚାଲି, ସେଇଠି ବସିବା, କଥାକଥା
ହେବା ।” ହେଉ ବୋଲି କହି ଚିତା ସପଟା କାଶେଇ
ଆଗେ ଆଗେ ବାହାରିଲା । ଚିତା ଜଣ ଏକ ଜାଗାରେ
ବସିଛନ୍ତି । ମା ଝିଅ—ଏଇ ରେଶନ ଅଇଲା ଏଇ
ରେଶନ ଅଇଲା କହି ଏକଧାନ୍ରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ।
ଏଣେ ଚିତାଟା କ'ଣ ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହେଉଛି, ଆଉ
କଥାରେ ମନ ନାହିଁ, ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛି, ଛେପ
ପକାଇବା ବାହାନରେ ଛୁଟ କନିସ ଧାରକୁ ଆସି ଚିତା
ଥର ତଳକୁ ଅନାଇ ଗଲଣି । ଘଣ୍ଟାକ ଉତ୍ତରେ ତଳ
ମଝି ଅଗଣାରୁ ତପ୍ କର କଣ ବେଟାଏ ଶୁଭିଲା ।
ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ, “ଆରେ ନିଆଁ ଲଗା ବିରଡ଼ିଟା ଦାଣ୍ଡି
ଗଡ଼ାଇଲଣି ପରା ।” ଚିତା କୋଠା ଧାରକୁ ଧାଇଁ ଆସି
ଭଲ କରି ତଳକୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ନା ସାନ୍ତାଣୀ !
କେହି କାହିଁ ନାହିଁ ତ !” ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଚିତା କହିଲା,
“ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲଣି, କାହିଁ
ବାବୁମାନଙ୍କ କୋଠା ଉପରେ ଆଉ ଗୋଲମାଲ ନାହିଁ ।
ସମସ୍ତେ ତଳକୁ ଗଲେଣି ପରା, ଆଜି କଣ ରେଶନ
ହେବ ନାହିଁ ? ହଁ ହଁ ସତ ସତ, ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା—
ବଜାରରେ ଜଣେ କହୁଥିଲା, ରାତି ପାହାନ୍ତା ରେଶନ
ହେବ । ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା—ଆପଣମାନେ ତଳକୁ ଚାଲି
ତ, ମୁଁ ଧାଇଁ ଯାଇ ବଜାରରୁ ବୁଝି ଆସିବି । ଖଡ଼େ
ଖଡ଼େ ଏହିଲଗେ ଫେରି ଆସିବି ।” ସମସ୍ତେ ତଳକୁ
ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ ।

-୫୯-

ପାପର ପରଶାମ

ଆଜି ମଙ୍ଗଳବାର—ବୃହଦ୍ଦିନ ବାଦେ କଚେରି ଫିଟିଛି । କଚେରିରେ ଡେଇଁ କାମ ମୁଲତକ । ଅମଲ-ମାନେ ବିଡ଼ାକୁ ବିଡ଼ା କାଗଜ ଧରି ମିସଲରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାକିମ ଆସି ନାହାନ୍ତି, ପେସ୍କାରଗୁଡ଼ାଏ ନଥି ନମ୍ବର-ବାର କରି ମିସଲ ମେଜ ଉପରେ ସଜାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ବାରଟା ବାଜିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେର ସାହେବ ମିସଲରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସମସ୍ତ ଅମଲ ମାମଲତକାର-ମାନେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଁ ସଲମ କଲେ । କେତେ ଜଣ ଅମଲ ଗୋରୁଏ ଗୋରୁଏ କାଗଜ ଧରି ମିସଲ ପାଖକୁ ଭିଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି—ଇଚ୍ଛା, ଆପଣା ଆପଣା କାଗଜ ଆଗେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରାଇ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଯିବେ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ମୁତୟନ ଚପରାଣି ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରୁ ଡାକ ଆଣି ମେଜ ଉପରେ ଥୋଇଦେଲେ । ସାହେବ ଆଗେ ବିଲଟା ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ି ପକାଇ ଏକପାଖିଆ ଥୋଇଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତର ସରକାରୀ, ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ଏକଜାଗା କରି ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ କରି ଲଫାଟା ଚରି ତହିଁ ଭିତରୁ ଚିଠି କାଢ଼ି ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ହାକିମମାନଙ୍କର ଦସ୍ତର ଆଗେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ି ସାରି ତେବେ ଆଉ ଚିଠିରେ ହାତ ଦେବେ । ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପଢ଼ି ସାହେବ ଏକାବେଳକେ ନିଆଁବାଣ, ଭାରି ତେଜରେ ହୁକୁମ କଲେ, “ଚପରାଣି ! ଜଳଦିସେ ଖାଜାନୁକୁ ପକଡ଼ି ଲୁଣ୍ଠି ।” ତେଜ ହୁକୁମ ଶୁଣି ଅମଲମାନେ ଶଙ୍କିଗଲେଣି—କାଗଜ ଦସ୍ତଖତ୍ କରାଇବେ କଣ, ଧୀରେ ଧୀରେ ପଛଦୁଆ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଡାକ କାମ ଛୁଡ଼ିବାକୁ ଅଧ ଦଶାଏ ଡେରିରୁ ଉଣା ହୁଅନ୍ତି । ଭୁଜାଟାରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ କଣହେବ, ଆପଣା ଆପଣା ସିରସ୍ତାକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଆର୍ଡ଼ ରମାଇଣ୍ଡର । କଟକ ଖଜଣାଖାନାରୁ ଅଣି ହଜାର ଟଙ୍କା କଲିକତା

ଖଜଣାଖାନାକୁ ଫୋପିବାର ହୁକୁମ ଥିଲା, ଏଫଏନ୍ ପଠାଯାଇ ନାହିଁ । ଅସଲ କଲଟର ମିଷ୍ଟର ଡାଇସନ ବିଲତରେ ଅଛନ୍ତି । ମିଷ୍ଟର ଜୋନସ୍ ଅଫିସିଏଟିଂ କଲେକ୍ଟର । ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଭଲ କାମ ଚଳେଇଲେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଝୁସି ହେବେ । କର୍ମରେ ବାହାଲ ହେବାକୁ ସାବଧବଙ୍କ ଭାରି ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଆଶା ! ଏଇଟା କନୋ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହୁକୁମ ତାମିଲ କରିବାକୁ ବେଜାଏ ଡେରି, ଆର୍ଡ଼ ରମାଇଣ୍ଡର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲଣି ! ଅବଶ୍ୟ ସାପ ଚଫଲତ ପ୍ରକାଶ । ଖାଜାନୁ ସଲମ କରି ଛୁଡ଼ା ହେବା ମାତ୍ରେ ସାହେବ ଭୟଙ୍କର ତେଜରେ ହୁକୁମ କଲେ—“କସ୍ବାସ୍ତେ କେଲ୍‌କେଟା ରୁପେୟା ନେହିଁ ଗେୟା ?”

ଖାଜାଞ୍ଜୁ—ଥଳ ନ ଥିବାରୁ ଟଙ୍କା ପଠାଯାଇ ନାହିଁ । ଧଳୀ ଗୋଗାଇବା ନାଜରର କାମ ।

ସାହେବ—ବୋଲ୍‌ଓ ରସେଲ ନାଜରକୁ ।

ଚପରାଣି କହିଲେ—ନାଜର କଚେରିକୁ ଆସି ନାହାନ୍ତି ।

ସାହେବ—ପେସ୍କାର ! କସ୍ବାସ୍ତେ ନାଜର ନେହିଁ ଆୟା ?

ପେସ୍କାର ତ ସାହେବଙ୍କ ଭାଗ ଦେଖି ଶଙ୍କିଗଲେଣି । ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲେ—“ନାଜରଙ୍କ ଆସିବା ବେଳ ହୋଇ ନାହିଁ ।” (ପେସ୍କାର ହିଂସାରେ ଏ କଥା ଚାଲୁଲି କରି କହି ନାହାନ୍ତି । କଥାଟା ହେଲେ ସତ, ଆଜକୁ ମାସ ଦୁଇ ହେଲ ବାବୁଙ୍କର ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ନାହିଁ—ଆଉ କାମରେ ଲାଗି ଥିବାରୁ ସୁସେତ ଉଣା । ଶୁଣାଶୁଣିରେ ବାବୁ ଦିନେ ବିଶାଖା ଦେଇ ଆଉ ଜଣେ ଆସ୍ତ୍ରାୟୁଙ୍କ ପାଖରେ କହୁଥିଲେ, କୌଣସି ରକମ ସଟା-ବଟା କରି କେତେଟା ମାସ ଚଳାଇବାକୁ ହେବ । କାହା ବାଦ୍ ଝୁକିର ଶୁଡ଼ିଦେବେ । ତାଙ୍କର ନଜର

କେତେ ଜଣ ନାଜର ଚାନ୍ଦିଆ ଦରଜାର ହେବେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଲେଖକ ଆପଣା କାନରେ ଏକଥା ଶୁଣି ନାହିଁ-
ହେଲେ ସରକାରୀ କାନରେ ଡିଲିପଣିଆ ଦେଖି କଥାଟା
ସତ ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ।)

ସାହେବ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—କ୍ୟା, ଡାଇସନ୍
ସାହେବ ନେହିଁ ହେ—ଇସ୍‌ବାସ୍ତେ ? ଜଲ୍‌ଦି
ଯାଉଁ ଦୋଠୋ ଚପରସି, କାହାଁ ହେ, ରାଷ୍ଟ୍ରଲକା
କାନସେ ଖେଳି ଲାଉ ।

ଏଣେ କଣ ହୋଇଛି ନା, ନାଜର ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ
ଚଞ୍ଚଳ ଦଶଦଶା ବାଜିବା ଆଗରୁ ଡିଆପିଆ ସାରି
ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି କଚେରିକୁ ଯିବାପାଇଁ ସଜ ହେଲେ ।
ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଅଛି । ତଳଣ
ଲେଖି ଖଜଣାଖାନାରେ ଦାଖଲ କରିବାକୁ ହେବ ।
କଚେରିକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇଯିବା ଲାଗି ଦୁଇ ଜଣ ପିଆଦା
ଡକାଇ ଦୁଆର ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା କରାଇଲେ, ବାବୁ ଘର
ଭିତରକୁ ଯାଇ ଅଣ୍ଟାରୁ କଞ୍ଚିକାଠିଟା କାଢ଼ି ସିନ୍ଦୂକ
ଫିଟାଇଲେ । ସିନ୍ଦୂକ ଡାଲ ବାଁ ହାତରେ ଟେକି ଧରି
ଭିତରକୁ ଅନାଇଲେ । ଯାହା ଦେଖିଲେ—ଦାଉଁ କରି
ଛୁଡ଼ି ଦୁଲକଗଲ, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ ।

ତେର ଥର ସିନ୍ଦୂକକୁ ଚାହିଁଲେଣି, ଆଖିକୁ ଆଉ
କିଛି ଦିଶୁନାହିଁ । ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ସିନ୍ଦୂକ ତଳଟା ଖାଇବା
ହାତରେ ଅଣ୍ଟାଳି ଗୋଟାଏ ଭୟରେ ଚିତ୍କାର
କଲେ—‘ଆଁ ଟଙ୍କା କାହିଁ ?’ ବିଶାଖା ଦେଇ ଧାଇଁ
ଅଇଲେ । କିଛି ବୁଝି ନାହାନ୍ତି, ହେଲେ ଭୟରେ
ଦେହଟାଯାନ୍ ବରଡ଼ାପସି ପରି ଥରୁଛି, ଜିଭରେ
ମୋଟ ଓଠଟି ବାରମ୍ବାର ଭିଜାଉଛନ୍ତି । କଥାଟା ବୁଝି
ନ ପାରି ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ମାଟି ପିଚୁଳଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ।
ଭାରି କାନ୍ଦି ପନାଉଛି ଯେ, ବାରମ୍ବାର ଆଖି ବୁଜି
ପକାଉଛି ‘ଆଲେ ମୋ ମାଲେ, ଆଲେ ମୋ

ବାପାଲେ ହାୟ ହାୟ ! ଘର କଥା କିଛି ନୁହେଁ,
ସରକାରୀ ମାମଲ ।’ ଛୁଡ଼ା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ, ପାୟା
ମୁଲରେ ବସିପଡ଼ି ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦୁଥାଏ ।
ସିନ୍ଦୂକରେ ଚାହିଁ—ଟଙ୍କା ଗଲ କୁଆଡ଼େ ? ସିନ୍ଧି ନାହିଁ,
କବାଟ ଭଙ୍ଗା ନାହିଁ, ଟଙ୍କା କଣ ସିନ୍ଦୂକଭିତରେ
ଉଡ଼େଇଗଲା ? ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “କାଲି ଘନରେ ବା
ରାତିରେ ଘରଭିତରକୁ କିଏ ଆସିଥିଲା ?” ଚନ୍ଦା ଚଞ୍ଚଳ
କହି ପକାଇଲେ, “କାଲି ସଞ୍ଜବେଳୁ ରାତି ପହରେ ଯାଏଁ
ଆମେ ତିନି ଜଣ ଏହି ଘର ଦୁଆରରେ ବସିଛୁ, କାହିଁ
ଯାଇ ନାହିଁ, କେହି ହେଲେ ଭିତର ଅଗଣା ମାଡ଼ି
ନାହିଁ ।” ବିଶାଖା ଦେଇ ବା ଭୟରେ କୋଠାଭିତରକୁ
ଯିବା କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦା କଥାରେ ମା ଝିଅ
ସଇ ଦେଇଗଲ । ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି, ରାୟ ବାହିଁ ?
ସବୁ କଥା ଛୁଡ଼ି ଖୋଜା ଲାଗିଛି—ରାୟ ବାହିଁ ?
ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ତୁନି ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ରାୟକୁ
ଖୋଜା ଲାଗିବାରୁ ଭୟରେ ଥରୁଛନ୍ତି । ପାଟି ଖନି
ବାଜିଗଲଣି—କହି ପକାଇଲେ, “ସକାଳୁ ତ ବରାବର
ଏକଠି ବସିଥିଲା, ଟୋପାଏ ମାଲପା ଦେଲି, ଦେହରେ
ମାରିଦେଇ ନଈକୁ ଗାଧୋଇ ଗଲା ।” ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା
ପିଆଦା ଧାଇଁଲେ, କାଠଯୋଡ଼ୀ ସବୁ ଦାଟି ତଳସିଲେ,
ଯେତେ ଲୋକ ପାଣିରେ ପଣି ଗାଧୋଉଥିଲେ
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଲେ, ବାବୁ ରାୟ ମହାନ୍ତ ଏ
ନାହାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁ କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲେଣି;
ଦେହଗୋଟା ଝାଳରେ ଗୁଡ଼ିଆଉଛି, ବିରୁରୁଛନ୍ତି
ପୋଲସକୁ ଯାଇ ଖବର ଦେବେ । ଚଢ଼େଇମ୍
ଯୋଡ଼ାଏ ହଜୁର ଚପରସି ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲେଣି ।
ଭାରି ପାଟି କରି ଡାକ ପକାଇଛନ୍ତି—‘ନାଜରବାବୁ !
ଜଲ୍‌ଦି ଆଉଁ, ଜଲ୍‌ଦି ଘରସି ନିକଲ ଆଉଁ, ହଜୁରକା
ହଜୁର, ଜରୁର ଆଉଁ ।’ ଟଙ୍କା ଖୋଜା, ରାୟ ବାବୁକୁ
ତଳସି, ସବୁ ବନ୍ଦ । ନାଜର ବାବୁ ସବୁ ଛୁଡ଼ି କଚେରି
ଧାଇଛନ୍ତି—ଚପରସି ଯୋଡ଼ାକ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ପଛରୁ
ଡାକ ଦେଉଛନ୍ତି—‘ବାବୁ, ଜଲ୍‌ଦି—ଜଲ୍‌ଦି !’

ହରିକାଠରେ ବୋହା ବେଳ ଗଲାଲୁ ପରି ନାଜର ବାବୁ ସଲମ କରି ମିସଲ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଥରୁଛନ୍ତି ।

ସାହେବ ପଚାରିଲେ—କ୍ୟା ହେ ?

ଅତିକଷ୍ଟରେ ବାବୁ ବୋଇଲେ—ହଜୁର, ସରକାରୀ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ମୋ ପାଟରେ ଥିଲା । ଗଲା କାଲି ରାତିରେ ମୋ ଘରୁ ଚୋରି ଯାଇଛି ।

ସାହେବ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ କ୍ୟା, ସରକାରୀ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ରୁପେୟା ତୋସରଫ ହୁଆ ?

ସାହେବ ଆହୁରି ଦୁଇ ଥର ପଚାରିଲେ—ଉତ୍ତର ନାହିଁ । “ଚମରସି ! ପୋଲିସ୍ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ସାହେବକୁ ସଲମ ଦୋ ।” ଏତିକି କଥା କହି ସାହେବ ଖାସ କାମରୁ ଉଠିଗଲେ ।

ବେଳକୁଡ଼ାଏ ଦୁଇ ସାହେବ ଖାସ କାମରୁ — ଭିତରେ କଣ କଥାକ୍ଷୟ ହେଉଛି କିପରି ଜଣାଯିବ ? ଦୁଆରେ ଚମରସି ଛୁଡ଼ା, ଅମଲମାନଙ୍କୁ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ମନା । ଓପରଓଲ ଭିତ ବାଜେ ପୋଲିସ୍ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ସାହେବ କୋର୍ଟ ଇମ୍ପେକ୍ଟରକୁ ଡାକ ହୁକୁମ କଲେ, “ନାଜରକୁ ନଜରବନ୍ଦିମେ ରଖୋ, କଚେରୀସେ ଯେସା ଯାନେ ନେହିଁ ପାଏ ।” ଏଡ଼େ ବଡ଼ କଚେରୀ - ହଜାରହାଁ ଲୋକରୁଣ୍ଡ, ସମସ୍ତ ତୁନି—ଉପୁଙ୍କର ତୁଫାନ ଉଠିବା ଆଗେ ଆଜାଣତା ନିସ୍ତବ୍ଧ ଥାଏ, ସେହିପରି । ଅମଲମାନଙ୍କର କାମରେ ମନ ଲଗୁ ନାହିଁ । ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସି ତୁଛାଟାରେ କାଗଜ ଓଲଟପାଲଟ କରୁଛନ୍ତି । କଚେରୀ ଆଗ ବରଗଛ ମୂଳରେ ମୁକ୍ତାର-ମାନେ ରୁଣ୍ଡ, ଫୁସରଫାସର କଥା ଚାଲୁଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଢାଲିଆ ଢାଲିଆ ପାଗ ମୁଣ୍ଡେଇ ଭିତ ଜଣ ଓକଲ କଚେରୀ ବାରନ୍ଦାରେ ଭାରି ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ଟହଲି

ହେଉଛନ୍ତି । ଅଜିକା ଫିସ୍ତା ତ ବାକ୍ସରେ ପଡ଼ି-ଯାଉଛି ଚନ୍ଦ୍ରା କଣ ? ମକ୍ଲେଲଗୁଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛନ୍ତି—‘ହାୟ ହାୟ ! କାଲି ତ ଓକଲ ଟଙ୍କା ନ ଧରିଲେ କଚେରୀକୁ ଆସିବ ନାହିଁ, କଣ କରିବା, ହାତରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ ।’

ବେଳ ରତରତ, ସାହେବ ମିସଲରେ ଆସି ବସିଲେ । ଫୁଲସକେପ କାଗଜ ପୂରା ଗୋଟାକରେ ରାୟ ଲେଖି ହୁକୁମ କଲେ—“ନାଜର ନଟବର ଦାମକୁ ହାଜତକୁ ଲେ ଯାଉ ।” ଜଣେ ସବ୍‌ଜଜ୍‌ସ୍ଟେସ୍‌ର ରୁରି ଜଣ କନଷ୍ଟବଲକୁ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ସହେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ହୁକୁମ ବାହାରିବା ଆଉ ନାଜର ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ପଡ଼ିବା ଏକସଙ୍ଗରେ ହୋଇଗଲା ! ନାଜରକୁ ହାଜତକୁ ଘେନି ଯିବାବେଳେ ହଜାର ହଜାର ଆଖି ଚାହିଁଛି । ହାୟ ! ଏଡ଼େ ବଡ଼ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ଲୋକ ସକାଶେ କି ଯୋଡ଼ାଏ ଆଖି ବୁଜିଲେ ନାହିଁ ? ସ୍ତ୍ରୀକାର କଲ୍, ନାଜର ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ, ପରର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ, ହେଲେ ସେ କଣ ସମସ୍ତ ଲୋକର ଅନିଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ? କଥା କଣ କି, ମନରେ କରନ୍ତି, ଗାରେ ଗୋଟାଏ ଚୋର ଧରା ପଡ଼ିଛି । ଗାଁଘାଟ ଲୋକ ଧାଇଁ ଆସି କହୁଛନ୍ତି—ମାର ଲୋକୁ । ସେ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ଚୋରି କରି ନାହିଁ—ମାନେ, ବେଳ ପାଇଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ଚୋରି କରିପାରେ । କେଉଁ ପିଆଦା କେତେ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିଅଛି, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଜବାନବନ୍ଦୀ ନିଆଯାଇଥିଲା । ଖୋଦାବକ୍ସ ଜବାନବନ୍ଦୀ ଦେଇ ବାହାରକୁ ଅଇଲା, ହାତ ଟେକି ଉପରକୁ ଅନାଇ କହିଲା—“ଆଲ୍ଲା ହୋ ଆକବର ! ହାମ୍ ବୋଲୁଥା କୋରାନସରଫ ଝୁଠା, ବଡ଼ା ଗୁନା ହୁଆ ।”

ଏଣେ ରାତି ପହରେ ବିତିଗଲାଣି, ନାଜରଙ୍କ ବସାରେ ସଞ୍ଜ ବଇଠା ଲାଗି ନାହିଁ । ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାକ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ପାଖରେ କେହି ନାହିଁ, କେବଳ ପଶେପକାରଣୀ ଚକଳା ସେମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ବୁଝାଉଛନ୍ତି— ‘ଚିନ୍ତା କର ନା, ବାବୁ ଘରକୁ ନେଉଛି ଆସିବେ ।’ ବଜାରରୁ କିଛି ଜଳଖିଆ ଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ଲେଟାଏ ଲେଟାଏ ପାଣି ପିଆଇଲା । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ କିଛି ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଚକଳାର ହାତ ଓଠ ଧରି କହିଲେ—“ମା ଚନ୍ଦି ! ସାହେବଙ୍କ ଯୋଡ଼ାଏ ସିପେଇ ଆସି ଜୁଆଁ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରି ଦେନଗଲ, ରାହୋକୁ ଶୋଜୁଛନ୍ତି । ମା ଚନ୍ଦି ! ସାହେବଙ୍କ ଲେକକୁ ବୁଝାଇ କହିବ, ରାହୋଟି ବଡ଼ ଭଲ ପିଲା, ହଲଲ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଦିଏ ନାହିଁ, ସେ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଦିନଯାକ ମୋ ପାଖରେ ଥିଲା; ଡରରେ ପଳାଇଛି । ଉଁ—ଉଁ ଉଁ—ପିଲଟା କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛି ? କିଛି ଖାଇ ନାହିଁ, ତାକୁ ଦିଅ ମୁଢ଼ି ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଆ, ମା ଚନ୍ଦି ! ରାହୋ ତୋ ଛୁଆ ଭାଇ—ତାକୁ ବଞ୍ଚା । ମୁଁ ତେଜକବେଳେ କହୁଥିଲି—ରାହୋ ରେ ! ବନ୍ଧୁ ଓଳକୁ ଯିବା ନାହିଁ, ଶାଗ ପିତା ପାଣି ଯାହା ମିଳୁ, ଘରେ ପଡ଼ିଥିବା । ଅବୁଝା ପିଲଟା ବୁଝିଲା ନାହିଁ, ମା ଚନ୍ଦି ! ତୋ ସାନ ଭାଇକୁ ତୋତେ ସିପିଦେଲି ।” ବୁଢ଼ୀ ଆଖି କରି କୁଣ୍ଡେଇବାରେ ଚକଳା ବେଦମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ବହୁତ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ କହିଲା—“ମା ସାନ୍ତାଣି ! କିଛି ଚିନ୍ତା କର ନାହିଁ, ଭାଇ ସାନ୍ତାଙ୍କର କିଛି ହେବ ନାହିଁ, ସେ କଣ କରିଛନ୍ତି କି ?”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—ସେଇ କଥା ସେଇ କଥା, ମା ଚନ୍ଦି ! ତୋ ମୁହଁରେ ଅମୃତ ବର୍ଷ । ଅହୁଅ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୋଇଥା, ପାକଲ ବାଳରେ ସୁନ୍ଦର ନା ।

—୭୦—

ଖାନତଲସ

ଖୁବ୍ ଶେର—ବଜାରର ସବୁ ଦୋକାନ କବାଟ ଫିଟି ନାହିଁ । କେଉଁଠି ବା ଗୋଟାଏ ଦୋକାନୀ

ଦୋକାନ ମେଲ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେଇ ପବିସ ପାଣିଛୁଆଁଛି । ଗୋଟାଏ ବେପାରୀ ଦୋକାନ ଆଗ ମେଲଟା ଖରକି-ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଖପରରେ ଦୁଇଟା ଟିକିଆ ନିଆଁ କରି ଫୁଣା ଗୋକୁଳ ଜାଳିଦେଇଛି । ସେଥିରୁ ଧୂଆଁ ବାହାର ଚାରିଆଡ଼ ମହକ ଯାଉଛି । ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ା ଠାକୁରନାମ ମୁହଁରେ ଗୁଣାଗୁଣି କରୁଛି, ଗୁମ୍ଫାଣିଟାଏ ଧରି ନଇଁ ଫଡ଼ି ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡା ଝାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଗୋଟାଏ ସାହେବ ଯୋଡ଼ା ଉପରେ—ତରବାରିଟାଏ ଅଣ୍ଟାରେ ବନ୍ଧା—ସେଇଟା ଏପାଖ ସେପାଖ ଦୋହଲି ଘୋଡ଼ା ପେଟରେ ବାଜି ଝମଝମ କରୁଛି । ସାହେବ ଆଗ ପଛ ଗୁଡ଼ାଏ ଲଲପାଟିଆ ଜନିଷ୍ଟବଳ ଠେଙ୍ଗଣି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଧରି ମରମର୍କର ଧାଉଁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କପଛରେ ଚିତାଏ ଚିତାଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି, କାନ୍ଧରେ ମୁଣ୍ଡରେଲଲ କଳା ଧଳା ନାନା ରଙ୍ଗର ପାଗ ଗୁଡ଼ିଆ, ଅଣ୍ଟାରେ ଚଦର ଭଡ଼ା, ଜଣ ପନ୍ଦର ଚୌକିଦାର । ସଡ଼କ ଦୁଇ ପାଖରେ କେତେଜଣ ଲୋକ ତାଟଙ୍ଗା ହୋଇ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ଦଳ ଥାନାରୁ ବାହାରି ସଳଖେ ସଳଖେ ଯାଇ ନାଜର ନଟବର ଦାସଙ୍କ ଘର ବେଢ଼ିଗଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପହଞ୍ଚିବା ଆଗୁଁ ଟିକିଏ ମାଛ-ଅଛାରିଆ ଥାଉଣୁ ଥାନା ଦାସଗା କେତେଜଣ ଜନିଷ୍ଟବଳ ଧରି ସେଠାରେ ହାଜର ଥିଲେ । ଭିତରକୁ ଖବର ଗଲା, ‘ମାଇକିନିଆମାନେ ତପାତ୍ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ଘର ତଳସି ହେବ ।’ ଘର ଭିତର ଖବର ପାଇ ଡାଲ୍ ଯୋଡ଼ାଟି ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଚନ୍ଦା ଧରାଧରି କରି ବସାଇଛି । ମାଇକିନିଆ ହେଲେ କଣ ବଢ଼ିଲା, ଚନ୍ଦାର ପୈର୍ଯ୍ୟାସ୍ତବ । ଆଖିରେ ମର୍ଦ୍ଦ ଯୋଡ଼ାଏ ପାରିବେ ନାହିଁ । କହିଲା, “ସାହେବଘର ସିପେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଇଲେଣି—ଘରର ସବୁ ମାଲମତା ଦେନିଯିବେ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଆପଣଙ୍କର ଗହଣାଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ଦେନିଯିବେ ସିନା ! ଦେହରେ ଲଗାଇ ପକାନ୍ତୁ, ରହିଯିବ, ନୋହିଲେ ଗଲା ।” ଚନ୍ଦାର ଘରେ ଥରେ ପୋଲିସ ଖାନତଲସ କରିଥିଲା । ତା ଦେହରେ ଯେଉଁ

ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ାକ ଥିଲା, ସେଥିରେ ପୋଲିସ ହାତ ଲଗାଇ ନାହିଁ । ଦେହରେ ଗହଣା ଥିଲେ ପୋଲିସ ନିଏ ନାହିଁ ଏ କଥା ତାକୁ ଜଣା । ସାନ୍ତାଣୀ ତ ଆଁ କରି ଭକୁଆ ପରି ଅନାଇଛନ୍ତି, କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି । ଚନ୍ଦା ଦେଖିଲା, ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ—ବାହାରୁ ଦାସେଗା ଧରକୁଧର ଡାକ ଦେଉଛନ୍ତି—‘ଜିଲ୍ଲାଲେକ ତଫା’ । ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଚନ୍ଦା ଚଞ୍ଚଳ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଅନ୍ତତୋର ରୂପା ଶିକୁଳର କଞ୍ଚୁକାଠି ଗୋଟିଏ ଫଟାଇ ନେଇ ହାତ ବାକ୍ସଟା ଫଟାଇ ପକାଇଲା । ଏ କଣ ବିଶ୍ୱାସଅବିଶ୍ୱାସ ବୁଝିବାର ବେଳ ? ଆଉ ଚନ୍ଦାକୁ ଉଛୁଣିକା ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବେ, ଜଗତରେ ଆଉବିଶ୍ୱାସୀ ବନ୍ଧୁକିଏ ? କାହିଁଗର ପ୍ରତିମା ଦେହରେ ଡାକ ସାଜ ପକାଇଲା ପରି ଚନ୍ଦା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଦେହରେ ଗହଣାଗୁଡ଼ାକ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଉଛି । ଚଞ୍ଚଳ କେଉଁ ଗହଣାଟା କେଉଁଠାରେ ପିନ୍ଧାଉଛି, ଠିକ ଠିକଣା ନାହିଁ । କେଜାଣି ବିଦଟା ମୁଣ୍ଡ ଚଉଁରରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲଣି, ହାତ ମୁଦି ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଳରେ, ଗୋଡ଼ ଝୁଣୁଆ ହାତ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ପୂରୁଇ ଦେଇଛି । ଦାସେଗା ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଯୋତାମିଶା ଗେଇଠା କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ମାରୁଛନ୍ତି । ମାଲ-କନିଆମାନେ ବାଡ଼ିପଟକୁ ଆଡ଼େଇଗଲେ । ଦାସେଗା ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ମାଲ ସବୁ କୋରଖ ଆଉ ତାଲିକା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୋଲିସ ସାହେବ ଏହିପରି ହୁକୁମ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । କୋରଖି ମାଲ ଶଗଡ଼ରେ ଲଦନ କରି ଆନାକୁ ଚଲଣ ଦେବାକୁ ସଞ୍ଜି ବାଜିଗଲା । ମାଲକନିଆଗୁଡ଼ାକ ବାଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ପରୁରୁଛି କିଏ ? ତିନିଟାଯାକ ମୁହଁରେ ଟୋପାଏ ପାଣି ଲାଗିବାକୁ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦାର ବି ସେହିପରି ଖାଡ଼ା ଉପାସ, ସାନ୍ତାଣୀ କିଛି ସାରିନାହାନ୍ତି, ସେ କଣ ଖାଇ ବସିବ ? ଖାଲି ଆପଣା ଘରର କୋଲପ ଦେଖି ଆସିବା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଯାହା ଦୁଇ ତିନି ଥର ଦିନ ଯାକରେ ଉଠି ଯାଇଥିଲା, ତେବେ, ନୋହଲେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପରି ତାହାର ହାଲ । ଆଜି କଟକରେ

ଢେର ଗୋଲମାଲ, ହାକିମ ଘରେ ତ ରକ୍ଷା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ, ତାହାର ନିଜ ଘର ଦେଖି ନ ଆସିଲେ ଆଉ କଣ ଗତି ରହିବ ?

ମାଲ ହୋକ ଚଲଣ ଉତ୍ତରେ ଟଙ୍କା ଚୋରର ତଦାରଖି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କୌଣସିରୂପେ ଚୋର ଟଙ୍କାଟାର କନାର ମିଳୁ ନାହିଁ । ଏହିଟା ଅଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ରକମର ଚୋର । ଦାସେଗାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବି କୁଳାଉ ନାହିଁ । ସେ କହନ୍ତି, ଏପରି ଚୋର ସେ କେବେ ତଦାରଖ କରି ନାହାନ୍ତି, ଶୁଣା ବି ନାହିଁ । ଦାସେଗା ପରୁରିଲେ— “ଆଜ୍ଞା, ଏ ଘରେ କେଉଁ କେଉଁ ଲୋକ ଆନ୍ତି ?” ଏ ଥାଏ—ସେ ଥାଏ—ଆଉ ସ୍ୱାଦବାନଦ ମହାନ୍ତି ଥାନ୍ତି ? କାହିଁ ସେ ସ୍ୱାଦବ ମହାନ୍ତି ? ସବୁ କଥା ରହିଲା, ଏବେ ଖାଲି ଖୋଜା ଲାଗିଛି, ସ୍ୱାଦବ ମହାନ୍ତିକୁ । ସ୍ୱତ୍ତରେ ଆସାମୀର ଠିକଣା ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ପୋଲିସ-ଗୁଡ଼ାକର ବି ଦିନଯାକ ଖାଡ଼ା ଉପାସ । ଖିଆପିଆ ଲାଗି ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲି ଗଲେଣି । ମାଲକନିଆ ତିନିଟା ବାଡ଼ିଆଡୁ ଘର ଭିତରକୁ ଆସିଲେ । ସବୁଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାର, ଶୂନ୍ୟଗାନ । ହାୟ ! ହାୟ ! ପାରି ଶୋଇବାକୁ ଛୁଣ୍ଡା ସପ ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ । ମା ଝିଅ ଯୋଡ଼ାକୁ ଭୋକରେ ଝୋଲ ମାରିଗଲଣି । ଆଁ କରି ଭୁଲରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ହେଲେ, ଚନ୍ଦାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏତେ ବିପଦରେ ବି ଟଳିବାକୁ ନାହିଁ । ବଜାରକୁ ଧାଇଁଲା, କିଛି ମୁଡ଼ି ଉଠୁଡ଼ା କଣି ଆଣି ଦୁଇ ଜଣକୁ ଖୁଆଇଲା, ପାଣି ପିଉଛନ୍ତି କାହିଁରେ ? ଆଞ୍ଜୁଲା ଆଞ୍ଜୁଲା କରି ପାଣି ପିଇଲେ । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଚନ୍ଦାକୁ ମୁଠାଏ ଭୁଜା ଖାଇବା ପାଇଁ କହିଲେ । ଚନ୍ଦା—ସୁ—ସୁ କରି କାନ୍ଦିଲା ପରି ହୋଇ କହିଲା—“ମା ସାନ୍ତାଣୀ ! ତୁମ-ମାନଙ୍କର ଏ ଦଶା ଦେଖି ମୋ ପେଟକୁ ଦାନା ଯିବ ? ମୁଁ ଏଇଠି ଛୁଣ୍ଡି ନି ମଲି କିଏ ?” ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆଣି ପୋଛି ପକାଇ କହିଲା, “ସାନ୍ତାଣୀ ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ମୋ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ନିଆଁଖିଆ

ବେରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳିତ ଦେଖିଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଦେହରେ
ଗହଣା ଦେଖିଲେ କଣ ବାକି ଶେଷେ ? ଘରେ ନାହାନ୍ତି
କେହି ମିଶିପେ, ରାତି ଅନ୍ଧାରରେ ସେ ବେରଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ଆସି ଆପଣଙ୍କ ଚାରି କାଟି ପକାଇ ଗହଣାଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ଦେଖିପିବେ । କାନ୍ତି ପକାନ୍ତି, ଆଜି ରାତିରେ ଲୁଚାଇ
ରଖିବା । ରାତି ପାହି ଖରା ପଡ଼ିଗଲେ ପୁଣି ଦେହରେ
ଦେଖିବେ । ରାତିରେ ବେର ଆସି ଦେଖିବ କିଛି
ନାହିଁ, ଅନାଇ ଦେଇ ଫେରିଯିବ, ମନରେ କରବ,
ପୁଲସ ସବୁ ଦେନ ଯାଇଛି ।” ସାନ୍ତାଣୀତ ବଡ଼ ଆଁଟା
କରି ଚପକଳା କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । ଭାରି ଡରରେ
ଛୁନିଆ ହୋଇଯାଇ ଚପାକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲେ ।
ଆଉ କଥା ନାହିଁ ବାଟା ନାହିଁ. ଚପା ଚଞ୍ଚଳ
ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ବାହାର କରି
ପକାଇଲା, ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣ୍ଡା କନାରେ ଗୁଡ଼େଇପୁଡ଼େଇ
ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ମୁଁ କେଉଁଠି ରଖିବି, ସିନ୍ଦୂର ବାକସ
ନାହିଁ, ତୁ ରଖିବ !

ଚପକଳା—ମୋ ବାପା ଲେ ! ଏତେ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ଅଳଙ୍କାର କୁଇଁବାକୁ ମୋ ହାତ ଯାଉ ନାହିଁ, ଦୁଃଖରେ
ଛୁଟି ବିଦରି ଯାଉଛି—ଆପଣ ରଖନ୍ତୁ ।

ସାନ୍ତାଣୀ ଘର ଗୁଣିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ, ଗୋଟାଏ
କଣରେ ଭଙ୍ଗା ଟୋଟେଇ କୁଣ୍ଡେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଜମା
ହୋଇଥିଲା । ତା ଭିତର ପୋଟଳାଟା ଲୁଚାଇ
ଦେଲେ । କହିଲେ, “ଚପା ! ମୋ ପାଖରେ ଶୋ—
ମୋତେ ବଡ଼ ଡର ମାଡ଼ୁଛି ।”

ଚପକଳା—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନାଇ ଜଗି ବସିଛି,
ବେର ଟଙ୍କର ଜଗିଛି, ଆପଣମାନେ ଶୁଅ । ଏ ଶୁକ
ମଧ୍ୟରେ ମା ଝିଅ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଶୁଣିଲା ।

-୭୧-

ଟଙ୍କା ବରମଦ

ଘେର ଘେର ଦଶଜଣ କନିଷ୍ଠବଳ ଦଶଜଣ
ଚଉକିଆ ଧରି ଦାବେଗା ନାଜରଙ୍କ ବସାରେ ପହଞ୍ଚି
ଗଲେ । ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, କାହିଁ ରାସବ
ମହାନ୍ତି । ଗୁଣିଆଡ଼କୁ କନିଷ୍ଠବଳ ଚୌକିଆ ବଞ୍ଚୁଡ଼ି-
ଗଲେ । ବେଳ ୯ଟା ବେଳେ ଖବର ମିଳିଲା, ଆସାମୀ
ତୁଳସୀପୁର ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ଦଦରା ବଙ୍ଗଳାରେ
ଫଡ଼ିଛି । ମତ ମତ କରି ପୋଲିସ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଗୋଇନ୍ଦା
ଠକ୍ ବଙ୍ଗଳା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା । କବାଟ ସବୁ
ଉଦୁଆଁ, ବଛଣା ତକିଆ ଲେପ ମଜଲସର ଆଉ ଆଉ
ସରଞ୍ଜାମ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଘର ମଧ୍ୟରେ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି, ଘରେ
ଆଉ କେହିନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଗୋରୁମଣା ଟୋକା ହତା
ପାଖରେ ଗୋରୁ ଚରାଉ ଥିଲା, ଗୁଣିଟା ମଣିଷ ଥିଲେ,
ପୋଲିସକୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ପକାଇଗଲେ । କାଳିଆ ଭୂତ
ପରି ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଘଡ଼ି
ଘଡ଼ି କରି ଦୁଇଟି ମାରୁଛି । ଘର ଭିତରେ ଏଣେ
ତେଣେ ମଦ ବୋତଲ, ପୋଡ଼ା ଗଞ୍ଜେଇ, ଗୁଡ଼ା ଖୁ-
ଗୁଲି, ମାଉଁସ ପଲଉ ରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡି ପଡ଼ି ଗଡ଼ୁଛି ।
ବୁଦିଆ ଦାବେଗା ବାବୁ ଝଟ ବୁଝିଗଲେ କାଲି ରାତିରେ
ଭାରି ଗୋଟାଏ ମୋଜ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଲେକଟାକୁ
ତେର ଡକାଡ଼ିକି ହେଲା, ଜବାବ ନାହିଁ । ସେକ୍‌କାଦର
କନିଷ୍ଠବଳ ଠେଙ୍ଗେଣିରେ ଦୁଇ ଗୁଣି ପାହାର ଚଢ଼ାଇ
ଦେଲା—ନିରୁଡ଼ର । ଆଉ ଦୁଇଟା ବାଜି ଯିବାରୁ
ଜନେଇ ଜନେଇ କହିଲା, “ଦୋସ୍ତ ! ଆଶ ମାଲ—
ଗୀତ ଗା ଗୀତ ଲଗା ।” ଲେକଟାର କଥା ଶୁଣି
ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ । ଦାବେଗା ହୁକୁମ କଲେ,
ଦେନିଗୁଲ ପୋଖରୀ ଘାଟକୁ । ବୁଢ଼େଣ ପାଣି ଚୌକିଆ
ଗୋଡ଼ ହାତ, ଜଣେ ମୁଣ୍ଡ ଧରି ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପରି ଝୁଲଇ
ଝୁଲଇ ପୋଖରୀ ଘାଟକୁ ଦେନିଗଲେ । ଲେକଟା

ଗଁ ଗଁ ଗଞ୍ଜୁଥାଏ । ଦେ ଢାଳ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି । ଦଣ କଳସା ଗଲ, ପନ୍ଦର କଳସା ବାଦ ଲେକଟାର ଲେମ୍ବୁଟି ଟାଙ୍କୁଣୀ ଉଠିଲ, ଠକ ଠକ କରି ଥରୁଥାଏ । ଲେକଟା ଉଠି ବସି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ବଳବଳ କରି ଦେଖୁଥାଏ, କିଛି କଥା ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଏ କଣ ହେଲା ? ଆହୁରି ତେର ଥର ସବୁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା । ଜଣାଯାଏ, ଦୋସ୍ତ ଆଉ ଅଉ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଖୋଜୁଛି । ଗୁଣିଆଡ଼େ ଲଲ ପଗଡ଼ିଆ ରୂପ ଦେଖି ଏବେ ମନରେ ବଡ଼ ଡରଟାଏ ପଶି ଗଲାଣି । କେଜାଣି ଆଗେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବ ପରା !

ଦାବରା ପଚାରିଲେ—ଆରେ । ତୋ ନାମ କଣ ?

କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ ! ଭିନ୍ନ ଗୁଣିଆର ପଚାରିଲେ, ସେହିପରି ନିରୁତ୍ତର ।

ଦାବରା ଆଗେ ! ତୁ ଯେ, ନାଜର ବସାରୁ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରି ଆଣିଲୁ, କଣ କଲୁ ?

ଲେକଟା ବକବକ କରି ଦାବରାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଛି, ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ ।

ଭ୍ରମ ସିଂହ କନିଷ୍ଠବଳ ଦାବରାଙ୍କୁ ଚାହିଁ କହିଲା, “ହଜୁର ଆପଣ ଟିକିଏ ବାରନ୍ଦା ଆଡ଼କୁ ଯାଉନ୍ତୁ” ସେ କଥା କହିବ । ଆପଣଙ୍କୁ ଟିକିଏ ସରମ କରୁଛି ।” ଦାବରା ବାବୁ ଟିକିଏ ମୁରୁକି ହସି ଦେଇ ଆଉ ଆଡ଼କୁ ମନ ଦେଲା ପରି ବାରନ୍ଦା ପଟକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଭ୍ରମ ସିଂହ ତରଫି ମରଫି କହିଲା, “ବେ ଶଲା ! ତୋ ନାମ କଣ ?” ନିରୁତ୍ତର । ଦୁମ କରି ପିଠିରେ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗେଣି ବସିଲା । ଭ୍ରମସିଂହ “ଆସେ ତୋ ନାମ କହିବୁ କି ନାହିଁ ?” ଲେକଟା ସେହିପରି ବକବକ କରି ଅନାଇଛି । ଲଗ ଲଗ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଭିନ୍ନ ଠେଙ୍ଗେଣି । ତେଜବେଜେ ନିଆଡ଼େ ଡରି ମରି ଜବାବ ଦେଲା ‘ରାଦବ ମହାନ୍ତି ।’ ଭ୍ରମସିଂହ ଦାବରା ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକ

ଦେବାରୁ ପାଖକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । ବହୁତ ପଚାରି-ପଚାରିରେ ଏଣୁ ତେଣୁ ଆସାମୀ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିଲା ।

ଲେକଟା ଡରରେ ଏତେ ଦୂର ଗୁଣିଆ ହୋଇ-ଗଲାଣି ଯେ, କଥାର ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । କେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, କେଉଁଟା ବା ବୁଝି ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । କେତେବେଳେ ବା ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ବକ୍ତି, ସେଥିର ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ଭ୍ରମ ସିଂହ ଠେଙ୍ଗେଣି ଧରି ପିଠିଆଡ଼େ ବସିଥାଏ । ଅଦା ଭଳିଆ ପଦାର୍ଥକୁ ଛେରି ରସ କାଢ଼ିଲା ପରି ଲେକଟା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାର କରୁ ଯାଉଥାଏ । ସେ ଯେତେ କଥା କହିଲା, ଦାବରା ବାବୁ ସେଥିରୁ ସାର ସାର ବାଛି ତାହାର ଜବାବଦାୟୀ ଏହିପରି ଲେଖିଲେ ।

‘ମୋ ନାମ ରାଦବ ମହାନ୍ତି । ମୁଁ ନାଜର ବାବୁର ଶଲା । ତାଙ୍କର ବସାରେ ଥାଏ । ଦୋସ୍ତ ପ୍ରଭୁଦୟାଳୁ ଭଗତ ଆଉ ଚପା ଏହି ଦୁଇ ଜଣ କହିବାରୁ ମୁଁ ନାଜର ବସାରୁ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରି ଆଣିଛି । ସିନ୍ଦୂର ମୁହଁରୁ ମହଣରେ ଗୁମା ଆଣି ଦେଲା । ଦୋସ୍ତ କଞ୍ଚାଳି ବନାଇ ଆଣି ଦେଲେ, ସେହି କାଠିରେ ସିନ୍ଦୂର ଫିଟାଇଲା । ଭିନ୍ନ ଥଳ ଟଙ୍କାରେ ବଙ୍ଗଳା କିଣାଗଲା । ଭିନ୍ନ ଆଞ୍ଜୁଳା ଟଙ୍କା ନେଲା ଚପା, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାର କନସ କଣା ହୋଇ ଆସିଲା, ବାକି ଟଙ୍କା ମୋ ବଛଣା ତଳେ ଅଛି । ଇତ୍ୟାଦି ।’

ଆସାମୀର ବଛଣା ଝାଡ଼ିବାରେ ତାହା ତଳୁ ଟାଣି ୨୫/୬ ବାହାରିଲା । ପୁରୁଣା ଦୁଇଅଣିଆ ଷ୍ଟାମ୍ପ କାଗଜରେ ଲେଖା ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ଲେଖାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝାଗଲା ନାହିଁ । ସବାଲରେ ଆସାମୀ ଜବାବ ଦେଲା, ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା କଣିଛି, ସେଇ କଥା ଏଥିରେ ଲେଖା ଅଛି । ଦାବରା ହସି ହସି କହିଲେ—‘ଓହୋ ! ଏଇଟା କବାଲ ପରା, ମୁଁ ବୁଝି

ପାରି ନ ଥିଲ । ଦାସେଗା କଥାବାଣୀରୁ ବୁଝିଲେଣି,
ଏ ଲେକଟା ଘୋର ମୂର୍ଖ ।

ଚିପା ଘର ଖାନତଲୁସି ହେଲା । ତା ଘର ଭିତରୁ
କିଛି ମାଲ ବରାମଦ ହେଲା ନାହିଁ । ଘର ପଛ ପାଉଁଶ-
ଗଦାରୁ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ଆଉ କନାରେ ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇ-
ଥିବା ଗୋଟାଏ ଅଳଙ୍କାର ପୁଟୁଳା ବାହାରିଲା ।
ଦାସେଗାଙ୍କ ସବାଲରେ ଚିପା ଜବାବ ଦେଲା, ସେ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଟଙ୍କା ଆଉ ଅଳଙ୍କାର କଥା କିଛି ଜାଣେ
ନାହିଁ । କେହି ଦୁଷମନ୍ ଟଙ୍କା ପୋତି ପକାଇ ଯାଇଛି ।
ଏ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ କାହାର ସମାଧି କରାଇବାପାଇଁ
ଦାସେଗା ନାଜର ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଭଦ୍ର-
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ହାତରେ ପକାଇ ଦେଲେ ।

ଗଲା କାଲି ରାତିରେ ତିନୋଟି ସ୍ତ୍ରୀ ନାଜରଙ୍କ
ବସାରେ ଏକସାଙ୍ଗରେ ଶୋଇଥିଲେ । ସେଇ ହେଲା,
ମା ଝିଅ ଦୁଇଜଣ ଉଠିଲେ । ଚିପକଲା କାହିଁ ? ବାଡ଼ି
ପଟକୁ ଯାଇଥିବ, ଅବା ଘରକୁ ଯାଇଥିବ, ଉଛୁଣି
ଆସିବ । ଏଇ ଅଇଲା ପର, ଟିକିଏ ଖୁଡ଼ିକରି ଶବ୍ଦ
ହେଲାକ୍ଷଣି ଏଇ ଚିପକଲା ଅଇଲା, ଦୁଇଟା ସ୍ତ୍ରୀ
କଟାସପରି ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି । ଦିନ ବାରଟା ବେଳେ
ଦୁଇଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ନାଜର ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହୋଇ ଅଳଙ୍କାର ପୁଟୁଳା ଦେଖାଇଲେ । ପଚାରିଲେ,
“ଏ କାହାର ଅଳଙ୍କାର ?” ବିଶାଖାଦେବି ଅଳଙ୍କାର
ପୁଟୁଳା ଦେଖି ଗତ ରାତ୍ରରେ ଯେଉଁଠାରେ ଆପଣା-
ଅଳଙ୍କାର ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲେ, ଦେଖିବାପାଇଁ ଧାଇଁ
ଗଲେ, କିଛି ନାହିଁ ! ମା ଝିଅ ଦୁଇଜଣ ଡକା
ପକାଇ ଝାମ ପଡ଼ିଗଲେ ।

—୨୭—

ଫେସ୍ତାରଙ୍କ ସଙ୍ଗୁଳା

ଦିନଆଳ ଗଲା ରାତି ଦଣ୍ଡେ ହୋଇଗଲାଣି,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଆଲୁଅ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଘରଟା

ଘୋର ଅନ୍ଧାର । ସଞ୍ଜ ଘାପ ଜାଳୁଛି କିଏ ? ଦୁଇଟା
ମାଇକନିଆ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ତୃଣାୟ ପ୍ରାଣୀ
ପାଖରେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖଆଡ଼ିରେ ଜଳଖିଆ,
ପାନ, ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଲୁଗା ଧରିଛି, ଆଉ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାସ
ବିଛଣାଗୁଡ଼ିଏ କାଖରେ ଯାକିଛି, ନାଜରବାବୁଙ୍କ
ବସାରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସବୁ ଦୁଆର ଉଦୁଆ,
ଏକାବେଳକେ ମାଟିରେ ଅଧମଲ ପରି ପଡ଼ିଥିବା
ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାତରେ ଲଣ୍ଠନ
ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଟି ବୁଦ୍ଧିମତୀ, କାହାରିକୁ କିଛି କଥା ନ କହି
ସେଇ ମାଇକନିଆ ଦୁହଙ୍କ ହାତଧରି ଉଠାଇ
ବସାଇଲା । ଗୋଡ଼ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ଦେଲା । ବାରିକ
କୂଅରୁ ପାଣି କାଢ଼ି ଦେଉ ଥାଏ । ଲୁଗା ଦୁଇଖଣ୍ଡ
ପାଲଟାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ବଳାଇ ବଳାଇ
ଜଳଖିଆ ଗୁଡ଼ିକ ଖୁଆଇ ଦୁଇ ଟୁକୁଣା ପାଣି
ପିଆଇଲେ, ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ିଆ ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ମା
ଝିଅ କଳରେ ଯାକ ବିଛଣାରେ ଲଠକରି ଶୋଇ
ପଡ଼ିଲେ । ଭଣ୍ଡାସ ଆଗରୁ ବିଛଣା ପାରି ରଖିଥିଲା ।
ତେତେବେଳେ ଯାଇ ମଙ୍ଗଳାଦେବିଙ୍କ ପାଟି ଫିଟିଲା—
ପଚାରିଲେ, “ତୁ ମା କିଏ ?” ଆଗନ୍ତୁକା ସ୍ତ୍ରୀଟି କହିଲା,
“ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଫେସ୍ତାର ବାବୁ ଆଉ ଟିକାଇତ
ବାବୁ ପକାଇଛନ୍ତି, ଡର ନାହିଁ, କିଛି ଚିନ୍ତା କର ନା,
ଆମେ ଦୁହେଁ ବରାବର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ
ଅଛୁ, ଶୋଇପଡ଼ । ଆମେ ପାଖରେ ବସିଥିବୁ, ଡର
ନାହିଁ, ବୁଝି କର ନା, ଶୋଇପଡ଼ ।” ମଙ୍ଗଳା ଦେବି
ପଚାରିଲେ—“ରାସୋ କାହିଁ ? ଆଜି କଣ ଖାଇଲା ?”
ଉତ୍ତର, “ଭଲଅଛନ୍ତି, ଆଉ କିଛି ପଚାର ନା
ଶୋଇପଡ଼ ।”

ବୋଇଲା—ତୋଲ ବାଇଦ କୋଣେ, ତୁଣ୍ଡ
ବାଇଦ ସହସେ କୋଣ । କଥାଟା ଛୁକୁଣାଦେବିପୁରରେ
ଠୁକ କରି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଘର ବୋହୂ—ଯା ତା ଘର
ନୁହେ, କରଣି ଘର ମାମଲା, ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଜଣିବା

ଲେଡ଼ା । ବାନାବର ବାବୁ ଧାଇଁ ଆସି ଶଗଡ଼ ଖଣ୍ଡକରେ ବସାଇ ସାନ ବୋହୂକୁ ଘରକୁ ଘେନିଗଲେ । ମା ଝିଅ କୁଣ୍ଡା କୁଣ୍ଡି ହୋଇ କନ୍ଦାକଟା କଲେ । ବାନାବର ବାବୁ ବୁଢ଼ୀକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେ ନାହିଁ । କଟକରେ ପ୍ରତିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଶଗଡ଼ ଭିତରୁ ବିଶାଖା ଦେବିଙ୍କ କାନ୍ଦଣା ଦୁଇ କୋଣିଆଏ ଶୁଣୁଥାଏ । ଶୁଣୁଛି କିଏ ?

— — —

-୭୩-

ପୋଲିସ ରିପୋର୍ଟ

କଟକ ଥାନାର ଦାସଗୋ ‘ଏ’ ଫାରମ କାଟି ଏହି ମାମଲ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଇଂରେଜରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇଥିଲେ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହିପରି—

ଧର୍ମାବତାର !

ହଜୁରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଘର ମାଲ ହୋଇ ଏବଂ ଟଙ୍କା ଚୋରି ମାମଲ ଭଦନ୍ତ କରି ହୋଇ ମାଲର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକଲ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ପଠାଇଲ ।

ଟଙ୍କା ଚୋରି ମାମଲ ହାଲ ଏହିକି, ଖୋଦା ବକ୍ସ, ରାମରାମ ସିଂହ, ଶ୍ରୀ ସିଂହ ନାଜରଖାନାର ପିଆଦାମାନଙ୍କ ଜମାନବନ୍ଦରୁ ସାଫ ସାବିତ, ସେମାନେ ମଫସଲରୁ ରୋଡ଼ଶେଷ ଓଗେରା ବାବଦ ଟ ୪୭୯୮୮ ଅର୍ଥୁଲ କରି ଆଣିଥିଲେ । କଚେରି ବନ୍ଦ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ନାଜର ଜମାରେ ସେ ଟଙ୍କା ସବୁ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ଚଳିତ ମଇ ମାସ ୨୨ ତାରିଖ ରୋଜ ଶନିବାର ରାତିରେ ଟଙ୍କା ଚୋରି ଯାଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ନଂ ୧

ଆସାମୀ ରାଘବ ମହାନ୍ତି, ନଂ ୨ ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ, ନଂ ୩ ଆସାମୀ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା । ଏହି ତିନିଜଣଙ୍କ ଯୋଗସାଜସରେ ଟଙ୍କା ଚୋରି ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ନଂ ୧ ଆସାମୀ ରାଘବ ମହାନ୍ତି ନାଜର ମଜକୁରର ଶଳା, ଗୋଟାଏ ନିହାତ ବେକୁବ, ମଫ ଲେନ ଅଟେ । ନଂ ୨ ଆସାମୀ ଗୋଟାଏ ଜାହେର ବଦ୍‌ମାସ୍ । ଏଥିପୂର୍ବେ ପୋଲିସ ପ୍ରତାରଣା କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଉକ୍ତ ଆସାମୀ ଦୁଇ ଦଫା ଲେଣ ଦେଇଥିଲେ, ପ୍ରମାଣ ଅଭାବରୁ ଖଲସ ପାଇଅଛି । ନଂ ୩ ଆସାମୀ ଗୋଟାଏ ଦୁଷ୍ଟରଣା, ବଜାରର ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଟେ ଏବଂ ନାଜର ନଟବର ଦାସର ଅନୁଗ୍ରହପାତ୍ରୀ । ଆଉ ନଂ ୨ ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଲର ମଧ୍ୟ ପ୍ରିୟପତ୍ନୀ ଥିଲା । ମାତ୍ର ନାଜରକୁ ଏ ବିଷୟ ଅଗୋଚର । ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡ ଚିନ୍ତନା ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ତାହାର ଧର୍ମିଭାବ । ଏହିପରି ପରିଚୟ ଦେଇ ତାହାକୁ ଭୁଲଇ ରଖିଥିଲା । ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତନା ଦାସୀ ଭାବରେ ନାଜର ବସାକୁ ତୋପୁତ କରୁଥିବାରୁ ବସାର ସମସ୍ତ ସମ୍ପାଦ ଅନ୍ୟ ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା ।

ଚୋରିର ହାଲ ଏହିପରି ପ୍ରକାଶ ସେ — ନଂ ୨ ଓ ନଂ ୩ ଆସାମୀମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନାଜର ଘର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ସିଂହଙ୍କର ଚୁକ ମୁହଁ ମହଣରେ ଛୁସ୍ତ ଆଣି ଦେବାରୁ ନଂ ୨ ଆସାମୀ ଚୁକାଠି ବନାଇ ଆଣିଦେଲା — ନଂ ୧ ଆସାମୀ ରାଘବ ମହାନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଆସାମୀଙ୍କ ସହାୟତାରେ ନାଜରର ସିଂହଙ୍କ ଫିଟାଇ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରିଥିବାର ସାଫସାବିତ ।

ଅନ୍ଧ କଟକ ସହରନିବାସୀ ମହାଜନ ଶିଉଣରଣ ଭଗତର ଭୁଲସୀପୁର ମୁକାମରେ ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ଯେହି ବଙ୍ଗଳାଟା ନଂ ୧ ଆସାମୀକୁ କିଣାଇ ଦେବାକୁ କହି ଚୋରି ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରୁ ୩୦୦୦

ଟଙ୍କା ନଂ ୨ ଆସାମୀ ଜୁଆରେଇ କରି ନେଇଅଛି । ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇଅଣିଆ ସିଠାମ କାଗଜରେ ଅମଙ୍ଗଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାଜେ କଥା ଲେଖାଇ କବାଲ ବୋଲି ନଂ ୧ ଆସାମୀକୁ ଦେଇଥିଲା । ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନିତାନ୍ତ ମୁଖ ବେକୁବ ଥିବାରୁ କିଛି ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ସେହି କବାଲ ଅର୍ଥାତ୍ ମିଥ୍ୟା ଜୁଆରେଇ କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ନଂ ୧ ଆସାମୀ ବଛଣା ତଳୁ ବରାମଦ ହୋଇଥିବାରୁ ହଜୁରଙ୍କ ମାଇନା ସକାଶେ ପଠାଇଲ । ଏହି ବଙ୍ଗଳା ମଧ୍ୟରେ ଆସାମୀ ରାହବ ମହାନ୍ତି ମତୁଆଲ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିବା ହାଲତରେ ଗ୍ରେପ୍ରାର ହୋଇଅଛି । ନଂ ୩ ଆସାମୀ ରେରି ଟଙ୍କାରୁ ଟ ୫୦୦ ଗ୍ରାସ୍ତର ପାଇଥିଲା । ସେହି ଟଙ୍କା ଏବଂ ନାଜର ଅନୁପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ତାହା ସ୍ତ୍ରୀରୁ କେତେକ ଅଳଙ୍କାର ରେରି କରି ନେଇ ଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ତାହା ଘର ପଛ ପାଉଁଶଗଦାରୁ ବରାମଦ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତାଲିକା ମାଫିକେ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ କଲି ।

ଏପର ନଗଦ ଟ ୩୭୨୫/୬ ନଂ ୧ ଆସାମୀ ରାହବ ମହାନ୍ତି ବଛଣା ତଳେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କାରେ ଆସାମୀ ଦୁଇ ଜଣ ଏବଂ ଆଉ କେତେଜଣ ବର୍ମାସ୍ ଲୋକ ନାନା ପ୍ରକାର ମାଦକ ଏବଂ ଝାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କରି ଆମେଦ ପ୍ରମୋଦ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ନଂ ୧ ରାହବ ମହାନ୍ତି ନଂ ୩ ବସକଳା ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ଚାଲିଗ ଦେଲି । ନଂ ୨ ଫେରାର ଆସାମୀ ପ୍ରହ୍ଲାଦପୁଲ ଭଗତକୁ ଗ୍ରେପ୍ରାର କରିବା ସକାଶେ ହୁଲିଆଜାର ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି ।

୪ ଡାରିଶ ମାହେ ଜୁନ, } ମାଲମଣି ବଳବନ୍ତର
ସନ : ୧୮୯୯ ମସିହା । } ଇ,ଇ, ସଦର ଥାନା, କଟକ

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଆରମ୍ଭ

ସାଧାରଣରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତକାଣ୍ଡ ଲୋକ ନିଜକୃତ ପାପର ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ ସମୟରେ ଆପଣା ଶ୍ରାବ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କରିଥାଏ । ମନରେ କରେ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବଧାତା ତାହା ପ୍ରତି ବିମୁଖ । ହୃଦୟରେ ଅନୁତାପ ନାହିଁ, କେବଳ ଉଦାର ପାଇବାର ଚେଷ୍ଟା । ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କିଛି ପାପନାୟ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ତାହା କରିବାକୁ ସେ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ । କଦାଚିତ୍ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଠାରେ ମୁକ୍ତିପ୍ରାର୍ଥା ହୋଇ ଥାଏ—କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥୀ ହୁଏ । ଅଜ୍ଞାନ ଫଣ୍ଡବତ୍ ଦୁର୍ବରୁଷ ଲୋକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ, ସାଧୁସମଜରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ, ସୁସ୍ଥ ବା ମନ୍ଦସଂସର୍ଗ ହେତୁ ବିବେକ ଅବଜ୍ଞାନାଶ, ସୁଖ ଭିଳାସୀ ଦାମ୍ଭିକ ଲୋକ ନିଜକୃତ ପାପର ଦଣ୍ଡ ଉପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ଅନୁତାପାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଥାଏ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମହା ମହିମ ପବିତ୍ରସମୟ ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ତାହା ମନରେ ଆତଙ୍କ ଜାତ ହୁଏ । ପ୍ରହରାରର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ ଏବଂ ପ୍ରଗତି ଭକ୍ତି ସହିତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ଅବଶେଷରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରେ ।

କଟକ ଜେଲଖାନା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ହାଜତ ଘର, କୋଠାଘରଟା ନିହାତି ବଡ଼ ବା ସାନ ହୁଏ, ମଧ୍ୟଭଳି । କାର୍ତ୍ତ୍ତ ଉପରେ କଡ଼ କାଠର ହାତେ ଅଯାଜ ତଳକୁ ରୂପେପଟରେ ଆଠଗୋଟା ଗୋଲିଆର କଣା । (ସାଧୁ ଶ୍ରାବରେ ଯାହାକୁ ଗବାକ୍ଷ ବୋଲାଯାଏ) । ଏହି କଣା ବାଟେ ତା ମାଫିକେ ଆଲୁଅ ଓ ପବନ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦ୍ୱାର, ଜାଉଁଳି କବାଟ ଲାଗା । କବାଟ କାଠ ପଟାଭିତ୍ତି

ହୁଡ଼େ, ମୋଟା ମୋଟା ଲୁହା ବୁଲୁଟିନ ଲୁହା ବତା ମଧ୍ୟରେ ଗଳାଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମୋଟା ଲୁହା ଶିକୁଳରେ ଦୁଇ କବାଟ ଛନ୍ଦା ଯାଇ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପିତଳ ତାଲ ପଡ଼ିଛି । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଘାସରେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଆଲୁଅ ଜଳୁଥିବାରୁ ଭିତରର ହାଲ ବାହାର ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଦେଖିବାର ଅସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ବାହାର ଜଗତ ସଙ୍ଗେ ଘରର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସମ୍ପର୍କରୂପେ ସମ୍ପର୍କ-ଶୂନ୍ୟ, ଏକାବେଳକେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

ଜେଲଖାନାର ଘଣ୍ଟାରେ ବାରଟା ବାଜିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେ ସ୍ଥାନର ନିସ୍ତବ୍ଧତାଭଙ୍ଗକରି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲ “ହୁକୁମଧର !” ମର୍ ମର୍ ଶବ୍ଦ କରି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସିପାସୀ ଉପସ୍ଥିତ । ଆଗର ପହରାବୋଲ ବଦଳରେ ଆଉ ଜଣେ ସିପାସୀ ବନ୍ଧୁକ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଅନାଇ ଏକ—ଦୁଇ—ତିନ—ଚାରି ଜଣ ବନ୍ଦୀକୁ ଗଣିନେଲା । ଆଗନ୍ତୁକ ସିପାସୀମାନେ ଚାଲିଗଲେ । ନୂତନ ପ୍ରହରୀ ମର୍ ମର୍ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଟହଲୁଥାଏ । ଘର ମଧ୍ୟରେ ଚାରିଖଣ୍ଡ କମ୍ବଳ ବଛଣାରେ ଚାରିଜଣ ଆସାମୀ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ପାଣ, ଚୋରି ମାମଲରେ ହାଜତରେ ବନ୍ଦୀ—ଫ—ଫ—ଫ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଘୋର ନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇ ଯାଇଛି । ଦିଶାୟ ବନ୍ଦୀ ତୁଚ୍ଛ ଏକତ୍ର ସେକତ୍ର ହେଉଛି । ବେଳେ ବେଳେ ଉଠ ପଡ଼ ହୋଇ ଦେହଯାକ ହାତ ବୁଲାଇ ପୁଣି ଶୋଇପଡ଼ିଛି । ଏହି ଲୋକ ଜଣେ ଜମିଦାର, ଆଉ ଜଣେ ଜମିଦାର ସହିତ ଦଙ୍ଗା କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ବନ୍ଦୀ । ତୃତୀୟ ବନ୍ଦୀ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ଲେକର ପୁଅ—ପେଟୁନ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପବ୍ୟୟ କରି ଅବଶେଷରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାଲ ହେଣ୍ଡିନାହିଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଫୌଜଦାରୀ ସମ୍ପ୍ରଦ ହୋଇଅଛି । ଶୋଇବା କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡରେ ଛୁରପୋକ ଥିବାରୁ ଦୁଇକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲଣି । ପଟାୟ ପଟାୟ କରି ଦେହରେ ଚାପୁଡ଼ା

ବାଡ଼େଇ ହେଉଛି ଏବଂ ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ଥିର ଭାବରେ ଉଠ ବସ ହେଉଛି । କେତେଥର ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦି ପକାଇଲଣି । ଚତୁର୍ଥ ଆସାମୀ ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଧ୍ୟାନଗତ ପରି ବସିଛି, ବେଳେ ବେଳେ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଭକ୍ତିଭାବରେ ନମସ୍କାର କରୁଛି । ମନରେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଯନ୍ତାପ ନାହିଁ—ଗଭୀର ତଡ଼ାଗବତ୍ ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧାର ହୃଦୟ ।

ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସ ଗୀତ ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଶାଣ ଚୁପା ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଲୁଅ ଜଳ ବା ପବନ ନ ଲାଗିବାରୁ ରଜା ବାହାରି ପାରି ନାହିଁ । ହେଲେ ଗୀତି ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅଛି । ଫର୍ଦ୍ଦକାଳ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ଦ୍ୱିଧି ସିବାରୁ ବାହାର ଆଲୋକ ପାଇ ଗୀତରୁ ଗଜା ବାହାରି ପଲ୍ଲବିତ ହେଲା । ନଟବର ଦାସ ନିର୍ମଳବଂଶଜ, ଦୈନିକ ପବନତା କିଛିମାତ୍ର ହେଲେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ରହିବାର କଥା । ବାଲକାଳଟା ମଧ୍ୟ ସାଧୁ ସହବାସରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି । ବୃଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମାଙ୍କ ଉକ୍ତି—
ଯୌବନ, ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରଭୁତ୍ତ, ଅବିବେକତା
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅନର୍ଥର କାରଣ ଅଟେ—ନଟବର ଦାସଙ୍କଠାରେ ସହସା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଏକାବେଳକେ ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଣି ନୀତିବେଶମାନେ ବୋଲିଛନ୍ତି, ଯୌବନକାଳଟା ପାପ ଏବଂ ପୁଣ୍ୟର ଜନ୍ମଭୂମି । ଯଥାର୍ଥକ ଆତ୍ମାନରେ ମାନବ ପାପମାର୍ଗ ବା ପୁଣ୍ୟମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରଥମ ସଂସାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ସମୟରେ ନଟବର ଦାସଙ୍କ ଠାରେ ସମସ୍ତ ଉପାଦର କାରଣ ଏକାବେଳକେ ଉପସ୍ଥିତ, ପୁଣି ସେ ନିରଞ୍ଜଣ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ କହିଛନ୍ତି, ‘କାମ ହୋଇ ଲୋଭ ଏହି ତିନିଗୋଟି ନରକର ଦ୍ୱାର ।’ ନଟବର ଦାସଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେତେ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଓଜ୍ଜ୍ୱଳଭାବରେ ନିହିତ ଥାଉ ପଛକେ ସ୍ୱଭାବରେ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି

ତୁନି ହାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାପକାର୍ଯ୍ୟର
ପରୀକ୍ଷାମ ଫଳ ଉନ୍ମୁକ୍ତ । ବିକାରର ସମସ୍ତ କାରଣ
ଅପସାରିତ ହୋଇଅଛି । ନଟବରଙ୍କ ହୃଦୟନିହିତ
ଧର୍ମବଳଟି ଯେମନ୍ତ ସହସା ଅଙ୍କୁରିତ ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇ
ଉଠିଲା ।

ଆମ୍ଭମାନେ ଜ୍ଞାନ-ନେତ୍ର ଉନ୍ମୁଳନ କରି
ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟକରି ଦେଖି, ବିପଥଗାମୀ ମାନବମାନଙ୍କୁ
ସୁମାର୍ଗକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନ୍ ଯେମନ୍ତ
ବିପଦରୂପ ପ୍ରବଳ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ମୁଦ୍ରିତ ନେତ୍ର ନଟବର ଦାସେ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନବଦ୍ଧ
ଉପବସ୍ଥୁ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି—ହାୟ !
ଏତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ମିଥ୍ୟା କଥା ! ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର
ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଉତ୍ତର ଦେଲି, ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ! ମୁଁ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ? ଜଗତରେ ଆଉ ଦୋଷୀ କିଏ ? କେଉଁ
ପାପ ବାକି ? ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପାପ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ଅନୁସ୍ଥାନ କଲେ । ମୁଁ କଣ ସରକାରୀ ତହସିଲ
ତସବିରା କଲେ ? ସେଥି ସକାଶେ ଏହି ଦଣ୍ଡ ? ନିଶ୍ଚୟ
ନୁହେ । ମୋହର ଅନୁସ୍ଥିତ ପାପ ସକାଶେ ତୋର
ଦଣ୍ଡ ଆବଶ୍ୟକ । ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ ।
ବୋଧ କରେ, ଏହା ଆରମ୍ଭ ମାତ୍ର । ମୁଁ ଯେଉଁ ନରକକୁ
ଯିବି, ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛି । ମୋହର ପ୍ରତ୍ୟେକ
ପାପ ଅମାର୍ଜନୀୟ । ମା—ମା—ମା—ଚିରରୋଗିଣୀ
ମା ! ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୋହର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରି ନାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହ, ତୁମ୍ଭର ମାୟା ଦିନେ ମାତ୍ର ହେଲେ
ସ୍ମରଣ କରି ନାହିଁ । ମା—ମା—ମା ! ତୁମ୍ଭର ଚରଣାବନ-
ସମ୍ପତ୍ତି କେତୋଟି ଟଙ୍କାର ଉପସ୍ଥୁ । ବ୍ୟାଧିପ୍ରସ୍ଥ
ଶରୀରର ତେଜସ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ, ଅଫିସ ଟିକିଏ
ଖାଇ ବଞ୍ଚିଅଛ । ତୁମ୍ଭର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା
ଦେଲି ନାହିଁ । କର୍କଶ ଭାଷାରେ ଚିଠି ଲେଖିଲି, ‘ତୁମ୍ଭର
ପ୍ରାପ୍ୟ ନାହିଁ, ଯାହା ଦେଉଛି ମୋର ଅନୁଗ୍ରହ ।’ ମା !

ଚିଠି ପଢ଼ି ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତର ଆତ୍ମାକୁ କେତେ ବାଧୁଥିବ ।
ତେଜକବେଳେ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ମୋତେ ବିନାଶ
କରିଥିଲେ ଅନ୍ତତଃ ଅନେକ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ କ୍ଷୋ
ପାଇଥାନ୍ତେ । ମା ! ଦୟାବତୀ ଜନମା ! ଶୁଣିଛି
ମୋହର ଅମଙ୍ଗଳ ହେବ ବୋଲି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାସ୍ତୋତ୍ର
ମଧ୍ୟ ପକାଇ ନାହିଁ । ଧାନ୍ୟ ! ଧାନ୍ୟ ! କେତେ
ଯନ୍ତ୍ରେ କେତେ ପରିଶ୍ରମରେ ମୋ ମଳ ମୁଷ କାଢ଼ି
ମୋତେ ବଢ଼ାଇଥିଲ । ମନରେ ପଡ଼ୁଛି, ଟିକିଏ ମାତ୍ର
ଜୁର ହେଲେ ଆହାର ନିଦ୍ରା ଛାଡ଼ି ରାତିଯାକ ମୋତେ
କୋଳରେ ଧରି ବସିଥାଅ । ଦିନେ ହେଲେ ତୁମକୁ
ଭକ୍ତି କରି ନାହିଁ । ଉପକାର ଥାଉ, କର୍କଶ କଥା କହି
ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଦେଇଛି । ଅନେକ ଧର
ତୁମ୍ଭ ହିତକଥା, ସଦୁପଦେଶ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଛି । ନିତାନ୍ତ
ପ୍ରତାରଣା କରି ତୁମ୍ଭଠାରୁ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖାଇ ନେଇଛ ।
ତୁମ୍ଭ ନୟନପ୍ରତିମା କନ୍ୟାର ସଦୃଶ ଅପହରଣକାରୀ
ମୁଁ । ତୋର ବିପଦ ସମୟରେ କେତେ ଗୁଡ଼ୁଣ କରି
ତୁମ୍ଭର ସଦୃଶ ଅପହରଣ କଲି । ଅନ୍ଧବୟରେ ଧର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କଷ୍ଟ ଦେଇଛି । କେତେ ନିରାଶ୍ରୟା, କେତେ ବିଧବା,
ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘୋରକରି ହାତ୍ୟାକାର କରିଛନ୍ତି ।
ଦୟାବତୀ ଧାନ୍ୟ ! ଆସି ଦେଖ, ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନ-
ଧନ ତୁମ୍ଭର ପାପିଷ୍ଠ ପ୍ରିୟପୁଷର ଅନ୍ତରାତ୍ମାକୁ କିପରି
ଜାଳି ପୋଡ଼ି ଦେଉଛି ! ଧାନ୍ୟ ! ଦୟାବତୀ ପୁଣ୍ୟ-
ଶୀଳା ଧାନ୍ୟ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସଦନାଶକାରୀ । ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଦିନେ ହେଲେ ମୋତେ କଟୁକଥା କହି ନାହିଁ,
ମୋହର ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ନାହିଁ । ଧାନ୍ୟ !
ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷମା କରିଛ—ଧର୍ମ, କିମ୍ବା କ୍ଷମା କରିବ ?
ତାହାହେଲେ ଯେ ପୃଥିବୀରୁ ନ୍ୟାୟବିଚାର ଉଠିଯାଇ
ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ, ପୃଥିବୀ ପାପସମ୍ପଦ ହୋଇଯିବ,
ଜନସମାଜ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଯିବ । ଗୁରୁମଣି ! ଶୁଣି
ଗୁରୁମଣି ! ଧାର୍ମିକା, ସରଳା ପୁଣ୍ୟବତୀ ଗୁରୁ ! ମୋତେ
କେତେ ଭଲ ପାଅ, କେତେ ଭକ୍ତି କରି ! ତୁମ୍ଭର
ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ସମୟରେ ତୁମ୍ଭର କେତେ ଅନିଷ୍ଟ

କରିଛି, ନିତାନ୍ତ ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ବକ ତୁମ୍ଭର ସବସ୍ତୁ ହରଣ କରିଛି ! ଜଗତରେ କେହି ମହାପାପୀ ହେଲେ ଏହି ପୌଷାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲଜିତ ହୁଅନ୍ତା । ନିତାନ୍ତ କପଟ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେଇ ତୁମ୍ଭ ଶିଶୁପୁତ୍ର ମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଧନ ହରଣ କରିଛି, ତାହା ଯଦି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରେ, ଜଗତରେ ଧର୍ମଧର୍ମୀ, ନ୍ୟାୟାନ୍ୟୟ ସର୍ବେସମିତ୍ୟା । ଜଗତରେ ସର୍ବଦର୍ଶୀ ସର୍ବଜ୍ଞପୁରୀ ପରମେଶ୍ବର ନାହାନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଭାଗା ନରପୁର ପ୍ରଜାଗଣ ! ଧାର୍ମିକ, ପଣ୍ଡେପକ୍ଷୀ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ରକ୍ଷକକୁ ହରାଇ ଆଠବର୍ଷ କାଳ ଗୋଟାଏ ରକ୍ତପିପସୁ ରକ୍ଷସ ହାତରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଭୟ ନାହିଁ, ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦନଧିନ ଶୁଣିଲେଣି । ଶତ ଶତ ପ୍ରଜାର ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଟି ନେଇଛି, ଜୀବନର ଏକ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ଗୃଷ ଜମିଗଣ୍ଡମାନ ହରାଇ ଶତ ଶତ ପ୍ରଜା କୁଆଡ଼େ ଭିକ ମାଗି ଚାଲୁଛନ୍ତି ! ଆହା ! ପିତୃହୀନ ମୋହର ଭାଗଜୀ ପିଲା ଦିଓଟି ! ଛଳରେ କହୁଥିଲା — ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସବସ୍ତୁ ଚୋରି କରିବା ପାଇଁ, କପଟରେ କହୁଥିଲା, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ନୟନର ପ୍ରତିମା । ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ଜୀବନର ଅବଲମ୍ବନ । ମୁଁ ଆଶୁକୁଡ଼ା, ନାରଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥାନ୍ତି । ଆଠ ବର୍ଷ କାଳ ଦିନ ରାତି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିଛି, ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଛି କଥା ଜାଣ ନାହିଁ । ହେଲେ, ସର୍ବଦର୍ଶୀ ଭଗବାନଙ୍କୁ କିଏ କଣ ଲୁଚାଇବ ? ହାୟ ହାୟ ! ଏହି ଘୋର ବିପଦ କାଳରେ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେଇ ପଦେ କଥା କହିବାକୁ ପାଖରେ କାହାକୁ ଦେଖୁନାହିଁ । କିଏ କାହିଁକି ପାଖକୁ ଆସିବ ? କାହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖିଛି ? କାହାର କି ଉପକାର କରିଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବ ? ଗ୍ରାମରୁ କେହି ଜଣେ ଲୋକ ବସାକୁ ଆସିଲେ ଭାତ ମୁଠାଏ ଦେବାକୁ ହେବ ବୋଲି କର୍କଶ କଥା କହି ତଡ଼ି ଦିଏ । ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ କରି, ଦିନେ

ହେଲେ ପଇସାଟାଏ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ କାଙ୍ଗାଳୀଙ୍କୁ ଦେଇ ନାହିଁ । ଦେହର ରକ୍ତ ପରି ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲା, ଏହି ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ତ ପଇସା ଏ ଉପକାରକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ପାପଧନ କି ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିପାରେ ? ଡାଇସନ ସାହେବ ! ମୋହର ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତ ମୂଳାଧାର ତୁମ୍ଭେ ! ମୋହର ଯେତେ ଗୌରବ ଓ ସମ୍ମାନ, ସବୁ ତୁମ୍ଭ ସକାଶେ । ମୋତେ ପୁଅ ପରି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲା, ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କେତେ ଟଙ୍କା ଚୋରେଇ ନେଇଛି, କେତେ ଥର ଠକାଇଛି । କେଡ଼େ ଦୟାଳୁ ତୁମ୍ଭେ ! ଗୁଣମଣି ବିଧବା ହେଲେ ତାହାର ଜାଲ ଗିପୋଟ୍ ତୁମ୍ଭଠାରେ କୋଠିରେ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ ଦେଇ ଆଖିରେ ଗୋଲମରିଚ ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ ମିଛରେ କେତେ କାନ୍ଦିଲ ! ଦେଖିଛି ମୋ ହିନ୍ଦନରେ ତୁମ୍ଭେ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ମୋ ଠକପଣ କିଛି ମାତ୍ର ବୁଝି ପାରିଲ ନାହିଁ । ଗିପୋଟ୍ ମଞ୍ଜୁର କରିଦେଲା । ତୁମ୍ଭେ ଥିଲେ କି ମୁଁ ଜେଲକୁ ଆସିଥାନ୍ତି ? କିଏ ରହିବ ? ଏତିକି-ବେଳେ ପରମେଶ୍ବର କି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଲତ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ? ପ୍ରଭୋ ! ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ମୋ କଳଙ୍କିତ ଜୀବନ ଶୋଧନ ନିମନ୍ତେ ଏହି ବିପଦ ପ୍ରେରଣ କରିଛ । ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭ ଲଜ୍ଜା ମୋ ଜୀବନରେ ସଫଳ ହେଉ, ଆଉ କିଛି ଭରସା ନାହିଁ । ହା ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ! ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ଏକମାତ୍ର ସାହା । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ! ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋହର ନରକମାର୍ଗର ସଙ୍ଗୀ ଥିଲା, ଏତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ-ପଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛ । ଆଉ ଯେମନ୍ତ ନରକ ମାର୍ଗକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନ ପାରେ, ସେଥିର ଉପାୟ କରି-ଦେଇ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତାର । ଏତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋହର ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ହିତକାଞ୍ଚୀ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହକାଶେ ମୁଁ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଭଲ କରିଛ । ଆହୁରି କେତେ ପାପାଦୁହୀନ କରିଥାନ୍ତି, ଅବୋଧ, ସରଳ ଶିଶୁ ଦିଓଟିଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ସାଧନ କରି ଅନନ୍ତ ନରକ ଭୋଗ

କରିଥାନ୍ତି । ମୋ ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗରେ କଣ୍ଠକ ପକାଇଲ,
ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ
ଅଭ୍ୟାସରେ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।

ବିଶାଖା ଦେବୀ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ହୁଅ, ପଞ୍ଜାଗି ସାକ୍ଷାତରେ ଦଶଦିଗ-
ପାଳଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲି, ପବିତ୍ର ଭାବରେ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରେମ କରିବି । ଚିରକାଳ ତୁମ୍ଭ ସହିତ
ପ୍ରଚାରଣା କରି ପଶୁଥିଲୁ ଜୀବନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୋ
କପଟ କଥାରେ ଭୁଲି ମୋତେ ଦେବତାଭୁଷଣ ସମ୍ମାନ
କରୁଥିଲ । ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆଉ କିଛି ଗୁଣ ଥାଉ ବା ନ
ଥାଉ, ତୁମ୍ଭେ ପରମସତ୍ୟ, ପତିପତ୍ନୀ । କଳ୍ପିତ
ହସ୍ତରେ ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି । ତୁମ୍ଭ
ବର୍ତ୍ତମାନ ନିତ୍ୟ ଅସହାୟା, ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା
କରିବ । ଭାଇ ବାନାବର ! ତୁମ୍ଭ ପାଦପଦ୍ମରେ କୋଟି
କୋଟି ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ଭ ପରିଶ୍ରମ-ଜାତ ଧାନ ମୁଁ ଠାକୁର
ପୈତୃକ ଭାଗ ବୋଲି ଅତ୍ୟଧିକ କାନ୍ଦୁ ନେଇଛି । ତୁମ୍ଭ
ହୋଇ ଧାନ ମାଟି ଦେଇଛ, ଦିନେ ହେଉଲ କଟି
କଥା କହି ନାହିଁ ।

“ପିତା ଧର୍ମ ପିତା ସ୍ବର୍ଗ ପିତାହ ପରମ”
ତପଃ—” ହେ ସ୍ବର୍ଗ ପିତୃଦେବ ! ଏହି ଅଧମ
ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଭର କୁଳାଙ୍ଗାର ବଶର ସବନାଶକାରୀ
ସ୍ବାର୍ଥପର ଅଧମ ସନ୍ତାନ ତୁମ୍ଭ ପବିତ୍ର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ
କରିବାର ଅଯୋଗ୍ୟ, କ୍ଷମା କର ।

ହେ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ବର ! ହେ ପରମପିତା !
ଦିନେ ହେଉଲ ଭକ୍ତି କରି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି
ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭର ମହା ପବିତ୍ର ନାମ ସ୍ମରଣ
କରିବାକୁ ପ୍ରାଣରେ ଆତ୍ମକ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଛି ।
ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ତୁଳସୀ
ମାଳଟାଏ ହାତରେ ଧରିଥାଏ । ପ୍ରଭୋ ! ପ୍ରଭୋ !

ତୁମ୍ଭ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାରଣା ! ହେ ପତିତପାବନ !
ଅରକ୍ଷର ରକ୍ଷକ ! ହେ ଦାନଦୟାମୟ ! ରକ୍ଷା କର,
ରକ୍ଷା କର । ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ପାପୀ — ମୋ’ଠୁଁ ବଳ
ଜଗତରେ ପାପୀ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେତେ ପାପୀ ହୁଏ
ପଛକେ, ମୋ ପାପର ସୀମା ଅଛି, ତୁମ୍ଭର କରୁଣା
ଅନନ୍ତ, ଅବଶ୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଇବ । ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଇଚ୍ଛା
ଦିଅ — ତୁମ୍ଭକୁ ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର ।

ଏହି ସମୟରେ ନଟବର ଦାସ ପ୍ରାଣରେ କେମନ୍ତ
ଗୋଟାଏ ବଳ — କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶାନ୍ତ ଆସିଲା ।
ସବୁ କଥା ଭୁଲି ଚିତ୍କାର କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଡାକିଲେ,
‘ପ୍ରାଣ ! ପ୍ରାଣ ! ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକର ।’ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ଭୟଙ୍କର ଚିତ୍କାର କରି ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ
କଲେ —

ଭାସିଲି ଦୁଃଖ-ସିନ୍ଧୁ ଜଳେ,
ରଖ ରଖ ମହାପ୍ରଭୁ ଅନ୍ଧାରୁ ପଦକ୍ଷେପେ । (ଘୋଷା)
ମୋ ଜୀବନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେଉ ପ୍ରଭୁ ଦିଅ ଦଣ୍ଡ,
ଜୀବନ ଶୋଧନ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ,
ଭରସା ତ ଦେଖି ନାହିଁ ଆନ ନେତରେ,
ନିଶି ଦିନ ପୋଡ଼େ ପ୍ରାଣ ଦାରୁଣ ପାପ-ଅନଳେ ।

ନଟବର ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ଅନ୍ୟ ଡଳଜଣ
ବନ୍ଦୀ ଉଠି ବସିଲେଣି । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେମନ୍ତ
କିଏ ଅନ୍ତର ଡାକ ଦେଉଛି । ହାତ ଯୋଡ଼ି ସ୍ମରଣରେ
ବସି ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁଛନ୍ତି, ଆପଣା ଆପଣା ବପଦ କଥା
ଯେମନ୍ତ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଭୁଲି ଗଲେଣି । ପ୍ରହରୀ ସିପାହୀ
ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭୁଲି ଯାଇଛି । ବନ୍ଧୁକଟା କାନରେ
ପକାଇ ପିତୁଳାଟି ପରି ଗୀତ ଶୁଣୁଥିଲା । ତା ମନରେ
ମଧ୍ୟ ଯେମନ୍ତ କିଏ ଶାନ୍ତ-ସୁଧା ଡାକ ଦେଉଛି ! ଭୋର
ହୋଇ ଗଲଣି, ପ୍ରହରୀ ଚମକି ପଡ଼ି ଡାକି ଦେଲା, ଏ

କଏଦ ! ରୁପ କର, ଏଠାରେ ପାଟି କରିବାକୁ ମନା ।
ଦୁଇ ଚାରି ଥର ଡକାଡକରେ କଏଦା ତୁନି ହେଲା,
କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବବତ୍ ହାତଯୋଡ଼ି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ।

—୨୫—

ବିଚାର

ଖରା ଦିନଆଁ ସକାଳକରେ—ଜେଲଖାନା
ଦୁଆର କଡ଼ରୁ ସେସନ ଜଜ ଅଦାଲତ ଦୁଆରଯାଏ
ଦେଖଣାହାରୀ ଥାଟ ବାନ୍ଧି ଛୁଡ଼ା । ଗୋଟା ବଜାର
ଲୋକ ଅଜାଡ଼ି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥାଳ ବୁଲି
ଆସିବ । ଆଜି ନାଜର ନଟବର ଦାସର ମାମଲା ।
ମେଜିଷ୍ଟ୍ରେଟରୁ ସେସନ ସଫୁସ ହୋଇ ଆସିଛି । ଘୋର
ଓଟା ସମୟରେ ସଜ୍ଜାନିଲଗା ବୁଲୁନ କାନ୍ଥରେ ପକାଇ
ଆଠଜଣ ପ୍ରହରୀ ଚାରିପାଖ ବେଡ଼ିଛନ୍ତି, ମଧ୍ୟରେ ତିନିଜଣ
ଆସାମୀ । ଆସାମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଷ, ଗୋଟାଏ
ମାଇକନିଆ । ପୁରୁଷ ଦୁଇଟାଙ୍କର ଜଟିଙ୍କର ଖାଇବା
ହାତ, ଆଉ ଜଣଙ୍କର ଡେବର ହାତ ଗୋଟାଏ
ହାତକଡ଼ରେ ଛନ୍ଦା । ବାଁ ପାଖ ମଣିଷଟା ହିପିଷ୍ଟ
କାଳିଆ, ରାସସ ପରି । ଗୋଟାଏ ବଣୁଆ ଟ୍ରୋକୁ ଛନ୍ଦ
ପଦାକୁ ଆଣିଲେ ସେ ଯେମନ୍ତ ଉପରେ ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ
ହେଉଥାଏ, ଲୋକଟା ସେହିପରି ହେଉଛି । ଡାହାଣ
ପାଖ ପୁରୁଷଟି ସୁନ୍ଦରକାନ୍ତି—ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ
ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ଚାଲିଛି । ମୁଖରେ ଦୁଃଖ ବା ଦୈନ୍ୟ
ଭାବର ଚିହ୍ନମାନ ନାହିଁ । ଲୋକ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ହେଉଛି, ସେ ଲୋକଟା ଯେମନ୍ତ ବେଳେ ବେଳେ
ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ଦେଉଛି । ତହାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି
କେତେଜଣ ଉଦ୍‌ବେଶିତ ହୋଇ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇଛନ୍ତି ।
ପଛ ମାଇକନିଆଟା ଅଳପ ଟିକିଏ ଓଡ଼ଣା ଟାଣି ଦେଇ
ଚାଲିଛି । ଜମିସାହେବଙ୍କ ମିସଲ ଆଗରେ ଧାଡ଼ି କରି

ତିନିଜଣ ଆସାମୀଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ା କରାଗଲା । ଫେସ୍‌ର ହାକିମଙ୍କୁ
ଶୁଣାଇ ଦେଲେ—‘ହଜୁର ! ସରକାର ବାହାଦୁର
ମୁଦେଇ, ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନାଜର ନଟବର ଦାସ,
ନଂ ୨ ରାଘବନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଓରଫ୍ ରାଘୋ ବିଶ୍ୱାଳ, ନଂ ୩
ଚିତ୍ତକଳା । ଦଣ୍ଡବଧୁ ଆଇନର ୪୦୯ ଓ ୩୭୯ଦଫାର
ମାମଲା । ଆସାମୀମାନେ ହାଜର ।’ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ
ଦାସେଗା ମାଳମଣି ବାବୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାଲାଗି ସାହେବଙ୍କୁ
ଡାହାଣ ବାହୁଟା ଟେକି ଖୋଲି ହାତ ପାସୁଲର
ତର୍ଜମା ଆଙ୍ଗୁଳିଟା କପାଳରେ ଲଗାଇ ତଟ୍ କରି
ହାତଟା ମେଲାଇ ଦେଇ ପୋଲିସ ସଲମ କଲେ ।
ମାମଲାରେ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ ଥିବାରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ଲାଗି
ହାକିମଙ୍କ ମେଜ ଆଗ କାଠ ଅର୍ଗଲୀ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ
କରିବା ମାତ୍ରେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଖବ୍ ପାଟିଟାଏ
କରି କହିଲା, “ହଜୁର ! ହଜୁର ! ସାକ୍ଷୀ ପଛକୁ ଥାଉନ୍ତୁ,
ଆଗେ ମୋ ଜବାନବନ୍ଦ ନଅ ।” ସିଂହାସ୍ତ୍ର ବାରମ୍ବାର
ତୁନି କରାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏ ପ୍ରକାର ଚିତ୍କାର କଲେ
ଫେ, ସାହେବ ତାହାର ଜବାନବନ୍ଦ ଛୁଣି ନ କରି
ଆଉ କିଛି କର୍ମ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ହାତକଡ଼ି ଫିଟା
ଯାଇ ଦୋସତ ଆସାମୀଠାରୁ ନଟବର ଦାସକୁ ଅଲଗା
କରାଗଲା । ସେ କାଠର ଅର୍ଗଲୀ ମଧ୍ୟରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ
ସଜାତ ଅସଜାତ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲହର ଛୁଟିଲା
ପରି ବକି ଚାଲିଗଲା । ସେ ସମୟ କଥାରୁ ବାଛି ବାଛି
ସାର କେତେଟା କଥା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଛି ।

ନାଜର ନଟବର ଦାସର ଜବାନବନ୍ଦ—‘ମୁଁ
ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରି ନାହିଁ—ସେ ମାମଲାରେ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ; ମାତ୍ର ମୋ ଭଉଣୀ ଚାନ୍ଦମା ବଧବା ହୋଇ
ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ସମୟରେ ତହାର ନାମ
ଜାଲ କରି ସରକାରକୁ ଚିପୋଟି କରିଛି । ସେହି
ଚିପୋଟି ବଳରେ ମୁଁ ନରିସୁର ତାଲୁକର ସବାଧିକାରୀ
ହୋଇଛି । ବଧବା ଚାନ୍ଦମଣିର ଚାନ୍ଦଣ ପଞ୍ଜାଣ ହଜାର
ଟଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ଚୋରି କରି ଆଣିଛି । ଶତ ଶତ

ପ୍ରଜାଙ୍କର ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରୁଛି । ଶିଶୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ଚହଟଲରୁ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରୁଛି । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଚାକିରି ହଜାର ଟଙ୍କାର ଧାନ ବନ୍ଧି କରି ଆଣ୍ଟିଆରୁ କରୁଛି । ଆହୁରି ତେର ତେର ପ୍ରକାରେ ଟଙ୍କା ଆଣ୍ଟିଆରୁ କରୁଥିବାର ପ୍ରକାଶ କଲ । ଶେଷରେ କହିଲା ନରିପୁର ତାଲୁକାର ପେଟକସ୍ ଦାଝଲ ନ କରି ତାଲୁକାଟା ବୟସ୍କ-ସୁଲତାମରେ କଣି ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ନାନା ଅସବୁ ଉପାୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଓ ଶୁଦ୍ଧମଣିର ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ମୋ ଘରେ ଲୁହା ସିନ୍ଦୂରରେ ରଖିଛି । ସେ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଆଉ ମାଲ ନାବାଳକ ଅବୋଧ ଦୁଇଗୋଟି ପିଲାଙ୍କର, ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉ । ନରିପୁରର ରଜା ହେବାକୁ ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ହୋ ହୋ—ହୋ ! ମୁଁ ନରିପୁର ତାଲୁକାର ରଜା ! ଜନ୍ ସାହେବ ! ହାମକୁ ସଲମ କରେ । ହୋ—ହୋ—ହସି ଆସାମୀ ତଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା । ଉତ୍ସୁକର ଚିତ୍କାର କରି ଉଛୁଟିପିଟି ହସି ହସି ଜନ୍ ସାହେବଙ୍କର ଆଗରେ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲା—

ରଜା ତଳେ ଉଜ୍ଜର ତଳେ

ଚଢ଼େ ମତଗଜ ହାତୀ ।

ଆଲଟ ରୂପର ବୈରାଗ ଡୋଲେ

ଶିରପର ସୋନେ ଛଡ଼ି ।

ହୋ—ହୋ—ହୋ ! ହାମ ରଜା ହେ । ସାହେବ ! ସାହେବ ! ତୁମ ହାମକୁ ସଲମ କରେ । ଉତ୍ସୁକର ଚିତ୍କାର, ନରି କୁହା—ମିସଲଟା ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବ ପର । ଯୋଡ଼ାଏ ସିପାହୀ ଧରି କଣ ସମ୍ଭାଳି ପାରନ୍ତି—ଉତ୍ସୁକର ବଳ । ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ଏଇଟା ଶୟତାନର ବଳ । ଚାରି ଛ'ଜଣ ସିପାହୀ ମାଡ଼ି ବସି ଡବଲ ହାତକଡ଼ି ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅନ୍ଧାରେ ଡୋରି ବାନ୍ଧି ଚାରି ଜଣ ଭଡ଼ି ଧରିଥାନ୍ତି । ସିଉଲସର୍ଜନଙ୍କୁ ଚିଠି

ଲେଖା ଯାଇ ଆସାମୀକୁ ପାଲୋ ଗାରଦକୁ ପଠାଗଲା ।

ଦୋସର ଆସାମୀ ରାହବ ମହାନ୍ତିର ଜବାବ—
ଆସାମୀଟା ସବୁ ସବାଲ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, ବୁଝିଛି ତ ରୁଚିଟା କଥା ଯେତେ ଯୋଡ଼ି କହିପାରୁ ନାହିଁ—
ବେଳେ ବେଳେ ଗଧ ପରି ଶ୍ଵେ ଶ୍ଵେ ଡକାପାଡ଼ୁଛି । ଅନେକ ପରସପର କରି ଆସାମୀର ଜବାବଦାଂଶ ଶେଷ କରାଗଲା । ଆସାମୀର ବିକଳ ଦେଖି ସାହେବ ଆଉ ମିସଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ତାହା ପ୍ରତି ଦୟା ଜାତ ହେଲା ।

ଚିଫକଲା ଜବାବ ଦେଲା—

ମୁଁ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରୁଛି, କିଏ ଦେଖିଛି ? ମୋ ଘରୁ କିଛି ମାଲ ବାହାରି ନାହିଁ—ତକ୍ତି ଲୋକ ଦୁଷ୍ଟ କରି ମୋ ଘର ପଛରେ ଗଡ଼ିରେ ରଖିଦେଇ ଯାଇଛି—
ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି, କିମିତି ଜାଣିବ ? ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ଆଉ ରାହବ ମହାନ୍ତି କିଏ, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରୁଛି, ଆଜ୍ଞା ନାଜର ଶ୍ରୀୟା ତମ୍ଭା ତୁଳସୀ ଧରି ମିସଲ ପଟା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ କହୁଛ ! ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଖଲ୍ଲସ ପାଇବି । ମାଲ ଘରୁ ନ ବାହାରିଲେ କେହି ସଜା ପାଏ ନାହିଁ ।

ଚିଫକଲା ଡେଇଁ ତେଜରେ କଥା କହି ଯାଉଥାଏ, ହାକିମ ହସି ହସି ଜବାବଦାଂଶ ଲେଖି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଜଜ ସାହେବଙ୍କ ହସ ଦେଖି ଚିଫକଲା ସାହସ ପାଇ ତେର କଥା କହିଗଲା ।

— — —

-୭୭-

ମାମଲ ଫୟୋସଲ

ସରକାର ତରଫରୁ ସାକ୍ଷୀ ଏବଂ ଆସାମୀମାନଙ୍କର ଜବାବଦାଂଶ ଶେଷ ହୋଇଛି । ସରକାରୀ ଓକିଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ତେଜରେ ବକ୍ତୃତା କରି ପ୍ରମାଣ କରାଇଲେ, ଆସାମୀ-ମାନେ ଦୋଷ ।

ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପକ୍ଷରୁ ଜଣେ ଅଳ୍ପଦାମିଆ ଜୁନିଅର ଟୋକାଲିଆ ଓକଲ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ହାତ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ବକାବକି କଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ତେର କଥା କହିଥାନ୍ତେ, ଜଜ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଧମକ ଖାଇ ସଂକ୍ଷେପରେ ବକ୍ତୃତା ଶେଷ କରିପକାଇ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ଚେଷ୍ଟାକଲେ—ତାଙ୍କ ମକ୍ଦ୍ଦମା ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ସରଳା ଅବଳା, ନାୟାରୂପେ ପରିଗ୍ରମ କରି ପେଟ ପୋଷେ, ଅତି ପବିତ୍ର ସାଧୁରୂପେ ଦିନ ଯାପନ କରେ, ତାହା ବିପକ୍ଷରେ ଶୃଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣାତ୍ମକ, ମଧ୍ୟ ତା ଦର ମଧ୍ୟରୁ ମାଲ ବରମଦ ହୋଇ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଖଲ୍ଲସ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।

—୭୭—

ସେସନ ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ରାୟ

ମାମଲର ଶେଷ ହୁକୁମ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆଜି ମଧ୍ୟ କଚେରିରେ ଦେଖଣାହାଣ୍ଡର ଭାରି ଭିଡ଼ । ସକାଳ-ବେଳା ସାତ ଦଶା ସମୟରେ ହାକିମ କଚେରିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରାୟ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଲେ । ଆସାମୀ ଦୁଇଜଣ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅଧ ଦିସାଏ ଫୁଲହେପ କାଗଜ ବୁରି ପୃଷ୍ଠାରେ ମାମଲର ହାଲ୍ ବିସ୍ତାରିତରୂପେ ଲେଖା, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିର ସାରାଂଶ ମାତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁଁ । ଆସାମୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ହାକିମ ଲେଖିଅଛନ୍ତି —

ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଉପସ୍ଥିତ ଦଃ ଆଃ ୪୦୯ ଦଫା ମାମଲରେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ସେ ନିଜେ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଆତ୍ମସାଦ୍ କରିନାହିଁ, ତେବେ ତାହାର ଗଫଲତରେ ଅବଶ୍ୟ ଟଙ୍କା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଖଲ୍ଲସ, ମାତ୍ର ସରକାରୀ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ତାହାଠାରୁ କିମ୍ବା ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଆଦାୟ କରିବା ଉଚିତ ।

ନଂ ୨ ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ବଦମାସ୍ ଲୋକ, ମାତ୍ର ସେ ସେ ସ୍ଥଳେ ଫେରୁର ହୋଇଅଛି, ତାହା ସମ୍ମୁଖରେ କୌଣସି ହୁକୁମ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ନଂ ୩ ଆସାମୀ ରାୟବ ମହାନ୍ତି ଗୋଟାଏ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକ, ତାହା କୃତକର୍ମର ଦାୟିତ୍ୱ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ତାହାର ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା, କେବଳ ବଦମାସ୍-ମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ପଡ଼ି ଟଙ୍କା ଚୋରି କରିଅଛି । ଅତଏବ ଆମ୍ଭେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ତାହାକୁ ଅଳ୍ପ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । କଠିଣ ପରିଗ୍ରମ ସହିତ ଏକ ବର୍ଷ ଜେଲଖାନାରେ ଆବଦ୍ଧ ରଖାଯାଉ ।

ନଂ ୪ ଆସାମୀ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ବେଝୟା—

ଏହି ଆସାମୀ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ଭୟଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟରସା ବଜାରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଟେ । ଚତୁରତାରେ ନାଜର ନଟବର ଦାସକୁ ଭୁଲାଇ ରଖିଥିଲା । ଏହି ଦୁଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀର ପରାମର୍ଶ କୌଣସି ସହାୟତା ସହାନରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆସାମୀମାନେ ଚୋରି କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅତି କୌଣସି ଓ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟତା ପୂର୍ବକ ନାଜର ବସାରୁ ଅଳଙ୍କାର ଚୋରାଇ ଆଣିଛି । ପୁଣି ଚୋରି ଅପରାଧରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର କୌଣସି ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଚିତ୍ତି କରିନାହିଁ । ଅତଏବ ହୁକୁମ କରୁଅଛୁଁ କି, ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନର ୩୭୯ ଓ ୧୦୯ ଦଫା ଅନୁସାରେ କଠିଣ ପରିଗ୍ରମ ସହିତ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମିଆଦ ଏବଂ ଦୁଇ ଶତ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରାଯାଉ । ଜରିମାନା ଅସୁଲ ନ ହେଲେ ଅତିରିକ୍ତ ଏକ ବର୍ଷ ଜେଲରେ ଆବଦ୍ଧ ରଖାଯାଉ । ଇତି ।

ଜଃ ଏଃ ମେକ୍ ଫର୍ସନ
ସେସନ ଜଜ୍—କଟକ ।

ଲଢ଼ମା

ଲକ୍ଷ୍ମୀ

(ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ)

-୧-

ରାହାଜାନୀ

ପୁରୀମାସିଆ ଦିନ, ବେଳବୁଡ଼ିଆ ସମୟ । ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଜଳନ୍ତା ସୁନା ପେଣ୍ଡୁ ଲା ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶରେ କରଣମାଳା ବୁଣି ବୁଣି ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମାଲ, ଲାଲ, କଳା, ଧଳା, ବଇଗିଣିଆ, ପାଉଁଶିଆ ନାନାରଙ୍ଗର ନାନା ଆକାରର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ ଅଧାଅଧୁ ଅପ୍ରଦ ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରୁଛି । ପଲକୁ ପଲ କାଉଁ କା ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ବସାମୁହାଁ ଧାଇଁ-ଛନ୍ତି । କାହିଁ ବା ଗୋଠଛଡ଼ା ଗୋଟାଏ କାଉ ରେଲ ଗୁଡ଼ିବା ଦଣ୍ଡାଧୁନ ଶୁଣି ଥାଡ଼ିକାସ୍ ପାସେଞ୍ଜର ପରି ଲଣ୍ଡ ଉଣ୍ଡ ହୋଇ ଧାଇଁଛି । ଅନ୍ଧାର ସାଙ୍ଗରେ ଶୀତ ମାଡ଼ିଆସୁଛି । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଗୋରୁ ବାହୁଡ଼ା ସମୟରେ ଗୋଡ଼ିଶାଲ ଚଟି ପାଖ ଲଗେ ଲଗେ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପଥାଏ ଯାନ୍ତି ଦେଖାଗଲେ । ଜଣାଯାଏ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାନ୍ତି । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାରି ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ମୁହାଁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଆଲୁଅ ଆଉଁଶୁ ଚଟି ଧରିବା ଆଶାରେ ଚାଲିଛନ୍ତି କିଛି ଚଞ୍ଚଳ । ଦିନଯାକ ଚାଲିଚାଲି ଥକି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କାହାରି ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ, ଏକ ମନରେ

ଚାଲିଛନ୍ତି । ବେଶ ଭୃଷଣରୁ ଜଣାଯାଏ, ପଶ୍ଚିମାସାନ୍ତି ହେବେ । ଆଗେ ଆଜିକାଲିକା ପରି ଭଲ ବନ୍ଧା ଶଗଡ଼ଦଣ୍ଡା ନ ଥିଲା । ମଧ୍ୟଭଳ ଲୋକେ ତଟ୍ଟରେ, ବଡ଼ ଲୋକେ ଘୋଡ଼ା, ଉଚ୍ଚ ସବାରିରେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଯାନ୍ତି ପଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ତନୁ ଜଣ ଆଉ ପୁରୁଷ ପାଞ୍ଚଜଣ । ସମସ୍ତେ ତଟ୍ଟରେ ସବାରି । ଏହି ଆଠଟା ତଟ୍ଟ ଗୁଡ଼ି ଆଉ ଛଟା ମାଲ ଲଦନ ତଟ୍ଟକୁ ଚାରିଜଣ ପୟଦଲ ଲୋକ ହେଟ୍ ହେଟ୍ କରି ଅଡ଼ାଇ ନେଉଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚ ହତ୍ୟାରବନ୍ଧ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ଆଗପଛ ହୋଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଯାନ୍ତି ଦଳର ରକ୍ଷକ ହେବେ । ଯାନ୍ତିଦଳର ପଛ ମଟରେ ହଠାତ୍ ଦୁଇ ଜଣ ଘୋଡ଼ସବାରି ଦେଖାଗଲେ । ନମେ ତନୁ ଜଣ— ଚାରି ଜଣ—ଛ ଜଣ; ସଙ୍ଗ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଉଛି । ଅଭ୍ୟାଗତ ଘୋଡ଼ସବାରିମାନେ ଖୁବ୍ ବଳୁଆ ଏବଂ ପଞ୍ଚହତ୍ୟାସ୍ତ୍ର । ଘୋଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର, ବଳବାନ୍, ଚଞ୍ଚଳଗତି— କଷ୍ଟାଧାତ-ଅସହିଷ୍ଣୁ । ନବାଗତ ସବାରିମାନଙ୍କର କାହାରି ପ୍ରତି ନଜର ନାହିଁ ଏକ ମନରେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ହେଲେ କେହି ସନ୍ଧ୍ୟା ଲୋକ ଥିଲେ ଦେଖିଥାନ୍ତା, ସେମାନେ ଯେମନ୍ତ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଯାନ୍ତିଦଳକୁ ଭଲକରି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଅଭ୍ୟାଗତ ଘୋଡ଼ସବାରିମାନେ ପ୍ରଥମେ ଗୁଡ଼ିଗୁଡ଼ି ହୋଇ ଚାଲୁଥିଲେ—ତହିଁ ଉତ୍ସାହ

ଧୀରେ ଧୀରେ ଭିତ୍ତି ଭିତ୍ତି ଯାହାଦଳରେ ମିଶିଲେ—
 ଏମନ୍ତ କି, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ତତ୍ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ
 ଘୋଡ଼ାଦେହ ଲଗାଲଗି ହୋଇଗଲାଣି । ଯାହାଦଳରୁ
 ଜଣେ ଭେଣ୍ଡିଆ ଡାକଦେଲା—ତପାତ୍ । ମାତ୍ର
 ନବାଗତ ଘୋଡ଼ସବାରମାନେ ନ ଶୁଣିଲେପରି ଆହୁରି
 ଭିତ୍ତିଭିତ୍ତି ଚାଲିଲେ । ଜଣେ ରକ୍ଷକ ଟିକିଏ ଖଟା
 ହୋଇଯାଇ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମ ଧରି ଭିତ୍ତି
 ଦେଲୁ ସବାରଟା ଗୋଟାଏ ଶିଙ୍ଗା ଧରି ଭୈ-ଭୈ-କରି
 ଫୁଲିଲା । ଶିଙ୍ଗା ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଯାହାମାନେ
 ଅନାଇ ଦେଇ ଦେଖିଲେ, ଶତାବ୍ଦି ହତ୍ୟାରବନ୍ଧ
 ଘୋଡ଼ସବାର ତଞ୍ଚିଲ ଭାବରେ ବମ୍ ବମ୍ ଉଠୁଟ
 ରଡ଼ିଗୁଡ଼ି ଚାରିଆଡ଼ୁ ମାଡ଼ି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯାହାଦଳ
 ବିପଦର ଗୁରୁତ୍ୱ ଫଳିତ କଲେ; ମାତ୍ର
 ହଠାତ୍ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଭାବୁଆ
 ମାଲେ ପରି ଦଣ୍ଡିତପାଇଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ।
 ବାଦପଲ୍ଲ ଭିତରେ ହରିଣ ଭଳି ସ୍ତ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ବରଡ଼ା
 ପହଞ୍ଚି ଥିବୁଛନ୍ତି । ପାହୁମାନେ ସମ୍ପତ୍ତିର ଆଶା
 ତ୍ୟାଗ କରି ନବାଗତ ଘୋଡ଼ସବାରମାନଙ୍କଠାରେ
 ଶରଣ ପଶି ଯାଇଥିଲେ କେଜାଣେ ବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ
 ମହାପ୍ରାଣୀ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ—ହେଲେ
 କ୍ଷତିସୁମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବରେ ବ୍ୟାତା ସେପରି ପାଠ ଲେଖି
 ନାହାନ୍ତି । ସାମର୍ଥ୍ୟ ଆଉଁ ଆଉଁ ଶବ୍ଦ ଆଗରେ ନୁଆଁଣ
 ହେବା ସେମାନେ ନିନ୍ଦାର କଥା ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ।
 ସେମାନଙ୍କ ହସାବରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାପାଇଁ
 ଯେ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତାହାର ଜୀବନ-
 ଧାରଣ ବୃଥା । ଏପରି ପ୍ରାଣୀ ଲୋକସମାଜରେ
 କଳଳଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି । ଯାହାଦଳପତି ଡାକ ଦେଲେ
 “ଦୁସିଆର—ଆପ୍ନା ଆପ୍ନା କାମପରି ହାଜର
 ହୋଯାଉ ।”

ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତମାତ୍ର ରକ୍ଷକମାନେ ଖଣ୍ଡରୁ
 ତରବାର କାଢ଼ି ଡାଲ ଧରି ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ଛୁଡ଼ା

ହୋଇଗଲେ । ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ ହେଲା—କୋଡ଼ିଏ ଫଟି ଫୁଟି
 ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗରେ ଯାହାମାନେ ଅବା କେତେବେଳଯାଏ
 ଯୁଦ୍ଧରେ ଠଉରନ୍ତେ ? ମାତ୍ର କପାଳ ଗୁଣରେ
 ସେମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ସୁଯୋଗ ମିଳିଗଲା । ସୈନ୍ୟଗଣର
 ସମ୍ପା, ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ପୁଣି ସ୍ଥାନର ଗୁଣାଗୁଣ ଉପରେ
 ଜୟ ପରାଜୟ ତେର ନିର୍ଭର କରେ । ସେନାପତିମାନେ
 କୋପୁଟର ଗ୍ରାସ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ପାରିଥିଲେ
 ଓଆଟରୁ ଯୁଦ୍ଧର ପରିଣାମ କିପରି ଦିଆନ୍ତା, କିଏ
 ବୋଲିପାରେ ? ପଲ୍ଲଟିର ଆମ୍ବତୋଟା କ୍ଲାବଙ୍କ
 ବିଜୟ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟ ହୋଇଥିଲା ।
 ଯାହାମାନେ ଟିକିଏ ପଛଘୁଞ୍ଚି ଦେଇ ଗୋଡ଼ିଖାଲ
 ନାଳଆଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ତିପ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ
 ବ୍ୟୁତ୍ତ ରଚନା କରି ଛୁଡ଼ା ହେଲେ । ସେ ଜାଗାର ବା
 ଓ ପିଠିପଟରେ ନାଳ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ, ଏଥକୁ ସେ ଦୁଇ
 ଆଡ଼ୁ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ଆଗ ଆଡ଼ୁ
 ଦକ୍ଷିଣପଟ ମେଲା—ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ସେହି ଦୁଇ ଦିଗରୁ
 ଜୁଲମ । ଯାହାମାନେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବଣ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ
 ତଳେ ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଇ ତତ୍ ଗୁଡ଼ିକୁ ପାରିଶ୍ରାମ ପରି
 ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଲେ । ପୁରୁଷମାନେ ସେହି
 ଅଶୁପ୍ରାଚୀର ସମ୍ମୁଖରେ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତକାର ଭାବରେ ଛୁଡ଼ା
 ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ କଲେ । ହେଲେ ଏହାକୁ ଯୁଦ୍ଧ
 ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ଏକ ପକ୍ଷରୁ ଭୟଙ୍କର
 ଆକ୍ରମଣ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରୁ ଆମ୍ବତୋଟା ମାତ୍ର । ତଥାପି
 ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଶତ୍ରୁ ଏକାବେଳକେ ଆକ୍ରମଣ
 କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ପାଇବାରୁ ପାହୁମାନେ ଘର୍ବ
 କାଳଯାଏ ଆମ୍ବତୋଟା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।
 ବିନାଶକଳରେ ବିପଦଟା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଗମେ ଅନ୍ଧାର
 ପରି ଚାରିଆଡ଼ୁ ଏକାବେଳକେ ଯେମନ୍ତ ମାଡ଼ି ଆସେ !
 ଅହାତ୍ୟାତ ଆଉ ଗୋଳମାଳରେ ଯାହାମାନଙ୍କର
 ତଟୁଗୁଡ଼ାକ ତରକି ଯାଇ ଏମନ୍ତ ଧାଁ-ଦଉଡ଼ ଲଗାଇଲେ
 ଯେ, ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳି ରଖିବା ଭାବ ମୁଣ୍ଡିଲ ହୋଇ
 ପଡ଼ିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଶତ୍ରୁମାନେ ଏକାବେଳକେ

ରୁପି ପଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ପୁଣି ଅନ୍ଧାର ମଣ୍ଡି ଆସିବାରୁ ଭୟବହଳ ପଦ୍ମମନେ ଆମ୍ବର ପକ୍ଷ ଚାହିଁ ପାରଲେ ନାହିଁ । ସତକୁ ସତ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଆପଣା ଭିତରେ ହଣାହଣି ହୋଇଗଲେ । ଏଣେ ତନ୍ମୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବର୍ଷାପାଣି ପରି ଘର ଆଉ ବଜ୍ର । ତୁହାକୁ ତୁହା ପଡ଼ୁଛି । ଏ ଉତ୍ତରେ ଯୁଦ୍ଧର ଶେଷ ଫଳ ଲେଖିବା ଅନାବଶ୍ୟକ !

ତନ୍ମୟମାନେ ଦେଖିଲେ, ବାଟୋଇମାନେ ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ମରଗଲେଖି— ଜଣକେତେ ମୃତ୍ୟୁପନ୍ଥାରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି ବା ପାଣି ପାଣି ବୋଲି ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛି ।

ଦରମଲ ମଞ୍ଚି ପଣ୍ଡା ତଳେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଥିବା ଦେଖି କେନ୍ଦୁଆ ଯେମନ୍ତ ଖୁସିଟାଏ ହୁଏ, ତନ୍ମୟମାନେ ସେହିପରି ଆନନ୍ଦରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମାଲମତା ସବୁ ଗୋଟାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୁଇଗୋଟି ଦରବୁଡ଼ୀ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ମଲ୍ଲ ପରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ହୋଇନାହିଁ । ଯୁବକ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ତନ୍ମୟମାନେ ଆଖପାଖ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ତେର ଖୋଜତଲସ କଲେ; ମାତ୍ର ଅନ୍ଧକାର ହେତୁରୁ ଠିକଣା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯାଉ ସେଇଟା, ତାକୁ ବାଦ ଖାଉ—ଏହି କଥା କହି ତନ୍ମୟମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ରୁଲିଗଲେ ।

—୨—

ଉତ୍କଳର ପତନ ସମୟ

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଯେଉଁ ରାଜାଜାମା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି, ତାହା ଉଣା ଅଧିକ ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ତଳର କଥା, ଉତ୍କଳ ପତନର ଚରମ ସମୟ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ତାୟାଅଛି, ରୋମ ନାହିଁ, ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ମିଶରର ପୌରାଣ୍ୟ ବିଷୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ । ଅଧିକ କଣ—“ଯଦୁପତେଃ କୃଗତା ମଥୁରାସୁତା, ରଘୁପତେଃ କୃଗତୋଞ୍ଜର କୋଶଳଃ ।” ଆଉ କଣ ଉତ୍କଳ ସବୁ ଦିନେ ରହିଥାନ୍ତା ? ସେ ଯାହା ହେଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସହିତ ତାତ୍କାଳିକ ଉତ୍କଳର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ଯେତକ ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ, ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ତେତକ ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଁ ।

ଆଜିକାଲି ଯେଉଁ ବନ୍ଦା ବଡ଼ ସଡ଼ିକ ଭାରତର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ପଞ୍ଜାବଠାରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣକୁ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବ୍ୟାପୀ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ରାଜ୍ୟର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ପୁନା, ବୋମ୍ବେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଭାରତର ଆକଶପଦପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ପରି ବିସ୍ତୃତ ରହିଅଛି, ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟମାନ ସମୟରେ ସେଥିର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନ ଥିଲା । ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନ ଜଙ୍ଗଲବୃତ୍ତ, ଏଥିକୁ ମାର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ । ନୟା ନାଳ ତ ସବୁଦିନେ ଅଛି, ବନ୍ଦା ବାଟ ନ ଥିଲା, ପୋଲ କାହୁଁ ଆସିବ ? ବର୍ଷାକାଳରେ ବାଟୋଇମାନଙ୍କର ସଲଖ ବାଟରେ ରୁଲିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା, ବନ ପବିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୁଲି ବୁଲି ରୁଲୁଥିଲେ । କାଶୀଧାମରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିବାକୁ ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷକାଳ ଲାଗୁଥିଲା । ମାର୍ଗ ହିଂସ୍ର ଶ୍ଵାପଦ—ତହିଁରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକତର ହିଂସ୍ର, ଅଧିକତର ଶ୍ଵଶଣ ପ୍ରାଣୀ ଶ୍ଵେତ ଉତ୍କଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ସମୟରେ ପୁଣି ବଙ୍ଗ, ବେହାର, ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ମାର୍ଗରେ ଅଧିକତର ନିଷ୍ଠୁର, ଅଧିକତର ଶ୍ଵଶଣ ଏକଜାଣି ପ୍ରାଣୀ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ମରହଟ୍ଟା ତନ୍ତର । ଚଳିତ ପ୍ରବାଦ ଅନୁସାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ତନ୍ତର ବୋଲି କହିଲୁଁ, ମାତ୍ର କଥାଟା ଠିକ୍ ହେଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁ କଙ୍ଗାଳ

ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ଲୋକ ଗୁଡ଼ାକ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ପେଟଜ୍ୱାଳାରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭୁଲରୁ ଲଢ଼ିଟାଏ, କଖାରୁଟାଏ, ଘର ମଧ୍ୟରୁ ଢାଳିଟାଏ, କଂସା ଖଣ୍ଡ କମ୍ପା କନାପଟା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଦେନ ପଳାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଚୋର ବୋଲି, ଡକ୍ଟର ବୋଲି, ଯାହା ବୋଲି, ଠିକ୍ ହେବ । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ, ଦେଶକୁ ଦେଶ ପୋଡ଼ି ଜାଳି ଗୁରୁଖାର କରି ଦେଇ ନିରାଶ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଭୂମିକୁ କର୍ତ୍ତମସୟ କରି ସେମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟୋପାଜିତ ପରିବାର ପ୍ରାଣ-ରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନସ୍ୱରୂପ ସବସ୍ତୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଦେନି ଯାନ୍ତି; ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଶୁଭ୍ରଗମନରେ ଦେଶର ଶାନ୍ତି ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି ବିଦୂରତ ହୋଇ ସୁଅର୍ଦ୍ଦକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟଭେଦ ହାତକାର ପଡ଼ିଯାଏ, ସେମାନେ କି ତହୁର ? ସେମାନେ ଲୋକ-ପୂଜ୍ୟ ମହାଶୟ ! ଇତିହାସ ସେମାନଙ୍କ ଯଶ ଗାନ କରି ଧନ୍ୟହେଉଅଛି । ନେପୋଲିୟନ୍ ମହାଶୟ, ଆଲେକ୍-ଜାଣ୍ଡାର ମହାଶୟ, ବାବର ମହାଶୟ, ଗଜନର ମାମୁଦ ତ ମହା ମହାଶୟ ! ଆଉ ‘ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱରେ ବା ଜଗତଶ୍ୱରେ ବା’ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମହାଶୟ ବୋଲିଯିବ । କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା ଅର୍ଥାତ୍ ବିଧର୍ମୀକର ନ ଦେବାରୁ ସେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଗ୍ରାମକୁ ପୋଡ଼ି ଜାଳି ଦେଇଥିଲେ, ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏ ହିସାବରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ମହାଶୟ ବୋଲି ଅଭିଧାନର ବାଧ୍ୟ; କାରଣ ଗ୍ରାମଦାହ, ଲୋକହତ୍ୟା, ପରସ୍ପରଲୁଣ୍ଠନ ମହାଶୟମାନଙ୍କର ଯାହା କିଛି ନିତ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସେଗୁଡ଼ିକ ସେମାନେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ମୂଳ ଦଳଦ୍ରଷ୍ଟା କମ୍ପା କାର୍ଯ୍ୟାନୁରେ ନିୟୁକ୍ତ ଶତ୍ରୁଦଳ ମରହଟ୍ଟା ଘୋଡ଼ସବାର ପାଇକମାନଙ୍କର ରାହାଜୀମା ଏବଂ ଗ୍ରାମଲୁଣ୍ଠନ ଯୋଗେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଥିଲା । ଗୋଡ଼ଖାଲ ନିକଟସ୍ଥ ରାହାଜୀମା ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରଦଳ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃ ଅଟେ ।

ସୁବାଦାର ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ

ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କ ସମୟରେ ସୁବବ ବଙ୍ଗଳା ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଯୋଗେ କି ପ୍ରକାର ଲଣ୍ଠିଭଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ଏ କଥା ଇତିହାସପାଠକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଜଣା ।

ନବାବ ଦେଖିଲେ, ରାଜ୍ୟରକ୍ଷାର ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ, ବିପଦ ରାଶି ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଗିଳି ପକାଇବା ପାଇଁ ଚାଲିଆସୁ ବେଢ଼ି ଆସୁଛି । ଗଲା ଦୁଇ ସନର ଖଜଣା ଦିଲ୍ଲୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବରେ ପ୍ରାୟ ୧୦ ହୋଇ ନାହିଁ । ମହମ୍ମଦସା ବାଦସାଙ୍କ ସହିମୋହର ତଳବି ପରୁଆନା ଧରି ମୁନସବଦାର ମୁରାଦ ଖାଁ ମୁରଶିଦାବାଦ କରେଇ ଦୁଆରେ ଧାରଣା ଦେଇ ବସିଛି । ମରହଟ୍ଟା ପେଶବା ବାଲୁକା ରାଓ ଲେଖି ପଠାଇଛନ୍ତି କି, ତାଙ୍କ ଚୌଧ ପାଉଣା ବାବଦ ଟଙ୍କା ଶୀଘ୍ର ପରିଶୋଧ ନ କଲେ ସେ ଆସି ଆସି ଅସୁଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ଏଥିକୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ବୋଲି ଜାଣି ଏଣେ ନିଜ ପାଇକଗୁଡ଼ାକ ବେଳମାଫିକେ ଦରମା ନ ପାଇ ନିତାନ୍ତ ଅବାଧ ହୋଇପଡ଼ିଲେଣି । ବିଦେଶୀ ପାଇକମାନେ ଭୁକିଷ୍ଟରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ କନ୍ଦୁ ବୋଲି, ଥୋକେ କିଛି ନ ବୋଲି ଚାଲିଗଲେଣି—ଯାଉଛନ୍ତି । ସେନାପତି ମୀର ହବ୍ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ବାଟ ଓଗାଳିବାପାଇଁ ମେହମାସୁରଠାରେ ଘାଟି ଜଗି ଥିଲେ । ଅନ୍ଧାଛୁରାକମର କାଟିବାକୁ ବସିଲଣି, ସେ ଏବେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଧରି ମରହଟ୍ଟା ସହିତ ମିଳିତ । ବୁଦ୍ଧି-ମାନ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ବୁଝିଲେ, ସବୁ ବିପଦର ମୂଳ କାରଣ ଶତ୍ରୁର ପଣ୍ଡିତ । ପଣ୍ଡିତକୁ ଭଲକରି ଶାସନ ନ କଲେ ରାଜ୍ୟରକ୍ଷାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁର ପଣ୍ଡିତ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରଠାରେ ମେରୁଗମ୍ବ ପୋଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ

ନବାଗ ଅଧିକାରର ଚିହ୍ନମାତ୍ର ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦରର ନବାବ ବାହଲି ଫୌଜଦାର କତଲୁ ଖା ପଲାଇ ଯାଇ କେନ୍ଦ୍ରରେ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ, କାଟୁଆ, ହୁଗୁଳୀ, ନଈଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବାସିନ୍ଦାମାନେ ଘର ମାଲମତା ପିଲକୁଟୁମ୍ବ ଧରି ପଲାଇଯାଇ ଜାହାଜିରପୁର, ମାଲଦା, ରାମପୁର, ବୋଆଲିଆ ପ୍ରଭୃତି ଜଙ୍ଗଲ ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ-ମାନଙ୍କରେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି । ସୁବାଦାରେକେ ପଟ ଧରି ଚାଲିବାରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଅଞ୍ଚଳର ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ-ମାନେ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଗଲେଣି । ସାଲନ୍ଦୀ ଉତ୍ତର କୁଳ-ଠାରୁ କଂସାବଟା ଦକ୍ଷିଣ କୁଳଯାଏ ସେମାନଙ୍କ ଚୌପାଡ଼ୀର ଚିହ୍ନମାତ୍ର ନାହିଁ । ଜାମକୁଣ୍ଡା ଗଡ଼ର ରାଜାବ ଦଳଗଞ୍ଜନ, ମାହାବନ୍ଦର ଗଡ଼ର ବିଜୟ ମଲ୍ଲ, ବାଲିଆପାଳର ହରିହର ସାମନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ମୁଖଣ୍ଡ ମୁଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡାୟତମାନେ ମଲ୍ଲଭୂମ, ଶିଖର ଭୂମ, ଝାଡ଼ଗା ପ୍ରଭୃତି ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରି ରହିଛନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦରର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳର ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ମାଲଗିରି ଜଗତ୍ସା, ବେଣାଗଡ଼ିଆ, କଇଁସାର, କପ୍ପିପଦା ଅରଣ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ରହିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡାଏତ କୁଳର ପତନ ସମୟ । ନିମୁଣ୍ଡିଆ ହୋଇ କେତେକାଳ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ? ଏଥିକୁ ଗ୍ରାସର ପଶ୍ଚିତଙ୍କ ଉପରକୁ ଟେଲାଟିଏ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କେତେବେଳେ ସୂତାନଟି, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ବା ନୁତନ କଲିକତା ନିରୁପଦ୍ରବ ଥିଲା । ଇସ୍ଲାମିଆ ନାମଧାରୀ ଥୋକେ ଇଂରେଜ ବେପାରୀ ସେ ସ୍ଥାନରେ କିଣା ବିକା କାରବାର କରୁଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଗଡ଼ଖାଇ ଖୋଳାଇଥିଲେ—ତାହାର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ମରହଟ୍ଟା ଡର । ଆଜିଯାଏ ସେ ନାମ ଏବଂ ସ୍ଥାନର ଚିହ୍ନ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଇଂରେଜ ବେପାରୀମାନଙ୍କର ଲୁଣ, ରେସମ, ତସର, ଡାକାଇ ଏବଂ ବାଲେଶ୍ଵର

ଲୁଗାର କାରବାର ଥିଲା । ସେହି କାରବାର ଉପଲକ୍ଷରେ ଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ । କାରବାରର ସୁବିଧା ପୁଣି ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଧନବନ୍ତ ଲୋକେ ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରି କଲିକତାରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ । କଲିକତା ବିନା ସେ ସମୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନିରାପଦ ନ ଥିଲା । ମରହଟ୍ଟା ଯୋଡ଼ସବାର ପାଇକେ କେଉଁଠି କେତେବେଳେ ପଡ଼ି ଦେଶଟା ଲୁଟିପାଟି ଦେଖିଯିବେ, ଏ କଥା ମନରେ କରି ଦେଶ ଲୋକେ ଛୁନିଆଁ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ଚାଷ କରିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ବେପାର ବଣିଜ କରୁଛନ୍ତି କିଏ ? ଏଥିକୁ ଖଜଣା ଅସୁଲର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ମୁରଶିଦାବାଦ ନବାବଙ୍କ ଗନ୍ତାରେ ଝଡ଼ଝଡ଼ ହୋଇ ଯାଇଛି । ନବାବ ଅଲବର୍ଦ୍ଦିଙ୍କ ଚାରିଆଡ଼ର ଉପାୟ ବନ୍ଦ । ଅବଶେଷରେ ସେ ଧନକୁବେର ଜଗତ୍ସେଠାକୁ ଟଣେ ଗୁଜା ଲେଖିଦେଇ ଅଣି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଟଣି ନେଲେ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ପାଇକମାନଙ୍କ ପିଛଲା ଦରମା ଛୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ନୂଆ ପାଇକ ଥୋକେ ମଧ୍ୟ ବାହାଲ କଲେ ।

— — —

-୪-

ସାମନ୍ତରାୟ ରାଘବ ରାଜସିଂହ ବୈରଗଞ୍ଜନ ମାନଧାତା

ଉତ୍କଳ ଶରବିଲପୁର ଚରମକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥୋକେ ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵର ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏବଂ ମହମା ଅକ୍ଷୟ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ଥିଲେ । ଚଳିକା ହୃଦର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ କେତେ ଦୁର୍ଗପତି—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜଣ ଗଜପତି ବଂଶର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବଂଶଧର ଏବଂ ଥୋକେ ଖଣ୍ଡାଏତ ଦଳପତି ଅଟନ୍ତି—

ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ବାସସ୍ଥାନ ଏବଂ ସମରକୌଶଳ ତଥା ଦୁର୍ଗମ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ ଯୋଗୁଁ ପଠାଣ ବା ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଦାଉର ଆଞ୍ଚ ଏମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ଲାଗି ନ ଥିଲା । ଏଥିକୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଏହି ଷୁଦ୍ଧ ଆଖ୍ୟାୟିକା ସହିତ ସେମାନେ ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ ।

ଉତ୍କଳର ଉତ୍ତରପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ଜଳେଶ୍ୱର ରାୟବଣିଆ * ଦୁର୍ଗର ତାତ୍କାଳିକ ଅଧିପତିଙ୍କ ନାମ ସାମନ୍ତରାୟ ରାୟବରାଟସିଂହ ଜଗନ୍ନେବ ବୈରଗଞ୍ଜନ ମାନଧାତା । ଏତେବଡ଼ ଗଡ଼ର ଅଧୀଶ୍ୱର, ସେହିପରି ଝୁବ ଗୋଟାଏ ଅସାଧାରଣ ବଡ଼ ନାମ ହେବା ନିତାନ୍ତ ସମ୍ଭବ । ତେବେ ପାଠକମାନେ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ି ଥିବା ପଡ଼ିବେ, ଏଥିପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି କେବଳ ମାନଧାତା ସାମନ୍ତ ବୋଲି ଲେଖିବୁଁ । ମାନଧାତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଭିତର ହଜାର ବୃତ୍ତିଶ୍ରେଣୀ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ପଠାଣମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ପାଇକ ଆପଣା ଆପଣା ମାନସମ୍ମତ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାବଂତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ବସବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମାନଧାତାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ପାଇକ ସଂଖ୍ୟା ଦଶ ହଜାର ମାତ୍ର ।

ଉତ୍କଳର ପତନର ଯେ ସମସ୍ତ କାରଣ ଥାଉ, ହେଲେ ସ୍ୱାଧୀନ ମହାରାଜାମାନଙ୍କର ବୌଦ୍ଧ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନହିଁ ପ୍ରଧାନତମ କାରଣ ଅଟେ । ନରଗୋଷିତ ବିନିମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ହସ୍ତ ବା ରକ୍ଷା କରିବା ନିତାନ୍ତ ନିୟମାୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଏଥିକୁ ମହାରାଜାମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନାସ୍ଥା ହେତୁ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ପ୍ରଧାନମାନେ ମସ୍ତକସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥାରେ

ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବାହୁବଳରେ ମରହଟ୍ଟା ବା ପଠାଣମାନେ ଉତ୍କଳ ଜୟ କରିଅଛନ୍ତି, ଏ କଥା ଯେଉଁ ଇତିହାସ ବୋଲେ, ସେ ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ । ଉତ୍କଳକ୍ଷେତ୍ରରେ ତୁର୍କ ଏବଂ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ବିଶେଷ ସଫର୍ଷଣ ସମୟରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାନଧାତା ସାମନ୍ତ ତୁର୍କପଟ ଧରି ମଧ୍ୟ ନିପଦରେ ଥିଲେ । ସେଥିର କାରଣ ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ଦୃଢ଼ ଏବଂ ବିପକ୍ଷର ଅଜେୟ । ଯେଉଁ ଦଶ ହଜାର ପାଇକ ଅଧୀନରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ମହାବୀର, ସମରସମର୍ଥ ଏବଂ ମାନଧାତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ପାଇକମାନେ ମାସିକ ନଗଦ ଟଙ୍କା ବେତନ ପାଉ ନ ଥିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାୟଗିରି ଜମି ଥିଲା । ଶିବାଜିଙ୍କ ଘୋଡ଼ସବାର ପାଇକ, ରାଜପୁତନାର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯୋଦ୍ଧା, ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିଖସେନାଙ୍କ ପରି ରାଜବ୍ୟବସ୍ଥାନୁସାରେ ପାଇକମାନେ ଶାନ୍ତି ସମୟରେ ଗୃହ ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧର ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ, ଶାକ୍ୟବଂଶୀୟ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ମଧ୍ୟ କୃଷି ଏବଂ ସମର ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଆପଣା ଆପଣା କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ରାୟବଣିଆ ପାଇକମାନେ ସର୍ବଦା ସମସ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରୟୋଜନ ସମୟରେ ଗଡ଼ରେ ସାଙ୍କେତିକ କଂସା ବାଜେ, ଧଣ୍ଡି ଉଡ଼େ, ଖରକାହାଳି ବାଜେ ଏବଂ ରାସିରେ ହାବେଳି କୁଟେ, ଘାଟି ଘାଟିରେ ଏମନ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଯେ, ପ୍ରହରକ ମଧ୍ୟରେ ଦଶ କୋଶ ଦୂରର ପାଇକ ଆସି ଠିକ୍ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତିଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ନିୟମ ଯୋଗେ ପକ୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରୁ ତିନି ଲକ୍ଷ ପାଇକ ରାଜସିଂହଦ୍ୱାରରେ ହାଜର ହୋଇ ମଜୁରୀ କରୁଥିଲେ ।

* ଦୁର୍ଗର ଛାପନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଉପାଧି ଥିଲା ରାୟ ବଳିଆରସିଂହ । ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଦୁର୍ଗର ନାମ ଥିଲା ରାୟବଣିଆ—କାଳିନୀରେ ରାୟବଣିଆ ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡର ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଗତିବିଧି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଏବଂ ସେମାନେ ସେଠାର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇ ସହଜରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ପାରନ୍ତି, ସେଥିର ସହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୁରଶିଦାବାଦ ଦରବାର ମେହୀଶାବରେ ମାନଧାତାଙ୍କୁ ସନ୍ଦର୍ଶନ ଏବଂ କର୍ମଦା ଚଳଣି ପାଇଁ ଗୋରପୋଷ ସୁରୁଗ ଜନାମ ଦେଇଥିଲେ । ମାନଧାତା ଆଗଣା କର୍ମରେ ସୂଚି କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ବର୍ଗିମାନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଗରଭୁମ ଜଙ୍ଗଲବାଟେ ବୁଲି ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଆସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଥି ସକାଶେ ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜଦାର ଭାସର ପଣ୍ଡିତ ମାନଧାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ନୁଷ୍ଠ । ମାତ୍ର ନାନା କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନ ଥିଲେ ।

—୫—

ବିଦେଶିନୀ

ସକାଳ ଓଳିଆ ହିନ ପହରନ୍ତି ଉତ୍ତରେ ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣିଆ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ମାନଧାତା ଦରବାରରେ ବଜେ କରିଅଛନ୍ତି, ପାଞ୍ଜି ଆ, ପାଇକ, ପଡ଼ିଆସ, ଦଳେଇ, ଦଳବେହେରା, ଦଉଡ଼ି ଲେଖନଜାର, ବେବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମରୂପମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ କେନ୍ଦ୍ର ବସି, କେନ୍ଦ୍ର ଉପ ହୋଇ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ । ଡେରବୁଡ଼ିଏ ଗୁହାଣେ ଦାତପୋଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଡଗର ଡାକ ଦେଲେ “ଗୋବିନ୍ଦ ପୁର ଚୌପାଣ୍ଡୀର ଦଉଡ଼ି ବର ପାଇକମାନଙ୍କ ମଜୁର ଦେନ-ଦାକୁ ଆଜ୍ଞାହେଉ, ଶ୍ରୋ ମଣିମା ଶ୍ରୋ ମଣିମା !” ଗୁରଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପାଇକ ବଦଳ ଖଣ୍ଡା ଟେକି ତିନିଅର ଖଣ୍ଡାମୁନ ଭୂମିରେ ଛୁଆଇଁ ମଜୁର କରି ଆଡ଼େଇଗଲେ । ସମସ୍ତେ

ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପାଇକମାନଙ୍କ ପଛ କିଛି ଦୂରରେ ଧୂଳିକର୍ଦ୍ଦମ ଢଳାପ୍ରବସନା ମଳିନବଦନା ବିଷାଦମୟୀ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ଲଳିନୀମୁଖି ବାଉଁଶ ଅଉଳ ନିଶ୍ଚଳ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଭାବରେ ଉପା ହୋଇଅଛି । ଆକୃଷ୍ଟ ଏବଂ ପ୍ରହରଣ ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହୁଏ, ସ୍ୱୀଲେକଟି ବିଦେଶିନୀ ଏବଂ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତକୁଳଜାତା । ସାଧାରଣ ଘରେ ଏପରି ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ସ୍ୱରୂପ ଜାତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରସ୍ତମୟୀ ନୟନ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳ ସରୋବରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ବୟସ୍କମ ସମ୍ଭବରେ ସଚ୍ଚୀକ ସମ୍ଭାଦ ଦେବାକୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ଅକ୍ଷମ; ମାତ୍ର ତାହାର କନକଗୌର ବଦନମଣ୍ଡଳର ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଅଚଞ୍ଚଳ ବିଶାଳ ନେତ୍ର, ତୋଳା ଉପରେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣମ ଭୂଲତା, ସୁନ୍ଦର ସୁଗନ୍ଧ ଉନ୍ନତ ନାସା, ଜବାକୁସୁମ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତମ ଅଧରୌଷ୍ଟ ଏବଂ ସ୍ୱଚ୍ଛ କର୍ମଜ ଦର୍ପଣ ଫଳକବତ୍ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରୁ ଯୌବନସୁଲଭ ଲବଣ୍ୟ ଚହଟି ଯାଉଅଛି । ଏହାର ବଦନ ବିଷାଦ-କାଳିମାରେ ମଳିନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଧୂସର ମେଘାବୃତ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ପରି ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀଟିର ଆକାର କଞ୍ଚିତ ଘର୍ଯ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବିନଶୀ ନୁହେଁ । ହସ୍ତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସୁଗୋଲ, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ସୁଖବର୍ଦ୍ଧିତ ପରି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ପହରଣ ମହାର୍ଯ୍ୟ ଜଣ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟସୁକ୍ତ ଘାଗର ଏବଂ କାଞ୍ଚିଲ — ତସ୍ୟୋପର ପୃଷ୍ଠବ୍ୟାପୀ ନିତମ୍ବବିଲମ୍ବୀ କଞ୍ଜୁଳ କାଳିମାତ୍ର ଅବିନୟ ଅଧିବ୍ୟସିତ କେଶବର୍ଣ୍ଣକୁ ସ୍ୱୟଂ ନିୟୁଣ ଶିଳ୍ପୀ-ଚିତ୍ରିତ କୌଷେୟ ଓଡ଼ଣା ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଅଛି ହସ୍ତ-ପଦନାସାକର୍ଷଣୀୟ ଲବଣ୍ୟର ପରିଚୟ । ଶରୀର ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ଯଶସ୍ୟବତ୍ସର ପରିଚୟ । ଶରୀର କେଶବାସ ସମସ୍ତ ଧୂଳି କର୍ଦ୍ଦମ-ବିଲିପ୍ତ, କଣ୍ଠକ ଦ୍ୱାରା ସନ୍ଧ୍ୟା ଛୁନ୍ନ ହିଁ । ଏଡ଼େବଡ଼ ଦରବାର, ଏଡ଼େ ଲୋକଗହଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ ଏକଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀମୁଖଟିକୁ ଚାହିଁ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ମାନଧାତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ପରି ଛିରିଛାବରେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ପ୍ରଥମରେ ବୁଝି ରହିଲେ, ପରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଥା ପଚାରିଲେ । କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ମାତୃସମ୍ବୋଧନ କରି କୋମଳଘ୍ରବରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—
ରମଣୀ ପୂର୍ବବତ୍ ମାରବ । ବହୁତ ଅଭୟ ଦେଇ, ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେଇ ଆଶ୍ୱାସ ବାନ୍ୟରେ କେତେ କଥା ପଚାରିଲେ—ବୁଆ ହେଲ । ବୁଢ଼ା ପଡ଼ିଆର ପରିଆ ପରିଡ଼ା ପାଖକୁ ଧାଆଁ ଆସି ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ କହିଲା “ଉରନାହିଁ ହିଅ, ଚନ୍ଦ୍ରା କର ନା, ସାଆନ୍ତ ଯାହା ପଚାରୁଛନ୍ତି, କହି ଯା, ସବୁ କଥାର ଜବାବ ଦେଇଯା, ଉଛୁଣି ଉଆସରୁ ସିଧା ଅଣିଦେବ । ଖାଇପିଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିବୁ । ମାନଧାତା ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ, କେତେ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଜଳଖିଆ କର, ରୋଷଇ କର, ଯାହା କର ଅଣି ଦେବ ।” ହାୟ ! ଜବାବ ପାଇବ ବୋଲି ପଥେଇ ବିଚର କେତେ ଆଶରେ ଯାଇଥିଲା, ସବୁ ବୁଆ ହେଲା । ସ୍ତ୍ରୀଟି ଉତ୍ତର ଦେଲା ନାହିଁ କି ସକାଶ ? ସେ କଣ ଫୁଲକାଶ ? ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ ? କିମ୍ବା ଚେଟିଏ ହିନ୍ଦୁ କୁଳବଂଶ ପୁରୁଷମଣ୍ଡଳରେ କଥା କହିବାକୁ ଲଜିତ ହେଲା ? ଅବା ବିନଷ୍ଟ ଯଥାବ୍ରହ୍ମା ଶ୍ଳାପଦହସ୍ତବିମୁକ୍ତା ହରିଣୀ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହସ୍ତର ପତିତ ହୋଇଅଛି, ସେମାନେ ବ୍ୟାଧି କି ପାଳନଜାଣି, କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଭୟରେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁ ନାହିଁ ? ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦମାନେ ଆକାର ପ୍ରକାରରୁ ସେଥିର କିଛି ଚିହ୍ନ ଦେଖିନାହୁଁ । ସ୍ତ୍ରୀଟି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିବାରୁ ପାଇକମାନେ ତାହାକୁ ଡୋଳରେ ବସାଇ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ— ଡୋଳରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯେପରି ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଇଥିଲେ, କାଣ୍ଡ ପିଚୁଳା ପରି ବାଡ଼କୁ ଆଞ୍ଜଳି ସେହିପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ମୁଖ ଅନାବୃତ୍ତ, ନେତ୍ରରେ ଫଲ୍‌କ ଅଛି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ, କେବଳ ନାସାୟତା ସ୍ଥିତ ଓ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଜୀବନସତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେଉଅଛି । ଯେପରି ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉ, ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ୁ, ବିଶେଷରେ ହିନ୍ଦୁକୁଳବଂଶ ସୁବଂଶ

ପୁରୁଷମଣ୍ଡଳକୁ ମାତା ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀସୁଗନ୍ଧସୁଲଭ ସଙ୍କୋଚ ଏବଂ ଲଜାର ଗ୍ରସ୍ତା ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଆବୃତ କରି ପକାଏ । ମାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଟି ଅନାବୃତ ମୁଖରେ ସହଜରେ ଉଦ୍ଧା ହୋଇଅଛି । ଆଉ ଭୟ ? ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନାଶା ଥିଲେ ଲଜା ଭୟ ସବୁ ଥାଏ । ଭୟ କଣ ? ବିପଦସଙ୍କୁଳ ସ୍ଥାନରୁ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରକୃତି । ଆନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ ଶାନ୍ତରାଜ ଓ ମାନସିକ କଷ୍ଟର ଚରମ ସୀମା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ମାନବର ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୂହ ଅନାୟତ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି; ସୁତରାଂ ଚେତନା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଏଥିକୁ ଲଜାଭୟ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ତ୍ରୀଟି ସଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି, ଆନନ୍ଦମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହୁଁ ।

ମାନଧାତା ସ୍ତ୍ରୀଟିଠାରୁ କୌଣସି ଜବାବ ନ ପାଇ ଅଭ୍ୟାଗତ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ । ପାଇକ କାଶିରା ଫତେସିହ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନଧାତାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରି ହାତଯୋଡ଼ି ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲା । ପଣ୍ଡିତଦେଶୀୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ କଥା, ଗୋଡ଼ଖାଲଠାରେ ରାହାଜାମାନ—ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର, ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବିନାଶ ଏବଂ ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ପାଇକମାନେ ପାରିଥିବା ଯାଇ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ଯେପରି ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିସ୍ତରିତରୂପେ ଜଣାଇଲା । ଶ୍ରୋତାମାନେ ସମସ୍ତେ ବିଷୟ ଶୁଣି ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀଟିର ଗୋଚରୀୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ହାୟ ହାୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର କଥା ଶୁଣି ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ଖଣ୍ଡା ବଦଳରେ ବାଜି ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଶବ୍ଦ କଲା । ଥୋକେ ଖରକେଣ ଆଉଁଷି ଆରକ୍ତ—ନେତ୍ରରେ ଅନାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକମାନେ ସହଜରେ ଅନୁମାନ ହାରା ବୁଝିଲେ ଅଶ୍ୱାଭେଦୀ ବିନଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଟିର ଅନ୍ୟାୟ

ଲେକ ଅଟନ୍ତି । ପିତା ମାତା ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ସ୍ୱାମୀ କନ୍ୟା ଏହିପରି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଲେକମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ହରଷତା ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଅନ୍ତଃପର ଜନଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଅନୁମାନଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥରୂପରେ ପ୍ରତିଫଳ କରାଇଥିଲା ।

ଧୂସରରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ଗୁରୁଜନ ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କର ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ସର୍ବସ୍ୱାଧୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋଟିଏ କୁଳବଢ଼ା ବାଳା ନିଜାନ୍ତ ଅନ୍ତଃପର ପୁରୁଷମଣ୍ଡଳୀରେ ପଡ଼ିଲେ ତାହାର କପରି ଦଶା ଦୃଷ୍ଟିପାରେ, ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଜନମା—କି ଗ୍ରାମରେ କହିବୁଁ, ଜନମା କି ପଦାର୍ଥ ? କାହା ସହିତ ଉପମା ଦେବୁଁ, ଜନମା କି ପଦାର୍ଥ ? ପୁରୀଦିଗ ଗଣପୁରୀ—ପୁରୀର ପ୍ରାକୃତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଯଦାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ପ୍ରବର ଦୁର୍ବଳ; କି ଗ୍ରାମରେ ବୁଝାଇବୁଁ, ସେ ଜନମା କି ପଦାର୍ଥ ? ସ୍ନେହ, ଦୟା, ମାୟା, ମମତା, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ସମସ୍ତ ସମବେତ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜନମା ସହିତ ଅତୁଳନୀୟ । ନରପଣ ନୃଣ୍ୟ ଲେକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଜନମାର ଶୋଚନୀୟ ପରିଣାମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି କେଉଁ ଯୁବକ କନ୍ୟା ପୈତୃକ ଧାରଣ କରି ପାରେ ? ମହାଗୁରୁ ଜୀବନପାଳକ ଜୀବନଦାତା ପୂଜ୍ୟାୟ ପିତାର ନିଷ୍ଠୁରରୂପେ ନିପାତ ଦେଖି କନ୍ୟା ମନରେ କିପରି ଭାବ ଜାତ ହୋଇପାରେ, ଆନେମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ବଃଶସରେ ସଜା ସ୍ତ୍ରୀର ହୃଦୟାକାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣତନ୍ତ୍ର, ସମସ୍ତ ଆଶା, ସମସ୍ତ ଭରସା, ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଭୂମି, ସମସ୍ତ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ, ସମସ୍ତ ସୁବିଶେଷ୍ୟର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ପରମ ଦେବତା ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇ ଯୁବକା ସ୍ତ୍ରୀ ଯେ ଜୀବିତ ଥାଏ, ତାହା କେବଳ ବିଧାତାର ବୈଚିତ୍ୟମୟ ବିଧାନ ଅଟେ । ପରମାୟୁ ମହତ୍ୟାର ଅନାୟତ୍ତ, ମୃତ୍ୟୁର ଶତ ସହସ୍ର କାରଣର ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ରହିଥାଏ, କର୍ମଫଳଭୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ

ମାନବ ଅନାୟତ୍ତ ହୋଇ ଭ୍ରମଣ କରେ । ବିଧି-ବିଧାନରେ ସ୍ତ୍ରୀଟିର ଜୀବନ ଦେହପିଞ୍ଜରକୁ ଫୋପ କରି ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାହାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ଜଡ଼ିତବାନନ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ପ୍ରବଣ ମାନଧାତା ସମ୍ବନ୍ଧର ଏ ବିଷୟ ଅନୁଭବ କଲେ ସ୍ତ୍ରୀଟିର ବୟସ ଓ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନରେ କରୁଣା ସମ୍ଭାର ହେଲା । ସେ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଭୁନ ହୋଇ ବସିଗଲା । ତାଙ୍କ ଆ ଦଶରେ ଦୁଇ ଜଣ ପୋଇଲୀ ଆସି ଅତି ଯତ୍ନରେ ଅତି ସାବଧାନ ଭାବରେ ଯୁବକାଟିକୁ ଧରାଧରି କରି ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ଦେଇଗଲେ ।

— — —

-୭-

ଗଡ଼ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା କଥା

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନାଧାତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତା ଉଆସ ନ ଥିଲା, ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗରେ ନଅର । ଉତ୍କଳ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରାଧିପତିଙ୍କ ନଅର ସହିପରି । ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ଶ୍ରୀଚୀନ; ବିଶାଳତା ଏବଂ ଦୃଢ଼ତାରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗର ଶୀର୍ଷୋନ୍ନୟ । ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପାଇକ ରହି ବାହାର ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପାରିବେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥର ଗୁଚ୍ଛା ପ୍ରବୃତ୍ତ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର, ପ୍ରାଚୀର ଦେହରେ ଭଣ୍ଡି କଟା, ସେହି ଭଣ୍ଡି ବାଟେ ଭିତର ପାଇକମାନେ ବହୁଃସ୍ଥ ଶତ୍ରୁପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରୟୋଗ କରିପାରନ୍ତି । ବାହାରର ନିଷିଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଗଡ଼ ବହୁଭାଗ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରାଚୀର ମୂଳରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ପରିଷ୍କୃତ ମାର୍ଗ, ମାର୍ଗ ଉତ୍ତର ଅନନ୍ତର ଆଡ଼ିଆ ବା କାନ୍ଥ, କାନ୍ଥ ଉପର ତଳ ବାଉଁଶ ମୁରୁରୁ, କାନ୍ଥ ମୂଳରେ ଗଢ଼ିଖାଇ । ଏହି ଗଢ଼ିଖାଇ ସବଦା ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଦୁର୍ଗକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ

ସିଂହଦ୍ବାର ସମ୍ମୁଖ କିନ୍ତୁ ଦୂରରେ ପରଶା ଉପରେ ଗୋଟିଏ କାଷ୍ଠର ସେତୁ ନିର୍ମିତ । ସେହି ସେତୁଟି ଏବଂ କୌଶଳରେ ନିର୍ମିତ ଯେ, ସହଜରେ ଅପସାରିତ ଏବଂ ପୁନଃବାର ସଂଯୋଜିତ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରାଚୀର ଚାରି କଣରେ ଚାରିଗୋଟା ଗୋଲକାର ବୁରୁଜ । ବୁରୁଜ ମଧ୍ୟରେ ବାହାର ଭିତ୍ତି ଦିଗକୁ ମୁହଁ କରି ତିନିଗୋଟା ଲେଖାଏଁ ତୋପ ସ୍ଥାପିତ ଅଛି । ବୁରୁଜ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ଗୋଲଦାଜ ରହି ତୋପ ଚଳାଇ ପାରନ୍ତି । ସିଂହଦ୍ବାର ଦୁଇ ପାଖରେ ବିଶାଳବସ୍ତୁ ବିକଟାକାର ଶିଳ୍ପ କୌଶଳର ନିର୍ଦ୍ଦେଶସ୍ବରୂପ ଦୁଇ ଗୋଟା ପାଖାପାଖି, ସେହି ସିଂହକୁ ଲାଗି ଦୁଇ ପାଖରେ ବିଶାଳକାୟ ଦଡ଼ିଆଳ ପରି ଦୁଇ ଗୋଟା ପ୍ରକାଶ୍ଚ ତୋପ ବାହାରକୁ ମୁହଁ କରି ପଡ଼ିଅଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରାଚୀରରୁ କିଛି ଦୂର ଭିତରକୁ ଉତ୍ତାପ କାନ୍ଥ । ଏହି କାନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଉଷା ଉଠି ନୁହେଁ । ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ଦେହରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଘାଟି ଅଛି । ପାଳିଆ ପାଇକମାନେ ଧବା ରସ ପହର ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସିଂହଦ୍ବାରକୁ ଲାଗି ଭିତରକୁ ଉତ୍ତାପଟି ଭିତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତ । ସିଂହଦ୍ବାର ପ୍ରାଚୀରକୁ ଲାଗି ଦୁଇଗୋଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଘର । ଏହି ଦୁଇ ଘର ନାନାରୂପ ଅଞ୍ଚଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାହିଁ ଦୁର୍ଗର ଅଞ୍ଚାଗାର । ସେହି ଘର ଉତ୍ତରେ ଅଗଣା - ଅଗଣା ଚାରିପାଖରେ ଘର । ଦକ୍ଷିଣ ପାଖ ବଡ଼ ମେଲ ଘରେ ମାନଧାତାଙ୍କର ବାହାର ବିଜେ ଦରବାର । ଦ୍ବିତୀୟ ପ୍ରସ୍ତକୁ ଯିବା ଦ୍ବାରରେ ପାଇକ ପହର । ଦ୍ବିତୀୟ ପ୍ରସ୍ତ ମଝି ଅଗଣା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘର - ଅଧିକାଂଶ ସରଘର । ଛୁମ୍ବ ପାଞ୍ଜିଆ, ଉତ୍ତାପ ପାଞ୍ଜିଆମାନଙ୍କ କଚେରି ଘର ଏବଂ ପ୍ରଶସ୍ତ ଘରଟି ମାନଧାତାଙ୍କର ନିରୋଳ ଦରବାର ଘର । ଏହିଠାରେ ଶ୍ରୀଛୁମ୍ବ ସବଦା ବିଜେଥାନ୍ତି । ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଦିନ, ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟନାରେ ଶ୍ରୀଛୁମ୍ବ ବାହାର ଦରବାରକୁ ବିଜେ କରନ୍ତି । ଦ୍ବିତୀୟ ପ୍ରସ୍ତ

ରାଣୀହଂସପୁର । ଏହି ପ୍ରସ୍ତକୁ ଯିବାକୁ ଦୁଇଗୋଟା ଦ୍ବାର । ପ୍ରଥମ ଦ୍ବାରରେ ଚୁଡ଼ା ପଡ଼ିଆଣ୍ଡ, ଦ୍ବିତୀୟ ଦ୍ବାରରେ ପୋଇଲି ପହର । ରାଣୀହଂସପୁର ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଘର । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଆଗଦଲିଆ ବଡ଼ ବଡ଼ ତିନି ଗୋଟା ଘରେ ଶ୍ରୀଛୁମ୍ବଙ୍କ ପହଡ଼ି, ଠା-ବଜେ, ଭିତରବିଜେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ।

ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ସହଜ ଦୁର୍ଗାଧିପତିଙ୍କ ଗୌରବ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ଖ୍ୟାତ ଲଭ କରିଥିଲା । ଉପଯୁକ୍ତ ଦୁର୍ଗରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କେବଳ ଗୋ ଏ ବିଷୟରେ ଅଭାବ ଥିଲା । ଜଗନ୍ନିୟନ୍ତ୍ରା ଜଗନ୍ନାଥର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସୁଖ କାହାର ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଧନ, ଜନ, ସ୍ବସ୍ଥ୍ୟ, ଆଧିପତ୍ୟ ଖ୍ୟାତି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ଅଭାବ ହେଲେ ମାନବ ଦୁଃଖୀ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାନଧାତା ଅଦୃଷ୍ଟାୟ ଗ୍ରାସ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ । ସୁଗଠିତ ବସ୍ତୁ, ସୁସ୍ଥଶରୀର, ସବପ୍ରକାର ଅସୁରୁଜନା ଏବଂ ହସ୍ତୀ ଅଶ୍ବ ଆଶ୍ବେହଣ ବିଷୟରେ ବାଛିବାକୁ ଲୋକ ନାହିଁ । ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି, ନିରଞ୍ଜିତ ଆଧିପତ୍ୟ, ଅନନ୍ୟ ନିଷ୍ଠାଳ ଚରିତ୍ର, ମାନବବାଞ୍ଛିତ ସବପ୍ରକାର ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୁ । ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ - ବଂଶଧରେ ଅଭାବ । ଏହି ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୋ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଛକୁ କେହି ନାହିଁ । ମାନବ ସମସ୍ତ ଜୀବନରେ ବହୁ ଆତ୍ମାସୋପାଜିତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରି ଘୃଥିବରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମନେକରେ, ନିତାନ୍ତ ମାନବଦ୍ବେଷୀ ପିତୃଶ୍ରୀକାନ୍ତର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଧନ, ମାନ, ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧିରେ ଯାହାକୁ ଆପଣାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ଦେଖିଲେ ତପସ୍ୟାର ଫଳ, ଦୟାମୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପ୍ରଦତ୍ତ ପୁଞ୍ଜୀକୃତ କଳାଣ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ, ଅଧିକ କଣ, ଯାହାର ବଦନ ମାତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ମାନବ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଯାଏ, ଯାହା ପାଇଁ ମାନବ ଆପଣା ପ୍ରିୟତମ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ସେହି ପୁଣି ଯାହାର

ନାହିଁ, ମାନବବାସ୍ତିତ୍ୱ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଲାଭ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୁଃଖୀ । ଯେଉଁ ଘରେ ପୁଅ ନାହିଁ, ସେ ଘର ଶୂନ୍ୟ । ଯେମନ୍ତ କି ଚନ୍ଦ୍ରହନ ଗଗନମଣ୍ଡଳ, ଯେମନ୍ତ କି ପୁଷ୍ପହନ ଉଦ୍ୟାନ, ଯେମନ୍ତ କି ଗନ୍ଧହନ ପୁଷ୍ପ, ଯେମନ୍ତ କି ନେତ୍ରହନ ଲବଣ୍ୟ । ବେଦବାକ୍ୟ— “ଆତ୍ମାବୈ ପୁତ୍ରନାମାସି”—ଏହା ଉପରେ ଅନ୍ୟ କଥା ନାହିଁ । ଅନେକ ନରପତି ଆତ୍ମକୃତ ଅପରାଧ ହେତୁ ହାନବନ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାନଧାତାଙ୍କୁ ସେପରି କିଛି ଦୋଷ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ଥିଲା । ରାଜ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ଶତ୍ରୁଗ ଚରିତ୍ରବାନ୍, ଏପରି ଏକପ୍ରତୀକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ବିରଳ । ତଥାପି ସେ ନିଃସନ୍ତାନ । ବିଧାତାଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ବିଧାନର ମର୍ମ ଭେଦ କରିବା ମାନବର ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ । ଲୋକେ ତାହାକୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ଆପେ ଆପଣାର ଭାଗ୍ୟନିୟମ ନ ଥିଲେ । ସେଥିର କାରଣ, ମହାଦେବଙ୍କର ସୁମଧୁର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ।

ମହାଦେବ ମାନଧାତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସହଧର୍ମିଣୀ — ପୂର୍ବବେଦି ଫଳବେଦି ବୋଲି କେହି ନ ଥିଲେ । ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପାଧି ମହାଦେବ ବା ମହାଦେବ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଗୁଣ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ମହାଦେବ ଥିଲେ । ଅନ୍ତର ନାମ ପଦ୍ମଲୋଚନ ପରି ତାଙ୍କର ଗୁଣ ସହିତ ନାମର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିଲା । ରାମବଣୀଆ ଉଦାସ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପାଟକ, ନାନା ଶ୍ରେଣୀ, ନାନା ଚରିତ୍ରବିଶିଷ୍ଟା, ନାନାବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀପରିଜନ ଅତ୍ୟାଧିକ ପରିଷ୍କୃତ ଉଣା ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ମାନଧାତାଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ବିରଳ । ସମସ୍ତେ ମହାଦେବଙ୍କ ଖଟଣି ପରିଜନ । ମାନସାୟା ପୂଜନୀୟା ମହାଦେବଙ୍କ ସେବିକାମାନଙ୍କୁ କି ପୋଇଲା ବୋଲିପିବ ? ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କର ଉପାଧି ପରିଜନ । ଆତ୍ମମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନାମ ବୋଲିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା-ସତ୍ୟ କଥା, ନାମରେ ସେମାନେ

ଛତ୍ରଶାନିଯୋଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ମୋନଙ୍କ ସେବାରେ ମହାଦେବଙ୍କ ସମୟ ଅପ୍ରଭୁତ ହୁଏ । କିଏ ଖାଇଲା, କିଏ ଉପାସ ରହିଲା, କିଏ ରୁଷି ବଢ଼ିଛି, କାହାର ଲୁଗା ନାହିଁ, କାହାର ଔଷଧ ଲୋଡ଼ା, କିଏ କାହା ସହିତ କଳି କଲା, ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ବୁଝି ବୁଝି ଦିନ ଯାଏ ।

ମହାଦେବ ବଂଶୋଚିତା ପଦୋଚିତା ସୁନ୍ଦର ଥିଲେ—ଦେଖିଲେ ଦେବା ପ୍ରତିମା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମେ । ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଭକ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆକର୍ଷଣ କରେ, ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଲେ ମାନବ ପ୍ରକୃତ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ, ମହାଦେବଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସେହିପରି । ତାଙ୍କର ଶାଶ୍ୱତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଚରିତ୍ରର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଲୋକରେ ପ୍ରଜାଣ ତାଙ୍କପରି ଦାନଶୀଳା ଦୟାବଜ୍ଞ ପଦ୍ମୋପକାରଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଜଗତରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ମହାଦେବ ସନ୍ତାନସନ୍ତତି-ବିହୀନ । ହିନ୍ଦୁକୁଳରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ୍ ବୟସ୍କା ରମଣୀ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ଗଣନୀୟା । କୌଣସି କୌଣସି ଦୁର୍ବଳଂସିଣୀ ବନ୍ଧ୍ୟା ଏପରି ପରିଣତ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତାନ କାମନାରେ ବାଧାବିଧି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମହାଦେବଙ୍କ ମନରେ ସେପରି ଭାବ ଉଦ୍ଭିତ ହେବାର କେହି କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ପରିଜନପରିଚର୍ଯ୍ୟା ଏବଂ ସ୍ୱାମୀ ସେବାକୁ ସେ ଜୀବନର ବ୍ରତ ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ । ଓଷା ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତ ହିନ୍ଦୁକୁଳରେ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । ସାବଣୀ ନାମା ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ପ୍ରହରେକ ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନଧାତାଙ୍କ ଗନ୍ତୀଶବଜେ ପୂର୍ବେ ଦୁଇ ଅଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀମଦଭାଗବତ ଶୁଣାଏ, କେବଳ ଗୁରୁବାର ଦିନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗାଦିରେ ଭୋଗ ଦେଇ ଆଳତି କରି ଚାଲିଯାଏ ।

ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଦାସୀପଲ ସହିତ ଅଳିଆ ଏବଂ କଳର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ନିତ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ !

ମାତ୍ର ମହାଦେବଙ୍କ ଶାସନ ଏବଂ ଶାନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ହେତୁରୁ ଏହି ସାଧାରଣ ନିୟମ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା । କଦାଚିତ୍ ପରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି କନ୍ଦଳ ହୋଇପଡ଼େ । ମହାଦେବଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ହେବା ମାତ୍ରକେ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି କଳି ସ୍ଥାନରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ସବୁ କଳି ମେଣ୍ଟିଯାଏ । ମହାଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ କର୍କଶ କଥା କେହି କେବେ ଶୁଣିନାହିଁ । ହୋଧର ନାନା କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ହୋଧ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଭୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ଭୟରେ ଆପଣା ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଂକଳିତ କରିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମତୀ ମହାଦେବୀ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଉଦ୍ୟାନର ସର୍ବ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଦେଖନ୍ତି, କାହାର ଦୁଆରେ ବା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଳିଆଟିଏ ପଡ଼ିଥିଲେ ଆସି ପଛୁଆଁ ମୁଠାଟା ଧରି ଓଲଟି ବସନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗୁଣ୍ଡିଧାର ସାର ହୁଏ, ଆଉ ଚାରିପଟେ ପଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ାଇ ନେଇ ଓଲଟି ଦିଅନ୍ତି । ସଂକଳିତ ଶ୍ରୀମତୀ ଆପଣାକୁ ଆସି ଶକ୍ତି ଯାଏ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲୁଚିଯାଏ ହୁଏ । ପରିଜନମାନଙ୍କର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଗୁଡ଼ିଏ ଏବଂ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ରେଷେଇ । କେଉଁ ଘରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କର ଏକା ରେଷେଇ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଘର ଲିପା ପୋଛି, ଦୁଆରେ ଝୋଟି । ଗୁରୁବାର, ସଂକଳିତ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଲିପା ପୋଛି ଏବଂ ଝୋଟି ଡବବା ଦିଏ ।

ନିଷ୍ପତ୍ତି ଲୋକକୁ ଶୟତାନ ଆପଣା କର୍ମରେ ଲଗାଏ, ମହାଦେବୀ ଏ କଥାଟା ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ । ଆସି ଯେମିତି ନିରାଶ୍ରୟ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହିପରି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ସମସ୍ତଙ୍କର ଖଟଣି ବନ୍ଧା ଥିଲା । ପଡ଼ି ସକାଶେ ଚାରିପଟେ ବଦଳରେ ଧାନର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣା ଆପଣା ଧାନ କୁଟି ନେବାର ଆଜ୍ଞା ଥିଲା । ଓପରଓଳ ବୃଦ୍ଧମାନେ ଭୁଲସୀ କଣ୍ଠିଟି ଧରି ପୁରଣ ଟୁଣି ବସନ୍ତି । ପ୍ରତି ମନ୍ଦିର

ଅଗଣାରେ ପୁରଣ ପାଠ ହୁଏ । ପୁରଣ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ନାନା ନିୟମ ଥିଲେ । ଫୁଲ ତୋଳିବା, ମାଳି ଗୁରୁ ବା, ଫୁଲ ଗଛରେ ପାଣି ଦେ । ଯୁବକ ଶ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ସାମ୍ବାହିକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ଦୁଇ ବେଳେଟି ଟୋକା ମାଳି ଗୁରୁ ବସିଲେ ଗୀତ ଗାଇବା, ଗୀତ ଶିଖିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଧିକା କାର୍ଯ୍ୟ ଆସି ପଡ଼େ । ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ସୁନିୟମରେ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ମହାଦେବଙ୍କର ଶ୍ରୀ ଶାସନ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଦୟା, ତାଙ୍କର ମାୟା, ତାଙ୍କର ସମବେଦନା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବାର କରି ରଖିଥିଲା । ପରିଜନମାନେ ତାଙ୍କୁ ମାତାରୂପେ, ଦେବରୂପେ ଭଜି କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ ବା ତାଙ୍କର ଅପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କେହି ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ରାଣିଝଞ୍ଜର ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ ବେଶପୋଶର ଚାରିପାଖ ମାଳିଆ ପଥର ବନ୍ଧା, ଚାରିପାଖରେ ପଥରବନ୍ଧା ଘାଟ, ପ୍ରତି ଘାଟ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇଗୋଟା ପଥରବନ୍ଧା ଭୁଲସୀ ଚଉର, ଘାଟ ଦୁଇ ପାଖରେ ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ଗଛ । ପୋଶର ଆଡ଼ି ଚାରି ପାଖରେ ମଲ୍ଲୀ, ଜାଜି, ଯୁଦି, ବାଗର, ଛୁରିଆନା, ଗଞ୍ଜାଶିଉଳି, କରବର, ଅଶୋକ, ସେବଣ, ନିଆଳୀ, କୁନ୍ଦ, କାମୋଦ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ ସୁଦ୍ଧା ଧରି ପରି ଲଗା ହୋଇଛି । ଏହାଛଡ଼ା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭୁଲସୀ ଏବଂ ଫୁଲର ଶୁଦ୍ଧ ତୋଟା ଥିଲା । ଦେବପୂଜା ନିମନ୍ତେ ନାଶ୍ୱାମାନେ ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ଫୁଲ ତୋଳି ନିଅନ୍ତି । ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକପ୍ରତି ମହାଦେବଙ୍କର ବିଶେଷ ଯତ୍ନ । କେହି ପାଣି ନ ଯାଇଲା, ପ୍ରତିଦିନ ତନି କେନ୍ଦ୍ର, ଗଛମୂଳରେ ଅଳିଆଟିଏ ବା ଦାସଟିଏ ରହେ ନାହିଁ । ଗଛଗୁଡ଼ିକ ପରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣା ଥିଲା । ମହାଦେବଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଗଛକୁ ଯତ୍ନରେ ରଖୁଥିଲେ । ବେଶପୋଶର ଚାରିପାଖରେ ଚାରିଗୋଟି ଦେଉଳ । ଦକ୍ଷିଣ ପାଖରେ ଗଡ଼ବଣ୍ଡୀ, ପୂର୍ବ ପାଖରେ ଗଡ଼େଶ୍ୱର ମହାଦେବ; ଉତ୍ତର ପାଖରେ ଦୁର୍ଗା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଗଣେଶ,

ବ୍ରହ୍ମା, କାର୍ତ୍ତିକ, ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଶ୍ୟାମଳ ସୁଗନ୍ଧ, ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା, ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଅଖ୍ୟାତନାମା ଅନେକ ଦେବବ୍ରତ ବରଜିତ । ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ମହାଦେବଙ୍କ ମାଜଣା ବଢ଼େ । ଗଡ଼ଗଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦିରରେ ବସି ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ସାରନ୍ତି; ଆଉ ମନ୍ଦିରରେ ଦେବଦର୍ଶନ, ଚରଣୋଦକ ସେବା ଏବଂ ଧନ୍ତା ଲାଗି ହେଇ ଆପଣା ସ୍ଥାନକୁ ବିଜେ କରନ୍ତି ।

ନିଜେ ମହାଦେବଙ୍କର କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପକ୍ଷୀ ପୋଷା ଥିଲେ । ପରିଜନ, ବିଶେଷରେ ବୃଦ୍ଧମାନେ ଶ୍ୟାମଳ ପଡ଼ାଇବା ସକାଶେ ସାରିଶୁଆ ବଣି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପକ୍ଷୀ ପୋଷିଥିଲେ । ପୋଷା ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଚିତ୍କାର, ସେମାନଙ୍କୁ ଶ୍ୟାମଳ ପଡ଼ାଇବା, ପରିଜନମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ଆଳାପ, ସଙ୍ଗୀତ, ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସାଧାରଣ କଥା ସମସ୍ତ ମିଶି ଉଆସ ମଧ୍ୟରୁ ସବୁଦିନ ତରଙ୍ଗଣୀ ଗୀତ-ବିଶେଷ-ଜାତ କଳକଳ-ନାଦବତ୍ତ ଗୋଟିଏ ବିମିଶ୍ର ନାଦ ବାହାରି ସ୍ଥିର ବାୟୁରାଶିକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଥାଏ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଧ୍ବନିରାଶିର ସଫଳ ନ ଥିଲା । ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ବୟସ୍କ ପଡ଼ିଆରାମାନେ ଭିତର ବାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ମାନଧାତାଙ୍କ ଭିତର ମାତି ଠା ସଜା, ଶେଯପଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ମହାଦେବ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରରେ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ମାନଧାତାଙ୍କ ଠା ସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କର ଜଳପର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଉତ୍ତର ସେହି ଠା-ସଜର ପରତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରସାଦ ମାତ୍ର ସେବା କରନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବା ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟରେ ମାନଧାତାଙ୍କର ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶ ହେଇ ନ ଥାଏ, ତାହା ପ୍ରାୟ ଠା-ଗୋଟାଳର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହୁଏ । ମହାଦେବ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍ବାମୀ-ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରୁ ନ ଥିଲେ; କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ନିତାନ୍ତ-

ଅବାଧ ଥିଲେ । ମାନଧାତାଙ୍କ ବିଶେଷ ନିଷେଧସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଦଣ୍ଡ ସ୍ବାମୀପଦସେବା ନ କରି ପଡ଼ିବାକୁ ବିଜେ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ମହାଦେବଙ୍କର ଦେବତା ଗ୍ରାହଣଠାରେ ଅତଳା ଭକ୍ତି ଥିଲା । ଏପରି ସଂଜ୍ଞାମାନ ପ୍ରେମ ସ୍ନେହ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ଲୋକଠାରେ ଲାଗିତ ହୁଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ସମସ୍ତ ଭକ୍ତି, ସମସ୍ତ ପ୍ରେମ, ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ସ୍ବାମୀପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ । ପତି ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ, ପତି ଜ୍ଞାନ, ପତି ଇଷ୍ଟଦେବତା, ପତି ଜପମନ୍ତ୍ର—ପତିଙ୍କୁ ସବୁ କି ମଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦେବସେବା ପତି-ହିତ-କାମନାରେ, ଗାନ୍ଧର୍ବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ସନ୍ତୋଷୋପନ ନିମନ୍ତେ, ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ରଖୁଥିଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଦାସୀ, ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରପଣ୍ଡର ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖୁଥିଲେ ସ୍ବାମୀ ବିଜେ ହେବା ନିମନ୍ତେ । ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକି ବୋଲିଯାଇପାରେ, ମହାଦେବ ଆପଣାର ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ହୃଦୟତମ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧୂବ ମିତାନ୍ତ ଥିଲା ଯେ, ମନ ପ୍ରାଣ ଶରୀର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ସ୍ବାମୀ ଅଧିକାରୀ; ନିର୍ମଳ ନିଷ୍ଠାଳ ସରଳ ଭାବରେ ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବା ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ । ପକ୍ଷୀମାନେ ମାନଧାତା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ଏପରି ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଶାନ୍ତି ଏବଂ ସୁଖସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପଶ୍ଚେର ସନ୍ତାନ ଥିବାରୁ ଉତ୍ତମେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଏତିକି କହିଲେ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ହେବ ଯେ, ଏହି ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ଏକପ୍ରାଣ ଏକମନ ଥିଲେ । ଏପରି ଶାନ୍ତି, ଏପରି ଦେବବାସ୍ତବ ସୁଖ, ଏପରି ପବିତ୍ର ଭାବ, ଆଧିପତ୍ୟଜାତ କାମନାବଳୀ, ସବୁପ୍ରକାର ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟାପିତା-ସାମଗ୍ରୀର ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ଥଳୀ, ସବୁପ୍ରକାର କାମ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଣ୍ଡାର ରାଜ ଅନ୍ତଃସୁରରେ ସତରଞ୍ଜର ଦୃଷ୍ଟି-ଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟବତୀ ଗୁଣବତୀ ଶାନ୍ତମୟୀ ମହାଦେବୀଙ୍କ
ହେତୁରୁ ମାନଧାତାଙ୍କର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ସ୍ୱର୍ଗଧାମ ଥିଲା ।
ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ଦମ୍ପତି ଅସତ୍ୟାସ୍ତବଜନିତ କ୍ଳେଶ
ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅବସର ପାଉ ନ ଥିଲେ ।

—୨—

ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଦିନ ଯାଉଛି, ଦିନ ରହୁନାହିଁ ।
ମାତ୍ର ଦିନ କିପରି କାହିଁଗଲା ? ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଦିନ; ମାସ
ଉତ୍ତରେ ମାସ, ଋତୁ ଉତ୍ତରେ ଋତୁ, ବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ବର୍ଷ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଜି ଅସ୍ତ ଗଲା, କାଲି
ପୁନଃ ଉଦୟ ହେବ, ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଦିବା
ରାତି । ଦିନ ଯାଉ ନାହିଁ—ଦିବା ରାତି ପରିବର୍ତ୍ତନ
ମାତ୍ର । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଦମ କାଳରେ ଯେଉଁ ଦିବା, ଯେଉଁ
ରାତି ଥିଲା, ସେହି ଦିବା, ସେହି ରାତି ଆଜି ଅଛି, ଅନନ୍ତ
କାଳ ଥିବ । କୁରୁଳଚନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ, ସୁସ୍ଥାନରେ
ରହି ପରିବର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ଅଫଶ୍ୟ ଅଫଶ୍ୟ ଭାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରାଏ । ଦିନ ଯାଉ ନାହିଁ, ଯାଉଅଛି ଆନନ୍ଦମାନ,
ଯାଉଅଛି ଭ୍ରମେମାନେ, ଯାଉଅଛି ଜଗତ ପ୍ରାଣପ୍ରବାହ ।
ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ବାଳ, କୈଶୋର, ଯୌବନ, ବାଞ୍ଛକ୍ୟ
ଯୁଗ, ଦୁଃଖ, ଧନ, ସମୃଦ୍ଧି, ଖ୍ୟାତି, ପ୍ରତିପତ୍ତି, ଅଧିକ
କି ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହମଶଃ ପ୍ରଳୟପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆଡ଼କୁ
ଅବହାନ ଧାବନ୍ତ ହେଉଅଛି । ଦିବା ଏବଂ ରାତି ଦୁଇ
ଗୋଟି ଚକ । ଏହି ଦୁଇ ଚକ ମଧ୍ୟରେ ମଞ୍ଚ, ଶଯ୍ୟାରୂପ
ପ୍ରାଣୀମାନେ ଫିଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତି
ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅବସ୍ଥାନର ଘଟିତା ଅନନ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର
ଅନନ୍ତ କ୍ରାନ୍ତୀରେ ସନାତନ ବିଧି । ହେ ଧନଗର୍ବିତ
କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଆଧିପତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ପୁରୁଷ ! ଜଗତର ଏହି
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭମୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିୟମ ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ଯାଅ

ନାହିଁ । ହେ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ! ନିଶ୍ଚୟ
ଜାଣ, ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ହେ ଭୋଗବ୍ୟାକୁଳ
ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରପୀଡ଼ିତ ସଂସାରବିରାଗୀ ମାନବ ! ମନେ କର,
ପୀଡ଼ାର ପରିଣାମ ଅଛି । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଅର୍ଥ
ନାଶ, ବନ୍ଧୁ ବିକ୍ରେତ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହୀନ, ଶତସହସ୍ରବିଧ
ବିପଦ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ
ଆନୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିପତିତ ହେଉଅଛି । ଆକାଶରୁ
ଜଳବିନ୍ଦୁ ପତିତ ହୋଇ ସୋତରୂପେ ଅନନ୍ତ ସିର
ଗର୍ଭକୁ ଭାସି ଗଲପରି ସମସ୍ତ ଗୁଲି ଯାଉଅଛି; ମାତ୍ର
ଯାହା ଗଲା ତାହା ଗଲା, ପୁନଃ ଗଲା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ
କରିବ ନାହିଁ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରତି ନିୟତ
ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଦରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ଘଟନାମାନ
ଫଘଟିତ ହେଉଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ଯେବେ ହୃଦୟରେ
ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖି, ତେବେ ଜୀବନ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟମୟ
ଦୁଃଖ ଭାରସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଯୁଦ୍ଧ ଦୁଃଖର
ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁଭବ ନିମନ୍ତେ ଅନନ୍ତ କୌଶଳୀ
ଭଗବାନ ବିସ୍ମୟ ରୂପ ଏକ ଆବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରି
ରଖିଅଛନ୍ତି । ବିବିଧ କଷ୍ଟକର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦ୍ୱାରା ଆନୁମାନଙ୍କ
ହୃଦୟ ଶତବିଶତ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ଶତ ସ୍ଥାନରେ
ବିସ୍ମୟରୂପ ପ୍ରଲମ୍ପ ପଡ଼ି ହମଶଃ ସେହି ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ
ଲଘୁ କରି ଦିଏ । ଅବଶେଷରେ ଶତ ସ୍ଥାନର ଚିହ୍ନରୂପ
ଘଟନାଟି ମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଥାଏ, ତତ୍ତ୍ୱନିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁ-
ଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଯେ ପୁରଣୋକ୍ତରୁ ଜନନୀ
ଅନ୍ନ ଜଳ ବିସର୍ଜନ ପୂର୍ବକ ମରଣନିଶ୍ଚୟ ହୋଇ
ବସିଅଛି, ଦିନେ ହେଲେ ତାହା ମୁଖରେ ହାସ୍ୟର
ଚିହ୍ନ ଦେଖିବ । ହୃଦୟର ସର୍ବସମ୍ପତ୍ତି ପତି ଦେବତାକୁ
ହରାଇ ଧ୍ୟାନ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ରହେ, ଏହା
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭୂତ ବିଷୟ ଅଟେ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ
ଜଗତରେ କିଛିହିଁ ସ୍ଥିର ନୁହେଁ ।

ଆନୁମାନଙ୍କ ସେହି ବିଦେଶିନୀ ରମଣୀଟିର
ଅବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖନ୍ତୁ । ପ୍ରଥମେ ସେ

ଚଳନ୍ତିରହିବା ବାନ୍ଧୁରୁଆ ପ୍ରାୟ ସଞ୍ଜୁତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ଆଜି ତ ମାସ ମଧ୍ୟର ତାହାର ଅବସ୍ଥା କି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲାଣି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ପୋଲିସ୍‌ମାନେ ସେହି ବିଦେଶିନୀକୁ ଉଦ୍ଧାର ମଧ୍ୟକୁ ଦେଇ ଗଲେ । ଦୟାବତୀ ମହାଦେବୀ ତାହାର ରୂପ, ତାହାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଏବଂ ତାହା ପ୍ରତି ଘଟିଥିବା କଥା ଶୁଣି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ ଏବଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ତାହା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଅତି କୋମଳ, ଅତି ମଧୁର ଭାବରେ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପଲକସ୍ଥାନ ଅଶ୍ରୁସ୍ନାନ ନେତ୍ରେ ସେହି ରମଣୀୟ ମହାଦେବୀଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ହୃଦୟର ଭାବର ପ୍ରାୟ କିପରି ମୁଖ-ମୁକୁରରେ ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ । ମହାଦେବୀଙ୍କର ସମବେଦନା ଅନୁଭବ କରି ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି କାନ୍ଦିଲା—କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ କହି କେବଳ କାନ୍ଦୁଥାଏ । ସେ କାନ୍ଦିଲେ ମହାଦେବୀ ତାହା ସଙ୍ଗରେ କାନ୍ଦି ବସନ୍ତି । ବିଦେଶିନୀ ଏହା ଦେଖି କେବଳ ମହାଦେବୀଙ୍କ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ସଜାଣେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହେ, କଦାଚିତ୍ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଅପାକ୍ଷାତରେ ବସି କାନ୍ଦେ । ଏଥି ସଜାଣେ ମହାଦେବୀ ତାକୁ କାନି ଗଣ୍ଠିଲ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ବିଦେଶିନୀ ଆଉ ଏବେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତାହାର ଶରୀର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କିଛି ମାତ୍ର ଯତ୍ନ ନାହିଁ । ମହାଦେବୀ ପାଖରେ ବସି ଅତି ଯତ୍ନରେ ଶ୍ରେଜନ କରନ୍ତି । କେବଳ ସେ ଅନୁରୋଧରେ ଏବଂ ମହାଦେବୀଙ୍କ ତୁଷ୍ଟି ସଂପନ୍ନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରେଜନ କରେ । ପରିଜନମାନେ ଧରାଧର କରି ତିଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । କେବଳ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କରେ ସିନ୍ଦୂର ଟିପାଟି ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଏ । ମହାଦେବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ବୟଂ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ବିଦେଶିନୀ ହାତରେ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ତାହାକୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ କରାଇବା ଏଥିର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଗନ୍ତାଘର, ଚାନ୍ଦିଘର, ସରଘର ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବର୍ତ୍ତମାନ

ବିଦେଶିନୀ ଜମାରେ । ମହାଦେବୀଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ନଅରର ଯାବନ୍ତ ଲୋକ ତାକୁ ଜେମାଦେଇ ମଣିମା ରେ ସମ୍ବ୍ରମ କରନ୍ତି ଏବଂ ତାହାର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରନ୍ତି । ସାଧାରଣରେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଗଲାଣି, ମହାଦେବୀ ତାକୁ ଧର୍ମାନ୍ତର କରିଅଛନ୍ତି ବା କରିବେ । ବିଦେଶିନୀ ମାନସତା ଦମ୍ଭିତ୍ବ ମା ବାପ ବୋଲି ଡାକେ ।

ଆମ୍ଭମାନେ ଲୋକାୟତ୍ତରେ ଶୁଣିଅଛୁ, ବିଦେଶିନୀ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଠାରେ ଏହିପରି ଆତ୍ମମଗ୍ନତା ଦେଇଥିଲା—ତାହାର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଘର ସିଂହାନ ଗ୍ରାମ—ଜିଲ୍ଲା ରୋହିଲଖଣ୍ଡ, ଜାତିରେ ଶ୍ରମୀୟ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଧେଉଁକଳ ସିଂ, ସେ ନିଜ ଶ୍ବଶୁ ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର । ପିତା ନିଃସନ୍ତାନ, ଏକମାତ୍ର ସେହି ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ, ସ୍ବାମୀସହ ପିତୃଗୃହରେ ବାସ କରେ । ପରିଜନମାନେ ନିରୋଳରେ କେତେ ଥର ତାହାର ସ୍ବାମୀର ନାମ ପଚାରିଲେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆକାଶକୁ ହାତ ବଢାଇ ଦେଇ ବସି କାନ୍ଦେ । ତାହାର କହିବା ଦେଖି ଅଧିକ କିଛି ପଚାରିବାକୁ କେହି ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନରେ ବୁଝିଥିଲେ, ତାହାର ସ୍ବାମୀର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ର, ସ୍ବୟଂ ବା ତାଙ୍କ ଏହିପରି କିଛି ହେବ । ଆପେ ଧେଉଁକଳ ସିଂ ଅଧିକାରୀ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ କନ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ କିଛି ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଜାତ ନ ହେବାରୁ କାମନା କରି ସପତ୍ନୀର ଜଗଜ୍ଜଣ ଦର୍ଶନକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଗୋଡ଼ଖାଲଠାରେ ଯେଉଁ ବର ଲାଭ କରିଥିଲେ, ପାଠକମାନଙ୍କଠାରେ ତାହା ଅବଦିତ ନ ହୁଏ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଧରଣ ମେଘାବୃତ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପରି ତାହାର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ସର୍ବଦା ମୁନ ଦିଶୁଥାଏ । ମହାଦେବୀ ପ୍ରଥମେ ତାହାର ରୂପ ଦେଖି, ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ତାହା ପ୍ରତି କରୁଣା ପ୍ରକାଶ

କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଗୁଣରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଗଲେଣି । ଲଛମା ଫୁଲିଲା ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାବଜ୍ଜ । ସେ ଉଆସକୁ ଆସିଲା ଦିନଠାରୁ କୌଣସି ଲେକର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ପରିଜନମାନେ ସବୁଦିନ ତାହା ପାଖରେ ଖଟି ରହିଥାନ୍ତି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ କାହାରିକୁ ଆଦେଶ ନ କରି ସେ ସ୍ବହସ୍ତରେ କରିବାକୁ ସୁଖ ମନେ; ମାତ୍ର ତାହାର ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହା ଆଚରଣରୁ ପରିଜନମାନେ ତାହାକୁ ଏପରି ଭୟ କରନ୍ତି ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ବୀକାର କରି ତାହା ସଙ୍ଗରେ ହସି ହସି କଥା କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଛମାର ପ୍ରଗତି ଅନୁରାଗ । ଏକାନ୍ତ ଗୁଡ଼ି ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାରମ୍ବାର କରେ । ଗଡ଼ଗୁଣୀ ମନ୍ଦିରରେ ଧ୍ୟାନ ପୂଜାରେ ତାହାର ଅନେକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୁଏ ।

ମହାଦେବଙ୍କ ସ୍ବେଦରେ ଲଛମା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଆନନ୍ଦପୂର୍ବକ ପାସୋର ଯାଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଦିନେ ମାନଧାତା ଠା-ବଜେ ସମୟରେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ କହି ପକାଇଥିଲେ, ଗୋଡ଼ିଖାଲ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବରମାନେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ବଞ୍ଚି ରହିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ ପାଇକ ବରଗିଅଛୁ । ଯେତେ ବ୍ୟୟ ହେଉ, ଯେତେ ପରିଶ୍ରମ ହେଉ, ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନ କରାଇବୁ । କଥାଟା ଅବଳମ୍ବେ ଲଛମାର କର୍ତ୍ତୃଗୋଚର ହେଲା । ସେ କହାକୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, କେବଳ ଧୀର୍ବ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇଲା । ସାଗର ଗର୍ଭରେ ଭରପୋତ ଭାସିଯାଉ ନାହିଁ ତରଣୀ ଆସୁଥିବା ପାଇଲେ କେବଳ ତହିଁ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥାଏ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଲଛମା କିଛି ଅଧିକ ଅନ୍ୟମନସ୍ତା ଏବଂ ଗଡ଼ଗୁଣୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଧିକ ସମୟ ଧ୍ୟାନସ୍ଥା ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ରହୁଣୀ ନାନା ତାହା ଲଲ୍ଲଟରେ

ଦେଖ-ପ୍ରସାଦ ସିନ୍ଦୂରଟିପା ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ମହାରପୁର୍ଣ୍ଣ ମଳେନ୍ଦ୍ରୀବର ପରି ତାହାର ନେତ୍ରସ୍ବଚଳ ତଳ ତଳ କରୁଥାଏ ।

ପ୍ରାଣିପ୍ରବାହ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅନନ୍ତ-କୌଶଳୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବିଶେଷତଃ ନାଗଜାତିର ହୃଦୟରେ ଅପତ୍ୟ-ସ୍ବେଦବୃତ୍ତି ନିହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ମହାଦେବଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେହି ଅପତ୍ୟ-ସ୍ବେଦବୃତ୍ତିଟି ଅବସର ନ ପାଇ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ବଳିତ ଭାବରେ ଥିଲା । ସମ୍ପତ୍ତି ଭଗ୍ନ ସେତୁମୁଖରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ସଲିଲଗୁଣୀ ବହିର୍ଗତ ହେଲା ପରି ସମସ୍ତ ଅପତ୍ୟସ୍ବେଦ ଲଛମା ଉପରେ ଢାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଦିନ ମାନଧାତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମହାଦେବ ଶୁଣାସ କରିଅଛନ୍ତି, ଲଛମାର ସ୍ବାମୀ ଜାଣି ଅଛି । ତାଙ୍କର ଧୂର ଧାରଣା—ଧାର୍ମିକା ସୁଲକ୍ଷଣା ସଜ୍ଜିତା ନାଗ ପ୍ରତି ବୈଧବ୍ୟ ଯୋଗ ଘଟେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦମାନେ ଅତି ବିଶ୍ବସ୍ତପୁଷ୍ପରୁ ଅବଗତ ହୋଇଅଛୁ—ମାନଧାତା ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ଲଛମାର ସ୍ବାମୀକୁ ଖୋଜି ପାଇଲେ ଲଛମାକୁ ପୋଷ୍ୟା କନ୍ୟା କରି ଜାମାତାକୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କରିବେ ।

— — —

-|-

ପଣ୍ଡିତ ଶିଉଣଙ୍କର ମାଲବାର

ପଣ୍ଡିତ ଶିଉଣଙ୍କର ମାଲବାର ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଏହାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି । କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଅଳଙ୍କାର, ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଷଟ୍‌ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର କଣ୍ଠସ୍ଥ । ବିଶେଷତଃ ଦୌତ୍ୟ-ନୈୟମ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଭୁଲିବାକୁ ଲୋକ ନାପାନ୍ତି । ଉତ୍କଳଗଣ୍ଡର ଦୁର୍ଗପତିମନଙ୍କ ସହିତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ନିଜ ବେଢ଼ରୁ

ଉଚ୍ଚତମ ଦରବାରରୁ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଦଶାଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ବାଙ୍କୀର ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ, ତିରିଆର ଚମ୍ପକ, ମାଳଗିରିର ହରିତକନେ ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଗନ୍ଧମାନେ ଏହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ବାକ୍ୟ-କୌଶଳରେ ବେରାପେଡ଼ି ରକ୍ତା ଶ୍ୱେତଲଙ୍କାରେ ବନ୍ଧିତା ଧୂଳାର କରି ସନ୍ତତରେ ସ୍ୱାସର କରିଅଛନ୍ତି । ଫ୍ରୌଜଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଅସୁବଳରେ ଡେକାନାଲ ମହାନ୍ତକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରଭୁତ ଆସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଲଞ୍ଜିତ ହୋଇ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଗୀରବ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କଳଙ୍କ କାଳମାରେ କଳ୍ପିତ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଶିଉଣଙ୍କର ମାଲଗରଙ୍କ ବାକ୍ୟ-କୌଶଳରେ ଡେକାନାଲ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାପୁରକ ସନ୍ତତରେ ସ୍ୱାସର କରିଅଛନ୍ତି । ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାବ ବଟସିଂହ ଜଗନ୍ନାଥ ବୈରାଗ୍ୟଜ୍ଞାନ ମାନଧାତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେରା ଦରବାର-ଠାରେ ବନ୍ଧିତା ସ୍ୱୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି, ପ୍ରଭୁତ ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ଆତଙ୍କର କାରଣ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଦେଶରୁ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ଦ୍ୱାରସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । ବିଶେଷରେ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ମାନଧାତା ଜଣେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଏବଂ ରଣକୌଶଳୀ । ତାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ପଞ୍ଚଦଶ ସହସ୍ର ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ସାହସୀ, ରଣନିପୁଣ ଏବଂ ଅନୁଗତ ଅଟନ୍ତି । ଶୀର୍ଷ ଭାଗରେ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର ବର୍ତ୍ତମାନତାରେ ବେରାପେଡ଼ି ଉତ୍କଳଗଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆୟତ୍ତ କରି ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ତନ୍ମତ୍ତ ବଚନ ବିଶେଷ ଚିନ୍ତା । ଫ୍ରୌଜଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାରୁ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ପଣ୍ଡିତ ଶିଉଣଙ୍କର ମାଲଗର ଆଗମନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସାୟାହୁ ସମୟରେ ଦୁଇବର ଶିଉଣଙ୍କର ମାଲଗର ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗର ସିଂହଦ୍ୱାରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ରାୟଗୁରୁ ବନମାଳୀ ବାଚନ୍ତେ, ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥ, ଦଳବେହେରା ଗୋପାଳ ମୃଗଜୀ ପ୍ରଭୃତି ରଜନୀୟ ପ୍ରଧାନପୁରୁଷମାନେ ପାଗ୍ଲେଟି ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ସମର୍ଥ୍ୟାଦାର ସଙ୍ଗୋଳ ସଭାକୁ ଘେନି ଗଲେ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନଧାତା ଦରବାରରେ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଳେଇ, ଦଳ-ବେହେରା, ଆଟବେହେରା, ଆଟନାୟକ, ପାଞ୍ଜିଆ କରଣ, ଲେଖନକାର ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଗୁଣମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ପଦମର୍ଥ୍ୟଦାନୁସରେ ଯଥାପଦକୁ ଆସନ ଅଧିକାର କରି ବସିଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରୀରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତ, ରଜଗୁରୁ, ରାୟଗୁରୁ, ସଭାପଣ୍ଡିତ, ସଦସ୍ୟ, ଶାସନ-ପାଣିଗ୍ରାହୀ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଆସନ ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାୟୀ ଆସନ ଦୁଇଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଦୁଇ ନମସ୍କରଣୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମାନଧାତା ଓଲଗି ହେଲେ, ଦୁଇ ଦୁଇ ହସ୍ତ ଅଞ୍ଜଳିବଦ୍ଧ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ—

“କଣ୍ଠେ ଯସ୍ୟ ବିରାଜିତଂ ହି ଗରଳଂ

ଶିର୍ଷେ ଚ ମହାକିମା

ବାମାଙ୍ଗେ ଗିରିଜାନନଂ କଟିତଟେ

ଶାଢ଼ୂଳ ଚର୍ମାମ୍ବୁରଂ ।

ମାୟା ଯସ୍ୟ ରୁଣ୍ଡି ବିଶ୍ୱମଖିଳଂ

ପାୟାତ୍ ଶିବଃ ଶଙ୍କରୋ

ଜନ୍ମୁବଜ୍ଜଳବିଜ୍ଜଳଜବ-

ଜନ୍ମାଲବଜ୍ଜାଲବତ୍ ।”

ବୋଇଲେ—ଯେଉଁ ଶିବଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଗରଳ ଜନ୍ମୁମୂଳ ରୂପେ, ମସ୍ତକରେ ମହାକିମା ଜଳବିନ୍ଦୁରୂପେ, ବାମାଙ୍ଗେ ଗିରିଜା—କ ପାଦାଙ୍ଗେ ମୁଖ ପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପରୂପେ ଏବଂ କଟିତଟରେ ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ କର୍ଦ୍ଦମରୂପେ ବିରାଜିତ—ଏବଂ ଯାହାର ମାୟା ଜାଲରୂପେ ବିଶ୍ୱ ସଂସାରକୁ ଆବରଣ କରି ରଖିଛି, ଏବଂ ତୁ ତ ସେ ଶିବ ଆପଣଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଦୃଢ଼ ଅସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସଭା ନିସ୍ତବ୍ଧ, ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମୁଖକୁ ରୁହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଦୃଢ଼ ଅସନ ଗ୍ରହଣ କରି ଥରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନଧାତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସଭାସ୍ଥ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଥରେ ଥରେ ଅନାଇଲେ । ସଭାସ୍ଥ ସର୍ବ ସ୍ଥାନ ଥରେ ନିଶ୍ଚୟ କରି ମସ୍ତକ ଅବନତ କରି ତୁମ୍ଭ ମୋଇ ବଢ଼ିଲେ । ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ପରସ୍ପର ଶାନ୍ତିକ, ବୈଷୟିକ, ଉଭୟ ପକ୍ଷର ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ରାଜ୍ୟରେ ମଙ୍ଗଳ ସମାବେଶ ସଙ୍ଗେଲା ପୂଜା ହେଲା ଉତ୍ତରେ ଦୃଢ଼ବର ମାନଧାତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କଲେ—

“ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗୁଣଭବତ ଶୁଭତ ।

ଅଭ୍ୟୁଦ୍ଧାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାହାନଂପୂଜାମ୍ୟହଂ ।”

ହେ ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵର ଅବଧାନ,ହେ ସଭାସ୍ଥ ଜ୍ଞାନବର ! ପ୍ରଣିଧାନ କବିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ—ଏହି ସଂସାରରେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଶାନ୍ତିଦାୟକ ଏବଂ ଶ୍ରେୟୋପାଧାନକାରୀ ଧର୍ମର ଯେତେବେଳେ ଗୁଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—ବୋଲୁ, ଅଧର୍ମବାହୁଲ୍ୟଯୋଗୁଁ ଧର୍ମର ହାନି ହୁଏ, ତେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେ ଆପଣଙ୍କୁ ସୂଜନ କରୁଁ; ଅର୍ଥାତ୍ କି ନା ଆମ୍ଭେ ଅବତାର ରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଁ । ଏହା ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖବାକ୍ୟ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଛନ୍ତି—

“ପରିତାପୀୟ ସାଧନାଂ ବିନାଶାୟ ଚ ଦୁଷ୍ଟତାଂ,

ଧର୍ମସଂପ୍ପାଦନାର୍ଥାୟ ସନ୍ତ୍ରାପି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ କି ନା, ଧର୍ମନିରତ ସାଧନାଙ୍କ ପରିତାପ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟତାଙ୍କ ପାର୍ଥମାନଙ୍କ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ସତ୍ୟଧର୍ମର ସଂସ୍ଥାପନ ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ଯୁଗ ଯୁଗେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଁ ।

ଦେଖିବା ହେଉଛି, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖବାକ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବାର ଦୁଃଖ । ଏହି ପୃଣ୍ୟଭୂମି ଶୁଭତଃସ୍ଥ

ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଯାଗଯଜ୍ଞ ଓ ଭୃତ ବୈଦିକ ଯଜ୍ଞାକଳାପ ବିନାଶ-ପୂର୍ବକ ଧାର୍ମିକ ସାଧୁଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରିଅଛନ୍ତି ତେତେବେଳେ ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵୟଂ ପୃଥ୍ଵୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ରାମ ରୂପେ—ଜଗତରେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାବଣକୁ ବିନାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କଂସ, ଶିଶୁପାଳ, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଧର୍ମ ପ୍ରତି, ଧାର୍ମିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ଦର୍ଶିଥିଲା; ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମର ଗୁଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ, ତେତେବେଳେ ସେ ଅବତାର ରୂପ ଧାରଣ କରିବେ ।

ମାନଧାତା ଅବଧାନ, ଏହି ପୃଣ୍ୟଭୂମି ଉତ୍କଳ-ଖଣ୍ଡର ରାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଆପଣ ସର୍ବ ବସ୍ତୁରେ ଅଭାଗ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ମାହତ୍ତ୍ଵ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଧାର୍ମିକତା ସର୍ବସ୍ଵ ବିଦିତ । ବେରରର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଦରବାରରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶର କଥା ଉଦ୍‌ଧାରିତ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଆପଣଙ୍କ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ହୁଏ । ଆପଣ ଖଣ୍ଡାୟତକୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଅଟନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵୟଂ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି, “ମାନବ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ରାଜନ ।” ରାଜାମାନେ ଭଗବାନ ବସ୍ତୁଙ୍କ ଅଂଶରେ ଜାତ । ଆପଣ ଜଣେ ନରପତି, ଏଥିକୁ ବସ୍ତୁତ୍ଵଲ୍ୟ ପୂଜ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ସଭାସ୍ଥ ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ନାମ କେତେ ଥର ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲୁଁ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଉଭୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଯିଦ୍ଵା ସଫଳ ଦେଲା । ଆପଣଙ୍କ ସଭାସ୍ଥ ସଦସ୍ୟମାନେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର-ଦର୍ଶୀ, ଏଥିକୁ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳୀପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ରାଜସଭାରେ ବିଶେଷ କିଛି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ମତ୍ସଦୃଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଧୃଷ୍ଟତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର ପ୍ରୟୋଜନସାଧନର ଅନୁବେଷରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଅଛି । ଏହି ପୃଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର

ଭାରତଶତ୍ରୁର ମ୍ଳେଚ୍ଛ ପ୍ରାବଲ୍ୟରେ ଦେବତା
ଦ୍ରାଘଶଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏବଂ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୈଦିକ
ଧର୍ମର ଛିନ୍ନପ୍ରାୟତା ଚିନ୍ତାପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲା ।

“ମ୍ଳେଚ୍ଛନିବନ୍ଧନଧନେ କରପୃଷ୍ଠି କରବାଳଂ
ଧୂମକେତୁମିବ କମପି କରାଳଂ
ନେଶବ ଧୂତ କଳ୍ପ ଶରୀର—”

ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀ ବିଶ୍ଵଙ୍କ କଳ୍ପ ଅବତାର, ମ୍ଳେଚ୍ଛ
ନିବନ୍ଧନଧନ ଏବଂ ସନାତନ ବୈଦିକ ଧର୍ମ ଉଦ୍ଧାର
କରି ଲାଳା ସମ୍ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ
ଆବର୍ତ୍ତାବ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଭାରତଶତ୍ରୁର
ହିମାଳୟଠାରୁ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନରେ
ଯବନାଧିକାର ନିରାକୃଷ୍ଟରୂପେ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା, ସନାତନ
ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ ଥାନ୍ତା ନାହିଁ । ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀ
ଧର୍ମବିଲ୍ଲସୀ ପ୍ରବଳଭୁଜରୂପେ ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହ
କଟିଦେଶର ଏପରି କୁଠାବିତାତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି
ଯେ, ତନ୍ନିବନ୍ଧନ ସେ ଛିନ୍ନଶିବ ନିର୍ବାଣ୍ୟ ହୋଇ
ପଡ଼ିଅଛି, ତାହାର ପତନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । କୃଷ୍ଣମୂଳ ଭଗ୍ନ
ହୋଇ ଶାଶା ପ୍ରଶାଶା ସହଜରେ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।
ଦିଲ୍ଲୀ ସିଂହାସନ ସହିତ ତାହାର ଶାଶା ସୁରୂପ ସୁବା
ସମସ୍ତ ଯେ ଧୂସପ୍ରସ୍ତ ହେବ, ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ
ଜାଣିବା ହେବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମ୍ଳେଚ୍ଛାଧିକାରର ଅବସାନ
ଓ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ସମୁଦ୍ଧାନର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ
ସମୁପସ୍ଥିତ । ଯେପରି ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଧିପତ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ
ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ, ସେଥି ସକାଶେ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ହିନ୍ଦୁ ଆଧିପତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସପତ୍ନ ରହିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ।
ଆପଣ ଉତ୍କଳଶତ୍ରୁର ଶତ୍ରୁପତି କୁଳର ଅଗ୍ରଣୀ ।
ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶୀର୍ଷପ୍ରଧାନ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରମୟ
ପତିତପାବନୀ ସର୍ବପାପବିନାଶୀ ମହାନାମା-ବୈତରଣୀ
ବିଧୌତ ଉତ୍କଳ ଶତ୍ରୁରେ ଯବନାଧିକାର ବିଲୁପ୍ତ
ହୋଇ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଧିପତ୍ୟ ବଦମୂଳ ହେବା ବିଷୟ

ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରୁଅଛି । ବେରାରେଶ୍ଵର
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଶା କରୁଅଛନ୍ତି, ଆପଣ ଉତ୍କଳଶତ୍ରୁର
ଯବନାଧିକାରର ବିଲୁପ୍ତ ସାଧନ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର
ସହାୟ ହେବେ । ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵର ବର୍ତ୍ତମାନ
ବେରାର ଦରବାର ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟାସନ୍ତର ଆବଦ୍ଧ ।
ଉତ୍କଳର ସୁଜାତାୟ ସମସ୍ତ ଶତ୍ରୁଧିପତି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ
ପରିତ୍ରାଣ କରି ଯବନପକ୍ଷପାତୀ ହେବେ, ବେରାରପତି
ଏହା ବିଶ୍ଵାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣ ପୃଥ୍ଵୀରାଜ,
ଜୟରାଜ ଏବଂ ପ୍ରତାପ, ଚକ୍ରପାଠୀ ଅଦ୍ୟାବଧି ସମସ୍ତ
ରାଜ୍ୟାଧିକାର ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟାଲେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ପତନର କାରଣ
ନୁହେଁ । ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଆର୍ଯ୍ୟ ରଣପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ । ଗୃହବିବାଦ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର
ପତନର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଅଟେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ସମର
ଆତ୍ମବିଦ୍ରୋହର ପୌରାଣିକ ଜାତୁଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ।
ଏହି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ବିଷୟର ବାହୁଲ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା
ଅନାବଶ୍ୟକ । ସମ୍ପ୍ରତି ବିଧିବଦ୍ଧ ବିଶେଷ ସୁଯୋଗ
ଉପସ୍ଥିତ । ଆସନ୍ତୁ, ଆନ୍ଦୋଳନେ ମିଳିତ ହୋଇ
ବିଧର୍ମୀ ମ୍ଳେଚ୍ଛମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗଭୂତ କରି ସ୍ଵର୍ଗାଦିପି
ଗଣସୂର୍ଯ୍ୟ ମାତୃଭୂମିରେ ବିଲୁପ୍ତ ରହି ଧ୍ୟାନିତାର
ପୁନଃସ୍ଥାପନ ବିଷୟରେ ସଚେଷ୍ଟ ହେବା । ବେରାର-
ପତିଙ୍କ ସ୍ଵାର୍ଥ ସହିତ ଭାରତଭୂମିର ପ୍ରତ୍ୟେକ
ହିନ୍ଦୁସନ୍ତାନର ସ୍ଵାର୍ଥ ଜଡ଼ିତ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକମାତ୍ର
ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଇଚ୍ଛାରେ ଅବା ଅବହେଳାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ
ହେବ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବେରାରପତି ବିଶେଷ ଆଶା କରି
ଆମକୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଆମେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଶା କରୁଁ, ଏହି ସନ୍ତ୍ରମ୍ଭର
ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ବିଷୟରେ ଆପଣ ଅସମ୍ମତ
ହେବେ ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ସୁଚକ୍ଷୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଶ୍ରୀରେ
ପ୍ରକାଶ କରି ଉତ୍କଳ ପାଇବା ଆଶାରେ ମାନଧାତାଙ୍କ
ଶ୍ରୀମୁଖକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରହିଲେ ।

ଦୁଇ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵର ଚାପୁସ୍ତରୁ ବେନାଲୀ ବାଚସ୍ପତିଙ୍କ ମୁଖକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାରୁ ତାଚଳିତ ତାହାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି କଣ୍ଠ ପରିଷ୍କରଣସତ୍ତ୍ୱେ ଦୁଇ ତିନିଥର ଅନୁକ ଶବ୍ଦ କରି ଧୀର ଗନ୍ଧର୍ବରାଜରେ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ—

“ଦୂତବର, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ବେରର ଦରବାର ଭାରତଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଗୌରବାନ୍ୱିତ । ଏହି କ୍ଷମତାଶାଳୀ ନରପତିଙ୍କ ସହିତ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅଟେ । ବିଶେଷତଃ ବେରରପତି ସ୍ଵେଚ୍ଛାଚାଳିତ ହୋଇ ଏହି ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵରଙ୍କ ସହିତ ଫୈଶି ସ୍ଥାପନର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶ କରି ସୁଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ହସ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନର ଭାର ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ଯେ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗବ ସତ୍ୟ, ଧୂବ ସତ୍ୟ ଏବଂ ସୁକ୍ଷ୍ମସୁକ୍ତ ଅଟେ । ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଆଜି ଭାରତଭୂମିରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ନିଦର୍ଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୈତ୍ରନିବନ୍ଧନଧନ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସ୍ଵୟଂ ବିସ୍ମୟ କଳ୍ପ ଅବତାର-ରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ, ଏ କଥାକୁ ଅପ୍ରତ୍ୟୟ କରି କେଉଁ ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟବାୟିତ୍ରୀ ହେବାକୁ ସାହସ କରେ ? ରତ୍ନପ୍ରସ୍ତ, କମଳାଙ୍କ ବିଳାସ-ନିକେତନ, ସମସ୍ତ, ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାହାର ଅଖଣ୍ଡ ଆଧିପତ୍ୟ, ବହୁ ଲକ୍ଷ ସୁଶିକ୍ଷିତ କୃପାଶହସ୍ତ ପଦାତିକ, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଶ୍ଵାରୋହୀ, ବହୁ ସହସ୍ର ଗଜାରୋହୀ ଯାହାର ଛକିତ ମାସକେ ଚାଳିତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ବଶୀୟ ମହାବୀର ନୃପତିବୃନ୍ଦ ଯାହାର ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ, ଭାରତବର୍ଷର ରାଜ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ଯାହାର ସିଂହାସନ ତଳେ ଅବନତ-ମସ୍ତକ, କୁବେରଭଣ୍ଡାର ତୁଳା ଯାହାର ଗନ୍ତାଦର, ଏବଂ ‘ବିଜ୍ଞେଶ୍ଵର ବା ଜଗଦ୍‌ଶେଷ ବା’ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ସମ୍ରାଟକୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମିଦାରର ପୁତ୍ର ସାମାନ୍ୟ

ଦୟାଦଳ ସହାୟତାରେ ପରସ୍ତ କଲେ, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ବିଷୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ବିଶ୍ଵାସର ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଶିବାଜୀଙ୍କ ଚରିତ୍ରବଳ, ବାହୁବଳ ସ ଧାରଣ ମାନବମଣ୍ଡଳୀର ଅସୁଲଭ ବିଷୟ ଅଟେ । ତାଙ୍କର ସମରମାମର୍ଥ୍ୟ, ଧର୍ମପ୍ରାଣତା, ସୁଦେଶ-ବାସିନ୍ଦ ଜଗତରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ଦୂତବର, ଅଧିକ କଣ-କହିବୁଁ, ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ଆର୍ଯ୍ୟଗୌରବ ବିଲୁପ୍ତ ହେଇଅଛି । ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀଙ୍କ ନିର୍ମିତ କୀର୍ତ୍ତି-ସୌଧର ପତନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।”

ଦୂତ—ବାଚସ୍ପତି ଅବଧାନ, ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟ ନୃପତି ସମବେତ ହେଲେ ସେହି କୀର୍ତ୍ତି ସୌଧ-ରକ୍ଷା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ କି ?

ରଘୁଗୁରୁ—ହଁ, ଐକ୍ୟ—ଐକ୍ୟ, ବିଧାତା ଏକତା ଆର୍ଯ୍ୟ-ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ଦୂତରାଜ ! ‘ଯଦ୍ୟଦାତରତ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ତତ୍ତ୍ୱେଦେବେତରେ ଜନାଃ ।’

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକର ଆଚରଣକୁ ଇତର ଲୋକ ଅନୁକରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଦୂତରାଜ ! ଆପଣ ତ ଉତ୍କଳର ଶତ୍ରୁଧିପତିଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ହେଲେ ଆପଣା ଘରକଥା ବୁଝନ୍ତୁ ତ ! ସିନ୍ଧୁଆ, ହଳକାର, ଗୁଇକୁମାର, କାହା ସହିତ କାହାର ଐକ୍ୟ ?

ଦୂତ—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାଦ-ବିସମ୍ବାଦ କିଛି ନାହିଁ—ପରସ୍ପର ସପ୍ରୀତିରେ ରହି-ଅଛନ୍ତି ।

ରଘୁଗୁରୁ—ଆପଣଙ୍କ ତୁଳା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଖରେ ଏପରି କଥା ଶୋଭା ପାଏ କି ? ଏପରି କଥା ରାଜଦର ବାଉରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ ।

“ତୁଲସି ଦିଲ୍ ସମଜଲିଆ ବାବୁ କହୁଥା ତୋ ନଗନ,
ସିରା ଯେସେ ମିଲ୍ ରହେ ଉତର ପାଙ୍କେ ତନ୍ ।

ଦୁଇ—ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇ ଭାଇ ବିବାଦ ଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ଗୃହପ୍ରବନ୍ଧ ତହରକୁ ଦୂରକୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ
ଯଦ୍‌ଶୀଳ ହେବା କି ଜ୍ଞାନଲୋକ ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ନୁହେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦେଶୀୟ ବ୍ୟପ୍ତି ଯବନର
ପେପର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ; ହିନ୍ଦୁ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ପରସ୍ପର
ବିବାଦ-ବିସମ୍ବାଦ ବିପର୍ଜନ, ବିସ୍ମରଣ, ବଳିଦାନ ନ
କଲେ ଧର୍ମରକ୍ଷା, ମାନସମ୍ମତ ରକ୍ଷା ଏମନ୍ତ କି ପ୍ରାଣ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ଷା ଆଶା କରିବା ବିଫଳ ନା ମାତ୍ର ।

ରାୟଗୁରୁ—ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ କଥା ବୋଲି-
ଅଛନ୍ତି ତାହା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଗଲେ ! ଆପଣ ଯେ
ଆତ୍ମକଥା ବାକ୍ୟ ଖଣ୍ଡନ କରୁଅଛନ୍ତି ! ଭ୍ରାତୃବିରୋଧ-
ରୂପ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଯବନ ଆର୍ଯ୍ୟତ୍ୱମିତ୍ରେ
ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି
ତ ? ସେଗୋଟିଏ କାରଣ ଦୂର ନ କରି ଔଷଧ
ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ବିଫଳ ନା ମାତ୍ର ।

ଦୁଇ—ଅନ୍ତତଃ ଉତ୍କଳ ଦେଶରୁ ଯବନାଧିକାର
ବିଲେପ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଧିପତି ଏକତା ଅବ-
ଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ବେରପତିକର ସହାୟ ହେବା ଉଚିତ
ନୁହେ କି ?

ରାୟଗୁରୁ—ଦୁଇବର ! ବେରର ଅଧିପତି ଉପ-
ଯାବକ ହୋଇ ଯେଉଁ ଅନୁଗ୍ରହ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ
ବସିଅଛନ୍ତି, ସେହି ଅନୁଗ୍ରହ ସମ୍ବରଣ କଲେ ଉତ୍କଳ
ଦେଶ ଆପଣାକୁ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍ ଜ୍ଞାନ କରିବ ।

ଦୁଇ—ରାୟଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ମହାରାଜ ରଘୁଶା
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଏପରି କି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ,

ଆପଣ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏପରି ବିମୁଖ ? ତେବେ
ମୀରକାଶିମକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରୁ ତଡ଼ି ଦେବା
ଯେବେ ଦୋଷାବହ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ
ଆମ୍ଭର ବକ୍ତବ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ।

ରାୟଗୁରୁ—ଦୁଇବର ! ଆପଣ ବିଦେଶୀୟ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଇତିବୃତ୍ତ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି । ତଥାତ
ବାକ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସଂକ୍ଷେପରେ କିଛି
କଥା ବୋଲିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଟ-
ବୃକ୍ଷର ଜାଣି କାଣ୍ଡ ବିନଷ୍ଟ ହେଲେ ଶାଖାମାନ ଯେପରି
ସ୍ୱଦେହଲମ୍ବିତ ଓରକୁ ଆଣିବୁ କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୃକ୍ଷରୂପେ
ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ଉତ୍କଳର ରାଜରାଜଶାସକ
ଗଜପତି ବଂଶ ବିଲୁପ୍ତପ୍ରଭ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର କେତେକ
ବଂଶଧର ଭାଇପୁଅ ଏବଂ ଶଶ୍ରୀ ଏତ ସେନାପତିମାନେ
ବିଶାଖାପତ୍ତନ ବନ୍ଦରଠାରୁ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବନ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଏବଂ ପୂର୍ବପଶ୍ଚିମ ଆଗମୁଖ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ
ସ୍ଥାନରେ ଅଧୀନସ୍ଥ ପାଇକମାନଙ୍କ ସହିତ ଆପଣା
ଆପଣା ଅଧିକାର ମଧ୍ୟରେ ଦୈନିକାଳଯାବତ୍ ପରମ
ସୁଖରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ-ସମବର୍ତ୍ତୀ
ବିକ୍ଳିଶ୍ୱର ଆକ୍ରମଣକୁ ସୁଯୋଗ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସେନାପତି
ଅମ୍ଭରେଶ୍ୱର ମାନସିଂହ ଏବଂ ରାଜା ଚୈତନ୍ଦ୍ରମଲ୍ଲଙ୍କ
ଅନୁରୋଧରେ, ତଥା ମାତୃଭୂମିର ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ
ଉତ୍କଳର ଶଶ୍ରୀଧିପତିମାନେ ନାମମାତ୍ର ମୋଗଲଠାରେ
ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ପାବ୍ୟତ୍ୟ
ଆରଣ୍ୟ ଶଶ୍ରୀଧିପତିମାନଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ମୋଗଲ
ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ନାହାନ୍ତି । ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳ ସମତଳ
ଭୂମିରେ ମୋଗଲଧିକାର ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲା—
ସେହି ସ୍ଥାନ ମୋଗଲବଳୀ ନାମରେ କଥିତ ହେଉଅଛି ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଦେଖନ୍ତୁ,
ଦେଖ ମଧ୍ୟରୁ ଶାନ୍ତିଦେବା ଏକାବେଳେକେ ପ୍ରସ୍ଥାନ
କରିଅଛନ୍ତି । ସର୍ବସ୍ୱ ଆତଙ୍କ, ସର୍ବସ୍ୱ ହାହାକାର,
ସର୍ବସ୍ୱ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର ! ଶତ ସହସ୍ର

ଖଣ୍ଡାଏତଙ୍କ ଚୌପାଠୀ କାନ୍ଥର ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ବଲୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ କିଏ ? ଅଥବା କାହା ପ୍ରତି ଦୋଷାବେଦ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ—ଉତ୍କଳର ଭାଗ୍ୟଦୋଷ ! ଦେଖନ୍ତୁ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ତାମ୍ରଲତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳମାନ ବାଣିଜ୍ୟ ବୋଇତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା, ଉତ୍କଳ ନାବିକ-ମାନେ ଯବ, ବ୍ରହ୍ମ, ସୁଖତରା, ଲକ୍ଷ୍ମୀପ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନକୁ ଗମନକରି ବାଣିଜ୍ୟ ବିଧିର କରୁଥିଲେ, ଓଲଟାଜ ଦୟା ଗେଞ୍ଜାଲିସ ସମସ୍ତ ବନସ୍ତ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳର ବାଣିଜ୍ୟଧନ ସାଗରମଧ୍ୟଗତ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା ସ୍ଥଳରାଜ । ଦୂତରାଜ ! ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଠାରେ ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ଫକ୍ସରୁ ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁ, ତାହାଙ୍କର ଉପଯାଗିତ ଅନୁଗ୍ରହ ସମ୍ବରଣ କରନ୍ତୁ । ସହସ୍ର ବର୍ଷରେ ଉତ୍କଳର କ୍ଷତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ । ଫରତ୍ତ ଆପଣ ବିଚାର କରନ୍ତୁ; ମୋଗଲ ଅଧିକାର ବିଲେପ ନିମନ୍ତେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସହାୟ ହେବୁଁ, ମୋଗଲ ଯିବେ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବେ—ଉତ୍କଳର ଲାଭ ?

ଦୂତ—ହେଉ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହକୁ ଯେବେ ଏତିକି ଅମଙ୍ଗଳ ନର, ଏତିକି ଶୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତୁ, ନ ହେଲେ, ସେହି ଅନୁଗ୍ରହ ସମ୍ବରଣ କରିବେ । ସତ୍ୟସତ୍ୟ ଖଣ୍ଡାୟତ ବେଗର ସିଂହଦ୍ୱାରାଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି ନ କରିବା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ କଥା; ମାତ୍ର ପରିତାପର ବିଷୟ, ଆମ୍ଭେ ଅଜ୍ଞାନମାନଙ୍କୁ ମହାମାନ୍ୟ ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଳିକ ଦୋଷାବେଦ କରିବାକୁ ସଜ୍ଜିତ ହେଲେନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ ବୁଝନ୍ତୁ, ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ବିନାଶର କାରଣ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ସୃକୃତ ଅବସ୍ଥାର ଫଳ ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟର୍ଥମାନଙ୍କର ପକ୍ଷାବଲମ୍ବନ କରିବା କି ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା ? ସେ ବା ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷପାତୀ ଲୋକକୁ ଶାସନ କରିବା କି ରାଜଧର୍ମକୁ—

ମୋହିତ ନୁହେଁ ? ରାଜସମ୍ମାନ ଓ ରାଜଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିବା ରାଜାମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ବ୍ରତ ଅଟେ । ଆଜ୍ଞା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ମରିଚପୁର, ବିସନପୁର କୁଜଙ୍ଗ, ଆଳୀ, କନିକା, ମଧୁପୁର ଜମିଦାରମାନେ ତ ଖଣ୍ଡାୟତ ?

ରାୟଗୁରୁ—ସବୁ କଥା ଜଣାଅଛି, ଆପଣାର ପଦାର୍ଥ୍ୟଦା, ଆପଣାର ଆଧିପତ୍ୟ, ପିତୃବିତ୍ତାମହଙ୍କ ଅର୍ଜିତ ମାନସମ୍ବଳ ହରାଇ ବର୍ଗୀ ଫୌଜଦାରଠାରେ ପଥାମା କରିବାଠାରୁ ବନସ୍ତ ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ପଛାନ୍ତୁ—ସରଣ କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହସ୍ୟ ଥର ଉଚିତ ଥିଲା । ଏମାନେ ଖଣ୍ଡାୟତ କୁଳର କଳଙ୍କ; ଏମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବର୍ଗୀ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ବିନାଶ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ଦୂତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ, ରାୟଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କର ସୈନ୍ୟବଳ ନ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ବାଉଁଶମୁଳୀ ପାଞ୍ଚଶମ୍ଭୁଠା ଧରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଶିଖିଅଛନ୍ତି !”

ଫତିଆବାଦ କାନ୍ଥ ଦଳ ବେହେରା ବନମାଳୀ ବଳିଆରସିଂହ ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଖଣ୍ଡାୟତ ଦୂତରୂପେ ଧରି ଛୁଡ଼ି ଫୁଲାଇ କହିଲେ—“ଏ—ହଁ, ହେ ଗୋସାଇଁ, କଣ ବୋଇଲେ, କଣ ବୋଇଲେ ? ଓଡ଼ିଆ ବାଉଁଶମୁଳୀ ? ଆପଣ ପୋଥି ଡୋର ବାନ୍ଧନ୍ତୁ । ବାଉଁଶମୁଳୀ ମହିମା କଣ ବୁଝିବେ ? ତେଜାନାଲର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେ ଦଳେଇ, ବାମ ବୈଶିଶିଜନ, ସୌରାଳ ବିଶେ ଦଳ ବେହେରା, ଦଧି ଦର୍ଶିଶକପାଟଙ୍କ ପାଞ୍ଚଶମ୍ଭୁଠ ବଳ ତୁମ୍ଭ ଫୌଜଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ କିଛି ବୁଝିଥିଲେ ! ଆପଣ କୁଣିଆପଣରେ ଆସି ବାବିପାଲ ଗାଉଁଛନ୍ତି କିଏ ?”

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳେଇ ଦଳବେହେରାମାନେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କଥା କହିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ;

ମାତ୍ର ମାନଧାତା ନିଷେଧସୂଚକ ଦୃଷ୍ଟି ସେପ କରବାରୁ ସମସ୍ତେ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ ।

ରାୟଗୁରୁ ଦୂତକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ମାଲବାର ଅବଧାନ ! ଏମାନଙ୍କ କଥା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଏମାନେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।”

ଦୂତ — ବର୍ତ୍ତାବସ୍ଥା ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ କଥା ଯାହାହେଉ, ମାତ୍ର ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏପରି ଅସମ୍ଭାବନା କଥା କହିବାର କି ଅଧିକାର ଅଛି ?

ରାୟଗୁରୁ—ଦୂତରାଜ ! “ସତ୍ୟଂ ବ୍ରୂୟାତ୍ ପ୍ରିୟଂ ବ୍ରୂୟାତ୍”—ଆମେ ଅନିଚ୍ଛାରେ ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ସତ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଅଛୁ । ଆପଣ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଅବଗତ ନୁହନ୍ତି, ଅଥବା ଆମ୍ଭପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଏପରି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡାୟତମାନେ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଯାବତ୍ କାଳ ସ୍ବାଧୀନତାର ଅମୃତମୟ ଫଳ ଭୋଗ କରି ଆସୁଥିଲେ । ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବପୂର୍ଣ୍ଣ ଶତ ଶତ ଖଣ୍ଡାୟତ ଗ୍ରାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୂନ୍ୟନିକ୍ଷେପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ନରମାଂସାଣୀ ବ୍ୟାଘ୍ରଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଭୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜାତି ପ୍ରତି ଲୋକସାଧାରଣର ଏପରି ଅବଶ୍ୟାସ, ଏପରି ଭୟ, ସେ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ରାଜସିଂହାସନ ଅଭିଳାଷ କରିବା ବିଫଳମାନ । ମାତ୍ର ପାଣବ ବଳରେ ରାଜ୍ୟାଧିକାର କଦାଚ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ରାଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିତା ପୁତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ । “ସ ପିତା ପିତରସ୍ତେଷାଂ କେବଳଂ ଜନ୍ମହେତବଃ” । ଆପଣ ବୋଲନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟକୁ ରାଜ୍ୟଶାସନ କି ଲୁଣ୍ଠନ, କଣ ବୋଲିବେ ? ଫୌଜଦାରମାନଙ୍କ ଜୁଲମରେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ଅରଣ୍ୟମୟ ହୋଇ ଗଲଣି । ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ—

ବର୍ତ୍ତମାନ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଆଚରଣରେ କଣ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଟଳା ରହିବାର ସମ୍ଭାବନା ?

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା, ରାୟଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ଆପଣ ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଉନ୍ତୁ ତ, ମାନଧାତାଙ୍କର କୌଣସି ଶୃଙ୍ଖଳ ଯେବେ ଦୋଷ କରେ, ସେଥି ସକାଶେ ସ୍ବୟଂ ମାନଧାତା ଦୋଷୀ ହେବେ କି ? ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଜଣେ ଫୌଜଦାରର ଦୋଷତା ସ୍ବୟଂ ରଘୁନାଥ ଗୌସଲ ଦୋଷୀ ହେବା ସେହିପରି କଥା !

ରାୟଗୁରୁ—ଆପଣ ଯେବେ ଶୁକରକୁ ଶ୍ବେତ-କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେବେ, ସୁଯୋଗ ଦେବେ, ତେବେ ସେହି ଶ୍ବେତ ଶୁକର ସକାଶେ କିଏ ଦାୟୀ ହେବ ? ବେଗର ଦରବାରରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶଟା ନିଲମରେ ବଦି ହୁଏ; ଯେ ବେଶି କଉଡ଼ି ଗଣିପାରେ, ସେହି ଫୌଜଦାର ପ୍ରାୟ ହୁଏ । ଫୌଜଦାର ଯେତେ କାହାଣୀ କଉଡ଼ି ଗଣି ଦେଇଅଛି, ମୂଳ କଲନ୍ତର ଘେନି ଅସୁଲ କରିବ ତ ? ପ୍ରଜା ମଲେ ବା ଗଲେ, ତହିଁକି ତ କେହି ଲଗା ଥାଏ ନାହିଁ ! ପୁଣି ସେହି ଫୌଜଦାର ପ୍ରଜା ଦରୁ ବେଶି ବେଶି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । କାରଣ, ଦରବାର ପ୍ରତି ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟୟ ନାହିଁ । ସନନ୍ଦ ଘେନି ଆସିଲବେଳେ ଆଉ କେହି ସନନ୍ଦ ଘେନି ଆସିଲ ପରା, ଏହି ଭୟରେ ପଛକୁ ଅନାଉଥାଏ । ବିଧର୍ମୀ ଭୁର୍ଜ ଅଧିକାରରେ ବରଞ୍ଚି ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ସୁଖରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଦୂତ—ଆପଣ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା ବୋଲିଲେ, ପ୍ରକୃତରେ ସେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ବାସ କରିବାକୁ ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହୁଁ । ଆଜ୍ଞା, ତର୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲୁଁ । ସେଥିପାଇଁ କି ସ୍ବଧର୍ମାବଲମ୍ବୀକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଧର୍ମୀ ମୈତ୍ର ଗୋଷାଦଳ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଧର୍ମପରାୟଣ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ଥାନ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ?

ରାୟଗୁରୁ—ଆପଣ ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ସବୁ କହନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ କି ରାଜନୀତି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ? ନୀତିବେଦୀମାନେ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି, “ଉପକର୍ତ୍ତା ସମ୍ପଦ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା ।” ବୋଲିଲେ, ଉପକାରୀ ଲୋକ ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟା କରିବ, ମିତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅପକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ରାୟଗୁରୁଙ୍କ କଥାରେ ମାଲବାର ବାଧା ଦେଇ ବୋଲିଲେ, “ରାୟଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ସେ ସମସ୍ତ କଥା ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେବେ କୌଣସିଠାରେ କିଛି ଦୋଷ ଥାଏ, ତାହା ସହଜରେ ଫଟୋଧୂତ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ମହାରାଜ ସନାତନ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ତାହା ତ ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଯେପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ମଳ, ସେହିପରି ଭକ୍ତପ୍ରବଣ, ମୈତ୍ର ସହିତ ଫରାସ ମାତ୍ର କେବଳ ଦୃଢ଼ । ବେଳେ ବେଳେ ହେଲେ ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା କଠିନ । ଆପଣ ବେଳେ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ । ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ଦେବପ୍ରଧାନ ଦେଶ, ପବନ ଶବ୍ଦବାଳୟରେ ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ । ଦେଶନ୍ତ, କାଶୀ ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଗଲ, ବୃନ୍ଦାବନ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଗଲ, କାଳିଙ୍ଗର, ଚିତୋର, ଆନନ୍ଦଲବାର, ଅବନ୍ତୀ, ପ୍ରାଚୀନଧାରା ପ୍ରଭୃତି ପବନ ସ୍ଥାନମାନ ଦେବାଳୟଗୁଣ୍ୟ । ରାୟଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ନାମରେ ଆମେ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁ, ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡର ଦେବମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେପରି ଅତ୍ୟାଚାର ନ ଘଟେ ଏବଂ ଭଗବତ୍ ଗୋମାତା ଶୋଣିତରେ ଉତ୍କଳର ଦେବଭୂମି ଯେପରି ଅପବିତ୍ର ନ ହୁଏ, ସେଥି ସମ୍ମାନେ ଆପଣଙ୍କର ସନ୍ଦର୍ଶନ ହେବାର ଉଚିତ ।”

ରାୟଗୁରୁ—ଦୂତରାଜ ! ଭୟ କିମ୍ବା ସ୍ୱାର୍ଥର ଅନୁରୋଧରେ ଏକ ନରପତି ଅନ୍ୟ ନରପତି ସହିତ

ସନ୍ଧ୍ୟା କରିଥାନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଭୟ କାରଣର ଅଭାବ ଜାଣିବେ । ଆଉ ଯେ ଉତ୍କଳର ଦେବାଳୟ ରକ୍ଷା ବିଷୟ କହିଲେ, ଶତ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ବା ସହସ୍ର ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡର ଚେଣୁ ମାତ୍ର ଫୁଟି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ଦୁଇ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରହରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ଭାଗ୍ୟ କାଳରେ ଯେଉଁ ରାଜା ଏହି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ବିନାଶସାଧନରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବ, ତାହାର ପନତ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାନ । ପଞ୍ଚଶତବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଭାରତ ଅଧିକାର କାଳରେ ଯଦନ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଏବଂ ସଲଜ୍ଜ୍ୱରରେ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି, ଉତ୍କଳର ମହାହର୍ଷ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେବେ କୌଣସି ବୈରା ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ, ସେ କେବଳ ହିନ୍ଦୁ, କୁଳସନ୍ତାନ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ବଂଶଧରମାନେ । ଅଠରନଳା ଘାଟର ମଞ୍ଜି ଜଳମରେ ଗରବ ଦୁଃଖୀ ଲୋକେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦର୍ଶନରୂପ ମହାପୁଣ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେଣି । ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲ, ଆଉରଙ୍ଗଜେବର ଜିଜ୍ଞାସାରୁ ଏହାର ପାର୍ଥକ୍ୟ କଣ ଅଛି ? ସେଥିରେ ବରଷ ରଖାଥିଲା । ସେଦିନ ଗେଡ଼ିଖାଲଠାରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା ଲୋକେ ଚିରକାଳ ସ୍ମରଣ କରିବେ । ଆପଣ ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ, ହିନ୍ଦୁ ଜାତି କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛନ୍ତି, ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ, ସମ୍ମାନ, ଧର୍ମକାମା ଶର୍ଥସାଧୀମାନଙ୍କ ଧନ ପ୍ରାଣ ହରଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା କୁଳବଢ଼ା ରମଣୀଙ୍କ ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା ପ୍ରତି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା କି ଉଚିତ ହୋଇଅଛି ? ବିଧର୍ମୀ ଯଦନ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଜଘନ୍ୟ କର୍ମ କରିବାକୁ ସଜ୍ଜିତ ହୁଅନ୍ତା । ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀ ହସ୍ତଗତା ଅପୂର୍ବ ମୁଦରା ଯୁବକ ନବାବପୁତ୍ରକୁ ମାତୃସନ୍ଦୋଧନ କରି ସମର୍ପଣଦାରେ ବିଦାୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସୁଜାଣାୟା କୁଳବଢ଼ାମାନଙ୍କ ଅସମ୍ମାନ ବିନିପାତର

ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ଜଣିବେ । ଆପଣ ଯଦି ଏଥିରେ ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି, ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆମର ଭାଷା ନାହିଁ । ମହାକବି ମାତକାର କହିଅଛନ୍ତି, ପୁନଃ ପୁନଃ ଅପରାଧ-କାରୀ ଲୋକ କ୍ଷମାର ଅଧୋଗ୍ୟ ।

ଦୁଇ ଶିଉଣିଙ୍କର ମାଲବର କିଣ୍ଡର୍ ଅପ୍ରତିଭ ଓ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲା ପରି ଗୋଟିଏ ଫର୍ଦ୍ଦ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ରାୟଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ଆମେ ଦୂତରୂପେ ବୋଲିପାରୁଁ, ଗ୍ରହର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଦୃଷ୍ଟିଅଛି । ମାତ୍ର ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସାବଧାନରେ ରହିତ ଅଛନ୍ତି ।”

ରାୟଗୁରୁ—ବେରାର ଦରବାରକୁ ସମ୍ମାନ ଅତିଥି ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନେ ଦିଆଯିବା କିମ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯିବା ସକାଶେ ପରା ? ସମ୍ମାନର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସହସ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦିଆଯିବ, ବେରାର ଦରବାରର ଏ କି ଗର୍ବିତ ପ୍ରଥା, ଦୁଇରାଜ ?

ଦୁଇ—ଆପଣ ପୁରୁଷଙ୍କ, ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିଦିତ ଅଛନ୍ତି । ଭଗବାନ କୃଷ୍ଣଦେଓପାଦୁନକୃତ ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ଦେଖନ୍ତୁ କୁରୁପାଣ୍ଡବ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଅତିଥି ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ କୁମାରୀ କନ୍ୟା ଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ କି ଦରର କୁଳକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରୁଥିଲେ ? ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ ତ ? ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁଇରୂପେ ହସ୍ତିନାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତାହାଙ୍କୁ ସହସ୍ର କନ୍ୟା ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ, ଆପଣ କି ଏହା ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରନ୍ତି ?

ରାୟଗୁରୁ ହୋଇଥିବ, ଆମକୁ ସେ ପୁରୁଣା କଥା ଜଣା ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜାକୁଳ ଚୌଥ ସରଦସମ୍ମୁଖୀ ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶବ୍ଦ ଭାଇ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଯାଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଧରି ଆଣି ବାଣ୍ଟୁଥିଲେ ?

ଦୁଇ—ଆମେ ଦେଖୁଅଛୁ, ଆପଣ ମରହଟ୍ଟା ଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ବିଶେଷ ନିୟୁଣତା ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ଜଣେ ସତ୍‌କୁଳଜ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଉତ୍କଳ ଶ୍ରେଣୀ କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣମୁଖରୁ ଏପରି ଅକୃତଜ୍ଞ କଥା ବାହାରବ, ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ କିଏ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛି, କାହା ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯାବତ୍‌ତଦ୍ୱାର୍ଜ ଜୀବନଧାରଣ କରି ସିଂହାସନରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ? ମରହଟ୍ଟା ଭୂମି ଦାନ କରି ନ ଥିଲେ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟଧର୍ମ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉଦରପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ଶୂଦ୍ର ଘର ଦାସର ସ୍ତ୍ରୀକାର କରୁଥାନ୍ତେ । କେଉଁଦିନ କେଉଁ ବିଧର୍ମୀ ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ବସାଇଅଛି ? ଆପଣ ଯେପରି ଯବନପିଣ୍ଡପାତ ଦେଖୁଅଛୁ, କିଛି କାଳିଙ୍ଗନାମ ପାଇବା ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତି ।

ରାୟଗୁରୁ—ଶାସନସ୍ଥାପନକାରୀ ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଅନନ୍ତକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସିଂହାସନରେ ଅବଶ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ । ଆଉ କୌଣସି କୌଣସି ଯୌଜିତାର କେତେଟା ଶାସନ ବସାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦୁର୍ଗଧବଳା ଧେନୁକୁ ହତ୍ୟାକରି ତାହାର ଚର୍ମରେ ନିର୍ମିତ ପାଦୁକା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦାନ କଲେ ସେଥିରେ ଯଦି ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ସେମାନେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ସଳଖେ ସଳଖେ ଫୁର୍ତ୍ତରାଜ୍ୟକୁ ଚାଲିଯିବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଦୁଇରାଜ ! ଆମେ ପୂର୍ବପର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟଲୋଚନା କରି ଦେଖୁଅଛୁ, ମରହଟ୍ଟା ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ଏକପ୍ରକାର ତତ୍ତ୍ୱରତାର ପ୍ରଣୟ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।

ଦୁଇ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମୁଖ ଆବାରତ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଆପଣ ବିସ୍ମୃତ ହେବେ ନାହିଁ, କାହାର ପ୍ରତିନିଧି

ହୋଇ କଥା କହୁଅଛନ୍ତି, କାହାର ଭାଗ ଅଶୁଭ ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବେରାର ଦରବାରରେ ଏ କଥା ଅଗୋଚର ରହିବ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାୟାଙ୍କ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପଦାତିକ, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଯେଉଁ ଦରବାର ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଅଙ୍କୁଶପତ୍ନୀ ହୋଇ ଉଭା ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଦରବାରରେ ଏହି ଅମମାନସୂଚକ କଥା ଅବଶ୍ୟକ ଦିନେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ରାୟଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ଦ୍ୱାୟା କରି କହିଲେ—
“ଦୁଇରାଜ ! ଉପ୍ପ ପ୍ରଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର କରିବା ବାସନା ଯେବେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି, ସେ ତେଣୁ ବିଡ଼ମ୍ବନା ବୋଲି ଜାଣିବେ । ଗୌରବାନ୍ୱିତ ବେରାର ଦରବାରର ଗୁଣ ରଚନା କରିବା କଦାଚ ଏହି ଦରବାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେବେ ଆପଣଙ୍କ କଥାର ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯେବେ ଅସମ୍ଭାବନାକର ବିବେଚନା କରନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ନିରୁତ୍ତର ।”

ମାଲଗର କିଛି ଶାନ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ,
“ଆମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା, ସହଜରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇଯାଉ । ଆମ୍ଭେ ବରୁଣବରେ ବୋଲୁଅଛୁ, ମାନଧାତା ଯେଉଁ ଯବନର ପକ୍ଷପାତୀ, ତାହାର ପତନକାଳ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ । ଆଲିବର୍ଦ୍ଦର ଆସନ କାଳ ଉପସ୍ଥିତ ।”

ରାୟଗୁରୁ—ହିନ୍ଦୁ ବା ତୁର୍କ କାହାର ଅଧିପତ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିବ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଧର୍ମତ୍ୟାଗୀ, ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଅମନୋଯୋଗୀ । ବିଧାତା ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୁଷ । ସାବିତ୍ରୀମ ପ୍ରେମ, ନ୍ୟାୟ-ପରତା, ରାଜହତେଷଣା, ଅପକ୍ଷପାତତା, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ରାଜକର୍ମ ଗୁଣରୁ ଏମାନେ ବର୍ଜିତ । ନ୍ୟାୟପର ଆକବର ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଶିବାଜୀଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରକୃତ ରାଜଧର୍ମ ଦୁଇ ଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବେ ।

ମାଲଗର—ଆପଣ ଅଭୁତ କଥା କହୁଅଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀ କି ଅରାଜକ ହେବ ?

ରାୟଗୁରୁ—ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ତ୍ରକଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ପୃଥିବୀ କେବେ ଅରାଜକ ହୋଇ ନାହିଁ । ସମୟ ସମୟରେ ରାଜପରିବର୍ତ୍ତନ ଦୃଷ୍ଟିଅଛି । ଈଶ୍ୱରଶୂନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ରାଜହୀନ ରାଜ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରଣ୍ଡେ ତିଷ୍ଠିବା ଅସମ୍ଭବ । ଆମ୍ଭେ ଶୁଣୁଅଛୁ ସାଗର ଗର୍ଭସ୍ଥିତ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପରୁ ଶ୍ୱେତକାନ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବଣିକ ଆସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦପୁରଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଦୋକାନ ମେଲିଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେପରି ଶୁକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ, ସେହିପରି ଶୁକ୍ରକର୍ମୀ ଅଟନ୍ତି । ଦେଖିବା ହେଉ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାକୁ ଅବଶ୍ୟାସ କରି—ମୁସଲମାନ ମୁସଲମାନ ରାଜାକୁ ଅବଶ୍ୟାସ କରି ଅଜ୍ଞାନକୁଳଶୀଳ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟବାସସ୍ଥାନ ଭିନ୍ନଧର୍ମୀ ସେହି ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପବାସୀଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ନିର୍ଭୟରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି ଶୁକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକେ ନ୍ୟାୟପର, ଶରଣାଗତ ପ୍ରତିପାଳକ, ବିପନ୍ନର ବନ୍ଧୁ, ନିରାଶ୍ରୟର ଆଶ୍ରୟ । କୃତ୍ତିଲତା ସ୍ୱାର୍ଥ-ପରତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବଣିକ୍ ବ୍ୟବସାୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଏପରି ନ୍ୟାୟପର, ରାଜ୍ୟଶୂର ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଯେ ସୁଖରେ ଦିନ ଯାପନ କରିବେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଚରଦିନ ସମାନ ଆସ ନାହିଁ । ଭାରତଭୂମି ଯଥେଷ୍ଟ ଅତ୍ୟାଶୁର ଭୋଗ କଲଣି, ଅବଶ୍ୟ ଦୁଃଖ ଦିନର ଅବସାନ ହେବ । ହିନ୍ଦୁ ବା ତୁର୍କ ରାଜକିନ୍ତର ଯଥେଷ୍ଟ ଅପବ୍ୟବହାର କଲେଣି, ଭଗବାନ୍ ନୂତନ ରାଜା ପ୍ରେରଣ କରିବେ । ଅନ୍ୟଥା ହିନ୍ଦୁ ବା ତୁର୍କ କାହାର ହାତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ରହିଲେ ପରସ୍ପର ବିରୋଧରେ ମହାପ୍ରାଣିଶୋଣିତ ଚରକାଳ ପ୍ରବାହିତ ହେବ । ଆମ୍ଭେ ଗତ ସମ୍ଭବର ମକର ବାରୁଣୀ ଉପଲକ୍ଷରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନକୁ ଯାଇଥିଲୁ । କାଳୀଦାସରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ନାମ ପାଦୁଡ଼ି;

ସେ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକଙ୍କ ପୁରୋହିତ ଅଟେ । ସେ ପାଦୁଡ଼ି ଦେଖିଯି ଶୁଷ୍କ ଭଲ ବୁଝିପାରେ । କହିପାରେ । ଅନେକ ଚେଲିଆଏ ତାହା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ସେ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଲା ସେଥିର ସାର ମର୍ମ ଏହି :—“ଏକମାତ୍ର ମହାନପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅଧିପତି ଅଟନ୍ତି, ମାନବଜାତି ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର, ତୁମ୍ଭର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ମାନବ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କଲେ ଉତ୍ତର କରି । ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ପିତାଙ୍କର ବିରାଗଭଜନ ହୁଅନ୍ତି । ସେହିପରି ମାନବ ଜାତିର ହିଂସାକାଣ୍ଡ, ମାନବ ଜାତିର ଅପ୍ରେମକାଣ୍ଡ ଲୋକ କରୁଣାମୟ ପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅପ୍ରିୟପାତ୍ର ଜାଣିବ । ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଦୟା, ଯେଉଁ କ୍ଷମା ପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ପାର୍ଥନା କର, ଅନ୍ୟ ମାନବକୁ ସେହି ଦୟା, ସେହି କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କର । ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ମନ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ଅର୍ପଣ କର, ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କର ।

ମାଲବୀର ଅବଧାନ ! ଆପଣ ତ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଶାସ୍ତ୍ରବ୍ୟବସାୟୀ, ବୋଲିବା ହେଉଛି, ସେ ପୁରୋହିତ ପାଦୁଡ଼ି ଯାହା କହିଲା, ତାହା କି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁଶାସନ ନୁହେଁ ? ଆମ୍ଭେ ସେହି ପାଦୁଡ଼ିର କଥା ଶୁଣି ସ୍ଥିର କରିଅଛୁ ଶିଳ୍ପୀ ସତ୍ୟଧର୍ମବର୍ଜିତ ଜାତି ରାଜପଦର ଅଯୋଗ୍ୟ । ଦେଖିବା ହେଉଛି, “ଏକ ଏବ ପୁର ଦେବୀ ପ୍ରଣବୀ ସର୍ବବାଞ୍ଚମୟ” । ହିନ୍ଦୁ ଜାତି ଯେଉଁ ଦିବସରୁ ଏହି ବୈଦିକ ସାଜମନ୍ତ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନାନା ପ୍ରକାର କାଳୁନିକ ଉପଧର୍ମର ଅନୁସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଦିବସରୁ ଏମାନଙ୍କର ପତନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । “ବୟୁ ଧୈବକୁଟୁମ୍ବକମ୍—” ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ପୁସ୍ତକଗତ ବିଦ୍ୟା ଅଟେ । ଆମ୍ଭେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁ, ଭାରତଶାସ୍ତ୍ରବାସୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ-କାମନାରେ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ଶ୍ୱେତବ୍ରୀପରୁ ଏହି ଶ୍ୱେତକାନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଦୂତ କିୟତକାଳ ମୌନାବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗକରି କହିଲେ, “ଜଗତରେ ଉଗ୍ରବାନଙ୍କ ଲାଲା ଦୁଃଖେ ଯୁ । ତହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ସଫଳ ହେବ । ତେବେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭକର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ବିରୁଦ୍ଧ ନ ହେଉଁ, ସେଥି ସକାଶେ ସଦ୍‌ଗୁଣଧର୍ମୀ ପ୍ରଭୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିବେକରୂପ ପ୍ରଦତ୍ତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ, ‘ସହଯା ବିଦ୍ୟତ ନ ନିୟା ।’ ଆମ୍ଭେ ଆଶା କରୁଁ, ମାନଧାତା ଆତ୍ମଣେ ସ୍ୱ ଦେଶର ଶାନ୍ତି, ସ୍ୱଧର୍ମର ଗୌରବ, ସ୍ୱଜାତି ଏବଂ ଅନୁଗତ ଲୋକର ଧନପ୍ରାଣ ନିରୁଦ୍‌ବେଗରେ ରକ୍ଷା କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସନ୍ନ ପ୍ରାପନ କରିବା ଉଚିତ କି ନା, ଏ ବିଷୟ ପୁନର୍ବାର ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ବିଚାର କରିବେ ।”

ରାୟଗୁରୁ—ବିଜ୍ଞ ଦୂତବର ! ଏ ଉତ୍ତରେ ଆଉ କଣ ଆଶା କରନ୍ତି ?

ମାଲବୀର—ଏହା କି ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ?

ରାୟଗୁରୁ—ଅନ୍ତତଃ ଏ ପକ୍ଷରୁ ।

ଦୂତ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ହିନ୍ଦୁ ହିନ୍ଦୁ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିବ, ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଯେପରି ଶୁଦ୍ଧ, ସେହିପରି ଗ୍ଳାନିକର । ହିନ୍ଦୁର ଅସ୍ତ୍ରାଘାତରେ ହିନ୍ଦୁ ଗୋଷିତଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମି ଜଳଜିତହେବ, ଏ କଥା ସ୍ମରଣ ମାତ୍ର ଅସହ୍ୟମୟ । ଏହାର ପ୍ରତିକାର କି ସାଧ୍ୟତେ ?”

ରାୟଗୁରୁ—ମାନବ ଯେତେ ଯନ୍ତ୍ର କରୁ, ଯେତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉ, ବିଧିର ବିଧାନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ।

-୯-

ସୋସୋ ଗ୍ରାମ

କେଉଁଝର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରବ୍ରାନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ, ନାମ ସୋସୋ । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ କି ପବନୀ ଘର ବାସ । ଏମାନେ ଅରଣ୍ୟ ଅନାୟିକା ଜାତି, ଭୂମି, ସାନ୍ତାଳ, ବୁଢ଼ିଆ କି ଏହିପରି କିଛି ଜାତି ହେବେ । ଗ୍ରାମଟି ପ୍ରାୟ ବୃହତ୍, ଘରଗୁଡ଼ିକ ଖୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ପଲ୍ଲ ଘରପରି ବିଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମରେ ନିର୍ମିତ । ଝାଟିର ବାଡ଼ ମାଟିଛଟା; ବତାବୁଣା କବାଟ । ଘର ମାପରେ ଦୁଆର, ନାହିଁ ପଡ଼ି ଘରଭିତରେ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତ ବିପକ୍ଷରେ ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆଉ ଆଉ ଘରକୁ ଗୁଡ଼ି ଦୁଇ ଗୋଟି ଘର; ଆଉ ଆଉ ଘରଠାରୁ କିଛି ବଡ଼, ଗୋଟିଏ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ଘର । ସଭ୍ୟତାଭିମାନ ହିନ୍ଦୁ, ସମାଜର ପଞ୍ଚ ଶତ୍ରୁ ବର୍ଣ୍ଣାସ୍ତ୍ରା ବିରାମ୍ଭ କନ୍ୟା ଦାନ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧୃତନ ସପ୍ତ ପୁରୁଷକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟକୁ ଚଳଣ ଦେବା ପ୍ରଥା ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ପ୍ରକୃତର ଶିଶୁ, ପ୍ରକୃତର ଅନୁଶାସନ ଏମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରବଧୁ । କନ୍ୟା ନିକୁଞ୍ଜରେ ପଢ଼ଇ, ପୁଅ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୁରୀ ନ କଲେ ବିବାହବିଧାନ ବିବର୍ଜିତ । ଅଭିଆଡ଼ୀ କନ୍ୟାକୁ ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ, ଅଭିଆଡ଼ୀ ପୁଅକୁ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ବୋଲିଯାଏ । ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ରାତି କାଳରେ ଶୟନ କରି ରହିବାର ନିଷେଧ । ରାତି ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା, ସମସ୍ତ ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ପୁରୋକ୍ତ ଦୁଇ ଘରେ ଶୟନ କରନ୍ତି । ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ଘରେ ଦୁଇଜଣ ବୁଢ଼ୀ, ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଘରେ ଦୁଇ ଜଣ ବୁଢ଼ା ଜଗୁଆଳ ହୋଇ ଶୁଅନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗ୍ରାମକୁ କିଛି ଦୂର ଗୁଡ଼ି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘର । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଗୃହଠାରୁ ବଡ଼ ଏବଂ

ସୁନ୍ଦର ଲିପାପୋ'ଗ୍ରା । ଏ ଘରଟା ସବୁଦିନେ ଭୁଜା ପଡ଼ିଥାଏ—ପ୍ରବାସୀ ମହାଜନ, ବାଟୋଇ କନ୍ୟା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରୁ କୁଣିଆ ଆସିଲେ ଏହି ଘରେ ରହନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ପରଗଣା ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଏହି ଘରେ ପଞ୍ଚୁଆତ କରେ ।

ଗ୍ରାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅରଣ୍ୟ—ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ । ଶାଳ, ପିଆଶାଳ, ଅଶନ, ଶିଶୁ, ଧଉଳ, ଫାସି, କେନ୍ଦୁ ପ୍ରଭୃତି ବୃହତ୍ ଜାତୀୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁବିଧ ଶୁଦ୍ଧ ବୃହତ୍ ଅକୃତନାମା, ଅଜ୍ଞାତଗୁଣଗ୍ରାମ, ସଫଳ, ନିଷ୍ଫଳ, ସକଣ୍ଠକ, ନିଷ୍ଠାକ, ଘର, ହ୍ରସ୍ୱ, ବିବିଧାକାର ପରବିଶିଷ୍ଟ ଲଗାଲଗି, ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ, ଲତାମଣ୍ଡିତ, ଲତାଶୂନ୍ୟ ଅଗଣ୍ୟ ବନସ୍ପତିବର୍ଗ ଦିଗନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କେବଳ ଶାଳବଣି ବୃହତ୍ ତାଳ ବୃକ୍ଷ ପରି ଶାଖାପତ୍ର ବିହୀନ ହୋଇ ସରଳ ଗ୍ରାମରେ ବଡ଼ଅଛି । ମସ୍ତକ ଉପରେ ନିଅନ୍ତ ପରବିଶିଷ୍ଟ ଛପାକାର ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖା ବିଜଡ଼ିତ, ଅନ୍ଧକାରମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପ୍ରବେଶର ଛୁଦ୍ର ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ, ବିଶାଳବସ୍ତୁ ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ିକ ସମୋକ୍ତ ସମାନାକାର, ସ୍ୱଭାବର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଧାର ଉଦ୍ୟାନ ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ରହିଅଛି । ବୃକ୍ଷତଳ ଭୂମି ସମତଳ, ପୃଷ୍ଠିତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ—ଦୃବୀଦଳଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଦୃଶ୍ୟ । ବହୁବର୍ଣ୍ଣବ୍ୟାପୀ ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷପତ୍ର ପତନଦ୍ୱାରା ଭୂମି ଏପରି କୋମଳ ହୋଇଅଛି ଯେ, ବିସ୍ତୃତ ସୁପାତା ଉପରେ ଚାଲିଗଲ୍ଲ ପରି ଜଣାଯାଏ । ଶାଳବୃକ୍ଷର ଅତି ଉଚ୍ଚ ଶୁଦ୍ଧ ପତ୍ରାବଳୀବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧ ଶାଖା ଉପରେ ଶୁଦ୍ଧ ଦେହଟିକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଶ୍ୟାମା ତାନ ଗୁଡ଼ିଅଛି । ସେହି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀର ଶୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠନିସ୍ୱର ଶ୍ରବଣମନୋହର ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ସ୍ୱରଲହରୀ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳ ଯାଇ ଗିରି-କନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି । ସେହି ସମୟରେ ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦରୀ ତଦ୍ରୂପ ଏକ ନିର୍ଭୁତ ସ୍ଥାନରେ ବସି ସ୍ୱାମୀର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଅଛି । ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦରୀ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥାଏ, ସ୍ୱାମୀର ସଙ୍ଗୀତ ନିବୃତ୍ତ ହେବା

ମାତ୍ରକେ ଆପଣାର ତାନଲହରୀଦ୍ୱାରା ବୃଷସମୂହକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଏ । ଏହିପରି ପ୍ରହରବ୍ୟାପୀ ସଙ୍ଗୀତ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଉତ୍ତରେ ବିହରତମ୍ପତି ଉଡ଼ିଆସି ଏକସିତ ହୁଅନ୍ତି । ଅନନ୍ତ ବିଚାରକର୍ମୀ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଏହି ନଗଣ୍ୟ ଧ୍ୱନ୍ତ ପ୍ରାଣୀର କଣ୍ଠରେ ଏଡ଼େ ସୁମଧୁର ଏଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ ମନ ବିମୋହିତ ହୋଇଯାଏ । ଶାଳବତୀର କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବିଚାରଦେହ ମଧୁର ଆପଣାର ବିଶ୍ୱମୋହନ ବ୍ୟାତ୍ତ-ସୂକ୍ଷ୍ମ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠରୂପ ବିଚାରମୟ ପୁରୁଷଭାବ ଓ ବିସ୍ମୃତ ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ କମ୍ପିତ କରାଇ ବିଚାର ଭଙ୍ଗୀରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୁରି ଘୁରି ଆପଣାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗାରମ ମଧୁସ୍ୱରକୁ ଦେଖାଉଅଛି । ମଧୁସ୍ୱର ମଧ୍ୟ ସେହି ବିମୋହନ ରୂପରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅନାଇ ରହିଅଛି ।

କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱରାବ ଉପାତୁରୁ ଚକତା ହରିଣୀୟୁଥ ବୃକ୍ଷପତ୍ରର ଶାଳ ଫଳ ଗୋଟାଇ ଖଉଁ ଖଉଁ ଚମକି ପଡ଼ି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଚଞ୍ଚଳସ୍ୱରରେ ଅନାଉଅଛନ୍ତି, ଶିଶୁଗୁଡ଼ିକ ସଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି, କେହି ଦୁର୍ଗ୍ଗ ପାନ କରୁଅଛି, କେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଭୃଣାଙ୍କୁରଟି ମୁଖରେ ଧରି ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛି । ଗ୍ରାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଅଭ୍ରାହ୍ମଣ ଉଚ୍ଚ ପଟ୍ଟ ନାହିଁ; ମଧ୍ୟ ଷ୍ଟ୍ରୀ ପାହାଡ଼ ଅସଂଖ୍ୟ । ଉତ୍ତର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ଅନୁରା ଷ୍ଟ୍ରୀ ଷ୍ଟ୍ରୀ ଖଣ୍ଡଶୈଳମାଳ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ଲଗ ଲଗି ପଟ୍ଟ, ପଟ୍ଟ ଉପରେ ପଟ୍ଟ; ଅସଂଖ୍ୟ ପଟ୍ଟମାଳା ବହୁ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ପଟ୍ଟ ଖୋଲମାନ କଣ୍ଠକବ୍ଧି, କଣ୍ଠ, ନାନା ପ୍ରକାର ଜଟିଳ ଲତାଗୁଳ୍ମ ଏବଂ ନିବିଡ଼ ବୃକ୍ଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦିବା ନିଶି ଅନ୍ଧକାରମୟ, ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଅଗମ୍ୟ, ବନ୍ୟବରାହ, ଭଲ୍ଲୁକ, ହିଙ୍କ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଆରାମ ନିକେତନ ଏବଂ ସୂଚକାଗାର । ଗ୍ରାମର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ସୁକ୍ରତୋୟା ସାଳନ୍ଦୀ ନଦୀ ଲଙ୍କାଶିଳା

କୁଳବଣ ରମଣୀ ପରି ବୃକ୍ଷଲତା ମଧ୍ୟରେ ଦେହକୁ ଘୋଡ଼ାଇ କଳ କଳ ଶବ୍ଦକରି କୁଟିଳା ଭୁଜଙ୍ଗୀ ସମାନ ପ୍ରବାହିତା । ଧୋସୋ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରାମଠାରୁ ବହୁଦୂର-ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ଏଥକୁ ବିଦେଶୀୟ ସମାଗମ ବିରଳ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ରଜାର ପ୍ରଜା କମ୍ବା ସାହୁର ଖାତକ ଦୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟର ଅଗ୍ରାବ ନାହିଁ; ଜୀବନର ଅବଳମ୍ବନ ଟଙ୍କା, କଡ଼ବା, ମଣିଆ, ମହଲ, ଶତ୍ରପ, ବେଲ, ଆମ୍ବ ଅଷ୍ଟପୁ ଉତ୍ତର ରୂପ ରହିଅଛି । ହେଲେ ମହଲ, ଶତ୍ରପ ଏହି ଦିଗଟି ବୃକ୍ଷ ମହାମୂଲ୍ୟ; କାରଣ ଏହା ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଏଥିରେ ହାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହି ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା । ଆପଣା ଆପଣା ବୃକ୍ଷ ସମସ୍ତେ ପୁଷ୍ପପୌଷାଦି ଫଳେ ଭୋଗ ଦେଲ କରନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଏବଂ ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଦୁଇ ରୁରେଟି ପଞ୍ଜାବ ଦେଶୀ ମହଜନ ଗ୍ରାମକୁ ଆସନ୍ତି । ସେମାନେ ଚମ୍ପି, ହରିଣଶିଙ୍ଗ, ମହୁ, ମହଣ; ଜଉ ବଦଳରେ ଲୁଣି, ଲୁଗା, ଧୂଆଁପତ୍ର ଦେଇଯାନ୍ତି, । ଗ୍ରାମର କଳି କନ୍ଦଳ, ମହଲ ଶତ୍ରପ ବୃକ୍ଷସଙ୍ଗିତ ଦେବାନି ମାମଲ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମର ପରଗଣା ବୁଝା ସୁଝା କରେ । ପରଗଣା ଆଜ୍ଞା ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିରେଧାର୍ଯ୍ୟ । ପରଗଣା ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟକାଶ ପ୍ରତି ପ୍ରହାରଦନ୍ତ, ବିଧି, ଗୁରୁତର ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ନିବାସନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରଗଣାର ନାମ ମୁଟରୁ ମାଣି ।

ଶୀତ ଋତୁ ମାସ ଗ୍ରାମର କୌଣସି ଲୋକ ଘରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ ପ୍ରବଳପ୍ରତି ଶାଳବତୀ ମଧ୍ୟରେ ବୃକ୍ଷ-କାରରେ କେତେ ଗଦା ଧନ ଜାଳଦେଇ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ରହନ୍ତି । ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ଏକ ପାଖରେ, ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ରହିବା ବିଧି । ଗୁରୁ ବନାଇବା ପୁରୁଷମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ । ଅନିଦ୍ରା ଆନନ୍ଦରେ ରାତି ପାହିଯାଏ ।

ଅଭାବ ନାହିଁ, ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଭାବନା ନାହିଁ, ପରମ ସୁଖରେ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ରାତି, ରାତି ଉତ୍ତରେ ଦିନ କଟୁଅଛି । ହେଲେ ରଜା ହେଉ, ପ୍ରଜା ହେଉ, ଧନୀ ହେଉ, ଦରିଦ୍ର ହେଉ, ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହେଉ, ସୁସ୍ଥ ଶରୀର ହେଉ, କାହାର ଅବସ୍ଥା ସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ; ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଜଗତରେ ନିତ୍ୟ ରୂପାନ୍ତର ଦେଖୁଅଛି । ସୋସା ଗ୍ରାମର ଆଦମ ନିବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅରୁନଙ୍କ ବିସ୍ମୟ, ବାସସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସମସ୍ତେ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଦେବାଦ୍ କେଉଁ ଦେଶରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତ ଭୁକ୍ତି, ଶୁଣି ପାଞ୍ଚ ଶତ ପଞ୍ଚଦଶାବଦ୍ଧ ଖଣ୍ଡାୟତ ପାଇଁ ଆସି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ବସିଅଛନ୍ତି । ଗୃହନିର୍ମାଣ-ପ୍ରୟୋଗୀ ଉପକରଣର ଅଭାବ ନାହିଁ, ବନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା ଦେଇ ହିନ୍ଦୁ ଭୁକ୍ତି ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରାମ ବସାଇଅଛନ୍ତି ।

—୧୦—

ନାଗା ଜମାୟତ

ଆଜି ସୋସା ଗ୍ରାମରେ ଭାରି ଜାରି, ନାଗା ଜମାୟତ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ନଅ ଜଣ ନାଗା, ଜଣେ ମହନ୍ତ । ନାଗାମାନଙ୍କର ଲମ୍ବ ମୁଣ୍ଡ, ବସିଆବରଣକାରୀ ବିଶାଳ ଶୁଣୁ, ବରଫର ପରି ବୋହେ ବୋହେ ଜଟା ପିଠି ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ ଅଛି । ସମସ୍ତେ ବଳିଷ୍ଠ, ନେତ୍ରଜ୍ୟୋତି ବୀରଭାବଜ୍ଞ; ବିଭୂତିଭୂଷଣ । କେହି ସନ୍ଥାନ ଲୋକ ନିଶ୍ଚୟ କରି ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ଅସ୍ବାଧୀନତା ଚିହ୍ନ ଦେଖନ୍ତା । ସଙ୍ଗରେ ମୃଗହଲ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚମଟା ଏବଂ ଝୁଲି, ଦଶ ଜଣଙ୍କର ଦଶ ଗୋଟି ତଟୁ । ଶାଳବଣ ମଧ୍ୟରେ ଧନ ଜଗାଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସାଧୁ ସେବାରେ

ବ୍ୟସ୍ତ, ଅଧିକ ବ୍ୟସ୍ତ ପିଲାମାନେ, ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ପାଟିକରି ଗ୍ରାମ ମଝି ଦାଣ୍ଡରେ ଧା ଦଉଡ଼ି କରୁ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ରାତିରେ ସାଧୁମାନେ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଅବା ଖାନା ଖାଇ ବିଶ୍ରାମ କରିଥିଲେ । ଦ୍ବିତୀୟ ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସାଧୁ ଦଶ ଜଣ ଏବଂ ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଭୁକ୍ତି ଏବଂ ଖଣ୍ଡାୟତ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଶାଳ ଗଛ ମୂଳରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପାଇଁକ ପହରା, ନିର୍ଜନ ବନରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ତଥାପି ପହରା । ନାଗାମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଲଣ୍ଡା — ଜଟା ସମସ୍ତ ଭୂମିସାଧୁ ହେଲଣି । ସେମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ବାରା ଯାହା ଆନୁମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନଗୋଚର ହୋଇଥିଲା, ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ ।

ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ଭୁକ୍ତି ମୀର କାଶୀମ ପରୁଣଲେ, “ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଟ ବନ୍ଦ, ଆପଣମାନେ କପରି ଅଛନ୍ତି ?” ମହନ୍ତବେଶୀ କହିଲେ—“ଆରେ ତୋ-ବା, ଆସିବାର କଣ ବାଟ ଅଛି ? ବାଲେଶ୍ବର ବନ୍ଦରଠାରୁ ମେଦିନୀପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟରେ ମରହଟ୍ଟା ପାଇଁକ ପୂର ରହିଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦାଟି, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଟି । ବାଟୋଇ କଥା ଗୁଡ଼ି, ଶର୍ଥସାକ୍ଷୀ-ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବାଟ ପଡ଼ିଗଲଣି ।”

ମୀରକାଶୀମ—ଆପଣ କପରି ଆସିଲେ ?

ମହନ୍ତ—ହିନ୍ଦୁ ନାଗା ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ମରହଟ୍ଟା ପାଇଁକେ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି; ସେଥି ସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ବେଶ ଧରି ଆସିଅଛୁ ।

ମୀର କାଶୀମ—ଶୁଣାଯାଏ, ନାଗା ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ଲୁଟପାଟ କରି ନେଉଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଅସ୍ଥିର ।

ମନ୍ତ୍ର- ପ୍ରକୃତ ହିନ୍ଦୁ ଧାର୍ମିକ ନାଗା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଶରେ ନାହାନ୍ତି । ଡକାଏତମାନେ ନାଗା ସାଜି ଦେଶ ଡକାଡ଼ କରୁଅଛନ୍ତି । ମରହଟ୍ଟା-ମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଯେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲା, ନାଗାମାନେ ସେ ସମସ୍ତ ପଡ଼ିଆ କରି ଦେଲେଣି । ଆପଣ ଶୁଣିଥିବେ, ସେମାନେ ପିଣ୍ଡାସ ଜାତି ଏବଂ ବୁଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ବାସୀ; ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ହଜରତ୍ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଖାଁ ଏକ ଫୌଜ କାଏମ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୀରକାଶୀମ—ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆପଣାକୁ ରାଜା ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଅଛନ୍ତି, ତେବେ ଡକାଏତ ତଡ଼ି ନାହାନ୍ତି କିଏ ?

ମନ୍ତ୍ର—ଆଜ୍ଞା ଆକବର ! ‘ପରେୟାକା ମାଲିଆ ଚୋର, କ୍ୟା ଲେକ୍‌ସାନ୍ ତେରା ମେରା ।’ ଏମାନେ ଯେ ଆପେ ଡକାଇତର ଗୋସେଇଁ ବାପ । ଆପେ ଲୁଠଚରଣରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି, ତଡ଼ିବାର ବେଳ କାହିଁ ?

ମୀର କାଶୀମ—ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ହାଲ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ର—ଆମ୍ଭମାନେ ପଟାଣପୁର ମଧ୍ୟରେ ପଶି ଝାଡ଼ି ବାଟେ ଅଇଲୁଁ; ମାତ୍ର ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଯିବାକୁ ହେବ । ଫୌଜକୁ ଆଗେ ବାଟର ହାଲ ଜାଣିବା ଦରକାର । ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ କି ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଅଛନ୍ତି ?

ମୀର କାଶୀମ—ନା, ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ କେତେ ଲୋକ ଆସିଅଛନ୍ତି, ଆଉ ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, ଥୋକେ ଜାତି ଚନ୍ଦ୍ର ଜନାତ ପକାଇ ଦେଇ କସ୍ତୁରେ ଆପଣା ଆପଣା ଦରେ ରହି ଅଛନ୍ତି ।

ମୀର କାଶୀମ—ମୁରଶିଦାବାଦର ହାଲ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ର—ହଜରତ୍ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପରୁଆନାରୁ ସମସ୍ତ ଉଆକଫ୍ ହେବେ ।

ମନ୍ତ୍ର ଆପଣା ଝୁଲି ମଧ୍ୟରୁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଦସ୍ତଖତା ମୋହରଯୁକ୍ତ ପରୁଆନା ବାହାର କରି ମୀର କାଶୀମ ହାତରେ ଦେଲେ । ପରୁଆନା ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ ଲେଖା, ଉକ୍ତ ଭାଷାରେ ତର୍ଜମା କରି ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦିଆଗଲା । ଖୋଦ ମୀର କାଶୀମ ପରୁଆନା ପାଠ କଲେ । ତାହାର ମର୍ମ—

ମେହରବାନ୍ ଦୋସ୍ତାନ୍ ଫୌଜଦାର ସେକ୍ ମୀର କାଶୀମ୍,

ତକ୍ତ ବନ୍ଦର, ବାଲେଶ୍ୱର, ଫୁଲମହଲ ।

ଯେହେତୁ ହରକର ମାରଫତ୍ ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗି ପହଞ୍ଚି ପେଶ୍ ହେବାରୁ ସମସ୍ତ ହାଲ ଜାହେର ହେଲା । ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଜୁଲମରେ ତୁମ୍ଭେ ଆପଣା ଏଲକା ଗୁଡ଼ିକ କେଉଁଝେର ଜଙ୍ଗଲ ତରଫକୁ ଚାଲି ଯାଇଅଛ । ଦୁସମନ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଡ଼ିଶି କରି ଉକ୍ତ ମୋକାମରେ ରହିଅଛୁ । ଦୁସମନକୁ ଜବଦ କରିବା ସକାଶେ ଏହି ରମଜାନ ମାସର ଆଖର ଇଦ୍ ପର୍ବର ତେସରା ରୋଜ ଖୋଦ ସରକାର ଫୌଜ ହମରାଏ ମୁରଶିଦାବାଦଠାରୁ ରମାନା ହେବେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁନାସବ୍ କି ହିସାବ ମୁତାବକ ସରକାର ଫୌଜ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଉତ୍ତର ତରଫ ଫୁଲ୍‌ଗି ନଦୀ ନିକଟ ହାଜର ହେବାର ପସନ୍ଦ କରି ତୁମ୍ଭେ ଝାଡ଼ି ରାହାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦା ମାଫିକ ଆସି ରାୟବଣିଆ କଲ୍ଲାର ମାଲିକ ସରକାର ତରଫ ଦୋସ୍ତ ରାୟ ରାଉବ ରାଟସିଂହ ବୈରିଗଞ୍ଜନ ଜଗଦେବ ମାନଧାତାଙ୍କ ଫୌଜ ସାମିଲ ହେବ । ଏ ମାଗାର ପରୁଆନା ମାନଧାତା ମୌସୁଫଠାକୁ ମଧ୍ୟ ଭେଜା ଗଲା । ଏହି ପରୁଆନାବାଦକ ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ

ସେକ୍ ସମସର ଖାଁ ଜଣେ ଶୁଣି ଜଣୀ ଦୁସିଆର
ସରକାର ପୂର୍ବମାତ୍ ଲୋକ ଅଟନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଜବାନରୁ
ଆଉ ଆଉ ହାଲ ଉଆକର୍ ହେବ । ଇତି ।

ସନ ୧୧୮୮ ରମଜାନ ମହନା ତେସର ରୋଜ
ପୀର, ତକ୍ ମୂର୍ଶିଦାବାଦ ।

ପରୁଆନାରୁ ଜଣାଗଲା, ଛତୁବେଶୀ ମହନ୍ତଙ୍କ
ନାମ ସେକ୍ ସମସର ଖାଁ ଏବଂ ସେ ଜଣେ ହଜାର
ମନସବଦାର ।

ଅତଃପର ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ଅବସ୍ଥା ଏବଂ
ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ଗତିବିଧି ତଦନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଛତୁବେଶୀ
ନାଗାମାନେ ଯୋସା ଗ୍ରାମରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି
ଭଦ୍ରକ ହାବେଲି ମାର୍ଗରେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଦିଗକୁ
ଯାବା କରିଗଲେ ।

—୧୧—

ଫୌଜକୁଚ

ବର୍ଗୀ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ, ନବାବ ସାହେବ ଇତି
ପୂର୍ବେ ସର୍ବତ୍ର ଘୋଷଣା କରିଅଛନ୍ତି । ଇତି ପର୍ବ
ତେସର ରୋଜ ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ପ୍ରାତଃକାଳରେ
ଉଜ୍ଜର, ଫୌଜଦାର, ପେସାର, ମନସବଦାର,
କାରକୂନ ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଯେନ ଉକ୍ତ ଉତ୍ତରେ
ଜୁମା ମସଜିଦ୍ରେ ନିମାଜ ପଢ଼ିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ
ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା । ବିଶେଷ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ନବାବ
ସାହେବ ବାହାରିଅଛନ୍ତି; ଏପରି ସୈନ୍ୟସମାଗମ,
ଏପରି ଆଡ଼ମ୍ବର ମୂର୍ଖିଦାବାଦରେ କେବେ ଦେଖା
ନ ଥିଲା । ନବାବଙ୍କ ନିଜ ସରକାରୀ ଫୌଜ ଗୁଡ଼ିକ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫୌଜ ମଧ୍ୟ ମିଶିଅଛନ୍ତି । ମରହଟ୍ଟା
ସାଧାରଣର ଶତ୍ରୁ, ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶ କଲେ ସମସ୍ତେ

ଯହଶୀଲ । ପୁଣିଆର ନବାବ ଶକତ ଜଙ୍ଗ, ନବଦୀପର
ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାୟରାୟା, ବର୍ତ୍ତମାନର ମହାରାଜ
ଆପତାପ ରାୟ, ସମସ୍ତେ ଉପଯାତକ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ
ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଜଗତ୍ ଶୋଙ୍କ
ଦୁଇ ହଜାର ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମିଳିତ । ସେନାପତି
ମୀରଜାଫର ଖାଁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ
ସୈନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାର ଏହିପରି ହିସାବ ଦାଖଲ
କରିଥିଲେ—ପୟଦଲ ଜଙ୍ଗୀ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର,
ଘୋଡ଼ସବାର ତିରିଶ ହଜାର, ଗୋଲନ୍ଦାଜ ଦୁଇ
ହଜାର, ତାଲୁ ବର୍ତ୍ତାଦାର ବରକନ୍ଦାଜ ଚାରି ହଜାର,
ଗାଏ ଛପାଶି ହଜାର । ଏମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଥିବା ଲଘୁର
ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର । ଫୌଜ କୁଚ ପୂର୍ବ ଦିନ
ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଏକହଜାର ମନସବଦାର ସେକ୍
ଇନାଏତ ହୋସେନ ଆପଣା ତାବେଦାର ଫୌଜ ପାଞ୍ଚ
ହଜାର ଲଘୁର ଯେନ ରମାନା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହାର
ନାମ ଆଗାଡ଼ି ଫୌଜ; ଏହି ଫୌଜ ସଙ୍ଗରେ କୋଡ଼ି,
କାଙ୍କ, ଖଣ୍ଡି, ଦା, କଟୁରା, ବାଗି, ବଟାଲି, କରତ,
ପ୍ରଭୃତି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ଧରି ମୁଲିଆ କମାର ବଡ଼େଇମାନେ
ରୁଲିଅଛନ୍ତି । ମୁଲ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଯାହାର ସୁବିଧା
ନିମନ୍ତେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ବାଟ ପରିଷ୍କାର କରିବା
ଏବଂ ତୋପ ଶଗଡ଼, ରାସଦ ଶଗଡ଼ ଯିବାର
ସୁବିଧା ସକାଶେ ଖାଲ ତିପ ହାଣି ସମତଳ କରାଇବା
ଏବଂ ଜଳ ସୁବିଧା ଦେଖି ଡେର ପଡ଼ିବାର ସ୍ଥାନ
ନିରୂପଣ ଓ ସ୍ଥାନ ପରିଷ୍କାର କରିବା ଆଗାଡ଼ି ଫୌଜର
କାର୍ଯ୍ୟ । ମାର୍ଗ ସମ୍ମୁଖ ଏବଂ ଉତ୍ତୟ ପାଣ୍ଠି କେତେକ
ନୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁସମନର ଚଢ଼ି ବିଧିର ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଧାନ
ସେନାପତି ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ଆଗାଡ଼ି
ଫୌଜଙ୍କର ବିଶେଷ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ନିରୂପିତ
ଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ
ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଗୋଇନ୍ଦା ଥାନ୍ତି । ସେହି
ଗୋଇନ୍ଦାମାନେ ଯୋଗୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଭିକାରୀ ମହାଜନ,
ଝର୍ଥାଧୀ, ବୈଷ୍ଣବ, ଭଗାବୁଣୀ, ବାଜାକର, ଚିତା-

କୁଟେଇ ପ୍ରଭୃତି ବେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରି ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ।

ଜୁମା ସପ୍ତକଦ ନିମାଜ ଆଖିର ଉତ୍ତର ରଖିବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ସୈନ୍ୟ କୁଚ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମିତ ପକାକା ଅନୁସରଣ କରି ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ସବାଗ୍ରେ ଗେଲିଆଜ, ତାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ ପଦ୍ମଦଳ ଫୌଜ, ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ସବାର ସୈନ୍ୟ ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ସବାରଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ପାଶରେ ପାରିଷଦବେଷ୍ଟିତ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର ଖୋଦ ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଖାଁ, ସଙ୍ଗରେ ନାବାଳକ ନାତି ସିରାଜ ଉଦ୍‌ଦୌଲ । ନବାବ ବାହାଦୁର ଏକ ବିଶାଳକାୟ ବିଶାଳଦଂସ୍ତ୍ରହସ୍ତୀ ଆସ୍ତ୍ରୋତ୍ତଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେଇ ମଞ୍ଚ ମାତଙ୍ଗ ପୃଷ୍ଠରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟମୟ ରତ୍ନଖଚିତ ହାଉଦା । ସଜା ଜରିର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ କୌଷେୟ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସବାଙ୍ଗ ଆବୃତ । ମହାର୍ଦ୍ଦ ବସ୍ତ୍ରଲଙ୍କାବେତୁଷିତ ହସ୍ତୀପଦ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ । ନବାବ ସବାସ୍ତ୍ର ହସ୍ତୀ ସମ୍ମୁଖଭାଗରେ ସମତୁଲ୍ୟକାୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ରୌପ୍ୟଜଡ଼ିତ କୌଷେୟବସନାବୃତ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ଦନ୍ତାବଳ । ସେହି ଦୁଇ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠରେ ମହାର୍ଦ୍ଦ ବସ୍ତ୍ରଲଙ୍କାର ବିଭୂତିତ ଦୁଇଗୋଟି ଯୁବକ ଯୁବତୀ-ଦଣ୍ଡଲଗ୍ନ କୌଷେୟ ପତାକା ଧରି ବସିଛନ୍ତି । ବାମ ଭାଗରେ ରଜତ ହାଉଦାଧାରୀ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠରେ ଏକ ସଜ୍ଜିତ ପୁରୁଷ ଗୋଲପ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବତୀମୟ ଆଲବୋଲ୍ ଦେଇ ବସିଅଛି । ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ରତ୍ନଜଡ଼ିତ ବଂଶୋଦ୍ଧୃତ ହସ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଲମ୍ବ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଲବୋଲ୍ ସ୍ତଲଗ୍ନ ନଳ ନବାବଙ୍କ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି । ନବାବ ବାହାଦୁରଙ୍କ ହାଉଦା ପଶ୍ଚାତ୍ପାଶରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ଏକ କୁଳିନ ମୁସଲମାନ ଯୁବକ ସେହି ନଳର ଅଗ୍ରଭାଗ ଧାରଣ କରିଅଛି ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ନବାବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖଲଗ୍ନ କରୁଅଛନ୍ତି । ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ କେତୋଟି ସମୋକ ସଜ୍ଜିତ ହସ୍ତୀ ଉପରେ ସଜ୍ଜିତ ଯୁବକ ବାଦ-ସାସ୍ତ୍ର ଛତି (ରଜ ଛନ୍ଦ), ଆଶା, ସୁଶା ରଜଗହମାନ

ଧାରଣ କରି ବସିଛନ୍ତି ଏବଂ ବାମ, ଦକ୍ଷିଣ, ପଶ୍ଚାତ୍-ଭାଗରେ ପଦୋଚିତ ବେଶଭୂଷା ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅର୍ମାର ଓମର ଗଜାବେଶ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନବାବ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ନବାବଙ୍କ ଶରୀରର ସୈନ୍ୟ, ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ରସଦ ଶଗଡ଼, ଥୋର ଓଟ, ଥୋର ବଳଦ, ଥୋର ତଟ୍ଟ, ଥୋର ଗଧ, ଥୋର ହସ୍ତୀ, ଶରୁଆ, ବୋଝିଆ, ମୋଟିଆ ଇତ୍ୟାଦି । ଚାରି ହଜାର ତାଲ ବରକଜାଜ ଏହି ସମସ୍ତ ରସଦ ରକ୍ଷାକାରୀ । ସେମାନଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍-ଭାଗରେ ବଜାର, ହଟାର, ଫେରିବାଲ, ପେଶାଦାର, ନର୍ତ୍ତକୀ, ଗାୟକୀ, ଗ୍ରେଜାର, ଭଣ୍ଡାରୀ, ହାକିମ, କବିରାଜ, ଓମେଦାର ଇତ୍ୟାଦି ଆପଣା ଆପଣା ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ କେହି ଘୋଡ଼ା, କେହି ତଟ୍ଟ, କେହି ଡୁଲି ଆସ୍ତ୍ରୋତ୍ତଣ କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ଲେକେ ଗଧର ମଧ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାକରିଅଛନ୍ତି । ପଦବ୍ରାଜୀ ଅସଂଖ୍ୟ ।

ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅଗ୍ରପଶ୍ଚାତ୍ ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ଶତ ଶତ ଉଷ୍ମ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଜାରପୂର୍ଣ୍ଣ ତହିଁରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଝଣା ଗୁରୁଳ ଚନ୍ଦନ ଲେବାନରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ଧୂମରାଶିଯୁକ୍ତ ଉମେଇକୁ କୁବ୍ଜ ପୃଷ୍ଠରେ ବନ୍ଦନ କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦିବସରେ ଚାଟୋଗ ମାସ ଯାତ୍ରା କରି ମୁଣିଦାବାଦ ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ । ତହିଁ ଆରଦ୍ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସୁନବାର କୁଚ । ଦିନମାନରେ ବେଳେ ମାସ କୁଚ ହୁଏ । କାହିଁ ସରଳ, କାହିଁ କୁଟିଳ ବିବିଧ ଭଙ୍ଗୀରେ ଯୋଜନବ୍ୟାପୀ ସୈନ୍ୟପ୍ରବାହ ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ଅତି ସାବଧାନ, ନିୟମିତ ଢେଙ୍କିଲାବନ୍ଧ ମାରବ ଭାବରେ ଯୋଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ସେନାପତି ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସୈନ୍ୟ ଶୀର୍ଷଭାଗ ଉତ୍କଳସୀମା ପୁର୍ବ କରିବାକୁ ଦଶାହ କାଳ ଅଞ୍ଚଳ ହେଲା । ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗେ ଶୁଭ ରାୟ

ରାଦବ ରାଟସିଂହ ଜଗଦେବ ବୈରାଗଜନ ମାନଧାତା
ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ସହିତ ପାଗ୍ଲେଟି ଯାଇ ଦାନ୍ତୋଣଠାରେ
ମିଳିତ ହେଲେ ।

—୧୨—

ହଳଦୀପଦା ଯୁଦ୍ଧ—ନବାବଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା

ନବାବ ଫୌଜର ଶୀର୍ଷ ଭାଗ ହଳଦୀପଦାଠାରେ
ଉପସ୍ଥିତ । ସେହି ସମୟରେ ନବାବ ସାହେବ
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ରାଜଧାନୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବିରାଜମାନ
ଥିଲେ । ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ମାସ ଆଶ୍ୱାସେହା ସୈନ୍ୟ ସହିତ
ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଭାସ୍କରଗଞ୍ଜ ନାମକ
ସ୍ଥାନରେ ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ
ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାର ଗୁପ୍ତ ଗୋଇନ୍ଦା ସମ୍ବାଦ ଦେଲା ।
ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ନବାବ ସୈନ୍ୟ ସମାଗମ ସମ୍ଭାର ପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସେମାନେ
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଉଭୟେ
ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ସଞ୍ଚାରର ଚିହ୍ନ
ମାତ୍ର ନାହିଁ । ନବାବ ସାହେବ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ବିଶାଳ ବାହିନୀ ପକାଇ ଅରବି
ଦଳକୁ ଏକାବେଳେକେ ଦଳ ଦେବେ, ଉତ୍କଳ ଭୂମିରେ
ସେମାନଙ୍କର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ରହିବ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱର
ବନ୍ଦରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବା ସକାଶେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ସମୟରେ ସେନାପତି
ମୀରଜାଫର ନବାବଙ୍କଠାରୁ ହୁକୁମ ଯେନା ରମାନା
ହେଲେ ।

ମଜର ମାସ ଶେଷାଶେଷ । ଏହି ସମୟରେ
ପ୍ରାକୃତିକ ଗତନମଣ୍ଡଳ ପ୍ରାୟ କୁଳଝଟିକାକ୍ରନ୍ତ ହୁଏ ।
ତନ୍ନିବନ୍ଧନ ଶୀତଟା ମଧ୍ୟ ଶେଷରାସରେ କିଛି ବେଶି
ଜଣାଯାଏ ।

ନିଶା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ । ଆକାଶମଣ୍ଡଳ ଛମିରୁଛନ୍ତି ।
କୁଚ ସମୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଳମ୍ବ ଅଛି । ନବାବ
ସୈନ୍ୟ ସୁନ୍ଦାରୀର ମଧ୍ୟରେ ସତେଜ ଭାବର
ଆଭାସ ମିଳୁଅଛି । ଧର୍ମପରାୟଣ କେତେକ
ପାଇକ ନିମାଜପାଠ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି, କେହି ବା
ଉଜୁ କରୁଅଛି । ଥୋକେ ଉଦରପରାୟଣ ଗତରାତି
ଖାନାର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ନାସ୍ତା ନାମକ କର୍ମରେ ନ୍ୟସ୍ତ
କରୁଅଛନ୍ତି । ଶୀତକାଳ ଶେଷରାତି ନିଦ୍ରାର ମଧୁରତା
କିଛି ବେଶି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ଅଧିକାଂଶ ନିଦ୍ରାପରାୟଣ
ପାଇକ କମ୍ବଳଟା ଭଲ କରି ଭିଡ଼ି ହୋଇ ଶୋଇ
ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆକାଶରୁ ବଜ୍ରପାତ ହେଲାପରି ହଠାତ୍
ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାସେହା ମରହଟ୍ଟା ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍
ମହାତୋଷ୍ଠ’ ଭାଷଣ ଚିତ୍କାର କରି ନବାବଙ୍କ ସୈନ୍ୟ
ଉପରେ ପଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି ପକାଇଲେ
ଧନ୍ୟ ବର୍ଗି-ରୁଚୁରା ! ଧନ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ! ଏତେ ଶତ୍ରୁ ଆସି
ଉପରେ ପଡ଼ିଲଣି, ନବାବ ସେନାପତି ମହର୍ଷି ପୂର୍ବେ
ସେଥିର ଶତ୍ରୁ ମାତ୍ର ଅନୁଭବ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।
ନବାବଙ୍କ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଅଧିଧାରଣ କରିବାକୁ ଅବକାଶ
ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରି ଉଠିଅଛନ୍ତି, ଆକାଶ
ମଧ୍ୟ ଛମିରୁଛନ୍ତି । ଶତ୍ରୁ ଉପସ୍ଥିତ ଅନୁଭବ କରିବା ପୂର୍ବରୁ
ଧରଣୀପୁୀ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ନବାବ
ଆଗାଡ଼ିଫୌଜ ନିଃଶେଷ ପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲେ । ତୁର୍ଳ
ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ବିଷମ
ବିଶ୍ୱାସୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସମସ୍ତେ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁତ୍ତ,
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦାନରେ ଅପାରଗ, ପଳାୟନ ପନ୍ଥା ମଧ୍ୟ
ନାହିଁ । ମୀରଜାଫର ଜଣେ ପ୍ରବଣ ବହୁଦର୍ଶୀ ସେନାପତି,
ଉପସ୍ଥିତ ବିଦ୍ରାଟରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟତ୍ୟୁତ ହେଲେ ନାହିଁ । ବହୁ
କଷ୍ଟରେ ଅରବି ଗତି ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ; ମାତ୍ର ଶୀଘ୍ର ସଫଳକାମ ହୋଇ
ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ସମ୍ଭାବନା ନ
ଥିବାରୁ ତଦୁପଯୁକ୍ତ ସୈନ୍ୟର ସମାବେଶ ନ ଥିଲା ।
ଗୋଲନ୍ଦାଜ ସୈନ୍ୟ ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ତୋପ

ଚଳାଇବାର ସୁଯୋଗ ନ ଥିଲା । ବର୍ଗିମାନେ ଏତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏପରି ମିଶ୍ରିତ ଭାବରେ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ତୋପ ଚାଳନା କଲେ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଆନୁପସ୍ଥର ବିନାଶ ଅବଧାରିତ । ପଶ୍ଚାତ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ ଅଶ୍ୱାସୋପମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା ନିମନ୍ତେ ତୁର୍କ ସେନାପତି ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ହେଲେହେଁ ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ମାର୍ଗ ଦୁଇପାଖି ଜଙ୍ଗଲପୂର୍ଣ୍ଣ, ସମ୍ପୃକ୍ତ ସୈନ୍ୟସମ୍ମାନନ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ମାଟି ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଅଛି । ଅଗ୍ରଗାମୀ ଗୋଲଦାଜ ପଦ୍ମଦଳ ସୈନ୍ୟ ଆଡ଼ ହୋଇ ଯାଇ ଅଶ୍ୱାସୋପ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଗତି ସଜାଣେ ଦକ୍ଷିଣ ପାଖରେ ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର କରି ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ନିରାପଦରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ନାହିଁ । ଅଶ୍ୱାସୋପ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଶିବିର ହେତୁରୁ ଅଶ୍ୱ ପଦାଦାତରେ ଅନେକ ପାଇକ ଗତାୟୁ ହେଲେ । ଅଶ୍ୱାସୋପ ସୈନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରହରାଧିକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଲା । କୁଳଦୃଷ୍ଟିକା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିରାକୃତ ହୋଇଅଛି, ଗଗନମଣ୍ଡଳ ନିର୍ମଳ । ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ଦେଖାଗଲା, ବର୍ଗର ଚନ୍ଦ୍ର ମାଟି ନାହିଁ, କେବଳ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ମୃତ ତୁର୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଯୋଜକ ଶତାର୍ଦ୍ଧସଂଖ୍ୟକ ମାଟି ମୃତ ବର୍ଗ ପଡ଼ିତ ରହିଅଛନ୍ତି । ବାଜପକ୍ଷୀ ଯେପରି କପୋତ ପଲରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟସାଧନ କରି ଉଡ଼ିଯାଏ, ବର୍ଗ ସେହିପରି ଶିପ୍ରଗତିରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

-୧୩-

ଫୁଲଓଆର ମୁଈ

ପ୍ରାଣୀ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ବୁଝିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରଟା ବ୍ୟବହାରର ନାହିଁ ସୈନ୍ୟସମ୍ମାନନ

ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାନନକ । ମରହଟ୍ଟା ହଠିଯାଇ ଫୁଲଓଆର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବାର ସମ୍ଭାବ ପ୍ରାୟ ହେଲେ । କଥିତ ସ୍ଥାନଟା ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାନ୍ତର; ସୁତରାଂ ସମରାତ୍ମନପୁର ଉପଯୋଗୀ । ଦିବା ଦୁଇ ପ୍ରହର ସମୟରେ ଗୋଲଦାଜ ଏବଂ ପଦ୍ମଦଳ ଜଂମାନଙ୍କୁ ଧରି ସେନାପତି ରାଜନା ହେଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଶ୍ୱାସୋପମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ରହିଲା । ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଫୁଲଓଆରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ । ପରାଜୟ, ଅନାହାର, ତଥା ପଥକାନ୍ତ ହେତୁରୁ ପାଇକମାନେ ନିନ୍ଦ୍ରାଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । କୋମର ଖୁଲାଇ ଆଦେଶ ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ଫୁଲଓଆର ନଦୀ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇ କୂଳ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ଆବୋରି ରହିଅଛନ୍ତି । ନିଶାବସାନର କିଛି ମୁହେଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗ କରି ଯୁଗପତ୍ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱନିପାତ ତୁଳ୍ଲ ଶବ୍ଦ କରି ନବାବଙ୍କ ଶତାଧିକ କମାଣ ଅଗ୍ନି ଉଦ୍‌ଗୀରେ କଲା । ତୋପ ସଙ୍ଗରେ ତୋପ, ତୋପ ପଛରେ ତୋପ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ତୋପ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବାୟୁରାଶିରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ଗଗନମଣ୍ଡଳ କମ୍ପିତ ହେଉଅଛି । ନିବିଡ଼ ଧୂମ-ରାଶିରେ ଗଗନମଣ୍ଡଳ ଆଚ୍ଛନ୍ନ, ଶତହସ୍ର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥ ଅଦୃଶ୍ୟ । ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରହର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚାତ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ବର୍ଗ ଅଶ୍ୱାସୋପ ପଡ଼ିତ ହୋଇ ସେନାବ୍ୟସାଧନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାର ଦେଖି ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ବୁଝିଲେ, ସେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ସେନାପତି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବର୍ଗ ପାଇକ ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ଫୋଟାବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥାନ ଆବରଣ କରି ଲମ୍ବ ଭାବରେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ ସେନାପତି ରାତି ଅନ୍ଧକାରରେ ଧୂଳିଭାବରେ ଥାଇ ସାରା ରାତି ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ପଞ୍ଚାଶ ଗୋଟା ତୋପ ସେମାନଙ୍କ ଦିଗକୁ ମୁଖ କରାଇ ସଜାଇ ରଖିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲା, ସମସ୍ତ ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟକୁ ଏକାବେଳେ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବ । ମାଟି ବର୍ଗ

ଗୁଡ଼ୁଆର ସମସ୍ତ କଳ୍ପନା, ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ତୁର୍କ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ସକାଶେ ବର୍ଗି ପାଇକମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରନ୍ଧନାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାର ଛଳନା କରି ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ କରାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ଥୋକେ ପାଇକ ବ୍ୟର୍ଥ ଗୋଳମାଳ କରୁଥାନ୍ତି । ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ବର୍ଗି ଏକ ଖୋଣ ଉପରି-ଭାଗରେ ନଦୀ ପାର ହୋଇ ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶୁଣି ଡ଼ଙ୍ଗାୟ ପ୍ରହର ସମୟରେ ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ବର୍ଗି ନିଦ୍ରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ନିସ୍ତବ୍ଧତାର କାଶେ ବୋଲି ସେନାପତିଙ୍କ ଅନୁମାନରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ନବାବ ପକ୍ଷରେ ତୋପ ଆଓଆଜ ସମୟ ଶେଷ ରହି । କୁହୁଡ଼ି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆକାଶ ଆଚ୍ଛନ୍ନ, ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥ ଅଦୃଶ୍ୟ । ସେନାପତି ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ବୁଆ ତୋପ ଚଳାଉଥିଲେ । ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ-ଧନାଶ ଦେଖି ତୋପ ମୁଖ ଫେରାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତୋପର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରେକେ ଚତୁର ବର୍ଗି ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଅରାଡ଼ ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ପଳାୟନ କଲେ ।

ତୁର୍କ ଅଶ୍ୱାରୋହମାନେ ବର୍ଗିମାନଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପନ କରିଥିଲେ ବିଜୟ ଲଭର ଧନ୍ଦାବନା ଥିଲା । କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ଫଖ୍ୟା ଅନେକ ଗୁଣରେ ନ୍ୟୁନ ଥିଲା, ଅରାଡ଼ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା ସ୍ଥଳରୁ ଦୁଇ ଖୋଣରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ତଥାପି ତୁର୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫୁଲଓଆରଠାରୁ ଅରାଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରଟା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଜଳବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ କର୍ଦ୍ଦମସୟ । ତୁର୍କ ଅଶ୍ୱାରୋହ ଏବଂ ତୋପ ଶଗଡ଼ର ବେଗଗମନ ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାଜନକ । ପ୍ରାନ୍ତରରୁ ଏକ ଖୋଣ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ସୁନ୍ଦର ମାର୍ଗ ତୁର୍କମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ । ବର୍ଗି ସେହି ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପଳାଇ-ଥିଲେ ।

ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଦଶ ଅନୁସାରେ ପଙ୍କିଳ ପଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ ତୋପ ଶଗଡ଼ ଚଳିବା ଉପଯୋଗୀ ଗୋଟିଏ ରାସ୍ତା ଅବଲମ୍ବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । ତୁର୍କ ପାଇକ ଅରାଡ଼ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ପୁନର୍ବାର ଯୁଦ୍ଧାତ୍ମ ହେଲା । ବର୍ଗି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବ୍ୟସ୍ତ ରଚନା କରିଥିଲେ, ସେ ସ୍ଥାନଟା ଅତି ଉଚ୍ଚ, ଏଥିକୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା; ତଥାତ୍ ତୁର୍କ ତୋପଗୋଳା ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ପଳାୟନ କଲେ ।

ରହି ଉପସ୍ଥିତ, ତୁର୍କ ସେନାପତି ଅରାଡ଼ରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ । ପ୍ରଭାତ କାଳରେ ବର୍ଗିମାନଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତୁର୍କ ସେନାପତି ମନସ୍ଥ କରି ତତ୍ତ୍ୱଲ୍ଲ ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାହାକୁ ସାକ୍ଷାତ୍ପରିଶମ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବର୍ଗି ଉପସ୍ଥିତ ।

ସ୍ୱଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ବର୍ଗି ସୈନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବିଶାଳ ତୁର୍କ ବାହିନୀ ପରସ୍ତ ହେବାର ସଚରାଚର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ସେଥିର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଏହି, ବର୍ଗି ଅଶ୍ୱସମସ୍ତ କ୍ଷୀଣକାୟ, ଖବ୍ବଶସ୍ତ୍ରର କ୍ଷିପ୍ରଗତି, କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁ । ସେମାନେ ବନ୍ୟ ମୃଗଯୂଥ ପରି ଆରଣ୍ୟ ପାବ୍ୟତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଗଲ ଗଲ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବାୟୁବେଗରେ ଧାବମାନ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ । ଅଶ୍ୱର ଉପଯୁକ୍ତ ଆରୋହୀ । କ୍ଷିପ୍ରକ୍ରିତା, ଚତୁରତା, କଷ୍ଟ-ସହିଷ୍ଣୁତା ଏମାନଙ୍କର ନୈସର୍ଗିକ ଗୁଣ । ଏହି ସସମ୍ପଦ ଗୁଣ ସବଦା ଏମାନଙ୍କର ବିଜୟ ଲଭର ସହାୟ ହୁଏ । ବର୍ଗିମାନଙ୍କ ବେଶଭୂଷା ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଲ୍ଲ । ଅଶ୍ୱଭୂଷା ମଧ୍ୟରେ ଲଗାମ ଡୋର, ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଳ ଭଡ଼ା ଥାଏ । ସେହି ଟୁଙ୍ଗର କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡିକରେ ଆରୋହୀଙ୍କ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ତମ୍ବୁ, ସବୁ କର୍ମ ଚଳେ । ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଗୋଟିଏ ଯାଉଁଳ ଥଳୀ ପଡ଼ିଥାଏ,

ତାହାର ଏକ ପାଶୁରେ ଅଶ୍ୱଖାଦ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ପାଶୁରେ ଆରୋହିଣୀଦ୍ୟ, ପରିବର୍ତ୍ତନ ସକାଶେ ଅଧିକା ଶକ୍ତିଏ ବସ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଲେଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ବର୍ଗ ପାଇକମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ଢାଳ, ତରବାଣ, କଟାର, ବକ୍ସ । ଏବଂ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର କଢ଼ାଚନ । ବିଶ୍ରାମ ସମୟରେ ବକ୍ସ ପୋତି ଦେଇ ସେଥିରେ ଅଶ୍ୱକୁ ବନ୍ଦନ କରନ୍ତି । ବର୍ଷା ଖରା ସମୟର ପାଇକମାନେ ଅଶ୍ୱ ପେଟେଇଲେ ରହି ଆଡ଼ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଏଣେ ନବାବା ଅଶ୍ୱ ସମସ୍ତ ଦୀର୍ଘକାର, ସୁଲକ୍ଷଣର, ଯତ୍ନପାଳିତ । ମୂଲ୍ୟବାନ ଖୁବ୍ ଗୁରୁଜାମା ମୁଖପଟା ଲଗାମରେ ବନ୍ଧୁଷିତ । ବନ୍ଧୁର ଅରଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ, ଦୀର୍ଘ ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ଅଗନ୍ତୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୋଡ଼ାରେ ଦୁଇ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ଚାଳକ ନିୟୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି, ଜଣେ ଦାସୀ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସାମଲ । ଆରୋହୀମାନେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଲ୍ଲ ମହାର୍ଦ୍ଦ ବେଶଭୂଷାରେ ବନ୍ଧୁଷିତ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଖା ସାହେବମାନେ ଯୁଦ୍ଧସାଥୀ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଦାଡ଼ରେ ଅତିର ବନ୍ଧୁ ଫାଲଗ୍ନ କରିବାକୁ ବସ୍ତ୍ରତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଖା ସାହେବମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ବକୁଳି ପଲ୍ଲୀ, କାଳିଆ, କବାବ୍ ରକ୍ଷିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ । ବର୍ଗ ପାଇକମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ସମାପ୍ତ ହେଲେ କିମ୍ବା ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ମୁଠାଏ ଶୁଷ୍କ ଗୁଟ ଚକଣା କରିଦେଲେ ଆହାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହୁଏ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ବର୍ଗ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ବିଜୟୀ ।

ସେନାପତି ମୀରଜାଫରଖାଁ ଗୋଲନ୍ଦାଜ ଏବଂ ଅଶ୍ୱାରୋହୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଅସ୍ତ୍ର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ । ନବାବ ସାହେବ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ରଜଦାଟ ଝରାବାରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଫୁଲ୍‌ଓଆର କଲଠାରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ସେନାପତି ଅଧୀନରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଟି କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ନବାବ ଏବଂ ତତ୍ପକ୍ଷ ସେନାପତିମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ

ବିଶ୍ୱାସ, ଶତ୍ରୁ ସମ୍ମୁଖରେ । ସେଥିପାଇଁ ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସୈନ୍ୟ ସମରସଜ୍ଞରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଉଭୟ ପାଶୁ କିମ୍ବା ପଶ୍ଚାତ୍ତାଗରେ ଶତ୍ରୁର ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।

ବର୍ଗମନସବଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷମନ ଜା ଦୁଇ ହଜାର ମାତ୍ର ବର୍ଗପାଇକ ଘେନି ଅସ୍ତ୍ରଠାରେ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ନବାବ ପକ୍ଷମାନେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ରହି କେବଳ ତୋପଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଉଥାନ୍ତି । ଆଗ୍ନେୟ ଅସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଗଠାରୁ ତୁର୍କମାନେ ନିୟୁତ । ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ଏପରି ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ତୋପ ଚଳାଇଲେ ଯେ ବର୍ଗ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ କ୍ରମଶଃ ପଛଘୁଞ୍ଚି ଦେଉଥିଲେ; ଏହିପରି ପଛଘୁଞ୍ଚି ଦେଇ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହୋଟ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବାଜାରିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହଟିଗଲେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ପ୍ରହରବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧରେ କାହାର ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଶେଷ କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧପ୍ରଣାଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା, ପ୍ରକୃତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ବର୍ଗଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା, ତୁର୍କ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ କରିବା ଏବଂ ନବାବଙ୍କ ନିକଟରୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିନେବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଦେଖାଗଲା, ସ୍ୱୟଂ ଶତ୍ରୁର ପଶ୍ଚିତ ଦଶ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟ ସହିତ ଅତୀତି ଶ୍ରବରେ ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ ସୈନ୍ୟଗୁଡ଼ିକା ଛୁନ ଛୁନ କରିଦେଲେ । ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟ ବହୁଗୁଣରେ ଅଧିକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅବକାଶ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟଗୁଡ଼ିକା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବର୍ଗ ପଡ଼ି ଛୁନ ଛୁନ କରିଦେଲେ । ସେନାପତିମାନଙ୍କର ସମବେତ ପରମର୍ଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ରହିତ ହୋଇଗଲା । ନବାବଙ୍କ ଆଦେଶ ସେନାପତିମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରବେଶ ହେବାର ଉପାୟ

ରହିଲ ନାହିଁ । ଏକ ସେନାପତି ଅନ୍ୟ ସେନାପତିକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାର ଆଶା ରହିତ ହେଲା । ବର୍ଗି ଦୁଇତନି ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟଗୁଣ୍ଡଳା ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେନାପତିମାନେ ଦେଖିଲେ, ଅଗ୍ରସରରେ ବର୍ଗି, ପଶ୍ଚାତ୍ତରରେ ବର୍ଗି । ସ୍ତମ୍ଭିତ ଭାବରେ ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ରହି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସେନାପତିଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଅନାୟତ୍ତଭାବରେ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ବର୍ଗିଦ୍ୱାରା ହତ ହେଲେ । ଶ୍ୱସ୍ତର ପଣ୍ଡିତ ଯେପରି ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ରାଜପାଟ ଦିଗକୁ ଧାକିତ ହେଉଥିଲେ, ସେଥିରେ ନବାବଙ୍କର ବଧ ବା ବନ୍ଦନ ନିଶ୍ଚିତ ଥିଲା । ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗର ଖଣ୍ଡାଏତ ଏବଂ ସୋସୋ ଗ୍ରାମରୁ ସମାଗତ ତୁର୍କ ଏବଂ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକଙ୍କ ହେତୁରୁ ନବାବ ସାହେବ ଏ ଯାତ୍ରା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲେ । ଉତ୍କଳିତ ପାଇକମାନେ ଦଟିନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଛ ଏବଂ ଅରଣ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ଏହି ପାଇକମାନେ ବନ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭିତ ମାର୍ଗରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଳିଯାଇ ମରହଟ୍ଟଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ତ ଏବଂ ପାଣ୍ଡି ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏ ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭାବିତ-ରୂପେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ବର୍ଗି କଞ୍ଚିତ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅତଃପର ପ୍ରବଳବେଗରେ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଧାକିତ ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ମନସବଦାର ସମସ୍ତେ ଖାଁ ସାହସପୂର୍ବକ ବର୍ଗି ସମ୍ବନ୍ଧଗ୍ରାମରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ପଶ୍ଚାତ୍ତ, ପାଣ୍ଡି, ସମ୍ବନ୍ଧ ତନି ଦିଗରୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଗି ଆକ୍ରମଣ ରୁଡ଼ି ଆତ୍ମରକ୍ଷାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ପଶ୍ଚାତ୍ତରରେ ଶତ୍ରୁ ପଳାୟନର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଅରଣ୍ୟମୟ ସ୍ଥାନ, ପଳାୟନ ସକଳେ ମାର୍ଗମାନ ଅବଲମ୍ବନ । ଶ୍ୱସ୍ତର ପଣ୍ଡିତ ଦେଖିଲେ, ଆତ୍ମପକ୍ଷ ଶତ୍ରୁର ନିମନ୍ତେ ବୃଦ୍ଧି ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷ ଅକ୍ଷୟର କାରଣ; ପାଇକମାନେ ବୃଷ ଉଦ୍ଧାତ୍ତରେ ବୁଦ୍ଧା ମୂଳରେ ଲତାବିତାନତେ ପ୍ରକଳ୍ପଭାବରେ ଅସୁରୁଜନା କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି ଅଣ୍ଟା ଉପରୁ କେହି ସଂଘାଟକ

ବର୍ଗି ପାଇକ ଭୂତଳଶାୟୀ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ପାଇକଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବର୍ଗି ଭୂପତିତ ହେଲେଣି । ଏହି ସମୟରେ ତୁର୍କ ପଦ୍ମଦଳ ସିପାହୀମାନେ ବର୍ଗିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ବର୍ଗିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ନବାବ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତିତ ହେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ସେମାନେ ଭୟବିହୀନ ହୋଇ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥାନମତ ଶ୍ୱସ୍ତର ଦେଖିଲେ, ଯୁଦ୍ଧପ୍ରଣାଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କଲେ ସମ୍ଭବେ ବିନାଶର ସମ୍ଭାବନା । ଅଣ୍ଟା ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଡାଲ ଚରବାଣ୍ଟ ଧରି ବନ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସଙ୍କେତ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରିବାରୁ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ପାଇକ ଅଣ୍ଟା ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିପ୍ତ ହେଲା । ବୃଷମୂଳ, ଗୁଲ୍‌ପୁର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ, ଲତାବିତାନ ସବୁ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଅଛି, ତୁର୍କମାନଙ୍କ ବିଶାଳ ଲମ୍ବମାନ ଦାଡ଼ିରେ କଞ୍ଚୁଗାଗା ଜଡ଼ିତ ହେଇ ଗୁଳ୍ମ ଗୁଳ୍ମ କେଶ ଉପାଟିତ ହେଉଅଛି, ତତ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଉନ୍ମତ୍ତ, ‘ଆଲ୍ଲା ହୋ ଆକ୍‌ବର’ ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହ୍‌ଦେଓ’ ‘ଜୟ ଗଡ଼ଗଡ଼ା’ ଚିତ୍କାର ଶବ୍ଦ ଓ ଖବନାନ୍ତକାଳୀନ ଆତ୍ମନାଦରେ ଅରଣ୍ୟ ଭୂମି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ବୃଷଗାଗା ଲତା ଜାଲ ନରରକ୍ତରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତିତ ପଳାଶବନ ଆକାର ଧାରଣ କଲା, ଶବରାଣି ଓ ଛିନ୍ନହସ୍ତପଦ ମୁମୂର୍ଷୁ ଲୋକରେ ଅରଣ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରହରବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧ ଉତ୍ସରେ ରାୟବଣିଆ ପାଇକଦଳ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମରହଟ୍ଟା ପାଇକଦଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅନେକ ଗୁଣରେ ଅଧିକ । ପଦଗୁଣ୍ଡ ବର୍ଗିମାନେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଯୁଦ୍ଧରେ ନିୟୁକ୍ତ, ପଳାୟିତ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସେନ୍ଦ୍ରୀ ବର୍ଗିମାନେ ବଧ କରୁଥାନ୍ତି । ବର୍ଗି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଜୟ ଲଭ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ୱସ୍ତର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣାକୁ ପରାଜିତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷର ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଅଣ୍ଟାରେନ୍ଦ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ

ପଡ଼ିବ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧ ଅପରପୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କସିନ୍ କାଳେ ଘଟିନା ହୋଇ ନାହିଁ । ରାୟବଣିଆ ଶଶ୍ଵାତ ପାଇଁକମାନେ ଏହି ଅପରପୁର କାରଣ ବୋଲି ତାଙ୍କ ହୃଦରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ଜାତ ହେଲା । ସେ ପ୍ରତିହଂସାସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଏହି ସମୟରେ ନବାବ ସୈନ୍ୟ-ଶ୍ରେଣୀର ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରିଥିଲେ ବିଜୟଲତାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା, ମାତ୍ର ସେ ଆପଣାକୁ ପରାଜିତ ଜ୍ଞାନକରି ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ପଳାୟନ କଲେ । ହତାବଶିଷ୍ଟ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଳାନ୍ତ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଶୁଖିଲାବନ୍ଧ କରିବାକୁ ସାର୍ବ ପ୍ରହର ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧକାର ଉପସ୍ଥିତ ।

ପ୍ରାଣଧୂକ ପ୍ରିୟତମ ସିରଜଉଦ୍ଦୋଲ ସଙ୍ଗରେ ଥିବାରୁ ନବାବ ସାହେବ ଏହିପରି ଭୟବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ, ରାଜଦାଟ ସନ୍ଧ୍ୟାବାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଦିବାନିଶି ଯାତାପୂର୍ବକ ଦମୋଦର ନଦୀ କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ତେବର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ନିଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୱର୍ତ୍ତୀ ଭଗ୍ନ ଛିନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ଏବଂ ସେନାପତି ମୁସ୍ତଫା ଚାରି ଦିବସ ଉତ୍ତରେ ନବାବ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ।

-୧୪-

ରାୟବଣିଆ ରଣ

ଦୁଇର ଅସମ୍ଭାନ, ଉପଯାଗିତ ମୈତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟାନ ରାୟବଣିଆର ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଶଶ୍ଵାତକର ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମଜୀ ପ୍ରବଳପ୍ରତାପ ବେରୁରପତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ଅସହମୟ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ ବଙ୍ଗଦେଶମାର୍ଗ ନିଷ୍ଠୁର କରବା ସଦାଗ୍ରେ କରଣୀୟ । ତୃତୀୟତଃ ଗତ ଯୁଦ୍ଧ ବିଜୟର ବିଦ୍ଵଳାସ ଅବଶ୍ୟ ଶାସନୀୟ । ଉଦ୍ଘୋଷ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ବେରୁରପତିଙ୍କର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଫୌଜଦାର ନୌଜା ରାଓ ଦଶ ସହସ୍ର ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ପାଇଁକ ସହିତ ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦର ଠାରେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ସହସ୍ର ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଚରଦାସ ଏହି ଅଶ୍ଵର ସମ୍ଭାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗର ଗନ୍ତବ୍ୟ । ପଞ୍ଚବିଂଶତି ସହସ୍ର ଶିଷିତ ଅଶ୍ଵାରୋହୀଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ନିବାରଣ ତାହାଙ୍କର କ୍ଷମତାଶୀତ । ନବାବଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ଆଶା ରହିତ । ନବାବ ସାହେବ ନୂତନ ବଳ ସଂଗ୍ରହ ନ କରି ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଆଶୁ ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବାରୁ ମାନସତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଦଳେଇ ଦଳବେହେରା ନାୟକ ସହିତ ପ୍ରାୟ ସ-ସ୍ତ୍ର ପାଇଁକ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟାବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିଅଛନ୍ତି । ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ଦୂରେ ଥାଉ, ନବାବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗର ସମ୍ଭାଦ ପ୍ରେରଣର ମଧ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ସହସା ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦାଟି କରି ସମ୍ଭାଦ ଚଳାଚଳର ରାହା ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତଥାତ ମାନଧାତା ନିରୁସାହ ହେଲେ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ର ମଂସ ଦୁର୍ଗପ୍ରହର ପାଇଁକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଦୁର୍ଗରୋଷା କାରଣ କୃତନିଷ୍ଠୟ ହେଲେ । ଅଷ୍ଟାହ ଅବରୋଧ ଉତ୍ତରେ 'ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହାଦେଓ' ବିକଟ ଚିତ୍କାର କରି ବର୍ଗି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ ହେଲା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରାନ୍ତ । ମାତ୍ର ସିଂହଦ୍ଵାରର ଆକ୍ରମଣ ପ୍ରବଳତର । ବୃହତ୍ ବୃହତ୍ ଅଗ୍ନିମୟ ଲୌହଗୋଲକ ସିଂହଦ୍ଵାରର ବିଶାଳ କପାଟର ଲୌହ ଖଲକରେ କରକାଢାତ ତୁଳ୍ ବାଜି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଉଅଛି । ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ କରି କପାଟ ଶିଷତ୍ ମାତ୍ର କମ୍ପିତ ହେଉଅଛି । ଅସଂଖ୍ୟ ଗୋଲକ ପାଷାଣପ୍ରାଚୀରର ପାଦଦେଶସ୍ଥ ମୃତ୍-

ପ୍ରାଚୀରେ ପ୍ରୋତ୍ସାହୀତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ତନୁ ବିବସ୍ୟାସୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଗର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦେଇ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁପକ୍ଷମାନେ ପରିଶାଳ୍ପ-ବର୍ତ୍ତୀ ବାହ୍ୟ ମୁରୁର ପାଦଦଶର ଅନୁଗଳରେ ଶରୀର ଆକ୍ରମଣ କରି ଅସୁବିଧା କରୁଥିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅପରପୂର୍ବ ଦେଇ ନାହିଁ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂପତିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଂହଦ୍ୱାରାରେ ଏପରି ଉତ୍ସାହ ଏପରି ସାହସ ସହିତ ଆକ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲାଣି, ଭୂଷେପ ନାହିଁ, ଆକ୍ରମଣର ସୂଚି ନାହିଁ । ଧାରାବାହିକରୂପେ ତନୁ ବିବସ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମର ବିବରଣ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥ ବିବସ୍ୟର ମାନଧାତା ଦେଖିଲେ, ଏତେ ବିନାଶର ମଧ୍ୟ ପତଙ୍ଗ ପଲ୍ଲ ପରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଶ୍ୱିତ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ଆତ୍ମପକ୍ଷର ଅନୁମାନ ଶତକୁ ସେ ବିଶେଷ ଯତି ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ । ତଥାତ ସେ ଯେ ମାସବ୍ୟାପୀ କାଳ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ, ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଗ ଦେଖିଲା । ସିଂହଦ୍ୱାର ଉପରେ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡିଙ୍କର ଯେଉଁ ବିସନ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଭପତାକା ଉଡ଼ୁଥାଏ, ଶତ୍ରୁ ନିଷିଦ୍ଧ ଗୋପନାଳୀ ଆଦିତ୍ୟର ଦଣ୍ଡ ଭାଗ ହୋଇ ପତାକା ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । ପତାକା ପତନ ହେବାର ଦେଖି ମାନଧାତାଙ୍କ ମୁଖ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା, ପାଇକମାନେ ନିରୁତ୍ସାହ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରରେ ଉନ୍ନତ ସମ୍ପାଦ ପ୍ରଶ୍ନରତ ହେଲା, ‘ମାନଧାତା ସ୍ୱୟଂ ପଡ଼ିବ ହେଲେ !’ ହାହାକାର ଓ ହସନାୟକରେ ଗୋଟିଏସବୁର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତନୁ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଗ ଉପସ୍ଥିତ । ଦୁର୍ଗର ଅଗାଧ କୋଣ ପରିଶା ବାହାରେ ବେତବନରେ ପଡ଼ିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ସ୍ଥାନଟା ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାର ଆକ୍ରମଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା, ମଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ଏଥିକୁ ସେ ସ୍ଥାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ

ପାଇକମାନେ ଶିଥିଳଯତ୍ନ ଥିଲେ । ପରିଶାଠାରୁ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ସହିତ ଅଭ୍ୟନ୍ତର କେତେ ଦୂର ଯିବାର ପାଞ୍ଚ ହାତ ଗଭୀର ମୃତ୍ତିକା ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦରେ ଉଡ଼ିଯାଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସସ୍ତ ମାର୍ଗ ହୋଇଗଲା । ଶତ୍ରୁସୂତ୍ରଙ୍କ ଖୋଳି ତହିଁରେ ବାରୁଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରିଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଳସ୍ରୋତ ପରି ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହାଦେବ’ ଚିତ୍କାର କରି ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମହାଦେବୀ ହସନ ଡାକ କରିଅଛନ୍ତି, ବୀର ନାଶ୍ତ ପରି ଶତ୍ରୁ ଆଗମନ ବେଳେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଉଦୟ ହେଲା, ଆଉ କି ସକାଶେ ଜୀବନ ? ଜୀବନଶୃଙ୍ଖଳ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଅବଶେଷରେ କି ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହେବ ? ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ ଦେବୀଙ୍କ ଧଣ୍ଡାମାଳ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ବେଶ୍ୱିତ ପେଶାଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଅନେକ ଅନେକ ପରିଜନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମିନୀ ହେଲେ ।

ଦୁର୍ଗ ଅଭ୍ୟନ୍ତରର ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଗ ମାନଧାତାଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦଳ ବେହେଲା ହସ୍ତରେ ସିଂହଦ୍ୱାର ରକ୍ଷାର ଭାର ଦେଇ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସଙ୍ଗେ ମହାଦେବୀଙ୍କ ଚରମ ଗତି ବିଷୟ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା । ତାଲ ଚରବାଣୀ ଧରି ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ଭୁଲ୍ଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଉତ୍ତର ହେଲେ । ଜୀବନାଶା ତ୍ୟାଗ-ପୂର୍ବକ ଶ୍ୟାମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚରବାଣୀ ଦୂରୀଭବ । ଅସୀମ ସାହସ ସହିତ ପ୍ରବଳ ଚେତାରେ ଅସୁ ବୃଦ୍ଧନା-କୌଶଳରେ ଶତ ଶତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୁଲ୍ଲିତ ହେଲା । ଶତ୍ରୁ ଅସାଧାରଣ ନିବନ୍ଧନ ସୁଶୀଳନିଷ୍ଠାରେ ଶୋଣିତ ଧାରରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଦିଶୁ ଅଛନ୍ତି । ଅବରଳ ଚକ୍ରପାତ ଯୋଗୁଁ ହମଶ ଶରୀର ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ଆସିଲା । ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ‘ମା ଚଣ୍ଡୀ’ ‘ମା ଚଣ୍ଡୀ’ ଚିତ୍କାର କରି ଅବଶେଷରେ ଶବ୍ଦଶି ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହାବଲ୍ଦାର ଡାକଦେଲା, ‘ସାବଧାନ ! ଶତ୍ରୁକୁ ହତ୍ୟା

କର ନାହିଁ, ସେନାପତିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା — ତାହାର ଜୀବନରେ ପ୍ରୟୋଜନ ।

-୧୫-

ବିରୁର ଏବଂ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ

ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ସପ୍ତମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର-କରପୁତ୍ର । ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପହୃତ ହୋଇଅଛି, ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବତ ପ୍ରାଣୀ ମଧ୍ୟର ଅଭାବ । ଦୁର୍ଗର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବହୁଭାଗ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶବରାଶିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୂର୍ବଗତ ତଥା ଶ୍ଯାପତ ପଶୁ-ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ବିକଟ ଚିତ୍କାରରେ ଉତ୍ସବର ନରକବତ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହେଉଅଛି ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାୟବ ରାୟବିଂହ ବୈଶିଷ୍ଣବ ମାନଧାତା ବର୍ତ୍ତମାନ ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦୀ । ଆହତ ଶଯ୍ୟାଗତ ଥିବାରୁ ଏତାବତ୍ କାଳ ତାହାଙ୍କର ବିରୁରକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି ଥିଲା । ଅନ୍ୟ ବିରୁରର ଦିନ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସୁନ୍ଦାରୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ମଣ୍ଡପରେ ବିରୁରଙ୍କ ଭାସର ପଶ୍ଚିତ ବିରଜମାନ । ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ବରେ କସନ୍ତା ରାଣ୍ଡ, ଜୟନ୍ତ ରାଣ୍ଡ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଚେପେକାର, ଗୋପାଳ ଜା ପ୍ରଭୃତି ସେନାପତି, ଚିଟକର ବହିଦାର, କାରକୁନ କର୍ମରାୟବର ଉପବିଷ୍ଣୁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପରିଚିତ ଓକଲ ଶିଓଶଙ୍କର ମାଲବର ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । ଉନ୍ମୁକ୍ତ କୃପାଶକ୍ତ ପଞ୍ଚାଶତ୍ ପ୍ରହର ବେଷ୍ଟିତ ବନ୍ଧୁସ୍ତ ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗେଶ୍ବର ମାନଧାତା ବିରୁରସ୍ଥଳକୁ ଆମତ ହେଲେ । ସେ ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ଯୋଧାଧନ୍ୟ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ପରି ପ୍ରଶର ଭାବରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଭାସର ପଶ୍ଚିତକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ନିମ୍ନମୁଖ ହୋଇ ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧାର ଭାବରେ ବିରୁରକ ସମ୍ମୁଖରେ ଉଭା ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମାନଧାତାଙ୍କ ସହଚ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁସ୍ତ ବନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ ଆମତ ହୋଇଅଛି । ନାମ ରାୟଗୁରୁ ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ପତି । ଅସଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶକ ମାରବ ଭାବରେ ଉଭା ହୋଇ ବିରୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦରବାର ନିଯୁକ୍ତ । ରାଜନୟ ଅଭିଯୋଗ୍ତା ଓକଲ ଗଡ଼ରେ ରାଣ୍ଡ ବୁଝାଇ ଦେଲେ, “ରାୟବଣିଆ ଗଡ଼ର ଖଣ୍ଡାଏତ ରାୟବ ରାୟବିଂହ ! ଶୁଣ, ତୁମ୍ଭେ ରାଜଗ୍ରାହୀ । ମହାମହିମ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀମାନ ବେରର ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଓକଲକୁ ଅସମ୍ମାନ କରିଅଛ । ବିଧର୍ମୀ ଯବନ ସହଚ ମିଳିତ ହୋଇ ରାଜନୟ ସୈନ୍ୟ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିଅଛ । ତୁମ୍ଭକୁତ ଅପରାଧର ବିରୁର ହେବ । ଏଥିରେ କି ଉତ୍ତର ଅଛି, ଦିଅ ।”

ନୟୁଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀ ଏବଂ ଅସମ୍ମାନ ସୂଚକ ଭାଷରେ ସମ୍ବୋଧନ କରାଯିବାରୁ ମାନଧାତାଙ୍କର ନୋଥ ଏତଦ୍-ଦୂର ଉଦ୍ବେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ, ସେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିର ଅଟଳ ଭାବରେ ଉଭା ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଓକଲ ଶିଓଶଙ୍କର ମଲବର କହିଲେ, “ଦେଖ ମାନଧାତା ! ଆମ୍ଭେ ରାୟବଣିଆଠାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ସେନାପତି ଭାସର ପଶ୍ଚିତ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଅଛୁ, ତୁମ୍ଭେ ସ୍ବୟଂ କିଛି ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହ, ତୁମ୍ଭର ରାୟଗୁରୁ ଏହି ବନ୍ଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତଙ୍କ ଠାରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହୋଇପାରେ ଏହି ବିପ୍ରାଧମ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ଓକଲ ଶିଓଶଙ୍କର ମାଲବରେ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣକରି ରାୟଗୁରୁ ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ପତି ଉତ୍ତରେ ବାଚସ୍ପତି କବଳୀ କୃଷ ପରି କମ୍ପିତ ହେଉଥାନ୍ତି । ପ୍ରହରାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଧରି ରାଣି ନ ଥିଲେ ବୋଧକରୁ ଉପତିତ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

ମାନଧାତା ନିଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥିଲେ, ବୋଧ କରୁଁ କୌଣସି ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତେ; ମାତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ପତିଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସତେଜରେ କହିଲେ, “ଓକଲ ! ତୁମ୍ଭେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଅ, ଏହି ବ୍ରହ୍ମଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ଆମ୍ଭ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥିତ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ଆମ୍ଭର ଆତ୍ମକଥା ବୋଲି ଜାଣିବ । ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସତ୍ତ୍ୱକୁଳଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରାଣହାନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଅଭିସମ୍ପାଦରେ ସମସ୍ତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଧ୍ୟାୟ ହୋଇଯିବ ।”

ଓକଲ ଶିଓଶଙ୍କର ମାଲଗାର କହିଲେ, “ଦେଖ ମାନଧାତା ! ବିନୀତ ହୁଅ, ସମର୍ପ୍ୟାଦାରେ କଥା ବୋଲ, କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କର, ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ କରିବୁଁ ।”

ମାନଧାତା ଅବଜ୍ଞା ସହକାରେ କହିଲେ, “କ୍ଷମା ? କ୍ଷମା, କିଏ କରିବ ? କାହାଠାରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବୁଁ ?”

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ସନ୍ତୋଷରେ କହିଲେ, “ଦେଖ ଖଣ୍ଡାଏତ ! ତୁ ରାଜଦ୍ରୋହୀ—ତୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ । ତୋହର ଯେବେ କିଛି କହିବାର ଥାଏ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।”

ମାନଧାତା କହିଲେ, “ରାଜଦ୍ରୋହୀ ? ରାଜା କିଏ ? ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ରାଜରାଜେଶ୍ୱର, ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗପତି, ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ ରାଜ-ରାଜେଶ୍ୱର ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱରଙ୍କ ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରତିପାତିତ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ନୁହନ୍ତି । ରାଜରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ସିଂହାସନ ତଳେ ଚରକାଳ ଅବନତ-ମସ୍ତକ ଥିବେ ।”

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ—“ଗଜପତି ଟଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାମହିମ ବେଗର ଅଧିପତିଙ୍କର ଜଣେ ସମାନ୍ୟ ପ୍ରଜା ମାତ୍ର । ରଘୁଜୀ ଭୌସଲ ଉତ୍କଳଗଣ୍ଡର ଏକମାତ୍ର ଅଧୀଶ୍ୱର । ତୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିଅଛ, ଏହି ବିପ୍ରାଧମ ମହାରାଜାଧିପତିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଦରବାରରେ ଅସମ୍ମାନସୂଚକ କଥା କହିଅଛୁ, ଦୁଇ ଜଣ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ମାନଧାତା—“ଶୁଣ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ! ଭାରତଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମସ୍ତ ନରପତିଙ୍କ ମୁକୁଟମଣି ମହାମହିମ ଗଜପତିଙ୍କ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଛୁରଖାର କରି ଦେଲଣି । ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଶୁହତ୍ୟା ଅସଂଖ୍ୟ ନାରାହତ୍ୟା କଲିଅଛୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବ୍ରାହ୍ମଣର ରକ୍ତପାତ କଲେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରୁ ଉଚିତ ଶାସ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।”

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ସହ୍ୟ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟାଚାରୀରେ ତର୍କକୃତ ଅତ୍ୟାଚାରୀ କାହାଣୀ କଥିତ ହେଲେ ତାହାର ହୋଧ ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତାହା ସହିତ ପୁଣି ପବନ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଖବରରେ ଆଜ୍ଞା କଲେ— “ଦାତକ ! ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ ଏହାର ବଧ ସାଧନ କରି ।” ସଭାସ୍ଥ ସମସ୍ତେ ମାତ୍ର ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ମସ୍ତକ ଅବନତ କଲେ । ମାନଧାତା ଅଟଳ ଭାବରେ ଉଦ୍ଭୀଷ୍ଟ ଇଷ୍ଟଦେବ ନାମ ସ୍ମରଣରେ ନିମଗ୍ନ । ଦାତକ ଉପସ୍ଥିତ । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆବରଣର ଶେଷ ପୁରୁଷ ସହିତ ନାମ ବିଲୁପ୍ତ ହେଲା ।

ହିନ୍ଦୁ ଦରବାରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅବଧ । ମୁକ୍ତି ଲଭକରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ପତି ପଳାୟନ କଲେ ।

-୧୭-

ଅନାଥା

ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀର ଉତ୍ତରକୂଳରେ ମଧୁମଳ-
କାନ୍ଥୀ ଗୋଟିଏ ପାଇକ ଗ୍ରାମ । ଏଥିରେ ପୁଅ ଭାସ୍କର
ବାସୁରା ଘର । ସମସ୍ତେ ଏକ ଜାତି ଶାସ୍ତ୍ରୀଏକ ପାଇକ ।
ଛୁନୁଭୁନୁ, ପତିତ, ପତିନୋନ୍ମୁଖ, ଦଗ୍ଧ, ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ
ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଟୁ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଗଡ଼ଗୋରବର ପରିଚ୍ଛାଦିତ ।
ଅଧିକାଂଶ ଘର ଶୂନ୍ୟ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୃହରେ ବୃଦ୍ଧା
ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ ଭୟସ୍ତ ପୁରୁଷ, ବାଳକ ବାଳିକା
ବାସ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଜମି ବାସୁରା ବାଟି ।
ନଦୀକୂଳ ଆ ବନମୟ । ଏଥିକୁ ସବୁ ଜମିଗୁଡ଼ିକ କଳିଙ୍ଗ
ଦୋଷ୍ଟସଲ । ଜମିଗୁଡ଼ିକ ପାଇକଭୂମି । ଗ୍ରାମ
ମୁଣ୍ଡରେ ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଜଳ ଦର୍ପଣ ପରି ନିର୍ମଳ । ଘାଟ
ବେଳେ ଜଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲିସର ଉପରେ ମହୁରାଳୀ
ପଥା ପଥା ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ କରି ପହରୁ ଥିବାର ବେଶ୍
ଦିଶେ । ପୁଷ୍କରିଣୀ ମଝିରେ ଘୋଷଣୀ । ପୁଷ୍କରିଣୀଟା
ବଜ୍ରମାଳା ଦଳ ଓ ଧଳା କର୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ରତା କର୍କ
ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଚାରିଟା ପୁଷ୍କରିଣୀ । ତୋଠ ଆଡ଼ି ଉପରେ
ବାଟ ପାଖରେ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର । ବିପଦ
ଦିଗରେ ଓର ଓଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ବରଗଛ । ପୁଷ୍କରିଣୀ
କୂଳରେ ବଗଲ ବଗୁଲ ଦୁଇ ଗୋଟି ବସିଛନ୍ତି ।
ଯୋଡ଼ିଏ ମରାଳୀ ଜଳମଧ୍ୟରେ ପହଁରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବଦେବ ଅସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଗଲେଣି, ଅନ୍ଧକାର
ହେଉ ନାହିଁ । ତୋଠ ବରଗଛ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ
ଯୁବକ ସ୍ତ୍ରୀ ମଳିନ ବେଶରେ ଗଳରେ ହାତ ଦେଇ
ବସି ବଗଲ ବଗୁଲ ଯୋଡ଼ିକୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁ
ରହିଅଛନ୍ତି । ପକ୍ଷୀ ଦୁଇଗୋଟି ଲଗାଲଗି ହେଇ
ବସିଅଛନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ଥଣ୍ଡକୁ ଥଣ୍ଡ ଲଗାଲଗିକରି
ଅପସ୍ତୁ କୁଟୁରୁ କୁଟୁରୁ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି
ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କଲ, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ

ଯୁଥୁବୀରେ ଏକା ଥୁଣୀ । କେଉଁ ତେସ୍ୟାର ପଳ
ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ିଆସିଲୁ,
ବିହରଦମ୍ପତି ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ଘର
ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଚିନ୍ତା କଲ, ‘ହା ବିଧାତା ! ମୋ
କପାଳରେ ଏହା ଲେଖିଥିଲୁ ! ଜମିଦାରର ଝିଅ, ବାପ
ମା’ର ଗୋଟିଏ, କେତେ ଯୁଗରେ, କେତେ ଘରରେ
ମୋତେ ପାଳିଥିଲେ, ଆନନ୍ଦ ଉଚ୍ଛବରେ ଦିନ ଯାଉଥିଲୁ ।
ସବୁ ଯାଇଥିଲା, ଶେଷରେ ଯାହା ଆଶ୍ୱାସରେ ଥିଲା,
ଝିଅଠାରୁ ବଳି କଟିଥିଲେ । ଭାଙ୍ଗିଥିଲା, ସେହଠାରେ
ସେହିପରି ଅବା ଦିନ ସରିବ । ହା ବିଧାତା ! ତାହା ମଧ୍ୟ
ଛଡ଼ାଇ ନେଲୁ । ଦୁରାଶ୍ରୟ ମରଜାମାନେ ଯେ ଗଡ଼ି
ଦଖଲ କରିବେ, ମହାଦେବୀ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଥିଲେ; ସେଥି
ସମ୍ଭାଷଣେ ସେ ଦିନେ ରାତିରେ ଚାରିଜଣ ପୋଇଲ
ଚାରିଜଣ ପାଇକ ସାଙ୍ଗରେ ମୋତେ ଗଡ଼ି ଗୁପ୍ତ ଦ୍ୱାର
ଦେଇ ମଧୁପୁର ପାଇକ ଗାଁକୁ ପଠାଇଦେଲେ । କେତେ
କାନ୍ଦିଲି, ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି କେତେ କହିଲି, ମହାଦେବୀ
ପଛନ୍ତେ ସେହି ଗ୍ରାମକୁ ଆସିବାକୁ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଲେ ।
ଶୁଣିଲି, ଦେବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗରେ । ଥୁକ୍ ମୋ ଗୁଡ଼ିକୁ !
କପାଳ ତାଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଆସିଲି ? ଦେବୀ ! ମା ! ପ୍ରାଣଛୁ
ଅଧିକ କରିଥିଲୁ, କି ଅପରାଧ ଦେଖି ଛୁଡ଼ିଗଲ ? ମଧୁପୁର
ଗ୍ରାମର ପାଇକାଣୀମାନେ ଅମଙ୍ଗଳୀ ବୋଲି ଗାଳଦେଇ
ମୋତେ ଗ୍ରାମରୁ ତଡ଼ିଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ କଥା
ସତ୍ୟ । ମୁଁ ଆଶ୍ୱାସ ନେବାରୁ ରାୟବଣିଆ ଗଡ଼ି ନାଶ
ଗଲା, ମଧୁପୁର ଗ୍ରାମର ପାଇକାଣୀମାନେ ବଧବା
ହେଲେ । ମୋତେ ଗାଳି ଦେଲେ, ସେମାନଙ୍କର
ଦୋଷ ନାହିଁ, ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବାୟାଣୀ
ହୋଇ ଗଲେଣି । ମୋ ପହରା ବଡ଼ ମନ୍ଦ, ନିଶ୍ଚେ
ମୁଁ ଅମଙ୍ଗଳୀ ।”

“କିଏ ଲୋ ତୁ ? ତୋ ଘର କେଉଁଠି ଲୋ ? କଣ
ଗାଉଛୁ ଲୋ ? କିଏ ବସିଛୁ ଲୋ ?” ଉତ୍ତରର ପ୍ରତ୍ୟାଶା
ନାହିଁ, ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ପ୍ରଶ୍ନ, ଅନର୍ଗଳ ପ୍ରଶ୍ନ, ପ୍ରଶ୍ନ ସଙ୍ଗେ

ସଙ୍ଗେ ଆଗର ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ଚମକି ପଡ଼ି ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ପ୍ରଶ୍ନକାରିଣୀ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧା, ନିତାନ୍ତ ମଳିନ ଛିନ୍ନବସ୍ତ୍ର ପରିହରତା, ଦଶନ-ବହନା, ଅସ୍ଥିଚର୍ମମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଟା, କମ୍ପିତ ଦେହା, ଅନାଦୃତ ମସ୍ତକରେ କେତେ କେରା ତୈଳସ୍ନାନ, କଙ୍କଡ଼କାପୁର୍ଣ ବଳିତ, ଷୁଦ୍ଧ କାଉଁରୀଆ ଝୋଟ ପରି ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ କେଶ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ୁଅଛି, ବାଁ କାଶରେ ଟୋକକଇଟିଏ, କମ୍ପିତ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବଉଁଶ ଯସ୍ତି, ଶିଷତ୍ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆପଣା ଦେହରେ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଳାଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଏହି ବୃଦ୍ଧାଟି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ପରିଚିତା । ଦୁଇଗୋଟି ଭେଣ୍ଟିଆ ପୁଅ, ଦୁଇଗୋଟି ବୋହୂ ଏବଂ ଘରର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ହରାଇ ବାହାଣୀ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏକ ସେ ଜଗା ଫଟେସିଂହର ମା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ଦେଖିଲେ କିଏ କହିବ, ଏହାର ଘର ପରି ଗୋଟାଏ ଘର ଥିଲା ! ବୁଢ଼ୀର ଦିନରାତି ମୁହଁ ବନ୍ଦ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ କଳି କରୁଥାଏ, ଗ୍ରାମର ଯାହାକୁ ଦେଖେ, ତା ସହିତ କଳି ଲଗାଏ । ହେଲେ ଗ୍ରାମ ଲୋକ ଦେଖି ବାଟ ଆଡ଼େଇ ଯା'ନ୍ତି । କଳି କରିବାପାଇଁ ସତରଫର ତାକୁ ଲୋକ ଘଟନ୍ତି ନାହିଁ । କୁକୁର, ବିରଡ଼ି, ଗଛ, ପତ୍ତ, କାଉ, ଚିଲ, ଯହାକୁ ଭେଟେ, ତାହା ସହିତ କଳି । ମାତ୍ର ରାତି କଳିଟା ବଳିପଡ଼େ । ମଶା, ଓଡ଼ିଶଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ କଳିଆ, ସାରା ରାତି ବୁଢ଼ୀଟା ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଭଲକୁ ଘସି ସାଉଁଟି ଯାଇଥିଲା, ଘରକୁ ଲେଉଟୁଅଛି ।

ବୃଷମୁଲୋପବିଷ୍ଣୁ ଅନାଥା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପାଠକମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ପରିଚିତା ସେହି ଲକ୍ଷଣ ।

ଜଗା ଫଟେସିଂହ ମା ଏବଂ ଲକ୍ଷମା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଲା, ସେଥିରୁ ସମସ୍ତ ସାର ଏହିପରି—

ଲକ୍ଷମା ବୁଢ଼ୀକୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ନେହଁ ମା ! ହାମେ ତୁକୁ ବସିଛେ, ତୁମ୍ଭ ଚାଲିଯାଅ ମା !”

ବୁଢ଼ୀ—“ହେଇ ଲେ ହେଇ, ମଲା ଯା, ଏଟା ତ ମରହଟ୍ଟା ପୁଣି ଅଇଲାଣି । ଦଖ—ଦଖ ଯୁର ଛଇ ଦଖ, ଆଜି ମାଇକନିଆ ବେଶ ଧରି ଆସିଛି । ତୋ ଘୋଡ଼ା କାହିଁ ଲେ ?”

ଲକ୍ଷମା—“ନାହିଁ ମା, ହାମ୍ ମହହଟ୍ଟା ନାହିଁ, ହାମ୍ ବଡ଼ା ଦୁଃଖିନୀ, ଗାଳି ଦେ ନା ମା, ଗୋସା କର ନା ମା !”

ବୁଢ଼ୀ—“ଚିନିଛି ଲେ ଚିନିଛି, ତୋ ଚତୁରପଣ ବାନ୍ଧି ରଖ । ତୁ ମରହଟ୍ଟା ନୋହୁ ତ ଏପରି ବଙ୍କା ବଙ୍କା କଥା କହୁଛୁ କିଏ ? ଆଉ କଣ ନବୁ ଆସିଛି ? ନାଆଁ ନେ, ପାଇଁଣ ଅଛି, ଅ ଆ, ବୋହେ ପାଇଁଣ ନବୁ ଆ । ତେତିକବେଳେ ପୁଅ ବିଟାକୁ କହିଲି, ‘ଆରେ ଆସ ବୋହୂ ଯୋଡ଼ାକୁ ଘେନି ବଣକୁ ପଲେଇ ଯିବା, ମାଲମତା ଗଲ ତ ଗଲ । ସେ ଘରବୁଡ଼ା ନାଆଁଣିଆ ପୋଡ଼ାମୁହଁ ନଈଶୁଆ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲଗା ନା ।’ ଅଲ୍ପାଇଁଏ ଗାଁ ପାଇକଙ୍କ ବୋଲରେ ମାତି ପାରିଲପଣ କରି ଫରି ଖଣ୍ଡା ଧରି ଲଡ଼େଇ କରି ଗଲେ, ମୋ ବୋଲ ନ ମାନି ଗଲେ, ସିମିତି ମଲେ ! ମର ମର, ଆଜ୍ଞା କରି ମର; ଆହୁରି ମର !”

ଲକ୍ଷମା - “ନାହିଁ ମା, ହାମେ ମରହଟ୍ଟା ନାହିଁ, ମରହଟ୍ଟାର ନାମ ଦୁଷ୍ଟମନ ।” ଲକ୍ଷମା ଭଲ କରି ଓଡ଼ିଆ କହି ପାରେ ନାହିଁ, ତା ଓଡ଼ିଆ କଥା ସହିତ ହିନ୍ଦି ମିଶିଯାଏ ।

ବୁଢ଼ୀ—“ଆଲେ, ରଖ, ବାନ୍ଧ ରଖ । ମୋତେ ଆଉ କିଏ କରି ପାଇଛୁ ପରା ! ମୋତେ ଦି'କୋଡ଼ି କ ପାଞ୍ଚ କୋଡ଼ି, କି ଚାହିଁ କାହାଣ ବୟସ ହେଲା ।

ଦି'ମରେଇ ଧାନ ଫାଟି ପଡ଼ୁଥିଲା, ଗୁହାଳେ ଗାଈ ଭରା, ଦିଟା ବୋହୂ ସର୍ଗତରା, ସୁନା ରୁଗା ଝଲମଲ, ଦୁଧ ଦହି ଗୁସୁଥିଲା । ମୋର ସେ ବଉଳା ଗାଈଟା କାହିଁ ଲେ ? ମୋ ଗାଈ ଦୁଧଖାଇ ଗାନ୍ତୁଟି କେମନ୍ତ ରୋଟ କରିଛି ଦଃ, ଆ - ରଙ୍ଗ ଦଖ, ହାତରେ ସୁନାବଳା, ପାଟଗାଡ଼ି ପିନ୍ଧିଛି । ତୁ ଇମିତି କରି ଲୁଗା କିଏ ପିନ୍ଧିଛୁ ଲେ ? ତୁ ମାଈ ନା ଅଣ୍ଟିର ଲେ ?”

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—“ମା ! ମୋତେ ଏଇସି କଷ୍ଟ କଥା କହ ନା, ହାମ ମରହଟ୍ଟା ନାହିଁ, ସର୍ବ କହୁଛେ ।”

ବୁଢ଼ୀ—“ମାରିବୁ, ମାରିବୁ, ମୋତେ ମାରିବୁ ? ଅଇଲୁ ମାରିଲୁ ?” ବୁଢ଼ୀ ବାଡ଼ି ଉଠାଇ ମାରିବାକୁ ଯିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୃଷ୍ଟିଗଲ । ବୁଢ଼ୀ ଗାଲ ଦେଇ ଦେଇ ଗ୍ରାମ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲା ।

ବୁଢ଼ୀ ଚାଲିଯିବା ଉତ୍ତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆପଣା ଜୀବନକୁ ଧକ୍କାର ଦେଇ କହିଲା, “ସେଉଁଠାକୁ ଗଲି ଦୂର ଦୂର କରି ତଡ଼ିଲେ । ଧକ୍ ମୋ ଜୀବନକୁ । ଏବେ କାହିଁ ଯିବି ? ଜଗତରେ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଧାନ ନାହିଁ । ଏତିକି ନୁହେଁ, ସେହି ପାପିଷ୍ଠ ମରହଟ୍ଟା ହାତରେ ସେବେ ପଡ଼େଁ, ସବନାଶ ! ଜୀବନରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ମହାଦେବୀ ପରଲୋକରେ ଅଛନ୍ତି; ତାଙ୍କୁ ତ ଭେଟିବି ? ମହାଦେବୀ ବେଶ ପୋଷାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ତ ପୋଷା । ଆଉ କିପାଁ ।”

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆକାଶକୁ ଅନାଇଲା, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଦେଖିଲା । ତତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଭଲ କରି ଅନାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା, “ହେ ଜଗଦୀଶ !—ଗଙ୍ଗାମାତା !”

ଠକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଶବ୍ଦ ଶୁଭ୍ରଲା—

“ନେହିଁ ମା, ହାମ୍ ଲୋକ ମରହଟ୍ଟା ନେହିଁ ଦେଖତେହୋ, ଦୋଠୋ ଦୁଃଖୀ ବୁଢ଼ୀଆ—”

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚମକି ପଡ଼ି ଅନାଇଲା, ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରୁ ଶବ୍ଦ ଆସୁଅଛି । ଏ ତ ମୋ ମା'ର ସେହି ଅମୃତମୟ ବଚନ । କଣ ଇଏ, କିଏ କଥା କହିଲା ? ମୋର କି ଭ୍ରମ ? ମୁଁ କି ଚାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛି ? ଦୁଇ ହାତରେ ଚକ୍ଷୁ ମୁଖ ଆଉଁସି ଦେଉଳ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା, ପୁନର୍ବାର ଶବ୍ଦ—“ହା ରେ ବାଦଲ ରେ ! ହା ରେ ମେରି ଖାମିୟ ରେ ! ହା ମେରି କ୍ୟା ହୁଆରେ !” ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ମୋ ମା'ର ଅମୃତମୟ ବାଣୀ । ଏ କଣ ? କେବଳ ମୋ ମା'ର ନୁହେଁ, ଶାଶୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ କଥା ଶୁଭ୍ରୁଛି । ଦେଉଳ ଦ୍ୱାର ମୁକୁଳା, କାହିଁ କେହି ତ ନାହିଁ ! ଏହିଲଗେ ତ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରି ଅଇଲି, କେହି ନାହିଁ ।

ପୁନର୍ବାର ଶବ୍ଦ —

“ହା ଜଗଦୀଶ ! ତେରି ଝାଙ୍କିପର ଆୟେଥେଁ ତେରି ଏହି ମର୍କଜ ହୁଆ, ଜଗଦୀଶ !”

ଏ ତ ମୋ ଶାଶୁଙ୍କ କଥା । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଣ୍ଡିଉଣ୍ଡି ହୋଇ ମନ୍ଦିର ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଗଲା । ହାୟ ! ଶୂନ୍ୟ— ଅପୂଜିତ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିରକ୍ତ, ଜନପ୍ରାଣୀ ନାହିଁ, ମନ୍ଦିର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅନ୍ଧକାରମୟ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନ୍ଦିର ସାରା ଅଶ୍ରୁଳା ଅଶ୍ରୁଳା ଦେଖିଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନ ଚିନ୍ତା ଚାରି ଥର କରି ଅଶ୍ରୁଳାଲା । ବାରମ୍ବାର ଶିବଲିଙ୍ଗ ହାତରେ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତୁ । ଅବଶେଷରେ ନିରାଶ ହୋଇ ବାଡ଼ିକୁ ଆଉଳି ଲଠି କରି ବସି ପଡ଼ିଲା । ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନମସ୍କାର କରି କହିଲା, “ହେ ଦେବ ! ଆଉ ଥରେ ଅନୁଗ୍ରହ କର, ଆଉ ବେଳେ ସେହି କଥା ଶୁଣାଅ, ଆଉ ଥରେ ସେହି ଅମୃତମୟ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ହେଉ ।” ବାରମ୍ବାର ଏହି

କଥା କହୁଥାଏ, କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବିଲୁପ୍ତ, ହାତ ଯୋଡ଼ି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଦେବବିଗ୍ରହ ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରିଥାଏ । ମନ୍ଦିର ଅନ୍ଧକାର, ମଧ୍ୟ ତାହାର ହୃଦୟ ତତୋଽଧିକ ଅନ୍ଧକାରପୂର୍ଣ୍ଣ, ବୁଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧି ବିଚଳିତ, ସ୍ଵଲ୍ପ କିଛି କଥା ମନକୁ ଆସୁ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କେତେବେଳେ ଏ ରହିଲ ଜାଣିବାର ତାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ନିଦ୍ରା ଆସି ତାହାର ଶ୍ରୀବାକୁ ବନ୍ଧ କରି ଦେଲ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କି ନିଦ୍ରା ଆସେ ? ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିଦ୍ରା ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖିଲ—ଅତି ରମଣୀୟ ବସନ୍ତାନିଳ ପ୍ରବାହିତ, ଚିତ୍ତବିନୋଦନ, ସୁଖମୟ, ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଶିକାତ କୁସୁମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନନ୍ଦନକାନନ ମଧ୍ୟରେ ଦେବଦେବୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଗୋଲକଥାମକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୋଟିଏ ରତ୍ନମୟ ଦୋଳାରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବାମପାଶୁରେ ବସି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଅଛି । କିଛି ଦୂର ପରମ ସୁଖରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଅସଂଖ୍ୟ ଶ୍ଵପ୍ତବିଦ୍ୟା ବନ୍ୟ ବରାହ ଆସି ଆଶ୍ରୟ କଲେ, ଉଦ୍‌ବିହ୍ୱଳ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୋଳାରୁ ଖସି ପଡ଼ି ଫଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଦେବ ବସିଥିଲେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ପଶିତକାନ୍ତରେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଲେ । ସୁନବାର ବରାହଦେବ ଉପସ୍ଥିତ, ଦେବୀ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପରେ ପଳାଉଅଛି—ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ପଳାୟନ । କେତେ ଗ୍ରାମ, କେତେ ନଗର, କେତେ ନଦୀ, କେତେ ନାଳ ମାର୍ଗରେ ପଡ଼ିଲ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧାଇଁଅଛି । ଅବଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଦେବ-ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଦେବଦୂତମାନେ ଧାଇଁ ଆସି ରକ୍ଷାମାନଙ୍କୁ ବଧ କଲେ । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦେବକନ୍ୟା ସେ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ପଡ଼ିବୁଡ଼ା ଅଇଲେ—ସଖା ଅଇଲେ—ସଧବା ଅଇଲେ,

ଏହି ପ୍ରକାର ସମ୍ବୋଧନ କରି ଆଦର ପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ଘେନିଗଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଏକ ରତ୍ନମୟ ସିଂହାସନରେ ବିରାଜିତ, ଦେବକନ୍ୟାମାନେ ତାଙ୍କ ବାମ ପାଶୁରେ ବସାଇଦେଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଟେଟ୍‌ଟେୟା ପକ୍ଷୀ ନୈଶ ଆକାଶର ନିସ୍ଵର୍ଣ୍ଣତା ଭଙ୍ଗ କରି ‘କ-ଏ-ରେ, କ-ଏ-ରେ’ ଡାକ ଦେଉଳ ଉପର ଦେଇ ଉଡ଼ିଗଲା । ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ିକ ବରଗଛ ଉପରେ ବସି ଡାକୁଥାଏ, ‘ସ-ଅ-ଘା, ସ-ଅ-ଘା’ । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ନିଦ୍ରା ଭଗ୍ନ ହେଲା । ନିଦ୍ରା ଆଳସ୍ୟରେ ତାକୁ ଜଣାଗଲା, ସେହି ଦେବକନ୍ୟାମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି, ‘ସ-ଅ-ଘା, ସ-ଅ-ଘା’ । ତାକୁ ସ୍ଵପ୍ନ ସତ୍ୟ ପରି ଜଣା ଯାଉଥିଲା । ଅଳ୍ପ କ୍ଷଣ ଉତ୍ତର ପ୍ରକୃତ ଚେତନା ବସିଲା, ଭାଲିଲା—‘କଣ ଇଏ ? ଏ କି ଦେବମାୟା ? ଦେବକନ୍ୟାମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି—ମୁଁ ସଖା । ମୁଁ କି ସଖା ? ସଖା କିଏ ? ହେ ଭଗବାନ, ହେ ମହାଦେବ, ତୁମେ ଜାଣ; ଜନ୍ମଜାଲରୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଏ କିଛି କଳ୍ପସିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ, କେବେ ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ନାହିଁ, କାହାର ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେଇ ନାହିଁ, କାହାର ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ନାହିଁ, ମା’ଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଦେବ ବାହୁଣ ପୂଜିଅଛି, ଆଉ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟର ଦେବତା, ସଦା ତାଙ୍କର ଚରଣ ସେବା କରି ଅପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲା, ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କେବେ ଅବଜ୍ଞା କରି ନାହିଁ, ବାହୁଣ ସିଂହାସନରୁ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ-ସିଂହାସନରେ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛି । ବାକ୍ୟରେ, ଦେହରେ କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପତି-ଦେବତାଙ୍କ ଅସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିନାହିଁ । ହେ ଦେବ ! ମୁଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ, ଅଣିବୀଦ୍ୟା କରି, ମୁଁ ଫତିବୁଡ଼ା ହୁଏ । ମା କହିଥିଲେ—ମଧ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧରେ ଶୁଣିଅଛି, ସଖା ଫତିବୁଡ଼ାମାନେ ସଧବା । ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀ, କୈନ୍ଦବୀ ସଂସ୍ତେ ପଡ଼ିବୁଡ଼ା, ସମସ୍ତେ ସଧବା । ହେ ଦେବତା ! ମୋ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦିଅ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ବଳ ଦିଅ, ମୁଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ତାଙ୍କ ଛୁଆରୁପ ଦେଖୁଅଛି, ନୟନ—ପ୍ରତିମା ରୂପେ ପ୍ରତି

ନିମେଷରେ ମୋ ନେତ୍ରରେ ଶୁଷ୍କ ଅଛନ୍ତି ।’ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁରୁଣାରେ ଶୁଣିଥିଲା, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନା ସଙ୍ଗମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା, ସଙ୍ଗମାନେ ବିପଦ ସମୟରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସଙ୍ଗଧର୍ମ ସଙ୍ଗମାନଙ୍କର ରକ୍ଷାକାରୀ । ସଙ୍ଗମାନେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ । ଭାବଲା—‘ମୁଁ କିପା ଆତ୍ମ-ଦାତାମା ହୋଇ ଜୀବନକୁ କଲକ୍ଷିତ କରିବି ? ମୋହର ଉପର ବଂଶ ବୀରଜବାନ୍ଧ, ମହାନ ସଙ୍ଗମାନେ କେତେ କଷ୍ଟ ସହ କେତେ କୌଶଳରେ ସ୍ୱାମୀ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଶରୀର ମନ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି କିପରି ବିନଷ୍ଟ କରିବି ? ମୋ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଅନୁକ୍ଷେପ କରୁଅଛନ୍ତି; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶୋକିବାକୁ ଯିବି । ଅବଶ୍ୟ ଭେଟ ହେବ, ଏକଲିଙ୍ଗ ଭେଟ କରାଇ ଦେବେ । ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇଗୋଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅନୁକ୍ଷେପ, ପିତୃହନ୍ତା ମର-ହତାର ବଧ ସାଧନ । ଶତ୍ରୁ ଅସଂଖ୍ୟ, ପ୍ରବଳ, ମୁଁ ଅନାଥ ଏକାକୀ । ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ, ଭୟଭଞ୍ଜନ ମଧୁସୂଦନ ସହାୟ ହେବେ, କୁଳ ଦେବତା ଏକଲିଙ୍ଗ ରକ୍ଷା କରିବେ, ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତି । ଶତ୍ରୁ ଅସଂଖ୍ୟ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାରପାରିବି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମୂଳ ସର୍ଦ୍ଦାର, ଯାହା ଆଜ୍ଞାରେ ସମସ୍ତେ ଶୂଳତ, ତାହାକୁ ହତ୍ୟା କରିବି । ନରହତ୍ୟା ? ପିତୃଦାତ୍ତକୁ ବିନାଶ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶତ ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ହତ୍ୟାକାରୀକୁ ବଧ କରିବା ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଶ୍ରୁଳି ଅଶ୍ରୁଳି ଶିବଲିଙ୍ଗରେ ମସ୍ତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା, “ଦେବ ! ହେ ଅନାଥନାଥ ! ହେ ପ୍ରଭା ! ସହାୟ ହୁଅ । ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ସଦା ସଙ୍ଗ ହୁଏ, ସଦା ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ମୋର ଭକ୍ତି ଥାଏ, ସହାୟ ହୁଅ । ଅନାଥ, ଅଜ୍ଞାନା, ଅବଳା ବାଳିକାକୁ ରକ୍ଷା କର । ଶିଶୋଫୟ ରଠୋର ବଂଶର କୁଳଦେବତା ହେ ଏକଲିଙ୍ଗ ! ମୁଁ ଅକୂଳ ସମୁଦ୍ରରେ ଶୁଷ୍କଅଛି, ରକ୍ଷା କର ।” ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ସାମ୍ନା କରି ପ୍ରଣିପାତ

କଲା । ସେହି ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅପୂର୍ବ ବଳ, ଅପୂର୍ବ ଶକ୍ତି, ଅପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାପରି ଅନୁଭବ କଲା ।

ଅଦ୍ୟାବଧି ଗୁରୁଦିବସ ହେଲା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆହାର-ନିଦ୍ରା-ବିବର୍ଜିତା; ମାତ୍ର ତନ୍ତ୍ରନିତ କ୍ଳେଶ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲା । ହଠାତ୍ ତାହାର ପଶ୍ଚିତ କାନରେ ବନ୍ଧା ପୁଟୁଳରେ ଡାକ ପଡ଼ିଲା । ସେଥିରେ କି ପଦାର୍ଥ ବନ୍ଧା ଅଛି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂସ୍ମୃତ ମନେ ଯୋଗ କରି ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍ତାପରୁ ଆସିଲା, ମହାଦେବୀ ତାହାର ପଶ୍ଚିତ କାନରେ କଣ ବାନ୍ଧି ଦେଇ କହିଥିଲେ, “ମା ଶ୍ରେକ ଲାଗିଲେ ଖାଇବୁ, ମୋ ରାଣ ।” ସେହି ଅମୃତମୟ ହେତୁବାକ୍ୟ ମନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ତାହା ନେତ୍ରରୁ ଲୋଭକପାତ ହେଲା । କାନ ଫଟାଇ ଦେଖିଲା, ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଣ ଚୁଡ଼ା ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଖଜା । ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଠିନ ପଦାର୍ଥ ତାହା ହାତକୁ ଲାଗିଲା । ଗଣି ଦେଖିଲା, ସଂଖ୍ୟା କୋଡ଼ିଏ । ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବ କଲା, ସୁନା ମୋହର ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଖାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନୈବେଦ୍ୟ କରି ଘାଟରେ ଜଳଯୋଗ କଲା ।

—୧୭—

ପଲା—ମରହତ୍ତା

ମଧୁମଞ୍ଜୁ କାନ୍ଥୀରେ ସବୁ ଦିନେ ସେପରି ରାତି-ପାହେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପାହୁଅଛି । ଜଗା ଫତେ-ସିଂହ ମା ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଟୋକେଇଟିଏ କାଖେଇ କମ୍ପିତ ହସ୍ତରେ ବାଞ୍ଛିଶବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି

ଠୁକୁଛୁ ଠୁକୁଛୁ କରି ଘସି ଗୋଟାଇବାକୁ ବଳକୁ ବାହାରେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହପରି ବାହାରି ଅଛି । ସବୁବେଳେ ବର ବର କରି ଯାହାକୁ ତାହାକୁ ଗାଳି ଦେବାଟା ତ ତାହାର ଅଭ୍ୟାସ; ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହପରି ବର ବର ହୋଇ ଚାଲିଅଛି । ସେହି ତୋଠ ବର-ମୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ, ବୋଧ କରୁଁ, କାଲି କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ବାଡ଼ି ଭରା ଦେଇ ଛୁଡ଼ା ହେଲା, ଗଛମୂଳକୁ ଭଲକରି ଅନାଇଲା, ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା, କେହି ନାହିଁ । ତାହା ମୁଖଦୁଆରୁ ଜଣାଯାଏ, କିଛି କ୍ଷସ୍ତ୍ର ହେଲା । ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ଚୋରିଥିଲେ ଆଉ ଥରେ ଭଲକରି କଳି ଲଗାଇ ଶାନ୍ତ ଲାଗି କରିଥାନ୍ତା । ତଥାପି ସେ ବରମୂଳକୁ ଅନାଇ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଥରେ କଳିକଲା ।

ହାଲ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଗାମ ଲୋକ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ଯେପରି ତୁନ୍ ତାନ୍ ହୋଇ ଶେଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ଗତ ରାତିରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ସେଇଟା ଘଟି ନାହିଁ । ଭାରି ଗୋଟାଏ ଅଗଣ୍ଠ ଘଟି ଯାଇଅଛି । ଜଗା ଫତେସିଂହ ମା ଲହମାକୁ ଗାଳି ଦେଇ ସାରି ଘରକୁ ଯାଇ ତାହା ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ଦୁଇଗୋଟି ବୁଡ଼ି ବସିଥିବାର ଦେଖିଲା । ଭାରି ଖପା ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଳି ଲଗାଇଲା, ବାଡ଼ି ଉଠାଇ ବାଡ଼ିକିବାକୁ ଧାଇଁଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦିଗ୍‌ଦିଶି କାକୁଡ଼ିମିନତି ଦ୍ଵାରା ନିଜ ନିଜ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ସାବିତ୍ରୀ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ନାନା ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହେଲେ ଫତେସିଂହ ମାର କାହିଁରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନାହିଁ । କେବଳ ଗାଳି, ଅନର୍ଗଳ ଗାଳି । ଗାଳିର ଗୁଣାଟା ଏହି—‘ପୋଡ଼ାମୁହଁଏ, ଅଳପାଇସେ ନିଆଁ ଖାଇଏ, ମୋ ମାଲମତା ଲୁଟି ନେଲା, ପୁଅମାନଙ୍କୁ ମାରି ପକେଇଲା, ବୋହୂଗୁଡ଼ିକୁ ଧରି ଘେନିଗଲା,’ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏକ ପକ୍ଷରୁ ବିରକ୍ତ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରୁ ବିନୟ; କେହି କାହାର କଥା ବୁଝିବାକୁ

ନାହିଁ । ବାୟାଣୀ ବାଡ଼େଇବାକୁ କହିବାରୁ ବୁଢ଼ା ଦିଗ୍‌ଦିଶି ବିକଳରେ ସ୍ଵାମୀ ସୁମଙ୍ଗ ନାମ, ଶିଶୁରଙ୍ଗ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଏପରି ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ ଯେ ତୋଠ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ଧୋଇଥିଲା । ମନ୍ଦିରଟା ଜଗା ଫତେସିଂହ ଘରଠାରୁ ଦୁଇଶ କଦମରୁ ବେଶି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ, ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟା ଘର ବ୍ୟବଧାନ ମାତ୍ର । ଫତେସିଂହ ମା କଳିଲେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ବର ବର ହୋଇ ଘରକୁ ବାହାରିଲା । ପଡ଼ୋଶୁଣୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାପିବା ଭଉଣୀ ସାଧକା ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଫତେସିଂହ ମାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖୁଥିଲା । ବିଦେଶିନୀ ଦିଗ୍‌ଦିଶୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା; ମାତ୍ର କଳିର ଅଂଶ ପାଇବା ଭୟରେ ଭରସି ପାଖ ପଶି ପାରି ନାହିଁ । ଫତେସିଂହ ମାର ଦୃଷ୍ଟି ସାଧକା ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା, ନନ୍ଦିଲା, ‘ଗୁହଁକୁ କଣ ଲେ, ଏହି ତ ଦୁଇଟା, ଆଉ ଗୋଟାଏ ମରହଟ୍ଟା ଆସି ତୋଠ ବରମୂଳରେ ବସିଲଣି । ଆଉ ଘରେ ନିଆଁ ଅଛି, ପାଉଁଶ ଅଛି, ନେବେ ।’ ସାଧକା ଥର ଥର ପଚାରିଲା, ‘ଏ, କଣ ଲେ, ତୋଠ ଯାଏ ଆସିଲେଣି ?’ ସାଧକା ତୋଠ ଯାଏ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ପ୍ରକୃତ ମରହଟ୍ଟାର ପରିଚୟ ପାଇଥାନ୍ତା । ହେଲେ ବାଧ୍ୟ ଆସିଅଛି, ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ନିମନ୍ତେ ତାହା ପାଖକୁ ଯାଇ ଦେଖିବା ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତରେ ସାଧକା କିଛି ବୁଦ୍ଧିମତୀ ବୋଲି ଗ୍ରାମରେ ପରିଗଣିତ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ପକାଇଲା । ବାୟାଣୀ ବୁଡ଼ିଟା ବୁଝିପାରି ନାହିଁ, ମରହଟ୍ଟା ହଜାର ହଜାର ଆସନ୍ତି, ନିକଟରେ ହଜିରେ ଆସିଥିବେ, ଦୋଢ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଆସିଥିବେ । ଗୋଟାଏ ଉଲ୍‌ଟି ଚଢ଼ି କଲା—ପଲା ରେ, ପଲା ରେ ! ହଜାରେ ମରହଟ୍ଟା ଦୋଢ଼ାରେ ଚଢ଼ି ତୋଠ ଯାଏ ଅଇଲେଣି—ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗତିରେ ଗାଁ ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଚଢ଼ି ପଡ଼ିଗଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ଏକ କଥା—‘ପଲାରେ, ପଲାରେ, ମରହଟ୍ଟା’ ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା ପାଟି କରି ପକାଇଲା ।

କିଏ ତୋରଣି ମନ୍ଦିର ପିଉଥିଲା, ଦରପିଆ ହୋଇ
 ଧାଇଁଛି, ହାତ ଧୋଇବାକୁ ତର କାହିଁ ? କିଏ ଶୋଇବା
 ପାଇଁ ହେଁସଟା ପାରୁଥିଲା, କିଏ ଘର ଖରକୁଥିଲା, କିଏ
 ହଜାଟାକୁ ବାନ୍ଧୁଥିଲା, କିଏ କଥା କହୁଥିଲା, କିଏ
 କଥା ଶୁଣୁଥିଲା, ଠା ଜାଗାକୁ ପାଟି କରି ଧାଇଁଛନ୍ତି ।
 ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ପିଲଟା ମୁହଁରେ ଭାତ ଦିଟା
 ଗୁଞ୍ଜି ଦେଉଥିଲା, ଡେବର ହାତରେ ପିଲଟାର ଡେଶା
 ଧରି ଧାଇଁଛି, କାଟେଇବାକୁ ଅବସର ନାହିଁ । ପିଲଟା
 ଭେଁ ଭେଁ କରି ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛି । ମା ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛି—‘ପଳା,
 ମରହଟ୍ଟା !’ ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମଟା ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ-
 ଗଲା । ଶୁଣି ଅନ୍ଧକାର, ଗ୍ରାମର ଅନ୍ଧକାରୀ ଦୂରରେ
 ବଣ । ଏହି ଅନ୍ଧକାର ବା ବଣ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
 ସୌଭାଗ୍ୟ ବା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କାରଣ ହୋଇଥିଲା ।
 କାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ବାଟ ଧାଇଁବାକୁ ପଡ଼ିଲା
 ନାହିଁ । ବଣରେ ବାଘ ଭଲୁ, ଅନ୍ଧକାରରେ ଭିତରେ
 ପଶୁଛି କିଏ ? ବଣ ଧାର ବୁଢ଼ା ମୂଳରେ ସମସ୍ତେ
 ଗାଦିବୁଦି ଭୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । କାହାର ପାଟିରେ
 କଥା ନାହିଁ । କେହି ମାଇକିନିଆ କଅଁଳା ପିଲ ମୁହଁରେ
 ସୁନଟା ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ସାବଧାନରେ ଧୀରେ ଧୀରେ
 ମୁଣ୍ଡଟା ଥାପୁଡ଼ି ଦେଉଛି; କାରଣ ପିଲ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣି
 ମରହଟ୍ଟା ଧାଇଁ ଆସିବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭାବନା । ମଣା
 ଡାଆଁଣ ଗୁଡ଼ାକ ଭଣ ଭଣ ହୋଇ ଦେହରେ ଲାଗିଛନ୍ତି,
 ପଟ୍ଟକର ଗୁପ୍ତତାଟା ମାରିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ, କାଳେ
 ମରହଟ୍ଟା ଶୁଣି ପାରିବ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ
 ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ପଲେ ମରହଟ୍ଟା ଘୋଡ଼ା ଧଡ଼ଧଡ଼ କରି
 ବଣଟାକୁ ଦୁଲକାଇ ଦେଇ ଧାଇଁ ଗଲେ । ଆଉ କି
 ରକ୍ଷା ଅଛି ? ଦେ ପଳା—ପଳା—ପଳା ! ନିବିଡ଼
 ଅନ୍ଧକାର ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କଣ୍ଟା ଖୁଆ ଲାଗି
 ଲୁଗାପଟା ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇ ଚରି ଲେଖି । ଗୋଡ଼
 ହାତ ଚରି ଆମ୍ବୁଡ଼ି ଯାଇ ଝର ଝର ହୋଇ ରକ୍ତ
 ବହୁଛି । ଆରେ, ବାଘ ଭଲୁ ? ବାଘ ଝିନା ଗୋଟାଏ

ଘୋଡ଼ାଏ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଇବ, ମରହଟ୍ଟା ହାତରୁ ଯେ
 କାହାର ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ବଣର ବାଘ ଭଲୁ ଗୁଡ଼ାକ
 ଭଲୁଥିବେ, ଆଜି ଏ କି ବିପଦ ? ସେମାନେ
 ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ହୋଇଥିଲେ ମନରେ
 କରନ୍ତେ, ଅତ୍ୟାଚାର ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ଘୋର ବଣରେ
 ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କୁ ସସତ୍ର କଥା ବୁଝି ସୁଝି
 ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ; ଉତ୍ତମରୂପେ ଅନ୍ୟଜ୍ଞାନ କରି
 ବୁଝିଅଛୁଁ ଯେ ପ୍ରକୃତ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ଘୋଡ଼ା ବଣକୁ
 ଯାଇନାହାନ୍ତି, ପଲେ ହରିଣ ଚରି ଚରି ଆସୁଥିଲେ,
 ମନୁଷ୍ୟ ଚର ପାଇ ଯିବୁ ହୋଇ ଉପରେ ପଲାଇ
 ଗଲେ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଅକିପଡ଼ି ବଣ ମଧ୍ୟରେ
 ଗୋଟିଏ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନରେ ବସିଲେ । ଅନେକ
 ଧାଁ ଦୌଡ଼, ଅନେକ କଷ୍ଟରେ କାଳ-ରାତିଟା
 କଟିଗଲା । ପ୍ରଭାତ ହେଲା ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେଲା,
 ସମସ୍ତେ ମୁହଁ ଚୁପାଚୁପା ହେଲେ । ଉପକୂଳ
 ପେଦରୁ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହେଲା, ଏବେ ଉପାୟ କଣ
 କରାଯିବ ? ଅନେକ ଚର୍ଚ୍ଚ ବିଚର୍ଚ୍ଚ, ଅନେକ
 ବାଦାନ୍ତବାଦ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, ଆଗେ ମରହଟ୍ଟା
 ହାଲ ବୁଝିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଚାରି ଜଣ ସାହସୀ
 ଲୋକ ଅଣ୍ଟାଉଡ଼ି ବଣ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି
 ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଶାଳଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲେ ।
 ଗ୍ରାମ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ଜନପ୍ରାଣୀ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ପଛ ପଟ୍ଟରେ
 ମରହଟ୍ଟା ଲୁଚି ଥାଇପାରେ । ସେହି ସାହସୀ
 ପୁରୁଷମାନେ ବଣ ବୁଢ଼ା ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ବୁଲି
 ଯାଇ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ଭଲ କରି
 ଅନାଇଲେ । ପଛ ପଟ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନିର୍ଜନ ।
 ବାହୁଡ଼ି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଦ ଦେଲେ । ଅତି ଧୀରେ
 ସାବଧାନରେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଆଗେ ପୁରୁଷ,
 ପଛେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବଣରୁ ବାହାରିଲେ, ଧୀରେ ଧୀରେ
 ଗ୍ରାମରେ ପଶିଲେ, ମରହଟ୍ଟାର ଚାନ୍ଦମାନ ନାହିଁ ।
 ମରହଟ୍ଟା କାହିଁ ଗଲେ ? ଘର ଦ୍ଵାର ଅଣ୍ଟାଲି କିଛି ନ

ପାଇ ରୁଲିଗଲେ । କେନ୍ଦ୍ର କହିଲା, ବଣରେ ଲୁଚି-
ଅଛନ୍ତି, କେନ୍ଦ୍ର ମରହଟ୍ଟା ଅସ୍ତିତ୍ବ ସନ୍ଦେହ କଲା ।
ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ବିଷୟ
ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଯୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ
କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ବକ୍ତୃତା
କରି ପ୍ରମାଣ କରାଇଲେ, ଜଗା ଫତେସିଂହ ମା ବୁଢ଼ୀ
ମିଥ୍ୟାବାଦିନୀ । ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଏତେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ,
ହେଲେ ଫତେସିଂହ ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ସାରା ରାତି ଆଘଣା
ଘରେ ମଶାଓଡ଼ିଗଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମାମୁଲି କଲର ସୁଟି ହୋଇ
ନାହିଁ । ଚାନ୍ଦାକୁ ମରହଟ୍ଟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରାଯାଇ-
ଥିଲା ; ମାତ୍ର ସେ ପରୁରେ, ସେ ଗାଳ ଖାଏ । ବାୟାଣୀ-
ଟାକୁ ରୁଲିଲେ କଣ ହେବ ? ସମସ୍ତେ ଭୁନି ହେଲେ ।

ବିଦେଶିନୀ ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଗୋଟି ଚୋର ବରଗଛ
ମୂଳରେ ବସିଛନ୍ତି । କାହିଁ ଯିବେ ? ଉପବାସ,
ରୁଲିପିତାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବରଗଛ ମୂଳରେ ଯେଉଁ
ଠାରେ ଲୁହମା ବସିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବସି
ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା
ଅବଗତ ହେଲେ । ପଶ୍ଚିମବିଶାୟ ଜଗନ୍ନାଥଯାତ୍ରୀ—
ତେଡ଼ିଖାଇଠାରେ ଡଳାଇତି, ସଙ୍ଗୀ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ
ବିନାଶ, ସବସ୍ତ ଲୁଣ୍ଠନ, ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ
ବନ୍ଦୀ—ବୃଦ୍ଧା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଥିବାରୁ ପରିବର୍ଜନ, ସମସ୍ତ
ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ କିଛି ଜଗା
ଫତେସିଂହ ମା ଭୁଞ୍ଜି, ଦୟାଳୁ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ
ଦେନି ଯାଇ ଆଶ୍ୱସ୍ତ କରାଇଲେ ।

—୧୮—

ପାନରା

ନବାବଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମରହଟ୍ଟା
ଫୌଜଦାର ଭୟର ପଣ୍ଡିତ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ।

ହଳଦିପଦାଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଡେରା ପଡ଼ିଅଛି ।
ଅର୍ଥପିତାସା ମହା ଭୟଙ୍କର । ସେହି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ
କରିବା ନିମନ୍ତେ ମାନବ ସଙ୍କଟସଙ୍କୁଳ ସ୍ଥାନକୁ ମଧ୍ୟ
ଯିବାପାଇଁ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ
ସାମୟିକ ସାମଗ୍ରୀମାନ ବିକ୍ରୟ କରି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବା
ନିମନ୍ତେ ବେପାରୀମାନେ ନାନାରୂପ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେନି ଫୌଜ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥାନ୍ତି । ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜ
ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ବେପାରୀ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।
ବେପାରୀଟା ପାନରା । ଗୁଆ ଗୁଣ୍ଡି ପାନ ଧୂଆଁପତ୍ର
ବିକ୍ରୟ ବ୍ୟବସାୟ । ଫୌଜ ଗୋଳମାଳ ଲୋକ
ଗହଳ ମଧ୍ୟରେ କିଏ କାହାକୁ ପଚାରୁଛି ? ଆକାର
ପ୍ରକାରରୁ ଜଣାଯାଏ, ଲୋକଟା ପଶ୍ଚିମ ଦେଶୀୟ ।
ବୟସ ଅନ୍ଧାଜ ଭରଣ ତଳ; ହେଲେ ମୁଠା ଦାଢ଼ି
ଉଠି ନାହିଁ ଅବା ଶୌରନର । ପହରଣ ମାଲକିଛି,
ରୁରିପାଞ୍ଚଟା ଅଙ୍ଗା ଉପରେ ଉପରେ ଲଗାଇଛି, ଭାରି
ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗା ବୋଟ ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡରେ
ଗୋଟିଏ ଭାରି ଢାଳିଆ ପଗଡ଼ି । ନିଜ ଫୌଜଦାରଙ୍କ
ତମ୍ବୁଠାରେ ଏହାର ବେଶି କାରବାର । କବି ବୋଲି-
ଛନ୍ତି—ବିଦ୍ୟା, ବସ୍ତ୍ର, ବାକ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ବିଭବ ଏହି
ପଞ୍ଚ ବକାରରେ ମାନବ ଗୌରବଭ୍ରାଜନ ହୁଏ । ହେଲେ
“ପ୍ରାୟେଶ ସାମଗ୍ରୀବିଧି ଗୁଣାନଂ ପରଂମୁଖୀ ବିଶ୍ୱସ୍ତୁଜଃ
ପ୍ରବୃତ୍ତି ।” ସବୁ ବକାର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗରେ
ଦେଖି ନାହିଁ । ଫୌଜଦାରଙ୍କ ଶରୀରରେ ପାଇକ-
ମାନଙ୍କର ପାନରା ପ୍ରତି ଭାରି ଆଦର । ଲୋକଟା
ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, ଲୁଗାପଟା ବିଶିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି,
କଥାଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ମିଶା ହିନ୍ଦି—ସୁମଧ୍ୟର; ବିଶେଷରେ
ମାଲଗୁଡ଼ିକ ବେଶି ଫୁଟା । କାଳି ବାସି ଦେବାକୁ ମନା
ନାହିଁ । କାହାରି ଅଙ୍ଗାରେ ପଇସା ନାହିଁ, ମାହାକିଆ
ରୁଲି ଶିଳ ଖାଇ ଯାଉ । ପାନରା ସଖାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଫୌଜଦାରଙ୍କ ଡେରା ରୁରିପାଖରେ ବୁଲି ବୁଲି ପାନ
ବିକ୍ରୟ କରେ । ରାତିରେ କେଉଁଠାରେ ରହେ, କଣ

ଖାଏ, ଖଲକଙ୍କୁ ଅଗୋଚର । ଫୌଜଦାର ଉତ୍ତର
ଦିଗକୁ ଯୁଦ୍ଧସାଗା ନଲେ, ପାନର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ରୁଲିଥାଏ ।

— ୧୯ —

ମୀର ହବିବ୍

ମୀର ହବିବ୍ ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଖାଁଙ୍କର ଜଣେ
ଅନ୍ୟତମ ସେନାପତି, ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ।
ମୀର ହବିବ୍ ଚୋଟିଏ ଦରଦ୍ରର ପୁଅ । ପିଲାକାଳଟା
ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲି ବୁଲି ଯାଇଅଛି, ଗୁଟିଶାଳୀ ସ୍ପର୍ଶ
କରି ନାହାନ୍ତି । ନାମ ଲେଖି ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ଏ
ଉତ୍ତର ବଡ଼ ହରବରରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପିଆଦାପଣ
କରି ପେଟପୋଷିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନକୁ ଆଗମନ
ହେଲେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁଶିଳ୍ପ ଅସାଧାରଣ । ମୀର ହବିବ୍
ବଳିଷ୍ଠଶରୀର, ନିରଳସ, କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ । ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ
ଥିଲେ କମଳା ମାନବକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ
ଦେହରେ ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲା । ହେଲେ
ମାନବମାତ୍ରଙ୍କେ ଦୋଷଗୁଣଯୁକ୍ତ । ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ
ସଦ୍‌ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ବା ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଦୁର୍ଗୁଣଯୁକ୍ତ ମାନବ
ଜଗତରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । କେବଳ ଦୋଷ ଗୁଣର
ତାରତମ୍ୟ ମାନବକୁ ମହତ୍ ବା ମାତ ବୋଲି ପରିଗଣିତ
କରାଏ; ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ମୀର ହବିବ୍ ଉତ୍କଳର ଖୋଧୀ,
କ୍ଷମାଗୁଣବର୍ଜିତ ଏବଂ ହିଂସାପରାୟଣ ।

ମୀର ହବିବ୍ ପ୍ରଥମେ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ନବାବ
ସରକାରରେ ପିଆଦା ପଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସ୍ୱଳାପ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ବଳରେ ଉନ୍ନତ ଲଭ କରି ଜମାଦାର,
ହାବିଲଦାର, ମନସବ୍ଦାର, ଅବଶେଷରେ ବେହାରର
ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷୋକ୍ତ

ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ନବାବ ଦରବାର
ସହିତ ମନାନ୍ତର ଦେଖିଲା । ମନାନ୍ତରର କାରଣ
ନବାବଙ୍କ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର, ମୁସ୍ତଫା ଖାଁ,
ଓମର ଗୋଲମ ରସୁଲ, ହବିବୁଲ, ରଫେମାନ,
ଅବଦୁସ୍ ଶୋସାନ୍ ଖାଁ ପ୍ରଭୃତି ମାରିଷଦମାନେ
ଅଭିଜାତ ଏବଂ ସିଆ ଦଳଭୁକ୍ତ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ମୀର
ହବିବ୍ ଆତ୍ମନିରାଶ୍ୟାନ ଥିବା ସୁନିବଳପେପାତି ।
ଦରବାରରେ କିଛି ଅବଜ୍ଞାତ ହେବାରୁ ଉତ୍କଳର
କ୍ଷୋଧ ଜାତ ହେଲା । ପାଟଣେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ
କରିବା ଅଥବା ସ୍ୱଳାପ୍ତ ବାହୁବଳରେ ମୁର୍ଶିଦା-
ବାଦ ନବାବ ତଳୁ ଅଧିକାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ
ମରହଟ୍ଟା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ମୀର ହବିବ୍
ସେହି ସମୟରେ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ପାଇକ ସହିତ ମେହମ୍ମ-
ପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଖଡ୍ଗପୁରଠାରେ ଶତ୍ରୁର
ପଶ୍ଚିତଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ମିଳିତ ବର୍ଗ
ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟକୁ ଦୁଇ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ କରି ନବାବଙ୍କୁ
ଉତ୍ତମ ପାଶୁରୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା ।

— ୨୦ —

ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ

ନବାବ ଫୌଜର ବ୍ରହ୍ମସୂ ସେନାପତି ନାମ
ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ; ନବାସ ପଞ୍ଜାବ । ତାଙ୍କ ନିମ୍ନପଦସ୍ଥ
କେତେଜଣ ହାବିଲଦାର, ଜମାଦାର ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଜାବ-
ନବାସୀ । ଏହି ପଞ୍ଜାବୀ ମହାବୀରମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ
ନବାବଙ୍କ ପ୍ରତି କିଛି ବିମୁଗ୍ଧ । କାରଣ ଗନ୍ଧାଦରେ
ଟଙ୍କା ନିଅନ୍ତି ଥିବାରୁ କେତେ ମାସ ହେଲା ମାସହରା
ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟତର ବିଶେଷ କାରଣ, ସୈନ୍ୟ-
ଶ୍ରେଣୀର ଅବସ୍ଥା ଅଧିକାର କରି ରୁଲନା କରିବା
ଗୌରବର ବିଷୟ । ନବାବ ଏହି ଗୌରବାନ୍ୱିତ

ପଦଟି ମୀରଜାଫରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ନ୍ୟାୟଅନୁସାରେ ସେହି ଗୌରବାନ୍ବିତ ପଦଟି ମୁସ୍ତାଫାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ଥିଲା । ମଧ୍ୟ ସେ ବୟସ ବଢ଼ି, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ମୀରଜାଫର ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ଅଟନ୍ତି । ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ ଏବଂ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଖାଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ବିଷୟ ମୀର ହକିମଙ୍କଠାରେ ଅବଦିତ ନ ଥିଲା । ସେଥି ସତ୍ତ୍ୱେ ମୀରହକିମ୍ ସାହସ କରି ବର୍ଗି ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ଟାଳମଟାଳ କରି ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ସସ୍ଥ ଜବାବ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ନବାବଙ୍କ ଶୁଣି ପରଜୟର ଏହା ଅନ୍ୟତର କାରଣ ଅଟେ ।

—୨୧—

ନୈଶ ସମର

ମରହଟ୍ଟା ଶିପ୍ରକାଶ, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଗଢ଼ିବଧୁ ବିପକ୍ଷ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଏବଂ ସେମାନେ ଅଭିପ୍ରାୟ-ଗୋପନରେ ସମର୍ଥ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ବିଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ସର୍ବଦା ସେମାନଙ୍କୁ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ନିଶିଥ ସମୟ, ଜଗତ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଦାମୋଦର ନୟକଲସ୍ତ୍ର ମହାଦେବର ଗ୍ରାମର ଏ ଶାନ୍ତିପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କ ବିଶାଳ ବାହନ ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ହେଡ଼ରେ ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । କେତେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବେ ନବାବଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ଗୋଇନ୍ଦା ଖଡ୍ଗସ୍ୱରଠାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ସ୍ୱବାଦ ଦେଇଅଛି, ବର୍ଗିମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ ନାହିଁ । ନବାବ ସହେବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ନିଦ୍ରା ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

ନୈଶ ଆକାଶର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗ କରି ଗୁଡ଼ମ୍ ଗୁଡ଼ମ୍ ଶବ୍ଦରେ ତୋପ ପଡ଼ିଲା । ତୋପ ସଙ୍ଗରେ

ତୋପ, ତୋପ ପଛରେ ତୋପ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଅବିଚଳ ଭାବରେ ତୋପ ଡାକୁଅଛି । ଆକାଶରୁ କରକାପାତ ସମାନରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅଗ୍ନିମୟ ଗୋଲକ ନବାବ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବୁଣି ପଡ଼ୁଅଛି । ନବାବ ସନ୍ତାପାରରେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଏବଂ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଉପସ୍ଥିତ । ଅଗ୍ନିମୟ ଗୋଲାଘାତରେ ତମ୍ବୁରୁଡ଼ିକ ଛିନ୍ନହିନ୍ନ ହୋଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ୟବ୍ରଣି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଉଅଛି । ଭୟବିହ୍ୱଳ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ଉଷ୍ମ, ଗର୍ଭା, ବଳିବର୍ଦ୍ଧ ପଶୁମାନେ ବନ୍ଦନଭେଦୁ ଛିନ୍ନ କରି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଣିବେଗରେ ଧାବିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ପଶୁ ପଦାଘାତରେ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ । ନବାବ ଏବଂ ସେନାପତିମାନେ ଜାଗରତ ହୋଇ ବିନେ ବିଦ୍ରାଟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଲେ, ଅତ୍ୟାଶିତ ଅତକିତ ଭାବରେ ସହସା ଉପସ୍ଥିତ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୂପ ହେଲେ ନାହିଁ, ସାଧାରଣରେ ସୈନ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ କରାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିପକ୍ଷ ତୋପନିର୍ଗତ ଧୂମ୍ରାଗିନୈଶ ଅନ୍ଧକାରକୁ ନିବିଡ଼ତର କରିପକାଇଅଛି । ଶତ୍ରୁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ, ତାହାର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । କେବଳ ଶବ୍ଦକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଲନ୍ଦାଜମାନେ ବୁଆ ତୋପ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରତି ନିମେଷରେ ନବାବ ପକ୍ଷର ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଅପତୟ ଦଟୁଅଛି । ବର୍ଗିବର୍ଗ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ରାତି ଅନ୍ଧକାରରେ ପ୍ରକ୍ତ ଶବ୍ଦରେ ଆସି ନୟର ବିପତ୍ତି କଳସିତ ଡକ ଡକ ଦୃଷ୍ଟାଳରେ ତୋପ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦନପୂର୍ବକ ନବାବ ସୈନ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଚଳାଉଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ବର୍ଗିମାନେ ନୟା କାନ୍ଥ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଶରୀର ଗୋପନ କରି ମାରବିଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତି । ଏଥିକୁ ନବାବଗୁଳିତ ଅଗ୍ନି ଗୋରିକ ସେମାନଙ୍କର କିଛିମାତ୍ର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ତୁର୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଆମ୍ବେଷୀୟ ମୃତ ଭୂପତିତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ପଦରେ ଦଳନ କରି ଛବିଭଙ୍ଗପୂର୍ବକ ପଳାୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ

ପଳାୟନ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମଧ୍ୟ ନିରାପଦରେ ମାଧୁର ହେଲ ନାହିଁ । ମୀର ହରବ୍ ଏକ ଅଂଶ ବର୍ଗିସେନୀ ସହିତ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପପୂର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗ ଅବଲୋକନ କରି ବସିଥିଲେ । ସେହି ଦିଗକୁ ପଳାୟନ ଭୂର୍ଜମାନଙ୍କୁ ଦିବାଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ହେଲ ନାହିଁ । ନିମ୍ନେ ଏହି ଭୟଙ୍କର ନିଶା ଅବସାନ ହେଲା; ଶେଷ ରାତିର ଶେଷ ଅନ୍ଧକାର ଆକାଶକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥିଲା । ନବାବ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ଆମ୍ବପକ୍ଷ ଜନପ୍ରାଣିଶୂନ୍ୟ । ଏକାକୀ ହସ୍ତୀ ଉପରେ ବସିଥିଲା, ପତାକାବାହୀ ଦୁଇଗୋଟି ବିଶାଳ-କାୟ କଣ୍ଠା ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ହସ୍ତୀମାନେ ସୁଖିଷ୍ଟ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ କୁଳଶନାପୀ ତୋପ ଶବ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ ହସ୍ତୀପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ବିଚଳିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ନବାବଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ଶୋଭାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ନଫର ବିପତ୍ତିର ଦଗ୍ଧିତ ବୃକ୍ଷାବଳୀ ସମସ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି ବର୍ଗି ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହାଦେବ’ ଚିତ୍କାର କରି ସ୍ଫୁଟିତାୟା ନଫା ଅତ୍ୟନ୍ତମୂର୍ଖ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ନବାବ ଅସହାୟ, ଏକାକୀ, ବିପକ୍ଷ ବହୁସଂଖ୍ୟକ, ବିନାଶ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ହେଲେ “ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ, କି କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ ?” ନବାବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ପତାକାବାହୀ ଦୁଇଗୋଟି ହସ୍ତୀଙ୍କ ବିଶାଳ ଦଂଶ୍ଟ୍ରରେ ପରିଷ୍କୃତ ଲୌହଗୁଞ୍ଜଳ ବେଶ୍ଵିତ ଥାଏ । ହସ୍ତୀମାନେ ସେହି ଗୁଞ୍ଜଳକୁ ଝମ୍ ଝମ୍ କରି ଚାଲୁଥାନ୍ତି । ଏଥକୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ, ଘର୍ବ ମାର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ମଧ୍ୟ କ୍ଳାନ୍ତ ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପତାକାବାହୀ ହସ୍ତୀମାନେ ଅପରିଚିତ ଲୋକର ଗନ୍ଧ ପାଇ ଏବଂ ବିପକ୍ଷ ନିଷ୍ପେଦ ବର୍ଜାଦିତରେ ଉନ୍ମୁଖିତ ହୋଇଗଲେ । ଦନ୍ତଫଳର ଗୁଞ୍ଜଳକୁ ଥୋରିନିମ୍ନରେ ଧରି ଏପରି ପ୍ରବଣତାରେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ, ସେହି ଗୁଞ୍ଜଳାଦିତରେ ବିପକ୍ଷମାନେ ଧରଣାୟୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିପକ୍ଷ ଘଟଣା ସଂଘଟିତ ହେଲା । ହସ୍ତୀଦ୍ଵୟ ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ

ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବାବେଳେ ଗୁରୁଜଣ ବଳିଷ୍ଠ ବର୍ଗି ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵରୁ ବୁଲି ଆସି ନବାବଙ୍କ ଉପରେ ବର୍ଜାଦିତ କଲେ । ନବାବ ଆଲୋଚନା ଭିତ୍ତିରେ ବର୍ଜାଦିତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି— ଦେଖିଲେ, ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବର୍ଜା ନିଷ୍ପେଦ କରିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ନିୟୁତ ପ୍ରବଳତାରେ ଶେଷମୁନ ବର୍ଜା ଆସି ବିପକ୍ଷର ଦକ୍ଷିଣ ନାଟି ଭେଦ କରି ଯିବାରୁ ସେ ଲୋକଟା ବର୍ଜାସହିତ ହଠାତ୍ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ସେହି ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଦିଗର ବର୍ଜାଧାରୀ ବର୍ଗି ଶେଷ ବେଗରେ ନବାବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ନାହିଁ, କେବଳ ହସ୍ତୀଦ୍ଵୟ ନବାବଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଧାଇଁଅଛନ୍ତି । ଅଭିନୀତ ଘଟଣା ! ଦେବପ୍ରସାଦ ଭୁଲ୍ ଜଣେ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁବକ ନବାବଙ୍କ ଆଡ଼େ ହସ୍ତୀର ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ ଧାଇଁ ଆସି ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ବର୍ଗି ଦିଗର ବର୍ଜା ମସ୍ତକ ହେଉନ କରି ପକାଇଲା । ସମସ୍ତ ଶତ୍ରୁ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ନବାବ ନିରାପଦ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସେନା ମଧ୍ୟରେ ଏ ବିଷୟ ପ୍ରଚାର ହେବା ପରେ ନବାବ ପଳାୟନ କଲେ । ପଳାୟନ ସମୟରେ କୃତଜ୍ଞ ନବାବ ସେହି ଅପରିଚିତ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାକାରୀ ଯୁବକଟିକୁ ସ୍ଵୟଂ ହସ୍ତୀଦ୍ଵୟରେ ଆପଣା ପାର୍ଶ୍ଵରେ ବସାଇ ନେବାକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଏତେବେଳକୁ ଦିବାଲୋକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାଣି । ଧୀର ସୁଖିତଳ ସମୀରଣ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ସମବେତ ଦିଗର ଗୋଟିଏ ବିଶାଳକାୟ କଣ୍ଠା ଥୋରିନିମ୍ନ ଓ ଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତେଜନପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବଣ ବେଗରେ ଧାଇଁଅଛନ୍ତି । ନବାବ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତର ଶୁଣ୍ଠମୟ, ବୃକ୍ଷପତ୍ତ ଚାଳଫଳ ପରି ଅସଂଖ୍ୟ ନରମୟ ବଲୁଣିତ ହେଉଅଛି । ହାହାକାର, ଶବ୍ଦ, ବିଳାପରେ ପ୍ରାନ୍ତର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସଦ୍ୟପତ୍ତ ଉଷ୍ମ ରୂପରେ ଭୂମି କର୍ଜମୟ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଗୋଳାଦିତ-ପିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣିଶବ୍ଦର ମାଂସରାଶି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରା ।

ହୋଇଅଛି, ମନୁଷ୍ୟ ବା ପ୍ରାଣୀ ଆକାରର ଚନ୍ଦ୍ର ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଆହତ ଭୂପତ୍ତ ଥୋକେ ଲୋକ ଭୂମି ଭରା ଦେଇ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଉତ୍ଥାନ-ଚକ୍ରରହିତ । କେହି ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ, କେହି ଈଶ୍ବରଙ୍କୁ ନାମଧର ଚକ୍ରାର କରୁଅଛନ୍ତି । ବହୁଫଳ୍ୟକ ଲୋକ ପାଣି ପାଣି ବୋଲି ଡକା ପାରୁଅଛନ୍ତି । କାହିଁ ବା ମନୁଷ୍ୟ, ଅଶ୍ବ, ହସ୍ତୀ ଶବ୍ଦରାଶି ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଗଦାହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆହତ ଭୁଲୁଣ୍ଡିତ ପଶୁମାନଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପତାଘାତରେ ଭୂପତ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ଲୋକମାନେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୟସମ୍ବ, ହସ୍ତୀପକ-ଅଙ୍କୁଶାଘାତ-ଅସହ୍ୟ କଷ୍ଟସମ୍ବ ଆହତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପଦରେ ଦଳିତ କରି ପ୍ରବଣ ବେଗରେ ଧାବମାନ ହେଉଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଉଦର ଓ ମସ୍ତକଗୁଡ଼ାକ ପଟ୍ ପଟ୍ ମଡ଼୍ ମଡ଼୍ କରି ଦଳି ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ନବାବ ସାହେବ ତଳକୁ ବୁଝି ପାଲେ ନାହିଁ, ଆତ୍ମପକ୍ଷୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଆଖି ବୁଜି ପକାଇଲେ ।

ନବାବଙ୍କ ପଳାୟନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ବର୍ତ୍ତିବର୍ଗ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେମାନେ ଅନୁଧାବନ କରିଥିଲେ ନବାବଙ୍କ ରକ୍ଷାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାରଣରୁ ସେମାନେ ପଶୁ ଛାବନରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରଥମତଃ, ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମୟକୁ ନବାବ ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ବହିର୍ଭୁତ ହୋଇଥିଲେ; ଏଥିକୁ କେଉଁ ଦିଗକୁ ନବାବ ପଳାୟନ କରିଅଛନ୍ତି, ସ୍ଥିର କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦ୍ବିତୀୟତଃ, ମୀର ହସ୍ତବ ନିକଟରେ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମରାମର୍ଗ ବିନା ଘୃଷ୍ଣର ପଶ୍ଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ତୃତୀୟତଃ, ନବାବଙ୍କ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପବତ-ପ୍ରମାଣ ଖାଦ୍ୟରାଶି, ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି, ଅସଫଳ ପଶୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତିବର୍ଗ ଏପରି ଉତ୍ତପ୍ତ

ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ନବାବଙ୍କ ଅନୁଧରଣ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଉଦ୍ବିତ ହେବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ ।

—୨୨—

ତାହାର ନାମ ବାଦଲ ସିଂହ

ବହୁ ହୋଶ ମାର୍ଗ ଅତିକ୍ରମ କରି ନବାବ ସାହେବ ସ୍ବପକ୍ଷୀୟ ପାଇକମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାକୁ ରାସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ପଥଶାନ୍ତ ପାଇକମାନେ ଏକ ଅନାଦୃତ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଅନାହାରରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ବାସ ଥିଲା, ନବାବ ସାହେବ ବନ୍ଦୀ ବା ବିନଷ୍ଟ । ଏଥିକୁ ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ ମିତ୍ରମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନବାବଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦେଖି “ଆଜ୍ଞା ହୋ ଆକ୍ବର” ବୋଲି ଚକ୍ରାର କବୋକୁ ଲୁଗିଲେ ।

ନବାବ ସାହେବ ହସ୍ତୀରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ଜଗତ୍ ଅନ୍ଧକାରଗୁଡ଼ିକ, ଭୂର୍ଜମାନେ ନିଦ୍ରାରେ ଅନାୟତ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ି ଚଲେଣି । ନବାବଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରାଣଦାତା ଯୁବକଟି ପାର୍ଶ୍ବରେ ବସିଅଛି । ନିଶିଯାପନ ନିମନ୍ତେ ନବାବ ସାହେବ ସେହି ଯୁବକଟି ସହିତ କଥୋପକଥନ କରୁଅଛନ୍ତି । ନବାବଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନାନୁସାରେ ସେହି ଯୁବକ ଆତ୍ମ-ଇତିହାସ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ—

ତାହାର ନାମ ବାଦଲ ସିଂହ, ପିଲାକାଳରୁ ପିତୃ-ହୀନ, ବିଧବା ମାତା ସହିତ ଶ୍ବଶୁର ଘରେ ଥିଲା । ଶ୍ବଶୁର ଧୈର୍ଯ୍ୟ କଲ ସିଂହ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଜମିଦାର, ନିବାସ ରେହିଲଖଣ୍ଡ; ଶ୍ବଶୁର, ଶାଶୁ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଜନ୍ମୋପ ଦର୍ଦ୍ଦନ ନିମନ୍ତେ ଯାଉଥିଲେ ।

ଗୋଡ଼ିଖାଲଠାରେ ବର୍ଗିମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଧ କରି ସବୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଅଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ବିଷମ ଆହତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଆୟୁର୍ବଳ ଥିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ଡକାଇଣ ପରଦିନ ତାହାର ଚେତନା ବସିବାରୁ କଷ୍ଟେ ମଷ୍ଟେ ଯାଇ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ଦୟାଳୁ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଯତ୍ନ ଏବଂ ଚିକିତ୍ସାରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ କରିଅଛି । ସେ ଇଷ୍ଟଦେବ ଏକଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମରେ ଶପଥ କରିଅଛି, ବର୍ଗିସର୍ଦାର ଭୀଷ୍ମର ପଣ୍ଡିତକୁ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ବଧ କରି ତାହା ରୁଧିରରେ ପିତୃତର୍ପଣ କରିବ, ନଚେତ୍ ଆତ୍ମହାତୀ ହେବ । ହେଲେ ନିଃସହାୟ ନିଃସମ୍ଭଳ, ଏଣେ ବିପକ୍ଷ ବିଷମ କ୍ଷମତାଶାଳୀ । ଏହି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସହାୟତାର ପ୍ରୟୋଜନ । ନବାବଙ୍କଠାରେ ପରିଚିତ ହେବା କମ୍ପା ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ତାହା ପରି ଦରିଦ୍ର ପକ୍ଷରେ ଅପମୃଦ୍ଧ; ମାତ୍ର ଦୃଢ଼ ଯତ୍ନ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରେ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ସେ କେତେଦିନ ହେଲା ଦିବାସିନି ନବାବ ସାହେବଙ୍କର ଅବିଚ୍ଛେଦ ଅନୁସରଣ କରି ଅବକାଶ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିଲା । ଅଧିବସାୟୀ ଲୋକକୁ ଭଗବାନ୍ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାର ଯତ୍ନ ଆଂଶିକ ସଫଳ ହୋଇଅଛି ।

ଯୁବକ ପ୍ରାଣଦାତା, ଏଥକୁ ହତକାଶ ବନ୍ଧୁ, ପୁଣି ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନବାବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅନୁକୂଳ । ନବାବ ସାହେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ତାହାକୁ ହଜାରେ ପାଇକ ଉପରେ ହାବିଲଦାର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ରାଜପ୍ରିୟ ଲୋକେ ସାଧାରଣରେ ମାନମାୟ । ନବାବ ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ବାଦଲ ସିଂହ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲା । ବର୍ଗି ଶତ୍ରୁଗାହାତରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ କାନ କଟି ଯାଇଥିଲା; ଏଣୁ ସମସ୍ତେ ତାହାକୁ କାନକଟା ହାବିଲଦାର ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।

-୨୩-

ନବାବ ଏବଂ ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ

‘ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ ବେଳକୁ ବିଧାତା ଅବଳକୁ ନୃପତି ଦାଣ୍ଡରେ ଭିକାରୀ ।’ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ହଜରତ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ପଲ୍ଲୀପୁର । ମହିଷରେଖା କ୍ଷେତ୍ରେ ନବାବଙ୍କ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ସହିତ ତମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ଗିହସ୍ତଗତ । ଭଲବାଡ଼ିଆ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ସ୍ୱାଦୁ ପୁରତନ ଛୁନ ମହାଶିବାସ ଅଯୋଗ୍ୟ ତମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ରହିଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେନା ସେନାପତିମାନଙ୍କର ଅନାବୃତ ଭୂଷଣ୍ୟା । ନବାବ ଯାହେବ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପ୍ରାଣାୟୁକ ପ୍ରିୟତମ ବାଳକ ସିରଜଉଦ୍ଦୋଲ ସକାଶେ ଦୁଇଗଣ୍ଡି ଶ୍ୱେତି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଗଣ୍ଡି ଏବଂ ଏକ ବଦନା ପାଣିରେ କ୍ଷୁଧା ନିବୃତ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ରାସି ଏକ ପ୍ରହର ସମୟରେ ହରକର ସମ୍ଭାଦ ଦେଲା, ଶତ୍ରୁମାନେ ଅନୁସରଣ କରି ଆସି ଏକ ଫୋଗ ଦୂରରେ ଡେଇଁ ଗାଡ଼ି କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ସମ୍ଭାଦ ପାଇଲେ ଯେ, ଅଧିକାଂଶ ସେନା, ସମସ୍ତ ସେନାପତି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଗଲେଣି, ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ନିଧନ ନିଶ୍ଚିତ । ନିଦ୍ରାଗତ ବାଳକ ସିରଜ ଉଦ୍ଦୋଲକୁ ଅନାଇଲେ । ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ କେତେ ବିନ୍ଦୁ ଲୋତକ ବହି ପଡ଼ିଲା । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମରହଟ୍ଟା ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ନବାବଙ୍କ ବିନାଶ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ହେଲେ ତାହାଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ ବଳ, ଦୁଇଗୋଟି କାରଣରୁ ସେମାନେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ- ମୀର ହବିବ୍ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ନବାବ ପକ୍ଷର କେତେଜଣ ସେନାପତି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବର୍ଗିପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ବିନା ଯୁଦ୍ଧ, ବିନା ରକ୍ତପାତରେ ନବାବ ପରାସ୍ତ ହେବେ । ମାତ୍ର

ସୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ କଲେ ଏହି ସହଜଲଭ୍ୟ ସୁଯୋଗଟି ହସ୍ତ-
ବନ୍ଧୁର ହେବ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ—ନବାବ ସାହେବ ଉପାୟାନ୍ତର ନ
ଦେଖି ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ତର କରି ବର୍ତ୍ତମାନର ଦେବାନ ଜାନଙ୍କ-
ରାମଙ୍କୁ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।
ସେଥିରେ ମରହଟ୍ଟା ପକ୍ଷରେ ଅନେକ ଅର୍ଥଲଭ୍ୟ ହେବାର
ଛଲେଭନ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ହେଲେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ସନ୍ଧ୍ୟା
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯେ ମମତ୍ର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ନବାବଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଗୁଣକର । ଯାହା ହେଉ, ଭାସ୍କର
ପଣ୍ଡିତ ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଶେଷ ଉତ୍ତର ପାଇବାକୁ
ଆଶା କରି ରହିଅଛନ୍ତି ।

ନାରବ ନିଶୀଥ, ଜଗତ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ଦିଗନ୍ତ
ତମସାବୃତ—ବିଶ୍ଵକୁହାଣ୍ଡ ଅନ୍ଧକାରସମୁଦ୍ରରେ ନିମଗ୍ନ ।
ନବାବ ଆଲବର୍ଦ୍ଦିଶାଙ୍କ ଦୃଢ଼ତା ତତୋଽଧିକ ଅନ୍ଧ-
କାରମୟ । ନେତରେ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ସିରଜ ଉଦ୍ଦୋଲ୍ଲର
ଶଯ୍ୟାପାଶ୍ଵରେ ବସି ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି, ଚିତ୍ତ ବିଚଳିତ,
ଚିନ୍ତାର ଇସ୍ତହ ନାହିଁ, କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପଗତ
ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ନବାବ ତମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟରୁ ମୁହଁ
ଗଲାଇ ଦେଖିଲେ—ସମସ୍ତ ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଅନ୍ଧକାରସମୁଦ୍ର ଉପରେ ଶୁକୁ ଫେନଖଣ୍ଡିତ ଶୁଦ୍ର
ବୃହତ୍ ଅନନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ଭାସୁଅଛନ୍ତି । ସହସ୍ର ମାନବର
ନିଶ୍ଵାସ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଅନୁଭୂତ ହେଉଅଛି । ଦୂରକୁ
ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପ୍ରାୟ ଏକ ହୋଣ ଦୂର ପ୍ରାନ୍ତର
ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୋଟି ଶୀତଳେକ ଦୃଷ୍ଟ
ହେଉଅଛି । ଗୋଟିଏ ଲେହନବର୍ଣ୍ଣ ବୃହତ୍ ଆଲେକ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାଧୋଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିତ ହେଉଅଛି । ପ୍ରବୀଣ ନବାବ
ବୁଝିଲେ, ଏହା ବର୍ଗି ସୁନ୍ଦାରାର ଅଭୟସୂଚକ
ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ । ବର୍ଗି ଅଭୟପ୍ରଦାନପଦ୍ମକ ନବାବ
ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆନୁପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ
ଆହ୍ଵାନ କରୁଅଛି । ବର୍ଗିପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଉପସ୍ଥିତ

ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାକୁ ସର୍ବସ୍ଵାନ୍ତ, ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ
ସ୍ଵର୍ପିପାସାର୍ଥ ଅଧିକାଂଶ ସୈନ୍ୟ ଓ ସେନାପତିଙ୍କର
ଇଚ୍ଛା; ମାତ୍ର ପରସ୍ତ ଇସଲାମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅନ୍ଧବାତା
ନବାବଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବିଧର୍ମୀ କାଫେର ପକ୍ଷ
ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଗୁଣକର କଥା ଅଟେ ।
ଅଧିକନ୍ତୁ ଉପରିସ୍ଥ ସେନାପତିମାନେ ବର୍ଗିପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ
କରି ନ ଥିବାରୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ଇତିସୂତଃ ହୋଇ
ବିପକ୍ଷପକ୍ଷାବଲମ୍ବୀ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ତମ୍ଭୁଦ୍ଵାରାରେ ନବାବ ଘର ଭାବରେ ଛୁଡ଼ା
ହୋଇ ମରହଟ୍ଟା ସୁନ୍ଦାରାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଚିନ୍ତା
କଲେ, ବୋଧକରୁ, ଆମ୍ଭକୁ ଆଉ ଦିବାଲେକ
ଦେଖିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଘୋର ଅନ୍ଧକାର
ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଗି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଆସି ଆମ୍ଭକୁ ବିନାଶ
କରିବ । ନୈରାଶ୍ୟସୂଚକ ନିଶ୍ଵାସ ପକାଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ
ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ୍, ଦୟାମୟ, ବିପଦଭଞ୍ଜନପ୍ରଭୁଙ୍କ
ଶ୍ରୀଚରଣ ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ଵର୍ଗୀୟ
ଆଦେଶରୂପେ ଚଳିତ ଭାବରେ ସେନାପତି ମୁଦ୍ରାଫାଙ୍କ
ନାମ ତାଙ୍କର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳିଗଲା । ନବାବ
ଚିନ୍ତା କଲେ, ମୁଦ୍ରାଫା ସାହସୀ, ରଣକୁଶଳୀ, ପ୍ରବୀଣ,
ବହୁଦର୍ଶୀ, ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ସୁଶିକ୍ଷିତ,
ଅନୁଗତ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ । ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟ
ରଣନିପୁଣ ସତ୍ୟ, ହେଲେ ମୁଦ୍ରାଫାର ସମକକ୍ଷ
ନୁହନ୍ତି; କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଦ୍ରାଫା ବିନା ଆମ୍ଭର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ ।
ଏପରି ମୁଦ୍ରାଫାକୁ ଅସମ୍ମାନ କରି ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟ
କରିଅଛୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଦ୍ରାଫା ମେହରବାମୀ କରି
ସହାୟ ହେଲେ ପରିତ୍ରାଣର ସମ୍ଭାଷଣ ସମ୍ଭାବନା । ହେଲେ
ମୁଦ୍ରାଫା କି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭ କଥା ଶୁଣିବ ? ଅସମୟରେ
ପୁଣି ଯେ ପର ଦିବ । ଦେଖାଯାଉ, ଥରେ ଭଲରୂପେ
ଚାହାକୁ ଧରୁ । “ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବା ଫଳେ, କିବା
ଅସାଧ୍ୟ ମହାତଳେ ?” ଏହି କଥା ମନରେ ଚଳି

ନବାବ କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ, ତାହାଙ୍କ ଦେହରେ ନୂତନରୂପେ ବଳ ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ତେତେବେଳେ ସଂସାର ଭୃଗୁ ପ୍ରହର ଅଟେପ୍ରାୟ । ନବାବ ନିହିତ ନାଭି ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୌଲକୁ ଉଠାଇଲେ, ବାମ ହସ୍ତରେ ତାହାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି ସେହି ନିହିତ ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ମୁସ୍ତାଫା ତମ୍ବୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବାହାରିଲେ । ମୁସ୍ତାଫା ମଧ୍ୟ ଘୋଡ଼ାସି-ନିବାସର ଉପଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ତମ୍ବୁ ମଧ୍ୟରେ ଶୟନ କରି ରହିଛନ୍ତି । ମୁସ୍ତାଫା ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ, ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଶଯ୍ୟାପାଶ୍ୱରେ ବସି ତାହାଙ୍କୁ ଜାଗରତ କଲେ । ସୁସ୍ତୋତ୍ସୁତ ମୁସ୍ତାଫା ଅନୁଦାତା ପ୍ରଭୁ-ସଖା-ସହାୟ ବଙ୍କ ବହାର ଓଡ଼ିଶାର ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଶାଙ୍କୁ ଦୌହସ ସହିତ ଆପଣା ପାଶ୍ୱରେ ଘନଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିବାର ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ । କିଛି ଅପ୍ରତିଭ ମଧ୍ୟ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚାସନରେ ନବାବ ଏହି ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୌଲଙ୍କୁ ବସାଇ ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ, “ଜାହାଁପନା ! ଏ ଗୋଲମ ପ୍ରତି କି ଆଜ୍ଞା ହେଉଅଛି ?” ନବାବ ସାଗ୍ରନ୍‌ଦୟନରେ ଅତି କରୁଣ ଭାଷାରେ କହିଲେ, “ଦୋସ୍ତ ମୁସ୍ତାଫା ! ଆଉ କଣ କହିବି ? ମୋ କହିବାର କଥା ସବୁ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଶୁଣ ଦୋସ୍ତ ! ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣଠାରୁ ପ୍ରିୟତର ଜଗତରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ହେଲେ ମୋ ଜୀବନ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଭାରବତ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ମୋ ପକ୍ଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଦୋସ୍ତ ! ମୁଁ ବେଶ୍‌ଜାଣୁଅଛି, ଆଉ କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତ, ଯେବେ ମୋର ବିନାଶ କାମନା କର, ଭଲ କଥା— ସେଥି ସକାଶେ ଏତେ ହରବର କିପାଇଁ—ଏତେ ସନ୍ତାପନ୍ନ କିଏ ? ଏହିଠାରେ ଶେଷ କରିଦିଅ । ସତ କଥା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅପରାଧୀ, ମୋ ପାପର କି ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ? ମୁସଲମାନଠାରୁ କି ମୁସଲମାନ କ୍ଷମା ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ? ଦୋସ୍ତ !

ପବନ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମକୁ ମୁରଖ କର, ମୁସଲମାନ ହୋଇ ମୁସଲମାନର ଗୌରବ ରକ୍ଷାକର । ମୁଁ ଆଉ ସନ୍ତାପିତ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ । (ନବାବ ଆପଣା ହସ୍ତର ତରବାର ମୁସ୍ତାଫା ସମ୍ମୁଖକୁ ପକାଇ ଦେଇ କହିଲେ) ଆଉ କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ମୁସ୍ତାଫା ! ଡେର ହେଲଣି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଆଗରେ ଅଛି, ଏହି ମୋ ନୟନ-ପ୍ରତିମା ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୌଲ ତୁମ୍ଭ ଆଗରେ ରହିଅଛି, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଶେଷ କରିଦିଅ, ବ୍ୟର୍ଥମୀ କାମ୍ପେର ହାତଯାଏ ରଖନାହିଁ; ମାତ୍ର ହେ ମୁସ୍ତାଫା, ହେ ଦୋସ୍ତ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବହୁକାଳର ଦୋସ୍ତଦାର ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଥାଏ—ମୁଁ ଯେବେ କେବେ କିଛି ତୁମ୍ଭର ଉପକାର କରିଥାଏ, ଅଥବା କିଛି ନ ହେଉ, ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଉଦାରତା ଗୁଣରେ ମୋହର ଅପରାଧ ଯେବେ ମାର୍ଜନ କରିପାର । ଜାଣିବୁ ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ତେବେ ଆସ, କୋରଣ ସରିପ୍ ପୁର୍ଣ୍ଣ କରି ବୋଲି, ମୋତେ ତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ । ମୋର ବୋଲିବାର ଏତିକି ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ସହିତ କରୁପ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ, ମୋତେ ଉପଦେଶ ଦିଅ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷୟରେ ଯେ ସମସ୍ତ ଗାନ୍ଧକର ପ୍ରସାଦ କରିଅଛି, ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହେବା ମୋପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର—ମୁଁ କିଏ, ମୁସଲମାନ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବ ।”

ନବାବଙ୍କ କାରୁଣ୍ୟରେ ମୁସ୍ତାଫା ବିଚଳିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ କଠିନ ପ୍ରାଣ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲା । କି ଉତ୍ତର ଦେବେ, କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କାଷ୍ଠପ୍ରତିମା ପରି ଛୁଡ଼ାହୋଇ ରହିଲେ । ଏ ଉତ୍ତରେ ବିମତ ଭାବରେ କହିଲେ— “ପ୍ରଭୋ ! କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, କିଛିକାଳ ଅବକାଶ ଦେଉନ୍ତୁ, ସ୍ୱଦେଶୀୟ କର୍ମରୁଷ୍ଟି ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ଏ ବିଷୟର ଉତ୍ତର ଦେବି । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବିଚାର ନ କରି

କିଛି କଥା କହି ପାରୁନାହିଁ ।” ନବାବ ବ୍ୟଗ୍ର ଭାବରେ କହିଲେ, “ହେଉ, ତାହା ହେଉ, ସେହିପରି କର, ମୋର ଏଥିରେ କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।”

ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ ଚତୁଷ୍ପାତ୍ ଲୋକ ପଠାଇ ଦାବଲି-ଦାର ସମ୍ପର୍କେ ଖାଁ, ଜମାଦାର, ସର୍ଦାର ଖାଁ, ମନ୍ସଦାର ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଖାଁ ଅବଦୁଲ ରହିମାନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣିଲେ । ସେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ ନବାବଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହଜୁର ଜାହାଁପନା ! ମୋତେ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ସମସ୍ତ କଥା ବୋଲନ୍ତୁ ।” ନବାବ ଇତିପୂର୍ବେ ମୁସ୍ତାଫାକୁ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କହିଲେ । ଯୋଜାବର ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ନିରୁତ୍ତର ହୋଇ ବସିଲେ । ମୁସ୍ତାଫା କହିଲେ— “ଭାଇମାନେ ! ଉତ୍ତର ଦିଅ ।”

ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣ କରି ସମ୍ପର୍କେ ଖାଁ, ସରଦାର ଖାଁ କହିଲେ, “ଆମ୍ଭମାନେ କଣ କରିବୁ ? ଆପଣ ହେଲେ ଜାତିର ସର୍ଦାର, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେନାପତି, ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତ ଜାଣିବେ, ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କେଉଁ ଅବଜ୍ଞା କରି ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ।”

ଶରଣାଗତ ଅନ୍ଧାତା ନବାବଙ୍କ କାତର ବଚନ ଶୁଣି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ଅନର୍ଗଳ ପ୍ରବାହିତ ଅଶ୍ରୁଧାର ଦେଖି ଅତି କଠୋର ହୃଦୟ ନରଣୋଷିତ-ପିପାସୁ ସମରତ୍ନଲାତୀ ମୁସ୍ତାଫାଙ୍କ ହୃଦୟ ବିଗଳିତ ହୋଇଗଲା । ସମ୍ପର୍କେ ଖାଁ, ସର୍ଦାର ଖାଁ, ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, “ଭାଇମାନେ ! ଯାହା ହେବାର ହୋଇ ଯାଇଛି, ପୁରୁଣା କଥା ପାସୋରି ପକାଅ । ଭାଇମାନେ, ମୁଁ ସରଳ ହୃଦୟରେ ପବିତ୍ର କୋରଣ ସରିଫ୍ ସ୍ମରଣ

କରି କହୁଛି, ଆଜିଠାରୁ—ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଠାରୁ, ମୋହର ଏବଂ ମୋହର ପୁଅ କନ୍ୟାଙ୍କର ମସ୍ତକ ପ୍ରଭୃତିପଦରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ କଲି । ଆଜିଠାରୁ ମୋ ଦେହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତବିନ୍ଦୁରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅଧିକାର । ଏହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତକ ସମ୍ପତ୍ତି । ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଦୃଢ଼ରୂପେ କହୁଅଛି, ଏହା ମୋହର ହୃଦୟର ଅନ୍ତସ୍ଥଳର କଥା ଜାଣିବେ । ଭାଇମାନେ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଶଏଜଣ ବୀର ଯଦି ପାଏ, ସେହି ଶହେ ଖଣ୍ଡ ଚରବାରରେ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଦଖଲ କରିପାରେ । ଭାଇମାନେ, ନିରାଶ ହୁଅ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ସବାର ହାଜର ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇ ନେଲେ ଶତ୍ରୁ-ମାନଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ କରି ପକାଇବେ । ଭାଇମାନେ ! ପୂର୍ବେ କହିଅଛି, ପୁନର୍ବାର କହୁଅଛି, ଗତ କଥା ବିସ୍ମୃତ ହୁଅ । ମୁଁ ମନର କଥା କହିଲି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥା ଫେଇ ବୋଲି ।” ମୁସ୍ତାଫାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଏକବାକ୍ୟରେ କହିଲେ, “ଭାଇ ସାହେବ, ସେନାପତି ସାହେବ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧିକ କିଛି ବୋଲିବାର ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତ ଜାଣିବେ । ଏହା ନିଶ୍ଚୟ କଥା । ଆପଣଙ୍କ ଏବଂ ମୁନବ ନବାବ ସାବେବଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ସକାଶେ କହୁଅଛି, ଏଥିର ସାକ୍ଷୀ କୋରଣ ସରିଫ୍ ।”

ତୃଷାର୍ତ୍ତ ସୁଶୀତଳ ଜଳଧାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା, ଅମୃତସ୍ରାବ୍ଧି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର ହସ୍ତଗତ ହେଲା, ଭଗ୍ନପୋତ ଅକୂଳ ସମୁଦ୍ରରେ ଭସମାନ ନାବିକ କୂଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା, ନିବିଡ଼ ଅମାଳିଗାରେ ସହସ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ହେଲା । ନବାବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ଚିନ୍ତାକଲେ ମୁସ୍ତାଫା ନିଷ୍ଠୁର ସତ୍ୟ, ମୁସ୍ତାଫା ଭୟଙ୍କର ହୋଧୀ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ମୁସ୍ତାଫା ବୀର, ମୁସ୍ତାଫା ଯୋଦ୍ଧା ଏବଂ ସତ୍ୟବାଦୀ । ଇସଲାମ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାହାର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ମାନବ ଜାତିର ସୁମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ସ୍ୱଜାତି-ବାହୁଲ୍ୟ ସ୍ୱଜାତି ଗୌରବ

ରକ୍ଷଣରେ ମୁଣ୍ଡାଫା ଚପୁର । ଏ ଉତ୍ତରେ ମେଲଣି
ଦେନି ନବାବ ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ସିରଜକୁ ଧରି ଡେରକୁ
ବାହୁଡ଼ିଲ । ମୁଣ୍ଡାଫା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସି ଡେର
ଦ୍ଵାରରେ ନବାବଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଗଲ । ଆମ୍ଭେମାନେ
ବୋଲିବାକୁ ବସୁଡ଼ି ହୋଇଅଛୁ, ସେହି କାନକଟା
ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର ନବାବଙ୍କ ଶରୀରରକ୍ଷକ ରୂପେ
ଛୁପାସୁରୂପ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଅଛି ।

-୨୪-

ମନ୍ତ୍ରଣା

ନିଶା ଅବସାନ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବେ ନବାବ ଉଜୁ
କରି ପ୍ରାତଃକାଳିକ ଉପାସନା ସମାପ୍ତ କଲେ । ପୁନଶ୍ଚ
ମନରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଭଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ଆଜ୍ଞାବାଦର
ଉଜ୍ଞାର ଗୋଲମ କାଦରକୁ ମୁଣ୍ଡାଫା ନିକଟକୁ
ପଠାଇଲେ । ଉଜ୍ଞାର ବାହୁଡ଼ି ଆସି ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ,
ମୁଣ୍ଡାଫାଙ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ ।

ନବାବଙ୍କ ଡେରର ସମର-ମମିତ ଆହୁତ ହେଲା ।
ମୁଣ୍ଡାଫା ସମସେର ଖାଁ, ସର୍ଦାର ଖାଁ, ମୀରଜାଫର,
ଅବଦୁସ୍ ଶୋଭାନ ଖାଁ, ଅବଦୁଲ କାଦର, ବାଦଲ
ସିଂହ ଓରଫେ କାନକଟା, ହାବିଲଦାର ଏବଂ ସ୍ଵୟଂ
ନବାବ ଉପସ୍ଥିତ । ସଭ୍ୟ-ସଂଖ୍ୟା ଆଠଜଣ । ନବାଗତ
ଜଣେ କାଫେରକୁ ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା ସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ
ଥିବାର ଦେଖି ତୁର୍କ ସେନାପତିମାନେ ପରସ୍ପର ମୁହଁ
ଗୁଢ଼ାଉଛନ୍ତି ହେଲେ । ନବାବ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କର
ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି ଗତ ହବସର ସମସ୍ତ ଘଟନା ବିସ୍ତାରିତ
ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ତୁର୍କ ସେନାପତିମାନେ
ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ, ମହସରେଖାଠାରେ ବାଦଲ ଉପସ୍ଥିତ
ନ ଥିଲେ ନବାବଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ କେହି ଦର୍ଶନ

କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ବାଦଲ ସିଂହ ସମସ୍ତଙ୍କୁ
ସଲମ କରି କହିଲେ, “ଖାଁ ସାହେବମାନେ ! ଶୁଣ,
ମୋ ହୃଦୟର କଥା ଶୁଣ, ମୋହର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା ଶୁଣ ।
ଆପଣମାନଙ୍କ ହସାବରେ ମୁଁ ଜଣେ କାଫେର, ମାତ୍ର
ଖାଁ ସାହେବମାନେ ! କାଫେରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏକ ସବ-
ଶକ୍ତିମାନ ଶିଶୁର ଅଛନ୍ତି, ସେହି ଶିଶୁର ଅନ୍ୟ କେହି
ନୁହନ୍ତି, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାତତ୍ତ୍ଵ । ମୁଁ ସେହି ଆତ୍ମା-
ତତ୍ତ୍ଵଙ୍କ ନାମଧର ଆପଣମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଶରଣ
ପଶିଲି ଆପଣମାନଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାପାଇଁ
ଶରଣ ପଶିଲି । ମୁଁ ଜମିଦାର ପୁଅ, ଅର୍ଥର ଭିକାରୀ
ନୁହେ । ଆଜି ପଦସମ୍ବଳ—ମୋହର ପାର୍ଥିବ ସମସ୍ତ
ବାସନା ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । (ବାଦଲ ସିଂହ ଆପଣା
ବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଡାକ୍ତରୀ ଛୁଆଁକା ଦେଖାଇ କହିଲେ)
ମୁଁ ଶିଶୁରଙ୍କ ନାମ ଧରି କୁଳଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି, ପିତୃହତ୍ୟାକାରୀ, ମାତୃହତ୍ୟା ପାପିଷ୍ଠ
ବର୍ଗୀ ସର୍ଦାରର ହୃଦୟ ରକ୍ତରେ ପିତୃତପଣ କରି
ତପସ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ହିମାଳୟ ଆଶ୍ରମକୁ ଯିବି । ଯେବେ
କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା
ଆତ୍ମହତ୍ୟା ହେବି । ଖାଁ ସାହେବମାନେ ! ମୁଁ ପିଲ,
ଆପଣମାନେ ପିତୃତୁଲ୍ୟ । ଆଜିଠାରୁ ଆପଣମାନେ
ମୋହର ଧର୍ମପିତା ହେଲେ । ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ,
ଆତ୍ମକୃତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନରେ ଯେବେ କିଛି ମାତ୍ର
ହେଉଥିଲ୍ୟ କରେ, ତେବେ ଯେପରି ମୋ ମସ୍ତକରେ
ବଜ୍ରପାତ ହେବ, ମୁଁ ଯେମନ୍ତ ଅନନ୍ତ ନରକ—ସ୍ତୋତ୍ରୀ
ହେବି ।”

ବାଦଲ ସିଂହ ଆପଣା ପିତୃମାତୃନାମ ସ୍ମରଣ
ସମୟରେ ସର୍ବେଷ କରୁଣ ଭାବରେ କଥା କହୁଥିଲା ।
ହଠାତ୍ ତାହାର ଭାବନାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପଦାହତ
ଭୁଜଙ୍ଗପରି ନିଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହା
ନେହରୁ ଅଗ୍ନି ଫୁଲିଙ୍ଗ ଜାତ ହେବାପରି ଜଣାଗଲା ।
କାହାର ନାମ ମନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ? ହୃଦୟୋଶ୍ଵରୀ

କଥା ? ଶବ୍ଦ ତାକୁ ହରଣ କରିଅଛି, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ, ବିଶେଷତଃ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ।

ସମସ୍ତ କଥା କର୍ତ୍ତୃଗୋଚର କରି ଖାଁ ସାହେବ-ମାନେ ବାଦଲସିଂହକୁ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ ପାଖରେ ବସାଇଲେ ।

ସକ୍ଷର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ହେଲା ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ବର୍ଗି ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ବା ବିଗ୍ରହ, ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେଉଁ ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବ୍ୟ ?

ମୁସ୍ତାଫା କହିଲେ—“କାଫେର ସହିତ ମିଳିତ-ହେବା ମୋହର ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧ । ହେଲେ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ କି ନାହିଁ ? ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆହ୍ୱାନ ମୃତ୍ୟୁମୁଖକୁ ପ୍ରେରଣ ମାତ୍ର । ସେମାନେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଥକି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଆହାର କଥା ଚେଣିକି ଥାଉ, ତୃଷା ସମୟରେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ସମସ୍ତ କମାଣ୍ଡ, ସମସ୍ତ ଗୋଳା ବାରୁଦ ଶବ୍ଦ ହସ୍ତଗତ । ଦେହ ସାମର୍ଥ୍ୟସ୍ତ, ତହିଁରେ ପୁଣି ଅସ୍ୱାଭାବ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନ ବିନାଶର କାରଣ ବୋଲି ଆମର ବିଶ୍ୱାସ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ପାଇକ ଲଘର ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷାବଧି ଲୋକ ରହିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କପାଇଁ ହଠାତ୍ ଖାଦ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିତାନ୍ତ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଅଗ୍ରପଣ୍ଡାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରାକରି ମୁଁ ସ୍ଥିର କରିଅଛି, ସହସା ସମରାମ୍ଭ ଅନୁଚିତ ।”

ନବାବ କହିଲେ—ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ କ୍ଷୋରେ ଟଙ୍କା ପୁଣି ତୈଥ ସରଦଗମୁଖୀ ସକାଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଦିନୀପୁର ଦୁଇଜଣା ଲେଖି ନେବାକୁ କହୁଅଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରସାବ ଯେ, ମିର ହକିବ୍ ପୂର୍ବବତ୍

ବେହାରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ହୋଇ ରହିବ । ଏଣେ ଦେଖନ୍ତୁ, ବାଲୁକ ଗୁପ୍ତ ହୁଲକାର ତୈଥ ସକାଶେ ବେହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କଲଣି, ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତକୁ ଟଙ୍କା ଦେବାର ଶୁଣିଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲକରି କାନି ପାତି ବସିବ । ଗନ୍ତାଘର କଥା ତ ଜାଣ, ଯେଉଁ ପାଇକମାନେ ପ୍ରାଣଦେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଖର ନାହିଁ, କାକର ନାହିଁ ଉଦୁଆଁ ପଦାରେ ପଡ଼ି କଷ୍ଟ ସହୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରମାନେ କି ଉପବାସରେ ମରିବେ ?

ମୁସ୍ତାଫା କହିଲେ—କେଉଁଠୁହେଁ, କେଉଁଠୁହେଁ, କଦାଚ ଆମ୍ଭେ ଏପରି ପ୍ରସାବରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ନ ପାରୁ । ମୁସଲମାନ ବୀରମାନେ ଉପବାସରେ ବଲ ବଲ କରି ରୁହଁ ରହିଥିବେ, ଆଉ କାଫେର ଆସି ଠେଙ୍ଗା ଦେଖାଇ ଥଳି ବାନ୍ଧି ଦେଖିଯିବ, ଏହା ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ।

ଅନେକ ଡର୍କ ବିତର୍କ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, କୌଣସି ରୂପେ ଟାଳିହୁଲ କରି ଦୁଇ ରୁଦ୍ଧିଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳିତ ରଖାଯାଉ । ରସଦ ତୋପ ଗୋଳା ବାରୁଦ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଦୂତ ମୁଣିଦାବାଦ ଯାଉନ୍ତୁ । ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ହଲପଦା ଯୁଦ୍ଧରେ ଆହତ, ଆରୋଗ୍ୟଲଭ ନିମନ୍ତେ ମୁଣିଦାବାଦ ଯାଉନ୍ତୁ । ଆରୋଗ୍ୟଲଭ ଉତ୍ତରେ ଆଉ କିଛି ପାଇକ ସଂଗ୍ରହ କରି ଧୂନବୀର ଫୌଜ ସହିତ ମିଳିତ ହେବେ ।

ସମସେର ଖାଁ କହିଲେ—ନବାବଙ୍କ ପକ୍ଷ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବର୍ଗି ପକ୍ଷରେ ମିଳିତ ହେବେ, ଏହି ଭାବରେ କେତେକ ଜଣ ହାକିଲଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଜାଲ୍ ରିଠି ଲେଖନ୍ତୁ । ଭାସ୍କର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳିତ ରଖିବ ।

ମୁସ୍ତାଫା କିଞ୍ଚିତ୍ ବିରକ୍ତ ହାବରେ କହିଲେ,
“ଏପରି କାଫେଶ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ମତ ହେବାକୁ ଆମ୍ଭେ
ନାହୁଁ ।”

ସମସେର ଖାଁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅପ୍ରତିତ ହୋଇ କହିଲେ,
“ନାହିଁ, ନାହିଁ ଆମ୍ଭେ ମତଲବ ହାସଲ ନିମନ୍ତେ ଏପରି
ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲୁ ।”

ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ନବାବ ଏବଂ ସମସେର
ଖାଁ ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଅବଶେଷରେ ସଭାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାର
ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇ ଜାନକୀରାମ ସ୍ୱାମୀ ପଣ୍ଡିତ ନିକଟକୁ
ପ୍ରେରଣ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା,
ଯେପରି ଶୀଘ୍ର କଥା ମୀମାଂସା ନ ହୁଏ ।

— ୨୫ —

ଅବସାଦ-ଅବସାଦ

ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର
ଷୁଧା ପିପାସାରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ, ଯୁଦ୍ଧ
କରିବାର ଥାଉ, ତଳତୁଣ୍ଡ ରହିତ । ଘୋଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ
ଦୁଇ ଦିବସ କାଳ ଚାଟିଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦନ୍ତରେ ଚେପିଦିନ
କରି ନାହାନ୍ତି । ମୁସ୍ତାଫା, ସମସେର ଏବଂ ସର୍ଦ୍ଦାର ଖାଁ
ପ୍ରଭୃତି ନଅ ଜଣ ପଞ୍ଜାବୀ ବୀର ଅଧସେର ଧାନ୍ତୁଆ
ମୋଟା ଗୁଡ଼ଲ, ଅଧସେର ବାସୀ ପରୁ ମାଂସ ଗୋଟିଏ
ଆଟିକାରେ ସିଝାଇ ଭକ୍ଷଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଖୋଦ
ନବାବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା । ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବସାନ ଉତ୍ତରେ
ବୃଷ୍ଟିପାତ ପତନ ପୂର୍ବେ ଗଗନମଣ୍ଡଳ ମେଘାବୃତ ହୁଏ,
ଈଷତ୍ ଦୁର୍ଗାତଳ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଗତ ରାତି
ଅଳକାର ସହିତ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅବସାଦ କଥାକୁ

ଅବସାନ ହେଲାପରି ଜଣାଯାଏ । କାରଣ ତାହାଙ୍କର
ବଡ଼ ବଡ଼ ଅର୍ମୀର ସେନାପତିମାନେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ
ପରୁ ମାଂସ ମୁହଁରେ ଦେବାକୁ ପାଇଅଛନ୍ତି ।
ଗତ କାଳ ସୈନ୍ୟମାନେ ରାତି ସାରା ବାଟ ଅବାଟ
ନ ମାନି ଧାଇଁଥିଲେ, ଚୂଷାରେ ଗୁଡ଼ି ଫାଟିଅଛି ।
ଅନେକ ପାଇକ ଜଳାଶ୍ରବରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ
ପଡ଼ିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଗନ୍ତବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଜଳହୀନ
ମାତ୍ର ଅଶ୍ରବ ଥିଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦିବାଲୋକରେ ସୈନ୍ୟ-
ମାନେ ନିର୍ମଳ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କେତେଗୋଟି ପୁଷ୍କରିଣୀ
ପାଇଲେ । ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ହିନ୍ଦୁ
ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼ିକ ପାଣ୍ଠିରେ ଏହି
ସମସ୍ତ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖୋଳାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଷ୍କରିଣୀର
ଅନତିଦୂରରେ ଆମ୍ରକାନନ । ବସନ୍ତ କାଳ, ବକୁଳ
ଏବଂ କୋମଳ ପତ୍ରରେ ବୃକ୍ଷମାନ ଅବନତ ହୋଇ
ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ରକାନନର କିଞ୍ଚିତ୍‌ରେ ସାମାନ୍ୟ
ପ୍ରକାର ଅରଣ୍ୟ ଭୂଇଁ, ବରକୋଳ ଏବଂ ବଣ୍ୟ
ବେରିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ନବାବ ସୈନ୍ୟମାନେ ସେହି
ସମସ୍ତ ଫଳ ପତ୍ର ଆମ୍ରବକୁଳ ଭକ୍ଷଣ ଏବଂ ଜଳ
ପାନଦ୍ୱାରା ବଳ ସଞ୍ଚୟ କଲେ । ଚୂଷାଭକ୍ଷଣ, ଜଳପାନ
ଓ ଭୁଲୁଣ୍ଡନଦ୍ୱାରା ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କର କ୍ଳାନ୍ତି ଦୂର
ହୋଇଅଛି ।

— ୨୬ —

ସହସା ସମର

ବର୍ଗି ବୁଝିଲେ, ସମସ୍ତ ଗୁଡ଼ୁରା । ବଳସଞ୍ଚୟ
ନିମନ୍ତେ ତୁଳ୍ବ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଅଛି; ପ୍ରକୃତ ସନ୍ଧ୍ୟା
କରିବା ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁଳ୍ବ ସେନାପତି-
ମାନେ ବର୍ଗି ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ମଧ୍ୟ

ପ୍ରତାରଣାମୟ । ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ସମସ୍ତେପକରଣ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ମୁରୁଖିଦାବାଦକୁ ସବାର ଯାଇଥିବା ଭାବର ପଣ୍ଡିତଠାରେ ଅବହତ ରହିଲା ନାହିଁ । ଦଗାବାଜ ତୁର୍କର ପ୍ରତାରଣାରେ ଭୁଲି ରହିବା ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ସନ୍ଧର ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ରାସିଯୋଗେ ତୁର୍କ ଫୌଜ ରମାନା ହେବାରୁ ବର୍ଗିଙ୍କ ମନରେ ସମସ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ଜାତ ହେଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଜାତ ହେବା ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା । ତୁର୍କକୁ ଧରିବାକୁ ରାସି ଉପସ୍ଥିତ । ତୁର୍କ ପାଇଁକମାନେ ଏକ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ବର୍ଗିବର୍ଗ ପ୍ରାନ୍ତର ପାଣ୍ଡୁବର୍ତ୍ତୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଶ୍ବତ୍ଥ, ବଟବୃକ୍ଷ ଡାଳ ଉପରେ ଡୋପିବାକୁ ତୁର୍କ ଉପରକୁ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ତୁର୍କ ଦେହରେ କଞ୍ଚୁକବଳ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି । ମୁସ୍ତାଫା, ସର୍ଦ୍ଦାର ଖାଁ, ସମସ୍ତେ ଖାଁ ତିନି ଦଳ ସେନା ଘେନି ତିନି ଦିଗରୁ ବର୍ଗିଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ନେଶ ଅନ୍ଧକାରରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବିଷମ ସମର ସଂଘଟିତ ହେଲା । ଦିଗ୍‌ବିଦଗ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଲକ୍ଷ୍ୟାଳକ୍ଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଭୟଙ୍କରୂପେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଅସ୍ତ୍ର ଚଳୁଛି । କେହି ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଆତ୍ମପକ୍ଷ ବିନାଶରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ । ଆତ୍ମପକ୍ଷର କେତେଜଣ ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଆହତ ହେବାରୁ ବର୍ଗିବର୍ଗ କଞ୍ଚୁକ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଷ୍ଟୁପ୍ ଷ୍ଟୁପ୍ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ତୁର୍କମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଉଭୟ ପକ୍ଷ କ୍ଳାନ୍ତ ଏବଂ ରାସି ଅନ୍ଧକାରରେ ଭ୍ରାନ୍ତ, ବାରମ୍ବାର ଶୃଙ୍ଖଳାରୂପେ ହେଉଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଅନାୟତ୍ତ, ଅସ୍ବଚ୍ଚଳନା ସ୍ଥିତି ରହିଲେ ପରାଜୟ ନିଶ୍ଚିତ । ସେନାଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ସମ୍ମୁଖ ଆକ୍ରମଣ ଲାଗି କରି ଦୁଇ ପାଣ୍ଡୁକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ତୁର୍କମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଅବକାଶ ମିଳିଲା । ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପଛଘୁଞ୍ଚି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସରା ରାସି ଏବଂ ପର ଦିବସ ଦିବା ଏକ ପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଯାତ୍ରା ଦୁଇ

କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥାଏ । ତୁର୍କ ନିତାନ୍ତ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଉ ପ୍ରହରବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ପତନ ବିନା ଗତ୍ୟନ୍ତର ନ ଥିଲା । ମାନବ ଜାତିର ଶୁଭାଶୁଭ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଉଭାଡ଼ିଆ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଗିମାନେ ହଠାତ୍ ଗଙ୍ଗାମାତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତୁର୍କ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଉତ୍ତରେ ତାହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରାଯିବ । ମାତ୍ର ଗଙ୍ଗାମାତା କପାଳ ଗୁଣରେ ସ୍ବୟଂ ଦର୍ଶନ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାଙ୍କୁ ଆରାଧନା ନ କରି ଚାଲିଯିବା ଅଧର୍ମ । ମାତ୍ରବେଶ୍ବରମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, ଶତ୍ରୁ ଯେତେ ଦୁର୍ବଳ ହେଉ, ତାହାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମାତ୍ରବେଶ୍ବରମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, ଆରବ୍ଧ କର୍ମ ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଚେଷ୍ଟ ରହିବାର ଉଚିତ । ଯାହାହେଉ, ବର୍ଗିମାନେ ଯୁଦ୍ଧତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଜାହାଗୀ-କୁଳରେ ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏଣେ ତୁର୍କମାନେ ଗତିଶକ୍ତିରହିତ, ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ନିବୃତ୍ତ ଦେଖି କ୍ଳାନ୍ତଭାବରେ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲେ ।

— — —

- ୨୭ -

ବାଦଲ ସିଂହର ମନ୍ତ୍ରଣା, ମୁସ୍ତାଫାର

ଗୋସା ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧ

ଅନାୟତ୍ତ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ତୁର୍କ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳ, ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ରୌଦ୍ର । ସାରା ରାସି ପରିହ୍ରମ, ଅନାହାର, ପୁଣି ପ୍ରଣେୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣରେ ଜୀବନ୍ତ । ଏଥିପୂର୍ବେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ପାଇ

ସମସ୍ତ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଅଛନ୍ତି । କ୍ଷେତ୍ରର ଶସ୍ୟ, ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ସମସ୍ତ ଅପହୃତ ହୋଇଅଛି । ଯାହା ନେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ, ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗରେ ସେ ସମସ୍ତ ଦଗ୍ଧ କରି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମସକଳ ଶୂନ୍ୟ । ଜୀବନ ସମ୍ଭ୍ରମ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଲୋକ ସପରିବାର ପଳାୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଶୀତ ଋତୁରେ କ୍ଷେତ୍ର ଶସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ, ଲୋକଙ୍କ ଗୃହ ଧନଧାନ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ବର୍ଗି-ବାହନ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କ ଆହାସ୍ୟ ଅଭାବ ଥାଏ ନାହିଁ । ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ ଜାଣି ବର୍ଗି ଏହି ଅନୁକୂଳ କାଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା ଅବା ଲୁଣ୍ଠନଯାତ୍ରା କରିଥାଆନ୍ତି ।

ବର୍ଗି-ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଶସ୍ୟ ବା ଫଳମୂଳ ସଂଗ୍ରହକରି ଭୂର୍କ ପାଇକମାନେ କଥାଅଛନ୍ତିପେ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଦିନାହିଁ । ଦଗ୍ଧ ଗୁଳ ଉପରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ କଖାରୁ, ଲୁଗା, ଶିମ୍ପ, ପୋଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଖା ସାହେବମାନେ ଅତି ଉପାଦେୟ ଜ୍ଞାନ କରି ଘୋଡ଼ନ କରେଅଛନ୍ତି ।

ମୁସାଫା ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗାଳରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ବାଦଲ ସିଂହ ତାଙ୍କ ସମୀପରେ ଉଡ଼ିଛନ୍ତି ହୋଇ ସଲ୍ଲମ କଲେ ।

ମୁସାଫା ପଚାରିଲେ—“କି ବାଦଲ, କି ଖବର ?” ବାଦଲ ସିଂହ କହିଲେ—“ଖା ସାହେବ ! ମୋ ଗୋସ୍ତାକି ମାଫ କର, ମୁଁ ସକ୍ଷୀ ଦେବାକୁ ଆସି ନାହିଁ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କଥା ଜଣାଇବାକୁ ଆସିଛି । ମୁଁ ପିଲା—ଆପଣ ହେଲେ ମୃରବ, ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କଥା କହିପାରେ ? ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ପଚାରିବି, ଆମ୍ଭେମାନେ କି ଏହିପରି ପଳାଇ ଚାଲୁଥିବା ? ଆଉ କେତେଦିନ ପଳାଇବାକୁ ବଳ ଅଛି ? ଦୁସମନ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର

ମୁହଁରୁ ରୋଷି ଛଡ଼ାଇ ଖାଇ ଗୋଡ଼ାଇବେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପଳାଉଥିବା, ବେଶ କଥା । ଆଜ୍ଞା ମୃତ୍ୟୁ ଯେବେ ନିଶ୍ଚୟ, ଆସନ୍ତୁ ତରବାର ଧରି ସମ୍ଭୁଷୟରେ ଗାର ପରି ମରୁଁ, ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଅନାହାରରେ କାଁ ମରିବୁଁ ? ଆପଣ ନ ହୁଏ ବୋଲନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଅଛି କି ?”

ମୁସାଫା ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି କିଛିକ୍ଷଣ ବାଦଲ ମୁହଁକୁ ଗୁଞ୍ଜି ରହିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଖା ସର୍ଦ୍ଦାର ଖା ପ୍ରଭୃତି ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଭାରି ଗୋସ୍ତା ହୋଇ କହିଲେ—“ଭାଇମାନେ ! ଏହି ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର କଣ କହୁଛି ଶୁଣ । ହା—ଆଜ୍ଞା—ଆକବର ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଧକ୍କା, ମୁସଲମାନ ଧର୍ମକୁ ଧକ୍କା ! ଅଥବା ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁସଲମାନ କୁଲର କୁଳାଙ୍ଗାର, କାବୁଲର କଲଙ୍କ, କୋରାଣ ସରିଫ୍ ଝଠା, ବୃଥା ଜମା ମସଜିଦ୍ରେ ନମାଜ ପଢ଼ିଥିଲୁଁ ! ହିନ୍ଦୁ କାଫେର ବିଲୁଆ ପରି ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଥିବ, ଆଉ ଆମ୍ଭେମାନେ ଠେକୁଆ ପରି ପଳାଇ ଚାଲୁଥିବୁଁ । ତୁଳାଟାରେ ନବାବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୋଷି ଅଛନ୍ତି । ମୁର୍ଖିଦାବାଦରେ କପରି ମୁହଁ ଦେଖାଇବୁଁ, କାବୁଲର ଲୋକେ କଣ କହିବେ ? ଆଉ ସହ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ । ଆସ, ଧରି ତରବାର, ନେ ହିଲେ ପଡ଼ିଆଅ, କାଫେର ଆସି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଜଢ଼େ କରୁ ।”

ସେନାପତିମାନେ ଶୁଣି ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଫାନ୍ ଫାନ୍ ଚିତ୍କାର କରି ହଜାର ହଜାର ଭୂର୍କ ତରବାର ଧରି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏଣେ ସମରବିଜୟୀ ବର୍ଗି ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ଭୂର୍କ ପଳାଇ ଯାଇ କେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଅଛି, ଅନାହାରରେ କେଉଁଠାରେ ହେଉଛି ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ି ମରିଯିବ ଅଥବା ମରିଗଲାଣି । ଓପର ଓଲ ଯୁଦ୍ଧ

ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ମୂଳ କରିଦେବା କଠିନ କଥା ନୁହେଁ ।
 ଭାଗ୍ୟଗୁଣରେ ପତିତପାବନା ଶ୍ରୀରଥୀ ପାଇଅଛନ୍ତି,
 ଅବଗାହନ କରି ଶରୀର ଶୀତଳ କରିବେ, ଜନ୍ମାଜିତ
 ପାପ ବିଧୌତ ହେବ । ନବାବଠାରୁ ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼
 ଚନ୍ଦ୍ରମ ଚୁନା, ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼ ଗୁଡ଼, ଶଏ ଶଏ ମହଣ
 ଦିଅ, ପବଂ ପ୍ରମାଣେ ଡାଲି, ଗୁଡ଼ଳ, ପିଆଜ, ମସଲ
 ପାଇଅଛନ୍ତି । କେତେ ଦିନ ହେଲେ ଭୋଜନର ଠିକଣା
 ନାହିଁ, ଆଜି କି ଆନନ୍ଦର ଦିନ, ଖର୍ଚ୍ଚ ଜଳରେ ସ୍ନାନ,
 ଚର୍ଚ୍ଚି ଉତ୍ତରେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଉପାଦେୟ ଭୋଜନ ।

ଶତ୍ରୁସୟ, ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ଲଭ, ସୌଭାଗ୍ୟର ସୀମା
 ନାହିଁ । ସମ୍ପଦବେଳେ ଶୁଣିଆଡୁ ସୁଖଗୁଡ଼ିକ ଆସି ଠୁଳ
 ହୋଇପଡ଼େ । ଏଡ଼େ ସୁସମୟରେ ଆଉ ଲଢ଼େଇ
 ଭଡ଼େଇ କଥା କିଏ ମନରେ ପକାଏ ? ପାଇକମାନେ
 ଆପଣା ଆପଣା ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ‘ବୋମ୍
 ବୋମ୍ ମହାଦେଓ, ଜୟ ମାତଃ ଗଙ୍ଗେ’ ଚିତ୍କାର କରି
 ଗଙ୍ଗା ଗର୍ଭକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । କେହି ସ୍ନାନରେ ନିୟୁକ୍ତ,
 କେହି ସ୍ନାନର ଉଦ୍ୟୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି, କେହି କେହି
 ଆକଣ୍ଡ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଶରୀର ମଜ୍ଜନ ଏବଂ ଗଙ୍ଗାସ୍ରବ
 ପାଠ, ଦୁଇକାର୍ଯ୍ୟ—ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହ ଏବଂ ଆତ୍ମା ଉଭୟର
 ପବିତ୍ରତା ସମ୍ପାଦନରେ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । କେହି ରୋଟି
 ସେବୁଅଛନ୍ତି, କାହାରି କାହାର ଡାଲି ଛୁଙ୍କା ହୋଇଗଲଣି,
 ଟକରମକର କରି କାହାର ଭାତହାଣ୍ଡି ଡାକୁଅଛନ୍ତି, କେହି
 କେହି ପେଟବିକଳିଆ ରୋଟି ସେବୁ ସେବୁ ଅଧାଅଧ
 ସାରି ଦେଲଣି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକଙ୍କର ପତର ପାଣି
 ହୋଇଅଛି । କେହି ଲୋକ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଦାନ୍ତ ଦଷ୍ଟ
 ଦଷ୍ଟ ଗତ ରସି ଯୁଦ୍ଧରେ ଆପଣା ଗରଭ କଥା ସାଙ୍ଗକୁ
 ଶୁଣାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୋତା କହିଲେ—“ଆରେ ଭାଇ !
 ତୁ କଣ ହାଣ୍ଡିଛୁ ? ମୋ ହାତୁଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଗଲା, ଏକା
 ନିଶ୍ୱାସରେ ସତେଇଶଟା ତୁର୍କ ଦାଢ଼ି ଧରି କଦଳୀ ଗଛ
 ହାଣ୍ଡିଲ ପରି କତ କତ କରି ହାଣ୍ଡି ପକାଇଲା ।” ବଡ଼
 ବଡ଼ ସେନାପତିମାନେ କସି ଲୁଣ୍ଠିତ ମୁଦ୍ରା ବିଭୀର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ଗରବର ବଜେଟ ତପ୍ତାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଅଇଲ ରେ, ଅଇଲ ରେ, ତୁର୍କ ଅଇଲ ରେ ! ବଗି
 ପଲରେ ଉପୁଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଗଲା । ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ହଜାର
 ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ତୁର୍କ ଖଣ୍ଡା ଓଲଟି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ
 ପଡ଼ିଗଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ଲାଗି ଖଣ୍ଡା ଝକ ଝକ କରୁଅଛି ।
 ନିୟମ ନାହିଁ, ଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ, ମାରିବେ ବା ମରିବେ,
 ଏହି ଭାବରେ ତୁର୍କଦଳ ବଗି ଉପରେ ଫଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।
 ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ତୁର୍କ ଯେ ଆସିବ, ଛୁପୁରୁପେ ମଧ୍ୟ
 ବଗି ମନରେ ଉଦ୍‌ବିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
 ଥିଲେ, ଶତ୍ରୁ ଆସି ଉପରେ ପଡ଼ିଲଣି, ଖଣ୍ଡାଟି ଧରିବାର
 ଅବକାଶ ନାହିଁ । ବଗି ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯେଉଁଠାରେ
 ଥିଲା ପଳାଇଅଛି । କେହି ଗଙ୍ଗାଜଳରୁ ଉଠି ଓଦା
 ଲୁଗାରେ ଧାଇଁଅଛନ୍ତି, କାହାରି ଫାଟିରେ ରୋଟି, କାହା
 ପାଟିରେ ଭାତ ଅଛି, କାହାର ଅଇଣ୍ଡା ହାତ କାହାର
 ମୃତ୍ତିକାଶଙ୍କର ପଡ଼ିଛନ୍ତି ପୂଜା ଅଧାଅଧ, ଧାଇଁଅଛନ୍ତି ।
 ଖଣ୍ଡାଟି ଧରିବାର ବେଳ ନାହିଁ । ଫନ୍ ଫନ୍ ଚିତ୍କାର
 କରି ତୁର୍କ ଯାହାକୁ ପାଉଅଛି, ହାଣ୍ଡୁଅଛି । ବଗି ପାଟି
 ଫିଟିବାକୁ ନାହିଁ, କେବଳ ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । କେତେ
 ତୁର୍କଖଣ୍ଡାରେ ଗଲେ, କେତେ ବଗି ହାସରେ ଗଙ୍ଗା-
 ଜଳରେ ପଡ଼ି ବୁଡ଼ିମଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ବଗି ସେନାପତି-
 ମାନେ ସୈନ୍ୟ ସମ୍ଭାଳିବେ କଣ, ଆପେ ବଞ୍ଚିଲେ
 ବାପର ନାମ ।

ମହାଷ୍ଟରେଖା ଷଷ୍ଠରେ ତୁର୍କ ନିକଟରୁ ବଗି ଯେ
 ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ନେଇଥିଲେ, ଭଲ ଖାତକ ସାହୁକୁ ମୂଳ
 କଳନ୍ଦର ଗଣି ଦେଲା ପରି ସେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ
 ଆପଣା ପକ୍ଷରୁ କିଛି ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇ ଭଲଲୋକ ପରି
 ପଳାଇଗଲେ । ବଗି ସେପରି ବିଶୃଙ୍ଖଳଭାବରେ
 ପଳାୟନ କରୁଥିଲେ, ତୁର୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପନ କରିଥିଲେ
 ସେମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମ ଫଳ କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା,
 ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ହେଲେ ଧାଇଁବାକୁ
 ତୁର୍କମାନଙ୍କର ବଳ ବା ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ତୁର୍କ ଦେଖିଲେ ଭାତ ଡାଲି, ଘୋଟି ତରକାରୀ ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବର୍ଗି ଭଲ ଖାନସମା ପରି ବାଡ଼ିବୁଡ଼ି ଥୋଇଦେଇ ଯାଇଅଛି । କେତେ ଦିନର ଉପବାସ, ଆଉ ବିଳମ୍ବ କିଏ ? ଆଜ୍ଞା ମାଲିକ, ଆଜ୍ଞା ଦେନେବାଲା । ଚଟପଟ ଘୋଡ଼ାରୁ ଡେଇଁପଡ଼ି କେହି ପାଛୁଡ଼ା, କେହି ପଗଡ଼ି ମେଲାଇ ଦେଲେ, ପାଞ୍ଚ—ପାଞ୍ଚ, ଦଶ—ଦଶ, ଚାରି—ଚାରି ବସିଯାଇ ‘ବସମିଲ ରହେମାନ, ରହମ’ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ନାସ୍ତା ନାମକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ତୁର୍କ ଫଉଜ ସହିତ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର ବାଦଲ ହିନ୍ଦ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ବୈର ବିନାଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ପଳାତକ ବର୍ଗି ଲକ୍ଷ୍ମର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ପଳାୟନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ । ସେ ଯୁବକର ଆକୃତି ଦେଖିଲା ଉତ୍ତରେ ସେ ଆଉ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ବିଜୟୀ ତୁର୍କମାନେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ କରିବା ସମୟରେ ସେ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି ।

-୨୮-

ନବାବ କାଟୋୟାରେ

ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଖାଁ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଲୋକ । ସେ ବୁଝିଲେ, କେବଳ ଦୈବ ସହାୟରେ ବିଜୟୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବର୍ଗି କଞ୍ଚିନ୍ନାସ ସଚେଷ୍ଟ ଥିଲେ ବିଜୟର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ଭାଉଡ଼ିଆ କ୍ଷେପଟା ସେନା ମହାବେଶର ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ ; ଏଠାରେ ରହିଲେ ନିଧନ ନିଶ୍ଚିତ । ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ କାଟୋୟା ଅଭୟରେ ଯାହାକଲେ । ଏହି ଯାହା ମଧ୍ୟ ନିରାପଦରେ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ବର୍ଗି ପଳାଇ

ଯାଇ ଚାରି ଫେ:ଶ ଦୂରରେ ସମବେତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ସେନାପତିମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନବାବଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସମର ସଂଘଟିତ ହେଲା । ହେଲେ କାହାର ପକ୍ଷରୁ ବିଶେଷ କିଛି ଅପତୟ ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ, ବର୍ଗିମାନେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ବର୍ଗିମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଏହି — ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀର ସେଉଁସ୍ଥାନ ଦୁବଳ, ହଠାତ୍ ସେହି ସ୍ଥାନ ଆକ୍ରମଣ କରି ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ଶୃଙ୍ଖଳା ଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି; ଅନ୍ୟ ସୈନିକମାନେ ସେ ସ୍ଥାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ପଛଦୁଆ ଦେଇ ପଳାୟନ କରନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ ନାନା ବିଦ୍ଧ ଅଭିନୟ ପୂର୍ବକ ନବାବ କାଟୋୟାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ବିବାନିଶି ପରି ମାନବମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଇ ଗୋଟି ଭେଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଦୁଃଖ ବିଧାତା ମାନବ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ଦୁଃଖ କାହାର ବାଞ୍ଛିମାୟୁ ନୁହେଁ, ସୁଖାଭିଳାଷ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ନୈସର୍ଗିକ ଧର୍ମ । ତଥାତ ମନୁଷ୍ୟ ସମୟ ବିଶେଷରେ ଦୁଃଖଭୋଗୀ ହୁଏ । ଏହା ବିଧାତାଙ୍କର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭମାୟ ବିଧାନ । ଫରାସୀ ସମ୍ରାଟ୍ ନେପୋଲିଅନ ବୋଲିଅଛନ୍ତି “ମାନବ ! ତୁମ୍ଭେ ଚରସୁଖୀ ବା ଚର-ଦୁଃଖୀ, ଜୀବନକାଳରେ ତୁମ୍ଭର ଏ କଥା ବୋଲିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।” ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛୁ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଇ ଗୋଟି ବିବା ରୁଦ୍ଧିପରି । ବିବସରେ ସଂସାର ଆଲୋକ—ଘରେ ଆଲୋକ, ବାହାରେ ଆଲୋକ—ଆଲୋକ ଯଦି ତଦି । ସେହିପରି ନିଶି ତମିର ସଂସାର ବ୍ୟାପ୍ତ ।

ନବାବ ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲେଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଗ୍ୟଚକ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ନବାବ

କାଟୋପୁରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । କାଟୋପୁା ବନ୍ଦାବାର ସ୍ଥାପନର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ । ଅଜୟ ଏବଂ ଭାଗୀରଥୀ ନଦୀ ପରଶାରୁପେ ଏହାକୁ ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ବେଶ୍ଟନ କରିଅଛି । ସହସ୍ରା ଶତ ଆଗମନର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ । ନବାବ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମାତ୍ର ଶତ ଶତ ଶଗଡ଼ ଡାଲି ଚାଲି, ଚନ୍ଦ୍ରମଚ୍ଚନା, ଅଳ୍ପ, କଦଳୀ, ଘିଅ, ଗୁଡ଼, ପିଆଜ, ରସୁଣ, ଏବଂ ପଲକୁ ପଲ ହେଲେ; ମେଣ୍ଟା, ଭାତକୁ ଭାତ କୁକୁଡ଼ା ଆଦି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହି ସକଳ ସରଞ୍ଜାମ ସକାଶେ ନବାବ ଭାଉଡ଼ିଆଠାରୁ ପ୍ରଧାନ ସରକାରଙ୍କର ଜମିଦାରମାନଙ୍କଠାକୁ ଚିଠି ପଠାଇଥିଲେ । ନବାବଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ମହାଜନ ବେପାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଶଗଡ଼କୁ ଶଗଡ଼ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେନି ସଞ୍ଚିବାକୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସୁପାକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖି ପାଇକମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧୋବା ମାହାରମାନେ ଖେଚଡ଼ ସକାଶେ ଘିଅ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ କଂସା ପିଞ୍ଜଳ ଧରି ପଡ଼ିକାର ନିକଟକୁ ଧାଇଁବାର ଦେଖାଗଲା ।

ନବାବ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ସବୁ ସୌଭାଗ୍ୟ, ମଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି । ମହାବିରୋଧା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ଗି ତାହାଙ୍କର ଯେ ସମସ୍ତ କମାଣ, ଯେ ସମସ୍ତ ଗୋଲାବୁଲି, ଯେ ସମସ୍ତ ଡେଇଁଦଣ୍ଡା, ଯେ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ଯେନି ଯାଇଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଅଛି । ପୁଣି ବର୍ଗି ପକ୍ଷରୁ ଅଧିକା କିଛି ଆସିଅଛି । ପୁନଃ ପୁନଃ ପରଜୟ ଏବଂ ଅନାହାରରେ ପାଇକମାନେ ଦୁର୍ବଳ ଏବଂ ନିରୁତ୍ସାହ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇ ଗୁଣ ସବଳ, ଦୁଇ ଗୁଣ ଉତ୍ସାହୀତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ଉପରେ ଯୁଦ୍ଧ । ସେନାପତି ମରଜାଫର ଦଶ ସହସ୍ର ଯୋଡ଼ିବତ୍ତା ପାଇକ ଯେନି ମୁଣିଦାବାଦରୁ ତାହାଙ୍କଠାକୁ ରମାନା ହୋଇଥିବାର ସମ୍ଭାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ନବାବଙ୍କ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ଅବଶର

ଅପରାଧ, ଆତ୍ମପକ୍ଷର ଉନ୍ନତ ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହେବା ମାନବ ଜାତିର ନୈସର୍ଗିକ ଧର୍ମ ।

-୨୯-

ଆକ୍ଷେପ ଏବଂ ଆଶ୍ୱାସ

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସୈନ୍ୟମାନେ ଭୟରେ ବିହ୍ୱଳ । ଭୀଷ୍ମର ପଣ୍ଡିତ ଗଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମଚାରୀନିମନ୍ତ । ଭୀଷ୍ମର ପଣ୍ଡିତ ଭାଲିଲେ ହାୟ ! ଏକଣ ହେଲା । ଶତ୍ରୁକୁ ଧରୁ ଧରୁ ହାତରୁ ଖସିଗଲା । ଆଲବର୍ଦ୍ଦି ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ତାହାର ଲକ୍ଷାଧିକ ସୈନ୍ୟ ଛୁନିଭୁନି କରି ଦେଲି, ତାହାରି କମାଣ, ତାହାରି ବାରୁଦ, ତାହାରି ଗୁଳିରେ ତାହାରି ସେନା ବିନାଶ କଲି । ବାଲେଶ୍ୱର ଫୁଲଉଆର ନିକଟକୁ ଗଞ୍ଜାମଦୀ କୁଳ ଯାଏ ଦଉଡ଼ି ଆଣିଲି ! ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା, ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଛଡ଼ାଇ ନେଲି । ହାୟ ! ଏତେ ଆଶା, ଏତେ ଭରସା ସବୁଥିରୁ ନିରାଶ ହେଲି । ହାୟ ! ହାୟ ! ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ନେଉଟି ଗଲା । ଏବେ ତାହା ଆଗରେ ପବତ ପ୍ରମାଣ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କାଣ୍ଡିମର, ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ନାହିଁ, ମୁଣିଦାବାଦରୁ ପୁଣି ନୂଆ ପାଇକ ଆସିଲଣି । ତାହାର ଏବେ ସବୁଆଡ଼େ ବାଟ ମୁକୁଳା, ଯାହା ଲେଉଟିବ ତାହା ପାଇବ । ହାୟ ! ଏତେ କଷ୍ଟ ସହିଲି, ଏତେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲି, ଏତେ ପ୍ରାଣପଣ କରି ଯୁଦ୍ଧକଲି, ସବୁ ବୃଥା ଗଲା । ଆଉ ଆଲବର୍ଦ୍ଦିକୁ କିଏ ଆଶ୍ୱିବ ? ମୋହର କମାଣ ନାହିଁ, ବାରୁଦ ନାହିଁ, ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ତ ଆଉ, ମୂଳରେ ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଲୁଟି ଆଣିବାକୁ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଳା ଦେଶ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଅଛି, ଯୁଦ୍ଧ ଗୋଳମାଳରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭ ପାଇକମାନେ ଅମାନିଆ ହୋଇଗଲେଣି । ସେମାନଙ୍କର ଅବା ଅପରାଧ କଣ ?

କେତେ ମାସ ହେଲା ପଇସାଏ ବର୍ତ୍ତନ ପାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଥକିଲେଣି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ କଣ କହିବୁ ? ମୁସ୍ତାଫା, ମୀରଜାଫର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜିଣିଥିଲ । ଏହି ହିନ୍ଦୁ ହାବଲଦାରଟା କିଏ ? ଏଟାର ନାମ ତ ଶୁଣା ନ ଥିଲା, ଏହି ପାଷଣ ମୋ ବିଜୟରେ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଅଛି । ଏଟା ନ ଥିଲେ ମହିଷ-ରେଖାଠାରେ ତ ସବୁ କଥା ଛୁଣ୍ଟିଥାନ୍ତା । ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ପରଜୟର କାରଣ ଏହି ସ୍ୱଜାତବିଦ୍ରୋହୀ ହିନ୍ଦୁ । ଏହିପରି ପାଷଣମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଅଛି । ନାହିଁ ରେ ବାପା ନାହିଁ, ଆଉ ଲେଡ଼ା ନାହିଁ । ଭୁଞ୍ଜିତାରେ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶରେ ରହି ଆଉ କଣ ହେବ ? ବାଟେ ବାଟେ ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଯିବା ଭଲ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ।

ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ମୀର ହସିବ କହିଲେ, “ପଣ୍ଡିତଜୀ ! ଏ କଣ କରୁଅଛନ୍ତି ? ଏହା କି ସାରର କଥା ? ଗୋଟାଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ହଟି ଯାଇ ଏପରି ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ? ଦେଖନ୍ତୁ ତ ନବାବର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ? ଆପଣ କଣ ବୁଝିଲେ ? ନବାବ ଏତେ ହାରି ହାରି ସିନା ଥରେ ଜିଣିଲା ? ସ୍ଥିର ହେଉନ୍ତୁ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିନ୍ତୁ, ପୁନର୍ବାର ଜୟୀ ହେବେ । ଆପଣଙ୍କର କଣ କ୍ଷତି ହୋଇଅଛି ? ଶତ୍ରୁଠାରୁ ଯାହା ପାଇଥିଲେ ତେତିକ ସିନା ଛଡ଼ାଇ ନେଇଅଛି ? ପୁନର୍ବାର ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବ, ଏଥିପାଇଁ ଭାବନା କଣ ? ଦେଖନ୍ତୁ, କେତେକାଳ ପରଶ୍ରମ କରି କେଡ଼େ ଅଧିକାର ପାଇଅଛନ୍ତି । ରଞ୍ଜିତୁଲ୍ଲା କୂଳଠାରୁ ଗଙ୍ଗାକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃହତ୍ ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ କରାୟତ୍ତ । ଯୁଦ୍ଧତ୍ୟାଗ କଲେ ଏହା କରି ପାରିବେ କି ? ଛୁ ! ଛୁ ! ଛୁ ! ଏ ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ନ୍ତୁ । ଓଡ଼ିଶା ଶତ୍ରୁାଦମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ କଣ ବୋଲିବେ ? ଛାଡ଼ନ୍ତୁ

ଏ କଥା, ସେନାପତି ବଳରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବଳ । ଦେଖନ୍ତୁ, ପାଇକମାନେ କପରି ନିଃସ୍ତ୍ରଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆସନ୍ତୁ, ଅନ୍ଧା ଭିଡ଼ନ୍ତୁ, ପୁନର୍ବାର କଣ କରିବ ଦେଖିବେ ।”

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣା ପକ୍ଷର ସମସ୍ତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ମୀରହସିବଙ୍କୁ କହିଲେ—“ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ ।”

ମୀର ହସିବ କହିଲେ, “ଏଥିପାଇଁ ଆପଣ ଏପରି ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ? ସହଜ ମାର୍ଗରେ ସମସ୍ତେ ରୁଲିଯାନ୍ତି; ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରିବା ସାରଭ । ସତ୍ୟ କଥା, ଆପଣଙ୍କଠାରେ କିଛି ନାହିଁ, ଟଙ୍କାରେ କଣ ନ ହୁଏ ? ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ମୁଁ ଦେବ । ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା, ମୋଠାରୁ ଗଣି ନିଅନ୍ତୁ । ଏ ଭିତ୍ତିରେ ମୋ କଥା ନ ଶୁଣି ଆପଣ ଯେବେ ବାହୁଡ଼ି ଯିବେ, ମୁଁ ବେଗର ଅଧିପତି ରଞ୍ଜିତୁଲ୍ଲା ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କୁ ଭାଷା ଲେଖିବ, ଆପଣ ସେନାପତି ପଦର ଅଧୋଗ୍ୟ, ବଞ୍ଚୋକ୍ତି ଦେଶରେ ବର୍ଗିଗୌରବ ବିନାଶକାରୀ ।”

ଭାତ ଏବଂ ମେସିରେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଭାତ ଓ ଆଖୁସ୍ତ ହେଲେ । ବର୍ଗିଫୌଜରେ ମୀର ହସିବଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି । କାରଣ, ତାହାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି କୌଶଳରେ, ତାହାଙ୍କ ସାରଭରେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଜୟୀ । ବର୍ଗି ପାଇକମାନେ ମୀର ହସିବଙ୍କ କଥାରେ ପୋଷକତା କରିବାରୁ ନବାବ ସହିତ ପୁନର୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ କରିବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା ।

ମରହଟ୍ଟା ସରକାରଠାରୁ ମୁରୁଖିଦାବାଦ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହୋଣ ଦୂର । ମୀର ହସିବ ନବାବଙ୍କ ଅଜ୍ଞତସାରରେ ପଞ୍ଚଦଶ ସହସ୍ର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱାବେଶୀ ସୈନ୍ୟ ସହିତ ମୁରୁଖିଦାବାଦ ଯାହା କଲେ । ପ୍ରଭାତ

ସମୟରେ ଅତକିତ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଜଗତ ସେଠାକ କୋଠି ଲୁଣ୍ଠନପୂର୍ବକ ନଗଦ ଦୁଇ ନୋର ଟଙ୍କା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ନବାବଙ୍କ ଭବନ ତାହା ଯୁରସିତ ନ ଥିଲା । ନବାବଙ୍କ ଭାଇ ହାଜି ଆହମଦ ଶା ଉଆସ ଏବଂ ଗନ୍ତାଘର ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ମୀର ହବିବ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ଅଧିକାର କରି ପାରିଥାନ୍ତେ, ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ସାହସ ଅଳ୍ପ ନାହିଁ ।

ମୀର ହବିବଙ୍କ ଗୁପ୍ତଯାତ୍ରା ନବାବଙ୍କଠାରେ ଅବିଦ୍ୟତ ରହିଲା ନାହିଁ । ହରକର ସମ୍ଭାଦ ଦେବା ମାତ୍ର ନବାବ କାଟୋୟା ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ମୂର୍ଖିଦାବାଦ ଯ.ହା କଲେ ।

— — —

- ୩୦ -

ପାନରାଉ ଉଦ୍‌ବେଗ

ନବାବ ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ନବନିଯୁକ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲ-ଦାରର ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ବୀର୍ଯ୍ୟ-କାର୍ଯ୍ୟ କାହାଣୀ ବର୍ଗ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଅବିଦ୍ୟତ ରହିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଅବଗତ ହେଲେ, ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରର ମନ୍ଦଶା ଏବଂ ବାହୁ-କଳରେ ନବାବ ବିଜୟୀ । ହାବିଲଦାରର ଘର ସେହିଲଖଣ୍ଡ, ହାବିଲଦାର ଯୁବକ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ଗପକ୍ଷରୁ ଯେଉଁମାନେ ତାହାକୁ ଦେଖିଥିଲେ, ତାହାର ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ନାନାରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଅନୁମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପରିଚିତ ସେହି ତାମୁଲବିହେତା ପାନରା ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଅଛି । ନିୟମିତରୂପେ ନିରୁପିତ ସ୍ଥାନରେ ତାହାର କାରବାର ଚଳୁଅଛି । ଆଜକୁ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଲୋକେ ତାହାକୁ କିଛି ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । କେହି ପାନ

ମାଗିଲେ ଚୁନ ଦିଏ, ଗୁଆ ମାଗିଲେ ଚୁଆ ଦିଏ, ସଉଦା ଦେଇ ପଇସା ନେବାକୁ ଭୁଲେ । ଲୋକ ବିଶେଷରେ ପାନଖିଲ ଲୁଣ୍ଠ ଦେଇ ମହଲରେଖା ଯୁଦ୍ଧ କଥା, ଗଙ୍ଗାକୂଳ ଯୁଦ୍ଧକଥା ଶୁଣେ । ସବୁ କଥା ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ପକ୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରର କଥା ଶୁଣିବା ତାହାର ଆଗ୍ରହ । କେବଳ ସେହି କଥା ଶୁଣିବା ସକାଶେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ, ହେଲେ ସୁପ୍ତରୂପେ କେବଳ ସେ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର କଥା ପରୁରବାର କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ପାନରା ଦିନକରେ ନିର୍ଜନରେ ବସି ଚିନ୍ତା କଲା, ‘ହେ ପ୍ରଭୋ, ହେ ଦୟାମୟ ! ସତେ କି ମୋ ପ୍ରତି କୃପା କଲ ? ମୋ ଭାଗ୍ୟ କି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହେବ ? ପୁଣି କି ସେହି ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ କରିବି ? ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଭୋ ! ଦୟାମୟ ବିପଦଭଞ୍ଜନ ! ତୁମ୍ଭ ଦୟାମୟ ନାମ ସାର୍ଥକ ହେଉ ।’

ପାନରା ଚିନ୍ତା କଲା, ‘ନିବାସ ସେହିଲଖଣ୍ଡ, ଲୋକେ ରୂପର ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ମିଳୁଅଛି, ନାମ କଣ ? ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର ? ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର ତ ନାମ ନୁହେଁ । ଆଜ୍ଞା, ଏତେ କଥା କିଏ ? ନିଜେ ଯାଇ ଦେଖି ଆସିଲେ ତ ମରୁ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେବ । ନବାବ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୂର୍ଖିଦାବାଦରେ, ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି ସମସ୍ତେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଥିବେ । ‘ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ।’ ପାନରା ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କଲା । ମାତ୍ର ମୂର୍ଖିଦାବାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ମନର ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରର ନାମ କାନକଟା ହାବିଲଦାର; ମଧ୍ୟ ସେହି ଲୋକଟାର କାନ ନାହିଁ ।

ପାନରା ଭାଲିଲା, ‘ଓ ! ଓ ! ମୁଁ କାହିଁରେ ଭୁଲିଲି ! ଆଜକୁ ବୁଦ୍ଧି ଦିନ ହେଲା ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ଭ୍ରମୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଦୁରବୃତ୍ତ କିଛି ଅନ୍ୟମନସ୍କ କିମ୍ବା ଅସାବଧାନ । କିଏ ଜାଣେ ଏହି ବୁଦ୍ଧିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ସୁଯୋଗ

ମିଳିଥାନ୍ତା । ମୁଁ କୁଳଦେବତା ଭଗବାନ୍ ଏକଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ ଧରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି, ଜୀବନର ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କାଳ ବୃଥା କାଟିବି ନାହିଁ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ସଚେଷ୍ଟ ଥିବି । ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଙ୍ଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା, ଅଙ୍ଗର ଦୁର୍ବଳତା, ହେଲେ, ପ୍ରଭୁ ସାହା ହେବେ, ପ୍ରଭୁ ବଳ ବିହୀନ ବିଚରଣ କରିବେ ।’

ପାନର ଆପଣା ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଲା ।

— — —
-୩୧-

ବର୍ଗି ବିଶ୍ରାମ

ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ କାଟୋପା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ମାତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ସେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସିଲେ । କାଟୋପା ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୋଗୀ । ଆଜକୁ ତିନି ମାସ ହେଲା ବର୍ଗି ଏ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ କରି ସମରକ୍ଳାନ୍ତ ଦୂର କରୁଅଛନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ଖରତୁମି, ବାଜୁଡ଼ା, ବରକର ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ବର୍ଗି ହସ୍ତଗତ । ଲୋକେ ବୁଝିଲେ, ବର୍ଗି ବଜେଶ୍ୱର ହେଲେ; ମାତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ଆଶାନ୍ତରୂପ ଅର୍ଥଲଭରୁ ବଞ୍ଚିତ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାୟର ଅର୍ଥପିଣ୍ଡାତ; ଅର୍ଥ ତାଙ୍କର ସବୁସ୍ତ । ପାଇକମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଦେଶତ୍ୟାଗୀ, ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଥ କାହୁଁ ଆସିବ ? ସମସ୍ତ ଧନବନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ପ୍ରଜା ଆପଣା ଆପଣା ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇ କଲିକତାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏକା କଲିକତା ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ ବିପୁଳ ବିତ୍ତ ହସ୍ତଗତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା; ମାତ୍ର କେତେ ଗୋଟି କାରଣରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ସୂଚ୍ୟାରେ ଇଂରେଜ ସ୍ୱଳ୍ପ ସତ୍ୟ,

ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଶୁଭ୍ର ସୈନିକ ସୁଶିକ୍ଷିତ, ସମରସମର୍ଥ, ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ପରିଗୁଳନାରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ପୁଣି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ସୈନିକ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବାର ସମ୍ଭାବ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅଛି । ପ୍ରୟୋଜନ ସମୟରେ ଘଟନା ସ୍ଥଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଥିଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ରାଜା ଜର୍ଜ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ରାଟ, ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ରର ଅଧିପତି, ଜଳସୁନ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ କେହି ନାହିଁ । ଏହାକୁ କଲିକତା ଲୁଣ୍ଠନ ଆପାତତଃ ଲଢ଼ଜନକ ହେଲେହେଁ ପରିଣାମ ଉପାଦାନ । ଅତ୍ୟାବଧି ବର୍ଷସ୍ୱୟଂପାତ୍ରୀ ବିପକ୍ଷରେ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏଥିଉତ୍ତରେ ଇଂରେଜ ସହୃଦ ସମରାତ୍ମ କରିବା ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ବିପଦମାର୍ଗ ବିସ୍ତାର କରିବା ଭୁଲ ହେବ । ଅଗ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ ଦୁଇ ଦିଗର ଶତ୍ରୁ ସହୃଦ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଚିନ୍ତା କରି କଲିକତା ଆତ୍ମମଣ୍ଡଳ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ । କି ଉପାୟରେ ସମର୍ଥ ଶତ୍ରୁ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ନିହତ ଓ ମୁରୁଖିବାବାଦ ଧନାଗାର ହସ୍ତଗତ ହେବ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତିନିୟୁତ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ । ତାଙ୍କ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସହାୟ ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା ମୀର ହସ୍ତବ ସହସା ମୁରୁଖିବାବାଦ ଆତ୍ମମଣ୍ଡଳ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରତିନିୟୁତ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ ସଫଳକାମ ହେବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ମାତ୍ର ନାନା କାରଣରୁ ମନ୍ତ୍ରଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ ।

— — —
-୩୨-

ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ନବାବ

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବର୍ଗି ଯୁଦ୍ଧରୁ ନବାବ ଅକ୍ଷତ ଦେହରେ ବାହୁଡ଼ିବେ, ଏ ଆଶାକୁ ମୁରୁଖିବାବାଦବାସୀମାନେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ଆପେ ନବାବ

ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଜୀବନାଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ନବାବ ଅକ୍ଷତ ସୁସ୍ଥ ଦେହରେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆଜି ମୁରଶିଦାବାଦ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୁଷ୍ପମାଳା ପତାକା ଚତପଞ୍ଚବମାଳାରେ ରଜମାର୍ଗ ପରିଶୋଭିତ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମନ୍ତ୍ରଣ କାହାଳୀ ପରାଗରାଗିଣୀ ଆଳାପ କରି ରେଶନ ଚୌକୀ ବାଜୁଅଛି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରଦେଶରେ କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ ସ୍ଵେଦିତ, ପୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ଦୁ ସ୍ଵାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଖ୍ୟାତନାମା ମୌଲବୀ ସାହେବମାନେ ଅକ୍ଷତ ସୁବାସିତ ମହାର୍ଦ୍ଦ ବସନରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆ ମନାଇବା ସକାଶେ ଚଞ୍ଚଳପଦରେ ମସ୍ତକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ସର୍ବସ୍ଥାନ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଧନଶାଳୀ ଲୋକମାନେ ଦରିଦ୍ର-ମାନଙ୍କୁ ଅକାତରେ ଅର୍ଥ ବିତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ, କ ସାମାନ୍ୟ ନଗରବାସୀ ସମସ୍ତେ ନବାବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ସକାଶେ ଆନନ୍ଦମନରେ ଧାବିତ । ସିଂହଦ୍ଵାରଠାରେ ନବାବ ହସ୍ତୀରୁ ଓହ୍ଲାଇ ସମାଗତ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସାଦର ସମ୍ବାଷଣଦ୍ଵାରା ଆପ୍ୟୟିତ କରି ଦୌହିସ ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୌଲର ହସ୍ତ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ମହଲକୁ ବଜେ କଲେ । ବେଗମ ସାହେବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସି ସସମ୍ବ୍ରମରେ ପାଗ୍ଲେଟି ଦେଖିଗଲେ । ସର୍ବସାଧାରଣଠାରୁ ବେଗମ ସାହେବା ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତା । ନବାବଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ଦିବସରୁ ସେ ଜୀବନ୍ତୁତା ତୁଲ୍ୟ ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ଜୀବନବଞ୍ଚିତଙ୍କୁ ପାଇ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟ କୌତୁକ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ବେଗମ ମହଲ କମ୍ପିତ ହେଉଅଛି । ବେଗମ ସାହେବା ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୌଲକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ବାରମ୍ବାର ମୁଖ ତୁମ୍ବନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନବାବ ଆଲବନ୍ଦି ଖାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସହସ୍ର ଦୁର୍ଗୁଣ ଥାଉ ପଛକେ, ଗୋଟିଏ ସୁମହତ୍ ଗୁଣ ଥିଲା, ସେ ଏକପ୍ରକାର ଶୃଙ୍ଖଳିତ । ବହୁପଦ୍ମପ୍ରିୟ ମୁସଲମାନ ନବାବ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଏହା

ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ । ଏଥିକୁ ପ୍ରକୃତ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମର ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସୁଖଭୋଗ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଲଭ ଥିଲା । ବେଗମ ସାହେବା ଆଜି ସମସ୍ତ ଦିନବ୍ୟାପୀ ଅର୍ଥ ବିତରଣଦ୍ଵାରା ଆପଣାର ଧନାଗାର, ବସ୍ତାଗାର ଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଇଲେଣି ।

ହାବିଲଦାର, ସର୍ଦ୍ଦାର, ମନସବଦାର, ଜମାଦାର, ସିପାହୀମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନ ମାରି ଜଙ୍ଗ୍ ଫତେ କରି ଫେରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ନାସ୍ତା ସକାଶେ ମିଠାଇ, ମୋହନଭୋଗ, କରୁଣା, ପରୋଟା, ସିମାଇ, ଶିରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସାରି ପଲ୍ଲୀ, ସୁରୁଆ, ଖେଚୁଡ଼ି ରାନ୍ଧିବାକୁ ବସିଯାଇଅଛନ୍ତି । ପକ୍ଷାଧିକ କାଳ ଏହିପରି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଖାନା, ଜାମିନ ମାଫତରେ କଟିଗଲା ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଦିପିତା ପ୍ରଥମ ବିବସ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦେଖି ଭାବୁଥିବେ, ଏହି ଘଟିମୟ ପଦାର୍ଥ ସବଦା ଗଗନମଣ୍ଡଳରେ ବିରାଜିତ ଥିବ, ପୃଥିବୀ ଏହିପରି ଆଲୋକିତ ହୋଇ ରହିଥିବ । ମାତ୍ର ସାୟାହ୍ନ ସମୟରେ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଦେଖି ଅବଶ୍ୟ ଚମକିତ ଭାବ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ରଜମାରେ ଅନ୍ଧକାର ସମାଗମ ଦେଖି ମନରେ ଭାବୁଥିବେ, ପୃଥିବୀ ଚରକାଳ ଅନ୍ଧକାରବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିବ । ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଗଲେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଉଦୟ ହେବ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁଖ ସମୟରେ ଏପରି ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ-ପଡ଼ୁ, ଯେ ଅନ୍ଧକାର ଯେ ଦୁଃଖ ଆସୁଅଛି, ଏ କଥା ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ଅବସରର ଅଭାବ ହୁଏ । ଦୁଃଖ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନୈରାଶ୍ୟ ଆସି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଆକ୍ରନ୍ତ କରି ରଖେ ।

ମୁରଶିଦାବାଦରେ ଏତେ ଯେ ଆନନ୍ଦ, ଏତେ ଯେ ଉତ୍ସବ, ସବୁ ପ୍ରକୃତି ଶେଫାଳିକା କୁସୁମବତ୍ ହଠାତ୍ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ଘୋର ବିପଦ ! ତନୁ ଦିଗରୁ ତନୁ ପ୍ରବଳ ପରିପତ୍ନୀ ଉପସ୍ଥିତ ।

ପ୍ରଥମ ଶତ୍ରୁ—ପ୍ରବଳ ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ଭବିଷ୍ୟ
ପଣ୍ଡିତ । ସେ ତ ଲାଗି ରହିଅଛନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତ୍ରୁ—ବାଲ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ହୁଲକାର ଚୌଧ
ଆଦାୟ ନିମନ୍ତେ ବେହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଲୁଟପାଟ
ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତୃତୀୟ ଶତ୍ରୁ—ହକ୍ଷୀ ବାଦସାହୁଙ୍କ କାରକୁନ ।
ବଙ୍ଗଳା ସୁବାର ରଜସ୍ୱ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ହକ୍ଷୀ
ଗନ୍ତାଘରେ ପ୍ରାୟ ନ ହେବାରୁ ବାଦସାହୁ ସରକାରରୁ
ପରୁଆନା ଆଣି କାରକୁନ ମୁରଖିଦାବାଦରେ ଜୁଲମ
ଲଗାଇଅଛନ୍ତି ।

ନବାବଙ୍କ ଭାବନାର ଇସ୍ତହ ନାହିଁ । ଅଭାବ
ବେଳେ ସବୁ ଅଭାବ । ଗନ୍ତାଘରେ ଅର୍ଥାଭାବ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା
ନାହିଁ । ମୂଳରେ ମାନବାଭାବ; ଖଜଣା ଦେବ କିଏ ?
ଯେଉଁ ପ୍ରଜାମାନେ ନିତାନ୍ତ ମାୟା ନ ଗୁଡ଼ି ପିତୃକ
ଭିତରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସବୁସାଧୁ ।
ଦେଶର କୃଷିଯୋଗ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭୂମି ପଡ଼ିତ । ପ୍ରତିବିଧାନ
ନ ହେଲେ ଉଦ୍‌ବିଷ୍ଣୁରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାଗମର ଉପାୟ
ନାହିଁ । ଜଗତ୍ ସେଠାରୁ ଧାର କରଜ କରି ଅଭାବ
ମୋଚନ କରନ୍ତେ, ମୀର ହବିବ ସେ ମାର୍ଗରେ
କଷ୍ଟକପତ କରି ଯାଇଅଛି ।

ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଟା ପ୍ରବୀଣ ଏବଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ
ଲୋକ । ଏହି ବିପଦସଙ୍କୁଳ ସମୟରେ ବିଚଳିତ
ହେଲେ ନାହିଁ । ହକ୍ଷୀ ବାଦସାହାଙ୍କଠାକୁ ଅଜି
କଲେ, “ପ୍ରଭୋ ! ବର୍ଗିବର୍ଗ ସୁବା ମଧ୍ୟରେ ଉପାତ
ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି; ରାଜ୍ୟ ଅରଣ୍ୟମୟ, ଆପଣଙ୍କ ରଜସ୍ୱ
କିପରି ଆଦାୟ କରିବ ?”

ବାଦସାହୁ ନବାବଙ୍କ ଆବେଦନର ସତ୍ୟତା
ପ୍ରମାଣ ପାଇ ରଜସ୍ୱ ମହକୁବ ରଖିଲେ । ଅଧିକନ୍ତୁ
ତାହାଙ୍କୁ ପାଇକଦାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ
ଅଯୋଧ୍ୟା ସୁବାଦାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପରୁଆନା ପଠାଇଲେ ।
ନବାବ କଷ୍ଟରୁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ । ତଥାପି ଦୁଇ ପ୍ରବଳ
ଶତ୍ରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଗୋଟିଏ ଶତ୍ରୁକୁ ଶାସନ କରି ହେଉ
ନାହିଁ, ଦୁଇଗୋଟି ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସହଜ-
ସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାନୁସାରେ ହୁଲକାର ସହିତ
ସନ୍ଧି କରିବାର ଯିଦ୍ୱାନ୍ତ ହେଲା । ନାନାରୂପ ଉପାଦେୟ
ଉପହାର ସହିତ ଜାନକୀରାମ, ସର୍ଦ୍ଦାର ଟା ଦୁଇ ଜଣ
ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବା ସକାଶେ ହୁଲକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ
ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ରୋଗୀର ବାଞ୍ଛିତ ବୈଦ୍ୟର
ବ୍ୟବସ୍ଥା । ହୁଲକାରଙ୍କର ତାହି ଇଚ୍ଛା । ବିନା ଯୁଦ୍ଧ,
ବିନା ରକ୍ତପାତ, ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ଯେବେ ଅର୍ଥ ଲାଭ
ହେଲା, ଏଥୁଁ ବଳି ସୁଖକର କଥା ଆଉ କଣ ଅଛି ?

ରାଜମହଲ ନିକଟରେ ନବାବ ଏବଂ ହୁଲକାରଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଭେଟ ହେଲା । ନବାବ ସାହେବ କେତେକ
ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପହାର ଦେଇ ମଧୁର ବାକ୍ୟରେ
ତାହାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ହୁଲକାର
କେବଳ କଥାରେ ଭୁଲିବାର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କର
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅର୍ଥ ପ୍ରତି । ଏଣେ ତାଙ୍କ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା
ନିମନ୍ତେ ନବାବ ଆପାତତଃ ଅକ୍ଷମ । ଅବଶେଷରେ
ସ୍ଥିର ହେଲା, ହୁଲକାରଙ୍କ ଓକଲ ମୁରଖିଦାବାଦରେ
ରହିବେ, ରୁରମାସ ଉତ୍ତରେ ସନ୍ଧି ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ
ଏକ ଡୋର ଟଙ୍କା ଦେନି ପଶ୍ଚାତ୍ ରମାନା ହେବେ ।

ବାଲ୍ୟ ହୁଲକାର ସଂସ୍ଥାପନ ସ୍ୱଦେଶକୁ ରମାନା
ହେଲେ ।

ଏଣେ ବେରର ପୌଜଦାର ଭାବର ପଣ୍ଡିତ
ଏତାବତ୍ କାଳ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଭାବରେ କାଟିଯାବର

ଦିନ କାଟୁଥିଲ । ସମ୍ପୃକ୍ତ ଫୁଲକାର ନବାବଙ୍କ ଠାରୁ
ଏକ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଯିବାର ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ସ୍ବାଜନ
କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

—୩୩—

ନବାବ ବାଦଲ ସିଂହ ବାଗବତଶ୍ରୀ

ରାତି ପ୍ରହରେକ ଅଗାଧ ପ୍ରାୟ, ନବାବ ସାହେବଙ୍କ
ମହଲସ୍ଥ ଏକ ନିରାଶ ପ୍ରକାୟ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଜଣ
ଲୋକ ବସି ଅତି ସଙ୍ଗାପନରେ କଥୋପକଥନ
କରୁଅଛନ୍ତି । ଉଭୟ ଲୋକ ନାହିଁ । ଦ୍ଵାର ଦେଶରେ
ଉନ୍ମୁକ୍ତ କୃପାଶହସ୍ତ ପ୍ରହରୀ ସାବଧାନତା ସହିତ
ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ନିୟୁକ୍ତ ।

“ଦେଖ ହାବିଲଦାର ବାଦଲସିଂହ, ଆମ୍ଭ ଦୁଇ
ଜଣଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶାନ୍ତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର
ନିଧନ ସାଧନ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭର ଯାଦୃଶ
ଅବସ୍ଥା, ସହ ବ୍ୟତୀତ ଗନ୍ଧାର ନାହିଁ ।”

ନବାବ ଆଲବର୍ଦ୍ଦି ଶା ଏହି କଥା କହିବାରୁ
ବାଦଲସିଂହ କିଛି ଉଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ କହିଲେ,
“ହଜୁର ଜାହାଂପନା ! ମୋ ଗୋସ୍ତାକି ମାତ୍ର ହେଉ,
ତେବେ ମୋ ଇସ୍ତଫା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଚାଲିଯାଏ ।
ହଜୁର ହୁକୁମ କରୁଅଛନ୍ତି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଏକ । ନାହିଁ, ନାହିଁ, ସେ କଥା ନୁହେଁ । ହଜୁରଙ୍କ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରାଜ୍ୟଶାସନ, ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୈର ସାଧନ ।
ହଜୁର ହଜାର ଉପାୟରେ ଦୁସମନର ମେହରବାଜି
ସ୍ଵ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଚାଲିଯାଏ । ମୁଁ ଏହି କଥା ମନ
ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନ କରି ଯାଏ, ବଙ୍କ ବେହାର
ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପାଳନରେ ଉଦାସୀନ ।

ଜଗତ ଜାଣନ୍ତୁ ନବାବ ସାହେବ ସ୍ଥାନବଳ, ତାଙ୍କର
ସ୍ଵକାୟ ଶକ୍ତି କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ, ଦୁସମନ୍ଦାରୁ କୃପା
ସ୍ଵ କର ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି । କଲିକତାର
ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ଜାଣନ୍ତୁ, ଉପ୍ପ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦ୍ଵାରା
ନବାବଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିନେବା କିମ୍ବା କିଛି
ବଳ ବିହୀନ ପ୍ରକାଶ କରି ନବାବ ତକ୍ତ ହସ୍ତଗତ
କରିବା ଶକ୍ତ କଥା ନୁହେଁ । ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହ ଜାଣନ୍ତୁ,
ଉପସ୍ଥଳ ଲୋକ ହସ୍ତରେ ନବାବ ନିଃସ୍ତ ହୋଇ
ନାହିଁ ।”

ନବାବ ସାହେବ କହିଲେ, “ବାଦଲ ! ତୁମ୍ଭେ
ଫେରୀଆର ରହ, ସମୟରେ ତୁମ୍ଭ ଅଭିଷ୍ଟ ସାଧନ
ସକାଶ ସହାୟ ହେବୁଁ, ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଚାଲି ଯାଇ
ଏକାକୀ କଣ କରିବ ?”

ବାଦଲ ସିଂହ—ମୁଁ ଏକାକୀ ନୁହେଁ, ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ
ଉଗ୍ରବାନ ଏକଲଙ୍କ ମୋହର ସହାୟ । ମୋହର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତେବେ ସାଧୁ ହୁଏ, ପ୍ରଭୁ ମୋର ସହାୟ
ହେବେ । ସାଧୁ ସକଳରେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ପ୍ରଭୁ ସହାୟ
ହୁଅନ୍ତି । ମାନବର ଭରସା ବିଭୀଷଣ ମାତ୍ର । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସକାଶେ ଅଧିକ ଦୂର ଯିବାକୁ ହେବ
ନାହିଁ । ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ପିତୃ-
ଦାତ୍ତିକୁ ସ୍ଵହସ୍ତରେ ବଧ କରିବି, ନଚେତ୍ ଆତ୍ମଦାଣ୍ଡ
ହେବ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ସତ୍ୟବାଣୀ, କ୍ଷତ୍ରିୟର ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ଅଟଳ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧାବିଘ୍ନ, କୌଣସି ପ୍ରକାର
ପ୍ରଲୋଭନ ମୋତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ବିଚଳିତ କରେ
ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଯାହା
କହିଥିଲେ, ଆଜି ସେଥିର ଅନ୍ୟଧାରଣ କରିବାକୁ
କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ, ଅଥବା ରାଜପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ
ଏହା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ରାଜମାତ୍ର ସ୍ଵଭାବରେ ବହୁରୂପୀ,
ଏଥିକୁ ରାଜପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ବହୁରୂପ ଧାରଣ କରିବାକୁ
ହୁଏ । ମାତ୍ର ମୋ କଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ମୁଁ ଅନ୍ଧଦାସ ହୋଇ

ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଚାଲି କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।
ଏହିକ୍ଷଣି ମୋ ଇଚ୍ଛା ହେଉଅଛି ।

ବାଦଲସିଂହ ମୁଖରୁ ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି
ନବାବ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ, ବରଫ ଲଜିତ
ହେଲେ ।

ନବାବ ଚିନ୍ତା କଲେ, ବାଦଲ ଆପଣା ପ୍ରାଣପ୍ରତି
ନିର୍ମମ । ଯେଉଁ ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ ନ କରେ, ସେ
ଜଗତରେ ନିର୍ଭୀକ । ନବାବ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା
କଲେ, ବାଦଲ ଧନାତ୍ମକାଣୀ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ପଦ-
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭଠାରେ ଚାଲି କରି
ନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ କିପାଇଁ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର
ପାଇଁ ଆମ୍ଭକୁ ଅସମ୍ମାନ ନ କରିବ ?

ନବାବଙ୍କ ମନରେ ଉଦୟ ହେଲା, ବାଦଲ ସିଂହ
ପିଲା, ଆମ୍ଭ ଅଧୀନସ୍ଥ ଲୋକ, ତାହାଠାରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ପାଳନରେ ବିମୁଖ ହେଲୁଁ, ଲଜ୍ଜାକର କଥା ।

ନବାବ ଆହୁରି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବିଲେ, ବାଦଲ
ସିଂହ ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନରେ ଅଟଳ, ମୁଁ
ମୁସଲମାନ ହୋଇ ବାରୁ ବିଚଳିତ ହେଲି, ହୁ !

ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ନବାବ କହିଲେ,
“ବାଦଲ ! ତୁମ୍ଭେ ପିଲା ଲୋକ, କଥା ନ ବୁଝି ଆମ୍ଭ
ପ୍ରତି ବିରକ୍ତ ହେଉଅଛ । ଦେଖ, ଆଜକୁ ତିନି ବର୍ଷ
ହେଲା ବର୍ଷ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଅଛି । ଆମ୍ଭକୁ ପଦସ୍ଥାନ
କରି ପକାଇଲୁ । ଦେଖ, ଆମ୍ଭର କମାଣ ନାହିଁ ।
ବନ୍ଧୁକ ନାହିଁ; ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଠାଏ ନାହିଁ
ଗନ୍ଧାଘର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖି କାଳବାସି କେହି ଦେଉ
ନାହାନ୍ତି, ରାଜ୍ୟ ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ, କାହାକୁ ଦେନ କ’ଣ ଧରି
ଯୁଦ୍ଧ କରିବୁ ? ଆହୁରି ଦେଖ, ଦିବାନିଶି ଚିନ୍ତା; ଯୁଦ୍ଧ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନାହାର ଅନିଦ୍ରାରେ ଦେହ ଭାଙ୍ଗିଗଲୁ;

ଆଉ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଦେଖ ବାଦଲ, ଆମ୍ଭ ଶରୀର ଦେଖ,
ଆମ୍ଭେ କି ସହଜରେ ସନ୍ନ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ-
ଅଛୁ ? ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅବସ୍ଥା ତୁମ୍ଭକୁ ବୋଲିବାକୁ
ହେବ ନାହିଁ । ସେହି ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ତୁମ୍ଭେ ସହାୟ
ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଆଜି କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା ! ପ୍ରକୃତ
କଥା ବାଦଲ ! ତୁମ୍ଭ ଧୃତିଜ୍ଞା ଶୁଣି ଆମ୍ଭେ କେଡ଼େ ଦିଲ
ବାନ୍ଧିଥିଲୁ, କଣ କରିବୁ ? ନାହିଁ ।”

ବାଦଲ ସିଂହ କିଛି ଅପ୍ରତିଭ, ବିମାତ୍ର ହୋଇ
କହିଲେ, “ଜାହାଁପନା, ହଜୁର ! ଦୁସମନ ବିନାଶର
କି ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ ?”

ଏ ଉତ୍ତରେ ନବାବ ବାଦଲ ସିଂହ ଦୁଇଜଣ
ଅନେକ ରାତିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତି ସ୍ୱାଗାମନରେ ବସି ମନ୍ତ୍ରଣା
କଲେ । ଏତେ ସାବଧାନ, ଏତେ ଅନୁରୋଧରେ
କଥୋପକଥନ ହେଲେ ଯେ, ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀର
ଅଗୋଚର । ଅବଶେଷରେ ନବାବ କହିଲେ, “ପାରିବ
ତ ?”

ବାଦଲ ସିଂହ, “ନିଶ୍ଚୟ, ନିଶ୍ଚୟ, ନିଶ୍ଚୟ ।
ଜାହାଁପନା, ମୁଁ ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଜାଣେ ନାହିଁ, ନ୍ୟାୟ
ଅନ୍ୟାୟ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏତେ ଜାଣେ ପିତୃଭାଷା
ମୋହର ବଧ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ପିତୃହତାକୁ ବଧ କରିବି,
ଏହାହିଁ ମୋହର ପ୍ରତିଜ୍ଞା । ପିତୃବୈର ସାଧନକୁ ମହା
ପୁଣ୍ୟକର ବିଷୟ ଜ୍ଞାନ କରେ । ଯେନ ତେନ
ପ୍ରକାରେଣ ଶତ୍ରୁ ନିପାତ ସାଧନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ ।
ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୈଶିକରେ ଜରାସନ୍ଧକୁ
ବିନାଶ କରିଥିଲେ ।”

ନବାବ, “ସେନାପତି ମୁସ୍ତାଫା ଏଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ
ହେବେ କି ନାହିଁ ମୋହର ସାହୋଦର ଅଛୁ ।”

ବାଦଲ—“ଆପଣଙ୍କ କାଗୁଲି କସମିସବାଲା
ସେନାପତିଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିଲୁ । ଭୁକିଲା କୁକୁର
ମୁହଁରେ ମାଂସ ଖଣ୍ଡେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲେ ତୁନି ।”

ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବ—ଚତୁରେ ଗୁରୁରୀ

କାଟୋପୁରୀରେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ପ୍ରେତେ ଦେବୀନ ଜାନକୀରାମ, ପଞ୍ଚ ପ୍ରହରୀ, ମନସବଦାର ସର୍ଦ୍ଦାର ଶ୍ରୀ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ତନୁ ଜଣ ବସି ସନ୍ଧି ସମ୍ପର୍କରେ କଥୋପକଥନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ଚର୍ଚ୍ଚା ବଚର୍ଚ୍ଚା, ଅନେକ ବାଦାନୁବାଦ, ଅନେକ କଥୋପକଥନ ଉତ୍ତରେ ଜାନକୀରାମ କହିଲେ, “ଦେଖିବା ହେଉ ପଣ୍ଡିତଜୀ, ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ । ହିନ୍ଦୁ ହିନ୍ଦୁ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅପରନ୍ତୁ ମୁଁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ବର୍ତ୍ତନଗ୍ରାସ୍ତା ଭୂତ୍ୟ, ଏଥକୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ମଙ୍ଗଳସାଧକ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ବୋଲୁଅଛି, ମିଳନ ସର୍ବାଂଶରେ ଶ୍ରେୟଃପ୍ରଦ ଅଟେ । ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଏଥିବସ୍ତୁରେ ବରଷ ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକତର କଷ୍ଟଲାଭର ସମ୍ଭାବନା । ସୁଲଭ ନିଶ୍ଚିତ-ଲାଭ ତ୍ୟ ଗ-ପୁରକ ସଙ୍କଟସଙ୍କୁଳ ଅନୁଭୂତ ଲାଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ କଦାଚ ଅନୁମୋଦନୀୟ ନୁହେଁ । ନବାବସାହେବଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଫକୀରମୋହନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ପରି ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକଠାରେ ସଚ୍ଚିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ବର୍ଷସ୍ୱ ବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ବଳ ବଳ ଉଭୟ ପକ୍ଷଠାରେ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣ ସହଜରେ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି, କି ସକାଶେ ସନ୍ଧି ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଆଉ ଜୟ ପରାଜୟ କେବଳ ବଳାବଳ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ବିଜୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବାଧୀନା । ଅପରନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଯେ ପ୍ରଜାର ଅବସ୍ଥା, ଜୟ ପରାଜୟ ଉଭୟ ତୁଳ୍ଲ ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ହେବ । ବଜ୍ରଦେଶ ମାନବଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ଆଉ କିଛିଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳିଲେ ବନ୍ୟ

ଜନ୍ତୁର ବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ବିଜିତ ବିଜନ ରାଜ୍ୟ ହସ୍ତଗତ ହେବା ବିଭୀଷଣ ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ ପରି ନବାବ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମରେ ସନ୍ଧିର ପକ୍ଷପକ୍ଷ ନ ଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ବୁଝାଇ ଦେବାରୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହେଲା ।”

ଧାରା ଶ୍ରୀବତ୍ସ, ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନାଭାବ ହେତୁରୁ ବର୍ତ୍ତି ପାଳକମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ବର୍ତ୍ତି ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପ ଅଶୁଭୁକ୍ତ କାଦୁଅରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେରସବାତ ଫୁଟିପଡ଼ିଲଣି । ଭାଗୀରଥ ଏବଂ ଅଜୟ ନଦ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ବିଗ୍ରହ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରଠାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯିବେ କି ନବାବଙ୍କଠାରେ ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବେ, ଏହି ବିଷୟ ଦେଶ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଅଧୀନସ୍ଥ ସେନାପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ, ଇତ୍ୟବସରେ ନବାବ ପକ୍ଷରୁ ସନ୍ଧିର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କଲେ, ଭାଗ୍ୟ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଶତ୍ରୁଣ ସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏପରି କେତେ ଦୁଃଖଜନକ ବା ସୁଖକର ବିଷୟ କଦାଚିତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ଯହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିପରୀତ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖକର ବିଷୟ ସୁଖଜନକ ଏବଂ ସୁଖଜନକ ବିଷୟ କଷ୍ଟକର ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ନିବିଡ଼ାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ବିଷୟ ଦର୍ଶନରେ ମାନବ ଚରାନ୍ତ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୋପନ ରଖି ଏବଂ ସନ୍ଧି ବିଷୟରେ ଶୁଣିତ ଅସମ୍ଭବତ୍ୟୁକ୍ତ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଅବଶ୍ୟ ବିହୀନ କାହାରି ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ, ତେବେ ଆପଣାର ପ୍ରାପ୍ୟାଂଶ ସହଜରେ କେହି ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହୁଏ

ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ବିଜ୍ଞ ବହୁଦର୍ଶୀ ରାଜମାତ୍ରେୟ,
ଉତ୍ତମ ପକ୍ଷର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରଣୀତ
ହୋଇ ସନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆଶା କରୁଁ ସବାଣେ
ଏ ବିଷୟ ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବେ ।”

ଜାନକୀରାମ—ଅବଶ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅସଙ୍ଗତ
ନୁହେଁ । ଏହା ତ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ; ମାତ୍ର ପ୍ରଣୟ
ମିଳନ ସ୍ଥଳରେ ଉତ୍ତମ ପକ୍ଷକୁ କିଛି କିଛି କ୍ଷତି ସ୍ୱୀକାର
କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ଭ୍ରାତୃର ପଣ୍ଡିତ—ମାତ୍ର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ
କରିବା କାହାର ପକ୍ଷରେ ସୁବ୍ୟାଜନକ ନୁହେଁ ।
ବେରୁପପତିଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଟଙ୍କାଟା ନବାବ ସାହେବ
ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ଏହିକ୍ଷଣି ସନ୍ଧ୍ୟା ବିଷୟରେ
ସମ୍ମତ ହେବୁଁ ।

ଜାନକୀରାମ—ଆପଣ କରୁପ ସର୍ତ୍ତରେ ସନ୍ଧ୍ୟା
କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ?

ଭ୍ରାତୃର ପଣ୍ଡିତ—ଆପଣ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ୱସ୍ଥରୂପେ
ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଇତିପ୍ରକାରେ ନ କରି ସ୍ୱସ୍ଥରୂପେ ସେଥିର
ଉତ୍ତର ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବାଲେଶ୍ୱର, ବାଙ୍କୁଡ଼ା,
ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ହୁଗୁଳୀ ଏ ସମସ୍ତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ବିଜିତ
ପ୍ରଦେଶ, ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି କଥା ବୋଲିବାର
ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ବେରୁପ
ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଚୌଥସବୁର ଦୁଇ କୋଟି ଟଙ୍କା ନବାବ
ସାହେବ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସକାଶେ
ସିନ୍ଧୁଆଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିପାରୁଁ ।

ଜାନକୀରାମ—ଆପଣଙ୍କ ଦାବୀ ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ,
ତେବେ ଏ ବିଷୟରେ ମୀମାଂସାର ଭାର ଆପଣଙ୍କ
ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ବିରୁଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ, ହୁଗୁଳୀ

କୌଣସି ଦିନ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର-ବିଜିତ ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ ।
ଅଧିକନ୍ତୁ ଦୁଇ ରାଜଶକ୍ତି ଏଡ଼େ ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ
ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ନାନା ସମୟରେ ନାନା କାରଣରେ
ମନୋମାଳିନ୍ୟ ସଂଘଟିତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ।
ଆଉ ବିହାର ଚୌଥ ସକାଶେ ହୁଲକାର ବାଲ୍ୟା ରାଓ
ଏକ ଦୋର ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଭ୍ରାତୃର ପଣ୍ଡିତ—ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି
ସକାଶେ ଆମେ ହୁଗୁଳୀର ଦାବୀ ତ୍ୟାଗ କରି ପାରୁଁ ।
ଆଉ ହୁଲକାର ବାଲ୍ୟା ରାଓଙ୍କର ନାୟକ ଦାବୀ କିଛି
ମାତ୍ର ନ ଥିଲା । ସେ ଅକାରଣ ଏତେ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ
କରିଅଛନ୍ତି ।

ଜାନକୀରାମ ସନ୍ଧ୍ୟା ସଂସ୍ଥାପନ ସମୟରେ ସଙ୍ଗତ
ଅସଙ୍ଗତ ବିଷୟ ସମାଲୋଚନା କରାଯାଏ ନାହିଁ,
କେବଳ ମେଣ୍ଟି ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ହୁଲକାରଙ୍କୁ ଦାବୀ
ଟଙ୍କା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଭ୍ରାତୃର ପଣ୍ଡିତ—ଅବଶ୍ୟ ଆପଣମାନେ ବିଜ୍ଞ,
ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଯତ୍ନ ଓ ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା
ହୁଲକାର ଓ ନବାବ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସଂସ୍ଥାପିତ
ହୋଇଅଛି, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଶା କରୁଁ,
ପ୍ରସ୍ତାବିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ବିଷୟରେ ଆପଣମାନେ ବେରୁପପତିଙ୍କ
ସକାଶେ କିଛି ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ସନ୍ଧ୍ୟା
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମତ ଅଛୁଁ ଜାଣିବେ ।

ଜାନକୀରାମ—ନିଶ୍ଚୟ, ଆମେମାନେ ପ୍ରାଣପଣେ
ଯତ୍ନ କରିବୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ, ନବାବ
ସାହେବ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘେଟ ହେବା ମାତ୍ରକେ
ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଯିବ । ହୁଲକାରଙ୍କ
ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦାର୍ଯ୍ୟକାଳ ବ୍ୟାପୀ ତର୍କବିତର୍କରେ
କିଛି ମୀମାଂସା ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ପରସ୍ପର

ସାକ୍ଷୀ ମାତ୍ରଙ୍କ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସ୍ଥିରକୃତ ହୋଇଗଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥାର ସାଥାର୍ଥ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ୍ ଅନୁଭବ କରିବେ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଜାନକୀରାମ ଏବଂ ସର୍ଦ୍ଦାର ଶ୍ରୀ ନବାବଙ୍କ ଚାକରା ଦ୍ଵାରା ମଣିମାଣିକ୍ୟଜଡ଼ିତ ଅନେକ ପ୍ରକାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ଏବଂ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ରମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ଦେଖି ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଆନନ୍ଦମନରେ ଚିନ୍ତା କଲେ, ଏହା ସମ୍ପତ୍ତି ଲଭର ସୂଚନା ମାତ୍ର ।

ଅନ୍ତଃପର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧତା ସହିତ କରୁଥିବ, ଏଥି ସକାଶେ ଜାନକୀରାମ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଦୁଇଜଣ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଏବଂ ସର୍ଦ୍ଦାର ଶ୍ରୀ କୋରାଜ ସରଫ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଲା—ନବାବ ଏବଂ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଉଭୟଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ସର୍ତ୍ତ ସାବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ସନ୍ତୋଷ ସ୍ଵାକ୍ଷର ହେବ । ଉଭୟ ପକ୍ଷ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପା ସକାଶେ କେହି କାହାର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । ମୁର୍ଖିଦାବାଦ ଏବଂ କାଟୋୟା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ମାନକର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ନବାବଙ୍କ ଡେରରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ମିଳନ ହେବ । ଡେରଠାରୁ ଦୁଇ ଟୋଣ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପକ୍ଷର କୌଣସି ପ୍ରକାର ପାଇକ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ପଦ-ଗୌରବ ରକ୍ଷା ଅନୁସାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଏକ ଶତ ମାତ୍ର ପାଇକ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବେ ।

ଶ୍ରୀବତ୍ସ କୃଷ୍ଣ ଦୁର୍ଜୟା ଶନିବାର ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସାକ୍ଷାତର ସମୟ ନିରୂପିତ ହେଲା ।

ଉଭୟ ପକ୍ଷ ପରସ୍ପର ସହିତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରେମାଳାପରେ ମେଲଣି ହେଲେ ।

ଆନେମାନେ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନଦ୍ଵାରା ଅବଗତ ହୋଇଅଛୁ, ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଯେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ନବାବ ପକ୍ଷ ଆନନ୍ଦିତ ବାଲୁଆତ ଫାନ୍ଦରେ ଗୋଡ଼ ଦେଉଛନ୍ତି । ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଆନନ୍ଦିତ—ପଠାଣ ଘର ଟଙ୍କାଟା ତ ଆଗେ ବାହାର ଆସୁ, ପଛେ ବୁଝା ସୁଝା । ହୁଲକାର ତୁରୁଟାରେ ଏକ ଟୋର ଟଙ୍କା ବନ୍ଦି ଘେନି ଗଲା । ଦେଖାଯାଉ ପଠାଣ କଣ କହେ । ନିକୂଳରେ ଟୋରେ ଟଙ୍କାରୁ ତ ଉଣା ନୁହେଁ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୋଲିଥିଲେ, “ଏକମାତ୍ର ଲୋଭରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବିପଦ ଜାତ ହୁଏ, ଲୋଭ ବିନାଶର ଦ୍ଵାର ।”

ଚତୁରତାରେ କେହି କାହାକୁ ଉଣା ନୁହନ୍ତି । ଆନେମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇଅଛୁ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଜାନକୀରାମ ଦୁଇଜଣ ଯେଉଁ ଗଙ୍ଗାଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରକୃତ ଗଙ୍ଗୋଦକ ନୁହେଁ, ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଭୃତ୍ୟଦ୍ଵାରା କୌଶଳରେ ଆମାତ କୃପୋଦକ ଅଟେ । ଆଉ ପାଟକନାରେ ଭଡ଼ା ଗୋଲେସ୍ତାନ୍ କତାପକୁ କୋରାଜ ସରଫ ବୋଲି ସର୍ଦ୍ଦାର ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ । ଆପଣା ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଉଭୟ ପକ୍ଷ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।

—୩୫—

ଉକ୍ତ ଆନନ୍ଦ

‘ହେ ଭଗବାନ୍ ! ରକ୍ଷା କର ।’ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗତିରେ ଦେଶମୟ ତନ୍ତ୍ରଳ ପଡ଼ିଗଲା । ନବାବ ଓ ବର୍ଗି ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦିତ, ସମସ୍ତେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ । ମହାଜନ ଆନନ୍ଦିତ, ବଣିଜ କରବାକୁ ବାଟ ଫଟିଲା । କୃଷକ ଆନନ୍ଦିତ, ଗୁଣ୍ଡ କରି କୁଟୁମ୍ଭ ପୋଷିବ । ପାଇକ

ଆନନ୍ଦ, ବର୍ଷା ଶୁଣି ମାସଟା ଘରେ ବସି ଖେଳୁଛୁ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭମାନେ ମେଣ୍ଟିବ । ସେନାପତିମାନେ ଆନନ୍ଦ, ବର୍ଷା ରାତିରେ ଘରେ ବସି ନ୍ୟାୟବଳ କିପ୍ରମାତ୍ କରବେ କିମ୍ବା ବେହାଗ ମେଘମହାର ରାଗିଣୀର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରବେ । ବର୍ଷା ଆନନ୍ଦ, ଦେଶକୁ ଯାଇ ପରିବାର ମୁଖରନ୍ତ୍ର ଦେଖି ଆତ୍ମାରମ୍ଭ ତୁମ୍ଭେ ସାଧନ କରବ । ମୁରୁଖିଆବାଦରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ତର ଲାଗିଅଛି । ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟା ବନ୍ଧୁ ଲକ୍ଷ ଲେକ୍ଷ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଦମ୍ଭ ସମ୍ଭବ ଅଛି । ସନ୍ଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟା ଶୁଣିବା ସକାଶେ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ମାତ୍ର ଏତେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କୁ ସବଦା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନମନା ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ସେ ସେମନ୍ତ ସବଦା ଶଙ୍କା, ସଂଶୟ, ଅସନ୍ତୋଷରେ ଦୋଳାୟମାନ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ନିର୍ଜନରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ, ପାଣରେ କେବଳ ବାଦଲ ସିଂହ ।

ମାନବ ଜାତିର ଭାବ ଗୋଟାଏ ଗର୍ବ ଅଛି, ସେ ଶୁଣି ସୃଷ୍ଟିର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣୀ । ମାତ୍ର ଭବିଷ୍ୟତର ନିଶ୍ଚିତ ଅନ୍ତକାରରେ ନିହତ ବିଷୟ ଜାଣିବା ସକାଶେ ଆଦିପିତାଠାରୁ ଏକାଧିକ ଯତ୍ନ କରି ମଧ୍ୟ କେହି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ହେଲେ ଆଶାରୁପ ପ୍ରତିରକ୍ଷାବା ମାନବ ଭବିଷ୍ୟତ ଅନ୍ତକାର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ପ୍ରାପ୍ୟ ଅନେକ ସୁଖରାଶି ନିହତ ଦେଖି-ପାରେ । କଷ୍ଟଦାୟକ ଦୁଃଖମାନ ଦେଖିବାକୁ ସେ ନିତାନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛୁକ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମାନବ ଯତ୍ନା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାପାଇଁ କୃତନିଷ୍ଠ ହୋଇ ବସିଥାଏ, ତାହା କାହିଁ ଶୂନ୍ୟମୟ ଆକାଶରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ପୁଣି କଳ୍ପନାଶୀତ ଘଟନାମାନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ମାନବ ଜୀବନରେ ଏପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଘଟନା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ମଧ୍ୟ ବିମୁଗ୍ଧ ।

ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ପାର୍ଶ୍ବଦମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଆପଣା ଡେର ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରାମର୍ଶ କଲେ ।

କି ସର୍ତ୍ତରେ ନବାବ ସନ୍ଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟା କରାଯିବ, କେତେ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ, ସେହି ଟଙ୍କାରୁ କାହାର କେତେ ପ୍ରାପ୍ୟ, କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟରେ କେତେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରାଯିବ, ଏଥିର ବଜେଟ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସଭାର ବିରୁଦ୍ଧ୍ୟ ବିଷୟ ଥିଲା ।

ଆଉ ଆଉ ଦିନ ପରି ଏହି କେତୋଟି ଦିନ ମଧ୍ୟ ଶୁଲିଗଲ, ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ଵିତୀୟା ଶୁକ୍ରବାର ଶେଷ, ତୃତୀୟା ଶନିବାର ପ୍ରାତଃକାଳ ଉପସ୍ଥିତ । ମାନବର ଗ୍ରାମର ପ୍ରଶସ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଦରବାସା ବିଶାଳ ତମ୍ବୁ ପଡ଼ିଅଛି । ତମ୍ବୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସଜାଜିବାର କିଂଖାପ ବହୁମଣ୍ଡିତ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସିଂହାସନ ସଂସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ମହାରାଜାଧିକାରୀ ବେରାପତିଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି, ସ୍ଵୟଂ ମଧ୍ୟ ସେନାପତି; ସୁତରାଂ ଅସାଧାରଣ ଲୋକ । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଆସନର ବାମ ପାଶ୍ଵରେ ତାହାଙ୍କ ଉପବେଶନ ସକାଶେ ସୁତରାଂ ଆସନ ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି । ଦରବାର ଡେରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବୃତ୍ତକାରରେ ନୋଣ ପରିଧିବିଶିଷ୍ଟ ବହୁ-ପ୍ରାଚୀରଦ୍ଵାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ । ନବାବ ସାହେବ ଏକାଧିକରେ ଭାବର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଆଗମନ ପ୍ରଶଂସା କରି ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ । ମୁଁ ପ୍ରାପ୍ତ, ସମ୍ବଦ ଅସଂଘ ଅଛି, ଜାନକୀରାମ, ସର୍ଦ୍ଦାର ଖାଁ, ବାଦଲ ସିଂହ, ଅବଦୁଲ ଗୋସ୍ତାନ ଖାଁ, ମୀର ହସିରୁଲ, ଗୋଲମ, କାଦର ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ଵସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଃସନ୍ଦେହ ସାନନ୍ଦ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ଷା ଶିବର ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ଜଣ ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ଵାବେଶୀ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଲେ । ଜଣକର ନାମ ଆଲିଶ କାର୍ବିଷ୍ଟୁଲ, ଅନ୍ୟ ଜଣ କିଶନଜୀ ରାଓ । ଏହି ଦୁଇ ମହାବୀର ଭାବର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରଧାନ

ସେନାପତି, ବିଶ୍ଵସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧୁ, ସବୁ ସମୟରେ ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ସ୍ଵରୂପ ସହାୟ । ସମର ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସତରଞ୍ଜର ସନ୍ଦର୍ଶନମାନ । ଏତେ ଶପଥ, ଏତେ ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ କଥୋପକଥନ, ଏତେ ଉପହାର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ, ତଥାତ ଶ୍ରୀର ପଣ୍ଡିତ ମନରେ ସମୟ ସମୟରେ ସନ୍ଦେହ କାଳମାତ୍ରା ପଡ଼ିତ ହୋଇ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ଵାସକୁ ଆବରଣ କରୁଅଛି । କିଏ ଜାଣେ ପଠାଣ ମନରେ କଣ ଅଛି ? ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସାମ୍ବିଧାନିକ ଅଭିପ୍ରାୟ, ଶିବିରର ଅବସ୍ଥା, ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ଆରଣ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ ଉଦ୍‌ଘୋଷରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଶ୍ନର ପ୍ରକ୍ଷାଳୀ ପ୍ରଧାନ ଯୋଗୁଁ ରୁଷଙ୍କ ଆଗମନ । ମାତ୍ର ଚତୁରେ ଚତୁରେ ଚନ୍ଦ୍ର, ଆଗନ୍ତୁକ ଘରପୁରୁଷମାନେ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୋପନ କରି ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅବକାଶ ବୁଝିବା ଆଗମନର କାରଣ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦୀ ଏବଂ ସେନାପତି ମୁ ସ୍ତ୍ରୀପୀ କପଟତାର ଅବତାର, ପୂର୍ଣ୍ଣ କପଟତା ସେମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା କପଟତା ସଦୃଶ-ସମ୍ଭାଷଣ । ଏଥିକୁ ନବାବ ଦରବାର ନିରନ୍ତର କପଟତାମୟ । ବର୍ଗି ଦୂତଦ୍ଵୟ ପ୍ରେମାଳାପ ଏବଂ ନବାବ-ପଦ୍ମ; ଉପହାରରେ ବିମୋହିତ ହୋଇଗଲେ । ଶିବିରର ସନ୍ଦେହହସ୍ତନ ଅବସ୍ଥା ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ମଧୁର ପ୍ରେମାଳାପ; ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ସ୍ଥାନମାତ୍ର ଲାଭ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷଶତାବ୍ଦୀ ବର୍ଗି ଦୂତଦ୍ଵୟ କୌଶଳରେ ଶେଷ ଦୃଷ୍ଟିକାନ୍ତ ଦେଖିଲେ, ଦରବାର ବସନ ଭବନ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରତୀର ବେଷ୍ଟିତ, ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶାବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥାନମାନ ଜଳଶୂନ୍ୟ । ଦରବାର ସ୍ଥାନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପାରିଷଦ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟତ୍ର ସନ୍ଦେହଜନକ ପ୍ରାଣୀବିହୀନ ।

ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ବିଶ୍ଵସ୍ତ୍ର ଦୂତମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ସମାବୁର ଅବଗତ ହୋଇ ବର୍ଗି ସେନାପତି ଶ୍ରୀର ପଣ୍ଡିତ

ନିଃସନ୍ଦେହ । କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣା ଶନିବାର । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସମୟରେ ଶୁଭଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସଙ୍ଗରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ଅଶ୍ଵାବେହା ପାରିଷଦ, ସମସ୍ତେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ । ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ସହିତ ଯାଗାର କୌଶଳ ପ୍ରଜ୍ଞାନ କାରଣ ଥିବ; ମାତ୍ର ପକାଶ କଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାପତ୍ର ସ୍ଵାକ୍ଷର ସମୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣା ଆପଣା ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଶପଥ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଜକୁ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସେହି ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ପାନସକୁ ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ରମନା, ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ଦେଖୁଅଛୁ । ସେ ଶ୍ରୀର ପଣ୍ଡିତର ଶେର ରକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ହସ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଆପଣା ବ୍ୟବସାୟ ପାଣ୍ଡି ଝାଡ଼ୁଡ଼ୁ କରି ପକାଇଲଣି । ସେମାନଙ୍କ କୃପାରେ ସେ ଶୁଭସନ୍ଧ୍ୟା କାର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଅଶ୍ଵାମଳରୂପେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଅଛି । ନବାବ ଶିବିର ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପଡ଼ିଲା, ବର୍ଗି ଅଇଲେ; ବର୍ଗି ଅଇଲେ । ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସ୍ଵୀୟ ସ୍ଵୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାନୁ-ଷ୍ଠାନରେ ଚତୁପର । ନବାବ ସାହେବ ନିଶ୍ଚଳ ନିଶ୍ଚଳ ଅନିମେଷ ନେତ୍ରରେ ବର୍ଗିକୁ ଚାହିଁ ବସିଅଛନ୍ତି । ଅତଃପର ନବାବ ଶିବିର ନିଶ୍ଚଳ ମାରବ । ସମସ୍ତେ ସ୍ଵୀୟ ସ୍ଵୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମନୋଗତ ଭାବଜ୍ଞାନକ ପରସ୍ପର ମୁଖାବଲୋକନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ ସେମନ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ବିଜାଘାତ ଜ୍ୟୋତି ବହିର୍ଗତ ହେଉଅଛି ।

ଶ୍ରୀର ପଣ୍ଡିତ ଅଶ୍ଵପୁଷ୍ପରୁ ଲୁମ୍ପି ପ୍ରଦାନ କରିବା ମାତ୍ରକେ ଜାନଙ୍କାରମ୍ଭ ଏବଂ ସର୍ଦ୍ଦାର ଖା ଦୁଇ ଜଣ ତାହାକୁ ସଙ୍ଗୁଳି ଡେଇ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଅଗ୍ରେ ଜାନଙ୍କାରମ୍ଭ, ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ଶ୍ରୀର ପଣ୍ଡିତ, ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ସର୍ଦ୍ଦାର ଖା, ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ବର୍ଗି ଅନୁଚରବର୍ଗ ଘରପାଦ ବିକ୍ଷେପରେ ଶ୍ରୀର ପଣ୍ଡିତ ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ବିଦ୍ୟ ମହାର୍ଯ୍ୟ ରତ୍ନଗଚିତ ଉତ୍ସାହ

ସୁବର୍ଣ୍ଣଜରଜଡ଼ିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ପରିଧେୟ ବସନରେ ପ୍ରାଚୀନସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପତିତ ହୋଇ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତିକରଣମାଳା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଖଳୟୁକ୍ତ ରତ୍ନଜଡ଼ିତ ଖାପମଧ୍ୟଗତ କଟିବଳୟିତ ଖଡ଼୍ଗ ଭୂତଳେ ବିଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଝମ ଝମ ଶବ୍ଦ ବିସ୍ତାର କରୁଅଛି ।

ହାଁ, ହାଁ, କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା, ମାର ମାର, ଧର ଧର, ପଳା, ପଳା ଇତ୍ୟାଦିର ବିମିଶ୍ରିତ ଆକାଶଭେଦା ବିକଟ ଶବ୍ଦ ନବାବଙ୍କ ଦରବାରୀ ଡେରୁରୁ ବାହାରିଲା । ବାରୁଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିସଂଯୁକ୍ତ ତୋପରୁ ଯେପରି ହଠାତ୍ ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ ବହୁଗତି ହୋଇ ଆକାଶବାୟୁକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରେ, ତଦ୍ୱାପ ସଦୃଶା ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ଭାଷଣ ଶବ୍ଦ ନିର୍ଗତ ହେଲା । ମାର ମାର ଶବ୍ଦ କରି ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଖଡ଼୍ଗହସ୍ତ ଅନୁଚର ଧାବିତ ହେଲେ, ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ଶରୀର ଭୂତଳରେ ବିଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲା । ନବାବ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ବୁଝି ରହି ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଶିବିର ଦ୍ୱାର ଲଘନ କରିବା ମାତ୍ରେ ଦୁଇ ଦିଗରୁ ଦୁଇ ଜଣ ଯୁବକ ‘ଭଗବାନ୍ ଏକଲକ୍ଷ ସହାୟ’ ସମ-ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସମସ୍ତରେ ଚିତ୍କାର କରି ଦୁଇ ଗୋଟି ଯୁବକ-ସିଂହ ବଳିଷ୍ଠ ବଳିବର୍ଦ୍ଧ ଉପରେ ଝାମି ପଡ଼ିଲା ପରି ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ନବାବ ବୁଝି ଅଛନ୍ତି, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡଶାଧାର କୁରକାରେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗଳଦେଶର ଦୁଇ ଦିଗରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବିଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲା, ତନ୍ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିନା ଶବ୍ଦରେ ରକ୍ତାକ୍ରାନ୍ତଲେବର ବର୍ଗିପତି ଛିନ୍ନମୂଳ କଦଳୀବୃକ୍ଷ ପରି ଭୂପତିତ ହୋଇ ଯନ୍ତ୍ରଣାବ୍ୟଞ୍ଜକ ହସ୍ତପଦ ବିନିଷ୍ପତ୍ତବଦ୍ଧ ଚଢ଼ି ଗଢ଼ି ମରିଗଲେ । ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ନବାବ ଦେଖିଲେ,

ବର୍ଗିହନ୍ତାରକ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବାଦଲ ସିଂହ, ଦଶାୟ ଜଣକ କିଏ ? ନବାବ ମନମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ଏହି ଅପରିଚିତ ଯୁବକ କିଏ ?

ବାଦଲସିଂହ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗଳଦେଶରେ କୁରକାଦାତ ପୂର୍ବକ ବାମ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଶିଙ୍ଗା ଧ୍ୱନିତ କଲେ । ସେହି ଶିଙ୍ଗା ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରେ ତମ୍ବୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବେଷ୍ଟିତ ବସ୍ତ୍ର-ପ୍ରାଚୀର ଭେଦ କରି ପଞ୍ଚାଶତ ଉନ୍ମୁକ୍ତ-ଖଡ଼୍ଗହସ୍ତ ଗରପୁରୁଷ ତା ବେଗରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଅନୁଚର ପଞ୍ଚାଶତ ବର୍ଗିଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ କରି ପକାଇଲେ । ବର୍ଗି ଅନୁଚରବର୍ଗ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ସକାଶେ ବୃଥା ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଦେଖାଗଲା, ନବାବ ପକ୍ଷରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ସଂଘଟିତ ହୋଇନାହିଁ, କେବଳ ଦେବାନ ଜାନକୀରାମ ଏବଂ ମନସବାଦାର ସର୍ଦ୍ଦାର ଶାଁ ବର୍ଗି ଖଡ଼୍ଗାଦାତରେ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ସପକ୍ଷ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୁତ ହେଲା, ଏହା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟତାର ପ୍ରତିଫଳ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ସମୟରେ ହତ୍ୟାକାରୀ ଦୁଇ ଜଣ ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱୀୟ ଦେହ ବଳରେ ସରସ୍ତର ଉପରେ ଶିଷତ୍ୱ ଭାବରେ ନିପତିତ ହୋଇଗଲେ । ଉଭୟେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅମୃତଧାରୀ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇଗଲା । ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କ ମୁଖକୁ ବୁଝି ସ୍ତମ୍ଭିତ ଭାବରେ ଉଭା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରକ୍ତାକ୍ରାନ୍ତ କବଳ କୁଣ୍ଡଳା, ପଦ ତଳେ ନିହତ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତର ଶରୀର ବିଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଅଛି । ଏତେ ଯେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ, ଏତେ ଯେ ପ୍ରାଣୀନାଶ, ସେଥିରେ ସେହି ହନ୍ତାରକ ଦୃଶ୍ୟର କିଛି ମାତ୍ର କାନ ନାହିଁ ।

ନାୟକସ୍ଥାନ ବର୍ଗି ଶୁଭ ଉନ୍ନ ହୋଇ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ
ଜଙ୍ଗଲ ମାହାଲ ମାର୍ଗରେ କେତେକ ସ୍ୱଦେଶକୁ,
ଥୋକେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରକୁ ପଳାୟନ କଲେ ।

-୩୬-

ଉମେଦୁଆରର ପ୍ରାର୍ଥନା

ବର୍ଗି-ବଧ-ସାଧନ-ଗଣ୍ଡଗୋଳ ନିବୃତ୍ତ ହେଲ
ଉତ୍ତର ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ଲମ୍ପି ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ
ସିଂହାସନ ଓ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ସପ୍ତେମ୍ବରେ ହାତଲଦାର
ବାଦଲ ସିଂହକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଯୁବକକୁ
ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ଲୋକ
ସଲଜ୍ଜ ଭାବରେ କୁନିଶ କରି ଅପସୃତ ହୋଇଗଲା ।

ନବାବ କେତେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ଆପାଦ-
ମସ୍ତକ ନିଶ୍ଚୟ କରି ସମ୍ମୁଖ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ—
“ଆରେ ପିଲା, ତୁ କିଏ ?”

ଏହି ଯୁବକ ଆନୁମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପରିଚିତ ପାନରା
ଅଟେ ।

ନବାବଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ସେହି ପାନରା ବିମ୍ବିତଭାବରେ
କୁନିଶ କଲ, କି ଉତ୍ତର ଦେବ କିଛି ସ୍ଥିର କରି
ପାରିଲା ନାହିଁ । ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲା, “ହଜୁର ! ମୁଁ
ଉମେଦୁଆର ।”

ନବାବଙ୍କ ମନରେ ବିସ୍ମୟ ଜାତ ହେଲା ।
ଉମେଦୁଆର ? ଅବଶ୍ୟ ସୈନିକପଦପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବ । ମାତ୍ର
ଏପରି ଭୟଙ୍କର ସଙ୍କଟପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମରେ କି ସକାଶେ
ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା ? ଏହା ଯେ ପ୍ରାଣଦାନାଶକ କାର୍ଯ୍ୟ ?

ଏ ଲୋକର କି ଆନୁଜୀବନ ପ୍ରତି ମମତା ନାହିଁ ? ପୁଣି
ଏହା ଯେ ଆନୁର ପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟ, ତାହା କପରି
ଜାଣିଲା ? ସାଧାରଣଙ୍କ ଅଗମ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନକୁ କପରି
ଆସିଲା ? ଆଜ୍ଞା, ଜଣାଯିବ ।

ଏହି ଅବସରରେ ସମସ୍ତ ପାରିଷଦ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ
ନବାବ ସାହେବଙ୍କୁ ବେଶ୍ଟନ କରି ଉଭା ହେଲେଣି ।
ନବାବ ଆମୋଦ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ କିଛି କୃତ୍ରିମ
କୋପ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଆରେ ଗ୍ରେଟର ! ତୁ
ବର୍ଗି ସେନାପତିକୁ ହତ୍ୟା କରୁଛୁ; ଏ ଅପରାଧର କି
ଦଣ୍ଡ, ତାହା ଜାଣୁ ?”

ଆନୁମାନଙ୍କ ପାନରା ବହୁ ବିପଦ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ
କରି ବହୁ ସୈନିକ ପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତ ସର୍ବଦା ବ୍ୟବହାର
କରି ଖୁବ୍ ସାହସୀ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବିଶେଷରେ
ଯାହାର ଜୀବନପ୍ରତି ମାୟା ନାହିଁ, ସେ ସର୍ବଦା
ନିର୍ଭୀକ । ପାନରା ନିର୍ଭୟରେ ସେହି ସପାରିଷଦ
ନବାବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ କୁନିଶ କରି ଉତ୍ତର ଦେଲା,
“ହଜୁର ! ଜାହାଁପନା ! ଯେବେ ଦୋଷୀ ହୁଏ, ଦଣ୍ଡ
ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଅଛି । ହେଲେ ମୁଁ ହଜୁରଙ୍କ
ଦୁସ୍ତମାନକୁ ମାରିଅଛି ।”

ନବାବ—ନା, ବର୍ଗି ଆନୁର ଦୋଷୀ ।

ପାନରା—ବର୍ଗି ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ତମାନ । ସେ
ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ତମାନ ସେ ଦୁନିଆର ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କ ଦୁସ୍ତମାନ,
ସେ ବଧ ।

ନବାବ—ଆଜ୍ଞା, ତୁ କି ସକାଶେ ତାକୁ ମାରିଲୁ ?

ପାନରା—ସେ ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ତମାନ ।

ନବାବ—ପୁନଶ୍ଚ ସେହି କଥା—ସେ ଦୁନିଆର
ଦୁସ୍ତମାନ, ତୋର କଣ ଗଲା ? ତୋର କି ଦୁସ୍ତମାନ ?

ପାନରା—ସେ ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ତମାନ, ମୁଁ ଦୁନିଆର
ମନୁଷ୍ୟ ।

ନବାବ ଆଲବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ଜଣେ ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ଲୋକ, ପ୍ରଥମରେ ପାନର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ, ବଚନମାଧୁର୍ୟ ଶୁଣି ଏବଂ ରୂପଲବଣ୍ୟ ଦେଖି ବିମୋହିତ ହୋଇଗଲେ । କାପଟ୍ୟ ବିଦ୍ରୁପ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସମ୍ବେଦ ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ତୁ ଦୁନିଆର ଦୁସମନକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛୁ, ବକ୍ସିସ୍ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ପାନର ପୁନର୍ବାର କୁନିଶ କରି ହାବିଲଦାର ସିଂହ ଆଡ଼କୁ ସଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ହାତ ବଢାଇ କହିଲେ, “ହଜୁରଙ୍କ ଏହି ସାହସୀ ସିପାସୀ ବକସିସ୍ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ନବାବ—ଅବଶ୍ୟ ସେ ତ ପାଇବ, ତୁ ମଧ୍ୟ ପାଇବୁ ।

ପାନର—ହଜୁର ମାଲିକ ଖୋଦାବନ୍ଦ !

-୩୭-

ସାକ୍ଷାତ୍ ସଂଗଠ୍ୟ

ବିଗ୍‌ଦର୍ଶନଶାଳା ଯେପରି ପ୍ରତିନିୟୁତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ, ବିପକ୍ଷତମ୍ଭେବେ ଲୋରେ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଚାଲି ଯେପରି ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରେ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଧାବିତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପାନର ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ବାଦଲ ସିଂହ ଉପରେ ପଡ଼ିଅଛି । ବାଦଲ ସିଂହ ପ୍ରତିମୁଖି-ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରେ ଯେମନ୍ତ ତାହାର ଜୀବନାଶକ୍ତି; ତାହାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ତାହାର ଆନନ୍ଦ, ତାହାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତଡ଼ିବ ପ୍ରବାହ ପରି ଶତ ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଦେହର ଶୋଣିତବାହିନୀ ପ୍ରତି ଶିରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଏଣେ ବାଦଲ

ସିଂହ ମଧ୍ୟ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ପାନରକୁ ଚାହିଁ ରହିଅଛି ଏବଂ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛି । ପାନର କଥାରୁ ଜଣାଯାଏ, ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଵରରେ କଥୋପକଥନ କରୁଅଛି, ଏହା ତାହାର ପ୍ରକୃତଦତ୍ତ ସ୍ଵର ନୁହେଁ, କଦାଚିତ୍ ଅସାବଧାନତାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ଵର ବାହାରି ପଡ଼ିଅଛି । ସେହି ସ୍ଵର ଶୁଣି ପୁଣି ରୂପ ଦେଖି ବାଦଲ ସିଂହ ପ୍ରମୁଦିଭୂତ ହୋଇ ଗଲଣି ଏବଂ ତାହାର ବିସ୍ମୃତପ୍ରାୟ ବିଗତ ବିପାଦ ନିଶାଭୂତ ହୋଇ ତାହାକୁ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଉଛି । ବାଦଲ ସିଂହ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛି, ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଭାଇ ଥିଲେ ତାହାର ଶତ୍ରୁଣ ରୂପ, ଶତ୍ରୁଣ ସ୍ଵର ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ପୃଥ୍ଵୀ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର କି ଏକ ପ୍ରକାର ରୂପ ହୋଇପାରେ ? କେବଳ ରୂପ ନୁହେଁ ତାହା ସହିତ ସ୍ଵର, ଆଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ । ପୁଣି ଲଙ୍ଗ ଭେଦ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋହର ଭ୍ରମ । ଲକ୍ଷ୍ମୀର କି ଏହିପରି ରୂପ ? ସେ ଲବଣ୍ୟ କାହିଁ ? ସେ କୋମଳ କଥା କାହିଁ ? ସେ ସଲଜ୍ଜ କଟାକ୍ଷପାତ କାହିଁ ? ସେ ଓଷ୍ଠପ୍ରସାସୀ ନୟର ହାସ୍ୟ କାହିଁ ? ହା ଭଗବାନ୍ ! ବାଲକାଳରୁ ପିତୃହୀନ ଥିଲା, ପିତା ଦେଇଥିଲା, ବିପୁଳ ବିତ୍ତ ଦେଇଥିଲା, ଦେବଦୁର୍ଲଭ ପତିବ୍ରତା ପ୍ରଣୟନୀ ଦେଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପର୍ଷରେ ସମସ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନବତ୍ ପ୍ରଣୟମାନ ହେଉଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପରିଣାମ ବାଦଲ ସିଂହ ଚିନ୍ତା କଲା । ସେହି ପ୍ରାଣପ୍ରତିମା ନୟନତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପରଲୋକଗତା ଅଥବା ବର୍ଗଶିବିର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତା । ବାଦଲ ସହ୍ୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ, କୃଷିକାମୁଷ୍ଟି ଦୃଢ଼ କରି ଭାସିର ଶବ ପ୍ରତି ସନ୍ଦୋଧରେ ଅନାଇଲା ।

ନବାବ ସାହେବ ବାଦଲ ସିଂହର ପ୍ରକୃତ ଅଭିପ୍ରାୟ ଅନବଗତ, ହସି ହସି ତାହା ହାତ ଧରି ଓଟାରି ଦେଇଗଲେ ।

-୩୮-

ବିବିଧ ବକ୍ସିୟ ବାସନା

ବିଜ୍ଞ ବିଚକ୍ଷଣ ବୟୋବୃଦ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କର ବ୍ୟାଧି, ବିକଳ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ ବିଧେୟ ନୁହେଁ । ମୁଣିଦାବାଦ ରମାନା ସକାଶେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା ।

ସାଗରଗାମିନୀ ସୁରଧୁନୀ ସବ ବାଧାବିହୀନ ଅତିକ୍ରମ ପୂର୍ବକ ସାଗରସଙ୍ଗ ଲଭି ସକାଶେ ପ୍ରତିନିୟୁତ ଧାବନା । ଆନ୍ଦେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁଁ, ପାନସ ବାଦଲ ସିଂହ ସଙ୍ଗଲଭ ସକାଶେ ତଦ୍ରୂପ ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ମାତ୍ର ମାନସ ସଫଳ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଓ ଅବକାଶ ଉଭୟର ଅଭାବ । ଆଜକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ମୁଣିଦାବାଦରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଥିଲା, ସେହି ଆନନ୍ଦ ଅନେକ ଗୁଣରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନନ୍ଦ ଅନ୍ୟରୂପ । ଶତ୍ରୁ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଚରକାଳ ପାଇଁ, ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିବ । ରାଜକର୍ମଭାର; ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ସୈନିକ, ନାଗରିକ ଓ ଜନପଦବାସୀ ଯାବତ୍ତାୟ ଲୋକେ ଦରବାରରେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିବା ସକାଶେ ଧାବିତ । ନବାବ ସାହେବ ପ୍ରେମାଳାପଦାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପ୍ୟାୟିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଉତ୍ସରୁ ଖିଲତ୍ ବିଚରଣ—ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ଖିଲତ୍ ବିଚରଣ କରାଯାଇ ବରିଷ୍ଠତାକାରୀ ସୈନିକମାନଙ୍କ ସହିତ ବାଦଲ ସିଂହକୁ ଆନ୍ଦାନ କରାଗଲା । ନବାବ ସାହେବ ଆନନ୍ଦ ମନରେ କହିଲେ—“ବାଦଲ, ହାସଲଦାର ବାଦଲ ! ତୁମ୍ଭ ପରାମର୍ଶ, ତୁମ୍ଭ ସାହସିକତା, ତୁମ୍ଭ ଶରୀରରେ ଆମ୍ଭ ନିଷ୍ଠୁରଙ୍କ ହୋଇଅଛୁଁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖିଲତ୍ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । ରାଜାପାତ୍ର ସହିତ ମେଦିନାପୁର ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବଣବିଷ୍ଣୁପୁର ପରଗଣା ନିଷ୍ଠୁରରୂପେ

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଇନାମ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଆଉ ଯେବେ କିଛି ପ୍ରାର୍ଥନା ଥାଏ ପ୍ରକାଶ କର ।”

ପାନସକୁ ଦେଖିବା ସମୟଠାରୁ ବାଦଲର ବିସ୍ମୃତ ପ୍ରାୟ ବିଷାଦ ନବାଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ତାହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପାର୍ଥିବ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଆକାଂକ୍ଷା ନାହିଁ । ଆପଣାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଂଶିକ ପ୍ରତିପାଳନ କରିଅଛି । ଏକପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।

ବାଦଲ ସିଂହ କହିଲା—ହଜୁର ! ମୋହର କିଛି ପ୍ରାର୍ଥନା ନାହିଁ ।

ବାଦଲ ସିଂହର ଭାବ ଦର୍ଶନ କରି ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ବିତ ହେଲେ ।

ଏ ଉତ୍ସରେ ନକିବ ଡାକିଲା, ଉମେଦୁଆର ହାଜର—ଉମେଦୁଆର ହାଜର ।

ଦରବାରରେ ଜନତା ହେବାରୁ ଆନୁମାନଙ୍କ ପାନସ ଅପସୃତ ହୋଇଯାଇ ଏକ ନିଭୃତ ସ୍ଥାନରେ ଉଭା ହୋଇ ବାଦଲ ସିଂହକୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଅନାଇ-ଥାଏ । ନକିବ ଡାକର ଶୁଣି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲା । ଲୋକମାନେ ଆଡ଼ ହୋଇଯାଇ ତାହାର ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର କରିଦେଲେ । ଆନ୍ଦେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାନସର ଭାବାନ୍ତର ଦେଖୁଅଛୁଁ । ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଶତ ଶତ ବୀର ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତରେ ଆପଣା ଜୀବନର ମାୟା ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ବୀରକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଯେମନ୍ତ ସାହସ ସହକାରେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଗାରୁ ନାହିଁ । ଲଜ୍ଜା, ଭୟ, ସଙ୍କୋଚ ଯେମନ୍ତ ଯୁଗପତ୍ ମିଳିତ ହୋଇ ପାଦକୁ ପଛକୁ ଓଟାରୁଛି । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ଆନ୍ଦାନରେ ଅନାୟତ୍ତ ହୋଇ ବାଦଲ ସିଂହ ପ୍ରତି ଉଷତ୍ ଦୃଷ୍ଟିପାତପୂର୍ବକ

ଅଗ୍ରସର ହେଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନବାବ ସାହେବ ସ୍ନେହ-
ଆଦରପୂର୍ବକ କହିଲେ, “ଆରେ ଗ୍ରେଜର ! ତୁ ଖିଲତ୍
ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । କଣ ତୋର ଇଚ୍ଛା ?” ନବାବ
ସାହେବଙ୍କ ହୃଦୟ ଶୁଣି ପାନରା କି ଉତ୍ତର ଦେବ
କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଅଧୋବଦନ ହୋଇ
ଦକ୍ଷିଣ ପଦ ବୁଜାଙ୍ଗଳରେ ମୃତ୍ତିକା ଖନନ କରୁଥାଏ ।
ଦରବାରର ଜାବଜାୟ ଲୋକେ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ
ରହିଅଛନ୍ତି । ଏଥକୁ ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ
ଯାଉଅଛି । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନର
ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆସୁଛି ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ତାହା ମୁଖରୁ
ବାହାର ପଡ଼ିଲା, “ମୋ ଭଗିନୀ ସହୃଦ ଏହି ହାବିଲ-
ଦାରଙ୍କ ବିବାହସାଥାଉ ।” ନବାବ ସାହେବ ମନରେ
କରିଥିଲେ, ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଉମେଦୁଆର, ହାବିଲଦାରୀ,
ମନସବଦାରୀ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର କିଛି
ଗୋଟାଏ ରୁକିଲା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ
ବିଚିତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥିତି ବାସନା ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହେଲେ ।
ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ପରସ୍ପର ମୁଖାବଲୋକନ କଲେ ।
ଦରବାର କାଇଦା ସକାଶେ ହସିବାକୁ ସାହସ କରି-
ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅତି ବାଦଲ ସିଂହ ସେ ତ
ଦାରୁଭୂତୋ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଗଲଣି । ପାନରାକୁ ଥରେ
ଆମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଅନାଇ ଭାଲିଲା, ଲୋକଟା କଣ
ବାପା !

ନବାବ ସାହେବ ବାଦଲ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି
କହିଲେ, “ଦେଖ ହାବିଲଦାର ! ଆଜ୍ଞାତାଲଙ୍କର ତୁମ୍ଭ
ପ୍ରଳି ଭାରି ମେହେରବାମୀ, ରଜା ହେଲା, ଜମିଦାରୀ
ପାଇଲା, ପୁଣି ଏକ ନୟା ବିବି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।” ବାଦଲ
ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଉଭା ହୋଇଅଛି । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ
ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା, “ହଜୁର ! ମୋ
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଜାଣନ୍ତି, ଦୁନିଆ ଦୌଲତରେ ମୋହର
ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଗୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତୃତର୍ପଣ ଦ୍ଵାରା
ପିତୃରୁଣ ଶୁଦ୍ଧିବ । ମୋହର ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ

ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଅଛି । ହଜୁର ! ମୋ କପୁର ମାଫ ହେଉ,
ମୁଁ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ
କରିଅଛି । ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ମୁଖାବଲୋକନ କରିବି ନାହିଁ,
ସାବଜ୍ଞାବନ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଧ୍ୟାନ କରିବି ।”

ନବାବ ସାହେବ ମୁସ୍ତାଫା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ,
ଅଭିପ୍ରାୟ— ସେ ବାଦଲ ସିଂହକୁ ବୁଝାଇ କହୁ ।
ମୁସ୍ତାଫା ଓ ବାଦଲ ସିଂହ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ
ଥିଲା । ମୁସ୍ତାଫା ଶାଁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ
ଜାଣି କହିଲେ, “ଦେଖ ଦୋସ୍ତ ବାଦଲ ! ତୁମ୍ଭେ
ଜବାନ ଲୋକ । ଦୁନିଆଦାର କଥା କହ, ଏ କି
ଅହମଜା ଫକୀର କଥା କହୁଅଛ ? ଗୋଟାଏ ସାଦା
ହୋଇଥିଲା, ସେ ତ ଫୌଜ ହୋଇଅଛି । କୋରାଣ
ସରିଫରେ ହୁକୁମ ଅଛି, ମରଦ ଚାରିଟା ସାଦା କରି
ପାରିବ । କେହି କେହି ନବ ଏହା ବି ହୁକୁମ
କରିଅଛନ୍ତି, ଆସମାନରେ ଯେତେ ତାରା, ତେତେଟା
ନିକା କରିପାରିବ ।

ମୁସ୍ତାଫା ଦଉ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବାଦଲ ସିଂହ ହୃଦୟଙ୍ଗମ
କରିପାରିଲା କି ନାହିଁ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ ।
କାରଣ ମୁସଲମାନ ଆକାଶରେ ଅଫଗ୍ୟ ତାରା
ବିରାଜିତ, ମାତ୍ର ବାଦଲ ହୃଦୟ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ
ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ ଯଇଅଛନ୍ତି, ଏଥକୁ ତାହାର ହୃଦୟାକାଶ
ନିବିଡ଼ ନୈରାଶ୍ୟ-ଅନ୍ଧକାରମୟ । ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ
ଉଭା ହୋଇଅଛି । ତାହାର ନେତ୍ରଦୟ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ତାହାର ମନସ୍କାମ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ
ଭାବନା ନାହିଁ । ତାହା ମନ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟତମା
ଭାବ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀମୟ । ଜୀବନରେ କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି
ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଆଉ ରାଜପଦ—
ଜମିଦାରୀ ? ତାହାର ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପତୟ
ହୋଇଅଛି ଶତ ସହସ୍ର ପଦଗୌରବ, ଶତ ସହସ୍ର
ରାଜତ୍ଵ ସେ କ୍ଷତି ପୂରଣ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି

ପାପିଏ ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗର ଭାଗୀ ପରିଜନ ଅଭାବରେ
ସୁଖକର ସମ୍ପତ୍ତି ଲଭ କଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇପଡ଼େ ।

ବାଦଲ ସିଂହ ଏବଂ ମୁସ୍ତାଫାଂର ଦତ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର
ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାନର ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ
ଶୁଣୁଥିଲ । ତାହା ନେତ୍ରରୁ ଅଶ୍ରୁଧାରା ପ୍ରବାହିତ
ହେଉଥିଲା । ସେ ଯେମନ୍ତ ମନର ଭାବ ଗୋପନ
କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ
ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ବାଦଲର ପତ୍ନୀପ୍ରେମ, ପତ୍ନୀମମତା
ଶୁଣି ସେ ଯେମନ୍ତ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ । ପୁଣି
ବାଦଲ ମନଃକଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଥିଲା, ଏହା ମଧ୍ୟ ତାହା
ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ।

ମୁସ୍ତାଫା ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ
“ବେକୁର୍ !” ନବାବ ସାହେବ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାର
କଲେ, “ବାଦଲ ତାହା ପିତାମାତା ସକାଶେ
କାନ୍ଦୁଅଛି । ଉମେଦୁଆର ଭଗିନୀକୁ ବାଦଲ ବିବାହ
କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାରୁ ସେ କାନ୍ଦୁଅଛି । ଆଜ୍ଞା
ଅତ୍ୟଧିକ ବିଚାର କରାଯିବ ।” ଦରବାର ଭଙ୍ଗସୂଚକ
ନାଗର ବାଜିଲା । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ
ଅନୁସାରେ ନାଜର ଉମେଦୁଆରକୁ ଗୋଟିଏ ବସା
ନିରୁପଣ କରାଇଲେ ।

— ୩୯ —

ଅନ୍ୱେଷଣ

ଦାମ୍ଭିକ ପ୍ରଜ୍ଞାତମାମା ମାନବ ! ଆତ୍ମ-ପୌରୁଷକୁ
ସର୍ବସ୍ୱ କରି ମଣ; ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଯେ କୌଣସି ଅଦୃଷ୍ଟ
ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେଉଅଛି, ଖବର କାଳରେ ଦିନେ
ହେଲେ ଏପରି କିଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ
ତୁମ୍ଭ ବିଶ୍ୱାସର ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟତ୍ୟୟ ଜାତ କରାଇବ ।

ଦୃଷ୍ଟନାଦିରେ ପଡ଼ି ମାନବ ବିବିଧ ଅବସ୍ଥାକୁ ବିଶିଷ୍ଟ
ହୁଏ; ତାହା ନିବାରଣ କରିବା ସାଧ୍ୟାଶ୍ୟତ । ଆଉ
ଲଭାଲଭ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ କାମ୍ୟବସ୍ତୁ ଲଭ କରିବା
ସକାଶେ ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ତ
କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯୁଦ୍ଧା ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ, ସମୟ
ବିଶେଷରେ, ବିଷୟ ବିଶେଷରେ ବିନା ଯତ୍ନ ବିନା
ପରିଶ୍ରମରେ କାମନାଭିଳାଷ କାମ୍ୟବସ୍ତୁ ହସ୍ତଗତ
ହେବାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଲ ଉତ୍ତରେ ଯେବେ ଦୈବ
ଅସ୍ୱୀକାର କର, ଆତ୍ମେମାନେ ଅନାୟତ୍ତ । ତେବେ
କୌଣସି ସମୟରେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି
ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଉଦାସୀନ ହୁଅ ନାହିଁ ।
ଆତ୍ମେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ ଜନିତ ଫଳକୁ ଦୈବ
ଏବଂ ପୌରୁଷ ଉଭୟଦତ୍ତ ମୁରବୀର ସ୍ୱରୂପ ଜ୍ଞାନ
କରୁଁ । ଭଗବାନ ବାସ୍ତବେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ
ଦେଇ ଅଛନ୍ତି —

“କର୍ମଣ୍ୟୋବାଧିକାରସ୍ତେ ମା ଫଳେଷୁ କଦାଚନ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପାନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ଅଶ୍ରୁତ, ତାହାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ଭଗବାନ
କୁଳଦେବତା ସହାୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ
କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଯେଉଁ ହୃଦୟସର୍ବସ୍ୱକୁ ଦିବାନିଶି
ଶୟନରେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲ,
ତାହାଙ୍କୁ ବିନା ଅନେକ୍ଷଣ, ବିନା ଯତ୍ନରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ-
ରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ଆନନ୍ଦରେ
ପୈତୃ ଧରି ପାରୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଧବଦା ସାଧାକୁସାରେ
ସାବଧାନ, କାଳେ ଛଦ୍ମବେଶ ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।
ପାନର ଛଦ୍ମବେଶୀ । ତେବେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ
କଥା ପାଞ୍ଚ ସ୍ଥିରକଲ, ଶୁଦ୍ଧିର ଅଭିକାରରେ ଏକାକୀ
ନିର୍ଜନରେ ବାଦଲସିଂହ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ।
ଛଳନାଦିମେ ବାଦଲ ସିଂହ ବସା ଚାହିଁ ଆସି ନାଜର
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସାକୁ ଗଲ ।

ଓହୋ ! ଆଜି ଦିନଟା କେତେ ବଡ଼, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଅସ୍ତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ସହସ୍ରଥର ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲଣି, କେତେଥର ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ କେତେ ? ଆନନ୍ଦ ଉଦ୍‌ବେଗରେ ଅନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅରୁଚିକର । ତାହା ହସାବରେ ଆଜି ଦିନଟା ନିତାନ୍ତ ବଡ଼ । ହେଉ, ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଅସ୍ତ ହେଲେ । ଝମଣ ଗାଁ ପ୍ରହରକ ଗଡ଼, ରାଜମାର୍ଗରେ ଲୋକଗଡ଼ିବୁ ଝମଣ ବରଲ ହୋଇ ଆସୁଅଛି, କଦାଚିତ୍ କେହି ଦୁଇଗୁଣି ଜଣ ଅସମାପ୍ତକର୍ମୀ ଲୋକ ଗତାୟତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କଣ ପ୍ରୟୋଜନ ? ଏହି ସମୟରେ ପୁଣି ଜଟିଳ ଚିନ୍ତା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କିପରି ସାକ୍ଷାତ କରିବ, କି କଥା କହିବ, କୌଣସି ମିମାଂସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ-ପାରୁନାହିଁ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ଭୟ ଉପସ୍ଥିତ, ଝମଣ ଭୟ ପ୍ରବଳତର ହେଉଅଛି, ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ତ ? ଏକାକିନୀ ଥିଲି, ନାନା ପୃଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲି । ନା, ନା, ପାଦ ଧରିବି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସମସ୍ତ କଥା କହିବି, କୁଳଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ଶପଥ କରି କହିବି, ମୁଁ ତ ଛକ୍କା କରି ଏକାକିନୀ ନ ଥିଲି, ପ୍ରଭୁ ସବୁ କଥା ଜାଣନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଯାହାଙ୍କର ଏତେ ଦୂର ସ୍ନେହ, ଏତେ ଦୂର ଆଦର, ମୋ ପାଇଁ ରାଜପଦ ଭୁଞ୍ଜିନୀ କଲେ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖାବଲୋକନ କରିବେ ନାହିଁ, ସେ କ'ଣ ମୋତେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବେ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା, ପ୍ରକୃତ ବେଶରେ ଯିବି କି ଏହି ଛଦ୍‌ବେଶରେ ଯିବି ? ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜମାର୍ଗରେ ପ୍ରକୃତ ବେଶରେ ଯିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ପାନରା ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଇଷ୍ଟଦେବତା ନାମ ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ଶୁଭଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ରାଜମାର୍ଗ ଏକ ପ୍ରକାର ନିର୍ଜନ । କଦାଚିତ୍ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ଯା ଆସ କରୁଛନ୍ତି । କୋନ୍ ହେରେ, କୋନ୍ ହେରେ ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ପାଟି କରି ଦିଗବାରୁ ଆପଣା

କର୍ତ୍ତବ୍ୟତତ୍ପରତା ଜଣାଉଅଛି । ସେହିପରି ଦାଣ୍ଡବୁଲ କୁକୁରଗୁଡ଼ାକ ନିତାନ୍ତ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲା ପରି ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ପାଟି କରୁଅଛନ୍ତି । କେଉଁଠାରେ ଗୋଟାଏ କୁକୁର ସଡ଼କ ମଝିରେ ପଡ଼ି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ଜ୍ଞାନ କଲା ପରି ଅନ୍ୟ କୁକୁରକୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୀଣ-ସ୍ୱରରେ ଓଁ ଓଁ କରି ଉଠିର ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ସଡ଼କ ପାଖରେ ସହରର ବୁଲୁ ଟଣ୍ଡା ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରାପ୍ତ ଆକାରରେ ପଡ଼ି ରହି ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପରି ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପାକୁଳ କରୁଅଛି । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦ ଖାଁଙ୍କଠାରୁ ଏହାକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ଜ୍ଞାନ କରୁଁ; କାରଣ ନବାବ ସାହେବ ସୁବାଦାହତା ଉଦରଗତ କରି ମଧ୍ୟ ପାକୁଳ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସହରର ଦୋକାନ ଘର, ଗୋଦାମ ଘର, କାରବାଣ ଘର ସମସ୍ତ ନିସ୍ତବ୍ଧ । କୌଣସି ଘରର କବାଟ ଫାଙ୍କରୁ ଆଲୋକ ରେଖାଟା ଆସି ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଅଛି; କୌଣସି କୌଣସି ଘରୁ ଝୁଟ ଝୁଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଅଛି ।

ପାନରା ବାଦଲ ସିଂହ ବସାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ସଡ଼କ ମଧ୍ୟରେ ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚାଲିଅଛି । ଆଶଙ୍କା, ଆନନ୍ଦ, ଉଦ୍‌ବେଗ, ମନ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଭାବ ଯୁଗପତ୍ ଉଦ୍‌ବିତ ହୋଇ ତାହାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ କରୁଅଛି । ସାଗର-ମଧ୍ୟଗତା ଦ୍ରୁତଗାମିନୀ ତରା ପ୍ରତିମୁଖ ବାୟୁ ଏବଂ ଉତ୍ତଳ ତରଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଯେମନ୍ତ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେହିପରି ପାନରା ଚାଲିବା ସମୟରେ କେମନ୍ତ ଦୁଇ ପଦ ପରସ୍ପର ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ।

ଏହି ତ ହାବିଲଦାର ଦେହୁଡ଼ି, ଏହି ନିଶ୍ଚୟ । ପ୍ରହରା ଡାକଦେଲା, “ଡୁକୁମ୍ ଧର ।”

ପାନରା ଆଜି ମୁଣିଦାବାଦରେ ଅପରିଚିତ ନୁହେଁ । ନବାବଙ୍କ ଅନୁଗୃହୀତ ଲୋକର ସମ୍ମାନ ସର୍ବସ୍ୱ । ପ୍ରହରା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଲମ କରି ପାନରା ପ୍ରଣାମ

କରିବା ପୂର୍ବରୁ କହିଲୁ, “ହଜୁର ! ଦାବଲଦାର ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।” ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ? ପାନର ମନରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ-ଆଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରିୟଜନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅମୂଳକ ବା ସମୂଳକ ଆଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ । ସେ କେତେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସୁନ୍ଦୀଭୂତ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ହା ! ଲୋକ ଶତ ସହସ୍ର ଥର ପ୍ରମାଣ ପାଉଅଛନ୍ତି, ଆଶା ଭୟଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସଯାଚନା, ତଥାତ ମାନବ ତାହା ପ୍ରତାରଣାରେ ବିମୁଗ୍ଧ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ, ଆଶା ବିଶ୍ୱାସଯାଚନା ହେଉ, ଯାହା ହେଉ, ତାହାର ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରରେ ମୋହିତ ନ ହେଲେ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା କଷ୍ଟକର ହୁଅନ୍ତା । ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଶା ଆସି ପାନର କର୍ଣ୍ଣରେ କହିଲା, ‘ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଆସିବେ; ଅଧ୍ୟର୍ଥ୍ୟ କିପାଇଁ ? ସତ କଥା ।’

ପାନର ପରୁରୁଲ—“ଦାବଲଦାର କେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଗଲେ ?”

ପ୍ରହରୀ—ରାତି ଏକଦଶ ସମୟରେ ।

ପାନର—କେଉଁଠାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ?

ପ୍ରହରୀ—ଜଣା ନାହିଁ ।

ପାନର—କେତେବେଳେ ବାହାରିବା ସମ୍ଭବ ?

ପ୍ରହରୀ—ଜଣା ନାହିଁ ।

ପାନର—ସେ କଣ ନବାବମହଲକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ?

ପ୍ରହରୀ—ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, କାରଣ ସାମାନ୍ୟ ବେଶରେ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ପାନର ନିରୁତ୍ତର—ଦେହୁଡ଼ରେ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରଜମାର୍ଗକୁ ଚାହିଁ ବସିଅଛି । ରଜମାର୍ଗ ଅନ୍ଧକାରମୟ; କଦାଚିତ୍ ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଜଳଜଳା କ୍ଷଣିକ ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶ କରି ଅନ୍ଧକାରରେ ମିଶି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ପାନର ହୃଦୟ ତତୋଽଧିକ ଅନ୍ଧକାରମୟ, ଜ୍ୟୋତି-ରଞ୍ଜଣ ପରି କ୍ଷଣିକ ସ୍ୱପ୍ନାଶା ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ବିଲୟ

ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି । ଫମଣ ରାତି ଦିଶାୟ ଚୂଷାୟ ପ୍ରହର ଅନ୍ତତ । ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଥର ପହରା ବଦଳ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଅନେକ ସମୟରେ ଅଗତ୍ୟା ମନୁଷ୍ୟକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ହୁଏ । ହେଲେ ତାହାର ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ସୀମା ଅଛି । ଆକାଶ ପାତାଳ ଭାବି ପାନର କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ରାତି ସହଚ ତାହାର ଆଶା ଭରସା ଫମଣ ଶେଷ ହୋଇ ଆସୁଛି । ରାତି ପ୍ରଭାତ, ପାନର ଜାଣେ ବାଦଲସିଂହ ଘରେ ନାହାନ୍ତି; ତଥାତ ସେ ଆପେ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଦେଖିଲା । ଅବଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗୃହ ଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ, ଦ୍ୱାରଠାରେ ଅନାୟୁତ ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲା ।

ରାତି ପ୍ରଭାତ ହେଲା, ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ତଲବ, ବାଦଲ ସିଂହ ବସାରେ ନାହାନ୍ତି । ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ, ଗମ୍ୟ ଅଗମ୍ୟ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ତଲାସ କରାଗଲା । ସ୍ଥିର ହେଲା—ବାଦଲ ସିଂହ ମୁଣିଦାବାଦ ସହରରେ ନାହାନ୍ତି ।

ପାନରକୁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କର ତଲବ ହେଲା; ମାତ୍ର ସେ ହଠାତ୍ ପୀଡ଼ିତ, ଶଯ୍ୟାଗତ, ଉଦ୍‌ଆନଶକ୍ତି-ରହିତ । ହେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବାଦଲ ସିଂହ ସମ୍ଭବୀୟ ସମାରୁର ସଂଗ୍ରହ କରିବାରୁ ନିବୃତ୍ତ ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ହେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଜ୍ୱର, ଫମଣ ଜ୍ୱରବୃଦ୍ଧି, ନବାବ ସାହେବ ହାକିମ୍ ପଠାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଉଅଛନ୍ତି ।

ଚୂଷାୟ ଦବସ ଶେଷ ରାତିରେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା—ଅନନ୍ତ ଆକାଶ--ଅନନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଉପରିଭାଗରେ ପିତୃଲୋକ ସଭା, ନିଷ୍ଠାପ, ନିଷ୍ଠାଳଙ୍କ ମାନବାମ୍ନା ସକଳ ଦେବବିଗ୍ରହ ଧାରଣ କରି ସେ ସଭାରେ ବିରାଜିତ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ମାନବାମ୍ନାମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠ କନ୍ୟାମାନେ

ଗୁଣବାନ୍, ବିଦ୍ବାନ୍, ଯଶସ୍ବୀ, ନିଷ୍ଠାପଣଶ୍ଵର, ସେମାନଙ୍କର ଆସନସବୋଳ । ପାନର ଦେଖିଲୁ, ତାହାର ପିତା ଧୈର୍ଯ୍ୟକଲ୍ ସିଂହଙ୍କ ଆତ୍ମା ସେହି ସଭାର ଦ୍ଵାରସ୍ଥ-ମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ବିଶେଷରୂପେ ନିବାରଣ ହୋଇ ଦ୍ଵାର-ଦେଶରେ ନିତାନ୍ତ ବିଷଣ୍ଣ ସ୍ଵପ୍ନ ନିରାଶ୍ରୟବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି ଏବଂ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ପୃଥ୍ଵୀକୁ ନିରାଶ୍ରୟ କରି ରହିଅଛି । ପିଣ୍ଡହୀନ ଅପବିତ୍ର ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ସଭାପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ।

ପାନର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେଲା । ଆପଣାକୁ ଧକ୍କାର ଦେଇ କହିଲା, “ହା ! ମୁଁ ଯେ କୁଳର ଏକମାତ୍ର ବଂଶଧର, ପିତୃଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧାରକାରୀ ଆଉ ଦ୍ଵିତୀୟ କେହି ନାହିଁ । ହା ! ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମରେ ଯୁକ୍ତି କରିଅଛି । ପିତାଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।” ଫଳରେ ପାନର ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭିଲା । ମାତ୍ର ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚମ ଦିନଠାରୁ ମୁଣିଦାବାଦ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

— ୪୦ —

ଗୟାକ୍ଷେତ୍ର

ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ ଗୟାସୁରକୁ ବଧ କରି ଏହି ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଅଛନ୍ତି । ଜମ୍ବୁଦ୍ଵୀପ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ଧାମ । ଭାରତଭୂମିର ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ଥାନ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶୋଣ ମାର୍ଗ ଅଭିମୁଖ କରି ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ କଷ୍ଟୋପାର୍ଜିତ ବିଭିନ୍ନ ମାୟା ତ୍ୟାଗ କରି ପିତୃଲୋକଙ୍କ ସଦ୍ଗତିଜ୍ଞାନରେ ଏହି ପୁଣ୍ୟମୟ ସ୍ଥାନକୁ ସମାଗତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଜନକକୁମାରୀ ସୀତାଦେବୀ ବନବାସ ସମୟରେ ଏହି ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିଥିଲେ । ଗୟାସହର ପାଶାଣମୟ

ସୌଧଶ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନସଲିଳା ପତିତ-ପାବନୀ ପିତୃଲୋକତାରଣୀ ଫଲ୍ଗୁ ନଦୀ ବିରାଜିତା । ନଦୀ ସୈକତ ବିଦାରଣ ପୂର୍ବକ ଯାତ୍ରୀମାନେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବାହ୍ନ ବିବା ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ଅନୁମାନ ଦିଗ୍ଘର୍ଷ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଫଲ୍ଗୁନଦୀ ବାଲିକାପ୍ରାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପିଣ୍ଡଦାନ ଦ୍ଵିପାକଳାପ ଦର୍ଶନ କରୁଅଛି । ଅବିଚ୍ଛେଦରୂପେ ଯାତ୍ରୀ ଦଳର ଗତିବିଧି ଚଳୁଅଛି, ଏକ ଦଳ ପିଣ୍ଡଦାନ ଦ୍ଵିପା ସମାପ୍ତ କରି ଚାଲି ଯାଉଅଛନ୍ତି, ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଦଳେ ଯାତ୍ରୀ ଆସି ସେ ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ଯୁବକ ଦେଖିଲା, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା ମସ୍ତକ ଆବରଣପୂର୍ବକ ଦ୍ଵାତ ଯୋଡ଼ି ନେତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ କରି ଧ୍ୟାନପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ବାଲୁକା ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ । ଗୟାଳୀ ପଣ୍ଡା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବସି ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରୁଅଛି—

“ପିତା ସ୍ଵର୍ଗ ପିତା ଧର୍ମ ପିତା ହି ପରମ ତପଃ
ପିତର ପ୍ରୀତିମାପନ୍ନେ ପ୍ରୀୟନ୍ତେ ସର୍ବଦେବତାଃ ।”

ଦର୍ଶକ ଯୁବକଟି ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ସେହି ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଶ୍ରବଣ କଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ମନରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଉ ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ପିତୃଦେବମୟ, ତାହାର ସମସ୍ତ ହୃଦୟ ପିତୃଦେବମୟ । ସେ କଲ୍ପନାନେତ୍ରରେ ନିରାଶ୍ରୟ କରି ଦେଖିଲା, ତାହାର ପିତୃଦେବଙ୍କ ଆତ୍ମାସ୍ଵରୂପ ପିତୃ ଲୋକରେ ରହି ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ବଂଶଧର ହସ୍ତକୁ ନିରାଶ୍ରୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସେହି ଭ୍ରମଣକାରୀ ଯୁବକଟି ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପରିଚିତ ପାନର ଅଟେ ।

ପାନସ୍ଥ ସମ୍ପ୍ରତି ଏକ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଛଦ୍ମବେଶ ଅଧାରୁ ନିତାନ୍ତ ବର୍ଜନୀୟ, ବିଶେଷତଃ ପିତୃହିୟା ସମୟରେ । ପ୍ରକୃତ ନାମ ପ୍ରକୃତ ଗୋଷ୍ଠ, ପ୍ରକୃତ ବେଶ ଧାରଣ କରିବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । କାପଟ୍ୟ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଦ୍ମକାଶ । ତାହାର ସରଳ ସହଜ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ସହଜ ମୀମଂସାରେ ଉପନିବିତ ହେଲା ।

—୪୧—

ଅପୂର୍ବ ମିଳନ

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ, ଅଧିକାଂଶ ଯାତ୍ରୀ ଫଲ୍‌ଗୁ ହିୟା ସମାପନ ପୂର୍ବକ ବିଷ୍ଣୁ ପାଦରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଥୋକେ ଗତ ଦିବସ ଉକ୍ତ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ, ଅନ୍ୟ ସୁଫଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦିନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାତ୍ରୀ ସକାଶେ ଶୋଭଣ ଦାନ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଧେନୁ, ଶ୍ୟାମଶ୍ରିତ ପଲଙ୍କ, ଜଳପାତ୍ର, ଅନ୍ନପାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ଚୋଧକ ମୁଦ୍ରା ମୂଲ୍ୟର ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । କେହି କେହି ଅସମ୍ପନ୍ନ ଯାତ୍ରୀ ଗୁରୁଆଶା, ଆଠଅଣା ମୂଲ୍ୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ହସ୍ତ କରି ପଣ୍ଡାକୁ ଦାନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଅଣା ନିରୁପିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡାଗୋସାଇଁଙ୍କର ଶତ ନାହିଁ । କାରଣ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ସ୍ୱଗୃହ ଆମତ ସେହି ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୁନର୍ବାର ବାହୁଡ଼ି ଯିବ, ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ରପୂର୍ବ ହେବ ମାତ୍ର । ସେହି ଏକ ସଜ୍ଜ ଦାନ ସମାଗ୍ରୀ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଚରକାଳ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଅଛି, ପ୍ରତ୍ୟହ ଶତ ଶତ ଯାତ୍ରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ହସ୍ତ ଏବଂ ଦାନ କରି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ବାକ୍ୟରେ ହସ୍ତ ଏବଂ ଦାନ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ମାତ୍ର; ଦାନପାତ୍ରର ଉନ୍ନତ ବା ଅପତନ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।

ସେହି ସୁଫଳ ଦାନ ସ୍ଥଳରେ ଆନୁମାନିକ ଦିଂଶତ-ବର୍ଷୀୟା ପରମାୟୁରାଶି କୁଶହସ୍ତା ମୁଦ୍ରିତନେତ୍ରା ଧ୍ୟାନମଗ୍ନା ଗୋଟିଏ ଶିଷିୟ କନ୍ୟା ଉପବିଷ୍ଣୁ, ସମ୍ମୁଖରେ ବଲ୍ଲଗା ମିର୍ଜାଇ ପରିଧାନଧାରୀ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଉଷ୍ମୀଷଧାରୀ ଗୟାଳୀ ପଣ୍ଡା ବସି ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ସଙ୍କଳ୍ପମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଉଅଛି—ପଣ୍ଡାକଥିତ ମନ୍ତ୍ର ଯଜ୍ଞମାନ ପୁନରାବୃତ୍ତି କରୁଅଛି । ଯଜ୍ଞମାନ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଗୟାଳୀର ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତରଣ କଲା—ଅହଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବ୍ୟା ପିତୁଃ-ଧେଓଁ କଳ ସିଂହବର୍ମଣ—

ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶିଷିୟ ଯୁବକ ସୁଫଳ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ସେ ଯୁବକଟି ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଏବଂ କୁଶହସ୍ତ, ତାହାର ଗୟାଳୀ ପଣ୍ଡା ମନସାଗ୍ରମ ଚୋବେ କଥିତାନ୍ତୁସାରେ ଉତ୍ତରଣ କଲା—ଅହଂ ବାଦଲ ସିଂହ ବର୍ମଣ ପିତୁଃ ହରିଭଜନ ସିଂ ବର୍ମଣ—

ଦୁଇ ଯଜ୍ଞମାନ ଉଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ ଯୁଗପତ୍ତ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲା, ଚକିତ ନେତ୍ରରେ ପରସ୍ପର ଚାହିଁଲେ, ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁ ଅଛନ୍ତି, ନେତ୍ରରେ ପଲକପାତ ନାହିଁ । ଏ କଣ ସ୍ୱପ୍ନ, ନା ଦେବମାୟା, ନା ପିଣ୍ଡଦାନ ସମୟରେ ଏହିପରି ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ? ଉଭୟଙ୍କ ମନରେ ସମାନ ଭାବନା । ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ, ଅକାଟ୍ୟ ଲୌହ ରୁମ୍ଭକ ପରି ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପର ଆଡ଼କୁ ଧାବିତ ହେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଦଲ ସିଂହ ପାଦଦ୍ୱୟ ଧରିଅଛି, ବାଦଲ ସିଂହ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧାରଣ କରିଅଛି । କାହାର ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ, ବାଳକ ବାଳିକା ପରି ଦୁଇ ଜଣ ଚିତ୍କାର ପୂର୍ବକ କାନ୍ଦୁ ଅଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଦୁଇଗୋଟି ଭଣ୍ଡାରଣୀ ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଫଳଗ୍ରହଣ ସକାଶେ ବସି ଅଛନ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟିମାଳାରେ

ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତ ବନ୍ଧ । ଉଷାଲବ୍ଧ ଯତ୍ନକ୍ଷେତ୍ର ଧନ ପଣ୍ଡାଠାକୁରଙ୍କର ଏଥିପୂର୍ବେ ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସୁଫଳ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାକୁ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଏଥି ସକାଶେ ବନ୍ଧ ହସ୍ତ । ସେହି ବୃଦ୍ଧା ଦୁଇଗୋଟି ଧାଇଁଲେ, ଆରେ ମେରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରେ—ଆରେ ମେରି ବାଦଲରେ । ଚୁରୁଟି ପ୍ରଣୀ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, କେତେ ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ କେବଳ ଚିତ୍କାର, କେବଳ ହନ୍ଦନ, ସମସ୍ତଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ ଅବିରଳ ଧାର ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ପରସ୍ପର ମୁଖାବଲୋକନ କରି ଅଧିକତର ଉଚ୍ଚ ଚିତ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରୀ, ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡା ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ଏହି ଅପ୍ରାପ୍ତ ମିଳନ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟ ଉତ୍ତରେ ସେହି ଚୁରିଜଣ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହେଲେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଦୈବକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନପୂର୍ବକ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାସସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାଲ ଦେବା ଅନାବଶ୍ୟକ; ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଗୋଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଶାଶୁ, ବାଦଲ ସିଂହ ମା ଓ ବାଦଲ ସିଂହ ଶାଶୁ ।

—୪୭—

ବଂଶ ପରିଚୟ

ମହାତ୍ମା କର୍ଣ୍ଣେଲ ଟଡ଼ ସାହେବ ରାଜପୁତ ସ୍ଥାନର ବିଗତ ବିସୂତ ପ୍ରାୟ ଗରଭ କାହାଣୀ ଜଗତକୁ ଶ୍ରବଣ କରାଇ ଭାରତବାସୀଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସଂଗୃହୀତ ରାଜସ୍ଥାନ ନାମକ ପୁସ୍ତକରୁ ଜଣାଯାଏ, ୧୧୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଭୂମିରେ ମହାରାଜ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଏବଂ ମହାରାଜ ଜୟଚାନ୍ଦ ଜଗିବାବୁଦ୍ଧିର ବଶମ୍ବଦ ହୋଇ ବହୁବର୍ଷ-

ବ୍ୟାପୀ ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ନିତାନ୍ତ ନିସ୍ତେଜ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଯବନବାର ସାହାଯ୍ୟଦୀନ ପାଣ୍ଡବତଳକ ଧର୍ମଯୁକ୍ତ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପବିତ୍ର ହସ୍ତିନାପୁର ହସ୍ତଗତ କରି ଜୟଚାନ୍ଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ । ଏଣେ ଜୟଚାନ୍ଦ ହାନବଳ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ । ତଥାତ ସେ ଯବନବାରଙ୍କ ଗତିରୂପ କରିବା ବିଷୟରେ ନିରୁତ୍ସାହ ହେଲେ ନାହିଁ । ଦୃଶ୍ୟବଦ୍ଧ ନଦୀକୂଳରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବିଷମ ସମର ସଂଘଟିତ ହେଲା । ଦୈବ ବିମୁଖ ସମୟରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ସବଦଗରୁ ବିପଦଗଣି ସମ୍ପ୍ରପନ୍ନିତ ହୁଏ । ଭାରତଭୂମି ବିଦେଶୀୟ ହସ୍ତଗତ ହେବା ଯେମନ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ଅଭିପ୍ରେତ ! ଜୟଚାନ୍ଦ ନଦୀ ପାର ହେବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ତରଣୀ ନଦୀଗର୍ଭରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲା । ତାହାଙ୍କର ସାମନ୍ତ ସେନାପତି ଏବଂ ବଂଶଧରମାନେ ପକ୍ଷ ଶାଳୁଳୀଗଜ ସମାନ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତଭୂମିରେ ବିକାଶ୍ଚ ହୋଇ ନାନା ସ୍ଥାନରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ବଂଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ରାମଶରଣ ସିଂହ ଏବଂ ଦାନଦୟାଲ ସିଂହ ଦୁଇ ଜଣ ସାମନ୍ତ ଦାନ ବେଶରେ ନାନା ଦେଶ ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ବକ ଅବଶେଷରେ ରେହଲଗଣ୍ଡରେ ବାସସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପିତା ଧେଓଁକଲ ସିଂହ ଏବଂ ବାଦଲ ସିଂହର ପିତା ହରିଭଜନ ସିଂହ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମୟରେ ରେହଲଗଣ୍ଡ-ନିବାସୀମାନେ ସମରବ୍ୟବସାୟୀ ଏବଂ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ଜାତି ଥିଲେ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ, ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗଦାନ କରି ନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଧେଓଁକଲ ସିଂହ ଏବଂ ହରିଭଜନ ସିଂହ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀମାନଙ୍କର ସହାୟତା କରିଥିବାର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ବାଦଲର ମାତା ଶ୍ୟାମାବାଈ, ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମାତା ରୁକ୍ମାବାଈ ଦୁଇ ଜଣ ନିତାନ୍ତ ସରଳା, ସଚ୍ଚରଣ ଏବଂ ପତିପରାୟଣା ଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କ

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତା ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃଗୋଚର ହେବାରୁ ସବିନୟ
ହିତୋପଦେଶ ଓ ଆନ୍ତରିକ ଯତ୍ନଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ
ସନ୍ତୋଷଗାମୀ କରାଇଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପାପ
ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ନାନା ଫାର୍ମାସୁଲରେ ପରିଚ୍ଛେଦ
କରିଥିଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ କଲ
ସିଂହ ଏବଂ ହରିଭଞ୍ଜନ ସିଂହ ଦୁଇ ଜଣ ସପରିବାରରେ
ଫାର୍ମାସୁଲ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ
ମୁସଲମାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି
ଅପହୃତ ହୋଇଥିଲା ।

ଉପସଂହାର

ମନୁଷ୍ୟଭାଗ୍ୟ କ୍ଷଣପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ବାଦଲ ସିଂହ
ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ
ହୋଇଅଛି । ବଶିଷ୍ଠପୁର ପରଗଣାରେ ରାଜଧାନୀ
ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ସେମାନେ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ
କରୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ବାଦଲ ସିଂହ ଏବଂ ରାଣୀ
ଲକ୍ଷ୍ମୀବାହା ନାମ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସର୍ବସ୍ତ୍ର ପରିଚିତ ।

ବେଗମ ସାହେବଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କଥା ନବାବ ସାହେବଙ୍କ
ଅନୁଗ୍ରହରେ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାହା ରାଇବଣିଆ ଦୁର୍ଗର
ଅଧିକାର ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।
ଶ୍ୟାମାବାହା ଏବଂ ରୁକ୍ମାବାହା ଶେଷ ଜୀବନରେ
ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଧ୍ୟାନପୂର୍ବକ ପରମ ଶାନ୍ତିରେ
ପରଲୋକକୁ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି । ଧାର୍ମିକା ସଖା
ହୀମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ପୃଥିବୀରେ ଯଶ ସୁଖ
ସୌଭାଗ୍ୟ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଧର୍ମନିଷ୍ଠା, ପ୍ରଜାବାହୁଲ୍ୟ,
ପରୋପକାରତା, ଦାନଶୀଳତା ପ୍ରଭୃତି ସଦ୍‌ଗୁଣରେ
ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ରାଜା ଏବଂ ରାଣୀ ବହୁ ବର୍ଷ ଯାବତ୍
ପରମ ସୁଖରେ ରାଜତ୍ୱ ଭୋଗ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ସେହି ରାଜବଂଶ ଏବଂ ରାଇବଣିଆ ଦୁର୍ଗ କାହିଁ ?

‘ଯଦୁପତେଃ କୃଗତା ମଥୁରାସ୍ତସ୍ମି
ରଘୁପତେଃ କୃ ଗତୋଽଞ୍ଜଳି କୋଶଳଃ ।
ଇତି ବିଚିନ୍ତ୍ୟ କୁରୁଷ୍ଠ ମନସ୍ତ୍ରିରଂ
ନସଦିଦଂ ଜଗଦିତ୍ୟବଧାରୟ ।’
“ସବେ ଚଳିବେ କାଳବଳେ,
କଥା ରହିବ ମସ୍ତକଳେ ।”

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର

ପୀଡ଼ିତାବସ୍ଥାରେ ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ କୌଣସି ରୂପେ ଲେଖି
ପକାଇଲି—ମାତ୍ର ଥରେ ଫେରି ପଢ଼ିବାକୁ ବଳ ଅଛି ନାହିଁ ।
ମୋହର ସୁବକ ବରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି କାବ୍ୟହର୍ଷ ମହାଶୟ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ
ଆମ୍ଭଙ୍କ ପାଠ କରି ଭ୍ରମତ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ଲେଖି
ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଏହି ମହୋପକାର ଚେକାଳ ସ୍ମରଣ
କରିବି ।

ମଞ୍ଜିକାଶପୁର,
ବାଲେଶ୍ୱର,
୧୯୧୫

}

ଛେକାର

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

-୧-

ସ୍ମରନା

ପୋଲିସ୍ ଥାନା, ମଫସଲ ନିମ୍ନଅଦାଲତ, ଅର୍ପିଲ ଜଜ୍ ଅଦାଲତ, ସବୋପରି ହାଇକୋର୍ଟ ଯାଏ, ତା' ପଛକୁ ତା' ପଛ ଧାଡ଼ିବନ୍ଦ ମାମଲ ରୁଲିଛି । ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ କୋଡ଼ି କୋଡ଼ି ସଂଖ୍ୟା ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର, ବାରିଷ୍ଟର ଭିଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ଉଭୟ ପକ୍ଷ କାରପରଦାଜ-ମାନଙ୍କର ରାତି ବୋଲ, ଦିନ ବୋଲ ଅବସର ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ବୁଜୁଳି କାଶରେ ଯାକ ଭାରି ମନପୁଲଣାରେ ଅମଲ ଆଉ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରଙ୍କ ଦ୍ଵାର ଦ୍ଵାର ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଏଣେ ମଫସଲରେ ମାରଧର ଦଙ୍ଗାଫିସାଦ ତ ରୁଲିଛି । ଦୁଇମକ୍ଷ ଟାଣୁଆ, କଉଡ଼ିଆ, ଦୁହେଁଯାକ ସମାନ ଆନି, କଟିଯିବେ—ହଟିବାର ନୁହନ୍ତି । ଦୁହେଁଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ସୀମା ଲଗାଲଗି । କଲି ଖୋଜିବାକୁ ଦୁଇକୁ ଯିବାର ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ।

ମାମଲ ସବୁର ମୂଳ ହେତୁ ଫେଇ ନ ଦେଲେ ପାଠକମାନେ ବୁଝିବାପାଇଁ ଯେ ଛନ୍ଦ ହେବେ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ କଥା । କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅପୁରେଶ୍ଵରଟା କରଣବଡ଼ିଆ ପ୍ରଗଣା । ବିଶେଷତଃ ତାଲୁକେ ଦଶ-

ଗ୍ରାମରେ ଯାବନ୍ତ ଶ୍ରୀକରଣଙ୍କ ନିବାସ । ପୁଣି ଚନ୍ଦନପୁର ଗ୍ରାମଟା ନିରୋଳ କରଣବଡ଼ି । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାର ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗଗତ ପିତା ବିଶାଳାକ୍ଷ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ଶ୍ରୀକରଣ ଶ୍ରେଣୀ ଦେନି ଭାରି ଗୋଟାଏ ଗୋଲମାଲ ଉଠିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଗଣାଗଣିରେ ତାଲୁକେ ଦଶଗ୍ରାମରେ ଶ୍ରୀକରଣ ଥିଲେ ସାତେ ବାଷ୍ପି ଘର, ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ପୁଅ ଭାୟା ମିଶାଇ ଗଣି ବସିଲେ ଷା'କଡ଼ା ଘରରୁ ବଳି ପଡ଼ିବ । ଏହିମାନେ ଏକ ଅଭଲ କସମ ଶ୍ରୀକରଣ ଅଡ଼େଇ ଘର ମଧ୍ୟରୁ ଦେଡ଼ ଘରର ବଂଶଧର । ଓଡ଼ିଶି କରଣମାନେ ହେଲେ କସମ୍ ଦୟମ୍ ଶ୍ରୀକରଣ । ଶ୍ରୀକରଣ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ମତରେ ଆଉଗୁଡ଼ାକ ନାମ ମହାନ୍ତି, ଗାଁ ମହାନ୍ତି, ମହାନ୍ତି ପାଖରେ ଥାଇ ମହାନ୍ତି ।

ତାଲୁକେ ସମସରପୁର ମଧ୍ୟ ଭାରି କରଣବଡ଼ିଆ ଜାଗା । ଏମାନେ ବି ନିଜକୁ ଶ୍ରୀକରଣ ବୋଲନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ମୂଳ ଅଡ଼େଇ ଘର ଶ୍ରୀକରଣ ବଂଶଧରମାନେ ଯେପରି ଉତ୍କଳର ସବୁଠି ବୁଣି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଏମାନେ ବି ସେହି ମୂଳ ଘରର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା । ହେଲେ ଦଶଗ୍ରାମୀ ଶ୍ରୀକରଣମାନେ ସାମନ୍ତ ଗଣାଗଣି ବେଳେ ଏମାନଙ୍କ ନାମରେ ଲେଖନ ବୁଝା ବସାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ଏଗୁଡ଼ାକ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷିଆ ମହାନ୍ତି । ତେର ବର୍ଷ ତଳେ ସମସରପୁରୁଆ ମହାନ୍ତିମାନେ ଟଙ୍କା ଖାଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଲମ ମହାନ୍ତିକୁ ପରା ଆପଣା ପତ୍ନୀକୁ ଟେକି ନେଇଥିଲେ, ଏଥିକୁ ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଡାକ ରହି ଯାଇଛି--ଗୋଲମ ମହାନ୍ତି । ପୋଖରୀଆଡ଼ିରେ କେବେ ଗୋଟାଏ ପରା ତାଳ ଗଛ ଥିଲା, ନାମ ହୋଇଥିଲା ତାଳପୋଖରୀ । ତାଳଗଛର ମୂଳ ତେରର ନାଁ ନିଶାଣ ବି ନାହିଁ, ହେଲେ ଡାକ ନାମ ରହି ଯାଇଛି ତାଳପୋଖରୀ ।

ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ନାମଜାକ ଜମିଦାର । ଅପୁରେଶ୍ୱର ପ୍ରଗଣାର ବାଉଁଶି ଭଳି ମୌଜା କସମତ୍ ଗୋଲପଣି ଏହାଙ୍କର ଖାସ ଜମିଦାରୀ ଥିଲା । ସାମନ୍ତଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗତ ପିତା ଡାକପୁକାର ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀର ସମାଜପତି ହେବା ସକାଶେ ଜମିଦାରୀରୁ ଅନୁମାନ ଦୁଇପଣି ଭଳି ଭୂମି କରଣ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ମହତ୍ତ୍ୱାଣ କରାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ବିନାବଧି ଆଜିଯାଏ କରଣ ସାମନ୍ତମାନେ ପୁରପୌରାଣିକ ହିମେ ଯାବ-ତନ୍ତ୍ରାକ୍ତ ଜମିଦାରଦତ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱାଣ ଶ୍ରେଣୀ ଦଖଲ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ କେବେ, ଏହା ସଦର ଅଦାଲତରେ ଫିଏସଲ ରେବକାରୀ ହୋଇଯାଇଛି ।

ସମସରପୁର କରଣ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ଜମିଦାର ସର୍ବଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତି ଜଣେ ଭାରି ଜାହାବାଜ, ବୁଦ୍ଧିଆ, କାମ ପାରିଲା ଲୋକ । ଏହାଙ୍କ ଖାନଦାନରେ ସେପରି କିଛି ବିଷୟ ଆଶୟ ନ ଥିଲା । ନିଜେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ବୁଲି ଏବଂ କଲକତାରେ ତେର ତେର ସାହେବଙ୍କୁ ପଟି-ପଟି କରି ଠିକା ଆଉ ବିଲ୍‌ଗା ଜାହାଜର ଲେଡ଼ିଂ, ଅନ୍‌ଲେଡ଼ିଂ ପାଇଁ ଯୋଗେ ଆଜ୍ଞା ଦଶଟଙ୍କା ଭିଆଁତି ହାତପେଠ କରୁଥିଲା, ତାଙ୍କ ନିଜ ଖରଦା ଜମିଦାରୀର ମଫସଲ ତହସିଲ ଦୁଇ ଲକ୍ଷରୁ ବଳିପଡ଼ିବ

ବୋଲି ଲୋକାଏତରେ ଶୁଣାଯାଏ । ଏହା ଗୁଡ଼ି ନଗଦାତ ଏବଂ ଧାନ ମହାଜମା ଅକଲନ୍ତା । ଲୋକେ ବୋଲିବୋଲି କରନ୍ତି, ଏହାଙ୍କର ଉଭା ଯେତେ, ପୋତା ତେତେ । ବୋଲିଲା—ଯହିଁ ଧନ, ତହିଁ ଜନ । ପ୍ରକାଶରେ ସମାଜପତି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ କରଣ ସାନ୍ତ ତାଙ୍କ ହାତତଳେ ବନ୍ଦା ଥାନ୍ତି । ଜମିଦାରଙ୍କର ବି ଜାତିଭେଦମାନଙ୍କ ଉପକାର ସକାଶେ ଫିଟା ହାତ । ଦାତାପଣିଆରେ ମଧ୍ୟ ଭାରି ଖ୍ୟାତି । ଯୋଉଁ ଲୋକ ହେଉ ପଛେ, ବିପଦ ଆପଦରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ଧରି ପକାଇଲେ ତା ପାଇଁ ସର୍ବସ୍ୱ ଦେବାକୁ ପଛଦୁଆ ନୁହନ୍ତି । ଦେଶଟା ଯାକରେ ତାଙ୍କର ଭାରି ନାମଜାକ ।

ସାମନ୍ତ ସର୍ବଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସୁଖ୍ୟାତି ବିଷୟ ଶୁଣିଲେ ଆନୁମାନଙ୍କ ଦଶଗ୍ରାମୀ ଶ୍ରୀକରଣ ସମାଜପତିଙ୍କ ନାକପୁତ୍ରା ଯୋଡ଼ାକ ସେମନ୍ତ ପୁଲି ଉଠେ । ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଖ୍ୟାତି ରୁଟିନା ହେତୁ ତାହାଙ୍କ ଧନରେ, ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ କିଛିମାତ୍ର ଦାଗ ନ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷିଆ ମହାନ୍ତିଟାର ଏଡ଼େ ଖ୍ୟାତି, ଏତେ ବୋଲିବାଲ ସହିବା କଥା ନୁହେଁ । ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ-ଚରଣ ଜଣେ ଧାର୍ମିକ ପରୋପକାରୀ ଶିଶୁରଭକ୍ତ; ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ପରବତ୍ତାନ୍ତରେ ଅସହଣି ହେବା ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ନାହିଁ । କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ଚରକାଳ ମନୁଷ୍ୟ, ଯେତେ ନିର୍ମଳହୃଦୟ ହେଉ ପଛକେ ଖୋଜି ବସିଲେ ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଦୋଷ କାଳିମାଟାଏ ନିଶ୍ଚୟ ଲାଗି ରହିଥିବ । ଆଉ ସମାଜପତି ସାମନ୍ତଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ଗର୍ବ ଥିଲା, ସେ ହେଲେ କରଣକୁଳର ମଉଜୁମଣି; ଯେତେ ପ୍ରଶଂସା, ନାମଖ୍ୟାତି ତାଙ୍କର ପାଇଁ । ଆଉ ଜମିଦାର ହେଉ, ବଡ଼ଲୋକ—ଡୋଡ଼ପତି ହେଉ ପଛକେ, ଯେତେ ହେଲେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷିଆ ମହାନ୍ତିଟାଏ ତ, ଦେଶଯାକ ଲୋକ ତାହାର ସୁଖ୍ୟାତି ଗାଇ ବୁଲିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ଏଟା ସହିବାର କଥା ନୁହେଁ ।

ସାମନ୍ତ ସର୍ବଶ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ସବୁ ବିଷୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ, କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ ନ ଥାଏ । ନିତାନ୍ତ ଲଜ୍ଜା, କୌଣସି ରୂପେ ହେଉ ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀରେ ମିଶିବେ । ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ିକ କଣ ନ ମିଳିପାରେ ? ଏଣେ ସାମନ୍ତ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଫିକରବନ୍ଦ ଲୋକ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଭିତରେ ଭିତରେ ଡେରଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରୀକରଣଙ୍କୁ ହାତ କରି ନେଲେଣି, ଆହୁରି ଥୋକେ ଆସିବାର କଥା ଚଳିଛି । ଲୋକଟା ବୁଦ୍ଧିଆ କି ନା । ହେଲେ ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ମନ ମାନୁ ନାହିଁ । ଭଲରୂପେ ବୁଝିଛନ୍ତି; ସେପରି ସେପରି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳିବା ଜାଗାରେ ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ପାଟିଜାଆ ପିନ୍ଧି ଟଙ୍କାକୁଳୁ ବାରି ଆମ ଖନ୍ଦାରେ ଖାଇଗଲେ, ସେମାନେ ସହଜରେ ମୁହଁ ପେଛୁଦେଇ ବସିଯିବେ । ସମାଜପତି ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ବୋଲିକୁ ନ ଆସିବାଯାଏ ଏହି ଭିତରୀଆ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖାରେ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀକରଣ ସାନ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଜମିଦାର ବାବୁଙ୍କ ପାଖପାଖି ଲୋକ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ କଥା କାଟି କରିପାରେ, ଏପରି କେତେଜଣଙ୍କୁ ହାତ କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଓପରଡ଼ିକ ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ-ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ଥୋକେ କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଧରି ଆପଣା କଚେରି ମେଲରେ ବସିଛନ୍ତି, ଖୁସିବାସ କଥା ଚାଲିଛି, କରଣ ସାମନ୍ତ-ମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ବାହାର ଲୋକ କେହି ନାହାନ୍ତି । ବେଳ ଉଣି କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁରବିତ୍ତଳିଆ ଜଣେ ଲୋକ କହି ବସିଲେ, “ଏହି ଯେ ସର୍ବଶ ମହାନ୍ତି ଏ କରଣ ତ, ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଚଳାଚଳିରେ ବାଧା କ’ଣ ଅଛି ?” କଥାଟା ଶୁଣି ଜମିଦାର ସାନ୍ତେ ତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ହେଲେ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ହସି କହିଲେ, “ହଇ ହେ ପଟ୍ଟନାୟକ ଭାଇସାନ୍ତ ! ତୁମେ ତ ହେଲ ମୁରବିସିଆ ବୟୋବୃଦ୍ଧ ଲୋକ,

ତୁମ ମୁହଁକୁ ଏ କଥାଟା ମାନିଲା ତ ? ଗୋଲମ ମହାନ୍ତି ଦୁଆରେ ଶ୍ରୀକରଣ ସାମନ୍ତମାନେ ଚକା ମାଡ଼ି ବସି ଡାଲି ଭାତ ହାସୁରିବେ ପରା ? ଯେତକ ହେଲା ତେତକରେ ଥାଉ ।”

ସାମନ୍ତ ସର୍ବଶ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଗୁଡ଼ି ଲାଗିଛି, କଥାଟା ଚଞ୍ଚଳ ଠୁକ କରି ତାଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲା । ପୃଥ୍ବୀରେ ଦୁର୍ଗୁଣ ଗୁଡ଼ି ଲୋକ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତି ସାଆନ୍ତ ସବୁ ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ରୁଷିଭଳିଆ ଲୋକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗୁଣ ଥିଲା, ଲୋକଟା ଭାରି ବଦଗାମୀ । ଥରେ ଯଦି କାହାର ଉପରେ ଖପା ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା କାନ୍ଦୁଡ଼ାରେ ବାଇଗଣ ଶୋଇବାଯାଏଁ କହନ୍ତି । କଥାଟା ଯିମିତ କାନରେ ପଡ଼ିଛି, ରାଗରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି ପାଖ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଶୁଣନ୍ତୁ ସାନ୍ତ ସମସ୍ତେ । ମୋହର ଏହି ଯେଉଁ ବିଷୟ ଆଣିବୁ ସବୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ବାପା ଦାଦା ଅମଳର ନୁହେଁ, ସବୁ ମୋ ବାହୁବଳରେ ଅର୍ଜିଲା ବିଷ । ମୋ ତହସିଲରେ ଲକ୍ଷକରୁ ଉପର ନଗଦ, ମହାଜନରେ ପାଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଲାଗିଛି, ଏ ସବୁ ଟଙ୍କାରେ ତୁଳସୀ-ପକ୍ଷଟାଏ ପକାଇ ଚଳୁ ଧରି ଦେଲି, ଧାନ ଅମାର ଆଉ ଜମିଦାରୀ ତା ପଛକୁ ରହିଲା ।

ତାଙ୍କୁ ଦଶଗ୍ରାମ, ତାଙ୍କୁ ସମସରସୁରର ଡେର ଡେର ମୌଜା ସୀମା ଲାଗାଇ । ଭିଆଇ ବସିଲେ ମାଲିମାମଲର ଅସ୍ତବ କଣ ? ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଡେର ଡେର ଫୌଜଦାରୀ ଦେବାମା ପୋଲିସ ମାମଲା ଦାଏର ହୋଇଗଲାଣି । ‘ରଜାର ରଜାର ଲଢ଼େଇ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ବିଅ ଗଡ଼େଇ ।’ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଡେର ଡେର ଗରିବ ପ୍ରଜା ତାନାତରାଜ ହୋଇ-ଗଲେଣି ।

-୨-

ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ

ନାନା କାରଣରୁ ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ କଟକ ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ । ଗୋଟାଏ ହକିଆତି ମାମଲରେ ଓକିଲ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବା ଲାଗି କଟକ ଆସିଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର । ଆଜି କାଲି ସାମନ୍ତ ଯହିଁ ଯାନ୍ତି, ପିଲଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ । ସେହି ହେତୁ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ଏକ ଆଖି, ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି କଣ ଦେଖି କାହିଁ ରହିପାରିବେ ? କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁଧର, କୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା, ହୃଦୟର ସବସ୍ତ୍ର, ଶ୍ରୀକରଣକୁଳର ଦ୍ଵିତୀୟା ରୂପ, ସେ ତ ଆହାର ପ୍ରଭୃତି । ସେ କଣ ଦୂରରେ ରହିବ ? କଟକର ଓକିଲ ଦୋପଟୀ ଆଉ ଆଉ ବାବୁମାନେ କହିଲେ, “ସାନ୍ତେ ? ଆପଣଙ୍କ ଏହି ପିଲଟି ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ? ବୁଦ୍ଧିମାନ ପରି ଯେ ଜଣା-ଯାଉଅଛି, ସ୍ଵାକୁ କଟକରେ ତାଣି ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଜାଣିଲେ ସାନ୍ତେ ! ଆଜି କାଲି ଯିମିତିକା ଦିନ କାଲି ପଡ଼ିଲଣି, ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ, ତୁମେ ଯେତେ ଜମିଦାର ଧନବନ୍ତ ହୁଅ ପଛକେ, ଦେଶ ଭିତରେ ଦଶ ଜଣରେ ଜଣେ ଗଣରେ ଆସିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜଣେ ରଜାଭଳିଆ ଜମିଦାର, ସବୁଦିନେ ହାକିମ-ହକ୍ତମା ସାହେବସୁବାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କାରିବାର । ଆପଣ ହେଲେ ମରହଟ୍ଟି ଲୋକ । ଏତେ ଦିନ କାଠଶ୍ରେଣୀରେ ମାଗି ଦେଇ ଗଲେ, ଏଣିକି ଜମିଦାରମାନେ ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ ହାକିମହକ୍ତମରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ; ଜାଣନ୍ତୁ !”

ପିଲଟିକୁ ଏକୃଷିଆ କଟକରେ ଛୁଡ଼ି ଯିବାକୁ ସାନ୍ତଙ୍କର ଜେତେବେଳେ ହେଲେ ମନ ବଳୁ ନାହିଁ, ଏଣେ ବାବୁମାନଙ୍କ କଥା ମଧ୍ୟ ଏଡ଼ିବାର ନୁହେଁ ।

ମନରେ ବିଚାର କଲେ, ସତ ଏକା, ଅଜିକାଲି ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ କିଛି ନୁହେଁ । <ଇଟା ହେଲେ ହାକିମଦର ପାଠ, ହାକିମଙ୍କୁ କିଛି ଜଣାଇବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କର କଥାରେ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ, ତୁମ ଆମ କଥା ସେମାନେ ବୁଝିବେ କିଏ ? ଏଥିଲାଗି ତ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରମାନେ ଥଳ ଥଳ ଟଙ୍କା ବାନ୍ଧି ନେଉଛନ୍ତି, ନୋହିଲେ ଆଉ କଣ ?

ସେକ୍‌ବଜାରରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କୋଠାଘର ଥିଲା, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ ସଦାନନ୍ଦ ପିଲୁଯୋଡ଼ାକ ସେହି ଘରେ ରହିଲେ । କାମପାଇଁ ପାଇଁ ସାଙ୍ଗରେ ରହିଲେ ସଇତା ବାରିକପିଲ, ଆଉ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରୀ ଜଣେ ଗଉଡ଼, ଆଉ ଜଣେ ରେଷେୟା ସୁଆର ବ୍ରାହ୍ମଣ । ପିଲୁଯୋଡ଼ାକ ବିଦେଶରେ ଏକୃଷିଆ କପରି ରହିବେ ? ସେମାନଙ୍କ ଦେହପା ତନିଶିବା ପାଇଁ ଉଆସରୁ ବୁଡ଼ା କରଣ ଶ୍ରୀଧର ଦାସେ ଅଧି ଜଗୁଆଳପରି ରହିଲେ ।

— — —

— — —

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସଦାନନ୍ଦ

ସାନ୍ତଙ୍କ କୁଳଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର । ସାନ୍ତାଣୀ ଡେର ଡେର ବାରବ୍ରତ କରି କୁଳଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ଧାରଣା ପଡ଼ି ରହି ପୁଷ୍ଟ ରହୁଛି ବର ପାଇଛନ୍ତି । ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ନାମରେ ପୁଷ୍ଟିର ନାମ ଥୋଇଛନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଜମିଦାର ସାନ୍ତେ, ଦିବାରାତ୍ରି ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦ-ଚନ୍ଦ୍ର ଭଜନ କରୁଥାନ୍ତି । ପୁଷ୍ଟକୁ ଡାକିଲେ ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ମନେ ପଡ଼ିବ, ଏଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ଟର ନାମ ଥୋଇଛନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ।

ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ଗଢ଼ା ସୁନ୍ଦର—ରାଜପୁତ୍ର ବୋଲି କିଏ ନ ବୋଲିବ ? ବୁଦ୍ଧିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତେଜ । ଉଆସରେ ପ୍ରଜା ପାଟକ ମଧ୍ୟରେ ଡାକ ନାମ କୁଅଁର ବାବୁ ।

ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବାପ ଘର ଗୋପାଳପୁର ଗ୍ରାମରେ । ଯୋଡ଼ିଏ ମାସ ଶ୍ରୀକରଣ ଘର । ଘର ଯେଉଁକି ଏକା ଉଦ୍ଧରେ । ସାନ୍ତାଣୀ ଶ୍ରୀ ହରିପ୍ରିୟାଙ୍କର ଯେତେବେଳେ ଛ ବର୍ଷ ବୟସ, ପଡ଼ୋଶ କରଣ ଘର ପିଲା ଦୁଃଶାସନର ସେ ସମୟକୁ ବୟସ ଚାହିଁ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସଯାଏ ଏହି ପିଲାଯୋଡ଼ିକ ଏକା ମା ପେଟ ଭାଇ ଭଉଣୀ ପରି ଏକ ଅବଧାନ ପାଖରେ ପଡ଼ାପଡ଼ି, ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳାଖେଳି ବୁଲୁଲୁଲୁ କରୁଥିଲେ । ଆଉ ପଡ଼ିଶାଙ୍କ ଘରେ କେହି ପିଲାପିଲି ନ ଥିବାରୁ ଏହି ପିଲାଯୋଡ଼ିକ ସବୁବେଳେ ସାଙ୍ଗଯୁକ୍ତା ହୋଇ ବୁଲୁଲୁଲୁ କରୁଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀହରିପ୍ରିୟା ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ ବାଦେ ଆଉ ଘର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରକୁ ନାହିଁ । ଏଥକୁ ଦୁଇ ପିଲା ସାଙ୍ଗ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀହରିପ୍ରିୟାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଲା ବାଦେ ଶ୍ଵଶୁରାଳୟକୁ ଯାହା ସମୟରେ ଦୁଃଶାସନ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା, “ଅପା, ତୁମେ ତ ରାଣୀ ହୋଇ ବାହାଲେ, ମୋର ଆଉ ଭରସା କଣ ।”

ସାନ୍ତାଣୀ ଶ୍ରୀହରିପ୍ରିୟା ଦେଇ ପାସୋରି ନାହାନ୍ତି, କେତେ ବର୍ଷ ବାଦେ କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକଣା କରି ଦୁଃଶାସନକୁ ବିଭା କରାଇଦେଲେ । ତାହାର ଅବସ୍ଥା ସେପରି ନ ଥିଲା, ବିଭାଲଗୁଡ଼ି, ସବୁ ସାନ୍ତାଣୀ ନିଜ ତହବଲରୁ ଚଳାଇ ନେଲେ । ବିଭା ତ ହେଲା ହଁ, ଏବେ ପେଟକୁ ଦି ପେଟ, ଚଳାଚଳି ପକ୍ଷରେ ସେପରି କିଛି ବାଟ ନାହିଁ, ଏ କଥା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ସାନ୍ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଆପଣା ତେଲହଳଦୀ ମୌଜା ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ମକଦ୍ଦମ କରାଇ ଦେଲେ । ବହୁଟା ପିଲା, ପୁଣି ଦେଖିବା ଶୁଣିବାକୁ କେହି ନାହିଁ, କରଣଘର ବହୁ, ତାକୁ

ଦେନିଯାଇ ଆପଣା ଉଆସରେ ରଖାଇଲେ । ଉଆସରେ ତିନି ବୋଡ଼ି ସରିକି ପୋଇଲା, ଆପଣା ଭାଉଜ ବୋଲି ସାନ୍ତାଣୀ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାରୁ ସମସ୍ତେ ବହୁ ପାଖରେ ଖଟୁଥାନ୍ତି, ଆଉ ସାନ ସାନ୍ତାଣୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଏଣେ ଦୁଃଶାସନ ତହସିଲ ମଉଜାରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ପେଟରେ ପକାଇ ଦେଲା, ତାହା ପୋଗେ କାମ ବି ଭଲ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଖାତିରରେ ସାନ୍ତେ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ବରଖାସ୍ତ ନ କରି ଦୁମଦୁମପୁର ମୌଜାର ମକଦ୍ଦମ ତଳେ କରଣ କାମରେ ରଖାଇ ଦେଲେ । ସ୍ଵ—ଭାବ କଣ, ନା—ନିଜର ଭାବ ଗୁଡ଼ିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । କିଛି ଗାଇଛନ୍ତି—‘ନିମ୍ନ ମୂଳରେ ଦୁଧ ଶାକର ତାଳ ପଛକେ ଆପଣା ପିତା ଗୁଣ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ।’ ଦୁଃଶାସନ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତହବିଲ ଭାଙ୍ଗିଲୁଣି; ପୁଣି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅଧିକ କରିନେଇ ପାଉଡ଼ି ଦେଇ ନାହିଁ । ହେଲେ ଏ ସମସ୍ତ ଦୋଷ ସକାଶେ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା ନାହିଁ । ଦିନେ ସକାଳେ କରଣ ଦୁଃଶାସନ ଦାସର ହଇଜା ରୋଗରେ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ଯେନି ମକଦ୍ଦମର ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାର ସାନ୍ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଦୁଃଶାସନର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମାସ ପୁଅର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ଚାରି ବର୍ଷ, ନାମ ସଦାନନ୍ଦ । ସାନ୍ତାଣୀ ଅତି ଦୟାରେ, ଅତି ସ୍ନେହରେ ପୁଅଟିକୁ କୋଳରେ ଟେକିନେଲେ । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ତେତେବେଳକୁ ବର୍ଷକର ପିଲା । ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ, “ମୋ ସଦେଇ ଆଗ ତ ଗୋବିନ୍ଦ ପଛ ।”

— — —

-୪-

ଦଶ ବର୍ଷର କଥା

ପିଲାଯୋଡ଼ିକ କଟକରେ ରହି ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ିବା ଉଠା ଅଧିକ ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ବିତ ଗଲୁଣି । ଲେଖି

ରଖିବା ଭଳି ଏମନ୍ତ କିଛି କଥା ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଦଢ଼ି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ କଟକ ମିଶନ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ସେଠାରେ ମେଟ୍ରିକୁଲେଶନ ପାସ କରି ଆସି ବର୍ତ୍ତମାନ କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ଜଗୁଆଳସ୍ବରୂପ ବସାରେ ଉଆସର ବୁଢ଼ା କରି ଥିଲା, କଲେଜକୁ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ବଡ଼ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ତାକୁ ବିଦା କରି ଦେଇ ବସା ଖରଚର ହସାବ କିତାବ ଏବଂ ତହବଲ ରଖିବାର ଭାର ଆପଣା ହାତରେ ରଖି ପିତୃସା ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଚିଲିକେଶି ପଠାଇଲେ, ବସାରେ ହସାବ ପତ୍ତ ରଖିବା ଅତି ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ସେଥି-ସକାଶେ ଜଣେ କରଣ ରଖି ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ଭ୍ରଷ୍ଟା ପାଇ ବଡ଼ ଖସ୍ ହେଲେ, ପିଲାମାନେ ହୁସିଆର ହୋଇ ହସାବ କିତାବ ବୁଝି ପାରିଲେଣି, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର କଥା । ବସାରେ ବଡ଼-ବାବୁଙ୍କର କଥା ଲେଖି, କୁଅଁରବାବୁ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ହସାବରେ ଲଗା ହେବାକୁ ଭଲ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଆସରୁ ପ୍ରଥମ ଆସିବାବେଳେ ସାନ୍ତାଣୀ କହି ଦେଇଥିଲେ, “ଆରେ ବାପ ସଦେଇ, ବିଦେଶ ଭୁଇଁକୁ ଯାଉଛ, ସବୁବେଳେ ଦେହପା’କୁ ଦେଖି ଚାଲିବ, ବେଳମାଫିକେ ଖାଇବ, କାହାର ସାଙ୍ଗରେ କଲି କଳିଆ ଲଗାଇବ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦ ତୋ ସାନ ଭାଇ, ସେ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ତାକୁ ‘ଜଗିଥିବୁ ।’” ସାନ୍ତାଣୀ ଜାଣନ୍ତି, ସଦାନନ୍ଦ ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିଆ, ସବୁକଥାରେ ତାହାର ନଜର ବୁଟିଲା । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦର ପିଲାଟା ବଡ଼ ସରଳ; ତୋପ ବୋଲି, ଗୁଣ ବୋଲି, ତାହାର ଗୋଟିଏ ସ୍ବଭାବ, ଯାହା ଥରେ ବୁଝିଯାଇଛି, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ହେଉ ପଛକେ ସେ କଥାଟା ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆଉ ସଦେଇ ଭାଇ ଉପରେ ତାହାର ଭାବି ବିଶ୍ବାସ, ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଭାଇ କଥାରେ ଚାଲିବା ପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ କହି ଦେଇଛନ୍ତି ।

କରଣକୁ ବିଦା କରିଦେବା ଦିନରୁ ବସାରେ ନାନା କଥାରେ ହରକତ । ଆଜି ବଜାରସଉଦାକୁ

ପଇସା ନାହିଁ, ଲୁଗୁଆ ଦୋକାନର ଡେର ଟଙ୍କା ପାଉଣା, ବେଳମାଫିକେ ସଉଦା ଦେବାକୁ ଖିରି-ମିରି କରି । ଦିନେ ଦିନେ ଚୁକରମାନେ ଉପାସ ରହିଯାନ୍ତି । ଡେର ଟଙ୍କା ପାଉଣା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୋକାନମାନଙ୍କର ସେଥିକି ଗୋଟନା ନ ଥାଏ— ରଜା ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ଟଙ୍କା ନ ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଦରଦାମ ହସାବ କିତାବ ଧରାଟ କରୁଛି କିଏ ? କମ୍ବୁର ଗୋକିଆ ପାଣିଖୋଜେ, ଦୋକାନୀଏ ଭାଉ ଉପରେ ପଣକ ଜାଗାରେ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ି କସି ଦେଇଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ବାବୁ ହସାବ ରଖିବାରେ ଯିମିତିକା ହେଙ୍ଗଳା, ଖର୍ଚ୍ଚ ବେଳକୁ ସେହିପରି ଫିଟାହାତ । ସାତ ଆଠ ଦିନକୁ ଦୁଇ ତିନିଥର ବସାରେ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କର ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା ଭୋଜି ହୋଇଯାଏ, ଟଙ୍କା ପଇସା ଖରଚ ଖାତର ଥାଏ ନାହିଁ । ଏଥି ସକାଶେ ବସା ଖରଚବେଳକୁ ଟାଣଟୁଣ ପଡ଼ିଯାଏ । ବଜାର ଦେଖା ତ ଅଛି, ତାକୁ ଛାଡ଼ି ହାତଗଠା ଲେଖିଦେଇ କେତେ ଲେକକଠାରୁ ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣିଲେଣି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ତ କାରବାର ସରତାକୁ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ହେଲେ ଲେକଟା ବୁଦ୍ଧିଆ, ସେ ଭଲ ବୁଝିଛି, ଖାଉଯ ବେଘରରେ ପାଟି ଫିଟାଇବା ତା ପକ୍ଷରେ ବେଆଦବ । ଉଣାର ବାୟୁଡ଼ା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଲେକଟା ଯେମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିଆ, ସେହିପରି ବିଶ୍ବାସୀ ଅନ୍ଧଦାତାଙ୍କୁ ଦେବତା ବୋଲି ମଣେ, ବେଳ ପଡ଼ିଲେ ମୁନିବ ସକାଶେ ଜୀବନ ଦେଇପାରେ । ସେ ଏକା କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ ତାହାର ମୁନିବ ବୋଲି ମଣେ । କୁଅଁର ବାବୁ ବି ତାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି, ଛୁପୁା ପରି ଦିନ ରାତି ସବୁବେଳେ ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରୁ ଟିକିଏ ବି ଆଉ ଅନ୍ଧର ହୁଏ ନାହିଁ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ ବେଘର ତାକୁ ବଳେଇଲଣି, ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଦେଖେଇ ଦେଖେଇ କୁଅଁରବାବୁଙ୍କୁ କେତେ ଥର କେତେ କଥା ଜଣାଇଲଣି । ହେଲେ ସାନ୍ତ ସେ ସବୁ

କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପରି ରହନ୍ତି । ଆଉ ବଲେଇ
ଦି'ପଦ କଥା କହିବାକୁ ସଇତାର ଭରସା ଖଟୁ ନାହିଁ ।

-୫-

ରାଜୀବ ଲେଚନ

ସମସରପୁର ତାଲୁକର ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ
ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତି ଆପେ ତେଡ଼େ ପାଠୁଆ ନ ଥିଲେ,
ମାତ୍ର ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି । ସବୁ ଦିନେ ତାଙ୍କର
କଥା, ଦଶଗ୍ରାମୀ ତାଲୁକର ଶ୍ରୀକରଣଗୋସ୍ୱାମୀର ଏତେ
ଟେକ, ଏତେ ବୋଲିବାଲ କିଏ ? ଶ୍ରୀକରଣ ବୋଲି
କଣ ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଶିଙ୍ଗ ବାହାରିଛି ?
ମୂଳ କଥା ସେମାନେ ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି—ଉଣା
ଅଧିକରେ ସମସ୍ତେ ପଢୁଆ, ଡେର ସରକାରୀ
ରୁକିଆ, ନ ଥିଲେ କେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନାହିଁ
ବୋଲି । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜାଗାରେ ଜାତି ବିରୁଦ୍ଧ ଥାଏ
ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା, ଧନ, ଶମତା ଯେଉଁଠାରେ
ସେହିଠାରେ ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱ, ପାଞ୍ଚ ଜଣରେ ସମ୍ମାନ,
ସମାଜରେ ଟେକ ସେହିଠାରେ । ଆପଣା ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ
ପିଲାମାନେ ଯେପରି ପଢୁଆ ହେବେ, ସେଥି ସକାଶେ
ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଯତ୍ନ । ପଢ଼ାର ସମସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ, ନ
ଥିଲେ ଲୋକ ଘର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ପିନ୍ଧିବାକୁ
ଦେଇ ମଧ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି । କରଣ ଗାମାନଙ୍କରେ
କେତୋଟା ରୁଟିଶାଳୀ ବସାଇ ଦେଲେଣି ।

ପୁରୁଣା କାଳିଆ ଲୋକ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସେ
ବୁଝିଛନ୍ତି, ଝିଅମାନେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଘରଖରଚ ହସାବ
ଲେଖିବେ, ଭାଗବତ ପୁରାଣ ପଢ଼ି ଘରଭିତରେ
ମାଇକିନିଆମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବେ । କୁଳଦେବତା
କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମନ୍ଦିର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅରୁଟିଶାଳୀ

ବସିଛି । ପ୍ରଥମେ କରଣ ସାନ୍ତମାନେ ଆପଣା ଆସଣା
ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡ ଗୋହରରେ ଚଲାଇ ରୁଟିଶାଳୀକୁ
ପଠାଇବାକୁ ମଙ୍ଗୁ ନ ଥିଲେ । ସାନ୍ତଙ୍କ ଜେମା ଇନ୍ଦ୍ରମଣି
ରୁଟିଶାଳୀକୁ ଯିବାରୁ କାହାରି ଓଜର ରହିଲା ନାହିଁ ।
କଥା ହେଲା, ସାତ ବର୍ଷ ବୟସଯାଏ ଝିଅମାନେ
ପଢ଼ିବେ, ବଡ଼ ଝିଅ କେହି ଯିବ ନାହିଁ । ଓପର
ଓଲଟାରେ ପଢ଼ାପଢ଼ି ହୁଏ । ପାଇକ ଜଗୁଆ, ପଢ଼ାପଢ଼ି
ବେଳେ ବାହାର ଲୋକ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାର ବାସନ୍ଦ ।
ଅବଧାନଙ୍କ ନାମ ଦେବବର ଓଝା, ଜାତିରେ
ମାଟିବଂଶ, ବୟସ ଅଣୀକୁ ଲଗେ ଲଗେ । ଓଝାଏ ଭାରି
ପାଠୁଆ ବୋଲି ଗୋଟା ତାଲୁକ ଦଶ କୋଶ ମଧ୍ୟରେ
ଭାରି ନାମ ଡାକ । ସେ ଲାଳାବଣୀ ସୁନ୍ଦ ପଢ଼ିଛନ୍ତି,
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବରଗଛର ପତ୍ର ଗଣି କହିଦେବେ । ପାଠସୁନ୍ଦ
ଧରି ଉଡ଼ିଲା ଚଢ଼େଇର ପର ଗଣି ପାରନ୍ତି । ଏମନ୍ତ
କିଏ ପାଠୁଆ ଅଛି ଯେ ବିଦ୍ୟା ବୁଝିବ ? ତାଙ୍କର
ବିଦ୍ୟାର ପରୀକ୍ଷା ଏ ଯାଏଁ ହୋଇ ନାହିଁ । ଓଝାଏ
କହନ୍ତି, ‘ତାଙ୍କର ବେତ ବାଜିଥିବାରୁ ସାନ୍ତଙ୍କର ଏତେ
ବଡ଼ନ୍ତି । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅଧ୍ୟାପକ ଅବଧାନ ତାଙ୍କର
ରୁଟି’ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଧାନଙ୍କର ଘରମାନ ଗହମ ମାସକୁ
ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ସଖାଳ ଓଲଟା ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରସାଦ
ସେବା । ଏ ସବୁକୁ କିଏ ଲେଖାରେ ଆଣେ, ଏକା
ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ତ ଆଉ ।

ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କରଣ ପିଲା ସାନ୍ତଙ୍କ ଖରଚରେ
ପଢ଼ନ୍ତି । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ରାଜବଲ୍ଲେଚନ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଉପରେ । ରାଜବଲ୍ଲେଚନ ସବୁ ବିଷୟରେ ସେମନ୍ତ
ବୁଝିଆ, ପାଠ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହେଉ ରଖିପାରେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ କଲେଜରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷୀୟ
ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ । ରାଜବଲ୍ଲେଚନର ପିତୃବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
କୌଣସି ଜଣାଶୁଣା ଇତିହାସ ନାହିଁ ବିଧବା ମାତା
ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଉଆସରେ ଅଛନ୍ତି । ରାଜବ-
ଲ୍ଲେଚନ ଏଣ୍ଟ୍ରେନ୍ସ ପାସ କରିବା ଦିନଠାରୁ ବିଧବା

ମାତା ତାର ଦେହଙ୍କର ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ିଛି । ପୁଅମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ବାପ ମା'ଙ୍କ ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା ବଢ଼ି । ତାଙ୍କୁ ଏବେ କାମ ପାଇଟି କିଛି କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । କଟକ କଲେଜର ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଜାଣନ୍ତି; ରାମର ବାବୁ ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ସର୍ବସ୍ୱଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ନିବନ୍ଧ ଭଣଜା । ସାନ୍ତାଣୀ ଲଳିତା ଦେହଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ତାର ଦେହଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପୋଇଲି ପରିବାସ ମଧ୍ୟରେ ଚଳେ । ସାନ୍ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଏବେ ଉଆସ ପ୍ରସ୍ତର କଥା ବୁଝାବୁଝି କରୁଛନ୍ତି । କୌଣସି ପୋଇଲିର ଚାଲିଚଳନ ଦେଖି ତାର ଦେହ ଗାଳି ଫଳିତ କଲେ, ସେମାନେ ତୁନି ତୁନି ଫୁସୁରଫାସର ହୁଅନ୍ତି । ‘ଓହୋ ! କାଲି ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଡେଇଁ ମାଡ଼ୁଥିଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ନା ଆମକୁ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।’

-୭-

ଇନ୍ଦୁମତୀ

ସାନ୍ତାଣୀ ଲଳିତା ଦେହଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ଉଆସ ସହିତ ସାନ୍ତାଙ୍କର ଡେଇଁ ଲଗାପଗା ନାହିଁ । ତାରାଦେହୀ ଭିତର କଥା ସବୁ ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ବାହାରରୁ କିଛି ଜିନିଷ ଲୋଡ଼ା ହେଲେ ଭିତରୁଆ ପଡ଼ିଆରୁ ବୁଢ଼ା, ଗଢ଼ିତ ମଦନା ମହାକୁଡ଼ି, ଉଆସ କରଣ ଛତା ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପାଖକୁ ବେଉରା ଦେନିଯାଏ । ସେପରି କିଛି ଆଖି କଥା ପଡ଼ିଲେ ସାନ୍ତାଙ୍କ କାନକୁ ଉଠେ । ଆଜିକାଲି ପାଞ୍ଚ ସାତ ଦିନ ବାଦେ ଶାନ୍ତେ ଦିନକୁ ଇନ୍ଦୁକୁ ଦେଖିବାଲଗି ଉଆସକୁ ବିଜେ ହୁଅନ୍ତି । ମରୁଆ ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁଯାଇ ଇନ୍ଦୁମତୀ ପଡ଼ିଉଦର ଆଗ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆ ମେଲରେ ଖଣ୍ଡେ ଗାଲିରୁ ପାରିଦିଏ । ସାନ୍ତା ଝିଅଟିକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ

ତେର ତେର କଲାଣ କରନ୍ତି, ମନବହୁଲ କଥା ତେର ରକମ କହନ୍ତି, ଏପରି କଥାଗୁଡ଼ିଏ ଲଗେଇ ପଗେଇ କହନ୍ତି ଯେ, ସେଥିରୁ ଇନ୍ଦୁବୁଝୁ, ଦେର ସବୁ ମାଲମତା ଆଉ ସେତେ ଜମି ବାଡ଼ି ସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି, ସବୁ ତାହାର । ଇନ୍ଦୁ ମନ ବହଲି ଯାଉ, ତା ମା କଥା ମନରେ ପକାଇ ନ କାନ୍ଦୁ, ସେଥିଲଗି ଏହିପରି କଥା କହନ୍ତି । ହେଲେ ବାପା ସାନ୍ତାଙ୍କ ମନଭୁଲଣିଆ କଥା କହିବା ବେଳେ ଇନ୍ଦୁର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକରେ ଲୋତକ ତଳ ତଳ ହେଉଥାଏ ।

ଇନ୍ଦୁ ପିଲାଦିନେ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳିଆ ଥିଲେ, ହରିଣ ପିଲପରି ସବୁବେଳେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି ଖେଳିଲେ ଲଗିଥାନ୍ତି । ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ଆଉ ସେ ଇନ୍ଦୁମତୀ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱଭାବଟା ଏକାବେଳକେ ପାଲଟିଗଲାଣି, ଉଛୁଣିକା ଭାରି ପଥରଟାଏ । ହାତରେ ପୋଥି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ନିରୋଳାରେ ବସି କଣ କଥାଟାଏ ଭାବୁଥାନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁ ଖଟଣିପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଆଠ ଦଶଜଣ ଫୋଇଲି ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ । ହେଲେ, ଇନ୍ଦୁ କାହାର ସହିତ କିଛି କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକା ମରୁଆ ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କ ମନ ମିଳେ । ତାଙ୍କର ଯାହା କିଛି କଥା ତାକୁ କେବଳ କହନ୍ତି । ମରୁଆ ବି ତାଙ୍କ ମନ ଜାଣି ସବୁ କାମ ପାଇଟି ସଜେଇ ରଖିଥାଏ । ମରୁଆ ଇନ୍ଦୁଠାରୁ ଅନୁମାନ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷ ବଡ଼ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ବାଳିକା ନୁହେଁ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ତାହାର ପିତୃମାତୃବଣ କଥା ଜଣା ନାହିଁ । ମାବାପଛେଡ଼ଣ୍ଡି ଝିଅ ତେରଗୁଡ଼ିଏ ଉଆସରେ ଫଣିଛନ୍ତି, ମରୁଆ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ହେଲେ କଥାକୁରୁ ଜଣାଯାଏ, ଭଲଲେକ ଦର ଝିଅ ହେବ । ଆଉ ଆଉ ପୋଇଲି ପରିବାସଙ୍କ ପରି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଠସମସ—ହେଁ ହେଁ—ହେଁ ହେଁ ନୁହେଁ, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ହସି ହସି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର କଥା କହେ, ସବୁବେଳେ ଭୁଲିତା ଯାଏଁ ଉଡ଼ିଶାଟା ପଡ଼ିଥାଏ । ବାଟ ଚାଲି ଗଲେ ଖୁସ୍

ପରି ବି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ । ଦେହର ଡୋଳିଡ଼ାଉଳ, ରୂପକାନ୍ତି, ଚାଳିଚଳଣ, କଥାବାଣୀ ଦେଖିଲେ ଶୁଣିଲେ କିଏ କହିବ, ଏ ଗୋଟିଏ ଭଲଲୋକ ଘର ଝିଅ ନୁହେଁ ? କେଉଁ କର୍ମ ଅବଳରୁ ସାଧକ ଘରେ ଆସି ପଶିଛି । ମରୁଆ ବି କାହାର ସାଙ୍ଗରେ ମିଶେ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ଜେମାଦେଇ, ସେହଠାରେ ମରୁଆ । ମରୁଆ ଜେମାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ବସି ଲେଖି ପଢ଼ି ଶିଖିଲଣି । ଦୁଇଜଣ ନିରୋଳାରେ ବସି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍କଣୀ, କଦମ୍ବ ଗଛ, ପଦ୍ମପୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ମରୁଆ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାର ସହିତ କଥା ନ କହିବାରୁ ଆଉ ପୋଇଲମାନେ ମାନ ମାରି କହନ୍ତି, “ଜେମାଦେଇଙ୍କରୁ ସବୁ ତ ହେଲା ମରୁଆ, ଆମେଗୁଡ଼ାକ ଆଉ ରହିବୁ କିଏ ? ଚାଲି ଉଆସରୁ ବାହାରିଯିବା ।”

— — —

-୭-

ଆଲୋଚନା ସଭା

କଟକ କଲେଜର ପିଲାମାନେ ମିଳି ଗୋଟିଏ ସଭା ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି, ନାମ ଆଲୋଚନା ସଭା । ପ୍ରତି ମାସ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହୁଏ ।

ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଚାହିଁଲେଣି, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ବିନା ଦେଶର ତଥା ଜାତି ସାଧାରଣର ଉନ୍ନତି ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ । କଲିକତାର ଭାଇସ୍‌ଚେନସଲର ବହୁଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ଭାଷାବିତ୍ ଡାକ୍ତର ଆଶୁତୋଷ ମୁଖାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣା ଜୀବନରେ ଅନୁଭବ କଲେ, ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ବିଦେଶୀ ଭାଷା ଯୋଗେ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତୃଭାଷାର ଆଲୋଚନା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏଥିପ୍ରକାଶେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତୃଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଇ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ସେହିଦିନରୁ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ମନ ଟିକିଏ ବିଶେଷଭାବରେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ପ୍ରାଚୀନତମ ସମ୍ମାନିତ ଉତ୍କଳୀ ଜାତି ପ୍ରତିବେଶୀ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେ ଲଜ୍ଜିତ, ଉପହସିତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ମାତୃଭାଷାର ଅବନତି ହିଁ ସେଥିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଅଟେ । ସ୍ୱଭାବରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା କୁସ୍ତିତା ନୁହନ୍ତି, ଅଜ୍ଞସୌଷ୍ଟବ ଭୁଲନାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଭାଷାଠାରୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ଏବଂ ଗୌରବାନ୍ୱିତା । ବିଶେଷରେ ପ୍ରସାଶନରେ ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷୀୟୁର୍ବୀ, ମାନସମୁମଶାଳିନୀ । ପଞ୍ଚାଶତ୍ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଭାଷା ଏହାଙ୍କ ସମାସନରେ ଉପବେଶନ କରିବାକୁ ସଜ୍ଜିତ ହେଉଥିଲେ, ଆଜି ସେମାନେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟମୟୀ ମାତୃଭାଷାକୁ ଅବଜ୍ଞାନେତ୍ରେ ନିରାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେହେତୁ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ପରମ ସମ୍ବିଧିଶାଳୀ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଭାଷା-ଭଣ୍ଡାରରୁ ସଂଗୃହୀତ ମହାର୍ଯ୍ୟ ରତ୍ନାଳଙ୍କାର ଶୋଭିତା ଜ୍ଞାନରତ୍ନଶାଳିନୀ, ଗୌରବାନ୍ୱିତା । ଏଥିକୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ସ୍ୱଭାବସୁନ୍ଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ମିଳନ ସକାଶେ ସଜ୍ଜିତତା । ଜନମାର ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ ସୁପୁରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ନିରାଶ୍ରୟା କୁନ୍ତୀଦେବୀଙ୍କ ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ ସମୟରେ ଲଜ୍ଜିତା ଅପଦସ୍ଥା ଗାନ୍ଧାରୀ ଦେବୀ ନିଶ୍ଚୟ ମନରେ କରୁଥିବେ, ଅଯୋଗ୍ୟ ଶତ ପୁତ୍ର ବଦଳରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅର୍ଜୁନ ପାଇଥିଲେ ମୋହର କଣ ଏପରି ଭାଗ୍ୟବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଥାନ୍ତା ?

ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଚାହିଁଲେଣି, ସେମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟା ରାଜଭାଷା ସହସମ୍ପର୍କିଶାଳିନୀ, ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପୀ ଗୌରବାନ୍ୱିତା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ

ଉପାସନା ଯୋଗେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜାତି ସାଧାରଣ ଉନ୍ନତ ଆକାଂକ୍ଷା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଯେହେତୁ ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟା ଦେବୀ ବରଦାଣୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ କୋଳକୁ ଟେକି ନେବାପାଇଁ ଜନମାତୁଳ ସ୍ନେହପ୍ରବଣ ନୁହନ୍ତି । କେହି ନୈଷ୍ଠିକ ଉପାସକ ଦେବୀ-ବର ପ୍ରଭାବରେ ମନଃସ୍ତମୟ ଯୁକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇପାରେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜାତି ସାଧାରଣର ସେହି ଗୌରବର ଅଂଶ ଭାଗୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକେ ବୁଝିଲେଣି, ଶତଶତ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କାଳ ଉପାସନାରେ ମଧ୍ୟ ଉପାସ୍ୟା ଦେବୀଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେହି ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ହିଁ ଜାତି ନାମରେ ବାଚ୍ୟ । ଆତ୍ମେମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୟାଶ୍ଳେଷରେ ଯୋଗେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି, ବିଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ରରେ ଦୂରବିଦ୍ୟ ପତନବତ୍; ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଆଲୋଚନାରେ ଜ୍ଞାନ ଆବଦ୍ଧ ଥାଏ, ମାତୃଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ଜଳପାତ୍ରରେ ତିଳବିନ୍ଦୁ ପତନବତ୍ ସର୍ବସ୍ବ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ।

ଦେଶର ଦୁର୍ଗତି ତଥା ଜାତୀୟ କଳଙ୍କମୋଚନର ଭାର କୁଳନନ୍ଦନ ଶିକ୍ଷିତ ଯେଉଁ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅର୍ପିତ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଏବଂ ଥୋକେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଜନ୍ମଭୂମିର କଳାଶ କାମନାରେ ସାମାଜିକ ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତି, ସମସ୍ତ ସୁଖାଭିଳାଷ ବିସର୍ଜନପୂର୍ବକ ଜୀବନ ପଣ କରିବା ଦେଖି ଦେଶର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଅଥଚ ସର୍ବ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ପୁରର ଲୋକେ ସହଜ ଜୀବନରେ ସେହି ଉତ୍କଳା ଯୁବକମାନଙ୍କ ଘର୍ଯ୍ୟଜୀବନ କାମନା କରି ଆଶାନୁତ ପ୍ରାଣରେ ତରମ ଦିବସକୁ ସୁଖର ଜ୍ଞାନ କରି ନିର୍ଭୟ ଆନନ୍ଦିତ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରୟାଣ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଆଲୋଚନା ସଭାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧିବେଶନରେ ନୂତନ ନୂତନ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟମାନ ପଠିତ ହୁଏ । ଜମିଦାର ପୁତ୍ରକୁଅଁରଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଯେ ପଦଲଳିତ୍ୟରେ, ଭାବସମ୍ଭାରବାହୁଲ୍ୟରେ ଅସପତ୍ନୀ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲଣି, ଏହା ଏକାବେଳକେ ସର୍ବବାଦସମ୍ମତ । ସେ ଯେ ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମହାକବି ନାମରେ ପରିଚିତ ହେବେ, ଏ ସମ୍ଭବରେ ଥୋକେ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଡିତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ରାଜାବଲୋଚନ ବାବୁ କହି ପକାଇଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କର କବିତା ଶକ୍ତି ଅଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; ହେଲେ ସତ କଥାଟା ଯୋଡ଼ାଇ ରଖିବାକୁ ମତେ କଷ୍ଟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରୂପେ କହିପରେ କବିତାର ଓଢ଼ଜାଗୁଣ, ମାର୍ଜିତ ଶବ୍ଦାବଳୀର ସଫଳ ବିନ୍ୟାସ ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ତୁଳନାରେ ଆମ ଇନ୍ଦୁର କବିତା ତେର ଉପରେ ଆସନ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।” କେହି ସନ୍ଧ୍ୟା ଲୋକ ଭଲ କରି ଚାହିଁ ଦେଖିଥିଲେ ବୁଝି ପାରିଥାନ୍ତେ, ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ସହସା ନିପତିତ ଭାସମାନ ପାତଳ ମେଘଶ୍ରେ ପରି କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ମଳିନତାର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଗଲା, ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ସେଥିପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ରଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଘଟଣାଟା ରାଜାବଲୋଚନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ରାଜାବଲୋଚନଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥାଟା ଯିମିତି ବାହାରିଛି, ଚାହିଁ ପାଞ୍ଚଜଣ ସତ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ପଚାରି ପକାଇଲେ, —ଏ—ଏ ଇନ୍ଦୁ ବାବୁ କିଏ—ଇନ୍ଦୁବାବୁ କିଏ ? ରାଜାବଲୋଚନ କହିଲେ, “ନା—ନା, ଇନ୍ଦୁ ବାବୁ ନୁହନ୍ତି ! ମୋ ଭଉଣୀ ।” ଦିନଶ୍ୟାମ ବାବୁ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ ରାଜାବବାବୁ, ସେଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ କହୁଥିଲେ, ଆପଣଙ୍କର ଭାଇ ଭଉଣୀ କେହି ନାହିଁ, ଏକା—ଆଜି ପୁଣି ଭଉଣୀଟିଏ କାହୁଁ ବାହାରିଲେ ?”

ରାଜାବଲ୍ଲଭନ ବାବୁ କହିଲେ, “ସେ ମୋ ନିଜର ଭଉଣୀ ନୁହେଁ, ମାମୁଝିଅ ଭଉଣୀ, ସମସରପୁର ଜମିଦାରଙ୍କ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଇନ୍ଦୁମତୀ ଦେବୀ ।”

ଦନଶ୍ୟାମ ବାବୁ—ସେ କଣ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଥିଲେ ? ରାଜାବ ବାବୁ ଉତ୍ତର କଲେ, “ନାହିଁ—ନାହିଁ, ତା ପଢ଼ାପାଇଁ ମାମୁ ସାନ୍ତେ ଦୁଇଜଣ ଭଲ ପଣ୍ଡିତ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖିଛି, ବାଳିକାଟା ଏପରି ବୁଦ୍ଧିମତୀ, କି ସାହିତ୍ୟରେ, କି ଗଣିତରେ, ତା ବୟସରେ କେନ୍ଦ୍ର ପିଲା ତା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ, ମୁଁ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହିଁ । ସେ ନାନା ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଆଙ୍କି ପାରେ; ମାତ୍ର ନିଶ୍ଚୟ କଥା, ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଅଭାବରୁ ସେପରି ନିପୁଣତା ଲଭି କରିପାରି ନାହିଁ ।”

ଦନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ରାଜାବ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ; ଇଚ୍ଛା—ଇନ୍ଦୁମତୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଅଧିକ କିଛି କଥା ପଚାରିବେ, ହେଲେ ସାହସ ଖଟିଲା ନାହିଁ । ସନ୍ତାନ ଲୋକର ଯୁବତୀ କନ୍ୟା, ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକ କିଛି ପଚାରିବା ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚନା କଲେ ନାହିଁ । ଆଗେ ଆନୁମାନଙ୍କ ସମାଜର ଲୋକେ ଆପଣା ଆପଣା କୁଳର ବଧୂ କନ୍ୟା ଯୁବତୀ କନ୍ୟା ଯୁବା ଭଗିନୀମାନଙ୍କ ନାମ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବନକର ଓ ଲଜ୍ଜାଜନକ ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ । ଏଣିକି ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ଫମଶ ଆନୁମାନଙ୍କ ସମାଜର ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ବସିଲଣି । ବିଶେଷତଃ ଆଜିକାଲି ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହେବାରେ କାହାର ବଧୂ ବା ଭଗିନୀ ଶିକ୍ଷିତା ଥିଲେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଆପଣା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଓ ଆନନ୍ଦ ସହିତ ସେ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ।

କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିତା ବିଷୟ ଏକା-ବେଳେକେ ଡାକି ହୋଇଗଲା । ଇନ୍ଦୁମତୀର କବିତା ଓ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ବିଷୟ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଅଛି । ମଫସଲ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ମରହଟ୍ଟିଆ କରଣ ଦର ଝିଅ ଏତେଦୂର ବିଦ୍ୟାବିଜ୍ଞ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ଏ କଥା ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ସାଦନ କରିଅଛି, ସତ୍ୟମାନଙ୍କ ସୋହାଗ୍ରାହ କଥୋପକଥନ ଏବଂ ମନୋ-ଭାବରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଧ୍ରୁବ ଧାରଣା ଜାତ ହେଲଣି, ଉତ୍କଳର ସମାଜଗତ କୁସଂସ୍କାର ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରର ବିମୋଚନ ଅନ୍ତରାଳ ମଧ୍ୟରେ ହେବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । କଥୋପ-କଥନ ସମୟରେ ରାଜାବଲ୍ଲଭନ କୌଶଳରେ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଖଭାବ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥିଲେ ଏବଂ ଜଣା-ଯାଏ, ରାଜାବ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଉଥାଏ ।

ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ଇନ୍ଦୁମତୀର ଯୋଗ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ଅନଭିଜ୍ଞ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ତତ୍ତ୍ୱକୁତ କବିତାର ଗୁଣାଗୁଣ ବୁଝିବା ପଛକୁ ଆଉ, ପ୍ରକୃତରେ ସେ କବିତା ଲେଖିପାରନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଏ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୁଲ୍ ଅଗୋଚର । ହେଲେ ସେମାନେ ଏତେଦୂର ଭକ୍ତିମାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ଯେ, ସ୍ୱୟଂ ବାଚ୍ଚଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହଚରୀ ଇନ୍ଦୁମତୀ ସହିତ ଦଟନାସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ କାହାକୁ ଅଗ୍ରେ ଆସନ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ, ଏ ବିଷୟ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତାନ୍ତର ଘଟିବାର ନିତାନ୍ତ ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା, ଏ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦୁମତୀର କବିତା ଦେଖିବା ଏବଂ ଗୁଣାଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି କାହାର କାହାର ମନରେ ଉଦୟ ମଧ୍ୟ ହେଲଣି । ଏପରି ଅବସର—ଅସହସ୍ପୃତା ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଭୀମୟ

ନୁହେ, ହେଲେ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଗୁଞ୍ଜନ ଶିକ୍ଷା ବା
 ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସହଜସିଦ୍ଧ ବିଷୟ ଅଟେ ।
 ଇନ୍ଦୁମତ୍ତା କବିତା ରଚନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତା, ଅଥବା ତାହାର
 ପ୍ରତିଭା ସ୍ୱାଭାବିକ ତୁଳନାରେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ
 କରିବାକୁ ସମର୍ଥା, ଆନ୍ତରୀକ୍ଷ ମତରେ ବିଷୟଟା
 ଘୋର ସନ୍ଦେହର ସ୍ଥଳ । ଅଥବା ଇନ୍ଦୁ ଆଦୌ କବିତା
 ରଚନାରେ ସମର୍ଥା, ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସାହସପୂର୍ବକ
 ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଦଟନା ପରମ୍ପରା
 ଦୃଷ୍ଟିରେ ବରଞ୍ଚ ସାହସପୂର୍ବକ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ,
 ଯେ ବଂଶଗତ ବୈର ଯୋଗୁଁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା
 ଶ୍ରବଣରେ ଅସହସ୍ତ ରାଜାବଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ରାୟ ଇନ୍ଦୁମତ୍ତାର
 କାଳ୍ପନିକ କବିତ୍ୱମାହାତ୍ମ୍ୟର ଆବତାରଣା କରାଯାଇ-
 ଅଛି । ସତରଘର ଦେଖାଯାଏ, କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର
 ଓ ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ରାଜାବଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ସଙ୍ଗରେ
 ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର
 ଯୁବଜନଯୁକ୍ତ ପ୍ରେମାଳାପ କରୁଥିବାର କଦାଚ
 ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଥର ଦେଖା-
 ଯାଇଅଛି, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିତା ପାଠ ବା ପ୍ରଶଂସା
 ସମୟରେ ରାଜାବଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ
 ଭରଜ୍ଜି ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ପୁଣି ଏହା ମଧ୍ୟ ସତରଘର
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୁଏ ଯେ, ତାଲୁକେ ସମସରପୁର ଓ ତାଲୁକେ
 ଦଶଗ୍ରାମୀ କରଣସାନ୍ତ ଗୋସ୍ୱୀର, ଏମନ୍ତ କି ଯୋଡ଼ିଏ
 ମାର୍ଜାରଶିଶୁର ଦୈବାତ୍ ଭେଟ ହୋଇଗଲେ ପରସ୍ପର
 ଗର୍ଜନ କରି ଉଠନ୍ତି ।

ବିବଦମାନ ବଂଶଯୁଗଳ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ମନ
 ମଧ୍ୟରେ ବଂଶଗତ ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବ ସଞ୍ଚାରିତ ହେବା
 ସ୍ୱାଭାବିକ ଅଟେ ।

-୮-

କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ଚିତ୍ର ଗୁଞ୍ଜନ

ରୂପଜ—ଗୁଞ୍ଜନ ମୋହ ଏବଂ ବହୁବିଧ ଅବସ୍ଥା
 ସାହାଯ୍ୟରେ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କ ମନରେ ପରସ୍ପର ମିଳନା-
 କାଞ୍ଚିତ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଆକାଞ୍ଚିତକୁ
 ପ୍ରେମାତ୍ମଲାଷ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରେ ।
 ଏପ୍ରକାର ପ୍ରେମାତ୍ମଲାଷ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଜାତ
 ହେଲେ ସମୟ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନେ
 ପରସ୍ପର ମିଳନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଞ୍ଜନରେ ଏ
 ପ୍ରକାର ଅନାୟତ୍ତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ଯେ, ଅତି ସାବଧାନ-
 ତାରେ ମଧ୍ୟ ବିବିଧପ୍ରକାର ଚିତ୍ତବିକାର ବଦନମଣ୍ଡଳରେ
 ପ୍ରକାଶ ହୋଇପଡ଼େ । ସେ ସମୟରେ ମନୋଭାବ
 ଗୋପନ ସକାଶେ ସକଳପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ
 ହୋଇଯାଏ । ଇନ୍ଦୁମତ୍ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱ ଖ୍ୟାତି ଶୁଣିବା
 ଦିନଠାରୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କିଛି ଚିତ୍ତବିକାର ଜାତ
 ହେଲା କି ନାହିଁ, ସମ୍ପର୍କବିହୀନ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ନ
 ବୁଝନ୍ତି, କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ ଲୋକ ସେଥିର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପାଇ,
 ଜଣେ ଆନନ୍ଦିତ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ୁ-
 ଅଛନ୍ତି । ବଂଶଗତ ବୈର ହେତୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
 କବିତ୍ୱ ଖ୍ୟାତିରେ କାଳିମା ଲେପନ ସକାଶେ ରାଜାବ-
 ଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ସତ୍ୟ ହେଉ ବା ମିଥ୍ୟା ହେଉ ଇନ୍ଦୁମତ୍ତାର
 କବିତ୍ୱ ବିଷୟ ରଚନା କରିଥିଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ
 ନାହିଁ, ସେହି ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେମନ୍ତ
 ମିଳନାକାଞ୍ଚିତରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଥିବାର
 ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାବଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ର ଦଶଗ୍ରାମୀ
 ଭ୍ରାତୃଯୁଗଳଙ୍କ ସହିତ ମିଳନ ସକାଶେ ନିତାନ୍ତ
 ଲୋଲୁପ । ଆଜକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ସଦାନନ୍ଦ,
 ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ରାଜାବଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ
 ଏକତ୍ର ଭ୍ରମଣ ଏବଂ ପ୍ରେମାଳାପ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।
 ପୁଣି ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବରେ ଏଥିର ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧାନ ମିଳିଅଛି ଯେ,

କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କଦାଚିତ୍ ଏକାକୀ ଦେଖିଲେ
ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଯେମନ୍ତ ଅନ୍ଧକାରେ ଅସାବଧାନତାରେ
ଅନ୍ୟ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣିର ରୂପ, ସୁଶୀଳତା,
ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣମାନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ପକାନ୍ତି ।
କୁଅଁର ବାବୁ ଯେମନ୍ତ ସଲଜ୍ଜବାବରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ
ହୋଇ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି ।

-୯-

ସରକାର ଆଡ଼କୁ

ଏ ଏ କଣ ହେଲା ? ସାନ ସାନ ଏପରି
ହେଉଛନ୍ତି କିଏ ? ପଡ଼ାରେ ମନ ନାହିଁ, ସଞ୍ଜ ହେଲେ
ଏକୃଷିଆ ନିରୋଳାରେ ବସି ତୁଚ୍ଛ ଭକ ଭକ କରି
ରୁଣ୍ଡିଥାନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ କଣ ଗୋଟାଏ ବସି ଶୁଣୁଛନ୍ତି ।
ଠାବେଳେ ବି ସେହୁପରି, କେଉଁଦିନ ଉଡ଼ିଆରେ ଗୁଡ଼ାଏ
ଲୁଣ ଗୋଳାଇ ଦେଲେ ତ, କେଉଁଦିନ ତୁଚ୍ଛ ଅଲଣା,
କେଉଁ ତଅଣ ଗିନାରେ ଶ୍ରୀହସ୍ତ ବାଜିଲା ନାହିଁ ତ, ତୁଚ୍ଛ
କେଉଁ ତଅଣଟା ଗାବୁଲ ଗାବୁଲ ସାରୁଛନ୍ତି । ଜ୍ୱର ତ
ନୁହେ, ମର୍ଦ୍ଦନ ଦେହପାଣି ଭଲ ଚଳୁଛି, ଦେହରେ
ତାତି ନାହିଁ, କଥା କଣ ? ସାନ୍ତେ ତ ମୋ ପାଖରେ
କିଛି କଥା ଛପାନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଉ କାହାରିକୁ ଅଜଣା,
ସାନ୍ତଙ୍କ ସବୁ କଥା ମୁଁ ଜାଣେ । ଆଉ କିଛି ବେମାର
ହୋଇଥିଲେ ତ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା କରିଥାନ୍ତେ । ଉଆସକୁ
ଖବର ଦେବ ? ନାହିଁ ଲେ ବାପ ! ଆଜ୍ଞା ଖୋଜୁ
ଖୋଜୁ ମହାଦେବ ହେଲେ ବାହାରିପଡ଼ିବ, ଶେଷକୁ
ମୋ ଦାନାପାଣି ଉଠିବ । କଥାଟା ପରୁରବାପାଇଁ ମନ
ମଧ୍ୟରେ ଆକୁପାକୁ ହେଲଣି, ବେଳ ଦଟୁ ନାହିଁ,
ଭରସା ଖଟୁ ନାହିଁ । ବେମାର ନୁହେ, ଏଇଟା
ଏକାବେଳକେ ଠିକ୍ କଥା । ଜଣାଯାଏ, କଣ ଗୋଟାଏ
ଭାରି କଥା ଚାଲିଛି । ସେଇଟା କଲେଜ ପାଠ କଥା

ନିଶ୍ଚୟ; ବାହାରେ କଥା ହୋଇଥିଲେ ଆଜିଯାଏ ତକା
ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତା, ଫୁଟିଆର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ଉଁ—
ହଁ, ତା ବି ନୁହେ । ଆମ ଗାଁ ଶାମ ଧଳ ସାନ୍ତଙ୍କ
ପୁଅ ଘରୁ ବାବୁ ଆମ ସାନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଏକ ଜାଗାରେ
ବସି ପଡ଼ନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ବା କିଛି ଜଣାଥିବ, ଅସଲ
କଥାଟା କାଢ଼ିବାପାଇଁ ଫିକର ଫାକର କରି କେତେକଥା
ପଚାରିଲି, ସେ ତ କିଛି କହୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
କଲେଜ କଥା ହୋଇଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣା
ଥାନ୍ତା । କଲେଜ ପାଠ କଥା ନୁହେ । ଆଉ ଗୋଟାଏ
କଥା, ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ଭିତରେ ଦଣ୍ଡେ ଗୁଡ଼ିବାଡ଼ି ଥାଏ
ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ସଞ୍ଜ ବଇଁଠା ଲାଗିଲା ତ ବଡ଼ ସାନ୍ତ
ବାହାରିଲେ, ରାତି ପହରେଯାଏ ବସାରେ ପଣିବାକୁ
ନାହିଁ । ସଉଦା ଆଣିବା ବାହାନାରେ କେତେଥର
ଯାଇ ଦେଖି ଆସିଲଣି, କାଠଯୋଡ଼ି ବରଗଛ ମୂଳ,
ନିରୋଳା ଅନ୍ଧାରରେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଆଉ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ
ବାବୁ ବସି କଣ ଫୁସରଫାସର ହେଉଥାନ୍ତି । ସେ ତ
ହେଲେ ଶହପକ୍ଷ ଲୋକ—ମୁଖାଳାପ ନ ଥିଲା, କେହି
କାହାରି ଗୁଲ ମାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ
ଏତେ ଫୁସରଫାସର କଣ ରେ ବାବୁ ? ସେ କଥାରେ
ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କର କିଛି ଲାଗିପଟା ଅଛି, ନୋହିଲେ
ବଡ଼ ସାନ୍ତ ବାହାଡ଼ି ଆସିଲେ ଦୁଇ ଭାଇ ନିରୋଳାରେ
ବସି ତୁନି ତୁନି କଣ କଥାଭାଷା ହୁଅନ୍ତି ? ଶହପକ୍ଷିଆ
ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଏତେ ରଞ୍ଜିତସ ଭଲ ନୁହେ—କର୍ତ୍ତା
ସାନ୍ତଙ୍କ କାନକୁ ଗଲେ କଣ ଗୋଟାଏ ବଖଡ଼ି
ବାହାରିପାରେ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ନ ପଡ଼ିବାଲାଗି
ମୋ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଚେତେଇ ଦେବା ଉଚିତ । ନାହିଁ ଲେ
ବାପ ! ଭାଇ ଭାଇ ଯିବେ ମିଳି, ମୁଁ ବସିବି ଡିକି ଗିଳି ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଖା ଯାଉ, କୁଆଡ଼ିକା ପାଣି କୁଆଡ଼େ
ଯାଉଛି । ସବୁରେ ମେବା ଫଳେ ।

-୧୦-

ଶ୍ରୀକାବ୍ୟକାଶ

ଶ୍ରୀକାବ୍ୟକାଶ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ, କଲେଜ, ସ୍କୁଲ ସବୁ ବନ୍ଦ, ବିଦେଶୀ ପିଲାମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଗ୍ରାମକୁ ଯିବାଲାଗି ସଜବାଜ ହେଉଛନ୍ତି । ଚନ୍ଦନପୁର ବଡ଼ ଛାତ୍ରକରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ପଟ୍ଟନାୟକ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଲିଙ୍କି କେତେଜଣ ବାହାଙ୍ଗୀ ଆପଟ ଧରି ଠିକ୍‌କଲେଜ ବନ୍ଦ ଦିନ ସଖାଳ ଝଟପସର କଟକରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସାନ୍ତ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର କରଣ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆଦେଶ, ‘କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେଲେକ୍ଷଣି ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଧରି କଟକରୁ ବାହାରି ଆସିବେ ।’ ହେଲେ ସଦାନନ୍ଦ ଏ କଥା ସେକଥା ବାହନା କରି ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ଗଡ଼ମଠ କରୁଛନ୍ତି । ସେଦିନ ଉଆସକୁ ଯିବାର ହେଲ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ସଇତାର ସବୁ କଥାରେ ସନ୍ଦେହ, ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରୁଲିଚଲନକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରି ଜଗିଛି । ଦେଖିଲା, ସେଦିନ ସଞ୍ଜରୁ ପହରେ ରାତିଯାଏ ସଦାନନ୍ଦ ଆଉ ରାଜବଲେତନ କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳ ବରଗଛ ମୂଳ ଅନ୍ଧାରଆରେ ବସି କଣ କଥା ଶୁଣା ହେଉଛନ୍ତି । ସଇତା ତେର ଆକୁପାକୁ କରି ଗଛ ଛୁଇଁ ଅନ୍ଧାରଆ ଧରି ପାଖେଇ ପାଖେଇ ଗଲା, ହେଲେ ଭୁନି ଭୁନି କଥା, ଶୁଭିଲ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦୁହେଁ ମେଲଣି ଘେନିବା ବେଳେ ରାଜବଲେତନ ଜାଗ୍ରତ କରାଇଦେଲେ, “ଦେଖ ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ ! ଖୁବ୍ ଜାଗ୍ରତ ଥିବ, କଥାଟା ଯେମନ୍ତ ପୁଟିଆର ନ ହୁଏ, ଟିକିଏ ହେଲେ ଜଣା ପଡ଼ିଗଲେ ସବୁ ଭଣ୍ଡାର ହୋଇ ଯିବଟି ! ଗଡ଼ରେ ଗଡ଼ମଠ କରିବ ନାହିଁ, କଲେଜ ଫିଟିବା ପରର ଦିନ ଆଗରୁ ରୁଲି ଆସିବ ।” ଶେଷ କଥାଗୁଡ଼ିକ ସଇତା କାନରେ ଟିକିଏ ବାଜିଗଲା, ମନରେ କଲ ଏତେ ଶନ୍ଦେହ, ମୁହଁ ରୁଢ଼ାବୁଢ଼ି ବାସନ୍ତ—ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ ପାଲଟି ଗଲେଣି ।

-୧୧-

ଉଆସରେ ଉପସ୍ଥିତ

କଲେଜ ବନ୍ଦ ବାସିଦିନ ଗୋରୁଗୋଠ ଘର-ବାଡ଼ଡ଼ା ବେଳେ ସବାରି ଯୋଡ଼ିକ ଚନ୍ଦନପୁର ଉଆସ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଢିଙ୍ଗିଲା । ତେତେବେଳେ ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ଜାଉଙ୍କ ନାଟମଘରରେ ବସି ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ । ପିଲ ଯୋଡ଼ିକ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲଠ ଲଠ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କୁ ଠାରୁଦେଲେ । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପିଲମାନଙ୍କ ପହଞ୍ଚିବା କଥା ଶୁଣି ଉଆସ ଭିତରୁ ବାହାରି ଆସି ମଝି ଛାତ୍ର ଦୁଆରବନ୍ଧଟାକୁ ଧରି ଉଠା ହୋଇଥିଲେ । ପିଲ ଯୋଡ଼ିକ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିନ୍ତେ ‘ଉଠ ବାପ ଉଠ ବାପ’ କହି ଆଗେ ସଦାନନ୍ଦକୁ ଉଠାଇ ତାହା ମୁଣ୍ଡକୁ ଚୁମ୍ବନ କଲେ । ସବୁଦିନେ ସାନ୍ତାଣୀ ଆଗେ ସଦାନନ୍ଦକୁ ଆଦର କରନ୍ତି । ଆପଣାକୁ ଗରିବର ପୁଅ ମଣି କାଳେ ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବ, ସେଥିପାଇଁ ଆଗେ ସଦାନନ୍ଦକୁ ସ୍ନେହ କରି ପଛେ କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଉଠାଇଲେ । ପୁଅଟିକୁ ଧରି ଯେମନ୍ତ ଉଠାଇଛନ୍ତି, ହାତକୁ ଶୁଖିଲା ଶୁଖିଲା ଲାଗିଲା, ମୁଖକୁ ଅନାଇଦେଲେ, କଳା ପଡ଼ି-ଯାଇଛି । “ଏ କଣ ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୋର କଣ ହୋଇଥିଲା ରେ, ଦେହକୁ ବାଧୁଥିଲା କି ରେ ?” ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ, ସକସକ କରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । ପଣନ୍ତକାନିରେ ଲୁହ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି । ଉଆସ ଭିତରୁ ପୋଇଲାମାନେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ତ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ, କଟାଶ ପରି ପିଲ-ମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ରହିଥାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ପିଉସୀ ! ଆପଣ କିଏ ଇମିତି ବାପାଣୀ ପରି ହେଉଛନ୍ତି ? ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରର କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, କଲେଜରେ ବାସିକ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଥିଲା, ଗୋବିନ୍ଦ ଦିନ ରାତି କତାପ ପଡ଼ିବାରୁ ଭାରି ଭଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ଯେ, ସେଥିଲାଗି ଦେହ ଟିକିଏ ଶୁଖି ଯାଇଛି ।”

ସାମ୍ରାଜୀ—ନାହିଁ ରେ, ନାହିଁ ରେ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଁ କମିତକା କିତାପ ପଢ଼ିଲ ରେ ? ସେତକ ପାଠ ହେଲା, ତେତକ ହେଉ, ଆଉ ପାଠ ଲେଖା ନାହିଁ, ଆଉ କଟକ ଯାଅ ନାହିଁ ରେ ।

ସଦାନନ୍ଦ—ନାହିଁ ପିତୃପୀ ! ପରାଷା ସରଗଲଣି, ଆଉ ସେପରି କିତାପ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଏଣିକ ଅଳ୍ପ ପଢ଼ା, ବେଳ ମାଫିକେ ଖାଇ ପିଇ ତୁଚ୍ଛା କଟକରେ ବସିଥିବା । ଧର ଥରେ କଲେଜରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ହେବ, ଆଉ ସେପରି ବାଧୁ ନାହିଁ । ପରାଷା ହେବାକୁ ଆହୁର ବରଷେ କାଳ ଅଛି, ମୁଁ କହୁଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ପରାଷାଯାଏ ରହିବା ନାହିଁ, ତୁନି ତୁନି ଘରକୁ ଚାଲି ଆସିବା ।

ସାମ୍ରାଜୀ—ହଁ ରେ ହଁ, ସଦେଇ-ତୁ-ତାହି କରବୁ ରେ । ଗୋବିନ୍ଦ ପିଲଟା, ତାର ତେତେ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ । ତାକୁ ଧରି ବାହାର ଆସିବୁ ରେ । ଆଲୋ କନକ; ଆଲୋ ପଦ ! ବେଗି ଗେଗି ଜଳ, ପାପୋଗ୍ର ସେନ ଆସ, ମୋ ମେଲକୁ ଶୀତଳ ଠା ଆଣିବାଲଗି ଲଳିତା ନାମକୁ ଡାକ ଦେ ।

-୧୭-

ବିବାଦ ପ୍ରସ୍ତାବ

‘ଗୋବିନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖିଲଣି ନା ? ସଇତାକୁ ଡାକି ନିରୋଳାରେ ପଚାରିଲେ, ସେ କହିଲା, ନାହିଁ ତ, କୁଆଁର ସାମ୍ରାଜୀ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ କଟକରେ କିଛି ବାଧୁକା ଲଗିନାହିଁ । ସଦେଇ କହୁଛି ବେଗି ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଦେହ ଶୁଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇ ଯାଇଛି । ହେଲେ ଏ କଥାରେ ମୋ ମନ ମାନ୍ନ ନାହିଁ । ସବୁଦିନେ ତ କଟକରୁ ପାଠ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଆସେ, କାହିଁ, କେବେ ତ ଏପରି ଦେହ ଶୁଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଆଉ

ଗୋଟାଏ କଥା, ମୁଁ କଥା ପଚାରିବାବେଳେ ସଇତା କମିତକା ଡର ଡର ହେପ ଡୋକି ଡୋକି, ମୁଣ୍ଡ ପୋତ ମୋ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେଉଥିଲା । ଏପରି କଥା ସେ କେତେ କହେ ନାହିଁ । ତେବେ ବି ତୁହାଇ ତୁହାଇ ତେର କଥା ପଚାରିଲି, କିଛି ସଫା କଥା କହିଲା ନାହିଁ । ଜାଣିଲି, କହିବ ନାହିଁ, ଆଉ ବଲେଇଲି ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦ କଟକରୁ ବାହୁଡ଼ିଲା-ବେଳରୁ ଦୁଇ ଦିନଦିନ ହେଲା ତାକୁ ଜଗିଛି । ଦେଖିଲି, କାହାର ସାଙ୍ଗରେ ହସି ଖୁସି କଥା ନାହିଁ, ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ତୁଚ୍ଛାଟାରେ କଣ ଶୁଣୁଥାଏ । କଣ ହେଲା, ତୁମେ ଟିକିଏ ବୁଝାବୁଝି କର ନା ?’ ପହଡ଼ଘର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସି ନିରୋଳାରେ ସାମ୍ରାଜୀ ସାମ୍ରାଜୀ ଏହିସବୁ କଥା କହିଲେ । ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ସାମ୍ରାଜୀଙ୍କ କଥାରେ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ‘ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀହର—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀହର’ କେବଳ ଏତିକି ନାମ ଉଚ୍ଚନ କରି ତୁନି ହେଲେ ।

ସାମ୍ରାଜୀ—ମୁଁ କହୁଛି ପୁଅଟିକୁ ଏହି ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଷା କରାଇ ପକାଅ । ମନ ଯିମିତକା ଡାକୁଛି ବିଷା ହେଲେ ତା ଦେହ ଭଲ ହୋଇଯିବ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସଦେଇପାଇଁ ବି ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଖୋଜ, ତା’ ଲଗି ଆଉ କିଏ କରିବ ? କେଉଁଦିନ ହେଲେ ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କହୁଛି ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଏକ ଖରତରେ ଚଳିଯାଉ ।

ସାନ୍ତ—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀହର—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀହର ! ତୋ ଇଚ୍ଛା । ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଦେଖିବି ।

ସାମ୍ରାଜୀ—ଦେଖିବି କଣ, କାଲି ସଖାକୁ ଲଗିଯାଅ । ପାଟଜୋଷୀଙ୍କୁ ଡକାଅ; ଭଲଦିନଟିଏ ଧରି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କନ୍ୟା ଲେଡ଼ିବା ପାଇଁ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଓକଲ ବରଗି ଦିଅ ।

-୧୩-

ବିବାହ ଅସ୍ୱୀକାର

ରଜା ପରି ଜମିଦାରଟାଏ, ଶ୍ରୀକରଣ ମଉଡ଼ମଣି, ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ନାମ ଡାକ, ସଦର ହାକିମ-ମାନଙ୍କ ଆଗରେ କୁର୍ତ୍ତିରେ ବସିବା ଲୋକ, ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, କାର୍ତ୍ତିକ ପରି ରୂପ, ଚାରିପାଠରେ ପଢ଼ାକତ, ଆଜିବାଦେ କାଲି ରାଜଗାଦିରେ ବସିବେ, ତାଙ୍କପାଇଁ କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ରଜା ଝିଅ ହେଲେ ବି କେତେ ତପସ୍ୟାବଳରେ ଏହାଙ୍କ ହାତ ଧରିବେ, ତାଙ୍କପାଇଁ କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ଦିନ ଆଠ ଦଶଟା ଭିତରେ ଗୋଷ୍ଠକୁଗୋଷ୍ଠ କନ୍ୟା ଟିପଣା ଆସି ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିଲା । କେଉଁଠିକୁ ଓକିଲ ଯାଉଛନ୍ତି, ଅନେକ ଲୋକ ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଆପଣା ଆପଣା ପୁରୋହିତଙ୍କୁ କନ୍ୟାଟିପଣା ସହିତ ପଠାଇଦେଇଛନ୍ତି । ସାନ୍ତେ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜି ଆ, କରଣ, ଆଉ ପାଞ୍ଜିଜଣ ଗ୍ରାମର ମୁଖଣ୍ଡ ମୁଖଣ୍ଡ କରଣ ସାନ୍ତ, ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ର ପାଟକୋଷୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ନିରୋଳାରେ ବୁଝାବୁଝି କଲେ । ଦୁଇ ଚାରିଗଣ୍ଡ ମାସ ଟିପଣା ପାଖରେ ରଖି ଆଉଗୁଡ଼ିକ ଲେଉଟାଇ ଦେଲେ । ଟିପଣା ଧରି ଆସିଥିବା ଲୋକ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶିଆଣ ପିଆଣ କଥା ଭଲରୂପେ ବୁଝିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାଣିଆବନ୍ଦୀ ଜଥା ଉପସ୍ଥଳ ବାଟଖଇ ଦେଇ ମେଲଣି ଦେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ହସିଖସି ବେଭାର — ହେଲେ କାହାରିକୁ ନିରାଶ ବାକ୍ୟ କହିଲେ ନାହିଁ, ପଛନ୍ତେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଟିପଣା ଅଟାଇନେବେ । ସମସ୍ତେ ବୁଝିଗଲେ, ସାନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଟିପଣାକୁ ପସନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି । କେବଳ ପଦ୍ମପୁର ଜମିଦାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନ ଦାସ ମାଛାତା ଆଉ ସରମର ତାଲୁକର ଜମିଦାର ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀ ରହିଲା, ଓକିଲମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହିପରି ଟିପଣା ଗୋଟିଆଗୋଟିଇ ବେଳେ ପ୍ରଜାପତି

ଉଦାତ୍ତରେ ଥାଇ ହସି ହସି ଗଡ଼ି ଯାଉଥିବେ ! ମଙ୍ଗଳ-କୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣିଲା ବେଳୁ ସଦାନନ୍ଦ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ସଦା ବିଭା ହୋଇଯାଏ, ରାଜବଂଶଚନ୍ଦନଙ୍କ ପାଖରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ବାଟ ରହିବ ନାହିଁ । ଆପେ ଚନ୍ଦ୍ରା ନ ପଡ଼ି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ କଥା ଭାବୁଛି, ପିଉସା ପିଉସୀ ଶୁଣିଲେ ସଦାନାଶ ! ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଡ଼ିଲେ ସଦାନନ୍ଦ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଲୋକଠକାଣ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି, କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ କହି ବୁଲନ୍ତି, ମୋ ବିଭାଲଗି ଏତେ ତରବର କିଏ ? ମୂଳକଥା ଗୋବିନ୍ଦର ବିଭା ହେଇଗଲେ ସବୁ ହେଲା । ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ସବୁ କଥା ଗୋବିନ୍ଦ ହାତରେ କରାଇବାକୁ ହେବ । ଏହି ଘାଟିଟା ଟପି ଥରେ କଟକ ଘେନି ଯାଇ ପାରିଲେ ବସାରେ ବସି ସବୁ ଠିକ୍ କରି ନେବ ।

ଫୁଲସଞ୍ଜି ଟପି ଗଲଣି ଚାରିଆଡ଼ୁ ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ି ଆସୁଛି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁଢାଲରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି, ସଞ୍ଜ ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଗଲଣି, ବଧୂମାନେ ନଦୀ ରୁଆରୁ ଜଳ ଘେନି ଗଲେଣି, ଯୋଡ଼ିଏ ଯୁବକ ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମପଟ ନଈକୂଳ ଆନୁତୋଟା ଭିତରୁ ବୁଲି ବୁଲି ବାହାରି ଆସି ନଈତୁଳୁ ବରଗଛର ଯୋଡ଼ିଏ ଚେର ଉପରେ ବସିଲେ । ନଈଆଡ଼ୁକୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି । କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ନଦୀ ଦଧିଶ କୂଳ ଖାଇ ଉଡ଼ିର କୂଳ ବାନ୍ଧୁଛି, ବର ମୂଳ ଅଧାଅଧ ନଦୀଗର୍ଭକୁ ଯାଇ ସାଲେଣି, ମୋଟା ସରୁ ତେରଗୁଡ଼ାଏ ଚେର ଆକାଶରେ ଝୁଲୁଛି ବଢ଼ିଦିନେ ସେହି ଚେରମୂଳେ ସବୁବେଳେ ପୁରୁଷେ ପୁରୁଷେ ପାଣି । ଆଜିକାଲି ନଈଟା ତୁଚ୍ଛା ଶୁଖିଲା ପଡ଼ିଛି, ନଈ ଭିତରେ ଧାଡ଼ିକଧାଡ଼ି ରୁଆ । ଘରପିଛେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ — ଯାହା ଘରେ ମଣିଷ ବଳ ବେଶି ବା କୁଟୁମ୍ବ ବେଶି, ତାହାର ଯୋଡ଼ାଏ ରୁଆ ।

ପୁଷ ମାସଠାରୁ ନନ୍ଦରେ ପାଣି ମରିଯାଏ । ଲୋକେ ବାଲି ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ଗୁରି ପାଞ୍ଚ ଦ୍ଵାଦଶ ଗଞ୍ଜାର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କୂଅ ଖୋଳନ୍ତି । ଅତି ସୁନ୍ଦର ନିର୍ମଳ ଥଣ୍ଡା ପାଣି ଝରିପଡ଼େ, ଆଶୁ ଆଣି ପାଣି ଜମିଯାଏ । ସବୁ ପାଣି ତୋଳିନେଇ ଶୁଖାଇଦିଅ, ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ପାଣି ଯେତକ ତେତକ । ଫଲ୍‌ଗ୍ର ସ୍ରୋତ ବନ୍ଦ ହେବାର ନାହିଁ । ସଦାନନ୍ଦ କୂଳ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଦଶ ପଦର ଦ୍ଵାଦଶ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ମୁଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ା । ଗନ୍ଧ ଗୁଲ ଅନ୍ଧାରରେ ମଣିଷ ଚନ୍ଦ୍ରା ଯାଉନାହିଁ; ହେଲେ ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ଆରେ ସଇତା ! ବେଗେବେଗେ ଯା, ପଡ଼ାଘରେ ଆଲୁଅ ଜାଳ ଦେ, ଆମେମନେ ଏଇଲଗେ ଯାଉଛୁ ।” କାଳିଆ ମୁଣ୍ଡିଟି କିଛି ଓଜର ନ କରି ପଛ ବୁଲାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁଲିଗଲ — ମନରେ କରୁଥାଏ — ହେଉ ହେଉ, କେତେଦିନ ଲୁଚକାଳି ଖେଳବ ଖେଳ ।

ସଦାନନ୍ଦ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ! କଥା ତ ଠିକ୍ ଠାକ ହେବାର ଗୁଲିଲ, ଏବେ କ’ଣ କରିବୁ ?”

ଗୋବିନ୍ଦ — କ’ଣ କହୁଛୁ ସଦେଇ ଭାଇ ? ଏଇ ବିଭ୍ରାଘର କଥା ନା ?

ସଦାନନ୍ଦ — ଆଉ କଥା କଣ ?

ଗୋବିନ୍ଦ — ସପ୍ତା କଥା, ମୁଁ ଉଛୁଣିକା ବିଭ୍ରା ଦେବି ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ ଶୁଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହେଲେ । ସେ ଭଲକରି ଜାଣନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ଯେଉଁଟା ଧରିବ ତା’ହିଁ କରିବ, କାହାରି କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ, କାହାରି ଭଲ ମନ୍ଦକୁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦର ଆଉ ଯେ ଗୁଣ ଥାଉ ପଛକେ, ଆପଣା ମତକୁ ନିର୍ଭୁଲ ଜ୍ଞାନ କରେ; ତଥାପି ଗୋବିନ୍ଦର ମନ

ବିଡ଼ିବା ଆଉ ଆଗକୁ ଆଗଣାର ବାଟ କାଟିରଖିବା ନିମନ୍ତେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେପରି କଥା କହ ନା, ପିତୃସା ପିତୃସୀ ମନଦୁଃଖ କରିବେ ଯେ ? ସବୁ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ସବୁ କଥା ବୁଝି ସମଜ କରିବା ଭଲ । ଭାରିବାର ସେ ଶ୍ଳୋକଟା ତୋ ମନରେ ଅଛି ତ ?

“ସହସା ବିଦଧୀତ ନ ହିୟା-

ମବିବେକଃ ପରମ ପଦାଂ ପଦଂ ।

ବୃଣୁତେ ହି ବିମୃଶ୍ୟକାରିଣଂ

ଗୁଣଲୁବ୍ଧାଃ ସ୍ଵପ୍ନମେବ ସମ୍ପଦଃ ।”

ଗୋବିନ୍ଦ — ମନୁଷ୍ୟମାତ୍ରକେ ସ୍ଵାର୍ଥୀନ ଜୀବ, ଆପଣା ବିବେକ ବିପକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିବିଂଧ-ତାର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ ।

× × × ×

ଦୁଇଜଣ ଓକଲ ବସି ବସି ପଡ଼ି ଖାଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାର କଲେ, ସୋଗ୍ୟପୁଷ — ତା ମନ ନ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ପଦନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ସାନ୍ତଙ୍କର କୁଟୁମ୍ବୀ ମାମୁଁ — ବଳେ ଗୋବିନ୍ଦର ଅଜା । ଦିନ ପହରକବେଳେ ସଦାନନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ ଦୁଇ ଜଣ ପଡ଼ାଘରେ ବସି ଲେଖା-ଲେଖି କରୁଛନ୍ତି, ପଟ୍ଟନାୟକ ଅଜା ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଠୁକୁଛି ଠୁକୁଛି ହୋଇ ନାତିମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି-ଗଲେ । ଚତୁର ସଦାନନ୍ଦ ଅଜାଙ୍କ ଆଗମନର କାରଣ ବୁଝିପାରି ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଟିପିଦେଲେ — ଏଣେ ହସି ହସି, ଆସନ୍ତୁ ଅଜା ସାନ୍ତ — ଆସନ୍ତୁ ଅଜା ସାନ୍ତ, କହି ବାଡ଼ି ଧରି ଗୋଟାଏ ଚଉକରେ ବସାଇ ଦେଲେ । କଟକ କଥା, କଲେଜ କଥା, କଟକରେ ଶିଆପିଆ ଏଣୁ ତେଣୁ ଡେର କଥା ହେଲା । ଅଜା ମରହଟ୍ଟିଆ ବୁଢ଼ା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ମାମଲତ ବୁଝନ୍ତି, ପୁରୁଷା ଲୋକ ପହଞ୍ଚିଯାଇ ଟାଉପରି ବିଭ୍ରାଘର କଥାଟା ପକାଇ ଦେଲେ

ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ନାହିଁ ତ । କେତେବେଳ ବାଦେ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ଗଲା ଖଙ୍କାର ଦେଇ କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ ସଦେଇ, ହୋଇ ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ବୈଷ୍ଣବ ବାବୁ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?” ଦୁଇ ଜଣଯାକ ପଚାରିଲେ, “କଣ, ଅଜା କଣ ?”

ଅଜା—ଆମର ଉଦାରଆ ! କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାଁଯାକ ଡାକ ବସିଛି, ପୁଞ୍ଜାକୁ ପୁଞ୍ଜା ଓକଲ ଯା ଆସ କରୁଛନ୍ତି; କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ! ହେଲୁ ହେଲୁ, ନ ଜାଣିଲୁ । ମୁଁ କହୁଛି କଣ କି, ଭୂମାନଙ୍କର ତ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଦିନେ ବଢ଼ିବ ସ୍ୱର୍ଗତର ପର ବୋହୂ, ଯୋଡ଼ିଏ ଆସିବେ, ମୁଁ କହୁଛି କଣ କି, ଏହି ଶୁଭ-କାର୍ଯ୍ୟଟା ଚଞ୍ଚଳ ବଢ଼ିଯାଉ । ଆଖିଯୁଲାଇ ଦେଖିବୁଁ, ଶିଶୁ ଟିଠା ଖାଇବୁଁ, ପାଟଜଥା ପିନ୍ଧିବୁଁ । ଆମ୍ଭମାନେ ଆଉ କେତେ ଦିନ ? ସେହି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଦିନକୁ ଚାହିଁବସିବୁଁ ପର । ତେର ତେର ଜାଗାରୁ କନ୍ୟାର ବାତନ ଆସିଥିଲା, ଯୋଡ଼ିଏ କନ୍ୟା କଥା ସମସ୍ତଙ୍କର ବଡ଼ ପସନ୍ଦ ହୋଇଛି, ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଜମିଦାର ହିଅ । ପଦ୍ମସୁର ଆଉ ସରମର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଛ ତ ? ସେହିମାନଙ୍କ ହିଅ, ଅପ୍ପା ସୁନ୍ଦରୀ, ପଡ଼ାଶୁଣାରେ ଫାରକତ, ରଜାକୁ ରଣୀ ଯୋଗିପିବ ଏକା । ସବୁ ଠିକଠାକ ହୋଇଗଲାଣି, ବାପା ସାଆନ୍ତ ଖାଲି ଭୂମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଭୂମାନଙ୍କ ପାଟିରୁ ଯିମିତ ବାହାରିବ—ହଁ, ଯିମିତ ସମସ୍ତେ ଦିନରୁ ଲାଗିଯିବ । ଦିନ ପନ୍ଦରଟା ଭିତର ସବୁ ଠିକଠାକ ହୋଇଯିବ । ସ୍ୱର୍ଗଅପ୍ସର ପରି ବନ୍ଧୁ ଯୋଡ଼ିଏ ଏକାବେଳେକି ଉଆସ ଭିତରେ ଢାଳିଲ । ଏହି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ ଭିତରେ ତିନିଟା ଲଗ୍ ଅଛି, ତୈଳିକ ଦେବଶୟନ କାଳ, ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ମନା ।

ସଦାନନ୍ଦ ଭାରି ଚତୁର, ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ଚିହ୍ନା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । “ପଙ୍କଜ ଯେନ୍ଦ୍ରେ ପଙ୍କେ ଥାଇ ।

ତା ଦେହେ ପଙ୍କ ନ ଲଗଇ ।” ଅଜାଙ୍କ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେବାଲାଗି ଇସାରା କରିଦେଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ କହିଲେ, “ଅଜା ! ଇଂରେଜୀ ପାଠ ନ ପଢ଼ିଥାନ୍ତୁ ତ ନାହିଁ, ଦଶବର୍ଷ କାଳ ବିଦେଶରେ ପଢ଼ିବୁଁ । ବାପା ସାନ୍ତ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପଛରେ ମାସକୁ ମାସ ଥଳକୁ ଥଳ ଟଙ୍କା ସାରୁଛନ୍ତି । ଆଉ କେତେଟା ମାସ, ଅଧିକ ନ ପଢ଼ୁଁ, ଆସନ୍ତା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଏଫ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଚାଲି ଆସିବୁଁ, ତୈଳିକ ଆଉ ନ ପଢ଼ିଲେ ବି ତଳେ ।”

ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ଅଜା ! ଗୋବିନ୍ଦ ଯାହା କହିଲା, ସବୁ ତ ଶୁଣିଲେ । ଆପଣ ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖିବୁଁ । ବୁଝନ୍ତୁ, ଏଫ୍. ଏ. ପାସ୍ ନ କରି ଉତ୍କଳିକା ପଢ଼ାରେ ବଖଡ଼ କଲେ ବାର ବରଷର ତପ ଶୁଖିଆପୋଡ଼ାରେ ଯିବ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମୁଣ୍ଡେଇ ନେବୁଁ, ଦିନ କେତେଟା ସତାର କରନ୍ତୁ ।

ଅଜା—ହୋଇ ରେ ସଦାନନ୍ଦ ! ଫେଁ-ଫେଁ ପାସ ନ କଲେ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏ କଥା ଆମକୁ ଜଣା । ମାତ୍ର ଆମେ କହୁଛୁ, ଭୂମ୍ଭେମାନେ ବିଷା ହୋଇ ଚାଲିଯାଅ, ବହୁମାନେ ଘରେ ରହିବେ । ଭୂମ୍ଭେମାନେ କଟକରେ ରହି ଫେଁ ଫେଁ ପାସ କର ।

ସଦାନନ୍ଦ—ନାହିଁ ଅଜା, ଏବେ ଆଉ ସେ ଆଇନ ଚକ୍ର ନାହିଁ, ବିଷା ହେଲେ ଆଉ ଏଫ୍. ଏ. ପାସ୍ କରିପାରିବା ନାହିଁ ।

—୧୪—

କଟକ ଯାତ୍ରା

ସଇତା ଆଜିକାଲି ଖୁବ୍ ଜଗି ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ ଚାଲିଚଳନକୁ ଅନାଇଛି । ସେ ଭଲରୂପେ ବୁଝିଲାଣି, ଭିତରେ ଭିତରେ କଣ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳୁଛି ।

ଏତେ ଜଗିଜାଗି ମଧ୍ୟ କଥାର ମୂଳଟା ଧରି ପାରୁ ନାହିଁ । ସଇତା ବଡ଼ ସାନ୍ତକୁ ଚିତ୍କାର, ବିରୁଦ୍ଧ କଲ, କେତେବେଳେ କଣଟାଏ ବିପଦ ପକାଇ ଦେବା ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ହେଲେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ହେଉ, ମୋ ସାନ୍ତ ଦେହକୁ ଆସି ନ ଲାଗିଲେ ହେଲା । ସଇତା ଦେଖିଛି, ଦିନେ ଛଡ଼ା, ଦିନେ ଛଡ଼ା ଟପା ପାଇକ ଚିଠି ଧରି ଆସୁଛି । ସମସ୍ତରସ୍ତର ଉଆସ ପାତକ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଦିନେ ଚିଠି ଧରି ଆସେ । ହେଲେ ସେ ପାଇକେ ଗଡ଼ଦୁଆରଯାଏ ଆମନ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ଗାଁ ପଶ୍ଚିମ ପଟ ଆମ୍ଭ ତୋଟାରେ ବସିଥାନ୍ତି, ବଡ଼ ସାନ୍ତ ସଞ୍ଜସଞ୍ଜିଆ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଚିଠି ଦେନି ଆସନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଦିନେ ପାଲଟା ଚିଠି ଦିଅନ୍ତି । ସଇତା ଏହା ମଧ୍ୟ ଉହାଡ଼ରେ ଥାଇ ଦେଖିଛି, ଗୁଡ଼ାଏ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବଡ଼ ସାଆନ୍ତ ଆପେ ପଡ଼ି ଚିରି ପକାନ୍ତି, କେତେଗଣ୍ଡ ମାସ ସାନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦିନେ ସଖାଲେ ଦିନ ପହରକ ସରିକି ଟପା ପାଇକ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଧୁ ଲମ୍ବ ଚିଠିଧରି ପହଞ୍ଚିଲା । ଚିଠିଟା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସ, ଇଂରାଜରେ ଲେଖା । ଦୁଇ ସାନ୍ତ ଏକଯାଗାରେ ବସିଥିଲେ । ବଡ଼ ସାନ୍ତ ପାଇକ ହାତରୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ନେଲେ, ଆପେ ନ ପଢ଼ି ସାନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସାନ ସାଆନ୍ତ ଲମ୍ବା ଫିଟାଇ ପ୍ରଥମେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ପଢ଼ିଗଲେ । ଚିଠିରେ କଣ ଲେଖାଅଛି, ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପରୁରବାରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ପାଟିକରି ପଢ଼ିଲେ । ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଇଂରେଜୀରେ ଲେଖା, ସେଥିର ଅର୍ଥ ଏହି —

ସାନ୍ତ ସଦାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ କୁଆଁର ସାନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ କଲେଜରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଜାଣିବା କାରଣ ଲେଖା ଯାଉଅଛି କି, ଆସନ୍ତା ଜୁନମାସ ୨ ତାରିଖ ସୋମବାର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ

ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବ । ଉକ୍ତ ତାରିଖରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଇତି ।

(ସ୍ଵାକ୍ଷର) ଉବଲିଉ ଜୋନ୍ସ
ପ୍ରିନ୍ସପାଲ, କଟକ କଲେଜ ।

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉଆସ ଭିତରେ ଆଉ ଗାଁଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା—ବଡ଼ ସାହେବ ପରୁଆନା ପଠାଇଛି, ବାବୁ ସାନ୍ତମାନେ କଟକ ଗଲେ ଇଂରେଜୀ ପାସ କରିବେ ।

ପିଲା ଦୁହେଁ ଲମ୍ବାଫାଟା ଧରି ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ, ସେଥିରେ ଲେଖା ବିଷୟ ଓଡ଼ିଆରେ ତର୍ଜମା କରି ବୁଝାଇଦେଲେ । ସାନ୍ତ ଲମ୍ବାଫାଟା ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଥର ଦେଖିଲେ—‘ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀହରି—ତୋ ଇଚ୍ଛା’ କହି ସଦାନନ୍ଦ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ଲମ୍ବାଫାଟା ଧରି ପିଲାସାନ୍ତ ଦୁହେଁ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଗଲେ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଆଗରୁ ଶୁଣି ପାରି ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଛନ୍ତି । ପିଲା ଦୁହେଁଙ୍କୁ ପାଖରେ ଦେଖି କହିଲେ, “ଆରେ ସଦେଇ, ତୁମେମାନେ ଯେ କହୁଥିଲ ଦୁଇ ମାସ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ କଲେଜ ବନ୍ଦ—ମୁଁ ଦିନ ଗଣୁଛି, ଆସ୍ତର ତ ସତର ଦିନ ବାକି—ଆଜି ଏ ଚିଠି କଣ ରେ ?”

ସଦାନନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା ହଁ ପିଉସୀ, ମୁଁ ଅଯାଜ କରି କହିଥିଲି । ଏଟା ହେଲା ସରକାରୀ ମାମଲା, ଯେତେବେଳେ ଯେ ହୁକୁମ ଜାଣି ହେବ, ତାକୁ ମାନିବାକୁ ହେବ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ତୁମେମାନେ ଏତେ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ିଲଣି, ଆଉ ପାଠରେ ଲେଡ଼ା ନାହିଁ, କଟକ ଯା ନା ।

ସଦାନନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା, ଦଶ ଦଶ ବରଷ କାଳ କଟକରେ ରହି ପଡ଼ିଲୁ, ଆଉ କେତେଟା ମାସ ଲାଗି କଣ ସବୁ ମାଟି ହେବ ?

ମା'ଙ୍କ ଆଖି ଲୋତକରେ ପୂରିଗଲା, ପଣନ୍ଦ-କାନରେ ପୋଛି ପକାଇ ତୁନି ହେଲେ ।

ଆଜି ହେଲୁ ଶନିବାର, ସୋମବାର ରହିଲୁ ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ । କାଲି ରବିବାର ଯାହା କରି ନ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ଠିକ୍ ବେଳ ମାଫିକେ ସୋମବାର କଟକରେ ପହଞ୍ଚିହେବ ନାହିଁ । ଯାହାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଲାଗିଲା ।

ଶବର ପାଇଲୁ ବେଳୁ ମା ସାଆନ୍ତାଣୀ ଠାଏ ବସି-ଯାଇଛନ୍ତି, ଦିନ ଦିପହର ଗଡ଼ି ଗଲଣି । ପୋଇଲିଶଂଢ଼ୀ ମର୍ଦ୍ଦିନ ଗିନା, ପୋରୁ, ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ଧରି ଦଡ଼ିଏ ହେଲୁ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ଦେହପାଣି ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲା, ଦେବାର୍ଦ୍ଧନ ବେଳ ଗଡ଼ି ଯାଉଛି—ଦୁଇ ଦିନ ଥର ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲଣି ।

ସାନ୍ତଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡକାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ, “ଶୁଣ, ପିଲୁଯୋଡ଼ିକୁ କଟକ ପଠାଇବାକୁ କେତେ-ବେଳେ ମୋ ମନ ଡାକୁ ନାହିଁ । ମୋ ମନଟା କମିତିକା ଛୁକଉଛି, ତୁମେ ନ ହୁଏ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଯାଅ ।”

ସାଆନ୍ତଙ୍କର କୌଣସି କଥାରେ ଶୋଚନା ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ସବୁ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛା । ସୁଖ ଦୁଃଖର ହାନି ଲଭ ସବୁ ତାଙ୍କରି ବିଧାନ, ମନୁଷ୍ୟର କିଛି ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟର ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ବୃଥା । “ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ—ଶ୍ରୀହରି—ସବୁ ତୋ ଇଚ୍ଛା” ଏତିକି କହି ଚାଲିଗଲେ । ସାନ୍ତାଣୀ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମନକଥା ଭଲକରି ଜାଣନ୍ତି, କିଛି ନ କହି ତୁନି ହେଲେ ।

ରବିବାର ସଖାଳେ କଟକ ଯାହା ପାଇଁ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସଇତା ସବୁ ଠିକଠାକ କରି ରଖିଛି, ତାକୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପିଲୁ ଦୁହେଁ ମାତାଙ୍କ ପଦରେଶୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ମେଲଣି ଘେନିବାବେଳେ ସା'ନ୍ତାଣୀ ଓଠକୁ କାମୁଡ଼ି ରଖିଥାନ୍ତି । ପିଲୁମାନଙ୍କ ଦହି ମାଛ ବେଳେ କାନ୍ଦ-ପକାଇବାଟା ଅମଙ୍ଗଳର ଚିହ୍ନ । ହେଲେ ଲୁହ ବୋଲି ମାନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର-ଝର ହୋଇ ବହି ପଡ଼ୁଛି । ସଦାନନ୍ଦକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ଆସ ବାପା ଆସ, ଗୋବିନ୍ଦଜୀଙ୍କ ଚରଣୋଦକ ସେବା କରି ଧଣ୍ଡା ବେକରେ ଲମ୍ବାଇ ସିଧାରିବ । ଶୁଣ ବାପ ସଦେଇ, ଗୋବିନ୍ଦଟି ସାନ ପିଲୁ, ତାହାର କିଛି ବୁଦ୍ଧି ହୋଇନାହିଁ । ବେଳ ମାଫିକେ ଦିଟା ସାରିବ, ବେଳ ମାଫିକେ ନଦେଇବ । ରାତିରେ ଘରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ । ଆସ ବାପା ଆସ, ଗୋବିନ୍ଦଜୀ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।”

ଟପା ଛାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିବାରୁ କଟକ ଯାହା ଏତେ ଶୀଘ୍ର ହେଲା ଯେ, ଯାହାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶୁଭଦିନ ଧରିବା କଥା କାହାରି ମନରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ରବିବାର ସଖାଳେ ପାଟଜୋଷୀଏ କାଶରେ ତାଳପତ୍ର ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା, ହାତରେ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଲସରପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ବେଳକୁ ସାନ ସାନ୍ତ ଦୁହେଁ ସବାରିରେ ବଜେ ହୋଇ ସାଲେଣି । ପାଟ-ଜୋଷୀଏ କାହାରିକୁ କିଛି ନ ବୋଲି କଚେରିଘର ଏକ କୋଣରେ ବାଡ଼ିକୁ ଆଉଜି ବସିଗଲେ । ପିଲୁମାନଙ୍କ ସବାରି ବାହାରିଗଲା ବାଦେ ସାନ୍ତଙ୍କ ନଜର ହଠାତ୍ ପାଟଜୋଷୀଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । “ମଲା ଯା, ପାଟ-ଜୋଷୀଏ, ତୁମକୁ ଶବର ଦେବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛୁ । ଦେଖିଲ, ଦେଖିଲ, ଆଜକୁ ଯାହା ଦିନଟା କପରି ?”

ପାଟଜୋଷୀ—ଆଜ୍ଞା ।

ସା'ନ୍ତେ ଦେଖିଲେ, ପାଟଜୋଷୀଙ୍କ ମୁହଁଟା ଶୁଣି
ଯାଇଛି, ତୁନି ହୋଇ କାଠଟି ପରି ବସିଛନ୍ତି ।

ସାନ୍ତେ—ହେଉ ହେଉ, ପାଞ୍ଜି ଟା ବେଳେ
ଦେଖ ।

ପାଟଜୋଷୀ ଏ ଅଣ୍ଟିରୁ ଡେଗୋଟାଳିଟା କାଢ଼ି
କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀଟା କାଟିଲେ—ଉଆସର
ସମସ୍ତଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀ ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ଦୁଇ ରୁଟିଟା ମାସ
ଅଙ୍କ ତଳେ ଲେଖିଲେ । ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାକୁ ଦୁଇ ଡିନି ଥର
ଅନାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଲେ ।

ସାନ୍ତେ—କଣ ଦେଖିଲେ ପାଟଜୋଷୀ ଏ ?

ପାଟଜୋଷୀ—ଆଜ୍ଞା ।

ସାନ୍ତେ—ବାବୁମାନେ ତ ଯାହା କରି ଚଲେଣି,
କଣ ଦେଖିଲେ, ସବୁ କଥା କହନ୍ତୁ ।

ପାଟଜୋଷୀ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ,
“ଆଜି ଅଶେଷ ଏକ ଦଣ୍ଡ ଛ ଲିଙ୍ଗ୍ୟ ଦୁଇ ବିଳତା ।
ଶ୍ରେଣ ଯାଇ ମଦା ଆରମ୍ଭ । ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳଟାରେ
ଯାହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ପୁଣି ତେତିକ୍‌ବେଳେ ବିଷ୍ଣୁ
ଯୋଗ ଆରମ୍ଭ । ଆଉ ପ୍ରତିପଦ୍ ନବମୀ ପୂର୍ବେ ରାମ-
ରୁଦ୍ରାଷ୍ଟ ପାବକେ, ଷଷ୍ଠୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପଶ୍ଚାତ୍—କଟକ
ଯାହାକୁ ହେଲ ସମ୍ପୁର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗିନୀ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଆଜି
ଧନୁ ଚନ୍ଦ୍ର, କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଚୂଷ ରାଶିକୁ ହେଲ ଅଷ୍ଟମ
ଚନ୍ଦ୍ର, ଆଜି ଉଦୟକାଳଟା ବି ଯାହାପାଇଁ ଶୁଭ ନୁହେଁ,
ତେରୁଡ଼ାଏ ଅଲକ୍ଷଣ ।

ସାନ୍ତ “ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ—ଶ୍ରୀହରି—ତୋ
ଲଜ୍ଜା ।” ଛମୁକରଣ କହିଲେ, “ଯାହାହେଉ ଇଂରାଜୀ
ପଢ଼ୁଆମାନେ ଏସବୁ କଥା ମାନନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଯେ ନ
ମାନିବେ ତାଙ୍କପାଇଁ କଣ ?”

କଉଶୁଲ ବୁଢ଼ୀ ଦାଉ କୁଆଁର ସାନ୍ତଙ୍କ ଦହି ମାଛ
ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲା, କଥା ଶୁଣି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ
ଯାଇଁ, ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ତ ଅଧରୁ
ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଚଞ୍ଚଳ ବାକ୍ସ ପିଟାଇ ଶବ୍ଦ ଆଠ-
ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ପକାଇଲେ, ମୁଣ୍ଡରେମାରି ସାନ୍ତଙ୍କ
ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ, ଗ୍ରହ ଅବଳ ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ କହି
ପଠାଇଲେ ।

ପାଟଜୋଷୀଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମ,
ଦୁର୍ଗାସହସ୍ର ନାମ ଜପ, ଚଣ୍ଡୀପାଠ, ଶିବଙ୍କଠାରେ
ସହସ୍ର କୁମ୍ଭ, ଗୋବିନ୍ଦଜାତକ ପାଦପଦ୍ମରେ ଲକ୍ଷେ
ତୁଳସୀ ପତ୍ର ଚଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ସାତ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ବରଣ ହୋଇ ଗୁଆ ଟେକି ନେଲେ । ପାଟଜୋଷୀ ଏ
କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀର ଦଶା ଅବଳ ବିଷୟ ଭଲ
କରି ଗଣାଗଣି କରି ଦେଖିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଶନି ମହା-
ଦଶାରେ ଶନି ଅନ୍ତର—ଶନି ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର । ତେବେ ଶନି
ହେଉଛି ନିଧନାୟକପତି, ଅଛି ଜାୟା ସ୍ଥାନରେ । କୁଆଁର
ବାବୁଙ୍କର ତ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ି ନାହିଁ । ଏଥିକୁ ଏ
ଗ୍ରହ ଅବଳ ବାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ଶନିରଷ୍ଟ
ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରହଭଟ୍ଟାରିକା ଯାଗ କରିବା
ଆବଶ୍ୟକ । ଆସନ୍ତା କାଲି ଯାଗର ଡାବ ଦାଖଲ
କରିବାର କଥା ହେଲା ।

ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ର ସିଲେଟନ ଡିହାଡ଼ିଏ
କହିଲେ, “ନାହିଁ, ନାହିଁ ପାଟଜୋଷୀଏ, ଗ୍ରହଭଟ୍ଟାରିକା
ଯାଗର ବିଶୁଦ୍ଧ ଡାବ ଆମ ଘରେ ଅଛି, ପୁରୁଣା
ପାଞ୍ଜି ରେ ଦଦେଇଙ୍କ ହାତଲେଖା । ମୂଳକରେ ଯାହାର
ଯାଗ ହୁଏ, ଦଦେଇଙ୍କ ପାଞ୍ଜିରୁ ଉତ୍ତାରି ଦେନପାନ୍ତୁ ।”

-୧୫-

ଅନୁଷ୍ଠାନ

ଏଥର କଟକ ହାଲଗୁଲ ଦେଖି ସଇତା ତ କାବା ହେଇଗଲଣି । କଥା କଣ ? ବଜାରଯାକ ଦେଶା । ଟଙ୍କା ତହବଲରେ ନ ଥିବାରୁ ଦିନେ ଦିନେ ନଗଦ'ତ ସଉଦା କଣା ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା, ହଠାତ୍ ଏତେ ରୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଅଇଲା ? ସେଦିନ ଦେଖିଲି, ବଡ଼ ସାନ୍ତ ବିଡ଼ାଏ ନୋଟ ବାନ୍ଧୁଥିଲେ, ମୋତେ ଦେଖି ଚଞ୍ଚଳ ଭାବି ପକାଇଲେ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ଠିକ୍ ଲେଖାପଡ଼ା ହସାବକିତାବ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କେହି ଦିନ ନ ଥାଏ । ଏଣେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିକୁ ଖାତର ନାହିଁ । ହସାବ ନାହିଁ, କିତାବ ନାହିଁ; ପତର ଉତର ନାହିଁ, ଦୋକାନଗୁଡ଼ାକ ଯେ ଯେତେ ଟଙ୍କା କନ୍ଦୁଛି ବଡ଼ାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । କଟକିଆ ବେପାରୀ ଭଲ ପଟାଏ ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢ଼ାଉଥିବେ । ମୁଁ ତ ଦେଖିଛି, ଉଆସରୁ ଆସିବା ବେଳେ ଉଆସକରଣ କଟକ ଖରଚ ସକାଶେ ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ଦେଉଣ ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ । ସେଥି ଭିତରେ ଖଣ୍ଡେ ବି ତ ନୋଟ ନ ଥିଲା । ଦୋକାନ ସଉଦା ସାନ୍ତ ଏକା ତ ଦେଉଣ ଟଙ୍କା ଦେନଗଲା । ଉଛୁଣିକା ବି ତ ପେଟରରେ ଟଙ୍କା ଭର୍ତ୍ତି, ମୁଁ ଉଠାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଆନ୍ଧର ଗୋଟାଏ କଥା ବି ଦେଖୁଛି, କୁଅଁର ସାନ୍ତ ନ ଥିବାବେଳେ ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ଟଙ୍କାର କାରବାର । ଆମର କଣ ରେ ବାବୁ—ବରଜାତ ପଣରେ ଆସି ଯୁଆ କଉଡ଼ିଖେଳ କଥା ବୁଝିବା ?

ଆନ୍ଧର ବି ଗୋଟାଏ କଥା । ଏହି ଯେ ରାଜାବ ବାବୁ ଟଙ୍କା ନିଅନ୍ତୁ ହେବାରୁ ବୋଡ଼ିଂରୁ ବାହାରି ଯାଇ ଯୁ ତା ବସାରେ ଗୁଞ୍ଜି ହେଉଥିଲେ, ଏବେ ବଡ଼ ଦୋତାଲ ବସା ଦେଖେ କିଏ ? ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ରାତି ଭୋକିଟା ମଝିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ ବି ଫାଙ୍କ ଯାଉ

ନାହିଁ । କଣ ପାସ୍ ହେବ ବୋଲି ଚଞ୍ଚଳ ଉଆସରୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ, କାହିଁ ? ପାସ୍, ନା ଫାସ୍—ଲଗିଛି ଭୋଗ ଟଙ୍କା ଝଞ୍ଜାମ—ଲଗିଛି ଫୁସରଫାସର କଥା ! ସେମାନେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ, ମୋ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଜଗିଥିଲେ ମୋ ପଇଟି ଛୁଡ଼ିଲା ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ ରୋଷେୟାକୁ ଡାକ କହିଦେଲେ, “ଆଜି ରାତିରେ ରାଜାବ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆପଣାର ରୋଷେଇବାସ କରି ଶିଆପିଆ କର ।” ଲଭିତା ଶୁଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ କଲା, ଯେପରି ହେଉ ଆଜି ରାତିରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ଯାଇ କଥାଟା କଣ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସାନ୍ତମାନେ ବସାରୁ ବାହାରିଯିବା ସମୟରେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଡାକ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ମଠ ହେବ, ବୁଝି ସାବଧାନ, ବସାରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବୁ ନାହିଁ, ତେର ତେର ରକମ ଟଙ୍କା ପଇସା ଅଛି, କଟକ ଜାଗା—ବୁଝିଲୁ ତ ରେ ?” ସଇତା ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ସବୁ ବୁଝିଲି ।”

“ସବୁ ବୁଝିଲି କଣ ରେ ?”

“ଆଜ୍ଞା—ଆପଣ ଯାହା ଯାହା ଅଜ୍ଞା କଲେ ।”

-୧୬-

ଭୋକିସତ୍ତା

କଟକ ବକ୍ସିବଜାର ସଡ଼କ ଛୁଡ଼ି ଟିକିଏ ଗଲି ଭିତରକୁ ଗୋଟିଏ ଦୋମହଲ କୋଠାଘର । ଘରଟି ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଲମ୍ବା । ତଳ ମହଲର ଆଗକୁ ଗୋଟାଏ ଚୌଡ଼ା ଲମ୍ବାଲମ୍ବା ବାରନ୍ଦା । ତା ପଛକୁ ଯୋଡ଼ିଏ କୋଠା । ତଳ ବାରନ୍ଦା ପଶ୍ଚିମପଟ କାନ୍ଥକୁ ଲଗା

ଉପରକୁ ଉଠିବା ଶିଳ୍ପୀ ପାହାଚ । ତଳ ବାରନ୍ଦା ଉପରଟା ଲମ୍ବ ଦଲ୍ଲଣ । ତା ପଛକୁ ତଳ କୋଠରୀ ସହ ଉପରକୁ ଯୋଡ଼ିବ କୋଠରୀ । ଦଲ୍ଲଣ ଆଉ କୋଠରୀକୁ ସହ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ତଳ ଯୋଡ଼ା ଝିଲମିଲ କପାଟବାଲ ଝରକା ଲଗିଥିବାରୁ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୁଅ ପବନ ଖେଳିବାକୁ ଅସଜ ହୁଏ ନାହିଁ । ତଳେ ଘର ଆଗକୁ ଖଣ୍ଡେ ଚଉଖୁଣ୍ଟିଆ ଜାଗା । ତଳ ପାଖ ପକ୍କା ପାଚେରୀରେ ବେଢ଼ା, ଆଗ ପାଚେରୀ ଠିକ୍ ମଝାମଝି ଗୋଟାଏ ଯାଉଁଳା କବାଟ ଲଗିଛି—ସେଇଟା ହେଲେ ଘରୁ ପଢ଼ାକୁ ବାହାରବା ଦ୍ଵାର । ଏହି ଦ୍ଵାର ପାଖରୁ ବାରନ୍ଦା ମୂଳଲଗା ଗୋଟିଏ ସରୁ ସଡ଼କ । ଏହାର ଦୁଇ ପାଖରେ ମଲ୍ଲି ଗଛ ହାତକୁ ହାତ ଛଡ଼ାରେ ଲଗିଛି । ବାରନ୍ଦା ତଳ ଦୁଇ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଢ଼ା କରିବର ଝାଡ଼ରେ ଫେନ୍ଦାକୁ ପେନ୍ଦା ଫୁଲ ଫୁଟି ଦୋହଲିବା ବେଳେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ମାନେ । ଅଗଣା ଭିତର ପଟ ପାଚେରୀ କାନ୍ଥଲଗା ଯୋଡ଼ିଏ ଖପରଲି ଘର—ଗୋଟିକରେ ରେଷେଇ ହୁଏ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ସରୁ ଘର । ରେଷେଇଘର ଆଗ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଛୁଡ଼ି ଗୋଟାଏ ନନ୍ଦବସା କୁଅ । ଏଟା ହେଲେ ହରଦେବଲଲ ଭଗତର ଭଡ଼ାଟିଆ ଘର । ହରଦେବର ବଡ଼ ପୁଅ ରାମଦେବଲଲ ସଉକିନ ଲଳିଆ ଲେକ । ତା ନିଜ ବୈଠକଖାନା ସକାଶେ ଭଲ ମିଥୁୀହାତରେ କାମ କରାଇଥିଲା, ଏବେ ଭଡ଼ାରେ ଲାଗେ । ଆଜକୁ ଉଣା ଅଧିକ ମାସେ ହେଲେ କଲେଜର ଥୋକେ ପିଲା, ଏକ-ରେଷେଇରେ ରହିଛନ୍ତି । ବସାରେ ଚାକର ଯୋଡ଼ିଏ, ଜଣେ ରେଷେୟା, ଜଣେ ବାରିକ । ଏମାନେ ମଫସଲ, ହାଲ କଟକ ଆସିଛନ୍ତି, ଘର ସମସ୍ତପୁର ତାଲୁକରେ । ରାଜାବଲେଚନ ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାର ବାର ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, କଟକର କୌଣସି ଲେକ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବେ ନାହିଁ, ବାହାରକୁ ବାହାରବେ ନାହିଁ । ଏକୁଟିଆ ଦେଖିଲେ ଠିକାଦର ଆସି ଫିରିଙ୍ଗି ଘର ଚାଲିଗଲେ ବିନି ପକାଇବ । ଅଗଣା ସଦର ଦୁଆର

କବାଟରେ ସବୁବେଳେ କୋଲପ ପଡ଼ିଥାଏ, କୋଲପର କୁଞ୍ଚ ରାଜାବଲେଚନ ବାବୁଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରେ ।

ଆଜକୁ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ହେଲେ ଦିନେ ଛଡ଼ା ରାତିରେ ଶ୍ଵେତ ହେଉଛି । ବାହାରୁ କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ପିଲା ଆସିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଜଣେ ବା ତଳ ଜଣ ବା ଅଧିକ ପିଲା ଆସିବାର କେବେ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଘର ଉପର ମହଲ ଆଗ ଦଲ୍ଲଣରେ ସଭା ବସେ । ତଳେ ଶତରଞ୍ଜି ବିଛଣା, ଗୋଟାଏ ବାଦାମି ଆକାରର ମେଜ, ତା ଉପରେ ଧପଧପିଆ ଧଳା ସୁନ୍ଦର ବଡ଼ ଚଦର ଖଣ୍ଡେ ପର ହୋଇଛି । ଚାରି ପାଖରେ ସାତ ଗୋଟା ଚଉକି ପଡ଼ିଛି—ଉପରେ କଡ଼ିରେ ଅସଲର କମ୍ପାମର ଗୋଟାଏ ସାତେଡ଼ୋଲିଆ ଝାଡ଼ ଝୁଲୁଛି, କାନ୍ଥ ଚାରିପଟ ଗୋଟା ଆଠ ଦଶ ଦେବାଲ-ଗିରି—ଦିନ ପରି ଆଲୁଅ ହୋଇଛି ।

ଶ୍ଵେତ ପ୍ରଥମ ଦିନ ଆରମ୍ଭରେ ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଜଣେ ସଭ୍ୟ କମଳଲେଚନ ବାବୁ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ସଭାସ୍ଥ ମହୋଦୟଗଣ ! ରାଜାବଲେଚନ ରାଜ୍ୟ ସଭାପତିବିହୀନ ସମିତି ଭୁଲ୍‌ରୂପ ଅଶୋଭନୀୟ । ଆପଣମାନେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି, ବିଲତ ପ୍ରଭୃତି ସଭ୍ୟତର ଦେଶମାନଙ୍କ ଶ୍ଵେତସଭାରେ ସଭାପତି ବରଣ କରାଯାଏ ଏବଂ ସଭାରେ ଗୁରୁତର ବିଷୟମାନ ଆଲୋଚିତ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଥାଏ । ଗତ ସପ୍ତାହ ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ଆପଣମାନେ ପଠ କରିଥିବେ, କଲିକତା ସେଣ୍ଟ ଏଣ୍ଡ ଶ୍ଵେତସଭାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମହାମାନ୍ୟ ଲଟ ସାହେବ ସଭାପତି ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦେଖୁଅଛୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏହି ସଭା ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଯେତେ ଜଣ ସଭ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ଵାନ୍, ସ୍ଵାଧୀନ-ଚେତା, କୁସଂସ୍କାରବର୍ଜିତ ଏବଂ ସମ୍ମାନବର୍ଜିତ ! ଇତର ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ସଭାପତି ଏହା ସାମାନ୍ୟ

ହୁଏ । ଅତିଏବ, ଏ ସଭାରେ ଜଣେ ସଭାପତି ବରଣ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।”

“ଆମ୍ଭେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଁ, ଏହି ସଭାରେ ସାମନ୍ତ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ସଭାପତିପଦରେ ବରଣ କରାଯାଉ । ଯେହେତୁ, କୁଅଁର ବାବୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ସଭାପତି ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ କରକାଳି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ।

ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୋଦର ଦାସେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ କହିଲେ, “ଉଁ—ଉଁ - ହେ ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ ମାନେ ଏବଂ ସଭାପତି (ନାହିଁ, ଉତ୍କଳିକା ନାହିଁ) କେବଳ ସଭ୍ୟମାନେ ଉଁ—ଉଁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମୁଁ Second ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇୟ କଲି ।” ବାବୁ ମୁକୁନ୍ଦରାମ ମହାନ୍ତି ଏ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କହିଲେ, “ମୁଁ ଦୁଇୟକୁ Support ଅର୍ଥାତ୍ ସାହାଯ୍ୟ କଲି ।”

ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଆନନ୍ଦପୂର୍ବକ କରକାଳି ଦେଇ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ।

ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସାରୁଆନ କାଠ ଚଉକ ଉପରେ ସଜାଜରିରେ ଫୁଲଲତା କାମକର ଖଣ୍ଡିଏ ବନାରସୀ ଲଲ ମଶମଲ କୁଶନ ବିଛା ହୋଇଥିଲା । ବାବୁ ରଞ୍ଜିବଲେଚନ ଦାସେ ଅତି ସମ୍ମାନ ସହିତ ସଭାପତିଙ୍କୁ ବାହୁ ଧରି ସେଥିରେ ବସାଇଦେଲେ ।

ସଭାପତି ମହାଶୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କହିଲେ, “ଅନ୍ୟ ଏହି ସଭାରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୁବକ୍ତା ବାବୁ କମଳ-ଲେଚନ ଦାସେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବକ୍ତୃତା କରି ଆନୁମାନଙ୍କୁ ବାଧୁତ କରିବେ ।”

କମଳଲେଚନ ବାବୁ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବସିଥିଲେ; ସଭାପତିଙ୍କ କଥା ସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା କାଗଜ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଦୁଇ ଡିନ ଥର ଗଳାଖଙ୍କାର ଦେଇ ଆରମ୍ଭ କଲେ—

“ସଭାପତି ମହାଶୟ ଏବଂ ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ ! ସଭାପତି ମହାଶୟ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋ ପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ଭାର ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ମହତ୍ତ୍ୱ ସମିତି ସମୀପରେ ବକ୍ତୃତା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଧୂଷ୍ଣତା ପ୍ରଦର୍ଶନ ମାତ୍ର; ହେଲେ ସଭାପତି ମହାଶୟଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବା ମାତୃଶ ଶୁଦ୍ଧତମ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଛି । ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି, ବିଷୟଟି ନିତାନ୍ତ ଗୁରୁତର, ଜଗତସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନର ନାରୀ ସହିତ ସମ୍ପର୍କିତ । ଜ୍ଞାନ ଦେଶହତେଶୀ ସମାଜଗତ କୁସଂସ୍କାର ଦୂରୀକରଣରେ ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ବିଚାରଣମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ତୁଚ୍ଛ ଅପ୍ରୟୋଜନ ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଫଳତା ମାତ୍ର । ମୋର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ନାମ—

“ସୌନ ନିବୀଚନ”

ବନ୍ଧୁଗଣ ! ଆପଣମାନେ ବହୁଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ, ବିଶେଷରେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦ । ଏହି ସୌନ ନିବୀଚନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମହର୍ଷି ଦାରବିନ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ସହ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜଣା । ଜଗତରେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାର ରକ୍ଷଣ ବର୍ଦ୍ଧନ ସକାଶେ ପ୍ରକୃତି ଯେଉଁ ସୌନ ସମ୍ମିଳନର ନିୟମମାନ ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀ ପକ୍ଷରେ ଅଲଘନୀୟ । ପ୍ରକୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଣସି ବିଧାନ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଜଗତ୍ ସଂସାରଟା ଯେ ବିଧୂସ୍ତ

ହୋଇଯିବ, ଏ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରଗଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ପରି ଅସୌକ୍ଷ୍ମ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନାଲୋକସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମତାନ୍ତର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁମୋଦନୀୟ ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପାରେ । (ସତ୍ୟମାନଙ୍କ କରତାଳ)

ହିତାହିତ ବିବେକସମ୍ପନ୍ନ ମାନବଜାତିର କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ପଶୁ; ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଶର୍ଯ୍ୟକ୍ ପ୍ରାଣିଗଣ ଯୌନ ସମ୍ମିଳନ ସମୟରେ କି ପ୍ରକାର ଅମୋଦ ଶକ୍ତିରେ ଚାଳିତ ହୋଇ ପରସ୍ପର ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି—ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଲେ ପ୍ରକୃତର ଅସୀମ ଶକ୍ତି ଅନନ୍ତ କୌଶଳ ବିଷୟ ଉପଲବ୍ଧ କରି ହୃଦୟ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯାଏ ।

(କରତାଳ)

ଆପଣମାନେ ବିଶେଷରୂପେ ଏହି ମୂଳତତ୍ତ୍ୱଟି କଦାଚ ବିସ୍ମୃତ ହେବେ ନାହିଁ ଯେ, ଯୌନମିଳନ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଆପଣା ଆପଣା ଅଭିରୁଚି, ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି, ବିବେଚନା ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରନ୍ତି, କଦାଚ ତୃଣସ୍ୱ ଲୋକର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ଏହା ପ୍ରକୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ଅଟେ । ପାପ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ, ପ୍ରାକୃତିକ ବିଧି ଲଙ୍ଘନ ହୁଁ ପାପ ଏବଂ ସେହି ପାପର ଦଣ୍ଡ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । (କରତାଳ)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେ ମାନବ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯୌନ-ମିଳନ, ସେଥିର ବିଧାନ, ବ୍ୟବହାର, ଫଳାଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତୋଟି କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆମ୍ଭର ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଉପସଂହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ।

ମାନବସମାଜର ଆତ୍ମର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଜଣାଯାଏ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମାଜ ପ୍ରକୃତିପ୍ରଦତ୍ତ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିଧାନରେ ପରିଚାଳିତ । ଆରଣ୍ୟ ବା ଅଶିଷିତ ସମାଜ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟନ୍ତି । ଆଉ ଥୋକେ ଶିଷିତ ଉନ୍ନତ ସମାଜ ବିବେକ ଉଦ୍ଭୂତ, ସୁଜ୍ଞାନ ମାର୍ଜିତ, ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ, ସୁଖଶାନ୍ତପ୍ରଦ ନିୟମାବଳୀରେ ପରିଚାଳିତ । ମାତ୍ର ବିଶେଷରୂପେ ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରି ଦେଖିଲେ, ଶେଷୋକ୍ତ ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ମୂଳରେ ପ୍ରକୃତିର ବିଧାନ ନିହିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଲ୍ପଶିଷିତ ଅଥଚ ଆତ୍ମାଭିମାନ ସମାଜ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ମତକୁ ତଥାକଥିତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧାନ ସୁତରାଂ ଅପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରି ତଦବଲମ୍ବନ ହେତୁ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଯେହେତୁ ପାପର ପରିଣାମ ଫଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଓ କଷ୍ଟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଦାରୁଣ ଦୁଃଖର ସହିତ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ-ଜାତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । (ଘନ ଘନ କରତାଳ)

ମାନବସମାଜରେ ଯେତେପ୍ରକାର ଫକ୍ସର ବିଧାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯୌନ ନିବାରନ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଯେହେତୁ ସମାଜର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି, ଲୋକର ଚରଣାବନ ଶାନ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟ ଏଥି ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । (କରତାଳ)

ପ୍ରକୃତିର ଶିଶୁ ଅଶିଷିତ ମାନବସମାଜରେ ଯୌନ ମିଳନ ପ୍ରଥା କିରୁପ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ କେତେଗୋଟିର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । ବନ୍ୟ ଭୂୟାଁ କନ୍ୟା ଦୁର୍ଗା ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଏପ୍ରକାର ନିୟମ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା (ଅବିବାହିତ ଯୁବା) ଗୋଟିଏ ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ (ଅବିବାହିତା ଯୁବତୀ) ମୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦୂର ଟିପଟାଏ ମାରିଦେଲେ

ତାହା ନ୍ୟାୟ ବିବାହରୂପ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ । ସମାଜ ସେହି ନବଦମ୍ପତିର ମିଳନ ବିଷୟରେ ସହାୟତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାପୁର ପାନାହାର ଏବଂ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଇୟୁରୋପୀୟରେ ଇଂରେଜ, ଫରାସୀ, ଜର୍ମାନ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନାଲୋକସମ୍ପନ୍ନ ଜାତିୟ ଲୋକଙ୍କ ନ୍ୟାୟାନୁ-ମୋଦିତ ସୁଖଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ଯୌନମିଳନ ପ୍ରଥା ଆପଣ-ମାନଙ୍କଠାରେ ଅବଦିତ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନୁମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ ବୈବାହିକ ପ୍ରଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଦୁଇ ଗୁଣ୍ଡଗୋଟି କଥା କହିବା ସଜାଣେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ । ହିନ୍ଦୁଜାତି ପା'ଶ୍ଚାତ୍ୟ କିମ୍ବା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଶିକ୍ଷିତ । ଏଥିକୁ ଯେମାନଙ୍କ ବିବାହପ୍ରଥା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାଭାବିକତାରେ ଅଥବା ଜ୍ଞାନାନୁମୋଦିତ ବିଧାନରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ନିତାନ୍ତ ସମ୍ଭବପର ଅଟେ । (ପୁନଃ ପୁନଃ କରତାଳି) ବିଷୟଟି ବିଷୟରୂପେ ବିଶେଷ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ ।

କୌଣସି ଜାତିୟ ଚରିତ୍ର ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ, ଶ୍ରେଣୀର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ, ଲୋକଚରିତ୍ର ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ଯେହେତୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କ ଆଚରଣ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ଶ୍ରୀକରଣାବଶେଷ ଅଟନ୍ତି । ଆନୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କରୁପ ବୈବାହିକ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ତେଣୁ ମାତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଉଚ୍ଚଲବ୍ୟାସୀ ସବ୍‌ସାଧାରଣ ଜାତିର ଏହି ପ୍ରଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ କିଛି ବୋଲିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେବନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ—ଆନୁମାନଙ୍କ ଜାତିୟପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ, ତାହା

ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଅପରିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ପରସ୍ପର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଗୁଣାଗୁଣର ଫଳ ପରସ୍ପର ଭୋଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଜଣକର ଦୁଃଖବିହାର ହେତୁ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ଯେତେ ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ଭୋଗକରୁ ପଛକେ ତାହା ଅପ୍ରତିହତ୍ୟାୟୀ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ବିଷୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ନିବାରଣର ଉପାୟପୁରୁଷ ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମାୟ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ଡାକଭୋର୍ସ, ମୁସଲମାନ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ତଲ୍ଲକର ସୁପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଆନୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ସୁପ୍ରଥା ମାର୍ଗ ଏକାବେଳକେ ଅବରୁଦ୍ଧ । (ପୁନଃ ପୁନଃ କରତାଳି)

ପ୍ରିୟ ଭ୍ରାତୃବୃନ୍ଦ ! ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଆନୁମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? ଯେଉଁ ବ୍ୟାଧିର ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ, ସେ ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଧି ଯେପରି ଶରୀରକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ନ କରେ, ସେଥି ବିଷୟରେ ସମସ୍ତ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ କି ? (କରତାଳି)

ଆମର ବୋଲିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ଆନୁମାନଙ୍କ ଭ୍ରାତୃ୍ୟ, ସହଧର୍ମିଣୀ, ସଜ୍ଜିମା, ନିତ୍ୟସହଚରୀ—ଯାହା ବୋଲି, ସେ ଯଦି କଳହପ୍ରିୟା, ଅପ୍ରିୟବାଦିନୀ, ଅଶିକ୍ଷିତା, ରୂପଲବଣ୍ୟବର୍ଜିତା, ଯାହାହେଉ ପଛକେ ସେ ଅପରିତ୍ୟକ୍ତ୍ୟ ? ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଣତ ପୂର୍ବେ ଭାଗ ସଜ୍ଜିମା ନିବାରଣ ୧୯୯୫ରେ ବିଶେଷ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ କି ନୁହେଁ, ଅବଶ୍ୟ ସାବଧାନତା ସହିତ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପୂର୍ବକ ଦେଖିବାର ବିଷୟ ଅଟେ । (କରତାଳି)

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ଯେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ିତଲେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ଚଟି ଜୋତା ଯୋଡ଼ାକ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଯାହା କି ଦୁଇ ଗୁଣ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଛୁଡ଼ିଲେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବୁ, ସେ ଜୋତା ଯୋଡ଼ାକ କିଣିବା ସମୟରେ କେତେ ସାବଧାନତା

ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଉଁ, କେତେ ଥର ଗୋଡ଼ରେ ଦେଇ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ କରିଥାଉଁ; ମାତ୍ର ଆମରଣ-ସଂଜ୍ଞା, ଜୀବନସଂସ୍ପର୍ଶ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ କରୁପ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଉଁ ? ଅଥବା ଜ୍ଞାନାଲୋକ-ସମ୍ପନ୍ନ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? ବେଳେ ମୁଦ୍ରିତନେତ୍ରରେ ପ୍ରିୟଭାବରେ ବସି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଦେଖିବା କେତେଦୂର ଉଚିତ, ଚନ୍ଦ୍ରା କରନ୍ତୁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି ପ୍ରକାର ନିୟମ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ? ବିବାହ କରିବେ, ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳଭୋଗୀ ହେବେ ଜଣେ— ମାତ୍ର କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନ ଭାର ରହିବ ଅନ୍ୟ ଜଣ ପ୍ରତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶୀୟ କୁପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ବରର ଉପଯୋଗୀ କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନ ଭାର ପିତା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ପ୍ରତି ଅର୍ପିତ ଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଏ କଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ପିତା ଅଥବା ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ନିଶ୍ଚୟ ପୁଅର ଶୁଭକାଞ୍ଚୁ । ପୁଅ ବା ଆତ୍ମୀୟ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦକନ୍ୟା ବିବାହ ହେଉ, ଏହା କଦାଚ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷୀୟ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ହେବ, କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନେ ସତରାତର କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି ? କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ ବୁଝିବା ସକାଶେ ସେମାନେ କେତେଦୂର ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ? ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀର କନ୍ୟାନିର୍ବାଚନ ଉପାୟ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁଁ । ପୁଅର ବିବାହ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ, ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପ୍ରିୟ ହେଲା, ଦରପିତା ସଦାଗ୍ରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖନ୍ତି, କନ୍ୟାବଶ ପ୍ରକୃତ ଶ୍ରୀକରଣ କି ନାହିଁ ଏବଂ କେଉଁ କେଉଁ ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ବୈବାହିକ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଚଳେ । ସନ୍ଧାନରେ ପ୍ରିୟ ହେଲା, କନ୍ୟାର ପିତା ନିରାଶ ଶ୍ରୀକରଣ — ଏହିଠାରେ କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନ

ସମ୍ବନ୍ଧର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପାଇଁ ଛୁଡ଼ିଲା । (ସମସ୍ତଙ୍କ ହାସ୍ୟ) ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ନାମଧାରୀ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରଚାରକ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଆସିଲା— ଯାହାର ଦିନଯାକ ପରିଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ଘେରେ ଶୁଭଳ ଆଉ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅଟେ । ସେ ପରା ଭୁତ ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଟିକାଲେ — କେତେଟା ଅଙ୍କ କାଳକ୍ଷି ହିସାବ କିତାପ ଛୁଡ଼ାଇ ଠିକ୍ କରାଦେଲା, ବିବାହର ନବମେଳକ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଅମେଳ ରହିଲା ଗୋଟାଏ । ଏହିପରି ହୁଏ । ପୃଥିବୀରେ କେଉଁଠାରେ ନବମେଳକ ହୁଏ ନାହିଁ; ବେଢ଼ା ଉପରେ ଗ୍ରାହଣ ହାତରେ କିଛି ସୁନା ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷକୁ କିଛି ନଗଦ ଫରସା ଦେଲେ ଅମେଳ ଦୋଷ କଟିଯିବ । ଏହିଠାରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ସମାପ୍ତ । କଦାଚିତ୍ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଧାନ୍ତି ବେହେରାର କିଛି କର୍ମ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଏ । କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସନ୍ଧାନର ଭାର କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଧୀ ଲୋକ ଉପରେ ପଡ଼େ ? ସେ ଘରେ ବାସିପାଇଁ କରେ ଅଥବା ଧାନ କୁଟେ । ଗୁରୁମଣ୍ଡଳ କନ୍ୟାମାତା ତାହା ପଣନ୍ତକାନ୍ତିରେ ଟଙ୍କା ଚାରିଟା ବାନ୍ଧିଦେଲେ କନ୍ୟାର ରୂପଗୁଣ ସବୁ ଶୁଣ—ତମ୍ଭାପୁଲ ପରି ରଙ୍ଗ, ଖଣ୍ଡାଧାରଣ ନାକ, ଢେର ପାଠ ପଢ଼ିଛି, ଗୀତ ଗୁଣକୁ ଗୁଣ ହାକିଗଲା । ବନ୍ଧୁଗଣ ! ଆପଣମାନେ କାବ୍ୟ ନାଟକ ଉପନ୍ୟାସରେ କେତେ ମଧୁମୟ ପବନ ପ୍ରଣୟ ବିଷୟ ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କୁସଂସ୍କାରଜନ ସମାଜରୁ ସେ ପ୍ରକାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦୈବ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରଣୟର ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିପାରିବେ କି ?

ଅଥବା ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ବଂଶେ ଶତାଦ୍ଧୀରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କିଛି ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମେଣ୍ଟାପଲରେ ଦେଖାଯାଏ, ଅଗ୍ରଗାମୀ ପଲ୍ଲବରୁ ଗୋଟାଏ ଖାତରେ ପଡ଼ି ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଲେ ମଧ୍ୟ ପଶୁଦ୍ୱାରୀ ମେଷୟୁଥ ଆପଣା ଉପସ୍ଥିତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ କରି ଧାବିତ ହୋଇ ଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିବ ହୁଅନ୍ତି ।

ଅଶିଷିତ କୁଫସ୍ତବଳେ ମୂର୍ଖ ଲୋକମାନେ ଗରଗତ ମନ୍ଦ ପ୍ରଥାମାନ ଅନୁସରଣ କରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରି-
ଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନାଲୋକ ସମ୍ପନ୍ନ ଶିଷିତ ଲୋକ-
ମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ସେମାନେ ସ୍ବଳୟ
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିବଳରେ ସମାଜଗତ କୁଫସ୍ତରକୁ ପଦଦଳିତ
କରି ସୁଖରେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ମାର୍ଗରେ ସଫରଣ କରନ୍ତି ।
କେବଳ ତାହା ନୁହେଁ, ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ
ସକାଶେ ମାର୍ଗଦର୍ଶକ ହୋଇ ସର୍ବସ୍ଥ ଅତୁଳମୟ
ପ୍ରଣୀତାଭିଜ୍ଞ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବରୁଗଣ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣାର ସୁଖସ୍ବାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—
ସମାଜ ତଥା ସ୍ବର୍ଗାଦିପି ଗଣସୂର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମିର ମଙ୍ଗଳ-
କାମନାରେ ଗରଗତ କୁଫସ୍ତର ଏବଂ ଅଲୀକ
ଆତ୍ମାଭିମାନ ସଂଶୋଧନ ବିଷୟରେ ଆନେମାନେ ଯଦି
ଯତ୍ନଶୀଳ ନ ହେଉଁ, ତେବେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ
ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ବିଫଳତାର ବିଷୟ ନୁହେଁ କି ?
(କରତାଳ)

ଅନ୍ୟ ସତ୍ତ୍ବୀକ୍ଷମ ଜାତିମାନଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ଆତ୍ମ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀୟ ଜାତି ହେୟ ଅପଦାର୍ଥରୂପେ ପ୍ରଣୟମାନ
ହେଉଅଛନ୍ତି । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କୁଫସ୍ତର ଏବଂ ଅନ୍ଧତା
ସେଥିର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ନୁହେଁ କି ?

ପ୍ରିୟବରୁଗଣ !

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜଗତ କୁଫସ୍ତର ଦୁଷ୍ଟକରଣ ଓ
ସୁନୀତି ସୁନିୟମ ପ୍ରସାରଣ ବିଷୟରେ ବଦ୍ଧପରିକର
ହେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିବେକଶାଳୀ ଶିଷିତ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ
ନିତାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅନ୍ୟଥା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରତ୍ୟବାୟର
ବିଷୟ ଅଟେ । ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ, ବିଷୟଟି ନିତାନ୍ତ
ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ; ହେଲେ ସହଜ ମାର୍ଗରେ ଇଚ୍ଛାର
ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଗମନ କରୁଥାନ୍ତି, ଦୁର୍ଗମ କଷ୍ଟକର
ପଥା ଗର ସାହସୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅବଲମ୍ବ୍ୟମୟ

ଅଟେ । ସମାଜଗତ କୁଫସ୍ତର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିତ
ବଦ୍ଧଶୋଣିତ ଭୂଲ୍ୟ ସମାଜ ଏବଂ ଶରୀରର
ବିନାଶକାରୀ । ଦୁଷ୍ଟିତ ବଦ୍ଧଶୋଣିତ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟକର,
ବିନାଶକାରୀ; ତଥାପି ରକ୍ତମୋକ୍ଷଣକାରୀ ଅସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟକ
ପ୍ରତି ଭୋଗୀ କରୁପଣବରେ ଦୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ ? ସେଥିପାଇଁ
ଜନହିତେଷୀ ସମାଜସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମତଃ ବିଷମ
ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମାତ୍ର ପରେ ସେମାନେ
ଦେବଭୂଲ୍ୟ ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନେ-
ମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ କାଳରେ ଅନେକ
ବାଧାବିଧି ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବୁଁ; ମାତ୍ର ସେ
ସମସ୍ତ ଷଣ୍ଢାୟୀ ଆନାଶମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କାଳରେ
ବ୍ୟୋମଯାନ-ଆବେଶ ସମ୍ମୁଖରେ ବଜ୍ରବିଦ୍ୟୁତ୍
ସମନ୍ୱିତ ଖଣ୍ଡିଏ ମେଘ ଦେଖି ବିବେଚନା କରେ,
ସେହି ମେଘ ଉପରେ ଅଳ୍ପକାଳ ଉଡ଼ିବେ ବ୍ୟୋମଯାନ
ଯନ୍ତ୍ର ପଡ଼ିତ ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ; ମାତ୍ର
ଯେଉଁ ବାୟୁ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମେଘ ପାଶ୍ବ ବର୍ତ୍ତୀ କରାଏ, ସେହି
ପୁଣି ବାରିଦଖଣ୍ଡକୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କରାଇଦିଏ । ପ୍ରିୟ
ବରୁଗଣ ! ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକସାଧାରଣ ପରି ଆନେ-
ମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥପରାୟଣ ହେବୁ ନାହିଁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ
ଶିକ୍ଷା, ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମାଜହିତକର
କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହେଉ । ଭ୍ରାତୃବୃନ୍ଦ ! ଆତ୍ମମାନଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ ଅନେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ଅଛି । ସର୍ବାପେକ୍ଷା
ବିଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ । ଯେହେତୁ
ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୁଃଖ ତହିଁ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର
କରେ । ଆସନ୍ତୁ ଭ୍ରାତୃମାନେ ! ଆନେମାନେ ସୁପଥା
ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ସମସ୍ତକର ଆଦର୍ଶସ୍ଥଳ ହେଉଁ ।
ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆନେମାନେ ଏହିପରି ନିୟମପାଳନ
କରିବୁଁ ।

୧ । ଶ୍ରୀକରଣ—କରଣ କସମ ଦୁଇ, ଉତ୍ତରାଳୀ
କରଣ ଇତ୍ୟାଦି କାଳ୍ପନିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ତ୍ୟାଗ କରି
କରଣ ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବରୁ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ
କରିବୁଁ ।

୨ । କବି କନ୍ୟା ପାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ତାହା ବହୁ ଯୁଗ ଚପଟାଂସାଧ୍ୟ ଦେବଦୁର୍ଲଭ ବସ୍ତୁ ଅଟେ । ତେବେ ଆନୁମାନେ ସ୍ଥିର କଲୁ ମୂର୍ଖ ଅଶିଷିତା କନ୍ୟା ବିବାହ କରିବୁ ନାହିଁ ।

୩ । ଶିଷିତା କନ୍ୟା ଆବିଷ୍କାର କରିବା କଷ୍ଟ କଠିଣ କଥା; ମାତ୍ର ଯେଉଁ କରଣ ପ୍ରମତର ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି, ସେହି ଗ୍ରାମରୁ କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନ କରିବୁ ।

ଭ୍ରାତୃଗଣ ! ଆମେ ଯେଉଁ ଭିନ୍ନଗୋଟି ନିୟମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲୁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମନୋମତ ହେଲେ ହସ୍ତୋତ୍ତେଜନ କରନ୍ତୁ । (ସମସ୍ତଙ୍କର ହସ୍ତୋତ୍ତେଜନ) ଭ୍ରାତୃଗଣ ! ମୋହର ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଏହି ନିୟମ ଲିପିବଦ୍ଧ କରାଯାଉ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇ ଏଥିରେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରନ୍ତୁ । [ଦିନଦିନ କରତାଳି ଓ ସଭାଭଙ୍ଗ ।]

—୧୭—

ମନ୍ତ୍ରଣା

କଟକ ସହରର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଉତ୍କଳ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଝୁଗାନ କ୍ଷେତ୍ର, ଯାହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ କିଛି ପଡ଼ିଆ ବୋଲିଥାନ୍ତି । ତାହାର ଉତ୍ତରାଂଶ ନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ପ୍ରାୟ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ପ୍ରାଚୀନ କିଛି ଅଂଶକୁ ବେଡ଼ ରହିଅଛି । ସଡ଼କ ତଳେ ଭିତରକୁ ଗଡ଼ିଯାଇ । ସେହି ଅଂଶରେ ନଦୀକୂଳ ପ୍ରାୟ ନିର୍ଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ନଦର ଏହି ଅଂଶଟି ଗୋଟିଏ ପାଖ ଧାର । ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ସେପରି କିଛି ଜଳ ନ ଥାଏ, ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅପ୍ରଶସ୍ତ ନିର୍ମଳ ସ୍ରୋତ

କେଉଁ ବର୍ଷ କୂଳଲଗା, କେଉଁ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ-ବାଟରେ କଳକଳ ନାଦରେ ବହି ଯାଉଥାଏ । ବର୍ଷା କାଳରେ କୂଳଉଜ୍ଜ୍ୱଳା ଜଳ, ସମ୍ବଲପୁର ଆଉ ଆଉ ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ ଆ ବେପାରୀ ଜନସମୂହ ନାହାରେ କୂଳ ଲଗି ଭିତରକୁ କେତେଦୂରଯାଏ ଲମ୍ବାଲମ୍ବା ପା-କୋଣ ବାଟ ନଦୀଜଳ ଛୁଇଁଯାଏ । ନାହାରେ ମାଲ ଉପର ଫନ୍ଦିଆଏ ବୋହାଇ, ପବନବେଗେ ପାଣିଝଲିକା ନାହା ଉପର ଚାଲିବା ବାଜିଯାଉଥାଏ, ଉପରେ ଚାଲ ନ ଥିଲେ ମାଲ ସବୁ ଢିଲି ଯାଉଥାନ୍ତା । ପରୁଣ ଶାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ସେହି ସବୁ ନାହା ନରାଜ ବାଟେ କାଠଯୋଡ଼ୀରେ ପଶି ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳ ଦୋବନ୍ଦା-ଠାରେ ଉଡ଼ିଥିଲା, ନରାଜ ବନ୍ଦ ପଡ଼ିବା ଦିନରୁ ସେ ସବୁ ନାହା ବନ୍ଦ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟ, କିଛି ପଡ଼ିଆ ଉତ୍ତର ଭାଗ ନଦୀକୂଳ ନିର୍ବେଳାରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଯୁବକ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋଟିକର ବୟସ ଅନୁମାନ ବାଇଶ, ଆଉ ଗୋଟିକର ଉଣେଇଶ କୋଡ଼ିଏ ମଧ୍ୟରେ ।

ସାନ ଯୁବକଟି କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ସଦେଇ ଭାଇ ! ଉଛୁଣିକା କଣ କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା କଣ ?”

ସଦାନନ୍ଦ — ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ, ଆଜକୁ ଆଠ ଦିନ ହେଲା ଦିନ ରାତି ମୁଁ କେବଳ ସେହି କଥା ବସି ଭାବୁଛି । ଦେଖ ଭାଇ, ମୋର ଏଥିରେ କିଛିମାତ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥ ନାହିଁ । ହେଲେ, ତୋ ମଙ୍ଗଳରେ ମୋର ମଙ୍ଗଳ । ତୁ ହେଲୁ ମୋର ସବୁ । ଉଛୁଣିକା ଆନୁମାନକୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଜାଣିଯୁ ଉନ୍ନତି, ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିବା ସଦାଗ୍ରେ ଉଚିତ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟରେ ଆନୁମାନେ ଯଦି ଆଗ ପାଠକ

ଅନାଇ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବୁ, ତେବେ ଏତେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର ଫଳ କଣ ? ତାହାହେଲେ, ପୁଣି ଜାଣିପୁ ଅବନତି ସେ ମୂଳ ହୋଇ ରହିବ, ଏଟା ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ କଥା ବୋଲି ଜାଣିବୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ସଦେଇ ଶ୍ରାବ ! ରାଜବଲ୍ଲଭନ ବାବୁ ଯେଉଁ ବିଷୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠାଇଛନ୍ତି, ସେଇଟା ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଦେବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ଶୁଣ ଶ୍ରାବ, ପ୍ରଥମ—ଆମ୍ଭେମାନେ ହେଲେ ଶ୍ରୀକରଣ, ସେମାନେ ଜାତିରେ ଉନ୍ନତ, ପୁଣି ବଂଶଗତ ବିବାଦ ମାଲିମକଦ୍ଦମା ଚାଲିଛି; ବାପା କଣ ସହଜରେ ସମ୍ମତ ହେବେ ? ନ ହୁଏ ବାପାଙ୍କୁ କୌଣସିରୂପେ ରାଜ କରାଗଲା । ଜାତି-ଶ୍ରାବମାନେ ସମ୍ମତ ହେବେ କି ? ସେମାନଙ୍କୁ ଏଡ଼ି ଦେଇ ବାପା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ତୁ କଣ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ?

ସଦାନନ୍ଦ—ଦେଖ ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୁ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ମରହଟ୍ଟିଆ କଥା ଆରମ୍ଭ କରି ବସିଲୁ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ କାଳ ପାସ ରୁଣିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ କଥା କହିଲେ ସିନା ହେବ । ମତେ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଦିଶି ଯାଉଛି—ତୁ ସମାଜର ନେତା, ଆଦର୍ଶ ଧୂରୁଷ ହେବୁ । ସେଥିରୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସିନା ହେବ । କଣ ଗୋଟାଏ କାଳ୍ପନିକ ଜାତ୍ୟାୟମାନ ବୁଆ ଗର୍ବ କଥା ବୋଇଲୁ ରେ ! ଆମ୍ଭେ ବଡ଼ ନରଣ, ରାଜା ଉନ୍ନତ କରଣ, ଏ ମାପ କାଠି କେଉଁଠୁ ପାଇଲୁ ? ଏହି ସାମ୍ୟ ମେଣ୍ଟି ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦିନରେ ଏପରି ଅଖାଡ଼ୁଆ କଥାଟାଏ କଣ କହି ପକାଇବା ଉଚିତ ? ନ ଘର କରଣ ଛ ବାଡ଼ି - ଏହିଟା ହେଲେ ଜାଣିପୁ ଅବନତିର ଅନ୍ୟତମ ଅଥବା ମୂଳ କାରଣ । ଧନ, ଜ୍ଞାନ, ଲୋକ ବାହୁଲ୍ୟ ଏହି ତିନିଗୋଟି ହେଲେ ଜାଣିପୁ ଉନ୍ନତି ବା ଗୌରବ ଲଭିବ ହେବୁ । ହିନ୍ଦୁଜାତି ଗତସର୍ବସ୍ୱ, ପରପଦାନତ, ଏଥିରୁ ଅମୋଘ କାରଣ କଣ ଜାଣିପୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ

ନୁହେ ? ଏଇଟା ହେଲେ ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାକୃତିକ କଥା । ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ସହଜ ବିଧାନ ଅବମାନନାକାରୀ କଷ୍ଟ-ଶ୍ରେଣୀ ହେବ, ଏଇଟା ତ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ କଥା । ଗୀତାରେ ତ ପଢ଼ିଛୁ, “ଗୁଣ କର୍ମବିଭୀନଃ” ଗୁଣ କର୍ମ ଆଚାର ବେ ର ସର୍ବ ବିଷୟରେ ଏକ କରିଣ ଜାତି, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ପାର୍ଥକ୍ୟ କଣ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ କରିଣ ଘରୁ ମିଥ୍ୟା ମାଲିମକଦ୍ଦମାରେ ଲୁଣକୁ ଲୁଣ ଟଙ୍କା ବାହାରି ଯାଉଛି, ଶତ ଶତ ଲୋକ ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି, କେତେ ନିରାପତ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ଦାରୁଣ କାରାଦଣ୍ଡ ଶ୍ରେଣ କରିବାକୁ ହେଉଛି । ଦୁଇ ବଂଶକୁ ଶ୍ରାବ ଦାବିଦ୍ରୁରୁ ରକ୍ଷା, ନିରୁପାୟ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟରୂପ ମହାପାପରୁ ଉଦ୍ଧାର, ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ପରି ଜ୍ଞାନ ଦେଶହତେଶୀ ପରୋପକାରୀ ପ୍ରଜାପାଳକ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ କି ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କରିଣ ସମାଜର ଦୁର୍ନୀତି ସହଜରେ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ନିଶ୍ଚୟନିବାରିତ ହୋଇପାରେ । କଥାଟା ପରିଶ୍ୱାରରୂପେ ଫିଟାଇ କହିବା ଉଚିତ । ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡ ସହିତ ତୋହର ସହ ଶୁଭ ପରିଣୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଯାଏ, ନିଆଁରେ ପାଣି ପକାଇଲୁ ପରି ସବୁ ମାଲି ମାମଲ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଏକାବେଳକେ ଦୂର ହୋଇଯିବ, ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବୁ । ସେକ୍ସ୍‌ପିୟରଙ୍କ ରୋମିଓ ଜୁଲିୟଟ ବୃହନ୍ତ ତ ଭଲକରି ତୋତେ ଜଣାଅଛି । କେସ୍‌ମିଟ ଓ ମଣ୍ଡେଗୋ ଦୁଇ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଘୈରୀକାଳବ୍ୟାପୀ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ହାଣକାଟି ଏକ ବିବାହସୂତରେ ସମସ୍ତ ଶେଷ । ଏତିକିମାତ୍ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେବ, ସେମାନଙ୍କର ବିଷାଦାତ୍ମକ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ହେବ ଉତ୍ତରାତ୍ମକ ମିଳନ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ସଦେଇ ଶ୍ରାବ ! ବାପାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ତ ଜାଣୁ, ସେ କିପରି ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଲୋକ । ସେ

ଏଥିର ସମ୍ପତ୍ତି ହେବେ ବୋଲି ତୁ କଣ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ?

ସଦାନନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଗୋବିନ୍ଦ, ମୁଁ ନ ହେଲୁ ସ୍ୱୀକାର କଲି, ପିଉସା ଏଥିରେ ସମ୍ପତ୍ତି ହେବେ ନାହିଁ, ଆଜ୍ଞା ତତେ ନ ହେଲୁ ପରିଚ୍ୟାଗ କଲେ, ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲୁ । ମାତ୍ର, ତୋର ଏଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ? ସର୍ବଜ୍ଞ ବାବୁଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ଇଫୋର୍ଟ ଆନୁମାନଙ୍କ ତାଲୁକାଠାରୁ ଲେର ବେଶି—ମହାନନ୍ଦ ତେଜାରତ କାରବାରରେ ଲେର ଟଙ୍କା ଖେଳେ । ଲେକେ କହନ୍ତି, ସମସ୍ତରୁ ସାନ୍ତଙ୍କର ଉତ୍ତ ସେତେ ପୋତା ତେଜେ । ସର୍ବଜ୍ଞ ବାବୁ ଜବାବ ଦେଇଛନ୍ତି, ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଶୟ ତୋ ନାମରେ ଲେଖି ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେ କରାଇଦେବେ । ମାତ୍ର, ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ! ମୋ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଲେଖି ରଖ । ସମୟରେ ଦୁଇ ତାଲୁକା ଏକ ହୋଇଯିବ, ତୁ ଏକାଙ୍ଗତଃବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଯିବୁ । ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଏ କଥା ଜାଣିବୁ । ଏ କଥା ଯେବେ ନ ହୁଏ, ତୁ ସଦେଇ ଭାଇ ନାମରେ କୁହ ପୋଷିବୁ । ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୁ ତ ଏତେ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖିଛୁ, ତୋ ପରି ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ଗୋଟାଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୋଜି ଜଣେ କାହିଁ ? ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ କଣ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖି ନାହିଁ ? ତୁ ହେଲୁ ଏକମାତ୍ର ବଂଶଧର, ଶ୍ରୀ କରଣକୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା, ପିଉସା କଣ ତତେ ସହଜରେ ତ୍ୟାଗ୍ୟୁତ କରି ଦେବେ ? ଆଜ୍ଞା, ତର୍କ ସୂତ୍ରରେ ସ୍ୱୀକାର କଲୁଁ, ତାହା ଜାଣି କଞ୍ଚଳ; ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମିତାକ୍ଷର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ତାଙ୍କର କଣ ଅଧିକାର ଅଛି ? ମୁଁ କଣ ସମ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ ଏତେ ଟାଣି ହେଉଛି, ତୋର ଯାହା ଭଲ ହେବ, କୋଟିପତି ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ଚନ୍ଦ୍ରା କରି ଦେଖ ନା, ଗୋଟା ଉତ୍କଳରେ କେତେ ଜଣ କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ କବି ?

ଅବଶ୍ୟ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିବା, ସେମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆନୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି,

‘ପିତା ସ୍ୱର୍ଗ ପିତା ଧର୍ମଃ ପିତା ହି ପରଂ ତପଃ ।
ପିତର ପ୍ରୀତିମାପନ୍ନେ ପ୍ରୀୟନ୍ତେ ସର୍ବଦେବତାଃ ।’

ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ବିବେକାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କ୍ଲେଶକର, ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ, ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ଅନ୍ତରାୟ—ପିତା ଅବିବେକ ପକ୍ଷରେ ଅଥବା କୁହ୍ନିଷ୍ଟାବଳୀ ହୋଇ ଏପରି ଯଦି କିଛି କଥା ଆଦେଶ କରନ୍ତି, ତାହା କଣ ସମ୍ମାନ କରିବା ଉଚିତ ? ପ୍ରତ୍ୟୁତ ପ୍ରକାଶନରେ ତାଙ୍କୁ ଅପମାନିତ ଓ ତାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତୋହର ଲଭ-କ୍ଷତି ଶୁଣିଶୁଣି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ନିଜର ବୋଲି ଜାଣିବୁ ।

ଆନୁମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଶରୀରତ ପ୍ରଚଳିତ ନିୟମ, ବର କନ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧ ସମୟରେ ପିତା ମାତା ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ମାନସର୍ଯ୍ୟାଦା ବିଷୟ, ବରମାନେ କୁଳର ନିର୍ମଳତା, ଅଗର ସାଧାରଣ ମିଶ୍ରାନ୍ତ ଗୋଜନ ବିଷୟ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଇ ଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର କନ୍ୟାଟି କରୁଣ ଚରିତ୍ରବତୀ, କେତେଦୂର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରିଛୁ, ଏ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଯେ ଉଚିତ, ଏ କଥା ଥରେ ହେଲେ କାହାରି ମନରେ ଉଦ୍ଭିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତୁ ବିଷୟଟି ବିଚାର କରି ଦେଖ । ତୋପାଇଁ ଯେଉଁ କନ୍ୟାଟି ପିଉସା ଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି, ସେ ଲେଖା ପଢ଼ା ଜାଣେ କି ନା କେହି ହେଲେ ଥରେ ଏ ବିଷୟ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା ଉଚିତ ବୋଲି ବିଚାରଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହା ଶୁଣିଛି, କନ୍ୟାଟିର ଯେ ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ

ନାହିଁ, ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । କନ୍ୟାଟି ଆସି ତିନି ବର୍ଷ କଥା କହିବ ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ର-ରୁ କବେ, କୁଜା ପରି ନଇଁ ନଇଁ ବୁଲିବ । ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ଉତ୍ତରେ କେତେ ଟଣ ସକାଶେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ । ଶୁଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକରଣ ହିଅ । ଧୋଇ ପିଉଥାଅ । ବହୁଶାସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଏପରି ଜଡ଼ବତ୍ ସଜିମାକୁ ପାଇ କେତେଦୂର ଜୀବନରେ ସୁଖଭୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଥିର ପ୍ରତିକାରର ଉପାୟ ସହଜଲଭ୍ୟ । ଉପସ୍ଥିତ ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟକୁ ଯେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ, ତାହାର ଚରମାବଦନ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ ସକାଶେ, ତା' ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବା କୌଣସି ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ବିଦ୍ବାନ୍ ବିବେକଶାଳୀ ଲୋକ ଯଦି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, ଆତ୍ମହତ୍ୟା ବୋଲି ଆଉ କାହାକୁ ବୋଲିଯିବ ?

ଶୁଣ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ! ମୁଁ ତୁନି ହୋଇ ବସି ନାହିଁ, ମାସେ ହେଲ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଅଛି । ସଙ୍କର୍ଷଣ ବାବୁଙ୍କ କନ୍ୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ତୋର ଉପଯୁକ୍ତ । ତା' ସମାନ ଯୁଗଠନା ଯୁଗର କରଣବୁଲରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ବିଦ୍ୟାବତୀ, ବିଶେଷରେ ପ୍ରତିଭାମୟୀ, ପୁଣି ସୁନ୍ଦର ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ଲେଖିପାରେ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳାରେ ନିପୁଣା, ସମସ୍ତ ସଦ୍‌ଗୁଣ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୋହର ଯାହା ବୁଝିବାର ବୁଝିଛି, କହିବାର କହିଲି; ଯାହା ମନକୁ ଆସେ କର, ପଛନ୍ତେ ମୋ ଦୋଷ ବାଛିବୁ ନାହିଁ ।”

ସତେଇ ଭାଇ କଥା ଶୁଣି କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲୁଇଲଣି । ମିଶନ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ମୁଖରୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବଚନ ଶୁଣିଥିଲେ, “ପୁରୁଷ ପିତା-ମାତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତ ମିଳିତ ହେବେ ?

କୁଅଁର ବାବୁ—ମୁଁ ଭାବି ଭାବି କିଛି କଥାର ଠିକଣା ଲଗାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ତୁ ଯାହା ଭଲ ବିବେଚନା କରୁ, କର ।

ସଦାନନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ, ତୁ ତ ଜାଣୁ, ‘ଶ୍ରେୟାଂସି ବହୁ ବିଦ୍ବାନଃ ।’ ଯେବେ କରିବା ଠିକ ହେଲା, ଚଞ୍ଚଳ କରି ପକାଇବା ଉଚିତ ।

କୁଅଁର ବାବୁ—ତୁ ଏକଲଗେ ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ସବୁ କଥା ଠିକ ଠିକଣା କରି ପକା ।

ସଦାନନ୍ଦ—ମୁଁ ଏଇ ବାଟେ ଯାଉଛି, ତୁ ବସାକୁ ଯା, ଖବରଦାର ! ସଇତା ଯେପରି କଥାର ଗନ୍ଧ ବାସ ନ ପାଏ । ତୁ ତାକୁ ଭଲ ପାଉ ସତ, ହେଲେ ମୂର୍ଖ ଭଣ୍ଡାର ଟୋକାଟାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କଣ ? କଥାଟା ତା' କାନରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଚାଲିଯାଉ ନ ଗରା ପିଟି-ଦେବ । ‘ଛଅ କାନ ମନ୍ଦଭେଦ’, ଜାଣୁ ତ ?

—

-୧୮-

ରାଜୀବଲୋଚନ ଓ କମଳଲୋଚନ

କମଳଲୋଚନ -- ରାଜୀବଲୋଚନ ବାବୁ ! ମୋ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଲେ ତ ? ଦେଖୁଛନ୍ତି ତ, ଟୋକାର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିଗଲଣି ? ରହନ୍ତୁ, କଣ ହୋଇଛି କି, ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ବକ୍ତୃତାରେ ତାକୁ ତଳେ ‘କରୁଡ଼ି ଦେବ । ଆପଣ କ’ଣ ମନେ କରିଛନ୍ତି, ସଞ୍ଜି ବାଦେ ମୁଁ କବାଟ ଆଉଜାଇ ଦେଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାଏ ? ଆଠ ଦିନ କାଳ ଭାବି ଭାବି ଏହି ବକ୍ତୃତାଟା ଠିକ କରିଥିଲି । ଦିନ ରାତି ସେହି କଥାଟା ଚିନ୍ତା କରି ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ

ହୋଇଗଲାଣି । ଦେଖନ୍ତୁ ତ, ଆଉ କଲେଜ ପଢ଼ା କିଛି କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ମୋ ବକ୍ତୃତାର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ, ମାମୁସାନୁକୁ ଲେଖିବେ, ବିଷୟ କରି ଲେଖିଦେବେ, ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, କେବଳ ମୋ ବକ୍ତୃତା ବଳରେ ମାମଲୁ ଫାଟେ ହୋଇଯିବ । ଦେଖିଲେ ତ, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ମାସ ହେଲା ବସାରେ ବସେଇ ରଖିଛନ୍ତି, ବକ୍ତୃତାବେଳେ ‘ଏ—ଉଁ—ଏ—ଉଁ’ କରି ଭୁନ ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ‘ଯେତେ କଠୋର ଟଣାଟଣି—କାମ ପଡ଼ିଲେ ଜଣାଜଣି ।’ ମାମୁ ସାନୁକୁ ଲେଖନ୍ତୁ, ନିର୍ଭୟରେ ବସି ଥାଆନ୍ତୁ, ସବୁ କାମ ମୋ ଜମା । ରାଜବଲ୍ଲେଚନ ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କୁ ତ ସବୁ କଥା ଜଣା, ଆଉ ଜାଗା ହୋଇଛି ଯେ ଲୁଚୁଛନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି ଦୁଇ ଦୁଇ ଜାଗାର ଟ୍ୟୁସନ୍ ଏକାବେଳେ ଗୁଡ଼ିଦେଇଛି—ତେତିକି ଥିଲା ମୋର ସବୁ । କଲେଜ ଫି, ବୋର୍ଡ଼ ଖର୍ଚ୍ଚା, ଲୁଗାପଟା, ବହି କଣ ସବୁ ସେଇଥିରୁ । ଫେର ମାସକୁ ମାସ ଘରକୁ କିଛି କିଛି ପଠାଇବାରେ ଲେଡ଼ା ହୁଏ । ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯେ କଥା ଛୁଡ଼ିଛି, ତା ଅଛି । ଯାହା ଦେଇଥିଲେ, ସେ ତ ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ, ସରିଗଲାଣି । ଆପଣ ନ ହୁଏ ହାତ ଉପାରିସ୍ତରୁ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ମୋତେ ଦୁଇଟି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଥିବୁ । ଏ ଟଙ୍କାଟା ଅଲଗା କଥା, ମୁଁ ନ ହୁଏ ଘର ପାଖରୁ ଅଣାଇ ଆପଣଙ୍କ ଟଙ୍କା ଶୁଦ୍ଧ କରିଦେବି ।

ରାଜବଲ୍ଲେଚନ — କମଳଲେଚନ ବାବୁ ! ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ ତ ମୋ ହାତଟା କିଛି ଟାଣିଟାଣି ପଡ଼ିଛି, ବସାର ଖରବରେ ବି ହରକତ ହେଉଛି । କାଲି ସକାଳେ ମାମୁଁ ସାନୁକୁ ଲେଖିବ । ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ଦିନ ଚାରିଟା ଭିତରେ ସମସ୍ତରୁ ଲୋକ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ । କିଛି ଭାବନା କରିବେ ନାହିଁ, ଲୋକ ପହଞ୍ଚିଲେ ଆପଣ ପାଇଯିବ ।

କମଳଲେଚନ—ଚଠିରେ ମୋ ବକ୍ତୃତା ବିଷୟ ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ବିଶେଷ କରି ଲେଖିବେ । ଆହୁରି ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ବକ୍ତୃତା ମୁଁ ରଚନା କରୁଛି, ଏହା ମଧ୍ୟ ଲେଖିଦେବେ ।

-୧୯-

ଶୁଭ ସମାବେଶ

ସମସ୍ତରୁ ଉଆସର କୁଳଦେବତା ବିନୋଦ-ବିହାରୀ ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ନାଟମଠର ମଧ୍ୟରେ ଆପେ ସାମନ୍ତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ, ପୁରୋହିତ ବିଶ୍ଵନାଥ ଶତପଥୀଏ, ଗୁମୁକରଣ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ପଟ୍ଟନାୟକ, ହୋତାୟୀ ଶ୍ରୀଧର ଖଡ଼ିରନ୍ଦ୍ର ବସିଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ଶୋଧ ହୋଇ ଯାଇଛି— ସିଂହଦ୍ଵାର, ପରିବାହାର, ତୋଟାଦୁଆର ସବୁ ବନ୍ଦ । ପୁଣି ଶିକୁଳ କଢ଼ାମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଳି-କୋଲପ ପଡ଼ିଛି । ତହିଁ ବାଦେ ପଦା ଆଡ଼େ ଯୋଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ି ପାଇକ ପହରା, ବିଲେଇ ପିଲଟିଏ ବି ଭିତରକୁ ପଶିବା ବାସନ୍ଦ ।

ସାନ୍ତେ ପରୁରିଲେ—ହୋଇ ହେ ଖଡ଼ିରନ୍ଦ୍ର, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କଣ ଲଗୁ ନାହିଁ ?

ଖଡ଼ିରନ୍ଦ୍ର ଆଉଥରେ ପାଞ୍ଜି ଓଲଟାଇ ପାଲଟାଇ ଭଲ କରି ଦେଖି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କି, ଏବଂ ଏବଂ ମଧ୍ୟରେ ବି ଲଗୁ ନାହିଁ । ଆସନ୍ତା ବର୍ଷକୁ ନୂଆ ପାଞ୍ଜି ବାହାରିଲେ ଯାହା ହେବ, ଜଣା ପଡ଼ିବ ।”

ସାଆନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଟିକିଏ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପୁରୋହିତ ବିଶ୍ଵନାଥ ଶତପଥୀଏ ବସ୍ତ୍ରୋତ୍ସବ ପୁରୁଷା ଲୋକ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଭଲ ଅଛି; ସାନୁଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି

କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏପରି ମଧ୍ୟ ବିଧାନ ଅଛି, ଅରକ୍ଷିତା କନ୍ୟା ସକାଶେ ଲଗ୍ନାଲଗ୍ନ ବରୁର ଥାଏ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶ ମଣିମା ବୟଃପ୍ରାପ୍ତା, ଏଥିକୁ ଅରକ୍ଷିତା । ତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପାଇଁ ଲଗ୍ନ-ବରୁର ଅନାବଶ୍ୟକ ।” ସା’ନ୍ତେ ଗ୍ରହାର୍ଘ୍ୟଙ୍କ ମୁଖକୁ ବୁଝାନ୍ତେ, ସେ କହିଲେ, “ନାହିଁ କଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବି ଏହିପରି ଲେଖା ଅଛି । ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରେ ଏହିପରି ଘଟଣା ଘଟିଥିବାର ମୁଁ ଦେଖିବାକୁ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛି । ସେ ଥିଲେ ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ମୁକାବିଲ କରିବା ଦିଅନ୍ତୁ ।”

ସାଆନ୍ତେ—ତେବେ ଭଲ କରି ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ବିଭାବର ଦିନଟାଏ ଠିକ୍ କରିପକାଅ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଆଗେ ଆମେ କହିଲେ, “ଦୁଇ ଟିପଣା ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା, ତାହା ତ ନାହିଁ, ହେଉ ।” ଏତିକି କହି ଅନ୍ଧାରୁ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳିଟା କାଢ଼ି ଭୂଇଁରେ ରଖିଦେଇଟାଏ କାଟିଲେ । ତହିଁ ବାଦେ ଜେମାଙ୍କ କୋଣ୍ଡାରେ ଗ୍ରହ ଲଗ୍ନ ଯେଉଁଠାରେ ଯେପରି ଅଛି, ଠିକ୍ ଠିକ୍ ବସାଇ ଦେଲେ, ଜନ୍ମକୁଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟ କାଟିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ମହାଦଶା—ଅନ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଠିକଣା କରିବାକୁ ତେର ପାଠ ଲେଖି ଖଡ଼ି ଘଷାଘଷି କରିବାକୁ ହେଲା । ଖଡ଼ି ଥୋଇ କହିଲେ, “ବର୍ତ୍ତମାନ ଜେମା ମଣିମାଙ୍କ ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶା । ବୃହସ୍ପତି ଅନ୍ତର, ବୃହସ୍ପତି ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ତଣା ଉପସ୍ଥିତ, ଧନଧନୁର ବୃହସ୍ପତି ଅନ୍ତ କକଡ଼ାରେ ଉଠିବ । ତାହାର ମହାଦଶା ଅନ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ । ଖୁବ୍ ଶୁଭ ଖୁବ୍ ଶୁଭତଣା ଉପସ୍ଥିତ । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଚିତ୍ତିବାର ଉପସ୍ଥିତ ସମୟ ।” ଏ ଉତ୍ତରେ ଜ୍ୟୋତିଷେ ବିବାହଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର କରିବା ବିଷୟରେ ମନୋରଥଗୀ ହେଲେ । ତେର ବେଳଯାଏ ବାର, ତିଅ, କନ୍ୟାର ଶଶି, ଲଗ୍ନ ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖକୁ

ବୁଝି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଶୁଭଦିନ ଦେଖୁଛି, ମେଷ ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀ ଶୁକ୍ରବାର ରାତି କୋଡ଼ିଏ ଘଣ୍ଟା ଛା ଲିଙ୍ଗା ଉତ୍ତରେ ବୃଷରାଶି ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର ଭେଗ ଯାଇ ପୁନର୍ବସୁ ଏକ ଘଣ୍ଟା ବୁଧ ଲିଙ୍ଗା ବାର ବିଲିଙ୍ଗା ସମୟ ହସ୍ତଗ୍ରହର ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ।”

ସାଆନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦରେ ‘ଜୟ ବିନୋଦ-ବିହାରୀ ଜୟ, ବିନୋଦବିହାରୀ ଆଶୀର୍ବାଦ କର’ କହି ଦେବବିଗ୍ରହଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ଆଉ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ‘ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ଜୟ ବିନୋଦବିହାରୀ’ କହି ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଏ ଉତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଆଜି ହେଲା ନିବାର, ଆଜି ଦିନଟା ତ ଗତ ହେଲା । ହେବା ଦିନ ହେବ, ମଝିରେ ବାକି ରହିଲା ଦିନ ପାଞ୍ଚଟା । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ବିଶେଷ କରି ସମସ୍ତେ ମନରେ ରଖନ୍ତୁ, ଏଠାରେ ଦି କାନିଆ ପୁଅ ଯେମନ୍ତ ନ ଜାଣିବ । ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ର ଆଉ ଶ୍ରୀମୁଖରଣେ ଟଙ୍କା ଧରି ଆଜି ରାତବରାତ କଟକ ରମାନା ହେଉନ୍ତୁ । ମଙ୍ଗଳ-କୃତ୍ୟକୁ ଯାହା ଯାହା ଲେଡ଼ା, ସବୁ କଟକରୁ ଆସିବ । ଅଧିକ କଣ, ଦୁବ ବରକୋଳିପତ୍ର ବି ଆଉ ଜାଗାରୁ ଆଣାଯିବ । ଏ ତାଲୁକ ଭିତରୁ ବେଠିଆ କାଠିଆ ବି ଯିବେ ନାହିଁ, କଟକରୁ ମୂଲିଆ କରି ପଦାର୍ଥମାନ ଆଣାଯିବ । ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ! ବିବାହ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସରିକି ସମସ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବେ । ବାଣ ଆଉ ଚୂନା ରୋଷଣି ହାବେଲି ଭୂଇଁତମ୍ପା ଚନ୍ଦ୍ରଦିଆ ଚର୍ଚ୍ଚି, ଏ ସବୁ ସକାଶେ ବଇନା ଦେବେ । ହେଲେ, କେଉଁ ଜାଗାପାଇଁ କାହାର ଲେଡ଼ା, ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଫିଟାଇ କାହାକୁ କହିବ ନାହିଁ । ପୁଲହାଡ଼ ଗିଲସଢ଼ାଡ଼ ଏ ସମସ୍ତ ଆସିବ । ରୋଷଣିଧର ମୂଲିଆ କଟକରୁ ଆସିବ । ରୋଷଣିଚୌକି, କଡ଼ା ନାଗର,

ତେଲଙ୍ଗୀ ବାଜା ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଦମ୍ପା ଆସିବେ ।
ଗୋଟିପୋ ନାଟ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ପଞ୍ଚା ଆସିବେ । ଭଙ୍ଗାର
ପୁରୀଆ ପଞ୍ଚା ଭଲ ନାଗରାଇ ପାରନ୍ତି । ଯେତେ ଟଙ୍କା
ପଡ଼ି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣିବ । ଆଡ଼େ ପୁରୋହିତ
ମହାପାତ୍ରେ ! ଆଡ଼େ ଛୁଇଁକରଣେ ! ଆମେ ଯେଉଁ ସବୁ
କଥା କହିଲୁ ମନରେ ରଖ; ଆଉ ଏହି ତିନୋଟି କଥା
ବିଶେଷରୂପେ ମନରେ ରଖ —

୧ । ଖରବକୁ ଡରବ ନାହିଁ ।

୨ । କଟକର କେହି ଲୋକ ଯେମନ୍ତ ଜାଣିବେ
ନାହିଁ ।

୩ । ଶୁଦ୍ଧବାର ଠିକ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସମସ୍ତ
ଦ୍ରବ୍ୟ ଧରି ଆସି ପଡ଼ିବ ।

ମାତ୍ର ବାଜାଦାର ଆଉ ଶେଷଣି ଶୁଦ୍ଧବାର ସନ୍ଧ୍ୟା
ସମୟରେ କଟକରୁ ରମାନା ହେବେ । ଶୁଦ୍ଧ ଦଶ ଦଡ଼ି
ସରକ ଏଠାରେ ପଡ଼ିବ । ସେମାନଙ୍କୁ ବାଟ କଡ଼ାଇ
ଆଣିବା ସମାପ୍ତ ଯାତି ଯାତି ଜଗୁଆଳ ବସିଥିବେ । ବାଣ
ବାଜା ଏଠାରେ ପଡ଼ିବ ଖୁବ୍ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଠିକ୍ ହୋଇ
ରହିଥିବ, ଆମ୍ଭ ଆଦେଶ ପାଳନକ୍ଷଣି ତୋଳରେ ବାଡ଼ି
ପଡ଼ିବ, ସମସ୍ତ ଶେଷନ ଏକାବେଳକେ ଜଳ ଉଠିବ ।
ଏକାବେଳକେ ପଞ୍ଚାଶ ଟାପିଏ ଗୋଟା ଗଛ ବାଣରେ
ନିଆଁ ଦିଆଯିବ ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ
ତାଲୁକ ପୂର୍ବପଟ ଶେଷ ମୌଜା ରାଧିକାଦେବୀପୁର
ଦଶଗ୍ରାମ ତାଲୁକର ପଶ୍ଚିମପଟ ଶେଷ ମୌଜା
ଗୋବିନ୍ଦପୁରକୁ ଲଗାଗତି । ରାଧିକାଦେବୀପୁର
ମୌଜାରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଗୋଟା ବମ୍ବାଜା ଗଛବାଣ
ଥିବ, ଗଡ଼ରୁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାକ୍ଷଣି ସେ ବାଣରେ
ଏକାବେଳକେ ନିଆଁ ଦିଆଯିବ, ସେ ତାଲୁକ
ଲୋକେ ଯେମନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଉଠିପଡ଼ିବେ ।

ଖବରଦାର ! ବିଶେଷରୂପେ ମନରେ ରଖ,
କଟକରୁ ଆସିବାବେଳେ ବାଟୋଇ ଅଜଣା ଲୋକଙ୍କ
ସାଙ୍ଗରେ ବି କଥା କହିବ ନାହିଁ ।

ଆଡ଼େ ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ରେ ! ଆଡ଼େ ପଟ୍ଟ-
ନାୟକେ ! ତୁମେ ଦୁଇଜଣ ଏକା ମୋହର ବଶ୍ୟାସୀ ।
ବାରମ୍ବାର ତେତେଇ ଦେଉଛୁ, ଖୁବ୍ ଜାଗ୍ରତ ଥିବ,
ଯେମନ୍ତ କଥାର ଗନ୍ଧ ନ ଫିଟେ । ନୋହିଲେ, ସବୁ
ପ୍ରସଙ୍ଗ ଭଣ୍ଡୁର ହେଲା ଜାଣିବ ।”

—୨୦—

ଯାତ୍ରାର ଅନୁଷ୍ଠାନ

ଶୁଦ୍ଧବାର ରାତି । ଶୁକ୍ଳା ଚତୁର୍ଥୀ । ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଡ଼ିବାକୁ
ବସିଲଣି । ବର୍ତ୍ତମାନର ବସାଦର ଦରଜାରେ ଖଣିଏ
ସେକେଣ୍ଡ କ୍ଲାସ ଗାଡ଼ି ଦଡ଼ି ଦଡ଼ି କରି ପଡ଼ିଥିଲା ।
ରାଜାବଲେତନ ବାବୁ ହସି ହସି ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁ ଆସି
ଗାଡ଼ିରୁ ଦୁଇଜଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଅତିଥି ଆଦର ଗୌରବରେ
ଓହ୍ଲାଇ ନେଲେ । କୋଚବାକ୍ୟ କରୁଆନ ବା
ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଚାକରଭକ୍ତ ଆସି ବସିଥିଲା ।
ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆପେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା । ଗାଡ଼ିକୁ
ବିଦାକରି ଦେଇ ରାଜାବଲେତନ ବାବୁ ତଳ ସଦର
ଦୁଆର କୋଲପ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅନ୍ୟାଗତ ଦୁଇ
ବାବୁଙ୍କ ଦାତ ଧରି ଉପର ତାଲୁକୁ ଉଠିଗଲେ ।
ସେଠାରେ ଯେଉଁ ତିନିଜଣ ଯୁବକ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।
ହସି ହସି ଧାଇଁ ଆସି ଅତି ସମାଦର, ଅତି ବିନୟରେ
ଇଞ୍ଜେନୀ ରୁଡ଼ରେ “ଉତ୍ତମ ରାତି” କହି କରମର୍ଦ୍ଦନ
ପୂର୍ବକ ମେଜ ପାଖ ଚୌକିରେ ବସାଇଲେ । ବାବୁ-
ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ଚାକରଟି ତଳେ ରୋଷେଇ ଘରେ ଚାକର-
ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବସି ରହିଲା । ଏଣୁତଣୁ କେତେ

ଗୁଡ଼ିଏ କଥାକ୍ଷଣ ଉତ୍ତରେ ରାଜାବଲ୍ଲେତନ ବାବୁଙ୍କ
ପ୍ରସାଦ ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ କମଳଲେତନ
ବାବୁ ଗୋଟିଏ ବକ୍ସ ହାରମୋନିୟମ ଧରି ସଙ୍ଗୀତ
ଆରମ୍ଭ କଲେ—

‘ରାଗ-କାମୋଦୀ । ତାଳ ଏକତାଳ

ସଖି ! ଯା ଯା ବେଗେ ଶ୍ୟାମ ପାଶକୁ ଗୋ !

ରହିଛି ରୁହିଁ ତାହା ଆଶକୁ ଗୋ । ଘୋଷା ।

ବୋଲିବୁ ପାଦ ଧରି ବେଳେ କରୁଣା କରି

ଆସନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଦାସୀ ପାଶକୁ ଗୋ ।

ନ ଲେଉଟେଁ କୁଳ ମାନ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ପ୍ରାଣ

ରୁହିଁ ବସିଛି ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗକୁ ଗୋ ।

ପୀରତ ସୁଧାଧାର ପ୍ରେମ ରହୁଣୀର

ତା ବନା ତୁଳ ମଣେ ପ୍ରାଣକୁ ଗୋ ।

ମୋହ ଦୁଃଖ ଜଣାଇ ଆଶ ତାକୁ ମଣାଇ

ନୋହିଲେ ତେଜବ ମୁଁ ପ୍ରାଣକୁ ଗୋ ।’

ସଙ୍ଗୀତଟି କମଳଲେତନ ବାବୁଙ୍କ ନିଜ ରଚିତ ।
ବାବୁ ସର୍ବ ବସ୍ତୁରେ ନିପୁଣ, ତାଳ ମାନ ଠିକ୍ କରି
ଗୀତ ସୁନ୍ଦରରେ ଗାଇ ପାରନ୍ତି । କଣ୍ଠସ୍ଵରଟି ଅତି
ଉତ୍ତମ । କହିଲେ ଦୁଇ ଚାରିଶହ ନାଚି ଯିବେ ।
ଅନେକ ରକମ ବଜାଇ ପାରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଗରେ
ମାଦଳରେ କେହି ହାତ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଚିତୁଆ
ଛୁଡ଼ି ଜାଗା ନାହିଁ, କେହି କେହି ଅସହ୍ୟ ଲୋକେ
ତୁନି ତୁନି କହି ପକାନ୍ତି, କମଳଲେତନ ଗୋଟିପୋ
ପିଲୁ ଥିଲା ।

ଅନେକ ରାତିଯାଏ ସଙ୍ଗୀତ ଚାଲିଲା, ମଝିରେ
ମଝିରେ ହସ ଝୁସି ଗପ ବି ଚାଲିଲା ।

ତଳୁ ସମ୍ପାଦ ଆସିଲା, ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଦୁଇଜଣ
ଠିକା ରେଝେୟା ଅଣାଯାଇଛି, ଦେଖି ବିଲୁତ ମିଶାମିଶି

ଅନେକ ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଫଳ ମୂଳ
ଆୟୋଜନ କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ସୁଟି ନାହିଁ । କମଳ-
ଲେତନ ବାବୁ ପ୍ରସାଦ କଲେ, “ଭାଇମାନେ !
ଆମ୍ଭମାନେ ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀକରଣ—ଏକପରିଆ । ହାତ ଧୁଅ
ରେ—ଗୋଡ଼ ଧୁଅରେ—ଗାମୁଛାରେ ମୁହଁ ପୋଛରେ,
—ଆସନରେ ବସରେ—କଦଳୀପତ୍ର ବଛୁଅ ରେ—
ହାତଗୋଟାକ ଭାତ ତିଆରି ବଳ ବଳ କର ରେ—
ତେବେ ଯାଉଁ ଶିଆହେବ । ଶିକ୍ଷିତ ସଭ୍ୟ ଦେଶ-
ମାନଙ୍କରେ କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଭାତ ବୋଲି ତ ? ଖୁବ୍
ସହଜ, ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର । ଚୂନି କଣ୍ଟା ଠୁକାକ ଚାଲିବ;
ହସି ଝୁସି ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ସଙ୍ଗେ ଶିଆ । ଆସନ୍ତୁ
ଆଜି ବେଳେ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଯାଉ ।” ସମସ୍ତେ ହାତ-
ତାଳ ଦେଇ ହୋ-ହୋ କରି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ
ହସିଲେ । ଜଣାଯାଏ ପୂର୍ବରୁ ସବୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ଆଉ
ରୂକମୋନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥିଲା । ରାଜାବଲ୍ଲେତନ ବାବୁ
ଗୋଟିଏ ସ୍ବପ୍ନ ଦର୍ଶି ବଜାଇଦେବା ମାତ୍ରେ ଦୁଇଜଣ
ରୂକର ଚଞ୍ଚଳ ଆସି ମେଜ ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଟେବୁଲ
କଥୁ ପାରି ଦେଲେ । ରାଜାବଲ୍ଲେତନ ବାବୁ ଆଉ ଥରେ
ଦର୍ଶି ବଜାଇ ଦେବା ମାତ୍ରେ ତଳୁ ଉଠିବୁ ତିଏ
ସୁନ୍ଦର ସୁପାକ ସୁଗନ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆସି ମେଜ
ପୂରିଗଲା । ଛ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ଚୂନି କଣ୍ଟା ଚଉଲିଆ
ସଜା ହୋଇ ରଖା ଯାଇଛି । ଯେ ଦୁଇଜଣ ରେଝେୟା
ନୂଆ ଠିକା ରୂକର ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଟେବୁଲ
ସଜାସଜି ମାମଲରେ ପକ୍କା । ଖୁବ୍ ଆମୋଦ
ପ୍ରମୋଦରେ ଖିଆପିଆ ଚାଲିଛି ସତ; ମାତ୍ରେ କେହି
ସନ୍ଦାନ ଲୋକ ଥିଲେ ସହଜରେ ବୁଝିଥାନ୍ତା, ଯେମନ୍ତ
ସଦାନନ୍ଦ ରାଜାବଲ୍ଲେତନ ଆଖିଠାରେ କେତେ କଥା
କୁହାକୁହା ହେଉଛନ୍ତି । ଖିଆପିଆ ଅଧାଅଧ ବଢ଼ିଲଣି,
ରାଜାବଲ୍ଲେତନ ବାବୁ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ଭାଇ-
ମାନେ ! କାଲିକା ଯାହା ପ୍ରୋଗ୍ରାମଟା ଆଜି ଠିକାକ
କରି ରଖାଯାଉ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସବୁଥିରେ
ଗୋଲମାଲ । କାମ ଉପସ୍ଥିତ ବେଳେ ହୋ ହୋ

ଡାକ ହାକ ଗୋଟାଏ ହରି ଡକା ପଡ଼ିଯାଏ । ସତ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଦେଶ ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଠିକ୍ ଥିଲେ ପାଟି ଫିଟୁ ନାହିଁ, ସୁନ୍ଦର କାମ ଚାଲୁଛି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାହା ସକାଶେ ଏହିପରି ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଠିକ୍ କରାଯାଉ, ଛ ଖୁଣ୍ଟ ଆପଟ, ଛ'ଟା ସବାର ସଜବାଜ କରି ତଳ ଅଗଣାରେ ହାଜର ଥିବେ । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଧିକା ଆଠକଣ ବାହାଜୀଆପଟ ମଧ୍ୟ ଛୁଡ଼ା ଥିବ । ଲୁଗାପଟା ଆଉ ଆଉ ଜନସ ଯାହାର ଯାହା ସଙ୍ଗରେ ନେବାର ଲେଡ଼ା, ସେହି ବାହାଜୀଆପଟମାନେ ଧରିବେ । ରାତି ଶେଷ କାଉ କା କରିବା ଆଗ ଗ୍ରାହମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦଣ୍ଡାଧିନ ହେବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ସବାରରେ ବସି ଯାଆ ଆରମ୍ଭ କରିବୁଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ସବାର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଚିହ୍ନିତ ଥିବ, ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ସବାର ଧରିବେ, କାହାରକୁ କିଛି ପତର ଓତର ନାହିଁ । ବେଳ ଛ ଦିଏ ସରିକି ସବାର ଗୋପାଳପୁର ତୋଟାରେ ଉଡ଼ିବ । ରେଷେପୁ ପୁଆର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ପାଲକି ଉଡ଼ିବା ଆଗରୁ ସବୁ ଠିକଠାକ ହୋଇ ରହି- ଥିବ । ଗୋପାଳପୁର ତୋଟାଟି ନଫକଲରେ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନ, ଖୁବ୍ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ଗଛ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଖିଲା ପତ୍ର କି ଟିକିଏ ଧଳ ବୋଲି ଦେଖିବ ନାହିଁ । ନଫ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋହର । ନଫସ୍ଥାନ ବେଳେ ପହଁର ପହଁର ଖୁବ୍ ମଜାଟାଏ ହେବ । ଦେଖିବେ, ନଫଜଳଟା ଯେମିତିକା କାଟିଯାଏ । ଭୋଜନ ଆଉ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ବାଦେ ଦୁଇ ଚାରି ବାଜି ଚଉପଟ କାଠି ଗଡ଼ାଗଡ଼ିରେ ବି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଇଛି । କମଳଲେଟନ ବାବୁ କହିଲେ, “ଏ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ! ମୁଁ ନୀତି ହାରମୋନିୟମଟା ବି ପେଟରରେ ପକାଇ ଦେଇଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଚଉପଟରେ ଲାଗିଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଦୁଇ ଭିନିଟା ଦକ୍ଷିଣୀ ଚୌପଟା ବଜାଇ ନେବି ।” ଏତିକିବେଳେ କୁଅଁର ଗେ ବିଦରନ୍ତ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବାରୁ ରାଜବଲେଟନ ବାବୁ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରି ଚଞ୍ଚଳ କହି ବସିଲେ, “ଏ କୁଅଁର ବାବୁ !

ମାମୁ ସନ୍ତ ବାରମ୍ବାର ତାଙ୍କୁ କର ଲେଖିଛନ୍ତି, କେହି ଆନୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଶ୍ୱାସୀ ଚଳକ ଲେକ ଏହିଠାରେ ରହିବେ, ତେର ରକମ ବରଦ ଦେନ ତେର ଥର ଧାଉଡ଼ିଆ ଆସିବ । ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇବା ଲାଗି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ ଛୁଡ଼ା ଆଉ କାହାରକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ତେର ନେହରୁ କରି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇକୁ ରାଜି କରାଇଛି । ସେ ରହିବେ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଖଣ୍ଡେ ପାଲକି ଧରି ଖଣ୍ଡେ ଅପେକ୍ଷା ହାଜର ଥିବେ, ଏଠିକା କାର୍ଯ୍ୟ ଯିମିତି ସମାଧା ହୋଇଯିବ, ମୋ ଚିଠି ପାଇଲେ ଭାଇ ତପଣେ ସବାର କରିଦେବେ । କି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ, ଏହି କଥା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ରହିଲା ନା ?” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆପଣଙ୍କୁ ମାମୁ ଯେ ସ୍ଥଳେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କଣ ମୁଁ ଏଡ଼ି ପାରୁଁ ? ସେ ବା କଣ ମନରେ କରେବେ ? କିଛି ନ ବୋଲୁଛି, ମନରେ କରେବେ, ଇଂରେଜୀପଢ଼ିଆ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଅବାଧ । ନାହିଁ—ନାହିଁ, ମୁଁ କେତେବେଳେ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।”

—୨୨—

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାଲୁକ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ବିନୋଦପୁର ମେ'ଜାର ଆଶପାଶ ଲୋକେ ବୁଝୁଛନ୍ତି, ଆଜି ସାନ୍ତଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଭିତରେ କଣ ଗୋଟାଏ କାଣ୍ଡ ହେଉଛି ବା ହେବ । ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସୀ ଥୋକେ କରଣ ଧାଁ ଦଉଡ଼ିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ମୁହଁରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକାସ କଥା ବା ଆଖି ହାତ- ଠାରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳୁଛି । ଥୋକେ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ଦଣ୍ଡକୁ ଦଣ୍ଡ ଗୁପ୍ତରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଭାଷା ଧରି କଟକ ଦାଣ୍ଡକୁ ଧାଉଡ଼ିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ସଖାଳୁ ଶାସ ଜଣ ଭଲ

ପାଇକ ଗାଁର ସବୁ ଦାଣ୍ଡମୁଣ୍ଡରେ ଜଗୁଆଳ । ଗାଁ ଭିତରକୁ ବାହାର ଲୋକ ଯେ ଆସିବାର ଆସୁ, ଗାଁରୁ କେହି ବାହାର ପାଇପାରିବ ନାହିଁ । ମଣିଷ ତ ମଣିଷ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷଆ ପିଲଟିଏ ବି ବାହାର ଯିବାର ବାସନା । ଉଆସ ସଦର, ଆଉ ପଛପଟରେ ଦୋହର ଦୋହର ଜଗୁଆଳ । ଉଆସ ଭିତରୁ କେହି ମାଲକନିଆ ବାହାରିବ ନାହିଁ, ବାହାରୁ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ବି ମନା । ସାନ୍ତଙ୍କର ଆଜି ବେଳମାଫକେ ଦେହପାଣି ବଢ଼ା କିମ୍ବା ଦେବାଞ୍ଜନ ହେବାର ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବି ଦଣ୍ଡେ କାଳ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଉଆସରୁ ବାହାର ଖଣ୍ଡ ବାଟ ଆଗେଇ ଯାଇ ଥରକୁଥର କଟକଦାଣ୍ଡକୁ ଅନାଉଛନ୍ତି । ଦିନ ଅନୁମାନ ଦୁଇପହର ସରିକି ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ କଟକଦାଣ୍ଡରେ ଉଆସମୁହାଁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗମାଗମ ଦେହଗୋଟା ଝାଲରେ ବୁଡ଼ିଗଲେଣି । ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଇ ହତକୁ ଖଣ୍ଡେ ଭାଷା ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ସାଆନ୍ତେ ଭାଷା ପଡ଼ି ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ପକାଇଲେ । ଦୂରରୁ କରଣମାନେ ଦେଖି ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସାନ୍ତେ ହସି ହସି ତୁନି ତୁନି କହିଲେ, ‘ଠିକଣା ମୁକାମରେ ସବାରି ଗୁଡ଼ିକ ହାଜର ।’ ଉଆସ ଭିତରେ ଶଙ୍ଖ ଫୁଲଫୁଲି ଉଠୁଛି ଉଠିଲା । ସାନ୍ତେ ଦେହ ପାଣିକୁ ବଢ଼େଇ କଲେ ।

ଗୋରୁବାହୁଡ଼ା ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲଣି । ବିନୋଦ-ଧୂର ମୌଜାରେ କାହା ଘରେ ସଞ୍ଜିଦାମ ଲାଗିଲଣି, ଥୋକେ ଘରେ ଲାଗେ ଲାଗେ । କଟକଦାଣ୍ଡ ଦୂରରୁ ଝୁଝୁଝୁ ସବାରିଡ଼ାକ ଶୁଭ୍ରଲା । ହେଇ ଅଇଲେ—ହେଇ ପହଞ୍ଚିଲେ—ଉଆସ ଭିତରେ ଶଙ୍ଖ ଫୁଲଫୁଲି—ଗୋଟାଏ ଭାରି ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ପାଞ୍ଚ ଛ’ ଜଣ ବଇଶିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ପୁରୋହିତ ବିଶ୍ଵନାଥ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଧରି ସାଆନ୍ତ ଉଆସ ଭିତରୁ ବିଜେ କଲେ । ଆଗ ପଛରେ ଦୁଇପୁଅା ଭଳି ମଶାଲ ଧୁ—ଧୁ ଜଳୁଛି ।

ସାଆନ୍ତ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣୀଧଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ପାଟିଯଥା ମିଶିଛନ୍ତି । ପାଗେଡ଼ି ଖଣ୍ଡ ପଟି ପରି ଚୌଡ଼ା ହୋଇ ବାଁ କାନରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଚରଫ ଅଣ୍ଟାଯାଏ ପଇତା ପରି ପଡ଼ି ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଛି । ଡାହାଣ ହାତ ଅନାମିକା ଅଙ୍ଗୁଳରେ କୁଣ । ବିନୋଦବିହାରୀ ମନ୍ଦିରରେ ଆରତିଦଣ୍ଡା ଯିମିତି ତା’ କରି ବାଜିଛି, ଆପଟମାନେ ଛ ଖଣ୍ଡ ପାଲିକି ଉଆସ ସଦର ଦେହୁଡ଼ି ଆଗରେ ଧାଡ଼ି କରି ଥୋଇଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସମସ୍ତରରେ ବେଦମନ୍ତ ପାଠ କରୁ କରୁ ପାଲିକି ପାଖକୁ ଗୁଲି ଅଇଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପଛରେ ଆପେ ସାମନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ । ରାଜବଲ୍ଲଭଚନ ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ ସବାରେ ବାହାର ପଡ଼ି ଆଉ ଗୁରି ଜଣ ବାବୁଙ୍କୁ ପାଲିକିରୁ ବାହାର କରାଇଲେ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବାବୁ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଲିକି ବେଢ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପାଲିକିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଲିକି ଖଣ୍ଡ ଛ’ ହାତ ସରିକି ଲମ୍ବ—ବସବିଗସ—ରୂପାର ମଗରମୁହାଁ—ଭିତରେ ସତା ସୁନେଲି ଜରିଦାର କାର୍ଯ୍ୟ, ମଖମଲ ବନାରସି ବିଛଣା । ସେହିପରି ମଖମଲ ଘଟାଟୋପ, ମାଟ ସେଟା ଗୁଡ଼ିଆ ହେଇ ପାଲିକି ଛୁଡ଼ି ଉପରେ ଲମ୍ବଲମ୍ବି ଥୁଆ ହୋଇଛି । ଖୋଲ ଜଣ ଆପଟରେ ପାଲିକି ଭୁଲିରୁ ଉଠେ । ରାଜବଲ୍ଲଭଚନ ଉଆସପଟକୁ ପାଲିକି ଦୁଆର ଯୋଡ଼ିକ ଭଡ଼ି ଉଦୁଆ କରିଦେଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ବାଈକ ହାତେ ଲମ୍ବ ଚୌଡ଼ା ଖଣ୍ଡିଏ ରୂପାର ପିଡ଼ା, ଗୋଟାଏ ରୂପାର କୁଣ୍ଡି ଗୋଟାଏ ରୂପାର ଅବଶୁରରେ ପୁରୁ ଜଳ, ତା ଉପରେ ଚଉଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିଏ ଶୁକ୍ଳ ନୂଆ ପୋଛୁ ଥୋଇ ଆଡ଼େଇଗଲେ ।

ରାଜବଲ୍ଲଭଚନ ପାଲିକିର ପଛପଟ କବାଟ ଅଳ୍ପ ମେଲ କରିଦେଇ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ କାନରେ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ, “ମାମୁ ତୁମ୍ଭ ପାଦ ଧୋଇ କରି ଦେବାବେଳେ ତାଙ୍କ ହାତ ଆଡ଼େଇ ଦେବ ବିଧି—

ରକ୍ଷା ନମନ୍ତେ ସେ ପଦ ଯୋଗର ଅଭିନୟ ମାତ୍ର
କରିବେ ।”

କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦ—
ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଅର୍ଥାତ୍ ବରଣୀୟ । ପଥବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ
ହେଲା । ପୁରୋହିତେ ବେଦମନ୍ତ ପାଠ କଲେ,

‘ଆଗଚ୍ଛା ମମ ବାକ୍ୟେନ ଭୃଜ୍ୟତାଂ ଶୁଭମୁତ୍ତମମ୍ ।
ଦଦାମି କନ୍ୟାକାଦାନଂ ଶୁଭେନ ଗମ୍ୟତାଂ କୁଳମ୍ ।’

ରୂପା ଅବଶୁରରେ ହରିଦ୍ରାଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।
କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀମାତାଙ୍କ ପଦରେ ତଳ ଦେଇ
ମସ୍ତକରେ ସିନ୍ଦୂର ଏବଂ ଚନ୍ଦନଟୋପା ଲଗାଇଦେଲେ ।
ଏ ଉତ୍ସରେ ବରଙ୍କ ଗଳାରେ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହାର
ଏବଂ ପୁଷ୍ପହାର ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଗୋଟିଏ
ସ୍ନାବସା ମୁଦ୍ରା ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ । ମଣାଲର ଆଲୁଅ ପଡ଼ି
ସ୍ନାବର ଜ୍ୟୋତି ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ ଚହଟି ଯାଉଥାଏ ।

ଏ ଉତ୍ସରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିପ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ସମସ୍ତଙ୍କର
ବେଦମନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ,

“ବିରଜ ଦୋହସି—ବିରଜ ଦୋହମସୀହ
ମମ ପାଦ୍ୟାନ୍ନ ବିରଜ ଦୋହ ।”

ଅନନ୍ତର ଅଗ୍ରେ ବିପ୍ରମଣ୍ଡଳୀ, କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ବରଙ୍କ
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳ ଧରିଛନ୍ତି ଉଆସ ଭିତରକୁ
ବିଜେ ହେଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ରାଗରେ କଟକରୁ ଆଗତ
ବନ୍ଧୁମଣ୍ଡଳୀ ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମୁଖରେ ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ଏହି ପ୍ରକାରେ ବରଙ୍କୁ ଦେଖି ଯାଇ ଉଆସ
ଭିତରେ ସନ୍ନିବିତ ମଜଲିସ ଘର ମଧ୍ୟରେ ବସନ୍ତରେ
ବସାଇଦେଲେ । ଘର କଡ଼ିକାଠରେ ଦଶତାଳିଆ

ବାରତାଳିଆ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଝାଡ଼ି, କାନ୍ଥରେ
ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦେବାଲଗିର ଜଳୁଛି । ସଙ୍ଗୀତର
କାମକରା ବରାଦନରେ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଜ୍ୟୋତିରାଗି
ସେମନ୍ତ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ବର ମସ୍ତକ ଅବନତ କରି
ପ୍ରତିମାଟିପରି ଥର ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । କଟକ ଓ ପୁରୀ
ଜିଲ୍ଲାକୁ ବରୁ ବରୁ ଗୋଟିପୋ ଫଣ ଆସି ବେଶଭୂଷାର
ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ । ସାଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ
ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ବାବୁ ନାଟୁଆଙ୍କ
କାନରେ ଭୁନି ଭୁନି କହିଦେଲେ, “ଭୁଞ୍ଜା ଡ୍ରୋମ
ବିଶ୍ୱପୁରେ ସଙ୍ଗୀତ ଲଗାଇ ଦିଅ । ବରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜା ଭଜି ଅତିର ଦାନ, ଗୋଲପପାସ ଥୁଆ
ହୋଇଥାଏ । ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ବାବୁ ଦଣ୍ଡକୁ ଦଣ୍ଡ
ଗୋଲପଜଳ, ଲେଉଟଣିର ଜଳ ସତ୍ରରେ ଛୁଆଁଥାନ୍ତି ।
ଭୁଳା କାଠିରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତିର ବଞ୍ଚା ଯାଉଛି ।
ଗୋଲପଜଳରେ ସତ୍ରସ୍ଥ ଲେକମାନଙ୍କ ଗୋଷାକ ଭଜି
ସରପଟ ହୋଇଗଲାଣି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ରୂପା
ପରତରେ ପାନଶିଲ, ନାନାପ୍ରକାର ମଣିଲ ଜମା ଅଛି ।
ମୁଠାକୁ ମୁଠା ବିତରଣ କର ଯାଉଛି ।

ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଉତ୍ସରେ ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ବାବୁ ବେକରେ
ତଦର ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ବରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ,
“ଆପଣ ଅନୁସ୍ତୁତ କରି ପାଖ ଘର ଭିତରକୁ ଟିକିଏ
ବିଜେ ହେଉନ୍ତୁ ।” ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଜାଗାରେ କନ୍ୟାସମ୍ପର୍କ
ଲେକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବରଙ୍କୁ ଏହିପରି ସମ୍ମାନସୂଚକ
କଥା ବୋଲିବାର ବିଧି । ରାଜବଲ୍ଲଭେନବାବୁ ବରଙ୍କ
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଧରି ମଜଲିସ ଘର ପାଖ ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଘରକୁ ଦେଇଗଲେ । ଏହି ଘରଟି ମଧ୍ୟ ଆଲୋକମୟ ।
ରୂପେଲି ସୁନେଲି ଗିଲ୍ଟିକର ଡେରଗୁଡ଼ାଏ ଚୌକି
କାନ୍ଥଲଗା ପଡ଼ିଛି । ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର
ଗୋଲକାର ମେଜ । ତଳେ ପ୍ରଥମେ ଶତରଞ୍ଜି, ତା
ଉପରେ ତିହାରୀନ ଦେଶର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତିବାନ ଗାଲିରୁ
ବିଛଣା । ମେଜ ଉପରେ ବନାରସି କାମଦାର ପଗଡ଼ି,

ବନାରସି ସୁନଲ ଜଣଦାର ଚପକନ, ପାଜାମା
ଥୁଆ ଥିଲା । ସେହି ସମସ୍ତ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବା ସକାଶେ
ରାଜାବଲେଚନ ବାବୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । କୁଅଁର
ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ଭାରି ଲଜ ମାଡ଼ୁଛି । ରାଜାବ-
ଲେଚନ ବାବୁ ହାତ ଓଠ ଧରି ଅନେକ ନେହେରୁ
ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପିନ୍ଧିବାର ବିଧି, ନ ପିନ୍ଧିଲେ
ନୁହେଁ, ନ ପିନ୍ଧିଲେ ତ ଗୁଡ଼ିବେ ନାହିଁ । କୁଅଁର
ବାବୁ ସେ ସମସ୍ତ ବର ପୋଷାକ ଧୀରେ ଧୀରେ ପିନ୍ଧି
ପୁନର୍ବାର ମଙ୍ଗଳରେ ଆସି ବସିଲେ । ଏତେବେଳେ
ସଭାଟା ଖୁବ୍ ମାନ୍ଦିଲ ଏକା । ସଭାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି
ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରୁ ଯେମନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି ।

ଏ ଉତ୍ସବର ବିବାହ ବେଳା ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ
ହେଲା । ନାନ୍ଦୀମୁଖୀ ଏବଂ ବେତବିହର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
ସମାପ୍ତି ଉତ୍ସବର ବେଳର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କେତେ ଜଣ
ଗ୍ରାହଣ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶ
ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

“ଯଥା ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ
ଯଥା ନଳସ୍ୟ ଦମୟନ୍ତୀ
ଯଥା ସୌଦାମସ୍ୟ ମଦୟନ୍ତୀ ।
ଯଥା ରାବଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦରୀ ।
ଯଥା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟ ଗାନ୍ଧାରୀ ।”

ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ୁଁ ପଢ଼ୁଁ ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ହୋଇଗଲା । ଯେତେବେଳେ ବରକନ୍ୟା ଦୁହିଙ୍କ ହସ୍ତ
ଏକତ୍ର କରାଗଲା, ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖୀନ ଦୁଇଜଣି ବାରିଦରୁ
ଠେଳାପ୍ରଭା ପରସ୍ପର ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା ପରି ଯେମନ୍ତ
ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖିତ ଗୋଟାଏ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ତେଜ
ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଦୁଇ
ଜଣର ଦୁଇ ମନ ଏକ ହୋଇଗଲା ବେଳା ଦୁହେଁ
ଅନୁଭବ କଲେ । ହସ୍ତଗ୍ରସ୍ତି ସମୟକୁ ରାତି ଏକ ଦଣ୍ଡ

ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ । ହସ୍ତଗ୍ରସ୍ତି ପିଟି ନାହିଁ, ଏଣେ ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତ
ଅମ୍ଭତୋଟା ପାଖ ପଡ଼ିଅଛି ଏକାବେଳକେ ଶବ୍ଦ
ଶବ୍ଦ ବୋମ୍ବାଳା ଡୋ ଡୋ କରି ଫୁଟିଲା । ଏପରି
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଫୁଲ ଗିଲ୍ଲା ବେଷଣୀ ଏକାବେଳକେ ଜଳ
ଉଠିଛି । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଉତ୍ସବେ ତାଲୁକସୀମାନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ
ରାୟପୁର ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ ବୋମ୍ବାଳା ଫୁଟିବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ବାଜାରେ ଏକାବେଳକେ ହାତ ଆଉ
କାଠି ପଡ଼ୁଛି । ଏପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଏତେ କାଣ୍ଡ ପାଖ
ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କିଛି କଥା ଜଣାନାହିଁ । ବୋମ୍ବାଳା
ଶବ୍ଦରେ ଗ୍ରାମଟା କମ୍ପି ଉଠିଲା, ଭୂମିରୁ ଝର ଝର କରି
ମାଟି ଝରି ପଡ଼ୁଛି । ମହାଶବ୍ଦରେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ପିଲାପିଲା
ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକାବେଳକେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଛି । ବହୁ
ଭୂଆପୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକ ଗୁନିଆରେ ଏପରି ଅଥୟ ହୋଇ
ଧାଇଁଛନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ଟିକିଏ ଅଛାରିଆ ନ ଥିଲେ
ସବୁଗୁଡ଼ାକ ବେମହତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ ।
ତେତେବେଳେ କଣ ଶାଶୁ ଶଶୁର ଦେଉଣୁର ବିରୁଦ୍ଧ
ଅଛି ? ପ୍ରାଣବିଳାସରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କଥା କଣ କିଛି
ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ହାଉଲି ଖାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ତେତିକି-
ବେଳେ ଉଆସ ଭିତରୁ ହସ୍ତଗ୍ରସ୍ତି ପିଟା ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ
ଶୁଭିଲା । ସମସ୍ତେ ଚଟ୍ ବୁଝିଗଲେ, ଆରେ ଭୂଇଁ-
କମ୍ପରେ ଦେ ହରିବୋଲା । ହରିବୋଲା ହରିବୋଲା
ପଡ଼ିଗଲା—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ଚାଲିଛି ତ
ଗୁଲିଛି । ଅଧ ଦୈକ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଆଡ଼ ଦଶ କୋଶ
ବାଟ ଶବ୍ଦଟା ଠ ଅକ୍ଷରିଆ ଗୁଲିଗଲା । ସମସ୍ତରପୁର
ଉଆସ ପାଖରୁ ଚନ୍ଦନପୁର ଉଆସ ଦଶ ବାର କୋଶ
ଦୂର, ସେହି ଚନ୍ଦନପୁର ଉଆସ ଭିତରେ ବିକାର
ଡାକ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ପଡ଼ିଛି । ପୋଇଲା
ପରିବାସଙ୍କ କଥା ଗୁଡ଼, ଆସ ପାଆନ୍ତାଣୀ ଶେଯରୁ
ଉଠିଆସି ଝୁଲଝୁଲ ପକାଉଛନ୍ତି । କେହି କଣ କଥା
ବୁଝୁଛି । ନିଦରୁ ଉଠି ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ହରିବୋଲା
ପକାଉଛନ୍ତି—ସମସ୍ତେ ବୁଝି ଯାଇଛନ୍ତି ଭୂଇଁକମ୍ପ ।
ପିଲାଗୁଡ଼ାକ କାନ୍ଦି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଉତ୍ତରେ ଗୁନିଆ

ହୋଇ ପଣନ୍ତ କାନ ଧରି ମା'ମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଆଁ କରି ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ତନ୍ମନସ୍କର ଉଆସ ସାଆନ୍ତେ ବି ଶବ୍ଦରେ ଉଠି ପଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ପୁଣ୍ୟାସୀ ଚନ୍ଦ୍ରଲୀଳାମାନଙ୍କୁ ହୃଦୟ କଲେ, “ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ଶରଣାଗତୀ ଦଣ୍ଡ ଶଙ୍ଖ ବଜାଅ ।” ସେ ମଧ୍ୟ ଚୁପ୍‌ଛନ୍ଦ୍ର ଭୁଲିକମ୍ପି ।

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲା । ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଗୁଣି ଜାଗରଣ କ୍ଳାନ୍ତ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ କଟକା ଅଭ୍ୟାଗତ ବାବୁମାନେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବା ବାଟ ମଝି ପ୍ରସ୍ତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସୁସଜ୍ଜିତ କୋଠାଘର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲକାର ଟେବୁଲକୁ ବେଢ଼ି ଚୌକିରେ ବସି ଚାହିଁବନରେ ନିୟୁକ୍ତ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାନା ପ୍ରକାର ଆମୋଦଜନକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଗଳ୍ପର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପୁରୁଣା ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍କେତରେ ଏହି ଚାହିଁ ମଙ୍ଗଳସ୍ଥ ବସିଛି । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲା ସତ୍ୟ, ହେଲେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମନ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପରୁ ନାହିଁ । କେ ଜାଣି କଣ ଗୋଟାଏ ବଖଡ଼ ବାହାର ପଡ଼ିବ ପରା । ତାହାହେଲେ ତ ସବୁନାଶ ! ତେର ଦିନ ଯାଏ ବର ପିଲାଟାକୁ ହାତରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଆଗରୁ ଖବର ଦେଇ ଆସେ ସାଆନ୍ତେ ଚାହିଁ ପାନ ବୋକ ପାଖକୁ ଆସି ଟେବୁଲ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ । ବାବୁମାନେ ଚାହିଁ ପିଆଲ ଥେଇ ଦେଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସାଆନ୍ତେ, “ବସ ବସ, ବାପାମାନେ, ବସ ବସ । ବାପା, ମୁଁ ବୁଢ଼ା ହେଲି, ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଦିନ ? ବାପା ଗୋବିନ୍ଦ ଏବେ ମୋ କୁଳ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ । ମୋର ଏହି ଯେ ଜମିଦାରୀ ଧନ ଦେଲେ ଦେଖିବ ସବୁ ଗୋବିନ୍ଦ । ମୁଁ ଏବେ ଅଲଗା ହୋଇଯିବି । ଗୋବିନ୍ଦ କଟକ ପଡ଼ା ସାଙ୍ଗ ଆସି ସବୁ ଜମା କରି ନେଉ । ବସ ବସ, ବାପାମାନେ ।” ଏତିକି କହି ବାହାରୁ ଅଇଲେ ।

-୨୨-

ଦୁଃସମ୍ଭାବ

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ଉଦୟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ଆଖପାଖିଆ ଗାଁ ଚାହିଁଆଡ଼କା ଲୋକେ ତନ୍ମନସ୍କର ଗଡ଼କୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗଡ଼ରେ ସବୁବେଳେ ଅନେକ ବୁଦ୍ଧିଆ ମାମଲତକାର ଲୋକ, ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ହାଜର ଥା'ନ୍ତି । ତାଲୁକ ଗୋଟାକ ଦଶ ପନ୍ଦର କୋଶ ମଧ୍ୟରେ ଯାହାର ଯେଉଁ କଥା ବୁଝିବାର ଅଶକ୍ତି ହୁଏ, ଧାଇଁ ଆସି ଗଡ଼ କଟକରେ ବୁଝିଯାଏ । ବଡ଼ ସଖାଳୁ ଲୋକେ ଅଥୟ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ଚିତ୍ତଶାନ୍ତ ଉଠି କିଏ ମୁହଁ ଧୋଇଛି, କିଏ ବା ବାସୀ ଅଧୁଆମୁହାଁ—ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ବି ସଜାଡ଼ି ପିନ୍ଧିବାକୁ ତର ନାହିଁ—ବୁଝିଯିବେ କଥାଟା କଣ । ଏତେ ବଡ଼ ଦଟଣାଟାଏ ଦେଖା ତ ଦେଖା, କେବେ ଶୁଣା ବି ନାହିଁ । ଦଡ଼ିଏଯାଏ ଭୁଲିକମ୍ପି, ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ତୁଚ୍ଛା ଭୁଲିକମ୍ପି ମୁହଁ, ଆକାଶଟା ବି କମ୍ପିଗଲା । ବା—ବତାସ ନାହିଁ, ପାଣି ନାହିଁ, ଦଡ଼ି-ଦଡ଼ି ଚଡ଼ଚଡ଼ି ହେ ଦଡ଼ିଏଯାଏ କାହାର ମୁହଁରେ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଆଠିଶା ମଧ୍ୟରେ ତୁଚ୍ଛା ସେହି କଥା ।

ଜମିଦାର ସାନ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ମନ୍ଦିର ଅଗଣାରେ ବସିଛନ୍ତି । କେହି ଡାକରାରେ, ତେର ଆପେ ଆପେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ, ମୁରଖ ଭଳିଆ କରଣ ସାନ୍ତେ ଆଉ ଛତିଶ ପାଟକ ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକେ ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ହାଜର ହୋଇଗଲେଣି । ସାନ୍ତେ ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ହେ ବିଦ୍ୟାଧର, ଏ କରୁପ ଭୁଲିକମ୍ପି ? ଆକାଶଟା କମ୍ପିଲା କିଏ ?” କାଣିନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର ଅନେକ ବେଳେଯାଏ ମୁଦ୍ରିତ ନେତରେ ଚନ୍ଦ୍ରା କରି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଉପାଦେୟାଗର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହିପରି ଲିଖିତ

ଅଛି, ଯଦା ଭୂମ୍ୟାକାଶୀ ଯୁଗପତ୍ ପ୍ରକମ୍ପତ୍, ତଦା
ରାସ୍ତ୍ର ବିବ୍ୟାଧି ଅମଙ୍ଗଳାନି ଭବିଷ୍ୟନ୍ତି ।” ଶ୍ରୀମଦେନ
ତଦ୍ଭାଷ୍ୟ କହିଲେ, “ଆମ ବୁଢ଼ା କଲେଇ ଗଦେଇ
ତଦ୍ଭାଷ୍ୟ କ ରକମ ପୁରୁଣା ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ, ଶ୍ରୀମନ୍ତୁ ତ
ଜଣା । ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଏହି କଥା କହୁଥାନ୍ତି, ଠିକ୍
ଏହି କଥା । ମୁଁ ଆପେ ଆପଣା କାନରେ ଡେର ଥର
ଶୁଣିଛି ।” ଖଡ଼ିରହେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ପଣ୍ଡିତମାନେ
ଯାହା କହିଲେ, ସତ ଏକା । ଆଜି ଯେପରି ପ୍ରଥମ
ଭୂଇଁଟା କମି ଉଠିଛି କି, ମୁଁ ଝଟ୍ଟ ବଛଣାରୁ ଉଠି
ପଡ଼ି ପାଉଁ ବଢ଼ାଟା ଫିଟାଇ ପକାଇଲି ।
ଶୁଦ୍ଧବାର ପଞ୍ଚମୀ ତଥୁ ବୃଷରାଶି ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ର
ଛ ଦଣ୍ଡ ଆଠ ଲିତ୍ୟା ଗ୍ରେଗ ସମୟରେ କମି ବାୟୁବ୍ୟ-
କୋଣରୁ ଆରମ୍ଭ, ଶ୍ରେଣୀ କୋଣରେ ମୋଚନ,
ସ୍ଥିତି କାଳ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ତିନି ଲିତ୍ୟା ଛ ବିଲିତ୍ୟା ।
ଏଥିରେ ଡେର ଡେର ଅମଙ୍ଗଳମାନ ଭବନ୍ତି ।”

ଜମିଦାର ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଏପରି ଠିକ-
ଠାକ କରି ରଖିଥିଲେ, ଯେମନ୍ତ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିବା
ମାତ୍ରେ ସମ୍ଭାବ୍ୟ; ତତ୍ତ୍ୱନୁର ଉତ୍ତରରେ ବାଜିଯିବ ।

ଦୋଷମାନ ପାଖ ରୁଣି ଛଟା ମୌଜାର
ଦିଗବାଇଙ୍କୁ ପରବାରେ ହାତରେ ରଖିଥିଲେ । ଟଙ୍କା
ଛୁଡ଼ିଲେ କଣ ନ ହୁଏ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଘଟଣାରେ
ଜମିଦାର ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଗନ୍ତାଘର ଉଦୁଆ ।
ଗେ ବିନ୍ଦ ଜଉଜ ମନ୍ଦିର ମେଲରେ ସାନ୍ତଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ
ଜ୍ୟୋତିଷ ଭୂମିକମ୍ପର ଉତ୍ତୁଖି ସ୍ଥିତିକାଳ ବିଷୟ
ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଛନ୍ତି ଠିକ୍ ଏତିକି ବେଳେ ସୋମରାଜପୁର
ତାଲୁକା ଗୋପାଳ ଗାଁ ମୌଜାର ଛୁଟିଆ ହାଜର ।
ଧାର୍ଯ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଥକେଇ ଗଲଣି । ଠେଙ୍ଗାଟାଏ କାନ୍ଦରେ
ପଡ଼ିଛି, ମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାର ବାହାରେ ଛୁଡ଼ି ହୋଇ ଖୁବ୍
ପାଟିକରି ଡାକ ଦେଉଛି, “ଆଜ୍ଞା । ଗଲୁ ଗୁଡ଼ିରେ
ଆମର କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତରପୁର ତାଲୁକ

ଜମିଦାର ଜେମାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲା ।”
ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ତିନି ଡାକ ତ ଲେକେ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲେ,
ବୁଝି ନ ବୁଝିଲେ ପରି ଥିଲେ; ଶେଷ କୁହାଟଟା ସାଫ
ବୁଝାଗଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ସେହିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଆଉଥରେ ଭୂମିକମ୍ପ ହୋଇଥିଲେ ବା ଶବ୍ଦଟା ବଜ୍ର
ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକେ ଏତେ
ଚମକି ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଠିକ୍ ସେତିକି-
ବେଳେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚୌକିଆ ବି ସେହି କଥା
କୁହାଟି ଦେଲା । ତା.ପଛକୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ—ଏଥିରେ
ଆଉ ସଂଶୟ କଣ ? ପହଲୁ ଆଷାଢ଼ ବୃଷ୍ଟି ପାହାଡ଼
ଉପରୁ ଯେମନ୍ତ ଉପରମୁଣ୍ଡା ପାଣି ମଡ଼ି ଆସେ,
ସେହିପରି ସମସ୍ତରପୁର ତାଲୁକ ମଧ୍ୟରୁ ଖବରଟା ଆସି
ଦଶଗ୍ରାମ ତାଲୁକଯାକ ମାଡ଼ିଗଲା । ଯାହା ମୁଖରୁ ଶୁଣି,
ସେଇ କଥା । ସାନ କଥାଟାକୁ ବଡ଼ କଥା ଡାକିପକାଏ ।
ଆଉ ଭୂକମ୍ପ କଥା କାହାର ମୁହଁରୁ ଶୁଣା ଶୁଣି ନାହିଁ ।
ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ବେଡ଼ ଯେତେ ଲୋକ ବସି-
ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହୋଇ
କାଠ ପିତୁଳା ପରି ବସିଯାଇଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ
ଆଁ—କେଟାଏ କରି ଦିଗବାଇ ଆଡ଼କୁ ଯେ ଚାହିଁ-
ବସିଛନ୍ତି, ଆଉ ପାଟି ବୁଜିବାକୁ ନାହିଁ । ଦେହ ହାତ
ହଲତଲ ହେଉ ନାହିଁ । ଚେତନା ଅଛି କି ନାହିଁ କିଏ
ଜାଣେ । ଯେପରି ବସିଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ବସିଛନ୍ତି ।
ଦିନ ତିନି ପହର ଗଡ଼ିଗଲଣି, ସା’ନ୍ତ ଉଠି ଆଜ୍ଞା
ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ ବା ଉଠୁଛି କିଏ ? ବାଜନବୁହା
ଛୁଟିଆଗୁଡ଼ାକ ଠେଙ୍ଗାଟାଏ ଲେଖାଏଁ କାନ୍ଦରେ ପକାଇ
ସେହିପରି ଛୁଡ଼ା । ବୁଢ଼ା ପାଖକରଣ ବନ୍ଦେଇ ମହାନ୍ତଏ
ସା’ନ୍ତଙ୍କ ଭୁଜ ଧରି ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇବାକୁ
ଦେନିଗଲେ । ସ୍ନାନ ଉତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର
ଜଉଜ ଆଗରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଉଭା ଅଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡକ
ବାଦେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ପାଟିକରି
କହିଲେ, “ଆରେ ବାପା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ! ଏଇଟା କଣ
ତୋ କାର୍ଯ୍ୟ ? ଆଉ କିଏ କଲୁ ? ତୋ ଆଜ୍ଞା ବିନା

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଯେ ଦୁର୍ଘଟକାଣ୍ଡ ହଲଟ ନାହିଁ, ଏହା କଣ ମୋତେ ଅଜଣା ? ମୁଁ ଗୁରୁ ତୋ ମାୟା କଣ ବୁଝିବି ? ସାତ ମୁରୁଷ ଦେଲ ତୋ ଆଶ୍ରାରେ ପଡ଼ିବୁଁ —ତୋ ବିନା ମୁଁ ଯେ ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଏ କଥା କଣ ତୋତେ ଅଜଣା ? ମୋର ଏଡ଼େବଡ଼ ମାନ ମହତ, ସବୁ ଏକାବେଳେକି କଥା ପଦକେ କଣ ସାରିଦେଲୁ ? ହେଉ ହେଉ, ତୋହର ଇଚ୍ଛା ନ ହୁଏ ସଫଳ ହେଉ ।”

ତେର ବର୍ଷଯାଏ ସାମନ୍ତଙ୍କର ସନ୍ତାନାଦି ନ ଥିଲା, ଆଶା ବି ଗୁଡ଼ି ବଢ଼ିଥିଲେ । ପୁଣେଷ୍ଟି ଯଜ୍ଞ କରି ସାନ୍ତ ସାନ୍ତାଣୀ ଦୁହେଁ ଏକ ପରମର୍ତ୍ତରେ ଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଜଉଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସାନ୍ତଙ୍କ ମୂଳକବାଡ଼ି ଧନଦଉଳତ ଗୋବିନ୍ଦଜଉଙ୍କ ନାମରେ ଲେଖାପଢ଼ା କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ବିନାବଧି ସାଆନ୍ତ ଭଲ ମନ୍ଦ ସୁଖ ଦୁଃଖ ମାଲିମାମଲ ସବୁକଥା ଗୋବିନ୍ଦଜଉଙ୍କୁ ପରୁରି କରନ୍ତି । ସେବକରୂପେ ପ୍ରସାଦ ମୁଠାଏ ଧେବା ବିନା ଆପଣା ସକାଶେ ଦେବୋତ୍ତର ବିଡ଼ି ପଇସାଏ ମଧ୍ୟ ଖରଚ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଅଲଗା ତେଲ ହଳଦା ବୋଲି ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ମୌଜା ପୃଥକ୍ ଥିଲା । କାହାରକୁ ଦେବା ନେବା ବା ଆପଣା ଲାଗି କିଛି ଲେଡ଼ା ହେଲେ ସ୍ବାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସେହି ଖଞ୍ଜା ମୌଜା ଆପୁରୁ ଖରଚ କରନ୍ତି ।

ସାଆନ୍ତ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦ-ଜଉଙ୍କୁ ଆପଣା କଥାମାନ ଜଣାଉଥିବା ସମୟରେ କେହି ଅଜଣା ବାହାର ଲୋକ ମନରେ କରବ, ବାପ ପୁଅ ସଙ୍ଗରେ କଥା କହୁଛି ।

ଭିତର ପ୍ରସ୍ଥ ଅଗଣାରେ ସାନ୍ତାଣୀ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପୋଇଲମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଭୂଇଁ କମ୍ପି କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯିମିତି ଶୁଣିଲେ ଆ—ଶଙ୍କଟାଏ କରି ଦୁଲକରି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ,

ଝାମ ମାରିଗଲା, ମୁହଁରୁ ଆଉ ଭାଷା ବାହାର ନାହିଁ । ଆଠ ଦଶଟା ପୋଇଲା ଧାଇଁ ଆସି ଧନ୍ୟଧର କରି ଟେକି ଘେନି ଯାଇ ଶେଫରେ ଶୁଆଇଦେଲେ । ମୁହଁରେ ପାଣିଛୁଟି ମାରି ପଞ୍ଜା କରୁଥାନ୍ତି । ପହରନ୍ତ ଉତ୍ତରେ ଟିକିଏ ଚେତା ବସିଲା । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ମନମାଫିକେ ବିଶ୍ରାନ୍ତାଏ କରାଇବେ, ଦେବକନ୍ୟା ପରି ବହୁଟିଏ ଆସି ଇଶାଣରେ ପଶିବ । ବରଷେ ହେଲା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ମୁହଁରେ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଏକା ବିଶ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ, କନ୍ୟା ଲେଡ଼ାଲେଡ଼ି କଥା, ଅଲଙ୍କାର ଗଡ଼ାଗଡ଼ି—ଲୁଗାପଟା କିଣା—ବିଶ୍ରାନ୍ତକୁ ଜାତି କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରୁ କାହାକୁ କିପରି ଲେଡ଼ିବେ, ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଜଣାଯାଏ, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଏହି ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ ସମୟରେ ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ଯେମନ୍ତ ଅନ୍ତରାଳରେ ଥାଇ ହସୁଥିଲେ । ଭବିଷ୍ୟତ୍-ଅନ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନସବୁ ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ମାନବ ଜୀବନର କାଳ୍ପନିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସୁଖର ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ପ୍ରତିନିୟତ ତତ୍ପର । ମାତ୍ର ତାହାର ଅନନ୍ତ ଅବିନାଶୀ ଜୀବନାଧିପତି ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଜନକଙ୍କ ବିଧାନ ତାହା ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ତୁଚ୍ଛ କ୍ଷୀଢ଼ାରେ ଉନ୍ନତ ନିବୋଧ ସନ୍ତାନକୁ ଜନକ ଭାଗା ଜୀବନର ମଙ୍ଗଳାକାମନାରେ ଧରିନେଇ ଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ସମୟରେ ସେ ପିତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ବୁଝି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁରତା ଦୋଷାର୍ପଣ କରିଥାଏ । ମଙ୍ଗଳମୟ ପରମର୍ତ୍ତା ପରମେଶ୍ବର ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କ ଶୁଭକାମନାରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ବିଧିବିଧାନ କରିଥାଏ, ଜ୍ଞାନର ନ୍ୟୁନତାଦିବନ୍ଧନ ଯେଥିର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ଆତ୍ମେମାନେ ବିଳାପ ପରିତାପ କରିବାକୁ ବସିଥାନ୍ତି ।

ବଜ୍ରଟାଏ ଭାଙ୍ଗି ସହସା ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲା ପରି ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସମ୍ପାଦଟା ସବୁ ଆଶା ଭରସା କଳ୍ପନା

ଜନ୍ମନା ବିଲୁପ୍ତ କରି ପକାଇଲ । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଠାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଉଆସ ଅଗଣାରେ ଟହୁଲୁଥିବାର କିମ୍ବା କାହାର ସହୃଦ କଥାସ୍ତ୍ରାସ ହେଉଥିବାର କେହି କେତେ ଦେଖିନାହିଁ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ମାଛୁଟି ସେମନ୍ତ ମରି ଯାଇଛି, କାହାର ସେ'ର ଶବ ନାହିଁ । ଏଣେ ସାନ୍ତଙ୍କ ବାହର କଟେରିଟା ବି ଭୁନି ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଯେଉଁ କଟେରିମେଲକୁ ପଞ୍ଜାକୁ ପଞ୍ଜା ଲୋକ ଯା-ଆସ କରୁଥିଲେ, ସେ ଜାଗାଟା ଏବେ ଶାଁ ଶାଁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । କେତେବେଳେ ବା ଭୁଲଭଟ-କାରେ ପ୍ରଜାଟାଏ ପହଞ୍ଚିଗଲେ କଟେରି ଅଗଣାକୁ ଅନାଇ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କରି ଭୁନି ହୋଇ ଚାଲିଯାଏ । କରଣ ସନ୍ତମାନେ, କାହିଁ ଦୁଇ ଜଣ, କାହିଁ ପାଞ୍ଚଜଣ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ କଥା, ପିଲଟା କ'ଣ କଲ ! ଶ୍ରୀ କରଣଗୋଷ୍ଠୀ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରାଇଦେଲ !

-୨୩-

କବି ମଧୁସୂଦନ ଜୀବନାନ୍ତ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପରିଚିତ ଛଟା କହିଥିଲେ—

“ବେଙ୍ଗଲ ବୋଲେ ବେଙ୍ଗଲି, ପୃଥିବୀ କ୍ଷଣକ୍ଷଣକେ ଆନ ।”

ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଜଗତରେ ମାନବ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଅଂଶ ମାତ୍ର, ଏଥକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜାଗତକ ନିୟୁତାଧୀନ, ଏଥକୁ ମନବସ୍ତୁ ଯାବତ ଦଟଣା କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଅଟେ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଦୁଇ କରଣ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଉତ୍ସାହ ଓ ଶେଷ ପ୍ରବଳବେଗରେ ଯେଉଁ ମାଲିମାନଙ୍କୁ—ନିଆଁରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ପରି ଏକା-ବେଳେକେ ସବୁ ନିଭି ଗଲି । ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମାମଲା ଚଳୁଥିଲା, ପରମାନଙ୍କ ଅନୁପ-ସ୍ଥିତିରେ ନିମଣ୍ଡ ଖାରଜ ହୋଇଯାଉଛି । ପୂର୍ବେ ଦୁଇ ତାଲୁକର କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପରିସ୍ପର ଭେଟାଭେଟି

ହୋଇଗଲେ ଯୋଡ଼ାଏ କୁକୁର ଭେଟ ପରି ରାଗରେ ଗର୍ଜନ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ଏକକୁ ଆରେକ ଭେଟା-ଭେଟି ହୋଇଗଲେ ଅତି ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ବାଟ ଆଡ଼େଇ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । କେହି ସରାମା ଲୋକ ସେମାନଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁଲେ ସହଜରେ ଚାହିଁ ପାରିବେ, ଏକ ପକ୍ଷର ମସ୍ତକ ଦୁଃଖ ଭାବବନତ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବଦନମଣ୍ଡଳ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା ସହିତ ଗନ୍ଧୀରାକୃତି ।

-୨୪-

ଦିନ କାହାର ପାଇଁ ବସି ରହେ ନାହିଁ, ଦଶଗ୍ରାମ ତାଲୁକ ଉଆସର ବିଳାପ ସନ୍ତାପ ଏବଂ ସମସରସ୍ପର ତାଲୁକର ଆନନ୍ଦୋଲ୍ଲାସ ମଧ୍ୟଦଇ ଚାରିମାସ କାଳ ବିତିଗଲଣି । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବା ସମୟଠାରୁ ସାନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ସବୁ ବେବସା ଗୁଡ଼ି ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଉଙ୍କ ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ସହିତ କଥା ଭାଷା ହେଉଥାନ୍ତି । ପୃଥ୍ବୀ ଟହୁଲିଆ ସାନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ । ଆଉ ଆଉ ଲୋକ କହନ୍ତି, ଶ୍ରୀଜୀଉ ସାନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥାସ୍ତ୍ରାସ ହେଉଥିବାର ତେର ଥର ଶୁଣା ଯାଇଛି । କେହି ଲୋକ ସାନ୍ତଙ୍କୁ କିଛି କଥା ପଚାରିଲେ, ହୁଁ କିମ୍ବା ନା ଏହି ଦୁଇ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ି ଆଉ କିଛି ଉତ୍ତର ପାଏ ନାହିଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଯେ ସେ ଲୋକର ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାର ଭରସା ଖଟେ ନାହିଁ । କେବଳ ନିତାନ୍ତ ଆପଣାର ଲୋକେ ବେଳ ଉଣି ଅତି ଧୀରେ ସାବଧାନରେ କିଛି କଥା ପଚାରିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ।

ସାନ୍ତାଣୀ ତ ବିଛଣା ଧରିଛନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କଥାସ୍ତ୍ରାସ ନାହିଁ । ପୋଇଲୀମାନେ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ରୋଜନା ମାଡ଼ ବଢ଼ାଇ ଯାନ୍ତି । ପୁଣି ଏହି ଅମାର୍ଜନୀୟ ଦୋଷ ସବୁ ପାସୋରି ଚାଲିଣି, ଦିନ ରାତି ଗୋଟିଏ

ଚିନ୍ତା, ପୁଣି ଥରେ ଦେଖିବେ । ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ କଥା, ମୋ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଡାକ, ତାକୁ ଥରେ ଦେଖିବ । ଦଟଣ । ସମୟରୁ ସାଆନ୍ତେ ପୁଣି ସମ୍ଭବରେ କିଛି କଥା କହନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସ୍ବାମୀଭକ୍ତପ୍ରଭାପୁଣା ସଙ୍ଗ ସାଧୁ ସାନ୍ତାଣୀସ୍ବାମୀଙ୍କ ଅପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶଙ୍କାନ୍ତତା । ସାନ୍ତାଣୀ ପୁଣି ଦେଖିବା ଲାଗି ଭରମି କଟକରୁ ଡାକାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସୁଗ୍ରହସୁଲଭ ପୁଣିସ୍ନେହ ଆଉ ସ୍ବାମୀଭକ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ସାଧାରଣ ନାରୀମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଥମଟି ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥାଏ । ହେଲେ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପ୍ରଭାପୁଣା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଥା ସ୍ମରଣ ଅଟେ । ମାନସିକ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଓ ସ୍ବାନାହାର ବିଷୟରେ ତାଙ୍କଲ୍ୟାଜବନ୍ଦନ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଜ୍ୱର ଦିନକୁ ଦିନ ବଳି ପଡ଼ୁଥିଲା । ଆଜି ସଖାଲେ ରାଜବିଦ୍ୟ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଧନ୍ୱନ୍ତର ନାଟିକା ଦେଖି କହିଲେ, ସନ୍ନିପାତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷଣ । ଦାର୍ଶନିକ-ମାନଙ୍କର ମତ, ଜୀବନାବସାନ ସମୟରେ ମାନବ ଚରାଭଳିଷିତ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିଥାଏ । ସାନ୍ତାଣୀ ସବୁବେଳେ ବାଉଳହୋଇ କହୁଛନ୍ତି—“ମୋ ଗୋବିନ୍ଦ କାହିଁ ?” ସଦର କଚେର ପାଞ୍ଜି ଆମାନେ ବସି ବିଚାର କଲେ, ସାନ୍ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ କଟକରୁ ଅଣାଇବାକୁ ହେବ, ନୋହିଲେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଆଶା ରୁଡ଼ି ।

—୨୫—

ସଦାନନ୍ଦର ଆତ୍ମଚିନ୍ତା

ବାଃ ! କିମିତିକା ଗୋଟାଏ ଫିକର ବାହାର କଲି । ମୁଁ ବିଭାବରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନ ଗଲି ବୋଲି ଗୋବିନ୍ଦ ମନରେ ଦୁଃଖ କରିଥାନ୍ତା । ରାଜବଲେଚନକୁ କହିଲି—‘ଶୁଣୁଛି, ଉଆସରୁ ଲେକମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି, ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ନ ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତରୁରର ଉଆସକୁ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୋଲମାଲ ଲଗାଇବେ ।

ସେମାନଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦର ମନ ବଦଳି ଯାଇପାରେ । ତେତେବେଳେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଅସୁନ୍ଦର କଥା ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ଯେବେ କଟକରେ ରହିଯାଏଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ପୁଣି ଯାଇଛି ବୋଲି କହି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ରଖିବି କିମ୍ବା ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଧୂସ ବାହାର ଦିବି । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମାମଲ ଫିଟ ହୋଇଯିବ ।’ ମୋ ଫିକର କେହି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ବି ଆପେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ମୋତେ କଟକରେ ରଖାଇ ଗଲା । ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଟି ରଖିଛି, ପିଉସା ପିଉସୀଙ୍କ ଆଗରେ କଥା ପଡ଼ିଲ କହିବି, ‘ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ତେତେବେଳେ ଜାଣିଥିଲେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ କଣ ବାଚନ ଦେଇ ନଥାନ୍ତି ?’ ଏ କଥାଟା କହିଦେଇ ଏକାବେଳକେ ଅଲଗା ହୋଇଯିବ । ଏ ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ତାହାହେଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ମନରୁ ଏକାବେଳକେ ଯିବି । ଏଥିପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଫିକର କାଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ହଁ — ହଁ, ବେଶ କଥାଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା, ଗୋବିନ୍ଦ ଯିମିତି ଉଛୁଣିକା ଉଆସକୁ ନ ଯାଏ, ସେଥିର ଗୋଟାଏ ଫିକର ପାଞ୍ଜିବାକୁ ହେବ । ସେ ତ ଗୋଟାଏ ଏକଗୁପ୍ତା ଟୋକା, ଯାହା ଧରଥିବ ତ ଧରଥିବ—କେହି ଛଡ଼ାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବାପ ପୁଅ ଭିତରେ ଯିମିତିକା ଟିକିଏ ମନ ଉଣାଉଣି ହୁଏ, ସେଥିର ଉପାୟ କରିବାକୁ ହେବ । ପିଉସା ବି ଡାକିବେ ନାହିଁ, କି ଗୋବିନ୍ଦ ବି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବ ନାହିଁ ।

—୨୬—

ଭାଇ—ଭାଇ

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ସଦେଇ ଭାଇ, ଦେବ ହେଲା କୋଠାଟା ଉପରେ ଏକୂଟିଆ ବସି କଣ ଭାବୁଛୁ ? କାଲିକା କଲେଜର ପଢ଼ାଟାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ତୋ ପାଖକୁ ଏତେବେଳ ଯାଏ ଆସି ପାରି ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ—ନା ନା ଗୋବିନ୍ଦ, ମୁଁ ତୁଜାଟା ବସିଛି । ନା ନା, ତୁ ମୋତେ କିଛି ପଚାରନା, ଆଉ କଥା ପକା ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ନାହିଁ, ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ, କଥାଟା କଣ ?

ସଦାନନ୍ଦ—ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ! ସେ ଯେତେବେଳେ ପିତା, ଦେବତା ସମାନ, ରାଗରେ ଯେବେ ଗୋଟାଏ କଥା କହି ପକାଇଲେ, ସେ କଥାଟାକୁ ଘେନି କରବା ତୋ ପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ପିଲା ପକ୍ଷରେ କଦାର ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ଟିକେ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ଦୂର କର ! ଅସଲ କଥାଟା କଣ କହି ପକା ନା, ତୋର ସଜାସଜ ବନାବନ କଥା ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଲାଗୁନାହିଁ ।”

ସଦାନନ୍ଦ—ଏହି ତ ତୁ ରାଗି ଗଲୁଣି । ଏହି ଡରରେ ମୁଁ କହୁ ନ ଥିଲି । ଆଜ୍ଞା ତେବେ କହୁଛି, ଶୁଣି ଯା, “ଆମ ଗାଁ ମନ୍ଦା ମନ୍ଦାନ୍ତିକୁ ତୁ ଚିହ୍ନି ତ ? ତା ସାଙ୍ଗରେ କାଲି ଉପର ଓଳ ସାବଜାଦା ବଜାରରେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲି, ପିତୃସା କିମିତିକା ଦିନେ ଖପା ହୋଇ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପକାଇଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ମୋତେ ଏଡ଼ି ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଲମ ଘରେ ବସା ହୋଇଛି । ସେଟା ମୋ ପୁଅ ନୁହେଁ, ମୁଁ ତାହା ମୁହଁ କେବେ ଚିହ୍ନିବି ନାହିଁ ।” ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ! ବୁଢ଼ା ମୁରବି ଲୋକ, ରାଗ ତମରେ ଯେବେ କଥାଟାଏ କହି ପକାଇଛନ୍ତି, ସେ କଥାଟା ମନରେ ଘେନି କରନା । ଦି ଦିନ ବାଘେ ସବୁ ପାସୋରି ଯିବେ, ପୁଣି ତୋତେ ଡକାଇ କୋଳକୁ ନେବେ । ହଉ—ପିତୃସା ଖପା ହୋଇ ତୋ ପାଖକୁ ଚାରି ମାସ ହେଲା ଖରବପସ ପଠାଉ ନାହାନ୍ତି ।

ବିଦେଶ ଭୂମିରେ କପରି ଚଳାଚଳ କରୁଛୁ ପରବ ପରବି ନାହିଁ, ସେଥିଲାଗି କଣ ଅଟକି ଯାଉଛି ? ତୋର ଭାବନା କଣ ? ଛୁଡ଼ ସେ ସବୁ କଥା, ମୁରବିଙ୍କ କଥା ଧରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦଣ୍ଡେଯାଏଁ ଗୁମ ମାରି ବସି କହିଲେ, “ଶୁଣ ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୋହର ଏକର, ତୁ ତ ଜାଣୁ । ବାବା ସାନ୍ତ ନିଜେ ମୋତେ ଡାକି ନ ଆସିଲେ ମୁଁ କେତେ ଉଆସକୁ ଯିବି ନାହିଁ ।”

—୨୭—

ଛାମୁକରଣଙ୍କ ଚିଟାଉ

ସଞ୍ଜ ବଇଁଠା ଲାଗି ଗଲାଣି, କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ, ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଦୁଇଜଣ ନଈକୂଳରୁ ବୁଲି ବାହୁଡ଼ା ସାରି ପଡ଼ାର ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ରାଜାବଲେତନ ବାବୁ ସଦର ଦୁଆର ପାଖରୁ ‘ଏ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ! ଏ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ !’ ଡାକି ଡାକି ପାଖରେ ଆସି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “ଏଇଲୋଗେ ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ମେଲଣି ଦେନ ଗଲେ, ପୁଣି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁ ଅଇଲେ କିଏ ? କଥା କଣ !”

ରାଜାବଲେତନ ବାବୁ—‘ଝେ ଦେଖନ୍ତୁ’ କହି କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଘଷା ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

କୁଅଁର ବାବୁ—ଏ ସଦେଇ ଭାଇ, ପଡ଼ିଗଲା ଏ ଘଷାରେ କଣ ଲେଖା ଅଛି ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡକ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ବୁଲାଇ ଦେଖି ଜଉମୁଦ ଫେଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ —

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୁଳଦେବତା ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଶରଣ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଛ ଅଙ୍କ କକଡ଼ା ଦଶଦିନ ଶୁକ୍ଳ ଦ ଝପ୍ପା ରୋଗ ବୁଧବାର ବେଳେ ପହରକ ସମୟ ସମସରପୁର ଉଆସଠାରୁ ଲେଖିଲୁଁ, ଆହେ ରାଜବଲ୍ଲଭନ ବାବୁ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ଗୋସାଇଁ ଆଜ୍ଞା ଅବଧାନ କରିବାରୁ ଲେଖୁଅଛି କି ଗଲ ଅଙ୍କ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଧାନଫସଲ ମରୁଡ଼ି ହୋଇଥିବାରୁ ପାଣି କଣ୍ଠର ଅଛବ ଲେକ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ମୂଲକରେ ଚୋରି ଚପାଟି ଭରି ଗୋଲ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି, ଫ ଗାଁରେ ସେଜନା ରାତିରେ ଦୁଇ ଡିନି ଘରୁ ଚୋରି ଯାଉ ଅଛି । ଉଆସ ଲଗଲଗି ଚଉପିଠି ଗାଁରେ ଚୋର ମାଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗଲ ରାତିରେ ଉଆସ ନକଟ ଶିମିଳିପୁର ଘନ ମହାନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ସା, ଶ୍ୟାମ ରଣା ତିନିଟା ଘରେ ସିନ୍ଧ କରି ଚୋର ପୋଛୁ ପୋଛୁ କରି ସବୁ ମାଲମତା ଧରି ବାହାର ଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଜିଲ୍ଲା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ପୁଲିଶ ସୁପରଡ଼ିକ୍ସ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଉଆସ ହେପାଜତ ସକାଶେ ପୁଲିଶ କନିଷ୍ଠବଳ ମଦତ ଆଣିବାକୁ ହେବ; ମାସ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡ ସାହେବ ମଉସୁଫମାନେ ଆପେ ଆପେ ପଡ଼ିବା ସକାଶେ ଇଂରେଜୀରେ ଲେଖିବାର ଦରକାର । ହେଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା, ଇଂରେଜୀ ଜାଣନ୍ତା ଲୋକ ଏଠାରେ କେହି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ମଉସୁଫଙ୍କ ବିଶେଷ ଆଜ୍ଞା, ଉକ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖିବା ସକାଶେ ତୁମ୍ଭେ ଜରୁର କଟକରୁ ରମାନା ହୋଇ ଆସିବ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ମଉସୁଫଙ୍କ ଏହି ଆଜ୍ଞାକୁ ଆକଟ ଜାଣିବ ।

ଦୁଇଖୁଣ୍ଟ ଆପଟ ବେହେରା ସହିତ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସବାରି ପଠାଗଲ । ଖଣ୍ଡେ ସବାରିରେ ତୁମ୍ଭେ ଆସିବ ଆସିବ । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ସବାରି ଖଣ୍ଡେ କାନ୍ଦିଆ ଆପଟ ଚାରିଜଣ ବାହୁଙ୍ଗୀଆପଟ କଟକରେ ଛୁଡ଼ି ଆସିବ । ତୁମ୍ଭ ପୂର୍ବ ଚିଟାଉ ଧରି ହସାବ କରାଗଲା, କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ଆଉ ଚାରିଦିନ ମାସ ବିଲମ୍ବ ଅଛି । ଆସନ୍ତା

ସୋମବାର ଦିନ କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେଲାଣି ଶ୍ରୀମାନ ଜଆଁଇ ବାବାଜୀଉ କୁଅଁର ବାବୁ କଟକରୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ରମାନା ହୋଇ ଆସିବେ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ମଉସୁଫଙ୍କ ଛମୁରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଉଆସ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଚାତକ ପରି ରୁହଁ ରହିଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶ୍ରୀମାନ୍ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ ବିଶେଷ ବିଶେଷରୂପେ ଜଣାଇ ଆସିବ । ଆଉ ଅଧିକ କି ଲେଖିବୁଁ । ଇତି ।

ଲେଖନକାର ଉଆସପାଞ୍ଜି ଆ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମହାନ୍ତି ।

ଭାଷା ପାଠ ଉତ୍ତରେ ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ତୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ରାଜବଲ୍ଲଭନ ବାବୁ କହିଲେ, “ଶୁଣନ୍ତୁ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ! ଭାଷାରୁ ତ ସମସ୍ତ ଶୁଣିଲେ, ମାସ ମୁଁ ଭଲ କରି କଥା ଜାଣେ, ମାମୁଁ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଆପଣଙ୍କୁ କହିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ କଣଟାଏ ଗୁପ୍ତ କଥା ଅଛି ।”

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ କହିଲେ, “ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ! ମୁଁ ଭଲ କରି ବୁଝିଛି, ତୋର ଯିବାର ନିତାନ୍ତ ଦରକାର, ଏଣିକି ତୋ ଇଚ୍ଛା ।”

କୁଅଁର ବାବୁ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ହେଉ ତେବେ ମୁଁ ଯିବି ।”

ରାଜବଲ୍ଲଭନ ବାବୁ ଧଡ଼କରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ କହିଲେ, “ତେବେ ମୁଁ ଆସୁଛି, ବଜାରରୁ କିଛି ସଉଦା କିଣି ଏହିଲଗେ ବାହାର ଯିବି ।” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଆଖିଠାର ଦେଇ ବାହାରିଗଲେ । ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ରାଜବଲ୍ଲଭନ ଭାଇ ! ଟିକିଏ ରହିଯାଅ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସିବି ।” ଘର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର ଆସି ଥରେ ପଛକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ “ଶୁଣ ରାଜବ ଭାଇ, ମୋ କଥାଟା ଭୁଲିବ ନାହିଁଟି ।”

ରାଜାବ ଲେବନ—ମାମୁଁ ସାନ୍ତକୁ ଜଣାଇ ଅବଶ୍ୟ
ପଠାଇ ଦେବ । ହେଲେ, ସେ ନ ଗଲେ ମାମୁଁ ସାନ୍ତଙ୍କ
ମନ ଉଠା ହୋଇଯିବ, ତେଣେବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ
ଜଣାଇବାକୁ ଉତ୍ତର ପାରିବି ନାହିଁ ।

-୨୮-

ଶୁଦ୍ଧବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ,
କୁଅଁର ବାବୁ ବସା ସମ୍ମୁଖରେ ଟିକିଲୁଛନ୍ତି । ଏଇଲଗେ
ନଂକଲରୁ ବୁଲୁବୁଲି କରି ବାହୁଡ଼ି ଆଇଲେ । ଏହି
ସମୟରେ ଆଗରେ ଜଣେ ଭଲଲେକ, ତା ପଛରେ
ଦୁଇଗଣ ସବାରି ଆସୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ସଦାନନ୍ଦ
ବାବୁ ଦୂରରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଗରେ ଚାଲୁଥିବା
ଲେକକୁ ଚିହ୍ନି ପକାଇଲେ—ଗୋପାଳପୁର ମକଦ୍ଦମ
ଦୁର୍ଗାଦାସ ମହାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ଏବୁ କଥା ବୁଝିଗଲେ,
କୁଅଁର ବାବୁ ବସା ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରିଥିବାରୁ
ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ଚଞ୍ଚଳ କହିଲେ,
“ଆସ ଗୋବିନ୍ଦ, ସଞ୍ଜ ହେଲ, ଭିତରକୁ ଯିବା ।”

ଦୁଇଜଣ ଭିତରକୁ ଚାଲିଯାଇ ସଦାନନ୍ଦ ଧଡ଼କରି
ଦୁଆରଟା ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ । ‘ସଇତା ! ସଇତା !
ସଇତା ! ରେ ସଇତା ! ରେ ବାରିକ !’ କହି ସଦର
ଦୁଆରେ କିଏ ଡାକପକାଇଛି । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପିନ୍ଧା
ଲୁଗା ବଦଳାଉଥିଲେ । ବାହାରୁ ଡାକ ଶୁଣି କବାଟ
ଫିଟାଇ ଦେବାଲାଗି ଚଞ୍ଚଳ ଦର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି
ଆଇଲେ । କବାଟ ଫିଟେଇ ଦେଇ ଆସନ୍ତା ଲେକଟିକୁ
ପଚାରିଲେ, ‘କିଏ ହେ ମହାନ୍ତି ! ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ?’

ଦୁର୍ଗାଦାସ କାନ୍ଦି ପକାଇ ଧକେଇ ଧକେଇ
କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା, କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ ଭୁଲନ୍ତ ଡାକ
ଦିଅନ୍ତୁ । ଘୋର ବିପଦ, ମା ମଣିମାଙ୍କର ବେଠିକଣା

—ଉଛୁଣି ଭୁଛୁଣି ପରି—ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାଲାଗି
ମା ମଣିମା ଲେଡ଼ିଛନ୍ତି । ଆଉ ମଠ କରବେ ନାହିଁ,
ବେଗି ବେଗି କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତୁ ।’

ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ତୁମେ ଏଇଠି ବସ,
ମୁଁ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଡାକି ଆଣେ । ସଦାନନ୍ଦ ପୁଣି କବାଟ
କଲଦେଇ ଯିମିତି ଭିତରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, କୁଅଁର ବାବୁ
ପାଖକୁ ଚାଲି ଆସି କହିଲେ, “ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୁଁ
କବାଟ ଉଦ୍ଧାତରେ ସବୁ ଶୁଣିଛି, ଉଛୁଣି ଯିବା, ନା
କଣ କରିବା କହିଲୁ ?”

ସଦାନନ୍ଦ—ଆରେ ଭାଇ ! ମିଛ, ମିଛ—ଭୁଲୁ
ମିଛ । ପିଉସୀ ବାଧୁକା ପଡ଼ୁଥିଲେ ଆଗେ ଶୁଣି ନ
ଥାନ୍ତୁ ? କୁଆଡ଼େ କିଛି କଥା ଶୁଣାଶୁଣି ନାହିଁ, ଲେକଟା
ବୋଲୁଛି କଣ ନା - ମା ମଣିମା ଉଛୁଣି ଭୁଛୁଣି ।
ନିତି ନିତି ତ ଝଙ୍କଡ଼ ଲେକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋର
ଦେଖା ହୁଏ । ମୁଁ ଆଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଆସ ଖବର-
ଖବର ପଚାରେ—ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଉଆସରେ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହପା ଢଲ । ମୁଁ ବେଶ ବୁଝୁଛି, ଲେକଟା
କିଛି ଫଦରେ ଆସିଛି । ତା କଥାରୁ ମୁଁ ତ ସାଫ୍ ବୁଝି
ଗଲିଣି, କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଆଗେ ସକେଇ
ବସିଲା । ଏଟା ହେଉଛି ଠକମାନଙ୍କର ଫଦ । ଏହି
ମୁଣ୍ଡଟା କଥାରେ ଯେବେ ଭୁଲିଯିବା, ତେବେ ଏତେ
ପଡ଼ିଛେ କିଏ ? କଥାଟା ସତ ହୋଇଥିଲେ ପିଉସୀ
ସାନ୍ତ ତ ଆଜ୍ଞାପସ ପଠାଇଥାନ୍ତେ, ନୋହିଲେ
ଉଆସରୁ କେହି ଦଉଡ଼ି ଲେକ ଆସିଥାନ୍ତା । କାହିଁ
କିଛି ନାହିଁ, କୁଆଡ଼ୁ ମଫସଲରୁ ଅତିହା ଲେକଟା
ଏକାବେଳକେ ପାଲିକି ଯୋଡ଼ାଏ ଧରି ବାହାରି
ଆସିଛି । କହୁଛି କଣ ନା, ଗାଁର ମକଦ୍ଦମ । ମୁଁ ତ
ଏଟାକୁ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ—ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ । ତୁ
ଚିହ୍ନ କି ଗୋବିନ୍ଦ ?

ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ କହିଲେ—ମୁଁ ତ ମଫସଲର
କେହି କରଣକୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ—ଆରେ ଭାଇ, ଆମ ଗୁମୁ ଲୋକ
ହୋଇଥିଲେ ସବୁବେଳେ ଯା ଆସ କରୁଥାନ୍ତା,
ଅବଶ୍ୟ ଚିହ୍ନା ପଡ଼ନ୍ତା । ନିଶ୍ଚୟ କୁଆଡ଼ିକା ଭଣ୍ଡାଟାଏ ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ନା ରେ ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୋ
ମନଟା କିମିତିକା ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି, ବୁଲି ଉଆସିଆଡ଼ୁ
ଥରେ ବୁଲି ଆସିବା ।

ସଦାନନ୍ଦ—ସତ କଥା, ଠିକ କଥା, ପିଉସୀ
ବାଧୁକା ପଡ଼ିଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବାର ଉଚିତ । ନୋହିଲେ
ମାହାଳୀଆଟା କିଏ ଯିବୁ ? ତୁ କଣ ମନରେ କରୁଛୁ,
ମୁଁ ତୁନି ହୋଇ ବସିଛି ? ରୋକିନା ଉଆସର ଖବର
ନାହିଁ । ମୁଁ ବେଶ ଜାଣେ, ଉଆସର ସମସ୍ତ କୁଶଳ ।
ପିଉସୀ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଥିଲେ, ମୁଁ କଣ ଏଯାଏଁ
କଟକରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ବସିଥାନ୍ତି ? ସେ ଯେ ମୋର ସବୁ
ଅଣା ଭରସା ରେ ! ପିଉସୀ ତୋଠାରୁ ମୋତେ ଅଧିକ
ସେହ କରନ୍ତି, ଏ କଥା କ'ଣ ତୋତେ ଅଜଣା ?
ଲୋକଟାର କଥା ମିଛ ହେଉ ପଛକେ ଥରେ ଉଆସ
ଆଡ଼ୁ ବୁଲି ଆସିବା ଉଚିତ । ଆଜ୍ଞା ତେବେ ଗୋଟାଏ
କାମ କରାଯାଉ, ତୁ ଏ ବାଟେ ସମସରପୁର ଯା, ମୁଁ
ଏଣେ ଉଆସକୁ ଯାଉଛି । ପିଉସୀ ତ ପିଉସୀ—
ଉଆସରେ କେହି ଲୋକ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଥିବାର ଯେବେ
ଦେଖେ, ତଡ଼େଦମ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ପଠାଇ
ଦେବ । ତୁ ଡକ୍ତା ସଜିଲି ରଖାଇଥିବୁ । ମୋ ଭାଷା
ପାଇଲଟି ନାରେ ବସି ଫିଟାଇଦେବୁ । ଆଜି କାଲି
ନଈରେ ପାଣି, ଏ କୁଳ ସେ କୁଳ ଟାଣ ସୁଅ, ତଳ
ଭଟା—ସଖାକୁ ନା ମେଲିଦେଲେ ଦିପହର ସରିକ
ଆମ ଉଆସ ମାଜଣା ଘାଟରେ ଭଡ଼ିଯିବ ।

ଏହି ପରମର୍ଶ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ ମାନଗଲା ।
କବାଟ ଫେଇ ଦେଇ ଦୁଇଜଣାଯାକ ବାହାରକୁ
ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ।

ଦୁର୍ଗାଦାସ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖି କାନ୍ଦ ପକାଇ
କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ପାଲଟି ହାଜର, ଏଇଲଗେ ଦହମାଛ
କରିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ହେଉ ଉଆସକୁ ଯିବୁଁ, ପାଲଟି
ଏହିଠାରେ ଥାଉ । ଆମର କଲେଜରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ
ଅଛି, ସାରି ଦେଇ କାଲି ଉପରଓଳ ଯିବୁଁ । ସଦେଇ
ଭାଇ କାଲି ସଖାଲେ ଯିବ ।

ଝଙ୍କଡ଼ର ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ପିଲା ଦୁହେଁଙ୍କ ଉପରେ
ଭାରି ଖପ୍ପା ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି, କେବଳ ଜମିଦାରଘର
ପିଲା ବୋଲି କିଛି କହିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦୁର୍ଗାଦାସ
ଟିକିଏ ସମ୍ଭାଳି ଯାଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ନା, ମା ମଣିମାଙ୍କ
ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଏହିଲଗେ
ବିଜେ ହେଉନ୍ତି ।”

ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ଟିକିଏ ଟାଣ କରି କହିଲେ,
“ଆମେ ତ କହିଲୁଁ, ଉଆସକୁ ଯିବୁଁ, ଆଉ କେତେଥର
ସେଇକଥା, ସେଇକଥା ଭଳି ହେବୁଁ ?” ଏହି ସମୟରେ
ସଦାନନ୍ଦ କଣ ଆଖି ଠାରି ଦେବାରୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର
ଚଞ୍ଚଳ ଉଠି ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଦୁର୍ଗାଦାସ ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲା । ମନ ମଧ୍ୟରେ
ବିଚାରିଲା, ମା ମଣିମା କଣ ଏଯାଏଁ ଅଛନ୍ତି ?
ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ମୁଁ ଏଠାରେ ବସି ରହିଲେ କଣ ଲାଭ
ହେବ ? ଏକୁଟିଆ ଝଙ୍କଡ଼ ଯିବାପାଇଁ ବାହାରିଲା ।
ଆପଟମାନଙ୍କୁ କହିଲା, “ପାଲଟି ରହିଲା, ତୁମ୍ଭେମାନେ
ଥାଅ—ବାବୁମାନେ କାଲି ବିଜେ ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ
ମାନେ ଧରି ବାହାରିଯିବ ।” ରଘୁ ବାଦସିଂହ ପାଇକ

କାର୍ଯ୍ୟଗତରେ ଆସିଥିଲା । ବାହୁଡ଼ି ଯିବାବେଳେ ବାଟରେ କହିଲା, “ଦେଖିଲେ କାର୍ଯ୍ୟୀଅବଧାନ ! ଡେ ବାବୁ ସାନ ବାବୁକୁ କେମିତି ଆଣି ଠାରୁଆନ୍ତି ?” କାର୍ଯ୍ୟୀ କହିଲେ, “ଆରେ ସେ କଥା ଉଛୁଣିକା ଆଉ । ଏତେ କଥାରେ ନଟ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦାସ କିଏ, ଝଙ୍କଡ଼ରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେଣି । ସେ ଆପଣ ମନରେ ବୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ପାଣିପିଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ଦୟା କରି ଅରପିତ କାଜାଳୀଟାକୁ ଗୋଟାଇଆଣି ଦରେ ପ୍ରସ୍ତାବିଲେ, ଗଳାକଟା ଚୋର ପୁଅ କଣ ସାଧୁ ହୋଇଯିବ ? ହେଉ ହେଉ, ଗୋବିନ୍ଦଜୀଉ ଯେବେ ସାନ୍ତାଣୀକୁ ଚନ୍ଦ୍ରହାତୀ-କରିବେ, ପଛନ୍ତେ ଯିନା ବୁଝାବୁଝି ।”

—୨୯—

ପତ୍ନରେ ସ୍ଵାକ୍ଷର

ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ସମସରପୁର ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚି ମାମୁ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଯିମିତି ଲଠ କରି ଦଣ୍ଡ-ବତଟାଏ କରୁଛି, ସାନ୍ତ ପଚାରିଲେ, “ଆରେ ରାଜ ! କେତେବେଳେ ଅଇଲୁ ? ତାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଅଇଲୁ ନାହିଁ କି ? କଣ ଗୋଟିଏ ଗୋଳଦାଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ ପର । ଆରେ ଉଛୁଣିକା ମାସକେତେ ଜଗିଜାଗି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେବ ।”

ରାଜବଲ୍ଲଭେନ, “ଏଜ୍ଞା ସେଥିପାଇଁ କିଛି ଭାବିବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ କଟକଣା କରି ଆସିଛି । (ହସି ହସି କହିଲା) ସଦେଇ ଭାଇକୁ ଟିକିଏ ହାତରେ ରଖିଲେ କୌଣସି କଥାରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆସନ୍ତା ସୋମବାର ଆସିବାର ଦିନ ଠିକ୍ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଯାଉଛି ଆଜି ପୁଣି ଥରେ ଚିଠି ଲେଖିବି ।” ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ଆରେ ବାପା ! ସଦାନନ୍ଦକୁ

ପାଣ୍ଡି କରି ବସ ନା । ସେ ଯେଉଁ ଲୋକ, ସବୁ କରି ପାରେ । ଯାହା ହେଉ ଏଇଲଗେ ତାକୁ ମୁଁ ଭିତରେ ରଖିବା ଉଚିତ ।” ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ମାମୁ ସାନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ମେଲଣି ଦେନ ସଳଖେ ସଳଖେ ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ପୁର ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ । ଭାଇ ଭଉଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଦେହାଦେହୀ ହେବାରୁ ଇନ୍ଦୁଭାଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କରି ବାଡ଼କୁ ଆଉଟି ଛାଡ଼ି ଦୋଇ ରହିଲେ । ଭାଇକୁ ଦେହ ପା କଥା, ପଡ଼ାଶୁଣା କଥା ପଚାରିଲେ । ଭାଇ ମଧ୍ୟ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଦେହ ପା କୁଣଳ କଥା ପଡ଼ା ଶୁଣା କଥା ପଚାରିଲେ । ଇନ୍ଦୁଙ୍କ ସହଚରୀ ମରୁଆ ପଚାରି ବସିଲା, “ଭାଇ ସାନ୍ତ ! କଟକର ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ ପା କୁଣଳ ତ ?” ମରୁଆର ପଚାରିବାର ଡଙ୍ଗ ଦେଖି ଇନ୍ଦୁ ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ ତାକୁ ଆଡ଼େଇ ଅନାଇଲେ । ରାଜବ ବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “କଟକରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ସଦେଇ ଭାଇ, ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ଆଉ ମୁଁ ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲୁ । ମାମୁ ସାନ୍ତଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଚିଠି ପାଇ ମୁଁ ଚାଲି ଆସିଲି । ଆସନ୍ତା ସୋମବାର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏଠାକୁ ଆସିବେ ।” ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ରାଜବଲ୍ଲଭେନଙ୍କ କଥା ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ଯେଥିର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରି ଚଞ୍ଚଳ ଦର ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ମେଲଣି ଦେନବାବେଳେ ପହଞ୍ଚି ଦର ଦୁଆର ପାଖକୁ ଚାଲିଯାଇ କହିଲେ, “ଇନ୍ଦୁ ! ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟାଏ କଥା କହିବି, ଦେନା କରିବୁ ଏକା ।” ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ଅତି କୋମଳ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “କଣ ରାଜୁ ଭାଇ, ବୋଲନ୍ତୁ ।”

ରାଜବଲ୍ଲଭେନ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ସଞ୍ଜବେଳେ ଆସି ବୋଲିବି ।

ରାଜବଲ୍ଲଭେନ ଶିଆସିଆ ଉତ୍ତରେ ଚିଠି ଲେଖି ବସିଲେ । ସଦାନନ୍ଦକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୈନିକ ଲେଖି ସାରି

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅଳପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ଏହି ଚିଠିରେ କେବଳ ଆପଣା ପଦସ୍ତବା କଥା, ଉଆସରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କଥା, ଆଉ ତାଙ୍କ ଆସିବା ସକାଶେ ଉଆସ ଭିତରେ ଯେ ସମସ୍ତେ କଟାଶପରି ବୁଝି ବସିବନ୍ତି, ଏତିକି ମାତ୍ର କଥା ଲେଖା ହେଲା । ଦୁଇ ଚିଠି ଦୁଇଟା ଲମ୍ବାପାତ୍ରରେ ମୁଦ୍ରା ସଦାନନ୍ଦ ନାମର ଚିଠି ଖଣ୍ଡର ବନ୍ଦ ଯୋଡ଼ା ଜାଗାରେ ଜଡ଼ି ଲଗାଇ ତାହା ଉପରେ ଆପଣାର ନାମର ମୁଦ୍ରା ଚପାଇ ଦେଲେ ।

ଚିଠି ଲେଖାଲେଖି ସରିଲା ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଖଣ୍ଡେ ଭଲ କାଗଜରେ ଉତ୍ତାରି ବସିଲେ । କବିତାଟି କଟକରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସାଧାରଣରେ ରାଜାବଲେଚନ ସଦାନନ୍ଦ ଦୁଇଜଣ ପରାମର୍ଶ କରି ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ରାଜାବଲେଚନ କବିତାଟି ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଇନ୍ଦୁମତୀ ପରିସ୍ରକୁ ଗଲେ—ମୁରୁକ ମୁରୁକ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଇନ୍ଦୁ ! ମୁଁ ତୋତେ କେବେ କିଛି ଜନସ ମାଗି ନାହିଁ, ଉତ୍ତୁଣିକା ଗୋଟାଏ ମାଗୁଣି ଅଛି, ତୁ କେବେ ନା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦୁମତୀ—ହୁ ! ରାଜା ! ଏ କିଭଳି କଥା । ଆପଣଙ୍କୁ ମୋ ବଡ଼ ଭାଇ, ଯାହା କହିବେ, ମୁଁ କଣ ଆପଣଙ୍କ କଥାରୁ ବାହାର ଯିବି ? କଣ ବୋଲନ୍ତୁ ।

ରାଜାବଲେଚନ --“ଆଜ୍ଞା ଇନ୍ଦୁ ! ତାହା ଜାଣି ହେଲା । ଉତ୍ତୁଣିକା ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ତାହା କର ।” ଏହା କହି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା କାଗଜ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ଇନ୍ଦୁ ଭଲକରି ମନ ଦେଇ ପଢ଼ିଗଲେ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ

କିଛି କିଛି ବୁଝି ପାରି ଟିକିଏ ଲଜ ଲଜ ହେଲେ । ହେଲେ କିଛି ନ ବୁଝିଲା ପରି ବାହାନା କରି ପଚାରିଲେ, “ଏ କି କବିତା ରାଜୁ ଭାଇ ?”

ରାଜାବଲେଚନ—ଏହି କବିତା ତଳେ ତୋ ନାମ ଲେଖି ଦେ ।

ଇନ୍ଦୁମତୀ ଏବେ ସମସ୍ତ କଥା ଭଲ କରି ବୁଝିଗଲେ । ତାହାଙ୍କ ସବାଙ୍ଗ ଥର ଗଲା । ଛୁଟି ଭିତରୁ ଦମ ଦମ କରି ଯେମନ୍ତ ମାରୁଛି । ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ରାଜାବଲେଚନଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ଧୀରେ ଧୀରେ ଥୋଇଦେଲେ ।

ରାଜାବଲେଚନ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଇନ୍ଦୁ ! ତୋତେ ନାମ ଲେଖି ଦେବାକୁ ହେବ ।” ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଯେମନ୍ତ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ—କଷ୍ଟରେ ଧକେଇ ହେଲା ପରି କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ରାଜୁ ଭାଇ, ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି; ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ କେତେ ମିଛରେ ନାମ ଲେଖିବି ନାହିଁ ।” ତେତେବେଳେ ଇନ୍ଦୁ ମୁହଁ ଗୋଡ଼ କଥା କହୁଥିଲେ, ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଓଢ଼ଣାରେ ଢାଙ୍କି ଦେଇଥିଲା । ନୋହିଲେ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ କପରି ଜଳରେ ଭଲ ଭଲ କରୁଥିଲା ରାଜାବଲେଚନ ଦେଖି ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ରାଜାବଲେଚନ—ଏଥିରେ ମିଛ କଣ ଅଛି ?

ଇନ୍ଦୁମତୀ—ଭାଇ ! ମୁଁ ମିଛ ସତ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜେ“ଷ୍ଟ ଡ୍ରାଟା, ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ଦେଉନ୍ତୁ । ମୁଁ କେତେ ଦସ୍ତଖତ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏତିକି କଥା କହି ଇନ୍ଦୁମତୀ ସୁଁ ସୁଁ କରି ପଶନ୍ତ କାନିରେ ନାକ ପୋଛି ପକାଇଲେ ।

ଯେତେ ପ୍ରଚାରକ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ହେଉ ପଛକେ ଧର୍ମ ନାମୁଣ୍ଡିଲେ ଟିକିଏ ଶକ୍ତିଯାଏ । ରାଜାବ ମନ

ମଧ୍ୟରେ ବୁଝିଗଲେ, ତାଙ୍କର କଥା ରହିବ ନାହିଁ । ଏଡ଼େ ଯେ ଫାନ୍ଦଟାଏ ମେଲଇଛନ୍ତି, ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯିବ । ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଘେନି ଯିବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ଉଆସକୁ ଲୋକ ଆସିବା କଥା ଶୁଣାଯାଉଛି । ଯଦି ସେ ଘରଠାକୁ ଯାଏ, ଝଙ୍କଡ଼ କରଣପଲ କଣ ତାକୁ ସହଜରେ ଆଉ କଟକ ଆସିବାକୁ ଦେବେ ? ନିଶ୍ଚୟ କଣଟାଏ ବୋଲି କଣଟାଏ ଗୋଲମାଲ ଭେଦ ବସିବେ, ତାହା ହେଲେ ତ ସବୁନାଶ ! ଏତେ ଆୟୋଜନ ସବୁ ଭାଙ୍ଗିବ ହୋଇଯିବ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଯାହା ଭଲ ପାଇଁ ଦିନ ନାହିଁ ରାତି ନାହିଁ ଲାଗି ପଡ଼ିଛି, ସେ ଆପଣାର ମଙ୍ଗଳ ବୁଝିଲା ନାହିଁ, କି ଦୁଃଖର କଥା ! ଏବେ କଣ କରିବୁ ? ଏଟା ତ ମନା କଲଣି, ଆଉ ମୋ କଥା ରଖିବ ନାହିଁ । ଭୁକ ହୋଇ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ପାଞ୍ଚିଲେ । ସ୍ଥିର କଲେ ମାମୁ ସାନ୍ତକୁ ଥରେ ଜଣାଏ, ସେ ଥରେ ଏଥିରେ ହାତ ନ ଦେଲେ ସବୁ କଥା ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗିବ । ଧୀରେ ଧୀରେ ମାମୁ ସାନ୍ତଙ୍କ ଶୁଣୁରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡେର ବେଳଯାଏ ପୁସରଫାସର କଣ କଥାଭାଷା ହେଲା । ଶେଷରେ ସାନ୍ତେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଯାଇ କହୁଛି ।” ହାଜା ଦାନ୍ତରୁଲିଆ କଠଉ ଯୋଡ଼ାକ ଗୋଡ଼ରେ ଦେଇ ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ଉଆସ ପରସ୍ତରେ ବଜେ ହେଲେ । ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରୁ “ଇନ୍ଦୁ ରେ ! ମା ଇନ୍ଦୁ ରେ ! ଆରେ ଇନ୍ଦୁ !” ଡାକି ଚାଲିଛନ୍ତି । ସେ ସ୍ନେହମୟ ଡାକ ଶୁଣି ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ଭୟରେ ଥରି ଗଲେଣି । ଆଉ ଦିନେ ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣି ସେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତି, ଆଜି କିଏ ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବାପାଇଁ ଗୋଡ଼ ଚଳୁ ନାହିଁ । ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଡାକଟା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡା ଇନ୍ଦୁ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ବୁଝି ଗଲେଣି । ବାପା ସାନ୍ତ ତ କେବେହେଲେ ଏପରି ସମୟରେ ଏ ପୁରକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ରାଜୁ ଭାଇ ଏଇଲଗେ ଉଠିଗଲା, ବାପା ସାନ୍ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବଜେ ହେଲେ କିଏ ? ମରୁଆ ଚଞ୍ଚଳ

ଧାଇଁ ଯାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ସୁନ୍ଦର ଚାଲିଲା ଆସନ ବାରଣ୍ଡାରେ ପାରିଦେଲା । ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ଆଉ ଆଉ, ମୁଁ ବସୁନାହିଁ—ଠିଆ ଠିଆ ଟିକିଏ ଚାଲିଗଲା ହୋଇ ଚାଲିଯିବ ।” ସାନ୍ତ ଆପଣା ହିଂସକୁ ଦେହପା କଥା, ପଡ଼ାପଡ଼ି କଥା, ଆହୁରି ଏଣୁତେଣୁ କେତେ କଥା ପଚାରିଗଲେ । ଇନ୍ଦୁ ‘ହଁ’—‘ନାହିଁ’ କେବଳ ଏତିକି ଉତ୍ତର ଦେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାର କରୁଥାନ୍ତି, ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କର ଏ ସବୁ କଥା କିଛି ନୁହେଁ । ଭୁକ୍ତା ମନ ଭୁଲଣପାଇଁ ଏଗୁଡ଼ାକ କହୁଛନ୍ତି— ଅସଲକଥା କଣ ଶୁଣିବା ଅପେକ୍ଷାରେ ଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ସାଆନ୍ତେ ଅତି କୋମଳଭାବରେ, ଅତି ସ୍ନେହରେ ମରୁକ ମରୁକ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆରେ ମା ଇନ୍ଦୁ ! ରାଜୁ ଯାହା କହୁଛି ଶୁଣିବୁ, ମୋ କଥାଟା ଏଡ଼ି ଦେବୁ ନାହିଁ ।” କଥାଟା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଇନ୍ଦୁ ଦେହଯାକ ଅବଶ ହୋଇଗଲଣି, କାଠ ପିତୁଳାଟି ପରି ବାଡ଼କୁ ଆଡ଼କି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ଏତିକିମାତ୍ର କହି ଠକ ଠକ କରି ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ । ଇନ୍ଦୁ ତେରବେଳଯାଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ବାପା ସାଆନ୍ତେ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଯିବାବେଳେ ଯେ କଠଉ ଠକ ଠକ ଶବ୍ଦ ହେଲା, ତାହା ତାଙ୍କ କାନଯାଏ ଯାଇ ନାହିଁ । ମରୁଆ ଡାକିବାରୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ବାପା ସାନ୍ତେ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବିଲେ, ‘ବାପା ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ ହଁ, ଯେ ମୋ ଜୀବନସବୁ ସମ୍ଭବର ମଣି, ପରମ ଦେବତା, ତାଙ୍କୁ କଣ ମିଛ କଥା ଲେଖିବ ? ମୋ ନାମ ଦେଖି ଏହି କବିତାଟି ମୁଁ ଲେଖିଛି ବୋଲି ମୋ ପ୍ରଭୁ ଅବଶ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ—କି ବିଶ୍ୱାସଯାତକ ପଣିଆ କରିବି ତି । ଏତିକିବେଳେ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ଓ ପିତୃଭକ୍ତି ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଇନ୍ଦୁକୁ ଶାସନ କରୁଛନ୍ତି—

‘ଧର୍ମଜ୍ଞାନ—ଶୁଣ ଇନ୍ଦୁ, ମୁଁ ଜଗତର ମୂଳାଧାର, ଲୋକମାନଙ୍କର ରକ୍ଷାକାରୀ, ସୁଖ ସମ୍ପାଦକ, ଇତ୍ୟ

ପରକାଳର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ, ମୋତେ ଶୁଣିଲେ
ତୋହର ଅମଙ୍ଗଳ ହେବଟି ।

ପିତୃଭକ୍ତ—ଇନ୍ଦୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ ବୁଝ—
ପିତା ପରମଦେବତା, ତୁ ବୁଦ୍ଧିମତୀ କନ୍ୟା, ଏ କଥା
ଭଲ କରି ଜାଣୁ, କେବେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଅମାନିଆ
ହୋଇ ନାହିଁ—ଆଜି କଣ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଏଡ଼ି ଦେବୁ ?
ମାତା ସାନ୍ତାଣୀ ବିରୋଗ ଦିନରୁ, ମନରେ ଭାବ
ଦେଖ, କେତେ ଯତ୍ନରେ, କେତେ ସ୍ନେହରେ ସେ
ତୋତେ ପାଳନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ତୁ ବାଧ୍ୟତା ପଡ଼ିଲେ
କିଏ ତୋ ବିଚ୍ଛଣା ପାଖରେ ମାଞ୍ଚୁଆଟିରେ ବସି
ରହିଥାନ୍ତି ? ତୋ ରକ୍ଷାପାଇଁ, ତୋ ଶ୍ରେଣୀପାଇଁ ସବୁସ୍ବ ?
ଦେହ ରକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବାକୁ ଅମଙ୍ଗ ହେବେ ନାହିଁ ।
ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ ଦେଖ, ତୋ ବିନା ତାଙ୍କର ଆଉ
କେହି ସ୍ନେହପାତ୍ର ନାହିଁ । ତୋ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନପାଇଁ
ଦିନ ରାତି ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତୁ କଣ ତାଙ୍କ ମନରେ
ଦୁଃଖ ଦେବୁ ?

ଏତିକିବେଳେ ଇନ୍ଦୁ ଟିକିଏ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ,
‘ଏ—କଣ ? ବାପା ସାନ୍ତା ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବେ ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେବ ନାହିଁ ।
ସାପ ନ ମରୁ ବାଡ଼ି ନ ଭାଙ୍ଗୁ, ଏପରି ଗୋଟାଏ କଥା
ଠିକ୍ କଲୁ । ହେଉ, କବିତା ତଳେ ମୁଁ ନାମ ଲେଖି
ଦେବି । ମୋହର ଜୀବନସବୁ ପ୍ରଭୁ ମୋ ନାମ ଦେଖି,
ମୁଁ ଲେଖିଛି ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ବାସ କରିବେ । ପ୍ରଭୁ
ଆସନ୍ତୁ, ମୁଁ କବିତା ଲେଖି ନାହିଁ ବୋଲି କହିବି ।
ଆଜିକା କଥାଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ଫେର କହିବି ।
ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବି, କ୍ଷମା ମାଗିବି, ପ୍ରଭୁ ନିଶ୍ଚୟ କ୍ଷମା
କରିବେ ।’

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ରଞ୍ଜିତଲେନ ଦୁଆର-
ବନ୍ଦୀରୁ ଡାକିଲେ, “ଇନ୍ଦୁ!” ଭାଇ ଯେ ଅନ୍ଧାରଆ

ଜାଗାଟାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ଇନ୍ଦୁ ଦେଖି
ନାହାନ୍ତି—ଟିକିଏ ସତପଟି ଗଲେ । ରଞ୍ଜିତଲେନ
ଇନ୍ଦୁ ହାତକୁ କବିତାଲେଖା କାଗଜଖଣ୍ଡ ଓ ଗୋଟାଏ
କଲମ ବଡ଼ାଇ ଦେଇ ଦୁଆରଟାଏ ତଳେ ଥୋଇ
ଦେଲେ । କହିଲେ, “ଏଇ କାଳି ଏଇ କଲମରେ
ନାମ ଲେଖ ।” ଇନ୍ଦୁମତୀ ଭାଇ ସାନ୍ତାଙ୍କ କଥାର
ମର୍ମ ବୁଝିଗଲେ, କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କବିତା
ପଢ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଆଗେ ଥରେ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଆଲୁଅ
ପାଖକୁ ଯାଇ ନାମ ଲେଖି ଦେଲେ । ନାମ ଲେଖିବା-
ବେଳେ ତାଙ୍କ ହାତଟା ଯେମନ୍ତ ଥରି ଯାଉଥାଏ ।
ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇ ଭାଇ ସାନ୍ତାଙ୍କ ହାତକୁ କାଗଜ
ଖଣ୍ଡ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

— — —

—୩୦—

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଶ୍ଯଶୁରାଳୟ

ଇନ୍ଦୁମତୀ ହାତରୁ କାଗଜଖଣ୍ଡ ପାଇବା ମାତ୍ରେ
ରଞ୍ଜିତଲେନ ବାବୁ ଆନନ୍ଦମନରେ ଚଞ୍ଚଳ ଆସଣା
ପଡ଼ାଘରକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର
ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଗୋଟିଏ ଲଫାଫା ଉପରେ ଆଗରୁ
ଲେଖିଥିଲେ, ସେହି ଲଫାଫା ମଧ୍ୟରେ ଚିଠି ପୂରାଇ
ଜଉମୁଦ କରିଦେଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ
ଇଂରାଜୀରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖି ବନ୍ଦ କରି ରଖିଥିଲେ ।
ନିଜେ ସାନ୍ତା ମଧ୍ୟ ଜୁଆଁଇ ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ
ଭାଷା ଲେଖି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ତିନିଖଣ୍ଡ ଭାଷା ଆଉ
ଗୋଟାଏ ମୋଟା କାଗଜ ବଡ଼ ଲଫାଫାରେ ପୂରାଇ
ବନ୍ଦ କଲେ । ଆଜି ସଖାଳୁ ସମସରପୁରଠାରୁ କଟକ
ଦାଣ୍ଡରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଯୋଡ଼ିଏ କରି ପାଇକ ଧାଉଁଛି ଟପା
ବସିଥିଲେ । ସିଂହଦୁଆରଠାରେ ହାଜର ଥିବା ପାଇକ
ଯୋଡ଼ାକ ହାତକୁ ଲଫାଫାଟା ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ରଞ୍ଜିତ-

ଲେଉଟନ ବାବୁ କହିଲେ, “ଦେଖ, ସାବଧାନ ! ମାମୁଁ ସାନ୍ତଙ୍କ ଆକଟ ଆଜ୍ଞା, ପାଇକମାନେ ଧାଉଁଡ଼ରେ ଯାଇ ରାତି ନ ପାହୁଣ୍ଡୁ କଟକ ସେନାବଳୀର ବସାଦରେ ଜୁଆଁଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ଏହି ଗୁଣ୍ଡା ଦେବ—ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ହେଲା ହେଲେ ସବୁ ପାଇକ ତଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବେ ଜାଣିବ ।”

—୩୧—

ବଡ଼ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧୂ ନାହାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଓ କୁଅଁର ବାବୁ ବସାଦର ସଦର ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଦଣ୍ଡବାର ଆପ୍ତୋଜନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସୁଥିବାର ଦୁଇ ବାବୁଯାକ ଦୂରରୁ ଏକାବେଳେକେ ଦେଖି ପକାଇଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ କଥା ଗୁଡ଼ିଗଲ । କୁଅଁର ବାବୁ କହିଲେ, “ଦେଖ୍ ସଦେଇ ଭାଇ ! ପାଇକ ଯୋଡ଼ାଏ କେମନ୍ତ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସରପୁରୁଆ, ଆନୁ-ମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ।” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ନ ଜାଣିଲୁ ପରି କହିଲେ, “କେଜାଣି ସମସରପୁରୁରୁ ଅଇଲେ, କି ଉଆସରୁ ଅଇଲେ, ପାଖକୁ ଅଇଲେ ଜଣାଯିବ ।”

କୁଅଁରବାବୁ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏମାନେ ସମସରପୁରୁଆ ପାଇକ ।

ପାଇକ ଯୋଡ଼ାକ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ଦୁଇ ବାବୁଙ୍କୁ ମଜ୍ଜୁ କଲେ । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସିବାରୁ ସେମାନେ ଧକ୍କା ଯାଉଛନ୍ତି । ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଅଧିକ ଧକ୍କା ଉଠାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପାଇକ ଅନ୍ଧା ଭଡ଼ା ପାହୁଣ୍ଡୁରୁ ପୁଲିଆଟାଏ ବାହାର କରି ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା । ବାବୁ ଉପର କାଗଜଟା ଚିରପକାଇ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଛାନିଖଣ୍ଡ ଚିଠି ପାଇଲେ ।

ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଆପଣା ନାମର ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ରଖି ଆଉ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଚିଠି କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । କୁଅଁର ବାବୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ପଢ଼ିସାରି ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଥରକୁ ଥର ପଢ଼ିଥାନ୍ତି । ଏ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଇନ୍ଦୁମଘର, ସେଥିରେ ଏହି କବିତାଟି ଲେଖା ଅଛି—

‘ବିନୋଦବିହାରୀ କୁଳ ଦେବତା,
ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ନୁଆଁଇ ମଥା,
କରଯୋଡ଼ି ଦାସୀ କରେ ବିନୟ,
ଦେନ ଦଣ୍ଡବତ ହେ ଦୟାମୟ !
ଜଣାଣ କରୁଛି ଚରଣ ତଳେ,
ଉଆସର ସବେ ଅଛୁ କୁଣଳେ,
ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଯୋଡ଼ଣ କର,
ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ
ଦିନ ରାତି ଅଛି ବାଟକୁ ଚାହିଁ ।
କଲେଜ ବନ୍ଦରେ ଦେବେ ଦର୍ଶନ,
ଆଜ୍ଞା କରୁଥିଲେ ହେ ପ୍ରାଣଧନ !
ଗଣୁଅଛି ଦିନ ଦିବା ଶବ୍ଦ,
ଦିନକୁ ମଣୁଛି ବରଷ ପରି ।
ଅଧିକ କରିବି ଜଣାଣ କଥା,
ଅଳ୍ପ ଜଳ ମୋତେ ଲଗୁଛି ବିଷ ।
ବେଳେ ଯେବେ କୃପା କରିବେ ନାହିଁ;
ବଞ୍ଚ ରହିବି ମୁଁ କାହାକୁ ଚାହିଁ ?
ନ କର ନିରାଶ ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର,
ଆସନ୍ତୁ ଚଞ୍ଚଳ ଯୋଡ଼ୁଛି କର ।
ଅବୋଧ ବାଳକା ନ ଜାଣେ କିଛି,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଧ୍ୟାନ କରୁଛି ।
କେବେ ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟ ହେବ ପ୍ରସନ୍ନ,
ଭକ୍ତିର ସେବିକ ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ।
କି କରିବି ଆଉ ଚରଣେ ଜଣା,
ଦର୍ଶନ ଦେଉନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ।

କଳାଶ କରନ୍ତୁ ଏଠାକୁ ଆସି,
ଇନ୍ଦ୍ରମଣି ତୁମ୍ଭେ ଚରଣଦାସୀ ।’

ଚରଣଦାସୀ
ଇନ୍ଦ୍ରମଣି

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଆପଣା ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିଯାଇ କଣେଇ କଣେଇ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଉଥାନ୍ତି । ହେଲେ, ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଆଖିଆଗରେ ଏପରି ମେଲାଇ ଧରି ଥାନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବୁଝିବେ, ସେ ଆପଣା ଚିଠିଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ନାହାନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ହସି ଚିଠି ପଢ଼ୁଥିବାର ଦେଖି ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ଖୁସି ହେଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାର କଲେ, ତେବେ ତ କାମ ଫତେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ପଢ଼ାପଢ଼ି କରି ସାରି ଚିଠି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମୋଡ଼ି ଡେଇଁବା ଦ୍ଵାଦରେ ଧରିବାରୁ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “କି ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଚିଠିଖଣ୍ଡ କିଏ ଲେଖିଛନ୍ତି ? ରାଜୁଭାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି ପର ? ଯୋଡ଼ାଏ ଚିଠି ଦେଖିଛନ୍ତି ସେ ?” ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡେ ଶୁଣୁର ସାନ୍ତ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଆଉ ଖଣ୍ଡେ—” ଏତିକି କହି ହସ ହସ ମୁହଁ କରି ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତିଲେ ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ—ସା’ନ୍ତ କଣ ଲେଖିଛନ୍ତି ?

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ମୋତେ ସମସରପୁରକୁ ଯିବା ସକାଶେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ସଦାନନ୍ଦ—ମୋତେ ବି ରାଜୁଭାଇ ସେଇ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । ଜଣାଯାଏ ଭାରି ଗୋଟାଏ କଣ ଦରକାରୀ କାମ ଅଛି । ସେଇ ଲାଗି ମୁଁ ବରାବର କହି ଆସୁଛି ପରା, ତୋର ଯିବାର ଖୁବ୍ ଦରକାର । କଣ କହୁଛୁ ?

ଏଥିରେ ତ ମୁଁ କିଛି ହରକତ ଦେଖୁ ନାହିଁ । ସେଠି ଯେବେ ତୋର ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ାଏ କଥାକଥା ହୋଇ ନାଆଁ ମେଲିଦେବୁ । ସା’ନ୍ତଙ୍କ କଚେରୀ ତୋଠାରେ ସବୁବେଳେ ତ ରୁଚି ଛାଣୁ ନାଆଁ ଖଟା ହୋଇଥାଏ । ନାଉଁସା-ମାନେ ବି କାତ ଧରି ହାଜର । ମୁଁ ସକାଳେ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିବି, ତୁ ଉପରଓଳ ବେଳ ତେର ଚଉଦ ଦଢ଼ି ସରକି ପହଞ୍ଚିଯିବୁ । ପହରେ ପାଞ୍ଚ ଦଢ଼ି ବେଳ ଫେର-ଫାର ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ହେଉ ତେବେ ତାହା ହେଲା ।
ସଦାନନ୍ଦ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲେ ।

—୩୭—

“ରଜନୀକାନ୍ତମିଶ୍ରବଂଶୀରେ ପୁରମାର୍ଗେ ଦନଦେବିକଳ୍ପବାଂ
ଅସତ ଭୂମି କାମିନୀଂ ପ୍ରିୟାଂ ଭୃତୁତେ

ପ୍ରାପ୍ତବିଭୁଂ କ ଶିଖରଃ ।”

—କୁମାର ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କର ରାତିରେ ନିଦ ନାହିଁ—
ଯାହାର ସଜଲ କରୁଛନ୍ତି । ଶନିବାର ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠି ଉଠି । କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କୁ ପଲକରେ ବସାଇ ଦେଲେ । କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ସିଧାରିବା ବେଳେ ବୁଢ଼ା ପୁଆର ନିଧି ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଟିପେ ଟିପେ ନାସ ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖୁଥାଏ । ପାଣିଗ୍ରାହୀ ତୁଚ୍ଛା ପୁଆରଟାଏ ବୁଢ଼େ—ଟିକିଏ ପଢ଼ାଶୁଣି ଅଛି । ପିଲଟି କାଳରୁ ଉଆସରେ ରହି ମୁଣ୍ଡ କଳାବାଳ ଧଳା କଲଣି । ସା’ନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ରହିବାରୁ କିଛି କିଛି ମାମଲତ କଥା ବୁଝେ । ଉଆସରେ ସାନ୍ତ ସାନ୍ତାଣୀ ଦୁହେଁଯାକ ତାକୁ ବଡ଼ ବିଶ୍ଵାସ କରନ୍ତି । ପିଲ ଯୋଡ଼ିକର ଖିଆ ପିଆ କଥା ବୁଝିବା ସକାଶେ ସାଙ୍ଗରେ

ଦେଇଛନ୍ତି । ସା'ନ୍ତଙ୍କ ଡରରେ ପିଲା ଦୁଇଟି ତାକୁ ଟିକିଏ ଶକ୍ତି ଥିଲା । କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ସମସରପୁର ଯାଯା କଥାରେ କାଗଜ କିଛି ବାଧା ଦେବ, ସେଥିକି ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପାଣିଆହାଙ୍କ ଅଗାଧରରେ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ ।

ପାଣିଆହାସ ନଦରୁ ଉଠି ଆସି ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସବୁ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲେ । ଯାଧା ସରପଟି ମରହଟ୍ଟ ଲୋକ—ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଆଗ ପଛକୁ ନ ଅନାଇଁ କହି ପକାଇଲେ, “ଉଦୟାସ୍ତେ ଶନ୍ଦର୍ଦ୍ଦାର । ଉହୁଁକା ପୁର ବାରବେଳା, ଉହୁଁକା ଅଶ୍ଳେଷା ମଦା ସନ୍ଧବେଳ—ଆଉ ‘ପ୍ରତପ ନବମୀ ଦୂବେ’—” ଆଜି ନବମୀ ତଥୁ—ସମ୍ଭୁଷ ଯୋଗିନୀ, ଯାହା ଏକାବେଳକେ ନିଷେଧ ।” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଠୋ—ଠୋ ହସିପକାଇ ଇଂରାଜରେ କହି ପକାଇଲେ, “A bloody fool !” କୁଅଁର ବାବୁ ବି ଟିକିଏ ହସି ପକାଇ ପାଲିଙ୍କିରେ ବସିଗଲେ । ହୁଁ - ହାଁ କହି ଆପଟମାନେ ପାଲିଙ୍କି ଦେଇ ରୁଲିଚନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ଏ ଆପଟ ! ବେଳ ନବୁଡ଼ୁଣ୍ଡ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚାଇ—ଦେଲେ ବଜସିସ୍ ପାଇବ ।” ପାଲିଙ୍କି ଉଠିବାବେଳେ କୁଅଁର ବାବୁ ପଚାରିଲେ, ‘ଏ ସଦେଇ ଭାଇ ! ତୁ କେତେବେଳେ ଯିବୁ ?’

ସଦାନନ୍ଦ —“ଏଇ ମୁଁ ବାହାର ବସିଛି ପର ।”

ସଇତା ତାହାର ଆପଣା ଲୁଗାପଟା ଦିଶଣ୍ଡ ଅନ୍ଧାରେ ଭିଡ଼ ଦେଇ ଦେହପୋଛା ଖଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାଇ ପାଲିଙ୍କି ପିଚ୍ଛା ଧରି ଧାଇଁଛି । ତାକୁ କେହି କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ । ହେଲେ, କଥାଟା ତା ମନକୁ ମାନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଣ୍ଡାରି ବାପୁଡ଼ା କଣ କରିବ, ମୁହଁଟା ଶୁଖାଇ ଧାଇଁଛି । ମନରେ ବିଚାରିଲା, ‘ସମସର-ପୁର ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ତ ରାତି ହୋଇଯିବ—

ବାଟରେ ଅବଶ୍ୟ ଶିଆପିଆର ସଜିଲ ହୋଇଥିବ ।’ ହେଲେ କଣ, ଉଣ୍ଡାରି ପିଲଟା ସବୁରକମ ବୁଝି ସୁଝି ପାରେ । କଟକରୁ ବାହାରିବାବେଳେ ମନରେ କଲା, ‘ଆରେ କୋଣେ ଯିବାକୁ ତ ପୋଷେ ବାନ୍ଧିବୁ ।’ ହେଲେ ଆପଣା ସକାଶେ କିଛି ଭାବିଲା ନାହିଁ । ଧାନ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରୁ କିଛି ପୁସ୍ତକ କରୁଣ ସନ୍ଦେଶ ମିଶାମିଶି କରି ଆଠଶାର, ଅଶାକର ପାନ ଗୁଆ ବାନ୍ଧିଲା ।

ବେଳ ଛ’ ଘଡ଼ି ସରିବ ପାଲିଙ୍କି ଗୋବିନ୍ଦପୁର ତୋଟାରେ ହାଜର । ଆପଟମାନେ ପାଲିଙ୍କିଟା ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଧକ ମାରିବାପାଇଁ ଗଛ ମୂଳରେ ଯାଇ ବସିଲେ । ଥୋକେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଟହଲି ଟହଲି ଅନ୍ଧାରୁ ଦେହପୋଛାଟା ବାହାର କରି ବସି ହେଉଥାନ୍ତି । ସଇତା ଅନାଇ ଦେଖିଲା, କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ । ଭୁଞ୍ଜା ଗୁଡ଼ାଏ ଗୋରୁମଣା ଟୋକା—ଗାଆରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ପିଲା ଧଇଁ ଆସି କିଛି ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାଲିଙ୍କି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ବିଶଦ୍ଦିନ ଯିବାବେଳେ ଦେଖିଥିଲା, ଉଆସରୁ ଚାରିପାଞ୍ଚ ଜଣ ସୁଆର ଆସି ରକ୍ଷାବତ୍ତା ସଜିଲ କରି ରଖିଥିଲେ । ଉଆସରୁ ଥେକେ କରଣ ପାଇକ ମକଦ୍ଦମ ବେଠିଆ ଗଉଡ଼ି ଉଣ୍ଡାରି ହାତ ବାନ୍ଧି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ଆଜି କଣ ନା ଗୋଟାଏ ଲୋକର ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ ! କୁଅଁର ସାନ୍ତ ମଧ୍ୟ କାହାରିକୁ ନ ଦେଖି କାଠ ମୁଉଁଟି ପରି କାବା ହୋଇ ଗଛଟି ମୂଳରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ହୋସ ବସିଲା, ‘ଉଆସକୁ ତ ଖବର ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ, କିଏ କାହିଁକି ଆସିବ ?’ ସା’ନ୍ତ ସଇତା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ, ବେଳ ତ ହୋଇଗଲାଣି, ଶିଆ ପିଆ ସଜିଲ କଣ ହେବ ?” ସଇତା କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ବି ସେହି କଥାଟା ମନରେ ଭାବୁଛି, ଠା ସଜିଲ କଣ ହେବ ?” ଖପାଟାଏ ହୋଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାରିଲା, ‘ସଦେଇ ଭାଇ ତ ସବୁ ସଜିଲ କରି

ଦିଅନ୍ତୁ—ଖାଲି ଶିଆ ପିଆ କଥାଟା ପାସୋର ପକାନ୍ତୁ ପର ?’ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଦେହପାଣି ବଡ଼, ବୁଝାଯିବ ।” ସାନ୍ତ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ— ସେ ଜାଣନ୍ତି ସଇତାଟା ବୁଝିଆ, କୁଆଡୁ ହେଲେ କିଛି ସଜଲ କରି ଆଣିବ । ସଇତା ସାନ୍ତଙ୍କ ପୋରୁ ପଖାଳକରିଆ ବାହାର କଲେ । କୁଆଁର ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ, ଗାଧୋଇବୁଁ, ମାଲପା ଟୋପାଏ ସଜଲ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ନାହିଁ ରେ ନାହିଁ, ଏଠି ମାଲପା କାହୁଁ ପାଇବୁ ? ଆଜି ନୁହେଁ ଶୁଖୁର ହେଉ ।”

ତୋଟା ତଳେ ମାଛୁଆ ନଈ । ସାନ୍ତେ ଦେହପାଣି ବଡ଼ାଇ ଅଇଲେ । ସଇତା ଗୋଟାଏ ରେକାବିରେ ଜଳଖିଆଗୁଡ଼ିକ ସଜଲ କରିଦେଇ ଅବଶୁରରେ ଜଳ ଥୋଇ ଦେଲେ । ସାଆନ୍ତେ ତା ମୁହଁକୁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଅନାଇ ରହି କହିଲେ, “ଆରେ ଏଗୁଡ଼ାକ କାହୁଁ ପାଇଲୁ ରେ ? ମତେ ତ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ତାଳି ଦେଲୁ, ତୋର କାହିଁ ରେ ?”

ସଇତା—“ଠା ବଡ଼, ମୋ କଥା ସଜଲ କରି ନେବି ।” ଆପଟମାନେ ନଈରୁ ବୁଡ଼ିପଡ଼ି ଆସି ରୋଷାଇବାସ ପାଇଁ ଛୁନିଆ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ସଇତା ଭଲ କରି ଜାଣେ, ତିଅଣ ନ ହେଉ ପଛକେ, ଆପଟମାନେ ଜଣକା ସେରେ ଗୁଡ଼ିର ଅନ ପେଟରେ ନ ପକାଇଲେ ସବାର କାନ୍ଦକୁ ଟେକିବେ ନାହିଁ । ତୋଟା ପାଖକୁ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ଅଧ ମାଇଲେ ବାଟ ସଇତା ଯୋଡ଼ାଏ ଆପଟକୁ ଧରି ଧାଇଁଲେ । ହାଣ୍ଡି, କାଠ, ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା ମୋଟା ଅକାଣ୍ଡିଆ ଗୁଡ଼ିକ, ଦୁଇସର ଭଲ ରୋପାଳିଆ ଖରି ଜାଇ କଣି ଦେଲେ । ଆପଣାପାଇଁ କିଛି ଚୁଡ଼ା, ପଇସାକର ଗୁଡ଼ି କଣିଲେ ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଆପଟମାନଙ୍କୁ ଛୁନିଆଁ କରୁଛନ୍ତି, ବିନୋଦବିହାରୀ ଆଲଗା ଆଗରୁ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ମନ । ଯେତେ ତନୟନ କଲେ ବି ଆପଟମାନଙ୍କ

ଶିଆପିଆ କାମ ଛୁଡ଼ିବାକୁ ତିନି ଦଣ୍ଡାରୁ ଉଣା ମଠ ନୁହେଁ । ଅନୁମାନ, ବାରଟା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବେଳେ ଆପଟମାନେ ସବାସ କିଛି ଦେଲେ । ସାନ୍ତଙ୍କର ଥରକୁ ଥର ଆଜ୍ଞା, ପୁଣି ଖଜାଖିଆ ପାଇବାର ଆଶା—ପାଲଙ୍କ ଚଢ଼ବଡ଼ି ଧାଇଁଲେ । ସୁରୁସୁରିଆ ଘାଟଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ରାତି ହେଉ ଘାଟନାଉରା ବିଦିଆ ବେହେରା ଧାଇଁ ଆସି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଆଇଁ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କଲେ—ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ସବାର ଏଇଲଗେ ପାରି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ଆଜି ହାଟବାର ନୁହେଁ, ପହାରି ଭଡ଼ ନ ଥିଲେ, ଗାଁ ପଧାନ ମନ୍ଦି ପଇଡ଼ାଏ ବଡ଼ ନାଆଖଣ୍ଡ ବେଠିରେ ଦେନି ପାଇଛନ୍ତି । ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ନଈଟା ହୁଲୁଥିଲେ ବି କୂଳ ଖାଉଛି । ସାନ କାଠୁଆ ଖଣ୍ଡିକରେ ତିନିଜଣେ ବେଶି ଲୋକ ପାରି କରିବାକୁ ମୋ ବହୁପ ଖଟୁ ନାହିଁ । ସବାର ତ ସବାର ।”

ସାଆନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ କଣ କହୁଛୁ ରେ ? ତେବେ ?

ନାଉରା—ଆଜ୍ଞା ବଡ଼ ଡଙ୍ଗା ଆସିବ, ଦୁଇ ଡଙ୍ଗା ଯୋଡ଼ା ଗଲେ ତେବେ ଯାଇ ସବାର ପାରି ହେବ ।

ସାଆନ୍ତ—ଆଜ୍ଞା ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଧର, ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେ—ବଡ଼ ଡଙ୍ଗାଖଣ୍ଡ ଧରି ଚଞ୍ଚଳ ଆସନ୍ତୁ ।

ନାଉରା—ଆଜ୍ଞା ବିଲପଡ଼ା ଗାଁରେ ଲୋକ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଯାହା ମଠ, ତଳମୁହାଣି ନାଆଖଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡାକ ମଧ୍ୟରେ ଉଠି ଆସିବ ।

ଅଖଣ୍ଡି ବେଳେ ସବୁ ଅଖଣ୍ଡି । ଆଜି ଦିନଟାଯାକ କାଉଁଳିଆ ପାଗ । ଦିନବେଳେ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଫିସିରି ଫିସିରି ପାଣି ବରଷି ଯାଇଥିଲା । ସଞ୍ଜବେଳେ

ମେଘଟା ଟିକିଏ ବେଶି ଅନ୍ଧାରଆ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଆକାଶରେ ଥରକୁ ଥର ବଜୁଳ ଖେଳ ଯାଉଛି । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅନ୍ଧାର ପକ୍ଷ, ମେଘ ଡାକିବାରୁ ପାଞ୍ଚଦାକ ଦୂରର ମଣିଷ ଦୃଶ୍ୟ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଥୋକେ ଆପଟ ଓଦା ମାଟିରେ ପଡ଼ି ନିଦେଇ ଗଲେଣି । ସା'ନ୍ତଙ୍କ ମନ ବେଳକୁ ବେଳ ଅସ୍ଥିର, ସବାରିଟାରୁ ଥରକୁ ଥର ଭିତର ବାହାର ହେଉଛନ୍ତି । କେତେବେଳଯାଏ ଏହିପରି ହେବାରୁ ମନ ଭାରି ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇଗଲେଣି । ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ, କେତେ ଉତ୍ସାହରେ କଟକରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ । ବାଟରେ ପାଲଙ୍କି ଭିତରେ ବସି ବସି କେତେ କଥା ପାଞ୍ଚୁଥିଲେ । କେତେ ହସି ଖୁସି କଥା—କେତେ କବିତା ପଢ଼ାପଢ଼ି କଥା ହେବ । ଦିନବେଳଟିରେ ଶିଆପିଆଟା ତ ସେହିପରି ହୋଇଥିଲା—ଭାରି ଶେନ ଲାଗିଲେଣି । କହିଲେ, “ଆରେ ନାଉଁଶ, ପଦାଟାରେ କେତେବେଳ ଯଏ ବସିବୁଁ ? ସଇତାକୁ ଆଉ ମୋତେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ପାରି କରି ଦେ, ଆଉ କି ତୁ ବଡ଼ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିବୁଁ ।” ପାରି କରି ଦେବାକୁ ନାଉଁଶର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା, ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା, ମେଘଟା ତ ଘୋଟି ଆସୁଛି, ଯେବେ ବରଷା ହେବ, ସାନ୍ତ ତ ଡିମ୍ବିପିବେ । ପାଲଙ୍କି ଏକ୍ସରେ ରହିଲା, ପଦାରେ ବସି ଡିମ୍ବିବେ ସିନା । ହେଲେ, ନା ବୋଲିବାକୁ ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ସାନ୍ତ, ବାରିକ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପାରି କରିଦେଲା । ଦୁହେଁଯାକ ଯାଇ ବରଗଛ ତଳେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ତେର ଉପରେ ବସିଲେ ।

କୁଅଁର ବାବୁ ଥର ହୋଇ ବସି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଥରକୁ ଥର ଉଠିବସ ହେଉଛି । ମନ ବେଳକୁ ବେଳ ଅସ୍ଥିର, ଶେନରେ ବି ଅନାୟତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ବିଜୁଳିର ଆଲୁଅ, ସା'ନ୍ତଙ୍କ ମନକଷ୍ଟ ଭିତରେ ବି ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳେ ମୁଖଗୁଡ଼ା ମନରେ ପଡ଼ିଛି, ବେଳକୁ ବେଳ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଥରକୁ ଥର ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛନ୍ତି ।

ମାଛୁଆ ନଈଟା ସଳଖେ ଉଠିବ ଦିଗକୁ ଯାଇ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ପାଚିବ କାନ୍ଥ ଟପି ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ବୁଲି ଯାଇଛି । ଉଆସ ମାଜଣା ତୁଠା ପାଚିବ ଦୁଆରବନ୍ଦ ତଳେ । ନଈ ପୁଣି ସାପରୁଲି ପରି ଅଙ୍କ ବାଙ୍କ ହୋଇ ପାଞ୍ଚ କୋଣ ତଳେ ଝଙ୍କଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ତଳବାଟେ ବହି ଯାଇ ଦୁଇ କୋଣ ତଳେ ଭ୍ରମପୁର ଗାଁ ତଳେ ମହାନଦୀରେ ପଡ଼ିଛି ।

କୁଅଁର ସାନ୍ତ ନଈ ଭିତରକୁ ଭୁଞ୍ଜି ଭୁଞ୍ଜି ଅନାଉଛନ୍ତି, ନାଆ ଆସୁଛି ପରା । ନାଉଁଶକୁ ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ରେ ! ନାଆ କେତେବେଳେ ସରିବି ପହଞ୍ଚିବ ?” ନାଉଁଶ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଏଇଲଗେ କାହିଁ, କିଛି ମଠ ନ କରି ଠିକ ବେଳରେ ନା’ ମେଲିଥିଲେ ରାତି ଦଶଦିଗ ସରିବି ପହଞ୍ଚିବ, ନୋହିଲେ ଯାଇ ପାହାନ୍ତା ପହର ।” କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେମନ୍ତ ଚଢ଼କଟାଏ ପଡ଼ିଗଲା—ଫି କର ନଈଶାସଟାଏ ପକାଇଲେ । କେଜାଣି କାନ୍ଦି ପକାଇବେ ପରା ! ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା, ‘ଉଆସଟା ଏଠାକୁ ଅଧକୋଣରୁ ବଳିବ ନାହିଁ, ବୁଲିଗଲେ ତ ହୁଅନ୍ତା । ଛୁ ! ନାହିଁ, ନାହିଁ, ସଦରଦୁଆର ମେଲରେ ପାଞ୍ଜି ଆ ପାଇକ ରଇତ ବାଇତଗୁଡ଼ାଏ ବସିଥିବେ, ଅନ୍ଧାରରେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହେବୁଁ ? ଛୁ ଛୁ ! ଉଆସରେ ଥିବାବେଳେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥିଲା, ମାଜଣାପାଇଁ ନଈକୁ ଗଲେ ସବାରିରେ ବସି ଯାଉଥିଲୁଁ । ଶଶୁର ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କରିଥିଲେ, ବୁଲିଯିବା ଅମର୍ଯ୍ୟାଦାର କଥା । ଉଛୁଣିକା ଅଧରାତିବେଳେ ଅଧକୋଣେ ବାଟ ଏକୁଟିଆ ବୁଲି ଯିବୁଁ, ଲେନେ କଣ ବୋଲିବେଟି !’

କାମ ଅଟକିଲେ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରେ, ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ଉଆସ ପଛପଟ ମାଜଣା ତୁଠା ଠାରୁ ଏଯାଏ ଆମ୍ବତୋଟା ଭିତର ଗଛ ମୂଳେ ମୂଳେ ସଳଖ ଗୋଟାଏ ବାଟ

ଅଛି । ସେ ବିଷୟ ସମୟରେ ଉଦାସରେ ଥିବାବେଳେ, ନଈ କୂଳେ କୂଳେ ସଞ୍ଜ ସଖାଳ ବୁଲୁଥିଲେ । ଆଉ ଇନ୍ଦୁ ପହଡ଼ଘର ଝରକାଟା ଉଦାସ ପଛପଟ ନଈ ଆଡ଼କୁ । ଗୁଡ଼ିକେଟରୁ ସାନ ଘଡ଼ଟା କାନ୍ଦି ଦେଖିଲେ, ଦଶ ଘଣ୍ଟା ପରା ମିନଟି । ଇନ୍ଦୁ ରାତିରେ ଶେଜନ ସାରି ସେହି ଶିଡ଼ିକ ପାଖରେ ମାଞ୍ଚିଆଟାରେ ବସି ରାତି ଏକାରଟାଯାଏ ନଈକୁ ବୁଲୁ ଥାଏ । ବାରଟା ଆଗରୁ ପହଡ଼କୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଉଦାସ ପଛପଟକୁ ଯିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମନା, ଖୁବ୍ ନିଶ୍ଚଳା । ମୁଁ ଯେବେ ଏତିକିବେଳେ ଶିଡ଼ିକ ବାହାର ପାଖରେ ଝଠା ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯାଏ, ଖୁବ୍ ମଜା ହେବ । ମରୁଆ ଭୁନି ଭୁନି ମାଜଣା ଦୁଆର କବାଟ ଫଟାଇ ଦେବ । ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯିବ କେହି ଜାଣିପାରିବ ନାହିଁ । ସବାର ପହଞ୍ଚିବାକୁ ରାତି ଶେଷ । ତେତେବେଳେ କିଏ ବା ଥିବ ? ମୁଁ ଭିତରୁ ବାହାର ଆସି ସବାର ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯିବ, ସମସ୍ତେ ମନରେ କରବେ, ମୁଁ ସବାରରୁ ବାହାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି ।

କୁଅଁର ସନ୍ତ ଆପଣା ପାଗେଡ଼ି ଖଣ୍ଡ ଅଣ୍ଟାରେ ଭଲ କରି ଭଡ଼ି ଦେଇ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ସଇତାକୁ କହିଲେ, “ସବାରଟା ଏପାରିକୁ ଅଇଲେ ଭୁନି ଭୁନି ଉଦାସକୁ ଧରି ଆସିବୁ, ଆପଟଗୁଡ଼ାକ ହୁଁ — ହଁ ପାଟି କରିବେ ନାହିଁ, ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ ।” ସଇତା ବୁଝି ପାରିଲା, ସାନ୍ତଙ୍କ ପିତ୍ର ଧରି ଚାଲିଛି । କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଗୁମୁକୁ ଉଦାସରେ ପହଞ୍ଚିଲ ଦେଇ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବି ।”

କୁଅଁର ସାନ୍ତ, “ନାହିଁରେ ନାହିଁ, ତୁ ଏଇଠି ଥା ।” ଏକ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ, ତହିଁରେ ପୁଣି ମେଘ ଢାଙ୍କୁର, ତହିଁ ବାଦ ପୁଣି ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳଟାରେ ଦିଟିଦିଟିଆ ଅନ୍ଧାର, ଦେହର ଲେମ ଦିଶୁନାହିଁ । ସାନ୍ତ ମନରେ କଲେ, ହେଉ ଅନ୍ଧାର, ବାଟ ଅଧକୋଣେ ତ, ସଲଖ ବାଟ, ଏଇଲଗେ ପହଞ୍ଚିଯିବି । ମଲ୍ଲ ଯା ! ବାଟ କାହିଁମ

—ତୋଟା ଭିତରେ ପଣି ବାଟବଣା ହେଲଣି । ଅନ୍ଧାଳ ହେଉଛନ୍ତି, ସବୁଆଡ଼େ ବଣ, ବାଟ କାହିଁ ? ବିଷୟ ସମୟରେ ଯେ ଆସିଥିଲେ, ସେଟା ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ଉଜୁଣିକା ଯେ ବର୍ଷା କାଳ, ସାନ୍ତଙ୍କର ସେ କଥାକୁ ଲମ୍ବ କାହିଁ ? ଉଜୁଣିକା ଆଜ୍ଞା, ଚାନ୍ଦିନୀ, ବଣିଆଘଣ୍ଟା, ବଇଞ୍ଚବଣ ପୁରୁଣା ବାଟଟା ବୁଲି ଗଲଣି । କଣ କରିବେ, ବଣ ଅଡ଼େଇ ଅଡ଼େଇ ଆଗକୁ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ମାଟିଟା, କାଦୁଆ, କାହିଁବା ପାଣି ଚପର ଚପର, କାହିଁବା ପାଣି ଗୋଇଁଏ । ଯୋଡ଼ା ଭିତରେ ପାଣି ପଣିଛି, ଚାଲିବାବେଳେ ପତର-ପତର ଛୁଟିକି ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା କାଦୁଆ ସରପଟ ହୋଇଗଲଣି । ବଇଞ୍ଚ ଆଜ୍ଞା କଣ ଲାଗି ପିନ୍ଧିବା ପାତଳ ଖଟ ଚୁରୁଡ଼ା ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇଗଲଣି । ସଞ୍ଜବେଳେ ଟିକିଏ ଝିପରି ଝିପରି ପାଣି ବର୍ଷୁଥିଲା, ଗଛଉପରୁ ଟପର ଟପର ପାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ଦୁଇ ଗାଲବାଟେ ଦୁଇଟା ଧାସ ବହୁଛି । ବାଟୋଇ-ଙ୍କର ତହିଁକି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, କେବଳ ଆଗେଇଛନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚଳୁଲ ଆଲୁଅରେ ଆଗ ବଣଟା ଦିଶିଯାଉଛି । ଦୁଇପାଖକୁ ବଣ ଆଡ଼େଇ ଚାଲିବାରୁ କଣ ଲାଗି କହୁଣୀ ଯାଏ ହାତ ଚରି ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇଗଲଣି । ବାଟ ତ ବଣା ହୋଇ ସାରିଲେଣି, ଖାଲି ଏତିକି କଥା ଜାଣିଛନ୍ତି, ମୁହଁକୁ ଆଗକୁ ଠିକ୍ ରହିବ । ମୁହଁ ବୁଲାଇଲେ କାଳେ ଆଉ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଯିବେ, ଏତିକି ଡର । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବଲୁଆଗୁଡ଼ାଏ ଚରି ବୁଲୁଥିଲେ, ମଣିଷ ଗଛ ପାଇଁ ଗୁନିଆ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଉତ୍ସାହ ଆଶାର ଆଲୁଅ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଜଳୁଥିଲେ ବାହାର ଅନ୍ଧାର ବାଧେ ନାହିଁ ।

—୩୩—

“ଯକେନ୍ଦ୍ର ତହିଁ ଦୂରତର ପ୍ରସ୍ତାବ
ଯକେନ୍ଦ୍ର ନ ଗଣିତ ତହିଁଦ୍ୱାରାପେକ ।”

କେତେ ରକମ ସୌକନ ଜନସରେ ସଜାସକ ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଧୁଳିଆ ବଡ଼ ଘର । ଭିତରେ ଏକ ପାଖ ବାଡ଼ ଲଗେ ଲଗେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଜଣ ଲୋକ ଶୋଇବାଭଳି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଫୁଲର ପଲଙ୍କ ପଡ଼ିଛି । ପଲଙ୍କ ବିଛଣା ଗଦି ଉପରେ ହାଲୁକା ତୁଳାପୂର ଛୁଟି କନାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ରେଜେଇ ପର । ତାହା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଶୁକୁ ଚାଦର ବିଛା, ବିଛଣା ମୁଣ୍ଡଆଡ଼େ ଗୋଡ଼ଆଡ଼େ ଦୁଇ ପାଖରେ ଲମ୍ବ—ଚକା କେତେଟା ମାଣ୍ଡି ପଡ଼ିଛି । ପଲଙ୍କଉପରେ ପାତଳ ରେଶମ କନାର ଝାଲରଲଗା ନେଟ୍ ଲୁଗାର ମଶାଟି ଟଙ୍ଗା ହୋଇଛି । ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଚମ୍ପକକୁସୁମାଗ୍ର ସବାଙ୍ଗସୁଗନ୍ଧା ଗୋଟିଏ ଶୋଡ଼ଣୀ ସୁନ୍ଦରୀ ଶୟନା—ସେମନ୍ତ ଶୁକୁ ଫେଡ଼ଳ ଜଳାଶୟରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ପ୍ରତିମା ଘସୁଛନ୍ତି ।

ଅଧରାତି ଗଡ଼ିଯାଇଛି । ଅନୁମାନ ବଂଶତିବର୍ଷ-ବୟସ୍କ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଜଳନ୍ତା ବଳିତା ଧରି ପଶିଲ । ଦୁଆରବନ୍ଦ ପାଖରେ ବଳିତାଟା ନିଶ୍ଚୟ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ପଶିଲ । କବାଟଟା କିଲ ଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ପଲଙ୍କ ବାଡ଼ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହେଲା । କେତେବେଳେଯାଏ ପଲଙ୍କ ଉପରକୁ ଭଲ କରି ଚାହିଁ ଓଠ କାମୁଡ଼ି ଟିକିଏ ହସ ହସ ହୋଇ କହିଲା, “ଓଃ, ପହଡ଼ ହୋଇ ନାହିଁ ପର ?”

ପଲଙ୍କସ୍ଥା କଣୋରା—ନାହିଁ ଲେ ମରୁଆ ! କାହିଁକି କେଜାଣି ନିଦ ମାଡ଼ୁ ନାହିଁ—ମନଟା କମିତିକା କମିତିକା ହେଉଛି ।

ମରୁଆ ହସି ହସି କହିଲା ସତ ସତ, ମନ ତ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଥିବ । ରଞ୍ଜିତକୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ପଚାରିଥିଲ । ମଞ୍ଚରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ, ଅପର ଦିନ ଏତେବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଏହି ପଲଙ୍କ ଉପରେ

ଉଦେ ହୋଇଥିବ । ନିଦେଇ ଯାଅ, ନିଦେଇ ଯାଅ ଯୋଡ଼ିଏ ରାତି ଗଲା ପରି ।

ଶୟନା କଣୋରା—ଦୂର ହୋ ! ଫେର କମିତିକା କଥା କହିଲେ କାନ୍ଦିବ । ଆଜି ଦିନଟାପାଳ କି ରକମ ମନଟା ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି । କିଛି ସୁଖ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।

ମରୁଆ—ମନଟା କଣ ହେଉଛି ?

କଣୋରା—କେଜାଣି କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ, ତୁଛା କାନ୍ଦ ମାଡ଼ୁଛି, କମିତିକା ଗୋଟାଏ ଡର ମାଡ଼ୁଛି ।

ମରୁଆ—ଡର କଣ ଜେମା ? ଉଆସ ଗୋପିଠି ପାଇକ ଜଗୁଆଳ, ହାକିମ ଘର—କେଉଁ ରୋଗ ଡକାଇତର ଏଡ଼େ ଛୁଟି, ଆସୁ ତ ଭଲ ।

ଜେମାଦେଈ—ପରଦିନ ରାତିରେ ଡକାଇତମାନେ ଶାବଳୀର ଝରକା ଖୋଲି ଘନ ମହାନ୍ତି ଘରେ ପଶି ସବୁ ଜନସମାଜ ପୋଛୁପୋଛୁ କରି ଘେନି ଯାଇଛନ୍ତି । ତୁ ଆମ ଝରକା ଭଲ କରି କିଲଛୁ ତ ?

ମରୁଆ—ଏଇ ଦେଶ, ହୁଡ଼ୁକା କିଲ ଦେଇଛି ।

ମରୁଆ ଯେମିତି ଶିଡ଼ିକିଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଖାଇଲା; ଦୁଇ ଜଣପାଳ ସେଇଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ତେତିକିବେଳେ ବାହାର ପଟରୁ ଝରକାରେ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲା । ମରୁଆ ତା’କା ହୋଇ ଝରକାକୁ ଅନାଇଛି । ଶବ୍ଦଟା ପ୍ରଥମେ ଧୀରେ ଧୀରେ ହେଉଥିଲା, ଠୁକ୍—ଠୁକ୍ । ବେଳକୁବେଳ ଟାଣ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲା, ଠକ୍—ଠକ୍ । ମରୁଆ କଣୋରା ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ସେମନ୍ତ ‘ଆ’ ବୋଲି ଶବ୍ଦଟାଏ କଲା, ଜେମା ପଲଙ୍କ ଉପରୁ ବୋପା ଲେ ବୋଲି କହି ତଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ଦୁଇଜଣପାଳ କୁଣ୍ଡିଆକୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇ, ଧାଇଁ ପଡ଼ି ରେ—ମାରି ପକାଇଲା ରେ—ଡକାଇତ ରେ—

ଧାଇଁ ଆମ ଗେ, ବୋଲି ଭାରି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ହରି ଶୁଣି ବାହାରୁ ଆସୁଛି ଟାଣ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲ । କିଏ ଯେମନ୍ତ କହୁଛି, ‘ଭୁନ ହୁଅ, ଭୁନ ହୁଅ, ମୁଁ—ମୁଁ’ ମାତ୍ର ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନେ ମନରେ କଲେ, ଡକାଇତମାନେ ଶାବଳରେ ଖିଡ଼ିକି ଖୋଳି ପକାଉଛନ୍ତି । ଦୁଇଜଣଯାକର ଚେତା ବୁଡ଼ି ଗଲଣି, ଆଉ ରଡ଼ିଗୁଡ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଖାଲି ଗାଁ—ଗାଁ ଗରଜୁଛନ୍ତି । ଉଆସ ଭିତରେ ପୋଇଲି ମହଲରେ କିଏ ଘାତ ଖାଉଥିଲା, କିଏ ଆସୁଥିଲା, ଥୋକେ ବଛଣା ପାରି ଏଇଲଗେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କିଏ ବା ଖାଇଲା କିଏ ଖଣ୍ଡ ପାଣିରେ ପିଇିଲା ପକାଇ ଘର ମଧ୍ୟରେ ରଖୁଛି, ଜେମାଙ୍କ ପୁରୁରୁ ରଡ଼ି ଶୁଣି ଚଞ୍ଚଳ ଧଡ଼ି ଧାଡ଼ି କରି ଆପଣା ଆପଣା ଘର କବାଟ କଳି ପକାଇ ‘ବୋପାରେ, ମାରି ପକାଇଲ ରେ’ ବୋଲି କୁହାଟୁଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ସାନ୍ତେ ସଞ୍ଜ ଉତ୍ତରେ ଆଉ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । କଚେରି ପ୍ରସ୍ତ ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କ ପଡ଼ିଛି, ସେଇଠାରେ ପହଞ୍ଚି ବସେ । ଏଇଲଗେ ଯାଇ ଶେଷ ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି, ଭିତରୁ ହରି ଶୁଣିଲ; କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଥିବା ତରବାର ପଟେ ଖାପରୁ ଓଲଟି ଉଆସ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଜଣ କଚେରି ପହଞ୍ଚି ପାଇକ ବାଟେ ଠେଙ୍ଗା ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଧରି ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସାନ୍ତେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯାଇ ‘କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା’ ପଚାରୁଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? ପୋଇଲିଗୁଡ଼ିକ ତ ‘ବୋପା ଲେ ! ମାରି ପକାଇଲ ଲେ ! ଧାଇଁ ପଡ଼ି ହୋ !’ ବୋଲି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି—ସାନ୍ତଙ୍କ କଥା କାହା କାନରେ ବା ପଡ଼ିଛି ? ସାନ୍ତ ନିହାତି ଦିବଦାର ହେଇ ଗୋଟାଏ ପୋଇଲି ଘର କବାଟରେ ଆଖିରେ ଘୋଡ଼ାଏ ଗୋଇଠା ମାରିଲେ । ଭିତରୁ ‘ହେଇ ଲେ ! ଡକାଇତ ଲେ !’ ଚାରି ଛଅ ଥର ରଡ଼ି ଶୁଣିଲା, ଆଉ ସୋର ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ଜଣା ଯାଏ, ପୋଇଲିଟାର ଆଉ ଚେତା ନାହିଁ, ସ୍ବାମ ଯାଇ ପଡ଼ି ଗଲଣି । ସାଆନ୍ତେ ଆଉ

କାହାଣକୁ କିଛି ନ ପଚାରି ଉଆସ ଭିତରେ ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ବାରିକଟା ମଶାଲ ଆଲୁଅ ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ ଭଲ କରି ଦେଖାଉଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ ଭଲ କରି ବୁଝିଲେ, ଡକାଇତମାନେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ପଶି ନାହାନ୍ତି । ଜଗୁଆଳ ପାଇକମାନେ ବରକୁହାଟ ମାରି ଉଆସ ବାହାର ଚାରି ପିଠିରେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି ।

ଉଆସ ଡାହାଣପଟ ବାହାରକୁ ପାରିଶ ତଳେ ନିଆ ଅତଡ଼ାଏ ଜାଳ ଦେଇ ଚାରି ଜଣ ପାଇକ ପହଞ୍ଚିରେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଫରିଗଦକା ପାରିଶୀ କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଛି । ଚାରି ପହଞ୍ଚିରେ ଚାରି ଜଣ ପାଳି କରି ପହଞ୍ଚି ଦିଅନ୍ତି । ପାଳିଆ ପାଇକଟା ଫରିଗଦକା ଧରି ଛୁଡ଼ା ଛୁଡ଼ା ପହଞ୍ଚି ଦେଉଥାଏ, ଆଉ ‘କିଏ ରେ—ହୁସିଆର’ ବେଳେ ବେଳେ କୁହାଟୁ ଥାଏ ।

ଉଆସ ଭିତରୁ ଗୋଳମାଳ ଶୁଣି ପହଞ୍ଚି ପାଇକ ଚାରିଜଣଯାକ ଚଞ୍ଚଳ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ି ଫରିଗଦକାଟାମାନ ଅଣ୍ଟାରେ କିଷି ଠେଙ୍ଗାଟାମାନ ଧରି ‘ହୁସିଆର, ହୁସିଆର, ଖବରଦାର’ କହି ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଜେମା ମଣିମାଙ୍କ ଉଆସ ପ୍ରସ୍ତରୁ ପାଟି ଶୁଭୁଥିଲା, ସେହି ଦିଗକୁ ତଳେ କରି ବାହାରେ ବାହାରେ ପାରିଶ ମୂଳେ ମୂଳେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପାଇକମାନଙ୍କର ବାରପଣିଆ ସବୁ ଯାଇଛି, ଅଛି ସାତପୁରୁଷ ଆଗର ଭଙ୍ଗା ଦଦର ଗଦକା ଖଣ୍ଡିକ—ଅଛି ଶବ୍ଦ ନାମ ଶୁଣିଲେ କୁହାଟମାରି ଆଗକୁ ଧାଇଁଯିବାର, ସେଟା ବି ବାରପଣି ଭଳି ପାଇକଙ୍କର ଗଲଣି—ଏଣିକି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କର ବି ଯାଇ ବସୁଛି ।

ନଞ୍ଜିକୁଳରେ ପଲେ ବିଲୁଆ ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ଲଞ୍ଜି ଗୁଞ୍ଜିକକଡ଼ା ଧରି ଖାଉଥିଲେ, ପାଇକମାନଙ୍କ କୁହାଟ ଶୁଣି ଧଡ଼ିପଡ଼ି ହୋଇ ବଣ ଭିତରେ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଛନ୍ତି—କେତେ ଗୋଟା ତରଫରେ ଝୁପ୍ ଝୁପ୍ କରି

ନଈପାଣିରେ ପଡ଼ି ଆଉ କଲକୁ ପହଞ୍ଚି ପଳାଇଲେ । ଦିଟିଦିଟିଆ ଅନ୍ଧାର, ପାଣିରେ କ'ଣ ପଡ଼ିଲା, ବଣ ଭିତରେ ଧଡ଼ିପଡ଼ି ହୋଇ କ'ଣ ଧାଉଁଛି, ଦେଖୁଛି କ'ଣ ? ପାଇକମାନେ ‘ହେଇ ରେ ଡକାୟତ — ହେଇ ରେ ଡକାୟତ — ଧର ରେ — ଧର ରେ’ ବଲିଆଙ୍କ ପଛରେ ପାଟି କରି ଧାଇଁବାରୁ ସେଗୁଡ଼ାକ ଜୀବନ ବିକଳରେ ଆହୁରି ବି ଅଧିକ ତରହରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଆକାଶରେ ବିଜୁଳିଟାଏ ଚମକ ଗଲା । ପାଇକ ଦେଖି ପକାଇଲେ, ଜେମାମଣିମାଙ୍କ ଉଆସ କାନ୍ଥ ଖିଡ଼ିକ ଭିତର ମଣିଷଟା ପରି ଧଳା କଣିଟାଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି; ତାକୁ ଦେଖି ‘ହେଇ ରେ — ଡକାଇତ ରେ — ଧରରେ — ଧର ରେ’ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି ପୁଞ୍ଜାକପାକ ପାଇକ ତା ପାଖକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପାଇକେ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ସେହି ଧଳା ମଣିଷଟା ବଣ ବୁଢ଼ା ମାଡ଼ି ଅନ୍ଧାରରେ ଧାଇଁଲା । ହେଲେ, ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ, କଣ୍ଟା-ବଣରେ ଲୁଗାଛେଦି ଯିବାରୁ ଦୁଇ କରି ତଳେ କରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ବଣ ବୁଢ଼ା ମାଡ଼ି ଧାଇଁବାର ପାଇମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ । ଚିଲି ମାରି ଧାଇଁ ଯାଇ ଲୋକଟାକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲେ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବସା ରୁସୁଡ଼ା ଚାଲିଛି, ଗୋଟାଏ ପାଇକ ଡକାୟତଟା ପିଠିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଠେଙ୍ଗା ବି କସି ଦେଲେଣି । ଡକାୟତଟାର ଅଣ୍ଟାରେ ଫାଳେ ଲୁଗାର ଧଳା ପାଗୁଡ଼ିଟାଏ ଭିଡ଼ା ଥିଲା, ସେଟାକୁ ଫିଟାଇ ପକାଇ ଡକାୟତ ବାହୁଯୋଡ଼ାକୁ ସଙ୍ଗେ ପଶ୍ଚିମମୁଖି କରି ଭିଡ଼ି ଦେଲେ । ଡକାଇତଟା ତଳେ ପଡ଼ିଛି, ଉଁ — ରୁଁ ଶବ୍ଦଟି ନାହିଁ । ପାଇକେ ଦେଖିଲେ, ତାର ଚେତା ମୋଷ୍ଟ । ପାଇକେ ବୋଲି-ବୋଲି ହେଲେ, “ଶଲା ଡକାଇତ ବାବୁଟା ପରି ଦିଶୁଛି ଆଉ ଆଉ, ମାରିବା ନାହିଁ । ମରିଗଲେ ଭାରି ବୋଲିବାରେ ପଡ଼ିବା, ଚାଲି ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଦେନ-ଯିବା ।” ଡକାଇତର ହାତ ଧରି ଟେକିଲେ, ଚେତା ନାହିଁ ଚାଲୁଛି କିଏ ? ମୁହଁରକୁ ଉଠାଇ ନେଲା ପରି

ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ ଉଠାଇ ଦେନ ଚାଲିଲେ । ଭାରି ମନ ଦୁଲଣାରେ ପାଇକାଳି କୁହାଟ ମାରୁଛନ୍ତି । କଚେରି ଘର ମଝି ଖୁମ୍ବରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ଉଆସ ହେଫାଜତ ସକାଶେ ସଦର କଚେରିରୁ ମୁତୟନ ହୋଇ ଆସିଥିବା ବନ୍ଦୀଦାନ ମିଶର କନିଷ୍ଠବଳ କଚେରି ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଖଟିଆରେ ପଡ଼ି ଘୋର ନିଦ ଯାଇଥିଲା, ପାଇକେ ଡାକ ଦେବାରୁ ଉଠି ପଡ଼ି ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ଦାଢ଼ିରେ ହାତ ଚୁଲଇ ଶ୍ଵେତେଟାକୁ ଜିମା କରି ନେଲା । ପଳାଇ ଯାଉଥିବା ଆଉ ଆଉ ଡକାଇତମାନଙ୍କୁ ଧବେବା ସକାଶେ ପାଇକମାନେ ଧାଇଁଲେ । ଶ୍ଵେତେଟା ମୁହଁରେ କଥାଭାଷା ନାହିଁ, ଦୁଇ ଆଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡଟା ଗୁଞ୍ଜି ଭୁନି ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ଉଆସ ପଛପଟରେ ସାନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପାଇକ ମାନଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ପାଇକମାନେ ବାହୁପଟ ମାରି ପାହୁଲ ପକାଇ ଫରିମୁନ ହେନ ଥର ଭୁଲରେ ଆଉ ମୁଣ୍ଡରେ ଭିନି ଥର ଲଗାଇ ମଜୁର କଲେ । ଏକାବେଳକେ ଚଞ୍ଚଳ ସମସ୍ତେ କହି ପକାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆମେମାନେ ଡକାଇତ ପଲ ଭିତରେ ପଶି-ଗଲୁଁ । ସେଗୁଡ଼ାକ ଜୁଙ୍ଗା ଜୁଙ୍ଗା ମର୍ଦ୍ଦ, ସମସ୍ତଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଠେଙ୍ଗା ।” ଶୁଣି ପଇଡ଼ା ପାଇକ କହିଲା, “ବିଜୁଳି ଆଲୁଅରେ ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଚାରି ଜଣଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଚାରିଟା ଡୋଡ଼ାଦାର ବନ୍ଧୁକ ଥିଲା । ହେଲେ, ଆମେମାନେ ଫରି ଚୁଲଇ ଯିମିତ ଯାଇଛୁ, ସେ ଗୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳକେ ଛୁନୁଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ନଈକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ି ପହଞ୍ଚି ପଳାଇଲେ । ଅନ୍ଧାରରେ ଦିଶିଲା ନାହିଁ, ନୋହିଲେ ମୁଁ ତ ଏକଲ ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜା ବାନ୍ଧି ପକାଇଥାନ୍ତି ।”

ମାଇକନିଆମାନେ ତର ମେଲନ୍ତି, “ପାଇକ କହଣି, ଆଉ ମଇଁଷି ଚାହିଁ ।”

ତଷଟ୍ଠ ଉଆସ ଭିତରୁ ଆଠ ଦଶ ଗୋଟା ମଣାଲ ଜଳା ହୋଇ ଆସିଲା । ସାଆନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡକାଇ ଡକାଇ ଧରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଗଛ ଡାଳ ପତ୍ର ବହଳ ସନ୍ଧ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଉଣି ଉଣି ଚାହିଁଲେ । ନନ୍ଦ କଲେ କୃତଳ ଅଧ କୋଣିଆଏ ଦରୁଣ ପକାଇଲେଣି । ବଣ ବୁଢ଼ା ଆଡ଼େ ଦେଖିଲେ, କାହିଁ ଡକାଇତର ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଭଲକରି ଦେଖ ତ ଲେଉଟି ଦିଗରୁ ମଡ଼ା ପଡ଼ିଛି ।” ଓଢ଼ା ମାଟିରେ ମଣିଷର ପାଦୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ାଏ ବିଲୁଆ ଖୋଜି ଦାଗ ପଡ଼ିଛି, ସେମନ୍ତ ଏହିଲୁଗା ବିଲୁଆଗୁଡ଼ାଏ ପକାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଡକାଇତର କିଛି ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ—କେବଳ ଜେମା ମଣିମାଙ୍କ ଉଆସ ପାରିବ ଖିଡ଼ିକ ବାହାର ପଟ ତଳ ପଟେ ନୂଆ କଳା ବାନ୍ତିଗ ବିଲୁଗା ଜୋତା ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ସେଇ ଜୋତା ପଟକ ଧରି ସମସ୍ତେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ବାହାରିଲେ । ସାଆନ୍ତେ ବନ୍ଦା ହୋଇଥିବା ଚୋରକୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । ସେଟା ତ ବନ୍ଦା ହୋଇଛି, କାଲି ସକାଳ ଦେଖାଯିବ । ବଡ଼ ଥକ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ପହଡ଼ ଦରକୁ ବଝନ କଲେ । ସାଆନ୍ତେ ଭାରି ଖଟା ହୋଇଛନ୍ତି । ଉଆସକୁ ବଜେ ହେବା ବେଳ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହଁ, ମୋ ଘରେ ଡକାଇତ ! ଏତେ କଟକଣାରେ ତ ମୋ ଘରେ ପଶିଲେଣି, ଆଉ କଣ ଦେଖି ଲୋକଙ୍କୁ ରଖିବେ ? ଆଜ୍ଞା ଦେଖିବି—ଡକାଇତ ବଣରେ ଗୋଟାଏ ବିଲୁ ପିଲା ବ ରଖିବ ନାହିଁ ।”

ପୂର୍ବରେ ପୃଥ୍ବୀଚର ଉଇଁଲିଶି, ରାତି ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡମାଟି ଅଛି । ଆଗରେ ସଇତା, ତା ପଛରେ ଖାଲ ସବାରି ଖଣ୍ଡ, ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାହୁଙ୍ଗା କାନ୍ଥଆ ଆପଟ ରୁଲିଛନ୍ତି । ଉଆସ ସିଂହଦରଜା ଆଗରେ ସବାରିଟା ଥୋଇ ଦେଲେ । ସଇତା ମନରେ କହେ, ସାଆନ୍ତେ ଏତେବେଳେ ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଥିବେ । ଏଥକୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ମନରେ କିଛି ଚିନ୍ତା କଲ

ନାହିଁ । କଚେରି ମେଲରେ ଥୋକେ ଗାଁ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଡକାଇତ ବିଷୟରେ କଥା ଶୁଣି ଦେଉଛନ୍ତି । ସଇତା ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲା । ଜଣେ ଲୋକ ହାତ ବଢ଼ାଇ ବନ୍ଦା ହୋଇଥିବା ଡକାଇତକୁ ଦେଖାଇ ଦେଲା । କିଛି ଦୂରରେ ଘେରୁଣା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବଇଁଠାମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଜଳୁଛି । ରାତି ଶେଷ ଘେରୁ ତେଲ ସରି ଯାଇଛି । ଚୋରଟା ଟିକିଏ ଆଡ଼ ଅନ୍ଧାରରେ ବନ୍ଦା ହୋଇଛି । ସଇତା ଖପାଟାଏ ହୋଇ ଚୋର ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ଘପଟା ରହିଲା ପଛରେ, ସଇତାର ଛୁଇଁ ଚୋର ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ସଇତା ଖପା ହୋଇ ଚୋର ପିଠିରେ ଦୁମ୍ବକରି ଗୋଇଁଠା କଷି ଦେଇ କହିଲା, “ଶଲା ଚୋର ! ଆମ ସା’ନ୍ତ ଘରେ ଚୋର କରିବୁ ?” ଚୋରଟା ‘ବାପା ଲେ—ସଇତା !’ ଆଉ କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଉଁ—ଉଁ କରି କୁହେଇଲା । ସଇତା ଭୁଣ୍ଡ ବାରି ପକାଇ ଚୋର ପାଞ୍ଚ ହାତ ପଛକୁ ଦୂଞ୍ଚିଗଲା, ଘପ ବଳିତାଟା ଖଣ୍ଡଦେଇ ଉଲକରି ଅନାଇଲା । ଚୋର ମୁହଁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗଲା କାଲି ସଞ୍ଜାଲେ ଯେଉଁ ରଙ୍ଗଧଡ଼ି ପିନ୍ଧାଟା କୁଆଇ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଥିଲା, ସେ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଚାହିଁଗଲା । ସେ ଖଣ୍ଡ ଚିରି ଫାଳକୁ ଫାଳ କାଦୁଅ ସରପଟ । ଦେହର ସେହି ଶିଲ୍ପ ଲୁଗାର ଅଙ୍ଗା ଚିରି ଫାଳକୁ ଫାଳ । କଲିକତା ସାହେବ ଦୋକାନରୁ ଡାକରେ ଯେଉଁ ଚକଚକଆ ଜୋତା ଆସିଥିଲା, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ରେ ପଟେ । ଆୟୁମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ଏତେ ମଠ, ସଇତା ଅନାଇଦେବା ମାତ୍ତକେ ସବୁ ଦେଖିଗଲା । ‘ଆଲେ ମୋ ବାପା ଲେ ! ହାୟ ହାୟ ! କଣ ହେଲା ଲେ !’ ଭାରି ପାଟିଟାଏ କରି ବନ୍ଦା ଫିଟାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । କନିଷ୍ଠବଳ ମିଶରଜା ଭାରି ମନଫୁଲଣାରେ ଅଗଣାରେ ଟହଳି ହେଉଥିଲେ, ଚୋରର ବନ୍ଦା ଫିଟାଯିବାର ଦେଖି ଭାରି ପାଟିଟାଏ କରି ଡାକିଦେଲେ, “ଆଗର ଓ ଭୟ ! ଶଶୁର ଚୋରନ୍ତକା ଗୋଡ଼ବେ ନ କରେ । ମଇନା ଶଶୁରକୁ ପକଡ଼ିଲା—ମୋରେ

ନଉକରି ତରକିବ୍ ହୋବେ କରେ—ମଇନା ଜମାଦାର ବନବେ କରେ ।” ମିଶରଜା ଜମାଦାର ହେଉଥାଉନ୍ତୁ - ସଇତା ଚେଣିକ କାନ ନ ଦେଇ ବିକଳରେ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ବନ୍ଧା ଫିଟାଉଥାଏ ।

ସାଆନ୍ତ ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ସଇତାକୁ ଏହି ବିପଦ କଥା କହିଲେ, “ମତେ ସବାର ଭିତରକୁ ନେ— ଜଳଦି କଟକ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଚାଲ—ନୋହିଲେ ପ୍ରାଣ ଗଲ ଜାଣ ।” ଆଉ ପାଟି ଫିଟିଲ ନାହିଁ । ତେତା ବି ମୋଷ୍ଟ । ସଇତା କାନ୍ଦୁଥାଏ । ସାନ୍ତଙ୍କୁ କାଶେଇ ଦେନ ଯାଉଁ ଅତି ସାବଧାନରେ ସବାର ଭିତରେ ଶୁଆଇ ଦେଲ । ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଲୋତକଧାର ବହୁଛି — ଦୁଇ ଡ଼େଇ କାମୁଡ଼ି ଧରିଛି, ବେଳେ ବେଳେ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନାହିଁ, ଘୋ—ଘୋ କରି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛି ।

ରାତି ପାହି ଗଲଣି । ଗାଁ ଗୋଟାକ ଲୋକ ସାନ୍ତଙ୍କ କଟକର ଅଗଣାରେ ଛୁଣ୍ଡ । ‘ଜୁଆଁଇ ବାବୁ ବଡ଼ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି, ଖମ୍ବରେ ବନ୍ଧା ।’ କଥାଟା ଯିମିତି ଉଆସ ଭିତରେ ମହୁଣ୍ଡିଲ, ସମସ୍ତେ ତ କହି ଲେଟିଗଲଣି । ଗାଁଟାଯାକ ରଡ଼ିରେ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଛି । ଇନ୍ଦ୍ର ମଘା ତଳ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । କାନ୍ଦିବାକୁ ନାହିଁ—ବେଳକୁ ବେଳ ଝାମ ଯାଉଛନ୍ତି । ଦୁଇପୁଞ୍ଜା ସରିକି ପୋଇଲି ତଳ ମୁହଁରେ ପାଣିଗୁଟ ମାରି ପଙ୍ଗା କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଆଖିରୁ ବି ଲୋତକ ଧାର ଛୁଟିଛି । ମରୁଆ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ସମ୍ଭାଳିବ କଣ, ଆପେଅଥୟ । ସାଆନ୍ତ ଏଡ଼େ ମାମଲୁକାର, ଏଡ଼େ ଯେର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ—ହେଲେ, ପିଲଟା ପରି ରଡ଼ିଗୁଡ଼ି ଲେଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ପାଟି ଫିଟୁ ନାହିଁ, କିଛି କଥା ବୋଲିବାର ବଳ ଖଟୁ ନାହିଁ । ଚାରି ଛ ଜଣ ସଦର ପାଞ୍ଜିଆ ବେଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି । କେତେଟା କାରିକ ବଡ଼ ବଡ଼ ତାଳପଟ୍ଟାରେ ବସି ବସି ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

କରଣମାନେ ଲେଡ଼ି ବସିଲେ—କଥାଟା କଣ ? ବୋଲୁଛି କିଏ, ମୂଳ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା କାହାକୁ ବା ଜଣା ? ଯାହାଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା, ତାଙ୍କର ତ ଚେତାମୋଷ୍ଟ । ମରୁଆ ଭୁଞ୍ଜା ଭକ ଭକ କରି ଚାହିଁଛି, ପାଟି ଫିଟୁନାହିଁ । ଏଥକୁ ମୂଳ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଯେଉଁ ଅନ୍ଧାରକୁ ସେହି ଅନ୍ଧାରରେ ଗୁଡ଼ି ହେଲା ।

ସାଆନ୍ତ ଏତେବେଳେ କାଠ ମୁରୁଟି ପରି ବସିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଲଘୁ କରି ଉପରକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । କାହାର ସଙ୍ଗରେ କଥା ନାହିଁ । କେହି ଲୋକ ବି ଭରସି ତାଙ୍କୁ କିଛି ପରୁରି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ସଇତା ତେର ଲୋକ ହାତରେ ତେର ଥର ରାଜାବଲେତନ ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକାଇ ସାଷାତ୍ କମ୍ପା କିଛି ଜବାବ ନ ପାଇବାରୁ, ଆଉ ତାଙ୍କ ନାମ ଭୁଣ୍ଡରେ ଧରିଲ ନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବାର ଯାହାକୁ ଦେଖୁଛି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହାତ ଯୋଡ଼ି କହୁଛି, “ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାଅ, ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଧରି କଟକ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଯିବା ।” ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ କାର୍ଯ୍ୟଟାଏ କରିବାକୁ ସଇତାର ବହୁପ ଖଟୁ ନାହିଁ ।

ସଇତା କଥା କରଣମାନେ ଥରକୁ ଥର ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ, ସେ ‘ଆ—ଆ’ କହି ଭୁଞ୍ଜା ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଭକ ଭକ କରି ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି, ଉଡ଼ିର ନାହିଁ । କରଣମାନେ ବସି ବିରୁର କଲେ, ‘ସାନ୍ତଙ୍କର ତ ଏହି ଦଶା, ଜୁଆଁଇ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଏପରି ବେହାଲରେ କିପରି ଗୁଡ଼ି ଦିଆଯିବ ? ନ ହେଲେ ବି ନୁହେଁ, ଏ ଜାଗାରେ ତ ଭଲ ଚିକିତ୍ସା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।’ ଏଟା ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ସାନ୍ତଙ୍କ ଆତ୍ମା ବିନା କିଏ ବା ଭରସି ଗୋଟାଏ ଜବାବ ଦେବ ? ଛୁମ୍ବୁ ପାଞ୍ଜିଆ ବିନୋଦ ମହାନ୍ତି ଭରସି ସାନ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ମୁହଁ ପାଖରେ ଖୁବ ପାଟି କରି ସଇତା କଥା ଜଣାଇବାରୁ

ସାନ୍ତ ‘ଆଁ—ଆଁ’ ଦୁଇ ଥର କହି ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏ—ଏ, ଚକ୍ରା ପାଇଁ କଟକ ଯିବେ—କିଏ ? ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ଯାଇ ଯେତେ ହଜାର ଲଗୁ କଟକର ସବୁ ସାଇବ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଧରି ବାହାର ଆସୁ ।” ରାଜାବଲେତନ ମାମୁଙ୍କ ଗୁମୁରେ ବସିଥିଲେ, ଜଣାଇଲେ; “ଆଜ୍ଞା, ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲାଣି, ଏଥିକ ଆୟତ୍ତ କାହାର ? ଏତେବେଳେ ଟିକିଏ ଆଗ ପଛ ବିଚାର ଚଳିବାକୁ ହେବ । ବିନୋଦବିହାରୀ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ! ହେଲେ ଯେମନ୍ତ ହାଲ ଦେଖା ଯାଉଛି, ସହଜରେ ଭଲ ନ ହେଲେ କଥାଟା ନେଇ ଆଣି ଥୋଇହେବ ନାହିଁ । ଆମେ ତଡ଼ ଦେଇ ନାହିଁ, ସେ ଆପେ ଯାଉଛି ତ ଯାଉ । ତୁଚ୍ଛାଟାରେ କିଏ ଭଲ ମନ୍ଦକୁ ଲଗା ହେବୁ ? ଦୁଇ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଭାରି ମାଲିମାନ ଚଳୁଛି, ଏ କଥା ସଦରରେ ଅମଲ ଫଳ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରଠାରୁ ହାକିମ ହୁକୁମା ଯାଏ କାହାକୁ ଅଜଣା ? ଏତିକିବେଳେ ବାଟ କାଟି ରଖୁ—କହିବୁ, ‘ଏଠି କାହାରିକୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ ।’ ଦୁଇ ଗୁଣି ଜଣ ପାଞ୍ଜିଆ ଏକାବେଳେ କହି ପକାଇଲେ, “ସତ—ସତ, ପିଲଟା ହେଲେ କଣ ହେଲା, କଥାଟାଏ ବୋଇଲ ଏକା ।” ହେଲେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ, ଭଲ ଭଲ କରି ଚାହିଁଛନ୍ତି । ସଇତା ଗୁଣିଲଣି, ସାମ୍ ଜବାବ ମିଳିବ ନାହିଁ । ‘ସାନ୍ତଙ୍କୁ କଣ ଏହି ହାଲରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଏଠି ପକାଇ ରଖିବ ? ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଗୋବିନ୍ଦରାୟ ସାହା ହେବେ ।’ ଅଜ୍ଞା ଭିଡ଼ ବାହାର ପଡ଼ିବାକୁ ସଜ ହେଲା । ଡାକଦେଲା, “ଆପଟେ ! ଭଡ଼ ପାଲଟି । ଆପଟେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଆଶା କରି ବାଟରୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ସାନ୍ତ ଉଆସରୁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଛାଟାଏ ଆସିବ, ମନ ମାଫିକେ ଦୁଇ ଓଲ ଖାଇ ଧକ ମେଣିବେ । ଉଆସରୁ ଖଜାଖିଆ ବି ମିଳିବ । ଏତେବେଳେ ସେମାନେ ବି - କଣ ସହଜରେ ପାଲଟି

ଉଠାଉଛନ୍ତି ? ସଇତା ଦୁଇ ତିନି ଥର ଡାକିବାରୁ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଏ ବାରିକ ଭାଇ ! ଆମମାନଙ୍କୁ ମାଫିକା ପଛକେ, ଭେଡ଼ାଏ ବି ଉଠାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ଆମମାନଙ୍କର ମଣିଷଜୀବନ ନା ଆଉ କଣ ।”

ବାରିକେ ଆପଟମାନଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ଚଳୁଛି । ଟଙ୍କା ଆଠଣି ଗିନି ପୂର୍ବ ଗୋଟାଏ ଗାଞ୍ଜିଆ ସଇତା ପିନ୍ଧା ଖଦ ତଳେ ଅନ୍ଧାରେ ଭଡ଼ା ଥିଲା, ଝଟ୍ ସେଟା ଫିଟାଇ ପକାଇ ସେଥିରୁ ଅଗଣା ଅପୋଷ୍ଟ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ଆପଟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ କହିଲା, “ଉଠାଅ, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ତୋଟାରେ ରେଭେଇ ଖାଇବ ।”

ଟଙ୍କା ବଳ ଭାରି ବଳ । ତାହାର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବୈଦ୍ୟବିଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି ଅଛି, ଅନ୍ଧାରେ ଗୁଞ୍ଜିଲେ ଦେହ ଯାକରେ ଦୁଇ ଗୁଣ ବଳ ଖେଳିଯାଏ । ଆଉ ଓଜର ନାହିଁ । ତଞ୍ଜଳ ସବାରିଟା କାନ୍ଦେଇ ପକାଇ ‘ହୁଁ ମେରି ଭାଇ ରେ... ଖଡ଼ିପା ପାହି ରେ—ହୁସିଆର କରି ରେ’ କହି ଧାଇଁଛନ୍ତି ।

ବେଳ ଅନୁମାନ ନୁଁ ଦେଖି ସମୟରେ ଆପଟେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ତୋଟାରେ ଦୁମ୍ କରି ସବାରି ଖଣ୍ଡ ଥୋଇ ଦେଇ ଦେହ ପୋଛୁରେ ବିସ୍ତ୍ର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପାଟି କରି ଡାକ ଦେଲେ, “ଆହେ ବାରିକ ଭାଇ ! ବେଗି ବେଗି ସଞ୍ଚା ସଜିଲା କରିଦିଅ, ଆଉ ତର ସହିବ ନାହିଁ । ଉଛୁଣିକା ପେଟକୁ ହଅ, ପଛନ୍ତେ ପିଠିରେ ମାରିବ ।”

ସଇତା ସାନ୍ତଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାଗୁଡ଼ାଜ କାଢ଼ି ପକାଇ ଶୁକୁ ସଫା ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା । ଶୁଅଙ୍ଗ ଯା ଜାଗାମାନ ଧୋଇଧାଇ ଦେଇ କନାପଟି ବାନ୍ଧି ଦେଲା । ଘୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଘୋଡ଼ାଏ ଆପଟ ଧରି ଧାଇଁଛି । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ତୋଟା ପାଖକୁ ଅଧ କୋଣରୁ ଉଠି

ନୁହେଁ । ଗାଁରେ ଦୋକାନ ନାହିଁ, ଗ୍ରାମ ନାୟକ ଘରେ ଡାଲି ଚୁଡ଼ଳ ତେଲ ଲୁଣ ସେସବୁ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଜଗାଇ ରଖିଥାଏ । ବାଟୋଇମାନେ କେବେ କେବେ କଣ୍ଟନ୍ତୁ, ଥିଲା ନ ଥିଲା ବେଳେ ସାଇଫଡ଼ିଣ୍ଡାଏ ବି କିଛି କିଛି କରି ନିଅନ୍ତି ।

ନାୟକ ଆପଣା କାମ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାଏ, ସଞ୍ଜ ସଖାଳ ହାତରେ ପାଇଟି ନ ଥିବା ବେଳେ ପସର ମେଲଇ ବସେ । ସଇତା ଆପଟମାନଙ୍କ ଚଳିବା ଭଳି ଜନସ ସବୁ କରି ଦେଇ ସାନ୍ତଙ୍କ ସକାଶେ ଦୁଧ ଖୋଜି ବସିଲା । ନାୟକ କହିଲା, “ମୋର ଗୋଟାଏ ଦୁହାଁଲ ଗାଈ ଅଛି ହଁ, ହେଲେ ସେଟା ଦିନ ବି ପହରବେଳେ ଦୁହାଁଯାଏ । ଉଛୁଣିକା ଦୁହଁଲେ ଗାଈଟା ଚମକି ଯିବ, ଭଲ ଦୁଧ ଦେବ ନାହିଁ ।” ସଇତା ନିହାତି ଭରସାରେ କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଦୋକାନୀ ! ଯେତେ ଦୁଧ ଦେବ ଦେଉ, ଯେତେ ଦାମ ନେବ ଦେବ ।” ନାୟକ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଯାଏଁ ଦେଖେ ।” ସଇତା ବାହାର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଘର ଭିତରେ ସେ—ସାଁ ଦୁଧ ଦୁହାଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଛି, ଆଉ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ସଇତା ବୁଝିଲା, ଦୁଧ ଦୁହାଁ ସରିଲାଣି । ନିହାତି ଆକୁଳରେ ଡାକ ପକାଇଛି, “ଦୋକାନୀ, ଏ ଦୋକାନୀ ! ଦୁଧ ଚଞ୍ଚଳ ଆଣ ଭଲ । ମଠ କର ନା, ସେବେ ଆଠଣା ଦେବ ।” ନାୟକ ଦୁଧ ଦେନ ବାହାର ଆସୁଥିଲା—ସେଇକୁ ଆଠଣା ଯିମିତି ଶୁଣିଛି, ଠେକ ଭିତରକୁ ଅନାଇଲା, ଦୁଧ ଅଧସେରକୁ ବି ଉଠା । ମନରେ କଲା, ବାଟୋଇଟା ଯିମିତିକା ଆକୁଳ ହେଉଛି, ଜଣାଯାଏ, ନ ହେଲେ ନୁହେଁ । ଏଇଟା କନ୍ତରୁ ଆଠଣା ନେବାକୁ ହେବ । ଦୁଧ ଠେକଟା ଶିକା ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଇ ବାହାର ଆସି କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ବାବୁ ଦୁଧ ହେଲା ନାହିଁ । ସେଇ କଥା ମୁଁ ଆଗରୁ କହୁଥିଲି ପରା, ଉଛୁଣିକା ଗାଈ ଦୁଧ ଦେବ ନାହିଁ । ଦୁଧ ବି ହେଲା ନାହିଁ, ଆପଣଙ୍କ ସକାଶେ ମୋ ଗାଈଟା ବି ବିଚିଡ଼ିଲା ।”

କଥାଟା ଶୁଣି ସଇତା ତ କାନ୍ଦି ପକାଇବ—ଦୁଧ ନ ହେଲେ କଣ ସାନ୍ତଙ୍କ ଜୀବନ ରଖା ହେବ ? ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିପଡ଼ି ନାୟକର ହାତ ଧରି ପକାଇଲା—ଅତି ବିକଳରେ କହିଲା, “ଏ ଦୋକାନୀ ଭଲ ! ଯିମିତି ହେଉ ସେରେ ଅବା ଯେତେ ମିଳିବ ଦୁଧ ଆଣି ଦିଅ, ଏଇ ଧର ସେରକର ଦାମ ଆଠଣା ।” ନାୟକ ଅଧୁଲିଟା ଧରି ଏ ଫିଫ୍ ସେ ପଫ୍ ଦେଖିଲା—ବିଷି ଆଙ୍ଗୁଳି ଉପରେ ରଖି ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଳି ନଖରେ ଠେଲି କରି ବଜାଇଲା । ବୁଝିଲା, ଭଲ ଅଧୁଲି ଏକା । ମନଭିତରେ ଭାରି ଖସି ହୋଇ ଗଲାଣି—କହିଲା, “ମହାଜନ ଆପଣେ, ପିଣ୍ଡାରେ ଟିକିଏ ବସନ୍ତ । ଗ୍ରାମ ବାରିକ ଘରେ ଦୁଧ ଥାଏ, ଦେଖେ ଅଛି କି ? ହେଉ ହେଉ ଆପଣେ ବସନ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବେ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ହେଲେ ଖୋଜି ଲେଉଟି ଆଣି ଦେବ ।” ଧଡ଼କରି କବାଟଟା ଆଉଜାଇ ଦେଇ ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲା । ମନରେ ପାଞ୍ଜିଲା, ମୁଁ ଯଦି ଟାଉକରି ଯାଏଁ, ଶଲା ମନରେ କରିବ, ଦରୁ ଦୁଧ ଦେଲି । ପଇସାପାଇଁ କିଛି ତୋଖଡ଼ି ମୋଖଡ଼ି କରିବ । ଶିସା ଭିତରୁ ଧୁଆଁ, ଶାଳପତ୍ର କାଢ଼ି କାହାଳିଟାଏ ମୋଡ଼ି ବରିଆ ନିଆଁରେ ଲଗାଇ ଭଡ଼ି ବସିଛି । ଏଣେ ସଇତା ତ ଅଥୟ—‘ଏ ଦୋକାନୀ ! ଏ ଦୋକାନୀ !’ ଭୁହାକୁ ଭୁହା ଡାକ ଛୁଡ଼ିଛି । ଶେଷକୁ କେଜାଣେ ନିହାତି ଆକୁଳରେ ଡାକ ଛୁଡ଼ିଲା—କେଜାଣେ କାନ୍ଦି ପକାଇବ ପରା ! ନାୟକ ମନରେ କଲା ଆଉ ମଠ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଭିତରୁ ଜବାବ ଦେଲା, “ବସିବା ହେଉ, ବସିବା ହେଉ, ମହାଜନେ ! ଗାଁରୁ ଦୁଧ ଖୋଜି ଆଣି ଏହି ବାଡ଼ିଦୁଆର ବାଟେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଅଇଲି ପରା ।” ସଇତା, “ଆଣ ଆଣ, ଆଉ ମଠ କର ନା ।” ନାୟକ ଶିକାରୁ ଠେକଟା କାଢ଼ି ଭିତରକୁ ଅନାଇଲା—ଦୁଧ ପା ଦେଉଛି ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଘରଭିତରେ ପାଣି ଲେଟାଟା ଥିଲା, ସେଥିରୁ ପାଣି ପା’ଦେଉ ମିଶାଇ ଭିତରକୁ ଆଉ ଥରେ ଅନାଇଲା । ମନରେ କଲା, ‘ହଁ—ଆଉ ଚଳିବ ନାହିଁ ।’

ବାହାର ଆସି କହିଲୁ, “ମହାଜନେ ! ଆପଣ ଭଲଲେକ, ଦୁଧ ଟୋପାକ ପାଇଁ କହିଲେ—କଣ କରିବ; ଗାଁ ଯାକ ଖୋଜ ଖୋଜ ଘାସ ପରିଡ଼ା ଦରୁ ପାଇଲି, ଧରି ଧାଇଁଛି । ନିଅ ନିଅ ।” “ଦିଅ—ଦିଅ ଚଞ୍ଚଳ ଦିଅ” ବୋଲି କହି ସଇତା ହାତଟା ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।

ନାୟକ—କାହିଁରେ ନେବ, ଜାଗା ଆଣ ।

ସଇତା—ଜାଗା ତ ଆଣିନାହିଁ, ସେଇ ଠେକରେ ଦିଅ ।

ନାୟକ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏଟା ମୋ ଦୁଧଦୁହଁ ପାକଲୁ ଠେକ, କିପରି ଦେବ ?

ସଇତା—ଏ ଦୋକାନୀ ! ତୁମକୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି, ଆଉ କିଛି ବୋଲ ନା, ଠେକଟା ବଢ଼ାଇ ଦିଅ ।

କେଜାଣେ କିପାଇଁ ନାୟକ ମନରେ ଟିକିଏ ଦୟା ବସିଲା—କହିଲା, “ହେଉ ହେଉ, ଦେନ ଯାଉନୁ । ମୁଁ ଯାଇ ଦେନ ଆସିବି । ତୋଟାରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?”

ସଇତା ଡେଇଁବ ହାତ ପାସୁଲି ଉପରେ ଠେକ ଥୋଇ ଦୁଧ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଖାଲିହାତ ପାସୁଲିଟା ଠେକ ମୁହଁପରେ ଦେଇ ତୋଟାମୁହଁ ଧାଇଁଛି ।

— —

—୩୪—

ଗୌରୀକଥା

ଦୁର୍ଗର ଆଉ ମନ୍ଦ କଥା ବେଗି ବେଗି ପବନରେ ମେଲିଯାଏ । ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସର ଡକାୟତି ଖବରଟା ଦିନ ପହରକ ସରକି ସମସର ପୁର ତାଲୁକ ଗୋଟାଯାକ ମେଲିଗଲଣି । ମୁହଁକୁ ମୁହଁ କଥାଟା ନ.ନା ରୂପ ଧରି ମେଲି ଯାଇଛି । ସବୁ ଦେଶରେ, ସବୁ ଜାଗାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଡ଼ଙ୍ଗା କଥାବିକା ଲୋକ ଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ କିଛି ନୂଆ ରକମ କଥା ପାଇଲେ ସେଟା କହିବୁଲିବା

ସେମାନଙ୍କର ବେଉସା ହୋଇଯାଏ । ତାଲୁକ ଭିତରେ କଥାଟା ଛିରି ହୋଇ ଗଲଣି, ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଡକାଇତ ହେଉଛି, ସବୁ ଜୁଆଁ ବାବୁଙ୍କର କାମ । ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ଆଗରୁମୁଆରେ ପାଲଟିବୁଦା କଟକା ଯେଉଁ କାଳିଆ କାଳିଆ ଭୁଜଙ୍ଗା ଆସଟମାନେ ଦେହ ପୋରୁଖଣ୍ଡମାନ ମେଲିଲ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ଥୋକେ ବାଟୋଇ ଠିକ କଲେ, ଏମାନେ ଡକାଇତ, ସାନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଧରା ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବାଟଯାକ କଥା ବିଶ୍ୱବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅତି ବୁଦ୍ଧିଆ ଲୋକ ଠିକ୍ କରନେଲେ, ଏହି କେତେଜଣ ନୁହେ—ଡକାଇତ ପଞ୍ଚାକୁ ପଞ୍ଚା—ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚାରେ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଡକାଇତ । ସବୁ ପଞ୍ଚାରେ ଜୁଆଁଇ ବାବୁ ସରଦାର । ସେ କଟକରେ ବସିଥିଲ ଜାଗା ବରଜାଗାକୁ ଡକାଇତମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦୋସମାଳ ଲଗାଲଗି ସମସରପୁର ତାଲୁକ କେତେଟା ଗ୍ରାମର ଥୋକେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜମିଦାର ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ପଟ୍ଟନୟକେ ଜେଲ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ବଡ଼ ରାଗ ଥିଲା । ଜମିଦାର ତ ବଡ଼ଲୋକ, କଣ କରିବେ, ପେଡ଼ି ଭିତରେ ସାପ ପରି ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏତିକି ବେଳେ ପଡ଼ିଗଲା ଦାଉ, ଆପଣା ଆପଣା କାମ ପାଇଟି ଛାଡ଼ି ଘର ଆନନ୍ଦରେ ଝଙ୍କଡ଼ ତାଲୁକର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି, “ଦେଖ ତ ଏଡ଼େ ଲୋକ ପୁଅଟା, କ’ଣ ବା ନାହିଁ, କୋଡ଼ିକୁ କୋଡ଼ି ଡକାଇତ ଧରି ଗାଁକୁ ଗାଁ ଗୌରୀ—ଏ କଣ ରେ ? ଛୁଃ ଛୁଃ ଛୁଃ ! ଧର୍ମ ଅଛି ତ ପାପ ବେଉସା କେତେ ଦିନ ଚଳେ ? ସରଦାର ହାତରେ ଦୋହରି ବେଡ଼ି, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତ ହଳକୁ ହଳ ବନ୍ଧା । ସଦରରୁ ନିଜେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବ ଦେଉଣ ଭଲ କନେଷ୍ଟେବଲ ଧରି ଆସିଥିଲେ, ହାତକୁ ହାତ ଶ୍ୱେତ ମାଲ ଧାବୁଡ଼, ଏଇଥର କଳାପାଣି ଦାଖଲ । ଓ ହୋ ! ଡକାଇତ ଡରରେ ତାଲୁକ-

ଗୋଟାକୁ ଶୁଭରେ ନିଦ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଶୋଇବୁଁ । ଏ ପଥରେ ଚଲଣ ଗଲେ ଅଡ଼େଇ ବୋଡ଼ି—ତେର ଡକାଇତ ପଲାଇଯାଇଛନ୍ତି—କୁମ୍ଭାମା ମୁଲକରେ କେଉଁଠି ଲୁଚିବେ ?”

—୩୫—

ଇନ୍ଦୁମତୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କଟକଯାତ୍ରାର ଆଜି ଚତୁର୍ଥ ଦିବସ । ଦଟଣା ସମୟଠାରୁ ଇନ୍ଦୁମତୀ ଏଯାବତ୍ ଅଚେତ ହୋଇ ଶେଯରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କେବେ କେବେ ଚେତା ବସିଲେ ଗୁଡ଼ାଏ ବାଉଳ ହୁଅନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଦାସୀ ପାଳ କରି ଦିନ ରାତି ବେଡ଼ି ବସିଥିଲେ ହେଁ ମରୁଆର ଚାରି ଦିନ ହେଲା ଆହାର ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ଦିନରାତି ଜେମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଠାଁ ବସିଛି । ସାନ ଚାଳପଟାଟିଏ ହାତରେ ଧରି ବେଳେ ବେଳେ ବସୁଥାଏ । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୁଧ ପିଆଇ ଦେଉଛି । ଇନ୍ଦୁମତୀ କେତେବେଳେ ବା ଡୋକେ ଡୋକି ହିଅନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଦୁଇ କଲ ଦେଇ ବୋହିଯାଏ । ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କ ଶରୀର ସ୍ତମ୍ଭନ ପରି ମାନସିକ ଚିନ୍ତା ଭାବନାଶୂନ୍ୟ । ଚତୁର୍ଥରାତି ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଇନ୍ଦୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଲେ—ସହସ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଭାସିତ ନିର୍ମଳ ଗଗନମଣ୍ଡଳରେ ଅପାର୍ଥିବ କୁସୁମମାଳାମଣ୍ଡିତ ଅତି ସିନ୍ଧୁ ଶୋଭା ସହସ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ-କରଣପ୍ରତିଭାତ ରତ୍ନମୟ ସିଂହାସନରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ନାନା ରତ୍ନାଳଙ୍କାରବିଭୂଷିତା ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ବିରାଜିତା । ସେହି ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ଯେମନ୍ତ ଅତି କୋମଳ ଅଭୟ କୋଳ ବିସ୍ତାର କରି କଣ ସଙ୍କେତ କରୁଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁମତୀ ଅନିମେଷନେଷରେ ସେହି ଅଭୟା ଶାନ୍ତଦାୟିନୀ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ନିଶାବସାନ ସମୟରେ ସେ ଯେମନ୍ତ ଅନୁଭବ କଲେ, ଦିବ୍ୟ ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି—‘ଇନ୍ଦୁ !

ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋ—ଏହି କୁଟିଳ କଳ୍ପସମୟ ସ୍ୱାର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସାର ତୋ’ପାଇଁ ନୁହେଁ । ଆଜ୍ଞାବନ ଶ୍ରୁତ ଉପଦେଶ ସ୍ମରଣ କର—ସତ୍ୟବ୍ରତ ହେବାଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ମନର ଦୁର୍ବଳତା ଜନିତ ହେଉ ପଛଠକ, ଜାତସାରରେ ଯେଉଁ ଅଧର୍ମ ଅଜନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ।’ ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଆରମ୍ଭ ଦଣ୍ଡା ଶୁଣି ଇନ୍ଦୁଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କଲେ, ସେହି ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ, ନିର୍ମଳ, ଜ୍ଞାନଦ, ବଳଦ, ସିନ୍ଧୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବୁଦ୍ଧି ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିର ଉପଶିର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତବିନ୍ଦୁରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସଖାଳେ ନିଦରୁ ଉଠି ବସିଲା ପରି ବିଛଣାରେ ଉଠି ବସିଲେ । ଗଲା ରାତିଯାଏଁ ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲା ନ ଧଇଲେ ଉଠି ବସି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ଉଛୁଣିକା ସେ ସାହାଯ୍ୟ ଲେଉଟା ନାହିଁ । ହେଲେ, ମନ ବା ଜ୍ଞାନରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । କି ପ୍ରକାର ଗୋଟାଏ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ଉଦୟ ହୋଇଛି । ଇନ୍ଦୁମତୀ କାହାରକୁ କିଛି ନ ବୋଲି, କାହାର ସାହାଯ୍ୟ ନ ଲେଉଟି ସଖାଳିଆ ମାତି ସବୁ ଆପେ ଆପେ ବଢ଼ାଇଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇ ଦୁଇଦିନ ଯାଏଁ ପୂଜା ଏବଂ ଗୀତା ପାଠ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହା ମାତୃଦେବଙ୍କ ଦତ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ଉପଦେଶ । ସ୍ନାନ ସାରି ଶକ୍ତିଏ ନୂଆ ପାଟଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଲେ ଏବଂ ମାତୃଦତ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ । ଉପାସନା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୋଠରୀ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ତାହା ମାତୃଦେବଙ୍କର ଉପାସନା-ମନ୍ଦିର ଥିଲା । ଉପାସନାନ୍ତେ ଆଖି ବୁଜି ଧ୍ୟାନ କଲବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଗଲା, ସେହି ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ଯେମନ୍ତ ସମ୍ମୁଖରେ ଶାସିଯାଉଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁମତୀ ସେହି ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, “ମା ! ଜୀବନଦାୟିନୀ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟୀ ମା ! ମୋହର ପ୍ରତିପାଳନ, ମୋହର ସୁଖସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଧାନରେ ଆଜ୍ଞାବନ ଯତ୍ନଶୀଳା ମା ! ସତ୍ୟମାର୍ଗରେ, ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ଜୀବନ ଯାପନ

କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲ ମା ! ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିୟୁତା ବିଧାନରେ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥା—ତୁମ୍ଭ ପବିତ୍ର ସଦ୍‌ବାସରୁ ମୁଁ ବିଚ୍ୟୁତ — ହେଲେ, ପ୍ରତିନିୟୁତ ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଉପଦେଶ ସ୍ମରଣ କରୁଥିଲି । ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ମା ! ଦେବ ! ସବୁଦ୍ରଷ୍ଟା ଶୁଣ୍ଢର ସାକ୍ଷୀ, ମୁଁ କେତେବେଳେ ଧର୍ମମାର୍ଗରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ନାହିଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାର କଳ୍ପସିଦ୍ଧି ଭବନା ମୋ ମନରେ ସ୍ଥାନପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମା ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ହୋତରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିଛି ମା ! ତୁମ୍ଭର ସେହି ପୂର୍ବ ଅମିୟହୋତରେ ଆଉ ବେଳେ ସ୍ଥାନ ଦିଅ ମା ! ମା ! ତୁମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା ଲଘନ କରିଛି— ସମ୍ପ୍ରତି ମୁଁ ସତ୍ୟବ୍ରହ୍ମା, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ପାପକାରିଣୀ । ମୋ ଅଧର୍ମ ସକାଶେ ଅନ୍ୟ କେହି ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । କ୍ଷଣିକ ଚିତ୍ତଦୌର୍ବଲ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଦାରୁଣ ପାପର ମୂଳକାରଣ । ତୁମ୍ଭେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଯେଉଁ ସତ୍ୟର ସନ୍ନିଧି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲ, ସେଥିରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଛି । ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ମା ! କି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କଲେ ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବ ? ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିବେଚନାରେ ଚରମ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିନା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଦେଖୁନାହିଁ । ସବୁପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ସହସ୍ର ବଜ୍ରପାତକୁ ମୁଣ୍ଡ ପଡ଼ାଇ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମୁଁ କାତର ନୁହେଁ ।”

‘ହାୟ ! ହାୟ ! ଧନ ମୋ ଜୀବନକୁ ! ମୋ ମସ୍ତକର ଦେବତା, ମୋ ଚର ଜୀବନର ଆଶ୍ରୟ-ସ୍ଥଳ, ଦୋଷକଳଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ ମୋ ଦେବତା କେବଳ ମିଥ୍ୟାବାଦୀଙ୍କ ପ୍ରତାରଣାମୟ ପଥ ଶାନ୍ତିକ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ମୋ ପରି ଭୁଲ୍ଲ ଦାସୀଟା ସକାଶେ ଜାତି ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ବଂଶଭିମାନ ବିଶାଳ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅତି ସହଜରେ ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ହାୟ ! କୃତବ୍ୟ, ନିଷ୍ଠୁର ପାପିୟସୀ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ନିର୍ମଳ-ଚରିତ୍ରରେ କି ଜୟନ୍ତ୍ୟ କଳଙ୍କ ଲଗାଇଦେଲି !

କୁସୁମାଘାତସଦ୍‌ନାସମ ସୁଗଠିତ କୋମଳ ଅଙ୍ଗରେ କି ଦାରୁଣ ଆଘାତ ! ହାୟ ହାୟ ହାୟ !’

ଇନ୍ଦ୍ରମଣି ସ୍ୱାମୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ଚିନ୍ତା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ କାହିଁ ରହିଲେ ? ହେଲେ, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କିଛି ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟଣା ଘଟି ନାହିଁ, ମୋ ହୃଦୟରୁ ଏଥିର ପରିଚୟ ପାଇଛି, ଅନ୍ୟଥା ହୁଏତ ଭୟ ହୋଇଯାନ୍ତାଣି । ମାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଢେର ଥର ଶୁଣିଛି, ପତିପରାୟଣା ସଖୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଚରଜୀବନ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଳ୍ପସିଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଥାଉ, ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା ବି କରି ନାହିଁ । ହେଲେ, କ୍ଷଣିକ ଚିତ୍ତଦୌର୍ବଲ୍ୟ ହେତୁ ଯେଉଁ ମହାପାପ ଅର୍ଜନ କରିଛି, ସେଥି ସକାଶେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନିତ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ।’

‘ହାୟ ! କି ଭାଗ୍ୟହୀନା ମୁଁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମୟରେ ଦିବା ନିଶି ପଦତଳେ ବସି ସେବା କରିବି କଣ, ବେଳେ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ହେଉ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନ କରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସମାପନ କରିବି ।’

—୩୭—

ନୈରାଶ୍ୟ

ହିନ୍ଦୁର ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ତଥା ସବୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ମୂଳ ସୂତ୍ର ଦୁଃଖବାଦ । ସ୍ୱୟଂ ମହର୍ଷି ଗୌତମ ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି, “ମାନବର ପୃଥିବୀକୁ ଆଗମନର କାରଣ ହେଉଛି । ମାନବ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ହେଉଛି, ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ହେଉଛି, ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କାଳ ହେଉଛି ।” ମାନବସନ୍ତାନ

ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ଭୋଗ କରେ, ସେଟା ଦୁଃଖର ଆଶ୍ରୟ ମାତ୍ର । ସୁସ୍ଥ ଦେଖା ଯାଉଛି, ବ୍ୟାଧି-ପୁରୁଷ ମାନବସନ୍ତାନ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲେଖିବା ବିଷୟରେ ଯେମନ୍ତ ନିଜାନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତୁମ୍ଭେ ଦେବା ବୋଲି ଅବା ଦାନବା ବୋଲି, ଆଶା ମାନବସନ୍ତାନ ସମ୍ମୁଖରେ ସୁଖର ଆଲୋକ ଦେଖାଇ ତାହାକୁ ଅଗ୍ରସର କରାଉଥାଏ । ଅନନ୍ତ କୌଶଳୀ ଭଗବାନ୍ ଆଶାକୁ ପ୍ରେରଣା କରି ନ ଥିଲେ ମାନବ-ସମାଜର ଅବସ୍ଥା ଯେ କଣ ହୁଅନ୍ତା, କେଉଁ ଲୋକ ବୋଲିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ? ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅବସନ୍ନ ଶଯ୍ୟାଗତ ମାନବ ଜାଣେ ଯେ, ମୃତ୍ୟୁ ଚାହାର ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅବସାନକାରୀ । ଆଶା ଆସି ହୃଦୟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ, ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟାଧିଜନିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ରୋସ୍ତାସୁୀ ନୁହେଁ, ବିସୁଳ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟସୌଭାଗ୍ୟ ତାହା ସମ୍ମୁଖରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ରହିଅଛି । ତେତେବେଳେ ମାନବ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣପୂର୍ବକ ସବସନ୍ତାପହାରୀ ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବାପାଇଁ କାମନା କରି ରହିଥାଏ । ପୁଣ୍ୟଶୋକାବୁର ଜନନୀ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଧରାବଳ୍ଲୁଚିତା, ଆଶା ଆସି ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ, ‘ଚନ୍ଦ୍ରା କଣ ? ଉଠି ଯା, ଆସୁଛି ଗୋଟିଏ ପୁଅଲଭ କରିପାରୁ ।’ ତେତେବେଳେ ପୁଣ୍ୟଶୋକାବୁର ଜନନୀ ଉଠି ବସି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନସଂଯୋଗ କରେ । ସ୍ବର୍ଗାଦିପି ଗଣପତି ଜନନୀ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ—ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ସର୍ବସୁଖଦାୟିନୀ ଜନନୀଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସରେ ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଅନେକ ଦାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶଯ୍ୟାଗତ ଥିଲେ । ନାଳସୋତରେ ସେହି ଦୁଃଖରାଶି କଷ୍ଟରୁ ଉପସିଦ୍ଧିବାରୁ ଆଶା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ, ‘ଉଠି ବସ ଇନ୍ଦ୍ର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର । ଜନନୀ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ପ୍ରତିପାଳକା ମାତ୍ର ଚରସଙ୍ଗିନୀ ନୁହନ୍ତି । ବିଧିବିଧାନ ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

କର୍ମ ସମାପନ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ନିୟୁତ ଆହ୍ୱାନରେ ଚରମ ଗତି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ବିଧିବିଧାନ ଜଗତର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ନିୟମ ଅଟେ । ନାରୀ-ଜୀବନରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଅଛି, ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନହୁଁ ଧର୍ମ । ଭବିଷ୍ୟତ ତିମିରରାଶି ଭେଦ କରି ଏକ ଦେବପୁରୁଷ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଥାଇ ତାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ସେହି ସୁଧାମୟ ସମୟ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରାୟ ଜାଣ । ଉଠ, ତୁମ୍ଭର ସେହି ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ପରମସଦ୍ୱାୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ଶୁଭାଗମନ ପ୍ରଘୋଷା କର ।’

ନାରୀଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟଲଭର ପରମ ସଦ୍ୱାୟ ସେହି ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଉପସ୍ଥିତ । ପ୍ରକୃତ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଦେବ-ପ୍ରତିମା ବୋଲିବା ଅସଂଭବ ନୁହେଁ । ବିଷୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ରଜପୁଷ୍ପ, କୁଳମୟୀଦାରେ ମୁକୁଟମଣି, ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ନବକଣୋର କାର୍ତ୍ତିକେୟପୁରୁଷ । କବିଂ ଦୁର୍ଲଭଂ ଲୋକେ, ସୁଭାବପ୍ରଦତ୍ତ କବିଂ-ଗୁଣଶାଳୀ—ସଂକ୍ଷେପରେ ବୋଲି ଯାଇଯାରେ, ମାନବବାସ୍ତବ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ଯେମନ୍ତ ଏକାଧାରରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତର ଅର୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟରାଶିର ବିଧିବିଧାନ ମହାବର ସଦ୍ୱାୟ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟର ଅରୁଣ ଜ୍ୟୋତି ବିକାଶ, ମାତ୍ର ବିପଦରାଶି ବାରିଦପଟଳ ଆଚ୍ଛାଦିତ, ଏକସଙ୍ଗରେ ଯେମନ୍ତ ଶତ ସଦ୍ୱସ୍ତଦାରୁଣ କୁଳିଶ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି । ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗର ମୂଳ କାରଣ ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ଜୀବନାଶା ଏକାବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯାଇଛି ।

-୩୭-

ଦୈନିକ ନିତ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ

ଇନ୍ଦୁମତୀ କାହାର ସହିତ କଥା ଗୁଣା ନ କରି ଉଆସ ପ୍ରସ୍ତ ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସ୍ନାନ ଉପାସନା ନିୟମିତରୂପେ ବଢ଼ାଇଲେ । ଉଆସ ଅଗଣରେ ମଞ୍ଜୀ ନିଆଳୀ ଜାଣି ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଭୃତି କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଲ ଗଛ ଧାଡ଼ିବନ୍ଦ କରି ଲଗାଇଥିଲେ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ନିଜର ହାତଲଗା ଗଛ । ପ୍ରତିଦିନ ଓପର ଓଳିଆ ମରୁଆ ଆଉ ସେ ନିଜେ ସାନ ସାନ ପିତ୍ତଳ ମାଠିଆ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାଖେଇ ନନ୍ଦିନୀ ପାଣି ଆଣି ଦିଅନ୍ତି, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦେଲେ; ତେବେ ଆଗେ ପାଣି ଦେବାବେଳେ ହସିବୁଦ୍ଧିରେ ସେହି ଗଛକଥା କେତେ କହୁଥିଲେ, ଆଜି ଦୁହେଁଯାକ ଭୁନିତାନ ଗଛରେ ଜଳ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁ ଯଦ୍ବୃକ୍ତତା ପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ । ହେଲେ, ମରୁଆ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷରୂପେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛି । ସେ ଦେଖୁଛି, ଇନ୍ଦୁ ମୁହଁରୁ ଦୁଃଖ ବା ସୁଖ କିଛି ହେଲେ ଚିହ୍ନ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ଇନ୍ଦୁର ମନ ବିଡ଼ିବାପାଇଁ ମରୁଆ କିଛି କଥା ପଚାରିଲେ ହୁଏ କିମ୍ବା ନାହିଁ, ଏତକମାତ୍ର ଉତ୍ତର ପାଏ ।

ଉଆସର ଲୋକେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଇନ୍ଦୁମତୀ ସବୁ ଦୁଃଖ ପାସୋରି ପକାଇଲେଣି । କାରଣ ସେ କାନ୍ଦୁ ନାହାନ୍ତି ବା ମଥା ପୋତି କେଉଁଠାରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସୁ ନାହାନ୍ତି । ଉତ୍ସବର ଝିଆବାୟୁ ବହିବା ଆଗେ ଆକାଶ-ମଣ୍ଡଳ ପରି ଇନ୍ଦୁଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥିର ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର । ଅଜଣା ଲୋକ ଦେଖିଲେ ମନରେ କରବେ, ଏହାଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ । ହେଲେ, ମରୁଆ ମନ ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ଥିର, ଥରକୁ ଥର ଇନ୍ଦୁ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ଛାଏ ।

ଝିଅପାଇଁ ମା-ମଣିମା ଦୁଇ ତିନି ସାଜ କରି ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ାଇ ବାକ୍ସକୁ ବାକ୍ସ ଥୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ମା ମଣିମା ଯେମନ୍ତ ସବୁଦିନେ ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଥାନ୍ତି, ନାନାପ୍ରକାର ଜଡ଼ିତ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟ ନାନା ଜାଗାରୁ କିଣୁଥିଲେ । ବରଷକୁ ତିନି ଚାରି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଘରେ ପଶେ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ, ସେଉଟି ବି ବଡ଼ ରୂପବତୀ, ଗୁଣବତୀ । ମା କଥା ତଳେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପୁଣି ସେଇଟି ହେଲେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ । ତାଙ୍କପାଇଁ ମା ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ାଇଲେ, ଏଥିରେ ଅଧିକ କଥା କଣ ? ଇନ୍ଦୁ ଅଳଙ୍କାର ବାକ୍ସ ଫିଟାଇଲେ, ଯେତେ ପାରିଲେ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ । କେହି ଲୋକ ଭଲ କରି ଅନାଇଲେ ବୁଝି ପାରନ୍ତା, ସେ ଯେମନ୍ତେ ଆନନ୍ଦମନରେ ଯନ୍ତ୍ର କରି ଲଗାଉ ନାହାନ୍ତି । ଭୁକ୍ତା ଖଞ୍ଜି ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧା ଦେଖି ମରୁଆ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲା । ତା ମନଟା ଯେମନ୍ତ କରକମ ଛନ ଛନ ହେଉଛି, କିଛି କଥା ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ତିନି ବୋଡ଼ ସରକି ଟୋକା, ବୁଢ଼ୀ, ଦରବୁଢ଼ୀ ପୋଇଲା । ଇନ୍ଦୁମତୀ କାହା ପାଖକୁ ଚାଲି ଚାଲି ଯାଇ କାହାକୁ ବା ପାଖକୁ ଡାକି ଏଣୁ ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପଦେ ପଦେ କଥା କହିଲେ । କାହାକୁ ସୁନା ମୁଦିଟାଏ, କାହାକୁ ବା ସୁନା କଙ୍କଣ ପଟେ, କାହାକୁ ଚୁଡ଼ି ପଟେ, ଏହିପରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିଲେ ।

ବରଷକ ତଳେ ଦିନେ ଖରାଦିନିଆ ଓପରଓଳି ନିମା ପୋଇଲାକୁ ତାଙ୍କ ଫୁଲଗଛରେ ପାଣି ଦେବାକୁ କହି ଆସେ ମରୁଆକୁ ଧରି କିତାପ ପଢ଼ି ବସିଲେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ଗଛରେ ପାଣି ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ । ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ ତାକୁ—“ଦୁର ଦୁର !

ତୁ ମରିଯା’ ବୋଲି ଗାଳ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଟିକିଏ ଶୁଣ ଶାନ୍ତ ହେବାରୁ ମନ ବଡ଼ ଆକୁଳ ହେଲା, ସେଦିନ ରାତିରେ ଭଲ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । ସେହିଦିନ କଢ଼ିରୁ ନିମାକୁ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ଲଜ ମାଡ଼େ, ତା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଛୁଣିକା ଫେର ସେଇ କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ନିମା ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ, ଆପଣା ବେକରୁ ଘୁନା ହାରଟାଏ କାଢ଼ି ତା ବେକରେ ଗଳାଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ନିମା ! ମୁଁ ଚୋଟେ ଗାଳ ଦେଇଥିଲି, ତୁ କିଛି ମନରେ କରୁନୁ ନାହିଁ, ମୋତେ କ୍ଷମା କରୁନୁ ।” ନିମା ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି ଘୋ ଘୋ ଡକା ପାରି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ! ଗୁମୁ ଆଜ୍ଞ ଏ କମିତି କଥା ଆଜ୍ଞା ହେଉଛନ୍ତି !” ଭୟ ତାକୁ ଧରି ଉଠାଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ ଲେ ନାହିଁ, କିଛି କଥା ନାହିଁ, ତୁ ଡ଼ ଡ଼ ।” ଆପଣା ପଣନ୍ତ କାନରେ ନିମା ଦେହରୁ ଧଳ ଝାଡ଼ି ଝୁଡ଼ି ଦେଲେ । ଦାସୀଠଳରେ ଅଳଙ୍କାର ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି କଥା ସାନ୍ତଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିଲେ କହିଲେ, “ହେଉ ହେଉ, ତା ମନ ଟିକିଏ ବଦଳି ଯାଉ ।”

ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଝୁପି, ଏକା ଝୁପି ନାହିଁ ମରୁଆ ମନ । ସେ ଜେମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଥରକୁ ଥର ଅନାଉଛି, ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗି ଜଗି ଦେଖୁଛି । ହେଲେ ଜେମାଙ୍କ ମନ କଥା କଣ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ପୁଣି ଭରସି କିଛି କଥା ତାଙ୍କୁ ପଚାରି ପାରୁ ନାହିଁ । ଜେମା ସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି । ଜେମାଙ୍କ ମନର ସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ହେଲେ ଆଜି ତାଙ୍କୁ କିଛି କଥା ବୋଲୁ ନାହାନ୍ତି । ପଚାରିଲେ ସେ କଣ ବୋଲିବେ ! ଏକଥା ବି ମରୁଆ ବୁଝିଲଣି, ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ମନରେ କିଛି ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି, ଜଗି ଜଗି ଚାଲୁଛନ୍ତି, ସେ କଥାଟା ମରୁଆ ନ ବୁଝୁ । ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ଯେମନ୍ତେ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଡର

ପଶିଲଣି—ଆଉ କୁଆଡ଼କୁ ମନ ନ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ କାନିଗଣ୍ଡିଲ କରି ରଖିଛି ।

—୩୮—

ମରୁଆ କଥା

ଭ୍ରାମସେଣ ମହଲ (ମଞ୍ଚ) ସମସରପୁର ତାଲୁକର ଛଅଟା ମୌଜାର ମୌରସି ମକଦ୍ଦମ । ଜମିଦାର ଶଙ୍କର୍ଷଣଙ୍କର ଜଣେ ବିଶ୍ୱାସୀ ସଙ୍ଗୀ ଲୋକ । ମହଲ ଜଣେ ମଧ୍ୟରାଜ ଲୋକ । ଧୂଳିଭାଗ ଛୁଡ଼ି ଦଶହଳ ହାତ-ଗୁଣ୍ଠ, ଆଉ ଆଉ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭଲ ଚଳେ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ, ପରୋପକାରୀ । ଏଥିଲାଗି ଗାଁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି । ବାରମାସିଆ ଦିନମୂଲ୍ୟା, ପୋଇଲୀ ପରିବାସ ଲଗାଇ ଘରେ ଦଶ ବାର ଜଣ ଲୋକ । ରାତି ଛ ଦଡ଼ିଯାଏ ଘରେ ଗହଳ ଲାଗିଥାଏ ସତ, ହେଲେ ନିଜର କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ଚାରି ଦରବର ଝିଅଟିଏ, ନାମ ମରୁଆ । ଝିଅଟା ବଡ଼ ସ୍ଥାନ-କପାଳୀ, ମାସକ କଢ଼ିରୁ ମା ଛେଉଣି ।

ଅଣିଶ ଅଧ କଢ଼ିରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଅଧାଅଧ୍ୟାଏ ମଫସଲ ଗାଁରେ ସବୁ ବର୍ଷ ଲୋକମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗି ଆଉ ଜର ହୁଏ । ଏ ବର୍ଷ କେମନ୍ତ ଜରଟାଏ ଆସିଛି, ମଣିଷକୁ ଧରିଲା ତ, ନେଲା ।

ଭ୍ରାମସେଣ ମହଲଙ୍କର ଭାରି ଜର, ଆଠଦିନ ହେଲା ବିଛଣା ଛୁଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ବୈଦ୍ୟ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି । ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ଦୁଇ ଓଳ ଆସି ଶେରୀଙ୍କ ଔଷଧ ପାଣି ଆଉ ଆଉ କଥା ବୁଝାବୁଝି କରି ଯାନ୍ତି ।

ନ’ ଦିନ ଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ମହଲେ ଜମିଦାର ସାନ୍ତଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡକାଇଲେ । ଶୋଇଲା ଗୁମ୍ଫାରିଟାକୁ

ନିରୋଳା କରିଦେଇ କହିଲେ, “ମଣିମା ! ମୋ ମରୁଆ ରନ୍ଧିଲା, ମୋର ସବୁ ଧନ ଖରଚ କରି ତାକୁ ପାଳିବେ, ଭଲ ପାସଟିଏ ଲେଡ଼ି ତା ହାତରେ ଦେବେ ।” ମହଲ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଏତିକି କହିବାପାଇଁ ସେମନ୍ତ ରୁଣ୍ଡି ବସିଥିଲେ, ପାଟି ପଡ଼ିଗଲା ।

ଆଜି ଇନ୍ଦୁମତ୍ତର ଏକୋଇଶିଆ । ସାଆନ୍ତେ ମରୁଆକୁ ଆଣି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କୋଳରେ ଦେଲେ । ମରୁଆ ‘ବା—ଲେ ! ବା—ଲେ’ କହି ଡକା ପାରୁଥାଏ । ସାନ୍ତାଣୀ ହାତରେ କଣ୍ଢେଇ ଖଜା ଦେଇ ତାକୁ ବହଲୁଥାନ୍ତି । ବର୍ଷକ ଭିତରେ ମରୁଆ ତା ବାପକୁ ଭୁଲିଗଲା । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, “ତୁ କେ ?”

ସାନ୍ତାଣୀ—ମୁଁ ତୋ ମା ପରି ।

ମରୁଆ—ଗୋପାଳ ମା’ ଅଥୁ । ଚନ୍ଦ୍ର ମା ଅଥୁ । ମୋ ମା ମଲିଗଲା । ବା କାହାଲା ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ହସି ହସି କହିଲେ, “ହଁ, ମୁଁ ମରି ଯାଇଥିଲି, ଫେରି ଆସିଲି ।”

ମରୁଆ—ଆଉ ତୁ ମଲିଯିବୁ ନାହିଁ, ମୁଁ କାନିକି । ବା କା—ହି ?

ସାନ୍ତାଣୀ—ତୋ ବା’ ମରିଯାଇଛି, ଆସିବ ।

ଇନ୍ଦୁମତ୍ତ ଆଉ ମରୁଆ ଏକସାଙ୍ଗରେ ଖାଆନ୍ତି, ଖେଳନ୍ତି, ଶୁଅନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁ ମରୁଆକୁ ଅପା ବୋଲି ଡାକେ । ଉଆସର ପୋଇଲମାନେ ମରୁଆକୁ ବଡ଼ ଜେମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସେହିପରି ଖଟିଥାନ୍ତି । ମରୁଆ ଏବେ ଅପଣା କଥା ବୁଝିଲଣି, ସେହିପରି ଟିକିଏ ଶଙ୍କ ଶଙ୍କି ଚାଲେ । ହେଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ କେବେ ତାକୁ ଆଡ଼ାଅନ୍ତର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀମତେଶ ମହଲର ଚଳନ୍ତି ଅଚଳନ୍ତି ଯେତେ ବିଡ଼ି ଥିଲା, ସବୁ ବିକି ଦେଇ ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ସେହି

ସବୁ ଟଙ୍କା ମରୁଆ ନାମରେ ସରକାରରେ ଜମା କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ପଇସାଏ ବି ଖରଚ କରି ନାହାନ୍ତି । ଆଜିଯାଏ ମୂଳ କଳନ୍ତର ମିଶି ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ହେଲାଣି ।

ବିଦ୍ୟାମନ୍ତ, ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥିବ, ଭଲଲୋକ ସୁଅ ହୋଇଥିବ, ଖଣ୍ଡାତେ କୁଳରେ ଏପରି ପିଲା ମିଳୁଛନ୍ତି ସତ, ହେଲେ ଦରଜୋଇଆ ରହିବାକୁ ନାରାଜ । ସାଆନ୍ତେ ବରପାସଟିଏ ଲେଡ଼ି ଲେଡ଼ି ଥକିଲଣି । ମରୁଆ ଆଜି ଯାଏ ଅଭିଆଡ଼ି ରହିଛି ।

—୩୯—

ଇନ୍ଦୁମତୀଅସ୍ତମିତ

ସଖାଳ ଓଳଟା ଯାକ ପୋଇଲମହଲରେ କଟିଲା । ଓପରଓଳ ମରୁଆକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଅଗଣା ପୁଲ-ବଗିଚାରେ ପାଣି ଢଳା ଲାଗିଛି । ଇନ୍ଦୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଲ-ଗଛରେ ଆପେ ମାଠିଆଏ କରି ଜଳ ଦେଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛରେ ଅତି ସ୍ନେହରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣଯାକ ମାଠିଆ କାଶେଇ ନଈରୁ ଜଳ ତୋଳି ଆଣୁଥାନ୍ତି, କାହାରି ମୁଖରେ କଥାକ୍ଷଣ ନାହିଁ । ମରୁଆ ବେଳେ ବେଳେ କଣେଇ କଣେଇ ଇନ୍ଦୁ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଥାଏ । ମରୁଆ କେତେଥର ଦେଖିଲଣି, ଜଳ ତୋଳିବା ବେଳେ ଇନ୍ଦୁ ନଈର ଚାରିଆଡ଼କୁ ଭଲ କରି ଅନାନ୍ତି, ମରୁଆ ଏ କଥାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, ହେଲେ ଭରସି କିଛି କଥା ପଚାରି ପାରୁ ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲ ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଜଳଦିଆ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଡରରେ ପାଖ ପଶି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତେଶ ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲ ଧାଇଁ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ପିଞ୍ଜଳ ମାଠିଆ ନେଇ

ନନ୍ଦିରୁ ଜଳ ଆଣିବାକୁ କହିଲେ । ଇନ୍ଦୁ ଏମନ୍ତ
ରୂପାଣିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ଯେ, ପୋଇଲୀ
ଯୋଡ଼ାକ ଡରରେ ଆଡ଼େଇ ଗଲେ ।

ଇନ୍ଦୁ, ମରୁଆ ଦୁଇ ଜଣ ଏକସାଙ୍ଗରେ ଦିନେ
ଦିନେ ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କ ଆଳମ୍ପା ଦର୍ଶନକୁ ଯାନ୍ତି ।
ଗଛରେ ଜଳଦିଆ ସରିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଲା ପରି,
ଗଛ ଅଗ ଡାଳରୁ ବି ଖରା ଗୁଡ଼ି ଗଲଣି । ଯୋଡ଼ାଏ
ପୋଇଲୀ ସଞ୍ଜବଇଠା ସଜାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦୁ
ଦେବତାଙ୍କ ଆଳମ୍ପା ଦର୍ଶନ କଥା କହିବାରୁ ଉଆସର
ବୁଡ଼ା ପଡ଼ିଆରା ମୁକୁନ୍ଦ ବାରିକ ଧାଇଁ ଯାଇ ମନ୍ଦିର
ସୋଧ ଦେଲା । ଇନ୍ଦୁ, ମରୁଆ ଦୁହେଁଯାକ ନନ୍ଦିରେ
ଅଣ୍ଟାପାଣି ବଢ଼ାଇଲେ, ଭଲ ଶୁଳ୍ଲ ଶାଢ଼ୀ ଦୁଇଖଣ୍ଡ
ପିନ୍ଧି ଦର୍ଶନକୁ ବାହାରିଲେ । ଆଉ ଆଉ ଦିନ ଆଗ
ପଛରେ ଆଠ ଦଶଟା ପୋଇଲୀ ଚାଲୁଥାନ୍ତି । ଆଜି
ପୋଇଲୀମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିବାର ଦେଖି ଟିକିଏ
ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେବାରୁ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ମରୁଆ
ସେମାନଙ୍କୁ ମନା କରିଦେଲା ।

ଆଳମ୍ପା ବଢ଼ିବା ଉତ୍ତରେ ପୁରୀର ଯୋଡ଼ାଏ
ଆଳମ୍ପା ବଳିତା ନିଗ୍ରହ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲା ।
ବଳିତାରୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଥାଏ ।
ଦୁହେଁଯାକ ଅତି ଭକ୍ତିରେ ସେଇ ଧୂଆଁ ସୁଖିଲେ ।
ଇନ୍ଦୁମଣି ତେର ବେଳଯାଏ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡବତ କରି
ଗୁଣ ଗୁଣ କଥାରେ ଦେବତାଙ୍କୁ କଣ ଜଣାଉଥାନ୍ତି ।
ରୋଜିନା ପରି ଠିକ ବେଳରେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଠା ବଢ଼ିଲା ।
ମରୁଆ ଜଗି ଜଗି ଦେଖୁଥାଏ, ଇନ୍ଦୁ ଯେମନ୍ତ କଣ୍ଠରେ
ଅଳ୍ପ ସାହିଛନ୍ତି । ଅଧାଅଧ ଶ୍ରେଜନ କରି ଇନ୍ଦୁ ରଞ୍ଜିତ
ଉଠିପଡ଼ିଲେ, ଶ୍ରେଜନପାଇଁ ବଳାଇବାକୁ ମରୁଆ ବେଳ
ପାଇଲା ନାହିଁ । ମରୁଆ ବି ଅଧାଅଧ ଶ୍ରେଜନ ସାରି
ଉଠିଗଲା ।

ରୋଜିନା ପରି ଦୁହେଁ ପହଡ଼କୁ ଗଲେ, ଦୁହିଁଙ୍କର
ପହଡ଼ ଏକା ପଲଙ୍କ ଶେପରେ । ନିଦ ଲାଗିବାଯାଏ
ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେ କଥାଗୁଣା ଚଳୁଥାଏ । ଫୁଲ
ଗଛ କଥା, କିତାପ କଥା, ଉଆସ ଭିତରର ସବୁ
କଥା ଚଳେ । ଆଜି ହେଲେ କାହାର ପାଟି ଫିଟିବାକୁ
ନାହିଁ । ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦୁହେଁ ଜଗିଛନ୍ତି, କିଏ କଣ କରୁଛି—
ଏକକୁ ଆରେକ କଣେଇ କଣେଇ ଚାହିଁଛନ୍ତି ।
ଦୁହେଁଯାକ ନିଦେଇ ଗଲା ପରି କପଟରେ ୨ ନି ହୋଇ
ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗଲା କେତେ ରାତି ମରୁଆ ସୋଇ ନାହିଁ,
ନିଦରେ ବାଉଳ ହେଉଛି, ଆଖି ମଲ ମଲ ଚାହିଁଛି,
ଆଖି ବୁଜିନାହିଁ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ କେତେବେଳେ
ଅଜଣାରେ ନିଦ ଆସି ମାଡ଼ି ବସିଲାଣି । ନିଶ୍ୱାସରୁ
ମରୁଆ ଶୋଇଥିବା ଜାଣି ଇନ୍ଦୁ ତେର ବେଳଯାଏ
ତାକୁ ଅନାଇଲେ । ଉଆସ ପଛପଟ ଆମ୍ବତୋଟା
ଭିତରୁ ବିଲୁଆପଲର ‘ହୁକେ—ହୁ’ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା ।
ଇନ୍ଦୁ ବୁଝିଲେ, ଅଧରାତି ଗଡ଼ି ଯାଉଛି । ମନରେ
କଲେ, ଏଇଟା ଠିକ ବେଳ । ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ
ହେୟରୁ ଉଠି ବସିଲେ, ପୁଣି କେତେଥର ଗୋଡ଼ଠାରୁ
ମୁଣ୍ଡଯାଏ ମରୁଆକୁ ଅନାଇଲେ । ଗୋଟାଏ ଉଜ
ପିତ୍ତଳ ଫେରୁଖା ଉପରେ ପିତଳ ଫେଟାରେ ମୋଟା
ମୋଟା ଯୋଡ଼ାଏ ବଳିତା ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଛି ।
ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ପଲଙ୍କରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପୁଣି ତେର ଥର
ମରୁଆକୁ ଅନାଇଲେ, ଅତି ସାବଧାନରେ କବାଟ-
କଲଣୀ ଫିଟାଇଲେ ଦୁଆରବନ୍ଦ ଡେଇଁ ପୁଣି ମୁହଁ
ଫେରାଇ ମରୁଆକୁ ଅନାଇଲେ । ଭଲକରି ବୁଝିଲେ,
ମରୁଆ ନିଦେଇ ଗଲାଣି । ଉଛୁଣିକା ଖାଲି ତାଙ୍କର
ମରୁଆକୁ ଡର, ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଆଉ
କେହି ନାହିଁ । ଅତି ସାବଧାନରେ ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ
ପକାଇ ଚାଲିଲେ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ରାତିରେ ଯିବା
ଆସିବାବେଳେ ଥୋକେ ପୋଇଲୀ ଆଗ ପଛରେ ଆଲୁଅ
ଦେଖାଇ ପହଣ୍ଡି ମଣାଇ ନିଅନ୍ତି । ଘିଟିଘିଟିଆ ଅନ୍ଧାରରେ
ଏକୁଟିଆ ଚାଲିବା ଏହିଟା ପ୍ରଥମ । ଚାଲି ପାରୁନାହାନ୍ତି,

ଗୋଡ଼କୁ ଗୋଡ଼ ବାଜି ଛନ୍ଦି ଯାଉଛି । ଦଶ ଜାଗା ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ପିଣ୍ଡାରେ ପିଲଙ୍କାକୁ ହଜାର ହଜାର ଥର ଚାଟିଛନ୍ତି, ସେ ବାଟଟା ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଇନ୍ଦୁ ପକ୍ଷରେ ଉଛୁଣିକା ଦର ବାହାର—ମନ ମଧ୍ୟରେ ଜଗତ ସଂସାରଟାଯାକ ସବୁ ଅନ୍ଧକାର । ପାହୁଣ୍ଡେ ପକାଇ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଥରେ ଅନାଉଛନ୍ତି, ଟିକିଏ ଚମଚଟାଟାଏ ଉଡ଼ିଯିବାର, ଛୁରୁଦୁରୁଟାଏ ଧାଇଁଯିବାର, ପବନରେ ଖୁଟ୍ କରି ଶବ୍ଦଟାଏ ହେଲେ ଚମକିପଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କିଏ ଦେଖିପକାଇଲ ପରା, ଡରରେ ଦେହ ଗୋଟାକ ଥର ଯାଉଛି । ଉଆସର ଅଧୁଶ୍ୱାସ—ଯେଉଁ ଦାସ ଦାସୀମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ହାତବାନ୍ଧି ଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଡରି ଡରି ଚାଲୁଛନ୍ତି । ଯେତେ ରଜରାଣୀ ରଜରାଜେଶ୍ୱର ହେଉ ପଛକେ, ଶିଶୁରଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ନିର୍ଭୟରେ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କେହି ଶମ ନୁହେଁ ।

ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଉଆସଟାରେ ମରଦ ମାଇକନିଆ କରି ପଣେ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ି ଲୋକ, ସବୁ ଯାଗାରେ ନିସୋର । ଭୁଞ୍ଜା କେତେଟା ପୋଇଲଙ୍କର ଗନ୍ଧି ଶୁଭରୁ ନାନା ରାଗିଣୀରେ ଦେଖିବା ଶୁଭୁଛି । ଇନ୍ଦୁ ଏତେବେଳେ ଭଲକରି ଗୁଝିଲେଣି, ସମସ୍ତେ ନିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଅଣ୍ଟାଳି ଅଣ୍ଟାଳି ମାଜଣା ଦୁଆରକୁ ଗଲେ, ଅତି ସାବଧାନରେ ଦୁଆର ଫିଟାଇଲେ, ଦୁଆରବନ୍ଦ ଡେଇଁବାବେଳେ ଆଉ ଥରେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଅନାଇ ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ନଦୀରେ ଉପରମୁଣ୍ଡା ପାଣି ପଡ଼ିଛି, ସମୟ ପରି ସ୍ରୋତ ଧାଉଁଛି । ନଦୀକଳ ଦୁଆରବନ୍ଦକୁ ଲାଗେ ଲାଗେ । ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ବୁଡ଼ିଲା, ଅନ୍ଧା ବୁଡ଼ିଲା, ଗୁଡ଼ିଯାଏଁ ଜଳ ହେଲା । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ଡବ ଡବ ହେଉଛି, ନଦୀରୁ ଝପ କରି ଶବ୍ଦଟାଏ ଶୁଭୁଲା—ଆଉ

କିଛି ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ ! ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ପଣ୍ଡିମାକାଶରେ ଯେଉଁ ଇନ୍ଦୁପ୍ରସ୍ତ ଡୁବିଲା, କାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ଧୂଣି ଉଦୟ ହେବ । ସମସରପୁର ଉଆସରୁ ଚରକାଳପାଇଁ ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡା ଅସ୍ତ ଗଲା ।

—୪୦—

ମରୁଆର ଚେତା

ମଣିଷ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଦକ ପଶିଥିଲେ ସେ ଯେତେ ନିଦୋଡ଼ରେ ଶୋଇ ଥାଉ ପଛକେ ଅଳ୍ପ ଟିକକ ଘେରେ ଚିହ୍ନିକି ପଡ଼େ, ନିଦ ଶୁଦ୍ଧିଯାଏ । ଗାଁରେ ଶୈଳଗୋଲ ହେବା ଦିନରୁ ଜମିଦାର ସାନ୍ତଙ୍କର ଟାଣ ହୁକୁମ, ଗାଁ ଦିଗବାର ରାତି ଭିନ୍ନ ପହରରେ ଗାଁ ଗୋହରରେ ବୁଲି ବୁଲି ଭିନ୍ନଥର ଡାକ ଦେବ । ଦିଗବର କୁହାଟି ଦେଲା, ‘ଏ-ଏ-ଏ ଏ ଗାଁ ଲୋକେ ହୁସିଆର !’ ଦିଗବାର କୁହାଟିଶୁଣି ଗାଁ ବୁଲୁ କୁଡ଼ିଗୁଡ଼ାଏ ଘୋ ଘୋ କରି ଡୁକିଲେ । ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମରୁଆ ଚିହ୍ନିକି ପଡ଼ିଲା । ନିଦ ବାଉଳରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବଛଣାଟା ଅଣ୍ଟାଳି ପକାଇଲା, ହାତକୁ କିଛି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । “ଏ କଣ” କହି ଧଡ଼ କରି ଉଠିବିଲା, ଭଲ କରି ଅନାଇଲା, ଶେଯଟା ଭୁଞ୍ଜା ପଡ଼ିଛି । ଖପ କରି ପଲଙ୍କ ଉପରୁ ତଳକୁ ଡେଇଁ ଡେଇଁ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପିତ୍ତଳ ଘାପରୁଖା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପିତ୍ତଳ ଘାପରେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆଲୁଅ ଜଳୁଛି, ବଳିତାଗୁଡ଼ାକ ଗର୍ଭକୁ ଜଳ ଗଲଣି । ଖଣ୍ଡେ ସରୁ ସୁତାରେ ଖଣ୍ଡେ ପିତ୍ତଳ ଝୁଣ୍ଟା ଘାପରୁଖାରେ ଝୁଲୁଛି । ମରୁଆର ତର ସହିଲା ନାହିଁ, ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଭଲ କରି ବଳିତାଗୁଡ଼ାକ ଖୁଣ୍ଟି ଦେଲା । ପଲଙ୍କ ଉପର ତଳ, ଦର କୋଣମାନଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଅନାଇଲା । ଶେଯ ଚଦରଟା ଭଡ଼ି ଦେଇ ମାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ାକ ଓଲଟାଇ ଦେଖିଲା । ଅନାଇ ଦେଲା, ଦୁଆର ଆଉଁଜି । ଭଲ କରି ମନରେ କଲା, ସେ ଆପେ କବାଟ କଳି ଶୋଇଥିଲା ।

ମରୁଆର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇଲଣି, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ବଶିଷ୍ଠ, ପାଟିରୁ କଥା ଫିଟୁନାହିଁ । ଝଟ କବାଟଟା ଉଦୁଆଁ କରିଦେଇ ମେଲକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲାଇଲା, ଘିଟିଘିଟିଆ ଅନ୍ଧାର । କେଜାଣେ ତାକୁ ବା ବଶୁ ନାହିଁ, ଦୁଇ ହାତରେ ଭଲ କରି ଆଖି ରଗଡ଼ି ଦେଇ ବୁଝିଲା, ସବୁ ଏକାକାର । ଦେହ ଗୋଟାଯାକ ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥିବୁଛି, ଜିଭ ଶୁଖି ଗଲଣି । ମାଜଣା ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲା, ବଡ଼ ବଡ଼ କବାଟ ଯୋଡ଼ାକ ଉଦୁଆଁ । ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଲା, “ଧାଇଁପଡ଼ିରେ — ଧାଇଁପଡ଼ି ରେ — ସବୁ ସରିଲା ରେ” ଦୁଇ କରି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା, ଆଉ ଚେତା ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲୀ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚେତେଇ ଥିଲେ, ବୁଣ୍ଡ ବାରି ଗଲେ—ଏ ଯେ ମରୁଆ ଜେମା ଡାକ । “କଣ କଣ” ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଧଡ଼ିଧାଡ଼ି କରି କବାଟ ଫିଟାଇ ପକାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଳମାଳରେ ଉଆସ ଭିତର ସବୁଲେକ ଉଠି ପଡ଼ିଲେଣି । ସମସ୍ତେ ଡକା ପାଡ଼ି-ଛନ୍ତି, ‘କଣ ହେଲା !’ ଅନ୍ଧାରରେ ଧାଁଦୋଡ଼ିରେ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ହାବୁଡ଼ା ଖାଇ ତଳେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ି ଗଲେଣି । କଥାଟା ଯେ କଣ, ଏ ଯାଏ କେହି କିଛି ବୁଝିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପାଟି ଶୁଖି ସାନ୍ତେ ବି ଭିତର ପ୍ରସ୍ତରେ ବଞ୍ଚେ ହୋଇ ଗଲେଣି । ‘କଣ ହେଲା—କଣ ହେଲା’ ପାଟି କରି ଫେରୁଛନ୍ତି, କିଏ କଣ ବୁଝିଛି ଯେ, ଉତ୍ତର ଦେବ ? ସାନ୍ତଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ବାରିକ ଜଣେ ଘୋଷଟାଏ ଧରି ଧାଇଁଛି । ଟିକିଏ ଆଲୁଅରେ ମାଇକନିଆଟାଏ ଦେଖି ପକାଇଲା, ମାଜଣା ଦୁଆର ଉଦୁଆଁ, ମଣିଷଟା ପରି ଧଳା କଣିଟାଏ ତଳେ ପଡ଼ିଛି । ‘ଏଟା କଣ, ଏଟା କଣ’ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଖାଉଛି । ଏବେ ସେଇ ଧଳା ପଦାର୍ଥଟା ଉପରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲଣି, ଆଉ କେତେ ପାଟି ନାହିଁ । ହେଲେ ଭରସି କେହି ପାଖପାଖି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ, ସମସ୍ତେ ସେଇ ଜାଗାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପୋଇଲୀ ଭଲ କରି

ଅନାଇ ରଡ଼ିଟାଏ ଗୁଡ଼ିଲା, ‘ବଡ଼ ଜେମା ରେ ।’ ଗୁଡ଼ାଏ ମାଇକନିଆ ତା ପରେ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ି ଧାଇଁଲେ । ଗୁଡ଼ାଏ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ‘ଆରେ ବଡ଼ ଜେମା ରେ ।’ ସାନ୍ତେ ପାଟି କରୁଛନ୍ତି, ‘ଭୁନହ, ଭୁନହ, କଥା କଣ ବୁଝୁ ।’ ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଗୋଟାଏ ମାଇକନିଆ ଉଠାଇ ଦେଖିଲା, ଚେତା ନାହିଁ । ପାଟି କରିଦେଲା, ‘ପାଣି ପାଣି, ପଙ୍ଖା ପଙ୍ଖା ।’ ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଟି କଲେ, ‘ପାଣି ଆଣ, ପାଣି ଆଣ ।’ ହେଲେ ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁ ଯାଇ କେହି ଆଣୁ ନାହିଁ । ମୁହଁକୁ ପାଣିଗୁଡ଼ି ମାରି ପଙ୍ଖା କରିବାରୁ ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଚେତା ବସିଲା । ଯିମିତ ପାଟି ଫିଟିଛି, ଗୋଟାଏ ର ଧରିଛନ୍ତି—ଇନ୍ଦୁ-ଇନ୍ଦୁ ଇନ୍ଦୁ !

ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚେତା ବସିଲା, ଜେମା ମଣିମା କାହାନ୍ତି ? ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏକ କଥା । ସମସ୍ତେ ଖୋଜି ବସିଲେ । ପୋଇଲୀଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଆପଣା ଗନ୍ଧି ଶୁଭିତରୁ କେହି ଘୋଷଟାଏ, କେହି ଭୁଞ୍ଜା ବଳିତା-ଟାଏ ଜାଲ ଆଣି ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସବୁ ଘର ପିଣ୍ଡା ଅଗଣା ଓଳିତଳ ଖୋଜା ସରିଲଣି—କାହିଁ ନାହାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଚାକରଙ୍କୁ ଧରି ମାଜଣା ଦୁଆର ବାଟେ ନିଆଁକଳକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ବର୍ଷା କାଳ, ମାଟି ଓଦା, ଦେଖାଗଲା, ଦୁଆରବନ୍ଧ ତଳୁ ନିଆଁ-ଜଳଯାଏ ଯୋଡ଼ିଏ ପାଦଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପା ପଡ଼ିଛି । ‘ହାୟ’ ବୋଲି କହି ସବଙ୍ଗ ଥରି ଗଲା । ଯୋଡ଼ାଏ ବାରିକ ଚଞ୍ଚଳ ଧରି ରଖି ନ ଥିଲେ କେ ଜାଣେ କାଦୁଅରେ ପଡ଼ି ଲେଟି ଯାଇଥାନ୍ତେ ! ଆଉ କାହାର ମୁହଁରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ—“ହା ଜେମାମଣି ! ମୋ ଚାନ୍ଦମଣି ! ଆହା ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀମଣି !” କହି ଲେଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ରାତି ପାହି ଆସିଲଣି, ଗାଁ ଗୋଟାକ ଲୋକ ବିକଳରେ ଡକା ପାରୁନାହାନ୍ତି ।

-୪୧-

ଦେବୀ ପ୍ରତିମା

ଦଶଗ୍ରାମ ତାଳୁକ ଜମିଦାରଙ୍କର ଉଆସ ପଛ-ପଟରେ ପାଗରା କାନ୍ଥ ଲଗାଇ ଯାଆନ୍ତା ସୁଅଟା ବନ୍ଧି ଯାଉଛି । କାନ୍ଥ ତଳେ ମାଜଣା ତୁଳା । ସେ ତୁଳା ଭାରି ଆକଟ । ସେ ଜାଗାକୁ ବାହାର ଲୋକର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତୁଳା ଉଆସ ଭିତର ପରିଜନ-ମାନଙ୍କର କାରବାର । ଉଆସ ପଶ୍ଚିମ ପାଞ୍ଚ ଯାତ୍ରା କଦମ ସୁଅ ଉପରକୁ ଭୁଆସୁଣୀ ତୁଳା । ସେ ଅଞ୍ଚଳଟା ତୁଳା କରଣ ବସ୍ତ୍ର-ଆଉ ଜାତି ଘର ଗୋଟାଏ ବି ନାହିଁ । କାଉ କା କରବା ଆଗରୁ କରଣ ଘର ବହୁ ଭୁଆସୁଣୀଗୁଡ଼ିକ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିଯାନ୍ତି । ଦିନଯାକ ମା ମାଉସୀ ଭଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଆଉ ପୋଛା ପରିବାସ-ମାନଙ୍କ କାରବାର ଲାଗିଥାଏ । କି ଦିନ, କି ରାତି ସେ ତୁଳା ଯିବାପାଇଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ମନା । ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସଟା ହେଉଛି ଗାଁ ମଝିରେ—ଉଆସ ତଳକୁ ଆଉ ଉପରକୁ ଆହୁର ବି ଡେର ତୁଳା ଅଛି । ହେଲେ ଆଧୁନିକ କଥା ସଙ୍ଗରେ ସେଗୁଡ଼ିକର କିଛି ଲାଗିପାରି ନାହିଁ ।

ଝିଲଝିଲିଆ ଅନ୍ଧାର ଅଛି । ରାତିଟା ପୁରାପୁରା ପରି । ଭୁଆସୁଣୀ ତୁଳାରେ ହଠାତ୍ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ବହୁ ଝିଅମାନଙ୍କ ରଡ଼ି ଶୁଣି ଶାଶୁ ନନ୍ଦେ ଆଉ ଆଉ ମାଇକିନିଆମାନେ ଧାଇଁଲେ । ଭୁଆସୁଣୀଗୁଡ଼ିକ ମଠିଆ ଟିଏ ଟିଏ କାଶେଇ ବରଗଛ ଶୁଣିଲପଟକୁ ବେଢ଼ି ଯାଇ ମୂଳକୁ ଚାଟି ତାଟକା ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ବରଗଛ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ଦେବୀ-ମୂର୍ତ୍ତି ବିରାଜିତା । ମୁରବି ଭଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ଥିର କଲେ, ଗଜା ମାତା ବିଜେ । ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ ଲୋ ନାହିଁ, ସେ କଥା ନୁହେଁ, ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଦେବୀ ପାଲଟି

ଯାଇଛନ୍ତି ।” ଶଙ୍ଖ ହୁଲହୁଲ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଥୋକେ ମାଇକିନିଆ କାଦୁଅରେ ଲେଟି ଯାଇ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ-ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛନ୍ତି । କିଏ ହାତଯୋଡ଼ି ପିତୁଳାଟି ପରି ଦେବୀଙ୍କି ଚାହିଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ଥୋକେ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ସୁଅ ଝିଅଙ୍କ ବେମାର ଭଲ ହୋଇ ଯିବାପାଇଁ ବର ମାଗୁଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଏ ଯୁବକ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶାନ୍ତ ବିଦେଶରୁ ବାହୁଡ଼ିବାପାଇଁ ତୁନି ତୁନି ଜଣାଉଛନ୍ତି । ମାଇକିନିଆଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣି ପୁରୁଷମାନେ ବି ନିଦାଶଳସିଆ ଅଧୁଆମୁହଁରେ ଧାଇଁଲେ । ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷିକା ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ବୋଲି ବାରି ବିରୁଦ୍ଧ ନାହିଁ—ଦେଉଳରୁ ଭାଇବନ୍ଧୁ ଚାହୁଁଛି କିଏ ? ମାଇକିନିଆ ମରଦ ପେଲ-ପେଲ ହୋଇ ଦେବୀଙ୍କୁ ଅନାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଆଗ ପଛକୁ କାହାର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ—କିଏ କାହାକୁ ବା ଚାହିଁଛି ସେ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ବୋଲି ବାରି ହେବେ ? ଶଙ୍ଖ ହୁଲହୁଲ ଦେଇ ସମସ୍ତେ ଛୁଡ଼ା । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଦେବୀ କାଲି ବିଜିଗଲା । ପେଲପେଲ କରି କରି ସମସ୍ତେ ଥକି ପଡ଼ିଲେଣି । ଏବେ ସମସ୍ତେ ବୁଝି ବସିଲେ—‘ଏ ଦେବୀ ପ୍ରତିମା କିଏ - କିଏ ବିଜେ ହେଲେ ?’

ସ୍ତ୍ରୀ ମହଲରେ ଆଗରୁ ତ କଥା ଛୁଡ଼ିଛି, ମା ମଣିମା ଗଜାଦେବୀ ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି । ଯେପରି ଠାଣିରେ ପ୍ରତିମାଟି ବସିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଦେବୀ ବୋଲି ସରଳବୁଦ୍ଧି ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅନୁମାନ କରିବା କିଛି ଅସଙ୍ଗତ କଥା ନୁହେଁ । ଭୁଆସୁଣୀତୁଳା ଓହ୍ଲାଇବା ଖାଇଲି-ହାଡ଼ି ପଟରେ ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବରଗଛ । ନନ୍ଦ ସୁଅ ଆଗେ ଗଛ କଡ଼ରୁ ଡେର ଦୂରରେ ଥିଲା । ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ବଡ଼ି ପାଣି ଡୋଡ଼ିରେ ଅତିଡ଼ା ପଡ଼ି ପଡ଼ି ବରଗଛ ମୂଳ ଅଧାଅଧିକାଏ ନିଗରଜକୁ ଗଲଣି । ସେ ପଟଟାରେ ଅଧାଅଧିକାଏ ଚେର ବାହାର ପଡ଼ି ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଝୁଲୁଛି । ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସେହି ଦୋକେନା ଗୋଟିଏ ଚେର ମଧ୍ୟରେ ଲାଗି ଯାଇ ଝୁଲୁଛନ୍ତି । କେନା ଯୋଡ଼ାକ କାଗ ବାଟେ ଆଗକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଛି । ଦେବୀଙ୍କ ଅଣ୍ଟାଠାରୁ ଦେହର

ଅଧାଅଧ ପାଣି ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିଛି । ଡାକୁଆ ନଦୀମାନଙ୍କର ଉପରମୁଣ୍ଡା ଜଳ ଯେମନ୍ତ ହୁ କରି ମଡ଼ି ଆସେ, ସେହିପରି ଦୁ କରି ଡେଇଁ ଯାଏ । ଜଣାଯାଏ ପ୍ରତିମା ଟଙ୍କିବା ବେଳେ ନଦୀରେ ମୁଣ୍ଡେ ଜଳ ଥିଲା; ଉଠୁଣିନା ଗୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛି । ପ୍ରତିମା ରୁର ମାଖରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଚେର ଛନ୍ଦି ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ପାଣିସୁଅ ବାକି ଦୂର ଯାଉଛି । ସେହି ଜଳ ଭର୍ତ୍ତିଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଫେଣ ଦୂରୁଥିବା ଯୋଗୁ କଇଁଫୁଲମାଳ ବୁଲୁଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ । ପୁଣି ଡେଇଁଗୁଡ଼ାଏ ଫେଣ ଚେରରେ ଲୁଗି ରହିଛି । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଦେଶମୁଖି ବସନ୍ତତା । ଦେଶଙ୍କ ମୁକ ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟଭାଗ ଠିକ୍ ସିନ୍ଦୂରବନ୍ଧୁ ଉପରେ ବଡ଼ ଖଣ୍ଡିଏ ହାତ ବରଗଛର ବହଳ ପତ୍ର ଫାଙ୍କ ବାଟେ ଟିକିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପଡ଼ି ଦପ୍ ଦପ୍ କରି ଜଳ ଉଠୁଛି । ପୁଣି ସ୍ଵରକର ଦୁଇ ପାଖକୁ କର୍ଣ୍ଣମୂଳଯାଏ ଜଡ଼ାଉ ଅଳଙ୍କାରେ ନାନାରଙ୍ଗର ଡେଇଁଗୁଡ଼ିଏ ମହାର୍ଚ୍ଚ ରୂପ ମଧ୍ୟରୁ ନାନା ରଙ୍ଗର ଜ୍ୟୋତି ବାହାର ଗୋଟିଏ ସ୍ଵପ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି । ଦେଶଙ୍କ ହୃଦୟ ଉପରେ ହାତ ପାଦୁଲ ଯୋଡ଼ିକ ସ୍ଥାପିତ, ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ଚମ୍ପାଫୁଲ କଲି ପରି ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ପାଞ୍ଚଟି ରହସ୍ୟବା ମୁଦ୍ରା, ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ରହଜଡ଼ା ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ରୁଡ଼ି—ସେହିପରି ବାହରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବାହୁଟି । ନାସା-ବସନ୍ତରୁ ଗଜମୁକ୍ତା ପରି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମୁକ୍ତାରୁ ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ କରି ଜ୍ୟୋତି ବାହାର ପଡ଼ୁଛି । ଏହିପରି ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ମହାର୍ଚ୍ଚ ଅଳଙ୍କାର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ନିବଡ଼ିରୂପେ ପୃଷ୍ଠ ଆକ୍ରାନ୍ତନ କରି କେଶରୀର ଅଗ୍ରଭାଗ ଜଳ-ସ୍ରୋତରେ ଚକ୍ରସ୍ପର୍ଶ ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ଭସୁଛି, ଗୁଡ଼ିଏ କେଶ କେଶ କେଶ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ମୁଖଟିକୁ ବିରଳ-ଭାବରେ ଡାକି ପକାଇଛି । ଉପର ପଟରୁ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ କେଶରୀ ଉପରେ ପଡ଼ି ମୁକ୍ତାମାଳା ପରି ଝଙ୍କ ପଡ଼ୁଛି ।

ଏତେବେଳେ ସୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶମୁଖି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା ଲାଗିଲା । ଜଣେ କଳ୍ପନାପ୍ରିୟ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ କହି ବସିଲେ, ‘ଦେଶମୁଖି ନଦୀରେ ଭାସି ଭାସି ଆସିଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ କଟକର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ିଆ କାରିଗର ହାତଡ଼ିଆ । ଦେଖୁ ନାହିଁ, ହିଙ୍ଗୁଳ ହରିତାଳ ଦସ ଯେମନ୍ତ ଚମ୍ପାଫୁଲଆ ରଙ୍ଗ ବୋଲି ଦେଇଛି । ଆହା ! ନାସିକାଟି ଖଣ୍ଡାଧାର ପରି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ! ଦେଖନ୍ତୁ, ଭ୍ରାମରୀ ଯୋଡ଼ିକ ତୁଳୀରେ କେମନ୍ତ ବଙ୍କାଇ କାନଯାଏ ଟାଣି ଦେଇଛି । ଦେଖ ଦେଖ, ନୂଆ ବନାରସୀ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ଦେହରେ ଏପରି ଭଡ଼ି ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଛି, କାଁ କାଣ ? ପାଣି ସୁଅରେ କାଳେ ଫିଟିଯିବ, ସେଥିପାଇଁ ।’

ପ୍ରତିମାଟିଏ କଟକରୁ ଏ ଯାଏ ଭାସି ଆସିପାରେ କି ନାହିଁ, ଏ କଥା କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । କହିବା ଲୋକ କଥାରେ ସଇ ଦେଇଗଲେ । କେବଳ କେତେ ଜଣ କହିଲେ, ‘ଆହା ! କାଦୁଅପାଣି ବୋଲି ନ ହୋଇ ଥିଲେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥାନ୍ତେ । ଆହା ଆହା ! ଦେଖ ଦେଖ, ଆଖି ବୁଜି ଡାହାଣ ପାଖକୁ ବେକ ଢଳିଯିବାରୁ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛନ୍ତି । ଦେଖ ଦେଖ, ତଳେ ସୁଅ ପାଣି ବାକିବାରୁ ଦେହ ଉପର ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୋହଲି ଯାଉଛି—ଜଣା ଯାଉଛି, ଯେମନ୍ତ ଜୀଅନ୍ତା ଦେବତା ।’

ଜମିଦାର ସାଆନ୍ତେ ପ୍ରାଚୀନାଳରୁ ଉଠି ଗୋବିନ୍ଦ-ଜୀଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ଉପୁଙ୍କର ଗୋଳମାଳ ଶୁଣି ତଥ୍ୟ ବୁଝିବ ପାଇଁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ମନ୍ଦିର ପୁରୀରୁ ଟହଲିଆ, ଆଉ ଆଉ ଖଟଣି ଲୋକେ ବାନା ବେରଣ ଖୋଳ କରତାଳ ଧରି ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ବିଜେ ହେବାରୁ ଆଉ ଆଉ ଲୋକେ ଆଡ଼େଇ ଗଲେ । ସାଆନ୍ତେ ଭୁଞ୍ଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଶଙ୍କୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ରୁହିଁଛନ୍ତି ।

ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାରିଲେ, ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଏ ପୁଣି ତୋର କି ମାୟା, କି ଲୀଳା ?’ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଦୃଢ଼-ବିଶ୍ୱାସ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ସଫାରର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଆୟୁଷ କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ । ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ଯଶ ଅପଯଶ, ହାନି ଲାଭ ସବୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଛି । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ହାତରେ ନାଟୁଆ ପିଡ଼ୁଲୀ ।

ସାଆନ୍ତେ ବିଜେ ହେବା ଯୋଗୁ ପୁନର୍ବାର ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ପଡ଼ିଗଲା । କାର୍ତ୍ତମାୟା ପଞ୍ଚା ମନ୍ଦିରରୁ ଆସି ଖୋଲ କରତାଳ ବଜାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଲୋକଭିଡ଼ ଭିତରୁ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚିତ୍କାର ବାହାରିଲା—ଜଣ କୋଡ଼ିଏ ଲୋକ, ସବାଙ୍ଗ କାଦୁଅ ଲଟପଟ, ମୁକୁଳା ମୁଣ୍ଡ, ବାଳରୁ ପାଣି ବହୁ ପଡ଼ୁଛି । ଗତ ଅଧରାତିବେଳେ ଯେଉଁ ଝପର ଝପର ପାଣି ବର୍ଷା ହୋଇଥିଲା, ଜଣାଯାଏ, ଗୋଟା ପାଣିମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମୁହଁରେ ଆଉ କଥା ନାହିଁ, ବିକଳରେ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ‘ହେଇ ରେ ଆମ ଜେମା ମଣିମା, ହେଇ ରେ ଆମ ଜେମା ମଣିମା !’

“ବୁଝ ବୁଝ, ଏମାନେ କିଏ, କଣ କହୁଛନ୍ତି ?”

ବୁଝାଗଲା, ଗଲା କାଲି ରାତି ଅଧକ ବେଳେ ସମସରପୁର ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲି କନ୍ୟା ନଈକୂଳରେ ଭାସି ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ଲୋକମାନେ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ଡଙ୍ଗା ଧରି ନଦୀ ଗୋଟାକ ଖୋଜି ଖୋଜି ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ସମାବୃତ୍ତ ଶୁଣି ସାଆନ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ‘ଗୋବିନ୍ଦ ! ଗୋବିନ୍ଦ ! ହେଉ ହେଉ, ତୋର ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ।’ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଦେଖ, ମୋ କୁଳବଧୂ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଜଗି

ରୁଲ ।” ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ । ଉଆସର ଧୋଇଲି-ମାଗନ ‘ବହୁ-ମଣିମା, ବହୁ ମଣିମା’ କହି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସଧବା କରଣଘର ବହୁମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦିଆଗଲା । ସଧବା କରଣ ବହୁମାନେ ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ଦେଇ ଅହିଅ-ମେଲଣିର ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଧୂଙ୍କୁ ଉପସ୍ଥଳରୁପେ ବେଶ ଭୂଷଣ କରି ଦିଆଗଲା । ଯାହାବେଳେ ବାଟରେ ବୁଣାଯିବା ନମନ୍ତେ ପାଣ୍ଡୁଆକୁ ପାଣ୍ଡୁଆ ଖଇ, କଉଡ଼ି; ଫୁଲ, ଟଙ୍କା, ସୁକ ଅଧୁଲା ଉଆସରୁ ଆସିଲା । ବହୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ସିନ୍ଦୂର ପାଦରୁ ଅଳତା ନେଇ ସଧବା କରଣବହୁମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲେ । ଉଣ୍ଡାରୁଣୀ ଯେ କମେଇ ଦେଇଥିଲେ—କେହି କରଣବହୁ, ସେଇ ନଖ ଟିକିଏ, କେହି ମୁଣ୍ଡର ବାଳ କେରୀଏ, କେହି ବୁଣା କଉଡ଼ିରୁ କଡ଼ାଏ ଘରେ ପେଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାପାଇଁ ଆପଣା ଆପଣା ପଣନ୍ତ କାନରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଲେ । ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଉ ପହର ଅନ୍ଧାର ବେଳ ବତି ଗଲଣି । ଖୋଜି ଆସିବା ଲୋକଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ନଈ କୂଳେ କୂଳେ ଘୋଡ଼ାର ଟପା ବସିଥିଲା । ସମସରପୁରରେ ସମ୍ଭାଦ ପହଞ୍ଚିଲେ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ବାହାଣୀ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ସେ ଉଆସର ଶିଠି କରଣ ଜମିଦାରଙ୍କଠାକୁ ସମ୍ଭାଦ ଆଣିଛି । ଶିଠି କରଣ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ, “ପ୍ରଭୁ ! ଗୁମୁରେ ଆଉ କିଛି ଜଣାଇବାର ତାହିଁ । ସବୁ ସରି ଯାଇଛି । ଏ ଆମ୍ଭ କୁଳକନ୍ୟା ନୁହନ୍ତି, ଧର୍ମ ପ୍ରମାଣେ ଆପଣଙ୍କ କୁଳବଧୂ । ଧର୍ମପରାୟଣ ଆପଣ ଉଭୟ କୁଳର, ଅବୋଧ ବାଳକାର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭ ସାଆନ୍ତ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ବଧୂଙ୍କ ଅଳଙ୍କାରରେ ହାତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।”

ଜମିଦାର ସାଥନ୍ତ ‘ଗୋବନ୍ଦ ତୋ ଇଚ୍ଛା, ତୋ ଇଚ୍ଛା, ତୋ ଇଚ୍ଛା’ ଡିନ ଥର କହି ଉପସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା ନିମନ୍ତେ କରଣ ସାନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାକଲେ ।

ଆକାଶରେ ଇନ୍ଦୁପ୍ରଭ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରେ ଅହିଅ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ଇନ୍ଦୁମଙ୍ଗଳ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

— ୪୨ —

ଜେନେରାଲ ହସ୍ତିଚାଲ

କଟକ ଜେନେରାଲ ହସ୍ତିଚାଲ ଉତ୍ତରତାଲ ଏକପାଖିଆ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କୋଠା । ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ମିଳାଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଚ୍ଠା କବାଟ ଲାଗିଛି । କବାଟ ଯୋଡ଼ାକ ମଧ୍ୟରେ ସେହିପରି ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ରୁକ୍ମ ମିଳାଣ ଉଠା ଉଠା ଯୋଡ଼ାଏ ଖିଡ଼ିକ । ପଶ୍ଚିମପଟ ଖୋଲ ଆକାଶ ଦିଗକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଖିଡ଼ିକ । ପୂର୍ବପଟ ଆଉ କୋଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ଦୁଆର । ଏଇ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୁହାର ବଡ଼ ଚକ୍ରପୋଷ ପଡ଼ିଛି । ଚକ୍ରପୋଷ ଉପରେ ବାଡ଼ିଆ କତାପୁର ଗୋଟାଏ ଡୋକ, ତାହା ଉପରେ ଲୁଲପୁର ରେଜାକଟିଏ ପର ହୋଇଛି । ବାସିକଙ୍କୁ ବଦରଟିରେ ବଢ଼ଣା ଡକା — ତା ଉପରେ ସାନ ବଡ଼ ପୁଞ୍ଜାଏ ମାଣ୍ଡି ପଡ଼ିଛି । ବଢ଼ଣାରେ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ରେଗି ଗୋଇଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଶୁକୁ ବେଢ଼ରେ ସବାଙ୍ଗ ଡକା । ଡାକ୍ତରମାନେ ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର ଧରି ଥରକୁ ଥର ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖୁ-ଛନ୍ତି । ୯ ଦିନ କାଳ ଅବିଚ୍ଛେଦ ଜର । ଦେହର ଉତ୍ତପ ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ରର ଶବ୍ଦ ପାଞ୍ଚ ଅଂଶରୁ ତଳକୁ ଖସିବାକୁ ନାହିଁ । ରେଗିଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ମୋଷ୍ଟ । ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଚାକର ଚକ୍ରପୋଷ ଗୋଡ଼ ପଟରେ ଦିନ ରାତି ରେଗିଙ୍କୁ

ଗୁହଁ ଜଗି ବସିଛି, ଠାରୁ ଉଠିବାକୁ ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ଚକ୍ରପୋଷ ବାଡ଼ରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଟିକିଏ ନିଦେଇଯାଏ । ସିଉଲ୍‌ସାର୍ଜନ ମିଶ୍ଟର ସାମସ୍, ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ସମ୍ବ ଦିନ ରାତି ଦଶ ପନ୍ଦର ଥର ଆସି ରେଗିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଯାନ୍ତି । ଦଣ୍ଡାକୁ ଦଣ୍ଡା ଯୋଡ଼ିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଗୁଣ ଦିନରାତି ପାଳି କରି ଜଗି ରହିବାର, ପୁଣି ସେମାନେ ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡାରେ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କୁ ରେଗିର ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇ-ବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ । ଡାକ୍ତରମାନେ ରେଗିକୁ ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଚାକରଟା କଣ ବୁଝେ, ତାହା ଆଖିରୁ ଝର ଝର କରି ଦୁଇ ଧାର ଲେଉଟି ବଢ଼ିଯାଏ । ଅନାହାର ଅନିଦ୍ରା ଯୋଗୁଁ ଲେକଟାର ପଞ୍ଜିରହାଡ଼ ଗଣି ହେଲଣି, ସହଜରେ ଏଣିକି ଉଠି ବସିବା କଷ୍ଟ; ହେଲେ, ଆପଣା ଦେହ ପ୍ରତି ତାହାର କିଛିମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।

ଆଜି ଦଶଦିନ ଦିନ । ବଡ଼ସଖାଲେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଆସି ରେଗିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ, ଦେହର ଉତ୍ତପତା ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ରର ଶବ୍ଦ ଦୁଇ ଅଂଶକୁ ଖସି ଆସିଲଣି । ରେଗି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ‘ଉଁ ଉଁ’ କୁହେଇ ଏକଡ଼ ସେକଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତରମାନେ ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦର ଚିହ୍ନ ଦେଖି ଚାକରଟା ଫୁଲି କର ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲା । ଡାକ୍ତରମାନେ ଚାକରର ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଦେଖି ତା’ ଉପରେ ଭାରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ସାହେବ କହିଲେ, “ଆରେ ସଇତା, ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ତୋ ସା’ନ୍ତ ଏବେ ଭଲ ହୋଇଯିବେ ।” ସଇତା ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଘୋ କର ରଡ଼ିଟାଏ ଛୁଡ଼ିଲା । ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସାର୍ଜନ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଅତି ସାବଧାନରେ ରେଗିଙ୍କ କ୍ଷତସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ଧୋଇଧାଇ ଦେଇ ସେଥିରେ ପଟି ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅଳ୍ପ ଗରମ ଏକପ୍ରକାର ତରଳ ପଦାର୍ଥ ପଥ୍ୟ ପିଆଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାକୁ

ଦୁଇ ଦଶା ସେହିପରି ପଥ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ଡାକ୍ତର
ସାହେବଙ୍କର କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ପ୍ରତି ଦୃଢ଼ ଆଜ୍ଞା ହେଲା ।

— ୪୩ —

ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଲଭ

ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି କରୁଛନ୍ତି ଉଣା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ରୋଗୀ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଦୋତାଲ ଉପର
ବାରମ୍ବାର ସଞ୍ଜ ସଖାଳ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଗୁଲୁଗୁଲୁ
ହୁଅନ୍ତି । ସିଭଲ ସାର୍ଜନଙ୍କର ଏହିପରି ଉପଦେଶ ।
ଦେହର ଦାଗୁଡ଼ାକ ଏକରକମ ଶୁଖି ଉଠିଲଣି ।
ସିଭଲ ସାର୍ଜନ ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ଚକିତା କରୁଛନ୍ତି ସତ
ହେଲେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସାର୍ଜନ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଗତି
ମନଯୋଗ ଓ ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ ହେତୁରୁ ରୋଗୀ
ଏତେ ଜଳଦି ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ କରେବାକୁ ସମ ହେଲେ ।
ରୋଗୀ ସମସରସ୍ବରୁ ଆସିବା ବିନାବଧି ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ
ଆପଣାର ସବୁ କାମ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ି ଦିନ ରାତି ତାଙ୍କ
ପିଠ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ବାବୁଟି ବଡ଼ ଭଦ୍ର
ଲୋକ, ନିର୍ଲୋଭ ଏବଂ ଦୟାଳୁ—ଦରିଦ୍ର ଆଉ
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ରୋଗୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଦର୍ଶନ ଟଙ୍କା ପ୍ରାୟ
ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗୀଙ୍କଠାରୁ ଆପଣା
ପାଉଣା ଗଣ୍ଡାକ ଅସୁଲ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସେଥି
ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ରୋଗୀ କପରି ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ
କରିବ, ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ।

ରୋଗୀଙ୍କ ସହିତ ଡାକ୍ତର ବାବୁଙ୍କର ପୂର୍ବରୁ
ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁତା ତ ଥିଲା—ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା,
ତାହା ଉପରେ ରୋଗୀଙ୍କ ସମାବୃତ୍ତ ସବୁ ଶୁଣିଲେଣି ।
ସେ ଜାଣନ୍ତି, ରୋଗୀ ଅସୁବେଶର ପରଗନା ଜମିଦାର
ଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ, କିଛି ଦୂର୍ଘଟନା ହେଲେ

ଏତେବଡ଼ ତାଲୁକାଟା ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ଯିବ । ପୁଣି
ସମସରସ୍ବର ଜମିଦାରଙ୍କ ବଂଶରେ ଦୁଃଖର ସୀମା
ରହିବ ନାହିଁ । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମତୁବପୋଗ
ଏବଂ ଶ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ସମାବୃତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ
ଜେନରେଲ ହସ୍ତି ଟାଲରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ତେତେବେଳେ
ରୋଗୀଙ୍କର ଭୟାନକ ଜ୍ୱର, ପ୍ରାୟ ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ
ଥିଲେ । ଡାକ୍ତରମାନେ ସ୍ଥିର କଲେ, ରୋଗୀର ଯେମିତି
ଅବସ୍ଥା, ଏପରି ଦାରୁଣ କଷ୍ଟକର ସମ୍ଭାବ ଶୁଣିଲେ
ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କିଛି ସମ୍ଭାବ
ବିଧି ଯାଇ ନାହିଁ । ସମସରସ୍ବର ତାଲୁକର ଏବଂ
ଅସୁବେଶର ପରଗଣାର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷର
ମାମଲତକାରମାନେ ହସ୍ତି ଟାଲ ନିକଟ ବଜାରରେ ବସା
କରି ରହିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦୁଇ ଉଆସକୁ ଧାଉଡ଼ି ପାଇକ
ଟପା ବସିଛି—ରୋଗୀଙ୍କ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ଭାବ ଦୁଇ ଓଳି
ଦୁଇ ଉଆସକୁ ଯାଉଛି । ହେଲେ ରୋଗୀଙ୍କ ସହିତ
ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କର
ବିଶେଷରୂପେ ମନା । ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସଇତାକୁ
ବି ବୋଲି ଯାଏ ନାହିଁ । ସଇତା ମଧ୍ୟ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି
ଦଣ୍ଡକପାଇଁ ବାହାରକୁ ବାହାରେ ନାହିଁ । ରୋଗୀଙ୍କ
ସେବା ବିନା ଆଉ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନ ଦେବାକୁ
ତାହାର ଭର ନାହିଁ ?

— ୪୪ —

ଦାରୁଣ ସମ୍ଭାବ

ସଞ୍ଜ ବାଜି ଗଲଣି—ହସ୍ତି ଟାଲର ସମସ୍ତ
କୋଠରେ ଆଲୁଅ ଜଳୁଛି । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
କୋଠର ମଧ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ିଏ ଚୌକି ପଡ଼ିଛି । ବାବୁ
ନିଜେ ଅଉ ଡାକ୍ତର ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଦୁଇ ଜଣ ବସି

କଥା ଶୁଣି ହେଉଛନ୍ତି । କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମନ ବହୁଲେଇବାପାଇଁ ଆଜି କେତେଦିନ ହେଲେ ଡାକ୍ତର ବାବୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ପାଖରେ ବସି ନାନା ପ୍ରକାର ଖୁସରାପ କରନ୍ତି । ଆଜି ବି ସେହିପରି କଥା ଶୁଣା ଚଳୁଛି । ସଇତା ଲେପ ଚନ୍ଦର ଭଲ କରି ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି କରି ଶେପ ପାରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏଣୁତେଣୁ କଥା ଚଳିବାବେଳେ କୁଅଁର ବାବୁ ପଚାରି ବସିଲେ, “ହୋଇ ହେ ଡାକ୍ତର ! ଆଜି ସଖାଳେ ତଳ ପ୍ରସ୍ତରେ କଣ ଗୋଟାଏ ରଡ଼ି ଡକା ଗୋଳମାଳ ହେଉଥିଲା ?”

ଡାକ୍ତର ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ—“ଓଃ, ସେଇ କଥା—ଗୋଟାଏ ଭିତରୀଆ ରୋଗୀ କେତେଦିନ ହେଲେ ହସ୍ପିଟାଲରେ ଥିଲା, ଭାରି ଛଦ୍ମଆଣ ରୋଗ, ରୋଗୀଟାର ବୟସ ବି ଟଳି ଯାଇଛି, କେଉଁ କବିରାଜ, ଡାକ୍ତର ପାଖରୁ ବୁଲି ବୁଲି ଶେଷବଳକୁ ଏତିକି ଆସିଥିଲା । ସେପରି ରୋଗ କ’ଣ ସହଜରେ ଭଲ ହୁଏ ? ଆଜି ପାହାନ୍ତାପହଣ୍ଡ ମରିଗଲା । ଲୋକଟା ଥିଲା ମଫସଲର ଜମିଦାର—ସାଙ୍ଗରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ଥିଲେ । ତାକୁ ଘେନି ଯିବାବେଳେ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଡକା ପାରୁଥିଲା ।”

ଦୁଇଜଣଯାକ ଦଣ୍ଡେ ଭୁଲି ହୋଇ ବସିଲା ଉତ୍ତରେ କୁଅଁର ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ହେ ଡାକ୍ତର ! ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟରେ ତୁମର ଡାକ୍ତରୀ ଶାସ୍ତ୍ର କଣ ବୋଲେ ?”

ଡାକ୍ତର—କଣ ପଚାରୁଛ, ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ, କଥାଟା ସାଫ ଫିଟେଇ ବୋଲି ।

କୁଅଁର ବାବୁ—ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ପଚାରୁଛି ମନୁଷ୍ୟ ମରି ଆଉ ଥରେ ଜନ୍ମେ ନା ଏହିଠାରେ ଶେଷ ?

ଡାକ୍ତର—ଓଃ, ଏଇ କଥା । ଦେଖନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ! ଡାକ୍ତରୀ କିତାପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜଡ଼ିପିଣ୍ଡ ଘେନି କାରିବାର । ଆପଣ ଯାହା ପଚାରିଲେ, ତାହା ତ

ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ—ଏହା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର କଥା । ଦେଖନ୍ତୁ, ବନ୍ଧୁ ! ପୃଥିବୀରେ ଯେତେପ୍ରକାର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି, ଏମନ୍ତ କି, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଘାନ ଜଡ଼ି ଉପାସକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମାର ଅମରତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ଈଶ୍ଵରସ୍ତେଷ୍ଠୀ ଯେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ସେ ବି ମାନବାତ୍ତ୍ୱର ଅମରତ୍ତ୍ୱ ଅସ୍ୱୀକାର କରିପାରି ନାହିଁ ।

କୁଅଁର ବାବୁ—ଗୁଡ଼ାକ, କୋମଡ଼ଙ୍କ ଥୋକେ ଶିଷ୍ୟ ତ ଆତ୍ମା ଶରୀର ସହିତ ବିଧ୍ଵଂସୀ ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାକର ସୁସ୍ଥ ମତ —

“ରୁଣ କୁଣ୍ଡା ଘୃତ ପିବେତ୍ ।”

“ଭସ୍ମଭୂତସ୍ୟ ଦେହସ୍ୟ ପୁନରାଗମନଂ କୃତଃ ।”

ଡାକ୍ତର ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ—ହୋଃ, ହୋଃ ! ଗୁଡ଼ାକ ବୋଲି ନାମଟାଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ସତ, ହେଲେ ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ କେବେ କୌଣସି କାଳରେ ଥିଲା, ଜ୍ଞାନ ଲୋକେ ବହୁକାଳରୁ ତାହାକୁ ନିତାନ୍ତ ଘୃଣା, ନିତାନ୍ତ ଅବଜ୍ଞା ସହିତ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି ଜୟନ୍ତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପୃଥିବୀରୁ ଏକାବେଳେକେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ବିଲୁପ୍ତ ହେବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଚିତ । ସତ କଥା, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଜଣେ ଅନାତ୍ମ-ବାଦୀ ଏବଂ ନିରାଶ୍ରୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି । ପରକାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ହେଉ, ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିବାରେ ଆସେ, ସେହି ଦୁର୍ଭାଗା ଲୋକେ ଜୀବନ ଗୋଟାକ ନିତାନ୍ତ ଅଶାନ୍ତି, ଜୀବନରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଭୁଂସ୍ତ ପିଣ୍ଡାତ, ରାସସ, ସର୍ମବିଶକୁ ବିଶ୍ଵାସ କରିପାର, ମାତ୍ର ସେହି ନାସ୍ତିକ ବିଶ୍ଵକୁ କଦାଚ ବିଶ୍ଵାସ କରିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମନ ମାନବ-ସମାଜ ପ୍ରତି ଦୟା-ମାୟା-ମମତାଶୂନ୍ୟ—ନିଜର ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ ସେମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ ଅଟେ । ସେମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟାୟ କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟମ ନାହିଁ, କେବଳ ରାଜଦଣ୍ଡ

ଭୟରୁ ସେମାନେ ଦୁଃଖମୟ ନିବୃତ୍ତ ଥାନ୍ତି ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କ କଥା ଏକାବେଳେକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧାର୍ମିକ ବିବେକଶାଳୀ ଲୋକ ଏବଂ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରୁଥାନ୍ତୁ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଛି, ଜଗତର ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ମତ—ମାନବାନ୍ତା ଅବନାଶୀ; ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି ଯାହା କଥିତ ହୁଏ, ଆତ୍ମାର ଗୋଟିଏ ଜାଣ୍ଡି ଶରୀର ପରିତ୍ୟାଗ ମାତ୍ର । ଆଉ ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଥାଉ, ସର୍ବବାଦସମ୍ମତ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଣ ବୋଲିଛନ୍ତି; ଶୁଣନ୍ତୁ —

“ବାସାଂସି ଜାଣ୍ଡୀନ ଯଥା ବିଦ୍ୟାୟୁ
ନବାନ ବୃଦ୍ଧାତ ନରୋପରାଣି ।
ତଥା ଶରୀରାଣି ବିଦ୍ୟାୟୁ ଜାଣ୍ଡୀ-
ନାନ୍ୟାନ୍ ଫସାତ ନବାନ ଦେହା ।”

“ଜାତସ୍ୟ ହି ଧୂବୋ ମୃତ୍ୟୁ
ଧୂର୍ବଂ ଜନ୍ମ ମୃତସ୍ୟ ଚ ।
ତସ୍ମାଦପରିହାର୍ୟୋଽସ୍ୟେ
ନ ଭୂଂ ଶୋଚତୁମର୍ତ୍ତସି ।”

“ଦେହନୋଽସି ନ ଯଥା ଦେହେ
କୌମାରଂ ଯୌବନଂ ଜର ।
ତଥା ଦେହାନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତ-
ଧୀରସ୍ତସ୍ୟ ନ ମୃତ୍ୟୁତ୍ତ ।”

ଗୀତା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହିପରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମହାବଚନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ; ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁଲଭ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅଗ୍ରଗାମୀ; ମାତ୍ର ଆତ୍ମେମାନେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପୁନର୍ବାର ମିଳିତ ହେବୁଁ । ଏଥିପାଇଁ ଜ୍ଞାନଗଣ ମୃତଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ବିଳାପ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ମଧ୍ୟ ବିଳାପ କରିବାକୁ ଧର୍ମ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନା । ଏତକ କଥା ବୋଲି ଡାକ୍ତର ବାବୁ

ଦଣ୍ଡେଯାଏ ତୁନ ହୋଇ ବସି ରହିଲେ । କୁଅଁର ବାବୁ ଏଥର ଭଲ କରି ଦେଖିଲେ, ମଧ୍ୟ ଅନେକଥର ଦେଖିଲେଣି, ଡାକ୍ତର ବାବୁ କଥା ବୋଲୁ ବୋଲୁ ତେର ଥର ଥକ ରହିଯାନ୍ତି, ଥରକୁ ଥର ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ କିଛି ଗୋଟାଏ କଥା ବୋଲିବାଲାଗି ବେଳ ଉଣ୍ଡୁ ଛନ୍ତି । ସାନ୍ତଙ୍କ ଏପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା କରିବା ସମୟରେ ଡାକ୍ତର ସୁନାନ୍ତ ବାବୁ କେତେଥର ଉପରକୁ ଆଉ କେତେଥର କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ତାଙ୍କ ଖାଇବ ବାହୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଟାଣ କରି ଧରି କହିଲେ, ଆଜ୍ଞା ବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭ ମାମା ସା—

ଡାକ୍ତର ବାବୁଙ୍କ କଥା କହିବା ସରି ନାହିଁ, କୁଅଁର ବାବୁ ଅତି ଚଞ୍ଚଳ, ଅତି ବଳରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇପଡ଼ି ‘ଏ—ମୋ ମା ନାହାନ୍ତି?’ କହି ମାମା—ମାମା ବୋଲି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ସଇତା ଧାଇଁ ଆସି ମାମା—ମାମା ମାମା ସାନ୍ତାଣୀ ବୋଲି ଭାରି ରଡ଼ିଟାଏ ଗୁଡ଼ିଛି । ସାନ୍ତଙ୍କ କଷ୍ଟ ଦେଖି ସଇତା ତେର ଥର କାନ୍ଦେ, ହେଲେ ସରକାରୀ ଜାଗା ବୋଲି ପାଟିକରି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଛ୍ୱସିକା ତାର ସେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଜାବଡ଼ି ଧରି ଡକା ପକାଇଛି ।

ଦଡ଼ନ ଉତ୍ତରେ କୁଅଁର ବାବୁ ଟିକିଏ ତୁନ ହୋଇ ତୁଚ୍ଛା ଧକେଇ ହେଉଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଭଜା ରୁମାଲରେ ଥରକୁ ଥର ମୁହଁ ପୋଛି ଦେଇ ନାନାପ୍ରକାର କଥା କହି ସାନ୍ତୁ ନା କରୁଛନ୍ତି । ସଇତା ବେକ ଭାଙ୍ଗି ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ପଡ଼ି ଯାଇଛି ।

ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଦେଖିଲେ, ଭାରି ବିପଦ । ଡାକ୍ତର ସାହେବ ହସ୍ତି ଟାଲୁରୁ କୋଠିକୁ ଯିବାବେଳେ ବଗିଚାରେ ବସି ତାଙ୍କୁ ନିରୋଳାରେ ଦେଖି ଯାଇଛନ୍ତି, କୁଅଁର

ବାବୁକୁ ଆଉ ଅନ୍ଧକାରରେ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ — ମାତା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁହେଁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ କଥା ଆଜି ଶୁଣାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ଅବସ୍ଥା, ତାଙ୍କ ଭାସିଆର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଦେବାକୁ ଉପାୟ ଖଟୁ ନାହିଁ ଏବଂ ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାଳନ ନ କଲେ କାଲି ସଖାଳେ ଆସି ପରୁରଲେ କଣ ବୋଲିବେ ? ଯାହା ଆଉ କପାଳରେ, ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।

ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପହରେ କାଳ ବିତି ଗଲାଣି, କୁଅଁର ବାବୁ ନିର୍ବାକ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଠାରି ଦେବାରୁ ଜଣେ ହସ୍ତ ଟାଳି ସହକାରୀ ଦୁଇଟା କାଚ ଗାସରେ ଦୁଇଗାସ ଏକ ପ୍ରକାର ଟନକ ଔଷଧ ଆଣି ଦେଲେ । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁକୁ କୁଅଁର ବାବୁ ଆଉ ସଇତାକୁ ଟିକିଏ କଣ୍ଠରେ ପିଆଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଡାକ୍ତର ବାବୁ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ଅଜଣାରେ ତାଙ୍କ ନାଡ଼ୀ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିଲେ, ବାବୁ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅତି କଷ୍ଟରେ, ଅତି ଅନିଚ୍ଛାରେ କୁଅଁର ବାବୁକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । “ଅବଶ୍ୟ ମାତୃବିପ୍ଳବ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର, ହେଲେ ତାଙ୍କର ସମୟ ହୋଇଥିଲା, ତେବେ —” ଏତିକି କହି ତୁନି ହୋଇଗଲେ । କୁଅଁର ବାବୁ ମୁହଁ ଟେକି ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଛନ୍ତି, ଆଖିରେ ପିଛଡ଼ା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀ ସଜାଣେ ଚନ୍ଦ୍ରା କଣ —

କୁଅଁର ବାବୁ, ‘ଏଁ ଏଁ ଏଁ — ଇନ୍ ! ଇନ୍ ! ହାୟ ମୋ ଇନ୍ !’ ଚେତା ମୋହ । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଆଉ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଜଣ ସହକାରୀ ଧରାଧରି କରି ଟେକି ନେଇ ବିଛଣାରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । ସଇତା ବି ସେହିପରି ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଆନ ଧରି ଶୁଆଇ ଦିଆ-

ଗଲା । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ, ଆଉ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜଣ ସହକାରୀ, ଜଣ ଆଠ ଗ୍ରହ ରାତି ଗୋଟାକ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି । କାହାର ଆହାର ନଦ୍ରା ନାହିଁ ।

— — —

-୪୫-

ଅନୁବାଦ

ଅସୁରଶୂର ପରଗଣାର, ସମସରପୁର ତାଲୁକର ଦୁଇ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉତ୍ତାପ ଭିତର ବାହାରେ ଯେମନ୍ତ ମାଛୁଟି ମରି ଯାଇଛି । କି ମାଇକିନିଆ, କି ମରଦ, ସମସ୍ତେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଛନ୍ତି, କାହାର ପାଟିରୁ କଥାଟିଏ ଫିଟିବାକୁ ନାହିଁ । ଜମିଦାର ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ସୁଧୌରୀ ଘଟଣା ଦିନାବଧି ଆଉ କିଛି କଥା ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ସବୁବେଳେ ଇଷ୍ଟଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦ-ଜୀଉଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ଆଖି ବୁଜି ବସିଛନ୍ତି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ — ପାଟି ଫିଟୁ ନ ଥିଲା, ଆଜି ସଖାଳେ ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇ ସେଇ ଭଜା ଲୁଗାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ହାତଯୋଡ଼ି ତେର କଥା ଜଣାଣ କଲେ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ —

‘ଗୋବିନ୍ଦ ! ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଜୀବନର ସ୍ବାମୀ ଗୋବିନ୍ଦ । ଏହି ବନ୍ଧର ଅଧିକାରୀ ତୁ । କେତେ ପୁରୁଷରୁ ତୋ ଚରଣରେ ଖଟଣି ଦାସୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ତୁ, ମୁଁ ତୋ ଶ୍ରୀଚରଣ ଦାସ; ମାତ୍ର ମଦଗବରେ ଭୋଲ ହୋଇ ସେ କଥା ବୁଝିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀର ମଉଡ଼ମଣି, ମୁଁ ଦେଶର ରଜା, ମୋହର ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି, ମୋ ପାଖରେ ଲୋକେ ଖଟି ରହନ୍ତି, ଏହି ଚବ୍ଦରେ ଆପଣାକୁ ବଡ଼, ଆଉ ଲୋକଙ୍କୁ ତୁଚ୍ଛ ମଣି ଅପମାନ କରିଛୁ ।

ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଜଗଦ୍‌ବାସୀ ସମସ୍ତେ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା, ତୁମ୍ଭ ନ୍ୟାୟ ବିଚାରରେ ମୋ ଗର୍ବ ରହିବ କି ? ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ବାନା ବହୁଳ—ମୋ ଗର୍ବଟା ଭାଙ୍ଗି ତୁମ୍ଭ କରଦେଲ, ଭଲ କଲ । ବାପା ! ମୋତେ ଲୋକଙ୍କ ପଦଧଳିର ଯୋଗ୍ୟ କରିଦିଅ, ସବୁ ଗୁଣ ତୁମ୍ଭ ପଦପେବାରରେ ମୋତେ ଲଗାଇ ଦିଅ । ପ୍ରଭୁ ! ଜୀବନର ସ୍ୱାମୀ ! ମୋ ପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦର ସମସ୍ତ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର । ମୋ ପୁତ୍ର କଣ, ଏହି ବଂଶର ସମ୍ପତ୍ତି ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ତାକୁ ସ୍ଥାପନ କରିଛ, ତୁମ୍ଭ ଚରଣ ଦାସ କରି ପକାଅ । ମନ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲ, ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛ । ବୁଝି ବସିଲେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ମୋ ଅପରାଧରୁ ମୋ ଦଣ୍ଡ ପାଇଛି । ପ୍ରଭୁ ! ତାକୁ କ୍ଷମା କର । ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭ ବିଷୟ ରଖି ମୋତେ ଅଲଗା କରି ନିଅ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଧାମକୁ ଯାଇ ଆପଣା କୃତ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ବାସନା, ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।’

ସାଆନ୍ତେ ପୂର୍ବ ରସିରେ ଗୁମ୍ଫାକରଣଙ୍କ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚରମପତ୍ର ଲେଖାଇ ହାତରେ ଧରିଥିଲେ, ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ କରି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦ-ପଦ୍ମରେ ସେହି ମୁଦ ଲେଖାଟି ଥୋଇଦେଲେ । ସେହି ଚରମପତ୍ରର ସାରମର୍ମ :—

‘ଆମ୍ଭ ବଂଶର ଯାବନ୍ତ ସ୍ଥାବରସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି କୁଳଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରି ନିଜ କୃତ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଜ ଧାମକୁ ଯାଉଅଛୁ । ଆମ୍ଭ ଉତ୍ତରରେ ଦାସଦାସୀ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ସେବାକରି ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବେ । ଆମ୍ଭର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାୟତ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲୁ । ସେ ଆପଣାର ଶୋଭାକ ପୋଷାକ ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।’

ଜେମାମଣିଟିର ବିଷୟାଗ ଦିନାବଧି ସାମନ୍ତ ଦର୍ଶନ ମହାନ୍ତିଏ ଅଚେତ ଥିବା ପରି ଶେଷରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । କାହାଣୀ ସହିତ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ନ ଥିଲା, କେହି ହେଲେ ଭରସି ପାଖ ଦଶି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, କେବଳ ଶିଠକରଣ ରାମହରି ମହାନ୍ତିଏ ବହୁତ ଦିନଯୁରେ ବହୁତ ଯନ୍ତରେ ଯାନ୍ତିକ ରୋଜିନା ମାତି ବଢ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ ।

ଆଜିରେ ଯେମନ୍ତ ସହସା ସମସ୍ତ ସାମର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ଗଲେଣି । କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆଉ ମୁଖାକୁତ୍ତରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ କିଛି ଦୁଃଖ ବା ସୁଖ ଥିବାର ଜଣା ଶୁଭୁ ନାହିଁ । ସଦର ମମତା ସମସ୍ତ କରଣ ପଥାନ ପଟ୍ଟିଆରି ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଆଉ ଆଉ ମୁଖ୍ୟ ଲୋକେ ସାନ୍ତଙ୍କ ଡାକରାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କ ଆଗ ଅଗଣାରେ ସମସ୍ତେ ହାତଯୋଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ସାନ୍ତଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଶତାବଧି ଉପର ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ, ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ବି ଶୁଭୁ ନାହିଁ, କୁଣ୍ଡଳିଏ ପଡ଼ିଲେ ଠୁଣ କରି ଶବ୍ଦଟାଏ ହେବ ।

ସାଆନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ ଟାଣ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, ‘ଭାଇମାନେ ! ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଦଟଣା ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାରେ ଆତଯାତ ହେଉଛି । ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଆପଣା ଆପଣା କୃତ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଭାଇମାନେ ! ଆପଣମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ବୁଝୁଛନ୍ତି ତ, କେବଳ ମୋହର ଅଧର୍ମ ଆଚରଣ ଯୋଗୁଁ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପ୍ରଧାନ ବଂଶ ଲଣ୍ଡ-ଭଣ୍ଡ ହୋଇଯାଇଛି ।’

ଥୋକେ ମୁରବିଭଳିଆ କରଣ କାନ୍ଦୁ ମାନ୍ଦୁ ହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, ‘ଅଜ୍ଞା—ଅଜ୍ଞା ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏହା ଦୈବାଧୀନ ଦଟଣା ଅଟେ; ଏଥିରେ

କାହାରି ଆସୁଛି ନାହିଁ ।” ବୁଦ୍ଧ ସ୍ୱବେଦିତ ହରିରାମ
ତିହାଡ଼ିଏ କହିଲେ:—

“ସଦ୍‌ଭାବ ଚନ୍ଦ୍ରବତ ନିତ୍ୟମ୍ ସଦ୍‌ବିଚାରୀ
ସଦ୍‌ବିଚାରୀ ବହୁନାନ ଭବତ୍ୟସ୍ତବ ।”

ସାଆନ୍ତେ—“ହେଉ, ତାହା ହେଲେ ମୋହର ସବୁ
ସରି ଗଲଣି । ଏକା ଇନ୍ଦୁ ଅଭାବରୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏବେ
ଜଗତ୍ ସଂସାର ସମସ୍ତ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ଭାଇମାନେ !
ଗଲ ରାତି ଶେଷରେ ସାନ୍ତାଣୀ ଆସି ସ୍ୱପ୍ନରେ କହି
ଯାଇଛନ୍ତି—ମୋତେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।
ହେଲେ ମୋହର ଘୋର ପାପ ସକାଶେ ତ କିଛି
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦେଖି ନାହିଁ । ମନରେ ପାଞ୍ଚୁଛି, ସମସ୍ତ
ଜ୍ଞାତୃତ୍ୱ, ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାତୃତ୍ୱ ମସ୍ତକରେ ପଡ଼ିଲେ ବା
ଆତ୍ମା କିହୁ ଶକ୍ତିଲଭ କରିବ ।

“ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଲେଖାପଢ଼ା କରି ଦେଇଗଲି ।
ଏ ବର୍ଷର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କର—ଜୁଆଁ
କୁଆଁର ବାବୁ ସେବାୟତ ହୋଇ ରହିବେ । ହେଲେ
ସେ ପିଲାଲେକ, ତାଙ୍କୁ ଚଳାଚଳ କରାଇ ନେବାକୁ
ହେବ । ସମସ୍ତେ ଆଗଣା ଅପଣା ଏଲକାରେ ରହିବେ,
କେହି ଏଲକାରୁତ ହେବ ନାହିଁ ।

“ମରୁଆଟିକୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ହାତରେ ସମ୍ପତ୍ତି
ଦେଇଗଲି । ଅବୋଧ ବାଳିକା, ବିଶେଷରେ ଉତ୍କଳିକା
ତାହାର କିଛିମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ସଂସାର କଥା କିଛି
ଜାଣେ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ଭିତରେ ଅଧିକାର ତା ହାତରେ
ରହିବ । ତା ବାପର ଉତ୍କଳା ଅଧିକ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା
ସରକାର ଚନ୍ଦ୍ରବିଲରେ ଜମା ଅଛି । ସେଥିରେ ହାତ
ଦେବେ ନାହିଁ—ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ଲେଡ଼ି ତାକୁ
ସମର୍ପଣ କରିବେ, ତେତେବେଳେ ସବୁ ଟଙ୍କା ତା
ଜମାରେ ଦେବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଚଳାଚଳପାଇଁ
ଆମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରବିଲରୁ ପାଇବ ।

“ଭାଇମାନେ ! ମୋ କଥା ଶେଷ ହେଲା, କାହାରି-
ଠାରେ କିଛି ଅପରାଧ କରିଥିଲେ କ୍ଷମା କରିବେ ।”

ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଲୋକ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି
ଲେଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ ସେ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ି କହିଲେ—
“ହେଉ ! ଏପରି ଆଜ୍ଞା କରିବେ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟମାନେ
କାହା ଆଶା ଧରି ବଞ୍ଚୁ ?”

ସାଆନ୍ତେ—“ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଏତେକାଳ ବିଷୟ-
ଭେଳରେ ପଡ଼ି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭୁଲି ଯାଇଛି । ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି
ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଆଶ୍ରୟ ନେଉଛି । ମୋତେ
କରୁଣା କରନ୍ତୁ ।”

ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ ସାମନ୍ତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ
ସମସରପୁର ଏଲକା ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ମରୁଆ ଯାହା ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା,
ସାନ୍ତ ଉତ୍କଳ ଛୁଡ଼ି ଯିବା ଦିନଠାରୁ ତାହାର ସବୁ ବୁଦ୍ଧି
ଲେପ ହେଲଣି—ବଡ଼ ଧୂଳିଆ ଘର ଶେଖିଟାକୁ ଆ
କରି ଏକଧ୍ୟାନରେ ଅନାଇ ବସିଥାଏ, ଆଖିରେ ପଛଡ଼ା
ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ—ସେ ଯେ କିଛି ଦେଖୁଛି, ଶୁଣୁଛି,
ବୁଝୁଛି, ଏପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏପରି ଥୋକେ
ଦିନ ଗଲା । ଏଣିକି ବେଳେ ବେଳେ ବସି ଭାଲେ—
ମୋହର ଦୋଷରୁ ଜେମାମଣିକୁ ହରାଇ ବସିଛି । କାହୁଁ
କାଳନିଦହାଏ ଆସି ମାଡ଼ି ବସିଲା, ମୁଁ ଚାହିଁ ବସିଥିଲେ
କଣ ସେ ଯାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ? ମୋ ପାପ ସକାଶେ
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବ । ଜେମାମଣି ଯେଉଁଠାରୁ ଯେଉଁବାଟେ
ଗଲେ, ମୁଁ ସେଇ ବାଟରେ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବି ।

ଆଜି କେତେଦିନ ହେଲା ବଡ଼ଜେମା ମରୁଆ
ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହୋଇ ଚାହିଁବା, ଥରକୁ ଥର ମାଜଣା ତୁଳୁ
ଆଡ଼କୁ ଯିବାର ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ପରିଜନଗୁଡ଼ାକ ଭାରି

ଓର ଗଲେଣି । ଦିନ ରାତି ପାଳ କରି ଠିଆ ପହରରେ ତାଙ୍କୁ ଆଖି ଉପରେ ରଖିଛନ୍ତି ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପର ଦିନେ ରାଜବଲ୍ଲେଚନ ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଅନୁରାପ କରୁଥିଲେ “ଦେଖ ତ ବନ୍ଧୁ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲପାଇଁ କେତେ ମେହନତ, କେତେ ଯତ୍ନ କଲୁ—ମାହାଲିଆକୁ ମାହାଲିଆ ରାଜ୍ୟଟାଏ ପାଇ ଯାଇଥିଲୁ । ଏପରି ସରସ୍ୱତୀ ପରି ସ୍ତ୍ରୀଏ କେତେ ଲୋକ କପାଳକୁ ଦଟ ? ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ ଦୁଷ୍ଟାଟା ସବୁ ସାରିଲୁ ! ସେ ଆପଣାର ଯାହା କଲ ତ କରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେ ସବୁ ଲେନସାନ କରିଦେଲେ । ଦିନ ରାତି ଲାଗି କେତେ ବୁଦ୍ଧି ଖଟେଇ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ! ସର୍ବଶେଷ ମହାନ୍ତ ଯାହା ଦେବାକୁ ମଜିଥିଲୁ, ଅଧାଅଧ ବି ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ପାଉଣାଟା ପାଇ ଯାଇଥାନ୍ତୁ, ପଛନ୍ତେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ହୋଇଥାନ୍ତା ପଛକେ । ନିବୋଧଟା ସବୁ ସାରିଦେଲୁ !”

କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ବାଧ୍ୟକା ବଳି ପଡ଼ିଥିବାବେଳେ ସଇତା ରାତିକୁ ରାତି ବିଛଣା ଗୋଡ଼ିତଳେ ଜାଗି ବସିଥାଏ, ନିଦେଇ ଯାଏ ନାହିଁ । ସେତିକିବେଳେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ଶୁଣୁଥାଏ, “ହାୟ ହାୟ ! ମୋହର ତିଳପଣରୁ ସାନ୍ତକୁ ଏତେ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଛି । କଟକରେ ଦୁଷ୍ଟ ବାବୁଗୁଡ଼ାକ ଯେତେବେଳେ ଫୁସୁରୁଆପର ଲାଗେଇଥିଲେ, ମୂଲରୁ ମୁଁ ଟିକିଏ ଗଲ ପାଇଥିଲି । ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ କାନରେ ଫୁଙ୍କ ଦେଇଥିଲେ, ଏତେ ସରକି ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତା । ମୋ ସାନ୍ତ ସିଧା ଲୋକ, ଛନ୍ଦ କପଟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ କଥାରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲଣି, ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୋ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ କରିଦିଅ । ପଛନ୍ତେ ମୋ ପାପ ସକାଶେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବି ।”

-୪୭-

ଦିନ କାହାରିପାଇଁ ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଜଗତର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ, ହାହାକାର ସମସ୍ତ ଦେନ ସମାନଭାବରେ ବହି ଯାଉଛି ।

ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆହୁରି ବି ଆଠ ଦଶ ଦିନ ବିତି ଗଲଣି । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ହସପିଟାଲରୁ ବାହାରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ବାହାବୋପାଇଁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବା ଅନିଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବିପଦ ନାମରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇପଡ଼ୁ । ହେଲେ ବିପଦ ମନୁଷ୍ୟର ଆଖି ଦିଏ । ସଂସାରକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାପାଇଁ ବିପଦରୁ ବଳି ଆଉ କେହି ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ । ଭବ ମାୟାରେ ଅଛନ୍ତୁ ଅହଙ୍କାର ମାନବ ବିପଦ ପ୍ରସାଦରୁ ଆପଣାର ଅବସ୍ଥା ଚୁଡ଼ିବାକୁ କ୍ଷମ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନ ସ୍ଥିର, ଗମ୍ଭୀର । ଜଗତରେ ତାଙ୍କର କେହି ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଅଛି ବୋଲି ଚୁଡ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ନାହିଁ । କାମ୍ୟ ବା କାମନା ମନ ମଧ୍ୟରୁ ବଲୁଡ଼ ହୋଇଛି । ଦୃଷ୍ଟି ମାର୍ଗରେ ସଇତା ମୂର୍ତ୍ତି, ହୃଦୟ ପଟରେ ଇନ୍ଦୁମଣି ଶିବ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ବେଳେ ବେଳେ ମାତୃଦେବୀଙ୍କ କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ବାହାର ଲୋକେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଦେହର ଛୁପା ପରି ସଇତା ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ବସି ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସାନ୍ତ ବି ସଇତା ବିନା ଆଉ କାହାରିକୁ ଯେମନ୍ତ ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଡାକ୍ତରଖାନାର କେହି ଲୋକର ଦରକାରବେଳେ ତିନି ଚାରି ଡାକରେ ତାଙ୍କର ଟିକିଏ ହୋସ୍ ବସେ, ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି ।

କୋଡ଼ିଏ ପଚାଶ ଦିନ ଭିତରେ ସାନ୍ତ ଶୁକର ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଦୁଇ ତିନିପଦ ମାସ କଥା ହୋଇଛି । କଥା ହେବାର ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ିଲୁ ।

ପିଲାମାନଙ୍କ କଟକ ଖରଚ ଟଙ୍କା ସହିତ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଦରମା ଟଙ୍କା ଆସେ । ବାବୁମାନେ କଟକ ଆସିବା ସମୟରେ ଖରଚର ଯେଉଁ ବକାଶ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଆଜିଯାଏ ଠିକ୍ ରୂପେ ଚଳୁଛି ।

ସଇତା ଯେଉଁ ଦରମା ଟଙ୍କା ପାଏ, ତାର ବୁଢ଼ାମାଉ ଭଲରୂପେ ଚଳିବା ଭଲ ଖରଚ ଦେଇ ବଳକା ଟଙ୍କାଟା ପାଖରେ ରଖେ । ଲୋକଙ୍କ ଅଜଣା, ଖୁବ୍ ଗୋପନରେ ଅନ୍ଧାରେ ଗୋଟାଏ ଗାଞ୍ଜିଆ ବାନ୍ଧିଛି । ଟଙ୍କା ବଳି ପଡ଼ିଲେ ଗିନି ବାନ୍ଧି ସେହି ଗାଞ୍ଜିଆରେ ପୁରାଏ । ଗିନି ଆଉ ଟଙ୍କାରେ ଗାଞ୍ଜିଆଟା ପୂରି ଯାଇଥିଲା । ସାନ୍ତଙ୍କ ବିପଦ ଦିନଠାରୁ ସେଥିରେ ହାତ ଲାଗିଛି । ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଡାକ୍ତରଖାନାର ଖରଚ ବନ୍ଧାବନ୍ଧ । ସାନ୍ତଙ୍କପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ କଞ୍ଜକାଶିଆ ଭଲ ଔଷଧ ଲେଡ଼ା, ଭଲ ପଥ୍ୟ ଅଣାଯିବ, ଆଜି ଏ ଖରଚ, କାଲି ସେ ଖରଚ ଦରକାର, ସଇତା କାନରେ ପଡ଼ିଲା । ଯେତେ ଲେଡ଼ା ଦୋହର ଆଣି ରଖାଯାଉ, ହସାବ ନାହିଁ, ବୁଝା ବୁଝି ନାହିଁ ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରେ ଦଶ କାଢ଼ି ଦେଲା । ସବୁ ଜାଗାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ସଇତାର କାରବାର ଦେଖି ସେପରି ସେପରି ଲୋକ ସଟାବଟା କରି କିଛି ଟାଣି ନେଇ ନାହାନ୍ତି, କିଏ ବୋଲି ପାରେ ? ତେବେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ କଥା, ତଳିଆ ସାମାନ୍ୟ ଗୁରୁବୀରଙ୍କ ହାତକୁ ସଇତା ଟଙ୍କା ବଡ଼ାଇ ଦେବାର ଦେଖା ଯାଇଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାରେ ଆସିଛି ଯେ, ସେ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଗୁରୁ ହାତରେ ଗିନିଟାଏ ଭଞ୍ଜାଇବାକୁ ଦେଇଛି, ସେ ଲୋକଟା ବଜାରରୁ କିଛି ଜିନିଷ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ତାହାତରେ ଦେଲା । କେତେକର ଜିନିଷ ଆସିଲା, ବଳକା ବାହୁଡ଼ିବା କେତେ ଟଙ୍କା ସଇତା ଅଗଣା ଅସୁବିଧା ଅନ୍ଧାରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଧାଇଁଲା ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ । ସଇତା ଏକା ରାଧିଛି—ଯାଉ ସବୁ ଟଙ୍କା, ପ୍ରଭୁ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ କରି

ଦେଉଛି । ସଇତା ଗୁରୁର ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି, ସାନ୍ତଙ୍କ ରୋଗ ସହିତ ସଇତାର ଗାଞ୍ଜିଆଟା ଖାଲି ହୋଇଯାଇଛି । ହେଲେ ଖରଚଟା ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଏଇଟା ଉଆସ ବା କଟକ ନୁହେଁ ଯେ, ହୁକୁମ ଧାର ଉପାରିରେ ଚଳିଯିବ, ଏ ସବୁ ଜାଗାରେ ‘ଟଙ୍କାଟି ଥୋ, ଆଉ ଗୋଡ଼ଟି ଧୋ’ ମାତ୍ର ସଇତାର ସେଥିକି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ, ସହରକୁ ବାହାରିଲେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା, ତକ୍ଷଣେ ଦେନ ଆସିବ । ସେ ତେର ଥର ଦେଖିଛି, ରାମକୃଷ୍ଣ ବାବୁ, ଲକ୍ଷ୍ମନ ବାବୁ, ଶିବୁ ବାବୁ ହାତ ଉପାରି ବୋଲି ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରୁ ଦେନ ଯାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳିକା ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଦେଇ ପକାଇବେ । ତେତିକିବେଳେ ଏକା ତାହା ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧୋକା ଛୁଇଁ ଗଲା—‘ହୋଇ ହେ, ସତ ତ ! ଯେଉଁ ବାବୁମାନେ ରୋଜ ରୋଜ ସଞ୍ଜ ବାଜିଲେ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ନ ରେଟି ପାଣି ଛୁଁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ବେଳେ ହେଲେ ଘୋଟଟା ବି ନାହିଁ କିଆ ? ସେମାନେ କଣ ଏ ଯାଏ ଶୁଣି ପାରି ନାହାନ୍ତି ? ହେଉ ବୁଝାଯିବ ।’

ସାନ୍ତଙ୍କୁ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । କିଛି ଦରକାର ଅଛି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସହରକୁ ବାହାରିଲା ।

ସେ ଜାଣେ, ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଉଆସକୁ ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ହେଉ, ଥରେ ଲେଡ଼ି ବୁଝେ । କଟକ ସହର ବସା ନିକଟ ଆସପାଶ ଚିହ୍ନା ଲୋକଙ୍କୁ ପଚରାପଚରି କରି ବୁଝିଲା, ବଡ଼ ସାନ୍ତ ବାବୁ ଆଜିକୁ ଗୁରୁଦିନ ହେଲା ପୁଣି ଜିଲ୍ଲା ଡେଲିଙ୍ଗ ପରଗଣାର ଜମିଦାର ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ନାଏବ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଶୁଣାଶୁଣିରେ ମାସକୁ ଦରମା ଶହେ ଟଙ୍କା ।

ଏହି ଜମିଦାର ବାବୁ ନାବାଳକ ଥିଲେ, ମାହାଲ ସରକାର ହାତରେ ଥିଲା । ଦଶ ବର୍ଷ ଯାଏ କଲେଜିଏଟ

ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ି ମେଟ୍ରିକୁଲେଶନ ଆର୍ଡ଼ କ୍ଲାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଛାତ୍ର ସମିତିରେ ତେର ଥର ବକ୍ତୃତା କଲେଣି । ଶୁଣିବାରେ ଆସେ, କବିତା ବି ଲେଖି ପାରନ୍ତି । ସରକାର ଡକ୍ଟରିଲରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଜମା ଥିବାର ତାଙ୍କ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଏ ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭଲ ବନ୍ଧୁପଣ । ତାଙ୍କର ବାଲଶ ବର୍ଷ ପୂରିଯିବାରୁ ଜମିଦାରୀ ପାଇ ଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସଇତା ଜଣ ଜଣ କରି ସବୁ ଚିହ୍ନା ଜଣା ବାବୁଙ୍କ ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲ । ଯେଉଁ ବାବୁମାନେ ରୋଜ ରୋଜ ସଞ୍ଜ ଉତ୍ତର କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କୁ ନ ଭେଟି ପାଣି ଛୁଁ ନ ଥିଲେ, ସାନ୍ତଙ୍କ ବସାରେ ଜଳଖିଆ କରି ରାତି ଛ ଦୃଢ଼ିଆଏଁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରେମରେ ହସି ହସି ଟଳି ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେମାନେ ଉତ୍ତୁଣିକା ସଇତାକୁ ଅଜଣା ଲୋକ ପରି ଅନାଇଲେ । ପ୍ରଥମରେ ଶିବୁ ବାବୁ ତ ସଇତାକୁ ସାଫ୍ ପଚାରି ଦେଲେ, “ତୁ କିଏ ରେ ? କିଏ ଆସିଛୁ ? ଯା ଯା, ଏତେବେଳେ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ଆମର ଅବସର ନାହିଁ, ଆମ ପାଖରୁ ବାହାରି ଯା ।” ଟଙ୍କା ମାଗିବ କଣ, ବାବୁମାନଙ୍କୁ ପଦେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ବି ଭରସିଲ ନାହିଁ ।

ମାଣିକଘୋଷ ବଜାର ଭିନ୍ନମୁଣ୍ଡିଆ ଛକ ପାଖରେ ରାମ ସାହୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ । ସଇତା ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ଶୋଇ ଦୋକାନ ଆଗ ବାଟେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲି ଯାଉଛି । ସାହୁଏ ଡାକିଲେ, “କିଏ ହେ, ସଇତା ବାରିକେ ନା କିଏ ? ଆସନ୍ତୁ ସଇତା ଭାଇ ! ଆସ ଆସ, ଆମ ଦୋକାନକୁ ଆସ ।” ସହର ମଧ୍ୟରେ କାହାର ସହିତ ଦେଖା କରିବ, କଥାଗୁଡ଼ା ହେବ, ସଇତାର

ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । କଣ କରିବ, ଲୋକଟା ଡାକୁଛି । ଖଣ୍ଡେ ଆମ୍ଭ କାଠ ପୀଡ଼ା ପକାଇ ଦେଇ ସଇତାକୁ ବସାଇଲେ । ସାହୁଏ ଆଗେ ପାଖରେ ବସି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ, ଦୋକାନରେ ତେତେବେଳେ ଗହଳ ବା ଉପରି ଲୋକ କେହି ନାହିଁ । ଦୁଇ ଡିନି ଥର ଗୁମ ଡୋକି ପଚାରିଲେ, “ସଇତା ଭାଇ ! ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବୁ ? ମୋର ତ କେତେ ପରବତ ନାହିଁ । ସାନ୍ତେ କଣ ଚୋରି କରି ଯାଇଥିଲେ ? ଚୋର ମାଲ ବା କଣ ଥିବେ ।”

ସଇତା—ମିଛ—ମିଛ—ଭୁଲ୍ଲା ମିଛ ।

ରାମ ସାହୁ—ତେବେ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ବନ୍ଦୀ ଅଛନ୍ତି କିଏ ?

ସଇତା ଯେ କେତେଟା କଥା କହିଲ, ସେଥିର ଅର୍ଥ ସାନ୍ତେ ବାଧୁକା ପଡ଼ି ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଅଛନ୍ତି । ଚୋର ତ ଜେଲଖାନାରେ ଥାନ୍ତି—ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ବେମାର ଲୋକେ ଔଷଧ ଖାଇବାପାଇଁ ରହନ୍ତି ।

ରାମ ସାହୁ—ହଁ ସତ, ଏକଥାଟା ମନକୁ ମାନଗଲା ଏକା ।

ସଇତା—ହଁ ହେ ସାହୁଏ ! ଏପରି କଥାଟା କିଏ ପଚାରିଲ ?

ରାମ ସାହୁ—କଥାଟା କଣ କି, କୁଆଁର ବାବୁ ଶଶୁର ଗାଁକୁ ଗଲବନରୁ କୁଆଡ଼ୁ ଜଣେ ଭେଣ୍ଡିଆ ଜମିଦାର ଆସି ତୁମ ବସାରେ ଥିଲେ । ରୋଜ ରାତିରେ ଭେଣ୍ଡି ଝିପିବାସି ମୋଜି ହୁଏ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ମୁଁ ତେର ଜଳଖିଆ ଉଠାଣ ଦେଇଛି । ସବୁଦିନେ ନାରୁଆ ଦିଏ, ଉତ୍ତୁଣିକା କିପରି ନ ଦିଅନ୍ତି ? ହେଲେ ବଡ଼ ବାବୁ ଟଙ୍କା ନ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ, ଫେରି ଆସି ଦେବେ ଯେ ।

“ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବଡ଼ ବାବୁ ପାଖକୁ ଟଙ୍କା ମାଗି ଯାଇଥିଲ । ଦୁଆରବନ୍ଦ ଏ ପାଖରେ ଥାଇ ବାବୁମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲ । ଆମ ବଡ଼ ବାବୁ ଆଉ ଆଉ ବାବୁମାନଙ୍କୁ କହୁଥାନ୍ତି, “ଗୋବିନ୍ଦାଟା ତା ଶରୀର ଘରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳଙ୍କାର ଚୋରାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଆସୁଥିଲ । ଜମିଦାର ଘର ଲୋକେ ତାକୁ ଖୁବ୍ ମାଡ଼ ଚଢ଼େଇ ପୋଲିସ ଡାକିଦେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏତେବେଳେ ତା ପାଖ ପଣିବା ଆମମାନଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେଁ । ମାମଲ ଦର୍ଜାନ, ଆମମାନେ ସାଙ୍ଗ ଲୋକ, ପୋଲିସ ଗ୍ରେପ୍ସର କରିବା ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ସେ ଯା କଲ ଗ୍ରେପ୍ସ, ଆମମାନେ କିଏ ବଲେଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ନେବା ?”

ସଇତା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଧକେଇ ଗଲଣି, ଆଉ ପାଟି ଫିଟୁ ନାହିଁ । ସାତୁ ଦେଖିଲ, ସଇତାର ଆଗ ରୂପ ନାହିଁ । ଉଠୁଣିକା ପେଟ ଖଣ୍ଡ ପିଠିକ ଲାଗି ଯାଉଛି । ବୁଝିଗଲ, କେତେଦିନ ହେଲ ଉପାସିଆ ଅଛି । ବହୁତ ନେହେରୁ କରି ହାତ ଓଠ ଧରି ବଲେଇ ବଲେଇ ସଇତାକୁ ଭଲ କରି ଜଳଖିଆ କରାଇଦେଲ । ସଇତା ଲୋଟାଏ ପାଣି ପିଇ ଅଧରାଣ୍ଡାଯାଏ ଅଚେତରେ ପଡ଼ିଗଲ ।

— — —

-୪୭-

ରାତି ଅଧାଅଧ ଗଡ଼ିଗଲଣି । ଏବେ ବଡ଼ ହସ୍ତିଚାଲଟା ସବୁ ଭୁନିତାନ । ଉଠୁଣି ଭୁଢ଼ିଣି ପରି କେହି ରୋଗୀ ଘଟକୁଥିଲେ ଥୋକେ ପଡୁଆ ପାଳ କରି ତାକୁ ଜଗି ବସିଥାନ୍ତି, ଆଜି ସେପରି ରୋଗୀ କେହି ନାହିଁ । ପଡୁଆ ପିଲଏ ଆପଣା ଆପଣା କୋଠାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କେବଳ କେତୋଟା ରୋଗୀଙ୍କ ବଛଣାରୁ ବେଳେ ବେଳେ କୁହା ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଛି ।

ଆଜି ସଞ୍ଜପହରୁ କୁଅଁର ସାନ୍ତ ଆପଣା ବଛଣାରେ ବସିଛନ୍ତି । ସାନ୍ତ ପହଡ଼କୁ ବିଜେ ନ ହେଲେ ସଇତା ଶୋଇବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଖଟ ଖୁରୁ ପାଖରେ ବସିଛି । ଆଜି ସଖାଳେ ଡାକ୍ରର ବାମସ୍ ସାହେବ ଏବଂ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁନାନ୍ତ ବାବୁ ପାଖକୁ ଆସି କହିଗଲେ, “କୁଅଁର ବାବୁ ! ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏବେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଉଆସକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ।” ସାଆନ୍ତ ଭଲ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଶୁଣିଲ ବେଳୁଁ ସଇତାର ମନ ଭାରି ଖୁସି । ଉଆସକୁ ଯିବାପାଇଁ ତାହାର ଭାରି ମନ, ହେଲେ ଡରସି ସାନ୍ତଙ୍କୁ ବେଲିପରୁ ନାହିଁ । ଏତେ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ସବୁ ଦିନ ପରି ସାନ୍ତେ ସହଜରେ କଥା କହୁଛନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ବି ସଇତାର ମନରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଏଣୁତେଣୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଉତ୍ତରେ ସାନ୍ତେ କହି ବସିଲେ, “ସଇତା ! ତୁ ମୋପାଇଁ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଗଲ । କଣ କରିବା, ସବୁ କପାଳ କଥା ! ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ପ୍ରଭୁ କେତେବେଳେ କଣ ବିଧାନ କରନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିର ତତ୍ତ୍ୱ କଣ ବୁଝିବୁଁ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ସଇତା ! ସୁନାର ପରଖ ଅଗ୍ନି, ବନ୍ଧୁର ପରଖ ବିପଦ । ତୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ, ସବୁ ବୁଝିସୁଝି ପାରୁ, ଆପଣା ବାଟ କାଟି ଚାଲିବୁ, ହେଲେ କାହାରିକୁ ଦୋଷ ଦେବୁ ନାହିଁ ।

“ଉଠୁଣିକା ସେ କଥା କହିବୁ, ଚଞ୍ଚଳ କରିବୁ । କେବେହେଲେ ମୋ କଥା ଏଡ଼ି ନାହୁଁ, ଆଜି ଆମାନ୍ୟ ହେଲେ ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହେବ ।”

ସଇତା ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଧରି ଟିକିଏ କାନ୍ଦୁଣୁ ମାନ୍ଦୁଣୁ ହୋଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆଜି ଏପରି ଆଜ୍ଞା କିଏ କରୁଛନ୍ତି ? ଦିନେ ହେଲେ ତ ଏପରି ଆଜ୍ଞା ଶୁଣି ନାହିଁ ।”

କୁଅଁର ସାନ୍ତ—ନାହିଁରେ ନାହିଁ, ମୁଁ କହୁଛି କଣ
କି, ଉଛୁଣିକା ଯାହା କହିବ, ଚଞ୍ଚଳ କରି ପକାଇବୁ,
କାହାରିକି ହେଲେ କିଛି ବୋଲିବୁ ନାହିଁ । ଯା, ସେଇ
ହଳଦିଆ ଟିଣପଡ଼ିଟା ଆଉ ଲୁହା ହାତବାକ୍ସଟା
ଆଣି ମୋ ବଛଣା ଉପରେ ଥୋଇ ଦେ ।

ସାନ୍ତ ପେଡ଼ି ଆଉ ବାକ୍ସ କଞ୍ଚକାଠିରେ ଫିଟାଇ
ପକାଇ ପେଡ଼ିରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ କେରୁଆ
ସୁନାହାର, ଯୋଡ଼ାଏ ରତ୍ନବସା କଙ୍କଣ, ପାଞ୍ଚଟା
ସ୍ୱାସ୍ତ୍ୟସା ମୁଘା, ଗୋଟାଏ ଗବତାର, ଏହିପରି
ଆହୁରିଗୁଡ଼ାଏ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ବାକ୍ସରୁ ବାହାର
କରି ହାତବାକ୍ସରେ ଥୋଇଲେ । କେବଳ ଗୋଟିଏ
ସୁନାମୁଘା ଖାଇଲିହାତ ବାଣିଆଙ୍ଗୁଳରେ ଲଗାଇ ଟିକିଏ
ଅନାଇ ଦେଖିଲେ—ଏହି ମୁଘାଟାରେ କିଛି ରତ୍ନ ବସି
ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ଇନ୍ଦୁମଣି ନାମ ଖୋଲା ହୋଇଛି ।
ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ାକ ବାକ୍ସରେ ବନ୍ଦ କରିବାବେଳେ
ସେଥିରେ ଘାପ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଘର କାନ୍ଥରେ ନାନାରଙ୍ଗର
ଜ୍ୟୋତି ତହୁଟି ଯାଉଥାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର
ବିବାହ ବେଳେ ବେଢ଼ା ଉପରେ ଶଶୁର ସାନ୍ତ ଯୋତୁକ
ଦେଇଥିଲେ ।

ଦିନବେଳୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖି ମାଣ୍ଡି ତଳେ
ଥୋଇଥିଲେ । ସେହି ଚିଠି ଆଉ ହାତବାକ୍ସ ସଇତା
ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “କାଲି ବଡ଼ ସଖାଳେ
ଏହି ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଧରି ଯିବୁ । ଉଆସର କାରବାର
ମହାଜନ ଲକ୍ଷମନ ଭଗତକୁ ଦେଇ ତା ପାଖରୁ ପାଞ୍ଚ
ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣିବୁ । ଟଙ୍କା ଆଣିବୁ ନାହିଁ, ବୁଝି
ଶବରଦାର ! ତୁଚ୍ଛା ନୋଟ ଆଉ ମୋହର ଆଣିବୁ ।
କେହି ଯେନନ୍ତୁ ଜାଣି ନ ପାରେ ।”

ସଇତା ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା, “ଗୁମୁକ ଆଜ୍ଞା
ପାଇଲେ ତ ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଦେବ, ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ାକ
କାଁଆ ?”

କୁଅଁର ସାନ୍ତ—ନାହିଁ ରେ ନାହିଁ, ଅଳଙ୍କାର-
ଗୁଡ଼ାକ କାଁଆ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବୁଲିବୁ ? ଉଛୁଣିକା ତା
ପାଖରେ ଥାଉ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଧରି
ଉପସ୍ଥିତ । କୁଅଁର ସାନ୍ତକୁ ‘ରାମ ରାମ’ ଜଣାଇଲା ।
ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଏ କାନ୍ଦିଲା, ତେତିକ
ବେଳେ ସଇତା ଥରକୁ ଥର ବାହାରକୁ ଚାଲି ଯାଇ
ଲେତକ ପୋଛି ପକାଉଥାଏ । ସାନ୍ତ ସ୍ଥିର ଗମ୍ଭୀର-
ସ୍ୱରରେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ମହାଜନ ଥରକୁ
ଥର ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ସାନ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଦୁଃଖ ବା
ସୁଖର କିଛି ଚିହ୍ନ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଦଶକ ଉତ୍ସରେ
ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇ ‘ରାମ ରାମ’ ଜଣାଇ
ଚାଲିଗଲା ।

ମହାଜନ ଦେବା ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରୁ ଦେଉ ହଜାର
ଟଙ୍କାର ନୋଟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ତ୍ୟସା ମୁଦ ସଇତା
ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ସଇତା !
ଏହି ଟଙ୍କାରୁ ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କାର ନୋଟ ତୋ ମାକୁ
ଦେବୁ, ସେ ଶିଆପିଆ ଲୁଗାପଟା କରିବ । ହଜାରେ
ଟଙ୍କା ତୋ ବିଭାବେଳେ ଖରଚ କରିବୁ । ମୁହଁଟି
ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ରଖିବୁ । ଏହି ମୁଦା ଚିଠିଖଣ୍ଡ
ପାଖରେ ରଖ । ମୁହଁ ଆଉ ନୋଟ ବିଷୟରେ କିଛି
କଥା ହେଲେ ଚିଠି ଫେଇ ଦେଖାଇ ଦେବୁ ।”

ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ତେର ଟଙ୍କା ଦାମର ମୁଦଟା
ନେବାକୁ ସଇତା ନିହାତି ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଉଥାଏ ।
ମନରେ ବରୁଣିଲା, ‘ସାନ୍ତେ ବାଧୁକା ପଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ
ଟିକିଏ ସେବା କରିଥିଲି ବୋଲି ବହୁମୋତି ଦେଉଛନ୍ତି ।
ମୋ କରିବାର କାମ କରିଛି, ସେଥିପାଇଁ ବହୁମୋତି
କାଁଆ ? ହେଉ ହେଉ, ଉଛୁଣିକା ସାନ୍ତଙ୍କ ମନ ଘାଙ୍ଗିବ
ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ାକ ଉଛୁଣିକା ତ ମୋ ପାଖରେ ଥାଉ,
ଫେଲେ ବୁଝାବୁଝି ହେବ ।’

ସୁନବାର ସାନ୍ଧୁ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ସଇତା ! କାଲି ରାତି ଟିକିଏ ଆଉଣୁ ତୁ ଘରକୁ ଚାଲି ଯା, ତୋ ମାକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ମୋ ଆଶ୍ୱେଷ୍ୟ କଥା କହିବୁ । ସେ ମୋ ପୀଡ଼ା କଥା ଶୁଣି ଆକୁଳ ହେଉଥିବ, ତା ମନ ଟିକିଏ ଖୁସି ହେଉ ।”

ଏହି କଥା ଶୁଣି ସଇତାର ମନ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ‘ସାନ୍ଧୁ ଏକାବେଳେକେ ଭଲ ହୋଇ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଗ୍ରାମରୁ ଅନ୍ତର ହେବାକୁ କେତେରୂପେ ତାହାର ମନ ବଢ଼ି ନାହିଁ । ହେଲେ ସାନ୍ଧୁ ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, କଥାରୁ ବାହାର ହେଲେ ମନଦୁଃଖ କରିବେ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେବା କେତେରୂପେ ହେଲେ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ମୁକୁନ୍ଦପୁର ବାଟ ପନ୍ଦର କୋଶ ତ । ହରିପୁର ତୁରୁ ଗୋଟାଏ ଦୋବାହାଣି ନାଆ ଉଡ଼ା କରି ପକାଇବ, ନାଆ ତଳଆଣି ଘାଟି ଯିବ — ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତରତ ବେଳେ ଟାଁ ତୁଠରେ ପହଞ୍ଚିବ । ତୁଠ କଟିରୁ ଡାକିଦେଲେ ଆମ ଘରକୁ କଥା ଶୁଭେ, ମୋ ତୁଣ୍ଡ ବାରି ମା ବଡ଼ ଖୁସି ହେବ । ରାତିକ ଘରେ ରହି ପିଚ୍ଛିଲ ପହରେ ରାତି ଆଉଣୁ ରୁଡ଼ା ଅଧସେରେ ଅଗ୍ନିରେ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ପର ଦିନ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ଏଠି ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବ, ନ ହେଲେ ରାତି ଘଡ଼ିଏ, ଆଉ କଣ ?’

ସାନ୍ଧୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଘଣ୍ଟବତ କରି ଘରକୁ ଯିବାର ସମ୍ଭବ ଜଣାଇଲ ।

—୪୮—

କୁଅଁର ସାନ୍ଧୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ

ପ୍ରତିଦିନ ସଖାଳେ ସାତଟାବେଳେ ଆସିସ୍ଥାଣୁ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ପହଞ୍ଚି ସଲଖେ ସଲଖେ ହୋମହଲ ଉପରେ ସାନ୍ଧୁଙ୍କ କୋଠରୀକୁ ଉଠିଯାନ୍ତି ।

ସାନ୍ଧୁଙ୍କ ଶରୀର ପରୀକ୍ଷା, ପଥ୍ୟାଦିର ଦ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଁ କରୁଁ ଦଣ୍ଡାଏ କାଳ ବିତିଯାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଆଉ କାମରେ ମନ ଦିଅନ୍ତି । ଏଣିକି ବି ସେହିପରି ତୁଚ୍ଛା ସାକ୍ଷାତ୍ କରାଯାଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିନା ଆଉ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ, ଯିବାର ଲୋଡ଼ା ବି ନାହିଁ ।

ଆଜି ସଖାଳେ ଡାକ୍ତର ବାବୁ ସବୁଦିନ ପରି ସଲଖେ ସଲଖେ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଦୂରରୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, କୁଅଁରବାବୁଙ୍କ କୋଠରୀର କବାଟ ଯୋଡ଼ାକ ଆଉଜା । ଏଟା ତାଙ୍କୁ ନୂଆ ପରି ଲାଗିଲା । ରୋଜ ରୋଜ ଏତେବେଳକୁ ବାବୁଙ୍କ ଦୁଆର ଉଦୁଆଁ, ଆଉ ସଇତା ଦୁଆର ବନ୍ଦ ବାହାର ପଟରେ ବସିଥାଏ । ତେତେବେଳକୁ ସାନ୍ଧୁଙ୍କ ସଖାଳଆ ମାତ୍ର ବଢ଼ି ଯାଇଥିବାରୁ ତା ହାତରେ କିଛି କାମ ଥାଏ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଟିକିଏ ବଡ଼ ପାଟି କରି ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଡାକି ଦେଲେ, “ଆହେ ଆନ୍ଦର ବନ୍ଧୁ ! ଆଜି ଯେ ଭାରି ଗଭୀର ନିଦରେ ପଡ଼ିରୁ, ଦେଖୁଛି ।” କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ କଥାଟା କି ରକମ ଲାଗିଲା, ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ଗୋଡ଼ ଚାପି ଚାପି ଦୁଆର ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଇ କବାଟର ଫେନ୍ଦ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୁଆରକୁ ଘରମେଲ କରିଦେଲେ । ଦୁଆରବନ୍ଦ ବାହାରପଟରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଭିତରକୁ ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ଗଲାଇ ଏକପାଖିଆ ବଙ୍କେଇ ଚାହିଁଲେ, ସାନ୍ଧୁଙ୍କ ବିଛଣାଟା ତୁଚ୍ଛା ପଡ଼ିଛି । ଚାରିଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଆଖି ବୁଲାଇଦେଇ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ଆଉ ଥରେ ଭଲକରି ବିଛଣା, ଘର ଭିତର ସବୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଇ ଦେଖିଲେ ସବୁ ଶୂନ୍ୟଗାନ୍ । ବିଛଣା, ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା, ବାସନ କୁସନ ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଠିକ୍ ଠାକ୍ ଜାଗାରେ ଥୁଆ, ଯିମିତିକା ଏହିଲଗେ ମଣିଷ ଘରୁ ବାହାରି ଯାଇଛି । ଦେଖିଲେ ବିଛଣା ଉପରେ ଟିକିଏ ଆଗକୁ ଯେମନ୍ତ ଘରକୁ ପଶିଗଲେ ଲୋକର ନଜର ପଡ଼ିବ, ମୋଟା କାଗଜର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଲଫାଫା

ଥୁଆ । ତାଙ୍କର ସେଟା ଉଠାଇ ନେଇ ଦେଖିଲେ,
ଲମ୍ବାପା ପିଠି ଗୁର ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରେ ଜଉମୁଦ । ପଡ଼ି
ଦେଖିଲେ, ଉପରେ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ନାମ ଲେଖା ।
ଚଞ୍ଚଳ ଉପର କାଗଜଟା ଛୁଣ୍ଟାଇ ପକାଇ ଭିତର
ଟି ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀହର ଶରଣ

ବନ୍ଧୋ !

ହତଯୋଡ଼ି ବିନୟରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି,
ଗ୍ରହଣ କରବ । ଆଜି ଲାଗା ଉଣା ପୂରା ପାଞ୍ଚ ବରଷ
ହେଲା ତୁମ୍ଭ ସହିତ ମିତ୍ରପଣ । ମୋ ବିଷୟ ସମସ୍ତ କଥା
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣା, ଏବେ ଅଧିକ କଣ କହିବି ? ବର୍ତ୍ତମାନ
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର କେବଳ ଜୀବନରକ୍ଷକ ନୁହଁ, ପତିତ
ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗୁଣଭର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । ସତ କଥା,
କଟକରେ ମୋହର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେହେଁ
ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋତେ ଅନେକ
ଥର ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛ । ତୁମ୍ଭେ ଭଲରୂପେ ଜାଣ,
ମଧ୍ୟ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କେତେଥର କହିଅଛ, ନାସ୍ତିକ-
ମାନେ ଆପଣାକୁ ସବୁଜ୍ଞ ଜ୍ଞାନ କରି କାହାର
ସଦୁପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେବେଳେ
ତୁମ୍ଭ କଥା ହସି ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲି, ଏବେ ଅନୁକ୍ଷଣ
ହୃଦୟରେ ବିଡ଼ୁଅଛି । କେତେ ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ଇଂରେଜୀ
ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଇଣ୍ଡୋ-ସାୟନ୍ସ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନନ୍ତ ମହିମା, ଅପାର କରୁଣା ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ବ୍ୟାପ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦେଖୁଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ତ ନାସ୍ତିକମାନେ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖନ୍ତି
ନାହିଁ । ଗୁରୁ ବର୍ଷ ତଳେ ମୁଁ ବିକାର ଜ୍ୱର ଘେରି
କରୁଥିଲି, ତୁମ୍ଭ ସୁଚିକିତ୍ସାରେ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ସେହି
ଦିନଠାରୁ ଇଣ୍ଡୋ-ସାୟନ୍ସ ସକାଶେ ମୋତେ ଉପଦେଶ
ଦେଇ ଆସୁଅଛ । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନ, ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତଚିତ୍ତ,
ଅହଙ୍କାରୀ ନାସ୍ତିକମାନେ ଉପଦେଶଟାକୁ ଅସମ୍ମାନ

କରିବା ଗୌରବର ବିଷୟ ଜ୍ଞାନ କରିଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭ
ମନରେ ନ ଥାଇ ପାରେ, ଆଜିଯାଏ ମୋ ମନରେ
ଅଛି—ତୁମ୍ଭେ କହିଥିଲ, ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କର ଅସାଧ୍ୟ ପାପ
ନାହିଁ, କେବଳ ସୁଜୀବୀମାନ ଭୟରୁ ସେମାନେ ନିବୃତ୍ତ
ଥାନ୍ତି । ସତକଥା ବନ୍ଧୋ ! ଆତ୍ମସୁଖାଭିଳାଷୀ, ସ୍ୱାର୍ଥପର
ନାସ୍ତିକମାନେ ଅନ୍ୟର ହୃଦୟବେଦନା କିଛିମାତ୍ର
ହେଲେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ବା ଅନିଚ୍ଛୁକ ।
ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଥଳ ।
ବୁଝନ୍ତୁ, ମୁଁ ପିତୃବୈଷ୍ଣବ—ମୁଁ ମାତୃହନ୍ତା—ମୁଁ ଦୋଷ-
ମାତ୍ରଣୁ୍ୟ ଦେବାତୁଲ୍ୟା ଗୋଟିଏ ସରଳା ବାଳିକାର
ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଅଟେ ।

ବନ୍ଧୋ ! ମୋ ମହାପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ।
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମହାପାତକ ବିଷୟ ସ୍ମରଣ କରି
ହୃଦୟ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ।
ଜଗତ୍ ସଂସାର ମୋ ପକ୍ଷରେ ଶୂନ୍ୟମୟ । ମୋ ଜୀବନର
ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏକମାତ୍ର
ମୃତ୍ୟୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶକ୍ତିପ୍ରଦ । ମାତ୍ର
ଆତ୍ମସାଫା ହୋଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମହାପାପ ବଢ଼ାଇବି
ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କଲି ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାମହିମ ନାମ ବିବାନିଶି ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନ
କରି ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ କାଳ ପବିତ୍ର ଶାର୍ଥମାନଙ୍କରେ
ଭ୍ରମଣ କରିବି । ମୋ ପାପର ସୀମା ଅଛି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ
କରୁଣା ଅନନ୍ତ, କ୍ଷମା ଲଭ କରିବାକୁ ଭରସା ଅଛି ।
ଅଥବା ପ୍ରଭୁ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରନ୍ତୁ, ଏ
ପାପଜଡ଼ିତ ଆତ୍ମାକୁ ଖଣ୍ଡି ବିଖଣ୍ଡି କରିଦେଉନ୍ତୁ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ
ହାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭି ନବ ଜୀବନ ପାଇବି ।

ମିତ୍ରବର ! ତୁମ୍ଭର ସଦୁପଦେଶ ଶ୍ରବଣ ଏବଂ ମୋ
ଜୀବନକାଳର ଦଟନାପରମ୍ପରା ଆଲୋଚନା କରି
ଦେଖୁଛି, ମାନବ ସ୍ୱାଧୀନ ଜୀବ, ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ କରିବା
ମୂର୍ଖତା ଏବଂ ଅହଙ୍କାର ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ବେଳେ ବେଳେ

ଅନିଚ୍ଛାରେ ବା ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ମାନବ ଜୀବନରେ ଏପରି ଦଟନାମାନ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତାହା ନିବାରଣ କରିବା ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ ବିଷୟ ଅଟେ । କେଉଁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ହସ୍ତ ଆସି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରବଳରୂପେ ସେହି ବାଟକୁ କଡ଼ାଇ ଦେଇଯାଏ । ମାନବର ପରିମିତ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସ୍ମୃତି ବିବେଚନା ତାହାଠାରେ ଚିର ପରସ୍ତ । ସୁତରାଂ, ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ଭାବରେ କଦାଚିତ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ମାନବ ଜୀବନ ଉପରେ ସର୍ବଦା ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ, ଶ୍ରେୟସପ୍ରସୂତ, ସତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗଗାମୀ, ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ଲୋକଙ୍କୁ ସାଂସାରିକ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶଣା ବିଚଳିତ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ବନ୍ଧୋ ! ସଜ୍ଜାନ ବା ଅଜ୍ଞାନକୃତ ପାପ ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ପାପୀ ଯଦି ଏକାନ୍ତ ମନରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରେ ଏବଂ ଜୀବନ କାଳରେ ସେପରି ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଯଦି ଦୂରରେ ରହେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାଯୋଗରେ ନିଶ୍ଚୟ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିବ ବୋଲି ମୋହର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ମାତ୍ତମାତ୍ର ମୋହର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ।

ବନ୍ଧୋ ! ଏହି ଚିଠି ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କାର ନୋଟ ଏବଂ ମାଣ୍ଡିତଳୁ ଦେଉ ହଜାର ଟଙ୍କାର ସୁନା ମୋହର ପାଇବ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ସଜ୍ଜନ ଭାବରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଉଛି, ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ଦେବ । ଆଉ ଦେଉ ହଜାର ଟଙ୍କା ସମସ୍ତ କର୍ମଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯଥୋପଯୁକ୍ତରୂପେ ଦାନ କରିବ । ମୋ ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି; ତୁଳିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ଉପହାର ନିତାନ୍ତ ଭୁକ୍ତ ଅଟେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ବନ୍ଧୋ ! ମୋ ଅନ୍ୟେକ ନିମନ୍ତେ ତୃତୀୟ ଯତ୍ନ କରିବ ନାହିଁ । ଇତି ।

ତୁମ୍ଭର ସରଳ ବନ୍ଧୁ
ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର

ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଡାକ୍ତର ସାହେବ ପହଞ୍ଚି ସୁକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଶୁଣିଲେ । ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମତରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ଟଙ୍କାରୁ ଦରିଦ୍ର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପୁସ୍ତକ କିଣା ବିଷୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରାଯିବ । କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କୁ ଖୋଜି ଆଣିବା ସକାଶେ ସାହେବ କେତେଜଣ ଲୋକ ନିୟୁକ୍ତ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ।

-୪୯-

ଜଗତ୍ କ୍ଷଣପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଆଜି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମହୋତ୍ସବ, ଆନନ୍ଦକୋଳାହଳ, କି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ଅତକତଭାବରେ କାଲି ସେ ସ୍ଥାନ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଜନିତ ଦୁଃଖ ହାହାକାରପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅସୁରେଶ୍ୱର ଏବଂ ସମସରପୁର ଦୁଇ ବିଖ୍ୟାତ ମଣ୍ଡଳପଟଙ୍କ ଉତ୍ଥାପରୁ ସୁଖ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ତମିତ । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ-ବିଳାପ-ତିମିରଜ୍ଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଦୁଇ କୁଳର ଜୀବିବନ୍ଧୁ ପ୍ରଜା ପାଟକ ଦର୍ଦ୍ଦକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାହାକାର କରୁଥିଲେ । ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ଛାଡ଼ି ସମୟ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସଂଘଟିତ ହୋଇ କୋମଳ ହୃଦୟକୁ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ କରି ପକାଏ, କାଳସ୍ରୋତରେ ବିସ୍ମୃତିରୂପ ପ୍ରଲେପ ଭାସି ଆସି ସେହି କ୍ଷତ ସ୍ଥାନକୁ ଆକ୍ଳାଦନ କରି ଦେଉ ନ ଥିଲେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବନ୍ଧନ କରି ଦର୍ଦ୍ଦକାଳ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ନ ଥିଲା । ଧରାବଲୁଣ୍ଡିତା

ପୁଣ୍ୟଶୋକାତ୍ମର ଜନନୀ, ସ୍ୱାମିବିଦ୍ୟାଗବଧର ମୃତପ୍ରାୟା
ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ ସହଜରେ ଆହାର ବିହାର
କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କଦାଚିତ୍ ସେମାନଙ୍କ
ଆନନ୍ଦମଣ୍ଡଳରେ ହାସ୍ୟର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖିବାରେ ଆସେ ।

ଉଭୟ ତାଲୁକନିବାସୀ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ନିମନ୍ତେ
ଆପଣା ଆପଣା ଭୂସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କୁ ପାସୋରି ପକାଉଛନ୍ତି ।
କଦାଚିତ୍ ଦଟନାବିଶେଷ ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ
ସନ୍ନିଳିତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଆପଣା ଆପଣା ଭୂସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କର
ସଦାଶୟତା, ନ୍ୟାୟପରତା, ପ୍ରଜାହୃଦୈଷଣା, ଦାତୃତ୍ୱ
ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ସରସ୍ୱତର
ଦେଖିବାରେ ଆସେ, କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କର
ଦୋଷାବଳୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପରୋକ୍ଷରେ ତାହାଙ୍କର
ନିନ୍ଦାବାଦ ଓ ସେହି ପ୍ରକାର ପଦବିଶିଷ୍ଟ ମୂତଲୋକଙ୍କର
ପ୍ରଶଂସାବାଦ କରିବାକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର
କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ମୃତ
ଲୋକର କଳ୍ପସିତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ନିତାନ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧମନା
ବିପକ୍ଷ ବିନା ଅନ୍ୟ କେହି ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଚଳିତ କଥା ଅଛି, ‘ଦୁଃଖ ଏକାଙ୍କି ଆସେ
ନାହିଁ ।’ ସମୟ ସମୟରେ ଏକାବେଳେକେ ଅନେକ
ଗୁଡ଼ିଏ ଦୁଃଖ ନାନା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧର ନାନା ଦିଗରୁ ଆସି
ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ମାନବଆତ୍ମାକୁ ବେଢ଼ି ପକାଏ ।
କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଅକାରଣ ବା ଭୁକ୍ତ କାରଣରୁ
ଶାଶ୍ୱତ ଦାରୁଣ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ ସମୟରେ
ଚୌର୍ଯ୍ୟାପରାଧରେ ତାହାଙ୍କର ପବିତ୍ର ନାମ କଳଙ୍କିତ
ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ବିଧ୍ୟାତ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ
ସମୟରେ ବିପକ୍ଷଦଳ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ନିନ୍ଦାବାଦ
ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟବର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ମନଃକଣ୍ଠରେ ମସ୍ତକ
ଅବନତ କରୁଥିଲେ । ସତ୍ୟର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତିକୁ
ଅଲୀକ ଅନ୍ଧକାର ଦୀର୍ଘକାଳ ଆଚ୍ଛାଦନ କରି ରଖି ପାରେ

ନାହିଁ । ସମ୍ପ୍ରତି ସର୍ବସାଧାରଣ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର
ବାବୁଙ୍କ ରୂପଲବଣ୍ୟ, ସରଳତା, ମିଶ୍ରଭାଷିତା, ନିର୍ମଳ-
ଚରିତ୍ର ବିଷୟ ଏବଂ ଅକାରଣ ତାହାଙ୍କର ଦାରୁଣ
କଷ୍ଟଭୋଗ ଓ ଦେଶତ୍ୟାଗ କଥାମାନ ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ
ହାହାକାର କରୁଛନ୍ତି । ଅସୁରେଶ୍ୱର ପ୍ରଗଣାର ଯାବନ୍ତ
ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ଅପର ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ
ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିଲେଣି, ଦରିଦ୍ର ଆଉ ସାମନ୍ତ
ମହୋଦୟଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ବିଶ୍ୱାସଯାତକ
ସଦାନନ୍ଦ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉତ୍ପାତର ମୂଳକାରଣ ଅଟେ ।
ଶ୍ରୀକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ଏତେଦୂର ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ
ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେହି ପିଣ୍ଡାତପ୍ରକୃତି ଲୋକଟା କାବୁରେ
ପଡ଼ିରେ ତାହାକୁ ବଧ କରିବା ସକାଶେ କେଜାଣି
ଟିକିଏ ମାତ୍ର ହେଲେ ପାପ କର୍ମ ବୋଲି ବିଚାରବେ
ନାହିଁ । ସଦାନନ୍ଦର ବିଧବା ଜନନୀ ବିବାନିଶି
ହାହାକାର ବିଳାପ ସନ୍ତାପରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲଣି ।

ସଦାନନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୌର୍ଯ୍ୟାପରାଧରେ ଜେଲ-
ଖାନାରେ ବନ୍ଦୀ । ଲୋକାୟତରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଶ୍ରବଣ
କରି ସ୍ଥିର କଲଣି, କଟକ ଜିଲ୍ଲାପାଳରେ ତାହାପାଇଁ
ସ୍ଥାନାନ୍ତର । ପାପୀ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ସମୟରେ ଆପଣା କୃତ
କାର୍ଯ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟକାରୀତା ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ହିତାହିତ-
ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ଅଭ୍ୟୁତ୍ପାପୀମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ମୃତନ୍ତ; ମାତ୍ର
ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ନବୀନ ଅପରାଧୀ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ସମୟରେ
ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖସମ୍ପଦରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଆତ୍ମଶୋଧନ-
ପାଇଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କଳ୍ପଣା
କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଅଟେ ।

-୫୦-

କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ

ପୃଥିବୀର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ, ହାହାକାର
କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସମୟ ସମାନ-

ଭାବରେ ବହି ଯାଉଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଲଗାଲଗି ଚାରି ବର୍ଷ କାଳ ବିତି ଗଲାଣି ।

ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମ ସମୁଦାୟକୁ ବର୍ଣ୍ଣି ସହର ପ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ କୁଞ୍ଜ । ସ୍ଥାନଟି ନିରୋଳ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟାତ କୁଞ୍ଜ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ-ରୂପ । କୁଞ୍ଜଟି ସାତପାଞ୍ଚ, ଉପର ଭାଗଟାରେ ଗଢ଼ାଣିଆ ମାଟି ଛୁଇଁଣି । ଦ୍ଵାରରେ କେତେଗଣ୍ଡ ପୁରୁଣା ଦଉରା ପଟାଯୋଡ଼ା କବାଟ, ଏହାକୁ କବାଟ ବା ତାଟି ଯାହା ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ପାରି । କବାଟରେ ଶିକୁଳୀ ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡିଏ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଦା । ସହରରେ, ବିଶେଷରେ ଶ୍ରୀମୁଖ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଚୋରମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ଉପସ୍ଥଳ । ହେଲେ ଚୋରମାନଙ୍କ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ କଣ୍ଠ ପ୍ରୀକାର କରି ଆସିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ମଣ୍ଡି ନାହିଁ । କିପାଁ କି, କୁଞ୍ଜ ଭିତରେ ଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଭଙ୍ଗା ଦଉରା କେତେଟା ହାଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡେ ନିହାତି ମଇଳା ଛୁଣା ସଉପ, ଗୋଟାଏ ଲଢ଼ ତୁମ୍ବା, ଗୋଟାଏ ତିନି ଜାଗା ଜଉଗେବଦିଆ କଣା ସାନ ଲେଟା, କେତେଗଣ୍ଡ ପୁରୁଣା ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ମାସ । ମାଟିପୁର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଠେକରେ ତୁଳସୀ ପୁସ୍ତକଟିଏ ରୁଆ ଯାଇ କୋଣିଆ ଥୁଆ ଯାଇଛି ।

ସଞ୍ଜଫଳ ଲଗେଲଗେ । ଆଲୋଚନା ଟିକିଏ ଆଗରୁ ଉକ୍ତ କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବୈରାଗୀ ବାହାର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମନ୍ଦିରମୁହଁ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଚାଲୁଛନ୍ତି । ବୈରାଗୀଙ୍କ ବୟସ ଉଣା ଅଧିକ ପଞ୍ଚାଶ ଭଳି । ପିନ୍ଧିବାର କୌପୀନ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ଗେରୁଆ ବହିବାସ ଗୁଡ଼ିଆ । ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣା ଗଣ୍ଡିଆ ନାମାବଳୀ ପାଗ ପରି ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାଇଛନ୍ତି । ସବାଙ୍ଗରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ନାମ ତଳକ ଛୁପା, ଖଣ୍ଡିଏ ନାମାବଳୀ ଚାଦର ପରି ଘୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ବ୍ରଜବାସୀ ବାବାଜୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାଲ ଝୁଲି ବା ତୁଚ୍ଛା ଭଜନମାଳୀ

ଥାଏ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ବୈରାଗୀଙ୍କ ହାତରେ ତାହା କିଛି ନାହିଁ । ‘ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୋ ଇଚ୍ଛା, ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୋ ଇଚ୍ଛା’—ଏହିପରି ଭଜନ କରି କରି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଚାଲୁଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ବେଳରେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଲୋଚନା ଦର୍ଶନ କଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ ସାରି କଣ ଜଣାଉ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣୋଦକ ପାଦ ତୁଳସୀ ସେବା କଲା ଉତ୍ତରେ ତାଳି ଦେଇ ଦେଇ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଏହି ଭଜନ ଗାଉଥାନ୍ତି—
‘ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ !

ଭୁବନସୁନ୍ଦରକାୟ ! (ଘୋଷା)

ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ ପରମାନନ୍ଦ ଭକତଚିତ୍ତବିହାରୀ ।
ହେ ମଧୁସୂଦନ ଜଗଜ୍ଜନରଞ୍ଜନ ପାପତାପଭୟହାରୀ ।
ଭୁବନପାଳକ ମୁକତିଦାୟକ ଦୁର୍ଜନଦର୍ପହାରୀ ।
ଭବଭୟବାରଣ ମୁକତିକାରଣ ଭବସିନ୍ଧୁ ପାରି ଦାଣ୍ଡାୟ ।
ନମୋଃଶିଳକାରଣ ନମୋ ନିରଞ୍ଜନ ନମୋ ନମୋ

ବିଶ୍ଵବିହାରୀ ।

ହେ ଭୂତଭାବନ ପତିତପାବନ ଜଗଜ୍ଜନନୀବନସଞ୍ଚାରୀ ।’

ଏହି ପ୍ରକାର ଭଜନ ଗାଇ ଗାଇ ଗୋପୀନାଥଜୀ, ମଦନମୋହନ, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଠମାନଙ୍କରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ କରି ଆପଣା କୁଞ୍ଜକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।

ବୈରାଗୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ଯେପରି ବାହାର-ଛନ୍ତି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣବ ଦଣ ବାର ହାତ ଛଡ଼ା ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡ ଧରି ଚାଲୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ବୟସରେ, ବେଶରେ ଦୁହେଁଯାକ ସମାନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଅଧିକରେ ନୂଆ ଆସିଥିବା ବୈରାଗୀଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁରୁଣା କମ୍ବଳ ଚଉଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଗୋଟାଏ ଗେରୁଆ ଝୁଲି ଡେବର କାଗଜଲେ ଝୁଲୁଛି,

ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଖାଇବ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଡ଼ି ଧରି ଆଗ ବୈରାଗୀଙ୍କ ଉପରେ ଆଖି ରଖି ଚାଲୁଛନ୍ତି । ଆଗ ବୈରାଗୀ ଆପଣା କୁଞ୍ଜ ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚି ପହଞ୍ଚି ହେବାକ୍ଷଣି ପଛରେ କେହି ମନୁଷ୍ୟ ଆସୁଥିବା ପରି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଗଲା । ପଛକୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଅନାଇଲେ । ଜହ୍ନ ରାତି, ସଫା ଆଲୁଅ ପଡ଼ିଛି । ପିଚ୍ଛା ଧରି ଆସୁଥିବା ଲୋକଟି ବୈରାଗୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଦୁଇ ହାତରେ ପାଦଯୋଡ଼ି ଆଖିରେ ଧରି ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ରହି ଛୁଡ଼ୁଛନ୍ତି, “ପ୍ରଭୁ ! ରକ୍ଷା କର, ପ୍ରଭୁ ! ରକ୍ଷା କର ।” ବୈରାଗୀ ଚମକି ପଡ଼ି ତଳକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ବେଶରୁ ବୁଝିଲେ, ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ । ରଡ଼ିଟାଏ ଛୁଡ଼ି କହିଲେ, “ଆରେ ବୈଷ୍ଣବ ହୋ । ଆରେ ବୈଷ୍ଣବ ହୋ ! ଛୁଡ଼ି, ଛୁଡ଼ି, ଛୁଡ଼ି, ମହାଅପରାଧ ହେଲା ।” ନଇଁପଡ଼ି ଗୋଡ଼ି-ତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଦୁଇ ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି । ପାଦପତ୍ତ ଲୋକ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ, ନାହିଁ, ମୁଁ ବୈଷ୍ଣବ ନୁହେଁ, ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଦାସାନୁଦାସ ଘରେ ଥିବା କୁକୁରର ବିଷ୍ଣୁଯୋଗ୍ୟ ବି ନୁହେଁ । ମୁଁ ପାପୀ, ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ, ମୁଁ ନରାଧମ । ମୁଁ ସେଇ ସଙ୍କର ମହାନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଗୋଲମ ।” ସମସରପୁର ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ ଭେକ ଧରି ଦରୁ ବାହାରି ଯାଇଥିବା ବୈରାଗୀଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା । ବୈରାଗୀ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ଆସ ଆସ, ସଙ୍କର ଭାଇ, ଆସିବା ହେଉ, ଆସିବା ହେଉ । ଦୁଇଜଣଯାକ କୁଣ୍ଡୁଆକୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା । ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଥାନ୍ତି । ବୈରାଗୀ ଭୁନି, ମୁଖରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦଣ୍ଡେକାଳ ବିତି ଗଲା । ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ ଧକକ ଧକକ କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରଭୁ ! ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ମୋ ଅପରାଧ ଅସୀମ, ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ । ପୁଣ୍ୟଧାମ, ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର, ହରିହାର, ଦ୍ୱାରକା, କାଶୀଧାମ, ଶ୍ରୀ-ମାନଙ୍କରେ ବୁଲି ବୁଲି କାହିଁ ଶାନ୍ତି ପାଇଲି ନାହିଁ ।

ଉନ୍ନତୀକା ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇ ଜୀବନଟା ଶୀତଳ ହେଲା, କୃତାର୍ଥ ହେଲା ।”

ନଦୀ ତୁଠ ଉପରେ କୁଞ୍ଜ । ଦୁଇଜଣଯାକ ନଦୀରେ ହାତ ଗୋଡ଼ି ଧୋଇ କୁଞ୍ଜ ଭିତରକୁ ଯାଇ ବସିଲେ । ଏ ଉତ୍ତର ବୈରାଗୀ ଆଳତୀ ଦର୍ଶନ ବାହୁଡ଼ା ପ୍ରତିଦିନ ଦଡ଼ିଯାଏ ଯେପରି ଭଜନ କରୁଥାନ୍ତି, ଆଜି ବି ସେହିପରି କଲେ । ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ ଆଖି ବୁଜି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭଜନ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । କୌଣସି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଉଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ତଟା ଉତ୍ତୁରା ବାଲଭୋଗ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ବିତରଣ କରାଯାଏ । ବୈରାଗୀ କିଛି ବାନ୍ଧ ଆଣିଥିଲେ । ବୈରାଗୀ ଦୁହେଁ ତେତିକ ସେବା ଓ ଜଳପାନ କରି ମାଷୁମ ହୋଇ ବସିଲ ବାଦେ, ଦଣ୍ଡକ ଉତ୍ତର ବଡ଼ ବୈରାଗୀ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ--

“ହଁ, ସଙ୍କର ଭାଇ ! କଣ ବୋଲୁଥିଲଟି ?” ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଘୁଣି ଆଉ ଥରେ ଗୋଡ଼ିତଳେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଭୋ ! ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆଉ ଅଧିକ କଣ ଜଣାଣ କରବି ? ଛାତ୍ରକୁ ତ ସବୁ ଜଣା, ମୋହର ଅପରାଧରୁ ଶ୍ରୀଚରଣ ବିରାଗୀ, ଗୃହତ୍ୟାଗୀ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମୋ କୁଳର ସଙ୍ଗୀତ କନ୍ୟାଦେବୀଙ୍କୁ ହରାଇ ବସିଛି । ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ?” ବୈରାଗୀ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଆଖି ବୁଜି ତୁନି ହୋଇ ବସି କହିଲେ, “ଭାଇ ସଙ୍କର୍ଷଣ ! ସବୁ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଉ ଇଚ୍ଛା । ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ବିନା ଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ଦୁବପସ ବି ହଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି, ସେ ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି, ଏ ସବୁ ବୃଥାଭିମାନ । ବିଶ୍ୱ-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅଧିପତି ଗୋବିନ୍ଦଜୀ ସଂସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳାଧାର ଅଟନ୍ତି । ଏକମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ପରିଚାଳିତ ହେଉଛି । ମାନବଶ୍ରେଣୀ

ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର । ଗୀତାଗୋବିନ୍ଦର ସୁପ୍ତସ୍ଥ ରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ
ଅଛି —

‘ପ୍ରକୃତେଃ ହିୟମାଣାନ ଗୁଣକର୍ମଣି ସର୍ବତଃ ।
ଅହଙ୍କାରବିମୁକ୍ତାନ୍ତା କର୍ତ୍ତାହଂ ଇତି ମନ୍ୟତେ ।’ ପୁଣି
‘ବିଶ୍ୱରଃ ସର୍ବଭୂତାନାଂ ହୃଦେଶେର୍ହ୍ମୁନ ଚିତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଭ୍ରାମୟନ୍ ସର୍ବଭୂତାନି ଯନ୍ତାରୂପାନି ମାୟୟା ।’

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମହାକବି ଭୂଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦାସ ବୋଲିଛନ୍ତି—
‘ଶୂନ ଭରତ କାଳ ପ୍ରବଳ ବିଲେକି କଲେ ମୁନିନାଥ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନମ ମରଣ ଯଶ ଅପଯଶ ବିଧିହୀନ ।’

ତୁମ୍ଭେ ତେର ଦେଖିଥିବ, ସେହିଠିରେ ବି ବିଚେଇଛ,
ଆନେମାନେ ଯାହା ଲେଉଟୁଁ କାହିଁ ଚାଲିଯାଏ; ଯାହା
କେବେ କଲ୍ଲଣା କରି ନାହିଁ, କାହିଁ ଆସି ଦିଅଯାଏ ।
ଏ ସବୁ ଦିଅନାର ମୂଳ କାରଣ କିଏ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ
କଥା ଭଲ ! ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ, ମଙ୍ଗଳମୟ । ଆନେମାନେ
ତାହାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଜାଣି । ପ୍ରଭୁ କଣ ଆନୁମାନକପାଇଁ
ଅମଙ୍ଗଳ ଭିଆଣ କରିବେ ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିଅନା ମୂଳରେ
ତାହାଙ୍କର ଦୟା ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଥାଏ ।
ଭବିଷ୍ୟତ ଅଛି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ଆନେମାନେ ଅନେକ
ଦିଅନାକୁ କଷ୍ଟକର ମଣି ହାହାକାର କରିଥାଉଁ ।
ଯେବେ ଆନୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାର କାରଣ ବୋଲି
ତୁମ୍ଭେ ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞାନ କର, ତେବେ ତ ତୁମ୍ଭେ ଆନୁର
ପରମ ଉପକାରୀ, ସେଥି ସକାଶେ ଆନୁର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ଉଚିତ ।

ଜାଣ ଭଲ ! ଆନୁମାନଙ୍କର ଦୁଇଗୋଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—
ଗୋଟିଏ ଶରୀର ସକାଶେ ଅନ୍ୟଟି ଆତ୍ମା ପ୍ରତି । ସେଥି
ମଧ୍ୟରୁ ଜାଣ ଶରୀର କ୍ଷଣବିଧିକାଳୀ; ମାତ୍ର ଆତ୍ମା
ଅନନ୍ତକାଳ ପ୍ରାୟୀ, ଅବିନାଶୀ । ଏଥିକୁ ସର୍ବ ସମୟରେ
ସର୍ବ ପ୍ରୟତ୍ନରେ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ସକାଶେ ସଚେଷ୍ଟ ରହିବା
ସର୍ବତୋଭାବରେ ଉଚିତ ଅଟେ । ଯେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଶରୀରରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥାଏ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ
ଥାନ୍ତି, ତେବେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ-
ମାର୍ଗରେ ଆତ୍ମସୁଖ, ସୌଭାଗ୍ୟ ସର୍ବର୍ଥନ ବିଷୟରେ
ସମସ୍ତ ହେବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଚିତ । ଏହାହିଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର
ଅଭିପ୍ରାୟ ଏବଂ ଧର୍ମାର୍ଜନମାର୍ଗର ଗୋଟିଏ ସୋପାନ
ଅଟେ । ଯେହେତୁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଭଜନ, ମନ ମଧ୍ୟରେ
ସ୍ମରଣ, ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ହିଁ ଧର୍ମ ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଅବଶ ଓ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନରେ ଅକ୍ଷମ
ହେଲେ କେବଳ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ବିଷୟରେ ସମସ୍ତ
ହେବାର ଉଚିତ । ଏଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଚନ ଉକ୍ତ
ଅଛି —

‘ପଞ୍ଚାଶଦ୍ଭିବନ୍ନଂ ବ୍ରଜେତ୍ ।’

ମହାପୁରୁଷ ଶ୍ରବଣତରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥିବେ—

‘ପୁଷ ନିବେଶି ପତ୍ନୀ ପାଶେ

ଅଥବା ଚଳବ ସନ୍ଧ୍ୟାସେ ।’

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୈକଲ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସୁପ୍ତସ୍ଥ ଆଦେଶ, ସାଂସାରିକ
କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ଆତ୍ମାର ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ
ବିଷୟରେ ମନଃସଂଯୋଗ କର ।

ଜନସମାଜର ବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ସଂସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ
ଜଗନ୍ନିୟନ୍ତ୍ରା ପରମେଶ୍ୱର ସଂସାରକୁ ଏପରି ମାୟା-
ଜାଲରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ବିଚ୍ଛନ୍ନ କରିବା
ମାନବ ପ୍ରାଣୀ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେଁ । ଭଲରୂପେ
ବୁଝିଅଛୁଁ, ସାଂସାରିକ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି, ମାନ ସମ୍ବନ୍ଧ
କ୍ଷଣବିଧିକାଳୀ—ଧର୍ମ ହିଁ ଆତ୍ମାର ପରମ ସହାୟ । ତଥାପି
ସଚରାଚର ମାନବସନ୍ତାନ ସାଂସାରିକ ବିଷୟବାସନାରେ
ପ୍ରତିନିୟତ ନିମଗ୍ନ, ପରମ ଧନ ଧର୍ମାର୍ଜନ ବିଷୟରେ
ତାହାଙ୍କ ଯତ୍ନଶୀଳ ନୁହେଁ ।

ଆନୁ ସଂସାରୀକ କୁଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କଠାରୁ
ଅନେକ ଥର ଶୁଣିଛୁଁ, ମାତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ସୁପ୍ତସ୍ଥରୂପେ

ପ୍ରକାଶିତ, 'ବାସନା ହିଁ ମୁକ୍ତିପାତ୍ରର କଣ୍ଠକ ଅଟେ ।' ପ୍ରାଣୀର ଦୁଃଖରେ କାତର ମହାତ୍ମନ ବୁଦ୍ଧଦେବ ମଧ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନା ନୟନରେ ଧ୍ୟାନଯୋଗେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ବାସନା ଯାବନ୍ତ କଷ୍ଟର କାରଣ । ମାନବ ଶ୍ରେଣୀ ଦୈବ ମାୟାରେ ଏପରି ଆକ୍ରନ୍ତ ଯେ, କଷ୍ଟର ମୂଳ କାରଣ ବାସନାକୁ ସହଜରେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଏ ନାହିଁ । ସେହିପରି ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ ମହାତ୍ମା-ମାନେ ବାସନା ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଧର୍ମାର୍ଜନ ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି କେହି କେହି ଧର୍ମପିପାସୁ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଦୈବଗତ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ଏପରି ଦଟଣା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପଡ଼େ ଯେ, ସ୍ୱାସାରିକ ସମସ୍ତ ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କରାଇ ହୃଦୟରେ ପରମ ଧର୍ମରାସ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ କରାଇଦିଏ । ମନରେ ବିରାଗ ବୁଝନ୍ତୁ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେବେ ଏହି ଦଟନା (ତୁମ୍ଭ ବୋଲି-ବାରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନା ହେଉ ପଛେ) ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷୟବାସନାରେ ବିକଳିତ ରହି ପ୍ରତି ନିୟତ ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାନ୍ତୁ । କେତେପ୍ରକାର କଳ୍ପସକାମନାରେ ଆତ୍ମା ହ୍ରମଣ ଅଧ୍ୟେଷ୍ଟ ଲାଭ କରୁଥାନ୍ତା । ଆତ୍ମେମାନେ ଜୀବନ କାଳରେ ସ୍ୱାସାରିକ ବହୁଳ ବିଷୟରେ ବିକଳିତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମସେବା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲୁ । ସେହି ସେବା କୃପା ଯାଇ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗ କରି ଯେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛୁ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ତାହାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଆଶୀର୍ବାଦର ଫଳ ଅଟେ । ଆସ ଶ୍ରୀ ! ଏହି ପୂଜା ଧାମରେ ପବିତ୍ର ସାଧୁସଂସର୍ଗରେ ମିଳିତ ଥାଇ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେଟା ଦିନ ଅତିବାହିତ କରୁ, ମନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ସମର୍ପଣ କରୁ, ତାହାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଇଚ୍ଛା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ସଫଳ ହେଉ ।”

ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତି—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅଧମ ଜ୍ଞାନହୀନ । ଆପଣ ମୋ ଗୁରୁଦେବ, ମୋତେ

ସଦୁପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଶିଷ୍ୟରାସରେ ରହି ଦିନ ଯାପନ କରିବି ।

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ—ଶ୍ରୀ ! ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଅଧିକ କଣ ବା ଜାଣୁ, କଣ ବା ଉପଦେଶ ଦେବୁ ? ଗୋବିନ୍ଦଜୀ ପରମଗୁରୁ, ପ୍ରଭୁ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ, ଆସ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଧର୍ମାଧର୍ମ, ସୁଖଦୁଃଖ, ମନ ପ୍ରାଣ ସମସ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ସମର୍ପଣ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିବା । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞା --

‘ସର୍ବଧର୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ମାମେକଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜ ।
ଅହଂ ତ୍ଭାଂ ସର୍ବପାପେଭ୍ୟୋ ମୋକ୍ଷୟିଷ୍ୟାମି ମା ଶୁଚଃ ।’
(ଗୀତା)

କ୍ଷିପ୍ରଂ ଭବତ୍ତ ଧର୍ମାତ୍ମା ଶଶ୍ୱଜ୍ଜାନ୍ତି ନିଗଚ୍ଛତ ।
କୌନ୍ତେୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞାମାହି ନ ମେ ଭକ୍ତଃ ପ୍ରଣଶ୍ୟତ ।’
(ଗୀତା)

-୫୧-

ନୂତନ ସେବକ

ଯମୁନାକୁଳବର୍ତ୍ତୀ କଥିତ କୁଞ୍ଜରେ ଦୁଇଗୋଟି ସାଧୁ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱାସାରିକ ସର୍ବପ୍ରକାର ବିଷୟରେ ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ, ଦିବା ନିଶି ମୁଖରେ ଇଷ୍ଟଦେବ ନାମ ଭଜନ, ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧ୍ୟାନ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଉତ୍ସରେ କୁଞ୍ଜକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ସମୟରେ କେବଳ ସାତଗୋଟି ଗୁଡ଼ରୁ ଯେତକିମାତ୍ର ମାଧୁକ୍ୟ ଭଷା ଲାଭ ହୁଏ, ତେତିକି ହିଁ ସାୟାହଳରେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ, ରାତିରେ ଶ୍ରୀରବି ଏବଂ ଗୀତା ପାଠ । ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନାହିଁ ।

ଉଣା ଅଧିକ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲ ଅଭ୍ୟାଗତ
ଗୋଟିଏ କାହୁଁ ଆସି କୁଞ୍ଜରେ ଖଟୁଛି । ଲୋକଟି
ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁବକ, ସବାବାଳରଖା, ମୁଣ୍ଡରେ ନୁଖୁର ବାଳ-
ଗୁଡ଼ାକ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡୁଛି, ଗେରୁଆ ବସନ-
ଧାରୀ ବୈଷ୍ଣବ ବେଶ । ଅଭ୍ୟାଗତଟି କିଏ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
କଣ, କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୈରାଗୀ-
ମାନେ ଯମୁନାକୁ ସ୍ନାନ ନିମନ୍ତେ ବାହାର ଗଲେ
ଲୋକଟି କାହୁଁ ଆସି କୁଞ୍ଜ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଖରକା ଖରକ
ଏବଂ କୁଞ୍ଜ ଘାଟରେ ଗୋବରପାଣିରେ ଲପାପୋଛା
କରିବ ଏବଂ ଯମୁନାରୁ ମାଠିଆଏ ଜଳ ଆଣି କୁଞ୍ଜ
ମଧ୍ୟରେ ଥୋଇ ଦେଇ ସାଧୁମାନଙ୍କ ବାହୁଡ଼ବା ଆଗରୁ
ଗୁଲି ଯାଇଥାଏ । କତାବତ୍ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ ସହିତ
ଭେଟ ହୋଇଗଲେ ଦଣ୍ଡପ୍ରଣାମ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କ
ପତରଗୁଣ୍ଠ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଚଞ୍ଚଳ ମୁହଁ ଫେରାଇ
ଗୁଲିଯାଏ । ବୈରାଗୀମାନେ ମୁହଁ ଗୁଢ଼ାଗୁଢ଼ି ହୋଇ
ରହନ୍ତି । ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମରେ ଥୋକ ସେବକ ଅଛନ୍ତି,
ସେମାନେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆସି ସାଧୁମାନଙ୍କର ସେବା
କରିଥାନ୍ତି । ବୈରାଗୀ ଦୁହେଁ ଆପଣା ଆପଣା ମନରେ
ବିରୁଦ୍ଧଲେ, ଲୋକଟି ସେହିପରି ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ
ସେବକ ହେବ ପରା । ପୁଣି ଦୁଇଜଣଯାକ ମନରେ
ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ଏପରି ରୂପର ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ଯେମନ୍ତ
କେଉଁଠାରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ହେଲେ ଆପଣା ଆପଣା
ମନର କଥା କେହି କାହାରିକୁ ଫିଟାଇ କହିଲେ
ନାହିଁ । ବୈରାଗୀମାନେ ଇଷ୍ଟଦେବତା ଭଜନ କିମ୍ବା
ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ଦିନା ଅକାରଣ କାହାରି ସହିତ
କିଛି କଥାକଥା କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏଥକୁ ପରିବୃତ୍ତକଟି
ତେରଥର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଗଲେ ମଧ୍ୟ ଚାହାକୁ କିଛି
କଥା ପଚାରି ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ସେ ଲୋକଟି ଅଜଣା-
ରୂପେ ରହି ଯାଇଛି । ଲୋକଟି ଅକାରଣ ଏତେ ସେବା
କରି, ବୈରାଗୀମାନଙ୍କର ଏହା ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ହାତ
ଢାରି ଅନେକ ଥର କର୍ମ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ କଲେ

ମଧ୍ୟ, ଲୋକଟି ବୁଝି ନ ବୁଝିଲ ପରି ଗୁଲିଯାଏ, ପାଖରେ
ରହେ ନାହିଁ ।

— — —

-୫୭-

ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ । ଆଜି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନ୍ମତିଥି
ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ରଜଧାମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବାଳୟରେ
ଭାରି ମହୋତ୍ସବ ଲାଗିଛି । ବୃନ୍ଦାବନବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା ଏବଂ ଉତ୍ସବର ଆୟୋ-
ଜନ । ନାନା ଦେଶରୁ ନବାଗତ ବିଦ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର
ବୈଷ୍ଣବ ଯମୁନା ଏବଂ ନାନାଶ୍ରେଣୀର ଗୃହସ୍ଥ
ସାମାଜିକଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ବୃନ୍ଦାବନଧାମ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଲୋକଗହଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ଦେବଦର୍ଶନ
ନିମନ୍ତେ ସହଜରେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟକୁ ପଶି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।
ଆଜି ସଖାକୁ ସଞ୍ଜିଯାଏଁ ଦିନଟାଯାକ ମେଘୁଆ ପାଗ
ଧରିଥିଲା । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଟପର ଟପର, ଝପର ଝପର,
ସୁ ସୁ କରି ତନି ଭରି ଅସର ପାଣି ବରଷି ଗଲଣି ।
ସଞ୍ଜିବେଳୁଁ ନିହାତି ଘିଟିଘିଟିଆ ଅନ୍ଧାରଟା ପୃଥିବୀ
ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଛି । ବେଳେ ବେଳେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ
ବିଜଳି ଚମକି ଯିବାରୁ ବାଟୋଇମାନେ ଆପଣା ଆପଣା
ଯିବା ଜାଗା ଆଡ଼କୁ ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି ।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି; ମାତ୍ର ରାତି
ପହଳେ ବେଳୁଁ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ, ସମସ୍ତ କୁଞ୍ଜରେ,
ପୁଣି ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା ଏବଂ ଭଗବତ
ପାଠ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲଣି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରିଚିତ କୁଞ୍ଜରେ ବୈରାଗୀ ଦୁହେଁ
ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ
ପୀଠା ପଟା ଉପରେ ଥିଆ ମହାପୁରଣ ଭଗବତ
ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ପୁଷ୍ପଚନ୍ଦନ ମଣ୍ଡିତ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୋସାଇଁଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ ନାନାପ୍ରକାର ଫଳମୂଳ ଏବଂ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ

ଅମଣିଆ ବଢ଼ା । ଆଜି ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମରେ ଭକ୍ଷାର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଧନବନ୍ତ ଯାହା ଏବଂ ବଡ଼ଲୋକ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ଆଜିକା ଦେବଦେବୀ ଆଉ ଉପବାସୀ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ପାରଣା ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଏବଂ ଫଳମୂଳ ବିତରଣ କରୁଛନ୍ତି । ବିଶେଷ ଲୋକଗହଳ ଯୋଗୁଁ କମ୍ପା ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିବାରୁ ହେଉ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ବୈରାଗୀମାନେ ମାଧୁକ୍ୟ ଭକ୍ଷାକୁ ବାହାର ନାହାନ୍ତି । ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଯାହା ଗୁଜା ଏବଂ ଧନବନ୍ତ ଲୋକେ କୁଞ୍ଜମାନ ଖୋଜି ଖୋଜି ଉପବାସୀ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପାରଣା ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ଅମଣିଆ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ କୁଞ୍ଜାଧିକାରୀ ବାବାଜୀଙ୍କୁ ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଏବଂ ନବାଗତ ବାବାଜୀଙ୍କୁ ସାନ ବୈରାଗୀ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁ ।

ସାନ ବୈରାଗୀ ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ମହାବ୍ରହ୍ମରୁ ଖେଦାଏ ପାଠ ଧରି ପଢ଼ିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଆଖି ବୁଜି ହାତ ଯୋଡ଼ି ବସି ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ଶ୍ରବଣ କରୁଛନ୍ତି । ପାଠ ଚାଲିଛି —

“ବୃଷ ରାଶିରେ ନିଶାକର ।
ନନ୍ଦହରଣେ ବଳୀୟାର ।”

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ବାହାର ପଟରୁ କିଏ କବାଟରେ ହାତ ମାରି ବିକଳରେ ଡାକିଲା, “ରକ୍ଷା କର, ବଡ଼ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଛି, ଜୀବନ ଯାଉଛି, ରକ୍ଷା କର ।” ପୁସ୍ତକ ପାଠ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ବୈରାଗୀମାନେ ଦୁଆରଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ । ଦୃଶ୍ୟ ସେହିପରି ବିକଳ ଡାକ ।

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଚକ୍ରରେ କହିଲେ, “ସଙ୍କର ଭାଇ ! ଅତିଥି ବିପଦରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ବେଗି କବାଟ ଖୁଦୁଆଁ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବଡ଼ ସେ ଭାଗ୍ୟ କଥା, ଉପଯୁକ୍ତ ବେଳରେ ଅତିଥିଙ୍କ ପଦଧୂଳି ଦୁଆରେ ପଡ଼ିଲା ।” କବାଟ ମେଲାଇ ଦିଆଗଲା । ଡାକିବାରୁ ଅତିଥି ଧୀରେ ଧୀରେ କୁଟୀର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବୈରାଗୀ ଦୁହେଁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଗୁହଁ ରହିଛନ୍ତି । ଅତିଥି ପୂର୍ବ ଯୁବକ, କ୍ଷୀଣ ଶରୀର, ଛିନ୍ନ ମଳିନ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ—ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ କମଣ୍ଡଳୁ, ବାମ ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡ ! ମସ୍ତକର କେଶ ଅଧର ଯୋଗୁଁ ଜଟିଳ । ବୟସ ଅନୁକ୍ରମରେ ଦାଢ଼ୀ ନିଶ । ହସ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳମାନଙ୍କରେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଳ ପ୍ରମାଣ ନିଶାବଳ ବଢ଼ିଯାଇଛି । କାନରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଛୁଣ୍ଟା କମ୍ପଳ । ଅଳ୍ପ କାଳ ପୂର୍ବେ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଅତିଥି ବାଟରେ ଢଳିଥିଲେ । ମସ୍ତକର ଜଟାଳିଆ କେଶ ଏବଂ କମ୍ପଳରୁ ଟୋପା ଟୋପା ଜଳ ନିଗିଡି ପଡ଼ୁଛି । ଦେହ-ଗୋଟାକ କାଦୁଅ ଏବଂ ପାଣିରେ ସରପଟ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଅତିଥି ମଧ୍ୟ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ ମୁଖକୁ ଅନାଇ ପବନ ଲାଗି ବରଫାପତ୍ର ପରି ଥରି ଯାଉଛନ୍ତି । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ “କହିଲେ, ସଙ୍କର ଭାଇ ! ଅତିଥି ବାଟରେ ଭଜିଯାଇ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ପାଦ ଧୋଇବାପାଇଁ ଜଳ ଆଣିଦିଅ । ଖଣ୍ଡିଏ ବହିର୍ବାସ ଆଣିଦିଅ, ଭଜା ଲୁଗା ପାଲଟି ପକାଉଛନ୍ତି ।” ଚାହିଁଉଠିବାର ଚର ଅଭ୍ୟାସ ଅନୁସାରେ ‘ଗୋବିନ୍ଦ, ଗୋବିନ୍ଦ’ ଭଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କଟାମୂଳ ଗଛ ପରି ଅତିଥି ଧଡ଼ାସ୍ କରି ବୈରାଗୀ-ମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ଡ଼ଳେ ପଡ଼ିଯାଇ କାତର ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, ବାପା ସା’ନ୍ତମାନେ ମୁଁ ଅପଣମାନଙ୍କ ସେହି ଅଧମ ଦୁର୍ଗୁଣ, ପାପିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ।” ବୈରାଗୀ ଦୁହେଁଯାକ ତକ୍ଷଣେ ଅତିଥିକୁ ଚିହ୍ନି ପକାଇଲେ । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଧୀର, ଗମ୍ଭୀର,

ନିଶ୍ଚଳସ୍ଥାବରେ ବସି ଅତିଥିକୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ଟୋପା ଲେଉଟକ ଆଖିରେ ତଳ ତଳ କରୁଛି । ସାନ ବୈରାଗୀ ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିପଡ଼ି ଅତିଥିକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ “ଆରେ ମୋ ବାପାରେ ! ଆରେ ମୋ ଗୋବିନ୍ଦରେ” କହି କହି ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛାରେ ଦେହ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଡାକ ଦେଲେ, “ସଙ୍କର ଭାଇ ! ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଦେନିଯାଇ ଯମୁନା ତୁଠ ଦେଖାଇ ଦିଅ, ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୁଆଧେଇ କରି ଆସୁ । କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ମାଠିଆଏ ଜଳ ଥୁଆ, ବାବାଜୀମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋଡ଼ରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ଗୋବିନ୍ଦ ଯମୁନାରୁ ସ୍ନାନ କରି ଆସି ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଶୁଖିଲା ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରବଦନରେ ସାନ ବୈରାଗୀ ଚାଲିଲେ ନିଆଁ ଜାଳ ଦେଲେଣି । ଗୋବିନ୍ଦ ନିଆଁ ପୁଣି ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେ ।

ସୁନବାର ପୂର୍ବ ପାଠ ଆରମ୍ଭ । ମହାପ୍ରଭୁ ଜନ୍ମଭୂମି ଉତ୍ତର ବସୁଦେବଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ବଜେ କରି ନନ୍ଦଙ୍କ ଗୃହକୁ ବଜେ ହେଲେ ଉତ୍ତରେ ଅଧା ପାଠ ଶେଷ ହେଲା । ଭଗବତ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନା ଉତ୍ତରେ ଭକ୍ତ ତିନି ଜଣ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଶୟନ କଲେ ।

—୫୩—

ପରତପ୍ତ

ରୋଜନା ସଖାଳ ପରି ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୈରାଗୀ ଦୁହେଁ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତାଙ୍କ ପବନ ନାମ ଭଜନ କରି କରି ଦୁଇଗୋଟି କମଣ୍ଡଳୁ ଧରି ଯମୁନାସ୍ନାନକୁ ବାହାରିଗଲେ । ଅଭ୍ୟାସତକ ନିଦ ଯାଏଁ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ । ଗତ କାଳ ଦିନଯାକ ପାଣିରେ ଭଜି ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲି ବଡ଼

ଥକ ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ଏ ଯାଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଦିନ ଅନୁମାନ ଦେଉଳ ବେଳେ ବ୍ରଜଦାସ ଆସି କୁଞ୍ଜ-କୁଟୀର ଦ୍ଵାର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ରୋଜନା ଅଭ୍ୟସ୍ତ-ରୂପେ ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫା ଧରି ଓଢ଼ଲଇ ଦେଉଛି । ଠିକ୍ ତେତିକବେଳେ, “ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ—ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ! କ୍ଷମା କର, ରକ୍ଷା କର ।” ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲ । ବ୍ରଜଦାସ ଅନନ୍ୟମନରେ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଥିଲା, ଘେ ଶୁଣି ତମକ ପଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ଶବ୍ଦଟି ଯେମନ୍ତ ତାହାର ଜଣାଶୁଣା । ବ୍ରଜଦାସ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଶବ୍ଦଟି କେଉଁ ଦିଗରୁ ଆସିଲା, ଜାଣି ନ ପାରି ତାଟିକା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଏଣିକି ତେଣିକି ଅନାଉଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ କୁଟୀର ଦ୍ଵାରଟା ମେଲିଗଲା, ଗୋଟିଏ ଭେଣ୍ଟିଆ ବୈରାଗୀ ଭିତରୁ ବାହାର ଆସି ମେଲାରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲେଣି ବ୍ରଜଦାସ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ସେ କରି ରଡ଼ିଟାଏ ଛୁଡ଼ିଲା । ବୈରାଗୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯେଉଁକି ଆଶ୍ଚ୍ୟ କରି ଧରିଥାଏ । ‘ହଁ, ହଁ, ଗୋଡ଼ ଛୁଡ଼ି, ଗୋଡ଼ ଛୁଡ଼ି’ କହି ବୈରାଗୀ ଲେକଟିକୁ ଭଲ କରି ଅନାଇଲେ । ଚଞ୍ଚଳ ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ପରୁରିଲେ, “କିଏ ରେ ? ସଇତା ! ତୁ ଏଠାକୁ କାହୁଁ, କେବେ ଅଇଲୁ ?” ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ବରଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଛଡ଼ାଇଛି । ହେଲେ ଦେଖିଲେଣି ଏକକୁ ଆରେକ ଚହ୍ନାଚହ୍ନି ହୋଇଗଲେ । ବୈରାଗୀ ଦୁଇ ତିନି ଥର ପରୁରିଲେଣି, ହେଲେ ସଇତାର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ କୋହ ଉଠିଛି ଯେ ଧକେଇ ଯାଉଛି; ମନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବୈରାଗୀ ଧୀର ଚନ୍ଦ୍ରୀରସାବରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନର କିଛି ହେଲେ ଚହ୍ନ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡକ ଉତ୍ତରେ ବୈରାଗୀ ବସିପଡ଼ି ସଇତାକୁ ପାଖରେ ବସାଇଲେ । ପୁଣି ପରୁରିଲେ, “ବୋଇଲୁ ସଇତା ! ତୁ ଏଠାକୁ କିପରି ଅଇଲୁ ? ଏତେକାଳ କେଉଁଠାରେ, କିପରି ଥିଲୁ ? ତୋ ମା ଭଲ ଅଛି ତ ?” ସଇତା

ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ବୋଲିବାକୁ ଲାଗିଲା—

“ଆଜ୍ଞା ! ପ୍ରଥମରେ ମୁଁ ଘରଠାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଶ୍ରୀଗୁମୁକ୍ତ ଦର୍ଶନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ତିନି ବୁଦ୍ଧ ଦିନଯାଏ କଟକ ଗୋଟାଯାକ ଅଣ୍ଟାଳି ପକାଇଲି, କିଛି ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଇଲି ନାହିଁ । ଜଣା ଅଜଣା ଡେର ଲୋକଙ୍କୁ ବି ପରୁର ଗଲି । ଆସପାଶ ସବୁ ଜଣା ଶୁଣା ଜାଗା, ପୁରୀସେତ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଖଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟଗିରି, ଲଳିତଗିରି ସବୁ ଜାଗାରେ ଖୋଜି ପୁଣି ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଗଲି । ମୋ ମା ମା ମଣିମାଙ୍କ ବିଯୋଗ କଥା ଶୁଣି ଦିନରାତି ବସି କାନ୍ଦୁଥିଲି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୁମୁକ୍ତ ଅଦର୍ଶନ ବାଣୀ ପାଇବାକ୍ଷଣି ଯେ ବଛଣା ଧରିଲା, ଆଉ ଉଠି ନାହିଁ । ଗୁମୁ ତାକୁ ଯେଉଁ ନୋଟଗୁଡ଼ିକ ଦେଇ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବଦଳାଇ ଟଙ୍କା କରି ଦେଇଥିଲି । ଟଙ୍କା ବୁଜୁଳାଟି ମୁଣ୍ଡତଳେ ଦେଇ ଶ୍ରୀଗୁମୁକ୍ତ ଦର୍ଶନ ଆଉ ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ଦିନ ରାତି ଠାକୁର ଦେବତା ନାମରେ ମନାମୁଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ବାଧୁକାଟା ନିହାତି ବଳି ପଡ଼ିଲା, ମୋ ହାତକୁ ସେ ବୁଜୁଳାଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲା, ‘କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ କୁଶଳପାଇଁ ସବୁ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ଲଗା, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ଡାକ ଘୋଡ଼ା କରିଦେ ।’ ଦିନକୁ ଦିନ ବୁଢ଼ୀର ବାଧୁକା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯୋଡ଼ାଏ ବୈଦ ଲଗାଇ ଥିଲି, କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷକୁ କଣ ହେଲା କି, ଔଷଧ ଦେଲେ ମା ମୁଣ୍ଡରେ କୁଆଁରି ଚଳେ ଥୋଇ ଦିଏ, ଖାଏ ନାହିଁ । ଆଠ ଦଶ ମାସଯାଏ ପାଖରେ ବସି ସେବା କରୁଥାଏ, କାର୍ତ୍ତିକ ବଡ଼ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ସଖାଳେ ତାହାଙ୍କ ସମୟ ହୋଇଗଲା ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—“ଠକ୍ କାହିଁ କହିଛୁ, ତୋହର ଯାହା କରିବାର କରିଛୁ । କିଏ ନ କରନ୍ତୁ ? ମୋ ପରି ମାତୃଦାଣ୍ଡ କେତେ ଜଣ ବା ପୁଅପୁଅରେ ଅଛନ୍ତି ?” ବୈରାଗୀ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ଭୁନି ହୋଇ ବସିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଦୁଇ ଆଖିତୋଳାରେ ଦୁଇ ବିନ୍ଦୁ ଲୋଚକ ତଳ ତଳ କରୁଥାଏ । ସଇତା ବୈରାଗୀଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝି ପାରି, ଚଞ୍ଚଳ ଆଉ କଥା ପକାଇଲା—

“ମୁଁ ବୁଢ଼ୀର ଶୁଦ୍ଧି କାହିଁ ସାରି ଘରେ ବସିଛି ସେତେକବେଳେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଘଟଣା ଶୁଣି କଟକ ଧାଇଁ ଆସିଲି । ବଡ଼ ସାନ୍ତ ରତନପୁର ଟ୍ରେଣିଆ ଜମି-ଦାର ପାଖରେ ନାଏବ ଥିଲେ । ଡେରଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ପରା ଗୋଲମାଲ କରିଦେଲେ । ତହବିଲ ଡୋଷରଫ ଦୋଷ ପ୍ରମାଣ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ବରଷ ମିଆଦ ହୋଇଗଲା ।

ମୋତେ ତେତେବେଳେ ଦଶ ଦିନ ଅନ୍ଧାର ଦିଶିଲା । ଗୁମୁକୁ ଖୋଜିବାପାଇଁ ବାହାର ପଡ଼ିଲି । ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର, ହରିଦ୍ୱାର, ଆଉ ଆଉ ଡେର ପ୍ଲାନରେ ତିନି ବରଷ ହେଲା ବୁଲୁଛି; କାହିଁ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଦଶ ମାସ ତଳେ କଣି ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା ଘାଟ ପାଖରେ ଦିନେ ସଖାଳେ ବୁଲୁଛି, ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଟିକିଏ ଗୋଲମାଲ ଶୁଣି ଅନାଇଲି, ଯୋଡ଼ାଏ ପଠାଣ ନାଉସା ଗୋଟିଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀକୁ ଧରି ଟଣା ଓଟର ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଥୋକେ ଯାନ୍ତି ରାଜଘାଟ ପାଖରୁ ପରା ଖଣ୍ଡିଏ ନାଆ ଭଡ଼ା କରି ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା ଘାଟଯାଏ ଆସିଥିଲେ । ଯାନ୍ତିମାନେ ନାଉସାକ ଆପଣା ଆପଣା ଭଡ଼ା ଫଇସା ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହାତରେ ପଇସା ନ ଥିଲା, ନାଉସାମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଆରେ ବାବା ! ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ପଇସା କାହୁଁ ପାଇବି ?’ ଜଣେ ନାଉସା ଖପା ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀକୁ ଧକାଏ ମାରିଲା, କହିଲା, ‘ଶାଲ ଜୁଆରେ ! ତେରି ବାପ୍ପା

ନାଉ—ତୁରନ୍ତ ଚଉବେଠା—ଉପାସର ବୋଲ ନେହଁ ? ତାର ଶାଲ ପଛପା ।’ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ଧକା ମରିବାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ‘ବାବା ରେ’ କହି ଆଣ୍ଟେଇ ପଡ଼ିଲେ । ମୋତେ ବଡ଼ ବିକଳ ଲାଗିଲା । ମୋ ଅଣ୍ଟାରେ ପଛପା ଥିଲା, ଅଣାଏ ପଛପା ଧରି ପାଖକୁ ଧାଇଁଗଲା । ଦେଖିଲି ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଟି ଅଳ୍ପ ବୟସ, ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା, ଦେହଯାକ ବିଭୂତି ଲେପା, ପିନ୍ଧା ଖଣ୍ଡିଏ ସାନ ଗେରୁଆ ଲୁଗା, ଖାଇବି ହାତରେ ଗୋଟିଏ କାଠର କମନ୍ଦଳୁ, ଡେବର କାଖରେ ଛୁଣ୍ଡା କନାବନ୍ଧା ଗୋଟିଏ ସାନ ପୁଟୁଳୀ । ମୋ ମନ କମିତକା ଛୁକେଇଲା, ଭଲ କରି ଅନାଇଲି । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ବି ମୋତେ ଭଲ କରି ଅନାଇ କହିଲେ, ‘କିଏ ରେ ସଇତା !’ ନାଉରକୁ ଅଣାଏ ପଛପା ଦେଇ ବିଦା କରିଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ବଡ଼ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଆଉ ଯେ ବେଶ ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ରେ ପଞ୍ଜିର ଗଣି ହେଉଛି । ଭିଖାରୀ ବେଶ, ଆଗ ପରି ଟାଣ କଥା ନାହିଁ, ଗଣ୍ ଗଣ୍ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ କଥା କହୁଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ପରୁରବାରେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ କହିଲେ, ଆଉ କାହିଁ ଯିବ ରେ ? ତୋହରି ଆଗରେ ସବୁ କଥା କଣ କହିବି, କଣ ନ ଜାଣୁ ? ମୋହରି ପାପରୁ ରକ୍ଷାପରି ଯୋଡ଼ାଏ ବଣ ଲାଗୁଛନ୍ତି ହୋଇଗଲେ । ପିଉସୀ ସାନ୍ତାଣୀ ଆଉ ମୋ ମା’କୁ ନିଜ ହାତରେ ହତ୍ୟା କରିଛୁ ବୋଲି । ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ, ଏହିପରି ଭକ ମାଗି ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ବୁଲିବି, ଏହିଟା ମୋହର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ । ପ୍ରଭୁ ଯାହା କରନ୍ତୁ ।”

ପୃଥ୍ବର ସମସ୍ତ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ ଘୋର ପାର୍ଶୀ ମନରେ ଚେତନା ବସେ ।

“ବୁଢ଼ା ସାନ୍ତମାନେ ଏହି ଧାମରେ ବିଜେ ହୋଇ ଥିବାର ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି । ସେ କପରି ସନ୍ତାନ

ପାଇଥିଲେ । କୌଣସି ଦିନ ହେଲେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଏଠାକୁ ବିଜେ ହେବେ, ଅନୁମାନ କରି ରୁହିଁ ବସିଥିଲି । ପ୍ରଭୁ ଭେଟାଇ ଦେଲେ ।”

— — —

—୫୫—

ଆଦେଶ

ଓପର ଓଲ ଭିନ୍ନ ପହରୁଆ ବେଳ । କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର ଆଗ ଗୁମୁଆ ମେଲରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ବୈରାଗୀ ଦୁହିଙ୍କ ଆଗରେ ଅଭ୍ୟାଗତ ଭେଣ୍ଡୁଆ ବୈରାଗୀ ହାତ ଯେଉଁ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ବସିଛନ୍ତି । ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ ପଛରେ ସଇତା ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ସମସ୍ତେ ଭୁନି । ଆନୁମାନଙ୍କ ସାନ ବୈରାଗୀ ପରୁରଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ! ଏ ଭେଣ୍ଡୁଆଟି କିଏ ?”

ଗୋବିନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା, ସଇତା ପର ।

ବରଷେ କାଳ ହେଲ ସଇତା କୁଞ୍ଜରେ ପ୍ରତିଦିନ ପାଇଟି କରି ଯାଉଛି । ବୈରାଗୀମାନେ ତେର ତେର ଥର ତାକୁ ଭେଟିଲେଣି । ହେଲେ ତାହା ମୁହଁକୁ କେତେ ଅନାଇ ନାହାନ୍ତି । ବଡ଼ ବୈରାଗୀଙ୍କର ତ ଅଭ୍ୟାସ, ଦେବଦର୍ଶନ ଦିନା ଆଉ କାହାକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ରୁହାନ୍ତି ନାହିଁ, ବାଟରେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଚାଲିଯାନ୍ତି । ସାନ ବୈରାଗୀ ଅଇଲା ଦିନରୁ ତାହାଙ୍କ ସହିତ କେବଳ କେତେ ଥର କଥାବସା ହୋଇଛି । ଆଜି କଥାବସା ହେବାର ଲେଡ଼ା ।

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ କହିଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୁମ ପ୍ରତି ଆନୁର ଯେତକ କରିବାର ଥିଲା, କରି ସାରିଛୁ । ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ବାଧୀନ, ଆପଣା ଇଚ୍ଛାକୁ ରୁହିଁ ବାଟ

ଧରି ଚାଲି । ହେଲେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତ ଜଣା ଯାଉଛି, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି ଯାଇଛି ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ, ‘ପିତା ! ଦେବତା ! ପରମ-ଗୁରୋ ! ଆପଣମାନେ ମୋହର ତୁଲ୍ୟ ପୂଜନୀୟ । ଉଭୟେ ଗୁରୁଦେବ, ଉପଦେଷ୍ଟା ଉପସ୍ଥିତ । ମୋହର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁଳି କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ, ବିଶେଷରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ସମସ୍ତ ହରାଇ ବସିଛି । ପ୍ରସ୍ତେ ! ମୋହର ସମସ୍ତ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରି ଦୟା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ । ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ, ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।”

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ କହିଲେ, “ବାବା ଗୋବିନ୍ଦ ! ଭଲ କରି ମନରେ ହେଜ, ଧର୍ମର ଦୁଇ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ — ଈଶ୍ଵରଭଜନ, ଆଉ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ । ଜଗଦ୍‌ବିଧି ସମସ୍ତ ନରନାରୀ ଈଶ୍ଵରଙ୍କର ପୁଷ୍ପକନ୍ୟା । ଏଥିକୁ ଜନସମାଜର ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ ସଜାଣେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମସ୍ତ ସଦ୍‌ବିଚାର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ଅଟେ । ପରମ କରୁଣାମୟ ପରମେଶ୍ଵର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଦ୍‌ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଯେମନ୍ତ ଆଦେଶ କରୁଅଛନ୍ତି, ‘ସ୍ଵପାଞ୍ଚର ମଙ୍ଗଳବିଧାନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିୟୁକ୍ତ ରହୁ’ । ଏଥିକୁ ଏଥିରେ ଅବହେଳା କଲେ ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରିବାର ହେବ । ପ୍ରଭୁ କରୁଣା କରି ତୁମ୍ଭ ହାତରେ ବିସୁଳ ଅର୍ଥ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ କରି ତୁମ୍ଭେ ଲୋକସମାଜର ଅନେକ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବ । ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠାନ ଉପାସ୍ୟ ଗୃହଦେବତାଙ୍କର ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା, ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତିପାଳ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତିପାଳନ କରିବାର ଭାର ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ ରହିଅଛି ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାରୁ ତୁମ୍ଭେ ବିସୁଳ ଧନର ଅଧିକାରୀ । ସେହି ଅର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗରେ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତାର, ପାଣ୍ଡିତ ଲୋକଙ୍କୁ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା ଏବଂ ଜଳଛନ୍ଦ, ଅନ୍ନଛନ୍ଦ ଯୋଗେ ଅନେକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲୁଅଛୁ, ତୁମ୍ଭେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ଶ୍ରମରେ ଥାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନା ଯୋଗେ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇପାର, ମାତ୍ର ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ଵାର୍ଥପରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ, ପୁଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାଦତ୍ତ ମଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯିବ ।”

ସାନ ବୈରାଗୀ କହିଲେ, “ବାବା ଗୋବିନ୍ଦ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୁରୁଦେବ ପ୍ରଭୁ ଯାହା ଆଜ୍ଞାକଲେ, ମୋହର ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତେଜସ୍ବି ଅନୁରୋଧ ଜାଣି । ଦୁଇ କୁଳର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର ସେବାପୂଜା, ଉଭୟ ବଂଶର ପ୍ରତିପାଳ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ରକ୍ଷାବିଧାନ, ଦୁଇ ବଂଶର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ସର୍ବ ପ୍ରୟୋଗ ଭାର ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଅର୍ପିତ ଅଛି ଜାଣି କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ପଦରେଶୁ ମସ୍ତକରେ ଲଗାଇ ମେଲଣି ଦେଖିଗଲେ ।

-୫୫-

ଜମିଦାରୀ ପରିଚାଳନର ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଦୁଇ ତାଲୁକ ବିଶାଳ ଜମିଦାରୀର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମିଶା ଯାଇଛି । ତତ୍ତ୍ଵାବଧାନ ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ପୁଣିଷିତ, ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ନିୟୁକ୍ତ । ସମସ୍ତ ଆୟ ଦେବସେବା, ସଦାବର୍ତ୍ତ, ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର, ସାଧାରଣ ଚିକିତ୍ସା ବିଷୟରେ ବ୍ୟୟ ହୁଏ । ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜମିଦାରୀର ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ

କରିବାକୁ ଦେବସ୍ବ ଅପହରଣସ୍ବରୂପ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ବାବଧାନ କରନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣା ସକାଶେ ବେତନ ବୋଲି ନିୟମିତରୂପେ ମାମିକ କିଛି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଅତି ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଅଟେ । ଉକ୍ତରୂପ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅର୍ଥରୁ ଆପଣା ଆହାର ପରିଧାନ ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରି ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଅର୍ଥ ଗରିବ, ଦୁଃଖୀ, ଆତୁର, ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ କରି ଦିଅନ୍ତି ।

ସଇତା ପୂର୍ବପରି ସାମନ୍ତଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛି । ସଇତା ବିଶ୍ୱାସୀ, ଧର୍ମପରାୟଣ, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ଏବଂ କଟକରେ ଥିବା ସମୟରେ ଲେଖିପଢ଼ି ଶିଖିଥିଲା । ସାମନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଜାଣି ଆପଣାର ପ୍ରତିଭୁସ୍ବରୂପେ ତାହାକୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସର୍ବାଧିକାର ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ଜମିଦାରୀ ଅଧିକାରୀ ତତ୍ତ୍ବସିଲ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ବହୁଫଣ୍ୟକ କରଣ ପାଞ୍ଜି ଆ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ସଇତା ସମସ୍ତଙ୍କ ହିସାବ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା ନ । ତାହାର କର୍ମପତ୍ର, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ, ନ୍ୟାୟପରତା ହେତୁ ସମସ୍ତ କର୍ମଗୁଣ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଶକ୍ତି ରହିଥାନ୍ତି । ସଇତାର ଘଣ୍ଟା-ଦୃଷ୍ଟି ହେତୁ କେହି କର୍ମଗୁଣ ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଗୁର କିମ୍ବା ଦେବସ୍ବ ଉପସ୍ବରୂପ ଟଙ୍କା ଅପହରଣ କରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ସଇତା ଉକ୍ତ ପଦସ୍ଥ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ବ୍ୟୟ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ବେତନସ୍ବରୂପ କଦାଚିତ୍ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ତାହାର ନିଜ ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ସରକାରୀ ଦାନ ଛଡ଼ା ନିଜାନ୍ତ ଅସହାୟା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଦରର ବିଧବା ବୃଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଗୋପନରେ କିଛି କିଛି ଦାନ କରୁଥାଏ । ଶୁଣାଯାଏ, ତାହାର ବୃଦ୍ଧା ମାତା ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାର ଗ୍ରାମସ୍ଥା ଗୃହୀଣ ନିରାଶ୍ରୟା ପ୍ରତିଭୁସ୍ବନା ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ କହିଥିଲା ।

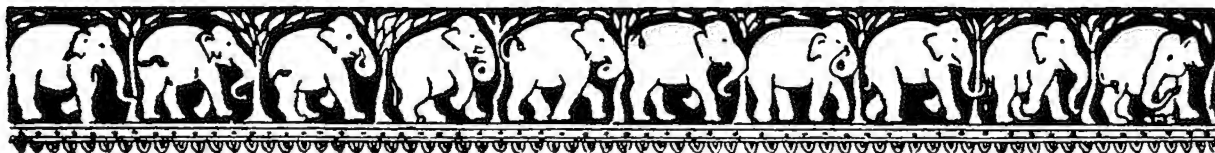
ଅନ୍ୟଦାତା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପରି ସଇତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୌରବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ହରିଷ୍ୟାନୁଗ୍ରହୀ, ବୈରାଗୀ । ସଇତାର ବିଶ୍ୱାସ, ତାହାର ଅସାବଧାନତା ଯୋଗୁ ପ୍ରଭୁ କଷ୍ଟଭୋଗୀ । ଆପଣା ଦୁଷ୍ଟମିର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନିମନ୍ତେ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି ।

ସମସରସ୍ବର ଉତ୍ଥାପ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତା ମରୁଆ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସହକୃନ୍ତଳା, କଷାୟବସନପରିହରୀ, ତପସ୍ବିନୀ । ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନରେ ମରୁଆକୁ ଗୃହସ୍ଥା କରାଇବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବୁଝିଲେ, ସେ ଆପଣା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ବିଷୟରେ ସ୍ଥିରନିଶ୍ଚୟ ! ସେ ମଧ୍ୟ ସଇତା ପରି ଆପଣାକୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍ସାହର ମୂଳାଧାର ଜ୍ଞାନ କରି ନିଜକୃତ ଅପରାଧ ଖଣ୍ଡନ ନିମନ୍ତେ ସନ୍ନ୍ୟାସଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ସାମନ୍ତଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ଧୃଷ୍ଟି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନରେ ଉତ୍ଥାପ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତା ଦାସୀମାନଙ୍କର ରକ୍ଷଣା-ବେକ୍ଷଣରେ ମନୋଯୋଗିନୀ ଥାଏ । ଅନ୍ୟ ସମୟ ଗୀତ ପାଠ ଓ ଶିଶୁରାଧିନାରେ କାଟେ ।

ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ମାତା ମଣିମାଙ୍କର ଏବଂ ଇନ୍ଦୁମତ୍ତର ଦୁଇଗୋଟି ସମାଧି-ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ବାହୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସାମନ୍ତ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ ସାରି ମାତାଙ୍କ ସମାଧିମନ୍ଦିର ମାର୍ଜନା କରି ତଦନ ମଣ୍ଡନ ଏବଂ ଇନ୍ଦୁମତ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ପୁଷ୍ପଦାନ କରି ଉତ୍ଥାପକୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ଦୁଇ ଘଡ଼ ଦିନ ଅଗାଧ ହୋଇଥାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଦେବାର୍ଜନା ଓ ଗୀତା ପାଠରେ ସମସ୍ତ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ଅପରାହ୍ନରେ ବିଷୟକର୍ମ ତତ୍ତ୍ବାବଧାନ, ସାୟଂକାଳରେ ସନ୍ନ୍ୟାସଦାନାଦି ପରେ ବିବିଧ ଶିଳ୍ପଲେଖନାରେ ରାତି ଦ୍ବିପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟିଯାଏ ।

ଗନ୍ଧ ଭାଗ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧ । ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ (୧ମ ଭାଗ)

...

୪୭୩

୨ । ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ (୨ୟ ଭାଗ)

...

୫୭୧

ସୂଚୀ

୧ମ ଭାଗ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ରେବତୀ	୪୭୫
୨ । ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିଶିନ୍	୪୮୨
୩ । ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା	୪୯୦
୪ । ଗାରୁଡ଼ ମନ୍ତ୍ର	୫୦୧
୫ । ଅଧର୍ମ ବିତ୍ତ	୫୦୮
୬ । ସଭ୍ୟ ଜମିଦାର	୫୨୩
୭ । ଖରେଇ ବିଶାଳ	୫୩୨
୮ । ଡାକ ମୁନ୍ସି	୫୪୩
୯ । ସୁନା ବୋହୂ	୫୪୭
୧୦ । ଧୂଳିଆ ବାବା	୫୫୫

୨ୟ ଭାଗ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଅଜ୍ଞା ନାଚ କଥା	୫୬୧
୨ । ବାଲେଶ୍ଵର ରାଜାଜାନା	୫୭୪
୩ । ପାଠୋଇ ବୋହୂ	୫୭୧
୪ । ବାଲେଶ୍ଵର ପଞ୍ଚାଲୁଣ	୫୮୨
୫ । ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କନ୍ୟାସୁନା	୫୮୭
୬ । କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ	୬୦୩
୭ । ବଗଲ ବଗୁଲ	୬୧୦
୮ । କମଳା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ	୬୧୯
୯ । ମୌନା ମୌନା	୬୨୫
୧୦ । ପୁନର୍ମୁଷିକୋଦ୍ଭବ	୬୩୦

ଗଳ୍ପସୁକ୍ତି
ପ ଧ ପ

ଗନ୍ତବ୍ୟ

-୧-

ରେବତୀ

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ହରିହରପୁର ପ୍ରଗନା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମଫସଲ ଗ୍ରାମ, ନାମ ପାଟପୁର । ଗ୍ରାମ ମୁଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡିରେ ଗୋଟିଏ ଘର । ଆଜିକି ପିଛୁଲି ଚାରିବର୍ଗର, ଖଞ୍ଜା ପାଟର ଚାରିଆଡ଼େ ଭିକିଶାଳ, ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ କୁଅ, ଆଗକୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର, ପଛକୁ ବାଡ଼ିଦୁଆର । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ମେଲଘରେ ଦାଣ୍ଡଲେଟିକ ବସା ଉଠା କରନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଦେବାକୁ ଆସି ଏହିଠାରେ ବସନ୍ତି । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଜମିଦାର ଭରପୁର ଗ୍ରାମର କରଣ, ମାସକୁ ଦରମା ଦୁଇଟଙ୍କା, ଦରମା ଗୁଡ଼ି ପାଉଁଜି ବିଶୋଧନ, ବାହାଲହଣା ଇତ୍ୟାଦିରୁ ଦୁଇପଇସା ଡାକପେଠ ଦେଇ । ସବୁ ମିଶାଇଲେ ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କାରୁ ଉଣାହେବ ନାହିଁ, ଫସାର ଏକରକମ ଚଳେ । ଏକରକମ କ'ଣ ? ବୋଇଲେ ଭଲ ଚଳେ । ଏଇଟା ହେଲେ ନାହିଁ, ସେଇଟା ଘରେ ନାହିଁ, ଏପରି କଥା ଘରର କାହାର ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ବାଡ଼ିରେ ଶାଗ ମାଗ ଗୁଡ଼ି ସଜନା ଦୁଇଗଛ । ଘରେ ଲଗାପଡ଼ିଆ ବରଝିଆଣୀ ଗାଈ ଦୁଇଟା ବନ୍ଧା; ଦୁଧ ଟିକିଏ, ଚନ୍ଦା ମନ୍ଦାଏ

ହାଣ୍ଡିତଳେ ଲାଗିଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଚଷମିଶାଳ ଦଣ୍ଡି ଚାଡ଼ିଦିଏ, କାଠ ଖଣା ବାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଜମିଦାର ସାଙ୍ଗେ ତିନି ମାଗ ଜମି ଚଷିବାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି, ଧାନ ବଳେ ନାହିଁ, କି କମେ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଟି ବଡ଼ ସିଧା ସଳଖ ଲୋକ, ପ୍ରଜାମାନେ ମାନନ୍ତି, ସୁଖ ପାନ୍ତି । ବାପ ରେ, ଧନ ରେ କହି କହି ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲି ଖଜଣା ଅସୁଲ କରେ, କାହାରଠାରୁ ଅନ୍ୟାୟରେ ପଇସାଟିଏ ନିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଦେଇ ପାଉଁଜି ମାଗନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଚାରିଆଙ୍ଗୁଳ ଚାଳପତରେ ଖଣ୍ଡେ ପାଉଁଜି ଲେଖି ବଳେ ଚାଳରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇଯାଏ । ଜମିଦାର ପିଆଦା ଆସିଲେ ଗାଁକୁ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ, ଆସେ ହାତ ଓଠ ଧରି ଧୂଆଁଖିଆ ଦୁଇପଇସା ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ବଦା କରେ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଘରେ ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ଚାରିଜଣ, ଆସେ ଦୁଇ ପଇଶୀ, ମା ବୁଢ଼ୀ, ଦଣ୍ଡ ବରଝର ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ଝିଅର ନାମ ରେବତୀ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି 'କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ' ଗାଏ, ଆଉ ଆଉ ଭଜନ ଗାଏ, କେବେ କେବେ କାଠ ରୁଖାଟି ଉପରେ ବଇଁଠାଟିଏ ଥୋଇ ଗ୍ରାମବତ ପଡ଼େ, ରେବତୀ ପାଖରେ ବସି ଶୁଣୁଥାଏ । ସେ ମୁହଁ ମୁହଁ ତେର ଭଜନ ଶିଶିରଲୁଣି, ତା ପିଲା ମୁହଁକୁ ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ମନେ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ବାପା ପାଖରେ ବସି ଭଜନ ଗାଇଲେ
ଗାଁର କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକ ଆସି ଶୁଣନ୍ତି । ରେବଟା
ବାପା ପାଖରୁ ଗୋଟିଏ ଭଜନ ଶିଖିଥିଲା ସେଇଟି
ଗାଇଲେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବଡ଼ ଚୁପି ହୁଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଝିଅକୁ
ଗାଇବାକୁ କହେ, ରେବଟା ଗାଏ—

କା' ଆଗେ କରବ ଗୁମ୍ଫାରି ?

ତୁମ୍ଭେ ନ ଚାହିଁଲେ ନାଆଁ ଗରବ ଯିବ ସରି ।

କର ବା ନ କର ସାଣ, ପଦେ ସମର୍ପିଛି ପ୍ରାଣ,

ଦୁଦେ ଅଛି ତବ ନାମ ଧରି ।

ତୁମ୍ଭେ ବିନା ସିଜଗତ ଶୂନ୍ୟ ହେ ହରି ।

ଶୀତଳ କର ଜୀବନ ପ୍ରେମାତ୍ମକ ଦାନ କରି ।

ଦୁଇ ବରଷ ଲେଖି ସ୍କୁଲ ଡେଇଁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର
ମଫସଲ ଗସ୍ତକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପାଟପୁରରେ ରାତିଏ
ରହିଯାଇଥିଲେ । ଛାମର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ କେତେ ଜଣ
ଲୋକ କୁହାପୋତୁ କରବାରୁ ଦିପୋଟିବାକୁ ଓଡ଼ିଶା
ବିଭାଗର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କଠାରୁ ଶେଫାର୍ଡ କର
ଗୋଟିଏ ଅପରପ୍ରକାରେ ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।
ଶିକ୍ଷକ ବେତନ ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କା । ଏହି ଚାରିଟଙ୍କା
ସରକାରରୁ ମିଳେ । ଏହାଛଡ଼ା ପ୍ରତି ପିଲା ମାସକୁ
ଅଣାଏ ଲେଖାଏଁ ଦିଅନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକଟି କଟକ ନିର୍ମାଳ
ସ୍କୁଲର ଅବଧାନବିଭାଗର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ, ନାମ
ବାସୁଦେବ । ନାମଟି ଯେପରି ବାସୁଦେବ, ଲୋକଟା
ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବାସୁଦେବ । ଟୋକାଟାର ଭିତର
ବାହାର ଯକୁ ଫୁଲର । ଟା ମଝିରେ ଚାଲିଯିବା ବେଳେ
ମୁଣ୍ଡ ଟେକି କାହାକୁ ଚାହିଁ ନାହିଁ । ବୟସ ଅନ୍ଧାଜ
କୋଡ଼ିଏ । ଫୁଲର ଚୂପ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଚାଉଳରେ
ଚଢ଼ା । ପିଲାଦିନେ ପିନ୍ଧିଲାରେଣ ହୋଇଥିଲା । ତା ମା
ମୁଣ୍ଡରେ ତଳେ ବୋତଲ ମୁଁ ଚିହ୍ନ ଦେଇଥିଲା । ସେ
ଚିହ୍ନ ଅଜଣାଏ ଅଛି । ହେଲେ ସେ ଚିହ୍ନ ତାକୁ ମାନେ ।
ବାସୁଦେବ ପିଲାକାଳରୁ ମା ବାପ ଛେଉଣି, ମାମୁଦେ

ରହି ମଣିଷ ହୋଇଛି । ବାସୁଦେବ ଜାତିରେ କରଣ,
ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ କରଣ । କେବେ ପୁନେଇ
ଗୁରୁବାରରେ ଘରେ ପଠାପଣା ହେଲେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ
ପାଠଶାଳାକୁ ଯାଇ କହିଥାନ୍ତେ, “ବାପା ବାସୁ !
ସଞ୍ଜବେଳେ ଟିକିଏ ଆମ ଘରକୁ ଯିବ, ତୁମ ମାଉସୀ
ଡାକିଛନ୍ତି ।” ଏହିପରି ଯିବାଆସିବାରେ ସେମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ମାୟା ଲାଗିଗଲାଣି । ରେବଟା ବାସୁକୁ
ଦେଖିଲେ କହେ, “ଆହା, ମା ଛେଉଣିଟି, କଣ ଖାଏ—
କିଏ ତା ଖାଇବା ଦେଖୁଛି ।” ବାସୁ ପ୍ରତିଦିନ
ସଞ୍ଜବେଳେ ଯାଇ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ଦୃଢ଼ ଅଧେ
ବସି ଥାନ୍ତେ । ବାସୁକୁ ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ “ବାସୁଭାଇ
ଅଇଲେ, ବାସୁଭାଇ ଅଇଲେ” ବୋଲି ରେବଟା ପାଟି
କରି ବାପକୁ କହେ । ରେବଟା ସଞ୍ଜବେଳେ ବାପ
ପାଖରେ ବସି ପ୍ରତିଦିନ ପଠିତ ପୁରୁଣା ଭଜନଗୁଡ଼ିକ
ବାସୁକୁ ଶୁଣାଏ । ବାସୁକୁ ସେହି ଗୀତ ନୂଆ ନୂଆ
ପରି ଲାଗେ । ଦିନେ ଏ କଥା ସେ କଥା ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ
ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଶୁଣିଲେ, କଟକରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅସ୍କୁଲ ଅଛି,
ସେଠାରେ ଝିଅମାନେ ପଢ଼ନ୍ତି, ଲୁଗାସିଆଁ ଶିଖନ୍ତି ।
ସେହି ଦିନଠାରୁ ରେବଟାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ
ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁର ମନ ହେଲା ଏବଂ ଆପଣା ମନର କଥା
ବାସୁଦେବକୁ କହିଲା । ବାସୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁକୁ ପିତୃତୁଲ୍ୟ
ମାନେ, କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ସେହି କଥାଟା କହିବି
କହିବି ହେଉଥିଲା ।” ଦୁଇଜଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ
ରେବଟାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ରେବଟା
ପାଖରେ ବସି ଶୁଣୁଥିଲା, ଦୁଇ ଚାଲରେ ଘର ଭିତରକୁ
ଯାଇ ମାକୁ ଆଉ ଜେଜୀକୁ, “ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିବି, ମୁଁ
ପାଠ ପଢ଼ିବି” ଖବର ଦେଲା । ମା କହିଲେ, “ହଉ
ହଉ ଯିବୁ ।” ଜେଜୀ କହିଲେ, “ପାଠ କଣ ଲେ ?
ମାକକନିଆ ଝିଅଟା ପାଠ କଣ ? ରଜାବଡ଼ା ଶିଖ,
ପିଠାପଣା କରି ଶିଖ, ଝୋଟିଦିଆ ଶିଖ, ଦହିମୁହଁ
ଶିଖ, ପାଠ କଣ ?”

ରାତିରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡାରେ ଖଣ୍ଡେ ଆମ୍ବକାଠ ପିଡ଼ା ଉପରେ ବସି ଭାତ ଖାଉଛନ୍ତି, ରେବଟା ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଉଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଆଗରେ ବସି -- ‘ଭାତପୁଞ୍ଜାଏ ଆଣ; ଡାଲପାଣି ଟିକିଏ ପକେଇ ଯା, ଲୁଣ ଟିକିଏ ଦେ’ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ବୋହୂ ପ୍ରତି ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି । କଥାରେ କଥାରେ ବୁଢ଼ୀ କହି ବସିଲେ, “ହଁ ରେ ଶ୍ୟାମ ! ରେଣ ପାଠ ପଢ଼ିବ — ପାଠ କଣରେ, ଚିରଲ-ଝିଅର ପାଠପଢ଼ା କଣ ?” ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ କହିଲେ, “ହେଉ, କହୁଛି ତ ପଢ଼ୁ । ଝଙ୍କଡ଼ ପଞ୍ଜନାୟକ ଦର ଝିଅମାନେ ଯେ ଭାଗବତ ବୋଲି ପାଉଛନ୍ତି, ଦୈଦେହ୍ୟଣ ବିଳାସ ଗୁନ୍ଦ ଗାଆନ୍ତି ।” ରେବଟା ଭାରି ଖତ୍ରା ହୋଇ ଯାଇ ଜେଜାକୁ ଗାଳି ଦେଇ କହିଲେ, “ଯା ଲେ ବୁଢ଼ୀ ଡ଼ଗରଟା ।” ତାହା ବାଦ ଅଳି କରି ବାପାକୁ କହିଲେ, “ନାଁ ବାପା — ନାଁ ବାପା ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିବି ।” ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ କହିଲେ, “ହଁ — ହଁ — ତୁ ପଢ଼ିବୁ ।” ସେଦିନ କଥା ଏତିକି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଉପରଓଳି ବାସୁନ୍ଦର ସୀତାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଥମପାଠ ଶକ୍ତିଏ ନେଇ ରେବଟାକୁ ଦେବାରୁ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ ବାପା ପାଖରେ ବସି କିତାପର ମୂଳ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଶେଷ ପୃଷ୍ଠାଯାଏ ଓଲଟାଇ ଓଲଟାଇ ଦେଖିଲା । ସେଥିରେ ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦିର ଛବି ଦେଖି ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲା । ରଜାମାନେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି, କେହି ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଖୁସି ହୁଏ, ଆମ ରେଣ ଛବିଟା ଦେଖି ଖୁସି । ରେଣ ଧାଇଁ ଯାଇ ମା’କୁ କିତାପର ଛବି ସବୁ ଦେଖେଇଲା; ତାହା ବାଦ ଜେଜାକୁ ଦେଖାଇଲା । ଜେଜା କହୁଛନ୍ତି ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ — ଯା — ଯା — ।” ରେଣ ତାକୁ ‘ଦୁର୍ ଦୁର୍’ ଗାଳି ଦେଇ ଫେରି ଆସିଲା ।

ଆଜି ଦିନଟି ଭଲ — ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ । ରେବଟା ସକାଳୁ ବୁଡ଼ି ମାରି ଗାଧୋଇ ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ଦର ବାହାର ହେଉଛି, ବାସୁ ଭାଇ ଆସିଲେ କିତାପ ପଢ଼ାଇ

ଦେବ । ବୁଢ଼ୀ ଭୟରେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭର ଆଦ୍ୟାଜନ କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । ବେଳ ଛ ଦଣ୍ଡ ସମୟରେ ବାସୁ ଯାଇ ପଢ଼େଇ ଦେଲା, ସ୍ବରେ — ଅ, ସ୍ବରେ — ଆ, ହ୍ରସ୍ବ — ଇ, ଫର୍ଦ୍ଦ — ଈ, ହ୍ରସ୍ବ — ଉ, ଫର୍ଦ୍ଦ — ଊ, ଇତ୍ୟାଦି । ପ୍ରତିଦିନ ପଢ଼ା ଚାଲିଲା, ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ବାସୁ ଯାଇ ପଢ଼େଇଦିଏ । ଦୁଇ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ରେବଟା ଡେଇ ପଢ଼ିଗଲାଣି । ମଧୁରଓଙ୍କ ଗୁନ୍ଦମଲା ପଢ଼ିଯିବା ବେଳେ ଭୁଣ୍ଡରେ ବାଟୁଳି ବାଜେ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ରାତିରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବସି ଭାତ ଖାଇବା ବେଳେ ମା’ପୁଅ ଦୁଇ ଜଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ପୁଅ ବୋଧକରୁଁ କିଛି କଥା ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ସେହି କଥାର ଉପସଂହାର ।

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ — କି ମା, ଭଲ ହେବ ନାହିଁ କି ?

ବୁଢ଼ୀ — ହଁ ଭଲ ତ ହେବ; ଜାତି କଥାଟା ବୁଝିବୁ ନା ?

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ — ମୁଁ ଆଜିଯାଏ ଆଉ କଣ ବୁଝୁଥିଲି ? ଭଲ କରଣ, ଗରିବପୁଅ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଜାତି ଭଲ ।

ବୁଢ଼ୀ — ଧନ ଦଉଲତ ନାହିଁ ବିରୁର,
ଜାତି କଥାଟା ଆଗେ ପରୁର ।

ଦରେ ରହିବ ତ ?

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ — ଦରେ ନ ରହି ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? ହଜାର ହେଲେ ମାମୁ ମାଉଁ ନା, ଆଉ କଣ ?

ରେବଟା ପାଖରେ ବସି ଭାତ ଖାଉଥିଲା, ଏହି କଥାର ମର୍ମ ସେ କଣ ବୁଝିଲା ସେ ଜାଣି; ମାତ୍ର ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାହାର ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଅନ୍ୟରକମ ଦେଖିଥିଲା । ତାକୁ ବାପା ଆଗରେ ବାସୁଭାଇ ପଢ଼ାଇଦେଲେ କିପରି ଗୋଟାଏ ଲଜ ମାଡ଼େ; ଅକାରଣ ସକାରଣ ସବୁବେଳେ

ହସ ମାତ୍ରେ, ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦେଇ ଦୁଇ ଓଠ ବୁଜି ହସ ଲୁଚାଏ । ଏଣିକି ବାସୁ ପଢ଼ାଇ ଦେଲେ କେତେବେଳେ ତୁନି ତୁନି ମତେ, କେତେବେଳେ ଖାଲି ହୁଁ ହୁଁ କରେ, ପଡ଼ା ସତେଲେ ପାଟି ବୁଜି ହସି ହସି ଘରକୁ ପଳାଇଯାଏ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟକୁ ଧରି କାନ୍ଦାକୁ ଚାହିଁଥାଏ, ବାସୁ ଆସିଲେ ଘରକୁ ପଳାଏ, ପାଞ୍ଚ ଡାକରେ ବାହାରେ ନାହିଁ । ଏଣିକି ରେବତୀ ଦାଣ୍ଡକୁ କେବେ ବାହାରିଲେ ବୁଢ଼ୀ ଖପା ହୁଏ ।

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ପଞ୍ଚମୀକୁ ପଞ୍ଚମୀ ଦୁଇ ବରଷ ହୋଇଗଲାଣି । ବିଧାତାଙ୍କର ବିଧାନ, କାନ୍ଦାର ଦିନ ସମାନଭାବରେ ଯିବ ନାହିଁ । ଫଗୁଣମାସିଆ ଦିନ, କାହିଁ କିଛି ନାହିଁ, ଅଗୁନକ କାନ୍ଦୁ ବାଡ଼ି ଆସିଲା—ସକାଳେ ଗ୍ରାମରେ ଶୁଣାଗଲା, ଗୁମାସ୍ତା ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ବାଡ଼ି ଧରିଛି । ମଫସଲ ଗାଁରେ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ତାଟି କବାଟ ପଡ଼ିଯାଏ । ବାଡ଼ି ବୁଢ଼ୀ ସତେ ପରା ଟୋକେଇ—ଟିଏ କାଶେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଉଛି, ଏପରି ସମସ୍ତେ ମଣିଛନ୍ତି । ଦୁଆରକୁ କାନ୍ଦାର ଆସିବାର ନାହିଁ । ମାଇକନିଆ ଦୁଇଟା କଣ କରବେ ? ପିଲଟା ଡକା ପାଡ଼ି ଘର ବାହାର ହେଉଛି । ବାସୁଦେବ ଶୁଣି ସ୍କୁଲ ଛୁଡ଼ି ଧାଇଁଲା । ଡର ନାହିଁ, ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ, ଆପଣା ଶରୀର ପ୍ରତି ଭାବନା ନାହିଁ, ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ବସି ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲୁଥାଏ, ପାଣି ଟୋପାଏ ଟୋପାଏ ମୁହଁରେ ଦେଉଥାଏ । ବେଳ ଡିନିପ୍ରହର ସମୟରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବାସୁ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲା, “ବା—ସୁଁ—ସୁଁ—ବା—ଆ—ଗା—ଲା ।” ବାସୁ ଶେ ଶେ କରି ଡକା ପାଡ଼ିଲା ଘରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଲାଗିଲା । ରେବତୀ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗଢ଼ୁଥାଏ, ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଶୁଣି କହିଲେ, ହୋଇଗଲା ପରା । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ସଞ୍ଜ—ବେଳକୁ କିଛି ନାହିଁ । କଣ କରବେ—ବାସୁଦେବଟା କାଲିକା ପିଲ, ଆଉ ଦୁଇଟା ଭୂଆସୁଣୀ । ଗ୍ରାମର ବନ

ଶେଠି ଧୋବା ଜଣେ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକ, ତା ଦେହକରେ ପରୁଣ କି ଖଠିଏ ପାର କଲାଣି । କାଲି ହେଲେ ଯିବାକୁ ହେବ, ଆଜି ହେଲେ ଯିବାକୁ ହେବ, ଲୁଗାପଟା ଦିଶନ୍ତି ମଧ୍ୟ ମିଳିବାର ଭରସା । ଚାନ୍ଦୁଗୁଟାଏ ଅଙ୍ଗାରେ ଭିଡ଼ିଦେଇ କୁରଡ଼ିଟାଏ କାନରେ ପକାଇ ହାଜର ହୋଇଗଲା । ଗ୍ରାମରେ କରଣ ସେହି ଘରକ; ଶାଶୁ, ବୋହୂ, ବାସୁଦେବ ତିନିଜଣ ଧରାଧର କରି କମି ଚଳାଇଲେ । ସେ ସମୟର କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିବାକୁ ଆଉ ହାତ ଚଳୁ ନାହିଁ । ଶୁଣାନରୁ ଫେରି ଆସିବା ବେଳକୁ କୁଆଡ଼ର ଭାଇଲାଣି । ଘରେ ପଣିବା ମାସକେ ରେବତୀମା ପୋଖରୀପାଣି ଗଲା, ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଦିନ ଦ୍ଵିପ୍ରହର ବେଳେ ଗ୍ରାମରେ ହାଟ ହେଲା, ରେବତୀ ମା ନାହିଁ ।

ଦିନ ଚାଲିଯାଏ, କାନ୍ଦାର ଲାଗି ଦିନ ବସି ରହେ ନାହିଁ । କାନ୍ଦାର ପାଲଙ୍କି ଉପରେ ପାଟଛତା, କାନ୍ଦାର ବେଡ଼ି ଉପରେ କୋରଡ଼ା । ଦିନ ଯାଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କର, ଯିବ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ତିନିମାସ କଟିଗଲାଣି । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଘରେ ଦୁଇଗୋଟି ଗାଈ ଥିଲେ, ଚନ୍ଦ୍ରବିଲ ବାବୁ ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଜମିଦାରଘର ଲୋକେ ଆସି ବାନ୍ଧି ଦେଇଗଲେ । ଆନ୍ଦେମାନେ ଜାଣୁ, ଜମିଦାରଘର ଟଙ୍କାକୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଶିବନିର୍ମାଣ ପରି ଜ୍ଞାନ କରେ, ଟଙ୍କାଟିଏ ଅସୁଲ ହେଲେ ଜମିଦାର କଚେରିରେ ପିଠ ନ କରିବାଯାଏ ତାହାର ନିଦ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାହା ଉପରେ ଟଙ୍କା ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ଗାଈ ଦିହଟି ବଡ଼ ଦୁଧିଆଳୀ, ଏ କଥା ପୂର୍ବରୁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ତାହା ଛଡ଼ା ଜମିଦାର ଚିଠିବାକୁ ସେ ତିନିମାସ ଜମି ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଛଡ଼ାଇ ନେଲେଣି । ହଳିଆଟା ବା ଘରେ ଆଉ କିଆଁ ରହିବ ? ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସେ ଛୁଡ଼ିଗଲା । ବଳଦ ଦୁଇଟା ସାଡ଼େ ସତର ଟଙ୍କାରେ ବିକା ଯାଇଥିଲା, ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଝିପ୍ପାରେ ଖରବ ଯାଇ ଯାହା ବଳିଥିଲା, ସଟାବଟା କରି ମାସେ ଚଳିଲା । ଆଜି

ତାଳଟା କାଳି ପିତ୍ତଳଟା ବକାବଟା ବନ୍ଧାଛନ୍ଦାରେ ଆଉ ମାସେ ଗଲ । ବାସୁ ଦୁଇ ଓଳି ଦୁଆରକୁ ଆସେ, ରାତି ଦଡ଼ିଏଯାଏଁ ଥାଏ, ଆଉ ନାତୁଣୀ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ବସାକୁ ଯାଏ । ବାସୁ କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଲେ ଆଉ ବା ନାତୁଣୀ କେହି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବଳେଇ ବଳେଇ କିଛି ଦେଲେ ତାହା ଠଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ବାସୁ ଜାଣିପାରି ଆଉ କିଛି ଦିଏ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ପାଖରୁ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ପଇସା ନେଇ ସଉଦା କଣିଦିଏ, ସେହି ଦୁଇପଇସାର ସଉଦାରେ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଚଳିଯାଏ । ଘରର ଚାଲ ଉଡ଼ିଗଲଣି, ଗୁଡ଼ିଣି ଦରକାର । ବାସୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କାର ନଡ଼ା କଣି ବାଡ଼ିରେ ଗଦେଇଅଛି, ଶରଣ ହେବାରୁ ଛପରବନ୍ଦ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଏବେ ଆଉ ଦିନ ରାତି ବସି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । କେବଳ ସଞ୍ଜ ହେଲେ ବସି କାନ୍ଦେ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ, ସେହିଠାରେ ରାତି କାଟେ । ରେବଟା ଧକେଇ ଧକେଇ ପାଖରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକି ଏବେ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ; ବାୟାଣୀ ପରି ହୋଇଗଲଣି । ଏବେ ସେ କାନ୍ଦିବାର ଉଣା କରି ରେବଟାକୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏତେ ଯେ ଦୁଃଖ, ଏତେ ଯେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁର ମୂଳ କାରଣ ରେବଟା, ଏହା ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିରସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ସାରିଲଣି । ରେବଟା ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ପୁଅ ମଲ୍ଲ, ବୋହୂ ମଲ୍ଲ, ହଳିଆ ଗୁଡ଼ିଗଲ୍ଲ, ବଳଦ ବକାଗଲ୍ଲ, ଜମିଦାରଘର ଗାଈ ବାନ୍ଧ ଦେନଗଲ୍ଲ । ରେବଟା କୁଲଷଣୀ, ସେ କୁଡ଼ଙ୍ଗୀ, ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଗୁଡ଼ୀ । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଯେ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ରେବଟାର ପାଠପଢ଼ା । ବୁଢ଼ୀ ଗାଳି ଦେବାବେଳେ ରେବଟା ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ବହି ଯାଉଥାଏ, ଡରେ ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ବାଡ଼ିଦୁଆରେ, ନୋହିଲେ ଘରକୋଣରେ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାଇ କାଠଟି ପରି ବସିଥାଏ । ବାସୁ ମଧ୍ୟ ଦୋଷୀ; କାରଣ ରେବଟା ତ ଏତେଦିନଯାଏ ପଢ଼ି ନ ଥିଲା, ସେହି ଆସି ସିନା ପଢ଼ାଇ ଦେଲା । ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ବାସୁକୁ କିଛି

କହିପାରେ ନାହିଁ, ବାସୁ ନ ହେଲେ ଘର ଦଣ୍ଡେ ଅଚଳ, ପୁଣି ଜମିଦାରଘର ଲଟ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ । ଜମିଦାରଘର ଲୋକ ଆସି ଆଜି ଏ ହସାବଟା, କାଳି ସେ ହସାବଟା ମାଗେ । ବାସୁ ନ ହେଲେ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାରୁ ପଡ଼ି ପଡ଼ି କାଢ଼ି ଦେବ କିଏ ? ବାସୁ ନ ଥିବାବେଳେ ସେ ସହଜ କଥାରେ କେବେ କେବେ ଆପଣା ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ରେବଟା ଆଉ ଏଣିକି ସେହି ଗୃହପ୍ରାଙ୍ଗଣସଞ୍ଚାରଣୀ ଲାଲାମୟୀ ପ୍ରତିମା ନୁହେଁ, ତାହା ପାଟି ଆଉ କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ, ବାପ ମା ଗଲବନ୍ଦୁ ତାକୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଆଉ କେହି ଦେଖିନାହିଁ । କେତେ ଦିନଯାଏ ଭୋଭୋ କରି ଡକା ପାରୁଥିଲା, ଏବେ ଆଉ ପାଟି କରି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ହବାଗ୍ରସ୍ତ ତାହାର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟା ସାନ ସାନ ମାଳକଇଁ ପରି ପାଣିରେ ତଳ ତଳ ହେଉଥାଏ । ତାହାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ—କହିଁରୁ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ମନଟି ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ତା ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନରାତି ସମାନ । ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଆଲୁଅ ନାହିଁ, ରାତିରେ ଅନ୍ଧାର ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଜଗତଶୂନ୍ୟ ! କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡି ହୃଦୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛି । ମା ଏହିଠାରେ ବସିଛନ୍ତି, ବାପା ଚାଲିଯାଉଛନ୍ତି, ତାହା ଆଖିରେ କେବଳ ଏହି ଦୁଇଟା ଦିଶୁଅଛି । ବାପ ମା ମରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ସେମାନେ ଆସିବେ ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହିଁ । ପେଟରେ ଭୋକ ନାହିଁ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ଦିବା ନିଶି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପିତା ମାତା ଧ୍ୟାନ । ଜେଜାମା ଡରରେ ଖାଇବାକୁ ବସେ । ଭୂଇଁରୁ ପ୍ରାୟ ଉଠେ ନାହିଁ । ଦେହରେ ହାଡ଼ ଚମ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଧୂଡ଼ଧୂଡ଼ ହେଉଛି । କେବଳ ବାସୁଦେବ ଘରକୁ ଆସିଲେ ଉଠି ବସେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟାରେ ଜଳଜଳ କରି ବାସୁକୁ ଚାହିଁଥାଏ, ବାସୁ ଅନାଇଲେ ସାନ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଦିଏ । ବାସୁ ପାଖରେ ଥିବାଯାଏ ତାହାକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । କେତେବେଳେ ତାହାର

ଆଉ କିଛି ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ—ଆଖିରେ ବାୟୁଦେବ, ଚନ୍ଦ୍ର ବାୟୁଦେବ, ସମସ୍ତ ହୃଦୟଟା ବାୟୁଦେବମୟ ।

ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ମରବାର ଆଜିକୁ ହାତଗଣତରେ ପାଞ୍ଚ ମାସ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସିଆ ଦିନ, ଠିକ୍ ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହର ବେଳେ ବାୟୁ ଦୁଆରେ ଡାକିଲା । ଏତେବେଳେ ସେ କୌଣସି ଦିନ ଆସେନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ କୁହେଇ କୁହେଇ ଯାଇ ଦୁଆର ଫିଟାଇ ଦେଲା । ବାୟୁ କହିଲା— “ଜେଜମା, (ବାୟୁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜେଜମା ବୋଲି ବରାବର ଡାକେ) ଦିପୋଟି ଇନ୍ଦ୍ରେଙ୍କର ହରିହରପୁର ଥାନାରେ ବସି ପାଠଶାଳା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛ, ସବୁ ସ୍କୁଲର ପିଲମାନେ ଯିବେ, ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଆସିଛି, ମୁଁ ପିଲମାନଙ୍କୁ ନେଇ କାଲି ସକାଳେ ଯିବି, ପାଞ୍ଚଦିନ ଲାଗିବ ।” ରେବଟା କବାଟକଣରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲା, ଲଞ୍ଜର ବସି ପଡ଼ିଲା, ଭାଗ୍ୟ କବାଟ ଧରିଥିଲା, ନୋହିଲେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ବାୟୁ ପାଞ୍ଚଦିନ ସକାଶେ ଚାଲି, ଲୁଣ, ତେଲ, ବାଇଗଣ କିଣି ଆଣି ଅଗଣାରେ ଥୋଇ ଦେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜୁହାରଟାଏ ହୋଇ ଶନିବାର ମୁହଁ ସଞ୍ଜି ବେଳେ ବାହାରିଲା । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, “ବାପା, ଖରାରେ ବୁଲିବୁ ନାହିଁ, ଦେହପାଆକୁ ଚାହିଁବୁ, ବେଳରେ ଦିଟା ଭୁଣ୍ଡରେ ଦେବୁ ।” ଏହା କହି ନିଶ୍ଚିନ୍ତାଏ ପକାଇଲା । ରେବଟା ଏକଧାନରେ ବାୟୁକୁ ଚାହିଁଥାଏ, ଆଜିକା ଚାହିଁଣି ଅନ୍ୟ ରକମ । ଆଗେ ବାୟୁ ଚାହିଁଲେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦେଉଥିଲା, ଆଜି ସେ ଭାବ ନାହିଁ, ଏକଧାନରେ ବାୟୁକୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ବାୟୁର ମଧ୍ୟ ଆଜି ଆଗକା ଚାହିଁଣି ନୁହେଁ । ଆଗେ ବାୟୁର ଯେମନ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ଇଚ୍ଛା—ରେବଟାକୁ ଭଲକରି ଦେଖିବ; କିନ୍ତୁ ଅନାଇପାରେ ନାହିଁ । ଆଜି ଚାହିଁ ରହୁର ମିଳନ, ଆଖି ଫେରାଇବାକୁ କାହାର ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ବାୟୁ ଚାଲି ଗଲାଣି ଆଉ ଦିନ ନାହିଁ, ଦର ବାହାର ଅନ୍ଧାର ପୂରି ଗଲାଣି । ରେବଟା ଯେପରି ଚାହିଁଥିଲା, ସେହିପରି ଚାହିଁଅଛି । ବୁଢ଼ୀ ଡାକିବାରୁ

ତାହାର ଚେତନା ହେଲା, ଦର ବାହାର ସମସ୍ତ ଅନ୍ଧକାରମୟ ।

ରେବଟା ବସି ଦିନ ଗଣୁଛି, ଆଜି ଛ ଦିନ । ବାପ ମା ଗଲା ଦିନୁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଦେଖି ନ ଥିଲା, ଆଜି ସକାଳୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଦୁଇ ଥର ମୁହଁମାରି ଗଲାଣି । ବେଳ ଅନ୍ଧାଜି ଛ ଦଡ଼, ହରିହରପୁରରୁ ସ୍କୁଲ ପିଲମାନେ ଫେରି ଆସିବାମାତ୍ରେ ଲୋକେ ବୋଲି ବୋଲି ହେଲେ—ହରିହରପୁରରୁ ଫେରି ଆସିବା ସମୟରେ ଗୋପାଳପୁରର ବରଗଛ ମୂଳରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବାଡ଼ି ଧଇଲା, ଚାରିଥର ଗୋଖଣ୍ଡାଣି ହେଲା, ଅଧରାତି ବେଳେ ଚାଲିଗଲେ । ଗ୍ରାମଲୋକମାନେ ହାୟ ହାୟ କଲେ, ପୁଅ ଝିଅ ମା ମାଇକନିଆମାନେ ପାଟିକରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । କେହି କହିଲା—ଆହା କି ରୂପ ରେ ! କେହି କହିଲା—କି ଧୀର ରେ ! କେହି କହିଲା—ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯାଉଥିବ ସେ ମ'ଛୁଟିକି ମର କହିବ ନାହିଁ ।

ରେବଟା ଶୁଣିଲା, ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣିଲା । ବୁଢ଼ୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତାହା କଣ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା, ଆଉ କାନ୍ଦି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଶେଷରେ ଡ଼ି କହିଲା—“ଆହା ବାପା, ବିଦେଶକୁ ଆସି ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରାଣ ହରେଇଲା ରେ !” ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି କରି ରେବଟାକୁ ପାଠ ପଢ଼େଇବାରୁ ମରଗଲା, ନୋହିଲେ କେତେ ମରି ନ ଥାନ୍ତା । ଶୁଣିଲା ବେଳୁ ରେବଟା ଦରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଛି, ସେ ର ବେ ନାହିଁ । ସେ ଦିନଟା ଗଲା, ତହିଁ ଆଉଦିନ ସକାଳେ ବୁଢ଼ୀ ରେବଟାକୁ ପାଖରେ ନ ଦେଖି ପାଟିକରି ଡାକିଲା “ଲେ ରେବଟା, ଲେ ରେବ, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚୁଲି ।” ବୁଢ଼ୀ ବାୟୁଣୀ ପରି ହୋଇ ଗଲାଣି, କାନ୍ଦି ବୋବାଳି ନାହିଁ; କେବଳ ରାଗରେ ଦିନ ରାତି ରେବଟାକୁ ଗାଳି । ପଡ଼ିଣା ଲୋକେ, ଦାଣ୍ଡଗଲା ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ସେତେବେଳେ

ଶୁଣୁଛନ୍ତି, ‘ଲେ ରେବଟା, ଲେ ରେବି, ଲେ ନଆଁ, ଲେ ରୁଲି !’ ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଅଶ୍ରୁଳ ଅଶ୍ରୁଳ ଯାଇ ରେବଟାକୁ ପାଇଲ, ଡାକିଲା, ଜବାବ ନ ପାଇ ତା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଖିଲା, ଭାରି ଜର, ଦେହରୁ ନଆଁ ବାହାରୁଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ତେର ବେଳଯାଏ ବସି କଣ ପାଞ୍ଚିଲା । କଣ କରିବ, କାହାକୁ ଡାକିବ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଜଗତ ସଂସାର ଖୋଜିଲା, ପାଖରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲା ନାହିଁ । କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଖପା ହୋଇ କହିଲା, “ଯାହା ଆପଣାକିଆ, ତହିଁକି ଇଲଜ କିଆଁ ?” ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ଜର ହେଲା, ମୁଁ କଣ କରିବି ?

ଦିନେ ଗଲା, ଦୁଇଦିନ ଲେ, ତିନିଦିନ ଗଲା, ଚାରିଦିନ ଗଲା, ପାଞ୍ଚଦିନ ମଧ୍ୟ ଗଲା, ରେବଟା ମାଟିରେ ଲାଗି ଯାଇଅଛି, ଆଖି ଫଟାଉ ନାହିଁ, ଡାକିଲେ ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ଉଁ ରୁଁ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଜି ଛ ଦିନ, ରେବଟା ସକାଳୁ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ପାଟି କଲଣି, ବୁଢ଼ୀ ପାଟି ଶୁଣି ପାଖକୁ ଗଲା, ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଖିଲା, ଗୋଡ଼ ହାତ ଶୀତଳ, ତଳେ ଫୁଁ ଫୁଁ ଜବାବ ଦେଲା । କଟମଟ କରି ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଅଛି, କିଛି ନ ଯୁକ୍ତିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେ କଥା କହି ପକାଉଛି । କୌଣସି କବରଜ ଦେଖିଲେ “ତୃଷ୍ଣା ଦାହଃ ପ୍ରଳାପସ୍ତୁ —” ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି କହନ୍ତେ, “ସନ୍ନି-ପାତସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣଂ ।” ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ କିଛି ଚାହିଁ ହେଲା । ଦେହରେ ତାତି ନାହିଁ; କଥା କହୁ ନ ଥିଲା, ପାଟି ଫଟାଇଲଣି, ଚାହିଁ ନ ଥିଲା, ଆଖି ଫଟାଇଲଣି; ପାଣି ପିଇବାକୁ ମାଗିଲଣି, ଛ ଦିନ ହେଲା କିନ୍ତୁ ପଣି ଟୋପାଏ ବାଜି ନାହିଁ, ଚାହିଁ ପଥ ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ ଝିଅଟା ଉଠି ବସିବ । “ତୁ ଖୋଇଥା, ମୁଁ ଚାହିଁ ପଥ ସ୍ବୟ ଆଣେ,” ଏହା କହି ବୁଢ଼ୀ ବାହାରକୁ ବାହାର ଆସିଲା । ପଥ ସ୍ବୟ କଣ ? ଘରେ ପାଣିଆ କୁଣ୍ଡେଇ ହାଣ୍ଡି ଆଟିକା ସବୁ ଖୋଜିଲା; ମୁଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ନାହିଁ ।

ନିଶ୍ଚାୟଟାଏ ପକାଇ ଦେଇ ବସିଲା । ବାସୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନକୁ ଚାରି ଡାକି କଣ ଦେଇ ଯାଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଦଶଦିନ କିଆଁ ଚଳିଗଲା, ବୁଢ଼ୀର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଥିଲେ ବୁଝି ପାରିଥାନ୍ତା । ବସି ବସୁର କଲେ ବୁଝି ଦିଶେ । ଘରେ କଂସାବାସନ କିଛି ନାହିଁ; ହାତରେ ଗୋଟାଏ କଣା ଡାଳ ପଡ଼ିଲା, ସେହିଟା ଧରି ହରି ସା ଦୋକାନକୁ ବାହାରିଲା । ହରି ସା ଘର ଗ୍ରାମ ମଝିରେ, ତାହାର ଗୁଡ଼ମତ ଦୋକାନ ନାହିଁ, ଚାରି, ଡାଳ, ଲୁଣ, ତେଲ ରଖିଥାଏ; କୌଣସି ଦିନ ବଦେଶୀ ଲୋକ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ କିଣନ୍ତି କେବେ ହେଲେ ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କର କିଛି ଦରକାର ହେଲେ କିଣନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଡାଳଟି ଧରି ହରି ସା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ହରି ସା ବୁଢ଼ୀ ହାତରେ ତଳଟି ଦେଖି ଅର୍ପଟା ବେଶ ବୁଝିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇବାରୁ ହରି ଡାଳଟା ହାତରେ ଧରି ଚାହିଁ ଦେଖି କହିଲା; “ନାହିଁ ନାହିଁ ମୋ ଘରେ ଚାହିଁ ନାହିଁ; ଆଉ ଏହି କଣା ଡାଳଟା ରଖି କିଏ ଚାହିଁ ଦେବ ?” ହରି ଘରେ ଯେ ଚାହିଁ ନ ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା; ତେବେ ଶସ୍ତ୍ରରେ ନେବାର କଥା । ଚାହିଁ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଳୁ ପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବ, ଝିଅଟା ଜରୁ ଉଠିଛି, ତା ମୁହଁରେ କଣ ଦେବ ? ଦେଇ ବସିଗଲା; ବେଳ ବୁଝି ଆସିଲଣି; ହରିକୁ ଦୁଇ ଥର ଅନାଇଲା । ଯାଏଁ ଝିଅଟା କଣ କରୁଛି ଦେଖେ । ଡାଳଟି ଧରି ଉଠୁଛି, ହରି କହିଲା, “ଦିଅ ଦିଅ, ଡାଳଟା ଦିଅ, ଦେଖେ ଘରେ କଣ ଅଛି ।” ହରି ଡାଳଟା ରଖି ଚାହିଁ ମାଗି ଚାହିଁ, ଅଧମାଣେ ଜାଇ, କିଛି ଲୁଣ ଦେଲା । ବୁଢ଼ୀ ଚାହିଁ ଛ ଜାଗା ବସି ଉଠି ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଢ଼ୀ ଦାନ୍ତରେ ଦାନ୍ତକାଠି ବାଜି ନାହିଁ, ଦେହ ମନ କଥା କଣ କହିବୁଁ ? ଘରେ ପହଞ୍ଚି ରେବଟାକୁ ଡାକିଲା । ତାହାର ବଶ୍ୟାସ, ରେବଟା ଭଲ ହୋଇଗଲଣି, ପାଣି କାଢ଼ି ଦେବ, ସେ ଭାତ ସ୍ବୟ । ରେବଟା ଜବାବ ନ ଦେବାରୁ ସେ ଭାରି ଖପା ହୋଇ

ଯାଇ ଡାକଲୁ, “ଲେ ରେବଟା, ଲେ ରେବି, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚୁଲି !” ଜବାବ ନାହିଁ ।

ଲେ ରେବଟାର ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ ହମଣ ବଢ଼ୁଛି; ଉତ୍ସାହ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଦେହ ହମଣ ଶୀତଳ ହେଉଛି, ଜିଭ ଶୁଖିଲାଣି, ଉତ୍ସୁକର ପିପାସା, ଜିଭଟା ଯେମନ୍ତ ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯାଉଛି । ଥଣ୍ଡା ଜାଗାକୁ ଯିବାର ଇଚ୍ଛା, ଘରଯାକ ଗଡ଼ ଗଡ଼, ବାହାରକୁ ଆସିଲା, ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ବାଡ଼ି ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା । ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲାଣି, ଖୁବ୍ ପବନ ବହୁଛି, ବାଡ଼ିକୁ ଆଉଜି ବସିଲା । ବାଡ଼ିଯାକ ଅନାଇଲା, ଏହି ବାପା ଗଲ ବରଷ କଦଳୀ ଲଗାଇଥିଲେ, ଭଣ୍ଡା ବାହାରିଲାଣି, ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ମା ଗୋଟିଏ ପିଦୁଡ଼ି ଗଛ ବାଡ଼ିରେ ଗୋଟିଏ ଥିଲେ, ରେବଟା ଧାଇଁ ଧାଇଁ କୂଅରୁ ତାଳେ ପାଣି ସେ ଗଛରେ ଦେଇଥିଲା, ସେ ଗଛ କେଡ଼େଟାଏ ହେଲାଣି, ଫୁଲ ଧରିଲାଣି । ସେ ଗଛ ଦେଖି ମା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ । ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥିର ନାହିଁ, ମନ ଚଞ୍ଚଳ, ଲଗାଲଗି କିଛି କଥା ମନରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମାତାର ଆନନ୍ଦମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ ମନକୁ ଛୁଡ଼ୁ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜ ଗଡ଼ ଗଲାଣି, ଗଛ ମୂଳରୁ ଡାଳ ଉଡ଼ାଳରୁ ଅନ୍ଧାରଗୁଡ଼ାକ ବାହାର ବାଡ଼ି ପରି ଗଲାଣି, ଆଉ କିଛି ବଞ୍ଚୁନାହିଁ । ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲା, ଚନ୍ଦ୍ରବିକିଆ ତାରାଟିରୁ ଧକ ଧକ ହୋଇ କରଣ ବାହାରୁଛି । ଏକଥାମାନେ ରେବଟା ସେହି ତାରାକୁ ଚାହିଁଥିଲା, ଆଖିରେ ଆଉ ପଲକ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତାରାର ଆକାର ହମଣ ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଚନ୍ଦ୍ରପରି ଆକାର ହୋଇଗଲାଣି, ଆହୁରି ବୃଦ୍ଧି, ହମଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଆହା ! ଏ କି ମୂର୍ତ୍ତି ତାରା ମଧ୍ୟରେ ? ଶାନ୍ତିଦାୟିନୀ ପ୍ରେମମୟୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ମାତାଙ୍କର ଅଭୟା ମୂର୍ତ୍ତି ବସି ସ୍ନେହରେ କୋଳକୁ ନେବା ସକାଶେ ଡାକୁଛନ୍ତି । ମା ଦୁଇଗୋଟି କରଣ ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସେହି କରଣ ଦର୍ପଣ ଆସି ଦୁଇ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି କର ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେହି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି

ଶବ୍ଦ ନାହିଁ, କେବଳ ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ । ସେ ଶବ୍ଦ ହମଣ ଧ୍ରୁବଳ, ଖୁବ୍ ଘର୍ବନିଶ୍ୱାସ, ଶେଷରେ ମା ମା, ଦୁଇଥର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଳ । ବାଡ଼ି ନିସ୍ତବ୍ଧ, ମାରବ ।

ଏଣେ ବୁଡ଼ି ଦୁଷ୍ଟର ଦୁଷ୍ଟର ଯାଇ ରେବଟା ଶୋଇବା ଜାଗା ଦେଖିଲା, କେହି ନାହିଁ । ଘରଯାକ, ବାହାର ଅଗଣା, ତେଜିତଳ, ତେଜିଲାଞ୍ଜି କାହିଁ ନାହିଁ । ମନେ କଲା, ଜର ଭଲ ହୋଇ ଗଲାଣି, ବାଡ଼ିରେ ବୁଲୁଥିବ । ସେହି ଡାକ—‘ଲେ ରେବଟା, ଲେ ରେବି, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚୁଲି !’ ବାଡ଼ି ଦୁଆରକୁ ଗଲା, ଅଣ୍ଟାଳି ଅଣ୍ଟାଳି ପିଣ୍ଡାକୁ ଡାକିଲା । ପିଣ୍ଡାଟା ଭୂମିଠାରୁ ଦୁଇହାତ ଉଚ୍ଚ, ହାତେ ଗଢ଼ିତା ।

“ମଲା, ତୁ ଏଇଠି ବସିଛୁ ?” ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ବୁଡ଼ି ପ୍ରଥମେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା, ଆଉ ଥରେ ଭଲ-କରି ଗୋଡ଼ାଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ହାତ ବୁଲାଇଲା, ନାକରେ ହାତ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଉଲଟ ଶବ୍ଦ କଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପିଣ୍ଡା ତଳେ ଦୁଇଦାଲ ଶବ୍ଦ !

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତ ଘରର କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ପଡ଼ୋଶି-ମାନେ ରାତି ପହରକ ସମୟରେ ଶେଷ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି-ଥିଲେ—

“ଲେ ରେବଟା, ଲେ ରେବି, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚୁଲି !”

ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡିଶିନ୍

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଟାଣୁଆ ହୃଦୟ ଜାର, ରାତି ତ ରାତି, ଦିନବେଳେ ବି ବାବୁ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି କାହିଁ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ । “କିଏ ଯିବ ? କଣ ଲେଡ଼ା ?

ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ଘରେ ବସି କର । ଲେଖ, ପଢ଼, ଖବରଦାର ବାହାରକୁ ବାହାରବ ନାହିଁ ।” ବାବୁଙ୍କ ନିନ୍ଦା କୁହାବୋଲି ଆକୁଳ ବିକଳରେ ହୃଦୟ ହୋଇଛି—ସକାଳେ ପା ଘର ଲାଗି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ପାଖ ସଡ଼କରେ ବୁଲିପାରିବେ । ତା ବାବୁଙ୍କ ଦୁରକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କବାଟ ଫାଙ୍କବାଟେ ଅନାଇଲେ ଯେମନ୍ତ ଦଶୁଧର ।

ସକାଳ ସାତଟା ଅଧାଜି ବେଳ ହେବ, ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଟ୍ଟନାୟକେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଆଗ ସଡ଼କରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ ଅନାଇଦେଇ ଦେଖିଲେ, ଗୁରୁ ପଞ୍ଚାଶ କଦମ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ତାକୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଅନାଇଛି । ବାବୁଙ୍କ ନଜର ତା ଉପରେ ଯିମିତି ପଡ଼ିଛି, ସେ ହାତ ଠାରି ଡାକିଲା । ବାବୁ ଭଲକରି ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ‘ଓହୋ ! ଏ ତ ସେହି ଭଦରଶିଆ ଟୋକା ରେ !’ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହେଲେ, ପାଖକୁ ଆସିବା ଲାଗି ହାତ ଠାରିଦେଲେ, ଆପେ ବି ଆପଣା ଦୁଆରକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆଗେଇ ଆଗେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଯିମିତି ସେ ଟୋକାର ପାଖ ପାଖ ହେଲେ, ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ପଛକୁ ଡେଇଁ ହାତ ନା ବଢ଼େଇ ଦେଲେ । ଟୋକାଟା ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ଯାକିଦେଇ ଝଟ୍ ଲେଉଟି ପଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । ବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ମୁଠେଇ ଧରିଥାନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ, ଦୁଆର ପାଖିଆ ଆସି ଭଲକରି କବାଟ ଫାଙ୍କକୁ ଅନାଇଲେ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ି ଟିକ ଟିକ କରି ଛଣ୍ଡେଇ ପକେଇ ପବନରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ଘର ଭିତରକୁ ଆସି ଖୁବ୍ ସ୍ନେହରେ ଖୁବ୍ କଅଁଳରେ ଡାକିଲେ, “ଆଗୋ ! ଆଗୋ ! ଶୁଣୁଛ ନା—ଟିକିଏ ଶୁଣିଗଲା !” ଘର ଭିତରୁ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଚଢ଼ା ଗଲା ଶୁଭିଳ, “ଓହୋ ! ଆଜି ଯେ ଭାରି ପ୍ରେମ

ଡାକ ! କଥା କଣ ? ମୋର ତ ଭାରି କପାଳ ଦେଖୁଛି ! କଣ କହୁଛ କହ ।”

ବାବୁ କହିଲେ—ଶୁଣିଛ, ଆଜିକି ଗୁରୁଦିନ ହେଲା ରୋଜ ରୋଜ ରାତିରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲୁଏ—ପେଟ ବି ଟାଣେ । ଦେହ ବଡ଼ ଝିମ୍ ଝିମ୍ କରେ, ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ—ଭାରି କଷ୍ଟ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ ହେଇ ହେଲା, ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଣ ପ୍ରେମ ବାହାରିଲାଣି । ଯେଉଁ ଯେ ଗଞ୍ଜେଇ—ମଦ—ମଦତ—ନଆଁ ପାଉଁଶ ନିଶାଗୁଡ଼ାକ ଖାଇଥିଲା, ତାହାର ଫିସାଦ । ନିଶାଗୁଡ଼ାକର କଣ ଉଣା ଗୁଣ ? ପୃଥିବୀକ ବେମାର ଦେହରେ । ଏଣେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାଗା ଚାଲି ହେଲା, ଗଲା । ଲୋକେ କେତେ ଛୁ ଗୁଳି କରୁଛନ୍ତି, କେତେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ କରିଦେଲା ! ଗଲା ଯାଉ ଚାଲି, ଯାଉ ଟଙ୍କା, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲା, ଏଣିକି ଦହଟା ଭଲ ସୁଧରି ଯାଉ । ଗୁରୁ ମାସ କାଳ ଜଗି ଜଗି ଟିକିଏ ଭଲ କରିଥିଲା, ନିଶାଗୁଡ଼ାକ ଗୁଡ଼ିବାରୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଥିଲା—ପୁଣି ତାହାର କଣ ପୁରୁଣା ଫିସାଦଟାଏ ବାହାରିଲାଣି ?

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ ଗୋ ନାହିଁ—ସେ କଥା ନୁହେଁ ଯେ, ଆଜି ସକାଳେ ମାଧ୍ୟାହ୍ନୀୟ ଖଡ଼ିରହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ମୋ କୋଷ୍ଠି ଗଣି କହିଲେ, ‘ମୋର କକଡ଼ା ରାଣିକୁ ବିଷ୍ଣୁ ରାଣି ଶନିସପ୍ତା ହୋଇଛି । ଏଇଟା ତାହାର ଫିସାଦ, କିଛି ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଦେଲେ ସବୁ ଦୋଷ କଟିଯିବ ।

ସାନ୍ତାଣୀ—କଣ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଖଡ଼ିରହୁ କହିଗଲେ ?

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ—ମୁଁ ଭନିଦିନ ଲାଗି ଯାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଖଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟଗିରିରେ ଯେତେ ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବି, କିଛି ଟଙ୍କା ଦେନି ଯାଇଥିବି, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଶହେ ମାଠିଆ—ନା ନା, ହଜାରେ କୁନ୍ଦୁ—ନାହିଁ ନାହିଁ ସହସ୍ର କୁନ୍ଦୁ ପୂଜା କରିବେ; ସବୁ ଦୋଷ, ସବୁ ଗ୍ରହ ଅବଳ ଏକା-ବେଳକେ କଟିଯିବ । ଦେହ ଖୁବ୍ ଆକ୍ଷା ହୋଇଯିବ, ଆଉ ନିଶାଫିସା ଖାଇବାକୁ ମନ ବଳବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନକୁ ଟିକିଏ କମିତକା ଧୋକା ଛୁଇଁଲା । କହିଲେ, “ଖଡ଼ିରହେ ଆସିଥିଲେ, କାହିଁ ମୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ ?”

ବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ ସେ ଆସି ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପୁଅ ଆସିଥିଲା ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ତାଙ୍କର ପୁଣି ପୁଅଟାଏ କାହୁଁ ଅଇଲା ?

ବାବୁ—ଓ ନାହିଁ ନାହିଁ ତାଙ୍କର ଗୁଜର ହାତରେ କହି ପଠାଇଥିଲେ ।

ସାନ୍ତାଣୀ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ, ମନରେ କଲେ ଏ ସବୁ ମିଛ କଥା, ଭନିଦିନ ଲାଗିଯାଇ କେଉଁଠି ମତୁଆଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ମଦ ଖାଇବେ, ନୋହିଲେ ତେଲଙ୍ଗାବଜାର କାହା ଓଳରେ ପଡ଼ିବେ । କେତେ ମୁହଁଲରେ ଟିକିଏ ଭଲ ବାଟକୁ ଆସିଛି, ନଜରରୁ ଉହାଡ଼ ହେଲେ କଣ ବୋଲି କଣ କରି ପକାଇବେ । ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଯାତ୍ରା କରି କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପୁରୀରେ କାହିଁ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଘରେ ବସିଥାଅ ।”

ବାବୁ କହିଲେ—ହଁ, ସତ—ସତ, ଠିକ୍ କହିଲ, କୁଆଡ଼େ ଭନି ଦିନ ଯାଏ ଯିବ ? ଆକ୍ଷା, ମୁଁ ଉଛୁଣି ଯାଉଛି, ଧବଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସଞ୍ଜ ଘଞ୍ଜି ଲେଉଟି ଆସିବି ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ନା—ନା, ତାହା ବି ହେବ ନାହିଁ ।

ବାବୁ—ଆକ୍ଷା ନ ହେଲା ନାହିଁ, ଗୋଟାକେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲି, କଟକ ସହରଭିତରେ ଯେତେ ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି, ପୂଜା କରି ବାହାରି ଆସିବି ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ଆକ୍ଷା ମହାକୁ କହ, ଗୋଟାଏ ବଗି ଡାକ ଆଣୁ, ଦୁହେଁ ଯାଇ ଠାକୁର ଦର୍ଶନ କରିବା, ପୂଜା ଦେବା ।

ବାବୁ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ଚାଲିଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବସି ଟିକିଏ ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ । ଆରେ ! ଭଲ ଫିକରଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ! ବାହାବା ! ଆକ୍ଷା କଥା ! “ଆଗୋ ! ଶୁଣୁଛ ? ମୋ ଦେହଟା ବି ଭଲ ନାହିଁ; ବାରଆଡ଼େ ବୁଲିଲେ ଫେର କିଛି ଗୋଟାଏ ବେମାର ବାହାରି ପଡ଼ିପାରେ । ଖଡ଼ିରହେ ଏ କଥା ବି କହିଛନ୍ତି, କୁଆଡ଼େ ନ ଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଧାରଣା କଲେ ସବୁ ରୋଗ ଗୁଡ଼ିଯିବ ।”

ସାନ୍ତାଣୀ—ସେ ଧାରଣା କି ରକମ ?

ବାବୁ—ରକମ କଣ କି, ଜ୍ୟୋତିଷେ କହିଛନ୍ତି, ପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚ ପହର କାଳ—ଧର—ପାଞ୍ଚ ପହର ହେଲେ ଏତେବେଳୁ ରାତି ନା’ଟାଯାଏ, ଖଣ୍ଡେ ବଡ଼ କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ । ଆଉ କିଛି କଥା ମନରେ ନ କରି ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତା ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିବି ।

ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ—ତାହାହେଲେ ସବୁ ଗ୍ରହ ଅବଳ କଟିଯିବ ତ ?

ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ —
“ହଁ, ହଁ, ଖଡ଼ିରହେ କହିଛନ୍ତି, ବଲ୍‌ବୁଲ ଗ୍ରହ ଅବଳ
କଟିଯିବ । ସେ ଆଡ଼ର ବି ଗୋଟାଏ କଥା ବାରମ୍ବାର
କରି କହି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଠାକୁରଙ୍କ ନାମରେ
ମନାସି ମୁଣ୍ଡତଳେ ଦେଇଥିବ, ମାସକ ବାଦ ଦେହ
ଭଲ ହୋଇଗଲେ ସେଇ ଟଙ୍କାରେ ଠାକୁରପୂଜା ଆଉ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦିଆଯିବ ।”

ସାନ୍ତାଣୀ — ଆଜି କଣ କିଛି ଖାଇବ ନାହିଁ ?

ବାବୁ — ରାମ ! ରାମ ! ଠାକୁର ଦେବତା ଧ୍ୟାନ-
ବେଳେ କିଛି କଣ ଖାନ୍ତି ? ଦିନଯାକ ଓପାସ—
ଟୋପାଏ ପାଣି ବି ନା ।

ସାନ୍ତାଣୀ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା,
ତେବେ ଧାରଣା ଦିଅ ।

ବାବୁ କହିଲେ—ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଧାରଣା
ଘର ମଧ୍ୟରେ ହେବନାହିଁ, ପବିତ୍ର ଥାନ ଲେଖା ।
ଘରେ ଆର୍ତ୍ତେ ରକ୍ଷାଯାଏ—ଧୂଆଁ ବୁଲି ଅପବିତ୍ର ହୋଇ
ଯାଇଛି । ଆଉ ଦେବତା ତ ନୁହନ୍ତି; ଘର ପାଦୁଆ
କଥା । ଦାଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳା ପାଖରେ ଯେଉଁ ସାନ ଗମ୍ଭୀର
ଘର ସେହି ଘରଟି ପବିତ୍ର । ସେ ଘର ନିର୍ଭୋଳା ହେବ ।
ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ! ସେ ଘରେ ଭିର୍ଲାଲେକ ଛାଇ
ପଡ଼ିଲେ — ପାଟି ଶୁଭିଲେ ଧ୍ୟାନ ଫଳ ମିଳିବ ନାହିଁ,
ସବୁ ଅକାରଣ ହୋଇଯିବ । ସାବଧାନ ! ସେ ପ୍ରସ୍ତରେ
କେହି ଭିର୍ଲାଲେକ ଛାଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ପାଟି ବି
ଶୁଭିବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଣୀ ବାବୁଙ୍କ କଷ୍ଟ କଥା ମନରେ ପକାଇ
ଛାରି ମନୋଦୁଃଖ କରି ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।
ତେତିକିବେଳେ ରୋଷେୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ପଚାରିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜି କଣ ରୋଷେଇ ହେବ ?”

ସାନ୍ତାଣୀ — ଆଜି ବାବୁଙ୍କର ଓପାସ, ମୁଁ ଆଉ
କଣ ଖାଇବି ? ରୋଷେଇ ସବୁ ବନ୍ଦ ।

ରୋଷେୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଟିକିଏ ମୁରକହସା ଦେଇ
ଚାଲିଗଲା । ମନରେ ବିଚାରିଲା, ଆମ ସାନ୍ତାଣୀ
ଗୋଟିଏ ଅଲୁଚ୍ଛ ଧୀ, ସ୍ୱାମୀ ଉପରେ ଭକ୍ତିର ସୀମା
ନାହିଁ, ବାବୁ ଟିକିଏ ବାଧକପଡ଼ିଲେ, ଆପେ ନ ଖାଇ
ନ ପିଇ ଦିନଯାକ ପାଖରେ ବସି ସେବା କରୁଥିବେ,
ଆଉ ରାଗିଲେ ତ ବାଡ଼ି ପଡ଼ୁ, ଛୁଆଁଣି ପଡ଼ୁ, ଯାହା
ହାତରେ ପଡ଼ୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଇଁବେ—ଯାବତ
ଖରାପ କଥାରେ ଗାଳିଦେବେ । ହେଲେ ସାନ୍ତାଣୀଟି
ବଡ଼ ଭଲ, ବଡ଼ଲେକ ଝିଅ, ବଡ଼ଲେକ ବୋହୂ,
ମନ ବି ସେଇପରି ବଡ଼ ; ମାତ୍ର ଟିକିଏ ରାଗୀ, ମୁହଁଟା
ବଡ଼ କଡ଼ା ।

ବାବୁ ମହା ଚାକର ଟୋକାକୁ ଦାଣ୍ଡପଟକୁ ଡାକ
ଖୁବ୍ ଭୁନି ଭୁନି ଖୁବ୍ ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ
କହିଲେ, ‘ଶୁଣି ମକରୁ, ଗୋଟାଏ କାମ ମୋ ପାଇଁ
କରିବୁ । ଏହି କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡ ଦୋଡ଼ି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର
ଭିତରେ କବାଟକୁ ଆଉଜି ଶୋଇ ଥା । ରାତି ଦେଖି
ସରିକି ମୁଁ ଲେଉଟି ଆସିବି, ତେତିକିବେଳେ ଯାଏ
ଶୋଇଥିବୁ । ଖବରଦାର ! ଘରୁ ବାହାରିବୁ ନାହିଁ ।’

ମହା — ଆଜ୍ଞା ନା, ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ,
ସାନ୍ତାଣୀ ଗାଳ ଦେବେ, ଖପା ହେବେ ।

ବାବୁ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ପାକ, ଦୁଷ୍ଟ,
ଭୂତ । ମୋ କଥା ଶୁଣିବୁ ନାହିଁ ? ଜାଣୁ, ବାଡ଼େଇ
ପକାଇବି ।” ଟିକିଏ ବାଦ୍ କହିଲେ, “ନାହିଁରେ ମକରୁ
ନାହିଁରେ, ମୁଁ ତୁହା ଟାପବ କରୁଥିଲି ! ଦେଖ ମକରୁ,
ତୁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ମାମୁ ଘରକୁ ଯିବୁ କହୁଥିଲୁ, କାଲି
ଯିବୁ । ଚାରିଦିନ ହୁଟି ଦେଲି, ଏହି ନେ ଚାଲି ଟଙ୍କା

ଖରଚ କରିବୁ, ଆଉ କାଲି ତୋତେ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା କଣିଦେବ ।”

ମକରୁ ଆଉ କିଛି କଥା ନ କହି କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ଧାରଣା ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ଏଣେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ । ଗାଧୋଇ ଆସି ଆପଣା ଶୋଇବା ଘରେ ଖଣ୍ଡେ ଆସନ ପାରି ବସିଲେ, ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ବାବୁଙ୍କ ଗ୍ରହ ଅବଳ ଶାନ୍ତିପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଧବଳେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ସହସ୍ର ପଞ୍ଚାମୃତ ମାନ୍ନଲେ । “ହେ ମା କଟକତଣ୍ଡୀ ! କାଳଗଳର କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ! ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ଭଲ ହୋଇଯାଉ, ମୁଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦୁଇଗଣ୍ଡି କଲା କସ୍ତା ଶାଢ଼ୀ, ଯୋଡ଼ାଏ କଲା ବୋଦା ବଳ ଦେବ ।” ଏପରି ଠାକୁର ଦେବତା ଡାକୁ ଡାକୁ ଦିନ ତିନି ପହର ବିତିଗଲାଣି । ମନରେ କଲେ, ବାବୁ ଧ୍ୟାନରୁ ଉଠି କଣ ଖାଇବେ ? ଅନ୍ନ ତ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ, ଫଳାହାର କରିବେ । ଧାତଲୁକଦଳୀ, ନଡ଼ିଆ, ଛେନା, ଦୁଧ, ଦହି ସବୁ ସଜିଲା କରି ଘରେ ଥୋଇଦେଲେ । ଥରକୁ ଥର ବାହାର ଛୁଇଁକୁ ଅନାଉ-ଛନ୍ତି, ଆଉ ଦିନ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ଅଛି—ମଝି ବାହାର ଖରା ବୁଲି ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲାଣି । ହାତରେ ଆଉ କିଛି ପାଇଁ ନାହିଁ, ଘର ବାହାରେ ନହର ପହର ହେଉଛନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ଆସିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗମ୍ଭୀର ଦୁଆର ପାଖକୁ ଗଲେ । ବାବୁ କହିଛନ୍ତି, ତିଲ୍ଲୀଲେକ ଗୁଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତଳେ ଚାରିପାଖକୁ ଅନାଇଲେ, ନାହିଁ ତ, ଗୁଇ ପଡ଼ି ନାହିଁ ! କାଳେ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରି ପଡ଼ିବ, ଆପଣା ପଣତକାନି ପାଟିରେ ଯାକ ଦେଲେ, ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ କବାଟ ମେଲେଇ-ଦେଲେ, ଘର ଭିତରଟା ଭଲ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଅନ୍ଧାରୀଆ, ବାବୁ ସ୍ଥିରହୋଇ ଧ୍ୟାନରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

“ହାୟ ! ହାୟ ! ବାବୁଙ୍କୁ କେତେ ବାଧୁଥିବ ? ହେ ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋ ବାବୁଙ୍କୁ ଭଲ କରିଦିଅ । ଦେବତାମାନେ ସତ ଅଛନ୍ତି, ଦୁର୍ଗେର ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତି, ମୁଁ କେତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି, ବାବୁଙ୍କ ନିଶାଣିଆ ଛଡ଼ାଇ ଦିଅ । ମା କାଳି ଠାକୁରାଣୀ ! ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ଭଲ କରିଦିଅ । ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ବୋଦା, ଆଉ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ କୁକୁଡ଼ା ବଳ ଦେବ ।” ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ଡେର ଥର ଜୁହାର କଲେ ।

ତହିଁବାଦେ ଅଳ୍ପ ଦୁଆର ମେଲାଇ ଭିତରକୁ ଯିମିତି ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଅନ୍ଧାରୀଆ—କମ୍ବଳ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ, ଏକାବେଳେକେ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିଗଲା । ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପଛକୁ ନେଉଟି ପଡ଼ିଲେ, କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ, ‘ହାୟ ! ମୁଁ କେଡ଼େ ଅପରାଧ କଲି ।’ ହାତଯୋଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଡେର ଥର କ୍ଷମା ମାଗିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭଲ କରି ଅନାଇ ଭିତରକୁ ଗଲେ । ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ତିନି ତିନି ଥର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଜୁହାର କଲେ । ଜୁହାର କଲବେଳେ କମ୍ବଳ ଗୋଟାଯାକ ଥର ଯାଉଥାଏ । ଜୁହାରବେଳେ ବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ରୁ, ହାତରୁ ଝାଳ ଲାଗିଲା । ‘ହାୟ ! ହାୟ ! ବାବୁ ଝାଳରେ ବୁଡ଼ି ଗଲେଣି ।’ ପଣନ୍ତକାନରେ ଗୋଡ଼ ପିଠି ଭଲ କରି ପୋଛି ଦେଲେ । ମୁହଁ ପୋଛିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ମୁଛ ହାତକୁ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ‘ଏ—ଏ କଅଣ ? ବାବୁଙ୍କ ମୁଛ କାହିଁ ?’ ଦୁଇ ଥର ଅଣ୍ଟାଲିଲେ, ତିନି ଥର ଅଣ୍ଟାଲିଲେ, ‘ନାହିଁ ତ—ମୁଛ କାହିଁ ?’ ଭାରି ସନ୍ଦେହ ହେଲା, କବାଟଟା ଭଲକରି ମେଲାଇ ଦେଇ ଅନାଇଲେ, କମ୍ବଳଟା ଟାଣି ପକାଇଲେ । ଭାରି ଗରିଯାଇ ପଛକୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “ଡାକୁଣୀ-ଶିଆ—ଅଳପଇସିଆ—ନଈଶୁଆ, କି ରେ ମହା, ତୁ

ଏଠି କିଏ ପଡ଼ିଛୁ ରେ ?” ମହା ଆଉ କଣ କହିବ ? ଶ୍ଵେତଟି ପରି ହାତଯୋଡ଼ି କାନ୍ଦୁକୁ ଆଉଜି ଭୁନି ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଘଡ଼ିଏ ଯାଏ ଗର୍ଜନ କରି ଥକି ପଡ଼ିଲେଣି । ତାହାବାଦେ ମନରେ ହିରୁର କଲେ—“ନାହିଁ ନାହିଁ, ଗୋଲମାଲ କଲେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ । ଅସଲ କଥାଟା କଣ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।” ମହାକୁ ସଲରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଧୀରେ ଧୀରେ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ମକରୁ ! ତୁ ମାମୁ ଘରକୁ ଯିବୁ କହୁଥିଲୁ ପରା ? ଯା—କାଲି ଯିବୁ । ଏଇ ନେ ଚାରିଟା ଟଙ୍କା, ବାଟଖରଚ କରିବୁ, ଖଜା କିଣି ଖାଇବୁ । କାଲି ତୋତେ ଗୋଟାଏ ମାଣିଆବନ୍ଦ ଜଥା ଦେବି, ପିନ୍ଧିବୁ । ଉଜୁଣି କିଛି ପାଟି କର ନା—ଯା, ସେଷେଇଘର କଣରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସିଥିବୁ ।”

ମହା ମନେ କରିଥିଲା, ସାନ୍ତାଣୀ ବାଡ଼େଇ ପକାଇବ । ଏ’ କଣ, ମଗଦ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚାରିଟା ଟଙ୍କା, ପୁଣି ଯୋଡ଼ାଏ ଲୁଗା ମିଳିବ । ମନର ଆନନ୍ଦଟା ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନାହିଁ । ସାନ୍ତାଣୀ ଟଙ୍କା ପୁଞ୍ଜାକ ଅଖିରେ ଖୋସିଥିଲା, କାଡ଼ି—ଏ ଟଙ୍କା ସାଙ୍ଗରେ ମିଳେଇ ଦୁଇଥର ଭିନ୍ନଥର ଗଣିଲା । ଆଠଟଙ୍କା ଭଲ କରି ଅଖିରେ ଖୋସି ସେଷେଇଘର କୋଣରେ ଲୁଚିଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ମହା ଜାଗାରେ ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ି ରହିଲେ ।

ସବି ପହରକ ସରିକି ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ ଭୁନି ଭୁନି ଆସି ଗମ୍ଭୀର ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ପୂର୍ବ ନିଶା, ଚାଲିବା ବେଳେ ଗୋଡ଼ ଟଳି ଯାଉଛି, ପାଟି ଖନି ବାଜୁଛି, ଧଡ଼କରି କବାଟଟା ମେଲିଲେ ଦେଲେ । ମହା ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ିଛି । ବାବୁ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହେଇ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

“ବାହାବା ମଜାଦାର !

ମଦ ଗଞ୍ଜା ଗୁଣ ଯେ ଜାଣେ ସେଇ ତ ସମଜଦାର ।

“ଉଠ ଗୁଲ ମହୁ ! ସାବାସ ବାବା ମହୁ ! ମେରି ଦୋସ୍ତ ମହାମ୍ ! ଶୁଣ ମହା, ଉଠ, ଉଠ । ଏଥର କେଉଁ ଗଲା ଶାଲୀକ ଡର ରେ ? ମହା ! ଆଜିକା ମଜା କଥା କେତେ କଣ କହିବ ? ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ପୋଇଲାଟା ଦିମାସ ହେଲା ଅଟକାଇଛି—ପାଟି ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା—ଦିମାସର ମଜା ଦିନକେ ଫିଟେ ! ଆରେ ସେ କଣ ଆଜିକା କଥା ? ତା ସଙ୍ଗରେ ଛନ୍ଦି ବରଷର ଦୋସ୍ତି, ପ୍ରୀତି । ସେଇ ଯେ ଗୋପାଳ ବାବୁ ଦୁଆରକୁ ନାଚିବାକୁ ଆସିଥିଲା, ସେଇ ଦିନୁ ଦୋସ୍ତି । ସାବାସ ! ମଜେଦାର ! ତା ନାମ କଣ ଜାଣୁ ? ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ନାମଟା ହେଲା, ସୁଲ—ଚୁନା ! ସୁଲ କଣ ନା, ପୋଷେଇରେ ହୁଏ, ଚୁନା ଚକୁଳୀ ପିଠା ହୁଏ । ଛୁ, ଛୁ, ଛୁ ! କି ଅପରଚ୍ଛନ୍ଦିଆ ନାମ ! ତା ନାମ ଉର୍ସ—ମାନ୍—ତା—ରା ! ବାହାବା ! ମଜେଦାର ! କିତେ ରହ ମେରି ଉର୍ସମାନ୍ ତାରା ! ନାମଟା ଯିମିତିକା, ଗୁଣ ବି ସେଇ ରକମ । ଗୁଣ ତ ଗୁଣ ଉର୍ସମାନ୍ ତାରା—କ୍ୟା ମଜେଦାର ! ଦେଖ ତ ମହାମ୍, ତାର କେତେ ବୁଦ୍ଧି, କେତେ ମେହରବାନ ! ପୁରୁଣା ଦୋସ୍ତି ଭୁଲି ପାରି ନାହିଁ । କାଲି ଆସି ଯିମିତି କଟକରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛି, ମୋତେ ଡାକି ପଠାଇଛି । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖି ନିଧି ପାଇଗଲି, ସେ ତ ଆନନ୍ଦରେ ହସି ହସି ଢଳି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ବଛଣୀରେ ବସିଛି କି ନା, ଲାଗିଲା ମାଲର ଧୂମ । ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକ୍ ସଜିଲ କରି ରଖିଛି । ଟିପା ଗଞ୍ଜିଇ—ମଦତ ହୁକା—ମେରୁ, ସବୁ ଠିକ୍ । ଆଗ ଫିଟିଲା ମାଲ ବୋତଲ । ଆସ୍ତା ରମ୍ ଦୁହେ, ଅସଲ ବଲ୍ଲଣ, ନମ୍ବର ଉଆନ୍ ! ତୁ ଯେବେ ଗ୍ଲାସେ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତୁ, ଦେଖନ୍ତୁ ମଜା ! ଆମେ ଦିନିକା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୋତଲ ଖାଲି କରିଦେଲୁ ! ଖାଲି—ର—ଭୁଢ଼ା—ର, ଟୋପାଏ ପାଣି ନାହିଁ । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ସେଇ ନିଜେ ତିଆରି କରେ ପୁର, ଘରଭଜା, ଶୀର । ଆରେ ଛୁ ! ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତ ବିରଡ଼ି ଖାଏ । ସେ ଯେ କରି ରଖିଥିଲା ଲୁଣିଆ ବୁଟ-ଭଜା, ଶୁକୁଆ ପୋଡ଼ା, ମାଲ

ସଙ୍ଗକୁ ମଜାଦାର, ପେଟେ ମାରିଦେଲି । ଦେ ମଜାଦାର ! ତୋ ସନ୍ତାନକୁ ଚିତାଦେଇ କମିତକା ଦଶ ଟଙ୍କା ମାରି ନେଇଥିଲି । ସେ ସବୁ ମଉଜ ଜାଗାକୁ ତୁଚ୍ଛା ହାତରେ କେହି ଯାଏ ? ତା ଆଗରେ ଟଙ୍କା ଯିମିତ ଥୋଇ ଦେଇଛି, ଟିକଏ ଚାହିଁ ଦେଇ ମୁହଁ ମୋଡ଼ ଦେଲା । ମୁଁ ହସିଆର ମଣିଷ, ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ପରି କଣ ହେଣ୍ଡା ? ବୁଝି ପାରିଲି, ପସନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । କମିତ ପସନ୍ଦ ହେବ ରେ ? ଦିନ ରାତିରେ ମଜୁର କଲେ ଶହ ଶହ ପାଏ । ମୁଁ କହୁ ଆସିଛି, କାଲି ଶହେ ଟଙ୍କା ଦେବ । ସେ ହସି ହସି କହିଲା, ‘ଟଙ୍କା କଣ ହେବ ? ତୁମେ ଆସିବ ।’ ସତ ସତ, ସେ କଣ ଟଙ୍କା ଚାହିଁ ? ଚାହିଁ ମୋଜ । ସେ ଟଙ୍କା ଚାହିଁ ନାହିଁ, ତାର କଣ ଟଙ୍କାର ଅଗ୍ରାବ ? ହେଲେ ମୁଁ କଣ ଅସତ୍ୟ ହେବ ? ଜବାବ ଦେଇଛି ତ, ଟଙ୍କା ଦେଇଛି । ‘ମରଦକି ବାତ, ହାତକା ଦାତ ।’ କଲି ଟଙ୍କା ଶହେ କୋଡ଼ୁ ଆଣିବ ଜାଣୁ ? ହୋ ହୋ ହୋ ! ବଡ଼ ମଜା । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ନାଟବନ୍ଦ ଟଙ୍କା ସେହି ସିନ୍ଧୁକରେ ରଖିଛି । ଗୋଟାଏ ଲୁହାକଣ୍ଠାରେ ସିନ୍ଧୁକଟା ଫିଟାଇ ପକାଇ ଆଜ୍ଞା କରି ଚିତା ଦେବ । ଦି ତନି ଥର ଟଙ୍କା ନେଲିଣି । ସାନ୍ତାଣୀ ବୋପା, ତା ଗୋସାଇଁ ବାପା ବି ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ । ସିନ୍ଧୁକରେ ଡେଇଁ ଟଙ୍କା ରଖିଛି, ମୋ ହାତରେ ପଡ଼ିଗଲେ କଟକର ଫାଙ୍କେ ମଉଜରେ ଭଗାଇ ଦିଅନ୍ତି । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଯଦି ଗିଲ୍ଲସ ମଦ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତା, ବୁଝନ୍ତା କେଡ଼େ ମଉଜ । ସେ ମଉଜ ବୁଝିଛି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ—ମନ୍—ତାର । ଏଇଟା କାଠ ମୂର୍ତ୍ତିଟାଏ ! ଆଜି ମାଲ ସଙ୍ଗରେ ପେଟେ ଚାହିଁ ପଡ଼ିଗଲା । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ବାପ ଶଲା ବି ସାତ ଜନ୍ମରେ ଦେଖି ନ ଥିବ ।”

ସାନ୍ତାଣୀ କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡିତ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ଭାରି ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ, “କଣ କହିଲୁ, କଣ କହିଲୁ ମଦୁଆ, ଯୋଗିନୀଶ ! ମୋ ବାପ ତୋ ଶଲା !

ଦିନଯାକ ଯାଇ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଥିଲୁ ରେ ? ହୁଁ କଣ—ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବମାନ୍ ତାର ?”

ବାବୁ ତ ଡରରେ ଶୁଣିଆ ହୋଇଗଲେଣି, ତଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲେ, “ନା—ନା, ମୁଁ କାହିଁ ଯାଇ ନାହିଁ; ଟିକଏ ବାହାରକୁ ପ୍ରସାଦ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି—ତୁମ ରାଣ, ତୁମ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଟିଛି ।”

ସାନ୍ତାଣୀ ତ ସୋଧରେ ଅଜ୍ଞାନ । “ହଁ ରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଟିଲୁ, ମୋ ମରବାକୁ ଚାହିଁଛୁ ?”

ଘରେ ଗୋଟାଏ ଗୁଞ୍ଜୁଣି ପଡ଼ିଥିଲା; ସେଇଟା ଧରି ଦେ ପ୍ରହାର—ପ୍ରହାର—ପ୍ରହାର—ମୁଣ୍ଡରେ, ପିଠିରେ, ହାତରେ ଯେଉଁଠି ବାନ୍ ! ବାବୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଦେ ଦୌଡ଼ ! ନିଶା ଝୁଙ୍କରେ ଗୋଡ଼ ଟଳମଳ ହେଉଛି । ଦୁଲ୍ଲଭାଲ ପଡ଼ିଗଲେ । ତା ଉପରେ ବି ପାଣି ଅସର ପରି ପଡ଼ୁଛି ।

ସାନ୍ତାଣୀ ଥକ ଯିବାରୁ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଭୂଇଁରେ ଲୁଚି କଣ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଆକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି କ୍ଷମା ମାଗିଲେ, “ହେ ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋତେ କ୍ଷମାକର, ମୋ ଦେବତା ସ୍ୱାମୀକୁ ବାଡ଼େଇଛି, ବଡ଼ ଅପରାଧ କରିଛି, ବୋଧ କ୍ଷମାକର, ଆଉ ମୋ ସ୍ୱାମୀକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ।” ରାତି ପାଞ୍ଚ ଗଲଣି । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ରାଗଟା ବି ଚାଲିଗଲଣି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ବାବୁ ଠାକୁରରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ନିଶା ଗୁଡ଼ିଗଲଣି, ସକାଳୁଆ ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗି ଭାରି ନିଦଟାଏ ହୋଇଛି । ଘଡ଼ ଘଡ଼ କରି ନାକ ଡାକୁଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପିଠି, ହାତ, ଗୋଡ଼ ଜାଗା ଜାଗା ଗୁଞ୍ଜୁଣିମାଡ଼ରେ ଫୁଲି ଯାଇଛି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ରକ୍ତ ବହି ଶୁଖି ଗଲଣି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ଭାରି ଆକୁଳରେ

କାନ୍ଦଲେ—“ହାୟ ! ମୁଁ କଣ କଲି ! ସ୍ୱାମୀଦେବତାଙ୍କୁ ଶୁଣିରେ ବାଡ଼େଇଲି ! ହାୟ ! ହାୟ ! ମୋ ଦଶା କଣ ହେବ ?” ଆଉ ଥରେ ଡାକିଲେ—“ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ।” ଝର ଝର ହୋଇ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇ ଧାର ବହୁଛି । ଗିନାଏ ଗୁଣି ମାଲପା ଆଣି ଫୁଲ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦସି ଦେଲେ, ଆଉ ଗିନାଏ ମାଲପା ଆଣି ଦେହଯାକ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଦିନ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ସରିକି ବାବୁଙ୍କ ନିଦ ଶୁଣିଲା । ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ମନରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଡର ପଶିଗଲା, କେଜାଣେ ଆଉ ଥରେ ବା ଶୁଣିରେ ବାଡ଼େଇ ପକେଇବେ । ଆଉ ନିଦ ତ ନାହିଁ, ଆଖି ବୁଜି ଦାଲେଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଆଉ ଥରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ରାଗର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟା ଧାର ବହୁ ଯାଉଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼େଇ ତେଲ ଦସି ଦେଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ବୁଝି ପାରିଲେ, ବାବୁଙ୍କର ନିଦ ଶୁଣିଗଲାଣି । ଶୁଣିମାଠିଆ ଜଳ ଅଶାଇ ଶୋଇବା ଜାଗାରେ ଥୋଇଲେ—ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ବସାଇଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଜଳ ଡାଳି ଭଲ କରି ସ୍ନାନଟା କରାଇ ଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କର ନିଶାର ଶେଉଟିରେ ଦେହଟା ଜଳୁଥିଲା, ଜଳ ପଡ଼ି ବଡ଼ ଆରମ୍ଭ ଲାଗୁଥାଏ । ଆଖି ବୁଜି ଠାକୁରଟି ପରି ଧୀର ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ଶୁଣିଲା ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ସେଷେଟା ଭାତ ପରସି ଗଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ବଳେଇ ବଳେଇ ଦିଆଁ ଶ୍ରେଜନ କରାଇଲେ; ତହିଁବାଦେ ଭଲ କରି ଶେଯଟା ପାରି ବାବୁଙ୍କୁ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । କାଳିଠାରୁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଓପାସ, ଆଜି ବି ଜଳ ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୋଡ଼-ତଳେ ବସି ହାତ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଆଖିରୁ ପାଣି ଶୁଖିବାକୁ ନାହିଁ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି—“ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମାକର, ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ।” ଦିନଯାକ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କାହାର

ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାର ନାହିଁ, ଘରେ ଶୁକର ଶୁକରାଣୀ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଭୁଲି ଡାକ । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କେହି କାହାର ମୁହଁକୁ ଲଜରେ ଭରସି ରୁହେଁ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପରସ୍ପର ଦୁହେଁ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଅପରାଧୀ ମଣି ମନପୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ସାଧାରଣସାଧାରଣରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି । ବାବୁଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଆଜିଠାରୁ ସବୁ ନିଶା ଗୋରକ୍ତ, ବନ୍ଧା ।

ଦୁଇମାସ ଗଲା, ଚାରିମାସ ଗଲା, ଛ ମାସ ବି ଗଲାଣି । ସାଇ ପଡ଼ିଗଲା ଜାତି ବନ୍ଧୁ ବାବୁମାନେ ଦେଖିଲେ, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ସେଇ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଯେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଟ୍ ଭଟ୍ ଲାଗିଥାଏ, କିଛି ଶୁଣାଶୁଣି ନାହିଁ । ଦୁଇଜଣ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ହସି ଖସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି, କିତାପ ପଢ଼ନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ମୁକୁଟ, ଫାଟିକା ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ନ୍ତି । ବାବୁ ହେଣ୍ଡ ନୋଟରେ ଡେଇଟି ଟଙ୍କା ଦେଶା କରି ପକାଇଥିଲେ, ବର୍ଷଟା ଭିତରେ ଅଧାଅଧ ଟୁଣ୍ଡି ଗଲାଣି । ବାବୁ ଘରୁ ବାହାରକୁ ନାହିଁ । କେଉଁ ଜାଗାରୁ ନାଟ ତାମସାର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ ହେଲାରଲେ, ପେଲପେଲ କଲେ ବି ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୁଇଜଣ ବଗିଚାରେ ବସି ସହର-ଯାକ ବୁଲି ଆସନ୍ତି ।

ସହର ଲୋକେ, ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ବାବୁମାନେ ଦେଖି ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଆରେ କଥା କଣ ? ବାବୁଙ୍କ ବାପେ ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମ ପଟ୍ଟନାୟକେ ମାଷ୍ଟର ରଖି ବାବୁଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇଲେ । ସ୍କୁଲରେ ବି ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ଏତେ ପଢ଼ିଲେ କଣ ହେଲା ? ବଡ଼ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଭାରି ନିଶାଖୋର ହୋଇଗଲେ । କେବଳ ଦିନ ରାତି ବଦଳୁଥିଲା, ଚରିତ୍ର ଏକାବେଳକେ ଗଲା, ରାତିଯାକ ମନ ଯାଗା-ମାନଙ୍କରେ ବୁଲୁବୁଲି, ଯେତେ ମନ ଆନ ମଦଲେକ ସାଜ । ଭଲ ଲୋକେ ପାଞ୍ଚଜଣ କଲେ, ‘ସୁଅ ବିଷ ହେଲେ ଚରିତ୍ର ବଦଳି ଯିବ ।’ ରାମକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କର

ଗୋଟିଏ ଝିଅ, ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ, ଖୁବ୍ ଗୁଣବତୀ—ଜମି-
ଦାର ବାବୁ ତାକୁ ବୋହୂ କରି ଆଣିଲେ । ତେବେ ବ
ପୁଅ ସୁଧୁରଲ ନାହିଁ, ଘରୁ ମାଲମତା ନଗଦ ଟଙ୍କା
ଭେରି କରି ଉଡ଼ାଏ, ଦେଶା ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନେଇ
କୋଡ଼ଏ ଟଙ୍କାର ହେଣ୍ଟ୍ ନୋଟ୍ ଲେଖିଦିଏ । ଏଣେ
ଘର କଥା, ଜମିଦାରୀ କଥା କିଛି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ ।
ଜମିଦାର ବାବୁ ଦେଖିଲେ, ଆଉ ହେବ ନାହିଁ,
କୁଳାଙ୍ଗାରଟା ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବ ।
ବୋହୂ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଲେଚନା ଦେବୀ ନାମରେ ଚଳାଚଳ
ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ବାପା ଯେତେ
ବୁଝାଇଥିଲେ, ଶୁଣୁରେ ଆସି ଯେତେ ବୁଝାଇଥିଲେ,
କାହିଁରେ କିଛି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ହଠାତ୍ ରାତିକ
ଭିତରେ ଏତେ ଭଲ ଲୋକ ପାଲଟି ଗଲେ କିପରି ?
ଗୋପୀବାବୁ ଜଣେ ମହରୀଆ ଭଲଆ ଲୋକ, ହସି
ହସି କହିଲେ “ସେ ଦିନ ରାତିରେ ସାନ୍ତାଣୀ ଯେ
ଅର୍ଦ୍ଧାଳିଆ ଗୁଞ୍ଜୁଣି ବୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ଏଇଟା ତାହାର
ଫଳ । ନିଶା, ବଦଶିଆଲି ଯେତେ ଉଚ୍ଚଟ ରୋଗ,
ଗୁଞ୍ଜୁଣି ପ୍ରଭାର ଔଷଧରେ ସବୁ ଗୁଡ଼େ ।”

ଶ୍ୟାମଘନ ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ, “କାହିଁ
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ଡାକ୍ତରୀ କିତାବ, କାହିଁରେ ଏ ରୋଗକୁ
ଏ ଔଷଧର ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ ?”

ଗୋପୀ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆଉ ତୁମେ ବୁଝିଲ
ନାହିଁ, ଏଇଟା ସାନ୍ତାଣୀକର ଆବିଷ୍କାର—

“ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡିସିନ୍”

ପୂର୍ବ ଦୁର୍ଘଟ ହେତୁରୁ ଯଦି କୌଣସି ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ସେ—
ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ଯଦି ଏପରି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି,
ଲେଖକର ବିନୟ ପୁରସ୍କାର ନିବେଦନମିତ୍ତ, ଏହି
ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡିସିନ୍ ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ପରୀକ୍ଷା-
କରି ଦେଖିବେ ।

ରାଣି ପୁଅ ଅନନ୍ତ

ସୁବଳ ମହାକୁଡ଼ ଓରଫେ ସୁବଳ ସିଂହର ବାପ
ଅମଳରୁ ଗୋଟିଏ ମଇଁଷି ପଲ ଥିଲା । ମହାକୁଡ଼ ହରିଶ-
ପୁରର ବଣ ଭିତରେ ପଲରେ ସବୁବେଳେ ଥାଏ ।
ଘରକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ଶୀତ, ବର୍ଷା, ଖରା ସବୁ ତା
ପକ୍ଷରେ ସମାନ । ହେଲେ ବର୍ଷା ଦିନଟା ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର
ଦିନ । ଚରା ଭେର ମିଳେ, ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଦୁଧିଆଳୀ
ହୁଅନ୍ତି । ତାଳପତ୍ର ଟୋପରଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ଚିତେ
ଭିଆ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦିନଯାକ
ମଇଁଷିଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ ଥାଏ । କାହିଁ ଆଶୁ ଏ, କାହିଁ
ଅଶେ ପାଣି, ଦେହଯାକ କାଦୁଆ ଲଟପଟ, ଏଟା ତାର
ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ମହାକୁଡ଼ର ଆଉ ଦିନେ ଘର ଦରକାର
ନାହିଁ । ରନ୍ଧାବତ୍ତା ଲାଗି ବର୍ଷା ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପଲ
ଦରକାର । କେତେଟା ଡାଲ ପୋଡ଼ି ତାହା ଉପରେ
ବିଡ଼ାକାତେ ବେଶାଦାସ ପକାଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ପଲ
ଡିଆରି କରେ । ପଲଟା ନିହାତି ନୁଆଁଣ । ବସି ବସି
ଭିତରକୁ ଯାଏ । ବସି ବସି ଭାତ ରନ୍ଧେ । ଠିଆହେଲେ
ପଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିବ । ପଲ ଚାରିପାଖେ ବାଡ଼ି ନାହିଁ,
କାରଣ ରାତିରେ ପଲ ଭିତରେ ଶୋଇଥିଲେ ବାହାରୁ
ଯଦି କେନ୍ଦୁଆ ଆସି ମଇଁଷି ବାଛୁରୀ ଦେନିଯାଏ; ଦଶିବ
ନାହିଁ । ରାତିରେ ପଲ ଭିତରେ ଡେଙ୍ଗେ ଭିଆ କଠୋଉ
ଘୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ଟୋପରଟାରେ ମୁହଁ ଢାଙ୍କି
ଦିଏ । ମୁହଁ ଟାରେ ପାଣି ନ ପଡ଼ିଲେ ହେଲା । ତା’
ଚାରିପାଖେ ମଇଁଷି କୁଆଗୁଡ଼ିଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ି
ଲାଗାଇ ଖଟାଇ ପକାଏ । ବର୍ଷା ହେଲେ ମଇଁଷି କୁଆର
ମଇଲା ଓ ମୁତ ସେଇ ଆସି ପଲ ଭିତରେ ଲହଡ଼ି
ଖେଳୁଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ ତାହାର ଉପରେ ଟେକ ମାଛ
ପରି ଲଟପଟ ହେଉଥାଏ । ମଇଁଷିଗୁଡ଼ା ବସା ଚାରିପାଖେ
ବଣ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଶୋଇଥାନ୍ତି । ରାତି ଡିନିପହର
ସରିକି ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ଉଠି ବଟକୁ ଚଢ଼େଯାନ୍ତି ।
ତେବେବେଳୁଁ ମହାକୁଡ଼ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଠେଙ୍ଗାଟି ତା’

ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ; କାରଣ ତେତିକବେଳେ ନେକଡ଼ପୁଆ ଆସି ଗୁରୁତା ଦେନ ପଳାଇ ପାରେ । ବଣ ଭିତରେ ମଇଁଷି ଗୋଟାଏ ନାକସିଟକା ଦେଲେ ବାଦ ଆସିଛି ବୋଲି ମହାକୁଡ଼ ଜାଣିପାରେ । ଆରେ ରେ ରେ କୁହାଟଟା ମାରିଦେଲେ ଯେତେ ବାଦ ହେଉ ଛୁଡ଼ି ପଳାନ୍ତି । ବାଦ ଗୁଡ଼ାକ ମହାକୁଡ଼ ଡାକ ବାରି ପାରନ୍ତି । ବଣରେ ଯିମିତି କୁକୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ାକ କୁକୁ କୁକୁ କରିବେ ମଇଁଷିପଲ ବସାକୁ ନେଉଟି ଆସନ୍ତି । ତେତିକ-ବେଳେ ମହାକୁଡ଼ ଦୁହାଁଳୀ ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକୁ ହେ ଦୁହଁ ପକାଏ । ଦିନ ଘଡ଼କ ସରିକ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଦେବକା କାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡା ମିଶା ସେରେ ଗୁଡ଼ଲର ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ିପିଠା, ପାଞ୍ଚ ସେର ଅକାଣ୍ଡିଆ ବରଗଡ଼ା ଗୁଡ଼ଲ ଆଉ ଧୂଆଁପତ୍ର ବିଡ଼େ ଧରି ଗୋଠରେ ହାଜର । ମହାକୁଡ଼ର ତେତିକ ମାସ ଦୈନିକ ଖାଦ୍ୟ । ସକାଳୁ ପିଠାଟି ଖାଇ ଦେଇ ସେରେ ନରୁତା ମଇଁଷି ଦୁଧ ପିଇଦିଏ । ଦିନ ଦୁଇ ପହର ସରିକ ଅଡ଼େଇସେର ଗୁଡ଼ଲ ଟିକିଏ ଫୁଟାଫୁଟି କରିଦିଏ । ବଣରୁ ଯଦି କିଛି କାକଡ଼, ଡକ, ମଟକା, ଫୁଟଗୁଡ଼ା ମିଳି ଥାଏ ତାକୁ ସେଇ ଗୁଡ଼ଲରେ ପକାଇ ଦେଇ ଥାଏ । ତରକାଣ୍ଡ ପାଇଁ ଶୋଚନା ନ ଥାଏ । ବଣତରେ ୨୫ ସେର ଗୁଡ଼ଲ, ଦୁଇସେର ନରୁତା ମଇଁଷି ଦୁଧ ମୂଳ ଖାଦ୍ୟ । ବୋଇଲ —

‘ମଇଁଷି ମଣେ ନୁହା ଚଣାଶିଆ,
ଘୁରୁଣ ମଣେ ଧାଇଁ ।’

ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଗୁଡ଼ଲ ପିଠା ତେତିକ ଦେଇ ଘରର ଦୁଃଖ ସୁଖ, ଗାଁର ହାଲଗୁଲ, ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଖବର-ବେର କହି ନିତି ଦୁଧ କଲସିଟି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଇ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ମହାକୁଡ଼କୁ କିଛି ହରବରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ବଣରେ ନାହିଁ ପାଣି, ଏଣେ ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ଦୁଇପହର ଯାଏ ଜଳଜନ୍ତୁ ପରି କାଦୁଅ ପାଣିରେ ଭୁବିବେ, ନାକଟି

ଖାଲି ଦିଶୁଥାଏ । କ’ଣ କରିବେ ? ବଣରୁ ବାହାର ପାଟକୂଳରେ ଆସି ପଡ଼ନ୍ତି । ସେଠାରେ ପାଣି ଆଉ ଚରା ଅଭାବ ଥାଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ତାଳପତ୍ର ଛତା ପାଟ କୂଳରେ ପୋତିଦେଇ ତାହାର ଭିତରେ ଶେଷେଇବାସ କରେ ଓ ଗଣ୍ଡରେ କଠୋର ଯୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ତେଲଗୁଣି ପୋକପରି ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି ଶୁଏ । ଶୋଇବା ପାଖରେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଗଦା ମଇଁଷି ଗୋବର ଘଷିରେ ଧୂଆଁ ଜଳୁଥାଏ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ପାଟ କୂଳରେ କାଳିଆ କାଳିଆ ଡେଙ୍ଗା ଗୋଡ଼ିଆ ବଡ଼ ବଡ଼ ଏତେ ମଣା ଯେ ସମ୍ଭାଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼ କଣ କରେ କି ପାଟ ଭିତରୁ ହାଣ୍ଡିଏ ପକ ଆଣି ଗୋଡ଼ ଆକାଠୁ ଠାରୁ ଅଣ୍ଟା ଯାଏ ଲେପିଦେଇ— ‘ଯା ଗିହାକୁ ଭାଇଏ ମଣା’ କହି ଶୋଇପଡ଼େ । ପିଠି ହାତ ପୋଡ଼ି ଉଠିଲେ ଗୁପଡ଼ା ଗୁପଡ଼ାକେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ପୁଞ୍ଜା ମଣା ଦଳି ହୋଇଯାଏ । ଟିକିଏ ନଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ, “ଆଲେ ମାଲଟା ! ଆଲେ ଶୁନ୍ଦୀ ! ଆଲେ କାଳୀ !” କୁହାଟି ଦିଏ । ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ମହାକୁଡ଼ କଥା ବୁଝନ୍ତି, ଦୂରରେ ଥିଲେ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି । ଓଲିଆ ମଇଁଷି ବେକରେ କାଠ ଘଣ୍ଟି ବନ୍ଦା ଥାଏ, ଫାଶ ଫନ୍ଦା ଡାକ୍ତୁଆ ବିଲରେ ପଡ଼ିଲେ ଧାଇଁଯାଇ ବାଡ଼େଇ ଆଣେ ।

ବର୍ଷେ କଣ ହେଲା କି ଅରୁନକ କାହୁଁ ଠାକୁରାଣୀ ଆସି ପଲରେ ପଶିଗଲା । ଦିନ ଆଠଟା ଭିତରେ ଅଡ଼େଇ ବୋଡ଼ିଆ ପଲଟା ଏକାବେଳେକେ ପଟାରୁଟି । ମହାକୁଡ଼ର ତ ଅଣ୍ଟା ବସି ଗଲଣି । ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଆସି କହିଲେ, “କରେ ମହାକୁଡ଼ ! ତୁ ଇମିତି ବସି ଭାବୁଛୁ କିଏ ? ଅଣ୍ଟା ବସି ଗଲଣି ! ଓହୋ ! ଏ ଲଗି ଗୋଟାଏ ଭାବନା ? ଯା ହେବାର ହେଲା । ଆରେ ମୋ ଭାଇ ଗୋଠରୁ, ବୃନ୍ଦା ବାରିକ ଗୋଠରୁ ଦୁଧ କାଟି ଆଣି ଲଗାଇ ଦେବି ବେପାର । ବର୍ଷ ଦି’ଟା ଭିତରେ ଯେ ପଲକୁ ସେ ଯିଲ ଗୋଟି ଗୋଟି ଗଣି ନେ ।”

ମହାକୁଡ଼ କଣ କଲ କି ଠାକୁରାଣୀଦାତ୍ରୀ-
ବାହୁଡ଼ା ପିଲିପିଟିକା ସେ ଦୁଇ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ଥିଲା,
ବଳି ବାଜି ପକାଇ ଜମିଦାରର ଚାରି ପଲରେ ସେଠାରେ
ହେଲା । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଚାରି ଘର ହେବାରୁ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ତ
ବଡ଼ ଖୁସି । ଗାଁରେ ତାକୁ କେହି ସେଠାଣୀ ନ କହିଲେ
ଭାରି କଳି କରେ, ମାଇକନିଆ ହେଉ ମିଶିପ ହେଉ
ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ ।

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନୀଆ ପୁଲସ ସାହେବ ମହାମୟର ପାଣ୍ଡି
ତଦ୍ଦ୍ୱାରକ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ପାଣ୍ଡି ପାଖ
ତୋଟାରେ ଡେଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଡେଇ ପାଖକୁ ଅଧକୋଣ
ଦୂରରେ ପାଟ । ସରକ, କାଜି ମାଣିକ ଯୋଡ଼ା, ଜଳ
ଫିଫି, ପାଣିହଂସ, ଚକ୍ରୁଆ, ଦା-ବେକିଆ, ବଗ ଚଢ଼େଇ
ଭଉଁ । ସାହେବଙ୍କ ନଜର ଯିମିତି ପଡ଼ିଗଲା, ବନ୍ଧୁକ
କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଶିକାରକୁ ବାହାରିଲେ । ପଛରେ
ଜଣ ଚାରି କନେଷ୍ଟବଲ, ଆଠ ଦଣ ଜଣ ଚୌକିଦାର;
ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଲ, କଳା, ହଳଦିଆ ଛୁଣ୍ଟା ପାଗ ଖଣ୍ଡେ
ଖଣ୍ଡେ ଗୁଡ଼ାଇ ଚିତେ ଚିତେ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ
ପକାଇ ଧାଳିଛନ୍ତି । ସାହେବ ପାଟକୂଳରେ ପହଞ୍ଚି
ଯିମିତି ବନ୍ଧୁକଟି ଦୁମ୍ବର ଆଞ୍ଚୁଳି କଲେ ହଜାର
ହଜାର ଚଢ଼େଇ ତ ନେଇ କଟର କରି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି
ଚଳଇ ଦେଇ ଦୂରରେ । ବୋଧହୁଏ ସେମାନେ ତଳକୁ
ଅନାଇ ବସୁର କରୁଥିଲେ, “କାଲେ ଦେଖା ନାହିଁ
ଶୁଣା ନାହିଁ, ଆଜି ଏଟା କଣ ? ଏଟା ତ ଧଳା ମଣିଷ
ପରି ଦିଶୁଛି, ଏଟା କଣ ?” ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା
ଭିତରେ ଯେଉଁ କଥା ଭାଷା ହେଉଥିଲେ ସେଇଟାକୁ
କହୁଛନ୍ତି ‘କେ କଟର ?’

ଯୋଡ଼ାଏ କାଜି ଦେହରେ ଛୁଟା ବାଜି ଡେଣା ଓ
ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ହେଲେ କଣ ହେଲା ତା ନ ପଡ଼ି
ଖଣ୍ଡିଉଡ଼ା ଦେଇଯାଇ ପାଟ ମଝିରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା ।
ଯଉଛି କିଏ, ସାହେବ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ

ଅନାଉଛନ୍ତି । ଜଣା ଅଛି ପାଟ ମଝିଟା ତାଲେ ଗହର ।
ମଣିଷିଆ କୁମ୍ଭୀର ଯୋଡ଼ାଏ ଥିବାର ବି ଶୁଣା ଅଛି ।
କନେଷ୍ଟବଲମାନଙ୍କର ତ ଡ୍ରେସ ଭଳି ଯିବ ।
ଚଉକିଆ ଗୁଡ଼ାକ ଗାଉଁଳିଆ, ପହଁର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।
ଅସଲ କଥା, କାହାରି ମନକୁ ଭରସା ଖଟୁ ନାହିଁ ସେ
ଯିବ । ସାହେବ ନୋହଲେ ଜରିମାନା କରେ, ନୁହେଁ
ଗୁଜର ଛଡ଼ାଇ ଦେବ; ଜାଣି ଶୁଣି ଗୋମୁହାଁ କୁମ୍ଭୀର
ମୁହଁକୁ କେ ଯିବ ? ତେତିକିବେଳେ କଣ ହେଲା କି
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସେଠେ ପଲ ତନଖ କରିବାକୁ ଯାଇ
ସେଇଠି ପାରିଥି ଦେଖୁଥିଲେ । କୁହା ନାହିଁ ବୋଲା
ନାହିଁ କଅଣ ମନକୁ ଆସିଲା ଦୁଡ଼ ଦୁଡ଼ କରି ପାଣିରେ
ପଶିଗଲା । ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ କାଜି ଦୁଇଟାକୁ ଆଣି
ସାହେବ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲେ । ସାହେବ
ତ ମହାଖୁସି । ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଡିନିଥର
ଅନାଇଲେ, ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ—ବାହୁସେଡ଼ାକ ଗୋଲ
ଗୋଲ ମୋଟା ମୋଟା, ଦୁଇହାତରେ ଚେକା ପାଇବ
ନାହିଁ, ମୁଠୁଣିଏ ଚଉଡ଼ା ଛୁଡ଼ି, ଚକା ମୁହଁ, ଚଉଡ଼ା
ନାକ, ଜହରୁଡ଼ାକ ସଲଖ ମୋଟା ଶାଳଗଜାପରି ।
ସାହେବ ଭାରି ଖୁସିଦୋଇ ପଡ଼ିଲେ, “ତୁମ୍ କୋନ୍
ହେ ?” “ମଣିମା ମୁଁ ଜମିଦାର ପଲର ସୁବଳ ସେଠା ।”
ସାହେବ—“ତୁମ୍ କନେଷ୍ଟବଲ ନୌକରି କରେଗା ?”
ସେଠିଏ ଟିକିଏ ଗୁମ୍ମାସି ରହିଲେ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦ
କହିଲେ, “ମୁଁ ଦରଆଡ଼େ ନ ବୁଝି କହିପାରୁ ନାହିଁ ।”
ସାହେବ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜମାଦାର ମୁହଁକୁ
ଗୁଞ୍ଜିଲେ, ଜମାଦାର ଇଂରେଜି ପଢ଼ୁଆ ବୋଲି
ଚୌକିଦାର-ମାନଙ୍କୁ ଜଣା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ସେ
ଫାଷ୍ଟବୁକ୍ ଖଣ୍ଡକ ବଲିକୁଲ ପଢ଼ିଥିଲେ, ଆଉ
କାଗଜରେ ଇଂରେଜରେ ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି । ସେ
ମହାକୁଡ଼ କଥା ଇଂରେଜରେ ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇ
ଦେଲେ । “Sir, this guala Mahakur says
he ask his wife, If she says, he will
constable.” ସାହେବ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ

ହସିଲେ । ଅସଲ କଥାଟା ବୁଝିବାକୁ ଦି ମିନଟ୍ ଡେରି ହେଲା । ପଚେଟରୁ ନୋଟ୍‌ବୁକ୍ ବାହାର କରି ଲେଖିଲେ
 “Subal Singh is fit to be a constable.
 He seems to be a clever man and
 knows how to show respect to the
 fair sex.” ହୁକୁମ୍ ଦେଲେ, “ତୁମ୍ କାଲ ଫଜର
 ଡେରା କା ପାଶ୍ ହାଜର ହୋ ।”

ସୁବଳସିଂହ ସାହେବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଳ । ସାହେବ ତ
 ଭାରି ଶିକାରପ୍ରିୟ । ଶିକାର ସରଞ୍ଚାମ ତାହା ଜମା
 ଥାଏ । ସୁବଳ ସିଂହ ନ ଥିଲେ ସାହେବ ଶିକାରକୁ
 ବାହାର ପାଉନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁବଳ ଉପରେ ସାହେବଙ୍କର
 ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖି ଭଲ ଭଲ ଲୋକମାନେ ତାହାର ଅନୁ-
 ସରଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେଥିରେ ତାହାର ଦରମା ମାସିକ
 ଟ ୯୯ ଛଡ଼ା ଉପରି ଦି ଚାରିପଇସା ବେଶ ଶ୍ରେଣୀର
 ହୁଏ । ହେଲେ ସବୁ ଦେବଙ୍କା ହସାବ କରି ନିଏ ।
 କେବେ କାଲେ ସିଂହର ଟଙ୍କା ମସେ ବେଜାୟ ଖରଚ
 ଧରା ପଡ଼ିଲେ ଦେବଙ୍କା ଖପା ହୋଇ ଗାଳିଦିଏ ।
 “କାଠଖିଆ, ତୁ ତ ଟଙ୍କା ଏଇରକମ ଉଠାଉଛୁ, ପର
 ଦରେ ଗୋଲମି କରୁଛୁ କିଏ ?” ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା,
 ମହାକୁଡ଼ ସିଂହ ହେଲେ ସାହେବଙ୍କ ନାମ ହେଲା ସିଂହାଣୀ,
 ସେ ଆପେ ଗାଁଯାକ ଏହି ନାମ କହି ଆସିଲା ।
 ସିଂହଙ୍କର ଦି ଭନ ବରଷ ଚାରି ବାଦେ ଥରେ ଧୁଲିସ
 ସାହେବ, ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ମିଶ୍ର ଡୋମପଡ଼ା
 ବଣକୁ ଶିକାର କରି ଯାଇଥିଲେ । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ
 ଗୋଟେ କେନ୍ଦୁଆକୁ ଯିମିତ ଗୁଳି କରିଛନ୍ତି, ହେଲା
 ଅଣ୍ଟାଗୁଳି, କେନ୍ଦୁଆଟା ଗୋଟାଏ ଝୁମୁଡ଼ିଲଗା ଭିତରେ
 ପଶି ଗର୍ଜନ କରୁଥାଏ । ସାହେବ ଧଙ୍ଗରେ ଶକଡ଼ା
 ବେଠିଆ, ଯୋଡ଼ାଏ ହାଣ୍ଡ, ଦାଉଲା କେନ୍ଦୁଆ ପାଖକୁ
 ଯାଉଛି କିଏ ? ଦାଉଲା ବାଦ, ଧଇଲା ଯମ ଏକା କଥା ।
 ଧୁଲିସ ସାହେବ ସୁବଳ ସିଂହ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ସିଂହେ
 ଭିଁ କି ବୁଁ ନ କରି ପଶିଲେ ବଣରେ । ସିଂହେ ସେଇ

ମଇଁଷିମଣ୍ଡା ଠେଙ୍ଗା ଆଳିଯାଏ ଛୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ବାଦ-
 ମୁଣ୍ଡରେ ଚାରି ପାହାର କରି ଦେଇ ଲୁଞ୍ଜି ଧରି
 ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ଆଣି ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ
 ଥୋଇଦେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଗଦ ଟ ୨୦୯ କା
 ବକସିୟ, ଆଉ ଟ ୧୫୯ ଦରମାର ଜମାଦାଣ୍ଡ ।
 ଏବେ ହେଲା ହଁ, ହେଲେ ସିଂହଙ୍କୁ କାଲ ସହିଲା
 ନାହିଁ । କାର୍ତ୍ତିକମାଆ ହୁଟି ନେଇ ଦରକୁ
 ଆସିଛନ୍ତି, କାହୁଁ ଗୋଟାଏ କାଲ-ଭୂର ଆସି ମାଡ଼ି
 ବସିଲା । ଜର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ନିପାତ । ଦିନ
 ଭିତଟାରେ ଶେଷ ।

ଏଣେ ସିଂହାଣୀଙ୍କର ଦେହରେ ଯିମିତକା ବଳ,
 ମନରେ ବି ସେହିପରି ସାହସ; ଘୋର ବିପଦରେ ପଡ଼ି
 ହଟିବାର ନୁହନ୍ତି । ସ୍ବାମୀର ଶୁଦ୍ଧିକାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଆପଣା
 ବେଉସାରେ ଲାଗିଗଲେ । ସିଂହେ ସିଂହାଣୀ ରୂପରେ
 ଗୁଣରେ ସମାନ । ବିଧାତା ସେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତଳରେ
 ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି; ତେବେ ସିଂହାଣୀ ଉତ୍ତାରେ
 ଅଧରୋକେ ବେଶି ହେବେ । ନାହିଁ ତଳକୁ ଲୁଗା
 ପିନ୍ଧିଥିଲେ ପେଟଟି ଛ ନଢ଼ିଆ ଧାନ ଉଠୁନା କଳା-
 ହାଣ୍ଡ ପରି ବାହାର ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂହାଣୀ ଅଳଙ୍କାରକୁ
 ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବିଧବା ଦିନ
 ଦେହରୁ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ି ପକାଇଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧ
 ବାସିଦିନ ଫେର ହାତଗଣ୍ଠିଠାରୁ କହ୍ନୁଣୀଯାଏ ଦଶବଣାର
 ପିତଳବାହି ବଳା ଦୁଇହାତରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ ।
 ନାକରେ ତୋଳାଏ ଓଜନର ସୁନାଗୁଣା ଚେପଟା
 ବିଶାଳ ନାକକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ବେକରେ ଦଶ
 ଦଶ ଗଣ୍ଡା ଗୋଡ଼ଲଗା ଟଙ୍କାମାଳ ନାହିଁଯାଏ ଲମ୍ବି
 ପଡ଼ିଥାଏ । ଦୁଇ ହାତରେ ଦିପୁଞ୍ଜା ଗଣ୍ଡା ପରି ଛୁପ
 ମୁଦ । ସିଂହାଣୀଙ୍କ ସାହସ ଉଣା ନୁହେଁ । ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ
 ନିଛାଟିଆରେ ଦର, ଛୁଆଟାକୁ ଧରି ଏକୁଟିଆ ପଡ଼ିଥାଏ ।
 ସିଂହାଣୀ ହାତରେ ଡେର ଟଙ୍କା, ଏ କଥା ଗାଁଲୋକେ
 ଜାଣନ୍ତି; ଚୋରଗୁଡ଼ାକ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଦିନେ ଅନ୍ଧାର

ଗତିଆ ସିନ୍ଧକର ତନିଜଣ ଶ୍ଵେର ଦରଦରରେ ପଶିଲେ ।
 ସିଂହାଣୀ ଶୋଇଥିଲେ, ତାକୁ ଯିମିତି ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି
 ସେ ତ ହାଉକିଶାଇ ହାତଯୋଡ଼ାକ ଛୁଆଡ଼ି ଦେଲେ ।
 ଶ୍ଵେର-ସୁଡ଼ାକ ଚାରି ଚାରି ହାତ ଦୂରରେ ପଡ଼ିଗଲେ ।
 ଯୋଡ଼ାଏ ଶ୍ଵେର ତ ପଳାଇଲେ; ଗୋଟାକୁ ମାଡ଼ି
 ବସିଲା, ଗହପଦାରେ ଦର ମଝିଝୁମଝିରେ ଛୁଡ଼ି ବାନ୍ଧି
 ଦେଲା । ସକାଳୁ ଗାଁ ଲେକେ ଦେଖି ଧାଇଁଲେ, ଏ
 ଶ୍ଵେରଟା କିଏ ମ ? ମଲ୍ଲ ମଲ୍ଲ ! ଏ ତ ଗାଁ ଚଉକିଆ
 ବାଉଁଶ ଝପଟ ସିଂ । ସମସ୍ତେ ପରାମର୍ଶ କଲେ ଶ୍ଵେରକୁ
 ଚଲଣ ଦେବେ । ସିଂହାଣୀ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଚଲଣ
 ଦେବି ।” ଦୁଇ ଗାଲରେ କଷି ଲଗାଇଲା ଦୁଇ ଚୁପଡ଼ା ।
 ଉଆଉପଡ଼ା ପରି ଗାଲ ଫୁଲିଗଲା, ଚଉକିଆସୁଅ
 ପନ୍ଦର ଦିନ ଘରୁ ବାହାର ନାହିଁ, ବଛଣାରେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
 ସିଂହେ ବିଯୋଗ ବେଳକୁ ପୁଅ ଅନନ୍ତର ହୋଇଥିଲା
 ଚାରି ବରଷ । ବୟସ ଟଳା ବେଳେ ପୁଅଟିଏ ହେବାରୁ
 କୋଟିକିଏ ପାଇଥିଲେ । ପୁଅଟିର ଆକାର ବାପ ମା
 ପରି, ସେହିପରି ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ । ସିଂହାଣୀ ସଞ୍ଜ-
 ବେଳେ କାମ ପାଇଟି ସାରି ପୁଅଟିକୁ ଦଡ଼ିଏ କୋଡ଼ରେ
 ବସାଇ ଗେଲ କରନ୍ତି, ଗେଲ କଲବେଳେ ଗୀତ
 ଗାଉଥାନ୍ତି—

‘ହାତୀ ଝୁଲୁଥାଏ ଲସରପସର

କିଆକିଆ ଖାଇବାକୁ,

ଅନନ୍ତ ଝୁଲୁଛି ଲସରପସର

ମାଆଦୁଧ ଖାଇବାକୁ ।

ଆକାଶେ ବୁଲୁଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିଆରେ

ସଙ୍ଗତେ ବହୁତ ତର,

ଅନନ୍ତ ଝୁଲୁଛି ମାଆକୋଳେ ବସି

ଦୁଧ ସେ ଖାଇବ ପର ।

ବାପ ତ ଯାଇଛି ମଝିଝିଗୋଟକୁ

ମାଆ ତ ଦୁହଁବ ଗାନ୍ଧି,

ରଜାଙ୍କ ଦୁଆରେ ପାଟହାତୀ ବନ୍ଧା

ଅନନ୍ତ ଚଢ଼ିବ ଯାଇ ।’

ଏହିପରି ଗେଲ କରି ପୁଅକୁ ବସି ଝୁଲୁଥାନ୍ତି । ହାତୁଣୀ
 କୋଳରେ ହାତୀପିଲାପରି ପଲଟି ଝୁଲିଲେ ବଡ଼ ମାନେ ।
 ରୋଜି ବଡ଼ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଅକୁ ତେଲ ହଳଦା ଟିକିଏ
 ମାଖି ଦେଇ କାଠ ପାନିଆରେ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ମୁଣ୍ଡରେ
 ଗୋଟାଏ ସାନ ଜଟ ବାନ୍ଧିଦିଏ । ଦଡ଼ିଏଯାଏ ପୁଅ ମୁହଁକୁ
 ଚାହିଁ ତା ବାଦ ଆପେ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ କୁହେ,
 “ମା ଡାହାଣୀ ! ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟିକୁ ମୁଁ ଚାହିଁଛି ।” ତାହା
 ବାଦେ ଭୁଲସୀମୁଲରୁ ଟିକିଏ ମାଟି ଆଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଚିତା
 କରିଦିଏ । ଜଟ ଉପରେ ଟିକିଏ ଗୋବର ଲଗାଇ ଦିଏ ।
 ତାହା ବାଦେ ପୁଅ ଉପରକୁ ଟିକିଏ ଛେପ ପକାଇ
 ଦିଏ । ଗାଁରେ କେତେ ରକମ ମାଇକନିଆ ଅଛନ୍ତି,
 କାହା ନଜର କେମିତି ? ପୁଅକୁ ହାପୁର କରିଦେବେ ।
 ଏହିଲଗି ପୁଅ ବେକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୁଷ୍ଟସ୍ଵାଧୀନଶୀ,
 ଗୋଟାଏ ତମ୍ବା ଡେଉଁରୀଆ ଭିତରେ ମହାଦେବ
 ବେଲପଣୀ, ଦି’କଡ଼ା କାଶୀକଉଡ଼ି, ଚାରିଟା ରୂପା
 ଡେଉଁରୀଆ, ମୁଲମୁଲିକା ହାର କରି ପୁଅ ବେକରେ
 ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ବାରଲେକର ନଜର କଟିଯିବ
 ବୋଲି ଆପଣା ଗୋଡ଼ରୁ ଟିକିଏ ଧୂଳି ନେଇ ପୁଅ
 ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଦିଏ । ଗଡ଼ରେ ସେରେ ଚାଉଳରେ
 ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ିପିଠା କରି ରଖିଥାଏ, ସେ’ଟି ପୁଅ
 ହାତରେ ଦେଇ ଦହି ମୁହଁଇ ବସେ । ତାହା ବାଦେ
 ପସର ଉପରେ ଦୁଇ ତନିଟା କଳସୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ପୂରାଇ
 ଗାଁକୁ ଦହି ବିକିଯାଏ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପସରରେ ଦୁଇ
 ତନି କଳସୀ ଦହି, ତାକୁ ନ ଧରି ଦୁଇ ବାହୁ ଝୁଲାଇ
 ଗୋଡ଼ର ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯିବାବେଳେ ଲୋକମାନେ
 ଚାହିଁ ରହନ୍ତି । କୁହନ୍ତି, ‘ନନ୍ଦିଆସ ରଥ !’ ସିଂହାଣୀର
 ଡେଇଗୁଡ଼ିଏ ନାମ; ଏକ—ଦେବଣୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ,
 ଦୁଇ—ମହାକୁଡ଼ାଣୀ, ତନି—ତାଡ଼ିକା ଅସୁର,
 ଚାରି—ନନ୍ଦିଆସ ରଥ, ହେଲେ ସିଂହାଣୀର
 ଅଜଣାରେ ଲୋକମାନେ ଏହିସବୁ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି ।
 ସିଂହାଣୀ ବୋଲି ଡାକିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇଯାଏ ।
 ଗାଁରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଥଟିଆଲ ମଣିଷ ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ —

‘ଏ ସିଂହାଣୀ ! ଦହ ଦେଇ ଯା’ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଦହ କଣିବାବେଳେ ତାକୁ ଦୁଇ ଚାରିଥର ସିଂହାଣୀ ସିଂହାଣୀ କହିଲେ ସେ ବଡ଼ ଝୁପି ହୋଇ ଦୁଇ ଚାରି ସତେଇ ଦହ ଲାଭ ବୋଲି ଡାକିଦିଏ ।

ସୁବଳସିଂହ ଚପୋଟବେଳେ ଅନନ୍ତାର ଚାରିବରଷ ପୂରି ଯାଇଥିଲା । ଦିନ କିଛି କାହାରି ଲାଗି ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତାର ଚାରି ଚାରି ଦେଲଣି ଦଶବରଷ । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଲେକେ ତାକୁ କୋଡ଼ିଏ ବରଷର ଭେଣ୍ଡିଆ ବୋଲି ଠଉରବେ । ସେକି ସିଂହାଣୀ ଦହ ବିକି ଆସି ମୋଟା ବରଗଡ଼ା ଚାଉଳ ପାଞ୍ଚସେର ଚୁଲରେ ବସାଇ ଦିଏ । ସୁବଳସିଂହର ଯେଉଁ ଫରମାସୀ ପିତଳ ବାସନଟା ଥିଲା, ସେଥିରେ ତିନିସେର ଅନ୍ଧାଜ କଡ଼ପୁଟା ପେଜୁଆ ଅଳ୍ପ ସେ ପିତଳରେ ଡାଲି ପୁଅ ପାଖରେ ପରଷି ଦିଏ । ଅନନ୍ତାର ତରକାର ପକ୍ଷ ଲେଖା ନାହିଁ, ହେଲେ ମା ମନ କେତେକେ ମାନେ । ଗୋପାମିଶା ବିଷ୍ଣୁତାଳି କଂସାଏ, ନୋହିଲେ ଶଗ ମାମଡ଼ ସିଜାସିକ କରି ପୁଅ ପାଖରେ କଂସାଏ ବସାଇ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଶୁଭ ଖାଇସାରି ତାଲି ତେଜକ ପିଇଦିଏ । ସିଂହାଣୀ ପୁଅ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଖାଉ ବାନ୍ଧିଛି । ଦିନକୁ ଚାରିସେର ଦୁଧ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଶୁଭ ଖାଇସାରି ସେ କଞ୍ଚାଦୁଧ-ତକ ପିଇଦିଏ ।

ଏବେ ସିଂହାଣୀ କିଛି ପୁଅଲାଗି ହରବରରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଅସହଣୀ ଲେକଗୁଡ଼ା ଅନନ୍ତାକୁ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିଏ କହିଲା—‘ମୋ ବାଉଁଶ କାକୁଡ଼ି ଖାଇଗଲା’ କିଏ କହିଲା—‘ମକା ଶୁଙ୍ଘି ନେଲା’ ‘ଆମ୍ବ, କଞ୍ଚା, କୋଳଗଛରେ ଚଢ଼ି ଅନନ୍ତା ଖାଇଗଲା’ ବୋଲି ଗାଁଲୋକମାନେ ସେକି ସିଂହାଣୀ ପାଖରେ ଗୁଡ଼ାରି କଲେ । ସିଂହାଣୀ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ାରିଆମାନଙ୍କ ଉପରେ ରାଗେ, ହେଲେ ପୁଅକୁ କିଛି କୁହେ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ବି ସଞ୍ଜବେଳେ ଘଡ଼ିଏ ବସି ପୁଅକୁ ଚେଲକରେ । ଶେଷରେ ସିଂହାଣୀ ବଡ଼ ଦିବ୍ବଦାର

ହୋଇ ଗାଁରୁ ଆସୁଛି, ବାଟରେ ଦେଖିଲା ବଉଳଗଛ ମୂଳରେ ପିଣ୍ଡିଟି ଉପରେ ଦୈଷ୍ଟବ ମହାନ୍ତି ଅବଧାନେ ବେତ ଘେନି ଗାଁପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ମନରେ କଲା, ‘ଏହି ଗୁଟିଶାଳୀରେ ଅଳ୍ପକୁ ବସାଇ ଦେଲେ ପାଠ ବି ହେବ ଆଉ ଗାଁ ବି ବୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ ।’ ତହିଁ ଆରଦିନ ଅବଧାନ ପାଖରେ ଗୁଡ଼ିଦେଇ କହିଲା, “ଅବଧାନେ ! ଅଳ୍ପକୁ ଟିକିଏ ଭଲକରି ପାଠ ପଢ଼ାଅ ।” ଅଳ୍ପ ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ଗୁଟିଶାଳୀରେ ବସିଗଲା । ସେ ପୃଥ୍ବୀରେ ଏକଲ ମାକୁ ଡରେ, ଆଉ ମା-କଥା ମାନେ ।

ଅବଧାନେ ଭୂଇଁରେ ଅ, ଆ ଲେଖିଦେଲେ, ତା’ ଉପରେ ଖଡ଼ ମଡ଼ାଇବାକୁ କହିଦେଲେ । ତଳେ ହାତ ବୁଲିଛି, ହେଲେ ଉପରେ ବଉଳଗଛରେ କେଉଁଠି କୋଳ ଅଛି, କେଉଁଠି ଯାଉଛି ଅନାଇ ଦେଖୁଥାଏ । ନଜର ପଡ଼ିଲେ ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ହୁପ୍‌କରି ଚଢ଼ି ଯାଇ କୋଳ ଆଖି ପାଟିରେ ପକାଇ ଲେଖିବାକୁ ବସିଯାଏ । ତାର ଗଛ ଚଢ଼ାରେ ଭାରି ଅଭ୍ୟାସ । ତା’ ତେନ୍ତୁଳି-ଗଛକୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଆସିଲେ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ମାଙ୍କଡ଼ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ତଳେ କରୁଡ଼ି ମାରିପକାଏ । ଗଛ ଚଢ଼ାରେ ମାଙ୍କଡ଼ ତା’ ସଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣେ କେତେଟା ଦିନ ଭିତରେ ଅବଧାନେ ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି, ତା’ ଡରେ ଗୁଟିଶାଳୀରୁ ଆଉ ଟିକିଏ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଟିକିଏ ଅବଧାନେ ପଛ କଲେ, ଗୁଟିଶାଳୀରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ିଲ ପଡ଼ିଯାଏ । କେଉଁ ପିଲାକୁ ପେଲିଦେଲା, କାହାକୁ ଧକା ମାରିଲା, କାହା ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣିଲା, କାହାକୁ କରୁଡ଼ି ଦେଲା—ଏହିପରି ଲାଗେ । ଆଉ ପିଲା ତାହାକୁ ବାଡ଼େଇଲେ ତା’ର ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ସେ କାହାରିକୁ ବାଡ଼ାଏ ନାହିଁ; ହେଲେ ତାକୁ ଡରେ ବାଡ଼ିଉଛି କିଏ ? ଅବଧାନେ ପଛଲେ ଦେଲେ ସିଂହାଣୀର ଡର, ଆଉ ସେ ଦହ ବିକିସାରି ବାହୁଡ଼ାବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ କଂସାରେ ଯେ ଚାରି

ସତେଇ ଚଲ୍‌ହା ଡାକ ଦେଇଯାଏ ତେତିକ ଲୋଭରେ ଅନ୍ଧାକୁ କିଛି କହୁଥିଲେ ନାହିଁ । ମଣିଷ ଡର ଓ ଲୋଭରେ ତେର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଧରେ ଶେଷ । ପହଲେ ଦି ପାହାର ଚାରି ପାହାର, ଛ ପାହାର ପଟାପଟ୍ କରି ଚିଟିଲେ । ହେଲେ ଅନ୍ଧାର ସେଥିକ ଅନାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଅବଧାନେ ପିଟିବାବେଳେ ବଉଳକୋଳକୁ ଅନାଇଥାଏ, କେହି କେହି ଦିନ ହେଲେ ମାଡ଼ ଜାଗାଟା ଆଉଁସି-ଦିଏ । ଆଉ ଚୁଟଟାକାଏ କହନ୍ତି, “ମହାଦେବର ବେଲପଣୀ ଉଷା, ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ର ଉଷା ନାହିଁ ।” ଚୁଟଶାଳୀରେ ଏତେ ଯେ ମାଡ଼ ତା’ ମା ହେଲେ କିଛି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ଧା ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ । ଚୁଟଶାଳୀରୁ ବାହାରିବା ବେଳେ ସେ ମାଡ଼ କଥା ତାର ମନେ ଥାଏ ନାହିଁ । ଏଇ ରକମ ଚାରି ମାସ ଗଲା, ପାଞ୍ଚ ମାସ ବି ଗଲା, ଅନ୍ଧା ଅ ଅକ୍ଷରଟା ଲେଖି ସାରି ଆ ମଡ଼ାଉଛି । କେତେ ଶେଷ ବେଳ ଛୁଡ଼ି ଗଲଣି, ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାକୁ ବାହାର ବି କରିଦେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଚଲ୍‌ହା ମନ୍ଦାକ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ଯେ ! ଦିନେ ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବେତ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଦି ଚାରିଶେଷ୍ଟ ବିଛୁଆଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ଆଣିଲେ—ଗୋଡ଼ର ନାଭିରେ ପିଠିର ଦଣ କେଡ଼ିଏ ପାହାର କସି ଦେଲେ । ସେହିଦିନ ଅନ୍ଧାକୁ ଟିକିଏ ବାଧୁ । ହେଲେ ଆଖିରୁ ପାଣି ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଚୁଟଟାକାଙ୍କ ଆଗରେ କହିଲେ, “ଶଳା ମହାନ୍ତିକୁ ମୁଁ ଦେଖିବି ।” ତହିଁ ଆରଦିନ କଣ ହେଲେ ଅନ୍ଧା ଏକଧାନରେ ବସି ଅକ୍ଷର ମଡ଼ାଉଛି, କାହାକୁ ଅନାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଭାରି ଭଲପିଲିଟିଏ । ଅବଧାନେ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଦୁଇ ଚାରିଥର ତାକୁ ଅନାଇଲଣି । ଭାରି ଖୁସି । ମନରେ କଲେ, “ଏଡ଼ି ସୁନ୍ଦର ଉପାୟ ଥିଲା—ହାୟ ! ହାୟ ! ଅଚରୁ କାମ ନ କଲି ?”

ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଅବଧାନକୁ ପଦାଆଡ଼େ ଡଲବ ହେଲା । ତାଙ୍କ ଦେଲେ, “ଆରେ ! ନିଆଁ

ଆଣ ରେ, ଧୂଆଁ ପତ ଆଣ ରେ, ନୋଟା ଆଣ ରେ ।” ପୁଞ୍ଜାଏ କି ଛଟା ଚୁଟଟାକା ଧାଇଁ ଯାଇ ସବୁ ଠିକ କରିଦେଲେ । ଅବଧାନଙ୍କର ସବୁ କାମ ପିଲମାନେ କରନ୍ତି । ଅବଧାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ଘଷା, ପାଲଟା ଲୁଗା କରୁ, ସଙ୍କୁଡ଼ି ଧୂଆ ବିଲକୁଲ କାମ ପିଲମାନେ କରନ୍ତି । ଯେତେ ଲୋକ ପୁଅ ହେଉ ପଛକେ ଅବଧାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଘଷିବ । ଗୁରୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଘଷିଲେ ପାଠ ଆସେ । ଅବଧାନେ ପିକାଟିଏ ଭଲ କରି ମୋଡ଼ିଲେ—ନିଆଁ-ଖୁଣ୍ଟାରେ ପିକାଟି ଲଗାଇଦେଇ ଦି’କଳ ଭୁଡ଼ିଲେ । ଫୁ କରି ଧୂଆଁ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ କହିଲେ, “କି ବେ ମୁକୁନ୍ଦା ! ଧୂଆଁ ଲଗୁନାହିଁ ସେ ?”

ମୁକୁନ୍ଦା କହିଲା—ମୁଁ କଣ କରିବି ଅବଧାନେ ? ବାବା ତ କାଲି ହାଟରୁ ଏଇ ଧୂଆଁ ଆଣିଛୁ ।

ଅବଧାନେ—ବେ ବିଦିଆ ! ତୋ ବାପ କଟକରୁ ଯେ ବାଲେଶ୍ଵର ଧୂଆଁ ପତ ଆଣିଥିଲା, ତାକୁ ଆଉ ଆଣିଲୁ ନାହିଁ ତ !

ବିନୋଦ - ମୁଁ କଅଣ କରିବି ଅବଧାନେ, ମା ତାକୁ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧି ସିକା ଉପରେ ରଖି ଦେଇଛୁ; ମୋ ହାତ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଅବଧାନେ—ଆଜ୍ଞା ତୁ ଗୋଟାଏ କାମ କରିବୁ । ତୋ ମା ଯେତେବେଳେ ଗାଧୋଇ ଯାଇଥିବ ତୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପାଣ୍ଡିଆ ଉଗାଡ଼ି ପକାଇବୁ, ତା ଉପରେ ତଡ଼ି ସିକାରୁ ଧୂଆଁ ପତ କାଢ଼ିବୁ । ସେଥିରୁ ଦୁଇ ଚାରି ଶେଷ କାଢ଼ି ନେଇ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧି ସିକାରେ ଥୋଇ ଦେବୁ । ଖବରଦାର ! ବେଶିଗୁଡ଼ାଏ ଆଣିବୁ ନାହିଁ । କାଲି ସକାଳେ ଯଦି ନ ଆଣିବୁ, ଅନାଇଥାଏ ବେତକୁ ।

ଅବଧାନେ ଫେର ଥରେ ଅନ୍ଧାକୁ ଅନାଇଲେ । ଅନ୍ଧ ଧୀରେ ବସି ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ଅକ୍ଷର ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଅବଧାନଙ୍କର ଭାରି ଦୟା ହେଲା । କଅଁଳରେ କହିଲେ, “ରେ ବାପ ଅନ୍ଧ ! ନେ’ତ—ଟୁକୁଣାଟା ନେଇ ଟୁକୁଣେ ପାଣି ଆଣ ତ, ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯିବୁ ।” ଅନ୍ଧ ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ଟୁକୁଣା ଧରି ପୋଖରୀକୁ ଜଳ ଆଣିବାକୁ ଗଲା । ଅବଧାନେ ବସି ପିକା ଟାଣୁଥାନ୍ତି । ଅନ୍ଧ ଆସେ ନାହିଁ—ବଡ଼ ମଠ କଲ । ଅବଧାନେ ଆଉ ସହ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁଇଥର ଭିନ୍ନଥର ମୋଖରୀତୋଠା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେଣି । ସେଠାରୁ ଉଠି ପିକା ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ତୋଠା ଆଡ଼କୁ ବୁଲିଗଲେ । ଅନ୍ଧ ଟୁକୁଣାଟି ଧରି ଆଡ଼ି ଉଡ଼ାଡ଼ିରେ ଲୁଚି ପଡ଼ି ଅବଧାନକୁ ଅନାଉଥିଲା—ଆସୁଥିଲା ନାହିଁ । ଅବଧାନ ଉପରେ ଯେମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖକୁ ବୁଲି ଆସିଲା । ଅବଧାନଙ୍କ ହାତକୁ ଟୁକୁଣାଟି ଏମିତି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା, ଯେମିତି ଟୁକୁଣାର ପାଣିକୁ ଅବଧାନଙ୍କର ନଜର ନ ପଡ଼େ । ଅବଧାନେ ଡେବର ହାତ ପାଞ୍ଚଆଙ୍ଗୁଳରେ ଟୁକୁଣା ଫମଟି ଧରି ଡାହାଣ ହାତରେ ପିକା ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ଗାଁ ଶେଷମୁଣ୍ଡ ଗନ୍ଧାର ବଳକୁ ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ ଗଲେ । ଅଧରଣାଏ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅବଧାନେ ତ ବଳରୁ ଚାରି ଚାରି ହାତ ଚିଲି-ମାରି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଲୁଟା କେଉଁଠି ପଡ଼ିଲାଣି । ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା, ହାତରେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛନ୍ତି, ହେଲେ ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା, “ରେ ଅଳପାଇସିଆ ରେ ! ରେ ସବନାସିଆ ଅନ୍ଧା ରେ ! ମାରି ପକାଇଲା ରେ ।” ଯେମିତି ଚୁଟଶାଳୀରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ, ଧରିଲେ ବେତ—“କାହିଁ ଅନ୍ଧା ?” ଆଉ ଅନ୍ଧା ! ଅନ୍ଧା ଅନ୍ଧର୍ଦ୍ଧାନ ।

ଅବଧାନେ ଚୁଟଶାଳୀର ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି, ପାଣି ପାଣି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଲେ । ଗୋଟିଏ ପିଲା ଧାଇଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀଭିତର ମାଠିଆରୁ କଂସାଏ ପାଣି ଆଣି ଦେଲା । ସେହି ପାଣିରେ ହାତ ଧୋଇ

ପକାଇ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ କୁଳକୁଆ କରିଛନ୍ତି, କଂସା-ଶ୍ରେଣୀ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ—‘ବୋପା ଲେ ! ମା ଲେ !’ ବୋଲି କହି ଗଢ଼ିଲେ । ଆଉ ରଡ଼ି କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଖାଲି ଗାଁ ଗାଁ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ମୁହଁ ଭାରି ଫୁଲିଗଲାଣି—ଆଖିପତା ଫୁଲିଯାଇ ମାଡ଼ିପଡ଼ିଲାଣି—ଆଖିକୁ ବନ୍ଦୁ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଉଜାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ । ‘କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା’ କହି ଦି ଚାରି ଜଣ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଧରି ପାଣିରେ ପକାଇଲେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ସରିକି ଅବଧାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଶୀତ ଲାଗିଲା । ପାଣିରୁ ଉଠି ଆଣି ପାଏ ଖସା ତେଲ ଅବଧାନଙ୍କ ଦେହଯାକ ଦସିଲେ । ତେତେବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରିଲା । ହେଲେ, ମୁହଁଟା ଆଟିକା ପରି ଫୁଲିଯାଇଛି । ଭଲ କରି କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଅବଧାନେ ଜଣାଇଲେ, ‘ଭାରି ଭୋକ ।’ ଆଉ ତ କିଛି ଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଅଧସେରଟାଏ ଗରମ ଦୁଧ ଆଣି ଦେଲେ । ତୋକେ ତୋକେ କରି ତେତକ ପିଇ ଦେଇ ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ବସିଲେ । ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲା—ଖସା ତେଲରେ ବାଇଡ଼ଙ୍କ ବିଷ ହରେ ! ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେଣି । ଗାଁର ସବୁ ଲୋକେ ଜମା ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଚଜଣ ଲୋକ ଭିତରୁ କରବାକୁ ବସିଗଲେ । ‘କଥା କଣ ?—କିଏ ଅବଧାନେ ଏପରି ହେଲେ ?’ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରମାଣ ଏବଂ ଅବଧାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବହାର ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ସାମ୍ ଜଣାଗଲା, ଏଟା ରାଣ୍ଡିଆ ଅନନ୍ତାର କାମ । ସାମ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା କି, ଅବଧାନେ ଯେ ବହୁଆତ ଛଡ଼ିରେ ଡିଟିଥିଲେ, ତା ମନରେ ଥିଲା ରାଗ । ଆଜି ସକାଳେ ଯେମିତି ଅବଧାନେ ଟୁକୁଣାଏ ପାଣି ଆଣିବାକୁ କହିଲେ, ସେ ପୋଖରୀକୁ ଟୁକୁଣା ଦେଇ ଯାଇ ଅଧଟୁକୁଣେ ଠାଠାଆ କାଦ ଭର୍ତ୍ତି କଲା । ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ପୋଖରୀ ଆଡ଼ି ବଣ ଉପରେ ଯେ ବାଇଡ଼ଙ୍କ ଲତା ମାଡ଼ିଛି ସେଥିରୁ ଦୁଇପୁଞ୍ଜା ଫଳ ଆଣି ଖପରୁକାଡ଼ି ଶ୍ରେଣୀରେ ଆଣି

ସବୁ ବଞ୍ଚିଛି । ଟଙ୍କୁଣୀରେ ଅଧେ ଆଣ୍ଟୁ ମିଶାଇ ଦେଇ ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ପଥ ଖଣ୍ଡରେ ପୋଟଳା କରି ଅଗିରେ ଖୋସିଥିଲା । ଅବଧାନେ ଯେମିତି ପଦା ଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ରକ୍ଷାଦରେ ଯେଉଁ ପାଣି କୁମ୍ଭେ ଥିଲା ସେଥିରେ ତାହା ମିଶାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଯାଇଛି । ଅବଧାନଙ୍କ ମନରେ ତ ଥିଲା ରାଗ । ବେତ ଧରି ଉଠି ପଡ଼ିଲେ, “ମୁଁ ଆଜି ରାତ୍ରି ପୁଅ ଅନ୍ଧାକୁ ଦେଖିବି ।” ବାହାରିଲେ ଅନ୍ଧା ଦୁଆରକୁ । ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ମନା କରୁଛନ୍ତି—ରାଗବେଳେ ମଣିଷର ଆନ ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ବାଟରୁ ଡାକୁଛନ୍ତି, “ଲୋ ଦେବଙ୍କା ଗଉଡ଼ୁଣୀ ! ଲୋ ଦେବଙ୍କା ଗଉଡ଼ୁଣୀ ! ସେ ରାତ୍ରି ପୁଅ ଅନ୍ଧା ଅଳପାଇସିଆ କାହିଁ ।” ସିଂହାଣୀ ସେତେବେଳକୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି । ପୁଅକୁ ଘର ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡପଣ୍ଡରେ ବସିଥିଲେ । ଅବଧାନ କଥା କାନରେ ଯେମିତି ପଡ଼ିଛି, ଘର ଭିତରୁ ବାହାର କଲେ ସେଇ ମଇଁଷିମଣା ଠେଙ୍ଗା । କୁହାଟଟାଏ ମାରି ଡାକି ଦେଲେ, “ଆରେ ଅଳପାଇସିଆ ! ମାହାନ୍ତି ଗୋଲମ ! ଡାକୁଣିଶିଆ, ନଈଶୁଆ ! ମୋ ଗିରସ୍ତ ଥିଲା ସାଇବର ଜମାଦାର— ମୁଁ ସିଂହାଣୀ—ମୋତେ କହିବୁ ଦେବଙ୍କା ଗଉଡ଼ୁଣୀ ? ମୋ ପୁଅକୁ କହିବୁ ଅଳପାଇସିଆ ? କରେ ତୋତେ କିସ ଲାଗିଲାଣି କି ? ରହ ତ ମାହାନ୍ତିଟୋକାକୁ ଦେଖେ ।” ସିଂହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ — ଡେମ୍ଫେ ଡେମ୍ଫେ କେତେକେରୁ କଥା ପାକଲ ବାଳ ଫର ଫର ଉଡ଼ୁଛି । କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା । ସେହି ବକଟାଳ ଚଢ଼ି ଶୁଣି ଅବଧାନଙ୍କର ତ ପିଲୋହି ପାଣି ହେଲାଣି ! ସିଂହାଣୀର ଦେହବଳ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ଦିନେ କଣ ହେଲା କି ସକାଳୁକାଳିଆ ସିଂହାଣୀ ଗାଁକୁ ନଈବର ଉପର ବାଟେ ଦନ୍ତ ବଳି ଯାଉଛି । ତେତିକବେଳେ ବନେଦବିହାରୀମନ୍ଦର ମାରଣା ଶରଣା ବନ୍ଧିବାକୁ ଚଢ଼ି ଆସିଲା । ସିଂହାଣୀ ଗୁମ୍ କର ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯାଇ ଧରିଲା ଷଣ୍ଢ ଶିଙ୍ଗ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପସରରେ ଭିନି

ମାଠିଆ ହୋଇ, ତାକୁ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ । ଷଣ୍ଢ ଶିଙ୍ଗ ଧରି କଡ଼େଇ କଡ଼େଇ ବନ୍ଧାରକୁ ଦେଇଲେ । ଯେମିତି ପେଲଦେଇ ଶିଙ୍ଗ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଛି ଷଣ୍ଢ ତ ସୁଟୁଳ ପରି ଚଢ଼ି ଚଢ଼ି ଯାଇ ଝୁଲି ଭିତରେ ପଡ଼ିଲା । ସେହିଦିନରୁ ଶେଷ ଗୁଡ଼ା, ମାରଣାପଣିଆ ଗୁଡ଼ୁଲଣି । ଏଟା ଅବଧାନଙ୍କ ଆଖି ଦେଖିବା କଥା । ଉପରେ ଅବଧାନଙ୍କ ପଳାୟନ । ବାଦୁଣୀ ମୃଗକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ସେ ଯେମିତି ପଳାଏ, ଅବଧାନେ ସେହିପରି ପଡ଼ି ଉଠି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଆଣ୍ଟୁ ଗଣି ଛୁଡ଼ି ଝର ଝର ରକ୍ତ ବହୁଛି । ସିଂହାଣୀ କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା, ଗୁଲୁକୁଣୀପରି ଅବଧାନ ପଛରେ ଧପ୍ ଧପ୍ କରି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଧାଇଁବା ବେଳେ ସେହି ବଣାଳ ପେଟଟି ଦଲ୍ ଦଲ୍ ଶୁଭୁଛି । ହାତରେ ସେ ପିତଳବାହୁ ବଳାଗୁଡ଼ାକ ପାଏ ବାଟ ଯାଏ ଝମ୍ ଝମ୍ ଶୁଭୁଛି । ସିଂହାଣୀଙ୍କର ସେହି ରଡ଼ିରେ ଗାଁ କର୍ମ ଯାଉଛି । ଅବଧାନେ ଗାଁ ମଝିରେ କେଉଁଠି ଅନ୍ଧାରରେ ମିଶିଗଲେ । ସିଂହାଣୀ ଡାକଦେଲା, “ଆରେ କାଠଶିଆ ମାହାନ୍ତି ଗୋଲମ ! ମୋ ପୁଅକୁ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚାଇଛୁ ଆଣି ଦେ । ଜାଣିଥା କାଲି ସକାଳେ ପିତଳବାହୁରେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ରୁନା କରିବି ।” ହେଲେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ତହିଁ ଅରଦିନ ସକାଳଠାରୁ କେହି କେବେ ସେ ଗାଁରେ ଆଉ ଦେଖିନାହିଁ ।

ଆହୁରି ବି ପାଞ୍ଚ ଛ ବରଷ ଗଲାଣି, ଅନ୍ଧା ଲାଗି ଗାଁର ଅନେକ ଲୋକ ଅସ୍ଥିର । ତାର ଆଉ କିଛି ଅତ୍ୟାଚାର ନାହିଁ । ଖାଲି କାହାରି ବାଡ଼ିରେ ମକା, କାକୁଡ଼ି, କୋଳି, ଆମ୍ବ, ବେଲ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ, ଆଉ ସୁନା ରୁମା ପଡ଼ିଆଉ ଅନାଇବ ନାହିଁ । ଝେଲେ ସେ ଯେପରି ଉଡ଼ିପାଡ଼ିଆ, ସେହିପରି ବି ଭଲଲେ । ତାକୁ ରଗାଇଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସେ ଆଗେ ଦୁଷ୍ଟମ୍ ଘରର ଖୁମ୍ ଆଉ କବାଟ ଛଡ଼େ । ମା ମନା କରିଛି କାହାରି ଦେହରେ ହାତ ଦିଏ ନାହିଁ ! ଏଣେ ଯାକୁଲ ସାକୁଲ ଟେକା ଟେକି କରି ତାକୁ ଦି କଥା କୁହ, ଭୁମ୍

ଗୁଡ଼ି କାନ୍ଦିବ । କାହାର ବାଡ଼ି ହଣା ଯାଉଛି ଅନ୍ତା ସେଠି ଦେଖୁଥିଲା—ତାକୁ ଯଦି କହିବ, “ବାପ ଅନ୍ତା । ତୁ ନ ହେଲେ କାହାର ଗାଁ ଚଳିବ ?” ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଧଇଲ କେଡ଼ି । ଚାରିଜଣ ମଣିଷ ଦିନେକ ଯଦି ପରିବେ ନାହିଁ, ପହରକ ଭିତରେ ପୁଟେ ଗହରରେ ବାଡ଼ିଟାକୁ ତାଡ଼ି ପକାଇବ । ମୂଲିଆ ମିଳି ନାହିଁ, କାହାର ଘର ଛପରବନ୍ଦ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ଧଇଲ ଅନ୍ତାକୁ—ସାକୁଲସାକୁଲି କରି କହିଲେ, ଦିନେ ଲଗୁ, ଦି ଦିନ ଲଗୁ ସେ ଏକଲ ଗୋଟାଏ ଘର ଛାଇ ପକାଇବ । ରାମା ଭଣାର ବାପ ମରି ଘରେ ପଡ଼ିଛି । ବାଡ଼ିରେ ମଝି ଛୁ ବୋଲି ତାକୁ କେହି ଉଠାଇବାକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ରୁଡ଼ି ଛ ଦଡ଼ି ବେଳେ ଗାଁ ପାଖ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା, ତାକୁ ସବୁ କହିଲା । ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଏକଲ ହେଁସମିଶା କରି ମଡ଼ାକୁ କାନ୍ଦେଇଲା । ଅନ୍ତାର ରାତି । ସେହି ସମୟରେ ବି ଗାଁରେ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଛି । ଅଧକୋଣେ ଦୂରରେ ମଡ଼ାମଣାଣିରେ ମଡ଼ାଟାକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ନଈରେ ବୁଡ଼ିପଡ଼ି ବାହାରି ଆଇଲା । ଅନ୍ତା ବାଘ, ଭାଲୁ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ସାପ, ବେଙ୍ଗ କାହାକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ଲୋକଙ୍କ ବାଡ଼ିରୁ ଫଳକନ୍ଦ ଲୁଟିପାଟି ଖାଇବ; ହେଲେ ତାକୁ କିଛି ଖାଇବାକୁ ଯାତ, ରାଗି ଘରଦୁଆର ଭାଙ୍ଗିବ ।

ବିଦ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ତନ୍ତ୍ରୀ ମହାଜନ । ଆଠ ଦଶ-ହଜାର ଗଣିଦେବା ଲୋକ । ଲୁଗା କାରବାର କରେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋକାନଘର ତିଆରି କରୁଛି । ଚାରି-ଆଡ଼େ ଝୁଣ୍ଟ ପଡ଼ି ଚଉକ ବୁଲି ଗଲଣି । ମଝି ଖମ୍ବ ଯୋଡ଼ାକ ଅଠର ହାତ । ଭାସି ମୋଟା ଶାଳଗଣି । ଦଶଜଣ ଲୋକ କଷାକଷି କରି ମଝି ଖମ୍ବ ଛୁଡ଼ା କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ହସି ହସି କହିଲା, “ଆମେ ଏତେ ପାରୁ ନାହିଁ, ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ତା ହେଲେ ଏକଲ ଖମ୍ବଯୋଡ଼ାକ ଉଠାଇ ଛୁଡ଼ା କରିଦିଅନ୍ତା ।” ଦଟଣା

ଦେଖ, ତେତିକବେଳେ ଅନ୍ତା ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିଲା । ବିଦ୍ୟା ତନ୍ତ୍ରୀ ଡାକଦେଲା; “ଆରେ ଅନ୍ତା ! ଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଖମ୍ବ ଉଠାଇ ଦେ, ତୋତେ ଦଟକା ଖଜାଣିଆ ଦେବ ।” ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? “ହଁ ରେ ଶଳା ତନ୍ତ୍ରୀ ! ମୁଁ ତୋର ଗୋଲମ ? ତୋର ମୂଲ ଲଗିବ ?” ଧାଇଁଲା ମାରିବାକୁ । ତନ୍ତ୍ରୀ ତ ଡରେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲଣି । ଦଶଜଣଲୋକ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ କାମ କରି ଯେତେ ଖମ୍ବ ପୋତି ଛୁଡ଼ା କରାଇଥିଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଦଣ୍ଡାକ ଭିତରେ ଉପାଡ଼ି ପକାଇଲା । ହେଲେ, ଜଣାଶୁଣା ଲୋକେ ଅନ୍ତାଠାରୁ ତେର କାମ କରାଇ ନିଅନ୍ତି । ରୋକି ରୋକି କାହାର ହେଲେ କିଛି ପାଇଟି କରି ଦେଇ ଆସେ । ବିଦ୍ୟା ତନ୍ତ୍ରୀ ଗାଁର ଭଲଲୋକ ପାଖରେ ଅନନ୍ତା ନାମରେ ଗୁହାରି କରି ଓଲଟା ଗାଲ ଶୁଣିଲା ।

ବିନୋଦରାଏପୁର ଭାର୍ଗବନଘର ଉତ୍ତର ନନ୍ଦରେ । ନଘା ଗର୍ଭଠାରୁ ଗାଁଟା ଅତି ଅଳ୍ପ ଉଞ୍ଚା । ବଡ଼ିପାଣିରୁ ଗାଁ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ବାହାଦୁର ଗୋପାଳପୁର କଚ୍ଚରୁ ରାମନଗର ଯାଏଁ ଅଠର ମାଇଲ ଲମ୍ବା କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଓସାର ଦଶ ହାତ ଉଞ୍ଚା ଗୋଟାଏ କୁଳବନ୍ଧ ପକାଇଛନ୍ତି । ସେ ବନ୍ଧ ଯୋଗୁ ନଈକୁଳିଆ ତେର ଗାଁ ଆଉ ବିଲବାଡ଼ି ରକ୍ଷାପାଏ । ବିନୋଦରାଏପୁର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ଗାଁ । ଗାଁ ତଳେ କଳଦବଲ ତେର । ଗାଁରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ଘର ବସି । ସମସ୍ତେ ଥିଲା ଲୋକ । କେହି କାକୁ ଆଦୁର୍ଯ୍ୟା ହୁଏ ନାହିଁ । ସରକାରୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅମଲ, ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର, କାରବାଣିଆ, ମହାଜନ, କଲକତିଆ ଚାକର, ଆ ତେର ।

ଅଣିଶ ମାସ । ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟ । ବିଦେଶିଆ ସବୁ ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ନାଚ ତାମସା, ଖିଆ ପିଆ ଦିନ ରାତି ଲାଗିଛି । ଗାଁଟା ଆନନ୍ଦରେ ଭାସୁଛି । ଫି ବର୍ଷ

ଏହି ସମୟରେ ଗାଁଟାରେ ବଡ଼ ଜାରି ହୁଏ । ଷଷ୍ଠୀ ବେଳବରଣ । ସକାଳୁଆ ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ଖଣ୍ଡେ ମେଘ ଦେଖାଗଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠି ମେଘରେ ଡିଗିଗଲେ । ମେଘଟା ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆକାଶପାକ ଦୋଟିଗଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପବନ । ବୁଡ଼ା ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡେ କହିଲେ,
 “ଆରେ ବାପା ! ଡାକରଣ କହିଛନ୍ତି

“ହସି ପଣେ—ଉଠି ନ ଦିଶେ,

ବାପ ବୋଲେ ପୁତା, ନିଶ୍ଚୟ ବରଷେ ।

ଆଜି ଜାଗ୍ରତ ଥାଅ, ନିଶ୍ଚୟ ବରଷା ହେବ ।” ପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁହଁ କଥା ମୁହଁରେ ଅଛି—ଟପ୍ ଟପ୍ ଟପ୍ ଟପ୍ କରି ପକାଇଲା ପାଣି; ଯେ ବର୍ଷୁଛି ସେହି ବର୍ଷୁଛି । ଷଷ୍ଠୀ, ସପ୍ତମୀ, ଅଷ୍ଟମୀ, ନବମୀ ସଞ୍ଜ ହେଲା, ପାଣି ଛୁଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠିକା ମଣିଷ ଯେଉଁଠି ବସିଛନ୍ତି । ଶଏବର୍ଷର ବୁଢ଼ାମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଏପରି ବର୍ଷା କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲା । ଗାଁରୁ ପା ଭାଗ ଘରର କାନ୍ଥ ଧସି ଧାସି କରି ପଡ଼ି ଗଲଣି, ଦିନରାତି ପାଣି ପବନ ଖାଉଛନ୍ତି । ଦଶର ଦିନ ଯେମିତି ରାତିପାହିଛି ‘ଗାଁ ଗଲା, ଗାଁ ଗଲା, ଗାଁ ଗଲା’ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ କଣ ଲୋକେ ଘରେ ରହିବେ ? ପାଣିଆ କୋଡ଼ି ଘେନି ବନ୍ଧକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ବଡ଼ସାନ ବିରୁର ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଣି ଛୁଆଁ ଛୁଇଁ ହେଉଛନ୍ତି । ପାଣିଆ କୋଡ଼ି ଧରି ସମସ୍ତେ ବନ୍ଧ ଉପରେ ହାଜର । ନଈ ଦକ୍ଷିଣକୁଳକୁ ଅନାଇବା-ବେଳେ ଗୋଟା ସମୁଦ୍ର, ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ବଡ଼ି ପାଣି ବନ୍ଧ କାନେକାନ । ନଈ ଭିତରୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଲହରୀ ଆସି ଝଲକେ ଝଲକେ ପାଣି ବନ୍ଧ ଟପି ପଡ଼ୁଛି । ଯେଉଁଠି ଝଲକେ ପାଣି ଟପି ପଡ଼ୁଛି, କେହି କାହାକୁ କହିବାକୁ ନାହିଁ—ଶଏ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ିଯାଉଛି । ବନ୍ଧମୂଳଟା କୋରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଯୋଖରୀ କରି ପକାଇଲଣି । ଆଉ ଏଣେ କଣ ହେଲାକି ରୁଣ୍ଡକୋଣ ତଳେ ରାମପୁର ମୁହାଣ ବାଟେ ପାଣି ବୁଡ଼ିଆସି ଗାଁ ମୂଳକୁ ଲାଗିଲଣି ।

ଗାଁ ତଳ ଗହ୍ୱରଗୁଡ଼ାକ ସମୁଦ୍ର ପରି ଜଳମୟ । ବନ୍ଧର ପାଣି ନ ଟପିଲେ ବି ତଳ ପାଣି ଆସି ଗାଁକୁ ଭସାଇ ନେବ । ପାଣିଟା ଯେମିତି ହୁ ହୁ କରି ବଢୁଛି ଗାଁ । ଭିତରେ ପାଣି ପଶିଲା ବୋଲି ! ଘରେ ଆଉ ରହାବଢ଼ା କଣ ହେବ ? ଝାଲୁଗୁଡ଼ାକ ଘରୁ ବାହାରି ଆସି ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳ ପକାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଝାଲୁ କାନ୍ଥକୁ ଛୁଆଁ କାଖେଇ ରଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି । ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳ, ହରିବୋଲ, କାନ୍ଦଣାରେ ଗାଁଟା ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଡିବେ ଡିବେ । ଗାଧୁଆ ଭୂଠ ବାଟେ ଗାଁକୁ ପଶିଲା ପାଣି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପାଞ୍ଚହାତ ଗହ୍ୱର ହୋଇଗଲା । ଚଉଡ଼ାଟା ବି ବେଳକୁବେଳ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ପିତକାଶ ମୁହଁରୁ ପାଣି ବାହାରିଲା ପରି ବେଗରେ ପାଣି ଗାଁକୁ ଧାଉଁଛି । “ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ—ଗଲା, ଗଲା ।” ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଉଛୁଣି ସମୁଦ୍ରରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯାକଦେବ । ପାଣିସୁଅ ବନ୍ଦ ପାଇଁ ଶକୁ ଶ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ୁଛି; ମାସ ମୁଠାଏ ବି ରହୁନାହିଁ, ସୁଅ ଭସାଇ ନେଉଛି । ଏତେ ଯେ କାଣ୍ଡ—ଅନ୍ଧାର କାହିଁରେ ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ସକାଳୁ ଭଜି ଭଜି ଗାଁର ରୁପିଠି ବୁଲୁଛି । ଲୋକମାନଙ୍କ ବାଡ଼ିରୁ ଗହମିଣା ମକା କାକୁଡ଼ି ଭାସି ଆସୁଛି, ତାହା ସବୁ କେବଳ ଅଣ୍ଟାରେ ପୁରାଉଛି । ଯେତେବେଳେ ଗାଧୁଆ ଭୂଠ କଡ଼ରେ ଭାରି ସ୍ତବି ପଡ଼ିଲା, ତେତେବେଳେ ହସି ହସି କଣ ହେଉଛି ମଜା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଧାଇଁଲା । ଦେଖିଲା ଯେ, ଗାଁକୁ ଗୋଟାଏ ଭାରି ପାଣିସୁଅ ଧାଇଁଛି । ଶୁଣିଲା ଯେ ଗାଁ ଭାସିଯିବ । ଭଲ କରି ଅନାଇ ଧାଇଁଲା ଗାଁ ଭିତରକୁ । ବିନୋଦ-ବିହାରୀ ଠାକୁର ସିଂହଦୁଆର କବାଟଟା ପାଞ୍ଚହାତ ଉଠା, ରୁଣ୍ଡହାତ ଚଉଡ଼ା । ତାକୁ କାଢ଼ି ପକାଇ ମୁଣ୍ଡାଇ ଧାଇଁଛି । ଦାଣ୍ଡପାଖରେ ପାଞ୍ଚଝମାର ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଡେଙ୍କ ପଡ଼ିଛି ତାକୁ ଜଣା । ଡେଙ୍କ କାଢ଼ି କାଖେଇଲା । ମୁହାଣରେ କବାଟଟାକୁ ଆଡ଼ କରି ଠିଆ କରି ଦେଇ ଡେଙ୍କଟା ଠେକେଇ ଦେଲା । ଆଉ ପିଠି ଭିଡ଼ିଦେଇ କପାଟଟାକୁ ପେଲି ଧରିଲା । ତାହା ବାଦ

ପାଟି କଲୁ, “ପକାଅ ମାଟି, ପକାଅ ମାଟି ।” କେବଳ ଡାକୁଛି, “ପକାଅ ମାଟି, ପକାଅ ମାଟି, ପକାଅ ମାଟି ।” କପାଟ ଦୁଇ ପାଖରୁ ଗ’ ଗ’ ମାଟି ଝୁପ୍ ଝୁପ୍ ପଡ଼ୁଛି, ଅନ୍ଧା ଗୁଡ଼ିଆ ଯାଏଁ ମାଟି ହେଲଣି, ଡାକୁଛି ଅନ୍ଧା, ବେକ ପୋତ ଗଲଣି; ସେଥିକ ତାର ନଜର ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଓଠ କଣ୍ଠରେ ମାଟି ପଡ଼ୁଲା— ଦୁଇଥର ଡାକ ଦେଲା, “ହରିବୋଲା, ହିଅ, ମାଟି ପକାଅ ।” ଆଉ ଅନ୍ଧା ପାଟି ଶୁଭୁଲୁ ନାହିଁ । ମାଟି ସେହିପରି ପଡ଼ୁଛି । ପାଣି ସୁଅଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଲୋକମାନଙ୍କର ଭରସା ହେଲା, ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ତେତେବେଳେ ଖୋଜିଲେ ‘ଅନ୍ଧା କାହିଁ ? ଆଉ ଅନ୍ଧା ? ତା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଦି ହାତ ମାଟି । ଡାକ ପଡ଼ିଗଲା “ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ଧା !” ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ମାଇକନିଆ, ମର୍ଦ୍ଦ ଗାଁର ହଜାର ଲୋକ ସମସ୍ତେ ହରିବୋଲା ଦେଉଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି—“ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ଧା !” ଦଇବ ଯୋଗେ କଣ ହେଲା କି ବର୍ଷା ବନ୍ଦ । ନଈରୁ ଫୁଟେ ପାଣି ଖସି ପଡ଼ିଲଣି । ଅନ୍ଧା ମା ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲା । ହରି ଆନନ୍ଦ ଶୁଣି କହିଲା, “କଣ ହେଲା ଦେଖେ ? ପୁଅଟା ବି ଆସିଲା ନାହିଁ, ଡାକ ଆସିଲା ।” ତା ସ୍ୱାମୀର ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇଲା । ଘର ଦୁଆରଟା କଲ ଦେଇ ବାହାରିଲା । ଯେମିତି ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଛି— ଶୁଣିଲା ଯେ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଅନ୍ଧା !” ସମସ୍ତେ ତା ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି କହୁଛନ୍ତି, “ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋ ପୁଅ !” ସିଂହାଣୀ ସଳଖେ ସଳଖେ ତୁଠ କଣ୍ଠକୁ ଚାଲିଗଲା । ସବୁ ଶୁଣିଲା, କାହାକୁ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ବନ୍ଦ ଚାରିପାଖ ବୁଲି ଦେଖିଲା । ବନ୍ଦ ମଝିକୁ ଅନାଇଛି, ଚାରିପାଖ ବୁଲୁଛି । ତୁଠ ମଝିକୁ ନଜର ଅଛି; ନଈ ଆଡ଼କୁ ପିଠି । ବନ୍ଦ ତଳେ ଯେ ଦଶହାତ ପାଣି ତାକୁ ତ ସେ କଥା ଅଜଣା । ଯେମିତି ନଈ ଆଡ଼କୁ ବୁଲି ଯାଇଛି, ଧପାଧି କରି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା । ‘ହଁ କଣ ହେଲା’ କହି

ଲୋକମାନେ ଦିଟା ଚାରିଟା ମଣାଲ ଅଲୁଅ ନଈକୁ ଦେଖାଇଲେ । କଳଠାରୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରରେ ପାଣି ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଗାଈରେ ମେହାଏ ଫେଶି ଘୁର୍ତ୍ତାଟିଏ ବୁଲୁଛି, ଦଶ ହାତ ତଳକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଘସି ଯାଉଛି ।

ଗାରୁଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର

ଏହିଟା ହେଲା ଭରଣ ଚାରିବର୍ଷ ତଳର କଥା । କଟକରେ କଲେଜ ନୂଆ ବସିଛି, ଏଫ୍.ଏ ଜ୍ଞାତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ା ହୁଏ । ଉପର କ୍ଲାସରେ ଗୋଟି ପଢ଼ର ଷୋଳ ଛାତ୍ର । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଆଠ ଦଶଗୋଟି ମଫସଲିଆ, ସହର ଭିତରେ ନାନା ଜାଗାରେ ବସା କରି ରହିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ କଲେଜରେ ବୋର୍ଡ଼ିଂ ନ ଥିଲା । କଟକ ଚୌଧୁରୀ ବଜାର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସାଦା ଦୋମହଲ କୋଠାରେ ବସା—ଛାତ୍ରଟିର ନାମ ମଦନମୋହନ । ନାମଟି ପରି ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମଦନମୋହନ, ବୟସ ଜଣାଯାଏ ଷୋଳ ସତର ଭିତରେ । ବସାରେ ପୂଜାହାସ, ଗୋଟିଏ ଉଗ୍ରାସ, ଆଉ ସାନ୍ତ ଏହି ତିନୋଟି ଲୋକ । ହେଲେ କଣ, କେହି ଭାର କାନ୍ଦେଇ, କେହି ବୋର୍ଡ଼ ମୁଣ୍ଡେଇ, କେହି ତୁଚ୍ଛା ହାତରେ ରେଫିନା ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଜଣ ଧୂଳିଗୋଡ଼ିଆ ଲୋକ ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଦିନେ ବୋଲା ଉପୁରି ଲୋକର କୁଟଣ ନାହିଁ । ଜନସମେଶ ଧରି ଉପୁରିଲେଜଙ୍କ ଯା ଆସ କରିବାର ଦେଖି ବସା ଆଖପାଖ ଦୋକାନୀଏ ବୁଝିଲେଣି, ଏହି ବାବୁ ପିଲାଟି ମଫସଲର କୌଣସି ଜମିଦାର ଘରର ପୁଅ ହେବ । ଡେଇ ଦିନ ପାଖରେ ଥିବା ଲୋକର ପରିଚୟ ଜାଣିବା-ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ସହଜରେ ଇଚ୍ଛା ବଳେ—ତା ଉପରେ ପୁଣି ବଡ଼ଲୋକ ହେଲେ ଲୋକେ ଆଗେ ପଢ଼ିବା ଖୋଜି ବସନ୍ତି । ପାଖଲୋକେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଗଲେଣି ପିଲାଟି

ବଡ଼ନର ପରଗନାର ଶାଳପାଳ ତାଲୁକର ଜମିଦାର ଗୋଲପଲେବନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପୁଅ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଗଲାଣି, ଜମିଦାରଙ୍କର ଏହି ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ପୃଥ୍ବୀରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ହତଭାଗ୍ୟ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଯଦି ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରାଯାଏ, ଏକପୁଅ ବାପ ମା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମରେ ପଡ଼ିବ - ଏକଥା ଲେଖକ ତମ୍ଭା ତୁଳସୀ ଶାଳଗ୍ରାମ ଛୁଇଁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି । ପୁଅ ଖାଇ ନାହିଁ, ବାପ ମା'ଙ୍କର ଉପାସ - ପୁଅଟିର ବେଗମ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ପେଟରେ ଘୋର ନାହିଁ । ଦିନରାତି ବିଛଣା ପାଖରେ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି । ପୁଅଟି କାହିଁରେ ସୁଖରେ ରହିବ, ଦିନ ରାତି ଭାବନା । ଆପଣାର ଭିନିଆଁ ଲୁଗା, ପୁଅ ସକାଶେ ଜଥା କଣା ଲାଗିଛି । ଦେହର ରକ୍ତ ପରି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ପୁଅପାଇଁ ଅକାରଣ ବା ସକାରଣ ପାଣି ପରି ଖରଚ କରିବାକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ପରଜାଳ ଗଡ଼ିପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଗୁଣିବାକୁ ବି ବେଳ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାପ ମା'ଙ୍କର ଯେତେ କିଛି ଧର୍ମିକାର୍ଯ୍ୟ, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ପୁଅ ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ । ମଦନ କଟକରେ ପଡ଼ିଛି, ବାପ ମା'ଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ଅଛି ପ୍ରାଣ - ମନ ରହିଛି ପୁଅ ପାଖରେ । ରେକିନା ପୁଅ ଦେହପା'ର ମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛନ ନ ପାଇଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଅଥୟ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । କଟକ ସହର ଦୋକାନର ଚାଉଳ-ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିପଣା, ବାଲିଗୋଡ଼ମିଶା, ମକ୍ତୁଶିଆ । ସାନ୍ତାଣୀ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ପୋଇଲମାନଙ୍କୁ ଲଗାଇ ଉଆଖିଆ ସରୁ ଉରିଆ କୁଟାଇ ବାହୁଙ୍ଗୀ ବେଠିଆରେ କଟକ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତୋଟାରୁ ପାଚଲ କଦଳୀ କାନ୍ଦିଏ ଅଇଲ । ମା ମନ ଜେତେକେ ବୁଝେ, ଆଗରୁ ହାଣ୍ଡିଏ ଫୁଲବଡ଼ି ପରା ହୋଇଥିଲା - ସବୁ କଟକକୁ ଦେନି ଯା । ଆଜି ପଠାଇବାକୁ କିଛି ନାହିଁ । ତୁଚ୍ଛା ହାତରେ ହେଲେ ଜଣେ ନଗର ପାଇକ ଧାଇଁଯାଇ ପୁଅକୁ ଦେଖି ଆସୁ । ରେକିନା ଏହିପରି ରୁଲିଛି ।

ଜମିଦାର ଗୋଲପଲେବନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଆସେ ପାଠୁଆ ନ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଫାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି, ଏଥି ସକାଶେ ସେ ଆଖି କାନ ବୁଜି ଇଂରାଜୀ ପାଠ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ପୁଅକୁ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମଦନ ଉତ୍କଳିକା କଲେଜର ସବା ଉପର କ୍ଲାସରେ ପଢ଼େ । କଲେଜ ପଢ଼ା ବନ୍ଧି ଛାଡ଼ି ବାହାର ବନ୍ଧୁ ଡେର ପଢ଼ିଗଲାଣି । ଭେଣ୍ଟିଆମାନେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବାକୁ ସୁଖ ମଣନ୍ତି । ମଦନ ବି ଡେରଗୁଡ଼ାଏ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଗଲାଣି । ମଦନ ପିଲାଟା ଖୁବ୍ ଗମ୍ଭୀର, ମନମସ୍ତ ଲୋକ । ହେଲେ କଣ,

“ଯୋଗୀକା ରେଗୀକା ଗ୍ରେଗୀକା ନିଶାନ

ଆଁଖସେ ଜାନ ଅଉର ଆଁଖସେ ପଇଚ୍ଛୁନ ।”

ପାଟି ଫିଟାଇ ନ କହୁ, ମଣିଷ ମନର କଥା ଆଖିରୁ ଧର ପଡ଼େ । ଦେଖା ଗଲାଣି, ମଦନ ଉପନ୍ୟାସ ବହିଖଣ୍ଡ ହାତରେ ଧରି ଏକଧ୍ୟାନରେ ଭୁଲ୍ ଭୁଲ୍ କରି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଡେରବେଳଯାଏ କ'ଣ ଭାବେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ନଈକୂଳରେ ବସି ଏହିପରି ଭାବୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମଦନ ସାଙ୍ଗ ପଢୁଆ ହୃଦୟର ବନ୍ଧୁ ଗୋକୁଳ ବାବୁ ମଦନର ଏହିପରି ଭାବ ଦେଖି ପଚାରିଲାଣି, “ମଦନ ! ଏପରି ବସି କଣ ଗୋଟାଏ ଭାବୁ ରେ ?” ବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ମଦନ କଥା ଫେଇ କହିଲେ ମନ ଟିକିଏ ହାଲୁକା ହୁଏ । ଦିନେ ମଦନ ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲା, “ଗୋକୁଳ ! ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିଲ, ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର କେମନ୍ତ ମଧୁର ପ୍ରଣୟ ପଢ଼ିଲ !” ଗୋକୁଳ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଓହୋ ! ବୁଝିଛି, ତୁମେ ଏହିପରି ନାୟିକାଟିଏ ଖୋଜୁଛ ପରା ?” ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଖୁବ୍ ହସାହସି ହେଲେ ।

ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିପଡ଼ିବା ଆଗେ ତାହା ମନରେ ତିନୋଟି ଅବସ୍ଥା ଘଟେ । ପ୍ରଥମେ ଅନୁଭୂତି, ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାବନା, ତୃତୀୟ ଇଚ୍ଛା । ଗୀତାକାର

ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଥାଟାଏ କହିଛନ୍ତି,

“ଧାୟୁତୋ ବିଷୟାନ୍ ପୁଂସଃ ସଙ୍ଗସ୍ତେଷୁଜାୟୁତେ ।”

ତରୁଣବୟସରେ ତରଳ ମନ ପ୍ରଣୟ ଆଡ଼କୁ ସହଜରେ
ଡଳି ପଡ଼େ । ମଦନ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ
ପ୍ରଣୟ କଥା ପଢ଼ି ପଢ଼ି ସ୍ଥିର କଲଣି, ଏହିପରି କନ୍ୟାଟିଏ
ପାଇଲେ ବିଷ୍ଣୁ ହେବ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନରେ
ଫଡ଼ିଗଲା,

“କୁଳା ପରି ନଇଁ ନଇଁ ଗୋଡ଼ ଟିପି ଗମନା,
ମୁଖତନ୍ତ୍ର ଆବୃତ, ହାତେ ଲମ୍ବ ଓଡ଼ଣା,
ରୁ—ରୁ—କଥା କହେ ହାଉଡ଼ୀ ସମାନା
ଦରକୋଣବାସିନୀ, ବିରସବଦନା,
ମାର୍ଜାର ଶିଶୁ ପରି ମୁହଁ ତନେଟା,
ତେଲହରିଦ୍ରାବିଲେପିତଗାୟା ।”

ହାୟ ହାୟ ! ଦଉଫୁଟିଲ ପଦୁଟିକୁ ବୋହୋଞ୍ଜିରେ
ଘୋଡ଼ାଛପକାନ୍ତି ! ଦେଶର କି କୁହୁଥା ! କି କୁହୁହାର ।
ଛି ଛି ଛି ! ଏପରି କାଠ କୁଣ୍ଡେଇଟାକୁ କିଏ ବହା
ହେବ ମ ! ମୁଁ ନ ହେବି ନାହିଁ ପଛକେ ବାହା !

ଶୁଣି ଛ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଦିନେ ଫୁଲସଞ୍ଜ ସମୟ,
ମୁଣ୍ଡରେ ଗାଢ଼ ଖଣ୍ଡ ପାଗପରି ଗୁଡ଼ିଆ, ଅନ୍ଧାରେ
ପାଗ୍ଲେଡ଼ିଖଣ୍ଡ ଭିଡ଼ା, ଆଶୁଯାଏ ଧୂଳି, ଅଳ୍ପ ନଇଁ
ନଇଁ ଗୋଟିଏ ବୁଡ଼ା ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ କରି
ବସାଦର ଦୋମହାଲ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ । ହାତରେ
ତାଳଟିଏ ଧରି ପିଠିରେ ସାନ ବୋକଗୁଣିଏ ପକାଇ
ପଛରେ ଜଣେ ଲଣ୍ଡାର ଚାଲୁଛି । ମଦନ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ
ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲ ପରି ହୋଇ ପଚାରିଲେ, “ଇଏ
ଅଜା, ଇଏ ଅଜା ! ଆପଣ କୁଆଡ଼େ ଅଇଲେ ?
ଆପଣ କିଆଡ଼େ ଅଇଲେ ? ଆରେ ଅଜାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼
ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଦେ ରେ । ଧାଇଁ ଯା ବଜାରରୁ
ଜଳଖିଆ କଣି ଆଣି ରେ ।”

ବୁଦ୍ଧ—ହେଉ ହେଉ, ସବୁ ହେବ, ତୁ ଏଡ଼େ
ବଂସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ି ନା ।

ନବାଗତ ଏହି ବୁଡ଼ାଟିକୁ ଚିହ୍ନାଇଦେବା
ଦରକାର, ନୋହଲେ ପାଠକ କିଛି ଛନ୍ଦ ହେବେ ।
ବୁଦ୍ଧ ନବଦଳ ଦାସେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମାମୁ, ମଦନର
ଅଜା । ଦାସେ ସାନ୍ତାଙ୍କ ଦର ଛୁମୁକରଣ । ହେଲେ
କଣ ହେଲା ମଦନ ଠିକ୍ ଅଜା ପରି ଭକ୍ତି କରେ,
ଅଜା ବି ମୁନିବ ପୁଅ ବୋଲି ତୁମେ, ଆପଣ ନ କହି
ତୁ—ଆରେ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସେହିପରି ସ୍ନେହ
କରନ୍ତି । ଦାସେ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ଟିକିଏ ଅଳ୍ପ
ଗଡ଼ିଗଡ଼ି କରି ଖଣ୍ଡେ ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଦିନେ
ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଜି କିଏ ଅଇଲେ । ମଦନର ମନ
ଲାଗିଛି । ଯାଇ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ପଚାରିଲା, “ଅଜା କିଏ
ଆସିଛନ୍ତି, କଣ ଲେଡ଼ା ବୋଲନ୍ତି, ଉଆସରେ ସବୁ
ମଙ୍ଗଳ ତ ?”

ବୁଦ୍ଧ—ଉଆସରେ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ-
ପା’ ଭଲ, ଖୁବ୍ ମଙ୍ଗଳ କଥାଟାଏ କହିବାକୁ ଦଶ
କୋଶ ବାଟ ଧାଇଁ ଆସିଛି । ବୋଲିବ, ତୁ କିଏ ଏପରି
ଛୁନିଆ ହେଉଛୁ ?

ମଦନ ଟିକିଏ ଲଜ ପାଇଲା ପରି ହେଲା, ମାତ୍ର
କିପରି ଝିଁ କରି କଥା ମନକୁ ବାଜିଗଲା, ଖୁବ୍ ଭଲ
ମଙ୍ଗଳ କଥା । ଏଣେ ତେଣେ ତ କହୁ ନାହାନ୍ତି, କଥା
କଣ ? ସଫା ବୁଝି ନ ପରିଲେ କଣ ହେଲା; ମାତ୍ର
ମନଟା କେମିତିକା ଗୁଡ଼େଇ ଧୁଡ଼େଇ ହେଉଛି, ଉଦାସ
ଉଦାସ ପରି ଜଣା ଯାଉଛି । ଉଠି ଯାଇ ପଡ଼ିବାକୁ
ବସିଗଲା । ହେଲେ ପଡ଼ାନର ମନ ଲାଗୁନାହିଁ । ଏ ବହି
ଖଣ୍ଡ ସେ ବହି ଖଣ୍ଡ ତୁଟା ଓଲଟ ପାଲଟ କରୁଛି ।

× × × ×

ଅଜା ନାତି ଦୁହେଁ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଅଜା ଟିକିଏ
ଗଳା ଖଙ୍କାର ଦେଇ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ବୁଝିଲୁ

ମଦନ, ବାପା ସାନ୍ତ ମୋତେ ପଠାଇଛନ୍ତି, ତୋତେ ଘେନି ଗାଁକୁ ଯିବ । ତୋର ବନ୍ଧୁର ।” ମଦନ ଅଜା ମୁହଁକୁ ଏକଧାନରେ ଚୁପ୍ କିଆଁ ଶୁଣୁଥିଲେ, “ବନ୍ଧୁର” ଏହି କଥାଟା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ଦେଲଣି । ହାତରୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲାଟା କେତେବେଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲା, ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ଅଜା ସାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ଥାଳରେ ହାତ ଦେଇ ତଳକୁ ଅନାଇ କଥା ହଜି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ମଦନଙ୍କ କାନରେ କଥା ଶୁଣିବା ପଶୁଛି କି ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା । “ମଙ୍ଗଳସ୍ମରଣ କମିତାର ରାମରାମ ତାମଙ୍କ କନ୍ୟାଟିର ଏହି ପଦର ବରଷ ପଶିଛି । ଝୁବ୍ ଡୋଲ, ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ଗଡ଼ା, ଚମ୍ପା ଫୁଲ ପରି ରଙ୍ଗ, ଖୁବ୍ ପାଠୋଢ଼ି; ଗୁଲୁକୁ ଗୁଲୁ ଗୀତ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ହାକିଯାଏ । ଦେଖ ମଦନ, ମୁଁ ତେର ଆଡ଼େ ଲାଗି ଲାଗି ତୋ ପାଇଁ ଏହି କନ୍ୟାଟି ଠିକ୍ କରୁଛି । କନ୍ୟାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବୁ, ଅଜା ସବୁଆ କି ମିଛୁଆ, ଜାଣିବୁ । ମୋ ପାଇଁ ବକସିସ୍ ଦରକାର । ତୋ ଆଡ଼ୁ ଅଲଗା ଗୋଟିଏ ବରମୟା ପାଟ କଥା ପାଇବ । କଣ କହୁଛୁ ମଦନ ?” ମଦନର ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଯେ, କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବ ? ବୋଧହୁଏ, ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଛି, ‘କଥା - ନା ତୋ ମୁଣ୍ଡ ବକସିସ୍ ପାଇବୁ ।’ ମଦନ ରକ୍ତସାରା ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଭାବୁଛି, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲିକା ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ୁଆ ଘେଣିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟାଏ ଅଦନିଆଁ କନ୍ୟା ବାହାର ପଡ଼ିଛି—ତାଙ୍କ ଜଣିବାରେ ବାପଟା ମୂର୍ଖ, କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଆଗର ଔପନ୍ୟାସିକ, କନ୍ୟା ବାଛି ବିଷା ହେବେ । କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ ଘେନି ବାପ ସଙ୍ଗରେ ବୋଲିବୋଲି କରି ବସନ୍ତି । ମଦନ ସେପରି ଶ୍ରେଣୀରୁ ବାହାର । ଆଜିଯାଏଁ ବାପର କୌଣସି କଥାରେ ଜବାବ ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟିଏ କଥା ଧରିଛି, ବାପ ପରି ମଙ୍ଗଳକାମୀ ତାହାର ଆଉ ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଥୀର ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଥାଏ । ମାତ୍ର

ମଦନ ବନ୍ଧୁର କଥା ଶୁଣି ଟିକିଏ ଲଜ ପାଇଲଣି, ଅଜା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପାରୁନାହିଁ, ବାପକୁ ଜବାବ ଦେବ କଣ ? ତେର ଭାବ ଭାବ ଗୋଟାଏ କଥା ତାହା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା—ମୋତେ ଭଲ କରି ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ବାପା ତେର ଥର କହିଛନ୍ତି । ମଦନ ମନ ଟିକିଏ ଝୁସି ଯିଲା, ଏହି କଥାଟିକୁ ସଙ୍ଗାଳି କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଅଜା ନାତି ଦୁହେଁ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ମନରେ ବିଚାରିଲା, ପିଲାଟା ତ କିଛି ଜବାବ ଦେଇ ନାହିଁ—କଥା କଣ ? ନାତିର ମନ ବିଡ଼ିବା ପାଇଁ ଅଜା କହି ବସିଲେ, “ବୁଢ଼ିଲୁ ରେ ନାତି, ଏପରି ପରମା ସୁଦୟା, ଏପରି ପାଠୋଢ଼ି ପାଣି, ଏପରି ଭଲ ଘର ଭାଗ୍ୟକୁ ମିଳେ । ହେବ ନାହିଁ କିଆଁ—ବାପସାନ୍ତ ଯେପରି ମୁଣ୍ଡବନ୍ତ, ତୁ ଯେପରି ପିତୃଭକ୍ତ ଧାର୍ମିକ ପିଲା ତୋତେ ଏ କନ୍ୟା ମିଳିବ ନାହିଁ ଆଉ କାହାକୁ ମିଳିବ ? ଦିନେ ହେଲେ ବାମ ସାନଙ୍କ କୌଣସି କଥାରେ ନା-ପଦ ତୋ ମୁହଁରୁ କାଢ଼ି ନାହୁଁ । ଏଥିଲାଗି ଦେଖାଯାଏ ତୋର ହିଂସା । ତୁ ପିଲାଟା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ବୁଝୁ । ଜାଣୁ ! ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି, ‘ବାପ ଯେଉଁ ପୁଅ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସବୁ ଦେବତାଠାରୁ ସେ ବର ପାଏ ।’ ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝିଥା, ଏପରି ପାଣି ହାତରୁ ଥରେ ବାହାର ଗଲେ ଆଉ କେତେ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାପା ସେଥିପାଇଁ ତଞ୍ଜଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀକୁତ ହୋଇ ଗଲଣି । ଆସନ୍ତା ମନର ସତର ଦିନ ଶୁକୁ ଦଶମୀକୁ ଲଗା, ତେଣିକି ଲଗୁନାହିଁ । ଆଉ ତୋର ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଡ଼ିବ, ବର୍ଷେ ବିଷା ବନ୍ଦ । ଯା, ଝୁଲିମାଣ୍ଡରକୁ କହି ବୋଲି ତୋ ପୋଥିପଞ୍ଜି ଘେନି ଚାଲିଯା । କାଲି ସକାଳେ ଚାଲିଯିବା । ଆଉ ଦିନ ନାହିଁ ମଝିରେ ମାସ ଯୋଡ଼ାଏ ।” ମଦନ ବାବୁ ମୁଣ୍ଡପୋତି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, “ବାପା

କହିଛନ୍ତି, ମୁଁ ଭଲକରି ଇଂରାଜୀ ପାଠଟା ପଢ଼ିବି ।
ବି. ଏ. ପାସ୍‌ସାଏ ପଢ଼ିବାକୁ ମୋର ବି ଇଚ୍ଛା । ବାହା
ଫା ହେଲେ ମୋର ଆଉ ପାଠ ହେବ ନାହିଁ ।”

ଅଜା ହଁ ହଁ, ସେ କଥା ବି ଉଆସରେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ବାପା କହିଛନ୍ତି, ତୋର ଆଉ ପଢ଼ିବାର ଦରକାର
ନାହିଁ । ଆଉ ତୋର ବି.ଏ ଫିଏ ପାସ ଫାସ ଦରକାର
କଣ ରେ ? ତୁ କଣ ସରକାର ଘରେ ଚାକର କରବୁ !

ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗାଳ ସରିଲା । ଫି କର
ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଲେ । ଅଜା
କଥା ଶୁଣି ଜୋକ ମୁହଁରେ ଲୁଣ ଦେଲା ପରି ତୁନି-
ହୋଇ ବସିଲେ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସର ଚାରିଟା ପୁର—ବାହା
ଦିନଠାରୁ ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ପୁର ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଇଛି ।
ମଝି ଦୁଆରଟି କଳିଦେଲେ ଦୁଇ ପୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ବିଷା କାଲି ପରି
ରୁମାସ ହୋଇଗଲାଣି । ଦିନ ରାତି ପୁର ମଧ୍ୟକୁ ଯା
ଆସ କରିବାକୁ ମଦନ ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; କିନ୍ତୁ ରାତି
ପହରକ ଆଗରୁ ପୁର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ବାହାର କଚେରି ଘର ଲଗା ଆପଣା ବୈଠକଶାଳାରେ
ବସି ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । ମଦନମୋହନଟି ବଡ଼
ଲଜକୁଳିଆ ଫିଲା । ଦିନବେଳେ ଭିତର ଉଆସକୁ ଯିବା
ସମୟରେ ପୋଇଲା ପରିବାସଗୁଡ଼ାକ କେହି ହସନ୍ତ ନ
ହସନ୍ତ, ସେ ମନରେ କରନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ପୋଇଲାଗୁଡ଼ାକ
ହସୁଛନ୍ତି । ଆଉ ଆଉ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରପରି ଏହାଙ୍କ
ଉଆସରେ ଅକର୍ମା ଅସଭ୍ୟ ପୋଇଲାଗୁଡ଼ାଏ ବି ଡେଇଁ ।
ସେ ଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଆଉ ପାଇଟି କଣ ?

ଏ ତ ଗଲା ଗୋଟାଏ କଥା । ବଡ଼ କଥାଟା ଏହି
ଯେ, ପଢ଼ାଟା ବୋହୂ ଧାବେ ପାଖେ ଜୋକପରି ଲାଗି
ରହିଛି । ପଢ଼ାଟା ପୋଇଲା ହେଲେ କଣ ହେଲା,

ତାହାର ଗୁଣ ଡେର । ଗାଁରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ
ଅଛି । ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସାନ୍ତଙ୍କ ଝିଅ ବିଷାଘର,
ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ ଆଗରୁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପଫକୁ ଡାକ-
ନେଇ ଝିଅ ପାଖରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ଶାଶୁଘରକୁ
ଯିବାବେଳେ ଝିଅ କାହାକୁ ଧରି କି କଥା କହି କିପରି
ବାହୁନିବ—ଶାଶୁଘରେ କେତେ ଓଡ଼ଣା ପକାଇ କିପରି
ନଇଁ ନଇଁ ଚାଲିବ, କିପରି ଚୁ—ଚୁ କଥା କହିବ,
ଏସବୁ ସବୁ ଶିଖାଇବାକୁ ପଫକୁ କେହି ବଳିଯିବ
ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ପରିତାପର ବିଷୟ, ଶିକାର,
ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀଶିକାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଯୋଗୁ ପଢ଼ା
ଶ୍ରେଣୀ ଗୁଣବତ୍ତାମାନଙ୍କ ଦାନାପାଣି ପ୍ରାୟ ଉଠିଗଲାଣି ।
ଝିଅ ବିଷା ହୋଇ ଆସିବା ବେଳେ ମଙ୍ଗଳପୁର
ତାଲୁକର ଜମିଦାରଣୀ ପଟ୍ଟନାୟକରେ ଆଖି ପୋଛି
ପକାଇ କହିଲେ, “ଶୁଣ ପତି, ମନି ତୋତେ ଲାଗିଲା ।
ବୁଝି ସାବଧାନ ! ଝିଅର ଡଙ୍ଗାଡ଼ା ଲଜ ସରମ କଥାରେ
ଯେମନ୍ତ କେହି ଭୁଣ୍ଡ ନ ଫଟାଏ, ଆମ ବଣକୁ ନିନ୍ଦା
ବୋଲଣା ନ ଆସେ ।” ପଢ଼ା ଖୁବ୍ ଗର୍ବରେ ମୁରକ
ହସଟାଏ ହସି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ମଣିମା ! ଏକଥା କଣ
ଆଜି ପଢ଼ାକୁ ଶିଖାଇ ଦେବେ ?”

କନ୍ୟାଟିର ନାମ ମୋହିନୀ । ରୂପରେ, ଗୁଣରେ
ବି ସେହିପରି ମୋହିନୀ । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ ବଡ଼
ଲାଗିଗଲାଣି । ଭାରି ଇଚ୍ଛା, ବେହୂଟିକୁ ଭଲକରି ପଢ଼ା-
ଇବେ, ସବୁବେଳେ ଦୁଇ ଜଣ ବସି କଥାଭାଷା ହେବେ,
ସଞ୍ଜିବେଳେ ତୋଟାରେ ବୁଲିବେ—ଉପାୟ କଣ ?
ପଢ଼ାଟା ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲାଗି ରହିଛି । କଣ ମନ୍ତ୍ର
ପଢ଼ାଉଛି, ସେହି ମୂର୍ଖ ବୋହୂଟା ବି ଆଖି ଫଟାଉ
ନାହିଁ କି କଥା କହୁ ନାହିଁ । ଦିନେ ମଦନ ବାବୁ
ଆପଣା ପଢ଼ା ଘରେ ବସି କଣ ଭାବୁଥିଲେ, ହଠାତ୍
ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ ପାଟିକରି କହି ପକାଇଲେ, ବେଶ୍
ଉପାୟ ମନରେ ପଡ଼ିଛି, ବେଶ୍ କଥା—ବେଶ୍ କଥା ।

ମଦନ ବାବୁ ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ପହରକ ସରିକ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏଣିକି ତେର ଥର ମଠ ହୋଇ ଗଲଣି, ଦିନେ ଦିନେ ଦେଉ ପହର ବି ଗଡ଼ିଯାଏ । ଦିନେ ପଘା ପରୁଣେଲା, “ହୋଇଲେ ଶୁଦ୍ଧି ! ସାନ୍ତ ମଣିମାଙ୍କର ଉଆସ ଭିତରକୁ ବିଜେ ହେବାକୁ ଦିନେ ଦିନେ ଏତେ ମଠ ହୁଏ କିଁ ?” ବଡ଼ ଉଆସରେ ତେରଗୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲି; ମାତ୍ର ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସକୁ କେହି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅ ଗୋଳମାଳକୁ ଭଲ ପାଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନା ? କେହି ପୋଇଲି ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ଶୁଦ୍ଧି ପୋଇଲିକୁ ନମୋଦ କରି ଦେଇଛନ୍ତି-ସବୁବେଳେ ବୋହୂ ପାଖରେ ଥାଏ । ପାଠ ଘରେ ସାନ ସାନ୍ତ ଓ ଶୁଦ୍ଧି ନିରୋଳାରେ ବସି ତେର ବେଳଯାଏ କଣ ପୁସର-ଫାସର ହେଉ ଥିବାର କେତେ ଥର ଦେଖା ଗଲଣି । ପଘା ପରୁଣିବାରୁ ଶୁଦ୍ଧି କହିଲା, “ତୁ ଶୁଣି ନାହିଁ କି ଲେ ପଘା ଅପା ! ସାନ୍ତ ମଣିମା ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ପୁକିବାକୁ ଯାନ୍ତି ପରା ।”

ପଘା—ଗାରିଡ଼ମନ୍ତ୍ର କଣ ଲେ ?

ଶୁଦ୍ଧି—କଣ କି, ଏ ଦେଶରେ ଏହି ଶରଦିନିଆ ଚନ୍ଦ୍ର ନାଗ ତେର ବାହାରି ମଣିଷଙ୍କୁ ଦଂଶି ଦିଅନ୍ତି । ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ଜଣା, ପୁକି ଦେଲେ ବିଷ ଉଡ଼ିଯାଏ । ପଶୁକୁ ପଣ ରୋଗୀ ଭଲ ହୋଇ ଗଲଣି । ଆଉ କଣ କହିବି ପଘା ଅପା, ଏହି ପାଖ ଗାଁ ମହୁପୁରରେ ପୁଞ୍ଜାଏ ବୋହୂ ଠକ ଠକ କରି ମରଗଲେ । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ବୋହୂଗୁଡ଼ିକ ଆହା ! ଆହା !

ପଘା—ହଁ ଲେ ଶୁଦ୍ଧି । ସେଗୁଡ଼ାକ ସାନ ସାନ୍ତ ମଣିମାଙ୍କୁ କିଁ ବାଡ଼ନ ଦେଲେ ନାହିଁ ?

ଶୁଦ୍ଧି—ହଁ, ସାନ ସାନ୍ତ ବିଜେ କରିଥିଲେ, ତେର ପୁକାପୁକି କଲେ, ହେଲେ କଣ ହେଲା, ବୋହୂଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଦୋଷରୁ ମଲେ ମ ! କଥା କଣ କି, ସାନ୍ତ ଆଗେ ମନ୍ତ୍ର ପାଣିରେ କାଠିମର ରୋଗୀର ମୁହଁ ଧୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ଯୁଡ଼ା ଫିଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ଡାକିବାବେଳେ ରୋଗୀ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ସାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ ରହିବା ବିଧି । ବୋହୂଗୁଡ଼ାକ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବାବେଳେ ଯେମିତି ମୁହଁ ଡାକି ପକାଇଲେ, ଠକ୍ ଠକ୍ କରି ଢଳି ପଡ଼ିଲେ ।

ପଘା—ଆହା ! ପାଖରେ କଣ କେହି ପୁରୁଣା ମାଇପେ ନ ଥିଲେ ? ବୋହୂ ମୁହଁ ଡାକିବାବେଳେ ତା ହାତ ଧରି ପକାଇଲେ ନାହିଁ କିଁ ? ଜୀବନ ବଡ଼ ନା ଲଜ ବଡ଼ ? ‘ଆପଣାକିଆକୁ ଇଲଜ କିଁ’ ! ହଁ ଲେ ଶୁଦ୍ଧି, କାଠିମର ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡବାଳ ଫିଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ଶୁଦ୍ଧି—ପଘା ଅପା, ତୁ ତ ରୋଜନା ସଞ୍ଜବାଦେ ମାଡ଼ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ବୋହୂ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଡୋଟାଆଡ଼େ ଦେନିଯାଉ । ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଆଲୁଅ ଦେନିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ପରା !

ପଘା—କଣ କହିଲୁ ଲେ ଶୁଦ୍ଧି, କଣ କହିଲୁ ! ଏଡ଼େ ମହତ ଘର ପୋଇଲିଟା ହୋଇ କଣ କଥାଟା ମୁହଁରେ ଧରିଲୁ । ଦେଶରେ ମୁଲକରେ ଗୋଟାଏ ନିନ୍ଦା ଚହଲ ପଡ଼ିଯିବ ଯେ, ହାଟୁଆ ଘର ଝିଅଟା ପରି ମଣାଲ ଜାଲ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଯାଏ । ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲେ କଣ ମୋ ଚୁଟି ପିଠି ରହିବ ? ଆମ ଉଆସରେ ତ ବୋଡ଼କୁ ବୋଡ଼ି ପୋଇଲି—ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବାଛୁ ବାଛୁ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଦେଲେ କିଁ ? ଆଲେ ପଘା ଯେବେ ସଙ୍ଗରେ ଅଛି, ଆମ ଜେମାଙ୍କର ଡର କ’ଣ ?

ସଞ୍ଜ ଗଡ଼ ଗଲଣି । ଘର ଭିତରେ ସବୁ ଅନ୍ଧାର ।
ବୋହୂଟି ଓଡ଼ଣା ପକାଇ ତୋଟାଭିତରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ
ଗୁଲିଛି । ପଞ୍ଚ ବାହାଟି ଧରି ଚଳାଇ ଆଶୁଛି । ତୋଟା
ଦୁଆର ଦୁଆରବନ୍ଧ ଡେଇଁ ଯେମିତି ଘର ଭିତରକୁ
ପଶିବେ, କବାଟକଣରୁ ଦେଉଡ଼ାତ ଲମ୍ବ ସାପଟାଏ
ବାହାର ବୋହୂ ଆଉ ପଞ୍ଚ ଗୋଡ଼ପାଖ ବାଟେ ହଲହଲ
କରି ଗୁଲିଗଲ । ପଞ୍ଚ ତ ବୋହୂଟାକୁ ପେଲିଦେଇ
‘ବୋପା ଲେ’ ବୋଲି ରଡ଼ିଟାଏ ଗୁଡ଼ି ଘରେ ପଶି
କବାଟ କଲି ଦେଲଣି । ବୋହୂଟା ହାଉଲ ଖାଇ ଠା
ପଡ଼ିଗଲା, ଚେତା ନାହିଁ । ଶୁଣି ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିଲା,
ଧାଇଁ ଆସି ବୋହୂଟିକୁ କାଶେଇ ପହଞ୍ଚି ଘର ଭିତରକୁ
ଦେନିଗଲା, ମୁହଁରେ ପାଣି ଛୁଞ୍ଚିବାରୁ ବୋହୂର ଚେତା
ବସିଲା । ଶୁଣି କହିଲା, “ଆପଣ କିଛି ଡରବେ ନାହିଁ ।
ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି ଆଶୁଛି, ଏହି ଲଗେ ଭଲ
କରିଦେବେ ।”

ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି ବୋହୂଟାର ସାହସ ହେଲଣି ।
ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥରୁଥିଲା, ଏବେ ଓଡ଼ଣାଟି ପକାଇ
ଭୁନି ହୋଇ ବସିଛି । ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ପଞ୍ଚ ବି
ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ଦେହଟା ଟିକିଏ
ଟିକିଏ ଥରୁଛି, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଦୁଇଖଣ୍ଡ
ଆସନ ପଡ଼ିଲା, ବୋହୂ ଆଉ ସାନ ସାନ୍ତ ମୁହଁମୁହଁ
ହୋଇ ବସିଲେ । ସାନ୍ତ ପରୁରବାରୁ ପଞ୍ଚ କହିଲା, “ହଁ,
ମୁଁ ସାପଟାକୁ ଦେଖିଛି—ତନି କି ଗୁରି ହାତ ଲମ୍ବ,
ଦେହଯାକ କଲା ହଲହା ଆଡ଼ୋରାଡ଼ୋରା ଚନ୍ଦ୍ରହୋଇଛି ।
ମୁଁ ଯେମିତି ସାପଟାକୁ ଦେଖିଲି, ତାକୁ ବାଡ଼େଇବା
ପାଇଁ ଜେମାଙ୍କୁ ବସାଇ ଦେଇ ବାଡ଼ି ଗୋଜିବାକୁ
ଧାଇଲି ।” ଦୁଷ୍ଟ ଶୁଣିଟା ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଟିକିଏ
ହସିଲା ।

ସାପ କାମୁଡ଼ିଛି କି ନାହିଁ, ସାନ୍ତ ବୋହୂ ଗୋଡ଼
ଭିଡ଼ି ଆଖି ପରଖି ବସିଲେ । ବୋହୂଟା ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ି
ନେଉଥାଏ । ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ଏପରି କଲେ

ମନ୍ତ୍ର କାଟି କରିବ ନାହିଁ । ଦେଖାଗଲା, ବୋହୂଟା
ଗୋଇଁରେ ଘାଉଡ଼ ହୋଇଛି । ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ହଁ
ହଁ ସତ—ପଞ୍ଚ କଥା ସତ, ଏଟା ଚପା ନାଗ, ଦେଖି
ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ ବସିଛି । ଏନାଗର ଗୋଟାଏ
ବୋଲି ଦାନ୍ତ । ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ । ହଁକଲି ମନ୍ତ୍ର ଡାକି-
ଦେଲେ ସବୁ ହସ ହରିଯିବ । ଆଲେ ଶୁଣି, ଯା,
ଡେବର ହାତରେ ପୋଖଣରୁ କଂସାଏ ପାଣି ଆଣ—
ଡେବର ଆଖି ବୁଜି ଯିବୁ—ସାପର ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ
ପରା !”

ସାନ୍ତ—“ହଁ, ଏବେ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ।” ବୋହୂ
ଓଡ଼ଣାଟାକୁ ଆହୁରି ଭିଡ଼ି ଦେଉଛି । ପଞ୍ଚ ‘ଆଗୋ
ମା ! ଓଡ଼ଣା କାଢ଼ି, ଓଡ଼ଣା କାଢ଼ି’ କହି ଆଗେ
ଓଡ଼ଣାଟା କାଢ଼ି ପକାଇଲା । ବୋହୂଟା ଭିଡ଼ି ମୋଡ଼ି
ହେଉଥାଏ । ପଞ୍ଚ ଆଉ ଶୁଣି ଦୁହେଁଯାକ ବୋହୂର
ଦୁଇବାହୁ ଆଖି କରି ଧରି ବସିଥାନ୍ତି । ସାନ୍ତ
ବୋହୂର ଯୁଡ଼ା ଫିଟାଇ ପକାଇଲେ । ଯୁଡ଼ା
ଫିଟାଇବାବେଳେ ବୋହୂଟା କଡ଼ି ଭିଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହେଲା,
ପଞ୍ଚ ମୁଣ୍ଡରେ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବହୁତ ହେମରୁ
ଦେଉଥାଏ । ବୋହୂଟା ଆଉ କଣ କରିବ, ଯୋଡ଼ାଏ
ମାଇକନିଆ ଆଖି କରି ଧରିଛନ୍ତି, ପଞ୍ଚ ପିଠିରେ ହାତ
ବୁଲାଇ ହେମରୁ ଦେଉଥାଏ । ସାନ୍ତ ପାଣି କଂସାକ
ମନ୍ତ୍ର ବୋହୂ ମୁହଁ, ଘାଉଡ଼ ଜାଗା ତନି ଥର କରି
ଧୋଇ ଦେଲେ । ତାହା ବାଦେ କହିଲେ, “ଏବେ
ମୁଁ ଗାରିଡ଼ି ଡାକିବି, ମୋ ମୁହଁକୁ ଏକଧାନରେ ଗୁଣ୍ଠି
ରହିବାକୁ ହେବ ।” ଏଣେ ଜୀବନବିକଳ କଥା, ତେଣେ
ମାଇକନିଆ ଦୁଇଟାଙ୍କ ପାଟି—‘ଗୁଣ୍ଠି ଗୁଣ୍ଠି ।’ ବଡ଼
କଷ୍ଟରେ ବୋହୂ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଟିକିଏ ଓହଳାଇ ସାନ୍ତଙ୍କୁ
ଏକଧାନରେ ଗୁଣ୍ଠି ରହିଲା । ବାବୁ ଗାରିଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର
ଡାକିଲେ—

“ଅଂ କାଳନ୍ଦୀ ହୃଦରେ ଥିଲା କାଳୀ;
କୃଷ୍ଣ ଗଲେ ପଦ୍ମ ତୋଳ;
କାଳୀ ଦେଲ କାମୁଡ଼ି,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ପଡ଼ି ।
ଗରୁଡ଼ ଅଇଲ ଉଡ଼ି କରି;
ବିଷ ଗଲ ଘା ମୁହଁରେ ହରି ।”
ଆ—ପୁ—ଆ—ପୁ — ଆ—ପୁ—

ଏହିପରି ସାତଥର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିସାରି ରେଗିଣୀ
ବେକରେ ଖଣ୍ଡେ ମନ୍ତ୍ରା ସୂତା ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ସାନ୍ତ
କହିଗଲେ, ‘ବିଷା ନାଗ ସାପ ବିଷ ପାଞ୍ଚଦିନ
ରହେ—ପାଞ୍ଚଦିନ ସକାଳ ସଞ୍ଜ ମନ୍ତ୍ର ପୁଞ୍ଜାଯିବ ।’

ସାନ୍ତ ଘେଷିଲେ, ରେଗିଣୀ ଦେହରୁ ଅସଲ ବିଷଟା
ତେର ଛୁଡ଼ି ଗଲଣି । ମନ୍ତ୍ର ପୁଞ୍ଜାବେଳେ ବୋହୂଟା
ଖୁବ ବଳରେ ଓଠ କାମୁଡ଼ି ରହୁଛି, ହସ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ
ନାହିଁ । ପଞ୍ଚମ ଦିନ ସକାଳେ ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ବୋହୂ,
ବେକରେ ଯେଉଁ ସୂତା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି, ଶନିବାର
ବଡ଼ ସକାଳେ ଜଣେ ଉପବା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଧିଆମୁହଁରେ
ଡେହରି ହାତରେ ସେ ସୂତା ଛୁଣାଇ ନେଇ ଏକମୁହଁ
ଗୁଲିଯିବ, ତିନି ମାସ ତିନି ପକ୍ଷ ତିନି ଦିନ ଦେଖା
ଦେବ ନାହିଁ ।” ପଞ୍ଚ ରଞ୍ଜଳ କହି ପକାଇଲ, “ଆଉ
କାହା ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ସୂତା ଛୁଣାଇ
ନେଇଯିବି ।” ସାନ୍ତ ତ ସେହି କଥା ଖୋଜୁଥିଲେ,
ମନରେ ବଡ଼ ଖୁସି । ପଞ୍ଚ ମନରେ ବି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ—
‘ଭଲ ହେଲା, ଗାଁକୁ ପଳାଇବା ଏ ସାପୁଆ ମୂଳକରେ
କିଏ ରହିବ ମ ?’

ମାସେ ଦୁଇମାସ ବିତି ଗଲଣି, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ
ଉଆସ ଭିତରେ ବସି ପଡ଼ାପଡ଼ି କରନ୍ତି । ଉଆସ ପଛ
ତୋଟା ନିର୍ଭେଳ । ଦୁଇଜଣ ଫୁଲ ବଗିଚାରେ
ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଲୁବୁଲି କରନ୍ତି । ମୋହିନୀଟି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ,
ଗୁଡ଼ାଏ ପଡ଼ି ଗଲଣି ।

ଦିନେ ମୋହିନୀ ହସି ହସି କହିଲା, “ହଁ ହେ,
ତୁମେ ଏଡ଼େ ଦୁଷ୍ଟ ନା ?” ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ, ଖଣ୍ଡେ
ଡାଙ୍ଗ ପଲଙ୍କ ଚକ୍ର କାଢ଼ି ଆଣିଲା—ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳି
ଅନ୍ଧାର ଚୌଡ଼ା, ଦେହହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ—
କଲା ଆଉ ହଳଦୀରେ ରିସ ହୋଇଛି ଏକ ପାଖ
ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଗେଙ୍ଗୁଟି ବନ୍ଧା । ସେହି ଗେଙ୍ଗୁଟିଟା
ଧରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡକ ହଳହଳ
ହୋଇ ସାପପରି ଗୁଲିଯାଏ । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶକଣି
ଆଗରେ ଗୋଟାଏ କଣ୍ଟା ବନ୍ଧା । ମୋହିନୀ ହସି ହସି
କହିଲା, “ତୁମେ ଏଡ଼େ ଦୁଷ୍ଟ, କବାଟ କଣରୁ କାଗଜ
ଖଣ୍ଡ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କଣ୍ଟାଟା ଫୁଟାଇ ଦେଲ ?”
ମଦନ ବାବୁ କହିଲେ, “ହୋଇ ଲେ ଶୁଣି, ସୁକୁ
କହିଦେଲୁ କିଏ ? ସାପ ଦେଖାଇଲୁ କିଏ ?” ଶୁଣି
ହସି ହସି ପଳାଇଲା ।

ଅଧର୍ମ ବିତ୍ତ

ବିଜେ ନରହରିପୁର ଶାସନ ମୁଣ୍ଡ ସାହାଲା ଘରକୁ
ଛୁଡ଼ି ପରୁଣ ସାପିଏ କଦମ ଦୂରରେ ବଳଦେବଙ୍କ
ପୂଜାପିଣ୍ଡି ବା ମଣ୍ଡପ । ଗ୍ରାମ ଦିଗକୁ ଛୁଡ଼ି ପିଣ୍ଡିର ଆଉ
ତିନି ପଟରେ ପାଞ୍ଚସାଲି, ଦଶସାଲି, ମଧ୍ୟଭଳ ଅତି
ପୁରୁଣା ବୁଡ଼ା, ଗଣତରେ ଶହେ ସାତ ନଡ଼ିଆ ଗଛ ।
ଏଗୁଡ଼ିକ ଶାସନ ମହାଜନଙ୍କ କୋଠ ଗଛ । ଫଳ
ଏକସଙ୍ଗରେ ତୋଳା ଯାଇ ଭାଗପିଛେ ବାଣ୍ଟ ହୁଏ ।

ସକାଳ ଓଲ ବେଳ ଘଡ଼ିକ ସମୟରେ ନଡ଼ିଆଗଛ
ମୂଳରେ ଜଣ ପରୁଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଗୋସାଇଁ ବିଜେ
ହୋଇଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଭଲଆ ଆଉ ମର୍ଯ୍ୟାଦା-
ବନ୍ଧ ପୁଣି ଦୂର-ଗାଁରୁ ଆସିଥିବା ବନ୍ଧୁମାନେ ନଡ଼ିଆ-
ପତ୍ରଗୁଣା ଚଟେଇରେ ବସିଛନ୍ତି, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କର
ଭୂମ୍ୟାସନ । ସାନ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ

ନଡ଼ିଆବୁରର ଚଳେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି ହୋ ହା ପାଟିକର
ଖେଳୁଥାନ୍ତି, ହେଲେ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ କଥା
ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼ି, ପୁଞ୍ଜାକୁ ପୁଞ୍ଜା ପିଲା ଖୁବ୍
ଦୂରରେ ବୁରେଇ ଉତ୍ତରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କ
ସଭା ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବି ମନ ମଧ୍ୟରେ ସେମନ୍ତ
ବୁଝିଛନ୍ତି, ଆଜି ଗାରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ କଣ ହେବ ।
ଶାସନ ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଆସୁଛି ବି ଆଠ ଦଶ
ଜଣ ଦୂରଦୂରନ୍ତର ଗାଁରୁ ଗୋସାଇଁମାନେ ଆସି
ଉପସ୍ଥିତ, ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୁଳବାପାଇଁ
ଆସିଛନ୍ତି । ଭେଣ୍ଟିଆ ଜଗୁ ପଡ଼ିଏ ଦୁଇ ଗୋଡ଼
ପାପୁଲରେ ଗୋଟିଏ ପଥର କୁଣ୍ଡି ଯାକ ଧରି ମୁଣ୍ଡ
ପୋତ ଗୋଟାଏ ନାସଦୋଟା ବାଡ଼ିରେ ଘଡ଼ର ଘଡ଼ର
କରି ନ ସ ଘୋଟୁଥିଲେ । ଘୋଟା ହୋଇଗଲା ।
ଆଗେ ମୁରବିଭଳିଆ ଲେକଙ୍କ ଆଗରେ, ପଛରେ ଆଉ
ଆଉ ମହାଜନଙ୍କ ଆଗରେ କୁଣ୍ଡି ଦେଖାଇଲେ ।
ସମସ୍ତେ ଟିପେ ଟିପେ ନାସ ନେଇ ଥୁଁ—ଥୁଁ କରି ନାକ
ଦୁଇ ପୁଡ଼ାରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲେ ।

ନାସ ସୁଜାସୁଜି ବାଦେ ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର
ପଚାରିଲେ, “ମାମୁ ! କର୍ଜାଟା ତୁମ ଅଜିତା, ନା ଅଜାଙ୍କ
ଦେହକର ?” (ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ଦିବାକର ଦ୍ଵିବେଶଙ୍କ
ଭଣଜା, ଏକ୍ସାନସ ପାସ, ଗୋଟାଏ ମାଇନର
ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ମାମୁଙ୍କ ବିପଦ କଥା ଶୁଣି
ଆଉ ଆଉ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ସଙ୍ଗୁଳ ଆସିଛନ୍ତି ।)

ଦ୍ଵିବେଶୀଏ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ବାପା ।
ମୋ ଅଜିତା ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ବି ନୁହେଁ । ବାପା
ତାଙ୍କ ମଝିଆଁ ଝିଅ ତାର ନାନା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟକୁ ସାହୁ
ପାଖରୁ ଗଡ଼େ ଟଙ୍କା ଖାଣ୍ଡି ତାଳପତ୍ର ଗୁଜା ଲେଖି-
ଦେଇ ଅଣିଥିଲେ । ତହିଁ ଆର ବରଷ ପଞ୍ଚାଶଟି ଟଙ୍କା
ଘେନି ସାହୁ ପାଖକୁ ଗଲେ, ମନରେ କରିଥିଲେ,
କଳନ୍ତର ଛୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ମୁଲକୁ ବାକି ପଏଠ କରି-

ଦେବେ । ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଦେଖି ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ
କହିଲା, ‘ଏ—ଏ କଣ ଗଦେଇ କଲେଇ ? ଶୁଣିଲି,
ତୁମେ ପରା ଧାନ ବିକି ଏ ଟଙ୍କା ରଖିଛ ! ରାମ—
ରାମ—ରାମ ! ଏଟା କି କଥା ? କୁଟୁମ୍ବଦାରିଆ ଘର,
ଧାନ ହେଉଛି ଜୀବନ, ଧାନ ହେଉଛି ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତାକୁ
କଣ ବିକନ୍ତି ? କେତେ ବା ଧାନ ପାଇଛ—ଉଠାଅ,
ଉଠାଅ—ଟଙ୍କା ଉଠାଅ । ତୁମେ ମୋ କୁଳପୁରୋହିତ,
ସହଜରେ ଧର୍ମର କଲେଇ, ଟଙ୍କାଟା ତୁମ ପାଖରେ
ଥିଲେ ସେ, ମୋ ପାଖରେ ଥିଲେ ସେ । ଯାଅ ଯାଅ,
ଏହି ଟଙ୍କାରେ ଧାନ କଣିପକାଅ । ନାହିଁ ନାହିଁ,
ଗାଁରେ ଦଶ ସଜମାନ ଘରେ ବହାନହଣା ପଡ଼ିଗଲା
ତ ଏକାଦିନକରେ ଟଙ୍କା ପିଠା ।’ ବାପା ତ ଥିଲେ
ମରହଟ୍ଟିଆ ସାଦାସିଧା ଲୋକ, ସାହୁର ମିଠା କଥାରେ
ଏକାବେଳକେ ତରଳି ଗଲେ । ବାପା କିଆ, ତୁମେ
ଯାଅ ନା, ଶୁଣିବ, କେଡ଼େ ମିଠା କଥା କେତେ
ନିର୍ମାୟୀ କଥା—ମନରେ କରିବ ଏହାପରି ସରଳ,
ପରୋପକାରୀ, ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ଏଇ
ସେ ତୁମ ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି ରାମ ମହାଧାନ୍ଦେ, ସଦାଶିବ
ମିଶ୍ର, ବିଶ୍ଵନାଥ ଶତପଥୀଏ, ରାମପାତ୍ରୀଏ, ସମସ୍ତଙ୍କର
ଠିକ୍ ଏହିପରି ହାଲ । ଝିଅ ପୁଅ ବିଭାକୁ ଟଙ୍କା
ଆଣିଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଭରଣ ଭରଣ ମାଣ ଶାସନ
ଭାଗ ଜମି ଆମ ଜମି ସହିତ ଏକା ତାରଖରେ କଟକ
ଜଳ କୋର୍ଟରେ ନିଲମ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଗୋରୁ
ଖୋଜରେ ଖୋଜି ବି ଜମି କାହାର ନାହିଁ । ଆହୁରି
ବି ଛ ଜଣ ମହାଜନଠାରୁ କରଜା ଖାଇଥିଲେ,
ମୁଲକଲନ୍ତରରେ ବୁଡ଼ି ରହିଲେଣି । ସେମାନଙ୍କର ବି
ଆଉ ବର୍ଷେ ଛ ମାସ ବାଦେ ଜମିବାଡ଼ି ଗଲା ପରି ।
ତୁଚ୍ଛା ଏହି ଶାସନରେ ? ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଦଶଶତ ଗାଁରେ
ଯାହାର ଭଲ ଜମି ଖାଣ୍ଡି ଦେଖିଲ ତ, ଶୁଣି ଶୁଣି
ବୁଲୁଥିବ । କାହାର ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ରାତି ଅଧରେ
ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବ । ଥରେ ଯଦି ଟଙ୍କା ତା ଘରୁ
ଉଠାଇଲ ତ, ଭିନିପୁରୁଷରେ କଣ ଶୁଣୁଛି ? କଳନ୍ତର,

କଳନ୍ତର କଳନ୍ତର, ତହିଁର କଳନ୍ତର ଲଟ ଲଟି ରହିଛି । କରଣଗୁଡ଼ାକ ବି ସେହିପରି ମିଳି ଯାଇଛନ୍ତି । କିଏ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ପିଠି କଲ ତ, ପାଞ୍ଜିରେ ବସିଲ ଦେଉ ଟଙ୍କା । ହଁ, କଣ କହୁଥିଲ, ବାପା ତ ତା କଥାରେ ଭୁଲ ଟଙ୍କା ବାହୁଡ଼ାଇ ଆଣି ପୁଣି ଧାନ କଣି ଥୋଇଲେ । ତହିଁ ଆଉ ବରଷ କଡ଼ିରୁ ପାଣି ହେଲ ଛିନ୍‌ଛୋଟ, ଧାନ ଭଲ ଫଳିଲା ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ ପୁଣି ତୁମ ସର ମାଉସୀର ବିଷ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ୯ ବର୍ଷ ପୁର ଯାଉଛି, ‘ଦଶବର୍ଷ ତୁ କନ୍ୟକା,’ ବିଷ ନ ଦେଲେ କନ୍ୟାଦାନ ଫଳ ନାହିଁ । ବାପା ଯାଇ ସାହୁ ଦୁଆରେ ହାଜର । ସାହୁ ତ ଢାଳେଇ ପଡ଼ି ବେଳ ଉଣୁଥିଲା, ଦାଉ ପଡ଼ିଗଲା । ସାହୁ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସି କହିଲା, ‘ହେଉ ହେଉ, କକେଇ, ଝେନି ଯାଅ—ଏ ଘର ଟଙ୍କା ସେ ଘରକୁ ଯିବ, କଥା କଣ ? ଆହେ ଗୁମ୍‌କରଣେ, ଅଇଲା, କକେଇ କିଛି ଟଙ୍କା ଧାର ନେବେ । ଆଗ ଟଙ୍କାଟାର ମୂଳ କଳନ୍ତର ହସାବ କଲ ।’ ଗୁମ୍‌କରଣ ବିଦେଇ ମହାନ୍ତିଏ ହସାବ କରି କହିଲେ, ‘ଆଗ ଟଙ୍କା ମୂଳ କଳନ୍ତର ମିଶି ହେଲା ଅଡ଼େଇଶ, ହାଲକୁ ଶଏ ନେଲେ ହେବ ସାଡ଼େ ତିନିଶ ଟଙ୍କା ।’ ଟଙ୍କା ଶୁଣି ବାପା ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ସାହୁ ବାପାଙ୍କ ମନ କଥା ବୁଝି ପାରି କହିଲା, ‘ହେଉ—ହେଉ, କକେଇ ଚନ୍ଦ୍ରା କଣ ? ଦେବା ନେବା ବେଳ ତ ଅଛି । ଆପଣ ମୋ କୁଳ-ପୁରୋହିତ, ଦେବାବେଳେ ଦି’ଶ ଶହେ ଛୁଡ଼ ନେଇ-ଗଲେ ମୋର କଣ ସରିଯିବ ?’ ବିଷ୍ଣୁଗୁ ଆଉ ଆଠ ଦିନ, ଟଙ୍କା ନ ହେଲେ ନୁହେଁ । ବାପା ସାହୁ କଥାରେ ‘ହଁ’ ଉଣିଲେ, କହିଲେ, ‘ହେଉ, ଗୁମ୍‌କା ଲେଖାଯାଉ ।’ ସାହୁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଗୁମ୍‌ମାର ବସି କହିଲା, ‘ବୁଝିଲେ କକେଇ, ଏଇଟା ହେଲା କଳିକାଳ, ଏ ଗୁମ୍‌ସ୍ତା କରଣଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ପରତ ନାହିଁ । ଗୁମ୍‌କା କେତେବେଳେ କଣ କରି ପକାଇବେ, ମୋତେ ପଛନ୍ତେ ଆପଣ ଦୋଷ ଦେଉଥିବେ । ଟଙ୍କାଟା ଗୋଟାଏ ଟିପ କରି ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ

କରି ପକାଇଲେ ଭଲ ହେବ; କାହାରି ଡି’ ଗୁଁ କରିବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ଏଥିରେ କେତେ ବା ଖରଚ ? ଖରଚଟା କଣ ଆପଣ ଉଛୁଣିକା ଭରୁ ଆଣି ଦେଉଛନ୍ତି ?’ ଟିପ ଲେଖାପଡ଼ା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ ହୋଇଗଲା । ଯାହା ହେବାର ତ ହେଲା, ଟଙ୍କା ଦିଅ । ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବାକୁ କଣ ନା ଟାଣୁ । ‘କି ହୋ ଟଙ୍କା ଉଣା କିଏ ?’ ଗୁମ୍‌ସ୍ତା ବୁଝାଇଦେଲା, ‘ସିଢ଼ୁକ ପୂଜା ଶତକର ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ଗୁମ୍‌ସ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାଳଶେଗ ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ ଖର୍ଚ୍ଚ, ଗୁମ୍‌ସ୍ତା କଟକ ଖୋରାକ ସବୁ ସବୁ ରକମ ମିଶାଇ ସାଡ଼େ ଛ ଟଙ୍କା । ଗାଏ ସବୁ ପଦକୁ ବାରଟଙ୍କା ଆଠଅଣା । ପୁରୋହିତେ, ଆପଣ ତ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ, ଏତକ ବୁଝି ପରୁ ନାହାନ୍ତି ? ଆପଣ ତ ରୋଜନା କେତେ କାରବାର ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ କଣ ଟଙ୍କାଏ ମଷାଏ ହଉ ହୁଡ଼କରି ନେଲେ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗନ୍ତାଘର ପୁରିଯିବ ?’ ତମୟୁକ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ ପାଖରୁ ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ସେଥିର କିଛି ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ । ବାପା ତା ଦୁଆରକୁ ଗଲେ ଭକ୍ତି କଣ ଦେଖିବ ! ‘କକେଇ ! ଆପଣ ଅଇଲେ, ଓଲଟି—ଓଲଟି, ଆରେ ପିଡ଼ାଟା ଦେ ରେ, ଆରେ ପାତଧୁଆ ଜଳ ଦେ ରେ’ ଡାକ ପଡ଼ିଯିବ । ଗଲା ତେରସ୍ତା ବାପାଙ୍କର ଯେମିତି ବିଯୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି, ମହାଜନକୁ ତ ପଡ଼ିଗଲା ପୋ’ବାର । ମୂଳ କଳନ୍ତର ଭଡ଼ି ଦେଇ ବାରଣ କେତେ ଟଙ୍କା କେତେ ଅଣାରେ କଟକ ଅଦା-ଲତରେ ନାଲିସ୍ ଦାଏର କରିଦେଲା । ମୁଁ ଯାଇ ମହାଜନ ପାଖରେ ପଡ଼ିଲି । କହିଲା, ‘ଆରେ ଭାଇ ଦିବୁ ଗୁମ୍‌ସ୍ତା-ମାନେ ମୋ ଅଜାଣତରେ ନାଲିସ୍ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯା ଯା, ତୁ ହାକିମ ପାଖରେ ଟଙ୍କାଟା ମାନି ଆ, ପଛରେ ବୁଝାସୁଝା ହେବ ।’ ମୋ ମନଟା ଛୁକଉଥାଏ । କଟକ ଯିବାକୁ ମନ ବଳୁ ନ ଥିଲା, ଡରରେ ଯାଇ ତା ଓଲଟ କହିବା ପ୍ରମାଣେ ହାକିମ ପାଖରେ ଜବାବ ଦେଇ ଆସିଲି । ଏହିଟା ହେଲା ଗଲା ବରଷ କଥା । ମୁଁ

ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଡିଗ୍ରି ହେଲୁ, କେତେ ଟଙ୍କା ଡିଗ୍ରି ହେଲୁ, ଆଉ କଣ ହେଲୁ ମୋତେ କିଛି ଜଣ ନାହିଁ । ଶୁଣିଲି, ଗଲୁ ମକର ମାସ ସାତ ଦିନରେ ମୋର ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାର ସମ୍ପତ୍ତି ସାତଶହ ଟଙ୍କାରେ ନିଲମ ହୋଇଗଲା । ମହାଜନ ଆପେ ନିଲମ ଧରିଛୁ । ତା ଗୁମାସ୍ତା କହେ, ମୋ ଉପରେ ଆହୁରି ଛଅ ଶହ ଟଙ୍କା ପାଉଣା । ଆମର ଶାସନ ପାଣିଗ୍ରାସୀ ଗ୍ରାମ ପରୁଣ ମାଣ, ତା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଯେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ କିଆ ବଣଟା ଦେଖୁଛୁ, ସେହିଟା ଏକଚକ୍ର ଆ ପଦରମାଣ ମାଳ ଜମି—ଭାରି କଳହ । ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ଏ ଜମିଟା ଉପରେ ତାର ଦଶ ପଦର ବରଷ ହେଲୁ ନଜର ପଡ଼ିଲଣି । ଯେବେ ଏ ଗାଁକୁ ଆସେ, ସେ ଜମିଟା ପାଖକୁ ଯାଇ ଗୁରୁପାଖ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖେ—‘କେତେ ଧାନ ଫଳେ, କି ଧାନ ଦିଅ’, ଦଶ ଥର କରି ପଚାରିବ । ମୋ ମନ ହେଲେ ଛୁକିଉଥାଏ । ବିଚାର କରୁ—କହ, ଭଲରେ ଭଲ କହ, ଏ ଜମିଟା କଥା ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପଚାରୁଛି କିଏ ? ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମହାଜନଙ୍କର ଠିକ୍ ଆମ ମାମଲ ପରି ଡିଗ୍ରି କରି ଜମି-ବାଡ଼ି ସବୁ ନିଲମ କରି ନେଇଛୁ ।”

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଏଇଟା ସାଇଲକ୍ ।” ଭାଗବତ ପଢ଼ିବ କହିଲେ, “ନା ନା, ସେଇଟା ଏ ସାଇଲେକ ନୁହେଁ, ତା ଭର ମହାମୟର—ଏ ଗାଁକୁ ଦେଉଳକାଶ ଦୂର ନଈକୂଳରେ ।” ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହୁନାହିଁ; ବିଲତରେ ଗୋଟାଏ ଏହି ରକମ କଳନ୍ଦର-ଶିଆ ଲେକ ଥିଲା, ନା ନାମ ସାଇଲକ୍ ।” ଡିରେଇ ଡିହାଡ଼ିଏ କହିଲେ, ‘ସେ ଯାହାହେଉ, ଏବେ ଉପାୟ କଣ ?’ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ କହିଲେ, “ଗୋସାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ! ମୁଁ ପିଲଟା, ମୋ ଅପରାଧ ଦେଖିବେ ନାହିଁ; ଗୋଟାଏ କଥା କହିବି, ଏଥିରେ

ସାହୁର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମୂର୍ଖପଣ । ଆପଣମାନଙ୍କ ପାପରୁ ସବୁ ସାରି ଦରଦ୍ର ହୋଇ ବସୁଛି ।” ବୁଢ଼ା ଅନନ୍ତ ପାଢ଼ୀଏ ଟିକିଏ ଉଷ୍ମ ଭାବରେ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଆପଣମାନଙ୍କର ପାପ କଣ ? ମୂର୍ଖପଣ କଣ ଦେଖିଲ ?”

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ପୁଣି ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କରି କହିଲେ, “ଅଜା ସାଆନ୍ତ ! ମୋ ଉପରେ ଖପା ହେଲେ ପରା ? ଦେଖନ୍ତୁ, କେଉଁ ମହାତ୍ମା ଶାସନ ବସାଇ ଏତେ ନିଷ୍ଠର ଜମି ଖଜି ଦେଇ କହିଥିଲେ, ‘ଆପଣମାନେ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବେ, ଦାତାକୁ ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ।’ ତାହା କରୁଛନ୍ତି କି ? ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଶାସନଟାରେ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଚୌପାଠୀ ନାହିଁ । ତୁଙ୍ଗା ନାସ ଶୁକ୍ଳି ଗ୍ରାମ ପିଇ ଚୌପଟ ଖେଳ ଦିନ କାଟିବେ ! ଦାତାଙ୍କୁ ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଥାଉ, ପବିତ୍ର ଗ୍ରାହଣ କୁଳରେ ଜାତ ହୋଇ କେତେ ଜଣ ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନାଦି ନିତ୍ୟକର୍ମ କରନ୍ତି ? ଏଇଟା କଣ ପାପ ନୁହେଁ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, କୁଆଡ଼ୁ ଶୁଣିବେ ଭାବନା ନାହିଁ, ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ମହାଜନ ଦୁଆରେ ଗୁଜା ଲେଖି ବସିବେ, ପୁଅ ଝିଅ ବିଭାବରକୁ ଆପଣା ବଡ଼ପଣ ଦେଖାଇବା ଲାଗି ଅକାରଣ ଟଙ୍କା-ଗୁଡ଼ାଏ ସାରିବେ । ଆପଣା ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ସେ ନ ଚଳେ, ସେ ମୂର୍ଖ ନୁହେଁ ତ ଅଉ କଣ ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଅତି ପବିତ୍ର ଶାସନଗ୍ରାମ ଭୂମିରେ ବାର ଜାତି ତେର ଗୋଲ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ବସିଲେଣି । ଏହା ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ପାପ ଆଉ ମୂର୍ଖତାର ଫଳ ନୁହେଁ କି ? ଆପଣମାନେ ତ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ଲେଉଟି ଆଣିଛନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ଲାଗା ହେବ କିଏ ?”

ମାଧ ପାଣିଏ କହିଲେ, “ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାହା କହିଲେ ସତ, ଖୋଲପଣି ସତ । ହେଲେ ଏଣିକି ଯାହା

ଗୋଟାଏ ବୁଝିସୁଝି କରାଯିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାର ବାଟ କଣ ?”

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର—ଆପଣମାନେ କଣ ଉପାୟ ଛିନ୍ନ କରିଛନ୍ତି ?

ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ର—ଆମ୍ଭେମାନେ କିଏ, ମାଲି ମାମଲ କିଏ ? କର୍ମ କର୍ମାଣି କଥା ବୋଲି, ଦଣ ଜଣ ବାହାର ପଡ଼ିବୁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର—ମାମୁ । ଜମି ନିଲମ ବାଦେ ସାଧୁ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲେ, କଣ କହିଲ ?

ଦିବାକର ଦ୍ଵିବେଦୀ—ଯାଇଥିଲ । ଦଣଥର ଗଲଣି, ଭେଟ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାଧୁନା ପଡ଼ିଛି, କଥା ବୋଲି ପାରିବ ନାହିଁ, ବାହାନା କରି ଶୋଇ ପଡ଼େ—ନୋହିଲେ ବାଡ଼ି ପଛ ବାଟେ ଆଉ ଗାଁକୁ ବାହାର ଯାଏ । ମୋ କନ୍ଦା କଟା ଦେଖି ସାଧୁଆଣୀ କମଳା ଆଉ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର ଦୁହେଁଯାକ କାନ୍ଦି ପକାନ୍ତି । ମୋତେ ବହୁତ ବହୁତ ଆଶ୍ଵାସ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, ମୋ ଜମି ମୋତେ ଦିଆଇ ଦେବେ । କେଜାଣି କପାଳରେ କଣ ଅଛି । ମା ପୁଅ ଦୁହେଁଯାକ ଏକା ଯେପରି ଦୟାକୁ ସେହିପରି ଧାର୍ମିକ, କାହାର ଦୁଃଖ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କୁବେର ସାଧୁଟା ଯେପରି ନିଷ୍ଠୁର ସେହିପରି କୃପଣ—ହାତରୁ ପାଣି ଗଳିବ ନାହିଁ । ହେଲେ ମା ପୁଅଙ୍କ ଆଗରେ କେହି ଓପାସ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସାଧୁଟା କରଜା ଟଙ୍କା ଲଗି କାହାର ଘର ହାର ନିଲମ କରିନେଲେ ଏମାନେ ଲୁଗୁଇ ତାକୁ ଟଙ୍କା ଧାନ ଦେଇ ତା କୁଟମ୍ଭ ପୋଷନ୍ତି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର—ଗୋଟାଏ ଆଶା ଅଛି ସତ, ହେଲେ ସେଥିକି ନିର୍ଭର କରି ରହିବାଟା ନିରାପଦ କଥା ନୁହେଁ । ଆପଣାର ବି ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଟି ଚାଲିବା

ଉଚିତ । ଉତ୍ତୁଣିକା ତାକୁ କେହି ଜମି ଦଖଲ ଦିଅ ନାହିଁ । ମାମୁ ! ତୁମେ କହୁଛ, ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କାର ମାଲ ସାତଶ ଟଙ୍କାରେ ନିଲମ କରି ନେଇଛି । ଏହି କଥା ଓଜର କରି ସାନ ନିଲମ ପାଇଁ ହାକିମଙ୍କ ପାଖରେ ଦରଖାସ୍ତ କର । କିଛି ଖରଚପତ୍ର କଲେ ଡେର ଦିନଯାଏ ମାମଲ ତାରିଖ ଗଢ଼ିଯିବ । ଏଣେ ତୁମେ ମା ପୁଅ ଦୁହେଁଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ିଥାଅ । ଆକିକା କଥା କାଲିକି ଅନ୍ତର, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କିଛି ବାଟ ଫିଟି ଯାଇପାରେ ।

ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତ ମହାଜନ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ଏକାବେଳକେ ପାଟିକରି କହିଲେ, “ଦର୍ଦ୍ଦଜଣା ହୁଅ, ରଜରଜେଶ୍ଵର ଭବ । ନୋହିଲେ କଣ ଆଞ୍ଜୁଳାକୁ ଆଞ୍ଜୁଳା ଟଙ୍କା ଗଣି ହାକିମ ଘର ପାଠ ପଢ଼ିଛ ? ଦେଖ ତ, ଆମେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଅନ୍ଧାରରେ ଅଣ୍ଟାଲି ହେଉଥିଲେ, କିଛି ବାଟ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା, ପିଲଟି କମିତିକା ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଢ଼ି ପକାଇଲା ?

ବୁଢ଼ା ଦନେଇ ମହାପାତ୍ରେ ଟାଣରେ ଦୁଇ ଟିପ ନାସ ଶୁଙ୍ଘି ଦେଇ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲେ, “ବୁଝିବି ହେଲେ ମହାଜନ ଗୌସର୍ଜମାନେ,

ଅଁ ଧର୍ମ ବିଞ୍ଚି ବଢ଼େ ବଢ଼ିବୁ ତ ।

ପିଁ ବାବେଲେ ଯାଏଁ ମୁଁ ସିଞ୍ଚିବୁ ତ ।

ସମସ୍ତେ ତ ଜାଣୁଛ, ତାହାର ସବୁ ଧନଗୁଡ଼ାକ ତଣ୍ଡ-ରପା ମଣିଷରକ୍ତ । ମହାଲିଆଟାରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କାର ମାଲିକ ହୋଇ ବସିଲା । ପିମିତି ଶ୍ଵାମୀ ଟଙ୍କାରେ ମାଲିକ ହୋଇଛି, ସେହିଦିନୁ ତ ବଡ଼ି ଯାଉଛି, ଆଉ କଣ ! ଏହି ଯେ କୁଗ୍ରାଘର ଦେଖୁଛ, ସେଇଟା ତା ନିଜ ଘର ନୁହେଁ । ଶ୍ଵାମସାହୁ ବୋଲି ଜଣକର ଘର । ଶ୍ଵାମାଟା ବି ଥିଲା କୁଗ୍ରାକୁ ବଳି ତଣ୍ଡିରପା, ଯକ୍ଷ ବୋଲି ସରିଛି । ପୁଅ ଝିଅ ଘରେ କିଛି ନ ଥିଲା,

ଗୋଟାଏ ପୋଷା ପୁଅ କରିଥିଲା ଯେ, ସେଟା ମଦ ଖାଇ ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇ ମଲା । କୁକୁା ତା ଜାତି ପୁଅ ଲଗିକ କେହି ନୁହେଁ, ତା ଘରେ କାରବାରୀଆ ଥିଲା । ଘୁମାକୁ ଖୁବ୍ ପଟେଇ ରଖିଥାଏ । ଘୁମା ଯିମିତି ଆଖି ବୁଜିଛି, କୁକୁା ଶୁକର ବାକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ କରି ଓକଲ ମୁକ୍ତାର ଧରି ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ବୋଲି ସରକାରରୁ ବାହାଲ ହୋଇ ଆସିଲା । ପାପୀଟାର ଧନ ପାଣି ପରି ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଏବେ ଜାଣ ଠକ୍କର ଛୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ । ଦେଶଯାକ ସନ୍ତାଇ ମାରିଲଣି, ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ଆତ୍ମା କାନ୍ଦୁଛି, ଯାହାର ସେ କିଛି କରି ନାହିଁ, ସେ ବି ଗାଳି ଚାଉଛି । ଏହି ମୋ କଥା ବୁଝ ନା, ପୁଅ ବିଶ୍ୱକୁ ପରୁଣ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିଥିଲା, ପନ୍ଦର ବରଷରେ ତୁଳା କଲନ୍ଦର ଅଡ଼େଇଶ ଟଙ୍କା ଶୁଣିଛି, ପାଞ୍ଚ ଥର ଟିପ ବଦଳାବଦଳ କରି ଶେଷରେ ନାଲିଶରେ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଡିଗ୍ରୀ କରି ମୋର ଭରଣ ଭରଣ ମାଣ ଜମି ନିଲମ କରି ନେଲା । ତେତିକ ଥିଲା କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଭରସା । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ଦେବାକୁ ଭରସା ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ଆତ୍ମାପୁରୁଷ କାଉଳ ହେଉଛି, ଆଖିରୁ ପାଣି ଶୁଖି ନାହିଁ । ଏହି ପଞ୍ଚ ପରମେଶ୍ୱର ଶୁଣନ୍ତୁ, ମୁଁ ପଇତା ଛୁଇଁ କହୁଛି, ଆର୍ତ୍ତ ଭିନି ପକ୍ଷ, ଭିନି ମାସ, ଭିନି ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସବନାଶ ହେବ । ଏହା ଯଦି ନ ହୁଏ, ମୁଁ ଅବ୍ରାହମ, ଏ ବ୍ରହ୍ମଗଣି ଛୁଡ଼ାଇ ପକାଇବି । ସେ ତ ତେର ଦିନ ଆଗରୁ ଯାଇଥାନ୍ତା, କେବଳ ମା ପୁଅଙ୍କ ଧର୍ମରୁ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ।”

ଲକ୍ଷଣ ମିଶ୍ରେ—ମାମୁ! ସାହୁଆଣୀ ଆଉ ବିଦ୍ୟାଧର ପାଖକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଛନ୍ତି ତ ? ସେହିମାନଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ିଥାନ୍ତୁ ।

ମାମୁ—ହଁ ବାପା ! ମୋର ଆଉ ଉପାୟ କଣ ? ଦିନେ ଦି’ଦିନ ବାଦେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏଁ । ମୋର ତ ଗୋରୁ ବାଛୁଣୀ ଘରତଳ ଜମି ସୁଦ୍ଧା ନିଲମ

ହୋଇ ଯାଇଛି, ଆଉ ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀ ମୋ ଦୁଃଖ ଶୁଣି କାନ୍ଦ ପକାଏ । ସେହି ତ କୋଡ଼ିଏ ନଉତି ଧାନ ଆଉ ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କା ଦେବାରୁ ଆଜିଯାଏ ଚଳୁଛି । କାଲି ରାତିରେ ବି ବିଦ୍ୟାଧର ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲା । ସେ ତ ମୋତେ ଟାଣ ଜବାବ ଦେଇ କହିଲା, ‘ନନା ! କାନ୍ଦ ନା, ଯେପରି ହେଉ ତୁମ ଜମି ତୁମକୁ ଦେବ । ମୁଁ ବାହାଘରରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବାଯାଏ ସତାର କରି । ତୁମେ ତ ଆମ କୁଳ-ପୁରୋହିତ, ସଙ୍ଗରେ ତ ଅବଶ୍ୟ ଯିବ । ଶୁଣିଛି ମୋ ଶୁଣ୍ଠରର ଦଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଷୟ, ସେ ବି ତୁମକୁ ଅବଶ୍ୟ ଭଲରୂପେ ମେଲଣି ଦେବେ ।’

କୁବେର ସାହୁ କହେ, “ମୋର କରଜା କଲନ୍ଦରକୁ ଲେଡ଼େ କିଏ ? ମୋର ଗଡ଼ଜାତ ଥାଉ ।” ଗଡ଼ଜାତ ସୋନପୁରଠାରୁ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଯାଏ ତାହାର ଦଶ ପନ୍ଦରଟା ଗୋଦାମ । ଫି ଗୋଦାମରେ ଜଣେ ଜଣେ କରଣ, ଜଣେ ଜଣେ କାରବାରୀଆ, ତାର ନିଜର କୋଡ଼ିଏ ସରକି ବାରଗୋଡ଼ିଆ, ପନ୍ଦର ଗୋଡ଼ିଆ କୁଶୁଳ, ଚକ୍ରକ୍ ନାଆ ଅଛି । ବର୍ଷାଦିନେ ସେଥିରେ ସରକ ନେ ଆଣ କରେ । ନା ଗୁଡ଼ି ଖରାଦିନରେ ସରକ ନେ ଆଣ କରିବା ସକାଶେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ଥୋରି ବଳଦ ଅଛି ।

ବୌଦ୍ଧ ଏଲ୍ଲକା ହରିହରପୁର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମହାଜନା ଗାଁ—ଠିକ୍ ମହାନଗା କୂଳରେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ କାରବାରୀଆ ବେପାରୀ । ପ୍ରଧାନ ମହାଜନଙ୍କ ନାମ ସୁଧୁପୁର ସାହୁ । ନାମର ଉପସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଗୁଣ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ, ସତ୍ୟବନ୍ଧୁ । ପାଞ୍ଚ ଯାତ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଷୟ, ଘରେ ଠାକୁର ବାଡ଼ି, ସଦାବର୍ତ୍ତ । ସାହୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି; ଆଉ ଏବେ ବେପାର ବଣିଜରେ ମନ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ପୂଜା ପାଠ ହରିନାମ ଭଜନରେ ଲାଗିଥାଏ । ସାହୁ ଅପୃଷ୍ଠକ;

ଗୋଟିଏ ବୋଲି ହିଅ, ନାମ ପଦ୍ମାବତୀ—ବୟସ ପନ୍ଦର ଯାଇ ଖୋଲ ପଶିଛି । ପାଟକ ଜାତିରେ ଏତେ ବଡ଼ ଅଭିଆଡ଼ୀ କନ୍ୟା ଘରେ ରଖିବାକୁ ମନା । ସାହୁର ଇଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ ଘର-କୁଆଁଇ ରଖିବ । ପାସ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ଦିନ ଚାଲିଗଲା, କନ୍ୟା ଘରେ ରହିଛି । କନ୍ୟାଟି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରଣୀ । କୁବେରର ନଜର ପଡ଼ିଲା, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧନଟା କିମିତି ଘରେ ପଶେ । ସେ ଭଲକରି ଜାଣେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଘରକୁଆଁଇ ରଖିବ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ କନ୍ୟାକୁ ବିକ୍ରି ଦେବ ନାହିଁ । ତା ମନକଥା ମନରେ ଥାଏ ।

କୁବେର ବର୍ଷକୁ ଥରେ ସୋନପୁରଆଡ଼କୁ କୋଟି ତନଖି କରିବାକୁ ଯାଏ । ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୁଇ ତନଧର କରି ଯା ଆସ କରୁଛି । ସୋନପୁର ଯିବାବେଳେ ନାଆ ହରିହରପୁର ଗାଁ ତଳବାଟରେ ଯାଏ । ଦେବାଡ଼ ସେହି ଗାଁ ପାଖରେ ସଞ୍ଜ ହୋଇ ପଡ଼େ । କୁବେର ଗାଁ ପାଖ ନଦୀର ଆର କୂଳରେ ନାଆ ଖଟାଇ ରେଷେଇ ବାସ କରେ । କୁବେର ଘରେ କେବେ ସନ୍ଧ୍ୟା କି ହରିନାମ କରିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କୋଥଳ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଯାଇଥାଏ, ନଦୀକୂଳରେ ମେଲାଇ ଦେଇ ରାତି ଛ ଦଡ଼ିଯାଏ ଆଖି ବୁଜି ବସି ଜପ କରେ । ତେତିକ-ବେଳେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ତୁନି ତୁନି କାରବାରିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମାଲ କିଣାବିକା କଥା ଚଳେ । ହରିହରପୁରକୁ ଶୁଭ୍ର, ଏଥିପାଇଁ କୁବେର ବେଳେ ବେଳେ ଘଣ୍ଟା ବଜାଉ ଥାଏ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ କୁବେର ସାହୁର ନାମ ଶୁଣିଥିଲେ, ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ ନ ଥିଲା । କୁବେର ସାହୁ ନଦୀ କୂଳରେ ଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଡଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡିକରେ ବସି ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଗଲେ । କୁବେର ଖବର ନେଉଥାଏ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ କୁବେର ସାହୁଏ

ଧାନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଘଣ୍ଟାଏ ଦି'ଘଣ୍ଟା ବିତିଗଲା, ଧାନ ଘାଙ୍ଗୁନାହିଁ । ଧାନ ଦେଖି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତ ଭରଳ ଗଲେଣି । ଧାନ ଘାଙ୍ଗିଲା । କୁବେର ସାହୁ ଯିମିତି ଖବର ପାଇଛି, ଧାଇଁ ଯାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ, “ହୁଁ! ହୁଁ! ! ଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି—ଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି ? ଆପଣ ଧର୍ମପରାୟଣ, ମୁଁ ପାପୀ, ମୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବେ ?” କୁବେର କହିଲେ, “ଏ କଣ ? ଆପଣ ସୁଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି । ଘଣ୍ଟାଏ ହେଲ ବସିଲେଣି, ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।” ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ, “ନାହିଁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ କରାଇଲି ପରା ? ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।” ଦୁଇଜଣ କୁଣ୍ଡିଆକୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇ ଏ କହୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ସେ କହୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ଦୁଇଜଣ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଳରେ ବସିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରସାଦ କଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ହେଲେ ଆମ ଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି । ମୋ କୁଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପଦାରେ ମାତି ବଢ଼ାଇବେ, ମୋର ଯେ ମହାପାପ ହେବ । ଉଠି ଆଜ୍ଞା ହେଉ—ବିଜେ କରନ୍ତୁ—ମୋ କୁଡ଼ିଆରେ ପାଦଧୂଳି ଦେଉନ୍ତୁ । ମୋ କୁଡ଼ିଆଖଣ୍ଡ ପବିତ୍ର ହେଉ ।”

ଦୁଇ ସାହୁ ଯାଇ ଠାକୁର ମେଲରେ ବସିଲେ । ଠାକୁର ଆଗରେ ଆସନରେ ବସିବାକୁ ମନା, ଦୁହେଁ ଯାକ ଭୂଇଁରେ ବସିଲେ । ରାତି ଅଧଯାଏ ଦୁଇ ସାହୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚଳିଲା । ଏ କଥା, ସେ କଥା, ବେପାର ବଣିଜ କଥା ହେଉଁ ହେଉଁ ବିକ୍ରି ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଡ଼ିଗଲା । କୁବେର କହିଲେ, “ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ତେରଥର ଶୁଣିଛି, ଆଗେ ଗଡ଼ଜାତ ମୋଗଲ-ବନ୍ଦି ମଧ୍ୟରେ ବି ନେଣ ଦେଣ ଚଳୁଥିଲା । ଦୁଇ କି ତନି ବୋଡ଼ି ସରିକି ଗଡ଼ଜାତ କନ୍ୟା ମୋଗଲବନ୍ଦିରେ ଥିଲେ, ମୋଗଲବନ୍ଦି କନ୍ୟା ବି ଗଡ଼ଜାତରେ ଥିଲେ । ନିହାତି ଦୂରଦୂରନ୍ତ ବୋଲି ଉଣା ଅଧିକ ପରୁଣ ବର୍ଷ ହେଲା ବିକ୍ରି, ନେଣଦେଣ ବନ୍ଦ ।” କଥା ଚଳୁ ଚଳୁ

ପଦ୍ମାବତୀ ସଙ୍ଗରେ ବିଦ୍ୟାଧରର ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । କୁବେର କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ କାମ ଚଳାଇବି, ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ଷଯାକ ଏହିଠାରେ ରହି କାମ ଚଳାଇବ । ବିଦେଇ ତ ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ହେଲା । ପିଲାଟିଲକ, ଜାତି ବେବସା ବୁଝି ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ଧୂଳି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଗିଲେ ସବୁ ଶିଖିଯିବ ଯେ ।” ବିଷ୍ଣୁ ବିଷୟରେ ଆଉ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏକାବେଳେକେ ଦିନ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା, ଆସନ୍ତା ମକର ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ । ବଡ଼ ଘର କଥା ବଡ଼ ବାଜେ, ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ କିଲାର ଅଧାଅଧ ଲୋକ ଜାଣିଗଲେ, କୁବେର ସାହୁ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର ସଙ୍ଗରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ହିଁ ପଦ୍ମାବତୀର ବିଷ୍ଣୁ ।

ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଛୁଡ଼ିବା ବାସି ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦୁଇ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦେବତାଙ୍କ ନାଟମଢ଼ରରେ ବସିଛନ୍ତି । କୁବେର ସାହୁ ଏ କଥା ସେ କଥା ଉତ୍ତରେ କହିଲେ, “ସମୁଧ୍ର ! ସୋନପୁରରେ ମୋର ଡେଇଁ କାମ ଥିଲା, ଦେଖିଲୁ ମୋର ଯିବାର ହେଉ ନାହିଁ । ଏଇ ବୁଝନ୍ତୁ, ମକର ମାସ ତ ମକର ମାସ, ଛୁଡ଼ି ଦେଉନ୍ତୁ, କଳତାଟା ଚଳୁଛି, ଏଇଟା ବି ଧରଣେ ଉତ୍ତରେ ନୁହେଁ । ବାକି ରହିଲା ସିଂହ କବିରୁ ଧନୁଯାଏ ମଝିରେ ପାଞ୍ଚଟା ମାସ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଆୟୋଜନ, ଠିକ୍ ଠିକଣା କରିବାକୁ ହେବ । ତା ପୁଣି ନାଆ ଉଠାଣି ମାମଲା, ବାଟରେ ଉଣା ପୂରା ମାସେ କାଳ ଗୁଡ଼ି ଦେଉନ୍ତୁ । ମାସ ଚାରିଟା ରହିଲା ହାତରେ । ମୁଁ କହୁଛି, କାଲି ସକାଳେ ଚାଲିଯାଏ । ଆଜ୍ଞା ! କଣ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି ?” ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଏ ଦଣ୍ଡେ ଆଖିବୁଜି ବସି କହିଲେ, “ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ ରହିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ପରା । ହେଉ, ଅପଣ ଯେପରି ଭଲ ବୁଝନ୍ତି, କରନ୍ତୁ ।”

ମହାମୟରରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ସାହୁଙ୍କର ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧରର ବିଷ୍ଣୁ । ହେଲେ, ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀ

ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ରଡ଼ି ପଡ଼ିଛି । କୋଡ଼ିଏ ଶହ ଟାରେ ସାହୁର ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଶ ଉଲି ଖାତକ । ଧାନ ବୋଲ, ଟଙ୍କା ବୋଲ, ତା ଘରୁ ନ ଖାଇଛି କିଏ ? ସାହୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରି ବସିଛି, ପୁଅର ବିଷ୍ଣୁ, ନ ଦେଲେ ନୁହେଁ । ନୋହିଲେ ମୂଳଟା ଥାଉ, କଳନ୍ତରଟା ଛୁଡ଼ାଇ ଦିଅ । ପଇସାଏ ବି କଳନ୍ତର ରଖିବ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ଭୋଗୁଅ ମାସ, ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଟଙ୍କା ତ ଟଙ୍କା, ପୀତାମଳତା ମଞ୍ଜି ନାହିଁ ଯେ ଦେବେ । ଜଣ ଜଣକ ଘରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ପିଆଦା । ସମସ୍ତେ ସାହୁ ଦୁଆରେ ଓପାସ ଭୋକରେ ପଡ଼ି ଡକା ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଥୋକେ ଖାତକ ଦଶ ବାର ବରଷର ପୁରୁଣା କରଜାର ମୂଳ କଳନ୍ତର ହସାବ କରି ତମସୁକ ରେକର୍ଡ଼ିଂ କରାଇଦେଇ ରହାଇ ପାଇଲେ । ତମସୁକରେ ବିଲବାଡ଼ି ଘର ଦୁଆର ସବୁ ବନ୍ଦା ରହିଲା । ସାହୁଆଣୀ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଅନ୍ଧ ଗୁଡ଼ି ବସିଲେଣି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମଙ୍ଗଳରେ ହେଉ । ନା, କିଛି ନୋଉଣୁ ଶହକୁ ଶହ ଲୋକ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ଧର୍ମ ଏତେ ସହିବ କିଏ ? ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ସାହୁ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ, ଡେଇଁ କାକୁଡ଼ି କଲେ, ଡେଇଁ କାଢ଼ିଲେ, ଫଳ ହେଲା କଣ ନା, ସ୍ବାମୀ ପାଖରୁ କଟୁକଥାରେ ଗାଳି ଗୁଳଜ ଗୁଡ଼ାଏ । ମାଇପି ଲୋକ କଣ କରିବେ, ମାସ ତୁନି ହେଲେ ନାହିଁ । କରଣମାନଙ୍କୁ ଡାକି ମାଆ ପୁଅ କଅଁଳରେ, କେତେକ ହାକିମି ବୋଲିରେ ବୁଝାଇଦେଲେ, “ଖବରଦାର ! କାହାକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କର ନାହିଁ ।” ସାହୁ କରଣକୁ ଗାଳି ଫକତ କରୁଛି, କାହିଁକି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହେଉ ନାହିଁ ? ହଁ ହସାବ ହେଉଛି, ହଁ ଟିପା ଲେଖାଯାଉଛି—ଏମିତି କରି ଦିନ କାଟିଲେ । ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ସାହୁ ନିତାନ୍ତ ଜଗିବସେ, ସାହୁଆଣୀ ତୁନି ତୁନି ଟଙ୍କା ଗଣି ଦିଅନ୍ତି ।

ଏଣେ ବିଷ ସରଞ୍ଜାମ କଣାକଣି ଧୂମ ଲାଗିଛି । ବାଣବାଲ ଆଗରୁ ବଇନା ଧଇଲ, ଲୁଗା ମୋଟକୁ ମୋଟ କରେଇ ଘରେ ଜମା, ମଣଲମଣଲ କଣିବା ଲାଗି ଯୋଡ଼ାଏ କରଣ କଟକ ଧାଇଁଲେ । ହେଲେ; ସାହୁକୁ ଏଟା ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ତାହାର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅ ବିଷ ବାହାନାରେ ଖାତକଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ରୁଣ୍ଡାଇ ନେବ । ସାହୁଆଣୀ ବାପ ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ଲୋକ ଥିଲା—ସେ ନିର୍ବଂଶ, ତାହାର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ସାହୁଆଣୀ ପାଇଛନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ନିର୍ବଂଶିଆ ଧନ ଘରେ ରଖିବେ ନାହିଁ, ଦାନପୁଣ୍ୟରେ ଖରଚ କରିବେ । ତାଙ୍କ ଦାନ ଦିଆନିଆ ପୁଅ ବି ଜାଣେ ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ହେଉ, ସମସ୍ତେ ଖାଇ ପିଇ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ କରନ୍ତୁ । ବାକ୍ସ ଏକାବେଳେକେ ଉଠୁଆଁ । ସାହୁ ଏକଥା ସବୁ ଜାଣେ । ପୁଅ ବିଷକୁ ପଇସାଏ ବି ଛାଡ଼ୁନାହିଁ, ପୁଣି ବଳକା ଖରଚ ଦେଖି ଭାରି ଦିକ୍କାର ।

ପଇର ଖଣ୍ଡ ସରିକି ଚକଚକିଆ ନାଆ, ଗୁଡ଼ାଏ କାଠୁଆ ସଜ ହେଲା । ପୁରୋହିତ ବ୍ରହ୍ମା, ଜ୍ୟୋତିଷ, କରଣ, ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ କେତେ ଜଣ ଦେଶ ଲୋକ, ଭଣ୍ଡାସ, ଗଉଡ଼, ଷାଠିଏ ସବୁଜ ଜଣ ସରିକି ଲୋକ ବରଗହଣରେ ଯିବେ । ନନ୍ଦରେ ଉଛୁଣିକା ପାଣି ଛୁନ୍ ଗ୍ରେଟ — ହରିଣି ଖୋଳିବା କାଠୁଆ ହତା ଯନ୍ତ୍ର ଧରି କୋଡ଼ିଏ ସରିକି ମୂଲିଆ ବି ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛନ୍ତି । ଉଠାଣି ଯିବାକୁ ଚବିଶ ପରିଶ ଦିନରୁ ଉଣା ଲାଗିବ ନାହିଁ । ହେଲେ, ସାହୁଆଣୀ ଦେଉ ମାସର ରେଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ, ଜଳଖିଆ ସରଞ୍ଜାମ ଦେଲେ । ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜି ଅଛି, କେଜାଣି ବାଟରେ ମଠ ହୋଇଯିବ ।

ସାହୁଆଣୀ ଯେପରି ଦାନଶୀଳା, ଦୟାବତୀ—ସେହି-ପରି ସବୁ କାମକୁ ଆଗ । କାଉ କା କଢ଼ିରୁ ଅଧରତ ଯାଏ ଚରଣି ପରି ଘୁରୁଥିବେ, ଟିକିଏ ହେଲେ ହାଲିଆ

ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଘର ଖନ୍ଦାରେ ଦୁଇ ଓଳ ଶହେ ଖଣ୍ଡ ଯାଏଁ ପସ ପଡ଼େ । ହାଡ଼ିଆଣୀ, ପାଲୁଣୀ-ଗୁଡ଼ା ପାଛୁଆ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧରି ବାଡ଼ିଦୁଆର ପଟରେ ବସିଥାନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ବୁଝନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଇ ଥୋଇ ଆପେ ଖାଆନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀ କଥା କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର, ମା ଖାଇଲ ନ ଖାଇଲ ବୁଝେ—ବାଧକା ପଡ଼ିଲେ ପାଖରେ ବସି ଗୋଡ଼ ହାତରେ ହାତ ବୁଲେ ।

ଆଜି ପୁଷ ୧୫ ଦିନ; ବରଯାତ୍ରୀ ପାଇଁ ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ନନ୍ଦକୂଳରେ ଅଧକୋଶଯାଏଁ ନାଆ କାଠୁଆ ଧାଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି ଖଟା । ନାଉରିଆମାନେ ଆହୁଲ, କାତ, ନା-ଟଣା ଦଉଡ଼ି, ହରିଣିଖୋଳା ହତା ଯନ୍ତ୍ର ଧରି ହାଜର । କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ସରିକି ଗାଁରୁ ପିଲପିଲ ଧରି ମାଇକନିଆ ମରଦ ନନ୍ଦ ଦୁଇ କୂଳରେ କାତାର ଦେଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । କିଛି ଦୂର ନନ୍ଦବାଲରେ ଡୋ ଡୋ କରି ଗଛବାଣ ଫୁଟିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡ ହୁଲହୁଲି ଉଠୁଳି ପଡ଼ିଲା । ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ଦୁଖ ପାନ୍ତି, ମନ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ମଙ୍ଗଳକାମନା କଲେ । ବରଯାତ୍ରୀ ଆଗରୁ ଘର ଅଗଣା ଭିତରେ ପିଣ୍ଡି ଉପରେ ନାନ୍ଦିମୁଖୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବଢ଼ିଲା । ବିଦ୍ୟାଧର ବେଘାରୁ ଉଠି ମା ପାଖରୁ ମେଲଣି ଦେନିବାକୁ ଯାଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଲା, ମା ପାଦରୁ ଧୂଳି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲା । ମା ଭୁଲସୀ ମୂଳରୁ ମାଟି ନେଇ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଚିତା କରିଦେଲେ । ତେତିକ-ବେଳେ ବିଦ୍ୟାଧର ମା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ମୁହଁଟି ସିଠୁଆ କଲା ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଆଖି ଡୋଳା ଯୋଡ଼ାକ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲାଣି । ବିଦ୍ୟାଧର ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲା, “ଏ କଣ ମା ! ତୁ ଇମିତିକା ଦିଶୁଛୁ କିଏ ? ଜର ହେଲାଣି କି ? ମୁଁ ଶୁଣୁଛି, ଚାରିଦିନ ହେଲା ତୁ ଖୁ ଖୁ କାଶୁଛୁ । ନା, ନା, ତୋତେ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ମୋ ମନ ବଳୁ ନାହିଁ ।”

ମା—ଏ କଣ ରେ ବାପ ! ଏ କି କଥା ? ଏତେବେଳେ କଣ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି ? ବାଟରେ ତୋତେ ଗ୍ରାମଦେବତା ରକ୍ଷା କରିବେ, ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ କଲ୍ୟାଣ କରିବେ । ମୋର କିଛି ହୋଇନାହିଁ । ଏହି କେତେ ଦିନ ଭାରି ଭଡ଼ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥିଲି, ଖିଆ ପିଆ ଠିକ୍ ନ ଥିଲା । ଗ୍ରାମ-ଦେବତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଦହିମାଛ କରି ଯା ।

“ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ”—

ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପୁରୋହିତ ବରଅନୁକୂଳ କରାଇ ଦେଲେ ।

ହରିଧରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହାତଗଣ୍ଡା ଠିକ୍ ପରିଣ ଦିନ ଲାଗିଲା । ସଙ୍ଗରେ ଦସେ ଗୋଟିପୋ ଗାଆଣିଆ ଥିଲେ । ଭଲ ଜାଗା ପାଇଲେ ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ନାଟ ଗାଆଣ ଦୁଏ । ନଦୀକୂଳ-ପାଖିଆ କୋଣକ ବାଟରୁ ଲୋକେ ଧାଇଁଆସି ଗାଆଣ ଶୁଣନ୍ତି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁଙ୍କ ଘର କୋଣକ ଦୁରରୁ ସଞ୍ଜବେଳୁ ରୋଷନାଇ ଲାଗିଲା । କଟକା ଭୂଇଁଚମ୍ପା, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଷା, ଗଛ ବାଣ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ବି ଡେଇଁ ବାଜା, ବାଣ ଠିକ୍ କରିଥିଲେ । ଦଶ କୋଣ ବାଟରୁ ଲୋକେ ଚୁଡ଼ା ଚୁଡ଼ିଲ ବାନ୍ଧି ରୋଷନାଇ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ବାହୁଡ଼ିବା ବେଳେ ବୋଲିବୋଲି ହୋଇ ଗଲେ, ଗୋଟାଏ ରଜାପୁଅ ବାହାରେ ବି ଏତେ ଆଟୋପ ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଭା ବଢ଼ିଲା, ଅଶ୍ଳୁମଙ୍ଗଳା ବି ହୋଇଗଲା । ଏବେ ବର କନ୍ୟା ବିଦା କଥା ! ହଁ ଆଜି, ହଁ କାଲି, ହଁ ଆସନ୍ତା ଶୁଦ୍ଧବାର—ରବିବାର ଏହିପରି କରୁଁ କରୁଁ ମାସେ କାଳ ବିତି ଗଲାଣି । ଶେଷରେ ଦିନେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ କୁବେର ସାହୁଙ୍କୁ କହିଲେ, “ସମୁଧ୍ୟ ! ନଈରେ ନାହିଁ ଜଳ—ଡେଇ ଜାଗା ହରିଣି ଖୋଲିବାକୁ ହେବ—ଡେଇ ବିଲମ୍ବ ହେବ । ଏଣେ ଖରା ପଡ଼ି

ଆସିଲାଣି । ତୁମ ଆମ କଥା ଯାହାହେଉ, ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ଯାଉଛନ୍ତି, ପୋଇଲି ପରିବାସ ଦି ଜଣ ସଙ୍ଗରେ ଥିବେ, ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହେବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଗହଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦେଉଛୁ, ପିଲାଟି ଆଉ ଆପଣ ଦୁଇଜଣ ରହନ୍ତୁ । ପହଲୁ ଆସାଡ଼, ଯିମିତି ନଈରେ ପିତାପାଣି ପଡ଼ିବ, ନାଆ ମେଲି ଦେବେ । ଆପଣ କଣ ଏବେ ପରଲୋକ ଯେ ଜଗିଜାଗି କଥା କହିବ ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଚଞ୍ଚଳ ସବୁ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ତ ଦିଶନ୍ତି ହେଣାଗାଣି ଦେବାକୁ ହେବ । ଦେଖନ୍ତୁ ତ ପୁଞ୍ଜାଏ ବଣିଆ ଦିନ ରାତି ପାଇଟିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଚଞ୍ଚଳର କାମ ନୁହେଁ—ଟିକିଏ ମଠ ନ ହେଲେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଚଜ ତ ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଠଖଣ୍ଡ ନାଆ ଗହଣରେ ଦେବ, ତିଆରି ସରି ନାହିଁ । ନଈକୂଳରେ ଯାଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ଅଧାଅଧ ବି ହୋଇ-ନାହିଁ ।” କୁବେରସାହୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବିଲା, “ଏହି ତ ଷୋଳଗୋଡ଼ିଆ ସାତଖଣ୍ଡ ନାଆ ତିଆରି ଲାଗିଛି, ଗହଣାଗାଣି ବି ତିଆରି ଲାଗିଛି, ପିଲାଟା ଘରକୁ ଚଞ୍ଚଳ ଯାଇ କଣ କରିବ ? ପଇସାର ଫନ୍ଦି ଫିକରରେ ମନ ନାହିଁ, ମା ପୁଅ ଯୋଡ଼ାକଯାକ ଯୁଆଁ ଦିଅ, ତାଙ୍କୁ ଦିଅ, ଘରୁ ଚଜବସ୍ତୁ ବାଣ୍ଟରେ ଲାଗିଥିବେ । ଉଛୁଣିକା ଏତକ ଲାଭ, ବୁଡ଼ା ଆଖି ବୁଜିଲେ ସବୁ ମୋର । ନା ନା, ବୁଡ଼ାର ମନ ଭାଙ୍ଗିବା ଭଲ ନୁହେଁ ।” ଘର ପାଖରେ କୁବେର ସାହୁ ମୁହଁରୁ କେବେ କେହି ଠାକୁର ନାମ ଶୁଣିନାହିଁ, ସବୁବେଳେ କଳନ୍ତର ଲାଭ ହିସାବ । ହରିହରଧରକୁ ଆସିବାଦିନୁ ସବୁବେଳେ ମୁହଁରେ ‘ଜଗନ୍ନାଥେ—ଜଗନ୍ନାଥେ—ମଳାତଳନାଥ’ ଲାଗି ରହିଛି । କୁବେର ଆଖି ବୁଜି କହିଲା, “ହେଉ ହେଉ, ସମୁଧ୍ୟ ! ଆପଣ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରିବେ, କିଏ ଅନାସ୍ତ୍ରା କରିବ ? ଆପଣ ତ ସବୁ ଜାଗାର ମାଲିକ ।” ଗହଣର ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦିଆଗଲା, କେବଳ ବାପେ ପୁଅ ଆଉ କେତେଟା ଚାକର ରହିଲେ ।

କୁବେର ସୋନପୁର, ବୌଦ୍ଧ ସବୁ କୋଠିର କରଣ କାରବାରଆଙ୍କୁ ଲେଖି ଦେଲା, “ମଫସଲରେ କିଛି ପାଉଣା ରଖିବ ନାହିଁ । ସବୁ ନାଆରେ ସଉଦା ବୋଝାଇ କରି ପହିଲୁ ଆସାଡ଼ରେ, ଯିମିତି ନଈରେ ପିତାପାଣି ପଡ଼ିବ, ହରିହରପୁର ଦାଟରେ ନାଆ ଧରି ହାଜର ହୋଇଯିବ ।” ଏଣେ ଘରଠାରେ ସାହୁଆଣୀ ବଛଣା ଧରିଲେଣି । କବରଜ କହିଲା, “ଏଇଟା ରଜଯଶା—ଶିବଙ୍କ ଅସାଧ୍ୟ । କରଣମାନଙ୍କୁ ଡାକ ସାହୁଆଣୀ ସାବଧାନ କରାଇଦେଲେ, “ଖବରଦାର ! ହରିହରପୁରକୁ ମୋ ବେମାଣ୍ଡ କଥା ଲେଖିବ ନାହିଁ, ପୁଅ ଶୁଣିଲେ ଦାବରିଯିବ ।”

ବିଦ୍ୟାଧର ଶ୍ଵଶୁର ଘରେ ରଜସ୍ତେଗରେ ଅଛି । କନ୍ୟାଟି ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ, ଗୁଣବତୀ, ସେହିପରି ପତିବ୍ରତା । ତେବେ ବି ଆଠଦିନକୁ ଆଠଦିନ ଘରପାଖରୁ ମା’ଙ୍କ ସମ୍ଭାବନା ନ ପାଇଲେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଶେଷ ଚିଠିରୁ ଶୁଣିଲା, ମାଙ୍କ ବେମାଣ୍ଡ ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି, ଏବେ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ତେବେ ମା ବେହରାକୁ ଦେଖୁ, ଏହି କଥା ମନରେ କରି ବେଳେ ବେଳେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇପଡ଼େ ।

ସୁଖର ଦିନ ଘୋଡ଼ା ଛୁଟିଲା ପରି ଧାଇଁଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଘରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ଗୁରିମାସ ଗୁଲିଗଲା । କନ୍ୟା ବିଦା ପାଇଁ ଯାହା ଯାହା ଲେଡ଼ା, ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକ୍ ହୋଇଗଲାଣି । ଦଶଶକ୍ତି ନୂଆ ତିଆରି ନାଆ ତୁଠରେ ଧାଡ଼ି କରି ଖଟା ହୋଇଛି । ସବୁ ନାଆ ଚିତ୍ତ ବିଚିତ୍ର ମଣ୍ଡମା, ଦୁଇ ମଙ୍ଗରେ ଫର ଫର ହୋଇ ପତାକା ଉଡ଼ୁଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୋତୁକ ନାଆ । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ାଏ ନାଆ ସୁନ୍ଦର ମଣ୍ଡମା । ଖଣ୍ଡକରେ ଝିଅ, ଆଉ ଖଣ୍ଡକରେ ଜୁଆଁ ବସି ଯିବେ । ଆସାଡ଼ ମାସ ଯିମିତି ପଣିଛି, ନାଆସବୁ ବୋଝାଇ ଲାଗିଲା । ବାସନ ପେଡ଼ି, ଆଡ଼ଖର, ଲୁଗା ପେଡ଼ି, ଶିଳ, ଶିଳପୁଆ, ଛୁଞ୍ଚୁଣିମୁଠା ଯାଏ ଘରକରଣା ଜନସ, ଦୁଇ

ବରଷ ଚଳିବା ମାଫିକ ଦାନ୍ତକାଠି ଖଣ୍ଡକ ସୁଦ୍ଧା ଛଖଣ୍ଡ ନାଆରେ ବୋଝାଇ ହେଉଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁର ତାଙ୍କଦ୍—‘ଖବରଦାର, ବୁଝି ସୁଝି ଦିଅ, ଝିଅ ଦୁଇ-ବରଷଯାଏ ଶ୍ଵଶୁର ଘରେ ପାଣି ମନ୍ଦାକ ଗୁଡ଼ି ଯେମନ୍ତ ଆଉ କିଛି ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ।’ ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଯୋତୁକ ଜନସର ଦାମ ପରୁଣ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ନୁହେଁ ।

କୁବେର ସାହୁର ଦୁରଦୂରନ୍ତର କୋଠିମାନଙ୍କରୁ ଭିରିଖଣ୍ଡ ସରିକି ନାଆ ସରକ ବୋଝାଇ କରି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ନାଆସବୁ ପୂର୍ବ ବୋଝାଇ, ପାଣିଲହଡ଼ ଗୁଲୁକୁ ଛୁଇଁ ଦେଉଛି । କୋଣେଯାଏ ସବୁ ନାଆ ଖଟା ହୋଇଛି । ଆଜନ୍ତୁ ଦେଖଣାହାଣ୍ଡମାନେ ମଫସଲରୁ ଆସି କଲରେ କାତାର ଦେଲେଣି ।

ଆସାଡ଼ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀ ଦିନ ଯାହା ଠିକ୍ ହେଲା । ରଥ କାଠ ମେଲଣି ଭଲଆ ପାଣିକୁ ଗୁଞ୍ଜି ବସିଛନ୍ତି—ନୋହିଲେ ନାଆସବୁ ଶୁଷ୍କ ପାରି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ପାଣି ବି ହୋଇଗଲା । ଆଜି ଯାହାର ଦିନ । ହଜାର ହଜାର ଦେଖଣାହାଣ୍ଡ ନଈ ଦୁଇ କଲରେ କାତାର ଦେଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ନାଆରେ ଗୁରି ଗୁରିଜଣ ଆହୁଲ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ପଛରେ ମଙ୍ଗଧର । ଆଗ ମଙ୍ଗ ଉପରେ ବାଟ-କଡ଼ାଣିଆ ଛୁଡ଼ା । ଏହି କଡ଼ାଣିଆ ନ ହେଲେ ନାଆ ଶୁଷ୍କ ପାର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆଠମଲ୍ଲିକ ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡାପଡ଼ା ଗାଁଠାରୁ କଇଁସା ଗଡ଼ଯାଏ ଖୋଲ ସତର ମାଇଲ ଭିତରେ ଶୁଷ୍କ ପଡ଼େ । ବଡ଼ ବଡ଼ପଥର ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ନଦୀମଧ୍ୟରେ ସଜ୍ଜ କରି ବସିଲା ପରି ବସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ିପାଣିରେ ସେହି ପଥର ସବୁ ବୁଡ଼ିଗଲେ ତା ଉପର ଦେଇ ନାଆ ସବୁ ଛୁସିଯାଏ । କେତେ ପଥର ବୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ପଥର ଉପରେ ଗୁଣ୍ଡେଣ୍ଡ, ଗୁରି ଆଙ୍ଗୁଳ ଜଳ । ନାଉଣକୁ ପଥର ଦିଶେ ନାହିଁ । ଏ ଶୁଷ୍କ ଜାଗାଟାରେ

ନଈ କମ୍ ଓସାର ଯୋଗୁଁ ପାଣିର ଭାରି ତୋଡ଼, ଦଶାକ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ ବାଟ ନାଆ ଭାସିଯାଏ । ସେହି ଭାସୁ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ସାପତଳ ପରି ବାଟ । ନାଆ ସେହିବାଟେ ଯାଏ । ସେ ବାଟଟା କଡ଼ାଣିଆକୁ ଜଣା । ସେ ଜାଗାରେ ପାଣିର ଭାରି ତୋଡ଼, ପଥରରେ ବାଜି ଏପରି ଶବ୍ଦ କରେ ଯେ, କଡ଼ାଣିଆ କଥା ପଛ ମଙ୍ଗଧରକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ । କଡ଼ାଣିଆ ଦୁଇ ହାତରେ ବାଟ ଠାର ଦେଉଥାଏ । ଭାସୁ ପାର କରି ଦେଇ ବାଟକଡ଼ା କଇଁସାଗଡ଼ଠାରେ ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼େ । ତା କାମ ଛୁଡ଼ିଲା । ତିନିଦିନ ହେଲେ ଶ୍ରବଣା ପଶିଥିଲା, ଭାରି ପାଣି, ଭାରି ଝଡ଼ । କାଲି ସଞ୍ଜରୁ ପାଣି ଗୁଡ଼ିଛି । ସକାଳେ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ଜଳନ୍ତସୁନା ପେଣ୍ଡୁପରି ଉଇଁ ଆସିଲେ । ଫେର ଥରେ ସାହୁ ଘର ଭିତରୁ ଭାରି କାନ୍ଦଣା ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ଶୁଭିଲା । ବର କନ୍ୟା ନାଆରେ ବସିଲେ । ‘ଜେ ଜେ ଗଙ୍ଗାମାତା’ କହି କହି ନାଉଁସମାନେ ଆଗେ ବରକନ୍ୟା ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ, ତା ପଛକୁ ତା ପଛକୁ ସବୁ ନାଆ ମେଲି ଗଲା । ଦୁଇ କଲରୁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ‘ହରିବୋଲ’ ପକାଉଅଛନ୍ତି ।

ଆଗ ନାଆ ଭାସି ଯାଇ ଦୁଇକୋଶ ଦୂର ଶ୍ୟାମପୁର ଗାଁ ସଳଖରେ ଯିମିତି ପହଞ୍ଚିଛି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ବୁଡ଼ିଗଲେ । ନାଉଁସର ଜାଣନ୍ତି, “ଉଇଁ ନ ଦଶେ, ହସି ପଶେ, ବାପ ବୋଲେ ପୁତା-ନିଶ୍ଚେ ବରଷେ ।” ନଈ ଦୁଇ କଲ ଲୋକେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଅନାଇଛନ୍ତି, ନାଉଁସର ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ‘ହରିବୋଲ’ ଦେଇ ନାଆ ବାହି ଯାଉଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ନାଆ ଖଜା ପିଠା ବୋଝାଇ, ନାଆ ଖଟାଇ ଖାଇବେ । ଏତିକିବେଳେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ହେଁସଶବ୍ଦ ପରି ଖଣ୍ଡେ ସାନ ଧୂଳିଆ ମେଘ ଉଇଁ ଆସିଲା । ସିଲିସିଲି ପବନ ଝୁଲିଲା । ନାଉଁସର ଡରିଗଲେ । ଆଉ ସମସ୍ତେ

ବାହାଣରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ‘ଜେ ଜେ — ଗଙ୍ଗାମାତା କି ଜେ’ ଗୀତ ଗାଇ ଆଡ଼ୁଲା ବାହୁଛନ୍ତି । ନାଆ ଯିମିତି ମୁଣ୍ଡପଡ଼ା ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଛି, କଥା ପଦକେ ଗୋଟା ଆକାଶ ମେଘ ଘୋଡ଼େଇ ପକାଇଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପବନ, ତା ପଛକୁ ପାଣି । ପବନ ତ ପବନ, ଏପରି ଦୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ପବନ କାଳେ ସକାଳେ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ବେତନାସି ଗୋଗୁରେ ବାଡ଼େଇଲା ପରି ନାଉଁସମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ପାଣି ଗୁଡ଼ି ମାରୁଛି । ଦିନଯାକ ବରଷା ଖାଇ ଯେଉଁମାନେ ନାଆ ବାହିଯାନ୍ତି, ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନାଉଁସଗୁଡ଼ାକ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଦୁଇ କଲରୁ ଡାକ ପଡ଼ିଛି, “ନାଉଁସ, କଲ ଭିଡ଼ା, କଲ ଭିଡ଼ା ।” ବାଟକଡ଼ା ଡାକୁଛି, “ମଙ୍ଗୁଆଳ କଲ ଦେଖା — ଆରେ କଲକୁ ଦେଖା ।” ନାଆ କଣ ମଙ୍ଗୁ ମାଉଛି । ଦୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ପବନ ନାଆର ଆଗ ମଙ୍ଗୁ ପଛକୁ କରି ଦେଉଛି, କେବେ ନାଆକୁ ଚକ ପରି ଚୁଲାଇ ଦେଉଛି । ନଈ ଲୁଲର ଭାରି ପୁରୁଣା ଆମ୍ବ, ବର, ଓସ୍ର ଗଛଗୁଡ଼ାକ ମାରିଷଗଛପରି ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛି । ପକାଇ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦମକା ପବନ ବାଡ଼େଇ ଦେଲା । ନାଆ ଉପର ମଙ୍ଗଧର, ବାହାଣିଆ, ବାଟକଡ଼ା, ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ ଝୁପ୍ ଝୁପ୍ କରି ନଈରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ତଣ୍ଡିଆ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ କିଏ ଯେମନ୍ତ ପାଣିରେ ମାଡ଼ିଦେଲା । ନାଆଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛନ୍ତି, ଗୁଡ଼ାଏ ଠୋକର ଖାଇ ଭାଙ୍ଗି ଗୁଣ୍ଡା ହୋଇଗଲେଣି । ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ସତାର କରିଥିଲେ ନାଆ ସବୁ ସୁଅ ପାଣିରେ ପଡ଼ି ଭାସି ଯାଇଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର କଇଁସାଗଡ଼ ମୁଣ୍ଡରେ ନଈ ମଝିରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭାସୁ ମହାକାଳଦୂତପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ସବୁ ନାଆ ତା ଉପରେ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଚୁନା ହୋଇଗଲା । ଖଣ୍ଡେ ନାଆ ବର୍ତ୍ତି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ବା ବେଝାଇ ଜନସ କାହାର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ାଏ ପଟା ଭାସି ଭାସି ଯାଉଛି ।

ଆଜକୁ ଠିକ୍ ହାତ ଗଣନ୍ତା ହେଲା ବରଷେ ।
 ଯୋଗ ଦେଖ, ଆଜି ବି ମିଥୁନ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀ । ମହାନଦୀ
 ଦୁଇକୂଳ ଖାଉଛି, ଉତ୍ତଳ ପଡ଼ିଲାଉଳି । ଲଙ୍ଗଳକଣା
 ଗାତଲେ କଲ ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ କୁସୁମ ଗଛରେ
 ଯୋଡ଼ାଏ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଦଉଡ଼ିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଝାଡୁଆ
 ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗ ଖଟା ହୋଇଛି । ଟାଣ ସୁଅରେ ନାଆ
 ପଛ ମଙ୍ଗ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବଞ୍ଚି ହେଉଛି । ବେଳେ ବେଳେ
 ନାଆ ଯୋଡ଼ାକ ନାଚି ଉଠୁଛନ୍ତି । ନାଉରାଗୁଡ଼ାକ
 ଦିନଯାକ କାତ ପେଲି ଅତି ଯାଇଥିଲେ । ଯିମିତ ପଡ଼ି
 ଯାଇଛନ୍ତି, ନିଘୋଡ଼ିନଦ, ଦୁର୍ଘଟ ମାରୁଛନ୍ତି । ଆକାଶରେ
 ଗୋଟିଏ ବୋଲି ତାରା ନାହିଁ, ଘୋର ଅନ୍ଧାର ।
 ବେଳେ ବେଳେ ଲତାବିଜୁଳି ତମକି ଯାଉଛି ।
 ଗୋଟିଏ ଭେଣ୍ଟିଆ ଖଣ୍ଡେ ନାଆ ପଛମଙ୍ଗରେ ଗାଲରେ
 ହାତ ଦେଇ ବସି କଣ ଚନ୍ଦ୍ରା କରୁଛି । ଗତି ଅଧାଅଧ
 ଗଡ଼ିଗଲଣି, କିଏ ଶୋଇବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ତପସ୍ୟା
 କଲପର ଆଖି ବୁଜି ଉଇଡ଼ୁଙ୍କାଟି ପରି ଭୁନି ହୋଇ
 ବସିଛି । ମଙ୍ଗଟା ଠିକ୍ ଗାଧୁଆରୁରେ ଅନ୍ଧାର ସରକ
 ପାଣିରେ ଶାୟୁଛି । ଏତିକିବେଳେ ଭୁଠର କିଛି
 ଦୂରରୁ ‘ହେ ଠାକୁରେ ! ହେ ଗଙ୍ଗାମାତା ! ମୋ ଧର୍ମ
 ରଖ !’ ବଳଳ ରଡ଼ି ଶୁଣି ମୌମା ଭେଣ୍ଟିଆଟି ତମକି
 ପଡ଼ିଲା । ଯେମନ୍ତ ଦେବୀ ପ୍ରତିମାଟିଏ ଧାଇଁଛି, ତା
 ପଛରେ ସେ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ଭୃତ ମତୁଆଲା
 ମଣିଷପରି ଟଳ ଟଳ ଫଡ଼ି ଉଠି ଗୋଡ଼ାଉଛି । ନିତାନ୍ତ
 କର୍କଶ ଭାଷାରେ ପାଟି କରି କହୁଛି, “ଏ ବରଷକୁତା
 ତୋ ପିତ୍ତ ଲାଗିଛି, କଥା ଶୁଣୁ ନ ଥିଲୁ ପରା ? ଆଜି
 ଆଜ୍ଞା ବେଳେ, ଆଜ୍ଞା ଜାଗାରେ ଆପେ ଆପେ ଭେଟ
 ମିଳିଗଲା । ଡାକିଲୁ ମୋ ମା’କୁ, ତା ବୋପା ଆସି
 ରଖୁ । ମୋ ବୋହୂ, ତୋତେ ଜଗି ବସିଥିଲା ପରା ?
 କେହି ତୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ?” ଯୁବକଟି
 ଆକୁଳରେ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛି, “ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୋ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା
 କର ! ମା ଗଙ୍ଗା ! ମୋତେ କୋଳକୁ ନିଅ । ମୋ

ସ୍ବାମୀ—ମୋ ମୁଣ୍ଡର ମଣି—ମୋ ପ୍ରାଣର ଦେବତାକୁ
 କୋଳକୁ ନେଇଛ, ମୋତେ ନିଅ ।”

ନାଆ ମଙ୍ଗପାଖକୁ ଦଟଣା ଜାଗା ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ
 ଛଡ଼ା । ଯୁବକ ଆଉ ଆଗନ୍ତୁକ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି ଲାଗିଛନ୍ତି ।
 ମଙ୍ଗ ଉପର ଲୋକ ଯୁବକର ସ୍ବର ଶୁଣି ତମକି ପଡ଼ିଲା ।
 ତେତିକିବେଳେ ବିଜୁଳିଟାଏ ତମକି ଗଲା । ଯୁବକ
 ଆଖିକୁ ଝିକ ଝିକ ପଦ୍ମାବତୀ ରୂପ ପରି ଦିଶିଗଲା ।
 ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ
 କାଠୁଆ ଆଡ଼ୁଲା ପଡ଼ିଥିଲା, ତାକୁ ଧରି ମଙ୍ଗଠାରୁ ସାତ
 ଆଠ ହାତ ଦୂରକୁ ହୁଙ୍କାର ଦେଇ ଯିମିତ ଡେଇଁ
 ପଡ଼ିଛି, ସେହି ଉଦଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡସତାର ମୁଣ୍ଡରେ ଟାଣ ଏକ
 ପ୍ରହାର । ଲୋକଟା ‘ବାପା ରେ’ ବୋଲି କହି ନଈ
 ଭିତରେ ସାତ ଆଠ ହାତ ଦୂରକୁ ଛୁଟିକି ପଡ଼ିଲା ।
 ପାଣିଟା ଟବ୍ କରି ଯାହା ଶୁଭୁଛି, ତେତିକି । ଯୁବକ
 ଆଉ ପାହାରେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଆଡ଼ୁଲା ଉଠାଇଲା—
 ମଣିଷର ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ଯୁବକ ବିଜୁଳି ଆଲୁଅରେ
 ଏତିକି ମାସ ଦେଖିଲା, ଯେମନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ
 ଦେବତା ଖସି ପଡ଼ି ପାଷାଣ୍ଡ ହାତରୁ ତାକୁ ରକ୍ଷା
 କଲେ । ଆକୁଳରେ ‘ମୋ ପ୍ରଭୁ ! ଦେବତା’ ଏତିକି
 କହି ଯୁବକକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲା, ଆଉ ତାହାର ଜ୍ଞାନ
 ନାହିଁ ।

ଯୁବକ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଯୁବକଟିକୁ ନାଆ ମଙ୍ଗ
 ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ନାଉରାମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇଲା ।
 ନାଆ ଶୂଳ ଟେକି ଦେଇ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଯୁବକକୁ ନାଆ
 ଭିତରେ ଶୁଆଇଲା । ବିଦ୍ୟାଧର ଦେଖିଲା, ଯୁବକର
 ଚେତା ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ଲମ୍ବବାଳରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି
 ବହିପଡ଼ୁଛି, ଦେହ ଗୋଟାକ କାଦୁଅ ଲଟ୍ପଟ, ଲୁଗା
 ଚୁପୁଡ଼ି ଦେଲେ ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ିବ । ବିଦ୍ୟାଧର ବଡ଼
 ହରବରରେ ପଡ଼ିଲା । ଭଲ କରି ଚିହ୍ନିଲାଣି ସତ,
 ତେବେ ବି ଡର ମାଡ଼ୁଛି । ପାଖରେ କେହି ନାହିଁ,

ଯୁବତୀ କିପରି ଲୁଗା ପାଲଟିବ ? ହଠାତ୍ ହାତରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା, ଆଙ୍ଗୁଳରେ ମୁଦି । ଆପଣା ମୁଦି ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲା, ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଲୁଗା କାହିଁ ? ଆପେ ତ ଦି'ଛୁଟିଆ—ଆପଣା ପାଛୁଡ଼ା ଖଣ୍ଡ ଯୁବତୀକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ତା ଦେହର କାଦୁଅ ପାଣି ପୋଛି ପକାଇଲା ।

ଶ୍ୟାମ ସାହୁ ବିଦେଇର ନିଧନ ମଳାଶୂର । ଘର ଜୋରମେ ଇଲକା ଖାଲପାଳ । ସାହୁ ଜଣେ କାର-ବାରିଆ ମଧ୍ୟରୁଲ ଲୋକ । ବିଷ୍ଣୁ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଧର ତାକୁ ଚିହ୍ନିଥିଲା, ଘର ଠିକଣା ଜାଣିଥିଲା । ଯୁବତୀର ଚେତା ବସୁ ନାହିଁ । ନାଆରେ ସବୁବେଳେ ଉଡ଼େଇରେ ନିଆଁ ଥାଏ । ଲୁଗା ପେଣ୍ଡୁଳା କରି ବିଦ୍ୟାଧର ଯୁବତୀକୁ ସେକୁଥାଏ । ରାତି ଆଉ ପିଚୁଲ ପହରେ ସରିକି ଅଛି, ବିଦ୍ୟାଧର ନାଉରାମାନଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲା, “ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଦିନ ପହରକ ଭିତରେ ନାଆ ନେଇ ଖାଲପାଳ ଭୁଠରେ ଭିଡ଼ାଇ ପାରିବ, ଜଣକା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ବକ୍ସିସ୍ ଦେବ ।” ନାଉରାମାନେ ବସି ବିରୁର କଲେ ଖାଲପାଳ ଏଠାକୁ ଚାଲିଗଲା ବାଟ—ଏତେବେଳେ ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ କସ୍ତାକସ୍ତରେ ନାଆ ପହଞ୍ଚିବ । ଆକାଶରେ ଆଉ ମେଘ ନାହିଁ, ଟିକିଏ କାଳଜହ୍ନିଆ ପଡ଼ିଗଲା । ନାଆଟା ଦକ୍ଷିଣ କୂଳ ଧରି ଯାଉଥିଲା । ଖାଲପାଳ ହେଉଛି ଉତ୍ତର କୂଳରେ । ଯିମିତି ରାତି ପାହିଛି, ନାଉରିଏ ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ ।

x x x x

ଯୁବତୀ ଗୋଟିଏ କୋମଳ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଛି, ଚେତା ନାହିଁ । ନାକରେ ତୃଳା ଦେଇ ଦେଖାଗଲା, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପବନ ଚାଲିଛି । ଗ୍ରାମର ପୁରୁଣା ବୈଦ୍ୟ ବଳେଇ ବାହ୍ୟପତି ଭଲରୂପେ ନାଡ଼ି ଚପି କହିଲେ,

“କେବଳ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ଧୃତ—ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ।” ଲଗ ଲଗ ଭିନିପାନ କସ୍ତାକସ୍ତରେ, ଅଦାରସ ମନ୍ତ୍ର ଅନୁପାନରେ ପିଆଇଦେଇ କହିଲେ, “ଏହି ଔଷଧର ଫିୟା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଚେତନା ବସିବ ।” ଘଟଣାର ତୃତୀୟ ଦିନ ଉପରଓଳି ଯୁବତୀ ଟିକିଏ ଆଖି ମେଲି ଚାହିଁଲା । ଚାଲିବାଡ଼ି ସବୁଆଡ଼କୁ ଆଖିବୁଲାଇ ଅନାଇଲା—ଦେଖିଲା, ଗୋଟିଏ ପ୍ରୋଡ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ତା ଦେହରେ ହାତ ଚାଲୁଅଛି । ଯୁବତୀର ଚେତା ବସିଲାଣି । ଅତି କ୍ଷୀଣ ସ୍ଵରରେ ତାକୁ ପଚାରିଲା, “ମୁଁ କେଉଁଠି ଅଛି ?” ପ୍ରୋଡ଼ା ଅତି ଧୀରେ, ଅତି କୋମଳରେ କହିଲା, “ମା ପଦ୍ମାବତୀ ! ମୁଁ ପରା ତୋ ମାଉସୀ ରେ—ମୋତେ କଣ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ ?” ପଦ୍ମା ଉଠି ବସିଲାଣି । କାନ୍ଥବାଡ଼ି ଧରି ସକାଳ ସଞ୍ଜ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚାଲିଗଲା ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟରାଜଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୁଧ ଦିଆ ଯାଉଛି, ଅଳ୍ପ ପଥ୍ୟ ଦିଆ-ଯାଇ ନାହିଁ ।

ଝିଅ ଜୁଆଇଁ ପହଞ୍ଚିବା ଶିଖି ସାହୁ ଚାରିଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପାଇକ ହାତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ପାଖକୁ ଶୁଣା ଚାଲି ଦେଇଥିଲା । ଆଜି ଦଶମ ଦିନ । ଚିରଣ ଜଣ ବଣୁଆ ଆପଟ ଚାରିଜଣ ପାଲିକି ଧରି ହରିହରପୁରକୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଲେଖିଛନ୍ତି, “ବାଟରେ ଆଠ ଜାଗା ଟପା ଆପଟ ବସିଲା । ତଡ଼େଦମ୍ ଝିଅ ଜୁଆଇଁଙ୍କୁ ଧରି ମଉସା ମାଉସୀ ଆସିବ । ଚାରି ଦିନ ବାଟ ଦୁଇ ଦିନରେ ଆସିବ । କିଛି ମଠ କରିବ ନାହିଁ ।” ମହା ଆନନ୍ଦରେ, ଉତ୍ସବରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଝିଅ ଜୁଆଇଁଙ୍କୁ ଘରକୁ ନେଲେ । କେତେଦିନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ହରିଲୁଟି, ଖାଉଁନ, ବୈଷ୍ଣବଖନ୍ଦା, ପ୍ରସାଦ ସେବା ଚାଲିଲା ।

ଘୋର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ, ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଉତ୍ତରେ ତରୁଣାରୁଣ ଆଲୋକ ବଡ଼ ପ୍ରୀତିକର, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ-ଦାୟକ ଜଣାଯାଏ । ବିଦ୍ୟାଧର, ପଦ୍ମାବତୀ ଦୁଇ ଜଣ

ଦିନ ରାତି ଚକ୍ରୁଆ ଚକୋଇ ପରି ଉଆସ ଭିତର ପଦ୍ମାବତୀ ଖଞ୍ଜାରେ ବସି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଦିନ କାଟୁଥାନ୍ତି । ନାଆ ଭଙ୍ଗାଠାରୁ ବରଷେ କାଳ କିଏ କିପରି ଥିଲା, ସେହି ଦୁଃଖକାହାଣୀ କେହି କାହାକୁ ପରୁରି ନାହିଁ । ଆଜି କଥା କଥାକେ ସେହି କଥା ପଡ଼ିଗଲା । ବିଦ୍ୟାଧର କହିଲା, “ନାଆ ଯିମିତି ଶୁଣିଗଲା, ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ପଟା ଉପରେ ପେଟେଇ ପଡ଼ି ଶ୍ଵାସୁଆସ । ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଅନାଇଲି । ତୁମେ ବି ଖଣ୍ଡେ ପଟା ଉପରେ ପଡ଼ି ଶ୍ଵାସୁଥିଲ, ଥରେ କେବଳ ଦେଖିଥିଲ । ପଛନ୍ତେ ଶୁଣିଲି, ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଭାସି ଶ୍ଵାସି ଯାଉଥିଲ, ଖଣ୍ଡେ ନାଆର ନାଉଁସମାନେ ଦେଖି ମୋତେ ଡାକିଲେ । ଗୁରୁ ଦିନ ବାଦେ ମୋର ଚେତା ବସିଲା, ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଘରେ ଶୋଇଛି । ପଛନ୍ତେ ଶୁଣିଲି, ସେଇଟା ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁର ଗୋପାଳଜୀ ମଠ, କଟକଠାରୁ ଦୁଇକୋଶ ତଳକୁ । ବୁଢ଼ା ମହନ୍ତ ଲଳିତା ଦାସ ବାବାଜୀ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଯତ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି । ମାସକ ବାଦେ ଚାଲିବୁଲି ପାଲେ । ତୁମ ବାପା ଯେଉଁ ସୁନା ଗବତାରଟା ଦେଇଥିଲେ, ଅଶ୍ଵାରେ ଥିଲା, ମହନ୍ତକୁ ଦେଲି । ବିକି ମୋ ପିଛେ ଖରଚ କରିବାକୁ କହିଲି । ମହନ୍ତ ନାହିଁ ନାହିଁ କରି ନେଲେ । ମୋର ଟିକିଏ ବଳ ଆସିଥାଏ, ତୁମ କଥା, ବାପାଙ୍କ କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏହିପରି ଆଠ ଦଶ ମାସ କାଳ ବିତିଗଲା । କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାପାଙ୍କର ନାମଡାକ । ଲଳିତା ଦାସେ ବାପାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ମୋତେ ଆହୁରି ଅଧିକ ଯତ୍ନ କଲେ, ଆମ ଘରଠାକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ । ଲୋକ ବାହୁଡ଼ି ମୋ ମାତାଙ୍କ ବିଯୋଗ କଥା କହିଲେ । ମୁଁ ଆହୁରି ବି ମାସେଯାଏ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ରହିଲି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଛୁରି କଲି, ଘରକୁ ଯିବି ନାହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଜାଣିରେ ବୁଲିବି । ଦେହରେ ବଳ ହେବାରୁ ଚାଲି ଚାଲି ଘରକୁ ଗଲି । ଘରେ ଯାଇ ଯାହା

ଦେଖିଲି, ଦଣ୍ଡେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ । ପୁରୋହିତ ଦିବାକର ଦ୍ଵିବେଦୀ, ଶାସନର ଆଉ ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜମି ବାପା ନିଲାମରେ ଧରି ନେଇଥିଲେ, ତକାଇ ସମସ୍ତ ଜମି ଫେରାଇ ଦେଲି । ରେଜେଣ୍ଟ୍‌ସ୍, ଅରେଜେଣ୍ଟ୍‌ସ୍ ଗୁଜା ଯେତେ ଦଲିଲ ଥିଲା, ଆଉ ଧାନ କରଜା ପାଞ୍ଜି, ସବୁ ଗ୍ରୋଡ଼ିପକାଇ ଖାତକ-ମାନଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲି, ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଧାନ, ଗୋରୁ, ବାସନକୁସନ ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଣି ଦେଇ ଦିନେ ରାତିରେ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲି । ମନରେ କଲି, ଆଉ ତ ଗୁରୁଜନ କେହି ନାହିଁ, ଶୁଣୁରଙ୍କୁ ଶେଷ ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ବାହାରି ଯିବି । କଟକଯାଏ ଆସିଲି । ଝାଡ଼ି ମୂଳକରେ ବାପାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ମହାନଦୀକୂଳ ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ପାଖ ଘାଟରେ ଖଣ୍ଡେ ସୋନପୁରୀ ନାଆରେ ଉଠି ବସିଲି । ଆସୁ ଆସୁ ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଟାଠାରେ—” ପଦ୍ମାବତୀ ପଶନ୍ତକାନରେ ବିଦ୍ୟାଧର ମୁହଁ ବୁଜି ଧରି କହିଲା, “ଆଉ କିଛି କହ ନା ।” ବିଦ୍ୟାଧର ଆତ୍ମକାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ସମୟରେ ପଦ୍ମା ଆଖିରୁ ଦୁଇଧର ଲୋତକ ବହୁଥାଏ ।

ବିଦ୍ୟାଧର କହିଲା, “ଏବେ ତୁମ କଥା କହ ।” ପଦ୍ମା ମୁହଁ ପୋଛି ଆତ୍ମକାହାଣୀ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା; “ମୁଁ ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଟା ଦନେଇ ଦଳେଇ ଘରେ ଥିଲି । ଦଳେଇ ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲାବାରୁ ଲୋକ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକ ମାନନ୍ତି । ଘର ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଠାକୁର ମନ୍ଦିର କରିଛି, ସଦାବର୍ତ୍ତ ଦିଏ । ଶୁଣିଲି, ମୁଁ ତୁଠରେ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ଦଳେଇଘର ମାଇପେ ମୋତେ ଗୋଟାଇ ଘେନି ଯାଇଥିଲେ । ଦଳେଇ ଆଉ ତା ଭାସିଆ ମୋତେ ବଡ଼ ଆଦରରେ ରଖିଥିଲେ, ଝିଅରୁ ବଳି ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ମୋ ପାଇଁ ମନ୍ଦିରରୁ ପ୍ରସାଦ ଆସେ । ମୁଁ କାନ୍ଦିଲେ ଦଳେଇ ଭାସିଆ ସାନ୍ତୁନା ଦିଏ,

ମୋତେ ବାପା ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ କହେ । ଦଳେଇ ଯିମିତ ଧାର୍ମିକ, ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହିପରି କୁଳାଙ୍ଗାର, ପାଷଣ । ମଦ, ଆଦୁ, ଗଞ୍ଜେଇ କିଛି ନିଶା ତାକୁ ଅଣେ ନାହିଁ । ଘରେ ଯୁବଣୀ ବୋହୂ, ତାକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ । ଗାଁ ବୋହୂ ଝିଅ ତା ଡରରେ ଘରୁ ବାହାରକୁ ନାହିଁ । ମୋ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରେ, ନାନା କୁକଥା କହେ । ଦଳେଇ ଶ୍ରାୟୀ ସେଥିଲି ମୋତେ କାନିଗଣ୍ଡିଲ କରି ରଖିଥାଏ । ମୁଁ ବି ତା ଶରଣ ପଶିଥାଏ । ତଥାପି ଟିକିଏ ବେଳ ପାଇଲେ ମୋତେ ନାନା କୁକଥା କହେ । ଆଉ ସହ ପାରିଲ ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ବୁଡ଼ି ମରିବାପାଇଁ ଆସିଥିଲି । ଦୁଷ୍ଟଟା ବାଟରେ ଧରିଥିଲା, ତୁମେ ରକ୍ଷା କଲ । ତେବେବେଳେ ତୁମକୁ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲି । ମନରେ କଲି, ପ୍ରଭୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ମୋତେ କୋଳ କରି ନେଲେ ।”

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଆଉ ବିଷୟ ଅଣୟ କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ । ଝିଅ ଜୁଆଁଙ୍କୁ ସବୁ ସମ୍ପଦ ଦେଇ ଦିନ ରାତି ବସି ହରିନାମ ଜପୁଥାଏ ।

ସତ୍ୟ ଜମିଦାର

ବାବୁ ବଳରାମ ବଳ କଲିକତା ବଡ଼ ବଜାରର ଜଣେ ରହିଆନ ମହାଜନ । ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ବେପାରୀଙ୍କର ଦଣ୍ଡିଦାର । ସମସ୍ତ ମାଲ ଆମଦାନି ରପ୍ତାନି ତାଙ୍କ ହାତ ବାଟେ ହେଉଥିଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କାରବାର । ତେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ରେଳ ନାମ ତ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ, ଖ୍ରୀମତ ମଧ୍ୟ ଚଳୁ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜରେ ମାଲ ଆମଦାନି ରପ୍ତାନି ହୁଏ । କଲିକତା ଆମଦାନି ମାଲ ମଧ୍ୟରେ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ପ୍ରଧାନ । କଲିକତାରୁ ମାଲ ଆସି ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ

ଜାହାଜରୁ ଘାଟ ଉଡ଼େ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଶଗଡ଼ରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳକୁ ଚଲଣ ହୁଏ, ଏଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରେ କଲିକତା ଧୂଆଁ ପତ୍ରର ନାମ ବାଲେଶ୍ୱର । ହେଲେ ବାଲେଶ୍ୱର ଲୋକେ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଗଛ କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ।

ଧୂଆଁ ପତ୍ର କରବାର ବଡ଼ କଠିଣ । ଘୋଡ଼ାଢ଼ୋ ମହାଜନ କଥା ପଦକେ ଘାସ କାଟେ—ଘାସକଟା ଘୋଡ଼ା ତଡ଼େ । ମହାଜନେ ବୋଲନ୍ତି, ‘ଘୋଡ଼ା କାରବାର ଆଉ ଗୋଖର ସାପ ଖେଳାଇବା ଏକା କଥା ।’ ବାସନାରେ, ଜେରେ ମାଲ ସମାନ । ସେହି ମାଲ ମହଣ କୋଡ଼ିଏ ତ ‘ସେହି ମାଲ ମହଣ ଗୁଳୁଣ ଟଙ୍କା । ଚିହ୍ନର ଦଣ୍ଡିଦାର ନ ଧରି ଲୋକେ ଧୂଆଁ ପତ୍ର କିଣିବାକୁ ଭରସନ୍ତି ନାହିଁ । ବଳରାମ ବଳେ ଜଣେ ଭଲ ଚିହ୍ନର, ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାମଜାକ ।

ମହାଜନଙ୍କ ଘର ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ । ଗ୍ରାମ ନାମ ଜଣା ନାହିଁ । ମହାଜନ ଥରେ ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଥିଲେ । ଦଶ ବାର ବର୍ଷର ଛେଉଣି ପିଲ ଗୋପାଳଆ ଗାଁରେ ବୁଲୁଥିଲା । ଜାତିଧୂଆଁଟା ଅନାସ୍ତା ହେଇ ବୁଲୁଛି, ଦୟା କରି ସାଙ୍ଗରେ ଦେନିଗଲେ । ଗୋପାଳ ଗହରେ ଥାଏ । ଖାଉଛି ତ ଖାଉଛି, ଅଛି ତ ଅଛି, ତାକୁ ଦେଖୁଛି କିଏ—ପଚରାପଚର ଦରକାର କଣ ? ଦିନେ ରାତିରେ କଣ ହେଲା କି, ମହାଜନ ଜଣେ ସଉଦାଗର ପାଖରୁ ପାଞ୍ଚଟା ଆକବର ମୋହର କିଣିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ମନ ଘର ଖୁସି । ମିଳିବା ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ, ବାକସରେ ରଖି ପୂଜା କରିବେ । ମୋହର ପୁଟୁଳାଟି ଧରି ବସିଥାନ୍ତି, କେତେବେଳେ ତଳେ ରଖି ଦେଲେଣି । ପାଇକାର, ମହାଜନ, ମୋଟିଆ, ମଜୁରୀଆ ହସାବପତ୍ର ଛୁଡ଼ିବାକୁ ରାତି ଛ ଦଡ଼ି । ବାବୁଙ୍କର ହୋବ ନାହିଁ, ଗଦ ବନ୍ଦ କରି ଉଠିଗଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଗୋପାଳ ଯିମିତ ଉଠିଛି, ଗହରେ ମୋହର ପୋଟଳା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା, ହାତରେ ଧରି ବାବୁଙ୍କ

ପାଖକୁ ଧାଇଁଲ । କୁକୁଡ଼ା ଡାକ ଆଗରୁ କଲିକତାରେ ପିମିଡ଼ି ତୋପ ପଡ଼େ, ଦେଖନ୍ ଧାର୍ମିକ ହିନ୍ଦୁ ମହାଜନ-ମାନେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନକୁ ବାହାରିଯାନ୍ତି । ତେର ଜାଗାରେ ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀ ଦର୍ଶନ କରି ଦେଖୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ବେଳ ଦୁଇ ଘଡ଼ି । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେଇଟା ହେଲ ଅସଲ ବେଳ । ପୁରସବ୍ ବା କାହିଁ ? ବାବୁଙ୍କୁ ନ ଭେଟି ଗୋପାଳ ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କ ତଳିଆ ତଳେ ପୋଟଳାଟି ଥୋଇ ଦେଲ । ତାହାର ବି ସେ କଥା ଆଉ ମନରେ ନାହିଁ । ବାବୁ ସ୍ନାନ ସାରି ଆସିବା ବେଳକୁ ଚାକର ବିଦିଆ ବାରିକ ଗଦି ଝାଡ଼ୁଝୁଡ଼ି କରି ଗଙ୍ଗାଜଳ ଛୁଷ୍ଟି ଧୂପ ଗୁରୁଗୁଳ ଧୁଆଁ ଜାଳିଦେଇ ସାରିଛି । ବାବୁ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାକୁ ଆନ୍ତକ ବସି ରୂପାବନ୍ଧା ହୁକାରେ ଉଡ଼ର ଉଡ଼ର କରି ଗୁଡ଼ାଖୁ ପିଇବାକୁ ବସିଲେ । ଆଗରେ ଦୁଇଜଣ କଣା କଉଡ଼ି ବନ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୁକା, କାୟସ୍ତ ହୁକା, ନବଶାଖ ହୁକା କଂସା ବଇଠକରେ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ଏଇଟା ହେଲ କଲିକତା ସବୁ ଗନ୍ଧର ଦମ୍ଭର ।

ବେଳ ଛ ଦଡ଼ି ବେଳେ ହଠାତ୍ ବାବୁଙ୍କର ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ମୋହର କଥା । ହଁ ମୋହର କାହିଁ ? ବାବୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ହୁକାଟା ହାତରୁ ଖସି ପଡ଼ି ନିଆଁ ପାଣି ଗନ୍ଧଯାକ ଗୁଣି ପଡ଼ିଲାଣି, ଦେଖୁଛି କିଏ ! ପାଞ୍ଚଟା ମୋହର । ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ, ଏ ଯେ ହେଲ ଆକବର ମୋହର । ସେହିପରି କପାଳିଆ ଲୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଲଙ୍ଗନ କରନ୍ତି, ଆକବର ମୋହର ମିଳେ । ସେ ମୋହର ଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛୁଡ଼ିଯାଏ । ବାବୁ ତ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଗଲେ । ଗୋପାଳ ରୋଷେଇ ଘରେ ବସିଥିଲା, ମୋହର ଖୋଜା ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲା । ବାବୁଙ୍କୁ ହସି ହସି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ମୋହର ଅଛି ।” ବାବୁ ଧାଇଁ ଆସି ଗୋପାଳକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇଲେ । ଗୋପାଳ ମୋହର କାଡ଼ ଦେଇ ପାଇବାର ହାଲ ସବୁ କହିଲା, ବାବୁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ତାକୁ ଅନାଇ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ସେହି ଦିନ କତିରୁ ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ହେଲେ ବାବୁ ଦଶ ଥର ‘ଗୋପାଳ ରେ, ଗୋପାଳ ରେ’, ଡାକ ପକାଉଥିବେ । ଭୋଜନ ବେଳେ ଥାଳୀ ପାଖରେ ଗୋପାଳ ଅବଶୁରରେ ଜଳ ଥୋଇ ନ ଦେଲେ ବାବୁଙ୍କୁ ଆଉ ଜଳ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କ ବିଡ଼ିଆ ଗୋପାଳ ଗ୍ରନ୍ଧି ବ । ଶେଷ ପରାଟା ଗୋପାଳ ଜମା । ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖି ଗନ୍ଧର ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣ ବି ତାକୁ ମାନ୍-ଲେଣି । ବାବୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ବଡ଼ ଗୋଟାଏ କିଛି ପାଇଟିରେ ତାକୁ ଲଗାଇବେ । ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା; ମଫସଲଗାଁରେ ଘର, ଏଣେ ତ କଲିକତାଟା ଠକ, ଗଣିକଟା ଖଣି କଣ ବୋଲି କଣ ହୋଇଯିବ, ହେଉ, ଆଉ ଟିକିଏ ପାରି ଯାଉ ।

ଦିନ ବେଳ ଛ ଦଡ଼ିଯାଏ ଚାଲିରେ ଲୁଣ୍ଡା ପଡ଼ି ନାହିଁ । ରୋଷେଇଆ ବାହୁଣ କାହିଁ ? ହଁ, ଦେଖ ଦେଖ, ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କା ସିନ୍ଦୂର ରୁବି ଭଙ୍ଗା, ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କାର ଥଳିଟା ନାହିଁ । ତେର ଖୋଜ ତଲସ ହେଲା, ଧାନାରେ ଏତଲା ଦିଆଗଲା, ଆଉ ପୁରୁଣା ଏକା-ବେଳକେ ଗୁମ୍ ! ଗୋଳମାଳରେ ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲାଣି, ବାବୁ ଉପାସ ବସିଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାହୁଣ ହାତରୁ ତ ଖାଇବେ ନାହିଁ, ଏତେ ରଞ୍ଜଳ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କାହୁଁ ଘଟୁଛି ? ଗୋପାଳ ହାତ ଯେଡ଼ି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ତେବେ ଦିଟା ଚଢ଼େଇ ଦିଏ ?” ବାବୁ କହିଲେ, “ତୁ ପାରିବୁ ରେ ? ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଏ ଓଳିଟା ଚଳିଯାଉ ।” ବାବୁ ଠା ପିଡ଼ାରେ ବସି ଦେଖିଲେ, ଏତେ ରଞ୍ଜଳ ପାଞ୍ଚ ଡିଅଣ, ପୁଣି ବଡ଼ ଭଲ । ପରୁରଲେ, “ଆରେ ଗୋପାଳ, ତୁ କିମିଡ଼ି ରାନ୍ଧି ଶିଖିଲୁ ରେ ?” “ଆଜ୍ଞା ପୁରୁଣା ରନ୍ଧା ଦେଖି ଦେଖି ଶିଖିଛି । ସେ ରନ୍ଧୁ ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ବସି ଦେଖୁଥାଏ ।”

ବାବୁ ଏଣିକି ଗୋପାଳ ହାତ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାର ହାତରୁ ଜଳ ଛୁଆଁନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ଦେଖିଲେ, ବଜାର

ସଉଦା ଖର୍ଚ୍ଚ ଅଧାଅଧ ଉଣା, ମରବାପସ ଦୁଇଗୁଣ ବେଣି, ପୁଣି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ରତ୍ନ । ବାବୁଙ୍କ ମନ ଜାଣି ବେଳ ମାପକେ ଗୋପାଳ ରତ୍ନା ବଡ଼ାରେ ଲୁଗିଆଏ । ପୁରୀର ତ ବଜାର ସଉଦା ଦିଅ ତେଲ ସବୁଥିରୁ ରେଷା କାଟିବ; ସବୁବେଳେ ଆଘଣା ରେଜଗାରରେ ଲୁଗିଆଏ । ବାବୁ ଭଲ ଖାଇଲେ, ମନ୍ଦ ଖାଇଲେ, ତାର କଣ ଯାଏ ? ବାବୁ ଥରେ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଗୋପାଳକୁ ଗୋଟିଏ ଘର ବନାଇ ଦେଇ ବିଷୟ କରାଇ ଦେଲେ । କନ୍ୟାଟି ସେମିତି ଦେଖିବାକୁ ଡୋଲ ଡାଉଲ, ସେମିତି ଗୁଣ । ପହରା ପଡ଼ିବା ଦିନରୁ ଦିନକୁ ଦିନ ଗୋପାଳର ଘର ବଡ଼ୁଛି । ଗୋପାଳ ରତ୍ନାବତୀ ଯାରି ସବୁବେଳେ ଗହରେ ବାବୁଙ୍କ ପାଖେପାଖେ ଥାଏ । ଭୁଞ୍ଜା ବସି ଥାଏ ନାହିଁ, କେତେବେଳେ କଣ୍ଠା ଧରିଛନ୍ତି ତ, କେତେବେଳେ ମାଲ ସାଇତାରେ ଅଛନ୍ତି ।

ମାଲ କଣା ବିକା ଛକଛକ ଗୋପାଳ ବେଶ ଜାଣିଗଲଣି । ବାବୁ ଡେର ଥର ବିଡ଼ିଲେଣି, ଆପେ ଏଡ଼େ ପୁରୁଖା ଲୋକ ହେଲେ ବି ଥରେ ଥରେ ଗୋପାଳ ବଳପଡ଼େ, ତା କଥାରେ ଚାଲିଲେ ଠକିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ବେଶ ଦି ପଇସା ଲାଭ ହୁଏ । ଗୋପାଳ ଆଉ ରେଷେଇଆ ନୁହେଁ, ବେପାରରେ ବାବୁଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତ । ବାବୁ ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି, ପାଞ୍ଚ ଜାଗାକୁ ଯାଇ ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧାଁ ଦଉଡ଼ କାମ ଗୋପାଳ ଜମା । ଏବେ ଆଉ ସେ ଗୋପାଳ ନୁହେଁ, ଗହରେ ଡାକନାମ ସାନ ବାବୁ । କାଗଜପତ୍ରରେ ଗୁମାସ୍ତା ଲେଖେ, ‘ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ।’

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ସନ୍ତାନ କରି ବୁଝିଲେ, ଯଶୋର, ମୋତିହାର, ପାବନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ହଳଦା, ଧୂଆଁପତ୍ର, ସରକ * ଆସେ, ପ୍ରଥମେ ଗୁଣିଠାରୁ କଣେ ବୁଲି ବେପାରୀ, ସେ ବିକେ

ପାଇକାରକୁ, ପାଇକାର ହାତରୁ କଣେ ଗୋଦାମ ବାଲ, ଦଣ୍ଡିଦାର ତା ପାଖରୁ ମାଲ କଣି ଚଲଣ ଦିଏ । କଲିକତାରେ ମାଲ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଭିନ୍ନଟା ହାତରେ ଲାଭ ଲାଗିଯାଏ । ମହାପାତ୍ର ଦିନେ ବେଳ ଉଣି ମହାଜନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ବେପାରର ଲାଭ ବିକା ଜାଗାରେ ନୁହେଁ, କଣା ଜାଗାରେ । ଏହି ସେ ଧୂଆଁ ପତ୍ର, ହଳଦା, ସରକ ଆସୁଛି, ମୁଁ ଥରେ ଯାଇ ଠକଣା ଜାଗାଟା ବୁଝିଆସିବି ।”

ମହାଜନଙ୍କ ଅନୁମତି ଦେଇ ସାନବାବୁ ସଲଖେ ସଲଖେ ଠକଣା ଜାଗାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମଝିରେ ଆଉ କାହାରିକୁ ନଗା ନ ରଖି ଗୁପ୍ତମୁଖରେ ଗୁଣିମାନଙ୍କଠାରୁ ସଉଦା କଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ଏହିପରି କାମ ଚଳିବାରୁ ଦେଖାଗଲା, ପୂର୍ବଠାରୁ ଦୁଇଗୁଣ ଲାଭ ବେଣି । ମହାପାତ୍ର ଏବେ ବଳଙ୍କର ଚାକର ନୁହନ୍ତି, ଲାଭରେ ଚାକରପଣୀ ଅଂଶଭାଗୀ ।

ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷ ଏହିପରି କାମ ଚଳିଲା— ମହାପାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷପତି । ସେ ମନା କରୁଁ କରୁଁ ମହାଜନ ବଳେ ଗ୍ରାମରେ ଦଣ ବାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋମହଲ ଘର ବନାଇ ଦେଲେ । ଖଣ୍ଡେ ତାଲୁକ ବି କଣି ଦେଲେଣି । ମହାଜନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଗୋପାଳ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଲୋକ ହେଉ । ହେଲେ, ଗୋପାଳର ବଡ଼ଲୋକା ଚାଲିଚଳଣ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି କାମରେ ଲାଗିଥିଲେ ଆନନ୍ଦ । ଗହର ସବୁ ମାମଲତ ତହବିଲ ଚାକି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତରେ । ବଳେ ଏବେ ଭୁନି ହୋଇ ଗହରେ ମାଲ ଗଢ଼ାଉଥାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ନାମ ରାଜବଲେତନ । ପୁଅଟି ପାରି

ଗଲ୍ଲଣି, ଚଉଦ ପୂର ପନ୍ଦର ଚାଲୁଛି । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥିଲେ, ଅବଧାନେ ଦେଖା ଓହ୍ଲା ଆସି କହିଲେ, “ସାନ ବାବୁ ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିଆ, ଭାରି ପାଠୁଆ । ଖଡ଼ପାଠ, ପୋଥିପାଠ ସବୁ ଛୁଡ଼ିଲଣି । ଆଉ ତାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ପାଠ ନାହିଁ ।” ଅଥଚ କଥା, ରାଜବଟା ଭାରି ଦୁଷ୍ଟ । ଚୁଟଶାଳୀରେ ବଡ଼ ଉଡ଼ପାତ କରେ, ଅବଧାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବି ତୋଖଡ଼ ମୋଖଡ଼ ଲଗାଇଲଣି । ବଡ଼ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁଅ, ଜମିଦାର ପୁଅ ବୋଲି ଅବଧାନ ଶଙ୍କ ରହିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁ ପୁଅର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି । ଅବଧାନେ ଗୋଟିଏ ଜଥା, ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଇ ଦଣ୍ଡବଦ୍ଧ । କର ମେଲଣି ଯେନିଲେ । ସାନ୍ତାଣୀ (ରାଜବଙ୍କ ମାତା) ସାନ୍ତୁକ୍ତ କହିଲେ, “ରାଜବ ମୋ ବୋଲ ମାନେ ନାହିଁ, ଦିନଯାକ ଗାଁ ଟୋକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲୁଥାଏ । ତାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଯେନି ଯାଅ ।” ରାଜବକୁ କଲକତା ଯେନିଯାଇ କାମ ଶିଖାଇବାପାଇଁ ବାବୁଙ୍କର ବି ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ।

କଲକତା ବଳବାବୁ ମହାଜନ ଗହ ସାଙ୍ଗରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଇଂରାଜ ସଉଦାଗର ହାଉସମାନଙ୍କର କାରବାର । ମହାପାତ୍ର ବାବୁ କୋଠିର ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ, ଗୋଟାଏ ଦୋରାସୀ ଜରିଆରେ କଥା ଚଳେ । ବାବୁ ଇଂରାଜୀ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ—ସାହେବ ବି ଓଡ଼ିଆ ବୁଝେ ନାହିଁ । ବାବୁ ତେର ଥର ବିଡ଼ିଲେଣି ମଝିରେ ଦୋରାସୀ ଖାବଲେ ମାରିବ । ରାଜବ ଯେବେ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ି କାମରେ ଲାଗିବ, କେହି ଠକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗହର ସରକାର କେଲ୍ କାଟା ଏଣ୍ଟ୍ରୀ ଏକାଡେମିରେ ରାଜବ ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଇ ଆସିଲା । ଡ଼ା ଚାଲୁଛି ତ ଚାଲୁଛି । ମାସକୁ ଥରେ ଟୁଲ ଦରମା ଓ କତାପର ଦାମ ନେବା ବେଳ ବାପା ପୁଅଙ୍କର ଭେଟ । ବାପେ ପାଠ ସର ନେବେ କଣ, କପରି ପଢ଼ୁଛି ପରୁରବାକୁ ବି ବେଳ

ନାହିଁ । ତିନି ଚାରି ବର୍ଷ ବିଡ଼ି ଚାଲିଣି, ମାସକୁ ମାସ ଟୁଲ ଦରମା ଆଉ କତାପର ଦାମ ପରୁଣ ଟଙ୍କାରୁ ବଳିଲଣି । ଦିନେ ବାପେ ପରୁରଲେ, “କରେ ରାଜବ, ଏବେ ଏତେ ଖରଚ କିଏ ?” ରାଜବ ବାବୁ ଜବାବ ଦେଲେ, “ବାପା, ମୁଁ କଲସ ଡେଇଁ ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲିଣି, ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ଖରଚ ।” ବାପେ କହିଲେ, “ତେବେ ଆଉ ପଢ଼ ନା, ଆ କାମରେ ଲଗ ।” ରାଜବ ବାବୁ କହିଲେ, “ନା ବାପା, ପାସ୍ ନ କଲେ ଇଂରାଜୀ ପାଠ ହୁଏ ନାହିଁ ।” ମହାପାତ୍ର ବି ଶୁଣିଥିଲେ, ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟାଏ ପାସ ହୁଏ । କହିଲେ, “ହଁ ରେ, ସେ କଥା ମତେ ଜଣା ଅଛି, ତୁ ବେଶି ବେଶି ପାସ୍ କରି ପକା, ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ଲାଗୁ ।” ବାପା ପୁଅ ଦୁହେଁଙ୍କ ମନ ଖୁସି ।

ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ଡ଼ା କେତେଦୂର ହେଲା, ସେ କଥା ଜଣା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତେର ତେର ସଭା ସମିତିରେ ଉପସ୍ଥିତ, ଥିଏଟର ଆଉ ସୁସ୍ଥାନ କୁସ୍ଥାନ-ଭ୍ରମଣ ବିଷୟରେ ବାବୁ ପକ୍କା ହୋଇଗଲେଣି । ସୁଦେଶର ଉନ୍ନତ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁ ମିଳି ଏକାବେଳକେ ଯୋଡ଼ିଏ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ‘କୁଫ୍‌ସ୍କାର-ବିମର୍ଦ୍ଦିନୀ’ ଶନିବାର ‘ନାଗସ୍ବାଧୀନତା-ବିବର୍ଦ୍ଦିନୀ’ ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହୁଏ । ଦୁଇ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ନିଜେ ବାବୁ । ସଭାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବା ତ ସମ୍ପାଦକ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ, ଏଇଟା ହେଲା କଲକତାର ନିୟମ । ସଭାରେ ତେର ତେର ବକ୍ତୃତା ହୁଏ । ସମ୍ପାଦକ ତେର ଥର ବକ୍ତୃତା କଲେଣି । ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାରେ ଯେଉଁଦିନ ବେଶି ହାତକାଳ ପଡ଼େ, ସେଦିନ ହୋଟେଲବାଲର ବେଶ ଆସୁ ।

ଆକର୍ଷିକ ଗୋଟାଏ ସନ୍ନିପାତ ବେମାଣ ଆସିଲା, ଦିନ ତିନିଟା ଭିତରେ ସଞ୍ଜାନରେ ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର

ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗଙ୍ଗାଲତା । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ତାଙ୍କ ପକାଇ
କାନ୍ଦିବା ଗୋଟାଏ କୁହାହାର । ଶୋକ ପ୍ରକାଶ ଲାଗି
ସଭାରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ବକ୍ତୃତା ହୋଇଗଲାଣି । ବାବୁ ଖଣ୍ଡେ
କଳା କନା ହାତରେ ବାନ୍ଧିଲେ । ସ୍ଥିର ହେଲା, ବାହୁ ଶ
ତାଙ୍କ ଶ୍ରାବ୍ଧ କରିବାଟା କୁହାହାର, କେବଳ ସଭାଗୃହରେ
ଶ୍ରେଣୀ ଆଉ ଦରଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ବିତରଣ, ତାଙ୍କର-
ଖାନାମାନଙ୍କୁ ଚାନ୍ଦା ଦିଆଯିବ । ମାତ୍ର ମହାଜନ ବଳ
ବାବୁଙ୍କ ଡରରେ ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମହାଜନ ବଳ ବାବୁ ପିଲାଟିକୁ ଯଦ୍ରେ ପାଖରେ
ରଖିଲେ । ଇଚ୍ଛା, ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନାଶ ହେଉ ।
ମାତ୍ର ସେ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ିଛି ସତ, ବେପାର ବଣିଜ
କାମ କିଛି ଶିଖି ନାହିଁ । ଆଶା, କାମରେ ବାପଠାରୁ
ବଳ ପଡ଼ିବ, ଗୋପାଳ ଯେ ଅକ୍ଷର ଜାଣି ନ ଥିଲା ।
ତେର ବର୍ଷଯାଏ ସ୍କୁଲପାଠ ପଢ଼ିଛି । ମହାଜନ ପାଖରେ
ବସାଇ କାମ ଶିଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇବା-
ପାଇଁ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଏଣେ
ରାଜାବବାବୁର ଗହରେ ବସିବାକୁ ମନ ନାହିଁ ।
ମହାଜନେ ଧରାଧରି କରି ବସାଇଲେ ! କାମରେ ମନ
ନାହିଁ, କଣଟାଏ ବସି ଭାବୁଥାଏ, ମଙ୍ଗଳବାର ଶନିବାର
ରାତିରେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଏ । ବଳ ବାବୁ ମନରେ
କଲେ, ହାତରେ ପାଇଟି ପଡ଼ିଲେ ବା ବାଟକୁ ଆସିବ ।
ଯେ କାମ ଦେଲେ, ଲଭ ଥାଉ ମୂଲ୍ୟ ତୁଟି କରି
ବସେ ।

ଲଗ ଲଗ ଯୋଡ଼ାଏ ସଭାରେ ସମ୍ପାଦକ ଅନୁପସ୍ଥିତ
ହେବାରୁ ସଭ୍ୟମାନେ ବଡ଼ ଖପା ହୋଇ ଗଲେଣି ।
ଅନୁପସ୍ଥିତର କାରଣ ସନ୍ଧାନ କରି ଦିନେ ଜଣେ ସଭ୍ୟ
ସ୍ଵାଧୀନତା ଦିବସରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବକ୍ତୃତା କଲେ ।
ସେଥିର ମର୍ମ—‘ଶିକ୍ଷିତ ଜମିଦାର ସନ୍ଧାନ ପକ୍ଷରେ ପର
ଅଧୀନରେ ରୁକିର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।’ ବକ୍ତୃତା
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କବିତା ପାଠ କରିଥିଲେ ।

‘ଯାହାର ଅଛି ଧନ ଜନ ଅଧିକ,
ରୁକିର କଲେ ତା ଖବନେ ଧକ ଧକ ।’
ସଭାରେ ଖୁବ୍ ହାତତାଳି ପଡ଼ିଲା । ରାଜାବ ବାବୁଙ୍କ
ମନରେ କଥାଟା ଲାଗିଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଦିନଯାକ ରାଜାବ ବାବୁଙ୍କୁ ଡେର
ଖୋଜିଲେ ହେଲା, ଭେଟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମହାଜନ
ଆଗରୁ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିଲେ, କେବଳ ଗୋପାଳକୁ
ମନରେ କରି କିଛି କହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସଞ୍ଜବେଳେ
ଭେଟ ପାଇବାରୁ ତାକୁ କାରବାରରୁ ଜବାବ ଦେଲେ ।
ରାଜାବ ବାବୁ ତ ତାହା ଲେଖୁଥିଲେ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲା,
ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ବସା କରି ସଭା ସମିତି ଚଳାଇବେ,
ମାତ୍ର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ବଳ ବାବୁ ଧରାଧରି
କରି ଗ୍ରାମକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ପାଞ୍ଜି ଆ ଗୁମାସ୍ତା ପ୍ରଜାପାଟକଙ୍କ ମନ ଭାରି ଝୁସି ।
ନୂଆ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଅଧବାଟରୁ ପାଗ୍ରେଟି ନେଲେ ।
ଶୁଣୁଥିଲେ, ନୂଆ ଜମିଦାର ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ଡେର
ପାଠ ପଢ଼ି ତାଲିମ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭେଟିବାପାଇଁ ତହିଁ
ଆରଦିନ ସକାଳେ ଗୋଟିଏ ସଭା ହେବାର ସ୍ଥିର
ହେଲା । ସଭା ନ ମ ଶୁଣି ଜମିଦାରଙ୍କ ମନ ଭାରି ଝୁସି ।
ଠିକ୍ ନିରୁପିତ ବେଳରେ ସୁରୁଣୀ ବୁଡ଼ା ପାଞ୍ଜି ଆ
ରଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତି ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଗହରେ ବସାଇ
ଦେଲେ । ତାଲୁକ କଣା ଦିନଠାରୁ ମହାନ୍ତି ଘେଠେ
ପାଞ୍ଜି ଆ କାମରେ ଅଛନ୍ତି । ଲୋକଟି ବଡ଼ ବିଶ୍ଵାସୀ,
କାମଦାର ଲୋକ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଡାହାଣ ହାତ । ତାଙ୍କ
ଯଦ୍ରେ ଜମିଦାରୀ ଆୟ ଝୁବୁ ବଢ଼ିଛି । ଜମିଦାର
ତ ସବୁଦିନେ କଲିକତାରେ । ଏହାକୁ ଧରି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
ସବୁ ମାମଲତ ବୁଝାସୁଝା କରୁଥିଲେ ।

ତାଲୁକ ମଧ୍ୟରେ ଶାମପୁର ଗ୍ରାମଟି ସବୁଠାରୁ
ବଡ଼, ଥିଲାଲୋକ ଡେର । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଗ୍ରାମରୁ
ଡେର ଲୋକଙ୍କୁ କଲିକତାରେ ନାନା କାମରେ ଲଗାଇ

ଦେଇ ରୋଜଗାର କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହରେ ତେର ଟିଳା କଟକରୁ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାଷୀ, ସରକାରୀ ଚାଷୀ, ମହାଜନ ଲୋଡ଼ିଲେ ଉଣା ଅଧିକ ଚାଷୀ ପଞ୍ଚାଶ ସରିକି ବାହାର ପାରିବେ । ନୂଆ ଜମିଦାର ବାବୁ ଖୋଜି ବସିଲେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷିତ କୁସଂସ୍କାର-ବର୍ଜିତ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ପ୍ରାଇମେରୀ, ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ପାସ୍, ଗ୍ରହବୃତ୍ତି ଫେଲ ତେର ଶିକ୍ଷିତ ସ୍ବାଧୀନମନା ଲୋକ ଗ୍ରାମରେ ବୁଲୁଥିଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଆଦାନରେ ଭୁରନ୍ତ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଜମିଦାର କଚେରି ଘରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପ୍ରଥମ ସଭା ବସିଲା । ନିଜେ ଜମିଦାର ବାବୁ ତେର ବକ୍ତୃତା କଲେ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ, ‘ହେ ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ ! ଏ ଦେଶର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର କାରଣ ଲୋଡ଼ିଲେ ଦିନ ଆଲୁଅ ପରି ଜଣାଯିବ । ମୂର୍ଖତା, କୁସଂସ୍କାର, ଅବଳା, ଭଗିନୀମାନଙ୍କୁ ଘର ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବା ସମସ୍ତର ମୂଳ । ଏ ସମସ୍ତ ଦୂର କରିବା ସଙ୍ଗେ ଉଚିତ ।’ ଆଉ ସମସ୍ତେ କିଛି ନ ବୁଝି ପାରି ମୁହଁ ଚାପିବୁଁ ହେଲେ । ବାବୁ ହରିବୋଲ ପଟ୍ଟନାୟକ ଚଞ୍ଚଳ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ି କହିଲେ, “ସୁଶିକ୍ଷିତ ଜମିଦାର ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଦୁଃଖ କରୁଛି । ଉଚିତ, ଖୁବ୍ ଉଚିତ, ନିଶ୍ଚୟ ଉଚିତ, ଶୀଘ୍ର ଉଚିତ ।” ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ବାବୁଙ୍କର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ହରିବୋଲ ବାବୁଙ୍କ ଘର ଏହି ଗ୍ରାମରେ, ଇଂରାଜୀ ମାଲିକର ପାସ୍ । ବିଦୁର ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ସର୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ଥିଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପିଅନମାନେ ବଡ଼ ଚୋର ଓ ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାରୁ ସେମାନେ ସରକାରୀ ତହସିଲ ଟ ୧୭୨୫/- ଚୋରି କରି ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ଗଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ତ ମାସ କଟକରେ ଅଟକାଇ ରଖିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ପଛନ୍ତି ଅସଲ ହାଲି ଜାଣିପାରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ।

ବାବୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପର ଅଧୀନରେ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ଆପାତତଃ ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧିନୀ ଓ ସ୍ବାସ୍ବାଧୀନତାବର୍ଦ୍ଧିନୀ ଯୋଡ଼ିଏ ସଭା ବସିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ଦୁଇ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ହରିବୋଲ ବାବୁ । ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମିତରୂପେ ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା । ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେବାକୁ ଅଧିକ ରାତି ହୋଇଯାଏ । ସଭ୍ୟମାନେ ଘରକୁ ଯାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ, କଚେରି ଘରେ ସେମାନଙ୍କ ରୋଜନ ପାନର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଜନାନା ସ୍କୁଲ ବସିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା ।

ରୋଜ ରୋଜ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରି କରି ବୁଡ଼ା ପଟ୍ଟନାୟକ ହସୁରାଣ । ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ ବା ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଲେ ବାବୁ ଭାରି ଖପା । ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ, କି କାରବାର ହୁଏ, ଇଦମଥୁ ନାହିଁ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଓ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥା ହେଲା ।

ପଟ୍ଟନାୟକେ—ଆଜ୍ଞା, ସବୁ ବୁଡ଼ି ବସିଲା !

ମା ସାନ୍ତାଣୀ—ରହିବ ପରା, ନିଜେ ମୂର୍ଖ, କିଛି ବୁଝିବାର ନାହିଁ, ମୂଳକର ଚୋର ରୁଣ୍ଡ, ଟିକିଏ ଧର୍ମଭାବ ଭଲ ଥାନ୍ତା ! ଏହି ଘରେ ପୁଣି ମଦ ମାଂସ ! ରାଧେକୃଷ୍ଣ ରାଧେକୃଷ୍ଣ ! ପଟ୍ଟନାୟକେ ତୁମେ ଅଲଗା ହୋଇଯାଅ ।

ପଟ୍ଟନାୟକେ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ରାତି ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହେଇଗଲା, ‘ବୁଡ଼ାଟା ଅଯୋଗ୍ୟ, କୁସଂସ୍କାର, ସଭାର ବିଦ୍ବଳାସ—ସେ ବରଖାସ୍ତ । ହରିବୋଲ ବାବୁ ଭାରି ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ, ସଭା ଏବଂ

ଜମିଦାରୀ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲେଇ ପାରିବେ ।’ ଏଣିକି ମୁଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା, ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ନାହିଁ, ବାଧା ଦେବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଅମଲ ପଧାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସାଫ ହୁକୁମ, ଟଙ୍କା ଦାଖଲ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଡୁଆ ଲାଗୁଥିଲା, ଏଣିକି ସାଫ ବୁଝିଲେଣି । ଦଶ ଖମାର ଧାନ, ଚାଷ ସାତଟା ଗୋରୁ ମଝିଷ ପଲ, ପଞ୍ଚବାଟୀ ହାତଗୁଣ୍ଠ, ଯେଣିକି ଅନାଇଲେ ଟଙ୍କା; ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ଦାଓ କିଏ ଛୁଡ଼େ ?

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଉଆସ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପକା ମନ୍ଦିର ତପ୍ତାର କରାଇ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଯୁଗଳ ମୁଣ୍ଡି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଥିଲେ । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରୁ ବାହାରି ଯାଇ ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ଅଛନ୍ତି, ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବକଳେ ଠାକୁର ପ୍ରସାଦ ହବିଷ୍ୟାନ୍ତ । ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ଫାକରଣ ବି ସେହିଠାରେ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ଅଧରାତିଯାଏଁ ଭଗବତ ପାଠ ହୁଏ । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଦିନଯାକ ଠାକୁର ଆଗରେ ଆଖି ବୁଜି ବସି ମାଳ ଗଢ଼ାଉଥାନ୍ତି । ଦିନେ ପଟ୍ଟନାୟକେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଶୁଣିଛନ୍ତି, ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଡ଼ିବାର ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହେଲା । ମୁଁ କହୁଛି, ହେଉ, ବୋହୂ ସାନ୍ତାଣୀ ଆସିଲେ ଅବା ଘରକରଣାଟା ସମ୍ବଳା-ସମ୍ବଳ କରିବେ ।” ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଆଁଟା କରି ପଟ୍ଟନାୟକ ମୁହଁକୁ ଦେଖିଯାଏ ଚାହିଁଲେ, ଚାହିଁ ଉଠିଲେ ପଚାରିଲେ, “—ଆ—କନ୍ୟା, ?” ପଟ୍ଟନାୟକେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ନଜେ ସେ କଥା ବୁଝିବାକୁ ଯାଇଥିଲି, ବାବୁ ଜବାବ ଦେଲେ, ଦେଶୀ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଅଣିଷିତା, କୁସଂସ୍କାର ଅସଭ୍ୟତାରେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଲୁଚା ଖଣ୍ଡି ପିନ୍ଧି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଧାଲଙ୍ଗଳା ହୋଇଥାନ୍ତି, ମୁହଁ ଢାଳି ମୁଷା ପରି ଗାତରେ ଲୁଚାନ୍ତି ! କଲିକତାରେ ପଢ଼ା କନ୍ୟା ଠିକ୍ ହେଲଣି ।” ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପାଟି କରି ‘ରାଧେକୃଷ୍ଣ, ରାଧେକୃଷ୍ଣ’ କହି ତୁନି ହେଲେ । ହାତ ଯୋଡ଼ି

ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଧାର ବହି ଯାଉଛି । ପଟ୍ଟନାୟକେ ପୁନଃବାର କହିଲେ, “କଲିକତାକୁ ବରଯାତ୍ରୀ କିଏ କିଏ ଯିବେ, କି କି ରେଶନ କେତେ ତପ୍ତାର ହେବ, ପଚାରିଥିଲି । ବାବୁ ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠି କହିଲେ, ‘ଅସଭ୍ୟତା, ଅସଭ୍ୟତା, କୁସଂସ୍କାର ! ତୁମେ ତ ଇଂରାଜୀ ଜାଣ ନା, ଦେଖି ବି ନାହିଁ, ସଭ୍ୟ ବିବାହ କଥା କିପରି ଜାଣିବ ? ରେଶନ ଆଉ ଆଉ ଖରଚ କଥା ଯେ କହିଲି, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଅଣିଷିତ ଲୋକେ କେତେ ଜମିଦାର ଘର ବୁଢ଼ାଇଲେଣି । ବିହାର ବିବାହ-ବ୍ୟୟ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଣୀ ସଭାକୁ ଇଂରାଜୀ ଅଫିସିଏଲ ଚିଠି ଯାଇଛି, ସେଠାରୁ ଯେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆସିବ, ସେହିପରି ବିଦ୍ରୋହ ।’ ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମିଜାଜଟା ଚଢ଼ି ରହିଛି, କାର କୁମ୍ଭାଗୁଡ଼ାକ ଓଳି ତଳେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଗଢ଼ୁଛି ।”

ସଭାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବାବୁ କଲିକତା ଚାଲି ଗଲେଣି । କଲିକତା ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଜାଗା । ଟଙ୍କା କାଡ଼ି, ମା ବାପ ଛଡ଼ା ସବୁ ମିଳିବ । ଶିହରପୁର ଗାଡ଼ନରିଚରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋକାନ ଘରେ ଝାଡ଼ ଲଣ୍ଡନ ଦେବାଲଗିରି ଶତ୍ରୁଶକ୍ତି ଦିନ ଆଲୁଅ ପରି ଜଳୁଛି, ତଳେ ଗାଲିଚା, ଶତରଞ୍ଜି ବିଛଣା । ରାତିରେ ଦୁଇ ତରଫା ଖେମଟା ନାଚ । ଫୁଟ୍‌ବା—ପ୍ରୀୟତା ଲାଗିଛି । ଆଖପାଖ ବଜାର ଲୋକେ ଜାଣିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ରଜାପୁଅର ବିବାହ ।

କନ୍ୟାଟିର ନାମ ନୟନତାରା-ଦୁଃଖପାସୋରା । ବାବୁ ଶୁଣିଥିଲେ, ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଲେ—କନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ, ସଭ୍ୟା, ସ୍ୱାଧୀନା, ଶିକ୍ଷିତା । ଜମିଦାର ବାବୁ ବିମୋହନ ହୋଇ ଗଲେଣି । ମନେ କଲେ, ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦେବକନ୍ୟାଟିଏ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛି । ଦିନ ରାତି ଗିଲସ ହାତରୁ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ । ଚାହିଁଦିନ ହେଲା ବର କନ୍ୟା

ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବୀଳାପ ଅର୍ଥାତ୍ Courtship ରୁଲ୍‌ଛି । ବଗି ଚଢ଼ି କେତେ ଜାଗା ବୁଲି ଆସିଲେଣି । କନ୍ୟା ବାପ ମାଙ୍କୁ ଏଇଟା ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । କାଳେ ଜମି-ଦାର ପୁଅଟା ହାତରୁ ଖସିଯିବ, ସେହି ଡରରେ କିଛି କହି ପାରୁନାହାନ୍ତି । କନ୍ୟାର ଜାତି କୁଳ ଘର ବିଷୟ କେହି ସନ୍ଧାନ କରି କିଛି ଠିକଣା ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଶନ୍ତ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସନ୍ଧାନ କରି ନିରୋଳ ସତ୍ୟ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ବହୁତ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଯୋଗରେ ଏହିପରି ପରିଚୟ ପାଇଅଛୁ—ଆସାମ ରୁ ବଗିର ମେନେଜର ସାହେବ ଗୋଟାଏ କୁଲି ଟୋକାକୁ ବରୁଚି କାମରେ ବାହାର କରିଥିଲେ, ତା ନାମ ମହା ମଳିକ । ସେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପଦୋନ୍ନତିରେ ହେଲେ ଖାନସମା । ସେହି ବଗିରୁରେ ୩୦୪୦ ବର୍ଷ ହେଲେ ସାହେବମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି । ଗ୍ରାମ ଘର ଜାତି କୁଳ କିଛି ଜଣା-ନାହିଁ—କୁଆଡ଼େ ବା ଯିବ ? ସେହିଠାରେ ଗୋଟିଏ କୁଲିଆଣୀକୁ ବାହା ହେଲା । ବାହା ହେଲା ହଁ, ତେର ଦିନଯାଏ ସନ୍ତାନ ମୁଣ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ । ସିନାଥ-ମେଲା, ଯୁକୁରନ୍ତପୂଜା, ଗ୍ରାମଦେବତା ମଜଣା, ଦୁଇ-ଜଣଯାକ ତେର ତେର ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଦରବୁଡ଼ା ବୟସରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲା, ବୁଡ଼ାବୁଡ଼ି ଭାରି ଖସି । ମା ଝିଅର ନାମ ଦେଲେ, ନୟନତାରା—ବାପ ଡାକିଲେ ଦୁଃଖପାସୋରା—ଶେଷରେ ନାମ ହେଲା ନୟନତାରା-ଦୁଃଖପାସୋରା । କନ୍ୟାଟି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଲା । ରୁ ବଗିରୁ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଝଟିଣ ବ୍ୟାପ୍‌ଟିଷ୍ଟ ଅଫେନ ବାଲିକା ଖୁଲ ଥିଲା । ମିସ୍ ଡଗ୍‌ଲସ ମିଷ୍ଟେସ୍ । ମା ବାପ ଘର ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭାରି ଖସିରେ କନ୍ୟାଟିକୁ ମୋଜା ଜୋତା ସେମିଜ୍ ଜାକେଟ୍ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ଖୁଲ ଛାଡ଼ିଲେ । କନ୍ୟାଟି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପାଠ ପଢ଼ି ପଢ଼ି କେଉଁ ବା ଚଉଦ ବର୍ଷ ହେଲାଣି । କନ୍ୟାଟି

ଝଲରୁ ଆସି ମା ବାପ ପାଖରେ ଡେଇଁ ଇଂରାଜୀ କଥା କହେ, ମୋଜା ବୁଣା ଦେଖାଏ, ଗୀତ ଗାଏ, ନାଚେ । ଖୁବ୍ ସ୍ବାଧୀନା । ପୁରୁଷଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଖାତର କରେ ନାହିଁ । ଏଣେ ମା ବାପ ମୁଣ୍ଡରେ ଡକୁଣି କାମୁଡ଼ିଲାଣି, କମିତି ବାହା ଦେବେ । ଛୁଟି ନେଇ କଲିକତା ଆସିଲେ, ତେର ଖୋଜାଖୋଜି କଲେ; ମାତ୍ର ବାପ ମାର ଜାତି କୁଳ, ଦେଶର ପଣ୍ଡା ନ ଲାଗିବାରୁ ବର ଯୁଟିଲୁ ନାହିଁ । ପ୍ରଜାପତି ଘଟସୂତ୍ର, ଜଣେ ଦଲଲ ଠିକଣା ଲଗାଇ ଦେଲା । ସେହି ଦଲଲ ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା, “ଆପଣ ଜମିଦାର, କଲିକତା ସହରରେ ଭାରି ନାମ ଡାକ । ସେହିପରି ମର୍ଦ୍ଦିଆଦାରେ ବିଭାବର ହେବ । ବାବୁ ଝୁଙ୍କି ଝୁଙ୍କି କହିଲେ, “ଅବଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ, ନିଶ୍ଚୟ ।” ମେନେଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ଟଙ୍କା ନାହିଁ ଯେ ।” ଦଲଲ କହିଲା, “ଏ କଣ ଗୋଟାଏ କଥା ? ବାବୁଙ୍କର ପୁଣି ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ? ତାକୁ ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ, ଏଇଲଗେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବ ।” ଟଙ୍କା ନାମ ଶୁଣି ବାବୁଙ୍କର ଟିକିଏ ହୋସ୍ ହେଲା, ଶୁଣି ମନ ଖସି, ସଲଖି ବସିଲେ । କଲିକତାରେ ମହାଜନ ଅଭାବ କଣ ? ଖୁବ୍ କାଏଦା କଟକଣାରେ ଜମିଦାରୀ ଲେଖି ନେଇ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ କହିଲା । ଦଲଲ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେ କରିବାକୁ ତର ସହ ନାହିଁ, ଜଳଦି ଟଙ୍କା ଆଣ । କଲିକତାରେ ଅନେକ ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ, ଆଉ ଶହରସ୍ବର ବଜାରର ଛୁଟ-କୁରିଆ ବଢ଼ିଆ ସମସ୍ତ ଦୋକାନୀ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ହୋଇ-ଗଲେ । ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ନାନାପ୍ରକାର ପେୟ, ଆସନ, ଦାନ୍ତଖୁଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରି ଠିକାଦାର ହାଜର । ଭିନ୍ନ ଦିନଯାଏ ନାର ତାମସା ପିଆର ଖୁବ୍ ଧୁମ ଲାଗିଛି ।

କରଜ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ କାହିଁରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିର ହିସାବ ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ, କାରଣ ସେଥିର କିଛି ଲେଖା-

ଲେଖି ନାହିଁ । ମେନେଜର ହରିବୋଲ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ତହବଲ । ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସତ୍ୟଦେଶ ନିୟୁମାନୁସାରେ ପାନର ମାତ୍ରା କିଛି ବଳି ପଡ଼ିବାରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଟଙ୍କାର ହିସାବ ରଖିବାକୁ ବେଳ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ବିବାହ ଶେଷ । ଜମିଦାର ଜମିଦାରୀ ଦେଶସ୍ଥ ସତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଧରି ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ବର କନ୍ୟା ଉତ୍ତାପ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ ବେଳେ ଉତ୍ତାପର ପୋଇଲି ପଥା, ଗ୍ରାମର ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ଘର ବୋହୂ ହିଅମାନେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ କୁଲରେ ସେରେ ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ, ଦୁବ, ବରକୋଳି ପତ୍ର ଦେଇ ତାହା ଉପରେ ଦିଅ ପାପଟିଏ ଥୋଇ ବର କନ୍ୟା ବନ୍ଦାଇ ନେବାକୁ ଆସିଲେ । ଶଙ୍ଖ ଝୁଲଝୁଲ ଶୁଣି ଜମିଦାର ଭାରି ରାଗି ଯାଇ “କୁଫସ୍କାର, କୁଫସ୍କାର, ଅସତ୍ୟତା” କହି ଭାରି ଗୋଟାଏ ପାଟି କଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ “ଏହା ନିତାନ୍ତ ବଡ଼ କୁଫସ୍କାର ଅଛି, ଏହା ଅସତ୍ୟତା” କହି ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ଉଠିଲେ । ଗାଁ ଭୁଆସୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକ ଏ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ଗୁମ୍ଫାରେ ଡରରେ ଅଗଣାରେ କୁଲଟା ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ପୁଅ ବୋହୂ ହାତ ଧରିଧରି ହୋଇ ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରବାକୁ ବାହାରିଲେ । ମା ତେତେ-ବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କ ଆଗରେ ମାଳଟି ହାତରେ ଧରି ଆଖି ବୁଜି ବସି ପୁସ୍ ପୁସ୍ ‘ହରେ କୃଷ୍ଣ’ ନାମ ଜପୁଛନ୍ତି । ବୋହୂର ଗୋଡ଼ରେ ଲେଉଟିଯାତା ଏଡ଼ିର ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି, ତମକି ପଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇଗଲେ । ବୋହୂ, ଟିକିଏ ହସି ହସି ‘ଓ ଆମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ଶାଶୁ ! ନମସ୍କାର—ନମସ୍କାର । କେମନ୍ତ କର ଆପଣ କର’ କହି ହାତ ବଢ଼ାଇ ଯେମନ୍ତ ଶାଶୁ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ, ବୁଢ଼ୀ ତ ‘କୁ—ନା—କୁ—ନା—କୁ ନା—ଆରେ କିଏ ଅଛି ରେ, ମନ୍ଦର ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା ରେ, ବାହାର କରି

ଦିଅ ରେ, ବାହାର କରି ଦିଅ ରେ’ ବୋଲି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଲେ । ଜମିଦାର ବାବୁ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତ ଧରି ଭଡ଼ି ନେଲେ । ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ଅସତ୍ୟତା, ମୂର୍ଖତା, ଭାରି କୁଫସ୍କାର ! ଓହୋ ! ଲେଉଟିକୁ ଇନ୍‌ସଲ୍‌ଟ୍ !” ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବିଶ୍ୱାସୀ ପୋଇଲି ରାଧା ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଅକୁ ଧରି ଘରୁ ବାହାରି ଗଲେ ପୁରୀ । ମାତାମଠରେ ରହିଥିବାର ଆଠ ଦିନ ବାଦ ସମ୍ଭାବ ଆସିଲା ।

କେହି ବାଧା ଦେବାକୁ ନାହିଁ, କେହି କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ କୁଫସ୍କାର ନିବାରଣ ଆଉ ଦେଶ ଉଦ୍ଧାର ବିଷୟରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରାତି ମାଲ ବକ୍ତୃତା ଓ ପାନାହାରରେ କଟିଯାଏ, ଶୋଇବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ବି ସଭାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ କେତେଥର ବକ୍ତୃତା କଲେଣି । ଦିନଯାକ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ପ୍ରଜା ପାଟକ କେହି ଗୁହାରିଆ ଆସିଲେ ଭେଟ ପାଏ ନାହିଁ । ଯଦି ଭେଟ ମିଳେ, ଏକ ଜବାବ, “ମେନେଜର ପାଖକୁ ଯାଅ ।”

କେହି ବୋହୂ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବୋଲି କହିଲେ ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖପା ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ନାମ ହୋଇଛି, ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର । ମାତ୍ର ପୋଇଲିମାନେ ଆଉ ମୂର୍ଖ ଚାକରଗୁଡ଼ାକ ଠିକ୍ ନାମ ଧରି ଡାକ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେହି କହେ କିସ୍ ମିସ୍ ମହାପାତ୍ର—କେହି କହେ ମିସ୍ତ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର—କେହି ଡାକେ ଫିସ୍ ଫିସ୍ ମହାପାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମନା ନାହିଁ, ବରଂ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ହସି ପକାଇ ବଡ଼ ଚୁପି ହୁଅନ୍ତି ।

ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଚା ଖାଇଲା ବାଦ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଉତ୍ତାପ ଚଉପିଠି ବଗିଚା ଆଉ ଆଗ ଦାଣ୍ଡରେ ପ୍ରାତଃଭ୍ରମଣ କରି ଆସନ୍ତି । ଦିନେ ବବୁଜି-ଶାନ୍ତା ତଦାରକ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ତେତେ-

ବେଳେ ପୋଇଲି ପକ୍ଷ ହାଣ୍ଡିଏ ଗୋବର ପାଣି ଧରି କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ଚୁଲି ଲୁପୁଥିଲା । ଯୋତାର ଠକ ଠକ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଯିମିତି ମୁହଁ ବଙ୍କାଇ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଇଛି, ଭାରି ପାଟିଟାଏ କଲୁ, “ଆଲୋ ମୋ ମା ଲୋ ! ଆଲୋ ମୋ ବାପା ଲୋ ! ଯୋତା ମାଡ଼ି ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶିଲା ଲୋ ! ହାଣ୍ଡିଶାଳ ମାରୁ ଗଲା ଲୋ !” କନା ଖଣ୍ଡି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଏକମୁହାଁ ଧାଇଁଛି । ଆଉ ଉଆସରେ ତାକୁ କେହି କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଏଣେ ମିଠସେ ମହାପାତ୍ର ‘ଉଆ ଉଆ, ଉଆ’ କହି ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ମୁହଁରେ ରୁମାଲ ଯାକ ନ ଥିଲେ, କେଜାଣି ବାନ୍ତି କରି ପକାଇଥାନ୍ତେ । ଏକାବେଳେ ଶିଶିଏ ଲେଉଟେଣ୍ଡର ଦେହଯାକ ତାଳି ହେବାରୁ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେ । ଗୋରୁଗୁଡ଼ ବବର୍ଜିଖାନାରେ ଢଳା ହୋଇଛି, ଜମିଦାର ଶୁଣି ଭାରି ଖପା । ମୂର୍ଖତା, ଅସଭ୍ୟତା, କୁହ୍ନିଆର ! ସେ ଘରେ ରେଷେଇ ହେଲେ ଲେଉଟକୁ ଖାନା ରୁଟିବ ନାହିଁ, ବାନ୍ତି କରିପକାଇବେ । ଚାରି ବୋତଲ ଫେନାଇଲ ଘରସାର ଢଳାଗଲା ।

ଏହି ପରି ଆଠ ଦଶ ମାସ ଗଲା ବାଦେ ଦିନେ କରଣମାନେ ମେଳି ବାନ୍ତି ଆସି ମେନେଜର ପାଖରେ ଜଣାଇଲେ, “ଖମାର ସବୁ ଖାଲି ପଡ଼ିଛି, ଗୋରୁ ମଇଁଷି ପଲରେ ଲୁହାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ବାଟି ହାତ ଚାପ ପ୍ରଜା ଲଗାଇ ଦେଇ ଯେଉଁ ସଲମୀ ମିଳିଥିଲା ତାହା ଆସି ସରିଲାଣି, ଆଉ ଏବେ କାହୁଁ ଖରବ ଯୋଗାଇବୁଁ ?” ମେନେଜର ଭୁରନ୍ତି ଜବାବ ଦେଲେ, “ମାର୍ପିଟି ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଆଗଭୁର ବର୍ଷକର ଖଜଣା ଅସୁଲ କର ।” ‘କୁମ୍ଭୀର ଖୋଜେ ଗୋଳିଆ ପାଣି’, ଅମଲ୍ଲମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ‘ଆଜ୍ଞା’ କହି ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଆଉ ଦୁଇ ମାସ ବାଦେ କାର୍ତ୍ତିକ କନ୍ଧି ଟଙ୍କା ଦାଖଲ ନ ହେବାରୁ ତାଲୁକ ନିଲମରେ ଚଢ଼ିବାର କଟକରୁ ଜବାବ ଆସିଲା । ଠିକ୍ ସେହିଦିନ କଲିକତା

ମହାଜନ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟ କଲନ୍ତର ଖର୍ଚ୍ଚା ଓଗେର ଭଡ଼ି କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କାପାଇଁ ଡିମାନ୍ଦାରି ପିଆଦା କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରୁ ଆସି ଚଳନ୍ତି ଅଚଳନ୍ତି ଯାନାସନ ସମସ୍ତ ହୋକ କରି ପକାଇଲା ।

ସକାଳୁ ଉଠି ମିଷ୍ଟର ଓ ମିଠସେ ମହାପାତ୍ର ବଗଲ ବଗଲ ପରି ବସିଛନ୍ତି; ଜନ ପ୍ରାଣୀ ପାଖରେ ନାହିଁ । ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ଆଗରୁ ଏକଘରୀଆ ହୋଇଥିଲେ, ଗୋବରପାଣି ପିଇ ଜାତିରେ ଉଠିଛନ୍ତି । ଆଉ କି ଆସିବେ ? ବେଳ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲାଣି । ମିଷ୍ଟର ଓ ମିଠସେ ଦୁଇଜଣ ଭୋକରେ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ଲାଗିଲାବେଳକୁ ମିଠସେ ମହାପାତ୍ର ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଖଣ୍ଡେ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିଦେଲେ, ବିକିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ପିତଳ ଗିଲ୍ଟି । ଖଣ୍ଡିଏ, ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଖାଗଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଗିଲ୍ଟି ! ବିଭାଦର ସମୟରେ ଅତେଇ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗହଣା କଣ ଯାଇଥିଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଗିଲ୍ଟି ! ଏତେବେଳେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଚେତା ବସିଲା । ଆଉ ଡିମାନ୍ଦାରି ପିଆଦା ଜୁଲ୍‌ମରେ ଘରେ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାତି ଅନ୍ଧାରରେ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ବାଦେ ଜମିଦାର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଶଶୁର କାମରେ ଆସାମରେ ଖାନସମାଗିରି କାମ କରୁଥିବାର ଦେଶରେ ଶୁଣାଗଲା ।

ବୀରେଇ ବିଶାଳ

ମୁକୁନ୍ଦପୁରର ମନ୍ଦୁ ବିଶାଳ ଆଉ ତା ଭାସ୍ୟା ବୁଢ଼ୀ ସନ୍ଥପାତ ବେମାରରେ ଆଗ ପଛ ମାସକ ଭିତରେ ଚାଲି ଯିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ମାସ ପୁଅ ଘରେଇର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ । ଲଜଲା ପିଲଟା କିଛି

ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ । ବାପ ମାଙ୍କ କୋଠକରେ ଘେନି ଯିବା ବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ ଭୂଇଁରେ ଡେଇଁ ‘ବାପା ଲେ’ ‘ମା ଲେ’ ବୋଲି ଡକା ପାରୁଥାଏ । ଘରେ କେହି ନାହିଁ, କିଏ ବା ପିଲାଟାକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଉଛି ? ବାରି ମାସିଆ ମୂଲିଆ ଭିନ୍ନ ଜଣ ଥିଲେ ସତ; ହେଲେ ସେମାନେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, କଣ କରିବେ ? ତେବେ କଣ ଖରେଇ ଅନାଥ ହୋଇଯିବ ? ନାହିଁ ନାହିଁ, ଭିନ୍ନ ପୁରୁଷର ଭିନ୍ନ ହେଲା ଭାଇ, ଲେଖାରେ ଖରେଇର ଖୁଡୁଡ଼ା ଜେଡୁଡ଼ା ଆଉ ମଉସା ପିଉସାମାନେ ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଦୟାର ଶରୀର, ଖରେଇର ବିକଳ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସମସ୍ତେ ଏକା-ବେଳେକେ ପିଲକୁ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେଇ କାଶେଇ ନେବା ଲାଗି ଟଣାଟଣି କଲେ । ଟଣା ଓଟରରେ ପିଲକୁ ବାଧୁ-ଲାଣି, ଆହୁର ଅଧିକ ବିକଳ ହୋଇ ଡକା ପକାଉଥାଏ । ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଦାଦି ପିଉସା ମଉସା ମଧ୍ୟରେ ବୋଲୁବୋଲି ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, “ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପିଲକୁ ପାଳିବାର ଆଉ କାହାର ଅଧିକାର ?” ଗୋଲମାଲ ଶୁଣି ଗାଁ ଲୋକେ ବି ରୁଣ୍ଡି ହୋଇ ଗଲେଣି । କୁଆଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଚାହିଁଛି — ସମସ୍ତେ ତ ଅଛନ୍ତି, ମା ବାପା କାହାନ୍ତି ? ଏତିକିବେଳେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ପୀତେଇ ପାତେ, ମାମୁ । ଧଇଁ ସଇଁ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦୂରରୁ ଡାକି ଦେଲେ, “ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ି, ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଅ, ଛେଉଣିକୁ ପାଲେ କିଏ ? ପାଲେ ତ ବାପର ମା, ନୋହିଲେ ପାଲେ ତ ମାର ମା । ମାର ମା ଆଜି ନାହିଁ ସତ; ମାଉଁ ତ ଅଛି ! ଯେଉଁ ପିଲର କେହି ନାହିଁ, ତାକୁ ପାଳିବ ମାଉଁ ! ତା ମାଉଁ ଭିନ୍ନ ଦିନ ହେଲା ଅଲଗା ଜଳ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ପିଲାଟା ଲାଗି ଡକା ପକାଇଛି । ଦୁଃଖ ଅପା ଘଟକିବା ବେଳେ ବାରି ବାରି କହି ଯାଇଛି, ଖରେଇକୁ ତା ମାଉଁ ପାଳିବ । ଗୋଟାଏ କାମରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗାଁକୁ ବାହାର ଯାଇଥିଲା, ଏଣେ ଏତେ କଥା ହୋଇ ଗଲାଣି, ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ନୋହିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ

ମୁକାବଲ କରାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି ।” ପଞ୍ଚୁଆତ ବସିଲା, ସମସ୍ତେ ରମ୍ପା କରି ଦେଲେ । ପିଲକୁ ପାଳିବା ମାମୁର ଅଧିକାର । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରିଛି କି ନାହିଁ, ମାମୁ ତ ଚଳି ପରି ଝାମ୍ପି ମାରି ପିଲକୁ କାଟେଇ ଘରକୁ ଧାଇଁଲେ । ଖରେଇ ମାମୁକୁ କେତେ ଦେଖିନାହିଁ । ନୂଆ ମଣିଷଟା କାହିଁ ଘେନିଯିବ ବୋଲି ‘ମା ଲେ’ ‘ମା ଲେ’ କରି ଆହୁର ଡକାପାରୁଥାଏ । ମାମୁ ଖରେଇକୁ ଘେନି ଯାଇ ମାଉଁ ଗୁରୁବାସୀ ଜିମା କରିଦେଲେ, ଭୁନି ଭୁନି ଡେରଗୁଡ଼ାଏ କି କଥା କହିଲେ । ମାଉଁ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆରେ ଖରେଇ ଆ, ଚଣ୍ଡୀ ସଙ୍ଗରେ ଖେଳକୁ ।” ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଡ଼ିପିଠା, ଚମୁଟାଏ ଭଜି ଚଟା ଗୁଡ଼ି ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ଖରେଇ ଡେର ବେଳୁ ଖାଇ ନ ଥିଲା, ବଡ଼ ଭୋକିଲା ଥିଲା, ତେତିକ ଖାଇ ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଣି ପିଇଦେଲା ।

ମାମୁ ପୀତେଇ ପାତଙ୍କ ଘର ମାଳିକପୁର । ମୁକୁନ୍ଦ-ପୁରଠାକୁ ଅଧ କୋଣେ ଖଣ୍ଡେ ଛଡ଼ା । ଛେଉଣି ପିଲଟି ଜାଣି ମାମୁ ଘରେ ପରମ ସୁଖରେ ରହିଲା, ତା ମାଳମତା ହେପାଜତ କରୁଛି କିଏ ? ପୀତେଇ ପାତେ ଘର-କରଣା ଲୋକ । ତାଙ୍କ ନିଜ ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଅସମ୍ଭାଳ । ଅଧକୋଣେ ଦୂରକୁ ଆସି ପିଲର ମାଳମତା, ଘରକରଣା ଦେଖିଯିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ପାତେ ନିହାତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁବେଳେ କହି ଚାଲୁଛନ୍ତି, “ଏହି ଦିନ କେତେଟା ଭିତରେ ପିଲାଟାର ମାଲ ଗାଁ ଲୋକେ ଚୋରାଇ ଘେନି ଗଲେଣି । ସବୁ ମାଲ-ଗୁଡ଼ିକ ଆପଣା ଘରକୁ ଘେନି ଯାଇ ନଜରରେ ନ ରଖିଲେ ସବୁ ବରବାଦ ହୋଇଯିବ ।” ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଗୋଟି ଧାନ, ହଡ଼ାହଡ଼ି ଦି’ ପୁଞ୍ଜା ! ଏ ସବୁ ନଜରରେ ରଖିବାର କଥା । ବୋଇଲା, ‘ଜୋରୁ, ଗୋରୁ, ଧାନ--ଏ ଭିନ୍ନ ନଜର ଗୁଜରଣ ।’

ପାସକୁ ଦିନବେଳେ ତର କାହିଁ ? ଅଧ ରାତିରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଖାଇ ଶୋଇଲା ବାଦେ ପାସକୁ ବେଳ ମିଳେ । ନିଜର ଥୋର ବଳଦର ଲଦି ପିଲର ମାଲ-ଗୁଡ଼ିକ ଆପଣା ଘରକୁ ଘେନି ଆସନ୍ତି । ଗାଁ ଦିଗବାର କହି ବୁଲେ, “ପାସେ ଦଶଗୋଟା ବଳଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାନ ଚାଉଳ, ଲୁଗାପଟା, କଂସା ବାସନ ଚିଜବସ୍ତ୍ର ମବୁ ବୋହିଥିଲ ।” ଗାଁ ଲୋକେ ସେ କଥାକୁ ସତ ମଣିଲେ । ବିଶାଳର ଘରପରି ଘରଟାଏ ଥିଲା । ତାହାର ଚାରିଟା ମରେଇରେ ଚାରିଟି ପରୁଣ ଉରଣ ଧାନ ମଜୁଦ ଥିଲା, ଏ କଥାଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ଏ ବାଦ ମନ୍ତ୍ର ବିଶାଳ ଖାତକମାନଙ୍କୁ କୋଡ଼ିଏ ପରୁଣ ଉରଣ ସରିନ ଧାନ କରଜ ଦେଇଥିଲେ । ପାସେ ମୂଳ କଳନ୍ତର ଅଧିକ କରନେଲେ, ବିଶ୍ୱାସ ଧାନ କାହାରିକୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଇନାହାନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି, “ଛେଉଣି ମାଲ କମିତି ଗୁଡ଼ିବ ? ନିଜର ହେଲେ ଦଶ ଗୋଟି ଗୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତେ ।”

ଆଉ ପାସେ ଗାଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସବୁ-ବେଳେ କହି ବୁଲନ୍ତି, “ବିଶାଳଟା ବଡ଼ ସାହାଷକି” ଲୋକ ଥିଲା । ସବୁ ଖାଇ ପିଇ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି, ଛେଉଣିଟି ଲଗି କିଛି ରଖି ଯାଇ ନାହିଁ । ଘରକରଣା ଭିତରେ ଯାହା ଥିଲା ପଲଣ ପାଣି ଦିଶନ୍ତି, ମୁଁ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଉଠାଇ ରଖିଛି । ପିଲଟା ପାରିଲେ ତା ଜମା କରିଦେବ । ମୁଁ କଣ ସେ ପଲଣରେ ବାହାବ ? ରାମ ରାମ ।” ମାଣ୍ଡି ପାଞ୍ଚ ମାଇକନିଆଙ୍କ ଆଗରେ କହି ବୁଲନ୍ତି, “ମୋ ଖରେଇ ଆଗ ତ, ଚଣ୍ଡୀ ପଛ । ତା ବାପର କିଛି ନ ଥିଲା ନାହିଁ, ମୋର କଣ ଉଣା ଅଛି ? ବସି ବସି କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ଖାଉ ।”

ଦିନ ପାଣିସୁଅ ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଚାରି ବର୍ଷ ଚାଲିଗଲାଣି । ଅସନ୍ତା ତୁଳା ଛ ଦିନରେ ଖରେଇର ଜନ୍ମଦିନ, ଆଠ ବର୍ଷ ପୂରି ଯାଇ ନ ବର୍ଷ ପଶିବ । ଖରେଇ ଆଉ ମାମୁସୁଅ ଚଣ୍ଡୀଆ ଅବଧାନଙ୍କ

ଗୁଟିଆଳୀରେ ବସିଛନ୍ତି । ଖରେଇଟି ଧୀର, ପଡ଼ାରେ ବି ଖୁବ ମନ । ଖଡ଼ିପାଠ ମିଶାଣ ଫେଡ଼ାଣ ହରିଗୁଣ ଛୁଡ଼ି ଇ ରାସ ପୋଥି ଧରିଛି । ଚଣ୍ଡୀଆର ତେର ବର୍ଷ ପୂରିଗଲାଣି, ହେଲେ କଣ, ଆଜିଯାଏ ଖଡ଼ିପାଠ ଓଡ଼ାଙ୍କ ବି ଛୁଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ମାଣ୍ଡିର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଆଖି, ବଡ଼ ଗେଲି କରନ୍ତି । ମା ମୁହଁ ପାଇ ବଡ଼ ଉପାତିଆ ହୋଇଗଲାଣି, ଘରୁ ବାହାରିଲା ତ ପାଞ୍ଚଘରୁ ଦଶ ବୋଲଣା ଆଖିବ—ଗୁଲିଲା ଶଗଡ଼ରେ ହାତ ଦିଏ । ତା ନାମରେ କେହି କିଛି ଆସି ଗୁଡ଼ାର କଲେ ମା ପୁଅକୁ ଦାନ୍ତିବା ଥାଉ, ଓଲଟା ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଳି କରିବେ । ମାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ଚଣ୍ଡୀଆଟି ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଗାଁ ମାଇକନିଆଏ ହିଂସାରେ ସହ ପାରିନ୍ତି ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡୀ ଗୁଟିଆଳୀରେ ବି ବଡ଼ ଗୋଲମାଲ କରେ । ଆପେ ତ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ପିଲାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ କଳି ଲଗାଏ, ମାର ଧର କରେ । ଦିନେ ଅବଧାନେ ସହ ନ ପାରି ବେତରର ଖୁବ ପ୍ରସ୍ତେ ବାଡ଼େଇ ଗଲେ, ପିଠିର ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ନୋଲା ବସିଗଲା । ମା ତା ଦେଖି ଖୁବ ଡକା ପାରି କାନ୍ଦିଲେ । ଅବଧାନଙ୍କ ଚୌଦପୁରୁଷଙ୍କ ସକାଶେ ନିତାନ୍ତ କୁହୁତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଦ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥା, ଆଉ ନରକ ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ସକାଶେ ଆବେଶ କଲେ । କହିଲେ, “ମୋର କଣ ନାହିଁ ଯେ ପୁଅ ପାଠଟାଏ ପଢ଼ିବ ? ଆଉ ମୋର ଯେ ବିଷୟ ଅଛି, ତିନି ପୁରୁଷ ବସି ଖାଉ !” ଚଣ୍ଡୀର ପଡ଼ା ବନ୍ଦ । ସେ ତ ତାହା ଖୋଜୁଥିଲା । ଚଣ୍ଡୀ ଗାର ବାଉରି, ଧୋବା ଟୋକା-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦିନ ରାତି ବୁଲେ । ବାପେ କିଛି କାମ ପାଇଟିରେ ଲଗାଇଲେ, ମା ବାଦୁଣୀ ପରି ଗର୍ଜନ କରି କହନ୍ତି, “ମୋର ଦୁଧଖିଆ କୁଆଟା କାମ ପାଇଟି କରିବ କଣ ମ ? ନଅଟା ନା ଛଅଟା; ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଆଖି, ସେ କଣ ଭଡ଼ କାମ କରିପାରିବ ? ବୁଲୁଥାଉ ।” ଖରେଇର ବି ପଡ଼ା ବନ୍ଦ । ମାଣ୍ଡି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ଏ ଅବଧାନଟା କିଛି ନୁହେଁ । କଣ ବା

ପଡ଼ାଏ, ମାସ ନ ପୂରୁଣୁ ଦୁଇ ଅଣା ପଇସା ଗଣ ।
 ଫେର କଣ ନା, ଆଜି ପଣକିଆ ଲେଖିବ, ପୂଜା
 ଲେଖା—ସେଇ ଗୁରୁଲ ଗୁଆଟିଏ । ଦିନ ପଢ଼ରଟା
 ଯାଇ ନାହିଁ ତ, ଓଡ଼ାଙ୍କ ଲେଖିବ, ଫେର ପୂଜା !
 ନା ନା, ତା ହେବ ନାହିଁ ।” ଦୁଇ ଗୁରୁ ଦିନ ବାଦେ
 ମାଛ ଦିନେ ମାମୁଙ୍କୁ ଡାକ କହିଲେ, “ଦେଖ ତ,
 ଦେଖିଆଟା ଦିନକୁ ତିନି ବେଳ ଠୁକିବ, ତୁଳାଟାରେ
 ଗାଁରେ ବୁଲିବ କିଏ ? ଗାନ୍ଧାରଣା ଟୋକାଟାକୁ ବାହାର
 କରି ଦିଅ, ଖରାଆ ଗାନ୍ଧା ଜଗୁ ।” ମାମୁ ଟିକିଏ ମୋଡ଼ି
 ମୋଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ, ଡରରେ ପାଟି ଫିଟାଇ ପାରିଲେ
 ନାହିଁ । ଖରେଇକୁ ଡାକ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ
 କହିଲେ, “ଆରେ ବାପ ଖରେଇ ! ଏହି ସେ
 ଗୋରୁପାଲ ଦେଖନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ତୋର । ପର
 ଲୋକ ଭଲ ଚରାଉ ନାହାନ୍ତି, ଗାନ୍ଧା ବଳଦଗୁଡ଼ାକ
 ହଡ଼ା ହୋଇ ଗଲେଣି । ପର ଲୋକର କଣ ମାୟା
 ଥାଏ ? ତୁ ଯା, ଥଣ୍ଡେ ଥଣ୍ଡେ ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଗୋରୁ
 ଦିଟା ଦେଖିବୁ । କିଛି ମେହେନତ ନାହିଁ, ଖାଲି ଅଡ଼ାଇ
 ଦେନିଯିବୁ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଆଣି ଗୁହାଳରେ ପୁରାଇଦେବୁ ।”
 ଖରେଇ ପାଞ୍ଚଶ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଗୋରୁ ଚରାଇ ବାହାରିଲା ।
 ଗାଁ ଲୋକେ କିଛି କହିଲେ, ମାମୁ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି,
 “ଆଜ୍ଞା ଛେଉଣିର ଲୁଞ୍ଜ ଦିଖଣ୍ଡି ପର ହାତରେ ପଡ଼ି
 ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲା, ତା ନିଜ ମାଲ ନିଜେ ଦେଖୁ ।”
 ସତକୁ ସତ ଗୋରୁପଲଟା ଏକା ଖରେଇର । ତାହା
 ବାପ ମରିବାବେଳେ ମାଛ ଅଣ୍ଟିରୁ—ଛଡ଼ା—ଦାମୁଡ଼ି
 ଦୁଇ ବୋଡ଼ି ଭଳି ଗୋରୁ ମାମୁ ଗାଁ । ମଝି ଗୋହରିରେ
 ଅଡ଼ାଇ ଆସୁଥିବା ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଆହୁରି ବି ଆଠ ନ ବର୍ଷ ଗଲଣି, ଖରେଇର
 ଉଛୁଣିକା ଅଠର ବର୍ଷ ବୟସ । ପିଲାଟା ନା ଆଉ କଣ ?
 ହେଲେ କାମ ପାଇଟି କି ବଡ଼ ପାରିଲା । ମାମୁର ବାଟି
 ସଂଖ୍ୟା ଗୁଣ, ଯୋଡ଼ାଏ ବାରମାସିଆଙ୍କୁ ଧରି ସବୁ
 ସମ୍ଭାଳିଛି । ଏବେ ମାମୁ ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟଟା ତୁଳା ଉପରେ

ଉପରେ ଦେଖନ୍ତି । ଖରେଇ ଦେଖିବାକୁ ଯେମନ୍ତ
 ଡୋଲି, କଥାଗୁଡ଼ିକ ବି ଖୁବ୍ ମଧୁର । ଦେହରେ ବାଦ
 ପରି ବଳ । ଦିନେ ପାଣ୍ଡେଇ ପାସି ସାନ ଝିଅ କମଳୀକୁ
 ଗୋଟାଏ ମାରଣା ବଳଦ ବିକିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଥିଲା—
 ଖରେଇ ବଳଦର ଲୁଞ୍ଜ ଧରି ଉଡ଼ି ରଖିଲା । ଗାଁର କି
 ପୁରୁଷ କି ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ଖରେଇକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ଖୁବ୍
 ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ହେଲେ ସେ ପ୍ରଶଂସାଟା ମାଛ ଶୁଣିଲେ
 ଖପା ହୋଇଯାନ୍ତି, ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଳି କରନ୍ତି ।
 ଚଣ୍ଡୀର ପ୍ରଶଂସା କଲେ ମାଛ ମନ ବଡ଼ ଖୁସି ।

ଚଣ୍ଡୀ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଦିନେ ପଶେ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ
 ସାତଟା ବୁଲୁ ଟୋକା ସଙ୍ଗରେ ଦିନ ରାତି ବୁଲୁ ଥାଏ ।
 ସେମାନଙ୍କ କାମ ଗଛତଡ଼ା, ବାଗୁଡ଼ିଖେଳ, ଚୌପଟ
 ଖେଳ, ଗଞ୍ଜେଇ ଭଡ଼ା ! ହାଲକୁ ଗୋଟାଏ ମଦତ
 ଖଟି ଜାରି କଲଣି । ଅଳ କରି କାନ୍ଦି ଡରାଇ ହରାଇ ମା
 ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ନିଏ, ଆପଣା ଗୋଠରୁ
 କୋଡ଼ିଏ ପଚାଶ ଟଙ୍କାର ଦାମୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଗୁଆଲୁକୁ
 ଦୁଇ ଗୁରୁ ଟଙ୍କାରେ ବିକି ଦିଏ । ଗୁରୁକିଆମାନଙ୍କ
 ସଲରେ ଆପଣା ଦର ମରେଇରୁ ଧାନ ଚୋରି କରି
 ବିକିଦିଏ । ମା ଜାଣି ପାରି ବି ପୁଅ ଦୋଷ ଲୁଚାଏ ।
 ମା ଡରରେ ବାପ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । ମା ଆଗେ
 ଲୁଚା ଚୋରି କରି ଚଣ୍ଡୀକୁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା
 ଦେଉଥିଲେ । ଏବେ ହାତ ଖାଲି । ଚଣ୍ଡୀ ଟଙ୍କା ପଇସା
 ନ ପାଇ ମାକୁ କେତେଥର ମାଡ଼ି ଦେଲଣି । ହେଲେ
 ମା ମାଡ଼ି ଖାଇ ତୁଳା ହୋଇ ରହେ, ବାପା ଆଗରେ
 କିଛି କହେ ନାହିଁ ।

ଗାଁ ଲୋକ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଖରେଇକୁ କହିଲେ, “ଆରେ
 ଖରେଇ ! ତୁ କଣ ମାମୁ ଦିନର ସବୁଦିନ ପେଟ
 ଭାତରେ ରହିଥିବୁ, ଆପଣାର ସଂସାର କରିବୁ ନାହିଁ ?”
 କଥାଗୁଡ଼ାକ ଖରେଇ ମନକୁ ଭଲ ପାଇଲା । ସେ ଏବେ
 ସବୁ କଥା ବୁଝିଲଣି । ମାମୁ ମାଛ କାମର ପିଆର ।
 ଶିଆସିଆ ସବୁ କଥାରେ ପୁଅ ଉପରେ ମାମୁ ମାଛ କର

ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ତା ଉପରେ ତାର କଣିକାଏ ବି ନାହିଁ । ଦେଉ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ପୁଅକୁ ବଢ଼ା କଲେ, ତାହା ବଢ଼ାଇ ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ । ଦିନ ରାତି ହାତ ଘାରି ଯାହା ଅର୍ଜି ଆଶୁଛି, ଚଣ୍ଡୀ ଗଞ୍ଜିଲ ମଦର ଖାଇ ସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛି । ମାମୁ ମାଉଁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଘରକରଣା ଉଜାଡ଼ି ଦେବ ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ମାମୁ ମାଉଁ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛନ୍ତି, ଖରେଇ କାମ ଧନ୍ଦା ସାରି ଯାଇ ପାଖରେ ବସିଲା । ମାମୁ ମାଉଁ ଦିନବେଳର କାମ ପାଇଟି କଥା ପଚାରିଲେ । କାମ ପାଇଟି କଥା ଛଡ଼ା ମାମୁ ମାଉଁ ସାଙ୍ଗରେ ଖରେଇର ଆଉ କିଛି କଥା ଶୁଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ଖରେଇ ଜବାବ ଦେଇ ପାଖରେ ବସିଥାଏ । ମାମୁ ପଚାରିଲେ, “କି ରେ ଖରେଇ ! ଆଉ କିଛି କଥା ଅଛି ?” ଖରେଇ ଦଣ୍ଡେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି ଦୁଇଟା ହାଇ ମାରି କହିଲା, “ମାମୁ ମୁଁ ଏବେ ଆପଣା ଘରକୁ ଯିବି ।” ମାମୁ ମାଉଁ ତ ଶୁଣି ତମକି ପଡ଼ିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେମନ୍ତ ବଜିଟାଏ ଘାଟି ପଡ଼ିଲା । ମାମୁ ମାଉଁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ଶ୍ୟାସ ବେମାଣ । ସଞ୍ଜବେଳେ ଚାରି ଅଣାର ଟେଲାଏ ଟେଲାଏ ଆସୁ ଗିଲି ପକାଇଲେ ଟିକିଏ ଚାଲୁଲୁ ହେଇ ପାରନ୍ତି । ମାମୁ ତ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ନାହିଁ, ଚଣ୍ଡିଆର ତ ଏହି ଦଶା, ଖରେଇ ବାହାରିଗଲେ ଆଉ କଣ ଘରକରଣା ରହିବ ? ମାମୁ ଦୁଇ ରୁଟିଟା ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, “ହଁ ରେ ବାପ ଘରକୁ ଯିବୁ ନାହିଁ କଣ ? ରହ, ମୁଁ କନ୍ୟାଟିଏ ଖୋଜା ଖୋଜି କରୁଛି, ବାହାଘର କରାଇ ଦେବି, ଦି’ ପ୍ରସ୍ତ ଘର ବନାଇ ଦେବି । ତୁ ଉଛୁଟିକା ପଲଟା, ଅଲଗା ଏକ୍ସଟିଆ ହୋଇ କଣ ରହି ପାରିବୁ ? ଏ ଟାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା ବୁଝି ନାହିଁ ? ମୁଁ ବୁଝି ବୁଝି ବୁଢ଼ା । ସବୁ ତୋ ପାଖରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବେ, ତୁଆଁ ହୋଇ ବସିଥିବ । କଣ କହୁଛୁ ରେ ବାପ ? ହେଉ ହେଉ, ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ

ବର୍ଷ ରହିଯା । କଣ କହୁଛୁ ରେ, ରେ ବାପ ?” ଖରେଇ କହିଲା, “ନା, ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବି ।” ମାଉଁ ଟିକିଏ ଶୁଣି—ଚଣ୍ଡୀ ହଜାର ଦୋଷ କରୁ, କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ଆଉ କେହି ତାଙ୍କ କଥା ଟିକିଏ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଘଡ଼ିଏ ଯାଏ ଗର୍ଜୁଥିବେ । ଟିକିଏ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, “କି ରେ ଖରେଇ ! ମାମୁ ସେ, ମୁରବି, ତାଙ୍କ କଥା ଅମାନ୍ୟ କରୁଛୁ ? ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ିଲୁଣି କି ରେ ? ଆରେ କହିବାକୁ ଡେର, ବହିବାକୁ କିଏ ରେ ? ଯୋଗମାଣିଆ ଘରଭଙ୍ଗା ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ନା । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଛେଡ଼ଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ଏଇ ମାମୁ ଥିଲେ ବୋଲି ଅଣ୍ଟାଟିରୁ ଭେଣ୍ଟିଆ ହୋଇ ଆଜି କଥା କହୁଛୁ । ଏହି ଯୋଗମାଣିଆଏ ସମସ୍ତେ ତ ଥିଲେ, ତୋ ଭୁଣ୍ଡରେ ପେଜ ମନ୍ଦାଏ କେହି ଦେଲେ ନାହିଁ ? ନଣନ୍ଦେ ମରିବା ବେଳେ ମୋ ହାତ ଧରି ବାରବାର କହି ଯାଇଛନ୍ତି, ‘ଖବରଦାର ! ମୋ ଖରେଇକୁ କାହିଁ ଛାଡ଼ିଦେବ ନାହିଁ ବରବର ଘରେ ରଖିବ । ଅଲପାଇ-ସିଆ ଟାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ଫୁସୁଲାଇଲେ ଶୁଣିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ।’ ତୁ ମା କଥା, ବାପ ବଢ଼ିଲେ ମାମୁ କଥା ଯଦି ନ ଶୁଣିବୁ, ଆପେ ପୋଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯିବୁ, କାହାର କଣ ଯିବ ?” ମାମୁ କହିଲେ, “ଆଉ ଆଉ, ସେ ସବୁ କଥା ପଛେ ହେବ, କଥା କଣ ଫଳାଉଛି ? ଦିଅ ଦିଅ, ବୋହୂକୁ ଡାକଦିଅ, ଛୁଆଟା କାମ ପାଇଟି କରି ଥକିଛି, ଆଗେ ତାକୁ ଛାଡ଼ ଦିଅ, ଚଣ୍ଡିଆ ନ ଆସିଲା ନାହିଁ ।” ଖରେଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ହସିଲା, ‘ଓହୋ, ଆଜି ଯେ ମାମୁଙ୍କର ବଡ଼ ଦୟା !’ ରୋଜ ତ ଚଣ୍ଡୀ ନ ଆସିଲେ ଶିଆପିଆ ହୁଏ ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡୀ ଗାଁ ବୁଲି ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ରାତି ଛ ଦଡ଼ି । ମାମୁ ମାଉଁଙ୍କର ଶୁ ସରୋଗ, କାହା ଉପରେ ଆସୁର ନିଶା, ରାତିସାରା ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ଖୁଁ ଖୁଁ ହେଇ କାଶୁଥାନ୍ତି, ପାହାନ୍ତିଆ ପହର ଥଣ୍ଡା ପବନ ଲାଗିଲେ ଟିକିଏ ନିଦ ମାଡେ, ଚନ୍ଦା ଶୁବନାରେ ଆଜି ସେ ନିଦ ବି ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଆଉ ଦିନ ସଖାଳେ ଖରେଇ ଆଣୁ ଯୋଡ଼କ କୁଣ୍ଡେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସିଛି । ଖଣ୍ଡ ପିଡ଼ା ଉପରୁ ମଝି ବାହାରକୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲାଣି, ମାମୁ ଉଠି ଆସି ଖରେଇକୁ ଦେଖି କହିଲେ, “କି ରେ ବାପ ! ଭୁନି ହୋଇ ବସିଛି ? ଯା ଯା ବେଙ୍ଗଳା ଖେଳାଇ ଦେ ଯା । ଭଙ୍ଗା ପୁଞ୍ଜିଟା ରଣବଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।” ଖରେଇର ଏକା ପଦେ କଥା, “ନା, ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବି ।” ମାମୁ ଆଜି ବି ଡେର ବୁଝାଇଲେ । ଟେକାଟେକ କରି କଥା କହିଲେ । ଖରେଇର ସେହି ଉତ୍ତର, “ଘରକୁ ଯିବି ।” ମାଛ ବଛଣାରୁ ଉଠି ଆସି ଆଖି ମଲି ମଲି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, ଏକାବେଳକେ ଖପାଟା ହୋଇ କହିଲେ, “ଯିବୁ ତ ଚାଲି ଯା । ଯିବି - ଯିବି ଭଜନମାଳ ଧରିବୁ ସେ !” ଖରେଇ କହିଲା, “ମୋ ବାପର ଯାହା ସବୁ ଚିଜବସ୍ତୁ ଆଣିଥିଲ, ଫେରାଇ ଦିଅ ।” ମାଛ ସେହିପରି ତେଜରେ କହିଲେ, “ଚିଜବସ୍ତୁ କଣ ରେ ? ପାଣି ପଲାଣ ଦିଶୁଛି ଆଣିଥିଲେ; ଯା, ଯା, ଉଇ ଖାଇଯାଇ ପଡ଼ିଛି ମୁଣ୍ଡାଇ ଘେନି ଯା । ବରଷେ ନୁହେଁ, ଦି ବରଷେ ନୁହେଁ, କୋଡ଼ିଏ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷକାଳ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ଭେଣ୍ଟିଆଟିଏ କରିଦେଲୁଁ, ଏଣିକି ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲା କି ନା ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବାରବାର ତେତିକବେଳେ କହିଥିଲି --- ‘ପରପୁଅ ଗୁଞ୍ଜାରୁଅ’ ସେ ବଢ଼େଇରେ ପଶି ନା । ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଏବେ ଭୋଗ ।” ଖରେଇ ଭୁନି ହୋଇ ଏକକାନ୍ଥ ଆ ପାଞ୍ଚଶ ଖଣ୍ଡ ଧରି ଉଠିଗଲା ।

ମଝି ବିଶାଳର ସରବର ପନ୍ଦର ମାଣ ଚାଷ ଜମି ଥିଲା । ଜମିଟା ବଡ଼ ଭଲ, ମଟାଳିଆ, ଏକତଳିଆ, କଲିନ୍ଦ । ପୀତେଇ ପାଶେ ସେ ଜମିଟା ଆପଣା ନାମରେ କରିନେବା ଲାଗି ଡେର ଫନ୍ଦ ପିକର କରିଥିଲେ । ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମ ସ୍ଵାଇଁଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଜ ରସପତ୍ନି ଯାଚିଥିଲେ । ମାସ ସ୍ଵାଇଁଏ ବଡ଼ ବିବେକୀ ଲୋକ, ପୁଣି ଗାଁର ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଡରରେ ସେହି ମଝି ବିଶାଳ ନାମରେ ରଖି

ଦେଇଛନ୍ତି । ଖରେଇ ଗାଁରେ ମୂଲ ଲାଗେ । ଚାଷ ସଜ ନାହିଁ, ଜମିଗୁଡ଼ିକ ବରା ଲଗାଇ ଦେଲା ।

ଖରେଇଟି ବଡ଼ କାମିକା, ପର ନ-ହରେ ନ ଥାଏ, ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦାରେ ଲଗିଥାଏ । ସଞ୍ଜବେଳେ ପାଇଟିରୁ ଫେରିଆସି ମୁଡ଼ିମୁଡ଼ା ପୁଞ୍ଜାଏ ପାଟିରେ ପକାଏ । କୋଡ଼ିଟାଏ କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ବାହାର ପଡ଼େ । ଆପଣା ଡହରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରହବା ଭଲ ଗୋଟିଏ ସାନ ଘର ବନାଇଲା । କାନ୍ଥ ଯିମିତି ଛୁଡ଼ା କରିଛି, ମଉସା ପିଉସା ଗାଁର ଆଉ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଡକରା ନାହିଁ, ହକରା ନାହିଁ, ଖରେଇ କାହାରକୁ କିଛି କହି ନାହିଁ, ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ଆପଣା ଆପଣା ଘରୁ କାଠ କୁଟା ବାଉଁଶ ଆଣି ଘରଟାଏ ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଲେ । ଖରେଇର ଅଢ଼ଲ ବିଲ—ସ୍ତର କଲିନ୍ଦ । ଧାନ ପାଚିବାରୁ ଡିଗି ଲରଣ ସରିକି ସ୍ତର ପାଇଲା । ବର୍ଷକ ଖାଇବା ଭଲ କିଛି ରଖି ସବୁ ଧାନଗୁଡ଼ିକ ବିକି ପକାଇଲା । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ହଳିଆ ବଳଦ, ଚାଷ ସରଞ୍ଜାମ କଣି ଆପଣା ଚାଷରେ ଲଗିଗଲା । ବର୍ଷରୁଟା ଭିତରେ ଖରେଇ ବାପ ଅମଳକା ଘର ଛୁଡ଼ା କରି ଦେଲାଣି । ସେହିପରି ତିନି ପ୍ରସ୍ତ ଘର, ମାଛ ଅଣ୍ଟିର ଦେଉ ବୋଡ଼ି ଗୋରୁ, ପରା ଧାନ ପାଞ୍ଚ ଛ’ଟା ମରେଇ ଛୁଡ଼ା ।

ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ହାମଦରଦା ପାଞ୍ଚ ଜଣ କେତେ ଥର କହିଲେଣି, “ଆରେ ଖରେଇ ! ତୁ କି ସବୁ ଦିନେ ଡାଙ୍ଗୁଆ ମାଙ୍କୁଆ ହୋଇ ରହିଥିବୁ ? ଏଣିକି ପିତୃଲୋକ ପାଣି ମୁଠାଏ ପାଇବାର ବାଟ କର ।” ଖରେଇ ବି ବୁଝିଲଣି, ବିସ୍ତାଟାଏ ନ ହେଲେ ନୁହେଁ । କାମଗାଇଟିରୁ ଆସି ରନ୍ଧାବତ୍ତା କରିବାଟା ଏଣିକି ବଡ଼ ଦିଲ୍ ଲଗିଲାଣି । ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲେ ପାଣି ମଧ୍ୟାଏ ଦେବାକୁ, ଗୋଡ଼ ହାତରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେବାକୁ କେହି ଭରସା ନାହିଁ । ବିସ୍ତା କରିବାକୁ ମନ କଲି ସତ, ହେଲେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ଆଉ ପାଟକ ନୁହେଁ ସେ, ମନ କଲି ତ ବିସ୍ତା

ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କିପାଇଁ କେଜାଣି, ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ ପନ୍ଥାରେ କନ୍ୟାର ବଡ଼ ଅଭାବ, ପୁଣି ଦର ଭାରି ଚଡ଼ା । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପାଞ୍ଚଶ ଠାରୁ ହଜାରେ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ବିକି ହେବାର ଏ ଲେଖକଙ୍କୁ ଜଣା । ଅଜଣା ପାଠକ ଆପଣେ ପଚାରିବେ, “କନ୍ୟାର ଦାମ ଏତେ ଉଣା ଅଧିକ କିଏ ? କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଫୁଟ ଗଜରେ ମାପ ବା ଦଣ୍ଡି ଚରାକୁରେ ଓଜନ ହେଉଥିବ, ମାପ ବା ଓଜନ ଉଣା ଅଧିକରେ ଦର ଉଣା ଅଧିକ ହୁଏ ।” ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଭିତ୍ତିରୁଆ କଥା ଭଲ ଜଣା । ସେଥିରୁ ଅସଲ ହାଲ ଚମ୍ପୁକରେ ଦୁଇ ଗୁଣ କଥାରେ କହିବୁଁ । ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ ପନ୍ଥାରେ ନ ଥିଲା ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ଗୋଲନ୍ତୁ, ସେମାନେ ଭାରି ପରିଶ୍ରମୀ ଏବଂ ଖରଚପତ୍ରରେ ଭାରି ଚପା । ବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଜମିଯାଏ । କନ୍ୟାର ବୟସ ବା ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟରେ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—ବରର ବୟସକୁ ଧରି କନ୍ୟାର ଦର ଦାମ କଟାଯାଏ । ବରର ବିବାହର ବୟସ ହେଲା । ଏଣେ ଘରେ ତେତେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଆପେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଟଙ୍କା ଜମାଏ । ଟଙ୍କାଟା ଠିକ୍ ହେଉଁ ହେଉଁ ବରର ବୟସ ହୋଇ ଗଲଣି ପଚାଶ, କିମ୍ବା ଧନବନ୍ତ ଲୋକ ଦୋକନର ଓ ଦେକନର ବୟସ ଖାଠିଏ । ଏଣେ କନ୍ୟାଟିର ବୟସ ୧୩୧୧ ଭିତରେ । ସେହି ସମୟ ଜାଗାରେ କନ୍ୟାର ଦର ବଢ଼ିଯାଏ । ଦରର ଏହିପରି ହାଲ ଜାଣିବ । ଖରେଇ ବିକ୍ରୟ ହେବା ଲାଗି ଟଙ୍କାଏ ମସାଏ ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼େ ଥୋଇ ଦିଏ । ଦରକଟରେ ଅନ୍ଧାରୁଆ ଗୋଟିଏ ଠେକ ପୋତିଛି, ସେଥିରେ ପକାଇ ଦିଏ ।

ଆହୁରି ମାଞ୍ଚବର୍ଷ ଗଲଣି । ଖରେଇର ଉତ୍ତୁଣିକା ବୟସ ଭିତର ଭିତରେ, ବିକ୍ରୟ ହେବା ଭଲ ଟଙ୍କା ଜମି ଗଲଣି ବୋଲି ମନରେ ଠିକ୍ କଲା । ବିକ୍ରୟପାଇଁ ସଜ ହେଲା, ହେଲେ ସେ କଣ ଆପେ କନ୍ୟା ଖୋଜି ଯିବ ?

ପୁରୋହିତ ଶ୍ରାମେଇ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କଲା । ମିଶ୍ର ଗୁଣିଆଡ଼େ ଡେର ଆଣି ଫେରାଇଲେ । ଖରେଇ ଦିନେ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କମଳୀ କଥା ଇଶାବରେ କହିଲା । ରାଦବ ପାତ୍ରର ସାନ ଝିଅର ନାମ କମଳୀ, କନ୍ୟାଟି ବେଶ ଡୋଲ, ଲଜକୁଳୀ, ଦିନ ରାତି ଘର କାମରେ ଲାଗିଥାଏ, ବାପର ଡେର ସେବା କରେ । ଗାଁ ମାଇକିନିଆମାନେ ତାହାର ଡେର ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ଖରେଇ ପିଲା ଦିନରୁ କମଳୀକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ରୋଜ ଦୁଇଓଳ ବିଲକୁ ଯିବା ଆସିବା ବେଳେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ଦେଖେ । ଖରେଇ ବିଲ ବାହୁଡ଼ା ବେଳେ କମଳୀ କଲସୀଟିଏ କାଶେଇ ପାଣି ଆଣି ଯାଉଥିବାର ଦେଖେ । କମଳୀର ଠିକ ସେଇଟା ପାଣିଅଣା ବେଳ, ଘରେ ମାଠିଆରେ ପାଣି ଥିଲେ ବି ସେ ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ନାଳରେ ଢାଳିଦେଇ କଲସୀ କାଶେଇ ବାହାରି ପଡ଼େ । ଗୁଣିଆଡ଼କୁ ଗୁହଁ; କେହି କୁଆଡ଼େ ନ ଥିଲେ କଣେଇ କଣେଇ ଖରେଇକୁ ଦେଖୁଥାଏ ।

ପାଞ୍ଜିରୁ ଭଲ ଦିନଟିଏ ଦେଖି ମିଶ୍ର ରାଦବ ପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପାତ୍ର ବୋଧ କରୁଁ କିଛି ଗଲି ପାଇ ଗଲେଣି । ଅଖାପାଲ ଖଣ୍ଡେ ପାଣି ଦେଇ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବହୁ ଆଦର ସମ୍ମାନରେ ବସାଇଲେ । ନାସ ଶୁକ୍ଳାଶୁକ୍ଳ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଗୁଣି ପଦ ହୋଇଗଲା ଉତ୍ତରେ ମୂଳକଥା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ପାତ୍ର ! ତୁମ କମଳୀଟିକୁ ଖରେଇକୁ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?”

ପାତ୍ର—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ପାତ୍ରଟି ବଡ଼ ଭଲ, ଖୁବ୍ ଦୁଃଖଯୁଗିଆ ।

ପାତ୍ର—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ଝିଅଟି ଖୁବ୍ ସୁଖରେ ରହିବ ।

ପାତ୍ର—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ତେବେ ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ର କଥା ।

ପାତ୍ର—ହଁ ହଁ, ସେହି ଅଥଳ କଥାଟା ଆଗେ ହେଉ । ମୁଁ ସାପ କହିଦେଉଛି; କନ୍ୟାସୁନା ନଗଦ ହଜାରେ ଟଙ୍କା, ଏଥିରୁ ପାଇସାଏ ମଧ୍ୟାଏ କଡ଼ାଏ ଉଣା ଅଧିକ ନାହିଁ, ବୁଝିଲେ ମିଶ୍ର ! ମୁଁ ନ-ଛ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଯାହା କହିବାର ସଫା କହିଦିଅଁ, ଏ, କଣ କହୁଛନ୍ତି ମିଶ୍ର ?

ମିଶ୍ର ଟିକିଏ ଗୁମ୍ ଖାଇ କହିଲେ, “ଟିକିଏ ବୁଝିଥିବୁ ବୋଲନ୍ତି, ଖରେଇ ବିତର ଏତେ ଦେଇ ପାରିବ କିଏ ? ସେ ପାଞ୍ଚଶହ ତକ ଯାଇ ପାରେ ।”

ପାତ୍ର ଟିକିଏ ତେଜରେ କହିଲେ, “ମୋର ଆଉ ଦୁଇ କନ୍ୟା ସକାଶେ ରୋକଠୋକ ଦୁଇ ହଜାର ପାଇଛି, ସେଇଟା ତ ତୁମ ଆଗର କଥା ଫେର ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କଥା କିଏ କହୁଛ ?

ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ସେ କଥା ଏ କଥା ତେର ତପାତ୍ । ସେ ବର ଯୋଡ଼ାକର ବୟସ ଷାଠିଏ ଷାଠିଏ ହୋଇଥିଲା, ଦୁହେଁଯାକ ଥିଲେ ଦୋଳବର । କନ୍ୟା ଯୋଡ଼ିକ ରାଣ୍ଡ ହୋଇ କିପରି ଦୁଃଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି ? ଏଣେ ଦେଖନ୍ତି, ଖରେଇ କାଲିକା ପିଲ ।”

ପାତ୍ର ଖପାଟା ହୋଇ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ ମିଶ୍ର ! ତୁମେ ପାଠୁଆ ଲୋକଟା ହୋଇ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କଥା କିମିତ କହିଲ ହେ ? ଆରେ ସେମାନଙ୍କ କପାଳରେ ଥିଲା, ରାଣ୍ଡ ହେଲେ । ମୁଁ କଣ କହି ଦେଇଥିଲି, ରାଣ୍ଡ ହୁଅ ? ବାପ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ବୋଲି କଣ କର୍ମ ଦେଇଛି ?”

ମିଶ୍ର—ଯାଉ ସେ କଥା, ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବୋଲିବୋଲି କରିବ କଣ ? ଆପଣ ଛେଉଣିଟିକୁ ଟିକିଏ ଦୟା କରନ୍ତୁ, ସେହି ପାଞ୍ଚଶହରେ ମଜି ଯାନ୍ତୁ ।

ପାତ୍ର—ହକ୍ ବେବହାରରେ ଦୟା ମାୟା କଣ ମିଶ୍ର ? ହଁ, ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝ, ମୋର ଆଉ ଦିଅଁଙ୍କର ୯ ବର୍ଷ ଲେଖାଏ ହୋଇଥିଲା, ଏ ତ ଚଉଦ ବର୍ଷର ହିଅ, ଯିମିତି ଯିବ, ଈଶାଣରେ ପଶିବ । ଆମ ପନ୍ଥାରେ ଏତେ ବଡ଼ କନ୍ୟା କାହିଁ ? ପୁା ପିଛେ ଭାତ ଲୁଗାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ସାରିଲି ? ପାଞ୍ଚଶ କହୁଛ—ଶିବପୁରର ଘନୁ ପରିଡ଼ା ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ପୁରର ଶାମ ମହାପାତ୍ର ଟଙ୍କା-ଥଳୀ ଧରି ମାସକୁ ତା ଦୁଆରେ ବସି ଗଲେ, ତେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚଶହେ ନ ଦେଇ ଏବେ ଦେବ କିଏ ? ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ବଜର ବଜର କର ନା ମିଶ୍ର । ହଜାରେ ହେଲା ତ ବସ, ନୋହିଲେ ସିଧା ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଛି ।

କମଳୀ କବାଟ କଣରେ ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା । ସେ ଏତେବେଳେ ସବୁ କଥା ବୁଝିଲଣି, ଭଉଣୀ-ମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଆଖିରେ ଦେଖୁଛି, ଆଉ ଜଣାଯାଏ, ଖରେଇକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ଟଙ୍କା ଦରଦାମ ନ ପଡ଼ିବାରୁ ମିଶ୍ର ଉଠିଗଲେ । କମଳୀ ଭୁନି ଭୁନି ତେର କାନ୍ଦିଲା । ଦୁଇ ଭିନି ଦିନ ହେଲା ଶିଆପିଆ ଗୁଡ଼ିଲଣି, କେବଳ କାନ୍ଦୁଛି । ମା ନାହିଁ, ତା ମନ କଥା ବା କିଏ ବୁଝୁଛି ? ଶେଷରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହେମତ ବାନ୍ଧଲା । ଗାର ଲେଖାଯୋଗା ଅପି ଆଇକୁ ଧରିଲା । ମନର କଥା ଫିଟାଇ କହିଲା, “ଆଇ ! ବାପା ଟଙ୍କା ଲୋଭରେ ଗୋଟାଏ ବୁଡ଼ା ବରକୁ ମୋତେ ବିଦ୍ର ଦେଲେ ମୁଁ ପୋଖରୀକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବି ।” ଅପି ଆଇ ଆସି ରାତ୍ର ପାଞ୍ଚଟି କମଳୀ କଥା କହିବାରୁ ପାତ୍ର ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଖପା ହୋଇ ହିଅକୁ ତେର ଗାଳି ଦେଲେ । “ମୁଁ ତୋତେ ଚଉଦ ବରଷ କାଳ ଖୁଆଇ ପିଆଇ

ବଢ଼ାଇଲ—ଆଜି କଣ ନା ପାଣିକି ଡେଇଁ ପଡ଼ିବୁ ? ମର, ଦେଖେଁ ଭଲ କମିତି ମରବୁ ? ଚଉଦ ବରଷ-କାଳ ଖାଇଛୁ ପିଇଛୁ, ଭାତ ଲୁଗା ଦାମ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଗଣି ଥୋ—ତା ବାଦେ ମରବୁ ତ ମର ଯା, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।”

ପାତେ ରାଗ ମୁହଁରେ ଝିଅଟାକୁ ଗାଳିଗୁଳଜ କଲେ ସିନା, ହେଲେ ରାତିରେ ବସି ଡେଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ । ଝିଅଟାର ଶିଆ ପିଆ ନାହିଁ, ମଲ୍ଲଟା ପରି ପଡ଼ିଛି । ସତକୁ ସତ ମନ ଦୁଃଖରେ ଯେବେ ବୁଡ଼ି ମରବ, ତେବେ ମୂଳ ବୁଡ଼ିବ ସିନା ! ଖୁବ ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖିଲେ, ଜାତି ଭିତରେ ଦୋଳବର ବା ଅଭିଆଡ଼ା କେହି ନାହିଁ । ଏଣିକି ଝିଅଟାକୁ ପୋଷିବା ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ କଥା । ତହିଁ ଆରଦନ ସକାଳେ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଡାକି ପଠାଇଲେ । ଆଜି ପାଞ୍ଚଙ୍କ କଥା ଖୁବ କଅଁଳ—ସାକୁଲ ସାକୁଲ ଭଳି । ଦୁଇଜଣ ବସି ଦରଦାମ ଠିକ କରି ନେଲେ । ସାତଶ ଟଙ୍କାରେ କଥା ଛୁଡ଼ିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଆଁ ପାଞ୍ଚ ଭଲଲେକ ଆଗରେ ଖରେଇ ଦେବ ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା, ବାକି ପାଞ୍ଚଶ ବେଦମୁଣ୍ଡରେ ।

ଖରେଇ ହିସାବ କରି ଦେଖିଲ, କନ୍ୟା ସୁନା ପଡ଼ିବ ସାତଶ, ବିଭା ଖର୍ଚ୍ଚ ତିନିଶରୁ ଉଠା ନୁହେଁ, ଗାଏ ଦୁଇପଦକୁ ହଜାରେ । ଘର ଭିତରେ ପୋତା ପୋତି କରି ଯାହା ରଖିଥିଲ, ଖୋଳାଖୋଳ କରି କାଢ଼ିଲ, ଟଙ୍କା ପଇସା ମିଶାଇ ଟ ୭୫୦ । ମଲ୍ଲ ଯା, ଆହୁରି ଯେ ଚାହିଁ ଲେଡ଼ା । ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା ଘରୁ କାଢ଼ି ଦେଲଣି, ବିଭା ବଦ କଲେ ସେ ଦୁଇଶର ଆଣା ଛୁଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ହେଉ, ପଛନ୍ତେ ବୁଝାବୁଝି । ଘରେ ବିହନ ଭାଗ ରଖି ଧାନ ସବୁ ବିକି ଦେଲ । ତୁଚ୍ଛା ହଳିଆ ବଳଦ ହଲେ ରଖି ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ବିକି ପକାଇଲ ।

ଆଜି ବିଭା ଦିନ । ବାଜା ପାଲଙ୍କି କରି ଖରେଇ ସଞ୍ଜବେଳେ ଶଶୁର ଦୁଆରେ ହାଜର । ବର ପାଲଙ୍କିରେ ବସିଛି, ପାତେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ନାସ ଶୁଙ୍ଘୁଥିଲେ । ଘଡ଼ିଏ ବିଡ଼ଗଲ, ପୁରୁହୁତ ତିନି ଗୁରି ଥର ଡାକଲେଣି, “ଆସ ପାତେ ! ବରକୁ ବାଟବରଣ କରି ନଅ ।” ପାଞ୍ଚଙ୍କ ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧିଆ ମିଶ୍ର କଥାଟା ବୁଝିଗଲେ, କହିଲେ, “ପାତେ ! ଖରେଇ ହାତରେ ଟଙ୍କା, ବାଟବରଣ କରି ଘରକୁ ଆଣ, ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବ ।” ପାତେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବରକୁ ବାଟବରଣ କରି ନେଲେ । ଟଙ୍କା ଗଣାଗଣି ପରଖା ପରଖିରେ ଘଡ଼ିଏ ବିଡ଼ଗଲ । ମଲ୍ଲ ଯା ! ଛଟା ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଲ ଭେଣ୍ଡି ! ଗାଁ ଲୋକେ ଡେଇଁ କୁହାବୋଲ କଲେ, ଜାମିନ୍ ହେଲେ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଭ-କାର୍ଯ୍ୟଟା ସମାଧା ହୋଇଯାଉ, କାଲି ଟଙ୍କା ବଦଳା-ବଦଳି ହେବ । ପାତେ ଠୁଳରେ ବସିଲେ ନାହିଁ । ଖରେଇର ଆଉ ବାଟ ନାହିଁ, ସେହଠାରେ ବରବେଶରେ ବସି ଘରର ପଲ୍ଲଣ ପାଣ୍ଠି ହଳ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଗାଁର ମଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ଛ ଟଙ୍କାରେ ବିକି ଦେଲା । କୁଆ କା କରିବାକୁ ହାତ ଗଣ୍ଠି ଫଟିଲ । ପାତେ ବର ବିଦା କରିବା ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଲହର ପହର ହେଉଛନ୍ତି, ଘରେ ପଶିବାକୁ ନାହିଁ, ଯଦି ବେଳ ଉତ୍ତର ହୋଇଯାଏ, ବାଜାବାଲ ବେହେରା ଜଳଖିଆ ମାଗିବେ ।

ଖରେଇ ତ ଘରକୁ ଡାଙ୍ଗୁଆ ମଣିଷ, ବର କନ୍ୟାକୁ ବଦାଇ ନେଉଛି କିଏ ? ଖରେଇ ଖୁଡ଼ୀ, ମାଉସୀ, ଅପା ପାଞ୍ଚଜଣ ଅହିଅଙ୍କୁ କହି ଆସିଥିଲା । ଅଡ଼କରରେ ଗାଁ ମାଇକନିଆମାନେ ବି ଧାଇଁ ଆସି ବୀରେଇ ଘରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କନ୍ୟାଟି ଦୋଳମୁକୁଟ ମୁଣ୍ଡରେ କଜଳପାତିଟି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ ଆଗରେ ଚାଲିଛି, ଶିଳକାତିଟିଏ ନଡ଼ିଆଟିଏ ଧରି ବର ପଛରେ । ଭଣ୍ଡାରୁଣୀଟା ଆଗେ ଦେଖି ପକାଇଲା, କନ୍ୟାର ପେଟଟା ବାହାରି ପଡ଼ିଛି, ନସରପସର

ହେ'ଇ ଚାଲୁଛି, ଭଲ କରି ଚାଲି ପାରୁନାହିଁ । ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ମାଇକନିଆଙ୍କ ବାହୁ ଟିପି ଦେଇ ଖାଇଲା ହାତ ଆଙ୍ଗୁଳି ବଢ଼ାଇ କଣ ଦେଖାଇ ଦେଲା । ସବୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟାକ କନ୍ୟାକୁ ଛୁଡ଼ି ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ, ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ହସି ହସି କେହି ହାୟ ହାୟ କରି ଆପଣା ଘରକୁ ପଳାଇ ଗଲେ । କେହି କହୁଥାଏ ପାଞ୍ଚ ମାସ, ଜାଣିବା ମାଇକନିଆମାନେ ଠିକ୍ କରିନେଲେ, ସାତ ମାସରୁ ଉଣା ହୁଏତ । ହାମଦରଫା ମାଉସୀ ପିଉସୀମାନେ ଘରକୁ ଯାଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ବସିଗଲେ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଛୁଆଟା ଅଭିଆଡ଼ା ଥିଲା ତ ଥିଲା, ସବୁସ୍ୱ ସାରି ସାତପୁରୁଷକୁ ନରକକୁ ଦେଲା । ଘର ଶୂନଶୂନ୍ୟ, ବୀରେଇ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ କାନ୍ଦୁକୁ ଆଉଜି ବସିଛି । କମଳୀ କବାଟ ଉଦ୍ଘାଟନ କରିବାକୁ ଚାଲିଲା — ଚାଲିଲା ବୀରେଇକୁ ହାତ ଠାରେ ପାଖକୁ ଡାକିଲା । ପେଟ ଉପରେ ମୁଣିଏ ଟଙ୍କା, ତା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବେଡ଼ାଣ ଖପା କଣି ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଛି, ଫିଟାଇ ପକାଇ ଝୁଣ କରି ଥଳିଟା ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା । ଘରେଇ ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଦେବାଟିଏ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ । ପଚାରିଲା, “ଏ କଣ ?” କମଳୀ କହିଲା, “ଏ ତୁମ ଟଙ୍କା, ବଳଦ ଗାଈ ପାଣି ପଲଣ ଯାହା ବିକିଛ, ଟଙ୍କା ଦେଇ ଆଗେ ଫେରାଇ ଆଣ, ତା ବାଦେ ଏ ଘରେ ପାଣି ଛୁଇଁବ ।” ବୀରେଇ ଗଣି ଦେଖିଲା, ପରା ହଜାରେ ଟଙ୍କା । ପଚାରିଲା, “ଆଉ କିଛି କଣ ?” କମଳୀ କହିଲା, “ଦୁଇ ଅପାଙ୍କୁ ବିକି ଯେ ଟଙ୍କା ବାପା ପାଇଥିଲା, ଦଶ ମାଣ ଚାଉଳ କଣିଛି, ବାକି ଚାଉଳ ଅଛି । ଅପାମାନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଏତକ ଟଙ୍କା ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟିକା ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଅ ।”

ଉପର ଓଲ ଗାଁ ଗୋବିନ୍ଦ ମଝିରେ ରାହବ ପାଟେ ଡକା ପକାଇ ବାପା ପରି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ବୀରେଇ ଦୁଆରେ ଡକା ପକାଇ ପରସ୍ତେ ଗଡ଼ିଲେ, ଖାଲ

କହୁଛନ୍ତି, “କମଳୀ ମୋ ବେକରେ କୁଣ୍ଡ ମାରିଲୁ, ମୋ ଟଙ୍କା ଦେ ।” କମଳୀ କହିଲା, “ବାପା ! ତୋର କି ଟଙ୍କା ? ମୋ ଟଙ୍କା ମୁଁ ଆଣିଛି ।” ଗାଁ ଲୋକେ ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ । ସେମାନେ ରାହବ ପାଟ ଉପରେ ଆଗରୁ ବଡ଼ ଖପା ହୋଇଥିଲେ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଝିଅ ଭିନ୍ନ ହଜାରେରେ ବିକିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁଦି ଗୁଣ୍ଡିଟାଏ ବି ବାକି ନାହିଁ । ବିଷୟବେଳେ ନାନ୍ଦୀମୁଖୀ ଆଉ ଭଲକାଞ୍ଚନ ଦକ୍ଷିଣା ବିଷୟରେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କିଛି ବୋଲିବୋଲି ହୋଇଥିଲା । ସେ ତ ଆଗରୁ ନିଆଁ ହୋଇଥିଲେ । ପଡ଼ସ୍ଥପାଇ ହୁକୁମ ଦେଲେ, “ମାର ଚଣ୍ଡାଳ ମାଉଁସବିକାକୁ ।” ପାଟେ ଦେଖିଲେ ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ମାର ମାର କହି ଧାଇଁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପଟକୁ କେହି ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ଭିନ୍ନଟା ଧକା ବିଧା ଗୁମୁଡ଼ା ବି ବାକିଗଲାଣି । ଟଙ୍କା ମାଗିବେ କଣ, ଘରମୁହଁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ହାତତାଳି ଦେଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ପାଟଙ୍କ ଉପରେ ତେଲ ଧଳି ବୁଣ୍ଟି ହେଉଛି, ଭିନ୍ନ ଜାଗା ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ି ଆଣ୍ଟ ଗଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ି ଗଲାଣି । ପାଟଙ୍କୁ ଦିନବେଳେ ଆଉ କେହି କେଭେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଦେଖିନାହିଁ । କମଳୀ ନାମରେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଘରେଇ ବାହାର ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ମାମୁ ମାଉଁସ ବଡ଼ ବେହାଳରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଗେ ଘରେଇ ଡରରେ ଚଣ୍ଡା ଗୋଠରୁ ଗୋରୁ ବା ମରେଇରୁ ଧାନ ଲୁଚୁ ଚୋର କରି ବିକୁଥିଲା, ଏବେ ଡାକଫୁକାର ଦିନବେଳେ ବିକି ଦେଉଛି । ବାପ ମା କିଛି କହିଲେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ, ସେମାନେ ଡରରେ କିଛି କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅଟା କଥା କାହାକୁ ବା କହିବେ, ଭୁନି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ବର୍ଷ ଦୁଇଟା ଭିତରେ ଅଡ଼େଇ ବୋଡ଼ିଆ ପଲଟାରେ ଛଡ଼ା ଲୁଣ ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ । ଗଛ ପରି ଭିନ୍ନଟା ମରେଇ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି । ଏଣେ ଚାଷଟା ବି ସେହିପରି । ଶୁଣି ବେମାରଟା ପାଟଙ୍କୁ ବଳ

ପଡ଼ିଲଣି, ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ନାହିଁ, ବଳବାଡ଼ି
ଯିବେ କଣ ? ଚଣ୍ଡୀ ତ ମୌଜରେ ଲାଗିଛି, ବଳକୁ
ଯିବ କଣ ? ଚାଷଗୁଡ଼ିକ ମୂଲିଆଙ୍କ କିମା, ମୂଲିଆ ଦଶ
ଗୋଣୀ ବୁଣିବାକୁ ଘେନିଗଲେ ତ ପାଞ୍ଚଗୋଣୀ ପଡ଼ିଲା
ବଳରେ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଗୋଣୀ ମୂଲିଆଣୀର ଡେକି-
ଶାଳରେ । ପାସଙ୍କ ପାଖରୁ ମୂଲ ନେଇ ଆପଣାର ବଳ
ବାଛି ଯାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଯାହା ଚାଷ ହେବ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ
ଜଣା । ବୋଇଲ—

“ଆପେ ଚଷିରୁ ପୂରା ଚାଷ
ଛତା ଯୋଡ଼ା ଅଧା ଚାଷ,
ମୂଲିଆ ଚାଷ ଫସରଫାସ ।”

ଯେ କେତେ ପୁଞ୍ଜା କଲେଇ ଖଳାକୁ ଆସେ, ଖଜଣାକୁ
ନିଅନ୍ତି ।

ଏତିକିବେଳେ କଣ ହେଲା କି ଗାଁରୁ ଡେଇ
ବଳଦ ଗାଈ ଚୋର ଗଲା । ଆଜି ଶୁଣାଗଲା ଶାମଲଦର
ବଳଦ ଚୋର ତ, କାଲି ପରିଡ଼ାଦର ଯୋଡ଼ାଏ ଗାଈ
ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମାସ ଛଅଟା ମଧ୍ୟରେ ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଗଣ୍ଡା
ଗୋରୁ ଚୋର ଗଲଣି । ଗାଁଯାକ ଡକା ପଡ଼ିଗଲା ।
ଚୋର ଧରିବା ଲାଗି ଗାଁଯାକ ଭୁନି ଭୁନି ବରୁର କରି
ଛକଛକରେ ରହିଗଲେ ।

ଦିନେ ଅଧରାତି ବେଳେ ପାଣ୍ଡିଆ ପାସ ପୁଅ
ଚଣ୍ଡିଆ ଆଉ ଚାଷ ଜଣ ବାଉଁର ଟୋକା ଯୋଡ଼ାଏ
ବଳଦ ବାନ୍ଧି ଘେନି ବଳ ମଝିରେ ଯାଉଥିଲେ,
ଗୋଟାଏ ଲୋକ କୁହାଟଟାଏ ମାରିଦେଲା, କୋଡ଼ିଏ
ଢ଼ିରିଣ ଜଣ ଚାଷ ପଟରୁ ବେଢ଼ି ଗଲେ । ଆଉ ଚୋର
କାହିଁ ଯିବେ ? ଲଜଳ ଘଡ଼ିଡ଼ାରେ ବାହୁକୁ ବାହୁ ଛଦି
କାଠମୁଠିଆ କରି ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ମାଡ଼ ତ ମାଡ଼,
ଚୋରଗୁଡ଼ିଙ୍କ ଚେତା ବୁଡ଼ିଗଲଣି । ଚୌକିଆ ଗୋରୁ
ସହିତ ଚୋରମାନଙ୍କୁ ଆନାକୁ ଘେନିଗଲା । ‘ଚୋର ମା

ଲଜରେ ନ କାନ୍ଦେ’, ପାସ ପାସାଣୀ ବୁଡ଼ା ବୁଡ଼ା
ଯୋଡ଼ିନ କବାଟ ଦେଇ ଘର ଭିତରେ ଧକେଇ
ଧକେଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ଗାଁ ଗୋଟାକ ବାଡ଼େ, ହେଲେ
ଘରେଇ ମାମୁ ମାଉଁଙ୍କର ବଳଦ ସହିପାରିଲା ନାହିଁ ।
ସଦର କଚେରିକୁ ଧାଇଁଲା, ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଓକଲ
ମୁକ୍ତାର ଯୋଡ଼ାଏ ଦେଲା, ଖୁବ୍ ଲଢ଼ିଲା । ବମାଲ
ଛେପାର, ଆଉ କଣ ରକ୍ଷା ଅଛି, ଚଣ୍ଡିଆର କଠିନ
ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ମିଆଦ ଦେଉ ବର୍ଷ ।

ବିପଦ ଯେ ସଞ୍ଜୁଆ ଅନ୍ଧାରପରି ଚାରିଆଡ଼ୁ ମାଡ଼ି-
ଆସେ । ଚଣ୍ଡୀ ବିସ୍ମୟରକୁ ପାସେ ମଧୁସାହୁ ମହାଜନକୁ
ଗୁଜା ଲେଖିଦେଇ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିଥିଲେ ।
ପାସଙ୍କ ମରେଇରେ ଡେଇ ଧାନ ଥିଲା, ପାସେ ସେ
ଧାନ ବଳଦେଇ ଦେଶା ଶୁଝିବାକୁ ବସିଥିଲେ,
ପାସାଣୀ କରବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, “ବରେଇ
ବଳରୁ ଯେ ଧାନ ଆସିବ, ଅଲଗା ଅଲଗା ଖଳା
ମୁଣ୍ଡରେ ବଳ ଦେଇ ଦେଶା ଶୁଝିବ ହେବ । ଘରେଇ
ତ ତାହାର ବଳ ଘେନିଗଲା, ଚାଷରୁ ତ ଧାନ ମିଳିଲା
ନାହିଁ, ଦେଶାଟା ବଢ଼ିଗଲା । କଳନ୍ତର ଆଗରେ
ଯୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ପାରେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ମୂଲ
କଳନ୍ତର ମାମଲା ଖର୍ଚ୍ଚା ବାରଣ ଟଙ୍କାତକ ଡିଗ୍ରୀ କରି
ରଖିଥିଲା, ଏତିକିବେଳେ ପାସଙ୍କ ଘରଦୁଆର ସହିତ
ବଳବାଡ଼ି ନିଲମ କରି ନେଇ ପାସ ପାସାଣୀଙ୍କୁ ଘରୁ
କାଢ଼ି ଦେଲା । ମଳିଆ ଚରକୁଟ ଲୁଗା, ଦେହରେ
ଅଧଆଙ୍ଗୁଳିଏ ବହଳ ମଳି, ଖଡ଼ିଗାର କାଟି ଯାଉଛି,
ଗେଧ ଗେଧୁଣି ପରି ଯୋଡ଼ାକଯାକ ଦାଣ୍ଡ ବରଗଛ
ମୂଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ଘରେଇ ଶୁଣି ଧାଇଁଲା । ଦେଖିଲା, ମାଉଁର ଚେତା
ନାହିଁ, ମାମୁ ବେକ ଗୁଞ୍ଜି ଆଶୁକୁଣ୍ଡେଇ ବସିଛନ୍ତି ।
ଘରେଇ କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି ମାଉଁକୁ ଲାଉ କଲା,
ମାମୁ ହାତ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆପଣା ଘରକୁ ଘେନି

ଆସିଲା । ଶରେଇ କମଳୀ ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇ ଗିନା ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରାଇ ଦେଇ ଦୁଇଗଣ୍ଡ ଧୋବ ଲୁଗା ପଛାଇ ଦେଲେ । ମାଝି ତଣ୍ଡରେ ଭାତ ଗଳ୍ପ ନାହିଁ । କମଳୀ ଅଧସେରେ ସରିକି ଦୁଧରେ ମୁଠାଏ ଭାତ ଚକଟି ପିଆଇ ଦେଲା ।

ଡାକ ମୁନ୍ଦି

ହରି ସିଂହ ସରକାରୀ କର୍ମରେ ବାହାଲ ହେବା ଦିନଠାରୁ ମଫସଲର ସାନ ବଡ଼ ଅନେକ ପୋଷ୍ଟାଫିସକୁ ବଦଳି ହୋଇ କର୍ମ ଇଞ୍ଜାମ କରି ଆସିଲେଣି । ଆଜକୁ ଦଶ ବରଷ ହେଲା କଟକ ସଦର ପୋଷ୍ଟାଫିସରେ ବରବର ରହି କର୍ମ କରୁଛନ୍ତି । ଭଲରୂପେ କର୍ମ କରିବାରୁ ପ୍ରମୋଶନ ପାଇଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ହେଡ଼ ପିଅନ, ଦରମା ମାସକୁ ନଅ ଟଙ୍କା । କଟକ ସହରରେ ସବୁ ଜନସ କଣା । ନଆଁଟିକକପାଇଁ ଦିଆସିଲୁଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ନ କରିଲେ ନୁହେଁ । ଅତି କଷ୍ଟରେ ଚଳି ସୁଦ୍ଧା ମାସକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ଖରଚ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କୌଣସି-ରୂପେ ଦରକୁ ଚାଲିଟଙ୍କା ନ ପଠାଇଲେ ନୁହେଁ । ଦରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଆଠ ବରଷର ପୁଅ ଗୋପାଳ । ମଫସଲ ଜାଗା, ଚାରି ଟଙ୍କାରେ କୌଣସିରୂପେ ଟାଣ ଟୁଣ ହୋଇ ଚଳିଯାଏ । ସେଥିରୁ ପଇସାଏ ଉଣା ହେଲେ ଅଚଳ । ଗୋପାଳ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼େ । ସ୍କୁଲରେ ଦରମା ମାସକୁ ଦୁଇଅଣା । ସ୍କୁଲ ଦରମା ଛଡ଼ା ଆଜି ବହି ଖଣ୍ଡେ, କାଲି ସେଟ କାଗଜ ଏ ସବୁ ଜନସ କରିବାକୁ କେବେ କେବେ କିଛି କିଛି ବେଶି ଖରଚ ପଡ଼େ । ଏପରି ଉପୁରି ଖରଚ ପଡ଼ିଗଲେ ସେ ମାସରେ ଭାରି କଷ୍ଟ । ଦିନେ ଦିନେ ବୁଡ଼ାକୁ ଉପାସ ରହିଯିବାକୁ ହୁଏ । ଉପାସ ହେଉ ପଛେ, ମୋ ଗୋପାଳଟି ପଢ଼ୁ ।

ଦିନେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ସର୍ଭିସ୍ ବୁକ୍ ଦେଖି କହିଲେ, “ହରି ସିଂହ, ତୁମ୍ଭର ପଞ୍ଚାବନ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇ ଗଲା, ପେନସନ ନେବାକୁ ହେବ, ଆଉ ଚାକିରି କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।” ସିଂହଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଜ୍ର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବେ, ସଫାର ଚଳିବ କିପରି ? ସଫାର ସାହାହେଉ, ଗୋପାଳର ସେ ପଢ଼ା ବନ୍ଦ । ଗୋପାଳ ଜନ୍ମଦିନଠାରୁ ସିଂହେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଆଶା ପୋଷିଛନ୍ତି—ଗୋପାଳ ମଫସଲ ପୋଷ୍ଟାଫିସରେ ସବ୍‌ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ହେବ—ଅତି ନିକ୍ଷୁର ଭାଲେଜ୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ହେବ । ମାତ୍ର ଟିକିଏ ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଚାକିରିଟା ମିଳିବା ମୁଷ୍ଟିଲ । ମଫସଲରେ ସୁବିଧା ନାହିଁ, କଟକ ଆଣି ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । ଚାକିରୀ ଗଲେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଆଶାରୁ ଏକାବେଳକେ ନିରାଶ । ସବୁ ବେଳେ ଯେହି କଥା ଭାବି ଭାବି ଦେହଟା କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଦିନେଦିନେ ରାତିରେ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ଭାବି ଭାବି ରାତି ପାହିଯାଏ ।

ସିଂହଙ୍କ ଉପରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କର ଭାରି ମେହେରବାନି । ବସାରେ ମୁକରରି ଚାକିର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ କାମ ସାରି ସଞ୍ଜବେଳେ ସିଂହେ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଦୁଇ ଚାକିରି କାମଦାମ କରିଦେଇ ଆସନ୍ତି । ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟାଏ ଆରୁନ୍ଦ ଚୌକରେ ପଡ଼ି ବାବୁ ଇଂରାଜୀ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ିବାବେଳେ ସିଂହେ ସେଉଁ ମିଠା କଢ଼ା ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚଲମେ ସାଜି ଦିଅନ୍ତି, ସେପରି କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ସିଂହେ ଭଲ କରି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚଲମେ ସାଜି ଆଣି ଭଲ କରି ଚଲମଟା ପୁକି ଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଇଞ୍ଜିନ୍ ପାଇପରୁ ବାହାରିଲା ପରି ଧୂଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ଭକ୍ ଭକ୍ କରି ବାହାରିଲା, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଆଖି ବୁଜି ଆସିଲାଣି । ସିଂହେ ବୁଝି ନେଲେ ଏହିଟା ଠିକ୍ ସମୟ । ସିଂହେ ବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଖୁବ୍

ଭକ୍ତିରେ, ଖୁବ୍ ବିନୟରେ, ଖୁବ୍ ଧୀରେ, ଖୁବ୍ ମିଠା କଥାରେ ଆଖିର ଦୁଃଖ ହାଲୁ ରୁମ୍ଭକ ରୁମ୍ଭକ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲେ । ଗୋପାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଭଜ ଆଶା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଇବାକୁ ପାସୋରିଲେ ନାହିଁ । ବାବୁ ସେହିପରି ନୟନ ମୁଦୁତାବସ୍ଥା—ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ଆଣ ।” ବାବୁଙ୍କର ସାହସ ଥିଲା, କାରଣ ପୋଷ୍ଟଲ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ବା ପୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ବାବୁମାନେ ଆସିଲେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହନ୍ତି । ଉପର ହାକିମମାନଙ୍କ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ-ପେୟ ବିଷୟରେ ଯେପରି ଆୟୋଜନ ହେବାର ଭବିଷ୍ୟ, ସେଥିର ସୁଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ରାସରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁ ‘ହରି ସିଂହ, ହରି ସିଂହ’ କରି ଦଶଧର ପାଟି କରୁଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ହରି ସିଂହେ, ପୁରୁଣା ଲେକ, ତେର ତେର ହାକିମସ୍ତକୁମା ଅମଳ କଲେଣି । କାହାର କି ରକ୍ତମ ମିଜାଜ, କିଏ କାହିଁରେ ଖୁସି, ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଦିନ ଅଧରାଧୋଏ ସିଂହଙ୍କୁ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହିବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର କଦର୍ଯ୍ୟ ହାତୁପୁ ହେଉଛି କେହି ବାବୁ ହଠାତ୍ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ବାହୁଫାନ୍ତି କରି ପକାଇଲେ ହରି ସିଂହେ ଯୋଡ଼ା କାଗଜିଲେମ୍ବୁ ପ୍ରଭୃତି ହାଜର କରାଇ ବାବୁଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ନିଅନ୍ତି । ବାବୁମାନେ ଆରାମରେ ଶୟନ କଲେ ଉତ୍ତରେ ସିଂହେ ଅଧରାଧୋଏ ବସାକୁ ଯାଇ ଆପଣା ପାଇଁ ରୋଷେଇ କରନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ସିଂହେ ଉପରବାଲ ହାକିମମାନଙ୍କ ଠାରେ ପରିଚିତ ।

ହରି ସିଂହଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ପିଠିରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଭଲ ରୂପେ ସୁପାରିସ କରି ସଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ, ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏକସ୍ପେନ୍‌ସନ୍ ହୁକୁମ ପହଞ୍ଚିଲା । ସିଂହେ ତ ମହାଖୁସି, ଏହି ଝୁସି ଖବରଟା ଗାଁକୁ ଲେଖି ପଠାଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନସବସ୍ତ ଲେକ ଉପସ୍ଥିତ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖର ବିମୋହିତ ହୋଇ ପଡ଼ି-

ଥାନ୍ତି । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବିଧାତା ତାଙ୍କ ପାଇଁ କଣ ବିଧାନ କରୁଛନ୍ତି, ତେଣିକି ଥରେ ହେଲେ ଅନାଇବା ଦରକାର ମଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସିଂହଙ୍କର ଏତେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦଟା ପାଣିଫୋଟକା ପରି ଫାଟିଗଲା । ଦରଠାରୁ ଚିଠି ଆସିଲା, ଗୋପାଳ ମାଆର ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ, ଜୀବନର ଆଶା ନାହିଁ । ସିଂହେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଦେଖାଇଲେ । ବାବୁ ବଡ଼ ଦୟାଳୁ ଲେକ, ତତ୍-କ୍ଷଣାତ୍ ଛୁଟି ଦେଲେ । ସିଂହେ ଏକନିଶ୍ଵାସରେ ଦରକୁ ଧାଇଁଲେ, ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଯାହା ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ଆଖିର ଜ୍ୟୋତି ହଜିଗଲା । ଜଗତଟା ଯେମନ୍ତ ଅଭକାରମୟ । ବୁଢ଼ୀର କଥା ଶେଷ ପ୍ରାୟ ହେଲାଣି । ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ସଂଶୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ, ଦୁଇ ହାତ ଅଳ୍ପ ଉଠାଇ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ, ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଗୋଡ଼-ଧୂଳି ନେବାକୁ ଠାରିଲେ । ସେହି ଧୂଳି ଟିକକ ପାଇଁ କି ଅନାଇ ରହିଥିଲେ ? ସବୁ ଶେଷ ହେଲା ! ସିଂହଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଗୃହ ଭଗ୍ନ ହେଲା । ସେ ଦରର ମାଲମତା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ବିକି ପିଲଟିକୁ ଧରି କଟକ ଫଳାଇ ଆସିଲେ ।

ଗୋପାଳ ମାଇନର ପଡ଼େ । ସିଂହଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରି କଷ୍ଟ, ପେନ୍‌ସନ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଭାରି ଅତଳ । ଦରେ ଲୋଟାକଂସା ଯାହା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଥିଲା, ବିକିବାକି ଖାଉଛନ୍ତି; ଚୁକିରିରେ ଥିବାବେଳେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ମାସକୁ ଦୁଇ ଚୁକି ଅଣା ସଞ୍ଚ ସେଇଂସ୍ ବେଙ୍କରେ କିଛି ରଖିଥିଲେ, ଗୋପାଳ ପଛରେ ମାଇନର ପଡ଼ାରେ ସବୁ ସାରିଲେ । ସିଂହଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆଶା, ଗୋପାଳ ପାସ କଲେ ସବୁ କଷ୍ଟ ମେଣ୍ଟିବ । ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟ କେତେଥର ଭରସା ଦେଇ କହିଲାଣି, “ବାପା, ଧାର କରଜା କରି ମୋତେ ପଡ଼ାଅ, ଚୁକିରି କରି ଶୁଣିବି ।”

ହରି ସିଂହଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଧ୍ୟାନବରୁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ୍ ଶୁଣିଲେ । ଗୋପାଳ ମାଇନର ପାସ କଲା । ସିଂହଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ସେହି ପୁରୁଣା

ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଅଛନ୍ତି, ସିଂହେ ତାଙ୍କୁ ଧରି ବହୁତ ନିବେଦନ କଲେ । ଉପର ହାକିମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ କିଛି ଅନୁଗ୍ରହ ଥିଲା, ଗୋପାଳ ଏକାବେଳେକେ ମଫସଲ ମହାମସ୍ତୁର ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ସବ୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ବେତନ ମାସକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଦର ପୋଷ୍ଟଅଫିସରେ ଚାରିମାସ କାମ ଶିଶି ମଫସଲ ଯିବେ ।

ହରି ସିଂହଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ; ଅନବରତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅନାଇ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ମାରି ଜଣାଉଛନ୍ତି, “ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭର କରୁଣା, ଦୁଃଖୀର ଗୁହାରି ଶୁଣିଲ ।” ଚାକିରି ଖବର ଆସିବା ଦିନ ରାତିରେ ବୁଢ଼ା ସିଂହେ ନିରୋଳାରେ ବସି ଡେଇଁ କାନ୍ଦିଲେ । ହାୟ ! ଆଜି ବୁଢ଼ୀ ଥିଲେ କେଡ଼େ ଆନନ୍ଦଟାଏ ହୁଅନ୍ତେ, ତାଙ୍କ ଗୋପାଳ ହାକିମି ଚାକିରି ପାଇଲା, ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଗଡ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତେ । ହାୟ ! ଅଭାଗୀ କପାଳରେ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ହେଉ ହେଉ, ଗୋପାଳ ତ ହାକିମ ହେଲା । ପ୍ରଭୁ ଗୋପାଳଟିକୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ ।

ଗୋପାଳ ପ୍ରଥମ ମାସ ଦରମାଟା ପାଇ ବୁଢ଼ା ହାତରେ ଦେଲେ । ବୁଢ଼ାର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ, ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ପୁଅ ହାକିମ; ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ମାସକ ମଧ୍ୟରେ ଆଣିଲା । ଟଙ୍କା-ଗୁଡ଼ାକ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଥର ଗଣି ଅଖିରେ ବାନ୍ଧି ଶୋଇଲେ । ଆରଦିନ ସକାଳେ ଲଣ୍ଡିଭଣ୍ଡି ହୋଇ ବଜାରକୁ ଧାଇଁଲେ । ଜୁତା, କୁରୁତା, ଲୁଗା ଯାହା ଯାହା ଦରକାର କିଣାଗଲା । ଗୋପାଳ ଯେ ହାକିମ ହେଲାଣି, ସେ କଣ ଯେ-ସେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧବ ? ଭେକ ଦେଖି ସିନା ଭିକ । ସେହିପରି ପେଷାକ ଲୋଡ଼ା ।

ଏଣେ ଗୋପାଳବାବୁ ଅଫିସରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଇଂରାଜୀ ଲେଖନ୍ତି । ବାବୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସବୁବେଳେ କାରବାର, ସମସ୍ତେ ଡାକନ୍ତି ‘ଡାକ

ମୁନସି ବାବୁ’, ପୂରା ନାମ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ । ଏଣେ ବସାରେ ଆସି ଦେଖନ୍ତୁ କଣ, ନା ବୁଢ଼ାଟା ଧୁଳିଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି କାମରେ ଲାଗିଛି; ଗୋପାଳ କିମିତି ଭଲ କରି ଦିଅ । ଖାଇବ—ଗୋପାଳ ଗାଧୋଇ ଗଲା, ଓଦା ଲୁଗା ଶୁଖି ନାହିଁ—ପିଲଟା କାମ କରି କରି ଧରି ଗଲାଣି, ଏହି ସମସ୍ତ ଦିନ ରାତି ଚିନ୍ତା । ଆଗେ ବୁଢ଼ା ସିଂହେ ବେଳେ ବେଳେ ହରିନାମ କରୁଥିଲେ, କିଛି କିଛି ଧର୍ମ କର୍ମ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ଭୁଲିଗଲଣି । ବୋଧ କରୁ, ହରି ଏ ସବୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ା ଉପରେ ଖପା ହୋଇ ଗଲେଣି—ଧମକାଇ କହିଲେ, ‘ଆରେ ନବୋଧ ଏ କଣ ରେ ! ଆଜ୍ଞା ବୁଝିବୁ !’

ଏଣିକି ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ଭାବ କିଛି କିଛି ବଦଳି ଗଲାଣି । ଏବେ ବାପକୁ ଦେଖିଲେ ମିଛଟାରେ ହେଲେ ରଗ ରଗ ସିଂ ସିଂ ହୁଅନ୍ତି । ଏଟା ମୂର୍ଖ, ଇଂରାଜୀ ଜାଣେ ନାହିଁ—ମୁଲିଆ—ମଲିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥାଏ, ଏଟାକୁ ବାପ ବୋଲି ଡାକିବ, ଲୋକେ କଣ କହିବ ! ସେ ଦିନ ଶିକ୍ଷିତା କେତେ ଜଣ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସେମିତି ପିନ୍ଧି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ—ବୁଢ଼ାଟା ଦେହରେ କୁରୁତା ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ଆଗ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । କି ଲଜ୍ଜା, କି ଲଜ୍ଜା ! ଏଟାକୁ ବସାରୁ ନ ତଡ଼ିଲେ ଆଉ ଇଚ୍ଛତ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଡାକ ମୁନସି ବାବୁ ବାପକୁ କହିଦେଲେ, “ଦେଖ, ତୁମେ ମୋର କିଛି ଉପକାର କରି ନାହିଁ, ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ବସାରେ ରହ, ନୋହଲେ ଚାଲିଯାଅ । ଆଉ ଦେଖ, ବାବୁମାନେ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସିଲେ ତୁମେ କିଛି ବାହାରବ ନାହିଁ ।” ଗୋପାଳ କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ାର କାନ ମୁଣ୍ଡ ଡାକି କଲା, ଗୁମ୍ ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲା । କାହାକୁ କହିବ ? ଧୂଆଁ କଥା; ଅଜାଗା ବା ଦେଖି ହୁଏ ନାହିଁ, ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ମନର କଥା କହିନ୍ତା, ସେ ଯାଇଛି । ବୁଢ଼ୀ

କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ତେର କାନ୍ଦିଲା, ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା କେହି ଭରସା ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଦୁଃଖ ବେଳେ ବୁଢ଼ୀ କଥା ମନରେ କରେ, ସୁଖ ବେଳେ ମନରେ କରେ । ମୁହଁ ପୋଛିଲା, ଆଉ କାନ୍ଦିଲା ନାହିଁ, ଗୋପାଳର କାଳେ ଅମଙ୍ଗଳ ହେବ ।

ଗୋପାଳ ବାବୁ କାଲି ସକାଳେ ମଫସଲର କାମ ଜାଗାକୁ ଯିବେ, ବୁଢ଼ାକୁ ଜଣାଇ ନାହାନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠିଲେ, ଅବଜ୍ଞାସବରେ କହିଲେ, “ଏ ବାବା, ମୁଁ ମଫସଲ ବାହାରିଲି । ଏହି ଜନସମ୍ପର ସବୁ ଦେଖି ଆସ । କେତେ ବା ଜନସ, ବୁଝି ଖବରଦାର, ମୁଲିଆ କରିବ ନାହିଁ, କଲେ ତୁମେ ଜାଣ, ମୁଁ ପଇସା ଦେବ ନାହିଁ ।” ବାବୁ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି କାଶରେ ଛତା ଯାକି ବାଡ଼ି ଦରାଇ ଦରାଇ ଚାଲିଗଲେ । ବୁଢ଼ା କଣ କରିବ, ସବୁ ଜନସ ରୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଡିରି ବାନ୍ଧି ମୁଣ୍ଡାଇଲା । ଚାଲି ପାରୁ ନାହିଁ, ଦେହରେ ବଳ ନାହିଁ, ଆଖିରୁ ବେଳେ ବେଳେ ପାଣି ବହି ପଡ଼ୁଛି, ଦଶ ଜାଗା ବସି ଉଠି ସଞ୍ଜ ସରିକି ମହାମୟରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଡେରା ହେବାରୁ ବାବୁ ଫକିରଟାଏ କଲେ, ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ ହୋଇ ବସି ଥକା ମେଣ୍ଟାଉଥାଏ ।

ବାବୁ ସକାଳ ସଞ୍ଜ ଅଫିସକୁ ଯାନ୍ତି, ବୁଢ଼ାଟା ମୁହଁ ବୁଜି ବସାରେ କାମ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥାଏ । ବାପ ପୁଅ ଦୁଇଜଣ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଦୁଇଟା ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା ହେଉଛନ୍ତି, ଏ କଥା କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଡାକମୁନି ହେଲେ ମଫସଲର ଗୋଟାଏ ହାକିମ । କେତେ ଲୋକ ଆସି ଦଣ୍ଡବତ କରି ଯାଉଛନ୍ତି, ମୂର୍ଖ ବୁଢ଼ାଟା କଣ ଜାଣେ ଯେ ତା ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବେ !

ବୁଢ଼ା ଦେହରେ ମଫସଲର ପାଣି ଚଳିଲା ନାହିଁ, ଜର ହେଲେ ଖୁଁ ଖୁଁ କରି କାଶେ, ସେ କାଶଟା ରକ୍ତକ ବେଶି ହୁଏ । ବାବୁ ଶୋଇବାରେ ହରକତ

ହେଲେ । ପିଅନକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ, “ବୁଢ଼ାଟାକୁ କଥାବାଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଆସ ।” ସେ ପିଅନଟା ମୂର୍ଖ; ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ି ନାହିଁ, ତାର ଗୋଟାଏ ଦେଶୀ ହୃଦୟ ଅଛି, ବରୁର କଲ — ‘କଣ ଏ ? ବୁଢ଼ା-ରୋଗୀଟିକୁ କଥା-ବାଡ଼ରେ ଶୁଆଇ ଦେବ ?’ ଦିନେ ବୁଢ଼ାର ଭାରି ଜର, ତିନିଦିନ ଖାଇ ନାହିଁ, ଅଧରାତି, ଅନ୍ଧାର, ଥଣ୍ଡା ପାଇ ବୁଢ଼ାର କାଶ ବଳି ପଡ଼ିଲା । ବାବୁ ତ ଭାରି ଖପା, ବୁଢ଼ା ପୁଅରେ ଦୁଇଟା ଇଂରାଜୀ ଘୁଷି ମାରିଲେ, ବିଛଣାପଥ ବାହାରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ବୁଢ଼ା ଗାଁକୁ ପଳାଇଲା ।

ପାଖରେ ଥିବା ଖୁବ୍ ଭଲ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣା ଯାଉଛି, ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ମନ ସେହିଦିନଠାରୁ ବଡ଼ ଖୁସି । ଆଉ ଏଣେ ବୁଢ଼ା ଗାଁକୁ ଆସି ତାହାର ଯେଉଁ ଦୁଇ ମାଣ ଜମି ଥିଲା ଭାଗରେ ଲଗାଇଦେଲା, ଘରେ ବସି ଧାନ ପାଏ । ପେନସନ୍ ଟଙ୍କାରେ ଲୁଗା-ପଟା, ଲୁଣ ତେଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳେ । କାଶ ହେଲା ଦିନଠୁ ବୁଢ଼ା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଅଫିମ ଧରିଛି । ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳେ, ଘରଠାରେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ହରିନାମ କରେ । ଉଛୁଣି ବାପ ପୁଅ ଦୁହେଁ ଖୁସି । ପରର ସୁଖ ଦେଖି ପାଠକ ମହାଶୟ ଖୁସି ହୁଅ ।

ସୁନା ବୋହୂ

ରାମହରି ପଟ୍ଟନାୟକେ ଥିଲେ ପୋଲିସର ଦାବୋଗା । ସାଲେପୁର ପ୍ରଗନା ଗୋପୀନାଥପୁର ଗାଁରେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ । ଭଲ ମନ୍ଦ କଥା ପଡ଼ିଲେ ଆଖପାଖ ଦଶଶଶ୍ଚ ଗାଁ ଲୋକ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତି । ପଞ୍ଚାୟତ ଲୋକେ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି, ରାମହରି ବାବୁ ଆସିବେ, ତେବେ କଥା ପଡ଼ିବ । ବାବୁ ପେନସନ୍ ପାଇ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷଯାଏ ଘରେ

ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବିଯୋଗ ବେଳକୁ ଯୁବ ଶିବପୁରରୁ ବୟସ ଦଶ । କନ୍ୟା ଚମ୍ପା ଦେବକୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପଶିଥିଲା । ବଧବା ବିମଳା ଦେବ ବଡ଼ ଦୟାବଞ୍ଚ, ବଡ଼ ହେଙ୍ଗୁ, ବଡ଼ ସରଳା ଥିଲେ । ଏବେ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ ଘରଣୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ପିଲା ଦିଓଟି ଆଉ ଘରକରଣା ସମ୍ଭାଳୁଥିଲେ ରଖିଥିଲେ । ରାମହର ବାବୁଙ୍କର ଦରମା ଉତ୍ତର ସୁଧୁର ମିଶାଇ ବେଶ ଦଶଟଙ୍କା ସେଜଗାର ଥିଲା । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ମଣିଷଟା ଥିଲେ ବଡ଼ ସାହାଷକୀ, ଭୁଲ୍ଲ ହାତରେ ମରଛନ୍ତି । ବିମଳା ଦେବ ଲୁଚୁଛୁପା କରି ହାତରେ ଯେ ଦଶଟଙ୍କା ରଖିଥିଲେ, ଆଉ ଦେହର ଗହଣାଗାଣି ଦିଶୁଛି ବିକାବିକ କରି ଆଜିଯାଏଁ ଘର ଚଳାଇ ନେଲେ । ଆଉ ଆଉ ଖରବ ଟାଣଟଣ କରି ପୁଅଟିର ପାଠ ପଢ଼ାରେ ସବୁ ସାରିଛନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ବୋଲୁଥାନ୍ତି, “ଶିବୁ ଦି’ଅକ୍ଷର ପଢ଼ୁ, ଦେହରେ ଗୁଣ ଥିଲେ କାଲି ସକାଳେ ଘରକରଣା କରି ବସିବ ଯେ ।”

ଝିଅ ଚମ୍ପାଟି ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଡୋଲଡୋଲ । ନାକଟି ଖଣ୍ଡାଧାର ପରି ସିଧା । କଳା କଳା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଯୋଡ଼ିବ ଢଳ ଢଳ ଦିଶୁଥାଏ । ମୁଣ୍ଡର ଅଳକା ଆଉ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର, ମୁହଁଟିକୁ ସୁନ୍ଦର ମାନେ । କୁକୁମ ବୋଲ ହେଲା ପରି ଦେହଟିର ରଙ୍ଗ । ଯିମିତ ରୂପ, ଯିମିତ ଗୁଣ । ମା ପାଖରୁ ବେଶ ରକ୍ଷାବତୀ ଶିଖିଛି । ଆଉ ଆଉ ଗୁଣରେ ତାକୁ କେହି ବାରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଶିବୁର ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି କିଛି ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ହାତରେ କାମ ପାଇଟି ନ ଥିଲେ ସଞ୍ଜବେଳେ ମା ପାଖରେ ବସି ‘କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ’ ଆଉ ଛନ୍ଦମାଳାରୁ କେତେ ଗୀତ ବୋଲେ ।

ଶିବୁ ବାବୁ କଚେରରେ କରଖିଗିରି କାମ କରନ୍ତି । ଚାକିରି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଲା ଦିନରୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଅଳ୍ପସନ୍ତ ଦରମା ଦେଇ ପିଲାଭଳିଆ ଗୋଟିଏ ସ୍ବେଚ୍ଛା ରଖିଲେ ମା ଟିକିଏ ଆରାମରେ ରହିବେ ।

ବିମଳା ଦେବ ଶୁଣି ନିହାତି ନାରାଜ । ଚାଉଳ ଅଧସେରେ ଫୁଟାଇ ଦେଲେ ପାଇଟି ଛୁଡ଼ିଲା, ପିଲାଟା କେତେ ଦରମା ପାଏ ଯେ ଖଟଟାଏ ବଢ଼ାଇ ବସିବ ?

ଦିନ ପାଣି ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଆସନ୍ତା ବିଷ୍ଣୁ ଛ ଦିନକୁ ଚମ୍ପାର ବାର ପୂରି ଯାଇ ତେର ବର୍ଷ ପଶିବ । ତେଣିକି ଚଉଦ ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଶିଲେ ବାହା ମନା । ଏହି ବର୍ଷ ବିଷ୍ଣୁ ନ ହେଲେ ନୁହେଁ । କରଣ ଘର ବୋଲି ଝିଅଟାକୁ ଥୁକୁଡ଼ି କରି ଘରେ ରଖିବା, ସେହିଟା ନିହାତି ନିଲଜପଣିଆ କଥା । ଘର ଭଲ, କନ୍ୟାଟି ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ଭଲ ଭଲ ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଆସିଲଣି । ବିମଳା ଦେବଙ୍କର ଭୁରନ୍ତ ଜବାବ, ନା । ଯେ ଯେତେ ବୁଝାଉ, ଏକା ରା—ନା ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବିମଳା ଦେବ ଅମା ପିଉସୀ ଆଉ ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଆପଣା ମନ କଥା ଫଟାଇ କହିଲେ, “ଦେଖ ପିଉସି, ‘ଝିଅକୁ ଜୁଆଁ ନେଲେ ଗଲା, ଯମ ନେଲେ ମଲା ।’ ବଡ଼ ଲୋକ ଦେଖି ଦୂରଦୂରନ୍ତରୁ ଝିଅଟାକୁ ପେଲି ଦେବ, ଆଉ ତ ଆଖିସୁଲୁଇ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । କରଣକୁଳ, ଯେ ଗଲା, ଏକମୁହଁ । ସେହି ଗଲା । ମୋର ଦିଓଟି ଆଖି, ଗୋଟିଏ ଗଲେ କାଣୀ ହୋଇ ମରିଯିବ ଯେ । ଇମିତ ଆଖପାଖରେ ଦେବ ଯେ ଯିମିତ ଡାକିଦେଲେ ‘ଓ’ କରୁଥିବ । ଏ ତ ଗଲା ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ । ଅସଲ କଥା ମୁଁ ସତ୍ୟ ଲଘିବି ନାହିଁ । ବାବୁମାନେ ଆଉ ବଡ଼ଲ ଚାଲି ଯାଇ ସ୍ବର୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ନରକରେ ଦାଣ୍ଡ ହେଉଛି । ସତ୍ୟ ଲଘିଲେ ମୋତେ ନରକରେ ବି ଠାବ ହେବ ନାହିଁ ।”

ରାମହର ବାବୁଙ୍କ ଚାରି ଘର ଛଡ଼ା ପଡ଼ୋଶୀ ନବଦିନ ଦାସେ ପୋଲିସର ଜମାଦାର ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଆନାରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଚାକିରିରେ ତେର ଦିନ ବଢ଼ି

ଯାଇଥିଲା । ନବଦଳ ବାବୁଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମାତା କମଳା ଦେବୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଦିବାକର । ଦୁଇ ବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିମିତ ମନ ମିଳେ, ଖୁବ୍ ଶ୍ରବ, ଏଣେ ରେଆଡ଼େ ବିମଳା ଦେବୀ ଆଉ କମଳା ଦେବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିମିତ ମିଳାପ, ପିମିତ ଏକ ମନ । ଦୁଇଜଣ ଯେତେବେଳେ ଭୁଆସୁଣୀ ଥିଲେ, ରୋଜ ସକାଳେ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଘଡ଼ିଏଯାଏ ବସି ଦାନ ଘଷନ୍ତି, ଆଉ ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା, ହସି ଖୁସି କଥା, ରନ୍ଧାବତ୍ତା କଥା, ଘରକରଣ କଥା ହୁଅନ୍ତି । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଦିନ ଦୁଇ ଜଣ ଆମ୍ଭ ବଢ଼ଳ ବସିଲେ । ଚମ୍ପା ଯେତେବେଳେ ପେଟରେ ଥାଏ, କମଳା ଦେବୀ କହିଲେ, “ବଢ଼ଳ, ତମର ଯେବେ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ହେବ, ମୋ ଦିବୁକୁ ଦେବ ।” ବିମଳା ଦେବୀ କହିଲେ, “ହଁ ବଢ଼ଳ, ଦେବ ।” କମଳା ଦେବୀ, ‘ସତ୍ୟ ?’ ବିମଳା, ‘ସତ୍ୟ ।’ କମଳା, ‘ସତ୍ୟ ?’ ବିମଳା, ‘ସତ୍ୟ ।’ କମଳା, ‘ସତ୍ୟ ?’ ବିମଳା, ‘ସତ୍ୟ ।’ ତନ୍ନ ସତ୍ୟ ଉତ୍ତରେ ଆଉ କଣ କଥା ଥାଏ ? ନବଦଳ ବାବୁ, କମଳା ଦେବୀ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ପୁଅ ଦିବାକର ଘରକୁ ଏକଟିଆ, ପିଲଟା ଯୋଗ୍ୟ, ଇଂରାଜୀ ବି ଦିଅନ୍ତି ଜାଣେ, ଯୁବା ବୟସ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, କାକଟପୁର ଜମିଦାର ସିରସ୍ତାର ନାଏବ । ବିମଳା ଦେବୀ ସେ ସତ୍ୟକୁ ହୃଦରେ ଲେଖି ରଖିଛନ୍ତି । ‘କହିଲେ “ମୁଁ ମତ୍ୟ ଲାଭିବି ନାହିଁ, ଛେଉଣି ପିଲଟିକି ଥାଏ କଣିବି ।” ବିଛା ହୋଇଗଲା । ଦିବାକର ଚମ୍ପା ମାଣିକଯୋଡ଼ା ପରି ପରମ ସୁଖରେ ଘରେ ଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଏକ ମନ, ଏକ କଥା, ଏକ ଇଚ୍ଛା । ପୃଥିବୀରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଯଦି କିଛି ଥାଏ, ସେହିଟା ହେଲା ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ।

ମା ବିମଳା ଦେବୀ ଏଣିକି ଅତି ବସିଲେଣି, ଘରକୁ ବୋହୂଟିଏ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଦିନେ ରବିବାର, କଟେରି ବନ୍ଦ, ପୁଅ ଘରେ ଅଛି । ଶିବୁ ବାବୁ ବସି

ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥି ପଢୁଥିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ପାଖରେ ବସିଲେ । କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ବାପା ଶିବୁ ! ଆଜିକି ପାଞ୍ଚ ବରଷ ହେଲା ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି, କେତେ ଥର କହିଲି; ଶୁଣିଲୁ ନାହିଁ । ପହିଲୁ ପହିଲୁ କହିଲୁ, ପାଠ ପଢ଼ି ସାରିଲେ ବାହା ହେବୁ । ପଢ଼ା ସରିଲା । ଫେର ଧରିଲୁ, ଚାକିରି କଲେ ବାହାଘର ହେବ । ଚାକିରି ବି ହେଲା । କାହିଁ, ବାହାଘରର ନା-ଚର୍ଚ୍ଚା ବି ନାହିଁ । ମୋର କଣ ଆଉ ବାଳ ବୟସ ଆସୁଛି ରେ ? ମୁଁ କଣ ଆଉ କାମ ପାଇଟିକି ପାରିବିକିରେ ? ବିଦ୍ୟା ମା ସିନା ବାହାରଘର କାମ ପାଇଟିକି କରି ଦେଇଗଲା, ଭିତର ପାଇଟି ରନ୍ଧାବତ୍ତା କରୁଛି କିଏ ? ଏଣିକି ସଞ୍ଜ ହେଲା ତ ଆଖିକି କିଛି ଦିଶିବ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ଜାଗା ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ, କାମ ପାଇଟି ହାତକୁ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଦିନେଦିନେ ଦିହପାକୁ ଲାଗିଲେ ଚମ୍ପା ଆସି ଦିଅ ସିଝାସିଝି କରି ଦେଇଯାଏ, ସେ କଣ ସବୁଦିନେ ଆସୁଥିବ ? ଯେତେ ହେଉଛି ସେ ହେଲା ପରଘର, ତାର ଫେର ଘରକରଣ ଅଛି ନା ? ପୁଣି ଘରକୁ ଏକଟିଆ, ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ କେହି ନାହିଁ ବୋଲି ସିନା ଯେତେବେଳେ ପାରେ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତି, ନୋହଲେ କଣ ଆସି ପାରନ୍ତା ? ଆଉ ଦେଖ, ତିନି ପ୍ରସ୍ତ ଘର, ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଣରେ କେଉଁଠି ପଡ଼ି ରହିଥାଏ, ତୁ କଟେରିକୁ ବାହାରଗଲ ଘରଗୁଡ଼ାକ କମିତିକା ଖାଁ ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଏ । ଏଇ ଘର କଣ ଥିଲା, କଣ ହେଲା । ହାଇରେ—ହା ! ମୁଁ ଆଉ କେତେ କାଳ ବଞ୍ଚି ରହିବି ରେ ! ମତେ ଟିକିଏ ଅନା ରେ ଭଲ ! ସେ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସିନା, ତୁ କଣ ଆଜିଯାଏ ଅଭିଆଡ଼ା ବସିଥାନ୍ତୁ ?” ବୁଢ଼ୀ ଆଉ କାହିଁ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦି ବସିଲେ, ସୁଁ ସୁଁ କରି ନାକ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି ।

ମା’ଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଶର ଦୁଃଖ ହେଲା, ପୋଥି ଖଣ୍ଡିକ ମେଜ ଉପରେ ଥୋଇ

ଦେଇ ଅମା ଆଉ ଦୁଆରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଅମା ଆଉ ଲେଖାଯୋଖାରେ ବମଳା ଦେଉଳ ପିଉସୀ, ଶିବୁ ଆଉ ଚମ୍ପାକୁ କୋଳରେ କାଖରେ କରି ବଢ଼ାଇଛି । ବମଳା ଦେଉଳ ତାକୁ ମା ପରି ମାନନ୍ତି, ଅମା ବି ବମଳା ଦେଉଳକୁ ଝିଅ ପରି ମଣେ, ଭଲ ପାଏ, ସବୁ କଥାରେ ସାହା ହୁଏ । ଅମା ଘର ଆଉ ବମଳା ଦେଉଳର ପାରିଶ୍ରା ଲଗାଲଗି, ଦୁଆର ଅଲଗା ଅଲଗା । ଅମା ଆଉ ବଣଲତା ଆମ୍ବେମାନେ ପାଇ ନାହଁ, ଏଥିକୁ ଉତ୍ତର ପୁରୁଷର କାହାର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଅସମ । ବସ୍ତ୍ରପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଉ ନାତି ମଧ୍ୟରେ ଡେର କଥାସ୍ତ୍ରା ହେଲା । ଆଉ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଶିବୁ, ତତେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋହୂ ଆଣି ଦେବ, ମାଣିଆବନ୍ଧ ଲୁଗାଟିଏ ପିନ୍ଧାଇବୁ ଏକା ।”

ବୟସ ଥିବାବେଳେ ଅମା ଆଉ ବଡ଼ କଳହୁଡ଼ି ଥିଲା । ପର ଉପକାର କରିବାକୁ, ଶ୍ରବ କରିବାକୁ ବି ଆଗ । ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ, ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଗୋଟାଏ ଠିକ ବୁଦ୍ଧି ଫାନ୍ଦ ଦେବାକୁ ବି ଖୁବ୍ ପାରେ । ଗୁଣ୍ଡ ମାଲ-କନିଆଟିଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଭୁଲ ଭଟକାରେ ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ପରାମର୍ଶ ପରୁରନ୍ତି । ଉଛୁଣି ଆଉ ବଡ଼ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ଗଲଣି । ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଠୁକୁର ଠୁକୁର କରି ବାହାରିଲା । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରୁ “ରେ ବମଳା ! ରେ ମା ବମଳା !” ଡାକ ଡାକ ଯାଇ ଝିଆରୀ ପାଖରେ ବସିଲା । ଏ କଥା, ସେ କଥା, ଦୁଇଟା କଥା ବାଦେ କହିଲା, “ଆରେ ମା ! ଶିବୁ କହିଛି, ବାହା ହେବ । ହଁ, ଭଲଲେକ ଘର ଝିଅଟିଏ ହୋଇଥିବ, ହି ଅକ୍ଷର ପଡ଼ିଥିବ, ଇମିତିକା କନ୍ୟାଟିଏ ପାଇଲେ ବାହା ହେବ ।” ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, କନ୍ୟାଟି ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବ; ଆଉ କିନ୍ତୁ ଏ କଥାଟା ଝିଆରୀକୁ କହିଲେ ନାହିଁ । ଏକା ଶିବୁ ବାବୁ କଁୟା, ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ବିଷା ହେବାକୁ କାହାର ଇଚ୍ଛା ନ ବଳେ ? ପାଠକ ପାଠିକା ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲ, କଥାଟା କଣ

ମିଛ ? ବମଳା ଦେଉଳ ଆନନ୍ଦରେ ପିଉସୀକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ପିଉସି, ତୁ ଟିକିଏ ଲାଗି ଯା, ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ବାପହେଉଣୁଟି ଲାଗି କିଏ ଧାଇଁବ ? ଯାହା କରୁବେ ଜୁଆଇଁ ବାବୁ । ମୁଁ ତ କହିବି ନାହିଁ, ତୁ ଯା ତାଙ୍କୁ କହିବୁ, ସେ ଖୋଜା ଲେଡ଼ା କରି ଘଟଣା କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ଚମ୍ପାକୁ କହିବ, ସେ ବି ଜୁଆଇଁ ବାବୁଙ୍କୁ କହିବ । ଯେତେ ହେଲେ ସେଇଟା ହେଲା ପିଲାଲେକ । କହି ଜାଣିବ ନାହିଁ, ତୁ ଯା, ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ବନେଇ ବାନେଇ କହିବୁ ।”

ଦିବୁବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହା ହଇରାରେ ପଡ଼ି-ଲେଣି । ଉଠୁଣୁ ବସୁଣୁ ଚମ୍ପା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି “ମୋ ଭାଇପାଇଁ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଠିକଣା କରିଦିଅ ।” ଦିବୁ ବାବୁ ବାହାରୁ କୁଆଡ଼ୁ ବୁଲି ଆସି ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଥିବେ କି ନାହିଁ, ଚମ୍ପା ଧାଇଁ ଆସି ପରୁରବ “କଣ, କନ୍ୟା ଠିକଣା ହେଲା ?” “ମଲା ଯା ! କନ୍ୟା-ଟାଏ କଣ ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ିଛି ସେ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୋଟାଇ ଆଣିଲେ ହେଲା ?” ଚମ୍ପାଟା ଯୋକ ପରି ଲାଗି ରହିଛି ।

ଦିବୁବାବୁ ଜମିଦାର ନାଏବ । ମଫସଲର ଖବର ଜଣା । ପାଞ୍ଚ ଜାଗାକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ । ଦୁଇପକ୍ଷରୁ ଲୋକ ଯା ଆସ କଲେ । କଥା ପଟିଲା ନାହିଁ, ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଶେଷରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳିଲା । ଦୁମଦୁମପୁରରେ କନ୍ୟାଟି ଘରଯୋଗା ହେଲାଣି । ବୟସ ସତର ବରଷ ରୁଲିଛି । ବିଧବାର ଝିଅ, ବଡ଼ଭାଇ ବଲରାମ ଦାସେ ଗାଁର ଅବଧାନ ।

ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣି ଶିବୁ ବାବୁ ଟିକିଏ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ହେଉଥିଲେ । କନ୍ୟାଟି ବଡ଼ ଲୋକର ଝିଅ, ଆଉ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବ, ଏଇଟା କିଏ ନ ଲେଖେ ? ହେଲେ, ସେଇଟା କଣ ସମସ୍ତଙ୍କ କପାଳକୁ ଘଟିଥାଏ ? ବିଷା କଥାଟା ଜାଣି ପ୍ରଜାପତି ଘଟସୁତ କଥା, ତାଙ୍କ ନିଦରକୁ

କିଏ ମେଣିବ ? କନ୍ୟା ଯେ ଶିଶୁରେ ଗୁଡ଼ଳ ଦେଇଛି, ଧରି ବାନ୍ଧି ସେଇଠିକି ଯିବ । ଶିଶୁ ବାବୁ ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖିଲେ, ଆଉ କେଉଁଠି ଠକଣା ନାହିଁ । ଏଣେ ମା ଦେଖିଣି ଅଥୟ । କଣ କରିବେ, ରାଜ ହୋଇଗଲେ । ବିମଳା ଦେଖିକି ଆନନ୍ଦ ଦେଖେ କିଏ, ଭୋକିଲା ଲୋକକୁ ପେଟ ମନ୍ଦାକ ବି ଅମୃତ । ବୋହୂ ବୋହୂ ଭଜି ହେଉଥିଲେ, ବୋହୂ ଠିକଣା ହେଲା, ଆଉ କଣ ? ତମ୍ଭା ମନରେ କଲା, ‘ପାରିଲୁ ବୋହୂ ଆସିବ, ଏକାବେଳକେ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶିଯିବ, ମା ଖଲସ ପାଇଲେ, ଭଲ ହେଲା ।’

ବିଶୁ ବାବୁ ଖବର ଆଣିଲେ, କନ୍ୟା ଦେହ ବଞ୍ଚି ଟିକିଏ ଜଳା, ନାମ—ନମା । ନାମଟା ବିଚକଟିଆ କାଁ, ସେଥିର ମଧ୍ୟ ଖବର ଆସିଲା । କନ୍ୟାର ଉପର ଦୁଇ ଭାଇ ଲଗଲଗ ବାହୁଡ଼ିବା ବାଦେ କନ୍ୟାଟି ଜନ୍ମ ହେଲା । ମା ଦେଖିଲେ, କନ୍ୟାଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ଚମକି ପଡ଼ିଲେ, ଉପର ଦିଗ୍‌ଟି ସୁନ୍ଦର ପୁଅକୁ ଯମ ନେଇ ଯାଇଛି, ଏ କନ୍ୟାଟିକୁ କାଲେ ଦେଖିବି, ନାମ ଦେଲେ ନମ । ଅର୍ଥାତ୍ ନମ ଭାରି ଠିକା, ଯମକୁ ଛୁଟିବ ନାହିଁ ।

ସେ ସବୁ କଥା ଯାଉ, ନମା ସଙ୍ଗରେ ଶିଶୁର ବିଷା ହୋଇଗଲା । ବଡ଼ ପ୍ରେମରେ, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ ଶାଶୁ ବୋହୂଟିକୁ ଘରକୁ ନେଲେ ।

ନୂଆବୋହୂଟି ଘରେ ପଶିଛି, ତାକୁ ହଠାତ୍ କମିତ କିଏ କହିବ, ତୁ ଏ କାମ କର, ସେ କାମ କର । ବୋହୂଟି ତାଙ୍କିତୁଙ୍କି ହୋଇ ଘରେ ପଶିଥାଏ । ତମ୍ଭା ଆପଣା ଘର ବାସିପାଇଟି ସାରି ଆସି ବୋହୂକୁ ଉଠାଏ । ସାଙ୍ଗରେ ଦେନି ଯାଇ ଗାଧୁଆପାଧୁଆ କରାଇ ଆଣେ । ବିମଳା ଦେଖି ରନ୍ଧାବତ୍ତା କରି ଭାତ ପରସି ଦିଅନ୍ତି, ବୋହୂ ଖାଇ ହାତ ଧୋଇ ଶୋଇପଡ଼େ । ବିଦ୍ୟାମା ଆସି ସଙ୍ଗୁଡ଼ି ବାସନ ଖଣ୍ଡ ଧୋଇ ପକାଏ ।

ପନ୍ଦର ଦିନ ଗଲା, ମାସେ ଗଲା, ଦି ମାସ ବି ଲେଖି । କାହିଁ, ବୋହୂ ତ ଚମ୍ପୌଷରୁ ବାହାରୁ ନାହିଁ ? କାମ ପାଇଟି କିଛି କରୁ ନାହିଁ ? ତମ୍ଭା ଦିଅର, ଗୁରୁଥର କହିଲଣି, “ବୋହୂ ଉଠ, କାମ ପାଇଟିରେ ଲଗ, ରନ୍ଧାବତ୍ତା କର, ତୁଙ୍ଗାଟା ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଛୁ କାଁ ?” ବୋହୂ ଘାଲେଇ ଦିଏ, ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି କିଛି କଥା କହେ ନାହିଁ । ମନରେ କଲା, “କଣ ! ମା କହିଛି, ମୋ ଗେରସ୍ତ ରୋଜଗାରିଆ, ମୁଁ ଏ ଘରେ ସାନ୍ତାଣୀ । ଏ ଗୁଡ଼ାକ ମୋ ଘରେ ଖାଇବେ, କାମ ପାଇଟି କରିବେ ସିନା, ମୁଁ କାଁ ଗତର ଖଟାଇବି ?” ମା ଯେତକି ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲା, ବୋହୂ ଭଲ କରି ମନରେ ରଖିଛି । ମା କହିଛି, ଶାଶୁକୁ ଅନାଇ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ, ଠାରି ଠାରି ଦେବୁ । ବୋହୂ ଖାଇ ବସିଥାଏ, ଭାତ ତିଆରି ଲେଡ଼ା ହେଲେ କଂସା କି ଗିନାଟା ମାଟିରେ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ମାରି ଠାରି ଦିଏ । ବୋହୂଟି ଟିକିଏ ଭୋକ କାଉଁଳି, ଭାତ ରନ୍ଧାରେ ଶାଶୁ ଟିକିଏ ଡେର କଲେ ବୋହୂ ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଯାଇ ହୁଁ ହୁଁ କରି ପେଟରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଠାରିଦିଏ । ବିମଳା ଦେଖି ବି ବୁଝି ପାରନ୍ତି ବୋହୂଟିକୁ ଭୋକ ଲାଗିଲଣି ।

ତମ୍ଭା ଆଉ ସହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବୋହୂକୁ ବକାବକି କଲଣି । ବୋହୂ ବି କେତେ ସହିବ ? କାଁ ସହିବ ? ସେ ସେ ଘରର ସାନ୍ତାଣୀ । ପହିଲୁ ପହିଲୁ ରାଗରେ ଗୁରୁ ଗୁରୁ ହେଉଥିଲା, ଏଣିକି ସାଫ୍ ଜବାବ୍ ଦେଲଣି । ଦିନେ ତମ୍ଭା ଭାରି ରାଗିଯାଇ ବୋହୂକୁ ଗାଳିଦେଲା । ବୋହୂ ବି ଗାଳି ଆରମ୍ଭ କଲା । ବିମଳା ଦେଖି ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, “ନା ରେ ମା ତମ୍ଭା ! ଛୁଆଟା ମାକୁ ଛୁଡ଼ି ଆସି ମନ ଦୁଃଖରେ ଅଛି, ସବୁ କାମ ପାଇଟି ପଛେ କରିବ ଯେ । ତୋଲ କାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଲେ ଆପେ ବଜାଇବ ।” ତମ୍ଭା କହିଲା, “ନାହିଁ ମା ! ସେ ବୋହୂ ଦେଖୁଛି, ତୋଲ ତ ତୋଲ, ତେଜି କାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଲେ ବି ହଲଚଲ ହେବାର ନୁହଁ ।”

ଦିନେ ଅମା ଆଉ ନାଭୁଣୀକୁ ପଚାରିଲା, “କଲେ ତମ୍ଭ ! ତୁ ତ ବୋହୂକୁ ଏତେ ବୁଝାଉଛୁ, ଏଣିକି ଉଠି କାମ ପାଇଟି କଲଣି ନା ?”

ତମ୍ଭା କହିଲା, “ନାହିଁ କଲେ ଆଉ, ତୁ ଯେତେ ମାଠିକୁ ମାଠ, ସେ ତ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ !”

ରକ୍ଷା ବଡ଼ାରେ ଟିକିଏ ଉଛୁର ହେଲେ ବା ଆଉ କିଛି କଥାରେ ବୋହୂଟା ଶାଶୁ ସଙ୍ଗରେ ଭଟ୍ ଭଟ୍ ଲଗାଇଲଣି । ହେଲେ, ବୋହୂ ତା ମା କଥା ଭୁଲି ନାହିଁ । ଶାଶୁ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଗାଳି ଦିଏ ନାହିଁ; ଓଡ଼ଣା ପଡ଼ିଥାଏ, ପଛ କରି ବାବର କରି ବକିଯାଏ ।

ବୋହୂର ଯେ ଏତେ ଗୁଣ, ଶିଶୁ ବାବୁ ସବୁ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମା ତ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ତମ୍ଭା ବି କିଛି କହେ ନାହିଁ । ହେଲେ ଘର କଥା ବାବୁ କଣ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ସବୁ ନ ଶୁଣନ୍ତୁ, କେତେ କେତେ କଥା ବୁଝିଲେଣି । ଏଣିକି ତମ୍ଭାକୁ ବଳେଇଲଣି । ଭାଇକୁ ସବୁ କଥା ନ କହିଲେ ନୁହେଁ । ଘରେ ଯେବେ କହେ, ମା ଧାଇଁ ଆସି ପାଟି ବନ୍ଦ କରାଇବ, ସବୁ କଥା କୁହାଇ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଅମା ଆଉ ଦୁଆରେ ନାତି ନାଭୁଣୀ ଆଉ ତିନିହେଁ ବସି ଡେଇଁ ବେଳଯାଏ କଣ ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧୁଭ୍ରଷାରେ ଲେଖା ଯିବ, କମିଟି ବସିଲା । ଏତେ ଭୁନି ଭୁନି କଥା ହେଲେ ଯେ, କେହି କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଶିଶୁ ବାବୁ କହିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ରିଜଲ୍ୟୁଶନ୍ ପାସ ହେଲା— “ଦେଖ ତମ୍ଭା ! ଆସନ୍ତା ଶୁଦ୍ଧବାର କଡ଼ରୁ ସୋମବାର ଯାଏ ଗୁଡ଼ଫ୍ରାଇଡ଼େ, ରୁବିନ୍ଦନ କଚେରି ବନ୍ଦ ହେବ, ସେହି ସମୟରେ ସବୁ କଥା ଠିକ୍ ଠିକଣା କରିବା ।”

ଆଜି ଶୁଦ୍ଧବାର । ଜୁଆଇଁ ଦିବୁବାବୁ ସକାଳୁ ଉଠି କାକଟପୁର ଜମିଦାର ଘରକୁ ଗଲେଣି, ଦୁଇ ଦିନ ଆସିବେ ନାହିଁ । ତମ୍ଭା ଦୁଆରେ କଷ୍ଟ ଲଗାଇ ଦେଇ ମା ଘରକୁ ଅଇଲା । ଭାଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ, ତମ୍ଭାକୁ ଦେଖି ଟିକିଏ ହସିଦେଇ ଦାଣ୍ଡ ପଟକୁ ଚାଲିଗଲେ ! ତମ୍ଭା ଏକାବେଳେକେ ବୋହୂ ବିଛଣା ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ବୋହୂର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲଣି, ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଏକଡ଼ ସେକଡ଼ ଗଡ଼େଇ ପଡ଼େଇ ହେଉଛି । ତମ୍ଭା ଭାରି ଖପା ହେଲାପରି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲା, “କଲେ ବୋହୂ ! କନ୍ଦୀରଟା ପରି ପେଟେ ଖାଇ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼େଇ ହେଉଛୁ, ଘରେ ପାଇଟି କରିବ କିଏ କଲେ ? ତୁ ସାଙ୍ଗରେ କଣ ଗୋଟାଏ ପୋଇଲି ଆଣିଛୁ କଲେ ?” ଆଉ କଣ ସମ୍ଭଳା ଯାଏ ? ବୋହୂଟା ତ ସହଜରେ ଥିଲା ବଦ୍ଧଗୀ; ପୁଣି ତାର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ହେଲା ଘରେ ସାନ୍ତାଣୀ, ଏମାନେ କେହି ନୁହନ୍ତି । ଏଇଟା ପୁଣି ଆସି ଗାଳି ଦିବ ? କ୍ରୋଧରେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠିଲା, ଲୁଗାଗଣ୍ଡ ସଜାଡ଼ି ପିନ୍ଧିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ମୁକୁଳା, ଗର୍ଜନ କରି ଏକାବେଳେକେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା, “ପୋଇଲି ! ନିଆଁଲଗି, ଦୂର ହୋ ! ମୋ ଘରୁ ଦୂର ହୋ ! ମୁଁ ତ ସାନ୍ତାଣୀ, ତୁ କିଏ କଲେ ?” ଗାଳି ଦେଉଛି ତ ଦେଉଛି, ସେଇ କଥା ସେଇ କଥା ବାରବାର କହୁଛି ! ଏଣେ ତମ୍ଭା ହସି ହସି ଯାଇ ମା ହାତରୁ ଛୁଆଁଣିଟା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଘର ପହଞ୍ଚି ବସିଲା ।

ବିମଳା ଦେଉଳୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । କଳି ଶୁଣି ଅଥୟ ହେଲେ । କଳିକୁ ସେ ବଡ଼ ଡରନ୍ତି, କଳି ଜାଗାରୁ ପଳାନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡରେ କେହି କଳି କଲେ କବାଟ କଳି ପକାନ୍ତି । ବୋହୂକୁ ଭୁନି କରାଇବାକୁ ଆସୁଥିଲେ, ତମ୍ଭା ହାତ ଧରି ଭଡ଼ି ଦେନିଗଲା ।

ବୋହୂଟା ଗର୍ଜି ଗର୍ଜି ଥକ ଯାଇ ଦୁଲକର ବଛଣାରେ ପଡ଼ିଗଲା । ତେତିକ ବେଳେ ଚମ୍ପା ପାଇଟି ଛୁଡ଼ି ହସି ହସି ଆସି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହୋଧ କଲ୍ ମର କହିଲା, “କାହିଁ ଗଲ ସେ ସେ ପୋଇଲି ନିଆଁଲଗୀ ? ଛୁଅଣିରେ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଦଶ ପାହାର ପିଟିବ ! ଅଳପାଇସିଆ ନିଆଁଲଗା ତା ଭାଇକୁ ଧରି ଆଣି ଗୋଟି ଗୋଟି ଗଣି ଗଣି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଡ଼ିଏ ଛୁଅଣି ପିଟିବ !” ପୁଣି ବୋହୂ ରାଗି ଉଠିଲା, ଚମ୍ପାକୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିମଳା ଦେଇ ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, “ନାହିଁ ରେ ମା, ନାହିଁ ରେ, ତାକୁ ଗାଳ ଦେ ନା ରେ ମା, ତା ମା କନ୍ଧରେ ନାହିଁରେ, ଶୁଣିଲେ କାନ୍ଦିବ ରେ ।” ଚମ୍ପା କହିଲା, “ତା ମା କାନ୍ଦୁ, ଏ ନିଆଁ ଝିଅକୁ କିଏ ମାରି ନ ପକାଇ ଏଠିକି ପଠାଇଛି ? ଏଇ ଛୁଅଣିରେ ଏ ପୋଇଲିଟାକୁ ମାରି ପକାଇବ । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ବୋହୂ ଠିକ୍ ହେଲଣି, ଆଜି ବାହାରର ସବୁ ଠିକ ହୋଇଯିବ ।”

ଶିବୁ ବାବୁ ଦାଣ୍ଡ ପଟରେ ଥିଲେ, ଧାଇଁ ଆସି ଚମ୍ପା ହଠାତ ଧରି ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ନେଇ ଚାଲିଗଲେ, “ଆ, ଚମ୍ପା ଆ, ମା ତାଙ୍କ ସୁନାବୋହୂକୁ ନେଇ ଘରେ ଥାନ୍ତୁ, ଆମେ ଦୁଇ ଜଣ ଘରୁ ବାହାରିଯିବା ।” ଦୁଇ ଜଣ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଟିକିଏ ହସି ହସି ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାଲି ଅଇଲେ । ବୁଢ଼ୀ ନସରପସର ହୋଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, “ଆରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ ନାହିଁ ରେ, ଆରେ ଶିବୁ, ଡେର ବେଳ ହେଲଣି ରେ, ଚମ୍ପା ଭାତ ବସାଇଛି, ହଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ଯା ରେ ।”

ଶିବୁ—ଆଜ୍ଞା, ତୁ ଏଇ ଝିଅ ରାଣ ପକା, କିଛି କହିବୁ ନାହିଁ । ନୋହିଲେ, ଆମେ ମୁହଁ ଖାଇବା ପିଇବା ନାହିଁ, ଘରୁ ବାହାରିଯିବା ।

ବିମଳା ଦେଇ—ମୋ ମା ରାଣ ପକାଉଛି, ଆଣି ଛୁଡ଼ିଛି, କିଛି କହିବ ନାହିଁ ।

ଏଣିକି ପୁଅ ଝିଅ ଡରରେ ବିମଳା ଦେଇ କିଛି କହି ପାରୁନାହାନ୍ତି, ଖାଲି ବାଡ଼ିଘର ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଅ ଝିଅ ନ ଥିବା ବେଳେ ଟିକିଏ ବୋହୂ ଦୁଆରକୁ ଚାହିଁ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା ଭାତ ଗାଳି ପକାଇ ଫେର ବୋହୂ ଦୁଆରକୁ ଗଲା । ପୁଣି ଗାଳି ଆରମ୍ଭ କଲା । ଦେଖିଲା, ବୋହୂର ଆଉ ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁରା ତତଲା ଲୁହା ଦାଗ ଦେବାବେଳେ ଯିମିତି ଗାଁ, ଗାଁ ଗର୍ଜେ, ସେହିପରି ଗର୍ଜୁଛି ।

ବୋହୂ ବଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମନରେ କଲଣି, “ମୁଁ ଆଉ କଣ ସାନ୍ତାଣୀ ? ନଶଫଟା ଏତେ ଗାଳି ଦେଉଛି, ମୋ ଲାଗି କେହି ପଦେ କହୁ ନାହିଁ । ପୁଣି ଭାଇ ଭଉଣୀ ମିଳି ଗଲେଣି ! କଣ, ସେ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିଭା ହେବେ ? ମୋ ଦଶା କଣ ହେବ ? ଶାଶୁ ତ ପାଖ ପଶୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ କଣ କରିବି ?” ଭୁନି ହୋଇ ବଛଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ବାହାରେ କଣ କଥା ହେଉଛି, କାନ ଡେରି ଶୁଣୁଥାଏ ।

ତେତିକବେଳେ ଚମ୍ପା ଘୋଁ, ଘୋଁ କରି ଶଙ୍ଖଟାଏ ବଜାଇ ଦେଲା । ଆଲୋ ବାରିକାଣି ! ଯା, ଦୁବ ବରକୋଳିପସ. ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂର ଆଉ ଆଉ ଚିତ ସବୁ ସଜ୍ଜା କରି ରଖି ଦେ । ଏ ବାରିକପୁଅ, ବଡ଼ ଘର ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଆସନ ପକାଇ ରଖ, ପାଣିପଣା ସବୁ ଠିକ୍ କରି, ଆଉ କଣ ବେଳ ଆସୁଛି ? ସେତେବେଳକୁ ସାନ୍ତମାନେ ଆସିଗଲେ କଣ କରିବୁ ? (ଘୋଁ, ଘୋଁ, ଘୋଁ ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା) ଆରେ ଶାମା ! ମିଠାଇ ଥାଳିଟା ଭିତରେ ରଖିଦେ । କଣ କହିଲୁ ରାଧିକା ? ଦହି ସର ବିଲେଇ ଖାଇଗଲା ? ମଲା ଯା ! ସାନ୍ତମାନେ ଜଳଖିଆ କରିବେ କଣ ?

ତମ୍ଭା ରକ୍ଷା ବଡ଼ା କରି ଭାଇକୁ ମା'କୁ ଖୁଆଇଲୁ ।
ମା କହିଲେ, “ତୁ ଦିଅ ଖା, ଆଉ ବୋହୂ—” ପୁଅ
ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା—ଉରି ଯାଇ କହିଲେ,
“ନାହିଁ, ନାହିଁ ମୁଁ କହୁଛି, ତମ୍ଭା ଏକା ଖାଇବ ।”
ଶିବୁବାରୁ କହିଲେ, “ହଁ ଖବରଦାର, ବୋହୂ ନାମ
ଟର ନା !” ମା ବାଡ଼ି ଦୁଆରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ବେଳ ବୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ହେଲାଣି । ଅମ୍ଭ ଆଉ ବାଡ଼ି
ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଅଇଲେ । ବୋହୂକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ
କହିଲେ, “କଲେ ତମ୍ଭା ! କଣ ହେଉଛି ? ଏ ଫୁଲ-
ମାଳ ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂର ସବୁ କଣ ହେବ ?”

ତମ୍ଭା—ଏଇ ଦେଖୁନାହୁଁ, ଭାଇ ସାନ୍ତ ଆଉ
ଗୋଟିଏ ବସ୍ତ୍ର ହେବେ ପର ! ଆଜି ମହାପ୍ରସାଦ ଉଠା
ପର । ତୁ ଯା, ସେଇ ଘରେ ମିଠାଇ ଦହି ଅଛି, ଆଣ,
ଖା ଯା, ତତେ ବାଡ଼ି ଦେବାକୁ ମୋର ବେଳ ନାହିଁ ।

ଘୋଁ—ଘୋଁ—ଘୋଁ ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା ! ସାଙ୍ଗେ
ସାଙ୍ଗେ ଝୁଲଝୁଲ ।

ଆଉ—ଆଜ୍ଞା, ନୂଆବୋହୂ ଆସିବ, ଏ
ବୋହୂଟା କଣ କରିବ ?

ତମ୍ଭା—ମଲା ଯା ! ଏଇଟା କି ବୋହୂ ମ ! ଘର
ଦୁଆର ପାଇଟି କରିବ, ରକ୍ଷାବଡ଼ା କରିବ, ଏଇଥିଲାଗି
ସିନା ଭାଇ ଏଟାକୁ ଆଣିଥିଲେ—ଏଟା ତ କିଛି କଲା
ନାହିଁ, ବୋହୂ କଣ ?

ଆଉ—ଆଜ୍ଞା ଏ ବୋହୂଟା ଖାଇବ କଣ ?

ତମ୍ଭା—କଣ ଖାଇବ ? ସେ ବୋହୂ ଖାଇଲେ
ଯାହା ଛୁଡ଼ି ଯିବ, ଏଟା ତା ଅଇଁଠା ଖାଇ ବାସନ
ମାଜି ପକାଇବ ।

ଆଉ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଟିକିଏ ବୋହୂଟାକୁ ଦେଖି
ଆସେ ।

ତମ୍ଭା—ନା ଲୋ ଆଉ, ନା—ନା, ତା ପାଖକୁ
ଯା ନା । ସେଟା ସିମିତ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଉପାସରେ ମରି
ଯାଉ ।

ତମ୍ଭା ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି କଣ ଠାରି ଦେଲା ।
“ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ଥରେ ଦେଖେ” କହି ଅମ୍ଭ ଆଉ ସିମିତ
ପାଖକୁ ଯାଇଛି, ବୋହୂ ଉଠିପଡ଼ି ବୁଡ଼ିର ଦୁଇ ଗୋଡ଼
ଜାବଡ଼ି ଧରିଲା । କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ, ଗୋଡ଼
ସୋଡ଼ାକ ଧରି ଧକେଇ ହେଉଛି । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ
କହିଲା, “ଆଉ—ତା—କୁ—କ—ଅ—ବା—ଏ—
ବେ—ନା—ଇଁ ।”

ଅମ୍ଭ ଆଉ—ମୋ କଥା କଣ ସେ ଶୁଣିବ ? ତୁ ତ
ଘରେ କିଛି କାମ ପାଇଟି କରିବୁ ନାହିଁ, ଭାତ ରନ୍ଧିବୁ
ନାହିଁ, ସବୁ କଥାରେ କଳି କରିବୁ, ସେଥିଲାଗି ଆଉ
ଗୋଟାଏ ବୋହୂ ଆସୁଛି ।

ବୋହୂ—ମୁଁ—ସ—ବୁ—କ—ରି—ବ ।

ଅମ୍ଭ ଆଉ—ଆଜ୍ଞା, ତୁ ଶିବୁକୁ କହ । “ଆରେ
ଶିବୁ, ଏଠିକି ଆଁତ, ବୋହୂ କଣ କହୁଛି, ଶୁଣ ।”

ଶିବୁ ନା, ନା, ମୁଁ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏଣେ ବୋହୂର ଯେତେ ବଳ, ଅମ୍ଭ ଆଉର
ଗୋଡ଼ ଜାବଡ଼ି ଧରିଛି । କେଜାଣି ଗୋଡ଼ ସୋଡ଼ାକ
ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବ । ସେହି ଆଉ ପଦ୍ମପାଦ ଛଡ଼ା ଯେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମା ଦେଉଳର ସଫାରରେ ଆଉ ଉରସା
ନାହିଁ । ଅମ୍ଭ ଆଉ ପାଟି କରି ଡାକିଲେ, “ଆରେ
ଶିବୁ, ଆ, ମୋ ଗୋଡ଼କୁ ବଡ଼ କାଟିଲାଣି ରେ !”

ଶିବୁ ବାବୁ ସିମିତ ପାଖକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଅମ୍ଭ
ଆଉ ତ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ସୋଡ଼ାକ ବୋହୂ ଜିମା କରି-
ଦେଇ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ । ବୋହୂ ଭଲ କରି

ସ୍ବାମୀର ଗୋଡ଼ ଜାବଡ଼ି ଧଇଲା । ଗୋଡ଼ ଗୁଡ଼ିଲେ ସିନା କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ? ସଂସାରଯାକ ସବୁ ଅନ୍ଧାର — ‘ପଦ୍ମପାଦ ଯୋଡ଼ିକ ଭରସା ।’ ଅମ୍ଭ ଆଉ ବୋହୂଲଗି ସୁପାରିସ କରି କହିଲୁ, “ଆରେ ଶିବୁ ! ବୋହୂ ଏଣିକି ଘର କାମ ପାଇଟି ସବୁ କରିବ, ତୁ ବାହା ହୋ ନା ।” ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, “କାହିଁ ସେ ତ ଆମେ କହୁ ନାହିଁ ?” ଏହି କଥା ପଦକ ଶୁଣି ବୋହୂର ବଡ଼ ଭରସା ହୋଇଗଲାଣି । ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲା, ହୁଁ — ହୁଁ — ହୁଁ — ହୁଁ ।”

ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, “ମୁଁ ହୁଁ — ହୁଁ — ହୁଁ — ହୁଁ ବୁଝେ ନାହିଁ ।” ସଫା କରି ଗୋଟି ଗୋଟି କଥା କହୁ । ଶିବୁ ବାବୁ ଯେମିତି କହିଲେ, “ବୋହୂ ଠିକ୍ ଯିମିତି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ କଥା ଜବାବ କଲ ।”

ଶିବୁ ବାବୁ ତାହା ବାଦେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ସେ କିଏ ତମ୍ଭା ସାଙ୍ଗରେ କଲ ଲଗାଇଲା ? ଘର ଭୁଲିରେ ନାକ ।” କିନ୍ତୁ ଓଜର ନାହିଁ — ବୋହୂ ଭୁଲିରେ ନାକ ଘଷିଲା । ତମ୍ଭା ଠିଆ ହୋଇ ହସୁଥିଲା, ବୋହୂ ନାକଘଷା ବେଳେ ପଳାଇଲା । ବୋହୂ ଆଉ ପାଖରେ ବି ନାକ ଘଷିଲା । ଶିବୁ କହିଲେ — “ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଏହିପରି କହୁ ।” ଗଲେ ସମସ୍ତେ ମା’ଙ୍କ ପାଖକୁ; ବୋହୂ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ କଥା କହିଲା । ମାଟିରେ ନାକ ଘଷିବାବେଳେ ମା ଟିକିଏ ଦୁଃଖ କରି କହିଲେ, “ହୁଁରେ ହେଲଣି ରେ, ବୋହୂ ସବୁ କରିବ ରେ ।” ଶିବୁ ବାବୁ କଟମଟ କରି ଚାହିଁ-ବାରୁ ‘ନା ରେ — ନା ରେ, କହି ବିମଳା ଦେଇ ବାଡ଼ିଆଡ଼କୁ ପଳାଇଲେ ।’

ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଏଥର ତମ୍ଭା ଗୋଡ଼ ଧରୁ ।” ତମ୍ଭା ଧାଇଁଆସି ବୋହୂକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲା । “ନା ନା, ଯେତେହେଲେ ମୋ ବଡ଼ ଭଉଜ, ମା ପରି, ମୁଁ ସିନା ତା ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବି ।” ତମ୍ଭା ବୋହୂକୁ

ଜୁହାରଟିଏ କରି କୁଣ୍ଡେଇ ପକେଇଲା । ନିଶିଦ ଭଉଜ ଦୁହେଁ ଟିକିଏ କନ୍ଦାକନ୍ଦିହଲେ । ତମ୍ଭା କିଏ କାନ୍ଦିଲା ? ମାତ୍ର ସେ କାନ୍ଦିଛି । ତମ୍ଭା ବୋହୂକୁ ବାଡ଼ିଆଡ଼କୁ ଭଡ଼ି ନେଇଗଲା । ଅଧଗିନାଏ ମାଲପା ଲଗାଇ ଦେଇ ଗାଧୋଇ ଆଣିଲା । ତମ୍ଭା ରୋବାବଡ଼ା କରି ମା ଭାଇକୁ ଖୁଆଇଲା । ବୋହୂଟା ଉପାସ ଅଛି, ନିଜେ କମିତି ଖାନ୍ତା ? ନିଶିଦ ଭଉଜ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଇଲେ । ବୋହୂ ଟୁକୁଣାଏ ପାଣି ପିଇ ଲଠକରି ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦନ କାଉ କା କରିବାବେଳକୁ ବୋହୂ ବାସି ପାଇଟି ସାରି ବସିଛି । ଟିକିଏ ଖରା ଉଠିଲା ବେଳକୁ ତମ୍ଭା ଆସି ଦେଖିଲା, ସବୁ ବାସି ପାଇଟି ସରିଲାଣି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ଖୁସି ହେଲା । ନିଶିଦ ଭଉଜ ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଗାଧୋଇ ଗଲେ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ବୋହୂ ରନ୍ଧି ଜାଣୁ ନ ଥିଲା, ତମ୍ଭା ଶିଖାଇ ଦେବାରୁ ଏବେ ବେଶ୍ ରନ୍ଧେ । ଶାଣୁ କିଛି ପାଇଟି କରିବାକୁ ଗଲେ ବୋହୂ ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇନିଏ । ପୁଅ ଝିଅ ଡରରେ ବି ବୁଡ଼ି କିଛି ପାଇଟିରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ବୋହୂକୁ କହି ଦେଉଥାନ୍ତି ।

ବିମଳା ଦେଇ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଦିନ ରାତି ମାଳାଟିଏ ଗଢ଼ାଉଥାନ୍ତି । କେହି ଲୋକ ଗାଁରୁ ଆସିଲେ ତା ପାଖରେ ଖାଲି ବୋହୂର ପ୍ରଶଂସା । ଦିନକୁ କୋଡ଼ିଏ ଥର ଯାହା ତାହା ପାଖରେ ଖାଲି ବୋହୂର ପ୍ରଶଂସା । ଦିନକୁ କୋଡ଼ିଏ ଥର ଯାହା ତାହା ପାଖରେ କହନ୍ତି “ମୋର ତ ସୁନା ବୋହୂ ।”

ଧୂଳିଆ ବାବା

ଦେ ଗାଁର ହନୁମାନ୍ ଜୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା । ସେ ତ କିଛି ଆକାଳିକା କଳସୁଗର ଦେବତା ନୁହନ୍ତି; ସତ୍ୟସୁଗରୁ ବିରଜୁଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ନାମ ହନୁମାନ୍ ଦାସ । ତାଙ୍କର ବି ସେହିପରି ମହିମା । ବଡ଼ ବଚନଯିବ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଯାହାକୁ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରୁଥିଲେ, ଭୁରନ୍ତ ଫଳ ଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ମହିମା କଥା ପୃଥିବୀଯାକ ଜାରି । ନାଗବୃତ୍ତ ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜଦାର ସବୁ କଥା ଶୁଣି ପାରି ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଅଛନ୍ତି । ସକାଳଓଳିଆ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଗୋଟାଏ କାନ୍ଥଡ଼ା ଉପରେ ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଟିପୁଥିଲେ । ଦୂରକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ ସେ ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଦନ୍ତା ହାତୀ ଉପରେ ଅମାର କଥା, ତା ଉପରେ ପାଟଛତା ଉଡୁଛି, ଫୌଜଦାର ତା ଉପରେ ବସି ଆସୁଛି । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଖାଲି ଏତିକି କହିଲେ, “ହୁଁ - ତେଲ୍ ବାବା କାନ୍ଥଡ଼ା ତେଲ୍ ।” ଆଉ କଣ କାନ୍ଥଡ଼ା ରହିପାରେ, ଚାଲିଲା । ତେଣୁ ଆସୁଛି ହାତୀ, ଏଣୁ ଯାଉଛି କାନ୍ଥଡ଼ା, ଅଧବାଟରେ ଭେଟାଭେଟି । ଫୌଜଦାର ଯିମିତି ଅନାଇ ଦେଇଛି, ଆଉ କଣ ହାତୀରେ ବସିପାରେ ! ଖପ୍‌କର ହାତୀରୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ଲମ୍ ତମ୍ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ କଲାଣ କଲେ, “ଜାତେ ରହୋ— ଜାତେ ରହୋ - ବଲା, ଉଠ—ଉଠ ।” ଫୌଜଦାର ଜିମିତି ଉଠିଛି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତମ୍ ପାଟିଆରେ ବାରବାଟୀ ଜମି ଅଳସୁ ସନୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ମହନ୍ତ ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ—ବାର ଶ ବାର ମାସ ବାର ଦିନ । ସେ ତ ଥିଲେ ଇଚ୍ଛାମୟ ପୁରୁଷ, ଆଉ ପୃଥିବୀରେ ରହିବାକୁ ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଖବର ଗଲା । ହନୁମାନ ଗାଦିରୁ ଜଣେ ତେଲ୍ ଆସିଲେ । ଏହାଙ୍କ ହାତରେ ଗାଦି ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏ ତେଲ୍‌ଙ୍କ ନାମ ମର୍କଟ ଦାସ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ । ଗାଦିର ମହିମା—ଏ ମହନ୍ତ ବି ସେହିପରି ।

ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ପଡ଼ିଲା ଫିରଙ୍ଗୀ ଅମଳ ଜାର । କଟକ ସାହେବ କହିଲା, “କ୍ୟା, ହିନ୍ଦୁ ଫକୀରଟା ଖଜଣା ନ ଦେଇ କେଉଁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜମି ମାହାଲିଆ ଖାଏନ୍ତା ? ବୋଲୁ ଉନ୍, ହାମ୍ ଦେଖେନ୍ତା ।” ପରୁଆନା ପାଇ ମହନ୍ତ ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ବାହାରିଲେ । ଆଗରେ ବାନା ବୈରଖ ଉଡୁଛି, ହରିବୋଲ ପଡୁଛି, କୀର୍ତ୍ତନ ଲାଗିଛି, ଯାଇ ବିଜେ ହୋଇଗଲେ ମହାନଦୀ କୂଳରେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାସିଆ ଦିନ, ମହାନଦୀ ଏ କୂଳ ସେ କୂଳ ଖାଉଛି, ବର୍ଷା ତୋଫାନ ବୋଲେ ମୁହଁ—ନାଉଟି କହିଲା, ନାଆ ଫିଟାଇବ ନାହିଁ । ପାରି ହେଉଛନ୍ତି କିମିତି ? ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆଜ୍ଞା କଲେ “ପରବା ନାହିଁ !” କାଖରେ ସେ ବାସ ଗୁଲ ଥିଲା, ପାଣିରେ ପାରି ଦେଲେ—ଆପେ ବିଜେ ହୋଇଗଲେ, ଅଧିକାଂଶ ଟଙ୍କାଆ ସୁଆର ଚଳିବା ଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ନେଲେ । ଜଣେ ଛତା ମହନ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାଟ ଛତା ଟେକିଥାଏ । ଦୁଇ ଜଣ ବାହିଆ ଗୁଲ ବାହି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଏଣେ ମହାନଦୀ ଆର କୂଳରେ ସାହେବ ଗୁଡ଼ି ପକାଇ ବସିଥିଲା । ଦୂରବୀନରେ ଚାହିଁ ଦେଲା, ପାଖ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, “ଏ କ୍ୟା ?” ଲୋକେ କହିଲେ, “ହିନ୍ଦୁ ଫକୀର ବିଜେ ହୋଇ ଅସୁଛନ୍ତି ।” ସାହେବ ଆଉ କଣ ଚୌକରେ ବସିବ, ନନ୍ଦି କୂଳକୁ ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡରୁ ଟୋପି ତଳେ ରଖି ତିନି ସଲମ କଲା । କହିଲା—ହାଲେ ଫକୀର, ତୁମାର ଜମିନ୍ ବାହାଲ ।” ଏ ମହନ୍ତ ଦେଉ ହଜାର ବର୍ଷ ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ଗାଦିରେ ବସିଲେ ଜମ୍ବୁବାନ୍ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ । ମନ୍ଦିର ପଛପଟରେ ଯେଉଁ ବିଫାକୁଡ଼ିଆ ବୁଢ଼ା ସାହାଡ଼ା ଗଛ ଦେଖୁଛି, ଏଇଟା କଣ ଜାଣ ? ମହନ୍ତ ଦିନେ ସାହାଡ଼ା ଦାନ୍ତ କାଠିରେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲେ, କାଠିଖଣ୍ଡ ଦାନ୍ତରେ ଚାରି ଜଉ ଛେଳିପକାଇ ଦୁଇଟି କାଠି ଯୋଡ଼ି ମାଟିରେ ପୋତି ଦେଲେ । ତା ଉପରେ ଯିମିତି ଟୋପାଏ ପାଣି ପକାଇଛନ୍ତି, ଯିମିତି ଗଜେଇ ଗଲା ।

ଏଇଟା ସେଇ ଗଛ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହନ୍ତଙ୍କ ନାମ ବାହର ଦାସ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ । ଏପରି ସୁ ରୁଷ କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ, ନ ଥିବ । ଶେଷତା ମର୍ତ୍ତ, ଗାଲ ଓଠ ଗୁଡ଼ରେ ଲାଗିଯାଇଛି, ବେକ ଦଶେ ନାହିଁ । ବାହୁ ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ଜଙ୍ଘ ପରି ମୋଟା, ପେଟଟି ଗୋଟିଏ ଦଶ ନୋଡ଼ିଆ ଦୁମା । ଅଜଣା ଲୋକେ ଦେଖି କହିବେ, ମହନ୍ତ ଲଙ୍ଗଳା । ନାହିଁ, ନାହିଁ ଗୁଣ୍ଡେ ଚୋଡ଼ା ଦେଡ଼ ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ କନା କୌପୀନ ମାରୁଥାଆନ୍ତି । ଜଙ୍ଘକୁ ଜଙ୍ଘ ଲାଗିଯାଇଛି, ପେଟଟି ଝୁଲିପଡ଼ିଛି, କୌପୀନ ଦଶେ ନାହିଁ । ଏ ମହନ୍ତଙ୍କର ବି ମହିମା ଅପାର । ମନ୍ଦିରରେ ଏତେ ଖଟ ପଲଙ୍କ, କାହିଁରେ ଶୋଇବେ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ଦେହଯକ ଧୂଳି-ଧୂସର । ସ୍ନାନ କେବେ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ପାଣି କୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକମାନେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଧୂଳିଆ ବାବା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ମନ୍ଦିରରେ ଏତେ ଧନ ବୌଲତ, ଏତେ ପିଠା ଖଜା କିଛି କୁଇଁବେ ନାହିଁ । ଦଶ ସେର ନରୁତା ଦୁଧ ଆଉଟି ଆଉଟି ପାଞ୍ଚ ସେର ରହିବ । ଅଳତା ଫଡ଼ା ପରି ଉପରେ ସର ପଡ଼ିବ । ଦିପହର ଧୂପରେ ଠାକୁରଙ୍କ କଟିରେ ଘେଗ ଲାଗେ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ତେତିକ ସେବା କରନ୍ତି । ଆଉ ତୋଳାଏ ଆୟ, ପାଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଖଜା । ଦିନରୁ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ ହାତରୁ କୁଟିଣ ନ ଥାଏ । ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ସାନ ସାନ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ପରି ଲାଲ । ସବୁବେଳେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି କରି ଚାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମଟା ହାତେ ଲମ୍ବ । ଦଶ ପନ୍ଦର ଜଣ ଭକତ-ଚେଲ ସବୁବେଳେ ବେଡ଼ି ବସି-ଥାନ୍ତି । ଗଞ୍ଜେଇଟିପା କାମ ପାଞ୍ଚ ହ ଜଣଙ୍କ ହାତରେ ଲାଗିଥାଏ । ମନ୍ଦିରରୁ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ସବୁବେଳେ ଏମାନେ ପାଖରେ ହାଜର ।

ଆଗ ଆଗ ମହନ୍ତ ମହାରାଜମାନଙ୍କ ମହିମା କଥା ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା । ପୁଣି ସେ ସବୁ କଥା ଭୂର୍ଜପତ୍ରରେ ଦେବନାଗର ଅକ୍ଷରରେ ରକ୍ତଚନ୍ଦନରେ ଲେଖା ହୋଇ ଦେଉଳ ସିଂହାସନ ତଳେ ଅଛି । ଏ ଧୂଳିଆ ବାବା ସେ ସବୁ ପଢ଼ି ଆସି ବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋପନରେ କହନ୍ତି । “କେହି କେହି ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପକାଏ ।”

ଧୂଳିଆ ବାବା ସବୁଦିନେ ଚେଲମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହନ୍ତି, ଏହି ପୂର୍ବରେ ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳ ଦେଖୁଛ, ତିଆର ହେଲ ବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ହଜାରେ ଆଠ ମୂରତି ସାଧୁ ମହନ୍ତ ଘୋଷା ଖାଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ବି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସିଥିଲେ । ଚେଲମାନଙ୍କ ଭକ୍ତି ଏଡ଼ି ନ ପାରି ରହି ଯାଇଛନ୍ତି*—ଆଉ ଏ ମିଛୁଆ ଦେଶଟା ଭଲ ଲଗୁ ନାହିଁ, ଅଯୋଧ୍ୟା ହନୁମାନ ଗାଦିକୁ ଫେରିଯିବେ । ପ୍ରାସାଦସେବାକାରୀ ଚେଲମାନେ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କୃପା କରି ଧୂଳିଆ ବାବା ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏପରି ଦଟଣା ଶହକୁ ଶହ ଥର ହୋଇ ଗଲଣି ।

ମହନ୍ତଙ୍କର ଧନ ବୌଲତ ଅମାପ । ଗାଈ ମଞ୍ଜିଷ ପଲକୁ ପଲ, ଧାନ ଟଙ୍କାର ସୀମା ନାହିଁ । ଆୟ ତେର । ଆୟ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଆୟ ଏହି, ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ମାଲି ମକଦ୍ଦମା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ମୁଦେଇ ମୁଦାଲ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ମନାସି ଯାନ୍ତି, ମାମଲ ଡିମ୍ବି ହେଲେ କିଏ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ପାଞ୍ଜିଆ ଲେଖି ରଖେ । ଯାହାର ମାମଲ ଡିମ୍ବି ହୁଏ ଜଣେ ସାଧୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ତାଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅଧୁଳ କରାଯାଏ ।

ଏହିଭଳି ଜଣେ ମହନ୍ତ ଲେଖକର ପ୍ରତିବାସୀ ଥିଲେ । ଲେଖକ ସେହି ମହନ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ତାହାଙ୍କ ବସ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଭଳି ଶୁଣିଲେ ।

ରାମ ସାଉଁ ଶାମ ସାଉଁ ଦୁଇ ଭାଇ । ଭାଇଭଉଣୀ
ବନ୍ଧୁ ଆଉ ପାଇଁ କଟକ ଅଦାଲତରେ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର
ହେଲା । ରାମ ସାଉଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ମନ ସି ଗଲା, ମାମଲା
ଡ଼଼ା ହେଲେ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେବ, ପାଞ୍ଜି ଆ ପାଖରେ
ଲେଖି ଦେଇଗଲା । ଶାମ ସାଉଁ ଆସେ ନାହିଁ । ବୁଝ
ବୁଝ ଶାମା କିଏ ଅଇଲା ନାହିଁ । ଜଣେ ତେଲ ବୁଝି
ଆସି ଜଣାଇଲା, “ପ୍ରଭୁ ! କଣ କହିବ, କହିବାକୁ
ଡ଼ର ମାଡ଼ୁଛି । ଆଜ୍ଞା, ଶାମାର ଏଡ଼େ ବହୁପ, ପାଞ୍ଚ
ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ସାପ ଫିଟେଇ କହିଲା, କଳିକାଳରେ
ମହନ୍ତଙ୍କ କରମତ କାହିଁ ଯେ ମୁଁ ମନାସିବାକୁ ଯିବି ?”
ମହନ୍ତ ତେତେବଳେ ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ୁଥିଲେ, ରାଗରେ
ଶବ୍ଦ ବଳରେ ଚଳମଟା ଭିଡ଼ି ନେଲେ, ଦପ୍ କରି ଜଳ
ଉଠିଲା । ମହନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ କରି ପାଟିରୁ
ଧୂଆଁ ଗୁଡ଼ୁ ଥାନ୍ତି, କଥାଟା ଚପି ଚପି କହିଲେ, “ଦେଖ
ତେଲମାନେ, ଆମେ ହୁକୁମ କରିବୁଁ, ଏହି ଚଳମ
ନିଆଁ କଥା କହିବ ।” ତେଲମାନଙ୍କର ତ ଆନନ୍ଦର
ସୀମା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ମହନ୍ତଙ୍କ
ଆଜ୍ଞା ମେଣ୍ଟି ହେବାର ନୁହେଁ । ସେହି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ
ଦେଶଯାକ ହାଟ ହୋଇଗଲା, “ଧୂନିଆ ବାବାକୁ ପ୍ରଭୁ-
ଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇଛି, ସେ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ହୋଇଗଲେଣି,
ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଚଳମ କଥା କହିବ ।” ଥୋକେ ତେଲ
ପ୍ରକାଶ କଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଚଳମ ନୁହେଁ, ଚଳମ
ନିଆଁ କଥା କହୁଛନ୍ତି ।” ଦଶଜଣଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲା, ସେ
ନିଜେ ଶୁଣି ଆସିଲା, ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? ତହିଁ ଆର
ଦିନ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜିଯାଏ ଶହକୁ ଶହ ଲୋକ ଧାଇଁଛନ୍ତି ।
କାହାକୁ ବେମାରୀ ଗୁଡ଼ୁ ନାହିଁ, କାହାର ବଳଦ ହଜିଛି
ମିଳୁ ନାହିଁ, କାହାର ମାମଲା ଦାଏର ଅଛି, ଡ଼ା ହେଉ ।
ତେର ତେର ଭିରିଲା ପା’ପୁଜା ପଠାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର
ପୁଅ ହେଉ ନାହିଁ, ଚଳମପ୍ରଭୁ ବର ଦେଉଛନ୍ତି ।
ଲୋକେ ପାଦପୂଜା ଟଙ୍କା ଅଧୁଳି ସୁକି ମହନ୍ତଙ୍କ
ପାଦତଳେ ଦେଇ ଅଧା ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଉଠ ଉଠ
ବାବାମାନେ ! ଆମେ କିଛି କହିବୁ ନାହିଁ, ଏହି
ସେ ଆମ ଗଞ୍ଜେଇ ଚଳମରେ ଅଗ୍ନି ଦେଖିଛ, ସେଥିରେ
ଧୂନି ଥାପନା ହେବ, ସେହି ଧୂନିରେ ଅଗ୍ନି ଦେବତା
ବିଜେ କରିବେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣି ବର ଦେବେ ।
ଆସନ୍ତା ଅଗ୍ନିରାସୁନେଇ ଦିନ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ସ୍ୱର୍ଗରୁ
ବିଜେ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଭ୍ରମଣ କରିବେ । ଆମକୁ
ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଆମେ ଧୂନି ଥାପି ତାଙ୍କୁ ବିଜେ
କରାଇ ରଖିବୁଁ, ଯାହାର ଯାହା ଗୁହାରି ଥିବ ପୂଜା
ଦେଇ ଜଣାଇଲେ ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ବର ମିଳିଯିବ ।”
ପୂଜାର ବିଧାନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ, ଧୂନିରେ
ଶିଏ ଆଠ ଆହୁତି ଦିଆଯିବ, ସେଥି ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ
ନବ ବସ୍ତ୍ର, ପାଞ୍ଚପା ଘିଅ, ପଞ୍ଚୁ ବର୍ଣ୍ଣି ଭୋଗ, ପଞ୍ଚୁ ବର୍ଣ୍ଣି
ପୁଷ୍ପ । ଗାଦି ପୂଜା ଦକ୍ଷିଣା ଯାହାର ଯାହା ଶକ୍ୟ; କିନ୍ତୁ
ପାଞ୍ଚ ସୁନାଛୁ ଉଶା ନୁହେଁ ।

ଅଗ୍ନିରାସୁଣ୍ଡୀ ଅଧରାତିଠାରୁ ଧୂନି ପୂଜା ଆରମ୍ଭ
ହେଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆହୁତି ଦେବାରୁ ଅଗ୍ନି
ଦେବତା ବିଜେ ହୋଇଗଲେ । ଧୂ - ଧୂ—ହୋଇ
ଜଳୁଛନ୍ତି । ଯାହାର ଯାହା ପ୍ରାର୍ଥନା, ହାତ ଯୋଡ଼ି
ଜଣାଇଲେ ଧୂନି ଭିତରୁ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ଗନ୍ଧୀର
ସ୍ୱରରେ “ହୁଁ—ନା—ହେବ” ଏହିପରି ଆଜ୍ଞା କରୁ-
ଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କଣ ? ଲୋକମାନେ
ଶୁଣି ତାଟକା, ଭକ୍ତିରେ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ।
ହରିଧାନରେ ମଠ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି ।

ଶାମ ସାଉଁ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲା, ଦର ମଧ୍ୟରେ ଡକା
ପାରି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛି । ଲୋକମାନେ ଧୂନି ପୂଜା
କରି ବର ଯେନ ଯାଉଛନ୍ତି । ରାମା ଭାଇ ବି ପୂଜା ଦେଇ
ବର ପାଇବ, ମୋହର ସର୍ବନାଶ ହେବ । ଇଜମାଲା
ଧନ ଉଶା ନୁହେଁ, ଲକ୍ଷକରୁ ବଳି ପଡ଼ିବ, ସବୁ ରାମା
ଭାଇ ଯେନ ଯିବ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଖପା ହୋଇ ଆଜ୍ଞା

କରିଛନ୍ତି, “ଆଜ୍ଞା, ସେ ତେଲ ଟୋକାକୁ ଦେଖିବୁଁ ।”
ଏ କଥା ଶୁଣିଲବେଳୁଁ ଶାମର ଫାକାଣି ଉଡ଼ିଲଣି ।
କଣ କରିବ, ଭାଳୁଁ ଭାଳୁଁ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲା ।
ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ପ୍ରସାଦସେବକମାନଙ୍କୁ
ଯାଇ ଧରିଲା । କାହାକୁ ଦଶ, କାହାକୁ ପାଞ୍ଚ ଦେଇ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଲା, ସମସ୍ତେ ଅଭୟ ଦେଇ
ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ବେଳ ଛ ଦଡ଼, ସେବକମାନେ ବେଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ।
ମହନ୍ତ ଧୂଳିଟାରେ ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଜାଗାଟା
ଧୂଆଁ ମୟ । ଶାମ ଛୁଟି ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ୁଛି । ଡରି ଡରି
ଯାଇ ମୁଁ ଟଙ୍କା ପାଦପୂଜାପାଇଁ ଝୁଣ କରି ମହନ୍ତଙ୍କ
ପାଦ ତଳକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଗୋଡ଼ତଳେ
ପଡ଼ିଗଲା । “ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ଯିଲା, ମୁଁ ମହାପାତ୍ରୀ, ମୋ
ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।” ମହନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ବସି
ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି, କିଛି ଆଶା ହେଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ
ସେବକ ଏକାବେଳକେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ
ପଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ—“ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ଆମ୍ଭେମାନେ
ମହାପାତ୍ରୀ, ଅପରାଧୀ, ପ୍ରଭୁ କ୍ଷମା ନ କଲେ ଆଉ କିଏ
ଜଗତରେ ଅଛି ?” ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ଏକାବେଳକେ
ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଯାଉ ବେଟା, ପୂଜା ଲେଆଉ ।” ଶାମ
ସାଉଁର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ, ପୂଜା ଆୟୋଜନରେ
ଧାଇଁଛି । ଯେତେ ମହାଜନ, ପୂଜା ଆୟୋଜନ
ସେହିପରି । ଦିଅ ପାଞ୍ଚପା ଜାଗାରେ ପାଞ୍ଚ ସେର, ଆଉ
ଆଉ ସରଞ୍ଜାମ ତା ମାଫିକେ । ସମସ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ
ସୂତା ଶାଢ଼ୀ ଆଡ଼ୁଟି ଦିଅନ୍ତି । ଶାମ ସାଉଁ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣୀ
କିନାରି ସତା ଜରିମୁହୂତ୍ରା ଖଣ୍ଡେ ବରମଧୁର ପାଟ
ଶାଢ଼ୀ ଆଡ଼ୁଟି ଦେବାଲାଗି ଆଣିଛି । ଶାମ ସାଉଁର ଭାରି
ବଡ଼ ପୂଜା ହେବ । ଗାଁରେ ସେ ଦୁଇ ଭାଇ ବଡ଼
ଟାଣୁଆ ମହାଜନ । ଅଗ୍ନିଦେବ ତାକୁ କି ବର ଦେବେ
ଶୁଣିବାପାଇଁ ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ଗାଁରୁ ମଣିଷ
ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଉଣା ଅଧିକ ପାଞ୍ଚ ଶହ ଲୋକ ଜମା ହୋଇ
ଗଲେଣି । ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଜାଗା ନାହିଁ ।

ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ପାଚେରିଲଗା ଧାଡ଼ିଏ ଘର ଅଛି ।
ଗୋଟାଏ ଘରେ ମେଳା ମଉଛବରେ ପିଠା ଖଜା
ଡିଆରି ହୁଏ, ତା ପାଖଟା ସରଘର । ସେହି ପିଠା
ଡିଆରି ଘରେ ଧୁନି ଆପନା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାତି ଅନ୍ଧାଜ
ଛ ଘଡ଼ ସମୟରେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ମନ୍ଦିର ପାଖ
ଗମ୍ଭୀରରୁ ବାହାରିଲେ । ଆଜି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନରେ ଭାରି
ଆନନ୍ଦ । ଅନେକ ଟଙ୍କା ରେଜଗାର ମାମଲା । ତୋଳାଏ
ଆୟୁ ଉପରେ ସଞ୍ଜିବେଳେ ଆହୁର ତୋଳାଏ ପକାଇ-
ଛନ୍ତି । ଗଞ୍ଜେଇ ବି ବେଶି କରି ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଚାଲିବା
ବେଳେ ଗୋଡ଼ ଟଙ୍କି ଯାଉଛି, ଚାରି ଜଣ ତେଲ
ଧରାଧର କରି ନେଉଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ
କରି ସମସ୍ତ ଦେଖଣାହାଣୀ ହରିବୋଲ ପକାଇ ଗୋଡ଼-
ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ପାଞ୍ଚ ସେର
ଦିଅ ଆଡ଼ୁଟି, ଖୁବ୍ ମୋଟା ମୋଟା ତେର ଗୁଡ଼ିଏ
କାଠ ଧୁନିରେ ଲଦି ଦେଲେ । ଆଡ଼ୁଟି ପାଇ ଚାରି ହାତ
ଉଚ୍ଚ ଶିଖା ଟେକି ନିଆଁ ଧୁ—ଧୁ ଜଳୁଛି । ଘର ଭିତରେ
ମହନ୍ତ ଏକାକୀ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସେହିପରି ମହିମା, ନୋହିଲେ
ନିଆଁ ତେଜରେ ଆଉ କିଏ ସେ ଘରେ ପଶି ପାରିବ ?
“ଶାମ ସାଉଁ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି
ଦୁଆରବନ୍ଦ ବାହାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଧୁନି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ
ଅନାଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।” ମହନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ଖୁବ୍ ପାଟି
କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, “ଧୁନି ଜା ! ଶାମା ବେଟାକୁ ବର
ଦିଅ—ବର ଦିଅ—ବର ଦିଅ, ତା ମାମଲା ଫତେ
ହେଉ ।” ଧୁନି କିଛି ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ
ଆପଣାର କରମତ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଛୁଡ଼ା
ହୋଇଗଲେ, ହାତରେ ଯେଉଁ ଦଶ ସେରୀଆ ଲୁହା
ଚିମୁଟା ଥିଲା, ଖୁବ୍ ବଳରେ ପାହାରେ ବାଡ଼େଇଲେ ।
ଭୂଷ କରି ଭାରି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା । ଶାମ ସାଉଁ
ଚମକିପଡ଼ି ଅନାଇଲା, ଘର ଭିତରେ ଛୁଟିଏ ଗହୀର
ଗୋଟାଏ ଗାତ । ଗାତ ଅଧାଅଧ ପୂରି ନିଆଁ ଜଳୁଛି,
ତା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଧରାଧର

ଲଗିଛନ୍ତି । ଶାମ ପ୍ରଥମରେ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲ ନାହିଁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ବାଦ ଭକ୍ତବଳରେ ବୁଝିଗଲା, ଧନ ଦେବତା ଦେହ ଧରି ବିରଜମାନ ହୋଇ ଗଲେଣି, ମହନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କୋଳାକୋଳ କରୁଛନ୍ତି । ତାହାର ଭାଷ୍ୟ ଫିଟିଲା, ବର ମିଳିଯିବ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ କଥା ବୁଝି ନେଲା । ଖୁବ୍ ପାଟି କରି ହରିବୋଲ ପକାଇ କହିଲା, ଧନ ଦେବତା ରୂପ ଧରି ବିଜେ ହେଲେଣି । ଯେତେ ଲୋକ ଥିଲେ, ଆନନ୍ଦରେ ହରିବୋଲ ପକାଉଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରରୁ ଦଣ୍ଡ କାହାଳି ଝାଞ୍ଜି ବାଜୁଛି, ସମ୍ପଦ ଗର୍ଜନ ପରି ଶବ୍ଦ ଉଠୁଛି । ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଦୁଆର, ଦର ଭିତରଟା ଧୂଆଁରେ ପୂରିଛି । ଦୁଆର ପାଖରେ ଧରାପରା ହୋଇ କେତେ ଲୋକ ମଢ଼ା ଦଳାରେ ଆସୁଛନ୍ତି ଦାଉଲା ହୋଇଗଲେଣି ।

ପହରେ ବିଡ଼ି ଗଲଣି, ଲୋକେ ନାଚି କୁହୁ ହରିବୋଲ ଦେଇ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଏ କଣ ? ମଢ଼ା ପୋଡ଼ାର ଉଜ୍ଜଟ ଗନ୍ଧ, ଲୋକେ ନାକରେ ଲୁଗା ଯାକୁଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ ଦୁଆର ପାଖକୁ ଯାଇ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ—“ଆରେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ପୋଡ଼ି ମଲେଣି ରେ ।” ବାଜେ ଲୋକ ବୁଝିଲେ, ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବିଜେ ହୋଇ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କୁ ଖାଇ ଗଲେଣି—କାଳେ ଧାଇଁ ଆସି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଇପିବେ । ପଲା—ପଲା—ପଲା ! ପଡ଼ି ଉଠି ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ମନ୍ଦିରର ପୂଜାହାରୀ ଟହଳିଆ ଚାକରମାନେ ବି ଛୁଡ଼ି ପଳାଇଲେଣି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଏଡ଼େ ମନ୍ଦିରଟା ନିଶ୍ଚିନ । ଖାଲି ଧନ ଦେବତା ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଛି ।

ଦେବୀ ପାଖକୁ ଗୋପାଳପୁର ସରକାରୀ ଥାନା ପୂର୍ବ ଅଡ଼େଇ କୋଣ ବାଟ । ସକାଳୁ ସକାଳୁ ସେଠାରେ ଖବର ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଦାବେଗା ସାହେବ ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣ ବରକନ୍ୟା, ଆଠ ଦଣ୍ଡ ଜଣ ଚୈକଦାର ଧରି ଧାଇଁଲେ । (ଡେର ଦିନ ତଳ କଥା, ତେତେବେଳେ କନେଷ୍ଟବଲ ନ ଥିଲେ ।) ଦାବେଗା ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେ, ମନ୍ଦିର ତ ମନ୍ଦିର, ଗାଁ ଗୋଟାକରେ ଜଣେ ମଣିଷ ବି ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ତାଟି କବାଟ ବନ୍ଦ । ଚଉକିଆ-ମାନେ ବହୁତ ଡକାହକା କରିବାରେ ଭିତରୁ ମାଇକିନିଆମାନେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ପୁରୁଷ କେହି ଘରେ ନାହିଁ । କେହି ଯାଇଛି ଗୋରୁ ଖୋଜି, କେହି ଯାଇଛି କୁଣିଆ ଦର, କେହି ଜାତିଆଣ ଭୋଜି ଖାଇ, ଡେର ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି କଟକ ମାମଲରେ ।” ବହୁତ ଖୋଜି ତଳସରେ ମନ୍ଦିର ପୂଜାହାରୀ ଆଉ କେତେଜଣ ଚାକର ବାହାରିଲେ । ଦାବେଗା ସରଜମିନ ତଦାରଖ କରି ବୁଝିଲେ ଯେ, ସର ଦର ଭିତରୁ ଧନ ମଝିଯାଏ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଗଳି ଯିବା ଭଳି ବିଳ ଖୋଲା ଯାଇଛି । ଧନ ତଳେ ଅଡ଼େଇ ଅଡ଼େଇ ହାତ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା, ଅଡ଼େଇ ହାତ ଗହୀର ଗୋଟାଏ ଗହଡ଼ା ଖୋଲା ହୋଇଛି, ତା ଉପରେ ଚାଷଣେ ମୋଟା ମାସ ମାଟି ଅଛି । ସେହି ମାଟି ଉପରେ ଧନ ଜଳେ । ସେ ଦର ଭିତରୁ ବିଳ ବାଟରେ ମଣିଷ ଗଳି ଆସି ଧନ ତଳେ ବସିଥାଏ, ମହନ୍ତ କିଛି ପଚାରିଲେ ଲୋକଟା ଭିତରୁ ଜବାବ ଦିଏ । ଦଟଣା ରାସିରେ ଗୋଟାଏ ଗଞ୍ଜୋଡ଼ି ତେଲ ଧନ ତଳେ ବସିଥିଲା, ତା ନାମ ହୁଣ୍ଡା ଦାସ । ସେଦିନ ମହନ୍ତଙ୍କର ଭାରି ନିଶାରେ ଜ୍ଞାନ ଲେପ ହୋଇଥିଲା । ଲସ ଭାରି ମଣିଷ, ଭାସି ଚାଟାଟାରେ ଖୁବ୍ ବଳରେ ପାହାରେ ମାଟିବାରୁ ଉଠିବ ମାଟି ଆଉ ନିଆଁ ସବୁ ଗାତରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଦୁଇଟା ଲୋକ ଧରା-

ପରା ହୋଇ ପୋଡ଼ିମଲେ । ବାହାରେ ବଡ଼ ଗୋଲମାଲ ଦାସେଗା ସାହେବ ଶୁଣିବାର୍ଚ୍ଚ ୧ଲେଖି ମାଉନା
 ହେଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଆକୁଳ ଚିନ୍ତାର କେହି ସକାଶେ ଅଧପୋଡ଼ା ଲୁପ୍ତ ଯୋଡ଼ାକ ସଦରକୁ ପଠାଇ
 ଶୁଣିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦେଲେ । *

— — —

ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ

ଅଜା ନାନ୍ତି କଥା

(ସତ୍ୟ ଦଟ୍ଟନାମୁଳକ)

ଅଜା ରାମ ଦେବେଟାଏ—ଆରେ ଗଣି ! ଆମ ଜମିର ରେଡ଼ସେସ୍ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବା ଲାଗି କଚେରିକୁ ଯାଇଥିଲି । କାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ଦରକୁ ଫେରି ଆସିଛି । ଆମ ମୁକ୍ତାର ରାମ ମିଶ୍ରେ ଆଉ ଦି ଚାରି ଜଣ ଓକିଲଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, କାହିଁ, କେହି ତ ସେ ମକଦ୍ଦମା କଥା ଶୁଣିଥିବାର କହିଲେ ନାହିଁ ? ପୁରୀ ସହର ଭିତରେ ବି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲା । ଯାହାକୁ ପଚାରିଲି, ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ପୁରୀରେ ଏ କଥା ଶୁଣା ନାହିଁ । ଏ କମିତିକା କଥା ରେ ?

ନାନ୍ତି ଗଣପତି—କେଉଁ ମକଦ୍ଦମା କଥା ଅଜା ?

ଅଜା—ଆରେ ତୁ ସେଦିନ ପରା ଗେଜେଟ୍‌ରେ ପଢ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲୁ, ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଚୋର ଚୋରଣୀ ମଉନା ମଉନା ବାବାଜି ସାଜି ଖଣ୍ଡଗିରିର ଗୋଟାଏ ଗୁଡ଼ା ଭିତରେ ବସି ମିଛରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ପୁଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଲାଣ ଦେଲା । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ଦି ଦି ବରଷ ମିଆଦ ଦେଲେ ।

ଗଣପତି—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ଏଇ କଥା । ନାହିଁ ନାହିଁ ଅଜା, ସେଇଟା ଗେଜେଟ୍ ନୁହେଁ, ସେଇଟା “ସାହିତ୍ୟ” ମାସିକପତ୍ରିକା । ସେଥିରେ ମଉନା ମଉନା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖାଥିଲା, ସେଇଟା ପଢ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲି ।

ଅଜା—ଆରେ ଗେଜେଟ୍‌ରେ କଣ ମିଛ କଥା ଲେଖା ହୁଏ ? ସେଗୁଡ଼ାକ ତୁ କିଏ ପଢ଼ୁ ? ମଲା ଯା ! ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ସରକାରରୁ ଯେତେ ଗୁମା ଗେଜେଟ୍ ଆସେ, ସେଥିରେ ସବୁ ସତ କଥା ଲେଖା ଥାଏ । ତେବେ ଏଇଭଳି ମିଛକଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଥାଏ ? ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତୁ କିଏ ପଢ଼ୁ ରେ ? ତୁମ ଇସ୍କୁଲରେ କଣ ଏଇ ମିଛ କଥାଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ା ହୁଏ ? ହବ ନାହିଁ ? ମୈକ୍ସ ପାଠ ତ !

ଗଣପତି—ନାହିଁ ଅଜା, ସେ ଗୁଡ଼ାକ ମିଛ ନୁହେଁ; ମନୁଷ୍ୟ କେତେ ରକମ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ, କଥା ଛଳରେ ସେହି ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ଅଜା—କିଏ ? ମିଛ କଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦରକାର କଣ ? ପଢ଼ିଲୁ, ଆମର ଏତେ ପୁରୁଣ ଅଛି, ପଢ଼ିଲୁ, ପଦେ ମିଛ ପାଇବୁ କି ?

ଗଣପତି—ଆଜ୍ଞା, ସେ କଥା ପଛେ ହେବ । ଆଉ କଥା ହେଉ ଅଜା, ଏହି କାନ୍ଥବାଡ଼ରେ କି ଚିତ ? କଣ ଲେଖା ଛିଡ଼ାଇଛି ?

ଅଜା—ଆରେ ଏତିକି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ? ତୋ ଆଉ ଗେରୁ, ହରତାଳ, କଳାରଙ୍ଗ, ନଡ଼ିଆ ସତେଇରେ ଗୋଲେଇ କନାଡ଼ଳରେ ଏ ସବୁ ଚିତ କରାଛି । ସେ ଖୁବ୍ ଚିତ କରି ଜାଣେ । ଏଇ ଦେଖ, ଏଇଟା ହେଲ କଦମ୍ବଗଛ, ଫୁଲ ଫୁଟିଛି, ତା ମୂଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରଥକା ଯୁଗଳ ମୁଣି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଇଁଶି ବଜାଉଛନ୍ତି ।

ଗଣପତି - କାହିଁ ଅଜା, ବଇଁଶି ତ ଶୁଭ୍ର ନାହିଁ ?

ଅଜା—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ତୁ କିମତିକା ଓଲଟୋକାଟା ରେ ! ହବ ନାହିଁ କିଁ ? ମୋକ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ି ତୁମମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଛି ! ଆରେ ଏ କଣ ସତକୁ ସତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଇଁଶି ବଜାଉଛନ୍ତି ? ଇଏହେଲ ଛବି ।

ଗଣପତି—ତେବେ ଏ ସତ କୃଷ୍ଣ ନୁହେ, ମିଛ କୃଷ୍ଣ କହ ।

ଅଜା—(ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ ତେଜରେ) ରାମ ! ରାମ ! ମିଛ କୃଷ୍ଣ କଣ ରେ ? ଏ ହେଲ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚିତ ।

ଗଣପତି—ତେବେ ଅଜା ଶୁଣନ୍ତୁ । କଥା କଣ କି, ଚିତ ବିଦ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଲଳିତ କଳା । ସେ ଦୁଇ ରକମ—ଗୋଟିଏ ଚିତ ବାହାରର ଜଡ଼ ଦେହର, ଆଉ ଗୋଟିଏ ମାନସିକ ହିସ୍ତାର । ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ବୁଝିବାପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥାରେ କହେଁ—ଗୋଟିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିତ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିତ । ଚିତକର ଯେ, ସେ ତୁଲି ଗୋଟାଏ ଧର ମନୁଷ୍ୟ

ଶରୀର ଚିତ କରେ; କବି କଣ କରେ କି, ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଗତି, କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ, ହିସ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି କଲମରେ ଲେଖେ । ଏଇଟାକୁ ମାନସିକ ଚିତ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ଲୋକଶିକ୍ଷାପାଇଁ କିମ୍ବା ଲୋକନେତ୍ର ରଞ୍ଜନ-ପାଇଁ କବି ଆଉ ଚିତକରମାନେ ଏହିପରି ଚିତ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଜା—ଆଜ୍ଞା, ଆମ ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମହର୍ଷିମାନେ ଲୋକଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଏତେ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କଲେ, ଗୋଟିଏ ହେଲେ ତ ମିଛ କଥା ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ସେ ସବୁକୁ ପଢ଼ି । ଏପରି ମିଛ କଥାଗୁଡ଼ାକ କିଁ ପଢ଼ିବ ?

ଗଣପତି—ଆଜ୍ଞା ଅଜା, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ଧୀର ହୋଇ ଶୁଣନ୍ତୁ । ଖପା ହୋଇ ଯିବେ ନାହିଁଟି ? ଆପଣ ତ ମହାଶ୍ଵରତ ବନପର୍ବରେ ପଢ଼ିଥିବେ, ଅଜଗର ସାପଟାଏ ଶ୍ଵାପେନଙ୍କୁ ଗିଳିବ ବୋଲି ଖୁବ୍ ଆଶଙ୍କ କରି ଧଇଲ । ଶ୍ଵାମ ଶ୍ଵାରି ବହୁଆ କି ନା ! ପଲେଇ ଯିବାପାଇଁ ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଣାଓଟର କଲେ; ସାପ ତ ନ ଛୁଡ଼େ । ତା ବାଦ ଶ୍ଵାମ ତେର ରକମ କଥା କହି ନେହୁରା ହେଲେ । ଅଜଗରକୁ ଦାତାରାମ । ଏତେଦିନ ଷ୍ଟେକଲ ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜି ମୋଟା ମଣିଷଟାଏ ପାଇଛି, ସେ କି ଛୁଡ଼େ ? ଏତିକିବେଳେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଅଜଗର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭିତରେ ତେର କଥା-ଶ୍ଵା ଚଲିଲା । ଆଜ୍ଞା ଅଜା, ଅଜଗର ସାପ କଣ କଥା କହୁଥିଲା ?

ଅଜା—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ଆରେ ତୁମେ ପିଲା-ଗୁଡ଼ାକ ତ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପୁରାଣ ଆଦି ପଢ଼ିଲ ନାହିଁ, ତୁଜ୍ଞା ମିଛ ଗେଜେଟ୍‌ଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିବ, ମୂଲଜ୍ଞାନ କଥା କାହୁଁ ଜାଣିବ ? ଆରେ ଜାଣୁ, ଏ ହେଲ ଦ୍ଵାପର-ଯୁଗର ପୁରାଣର କଥା । ଇଏ କଣ ଆକିକାଳକାର କଥା ? ତୁ ତ ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ନାହିଁ, ଜାଣିବୁ

କେଉଁଠୁ ? ତୁ ଯାହାକୁ ଅଜଗର ସାପ କହୁଛୁ, ସେ ସାପ ନୁହେଁ—ସୂର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧର ରାଜା ନହୁଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କୁ ଆପଟ କରି ତାଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବି ସିମିତି ଖପା ହୋଇ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ରାଜା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଜଗର ସାପ ପାଲଟି ଗଲା । ଦେଖିଲୁ ଆଗେ କିମିତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ତେଜ ଥିଲା ?

ଗଣପତି—ଆଜି ବି କଣ ତେଜ ନାହିଁ ? ଯଜ୍ଞ-ମାନଙ୍କୁ, ଯାସୀଙ୍କୁ ଛୁନିଆ କରି ପକାଉଛନ୍ତି ।

ଅଜା—(ଟିକିଏ ରୁଗିଯାଇ କହିଲେ) କଣ ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିନ୍ଦା କରୁଛୁ ?

ଗଣପତି—ନାହିଁ ନାହିଁ ଅଜା, ମୁଁ ଥଟ୍ଟା କରି କହିଲି । ଆଜ୍ଞା, ମହାଭାରତର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ଗୋଟିଏ ଶୁଆ ଚଢ଼େଇ ବଣ ଭିତରେ ବସା ବାନ୍ଧିଥିଲା । ସଞ୍ଜବେଳେ ଜଣେ ଅତିଥି ତା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶୁଆଟି ବଡ଼ ଅତିଥି ସେବା କରେ । ସେ କଣ କଲା ନା, ଧାଇଁ ଯାଇ ଚଞ୍ଚଳ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଦେଲା, ଆସନ ଖଣ୍ଡିଏ ପକାଇଦେଲା, ଆଉ ଭୋଜନପାଇଁ କିଛି ଚାଉଳ ଆଣି ଦେଲା । ଅତିଥି ଭାତ ରନ୍ଧିଲେ । ମଲା ଯା ! ତୁମ୍ଭେ ଯେ ନାହିଁ ! ଅତିଥି କଣ କଲେ କି, ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ଶୁଆ ବେକ ମୋଡ଼ି ଦେଲେ । ତା ମାଉଁସ ତରକାରି କରି ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନ କଲେ । ଆଜ୍ଞା ଅଜା, ଶୁଆ ଯେ ଚାଉଳ ଆଣି ଦେଲା, ତା ଘରେ ସେ ଚାଉଳ କିଏ କୁଟି ଦେଲା ? ଶୁଆଣୀ କୁଟିଦେଲା ପର ?

ଅଜା ତ ଟିକିଏ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଗଲେ— । ଅଣ୍ଟାରୁ ନାସଦାମା କାଢ଼ି ଲଗ ଲଗ ତିନି ଚାରି ଟିପା ନାସ ଶୁଫି ଦେଲେଣି । ତହିଁ ଉତ୍ତରରେ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଗଣି, ମୁଁ

ଉଛୁଣି ଭଲ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । କାଲି ମୁଁ ତତେ ବେଶ କରି କହିବି, ବେଶ ବୁଝି ପାରିବୁ । ମୁଁ ଟୀକା ପଢ଼ି ନାହିଁ । ରାମ ମିଶ୍ର ବେଶ ସଫଳ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଟୀକା ପଢ଼ିଛନ୍ତି—ସେ ବୁଝାଇ ଦେବେ ।”

ଗଣପତି—ଆଜ୍ଞା ଅଜା, ଆଉ ଦିନେ ଦୁଇଜଣ ସାଙ୍ଗଯୁକ୍ତା ହୋଇ ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥକ ବୁଝାବୁଝି କରିବାଲାଗି ଯିବା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଉନ୍ତୁ, ଦେଖେ । ପିଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପପୁରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବାପାଇଁ କଂସ ପୂତନା ରାକ୍ଷସୀକୁ ପଠାଇ ଦେଲା । ସେ ପୂତନା କଣ କଲା କି, ନାରୀ ବେଶ ଧରି ଆପଣା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିଷ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଗୋପପୁରକୁ ଆସିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଷ ମିଶା କରି ତା ଗ୍ରନ୍ଥ ଚିକିଟି କରି ଟାଣି ଦେଲେ, ପୂତନା ରଡ଼ିଟାଏ କରି ମରି ପଡ଼ିଗଲା । ସେ କଥା ମହାଭାରତରେ ବି ଲେଖା ଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମବେଳେ ଗୋଟାଏ ଶକୁନି ଗ୍ରାମରେ ଆସି ବସିଲା । ଶକୁନି ଅର୍ଥ ପୂତନା । ମହାଭାରତରେ ପୂତନା କଥା ଏହିପରି ଲେଖା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ପିଲାବେଳେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପିନ୍ଧିତା ରୋଗ ହୋଇଥିଲା । ପିନ୍ଧିତା ରୋଗ ପୂତନା । ବୋଇଲ ଅଜା, କେଉଁ ପୁରାଣଟା ସତ ? ଆଜ୍ଞା ଅଜା ! ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା କହନ୍ତୁ ତ ? ପୂତନା ତ ଉଣେଇଶ ଯୋଜନ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା, ତେବେ ଗୋପପୁରରେ ଯେତେ ମଣିଷ, ଗୋରୁ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଥିଲେ, ସବୁ ତ ରୂପା ପଡ଼ି ମରିଗଲେ—ଗୋପପୁରର ସବୁ ଗଉଡ଼ି ବଣ ବି ମରିଗଲେ ? କାହିଁ, ସେ କଥା ତ କେଉଁ ପୁରାଣରେ ହେଲେ ଲେଖା ନାହିଁ ।

ଅଜା ତ ବଡ଼ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଲେଣି । କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ପାରି କେବଳ ନାସ ଶୁଫି ଛୁନ୍ତି । ଶେଷରେ କହିଲେ, “ହଇ ରେ ଗଣି, ମୁଁ ତ ବୃନ୍ଦାବନ ଯାଇଥିଲି । ସତ, ଗୋପପୁରଟା ତ ଏତେ ବଡ଼

ନୁହେଁ । ପୂଜନା ମଢ଼ାଟା ଉଣେଇଶ ଯୋଜନ ମାଡ଼ ଗୋପପୁରରେ କମିତ ପଡ଼ିଲା ? ପୁଣି ପୁରୀରେ ଲେଖା ଅଛି, ସେ ଗୋପପୁରରେ ପଡ଼ିଲା । କଥା କଣ ?”

ଗଣପତି — ଜାଣ ତ ଅଜା, ପୁରୀ ବୋଲି, କି ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲି, କି ଗଳ୍ପ ବୋଲି, ଲୋକଶିକ୍ଷା ଲାଗି କହିମାନେ ଏହିପରି ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ! ପୁରୀ ଅର୍ଥ କଣ ନା, ‘ପୁରୁଣା କଥା । ଆଜିକାଲି ଯେ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁ ବାହାରୁଛି, ତାକୁ ହଜାର ବରଷ ଉତ୍ତରେ ଲୋକମାନେ ପଢ଼ିଲେ, କେହି କେହି ସତ ବୋଲି ମଣିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଅଜା — ନାହିଁ ରେ ଗଣି ! ମୋ ମନ ମାନ୍ଦୁନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ରାମମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଏ କଥା ପଚାରି ତତେ କହିବି ।

ବାଲେଶ୍ଵରୀ ରାହାଜାନୀ

(ସତ୍ୟ ଢ଼େନା)

ରେଳ ତ କାଲିକା କଥା, କଲିକତାଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବହୁଳ ଶଙ୍ଖବିଶିଷ୍ଟ ସମତଳ, ପରିଷ୍କୃତ ସଡ଼କଦାଣ୍ଡ ବିସ୍ତୃତ ଅଛି, ପୂର୍ବକାଳରେ ସେଥିରେ ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ବା ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଭୁଜଙ୍ଗଗଡ଼ବଟ କୁଟିଳ ଶ୍ଵାପଦସଙ୍କୁଳ, ଅରଣ୍ୟମୟ, ବରୁର, କଦାଚିତ୍ ପ୍ରାନ୍ତରମଧ୍ୟଗତ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗରେ ଗଡ଼ାୟାତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ଷକାଳରେ ଅସଂଖ୍ୟ ନଦୀ ନାଳ ଜଳ-ବହୁଳତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉକ୍ତ ମାର୍ଗମାନ ଜନଶୂନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ନବଦ୍ଵୀପବାସୀ

ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପୁରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସକାଶେ ତନୁମାସ କାଳ ଲାଗୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଷ୍ଟ ପ୍ରହରରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ ।

ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆ-କୋମ୍ପାନି କଲିକତାବାସୀ ରାଜା ସୁଖମୟଙ୍କଠାରୁ କେତେ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ରୁଣ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କୋମ୍ପାନି ରୁଣ ପରିଶୋଧ କରିବାରୁ ରାଜା ମହୋଦୟ ତାହା ଗ୍ରହଣ ନ କରି କଲିକତାଠାରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଧାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସକାଶେ କୋମ୍ପାନି ହସ୍ତରେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ । ସେହି ଟଙ୍କା ବଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଡ଼କ ନିର୍ମାଣର ସୁନ୍ଦରତା ହୋଇଥିଲା । ସଡ଼କ ଉପରେ ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ସେତୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କାଳହମେ ସରକାର ବାହାଦୁର ସେହି ସମସ୍ତ ସେତୁ ଭଗ୍ନ କରି ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବୃହଦାକାର ଇଷ୍ଟକମୟ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ପୁରାତନ ଷ୍ଟ୍ରୁ ଷ୍ଟ୍ରୁ ସେତୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସୋର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କାଂଶବାଂଶ ଷ୍ଟ୍ରୁ ନଦୀ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ବୃହଦାକାର ସେତୁର ପ୍ରସ୍ତରାଂଶ ‘ସୁଖମୟୀ’ ଅଟେ । କଲିକତାଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବନିର୍ମିତ ମାର୍ଗ ପାଖରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଶହୋଣ ଅନ୍ତର ଇଷ୍ଟକମୟ ଖିଲଣସୂକ୍ତ, ପ୍ରାୟ ଚାରି ଶତ ଲୋକଙ୍କ ବାସୋପଯୋଗୀ ଦୁଇ ସାହାଲ ପାହୁନବାସ (ଧର୍ମଶାଳା) ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଧର୍ମଶାଳା ନିକଟରେ ଦୁଇଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ସୁଗଞ୍ଜର କୃପ ମଧ୍ୟ ଖୋଳା ହୋଇଥିଲା । କାଳହମରେ ସେହି ସମସ୍ତ ପାହୁନବାସ ଜାଣ୍ଡି ଓ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେବାରୁ ସରକାର ବାହାଦୁର ସେ ସମସ୍ତ ଭଗ୍ନ କରି ଇଷ୍ଟକରାଣି ସଡ଼କରେ ପକାଇଅଛନ୍ତି । ଭଦ୍ରକ, ବସ୍ତା, ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୂଳ ଓ କଟକରେ ସେହି ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାଳା ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ସଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ, କେତେକ ପରିମାଣରେ ପାନ୍ଥ-
ନିବାସର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟରୂପ ହେଲା; ମାତ୍ର ଯାତ୍ରୀ-
ମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।
ଜନ୍ ବଚର ନାମକ ଜଣେ ସାହେବ ସରକାର ବାହା-
ଦୁରଙ୍କ ଠାରୁ କେତେକ ଭୂମି ନିଷ୍କର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ
କରି ବାଲେଶ୍ଵରରେ ବିଚରଗଣ, ବସ୍ତ୍ରରେ ମୁକ୍ତବା,
ବାଲିଗା, ମାର୍କଣା, ଟାଙ୍ଗି, କଟକ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ
ସରେଇ ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ ଦୋକାନ ବସାଇ ଦେଲେ ।
ସୁଖମୟ ଧର୍ମଶାଳାରେ ସଙ୍ଗୀତର ଲୋକ ବାସ
କରୁଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେ
ସ୍ଥାନରେ ପାକାଦି କରିବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ ବିଚର
ସାହେବଙ୍କ ସରେଇ ଘରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ
ଚଟି ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ ଦୋକାନ ବସାଇ ସମସ୍ତ ଅଭାବ
ଦୂର କଲେ । ରେଲମାର୍ଗ ଫଟିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ ଚଟି
ଘର ଉଠିଗଲାଣି । ଜନ୍ ବଚର ସାହେବ ସରକାର
ବାହାଦୁରଙ୍କଠାରୁ ସେହି ନିଷ୍କର ଭୂମି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ,
ତାହା ବିଲ୍ଲତବାସୀ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଙ୍କଠାରୁ ସେଥିର
ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାର ହସ୍ତ କରି ଉଦ୍ଘାଟନବାସୀ ବାବୁ ବ୍ରଜ ଗୁପ୍ତ
ଭୋଗ ଦଖଲ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପାନ୍ଥମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଦୂର ହେଲା । ଶ୍ୱାପଦ
ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା
ପାଇଲେ । ମାତ୍ର ନର-ରକ୍ଷସ ଡକାଏତମାନଙ୍କ
ଅତ୍ୟାଚାର ସେମାନଙ୍କୁ ଘୈରକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ
କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ମେଦିନୀପୁର ଠାରୁ ଉଦ୍ଘାଟନ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜମାର୍ଗ ଡକାଏତମାନଙ୍କର ଲାଲାସେବି ।
ମାର୍ଗର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିବାରୁ
ସେମାନେ ମାନବ ନେତ୍ରାନ୍ତରାଳ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଖଟି
ସ୍ଥାପନ କରି ଆପଣାର ନୃଶଂସ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବସାୟ
ସୁରୁରୁରୂପେ ଚଳାଇବାକୁ ସମ୍ମତ ହୋଇଥିଲେ । ସରକାର
ବାହାଦୁର ଘୈରକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି

ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ
ନ ଥିଲେ । ଡକାଏତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଘାଟି
ଥିଲା ‘ନାରାୟଣଗଡ଼ ।’ ଉକ୍ତ ଗଡ଼ର ବାହିନୀ ବଣ
ମଧ୍ୟରେ ଶତ ଶତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମସ୍ତକ
ବିଲୁଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବାର ଆନେମାନେ ଶତସହସ୍ର ଥର
ଶୁଣିଅଛୁ । ଚାକିରବରଷପୂର୍ବେ ଲେଖକ ଗୋ-ଶକଟରେ
କଲିକତା ଗମନାଗମନ ସମୟରେ ଶକଟ-ଚାଳକ ଓ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଥକମାନେ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କରି ଉକ୍ତ
ଉପକ୍ରମର ସ୍ଥାନମାନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କରାଇ ଦେଉଥିଲେ ।
ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚଳିତ କଥା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା ।

“ହଲଦି ମଖାମଖି,

ନାରାୟଣଗଡ଼ ପାର ହେଲେ କୁଟୁମ୍ବ ଦେଖାଦେଖି ।”

ପୂର୍ବେ ନିତାନ୍ତପକ୍ଷେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ନାରାୟଣଗଡ଼
ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଉତ୍ତରେ (ଦିବା ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ)
ଦଳବନ୍ଧ ନ ହୋଇ ଗତାୟାତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଅଜଣା
ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରକ୍ଷା ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ
ଯାତ୍ରୀମାନେ ଗୋ-ଶକଟରେ ଗତାୟାତ କରୁଥିଲେ ।
ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ପାଲିଙ୍କି ଡାକର
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥିଲା । କଟକ ପଦ୍ମପୁର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳର
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୋ-ଶକଟ ଯାତ୍ରୀ ତଥା ବାଣିଜ୍ୟ ଗ୍ରହ୍ୟ
ବହନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ରେଲ ଓ ଷ୍ଟ୍ରୀମାର ପ୍ରଭାବରୁ
ହତଭାଗ୍ୟମାନଙ୍କର ଦାନା ପାଣି ଉଠି ଯାଇଅଛି ।

ଭିଣ୍ଡୁରଙ୍କ ପବିତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ପାପୀ ଦଳର ପତନ
ଅନ୍ନବାସ୍ୟ । ଡକାୟତମାନେ ଖୁବ୍ ସତର୍କତା ସହିତ
ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାଇ ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତେଦିନ ଉତ୍ତରେ
ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ (ପରେ
ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ) ମିଷ୍ଟର ରେମିନି ସାହେବ ପାଲିଙ୍କି
ଡାକରେ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ କଲିକତା ଯାଉଥିଲେ । ବସ୍ତା

ଓ ହଳଦୀପଦା ଚଟି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଡକାଏତ ପଡ଼ି ତାହାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଲୁଟି ନେଲେ । ଡକାଏତମାନେ ପାରତ ପକ୍ଷେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଉପରେ ଡକାଏତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ଦେଶୀୟ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ କାଳେ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିବେ; ମାତ୍ର ପବିତ୍ର ଶ୍ରେତରମ୍ପି ପୁଣି କଲେ କ୍ଷମା ନାହିଁ । ଡକାଏତମାନେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ରେମିନି ସାହେବଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଲୁଣ୍ଠନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରର ଜଣେ ତେଲଙ୍ଗ ମହାଜନ ଥିଲେ । ନାମ ନାଟକେଲି ମେଲି ଯୋଗେୟା । ଏ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଲୋକ । ପ୍ରଥମେ ଲବଣର କଣ୍ଡାକ୍ଷୟ କରି ବିପୁଳ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଯୋଗେୟା ବାବୁଙ୍କର ଡାକ ବସିଥିବାର ଡକାୟତମାନେ ସନ୍ତାନ ପାଇଥିଲେ । ଦେବଗଡ଼ୀ ତାହାଙ୍କ ଯିବା ରହିତ ହେବାକୁ ସେହି ଡାକରେ ରେମିନି ସାହେବ କଲିକତା ଯାଉଥିଲେ । ସାହେବ ଉପରେ ଡକାଏତ ଭୁକ୍ତ କଥା ନୁହେଁ । ହାକିମ ମହଲରେ ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ପୋଲିସ ଦଳ ଯାଇ ବସ୍ତାଧାନା ଇଲକାଟା ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ପକାଇଲେ । କେତେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଖୋଜାଗଲା; ସରକାରୀ ଖରଚରେ କେତେ ପୋଖରୀ ପାଣି ବୁଢ଼ାଗଲା, କେତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକ ଟଣା ଘୋଷରରେ ପଡ଼ିଲେ, କାହିଁରେ କିଛି ହେଲ ନାହିଁ । ଡକାଏତଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଆସିଥିଲେ, ମାଲଗୁଡ଼ାକ ପବନରେ ମିଶି ଯାଇଛି । ଏହି ଡକାଏତ ଦେବର ରହିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଆହୁରି ତିନି ଚାରିଟା ଡକାଏତ ହୋଇଗଲା । ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସୀ ଜମିଦାର ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କର ବସ୍ତା ଥାନା ଇଲକାରେ ଖଣ୍ଡେ ତାଲୁକ ଅଛି । ନାଟବନ୍ଦ ଖଜଣା ଅଧୁଳ ହୋଇ କଟେର ଘରେ ପ୍ରାୟ ବାର ଶତ ଟଙ୍କା ଜମା ଥିଲା, ଡକାଏତ ପଡ଼ି ଦେନିଗଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଡକାଏତ ହୋଇଥିଲା, ଗୋଟିଏ ଡକାଏତ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ବସ୍ତା ଥାନାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଚାରି କୋଶ

ଦୂର ଚାରିଗାଁ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ସଙ୍ଗତସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକର ବାସ; ନାମ ବାଆନ ଭୂୟାଁ । ଡକାଏତ ଦଳ ଏହା ଘରେ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ । ତାହାର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ, ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭ । ନିଷ୍ଠୁର ଡକାଏତମାନଙ୍କ ଦାରୁଣ ପ୍ରହାରରେ ତାହାର ଗର୍ଭପାତ ଏବଂ ଚାରିଦିନ ଉତ୍ତରେ ଜୀବନପାତ ହୋଇଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ପଳାୟନ ଦ୍ଵାରା ଆତ୍ମରକ୍ଷା କଲା । ବାଆନ ଭୂୟାଁକୁ ଡକାଏତମାନେ ଅନେକ ପ୍ରହାର କରି ତାହାର ବେକ ମୋଡ଼ି ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ତାହାର ମୁଖ ପୃଷ୍ଠ ଦିଗକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲା । ବାଆନ ଭୂୟାଁ ମଧ୍ୟ ଡକାଏତମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ନାହିଁ, ଦୁଇ ତିନି ଜଣଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ଓ ଜଣେ ଡକାଏତକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା । ସଙ୍ଗୀ ଡକାଏତମାନେ ହତ ଡକାଏତର ଶବ ଦେନି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବେ ପୁରତନ ପୋଲିସ ଉଠି ଯାଇ ନୂତନ ବେଙ୍ଗଲ ପୋଲିସ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଥମ ପୋଲିସ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ୍ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମିଷ୍ଟର ସଟଲଓୟାର୍ଥ ସାହେବ ପ୍ରାଣପଣେ ଯତ୍ନ କରି ମଧ୍ୟ ବସ୍ତା ଇଲକାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଏବଂ ଡକାଏତ ଦଳ ଆବିଷ୍କାର ନିମନ୍ତେ ସବ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ପୋଲିସ ଇଲକାରେ ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଥିଲା । ରାଜଦାଟ ଥାନା ମୁନ୍ସି ବାବୁ ଦିଗମ୍ବର ଦାସ, ଜଳେଶ୍ଵର ଥାନା ମୁନ୍ସି ବାବୁ କିଶୋରୀମ ପ୍ରଧାନ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ ।

ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚୌଧୁରୀ ପୋଲିସ ଦଳ ବଳ ସହିତ ଉକ୍ତ ଡକାଏତ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଚାରିଗାଁରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବହୁତ ଦିନ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରି

ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବାରୁ ପୁଣି ଶେଷେ ଯାହାକୁ ଉଦ୍‌ଯାତ ଦେଇ ଲେଖିଲେ, “ତୁମ୍ଭର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରଣାଳୀ ସନ୍ତୋଷ-ଜନକ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡକାଏତ ଦଳ ଧରା ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଚାଲି ଚାଲି କରିବ ନାହିଁ ।” ଏହାହିଁ ଇଂରେଜ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ; ଏଥିସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜିତ ଓ ଇଂରେଜ ଜାତି ଜେତା । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ହତୋଦ୍ୟମ ଓ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ୁ । ମାତ୍ର ଇଂରେଜ ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ଅଟେ । ପ୍ରକୃତ ସେମାନେ ‘ଆପଲୋଦୟକର୍ମୀ’ ଅଟନ୍ତି । ଲୋକେ କଥାରେ ବୋଲନ୍ତି, “ଲଗିଥିବା ଲୋକ ମାଗି ଖାଏ ନାହିଁ”—ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣା ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଥଳ ଅଟେ । ରାଜକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନପ୍ରଣାଳୀ ଏହିପରି ଥିଲା କି, ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ ଡିନି ଜଣ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ସଙ୍ଗରେ ଦେନ ରୁରଗା ଚତୁର୍ଥାଶିଷ୍ଟ ଡିନି ରୁର ହୋଣ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଘାଟିରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଶୁଣିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । ମଫସଲର ପାଣମାନେ ପ୍ରାୟ ଚୋର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ପାଣ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଅଧିକାଂଶ ଗଣି କ୍ଷେପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଣ ସାହି ଓଲରେ ବସି ଘର ମଧ୍ୟସ୍ଥ କଥୋପକଥନ ଶୁଣନ୍ତି । ଏହା ଉଦ୍‌ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଯେ କେତେଦୂର କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ପାଠକ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ । ପାଣମାନଙ୍କ ପଲ୍ଲବର ପଛ ଓଲ ଏତେ ନୁଆଣ ଯେ, ବସିଲେ ମଧ୍ୟ ରୁଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜେ । ଓଲତଳ ଅପରି-ଷ୍କାର, କଦର୍ଯ୍ୟ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମଣକ ବେଡ଼ି ଭଣ ଭଣ କରି ଖାଉଛନ୍ତି, ଘଉଡ଼ିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସର୍ପ ଭଲ୍ଲୁକର ମଧ୍ୟ ଉପୁ ନ ଥିଲା, ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ପୁଣି ଗ୍ରାମସ୍ଥ ପାଣମାନେ ଜାଣି ପାରିଲେ

ଉପୁଙ୍କର ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା । କଣ କରିବେ, ଚାକିରି ଖଣ୍ଡ ତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏକ ଦିବସ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପାଣ ଓଲରେ ବସିଛନ୍ତି, ଘର ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଣିଲେ, ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ସ୍ତ୍ରୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତାହାର ମାତାକୁ ଅନୁଯୋଗ କରୁଅଛି,—

“ସେ ଯିବାକୁ ରାତି ନ ଥିଲେ, ବାବା ଜୋର କରି ଦେନି ଗଲା । ଅକାରଣେ ପ୍ରାଣଟା ସିନା ଗଲା । ମୁଁ ଏବେ କରେଁ କଣ ?”

ଆଉ ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ପୋଲିସ ଦଳବଳ ସହିତ ସବ୍ ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ରାଜକିଶୋର ବାବୁ ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ । ତଦନ୍ତରେ ଜଣାଗଲା, ହିନ୍ଦନକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ଓ ପିତା ଡକାଏତ । ତାହାର ସ୍ୱାମୀ ଡକାଏତ ସମୟରେ ହତ ଓ ପିତା ଆହତ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ଆହତ ଡକାଏତ ମଧ୍ୟ ଧରାଗଲେ । ଡକାଏତ ମାଲ ମଧ୍ୟ ବରମଦ ହେଲା । ସେସନକୋଟ ବିଚାରରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଜଣ ଡକାଏତ ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ବୋଧ କରୁଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରକୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ଏହି ଡକାଏତ ଦଳ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହାକିମମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ରେମିନିଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁମାନେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ, ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପ୍ରଧାନ ଡକାଏତ ଦଳ ଅଟନ୍ତି । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଖଟି । ଏହି ପ୍ରଧାନ ବା ମୂଳ ଦଳର ଡକାଏତ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣ । କଦାଚିତ୍ ଏକସ୍ଥ କେବେ ବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଡକାଏତ କରିଥାନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର ଥାନାରେ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ବାବୁ ଶାରଦାପ୍ରସାଦ ଘୋଷ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ସୁନୟୁଣ କର୍ମଚାରୀ ବୋଲି ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ-ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତତ୍‌କାଳୀନ ଦଳର ଆବିଷ୍କାର ଓ ଗ୍ରେପ୍‌ସାର ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ବହୁକାଳ ପରିଶ୍ରମ ଉତ୍ସାହ ଶାରଦା ବାବୁ ତତ୍‌କାଳୀନ ଦଳର ଖଟି ସ୍ଥାନ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବାରିପଦା ଗଡ଼ଠାରୁ ଜଳେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ୟ ମାର୍ଗ ଅଛି । ବିନେ ପୂର୍ବାରୁ ଦିବା ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ତିନି ଜଣ ଭିକ୍ଷକ ଅର୍ଦ୍ଧ ଘୋଷ ଅନ୍ତର ଆଗ ପଛ ହୋଇ ବାରିପଦା ଆଡ଼ୁ ଜଳେଶ୍ୱର ଆଡ଼କୁ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ସର୍ବ ପଶ୍ଚାତ୍ରେ ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ । ତେହେରା ଦେଖିଲେ ଜଣେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଲୋକ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ; ମାତ୍ର ବେଶ ନିତାନ୍ତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ । ପରିଧାନ ଖଣ୍ଡେ ଆଣ୍ଟିଲୁରୁ ଲୁଗା, ମୋଟା ମଳିନ ତନ୍ତ ବୁଣା ଖଦି । ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଚର୍ବତ୍ ମଳିନ ଗାମୁଛା ପାଗ, ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛାରେ ସେଇ ଦୁଇ ଅନାଜ ଗୁଡ଼ିକ ଓ କେତେ ଅଣା ପଇସା ବନ୍ଧା । କାଗଜର ଲିଖନଗୁଡ଼ିକା ତାଳପତ୍ର-ପାତ୍ର । ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଣ-ଯଷ୍ଟି । କାନରେ ତାଳପତ୍ର ଛତା । (ସେ ସମୟରେ କନା ଛତାର ବିରଳ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା) ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ବଶରୁ ବା ସୌଭାଗ୍ୟବଶରୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଦୁଇ ଜଣ ବନ୍ୟ ଦୟ୍ୟ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ବହୁତ ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ଆପଣାର ଦାନଦଣା ଏବଂ ଆପଣା ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟା ବିଷୟ ଦୟ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ଙ୍କ ବକ୍ତୃତାର ସାହାଣ—ସେ ଜଣେ ଭଲ ଜ୍ୟୋତିଷ, ତାଙ୍କର ଗଣନା ବଡ଼ ଠିକ୍, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଖାତର କରନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦୟ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ପରସ୍ପର କଣ ପରାମର୍ଶ କରି କହିଲେ, “ତୁ ଆମ ସର୍ଦ୍ଦାର ନିକଟକୁ ଚାଲ । ଯେବେ ଠିକ୍ ବୁଝି ଦେବୁ, ତୋ ଗୁଡ଼ିକ ଲୁଗା କିଛି ନେବୁ ନାହିଁ ।” ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବାରୁ ଦୟ୍ୟଦ୍ୱୟ ତାହାର ଆଖି ବାନ୍ଧି ହାତ ଧରି ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲମୟ, କୁଟିଳ, ବନ୍ଧୁର ମାର୍ଗରେ ଯେନିଗଲେ । ଯିବା ସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅତି ସତର୍କତା ସହିତ ମାର୍ଗ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ଡାଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଇ ଯାଉ ଥାଏ । ଅନୁମାନକ ଦୁଇ ତିନି ଘୋଷ ଭ୍ରମଣ ଉତ୍ସରେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଦଳର ଖଟି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଆଖିର ପଟି ଫଟାଇ ଦିଆଯିବାରୁ ଖଟି ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଅନୁରାଗ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା । ନିତାନ୍ତ ସାହସୀ ପୁରୁଷ ବିନା ସେ ସ୍ଥାନରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ବଲମ୍ବନ କରି ରହିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ କଥା ।

ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ପରିସର ଭୂମିଖଣ୍ଡ ପରିଷ୍କୃତ । ଦୁଇ ତିନିଟା ଧୂଳି ଲାଗିଅଛି, ଗୁରୁ ଛଅଟା ଗୁଡ଼ିକା ହାଣ୍ଡି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ମାଂସ ଓ ଶୁଷ୍କ ମାଂସରେ ସ୍ଥାନଟା ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ଟାଙ୍ଗ, ବର୍ତ୍ତା, ତରବାର, ଝର, ଧନୁକ ପ୍ରଭୃତି ଭୟଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରମାନ ଗଛ ଡାଳମାନଙ୍କରେ ଝୁଲୁଅଛି । ମଦମତ୍ତ ବିକଟାଳ ନରରୂପୀ କେତେଟା ରାକ୍ଷସ-ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାଣୀ ଧୂଳିରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଧାନ କୌପୀନ, ମହିଷବତ୍ ବଳଷ୍ଟ । କେହି କର୍କଶଭାଷାରେ ଅନାରଣ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଗାଳି ଦେଉଅଛି, କେହି ବା ବିକୃତ ସ୍ୱରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ସମସ୍ତେ କଟମଟ କରି ଅନାଇଲେ, ବିଶେଷରେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଅନେକ ଶଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପାଦ-ମସ୍ତକ ଅନାଇ ଆଗନ୍ତୁକ ଦୟ୍ୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ କର୍କଶ ଭାଷାରେ ପଚାରିଲା, “ଏହା କିଏ, କାହିଁକି ଆସିଲା ?” ଆଗନ୍ତୁକ ଦୁଇଜଣ ଜ୍ୟୋତିଷର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଏହି ସର୍ଦ୍ଦାରର ପରିଚୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ସମୟରେ

ଡକାଏଡ ଦଳରେ ଦୁଇଜଣ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ନାଲୁ ମିର୍ଜା, ଦ୍ଵିତୀୟ ନାମ ବୈଦ୍ୟ ଶେଠୀ । ନାଲୁ ମିର୍ଜା ଘରାକାର, ଖୁବ୍ ବଳଷ୍ଠ । ଚଷ୍ଟ ଦୁଇଟା କାକଡ଼ମ୍ବ ପରି ବୃହତ୍ ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ରକ୍ଷସବର୍ ଆକୃତି, ଉପୁଙ୍କର । ଅନ୍ୟ ନାଲୁ ମିର୍ଜା ଉପସ୍ଥ ଥିଲା ।

ନାଲୁ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି କଥୋପ-କଥନ ହେଲା ।

ନାଲୁ—ତୁ ଜୁଡ଼ିଷ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଜ୍ଞା ହଁ ।

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, ମୋ ମନରେ କି କଥା ଅଛି ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଖଡ଼ି ପକାଇ ଅନେକ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିଲେ । ସେଥିରେ କେବଳ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ନାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନ ଥିଲା । କହିଲେ, “ପାଠ କହିଲା, ଶନିଗ୍ରହ—ଏହି ଗ୍ରହରେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଲାଭକଥା ।”

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, ସେ ଗ୍ରହ କେଉଁ ଦିଗରେ ?

ପୁନର୍ବାର ଶ୍ଳୋକ ପାଠକରି ଜ୍ୟୋତିଷ କହିଲେ, “ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ।” *

ସବୁ ଡକାଏଡ ଏକାବେଳେକେ ଚିତ୍କାର କଲେ, “ସାବାସ ସାବାସ, ନୋହିଲେ କି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜା ଦରବାରକୁ ଯାଏ ।

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, କେଉଁ ଦିନ, କେତେବେଳେ ଗଲେ ଏସ ଗ୍ରହ ସବୁ ମିଳିବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆସନ୍ତା କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଦ୍ଵାଦଶୀ ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଯାହା କରି ଗଲେ କାମ ଫଳେ—ଅର୍ଥ ମିଳିବ ।

ସବୁ ଡକାଏଡ ଏକାବେଳେକେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ, “ଭଲ ଭଲ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଏଠାରୁ ବାହାରିଲେ, ଅଧରାତିବେଳେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ।” ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ପୁନର୍ବାର ଆଖି ବନ୍ଦାଗଲା, ପୂର୍ବକଥିତ ଦୟା ଦୁଇ ଜଣ ବାଟରେ ଗୁଡ଼ି ଦେଇ-ଗଲେ ।

ନିରୁପିତ ଦିବସ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଲିସ ଦଳ ବଳ ସଜ ହୋଇ ଡକାଏଡ ଧରିବା ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷର ଗଣନା ଠିକ୍ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରେ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଡକାଏଡ ହେବାର ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁମାନ କରି ସଜ ହୋଇ ବସିଥିଲେ, ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଡକାଏଡମାନେ ଗଲେ ନାହିଁ । ଡକାଏଡ କରି ଡକାଏଡମାନେ ସୁନ୍ଦରରେ ଚାଲିଗଲେ । ପାଠକ ମହାଶୟ ଅନୁମାନରେ ବୁଝିଥିବେ, କଥିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ, ପୋଲିସ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ସ୍ଵୟଂ ବାବୁ ଶାରଦା ପ୍ରସାଦ ବୋଷ ।

ହମଶା ଦୁଇ ଚାରି ମାସ ଗତ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆହୁରି ଦୁଇ ଚାରି ଡକାଏଡ ଉପସ୍ଥପରି ହୋଇ-ଗଲାଣି । ହାକିମ ଓ ପୋଲିସ ଦଳ ଅସ୍ଥିର । ଶାରଦା ବାବୁ ଡକାଏଡମାନଙ୍କ ଖଟି ସ୍ଥାନର ଯେପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆସିଥିଲେ, ସେଥିରେ ପୋଲିସଦଳ ଯାଇ

* ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ସହିତ ଲେଖକର ଦିନେ ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି, “ପୂର୍ବ ଦିଗ କପରି ସାହସରେ କହିଲେ ?” ଜ୍ୟୋତିଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଶାରଦା ବାବୁ କହିଲେ, “ଭୁବି ଡକାଏଡ ଧନଗନ୍ତା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ର ଦିଗ ଅରଣ୍ୟ । ପୂର୍ବ ଦିଗରେ କେବଳ ଗ୍ରାମ, ସେ ଦିଗରେ ଡକାଏଡ ହେବ ।”

ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରୋପାର କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଡକାଏତଦଳ ଯେପରି ଭାବରେ ସର୍ବଦା ଅସୁବିଧାରେ ସଜ୍ଜିତ ଓ ଉନ୍ମୁଦ୍ରେକରେ ଥାନ୍ତି, ଧରିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶର ସମ୍ଭାବନା ।

ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଉତ୍ତରେ ବସ୍ତା ଇଲକାର ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚାକର ଡକାଏତ ଦଳରେ ଲାଗି ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଶାରଦା ବାବୁ ଉକ୍ତ ଜମିଦାରଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଚାକରଟାକୁ ହସ୍ତଗତ କଲେ । କେତେକ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଅଭୟ ଦେଇ ଚାକରଠାରୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଶାରଦା ବାବୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଚାକର ଡକାଏତ ଦଳର ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଲୁ ମିର୍ଜାଠାରେ ଜଣାଇଲା ଦୁଇଜଣ ଡକାଏତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜେଲଖାନାରୁ ପଳାଇ ଆସି ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଲୁଚିଅଛନ୍ତି । ସର୍ଦ୍ଦାର ସମ୍ଭାଦ ପାଇ ଆଗ୍ରହସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକି ପଠାଇଲା । ଉକ୍ତ ଚାକର ସହିତ ପଳାତକ ଡକାଏତ ଦୁଇ ଜଣ ଖଟି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଡକାଏତମାନେ ସନ୍ଦେହ-ନେତ୍ରରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ନବାଗତ ଡକାଏତ-ମାନଙ୍କ ଆକାର ପ୍ରକାର ଓ କଥୋପକଥନ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ଏହି ଦୁଇଜଣ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଡକାଏତ କରିଥିଲେ, ଡକାଏତ ପୂର୍ବେ କିପରି ସମ୍ପାଦ ନେବାକୁ ହୁଏ, କି କୌଶଳରେ ଡକାଏତ କରାଯାଏ ଓ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ କିପରି ପଳାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ଜେଲଖାନା ଭାଙ୍ଗି କିପରି ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ହୁଏ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଏମାନେ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ଯେ, ନାଲୁ ମିର୍ଜା ଏମାନଙ୍କୁ ପଚାରି ଓପ୍ରାଦ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲା, ବହୁତ ସମାଦର କରି ନିକଟରେ ରଖିଲା । ନବାଗତ ଡକାଏତମାନେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଟି ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ଭାଦ ଚଳାଚଳ ଉକ୍ତ ଜମିଦାର ଚାକର-ଦ୍ଵାରା ହେଉଥାଏ ।

ଦିନେ ନବାଗତ ଡକାଏତମାନେ ସର୍ଦ୍ଦାର ନିକଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଡକାଏତ କରୁ ନାହିଁ; ଆସନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଜଣେ ଲକ୍ଷପତି ଘରେ ଡକାଏତ କରିବା । ବରଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସି ମଜା କରିବା । ସର୍ବଦା କାମରେ ଲାଗିଲେ ମଜା କରିବୁଁ କେଉଁଦିନ ? ଆଉ ବାରମ୍ବାର ଡକାଏତ କରିବାକୁ ଗଲେ ଧରା ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା । ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ଏହି ସାଧୁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମନୋମାତ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ‘ସାବାସ୍ ସାବାସ୍’ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ବିଷୟ ଘିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ନିରୂପିତ ହେଲା ଓ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିବସ ଗୁଡ଼ିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତକଠାରୁ ମେହମାବୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦଳକୁ ସମ୍ଭାଦ ଦିଆଗଲା । ସେହି ସମୟରେ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦଳ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ଦଳର ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଲୁ ମିର୍ଜା ଓ ବୈଦି ଶେଠୀ । ଏମାନେ ସମସ୍ତ ଡକାଏତରୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ଭାଗ ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଆଜି ପ୍ରବୋଧ ଡକାଏତ ଖଟିରେ ଭାରି ଜାରି । ମେହମାବୁରଠାରୁ ଭଦ୍ରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଡକାଏତ ଠୁଲ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଡକାଏତର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯିବ । ଚାନ୍ଦି ପାଞ୍ଚ ଭାରି ଡାକ୍ତ, ତତ୍ତ୍ଵେ ମଦ ଗଞ୍ଜେଇ ଅଣା ଯାଇଅଛି । ଯାହାର ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଖାଉ, ମାଗିବାକୁ ନାହିଁ । ଆଠ ଦଶଟା ହେଲେ ମେଣ୍ଟା ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଚୋରି କରି ଅଣାଯାଇଥିଲା । କେତେ ଜଣ ମାଂସ ଓ ଚୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆଜିକା ସମସ୍ତ ଖରଚ ନବାଗତ ଡକାଏତ ଦୁଇଜଣଙ୍କ କିମା । ଅତିରିକ୍ତ ମାଦକ ସେବନରେ ଅନେକ ଡକାଏତ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେଣି । ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଓ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଧୂମ ଲାଗିଅଛି । ଦୋର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଖଟି ଚାନ୍ଦିପାଖ ଭିନ୍ନ ଚାନ୍ଦି

ହୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାମର ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ରାତି ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରହର ସମୟରେ ଖଟି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବନ୍ଧୁକ ଉଆଜ ଦେଲା । ଘୋର ଚଢ଼ାର କରି ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶ ଜଣ କନିଷ୍ଠବଳ ଓ ଦେହଶକ୍ତ ପାଇକ ଚୌକିକାର, ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର, ସବଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଡକାଏଡମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ । ଡକାଏଡମାନେ ନିଶରେ ଅଚେତନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ସାବଧାନ । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଏକ କଣ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ ମାରଧର ଘୋର ବାହୁସୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ଡକାଏଡମାନେ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ସବଶେଷରେ ଆଲୋକ ଜଳା ଯିବାରୁ ଦେଖାଗଲା, ସରଦାର ନାଲୁମିର୍ଜା ଓ ବୈଦ୍ୟ ଶେଠୀ ପଲାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଡକାଏଡ ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି, ଡକାଏଡ ଭ୍ରମରେ କେତେଜଣ କନେଷ୍ଟବଳ ଓ ପାଇକ ପ୍ରହାରିତ ଓ ବନ୍ଧନ ଦଶାରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ନବାଗତ ବର୍ଦ୍ଧମାମା ଡକାଏଡ ଦୁଇ ଜଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଛଦ୍ମବେଶୀ କନେଷ୍ଟବଳ ଦୁଇଜଣ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।

ଅଧିକାଂଶ ଡକାଏଡ ଦ୍ରୀପାନ୍ତରିତ । କେତେଜଣ ଦୀର୍ଘକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାରବାସଦଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ବଡ଼ ଡକାଏଡ ହେବାର ଶୁଣା ଯାଇନାହିଁ ।

ପାଠୋଇ ବୋହୂ

ତେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ବାଲେଶ୍ଵର ସହର ଦକ୍ଷିଣାଧାର ସରଗଡ଼ିଆ ପଡ଼ାର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଲମ୍ବା ସଡ଼କର ଦୁଇ ତରଫ ଲମ୍ବାଲମ୍ବ ଦୁଇ ସାହାଲ ଘର । ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଅମଲ ମୁକ୍ତାର ଓକଲମାନଙ୍କ ବସା ।

ଗିରଫି ଘର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ନାହିଁ । କଟକ, ପୁରୀ, ଯାଜପୁର ବାସିନ୍ଦା ବିଦେଶୀ ଅମଲମାନେ ସେହି ପଡ଼ାରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତାର ବାବୁ ଗୋପାଳଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବସା ପଶ୍ଚିମ ପଟ ସାହାଲର ମଝିରେ । ବସାରେ କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ବୁଢ଼ୀ ମାଆଟି, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ପାଖ ପଡ଼ିଶା ପେସାର ରଜକଶୋର ବାବୁ । ତାଙ୍କ ବସରେ ବୁଢ଼ିମା, ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଆଠ ବର୍ଷର ଝିଅଟି ରାଧା । ପେସାର ଆଉ ମୁକ୍ତାର ବାବୁଙ୍କ ମାଆମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ମନ ମିଳେ । ତାହା ତ ମିଳିବ, ଦୁହେଁ ଏକ-ବୟସୀ, ପୁଣି ବୁଢ଼ୀ । ବିଦେଶରେ ସାଙ୍ଗସୁଜା ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଦୁଇ ବୁଢ଼ୀ ଭିତରେ ଏ ତା ବସାକୁ, ସେ ପୂା ବସାକୁ ଦିନମାନରେ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ପେସାର ମା କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତାର ବସାକୁ ଦିନଭିତରେ ତେର ଥର ଆସନ୍ତି । ବୋହୂଟା କିଛି ପାଇଟି କରିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ବସାଟାରେ ବସି କଣ କରିବେ ? ପଛ ବାଡ଼ିପଟ ଓଲଟ ଓଲଟ ବାଟ, ସେ ପଟରେ ମଣିଷ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଆଉ ବେଳେ ଯାହାହେଉ—ବେଳବୁଡ଼, ଚଉଦ ଘଡ଼ିଆ ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଟା ତମ ଧୂଡ଼ୁ ଧୂଡ଼ୁ ହାଡ଼ୁଆ ଗୋଡ଼ ପୁଞ୍ଜାକ ମେଲେଇ ଦେଇ ବସି ତେର ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥାଗୁଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି । ଦିନେ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା କୁହାକୁହି ହେଉଁ ହେଉଁ ନା’ ପଚାରପଚର ହେଲେ । ମୁକ୍ତାର ମା କହିଲେ, “ମୋ ନା’ ପଦ୍ମା ।” ପେସାର ମା ହସି ହସି କହିଲେ, “ମଲ୍ଲିଆ—ମୋ ବଡ଼ ଅପା ନା’ ସେ ପଦ୍ମାବତୀ । ତୁମେ ଯେ ମୋ ଅପା ହେଲ, ମୁଁ ଏବେ ଅପା ବୋଲି ଡାକିବି । ମୋ ନା’ ସୀତା, ମତେ ତୁମେ ସୀତା ବୋଲି ଡାକିବ । କଣ ଏଇ କଥା ହେଲା ନା ?” ପଦ୍ମା ଦେଇ ହସି ହସି କହିଲେ, “ହେଉ ତାହି ହେବ ।”

ମୁକ୍ତାରବାକୁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ କାଳୁଁ ବାପ ହେଉଣିଆ । ତାଙ୍କ ବାପେ କମଳଲେଚନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ବରଷକୁ ଚାଳିଶ ଟଙ୍କା, ଦୁଇ ଯୋଡ଼ା ଖଦି, ଯୋଡ଼ାଏ ଗାମୁଛା ଦରମାରେ ଜଣେ କାପୁଡ଼ିଆର ଗୁମାସ୍ତା ଥିଲେ । ଯାହା ଦରମା ଗଣ୍ଡାକ ପାଉଥିଲେ, ପେଟ ପିଠକୁ ନଅଶ, ବଧବା ଲାଗି ଯାଇଛି ଯିବେ କଣ ?

ବଧବା ପଦା ଦେଇ ଗ୍ରାମର ପୂା ତା ଘରେ ଡେକି ମାଡ଼ି ପାଞ୍ଚ ପାଇଟି କରି ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ପୁଅଟିକୁ ମଣିଷ କରାଇଥିଲେ । ପିଲା ଗୋପାଳଟି ବି ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିଆ ଥିଲା; ପାଠରେ ଖୁବ୍ ମନ ରଖିଥାଏ, ଏଥିପାଇଁ ମଣିଷ ହୋଇଥିଲା । ପିଲାଦିନୁ ଆପଣା ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲଣି ! ମାଆର ଦୁଃଖ ଦେଖି ଉଦ୍‌ଘାତରେ ଯାଇ କାନ୍ଦେ । ମନରେ କହେ, ମୁଁ ରୋଜଗାର କଲେ ମାକୁ ଖୁବ୍ ସୁଖରେ ରଖିବି । ଗୋପାଳବାବୁ ମୁକ୍ତାବ ପାସ୍ କରି ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିବେ, ସୁଖରେ ରଖାଇବେ ବୋଲି ମାଙ୍କୁ ଗାଁରୁ ଅଣାଇ ବସାରେ ରଖାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ମା ଭଲ ଖାଇ ଭଲ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ବସାରେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତୁ, ମା ସେ କଥା ଶୁଣିବେ କିଏ ? ବସାରେ ସବୁ ପାଇଟି କରିବେ, ପିନ୍ଧିବାକୁ ସେଇ ମୋଟା ଖଦିଟାଏ । ଭଲ ଲୁଗା ଆଣିଲେ ‘କହିବେ, ଆରେ ଗୋପାଳ ଏଡ଼େ ପାତଳ ଲୁଗା କିଏ ରେ—ମାସ ବୁରିଟାରେ ଚରି ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇଯିବ, ଦେହକୁ କନା ପରି ଲାଗିବ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲା ପରି ଜଣାପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ମଲା ଯା—କେତେ ଓସାର ମା ! ଗୋଡ଼ରେ ଛଦି ହେବ, ଚାଲିବି କିମିତି ରେ ?’ ବୁଢ଼ିର ଇଚ୍ଛା, ମୋ କୁଆଟା ପିଲୁଦିନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଛି, ଭଲ ଖାଇ ନାହିଁ, ଭଲ ପିନ୍ଧି ନାହିଁ, ମୋର ତ ଚଳି ଯାଉଛି, ତା ଅର୍ଜନ—ଜାଗୁଡ଼ାକ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବି କିଏ ? ଯେତେ ଗୋଡ଼ାହାଟଧରି ନେହୁର କଲେ ବି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ‘ତୁ ଯେତେ ମାଠିକୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେଇ ଦର-ଯୋଡ଼ା କାଠ ।’ ଗୋପାଳବାବୁ କଟକର ବାହୁଡ଼ା

ସଞ୍ଜବେଳେ ମା’ପାଖରେ ଦେଇଏ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା କହନ୍ତି । ଯେଉଁଦିନ ଯେତେ ରୋଜଗାର ହୁଏ, ମା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ଛୁତି କୁଣ୍ଡେ ହୋଇଯାଏ । ଭଲ କରି ଓଲଟା ଓଲଟି କରି ଦେଖେ, ଠାକୁର ଦେବତା ନାମ ଡାକ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଛଅର ମୁଣ୍ଡରେ ମାରେ; ଗଣି ପୋଛି ଭଲକରି ବାନ୍ଧି ପେଡ଼ିରେ ରଖେ । ନିଜପାଇଁ ପଇସାଏ ବି ଖରଚ କରେ ନାହିଁ । ପୁଅ ପାଇଁ ହେଲେ ପାଞ୍ଚଟା ଜନିତ ଅଣାଇ ପାଞ୍ଚ ଡିଅଣ କରି ଖୁଆଏ । ପୁଅ ବି ଚେତକବେଳେ ଅଡ଼ି ବସେ—“ନା, ମା, ତୁ ନ ଖାଇଲେ ମୁଁ ଖାଇବି ନାହିଁ ।”

ଗୋପାଳବାବୁ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବହୁତ ସାକୁଲସାକୁଲ କରି କହିଲେ, “ମା ତୁ ତ ରାନ୍ଧି ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ପୁଝାରି ଆଣି ରଖିବି ।”

ମା—ପୁଝାରି କଣ ରେ ? କି ବାହୁଣ ବୋଲି କି ବାହୁଣ—ସୂତା ଗୋରୁଏ ବେକରେ ପକାଇଲେ ହେଲା ପରା ? ସେ ମୋ ଇଶାଣରେ ପଣି ହାଣ୍ଡି ଛୁଇଁବ, ତା ହତରୁ ଖାଇବି ? ତିନି କାଳ ଗଲା, ଏବେ ଯଥା-କାଳକୁ ବିଦେଶରେ ଜାତିପତି ହରେଇବି ପରା ?

ଗୋପାଳବାବୁ ତୁନି । ଆଉ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ମାଇକନିଆ ବସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ମା—ଏ କିଏ ରେ ଗୋପାଳ ?

ଗୋପାଳ - ମା, ଏ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ । ଆସିଛି ବାହାର ପାଇଟି କରିବି ।

ମା—ବାହାର ପାଇଟି କଣ ରେ ? ଆରେ ଅଇଶା ବାସନ ଦିଶନ୍ତି ପିଚୁଳି ପକାଇଲେ ଗଲା । ଘର ବାହାରଟା ଖର୍ଚ୍ଚାଖର୍ଚ୍ଚି କରି ଦେଇ ଛୁଅନ୍ତିନାଟା ବୁଲେଇ ଆଣିଲେ ପାଇଟି ଛୁଡ଼ିଲା । ଦାସୀ କଣ ରେ ? ଦେ, ଦେ ବିଦାକରି ଦେ ।

ଏ କଥା ବି ସତ, ଏପରି ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଯାଇଛି ଯେ, ବୁଢ଼ୀ କାମ ପାଇଟିକୁ କଷ୍ଟ ମଣେ ନାହିଁ, କାମ ନ କରି ରହିପାରେ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ବାଇଶ ତେଇଶ ବର୍ଷ ପାରି ହୋଇଗଲାଣି, ଏହି ତ ବିଶ୍ୱ ବୟସ । ମା ବିଶ୍ୱକଥା କେତେଥର କହିଲେଣି । ମାଆଙ୍କ କୌଣସି କଥା ତଳେ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ହେଲେ ବିଶ୍ୱକଥା ଶୁଣି ଗୋପାଳବାବୁ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲେ ପରି ପିଠେଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ପୁରୁଷ ପେଶାର ବାବୁଙ୍କୁ ଧରିଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ବି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି, ମା ତ ବୁଢ଼ୀ ହେଲେଣି, ବସାରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । କରେଇ ଦରବାରରୁ ଆସି କାହା ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଦି'ଟା କଥାଭାଷା ହେବେ ? ବସା ଖର୍ଚ୍ଚ ପକ୍ଷ ହସାବ ବୁଝିପାରିବ, ଭାଷାପାକ୍ଷ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ପାରୁଥିବ, ଏପରି ପାଠୋଇ କନ୍ୟାଟିଏ ପାଇଲେ ବିଶ୍ୱ ହେବ । ମୂର୍ଖ କନ୍ୟାଟାଏ ବିଶ୍ୱ ହେଲେ କଣ ହେବ ?

ବୁଢ଼ୀ ଏବେ ଗୋଟାଏ ଫିକର ବାହାର କଲଣି । ପୁଅକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ହେଲେ କହେ “ଓହୋ ଚାଲି ପାରୁ ନାହିଁ, ପାଣି ଆଣି ପାରୁ ନାହିଁ, ଆଜି ରାତିରେ କିମିତି ଦି'ଟା ଫୁଟାପୁଟି କରି ଦେବ ।”

ଗୋପାଳ—ମୁଁ ତ ସେହି କଥା କହୁଛି ମା, ଏବେ ହେଲେ ଗୋଟାଏ ଘରୁଣୀ ଆଣେ ?

ମା—କଣ ଯଥାକାଳକୁ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ କରିବ ?

ଗୋପାଳବାବୁ ଏବେ ଅଥୟ । ଲାଗିଲ କନ୍ୟା ଖୋଜାଖୋଜି । ଏ ବିଷୟରେ ନେଷ୍ଟାର ବାବୁଙ୍କର ଭାରି ତନୟନ ଲାଗିଛି । ତେର ଖୋଜାଖୋଜିରେ କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକଣା ହେଲା, ମାଲଗିରି ଇଲକା ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଦୋସମାଳୀ ଭଲୁକପୋଷି ଗାଁରେ । ଭଲୁକପୋଷି ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼-

ମୁନୁଆ ବଣଭିତ୍ତିଆ ଗାଁ, ଆଖପାଖ ଦୁଇ ତିନି କୋଶ ଭିତର ଆଉ ଗାଁ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ସାନ୍ତାଳ ଚାକିରି କି ପରୁଣ ଦର । ବେପାରୀ ତେଲ ମହାଜନ ଦୋହର ଦର ଯୋଡ଼ାଏ । ରଜାଙ୍କ ଗଡ଼ ପାଖରୁ ଗାଁଟା ତେର ଦୁର, ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବାପାଇଁ ପିଆଦା ପଇଦଳ ବାଦ ଭଲୁ ଡରରେ ଏକୁଟିଆ ଯିବାକୁ ମଜାନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଗଲେ ସାନ୍ତାଳ-ଗୁଡ଼ାକ ବଣରେ ପଶିଯାନ୍ତି । ପିଆଦାମାନେ ଭେଟି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦେବାକୁ ମରିବାକୁ କିଏ ସହଜରେ ଭଲ ହୁଏ ? ବଣୁଆଗୁଡ଼ାକ ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଦେବାକୁ ନାଗୁଜ, ଟିକିଏ ଟାଣ କଲେ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବେ, ନୋହିଲେ ଆମାନୁଆ ହୋଇ ଗଣ୍ଡି ଫେରାଇ ଦେବେ । ସେ ଗୁଡ଼ାକୁ କରଗତ ରଖିବା ଲାଗି ରଜାଙ୍କ ଛମୁରୁ ଦଶମାଣ ହେତା ଜମି ଦେଇ ସେହି ଗାଁରେ ସବୁଦିନେ ରହିବାପାଇଁ ଜଣେ ପଧାନ ରଖିଲେ । ସେହି ହେତା ଜମି ଲୋଭରେ ଏବେକା ପଧାନ ଦନଶ୍ୟାମ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବାପେ ରାମ ମହାନ୍ତିଏ ଦୋହର ଦର କରୁଁ କରୁଁ ସେ ଜାଗାରେ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଦନଶ୍ୟାମଙ୍କ ପରିବାର ବୋଇଲେ ମାମୁ ମାଉଁ ଦି' ପ୍ରାଣୀ, ଆଉ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସର ଗୋଟିଏ ଅଭିଆଡ଼ୀ ଝିଅ, ନାମ ସରସ୍ୱତୀ । ଗାଁଟା ବଡ଼ ବଣୁଆ, ସଞ୍ଜ ବାଜିଲା ତ ବାଦ ଭଲୁ ମେଲା ମେଲା, ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଲୋକମାନେ ଖାଇ ପିଇ ତାଟି କବାଟ କଲ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେହିଠାରେ କନ୍ୟା ଠିକଣା ହେଲା । ବୋଇଲ ବାରି କଥାରେ ବାହା, ତେର ଥର କଥାବାର୍ତ୍ତା ତଳଲା, ଶେଷକୁ ଧାଇଁ ଦେଖି ଆସି କହିଲା “କନ୍ୟାପରି କନ୍ୟାଟାଏ ଏକା, ନାମ ସରସ୍ୱତୀ, ଦେଖିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁଣ୍ଡଟିଏ, ଗୋଟିଏ ଚାନ୍ଦଲରେ ଗଢ଼ା, ଗୁଣର ସୀମା ନାହିଁ ।”

କନ୍ୟା କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ତ ଅଥୟ । ରୂପ ଗୁଣ ଶୁଣି ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ମନ ଟିକିଏ ଡରଲିଲା, ବିଚାର କଲେ, ନ ପଡ଼ିଛି ତ ନାହିଁ, କଣ କରାଯିବ, ତାକୁ ନ ହୁଏ ବସାରେ ବସି ପଡ଼ାଇବ ।

ବିଭା ହୋଇଗଲା । ବସାରେ ହେଲେ ଚାରି ଜଣ । ଗୋପାଳବାବୁ ବାର ଚଉଦ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାସା ପିଲାକୁ ଡାକଡ଼ାକ ଶୁଣିବା, ବଜାରଘାଟ ସଉଦା କରି ଦେବାଲାଗି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ବୋହୂ, ସାଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ଦାସୀଟା ଆସିଛି, ତାକୁ ସବୁଦିନେ ବସାରେ ରଖିବେ । ମା ଡରରେ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଏତେ ତମତମାଳ ବୁଝେ ନାହିଁ । କହିଲେ, “ଆଜି ଜାଣି ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାଏ ଘରେ ପଶୁଛି, ଦାସୀଟାଏ ରଖି ପକାଇବା, କାଲି ଟଙ୍କା ନ ମିଳିଲା ! ନାହିଁ ରେ ବାପା, ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାକ ସାଇତି ରଖିଥିଲେ ବେଳରେ ଓ କରିବ ।”

ବୋହୂର ରୂପ ଗୁଣ ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ଦିନ ରାତି ତାହାର ପ୍ରଶଂସା ଗାଉଛି, ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ହାତେ ଲମ୍ବ ଓଡ଼ିଶା, ନଇଁ ନଇଁ ଚାଲେ, ପନ୍ଦର ଦିନ ହେଲା ଆସିଲା, ପତ୍ର ଝୋଳି କଥା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ଭଲ ଘର ହିଅଟିଏ ଏକା, ମା ଭଲ ଗୁଣଗୁଡ଼ିଏ ଶିଖାଇଛି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ବୁଢ଼ୀଟା ଯେମନ୍ତ ବୋହୂକୁ ଚାହିଁ ବସିଥିଲା, ବିଭାରେ ଅସ୍ଥମଙ୍ଗଳା ଯାଇ ନାହିଁ, ବୁଢ଼ୀ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲା ଯେ, ବିଛଣା ଧରିଛି; ଆଉ ଉଠିବାକୁ ନାହିଁ । ଦିନ ପନ୍ଦରଟା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ନିଜ ଜାଗାକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ମରବା ଦି'ଦିନ ଆଗରୁ ଧୂଆକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଡେଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲା । “ବାପା ! ବେଳ ମାପିକେ ଖାଇବୁ, ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି ସାଇତିବୁ, ବୋହୂକୁ ଭଲ ପାଇବୁ,

ମୋର ଡେଇଁ ଦିନରୁ ମନ, ଗୋଟିଏ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ନାହିଁ ଦେବୁ, ବୋହୂ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବ ।” ସୀତା-ଦେବୀଙ୍କୁ ଡାକାଇ କହିଲା, “ଆଲୋ ସୀତା, ବୋହୂଟା ତତେ ଲାଗିଲା, ପିଲାଟା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।” ବୁଢ଼ୀର ପାଟି ପଡ଼ିଗଲା, ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲା ନାହିଁ । ମାଉସୀ ଧୂଆକୁ ଦି'ଜଣ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ବସି ଡେଇଁ କାନ୍ଦିଲେ ।

ବୁଢ଼ୀର ତ ଦି'ପୁଅମାନଙ୍କ ସବୁ ଛୁଡ଼ିଲା । ଗୋପାଳବାବୁ ଏବେ ବୋହୂଟାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ରାତି ଦୁଇଘଡ଼ି ଯାଏ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଅ ଅକ୍ଷରଟା ଲେଖି ଶିଖିବାକୁ ମାସେ କାଳ ବଢ଼ିଗଲା । ମାସ ଦି'ଟା ଭିତରେ ବୋହୂ ଅ - ଆ ଦି'ଟା ପୂର୍ବପୂର୍ବ ଶିଖିଗଲାଣି, ଇ ଅକ୍ଷରଟା କିନ୍ତୁ ସହଜରେ ହେଉନାହିଁ, ହୁସୁଇ ଟା ଶିଖିବାକୁ ଛ ସାତ ଦିନ ଗଲା, ଲେଖି ଆସୁ ନାହିଁ । ବୋହୂ କହୁଛି, “ଏ ଅକ୍ଷରଟା ବଡ଼ ମୋଡ଼, ଲେଖି ଆସୁନାହିଁ ।” ପନ୍ଦର ଦିନକାଳ ମେହନତ କରି ଶିଖାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ ବଡ଼ ଦି'ଦାର ହେଲେଣି । ବୋହୂଟା ବି ଠା' ଏକ ଜାଗାରେ ଦୁଇ ଦଶକାଳ ବସି ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଦି'ଦାର । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ—ବୁଢ଼ୀ ଶାସୁକୁ ରାମ ରାମ ଶିଖାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ ।

ସରସ୍ବତୀ ଦେବୀ ମନରେ କଲେ—ସେ ଏତେ ମେହନତ କରି କିଏ ପାଠ ପଢ଼ିବେ, ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିବେ ପଚାରିବେ ମନରେ କରନ୍ତି, ହେଲେ ଭରସା ଖଟେ ନାହିଁ । ଆଜି ଖୁବ୍ ସାହସ କରି ପଚାରିଲେ, “ହଁ ହେ, ତୁମେ ସିନା କଟକର ଦରବାରକୁ ଯିବ, ପାଠ ପଢ଼ିବ, ମୁଁ କିଏ ପାଠ ପଢ଼ିବ ?”

ଗୋପାଳ — “କହେଇ ଦରବାର ନାହିଁ, ତୁମେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ।” ଏ କଥା ଶୁଣି ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ତ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସିଲେ । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ମନକୁ ନ ପାଇବାରୁ ବୋହୂ ଅବଜ୍ଞା କରି ହସିଲେ । ହେଲେ ଗୋପାଳ-ବାବୁଙ୍କର ଏଟା ଭୁଲ, ପୂରୁମୁର ଭୁଲ । ଅଥଚ କଥା କଣ କି, ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ତେଜ । ରୂପରେ ଗଣରେ ତାଙ୍କ କନ୍ଧରେ ମୂଲକରେ କେହି ନାହିଁ, ତେବେ ଆଉ ପାଠ ପଢ଼ିବେ କ’ଣ ? ତାଙ୍କର ସେ ବୁଦ୍ଧି ତେଜ, ତାହା ଗାଁ ସାନ୍ତାଳ ମାଇକନିଆମାନଙ୍କ କନ୍ଧରୁ କେତେ ଥର ଶୁଣିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବୋଉ ବି ତେଜଲେକ ପାଖରେ କହିଛନ୍ତି, “ବୁଦ୍ଧିରେ ମୋ ଝିଅ କନ୍ଧରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଝିଅ ମୂଲକରୁ କାଢ଼ିଲ ଭଲ ? ଭାବ ରାଜାରେ କିଏ ବାଛିବ ? ଶାଗ ଶନ୍ତଳଲେ ଗାଁ ଗୋଟାଏ ମହକ ଯାଏ । ସବୁ ଗୁଣରେ ମୋ ଝିଅ ଫରାକତ । ଚିତଉପିଠା କରିବାରେ ତା ଆଗରେ କେଉଁ ଝିଅଟା ଠିଆ ହେବ ହେଉ ତ ଦେଖେ । ଦୁଆରେ ଝୋଟି ଦେଇଥିଲେ ଦାଣ୍ଡଗଲ ଲେକ ଚୁଣ୍ଡି ଚୁଣ୍ଡି ଯାନ୍ତି ।” ସେ ମନରେ କଲ, ବାବୁଙ୍କୁ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକଥା ଅଜଣା, ସେଇଥି ଲାଗି ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି । ସବୁ କାମ ଦାମ ଗୁଡ଼ି ମୁଁ ତ ଆଉ ହସିଲ ହସିଲ ବି ଦଶା ବସି କହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏଣିକି ବାବୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାଲାଗି ଡାକଲେ, “ମୋ ହାତରେ ପାଠଟି ଅଛି” କହି ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଗୋପାଳବାବୁ ଏଥିପାଇଁ ବଡ଼ ବିରକ୍ତ ।

ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ, ଏଟା ତ ପଢ଼ିଲ ନାହିଁ, ତୁଳାରେ ବସାଟାରେ ବସି ବସି କଣ କରିବ ? ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ରାଧେ ବାବାଜୀ ମଠ—ଅମଳମାନେ ମିଳି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସଭା କରିଛନ୍ତି, ନାମ ‘ଭକ୍ତଦାସୀ

ସଭା’ । ସଭାରେ ପୁରଣ ପାଠ ଓ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ଚର୍ଚ୍ଚା ହୁଏ । ସଞ୍ଜ ବାଜିଗଲେ ବାବୁ ସେହି ସଭାକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି ।

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ପ୍ରଥମରୁ ବିରକ୍ତ ଥିଲେ । “ସଞ୍ଜ ବାଜିଲ, ଖାଇ ପିଇ ଖୋଇ ପଡ଼ିବ, ପୁଅ ଦରେ ରାତି ପଡ଼ିବକେ ଭାବ ଖାଇବେ, ଏଟା କଣ ମ ?” ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇଙ୍କର ଏଣିକି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ପାନକ ଚିନ୍ତା ।

ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତା—ଗାଁରେ ତ ସମସ୍ତେ ତାଟି କବାଟ ଦେଇ ଖୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ବାବୁ ଆଉ ଏକୁଟିଆ କୁଆଡ଼େ ଯାନ୍ତି ? ବାଦଟାଏ ଭାଲୁଟାଏ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ ? ସବୁବେଳେ ଘୋଡ଼ିଘାଡ଼ି ହୋଇ କୋଣରେ ବସିଥିବେ, କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ ତ କଥା କହିବେ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ ଲେବ ତ ଦର ଭିତରକୁ କେହି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଏ ଗାଁ ହାଲ କାନ୍ଥ ଜାଣିବେ ?

ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିନ୍ତା—ବାବୁ ଏଣିକି ମତେ ଆଉ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି—ନିଶ୍ଚେ ଆଉ କାହାକୁ ଭଲ ପାଉଛନ୍ତି—ସେ କିଏ ?

ତୃତୀୟ ଚିନ୍ତା ବାବୁ କଣ ରୋଜ ତାହାରି ପାଖକୁ ଯାନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ତାହାରି ପାଖକୁ ଯାନ୍ତି ।

ସବୁବେଳେ ଚିନ୍ତାରେ ଦେହ ଶୁଖି ଗଲଣି । ଶେଷରେ ସ୍ଥିର କଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିବେ, କୁଆଡ଼େ ଯାନ୍ତି । ହେଲେ, ପଚାରିବାକୁ ଭରସା ଖଟୁ ନାହିଁ ।

ଶାଶୁ ମଲା ଦିନ ପାଖରୁ ମଉସୀଶାଶୁ ରୋଜ ବେଳକୁଡ଼େ ବୋହୂକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏବେ ରୋଜ ଧରେ ବୁଝାନ୍ତି, “ଶାଶୁ ଲାଗି ଏତେ ଚିନ୍ତା

କର ନା; ତୋ ଦେହ ଶୁଣି ଗଲଣି ରେ । ଶାଶୁ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇଥିଲା, ମରିଗଲା, କଣ କରିବୁ ? ଶାଶୁ ଶରୀରକୁ ଦେନ କଣ ବୋହୂମାନେ ସବୁଦିନେ ଦର କରନ୍ତି ? ଯାଁ ମା, ଆଉ ଚନ୍ଦ୍ରା କର ନା ।” ବୁଢ଼ୀ ମନରେ କଲା, ବୋହୂ ଶାଶୁ ଲାଗି ଭାଳି ଭାଳି ଶୁଣିଗଲଣି ।

ଆଜି ମାସର ଶେଷ ଶନିବାର । ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ କରେଇରୁ ଆସିଥିଲେ । ସଞ୍ଜ ନ ବାଜୁଣୁ ସଭାକୁ ବାହାରଛନ୍ତି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଖୁବ୍ ହେମତ କରି ପାଖକୁ ଯାଇ ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ହେ, ରେଜ ରାତିରେ ତୁମେ କାହା ପାଖକୁ ଯାଅ ?”

ବାବୁ—ଭକ୍ତ-ଦାୟିନୀ ସଭାକୁ ।

ସରସ୍ୱତୀ—କଣ—କଣ କହିଲେ ? ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ?

ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ—ହଁ ହଁ, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ !

ସରସ୍ୱତୀ—ଶୋଭା କଣ କହିଲା, ସେ କଣ ବଡ଼ ଶୋଭାକାର ।

ବାବୁ ଟାହୁଲି କରି କହିଲେ—ହଁ, ହଁ, ଭାରି ଶୋଭାକାର ।

ବାବୁ ହସି ହସି ଚାଲିଗଲେ, ମନମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଦିବ୍ୟରାଟା ବ ହେଲେ । ବନ୍ଦା ସାନ୍ତାଳ ଗାଁରୁ କି ବଣଜନ୍ତୁଟାଏ ଆଣିଛି, ଭକ୍ତଦାୟିନୀ କଥାଟା କହି ଆସୁନାହିଁ, କହୁଛି କଣ ନା, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ । କଣ ଖୋଜୁଥିଲି, କଣ ପାଇଲି—କପାଳ କଥା ! ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଯେ ଜାଗାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ଜାଗାରେ ଖୁମ୍ବଟିପରି କନ୍ଦୁକୁ ଆଉଜି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାତି ଘଡ଼ିଏ ହୋଇଗଲଣି,

ଅର୍ଜୁନା ଡାକିଦେଲା, “ମା ଇମିତିଟା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି କିଏ ? ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଦୁଆରେ ଘସି କୁହୁଳା ଥେଇ ଦେଇଛି, ପାଣି ଦି ମାଠିଆ ରଖି ଦେଲଣି, ଯାଉନ୍ତୁ, ଭାତ ରାନ୍ଧିବେ ଯାଉନ୍ତୁ ।” ଅର୍ଜୁନାର ଦୁଇ ଡିନି ଡାକରେ ସରସ୍ୱତୀ ‘ହଁ’ ବୋଲି କହି ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ବାହାରଲେ, ଚୁଲିରେ କୁହୁଳାଟା ପକାଇ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡି ବସାଇ ଦେଲେ । ରେଜିନା ଡିନି ଜଣ ପାଇଁ ରନ୍ଧା ସେରେ ଚାଉଳ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଅମପା ଅପୋରୁ ଚାଉଳଧୁଆଏ ଚାଉଳ ଆଣି ହାଣ୍ଡିରେ ଢାଳିଦେଲେ । ଚାଉଳଟା ଅଧୁଆ । ଲେଟାଏ ପାଣି ଢାଳିଦେଇ ଚୁଲି ଜଳା ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନା ଅନାଇ ଥାଏ । ଦେଖି ଦେଖି ମନରେ କଲା, ଆଜି ଏ କଣ ହେଉଛି । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଅର୍ଜୁନା ଡାକିଦେଲା, “ମା ମା, ଦେଖନ୍ତୁ—ଦେଖନ୍ତୁ ଭାତ ତଳି ଲାଗିଗଲା ପର—ଚାଉଳ ପୋଡ଼ା ଗଢ଼ାଉଛି ।” ‘ହଁ’ ବୋଲି କହି ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଆଉ ଅଧ ମାଠିଆଏ ପାଣି ଗବ ଗବ କରି ହାଣ୍ଡିରେ ଢାଳି ଦେଲେ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ମେଞ୍ଚାଏ ହଳଦି ଓ ମୁଠାଏ ଲୁଣ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡି ବସିଲେ । ଅର୍ଜୁନା ଡାକିଲା, “ମା ମା, ଭାତରେ ହଳଦି ପକାଇଲେ କିଏ ?” ଅର୍ଜୁନାର କଥା କଣ କାନରେ ପଶୁଛି ? ଆକାଶ ପାତାଳ ଭାବନା, ଚନ୍ଦ୍ରାର ସୀମା ନାହିଁ । ଆଖି ଆଗରେ ପୃଥିବୀଟା ଯେମନ୍ତ ଦୂର ଯାଉଛି, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ନାଚି ନାଚି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି ।

ସରସ୍ୱତୀ ମନରେ କଲେ, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କଥା ଅର୍ଜୁନାକୁ ପଚାରି ଚାଲିବେ । ସ୍ୱର୍ଗୀ କଥା—ଅସୁନ୍ଦର କଥା । ଟୋକାଟାକୁ ପଚାରିବାକୁ ବଡ଼ ଲଜ ମାଡ଼ୁଛି । ଅର୍ଜୁନାକୁ ଦୁଇ ଡିନି ଥର ଅନାଇଲେ, ପଚାରି ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ଆଉ ଦମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ରେ ଅର୍ଜୁନା, ତୁ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀକୁ ଦେଖିଛୁ ?”

ଅର୍ଜୁନ—କୋଉଁ ଡାହାଣୀ, ମା ?

ସରସ୍ବତୀ—ଆରେ ସେଇ ଭଗବତୀ—ସେ କଣ ବଡ଼ ଶୋଭାକାର ?

ସରସ୍ବତୀ ମନରେ କରନ୍ତି, ଅର୍ଜୁନା ସବୁ ଜାଣେ, ଅବଶ୍ୟ ଜାଣେ । ଅର୍ଜୁନା ଦଣ୍ଡେଯାଏ ତୁନି ହୋଇ ରହିଲା, ସେ ଚଳକ ଭଣ୍ଡାର ପିଲା, ଆପଣା ଅଜଣାପଣିଆ କିଆ ପ୍ରକାଶ କରିବ ? ଖବ୍ ପାଟିଟା କରି କହିଲା, “ହଁ ମା, ଦେଖିଛି, ଦେଖିଛି ।” ନିଶ୍ଚୟ-ସେ ଜାଣିଶୁଣି ମିଛ କହି ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, ସେ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦିନେ ରାତିରେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିରକୁ ଝୁଲଣା ଯାଏ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ମାଇକନିଆ ଠାକୁର ଆଗରେ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଗାଉଥିଲା, ଦେଖି ଆସିଛି । ଅର୍ଜୁନା ଘର ତାମସ ଘୋର ଲୁଣା ଦଣ୍ଡି ସମୁଦ୍ରକୁଳ ମଫସଲ—ମାଇକନିଆ ନାଚନ୍ତି, ଆଉ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ମାଇକନିଆ ତାହାର କୌଣସି ପୁରୁଷରେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ମନରେ କଲା, ତାହାର କଥା ମା ପଚାରୁଛନ୍ତି ।

ସରସ୍ବତୀ—ବାବୁ କଣ ତା ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ?

ଅର୍ଜୁନା—“ହଁ, ତା ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ।” ତାହା ବାବେ ଆପଣାର ଜାଣନ୍ତାପଣିଆ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା, “ସେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, କିମିତି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛି, ହୃଦରେ ମୁଣ୍ଡରେ କେତେ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଲଗାଇଛି ।”

ସାନ୍ତାଣୀ ଗୋଟାଏ ଲୁହା ଚଟୁ ଧରି ଭାତ ଘାନ୍ଧୁ ଥିଲେ, ମୁହଁ ଫେରାଇ ଅର୍ଜୁନାକୁ ପଚାରିଲେ, “କଣ କଣ, ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଲଗାଇଛି ?”

ଅର୍ଜୁନା—ହଁ ମା ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଲଗାଇଛି, ମୁଁ ଦେଖିଛି ପରା !

ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯିମିତି ନିଆଁ ପାଣୁଆଏ କିଏ ଅଜାଣି ଦେଲା । ଚଢ଼ିଟାଏ ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, “ଏଁ କଣ ? ମୋ ଶାଶୁ କହି ଯାଇଥିଲେ, ମୁଁ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବି, ତାକୁ ଡାହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ସାରିଲଣି ? ମୁଁ ଜୀବନ ରେଟିବି ନାହିଁ, ଆଜି ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବି ।” ହାତରେ ଲୁହା ଚଟୁ ଥିଲା, ଦୁମାଦୁମ୍ ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ ବାଡ଼େଇଲେ । ଚାଉଳିଆ ଭାତ ମେଜ ଖପରରେ ଚୁଲି ପୂରିଗଲା, ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ନିଭିଯାଇ ସେ—ସେ କରୁଛି, ତତଲା ମେଜ ଛୁଟିକି ଗୋଡ଼ ହାତରେ ପଡ଼ି ଗୁଆ ପରି ଗୋଟା ଗୋଟା ଫୋଟକା ବାହାର ପଡ଼ିଲାଣି । ସେଥିକି ନଜର ନାହିଁ । ଘରେ ସେତେ ପାଣିକଲସୀ, ତରକାର ହାଣ୍ଡି, ଚାଉଳ ହାଣ୍ଡି ଥିଲା, ଚଟୁରେ ବାଡ଼େଇ ଗଲେ, ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଗୋଟାଯାକ ଖପର, ପାଣି, ଚାଉଳ, ମେଜରେ ପୂରି ଗଲାଣି । “କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା” କହି ଅର୍ଜୁନା ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛି । ବାହାରକୁ ବାହାର ଆସି ଅର୍ଜୁନା ଧରୁ ଧରୁ ଭୁଲିରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଯାଇ ରକ୍ତଧାର ଛୁଟିଛି, ପିଣ୍ଡାରେ ବସିପଡ଼ି ବାହୁନିବାକୁ ଲାଗିଲେ—

“ବୋଉ ଲେ ! ମତେ କିସେଇ ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛୁ ମୋ ବୋଉ ଲେ ! ମୁଁ ମରିବାବେଳେ ତୋ ମୁହଁ ରୁହିଁଲି ନାହିଁ, ମୋ ବୋଉ ଲେ ! ମତେ ନିଆଁ ଖାତକୁ ପେଲି ଦେଲା, ମୋ ବୋଉ ଲେ !”

ଅର୍ଜୁନା ଦୁଇ ହାତରେ ବାହୁଟା ଯାବଡ଼ି ଧରି ବସି ଡକା ପାରୁଛି । ଦଡ଼ିଏ ଯାଏ ବାହୁନି ବାହୁନି ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଟିକିଏ ଅତେଇ ହୋଇ ଯିମିତି ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ଅର୍ଜୁନା ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ସାଧେ ବାବାଜି ମଠକୁ ଧାଇଁଲା । ଅଧବାଟରୁ ପାଟିକରି ଧାଇଁଛି—“ସାନ୍ତେ, ଦଉଡ଼ି ଆସ, ଘର ବୁଡ଼ିଲା, ଘର ବୁଡ଼ିଲା, ମା ସରିଗଲେଣି ।”

ସଭାରେ ପୁରଣପାଠ ଚର୍ଚ୍ଚା ଲାଗିଛି । ଅର୍ଜୁନାର ପାଟି ଖଲ ବାଜିଗଲାଣି, ଭଲକରି କଥା କହି ପାରୁନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲେ, ମୁକ୍ତାର ଘର ପୋଡ଼ିଗଲା, ସାଆନ୍ତାଣୀ ମରିଗଲେଣି । ମୁକ୍ତାଙ୍କୁ ତ ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଅଉ ଅମଲ, ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର ଯେତେ-ତେଲେ, ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ପୁରଣପଣା ବୁଡ଼ା ହରି ମିଶ୍ରେ ପୁରଣ ଖେଦା ତଳେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଫଛରେ ନଫରପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ବାଟୋଇ, ଆଉ ଆଉ ପାଖ ପଡ଼ିଣା ଶକଡ଼ା ଲୋକ ଘରର ଚଉପିଠି ବେଢ଼ି ଗଲେଣି । ସମସ୍ତେ ଫରୁଛନ୍ତି, “କଣ ହେଲା ?” ଭିତର କଥା ଜାଣୁଛି କିଏ, ଜବାବ ଦେଉଛି କିଏ ?

ମୁକ୍ତାର ବାବୁ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ସରସ୍ୱତୀ ଦେଇ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗାଁ ଗାଁ ଗର୍ଜୁଛନ୍ତି । ହାଣ୍ଡିଶାଳର ହାଲ ଦେଖିଲେ, ଅର୍ଜୁନାକୁ ତେର କଥା ପଚାରିଲେ, ବସାକୁ କିଏ ଆସିଥିଲା, କିଏ କଣ କହିଲା, ସାନ୍ତାଣୀ କଣ ଖାଇଲେ ଇତ୍ୟାଦି ତେର କଥା ପଚାରିଲେ । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର, “ନା, ମୁଁ କିଛି ଜଣେ ନାହିଁ ।”

ବାବୁ—ତୋତେ କିଛି କଥା କହିଥିଲେ ?

ଅର୍ଜୁନା ଟିକିଏ ହେପ ଡୋକି କହିଲା, ‘ନା’ । ଅର୍ଜୁନା କିନ୍ତୁ କଥାଟା ଜାଣୁ ଜାଣୁ ମିଛ କହିଲା, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କଥା, ସୁନା ଅଳଙ୍କାର କଥା, କହିଲେ କେଜାଣି ଉପରକୁ କିଛି ବଟା ଆସିବ ।

ଗୋପାଳବାବୁ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଯାଇ ଭିତରର ହାଲ ସବୁ କହିଲେ । ବାବୁମାନେ ବିଚାର କରି ଛିରି କଲେ, ଏହା ଏକରକମ ବ୍ୟାଧି । ‘ଞ୍ଜେଲ ଗୁରୁଜଣ ଧାଅଁ—ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରକୁ ପାଇବ, ଧରି ନେଇଆସ ।’ ହରି ମିଶ୍ରେ ଟିକିଏ ଖପ୍ପା ହୋଇ କହିଲେ, “କଣ ହେ, ଆମକୁ ନ ପଚାରି ଡାକ୍ତର ଆଣି ଧାଇଁଛ; ଏ

ଏ ରୋଗକୁ ଡାକ୍ତର ତ ଡାକ୍ତର, ଡାକ୍ତରର ବାପା ! ପିତାସୁଣୀ ପବନ ଲାଗିଛି । ଡାକ, ଗୁଣିଆ ଶୁନିଆ ମୁଖୀକୁ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାନରେ ବାନ୍ଧି ଦେନଯିବ । ଦଶଜାଗା ଆମର ଏ ଅଙ୍ଗେ ନଭେଇବା କଥା ।” ହରି ମିଶ୍ରେ ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଲୋକ: ଭାଷା ଭଗବତର ଭଲ ଅର୍ଥ ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କ କଥା କଣ ତଳେ ପଡ଼ିବ ? କାହାରିକୁ ନ କହି ମୁକ୍ତାରବାବୁ ଗୁଣିଆକୁ ଡାକିବା ଲାଗି ଏକ-କାନିଆ ଆପେ ଧାଇଁଲେ । ଅନ୍ଧାର ରାତି ଦଶ ଜାଗାରେ ହାବୁଡ଼ି ଆଣୁ ଗଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ି ଝରଝର ରକ୍ତ ବହି ପଡ଼ୁଛି । ପଛ ସାଙ୍ଗ ମଣିଷ ଧରି ଉଠାଇ ନେଉ ନ ଥିଲେ କେଜାଣି କି ହାଲ ହୁଅନ୍ତା !

ଶୁନିଆ ମୁଖୀ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଡାକନାମ ଗୁଣୀ । ଲୋକଟା ବାଙ୍ଗର, ଥୋଥମା ଥୁଥମୀ, ବାହୁ ଯୋଡ଼କ ଦେହକୁ ଗୁଣ୍ଡି ବେଶି ଲମ୍ବା ମୋଟା, କହୁଣୀ କଡ଼ରୁ ହାତ ପାସୁଲି ଯାଏ କିଛି ସାନ ଜଣାଯାଏ । ମୁହଁଟି ଖୁବ୍ ଚେପଟା, ବସନ୍ତ ଦାଗ ପୂରା, ନାକଟି ବେଶି ଚେପା ଆଉ ମୋଟ । ଗୁଲିବାବେଳେ ଜଘକୁ ଜଘ ଦସିଯାଏ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଅଧୁଲଟା ପରି ସିନ୍ଦୂର ଟିପା । ଆଖିରେ ମନ୍ଦା କଜ୍ଜଳ କଳା, ହେଲେ ଦେହ ରଙ୍ଗ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଛି, ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ପେଣ୍ଡା ବାଳରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟଲବ୍ଧ ଚେର ବୁଟି ପୂରା ପାଞ୍ଚଟା ଡେଉଁରିଆ । ଟାଣ ଗୁଣିଆ କି ନା, ଆଉ ଗୁଣିଏ ସହି ନ ପାରି ବାଣ ମାରନ୍ତି, କେହି ଜଣେ ବାଣ ମାରିଲେ ଗୋଟାଏ ଡେଉଁରିଆ ଫଟ୍କରି ଫାଟିଯାଏ । ଶୁନିଆ ମୁହଁରୁ ଏହା ଶୁଣିବା କଥା । ଖଣ୍ଡେ ମଇଳା ଜସ୍ତାଖଦି ପିନ୍ଧି ଅଗ୍ନାରେ ମଇଳା ଗାମୁଛା ଭଡ଼ି ବାନ୍ଧିଛୁ, ବାଁ କାନରେ ମୂଳମୂଳକାପୂର ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ମୁଣି, ଏଥିରେ ଖଣ୍ଡେ କାଉଁର ହାଡ଼ ଅଛି, ସେପରି ଟାଣ ଭୂତ ପ୍ରୋତ ଡାହାଣୀ ଚରିଗୁଣୀ ବେଳକୁ କାଡ଼େ, ହାତରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ।

ଶୁଦ୍ଧି ଆଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଖୁବ୍ ଟାଣରେ କହିଲା,
“କିଛି ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହିଲଗେ ଡାହାଣୀ
ଚିରଗୁଣୀ ଯାହାଥିବ ବନ୍ଧ ଦେନପିବ ।” ମୁଁ ଏ ମନ୍ତ୍ରୀ
ବନ୍ଧ ଦର ଚାହିଁ ପିଠି ବୁଣି ଦେଇ ଦର ଚାହିଁ କୋଣରେ
ଚାହିଁଟା ଲୁହା କଣ୍ଟା ପୋତି ଦେଲା । ଅଧିକା ଆଉ
କେହି ଭୁତ ପ୍ରେତ ଦର ଭିତରକୁ ପଶି ପାରିବେ
ନାହିଁ । “ରୁଲନ୍ତୁ, ଏବେ ରେଗୀ ଦେଖାନ୍ତୁ !”

ଦର ଭିତର ପିଣ୍ଡାରେ ପଶନ୍ତ କାନିଟାରେ ଭଲ
କରି ମୁଣ୍ଡ ପିଠି ଯୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ଆଣ୍ଟୁ ଯୋଡ଼ିକ
କୁଣ୍ଡେଇ ଆଣ୍ଟୁ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଥେଇ ସରସ୍ତ୍ରୀ ଦେଇ
ବସିଛନ୍ତି, ଟିକିଏ ଛୁଇ ନିଦ ଲାଗିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ।
ଅର୍ଜୁନା ଏକ ଧାନରେ ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ବସିଛି । ଗୁଣୀ
ଯାଇ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ାହେଲା, ରେଗିଣୀକୁ ତରଫି-
ମରଫି ଭଲ କରି ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଅନାଇଲା, ଦର ରୁଲ-
ବାଡ଼ିକୁ ବି ଅନାଇଲା, ତାହା ବାଦେ ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କୁ
ରୁଣ୍ଡି ଏଣ୍ଟୁଅ ପରି ଖୁବ୍ ଗର୍ବରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କହିଲା,
“ହଁ, ଅନେଇ ଥାଆନ୍ତୁ ବାବୁ, ମୁଁ କଣ କରୁଛି
ଦେଖିବେ ।” ଜଣାଯାଏ କଥାଟା ଅଳ୍ପ; ମାତ୍ର ସରସ୍ତ୍ରୀ
ଦେଇକ କାନକୁ ବାଜି ଯାଇଥିବ । ଟିକିଏ ତାଙ୍କ
ଦେହ ହଲିଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୁଣିଆ ପାଞ୍ଚହାତ
ଦୂରରେ ବାଆଁ ଆଣ୍ଟୁ ମାଡ଼ି ବସି ଆଖିରେ ମନ୍ତ୍ର
ଡାକିଲା—

“ଗର ଗର ହନୁମାନ ମହାବୀର ତୁ ଗର ଥିଲୁ
କାହିଁ, ମୋ ଡାକ ଶୁଣି ଅଇଲୁ ଧାଇଁ, ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ
ଭୁତ ବାନ୍ଧ, ପ୍ରେତ ବାନ୍ଧ, ଡାହାଣୀ ବାନ୍ଧ, କାହାର
ଆଜ୍ଞା, କାଉଁରୀ କାମରଣୀ, ଭଗବତ ବାଶୁଳଙ୍କ କୋଟି
କୋଟି ଆଜ୍ଞା । ଆ—ଫୁଃ, ଆ—ଫୁଃ, ଆ—ଫୁଃ”
ତନିଥର ଫୁଙ୍କା ମୁଁ ଏ ମନ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧ ସରସ୍ତ୍ରୀ ଦେଇ
ଉପରକୁ ଛୁଟି ମାରିଲା ।

ସରସ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ଆଉ କିଛି ବୁଝିଲେ
ନାହିଁ, ନାମ ଶୁଣିଲେ ଭଗବତ ଡାହାଣୀ — ଆଉ ବନ୍ଧ-
ଗୁଡ଼ାକ ଝର ଝର କରି ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଚମକି
ପଡ଼ି ରୁଣ୍ଡି ଦେଲେ, ପାଖରେ ଭୁତଟାଏ, ଚେଟାଟାଏ
କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାନ୍ଧବ କହୁଛି । ଭାରି ରଡ଼ିଟାଏ
କଲେ, “ଆଲୋ ମୋ ବୋଉ ଲେ, ଭୁତ ମତେ
ଖାଇଗଲେ, ଡାହାଣୀ ମୋତେ ବାନ୍ଧବ କହୁଛି ଲେ”
ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ପଡ଼ିଗଲେ । ଗୁଣିଆ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା,
ଭାରି ଛଦୁଆ ଭୁତ, ଆଉ ଡାହାଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ବିଶ୍ରାମ
କରିଛନ୍ତି । ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସାଆନ୍ତାଣୀ ଭୁତ ଆଉ
ଡାହାଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ନାମ କହିଲେ ।” ନିଶରେ ହାତ
ବୁଲାଇ (ନିଶ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ) ଖୁବ୍ ଆଖିରେ କହିଲା,
“ସା’ନ୍ତ କିଛି ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ; ଶୁଦ୍ଧି ଆଲୁ କଣ ବଳେଇବ ?
ଯୋଡ଼ାକୁ ଯୋଡ଼ା ବାନ୍ଧ (ମୁଣି ଟେକି କହିଲା) ଏହା
ଭିତରେ ପ୍ରଭାଇ ଦେନପିବ । ଆପଣ ଆଡ଼ିଆଟା
ଅପୁଟା ମନ୍ଦାର ଫୁଲ, ଗୋଟାଏ ଅପୁଟା କଦଳୀ ମଞ୍ଜି,
ଜୟ ପଞ୍ଚୁବନ୍ଧୁ ଶ୍ରେଣ ବେଗି ବେଗି ଅଗାନ୍ତ । ମୁଁ
ଯାଉଛି, ଅଧୁଆଁ ପୋଖରୁ ଲେଟାଏ ପାଣି ଆଣିବ ।
ଦେଲେ ଦେଲେ, ସୁଜାଏ ପଇସା ଦେଲେ, ସେଇଆଡ଼ୁ
ଯୋଡ଼ାଏ ଡାକୁଣୀ ଫଳ ଦେନ ଆସିବ ।”

ସରସ୍ତ୍ରୀ ଦେଇ ଏତକ ଶୁଣି ପାରିଲେ, ବାନ୍ଧ
ମୁଣିରେ ପ୍ରଭାଇ ଦେନପିବ । ରଡ଼ିଟାଏ ଗୁଡ଼ି ଝାମ ଯାଇ
ପଡ଼ି ଗଲେ, ତେତା ମୋଷ ।

ଏତକ ବେଳେ ରାଧା ଘାଟଟାଏ ଧରିଛି, ପେନ୍ଦାର
ବାବୁଙ୍କ ବୁଢ଼ୀମା ନଇଁ ନଇଁ ବାଡ଼ି ପଛ ପଛରୁ ବାହାର
ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ସରସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଅନାଇ ରଡ଼ିଟାଏ
ଗୁଡ଼ିଲେ, “ଆରେ ମୋ ଝିଅକୁ ସାରି ଦେଲେଣି, ଆରେ
ମୋ ଝିଅଟିକୁ ମାରି ପକାଇଲେଣି ରେ ।” ବୁଢ଼ୀ ରଡ଼ି
ଗୁଡ଼ି—“ଆରେ ଗୋପାଳ, ସବୁ ମିଶିପ ପିଲଦ ବାହାର
ଯାଅ—ଆରେ ଅର୍ଜୁନା, କବାଟ କଲି ଦେ ।”

ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଚେତା ନାହିଁ । ପାଖରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । “ହାତକୁ ଚହଁ ଚହଁ କଣ ଲାଗୁଛି ରେ ? ଆଲୋ ରାଧା ! ଘାପଟା ତେଜ ଦେଲୁ । ଏ—ଏ କଣ, ଆରେ ରକ୍ତ ଭାସି ଯାଉଛି ରେ—ମଲ୍ ମଲ୍ ମଲ୍, ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ଯାଇଛି ରେ !” ଚନ୍ଦ୍ର କନାପୋଡ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ପଟି ବାନ୍ଧିଦେଲେ, “ଏ—ଦେହଯାକ ଫୋଟକା କଣ ରେ !” ଫୋଟକା ସବୁରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନଡ଼ିଆ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଠାକୁମା କାନ୍ଦଣା ଦେଖି ରାଧା କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ଖୁଡ଼ି ଦେହରେ ହାତ ବୁଲୁଥିଲା । ଅର୍ଜୁନା ପକ୍ଷୀ ପକାଉଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ଭଜା ଗାମୁଛାରେ ଦେହର ରକ୍ତ, ଧୂଳି, କାଦୁଅ ସବୁ ପୋଛି ପକାଇ, ରକ୍ତ ପେଜଲଗା ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗା ପାଲଟାଇ, ଖଣ୍ଡେ ବାସିକରୁ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଟିକିଏ ଚେତା ବସିଲଣି । ଦେଖିଲେ, ମାଣାଶୁ, ରାଧା, ଅର୍ଜୁନା ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଦରର ସବୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଭୂତ ପଲାଇଲଣି ।

ବୁଢ଼ୀ—“ଆରେ ମୋ ମା ରେ ଆରେ ମୋ ସୁନା ରେ—ଆରେ ମୋ ଗୁରୁ ରେ—ଆରେ ମୋ ମାଣିକ ରେ” ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ ଡେର ଗେଲ କଲେ । ଧନ୍ତା ପବନ, ରାଧୀର ହାତ ବୁଲୁ ଓ ବୁଢ଼ୀର କଅଁଳ କଥାରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଚେତା ବସିଲଣି, ଆଉ ଡର ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଖାଲି ମନରେ ବିଚାରୁଛି, କଥା କଣ ? ଗୋପାଳ ତ ମାରି ନାହିଁ, କଳକଳିଆ ନାହିଁ, କଣ ହେଲା ? ବୁଢ଼ୀ ମରୁଇଲେ, “କହ ନା ରେ ମା, କଣ କହୁଛୁ ?” ଶାଶୁ କଥାରେ କଣ ଜବାବ ଦେବେ ? ରାଧୀକୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ନେଇ କାନରେ ଭୁନି ଭୁନି କହିଲେ, “ମୁଁ ବୋଉ ପାଖକୁ ଯିବି ।”

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ ଅବଶ୍ୟ ଯିବୁଁ । ମୋର ବି ତୋ ବୋଉକୁ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ମନ ଅଛି । ଭଲକ-ପୋଷି ଗାଁଟା ବି ଦେଖି ଆସିବି । କାଲି ସକାଳେ ଯୋଡ଼ାଏ ଡୋଲି କରି ଦୁଇ ଜଣ ବସି ଯିବା ।

ରାଧୀ—ଉଁ ଉଁ ଠାକୁରମା, ମୁଁ ବି ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବି ।

ବୁଢ଼ୀ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋ ଡୋଲିରେ ଜାଗା ହେବ ନାହିଁ, ତୋ ଖୁଡ଼ି ସାଙ୍ଗରେ ନେବ କି ପରୁର ?

ରାଧୀ ନ ପରୁରୁଣୁ ଖୁଡ଼ି ତା ହାତ ଚପିଦେଲେ—ଅର୍ଥାତ୍, ହଁ ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ ।

ରାଧୀ—ଏ—ଏ ଖଡ଼ି ! ତୁମ ଗାଁରେ କଣ ଭଲ, ପୋଷା ଥାନ୍ତି, ମତେ କାମୁଡ଼ିବ ?

ଖୁଡ଼ି ହିଆରା ହାତ ଧରି ହଲାଇ ଦେଲେ—ଅର୍ଥାତ୍, ଭଲ କାମୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

“ଆରେ ଅର୍ଜୁନା, ବସାରେ କିଛି ଜଳଖିଆ ଅଛି ?” ଅର୍ଜୁନା ତାଟିଆଟିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ମିଠାଇ, ଗିଲସେ ପାଣି ପାଖରେ ଥୋଇଦେଲା । “ଆଲୋ ରାଧା ଖୁଡ଼ିକୁ ଖୁଆ” - ଏତିକି କହି ମେଲକୁ ଉଠିଗଲେ ।

ରାଧୀ—ଠାକୁର ମା, ଖୁଡ଼ି ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ।

“ଏ, କଣ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ? ତେବେ ତ ତା ବୋଉକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯିବି ନାହିଁ । ଆଲୋ ରାଧା, ଖୁଡ଼ି ନ ଖାଇଲେ ତୁ ବି ଯିବୁ ନାହିଁ ।” ଆଉ ଖୁଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଏ । ରାଧୀ ତ ଜୋଳ ପରି ଲାଗିପଡ଼ି ହେଣ୍ଡେରେଇ ହେଣ୍ଡେରେଇ ମିଠାଇ ଯୋଡ଼ାକ ଖୁଆଇଲା, ଗିଲସେ କଣ, ଖଡ଼ି ଚି ଚି କରି ଏକ ନିଶ୍ୱାସକେ ତିନି ଅବୁଖୁର ପାଣି ପିଇଗଲେ ।

ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ଆସି ବସିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ବୋହୂ ମୁଣ୍ଡରେ ପଠିରେ ହାତ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଖାଲି ତାଙ୍କ ମନ ଦାଣ୍ଡି ହେଉଛି, କଥା କଣ ? ଏତେ

କାଣ୍ଡ କିଏ ହେଲା ? ହେଲେ, ଝିଅଟାକୁ ଟାଉକରି ପରୁର ଦେଲେ ତ କିଛି କହିବ ନାହିଁ, ସବୁ ଭଣ୍ଡାର ହେବ ।

ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ବସି କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ ଡେର କଥା କହି ବୋହୂର ମନ ବହଳିଆନ୍ତି । ଶେଷରେ ବେଳ ଉଣି କହିଲେ, “ହଁ—ସତ କଥା, ଆରେ ମା ! ଗୋପାଳ ପରୁରବ, କିଏ ଭାଲୁକପୋଷି ଯିବ ? ସତ କଥାଟା ତାକୁ ନ କହିଲେ ତ ସେ ଯିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ—କଥା କଣ, କହିଲୁ ରେ ମା ?” ସରସ୍ୱତୀ ତ ନିହାତି ସନ୍ତପନ୍ତରେ ପଡ଼ିଗଲେଣି—ସ୍ୱାମୀ କଥା ଅସୁନ୍ଦର କଥା, ଶାଶୁଟାକୁ କମିତି କହିବେ । ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିପାରି ବାହାରକୁ ଉଠିଗଲେ—“ଆଜ୍ଞା ମା, ତୁ ରାଧିକୁ କହ ।”

ରାଧି - ଠାକୁରମା, ଖୁଡ଼ି କିଛି କହୁନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ୀ—ତେବେ, କଥା ଫେଇ ନ କହିଲେ ଗୋପାଳ ତ ଗୁଡ଼ି ଦେବ ନାହିଁ । ରାଧି, ତୁ ଆଉ ତୋ ଆଶକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ରାଧି ତ ଚମତଟା ପରି ଖୁଡ଼ି ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି—
“ଖୁଡ଼ି, କହ—ହଁ କହ—ଦାଦା ପଠେଇବେ ନାହିଁ, ତୁ କହ !”

ରାଧି ଡାକ ଦେଲା “ଠାକୁର ମା, ଖୁଡ଼ି କହୁଛି ଡାହାଣୀ ।”

ବୁଢ଼ୀ ପରୁରଲେ—କିଏ ଡାହାଣୀରେ ?

ରାଧି ବୁଝି କହିଲା—ସେଇ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ।

ବୁଢ଼ୀ ଅର୍ଜୁନାକୁ ପାଖକୁ ଡାକି ପଚାରିଲେ—
ଡେର କଥା ପଚାରିଲେ, ସବୁ କଥାରେ ଉତ୍ତର—
“ନା” । ସେ ଯେପରି ସନ୍ତପନ୍ତ ହୋଇ ‘ନା’ କହୁଥାଏ ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିଲେ ଏ ସବୁ କଥା ଜାଣେ, ଡରରେ

କହୁନାହିଁ । ତାକୁ ଖବ୍ ଡରେଇଲେ, ଖବ୍ ଭରସା ଦେଲେ । ଅର୍ଜୁନା ଗୋଟାଏ କଥା ଲୁଚୁଥିଲା—
ହେଲେ, ବୁଢ଼ୀ ଜେରାରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ସବୁ କଥା ମଧ୍ୟରୁ ବୁଢ଼ୀ ଏହି କେତୋଟି ସାର-
କଥା ଚାଛି ନେଲେ । ଗୋପାଳ ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ବୋହୂକୁ ଆଗପରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ; ସେଥିପାଇଁ ଏତେ କାଣ୍ଡ ।

ବୁଢ଼ୀ ଗୋପାଳ ବାବୁକୁ ଦାଣ୍ଡ ପଟରୁ ଡାକ ପଠେଇଲେ । ପୁଅଟାକୁ ଏଡ଼େ ଅସୁନ୍ଦର କଥା କପରି କହିବେ—ଟିକିଏ ଆଡ଼େଇ ଛୁଡ଼ା ଦେଲେ । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା ପରି ଅର୍ଜୁନା ବାବୁକୁ ଏହିପରି କହିଲା—

“ଆପଣ ଆଗପରି ମା’କୁ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି, ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ତାକୁ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମା ମନରେ ଦୁଃଖ, ଏତେ କାଣ୍ଡ ।”

ଗୋପାଳ ବାବୁ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ନାମ ଚଟ୍ ବୁଝିଗଲେ । ସେ ଏବେ ହସିବେ, ନା ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେବେ ? କି ବଣ ପଶୁଟାଏ—କି କଥାକୁ କ’ଣ କରି ପକାଇଲା । ଦଶ ଭଲଲେକରେ କଥାଟା ହଟିହଟା ହେଲା, ଏଥିଲାଗି ଭାରି ମନ ଦୁଃଖ ।

ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ରାଧି ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇ ପାଖରେ ଶୋଇ ବୋହୂକୁ ମଝିରେ ଶୁଆଇଲେ । ସେ ରାତିରେ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିଶାପାଳନ ।

ବୋହୂ ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି ଶୁଣି ଦାଣ୍ଡଲେଟକ ସମସ୍ତେ ଖୁସି ହୋଇ ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲି-
ଗଲେ । ହେଲେ ଭିତର କଥାଟା କଣ, କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ଗୋପାଳବାବୁ ରୁଣ୍ୟରେ ପଡ଼ି-
ଥିଲେ, ଘର ଛୁପ୍ର କଥା ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମରେ ଡାକ୍ତର ଡାକିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇ-
ଥିଲା । ଶେଷରେ ଡାକ୍ତରକୁ ଆସିବାକୁ ହେଲା । ବୋହୂର
ମୁଣ୍ଡିଆ ଆଉ ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୋଟକା, ଆଉ ଗୋପାଳ
ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇ ଆଣ୍ଟି ଦା ଶୁଖାଇବାକୁ ଡାକ୍ତରବାବୁ
ଉଣା ପୂର କୋଡ଼ିଏଟା ଭଜିଟ୍ ପକେଟରେ ପକାଇଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ପଞ୍ଚା ଲୁଣ

(ସତ୍ୟ ଦଟଣା)

ଆବହମାନ କାଳରୁ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପଞ୍ଚାଲୁଣ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ସରକାର ବାହାଦୁର କେଉଁ
ସମୟରୁ ଏହି ବ୍ୟାପାରରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲେ, ତାହା
ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହଜ ନଥା ନୁହେଁ । ତେବେ, ଏକଥା
ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ
ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଦେଶାଧିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ
ଏହି ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗି ଥିଲେ; କାରଣ ତତ୍ପୂର୍ବେ
ଇଂରେଜମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ
ଥିବାର ନିଶ୍ଚୟରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଦେଶାଧିକାର
ସମୟରୁ ପୋକ୍ତାନି କାର୍ଯ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଥିବେ ।

୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ପୋକ୍ତାନି କାର୍ଯ୍ୟ ରହିତ
ହୋଇଯାଇଅଛି । ଲେଖକ ଅଳ୍ପବୟସରେ ସରକାର
ତରଫ ଲବଣ ମାହାଲ ସିରସ୍ତାରେ ଅଳ୍ପ କାଳ ମାତ୍ର
କର୍ମରୂପ ଥିଲା । ପୋକ୍ତାନି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାର ଯେଉଁ
ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂରଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ନିର୍ଭର
କରି ସେଥିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ କରୁଅଛି ।

ଲବଣ ମାହାଲର ସରକାର ତରଫର ପ୍ରଧାନ
କର୍ମରୂପ ଉପାଧି ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ । ଏହି କର୍ମରୂପ
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହନ୍ତି । ଜିଲ୍ଲାର ଜଲେକ୍ଟର ସାହେବ

ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ । ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ
ଇଂରେଜ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ
ଥିଲେ । ପୋକ୍ତାନ ରହିତ ହେବା ବର୍ଷରେ (ବୋଧ-
କରୁଁ) ମିଷ୍ଟର କର୍ଣ୍ଣେଲ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ, ମିଷ୍ଟର ବଣ୍ଟ
ଓ ମିଷ୍ଟର ମୁଫଟ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ ଥିଲେ ।

ଏଜେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସଦର କଚେରିରେ
ଦୁଇ ଗୋଟି ସିରସ୍ତା ଥିଲା — ପ୍ରଥମ ମୁନସିଖାନା,
ଦ୍ୱିତୀୟ ହସାବ ଖାନା । ମୁନସିଖାନାରେ ନିଯୁକ୍ତ
(ନମନ) କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଦେବାନ,
ପେହାର, ମୁନସୀ, ରେଜିନାମରୁ-ନବସ୍,
ପରବାନା-ନବସ୍, ନକଲ-ନବସ୍, ନାଜର
ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସହକାଶ ମୋହରରମାନେ ।
ହସାବଖାନାରେ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ଉପାଧି—
ସିରସ୍ତାଦାର, ମୁନସୀ ଓ ମୋହରରମାନେ । ଆମ୍ଭେମାନେ
ଦେଖିଅଛୁଁ, ସଦର କଚେରିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହକୁମାର
ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମରୂପଠାରୁ ନିମନ୍ତ ମହାଲରେ ନିଯୁକ୍ତ
ଅମଲ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ନିମନ୍ତ ମହାଲ କଚେରି ସବଦା
ଜନତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ।

ନିମନ୍ତ ପୋକ୍ତାନ ସ୍ଥାନରେ ସରକାର ତରଫରୁ
ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମରୂପଙ୍କ ଉପାଧି — ଦାଗେଗା, ପେହାର,
ଜଲଦାର, ଚପରସୀ, ଜାଲ ଚୌକିଆ, ଚୁଟି ପାଇକ,
ଚପାଦାର ଓ କପୁଲ । ନିମନ୍ତ ବନ୍ଦୀ ସ୍ଥାନରେ ନିଯୁକ୍ତ
ଥିବା କର୍ମରୂପ — ଦାଗେଗା ଓ ପେହାର । ପୋକ୍ତାନ
ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରହରୀ ପୋଲିସ କର୍ମରୂପ — ଜମାଦାର,
ମୁନସୀ ଓ ଚପରସୀ ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ପୋକ୍ତାନକାରୀମାନଙ୍କୁ
ସରକାର ତରଫରୁ ଦାଦନ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଦାଦନ
ଟଙ୍କା ପ୍ରାୟଶଃ ଉପାଧି-ଗୁଲିଆ । ଗୁଲିଆମାନେ
ସରକାରକୁ କବୁଲିୟତ ଲେଖିଦେଇ ଦାଦନ ଗ୍ରହଣ
କରନ୍ତି । ଏହି ଦାଦନ ସମୟଟା ବାଲେଶ୍ୱର ସହର

ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସବ ସ୍ବରୂପ ଥିଲା । ଅନେକ ଟଙ୍କା କାରବାର ହୁଏ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଦୋକାନୀମାନେ ଦୋକାନ ସଜେଇ ବସିଥାନ୍ତି । ବଜାର, ହଟାର, ଭିକାରୀ, ଅମଳ ଫଏଲ୍ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଦୁଇ ପଇସା ହାତରେ ହୁଏ । ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଦାଦନ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ମଫସଲବାସୀ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଥୋକ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଗଲେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଅ ପରିବାରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ନାନା ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ହସ୍ତ କରି ଦେଇ ଯାନ୍ତି ।

ଗୁଳିଆ ଦାଦନ ଦେଇ ଗୁଟିକୁ ଗୁଲିଯାଏ । ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ସ୍ଥାନର ନାମ ଗୁଟି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୁଟିର ଏକସରେ ସାଧାରଣ ନାମ ଅଡ଼ଂ । ଅବଶ୍ୟ ଗୁଟି ଓ ଅଡ଼ଂଗୁଡ଼ିକ ସମୁଦ୍ରକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଗୁଳିଆ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରରେ ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ କରେ । ସେ (ଗୁଳିଆ) କେବଳ କର୍ତ୍ତା ସ୍ବରୂପ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ନିର୍ବାଚନ କରି ପାଢ଼ୀ ଉପାଧ୍ୟାୟ ଲୋକ ଚଢ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଏହି ଚଢ଼ି ସତରଫର ଭାତ-ରନ୍ଧା ଚୁଲ୍ଲ ପରି ନୁହେଁ । ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ପୁରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରୋଷ-ଚୁଲ୍ଲ ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ । ପୋକ୍ତାନ ଚୁଲ୍ଲଗୁଡ଼ିକ ସେହିପରି ପିରମିଡ଼ ଆକାର ଅଟେ, ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ରୋଷ ଚଢ଼ିଠାରୁ ଅନେକ ବଡ଼ । କୌଣସି କୌଣସି ଚୁଲ୍ଲର ନିମ୍ନ ପରିଧି ୨୦୩୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୩୪ ହାତ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଚୁଲ୍ଲରେ ଏକାବେଳେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଣ୍ଡି ବସେ । ହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସତରଫର ଭାତରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡିର ସମାନ ନୁହେଁ । ମହାପ୍ରସାଦ କୁଡ଼ୁଆ ସମାନ ଅଟେ । ଚୁଲ୍ଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମାତ୍ରେ କୁନ୍ଦାର ହାଣ୍ଡି

ଯୋଗାଇ ଦିଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚୁଲ୍ଲରେ ଏକ ଜାଲକରେ ୨୦୧୨୫ ମହଣ ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ହୁଏ । ଦିନମାନରେ ଭିନ୍ନ ଜାଲ ହୁଏ । କେହି କେହି କର୍ମଠ ପାଢ଼ୀ ଗୁର ଜାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିପାରେ ।

ଚୁଲ୍ଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମାତ୍ରେ ମଲଙ୍ଗୀ ଉପାଧ୍ୟାୟ କର୍ମଗୁରୁ ପତ୍ତଲରୁ ମାଟି ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ସମୁଦ୍ର ବେଳାଭୂମି ଉପରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ଗଭୀର ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଜୁଆର ସମୟରେ ସମୁଦ୍ର ଜଳ ପ୍ରବେଶ କରେ, ଉଚ୍ଚା ସମୟରେ ଶୁଖିଲ ପଡ଼େ, ତାହାର ନାମ ଫଲ୍ଲ । ମଲଙ୍ଗୀ ମାଟି ଗୁଞ୍ଜି ଆଣି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବାଡ଼ି ପକାଏ । ମାଟି ସଂଗ୍ରହ ସ୍ଥାନର ନାମ ବାଡ଼ି । ବାଡ଼ି ଉପରେ ପୁନର୍ବାର ସମୁଦ୍ର ଜଳ ଡାଳି ଗୋଡ଼ରେ ଚକଟି ତରଳ କରାଯାଏ । ବାଡ଼ି ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳା ହୋଇଥାଏ, ସେ ଗର୍ତ୍ତର ନାମ କୁଣ୍ଡି । ବାଡ଼ିର ତରଳ ମାଟି ଦେହରୁ କୁଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେରିଏ କୁଟା ଗୁଞ୍ଜିଦିଆଯାଏ । ତାଡ଼ିକଟା ଚମାର ଖେଜୁରି ଛେ ବେକରୁ ଠେକକୁ ଯେପରି ଖଣ୍ଡେ ଖେଜୁରି ପତ୍ର ଗୁଞ୍ଜି ଦିଏ, ଏହା ସେହିପରି । କୁଟା କେରୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବାଡ଼ି ଦେହରୁ କୁଣ୍ଡିକୁ ସମସ୍ତ ଜଳ ନିଗିଡ଼ି ଆସେ, ବାଡ଼ିରେ ମାଟି ସବୁ ରହିଯାଏ । ସେହି ଲବଣାକ୍ତ ଜଳର ନାମ ଦହପାଣି । ଦହପାଣିକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ ମାରିଲେ ପକା ଲୁଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଚୁଲ୍ଲ ଜାଲ ସମୟରେ ଆଠ ଠାରୁ ଷୋଳ ଜଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମଗୁରୁ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏପ୍ରକାର ସହସ୍ରାଧିକ ଚୁଲ୍ଲ ଥିଲା । ଲଣମର ଚୁଲ୍ଲୀ ରେ କାଠ ଜଳେ ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ୩୪ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ ଜାତ ହୁଏ, ସେହି ଘାସ ଜାଲଣିରେ ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନର ସୁବଧା ନିମନ୍ତେ ଚିତ୍ରରେ ଏହି ଘାସ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ । ଜାଳୁଆ ନାମକ କର୍ମଗୁରୁ ଘାସ କାଟିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଜବ ନାମକ ଏକ

ପ୍ରକାର ଶାସ୍ତ୍ରଣଧାର ଅସ୍ତ୍ର ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ଅଭ୍ୟାସ ବଶରୁ ନାହିଁ ପଡ଼ି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦାସ କାଟିପକାଏ । ଦାସ ଶୁଣିଗଲେ ନିୟୁତ ବଳବତ୍ତାମାନେ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧି ବଳଦ୍ବାର ଚୁଲ୍ଲ ପାଖକୁ ଘେନି ଆସନ୍ତି । ସେହି ଦାସ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଜାଳ-ଚଉକିଆ ନିୟୁତ ଆନ୍ତି । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବଳଦ ଓ ବଳବତ୍ତା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁତ ଥିଲେ ।

ପାତ୍ରୀ ଲୁଣ ମାରି ଜମା କଲେ ଜିଲ୍ଲାଦାର ଆସି ଓଜନ ନିଏ ଓ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ଫାରମରେ ଅଡ଼ଙ୍ଗ-ପେସ୍କାର ନିକଟକୁ ରିପୋର୍ଟ କରେ ।

ଜିଲ୍ଲାଦାର ଫାରମ ।

ନାମ ଅଡ଼ଙ୍ଗ	ନାମ ରୁଟି	ନାମ ଚୁଲ୍ଲିଆ	କେତେ ଜାଳ	ଲୁଣପରିମାଣ
ପ୍ରଭୁଆକୁଳିଗାଁ	ନଗର	ମକକ	ତିନି ଜାଳ	୮୦ ମହଣ

ଅଡ଼ଙ୍ଗ ପେସ୍କାର ଜିଲ୍ଲାଦାରର ହସାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆମଣା ଖାତାରେ ଲୁଣର ପରିମାଣ ପ୍ରଭୃତି ଜମା କରି ନିଏ ଓ ସେଥିର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକଲ ସଦର କଚେରିକୁ ପଠାଇଲେ ହସାବ ମହକୁମା ଖାତାରେ ଜମା ହୁଏ ।

ସଦର କଚେରି ମୁନସୀଖାନାରେ ଲୁଣର କିଛି ହସାବ ରହି ନାହିଁ, ସବୁପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଲେଖା ପଢ଼ା ହୁଏ । ଅଡ଼ଙ୍ଗର ପେସ୍କାର ରୁଟିରୁ ଲୁଣ ବୁଢ଼ାଇ ନେଇ ସାଧାରଣ ଗୋଳରେ ଜମା କରି ନିଏ । ଯୁନିଫାର ଓଜନ କରି ଗୋଲ ଜାତ ହେଲେ ଅଦଲଦାର ତାହା ଉପରେ ଅଦଲ ମାରିଦିଏ । ସରକାର ନିୟୁତ କସ୍ତାଳ ଲୁଣ ଓଜନ କରେ ।

ଅଡ଼ଙ୍ଗର ଦାସଗଣ ସିରସ୍ତାର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ । କେବଳ ରୁଟିମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଚୁଲ୍ଲୀର କାର୍ଯ୍ୟ ତଦନ୍ତ କରେ ଓ ଚୁଲ୍ଲିଆମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଗୁଡ଼ାରି ଶୁଣି । ଦାସଗଣ ପାଲିଙ୍କି ବହିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଆଠ ଜଣ ବେହେରା ନିୟୁତ ଆନ୍ତି । ଦାସଗଣ ଗସ୍ତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଉପରେ ଗୋଟା ପାଟିଛତା ଧରାଯାଏ, ସେଥିସକାଶେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଛତାଧର ରୁକର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ ।

ପୋକ୍ତାନ ଲୁଣ ପରିମାଣ ଲିହାଜରେ ଚୁଲ୍ଲିଆ-ମନେ ଦିଶାୟ କିଛି ଦାଦନ ବୈଶାଖମାସରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଦାଦନ ଟଙ୍କା ଅଡ଼ଙ୍ଗ ମୁକାମରେ ଦିଆଯାଏ । ବର୍ଷାକାଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲେଣି ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ; ଚୁଲ୍ଲିଆ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମୀଗୁଣ୍-ମାନେ ରୁଟି ପ୍ରତି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଏଥି ଉତ୍ତରେ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ସଦର କଚେରିରେ ହସାବ ନିକାଶି ହେଲେ ଚୁଲ୍ଲିଆମାନେ ଅବଶିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କେହି କେହି ଚୁଲ୍ଲିଆ ସରଫ ବେଶି ବାବଦରେ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସରଫ ବେଶି ଅର୍ଥ, ଚୁଲ୍ଲିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ରୁଟିରୁ ଲୁଣ ଓଜନ ନେବା ସମୟରେ କଥା ଲୁଣ ଓଜନରେ କିଛି କିଛି ମାଲ ବେଶି ନିଆ ଯାଇଥାଏ । ଅଡ଼ଙ୍ଗ ଗୋଲା ନିକାଶି ସମୟରେ ସେହି ମାଲ ବଳକା ହୋଇ ପଡ଼େ, ସେହି ବଳକା ଲୁଣର ଅର୍ଥ ସରଫ ବେଶି । ଏହା କିଛି ଉଣା ଦୁହେ, ପାଞ୍ଚ ଦଶ ହଜାର ମହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ବେଶି ହୋଇ ପଡ଼େ । ଏହି ଲବଣର ମୂଲ୍ୟ ଅଡ଼ଙ୍ଗର ସମସ୍ତ ଚୁଲ୍ଲିଆଙ୍କୁ ବିଭାଗି କରି ଦିଆଯାଏ; ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଡ଼ଙ୍ଗରେ ସରଫ ବେଶି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦାସଗଣ, ପେସ୍କାର, ପ୍ରହରୀ ପୋଲିସ, ଅମଲ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମୀଗୁଣ୍-ମାନେ ଶେରଇ ଭାବରେ ଶସ୍ତ୍ରାଦରେ ବନ୍ଦୀ କରି ମୂଲ୍ୟ ବାଞ୍ଛି ନିଅନ୍ତି । ଏହି ଶେରଇ ଲୁଣ ମାଲଗିରି ଓ ମଧୁରଭଞ୍ଜ ଗଡ଼ଜାତକୁ ଚାଲିଯାଏ ।

ପ୍ରତି ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାରେ ନ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଲୁଣ ପୋକ୍ରାନ ହେଉଥିଲା । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ନିଜ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାରେ ଖରଚ ସକାଶେ ଦେଉ ଲକ୍ଷ ମହଣ; ନିଜ ବାଲେଶ୍ଵର ଓ ଭଦ୍ରକ ଗୋଲ୍‌ରେ ଗୋଲ୍‌-ଜାତ କରାଯାଇ ବାକି ସାଢ଼େ ସାତଲକ୍ଷ ମହଣ ଲୁଣ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପଶ୍ଚିମ କୂଳସ୍ଥ ସାଲିକା ନାମକ ଗୋଲ୍‌କୁ ଚଲଣ ଦିଆଯାଏ । ଅଡ଼ଙ୍ଗ ଗୋଲ୍‌ରୁ ସାଲିକା ଗୋଲ୍‌କୁ ଲୁଣ ଚଲଣ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟ ଡିନି ଶତ ବାଲେଶ୍ଵର ଜାହାଜ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲା । ଦୁଇ ଡୁଲିଆ ବଡ଼ ଜାହାଜର ନାମ ଗୋରାପ, ଏକ ଡୁଲିଆ ସାନ ଜାହାଜର ନାମ ଶ୍ଳୋପା । ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଗୋରାପ ଆଠ ଦଶ ହଜାର ମହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ବୋର୍ଡାଇ ନିଏ । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାହାଜ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ କର୍ମଚାରୀ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଜାହାଜ-ରୁଲକର ଉପାଧି ମାଟ୍, ତାହାର ସରକାରୀ ଡ୍ରଷ୍ଟେଲ୍, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି ଖଲ୍‌ସୀ । ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜରେ ହାରାହାରି ପନ୍ଦର ଜଣ କର୍ମଚାରୀ ଧରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଚାର୍‌ ହଜାର । ଏହା ଛଡ଼ା ଜାହାଜନିର୍ମାଣକାରୀ ବଡ଼ାଇ, କମାର, କଳାପିଠିଆ, ସଡ଼ିସିଲାଇ, ଦରଙ୍ଗା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୁକର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ହଜାର । ସମସ୍ତେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାନିବାସୀ; ଜାହାଜର ଅଧିକାରୀ ମହା-ଜନମାନେ ମଧ୍ୟ ବାଲେଶ୍ଵର । କେବଳ ଲବଣ ରହିବାରେ ଯେ ଜାହାଜ ସବୁ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ସେ ସମୟରେ କି ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟ, କି ବହି-ବାଣିଜ୍ୟ ସମସ୍ତ ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜାହାଜ ସବୁ ଗୋପାଳପୁର, ବିଶାଖ-ପଟ୍ଟନ, ମାଦ୍ରାଜ, ରେଙ୍ଗୁନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ଵୀପକୁ ଗଡ଼ାୟିତ କରୁଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀମାନଙ୍କର ଦୁଇଗୋଟି ବସ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବ୍ୟ—ଲବଣ ଓ ଧାନ । ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାୟ ଏକତୃତୀୟାଂଶ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷରୂପେ ଲବଣ ବ୍ୟବସାୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ଵର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ବୁଡ଼ାବଲଙ୍ଗ ନଦୀ ଜାହାଜ ଓ ନଦୀକୂଳ ଜନତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣାନକ୍ଷେତ୍ରବତ୍ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ବାଲେଶ୍ଵର ଜାହାଜର ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଜାହାଜ ରୁଲନ ଓ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠମରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ) ସେ ବଣ କାହାନ୍ତି ? ଗତ ନଅକ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ସର୍ବଶରେ ଶାନ୍ତି ନିକେତନକୁ ଘେନି ଯାଇଅଛି । ଅନ୍ୟଥା ସେଗୁଡ଼ିକ କି କଲବଲ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସରକାରୀ ପୋକ୍ରାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ କେତେକ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀ କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ଯୌଥରୂପେ ବାଲେଶ୍ଵରର ବ୍ୟୟ ସକାଶେ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମତି ଅନୁସାରେ ପୋକ୍ରାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । କି କାରଣ ଅନୁମାନକୁ ଅଗୋଚର, ଭୟଙ୍କରରୂପେ ଶତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଛୁଟି ଦେଇଅଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ସର୍ବସ୍ବାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଲାଭ ନ ହେବାରୁ କି ସରକାର ପୋକ୍ରାନ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିତ କରାଇ ଦେଲେ ? ସରକାର ଚୁଲିଆମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ପ୍ରତି ମହଣ ଟ° ୮/ ହିସାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ; ବିକ୍ରୀ ମହଣକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା । ଫି ମହଣରେ ଟଙ୍କାଏ ଏଗାର ଅଣା ଲାଭ । କେବଳ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ନ ଲକ୍ଷ ମହଣର ଲାଭ ହିସାବ କରି ନିଆ । କଟକ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କଥା ଥାଉ ।

“ଶୀଘ୍ରଧୂତନୟା ମୋ” । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପିତୃଭବନ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଚରଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ବସନ୍ତ ଥିଲେ । ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବାଣିଜ୍ୟ-ସ୍ଥାନର ନାମ ବନ୍ଦର, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ବନ୍ଦରବାଲେଶ୍ୱର । ତିନି ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ଯିବା ପୂର୍ବେ ଓଲହାଜ, ପରାସି, ଦିନେମାର ଓ ଇଂରାଜ ବଣିକମାନେ ଏଠାରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଯେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ସ୍ଥାନ, ଦୁଇ ଚାରି ବର୍ଷ ଅଳ୍ପ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାଳ ଯିବାର କଥା; ମାତ୍ର ଏହି ଦୁଇଟି ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶସ୍ୟ ଜଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସହରବାସୀ ସାଧାରଣ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଦଶପଣ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଦୁଇଓଳି ଚୁଲି ଜଳେ କି ନା, ସନ୍ଦେହ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ ତଥେବତ । ଏକମାତ୍ର କାରଣ—ଅର୍ଥାଭାବ । କେବଳ ଲବଣ ପୋକ୍ରାନ ଉଠି ଯିବାରୁ ସମସ୍ତ ଯାଇଅଛି, କାରଗର ବାଣିଜ୍ୟ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଅଛି । ବାଣିଜ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ମହାଜନ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀୟ ମାରୁଆଡ଼, କଢ଼ୀ, ଗୁଡ଼ିଆ, ନାଗୋଦାମାନେ ମାଡ଼ ବସିଲେଣି । ହାତରେ ଅର୍ଥ କାହିଁ ଯେ, ଧନବନ୍ତ ବିଦେଶୀ ମହାଜନଙ୍କ ସହିତ ଟଙ୍କର ଦେଇ ପାରିବେ ।

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜିଲ୍ଲାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ କୋଟି ଟଙ୍କାର ଧାନ ଚାଉଳ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ରେଳ-ଷ୍ଟେସନ ଚାଉଳବସ୍ତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସଡ଼କମାନଙ୍କରେ ଦିବାରାତ୍ର ଚାଉଳ ଗେଡ଼ି ଚାଲୁଅଛି, ଅଥଚ ସହରବାସୀ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କାତର ନୟନରେ, ଖାଲି ପେଟରେ ଭଜଭଜ କରି ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି ।

ଧାନ ଚାଉଳ ବନ୍ଦୀରେ ମଫସଲବାସୀ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଦୁଇ ଟଙ୍କା ହାତପେଠ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଖୋଜନ୍ତୁ, ଘର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖିବେ । ଟଙ୍କା

ହାତପେଠ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଲୋକେ ଲୋଭ ହେଲା ନ ପାରି କର୍ମୀମାନେ ଝୁଟାରେ ରେପାର ଛଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି କିଛି ନେଇ ଘରେ ପୁରୁଣା ଅଛନ୍ତି । ବର୍ଷେ ଅକାଳ ପଡ଼ୁ, ଦେଖିବେ, ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଧଣ୍ଡ ପରି ଶୋଇଯିବେ ।

ଆଗେ ଦେଶବାସୀ ସମୁଦ୍ରକୂଳ ମାଟି ବନ୍ଦୀ କରି ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଉଳ ବନ୍ଦୀକରି କର୍ମୀମାନେ ମାଟି କଣ୍ଟୁ ଅଛନ୍ତି । ରେପାର ଫେପାର ଗୁଡ଼ାକୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ମାଟି ବୋଲୁଅଛନ୍ତି । ଆନ୍ଦେମାନେ ବୋଲୁଅଛନ୍ତି, ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଲୁଣ ପୋକ୍ରାନ ହେଉଥିଲା । ଆଜିଯାଏ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥିଲେ ବ୍ୟବସାୟ ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରି ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ ଅତି ନିକୃଷ୍ଟରେ କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ମହଣ ପୋକ୍ରାନ ହେଉଥାନ୍ତା । ସୁତରାଂ ଅଭାବପକ୍ଷେ ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେଶରେ ପଶୁଥାନ୍ତା । ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ନୌଚାଳକ, ସମୁଦ୍ରକୂଳବାସୀ କୈବର୍ତ୍ତବଣ ଆଜି ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ସମୟରେ କେଡ଼େ ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତେ ।

ଆଜିକାଲି ବାଲେଶ୍ୱରର ଯାହା କିଛି ଚାଉଳକ୍ୟ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ । ମହାଜନ ବିଦେଶୀ, କଚେରିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାଉଳ ପ୍ରାୟ ବିଦେଶୀ । ରେଳ-ଷ୍ଟେସନରେ କର୍ମୀ ପାଇବା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କପାଳରେ ଲେଖା ନାହିଁ । ଜମିଦାରଗୁଡ଼ିକ ତ ହାତ ବାନ୍ଧି ରହିଲେଣି । ଏବେ ଚାଉଳ ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ହେଲେ ଜମି କାହିଁ ?

ହେ ଭଗବାନ୍ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୟାଳୁ ଗର୍ଭସ୍ଥ-ମେଣ୍ଡଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ବସନ୍ତ ହେଉନ୍ତୁ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପୂର୍ବବତ୍ତ ଲୁଣ ପୋକ୍ରାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କନ୍ୟାସୁନା

ମାଧ ମହାନ୍ତି ଘର ମଧୁପୁର । ଜାତିରେ ବଳରାମ-
ଗୋଷୀ । ବୟସ ସତ୍ତରକ ଭିତରେ । ଘରେ
ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ଉଣା ପୂର୍ବ ପନ୍ଦର
ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ ନାମ ମାଳତୀ । ହୋନ୍ତିଏ ଷାଠିଏ
ବର୍ଷ ବୟସରୁ ଶୁଣୁଛନ୍ତି ଘୋର ବସିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଗୁଲି
ଯିବାବେଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତଛନ୍ଦା କରିବାକୁ
ତାଙ୍କର ବୟସ ଥିଲା ବୋଲି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଥରେ
ଦି'ଥର ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା, ତାଙ୍କ ଦରଦା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ
କହି ବୁଲିଥିଲେ । ଦୁଇଭିନ୍ନ ବର୍ଷଯାଏ ତାଙ୍କ ମନ ବି
ବିବାହ ହେବା ଲାଗି ସକସକ ହୋଇଥିଲା, କେବଳ
କନ୍ୟାସୁନା ବାଡ଼ିତା ବଡ଼ ଟାଣ ପଡ଼ିବାରୁ ପଛଦୁଆ
ଦେଲେ । ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ବର୍ଷଯାଏ କହି ବୁଲିଲେ,
“ନାହିଁ ରେ ବାପା ନାହିଁ, କାହୁଁ ଗୋଟାଏ ଆସି ମୋ
ଛୁଆକୁ ହେଟାଦର କରିବ, ମା ଛେଉଣୁଟି କାନ୍ଦିବ,
ତା ବିକଳ ସହପାରିବ ନାହିଁ ।” ମା ମଲ୍ଲ ଦିନରୁ
ସେଇ ସାତ ବର୍ଷର ଝିଅ ମାଳତୀ—ବାପା ଝିଅ
ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଭାବ ରାଗେ, ସଙ୍ଗୁଡ଼ି ବାସନ ମାଜେ ।
ଘରର ଆଉ ଆଉ ପାଇଟି ବି ତା ଜମା ।

ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଥିଲା, ନାମ
ମଧିଷା । ବୁଢ଼ୀ ମରବା ଗୁର ମାସ ଆଗେ ମହାନ୍ତିଏ
ସାତଶହ ଟଙ୍କା କନ୍ୟାସୁନାରେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ
ବୁଢ଼ାବରକୁ ସାତେ ଆଠ ବରଷର କନ୍ୟା ଟେକି
ଦେଇ ଗୋଷ୍ଠଦାନର ଫଳ ଶୋଳପଣି ଅର୍ଜିଥିଲେ ।
ସେ କନ୍ୟାଟି ଏଗାରବର୍ଷ ବୟସରୁ ବଧବା । ସେ
ବିଭା ହୋଇ ଯାଇଛି, ବାପ-ଘରମୁହାଁ କେତେ
ହୋଇନାହିଁ ।

ମୁଲକର ଆଉ ଝିଅଙ୍କ ପରି ମାଳତୀଟି ବି ଦିନକୁ
ଦିନ ବଡ଼ି ବଡ଼ି ପନ୍ଦରବର୍ଷରେ ପାଦ ଦେଲଣି । ରୂପରେ,
ଗୁଣରେ ମାଳତୀର ସମକକ୍ଷ ଝିଅଟିଏ ମଧୁପୁର ତ

ମଧୁପୁର, ଦଶଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଖୋଳ
ପାଇବ ନାହିଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଗୋବରଗଡ଼ିଆରେ
ପଡ଼ୁଥିଲା ଫୁଟିଛି । ମାଳତୀ ଗାଁ ଝିଅଙ୍କ ପରି ଆଉ ଆଉ
ସମବୟସୀ ଝିଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ହେଁ ହେଁ, ଫେଁ ଫେଁ
ହେବାର କେନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ନାହିଁ । କବାଟଟି କଳଦେଇ
ଘରେ ଆଗଣା ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥାଏ । ପାଣି ଆଣିବା
ପାଇଁ ପୋଖରୀକୁ ଯାହା ବାହାରେ । ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ
ଓଡ଼ିଶାଟି ଟାଣି ଦେଇ, ମାଠିଆଟି କାଖେଇ ଗାଁ ଗୋଡ଼ଘା
ଏକପାଖିଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଯାଏ । ଗାଁର ପାଞ୍ଚ
ମାଇଗେଜ କହନ୍ତି, ମାଳତୀର ଗୁଲିଟି କେତେ ସୁନ୍ଦର ।
ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଅଭିଆଡ଼ି ଝିଅଟାକୁ ଘରେ ରଖିଛି,
ଗାଁରେ ଜାତିରେ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ବଡ଼ ଧିକାରଲେଣି ।
ଆଉ ଏଣିକି ମହାନ୍ତିଏ ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।
ଝିଅଟି ଯେ ଆଜିଯାଏ ବିଭା ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ ।
ସେଥିର କାରଣ, ଝିଅ ବିଭା ହୋଇ ଗଲେ ଭାତ
ଦି'ଟା ଫୁଟାଫୁଟି କରି ଦେବ କିଏ ? ଆଉ ଏପରି
ଗୁଣବତୀଟିଏ ବା କାହୁଁ ପାଇବେ ? ମହାନ୍ତିଏ ସକାଳୁ
ଉଠି ଦୁଇ ଜଣ ମାନିଆ ଗୁଞ୍ଜଳ ମାଣର ଠିକ କଣ୍ଠରେ
ମାପି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ମାଳତୀ ଆପଣା ପେଟରୁ କାଟି
ସେଥିରୁ ମୁଠିଏ ଗୁଞ୍ଜଳରେ ବାପା ସଞ୍ଜବେଳେ
ବିଲବାହୁଡ଼ା ଖାଇବ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସାନ ପୋଡ଼ା-
ପିଠା, ନୋହଲେ ପଖାଳ ମୁଠିଏ କରି ରଖି
ଦେଇଥାଏ । ମହାନ୍ତିଏ ଗୁଞ୍ଜଳ ମାପି ଦେବାବେଳେ
ଗୋଟିଏ ଖୁବ ସାନ ଶାମୁକାରେ ଲୁଣ ମାପି ଦିଅନ୍ତି ।
ବାଡ଼ିର କପ୍ପା ଗଛଟିରେ ବର୍ଷକ ଭରକାରି ତଳେ ।
କପ୍ପା ପାଗଲେ ମହାନ୍ତିଏ ନିଜେ ଗଛରୁ ପାରି, ଖୋଷା
ଛଡ଼ାଇ, ପାରୁ କାଢ଼ି, ମାଠିଆ ମାଠିଆ ପୁରାଇ କୋଲପ-
ଘରେ ରଖି ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେଥିରୁ ବାପ ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ
ଠିକ ଦୁଇ ଫଡ଼ି କାଢ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ମାଳତୀଟି ବଡ଼
ଦୟାବତୀ, ବାପାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ଏକା ବାପା କିନ୍ତୁ,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଏ । ଗୋଟିଏ ବିରଡ଼ି ପିଲା ପୋଷିଛି,
ସେଇଟି ତାହାର ନିର୍ଜନ ଘରେ ସଙ୍ଗିନୀ—ସବୁବେଳେ

ଲଞ୍ଜ ଟେକ ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ କହି ଗୋଡ଼ରେ ଘଷି ହେଉଥାଏ । ମାଳତୀ ସେଟାକୁ ଆପଣା କଂସାରେ ଖୁଆଏ, ପାଖରେ ଶୁଆଏ । ବାପା କଥା ଲଙ୍କାମରତ ଭଲ ପାଏ । ଯୋଡ଼ିଏ ଲଙ୍କାମରତ ଗଛ ମୂଳଆ ପଠାଇ କୁଆଡ଼ୁ ଅଣାଇ ମଝି ଅଗଣାରେ ପୋତିଛି । ଖରାଦିନେ ଗାଁ ମଝି ପୋଖରୀରୁ ପାଣି ଆଣି ଗଛ ମୂଳରେ ଢାଳେ । ମାଳତୀ ଉପର ଓଳି ପାଣିପାଲି ଯାଇ ପୋଖରୀକୂଳରୁ ମଦରଙ୍ଗା, ସୁନୁସୁନିଆ, ହିଡ଼ମିରୁ, କଳମ୍ବୁ, ପିତା ଶାଗ ଯେଉଁ ଦିନ ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼େ, ମୁଠିଏ ତୋଳି ଆଣେ, ଖାଇ ବାପାପାଇଁ ସିଝାସିଝି କରି ରଖେ ।

ମଫସଲ ଗାଁରେ ଯାହାକୁ ଥିଲବାଲ ଲୋକ କହନ୍ତି, ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତ ଏ ବି ସେହିଭଳିଆ ଜଣେ । ସରବରି ଦୁଇ ବାଟିଯାଏ ହାତରୁଷ, ଭାଗରେ ବି ବାଟିଏ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଛଅଟା ହଳ, ମାଛ ଗୋରୁ ବି ଚାରି ବୋଡ଼ି ସରିକି । ଗାଈ ଦୁହାଁଳ ହେଲେ ଦୁଧଯାକ ଗଉଡ଼ କାଟରେ ଦେଇଯାଏ ।

ମହାନ୍ତଙ୍କର ଖରଚ ବୋଇଲେ, ଧାନ ବିକି ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଚଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଆଉ ପଇସା କଉଡ଼ିର ଖରଚ ନାହିଁ । ବାଡ଼ିରେ ଖଣ୍ଡେ କପା କରିଛନ୍ତି, ବାପା ଝିଅଙ୍କର ଲୁଗାବାଡ଼ିଟା ଚଳିଯାଏ । ବେଜାୟ ଖରଚ ମଧ୍ୟରେ ପିଲଦିନରୁ ପିକା ଟଣାଟା ଅଭ୍ୟାସ, ଗୁଡ଼ିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ରୋଜିନା ଅଧ ସେର ଧାନରେ ଧୁଆଁ ପକ ଗୋପିଆ ଦୋକାନ ପାଖରୁ ଆସେ । ସବୁବେଳେ ପିକାଟା ମୁହଁରେ ଲାଗିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ମୋଟା ନିଆଁ ବଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । କୁଆଡ଼ୁକୁ ଗଲେ ବଡ଼ିଆଟି କାଖେଇ ବାହାରନ୍ତି । ମାଳତୀଟା ଏବେ କଲେଇଲଣି । ଏଣିକି ବିଷ ନ ଦେଲେ ମୁହେଁ ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଆସିଲଣି, ହେଲେ ଦର ପଡ଼ିନାହିଁ । ତିନିଟି ଟଙ୍କାରୁ ଉପରକୁ କେହି ଯିବାକୁ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତ ଏ ବଡ଼ ସତ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ, ଏକା ରା ଧରିଛନ୍ତି, ସାତ ଶହରୁ ପଇସାଏ ବି ଉଣା ହେବ ନାହିଁ । ନ' ବର୍ଷର

ବଡ଼ ଝିଅଟା ହେଲା ସାତ ଶହ, ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଝିଅ-- ଦେଖ ତ, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ, କମିତି ପାଇଟିକୁ ଯେ'ଗା । ଦେଖି ଚାହିଁ ବୁଝି ସମଜି କଥା କହିଲେ ସିନା ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ବିଷା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆସନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ଏକା ଜବାବ ।

ମହାନ୍ତ ଏ ବୁଝିଲେଣି, ଦୋହଳି ତେହଳି କେହି, ଖବ୍ ବୁଡ଼ା ବର ନ ହେଲେ ଦର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । କନ୍ୟାପାଇଁ ଏହିପରି ଯେ'ଗା ବର ସକାଶ ବାଟ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି ।

ମଧୁସୂର ଗାଁଟା ଗୋପାଳଜୀଉଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର । ମଠଟି ଗାଁ ମଝିରେ । ଆଉ ଆଡ଼େ ବି ଜମିଜମା ଅଛି । ସେ ସବୁ ଜମିର ଖଜଣା, ଫାଉ ଫୌରତ, ଶିଷ୍ୟ ସେବକ ସବୁ ସବୁ ରକମରୁ ବର୍ଷକୁ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ସରିକି ଆସୁ । ଏଟା ନିଅନ୍ତା ମଠ, ଗୋଟାଏ ମହନ୍ତ ନାରାୟଣ ପାଇଲେ ତାଙ୍କ ତେଲ ଗାଦିରେ ବସନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ରଘୁବର ଦାସ ନାରାୟଣ ପାଇବାରୁ ତାଙ୍କ ତେଲ ଲଛମନ ଦାସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଦିର ମାଲିକ । ନୁଆ ମହନ୍ତ ଖୁବ୍ ଦାତା, ଦୟାଳୁ । ଆଗ ମହନ୍ତଙ୍କର ସବୁ ଭଲ ଗୁଣ ଅଛି । ଚରିତ୍ରଟି ବି ଖୁବ୍ ଭଲ । ହେଲେ ଟୋକାଳିଆ ବୁଦ୍ଧିଟା ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । ଆଗ ପୋଷା ପାରା ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ-ଗୁଡ଼ାକ ରହି ଯାଇ-ଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ମଠରେ ଗୋଟାଏ ଆଖଡ଼ା ଜାରି କରି-ଛନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ବାଜିଲା ତ, ଗାଁର ଯେତେ ଭେଣ୍ଟିଆ ପିଲା ରୁଣ୍ଡି । କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ରାମଲୀଳା ଯାହା ହୁଏ । ଆଖଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ର ଦଶଜଣ ଭେଣ୍ଟିଆ ଅଛନ୍ତି । ରାତି ଛଅ ଦଡ଼ି ସରିକି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠା ଦଣ୍ଡା ବଜେ, ଆଖଡ଼ା ବଜେ । ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା ବାଦ ମହନ୍ତ ସେହି ବସ୍ତ୍ର ସାଙ୍ଗି ଦଶ ଜଣଙ୍କୁ ଧରି ମଠ ପଛ ବଗିଚା ମଝିରେ ଥିବା

ତ୍ରୋଖଣୀ ଘାଟରେ ବସି ଅଧରାତିଯାଏ ଲୁଚିତାନନ୍ଦ * ମୌଜ କରନ୍ତି, କୋଡ଼ିଏ ମୁଲକର ହାଲଗୁଲ କଥା ପଡ଼େ ।

ମହନ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ଗାଁର ଜଳ୍, ମେଜେଷ୍ଟର, ମହାଜନ ସବୁ । ଏ ଗାଁରୁ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ମାଲି-ମାମଲ ସରକାରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠରୁକର ଅଛି, ନାମ ବିନୋଦିଆ — ବୟସ ବାଇଗଣ କି ତେଲଗଣ । ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଡଢ଼ଲ ଡଢ଼ଲ । ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତଙ୍କର ଭାରି ବିଶ୍ୱାସୀ ଗୁକର । ମହନ୍ତଙ୍କ ନିଜ କୋଠରୁ କଞ୍ଚି, ମନ୍ଦିର ସରଦର, ଗନ୍ଧାଘର, କାରବାଣୀ ଘର, ସବୁଘର କଞ୍ଚି ତା ହାତରେ । ଗୋଟାଏ ସରୁ ଲୁହା ଶିକୁଳରେ ଗୁହା ବେକାଏ କଞ୍ଚି ସବୁବେଳେ ତା' ଅଣ୍ଟାରେ ଝୁଲୁଥାଏ । ସବୁ ବିଷୟରେ ମହନ୍ତଙ୍କର ବିନୋଦିଆ ଉପରେ ଖୋଳପଣି ବିଶ୍ୱାସ । ଯେପରି ମାଲିମାମଲ ହେଉ ବିନୋଦିଆକୁ ନ ଧରିଲେ କେହି ମହନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଗି ବେଗି କାମ ହାସଲ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର, ନଗଦାତ ଟଙ୍କା, ଟିପ ତମସୁକ ମହନ୍ତଙ୍କର ନିଜ ତହବିଲ, ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ବିନୋଦିଆ ଜମାରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା । ନେଇ ବସିଲେ ମାଲିମାମଲରୁ ବି ତେର ତେର ଟଙ୍କା ପାନ୍ତା । ମାତ୍ର ତାହାର ଦରମା ମାସକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାରେ ବି ହାତ ଦିଏ ନାହିଁ । ଏଣେ ମହନ୍ତଙ୍କର ଯେପରି ଅକାରଣ ପଇସାଏ ନଷ୍ଟ ନ ହେବ ଖୁବ୍ ଜଗିଥାଏ । ପ୍ରଜା ଶାତକ ଉପରେ ହକ ପାଉଣା ପଇସାଏ ଛୁଡ଼ିବ ନାହିଁ, ମହନ୍ତ ହୁକୁମ କଲେ ବି, ନା । ବିନୋଦିଆ ଘର ହାଟଗାଁ, ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଗୁରୁ କୋଶ ଦୂର । ସେ ଗାଁଟା ବି ମହନ୍ତଙ୍କର ଦେବୋଞ୍ଜର

ବାହେଲ । ମା ବାଧୁକା ପଡ଼ିଛି ଶୁଣି ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତ ମହାଗଜକଠାରୁ ଗୁରୁଦିନର ଛୁଟି ନେଇ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲା । ଆଜି ସକାଳୁ ଘରୁ ଆସି ଭୁନଟି ହୋଇ ବସିଛି, କାମ ପାଇଟିରେ ମନ ଦେଉ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ପଚାରିଲେ, “କି ରେ ବିନୋଦିଆ, ଇମିତି ହୁକାଟା ପରି ବସିଛୁ କିଏ ? ଯା ଯା, ତୋଟାଳିଆ ସବୁ ଆସି କାମରେ ଲାଗିଗଲେଣି କି ନା, ଦେଖ ଯା ।”

ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼କ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରି ସେ ସେ କରି ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଲା, କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତ—ଆରେ କଥା କଣ କହ, ଇମିତିକାଟା କାନ୍ଦୁଛୁ କିଏ ?

ବିନୋଦିଆ—ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଆଉ ଗୁକର କରିବି ନାହିଁ । ଆମ ଗାଁର ତେର ଭେଣ୍ଡିଆ ରେଲବାଇରେ କାମ କରି ତେର ତେର ଟଙ୍କା ଆଣୁଛନ୍ତି । ମା କହିଲା, ମୁଁ ସେଇପରି କାମ କରି ଟଙ୍କା ଆଣି ବାହା ହେବି । ମା କହିଲା, ସେ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲାଣି, ମରିଯିବ—ବୋହୂ ଦେଖିବ ।

ମହନ୍ତ ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ—ଏଇ କଥା ! ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ବାହା କରେଇ ଦେବି । ଖୁବ୍ ଭଲ କନ୍ୟାଟିଏ ବାହା କରେଇ ଦେଲେ ତ ହେଲା ?

ବିନୋ.ଆ - ଆମ ଜାତିରେ କନ୍ୟାସୁନା ତେର ଟଙ୍କା ପଡ଼େ, ମୁଁ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆଣିବି ?

ମହନ୍ତ—ଆରେ ବାପା ! ତୁ ତ ବାହା ହେବୁ ଗଲା, ଟଙ୍କାରେ କଣ ଅଛି ? ଆଜ୍ଞା ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ, ମୁଁ ଦେବି ।

ବିନୋଦିଆ ଭାରି ଝୁଟିଟାଏ ହୋଇ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଗଲା ।

ପଞ୍ଚ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ବିଧବା—ଦରକୁ ଏକୁଟିଆ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ହିଅ ଥିଲା, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷହେଲ ବିଷା ହେଇ ଯାଇ ଶାଶୁଘରେ ଅଛି । ଗାଁ ମଝିରେ ଘର । ହେଲେ ତାର ବଡ଼ ଭ୍ରତ, ଘରେ ଏକୁଟିଆ ଥାଏ, କାହାରିକୁ ତରେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଗୋଟାକ ଖଟେ । ମାଇକନିଆମାନଙ୍କ ନଖ କାଟେ, ଗୋଡ଼ରେ ଅଳତା ଲଗାଇ ଦିଏ । ପଞ୍ଚର ବୁଦ୍ଧ ଖୁବ୍ ଟାଣ, ଧୂଣି ପାଞ୍ଚ ମାଇକନିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତସ ଥିବାରୁ ସେ ଭାରି ପଟ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସାକୁଲ ସାକୁଲ କରି ଗାଁ ଗୋଟାକ ମାଇକନିଆଙ୍କୁ ପଟେଇରଖିଛି । ତାକୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାନ୍ତି । ଆଉ କଥା ଯାହା ହେଉ, ତାର ମନ ଆଦରଣ ବୋଲି କେହି କେବେ ପଦେ ବୋଲି କହି ନାହିଁ ।

ଆଜିକି କେତେ ଦିନ ହେଲା ସଞ୍ଜ ସକାଳ ସବୁ—ବେଳେ ମଠକୁ ଯା ଆସ କରୁଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଛି । ମାଧ୍ୟମହାନ୍ତି ଘରେ ନ ଥିବାବେଳେ ପଞ୍ଚା ତାଙ୍କ ଘରକୁ ପଶିଯାଏ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘର ଭିତରେ କେହି ଯେମନ୍ତ ତାକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାଏ, କବାଟରେ ହାତ ମାରିବାକ୍ଷଣି ଉଦୁଆ ହୋଇଯାଏ ।

ପଞ୍ଚ ମାଳତୀକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ “ମା ରେ—ସୁନା ରେ—ସୁନ୍ଦରୀ ରେ—ମୋ ହିଅଖଣ୍ଡ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା ଦିନରୁ ଅନ୍ଧାରୀ ହୋଇ ବସିଥିଲା ରେ—ଦାଣ୍ଡ ଦାଟରେ ତତେ ଦେଖି ନେସ ପବସ କରୁଥିଲା ରେ । ଗାଁରୁ ଶୁଣିଲି, ତୁ କୁଆଡ଼େ ବାହା ହୋଇ ଯାଉଛୁ, ତତେ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଅଛଲା ରେ ।” ମାଳତୀ ହାତରେ ମୁଠାଏ ଅଳ୍ପ ମହାପ୍ରସାଦ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ କହିଲା, “ଆଜି କତରୁ ତୁ ମୋ ହିଅ, ମୁଁ ତୋ ମା ।”

ମାଳତୀ ଆଦର କଥା, ସ୍ନେହ କଥା, କଅଁଳ କଥା ପଦେ ହେଲେ କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଏତେ ସ୍ନେହ କଥା ଶୁଣି ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ଚାଲୁ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ ସୋ ସୋ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଛି । ଘଡ଼କ ବାନ୍ଦ ଧକେଇ ଧକେଇ କହିଲା, “ମା, ମୁଁ ଆଉ କିଛି ମାଗୁ ନାହିଁ, ତୁ ବେଳେ ବେଳେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିବୁ, ପଦେ ପଦେ କଥା କହି ଯାଉଥିବୁ । ବାପା କେବେ ହେଲେ ମତେ ପଦେ ଭଲ କଥା କହେ ନାହିଁ, ଟିକକ କଥାରେ ତୁଳା ରାଗି ଯାଇ, ‘ଦୂର ଦୂର ! ପୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡି, ବେଲଏ ବେଲଏ ଠୁକୁଥିବୁ ବସିଥିବୁ’ ମିତି ଗାଳି ଦିଏ । କାଲି ତେର ଗାଳି ଦେଲା, ଧୁଆଁ ପସ କଣିବା ଲାଗି ଧାନ କାଢ଼ି ଦେଲା ନାହିଁ, ଖଳାରେ ଯେ ଅଗାଡ଼ି ଜମା ହୋଇଛି ତାକୁ ପାଛୁଡ଼ି ଧାନ କାଢ଼ି ଧୁଆଁ ପସ ଦୋକାନରୁ ଆଣିବାକୁ କହି ଯାଇଥିଲା । ଅଗାଡ଼ି ତିନି ଅର ପାଛୁଡ଼ିଲଣି, କାଲି ତେର ପାଛୁଡ଼ିଲି, ମୁଠାଏ ବିଧାନ ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ବାପା ଆସି ତେର ଗାଳିଦେଲା ।” ଏଇ କଥା କହି ସାରି ମାଳତୀ ଧକେଇ ଧକେଇ ତେର କାନ୍ଦିଲା ।

ପଞ୍ଚ ମୁହଁ-ପୋଛି ଦେଇ କହିଲା, “ମା, ଆଉ କାନ୍ଦ ନା, ଗୋପାଳଜୀ ମହାପ୍ରଭୁ ତତେ ରାଣୀ କରିବେ । ମୁଁ ସେଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ତୋ କଥା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଉଛି । ତୁ ଦେଖ ନାହିଁ, ମୁଁ ଏବେ ମଠକୁ ଏତେ ଯା—ଆସ କରୁଛି କିଏ ? ତୁଳା ତୋ ଲାଗି ।”

ମାଳତୀର ବିଷା ଲାଗି ମହାନ୍ତିଏ ଏବେ ଅଥୟ ହେଲେଣି । ଏଡ଼େ ହିଅଟାକୁ ଘରେ ରଖିଛି, ସମସ୍ତେ ଛି ଛିକର କରୁଛନ୍ତି । ତେର ଜଗାରୁ ବାଜିନ ଆସିଲଣି । ହେଲେ ଘର ପଟ୍ଟ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତିଏ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ପଞ୍ଚର ବର୍ଷର ହିଅଟା ତ ଅତି ନିକୁଞ୍ଜରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ଶହ ଟଙ୍କା ଖାଇ ଗଲଣି, ତିନି ଶହ ଟଙ୍କାରେ ଦେଲେ ଲଭା ଥାଉ, ମୂଲତୁ

ସେକ୍ ଠୋକ୍ ଦି ଉନି ଶହ ଟଙ୍କା ଲୋକସାନ !
ମନରେ ସ୍ଥିର କଲେ, ସାତ ଶହ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା
କନ୍ୟାସୁନା ହେଲେ ଝିଅକୁ ଗୁଡ଼ିବେ ନାହିଁ ଝିଅ
ପଛକେ ଦରବୁଡ଼ୀ ହୋଇ ଘରେ ବସିଥାଉ । ଦର
କାମ ପାଇଟିପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଆସିଲେ ଖାଆନ୍ତା,
ନୋହିଲା ଏଇଟା ଖାଇଲା । ଲୋକେ ନିନ୍ଦା କରୁଛନ୍ତି,
କରନ୍ତି, ଲୋକ କଥାରେ କଣ ଅଛି ? ସେଥିଲାଗି କଣ
ଏଡେ ଟଙ୍କା ଲୋକସାନ ସହିବ ?

ମହାନ୍ତଙ୍କର ଏବେ ଦିନ ରାତି ଚିନ୍ତା । କେବେ
ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଘରେ ପଶିବ । ଦିନେ ତାଙ୍କ ମନ
ଡାକିଲା, ମାଳତୀ ମୁହଁଟା ଟିକିଏ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର
ଦିଶିଲେ କନ୍ୟାସୁନା ବାଡ଼ି ବଢ଼ିବ ପରା । ପାଟି କରି
ଡାକିଲେ, ‘ଆଲୋ ମାଳତୀ । ଶୁଣ ଶୁଣ, ଏହି ନେ
ମାଣେ ଧାନ, ଗୋପୀ ସାଉ ଦୋକାନରୁ ହଳଦା
ତେଲ କଣି ଆଣ । ହଳଦା ବାଟି ରଖିଥିବୁ, ଅଳ୍ପ
ବୁଝାଏ ତେଲ ମିଶାଇ ଦେବୁ, ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲା-
ବେଳେ ସେହି ହଳଦା ଟିକିଏ ମୁହଁରେ ମାରି ଦେଇ
ବାହାରିବୁ । କେହି ବାହା ବାଡ଼ିନିଆ ଆସିଲେ ମୁହଁରେ
ଟିକିଏ ବେଶି କରି ହଳଦା ବୋଲି ହେବୁ । ବୁଝି
ଖବରଦାର ! ଆଇତି ସାଇତି ଖରଚ କରିବୁ, ଏଇ
ହଳଦା ତେଲ ଯେମନ୍ତ ପୂର୍ବ ମାସେ ଯାଏ ।”

ମାଳତୀ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଦେଇ ବାପା କଥା ସବୁ
ଶୁଣିଲା—କଣ ତା ମନକୁ ଆସିଲା, ଘର ଭିତରେ
ଅନ୍ଧାର କୋଣିଆ ବସି ମା ! ମା ! କହି ଡେର ବେଳ-
ଯାଏ କାହିଁ । ମାଳତୀ ଡେର ଥର ଏହିପରି ବସି
କାନ୍ଦେ, ଆପେ ଭୁନି ହୁଏ ।

ସକାଳ ଓଳି ଦିନ ଘଡ଼ିକ ବେଳେ ମହାନ୍ତ ଏ
ଆଗ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପିନ୍ଧା ବଜୁଛନ୍ତି, ବିଲ କାମ
ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଟିକିଏ ଆଡ଼େଇ ଅନାଇ
ଦେଲେ, ଯୋଡ଼ିଏ ବାଟୋଇ ବୁଡ଼ା ବେଡ଼ା ଉପରକୁ

ଉଠୁଛନ୍ତି । ବାଟୋଇମାନେ ଧୋବଧାବକିଆ
ଭଲଲୋକ ପରି ଦିଶିଲେ । ମହାନ୍ତ ଏ ମନରେ କଲେ,
କେଜାଣି ଧୂଆଁ ପତ୍ର ମାଗିବ ପରା ? ପାଖରେ ଟିକିଏ
ଧୂଆଁ ପତ୍ର ପଡ଼ିଥିଲା, ଚଞ୍ଚଳ ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋସିଦେଲେ ।

ଆଗ ବାଟୋଇ—ଆହେ ! ଏଇଟା କଣ ମାଧ
ମହାନ୍ତଙ୍କ ଘର ?

ମହାନ୍ତ ଏ—କିଏ ? କଣ ବୋଲି ଯାଉଛନ୍ତି ।

ବାଟୋଇ—ଆମ୍ଭେମାନେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଆସିଛୁ—ଆପଣ କଣ ମାଧ ମହାନ୍ତ ଏ ?

ମହାନ୍ତ ଏ—ଆସିବାହେଉ, ବସିବା ହେଉ । ଚଞ୍ଚଳ
ଘର ଭିତରୁ ଆଣି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପଲ୍ଲୀ ତାଟ ପାରିଦେଲେ ।
ବାଟୋଇମାନେ ବସିବାରୁ ମହାନ୍ତ ଏ ଏକାବେଳକେ
କଥା ଆଉଁସୁ କରି ଦେଲେ । ବୁଝିବାହେଲେ, ଡେର
ଡେର ଆଉଁ ଡେର ଡେର ଲୋକ ଅଇଲେ—ଗଲେ,
କଥା ପଢ଼ିଲା ନାହିଁ । ବୁଝିବା ହେଲେ—ଏ—
ବୁଝିବା ହେଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆଗେ କନ୍ୟାଟି
ଦେଖନ୍ତୁ, ମନ ମାନେ, ପଛନ୍ତେ ଦେବା ନେବା କଥା ।
ଆଲୋ ମାଳତୀ ! ଏହି ଭଲଲୋକ ଆସିଛନ୍ତି, ଅଗଣାରେ
ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯା ତ । ଆଲୋ, ମୁଁ ଯାହା କହିଛି—ଏ,
ବୁଝିଲୁଟିକି ?

ଭଲଲୋକେ—ନାହିଁ ନାହିଁ ମହାନ୍ତ ଏ, ଦେଖିବା
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ—ତୁମ କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ କଥା ଭଲ
ଜଣା ଅଛି । ସେଇଥିଲାଗି କୁଆଡ଼େ ନ ଯାଇ ସଲଖେ
ସଲଖେ ତୁମ ଦୁଆରକୁ ଅଇଲୁ ପରା !

ମହାନ୍ତ ଏ—ତେବେ ଗୁଡ଼ାଏ ବକର ବକର
ହେଲେ କଣ ହେବ, ଆମର ତ ସାଫ୍ ଏକା କଥା ।
ଗୋଟିଏ ରା—ବୁଝନ୍ତୁ, କନ୍ୟାସୁନା ଠିକ୍ ସାତଶହ
ଟଙ୍କା । ପଇସାଏ, ଅଧଲାଏ, ଛଦାମ ଦି ଉଣା
ନୁହେଁ ।

ଭଲଲେକେ—ଅନ୍ୟାୟୁଟା କଣ କହିଲେ ?
କନ୍ୟା ରୂପ ଗୁଣକୁ ଅନାଇଲେ ଠିକ୍ ଦରଦାମ
ହୋଇଛି । ଅମ ଜମିଦାର ବି କହିଥିଲେ, ଆପଣ
ବିଚାର କରି ଯାହା କହିବେ, ସେଥିରୁ ସେ ବାହାର
ହେବେ ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ଏ—ଏ ବର କଣ ଜମିଦାର ?
କେଉଁ ତାଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ?

ଭଲଲେକ—ବରଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦବିହାରୀ
ଗନ୍ତାଘରରାୟ । ତାଙ୍କ ଘର ମିଛୁପୁର, ଜମିଦାରୀ
ତାଲୁକେ ଆକାଶପୁର ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ଦଣ୍ଡେଯାଏଁ ଗୁମ ମାର ବସି
ବିଚାର କଲେ—ହାୟ ହାୟ ! ଏ ବରଟା ବଡ଼ଲେକ,
ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଧରିଥିଲେ ଦେଇ ପକାଇଥାନ୍ତା ।
କାହିଁକି ହଜାରେ ଡାକଦେଲି ନାହିଁ ? ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ
କହିଲେ—ଆମ ଜାତିଆଣ ବେସ୍ତରଟା ତ ଜାଣନ୍ତି,
ବିଭାଲଗୁଡ଼ି ଉଣା ପୂରା ଭିନି ଟଙ୍କା । ଆପଣ ତ
ବିବେକୀ ଲେକ, ଜାଣନ୍ତି । ଏଇଟା ବର ପିଠିରୁ
ଦେବାକୁ ଯାଉ ।

“ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ, ଏ କଥାଟା କଣ କହିବାକୁ
ହେବ ? ସେଇଟା ତ ବର ପିଠିରୁ ଦେଶ ।”

ମାଧ ମହାନ୍ତି—କଥା ଛୁଡ଼େଇ ରଖିବା ଭଲ ।
ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, କନ୍ୟାସୁନା ଆଉ ବିଭାଲଗୁଡ଼ି ଦୁଇ
ପଦକୁ ହେଲ ହଜାରେ ବର ଯିମିତି ପହଞ୍ଚିବେ,
ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବେ, ପଛନ୍ତେ ବାଟବରଣ ହେବ ।
କଥାଟା ଭଲ କରି ମନରେ ରଖିଥିବେ ।

ଭଲଲେକ—ଏଇଟା ତ ମାମଲତ କଥା, ସଂସାର
ବଧୁ ଆପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଦଶ
ଜାଗାରେ ଏହିପରି ହେଉଛି, ଆଜି କଣ ନୂଆ ଗୋଟାଏ
କଥା ହେବ ?

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ଠିକ୍ ଠିକ୍, ଆପଣ ବିବେକୀ
ଲେକ, ମାମଲତକାର, ଆପଣଙ୍କୁ ବଳି ମାମଲତକାର
ଆଉ କିଏ କିଛି ? ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା—ବିଭାଲଗୁ
ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ହେବ, ଗୋଟା କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା
ରଞ୍ଜଳ ଲେଡ଼ା । ଏ—ଏ—ଆପଣଙ୍କୁ କଣ
କହିବି—ଏ—ଏ ।

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁକଥା ମୁହଁରେ ଅଛି, ଭଲଲେକ
ଅଣ୍ଟାରୁ କାଢ଼ି ଅଗଣା ଅପୋଷ୍ଠ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ଝଣ
କରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆଗକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଏ—ଏ
କହି ମହାନ୍ତିଏ ରଞ୍ଜଳ ଦୁଇ ହାତରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ
ଗୋଟାଇ ପକାଇଲେ, ଲୁଗା ଭିତରେ ଏକ ଦୁଇ
କରି ଗଣିଗଲେ କୋଡ଼ିଏ ପାଞ୍ଚ । ଆନନ୍ଦଟା ମନରେ
ସମ୍ଭାଳି ହେଉ ନାହିଁ । ମନରେ କଲେ, ଏତେଦିନେ
କପାଳ ଫିଟିଲ । ଏଣୁତେଣୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଉତ୍ତରେ
ଏକାବେଳେକେ ବିଭାଲଗୁ ଦିନ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା ।
ଆସନ୍ତା ମକର ସତରଦିନ, ଶୁକ୍ରବାର, ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ।

ଭଲଲେକ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, କବାଟ ତଳ
ଫାଙ୍କ ଭିତରକୁ ଯୋଡ଼ିଏ ପାଦ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଛି ।
ପାଦ ଯେଉଁକର ଉପର ପାୟୁଲି ଏବଂ ଚମ୍ପାକାଢ଼ି
ପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଦଶଟି ଆଙ୍ଗୁଳି ଦିଶୁଛି ।

ଭଲଲେକ ଟିକିଏ ବଡ଼ ପାଟି କରି କହିଲେ—
ବୁଝିବା ହେଲେ ମହାନ୍ତିଏ, ଆମେ ତ କନ୍ୟା ରୂପ
ଗୁଣ କଥା ସବୁ ବୁଝିଗଲା, ଟାରେ ଯାଇ କହିବୁଁ ।
ଆପଣ ତ ବରଙ୍କ କଥା କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ? ଆମର
କହିଦେବା ଉଚିତ ହେଉଛି । ବରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ
ବିଭା ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଛନ୍ତି, ଏଇଟା ହେବ ତେଜଲ ବିଭା ।
ବରଙ୍କ ବୟସ ଏହି ମାଘରେ ପଞ୍ଚଷଠି ପଣିବ ।

ଭଲଲେକେ କବାଟ ପଛରୁ ଫିଁ କରି ଗୋଟିଏ
ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ—ପାଦଯୋଡ଼ିକ ଆଉ ଦିଶିଲ
ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତ ଏ କହିଲେ, ଏତେ କଥା କିଏ ପଚାରୁଛି ହେ ? ପୁରୁଷ ପୁଅର ବୟସ କଣ ଧରାଟ ଉତ୍ତରେ ? ଅଣୀ ବର୍ଷର ପୁରୁଷ ବି ବସା ହୋଇ ପାରେ । ମୂଳ କଥାଟା ବୋଲନ୍ତୁ—ମୁଁ ଏବେ ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ଖାତରଜମା ହୋଇ ରହିଲିଟି ?

ମଧ୍ୟସ୍ଥ - ମହାନ୍ତ ଏ, ଆପଣ ଏଡ଼େ ମାମଲତକାର ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ ହୋଇ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅଖାଡ଼ୁଆ କଥା ବୋଲି ବସିଲେଣି ? ଆମ ଜମିଦାର ଘରେ କଣ ଜାଗା ନ ଥିଲା ଯେ, ତୁମ ଆଗରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାଏ ଓଜଡ଼ ଦେଇଗଲା ?

ମହାନ୍ତ ଏ ଟିକିଏ ସହପଟି ଯାଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ କହୁଥିଲି କଣ କି, ବସାଦିନ ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ବରଫ୍ ଅନୁକୂଳ କରାଇ ଦେବେ, ଯେମନ୍ତ ଠିକ ଲଗ୍ନ ବେଳେ ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବ ।”

ଭଲଲୋକ ଦୁହେଁ ଭାରି ଭକ୍ତିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଶ୍ରବଣ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ଆଜି ମାଳତୀର ଆଦର ଦେଖେ କିଏ ! ତୁଳାଟାରେ ହେଲେ ‘ଆ ରେ ମା, ଯା ରେ ମା,’ କହି ମହାନ୍ତ ଏ ଦଶଧର ଝିଅକୁ ଆଦର କରି ଡାକୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତଙ୍କର ସୋଳପଣି ବିଶ୍ୱାସ, ପୁରା ହଜାରେ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କ ଘରେ ପଶିବ । ମହାନ୍ତ ଏ ଯେତେ ଆଦର କରି ଡାକୁଛନ୍ତି, ମାଳତୀ ମନରେ ତେତେ କୋହ ଉଠୁଛି । ମହାନ୍ତ ଏ ଖୁବ ମନଫୁଲଣାରେ ଖଣ୍ଡେ ସାନ ଅଖା, ଡାମ୍ପଣ ଛଣିସତା ଦେଇ ବିଲକୁ ବାହାରିଲେ । ଛଡ଼ ଉପରେ ବସି ମୂଳଆମାନଙ୍କ କାମ ତନଖି କରିବେ, ଆଉ ଟଙ୍କାରଖା ମୁଣିଟିଏ ସିଝିବେ ।

ଆଜି ମାଳତୀର ଆଉ ଘର ପାଇଟିରେ ମନ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କଳି ଦେଇ କବାଟମୂଳରେ ତୁନି ହୋଇ ବସି ନିନ୍ଦୁଛି । କବାଟ ବାହାରୁ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍

ଶବ୍ଦ ହେଲା, ହାତ ବାରି କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲା । ପଞ୍ଚା ଯିମିତ ଘର ଭିତରେ ପା ଦେଇଛି, ମାଳତୀ ତା ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଧରି ଡକା ପାରୁଛି, କିନ୍ତୁ କିଏ ଅଥୟ ହୋଇଗଲାଣି । ପଞ୍ଚା ତାକୁ ଯେତେ ଭୁଲି କରୁଥିଲା, ଶୁଣୁଛି କିଏ ?

ହାମଦରଘା ଲୋକ ପାଖରେ କାନ୍ଦ ମନକଥା କହିଲେ ମନକଷ୍ଟ ଟିକିଏ ଉଠା ପଡ଼େ । ମାଳତୀ ଯିମିତ ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିଛି, ପଞ୍ଚା କହିଲା, “ଆରେ ବାୟାଣି ! କଥା ନ ବୁଝି କିଏ ଡକା ପାରୁଛି ? ଆଜି ଭଲଲୋକ ଆସିବା—ସେ ସବୁ କଥା ହେଲା, ମୁଁ ସବୁ ଜାଣେ । ସେ ସବୁ କଥା ଗୋଡ଼ରେ ଘଷି ଦେ ମ, ସବୁ ମିଛ, ତୁଳା ମିଛ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ଶୁଣି ଯା । ଆଜିକି ସାତ ଦିନ ହେଲା, ମୁଁ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ତୋ ଲାଗି ଅଧା ପଡ଼ୁଥିଲି । ମହନ୍ତ ପୂଜା କରୁଥିଲେ, କାଲି ଅଧରାତରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରୁ ବର ମିଳିଲା । ମହାପ୍ରଭୁ ମହନ୍ତକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ, ‘ତୁ ମଠ ସରଘରୀଆ ବନୋଦକୁ ବିବାହ ହେବୁ ।’ ପୃଥ୍ୱୀ ଟଳିଯିବ, ଠାକୁରଙ୍କ ହୃଦୟ ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ । ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଥା ।”

ଆଁ—ଆଁ କହି ମାଳତୀ ପଞ୍ଚା ମୁହଁକୁ କଟାଶିଟି ପରି ଅନାଇଛି, ତା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି କହିଲା, “ମା, ଜାଣିଥା—ସେ ବର ଆସିଲେ ମୁଁ ଦଉଡ଼ି ଦେବି ।”

“ମା ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ମୋ ଆତ୍ମାଟା କମିତିକା ଦାଣ୍ଡି ହେଉଛି, ଥରେ ମାଧୀ ଅପାକୁ ଦେଖନ୍ତୁ ।”

ପଞ୍ଚା—ତୋ ବାପାକୁ କହ, ସେ ଡାକି ଆଣନ୍ତୁ ।

ମାଳତୀ—ଡାକି ଆଣିବେ ହଁ ! ସେ ଓଷା ବରତ କରିବ ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ମାଗି ପଠାଇଥିଲା, ଯେ ମାଗି ଆସିଥିଲା ଦୁର ଦୁର କରି ବାପା ତାକୁ ଡ଼କିଦେଲା ।

ଆଉ ଥରେ ବାପା ବାଧୁକ ପଡ଼ିଥିଲା, ଅପା ଦେଖିବାକୁ କହି ପଠାଇଲା । ବାପା କହିଲା, “ମୋର ଜରସ୍ଥାୟୀ ନାହିଁ, ସେ ଦେଖିବ କଣ ? ଆରେ ରେ ଆସିବ ତ, ଆଠ ଦଶ ଦିନଯାଏ ଘରୁ ବାହାରବ ନାହିଁ, ବସି ବସି ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ପେଟେପେଟେ ଠୁକିବ ।” ମା ! ମୋ ଅପାଟି ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଯିବୁ । କୁଟୁମ୍ବଦାରୀଆ ଘର, ଛୁଆପିଲା ପଲେ, ସବୁ ଛୁଆଙ୍କର ଗୁଡ଼କନା ମୁତକନା କାଟିବ, ଘରର ସବୁ ସ୍ୱକୁଡ଼ ବାସନ ମାଜିବ । ବାଧୁକାରେ ଛ ଦିନ ନ ଦିନ ପଡ଼ିଥିଲେ ବି ତା ମୁହଁରେ ଟୋପାଏ କେହି ପାଣି ଦେବାକୁ ନାହିଁ । ଆହା ! ସେଇଟା କମିତ ଶୁଣିଲୁଟା ହୋଇଗଲାଣି, ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିପାରିବି ନାହିଁ ।

ମାଳତୀ ଅପାପାଇଁ ଡେର କାନ୍ଦିଲା । ପଦା ତାକୁ ଭୁଲି କରାଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ମାଧୀ ସାଙ୍ଗରେ ତୋର ଭେଟ କରାଇ ଦେବି ।”

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବାହୁଡ଼ା ବେଳ ହେଲା ଜାଣି ପଦା ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିଗଲା ।

ଦିନ ଦୁଇପହରୁଆ, ଖିଆପିଆ ବେଳ ଟିକିଏ ଗଡ଼ି ଯାଇଛି, ପଦା ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଗୁସୁଡ଼ା ମାରି ଡାକୁଛି—“ଏ ସାନ୍ତେ—ଏ ମହାନ୍ତି ସାନ୍ତେ । ଘରେ ଅଛନ୍ତି ? ଏ ମାଧୀ ବାପା ! ଘରେ ଅଛନ୍ତି ? କବାଟ ଫିଟାନ୍ତୁ ।”

ପଦା ରୋକିନା ଉପରଓଳ ଆସି କବାଟରେ ଟିକିଏ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ଟିପି ମାରିଦେଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ କବାଟ ଉଦୁଆଁ ହୋଇଯାଏ । ଅଳ ଏତେ ପାଟି କରୁଛି, କବାଟ ଫିଟି ନାହିଁ ।

ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତିଏ ଏଇଲଗେ ଶ୍ରାବ ରୁରିଟା ସାର ମଲ୍ଲପିଆଁ ଛଣି ତାଗପାଇଁ ବସି ବାଟିଆ କାଟୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଏ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ—ତାଙ୍କର ମୂଲ୍ୟା-

ପାନିଆ ଡେର, ହେଲେ ଆସପ ବାଟିଆ କାଟନ୍ତି । ମୂଲ୍ୟା ହାତକୁ ଦେଲେ କାଳେ ନେଆଏ ଛଣି ଅଣ୍ଟିରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେବ, ସେଥିଲଗି କାହାର ହାତକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପଦା ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ଉପକରି ମୁଣ୍ଡଆଟାଏ ମାରି ଦେଇ ବସିପଡ଼ି କହିଲା, “ଏ ସାନ୍ତେ ! ଗାଁଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଛି, ସାନ ଝିଅ ମାଳତୀର ବାହାଘର—କାହିଁ, ଫତେ ଖବର ଦେଇ ନାହିଁ ? ଘରଲିପା, ଛୁଅ ଦିଆ, ଝୋଟିଦିଆ ଗାଁଯାକ ସବୁ ମୁଁ କରେ । ହେଉ ହେଉ, କାଲି ସକାଳେ ଆସି କରି ଦେଇଯିବି ।”

ମହାନ୍ତିଏ ସେହିପରି ବାଟିଆ କାଟୁ କାଟୁ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, କଣ କେତେ ବା ଛୁଅଦିଆ, ଝିଅଟା ଆପେ କରି ପକାଇବ ସେ । ତୋର ଆସିବା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।”

ପଦା ସେ କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି କଥା କହି ଯାଉଛି—“ଏ ସାନ୍ତ ! ଗାଁଯାକ ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ଅପାଙ୍କର ବଡ଼ କପାଳ, ଭଲ ମନମାଫିକେ ବରୁଣିଏ ପାଇଗଲେ । ଏଣେ ଜମିଦାରୀ—ଘରେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଭରତି, ମରେଇକୁ ମରେଇ ଧାନ ବସିଛି, ଦଶ ବାଟି ଚୁଷ । ଆପଣ ଉଛୁଣିକା କଣ ପାଇବେ କି ! ଜୁଆଁଟି ଯେମନ୍ତ ଦେବା ନେବାକୁ ଟଣ୍ଟ । ଆପଣ ଝିଅକୁ ସଙ୍ଗଳ ଲେଇ ବାଟିଖରତ ବୋଲି କଣ ଦଶ ପାଞ୍ଚଶହ ବାନ୍ଧି ନ ଆଣିବେ ?”

ମହାନ୍ତିଏ ବାଟିଆଟା ଥୋଇ ଦେଇ ହସି ହସି ପଚାରିଲେ, “ସତ ନା ଲେ ପଦା, ସତ ନା ?”

ପଦା—ସବୁବେଳେ ଗାଁ ଲୋକେ ଦେଖି ଆସି କହୁଛନ୍ତି ପରା ? ବାହାଘର କଥା ସେଠି ଧୂମ୍ ପଡ଼ିଛି, କନ୍ୟାସୁନା ଟଙ୍କା ପରା ଗଣାପୋଛି ହୋଇ ଥୁଆ

ହୋଇଗଲାଣି । ଏଡ଼େ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁପଣ -
ଅପଣଙ୍କ ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତି—ଏ ପଥା । କାଲି ରାତିରୁ ତୁ ଲାଗିଯା—
କାଲି ମକାଳେ ତୁ ଖାଇ ପିଇ ଆସି ଘର ଲିପା ପୋଛ
ଝଟି ଦିଆ ଫୁଲ ନବାଡ଼ ଦେ ।

ପଥ—ଏ ସାନ୍ତେ ! ତୁମ୍ଭ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘରେ
ନିମନ୍ତା ଦେଇ ଆସିବ ନା ?

ମହାନ୍ତି—ନା—ନା—ନା—ନା, ସେ ପାଳଙ୍କ
ମୁହଁ ପୋଡ଼ି ଦେ । ସେ ଆସିବ, ଆଗ କହି ବଢ଼ିବ
ଟାଇବାକୁ ଦେ, ପିଠା ଖଜା ଦେ । କିଁ ରେ ବାବୁ !
ମୁଁ ଝିଅକୁ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ବଢ଼ାଇଛି, ସେ କନ୍ୟାସୁନା
ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ମିଳିବ, ମୁଁ ନେବି, ତୁମକୁ ଖୁଆଇବି
କିଁ ?

ପଥା ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘରୁ ବାହାର ଗାଁରେ ଯେତେ
ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ ଘର ଅଛି, ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲା ।

ଗାଁଟା ଖୁବ୍ ବଡ଼, ଶକଡ଼ା ଘର, ସେଥିରୁ ଅଧାଅଧ
ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ କହିଥିବା କଥା ପଥା ଜଣ
ଜଣ କରି ତୁନି ତୁନି ସବୁ କହିଲା । ଆହୁରି ବ କିଛି
ଲଗେଇ ଦେଇ କହିଲା—ମହାନ୍ତି କହିଛି, ଝିଅ
ବାହାଘର ଦିନ ଜାତି ଲୋକ ସେ ତା ଦାଣ୍ଡ ଆଗ ଦେଇ
ଚାଲିଯିବ, ସମସ୍ତଙ୍କ ପିଠିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡ଼ାଏ
ପାଣ୍ଡୋଇ ବାଡ଼େଇବ । ମୂଲିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଣ୍ଡୋଇ
ଧରି ବସିଥିବେ ।

ଜାତିଭାଇ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ନିଆଁବାଣ ହୋଇ
ଗଲେଣି । କଥାଟା ସତ କି ମିଛ, କେହି ବୁଝିବାକୁ
ନାହିଁ । ବଡ଼ଝିଅ ମାଧୀ ବସାଘରବେଳେ ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତି
ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ, ବଡ଼ ହେଟାଘର କରିଛି,
ସେହି ରାଗଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ କମ୍ପୁ-

ଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ହାବୁଡ଼ରେ ପାଇଲେ ଘୋଡ଼ାଲକୁ
ଦେବ ।

ପଥା ବାହାର ଲୋ ବାଦେ ମଧ୍ୟ ମହାନ୍ତି ଝିଅକୁ
କହିଲେ, “ଆଲୋ ମାଳତି ! କାଲି ଉଣାରୁଣୀ ଆସିଲେ
ତା ହାତରେ ଘରଦାର ଲିପାପୋଛା କରାଇ ନେବୁ ।
ଅନା, ଏହି ସେ ବାନ୍ଧୁ ଝିଅ ପଡ଼ିଛି, ତା ହାତରେ
କାଦୁଅ ଛଟାଇ ନେବୁ । ଶୁଣ, ଖବରଦାର ! ସକାଳୁ
ତାକୁ ପାଇଟିଂର ଲଗାଇବୁ ନାହିଁ । ଗାଧୁଆବେଳେ
ହେଲ ତ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି କହିବ, ଦେଲୁ ଭାତ
ଖାଇବାକୁ । ଏ ଗାଁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକଙ୍କ କଥା ଦେଖିଲେ
ବଡ଼ ତଳ ମାଡ଼େ । ଟିକିଏ କିଛି କାମ କରିଦେଲେ ତ,
କହି ବସିବେ, ଦେଲୁ ମାଣେ ଧାନ ।

ଆଜିକାଲି ମହନ୍ତ ବାହାରକୁ ବାହାରକୁ ନାହିଁ ।
ସାଙ୍ଗ ଲୋକଗୁଡ଼ିଙ୍କୁ ଦେନି ସବୁବେଳେ ଚୋଟାରେ
ବସିଥାନ୍ତି । ସେଡ଼େ ଲୋକ ହେଉ, ସେତେ କାମ ଥାଉ
ଚୋଟା ଭିତକୁ ଯିବା ବାସନ୍ଦ । ଆଜିକାଲି ରାତିରେ
ଆଖଡ଼ା ବନ୍ଦ । କେବଳ ପଥା ଉଣାରୁଣୀ ସଞ୍ଜ ସକାଳ
ସବୁବେଳେ ଚୋଟା ଭିତରକୁ ଯା ଆସ କରେ ।

ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତି ଶେଜିନା ପରି ସକାଳୁ ଉଠି
ପଦାଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲେ, ଫେରି ଆସି ଦେଖିଲେ, ପଥା
ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛି । “କି ଲୋ ପଥା ! ତୁ ଏଡ଼େ ସକାଳୁ
ଆସି ବସିଲୁଣି ସେ ?”

ପଥା—ମଲ୍ଲ ଯା !

“ସାହାର ବାହା ସେ ଖେଳୁଛି ପଣା
ଧାର ବୁଲୁଛନ୍ତି ସାଇ ପଡ଼ିଗା ।”

ପିଛୁଲ ରାତି ଘଡ଼ିଏ ଥିଲା, ମୁଁ ଉଠି ପଡ଼ି ଘରେ
ବାସିପାଇଟି ଚଞ୍ଚଳ ସାରିଦେଇ ଧାଇଁଛି । ଆଜି ସେ
ସାନ୍ତ ଅଭିଆଡ଼ୀ ମଙ୍ଗୁଳା, କନ୍ୟା ଦେହରେ ହଳଦା
ପଡ଼ିବ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ନାହିଁ ନାହିଁ ପଞ୍ଚା, ଯାହା ଯାହା ହେବାର; ସେଇ ବାହାଘର ଦିନ ସବୁ ହେବ ।

ପଞ୍ଚା—ନାହିଁ ସାନ୍ତ ! ମୁଲକରେ ଇମିତିକା ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୁଣିଛି, ବରଘର ବାହାଲଗୁଡ଼ି ଆପଣଙ୍କୁ ଚିନିଟି ଟଙ୍କା ଦେବ, ଆପଣ ଇମିତିକା ଅଣାପ୍ରାୟ କାମ କଲେ ସେ ଲଗୁଡ଼ି ଟଙ୍କା ଉଠା କରିଦେବ ।

ମହାନ୍ତି—ଆଜ୍ଞା, ତୁ ମାଣେ ଧାନ ଧରି ଯା, ହଳଦୀ ତେଲ ଶମୁଆ ଦୋକାନରୁ କଣି ଆଣ । ଧାନ ଦର ଚଢ଼ିଛି, ମାଣେ ଧାନର ଦାମ ଦେଉ ପଇସା । ପଇସାଏ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା—କଣ କରିବି ଲେ, ହାତରେ ପଇସା ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚା—ଟଙ୍କାଟାଏ ଦେଉନ୍ତୁ, ଭଙ୍ଗାଇ ଆଣେ ।

ମହାନ୍ତି—ନାହିଁ ଲେ ବାପା । ଟଙ୍କା ଭଙ୍ଗେଇଲେ ତ ଉଡ଼ିଲ, ଆଉ ତାକୁ ପାଇବି ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚା—ଏ ସାନ୍ତ ! ଗାଁରୁ ପାଞ୍ଚଜଣ ଅଛନ୍ତି ମାଇକିନିଆ ଆସିବେ, ସେମାନେ ବି ହଳଦୀ ତେଲ ଲଗାଇବେ, ତେର ହଳଦୀ ଯେ ଲେଡ଼ା ।

ମହାନ୍ତି—ନାହିଁ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଅଛନ୍ତି ମାଇକିନିଆ କଣ କରିବେ ? ତୁ ଏକା ଝିଅକୁ ହଳଦୀ ଲଗାଇଦେ । ଆଉ ଜାଣୁ ! ପାଞ୍ଚଟା ମାଇକିନିଆ ଆସିଲେ କହିବେ, ଜଳପାନ ଖାଇବାକୁ ଦେ ।

ପଞ୍ଚା ସକାଳୁ ଆଟିକାଏ ବଟା ହଳଦୀ, ଆଟିକାଏ ତେଲ, ପାଣିଆଏ ଢୁଙ୍ଗା, ପାଣିଆଏ ଉଖୁଡ଼ା ଆଣି ମାଲଟୀ ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲା, ସବୁ ବାହାର କରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲା ।

ମହାନ୍ତି ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ କହିଲେ—“ଏ—ଏ—ପଦ ! ପଦ ! ଏ ସବୁ କଣ ? ଏ ସବୁ କାହୁଁ ଅଇଲା ?”

ପଞ୍ଚା ପଶନ୍ତ କାନିଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ଟିକିଏ ସକ୍ ସକ୍ କରି କାନ୍ଦିଲା । ମୁହଁ ପୋଛିପାନ୍ତି ଦେଇ କହିଲା—“ବୁଝିବା ହେଲେ ସାନ୍ତ ! ମୋ ହାତରେ କିଛି ବିଉ ଅଛି—ମୋର କିଏ ଅଛି, କିଏ ଖାଇବ ? ଆପଣ ସେ ଦିନ କହିଲେ. ମାଲଟୀ ମୋ ଝିଅ । ଏଇ ଝିଅ ବିଭାଘରେ ସବୁ ସାରିବି ମନରେ କରିଛି ।”

ମହାନ୍ତି—ହଁ—ହଁ, ଭଲ କଥା, ଭଲ କଥା ପାଞ୍ଚକୁ । ତୋର ମୁଲକଯାକ ଖୁବ୍ ଧନୀ ହେବ, ତେର ଧର୍ମ ହେବ । ଆଲେ ମାଲତି ! ନେ ନେ, ତୋ ମା ଦେଇଛି, ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଉଠାଇ ନେ, ସାଇତି ରଖ, ବୁଝି ଖବରଦାର ! ପକାଡ଼ିଲା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚା ଝିଅ ଲାଗି ବସ୍ତ୍ର ପାଞ୍ଚ ଶାଢ଼ୀ ଆଣିଛନ୍ତି ତ ? ଏଇଲଗେ ଯେ କୋଇଲିବୁଡ଼ି ପାରି ପିନ୍ଧିବ ?

ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ—ହଁ ହଁ ପଦ, ସେଇ କଥା କହୁଛି ପଦ, ବାହା ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ ଏଡ଼େ ଦାମ ! ଖଣ୍ଡେ ନ’ ହାତ ବାହା ପାଞ୍ଚ ଶାଢ଼ୀର ଦାମ ଦୋକାନି ଧରିଛୁ ସାତେ ଆଠଅଣା । ମୁଁ ପାଞ୍ଚଅଣାରୁ ଉଠି ଆଠଅଣା ଯାଏ ଗଲଣି, ତେବେ, ବି ନା, ସେଇ ସାତେ ଆଠଅଣା । ତା ପୁଣି କାଳି ବାସି ରଖିବି ନାହିଁ, ନଗଦ ରୋକ ଠୋକ୍ । ଯାଏ ଯିମିତି ହେଉ ଆଉ ଅଧିକ ଏ ଖଣ୍ଡେ ଦାମ ଚଢ଼େଇ ଆଣିବାକୁ ହେବ, ନ ହେଲେ ତ ନୁହେ ।

ପଞ୍ଚା—ନା ନା ସାନ୍ତ ! ପଦର ବରଷର ଝିଅକୁ ନଅ ହାତ ଶାଢ଼ୀ ପାଇବି ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତ ! ମୁଁ ତ ମୋ ଝିଅକୁ ମଙ୍ଗଳଲତା ପିନ୍ଧାନ୍ତି, ସେହି ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ ପାଞ୍ଚ ଶାଢ଼ୀ ହେଉ । ମହାନ୍ତିଏ ଭାରି ଝୁଟିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ ପଦ, ଭଲ କହିଲୁ, ଭଲ କହିଲୁ । ଦଣ୍ଡ ଲୋକରେ ତୋ ନା ବି ପଡ଼ିବ, ତୋର ତେର ପୁଣ୍ୟ ହେବ । ଯା ଯା, ଭଲ ଦେଖି ଖଣ୍ଡିଏ ବାରହାତ ଶାଢ଼ୀ

କିଣି ଆସ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ପଦ୍ମ, ବେଦି ଉପରେ କନ୍ୟା ସମର୍ପିବା ବେଳେ ମୋତେ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେବ ପରା ? ତୁ ତ ଯାଉଛୁ ମୁଁ ଆଉ ଯିବି କିଁ ? ମୋ ପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ଭଲ ଦେଖି ଲୁଗା କାଳି କରି ଦେନ ଆ । ତୋ ନାମରେ କାଳି ଆଣିବୁ, ବାହାଘର ବାଦେ ମୁଁ ଦାମ ଦେବି ଯେ, କଡ଼ା ଗନ୍ତା ଛୁଣାଇ ଦେବି ।”

ପଦ୍ମ ଲୁଗା କିଣିବା ପାଇଁ ବାହାର ଗଲ, ମହାନ୍ତି ଏ ଡାକ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଲୋ ମାଳତୀ ! ଯା ଯା, ଚଞ୍ଚଳ କବାଟ କଲି ଦେଇ ଆ । ଖବରଦାର ! ସବୁବେଳେ କବାଟଟି କଲି ଦେଇଥିବୁ । ଆଉ ଶୁଣ, ପଦ୍ମ ଯେ ତେଲ ଜଳପାନ ଆଣିଛି, ଅଳ୍ପ ବାହାରେ ରଖ, ଆଉ ସବୁ ଆସ, ମୁଁ କିଛି ଘରେ ରଖିଦିଏ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ, ଯେଉଁ ଅନ୍ଧ ଅମାଳକନିଆ-ମାନେ କୋଇଲିବୁଡ଼ି ପାରି ଦେଖିବାକୁ ଆସିବେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଳଖିଆ କରିବାକୁ କହିବୁ, ଚଞ୍ଚଳ ଦେବୁ ନାହିଁ । ଭାତରନ୍ଧା ବେଳ ମଠ ଦେଖିଲେ ସବୁ ପଳାଇଯିବେ । ଖାଲି ପଦ୍ମକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ଦେବୁ ।

ମଧୁସୂର ଗାଁ ଗୋଟାକରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ଆଜି ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତି ଝିଅ ମାଳତୀର ବିବାହ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଅନାଥ, ବିଭୀଷଣର ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ସବୁଦିନ ପରି ଆଜି ବି କବାଟ କଲା । ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଆରକୁ କେତେ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ । ଭଲ ଭଟକାରେ କେହି କେବେ ଗଲେ ମହାନ୍ତି ଏ ତା ପିଲା ଧରି ଚାଲିଥିବେ, କିଛି ଗୋଟାଏ ଦେଖି ପଳାଇବ ପରା ! ଦୁଆର ତ ବନ୍ଦ, ଭାଟଭାଟା ବା କିଏ ଯାଉଛି ?

ସଞ୍ଜ ବାଳଗଲଣି, ମହାନ୍ତି ଏ ସକାଳ ସିଆଁ ଟଙ୍କାଥଳୀଟି ସଜ କରି ରଖିଦେଲେ, ତେତେବେଳେ

ଚଞ୍ଚଳରେ କାଳେ ଘାତରେ ନ ପଡ଼ି । ଝିଅ ମୋଟ ବଳିତା କରି ଗୁଡ଼ାଏ ତେଲ ଭାଲିଦେବ ବୋଲି ଆପେ ଗୋଟାଏ ସରୁ ବଳିତାରେ କେତେ ଟୋପା ତେଲ ପକାଇ ବେଦି ଉପରେ ଘେପଟିଏ ବସାଇ ଦେଲେ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘରେ କେବେ ଘେପ ଜଳେ ନାହିଁ, ଦିନ ଆଉଁ ଅଉଁ ଖିଆପିଆ ପାଇଛି ଛୁଡ଼ିଥାଏ ।

ପଦ୍ମ ମାଳତୀକୁ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସାଇ କନ୍ୟା-ବେଶ କରାଇ ଦେଉଛି, ଦୁଇଜଣ କଣ ଫୁସୁର ଫାସର କଥା ହେଉଛନ୍ତି । ମାଳତୀ ବେଳେ ବେଳେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା ପରି ଆକୁଳରେ ପଚାରିଛି, “ମା ! କଣ ହେବ ?” ପଦ୍ମ କହିଲା, “ଭୁନି ହୋଇ ବସିଥା ଝିଅ । ଖବରଦାର ! ମୋ କଥାରୁ ଟିକିଏ ଆଡ଼ ଅନ୍ତର ହୋ ନା, ସବୁ ଭଣ୍ଡାର ହେବଟି ? ସବୁବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଡାକୁଥା ।” ମାଳତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନଇ ଘାତଯୋଡ଼ି ଦଣ୍ଡବତଟା କଲା ।

ରାତି ପହରେ ବି ଗଡ଼ିଗଲଣି, କାହିଁ ବର ? ମହାନ୍ତି ଏ ଘର ବାହାର ହଉଛନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡକୁ ଅନାଉଛନ୍ତି ।

ମିଛୁସୁର ଗାଁରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ମଣିଷ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଅଇଲେ, ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଗୋଟାଏ ଲ, ନିଶାସ ବଳି ପଡ଼ୁଛି । ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ବାହା ଲଗୁଛି ତିନିଟି ଟଙ୍କାରୁ ପଞ୍ଚାଶ ଟଙ୍କା ଉଣା ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ଆଜି ରାତିରେ ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚଳ କରି ଶେଷ ରାତିରେ ଅନୁକୁଳ କରି ଦେଲେ ଦିନ ଦିଉଡ଼ି ସରକି ବର ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବ ।

ମହାନ୍ତି ଏ ପଦ୍ମକୁ ଡାକ କହିଲେ, “ଆଲୋ ! ବର କାଲି ସକାଳେ ପହଞ୍ଚିବ, ତୁଛାଟାରେ ରୁଣ୍ଡି ବସିଲେ କଣ ହେବ ? ମୁଁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଛି, ତୁ ଝିଅକୁ ଧରି ଶୋ ଯା । ବୁଝି ଖବରଦାର !

ଜାଣିବ ହୋଇ ଶୋଇଥିବୁ, ଜନସପତ ଦେଇ ବାହାର ପଡ଼ିଛି ।”

ବେଳା ଉଠିବ ଘାଟି ନିଶ୍ଚୟ ଦେଇ ମହାନ୍ତିଏ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ।

ରାତି ଅଧାଅଧ ବଡ଼ଗଲଣି, ମହନ୍ତେ ତୋଟା ଭିତରେ ଶେଜେ ହୋଇଛନ୍ତି, ପାଖଲେକେ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଆଜି ରାତିରେ ଗଞ୍ଜେଇ ମୁଣି ମେଲ, ଚଳମ ଶୀତଳ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତେ ଡାକ କହିଲେ, “ଆରେ ଝାମା ! ଆରେ ନକୁଳା ! ସବୁ ଠିକଠାକ କରି ଦେଇ ଅଇଲ ତ ?” ଝାମା ନକୁଳା ଦୁହେଁଯାକ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ସବୁ ଠିକ ।

“ପଦକୁ ଭଲକରି ବୁଝାଇ ଦେଇଛ ?”

“ଆଜ୍ଞା—ପ୍ରଭୁ ! ପଦ ପଦ କରି ସବୁ କଥା କହିଛି ।”

“ଟୋକଟା କଣ କରୁଛୁ ?”

“ଭାରି ଆକୁଳ ହେଉଛି, ବେଳେ ବେଳେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହୁଛି, ମା ! କଣ ହେବ ? ବାପା କଣ କହିବ ?”

“ପଦ ତାକୁ ବୁଝାଉଛୁ ତ ?”

“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା !”

“ଭିତରକୁ କପରି ଲେ ରେ ?”

ଆଜ୍ଞା ବାଡ଼ିଦୁଆର କବାଟରେ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ମାରିଲୁ, ପଦ ଫିଟାଇ ଦେଲ ।”

ତେଜକବେଳେ ଶଙ୍କର ପାଖଲେକେ ଧାଇଁ ଆସି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ବାଜା ପାଲଟି ମଣାଲ ବରଯାତୀ ଗହାରି ବିଲରେ ବସିଛନ୍ତି, ଆଜ୍ଞାପ୍ରମାଣେ ହାଜର ହୋଇଯିବେ ।”

“ଆଜ୍ଞା, ଏବେ ଯାଇ ବିନୋଦିଆକୁ ବରବେଶ କରାଇ ପକଅ, ବାହା ଖଦି ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅ ।”

ରାତି ପାଢ଼ା ପାଢ଼ା, ଟିକିଏ ଝିଲଝିଲଆ ଅନ୍ଧାର ଅଛି, ମାଧମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଆରେ କୋଡ଼ିଏ ଭରିଗଟା ତୋଲ, ତାହା ନାଗର ବାଜା ଏକାବେଳେକେ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲା, ପାଲଟିଟିଏ ଦୁଆର ଆଗରେ ଥୁଆ, ବର ଖସିଏ ଖରଡ଼ରେ ପିଣ୍ଡାରେ ଭୁନ ହୋଇ ବସିଛି । ଚଟକରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲେ, ଟଙ୍କା ଧଳଟି କାଖରେ ଯାକ ଭାରି ମନ ଫୁଲଣାରେ ଧାଇଁଲେ । ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିନେବେ, ପଛ ବାଟବରଣ ହେବ । ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଦୁଆର ବନ୍ଦଟା ଧଡ଼କରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଲା, ଏକାବେଳେକେ ଡିଲଟି ଚିତ୍ତପଟାଙ୍ଗ, ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ହାତ ଦେଇ ଦେଖିଲେ, ରକ୍ତ ଧାର ଗୋଡ଼ିଆଏ ବହି ପଡ଼ୁଛି । ଏତେବେଳେ ଆଉ ତାକୁ ଅନାଇଲେ ହେବ ? ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିନେଇ ସାରି ରକ୍ତ ପୋଛୁପୋଛୁ କରିବେ । ପୋଛୁ ଖଣ୍ଡ ଭଲକରି ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ, ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ି—“ଆସିବା ହେଉ, ବସିବା ହେଉ,” ବରଯାତୀଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି । ବର ମାମୁ ଆଗେଇ ଆସି କହିଲେ, “ଏ ସମୁଧ୍ୟ ! ଆଉ ବସିଲେ କଣ ହେବ, ଚଞ୍ଚଳ ବର ଜନ୍ମା ବିଦା କରନ୍ତୁ; ଖରା ଉଠିଯିବ ।” ମାଧମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, “ଏ—ଏ—ବର ଏଇଲଗେ ପହଞ୍ଚିଲା, ବିଷ ହୋଇ ନାହିଁ, ବିଦା କଣ ହେବ ?”

ବରମାମୁ—ହାତଗଣ୍ଡି ପଡ଼ିଗଲା । ବିଷ ହୋଇଗଲା; ଆଉ ବି କଣ ।”

ମହାନ୍ତି—ଜନ୍ମାସୁନା ଟଙ୍କା ?

ବର ମାମୁ—ଟଙ୍କା ଗଣି ନେଲ ପର ?

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଫଟା ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୁଥିଲା, ତା ଉପରେ ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ପାଣୁଆଏ କିଏ ଅଜାଡ଼ି ଦେଲା । ଏ—ଏ—ଏ କଣ ଡକାଏତ ! ବରମାମୁ ଶ୍ଵେର କେଉଁଠିକାର । ଲାଗିଗଲା ଡୋଖଡ଼ ମୋଖଡ଼ । ଏଣେ ମହାନ୍ତିଏ ଏକା—ତେଣେ ଚାଲିଗ ପରୁଣ ଲୋକ ।

ମହାନ୍ତି ଏ ହୋଧରେ ଅଜ୍ଞାନ, ମୁହଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ହାତ ଚଳିବାଭଳି ହେଲଣି । ହେଲେ ବସରେ ହୋଧ ନାହିଁ, ଭଲକରି ଅନାଅ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁରକି ହସ; ସମସ୍ତ ଦେହ ଟିପାଟିପି ହେଉଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଆଠଦଶଟା ଢୋଲିଆ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ଯାଇ ଅର୍ଦ୍ଧାଳିଆ ଢୋଲ ପିଟୁଛନ୍ତି, ମହାନ୍ତି ସାନ୍ତିଙ୍କ ବଲବଲ ହେ—ଜଳ ଜେଲ ହେ—ଆପଣଙ୍କ ଝିଅ ବାହାଘର ହେ ଇଗଲ, ଆମକୁ ଦାରୁପିଆ ପଇସା ମିଳିଯାଉ । ମହୁରିଆଟା ବେଳେ ବେଳେ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କଗ୍ତ ପାଖରେ ଯେ—ପେଁ କରି ମହୁରିଟା ବଜାଇ ଦେଉଛି । ଗାଁ ମଙ୍ଗଳା ପୂଜା ବେଳେ ବାଜା ମଧ୍ୟରେ କାଳସି ଯିମିତି ନାଚେ, ମହାନ୍ତି ଏ ସେହିପରି ନାଚ ନାଚ ଅଥୟ ହେଲେଣି । ମହାନ୍ତି ଏ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି କଣ କହୁଛନ୍ତି, ବାଜାରେ କଣ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି ? ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ହାଲିଆ କରି ପକାଇବାର ଏ ଗୋଟାଏ ଫକର । ଏତିକିବେଳେ କିଏ ଗୋଟାଏ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ଜଳନ୍ତା ଭୂଇଁଚମା ବସାଇ ଦେଲା, ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ନିଆଁ ପଡ଼ି ସାନ ବଡ଼ ଢେର ଗୁଡ଼ାଏ ଫୁଟକା ହୋଇ ଜଳୁଛି ।

ଗାଁ ଗୋଟାକର ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ବିଲକୁଲ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଗଲେଣି । ମହାନ୍ତି ଦୁଆରେ ବିଷ ମୁଠାଏ କେନ୍ଦ୍ର ବୁଣି ଦେଲେ ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଟକି ଯିବ, ତଳେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତି ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଖାଳାପ ଲୋକେ ବେଢ଼ିଯାଇ ଠୋ ଠୋ ହସୁଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଗୁଡ଼ାଏ ନିହାତି ଦୁଷ୍ଟମିଲ—

“କନ୍ୟା ସୁନାର ବଡ଼ ମଜା,
ମହାନ୍ତି ଖାଇବେ ନବାତ ଖଜା ।”

ଚାକି ଗାଇ ତାଳ ମାରି ନାଚୁଛନ୍ତି ।

ମହାନ୍ତି ଦେଖିଲେ, ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହେବନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ବାଡ଼େ, କାହାକୁ କଣ କହିବେ, କହିଲେ ବା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? କୌଣସି ରୂପେ ଗୋଳମାଳ ଠେଲି ମଠ ଭିତରକୁ ପକାଇଲେ । ମହନ୍ତେ ଏଲଗେ ଶେଯରୁ ଉଠି ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ଆସିବାର ଦେଖି ମହନ୍ତେ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି କହିଲେ, “ସଖାଳଟାରେ ଦାଣ୍ଡରେ କିଏ ପାଟି କରୁଛି ବୁଝି ଆସ ତ ?” ମହାନ୍ତି ଯାଇ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଧଡ଼ାସ କରି ପଡ଼ି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । “ଉଠ ଉଠ ମହାନ୍ତିଏ, କଣ, କଥା କଣ ବୋଲ ।” ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ତାଡ଼ିଠେକି ମୁହଁ ପରି ଫେଶ ଗାଜୁଛି । ଆଉ କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, କି କାନ୍ଦି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ହାତରେ ଠାରିଦେଲେ—ପାଣି । ମୁହଁ ଅଧିଆ, ଦାନ୍ତ ଅଦଶା ଢକଡ଼କ କରି ଢାଳେ ପାଣି ପିଇ ଦେଇ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ବସିଲେ । ମହନ୍ତ ବଡ଼ ଦୟାବନ୍ତ, ବହୁତ ଆଶ୍ୱାସନା କରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । ଏତିକିବେଳେ ନରମାୟ, ପରି ପରିଡ଼ା ଆଉ ଗୁରି ଜଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା ।

ମହନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଆରେ କଣ ତୁମ କଥା କହ, ଉଠ ଉଠ—ବୋଲ ବୋଲ କଥା କଣ ?

ପରି ପରିଡ଼ା ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲା—ଆଜ୍ଞା ଆମେମାନେ ବିଦେଶୀ ଲୋକ, ଆମ ଉପରେ ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଛି । ଶ୍ରାମହାସ୍ରୁ ଏ ଗାଁ ହାକିମ, ଆମ ମାମଲ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ହେଉ । ଏଇ ଯେ ବସିଛନ୍ତି । ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତିଏ ଏ ଆମ ସମ୍ଭାଷ । ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତି ହୋଧରେ କହିଲେ, “ତୋର କି ସମ୍ଭାଷ ବେ—ଡକାଏତ ଜୁଆରେ !” ମହନ୍ତ କହିଲେ, “ରୁହ ରୁହ ମହାନ୍ତିଏ । ସେ କଣ କହୁଛି କହିଯାଉ, ତା ବାଦେ ତୁମ କଥା ଶୁଣିବୁ ।”

ପରି ପରିଡ଼ା—ଆଜ୍ଞା, ଏହି ମହାନ୍ତି ଏ ମୋ ପାଖରୁ କନ୍ୟାୟୁନା ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ନେଇ ତାଙ୍କ ଝିଅ ମାଳତୀଙ୍କୁ ମୋ ଭଣିଜାକୁ ବାହା ଦେଲେ, ହାତ ଗଣ୍ଠି ବି ପଡ଼ିଗଲା, ବାହା ବାଦେ କହିଲେ, ଆଉ ଭଣିଷ ଟଙ୍କା ଲାଗୁଛି ଦେ, ମୁଁ ଆଉ କିଏ ଦେବିଟି ? ଏବେ କୁଆରୁଣ୍ୟ କରି କନ୍ୟାକୁ ଛୁଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ—ଆଜ୍ଞା, ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ସତ ବୋଲି, ଏକ ଦୁଇ କରି ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇଛ ତ ?

ପରି ପରିଡ଼ା—ଆଜ୍ଞା ସତ କହିବି, କୋଡ଼ି କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇଛି ।

ମହନ୍ତ—ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ମହାନ୍ତି କିଛି ପିଲପିଟିକା ନୁହନ୍ତି, ବୁଢ଼ା ପୁରୁଷ, ଟଙ୍କା ନେଇ ମାନବେ ନାହିଁ, ଏ କି କଥା ?

ମାଧ ମହାନ୍ତି ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଧର୍ମ ଅବତାର ! ନ୍ୟାୟବିରୁଦ୍ଧ, ନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧ । ଏ ଡକାଏତମାନଙ୍କୁ ଲୋକ ଲଗାଇ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ।”

ମହନ୍ତ—ଦେଖ ଏମାନେ ବିଦେଶୀ ମଣିଷ, ଦେଶରେ ଯାଇ ପାଟି କରିବେ, ଏ ଗାଁରେ ନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧ ନାହିଁ । ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରମାଣ ନେଇ କଥାଟା ବିରୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ । ହୋଇ ହେ ପରିଡ଼ା ! ତୁମେ ଯେ ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେଲ, କେହି ଗୁହା ଅଛି ?

ପରି ପରିଡ଼ା ହାତଯୋଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ, ଶହେ ଜଣ ଗୁହା । ଆସ ତ ଶ୍ରୀମା, ନକୁଳା, ମନ୍ଦା, ଶଙ୍କର, ତନ୍ଦା, ମଧୁ ମହାନ୍ତି, ସାଧୁଧଳ, ଧର୍ମ ପାତ୍ର ।” ମହନ୍ତେ ଜଣ ଜଣକରି ସବୁ ଗୁହାଙ୍କର ଜବାନବନ୍ଦ ଶୁଣିଲେ, ଡେର ଜେର କଲେ, ସପ୍ତ ସାବିତ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବା, ମହାନ୍ତିଙ୍କ

କାଖରେ ଥିବା ଏହି ଅଳରେ ଟଙ୍କା ପ୍ରଭାବ ନେଇ ଘରେ ଥୋଇ ଆସିବା, ସବୁ ଠିକ୍ । ସତକୁ ସତ, ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କାଖରେ ଟଙ୍କା ଅଳଟି ଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ମାଧ ମହାନ୍ତି ଏ ଗୋଟାଏ କଥାରେ କାଟିଦେଲେ — ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଡକାଏତ ।

ମହନ୍ତେ—ଆଜ୍ଞା ଏ ଗାଁର କେହି ଗୁହା ଅଛି ?

କେହି ନ ଡାକୁଣୁ ମହାନ୍ତି ଜାତିଭାଇ ଗାଁର ଦଶ ଜଣ ସାକ୍ଷ ଦେବା ଲାଗି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ମହାନ୍ତି ଏ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଏଗୁଡ଼ାକ ମୋ ମୁଖାଲାପ ଲୋକ, ଏମାନଙ୍କ କଥା ନାମଜୁର ।” ମହନ୍ତେ କହିଲେ, “ଗୁହା କଥା ଶୁଣିବି, ଆମେ ନିଜେ ଯାଇ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘର ଭିତର ଦେଖିବୁଁ । ଗଲା ରାତିରେ ବିଶ୍ୱା ହୋଇ ଯଇଥିଲେ ସେଥିର କିଛି ଚିହ୍ନ ତ ଥିବ ।” ବରପକ୍ଷ ମହନ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ନିତାନ୍ତ ନାଗଜ । “ଆଜ୍ଞା ! ଅଧ ରାତିରୁ ବିଶ୍ୱା ଛୁଡ଼ିଲଣି, ଆଉ ହେ କଣ ଥିବ ? ଆପଣ ସରଜମିନକୁ ଯିବେ ନାହିଁ ।”

ମାଧ ମହାନ୍ତି ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ, ଭାରି ଉତ୍ସାହରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣୁଛନ୍ତି । “ଆସି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ମୋ ଘର ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।”

ବରପକ୍ଷ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ନା, ଆପଣ ସେ ଜାଗାକୁ ବଜେ ହେବେ ନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ, ମହାନ୍ତିଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।”

ମହନ୍ତ ଦୁଇପକ୍ଷ ଧରି ସରଜମିନ ତଦାରଖ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ବରକୁ ଦେଖାଗଲା—ହାତରେ କଉତୁକସୂତ ଦୁବ ବରକୋଳି ପକ୍ଷ ବନ୍ଦା, ମୁଣ୍ଡରେ ମୁକୁଟ, ହାତରେ ଗୁଆକାତି, ଆଉ ବେଢ଼ ଉପର ନଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ।

ପରି ପରିଡ଼ା ହାତ ଯୋଡ଼ି ମହାନ୍ତକୁ କହିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବାହା ହେଲ ବର କି
ନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତ - ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ଭିତରକୁ ଚାଲ, ଆଉ କିଛି
ଚିନ୍ତା ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଦେଖାଯାଉ ।

ପରି ପରିଡ଼ା ହାତଯୋଡ଼ି ମହାନ୍ତକୁ କହିଲେ,
“ଏଇ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବେଦ ଉପର କଥା, ଏହି
ଦେଖିବା ହେଉ, କନ୍ୟା ଆଠ କଲସ ମାଡ଼ିଛି, ଏହି
ଦେଖନ୍ତୁ, ଲୁଗାଝୁଲି ଖଇ ପଡ଼ିଛି, କଲସ ଉପରେ
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପଡ଼ିଛି । ଏଣେ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଏହି-
ଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ହୋଇଥିଲା, ଦହି ଗୁଡ଼ି
ଉଠିଛି, ଭୁଜା ପଡ଼ିଛି । ଏହି ଦେଖି ଆଜ୍ଞାହେଉ,
ଏହିଠାରେ ଆମେ ଜାତିଭେଦମାନେ ଭୋଜନ କରିଥିଲୁ ।
ସବୁଜି ଉଠିନାହିଁ, ସବୁଆଡ଼େ ଅଇଁଠା ପତ୍ର ପଡ଼ିଛି ।”

ମାଧମହାନ୍ତ କୁହେଇ କୁହେଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ,
ନାହିଁ, ମୋ ଘରେ କାଲି ଚାଲି ଲାଗିନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତ ସେଷେଇଶାଳ ପାଖକୁ ଚାଲି ଯାଇ
ହାତବାଡ଼ିରେ କବାଟଟା ଉଦୁଆ କରି ଦେଲେ,
ତୁଳାରେ ରଡ଼ ନିଆଁ ଗରଗର ମେଉଛି, ପୁଞ୍ଜାଏ ବଡ଼
ବଡ଼ ଭାତହାଣ୍ଡି, ଡାଲି ହାଣ୍ଡି, ତିଅଣ ହାଣ୍ଡି ଗଡ଼ୁଛି ।
ମାଧ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ହଜି ଗଲଣି — ପିଠି ପୋଡ଼ୁଛି,
ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୁଛି, ମନ ପୋଡ଼ୁଛି । ମନରେ କଲେ,
ଏ କଣ ଏ । କଣ ଗତରେ ଭୁତ ଆସି ସବୁ କରିଗଲା ?
ବସିବା ଜାଗାରେ ଠାଁ ତଳ ପଡ଼ିଲେ । କିଛି କଥା
ଶୁଣୁ ନାହିଁ; କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଭଲୁଜର ମାଡ଼ି
ବସିଲଣି, କୁହୁଡ଼ିଉଛନ୍ତି, କମ୍ପୁଛନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ପଚାରିଲେ, “ମହାନ୍ତ ! ଏବେ ତୁମର
ଜବାବ କଣ ?”

ମାଧ ମହାନ୍ତ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୋ ଝିଅ ବିଭା
ହୋଇନାହିଁ ।”

ଜାତିର ମୁଖ୍ୟ ବଳରାମ ନାୟକେ ହାତଯୋଡ଼ି
କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ଆମ ରଜା, ସହଜରେ
ହାକିମ, ଆମମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହାଲ ସବୁ ବୁଝିବେ, ହେଲେ
ଜାତିଆଣ କାମଟା ଜାତି ବୁଝିବେ, ହାକିମଙ୍କର କିଛି
ଅକ୍ରିଆର ନାହିଁ । ବୁଝି ଆଜ୍ଞା ହେଉନ୍ତୁ, ମାଧ ମହାନ୍ତ
ମଙ୍ଗଳା ଝିଅଟାକୁ ବିଭା ନ ଦେଇ ଘରେ ରଖିଛି, ଆଜି
ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିବାଯାଏ ସେ ଯଦି ଝିଅକୁ ବିଭା ନ ଦିଏ, ସେ
ଏକଦରିଆ ହେବ, ତାକୁ ନିଆଁ ପାଣି ଧୋବା ଉଣ୍ଡାଣ
ସବୁ ବାସନ୍ଦ, ସେ ଝିଅଟାକୁ ଆଉ କେହି ବିଭା ହେବେ
ନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତ କହିଲେ, “ମହାନ୍ତ ଏ ହେଲେ ବା ଏକ
ଘରିଆ, ନିଆଁ ବଡ଼ିଆଟିରେ ଘରେ ନିଆଁ ରଖିଦେବେ,
ଗୁରି ମାଠିଆ ପାଣି ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିବେ, କାଁ
କାହାକୁ ମାଗିଯିବେ ?”

ବଳରାମ ନାୟକେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ସେପରି କଣ ?
ମହାନ୍ତଘର ମାଠିଆ ଯେଉଁ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ିବ, ସେ
ପୋଖରୀ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଯେତେ
ମାଠିଆ ପାଣି ଆଣିବେ, ତେତେ ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ
ଲାଗିବ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଗୋହରରେ ଚାଲି-
ଗଲେ ଦାଣ୍ଡ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, କଣେ ପାଣି ହାଣ୍ଡିଏ
ଗୋବରପାଣି ଧରି ପଛେ ପଛେ ଛୁଣ୍ଡ ଛୁଣ୍ଡ ଚାଲୁଥିବ ।”

ମହନ୍ତ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେ ବୁଢ଼ା
ହୋଇ ଗଲେଣି, ଭଲ ମନ୍ଦ ବେଳକୁ ତମେମାନେ
ସାହା ହେବ, ଏକା ।”

ମଦନ ନାୟକେ—ଆଜ୍ଞା, ଗୋଲମାଲିଆ କଥା
କାଁ—ସଫା କଥା, ସେ ମରିଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କଣ

ଛୁଇଁବୁ ? ହାଡ଼ି ଘୋଷାର ନେବେ । ଏଇ ମରେଇ-ମାଙ୍କରେ ଯେତେ ଧାନ ଅଛି, ସେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି, ହାଡ଼ିଏ ନେବେ, ସେ ମାରୁ ଜନସ କଣ କେହି ଛୁଇଁବ ?

ମାଧ ମହାନ୍ତ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ବିଚାର କଲେ ଦେଶ ମେଳ ହେଲଣି, ମହନ୍ତ ବି ସେମାନଙ୍କ ପଟରେ, ମୋର ତ ଏହି ହାଲ, ଉଛୁଣିକା ଯେବେ ସବୁ ବିଡ଼ି ଖୋଲାଖୋଲି କରି ଦେନିବେ, କଅଣ କରିବ ? କାହିଁ ମାମଲ କରିବ—ଗୁହା କିଏ ହେବ ? ବଳରାମ ନାୟକଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକି ତାଙ୍କ ହାତଯୋଡ଼ିକ ଧଇଲେ । କହିଲେ, “ତୁମେ ଆମ ଜାତିରେ ମଉଡ଼ମଣି, ମୁଁ ତୁମ ହାତ ଧରୁଛି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ମୋର ସବୁ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର, ମୋ ଝିଅଟିକୁ ବିଦା କରେଇ ଦିଅ । ମୋ ହାଲ ତ ଦେଖୁଛ, ତା ମାମୁ କନ୍ୟା ସମର୍ପି ଦେବ ।”

ମହାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଯିମିତି ଏହି ପଦକ ବାହାରିଛି, ମହନ୍ତ କଣ ଆଖି ଟିପି ଦେଲେ, ପଦା କନ୍ୟାକୁ ଦେନ ବର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଣ୍ଡାର ହାଜର ଥିଲେ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମନ୍ଦ୍ରପାଠ, ବିଦା ଆରମ୍ଭ, ମାମୁ ସପନ ପାଶେ କନ୍ୟା ସମର୍ପି ଦେଲେ, ଦଣ୍ଡାକ ମଧ୍ୟରେ ବିଦା ସମାପ୍ତ ।

ବର କନ୍ୟା ମେଲଣି ହେବେ—ମାଳତୀ ବାପା ଗୋଡ଼ ଧରି ବାହୁନି ବସିଲା, ମହାନ୍ତଏ ରାଗରେ ଗୋଡ଼ ଛୁଟି ଦେଲେ ଯେ କନ୍ୟା ଦୁଲ କରି ପଡ଼ିଗଲା । ମାଳତୀର ସେଥିକ ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ, ପୁଣି ବାପା ଗୋଡ଼ ଧରି କହିଲା—“ବାପା, ତୁ ଉଛୁଣିକା ବାଧୁକା ପଡ଼ିଛୁ, ମୁଁ ତୋ ପାଖରେ ରହି ସେବା କରିବି, ତୁ ଭଲ ହେଲେ ଯିବ ।” ମାଧ ମହାନ୍ତ—“ଦୂର ! ଦୂର ! ପନ୍ଦର ବରଷ କାଳ ବସି ଖୁଆଇଲି, ଏବେ ଜଣକୁ ଦି’ଜଣ ଦସି ଖାଇବ ପରା ?”

ପଦା ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲା, ମାଳତୀକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ଉଠାଇ ନେଇ ପାଲଙ୍କିରେ ବସାଇ ଦେଲା । ବର ତ ଆଗରୁ ଯାଇ ବସିଥିଲା, ଉଠାଅ ପାଲଙ୍କି । ବାଜାବାଲା ଆଉ ବରଯାଦିଏ ସଜବାଜ ହେଉଁ ହେଉଁ ‘ହୁଁ ମେରି ଭାଇ ରେ’ ଡାକ ଛୁଡ଼ି ପାଲଙ୍କି ଗାଁ ବାହାର ଗହୀର ବିଲରେ ଦାଖଲ ।

ପାଞ୍ଚ ଛ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ମହନ୍ତ ଦିନେ ପାଖଲେକଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ ! ବିଭାବର ଗଲଠାରୁ ମାଧ ମହାନ୍ତ ତ ଦାଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡ ନାହିଁ ? ତାର ଜର ହୋଇଥିଲା, ବୁଝ ତ କଣ ହେଲା ?” ଯୋଡ଼ାଏ ପାଖ ଲେକ ଧାଇଁଲେ, ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ, ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ଡେଇ ଡାକଲେ, କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ କରି ମାରିଲେ, କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ସେମାନେ କଣ କଲେ କି, ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚିତ ପାରିଶ୍ରାରେ ଲଗାଇ ଦେଇ ଭିତରକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲେ, ସଦର କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲେ । ଭିତର କାଣ୍ଡ ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଗଲେଣି । ମହାନ୍ତ ଘର ଭିତରଆଡ଼କୁ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ବାହାରକୁ ଗୋଟାଯାକ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମୋଟା ଢୋଲ ପରି ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି । ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା—ମୁଣ୍ଡ ଦାଆଟା ମୁହଁର ଅଧାଅଧ ମାଡ଼ିଗଲଣି । ପଣ ପଣ ମାଛ ଭଣିଭଣି କରୁଛନ୍ତି । ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା ପୋକ ଦାଆରୁ ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଜଣାଯାଏ, ବର ବିଦା ବାଦେ ମହାନ୍ତ ବାହାର ସବୁ କବାଟ ଭଲକରି କଲି ଦେଇ ଘରକୁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଯାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଟଙ୍କା ଥଳଟା ଯାହା ସିଲ୍ ରଖିଥିଲା ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି ।

ଜାତି ଭାଇମାନେ, ପୁରୋହିତ ସମସ୍ତେ ମଠରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ସତ୍‌କାରର ବିଚାର ଲାଗିଛି । ମାଧ ଗୋଟାଏ କଥା ଉଠିଲା, ମାଛୁଆ ପାତକ ହୋଇଅଛି, ଛୁଇଁବ କିଏ ? ଯେ ଛୁଇଁବ, ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

କରିବ । ତେର ଚର୍ଚ୍ଚ ବଚର୍ଚ୍ଚ ଉତ୍ତର ଛୁଇଁ ହେଲେ,
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚା ସକାଶେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଲୋକ ମହାନ୍ତ
ମରେକରୁ ଦୁଇ ପୌଟି ଧାନ କାଡ଼ି ଦେବ, ପୁରୋହିତ
ମହାବିଷ୍ଣୁ ପାଦୋଦକ ମନ୍ତ୍ର ଦେବ, ସେହି ପବନ
ପାଣି ଛୁଞ୍ଚି ଦେଲେ ମଢ଼ା ଉପରୁ ସବୁ ପାପ ଧୋଇ
ଯିବ । ମହନ୍ତେ ପୁରୋହିତ ବିଶୁ ରଥଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ,
“ହୋଇ ହୋ, ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ମାଛୁଆ ପାତକ ଲାଗିଲୁ କି ?
ରଥେ କହିଲେ, ଆଜ୍ଞା ! ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା
ଅଛି —

“ବୁଢ଼ା ବରେ ଝିଅ ବିକେ ଯେ ଲୋକ,
ସେ ଲୋକ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ଇ ପୋକ ।”

ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରମାଣ ଦେଖନ୍ତୁ—ଠିକ ମୁଣ୍ଡରେ ମାଛୁଆ
ପାତକ ଗୋଡ଼ରେ ନୁହେ, ହାତରେ ନୁହେ, ପିଠିରେ
ନୁହେ—ଠିକ ମୁଣ୍ଡରେ । ଶାସ୍ତ୍ର କଥା କଣ ଅନ୍ୟଥା
ହେବ ?

ଆଠ ଜଣ ଜାତିସ୍ବଥ ନାକରେ ଲୁଗା ଗୁଡ଼ାଇ
ଉତରକୁ ଗଲେ । କାଳେ ମଢ଼ା ଦେହରେ ଆଉ କିଛି
ପାତକ ଲାଗି ରହିଥିବ, ସେ ପାପ ଧୋଇ ଯିବା ଲାଗି
ହାଣ୍ଡିଏ ଖୋବର ପାଣି ମଢ଼ା ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ିଆଏ
ଛୁଞ୍ଚିଦେଲେ ।

ଗାଁ ଗୋହସ୍ଥ ମଝିରୁ ‘ହର ବୋଲ ! ରାମନାମ
ସତ୍ୟ ହେ !’ ଗୋଟାଏ ଉଜ୍ଜଟ ରଡ଼ି ସମସ୍ତେ
ଶୁଣିଲେ ! ସବୁ ଶେଷ ! ଏତେ ପରା ମଢ଼ା, ପୋଡ଼ୁଛି
କିଏ ? ମଶାଣି କଥାବାଡ଼ି ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ
ଆସିଲେ ।

“ଝିଅ ଜୁଆଁ ଆସି ବୁଢ଼ାର ଝିପ୍ପାଟା ଭଲକରି
କଲେ । ଗାଁ ଜାତି ଅଜାତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଇ
ଖଜା, କାକରା, ପିଠା, ପାକୁଅ ଚପ୍ପି କରି ଦୁଇ ତିନି
ଥର ଖୁଆଇଲେ । ଗାଁରେ ଝିଅ ଜୁଆଁଙ୍କର ଖୁବ୍
ପ୍ରଶଂସା ଉଠିଲା ।”

ମଠ ସରଦରୀଆ ବିନୋଦିଆର ନାମ ଏବେ
ଜମିଦାର ବାବୁ ବିନୋଦବିହାରୀ ମହାନ୍ତ । ଗୋପାଳ-
ପୁର ତାଲୁକ ଜମିଦାରୀଟା କଣିଲଣି, ସଦର ଗୁମାସ୍ତା
ଯୋଡ଼ିଏ, ସଦର ପାଇକ ଆଠ ଦଶଟା । ଭୁବି ଖଞ୍ଜା
ଧୁଳିଆ ଘର ବନାଇ ପକାଇଲଣି । ବାହାରୁ ଦେଖିଲେ
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜମିଦାର ଘର ବୋଲି କିଏ ନ
କହିବ ?

ବାହାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି, ମାଧ୍ୟ ମହାନ୍ତ
ଘରେ ଟଙ୍କା ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ପୋତା ଥିଲା ।

“ଅରଜି ଛାଡ଼ି କୃପଣ ମରେ
ଗୁଡ଼ମାଠିଆ ମାନ୍ଦୁଆ ମାରେ ।”

କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ

ବାବୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀଏ କହିଲେ, “ଆଜି
ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହର ବେଳେ ସଭା ବସିବା କଥା, କାଳି
ଓପର ଓଲଟୁ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଛି—
ଦେଖନ୍ତୁ, ଉତ୍କଳିକା ଚଉଦ ଘଡ଼ି ବେଳ ଟଳିବାକୁ
ବସିଲଣି । ସମସ୍ତଙ୍କର ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ, ଭାରି
ଦରକାରି କାମରେ ଏପରି ମଠ କଲେ କି ଚଳେ ?”

ବାବୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ମଲ୍ଲେ କହିଲେ, “ହେଲେ, ହେଉ,
ଆହେ ମାଗୁଣି ମହାନ୍ତଏ ଲେଖି ପକାଉନ୍ତୁ ତ ! କିଏ
କିଏ ବାବୁ ଆସିଲେ, ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ସେମାନଙ୍କ
ନାମ ଟିପିଯାଆନ୍ତୁ ।”

ଗୁମାସ୍ତା ମାଗୁଣି ମହାନ୍ତଏ ଫର୍ଦ୍ଦ ବାଲେଶ୍ବର
ଛଣି କାଗଜ ଗାର କାଟିଲା ପରି ଆଠ ଭାଙ୍ଗ କରି
ଚୋଟିଲେ । ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ମାଟି ଦୁଆରରେ
ଅଧେ କନା ଅଧେ କାଳି ପୁରା ଥିଲା, ଗୋଟାଏ ରେକାଠି
କଲମ ଧରି ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶାମରାଏ ମହାପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ଶରଣ ।

ତୁଳ ଶୋଳ ଦିନ ଶୁକ୍ଳ ଦୁଃଖୀ ଗୁରୁବାର
ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେଙ୍କ ଦଠୋରେ ସଜ୍ଜ ବସିଲୁ,
ଏହି ବାବୁମାନେ ସଜ୍ଜରେ ବିରଜମାନ କଲେ ।

୧ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ

୨ । ଏକ୍ଷ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ

୩ । ଏକ୍ଷ ଜଗବନ୍ଧୁ ମଲ୍ଲି

୪ । ଏକ୍ଷ ରାମଦାସ ମହାପାତ୍ର

୫ । ଏକ୍ଷ ନାକଫୋଡ଼ି ନାୟକେ

୬ । ଏକ୍ଷ ନବଦିନ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପ୍ରସାଦ ରାଉତେ

୭ । ଏକ୍ଷ ପରମ ପରିଜା

୮ । ଏକ୍ଷ ଚରଣ ଦାସେ

ଗୁମାସ୍ତା ନାମ ଲେଖି ସାର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରରେ
ବହଳ କାଳ ଲାଗି ଶୁଣି ନ ଥିଲୁ, ଖଣ୍ଡେ ସଫା ଯାହୁ
କନାରେ ସରୁ ବାଲି ବନ୍ଧା ପୁଟଳା ସେଥିରେ ଆପି
ଦେଇ ନାମ ଡାକଦେଲେ ।

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସେ କହିଲେ, “ହେଲ—ହେଲ,
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଆସିବାର ନିହାତି ଦରକାର,
ସେମାନେ ତ ଆସିଗଲେ, ଆଉ କାହାର ଆସିବାର
ଥିଲେ ପଛରେ ଆସୁଥାନ୍ତୁ । ଆଉ ବସିବାର ଲୋଡ଼ା
ନାହିଁ ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା କହିଲେ, “ଆହେ ଚୌଧୁରୀ
ସାନ୍ତେ ! ଆଜି ସକ୍ଷରେ କଣ କଥା ଅଛି ପକାନ୍ତୁ, ଆଉ
ମଠ କିଆ ?”

ବାବୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ କହିଲେ, “ଆଉ
କହିବୁ କଣ ? ସମସ୍ତେ ତ ଏକା ନାରେ ବସିଛୁ—
ଯେଉଁ ଗଜବନ୍ଧନ ପଡ଼ିଲଣି, ଜାହାଜାତି କାରବାର
ଏଣିକି ଭିତ । ସମସ୍ତେ ତ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଜକୁ ବର୍ଷ
ଦିନ ଭିତରେ ପରିଜା ବାବୁଙ୍କର ରାଜରାଜେଶ୍ୱରପ୍ରସାଦ,

ମଲ୍ଲିଙ୍କର ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ, ଧରନ୍ତୁ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରସାଦ,
ନାୟକ ବାବୁଙ୍କର ରାମପ୍ରସାଦ, ଏବେ ଦେଖନ୍ତୁ ଦେ
ବାବୁଙ୍କର କାଳିକାପ୍ରସାଦ । ପାଣି ନାହିଁ, ପଦନ ନାହିଁ
ଲଗଲଗ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ବାହାର ଦରିଆରେ ଗୁମ୍ !
ଆମ୍ଭେମାନେ ମନରେ କରିଥିଲୁ, ଡୁବି ପାହାଡ଼ରେ
ଠୋକର ବାଜି ଯାଉଛି । ଦରିଆ ଭିତରେ ଡେଇ
ଡେଇ ପାହାଡ଼ ଡୁବି ରହିଛି, ଭଟା ବେଳେ ଟିକିଏ
ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ଦିଶେ, ଜୁଆର ବେଳେ ଲୁଚି ଥାଏ ।
ଏଣେ ଜାହାଜ ତ ଘୋଡ଼ା ପରି ଧାଲିଥାଏ, ମାଝି
କଳି ପାରେ ନାହିଁ, ପାହାଡ଼ ଛୁଇଁଲୁ ତ ଛଡ଼ୁ ! ଏବେ
ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯାଏ ଧରା ପଡ଼ିଗଲା । “ଆହେ ଦେ ସାନ୍ତେ,
ଆପଣଙ୍କ ତଣ୍ଡେଲକୁ ଡାକନ୍ତୁ ତ, ବାବୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ
ସବୁ ହାଲି ବୟାନ କରି ଯାଉ ।”

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ ଡାକିଲେ—“ଆରେ ହଗ୍ଗୁ
ତଣ୍ଡେଲ ! ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏଁ କଣ ଦଟିଲୁ, ବାବୁମାନଙ୍କ
ଆଗରେ ବୟାନ କରିଯା ତ । ଖବରଦାର ! ପଦେ ବି
ଛୁଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ।”

ହଗ୍ଗୁ ତଣ୍ଡେଲ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡ ବେକରେ ପକାଇ
ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଜଣ ଜଣ କରି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ
ଦଣ୍ଡବତ କଲ । ତହିଁ ବାଦେ ବାବୁମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ
ଅନାଇ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—

“ଆଜ୍ଞା, ଗଲା ବରଷ ମକର କୃଷ୍ଣ ଦୁଃଖୀ ଦିନ
ଦିପହରିଆ ଭଟାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ
ବନ୍ଦର ଘାଟରୁ ଗଡ଼ିଗଲୁ । ନଈ ଭିତରେ ଭଟା ଧରି
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ତିନିଦିନ ଦିନ ଓପର ଓଲ ମୁହାଣ ଟପି
ସଞ୍ଜବେଳେ ଦରିଆରେ ଲଙ୍ଗର କଲୁ । ଚାରି ଜାହାଜ—
ଯାକ କୋଶକୋଶକ ଛଡ଼ା ଲଙ୍ଗର କରିଥାଉଁ । ତହିଁ
ଆରଦିନ ଝୁବକାଳେ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଯିମିତିପୁରରାଞ୍ଜିଛି,
ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଲଙ୍ଗର ହାବସ କଲୁ । ଦୁଇଖଣ୍ଡ
ଗୋରାପ ବାଉଁଶ ହଲାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାତ୍ରି ଶି ସେହିପରି ବାଉଁଟା ବିଞ୍ଚିଲେ । ସେ ଗୋରାସ ଦଶଶ୍ରୀ ଦକ୍ଷିଣମୁହାଁ ହକାରଲେ । ଖଣ୍ଡେ ଗଲ ଲକଡ଼ ଦ୍ଵୀପ, ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଗଲ କଲମ୍ବା ବନ୍ଦର । ଲକଡ଼ ଦ୍ଵୀପ ଜାହାଜ ବୋହେଇ ଥିଲା ରୁଡ଼ା ଆଉ ଶୁଭରକ୍ଷା ହାଣ୍ଡି । (*) କଲମ୍ବା ଜାହାଜରେ ମାଲ ଥିଲା ଭୁଞ୍ଜା ଗୁଡ଼ଳ । ଆଉ ନାୟକ ବାବୁଙ୍କର ଦୁର୍ଗା-ପ୍ରସାଦ ସୁଲୁପ ଉତ୍ତରମୁହାଁ ଗଙ୍ଗା ନଈ ମୁହାଣ ବାଟରେ ସୂତାକୁଟି (କ) ହାଟ ଆଡ଼େ ଗଲା । ଆତ୍ମେମାନେ ଯବଦ୍ଵୀପ—ବତାଣୀ ବନ୍ଦର ଦିଗକୁ ପୂର୍ବମୁହାଁ ହକାରିଲୁ । ତେତେବେଳେ ପଛୁମା ସୁଲୁସୁଲିଆ ପବନ ମାରୁଥାଏ । ସଲଖରେ ମଙ୍ଗଟା ଧରିଥାଉଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଜାହାଜ ଧାଇଁଛି । ବାହାର ଦରିଆରେ ଦିନ ରାତି ସବୁ ସମାନ । ରାତିରେ ଉତ୍ତରପଟ ଧୋବତରା ଆଉ ଶେଷ ରାତିଆ ପୂର୍ବଦିଗ ପୋଆତରା ଦିଶିଲେ ବାଟ ଦିଶିଯାଏ । ଗୁଣ୍ଡଦିନ ଦିନ ବଡ଼ ସଖାତିଲ ପୂର୍ବ ଦିଗ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତାଙ୍କ ଫେନ ଯିମିତି ଦିଶିଲା, ସେଇ ଦିଗରେ ଦଶ କୋଶ ହେବ ଦୂରରେ ଖଣ୍ଡେ ଜାହାଜର ଶେଡ଼ ଦିଶିଲା । ଜାହାଜଖଣ୍ଡ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଲଘୁ କରି ଧାଇଁଥାଏ । ତାହାବାଦେ ଦିଶିଲା ଜାହାଜର ବାହୁଟିଆ କୁନ୍ଦା (୧) ଆଉ

ସଫରଦାସ ରସି (୨) ଉପରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ବଡ଼ ଲଲ ପତାକା ଉଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ନାବର ଦଉଡ଼ି (୩) ଧରିଉଡ଼ି (୪) ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇ ଦୁଇ ଦିଶ କାନ୍ତିଦେଲି । ଏତିକିବେଳେ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ସେଇ ଜାହାଜରୁ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚଟା ବୋମ୍ ଫଏର ହେଲା । ଆମ ମାତ୍ରି ଗୁଳିଆ ହେଲା ପରି ଚଞ୍ଚଳ ଡାକ ଦେଲା; ଗାମଦ (*)—ଗାମଦ —ପୂବ—ପୂବା ଆମ କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ବାଟ ବଦଳି ପୂବ ହେରିଆ ବସିଲା । ସେ ଜାହାଜ ବି ଆମ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଥାଏ । ଦିନ ପହରକିବେଳେ ଦୁଇ ଜାହାଜ ଭେଟାଭେଟି, ଠୋକର ଲାଗି ଲାଗି ।”

ତୌପ୍ରସାବାବୁ କହିଲେ—ଆରେ ତୁମେମାନେ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କିଏ ସେ ଜାହାଜ ପାଖକୁ ଧାଇଁଲା ?

ମଗ୍ଗୁ ତଣ୍ଡେଲ—ଆଜ୍ଞା, ଖଣ୍ଡେ ଜାହାଜରେ ବିପଦବାଉଁଟା ଉଡ଼ିଲେ, ଆଉ ରକମ ବିପଦ ହେଲେ, ଆଉ ଜାହାଜ ତା ପାଖକୁ ଧାଇଁବେ, ଦରିଆଠାକୁରାଣୀ କର ଏଇ ରକମ ହୁକୁମ ।

ତା ବାଦେ କଣ ହେଲା କି, ସେ ଜାହାଜ ଉପରେ ବାକ୍ତୁଆ କଳାକନା ପିନ୍ଧା ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଭୁରକ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ଦାବର ଗଲା ପରି ଚଞ୍ଚଳ ଡାକିଲେ, ପାଗଡ଼—ପାଗଡ଼—ପାଗଡ଼ (୬)ଖଲସିମାନେ ଗୁରୁଖଣ୍ଡ

* ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରବାଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦ୍ଵୀପସୂକ୍ତ ମାଟିରେ ହାଣ୍ଡି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ନ ହୁଁ, ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଭାଙ୍ଗି ରକ୍ଷା ହାଣ୍ଡି ସେଠାକୁ ଯ ଉଠିଲା । ଲେଖକ ପିଲାକାଳରେ ଦେଖିଛୁ, ଖଣ୍ଡିଏ ମାଲ୍ଲା-ହୁଡ଼ି (ସେ ଦେଶ ଜାହାଜକୁ ହୁଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ) ଆସିଲେ ଗୁରୁପାଖେ ଗୁରୁ କୋଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଶୁଣାନକଲସୀ ଆଉ ବାଇଜି ହାଣ୍ଡି ପଡ଼ିଥାଏ, ପାଣ ମେହନୁରମାନେ ସେ ସବୁ ରୁଣ୍ଡାଇ ହୁଡ଼ିକୁ ବିକନ୍ତି—ସେମାନେ ପଇସା ନ ଦେଇ ନଡ଼ିଆ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଜାହାଜରେ ନଡ଼ିଆ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆସିଥାଏ ।

(କ) ସୂତାକୁଟି ସ୍ଥାନ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲା । ୧୭୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜମାନେ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ହାଟ ବସାଇଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ କାଲି ଦେଶଙ୍କର କୋଠା ମନ୍ଦିର ଅଛି, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ସୂତାକୁଟି ହାଟ ବା କାଲି କୋଠା । କାଳହମରେ ଏହାର କାଲିକୋଠା ନାମ ଅପରାଂଶରେ କଲିକତା ହୋଇଅଛି ।

(୧) ବାହୁଟିଆ କୁନ୍ଦା—ଜାହାଜର ପଶ୍ଚାତ୍ତରରେ ପତାକା ଉଡ଼ିବାର ସ୍ତମ୍ଭ ।

(୨) ସଫରଦାସ ରସି—ଜାହାଜର ସମ୍ମୁଖ ସଫର ଦରିଆଠାରୁ ତୋଲ ମୁଣ୍ଡକୁ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ।

(୩) ନାବର ଦଉଡ଼ି—ଜାହାଜ ଦୁଇ ପାଟରେ ତୋଲ ମସ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ ପରି ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ।

(୪) ଚଉକା—ତୋଲ ଉପରେ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ବସିବାର କପିକଳ ଝୁଲିବା ସ୍ଥାନ ।

(୫) ଗାମଦ—ଜାହାଜତଳ କଣା ହୋଇ ପାଣି ପଶିବା ।

(୬) ପାଗଡ଼—ଜାହାଜ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ।

ପାଗଡ଼ ଯିମିତି ପୋତାଡ଼ ଦେଇଛନ୍ତି, ଭୁରକମାନେ ଦୁଇ ଜାହାଜକୁ ସଙ୍ଗେ ପକାଇଲେ । ଆମ ଖଲ୍‌ସି-ମାନେ ବି ଦୁଇ ଜାହାଜ ପେରନ୍ତୁ (୧) ଆଉ କାନ୍ଥରେ (୨) ସଙ୍ଗୁଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜାହାଜ ଯିମିତି ସଙ୍ଗୁଥା ଯାଇଛି, ସେ-ଜାହାଜ ଚାପଦାର (୩) ଆଉ ଖୋଲ (୪) ଭିତରୁ ଅନ୍ଧାଜ ଦୁଇ କୋଡ଼ିରୁ ବଳବେ ଖପ୍ ଖପ୍ କରି ଆମ ଜାହାଜକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ଆମ୍ଭମାନେ ତାଟକା ହୋଇ ଗଲୁଣି, କାହାର ଗୋଡ଼ ହାତ ଚଳୁ ନାହିଁ, କାଠଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଉଁ । ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ, ସେଇ ରକମ ମୋଟା, ଶସ୍ୟ ପରି ବଳୁଆ, ଫିରିଙ୍ଗୀ ପରି ମୁହଁ ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା । ସେହିପରି ଏକ ରକମ ପୋଷାକ, ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି, ମହାରଫୁଲ ପରି ଆଖି ଲଲ । ମୁହଁରୁ ମଦଗନ୍ଧ ଭକ ଭକ ବାହାରୁଛି । ସବୁଗୁଡ଼ାକ ମତୁଆଲ, ଧାଡ଼ୁଆ ମଙ୍କଡ଼ ପରି ଆମ ଜାହାଜ ଉପରେ ଧା ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇଥାନ୍ତି । ହାତରେ ବଙ୍କା ବଙ୍କା ଲଘା ତରବାର, ଅଶ୍ମାପଟି ଏକ ପାଖରେ ତରବାର ଖାପ, ଆଉ ପାଖରେ କଡ଼ାବନ (୫) ଝୁଲୁଥାଏ । ହିପ୍ ହିପ୍ ଶବଦ କରି ପାଟି କରୁଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନେ ତ କାବା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲୁ, ହଲ ହଲ କରି ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ଆମ ମାଝି ଖପା ହୋଇ କଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲୁ, ଗୋଟାଏ ଶସ୍ୟ ତରବାରରେ ଯେ ଚୋଟେ ଦେଇଛି, ମୁଣ୍ଡଟା ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ଠିକିରି ପଡ଼ିଲା, ଗଣ୍ଡିଟା ତଳେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ । ସେଇ ଶସ୍ୟଟା ମାଝି ମୁଣ୍ଡଟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ କଣ ବର୍ ବର୍ କରି କହିଲା, ବୁଝିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ଶସ୍ୟ ହସି ହସି ମାଝି ଗୋଡ଼ ଧରି ଗଣ୍ଡିଟା ଦରଆକୁ

ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା । ତାବାଦେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଯାଇ ତାଙ୍କ ଜାହାଜ ଚାପଦାର ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦେଇ ଗୋଟାଏ କୋଲପ ଲଗାଇଦେଲା । ଆମ୍ଭମାନେ ମଲ୍ ପରି ପଡ଼ିଥାଉଁ । ରୋଜ ସକାଳେ ଅଧ ଅଧ ସେରେ ଅନ୍ଧାଜ ଚୁଡ଼ା ଆଉ ତାଳେ ତାଳେ ପାଣି ଦେଇଯାଏ—କିଏ ଖାଇଲା, କିଏ ନ ଖାଇଲା । ଶଙ୍କର ବେହେର ମିର୍ଜା (୬) ପେଟରେ ଗୋଟାଏ ଶସ୍ୟ ଯୋତାମିଶା ଯୋଡ଼ାଏ ଗୋଇଠା ମାରୁଥିଲା, ସେ ଧଡ଼ି ପଡ଼ି ବି ଦିନେ ମରଗଲା । ଆମ୍ଭମାନେ ତାକୁ ଦରଆକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଲା, ସେ ହାଡ଼ିଗୁଡ଼ାକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେଲା ନାହିଁ । ତନଦିନ ଦିନ ଓପରଓଳ ବେଳ ରତରତ ଗୋଟାଏ ମୁଲକରେ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଗର କଲା । ପଛନ୍ତେ ଜାଣିଲୁ, ସେଇଟା ମୁଲକ ନୁହେଁ, ଦରଆ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଟାପୁ । ତା ନାମ ଛଣଦ୍ୱୀପ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଘେନିଯାଇ ଗୋଟାଏ ଜେଲଖାନାରେ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ଆହୁରି ବି ତେର ବନ୍ଦୀଆଣ ସେ ଘରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମାସକ ବାଦେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଘରୁ କାଢ଼ି ଅଲଗା ଅଲଗା କରିଦେଲେ । କେହି କାହାର ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ଘରୁ କାଢ଼ି ଗୋଟାଏ ଭୁରକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତା କଥାରେ ବୁଝାଇ ଦେଲା, ହୁକୁମ ନ ମାନି ପଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମାଝି ଦଶା ହେବ । ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ରଜା ଅଛି, ସେଇଟା ଭଲ ରଜା ନୁହେଁ, ଡକାଇତ ରଜା । ସେଟାର ନାମ ଗଞ୍ଜେଇନିଶ (Ganjlish) । ଆହୁରି ବି ସେ ରଜାର କେତେ ଜଣ ସରଦାର ଅଛନ୍ତି ପଛନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଜାଣିଲୁ, କପ୍ତାନ ମାଲଫିକା (Captain Malpica), ଜୁକରହିଆ (Jucarte), ହଗ୍ରୀ ବୁସ

(୧) ପେରନ୍ତୁ—ଜାହାଜର ବାଡ଼ ।

(୩) ଚାପଦାର—ଜାହାଜ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ରହୁବା ଘର ।

(୫) କଡ଼ାବନ୍—ସାନ ସାନ ମୋଟା ବସ୍ତୁକ ।

(୨) କ'ହୁ—ଜାହାଜ ଉପରେ ଥିବା ସବୁ ଦଉଡ଼ି ।

(୪) ଖୋଲ—ଜାହାଜ ଭିତରେ ମାଲ ରଖାଯିବା ଜାଗା ।

(୬) ମିର୍ଜା—ଜାହାଜର ଖଲ୍‌ସିମାନଙ୍କ ଉପରେ ସରଦାର

ଏବଂ ଗୋଦାମ ରକ୍ଷକ ।

(Haxary Buse), ମେସ୍ତର ଦକସ୍ତ (Mister Decsta) । ଆଦୁର ବି ସରଦାର ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପାସୋର ଗଲଣି । ଫିରିଙ୍ଗୀ ପାଇକ, ଭୁରକ ପାଇକ ବି ତେର ଅଛନ୍ତି ।

ବାବୁ ନାକଫୋଡ଼ି ମଲ୍ଲେ ପଚାରିଲେ—ସେ ରଜା ଜାତିରେ କଣ ? ସେ କଣ ଫିରିଙ୍ଗୀ ?

ହଗୁ ଚଣ୍ଡେଲ—ଆଜ୍ଞା, ସେମାନେ ଫାଟୁଆଗାଜି ଜାତି (Portuguese); ଏଇ ଫିରିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ପରି ।

ବାବୁ ନାକଫୋଡ଼ି ମଲ୍ଲେ—ସେ ରଜା କଣ ଆପେ ଡକାଏଡ଼ କରିବାକୁ ଯାଏ ?

ହଗୁ ଚଣ୍ଡେଲ—“ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ, ସରଦାରମାନେ ଡକାଏଡ଼ କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଡକାଏଡ଼—ବେଳେ ରଜା ଆପେ ଯାଏ । ରଜାର ଜାହାଜ ତେର; ଡକାଏଡ଼ କରି ବି ତେର ଜାହାଜ ଆଣିଛି । ସେଇ ଅସୁର ପାଇକମାନେ ଜାହାଜ ଚଢ଼ି ଡକାଏଡ଼ କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି ।” ହଁ, ଗୋଟାଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛି । “ଦିନେ ଆମ ଝିନା ଖଲ୍ଲିକୁ ଦେଖିଥିଲି—ତା ଉପରେ ଯିମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ଧାଇଁ ଆସି ମତେ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇଲା । ଦୁଇଜଣଯାକ କୁଣ୍ଡିଆକୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇ ଡକା ପାରୁଥାନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଧାଇଁ ଆସି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବେତରେ ବାଡ଼େଇ ଅଲଗା କରିଦେଲା, ମୁଁ ଆଉ ତାକୁ ଦେଖିନାହିଁ ।”

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ ପଚାରିଲେ ତୁ ଆସିଲୁ କିପରି ?

ହଗୁ ଚଣ୍ଡେଲ—ତାକା ବୋଲି ଗୋଟାଏ ମୂଲକ, ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଧନବନ୍ଧୁ ଜମିଦାର ଅଛି, ଗଞ୍ଜାଲଗି ସନ୍ତାନ ପାଇ ଦଶ ଖଣ୍ଡ ଜାହାଜରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଗ ପାଇକ ଧରି ଡକାଏଡ଼ କରିବାକୁ ବାହାରିଲା, ମୁଁ ଜାହାଜରେ ଜଣେ ଖଲ୍ଲି ଥିଲି ।

ତାକାରେ ପହଞ୍ଚି ପାଇକମାନେ ଯିମିତି ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ, ସଞ୍ଜସଞ୍ଜୁଆ ମୁହଁ ଅନ୍ଧାରଆ ହୋଇଥାଏ ମୁଁ ପଲାଇ ଆସିଲି । ଛ ମାସ କାଳ ତେର ତେର ଜଙ୍ଗଲ, ତେର ତେର ମୂଲକ ବୁଲି ବୁଲି ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରି ପଚାରି ଆସିଲି ।

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ପାସେ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ତ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ । ଏବେ ସବୁ କଥା ପଦାରେ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜାହାଜ ଦରିଆରେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି । କିଏ କେତେ ରକମ କହୁଥିଲେ, ସବୁ ସନ୍ଦେହ ମେଣ୍ଟିଗଲା । ଦରିଆରେ ଏପରି ବୋମ୍ବାଟିଆ ଲାଗିଲେ ଆଉ କଣ ଜାହାଜାତି କାରବାର ଚଳିବ ? ଏଇ ଧରନ୍ତୁ ନା—ଦେ ବାବୁଙ୍କର ଦଶଖଣ୍ଡ ଅଛି ବୋଲି ସିନା ତାଙ୍କୁ ବାଧୁଲ ନାହିଁ, ଛୁଟିକୁରିଆ ମହାଜନ ହୋଇଥିଲେ ତାର ହାଲ କଣ ହୁଅନ୍ତା ?

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ କହିଲେ—କଣ କହୁଛନ୍ତି ଆପଣ ଦଶଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ । କାଳିକାପ୍ରସାଦ ମୋ ଅଣ୍ଟା ବସେଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ଅରଣ ନୂଆ ଗୋରାପ, ପୁର ବୋଝେଇ, ଧରନ୍ତୁ ନା କେତେ ଟଙ୍କା ଗଲା ?

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସ କହିଲେ—ଦେ ଆପଣେ ! ଗଲା ଅଙ୍କ ମାଘ ମାସରେ ଯେଉଁ ଗୋରାପ ଖଣ୍ଡ କାଟ୍ୟାର ହୋଇଥିଲା, ଏ କଣ ସେହି ଗୋରାପ ? ଅର୍ଜୁନ ମହାରଣା ମିସ୍ତ୍ରୀ ହାତଗଡ଼ା ଭଲ ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡେ ଉତୁରିଥିଲା ଏକା—କଣ ବୋଝେଇ ଦେଇଥିଲେ ?

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ସତ—ସତ, ଜାହାଜ ପରି ଜାହାଜ ଥିଲା, ଚାଲି ବି ସିମିତିକା—ମୁହାଁଣ ପାର ହୋଇଗଲେ ଦିନକେ ସୁତାକୁଟି ଖେପ ମାରି ଦେଉଥିଲା । ହଁ—କଣ ପଚାରିଲେ ? ବୋଝେଇ ମାଲ ? ଥିଲା ଛ ହଜାର ମହଣ ଚାଉଳ, ଦି ହଜାର

ମହଣ ଲୁହା, ଦି ହଜାର ଟଙ୍କାର ଲୁଗା । ବତାଗ ବନ୍ଦରେ ଇଂରେଜ ଗହକମାନେ ସଫା ରୁଉଳ ରୁହାନ୍ତା କରନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ରୁଉଳ ଦର ଥିଲା ମହଣକୁ ଏଗାର ଅଣା ଦି ପଇସା । ମୁଁ ଦି ପଇସା ବଢ଼େଇ ଦେଇ ବାର ଅଣାରେ ସଫା ଧଳା ମାଲତକ କିଣି ପଠାଇଥିଲି । ଧରନ୍ତୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଗଲା । ଘରେ ପିଲଗୁଡ଼ାକ ସେ ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେହିମାନଙ୍କ କଥାରେ ଜାହାଜରେ କାଠ ବଦଳରେ ଇସ୍ତତର କପି କଲ ସବୁ ଦେଇଥିଲି । ସେମାନେ ଜାହାଜ ବାହାର ସବୁ ଚିସ କରି ରଙ୍ଗ ବେରଙ୍ଗ ପତାକା ମଣ୍ଡେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଖାଲି ଗୋବିନ୍ଦା ପିଲ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ବତାଗ ବନ୍ଦରକୁ ପଠାଇଲି, ନୋହିଲେ ବେଶ'ଖପଟଣାକୁ ପଠାଇଥାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସ କହିଲେ—ହେଲେ କଣ, ଆଜି କାଲି ବତାଗ ବନ୍ଦରେ ଦି ପଇସା ଅଛି ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜ୍ଞ କହିଲେ - ସେ ସବୁ କଥା ଆଉ, ଏବେ ତ ସବୁ କଥା ହାଟରେ ପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ିଲଣି—ମୋ ଜାଣିବାରେ ଗୋଟାଏ ଭଲ ରକମ କଟକଣା ନ କରି ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ କାଡ଼ିବା ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାତେ କହିଲେ—ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ ନ କାଡ଼ି ଗୁହରେ* ବାନ୍ଧ ରଖିବୁଁ ? ଚୋର ହେଉ, ଡକାଏଡ଼ ହେଉ, ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଦାଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ଖାଲି ଦକ୍ଷିଣ ଖେପ ମାରିବା । ଏ ଦିଗକୁ ସେ ବୋମ୍ବାଟିଆଗୁଡ଼ାକ † ଆସି ନାହାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଚରଣଦାସ କହିଲେ—ଉଁ—ହଁ, ସେ କଥା ନୁହେଁ । ଦକ୍ଷିଣ ଦାଣ୍ଡରେ ଆଜି ନାହାନ୍ତି, କାଲି ଆସିବାକୁ କେତେ ମଠ ? ସେଗୁଡ଼ାକଙ୍କର ତ ଆଉ କିଛି ପାଇଟି ନାହିଁ, ଦରିଆଯାକ ବୁଲି ଡକାଏଡ଼ କରୁଛନ୍ତି, ଉତ୍ତରେ ନ ପାଇଲେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଧାଡ଼ି ଦେବେ ।

ବାବୁ ନବଦନ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଉତେ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ତଣ୍ଡେଲ ମୁହଁରୁ ତ ଶୁଣିଲେ, ଚୋରଗୁଡ଼ାକ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଜାତି—ତେବେ ଆସ, ଫିରିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର ବନ୍ଦ କରିବା । ଚୋରଗୁଡ଼ାକ ତ ଏମାନଙ୍କ ଜାତି ଭାଇ, କାରବାର ବନ୍ଦ ହେଲେ ଦେଶରୁ ଦରିଆରୁ ସବୁଆଡ଼ୁ ଛୁଡ଼ି ପଳାଇବେ ।

ବାବୁ ଚରଣଦାସ କହିଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ । ଏ କଥାଟା ବି ମନକୁ ପାଇଲ ନାହିଁ । ତଣ୍ଡେଲ କଣ୍ଡରୁ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସେ ଯେ ଗଞ୍ଜେଇନିଶା, ଛଣଦୀପରେ ଚୋର ମାଡ଼ି ବସିଲଣି, ସେ କି ଆଉ ଉଠୁଛି ? ଛଣଦୀପଟା ଦରିଆ ମଝାମଝି ଦାଟି ଜାଗା, ଦରିଆ-ଯାକରେ ତାର ଅଧିକାର । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଫିରିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ତ ତଡ଼ି ଦେବେ, କାରବାର କରିବେ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ? ସେମାନେ ଜାତିରେ ମେଲି ସିନା—ମଦ ମାଉଁସ ଖାନ୍ତି, ଯେତେ ହେଲେ ସେମାନେ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁଷ୍ପ । ମୋଟା କାରବାର, ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ନାହିଁ; କଥା ପଦ ପଦକେ ସଉଦା । ଆହୁରି ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ଦେଶରୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଦରିଆରେ ଡକାଏଡ଼ କରିବେ । ତେତେବେଳେ ଉପାୟ ?

* ଗୁଡ଼ି—ଜାହାଜରଖା ସ୍ଥାନ, ଇଂରେଜରେ କହନ୍ତି—ଡକ୍ ।

† ବୋମ୍ବାଟିଆ—ଜଳଦସ୍ୟୁ ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାଟେ କହିଲେ—ତୁଚ୍ଛା କଥାଟାରେ ଏତେ ବକ୍ ବକ୍ କିଏ ? ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଡକାଏତ-ମାନେ ଫିରିଙ୍ଗୀ ନୁହନ୍ତି, ଫାଟୁଆଗାନ୍ଧ ଜାତି ।

ବାବୁ ପରମ ପରଜା ଟିକିଏ ଖପା ହେଲା ପରି କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଭିତର କଥା ସବୁ ନ ଜାଣି କିଏ କଥା କହନ୍ତି ? ଆମକୁ ଅଫଲ କଥା ଜଣା । ଫିରିଙ୍ଗୀ ଖଲ୍ଲୀମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଡେର ଥର ଶୁଣିଛୁ—ଏଇ ସେ ଦରିଆ ଦେଖନ୍ତୁ, ଠିକ୍ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଆର କଳକୁ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଟାପୁ ଅଛି, ସେଇଟାର ନାମ ବିଲ୍‌ଇଟ । ସେଇଟା ଡେର ବାଟ । ବାଲେଶ୍ୱର ନଈ ମୁହାଣ କଡ଼ରୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବମୁହାଁ ଜାହାଜ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ଦେଉ ବରଷରେ ସେ ଦେଶରେ ଜାହାଜ ପହଞ୍ଚିବ । ଆମ ଦେଶରେ ଯିମିତିକା ଛତିଶ ପାଟକ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦେଶରେ ବି ସେହିପରି ଓଲଟାଜ, ଡିଙ୍ଗମାର, ଇଂରେଜ, ଫରସି ନାନା ଅଲଗା ଅଲଗା ଜାତି ଅଛନ୍ତି । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ଏଇ ବନ୍ଦରରେ ସେମାନଙ୍କ ଘର ଅଲଗା ଅଲଗା । ଫାଟୁଆଗାନ୍ଧମାନେ ବି ଫିରିଙ୍ଗୀ ସତ, ହବ୍ ତଣ୍ଡୁଲ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସେହି ଫାଟୁଆଗାନ୍ଧମାନେ ରବିବାର ଦିନ କିଛି କାମ ପାଇଟି କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଗୀର୍ଜାକୁ ଯାଇ ଠାକୁର ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପୁରୋହିତମାନେ ବି ପାଲ ଗାଆଣିଆଙ୍କ ପରି କଳା କନା ଦାଗର ପିନ୍ଧନ୍ତି, ଦିନଟାରେ ମହମବତ ଜାଳନ୍ତି, ଆଣ୍ଟେଇ ପଡ଼ି ପାଣି ଛୁଆନ୍ତି ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାଟେ କହିଲେ, “ସତ ପରା ହୋ ! ଅଲଗା ଜାତି ନୁହନ୍ତି । ସେଦିନ ରାତିରେ ଫରସି ସୈନ୍ତ୍ରୀ ମିଁ ଭୋଁ ସାହେବ ଡିଙ୍ଗମାର ବଡ଼ ସାହେବ ଘରେ ବସି ଖାଉଥିଲା, ମୁଁ ଦେଖିଛି । ନିଶ୍ଚୟ ଏକା ଜାତି । ଟୋପିମୁଣ୍ଡିଆ ଗୋଟାଏ ଜାତି ।”

ବାବୁ ରଘୁ ନାଥ ଦେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ହୋ, ସେମାନେ ଅଲଗା ଅଲଗା ଜାତି । ଦେଖୁନାହିଁ, ଗୋଦାମ ଘର—ଗହ—ଜାହାଜ—କାରବାର ସବୁ ଅଲଗା । ଆଉ ଖାଇବା କଥାଟା ଯାହା କହିଲେ, ବିଦେଶରେ କିଏ ଜାହାଜୁ ଦେଖୁଛି ? ଆଉ ଯାହା କହ, ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି; ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବେ ପରା । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ବନ୍ଦରରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠି ବନେଇ ରହିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବଲରମଗଡ଼ (୧) ମୁହାଣ କଡ଼ରେ ଉଠା ଦୋକାନ ପକାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ରଙ୍ଗା, ସେମାନଙ୍କ ଦେହ ଶେଉଆ ।”

ବାବୁ ଚରଣଦାସେ ପଚାରିଲେ, “ହୋଇ ହେ ଦେ ସାନ୍ତେ । ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଗବର୍ଗା ଗବରେ ବରଷେ ହେଲା ବରା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ବିଲ୍‌ଇଟ ଯାଉ ନାହିଁ କିଏ ? ସେ ଜାହାଜ ଦୁଇଖଣ୍ଡର ନାମ କଣଟି ? ହୁଁ—ହୁଁ, ଖଣ୍ଡକର ନାମ ଡାହାଣୀ ମୁଣ୍ଡ (୨) ଆଉ ଖଣ୍ଡକର ନାମ ନାଲୀ (୩) ।”

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ହୋ—ହୋ ! ସେ କଥା ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ଦାସେ ? ବିଲ୍‌ଇଟରେ ଫିରିଙ୍ଗୀଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଭିତରେ ବାଡ଼ିଆବାଡ଼େଇ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସବୁ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଏକପଟ, ଆଉ ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀ ବାଡ଼େ । ଦରିଆରେ ଇଂରେଜ ଜାହାଜ ଦେଖିଲେ ବାଡ଼େଇ ନେବେ ।

ଆଉ କେତେକାଳ ଜାହାଜଖଣ୍ଡ ବନ୍ଦରରେ ପଡ଼ି ରହିବ ?

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ଆଉ ଜାହାଜ ଯାଉଥିଲା, ଡାହାଣୀମୁଣ୍ଡ ଏଇଠି ଗଡ଼ିଲା ବୋଲି ଜାଣି । ମଣିଷ ଜାହାଜୁ ଯେ, ଜାହାଜ ବାହୁ ନେବେ ? କଥା କଣ କି, ସବୁ ଦେଶେ ଲେସର୍‌ଗୁଡ଼ାକ ଛୋଟ ଜାତି, ଭାରି ମଦୁଆ । ଜାହାଜ ତ ବନ୍ଦା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ହାତରେ କାମ ପାଇଟି ନାହିଁ, ଲଗେଇଲେ ମଦପିଆ । କଳା ମରତ, ବାଖର, ଚୁଡ଼ିଲ ଦେଇ ଏକ ରକମ ମଦ ତିଆରି କଲେ, ଦିନ ରାତି ତାକୁ ବସି ପିଇଲେ । କଳାମରତ ଆଉ ବାଖର ହେଲା ନିଆଁ ପରି ଗରମ । ସେଗୁଡ଼ାକ ହେଲେ ଶୀତଳ ଦେଶଲୋକ, ସହିବ କିଏ ? ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଧଣ୍ଡ ପରି ଶୋଇ ଗଲେ । ଜାହାଜ ଚଳାଉଛି କିଏ ?

ପରମ ପରିଜା—ସେଗୁଡ଼ାକ ଡରରେ ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀ ବି ଡରି ମରି ରହିଛି, ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ କଣ ରଖିବେ ? ଆସନ୍ତୁ ଆଜି କତିରୁ ଖାଲି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଳରାମଗଡ଼ ଆଉ ସୁତାନ୍ତୁଟି ହାଟରେ କାରବାର କରିବା । ସେ ଗୁଡ଼ାକ ସାଙ୍ଗରେ ଆଜି କତିରୁ କାରବାର ବନ୍ଦ ।

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ଏଇ ଯେ ସୁତାନ୍ତୁଟି ହାଟ କଥା କହିଲେ, ତାର ହାଲ ଜାଣନ୍ତି ? ସେ ଜାଗା ଅଡ଼ିତଦାର କତିରୁ ସବୁ ହାଲ ବୁଝିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ସାହେବ ଅଛି, ସେ ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧର୍ମିକ । ମଦ ମାର୍ଜିତ କିଛି ଖାଏ ନାହିଁ, ଶେଜ ଶେଜ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରେ, କାଳୀଦାସରେ ପୂଜା ଦିଏ, ଖାଲି ଯଥା ଛତୁ ଆଉ ଚଣା ଖାଏ । ଦେଶ ଭିତରେ ତା ନାମଡ଼ାକ ଭାରି, ତାକୁ ଯବତଣାଖିଆ ସାହେବ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଏଇ ଯେ ସୁତାନ୍ତୁଟି ହାଟ ଦେଖୁଛ, ଆଗେ ସେଇଟା ଭାରି ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା । ସେଇ ଯବତଣାଖିଆ ସାହେବ ବଣ କାଟି ହାଟ ବସେଇଛି । ତାହାର

କାରବାର ବଡ଼ ଠିକ—ବେକଠୋକ । ଦେଶ ଲୋକେ ତାକୁ ଠାକୁର ପରି ମାନନ୍ତି । ଦେଶ ଭିତରୁ ଖୁବ ଦୂରଦୂରନ୍ତରୁ ମହାଜନ ଜମିଦାରମାନେ ଆସି ସୁତାନ୍ତୁଟିରେ ଘର ବନେଇଲେଣି, ଉଷା ଉଷା କୋଠାଘର ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଗଲଣି । ସାହେବର ତେଲଙ୍ଗା ପାଇକମାନେ ହାଟରେ ପହଞ୍ଚି, ଚୋର ଚଢ଼ର ନାମ ନାହିଁ । ଆଉ ସେ ସାହେବ କଣ କରିଛି କି, ହାଟର ଉତ୍ତର ପଟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ନାଲି ଖୋଲିଛି । ମରହଟ୍ଟା ପଣି ପାରିବ ନାହିଁ, ଆଉ ଡର କାହାକୁ ? ହାଟରେ ମାଲ ପଦାରେ ଚଢ଼ିଥାଉ, କେହି ଅନାଇ ଦେବାକୁ ନାହିଁ ।

ବାବୁ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଧୁ ମଞ୍ଜି କହିଲେ, “ତେବେ ଏତେ କଥାରେ ଲାଭ କଣ ? ଆସ ଆଜିଠାରୁ ଆଉ ଫିରିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର କରିବା ନାହିଁ—ଖାଲି ଇଂରେଜ ବଣିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲେଣ୍ ଦେଣ୍ । ସବୁ ଜାହାଜ ସୁତାନ୍ତୁଟି ହାଟକୁ ପଠାଇବା ।”

ମଞ୍ଜି ବାବୁଙ୍କ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଘେନିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକରାଏ । ହରିବୋଲ ଦେଇ ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଗଲେ ।

ବଗଲ ବଗୁଲୀ

ବିଦିଆ ପାସ ଭୂଷଣପୁର ଗାଁର ଚୌକିଆ । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗାଁଟା, କଣ୍ଡା ବୋଇଲେ ବିଦିଆ ଏକୁଟିଆ । ଅଛବ ଲୋକଟା, ସେ କଣ ଭଲଲୋକଙ୍କ ଘର ଲଗାଲଗିରେ ଘର କରିବ ? ଗାଁମୁଣ୍ଡ ଦିମାଣ ଜମି ଛୁଡ଼ି ପଦା ଡହରେ ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲଘର । ଜାତିରେ ତ କଣ୍ଡା—ଚୌକିଆ ବାବୁଡ଼ା ବୋଲି ପୂଜି ନୁହେଁ । ହେଲେ, ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ମାନନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଗାଁ ଚୌକିଆ ପରି

ହୁଏ । ଚିତାଏ ଉଆ ମୁଳାଫୁଣ ଟେଙ୍ଗାଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ “ଏ ରାମ ପଇଡ଼େ—ଜାଗତା, ଏ ନାଇକ ଘର—ହୁସିଆର”, ଏହିପରି ଡାକ ଡାକ ଦୁଆର ଦୁଆର ରାତିରାତି ବୁଲୁଥିବ । ବିଦିଆ ପାସ ଚୌକିଦାସ କଲ ଦିନରୁ ଗାଁରେ କାହାର ଘର ପୀଡ଼ାରୁ ପୋଇଡ଼ଙ୍କଟାଏ ବି ଚୋର ପାଇ ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, ମଫସଲ ଗାଁରେ ଚୋରମାନେ ଚୌକିଆ ଓର ନ ଧରିଲେ ଗାଁ ଭିତରେ ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫେର ତା ବାଦ ବିଦିଆ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚହତା ମରଦ । ଟେଙ୍ଗାଟାଏ ଧରିଥିଲେ ଦଶ ଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପାଖ ପଶି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିଲାଗି ଚୋରଯାକ ଭରସି ଭୂଷଣ-ପୁର ଗାଁମୁହାଁ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବିଦିଆର ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଣେ ଦିଗବାର ଜାଗିରି । ତା ବାଦ ଫସଲ ଅମଳ ବେଳେ ଗାଁର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତେ ବିଲ ମୁଣ୍ଡରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଲେଇ ଦିଅନ୍ତି । ପାସପୁଅ ସବୁବେଳେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଥାଏ, ସବୁବେଳେ ହରେକୃଷ୍ଣ ହରେକୃଷ୍ଣ ଭଜୁଥାଏ । ଥିଲା ନ ଥିଲାକୁ ତାର ଶୋଚନା ନାହିଁ । ଘରେ ଅଛି, ଖାଇଲା—ନାହିଁ, ଉପାସ ରହିଲା । ଜୀବନଟାଯାକ କାହାରିକୁ କିଛି ମାଗିନାହିଁ, କାହାର ଦୁଆରେ ଆଦୁର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । କିଛି ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଲେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଜଣାଏ, ‘ହରି ତୋ ମରଜି !’

ବୁଢ଼ୀଟି ମଲ ଦିନରୁ ବିଦିଆ ପାସ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ଚାରିଟା ଖାଇ ଦେଇ ପୁଅଟିକୁ ଧରି ଘରୁ ବାହାରିଯାଏ । ଭାଗବତ ଘର ଆଗ ପିଣ୍ଡାତଳେ ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣ୍ଡା ତାଟ ପାରି ଦେଇ ପୁଅଟିକୁ ଶୋଇଦିଏ । ଭାଗବତ ଘରେ ପୁରୁଣ ଗାଦି ବିଜେ । ଗାଁର ପୁରୋହିତ ବିଷ୍ଣୁ ପଣ୍ଡାଏ ପୁରୁଣପଣ୍ଡା । ତାଙ୍କର ସେଥିକ କିଛି ବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ । ପୁରୁଣ ବଡ଼ା ଦିନ ଗାଁର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୁଳା

ହୁଏ । ପୁରୁଣ ଶୁଣ ନ ଶୁଣ, ଆପଣା ମଗଦୁର ଭରି କିଛି କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଫଇସା ନାହିଁ ତ, କେହି ଦିମାଣ ଧାନ କାନରେ ବାନ୍ଧି ଆଣି ତାଳି ଦେଇ ଚଲ । ସବୁଦିନେ ପୁରୁଣ ହୁଏ । ଖାଲ ଉଆଁସ, ପୁନେଇ, ସିନ୍ଦାନ୍ତ, ଗୁରୁବାର ବନ୍ଦ । ପଣ୍ଡାଏ ଉଠୁଡ଼ା ପୁଞ୍ଜାଏ ନୋହିଲେ ଗୁଡ଼ ଟୋପାଏ ଶ୍ରେଣ ଦେଇ ହାତ ତାଳି ମାରି ଚାଲିଯାନ୍ତି । ସେ ସବୁଦିନରେ ଗାଁର ମୁଠିଆ ମୁଣିଆ ଲୋକେ ଅଧରାତରାଏ ବସି ଗାଁର ଭଲ ମନ୍ଦ, ହାରି ଗୁହାରି କଥା ଗୁଝାଗୁଝି କରନ୍ତି ।

ଗାଁର ବୁଢ଼ା ଭଲଆ ଲୋକେ ରୋଜ ରୋଜ ପୁରୁଣ ଶୁଣିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଦେହ ବାଧୁକା ଅବା ହାତରେ କିଛି ଫାଇଟି ଥିଲେ, ଦିନେ ଅଧେ ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭେଣ୍ଡିଆଟି ଦିନରୁ ଆଜିଯାଏ ଚାଲିଗ ପରୁଣ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଦିଆ ପାସ ହାଜର ହେବାର ଦିନେ ବି ଛୁଟଣ ନାହିଁ, ବାଧୁକି ପଡ଼ିଲେ କୁହେଇ କୁହେଇ ବେଳେ ଆସିବ । ପୁରୁଣ ଆରମ୍ଭ ‘ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ’ କଥରୁ ଶେଷ ‘ଭ୍ରମସ୍ୟାପି’ ଯାଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ବସି ମନ ଦେଇ ଶୁଣୁଥାଏ । ପୁରୁଣ ପାଠ ବେଳେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥର କିଛି ଅଖଞ୍ଜ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ଅନାଇ କହନ୍ତି, “ପାସପୁଅ, ଏ ଜାଗାରେ ପାଠ କଣ ହେଲା ?” ପାସ ହାତ ଯୋଡ଼ି ‘ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତମାନେ’ କହି ଗୀତର ଏମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଅର୍ଥ କରାଦିଏ ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଖୁସି । ପାସକୁ ଭାଗବତର ତେର ଜାଗା ପିଟେ । ଅଧାକୁ ଅଧା ପାଠ ମୁହଁ ମୁହଁ କହିଯିବ । କଥା କହିବା ବେଳେ ଭାଗବତରୁ ତେର ତେର ପଦ ଦାଇକା ଦେଇ କହେ । ସାନ୍ତମାନେ ତାକୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ, ଦୁଇ ହାତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗାଲରେ ଚାପୁଡ଼ା ମାରିହୋଇ କହେ, “ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତେ, ମୁଁ କଣ୍ଡା ବାପୁଡ଼ା କଣ ଜାଣେ, ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ଚରଣରେଶୁ ସେବା କରି ଯା ଦିପଦ ଶିଖିଲୁ ।”

ବିଦ୍ୟା ପାତ୍ରର ପୁଅ ସମ୍ଭାର ବିଦ୍ୟା ଲାଗି ତେର ତେର ଜାଗାରୁ କନ୍ୟାର ବାତନିଆସିଲଣି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗାଁର ଚୌକିଆ, ତା ପୁଅ ଲାଗି କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ସମ୍ଭା ପିଲାଟା ଯିମିତି ଦେଖିବାକୁ ଡାଉଲ ଡାଉଲ, ଗୁଣ ବ ଯିମିତି, କାମ ପାଇଟିକୁ ରହୁ । ବାପାକୁ ଖର୍ ମାନେ, ବାପ କଥା ତଳେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ବାପ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲେ ଦିନ ରାତି ପାଖରେ ଜଗି ବସି ସେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ମହାମୟର ଚୌକିଆ ଦଣ୍ଡିଆ ପାତ୍ର ଝିଅ ଚେମକୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ାର ମନ ମାନିଗଲା । ତାହାର ସାଙ୍ଗରେ ସମ୍ଭାକୁ ବାହା କରିଦେବା କଥା ଠିକ୍ କଲା । ଯିମିତି ହେଉ ଏଇ ବର୍ଷ ବିଦ୍ୟା କଲେ ବନେ । ଉତ୍କଳୀ ପୁଅର ସତର ବର୍ଷ ଚାଲିଛି, ଆସନ୍ତାକୁ ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଶିବ, ବିଦ୍ୟା ହେବ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା କରାଇବ — ହୁଁ — ବୋଇଲ, ରଜା ତରିଣୀ । ଯେତେ ଟାଣିଟୁଣି ଖରଚ କର, ତରିଣୀ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ନୁହେଁ । ଜାତି ଭାଇମାନେ କଣ ଛୁଡ଼ିବେ ? ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଚାକିରିଟାରେ ଅଛି, ନାମ ଡାକ, ନାହିଁ ବୋଲିଲେ କିଏ ଶୁଣେ ? ଅତି ନିକୁଞ୍ଜ ଦିବେଳ ତ ଜାତି ଗୋସେଇମାନଙ୍କୁ ମୁଖଧଉତ କରାଇବ । ହାତରେ ନାହିଁ ପଇସାଏ, ଯାହା କରିବେ, ଯାହା ଦେବେ ହରି । ତେର ବେଳଯାଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଡାକିଲା, “ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ପୁଅଟି ବିଦ୍ବାତକୁ ଚାରିହାତ ହେବ ।”

ଦିନେ ରାତିରେ ପୁରୁଣପାଠ ସରିଲା ବାଦ ଗାଁର ମୁଖଣ୍ଡ ମୁଖଣ୍ଡ ସାନ୍ତମାନେ ବସିଥାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟା ପାତ୍ର ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା, “ଆଜ୍ଞା, ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ହେଲେ ପଦେ ଗୁହାରି ଜଣାଇବ । ଆଜ୍ଞା, ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣଧୂଳି ଲାଗି ପୁଅଟି ପାରିଗଲାଣି । କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକ୍ କରୁଛି, ଅଜ୍ଞା ହେଲେ ହାତଛନ୍ଦା କରେଇ ଦେବ ।”

ସବୁ ସାନ୍ତ ବସି ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଦେଉଛନ୍ତି, କାହାର ପାଟି ଫିଟିନାହିଁ । ଜମିଦାର ବଳରାମ ନାୟକେ ଗୋଟାଏ କାମ ବାହାନା କରି ବିଦ୍ୟା ପାତ୍ରକୁ ଆଉଁଆଡ଼େ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ବାଦ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ, ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ମୁରବି ଲୋକେ ତ ଅଛନ୍ତି । ବିଦ୍ୟା ଉଣା ପୁରୁ ପରୁଣ ବର୍ଷ ହେଲା ଗାଁଟାକୁ ଆଗୁଲିଛି । ତା ବାହା-ଦୋଳତରେ ଚୋର ଚପାଟି କିଛି ଶୁଣାନାହିଁ । କେବେ ସେ କିଛି ମାଗିନାହିଁ । ମାଗିବା ଲୋକ ନୁହେଁ । ଲୋକଟି ଯିମିତି ସତ୍ୟବାଦୀ, ଯିମିତି ଧାର୍ମିକ । ତା ହାତରେ ପଇସାଏ ଥିବ ନାହିଁ ଜଣା । ଆସନ୍ତୁ ଆମେମାନେ ତା ପୁଅକୁ ବାହା କରେଇ ଦେବା ।”

ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ କହି ପକାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ସାନ୍ତ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କଲେ ଠିକ୍ କଥା । ଆମେମାନେ ମନ ନ ଦେଲେ ସେ କିମିତି ଚଳିବ ?”

ଜମିଦାରଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଅବଧାନେ ରଜାଧର ମହାନ୍ତ ଏ ଧାଇଁ ଯାଇ ଲେଖନ ପତ୍ର ଦେଖିଆସିଲେ । ବିଦ୍ୟାଦରକୁ ଯାହା ଲେଖା — ବିଷ୍ଣୁ, ଚାନ୍ଦି, ତେଲ, ଲୁଣ, ସୋରିଷ, ଖଲପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ସୁଦ୍ଧା ତାଲିକା ହେଲା । ପୁରୋହିତ କଣ୍ଠର ବେଶ୍ଟିବ, ତାପାଇଁ ମୁଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା, ଚାରିଅଣା ଦକ୍ଷିଣା ସବୁ ତାଲିକାରେ ବସିଲା । ମଣିଷ ଚିହ୍ନି ସବୁ ଗାଁଯାକ ଭେଦା ହୋଇଗଲା ।

ଆଜି ଅଭଡ଼ା ମଙ୍ଗଳ । ବିଦ୍ୟା ଆଉ ଦୁଇଦିନ ଅଛି । ସକାଳ ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଭାର ଯାଇ ପତ୍ର ଦୁଆରେ ଜମା ହେଲା । ଜମିଦାର ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ରୁଣ୍ଡେଇ ଘରେ ଠୁଳକରି ରଖିଥିଲେ । ପାତ୍ର ତ ମାତ-ପାତ୍ର ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲଦର, ପଦାର୍ଥ ସବୁ ରଖୁଛି କାହିଁ ? ଦୂରଦୂରରରୁ କୁଣିଆ କୁଟୁମ୍ବ ଆସି ରହିବାଲାଗି ବାପପୁଅ ଲାଗି ଖଜୁଣ

ପିଞ୍ଜିରେ କେତେ ବଖର ଗୁଣ୍ଡିଆ କରି ପକାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଘରେ ସବୁ ଜନସ ରଖି ଦେଲେ । କାଲି ବିଷ । ମଙ୍ଗଳାସ୍ତରେ ସବୁ କୁଣିଆ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଖନ୍ଦା ଲାଗିଗଲା । ସେହି କୁଣିଆ ଭିତରୁ ଚାରି ଜଣ ରାନ୍ଧଣୀ ପରସ୍ପରୀ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବୁଢ଼ା ପାତ୍ର ସାନ କନ୍ଧରୁ ବଢ଼ିଯାଏ ସବୁ ଜାତିପୁଅଙ୍କ ହାତ ଧରି, ଗୋଡ଼ ଧରି କହୁଥାଏ, “ସାନ୍ତମାନେ ! ଗୋସେଲି-ମାନେ ! ପଞ୍ଚୁ ଠାକୁରମାନେ ! ଏ କାମ ଆପଣ-ମାନଙ୍କର, ପୁଅ ଆପଣମାନଙ୍କର, କାମ ତୁଲେଇ ନେଉନ୍ତୁ ।” ସତକୁ ସତ ସମସ୍ତ କାମ ତୁଲେଇ ନେଲେ, ବିଷା ହୋଇଗଲା । ଜାତିପୁଅମାନେ ଖୁସି ହୋଇ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ଯିବାବେଳେ ବାଟରେ କୁଡ଼ାକୁହି ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, “ଜାତି ଭିତରେ ଏଡ଼େ କାର୍ଯ୍ୟଟା କେହି କରି ନାହିଁ । ସବୁ ଜାତିପୁଅଙ୍କୁ କିଏ ବରଣିଥାଏ ? ଖୁଆଇ ପିଆଇ ଶ୍ରେର କରି ଦେଲା । ତାଟିଆକୁ ତାଟିଆ ବିଷା ଡାଲି, ବାହୁଣ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ପୂଜାଏ ଗାରଡ଼ ବାନ୍ଧି ଦେଲା, ଚାରି ମାଠିଆ ତାଡ଼ି, କେତେ ପିଇବ ପିଅ ! ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ । ସିମିତିକା ସାନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଖଟିଛି ଏକା ।”

ବହୁଟି ଘରକୁ ଆସିଲା, ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଡ଼ାଲିଡ଼ାଲି, କିଏ କହିବ କଣ୍ଡରଘର ଝିଅ ? କରଣ ଖଣ୍ଡାଇତ ଘର ଝିଅ ପରି ଦିଶିଲା । ଗୁଣ ଦି ସିମିତି, ତା ହାତ ରନ୍ଧା ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ଖରଡ଼ା, ତେଜ ମାଛ ଅଣ, କକଡ଼ା ସିଝା ଯିଏ ଖାଇଛି, ପାସୋର ପାରିବ ନାହିଁ । ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଏକା ବୁଢ଼ା ପାତ୍ର ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ଲେଖିଛି । ଘଷି ସାଉଁଟିବା, ଗୁଣିକାଠ ଗୋଟେଇବା, ଗାତ ଭିତରୁ କକଡ଼ା ଧରି ଆଣିବା, ସବୁ ଗୁଣରେ ପୂରା । ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଢ଼ା ଗାଁରୁ ବୁଲି ଆସିଲେ ବହୁ ଠେକିଏ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇଦିଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତିନି ପୁରୁଷର ବାସନ ଭଙ୍ଗା ପଥରରେ ଘାତ, ଚାକୁନ୍ଦା ଶାଗ ଖରଡ଼ା, କକଡ଼ା ପୋଡ଼ା, ତେଜ

କୁଟୁର ଅଣ, ନେ ତଅଣ କରି ପରସି ଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଏତେ ତଅଣ କେବେ ଖାଉଥିଲା ? ଚେନ୍ଦୁଳ ପୁଟେ ଲୁଣିଟିକକୁ ଘାତ ନଅଣ । ବହୁର ଏ ସବୁ ଗୁଣ ଦେଖି ବୁଢ଼ା ଦିନେ ନିରୋଳାରେ ବସି ଡେର ‘ହାୟ ! ହାୟ’ କରି କାନ୍ଦିଲା । ଏଡ଼େ ଘରାଟା ହୀନକପାଳୀ ବୁଢ଼ା ଦେଖି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବିଷା ଚାରି ଛ ମାସ ବାଦ । ଦିନ ପହରେ ହେଲଣି, ବୁଢ଼ା ବିଛଣାରୁ ଉଠି ନାହିଁ ! ସପ୍ତା ପରୁରିଲା, “କଲେ ବାପା, ଏତେବେଳେଯାଏ ଶୋଇଛୁ ?” ବୁଢ଼ା ପୁଅ ବହୁଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ କହିଲା, “ଆଗର ସପ୍ତା, ମୋ ସାଙ୍ଗେ ଯାଇ ପିଲୁଦିନୁ ପୁରଣ ଶୁଣିଛୁ, ଡେର କଥା ମୁଁ ବି ଶିଖିଗଲୁ, ମନରେ ରଖିବୁ—

ଗୁର ନାଗ ଖୁଣି—ନ କରି ଯହିଁ ଯା ପୁଣି ।

ଲେଉ ନ କରିବୁ ପର ଧନେ—

ମିଛ ନ କହିବୁ କଦାଚନେ ।

ବହୁ ଲେ, ଏହି ସପ୍ତା ହେଲ ତୋ ଖାଉନ୍—

ତୋ ଠାକୁର ଦେବତା—ଯା କଥା ଏଡ଼ିବୁ ନାହିଁ । ମୋ ଦେହଟା କମିତିକା ଦେଖୁଛି, ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ ।”

ପୁଅ ବହୁ ଦୁହେଁ ଡେର କାନ୍ଦିଲେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଶିଆ ଶୁଆ ଛୁଡ଼ି ବୁଢ଼ାର ଡେର ସେବା କଲେ । ବଡ଼ ବୁଢ଼ା ହୋଇଥିଲା, ଦିନ ଛଅଟା ଜରରେ ‘ହରି ହରି’ କହି ଚାଲିଗଲା । ପୁଅ ବହୁ ଡେର କାନ୍ଦିଲେ । ଗାଁ ଲୋକେ ‘ହାୟ ! ହାୟ !’ କହିଲେ, ମାତ କୁଳରେ ଇମିତିକା ସତ୍ୟବନ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଦେଖା ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ାର ଶୁଦ୍ଧ ବାଦ ଗଲଣି । ଦିନେ ସପ୍ତା ତେମା ବସି ବିରୁର କଲେ—

ସମ୍ପା—ହଇ ଲେ ବଞ୍ଚ ! ମୁଁ ଚାଲି ଇସ୍ତଫା ଦେବି । ତତେ ଏକୃଷିଆ ଦରେ ପକାଇ ରାତିରେ କମିତ କରି ଗାଁ ବୁଲି ଯିବି ?

ସମ୍ପା ଯା କହେ, ସବୁ କଥାରେ ତେମୀର ‘ହଁ’ । ହେଲେ ଚାଲି ଗୁଡ଼ି ଦେବାଟା ତା ମନକୁ ମାନିଲା ନାହିଁ । କହିଲା, “ଏ ଖାଉଁ ! ତମେ ତ ଚାଲି ଗୁଡ଼ିବ, କମିତ ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ?

ସମ୍ପା—ମୂଳକରେ ଏତେ ବଳ—ଗାଁରେ ଏତେ ପୋଖରୀ ଗଡ଼ିଆ—ସ୍ବାତ ଭୁଣ କଣ ଉଣା ହେବ ?

ତେମୀ—ତମ ମନକୁ ଯା ଲାଗେ କର ।

ରାତିରେ ଗାଁର ସାନ୍ତମାନେ ଭାଗବତ ଦରେ ବସିଛନ୍ତି, ସମ୍ପା ବେକରେ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡ ପଟକା ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତମାନେ ! ମୋ ସାତ ପୁରୁଷ ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣରେ ଗୋଲମ—ଚରଣ—ରେ ଗୁଣ ଖାଇଲେ—ମୁଁ ଏଣିକି ଚାଲି କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣରେ ଗୁଣରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଲି ।” ସାନ୍ତମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଡେଇଁ ବେଳଯାଏ ବିଚାର କଲେ, ଶେଷରେ ଜମିଦାର ବଳରାମ ନାୟକ କହିଲେ, “ନାହିଁରେ, ତୋ ଇସ୍ତଫା ନିଆଯିବ ନାହିଁ । ଯିମିତ ତୋକିଆ ଥିଲୁ, ସିମିତ ଥିବୁ । ହେତା ହଳା ସବୁ ପାଇବୁ । ଗାଁ ବୁଲି ନ ଆସିବୁ ପଛକେ ।”

ସମ୍ପା ଆସି ବହୁକୁ ସବୁ କଥା କହିଲା । ତେମୀ ମନ ତ ଭାରି ଝୁମି; “ଏ ଖାଉଁ ! ଭଲ କଲ, ଚାଲି ଯାଉ, ମୁଁ କମିତ ସାନ ହେଲି—ଡର ଗଲି । ବଡ଼ ହେବ, ଡରାବି ନାହିଁ, ତମେ ଗାଁ ବୁଲି ଯିବ । ମୁଁ ପଲ୍ଲୀରେ ଶୋଇଛି, ଡର ମାଡ଼ିଲା, ପାଟି କଲି, ଧାଇଁ ଆସିଲି । ବାଧା ନା ଭାଲୁ, କିଆଁ ଡରିଲି ? ମୋ ମା କହିଲା—

“ଡର କାହାକୁ ଭୟ କାହାକୁ,
ଠାକୁରେ ଅଛନ୍ତି ଚାଲି ବାହାକୁ ।”

ହଁ ଖାଉଁ ! ଆମ ଗାଁରେ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରଣୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ମଣିଷ ଦୁଃଖ ଶୁଣନ୍ତି । ତମେ ଠାକୁର ହରି ହରି କୁହ, ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣିବେ ସବୁଦିନେ କହୁଥିଲେ, ହରି କାହିଁ ? ଆଜ୍ଞା, ଗାଁରେ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ପୂଜା ଦେଲେ ଯୋଗ୍ୟ ପଲେଇବ ନା ?

ସମ୍ପା—ନାହିଁ ଲେ ବଞ୍ଚ—ହରି ଯେ ବଡ଼ ଠାକୁର, ସେ ଖାଇବାକୁ ପିଇବାକୁ ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି, ଆମର ସବୁ କାମ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ମନ କଥା ଜାଣୁଛନ୍ତି । ଆମେ ଭଲ କାମ କରିବା, ତାଙ୍କୁ ଭଜିବା, ସେ ସୁଖ ଦେବେ । ମନ୍ଦକାମ କଲେ, ତାଙ୍କୁ ଅମାନ୍ୟ ହେଲେ, ସେ ଦୁଃଖ ଦେବେ ।

ତେମୀ—ସବୁକଥା ତ ହରି ଦେଖିବ, ଅଳିଆ କାମ କଲେ ଦୁଃଖ ଦବ, ବାପ ଲେ ! ମୁଁ ସିମିତ କାମ କରିବି ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ତମ ପରି ହରିକୁ ଡାକିବି । ଏ ଖାଉଁ ! ମତେ ଭଲ ପାଇଛି ଶିକେଇ ଦିଅ । ମା କହିଛି, ତମ କଥା ମାନିବି—ତେମେ ଯା କହିବ, ସବୁ ଶୁଣିବି ।

ଗେରସ୍ତ ଭାରିଯା ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀ ସବୁବେଳେ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଥାନ୍ତି, ଗୁଡ଼ିବାଡ଼ି ଥାଏ ନାହିଁ, ଜଣକୁ ନ ପଚାରି ଆଉ ଜଣ କିଛି ପାଇଁ କରେ ନାହିଁ । ଜଣକ ମନରେ ଦେହରେ ଦୁଃଖ ହେଲେ ଆଉ ଜଣକ କାନ୍ଦି ପକାଏ । ସମ୍ପା ସାନ୍ତ ଦର ପାଇଁ ଗଲେ ତେମୀ ଟୋକେଇଟିଏ କାଶେଇ ପଛେ ପଛେ ଯାଏ । ସମ୍ପା ବଳରେ କାମ କରୁଥିବାବେଳେ ତେମୀ ଦର୍ଶି ସାଉଁଖେ । ହିଡ଼ି ତଳୁ ପିତାଶାଗ, ମଦରଞ୍ଜା ଶାଗ ତୋଳେ, ଗାତରୁ କକଡ଼ା ଧରେ ।

ସପ୍ନା ଏକୃଷିଆ ଅଲଗା ପାଇଟି କରେ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମୂଲିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଥାଏ ନାହିଁ । କେନ୍ଦ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ଟାପର କରି କଥା ପଦେ କହିଦେବ ପର ! ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ମନ ପିଟେଇ କଥା ଶୁଣା ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସପ୍ନା ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଧାନ ମୂଲ ପାଏ । ବୁଢ଼ା ଅମଳରୁ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ମାଣ ଅଛି, ତେମୀ ମାଟି ପକାଏ । ଆଗେ ମାଣେ ମାଟି ବୁଢ଼ା ଅମଳର ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗାମୁଣ୍ଡି ମାଟିଆରେ ପୂରାଇ ରଖିଦିଏ । “ଏ ଖାଉଁ ! ଦେହ ଅଛି, ପା ଅଛି, ଆଜି ପାଇଟି ନମିଲି—କିଆଁ କାହାକୁ ମାଗିବା, ଘରେ ବସି ଖାଇବା । ମାଣେ ଧାନ ଦେଇ ତେଲ ପାହୁଲକର, ଲୁଣ ପାହୁଲକର, ଧୂଆଁ—ପତର ଅଧପାହୁଲଏ, ହଳଦା ଅଧପାହୁଲଏ ହସାବ କରି ଦେଇ ଶାମ ସାନ୍ଧୁ ତେଲ ମହାଜନ ଦୋକାନକୁ ସପ୍ନାକୁ ପଠାଇଦିଏ । ଆଉ ଭଜ ମାଣ ଧାନ ହାତ ପାହାରଣାରେ କୁଟି ପକାଏ । ଚୁଉଳ ବାହାର କରି ନେଇ ତସୁଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ଟୋକେଇରେ ଜମା କରି ରଖିଥାଏ, ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ବାଦ ସେହି ତସୁ କୁଟି ସେଥିରୁ କୁଣ୍ଡା କାଢ଼ିନିଏ । ମୁଁ ଯେ ଚୁଉଳ ପକାଇ ସେ କୁଣ୍ଡା ମିଶାଇ ପିଠଉ ବାଟି ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପୋଡ଼ିପିଠା କରିଦିଏ । ତସୁରେ ଗୋବର ଲଗାଇ ଘଷି ପାରେ । ସପ୍ନା କହେ, “ତେମୀ ସବୁ ଗୁଣରେ ଫରକତ । ତା ପରି ଚୁଉଳ କୁଟିବ କିଏ ?”

ସପ୍ନା ଦୋକାନରୁ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳକୁ ତେମୀ ଭାତ ରାନ୍ଧି ରଖିଥାଏ । ଦୋକାନ ସଉଦା ଭଲକରି ଦେଖି ସାଇତି ରଖେ । ତାହା ବାଦ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇ ଶାଗଟା ଖରଡ଼ି ପକାଏ, କଙ୍କଡ଼ା ଛେଚି ଦେଇ ଟୋପାଏ ତେଲ ଲୁଣ ଗୋଲାଇ ଦିଏ, ମାଛ ଥିଲେ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇ ଅଣ କରିଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଭଙ୍ଗା ପଥୁରାରେ ସପ୍ନାକୁ ଭାତ ପରଷି ଦେଇ ପାଖରେ ବସେ । ରାଣ ନିପୁଣ ଦେଇ ବଳେଇ ବଳେଇ ଦୁଇ

ଗୁଣ୍ଡା ଅଧିକ ଖୁଆଏ । ତେମୀ ବଡ଼ ଘରଣୀ । ଝୋଟ ଅମଳ ବେଳେ ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ଦୁଆରୁ ନକତା କାଠି ଆଣି ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରଖିଛି, ଖାଉଁ ଶୁଣି ଖାଇବାବେଳେ ଗୋଟାଏ କାଠି ଜାଲ ଆଲୁଅ ଦେଖାଏ । ସପ୍ନାର ଖିଆ ହୋଇଗଲେ ସେ ଅଇଣ୍ଡାପଥୁରାରେ ଆପଣା ଭାତ ବାଡ଼ି ଖାଏ । ଭଲମନ୍ଦ ଘରକୁ ସେ ପଦାର୍ଥ ଆସୁ, ସପ୍ନା ଆଗେ ନ ଖାଇଲେ ତେମୀ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଦି ଜଣଙ୍କ ଖିଆପିଆ ହୋଇଗଲେ ବାକି ଭାତଗୁଡ଼ାକ ପଖାଳି ଚାହିଁ ଆଉ ଦିନକୁ ରଖିଦିଏ । ଓଳିଏ ରେଷେଇ, ଦୁଇ ଓଳିକୁ ଜାଲ କାହିଁ ? ଆହୁର ଗୋଟାଏ କଥା, ସକାଳ ଓଳି ପାଇଟିରୁ ଆସିବାକୁ ଦିନ ଦି ପହର, ଭୋକ ବେଳେ କଣ ରନ୍ଧାକୁ ଭର ସହିବ ? ବର୍ଦ୍ଧିଦିନେ ଜାଲ ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଖରବଦିନେ ଘସି ପାରି ଓଳି ପନ୍ଦାଡ଼ରେ ଟାଙ୍ଗି ରଖି ଦେଇଛି ।

ସପ୍ନା ତେମୀ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀ ଖୁବ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି । ସାହୁର ଦେଶା ନାହିଁ, କି ରଜାର ଖଜଣା ନାହିଁ । ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ଘରେ ଅଳ୍ପ କୁଟଣ ନାହିଁ । ମନରେ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ଖାଇବା କଥା ପଡ଼ିଲେ ଦିଜଣଯାକ କହନ୍ତି, ମୂଲକରେ ଏତେ ବିଲ ଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କଣ ଦିଟା ପ୍ରାଣୀ ପେଟ ପୂର୍ବ ନାହିଁ ? ତେମୀ କହେ, “ଏ ଖାଉଁ ! ତେମେ କାହିଁକି ପର ପାଇଟିକି ଯିବ, ବାଳୁଙ୍ଗା ଝାଡ଼ି ଆଣିଲେ ତ ଆମର ଛ ମାସ ମେଣ୍ଟିଯିବ ।” ବେଳ ଜାଣି ତେମୀ କୁଲଟାରେ କାଠି ଖଣ୍ଡେ ବାନ୍ଧି ତେର ବାଳୁଙ୍ଗା ଝାଡ଼ି ଆଣି ଘରେ ରଖେ । ଖାଉଁଦକୁ ବାଧୁବ ବୋଲି ତେମୀ ରେଜ ରେଜ ତାକୁ ପାଇଟିକୁ ପଠାଏ ନାହିଁ, ବାଳୁଙ୍ଗାରେ ଅଳ୍ପ ଚଳାଏ । ଯେଉଁ ଦିନ ସପ୍ନା ସାନ୍ତ ଘର ପାଇଟିକୁ ନ ଯାଏ, ସେ ଦିନ ଦୁଇ ଜଣ ପୋଖରୀ ପୋଖରୀ ବୁଲି ବୁଲି କଛମ, କଙ୍କଡ଼ା, ମାଛ ଧରି ଆଣନ୍ତି, ସେ ଦିନ ତେମୀ ତେର ରକମ ଡିଆଣି ରାନ୍ଧେ, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଭାରି ଆନନ୍ଦ ।

ରାତିରେ ଚେମୀ ରନ୍ଧାବତ୍ତା କରୁଥିବାବେଳେ ସପ୍ନା ହରିଣୀସୁତି, ଗଜସୁତି ଗାଏ । ଭାଗବତ ବି ତେର ପଦ ଶିଖିଛି, ଏଠି ସେଠି ତେର ପଦ ଗାଏ । ଚେମୀ କାନ ଡେରି ଶୁଣୁଥାଏ । ପଢ଼ାପଢ଼ି ସରିଲେ, ଠାକୁର — ‘ହରି, ଦୟା କର’, କହି ହାତଯୋଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ତପ ତପ କରି ତିନି ଥର ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ, ତା ବାଦ ସପ୍ନା ଗୋଡ଼ତଳେ ତିନି ଥର ଜୁହାର ହୋଇ ତା ପାଦରୁ ଧୁଳି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରେ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଏହିପରି କରେ । ସେହିଦିନ ହାତରେ କିଛି ପାଇଟି ନାହିଁ, ଦୁଇଜଣ ଦୁଇଜଣକୁ ଅନାଇ ପିଣ୍ଡାଟିରେ ବସିଥାନ୍ତି ।

ବୁଢ଼ା ରାମ ପରିଡ଼ାକୁ ସପ୍ନା ଅଜା ସାନ୍ତ ବୋଲି ଡାକେ, ତାଙ୍କର ଘରେ ତେର ଦିନ ପାଇଟି କରେ । ପରିଡ଼ା ବୁଢ଼ା ଦିନେ ଦିନେ ସପ୍ନାକୁ ଡାକିବାକୁ ଆସି ଦେଖେ, ଦୁଇଜଣ ଏକା ଜାଗାରେ ବସିଛନ୍ତି — ଟାପର କରି କହେ, “କି ରେ ସପ୍ନା, ତୁମେ ଦୁଇଟା ସେ ବଗଲ ବଗୁଲ ପରି ବସିଛ ।” ରୋଜ ରୋଜ ଟାପର କରି ବଗଲ ବଗୁଲ ବୋଲି କହୁଁ କହୁଁ ପରିଡ଼ାର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଗଲଣି । ସବୁବେଳେ ଡାକେ, “ଆରେ ବଗଲ, ଆଲେ ବଗୁଲ !” ତା ଶୁଣାଶୁଣି ଗାଁ ଲୋକେ ବି ଡାକିଲେଣି ବଗଲ ପାଟ । ଗାଁ ମାଇକିନିଆମାନେ ବି ଚେମୀକୁ ଟାପର କରି କହନ୍ତି, “ଆଲେ ବଗୁଲ, ତୋ ବଗଲ ଲାଗି କଣ ରନ୍ଧୁଥିଲୁ ?” ସତକୁ ସତ ସମସ୍ତେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ସବୁଦିନେ ସବୁବେଳେ ବଗଲ ବଗୁଲ ପରି ଦୁଇ ଜଣ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଗାଁରେ ନାନ ହୋଇଗଲଣି—ବଗଲ ବଗୁଲ ।

ବର୍ଷାଦିନରେ ବଗଲ ବଗୁଲର ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ବିଲ ବସ୍ତ୍ରାବଳେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ପାଇଟି ମିଳେ । ସପ୍ନାର ମୂଲ ପାଞ୍ଚମାଣ, ଚେମୀର ଚାରି ମାଣ; ଖାଇ ପିଇ ପାଞ୍ଚମାଣ ଧାନ ବଳପଡ଼େ ।

ଏଇଟା ବଡ଼ ଭଲ ବର୍ଷ । ଅର୍ଜୁନ ଚାରିଆଡ଼େ । ପଛପାଣିଆ ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ବିଲବସ୍ତ୍ର ଏକ ସାଙ୍ଗରେ, ମୂଲିଆ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମୂଲ ବଢ଼ି ଯାଇଛି, ସପ୍ନାର ମୂଲ ଛ ମାଣ, ଚେମୀର ପାଞ୍ଚ ମାଣ । ଘରେ ଧାନ ଗୋଟାଏ ମାଠିଆ, ଯୋଡ଼ାଏ ତାଡ଼ିଆ ଭଣ୍ଡି ହୋଇ ସପ୍ନା ଗୋଟାଏ ସାନ ଓଳିଆ ବାନ୍ଧ ଦେଲଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲବେଳେ ଚାରିଆଡ଼ୁ ଅର୍ଜୁନ ମିଳେ । ବିଲ ବସ୍ତ୍ରାବଳେ ହାତରେ କଙ୍କଡ଼ା ଚେଙ୍ଗ ପଡ଼ିଯାଏ, ହିଡ଼ମୂଳରେ ମଦରଙ୍ଗା କାନଶିରି ଶାଗ ବଲ୍ ବଲ୍; କାମ ଉଠାଣି ହାତ ବୁଲେଇ ଦେଲେ ଦିନତମାମ ଚଳିଲା । ଏ ବାଦେ ଚେମୀ ବିଲ ଟିକର ମୂଳରୁ କାଲିଣ କାଟିଆଣି ଗୋଟାଏ ଖଇଁଞ୍ଜ ବୁଣିଛି । ଚେମୀକୁ ତେର ପାଇଟି ଆସେ । କାଲିଣ ପାଛୁଆ ବୁଣି ଗାଁ ବୋହୂ ଝିଅଙ୍କୁ ବିକି ଚାଉଳ ଧାନ ଆଣେ । ଦୁଇ ଜଣ ବିଲବସ୍ତ୍ର ପାଇଟିରେ ଲାଗି ଥିବାବେଳେ ଖଇଁଞ୍ଜଟି ପାଣିମାଡ଼ା ହିଡ଼ମୂଳରେ ବସାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ପାଇଟି ଉଠାଣି ବେଳକୁ ଚେଙ୍ଗ କୁଟରି, କଡ଼ ଟିପିରି ଶେଉଳ ପହଣା ଖଇଁଞ୍ଜରେ ଭର୍ତ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ଦୁଇ ତିନିଥର ଖଇଁଞ୍ଜଟା ଝାଡ଼ି ପକାନ୍ତି ।

ଆଜିକାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୋକାନୀ ଦୁଆରକୁ ଧାନ ଦେନି ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ମାଛ ଦି ହତା ଦେନି ଗଲେ ତେଲ ଲୁଣ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ସବୁ ମିଳିଗଲା । ଚେମୀ ଦି ନଉତି ସରିକି ପିତା ଶୁଙ୍ଘୁଆ ଶୁଖାଇ ଚାରିମାସ ତିଅଣକୁ ଆଡ଼ ବାନ୍ଧି ସାରିଲଣି । ଭଲ କରି ଶୁଖାଇ ଶୁଖୁଆଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟାଏ ପାଛୁଆରେ ପ୍ରସାଇ ଘର ଶେଣିରେ ଟଙ୍କା ଶିକାଟିରେ ଥୋଇ ଦେଇଛି । ଆଜିକାଲି ଦି ପ୍ରାଣୀ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଅଶିଷମାସିଆ ଦିନେ ରାତି ଦଡ଼ିକ ବେଳେ ଦି ଜଣକର ଶିଆ ପିଆ ସରିଲଣି । ଚେମୀ ଗୁଡ଼ାଏ ବିଲ ମାଛ ବୁଡ଼ି ପରିଡ଼ାଣୀକୁ ଦେଇ ମାଟିକୁମ୍ଭାରେ କୁମ୍ଭାଏ

କରୁଥିଲେ କିଣି ଆଣି ଦରେ ଥୋଇ ଦେଇଛି । ମଫସଲ ଗୃଷ୍ମବଦ୍ଧ ଘରର ସମସ୍ତେ ଖରାଦିନେ ତେଲ ଦୁଆରୁ କରୁଥି ପେଡ଼ି ଆଣି ବର୍ଷା ଦିନ ଲାଗି ତେଲ ସାଇତି ରଖିଥାନ୍ତି । ଦିନଯାକ ପାଣି କାଦୁଅରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ପାଣି ଖାଇ ସିଂଆ ପଡ଼ିଯାଏ, ଆଙ୍ଗୁଳି ସନ୍ନ ସବୁ ଘା ହୋଇଯାଏ । ଗୁଡ଼ରେ କରୁଥି ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଲେ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳକୁ କିଛି ନ ଥାଏ । ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣ୍ଟା କତରା ପାରି ଦେଇ ସମ୍ପା ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଚେମି ଗୋଡ଼ର ପାଣିଖିଆଜାଗା ଆଙ୍ଗୁଳି ସନ୍ନମାନଙ୍କରେ କରୁଥି ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଉଛି । ଚେମି କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ଏ ଖାଉଁ ! ତେମେ ଦେଖ, ଘରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଆଉ ଜାଗା ନାହିଁ । ବାଲୁଙ୍ଗା ପାଚିଲଣି, ମୁଁ କି ଧକାଳୁ ଝାଡ଼ି ଯିବି । ଆଉ କେଉଁଠି ରଖିବା ? କଣ କରିବା ?

ସମ୍ପା — ହଁ ଲେ ବଡ଼ ! ମୁଁ ସେଇ କଥା ଉଛୁଣିକା ମନରେ ପକାଇ ଥିଲି । ଆଜ୍ଞା, ଧାନ ବିକି ଦେଇ ଟଙ୍କା ପଇସା ଆଣି ଘରେ ରଖିବା ।

ଚେମି — ନାହିଁ, ଏ ଖାଉଁ — ସେ ବଡ଼ ଅଳିଆ କଥା । କେତେ ଧାନକୁ କେତେ ପଇସା ଗଣି ଜାଣିବା ନାହିଁ, ଆଉ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଖିଲେ ଚୋର ଟଙ୍କର ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ । କେଉଁଠି ପୋତି ପକାଇବା, ଭୁଲି ଗଲେ ଗଲ । ମୋ ମା ଥରେ ଗୁଣିଟା ପଇସା ପୋତି ପକାଇ ଥିଲେ — ପାଇଲ ନାହିଁ, ତେର କାନ୍ଦିଲ ।

ସମ୍ପା — ତେବେ ଧାନ ସବୁ ରାମ ମାସନ୍ତ ତନ୍ତକୁ ଦେବା, ସେ ତୋ ଲାଗି ଖଣ୍ଡେ ରଙ୍ଗ କସ୍ତା ଶାଢ଼ୀ ବୁଣି ଦେବ ।

ଚେମି — ନାହିଁ, ଖାଉଁ ! ମୁଁ ପିନ୍ଧ ଜାଣିବି ନାହିଁ, ଚରି ଯିବି । ମୁଁ କହୁଛି, ଅଜ୍ଞା ପରିଡ଼ା ସାନ୍ତ ଶୀତଦିନେ ସିମିତିକା କଳା ଅଜ୍ଞା ଲଗାନ୍ତି, ତେମେ

ବାଲିସର ହାଟକୁ ଯାଇ ସିମିତିକା ଗୋଟାଏ କିଣି ଆଣ । ଶୀତ ହେଲେ ଲଗାଇବ, ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ସମ୍ପା — ତୁ ନାଲି ରଙ୍ଗ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଲେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ଚେମି — ତେମେ ଅଜ୍ଞା ଲଗାଇଲେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ଡେର ବେଳଯାଏ କଥା ଚଳିଲା । ଶେଷରେ ସମ୍ପା ପ୍ରସ୍ତାବରେ କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା, କାବୁଲି ପଠାଣ ଆସିଲେ ତାକୁ ସବୁ ଧାନ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ରଙ୍ଗ କମ୍ପଲ କିଣିବେ, ଶୀତ ଦିନରେ ଖଡ଼ିକା ହେଁସ ଘୋଡ଼ ହେବେ ନାହିଁ, ସେଇ କମ୍ପଲ ଘୋଡ଼ ହେବେ । କଥା ଶୁଣା ହେଉ ହେଉ ଦୁଇ ଜଣଯାକ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ଦିନ ଦଡ଼ିଏ ହେଲାଣି, ଦି ଜଣଯାକ ଶୋଇଛନ୍ତି । ରୋଜ ରୋଜ ଚେମି ଆଗରେ ଉଠେ, ଆଜି ଉଠି ନାହିଁ । ସମ୍ପା କହିଲା, “କି ଲେ ବଡ଼, ତୋ ଦିହ ତାତିଲା ପରି ଲାଗୁଛି, ଜର ହେଲା କି ଲେ ?”

ଚେମି — ହଁ, ଦିହଟା କିମିତିକା କସମସ କରୁଛି । ଏ ଖାଉଁ, ତମ ଦିହଟା ତାତି ଲାଗୁଛି, ଜର ହେଲା କି ? ଆଲେ ମା ଲେ ! ଆଲେ ବୋପା ଲେ ! କଣ କରିବି ଲେ ! ଠାକୁର ହରି ! ମୋ ବାପଗାଁ ମଙ୍ଗଳା ! ମୋ ଖାଉଁକୁ ଭଲ କରି ଦେ ।

ସମ୍ପା — ନାହିଁ ଲେ ବଡ଼, ଡର ନା, ଠାକୁରେ ଭଲ କରି ଦେବେ । ତୁ ଯା ପଥ ରାନ୍ଧ, ମତେ ମାଣେ ଧାନ ଦେ, ସାଉ ଦୁଆରୁ ରସୁଣ ଦେଇ ଆସେ ।

ଗରମ ଗରମ ପେଜମିଶା ଘାତରେ ପାଣି ଡାକ ରସୁଣ ଦେଇ ଦୁଇ ଜଣ ପଥ କଲେ ।

ରୁଣ ଦିନ ଗଲ, ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଦିନ ସମ୍ଭାର ଜର ବଳ ଚାଲି, ପଥ ଗୁଡ଼ିଲ । ଚେମୀର ଜର ଟିକିଏ ଭଲ ହେଲଣି । ଚେମୀର ଖାଇବାର ନାହିଁ, ଶୋଇବାର ନାହିଁ । ସମ୍ଭାର ତ ବଳେ ନିଦ ନାହିଁ, ଚେମୀ ଗୋଡ଼ ତଳେ ବସି ଦିନ ରାତି ଖାଲ ଠାକୁର ହରି ଆଉ ବାପ ଗାଁ ମଙ୍ଗଳାକୁ ଡାକୁଛି । ଚେମୀ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିପାରିଲ ନାହିଁ । ଖାଉଣିକୁ କହି ଗାଁ ବୈଦ୍ୟରୁଜ ନକୁଳ ନାୟକ ଦ୍ଵାରକୁ ଧାଇଁଲା । ମେ ଏକୃଷ୍ଟିଆ କେବେ ଘରୁ ବାହାରି ନାହିଁ । ଆଜି ଗାଁ ଗୋଦୁର ମଝି ବାଟେ ଚାଲିଛି । ଗୋଡ଼ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ୁଛି, ଆଖିରେ ପାଣି ଭରି, ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ—ବୈଦ୍ୟ ଘରକୁ ଧାଇଁଛି । ଚେମୀ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ହେଲ ଶଶୁର ଗାଁକୁ ଆସିଲଣି, କାହାରି ମୁହଁ ଦେଖି ନାହିଁ, କାହାରିକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ, ଖାଉଣି ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ କଥା ନାହିଁ । ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଡାକ ଡାକ ଖୁବ ହେମତ ଧରି ଗଲା । ହେମତ ଧରି ବୈଦ୍ୟରୁଜକୁ ସମ୍ଭାର ଜର କଥା କହିଲା । ବୈଦ୍ୟ ନକୁଳ ନାୟକେ ବଟୁଆ ଫିଟାଇ ଗୋଟାଏ ତପର କୁଆ ଭିତରୁ ଚାଲିବା ଜୁର-ରାଉବ ବଟିକା କାଢ଼ି ଦେଲେ; କହିଲେ, “ତୁ ତ ମହୁ ପାଇବୁ ନାହିଁ, ତୁଳସୀ ରସ ଜରପାପଡ଼ା ରସ ଗୋଳ ଦେଇ ଚାରି ପହରରେ ଚାରି ପାନ ଦେବୁ, ଜୁର ନ ଛୁଡ଼ିଲେ ପାଣି ଧରି ଆସିବୁ ।” ଛ ଦିନ ଦିନ ଜୁର ବଳ ପଡ଼ିଲଣି । ଚେମୀ ସାଙ୍ଗରେ କଥାନ୍ତାହିଁ କେତେବେଳେ ଗୀତ ଗାଉଛି, ଭଗବତ ପଦ ପଢ଼ୁଛି, ବିଲ କଥା କହୁଛି, ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ କୋଟିଆରକ୍ରମେ ଲଲ । ଚେମୀ ସାରୁ ପହଣାରେ ପାଣି (ଛୁତ) ଧରି ଖାଉଣିକୁ କିଛି ନ କହି ବୈଦ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲା । ବୈଦ୍ୟରୁଜ ଦୁବ ଘାସ କେରୁକରେ ପାଣିରେ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇଲେ, ତେଲ ବୁନ୍ଦା ଧରି ରହିଲା ମେଲିଲା ନାହିଁ । ରୋଗିର ବୃହନ୍ତ ସବୁ ଶୁଣି କହିଲେ, “ଘୋର ସନ୍ନିପାତ, କପୁର ଭିରିବବଟିକା ଲେଡ଼ା, ରୁଣ ଟଙ୍କା ଦାମ ଆଣ ।” ଚେମୀର ପାଟି ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିଗଲଣି; ଖୁବ କଷ୍ଟରେ କହିଲା,

“ମୁଁ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ପାଇବି, ଘରେ ଧାନ ଅଛି, ସବୁ ଆଣି ଦେବି ।” ଚେମୀ ଘରକୁ ଧାଇଁଧାଇଁ ଆସିଲା, ଖାଉଣିକୁ ଅନାଇଲା, କିଛି କଥା କହିଲା ନାହିଁ । କହିବ କଅଣ— ଖାଉଣି କଥା ଶୁଣୁଛି, ନା କହୁଛି ଖାଲି ଉଠ ବସ ହେଉଛି, ପାଟି କରୁଛି । ଚେମୀ ପାଣ୍ଡୁଆଟିରେ ପାଣ୍ଡୁଆଏ ଅମପା ଧାନ ପୂରାଇ କାଖେଇ ବୈଦ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲା । ବୈଦ୍ୟ ଆଗରେ ଧାନ କୁଡ଼େଇ ଦେଲା— ଚେମୀମା ବିଭବେଳେ ଅଡ଼େଇ ମସା ରୁପାର ଗୋଟାଏ ମୁଦ ଦେଇ ଥିଲା, ଘୋର ଯିବ ବୋଲି ଚେମୀ ସବୁ ଦିନେ ଲଗାଏ ନାହିଁ, ସେହି ମୁଦଟା ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲା । ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଔଷଧ ଘେନି ଧାଇଁଛି । ଚେମୀ ରୁଣ ଦିନ ହେଲା ଟୋପାଏ ପାଣି ମୁହଁରେ ଦେଇ ନାହିଁ, ତା ଜୁର ବି ଭଲ ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ, ଭିତରେ ଭିତରେ ଜୁର ଅଛି । ସକାଳୁ ଦିନ ଦିପହର ଯାଏ ଧାଇଁଛି । ଚେମୀ ଘରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲା, ସମ୍ଭାର ପାଟି ଆଁ କରି ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ଚେମୀ ‘ଏ ଠାକୁର ମଙ୍ଗଳା !’ କହି ସମ୍ଭାର ଗୋଡ଼ ତଳେ ଦୁଲ୍ କରି ପଡ଼ିଗଲା । ସମ୍ଭାର ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ଚେମୀ ମୁହଁକୁ ଏକ ଧାନରେ ଅନାଇଛି । ଦୁହେଁ ଦୁହେଁକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଗାଁରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଗଲା—ବଗଲ ବରୁଣର ଜୁର ହୋଇଥିଲା, ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ତାଟି ଫିଟି ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ସମସ୍ତେ ହାୟ ହାୟ କରୁଛନ୍ତି । ଜମିଦାର ବାବୁ ସମ୍ଭାର ଶଶୁର ଗାଁକୁ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ପଠାଇଦେଲେ ।

ଗାଁର ସମସ୍ତ ଯାଁ ଚେମୀ ଲାଗି ହାୟ ହାୟ କଲେ, ଯିବାବେଳେ ସମସ୍ତେ ହୁଲହୁଲି ପକାଇଲେ । ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏକ କଥା—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସ୍ଵାମୀ ଯାଁ ପ୍ରେମ ! ମାତ ଜୁଲରେ ବି ଏମନ୍ତ ଧର୍ମ, ଏମନ୍ତ ପ୍ରେମ ଥାଏ !

କମଳା ପ୍ରସାଦ ଗୋସ୍ୱାମୀ

ଏଡ଼େ ବଡ଼ କାରବାସୀ ଘର, କୁଆ କା କଲ କଢ଼ିରୁ ଅଧରାଧରା ଗହଳ ଚହଳ ଲାଗିଥାଏ । ଆଜି ସବୁ ଭୁଲ୍ ଭାବ । ବାଟ ଗଲ ଲୋକେ ବୁଝିବେ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦୋତାଲ ଘରଟାରେ କେନ୍ଦ୍ର ମଣିଷ ନାହିଁ, ଭୁଲ୍ ପଡ଼ିଛି । ସ୍ୱରୂପ ମାଝି ଘେର ଘେର ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳୁଁ ବାବୁଙ୍କ ଘର ଉପରେ ସେମନ୍ତ ଚଢ଼କଟାଏ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ଭିତର ପ୍ରସ୍ତରେ ମାଇକନିଆ-ଗୁଡ଼ାଙ୍କର କବର କାବର ପାଟି, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଢ଼ା ହୁକୁମ, ପିଲା-ଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଧାଁ ଦୋଡ଼ ଗହଳ ଚହଳ, ବାସନ କୁସନର ଝମଝମ ଶବ୍ଦ କିଛି ଶୁଭ୍ର ନାହିଁ । ତାଣ୍ଡମା ଦାସୀ ‘ହାୟ ହାୟ’ କରି କାନ୍ଦି ପକାଉଛି, ତାହାର ପାଞ୍ଚ ମାସର ଦରମା ସାଡ଼େ ସାତ ଟଙ୍କା ଆଗଭୁର ନେଇ ବଟମ ଦେଇଥିଲା । ଗୁମା ଆଉ ଜୀବନଯାକ ଛୁଆଁ ଛୁଆଁ ବେକରେ ଗୋଟାଏ ସୁନାମାଳୀ ଲାଗାଇଥିଲା, କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାରେ ବନ୍ଦା ପଡ଼ିଛି । ବଡ଼ ଆଶା କରିଥିଲା, ବଟମରେ ବଡ଼ ଭରଣ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଟଙ୍କାଏ ପାଞ୍ଚ ସୁକା କଲନ୍ଦର ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ଅଧିକା ପାଇଯିବ । ସେଇଟା ନିହାତି ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ବସି ବାହୁନ ବାହୁନ କାନ୍ଦୁଛି । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଡରରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ କେନ୍ଦ୍ର ପାଟି କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମନୋଦୁଃଖରେ ବାବୁଙ୍କର ଅଶ୍ରୁ ବସିଗଲାଣି, ଭେକା ମାରିଗଲା ପରି ଭୁନି ହୋଇ ବ ଛନ୍ତି । ଘରେ ଗୋଲ ମାଲ ହେଲେ ସେ ଦିକତାର ହେବେ, ଏଥିପାଇଁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନା, କେନ୍ଦ୍ର ପାଟି କରିବେ ନାହିଁ ।

ନିଜେ ବାବୁ ରାମହରି ନାୟକେ କଟେରି ଘରେ ଆପଣା ଗାଦିରେ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାକୁ ଆଉଜି ଭୁନି ହୋଇ ବସି ହୁକା ଟାଣୁଛନ୍ତି । କାହାର ସାଙ୍ଗରେ କଥା

ନାହିଁ । କେନ୍ଦ୍ର ଭରସି ପାଖ ପଶି ପାରୁନାହିଁ । ହୁକାଟି ବୈଠକରେ ଥୋଇ ଦେବା ମାନ୍ଦକେ ରାମା ଭଣ୍ଡାସୀ ପିଲା ଚଳମ ବଦଳାଇ ଦେଉଛି । ତା ମନରେ ବି ସୁଖ ନାହିଁ । ସେ ବି ଏଣୁ ତେଣୁ ରୁଣ୍ଡିଇ ରାଣ୍ଡିଇ ସାଡ଼େ ଦଶ ଟଙ୍କା ବଟମ ଦେଇଥିଲା । ଘରେ ବୋହୂ, ଝିଅ, ଖୋଦ ସାନ୍ତାଣୀ, ସମସ୍ତେ ମଗବୁର ଭରି କିଛି କିଛି ବଟମ ଦେଇଥିଲେ । ଶେଷ କୁଆ ନାମରେ ବି ମାମାନେ ବଟମ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

କଟେରି ଘର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ କଣରେ ମାଝି ସ୍ୱରୂପ ବେହେରା ପାୟା ମୂଳରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ମୁହଁ ପୋତି ବସିଛି । ତାହାର ଦୁଇ ଭିନି ହାତ ଛଡ଼ାରେ ରାମ ବେହେରା ଓ ମନ୍ଦମ ବେହେରା ଦୁଇ ଜଣ ଖଲସି (୧) । ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଛନ୍ତି, କାହାର ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ପହରଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକ ଶ୍ରେଣିଆ, ମଇଳା ଚିରୁକୁଟ ଚିର ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା । ଖାଲି ମାଝି ବେକରେ ଖଣ୍ଡେ ମଇଳା ଗାମୁଛା ପଟକା ପରି ପଡ଼ିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହଯାକ ଧୂଳି କାଦୁଅ ବୋଳା । ମୁଣ୍ଡରେ ଚକେ ଚକେ ରୁଡ଼ ।

କଟେରି ଘରୁ ବାବୁ ଡାକି ଦେଲେ, “ମାଝି !” ସ୍ୱରୂପ ମାଝି, ‘ଆଜ୍ଞା ହଜୁର’ ଉତ୍ତର ଦେଇ ବାବୁଙ୍କ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ବାବୁ ମାଝିକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ—‘ହୁ’ ବୋଲି କହି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଟାଣିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୂର୍ବ ଚିଲମେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଉଡ଼ି ଗଲାଣି, ମାଝି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଛୁଡ଼ାହୋଇଛି । ପା ଦଶା ବାଦେ ବାବୁ ମାଝିକୁ ଆଉଥରେ ଅନାଇ କହିଲେ, “କଣ ହେଲା ମାଝି, ଅସଲ କଥାଟା ଆଉ ଥରେ ଠିକେ ଠିକେ ବୋଲିଯା ତ ।” ବାବୁଙ୍କ କଅଁଳ କଥା ଶୁଣି ମାଝି ପ୍ରଥମେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା । ତହିଁ ବାଦେ ସମ୍ଭାଳି

ଯାଇ ସକେଇ ସକେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, “ଆଜ୍ଞା—ଗଲା ଉଆଁସ ବାସି ପ୍ରତିପଦା ଦିନ ଅଡ଼ତଦାର ଆସୁଡ଼ୁ ସ୍ଵାମୀ ପାଖରୁ ଭୋର ଭୋର ଟଙ୍କାଟଙ୍କାକର ଗଣି ନେଇ ଦିନ ଦୁଇପହର ସରିକି ଚନାପାଟଣା ହାଡ଼ୁ ବାହାରୁ (୨) ଲଙ୍ଗର ଉଠାଇ ଦେଲୁ ।” ବାବୁ ପଚାରି ଦେଲେ, “ଅଡ଼ତଦାର ହସାବ ଛୁଣ୍ଟାଇ ସବୁ ଟଙ୍କା ଦେଇଛି, ନା ଆଉ କିଛି ଅଛି ?

ମାଝି—ଅଡ଼ତଦାର ମତେ ନଗଦ ବାରହଜାର ଟଙ୍କା ଗଣିଦେଲା । ହସାବ ଡାକରେ ପଠାଇବ ବୋଲି କହିଲା ।

ବାବୁ ବାକସ ଫିଟାଇ ଗଲା କାଲି ଡାକରେ ଆସିଥିବା ମୋଟା ଚଠି ଖଣ୍ଡି ବାହାର କଲେ, ତାହା ଭିତରୁ ଲଲରଙ୍ଗ ପାତଳ କାଗଜରେ ତେଲଙ୍ଗୀ ଲେଖା ଏକକୋଣିଆ ସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥା ଗୋରୁଏ ଚଠି କାଗଜ ବାହାର କଲେ, ଏପାଖ ସେ ପାଖ ଓଲଟ-ପାଲଟ କରି ଖରରଣ ଲଙ୍ଗମ୍‌କୁ ଡାକି ପଠାଇଲେ । ଖରେଣ ଲଙ୍ଗମ୍ ତେଲଙ୍ଗୀ ଗୁମାସ୍ତା । ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସୁଥିବା ଚଠିମାନ ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆରେ ବୁଝାଇ ଦିଏ । ପିଆଡ଼ା ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଡାକିବାକୁ ଧାଇଁଲା । ତହିଁ-ଉତ୍ତର ବାବୁ ମାଝିକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହୁ—”

ସ୍ଵରୂପ ମାଝି—ଲଙ୍ଗର ଉଠାଇ ଶେଡ଼ି ସେ ହଜାରିଛି, ସେଇ ହଜାରିଛି । ପୂର୍ବ ଆଠ ଦିନ ଦିନ ରାତି ଜାହାଜ ଧାଇଁଥାଏ । ଦକ୍ଷିଣା ପିଛୁଡ଼ି ପବନ—ଆକାଶ ନିର୍ମଳ—ଦରଆଟା ପୋଖର ପାଣି ପରି ଧୀର । ଜାହାଜ ସୁକାନରେ ଖାଲି ହାତ ପଡ଼ିଥାଏ,

ସଳଖ ଜାହାଜ ଧାଇଁଛି । ନଅ ଦିନ ରାତି ପହରକ ସରିକି କଟକ ବାରା ଫାଲସାପେକ୍ଷ ବଡ଼ * ପିମିଡ଼ି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ପଛ ପଟରୁ ଟିକିଏ ପବନ ଝୁଲିକି ଦେଲା, ବେଳକୁ ବେଳ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଡ଼ଲପରି ବଢ଼ିଲା—ସମାଳ, ସମାଳ—ରାତି ଅଧ ବେଳକୁ ଅଧସୁ । ଦରଆ ଆକାଶ ଏକାକାର, ତାଳଗଛ ପ୍ରମାଣ ତେଉ । ଆଗ ଦୁଇ ନଙ୍ଗର ପଛ ଲତାଡ଼ି ପକାଇ ଦେଲି, ପଟାପଟ ଛୁଡ଼ିଗଲା । ରାତିଯାକ ଏକ ହାଲ, ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହେଲା ନାହିଁ । ଅଧରାତି ସରିକି ଜାହାଜ ଗାମଦ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ମିଶି ପାଣି-ମରରେ ଲାଗିଥାଉଁ । ଭୋର ଭୋର ଜାହାଜ ବସିଗଲା । ଦିନ ହେଲା, ଦେଖିଲୁଁ, ଧାମର ଦଡ଼ିଆଳ ମୁହାଣ । ଆଉ ରୁର ନାହିଁ, ବତାଳକୁ ଠି ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲୁଁ ।

ବାବୁ ପଚାରିଲେ—ଟଙ୍କା ?

ମାଝି ଖାଲି କାନ୍ଦିଲା, କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବାବୁ କହିଲେ, “କାହିଁ, ଏଠାରେ କିଛି ମେଘ ଅଳ୍ପ ତୋଫାନ ହୋଇଥିଲା ସତ, ତେଡ଼େ ତୋଫାନ ତ ନାହିଁ ?”

ମାଝି ଆଜ୍ଞା, ଏଟା ତୋଫାନ ନୁହେଁ, ଦରଆ ଖଣ୍ଡିଆ ଭୂତ, ଏପରି ଭୂତ ଦରଆରେ ଥାନ୍ତି । କଲିକତ, ବିଲଡି, ରେଙ୍ଗୁଣୀ ଛ ଖଣ୍ଡି ଜାହାଜ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଶେଡ଼ି ହଜାରିଥିଲୁଁ । ସବୁଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ଗଲେ, କାହାର ପତା ନାହିଁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳଲେଚନ ନାୟକଙ୍କୁ ବାବୁ ଡକାଇଥିଲେ । ମାଝି ସଙ୍ଗରେ କଥୋପକଥନ ସମୟରେ

(୨) ଚନାପାଟଣା ହାଡ଼ୁ ବାହାରୁ—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାର୍‌ବର ।

* False point Light-house,

† Life-boat

ଜ୍ୟୋତିଷ ପଦ୍ମ ଗଲେ, ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାଟି ଧରି ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ —

“ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ,”

“ମଙ୍ଗ —

ବାବୁ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ତୁମ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରଖ । ଭାରି ଦିନଟାଏ ଧରି ଦେଇଥିଲ, ନା ! ଗଲା ଗୁରୁବାର ଦିନ ଖଡ଼ି ପକାଇ କହିଥିଲ ପରା, ‘ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଟାଳ ଜୁଆର ବେଳରେ କମଳାପ୍ରସାଦ ଘାଟ ଉଡ଼ିବ ? ଆଜ୍ଞା ପାଠ ପଢ଼ିଛ ଏଜା ।’”

ଶ୍ରୀ ନାୟକେ ଫି କର ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ଫୋଇଲେ, ପାଟି ନ ଫିଟାଇ ପଛଦୁଆ ଦେଲେ । କରେଇଘର ବାରନ୍ଦା ଏକପାଖିଆ ବସି ଅଗାରୁ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳଟି କାଢ଼ିଲେ, ରାଶିଚନ୍ଦ୍ର କାଟି ଡେଇ ପାଠ ଲେଖିଲେ । ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳଟା ଦୋରବସ୍ତ୍ର ଛୁଡ଼ିଗଲାଣି । ତହିଁ-ଉତ୍ତରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି ତୁଚ୍ଛା ଭାବୁଛନ୍ତି । ବେଳ ପ୍ରାୟ ତଳ ପହର ଗଡ଼ିଗଲାଣି । ବାବୁ କଚେରିରୁ ଉଠି ନାହାନ୍ତି, ଗୁମାସ୍ତା ଆଉ ଆଉ ଚାକରମାନେ ବା କମିତ ଉଠିଯିବେ ? ଗାଧୁଆ ବେଳ ଗଡ଼ି ଗଲାଣି । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଛନ୍ତି । ଘର ଭିତରୁ ତଳ ଧର ଡାକରା ଆସିଲାଣି । ଶେଷରେ ଗୁରୁବାର ପୋଇଲା ଆସି କହିଲା, “ସାନ୍ତାଣୀ ଆଜ୍ଞା କଲେ, ଯା ହେବା’ର ତ ହେଲାଣି, ଭିତର ପିଲାଛୁଆଗୁଡ଼ାକ ଓପାସରେ କାଉଳ ହେଉଛନ୍ତି ଯେ ।”

ବାବୁ ଯେଉଁ ବାଟରେ ଭିତର ପହରକୁ ଯିବେ, ଅବଧାନ ସେହି ବାଟ ପାଖରେ ବସିଥିଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଏ କପରି ହେଲା ?” ବାବୁ ଟିକିଏ ଖପା ହେଲା ପରି ହୋଇ କହିଲେ, “କପରି ହେଲା, ମାଝିକୁ ପରୁର ।”

ବାବୁ ପଛେ ପଛେ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଖାତାପତ୍ର ବାନ୍ଧି ଘରକୁ ବାହାରିଲେ । ଶ୍ୟାମ ଦାସ ଗୁମାସ୍ତା ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଟାହୁଲ କରି କହିଲେ, “କି ହୋ ଅବଧାନେ ! ତୁମ ପାଠ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ପରା ? ଯାଅ— ଯାଅ, ଘାନପ୍ରକାର କରି ପକାଅ ପାଠଟା ପଟକରି ଛୁଡ଼ିଯିବ ।”

ଶ୍ରୀ ନାୟକେ କହିଲେ, “ଗୁମାସ୍ତା ବାବୁ, ଆପଣ ଖେଷ୍ଟାଙ୍ଗ କରିବେ ନାହିଁ, ଆପଣ ଟିକିଏ ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ବାବୁଙ୍କର କକଡ଼ା ଲଗ୍ନ— ଲଗ୍ନରେ ବୃହସ୍ପତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶା ଏବଂ ପଞ୍ଚମାଧ୍ୟ ପ ଲଭ୍ୟୁପ ଯେ ମଙ୍ଗଳ ତାହାର ହୋଇଛି ଅନ୍ତର । ଆହୁରି କି ଦେଖିବା ହେଉ, ଘରଆଡ଼େ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ମେଷ ଲଗ୍ନ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଧନ ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତୁଙ୍ଗୀ, ତାହାର ପୁଣି ମହାଦଶା । କଣ ବୋଲୁଛ ଗୁମାସ୍ତା ବାବୁ, ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କି ବିପଦ ଦଟି ପାରେ ? କେତେ ନୁହେଁ— କେତେ ନୁହେଁ—ଜାହାଜ କେତେ ଡୁବିବ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ଘଟଣା ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛୁ, ତାହା ସାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରର ଜାହାଜ କାରବାର ବିଷୟ ନ ଜାଣିଲେ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ପାଠକ-ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଅସୁବିଧା ହେବ, ଅଥବା ମୂଳରୁ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିକୁ ସେ ସମୟର ବୃତ୍ତନ୍ତ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ କିଛି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ !

ଭାରତବର୍ଷର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳସ୍ଥ ବନ୍ଦରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ପୂର୍ବକାଳରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲାଭ କରିଥିଲା । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ସହସ୍ରାଧିକ ଜାହାଜ ନଦୀ ଜଳକୁ ଆଜ୍ଞାଦାନ କରି ମଉସମ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଘାଟରେ ଭାସୁଥିଲେ । ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାୟ

ଦଶ ହଜାର କାର୍ତ୍ତବୀର କାମରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସହର-ପାଖିଆ ନଦୀକୂଳ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଟ ବସିଲା ପରି ଲୋକଙ୍କ ଗହଳ ଚହଳ ଲାଗିଥାଏ । ରେଙ୍ଗୁନ, ଜାଭା, ବର୍ଣ୍ଣିତ୍ର, ବିଶାଖାପତ୍ରନ, ଚିନା-ପାଟନା, ସିଂହଳ, ମାଲଦୀପ, ଲକ୍ଷାଦୀପ ଆଦିମୁଖରେ ଯାଉଥିବା ଶତ ଶତ ଜାହାଜ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥାନ୍ତି* ଶେଳୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ରେଲ ବା ଷ୍ଟିମରର ନାମ ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳର ବିଦେଶୀ ମାଲ ଆମଦାନି ରପ୍ତାନି ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ବାଟେ ହେଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଜିଲ୍ଲା ଲୋକଙ୍କ ଖୋରାଖି ଲୁଣ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ବନ୍ଦର କରୁଥିଲେ । ବଙ୍ଗ ଦେଶ ନାମ ଜାଣିବା ପୂର୍ବରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଜାତି ଦିନାମାର ଓଲଟାଜ, ଫରସି, ଇଂରେଜ ବେପାରୀମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ ଦୋକାନ ମେଲୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦର ନଦୀ ଦାଟକୁ ଯାଅ, କଣ ଦେଖିବ ? ନଦୀକୂଳ ଶୁଣାନ ପରି ନିର୍ଜନ—ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀଟି ଯେମନ୍ତ କଳକଳ-ସ୍ବରରେ କାନ୍ଦି ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାଉଅଛି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ମୂଳକାରଣ, ନିମକ ପୋକ୍ରାନ ବନ୍ଦ; ଦ୍ୱିତୀୟ କାରଣ ଷ୍ଟିମର ଓ ରେଲର କାରବାର; ତୃତୀୟ କାରଣ ଅଥବା ବିଶେଷ କାରଣ, ବାଲେଶ୍ୱର ନଦୀ ମୁହାଣ ପୋତା ପଡ଼ି ଗଲାଣି, ଅମାବାସ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଟାଳ ଜୁଆର ସମୟ ବିନା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାହାଜ ନଦୀ ଭିତରକୁ ପଶି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ସବୁ ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ଥିଲା । ବଡ଼ ଜାହାଜର ନାମ ଗୋରାପ, ମଧ୍ୟଭଳ ଜାହାଜର ନାମ ସୁଲୁପ, ଅତି ସାନ ଜାହାଜର ନାମ ଦୁଉଣୀ । ସୁଲୁପ ଆଉ ଦୁଉଣୀ କଲକତାକୁ ଯାତାୟାତା କରେ,

ଗୋରାପ ସବୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଦୂର ଦେଶକୁ ଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାମ ଥାଏ; ଯଥା—କମଳାପ୍ରସାଦ, ଉମାପ୍ରସାଦ, ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ, ଶଶିପ୍ରସାଦ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜାହାଜଆମିନିଆଜନ ଥିଲେ । ଯାହାଙ୍କର ଜାହାଜ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି, ସେ ବଡ଼ ମହାଜନ, ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ବେଶି ।

ବାବୁ ରାମହର ନାୟକ ଜଣେ କୁଟୁମ୍ବୁରୀଆ ମହାଜନ । ଗୁରୁ ଖଣ୍ଡି ମାସ ଜାହାଜ । କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ ମାନ୍ତ୍ରାଜ, କଲମ୍ବୋ, ରେଙ୍ଗୁନ ସେପକରେ, ଆଉ ତିନି ଖଣ୍ଡ ସୁଲୁପ ।

ସ୍ବରୂପ ବେହେରା କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପର ମାଝି । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ଗୁକର, ଖୁବ ବିଶ୍ୱାସୀ, ଖୁବ୍ ନିମକ-ସଜ୍ଜା । ଖୁବ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ ନ ହେଲେ ମାଝିଗିରି ଗୁକର ପାଏ ନାହିଁ । କାରଣ, ତାହା ହାତ ବାଟେ ଅନେକ ନଗଦ ଟଙ୍କାର କାରବାର ହୁଏ ।

ସ୍ବରୂପ ମାଝି କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପରେ ମାଲ ଘେନି ମାନ୍ତ୍ରାଜ ଯାଇଥିଲା, ଫେରନ୍ତା ଜାହାଜ ଗୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା କଥିତ ହୁଏ । ଜାହାଜ ଗୁଡ଼ିଯିବାରୁ ମହାଜନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆନ୍ଧ୍ରର ଡେର ଲୋକଙ୍କର ଲୋକସାନ ହୋଇଛି । ଚରକାଳ ଏପରି ଦସୁର ଚଳି ଆସୁଛି କି, ମାଝି ଦୂର ଦେଶକୁ ମାଲ ବୋହାଇ ଜାହାଜ ଘେନି ଯିବାବେଳେ ସେ ଜାହାଜର ଦୁଇ-ପଣି ବୋହାଇ ମାଲ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ଘେନି ଯାଏ । ମନେ କରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଜାହାଜରେ ଆଠ ହଜାର ମହଣ ମାଲ ବୋହାଇ ହେବ, ସେଥିରୁ ହଜାରେ ମହଣ ମାଝିର । ସେହି ହଜାରେ ମହଣ ମାଲ ସକାଶେ

ମହାଜନ ଜାହାଜ ଭଡ଼ା ପାଇବେ ନାହିଁ, ସେ ବୋହେଇ ମାଲର ବିକା କଣା ଲାଭ ମାଟି ପାଇବ । ମାଟିର ଦୁଇପଣି ମାଲ ନେବାର ଅଧିକାର ଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତା ହାତରେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଗୁଜର ଗୁଜରଣୀ ବହୁ ଝିଅ ଗୁମାସ୍ତା ପାଇକ ଯେତେ ଲୋକ ଥାନ୍ତି, ମାଟି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ନିଏ । ଏହି ଟଙ୍କାକୁ ବଟମ ବୋଲିଯାଏ । ମାଟି ସେହି ବଟମ ଟଙ୍କାରେ ମାଲ କିଣି କାରବାର କରେ, ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଲାଭ ହୁଏ, ବଟମ ଦାର ଅଧେ ଆଉ ମାଟି ଅଧେ ପାଏ । କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପରେ ଡେର ଟଙ୍କାର ବଟମୀ ମାଲ ଥିଲା ।

ଆଜି ପୃଷ୍ଠିମା—ସହଜରେ କଟାଳ ଜୁଆର ଦିନ । ବାରଟା ବେଳେ ଜୁଆର ଭାଟିବ, ଠିକ୍ ତେତିକିବେଳେ ପଡ଼ିଛି ଅମୃତ ଯୋଗ । ଆଜି ଡେର ଜାହାଜ ଗଡ଼ିଯିବାର * ଘିର ହୋଇଛି । ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ହେଲା ମାଟି ଖଲ୍ଲିମାନେ କାମରେ ଭାରି ଲାଗି ଯାଇଥିଲେ । ଜାହାଜଟିକୁ ସଫା ସୁତରା କରି ଡୋଲ ଉପରେ ସବର, ଗଭର, ଟଭର—ପଛକୁ କଲମି ଡୋଲ ଆଉ ବରଗା-ମାନ ଟେକି ଦେଇ ଶେଡ଼ି ଗୁଡ଼ାଇ ଠିକ୍ କରି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଗରେ ପଛରେ ଡୋଲର ସବା ଉପରେ ଲାଲ ଧଳା ହଳଦିଆ ପତାକାମାନ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ିଛି । ଆଡ଼କୁ ଜାହାଜଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି । ବେଳ ପ୍ରହରକ ସରିକି ଖୋଦ ବାବୁ ସ୍ନାନସାରି ତସର ଯେଉଁ ପିନ୍ଧା ଜାହାଜ ଉପରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଜାହାଜ ଆଗ ମୁଣ୍ଡଠାରେ ହୋମ ଆଉ ପୂଜା ବଢ଼ିଲା—ମାଟି ବି ସ୍ନାନପ୍ରକାର ସାରି ମୁଣ୍ଡରେ, ବେକରେ, ଦୁଇ ବାହୁ ଆଉ ଗୁଡ଼ରେ ଚିତା କରି ପୂଜା ପାଖରେ ବସିଥିଲା । ପୁରୋହିତ ପୂଜା ସାରି ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଆଉ ମାଟି ମୁଣ୍ଡରେ ଅକ୍ଷତ ପକାଇ ବେକରେ ଫୁଲମାଲ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନରସିଂହ ମିଶ୍ର ଜାହାଜ

କୁଶଳରେ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବାପାଇଁ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ନିମନ୍ତେ ବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ସକଳୁ ଗୁଆ ଟେକି ନେଇ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ । ମାଟି ଡାକି ଦେଲା, ‘ତୟାରରହ’ । ଖଲ୍ଲିମାନେ ଆଉ ସୁକାନ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ତଣ୍ଡେଲ ଆଗ ଲଙ୍ଗର କପିଳକୁ ଅନାଇ ଆଉ ଛ ଜଣ ଲଙ୍ଗର ଉଠା ଦାଉର କଲର ଛଅଟା ଟଣା ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାବୁ, ପୁରୋହିତ, ଜ୍ୟୋତିଷେ ନଦୀକୂଳରେ ଜାହାଜକୁ ଅନାଇ ବସିଛନ୍ତି । ମାଟି ଜାହାଜ ବାଡ଼ି ଉପରେ ପେଟେଇ ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଛି । ଜ୍ୟୋତିଷେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଉ ପାଞ୍ଜିକୁ ବାରମ୍ବାର ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ୧୨ ଟା ବେଳ ହେଲା । ବାବୁ ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଡାକିଦେଲେ, “ମାଟି !”

ମାଟି ଜାହାଜ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଡାକିଦେଲା, “ହା-ବିସ୍ ।”

ତଣ୍ଡେଲ ଡାକିଲା—ଓ—ହୋଓ ।

ବାଉର ପଶାବାଡ଼ି ଧରିଥିବା ଛ ଜଣ ଖଲ୍ଲିମି ଡାକିଲେ, ଓ—ହୋଓ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ଓ—ହୋଓ ।

ଖଲ୍ଲିମି—ଓ—ଭାଇ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ଦରଆପୀର ।

ଖଲ୍ଲିମାନେ—ଏ—ଘାଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ଲଗେ ଶିର ।

ଖଲ୍ଲିମି—ଏ—ଘାଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ପୀର କେରମତ୍ ।

ଖଲ୍ଲିମି—ଏ—ଘାଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ସାହେବ ସଲମତ୍ ।

ଖଲସି—ଏ—ସୁଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ଜୁଆନ ଜକର ।

ଖଲସି—ଏ—ସୁଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—କାମେ ଖବର ।

ଖଲସି—ଏ—ସୁଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ ଡାକିଲେ ଖଲସି ମାନେ ‘ଏ—ସୁଁ’
କହି ଏକସଙ୍ଗରେ ଖୁବ ବଳରେ ବାଉଁର ଯନ୍ତ୍ର ପକ୍ଷୀ
ବାଡ଼ିରେ ଏକ ଝିଙ୍କା ମାରନ୍ତି—ଲଙ୍ଗର ପାଣି ଭିତରୁ
ଟିକିଏ ଉଠିଆସେ ।

ତଣ୍ଡେଲ ପାଟି କରି ଡାକ ଦେଲା, “ଏରିଆ—
ଏରିଆ—ଏରିଆ !” ଲଙ୍ଗର ଉଠିଗଲା—ଭଟା
ପାଣିରେ ଜାହାଜ ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗତି କଲା ।

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ନଦୀକୂଳରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ
ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଦରିଆରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜାହାଜ
ଭାସି ଆସୁଛି, ସେଥିରେ କେହି ମଣିଷ ନାହିଁ ।
‘ସମ୍ବଳ—ସମ୍ବଳ’ ଲଙ୍ଗର ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ
ପହଞ୍ଚି ରହିଗଲେ । ସେ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସି ଆଉ
ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଦୁଇ ଜାହାଜ
ଜଙ୍ଗମ ହୋଇଯିବ । ଗୁଣ୍ଡେଶାସ୍ତ୍ର ବତାଳରେ ଛ ଛ
ଜଣ ଖଲସି ବସି ଧାଇଁଲେ, ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ
ବାଟରେ ଓଗାଳି ରଖିବେ ।

ଜାହାଜ ନଦୀ ବାଟରେ ଧରାଗଲା । ଦେଖ ଦେଖ,
କାହା ଜାହାଜ ? ଆରେ ଏଇଟା ତ ରାମହରି
ବାବୁଙ୍କ କମଳାପ୍ରସାଦ । ରାମହରି ବାବୁ ଖବର ପାଇ
ଠାଁ ଜାଗାରୁ ଉଠି ଲଣ୍ଡିଭଣ୍ଡି ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, କିଛି
ପିଟି ଗଲଣି, କେଜାଣି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଖସି ପଡ଼ିବ । ରାମା
ଭଣ୍ଡାର ଟୋକା ସାଙ୍ଗରେ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଲୁଗାଖଣ୍ଡ

ବାଟରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଦେଖ, ଦେଖ—
ଜାହାଜରେ ସବୁ ଠିକାଠାକ ଅଛି ନାହିଁ କେବଳ
ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ମାଝି ଖଲସିଙ୍କ ଆସବାବ
କାହିଁଗଲା ସ୍ବରୂପ ମାଝି ? ଆରେ ଆଉ ମାଝି ! ମାଝି
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ଘାଟ କପ୍ତାନ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ପାଇ
ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ପୋଲିସ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ଆଠ
ଦଣ୍ଡ ଦିନ ବାଦେ ଦେଖାଗଲା ବାଲେଶ୍ବର ସହର
ଶଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ ଦାସ୍ତଗା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି
ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଭାରି ଫୁର୍ତ୍ତିରେ କଚେରିମୁହଁ ।
ଗୁଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପଛରେ ମାଝି ଖଲସି ତଣ୍ଡେଲ ମେଟ୍
ଜାହାଜର ଗୁରୁ ଖୋଲ ଜଣ ହଳକୁ ହଳ ବାହାକୁ
ବାହା ଛନ୍ଦା । ଜଣ ଗୁଲିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଚପରାସି ଚୌକିଦାର
ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ପାଖ ବେଡ଼ି ଗୁଲିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଝିରେ
ଛ’ଟା ଟଙ୍କା ଭାରି । ପୋଲିସ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମାଝି
ଖଲସିମାନେ ମହାଜନର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ବାଣ୍ଟ ବଣ୍ଟା
କରି ନେଇଥିଲେ, ସୁନାପୁଅ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ଦାସ୍ତଗା
ଆଗରେ ଗଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୋଲିସ ଦାସ୍ତଗା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କଠାରେ
ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦରପେସ କରିଥିଲେ, ସେଥିର
ସାରାଂଶ ଏହିପ୍ରକାର—

“ଚଳିତ ମଇ ମାସ ୧ ତାରିଖ ସ୍ବରୂପ ମାଝି
ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବାରରୁ କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପକୁ
ବାଲେଶ୍ବର ବନ୍ଦରକୁ ଘେନି ଆସୁଥିଲା—
୧ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଧାମରା ନଦୀ ମୁହାଣ
ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେହି ଶେଷ ରାତି ସରିକି ବାଲେଶ୍ବର
ବାସରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆକାଶମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ, ଆଉ
ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତୋଫାନ ହେବାରୁ ମାଝି ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
ଜାହାଜ ଚଳାଇବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ, ନିରାପଦରେ
ରହିବାପାଇଁ ଦଡ଼ିଆମାଳ ନଦୀ ଭିତରକୁ ଘେନି ଯାଇ

ଲଙ୍ଗର ପକାଇଲ । ସେଠାକୁ ମାଝି ଖଲ୍ଲସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମହାମୟର ଅଧ କୋଣେ ବାଟ ଦୂର । ଅନେକ ଦିନ ପିଲିଟିଲକୁ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ଚାରି ଜଣ ମାସ ଖଲ୍ଲସି ଜାହାଜରେ ପହଞ୍ଚି ରହିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଗୁଡ଼ି ପାହାନ୍ତି ଖୁବ୍ ଶେର ଶେର ଜାହାଜକୁ ଫେରି ଆସିବାର କଥା ରହିଲା ।

“ଅଧରାତି ସରିକି ତୋଫାନ ଆଉ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରବଳ ହେଲା । ଚାରି ଜଣ ଲୋକ ଜାହାଜ ସମ୍ଭାଳି ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବାଲି ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଗଲା । ସକାଳ ସକାଳ ମାଝି ଖଲ୍ଲସି ଧାଇଁଛନ୍ତି ଜାହାଜ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ତେତେବେଳେ ପଡ଼ିଆଣି ଜୁଆର, ଜାହାଜ ନିହାତି ବାଲି ଚଢ଼ାରେ ବସି ଯାଇଛି । ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଘଡ଼ିଆମାଲ ନଫଟା ଅତି ଭୟଙ୍କର, ଜାହାଜ ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଲେ ଉଠେ ନାହିଁ । ଡେର ଡେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମାଝିମାନେ ଏ ନଫାକୁ ବଡ଼ ଡରନ୍ତି ।

ମାଝି ଖଲ୍ଲସି ସମସ୍ତେ ବସି ବିଚାର କଲେ, ଜାହାଜ ତ ଗଲଣି, ଚାଲି ତ ରହିବ ନାହିଁ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାହାଜାତି କାରବାର ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଉଠିଯିବ । ସ୍ଥିର କଲେ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବାଣିନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବେ, ଜାହାଜଭୁବ ଖବର ମହାଜନକୁ ଦେବେ । ମାସ ସେମାନେ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ ଜାହାଜ ଉଠିଥାନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଚାରି ଛ ଦିନ ବାଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି କଟାଳ ଜୁଆର ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଜାହାଜ ଯେଉଁ ଚଢ଼ାରେ ବସିଥିଲା, ତାହା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଦୈବାତ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ପବନ ହେବାରୁ ଜାହାଜ ଭାସି ଉଠି ଜଳସ୍ରୋତରେ ଏକା-

ବେଳକେ ଦରିଆରେ ପଡ଼ିଲା । ଯେପରି ଭାବରେ ଭାସି ଯାଉଥିଲା, ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଭିତରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାସ ବାଲେଶ୍ୱର ବାସ ବାହାର ବୟା * ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପ୍ରାତଃକାଳ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ଜଳସ୍ରୋତ ଧରି ବାଲେଶ୍ୱର ବୁଡ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ଭିତରେ ପଶିଗଲା ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ଶୁଣାଗଲା, ମାଝି ଖଲ୍ଲସିମାନେ ଚାରି ଚାରି ବରଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳଲେଚନ ନାୟକେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଖରା କାଳରେ ପାଟଜଥା ପିନ୍ଧି ଯୋଡ଼ି ଶାଲ ଦୋଡ଼ି ହୋଇ, ହାତରେ ସୁନାବଳା ନାଇ ମାସେ ଯାଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା ।

ମୌନା ମୌନୀ

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ତତ୍ତ୍ୱଚର୍ଚ୍ଚିଗଣ୍ଡ ଉପତ୍ୟକା ଭୂମି ବିରାଧ ଜାଣୟବୃକ୍ଷ ଓ ଲତା ଜାଲରେ ବେସ୍ଥିତ ଥିଲା । କେବଳ ଗୁମ୍ଫା ଓ ସମୀପ-ବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଉଦ୍ଭିଦଗୁଣ୍ୟ, ପଶୁପକ୍ଷୀ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭୂତିଭୂଷଣ କୌମାରଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ଧନ ଲଗାଇ ବସିଛନ୍ତି, ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ନିର୍ଧୂନକ । ସାଧୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର - ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ନାଗା, ରାମାଉତ, କେହି ବା ଉପାଧିରହିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତାୟାତ ଲାଗିଥାଏ । ଥୋକେ ଚାଲିଯିବା ମାସେ ନବାଗତ ସାଧୁମାନେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁହୂର୍ତ୍ତ-ନେଷ ଥୋକେ ସାଧୁ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ । ଭୁଲସୀ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳାହସ୍ତ ଥୋକେ ଭଜନରେ ନିୟୁକ୍ତ । କେହି

* ଦରିଆ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗରେ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ସାହେବ ସଲମତ୍ ।

ଖଲସି—ଏଁ—ଘାଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ଜୁଆନ ଜଙ୍ଗଲ୍ ।

ଖଲସି—ଏଁ—ଘାଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—କାମେ ଖବର ।

ଖଲସି—ଏଁ—ଘାଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ ଡାକିଲେ ଖଲସି ମାନେ ‘ଏଁ—ଘାଁ’
କହି ଏକସଙ୍ଗରେ ଖୁବ ବଳରେ ବାଉଁର ଯନ୍ତ୍ର ପଖା
ବାଡ଼ିରେ ଏକ ଝିଙ୍କା ମାରନ୍ତି—ଲଙ୍ଗର ପାଣି ଭିତରୁ
ଟିକିଏ ଉଠିଆସେ ।

ତଣ୍ଡେଲ ପାଟି କରି ଡାକ ଦେଲା, “ଏରିଆ—
ଏରିଆ—ଏରିଆ !” ଲଙ୍ଗର ଉଠିଗଲା—ଭଟା
ପାଣିରେ ଜାହାଜ ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଡ଼ କଲା ।

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ନଦୀକୂଳରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ
ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଦରିଆରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜାହାଜ
ଭାସି ଆସୁଛି, ସେଥିରେ କେହି ମଣିଷ ନାହିଁ ।
‘ସମ୍ଭାଳ—ସମ୍ଭାଳ’ ଲଙ୍ଗର ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ
ପହଞ୍ଚି ରହିଗଲେ । ସେ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସି ଆଉ
ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଦୁଇ ଜାହାଜ
ଜଙ୍ଗମ ହୋଇଯିବ । ଗୁଣ୍ଡେଶାସ୍ତ୍ର ବତାଳରେ ଛ ଛ
ଜଣ ଖଲସି ଚାପି ଧାଇଁଲେ, ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ
ବାଟରେ ଓଗାଳି ରଖିବ ।

ଜାହାଜ ନଦୀ ବାଟରେ ଧରାଗଲା । ଦେଖ ଦେଖ,
କାହା ଜାହାଜ ? ଆରେ ଏଇଟା ତ ରାମହରି
ବାବୁଙ୍କ କମଳାପ୍ରସାଦ । ରାମହରି ବାବୁ ଖବର ପାଇ
ଠାଁ ଜାଗାରୁ ଉଠି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, କଣ୍ଡ
ପିଟି ଗଲଣି, କେଜାଣି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଖସି ପଡ଼ିବ । ରାମା
ଭଣ୍ଡାର ଟୋକା ସାଙ୍ଗରେ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଲୁଗାଶୁଣ୍ଠି

ବାଟରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଦେଖ, ଦେଖ—
ଜାହାଜରେ ସବୁ ଠିକଠାକ ଅଛି ନାହିଁ କେବଳ
ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ମାଝି ଖଲସିଙ୍କ ଆସବାବ
କାହିଁଗଲା ସ୍ବରୂପ ମାଝି ? ଆରେ ଆଉ ମାଝି ! ମାଝି
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ଦାଟ କପ୍ତାନ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ପାଇ
ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ପୋଲିସ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ଆଠ
ଦଣ୍ଡ ଦିନ ବାଦେ ଦେଖାଗଲା ବାଲେଶ୍ବର ସହର
ଶଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ ଦାବୁଗା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି
ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଭାରି ଫୁର୍ତ୍ତିରେ କରେଇମୁହଁ ।
ଗୁଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପଛରେ ମାଝି ଖଲସି ତଣ୍ଡେଲ ମେଟ୍
ଜାହାଜର ଗୁରୁ ଖୋଲ ଜଣ ହଲକୁ ହଲ ବାହାକୁ
ବାହା ଛନ୍ଦା । ଜଣ ଗୁରୁଣ ପଞ୍ଚାଶ ଚପରସି ଚୌକଦାର
ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ପାଖ ବେଡ଼ି ଗୁଲିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଝିରେ
ଛଟା ଟଙ୍କା ଭାରି । ପୋଲିସ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମାଝି
ଖଲସିମାନେ ମହାଜନର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ବାଣ ବଖରା
କରି ନେଇଥିଲେ, ସୁନାପୁଅ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ଦାବୁଗା
ଆଗରେ ଗଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୋଲିସ ଦାବୁଗା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କଠାରେ
ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦରପେସ କରିଥିଲେ, ସେଥିର
ସାରାଂଶ ଏହିପ୍ରକାର—

“ଚଳିତ ମଇ ମାସ ୧ ତାରିଖ ସ୍ବରୂପ ମାଝି
ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବାରରୁ କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପକୁ
ବାଲେଶ୍ବର ବନ୍ଦରକୁ ଘେନି ଆସୁଥିଲା—
୧ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଧାମରା ନଦୀ ମୁହାଣ
ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେହି ଶେଷ ରାତି ସରିକି ବାଲେଶ୍ବର
ବାସରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆକାଶମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ, ଆଉ
ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତୋଫାନ ହେବାରୁ ମାଝି ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
ଜାହାଜ ଚୋଇବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ, ନିରାଦେଶରେ
ରହିବାପାଇଁ ଦଡ଼ିଆମାଳ ନଦୀ ଭିତରକୁ ଘେନି ଯାଇ

ଲଙ୍ଗର ପକାଇଲ । ସେଠାକୁ ମାଝି ଖଲ୍ଲସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମହାମୟର ଅଧ କୋଣେ ବାଟ ଦୂର । ଅନେକ ଦିନ ପିଲୁଟିଲକୁ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ଚାରି ଜଣ ମାଝ ଖଲ୍ଲସି ଜାହାଜରେ ପହଞ୍ଚି ରହିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଶୁଣି ପାହାନ୍ତି ଖୁବ୍ ଶେର ଶେର ଜାହାଜକୁ ଫେରି ଆସିବାର କଥା ରହିଲା ।

“ଅଧରାତି ସରକି ତୋଫାନ ଆଉ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରବଳ ହେଲା । ଚାରି ଜଣ ଲୋକ ଜାହାଜ ସମ୍ଭାଳି ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବାଲି ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଗଲା । ସକାଳ ସକାଳ ମାଝି ଖଲ୍ଲସି ଧାଇଁଛନ୍ତି ଜାହାଜ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ତେତେବେଳେ ପଡ଼ିଆଣି ଜୁଆର, ଜାହାଜ ନିହାତି ବାଲି ଚଢ଼ାରେ ବସି ଯାଇଛି । ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଘଡ଼ିଆମାଳ ନଦୀଟା ଅତି ଉପକୂଳର, ଜାହାଜ ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଲେ ଉଠେ ନାହିଁ । ତେର ତେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମାଝିମାନେ ଏ ନଦୀକୁ ବଡ଼ ଡରନ୍ତି ।

ମାଝି ଖଲ୍ଲସି ସମସ୍ତେ ବସି ବିଚାର କଲେ, ଜାହାଜ ତ ଗଲଣି, ଚାଲି ତ ରହିବ ନାହିଁ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାହାଜାତି କାରବାର ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଉଠିଯିବ । ପ୍ରିୟ କଲେ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବାଣିନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବେ, ଜାହାଜଭୁବ ଖବର ମହାଜନକୁ ଦେବେ । ମାଝ ସେମାନେ ଯଦି କରିଥିଲେ ଜାହାଜ ଉଠିଥାନ୍ତା ଇତିହାସ ।

ଚାରି ଛ ଦିନ ବାଦେ ପୃଥିବୀ ତିଥି କଟାଳ ଜୁଆର ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଜାହାଜ ଯେଉଁ ଚଢ଼ାରେ ବସିଥିଲା, ତାହା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଦେବାତ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ପବନ ହେବାରୁ ଜାହାଜ ଶୁଣି ଉଠି ଜଳସ୍ରୋତରେ ଏକା-

ବେଳେକେ ଦରିଆରେ ପଡ଼ିଲା । ଯେପରି ଭାବରେ ଶୁଣି ଯାଉଥିଲା, ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଭିତରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାଝ ବାଲେଶ୍ଵର ବାସ ବାହାର ବୟା * ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି, ପୃଥିବୀ ପ୍ରାଚୀନକାଳ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ଜଳସ୍ରୋତ ଧରି ବାଲେଶ୍ଵର ବୁଡ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ଭିତରେ ପଶିଗଲା ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ଶୁଣାଗଲା, ମାଝି ଖଲ୍ଲସିମାନେ ଚାରି ଚାରି ବରଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳଲେଚନ ନାୟକେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଖରା କାଳରେ ପାଟକଥା ପିନ୍ଧି ଯୋଡ଼ି ଶାଲ ହୋଡ଼ି ହୋଇ, ହାତରେ ସୁନାବଳା ନାଇ ମାସେ ଯାଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ଵାରେ ଗୁଲୁ ଥିବାର ଦେଖାଗଲା ।

ମୌନା ମୌନା

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ତତ୍ତ୍ଵ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ଉପତ୍ୟକା ଭୂମି ବିବିଧ ଜାଣାୟୁବୃକ୍ଷ ଓ ଲତା ଜାଲରେ ବେସ୍ଥିତ ଥିଲା । କେବଳ ଗୁମ୍ଫା ଓ ସମୀପ-ବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଉଦ୍ଭିଦଗୁଣ୍ୟ, ପଶୁଚର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭୂତିଭୂଷଣ କୌପୀନଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ଧନ ଲଗାଇ ବସିଛନ୍ତି, ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ନିର୍ଯ୍ୟାସିତ । ସାଧୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର - ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ନାଗା, ରାମାଉତ, କେହି ବା ଉପାଧିରହିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତାୟାତ ଲାଗିଥାଏ । ଥୋକେ ଚାଲିଯିବା ମାତ୍ରେ ନବାଗତ ସାଧୁମାନେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁଦ୍ରାତ-ନେତ୍ର ଥୋକେ ସାଧୁ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ । ଭୁଲସୀ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳାହସ୍ତ ଥୋକେ ଭଜନରେ ନିୟୁକ୍ତ । କେହି

ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ, କେହି ବା ଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି ଗଞ୍ଜି କା ଟିପ୍ପଣ-ସେବନରେ ନିଯୁକ୍ତ । କେହି କେହି ସାଧୁ ଖଟୁଳୁଟିରେ ପୁଷ୍ପମଣ୍ଡିତ ଦେବତା ବିଜେ କରାଇ ଦେଇ ଶ୍ରୀଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହରେ ମନୋଯୋଗୀ । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ । ଏହି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ଦର୍ଶନ କଲେ ନିତାନ୍ତ ପାଷାଣ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିରସରେ ଆତ୍ମିକ ହୋଇଯାଏ ।

କେବେ କେବେ ଜମାଉତ ଦଳର ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଶୁଭ୍ରଗମନ ହୋଇଥାଏ । ଏମାନେ କିନ୍ତୁ ଗୁମ୍ଫା ନିକଟକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଶଶ୍ତିଗିରି ପାଦଦେଶରେ ଦୁଇ ଚାରି ଧନି ସ୍ଥାପନ କରି ଅନ୍ୟସ୍ଥ ରୁଲିଯାନ୍ତି । ଜମାଉତ ଦଳର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସଙ୍ଗୀ ରୁଲିଣ ପଞ୍ଚାଶଠାରୁ ହଜାରେ ବାରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ସାମାନ ବହିବା ନିମନ୍ତେ ଓଟ ଓ ଘୋଡ଼ା ଥାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ଦ୍ଵାଦଶର ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରବ ନ ଥାଏ । ଗାଈ ବୃଷର ମଧ୍ୟ କାହାରି କାହାରି ଦଳରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଜମାଉତର ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଉପାଧି ମହନ୍ତ ବାବା । ଏହି ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଜମାଉତ ରୁଲିବ । ଜଣେ କୋଠାସ୍ଥ ଓ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରି ଥାଏ । କୋଠାସ୍ଥ ଧନ ରକ୍ଷକ, ଭଣ୍ଡାରି ଜମାରେ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଜମାଉତ ନିୟୁତ ଯାଯାବର, ଭାରତର ସବିଧା ଭ୍ରମଣ କରି ରାଜା, ଜମିଦାର ଓ ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଚାରି ଛ ମାସକୁ ଥରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଭାଗରେ ଅଧିକାଂଶ ପଡ଼ିଥାଏ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଏକସ୍ଥ ଆବନ୍ଧ କରି ରଖିବାର ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଅଟେ । ଅନେକ ଜମାଉତଙ୍କର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମଠ ଓ ବସୁଲ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି, କେହି କେହି ମହାଜମା ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ମଫସଲ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଏମାନଙ୍କର ଭୟଙ୍କର ଜୁଲମ ଥିଲା, ଜମାଉତର ଶୁଭ୍ରଗମନ ହେଲେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ

ପଡ଼ନ୍ତି । ଭେଦାଦାର ସାଧୁମାନଙ୍କର ଟହଲ ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଜମାଉତଙ୍କ ସାଧୁସେବା ରାଜବିଜେ ବିଶେଷ । ଧନ ସକାଶେ ଉପଯୁକ୍ତ ଗଡ଼ କାଠ ସଂଗୃହୀତ ନ ହେଲେ ଗରିବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦରର ଝୁମ୍ଫା ଶେଣୀ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ଜମାଉତ ବିଜେ ହେବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରଥମେ ବାଲଭୋଗ, ସାଧୁଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ଦେବତା ଦର୍ଶନ ଦେବାର ନିୟମ । କେହି ବଡ଼ଲୋକ ବା ରାଜା ପ୍ରଥମେ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ଭେଟି ଦାଖଲ ନ କଲେ ସାଧୁମାନେ ଦୁଇ ତିନି ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବାସରେ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଲୋକନେତ୍ରର ଅଗୋଚର, ସଙ୍ଗରେ ଜମା ଥିବା ମଇଦା ରାନ୍ଧି ଯୋଗେ ଧନରେ ପଡ଼ି ଗୋଡ଼ପିଠାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଧର୍ମ-ପ୍ରାଣ ନିଶ୍ଚୟ ଗ୍ରାମବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଜାମାନେ ମାରବରେ ସମସ୍ତ ସହ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ସାଧୁ ଜମାଉତର ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରବ ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ ଅଧିକାଂଶ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଡକାଇତ, ପୂର୍ବ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଚୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ପିଣ୍ଡାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ସମସ୍ତ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ନାଗା ଜମାଉତଙ୍କ ଉତ୍ପାତରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଧନ୍ୟ ଇଂରେଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ! ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶଶ୍ତିଗିରିବାସୀ ସାଧୁମାନେ ପ୍ରାତଃସ୍ମୃତୀ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଠାରେ ଯେଉଁ ବାଲଭୋଗ ଲାଗେ, ତାହା ସେବା କରି ଭଜନ ପୂଜନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ଥରେ ମାତ୍ର ପଞ୍ଚତ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳତ ସମୟରେ ଦଶାଭେଷ୍ଟ ତୁଣ୍ଡ ଶବ୍ଦରେ ଶଶ୍ତିଗିରି କମ୍ପିତ ହୋଇ ଉଠେ । ଆଳତ ଉତ୍ତରେ ରାନ୍ଧି ପ୍ରହରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଜନ—କାହିଁବା ଖଞ୍ଜିଶୀବାଦନ, ଗଞ୍ଜି କାସେବନ ଇତ୍ୟାଦି । ତଦନନ୍ତର ଗିରି ନିସ୍ତବଧ ।

ବଞ୍ଚିତ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିତରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସାଧୁ
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବାସ କରୁଥିଲେ, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ
ଦଳର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ହାତୀଗୁମ୍ଫା ସମ୍ମୁ-
ଖରେ ଏହି ଦଳର ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଧୂନ ଥାଏ
ବସିଛନ୍ତି । ଧୂନର ବିପକ୍ଷତ ଦିଗରେ କିଛି ଦୂରରେ
ଗୋଟିଏ ଛୁଦ୍ଦ ସିଂହାସନରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
ମହାବୀରଜୀ ଦେବତା ବିରାଜିତ । ଦେବତାଙ୍କ
ଅଳଙ୍କାର, ତୈଳସପନାଦି ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ । ପ୍ରତିଦିନ
ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ମୋହନଶ୍ରେଣୀ
ବାଳଶ୍ରେଣୀ ଓ ସାପ୍ତାହ ସମୟରେ ପକ୍ଷମାଲ ଅର୍ଥାତ୍
ପୁଷ୍ପ, କରୁଣା, ସିନ୍ଧା, ଖେରୁଡ଼ି ଶ୍ରେଣୀ ଲାଗେ । ଦେବତାଙ୍କ
ସେବାରେ ଏତେ ବ୍ୟୟ; ମାତ୍ର କାହାରିକୁ କିଛି ଯାଚଣା
ନାହିଁ, ମହାବୀର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାମହିମା ବଳରେ ସବୁ
ଚଳିଯାଏ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ଲୋଭ, କେହି
ଭକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ କିଛି ପ୍ରଣାମୀ ଦେଲେ ଟଙ୍କା ପଇସା
ସେହିଠାରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ, ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଥରେ
ସୁଦ୍ଧା ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ ଯେ,
ଦୈନିକ ଦେବସେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟୟ ସକାଶେ
ମହନ୍ତଙ୍କ ଧୂନରୁ ସୁନା ବା ରୂପା ବାହାର ଥାଏ ।
ବାହାରର ବିଶ୍ୱାସୀ କେହି କେହି ଭକ୍ତ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ବଣିଆମାନେ
ଯାଇ ତାହା କଣି ଆଣନ୍ତି । କଣା ବିକା ବେଳେ ଦର
ଦାମ ନାହିଁ । ସାଧୁଲୋକ କି କଷାକଷି ଦର ଦାମ
କରିବେ ? ଦେବଲ ମହନ୍ତ ବାବା ଏତିକି କଥା ବୋଲି
ଭୁନି ହୁଅନ୍ତି, “ଦେଓକା ମାଲ, ଦେଓ ଦିଆ ।
ଦେଓତାକା ସେବା, ତୁମାର ଧରମ ।” ବଣିଆର ଯାହା
ଇଚ୍ଛା ଦେଇ ସୁନା ରୂପା ଦେନି ଯାଏ; ଏକଥା ମଧ୍ୟ
ଶୁଣା ଅଛି; ପ୍ରତିଦିନ ଧୂନରୁ ଯାହା ବାହାରବ, ପ୍ରତି
ଦିନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହେବ, ବାସି ରହିଲେ ଆଉ
ବାହାରବ ନାହିଁ । ମହାବୀରକା ଏହା ହୁକୁମ୍ । ବ୍ୟୟ
ଉଣା ନୁହେଁ—କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ ପ୍ରତିଦିନ ଅଧସେର
ଆଉ ସେଥିର ଉପଯୁକ୍ତ ଧୂଆଁ ପତ୍ର । ପ୍ରସାଦ ସେବା

ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଗାର୍ଜ୍ଜନ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ମହନ୍ତ
ବାବାଙ୍କ ଆସନ ପାଖରେ କଦାଚିତ୍ ରାସିରେ ବୋତଲ
(କାଚକୁମ୍ପା) ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିରେ ଗଙ୍ଗାଜଳ
ଆସିଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳତ ଉତ୍ତରେ ମହନ୍ତ ବାବା ଓ
ଚେଲମାନେ କିଛି କିଛି ଗଙ୍ଗୋଦକ ସେବା କରନ୍ତି ।
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗୁମ୍ଫାରେ ସାଧୁମାନଙ୍କ ସାମାନ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ସ୍ୱୟଂ ମହନ୍ତ ଓ ତାହାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସୀ ଦୁଇ ଜଣ
ଚେଲ ଛଡ଼ା ସେ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାର ଅନ୍ୟ କାହାର
ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ନାମ ମହାବୀର ଦାସ—
ଫରାକୃତ, ବ୍ୟାୟାମସାଧୁତ ପ୍ରାୟ ମାଂସପେଶୀ ସୁଦୃଢ଼,
ବଳୀବର୍ଦ୍ଧକ ବଳିଷ୍ଠ । ମସ୍ତକରେ ଫରାକାର ଜଟାଣର
ଅହିରଣ ଶିଶୁବତ୍ କୁଣ୍ଡଳୀକୃତ ଓ ବେଶୀହାର ସୁଦୃଢ଼-
ରୂପେ ଆବଦ୍ଧ । ଶୁଣୁ ଓ ନିଶ ମାତା ଅନୁପାତରେ
ଫରାକାର ନୁହେଁ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲିଯାଇ ନ
ପାରେ; କାରଣ ସ୍ଥଳରୂପେ ବିଭୂତ ମଣ୍ଡିତ । ନେତ୍ର
ଗଞ୍ଜିକା ଧୂନରେ ଜବାକୁସୁମସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ
ଚଞ୍ଚଳ । ଦୃଷ୍ଟି ନିତାନ୍ତ ଖବୁ ଓ ଭୟପ୍ରଦ । କେହି
ନିବାରଣ ଯାହା ବା ଭକ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତାହାକୁ
ଖବୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆପାଦମସ୍ତକ ନିଶ୍ଚକ୍ଷଣ କରିଥାନ୍ତି ।
ସର୍ପବେଷ୍ଟିତ ଅର୍ଦ୍ଧ ହସ୍ତ ପରିମିତ ଗଞ୍ଜେଇ ଶଲମଟାଏ
ମହନ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସବଦା ଶୋଭା ପାଉଥାଏ । ମହନ୍ତ
ବାବାଙ୍କ ବୟସ ଅନୁମାନରେ ପଞ୍ଚାଶ ଲଗାଲଗି; ମାତ୍ର
ତପସ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧ ସାଧୁମାନଙ୍କ ବୟସ କଳି ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଚେଲମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ବୟଃସମ ଅଡ଼େଇଶ
ବରଷ । ମହନ୍ତ ବାବା ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତମାନଙ୍କଠାରେ ସେହି
ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥାନ୍ତି । ହଜାରେ ବରଷ
ବୟସର ସାଧୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯଦି କାହାରି ଇଚ୍ଛା
ଥାଏ, ତେବେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଦୁଧପିଆ
ବାବାଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉନ୍ତୁ । ଏହି ବାବାଜୀ ସ୍ୱୟଂ
ସବଦା ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ସେ

ପୁଣ୍ୟ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଶ୍ରେଣୀ ଖାଇଥିଲେ । ମୁଗଳିଆ ଅମଳରେ ସେ ଭଲଜାରେ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦେଖିଲେ ବୟସ ଷାଠିକରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ବାବାଜୀଙ୍କର ଭାରି ମହିମା ଥିଲା । ଦିବା ନିଶି ଗଞ୍ଜେଇ ଆଉ ଦୁଧ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଯୁବ୍ୟ ସେବା କରୁ ନ ଥିଲେ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଦଳ ଦଳ ଅମଳ, ମୁକାର, ମହାଜନ, ଜମିଦାର ବାବାଜୀଙ୍କ ପଦଚଳେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲେ । ରାଜ-ଶ୍ରେଣୀରେ ମଠର ସେବା ଚଳୁଥିଲା; ମାତ୍ର ଆଜକୁ କେତେକ ବରଷ ହେଲା ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ବାବାଜୀ ବାଳଗୋପାଳ ଦେବ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । କଥିତ ଅଛି, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ବୟସ ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ବୟସ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରୁଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ସାଧୁର ବୟସ ପଞ୍ଚାଶ, ସେ ଆଉ ଏକଶତ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗକରି ଦେଉଶତ କରିବେ । ମୋଗଲଙ୍କର ବୟସ ବିଯୋଗ । ଯାହାର ବୟସ ପଞ୍ଚାଶ, ପଞ୍ଚାଶରେ ସେ ପଚାଶ ବିଯୋଗ କରି ବାକି ପଚାଶ ରଖିବେ । ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ପାଠକ ମହାଶୟ ବିରକ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ, ସେ କଥାଟା କିନ୍ତୁ ନ ବୋଲି ରହିପାରୁ ନାହିଁ । “କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଜଣ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଜଣେ ବଂଶଜ ବର୍ଷବୟସ୍କ ଯୁବା ମୋଗଲ ବସିଥିଲେ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପରସ୍ପର ବୟସ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା । ଯାହାର ସତୁରି ବରଷ ବୟସ, ସେ କହିଲେ, ତାଙ୍କର ବୟସ ତିରିଶ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃଦ୍ଧର ବୟସ ଷାଠିକରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ମାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ସାହେବ, ମେରା ଜମର ମୁଜକୁ ମାଲୁମ୍ ନେହିଁ ହେ, ଲେକିନ୍ ମେରା ବଡ଼ା ଭାଇକା ଜମର ଛଣକି ନଜିର୍ । ଯୁବା ମୋଗଲକୁ ବୟସ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେବାରୁ ମେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—ହଜୁର ଚଲଗ୍ ଜମରକା ଯୋ ହିସାବ ଲଗାଏଁ ହେ; ମେରା ପୟଦା ବି ହୁଆ ନେହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା ବୟସ ସଂଖ୍ୟାରୁ

କୋଡ଼ିଏ ବାଦ ଦେଲେ ବାକି କିଛି ରହୁ ନାହିଁ ।” ଯାଉ ସେ ଅଲଣା କଥାଗୁଡ଼ାକ ଛାଡ଼ି, ଏବେ ପ୍ରକୃତ କଥା ଧରାଯାଉ ।

ମହନ୍ତ ବାବାଜୀ ଦଳର ସାଧୁ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ତିରିଶ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ନୂଆ ପୁରୁଣା ହୋଇଥାନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଥୋକେ ସାଧୁ ବାହାର ଯିବା ମାତ୍ରେ ନୂତନ ସାଧୁ ଆସି ସେହି ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସାଧୁ ସମାନ ବୟସ୍କ, ସମାନ ଆକାର, ଭୁଲରୂପେ ବେଶ ଭୂଷଣ । ସମସ୍ତେ ବନ୍ୟ ବରହବତ୍ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ନିରଲସ । ମସ୍ତକ ନିର୍ଜଟ, କ୍ଷୁଦ୍ର ବା ବାବୁରିକେଶମଣ୍ଡିତ । କ୍ଷୁଦ୍ରାକାର ଶୁଣ୍ଠିବିଶିଷ୍ଟ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ଗୋରକ ଅଙ୍ଗା ଆକଣ୍ଠ ପଦଲମ୍ବିତ । ସ୍ୱଭାବ ଓ କଥୋପକଥନ ନିତାନ୍ତ କର୍କଶ । ଦୃଷ୍ଟି ଖାସ୍ତା ଓ ଭୟବିଭ୍ରମବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସାଧୁମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ହିନ୍ଦି । ଯୁଗ୍ମେଷ ଶଶ୍ୱରେ ଫରାସୀ ଯେପରି ସାବରୋମି ଭାଷା, ଭାରତରେ ସେହିପରି ହିନ୍ଦିଭାଷା ସବ୍ ସ୍ଥାନବ୍ୟାପୀ । ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଭାରତର ସବ୍ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି; ସୁତରାଂ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ହିନ୍ଦି ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଯାହାର ମାତୃଭାଷା ହିନ୍ଦି, ତାହାକୁ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାଧୁଦଳର ଭାଷା ମାତ୍ରଣେଣୀ କଥିତ ବଙ୍ଗଳା ଅଥବା ବଙ୍ଗହିନ୍ଦି ଭାଷାର କଦର୍ଯ୍ୟ ବିମିଶ୍ରଣ । ଏହି ସାଧୁଦଳ ଭଜନ ପୂଜନ ବିଷୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବାର କଦାଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଗଞ୍ଜିକା ଟିପନ, ସେବନ ଓ ପଞ୍ଜତ ସାମଗ୍ରୀ ଆୟୋଜନରେ ସବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସାଧୁ ମହନ୍ତ ବାବାଜୀଙ୍କ ନିତାନ୍ତ ଅନୁଗତ ।

ହାତୀ ଗୁମ୍ଫା ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁମ୍ଫାରେ ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ଦମ୍ପତି ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ

କରିଥିଲେ । ବାବାଜୀଙ୍କ ବୟସ ଆନୁମାନିକ ଭିତ୍ତି ବା ବଢ଼ି । ଦେହ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ । ଯେପରି ଗଠନ ହେଲେ ଲୋକେ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ବୋଲନ୍ତି, ଏହାଙ୍କ ଦେହ ସେହିପରି । ଦୃଷ୍ଟିପାତ ବ୍ୟାଧି-ଭ୍ରାତ ମୃଗବତ୍ ଚକିତ ଓ ଭ୍ରାତବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସବଦା ଲୋକନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ଆସୀନା, ସପତ୍ନୀବୃତ୍ତବସନା ମାତାଟିର ବୟସ ବା ରୂପକାନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା କିମ୍ଭୂତ ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପୃଷ୍ଠବ୍ୟାପୀ ନିତମ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଗନ ନିରଦ ସଦୃଶ କେଶରୀ ଓ ସକୀର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟଭାଗ ଏବଂ ପଦଯୁଗଳର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗତିର ଠାଣି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ମାତାଟି ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଯୌବନବିଶିଷ୍ଟା । ଏହି ସାଧୁଦମ୍ପତି ପଦାକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସବଦା ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାନ୍ତି । କାହାର ସହିତ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ, ଏଥି ସକାଶେ ଲୋକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ମୌନବାବାଜୀ ଓ ମୌନା ମାତା ବୋଲନ୍ତି । ସାଧୁ ଅନ୍ୟ ସାଧୁର ସହାୟ । ଆନୁମାନିକ ଉଲ୍ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ର ବାବା ମୌନା ମୋମାଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରି ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ସାଧୁ ଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ଆସି ସେହି ଦିନମାନରେ ଚାଲିଯାନ୍ତି, କେହି ରାତିବାସ କରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆଜକୁ ମାସାବଧି ଗତ ହେଲା ଦୁଇ ଜଣ ବଞ୍ଚଦେଶୀୟ ସାଧୁସେବାପରାୟଣ ଯାତ୍ରୀ ବାସ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ସାଧୁମାନେ କେବଳ ଧନର ବିଭୂତି ଦେଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନେକ ଉତ୍କଟ ପୀଡ଼ା ଆରୋଗ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଆନୁମାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର ବାବା ମଧ୍ୟ ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ କରି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଭୂତି ବିଚରଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଭକ୍ତଯୁଗଳ ଅନନ୍ତ ଉତ୍କଟ ପୀଡ଼ାରେ ପୀଡ଼ିତ । ଆରୋଗ୍ୟ କାମନାରେ ମନ୍ତ୍ର ବାବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁଙ୍କ ସେବାରେ ପ୍ରାତଃକାଳଠାରୁ ରାତ୍ର ହସ୍ତରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ନିୟନ୍ତ୍ର ଥାନ୍ତି । ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଜାରରୁ ଭଲ ଭଲ ଗୋଲ ଗୋଲ ଜଟାବାଲ ଗଞ୍ଜେଇ ନୟ କରି ଆଣି ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ସେବନ କରାଇ ଥାନ୍ତି । ଭଲ ଗଞ୍ଜେଇ ସଂଗ୍ରହ କାମନାରେ ସେମାନଙ୍କୁ କେବେ କେବେ ପୁରୀ ମଧ୍ୟ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ମୌନା ମୌନା ସାଧୁଦମ୍ପତି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଅଚଳା ଭକ୍ତି । ସେମାନେ ମୌନାବଲମ୍ବନ କରି ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁମ୍ଫାଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି, କଦାଚିତ୍ ବାଲଭୋଗ ସକାଶେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବା ଫଳ ମୂଳ କଣି ଆଣି ଦେଇ ସାଧୁ ଦମ୍ପତିଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବତ କରି ଚାଲି ଆସନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଭାରି ହଲସ୍ଥଳ ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ୱୟଂ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ । ରାତି ନ ପାହୁଣ୍ଡୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ସମ୍ମୁଖରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ଡେଇଁ ଟଣା ହୋଇଗଲାଣି । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଡେଇଁରେ ମେଜ କୁର୍ଚ୍ଚି ଲଗାଇ ସାହେବ କତେରି କରି ବସିଅଛନ୍ତି । ସାଙ୍ଗରେ ଚାରିଜଣ ପୋଲିସ୍ ଦାସଗୋ, ଆଠଜଣ ମୁନ୍ସୀ; ଗୁଡ଼ିଏ ଭଲ ଜମାଦାର, ଶଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରକନ୍ୟାଜ, ଦୁଇ କି ଦିନି ଶ' ଜମ୍ବୁ ଲମ୍ବୁ ବାଉଁଶ-ଠେଙ୍ଗାଧାରୀ ଚୌକିଦାର । ପେଲିଶ କର୍ମଚାରୀମାନେ ହାତୀ ଧର ଜଗତବେତ୍ ପରି ଖଣ୍ଡଗିରିଟାକୁ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ବାହାରବାର କାହାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଧରାହୋଇ ଆସି ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ଡେଇଁ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୁଅଡ଼ା ହେଲେ । ଦିନଯାକ ତଦନ୍ତ ହେଲା, ଅପରାହଣ ସମୟରେ ଆନୁମାନଙ୍କ କଥିତ ଭକ୍ତ ଯୁଗଳଙ୍କ ସନାତନଦେବା ମୃତାବକ ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମନ୍ତ୍ର ବାବା ମହାବୀର ଦାସ ଓ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ପରିଣ ଜଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଦିଗ ଜଣ ସାଧୁ ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଠିକ୍ ଦିଆଗଲା । ଆନୁମାନଙ୍କ ମୌନା ବାବାଜୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦିଗ । ମୌନା ମାତା ପୋଲିଶ ହେପାଜତରେ

ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ରହିଲେ । ମୌନା ବାବାଜୀଙ୍କ ଗୁମ୍ଫା ଓ ହାଟଗୁମ୍ଫାରୁ ଅନେକ ସୁନା ରୂପା ଅଳଙ୍କାର ଓ ଜହରର ଅନେକ ମୁଲ୍ୟବାନ୍ ଲୁଗା ଶାଲ ପ୍ରଭୃତି ବରମଦ ହେଲା । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଜଡ଼ିତ ହେଲେ । ଉତ୍କଳର ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ଶତ୍ରୁଗିରି ସେହି ଦିନଠାରୁ ସାଧୁଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେର ସାହେବ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପୋଲିଶ ହେପାଜତରେ କଲିକତା ଚାଲି ଯିବା ପୂର୍ବ ରମାନା ହେଲେ ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ଉଲ୍ଲିଖିତ ମହାବୀର ଦାସ ମହନ୍ତ ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗା ଗୁଆଲା ଡକାଏତ ସର୍ଦ୍ଦାର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁମାନେ ସଙ୍ଗୀ ଡକାଏତ । ଅନ୍ୟ ଦଶଜଣ ସାଧୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାର ଫେରାର ଆସାମୀ । ମୌନା ବାବାଜୀ କଲିକତାର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଗୁମାସ୍ତା । ମୌନା ମାତା ତାହାଙ୍କ ପରିବାରସ୍ଥ ବିଧବା ବଧୂ । ଉକ୍ତ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଘରୁ ଚୋର ଯାଇଥିବା ଅନେକ ଅଳଙ୍କାର ଓ ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ସ୍ଥାନର ଡକାଏତ ଅନେକ ମାଲ ବରମଦ ହୋଇଅଛି । କଥିତ ଭକ୍ତପୁରଳ ଠିକି କମିଶନରଙ୍କ ଡିଟେକ୍ଟିଭ ପୋଲିଶ ଅଫିସର ଅଟନ୍ତି ।

ପୁନର୍ମୁକ୍ତିକୋଉବ

ଆଜକୁ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ କଥା । ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାରୁ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ଉଠିଗଲା । ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ସବୁ ନାଶ ଉପସ୍ଥିତ । ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୂଳଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଧାମରାଜ୍ୟ କୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନର ନାମ ଥିଲା ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀ । ଏ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଅର୍ଦ୍ଧଲକ୍ଷାଧିକ

ଲୋକର ଜୀବନାବଲମ୍ବନ ଏକମାତ୍ର ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ । କେହି ଲୁଣ ମାରେ, କେହି ତହିଁରେ ନାନାପ୍ରକାର ସହାୟତା କରେ, ଥୋକେ ବ୍ୟବସାୟୀ, ଅନେକ ସରକାରୀ ଚାକର, କେହି କିଛି ନ ପାରିଲା ସେ ଚୋର । ଲୁଣ ଚୋର ଓ ଚୋର ପକ୍ଷରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ । ଚୁଲିଆ ଲୁଣ ମାରି ଜମା କରିଛି, ତାହା ସଂଖ୍ୟା ନେବେ ଓ ବିକ୍ରି କରିବେ ସରକାର । ତାହାର (ଚୁଲିଆର) ଯୋଗ ସାଲମରେ ଯେବେ କେହି ସେ ଲୁଣ ନେଇ ଗୁଡ଼ି ଭିତରେ ଗଡ଼ଜାତକୁ ଚାଲି ଯେଉଁ ଶସ୍ତ୍ରରେ ବିକ୍ରି କରେ, ସେ ଚୋର ନୁହେଁ ତ ଆଉ କଣ ? ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପାୟ ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ । ତହିଁ ଉପରେ ପୁଣି ଭୟଙ୍କର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ, ଲୁଣ କଣି ଖାଇବାକୁ ହେବ । ମଫସଲର ସାଧାରଣ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ପକ୍ଷ-ପରିବା ସୁଲଭ ନୁହେଁ । ଶାଗ ପିତାପାଣି ଭରସା, ଲବଣ ମାତ୍ର ସହାୟ, ସେହି ଲବଣର ଅଭାବ । ଅଭାବ କିଏ ? ବିଲୁପ୍ତ ଲୁଣ ଡେଇଁ ହାଟରେ ଜମା ଅଛି । ହେଲେ ତାହା ତ ତୁଚ୍ଛ ମିଳିବ ନାହିଁ, ପଇସା ଦେଇ କଣିବାକୁ ହେବ । ପଇସା କାହିଁ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପଦ, ହାଟ ଅନେକ ଗ୍ରାମଠାରୁ ଦୁଇ କୋଶ ଅଢ଼ାଇକୋଶ ଦୂର । ହାଟକୁ ଯାଉଛି କିଏ ? “ନିତି ଆଣି ନିତି ଖାଏ, ସେ ଲୋକ କି ବନ୍ଧୁର ଯାଏ ?” ସବୁ ବାଟ ବନ୍ଦ, ଉପାୟ କଣ ? ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଜଣା ନାହିଁ । ଏଣେ ଲୁଣ ବିନା ପ୍ରାଣ ଯାଏ । ସୁତରାଂ ଚୋର ବାଟ ମେଲା । “ନଷ୍ଟସ୍ୟ କାନ୍ୟା ଗତିଃ ?” ନଷ୍ଟସ୍ୟ କିଏ ? ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ ଏପରି ଲାଞ୍ଜଭଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲେ କଣ କରନ୍ତୁ ବେଳେ ବିଚାର କରି ଦେଖିବାର କଥା । ଲୁଣ ବିନା ପ୍ରାଣ ଯାଏ, ମିଳିବା ବାଟ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ଦ । ଏଣେ ଭଗବାନ ଘର ଚାରି ପାଖରେ କୋଟି କୋଟି ମହଣ ଲୁଣ ଢାଳି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଓଳିପନ୍ଥାଠାରୁ ମାଟି ମୁଠାଏ ଆଣି ପାଣିରେ ଗୋଳାଇ ମାରି ଦେଲେ ଲୁଣ । ଖୁବ୍ ସହଜରେ, ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ପିଲୁଥିଲା ସେ ସେ ଲୁଣ ମାରି ପାରେ । ମାତ୍ର ସରକାରରୁ ମନା,

ଲୁଣ ମାରି ଖାଇଲେ ଶ୍ୱେତରେ ଚଳଣ ହେବ । ଏଥିକୁ ଲୋକମାନେ ସରକାଣ୍ଡ ହୁକୁମ କେତେଦୂର ମାନ ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ କଥାଟା ସହଜରେ ସମସ୍ତେ ଗୁଝିପାରିବେ ।

ଆଜି ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର କଚେରି ଶ୍ରୀ ଜାରି । ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀର ଲୁଣ ଚୋର ଜଗିବା ସକାଶେ ପୋଲିଶ ଅମଲ ବାହେଲ ହେବେ । ଯେଉଁ ପୋଲିଶ ବସିବ, ତାହାର ନାମ ନିମଜ୍ଜା ପୋଲିଶ । ପୁରୁଣା ଏବାଲିଶ ନିମଜ୍ଜା ଅମଲମାନେ ଜମାଦାରଠାରୁ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମରେ ବାହେଲ ହେଲେ । ନୂଆ ବାହେଲ ହେବେ କେବଳ କନେଷ୍ଟବଳ । ମିଶଲ କୋଠାସ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ଭଡ଼ ହେବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ କଚେରି ବାରନ୍ଦାରେ ଗୋଟାଏ କୁର୍ଚି ପକାଇ ବସି-ଅଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ଚୌକୀ ପଛରେ ଦୁଇଜଣ ଅର୍ଦ୍ଧଲୀ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ପାଟି କରି ‘ଗ୍ରେପ, ଗ୍ରେପ’ କହି ଆପଣାମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଭର ଏବଂ କର୍ମଠିଆ ପରିଚୟ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ପାଞ୍ଚ ଛ’ ହାତ ଦୂରରେ ପେସ୍କାର ଉମେଦୁଆରମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଦରଖାସ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ିଯାଉଅଛନ୍ତି । ଜଣ ଜଣ କରି ଉମେଦୁଆରକୁ ଡାକଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଯେଉଁଟା ମାଇନାରେ ଟେକିଲ, ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କେତରେ ପେସ୍କାର ତାହା ନାମ ଟିପି ପକାଇଲେ । ବାହେଲ କନେଷ୍ଟବଳ ଆରୁମି ଶିର ସ୍ତବ୍ଧ ହସ୍ତରେ ସଲମ କରି ଚାଲି ଯାଉଅଛି । ଯେଉଁଟା ମାଇନାରେ ନ ଟେକିଲ ଶୁଖିଲ ମୁହଁରେ ପଛଦୁଆ ଦେଇ ଚାଲି ଯାଉଅଛି । ଏ ଉମେଦୁଆରଟା ନାମ ପେସ୍କାର ଟିପି ପକାଇଲେ, ଏ ଜଣକ କିଏ ? ଏ ଯେ ପେସ୍କାରଙ୍କ ଚାକିରିଆ କିଣା ବାରିକ, ଜାତି ଭଣ୍ଡାରି । କଣ୍ଠର କିଛି ବିଶେଷ ଗୋଟିଏ ପରିଚୟ ଆବଶ୍ୟକ । ‘ହରି ବିନା କାହିଁନ ନାହିଁ ।’ କଣ୍ଠ ଆନୁମାନଙ୍କର ଏହି କାହାଣୀର ମୂଳ ପାଣ୍ଡି । କିଣା ପେସ୍କାରଙ୍କ ଘରର ଚାକର । ପେସ୍କାରଙ୍କ ଘର ବୋଧ କରୁଁ ମଫସଲ ଗ୍ରାମରେ, କାରଣ ଶନିବାର ସଞ୍ଜଠାରୁ ସୋମବାର

ସକାଳ ଯାଏ ତାହାଙ୍କ ସହରସ୍ଥ ବସାଘର ଦୁଆରେ କୋଲପ ପଡ଼ିଥାଏ । ଶୁକ୍ଳ ବିକାଳେ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ଆସିବା ସକାଶେ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରଣ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ଲୋଡ଼ା, ପୁଣି ସେ ଜଣେ ସରକାଣ୍ଡ ଅମଲ । ବସାଘରେ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରି ଚାକର ନ ରହିଲେ ଅଟଳ, ଏଥି ସକାଶ ନିଜ ଗ୍ରାମର ଭଣ୍ଡାରି କିଣାକୁ ପାଖରେ ରଖି ଅଛନ୍ତି । କିଣା ବାବୁଙ୍କ ବସାଘରେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, କଚେରିକୁ ବସ୍ତାନି ନେବା ଆଣିବା କରେ । ପେସ୍କାରଙ୍କ ଶ୍ୱେତେଇରେ ଚଳେ, ପେସ୍କାରଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଲଗା କିଛି ଦରମା ପାଏ କି ନାହିଁ ଏ କଥା କାହାରିକୁ ଜଣା ନାହିଁ । କଚେରିରେ ଛ ମାସ ପକା ଟଣା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ସେ ଦରମାଟା ପାଏ । ପୁଣି ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାକୁ ଯେଉଁ ସବୁ ମଉକଲ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି, କାହାର ମାମଲ ଡିମ୍ବି ବା କାହାର କିଛି କର୍ମ ହାସଲ ହେଲେ, କାହାର କାହାରିଠାରୁ ବକ୍ସିସ ବୋଲି ଦୁଇପଇସା ହାତ ପଏଠ କରେ । କଚେରିଆ ବୋଲି ଗାଁ ଲୋକେ ତାହାକୁ ମାନନ୍ତି, ଗଣନ୍ତି । ‘ନରାଣୀ ନାପିତୋ ଧୂର୍ଝି’ । ପୁଣି କଚେରି ଯିବା ଆସିବାରେ ଆହୁରି କିଛି ବୁଦ୍ଧି ଫେରିଛି । ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ । ବୟସ ଅନୁମାନରେ ପଚାଶ ଭରିଣ ମଧ୍ୟରେ । ଲୋକ ପାଞ୍ଚଟା ବକାରରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇ ଥାଆନ୍ତି । ବିଦ୍ୟା, ବୟ, ବାକ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ବିଭବ । କିଣା ଦେଖିବାକୁ ମଣିଷଟା ପରି ମଣିଷ, ଦୁଇ କଥା କହି ପୋଛି ପାରେ । ସରକାରରୁ କନେଷ୍ଟବଳ ଦରମା ମାସକୁ ଟ ୭୯ କା, ସୁତରାଂ, ଉଣା ଅଧିକରେ ତାହାର ଭିନି ଗୋଟା ବକାରରେ ଅଧିକାର ଥିଲା, ଏଥିକୁ ଦରକାର ବେଳେ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସେ ଯଦି ଗୁଡ଼ି ଫୁଲାଇ ବାଟ ଚାଲେ, ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧା ହାଣିବ ନାହିଁ । ଆଜିକା ବେଶଟା କିଣାର କିଛି ସୁତରାଂ । ନଅହାତ ବାଲିବଣି ଦେଖି ସୁତାବୁଣା ଖଦିଗଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଛି (ସେ ସମୟରେ ବିଲ୍ଲଣ ଗୋଷ୍ଠିମାରକା ଯୋଡ଼ ଦେଶକୁ ଆସିନାହିଁ) । ଦେହରେ ବସ୍ତ୍ରଲଗା ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା, ଦୋମୁହାଁ

ଖଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ । ଆଜି ଅମୃତବେଳରେ କଣ୍ଡୁ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଗ ବାନ୍ଧୁଥିଲା, ସେହି ପାଗ ବଜାଏ ରହିଲା, ଅଧିକନ୍ତୁ ସରକାରରୁ ମିଳୁଥିବା ଶାଲ ଲୁଗା ଲଲପାଗ ସେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା । କଣା ବାରିକର ନାମ ସରକାରୀ କାଗଜରେ ଦରଜ ହେଲା, କଣାରାମ ସିଂ ।

ପରଦିନ ସକାଳେ କଣାରାମ ସିଂ ଡ୍ରେସ ପିନ୍ଧି କାନ୍ଥରେ କନେଷ୍ଟବଲ ବେଗ୍ ଝୁଲାଇ କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ବାହାରିଲେ । କର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ । ତାହାଙ୍କ ବଟରେ ଚାରି ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ମହାମୟର ଗ୍ରାମଟା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । କଣ୍ଡୁ ସିଂ ସେହି ଗ୍ରାମ ମଝି ଭାଗବତ ଘରେ ଫାଣ୍ଡି ଠିକ କଲେ । ତେତେବେଳେ ସରକାରୀ ଫାଣ୍ଡି ନ ଥିଲା । ସେ ଆପେ ଭାଗବତ ଘରକୁ ଫାଣ୍ଡି ନାମକରଣ କଲେ । ସରକାରୀ କଥା, ପାଟି ଫିଟାଇବାକୁ ସାଧ୍ୟ କାହାର ? କଣାରାମ ସିଂ ମଫସଲରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ପାଇଲେ ‘ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ।’

ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗସ୍ତ ସମୟରେ ପେନ୍ସାର ହମରାଏ କଣ୍ଡୁ ମଫସଲ ଯିବା ଆସିବା କରିବାରୁ ଅମଲଗିରି ଉତ୍ତରାତ ତାହାକୁ କିଛି କିଛି ଜଣା । ଜମାଦାର ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚି ତୌକିଦାରମାନଙ୍କୁ ତଲବ କରି ଦେଲେ । ଡାକହାକରେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ନୂଆ ହାକିମ ହାଜର, ଆଉ କି କେହି ଘରେ ରହି ପାରେ ? ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଦେଖଣାହାସ ମଧ୍ୟରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ବେଶି । ଘର ମାଇକିନିଆମାନେ ତାଟି କବାଟ ଘର ଆଉଜା କରି ଘର ଭିତରୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଜମାଦାର ପାଟି କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ ସରକାରୀ ହୁକୁମ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ । ସେଥିର ସାରକଥା ଏହିପରି ବୁଝାଗଲା, ‘ଚାରି ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ସେ ମଫସଲ ହାକିମ ।’ କତେରି ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବେଳ ଚଢ଼ିଗଲାଣି । ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ା ଦିଗବାର

ଜଣେ ପୁରୁଖା ଲୋକ । ତେର ହାକିମ ହୁକୁମା ଅମଲ କଲାଣି । ନାମ ଶଙ୍କୁ ମଳିକ । ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଗ୍ରାମ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ଆଉ ବସିଲେ କଣ ହେବ, ବେଳ ଗଡ଼ ଗଲା, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାକିମଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଲା ନାହିଁ ।” ଦିଗବାର କଥା ଶୁଣି ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଉଠିଗଲେ । ଆଉ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସି ବିଚାର କଲେ । ଗ୍ରାମଯାକ ଭେଦା ହୋଇଗଲା, କାହା ଘରୁ ଚାଉଳ, କାହା ଘରୁ କାଠ, ଲୁଣ, ବାଇଗଣ ଇତ୍ୟାଦି ପହଞ୍ଚି ଲେ । ନାଥ ମହାକୁଡ଼ ଗଡ଼ ଗୋଟାଏ ଠେକେରେ କିଛି ନିରୁତା ଗାଈଦୁଧ, ଦିଶୁ ଦିଅି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା । ଚାରିଖଣ୍ଡ ପାଣିଟୋକା ଧାଇଁ ଯାଇ ବିଲ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ପାଣି ଖାଲ ବୋହୁ ଦେଇ ଗଡ଼ିଲେ, ତେଜ, କଉ, ଟିପିରି ଇତ୍ୟାଦି ଦୁଇ ଖଣ୍ଡା ଭଳି ଚିପି ଦେନି ଆସିଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଜମାଦାରଙ୍କ ଭୋଜନ ବଢ଼ିବାକୁ ରାତି ଅନ୍ଧାର ଘଡ଼କ ସରିଲା । ସେଦିନ ଏକାହାର । ଏହିପରି ଦୁଇଦିନ, ପାଞ୍ଚଦିନ ଘଣ୍ଟା ଦିନ ମଧ୍ୟ ସୁକ୍ଳୟରେ କଟି ଗଲା । ଦିନ ଯେପରି ଯାଏ ସେହିପରି ବହି ଯାଉଛି । ଜମାଦାରଙ୍କ ଭୋଜନ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଚିନ୍ତା ଭାବନା ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ କାହୁଁ ସିଦା ଚାଲି ଆସୁଛି । ଦୁଧ ମାଛ ଦିଅର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏହା କିଛି ଗ୍ରାମ-ବାସିଙ୍କ ଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ଆତ୍ମଧର୍ମ ନୁହେଁ, ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ଉପୁ ଓ ଜମାଦାରଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଅଟେ । କେତେବେଳେ କଣ ଅଛି, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାଯାକ ତ ଚୋର, ଜମାଦାରଟା ମୁଠାରେ ଥାଉ, ଜମାଦାରଙ୍କୁ ହାତ ପୋଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଗ୍ରାମର ପୁରୋହିତ ନରହରି ପଣ୍ଡା ଦୁଇଓଳି ରୋଷାଇ କରି ଦେଇଯାଏ । ବେଠିଆ ଭଣ୍ଡାର ରାମା ବସାରେ ରୋଷାଇ ଡୋଲି, ବସା ଲିପା ଯୋଗୁ, ସଜୁଡ଼ି ବାସନମଜା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ କରି ଦିଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଜମାଦାର ଗସ୍ତରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ ଗୋଡ଼ ହାତରେ ତେଲ ଟୋପାଏ ମାରିଦିଏ । ଏହିପରି ଆହୁରି ଦୁଇ ପାଞ୍ଚଦିନ କଟିଗଲା । ଦିନେ ଜମାଦାର ବସି ବସି ବିଚାର କଲେ, ଏପରି ବସିବସି

ଖାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ତ, ସରକାରୀ କାମ ବଜାଇବାକୁ ହେବ । ଲୁଗାରେ ଯେ ଘରେ ଘରେ ଚଳିବ । ଜମାଦାର କେତେଦିନ ଗ୍ରାମରେ ରହି ବେଶ୍ ବୁଝିଲେଣି; ମାତ୍ର ଧରିବେ କିପରି ? ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ହାଟରୁ ଦୁଇ ପଇସାର ବିଲ୍‌ଗା ଲୁଗା ଲୁଗା କଣି ଆଣି ରଖିଅଛନ୍ତି, ଜମାଦାରଙ୍କ ସିଦ୍ଧାରେ ସେହି ଲୁଗା ଦିଅନ୍ତି । ଜମାଦାରେ ଏ କଥାଟା ମଧ୍ୟ ବୁଝିଲେଣି । ଦିନଯାକ ଜମାଦାର ପାଖରେ ଲୋକ ଛୁଟଣ ନାହିଁ । ରାତି ଛ ଦଢ଼ି ଯାଏ ପାଖରେ ରହି ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ଭୁଲିଉଥାନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମାଦାର କେତେବେଳେ କଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଉଣ୍ଟୁ ଥାଆନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଅବଧାନେ ବନମାଳୀ ଓଢ଼ା ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୁଇ ଦଢ଼ି ଫାଣ୍ଡିରେ (ଭଗବତଘରେ) ବସି ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଶୁଣାଏ । ହାତ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ‘ବକେ ବସିଥିଲୁ ଧ୍ରୁବ ଉପରେ’ ଗୀତର ଅର୍ଥ କରେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ଏକଯୋଗ, ଆଉ ସରକାରୀ ଲୋକ ଦିଗବାର, ସେ ତ ଗ୍ରାମବାସୀ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ । ଜମାଦାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ଆଜି ଜମାଦାରଙ୍କ ମିଜାଜ ଭାରି ବରିଦିଛି । ସବୁ କଥାରେ ଖପା, ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଖପା । ରାଗରେ ଗୁମ୍ ମାରି ଫାଣ୍ଡିରେ ବସିଛନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଦିଗବାର ଶଙ୍କୁ ମଳିକ ରୁରି ହାତୁଆ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟା କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ପିଣ୍ଡାତଳେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବସିଛି । ଜମାଦାରେ ଖୁବ୍ ଖପାହୋଇ ଦିଗବାରକୁ ପଚାରିଲେ, “କି ରେ ? ସେ ଆସିଲା ନାହିଁ ?” ଦିଗବାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, “ହଜୁର, ଏଥର ଲଗା ତା ପାଖକୁ ପାଞ୍ଚଥର ଗଲି; ଆସିଲା ନାହିଁ । କହିଲା, ମୁଁ କଣ ଜମାଦାର ସଙ୍କୁଡ଼ି ଉଠାଇ ତନି ପାଞ୍ଜିରୁ ଯିବି ? ଜଣା ଅଜଣା ଗ୍ରାମ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବୋଲରେ ପଡ଼ି ଯାହା କରି ଯାଇଛି— ଯାଇଛି; ଆଉ ଏଣିକି ପାରିବି ନାହିଁ ।”

ସଞ୍ଜବେଳେ ଗ୍ରାମର ମୁଣିଆ ମୁଣିଆ ଲୋକମାନେ ଭଗବତଘରଠାରେ ହାଜର ହୋଇ ରାମ ବାରିକ ଭଣ୍ଡାରିକୁ ଡିକାଇଲେ । ରାମା ହାଜର ହୋଇ ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହେଲା । ଗ୍ରାମର ପଧାନ ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ପଚାରିଲେ, “କିରେ ରାମା, ତୁ ଆଜି ଜମାଦାରଙ୍କ ବସାରେ କିଆଁ ହାଜର ହେଲୁ ନାହିଁ ?” ରାମା ଦୁଇ ଥର ଗଳା ଖଙ୍କାରି ଦେଲା, ଦୁଇ ଥର ଗୁଲି ଗାଁ ହେଲା, କଣ ବିଡ଼୍ ବିଡ଼୍ କରି କହିଲା । ଘଡ଼େଇ ଆଉ ଥରେ ଧମକାଇ ପଚାରିଲେ, “ରେ, କଣ କହୁଛୁ ସଫା କରି କହ ।”

ରାମା କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ଆଜି ସକାଳେ ନରସିଂହ-ପୁରରୁ ଆମ ଜାତି ପରମାଣିକ ଆସିଥିଲେ । ମୋତେ ମନା କରିଗଲେ । ଏଣିକି ଆଉ ଜମାଦାରଙ୍କ ସଙ୍କୁଡ଼ି ଉଠାଇଲେ ମୁଁ ଏକଦରିଆ ହେବି । ଆଜ୍ଞା, ଆପଣମାନେ ନିଶାପ କରନ୍ତୁ, ଜାତିପାଟକ କଥା, ମୁଁ କି ପରମାଣିକ କଥା ହେଉଛି ପାରେ ?” ସମସ୍ତେ ଚପ୍ ଚପ୍, କଥାଟା ଫିଟିଲା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ବୁଝିଗଲେ ଜମାଦାରେ ଜାତିରେ ଭଣ୍ଡାରି । ରାମା ଜାତି ଭାଇ ସେବା କରିବାକୁ ନାରାଜ । ଜମାଦାରେ ରାଗରେ କମ୍ପୁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଲୋକଟା ଖୁବ୍ ସିଆଣା କିନା, ବିରୁର କଲା ରାମା ଉପରେ ଜୁଲମ କଲେ କଥାଟା ଫିଟିଯିବ । ତୁନି ତାନି ହୋଇ ରହିଲେ । ରାତି ହେଲା, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେଥି ପଛେ ପଛେ ରାମା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲା ।

ଜମାଦାରଙ୍କ ସାତ ପୁରୁଷର କାମ ଅଇଣ୍ଡା ଉଠା । ଘେଙ୍କାରଙ୍କ ବସାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କାମରେ ବାହେଲ ଥିଲେ । ଆଫଣା ସଙ୍କୁଡ଼ି ବାସନଟା ମାଜି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ତେବେ କଥା କଣ କି ଏଠାରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଜଗି ରୁଲିବାକୁ ହେବ ତ ! କଣ କରିବେ, କାମ ଚଳିଗଲା; ମାତ୍ର ରାମା ଉପରେ ରାଗଟା ରହିଗଲା ।

ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ କଥାସବୁ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ଜଣେ ବୁଢ଼ା ମୁସଲମାନ ମୌଲବିଙ୍କର କିଛି ଦେମାକ ଥିଲା । ସେ ବୋଲନ୍ତି, “ମହାଭାରତ ଆଉର କୁହ ନେହଁ । ଭାଇ ଭାଇପୋକ ତକରର କେସ୍‌ଆ ଆଉର ରାମାୟନ୍ ଯୋ ହେ, ଭାଇକା ତୁଗଲ ଖୋରମେ ରବଣକା ବୁନିଆଦି ବରବାଦ ।” ମୌଲବି ସାହେବଙ୍କ କଥା ଯାହା ହେଉ ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ସତରତର ଏଡ଼ିସନଲ ମୁନସିଫି ଦୁଆରଠାରୁ ହାଇକୋଟ ଦରୋଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଇ ଭାଇ ତକରରରେ ଅନେକ ଖାନଦାନ ଖିନ୍ ଖରାପ ହେବାର ଦେଖିଅଛୁ । ଛୁଦ୍ରାଦିପି ଛୁଦ୍ର ରାମ ବାରିକର ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଠୁର ନାହିଁ । ରାମବାରିକର ଭାୟା ରାମଧରେ ଜଣକ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ତକରର ଥିଲା । ରାମା ଉପରେ ଜମାଦାରେ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିବା ଗ୍ରାମଯାକ ଜଣା, ତା କାନରେ ମଧ୍ୟ କଥା ପଡ଼ିଲା । ରାମାକୁ ଜବଦ୍ କରିବାପାଇଁ ଦିନେ ନିରୋଳରେ ଜମାଦାର ପାଖରେ ହାଜର ହୋଇ ରାମା ଘର ମଧ୍ୟରେ ରୋଗଲୁଣ ମାରୁଥିବାର କଥା କହିଗଲା । ଜମାଦାରେ ଭାରି ଖୁସି, ନିଧିଷ୍ଠା ପାଇଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଟେକାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଆମ୍ବ ଝଡ଼ିବ; ଅର୍ଥାତ୍ ବଦମାସସ ରାମା ଜବଦ୍ ହେବ, ଆଉ ଏକ ନମ୍ବର ମାମଲ ଦାଏର ହେବ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ପ୍ରହରକ ବେଳେ ଜମାଦାରେ ଡ୍ରେଶ ଭିଡ଼ି ଦିଗବାରକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ରାମା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ହାଜର । ଜମାଦାର ଠିକ୍ ସନ୍ଧାନ ପାଇଥିଲେ । ରାମା ତାହାର ଘର ପାଡ଼ିଗଲା ମଝି ଅଗଣାରେ ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ଦହପଣି ଘେନି ଧାନଉଁଷା ଚୁଲରେ ଲୁଣ ମାରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ଜମାଦାର ଏକବେଳକେ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଆଗରେ ହାଜର । ରାମା ପରଖା ଲୋକ, ଜମାଦାର ଦେଖିବା ମାତ୍ର ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲା, ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ପାଣିଯାକ ନଳା ମୁହଁରେ ଡାଳିଦେଲା । ଜମାଦାରେ ଖୋଦ

ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଉ କଣ ? ରାମା ତରୁଷଣାତ୍ ଗ୍ରେପ୍‌ର । ଯେଉଁଠାରେ ଲୁଣପାଣି ତଳା ହୋଇଥିଲା ସେହିଠାରୁ ଅଧହାଣ୍ଡିଏ ମାଟି ରାମ ହାତରେ ପୁରାଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ଭିଡ଼ି ଆଣିଲେ । ଜମାଦାର ହୁକୁମରେ ଦିଗବାର ରାମ-ଡେଶା ବାନ୍ଧ ପକାଇଲା । ଦିଗବାର ବାଁ କାନରେ ଠେଙ୍ଗା ଡାହାଣ ହାତରେ ରାମ । ହାତବନ୍ଧା ରମି ଧରି ଗ୍ରାମ ମଝିଦାଣ୍ଡରେ ଭିଡ଼ି ଭିଡ଼ି ଫାଣ୍ଡିକୁ ଘେନି ଗଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମରେ ଆଉ ଭିନ୍ନଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ଭିନ୍ନ ଜଣ ଦିଗବାର ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହେପାଜତରେ ରୋର ରାମା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଫାଣ୍ଡିରେ ସେଦିନକ ପଡ଼ି ରହିଲା ।

ଗ୍ରାମଯାକ ତହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ସହର ଜାୟୁଗାରେ ଏପରି କଥାକୁ କେହି ଅନାଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମଫସଲରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଭାରି କାଣ୍ଡ । ବିଶେଷରେ ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ଲୁଣରୋର ଧରିଲଣି । ଗ୍ରାମ ଯାକ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା, ସମସ୍ତଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ । କାହାର ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଗାଁ ପିଲ-ଗୁଡ଼ାକର ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ଅବଧାନେ ଚାଟିଶାଳୀ ଗୁଡ଼ି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପିଲଗୁଡ଼ାକ ପଲପଲ ହୋଇ ରାମାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଭାଗବତ ଘରକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଲମାଲ କଲେ ଦିଗବାର ପାଟିକରି ଧମକାଇ ତଡ଼ି ଦେଉଛି । ଉୟୁରେ ପଲାଇ ଆସି ପୁନର୍ବାର ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଗବତ ଘର ପାଖରେ ଜମା ହେଉଛନ୍ତି, ଏହିପରି ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଛି । ମାଇକନିଆମାନେ ଘରଧନା ଗୁଡ଼ି ଭୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଯେମନ୍ତ ବଜ୍ରପାତ ହୋଇଅଛି । ଆଜି ରାମା ଧରାଗଲା, କାଲି କାହା କପାଳରେ କଣ ଅଛି କିଏ କହିପାରେ, ଲୁଣ ମରା ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ । ସରକାରକୁ ବଳ କାହାର ? ସେଦିନ ଦିନଓଳି ଶିଆ ପିଆଟା ଅନେକ ଲୋକ ଘରେ ସଞ୍ଜି-ବେଳେ ହେଲା । ରାମା ଘରେ ତ ଅରୁନା ଅବତ୍ତା ।

ଗ୍ରାମସ୍ତ୍ରାଲ୍ୟ ବରଗଛମୂଳରେ ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଲୋକ ଭିତ୍ତିର କରବାକୁ ବସିଗଲେ, ଅନେକ କଥା ଅନେକ ଚର୍ଚ୍ଚାବିତର୍କ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଥିର ହେଲା— ସେପରି ହେଉ ସେତେ ଟଙ୍କା ଲାଭ ରାମାକୁ ଖଲ୍ଲସ କରାଇବାକୁ ହେବ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଗ୍ରାମର ପୁରୁଷାଦି ବୃଦ୍ଧ ବାହୁଣ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ନିରୋଳରେ ଜମାଦାର ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ଜମାଦାରେ ଓଲଟି ହେବା ଆଗରୁ ମିଶ୍ର ଦୁଇହାତ ଆଞ୍ଜୁଳା କରି କହିଲେ ନଇଁପଡ଼ି, “ଅଶୁଭଧାମା ବଳୀ ବ୍ୟାସ ହନୁମାନ ବଞ୍ଚିଷଣ” ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି ଜମାଦାରଙ୍କ ଚିରାୟ, ଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧନ୍ୟାନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାପ୍ତ ର ସୂଚନା କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖରେ ବସିଲେ । ଜମାଦାରେ ପରଖା ଲୋକ, ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଗମନ ଅଭିପ୍ରାୟ ଚାହିଁଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଦିନେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଡେଇଁ କଥା କହିଲେ; ଆଜି ପାଟି ପିଟିବାର ନାହିଁ, ତୁନି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ, ହାକିମି ଧରଣରେ ବସିଛନ୍ତି । ମିଶ୍ର କହିଲେ ଶୁଣ ବସି ଜମାଦାରଙ୍କ ଡେଇଁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସେ ସେ ରୁଣ୍ଡିଶ ଗ୍ରାମରେ ହଜିକଣ୍ଡା ବିଧାତା, ସମସ୍ତଙ୍କ ମାନ ମହତ ତାଙ୍କ ହାତରେ, ସେ ମାରି ପାରନ୍ତି, ତାରି ପାରନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଡେଇଁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଜମାଦାର ମାରବ । ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମାମଲତ କିଛି ଜଣା । ଦୁଇ ରୁଣ୍ଡିର ହାଇ ମାରି ରୁଣ୍ଡିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରାମାକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ଦଶଟଙ୍କା ଇଶାବରେ ଶୁଣାଇଲେ । (ଆଉ ମାମଲ ହୋଇଥିଲେ ଜମାଦାରେ କଣ କରିଥାଆନ୍ତେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି କିଛି ଅନୁମାନ କରିପାରୁଁ; ମାତ୍ର ଏସେ ରାମା କଥା— ବଦମାସପ ଉଣା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି, ମହତ ଉପରେ ବଢ଼ି ।) ଜମାଦାର ଭାରି ଖପା ହୋଇ ରଙ୍ଗ ଆଖିରେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ତୁ କି ରକମ ଗୋସେଇଁ ରେ ? ମୋତେ କି ଆଉ ହାକିମ ପାଇଛୁ ?” ମିଶ୍ର ତ ଏକାବେଳେକେ ବସିଗଲେ— ସରକାରୀ ଲୋକ କେଜାଣେ କଣ କରି ପକାଇବ ରେ ବାପା । କିଛିକ୍ଷଣ

ବସି ଖୁବ ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ପରଦିନ ଖୁବ ସକାଳେ ରାମା ଡାହାଣ ଡେଶାରେ ରସିଲଗା, ବାଁ କାନ୍ଧରେ ଚୋରା ଲୁଣହାଣ୍ଡି । ଦିଗବାର ଶକ୍ତ ମଲକ ଡାହାଣ କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା, ବାଁ ହାତରେ ରାମାବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ିମୁଣ୍ଡ । ଜମାଦାର ଡେଶ ପିନ୍ଧି ଗୁଡ଼ି ଫୁଲଇ ଗାଁ ମଝି ଗୋହରରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର କଚେରିକୁ ରବାନା ହେଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ମନରେ ଖୁବ ଫୁର୍ତ୍ତି, ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ୁଛି, ଦିଗବାର କିଛି ପଛରେ ପଡ଼ିଗଲେ ତାହାକୁ ଧମକାଇ କହୁ ଅଛନ୍ତି, “ଚଞ୍ଚଳ ରୁଲ, ପହିଲା କଚେରିରେ ହାଜର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।”

ମହାମୟୁରଠାକୁ ସଦର କଚେରି ଉଣା ଅଧିକରେ ସାତକୋଶ ଦୂର; ମାତ୍ର ଜମାଦାରେ ଆସାମୀକୁ ଧରି ବାର ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାଜେ କଚେରିରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ମନ ଯଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ର କପରି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । ସେହେତୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିପଟ— ଇତ୍ୟାଦି, ହେଲେ ଦାଶନିକ ଲେଖିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଜମାଦାରଙ୍କ ପଦସୁଗଳର ରୁଞ୍ଚିଲ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ତାହାଙ୍କ ମନର ରୁଞ୍ଚିଲ୍ୟ, ଫୁର୍ତ୍ତି ଅନୁମାନ କରି ନେଲୁଁ । ଜମାଦାରେ କଚେରିରେ ପହଞ୍ଚି ଚିହ୍ନା ଅଚିହ୍ନା ଡେଇଁ ଅମଲ ଫଏଲ୍‌ଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିଗଲେ । ପେସ୍କାରଙ୍କୁ ଜୁହାରଟାଏ କରି ମାମଲ ଆସାମୀର ହାଲ ଚୁମ୍ବକ ଚୁମ୍ବକ ସବୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରିର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେଣ ହେଲା । ଆସାମୀ ନାଜରଖାନା ବାଟେ ହାଜତକୁ ଚାଲିଗଲା ହେଲା । ବରାମଦି ମାଲ ନାଜରଖାନାରେ ଦାଖଲ ରହିଲା । ମାମଲ ଡେଃ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୌଲ୍‌ବା ଅବଦୁଲ ମିଆଁଙ୍କୁ ସମ୍ମୋଦ ହେଲା । ତାରିଖ ପଡ଼ିଲା ଆସନ୍ତା ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଶୁକ୍ରବାର ।

କଚେର ବାହୁଡ଼ା ଜମାଦାରେ ଆସି ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାରେ ରହିଲେ, ଦିଗବାର ମଧ୍ୟ ରହିଲା । ମାମଲ ତାରିଖ ଆଜଲଗାଏତ ରୁହନ୍ତିନ । ଆଜି ଦିନଟା ତ ଗଲା—ତାରିଖ ଦିନ ମାମଲ ପଡ଼ିବ, ମଝିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ, ଫାଣ୍ଡିକୁ ଯାଇ ଆସି ହେବ ନାହିଁ । ଜମାଦାରେ ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ହେଲେ ଦଶରଥ ଡାକି ହାକିମି ବୋଲରେ ଦିଗବାରକୁ ନାନା ଫରମାସ ବତାଉ ଥାଆନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମାଦାର ଡାକିଲେ ଦିଗବାର ଯେ ‘ଆଜ୍ଞା ହଜୁର’ କହେ, ତାହା ଲେକେ ଶୁଣନ୍ତି, ଆଉ ତାହାଙ୍କ ତାବେ ଯେ ଲେକେ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

ରାସ ଅଢାଜି ଏକ ପ୍ରହର । ପେସ୍କାରେ ଗନ୍ଧୀର ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ସତ୍ତମସିଂହା ମେଲଇ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ଘୋରଣା । ଉପରେ ମାଟି ଘୋଟାରେ ବକିତାଟା ମିଟି ମିଟି କରି ଜଳୁଛି । ପେସ୍କାରଙ୍କ ଆଗରେ ନଥିପସ କାଗଜଗୁଡ଼ାଏ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ପେସ୍କାରେ ନଥିର ଫେରସ୍ତ ଖୁବ୍ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ସଜାଡ଼ିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଜମାଦାର କଣାରୁମ ସିଂ ପିଣ୍ଡାରେ ଚକାମାଡ଼ି ତୁଳି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଦିଗବାରଟା ଓଳିତଳେ ବସି ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଚାହିଁଛି, କେତେବେଳେ କଣ ହୁକୁମ ହେବ । ସେତେବେଳେ ଆସି ଚଳି ଲଗାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଚଳୁଥିବାରେ ଲୁଣ୍ଡା ପକାଇ ଫୁଲୁଛି, ଠକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଶବ୍ଦ ହେଲା, “ହରିବୋଲ - ହରିବୋଲ ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ, ଜୟ ଜୟକାର ହେଉ ।”

ପେସ୍କାରେ ଭୁଣ୍ଡି ବାରି ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । “ଆସିବା ହେଉ ରଥେ, ଆସିବା ହେଉ,” କହି ଓଳିଟିଟାଏ କଲେ । ଗାଁର କୁଶଳ ମଙ୍ଗଳ ପଚାରିଲେ । ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକର ନାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥେ, ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କ ପୁରୋହିତ, ଏକା ଗାଁରେ ଘର । ରଥଙ୍କ ପୁଅ ଭକ୍ତା

ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କ ସେତେବେଳେ । ପୁଅ ଦେଖାହେବ, ବଜାର ସଉଦା ହେବ, ଆଉ ସେଜଗାରିଆ ଯଜମାନ, କେବେ କେବେ କିଛି ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଏଥି ସକାଶେ ରଥେ ମାସକୁ ଥରେ ଦୁଇ ଥର ସହରକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି । ପେସ୍କାରଙ୍କ ସହିତ କଥା ସମାପ୍ତ ଉତ୍ତରେ ରଥେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ଆଜି କିଛି ନୂଆ ନୂଆ ଜଣାଗଲା, ଆଗେ ପହଞ୍ଚିବା ମାସ କଣା ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡିଆଟାଏ ମାରି ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଢାଳେ ଆଣି ଦିଏ—ଆଜି ଉଠୁ ନାହିଁ କିଆଁ ? ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଧାକଟାଏ ଦେଲେ, “ରେ କଣା ! ରେ କଣା !” କିଣୁ କିନ୍ତୁ ନିରୁତ୍ତର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ ନକିତଳ ଅଳପକେ ତାତି ଯାଏ । କିଛି ଖପା ବୋଲରେ ଡାକିଲେ, “ରେ କଣା !” ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରଥଙ୍କ ଶୋଧ କରିବା ଖୁବ୍ ଅନ୍ୟାୟ । କାରଣ ରଥଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ବିଷୟ କଣାରୁମ ସିଂହଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତବ୍ୟ, ଏକଥା ଅନେମାନେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲିପାରୁ । ସିଂହେ ସେ ସମୟରେ ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ମନ ସଂଯୋଗ କରିଥିଲେ । କିପରି ରାମ ବାପୁଡ଼ା ଜେଲ ଯିବ, ଫାଣ୍ଡିକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଇ କିପରି ନୂଆ ରକମ ଜାରି କରିବେ, ସରକାରରୁ କିପରି ଖୁସ୍ନାମ ମିଳିବ, ଆଉ ଦୁଇ ଚାରି ନମ୍ବର ମାମଲ ଚାଲିଗଲା ଦେଲେ କିପରି ଜମାଦାର ପାଇବେ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଭାବନାରେ ମନ ଫୁଲି ଉଠୁଥିଲା । ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତେ ବୋଲନ୍ତି, ମନ ଗୋଟାଏ ବିଷୟରେ ସଫଳ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଧାରଣା କରିପାରେ ନାହିଁ । ସିଂହଙ୍କ ମନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ଦୁହେ; ପୁଞ୍ଜାଏ ପାଞ୍ଜିଟା ବିଷୟରେ ସଫଳ—ଏଥିକୁ ସେ ରଥଙ୍କ ଡାକରା ଶୁଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ ଦୋଷୀ କରା ଯାଇ ନ ପାରେ; ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାପୁଡ଼ା ତାହା ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ପୁନର୍ବାର—“ରେ କଣା, ରେ କଣା ! ପାଣି ଢାଳେ ଦେ” ଗୋଡ଼ ଧୋଇବ । ସିଂହେ ଚମକି ପଡ଼ି ରଥଙ୍କୁ ଚାହିଁଲେ, ପୁଣି ଦିଗବାର ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା ।

‘ରେ କଣ, ପାଣି ତାଳେ ଦେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବ ।’ ଅବଶ୍ୟ ଦିଗବାର ଶୁଣିଲା । ରଥଙ୍କ ଫେ ଧର କାରଣ ଯେପରି ଅହେତୁକ ସିଂହଙ୍କର ଫୋପ ସେହିପରି କାରଣ-ସଙ୍କୁଳ ଅଟେ । ସିଂହେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖପାଇ ସ୍ଵରରେ ଜବାବ ଦେଲେ, “କିପରି ଅଖାଡ଼ୁଆ ଗୋସେଇଁ ହେ, ଟିକିଏ ତର ସନ୍ତୁନାହିଁ ?”

“କଣ ବୋଇଲୁ ? କଣ ବୋଇଲୁ ? ଅଖାଡ଼ୁଆ !” ରଥଙ୍କର ତ ଅଶ୍ଳି ଫଟିବାକୁ ବସିଲଣି । ପେଶାରେ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ, ଧାଇଁ ଆସି ଥାମ ଥୁମ କରି ଦେଲେ । ନକିତଳି ତାତି ବେଶି ବେଳଯାଏ ରହେ ନାହିଁ । ରଥେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପେଶାରଙ୍କ ବିଛଣାରେ ବସିଲେ । ମନଟାକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା ପାଇଁ ଅଶ୍ଳିରୁ ନାସଦାନିଟା ବାହାର କଲେ । ପେଶାରଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ ଆରମ୍ଭ, ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା ଉତ୍ତରେ କଣ ବାରିକର କନଷ୍ଟବଳୀ, ଶ୍ଵେତ ଚୂଲ୍‌ଗ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ଶୁଣିଲେ । ରଥେ ଶୁଣି ସାରି କହିଲେ, “ଓଃ ଏହିକି ଏତେ ?—ପୁନର୍ମିଷ୍ଟିକୋଉବ ।”

ରାମ ବାରିକ ଚୂଲ୍‌ଗ ହୋଇ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ଗୋପାଳପୁର ପ୍ରଭୃତି ଚାରିଖଣ୍ଡି ଛାମରେ ମାଛୁଟି ମରି ଯାଇଛି । ସବୁ ପାଇଟି ବନ୍ଦ, କାହାର ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ । ଘରପିଣ୍ଡ ଭେଦା ଉଠିଲା । ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କର ଧରି ଅଶ୍ଳା ଭଡ଼ି ବାହାରିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ରାମର ମାଉସୀପୁଅ ଭାଇ ମନ୍ଦା ବାରିକ ଆଉ ହତ୍ର ସାମଲ ଏହି ଦୁଇଜଣ । ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ଜଣେ ମାମଲତକାର ଲୋକ, ଚାରିଖଣ୍ଡି ଗାଁରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ । ଆଗେ ତାହାର ଚିନିଖଣ୍ଡି ଚଳୁ ଥିଲା । ଚାରି ହଳ ଜମି ଚାରି, ଶକଡ଼ା ଟଙ୍କା ଫେର ଫାର ଚଳେ । ସଦରକୁ ପିବା ଆସିବ ରେ ଆଇନ କାନୁନ କଥା ତାହାକୁ ଭଲ ଜଣା; ତଥାପି ସେ ରଞ୍ଜିତା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଚାରିଖଣ୍ଡି ମୁରବିଭଳିଆ

ଲୋକ ଅଧ କୋଶ ଯାଏ ଗୋଡ଼ାଇଯାଇ ନାନା-ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବାହୁଡ଼ି ଆସିବା ସମୟରେ ଅବଧାନେ ବନମାଳୀ ଓଢ଼ା କହିଲେ, “ଯାଅ ଘଡ଼େଇପୁଅ, ‘ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ’ କହି ଚାଲି ଯାଅ । ମୁଁ ସେ ଦିନ ଧରି ଦେଇଛି, ତାହା ନ ମେଣେନ ।”

ଆଜି ମାମଲର ତାରିଖ । ଜେଲଖାନା ହାଜତ ଆସାମୀ ସବୁ ଚୂଲ୍‌ଗ ହୋଇ ଆସି ନାଜରଖାନାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ କିଛି ଅଶ୍ଳାଗୁଞ୍ଜା ବଳରେ ହାଜତ ଜାଏଗା ଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା । ଡାହାଣ ହାତ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳି ଓ ମୁଣ୍ଡ ନାନା ଭଙ୍ଗିରେ ସଞ୍ଚାଳନ କରି ରାମାଙ୍କୁ ଇଶାରା କଲା । ରାମା ହାଜତରେ ରହି ଘାବରେଇ ଯାଇଥିଲା, ତାହାକୁ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ହାକିମଠାକୁ ଆଣିଥିଲେ କଣ କରିଥାଆନ୍ତା କଥା ଅଜଣା । ମାତ୍ର ରାମା ମଫସଲି ଭଣ୍ଡାର ହେଲେ କଣ ହେବ, ପଣ ପଣ ଗସ୍ତିହାକିମମାନଙ୍କୁ ବେଠିରେ ଶିଅର କରି କରି ମୁଣ୍ଡବାଳ ପାଗଲଣି । ଘଡ଼େଇକୁ ଦେଖି ଖୁବ୍ ହେମତ୍ ବାନ୍ଧିଲା । ମୁଣ୍ଡ ହାତ ହଲାଇ ଘଡ଼େଇ କଥାରେ ଜବାବ ଦେଲା । ଘଡ଼େଇ କାମ ସାରି ଚାରି ଛ’ହାତ ଚାଲି ଆସିବା ଉତ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବାଳ କନେଷ୍ଟବଳ ଡାକି ଦେଲା, “ତଫାତ୍, ତଫାତ୍ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ନାଜର ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ବାହାରିଆ ମଣିଷକୁ ହାଜତ ଆସାମୀ ପାଖ ପୂରାଇ ଦେଉ ନାହିଁ । ଘଡ଼େଇ ନାଜର-ଖାନାରୁ ଆସି ଉଠିଲା ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଶାଙ୍କୁ ଆସାମୀ ପକ୍ଷରୁ ଉକାଲତନାମା ଦେଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଡେଃ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୌଲ୍‌ବା ଅବଦୁଲ ଶାଙ୍କ ମିସଲରେ ପହଞ୍ଚିଲା ନମ୍ବର ଏହି ମାମଲ ଡାକରା ହେଲା । ମୌଲ୍‌ବା ସାହେବଙ୍କର କିଛି ପରିଚୟ ଦେବ ର ଆବଶ୍ୟକ । ବିନା କାରଣରେ ଅନୁମୋଦନ ଏହି ପରିଚୟ ଦେଉ ନାହୁଁ, ଅପଣମାନେ ଏକଥା

ବୁଝି ପାରିବେ । ଆଜିକାଲି ସରକାର ଯେପରି ହାକିମ -
ଗୁଡ଼ାକୁ ଝଲେଇ ପିଲପରି ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲାଇ ମାରୁଛନ୍ତି,
ଆଗେ ସେପରି ନ ଥିଲା । ଜଣେ ଜଣେ ହାକିମ ଗୋଟାଏ
ଗୋଟାଏ ଜିଲ୍ଲାରେ ଆଠ ଦଶ ବରଷ ରହି
ଯାଉଥିଲେ । ମୌଲ୍‌ଗା ଅବଦୁଲ ଖାଁ ଆଜିକୁ
ଉଣା ଅଧିକ ଦଶ ବରଷ ହେଲା ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଛନ୍ତି ।
ଦର ଦୁଆର ବାଗ ବଗିଚା ଜାରି କରି ଦେଲେଣି;
ସହରର ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି । ମଫସଲରେ ମୌଲ୍‌ଗା
ଦିପୋଟି ବୋଲି ନାମ ଡାକ । ଉଜ୍ଜାଲ, ମୁକ୍ତାର ବୋଲନ୍ତି
ମୌଲ୍‌ଗା ବରୁରରେ ପାଣି ଗଳିବ ନାହିଁ । ହେଲେ
ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ମୌଲ୍‌ଗାଙ୍କ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦୋଷ
ବା ଗୁଣ କଥା ଜାଣୁ, ସେ ପୋଲିଶ ଉପରେ ସବୁଦିନ
ଗୋସ୍‌ସା, ଚାହାଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ହୋଇ
ଥିଲା ଯେ, ପୋଲିଶ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସଜାସଜି କରି
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆସାମୀକୁ ଚାଲଣ ଦିଏ, ଏଥି ପାଇଁ ଚାଲଣି
ମାମଲରେ କିଛି ଟିକିଏ ବାଟ ପାଇଲେ ଆସାମୀକୁ
ଖଲସ କରି ଦିଅନ୍ତି ।

ହାକିମ ମିସଲରେ ବସିବା ମାତ୍ର ପେସ୍‌ହାରେ ବାଁ
ହାତରେ ବିଡ଼ାଏ ନଥି ଡାହାଣ ହାତରେ ଦୁଆତ
କଲମ ଧରି ମିସଲ ଆଗ ବେଞ୍ଚ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି,
ଆଗବେଞ୍ଚରେ କାଗଜପତ୍ର ଥୋଇ ଦେଲେ । ହାକିମଙ୍କୁ
ଝୁବ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ସଲମ କରି ବେଞ୍ଚରେ ବସିଲେ ।

ହାକିମ—ମାମଲ ପେଶ୍ କର ।

ପେସ୍‌ହାର—ହଜୁର, ପହିଲ ନମ୍ବର ମାମଲ ନିମକା
ପୋଲିଶ ଚାଲଣି । ସରକାର ତରଫ ମୁଦେଇ
କନଷ୍ଟବଲ କିଶୋରମ ସିଂ । ମୁଦାଲ ରାମ ବାରିକ ।

ଚପରାସୀ ପାଟି କରି ତିନିଧର ଡାକ ଦେଲା,
“କିଶୋରମ ସିଂ କନଷ୍ଟବଲ ହାଜର ହେ ।”

କିଶୋରମ ସିଂ ହାକିମଙ୍କୁ କନଷ୍ଟବଲୀ ସଲମ
ବଜାଇ ସାକ୍ଷୀ ବାକସ ଭିତରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲା ।

ନାଜରଖାନା କନେଷ୍ଟବଲ ଆସାମୀକୁ ହାଜର କରି
ଦେଲା ।

ପେସ୍‌ହାରଙ୍କ ପଡ଼ାଇବା ମାପିକେ କିଶୋରମ ସିଂ
ସତ୍ୟପାଠ କରି ଇଜାହାର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ହାକିମ ମୁଦେଇର ନାମ, ବାପର ନାମ, ବୟସ
ଇତ୍ୟାଦି ଦସ୍ତର ମୁତାବକ ଲେଖି ସାରିଲା ଉତ୍ତରେ
ମୁଦେଇ ମାମଲର ସମସ୍ତ ହାଲ ହାକିମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ
ମୁତାବକ ବସ୍ତାନ କରିଗଲା । ଜବାନବନ୍ଦ ଲେଖିଯାରି
ହାକିମ ମୁଦାଲ ତରଫ ଉଜ୍ଜାଲକୁ ପଚାରିଲେ, “ଜେର
କରିବ ?”

ଉଜ୍ଜାଲ ସଲମ କରି କହିଲେ, “ହଁ ହଜୁର ।”

ସମ୍ମୁଖ ଉଜ୍ଜାଲ—ଆସାମୀ ଯେ ଲୁଣ ପାଣି ଢାଳି
ଦେଲା, କିଏ ଦେଖିଛି ?

ଜବାବ ମୁଦେଇ—ମୁଁ ଦେଖିଛି, ସେ ହାଣ୍ଡିରେ
ପାଣି ପୂରାଇ ଚାଲୁଥିଲା—

ଉଜ୍ଜାଲ—ବସ ବସ, ମୁଁ ଯାହା ପଚାରିବି ସେଥିରୁ
ଜବାବ ଦିଅ, ଅଧିକ ଗୁଡ଼ାଏ ବକ ନାହିଁ । ମୁଁ
ପଚାରୁଛି ଆଉ କେହି ଦେଖିଛି କି ନାହିଁ ? ‘ହଁ’ କି
‘ନା’ ଏତିକି ବୋଲ ।

ଜବାବ କଃ—ନା, ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଉଜ୍ଜାଲ ସମ୍ମୁଖ—ସେ ଲୁଣ ଦହପାଣି ଢାଳି
ଦେଲା କି ଭଲ ପାଣି ଢାଳି ଦେଲା, କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଜବାବ କଃ—ମୁଁ ଗୁଲହାଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ପାଇ
ଯାଇ ଧରିଛି ।

ସମ୍ମୁଖ ଉଜ୍ଜାଲ—ଧରିଛ ତ, ହଁ—ଲୁଣପାଣି
ଢାଳିଲା ବୋଲି କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଜବାବ କଃ—ମୁଁ ମାଟି ଚାଖି ଦେଖିଛି; ଲୁଣିଆ
ଲାଗିଲା ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ — ବର୍ତ୍ତମାନ ଥରେ ଚାଲି ।

କନେଷ୍ଟବଲ ବରମଦ ମାଟି କିନ୍ତୁ ହାଣ୍ଡିରୁ ଉଠାଇ ଚାଲିଲେ, କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ ଲୁଣିଆ ଲଗୁଛି ।”

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ — ଆଉ ଥରେ ବେଶି କରି ଚାଲି ।

କନେଷ୍ଟବଲ — କିନ୍ତୁ ଗୋପା ହୋଇ ଖୁବ ବୁଝାଏ ମାଟି ପାଟିରେ ପୂରାଇ ଦେଲେ । ମିସଲରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇ ଥୁ ଥୁ କରି ବାହାରେ ପିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ମିସଲକୁ ଆସି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଙ୍କୁ ଖୁବ ହେମତରେ କହିଲେ, “ଦେଖ, ମାଟି ଖୁବ୍ ଲୁଣିଆ ।”

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁହଁରେ ରୁମାଲ ଦେଇ ହସିଲେ, ଅଞ୍ଚ କିଛି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମୁଦେଇ ତରଫ ସାକ୍ଷୀ ଦିଗବାର ଶଙ୍କୁ ମଳିକଙ୍କର ନାମ ଧାମ ହାକିମ ଲେଖିବା ଉତ୍ତରେ, ପେନ୍ସାରେ ସତ୍ୟପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ ।

ସତ୍ୱାଲ — କନେଷ୍ଟବଲ ଆସାମୀକୁ ଗ୍ରେପ୍ସାର କରିବାବେଳେ ତୁ ପାଖରେ ଥିଲୁ ?

ଜବାବ ଶଙ୍କୁ ମଳିକ — ହଁ, ମୁଁ ପାଖରେ ଥିଲି ।

ସତ୍ୱାଲ — ଆସାମୀ ରାମା ଲୁଣ ମାରିବା ପାଇଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଦହପାଣି ରଖିଥିଲା, ତୁ ଜାଣୁ ?

ଜବାବ — ହଁ, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ସତ୍ୱାଲ — ଆସାମୀ ନାଲ ମୁହଁରେ ପାଣି ଢାଳି ଦେଲା, ତୁ ଦେଖିଛୁ ?

ଜବାବ — ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ହଁ ହଁ, ରାମା ପାଣି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା । ସେ ଲୁଣ ମାରେ ।

ମୁଦାଲ ତରଫ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସତ୍ୱାଲ — ରାମା ପାଣି ଢାଳି ଦେବାବେଳେ ତୁ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖିଛୁ କି ନା ?

ଜବାବ — ନା ମୁଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲି । ଜମାଦାରେ କହୁଥିଲେ ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।

ହାକିମ କଣାରାମ ସିଂକୁ ପଚାରିଲେ, “ତୁମର ଆଉ କେହି ଗୁହା ଅଛି ?”

କଣାରାମ କହିଲେ — ମୁଁ ସରକାରୀ ପୋଲିସ — ନିଜେ ଆଖିରେ ଦେଖି ଅଛି । ଆଉ ଗୁହା କଣ ?

ହାକିମ ଏ କଥା ଶୁଣି ମୁରକ ହସିଲେ ।

ମାମଲ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ପାଇଁ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରୟୋଜନ, ଏ କଥା କଣାରାମଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ।

ଏ ଉତ୍ତରେ ଆସାମୀର ଜବାବ ନିଆଗଲା ।

ଆସାମୀ ରାମ ବାରିକର ନାମ ଧାମ ହାକିମ ଲେଖି ନେଲା ଉତ୍ତରେ, ତାହା ବିଷୟରେ ଅଣା ଯାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗ ସଂକ୍ଷେପରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା ଉତ୍ତରେ ହାକିମ ପଚାରିଲେ, “ତୁ ଦୋଷୀ କି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ?”

ଜବାବ ଆସାମୀ ରାମ ବାରିକ — ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ

ହାକିମ — ତେବେ କି ସକାଶେ ପୋଲିସ ତୋତେ ଚାଲିଣ ଦେଲା ?

ଜବାବ — ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜମାଦାରଙ୍କର ବେଠି ନ କରିବାରୁ ସେ ମୋ ହାତରେ ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ମାଟି ଦେଇ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି ।

ସତ୍ୱାଲ — ତୋତେ କିପରି ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ ?

ଜବାବ — ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଘରେ ଶୋଇଥିଲି । ମୋ ଘରେ ପଣି ଖୁବ୍ ମାରିଲେ ଓ ମାରି କରି ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ ।

ସତ୍ୱାଲ — ତୁ ଦିନବେଳେ ଶୋଇଥିଲୁ ?

ଜବାବ — ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା — ନା ନା ମୋ ପେଟ ଟାଣୁ ଥିଲା, ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି ।

ସଞ୍ଜୁଳ - ତୋହର ସଫାଇ ଗୁଡ଼ା ଅଛି ?

ଆସାମୀ ରାମବାରିକ ଜବାବ ଦେବାପୂର୍ବରୁ ଉଠାଇ ଚଢ଼ିକରି କହି ପକାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ହଜୁର ! ଦୁଇଜଣ ସଫାଇ ଗୁଡ଼ା ଅଛନ୍ତି ।”

ଆସାମୀ ତରଫ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ ।

ମକର ବାରିକ, ଡାକ ନାମ ମନ୍ତ୍ରୀ, ବାରିକର ନାମ ଧାମ ଫାରମ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପେସାର ହଲ୍‌ପ୍ ଦେଲେ ।

ସଞ୍ଜୁଳ—ତୁ ଏ ମାମଲରେ କଣ ଜାଣ ?

ଜବାବ ମକର ବାରିକ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜାଣେ, ରାମ ଲୁଣ ମାରି ନାହିଁ । ତାହାର ଡାକା ଦେଉଥିଲା, ଘରେ ଶୋଇଥିଲା, ଲୁଣ ମାରିଲା କେତେବେଳେ ?

ମୁଦାଲ ତରଫ ଉଠାଇ ସଞ୍ଜୁଳ—ତୁମ୍ଭ ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ଲୁଣ କେଉଁଠାରୁ ଆଣି ଖାଅ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ହାଟରୁ ବରୋବର ବିଲେଇତି ଲୁଣ କଣି ଆଣି ଖାଉଁ ।

ସଞ୍ଜୁଳ—ରାମା ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣେ କି ନାହିଁ ?

ଜବାବ—ବରୋବର ।

ସଞ୍ଜୁଳ—ବରୋବର କଣ ରେ ? ଆରେ ରାମା ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣି ଆଣେ, ତୁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛୁ କି ନା ?

ଜବାବ—ରାମା ହାଟରୁ ବରୋବର ଲୁଣ କଣି ଆଣେ, ମୁଁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି !

ସଞ୍ଜୁଳ—କନଷ୍ଟବଲ ରାମା ଉପରେ ରାଗିଥିଲା କି ନା ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ହଜୁର, ବରୋବର ରାମା ଜମାଦାର ଅଇଣ୍ଡା ବାସନ ନ ମାଜିବାରୁ ତା ଉପରେ ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ତଳେ ବଡ଼ ରାଗିଥିଲେ । ତାକୁ

ଜେଲ ଦେବାକୁ କହିଥିଲେ । ରାମାକୁ ବାନ୍ଧିପକାଇ ଡେଇ ମାରିଲେ । ରାମା ‘ବାପରେ ମାରେ’ ପାଟି କରୁଥାଏ ।

ସରକାର ତରଫ କୋଟ କନଷ୍ଟେବଲ ସଞ୍ଜୁଳ—

ରାମାକୁ କନଷ୍ଟବଲ ମାରିବା ତୁ ଦେଖିଛୁ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।

ଦୁସର ନମ୍ବର ସାକ୍ଷୀ ହଗୁ ସାମଲ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ ଯାହା କହିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେମିତି ସମସ୍ତ କଥା ବୟାନ କଲା ।

ନୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ଉତ୍ତରେ ଆସାମୀ ତରଫ ଉଠାଇ ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଖାଁ ହାକିମକୁ ଚାହିଁ ଯେଉଁ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ, ସେଥିର ସାରମର୍ମ—

“ଉଠାଇର ବକ୍ତୃତା—

“ହଜୁର ଏ ମାମଲ ତମାମ ଟୁଠା ଓ ଫରେବ । ମୁଦେଇ କଣାରାମ ସିଂ ଜାତିରେ ଭଣ୍ଡାର; ଆସାମୀ ମଧ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର, ଆସାମୀ ତାହାର ସଙ୍କୁଡ଼ି ନ ମାଜିବାରୁ ସେ (ମୁଦେଇ) ବଡ଼ ରାଗିଥିଲେ, ଆସାମୀକୁ ଜବଦ କରିବା ଓ ହସ୍ତରାଶ କରିବା ମତଲବରେ ଏହି ମାମଲ ରଞ୍ଜନା କରିଅଛି ।

୨ୟ । ନଥିରୁ ସଫା ପ୍ରକାଶ ମୁଦାଲ ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣି ଖାଏ; ସୁତରାଂ ତାହାର ଲୁଣ ମାରିବା ଦରକାର ନ ଥିଲା ।

୩ୟ । ଗ୍ରେସ୍ତାର ସମୟରେ ଆସାମୀ ବେମାର ହାଲତରେ ବିଛଣାରେ ଶୋଇଥିଲା । ବେମାର ଲୋକ କେବେ ଲୁଣ ମାରି ନ ପାରେ ।

୪ର୍ଥ । ସରକାରୀ ଦିଗବାର କନଷ୍ଟବଲ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲା, ଆସାମୀ ଲୁଣ ମାରିଥିଲେ ସେ ଦେଖି ଥାଆନ୍ତା ।

ମମ । ଆସାମୀ ଯେଉଁ ବରମନ୍ଦ ମାଟି ଦାଖଲ କରି ଅଛି, ତାହା ମୁଦାଲ ନାଲ ମୁହଁରୁ ଆଣି ଥିବା ସତ୍ୟ ଅଟେ । ସେ ମାଟି ସେ ଲୁଣିଆ ଲୁଗୁଅଛି ସେଥିର କାରଣ ଏହି କି ସେ ମଫସଲ ଭଲ ମାନେ ରାସରେ ଭୟରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାଟି ବାହାର ନାଲ ଦୁଆରର—ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ସେହି ପାଣି ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମାଟି ଲୁଣିଆ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏ କଥା ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା ମୁଦେଇ କିଶାସନ ଆଉଥରେ ମାଟି ଗୁଣୁ ଓ ପୁଙ୍ଗୁ ସେପରି ଉଷମୁଳୁଆ ଗନ୍ଧ ଅଛି କି ନାହିଁ, ସଫା ଜଣାଯିବ ।

ଉତ୍ତମ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ହାକିମ ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଲେ । ସେହ୍ନାରେ ହାକିମ ଆଡ଼କୁ ନଥି ଉଦ୍‌ହାତ କରି ଖୁବ୍ ଗୋଟିଏ ହସିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ହସିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତମ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହାକିମଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହଜୁର ମା ବାପ ଖାମିଦ; ଆସାମୀ ନିହାତି ଗରବ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ତାହାକୁ ଖଲସ ଦିଆଯାଉ ।”

ହାକିମ ଦୁଇ ପର୍ଦ୍ଦା ପୁଲିଶକେପ୍ କାଗଜର ଏକ ଲମ୍ବା ରସ୍ତା ଲେଖିଲେ—ଉତ୍ତମ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ଥିଲେ, ସ୍ବୟଂରେ ସେ ସମସ୍ତ କାରଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆସାମୀକୁ ଖଲସ ଦେଲେ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଲେଖିଲେ ମୁଦେଇ କିଶାସନ ସିଂ ପୋଲିଶ କର୍ମର ଅଧୋଗ୍ୟ ।

ସ୍ବୟଂର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ପେଶ ହେଲା । ଏ ଯାହା କିଶାସନଙ୍କର ନୌକରି ରସା ପାଇବା କଠିନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ପେସାର ହାକିମଙ୍କୁ ସମଜାଇ ଦେଲେ, “ହଜୁର ପୋଲିଶ ନୁହାଁ, ଗ୍ରାମ ଲୋକ ଏକସେଟ, ସମସ୍ତେ ବଦମାଏସ, ସବୁଦିନ ଲୁଣ ରୋରି କରି ସରକାରଙ୍କ ଲୋକସାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପୋଲିଶକୁ ଉତ୍ତମିୟ କଲେ

ସରକାରୀ ଲୁଣ ବରବାଦ ହୋଇଯିବ । ଏହି ପୋଲିସ କନଷ୍ଟବଲ ଖୁବ୍ ହସିଆର, ତଳକ ଗ୍ରାମ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଦରେ ଏ ମାମଲା ସାବିତ୍ ହେଲା ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି, ହାକିମ କିଛି ଖୋସନାମାଇ କରି କଣ୍ଟକୁ ଗୁଡ଼ି ଦେଲେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜମାଦାରେ ଭାରି ଫୁର୍ତ୍ତିରେ ଆସାମୀକୁ ଧରି ମଫସଲରୁ ଆସିଥିଲେ । ମାମଲର ହାଲ ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ଧା ବସିଗଲଣି । ସାମାନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏହିପରି । ଅଳ୍ପ ଆନନ୍ଦରେ ଫୁଲି ଉଠନ୍ତି, ସେହିପରି ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ଧକା ଖାଇଲେ ବସି ପଡ଼ନ୍ତି । କଚେରି ବାହୁଡ଼ା ସିଙ୍ଗେ ପେସାରଙ୍କ ବସାଦର କୋଣରେ କାନିଟା ମେଲଇ ଦେଇ ଲଠ କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କାହିଁକି ବାହାନାରେ ସେ ରକ୍ତିରେ କିଛି ମୁହଁରେ ଦେଲେ ନାହିଁ । ରକ୍ତିରେ ଜମାଦାରଙ୍କୁ କିପରି ନିଦ ହୋଇଥିଲା, ଏଥିର ଠିକ୍ ସମ୍ବାଦ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଇ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର ଥାଉଣୁ ଦିଗବାରକୁ ଧରି ଫାଣ୍ଡିକୁ ରବାନା ହୋଇଗଲେ । ଆଉ ଆଉ ଦିନେ ଦିନ ପହରେ ଥାଲି ଫାଣ୍ଡିରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆଜି ପହଞ୍ଚିବାକୁ ରକ୍ତି ପହରେ ଗଡ଼ି ଗଲା । ରୋଷେଇର କିଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ, ଦିଗବାର ଗାଁରୁ କିଛି ଜଳଖିଆ ଅଣାଇ ଦେଲା ।

ସକାଳବେଳେ ଜମାଦାରେ ଫାଣ୍ଡି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବୁଛନ୍ତି, ଗାଁ ଲୋକେ ଏଣିକି ତାହାଙ୍କୁ ହେଟାଦର କରିବେ, କେହି ଅବା ଟାପର କରିବ । କାହାରି ମୁହଁକୁ ଭଲ କରି ଅନାଉ ନାହାନ୍ତି । ଗାଁର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକମାନେ ଫୁଟପରି ହାଜର ହୋଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡିବତ୍ କଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ଆଗମନ ଯଦିବ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ମାତ୍ର ଜଣା ନ ଥିବାର ଏବଂ ରକ୍ତିରେ ଉପାସ ଥିବାର କହି ଭାରି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ଚଢ଼ିଲ ରୋଷେଇର ଡ୍ରୋଲ କରି ଦେଲେ ।

ଦିନ ପାଣି ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଜମାଦାରେ ଆଗ ପରି ବେଶି ଗାଁ ଗସ୍ତକୁ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଗପରି ଆଗଣା ଆଗଣା ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦା ସାରି ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ସଞ୍ଜବେଳେ ଜମାଦାର ପାଖରେ ବସନ୍ତି । ଏଣୁ ତେଣୁ ତେର କଥାବାଣୀ ହୁଏ । ଓହ୍ଲେ ପହୁଞ୍ଚିଗଲେ ଛୁନ୍ଦମାନ୍ଦ ବୋଲି ବୋଲି ହୁଏ, ମାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଭାବନା, ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଜଗାଜଣି । ଜମାଦାରେ ଅନେକ ଉପାୟ ଭାବିଲେଣି, କିନ୍ତୁ କଥା କିନାରୁ ଲଗାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ନିରୋଳାରେ ବସି ବସୁର କଲେ—ରାମା ତ ଖଲ୍ଲସ ହୋଇ ଆସିଲା ହୁଁ; ମାସ ଏଣିକି କଣ କରୁଥିବ ? ସରକାରୀ ପୋଲିଶ ମାଡ଼ ବସିଲଣି, ଆଉ କି ରକ୍ଷା ଅଛି । ରାମା ମାମଲରେ ଜଣି କରି ମଧ୍ୟ ହାରି । ହିସାବରେ ଦେଖାଗଲା, ରାମା ମାମଲରେ ଝରତ ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ସତେଇଣ ଟଙ୍କା ଚଉଦ ଅଣା ଦୁଇପାହ । ଏଣିକି ଆଉ ମାମଲ ଝ କଲେ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆସିବ ? ଏଥର ଭେଦା ଟଙ୍କାଟା ଯେପରି ଅସୁଲ ହେଲା, ତ ହା ମନ ଜାଣେ । ଟଙ୍କା ବା କାହା ହାତରେ ଅଛି । ଦିନେ ଅଧରାତି ଯାଏ ଗୋପାଳ ଦଡ଼େଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଖୁବ୍ ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଶେଷକୁ ଅବଧାନ ଯେଉଁ ଉପାୟଟା ବାହାର କଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ମାନଗଲା । କାଲି ଖୋଦ ଅବଧାନେ ଜମାଦାରଙ୍କ ପାଖରେ କଥା ପକାଇବେ, ସୁର ହେଲା ।

ସଞ୍ଜବଞ୍ଚ ଲାଗି ଗଲଣି । ଜମାଦାରେ ଭାଗବତ ଦରେ ବସିଥାନ୍ତି । ବିଗବାରଟା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, କାହାକୁ ଡାକିବାକୁ ଯାଇଛି । ଓହ୍ଲା ଅବଧାନେ ଧୀର ଧୀର ହୋଇ ଫୁଲୁଥିଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବତଟାଏ କରି ପାଖରେ ବସିଲେ । ଖୁବ୍ ନିରୋଳା, କେହି ପାଖରେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଚାରିଟା ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା ଉତ୍ତରେ ଅବ-

ଧାନେ ଚାରି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ଗଲା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ ଥରେ ହାଇ ମାରି ଏକାବେଳେ କଥାଟା ପକାଇଲେ । ସେ କଥାର ସାରମର୍ମ ଏହି—

“ଜମାଦାରଙ୍କ ବସା ଖର୍ଚ୍ଚ ଗାଁ ଲୋକେ ଚଳାଇବେ । ଏ ସିବାଏ ମାସକୁ ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଦେବେ ଏବଂ ଫି ମାସ ଏକ ନମ୍ବର ଶ୍ରେଣୀ ଆସାମୀ ଧରିଦେବେ ।”

ଜମାଦାରେ ତ କୋଟିନିଧିଟାଏ ପାଇଗଲେ, ଏକା ବେଳେ ରାଜି । ସମସ୍ତ ଭାବନାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକ ସଭା କରି ବସିଲେ, କଥା ଛୁଡ଼ିଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚିତ୍ରଣରେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ଉଠିବ । ଏ ସିବା ଜଣେ ପାଣି ହାତରେ କିଛି ଲୁଣ ଦେଇ ଚୋର ବୋଲି ଧରାଇ ଦେବେ; (ଅବଶ୍ୟ ପାଣର ରାଜକରରେ କଥା ହେବ) । ସେ ପାଣ ଯେତେଦିନ ବନ୍ଦରେ ରହିବ, ତାହାର ପିଲା ଝିଲା ଖର୍ଚ୍ଚ ସବୁ—ସବୁ—କଥା ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ଭୁଲାଇବେ ।

ବେଶ କାମ ଚଳିଲା । ଜମାଦାରେ ନାମ ମାସ ଗାଁ ଗସ୍ତକୁ ବାହାରନ୍ତି, ଚଉପଟ ଖେଳନ୍ତି, ଗାଁ ବୁଲନ୍ତି ଓ ଅବଧାନଠାରୁ ଛୁନ୍ଦ ଶୁଣି ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନଟାଏ ପକାନ୍ତି । ଦୁଇ ଚାରି ନମ୍ବର ମାମଲ ମଧ୍ୟ ଚଲଣ ଦେଲେଣି । ମାମଲ ସାପ ସାବିତ- ଆସାମୀମାନେ ସଜା ପାଇ ଗଲେଣି ।

“ଅଧର୍ମବିତ୍ତ ବଡ଼େ ବହୁତ,
ସିବାବେଳେ ଯାଏ ମୂଲ ସହିତ ।”

ଜମାଦାରେ ଆଜ୍ଞା ଦୁଇଟଙ୍କା ରେଜିଗାର କରିଥିଲେ । “ରାଜା ପଣ୍ୟତି କର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟାମ୍ ।” ଅନ୍ୟାୟଟା କେତେଦିନ ଛୁପିବ । କଥାଟା ସରକାର କାନରେ

ବାଜିଲା । ଏ ବରଷ ଲୁଟିଯାହେବଙ୍କ ଦରବାରରୁ ଯେଉଁ ନିମଜ୍ଜା ସାଲତମାମି ଶେପୋଟ ବାହାରିଲା, ସେଥିରେ ଏହି ଠକାଠକ ମାମଲୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦରଜ ଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ଜିଲ୍ଲା ହାକିମମାନେ ଦେଖି କାବା । ଖୁବ୍ ହୁସିଆର ହୋଇଗଲେ । ଜଗାଜଗି କଲେ; ମାତ୍ର ଫଳ ନାହିଁ ।

ଜିଲ୍ଲା ହାକିମମାନେ ପୋଲିଶ କାରସାଦି ଧରିବା-ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟାକଲେ; ମାତ୍ର କିଛି କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କିପରି ବା ପାରିବେ, ମଫସଲ ଚୌକିଆ ଠାରୁ ସଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲା । “ବେର ମାଉସୀ ପୁଅଭାଇ, ଯାହା ମିଳିଲା ବାଣ୍ଟିକୁଣ୍ଡି ଖାଇ ।” କୌଣସି ଗୋଲମାଲ ନାହିଁ, କାମ ବେଶ ଚଳୁଛି । ଲୁଣ ଚୋର ପାଣଗୁଡ଼ାକ ବେଶ କରୁଲ ଜବାବ ଦେଇ ଜେଲ-ଖାନାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ପୋଲିଶ କନେଷ୍ଟବଲ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚି—ଆଉ ଜାତି ଲୋକ କି ଲୁଣ ଚୋରି କରିବେ ?

ଆଜି ସଦର କଚେରିରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ଲ ପଡ଼ିଛି । ଅମଲ ଫରାଲ ମଞ୍ଚକ୍ରେଲ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା । ବରଗଛ ମୂଳ ମୁକ୍ତାରଖାନାରେ ଆନ୍ଦୋଳନଟା କିଛି ବେଶି । କଥା କଣ ? ଜଣାଗଲା ନିମଜ୍ଜା ମାହାଲର ପୋଲିଶ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଠକପଣ ଧରିବା ସକାଶ ସଦରରୁ ଗୁରୁତ୍ୱା ପୋଲିଶ ବାହାଲ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । କେତେକ ମାସ ହେଲା ବେଶ ବଦଳାଇ ମଫସଲରେ ବୁଲୁଥିଲେ । ପୋଲିଶର କେତେଜଣ କନଷ୍ଟବଲର ଠକପଣିଆ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ସାକ୍ଷୀ ସାବୁତ ସହିତ ଆସାମୀ ଚଲଣ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ କିଏ ? ଆମ୍ଭ କଣାରମ ସିଙ୍ଗେ ! ମାମଲୁ ଖୁବ୍ ଗୋଲଦାଖ ଲାଗିଲା । ଆଉ ଆଉ

ଆସାମୀମାନଙ୍କ କଥା, ମାମଲର ଆଉ ଆଉ କଥା-ଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ କଣ ହେବ । ଶେଷରେ ମେଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ଶୁଣା ଗଲା । ‘କନେଷ୍ଟବଲ କଣାରମ ସିଙ୍ଗର କଠିନ ପରୀକ୍ଷା ସହିତ ଦୁଇ ମାସ ମିଆଦ ଆଉ କୋଡ଼ିଏଟଙ୍କା ଜରିମାନା । ଜରିମାନା ନ ଦେଲେ ଅଧିକ ମିଆଦ ଡିନିମାସ ।’

ମେଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମୀ ତାରିଖଠାରୁ ଆଜକୁ ଉଣା ପୂର୍ବ ଛ ମାସ ବତିଗଲାଣି । ଶୁଣାଶୁଣିରେ କଣା ଭଣ୍ଡାର ଆଜକୁ ଗୁରୁମାସ ହେଲା ଆସି ଗାଁଆରେ ଅଛି । ଘରୁ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଗାଁ ଲୋକେ କେହି ଦେଖନ୍ତିନାହିଁ । କଣା ଆଜ୍ଞା ଦୁଇପଇସା ଗୁଡ଼ି ଆଣିଥିଲା । ଭଣ୍ଡାର ବାପୁଡ଼ା ଶକଡ଼ା ଟଙ୍କା ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଲେ ତାକୁ ଡେର । ହେଲେ ବସି ଖାଇଲେ ସମୁଦ୍ର ବାଲି ନିଅନ୍ତୁ । ପଇସାର ଖେଉଟାଣି ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି, କେତେଦିନ ବା କୋଣରେ ପଶି ରହିବ ? ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲା । ଏଣିକି ଗାଁ ନ ଖଟିଲେ ଅତଳ । ପେସାର ଖପା ହୋଇ ବସାରୁ କାଢ଼ି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ହାକିମ ହୁକୁମା ଲୋକ, ଚୋରଟାକୁ କିପରି ପାଖରେ ପୁରାଇବେ ? ବିପଦ ଅନ୍ଧାର ଆସିବା ବେଳେ ଗୁରୁଆଡ଼ି ମାଡ଼ି ଆସେ । ଗାଁ ଖଟିବା ଆଉ ପୁରୋହିତେ ପୁରଣ ଫିଟାଇ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି—“କଣା ପାଣ ନାହିଁ ହାଡ଼ି ନାହିଁ, ଜେଲଖାନାରେ ଛତିଶ ପାଟକ ଭାତ ଖାଇ ଆସିଅଛି, ସେ ପଡ଼ିତ । ଆଉ ତାକୁ ଯେ ଛୁଇଁବ, ନିଆଁ ପାଣି ଦେବ, ସେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିତ ।” କଣା ତ ସାତ ପାଞ୍ଜିରୁ ଗଲାଣି । ଦୁଃଖ କହିଲେ ନ ସରେ । ଦୁଇ ମାସ କାଳ କଣା ପୁରୋହିତ ଦୁଆରେ ଧାରଣା ଦେଇ ଶୋଇଲା । ବଣଯାକ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ମାରି ଚାଲି ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ପୁରୋହିତ ଦୟାଳୁ ଲୋକ । ଦୁଇମାସ

ଉତ୍ତରେ ଗାଁ ବରଗଛ ମୂଳରେ ସଭା ବସିଲା । ପୁରୋହିତ ପୁରାଣ ପଢ଼ାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ—“ପଞ୍ଚୁଗବ୍ୟ, ପଞ୍ଚୁଦାନ—ପୁରୋହିତ ବଂଶଯାକ ସକାଶେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପଞ୍ଚୁଶମ୍ଭୁ ଗ୍ରାହଣ ଭୋଜନ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣା, ଜାତିମାନଙ୍କୁ ଭଜିବେଳ ଘର ।” ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେବା ଦିନ ପୁରୋହିତ ସଭାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, “ଗ୍ରହ-ଶାପରେ ଯଦୁବଂଶ ନାଶ—ସ୍ୱପ୍ନଂ କ୍ଷୁଦ୍ର ମେଘନ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି ।”

କିଣା ଯାହା କିଛି ବଲବାଡ଼ ଦୁଇମାଣ ଓ ଘରେ କାସା ବେଲ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରିଥିଲା, ସରକାରୀ ଜରିମାନା ଟଙ୍କା ଅଧିକ ସକାଶ ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ସବୁ ମାଲ ନିଲମ କରି ଦେନ ଗଲା । ସବୁ ଯାଇଛି ଗାଁ ଖଟି ଶାଏ ।

କିଣା ସଙ୍ଗରେ କାହାର ବୋଲ ବୋଲି ହେଲେ, ସେ ଟାପର କରି କହେ—“ପୁନର୍ମୁଖିକୋଭବ ।”

ପରିଶିଷ୍ଟ

.

ପରିଶିଷ୍ଟ

(ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ)

(କାଳାନୁକ୍ରମେ ସଜ୍ଜିତ)

ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର

(ପାଠକୃତ ଦର୍ଶନ)

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ‘ଯୋଗ’ ଏହି ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ମାତ୍ରକେ ଯୋଗର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯୋଗବଳରେ ପୂର୍ବତନ ମହର୍ଷିମାନେ ସେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଜୀବିତ, ଗଗନରୁ ଗ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ହୃଦ୍ଗତ ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉଥିଲେ ଏଥିର ପ୍ରଚୁରପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଆଜିକାଲି କୌଣସି କୌଣସି ଯୋଗୀ ବିନା ଅଳ୍ପ ଜଳରେ ମାସେଯାଏ ମାଟିତଳେ ରହିବାର ଶୃଙ୍ଖାଯାଏ । ଲହୋର ସହରରେ ଏପରି ଜଣେ ଫକୀରକୁ ତପତ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହେବମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିବାର ଆନେମାନେ ସମ୍ଭାବ ପରିକାରେ ପାଠ କରୁଅଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶର ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥିତ ସୁନ୍ଦର-ବନ ଜମି ଆବାଦ ସମୟରେ ମାଟି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଯୋଗୀ ବାହାରିଥିଲେ; ତାହାଙ୍କୁ କଲିକତା ଉପକଣ୍ଠ ଶିବିରପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଅଣାଯାଇଥିଲା । ସେ ସ୍ଥଳରେ ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ତିନିଦିନ ମାତ୍ର ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଅନେକ ଯତ୍ନରେ ତାହାଙ୍କର ଯୋଗ ଭଗ୍ନ କରାଗଲା ଉତ୍ତରେ

ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଆନେମାନେ ଗୋଟିଏ ଯୋଗୀଙ୍କୁ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ସେ ଏକମାତ୍ର କାଳ ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ବିନା ଅଳ୍ପଜଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସବୁଦିନ ବର୍ଷ ସମୟରେ ସେ ଯୁବକ ସମାନ ପ୍ରଣୟମାନ ହେଉଥିଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ସୀମାନ୍ତ ସ୍ଥାନ କାନ୍ଥ ମଠରେ ବୋଧକରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ତାହାଙ୍କର ମଠ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ଯୋଗୀମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ମନର ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି, ଏହା ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ଆନୁମାନକୁ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ସତରାତର ଆନେମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ନେତ୍ର ଦେଖି ସେହି ଲୋକର ମନର ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉଁ । ଜଣେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି—

“ଯୋଗୀକା ଶ୍ରେଣୀକା ଶ୍ରେଣୀକା ନିଶାନ୍
ଆଁ ଖସେ ଜାନ ଆର ଆଁ ଖସେ ପପୁଛନ୍ତି ।”

ସେହିପରି ଜଣେ ଇଂରେଜ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି ।
“The face is an index of the mind”.
ଅପରିଚିତ ଲୋକର ନୟନ ରଙ୍ଗ ଦେଖି ସେହି ଲୋକର

ମନର ଭାବ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ସମସ୍ତେ ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି ଗୋଟିଏ ଶିଶୁକୁ ଆଖି ଢାଳି ଚାହିଁ, ସେ କାନ୍ଦି ପକାଇବ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନବତ୍ ଯୋଗୀମାନେ ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବ ଯେ ବିଶେଷ ରୂପେ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ, ଏଥିରେ ବିଚିତ୍ର କଣ ଅଛି ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇଗୋଟି ଗୌରବିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛୁ ।

“ଯୋଗିନୀ ସୁଲଭା ଶୁଣିଲେ ରାଜର୍ଷି ଜନକ ଜଣେ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଓ ପରମ ଯୋଗୀ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ମିଥୁଳାନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଆପଣାର ବୁଦ୍ଧି ସବୁ ଯୋଗେ ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାର ଦୁଇ ନେତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ଦୁଇ ନେତ୍ର ଅଭିମୁଖରେ ଠିକ୍ ସମ ସମ୍ମତ ଭାବେ ସ୍ଥାପନ କରି ଉଭୟ ନେତ୍ର ରହି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଯେ ଗରୁଡ଼ରେ ବନ୍ଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜର୍ଷି ଜନକ ମଧ୍ୟ ଏହା ଦେଖି ସୁଲଭାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବ କୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏହିକ—ପୂର୍ବକାଳରେ ଜଣେ ରାଧି ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଗ୍ନିସେବାର ଭାର ଅର୍ପଣ କରି ପ୍ରବାସ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କିଛିକାଳ ଉତ୍ତରେ ଅଗ୍ନିଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟହୋଇ ଶିଷ୍ୟକୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୁରୁଦେବ ଗୃହାଗତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଶିଷ୍ୟର ମୁଖଜ୍ୟୋତି ଓ ନେତ୍ରକାନ୍ତରେ ଆଉ ଅଜ୍ଞାନ ଭାବ ନାହିଁ । ରାଧି ବିସ୍ମୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶିଷ୍ୟକୁ ପଚାରିଲେ ।

“କଥା ସୌମ୍ୟ ଶ୍ରୁତ୍ୱଦେବ
ଭାବତେ ତେ ମୁଖଂ ।”

ମନୁଷ୍ୟ ଅନ୍ତଃକରଣର ଭାବ ଓ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ସଜଳ ନେତ୍ରମାତ୍ର ଦ୍ୱାରା ବଢ଼ିରାଗତ ହୁଏ । ସେଥି ସକାଶେ

ବିଜ୍ଞାନେକମାନେ ନେତ୍ର ମାତ୍ର ଦେଖି ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବ ସକଳ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ନେତ୍ର ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଭାବ ଜଣାଯାଏ ତାହାର ନାମ ଗୁରୁତ୍ୱ-ବିଦ୍ୟା । ଯୋଗୀମାନେ ଉଚ୍ଚ କ୍ଷମତା ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁରୁତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରି ଥାଆନ୍ତି । ଯୋଗ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯାଚକ ନାମକ ଯେଉଁ ଯୋଗର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ତାହା ଏହି ଦୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ ବା ଗୁରୁତ୍ୱ ବିଦ୍ୟାର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଅଟେ । ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ପ୍ରସାରଣ ସମ୍ଭବତମ ବସ୍ତୁ ଦର୍ଶନ, ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବାଦି ଅମାନବ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ଏବଂ ଗୁରୁତ୍ୱ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱାଦୃଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯୋଗୀମାନେ ପ୍ରଥମରେ ଯାଚକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା କରି ଥାଆନ୍ତି । ଯାଚକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଏହିପରି ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି କି, “ଗୋଟିଏ ନେତ୍ର-ତୃପ୍ତିରେ ଜ୍ୟୋତିବିଶିଷ୍ଟ (ଧାତୁ କିମ୍ବା ପାଷାଣ ନିର୍ମିତ) ପଦାର୍ଥକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖିବ ଏବଂ ଯୋଗାସନରେ ବସି କେବଳ ଏକଧ୍ୟାନରେ ସେହି ପଦାର୍ଥକୁ ଚାହିଁ ରହିବ । ତତ୍ପରେ ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାହିଁ ରହିଥିବ, ଯେମନ୍ତ ଶରୀର ଦୋହଲିବ ନାହିଁ, ପଲକ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ମନ ବିଚଳିତ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମରେ କିଛିକାଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ, ତତ୍ପରେ ଦୋଷ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ଏବଂ ନିଦ୍ରା ତନ୍ମୟ ସ୍ୱାଧୀନ ହୁଏ । ଯୋଗୀମାନେ ଘର୍ବକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନିଦ୍ରାରେ ରହିପାରନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନ ଗୁଡ଼ାକେଶ; ଅର୍ଥାତ୍ ନିଦ୍ରାବିଜୟୀ ଥିଲେ । ପରମଯୋଗୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବନବାସ କାଳରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ଶୋଇ ନ ଥିଲେ । ଏ କଥା ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ କାରଣ ଦେଖୁନାହୁଁ । ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ଓ ଧାତୁନିର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଗରେ ରଖି ପୂଜା କରିବାର ପଦ୍ଧତି ଯେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ସେଥିର ମୂଳକାରଣ ଯାଚକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ।

ମାତ୍ର ମୂଳକାରଣ ଲୋକମାନେ ପାସୋର ସାରିଲେଣି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିବାରୁ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶୀଳା ଏବଂ ଧାତୁମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ସମସ୍ତେ ନିଷ୍ଫଳ ରହୁଅଛନ୍ତି । ଆଜନ୍ମ ପୂଜା ମଧ୍ୟ ଯାତକ ଫଳରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ପରିତାପର କଥା । ଯାତକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଆହୁର ମଧ୍ୟ କେତୋଟି ବିଧି ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶରବେଳେ ଆପଣା ଗୁପ୍ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ରହିବ । ଏହିପରି କିଛିଦିନ କଲ ଉତ୍ତରେ ଭୂମିରେ ଯେମନ୍ତ ଆପଣାର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଥାଏ, ଆକାଶରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗୁପ୍ତା ଦେଖି ପାରିବ । ଏହି ଫିସ୍ତା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଯୋଗୀମାନେ ଗଗନରୁ ସିଦ୍ଧ ସୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟିର ସ୍ଥିରତା ନିମନ୍ତେ ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଏପରି ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି କି ସବୁଦିନ ନାସାଗ୍ର, ଭୂମଧ୍ୟ ଏବଂ ଲଲଟବିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ କରିବ । ଏଥିରେ ଯାତକ ବିଦ୍ୟାଲଭ ଛଡ଼ା ମନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୁଏ । ଏଥି ସକାଶେ ନାସାଗ୍ର, ଭୂମଧ୍ୟ ଓ ଲଲଟରେ ତିଳକ ଧାରଣ କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ରେଖାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ବିନ୍ଦୁ ଧାରଣ କରିବ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେହି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଣେ ତିଳକ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ବାହୁ, ଗୁଡ଼ି, ପୃଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାର କରି ଦସିଲିଖି । ତିଳକ ଚିହ୍ନିତ, ଶ୍ୟାମ-କଲେବର ନେକତା ବାଦର (?) ଅନୁରୂପ ଭିକ୍ଷୁମଣି ବୈଶ୍ଣବ ଦ୍ଵାରା କେବେ ହେଲେ ପାଠକ ମହାଶୟ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥିବେ । ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ନବ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମସ୍ତକର ତିଳକ ନିମନ୍ତେ ଅଧିକାରଭ୍ୟୁତ ହେଉଅଛି । ଅସହ୍ୟତାର ଚିହ୍ନ ବୋଲି ହେଉ ଅଥବା ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ କାଣି ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତିଳକ ଲଗାଉ ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସହିତ କ୍ଷତିବୃଦ୍ଧିର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯୋଗର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଯେ ଦିନକୁ

ଦିନ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରୁ ଲୁପ୍ତ ହେଉଅଛି ଏହା ହିଁ ପରିତାପର କଥା । ଅଥବା ଆଜିକାଲି ଇଂରେଜ-ପ୍ରାବୃତ୍ତ ଦେଶରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏପରି ଗତିମତ ହେବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ପାଞ୍ଚଜଣ ମିଳିମିଶି (କମ୍ପାନି ହୋଇ) କର୍ମ କରିବା ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ଅନେମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା ନିମନ୍ତେ ସକ୍ଷମ କରି ବସୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆନୁମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବୋଲି-ଅଛନ୍ତି “ଏକୋୟାନତ” ଏକାକୀ ବସି ଆନୁଗନ୍ୟା କରିବ । ଭଗବାନରୂପୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି —

“ଯୋଗୀ ସୁଜୀବ ସତତ ମାୟାନଂ ରହସି ସ୍ଥିତଃ”

“ଏକାକୀ ଯତ ଚିନ୍ତାମ୍ବା ନିରାଶୀର ପରିଗ୍ରହଃ ।”

“(ଭଗ ଗୀ-ଷଷ୍ଠ ଅ; ୧୦ ଶ୍ଳୋକ)”

ଯୋଗୀରୂପ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ଜନରେ ଏକାକୀ ବସି ଦେହ ଓ ମନକୁ ବର୍ଣ୍ଣଭୂତ କରି ଆଶା ଓ ପରିଗ୍ରହ ତ୍ୟାଗକରି ସମାଧିରେ ମନକୁ ଲଗାଇବେ ।

ଆଧ୍ୟାତ୍ମ-ଚିନ୍ତା ତ ବିଶେଷ ଗୁରୁତର ବିଷୟ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଦେଖ । ଯୋଗୀ ନ ହେଲେ କହାର ଦ୍ଵାରା ପାର୍ଥକ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ଏହି ଯେ ମହାରଣା କାଠ ରଜା କରୁଅଛନ୍ତି ସେ ଯୋଗୀ । ଲୁଗାକୁଣା ତନ୍ତ୍ର ଯୋଗୀ । ଯୋଗୀ ନ ହେଲେ ସ୍କୁଲ ପିଲା ସେବକତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସଂଧ୍ୟୁ ନ ପାରେ । ତେବେ ଅତି ମହାବିଦ୍ୟା ଯେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଜ୍ଞାନ ତାହା ବିନା ଯୋଗରେ କି ସାଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ ?

ଯୋଗ—ଏହି ଶବ୍ଦଟିକୁ ଆନେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୌତିକ ଯୋଗ

ଏବଂ ଅଧ୍ୟାୟ ଯୋଗ । ଆନନ୍ଦମାନେ ରେଲ, ଟେକିଗ୍ରାଫ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଅଭୂତ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖୁଅଛୁ ସେ ସମସ୍ତ ଜଡ଼ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍‌ଭାବିତ ଫଳ ଅଟେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନ ଲୋକମାନେ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣାଗୁଣ ଆଲୋଚନା ଦ୍ଵାରା ସେମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ସ୍ଵୟାଦି ଅବଗତ ହୋଇ ଉଲ୍ଲ୍‌ସିତ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଗଛରୁ ପାଚଲା ଫଳ ଖସି ପଡ଼ିବାର କିଏ ଅବା ନ ଦେଖି ଅଛି ? କିନ୍ତୁ ନିଉଟନ ତାହା ଦେଖି ବିଶାଳ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରର ମୂଳଦୁଆ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ । ନିଉଟନ ବଡ଼ ଯୋଗୀ । ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟ ଯୋଗ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ଅଟେ । ଜଡ଼ଜଗତ ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭାହିଁ ଏହାର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଜଡ଼ଯୋଗ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ଦୁଇ ଚର୍ମ ଚକ୍ରର ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟ ଯୋଗ ସାଧନ ନନ୍ତେ ଚର୍ମଚକ୍ର ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଯୋଗୀମାନେ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଚର୍ମଚକ୍ର ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚକ୍ର ଅଛି, ସେ ଚକ୍ର ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ ନ ହେଲେ ତାହା ଥିବା ନ ଥିବା ପରି । ସେହି ଚକ୍ରର ନାମ ଦବ୍ୟଚକ୍ର ବା ଜ୍ଞାନଚକ୍ର । ଆନନ୍ଦମାନେ ଚର୍ମଚକ୍ରରେ ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖିପାରୁଁ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନଚକ୍ରରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପଦାର୍ଥମାନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏହି ନେତ୍ରର ଅବସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ ଭୂସନ୍ଧ ଉପରିସ୍ଥ ଲଲଟର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅଟେ । ଲଲଟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଭୃଗୁ ଚକ୍ର ଅଛି, ଏହା ଜଣାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ପରମ ଯୋଗୀ ସଦାଶିବ ଶିନେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଶିବାଣୀ ଶିନେନ୍ଦ୍ରା । ଜ୍ଞାନଚକ୍ର ଉନ୍ମୁଳିତ ହେଲେ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ଚର୍ମଚକ୍ରର ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଦର୍ଶନେଚ୍ଛା ଆଉ ରହେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଚର୍ମଚକ୍ରଦ୍ଵୟ ସର୍ବଦା ଶକ୍ତିମାନ ଓ ତଳ ତଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ । ଚର୍ମଚକ୍ର ଦ୍ଵାରା ଦେଖିବା ଓ ଦବ୍ୟଚକ୍ରରେ ଦେଖିବା ପ୍ରଣାଳୀ

ସମାନ ନୁହେଁ । ଯୋଗୀମାନେ କୌଣସି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଗତ ବସ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ପ୍ରଥମେ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିରେ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ଵାରା ନିରୋଧଦ୍ଵାରା ସମସ୍ତ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ପୁଞ୍ଜୀକୃତ କରି ଲଲଟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥିତ ଦବ୍ୟଚକ୍ର ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ସେଥିରେ ଚିତ୍ତ ଏକତାନ ହୁଏ ଏବଂ ଚର୍ମଚକ୍ରର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ସେଥିର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଲଲଟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ଦବ୍ୟଚକ୍ରରେ ପଡ଼ିତ ହୁଏ ଏବଂ ନିରୁଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବଳ ମଧ୍ୟ ତାହା ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ତହିଁରେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଅର୍ପିତ ହେବା ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନନେତ୍ର ହଠାତ୍ ଜଳି ଉଠେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଏକ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆଲୋକ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଯୋଗୀମାନେ ସେହି ଆଲୋକ ବଳରେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥିତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ଵପ୍ନାବସ୍ଥାରେ ବସି ଅବନୀତଶୃଙ୍ଗ ଏବଂ ଗଗନାସ୍ଥିତ ତାବତୀୟ ପଦାର୍ଥ ନିଖା ଦର୍ପଣ ପରି ଦେଖନ୍ତି । ଭୂର ଭବିଷ୍ୟତ ଘଟନାମାନ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ଜଣାଯାଏ । ଯୋଗୀମାନେ ଧ୍ୟାନ ବଳରେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖୁଥିବା ଓ ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦଗତ ଭାବ ଜାଣୁଥିବା ବିଷୟ ପାଠକମାନେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସ୍ଥାନରେ ପାଠ କରିଥିବେ । ଏହା ଯେ କଲ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ନୁହେଁ, ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ, ପାଠକମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ଅନୁଧ୍ୟାବନ କଲେ ସହଜରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବେ । ଆନନ୍ଦମାନେ ନାନାସ୍ଥାନ ଓ ନାନା ଘଟନାରେ ଦେଖୁଅଛୁଁ ବହୁବିଧର ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାପୀ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବଳ ଠୁଳୀକୃତ ଓ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହେଲେ ତାହାର ଶକ୍ତି ବହୁ ଗୁଣରେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଵରୂପ ଆନନ୍ଦମାନେ କେତୋଟି କଥା ବୋଲୁଅଛୁଁ । ଖଣ୍ଡିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି ବା ଆଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଖରୁରେ ଧରି ତାହା ତଳେ ତଳା ରଖ; କିଞ୍ଚିତ ସମୟ

ଉତ୍ତରେ ସେହି ତୁଳା ପୋଡ଼ି ଯାଉଥିବାର ଦେଖିବ । ତାହାର କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗଣ୍ଡିର ଉଷ୍ମତା ଗୁଳ୍ମୀକୃତ ହୋଇ ଅଗ୍ନି ରୂପରେ ପରିଣତ ହେବା ଅଟେ ।

୨ୟ—କିଛି ବାରୁଦ ତଳେରଖି ତାହା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୀସକ ଗୋଳ ଥୋଇଦିଅ । ବାରୁଦରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେହି ଅଗ୍ନି ବଳରେ ଗୁଳଟା ୨୫ ଛାତ ମାତ୍ର ଚଢ଼ିଯିବ । ମାତ୍ର ସେହି ପରିମାଣ ବାରୁଦ ଯଦି ଗୋଟିଏ ନଳୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ବରୁକ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗ କରାଯାଏ ତେବେ ସେହି ଗୁଳଟି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହସ୍ତ ଦୂରକୁ ନିର୍ଗମ୍ଭ ହେବ । ବାହୁର ସମସ୍ତ ବଳ ଗୁଳୀକୃତ ହୋଇ ମୁଗୁର ମୁଣ୍ଡରେ ଅର୍ପିତ ହେଲେ ଘରକୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହସ୍ତ ଦୂରରେ ନିକ୍ଷେପ କରେ ।

ସେହିପରି ଇନ୍ଦ୍ରୟ ମାର୍ଗ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ଗତ ନାନା ବିଷୟରେ ବିଷିତ୍ର ଏବଂ ବହୁସ୍ଥାନ ବ୍ୟାପୀ ବୁଦ୍ଧିସୃଷ୍ଟିକୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ ତାହା ହିମାଳୟ ସଙ୍କୋଚ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗୁଳୀକୃତ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟବସ୍ତୁକୁ ଘେନ କରିଯାଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଦିଏ । ଏହି କାରଣରୁ ଯେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସହଜରେ ବୁଝା ନ ଯାଏ ତାହା ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ଲୋକେ ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କିଛିକାଳ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ହୋଇ ଭାବନା କଲେ କଠିନ ବିଷୟମାନଙ୍କର ମର୍ମ ସହଜରେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇପଡ଼େ । ତେବେ ଯୋଗି-ମାନେ ଆଜ୍ଞାବନ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଏକାଗ୍ରତା ଦ୍ଵାରା ଯେ ଅସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସାଧନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ, ଏଥିରେ ବିଚିତ୍ର କଣ ଅଛି ?

ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ବିଦ୍ୟାରେ ଯେ ପରୀକ୍ଷା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେଥିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶତ ସହସ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ନେତ୍ରଗୋଚର

ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଜଗତର ଗୁରୁଆସନ ଅଧିକାର କରିବାର ଯେ ଶ୍ୟ, ଆତ୍ମେମାନେ ଏହା ସାହସ କରି କହିବାକୁ ସକ୍ଷମ ଅଛନ୍ତି ।

ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାଠାରେ ଅକ୍ଷୟକର ପ୍ରଥମମେକ ବିଦ୍ୟାମାନଙ୍କର କେବଳ ଜଡ଼ଦେହ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ । ମାତ୍ର ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ବିଦ୍ୟା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅବନାଶୀ ଆତ୍ମାର ଇନ୍ଦ୍ର ପରମାତ୍ମାର ଶୁଦ୍ଧତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପରମେଶ୍ଵର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଚର୍ମଚର୍ଚ୍ଚର ବିଷୟୀଭୂତ ନୁହନ୍ତି; ଜ୍ଞାନବଳରେ ଆତ୍ମେମାନେ ତାହାଙ୍କ ସତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉ । ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ନିଜ ଆତ୍ମାରେ ଧାରଣ କରି ଯେ ପାରିଲେ ତତ୍ପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭାବନା ନିତାନ୍ତ ବିରଳ । ତୃତୀୟ ଲୋକ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଥର ଜଳ ନାମ ଉଦାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ତୃଷ୍ଣା ଦୂର ହୋଇ ନ ପାରେ । ସେହିପରି ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ ଯଦି ନିଜ ଆତ୍ମାରେ ଧାରଣ କରି ନ ପାର, କେବଳ ନାମ ଉଦାରଣରେ ଫଳ କଣ ? ଯୋଗ ବିନା ଭଗବତ୍ପ୍ରାପ୍ତିର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ଏହା ସର୍ବଶସ୍ତ୍ରସନ୍ଧ୍ୟ ଅଟେ । ଏମନ୍ତ କି ପୂଜାପତିଳ ସର୍ବସ୍ତ୍ର ପୌଞ୍ଜଳିକ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାନୁ ପୂର୍ବେ ଆସନ ଶୁଦ୍ଧି, ଭୂତଶୁଦ୍ଧି, ପ୍ରାଣାୟାମ, ଅଜନ୍ୟାସ, କରନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗାନୁଷ୍ଠାନର ହିନ୍ଦୁକଳାପମାନ ଆଚରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି—

“ଯେ ତୁ ସର୍ବାଣି କର୍ମାଣି ମୟ ସନ୍ନ୍ୟସ୍ୟ ମତ୍ ପରଃ
ଅନନ୍ୟେନୈବ ଯୋଗେନ ମାଂ ଧ୍ୟାୟନ୍ତ ଉପାସତେ ।
ଅର୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧାତୁଂ ନ ଶକ୍ନୋତି ମୟୈଷ୍ଠରଂ
ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗେନ ତତୋ ମ ମିଚ୍ଛନ୍ତୁଂ ଧନଞ୍ଜୟ ।

ସୁତରାଂ, ମୁମୁକ୍ଷୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ବିଦ୍ୟା ଅନୁଶୀଳନ ବିନା ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ । ସେହି ପରମା

ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିମନ୍ତେ ଯୋଗାଡ଼୍ୟ ଏବଂ ତତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପୂର୍ବେ ବୋଲିଥିବୁ ଆନୁମାନଙ୍କ ପ୍ରବଚନ ମହର୍ଷିମାନେ ଅଧ୍ୟାୟ ବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷାଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟନ୍ତି । ସେମାନେ ତତ୍-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯୋଗୀବର ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ମହେଶ୍ୱର ଶିବାନା, ମହର୍ଷି କପିଳ, ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚ ଶିଖ ମୁନି, ରାଜର୍ଷି ଜନକ, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ, ଯୋଗୀବର ଦଣ୍ଡସେୟୁ, ଜୌଗୀଷବ୍ୟ ଯେଶିଶ୍ୱର ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଏବଂ ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗିମାନେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ଶୂରପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରି ତତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଅର୍ଥ ଏହି;—

- ୧ । ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ସଂଯୋଗ କରିବାର ନାମ ଯୋଗ ।
- ୨ । ବସ୍ତୁ ବିଷୟକ ଚିନ୍ତାପ୍ରବାହ ଉତ୍ଥାନ କରିବାର ନାମ ଯୋଗ ।
- ୩ । ସମସ୍ତ ମନୋବୃତ୍ତି ନିରୋଧର ନାମ ଯୋଗ ।
- ୪ । ଚିତ୍ତକୁ ଏକତାନ ବା ଏକାଗ୍ର କରିବାର ନାମ ଯୋଗ ।

ଯୋଗୀବର ପତଞ୍ଜଳି ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସୂତ୍ରମାନ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଅନୁବାଦ ସହିତ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଅଛୁ । ମହାତ୍ମା ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପବିତ୍ର ଅଟେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଗୀ ନୋହୁ, ମଧ୍ୟ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । ପରି ସ୍ଥଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅହି ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପକରି ନିତାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ ଓ ଅସମ ସାହସିକତାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛୁ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ତେବେ ଏହି ପାତଞ୍ଜଳ

ଦର୍ଶନ ପାଠ କରି ଏତେଦୂର ଆନନ୍ଦ ହୋଇଅଛି ଯେ ତାହା ଦେଖିବୁ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରି କିନ୍ତୁ ହୋଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ ୪ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାଗର ନାମ ପାଦ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଦସ୍ଥିତ ମୂଳସୂତ୍ର ଓ ତାହାର ଅନୁବାଦ ଓ ସରଳ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଅଛୁ ।

(ଭ: ସା. ୧ମ ଖଣ୍ଡ ୭ମ ସଖ୍ୟା, ଶ୍ରାବଣ ୧୩୦୪)

ସମାଧିପାତ

“ଯାଦୁଶୀ ଭାବନା ଯଥା ସିଦ୍ଧି ଉର୍ବିତ ତାଦୁଶୀ ।”
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ଭାବନା ସେ ତଦନୁରୂପ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଯାହାଭାବେ ସେ ତାହାହିଁ ପାଏ । ଏ କଥାର ଅର୍ଥ କଅଣ ? ପଶ୍ଚିକ୍ଷା ଏବଂ ଘଟନାବଳୀ ସଙ୍ଗରେ ମିଳାଇ ନ ଦେଖିଲେ ଭଲ ବୁଝାଯିବ ନାହିଁ ।

ଭାବନାର ମୂଳକାରଣ ଇଚ୍ଛା । ଇଚ୍ଛାର ଉଦ୍ରେକ ନ ହେଲେ ଭାବନା ପ୍ରବାହ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିକୁ ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ । ଇଚ୍ଛାର ଯେ କେତେ ବଳ ଭାବନାପ୍ରବାହର ସେ କି ପ୍ରକାର ଅସାଧାରଣ ମହିମା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ତାହା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବାହ୍ୟ ଜଗତର ଶିଳ୍ପ ସମସ୍ତ ମନଃ ପ୍ରସୂତ ଅଟେ । ଅର୍ଥ୍ୟମାନେ ଯାହାକୁ ଯୋଗ ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ମନଃ ପ୍ରସୂତ ଶିଳ୍ପ ବିଶେଷ । “ଯୋଗଃ କର୍ମସୁ କୌଶଳମ୍” ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳର ନାମହିଁ ଯୋଗ । ବାହ୍ୟ ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳ ଯେମନ୍ତ ଯୋଗ, ଅନ୍ତର୍ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଯୋଗ । ଉପସ୍ଥିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ଯୋଗ ବିଷୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯିବ । ଯୋଗିମାନେ

ବୋଲନ୍ତି ଯୋଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ମାନସ ଶିଳ୍ପର କ୍ଷମତା ବା ପ୍ରଭାବ ଏତେ ଅଧିକ ଯେ ତାହା ଯୋଗାବସ୍ଥା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଲୌକିକ ଜଗତରେ ଯୋଗ ନାମକ ମାନସ ଶିଳ୍ପର ଅସାଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ଅନୁତ୍ ମାନସଶିଳ୍ପର ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଗର ଆଦିବକ୍ତା ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ (ବ୍ରହ୍ମା) । ଯୋଗୀଶ୍ଵର ଯଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଏବଂ ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗିମାନେ ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶସମୁହ ବଶଦ କରି ବୁଝାଇବା ନିମନ୍ତେ ବିବିଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉଲ୍ଲସ୍ଥ ଅଟେ । ଆନନ୍ଦମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବାରୁ ଏହା ‘ପାତଞ୍ଜଳି ଦର୍ଶନ’ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ।

ଏହି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଥମ ସୂତ୍ର;—

୧ । ଅଥ ଯୋଗାନୁଷ୍ଠାନମ୍ ।

ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରାଯାଉଅଛି ।

୨ । ଯୋଗଶ୍ଚିତ୍ରକୃତ୍ତିନିର୍ଦ୍ଦେଧଃ ।

ମନର କୃତ୍ତି ସମୁହକୁ ଛୁଦ୍ଧ କରିବାର ନାମ ଯୋଗ । ଯୋଗ ନାମକ ମାନସଶିଳ୍ପ ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ମାନସକୃତ୍ତି କଅଣ ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମନୋକୃତ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଏବଂ ଅଶେଷ ପ୍ରକାର; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅଶେଷ ପ୍ରକାର ନୁହେଁ । ଯୋଗିମାନେ ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ପାଞ୍ଚ ଭାଗର ନାମ-ସିଦ୍ଧି, ମୁଢ଼, ବିଷିଦ୍ଧି, ଏକାଗ୍ର ଏବଂ ନିରୁଦ୍ଧ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ମନୋକୃତ୍ତି ଏହି ପାଞ୍ଚ ଅବସ୍ଥାର ଅନ୍ତର୍ଗତ

ଅଟନ୍ତି । ସେହି ପାଞ୍ଚ ଅବସ୍ଥାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏହି—

୧ । ସିଦ୍ଧି—ମନର ଅସ୍ଥିରତା ଅର୍ଥାତ୍ ଚଞ୍ଚଳାବସ୍ଥାର ନାମ ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥା । ମନ ଯେତେବେଳେ ସ୍ଥିର ନ ଥାଏ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଫର୍ଷକାଳ ସଫଳ ହୋଇ ନ ପାରେ, ତେଣୁ ପରି ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧରୁଥାଏ ଏବଂ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହି ନ ପାରେ, ତାହାର ନାମ ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥା ।

୨ । ମୁଢ଼— ମନ ଯେତେବେଳେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଗ୍ରାହ୍ୟ କରି କାମହୋଧାବିର ବଶୀଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ନିଦ୍ରା ତନ୍ଦ୍ରାଦିର ଅଧୀନ ହୁଏ ଏବଂ ଆଲସ୍ୟାତ କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞାନମୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ ତାହାର ନାମ ମୁଢ଼ାବସ୍ଥା ।

୩ । ବିଷିଦ୍ଧି—ସିଦ୍ଧି ଅବସ୍ଥା ସହ ବିଷିଦ୍ଧି ଅବସ୍ଥାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ମନ ସଦା ଚଞ୍ଚଳ ଥାଏ; ମାତ୍ର ବିଷିଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ କ୍ଷଣେ ଚଞ୍ଚଳ କ୍ଷଣେ ସ୍ଥିର ହୁଏ, ସତରତର ଦୁଃଖ ବିଷୟ ତ୍ୟାଗ କରି ସୁଖରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ ।

୪ । ଏକାଗ୍ର—ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ସମୟରେ କୌଣସି ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ଅଥବା ଆତ୍ମ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବସ୍ତୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର ଫୋକିଶା ପରି ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ କିମ୍ବା ରଜସ୍ଵମୋହୃତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ କେବଳ ସାତ୍ତ୍ଵିକ କୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ, ତେତେବେଳେ ତାହା ଏକାଗ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

୫ । ନିରୁଦ୍ଧ—ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ସମୟରେ ନିରବଲମ୍ବନ; ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅବଲମ୍ବନ ନ କରି ଆପଣା

ଭିତରେ ଆସି ମନ ହୋଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ସେ
ସମୟରେ ଅବସ୍ଥାକୁ ନିରୁଦ୍ଧାବସ୍ଥା ବୋଲିଯାଏ ।

ଚିତ୍ରର ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥାର ବିଷୟ
ଉପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ୧ମ, ୨ୟ,
୩ୟ ଏହି ତିନି ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଯୋଗର କୌଣସି
ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଏକାଗ୍ର ଏବଂ ନିରୁଦ୍ଧ ଏହି ଦୁଇ
ଅବସ୍ଥା ଯୋଗସାଧନର ଉପଯୋଗୀ ଅଟେ । ଏହି ଦୁଇ
ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରୁ ପୁଣି ରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା ହିଁ ଯୋଗାବସ୍ଥା ବୋଲି
ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଚିତ୍ର ସହଜରେ ନିରୁଦ୍ଧାବସ୍ଥାକୁ
ଆସି ନାହିଁ । ଯୋଗିମାନେ ଯଦ୍ୱଦ୍ୱାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଅବସ୍ଥା ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଦୂର କରି ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ
ହୁଅନ୍ତି ।

୩ । ତଦା ଦ୍ରଷ୍ଟୂଃ ସ୍ୱରୂପେ ବସ୍ତାନମ୍ ।

୪ । ବୃତ୍ତି ସ୍ୱରୂପ୍ୟ ମିତରସ ।

ସେହି ସମୟରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଚିତ୍ର ନିରୁଦ୍ଧାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ
ହେଲେ ଆତ୍ମା ସ୍ୱଳ୍ପରୁ ରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ।
ଏଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହିକି ସେ କାଳରେ ଆତ୍ମା କେବଳ
ଆପଣାକୁ ଆସି ଅବଲମ୍ବନ କରି ରହନ୍ତି । ଅନ୍ୟ
ଅବସ୍ଥାରେ ଆତ୍ମା ସହିତ ଜ୍ଞାନବୃତ୍ତିର ସଂଯୋଗ ଥିବା
ହେତୁରୁ ବହୁ ବିଷୟ ପ୍ରସାରି ଜ୍ଞାନ ଚଞ୍ଚଳ ଜଳରେ
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପରି ଆତ୍ମାକୁ ବହୁ ବିଷୟରେ ଚାଲିଯିବା
କରୁଥାଏ । ସେହି କାରଣରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଅଯୋଗୀ
ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଦେଖାଯାଉଅଛି—ନିରୁଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ମନ ଲୟ ବା
ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ମନ ଯଦି ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା
ତେବେ ଯୋଗ ସାଧନ କିଏ କରିବ ? କିନ୍ତୁ ତାହା
ନୁହେଁ, ମନ ଏବଂ ଆତ୍ମା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ଅଟନ୍ତି ।
ଯେଉଁ ସମୟରେ ମନୋବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ,

ଆତ୍ମା ଆପଣାର ପ୍ରକୃତ ରୂପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଥାଆନ୍ତି
ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗାବସ୍ଥା ।

* । ବୃତ୍ତିପୂର୍ବ ପଞ୍ଚ ତଥଃ କ୍ଳେଷ୍ଟ ଅକ୍ଳେଷ୍ଟାଃ ।

ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତିର ଉଲ୍ଲେଖ
କରାଯାଇଅଛି ତାହା ପୁଣି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ,
ଯଥା—କ୍ଳେଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ଳେଶଦାୟକ, ଅକ୍ଳେଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍
(ସଂସାରର) ଦୁଃଖନାଶକ ।

କୌଣସି ବିଷୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ହେଲେ ଚିତ୍ର
ସେହି ବିଷୟାକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ସେହି ବିଷୟାକାର
ପ୍ରାପ୍ତିର ନାମ ବୃତ୍ତି । ଦେହସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏବଂ ବହିସ୍ଥ
ବିଷୟ ଏହି ଦୁହିଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେତୁରୁ ମନ ବିବିଧ
ପ୍ରକାର ପରିଣାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି । ସେହି ପରିଣାମର
ନାମ ବୃତ୍ତି । ବିଷୟ ଅସଂଖ୍ୟ; ସୁତରାଂ ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ
ସଂଖ୍ୟାଗତ । ଏହି ଅସଂଖ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗରେ
ଏକ ଅଂଶରେ ପାଞ୍ଚ, ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ
ହୁଏ । ଦୁଇ ଭାଗର ବିଷୟ ଏହି—

କ୍ଳେଷ୍ଟବୃତ୍ତି—ରାଗ, ଦେଷ, ହିଂସା, କାମ, କ୍ରୋଧ
ପ୍ରଭୃତି ବୃତ୍ତି ସକଳର ନାମ କ୍ଳେଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖଦାୟକ
ବୃତ୍ତି । କାରଣ ଏମାନେ ଦୁଃଖର କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ଶୁଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି, ବୈରାଗ୍ୟ, ମେଠୀ ପ୍ରଭୃତି ବୃତ୍ତି
ସକଳ ଅକ୍ଳେଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖନାଶକ ଏବଂ ସୁଖଦାୟକ
ବୃତ୍ତି ଅଟନ୍ତି । ସହଜ ଜ୍ଞାନରେ ଦେଖାଯାଉଅଛି କ୍ଳେଷ୍ଟ
ବୃତ୍ତି, ସକଳ ହେୟ, ଅକ୍ଳେଷ୍ଟ ବୃତ୍ତି ସକଳ ଉପାଦେୟ
ଅଟେ । ମାତ୍ର ଯୋଗ ସମୟରେ କି ହେୟ, କି ଉକ୍ଳେଷ୍ଟ
ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତିକୁ ନିରୋଧ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ୟ
କଲ୍ପେ ପାଞ୍ଚ ଭାଗର ନାମ ବୋଲି ଯାଉଅଛି ।

୬ । ପ୍ରମାଣ-ବିପର୍ଯ୍ୟୟ-ବିକଳ-ନିଦ୍ରା-ସ୍ୱପ୍ନାଦି ।

ପ୍ରମାଣ ବୃତ୍ତି, ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ବୃତ୍ତି, ବିକଳ ବୃତ୍ତି, ନିଦ୍ରାବୃତ୍ତି ଏବଂ ସ୍ମୃତି ବୃତ୍ତି । ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ବୋଲିଯାଉଅଛି ।

ପ୍ରମାଣ ବୃତ୍ତି —

୭ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାନୁମାନାଗମାଃ ପ୍ରମାଣାନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁମାନ ଆଗମ ଏହି ତିନି ପ୍ରକାରକୁ ପ୍ରମାଣବୃତ୍ତି ବୋଲିଯାଏ ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହଜ ବାହ୍ୟବସ୍ତୁର ସଂଯୋଗ ହେବା ମାତ୍ରେକେ ସେହି ବସ୍ତୁର ସ୍ବରୂପବୋଧକ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ ତାହାର ନାମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଲେ ଉତ୍ତରେ ତତ୍ ସହଚର ଅନ୍ୟ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବସ୍ତୁର ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ତାହାର ନାମ ଅନୁମାନ । ଯେମନ୍ତ କି ପଦ୍ମତରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଅଛି । ସେହି ଧୂଆଁ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିଲୁ ତାହାର ସହଚର ଅଗ୍ନି (ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଅଗୋଚରରେ) ପଦ୍ମତ ମଧ୍ୟରେ ରହିଅଛି ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରିବା ଉତ୍ତରରେ ତଦ୍ବାକ୍ୟବୋଧକ ପଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିବାର ନାମ ଆଗମ ।

୮ । ବିପର୍ଯ୍ୟୟା ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନମତଦ୍ୱାଦ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠଂ ।

ଯେ ଜ୍ଞାନ ମିଥ୍ୟା; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଥିଲା ଶରଣ ଉତ୍ତରେ ତାହା ଅନ୍ୟରୂପରେ ଜଣାଗଲା ତାହାର ନାମ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ । ଯଥା—ପ୍ରଥମରେ ଖଣ୍ଡେ ଦଉଡ଼ି ଦେଖି ସାପ ଜ୍ଞାନକରି ତମକି ଉଠିଲୁ, ମାତ୍ର ପରକ୍ଷଣରେ ଜଣାଗଲା ତାହା ସାପ ନୁହେଁ ଦଉଡ଼ି । ମରୁଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ଜଳପ୍ରବାହ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାରୁ ମନେ ହେଲା ଗୋଟିଏ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ

ହେଉଅଛି; ମାତ୍ର ପରକ୍ଷଣରେ ଜାଣିଲୁ ଏହା ନଦୀ ନୁହେଁ, ମରୁଚକା ।

୯ । ଶବ୍ଦ ଜ୍ଞାନାନୁଗାତା ବସ୍ତୁରୂପେନା ବିକଳଃ ।

ପ୍ରକୃତରେ ବସ୍ତୁ ନାହିଁ ଅଥଚ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ଶୁଣି ମନରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତି ଜନ୍ମିଲା ତାହାର ନାମ ବିକଳ । ଯେମନ୍ତ ଆକାଶକୁସୁମ ବୋଲି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ ଅଥଚ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ଶୁଣି ମନରେ ବୃତ୍ତି ଜନ୍ମିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ବସ୍ତୁର ଯଥାର୍ଥ ସ୍ବରୂପ ବିବେଚନା ନ କରି ଶବ୍ଦମାତ୍ର ଶ୍ରବଣ ଦ୍ବାରା କଳ୍ପନାତ୍ମକ ବୃତ୍ତିର ନାମ ବିକଳ ।

୧୦ । ଅସ୍ତବ ପ୍ରତ୍ୟୟାଲମ୍ବନା ବୃତ୍ତି ନିଦ୍ରା ।

ଯହିଁରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତି ବିଲୀନ ହୁଏ ସେ ଅଜ୍ଞାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯେତେବେଳେ ମନୋବୃତ୍ତି ଉଦ୍ବିତ ଥାଏ ତେତେବେଳେ ତାହା ନିଦ୍ରା ବା ସ୍ବପ୍ନ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । ବାସ୍ତବରେ ନିଦ୍ରା ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତି । ସତ୍ତ୍ବଗୁଣର ଅକ୍ଳାନ୍ତନ ଏବଂ ତମୋଗୁଣର ଉତ୍ପାଦନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଦ୍ରା ବୋଲୁ । ଅଜ୍ଞାନତାହିଁ ନିଦ୍ରାବୃତ୍ତିର ଆଲମ୍ବନ । ତମୋମୟ ନିଦ୍ରାବୃତ୍ତିର ଉଦୟ ହେଲେ ସବ୍‌ପ୍ରକାଶକ ସତ୍ତ୍ବଗୁଣଟି ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି ମୁଁ ଶେଇ ଯାଇଥିଲି । ମୋହର ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ତେତେବେଳେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ନଥିଲା ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ, ଅଜ୍ଞାନ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଜାତ୍ରାତ ହୋଇ ନିଦ୍ରାସମୟର ଅଜ୍ଞାନ ବୃତ୍ତିକୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି ।

(“ଉ ସାଂମସ୍ତେ ମସଖ୍ୟା,)

୧୧ । ଅନୁଭୂତଂ ବିଷୟା ସମ୍ପ୍ରମୋକ୍ଷେ ସ୍ମୃତଃ ।

ବସ୍ତୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଅନୁଭୂତ; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରମାଣ ବୃତ୍ତିରେ ଆରୂପ ହେଲେ ତାହା ଆଉ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ସଂସାରରୂପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଥାଏ । ସେହି ରହିବାର ନାମ ସୂଚିତ । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆତ୍ମେମାନେ ଯାହା ଦେଖୁ ଶୁଣୁ କିମ୍ବା ଅନୁଭବ କରୁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ସେଥିର ସଂସାର ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟନାର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେହି ସଂସାର ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଚିତ୍ତରେ ସେହି ପୂର୍ବାନୁଭୂତ ବସ୍ତୁର ସ୍ମରଣକୁ ସୁନରୁଦ୍ଧ କରିଦିଏ । ସେହି ସମୁଦ୍ଧତ ମନୋବୃତ୍ତିର ନାମ ସୂଚିତ ବା ସୂରଣ । ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତିର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା, ଯୋଗ ସମୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ରୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ । ରୁଦ୍ଧ କରିବାର ଦୁଇଗୋଟି ଉପାୟ ଅଛି—ପ୍ରଥମ ଅଭ୍ୟାସ, ଦ୍ଵିତୀୟ ବୈରାଗ୍ୟ ।

୧୨ । ଅଭ୍ୟାସ ବୈରାଗ୍ୟାଭ୍ୟାଂ ତନ୍ମିରୋପ ।

ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ବୈରାଗ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତିର ନିରୋଧ ହୋଇଥାଏ । ବୈରାଗ୍ୟ ଜନମିଲେ ଚିତ୍ତର ବହୁର୍ଗତ ଓଲଟି ଯାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୁଏ; ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଆତ୍ମାପ୍ରତି ତାହାର ଅଭିନବେଶ ଜନ୍ମେ । ଫଳରେ ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ବିରୁଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଏହି ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ବିରୁଦ୍ଧତା ସ୍ଥାୟୀ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଭ୍ୟାସର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହାକୁ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅଭ୍ୟାସ ବନା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଯାହାର ଯେ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିରାଗ ଜାତ ହୁଏ, ତାହା କେତେବେଳେ ସେ ବସ୍ତୁ ନିମନ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେ ବସ୍ତୁକୁ ଲୋଚିତ ନାହିଁ । ସେହିପରି ବାହ୍ୟଜଗତର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁପ୍ରତି ଯଦି ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ, ତେବେ ସେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁପ୍ରତି ଚିତ୍ତର ଅବଶ୍ୟ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେବ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ପାଇବା ପାଇଁ ଚିତ୍ତ କଦାଚ ଚଞ୍ଚଳ ହେବ ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ବୈରାଗ୍ୟଠାରୁ ଅଭ୍ୟାସର କ୍ଷମତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ । ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରବଳ ହେଲେ ତାହା ସ୍ଵଭାବର ସମାନ ବଳବାନ୍ ହୁଏ । ଜୀବର ମନ ଚରକାଳ ଚଞ୍ଚଳତା ଅଭ୍ୟାସ କରିଅଛି । ତେଣୁ ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେବେ ତାହାର ସ୍ଥିରତା ଅଭ୍ୟାସ କରିବ, ତେବେ ସେ କାହିଁକି ସ୍ଥିର ହୋଇ ନ ରହିବ ? ଅତଏବ ପ୍ରସ୍ଥ ଜଣାଯାଉଅଛି, ବୈରାଗ୍ୟ ଏବଂ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ଵାରା ଚିତ୍ତର ଏକତାନ ବୃତ୍ତି ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିପାରେ ।

୧୩ । ତତ୍ସ୍ଥିତୌ ଯତ୍ନୋଽଭ୍ୟାସଃ ।

ଚିତ୍ତକୁ ସ୍ଥିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯଦି ଅର୍ଥାତ୍ ଯହିଁରେ ରାଜସ ତାମସ ବୃତ୍ତି ଉଦ୍ଧତ ନ ହୁଏ ସେପରି ଯଦିକୁ ଅଭ୍ୟାସ ବୋଲାଯାଏ । ଅଭ୍ୟାସର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଏହି—ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା ତ୍ୟାଗକରି ଚିତ୍ତକୁ ଯଦୃଢ଼ ବାରମ୍ବାର ଏକାଗ୍ର ବା ଏକତାନ କରିବା ଏବଂ ସେଥିର ପୂର୍ବ ସାଧନ ଯମ ନିୟମାଦି ସାତ-ପ୍ରକାର ଯୋଗାଙ୍ଗର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା । ସୁଲକ୍ଷଣ ଏହି ଯେ ଯେଉଁ ଯଦୃଢ଼ାତ୍ତ ଚିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ସେହିରୂପ ଯଦି ଏବଂ ତଦ୍ଵାରା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାର ନାମ ଅଭ୍ୟାସ । ଅଭ୍ୟାସ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ଚିତ୍ତକୁ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ତେତେବେଳେ ଏକତାନ କରି ପାରିବ ।

ବିଷୟରୁ ଏକାବେଳକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଷ୍ପୃହ ହେଲେ ବଶୀକାର ନାମକ ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଐହିକ ଏବଂ ପାରଲୌକିକ ସୁଖ ଭୋଗେଚ୍ଛା ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ଫଳରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମେ ।

ବାସ୍ତବିକ ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ଅଟେ । ଭୋଗସ୍ଥୁତା ପରିତ୍ୟାଗର ନାମ ବୈରାଗ୍ୟ । ପରନ୍ତୁ ତାହା ବସ୍ତୁ ଏବଂ ବିବେକର ଅଧୀନ । ଯେବେ

ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ଓ ଦୋଷ ବିଶେଷ-
ରୂପେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବ ତେବେ ସେଥିରୁ ସ୍ମୃତୀ
ନିବୃତ୍ତ ହେବ; ନଚେତ୍ କଦାର ହେବନାହିଁ । ଅନୁ-
ସନ୍ଧାନ ଦ୍ଵାରା ଶତଶତ ବସ୍ତୁର ଦୋଷ ଦେଖି ସେଥିର
ସ୍ମୃତୀରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବସ୍ତୁର ଦୋଷ
ସହଜରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଏବଂ ସେଥିରୁ ସ୍ମୃତୀ ସହଜରେ
ନିବୃତ୍ତ ହେବ । ବିବେକ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁର
ଦୋଷ ଏବଂ ଦୁଃଖପ୍ରଦ ଗୁଣ ସନ୍ଧାନ କଲେ ସହଜରେ
ସେହି ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ପ୍ରକୃତ ଗୁଣ ଜଣାପଡ଼ିବ ଏବଂ
ସେଥିରେ ସହଜରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେବ ।

୧୪ । ସତ୍ତ୍ଵ ଫର୍ଯ୍ୟକ୍ତାଳ ନୈରନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ତ୍ଵକାର
ସେବତୋ ଦୃଢ଼ଭୂମିଃ ।

ସେପରି ଅଭ୍ୟାସ ଫର୍ଯ୍ୟକ୍ତାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବଦା
ଯନ୍ତ୍ର ସହିତ ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ କ୍ଷମଣଃ ତାହା ଦୃଢ଼ ଏବଂ
ଅବଚଳିତ ହୁଏ ।

ବଂସ୍ତବରେ ଉକ୍ତପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟାସ ଦୁଇ ଚାରି
ଦିନରେ ଦୃଢ଼ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଅପହର କଲେ ମଧ୍ୟ
ହୁଏ ନାହିଁ । ଛାତ୍ର, ଉକ୍ତ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ସର୍ବଦା
ଅଭ୍ୟାସ କରି ପାରିଲେ ତାହା ଫର୍ଯ୍ୟକ୍ତାଳରେ ଯିବ ହୁଏ ।
ସେପରି ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ଭୁବ୍ଧ ମନ ଭୁବ୍ଧର
ଅଧୀନ ହୋଇ ରହିବ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେମନ୍ତ
ମନର ଅଧୀନ, ଭୁବ୍ଧେ ସେପରି ହେବନାହିଁ । ସେ
ସମୟରେ ଭୁବ୍ଧର ସ୍ଵାଧୀନ ଚିତ୍ତକୁ ଯେତେବେଳେ
ଇଚ୍ଛା ତେତେବେଳେ ଏବଂ ଯୋଗରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ
ଆବେଶ କରି ପାରିବ । ଅଭ୍ୟାସ ଯେମନ୍ତ ଅତ୍ୟଧିକ
ଯନ୍ତ୍ରସାଧ୍ୟ, ବୈରାଗ୍ୟ ପୁଣି ତତୋଧିକ ଚ୍ୟାଗସାଧ୍ୟ ।

୧୫ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଶ୍ରବକ ବିଷୟ ବିଭୂଷ୍ଟସ୍ୟ ବଶୀକାର
ସଂଜ୍ଞା ବୈରାଗ୍ୟମ୍ ।

ଦେଖିବା ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ଥିବା ଏହି ଦୁଇଟି
ବୈରାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଦୁଇ
ପ୍ରକାର । ଦୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଅଦୃଷ୍ଟ । ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ
ତାହା ଦୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ନ ପାଉଁ ତାହା
ଅଦୃଷ୍ଟ । ସ୍ତ୍ରୀ, ଅନ୍ନ, ପାନ ଏବଂ ଅନୁଲମ୍ବନ ପ୍ରଭୃତି
ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗସାଧନ ବସ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟ ଏବଂ ସ୍ଵର୍ଗ,
ଅମୃତ, ଅମ୍ବୁର, ଅମର ରତ୍ନ ଏ ସମସ୍ତ ପାରଲୌକିକ
ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅଦୃଷ୍ଟ । ଯେହେତୁ ଏହି ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର
ଅସ୍ଥିତି କମ୍ପା ଭୋଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶରୀରରେ ଅନୁଭୂତ
ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥି ଉତ୍ତରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ,
ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଦ୍ଵାରା ଆନ୍ଦେମାନେ ଏହାର ଆକାର
ଏବଂ ଅସ୍ଥିତି କଳ୍ପନା କରିନେଉଁ । ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ବିଶ୍ଵାସ
କରୁଁ ବୋଲି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଜାତ
ହୁଏ । ଯାହାହେଉ ଯେବେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍
ସାହିକ ଏବଂ ପାରମିକ ସୁଖର କ୍ଷଣୋଦ୍ଭିତ ଦୋଷ
ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଁ ତେବେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତି
ସହଜରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେବ । ବୈରାଗ୍ୟର
ଅକ୍ଷରବସ୍ଥାଠାରୁ ତାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତିର ଅବସ୍ଥା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲେ ତାହାର ଚାରି-
ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର । ପ୍ରଥମ—ଯତ୍ନମାନ,
ଦ୍ଵିତୀୟ—ବ୍ୟତିରେକ, ତୃତୀୟ—ସଂକଳ୍ପସ୍ଵ, ଚତୁର୍ଥ—
ବଶୀକାର । ତତ୍ତ୍ଵର ବିଷୟାନୁରାଗ ନଷ୍ଟକରିବାର
ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ନାମ ଯତ୍ନମାନ । ଏହାହିଁ ବୈରାଗ୍ୟର
ପ୍ରଥମାବସ୍ଥା । କେଉଁ ଅନୁରାଗ ନଷ୍ଟ ହେଲା, କେଉଁ
ଅନୁରାଗ ଜାତ୍ରା ଅଛି ଏପରି ପଶ୍ୟା କରିବା ଉତ୍ତରେ
ସମ୍ଭବ ଅନୁରାଗ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା
କରିବାର ନାମ ବ୍ୟତିରେକ । ଏହା ବୈରାଗ୍ୟର
ଦ୍ଵିତୀୟ ଅବସ୍ଥା ଅଟେ । ଚିତ୍ତ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି
ଅନୁରକ୍ତ ନ ହୋଇ ସମୟ ସମୟରେ କୌଣସି ବିଷୟ
ପ୍ରତି ଉତ୍ସୁକ ହେବାର ନାମ ସଂକଳ୍ପସ୍ଵ । ଏହା
ବୈରାଗ୍ୟର ତୃତୀୟାବସ୍ଥା । କ୍ଷମଣଃ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରତି

ଯେତେବେଳେ ଅନୁରାଗ ବା ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ଗୁଣଯାଇ ମନ ଏକତାନ ହେବ ତେତେବେଳେ ଜାଣିବ ବୈରାଗ୍ୟ ଚତୁର୍ଥ; ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣିକାର ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହେଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକ କଥା ତେଣିକି ଥାଉ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୁଏ । ଏହି ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗଜ୍ଞାନର ଚରମସୀମା, ଯୋଗ ବା ସମାଧିର ଅସାଧାରଣ ଉପକରଣ ।

୧୭ । ତତ୍ପରଂ ପୁରୁଷ ଖ୍ୟାତେର୍ଗୁଣ ବୈତୃଷ୍ଣ୍ୟଂ ।

ସେଥିରୁ ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେଭଳି ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମିଲ ଉତ୍ତରେ ଆସେ ଆସେ ପୁରୁଷ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଗୁଣପ୍ରତି ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବିତୃଷ୍ଣା ଜାତହୁଏ । ପ୍ରାକୃତିକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସେକାଳର ଆଉ ତାହାଙ୍କୁ ମୋହିତ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ତେତେବେଳେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ନିରୋଧ ସମାଧିର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯୋଗର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ବା ଅବସ୍ଥା ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତୁ ।

୧୭ । ବିଚର୍ଚ୍ଚା ବିରୁଦ୍ଧନୟାସିତାନୁ

ଗମାତ୍ ସମ୍ପ୍ରଜାତଃ ।

ତର୍ଚ୍ଚା, ବିରୁଦ୍ଧ, ଆନନ୍ଦ, ଅସିଦ୍ଧା ଏହି ଚାରି ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ବା ପ୍ରଭେଦ ଥିବାରୁ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି ବା ଯୋଗ ଚାରି ପ୍ରକାର ବୋଲି କଥିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବିଷୟଟି ପରିଷ୍କୃଷ୍ଟ ରୂପେ ବୁଝାଇବାକୁ ହେଲେ ଅନେକ କଥା ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଯଥା ଏକ ବସ୍ତୁର ଖବୁରାବନା ବା ଉଚ୍ଛ୍ୱେଷ ଚିନ୍ତା ପ୍ରୟୋଗର ନାମ ଯୋଗ ଓ ସମାଧି । ସର୍ବବୃତ୍ତି ନିରୋଧ;

ଅର୍ଥାତ୍ ଚିତ୍ତରନିରାଳମ୍ଭ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଓ ସମାଧି । ଶେଷୋକ୍ତ ସମାଧିର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଭାବ୍ୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ପଦାର୍ଥ ଯାହାକୁ ଭାବୁଥାଉଁ ତହିଁର ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ନିମଣ୍ଡ ସେ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ ହୋଇଯାଏ । ଚିତ୍ତ ତେତେବେଳେ ବୃତ୍ତିଶୂନ୍ୟ ବା ନିରାଳମ୍ଭ ହୋଇ କେବଳ ଅସ୍ଥିର ମାତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାଏ । ସେହି ସମୟ ଆଲୋଚନା କରି ଯୋଗୀମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି ଯୋଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି ଓ ଅସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି, ଅର୍ଥାତ୍ ଭାବ୍ୟ ପଦାର୍ଥର କଣ୍ଠରୁ ଜ୍ଞାନଥାଏ ବୋଲି ତାହାର ନାମ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତି ବା ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାର ନାମ ଅସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି ।

ବାଣୁଆମାନେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥୁଳଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟକୁ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି; ପୁଣି ନିମେ ନିମେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ବସ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବିଷୟକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ଯୋଗୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥୁଳତର ଶାଳଗ୍ରାମ ଜମ୍ବୁ ଆଦ୍ୟ କୌଣସି କଳ୍ପିତ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଅଥବା କୌଣସି ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରି ତାହା ଉପରେ ଭାବନାପ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ନିମେ ସୂକ୍ଷ୍ମଠାରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ପ୍ରବାହିତ କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଧ୍ୟାୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ୟାନ କରିବାର ବସ୍ତୁ ଦୁଇପ୍ରକାର, ସ୍ଥୁଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଏହି ସ୍ଥୁଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମଧ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର, ଯଥା; ବାହ୍ୟସ୍ଥୁଳ ଏବଂ ବାହ୍ୟସୂକ୍ଷ୍ମ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସ୍ଥୁଳ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଶିତି, ଜଳ, ତେଜ, ପବନ ଓ ଆକାଶ ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ବାହ୍ୟସ୍ଥୁଳ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସ୍ଥୁଳ ନାମରେ କଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କାରଣୀଭୂତ ପରମାତ୍ମ ସମସ୍ତ ଏବଂ ଅହଂତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବୁଦ୍ଧିତତ୍ତ୍ୱ ନାମକ ମୂଳ ପଦାର୍ଥକୁ ଯଥାନ୍ତରେ ବାହ୍ୟସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଏମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି

ଆଉ ଆହୁ ଏବଂ ଶରୀର ଏହି ଦୁଇ ଭାବ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମସ୍ତ ଭାବ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନକରି ଭାବନା ପ୍ରବାହ ପ୍ରବାହିତ କରି ପାରିଲେ ଭାବ୍ୟବସ୍ତୁର କ୍ଷମତା ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫଳଲାଭ ହୁଏ । ସମାଧି ଆରମ୍ଭରେ ବାହ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସାକ୍ଷାତକାର ସ୍ୱରୂପିଣୀ ପ୍ରଜ୍ଞା ଜନ୍ମେ, ତେବେ ତାହାକୁ ବିଚର୍କ ବୋଲିଯାଏ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗର ସାକ୍ଷାତକାର ଲାଭ ହେଲେ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ହୁଏ । କୌଣସି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସ୍ଥଳ ଯେବେ ସମାଧିର ଅବଲମ୍ବନ ହୁଏ ଆଉ ସେଥିରେ ଧ୍ୟାନଜ ପ୍ରଜ୍ଞା ଜନ୍ମେ — ତେବେ ସେ ଅବସ୍ଥାର ନାମ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ବଳିତ ଶାବାଦ୍ଧାରେ ଯେବେ ସେପରି ଆଶ୍ରୟ ଜନ୍ମେ ତେବେ ତାହାର ନାମ ଅସ୍ଥିତା । ଏହିପ୍ରକାର ଶରୀରପ୍ରକାର ଯୋଗର ନାମ ସବିତର୍କ, ସବିରୁଦ୍ଧ, ସାନନ୍ଦ ଏବଂ ସାସ୍ଥିତା । ଏମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଶରୀରକ୍ରମରେ ଯେଉଁ ସମ୍ପ୍ରଜ୍ଞାତ ଯୋଗ ସାଧିତ ହୁଏ, ତାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ସେଥିର ଫଳ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ଶରୀର ଓ ଆତ୍ମାରେ ସମ୍ପ୍ରଜ୍ଞାତ ଯୋଗ ସିଦ୍ଧ କରିପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଉ କୌଣସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବାକି ରହେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ହୋଇ ନିତ୍ୟତ୍ୱ ଅବସ୍ଥାରେ କଳ୍ପଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅତିବାହନ୍ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ । ଉପରଲିଖିତ ଭାବ୍ୟସମୂହରୁ ଯେ କୌଣସି ଭାବ୍ୟ ଉପରେ ଭାବନା ପ୍ରବାହ ପ୍ରବାହିତ କରିବ — ଫଳତଃ ଧ୍ୟାନ ପରିପକ୍ୱ ବା ପ୍ରଗାଢ଼ ହେଲେ ଚିତ୍ତ ସେ କାଳରେ ସେହି ଧ୍ୟେୟ ବସ୍ତୁର ସାରୂପ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ; ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ଯାଇ ଅବିଚଳିତ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଏ । ସେ କାଳରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜ୍ଞାନ ବା ମନୋବୃତ୍ତି ଉଦ୍ବିତ ଥାଏ ନାହିଁ । ଉଦ୍ବିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟେୟ ବସ୍ତୁଠାରୁ ବିଚଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ସମ୍ପ୍ରଜ୍ଞାତ ସମାଧି ଉଦ୍ବିତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବ । ସେହି ସମ୍ପ୍ରଜ୍ଞାତ ସମାଧି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଜାତବ୍ୟ କିଛି କଥା ଅଛି, ତାହା ଏହି — ଚନ୍ଦ୍ରାକର ଦେଖ ଯେତେବେଳେ ଭୂମ୍ବେ ଘଟ କି ପଟର ଧ୍ୟାନ

କରି ତେତେବେଳେ ସେହି ଘଟ ବା ପଟ ସନ୍ଧିତରେ ମୃତ୍ତିକା ବା ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଅବଶ୍ୟ ଥାଏ, ସେହି ସମୟରେ ଅହଂଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ପୁଣି କେବେ କେବେ ଏମନ୍ତ ହୁଏ ଯେ ଘଟ ବା ପଟ ସନ୍ଧିତରେ ମୃତ୍ତିକା ବା ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଅବଶ୍ୟ ଥାଏ ସେହି ସମୟରେ ଅହଂ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ପୁଣି କେବେ କେବେ ଏମନ୍ତ ହୁଏ ଯେ ଘଟଜ୍ଞାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ କେବଳ ଅହଂଜ୍ଞାନ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଜ୍ଞାନ ପରସ୍ପର ଜଡ଼ିତହୋଇ ଯାଇ ହରିହର ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଏକ ଅଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ । ପୁଣି ଏମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ଯେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଜ୍ଞାନ ପରସ୍ପର ପୃଥକ୍ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଅଶ୍ୱମେଧମାର ପରି ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀକ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିହିନ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ଏମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଘଟେ ଯେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ କେବଳ ଘଟଜ୍ଞାନ ଅଥବା ମୃତ୍ତିକା ଜ୍ଞାନ ଅଥବା କେବଳ ଅହଂଜ୍ଞାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ । ଏହା ହୁଏ କି ନାହିଁ କିଞ୍ଚିତ ଚିନ୍ତାକଲେ ଜାଣି ପାରିବ । ଯେଉଁ ଲୋକ କେବେ ଭାବୁ ଭାବୁ ହତଜ୍ଞାନ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ବୁଝି-ପାରିବେ ଏହା ହୁଏ କି ନାହିଁ । କେବଳ ସେହି ଲୋକ ଉକ୍ତ ବିଷୟର ସତ୍ୟତା ବୁଝିପାରିବେ; ଅନ୍ୟ ଲୋକ ପାରିବେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ ଅଟେ । ଯାହା-ହେଉ ଉକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଧ୍ୟାନ ବା ସମାଧିର ପରିପାକ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେବେ ଧ୍ୟେୟ ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ ବିନା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଅହଂଜ୍ଞାନ କିମ୍ବା ଧ୍ୟେୟ ବସ୍ତୁର ଉପାଦାନ ଜ୍ଞାନ କିମ୍ବା ତାହାର ନାମ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ (ପ୍ରତିମାକାର ଜ୍ଞାନ ବିନା ସେହି ପ୍ରତିମା ନିର୍ମାଣର ଉପାଦାନ ପ୍ରସ୍ତର କି ମୃତ୍ତିକାର ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ) ଅର୍ଥାତ୍ ଚିତ୍ତ ଯେବେ ଧ୍ୟେୟ ବସ୍ତୁରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ସେ ପ୍ରକାର ସମାଧିକୁ ସବିତର୍କ ସମାଧି ବୋଲି ନ ଯାଇ ଅବିଚର୍କ ସମାଧି ବୋଲି ଯାଏ । ସବିରୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ତନ୍ମୟତା ଘଟିଲେ ତାହାକୁ ନିର୍ବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲିଯିବ । ସାନନ୍ଦ ଓ

ସାପ୍ତିକ ନାମକ ସମାଧିରେ ଉକ୍ତବଧ ତନ୍ମୟୀଭବ
ଜନ୍ମିଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ବିଦେହଲୟ ଓ ପ୍ରକୃତ ଲୟ
ବୋଲିବ । ଆତ୍ମା ଓ ଈଶ୍ଵରବିଷୟକ ସମ୍ପର୍କିତ
ସମାଧିର ପରିପାକ ଦଶାରେ ଉକ୍ତବଧ ଏକତାନତା
ଜନ୍ମିଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ନିର୍ବାଣ ଓ ଈଶ୍ଵର ସାମୁଦ୍ଧ୍ୟ
ପ୍ରପାକ ସମାଧି ବୋଲିବ ।

କୌଣସି କୌଣସି ଯୋଗୀ ବୋଲନ୍ତୁ ଯେ, ଯେ
ଯୋଗୀ କୌଣସି ଭୂତ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରତି ତନ୍ମୟୀଭବର
ଭାବନା ପ୍ରବାହ ଉତ୍ଥାପିତ କରି ଚିତ୍ତକୁ ସର୍ବତୋ-
ଭାବରେ ତନ୍ମୟ କରି ପଞ୍ଚଭ୍ରାତ୍ର ହୁଅନ୍ତୁ, ମରଣ
ଉତ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଯେବେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ତନ୍ମୟତା
ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ, ତେବେ ତାହାକୁ ବିଦେହଲୟ
ବୋଲିବ । ପ୍ରକୃତ ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ଵ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାରତ୍ତ୍ଵ
ଅଥବା କୌଣସି ତନ୍ମୟାବସ୍ଥାରେ ଲୀନ ହେଲେ ତାହାକୁ
ଆତ୍ମେମାନେ ପ୍ରକୃତିଲୟ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁ ।
ସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି କଥା ବୋଲିଲେ, ଏବେ ଆତ୍ମେମାନେ
ଅସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି କଥା କହିବୁ ।

(ହମଶ)

(ଇ.ସା. ୧ମ ଶ୍ରେ ୭ମ ସଂଖ୍ୟା ଗ୍ରାବଣ ୧୩୦୪)

ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

(ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ)

ବିରାମ ପ୍ରତ୍ୟୟାଭ୍ୟାସ ପ୍ରବଃ

ସଂହାର ଶେଷୋଦ୍ୟମଃ ୧୮।

ମନୋବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତିର ଅର୍ଥ ବିରାମ । ମନୋବୃତ୍ତି-
ମାନଙ୍କର ନିବୃତ୍ତିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ବୈରାଗ୍ୟ ।

ବାଚସ୍ପାୟ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେଲେ ମନର କୌଣସି
ବୃତ୍ତି ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ମନ ତେତେ-
ବେଳେ ଦର୍ଶନର ପରି ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ ।
ମାତ୍ର ମନର ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ଚାଲିଗଲି ଉତ୍ତରେ ତାହାର
ସେ ଭାବ ଥାଏ ତାହାର ନାମ ସଂହାର । ସେପରି
ସଂହାରପୁରୁଷ ଚିତ୍ତବସ୍ତାରେ ନାମ ଅସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି ।

ଅସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି ଦୀର୍ଘକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲେ ଚିତ୍ତ
ଆପେ ଭାବରୂପ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ସହଜରେ
ନିରବଲମ୍ବତା ଘଟେ । ସେପରି ନିରବଲମ୍ବତାର
ନାମ ଅସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି । “ଅସ ନ ଚ କିଞ୍ଚିତ୍
ପ୍ରଜ୍ଞୟତେ” । ସେ ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର
ମନୋବୃତ୍ତି ଥାଏ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଚିତ୍ତ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏବଂ ଅଭାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେପରି ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ।
କଠୋରତମ ବୈରାଗ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସର ଶେଷ ସୀମା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପାରିଲେ ଏମନ୍ତ ନିରବଲମ୍ବତା ଘଟେ;
ନଚେତ୍ ଘଟେ ନାହିଁ । ସେପରି ଅସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି
ସମସ୍ତ ଲୋକର ହୁଏ ନାହିଁ । ସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧିରେ
ଯାହାର ତୃପ୍ତି ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ ସେହି ଯୋଗୀର
ଅସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି ହୁଏ । କେବଳ ସେହି ଯୋଗୀ
ମନ ମଧ୍ୟରୁ ସକଳ ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ
ଏବଂ ଚିତ୍ତକୁ ନିରବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତୁ ।
ଚିତ୍ତକୁ ନିରବଲମ୍ବ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଅତୃପ୍ତି,
ଅର୍ଥାତ୍ ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିକୁ ଉଦ୍ଧତ
ହେବାକୁ ନ ଦେବା—ସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧିକୁ ମଧ୍ୟ
ରହିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ କରି
ରହିବ । ଏପରି ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ ଧାରଣ କଲେ ଚିତ୍ତ
ହମଶ ନିରବଲମ୍ବ ହୋଇ ଆସେ । ସମ୍ପର୍କିତ ସମାଧି
ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ୟାନ ବସ୍ତୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ମଧ୍ୟ ଯେବେ
ସେ ସମୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବୃତ୍ତି ମନକୁ ଆସେ
ତେବେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ମନରୁ ଦୂର କରି ଦେବ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ କୌଣସି ବୃତ୍ତି ଆସିବ ତାହାକୁ ମନ ମଧ୍ୟରୁ ଦୂର କରି ଦେବ । ବାରମ୍ବାର ଏହି ପ୍ରକାର କଲେ ଅଭ୍ୟାସ ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼ ହୋଇଯାଏ । ଅବଶେଷରେ ସେହି ଦୃଢ଼ାଭ୍ୟାସ ପ୍ରଭାବରେ ଚିତ୍ତ ଆଉ କୌଣସି ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ । ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟତ୍ନ ବା ଲୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ପରି ପଡ଼ି ରହିବ । ଏଥକୁ ଚିତ୍ତ ସେ କାଳରେ ନିଶ୍ଚଳ ନିରବଲୟ ଏବଂ ପୁସ୍ତକସ୍ଥ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ସେହି ପୁସ୍ତକସ୍ଥ ଅବସ୍ଥା ହିଁ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଅସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ଏବଂ ନିର୍ବାଣ ସମାଧି ।

ଭାବ ପ୍ରତ୍ୟୟା ବିଦେହ

ପ୍ରକୃତି ଲୟାନାମ । ୧୯ ।

ବିଦେହ ଲୟ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ଲୟ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯୋଗୀର ଯେ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ତାହା ଭବ ପ୍ରତ୍ୟୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ଅଜ୍ଞାନମୂଳକ ଏବଂ ସଂସାରଗମନର କାରଣ, ମୁକ୍ତିର କାରଣ ନୁହେଁ ।

ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଭବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ ଉପାୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ବିଦେହ ଲୟ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ଲୟ ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ଯୋଗୀର ଯେ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ତାହାକୁ ଭାବପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । ମୁମୁକ୍ଷୁ ଲୋକମାନେ ବିଦେହ ଲୟ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତି ଲୟ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ସେହି ଭାବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଜ୍ଞାନମୂଳକ ଏବଂ ନିଶ୍ଚର ଫଳ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଦେହ ଲୟ ବିଷୟ ଶୁଣନ୍ତି ।

ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ମହାଭୂତରେ ଅଥବା ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ସୂଚିତ କରି

ଅଛନ୍ତି ଦେହପାତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ବରଂ ସେମାନେ ଦେହପାତ ଉତ୍ତରେ ସେହି ମହାଭୂତରେ ସେହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଥାଇ ଲୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନାମ ବିଦେହ ଲୟ । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଅବ୍ୟକ୍ତ (ପ୍ରକୃତି) ମହତ୍ତ୍ୱ, ଅହଙ୍କାର ଅଥବା କୌଣସି ପ୍ରକାର ତଦ୍ରୂପ ବିଷୟରେ ଚିତ୍ତ ଲୟ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନାମ ପ୍ରକୃତି ଲୟ । ପ୍ରଥମେକ୍ତ ବିଦେହଲୟ ଓ ଶେଷେକ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଲୟ ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ଯୋଗୀହିଁ ମୁକ୍ତିଫଳ ଏବଂ କୈବଲ୍ୟ ଫଳରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯେହେତୁ ସେମାନଙ୍କର ନେତ୍ର ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଯୋଗ ଭବ ପ୍ରତ୍ୟୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ଭବ ବୋଲନ୍ତେ ଅବିଦ୍ୟା, ପ୍ରତ୍ୟୟ-ବୋଲନ୍ତେ କାରଣ— ଅବିଦ୍ୟାର କାରଣ ଅଟେ । ଯେଣୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଆତ୍ମପଦାର୍ଥରେ ମନୋଲୟ କରିଥିବାରୁ କୈବଲ୍ୟ ଲଭରେ ଅସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ନିଦ୍ରା ଉତ୍ତରେ ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ପରି ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ପୁନର୍ବାର ଯଥାକାଳରେ ସାମାନ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ତେଣୁ ମୁମୁକ୍ଷୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତିଲକ୍ଷ୍ୟକାମୀ ଲୋକମାନେ ବିଦେହ ଲୟ କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତି ଲୟ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗର ଅଭ୍ୟାସ କାମନା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶୁଦ୍ଧା ସର୍ବସ୍ୟ ସ୍ମୃତି ସମାଧି

ପ୍ରଜ୍ଞା ପୃଷ୍ଠକ ଇତିରେଷାମ୍ । ୨୦ ।

ଯେଉଁମାନେ ବିଦେହଲୟ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିଲୟ ନୁହନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ମୁମୁକ୍ଷୁ ବା କୈବଲ୍ୟାଭିଳାଷୀ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ ଉପାୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ ବା ସମାଧି ଶୁଦ୍ଧା, ସର୍ବସ୍ୟ, ସ୍ମୃତି, ସମାଧି ଏବଂ ପ୍ରଜ୍ଞା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସନ୍ନ ହୁଏ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଆତ୍ମସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଲଭ କରି ପ୍ରକୃତି ଆଲିଙ୍ଗନରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମରେ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗପ୍ରତି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ପ୍ରତି ଛଦ୍ମା ଜନ୍ମେ, ପରେ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ତହିଁ ଉତ୍ତର ସୂଚି ଶେଷରେ ଏକାଗ୍ରତା ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ତଦ୍‌ବିଷୟକ ପ୍ରଜ୍ଞା ଜନ୍ମେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଲଭ ଉତ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଛ୍ଳଷ୍ଟତମ ସମାଧି ଜନ୍ମେ ଏବଂ ତହିଁରୁ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତି ନିର୍ମୁକ୍ତତା ବା କୈବଲ୍ୟ ଲଭି ଶେଷନ୍ତି । ଯୋଗ ବା ଯୋଗଫଳ ପ୍ରତି ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହେବାର ନାମ ଛଦ୍ମା । ଛଦ୍ମା ଜନ୍ମିଲେ ହିମ ତହିଁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ପଦ ଉତ୍ପାଦିତ ଜନ୍ମେ । ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଜନ୍ମିଲେ ସୂଚି; ଅର୍ଥାତ୍ ଅନୁଭୂତ ପଦାର୍ଥର ଅବସ୍ଥାରଣ ହୁଏ । ଲେକେ ତାହାକୁ ଚିତ୍ତର ଅବ୍ୟାକୁଳତା ବା ଧ୍ୟାନ ଶକ୍ତି ବୋଲନ୍ତି । ଚିତ୍ତର ଅବ୍ୟାକୁଳତା ବା ଧ୍ୟାନ ଶକ୍ତି ଜନ୍ମିଲେ ସମାଧି; ଅର୍ଥାତ୍ ଚିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରତା ଜନ୍ମେ । ଏକାଗ୍ରତା ଜନ୍ମିଲେ ହିଁ ପ୍ରଜ୍ଞା; ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟର ଅନୁଭୂତି ହୁଏ । ଲେକେ ଯାହାକୁ ବସ୍ତୁର ସ୍ବରୂପ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ବୋଲନ୍ତି ।

ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ବୋଲିବାରେ ତାହାର ନାମ ପ୍ରଜ୍ଞା । ବାସ୍ତବରେ ଛଦ୍ମା ହେଲେହିଁ ଉତ୍ପାଦିତ ବା ଯନ୍ତ୍ର ହୁଏ, ଯନ୍ତ୍ର ହେଲେ ଧ୍ୟାନଶକ୍ତି ଜନ୍ମେ । ଧ୍ୟାନଶକ୍ତି ପ୍ରସବରେ ଏକାଗ୍ରତା ଦୃଢ଼ ହୁଏ । ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ହୋଇପାରିଲେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ହୁଏ । ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ହେବା ମାତ୍ରେକେ ଯୋଗର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅଙ୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ସମ୍ପ୍ରଜ୍ଞାତ ଯୋଗ ଯେବେ ଏପରି ଉପାୟ ପରମ୍ପରା ଯୋଗେ ଏପରି ପ୍ରଣାଳୀ ହିମରେ ଶରୀର ଅଥବା ଆପଣା ଆତ୍ମା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ କୈବଲ୍ୟ ଲଭ ହୁଏ; ନଚେତ୍ ସ୍ବର୍ଗାଦି ମାତ୍ରେ ଲଭ ହୁଏ । କୈବଲ୍ୟ ଲଭ ହେଲେ ପୁନର୍ବାର ସଂସାରକୁ ଆସିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ନଚେତ୍ ନିଶ୍ଚୟ ସଂସାରକୁ ଆସିବାକୁ ହେବ ।

ଜଗ୍ର ସମ୍ବେଗାନାମାସନ୍ନଃ । ୧୧ ।

କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ମୂଳଭୂତ ସଂସ୍କାର ବିଶେଷର ନାମ ସମ୍ବେଗ । ସେହି ସମ୍ବେଗ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ସେମାନଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ସମାଧି ହୁଏ ।

ଫଳରେ ଉଚ୍ଛ୍ଳଷ୍ଟିତ ସମାଧି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ସମାନରୂପେ କିମ୍ବା ସମାନ ସମୟରେ ଫଳଲଭ ହେଉନ ନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନର ମୂଳ କାରଣ ଯେଉଁ ସଂସ୍କାର ବା ମନୋଭୃତ୍ତି ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନନୁହେଁ । କାହାର ଜଗ୍ର କାହାର କାହାର ବା ମୃତ୍ୟୁ । ଯାହାର କାର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତି ଜଗ୍ର, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିପାରେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ତାହାର ସମାନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

କାର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତି ବା କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନର ମୂଳ କାରଣ ସଂସ୍କାର କଣ ତାହା ଶୁଣନ୍ତୁ - ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଥିବା ଯୋଗୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ବିବରଣ ଅଥବା କାର୍ଯ୍ୟର ଇତିକର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ସକଳ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ଚିତ୍ତର ସେହି ଶକ୍ତିର ନାମ ସଂସ୍କାର । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ସମ୍ବେଗ । ଏହି ସମ୍ବେଗ ଯାହାର ଜଗ୍ର, ସେ ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକ ସେପରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏଥି ସକାଶେ ଜଗ୍ର ସମ୍ବେଗ ସମ୍ପନ୍ନ ଯୋଗୀମାନେହିଁ ଶୀଘ୍ର ସମାଧି ଲଭ କରନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ।

ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟାଧିମାତ୍ରେ ଯୋଗି ବିଶେଷଃ । ୧୨ ।

ମୃତ୍ୟୁ, ମଧ୍ୟ ଏବଂ ଅଧିମାତ୍ରେ ପ୍ରଭୃତି ଭେଦ ଥିଲେହେଁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ବିଶେଷ ଅଛି । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ ପୂର୍ବେ ଯେ ଛଦ୍ମା ପ୍ରଭୃତି ଉପାୟକଥା ବୋଲିଯାଇଅଛି, ସେ ସକଳ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ

ନୁହଁ । କାହାର ବା ମୃଦୁ, କହାର ବା ମଧ୍ୟ, କାହାର ବା ଅଧମାନ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଅତି ପ୍ରବଳ । ଏଥିପ୍ରକାଶେ କାର୍ଯ୍ୟ ପିତ୍ତିକାଳର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଯାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ମୃଦୁ, ତାହାର କିଛି ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ଏବଂ ଯାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ଅତି ପ୍ରବଳ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଥିକୁ ବୋଲିଗଲ ଯେ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଯୋଗଶକ୍ତି ବା ସମ୍ବେଗ ଡାକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ଉପାୟ ସକଳ ସମୟକୁ ପ୍ରବଳ ବା ଡାସ୍ତ ହେଲେହେଁ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ସମ୍ପାଦି ହୁଏ । ନତୁବା କିଛି ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ।

ଶିଶୁର ପ୍ରଶିଧାନାଦ୍ୱା । ୨୩

ସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି ଲଭର ଅନ୍ୟ ଏକ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ଉପାୟ ଅଛି । ସେ ଉପାୟ ଶିଶୁର ପ୍ରଶିଧାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁର ଉପାସନା । ଶିଶୁର ଅନୁଧ୍ୟାନ ଯୋଗରେ ମଧ୍ୟ ଜୀବର ସମାଧି ଲଭ ହୁଏ । ଯେଗୀମାନଙ୍କର ଶିଶୁର ଉପାସନା ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ବୋଲୁଅଛୁ । ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶିଷ୍ଟ ଭକ୍ତି ଉଦ୍ଭବିତ କରିବା ଆଉ ଉପାସନା ଏ ଦୁହେଁ ତୁଲ୍ୟ କଥା । କାର୍ଯ୍ୟକ, ମାନସିକ, ବାଚନିକ ସମସ୍ତ ବ୍ୟାପାରକୁ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅଧୀନ ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ହେବ, ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଫଳ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି, ସୁଖବାସନା ନ କରି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟହିଁ ସେହି ପରମଗୁରୁ ପରପୁର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବ, କୌଣସି କର୍ମ ନ କରିବା ବେଳେ କେବଳ ତାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରିବ । ଅକଟରେ ପୁଲକିତ ଚିତ୍ତରେ ଅନବରତ ଏହିପରି କଲେ ତୁମ୍ଭର ଉପାସନା ଫଳ ହେବ । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭର ଅଭିଳାଷିତ ଫଳ ସକାଶେ ସେହି ପରମଗୁରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଶୁଭଭ୍ରତ ତୁମ୍ଭ ଆତ୍ମାରେ ଅଧିରୁଡ଼ି ହୋଇଅଛି, ତେବେବେଳେ

ସେହି ଉଚ୍ଛ୍ୱାସପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପ୍ରଜାତ ସମାଧି ଲଭର ଆଉ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ।

ଶିଶୁର କିଏ ? ସେ ବିଷୟ କିଛି ବୋଧଗମ୍ୟ ନ ହେଲେ ତତ୍ପ୍ରତି ବିଶିଷ୍ଟ ଭକ୍ତି ଜନ୍ମବାର ଧନ୍ୟାବଦ୍ଧା ନାହିଁ । ସେଥିପ୍ରକାଶେ ପରମ କରୁଣାମୟ ମହାତ୍ମା ପଦ୍ମଜି କିଛି ଭବରୂପୀ ପରମଗୁରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ଭାବୁକ ନ ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଦେଶ ଯୋଗରେ ସେହି ମହାମହିମ ସଦନୟନା ସଦଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ମନୋମଧ୍ୟରେ ଆରୁଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ । ମହାତ୍ମା ପଦ୍ମଜି କହିଅଛନ୍ତି—

କ୍ଳେଶ କର୍ମ ବିପାକାଶପୂର୍ବକପରମ୍ଭଃ ପୁରୁଷ ବିଶେଷ ଶିଶୁରଃ । ୨୪

କ୍ଳେଶ, କର୍ମ, ବିପାକ ଏବଂ ଆଶୟ ଯାହାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ନ ପାରେ, ଯାବନ୍ତ ସଂସାର ଆତ୍ମା ଏବଂ ଯାବନ୍ତ ମୁକ୍ତାତ୍ମାରୁ ଯେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବା ମୁକ୍ତ—ସେ ଶିଶୁର ।

କ୍ଳେଶ—ଯାହା ଆତ୍ମା ଚିତ୍ତ ସହିତ ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ଭୋଗ କରୁଅଛି ଏବଂ ଯାହା ଥିବାରୁ ଆତ୍ମାର ଜୀବନାମ ହୋଇଅଛି ।

କର୍ମ—ଅର୍ଥାତ୍ ନାନାପ୍ରକାର ଫଳାଂଶୁ ଜୀବ ଯାହା ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଅଛି ।

ବିପାକ—ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମଫଳ ଯାହାକି ସୁଖ ଦୁଃଖାଦି ଏବଂ ଭୋଗ ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଆଶୟ—ଅର୍ଥାତ୍ ସଂକାର । କର୍ମଫଳ ଉତ୍ତରେ ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ ।

ଯେ ମହାପୁରୁଷ ଜବପରି କ୍ଳେଶଭୋଗୀ ନୁହନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ସର୍ବ-କ୍ଳେଶ-ବିମୁକ୍ତ, ଜବ ପରି ଯାହାଙ୍କୁ କ୍ଳେଶ ଭୋଗ କରିବାକୁ ନ ହୁଏ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଜାତି, ଆୟୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ନ ହୁଏ, ସେ ଶିଶୁର । ଶିଶୁର ନିତ୍ୟ ଅନାଦି ନିରତ୍ତିଶୟ ଏବଂ ଅନନ୍ତ । ସଂସାରୀ ଆତ୍ମା ଯେମନ୍ତ ଚିତ୍ତ ସହିତ ଏକାନ୍ତ ଥିବାରୁ ବାସନା ନାମକ ସଂସାରର ବଶୀଭୂତ ହୁଏ, ପରମେଶ୍ୱର ସେରୂପ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଅଚିତ୍; ସୁତରାଂ ବାସନା ରହିତ ଚିତ୍ତନିଷ୍ଠା-ଜନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱଜନ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ସହିତ ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ଇଚ୍ଛା ଶକ୍ତିର ତୁଳନା ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଅସାଧାରଣ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ କ୍ରିୟାକୁ ଏବଂ ଦେହାଦି ରହିତ ଆତ୍ମା ବା ପରମପୁରୁଷ ।

ତତ୍ତ୍ୱ ନିରତ୍ତିଶୟଂ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସାକ୍ଷୀ । ୨୫।

ତାହାଙ୍କଠାରେ ନିରତ୍ତିଶୟ ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ସେ ସର୍ବଜ୍ଞ । ଉକ୍ତ ସାଧକ ହୃଦୟରେ ସେ ଆପେ ପ୍ରକାଶ ପାଆନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟକୁ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅନୁମାନର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ହୁଏ । ସେ ଅନୁମାନ ଏହିପରି କି—ସକଳ ଆତ୍ମାରେ କିଛି ହେଲେ ହେଁ ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ସକଳ ଆତ୍ମା ଭୂତ, ଉଦ୍‌ବିଷ୍ମତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିପାରନ୍ତି । କେହି ଅଳ୍ପ କେହି ବା ବେଶି ବୁଝିପାରେ, ପୁଣି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଯାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ସର୍ବଜ୍ଞ ଆଉ କେହି ନାହିଁ, ସେ ପରମଗୁରୁ, ପରମେଶ୍ୱର । ଯେମନ୍ତ ଅଳ୍ପଦୂର ଶେଷସୀମା ପରମାତ୍ମା, ବୃହତ୍ତର ଶେଷସୀମା ଆକାଶ, ସେହିପରି ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିର ଅଳ୍ପଦୂର ପରମାତ୍ମା ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା, ଆଦିଶୟର ପରମାତ୍ମା ଶିଶୁର ।

(ସମଶ)

(ଉ: ସା: ୧ୟ ଶ୍ଳୋ ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ଚୈତ ୩୦୫)

ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି

“ବିଷମପ୍ୟମୃତଂ କିଂ ଚିତ୍ତବେଦମୃତଂ ବା ବିଷଂ”

ମହାକବି କାଳଦାସେ ଏ କଥାଟା ତେରଦିନ ହେଲା ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କଥାଟା ଠିକ ସତ; ଆଉ ଯେ ଯାହା କହନ୍ତି ମୋ ପକ୍ଷରେ ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁବ୍ ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି । କ୍ୟା ଏ କଥାଟା ବୋଇଲି ଜାଣନ୍ତି ? ଏହି ଯେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତ ନିମନ୍ତେ ସାକାର “ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ” ବାହାର ଅଛନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତେ କହିବେ ଏହା ଅମୃତ ତୁଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥ; ମାତ୍ର ମୋ ପକ୍ଷରେ ନୁହେଁ । କାରଣଟା ଅବଶ୍ୟ ଫିଟାଇ ନ କହିଲେ ଆପଣ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

କାଗଜଟା ବାହାରିବା ଦିନଠାରୁ ସମ୍ପାଦକ ମୋତେ ଧରେପଗଡ଼ି ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି—ତୁ କବିତା ଲେଖ, କବିତା ଲେଖ । ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି; କିନ୍ତୁ ନ ଲେଖିବାରୁ ସେ ଦିନ ଫୁଲସଞ୍ଜିବେଳେ ସମ୍ପାଦକ ତ କିତ ବଜାରରେ ଘାରି ଖପା ! ମୋ ମୁହଁରେ ହାତ ହଲାଇ କହିଲେ, “କବିତାଗୁଡ଼ାକ ଡାକି ପକାଇଲ” — ଅରେ ବାବୁ ବୁଝି ସମସ୍ତେ କଥା କହିଲେ ସିନା ହେବ ! ଆଗେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, କବିତା ଲେଖିବାକୁ ମୋହର ବେଳ ଅଛି କି ନାହିଁ । ଦାନ୍ତ ଘଷିବା ମଥେଇ ଲଗାଇବା ଗୁଡ଼ି ଖାଇବା ହାତ କାମ ବୁଝିଥିବ କରିବାକୁ ହୁଏ, ପୁଣି ଡେବିରିହାତ ସେହିପରି । ଖେଳିବା ବୁଲିବା କଥା ତ ଅଛି । ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ମୋତେ ନିଜେ ଏସବୁ କର୍ମ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବୋଲିବା ହେଉ ତ ଲେଖିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ? ଆପଣ ମନରେ ବିଚାରିଲେଣି ଲୋକଟା କବି ନୁହେଁ, ସେଥିପାଇଁ ଲେଖି ନ ପାରି ମିଛଟାରେ ଏତେ ବାହାନା; କିନ୍ତୁ ଏହା ଆପଣଙ୍କର ଉତ୍ତରର ଭୁଲ—ଉତ୍କଟ ଭୁଲ । ଜଗତରେ କେଉଁ ଲୋକଟା କବି ନୁହେଁ, ଅବଧାନ ? କେବଳ

ଲେଖିବା ନ ଲେଖିବା କଥା । ଦେଖନ୍ତୁ ବନମାଳୀ ବେହେରା ଗଉଡ଼ - ଲେନଟା କାଳିଆ, ବେହେରାଏ ଚନ୍ଦନ ବୋଲି ହୋଇଅଛି, ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ହଳଦିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଅଛି । ଆପଣ ଦେଖିଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଲି, ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ବୁଝିଲ ମୁଁ ତାହା ବୁଝିଲି । ଜୟଦେବ ଦେଖି ଟିପି ପକାଇଲେ “ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ ମାଳ କଲେବର ପୀତ ବସନ ବନମାଳୀ ।” ବୁଝିବା ହେଲେ ଟିକି ? ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ ଗଲୁଁ ଗାଧୋଇ, ଜୟଦେବ ହେଲେ କବି । ସମସ୍ତେ ଯଦି କବି, ମୁଁ କିଏ ଗୁଡ଼ିକଲେ ଯିବି ?

ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ରାଜ ହେଲି କବିତା ଲେଖିବ ବୁଝି ସମଜିତ ଲେଖିବାକୁ ହେବ ? ମହାକବି ଭରବ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, “ସହସା ବିଦ୍ୟାତ ନ ହିୟା—” ଅର୍ଥାତ୍—“ବୁଝି ବିରୁଦ୍ଧ କର୍ମକଲେ, ସେ ଦୋଷ ନ ଲଗଇ ଭଲେ ।” ବଡ଼େବଡ଼େ ବୋଲି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି “ଶବ୍ଦ ଶ୍ରୀ ଏକ ଲେଖା” ଶବ୍ଦଥର କହିବ, ଥରେ ଲେଖିବ ନାହିଁ । ଦେଖୁନାହିଁ ମୌଲବି ସାହେବ ସ୍ୱୟଂ ରଜରଜେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେଇ ଦେହ ଝାଡ଼ି ଦେଇ ଗଲେ, ଆଉ ଡଳକ ? ତାଙ୍କ ବେବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ନାମରେ ଦିପଦ କଣ ଲେଖି ଜେଲରେ ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆପେ ବୁଝେ ବୋଧା—ଶୁଣି ଶିଖେ ଅଧା; ଦେଖି ଶିଖେ ଗଧା । ଆମ୍ଭ ସମ୍ପାଦକ ଭାରି ଦୃଢ଼ିଆର ଲୋକ; ଦେଖି ଶିଖିଲେଣି । ଆମ୍ଭେ କବିତା ଲେଖିଦେଲୁଁ; ସେ ତାହା ଉପରେ ଚିଫ୍ଟିଅଡ଼ କାଟି ବସିଲେ— “ଏ ଲେଖା ଭଲ ମନ୍ଦ ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲଗାପଗା ନୋହୁଁ ।” ଶୁଣିବାରେ ସମ୍ପାଦକ ଜଣେ— “ଆମ୍ଭେମାନେ” ବହୁବଚନ କି ସକାଶେ ? ଓହ୍ଲା, ଜଣା ପଡ଼ିଲା ପରା ! ସମ୍ପାଦକ ନିଜେ; ଆଉ ତାହାଙ୍କ ଓଆଲି ଓଆରସ, ଆଉ ତାହାଙ୍କ ସୁଲାଇସିକ୍ତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କେହି ଲଗା ନୁହନ୍ତି । ସେ କିଛି ଭଲମନ୍ଦ ଆମ୍ଭେ ତୁଲାଇବୁଁ । ସମ୍ପାଦକ ମନରେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ସେ

ଏକା ସିଆଣା, ଆଉ ସମସ୍ତେ ହୁଣ୍ଡା ! ଗ୍ରାହକ ବରଷକୁ ସେ ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ିଏ ଦେବେ ତାହା ସେ ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋସନ୍ତୁ, ଝୁଙ୍କି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ପଣସ ମୁଣ୍ଡାଇବି କଥାଗୁଡ଼ିକ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଭୁକୁ, ମିଠା କୋଷାଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପାଦକ ଟପ୍ ଟପ୍ କରି ଗିଳିବେ । ମାତ୍ର ମିଷ୍ଟର ଏମ୍. ଏସ୍. ଦାସ ସେ ଦିନ ବିଲତରୁ ଫେରିଆସି କଲେଜ ଘରେ ପାଟିକରି କହିଲେ, “ସ୍ୱର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରି ଦେଶର ଉପକାର କରି ନ ପାରିଲେ ତୁମ୍ଭେ ମଣିଷ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ସତ—ଠିକ୍ ସତ, ଶବ୍ଦ ଅଶ୍ଳୋକର ଥର ସତ । ସମ୍ପାଦକ ବୋଲୁ—ଅଛନ୍ତି ଦେଶର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ “ସାହିତ୍ୟ” ପ୍ରଚାର କରା ଯାଇଅଛି, ସେଥିର ଲେଖକମାନେ ଦେଶହତେଶୀ । ସୁତରାଂ ମିଷ୍ଟର ଦାସଙ୍କ ମତରେ ସେମାନେ ମଣିଷ, ଦୁଇଧାଡ଼ି ଲେଖିଲେ ଯଦି ମଣିଷଟାଏ ହୋଇଯିବୁ ଏଡ଼େ ସହଜ ବାଟ ଗୁଡ଼ିବାର ନୁହେଁ ।

ଆଗେ ବିରୁଦ୍ଧ କରାଯାଉ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କଣ—ସେଥିରେ କଣ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଦେଶର ଅଜ୍ଞାନାବିକାର ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସାହିତ୍ୟ-ଆଲୋଚନା ଦରକାର । ଆଲୁଅ ତ ନାନାପ୍ରକାର—ମଶାଲ, ଘୋସ, ଲଣ୍ଡନ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଚନ୍ଦ୍ରଭଦ୍ରା - ଆଲୁଅର ଭାରି ଯମକ, ଭାରି ତେଜ, ମାତ୍ର ଭାରି ଧୂଆଁ । ସେ ଧୂଆଁ ବାବୁମାନଙ୍କ ନାକରେ ପଶିବାରୁ ନାକ ବୁଜିଥର କହିଲେ ଛୁଁ ଛୁଁ—ଗିର୍ଗି—ଗିର୍ଗି ଅଣ୍ଟିଲ । ବାବୁମାନେ ନିର୍ଧୁମ ଗ୍ୟାସ ଆଲୁଅ, ହରିକେନ ଲଣ୍ଡନ ଆଲୁଅ ଦେଖିଲେଣି । ଚନ୍ଦ୍ରଭଦ୍ରାରେ ମନ କିଏ ରହିବ ? କିନ୍ତୁ ବିଦେଶୀ କାଦ୍ୟ, ନଭେଲ ଲଣ୍ଡନ ଭିତରେ କେରେସିନ ଗଛ ଅଛି, ବାବୁମାନଙ୍କର ତେତେ ଚୋରକୁ ଗୁପ୍ତ କାହିଁ ? ହେଲ ଗ୍ୟାସ ଲଣ୍ଡନ ଭଲ ନିର୍ଧୁମ ଆଲୁଅ । ମାତ୍ର ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର କଣ

ବାବୁ ? ‘ପର ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଯାତକୁ ଯାଇ, ଲୋକେ ପଚାରିଲେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ।’ ଯାହା ଆଲୁଅରେ ନାଚି କୁହ ହେଉଅଛି, ସେ ଗାଲରେ ଚୁପୁଡ଼ା ମାରି ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ କ’ଣ କରିବ ? ଚନ୍ଦ୍ରଭାସା ନିଭିଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଦେଶ ଅନ୍ଧକାର । ଆଗେ ନିଜେ ଖାସ ଆଲୁଅ ବାହାର କର, ତେଣିକି ପଛେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାସା ଫୋପାଡ଼ି ଦେବ ।

ଫନବନ୍ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଫୋଲ—ତୁମ୍ଭର ତେଲ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ନ ଡାଳିଲେ ସେ ତ କନା ବିଡ଼ାଟାଏ ?

ଜଳେଥ ବାସ—ବଇଠା-ଘରେ ଘରେ ବ ଇଠା, ଘରେ ଘରେ ଆଲୁଅ ।

ପିକା, ହିତେପିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଚରଣି ବାଣ—
ଦୁରୁଛନ୍ତି, ଦୁରୁଛନ୍ତି, ବୁରିଆଡ଼େ ଝୁଲି ବୁଣି ପଡ଼ୁଅଛି;
ଦୂର ବନ୍ଦହେଲେ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାର । ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ
ଏକ ହାବିଳ ବାଣର ପ୍ରସ୍ତ ଲଞ୍ଜି ମେଲଇ ଚିଜ୍ଜନ କରି
ଫାହାରିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା, ସମସ୍ତେ
ଆଁ କ... ଉପରକୁ ଅନାଇଲେ; ଏ ହାବିଳ କେତେଦୂର
ଉଠିବ କିଏ ଜାଣେ ? ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଧ୍ରୁବଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଉଠିଯିବ । ଓଡ଼ିଶାର କପାଳ ଫିଟିଲା ।

ପ୍ରସ୍ତ ଉଠେ ଦେଖି କବିଏ ଭାବିଲେ
ଗଲ ଏବେ ସବୁ ଦୁଃଖ ।

ଲେଖିବୁଁ କବିତା, ନେବୁଁ ଟଙ୍କା ରାଶି
ପଡ଼ିବେ ସକଳ ଲୋକ ।

ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଭୁଲିବାକୁ ଶ୍ରୀମନ
ଜନ୍ମ ଆଉ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, କଳିକତା ଜୁଆଁଳିକେଲ
ଗୋଟାରେ ଧରେ ଖୋଜିବାକୁ ମୋହର ଇଚ୍ଛା ଅଛି ।
ଏମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ହାସ୍ୟ-କରୁଣ-ବିମିଶ୍ର ଏକ

ଅପୂର୍ବ ଭାବ ମନରେ ଉଦ୍ବିତ ହୁଏ । କବିଭଗୁଡ଼ାକ
ମନରେ ଯେଉଁ ଉଠିଲା; ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଲେଖି
ପକାଇଲେ । ଛୁପା ଅକ୍ଷର ଦେଖି ତ ସ୍ବର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି । ଏଣେ
ଛୁଆଖାନା ପିଆଦା ଅଣ୍ଟାଭଡ଼େ—କବିତା ପଢ଼ିବାକୁ
ନେହି ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ମୁଁ ଯେ ଜଣେ କବି ଏକଥା
କେହି ଜାଣିଲେ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଧୋଉଣୁ ଶୁଖୁଣୁ ନ
ସରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ସଦାବ୍ରତ—ବିନା
ପଇସାରେ କବିତା ଛୁପା—ପୁଣି ଲୋକମାନେ ପଡ଼ିବେ
ତାହା ଉପରେ ଦକ୍ଷିଣ—ଅମୃତ—ମାହେନ୍ଦ୍ର—
ଶ୍ରୀରାମୋଗ—ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଅଣ୍ଟାପାଣି ପାଇ
ବାହୁଣି ବେଙ୍ଗ ପରି ଓଡ଼ିଶାର ଏମଣ୍ଡରୁ ସେମଣ୍ଡଯାଏ
କବିମାନେ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଲେ । ସବୁ କବିର ଠିକଣା ନ
ପାଇ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଡିନି କିସମରେ ଉଆରିଜା କରି
ମକାଇଲି । ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଧାକବି, ଉଲ୍ଲୁକବି ଏବଂ ଫୁଲ-
କବି । ଗୁପ୍ତ ମଧୁ ବନ୍ଧାକବିମାନେ ଏକ ଏକ ଚିଲରେ
ଚିଲିକା ପାର ! ଧୂଳିଟି ଭଲିଆକୁ ଉଲ୍ଲୁକବି ଶ୍ରେଣୀରେ
ଧର । ଶଣି ପୋଛି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଅକ୍ଷର ବସାଇବାରେ
ଶୁବ ଟାଣ । ଭାବର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଅତଳଶ୍ରବଣ, ଶବ୍ଦ-
ଲଳିତା ତଥେବତ ! ଅଥଚ ମନ୍ଦଃ କବି ଯଶଃ ପ୍ରାର୍ଥୀ ।
ଅଜଣା ଫୁଲକବି କଥା ଛୁଡ଼ି । କଡ଼ ପୁଟିବା
ଯାଏ ପ୍ରସ୍ତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଅଥ ବିଦାକ
ବାଣ —

ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ିଆ କବିତାରେ ବନ୍ଧାକବିଙ୍କ
ନାମର ଟିକସ ଲଗାଇ ଦେଇ ନନା ଆଗକର ଶଏ-
ଟଙ୍କା ଅଗ୍ନିରେ ଗୋସି ଦେଲେ । ଗ୍ରାହଣମାନେ
ସ୍ବଜାତି—ହଂସକ, ଏ କଥାଟା ଠିକ । ବାମଡ଼ାରୁ
ମାଲୁ ଗୋସାଇଁ ଡାକିଦେଲେ, “ଆରେ ଶଠ —
ଏ କଣ ? ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥରୁଆ କବିତାଟାର ଦକ୍ଷିଣା
ଶଏଟଙ୍କା ?” ନନା ବୋଇଲେ, “ଆରେ ହଁ ଭଲରେ

ଲୋକ - - ମୁଁ ତ ହେଲି ସଭାରୁ, ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ
ପଦାଲେକେ ଟଙ୍କା ବାନ୍ତି ନେବେ ? ଲଗାଉ ତାହା
ବାହାର କର କବିମାନଙ୍କୁ—” ଅଭିପ୍ରେୟ—

ଶ୍ରୀ ମହାଭାରତ କଥା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
ଗାଢ଼ବେ ମୟୂରଭଞ୍ଜେ ବିଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ନିମାଳକୁ ଉଡ଼ିଆରେ ବଜାଉଛା କାଟି ।
ଦେଖିବୁଁ କିଏ ଯେ ଆଉ ପିଟାଇବ ପାଟି ॥
ହରି ହରି ବୋଲି ଭାଇ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତରେ ॥

କବିଗୁଡ଼ିକ ତାହା ଖାଇ ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣବାଣିରେ
ଗୀତ ଧରିଲେ—

“ସେତେରୂପେ ମୋ ଭରସା ଥିଲା ରେ
ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟା ସବୁ ସାରି ଦେଲା ରେ ॥”

ଛୁଡ଼ନ୍ତୁ ସେ ସବୁ କଥା, ମୂଳକଥା ଧରନ୍ତୁ ! ମୁଁ
ସ୍ତ୍ରୀକାର କଲି ଲେଖିବି, ମାତ୍ର କଣ ଲେଖିବି ?

ରାଜମାତା—

ଛୁଡ଼-ଛୁଡ଼ ସେକଥା ଭୁଣ୍ଡରେ ଧର ନାହିଁ ।
ତଳକ ଆଡ଼କୁ ଅନାଥ ।

ଧର୍ମମାତା—

କାହାର ଧର୍ମରେ ହାତ ଲଗାଇବାକୁ ଆଇନରେ
ଏକାବେଳେକେ ମନା ।

ଅର୍ଥମାତା—

ଅର୍ଥ ମନର୍ଥଂ ସତ୍ୟଂ ସତ୍ୟଂ ।

ବାଣିଜ୍ୟ ମାତା—

ହସ୍ତରେ ପୁଞ୍ଜି ନାହିଁ ।

କୃଷିମାତା—

ଦେଶୀ ସବୁ ଖରାପ, ଗୃହବାସ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି,
ସାଇରେନ୍ ସାଙ୍ଗରକୁ ଗଲେ ମୋ ଜାତି ଯିବ ।

ସମାଜମାତା—

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ ଶୁକ ହେଉଅଛି,
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସଂସ୍କାର ନାହିଁ ।

ହେ ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟ, ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ଲେଖିବାକୁ
ରାଜିଥିଲି; ମାତ୍ର ଲେଖିବାର କଥା ତ କିଛି ନାହିଁ;
କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନିରାଶ ହେବେ ନାହିଁ । ମୋ ନନା
ବାଇ ମହାନ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ଅଡ଼େଇ ଅଙ୍କରେ
ଧର୍ମକୁ ଯିବାବେଳେ ତାହାଙ୍କ ମହାମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଜିସବୁ
ହେବା କରି ଯାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ କେତେବଡ଼ା ପାଞ୍ଜି
ମୋ ଭାଗରେ ପଡ଼ିଅଛି । ମୁଁ ତାକୁ ତର୍କମା କରି
ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବି । ଆପଣ ଯଦି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ
ଦୁଇ ପଇସା ଭିଆଇ ପାରନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ କପାଳ,
ଆଉ ମୋ ହାତ ଯଶ—

(ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ୨ୟ ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ୧୩୦୫)

— — —

ଜଣେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକ ବୋଲିଅଛନ୍ତି,
କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବେ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ବିଷୟ
ଜାଣିବା ଉଚିତ । ସତ କଥା ତ, ଅଜଣା ଲୋକ କଥା
ଶୁଣିବାକୁ କିଏ ଭଲ ଲାଗିବ ? ମାତ୍ର ଆମ୍ଭ ନନା

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଇ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ନ ଚିହ୍ନିବା ଲୋକ ଦେଶରେ କେହି ଥିବା ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ଯଦି ଆସାନ୍ତି, ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ଅସ୍ଥିତ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେ ରଜି ନାହୁଁ । ନାନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜିର ନାମ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ଲେଖା ଦଗନ୍ତ ପ୍ରସାରିଣୀ । ସମାଜମାତ୍ର, ରାଜମାତ୍ର, ସୁମାତ୍ର କୁମାତ୍ର ସବୁ ମଞ୍ଚରେ ସେ ଖୁବ୍ ଟାଣୁଆ ଥିଲେ । ତଥାପି ନାନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ଚରିତ ଲେଖିଥାନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱର୍ଗ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି, ଚନ୍ଦ୍ର ଖବର ନ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବିଷୟରେ ହାତ ଦେଇ ନ ପାରୁ । ପାଞ୍ଜିର ଦୁଇପୃଷ୍ଠା ପାଠ ଆଜି ଶୁଣିବାକୁ ଅବଧାନ ହେଉ ।

ଜ୍ଞାନ ଗଛର ଫଳ

ସରକାରଙ୍କର ଆଜ୍ଞା, ତୁମ୍ଭେମାନେ ସବୁ କର, ନଳୀ କୁର୍ଚ୍ଚିବ ନାହିଁ । ସରକାରୀ ମହାପୁରୁଷ ବାଇବେଲ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି, ପରମେଶ୍ୱର ଆଦି ପିତା ମାତା ଆଦମ ଏବଂ ଇବାକୁ ଆଦମ ନାମକ ତୋଟାରେ ଛୁଡ଼ିଦେଇ କହିଲେ, “ହେ ନର ନାରୀ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ତୋଟାର ସବୁ ଫଳ ଖାଇବ, କେବଳ ଜ୍ଞାନବୃକ୍ଷର ଫଳରେ ହାତ ଦେବ ନାହିଁ ।” ମାତ୍ର ଆଦମାତା ଇବା ଭାରି ଓଲଟି ଥିଲେ, ସେ ଲୁଚାଇ ଜ୍ଞାନଗଛର ଫଳଟି ଖାଇ ପକାଇଲେ ଏବଂ ଆପଣା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଖୁଆଇଲେ । ଆଦମାତା ଇବା ଆଜ୍ଞା ଭଲ କାମ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଜ୍ଞାନଫଳ ଖାଇବାକୁ ଶିଖାଇ ନଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଘୋର ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାନ୍ତୁ । ପରମେଶ୍ୱର କି ସକାଶେ ଜ୍ଞାନର ଫଳ ଖାଇବାକୁ ମନା କରିଥିଲେ, ତାହା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ସାଧାରଣ ଲଞ୍ଜ ଏବଂ ଚୌପାଠିରେ ଗୁଣାକ ଦର୍ଶନ, ନ୍ୟାୟ ପଢ଼ି ତାହାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବେ ଏହି ଉପରେ ସେ ଜ୍ଞାନ ଫଳ ଖାଇବାକୁ ନିଷେଧ

କରିଥିଲେ । ଯାହାହେଉ, ଆଦମାତା ଇବା ଖୁବ୍ ଭଲ କାମ କରିଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେ ପ୍ରସାଦ କରୁ ତାହାକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସରା ଆହ୍ୱାନ କରୁଯାଉ ।

ଫଳ ପାଚିଲେ ଗଛରୁ ଆସେ ଝୁପ୍ କର ତଳେ ଖସିପଡ଼େ ଏ କଥା କାହାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା - କେବଳ ନିଉଟନ ଜାଣିଥିଲେ । ଜ୍ଞାନଫଳ ତ ସମସ୍ତେ ଖାଉ-ଅଛନ୍ତି, ଚନ୍ଦ୍ରର କିଏ ? ସେଟା କି ସହଜ କଥା ? ବହୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ବହୁ ଆଲୋଚନା ବହୁ ଶସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଅଭ୍ୟାସ ଦାଣ୍ଡି ଚକଟି ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ନିଗୁଡ଼ ଚିତ୍ତଜ୍ଞାନ ପାଇଅଛୁଁ । ଜଗତର ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟ କାମନାରେ ଆମ୍ଭେ ସେହି ଫଳଟି ଚିହ୍ନାଇ ଦେବୁଁ । ନିଉଟନଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ପରି ଆମ୍ଭ ଖ୍ୟାତି ସେ ଜଗତରେ ରଚିନା ହେବ, ଯେ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭର କିଛି ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସେହି ଜ୍ଞାନଗଛର ଫଳଟିର ନାମ “ଖବର କାଗଜ” । ଇଙ୍ଗରେଜ, ଫରାଶୀ, ଜର୍ମାନ, ଆମେରିକାନ ଲୋକମାନେ ଜ୍ଞାନଫଳ ଖୁବ୍ ଖାଆନ୍ତି, ସେଥିସକାଶେ ସେମାନେ ଏଡ଼େ ଜ୍ଞାନୀ । ଫରାଶୀ ଦେଶର ଶଗଡ଼ିଆ-ମାନଙ୍କ ପକେଟରେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଫଳ ଥାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଲୋକମାନେ ତେଲ ଲୁଣ ଧୁଆଁ ପତ୍ର ପରି ଜ୍ଞାନଫଳ କିଣନ୍ତି । ସାନ୍ତାଲ, ଭୂମିଜ, ହାଡ଼ି, ବାଉର ଭାରି ମୂର୍ଖ, କାରଣ ଜ୍ଞାନଫଳ ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ ବାଜେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆମାନେ—ହାଲକୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଶୁଣିବାକୁ ଶିଖୁଅଛନ୍ତି । ହେ ଉତ୍କଳ ଭାଇମାନେ, ଜ୍ଞାନବୃକ୍ଷର ଫଳ ଜାଣିଲ ତ ? ଗୁଣ ଶୁଣିଲ ତ ? ଏବେ ଖାଅ । ମେଟେ ମେଟେ ଖାଅ । ସତ କଥା; ଆଜିକାଲି ହାଟପାଲକୁ ହାଟପାଲ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଡେଇଁ ଜ୍ଞାନଫଳ ଆମଦାନି ହେଉଅଛି; ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ାକ ସେ ବଲ୍ଲଭ ଏପେଲ, ବାଦାମ, ଅଙ୍କୁର । ତୁମ୍ଭ ଦେଶୀ ଗଛର ଫଳ କାହିଁ ? ବିଦେଶୀ ଫଳଗୁଡ଼ାକ ଖୁବ୍ ମିଠା,

ସତ କଥା, ମାତ୍ର ବିଦେଶୀ ଫଳଗୁଡ଼ାକ ଓଡ଼ିଆ ପେଟରେ ପଚର କ'ଣ ? ଆଉ ପେଟରେ ନ ପଚାରେ ଦେହରେ ଲାଗିବ ନାହିଁ ତ ? ତୁମ୍ଭ ଦେଶୀ ଆମ୍ଭ ଖାଅ, ପଟସ ଖାଅ, ବେଲ ଖାଅ । ଏହି ଯେ “ଉଚ୍ଛଳ ସାହିତ୍ୟ” ଦେଖୁଅଛୁ, ଏହା ଗୋଟିଏ ଭଲ ଜ୍ଞାନଫଳ, ସମସ୍ତେ କିଣ, ଖାଅ, ଦରମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଖୁଆଅ ।

(ଉ. ସ. ୨ୟ ଖଣ୍ଡ ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା)

ଅତି ହୋମ

ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ମହର୍ଷି ଶୁକଦେବ ରାଜା ପରାଶର ତଳଠାରେ ଯେଉଁ ନିଗୃତ ଚତୁର ବିଦ୍ୟାମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ତାହା ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । କଳିଯୁଗରେ ଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପାୟୁ ଏବଂ ଅଳ୍ପଜ୍ଞାନ ବଶିଷ୍ଠ ହେବାର ଏବଂ ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳଦାୟକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ ଚତୁରବିଦ୍ୟାର ମର୍ମ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନ ପାରି ଏହାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରି ମହାପାତକ ଅର୍ଜନ କରିବାର ଜାଣି ଉକ୍ତ ମହାବ୍ରହ୍ମ ମହର୍ଷି ଶୁକଦେବ ଆପଣା ଆଶ୍ରମ ଚାଳରେ ଖୋପି ଦେଇଥିଲେ । ଆମ୍ଭର ନନା ସାଆନ୍ତେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବାଇଧର ମହାନ୍ତ ବହୁତ ଚତୁରାବସ୍ଥାନ ଓ ବହୁ ଗବେଷଣା ଦ୍ଵାରା ଏହା ଅବଗତ ହୋଇ କଳିଯୁଗର ପଡ଼ିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ବାସନାରେ ଉକ୍ତ ମହାପୁରାଣ ଆବିଷ୍କାର କରି ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ବଶିଷ୍ଠ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହଜ ବୋଧ ନିମନ୍ତେ ତାହାର ସଂଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ନାମକ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁ ଆୟାସର ସ୍ଵୀକାର ପୂର୍ବକ ସାମନ୍ତଙ୍କ ପଞ୍ଜିକା ପ୍ରାପ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଉକ୍ତ ଅନୁବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁବେ ନମଃ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ ।

ନାଗପୁଣ୍ୟ ନମସ୍କାର୍ୟ୍ୟ — ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧାରଣ କରି ଗ୍ରନ୍ଥପାଠ ଆମ୍ଭେ କରିବ ।

ଶ୍ରୀ ପରାଶର ଉବାଚ

ହେ ବ୍ରହ୍ମ ଚତୁରବିଦ୍ୟ, ହେ ରସିକୁଳ ପୁଞ୍ଜବ, ହେ ଶୁକଦେବ, ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀ ମୁଖରୁ ବିବିଧ ବ୍ରହ୍ମଚତୁରବିଦ୍ୟା-ସମ୍ବଳିତ ନିଗୃତ ଚତୁରମାନ ଶ୍ରବଣ କରି କୃତାର୍ଥ ହେଉଅଛି, ସମ୍ପ୍ରତି ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ ବିଷୟରେ କିଛି ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ହେ କୁରୁକୁଳ ଭିଳକ, ହେ ନୃପତି ରୁଡ଼ାମଣି, ଆମ୍ଭେ ବୁଝିଲୁ ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ଚତୁରବିଦ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ଅଟ । ବୃନ୍ଧାଶ୍ରମରେ ଯେମନ୍ତ ସର— ମଣ୍ଡାପିଷ୍ଟକରେ ପୁର—ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ମଧ୍ୟରେ କାକରା, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟରେ ସାକରା, ସେହିଭଳି ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତଭାଗବତ ସାର ପୁରାଣ ଅଟେ । ସାଧୁହୃଦୟ ନିର୍ମଳଚରିତ ବହୁଶାସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଚତୁରଜ୍ଞାନ ଲୋକ ବିନା ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଏହି ମହାପୁରାଣର ସାରମର୍ମ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବ ଗୁଣରେ ନିପୁଣ ଅଟ । ଏଥି ସକାଶେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅତି ନିଗୃତ ଗୁପ୍ତ ବିଦ୍ୟାମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ । ତୁମ୍ଭର ସମ୍ପ୍ରତି ଯାହା ଯାହା ଜାଣିବାକୁ ଅଭିଳାଷ, ପ୍ରକାଶ କର ।

ଶ୍ରୀ ପରାକ୍ରମ ଉବାଚ

ମହର୍ଷିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ବେନହାତ ଯୋଡ଼ି ଆପଣା ମସ୍ତକରେ ଥୋଇ ରଜା ପରାକ୍ରମ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—ହେ ମହର୍ଷେ, ଏହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମହୀନେ ଶରତଶତ୍ରୁ ଉତ୍କଳ ନାମରେ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟକ୍ଷେପ ଅଛି, ଯେଉଁ ପବନ ଦେଶର ରେଣୁମାସ ଶରୀରର ଉତ୍ତରଶତ୍ରୁ ବାସିନୀ ଆପଣାମାନଙ୍କୁ କୃତାର୍ଥ ଓ ନିଷ୍ଠାପ ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ଯେଉଁ କ୍ଷେପ ସମସ୍ତ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଲଳାତୁମ୍ବି ଅଟେ, ପୁଣି ଯେଉଁ ଦେଶର ଭୂମି ବିବିଧ ଶସ୍ୟଶାଳିନୀ ପୁଷ୍ୟତୋୟା ନଦୀମାଳିନୀ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ଏବଂ ଗିରିକୁଳିନୀ ଅଟେ, ପୁଣି ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେଉଁ ଦେଶବାସିନୀମାନେ ଗୁରୁର, କବି ଏବଂ ବିବିଧ ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା ନିପୁଣ ଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଦେଶବାସିନୀମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପ ସମୃଦ୍ଧ ଖଣ୍ଡଶିଳୋପମ ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନାଶୀ କାଳ ବହୁ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିନାହାଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁ ମହାପାପ ହେତୁରୁ ସେହି ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ହାନି ଦଶାକୁ ଲାଭି ବିଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ଦୃଢ଼ମସ୍ତକ ପଶୁବିଶେଷ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ ବୋଲିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ । ହେ ମୁନିସୂକ୍ଷ୍ମ, ଶୁଣି କୃତାର୍ଥ ହେବ ।

— — —

ରଜା ପରାକ୍ରମଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନଶୁଣି, ଶିଳାଳଙ୍କ, ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୁକଦେବ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜାହାଜା ଜଳରେ ଆତମନ ବଢ଼ାଇ ଧ୍ୟାନ ପରାୟଣ ହେଲେ ଏବଂ ଯୋଗବଳରେ ହସ୍ତାମଳକବତ୍ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିବ୍ୟନେଷରେ ଦେଖି ପାରି ବୋଇଲେ—

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ—

ହେ କୁରୁକୁଳ-ଆନନ୍ଦ-ବର୍ଦ୍ଧନ, ହେ ରାଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଅତି ଗୁରୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଶ୍ନ କରିଅଛ ତାହାର ବୃତ୍ତନ୍ତ ବୋଲୁଅଛି, ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତରେ ଶ୍ରବଣ କର । ପୁଷ୍ୟଭୂମି ଉତ୍କଳର ଅଧିବାସିନୀମାନେ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଭୁତଭାବନ ଭବାନୀପତି କୈଳାସ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଏକାମ୍ର କାନନରେ ଏବଂ ନାରାୟଣ କମଳାକାନ୍ତ ଗୋଲେକ ଧାମ ତ୍ୟାଗକରି ସ୍ତ୍ରୀର ସମୁଦ୍ର ତଟରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭେଟ ନିମନ୍ତେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ରଜା ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳଭୂମିକୁ ଗମନାଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗହଣରେ ପୁଷ୍କର ଆବର୍ତ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମେଘମାନେ ଆସିବାରୁ ଉତ୍କଳଭୂମିରେ ଜଳପ୍ରାବଲ୍ୟ ହୋଇ ଗ୍ରାମ ଓ ଶସ୍ୟକ୍ଷେପ ମାନ ଭାସି ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେଥିରେ ବାହୁବଳ ଗର୍ବିତ ଉତ୍କଳୀୟ ମାନେ କଟକ ବାରବାଟୀଠାରେ ଏକ ବିରାଟ ସଭା ବସାଇ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ସକାଶେ ପରମର୍ଶ ଦ୍ୱିର କଲେ । ତେଣୁ ସ୍ୱର୍ଗ-ଧୂରକୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଯେନିଯିବା ସକାଶେ କାଠଯୋଡ଼ି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଶିଢ଼ୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲେ । ଗୁପ୍ତଚର ଦେବତା ଏକକ୍ଷୟ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ସ୍ୱର୍ଗଧୂରରେ ଦେବସଭାରେ ଜଣାଇଲା । ତତ୍ତ୍ୱ ଦେବରାଜ ହୋଧ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଗୋଟାଏ ପଦାଦାତ କରି କାଠଯୋଡ଼ିର ଶିଢ଼ୀକୁ ବଙ୍କାକରି ଦେଲେ—ଏବଂ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କୁ ଫତେକରି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଶିଢ଼ୀ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାରୁ ତାହା ଫତେମୁଖାଦାଟ ନାମରେ କଥିତ ହେଲା ଏବଂ ଦେବରାଜ ହୋଧରେ ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ, ହେ ନିବୋଧ ମନୁଷ୍ୟମାନେ, ଏଥିଉତ୍ତରେ ତୁମ୍ଭ ବଂଶଧରମାନେ ସାଧାରଣରେ ନିବୋଧ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବେ ଏବଂ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗୌରବ ଲୁପ୍ତ ହେବ—ଆମ୍ଭ ମେଘମାନେ

ଆସି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଉତ୍କଳର ପୂର୍ବାଂଶ ଭସାଇ ଦେଉଥିବେ-
— ଏବଂ ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଜଙ୍ଗଲ ବୃଦ୍ଧିହେବ, ସେଥିରେ
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ମାନେ ରହି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ିବେ
ଏବଂ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭରତ ଶଶ୍ତ୍ର ରାଜଧାନୀ ନିବାସୀ
ଆଚଣ୍ଡାଳ ଛପିଶବର୍ଣ୍ଣିଠାରେ ଜଳବାୟୁକ ଏବଂ ଶ୍ଵେତଦ୍ରୀପ
ବାସିଙ୍କଠାରେ ଉଦ୍ୟାନପାଳ ଏବଂ ବସୁରକ୍ଷକ ରୂପେ
ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବ ଏହା ସତ୍ୟ,
ସତ୍ୟ, ଦିବାର ସତ୍ୟ । ଏଥିର ଅନ୍ୟଥା ହେବନାହିଁ ।
ଦେବରାଜଙ୍କ ଅଭିଶାପ ପ୍ରଭାବରୁ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ
ହୀନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ “ବିପଦେ ମଧୁସୂଦନ”
ସ୍ମରଣ କଲେ । ଉତ୍କଳରେ ଡକା ପାଡ଼ି କହିଲେ, “ହେ
ମଧୁସୂଦନ,— ହେ ରମାରମଣ, ହେ ଗୋଲେକବିହାରୀ,
ହେ ବଂଶୀଧାରୀ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର; ଦେବରାଜଙ୍କ
ଶାପରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।”

ସେ ସମୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ଗତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା,
ଭଗବାନ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ନିଶିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଛପନ୍ନା
କୋଟି ଜୀବଙ୍କୁ ପଡ଼ି ବାଣୀ ଦେଇ ଆପେ କିଞ୍ଚିତ
ମଣ୍ଡାହି ସାର ପଡ଼ୁଡ଼କୁ ବିଜେ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ବିଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ବଢ଼ାଇ
ଦେଉଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଲଙ୍କ କମ୍ପିତ
ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଭକ୍ତବତ୍ସଲ ଭଗବାନ୍ ଆର୍ତ୍ତମାନଙ୍କ
ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ସେହି ଘୋର ତିମିରାବ-
ରୁଣ୍ଡିତା ରଜନୀରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ଧକାର
ରାତିରେ ଏକାକୀ ଯାତ୍ରା କରିବାର ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାହାରିଲେ । ମାର୍ଗରେ ଦୟାବତୀ
ଠାକୁରାଣୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, “ହେ ଗୋଲେକ ପତି,
ଅନୁଗ୍ରହକର ଦୁଃଖୀ ମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ମୋଚନ କର,
ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଶତ୍ୟକ୍ଷେପରେ ଚରକାଳ
ବିରାଜିତ ଥିବୁଁ ।” ଏଥି ଅନନ୍ତରେ ଭଗବାନ୍ ଆକାଶ
ମାର୍ଗରେ ବିରାଜିତ ହୋଇ ଶତ୍ୟବାଣୀରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଆଜ୍ଞାକଲେ. “ହେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ, ଦେବରାଜ

ସତ୍ୟବାଦୀ, ତାହାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଅବ୍ୟର୍ଥ, ତୁମ୍ଭେମାନେ
ସେହି ଅଭିଶାପ ପ୍ରଭାବରେ ଅବଶ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ଭଜିବ,
ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ସନ୍ଧାନ ବୋଲୁଅଛୁ
ଶ୍ରବଣ କର—

“କଳିଯୁଗ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଆମ୍ଭ ନାମ ଧାରଣ କରି
ଆମ୍ଭ ଅଂଶରୁ ଏକ ମହାପୁରୁଷ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବେ ।
ସେହି ପୁରୁଷ ଶ୍ଵେତ ଦ୍ରୀପରୁ ଭ୍ରମଣ କରି ଆସି ଏହି
ବାରବାଟୀ ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜସୁୟ ଅଶ୍ରୁମେଧ ଯଜ୍ଞ
ସମାନ ଏକ ଅତିହୋମ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରେବେ, ସେହି
ଯଜ୍ଞ ଯାବନିକ ଭାଷାରେ ଏଟ ହୋମ (At Home)
ନାମରେ କଥିତ ହେବ— ସେହି ଯଜ୍ଞର ବିଧି ପାଳନ
କଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପରମ
ଯୌଗ୍ୟ ଲଭ କରିବ ।

“ଏହି ଯଜ୍ଞର ବିଧି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବୋଲୁଅଛୁ,
ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଶ୍ରବଣ କର । ରାଜସୁୟ ଏବଂ
ଅଶ୍ରୁମେଧ ଯଜ୍ଞ ପରି ଏହା ମହାଯଜ୍ଞ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳପ୍ରଦ
ଅଟେ । ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା ଶୁଦ୍ଧାରୁଣ ହୋଇ ଶତ୍ରୁବାସର
ସାୟାହ୍ନ ସମୟରେ ନଗରବାସୀ ଭଦ୍ରଲୋକମାନଙ୍କୁ
ଆହ୍ୱାନ ପୂର୍ବକ ସଭାକରିବେ । ସଭ୍ୟମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ
ପରିମାଣରେ ତାମ୍ବୁଲ ଚବଣ ଏବଂ ଧୂମ୍ରପାନ କରି
ଗୋଟିଏ ନ୍ୟସତନ ବନ୍ଦ (National bank) ସ୍ଥାପନ
କରିବେ । ସେହି ବନ୍ଦ ପାଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଶାର
ସର୍ବଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯିବ ।
ଯେଉଁମାନେ ବନ୍ଦରେ ମୁଦ୍ରା ନ୍ୟସ୍ତ କରିବେ, ପ୍ରତି
ସଂବତ୍ସରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଭ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୃଦ୍ଧି
ଦିଆଯିବ । ବନ୍ଦ ଧନରେ ଉତ୍କଳର ଜଙ୍ଗଲ ମାହାଲ
ଓ ସମୁଦ୍ର କୁଳବର୍ତ୍ତୀ ପତିତ ଭୂମି କର୍ଷଣ କରାଯାଇ
ରୂ, ମାଳ ପ୍ରଭୃତି ଲଭକର କୃଷିମାନ କରାଯିବ ଏବଂ
ଅନ୍ୟଲୋକଠାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ ଏବଂ ଭୂମି ପ୍ରଭୃତି
ରଖି ବୃଦ୍ଧିରେ ମୁଦ୍ରା ରଖି ଦେବେ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଭୂମିର

ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଶିଳ୍ପମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରି ସେହି
ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ବାଣିଜ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ବିଦେଶକୁ
ପ୍ରେରଣ କରାଯିବ । ହେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ, ଆମ୍ଭର
ଏହି ବର ଛତ୍ରଣ ନ କଲେ କଦାର କଦାର ଇନ୍ଦ୍ର
ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବନାହିଁ—

ଏତେକ ବୋଲି ଭଗବାନ,
ଶୂନ୍ୟରେ ହେଲେ ଅନୁରାଜନ ।
ଗୁପ୍ତରେ ଶ୍ରାବଣ କଥା,
ଶୁଣିଲେ ମରେ ଦେହ ବ୍ୟଥା ।
ଯେ ଲୋକ ପଛପାର ରଜା,
ପାଇବ ପଣ ପଣ ଟଙ୍କା ।
ଅପତ୍ୟ ନାହିଁ ଯାହା ଦରେ,
ତା ପୁଅ ଡେଇଁବ ଦାଣ୍ଡରେ ।
ସମ୍ପଦ ଯିବ ଯେ ଭର,
ସୁଖ ତା ବୋଇଲେ ନ ସର ।
ଯେ କରେ ଭକ୍ତିରେ ଶ୍ରବଣ,
ସାଧୁ ଭକତ ସେହି ଜଣ ।
ଅମାନ୍ୟ କରିବ ଯେ ଗୀତ,
ଦଣ୍ଡ ପାଇବ ସମ୍ଭବତ ।
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ବୁଢ଼ା ହେବ କାଳେ,
ପାତକ ଯିବ ମୁଣ୍ଡ ବାଳେ ।
ଖସି ପଡ଼ିବ ଦାନୁମାନ,
ରୋବାଇ ନ ପାରିବ ପାନ ।
ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଗୀତ ଶୁଣି,
ମୁଣ୍ଡରେ ଚରିବେ ଉକୁଣି ।
ନ କର ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପହାସ,
ଗୀତେ ଭଣିଲେ ବେଦବ୍ୟାସ ।
ବାଇ ମହାନ୍ତ ଅନୁବାଦ,
ଶ୍ରବଣେ ଭୁଟଇ ପ୍ରମାଦ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୁପ୍ତଶ୍ରାବଣେ ମହାପୁରାଣେ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ଶୁକ ପରାକ୍ଷିତ ସମ୍ବାଦେ ‘ଅତି ହୋମ’ ନାମ ସର୍ଗ ଦୁଇ
ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚରତ୍ନ ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

(ଉ. ସା. ୨ୟ ଶ୍ଳୋ ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ବୈଶାଖ ୧୩୦୫)

ଧର୍ମବକ ଧର୍ମପୁଷ୍ପ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଚାଲେଟି ସର୍ତ୍ତାଳ
କଲେ—

୧—କା ତ ବାଣୀ ?

୨—କିମାଣ୍ଡର୍ଯ୍ୟ ?

୩—କଃ ପତ୍ନୀ ?

୪—କଣ୍ଠ ମୋଦତେ ?

ସର୍ତ୍ତାଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯେଉଁ ଯବାବ ଦେଲେ,
ତାହା ଠିକ ନ ହେବାରୁ, ନନା ପାଞ୍ଜିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ
ଜବାବ ଟିପି ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି—

୧—‘ସାହିତ୍ୟ’ରେ ଛୁପା ହୁଏ ନାନାରୂପ କଥା
ଆହେ ବାରିଚର ଜାଣ ତାହା ନାମ ବାଣୀ ।

୨—ଡାକରେ ପଠାଇ ଦେଇ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’
ସଂପାଦକ ଚିଠି ଲେଖୁଛନ୍ତି ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ।
ଗ୍ରାହକ ଦେବାକୁ ମୂଲ୍ୟ କରେ ହରବରଂ
ଆହେ ଧର୍ମବକ କିମାଣ୍ଡର୍ଯ୍ୟ ମତଃ ପରଂ ।

୩—ଇଂଲଣ୍ଡ ଜର୍ମାନ ପ୍ରାନ୍ତ ଗ୍ରୀସ ଆମେରିକା,
ସମସ୍ତେ ପଡ଼ନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିକା ।
ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହେବ ପାଲଲେ ସେ କଥା,
ଆହେ ଧର୍ମବକ ମହାଜନ ଗତ ପତ୍ନୀ ।

୪ ଦିନଯାକ କାମକରି ପଡ଼ିଥିବ ଥକ
ରାତିରେ କୋଠରୀ ମଧ୍ୟେ ପକାଇ ରଖି,
“ଉକଳ ସାହିତ୍ୟ” ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ି ବସି ବସି,
ଆହେ ଧର୍ମିବକ ହେବ ଭାରି ମନ ଖୁସି ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚୁଚନ୍ଦ୍ର ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

(ଭ: ସା: ୩ୟ ଖଣ୍ଡ ୭ମ ସଂଖ୍ୟା ଗ୍ରାବଣ ୧୩.୦୭)

ସିରଜ ଉଦ୍‌ଯୋଲ୍‌ଙ୍କ ଗୃହଶାଳୀ ଏବଂ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା

ଆମ୍ଭେମାନେ ପିଲାଦିନରୁ ଶୁଣି ଆସୁଅଛୁଁ, ବଙ୍ଗ
ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ନବାବ ସିରଜଉଦ୍‌ଯୋଲ୍‌ଙ୍କ
ଜଣେ ଭାରି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନୃପ ଏବଂ ପରସ୍ତାପହାରକ
ଥିଲେ । ଯୌବନ, ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ଅବିବେକତା
ଏହି ଗୁରୁଗୋଟି ଏକାଧାରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବାରୁ
କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟାର୍ଥୀ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅକରଣୀୟ
ନ ଥିଲା । ମଙ୍ଗର ମାନସମ୍ବଳ, ଧନର ଧନସମ୍ପତ୍ତି
ତାହାଙ୍କ ରଜର ମସଲରେ ରକ୍ଷାକରିବା ଦୂରନ୍ତ
ବ୍ୟାପାର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯୁବକ ଯୁବକ କୁଳାଙ୍ଗନା-
ମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ପରୁ ନ ଥିଲେ ।
ଏ ସମୟ ଇଂରେଜ ଇତିହାସର କଥା, ଲେଖକ
ଅବଶ୍ୟ ଇଂରେଜ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିରକାଳ ଏକତରଫା
କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଏକ ପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପକ୍ରମ
ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି କୌଣସି ବଞ୍ଚି
ଲେଖକ (ଅବଶ୍ୟ ଇତିହାସବେତ୍ତା) ସିରଜ ଉଦ୍‌ଯୋଲ୍‌ଙ୍କ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ସପ୍ରମାଣ ଏବଂ ନ୍ୟାୟପରତା ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ
ପ୍ରତିପନ୍ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିବିଧ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ
ନାନା ପ୍ରସ୍ତାବର ଅବତାରଣା କରୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ
ମତରେ ସିରଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଇତିହାସ ଲିଖିତ ବିଷୟ

ସର୍ବୋତ୍ତମ ମିଥ୍ୟା, ଲେଖକମାନେ ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ,
ସିରଜଙ୍କ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରେଶାବକ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଅନ୍ଧକୃପ
ହତ୍ୟା—ସେଇଟା କେବଳ ବିଦ୍ୱେଷଜ୍ଞତା କାଳ୍ପନିକ
କଥା ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନଯୁକ୍ତି ଏହି ଯେ,
ଅନ୍ଧକୃପ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଘର ଥିଲେ, ତାହାର
କାରୁଡ଼ାତ ଥାଆନ୍ତା ? ନବ ଲେଖକମାନେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ
ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି ଯେ, ସିରଜ ଆକବରଙ୍କ
ପରି ଜଣେ ନ୍ୟାୟପର ଏବଂ ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ପରି
ଶୀଘ୍ର ଥିଲେ—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବୋଲୁଁ ତଥାପୁ - କାରଣ
ଆମ୍ଭେମାନେ ଇତିହାସକୁ ନୋହୁଁ, ମଧ୍ୟ ସିରଜ ମାମଲାର
ସ୍ୱରୂପ ନଥି ପତ୍ର କିଛି ଦେଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ-
ନାହୁଁ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସପକ୍ଷରେ ବା ବିପକ୍ଷରେ କିଛି
କହିବା କଥା ନିତାନ୍ତ ଅପରିଣାମଦର୍ଶିତାର କାର୍ଯ୍ୟ
ଅଟେ । ତେଣୁ ଏତିକି ମାତ୍ର କଥା ସର୍ବବାଦସମ୍ମତ
ଯେ—ସେ (ନବାବ ସିରଜଉଦ୍‌ଯୋଲ୍‌) ନିତାନ୍ତ ଭୁଲ୍
କାରଣରେ ତାହାଙ୍କ ମାତୃସ୍ତ୍ରୀମୟା ପୂଜନୀୟା ଖୁଡ଼ି
ଗୁଡ଼ାକୁ ପାଣିରେ ଡିବାଇ ମାରି ପକାଇଥିଲେ । ଏ କଥା
ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ରାଜବଞ୍ଚିତ୍ୱ, ଉର୍ମୀଗୁରୁ, ଜଗତ୍ ସେଠା ପ୍ରଭୃତି
ଦେଶର ମହାମାନ୍ୟ ରାଜଭକ୍ତ ପ୍ରବୀଣ ଲେଖକମାନେ
ସିରଜ ବିନାଶର ପ୍ରଧାନ ତହନାକାରୀ ଅଟନ୍ତି, ଏ କଥା
ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ,
ପୂଜନୀୟା ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟା ଦାନଶାଳା ସାକ୍ଷାତ୍
ଦୟାର ମୂର୍ତ୍ତିମଣି ଦେବୀ ରାଣୀ ଭବାନୀଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ-
କାମନା ସିରଜ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରନାହାନ୍ତି । ଏ
ଉତ୍ତରେ କି ତାହାଙ୍କର ସତରଞ୍ଜିତ ଓ ନ୍ୟାୟପରତାର
ପ୍ରମାଣ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ?
ଆମ୍ଭେମାନେ ସିରଜଙ୍କ ଗୁଣଗଣନା ଏବଂ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇଗୋଟି ଘଟଣା ଶୁଣିଅଛୁଁ ।

ପିଲାଦିନେ ପାଣି ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ସିରଜଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସହପାଠୀ ପିଲା ଥିଲା । ସେହି ନବୋଧ ପିଲାଟା ଦିନକରେ ଦୁଇପ୍ରହା ପାଠ ବେଶି ପଢ଼ିଯିବାରୁ ନବାବ ପିଲାଟାକୁ ମାଡ଼ବସି ତାହାର ଆଖି ଖୋଲି ପକାଇଲେ । ଏକଥା ବୁଝି ନବାବ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସ୍ନେହପରାୟଣ ନବାବ କହିଲେ, “ଅବଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ଭ ସିରଜ ହେଉଛି ମୂଲୁକର ନବାବ । ଏ ବେଆଦବ ପିଲାଟା ପାଠରେ ନବାବଙ୍କୁ ଜଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲା ।”

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ, ସିରଜଉଦ୍ଦୌଲ ନବାବ ଚକ୍ରରେ ବସିବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରଥମେ କୁଲିଶୀଙ୍କୁ ଚଲବ କରେ । କୁଲିଶୀ ସିରଜଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । ପିଲାଦିନେ ପାଣି ପଡ଼ାଇଥିଲେ । ଓସ୍ତାଦଶଙ୍କୁ ଚଲବ ହେବାରୁ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ନବାବଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନବାବସାହେବ ଭାରି ଗୁରୁତ୍ବକ୍ତ । ସିଂହାସନରେ ବସି ପ୍ରଥମେ ଓସ୍ତାଦ-ଜୀଙ୍କର ଉଜ୍ଜରପଦ କଳ୍ପନା କଲେ । କେହି କେହି ନିକୁଟରେ ଖାସ୍ ମୁନସୀଗିରିରେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । କୁଲିଶୀ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ମୌଲିବା ଅଟନ୍ତି, ଆରବୀ ଇଲମରେ ତାଙ୍କ ବରାବର ଦରବାରରେ କେହି ନ ଥିବାର ଶୁଣାଅଛି, ବୟସରେ ପ୍ରାଣୀ, ନବାବ ବଂଶର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସରସ୍ବତୀଙ୍କ ବିବାହ ମିମାଂସା ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସୁଖରେ ସଫାର ଚଳେ ନାହିଁ । ନବାବସାହେବଙ୍କ ଚଲବ ପାଇ ମୌଲିବାସାହେବ ଦରବାସ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଚରବର ହୋଇ ଧଇଲେ । ଯିବାବେଳେ ବାଟ ଦୁଇପାଖରୁ ଶତ ଶତ ଲୋକ ତାହାଙ୍କୁ ସଲମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କାରଣ, କଥାଟା ସହର ମଧ୍ୟରେ ରାସ୍ତା ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ଅନ୍ୟଦିନେ ଗାଁ ମାଇକନିଆମାନେ ମିଆଁଙ୍କ ଦୁଆର ପ୍ରାୟ ମଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଜି ପଲପଲ ଜମା ହୋଇ

ମିଆଁଣୀଙ୍କୁ ସଲମକରି ତାହାଙ୍କ ନଶିବ ଫେରିବ ଏବଂ ସେ ସେ ହାତରେ ଚଢ଼ି ଦରବାରରୁ ଫେରିବେ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ଜଣାଉଅଛନ୍ତି । ମିଆଁଣୀ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା ତାଜ୍ଜାକା ମରଜ ।’

କୁଲି ଶାଁ ସିଂହାସନ ସାକ୍ଷାତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦସ୍ତୁର ମୁତାବକ୍ ଭୂମି ଏବଂ ମସ୍ତକ ହସ୍ତଦ୍ବାରା ସ୍ପର୍ଶକରି ତିନିଥର କୁନିଶ କଲେ । ନବାବସାହେବ ତାହାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଗନ୍ଧୀର ସ୍ବରରେ କହିଲେ, “କ ରେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଠ ନ ଆସିବାରୁ ଦୁଇବେତ ପିଟିଥିଲୁ, ତୋର ସ୍ବାଦ ଅଛି ତ ? ଆମ୍ଭେ ସେ ନବାବ ହେବୁଁ, ଏକଥା ତୋତେ ଜଣା ନ ଥିଲା ପରା । ଜଜ୍ଜାଦ—ଇସ୍କୁ ଦୋ ଟୁକ୍ବ କର୍ ।” ଜଜ୍ଜାଦ କିଅଛି ବିଳମ୍ବ କରିବାରୁ, ନବାବ ଖସା ହୋଇ ଗନ୍ଧୀର ସ୍ବରରେ କହିଲେ, “ଜଲ୍ଦି ହୁକୁମ ତାମିଲ କର, ନଚେତ୍ ଆମ୍ଭେ ନିଜେ ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଏକଜାଗା କରିଦେବୁ ।” ଅତଃପର ଘଟନା ଲେଖିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଦରବାରର ଲୋକମାନେ ଭୟରେ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ବାସଟାଏ ମଧ୍ୟ ପକାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

(ଉ: ସା: ୩ୟ ଖଣ୍ଡ, ମେ ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୦୭)

ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ତିରିଶ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକାଳର କଥା, ସେ ସମୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲ ସଂଖ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣେସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ-ସମସ୍ତରେ ପୂର୍ବସଂଖ୍ୟା ଅତିକ୍ରମ କରୁ ନ ଥିଲା । ମୁଦ୍ରିତ ଉତ୍କଳ ପୁସ୍ତକ ସଂଖ୍ୟା ୭ ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର * । ବିଦ୍ୟାଳୟ-

* ୧ ଜଗନ୍ନାଥ ୩ ଭୁବନ, ୨ ଜଗଦିବୋଧ, ୩ ହୃତୋପଦେଶ, ୪ ସତନ ଇତିହାସ, ୫ ଲେଖି ବ୍ୟାକରଣ, ୬ ବର୍ଣ୍ଣିଶ ସିଂହାସନ ।

ମାନଙ୍କରେ ଇତିହାସ, ସାହିତ୍ୟ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ପଠିତ ହେଉଥିଲା, ନାମ ମାତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ସାହିତ୍ୟ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଡେପୁଟି ଇନସ୍ପେକ୍ଟର । ସେ ସ୍କୁଲ ସମୂହରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୀୟ ବ୍ୟାପାର ଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀ ସାଲତମାମୀ ରିପୋର୍ଟଟି ସୁନ୍ଦର ଭାଷାରେ ସଜାଇ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଅଫିସକୁ ପଠାଇବା ସେମାନେ ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ବଙ୍ଗଦେଶୀ, ନାମ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ, ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ହେଲା । ଆପେ ଉତ୍କଳଭାଷା ଶିକ୍ଷିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆପେ ପଢ଼ି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବା ତାହାଙ୍କର ମନୋମାତ୍ର ହେଲା ନାହିଁ । ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ କରି ଅସାରଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ, ତାହାର ନାମ ‘ଓଡ଼ିଆ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ’ । ଏହାବଦ୍ଧ ଭାଷାର କଦର୍ଯ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ ମାତ୍ର; ଅର୍ଥାତ୍ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ କେତେ ରୁଚିଏ କଦର୍ଯ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଭାଷା ମିଶି ଓଡ଼ିଆରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଏଥିକୁ ଉତ୍କଳଭାଷାକୁ ଏକାବେଳକେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଉଠାଇ ଦେବା ଉଚିତ । ସେହି ସମୟରେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍କଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗବାସୀ କାନ୍ତି ବାବୁଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀ କେତେଜଣ ଯୁବକ ମାତୃଭାଷା ରସା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳର ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କଟକରେ “ଉତ୍କଳଜାତୀୟ” ସେହି ସମୟରେ ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ସାଧନାରେ ଯୁକ୍ତିକରି ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଦୋଳନ ନିମନ୍ତେ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରଜସ୍ଵ ରୂପମାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚରହେଲା । ଉତ୍କଳର ତାତ୍କାଳିକ କମିଶନର ମହାମତ୍ତ ରେଭେନ୍‌ସା ଏବଂ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ଭାଷାତତ୍ତ୍ଵବିତ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ

ବାମୟ ସାହେବ ମହୋଦୟମାନଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଉତ୍କଳ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରୁ ବଙ୍ଗଭାଷା ଏକାବେଳକେ ବିଦାୟ ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଲା । ଉତ୍କଳର ଭାଷାଈତିହାସର ଏହା ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଶୁଭକର ଏବଂ ବିଶେଷ ଦଟନା ଅଟେ । ଉତ୍କଳବାସୀମାନେ ଚିରକାଳ ଏହି ମହାହୀମାନଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବେ ।

ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆନ୍ତମୁମାନେ କୌଣସି କୌଣସି ବଙ୍ଗବାସୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ସବଦା ଶୁଣି ଆସୁଅଛୁ, କେଉଁଦିନ ହେଲେ ଉତ୍କଳଭାଷା ଉଠିବ । ଆନ୍ତମୁମାନେ କିପରି ଏହି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦିହାନ ହେବୁ ? ପୃଥିବୀରେ କିଛି ହିଁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ଶତଯୁଗ ପରେ ହେଉ ବା ସହସ୍ର ଯୁଗାନ୍ତରେ ହେଉ, ମହାପ୍ରଳୟ ସମୟରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ସହିତ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ନିଶ୍ଚୟ ଉଠିବ !

ଅନ୍ତଦିନ ପୂର୍ବେ କଟକଠାରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟ ଦେଖି କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା । ସେ କହିଲେ, “ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ବଙ୍ଗଭାଷାର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଏବଂ ପୁସ୍ତକ ଯେପରି ଆଗ୍ରହସହିତ ପାଠ କରନ୍ତି, ମାତୃଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନରେ ସେପରି ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଉତ୍କଳଭାଷାର ଅବନତି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।” ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳବାସୀ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ଆନ୍ତମୁମାନେ ଜଗତର ଇତିହାସରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ମାତୃଭାଷା ହରାଇ କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଶତ ଶତ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ମାତୃଭାଷାର ଅନାଦରକାରୀ ଏବଂ ଅବଜ୍ଞାନକାରୀ ଜାତିର ଅବନତି ଏବଂ ବିନାଶ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଯାହାହେଉ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ ବିଷୟରେ କିଛି କହିବା ପୂର୍ବେ ଏହାର ସ୍ଵରୂପ ଏବଂ ପରମାୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଚାରି କଥା ବୋଲିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ମାନବଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ମହାଭାରତାଦି ମହାପୁରାଣ ମାନଙ୍କରେ ଉକ୍ତ ଦେଶର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଇସ୍ଲାମ୍ ପୂର୍ବରୁ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ମାନଙ୍କ ମତରେ ମାନବଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ଗୁରୁସତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ, ଗୁରୁସତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଏହି ପବିତ୍ର ଉକ୍ତ ଦେଶ ଯେ କୃଷ୍ଣସାର ବିଚରଣଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥିଲା, ସେ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ସର୍ବାଦୌ ଉକ୍ତଦେଶରେ କେଉଁ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ସେ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ଭାଷା ସମାଜର ଜନସାଧାରଣ ଅଟନ୍ତି । ଲୋକମାନେ ଆପଣା ପିତୃ ମାତୃ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେବାପରି ଜାତିମାନେ ଆପଣା ମାତୃଭାଷାର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯଥା—ଦାଶରଥୀ । ପାଣ୍ଡବ, କୌନ୍ତେୟ ଜାନକା ଅର୍ଥାତ୍—ଦଶରଥ ପୁତ୍ର, ପଣ୍ଡୁର ପୁତ୍ର, କୁନ୍ତୀର ପୁତ୍ର, ଜନକର କନ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି । ଜାତିମାନଙ୍କର ଆତ୍ମପରିଚୟ ମଧ୍ୟସେହିପରି, ଯଥା—ଈରେଜ, ଜର୍ମାନ, ଆରବ, ବଙ୍ଗାଳୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଈରେଜୀ, ଜର୍ମାନୀ, ଆରବୀ, ବଙ୍ଗଳା ଇତ୍ୟାଦି । ସୁତରାଂ, ବୋଲସାଇପାରେ ପୂର୍ବକାଳୀୟ ଉକ୍ତାଳୀୟ-ମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷାର ନାମ ଉକ୍ତ । ଜଗତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ; ପ୍ରତିନିୟତ ଯାବନ୍ତ ବିଷୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଅଛି । ଏଥିକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଉକ୍ତଭାଷା ସହିତ ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାର ଆକାରଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ସାହସପୂର୍ବକ ବୋଲାଇ ନ ପାରେ । ତେବେ ସେ ସମୟରେ ଲିଖିତ ଭାଷା ଥିଲା କି ନାହିଁ ଏହା ବିରୂପ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଦେଖାଯାଏ ସର୍ବାଦୌ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲିଖିତ ଭାଷା ନ ଥିଲା । ଅତି ପୂର୍ବକାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶୁଣି ଶୁଣି ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ, ଏଥି ସକାଶେ

ବେଦର ନାମ ଶୁକ୍ତି । କାଳହମ୍ବରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଭାଷା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି ଲିଖନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୭୦୦ ସନରେ ଆରବ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସହସ୍ରବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଲିଖିତ, ସୁମାଳିତ, ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଉକ୍ତ କବିତାମାନ ପାଠ କରିଅଛୁ । ଏଥିକୁ ମସିହା ଜନ୍ମପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଯେ ଲିଖିତ ଭାଷା ଥିଲା, ଏହା ଅନୁମାନ କରିବା ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚିତ କାଳ ନିରୂପଣ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟରେ ନିତାନ୍ତ ଅନଭିଜ୍ଞ । ସୁତରାଂ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା କହିବାକୁ ଯିବା ନିର୍ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର । ତେବେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସର୍ବସାଧାରଣ ବିଦିତ ଦୁଇ ଗୁରୁ କଥା କହି ପ୍ରସାବର ଉପସହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ । ଉକ୍ତଭାଷାନିଭିଜ୍ଞ ବଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ି ଦିଅ ଏବଂ ଉକ୍ତଲର ବିଦ୍ୱେଷୀ ଅଥବା ଅବଜ୍ଞାକାଶ୍ଚାମାନଙ୍କ କଥା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ମାତ୍ର କୌଣସି କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ଉକ୍ତାଳୀୟ ଆପଣା ଭାଷାଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ବୋଲି ବସନ୍ତି, ବଙ୍ଗଭାଷାର ସମକକ୍ଷତା କରିବାକୁ ଉକ୍ତ ପକ୍ଷରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ସାର ଅସାର ନାନାପ୍ରକାର କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ନଭେଲ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟକ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ଗଲଣି । ମାତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଅଛୁ, ଏ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକର ପରମାୟୁ ବଂଶିତ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଉକ୍ତଲର ଦାରଦ୍ରାଂ, ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ତାହାଙ୍କ ଏବଂ ଧନଶାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥସବୁ ବିଷୟରେ ବ୍ୟୟକୁଶଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଗୁରୁତର କାରଣମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ନୂତନ ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ସହସ୍ରା ପ୍ରଗୁରୁର ଆଶା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟାବାହୁଲ୍ୟ

ବିଷୟ ଥାଉ, ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ରଚିତ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗୁଣାଟି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଚଳିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଯହିଁକି ଭୁଲନା କରି ଦେଖାଯାଉ, ଉତ୍କଳ ଶାସ୍ତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗସୌସ୍ତବ ଏବଂ ସାରବତୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ ।

ସନ ୧୮୨ ମସିହାର ସରକାରୀ ଜନସଂଖ୍ୟା ତାଲିକା ଅନୁସାରେ ଶାରଦବର୍ଷରେ ବୟାଣୀ ଲକ୍ଷ ଉତ୍କଳଶାସ୍ତ୍ରୀ ମନୁଷ୍ୟ ବାସ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ମାତ୍ର ଏହି ସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଓ ପ୍ରକୃତ ବୋଲି ଆନୁମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହୁଁ । ବିଷୟ କର୍ମ ଉପଲକ୍ଷରେ ଆନୁମାନେ ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣରେ ବିଶାଖାପତ୍ତନ, ପଶ୍ଚିମରେ ହଜାରିବାଗ, ଗୁରୁବସା, ଉତ୍ତରରେ ତମଲୁକ, ଦାନ୍ତଣ, କାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରି ତତ୍ତ୍ୱଗବ୍ୟାପୀମାନଙ୍କର ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅବଗତ ହୋଇଅଛୁ । ସେମାନେ ଦାଣ୍ଡରେ ଆପଣାମାନଙ୍କୁ ତେଲଙ୍ଗା, ନିମ୍ନସ୍ଥାନ ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଆୟ ବ୍ୟୟ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ହୁଏ ଏବଂ ଅନେକ ସମ୍ଭାନ୍ତ ଲେଖକ ଦେରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଶ୍ରବଣର ଗାଦି ବିଧି ଅନୁସାରେ ପୂଜାପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି । ତବିଶ ପରିଗଣା, ଦେଉଳର, କଲିକତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରୟ ଗତ ହେଲା, ଅନେକ ଉତ୍କଳୀୟ ଚରଣାୟୀରୂପେ ବାସ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ୟାବଧି ମାତୃଭାଷା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗତ ମସିହାଠାରୁ ୧୯୦୦ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ତ୍ତିତ ଜନସଂଖ୍ୟା ଧାରଣାରେ ଉତ୍କଳଶାସ୍ତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା କୋଟି ଅତିକ୍ରମ କରିଥିବ । ଏପରି ବହୁ ସନ୍ତାନବଂଶ ସାରଗର୍ଭା ଅଙ୍ଗସୌସ୍ତବସମ୍ପନ୍ନା ଉତ୍କଳଶାସ୍ତ୍ରୀର ଅବନତିର କାରଣ କ'ଣ ?

ଶାସ୍ତ୍ର ଉନ୍ନତିର ଅନ୍ୟତମ ବିଶେଷ କାରଣ ରଜାନୁକୂଳ । ରଜାନୁକୂଳ ତେଣିକି ଥାଉ, ଅଦ୍ୟାବଧି ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ଯାବତ୍ ଉତ୍କଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇବା ଦିନଠାରୁ ଦେଶଭାଷା ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ ରଜ ଅତ୍ୟାଚାର ମହି ଅନ୍ୟସାରବିଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ଶକ୍ତି ଥିବାରୁ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ନିଧନାପତ୍ତି ଅତିକ୍ରମ କରି ଜୀବନ ମାତ୍ର ଧାରଣକରି ରହିଅଛି ।

ଶାରଦ ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ, ମୁସଲମାନମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶପରି ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ ସହଜରେ କବଳିତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଦୁଇଶତ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକକାଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୂଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଏତମାନଙ୍କଠାରେ ବାହୁବଳର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସୁଧାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଯାବତ୍ ଆତ୍ମରକ୍ଷାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନାହାନ୍ତି, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ—

ମରହଟ୍ଟା ଯୁଗ

ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ “ଧର୍ମ ଫରଷଣାୟ” । ଯେଉଁ ମହାରାଜା ଧର୍ମ ସେତୁବନ୍ଧ ବାନ୍ଧି ମୋଗଲ ଲଙ୍କାର ବିନାଶସାଧନ ନିମନ୍ତେ କୃତସକଳ ହୋଇଥିଲେ, ତାହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ହେଲା ଅନ୍ୟଲୋକ ଗୁଲୁ, ତୋଟାରୁ, କ୍ଷେତରୁ ଫତା ଫସଲ ଲୁଟିପାଟ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟପ୍ରୟୁକ୍ତ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ସେହି ଲୁଟିଆର ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । ନାଗପୁରରୁ ଜଣେ ଜଣେ ଫୌଜଦାର ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସି ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଶାସନ—ଅର୍ଥାତ୍ ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ । ନୂତନ ଫୌଜଦାର ନିୟୁକ୍ତ ସମୟରେ ନାଗପୁର

ରାଜଦରବାରରେ ଝିଟିଝିଟି ଠାରୁ ଶାଳଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାରବାଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସର୍ବମାସ, କର୍ମମାସ, ଚାଟମାସ, ପୋଟମାସ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମୀ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଫୌଜଦାର ବରୁରର ଅପରାଧ କଣ ? ଅନ୍ଧାରୁ ଯେଉଁ ଟଙ୍କାଟା ଦେଖିଲେ ସେଇଟା ତ ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଠିକ ମିଆଦ ସମୟରେ ରାଜସରକାରରେ ଟଙ୍କା ପ୍ରେମ ନ ହେଲେ ପଛେ ପଛେ ଆଡ଼ଜଣେ ଫୌଜଦାର ନିୟୁକ୍ତ ହେବାର କଥା । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ “ଆମ୍ଭାନଂ ସତତଂ ରତେତୁ” ମାନ୍ଦିଗ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଚଳିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରଜାମାଳିନ କପରି ହେଉଥିବ, ସେକଥା ବୋଲିବାର ଅନାବଶ୍ୟକ । ଏଣେ ‘ଗଉଁପୁରଲେ ଗୀତ ଗାଏ’ ପ୍ରଜାମାନେ ଧନପ୍ରାଣ ଦେଇ ବ୍ୟସ୍ତ, ବିଦ୍ୟାବିତର ବେଳ କାହିଁ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ରୂପେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ହେଉଅଛି । ମରହଟ୍ଟା ସହସ୍ର ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଉତ୍କଳର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାର ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ମରହଟ୍ଟା-ଯୁଗ ପୂର୍ବ ଏବଂ ମଧ୍ୟଭାଗର ସବୁ ଶେଷରେ—

ମୁସଲମାନ ଯୁଗ

ଇଂରେଜଙ୍କ ରାଜଶାସନର ମୂଳସୂତ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଶରଣତ ଧର୍ମ ଏବଂ ଭାଷା ଆଦିରୁ ରଖି ପ୍ରଜାପାଳନ କରିବା; ମାତ୍ର ମୁସଲମାନ ଶକ୍ତି ସେଥିର ବିପକ୍ଷ । ଅପୌରୁଷିକ ଧର୍ମ, ଅନୌରୁଷିକ ଭାଷା ବିଚିତ ଦେଶରେ ରଖିବାକୁ ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ନାବୁଜ ଥିଲେ । ଉତ୍କଳଦେଶ ହସ୍ତଗତ କରି ମୁସଲମାନ ରାଜକର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଏକାବେଳକେ ଉଠାଇ ଦେଇ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଚଳାଇଲେ । କେବଳ ଦାରୁଣ ବେଦହସ୍ତ ମାଟିବଣ ଓଢ଼ାମାନେ ଆପଣା

ଜୀବନରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଯୁଗ ବା—

ଇଂରେଜୀ ଯୁଗ

ଯଦିବା ଅଦ୍ୟାବଧି ୯୭ବର୍ଷ କାଳ ଯାବତ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ବ୍ରିଟିଶ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ କରତଳନିୟତ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଠାରୁ ଆଶାକୁ ରୂପ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତି ଏହା ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଘଟି ନ ଥିଲା । ଏହା ବଙ୍ଗଳା ହତାର ଗୋଟିଏ ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ ସ୍ବରୂପ ଥିଲା । ଗତ ନଅଜୁର ଭୟଙ୍କର ଲୋକକ୍ଷୟକର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉତ୍ସରେ ଏହା ଉପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର କୃପାଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାର ସୂଚନା । ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ବବତ୍ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଚଳି ଆସୁଥିଲା । ଇଂରେଜ ହାକିମମାନେ କେବଳ ଇଂରେଜୀରେ ଦସ୍ତଖତ୍ ମାତ୍ର କରୁଥିଲେ । ସମନ, ଓଆରଡ଼, ଗୁହାଜବାନବନ୍ଦି, ରୋକକାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅମଲମାନେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ ଲେଖୁ ଥିଲେ । ଓଜାଲ, ଡେପୁଟୀ, ସଦର ଅମୀନ, ସଦର ଆଲ୍ କାହାରିକୁ ଇଂରେଜୀ ଶିଖିବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଅଦାଲତ ବାହାରେ ଭଦ୍ରଲୋକମାନେ ସମସ୍ତ ଚିଠି ଚପାଟି ଏମନ୍ତ କି ଦର ଖର୍ଚ୍ଚ ହିସାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାରସୀରେ ଲେଖୁଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ପାରସ୍ୟ-ମିଶ୍ରିତ ଓଡ଼ିଆ କଥା କହିବା ଭଦ୍ରତା ଏବଂ ବିଦ୍ବତ୍ତର ପରିଚ୍ଛେଦ ଥିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଠିକ ସନ ତାରିଖ ସୂଚନା ହେଉ ନାହିଁ, ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷର କଥା, କଟକବାସୀ କେତେଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ଦରଖାସ୍ତ କରି ଉତ୍କଳର ଅଦାଲତମାନଙ୍କରୁ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଶନେଃ ଶନେଃ ବିଲୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାଣି । ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ଉତ୍କଳ ଏବଂ ଇଂରେଜୀ ଦୁଇଭାଷା ଚଳିବା ନିମନ୍ତେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଆଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଉତ୍ସରେ

ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷରେ ଏହି ସୁଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ଯେତେବୃତ୍ତ ଦେଖିବୁ ଶୁଣା ଚଳିବାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତାହାଠାରୁ ତେଜ କମ ଚଳୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଅଦାଲତର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କର୍ମୀ ଏବଂ ଅମଲ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ଚର ଅଭ୍ୟାସ ହେତୁ ତଥା ହାକିମମାନଙ୍କ ସୁଖବ୍ୟାଧି ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଇଂରେଜୀରେ ଚଳାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଏଣେ ହାକିମମାନେ ହେଲେ ଇଂରେଜ, ସେମାନଙ୍କ ବୁଝିବା ସଜାଣେ ଖବ୍ ସହଜ ହେଲା, କହିଲେ “So much the better” ଆଉ ବି. ଏ. ପାଣିଆ ହାକିମମାନେ କହିଲେ—ଆଉ ଛୁ ! କେଡ଼ିଏ ବର୍ଷକାଳ ଇଂରେଜୀ ଘୋଷି ଘୋଷି ହାକିମ ହେଲୁଁ, ମିଶଲରେ ବସି ଓଡ଼ିଆ ଲେଖିବୁଁ ? ଏ ଉତ୍ତର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗ ବା—

ରେଭେନ୍ସା ଯୁଗ

ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁପ୍ରସନ୍ନ, ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ପବିତ୍ର ନାମ ସ୍ମରଣକରି କୃତାର୍ଥ ହେଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ଯେତେବୃତ୍ତ ଉନ୍ନତଭାବେ କରୁଅଛି, ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ସେ ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତର ମୂଳାଧାର ଅଟନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ଯାହା କିଛି ପାଇବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁ, ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସମୟଠାରୁ ଉତ୍କଳଭାଷାର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି, ପ୍ରକୃତ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଳ-ଭାଷା ଇତିହାସରେ ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ରହିବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖର ସହିତ ଗୋଟିଏ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନଲଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉଡ଼ବରନ ସାହେବ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା ବେଳରେ ଡେଇଁ କସିଦେଇ ଗଲେ । ଉକ୍ତ ମହୋଦୟ

ସମ୍ବଲପୁର ଅଦାଲତମାନଙ୍କରୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଇ ଯେଉଁ ସତ କଥା ଗଲ, ସେ ସତ ସହଜରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳବାସୀମାନେ ଚରକଳ ଏହି କଥା ସ୍ମରଣ କରି ଘୈର୍ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇବେ । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ବନ୍ଦ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସିର ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହୁଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଉତ୍କଳର—

“ଅନୁରାଗସମୀଶ୍ୱରେନ୍ଦ୍ରା”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଆଶାକୁରୁପ ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷରେ ରାଜନୀତି ବିଭାଗ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅନ୍ତରାଳ-ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜହତା ତଥା ଗଡ଼ଜାତ ଏହି ଚାର୍ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ଥିବାରୁ ଉତ୍କଳଭାଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସହାନୁଭୂତି ଜନ୍ମିବା ଏବଂ ମିଳିମିଶି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପକ୍ଷରେ ସୁଯୋଗ ଦିଅୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ରେଭେନ୍ସା, ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ସାଧ୍ୟତାବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଅନ୍ତରାଳ ଅନ୍ତରିତ ହେବାର ଆଶା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ହେ ଉତ୍କଳବାସୀ ମହାଶୟନ ! ଆପଣମାନେ ମନେ ରଖନ୍ତୁ, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ବନା ଦେଶୋନ୍ନତିର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରଯୁକ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ପାଇବୁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନାଇ ଦେଖ, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରୀଗାର୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଜଳସ୍ରୋତ ପରି ଟଙ୍କା ଡାଳି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ହେ ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଆପଣ ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝ, ହେଲୋରେ ରହି ହରାଅ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ମିଳୁଅଛି, ଯଦି ଆଲସ୍ୟ ବା ତାଳୁଳରେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଅନାଦର କର, ଚରକାଳ ଅନ୍ୟଜାତି ଠାରେ ଅନାଦର, ଅବଜ୍ଞତ ହୋଇ ରହିବ ।

(ଉ. ସା. ଶୟ ଭାଗ—୧୦୦ ପାଳ)

ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାର ଦର୍ଶନ

ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାର ନାମ ବହୁଦିନୁ ଶୁଣି ଆସୁଥିଲୁଁ । ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାର ଇଂରେଜ ମନୋନୀତ ସାଗର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସୁନ୍ଦର ବନ୍ଦର । ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ ଏବଂ ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଅଭିମତ । ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ଅନେକ ଉଦ୍ଭଲେକ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବସବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାର ବଙ୍ଗଳା ନାଗପୁର ଲାଇନ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଇଷ୍ଟେସନ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ କଟକଠାରୁ ଯେଉଁ ମେଲ ଟ୍ରେନ୍ ଯାଏ, ଠିକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାରରେ ପହଞ୍ଚେ । ଏହି ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାର ଦେଖିବା ସକାଶେ ବହୁକାଳରୁ ମନରେ ଆଶା ପୋଷଣ କରି ଆସୁଥିଲୁଁ ।

ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷିତ ସ୍ୱଦେଶବିତ୍ତ ସୁସନ୍ତାନମାନେ ଗତ ଅପ୍ରେଲମାସର ୧୯୧୨ ଡାରିଂରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଠାରେ ମାତୃସେବା ସମାପ୍ତ କରି ସ୍ୱସ୍ତ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ ଉତ୍ତରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣକରି ଅପ୍ରେଲ ମାସ ୨୪ ଡାରିଂ ବିବା ୧୨ ଦିନୀ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଷ୍ଟେସନ୍‌ରୁ ଟିକଟ ନିଅ କରି ମାନ୍ଦ୍ରାଜଗାମୀ ଟ୍ରେନ୍‌ରେ ଯାତ୍ରା କଲୁଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ୭ଟିକା ସମୟରେ ଟ୍ରେନ୍ ଓପ୍ପାଲଟେପ୍ପାରରେ ଉତ୍ତରିତ ହେଲା । ବ୍ରହ୍ମପୁର ନିର୍ମାଳ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ବାବୁ ଗୋପୀନାଥ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ପକ୍ଷ ପାଇ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓ ବର୍ମାଙ୍କ ପ୍ରେରଣ ବାବୁ ବଡ଼ ନିନା ଦେଓ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିଲେ । ଟ୍ରେନ୍‌ରୁ ଅବତରଣ କଲେ ମାତ୍ର ଡାକ୍ତର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ବାବୁ ନିନା ଦେଓ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅତି ଯତ୍ନ ଏବଂ ଆଦର ସହିତ ରାଜକୀୟ ଅଙ୍ଗ ଶକ୍ତିରେ ଦେଖି ଗଲେ । ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ବସା ନିମନ୍ତେ ବିଶାଖା-

ପଞ୍ଚନ ସହର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁପ୍ ସୁନ୍ଦର ଦ୍ୱିତଳ ଗୃହ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓଙ୍କ ନିୟୁତ କର୍ମଗୁଣ୍ଡମାନେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରୟୋଜନର ଅତିରିକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆୟୋଜନ କରି ଦେଲେ । ଆହାରାଦି କରି ପରମାନନ୍ଦରେ ରାସଯାପନ କଲୁଁ ।

ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥାନ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶବାସୀଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ, ସରଳତା ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚୟ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରିଅଛୁଁ । ତାଙ୍କର ଯତ୍ନ ଏବଂ ଆତିଥ୍ୟ ଚିରଜୀବନ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

୨୫ଡାରିଂ ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ବାବୁ ବଡ଼ ନିନା ଦେଓ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେଇ ସହର ଦେଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିଶାଖାପଞ୍ଚନ ସହରକୁ ଇଂରେଜମାନେ ସହଜ ଉତ୍ତାରଣ ନିମନ୍ତେ ବୈଜାଗ ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ବୈଜାଗ ସହରଟି ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣକୁ ବିସ୍ତୃତ । ପିନ୍‌ର ଲଢ଼ାମାଳା ନିରନ୍ତର ସହରର ପାଦତଳ ପୋତି କରୁଅଛି । ସହରର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଶତକଟି ପ୍ରଶସ୍ତ । ଅତି ସରଳ ଏବଂ ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ତାଳୁଣ ବୃକ୍ଷ ଅଟଳକା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମଧ୍ୟବୃକ୍ଷ ଏବଂ ଷ୍ଟୁପ୍ ଷ୍ଟୁପ୍ ଇଷ୍ଟକାଳୀୟଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମଳ, ଧୂଗିତ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର । ନଗରବାସୀମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଭାଷା ତେଲୁଗୁ; ମାତ୍ର ନାନା ଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଂଗ୍ରହରେ କେହି କେହି ହିନ୍ଦି ଭାଷା ଜାଣୁଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ଭାରତବର୍ଷର ଅନେକ ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣକରି ଦେଖିଅଛୁଁ, ଇୟୁରୋପର ଫରାଣି ଭାଷା ପରି ଭାରତରେ ହିନ୍ଦି ଭାଷା ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ।

ନଗରର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ପୋଲିସ୍ ଷ୍ଟେସନ୍ ଏବଂ ରାଜକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନ ଅବସ୍ଥିତ । ଓପ୍ପାଲ-ଟେପ୍ପାର ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶାଖା ରେଲ ଲାଇନ୍ ଯାଇ ସହରର ଦକ୍ଷିଣ ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ସାଗର ଜଳକୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରିଅଛି । ଏହି ଶାଖା ଲାଇନ୍‌ଟିକୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ନେବା ସକାଶେ ନଗର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଅନୁଜ ପବ୍‌ତ ଭେଦ କରି ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ବୃଷ୍ଟିକାଳରେ ରେଲ ଗମନ ବେଳେ ପବ୍‌ତ ଦୁଇପାଖି ରୁ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ଖସିପଡ଼ି ଗମନଶୀଳ ରେଲଟିକଟ ନଷ୍ଟ କରିବାର ସମ୍ଭବ । ଗସ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଉତ୍ତରେ ଇଞ୍ଜିନିଅରମାନେ ଏ ପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା କରିବାରୁ ଏହି ନବନିର୍ମିତ ପାବ୍‌ତ୍ୟ ମାର୍ଗଟି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା ।

ରେଲଧାରରେ ଦୁଇଗୋଟି ଜେଠିଯନ୍ତ୍ର ଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଷ୍ଟିମାର ଏବଂ ରେଲର ମାଲ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୁଏ । ସାଗରଗାମୀ ଗୋଟିଏ ଚୂହରୁ ଷ୍ଟିମାର ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶୀୟ ଷ୍ଟୁପ୍ ଷ୍ଟୁପ୍ ପୋତ ଜେଠି ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ସମୁଦ୍ରଜଳରେ ଭାସମାନ ଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶାନ୍ୱରୁପ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଳାହଳ ଦେଖିଲୁଁ ନାହିଁ । ବଣିକମଣ୍ଡଳୀର ସିପ୍ର-କାରିତା ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ଚୁଷ୍ଟିତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ପରତାର ଚିହ୍ନ - ତାଦୃଶ ଦୃଷ୍ଟ ହେଲାନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଧୀରସ୍ଥିର ଶାନ୍ତଭାବରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ରେଲ ଲାଇନ ନିକଟସ୍ଥ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଷ୍ଟୁପ୍ ଷ୍ଟୁପ୍ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ରାଶିକୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଏ ସମସ୍ତ ଷ୍ଟିମାର ବେଲଷ୍ଟ ବୋଲି ପ୍ରଥମତଃ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିଲା । ମାତ୍ର ନିଜା ଦେଖିବାକୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ, ଏ ସମସ୍ତ ଲୌହପ୍ରସ୍ତର । ଲୌହ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ବିଲ୍‌ତ ଯିବ । ଷ୍ଟିମାର ଗତାୟତ ଉଡ଼ା ଏବଂ ବିଲ୍‌ତ କାରିଗରମାନଙ୍କ ବେତନ ଦେଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶଜାତ ଲୌହ ବ୍ୟବହାର

କରିବୁଁ ! ହାୟ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏହି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କେବେ ଅପମୀତ ହେବ ?

ଗୁଡ଼ି ହରିଡ଼ା କୋଟିଲ ପ୍ରଭୃତି ଅରଣ୍ୟଜାତ ଫଳ ଏ ସ୍ଥାନରୁ ବିଦେଶକୁ ରତ୍ନାନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ସାଗରଜଳର ଏକ ଅଂଶ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସହରର ଶେଷ ଦକ୍ଷିଣସୀମା ବାଟେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନଗରର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ହ୍ରଦାକାରରେ ବସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ହ୍ରଦଟି ତାଦୃଶ ଗଭୀର ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଚିଲ୍‌କା ଏବଂ ସାଗର ଜଳ-ମୁହାଣ ସ୍ଥାନରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଯିବା ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ଲୌହସେତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ।

ସହରର ଦକ୍ଷିଣପ୍ରାନ୍ତ ପବ୍‌ତ ଉପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ-ମାନଙ୍କର ଉଦ୍ୟାନବେଷ୍ଟିତ ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠିତ ଭଜନାଳୟ (ଚିର୍ଚ୍ଚା) ନଗରର ମୁକୁଟମଣି ରୂପେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦୃଶ୍ୟ । ସେ ଚିର୍ଚ୍ଚାର କିଛି ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବଭାଗ ସହର ମଧ୍ୟକୁ ଖଣ୍ଡିତ ଉପରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମସଜିଦ୍ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ବୈଜ୍ଞାନିକ ସହରର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଫିରିଙ୍ଗୀ-ମାନଙ୍କ ବାସ-ଗ୍ରାମଟି ଷ୍ଟୁପ୍ ଷ୍ଟୁପ୍ ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଇଷ୍ଟକାଳଯୁଗରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତ ପୂର୍ବଭାଗ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ନଗରବାସୀମାନେ ବସି ସାନ୍ଧ୍ୟସମୀରଣ ସେବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଇଷ୍ଟକନିର୍ମିତ ସ୍ଥାପ୍ତ ଆସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ଥାନଟି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାତ ମନୋହର ବୋଧ ହେଲା । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରେଜ ପୁରୁଷ ଏବଂ ମହିଳା ଏବଂ କେତେଜଣ ସ୍ଥାମାୟ ଉଦ୍ରଲେକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବସି ସାଗର, ସାଗରର ଲହରୀଲୀଳା ଦର୍ଶନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇଦିନ ସାପ୍ତାହ ସମୟରେ ବାୟୁସେବନକାରୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବେଣ୍ଟ ବାଜେ । ଏ ସ୍ଥାନରେ

ଗୋଟିଏ ବୃହଦାକାର ତୋପ ଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ନଅଘଟିକା ସମୟରେ ଅର୍ଘ୍ୟାଜ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ବିହାରସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ସାଗରଗାମୀ ଯୋତର ସାଙ୍କେତିକ ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ଅଛି । ଦେଖିଲୁ ପୁରୁଣା ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭଟି ଗୁଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ଗୋଟିଏ ଅଳ୍ପ ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ନିର୍ମିତ ହେଉଅଛି ।

ଏହି ସ୍ଥାନର କିଞ୍ଚିତ୍ ଦକ୍ଷିଣ ଅଂଶ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ମହାକାବ୍ୟ ନୋକିଆମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମ ଥିଲା । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସ୍ଥିମାର ଯୋଗେ ବୈଜାଗ ଆସିଥିଲେ । ସ୍ଥିମାର ଉପରକୁ ଏହି ଗ୍ରାମଟି ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବାରୁ ନୋକିଆମାନଙ୍କୁ ଖର୍ଚ୍ଚା ଦିଆଯାଇ ଗ୍ରାମ ଉଠାଇ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ସେଥିର କେତେକ ଅଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଧୀନରେ ପଡ଼ିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ଏହି ସ୍ଥାନ ସକଳ ସେ ଯୁଦ୍ଧର ଯୌଧାବଳରେ ସୁଶୋଭିତ ହେବ, ଏହା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଏହି ସ୍ଥାନର କିଞ୍ଚିତ୍ ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଉଚ୍ଚ ପାଷାଣ ତିପ ଉପରେ ଯୁଦ୍ଧର ଚିକିତ୍ସାଳୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ମହାରାଜ ଜଗାବତ୍ ସେହି ଚିକିତ୍ସାଳୟର କେତେକ ଅଂଶ ସ୍ବ ବ୍ୟୟରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଥିବାରୁ ଗୋଟି ଉପରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି ।

ସହରର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତ ରେଲ୍‌ଲାଇନ ଠାରୁ ଓପ୍ପାଲ୍‌ଟେୟାରର ପ୍ରାୟ ଶେଷ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର କୂଳେ କୁଳେ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ବିସ୍ତୃତ ବାଲି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧର ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ସାଗରଲତ୍ତା ପ୍ରାୟ ସେହି ସଡ଼କକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଅଛି । ପ୍ରଭୃତ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଏହି ମାର୍ଗରେ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖକର ଅଟେ । ନିନା ଦେଓ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲୁ ମହାରାଜ ଗଜପତି ରାଓ ପରିଶ-

ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ଏହି ମାର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ସାର୍ଥକ ହୋଇଅଛି ।

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ହାରବର ପରି ଏଠାରେ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହାରବର ନିର୍ମାଣ ହେବା ସକାଶେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମଞ୍ଜୁର କରିଥିବାର ଶ୍ରବଣ କଲୁ ।

ବୈଜାଗ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ନାଟ୍ୟଶାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓଙ୍କର ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ଥିବାର ଦେଖିଲୁ । ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଅଭିନୟ ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ଆନ୍ଦ୍ରୋସାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ନାଟକ ରଚନା କରୁଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ରାଧାମାଧବ ନାଟକ ପାଠ କରି ବୁଝିଅଛୁ, ତାଙ୍କର ନାଟକ ରଚନା କରିବାର ଶକ୍ତିର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଉକ୍ତଲେଖକରେ ଆହୁରି ନାଟକ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ପାଇବାକୁ ଆଶା କରୁ ।

ବିଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ବୈଜାଗ ସହରର ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଟରନାଲ ରୋଲ୍‌ଟି ନାମକ ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାହୁନିବାସ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ରୋଲ୍‌ଟି ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଦେଖିଲୁ, ବାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସବୁଜିଣୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଉପଯୋଗୀ ଅଟେ । ରୋଲ୍‌ଟି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷମାନ ଅଳ୍ପ ଦିବସପୂର୍ବେ ରୋପିତ ହୋଇଅଛି । ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ପରମ ରମଣୀୟ ରୂପଧାରଣ କରିବ । ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପାହୁ ନିବାସ ଅଛି । ପାହୁ ନିବାସକୁ ତୋଳକୀ ଭାଷାରେ ଛବମ୍ବ ବୋଲାଯାଏ । ଟରନାଲ ରୋଲ୍‌ଟି ନିର୍ମାଣରେ ପ୍ରାୟ ୩୦ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିବ । ଭେଦାହାର ଏହି ଟଙ୍କା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଧାନ ଦାତାମାନଙ୍କ

ନାମ ଏବଂ ଦତ୍ତମୁଦାର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତର ଫଳକରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ ଚାଲୁଛି, ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ସମୀପସ୍ଥ ଭୂମିରେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ଅଛି । ଟରନାଲ ଚାଲୁଛିରେ ପାନ୍ଥମାନେ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ତିନି ଦିବସ ରହି ପାରନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନ ରହିବାକୁ ହେଲେ ଦୈନିକ ଚାଉଅଣା ହସାବରେ ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ହେବ । ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ସୁବିଧାଜନକ ବାସସ୍ଥାନ, ସେଥିରେ ଦୈନିକ ଚାଉଅଣା ଭଡ଼ା ଅକ୍ଷତ୍ୱର ଅଟେ । ଟରନାଲ ନାମରେ ଜଣେ ଲୋକପ୍ରିୟ କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଭିକାରୀପାଟଣାରେ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିକୃତ ସକାଶେ ଏହି ଚାଲୁଛି ଉତ୍କଳ ହୋଇଅଛି ।

ପାନ୍ଥନିବାସର ପୂର୍ବ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡଶିଳ ଅଛି । ନିନା ଦେଓ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରମୁଖତ୍ୱ ଅବଗତ ହେଲୁଁ ସେହି ଶିଳା କଟାଯାଇ ତାହାର ପ୍ରସ୍ତରଗଣିରେ ନଗରର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ଚିଲିକା ପୋତାଇ ଦିଆ ଯିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଚଳୁଅଛି । ତାହା-ହେଲେ ନଗରବୃଦ୍ଧି ସକାଶେ ଅନେକ ସ୍ଥାନ ମିଳିବ । ଇଂରେଜଙ୍କ ଅସାଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ।

ଚାଲୁଛିର କିଛି ଭିତର ଭାଗରେ ସୁନ୍ଦର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆମ୍ବକାନନ ପରିବେଷ୍ଟିତ ମହାରାଜ ଗଜପତି ରାଜ୍ୟର ରାଜଭବନ । ଆନନ୍ଦମାନେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ତାହା ଦେଖିବା ସକାଶେ ସମୟ ଏବଂ ସୁଯୋଗ ପାଇନାହୁଁ । ମାତ୍ର ବାହାରରୁ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ୟାନଟି ଅଶୋକବନ ପରି ବୋଧ ହେଲା ।

ଏଠାରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ମାନମନ୍ଦିର ଅଛି, ଏହା ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଏହି ମାନମନ୍ଦିରଟି କାଶୀ ବା ଜୟପୁର ମାନମନ୍ଦିରର ସମାନ କି ନାହିଁ, କହି ନପାରୁଁ । ନିନା ଦେଓ ବାବୁ ଦୂରରୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଗୁହାଟି ମାତ୍ର ଦେଖାଇ ଦେଲେ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶସ୍ଥ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହରପରି ଆନନ୍ଦମାନେ ବୈଜାଗ ସହରରେ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଦୋକାନ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ତ ଦୋକାନ ଅଛି, ତାହା ନେସଡ଼ୁପ୍ତିକର ଓ ରୁଟିକର ବୋଲି ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଆନ୍ତ୍ର ଲୋକେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ତାଦୃଶ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦମାନେ ଏଠାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଉତ୍କଳ ରସଗୋଲା, କରୁଣା, ପୁରି ପାଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ କଲୁଁ । ସେ ସବୁ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓଙ୍କ ସ୍ୱଗୃହ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଛ' ଜଣ ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକଙ୍କ ସହିତ ଏ ସ୍ଥାନରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ସେମାନେ ଟିକ୍କାଲି, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଦୁମୁସର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ଯାଇ ଇଂରାଜ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱଳାତ ସ୍ୱଦେଶ-ବାସୀମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ୍ କରୁପ ଏକ ମାୟା ସୂତରେ ଗ୍ରସ୍ତ କର ରଖିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଯୁବକଗୁଡ଼ିକ ନିଃସମ୍ପର୍କୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦମାନେ ବିଦେଶରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁ । ଯୁବକ-ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କ ଆଗମନ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ପୁନଃପୁନଃ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆଦର ସମ୍ମାନ କରିଥିଲେ । ଯୁବକଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ଉତ୍ସାହ, ସରଳତା, ସାଧୁବ୍ୟବହାର, ହୃଦୟୋନ୍ମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ନିଦର୍ଶନ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁ । ଏହି ଯୁବକଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓଙ୍କଠାରୁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ ପାଉଥିବାର ଜଣାଗଲା । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଆନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ତାଦୃଶ ସହାନୁଭୂତି ସୁବିଧା ପାଉଥିବାର କଥୋପକଥନ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଗଲା ନାହିଁ । ବିଚ୍ଛନ୍ନ ଉତ୍କଳର ଖଣ୍ଡ ଏକଟି ହେଲେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଅନାଥ ଭାବରେ ବିଦେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ଓପୁଲଟେୟାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନଗର ନୁହେଁ ।
ବୈଜାଗର ଉତ୍ତର ଅଂଶର ନାମ ଓପୁଲଟେୟାର ।
କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହା ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲା ।
ବୈଜାଗ ନଗରବାସୀମାନେ ଏଠାରେ ପାରିଧି
କରୁଥିଲେ । ଆପାତତଃ ଇଂରେଜମାନେ ଜଙ୍ଗଲ
ପରିଷ୍କାର କରି ଓପୁଲଟେୟାର ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।
ଓପୁଲଟେୟାର ଦନବସତିପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । ଏ ଦେଶର
ଇଂରେଜବସତି ଯେପରି ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ।
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡିଶୈଳ ଉପରେ, କଦାଚିତ୍
ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳା । ଏହି
ବଙ୍ଗଳାଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ, ସମ୍ପର୍କବିହୀନ,
କଦାଚିତ୍ ଫଳପୁଷ୍ପର ଉଦ୍ୟାନ ବେସ୍ଥିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ବଙ୍ଗଳା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ଗଠିତ । ଶୈଳଶିଖରସ୍ଥ
ବଙ୍ଗଳାକୁ ଯିବା ସକାଶେ ପର୍ବତ ପାଦଦେଶରୁ
ସୋପାନାବଳୀ ନିର୍ମିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଙ୍ଗଳାର
ଅଳିନ୍ଦକୁ ସାଗର ଲହରୀ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ । ଏଠାରେ
ଦିବାରାତ୍ର ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ସଜଳ ପବନ ପ୍ରବାହିତ
ହେଉଅଛି । ଶ୍ରୀଶୁର ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । କୌଣସି
କୌଣସି ବଙ୍ଗଳାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିରଳ କେତକାକୁଞ୍ଜ
ସୁଶୋଭିତ ।

ସମୁଦ୍ରକୂଳ ନାରିକେଳ ଓ ତାଳ ବୃକ୍ଷରେ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମହାକବି କାଳିଦାସ ବୋଧହୁଏ ଏହିପରି
ସ୍ଥାନ ଦେଖି ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

“ଦୂରଦୟଶ୍ଚନ୍ଦନଭସ୍ୟ ତନ୍ମୁ
ତମାଳ ତାଳୀ ବନରାଜ ଲୀଳା ।
ଆସ୍ରତବେଳା ଲବଣୀମୁରୁଗେ—
ଧୀରା ନ ବଦେବ କଳଙ୍କ ରେଖା ।”

ଓପୁଲଟେୟାରର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଦନବସତି-
ଶିଖିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ନାନା-
ପ୍ରକାର ନିତ୍ୟପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସତରଘର

ବିଦ୍ୟୁତ୍ ହୁଏ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଏହା ଦେଶୀୟ
ଲୋକମାନଙ୍କ ବାସର ଉପଯୋଗୀ ଗ୍ରାମ ଅଟେ ।
ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିତ୍ତମାନଙ୍କ ବାସର ଉପଯୋଗୀ
ଅନେକ ଗୃହ ଏଠାରେ ଭଡ଼ା ସକାଶେ ରହିଅଛି ।
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଲଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ
ଲୋକ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । କେତେକ
ଜଣ ବଙ୍ଗବାସୀ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ସହକାରେ ସାକ୍ଷାତ
ହୋଇଥିଲା ।

୨୮ ତାରିଖ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓ
ବର୍ମା ତଥା ବୈଜାଗଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେହି
ଦିନର ଅନ୍ଧକାରରେ ବାବୁ ବଡ଼ ନିନା ଦେଓଙ୍କ ମୁଣ୍ଡି
ବଗି ନିକଟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ପୁନଃ ପୁନଃ
ନିଷେଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ମହାଶୟ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ
ବାଟ ରେଲ ଷ୍ଟେସନ୍‌କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସିଲେ । ଟ୍ରେନ୍
ଛୁଡ଼ିବାକୁ ବିଳମ୍ବ ଥିଲା । ନିନା ଦେଓ ବାବୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ
ଷ୍ଟେସନ୍‌ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇ ଏହାର ପୂର୍ବ
ଇତିହାସ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପୂର୍ବାହ୍ନ ୭ ଘଟିକା ସମୟରେ ନିନା ଦେଓ ବାବୁ
ଆପେ ଟିକଟ ଖରିଦ କରି ଆଖି ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରେଲରେ
ବସାଇ ଦେଇ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବୈଜାଗର
ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରିନ୍ସ ବିଜୟ ଦେଓଙ୍କର ଆତ୍ମ-
ଧ୍ୟେୟତା, ବଡ଼ ନିନା ଦେଓ ବାବୁଙ୍କର ଯତ୍ନ ଏବଂ
ବନ୍ଧୁତା ଯାବତ୍ତୀବନ ହୃଦୟପତ୍ତରେ ଅଙ୍କିତ ଥିବ ।

ବର୍ଣ୍ଣାଧୁନି କରି ରେଲ ଚାଲିଲା, ଆନେମାନେ
ଶିକୁନ୍ତଳାର ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ସ୍ମରଣ କରୁ କରୁ ଯାଗା
କଲେ ।

“ଗଚ୍ଛତି ପୁରଃ ଶରୀରଂ
ଧାବତି ପଶ୍ଚାଦ୍‌ସଂସ୍ଥିତ ରେତଃ
ଚୀନାଂ ଶୁକମିବ କେତୋଃ
ପ୍ରତିବାତଂ ମାୟୁ ମାନସ୍ୟ ।”

କିବା ୧୨ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଟ୍ରେନ୍ ଛଡ଼ାଯିବାର
ପହଞ୍ଚିଲା । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲୁଁ, ବାବୁ ଘନବନ୍ଧୁ ପାଳ
ବି. ଏ. ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ରବେଶ ଖଣ୍ଡରେ
ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ରେଲରୁ
ଅବତରଣ କରି ତାଙ୍କ ଘରେ ଅତିଥି ହେଲୁଁ ।

ଛଡ଼ାଯିବାର ସାଗରକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସହର ବା
ବୃହତ୍‌ଗ୍ରାମ । ନିରନ୍ତର ଶୀତଳ ପବନ ପ୍ରବଳବେଗରେ
ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଯଦି
ଏହା ସମୁଦ୍ରକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ, ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଖାଡ଼ି ବା
କ୍ରେକ୍ ଓଡ଼ିଆଟିର ଦ୍ଵାରା ସାଗରଜଳ ଗ୍ରାମରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ।
ଏଠାରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟରଙ୍କ କଚେରି ଅଛି ।
କଚେରିର ଅମଲ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୨୦ ଜଣ,
ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଜଣ ମାତ୍ର ଉତ୍କଳୀ । ଛଡ଼ାଯିବାର
ଶ୍ରୀଷ୍ଟକାଳରେ ବାସ କରିବାର ଉପଯୋଗୀ ସ୍ଥାନ
ଅଟେ ।

(ଉ. ସା. ୭ମ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ବୈଶାଖ, ୧୩୧୦)

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ

ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖିବା ପୂର୍ବେ
ତାହାଙ୍କ ଜାତିକୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଆଲୋଚନା
କରିବା ବୋଧକରୁଁ ଅସଙ୍ଗତ ହେବନାହିଁ । ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନବଦ୍ଵୀପ, ପିତାଙ୍କ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ
ମିଶ୍ର, ଜନମା-ଶରୀ ଦେବ । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ,
ପଦ୍ମାବତୀ ପ୍ରଥମା, ଦ୍ଵିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ।

ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଉତ୍କଳ ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
ଜାତିରେ ଓଡ଼ିଆ । ତାଙ୍କର ଆଦିମ ବାସସ୍ଥାନ ଯାଜପୁର ।
ଏହାଙ୍କ ପିତାମହ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ
ଦ୍ଵାରା ଉତ୍ପାଦିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀହଟ୍ଟ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।
ସୁସାହିତ୍ୟକାରୀ ନବଦ୍ଵୀପ ସଂସ୍କୃତିଶିଳାର ପୀଠସ୍ଥାନ

ବୋଲି ପରିଗତ । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପିତା ଜଗନ୍ନାଥ-
ମିଶ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପନ ଉପଲକ୍ଷରେ ନବଦ୍ଵୀପରେ
ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ
ଜନ୍ମ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନବଦ୍ଵୀପ; ମାତ୍ର
ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚୟ
ଦେଉଅଛୁଁ । ଏଥିରେ କେହି କେହି ଆପତ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ
କରି ପାରନ୍ତି; ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ
କେତେକ କଥା କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରୁଅଛୁଁ ।
ମନେକରନ୍ତୁ, ଜନ୍ ବନ୍ଧୁ ଇଂରେଜ ସିଭିଲିୟାନ;
କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ କଟକରେ ବାସ କରିବା ସମୟରେ
ତାହାଙ୍କର ଏକ ପୁସ୍ତକ ଜାତ ହେଲା—ନାମ ରବର୍ଟ ।
ଆମ୍ଭେ କଣ ରବର୍ଟକୁ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା କହିବେ,
ନା ଇଂରେଜ ପିଲା କହିବେ ? ଆବଶ୍ୟକ
ଆମ୍ଭେମାନେ ବଙ୍ଗଳାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ବାଦପତ୍ର
ସୋମପ୍ରକାଶର ସୁବିଖ୍ୟାତ ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ
ଦ୍ଵାରକାନାଥ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରିଚୟ
ଦେବାକୁ ସାହସ କରି ନ ପାରୁଁ । କାରଣ ତାହାଙ୍କ
ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ
ବହୁକାଳ ଯାବତ୍ ଉତ୍କଳ ସମ୍ପର୍କ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶତାଧିକ ବର୍ଷାବଧି ଅନେକ ବଙ୍ଗୀୟ
କାୟସ୍ଥ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଙ୍ଗରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ
ହୋଇ ଆସି ଉତ୍କଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ
ଆପଣାକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ
ଗୌରବର ବିଷୟ ଜ୍ଞାନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ହିସାବରେ
ଆମ୍ଭେମାନେ ଶ୍ରେଟନାଗପୁରର ସୁବିଖ୍ୟାତ ସ୍କୁଲ
ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ରାୟ ଖରେଶ୍ଵର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାହାଦୁର
ଏବଂ ମାଳକଣ୍ଠ ସାବତ୍ରୀମ ଓ ଭବାନୀଚରଣ
ପଞ୍ଚାନନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚୟ
ଦେଇପାରୁଁ । କାରଣ ଏମାନଙ୍କ ମୂଳ ପୁରୁଷ ଗୋପୀକନ
ମିଶ୍ର ଉତ୍କଳ ଶ୍ରେଣୀ କାଶ୍ୟପ ଗୋସାୟ ଯଜୁର୍ବେଦୀ
ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଯାଜପୁରରୁ ଉଠି ଯାଇ ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲାରେ ବାସ
କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ସତ୍ୟତାର ଅନୁବେଧରେ

ଆମ୍ଭମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅନୁକ୍ରମ । କାରଣ ସେମାନେ ଉତ୍କଳଦେଶରୁ ସମୟ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମ୍ପର୍କ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗର ବିଭିନ୍ନ ନିଃସମ୍ପର୍କୀୟ କେତେକ କାୟୁଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ଜାତି ଜନ୍ମସ୍ଥାନ, କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, ଯୁଗ ଯୌତୁକର ଲାଲ୍‌ଭୂମି କଥା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଯେ ଆପଣାକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଭାଗ ମଙ୍ଗୁଦ କାରଣ ଅଛି— ଓଡ଼ିଶାଟା ପରା ଭାରି କଠିନୀ ଦେଶ, ଓଡ଼ିଆଗୁଡ଼ାକ ନିତାନ୍ତ ଛୋଟଜାତି । ସୁତରାଂ, ଜାଣିଶୁଣି କଲୁଳ ଜବାବ ଦେବା ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ନିତାନ୍ତ ନିବୋଧତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ସେଦିନ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁ ମିଶ୍ଟର ଦାସଙ୍କୁ କହିଥିଲେ—“ଆପଣ ତ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ, ଓଡ଼ିଆ କିଏ ହେବେ ?” ଦାସେ ତାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେ, “ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ, ଆମ୍ଭ ସାତପୁରୁଷ ଓଡ଼ିଆ ଅଟନ୍ତି”; ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଡ଼େ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଜନ୍ମିବା ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ବଙ୍ଗଦେଶର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ମାନମୟ ଜଜ ବାବୁ ସାରଦାଚରଣ ମିତ୍ର ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍. ଗତ ଚୈତ୍ର ମାସ ପ୍ରବାସୀରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଏକ ଅଂଶର ମର୍ମ ଏହି—“ଓଡ଼ିଆମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଜାତି ପରି ଭାବୁ କାୟୁରୁଷ ନୁହନ୍ତି । ସତର ଜଣ ପଠାଣ ପାଇକ ଡରରେ ବଙ୍ଗଳାର ସ୍ବାଧୀନ ରାଜା ଦରଦାର ଛୁଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିମାଗତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଗୁରୁଗତ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାର ଜଳ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଫର୍ଦ୍ଦକାଲଯାବତ୍ ବିବେଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ।” ଆମ୍ଭେମାନେ କି ସେହି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ?

ବୋଧକରୁଁ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି ଦୂରରେ ଆସି ପଡ଼ିଛୁ । କୌଣସି ବିଷୟ ଲେଖିବା ସମୟରେ କେତେକ ଅବାନ୍ତର ବିଷୟ ଆସି ପଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ଯାହାହେଉ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସାବିତ ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲୁଁ ।

“ଯଦା ଯଦାହିଁ ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଳାନିର୍ଭବତି ଭାରତ
ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାମ୍ଭାନଂ ସୂଜାମ୍ୟହଂ ।
ପରିସାଶାୟ ସାଧୁନାଂ ବିନାଶାୟ ଚ ଦୁଷ୍ଟୃତାଂ
ଧର୍ମ ସମ୍ଭାପନାର୍ଥାୟ ସମ୍ଭବମିୟୁଗେ ଯୁଗେ ।”

ଭଗବାନଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟ—ଧର୍ମର ଗ୍ଳାନି ଅଧର୍ମର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଆମ୍ଭେ ଆପଣାକୁ ସୂଜନ କରୁଁ । ଦୁଷ୍ଟତକାଶ୍ମାନଙ୍କର ବିନାଶ, ସାଧୁମାନଙ୍କ ପରିସାଶ ଏବଂ ଧର୍ମ ସଂରକ୍ଷଣ ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଁ ।

ବାସ୍ତବରେ ଜଗତର ଧର୍ମରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟର ସଫଳତା ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । କେବଳ ଅଧର୍ମର ବିନାଶ ଓ ସତ୍ୟଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମ, ମହମ୍ମଦ, ବୁଦ୍ଧ, ନାନକ, ଚୈତନ୍ୟ ଏବଂ ରାମ-ମୋହନଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଧର୍ମ ନାମରେ ନାନା ପ୍ରକାର କୁସ୍ତିତ ହିନ୍ଦୁକାଣ୍ଡ ଅନୁଦିତ ହେଉଥିଲା, ତଥା ମ କାର ଦେନି ଲୋକେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି । ଭକ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମନର ଧାରଣା, ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ବରୂପ ଅଟନ୍ତି, ମାତ୍ର-

ଚୈତନ୍ୟୋ ଭଗବତ୍ ଭକ୍ତଃ
ନ ଚ ପୂର୍ଣ୍ଣୋ ନରଂ ଶକ୍ତଃ ।

ଯାହାହେଉ ମହାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ଅନୁଗୃହୀତ ମହାପୁରୁଷ ରୂପେ ଅନନ୍ତକାଳ ଯେ ପୂଜିତ ହେବେ, ସେ ବିଷୟରେ ସମୟଜନ୍ମିବାର କାରଣ

ଦେଖୁନାହିଁ । ବଙ୍ଗୋକ୍ଳ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଅନେକ
ଦେବାଳୟରେ ଚୈତନ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବ ବିଗ୍ରହ
ପ୍ରାୟ ପୂଜିତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ଚରକାଳ ହେବ ।

ଶିକ୍ଷା କିମ୍ବା ସହବାସ ଗୃହରେ ଯେ ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବ ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ,
ତାହା ନୁହେଁ । ତାହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆଲୋଚନା
କଲେ ସହଜରେ ପ୍ରତୀତି ହୁଏ, ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ
ପାଷଣଦଳର ଦଳନ ଏବଂ ପତିତମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର
ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀକୁ
ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ
ଧାରଣ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦଟନା ଦଟିଥିଲା, ଲୋଚନ-
ଦାସ ପଣ୍ଡିତ ଚୈତନ୍ୟମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ବିଷୟ
ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି:—

ବିଶ୍ଵମ୍ଭର କର୍ଣ୍ଣେ ମନ୍ତ୍ର କହେ ତାର ବାପ
ଦଣ୍ଡକରେ ଦେଖି ଡରେ ଡରାଇଲ ପାପ ।
ଭିକ୍ଷା ମାଗ ଏ ପ୍ରଭୁ ଆଶ୍ରମ ଆରୁର
‘ସନ୍ନ୍ୟାସ ଆଶ୍ରମ ସବୁ ଆଶ୍ରମେର ସାର ।
ଯୁଗଧର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସ କରିବ ମନେ ଛୁଲ
ମୁଣ୍ଡନେର କାଲେ ସେଇ ମନେତେ ପଡ଼ିଲ ।
ଏଇ ମତ ହଲ ବୁଲି ହଇଲ ଆଦେଶ,
କାଲ ସବଜନେର ଆମି ଦୁଆଇବ କ୍ଳେଶ ।

ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏହି କଥା ମନରେ କରନ୍ତେ—
“ପ୍ରେମାରମ୍ଭେ ମହାଦମ୍ଭେ ହୁଙ୍କାର ଗର୍ଜନ କରିବାକୁ
ଲାଗିଲେ ।”

‘ଚମକ ଲାଗିଲ ଦେଖି ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ’

× × ×

‘ସୁଦର୍ଶନ ଆଦି ଯତ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଧାନ
ଏକତ୍ର ହଇୟା ସବେ କରେ ଅନୁମାନ ॥

ସକଳ ପଣ୍ଡିତ ଦେଖି କରଏ ବିଚାର
ମାନୁଷ ନା ହୁଏ ଏହି ଶରୀର କୁମାର ॥

ଉପସ୍ଥିତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କଲେ ଏହି ବାଳକ
ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଏକ
ବାକ୍ୟରେ କହିଲେ—

‘ଲୋକ ନିନ୍ଦାରିତେ ପ୍ରଭୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜନ୍ମ’

ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣ କରିବା ଉତ୍ତରେ ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବ ଦିନେ ରଜନୀ ଯୋଗରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲେ—
ଲୋଚନ ଦାସ ସେ ବିଷୟ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନ
କରିଅଛନ୍ତି—

ନିଜ ପରିଜନ ଆର ସୁରଜନ ସବ
ସବେ ସେହି ଦେଶେ ଆର କରେ ଅନୁଭବ ।
ହେନମତେ ନିଜ ଜନ ସଙ୍ଗେ ଆହେ ପ୍ରଭୁ !
ସ୍ଵପ୍ନ କହେ ସବାକାର ହାସେ ଲହୁ ଲହୁ ॥
ଶୁନ ସବୁ ଦିନ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିବୁ ରଜନୀ ।
ଆତମ୍ଭିତେ ମୋରଠାଇଁ ଅଇଲ ଦ୍ଵିଜମଣି ॥
ମୋର କର୍ଣ୍ଣେ କହିଲ ସନ୍ନ୍ୟାସ ମନ୍ତ୍ର ଏକ ।
ଏସନ ଆମାର ମନେ ଆଛେ ପରତେକ ।
ଯାବତ ହୃଦୟେ ମୋର ପ୍ରବେଶିଲେ ମନ୍ତ୍ର ।
ସେ ଅବଧୁ ହିଆ ମୋର ନ ହୁଏ ସ୍ଵଚ୍ଛେ ॥
ଏହି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିବାର କିଛିଦିନ ଉତ୍ତରେ ଦିନେ —
ବାପୁବ୍ୟାଧି ଛଲେ କୈଳ ପ୍ରେମ ପରକାଶ ।
ଭକ୍ତଗଣେ ଲୟା କୈଳ ବିବିଧ ବିଳାସ ॥

(ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ)

“ଆଉ ଏକଦିନ କେଶବ ଭାରତୀ ।

ଆଇଲ ସନ୍ନ୍ୟାସୀବର ଅତି ଶୁଦ୍ଧମତ ॥ ଚୈ: ଚ:

ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କେଶବ ଭାରତୀ ସମସ୍ତଙ୍କ
ସାକ୍ଷାତରେ କହିଲେ—

“ଶୁଣ ଶୁଣ ସବଜନ ଆମାର ଉତ୍ତର
ସନ୍ଧ୍ୟାସ କରିବେ ଏଇ ଦେବ ବିଶ୍ଵମ୍ଭର ।
ଛୁଡ଼ିଯା ଯାଇବେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣାର ବାସ
ଜନନୀ ଛୁଡ଼ିଯା ଆଉ ନିଜ ସବ ଦାସ ।

(ଚୈତନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ)

ତବେ ତ କରିଲ ପ୍ରଭୁ ଗୟାତେ ଗମନ
କିଶ୍ଵରପୁରର ସଙ୍ଗେ ତଥାଇ ମିଳନ ।
ଫଣୀ ଅନନ୍ତର ହେଲ ପ୍ରେମ ପରକାଶ

× × × ×

(ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ)

ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଗୟାଧାମରୁ ଫେରିଆସି ପୁନର୍ବାର
ଗୃହବାସୀ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ପାଷଣ୍ଡ ଦଳର ଉଦ୍ଧାର
ନିମନ୍ତେ ଯାହାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ, ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଅଗ୍ନି ଯାହାଙ୍କ
ହୃଦୟରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳିତ ହେଉଅଛି, ସଂସାରର ମାୟାବନ୍ଧନ
କି ତାହାଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରି ରଖିପାରେ ? ଶତୀଦେବୀଙ୍କର
ନେତ୍ରମଣି ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କର ହୃଦୟସବୁ ଶାନ୍ତିକୁଟୁମ୍ବ
ଏବଂ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପରମାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ-
ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତିର କୋଟି କୋଟି ମହାପାପୀଙ୍କ ପରିତ୍ରାଣ
ସକାଶେ ପୂର୍ଣ୍ଣଯୋବନ ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବର୍ଷ ବୟସରେ
ସନ୍ଧ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତରେ
ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି :—

“ଏ ସବୁ ପାଷଣ୍ଡୀ ତବେ ହଇସବ ନିସ୍ତାର
ଆଉ କୋନ ଉପାୟ ନାହିଁ ଏଇ ଯୁକ୍ତି ସାର ।
ଏଇ ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତି କରି ପ୍ରଭୁ ଆଛେ ଘରେ
କେଶବସ୍ଵରୂପ ଆଇଲ ନନ୍ଦିୟା ନଗରେ ।
ପ୍ରଭୁ ତାରେ ନମସ୍କାର କୈଳ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ଦ୍ଵିଷା କରଇୟା ତାରେ କୈଳ ନିବେଦନ ।

× × ×

ଭରଣ କହେନ ତୁମି ସବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ସେ କହ ସେ କରିବ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ନନ୍ଦ ଆମି ।

ଏଠ ବଳି ଭାରଣ କାଟୋୟାତେ ଗେଲ
ମହାପ୍ରଭୁ ତାହା ଯାଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସ କରିଲ ।”

ସନ୍ଧ୍ୟାସଗ୍ରହଣ ଉତ୍ତରେ ନବଦ୍ଵୀପରେ ଯାଇ ଭକ୍ତ
ଏବଂ ପାରିଷଦମଣ୍ଡଳୀ ସହିତ ହରିସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ଉନ୍ମୁଖ
ଥାନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ମାଳାତଳରେ ଶ୍ରୀମୁଖି ଦଶନ
ସକାଶେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହେଲ । ଚୈତନ୍ୟ
ଭଗବତରେ ସେ ବିଷୟ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି—

“ବାହ୍ୟ ପ୍ରକାଶିୟା ପ୍ରଭୁ ନିଜ କୁତୃହଲେ
ବଲିଲେନ ଆମି ତଲିଲମ ମାଲତଲେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁର ହଇଲ ଆଜ୍ଞା ମୋରେ
ମାଲତଲେ, ତୁମି ହାଟ ଆଇସ ସତ୍ତରେ ।
ଏ ତ ବଳି ହଇଲେନ ପ୍ରଭୁ ପୂର୍ବମୁଖ
ଭକ୍ତସବ ପାଇଲେନ ପରାନ୍ତ ସୁଖ
ତାନ ଇଚ୍ଛା ତହେଁ ସେ ଜାନେନ ସବମାତ
ତାନ ଅନୁଗ୍ରହେ ଜାନେ ତ ନ କୃପାପାତ ।

× × ×

ଗଙ୍ଗାମୁଖ ହଇୟା ଚଲିଲ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର

× × ×

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସଂହତି ସେ ନିମା ସେଇ ତ୍ରାମେ
ଆଛୁଲେନ କୋନ ପୁଣ୍ୟବନ୍ଦେର ଆଶ୍ରମେ ।
ତବେ ଆରଦିନେ କତକ୍ଷଣେ ଭକ୍ତଗଣ
ଆସିୟା ପାଇଲ ସବେ ପ୍ରଭୁ ଦରଶନ ।
ତବେ ପ୍ରଭୁ ସବ ଭକ୍ତଗଣ କରି ସଙ୍ଗେ
ମାଳାତଳ ପ୍ରତି ଶୁଭ କରିଲେନ ରଙ୍ଗେ ।
ସେହିଠାରେ ମହାପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଲେ—

“ଶ୍ରୀବାସାଦି କରି ଯତ ସବ ଭକ୍ତଗଣ
ସବାର କରନ୍ତ ଗିୟା ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ।
ଏଇ କଥା ତୁମି ଗିୟା ବଳିତ ସବରେ
ଆମି ଯାବ ମାଲତଲ-ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖିବା ରେ ।

ସବାର ଅପେକ୍ଷା ଆମି କରି ଶାନ୍ତିପୁରେ
ରହିବାକ ଶ୍ରୀ ଅଦୈତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ଘରେ ।
ତା ସବା ଲଭୟା ତୁମି ଆସିବା ସଭର
ଆମି ଯାଇ ହରିଦାସେର ଫୁଲପୁା ନଗର ।

× × ×

ହେନ ମତେ ଶ୍ରୀଗୌର ସୁନ୍ଦର ଶାନ୍ତିପୁରେ
କରିଲୁ ଅଶେଷ ରକ୍ଷା ଶ୍ରୀ ଅଦୈତଘରେ ।
ପୋହାଇଲୁ ନିଶା ପ୍ରଭୁ କରି ନିଜ କୃତ୍ୟ
ବସିଲେନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ବେଡ଼ି ସବ ଭୃତ୍ୟ ।
ପ୍ରଭୁ ବଲେନ ଆମି ଚଲିଲୁ ମାଲତଲେ
କିଛି ଦୁଃଖ ନା କରିବା ତୋମର ସକଳେ ।
ମାଲତଲ-ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଆମି ପୁନବାର
ଆସିପୁା ହଇବ ସଙ୍ଗୀ ତୋମା ସବାକାର ।
ସବେ ଗିପୁା ଗୃହେ ସବେ କରହ କାର୍ତ୍ତନ
ଜନ୍ମଜନ୍ମ ତୁମି ସବ ଆମାର ଜୀବନ ।
ଭକ୍ତଗଣ ବଲେ ପ୍ରଭୁ ଯେ ତୋମାର ଲକ୍ଷା
କାର ଶକ୍ତି ତାହା କରିବାରେ ପାରେ ମିଛା ।

ସେହି ସମୟରେ ପଠାଣମାନଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା
ମହାରାଜାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ଭକ୍ତମାନେ ତାହା
ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କହିଲେ—

“ତଥାପିହ ହଇପୁାଛେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ
ସେ ରାଜ୍ୟ ଏଖନ କେହ ପଥ ନାହିଁ ବୟ ।
ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ହଇପୁାଛେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିବାଦ
ମହା ଦୟା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପରମ ପ୍ରମାଦ ।

× × ×

ପ୍ରଭୁ କଲେ ଯେ ସେ କେବେ ଉତ୍ପାତ ନାହୁଁ
ଅବଶ୍ୟ ଚଳିବ ମୁର ବଲିଲୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
ବୁଝିଲେନ ଅଦୈତ ପ୍ରଭୁର ଚିତ୍ତ ବିତ୍ତ
ଚଳିଲେନ ମାଲତଲେ ନା ହେଲ ନିବୃତ୍ତ ।

× × ×

ସେଇକ୍ଷଣେ ମହାପ୍ରଭୁ ମତ୍ତ ସିଂହଗତି
ଚଳିଲେନ ଶୁଭ କରି ମାଲତଲ ପ୍ରତି ।

× × ×

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଗଦାଧର ମୁକୁନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ
ସଂହତ ଜଗଦାନନ୍ଦ ଆର ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ।

ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ ସହିତ ଭେଟ ହେବାରୁ
ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲୁ—

ସବେମାତ୍ର ହଇପୁାଛେ ବିଷମ ସମୟ
ସେ ଦେଶେ ଏ ଦେଶେ କେହ ପଥ ନାହିଁ ବୟ ।
ରାଜାର ଶିଶୁଲ ପୁତ୍ରଆଛେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ପଥକ ପାଇଲେ ଜାଣୁ ବଳି ଲୟ ପ୍ରାଣେ

× × ×

ଜାତି ପ୍ରାଣଧନ କେନେ ଆମାର ନ ଯାୟ ।
ରାହେ ଆଜି ତୋମା ପଠାଇବ ସବଥାୟ ।
ଶୁନିପୁା ହଇଲୁ ସୁଖୀ ବୈକୁଣ୍ଠେର ନାଥ

ସେହିଠାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଯାତ୍ରା
ସକାଶେ ନୌକା ଆଣି ଦେଲେ ।

ହେନଇ ସମୟେ କହେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶାନ
ନୌକା ଆସି ଯାଚେ ପ୍ରଭୁ ହେଲ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ତତକ୍ଷଣେ ହରି ବଲି ଗୌରଙ୍କ ସୁନ୍ଦର
ଉଠିଲେନ ଗିପୁା ପ୍ରଭୁ ନୌକାର ଉପର ।
ଶୁଭଦୃଷ୍ଟେ ଲେକେରେ ବିଦାୟ ଦିପୁା ଘରେ ।
ଚଳିଲେନ ପ୍ରଭୁ ମାଲତଲ ନିଜ ପୁରେ ।

ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମାର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ
ଓ ଭୟସଙ୍କୁଳ ଥିଲା । ଦେଶ ଅରାଜକ ପ୍ରାୟ । ସୁବାଦାର
ପଠାଣ କର୍ମରାଜମାନେ ଲୁଣ୍ଠନଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ
କରିବାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମର ପରାକାଷ୍ଠା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ

କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ମାର୍ଗ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁଗମ
ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାତ୍ରୀମାନେ
ଅତି ସରସ୍ୱ ଓ ଫରବ ଭାବରେ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ
ନୌକା ଯୋଗେ ମାର୍ଗ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ
ହେଉଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚିତ୍ରନାମ ଆଜ୍ଞାରେ ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦ
ନୌକାରେ ବସି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ—

“ଅବୋଧ ନାହିଁକ ବଲେ ହଇଲ ସ୍ୱପ୍ନ
କୁହୁଲୁଅ ଆଜି ଆର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ରୟ ।
କଲେତେ ଉଠିଲେ ବାଧ୍ୟ ଲଇୟା ପଲୟ
ଜଳତେ ପଡ଼ିଲେ କୁମ୍ଭୀରେତେ ଧରେ ଖାୟ ।
ନିରନ୍ତର ଏ ପାଣିତେ ଡାକାଇତ ଫିରେ
ପାଇ ଲଇ ଧନ ପ୍ରାଣ ଦୁଇ ନାଶ କରେ ।
ଏତେକ ଯାବ ତ ଓଡ଼ିଶାର ଦେଶେ ପାଇ
ତାବତ ଫରବ ହତ ସକଳ ଗୋସାଇଁ ।
ସଙ୍କୋଚ ହଇଲ ସବେ ନାହିଁକେର ବୋଲେ
ପ୍ରଭୁ ସେ ଭାସେନ ନିରବଧ ପ୍ରେମଜଳେ ।
କ୍ଷଣେକ ଉଠିୟା ପ୍ରଭୁ କରଲ ହୁଙ୍କାର
ସବାରେ ବଲିଲେନ କେନେ ଭୟ କର କାର ।
ଏଇ ନା ସମ୍ମୁଖେ ସୁଦର୍ଶନ ତମ ଫିରେ
ବୈଷ୍ଣବ ଜନରେ ନିରବଧ ବନ୍ଧୁ ହରେ ।
କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ କର ହରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ

× × ×

ଶୁଣିୟା ପ୍ରଭୁର ବାକ୍ୟ ସବୁ ଭକ୍ତଗଣ
ଆନନ୍ଦେ ଲାଗିଲ ତବେ କରିତେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ।
ହେନମତେ ମହାପ୍ରଭୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ରସେ
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲ ଆସି ଶ୍ରୀଜିହ୍ୱାଳ ଦେଶେ
ଉତ୍ତରିଲ ଗିୟା ନୌକା ଶ୍ରୀପ୍ରୟାଗ ଘାଟେ
ନୌକା ହତେ ମହାପ୍ରଭୁ ଉଠିଲେକ ତଟେ ।
ପ୍ରବେଶ କରିଲ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତ୍ର ଦେଶେ

× × ×

ସେଇ ସ୍ଥାନେ ଆସିତ ତାର ଗଙ୍ଗାଘାଟ ନାମ ।

ଏହି ଗଙ୍ଗାଘାଟ ଗଙ୍ଗାନଦର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ ।
ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ନାମ ପ୍ରୟାଗଘାଟ । ଭାରତୀ ଏହି
ସ୍ଥାନରେ ବିବିଧ ଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରବାହିତ
ହେଉଅଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡବଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହିଠାରେ
ଏକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ସ୍ଥାପନ କଲେଅଛନ୍ତି, ତାହାର ନାମ
ଅମ୍ବୁଲିଙ୍ଗ । ଏହି ଘାଟରେ ନୌକାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଓଡ୍ର
ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସମୟରେ ଏହି
ସ୍ଥାନ ଉତ୍କଳ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୪
ପରଗନା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଜୟାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର
ବୋଲନ୍ତି—“ଦେବ ନଦ ପାର ହୁୟା ସେୟା ଖାଲ
ଦୟା ଉତ୍ତରିୟା ତାମ୍ବୁଲିଙ୍ଗେ ।” ତାମ୍ବୁଲିଙ୍ଗ ଅର୍ଥାତ୍
ତମଲୁକ ଓଡ୍ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ
ଦେଖିଅଛୁଁ, ତମଲୁକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ବାସ
ଅଟେ । ମାତ୍ର ୧୫୫୪ ସେମାନେ ବଙ୍ଗାଳି ପାଲଟି
ଗଲେଣି । ତଥାପି ଅଦ୍ୟାବଧି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ
ଘରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭାଗବତ ଗାଦି ପୂଜିତ
ହେଉଅଛି ।

ସବୁରାସି ସେଇ ଗ୍ରାମେ କରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ
ଉଷାକାଳେ ମହାପ୍ରଭୁ କରିଲ ଗମନ ।

× × ×

ଏଇମତେ ମହାପ୍ରଭୁ ଚଲିଆ ଆସିତେ,
କତ ଦିନେ ଉତ୍ତରିରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାତେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାର ଜଳ ପରମ ନିର୍ମଳ
ସ୍ନାନ କରିଲେକ ପ୍ରଭୁ ବୈଷ୍ଣବ ସକଳ ।

× × ×

ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଗେଲ ପ୍ରଭୁ ଜଳେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମେ
ବରାବର ଗେଲ ଜଳେଶ୍ୱର ଦେବ ସ୍ଥାନେ ।

ଜଳେଶ୍ୱରରେ ଏକ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର
ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବୀଲୟ ଅଛି ।

ଏଇ ମତେ ଜଳେଶ୍ୱରେ ଏକ ଶାକ୍ତନାଥୀ ବେଶ
ଆସିବୁ ପ୍ରଭୁର ପଥେ କରିଲ ଆଦେଶ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ସେହି ଶାକ୍ତକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି—

ଆଇଲ ରେମୁଣା ଗ୍ରାମେ ଗୌରୀଙ୍କ ଶ୍ରୀହର ।

x x x

ରେମୁଣାୟ ଦେଖି ନିଜ ମୁଖି ଗୋପୀନାଥ
ବିସ୍ତର କରିଲ ନୃତ୍ୟ ଭକ୍ତବର୍ଗ ସାଥ ।

ରେମୁଣା ଗ୍ରାମ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସଦର ମହକୁମା-
ଠାରୁ ପାଞ୍ଚମାଇଲ ଦୂର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ସ୍ଥାନର
ଗୋପୀନାଥ ଜଉ ଦେବ ମନ୍ଦିର ବଙ୍ଗୋଳଳ ଦେଶରେ
ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ଅନେକ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଯାତ୍ରୀ
ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଏଠାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଶିବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ
ବାସି ଦିବସଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାରେ ମହୋତ୍ସବ
ହୋଇଥାଏ, ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଦିନେ ମହାପ୍ରଭୁ ଗୌରୀଙ୍କ ସୁନ୍ଦର
ଆଇଲେକ ଯାଜପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ ନଗର ।

x x x

ମହାଞ୍ଜୀର୍ଥ ବହେ ତଥା ନଦୀ ବୈତରଣୀ
ଯାର ଦରଶନେ ପାପ ପାଲ୍ଲୟେ ଆପନ ।
ଜନ୍ମ ମାତ୍ର ସେ ନଦୀର ହଇଲେଇ ପାର
ଦେବଗଣେ ଦେଶେ ଚତୁର୍ଭୁଜେର ଆକାର ।

x x x

ଯାଜପୁରେ ଆଛୟେ ଯତେକ ଦେବସ୍ଥାନ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବସ୍ତରେ ଓ ଲକ୍ଷତେ ପାରି ନାମ,
ଦେବାଲୟ ନାହିଁ ହେନ ନାହିଁ ତଥାସ୍ଥାନ
କେବଳ ଦେବର ବାସ ଯାଜପୁର ଗ୍ରାମ ।
ପ୍ରଥମେ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଦାଟ ନ୍ୟାସୀମଣି

ସ୍ନାନ କଲେକ ଭକ୍ତ ସହିତ ଆପନ ।
ତବେ ପ୍ରଭୁ ଗେଲ ଆଜ ବରହ ସମ୍ଭାଷେ
ବିସ୍ତର କରିଲ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ପ୍ରେମରସେ ।
ବଡ଼ ସୁଖୀ ହେଲ ପ୍ରଭୁ ଦେଖି ଯାଜପୁର

ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଯାଜପୁରର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବାଲୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ଦେଖିବା
ସକାଶେ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଏକାକୀ ପ୍ରଜନ୍ମ
ଭାବରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ମହାବ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ
ଠାକୁର ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ—

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବଲେ ସବେ ସ୍ଥିର କର ଚିତ୍ତ
ଜାନିଲମ ପ୍ରଭୁ ଗିୟାଛେନ ସେ ନିମିତ୍ତ ।
ନିଭୂତେ ଠାକୁର ସବ ଯାଜପୁର ଗ୍ରାମ
ଦେଖିବେନ ଦେବାଲୟ ଯତ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନ ।

x x x

ପ୍ରଭୁ ଓ ବୁଲିଯୁ ସବ ଯାଜପୁର ଗ୍ରାମ
ଦେଖିଯୁ ଯତେକ ଯାଜପୁର ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନ
ସବ ଭକ୍ତଗଣ ଯଥା ଆଛେନ ବସିଯୁ
ଆରଦିନ ସେଇ ସ୍ଥାନେ ମିଳିଲ ଆସିଯୁ ।

ଯାଜପୁରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବାଲୟ
ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ବକ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଯାତ୍ରା
କଲେ —

ହେନମତେ ମହାନନ୍ଦେ ଶ୍ରୀଗୌର ସୁନ୍ଦର
ଆଇଲେନ କିନ୍ତୁ ଦିନେ କଟକ ନଗର
ଭାଗ୍ୟବତୀ ମହାନଦୀ ଜଳେ କରି ସ୍ନାନ
ଆଇଲେନ ପ୍ରଭୁ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଲେର ସ୍ଥାନ

ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଦର୍ଶନ କରି—

“ତବେ ପ୍ରଭୁ ଆଇଲେନ ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଗୁପ୍ତକାଶୀବାସ ଯଥା କରେନ ଶଙ୍କର
ସବ ଶର୍ଥ ଜଳ ଯଥା ବିନ୍ଦୁବିନ୍ଦୁ ଆଣି
ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର ଶିବ ସୃଜିଲ ଆପନ ।
ଶିବପ୍ରିୟ ସରୋବର ଜାଣି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ
ସ୍ନାନ କରି ବିଶେଷେ କରିଲ ଅତି ଧନ୍ୟ ।

× × ×

ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଶିବ ଅଗ୍ରେ କରିଲ ଆନନ୍ଦ
ସେ ରାତି ରହିଲ ସେଇ ସ୍ଥାନେ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର
ସେହି ସ୍ଥାନେ ଶିବ ପାଇଲେନ ଯେଇମତେ
ସେଇ କଥା କହି ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱରାଶେର ମତେ ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ନିତ୍ୟକର୍ମାଦି ସମାପ୍ତ
କରି ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଯାଶା କଲେ—

ପଥେ ଯତ ଦେଶ ଏ ସୁକୃତ ନରଗଣ,
ତାରା ବଳେ ଏଇ ତ ସାକ୍ଷାତ ନାରାୟଣ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ବେଢ଼ିୟା ଚଳୟୁ ଭକ୍ତଗଣ,
ଆନନ୍ଦ ଧାରୟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସବାର ନୟନ ।
ସବେ ରାତି ଦିନ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମେର ଆବେଶେ,
ପ୍ରହର ଦିନକ ଆସି ହଲ ପରବେଶେ ।
ଆଇଲେନ ପ୍ରଭୁ ମାତ ଆଠାର ନାଲୟ,
ସବ ଶ୍ରବ ସମ୍ବରଣ କଲ ଗୌରରାୟ ।

ମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭକ୍ତ-
ମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—

“ତୋମର ତ ଆମାର କରିଲ ବନ୍ଧୁକାୟ,
ଦେଖାଇଲ ଆଣି ଜଗନ୍ନାଥ ମହାରାଜ ।
ଏବେ ଆଗେ ତୋମର ତଳତ ଦେଖିବାରେ,
ଆମି ବା ଯାଇବ ଆଗେ ତାହା ବଲ ମୋରେ ।
ମୁକୁନ୍ଦ ବଲେନ ତବେ ଆଗେ ତୁମି ଯାଉ,
ଭଲ ବଲି ଚଳିଲେନ ଶ୍ରୀ ଗୌରାଙ୍ଗରାୟ ।

ପ୍ରବେଶ ହଇଲ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ମାଲତଲେ
ପ୍ରବେଶ ହଇଲ ଆସି ପୁରୀର ଭିତରେ ।
ଆଦେଶ ଚଳିଲ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରେ
ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଖି ପ୍ରେମେ ହଇଲ ଅସ୍ଥିରେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଆଲିଙ୍ଗିତେ ଚଳିଲ ଧାଇୟା
ମନ୍ଦିରେ ପଡ଼ିଲ ପ୍ରେମେ ଆବିଷ୍ଣୁ ହଇୟା ।

ଏହି ସମୟରେ ଦୈବାର୍ତ୍ତ ସାବଭୌମ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲେ । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଭେଟ
ଦେଲ ।

ପ୍ରଭୁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ପ୍ରେମେର ବିକାର
ଦେଖି ସାବଭୌମ ହେଲ ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ଆବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ଅଚେତନ
ଭାବରେ ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ
ଭୋଗର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ମାତ୍ର ଭୋଗସ୍ଥାନରେ
ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି—

ସାବଭୌମ ତବେ ଉପାୟ ଚିନ୍ତୁଲ
ଶିଷ୍ୟ ପଡ଼ିଗୁ ଦ୍ୱାରା ନିଲ ବହାଇୟା ।
ଦରେ ଆନ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନେ ଶେଖିଲ ଗୋଆଇୟା ।
ଶ୍ରୀପ ପ୍ରଶ୍ନାସ ନାହିଁ ସୁଧୁ ଉଦର ପ୍ରଦନ
ଦେଖିୟା ଚିନ୍ତୁତ ହେଲ ଭକ୍ତାତ୍ମୟ୍ୟର ମନ ।
ସୃଷ୍ଟି ତୁଲ ଆନ ନାସା ଅଗ୍ରତେ ଧରିଲ
ଭିଷତ ଚଳୟେ ତୁଲ ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଲ ।
ଦେଖି ଭକ୍ତାତ୍ମୟ୍ୟ ମନେ କରେନ ବିଚାର
ଏଇ କୃଷ୍ଣେର ମହାପ୍ରେମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର

× × ×

ଏତ ଚିନ୍ତା ଭକ୍ତାତ୍ମୟ୍ୟ ଆଛେନ ବସିୟା
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦାଦି ସିଂହଦ୍ୱାରେ ଉତ୍ତରିଲ ଗିୟା,

ତାହା ଦେଖି ଲୋକ କହେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାତ
ଏଇ ସନ୍ନାସୀ ଆସି ଦେଖି ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୁକ୍ତି ହେଉଛି ଚେତନ ନା ହୁଏ ଶରୀରେ
ସାବତ୍ରୋମ ଲୟା ଗେଲ ଆସଣାର ଘରେ ।
ଶୁନି ତବେ ଜାନିଲେନ ମହାପ୍ରଭୁର କାର୍ଯ୍ୟ
ହେନ କାଲେ ଆଇଲ ତାହା ଗୋପୀନାଥାର୍ଯ୍ୟ ।

ମୁକୁନ୍ଦ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁ ପାରିଷଦବୃନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କ
ଦଶାପ୍ରାପ୍ତି ଓ ସାବତ୍ରୋମ ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ ବିଷୟ
ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ବିଚାର କଲେ—

ତଲ ସବେ ଯାଇ ସାବତ୍ରୋମର ଭବନ
ପ୍ରଭୁ ଦେଖି ପାଛେ କରିବ ଈଶ୍ଵର ଦରଶନ ।
ଏତେ ବଳି ଗୋପୀନାଥ ସବାରେ ଲଭୟା ।
ସାବତ୍ରୋମ ଘରେ ଗେଲ ହରଷିତ ହୁୟା ।
ମାବତ୍ରୋମ ସ୍ଥାନେ ଗିୟା ପ୍ରଭୁକେ ଦେଖିଲ
ପ୍ରଭୁ ଦେଖି ଆରୁର୍ଯ୍ୟର ଦୁଃଖ ହର୍ଷ ହେଲ ।
ସାବତ୍ରୋମ ଜାନିୟା ସବା ନିଲ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଗୋସାଇଁରେ ତେହ କେଲ ନମସ୍କାରେ ।

ସେ ସ୍ଥାନରେ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅଚେତନ
ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖି ଦୁଃଖିତ ଏବଂ ଆନନ୍ଦିତ
ହେଲେ ଏବଂ ସାବତ୍ରୋମଙ୍କ ପୁଅ ଚନ୍ଦନେଶ୍ଵରଙ୍କୁ
ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ଗଲେ । ଦର୍ଶନ
ଉତ୍ତରେ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତଦବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ।
ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ—

ଉଚ୍ଚ କରି କରେ ସବେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ
ତୃପ୍ତପୁ ପଦରେ ହେଲ ପ୍ରଭୁର ଚେତନ ।
ହଂକାର କରିୟା ଉଠେ ହରି ହରି ବଳି
ଆନନ୍ଦେ ସାବତ୍ରୋମ ତାର ଲେଲ ପଦଧୁଲ ।

ତଦନ୍ତର ପ୍ରଭୁ ପାରିଷଦଗଣ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ
ସମୁଦ୍ର ମୁନକୁ ଗଲେ । ସ୍ଥାନ ଉତ୍ତରେ ସାବତ୍ରୋମଙ୍କ
ନିମନ୍ତ୍ରଣାନୁସାରେ ତାହାଙ୍କ ଘରେ ଭୋଜନ କଲେ ।
ସାବତ୍ରୋମ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସକାଶେ ମନ୍ଦିରରୁ ବିବିଧ ପ୍ରକାର
ମହାପ୍ରସାଦ ଅଣାଇ ରଖିଥିଲେ । ପାରିଷଦ ପରିବେଷ୍ଟିତ
ହୋଇ ପ୍ରଭୁ ପଂକ୍ତ ଭୋଜନରେ ବସିଥାନ୍ତି, ସାବତ୍ରୋମ
ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ପରିବେଷଣ କରୁଥାନ୍ତି—

ସାବତ୍ରୋମ ପରିବେଷଣ କରେନ ଆପନେ
ପ୍ରଭୁ କହେ ମୋରେ ଦ ଓ ଲଫ୍ଟା ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ।
ପିଠା ପାନା ଦେହ ତୁମି ଇହା ସବାକାରେ
ତବେ ଉଠାରୁର୍ଯ୍ୟ କହେ ଯୋଡ଼ି ବେନିକରେ ।
ଜନ୍ମେଥ କେହ୍ନେ କରିୟାହେନ ଭୋଜନ
ଆଜି ସବ ମହାପ୍ରସାଦେ କର ଆସ୍ବାଦନ
ଏତ ବଳି କରାଇୟା ପିଠା ପାନା ସବ ଖାଉଁୟାଲଲ
ଭକ୍ଷା କରାଇୟା ଆଚମନ କରାଇଲ ।

ତଦନ୍ତର ପ୍ରଭୁ ଯାଇ ଗୋପୀନାଥ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
ଗୃହରେ ବସା କରି ରହିଲେ । ଦିନକରେ ସାବତ୍ରୋମ
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ପିତା, ଜାତି, ଗୁରୁ ପ୍ରଭୃତିର ପରିଚୟ
ଗୋପୀନାଥ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପରୁରବାରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଆପଣେ
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ସାବତ୍ରୋମଙ୍କୁ ଦେଲେ ।
ସାବତ୍ରୋମ ବୈଦାନ୍ତିକ; ସୁତରାଂ ନିରାକାରବାଦୀ !
କିନ୍ତୁ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସାକାରବାଦୀ । କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ତର୍କ ଉଠିଲ । ଉଭୟେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ମତ
ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ-
ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅବଶେଷରେ
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ୧ମ ସ୍କ, ୭ମ ଅଂ ଆତ୍ମାରାମ ୧୦ ମଣ୍ଡୋକ
ପାଠକରି ସାବତ୍ରୋମ ୯ ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦ୍ଵାରା
ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କଲେ । ମାତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ
ସାବତ୍ରୋମକୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏକାବେଳେକେ ପରିତ୍ୟାଗ
କରି ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତେ

ସାବତ୍ରୋମ ପରଜୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଏବଂ ଚୈତନ୍ୟ-
ଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ପ୍ରଣତ ହୋଇ ଶିଷ୍ୟଭାବେ ସ୍ୱୀକାର
କଲେ ।

— — —

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ

ଉତ୍କଳଭୂମିରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବିନାଶର ଆସନ୍ନ
କାଳ ଉପସ୍ଥିତ ଅଥବା ବିନଷ୍ଟପ୍ରାୟ । ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ମତରେ କିଛି ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ,
ତେଣୁ ଧର୍ମ ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଧର୍ମରେ ଦେଶ-
ପ୍ରାନ୍ତ, ଅନାହତ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଉତ୍କଳର ଉତ୍ତରଦ୍ୱାର
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୂଳରେ ନାସିକାପ୍ରବେଶ କରାଇବାକୁ
ଉଦ୍ୟତ, ଠିକ୍ ସେହି ଧର୍ମ-ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ
'ଧର୍ମ ସଂରକ୍ଷଣାର୍ଥାୟ' ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ରୂପେ
ଯେପରି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଏବଂ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର
ଆବତ୍ତାର । ଉତ୍କଳଗଣରେ ପବନ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର
ପ୍ରସାରକ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦୁଇ ମହାପୁରୁଷ ଅଟନ୍ତି ।
ସୁଖାୟ ମତ ପ୍ରଭୃତ ବିଷୟରେ ଉଭୟେ ଏକକୁ
ଆରେକ ସହାୟ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳଗଣରେ
ଯେଉଁ ସାବତ୍ରୋମ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି,
ତାହାର ବୀଜବିପନକାୟ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ
ଅଟନ୍ତି । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ
ଶୁଭ୍ରଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ବୀଜବିପନ
କରିଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ତାହା
ବୃକ୍ଷରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ
ଉକ୍ତ ଗଜର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ମତ ଅଦ୍ୟାବଧି ସ୍ଥାୟୀ ଲଭ କରିଥାନ୍ତା
କି ନାହିଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ ଅଟେ ।
ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ମତ କର୍ତ୍ତାଭଜା,
ବାଉଳ ପ୍ରଭୃତି ନାନାସମ୍ପ୍ରଦାୟଦ୍ୱାରା ନାନାପ୍ରକାର
ବିକୃତ ଭାବ ଧାରଣ କରିଅଛି । ମାତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ

ଯେଉଁ ଗଜ ବସନ କରିଥିଲେ, ତଦୁପମ୍ଭ ବୃକ୍ଷ ଅଦ୍ୟାବଧି
ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଭାବରେ ରହିଅଛି । ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ
କରିବାକୁ କେହି ସାହସୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ
ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ଭାଷାପ୍ରଭୃତ ବିଷୟରେ ଉତ୍କଳଭୂମି
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖି । ଅଦ୍ୟାବଧି
ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧସହସ୍ର ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି । କୋଟି
କୋଟି ନର ନାରୀ କାଳସୋତରେ ଭାସି ଯାଇଅଛନ୍ତି,
ମାତ୍ର ନିରକ୍ଷର ଗୋପାଳଙ୍କ ଶିଶୁଠାରୁ ରାଜା
ମହାରାଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରି କେହି ଲୋକ ଥିଲେ ବା
ଅଛନ୍ତି ନାହାନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କର ଅନୁତଃ ଦୁଇପଦ
କବିତା ନ ପଛଟେ; ଅଥବା ସେ ଦାଶଙ୍କ ନାମ
ଶୁଣିନାହାନ୍ତି ଏହା ଆନୁମାନେ ଅନୁମାନ କରି
ପାରୁନାହାଁ । ଭାଷା ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରଭୃତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ଉତ୍କଳଭୂମି ଅରୂପ, ଅନନ୍ତ, ଯଶୋବନ୍ତ, ବଳରାମ
ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଏହି ପଞ୍ଚ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ
ବିଶେଷ ରଖି । ମାତ୍ର ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାଶ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଅଟନ୍ତି ।

ବିବିଧ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଂଶରୁ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ରାଧିକା
ଅଂଶରୁ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମରୁ ଆସି ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ
ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରାକୃଷ୍ଟିକ ବାକ୍ୟପ୍ରତି ଆସ୍ଥା
ସଂସ୍ଥାପନ କରିବା ବିଷୟରେ କୁଣ୍ଡିତ ଅଧୁନାତନ
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଲୋକପ୍ରାୟ ଏପରି ଅନେକ ପାଠକ
ଆଇ ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାଶ ଏ ଉଭୟ ସେ ଅପ୍ରାକୃତ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଶେଷ
ଅନୁଗୃହୀତ ମହାପୁରୁଷ ଥିଲେ, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବିଷୟର
ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ କେହି ସାହସୀ ହେବେ ନାହିଁ ।

ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଏବଂ ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ପରସ୍ପର ମିଳନ ସମ୍ଭାଦ ଆନୁମାନେ
ଜଗନ୍ନାଥଚରିତାମୃତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବୁଁ । ତତ୍ପୂର୍ବେ

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଜନ୍ମବୃତ୍ତନ୍ତ ଏବଂ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କବି ଦିବାକର ଯାହା ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଗୋଲେକ ବୈକୁଣ୍ଠାଧୀନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମାନବ-ରୂପରେ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବା ସକାଶେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକାଙ୍କୁ କହିଲେ :—

‘ସୁଶ ଅଂଶମା ରାଧା ଗୁହଁ’, ବୋଇଲେ ଜାତ ହୁଅ ମୟା ।
ମନ୍ତ୍ର ରଜା ରାମାଦି ନାମ, ସଂସାରେ କରାଅ କାର୍ଯ୍ୟନ ।
ଅଜ୍ଞାନମାଣେସେଅଇଲେ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ।
ନାମ କପିଳେଶ୍ୱର ପୁର, ଶାସନ ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କ ଘର ।
ପୁରାଣପଣ୍ଡା ଉଗବାନ, ପଦ୍ମା ବୋଲଣ ପତ୍ନୀ ନାମ ।
ଜନମ ନୋହେ ଯେବେ ମୟା, ତେବେ ଯେ ଭକ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ସେ ପତ୍ନୀର ଉଦରେ ଜନ୍ମିଲେ ବାଳକ ବେଞ୍ଚରେ
ଭାସିବ ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ ଦିନ, ବେଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳେ ଜନ୍ମ ।
ବୁଧ ଅନୁରାଧା ବିଛରେ, ମାହେନ୍ଦ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ବେଳାରେ ।

× × ×

ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷର ବେଳେ, ପିତା ବିବାହ ବିଚାରଲେ ।
ପିତାକୁ ବିଦ୍ରାବ ନାହିଁ କଲେ, ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାକୁ ଘୋଷିଲେ ।
ଯଜୁର୍ବେଦ ଯାମ ବେଦକୁ, କଣ୍ଠସ୍ଥ କଲେ ଯେ ତାହାକୁ ।
କଳାପ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଦୁଇ, ରଖିଲେ ଜହ୍ନାଅଗ୍ରେ ଥୋଇ ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ, ଭାଗବତ ସମଗ୍ର ଘୋଷିଲେ ।
ଶ୍ରୀରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ସାଧୁ, ଭାଗବତରେ ଦେଲେ ବୁଦ୍ଧି ।
ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ, ଟୀକାଟୀପ୍ପଣୀ ଯେ ସମସ୍ତ ।
ହେଲ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବରଷ, ଏମାନ ସାଧୁଲେ ବିଶେଷ ।

× × ×

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ କରି

ଧର୍ମାଚରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଜଗତର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସଦ୍‌ଗତର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥାନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ଅଭବଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ, ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ।
ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମ ସୁତର ବିଚାର, କରନ୍ତି ଗବେଷଣ ଆଗର ।
ଏହି ସମୟେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ସଖାଗଣ ।
ବଟତଳରେ ବିଜେ କଲେ, ପୁରାଣ ଶୁଣି ତୋଷ ହେଲେ ।
ପ୍ରେମ ଭାବରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, ଦାଶଙ୍କୁ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଅତେଇ ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାବାବେଶରେ ଅଚୈତନ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ—

“ଅତାଇ ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ, ବୁଡ଼ି ରହିଲେ ଭାବଗଢ଼େ ।”

× × ×

ବୈଷ୍ଣବବୃନ୍ଦ ଯେତେ ଥିଲେ, ମାନ୍ୟକରି ବସାକୁ ଗଲେ
ପ୍ରତିଦିବସ ଚଇତନ୍ୟ, ଆସନ୍ତି କରି ଦରଶନ ।
ବଟତଳେ ପୁରାଣ ଶୁଣି, ଦଣ୍ଡେ ରହନ୍ତି ପ୍ରେମ ଗୁଣି ।”
ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ସହଚରମାନେ ବଞ୍ଚିଦେଖାୟ ।
“ବୈଷ୍ଣବବୃନ୍ଦ ଯେତେ ଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ଦେଖି ବିଚାରଲେ,
ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହିତେ, ଭାବ ବଢ଼ାଇଲେ ନିରତେ ।
ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ଏ ରହିବେ, ଉତ୍କଳୀ ଧର୍ମ ଆଚରବେ ।
ଏ ସବୁ ଛଡ଼ାଇବା ଆମ୍ଭେ, ଏମନ୍ତ ବିଚାର ଆରମ୍ଭେ ।”

ଏହି କଥା ପରସ୍ପର ବିଚାର କରି ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ—ବୋଇଲେ ଉତ୍କଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅସ୍ପର୍ଶ ଦେଖି ଯେ ଆପଣ ଏହାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ, ନିଷେଧ ଅଛି ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ—

ଦ୍ଵାରକାପୁର ଭଗବାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣେ କରିଛନ୍ତି ମାନ୍ୟ ।
ସବୁ ଦେବତା ବିଷ୍ଣୁ ଦେହେ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେହେ ବିଷ୍ଣୁ ରହେ ।

x x x

ଏ ବାରତା ଦାଣେ ପାଇଲେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଗଲେ ।
କେତେ ଅଭିଭାବେନି କରେ,
ମିଳିଲେ ଯାଇ ମଠାରେ ।
ସାରିଣ ସମୁଦ୍ର ନ୍ନାହାନ, ବସାରେ ବିଜେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ
ଦାଣେ ଧୋଇଣ ବେନିହସ୍ତ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କଲେ ଦଣ୍ଡବତ ।
ଆଜ୍ଞା ଯେ କଲେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ, ଆସନ୍ତେ ଦାସେ ଭକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ
ଜ: ର:

ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଗ୍ରହଣ କରି
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଣ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଭକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ଗୁରୁତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ୍ଷଣ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥୋପକଥନ ହେଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଣଙ୍କର
ଧର୍ମ ଏବଂ ଭକ୍ତତ୍ଵ ବିଷୟରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଜ୍ଞାନ ଦେଖି
ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ହେ ଦାଣେ,
ଧାର୍ମିକତାରେ ଏବଂ ଜ୍ଞାନଗୌରବରେ ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଠାରୁ
ଅତି ବଡ଼ ଅଟ, ଏଥିକୁ ‘ଅତିବଡ଼’ ଏହି ପଦ ପାଇବାର
ଯୋଗ୍ୟ ।” ପାର୍ବତୀମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଅତିବଡ଼
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଣ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ
ଚରିତାମୃତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି—

“ଆରଣ୍ୟ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପାଶ୍ଚେ, କଷାବସନ ଅଙ୍ଗ କାଢ଼ି ।
ଦାଣଙ୍କ ଶିରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ, ଅତି ବଡ଼ ବୋଲି
ବୋଇଲେ ।

ପ୍ରତି ଦିବସ ସ୍ନେହଚିତ୍ରେ, ଡାକନ୍ତି ଅତିବଡ଼ ନିତ୍ୟେ ।
ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ, ଡାକନ୍ତି ମାନବ ସମସ୍ତ ।
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି, ସବେ ବୋଇଲେ ଏହି ବାଣୀ ।
ଏ ଭାବେଗଲ କେତେଦିନ, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ଚୈତନ୍ୟ

ଅତିବଡ଼ ବୋଲି ବୋଲନ୍ତେ, ବୈଷ୍ଣବ ଦୁଃଖକଲେ ଚିତ୍ତେ
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇ, ବୋଇଲେ ଅତିବଡ଼ ଏହି ।
ଆଜ୍ଞପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେବା କଲୁ, ସମସ୍ତେ ସାନ ପଦେ ଗଲୁ ।
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ଥିବା, ଏହି କଥା ସିନା ଶୁଣିବା ।

x x x

ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନଗଲା, ଅତିବଡ଼ କଥା ବାଧୁଲା ।

x x x

ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପରସ୍ପରରେ ଏହି ବିଷୟ
ଅବଗତ ହୋଇ ପାର୍ବତୀମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ କହିଲେ, ଏହି
କ୍ଷେତ୍ରର ମହିମା ଅପାର, ଏ ସ୍ଥାନବାସୀ ବିପ୍ରଗଣ
ପୂଜନୀୟ ଅଟନ୍ତି—ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଣ ସବୁକୁଳ
ଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବିଦ୍ଵାନ୍ ଏବଂ ଧାର୍ମିକପ୍ରଧାନ ।
ଆମ୍ଭ ମତରେ ସେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଅତି ବଡ଼ ଅଟନ୍ତି—

“ଏ କ୍ଷେତ୍ର ଟେକା ଯେ ପାଷାଣ ହିଁଙ୍କର କାଷ୍ଠ ବାଲିମାନ ।
ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟକୁ ସେ ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ ଅବା କେତେ
କଥା ।

ଏ ଯେନି ଅତିବଡ଼ ବାଣୀ ଦାଣଙ୍କୁ ଚିତ୍ତ ନୁହେଁ ପୁଣି ।

x x x

ଏ ଭାବ ପ୍ରଭୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି, ସବୁ ବୈଷ୍ଣବ ଦୁଃଖ ମଣି ।
ବିରୁର କଲେ ସବୁ ଚିତ୍ତେ, ଥିବାର ନୁହେଁ ଉଚିତେ ।
ଏ ଭାବ ମନରେ ଭାଲିଲେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ନେହ ଦୂର କଲେ ।
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ି, ଯାଜନଗ୍ରକୁ ଦେଲେ ଧାଡ଼ି ।
ରହିଲେ ଯାଜନଗ୍ରେ ଯାଇଁ, ଏଣେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଗୋସାଇଁ
କ୍ଷତ୍ର ମୁଖି ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ତୁଲେ, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ରହିଲେ
ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତେ, ଦୟା ବହିଲେ ହୃଦଗତେ ।
ବୈଷ୍ଣବ ହରିଦାସ ନାମ, ସକଳ ମତେ ପ୍ରିୟତମ ।
ତାଙ୍କୁ ପେଷିଲେ ଦୟାବହି, ଯାବ ମହନ୍ତେ ଆଣ ଯାଇ ।
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ଲେଖିଲେ, ହରିଦାସଙ୍କ ହସ୍ତେ ଦେଲେ

x x x

ଆଜ୍ଞାର ଦୃଢ଼ତା ଗଠି, ପାଞ୍ଚନଗରେ ପ୍ରବେଶିଲେ ।
ସବୁ ବୈଷ୍ଣବେ ମାନ୍ୟ କରି, ବସିଲେ ସଭାକୁ ବସ୍ତ୍ରାରି ।
ସବୁ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ମତେ, ପସିକା ଦେଲେକ ଅଗ୍ରତେ ।
ଜଗଦାନନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ସଭାରେ ଶ୍ରୀମୁଖେ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ପଦ-
“ତୃଣାଦପି ସୁମାରତ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ସହସ୍ର ନା,
ଅମାନନା ମାନଦେନ ଶୀର୍ଷମୟଃ ସଦା ହରିଃ”
ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣବେ ସ୍ଥିର ହୋଇ, ବୋଇଲେ ହରିଦାସେ
ରୁହିଁ ।

ଆମ୍ଭର ସ୍ନେହ ଅଛି ଯେବେ, ଏଠାରୁ ଦେନ ଯାନ୍ତି
ତେବେ ।
ନ ଦେଖି ଚୈତନ୍ୟ ଚରଣ, ନ ଯିବୁଁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେଣ
ଶୁଣିଣ ହରିଦାସେ ଗଠି, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏ କଥା କହିଲେ ।
ଶୁଣିଣ ଚୈତନ୍ୟ ଗୋପାଳ, ଅତିବଡ଼ ଦାଶଙ୍କୁ ରୁହିଁ ।
ବୋଇଲେ ଯାଜନଗ୍ରୋ ଯିବା, ସକଳ ବୈଷ୍ଣବେ
ଆଶିବା ।

ଅତିବଡ଼ ସ୍ବାମୀ ବୋଇଲେ, ମୋ ଲାଗି ସବୁ ରୁଷି ଗଲେ
ସେଠାକୁ ଯିବି ମୁଁ କେମନ୍ତେ, ହୋଧ ବହୁବେ ସବେ
ଚିନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ମହାପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞାଦେଲେ, ମିଶାଇ ଦେବ ତାଙ୍କ ତୁଲେ
ଆମ୍ଭର ବଚନ ରହିବ, ତାଙ୍କ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରୀତି ହେବ ।
ଷଷ୍ଠ ମୂର୍ତ୍ତି ବୈଷ୍ଣବ ସଙ୍ଗେ, ଯାଜନଗ୍ରରେ ପ୍ରଭୁ ବଞ୍ଚେ ।
ପ୍ରବେଶ ଯାଜନଗ୍ରୋ ଯାଇ, ବୈଷ୍ଣବବୃନ୍ଦ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ।
ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣବେ ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ, ଦୂରକୁ ପାଗ୍ରେଟି ଅଇଲେ
ଆଗତ ସ୍ବାଗତ ସ୍ବାଜନ, ଏ ସ୍ବାଦ ଗଲି କିଛିଦିନ ।

ଦିନେକ ଅଜ୍ଞାବ ହରଷେ, ଡାକିଲେ ଅତିବଡ଼ ଦାଶେ ।
ପ୍ରବକଥା ଯେମୁ ଶୁଣିଲେ, ବୈଷ୍ଣବ ଅତି ଦୁଃଖ କଲେ ।
ଯେଉଁ କଥା କୁ ଏତେଦୂର, ଏବେ ବୋଇଲେ ମେ
ଉଠୁ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ଯେବେ ଯିବା, ଏହି କଥା ସିନା ଶୁଣିବା

ଏହି କଥା ଶୁଣି ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ କହିଲେ —
ତୁମ୍ଭେ ବା ଦୁଃଖ କର ଚିନ୍ତା, ଏ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଆମ୍ଭ ବଚନ ଅନ୍ୟ ନୋହି, ଏ ଅତି ବଡ଼ ଯେଶ୍ୟ

ହୋଇ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଗୋଟି କଥା
ଦେଖୁଅଛୁ; ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଉତ୍କଳଦେଶ ପ୍ରତି
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସୁଜାଣପୂ ବ୍ରତପ୍ରୀତି ଏବଂ ସାଧୁ ସବଦ୍ୟାଗୀ
ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ବିଦ୍ବେଷ ଶ୍ରବ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ-
ଙ୍କର ପବିତ୍ର ଦେଶ, ପିତାମହଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ, ସ୍ବ ମତ
ପ୍ରଭୃତ ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଉତ୍କଳ ଦେଶପ୍ରତି ଏତେ
ଦୂର ମାୟା, ପ୍ରୀତି ଏବଂ ଭକ୍ତି ଥିଲା ଯେ, ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସ
ଜୀବନର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗତ ବର୍ଷ ଯାବତ୍ ଉତ୍କଳ ତ୍ୟାଗ
କରି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି —

“ଛପୁ ବଛର କୈଲ ଯାହେ ଗମନାଗମନ ।

× × ×

ଶେଷ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ମାଲତଲେ ବାସ ।”

ତୈ: ଚ:

ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼
ସ୍ନେହ ଏବଂ ପ୍ରୀତି ଥିଲା । ବଙ୍ଗୀୟ ଯେ ସମସ୍ତ ମହା-
ପୁରୁଷ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ, ତରୁଣ ସହଚର,
ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା, ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତ ବିଷୟରେ ପ୍ରଧାନ ସହାୟ
ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ରୂପେ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଥିଲେ,
କେବଳ ଜଣେ ଉତ୍କଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ
ଅନୁରୋଧରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ
ହେଲେ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ-
ଙ୍କର ମିଳନ ସମ୍ଭବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣରେ
ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ବ ଦେଖୁଅଛୁ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ
ବିଶ୍ବାସ, ଜଗତ୍ ସଂସାରରେ କେହି ତାହାଙ୍କର ନୁହେ ।
ସେ କାହାର ନୁହନ୍ତି । ହୃଦୟବଲ୍ଲଭ ନେତ୍ରପ୍ରଭମା
ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ

ପୁଷ୍ପମାଳା ପରି ଏବଂ ଜନନୀ ଶରୀ ଦେଶକୁ ମସ୍ତକର
କେଶ ସମାନ ସହଜରେ ଫରିତ୍ୟାଗ କରି ଆସିଲେ ।
ଗୃହତ୍ୟାଗ ସମୟରେ କହିଥିଲେ—

“ଧରିଯା ଯୋଗୀର ବେଶ ଯାବ ଦେଶେ ଦେଶେ”
ଯଥା ଗେଲେ ପାବ ପ୍ରାଣନାଥେର ଉଦ୍ଦେଶେ ।”

ସ୍ବ ଦଳ ସହିତ ମାଳାବଳୟାସୀ ସମୟରେ
ଗଙ୍ଗାତୀର ହୋଇ “ଓଲୁ” ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଅଛନ୍ତି,
ବାଟରେ—

“କତ ଦୂର ଗେଲେ ମାସ ଦାମା ଦୁରୁରୁ
ରଖିଲେକ ଦାନ ରୁହେନ ଦେୟ ଯାଇବାର”

ଚୈ. ମ:

ମାସ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତେଜ ଦେଖି ବିନା ଦାନରେ ବାଟ
ଛାଡ଼ିଦେଲ ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି
ପଚାରିଲେ—

“ଜିଜ୍ଞାସିଲ ତୋମାର କତକ ଲେକ ହୟ ।

ଚୈ. ମ:

ପ୍ରଭୁ କହେ ଜଗତେ ଆମାର କେହ ନୟ
ଆମି ଓ କାହାର ନହି କହିଲ ନିଶ୍ଚୟ ।

..... ଏକ ଆମି ଦୁଇ ନାହିଁ
ଅଥଚ.....ସକଲ ଆମାର ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ମେ ବିଶ୍ବାସ କରନ୍ତି, ସେ ବିଶ୍ବାସସଂଚର
ଏବଂ ବିଶ୍ବାସସାର ତାହାଙ୍କର ।

ସେହି ସମୟରୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କୁ
ବିଶେଷ ଆପଣାର ଜ୍ଞାନ କରି ତାହାଙ୍କୁ ହୃଦୟ ସମର୍ପଣ
କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହବାସ
ଅନୁରୋଧରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରସାମକୁ ଧର୍ମାର୍ଜନ ଓ ଧର୍ମ
ପ୍ରସାରର ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର କରି ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ
କରିଥିଲେ ।

୧୮୩୫ ଯେ ୧୮୩୬ ମହାପୁରୁଷ କେବଳ ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଦତ୍ତ ଧର୍ମ ଭାବରେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ
ଉନ୍ନତ ହୋଇ “ସ୍ବର୍ଗାଦପି ଗଣ୍ଡପୁରୀ” ଜନମ
ଜନ୍ମଭୂମି, ହୃଦୟବଲ୍ଲଭ ଜାତି ପରିଜନ ସଂସାର
ବନ୍ଧନର ରକ୍ତସ୍ବରୂପ ଯଥାସବ୍ବ ଅବଲ୍ଲୀକ୍ଷମେ
ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍ଗାମୀ ଏବଂ ଗୁପ୍ତା
ସମାନ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କ
କ୍ଷଣିକ ବିରହରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଜଗତ୍ ସଂସାର
ଝିମିରୁଛନ୍ତି ପରି ପଶ୍ଚାଦ୍ଗାମୀ ହେଉଥିଲେ, ସେମାନେ
ଅତି ତୁଚ୍ଛ ଅସମ୍ଭାବନ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ
ନାହିଁ । ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଆପଣାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର
ନିତାନ୍ତ ବିଶ୍ବସ୍ତ ଭକ୍ତ ଓ ବିଶେଷ ଅନୁଗୃହୀତ ବୋଲି
ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମାସ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଅତିବଡ଼
ପଦ ପାଇବାରୁ “ତୁଣ୍ଡାଦପି ସୁମତେନ—ତରୋରପି
ସହିଷ୍ଣୁନା—” ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଶାଳମନ୍ତ ବିସ୍ତରଣ
ପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟତ୍ର ରୁଲିଗଲେ । ଆନେମାନେ ମଧ୍ୟ
ଦେଶାନ୍ତକୁ କେବଳ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ତାତ୍କାଳିକ
ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ନୁହେଁ, ବରଂ ଦେଶୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ-
ମଣ୍ଡଳୀର ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ କିପରି
ପ୍ରଜ୍ଞାନ ବିଦ୍ବେଷ ଭାବ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଗୋସ୍ବାମୀ
ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ
ତାବତ୍ପାୟ ଲାଲା ଆପଣା ଆପଣା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିଶଦ-
ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ
ଲାଲାମଧ୍ୟରେ ସାବତ୍ରୈମଙ୍କ ସହିତ ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥ ବିରୁଦ୍ଧ
ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳନ ଏହି ଦୁଇ
ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା । ମିଳନ ସମୟରେ ଉଭୟଙ୍କ
ବୟସ ସମାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ୨୪ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଚୈତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୪୦୭ ଶକ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା,
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଜନ୍ମ ମଧ୍ୟ ୧୪୦୭ ଶକ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ
ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ । ଉଭୟେ ଯେମନ୍ତ ପରାମର୍ଶ କରି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ
କରିଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ ବୋଧ କରୁଁ ଚୈତନ୍ୟଚରିତା-

ମୃତରେ ଦଶଅଧ୍ୟାୟ ପାଠ ବଳ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରଞ୍ଜନ ବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଭଲ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ।

“ଶ୍ରୀନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଆଉ ଉଦ୍ଧାରନ ଦାସ
ଜିତା ମିଶ୍ର କାଠକାଟା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ।

ଚିତ୍ତେ ଶ୍ରୀ:

ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁମାନେ ଯେ କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କୁ ଢ୍ୟାଗ କରିଯାଇଥିଲେ ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ, ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ହୋଇ ଥିଲା । ଗୋସ୍ୱାମୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ ଚୈତନ୍ୟ ଭଗବତରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

“ଗଙ୍ଗାଘାଟେ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନ ସକଳ ଥାକିତେ ।
ବୈଷ୍ଣବ ଜନ୍ମସ୍ଥେ କେନ ଅଶୌଚ ଦେଶେତେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶା ପରି ଅପବିତ୍ର ଦେଶରେ ବୈଷ୍ଣବ ଜନ୍ମିବା ଅନୁଚିତ ।

“ଆପନେ ହଇଲୁ ଅବଞ୍ଚି ଗଙ୍ଗାଘାଟେ
ସଙ୍ଗେର ପାର୍ଶଦ ଜନ୍ମାୟେକ ଦୁରେ ଦୁରେ !”

× × ×

“ଯେ ଦେଶେ ପାଣ୍ଡବ ଗେଲ କାହିଁ କଦାଚିତ ।
ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ କି ସକାଶେ ଅପାଣ୍ଡବା ଦେଶକୁ
ଆସିଥିଲେ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସଠାକୁରେ ସେଥିର ଗୋଟାଏ
କୈଫିୟତ ଦେଇଅଛନ୍ତି :—

“ସଂସାର ଭାରିତେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଅବତାର ।”

× × ×

ଶୋଖ ଦେଶ ଶୋଖ କୁଲେ ଆପନ ସମାନ
ଜନ୍ମାଇୟା ବୈଷ୍ଣବ ସବାରେ କରେ ଯାଣ ।

ଚିତ୍ତେ ଶ୍ରୀ:

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୋଖ ଦେଶ ଓ ଶୋଖ କୁଲରେ ଆପଣା ସମାନ ବୈଷ୍ଣବ ଜନ୍ମାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ହେବ, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଏହିପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ସାର ଖୋଜ ଖୋଜ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଅପବିତ୍ର ଦେଶ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଥିଲେ ।

ମାତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କପରି ଧାରଣା ଥିଲା, ତାହା ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟରୁ ବୁଝନ୍ତୁ ।

“ଯଦ୍ୟପ୍ୟେଷ ଜଗନ୍ନାଥଃ ସର୍ବଗଃ ସର୍ବଭବନଃ
ସନ୍ତୁ ସେଷାଣି ରୂପାନ୍ତ ସର୍ବ ପାପହରାଣି ବୈ ।
ଏତଦ୍ ସେଷଂ ବରଞ୍ଚାସ୍ୟ ବସୁଭୂତଂ ମହାମୁନଃ
ସ୍ୱୟଂ ବସୁସ୍ଥାନୁ ତଦାସ୍ତେ ସୁନାମା ଖ୍ୟାପିତଂ ହି ତା
ତଦ ଯେ ସ୍ଥାତୁମିଚ୍ଛନ୍ତି ତେ ସର୍ବେଽପି ହତାଂହସଃ ।

କଂ ପୁନସ୍ତସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱନ୍ତୋ ଯେ ପଶ୍ୟନ୍ତି ଗଦାଧରମ୍”
(ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ, ୯ । ୧୦ । ୧୧ । ଶ୍ଳୋକ ।)

ଅସ୍ୟାର୍ଥଃ — ଯେବେହେଁ ଏହି ଜଗନ୍ନାଥ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସକଳର କାରଣ ଏବଂ ବହୁଳ ପାତନାଶକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ଅଛି; ତଥାପି ଏହି କ୍ଷେତ୍ରଟି ସେହି ମହାମୁନା ଭଗବାନଙ୍କର ବସୁସ୍ଥାନ ହେବାରୁ ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲଭ କରିଅଛି । ଏହି ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ୱୟଂ ବିଗ୍ରହଧାରୀ ହୋଇ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସୁନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁମାନେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପାପ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ବାସକରି ଗଦାଧରଙ୍କ ସେହି ମୁଣ୍ଡି ଦର୍ଶନ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାଶୀତ ।

ଅପିତ ସୁଦର୍ଶନାଳ ଯାବତ୍ ଯେଉଁ ଲୋକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-
ଧାମରେ ସ୍ୱର୍ଗଧାମ ସ୍ୱରୂପ, ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର

ଧ୍ୟାନକ୍ଷେତ୍ର, ବୈଷ୍ଣବ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଲଳାଭୂମି,
ଶୈବ, ଗାଣପତ୍ୟ ଓ ଶାକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ
ସେହି ଦେଶ ‘ଅପାଣ୍ଡବ’, ‘ଶୌର୍ୟ’, ଦେଶବାସୀ
ପଢ଼ିବ । ଶ୍ରୀକୃତ୍ତାବନ ଦାସ ଠାକୁରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଓଲଟି ହେବା ଛୁଡ଼ି ଆଉ କଣ କହିବୁଁ । ପାରିଷଦ
ବୈଷ୍ଣବବୃନ୍ଦର ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଗୋସ୍ୱାମୀ-
ମାନଙ୍କର ବିରକ୍ତର ଦୁଇଗୋଟି କାରଣ ଦେଖୁଅଛୁ ।

୧ମ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ୱୟଂ
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାର; ସୁତରାଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଉ ଜଣେ
ବଡ଼ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

୨ୟ । ଏତେ ଭକ୍ତ ଓ ପାରିଷଦ ଥାଉ ଥାଉ
କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶେ ଅତିବଡ଼ ପଦ ଯାଇବେ,
ଏହା ନିତାନ୍ତ ଅସଫଳ କଥା ।

ଏ ବିଷୟ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଉ । ଏ ଉତ୍ତରେ
ଯାଜନପୁରେ ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀ- ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରରୁ
ଯେତେବେଳେ ଶୁଷ୍କ ଶୁଣିଲେ —

“ଆମ୍ଭ ବଚନ ଆନ ନୋହି,

ଏ ଅତିବଡ଼ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ।”

“ଏକଥା ବୈଷ୍ଣବେ ଶୁଣିଲେ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଦେଲେ ।
ବଣ ବିଷ୍ଣୁପୁରକୁ ଯାଇ, ରହିଲେ ସ୍ଥାନ କରି ତହିଁ ।”
ବୈଷ୍ଣବ ବୃନ୍ଦ ଚାଲିଯିବାରୁ—

“ଏଣେ ଚୈତନ୍ୟ ବିଜେ କଲେ,

ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ରହିଲେ ।”

ମାତ୍ର ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବୈଷ୍ଣବବୃନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ
ସହି ନ ପାରି—

“ପୁଣି ହିଁ ସମ୍ଭବର ଅନ୍ତେ, ସବ ବୈଷ୍ଣବ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦର୍ଶନ, ହୁଅନ୍ତେ ମନ ଜନ ଜନ ।

ମାଧ ଦାସଙ୍କୁ ହକାରିଲେ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭାଷା ଦେଲେ,
ସେ ମାଧଦାସ ଚଳିଗଲେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ ହେଲେ,
ପୁଣି ପୁଣିଲେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ, ବୈଷ୍ଣବ ଚରିତ୍ର ବିଧାନ ।
ସେ ମାଧ ଦାସ କହେ ବାଣୀ; ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦେ ସବ ପୁଣି
ସବ କୁଶଳ ସବ ସିଦ୍ଧି, ଭକ୍ତ କରଛନ୍ତି ସଂସିଦ୍ଧି ।
ଶୁଣିଣ ପ୍ରଭୁ ହର୍ଷ ହେଲେ, ରୋମାଞ୍ଚ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଗଲେ ।
ସେ ମାଧ କହିଲେ ଅଗ୍ରତେ, ଏମନ୍ତେ କିଛି ଦିନ ଅନ୍ତେ,
ବାଞ୍ଛୁଛୁ ପାରିଷଦଗଣ, ଖର୍ଯ୍ୟକୁ କରିବା ତ୍ରମଣ ।”

ମାତ୍ର ହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ତ—

ଉତ୍କଳରାଜ୍ୟରେ ରହିଲ, ଉତ୍କଳଧର୍ମ ଆଚରିଲ ।
ମାଧ ଦାସଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା କଲେ—
“କହିବ ମାଧ ଦାସେ ଯାଇ, ଏହି ପସିକା ତହିଁ ଦେଇ ।

x

x

x

ସେ ମାଧ ଦାସେ ଆଜ୍ଞା ନେଲେ, ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀରେ
ଦେଲେ ।

ତହିଁରେ ଅଛି ଲେଖା ହୋଇ, କାଶୀଧାମ ଦେଖିଛୁ
ମୁହିଁ ।

ମଧୁପୁର ଗୋପନଗର, ବୃନ୍ଦାବନ ଦ୍ୱାରକାପୁର ।
ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗମ, ଅଯୋଧ୍ୟା ବଦରିକାଗ୍ରମ ।

ଏ ସବୁସ୍ଥାନେ କୃଷ୍ଣ ଥିଲେ, ଯୁଗାନ୍ତ ହେଲେ

ଛୁଡ଼ିଗଲେ ।

ଛୁଡ଼ି ସକଳ କ୍ଷେତ୍ର ଖର୍ଯ୍ୟ, ମାଳକନ୍ଦରେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୁଠି ଯେ ଜଗତକୁ ମୋହି, ତେଣୁ ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ମୁହିଁ ।
ମାଳାଚଳ ସମାନ୍ତେ ସ୍ଥାନ, ଜଗତେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏ ଦେହ ଥିବା ପରିଯନ୍ତ, ଛୁଡ଼ିବ ନାହିଁ କଦାଚିତ ।
ଏ ଭାଷା ଶୁଣିଣ ବୈଷ୍ଣବେ, ବିଚାର କଲେ ମନେ ସବେ ।
ବିଚାରୁଥିଲୁ ଆମ୍ଭେ ଚିତ୍ତେ, ଦୟା ବହିବେ ଶାନ୍ତିପୁତ୍ରେ ।
ଅତିବଡ଼ ପଦ ଛଡ଼ାଇ; ପାଶକୁ ପୁଣି ନେବେ ସେହି ।
ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ନ ଯିବା, କି ଆଶେ ଭକ୍ତ କରିବା ।
ଏ ଉତ୍ତରେ ବୈଷ୍ଣବବୃନ୍ଦ—

ଛୁଡ଼ି ପୁ ରୁଷୋଡ଼ମ ଆସ, ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନେ କଲେ ବାସ ।
 ଥୋକେ ହବସ ବୃନ୍ଦାବନରେ ରହିବା ଉତ୍ତରେ —
 ଦ୍ଵାଦଶ ମହନ୍ତ ଯେ ଥିଲେ, ଲେଉଟି ଦେଶକୁ ଅଇଲେ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ସ୍ଥାନେ କରି ଘର, ଆଦର ରହିଲେ ସଂସାର ।
 ସେ କାଳେ ମଠ ଥିଲା ହୋଇ, ଏବେ ଦ୍ଵାଦଶ ପାଟ କହି ।
 ଶ୍ରୀ ଚଇତନ୍ୟ ବାଲୁକାଳେ, ନବଦ୍ଵୀପରେ ଉଦେ ହେଲେ
 ନଦୀୟା ନବଦ୍ଵୀପ ଘାଟ, ସେ ଅଟେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପାଟ ।
 ଖଡ଼ିବ ଗ୍ରାମପାଟ କଲେ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁ ରହିଲେ ।
 ଶାନ୍ତିପୁରରେ ଶ୍ରୀ ଅରୁଣ, ପାଟ ଯେ ତାହାଙ୍କ ବହିତ ।
 ଆନୁଆ ପାଟରେ ଠାକୁର, ଗୌରାଦାସ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ।
 ଖାନାକୁଲ କୃଷ୍ଣ ନଗର, ପାଟେ ଅଭରାମ ଠାକୁର ।
 ଚନ୍ଦନପୁର ପାଟ ହୋଇ, ତହିଁରେ ଶ୍ରୀଦାସ ଗୋସାଇଁ
 ମଲ୍ଲିପଡ଼ାରେ ଯେଉଁ ପାଟ, ତହିଁ ଜଗଦାସ ପଣ୍ଡିତ ।
 ରାମକେଳି ଗ୍ରାମପାଟରେ, ଶ୍ରୀ ରୂପ ଗୋସାଇଁ ତହିଁରେ
 ଆଗ୍ରାଦ୍ଵୀପ ପାଟ ଯା କହି, ତହିଁରେ ଶ୍ରୀଦାସ ଗୋସାଇଁ
 ଯାଜ ନଗରରେ ପାଟ ସାଜେ, ଆରୁଣ୍ୟ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ବିଜେ
 ବରାନ୍ତ ପାଟ ସୁନ୍ଦର, ଶ୍ରୀ ଭଗବତାରୁଣ୍ୟଙ୍କର ।
 ପାଣିହାଟି ଗ୍ରାମ ପାଟରେ, ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରାନନ୍ଦ ଠାକୁରେ ।
 କଟାଫଳଟି ଯାର ନାମ, ସାରଙ୍ଗ ଗୋସାଇଁ ଆଶ୍ରମ
 ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁମାନେ ଏ ସମସ୍ତ ପାଟରେ ରହନ୍ତେ—
 ଏ କଥା ବୁଝି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, ମଥୁରା ଦାସକୁ ରାଜଣ ।
 ବୋଇଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଯିବ, ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ଆଣିବ ।
 ମଥୁରା ଦାସ ଆଜ୍ଞା ନେଲେ, ବୃନ୍ଦାବନରେ ପ୍ରବେଶିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞାପ୍ରାପ୍ତି ମଥୁରା ଦାସଙ୍କ
 ହସ୍ତରୁ ପାଇ—

କୋଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡି ସଜହେଲେ, ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯଶକୁ ଅଇଲେ ।
 ଜ: ଚ:

ପ୍ରଥମ ବସର ଅଦ୍ଵୈତାଦି ଭକ୍ତଗଣ
 ପ୍ରଭୁରେ ଦେଖିବେ କେଲି ମାଲଦ୍ଵି ଗମନ ।
 ରଥଯାତ୍ରା ଦେଖି ତାର ରେଲି ଚାରିମାସ,
 ପ୍ରଭୁସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ପରମ ଉଲ୍ଲାସ ।

ବିଦାୟ ସମୟ ପ୍ରଭୁ କହିଲ ସବାରେ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ଆସିବା ସବେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଖିବାରେ ।
 ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞାୟା ଭକ୍ତଗଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ଆସିୟା
 ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦେଖିୟା ଯାନ୍ ପ୍ରଭୁରେ ମିଳିୟା ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ବସର ଯାହେ କେଲି ଗତାଗତ
 ଅନ୍ୟେନ୍ୟ ଦୁହାର ଦୁହାଁ ନାହିଁ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ଚୋ: ଚ:

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଉତ୍କଳଭାଷାର ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନକାରୀ ପ୍ରାଚୀନ
 କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଜଣେ ଅନ୍ୟତମ
 ଅଟନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ, ବିଦ୍ୟାପତି, ଗୋବିନ୍ଦ
 ଦାସଙ୍କ ପରି ଆନୁମାନଙ୍କ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଜଣେ
 ବୈଷ୍ଣବ କବି । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କବିତା ରାଧା-
 କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳାସିଦ୍ଧି । କବିଙ୍କ ରଚିତ କୌଣସି ଏକ
 ବିଶେଷ ମହାକାବ୍ୟ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ବିବିଧ ରାଗରାଗିଣୀ-
 ଯୁକ୍ତ ଅଫଗ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ବହୁଳପରି-
 ମଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ
 ପ୍ରପୌତ୍ର ବାବୁ ରାମକୃଷ୍ଣପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କଠାରୁ ଆନୁମାନେ
 ଦୁଇଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳରୁ ପ୍ରାୟ
 ହୋଇଅଛୁ । ସେଥିରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସଙ୍ଗୀତ
 ସଂଗ୍ରହ ଅଛି । ଶୁଣିଲୁ ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ କବିକୃତ ଆଦୃର
 ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ ଅଛି । କବି ରଚିତ କବିତାମାନ
 ସ୍ଵହସ୍ତରେ ପୁସ୍ତକାକାରରେ କିଛି ଲେଖି ରଖି ଯାଇ-
 ନାହାନ୍ତି । ସେ କାଳରେ କବିତାମାନ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି,
 ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ତାହା ନକଲ କରି ନେଉଥିଲେ ।
 ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କ କୃତ ଅନେକ କବିତା ଯେ ବଲୁପୁ
 ହୋଇ ଯାଇଥିବ, ଏକଥା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶାଳବାହନ ଅବ୍ଦ ୧୭୦୭
ଆଷାଢ଼ ମାସ ୧୧ ଦିନ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ୍ଦି ଦିବସରେ ଜନ୍ମ-
ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୭୭୮ ଅବ୍ଦରେ ପରଲୋକପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇଅଛନ୍ତି; ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ୬୧ ବର୍ଷ
ମାନ ଅଟେ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବନବାସୀ
ପଟ୍ଟନାୟକ; ମାତାଙ୍କ ନାମ ଲଳିତା ଦେବୀ । ବନବାସୀ
ଯେପରି ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ—ଲଳିତା ଦେବୀ ମଧ୍ୟ
ସେହିପରି ସାଧୁ ଏବଂ ପତିପତ୍ନୀୟା ଥିଲେ ।
ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁଅବଂଶ ଯେ କେତେଜଣ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ
ଜୀବନଚରିତ ପାଠ କରିଅଛୁ, ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସାଧୁ
ପତିପତ୍ନୀୟା ଗର୍ଭଜାତ । ଏଥକୁ ରକ୍ତମାଂସର ପବିତ୍ରତା
ସହିତ ମାନସିକ ମହତ୍ତ୍ୱର ନିକଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର ପ୍ରସ୍ତ
ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହୁଏ । ଜନମାର ମାନସିକ ପବିତ୍ର
ଭାବନାତ୍ମକରେ ସନ୍ତାନମାନେ ପ୍ରାୟ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ
ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଥକୁ ପୁଣି ମହତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଗୌରବ
ଜନନୀ ପୁଣ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ
କରିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଏକମାତ୍ର
ପୁତ୍ର ଥିବାରୁ ଜନକ ଜନମାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହାଧାର
ଥିଲେ । ଏହା ନୈସର୍ଗିକ ନିୟମର ପରିଚ୍ଛେଦ ଅଟେ ।
ମାତ୍ର ଲଳିତା ଦେବୀଙ୍କର ପୁତ୍ରସ୍ନେହ ଏହାର ମଧ୍ୟ ସୀମା
ଲଘନ କରିଥିଲା । ଅଖିଷିତା ତଥା ପୁତ୍ରବଂଶଳୀ
ଜନନୀମାନେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କର୍ମରେ
ନିୟୁକ୍ତ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପୁଣି ସନ୍ତାନର
ବାଲ୍ୟଯୁଗରୁ ଶିକ୍ଷାଜନିତ ଦୋଷ ସଂଶୋଧନରେ
ମଧ୍ୟ ଔପାସିନୀ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି । ଜନକ
ଜନମାଙ୍କର ନିବୋଧ ଜନୋଚିତ ପୁତ୍ରବାସ୍ତବ୍ୟ ବାଲ୍ୟ-
କାଳରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇ
ପଡ଼ିଥିଲା । କବି ଶେଷାବସ୍ଥାରେ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ
ଗ୍ରାମ୍ୟ ନିଷ୍ଠୁର୍ମ । ଇତର ବାଳକମାନଙ୍କ ସହିତ ଦିନଯାକ
କ୍ଷୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ଯାପନ କରିବାର ବିଶେଷ
ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅନଳ ସାମାନ୍ୟ
ଆକ୍ଷାଦନରେ ଚରଦିନ ପ୍ରଜ୍ଜନଭାବରେ ରହିପାରେ

ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ
ଆପଣାର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଗୋପାଳ-
କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ପତିତ୍ର ଏତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନକ
ଜନମାଙ୍କର ଔପାସିନୀରୂପ ଆକ୍ଷାଦନରେ ଆବୃତ
ହୋଇଥିଲା, ଘଟନା ବିଶେଷରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲା । ଦିନକରେ ଗୃହସମୀପସ୍ଥ ବୈରାଗୀପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ
ମଣ୍ଡପରେ ଏହାଙ୍କର ପିତା କେତେକ ଜଣ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ
ସହିତ ବସି ବିଦଗ୍ଧ ନାଟକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲେ,
ବାଳକ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପାଖରେ ବସି ଶ୍ଳୋକାର୍ଥ
ଶ୍ରବଣ କରୁଥାନ୍ତି । ସତ୍ତ୍ୱ ଭଙ୍ଗ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ
ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ, “ଆହା କି
ପରିତାପର କଥା, ଏପରି ପଣ୍ଡିତର ପୁତ୍ରଟା ମୂର୍ଖ
ହୋଇଗଲା ।” ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଏ କଥା ଶ୍ରବଣ
କଲେ । ସାମୁଦ୍ରିକ ବିଦ୍ୟାବିତ୍ ବାସୁଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ
ନାମକ ଜଣେ ଲୋକ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇ
କହିଲେ, “ଦେଖା ତ ବାପା ତୋ ହାତ—ତୋହର
ବିଦ୍ୟା ହେବ କି ନାହିଁ ଦେଖିବା ।” ଏଥି ଉତ୍ତରେ
ସେ ପିଲାଟି ହାତ ଦେଖି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ,
“ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏ ପିଲା କଦାଚ ମୂର୍ଖ ହେବ ନାହିଁ, ଏ
ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ଲୋକ ହେବ, ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟରେ
ଏହା ନାମରେ ଉଣିମ ବାଜିବ ।” ବୟସ୍କ
ଦେଖାଗଲା, ବାସୁଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ ଯାମୁଦ୍ରିକ
ବିଦ୍ୟାରେ ବୃଥା ଶ୍ରମ କରି ନ ଥିଲେ । ବାଳକ
ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିଲେ, ତାହାଙ୍କର
ହୃଦୟ ନିହିତ ନୈସର୍ଗିକ ଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଘେଜିତ ହୋଇ
ଉଠିଲା । ଘରକୁ ଆସି ଜନମାଙ୍କୁ କହିଲେ, “ମା, ମତେ
ଭାତ ଦିଅ, ମୁଁ ଖାଇ ଚାଟଣାଳୀକୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ
ଯିବି !” ମାତା ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ
କହିଲେ, “ମୋହର ଆଜି ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ,
ତୋ ମୁହଁରୁ ଏହା ଶୁଣିଲି ।” ଏଥି ଉତ୍ତରେ ଜନମା
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପୁତ୍ରକୁ କୋଳରେ
ବସାଇ ଭାତ ଖୁଆଇ ପଠାଇଦେଲେ । ଯଥାଶକ୍ତ

ଅଧ୍ୟୟନ ଚାଲିଲା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶାଳୀବାହନ ୧୭୧୫
ସାଲରେ ଖଡ଼ିପାଠ ସମାପ୍ତ କରି ଗଡ଼, ଗୁରୁ ଏବଂ
କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ସଂସ୍କୃତ ଗୁରୁଙ୍କ ନାଁ
ବାଇକୁଲି ମହାପାତ୍ର । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅମରକୋଷ,
ଅଭିଧାନ ଏବଂ ଜମରବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ିଥିଲେ ।
୧୭୨୭ ଅବ୍ଦରେ ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅଭିଧାନ ସମାପ୍ତ
କରି ଗୋସ୍ୱାମୀକୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ।
ପୂର୍ବ କାଳରେ ଉଦ୍ରାସନାନାମାନେ ବ୍ୟାସ୍ୱାମ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ
ବିମୁଗ୍ଧ ନ ଥିଲେ; ବିଶେଷତଃ ରଞ୍ଜପାରିଷଦମାନଙ୍କୁ
ଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟାସ୍ୱାମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା ।
ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ବ୍ୟାସ୍ୱାମ ଶିକ୍ଷା
କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଉଦ୍ରାସଂଗତ ରଞ୍ଜାନ୍ତ-
ରୂପେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅତିଶୟ
ଶିଷ୍ଟାଚାରୀ ଓ ନିରହଙ୍କାର ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସମୟରେ
ବିଶେଷତଃ ଉଚ୍ଚଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବାଲ୍ୟବିବାହରୂପ
କଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥା ନ ଥିଲା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ୨୫ ବର୍ଷ
ବୟସ ସମୟରେ ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନାମ
ସୁଲକ୍ଷଣା । ନାମାନୁସାରେ ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ସୁଲକ୍ଷଣା
ଏବଂ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଥିଲେ ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପାରଳାଖିମିଶ୍ରି; ମାତ୍ର
ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଆଦିମ ନିବାସ ଯାଜପୁର ।
ପାରଳାଖିମିଶ୍ରିର ପୂର୍ବତନ ମହାରାଜାମାନେ ରଞ୍ଜକାର୍ଯ୍ୟ
ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯାଜପୁରରୁ ତିନି ଜଣ
ଶିଳ୍ପିତ କରଣ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି କର୍ମଚାରୀ-
ମାନଙ୍କ ଉପାଧି ପାତ୍ର । ସେହି ତିନି ଜଣ କରଣଙ୍କ
ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଶତାଧିକ ଦୂର କରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ
ପାରଳାଖିମିଶ୍ରିରେ ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତାର କରି
ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଲୁଁ ପାରଳାଖିମିଶ୍ରି ଅଧିବାସୀ-
ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କରଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ତେଲଗୁ
ଏହି ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ପ୍ରଧାନ । ଏମାନେ
ରଞ୍ଜାନୁଗୃହୀତ ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ରଞ୍ଜକର୍ମଚାରୀ
ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ପାରଳାଖିମିଶ୍ରିର ଆଦିମ-
ନିବାସୀ ନୁହନ୍ତି । ରଞ୍ଜକାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ତଥା
ରଞ୍ଜସମ୍ମାନରେ ଆହୂତ ହୋଇ ଉତ୍ତର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ
ଏବଂ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଆସି ସୁରୁଷପରମ୍ପରା ଶୀର୍ଷକାଳ
ଯାବତ୍ ବାସିନ୍ଦାରୂପେ ଅଧିବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପାରଳାଖିମିଶ୍ରିର ପୂର୍ବତନ ମହାରାଜା ପଦ୍ମନାଭ
ନାରାୟଣ ଦେଓଙ୍କ ଅଧିକାର ସମୟରେ ରଞ୍ଜ୍ୟ
ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ରୋହ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା ।
କିନ୍ତୁ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ବିଦ୍ରୋହଲିପ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ
ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖୁଥିବା ବିଷୟ ରଞ୍ଜାଙ୍କ ମନରେ
ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା । ଏହି ସୂଚରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
୩୦ ଜଣ ଲୋକ ସହିତ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ରଞ୍ଜ୍ୟରୁ ତାଡ଼ିତ
ହୋଇଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ରଞ୍ଜବିଦ୍ରୋହତା ଅପରାଧରେ
ତାହାଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଅପହୃତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ
ସେ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ସକାଶେ ବିଶେଷ
ଅୟୁବଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଏହିପରି ପାରଳାଖିମିଶ୍ରିରୁ ତାଡ଼ିତ
ହୋଇ ଗଞ୍ଜାମ ସହରନିବାସୀ ବନ୍ଧବାକ୍ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି
ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ଏକଦା
ସାୟାହ୍ନ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ୍ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି,
ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଜଣ ଉଦ୍ରାଲୋକଙ୍କ
ସହିତ ବାଧୁସେବନ ନିମନ୍ତେ ରାଧିକୁଲ୍ୟା ନଦୀକୂଳରେ
ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନାନାଲୋକାର-
ବିଭୂଷିତା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଗୋଟିଏ କୁଳବତୀ ଯୁବତୀ
ସ୍ତ୍ରୀ ମସ୍ତକୋପର ଜଳକୁନ୍ଦ ସ୍ଥାପନ କରି ଚାଲିଗଲା ।
ସେହି ଯୁବତୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଟିଏ କବିତା

ରଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ତଦନୁସାରେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରିବା ରଚନା କଲେ । ସେଥି- ମଧ୍ୟରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ କରିବା ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ହୋଇ- ଥିଲା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏହା ସର୍ବପ୍ରଥମ କରିବା । କବିତା ପାଠ କରି ସମସ୍ତେ ବିମୋହିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସ୍ମୃତିରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅସାଧାରଣ କରିବା ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ଅନୁମିତ ହେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ବହୁଦର୍ଶୀ ଏବଂ ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ଲୋକ ଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଗୋପାଳ- କୃଷ୍ଣ ଯେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ କବି ହେବେ, ପ୍ରଥମ କରିବାଟି ଶୁଣି ସେ ପୁଷ୍ପ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ କରିବା ଲିଖନ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟଠାରୁ ୩୫ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦ ବର୍ଷକାଳ ସେ କରିବା ରଚନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଆନୁମାନେ ତତ୍କାଳ ରଚିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କରିବା ପାଠ କରିଅଛୁ । କରିବା- ଗୁଡ଼ିକ ଯୁବନୟନର ପ୍ରଣୟଗୀତ ମାତ୍ର । ସେଥିରେ ଯେ କବିଙ୍କର ନୈସର୍ଗିକ କରିବା ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି, ସେ ବିଷୟ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ପ୍ରଣୟଗୀତ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ କବି ଯେମନ୍ତ ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆଦରସ ଘଟିତ କରିବା ଲେଖିବା ସମୟରେ କରିବାକୁ ଏତେବୃତ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାର ଅନୁତପ୍ତ ଆନୁମାନଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ବୋଧକରୁ ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ଆନୁମାନଙ୍କ ଏହି ଉକ୍ତିର ଉକ୍ତିବାଦ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବେ ନାହିଁ । ଆନୁମାନଙ୍କର ଘୋର ଆଶଙ୍କା, କେଜାଣି ଏକ ସମୟରେ ଏହି ସୁନ୍ଦର କରିବାଗୁଡ଼ିକ ବିଲସ୍ତ ହୋଇଯିବ । କରିବା ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାଂଶ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ସୁତରାଂ; ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲଲାଦିତି ବିଷୟ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲଲାବିଷୟକ କରିବା ଯେତେବୃତ୍ତ ଆଦରସଘଟିତ ହେଉ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁସମାଜ

(ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ) ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୟରେ ଆଦରସଘଟିତ କରିବା ସର୍ବସାଧାରଣରେ ବିଶେଷ ଆଦରଣୀୟ ଥିଲା । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କବି କରିବା ଲେଖିବା ସମୟରେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଅଟେ । ଆନୁମାନଙ୍କ କରି ନିଃସର୍ଗଦତ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଭା ଯେ କେବଳ ଆଦରସ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ତାଳଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଏଥି ସକାଶେ ଆନୁମାନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଯୋଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନୋହୁଁ । ଏହା କେବଳ କରିବାରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଭାବର ଫଳ ନୁହେଁ; ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଯୁଗର ସାଦର ଆହ୍ୱାନ । କବି ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଜନ୍ମ- ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ସେ ଯୁଗରେ ଶୂନ୍ୟ କରିବା ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ଥିଲା । ଏଥିକୁ ଆନୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଏପରି ଦୋଷ କରିବାକୁ ବିକୃତ ରୁଚିର ପରିଭ୍ରମକ ବୋଲି କହିଲେ କରିବା ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ହେବ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, କରିବା ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ କଟାକ୍ଷପାତ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ସେ ଜଣେ ଘୋର ବିଶ୍ୱବ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ବିଶ୍ୱବସ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ । ସୁତରାଂ ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବହୁବିପ୍ରାଶି ହେବା ସମ୍ଭବପର ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣବରୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ରୁଚି, ଅମୋଦପ୍ରମୋଦ, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, ଆଶା ଆକଞ୍ଚନା ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏହି ସ୍ତେତ ବିପତ୍ତିମୁଖ ହେବାର ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ବାଞ୍ଛନୀୟ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅନାବୃତ୍ତ ଆଦରସ- ଘଟିତ କରିବାମାନ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରିତ ଓ ଲଲା ବୋଲି ଲୋକେ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ପାଠ କରି ପ୍ରେମରେ ତଳି ପଡ଼ିବେ, ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ । ତଥାପି ଉତ୍କଳଭାଷା ଯେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ- ଠାରେ ଆଂଶିକ ରଖି ଏକଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଆନୁମାନଙ୍କର ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ ଏବଂ କବି ଯେଉଁ

ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା କହିବା କାଳେ ବିଲୁପ୍ତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଳ୍ପ ।

ମାନବରାଜ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତାହାଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନର ଦିଶିଲା । ପାରଳାଖମ୍ବିର ଚଢ଼ିକାଳୀନ ଗୁଣଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଜଗନ୍ନାଥନାରାୟଣ ଦେଓଙ୍କ ଠାରେ କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୁଣବତ୍ତା ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରୁ ସେ ଅତି ସମ୍ମାନପୂର୍ବକ କବିଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ମାସିକ ଏକଶତ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଜଗତସିଂହପୁର ମଖାସା ଏହି ସମୟରେ କବି ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ମିତାଗୁରୁ ଥିବାରୁ ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାତଃସ୍ମୃତି ନିୟମିତ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ ଉତ୍ତରେ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ରଚନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ପୁଅର ନାମ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର, କନିଷ୍ଠର ନାମ କରୁଣାନନ୍ଦ । କବିଙ୍କର ଚତୁର୍ଥମ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଅ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ କବି କୋଇଲି ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ କରୁଣ ଏବଂ ବାସ୍ତବରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବୋଧହୁଏ ପୁରୁଷେ କବିପୁତ୍ର ହେବା ନିମନ୍ତେ କବି ରଚନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲେ । ମାନବ ଶୋକ ଏବଂ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟତ୍ୱରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ପଛକେ ଭବିତବ୍ୟ ଅନ୍ତନମ କରିବା ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ । ‘ଏକସ୍ୟ ଦୁଃଖସ୍ୟ ନ ଯାବଦନ୍ତଃ’—ଶୋକ ଉପରେ ଶୋକ । କବିଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଅ ମଧ୍ୟ ଶେଷଜୀବନରେ ତାହାଙ୍କୁ କଲାଇ ରୁଲିଗଲେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କବିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ଦିଶିବାର ଦିଶିଲା ।

ମାନବର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗର । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସମସ୍ତ ଦେନ ରୁଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ମାତୃଭାଷାକୁ ଯାହା ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରକାଶେ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ଚରକାଳ ତାହାଙ୍କ ନାମ ଜଞ୍ଜାଳମାନ ଥିବ ।

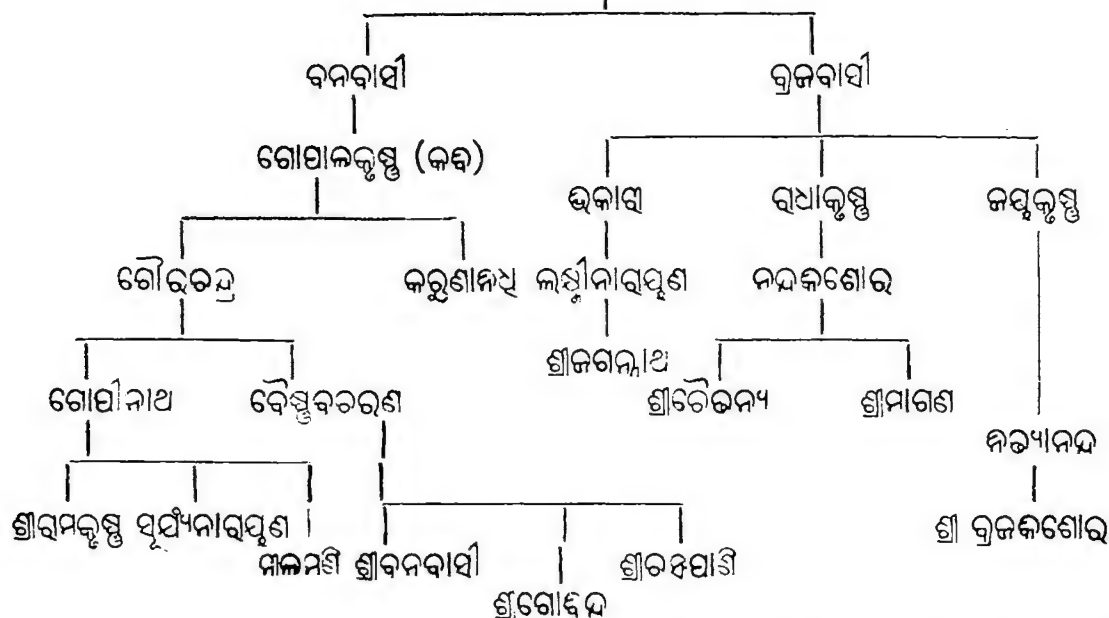
ଆମ୍ଭେମାନେ କବିଙ୍କ କବିତ୍ୱ ଏବଂ କବିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶାରୀରିକ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିବନ୍ଧନ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେବା ଅପରିଶ୍ରାମଦର୍ଶିତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ତେବେ ସମୟରେ ସୁଯୋଗ ଦିଶିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ

ନନ୍ଦକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ

ଭ୍ରାତୃ

ବଂଶୀ

(ଉ. ସା. ୮ମ ଭାଗ, ୭ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା, ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୧୨)

କବି ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ

ଏବଂ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟ

କବି ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କାବ୍ୟ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେଥି- ମଧ୍ୟରେ ମେଘନାଦ ବଧ ସବୁ ପ୍ରଧାନ । କବିଙ୍କର ଯାହା କିଛି ଗୌରବ, ମେଘନାଦ ସକାଶେ । ବଙ୍ଗ- ଦେଶୀୟ ଥୋଟକ ଶିଳିତ ଲୋକଙ୍କ ମତରେ ମେଘ- ନାଦ ବଧ ମହାକାବ୍ୟ । କାରଣ ମହାକାବ୍ୟର ବହୁଳ ଲକ୍ଷଣ ଏଥିରେ ବିଦ୍ୟମାନ । କାବ୍ୟଗତ

ବିଷୟଟି କବି କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘଟଣା ନୁହେଁ । ରାମାୟଣ କଳ୍ପତରୁର ଗୋଟିଏ ଶାଖାର କଲମ ବୃକ୍ଷ- ରୂପେ ପରିଣତ । ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ମହାକାବ୍ୟ ରାମାୟଣ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କରଣମାଳୀ ମହାପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ୱରୂପ । ଉତ୍ତରଚରଣ, ଅନର୍ଥସ୍ୱରାବ, ମହା- ନାଟକ, ଭୋଜତମ୍ବୁ ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟମାନ ଚନ୍ଦ୍ର, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳୀ । କଥିତ ଗ୍ରନ୍ଥନିକର ଦିନକରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ତେଜରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ଦେଖାପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏହି ହିସାବରେ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟକୁ କେଉଁ

ସ୍ଥାନୀୟ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ପାରେ ବିଚାରର ବିଷୟ
ଅଟେ ।

ବଙ୍ଗଦେଶର ମହାରଥୀମାନେ ମାଲକେଲକୁ କବି
ଶ୍ରେଣୀର ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନରେ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି ।
ବାସ୍ତବିକ ମାଲକେଲ୍ ଯେ ଜଣେ ବହୁଭାଷୀବିତ୍
ସୁଗୁଣିତ ଏବଂ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ପୁରୁଷ
ଥିଲେ, ସେ ବିଷୟ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ କାହାର
ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
କରିବାକୁ ଯିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ୱଳ୍ପଧୀ ଲୋକ-
ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଧୃଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ତଥାପି ଯେଉଁ
ମହାକାବ୍ୟକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ରୂପେ ଅର୍ଚ୍ଚନା
କରିଥାଉଁ ଏବଂ କାବ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ଯେଉଁ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ
ଏବଂ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥଗତ ଚିନ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ହୃଦୟ-
ପଟରେ ପ୍ରସ୍ତରୀକୃତ ରେଖାବଦ୍ଧ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି,
ସେହି ବଞ୍ଚିତ ବିଷୟ ବା ଚିନ୍ତାଗୁଡ଼ିକ କେହି
ରୂପାନ୍ତରିତ ବା ବିକୃତ ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ କଲେ ହିନ୍ଦୁ
ହୃଦୟରେ ଆଘାତ ଲାଗିବାର କଥା । ଏଥିକୁ ଏ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନୁଧୀକାର
ତଳା ବୋଲିପାଇ ନ ପାରେ । ଏ କଥା ମଧ୍ୟ
ବୋଲିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖକ ପରି ସାମାନ୍ୟ
ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ଘଟିବା ନିତାନ୍ତ
ସ୍ୱାଭାବିକ । ପ୍ରକୃତରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଭ୍ରମ
ବିହୀନ ହୋଇଥାଉଁ, କୃପା କରି କେହି ଦେଖାଇ
ଦେଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପ୍ୟାୟିତ ହେବୁଁ ।

ସ୍ଥାନୀୟ କୌଣସି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବେ
ଗ୍ରନ୍ଥଗତ ଚିନ୍ତା ଏବଂ ବିଷୟ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତେକ
କଥା କହିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା
କରୁଁ ।

ମେଘନାଦ ବଞ୍ଚିତ କାବ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନାୟକ ।
ଆଳଙ୍କାରକମାନେ ପ୍ରଧାନ ନାୟକର ଯେ ସବୁ ଗୁଣ
ଥିବାର ଉଚିତ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି, ମେଘନାଦ-
ଠାରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ । ମାତ୍ର ମେଘନାଦ
ବାସବବିଜେତା ହେଉନ୍ତୁ, ଯେତେ ବଡ଼ ବୀର ହେଉନ୍ତୁ;
କିନ୍ତୁ ଧର୍ମବୀର ନୁହନ୍ତି । ପ୍ରାଣ ପିତା, ରକ୍ଷୋବୀର
ସବୁ ପ୍ରଧାନ ନେତା ପିତା, ହିନ୍ଦୁବନ ବିଶ୍ୟାତ ପିତା
ଗୋଟିଏ ବନବୀର ନିରାଶ୍ରୟ ଲୋକର ସବୁ ଧର୍ମ-
ପତ୍ନୀକୁ ତ୍ୟାଗବଦ୍ ଅପହରଣ କରି ଆଣିଲେ, ଗୋଟିଏ
ପତିଗତପ୍ରାଣ ନିରାଶ୍ରୟ ସଖା ଯୁବଣୀ ବନ୍ଦନା
ଅବସ୍ଥାରେ ଦିବାନିଶି ହାହାକାର କରୁଅଛନ୍ତି; ସେଥି
ସକାଶେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପିତାକୁ ପଦେ ମଧ୍ୟ ହିତକଥା ବୁଝାଇ
କହିଲେ ନାହିଁ, ବରଂ ପିତାର ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ପରମ ସହାୟ । କବି ଇନ୍ଦ୍ରଜିତକୁ ସବୁ ବିଷୟରେ
ଟେକାଟେକି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ;
ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷରୂପେ ପରିଣତ କରାଇ
ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ପ୍ରମୀଳା — ପ୍ରମୀଳା ପ୍ରଧାନ ନାୟକର ଧର୍ମପତ୍ନୀ;
ସୁତରାଂ ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ପ୍ରମୀଳାକୁ
ରାଜକୁଳବଧୂରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ କୁଳ-
ବଧୂ ରୂପେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
ମାତ୍ର ମେଘନାଦ ବଧରେ ପ୍ରମୀଳାର ଚିନ୍ତା ଅସାଧାରଣ
ଏବଂ କବିଙ୍କର ମୌଳିକ କଳ୍ପନାର ଅନ୍ୟତର
ଜାଜ୍ଞାଲ୍ଲମାନ ନିଦର୍ଶନ । କବି ଯେମନ୍ତ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ
ସମସ୍ତ ରଜା ତାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ, ପ୍ରମୀଳା
ଅଭାବରେ କାବ୍ୟର ଗୌରବ ବହୁ ପରିମାଣରେ
ଶବ୍ଦ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ବରଂ ରକ୍ଷୋବୀର ପାଟ-
ମହାଦେଈ ମନ୍ଦୋଦରୀ ଅଭାବରେ କାବ୍ୟର ଅଙ୍ଗ-
ହାନିର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ; ମାତ୍ର ପ୍ରମୀଳା ଚିନ୍ତା
ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟର ଗୌରବ — ମେରୁଦଣ୍ଡ
ସ୍ଥାନୀୟ ଅଟେ ।

ପ୍ରଥମରେ ପ୍ରମୀଳାକୁ ପ୍ରଥମ ସର୍ଗରେ ଭେଟିଲୁ । ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ସମର ଅନୁକୂଳ କରିଅଛନ୍ତି, ପ୍ରମୀଳା ଉପସ୍ଥିତ । ସ୍ବାମୀକୁ ଧରି, “ତୁମ୍ଭ ବିରହରେ ଦାସୀ କିପରି ବଞ୍ଚିବ” କହି ଖୁବ୍ ବାହୁନିଲେ । ସେ ସ୍ବାମୀର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହବଶ, କେଜାଣି ସଂଗ୍ରାମରୁ ବାହୁଡ଼ିବେ କି ନାହିଁ । ଏହା ତ ସ୍ବାଭାବିକ, ପ୍ରିୟ-ଜନର ଅମଙ୍ଗଳ ଅଶଙ୍କା ସଦୃଶରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ଧତ ହୁଏ; ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ବିଜୟୀ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ରମଣୀ-ଠାରୁ ଏପରି ଆତରଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ୩ୟ ସର୍ଗରେ ପ୍ରମୀଳାକୁ ଦେଖନ୍ତୁ । ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ସମରକ୍ଷେପକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପ୍ରମୀଳା ଭୟବିହ୍ୱଳା, ରୋହଦ୍ୟମାନା, ଶୂନ୍ୟମାତ୍ର କପୋତାବତ୍ ବିଳାପ ପରାୟଣା । ବାସନ୍ତୀ ସଖୀ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରବୋଧ ନିମନ୍ତେ ପୁଷ୍ପ ତୋଳିବା ସକାଶେ ଉପବନକୁ ଯେନିଗଲେ । ପୁଷ୍ପ ଚୟନ, ମାଳା ଗ୍ରହଣ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରମୀଳା ଆହୁରି ପରସ୍ତେ କାନ୍ଦିଲେ । ପୁଣି ସହସା ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ପ୍ରହରଣ ବିମଣ୍ଡିତା ଦାନବବାହିନୀ ଧରି ବାହାରିଲେ ଏବଂ “ନାହିଲ ଦାନବବାଳା ହୁହୁଙ୍କାର ରବେ”; ଅର୍ଥାତ୍ ରାବଣର ବହୁ ଭାରି ଗୋଟାଏ ହୁହୁଙ୍କାର ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଲେ, ସେ କଣ ରଡ଼ି ପରି ରଡ଼ି ? “କାମ୍ପିଲ ଲଙ୍କା ଆବଙ୍କେ, କାମ୍ପିଲ ନିଷାଦୀ, ରଥୀ” ରଜା, କୁଳବଧୂ ବିହଙ୍ଗ, ସିଂହ, ବନରେ ହସ୍ତୀ, ଜଳରେ ଜଳଚରବୃନ୍ଦ ସମସ୍ତେ କମ୍ପିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତରେ ସମସ୍ତେ କମ୍ପିଗଲେ । ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପ୍ରମୀଳା ଶ୍ରୀରାମ ଶିବିରରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବା ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଖି ପ୍ରମୀଳାର ଦାସୀ ନୃମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ଦାସୀ ରୂପ ଦେଖି ବାନରବାହିନୀ ଭୟବିହ୍ୱଳ । ଦାସୀ ନିସ୍ତସ୍ଥ ଧନୁ ଦେଖି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, “ମୁଁ ହରଧନୁ ସହଜରେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି; ମାତ୍ର ଏ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।” ସୁତରାଂ ଭୟସ୍ତ

ହୋଇ ବାଟ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରମୀଳାର ସ୍ବାମୀ ସହିତ ସନ୍ନିଲନ । ପାଠକ, ମନେ ରଖିବେ, ପ୍ରମୀଳାର ଇଙ୍ଗିତ ମାତ୍ରକେ ରକ୍ଷସୀବାହିନୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଯେମନ୍ତ କି ସମସ୍ତେ ଶିଖିତା ସମର ଅଭ୍ୟସ୍ତା । ହିନ୍ଦୁ ଜାବ୍ୟ ପୁରାଣରେ ନିଦର୍ଶନାତ୍ମକ, ଏହି ନୂତନତ୍ୱ ସକାଶେ ପ୍ରଶଂସାର କଥା ଥିଲେ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କବିଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ।

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗରେ ପ୍ରମୀଳା ସ୍ବାମୀସହ ହିନ୍ଦୁରମଣୀ ଭୂଲ ସହମୃତା । ଏହିଟା ରକ୍ଷସକୁଳରେ ନୂତନ ପ୍ରଥା ।

ପ୍ରମୀଳା ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଆନେମାନେ କେତେଗୋଟି ଅସମାନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଅଛୁ —

ଏକ ସମୟରେ ପ୍ରମୀଳା କୁଳବଧୂ ପରି ଭୟ-ବିହ୍ୱଳା; ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା ସମରପ୍ରାର୍ଥନା, ଲଜ୍ଜାସ୍ଥାନା, ନିଶୀଥ ସମୟରେ ଶତ୍ରୁ ଶିବିରବର୍ତ୍ତିନୀ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ମହର୍ଷି ବା ସ୍ୱୟଂ କବି ଲଙ୍କାଗଡ଼ର ଯେଉଁ ମାନଚିତ୍ର ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ପ୍ରମୀଳା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଶିବିର ସମୀପବର୍ତ୍ତିନୀ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । କବି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରମୀଳାର ବଳବିହୀନ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ମାର୍ଗ ଅମାର୍ଗ, ସମୟ ଅସମୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ ନ କରି ତାହାକୁ ଜବରଦସ୍ତି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସମୀପବର୍ତ୍ତିନୀ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ପ୍ରମୀଳା ନିଶୀଥରେ ଶତ୍ରୁ ସହ ସମର କରିବାକୁ ସୁସଜ୍ଜିତା, ମେଦନୀ କମ୍ପମାନା; ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବା ରାବଣଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି ଲଙ୍କାଗଡ଼ଦ୍ୱାର ପ୍ରହରାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଜଣାନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ, ଅସ୍ତବସ୍ତା ପ୍ରମୀଳା ସ୍ବାମୀସମୀପବର୍ତ୍ତିନୀ ହେବା ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟର ପରାକାଷ୍ଠା !

ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ, ଭୁବରହରଣ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରରୂପେ ବୈକୁଣ୍ଠବିହାରୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅବତାର । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେହି ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମେଘନାଦ ବଧରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ସାଧାରଣ ମାନବରୁ ବଳି ଅଧିକ ନୁହନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ତୁଚ୍ଛ ଦାସୀ ହସ୍ତସ୍ଥ ଧନୁଦେଖି ଶ୍ୱତ, ଚକ୍ରତ । ଏହା ତାହାଙ୍କ ବଳବିକ୍ରମର ଜାଲୁଲ୍ୟମାନ ନିଦର୍ଶନ । ବଳବିକ୍ରମରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମରରେ ଅଶକ୍ତ ହୋଇ ସତ୍ୟସତ୍ୟ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର, ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ବିଶ୍ୱାସୀ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ସୁମିତ୍ରାନନ୍ଦନ ଅନ୍ୟାୟରୂପେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତକୁ ବଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୁଣ୍ଡଳ ନୁହନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ମହାବୀରତ୍ୱର ଏବଂ ନ୍ୟାୟନିଷ୍ଠାର ନିଦର୍ଶନ ଆନ୍ଦୋଳନେ ଶତ ଶତ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖିଅଛୁ । ମାତ୍ର ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୃଷ୍ୟ ଭାବରେ ନିଶି ଅନ୍ଧକାରରେ ପରଶୁରୁରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବୀରତ୍ୱର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ ଦେଖନ୍ତୁ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ର ନ ପାଇ ପୂଜାପାତ୍ର କୋଷା ଫୋପାଡ଼ି ପାରିଲେ, ସେହି କୋଷାଘାତରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅଚେତନ ଓ ପପାତ ଧରଣୀ ତଳେ ! ଇନ୍ଦ୍ରଜିତକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବଧ କରି ନାହାନ୍ତି, ଯୁଦ୍ଧ ତ କିଛି ହୋଇନାହିଁ ବୋଲିବାକୁ ହେବ, ବଧ କଲେ ମାୟାଦେବୀ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ।

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବଧ ଦେଖି ବିଶ୍ୱାସୀ କାନ୍ଦିଲେ । ତାହାଙ୍କୁ କାନ୍ଦିବାର ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିବାକୁ ବସିଗଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଡ଼କବତ୍ ଗୁହଁ ବସିଅଛନ୍ତି, ଏତେବଡ଼ ବିଜୟବାତ୍ସା ଶୀଘ୍ର ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏ କଥା ମନରେ କଲେ ନାହିଁ, ଏହା କି ସ୍ୱାଭାବିକ ?

ଅନ୍ଧକାର ସଂସରରେ ପ୍ରାୟସଃ ପ୍ରଭା ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଭୁବନବିଦେଷୀ ଦେବମାନବ ବିଦ୍ରୋହୀ ରାବଣର ସଂସରକୁ ଆଣି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ

ଦେବତା ପୁଟାଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ କବି ପୁରପତ୍ନୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ଜାତିର ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେବତା ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସି କରାଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ସମଧରତଳରେ ଉଭା କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି ।

ହନୁମାନ—ମହାବୀର ଏହି କଥାଟା ହନୁମାନ ପକ୍ଷରେ ରୁଚି ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ସାଗରଲଘନ, ଏକେଶ୍ୱର ଲଙ୍କା ବିନାଶ ବୀରତ୍ୱର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରମାଣ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପବନନନ୍ଦନ ମହାବୀର ହନୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ନୃମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ ଦାସୀ ହସ୍ତସ୍ଥ ଧନୁ ଦେଖି ସେ ଉପହସ୍ତକ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବଧ ପାଇ ରାବଣ ଧାବତ, ମାର୍ଗରୂପୀ ହନୁମାନକୁ ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଡ ମାରିଲା, ସେହି କାଣ୍ଡ ଦେହରେ ବାଜିଛି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ; ମାତ୍ର ହନୁ ‘ପିତୃନାମ ସ୍ମରୟା’ ବାପାଲେ ବାପାଲେ ବୋଲି କହି ପଳାଇ ଗଲେ । କେବଳ ହନୁମାନ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ବୀର ନାହିଁ, ଆଉ ଯେତେ ବେଦପାଠୀ ବେଦୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ସମ୍ଭରେ ।

ସୀତା ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ବର୍ଣ୍ଣିତା ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ୱରୂପା ପରମସତ୍ୟ ଜନକଚନ୍ଦ୍ରା ସୀତାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଜଗତରେ ଅତୁଳମାୟ । ଘରତ ଭୂମିରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେ ପୁରାଣକାର, ଯେତେ କାବ୍ୟକାର ସତ୍ୟ ସାଧୁ ନାୟିକା ଗଠନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସୀତା ଗୁପ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ-ବିଦ୍ୟମାନ । ହିନ୍ଦୁ ସୀତାତୁଲ୍ୟ ପୁରବଧୂ, ସୀତାତୁଲ୍ୟ କନ୍ୟା କାମନା କରେ ।

ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଅଶୋକବନବାସୀନୀ ଜନକ-ନନ୍ଦିନୀଙ୍କୁ କିରୁପଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରୁଅଛନ୍ତି, ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇଗୁଣ ଗୋଟି କଥା ବୋଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । କାରଣ ମେଘନାଦବଧରେ କେବଳ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରୁ ଅଛୁଁ । ରାମାୟଣର ସୀତା ଏକାକିନୀ, ଅଶୋକବନ

ବନ୍ଦନା, ଭୟଙ୍କର ନିଶାଚରଣ ବେଷ୍ଟିତା । ସୀତା କେବଳ ପତିଗତପ୍ରାଣା ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ବରହତା । ସୀତାଙ୍କ ହୃଦୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରମୟ । ରାମନାମ ମାତ୍ର ଜପମୟ । ଦେବମାନବ ସାଧକାଣ୍ଡ ଶ୍ରବଣ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ, ମଧୁରବାକ୍ୟରେ ବିନୀତଭାବରେ ହାତଯୋଡ଼ି ହିରୁବନସ୍ଥ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଲ । ମୈଥୁଳୀ ପାଖାଣି । ଚେଟୀମାନେ ବିକଟମୁଖରେ ଭୟଶ କରବାକୁ ଧାଇଁଲେ । ସୀତା ଦେବ ନିର୍ଭୀକା । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଏ ସ୍ଥାନରେ ଧର୍ମବଳର ଅସୀମ ଶକ୍ତିର ଅତି ସୁନ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖାଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସରମା ଜନକନନ୍ଦନର ହୃଦୈଷିଣୀ ମାତ୍ର । ଅବକାଶନମେ କେବଳ ସାନ୍ତ୍ବନା-ପ୍ରଦାୟିନୀ । ଆଉ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟସ୍ଥା ସୀତାଙ୍କ ଚିତ୍ର ଦେଖନ୍ତୁ—ସୀତା ଦେବୀ ଅଶୋକବନରେ ବନ୍ଦନା । ଦୁଃଶ ଯୁଗ କଥା କହି ମନକୁ ଭୁଲାଇବାପାଇଁ ସୌଭାଗ୍ୟନମେ ସରମା ସଖୀକୁ ସମୀପରେ ପାଇଅଛନ୍ତି । ସୀତାଙ୍କ ଦୁଃଖର କାରଣ, ସେ ବନ୍ଦନା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚବଟୀବନ ଗୋଦାବରୀ ତଟସ୍ଥ ରାଜପ୍ରତୀମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହି ଦୁଃଶ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ନାରୁଥିଲେ, ବନରେ ଗୀତଗାଇ ବୁଲୁଥିଲେ, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ, ଏହି ଦୁଃଶ । ଭ୍ରମରରୂପ ନାତୁଣୀଜୁଆଁମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହି ଦୁଃଖରେ କାତର, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ—ସରମାକୁ ରାମାୟଣର ପାଞ୍ଚକାଣ୍ଡ ଧାଠ ଶୁଣାଇବା ନିମନ୍ତେ କବି ଜାନକୀଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଅବକାଶ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । କବି ଶୂନ୍ୟ କୌଶଳପୂର୍ବକ ସୀତା ଦେବୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାମାୟଣର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଇ କାବ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ବେଶ ପୁଷ୍ଟ କରିଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ଏଥିରେ ସୀତାଦେବୀଙ୍କର କେତେକ ପରିମାଣରେ ସୀତାଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ମହିମା ପକାଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କ୍ଷେତ୍ର ବନସୟ—ଅଶୋକବନ, ପଞ୍ଚବଟୀ ବନ, ବାଲ୍ମୀକି ତପୋବନ । ବର୍ଣ୍ଣିତ କାବ୍ୟ

ମହର୍ଷି ଆଶ୍ରମ-ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ । ଆଉ ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ ସୀତାଙ୍କୁ ତ ଦେଖିଲେ ? ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ଚରିତ୍ର ହିନ୍ଦୁଲଳନାମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ, ଏମନ୍ତ କି ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁକୁଳବତୀ ସତୀର ହୃଦୟପଟରେ ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ରାମାୟଣ ବୃତ୍ତନ୍ତ କଦାଚ ଶ୍ରବଣ କରିନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ମଧ୍ୟ ମାତୃପରମ୍ପରା ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ଗୁପ୍ତା ଓ ଛତ୍ରାଳିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖର ସହିତ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି, କବି ସୀତାଚରିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା ହିନ୍ଦୁ ସାଧାରଣର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟର କେତେଗୋଟି ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ଚିତ୍ରଗତ କେତେକ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲୁ । ମାତ୍ର କେବଳ ନାୟକ ନାୟିକା ଘେନି କାବ୍ୟ ନୁହେଁ । ଭ୍ରଷା କାବ୍ୟର ଶରୀର, ନାୟକ ନାୟିକା ବୃତ୍ତିରୟ, ଭାବ ତାହାର ଜୀବନ, ଅଳଙ୍କାର ତ ଅଳଙ୍କାର । କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ କଥା ବୋଲିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବିବେଚନା କରୁ ।

ଭ୍ରଷା—ବଙ୍ଗଭ୍ରଷା ବଙ୍ଗଯୋଷା ସମାନ ତରଳା, ସରଳା ଏବଂ ମଧୁରନାଦିନୀ ଅଟେ । ମାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ କାବ୍ୟକାର ଯେମନ୍ତ ତାହାକୁ କିଛି ଜଟିଳା, କୁଟିଳା ଓ ପୁରୁଷନାଦିନୀ କରି ପକାଇଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ଏକଥା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ; କବି ତାହାକୁ ରାଜପୁତ୍ର-ରମଣୀ ସମାନ ତେଜସ୍ବିନୀ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଅଳଙ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ବୋଲି-ଯାଇପାରେ, କବି ସୁଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ଅତି ଅପୂର୍ବ, ଅତି ମହାର୍ଯ୍ୟ, ଅତି ସୁଗୀତ ଅଳଙ୍କାରଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟ ଅଙ୍ଗକୁ ବିମଣ୍ଡିତ କରାଇ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ

ସଞ୍ଜିତ କରାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି ଯେ, ଅଳଙ୍କାର ଭାବରେ କାବ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ହୋଇ ଚାଲୁଅଛି ।

ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଲେଖିବାକୁ ହେଉଅଛି, କାବ୍ୟରେ ବିଷୟଟିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୌରବ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଆନେମାନେ ଅକ୍ଷମ । ହିସାବ ଅନୁସାରେ ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗରେ ମେଘନାଦବଧଠାରେ କାବ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବାର ଉଚିତ । ନ ହେଲା ମେଘନାଦର ଅନ୍ୟୋଷ୍ଠ-ଦିପ୍ତା ଅଥବା ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଲକ୍ଷ୍ମଣଶକ୍ତି ଶେଳ ସକାଶେ ଆଉ ଏକ ସର୍ଗ ପାଠ ଚଳିପାରେ; ମାତ୍ର କବି ଅକାରଣ ଯେମନ୍ତ ଆଉ କେତେକ ଧର୍ମ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଯେତା ଯୁଗରେ ରାମ-ରାବଣ ସମର ସଂଘଟନ—ଯେତା ଶେଷ କଲିର ଅବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବେ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି । ମାତ୍ର ଆନେମାନେ ସମାଲୋଚ୍ୟ କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଅର୍ଜୁନ, କୀଚକ, ବୃଷନଳା, ହିଡ଼ମ୍ବା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ।

ସବୁମ ସର୍ଗରେ କୁମାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହରଧାନ-ଭଙ୍ଗର ବିକୃତରୂପେ ପୁନରାବୃତ୍ତ । ପୁଣି ମହାଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ କବି ଯେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇଅଛନ୍ତି, ବିବେକବିଶିଷ୍ଟ ସାଧାରଣ ଜଣେ ମାନବ ମଧ୍ୟ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବ । ପାବଣୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ମହାଦେବଗୁଡ଼ିକ ଶତ୍ରୁଯନ୍ତ୍ରକାରଣୀ, ତାରକ-ବିଜୟୀ ଦେବ ସେନାପତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଗୋଟିଏ କୋମଳାଙ୍ଗ ଶିଶୁମାର । ଉପାସକ ଆପଣା ଉନ୍ନତ ଚରିତ୍ର ସମସ୍ତ ଉପାସ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ପ୍ରତି ଆଶ୍ରେଣ କରିଥାନ୍ତି, ଅଥବା ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ଉନ୍ନତ ଚରିତ୍ର ସମସ୍ତ ଉପାସକର ଅନୁକରଣୀୟ । ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହିନ୍ଦୁ ଜନ୍ମନାଚରିତ୍ର ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ଉପାସକ,

ବିଦେଶୀୟ ଦେବମାନଙ୍କୁ ଏ କଥା ବୁଝାଇବାକୁ କବି ଯଥେଷ୍ଟ ଅବକାଶ ଦେଇନାହାନ୍ତି କ ?

କାବ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅନାବଶ୍ୟକ, ନୂତନଭବିଷ୍ୟତ । ହିନ୍ଦୁ କାବ୍ୟକାର ପୁରାଣକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଆନେମାନେ ଅନେକ ସ୍ୱର୍ଗନରକ ଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ୱର୍ଗ ନରକରେ ଜାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଅଧିକ କଣ ଅଛି ? ଅଧିକରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ସ୍ୱର୍ଗନରକର ଅନନ୍ତଭର ଆଶ୍ରୟ ଏଥିରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ହିନ୍ଦୁର ବିଶ୍ୱାସ, ସ୍ୱର୍ଗ ନରକରେ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ଅଧିକାରୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟ ମତରେ ଇଂରେଜ ଜେଲ ପରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦୁଇଟା ଉପାର୍ଥ—ମେଶ—ଦେବାନି ଏବଂ ଫୌଜଦାରୀ ।

କବି ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ନରକର ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି—

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶକ୍ତିଶେଳରେ ପଡ଼ିତ, ଦଶରଥଙ୍କଠାରୁ ବଞ୍ଚିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଦଶରଥ ସମସ୍ତଙ୍କରେ, ସୁତରାଂ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ସେ ସଳଖେ ସଳଖେ ଦଶରଥଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ ନାହିଁ, ନରକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାପୀର ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୁଝିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଯେତେ ଜଣାଶୁଣା ମହାପୁରୁଷ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କଲେ । ଏଣେ ରାତି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରକ୍ଷାପାଇବେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ଦର୍ଶନରେ ନିଯୁକ୍ତ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶକ୍ତିଶେଳ ସମୟରେ ଚିତ୍ତଟା ଦେଖନ୍ତୁ—ପୁତ୍ରହନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ମାରିବା ସକାଶେ ରାବଣ ଧାବିତ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଟ ଓଲଟିଲେ; ସୁଦ୍ଧା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ; କିନ୍ତୁ ରାବଣ ଯବାବ ଦେଲେ,

“ହେ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ଆଉଦିନେ ବଞ୍ଚିରହ, ଅର୍ଥାତ୍ କାଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବି, ଆଜି ତୁମ୍ଭ ଗୁରୁ ବବର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ମାରି ଆସେ ।” ଏକଥା ଶ୍ରବଣ କରି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ‘ମୌନ ସମ୍ମତ ଲକ୍ଷଣ’ ପରି ବିଶ୍ରାମ ନମନ୍ତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶିବରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଭ୍ରାତୃହେତୁର ପରାକାଷ୍ଠା !

ଏହି ସମୟ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନରେ କେହି ଯେବେ ମେଘନାଦବଧକୁ ଜାଣିବୁ କାବ୍ୟ ଓ ମହାକାବ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି, ହେଉନ୍ତୁ !

ଅଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ, ଆମ୍ଭେମାନେ କି ସକାଶେ ମେଘନାଦବଧ ପାଠ କରିବୁ ? କାବ୍ୟପାଠରେ ଆମୋଦ ଅଛି, ପୁଣି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ସମୟ କାଟେ । ଦୁଇବାଜି ପଣା ଖେଳିଲେ କିମ୍ବା ଉଦ୍ୟାନରେ ଭ୍ରମଣ କଲେ ତ ଆମୋଦ ଜାତ ହେବ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । କବି ଭୟ, ହୋଧ, ଖେଦ, ସାହସ, କରୁଣ ପ୍ରଭୃତି ରସର ଅବତାରଣା ଯେପରି କୌଶଳରେ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ବଙ୍ଗଭାଷାର ଅନ୍ୟ କାବ୍ୟରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ ସମୟରେ ପାଠକ ଯେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶ୍ବତ, ସ୍ତମ୍ଭିତ, ରୋମାଞ୍ଚିତ ଓ ଚକିତ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏ କଥା ଅଜୀବ ନିଶ୍ଚୟ । ଏହି ହିସାବରେ ମେଘନାଦବଧ ମହାକାବ୍ୟ ଓ ମାଇକେଲ ଅମର କବି, ଏହା ଧୁବସତ୍ୟ । ମାତ୍ର କାବ୍ୟପାଠର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ଆମୋଦ ସମ୍ବୋଗ ନୁହେଁ । ଆମୋଦ ସମ୍ବୋଗ ଗୌଣ, ଉପବଦନ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କାବ୍ୟ ଜନସମାଜର ଗୁରୁ ଓ ଉପଦେଷ୍ଟା । କାବ୍ୟଗତ ନାୟକ ଓ ନାୟିକାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଚରିତ୍ରଗଠନର ପରମ ସହାୟ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରଗଠନର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ମେଘନାଦବଧରୁ ଏମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ତ ଦେଖାନ୍ତୁ ତ ? ଦୁଃଖରେ ପୁଣ୍ୟରେ, ସମ୍ପଦରେ ବିପଦରେ, ଦୁର୍ବଳରେ ବିସାଦରେ କେଉଁ

ଅବସ୍ଥାରେ କେଉଁ ଚିତ୍ତ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମନରେ ଉଦିତ ହେବ ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ କରିବାଭଳି ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ତ ଅଛି କି ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମନରେ ଉଦାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଆଣି ଦେବ କିମ୍ବା ସ୍ୱାଭାବିକା ବିବେକଶକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ଦେବ, ଏମନ୍ତ କିଛି ଚିତ୍ତ ଅଛି କି ? ଅଥବା ଏମନ୍ତ କିଛି ନୈତିକ ଉପଦେଶ ଅଛି, ଯାହା କି ସମାଜର ନୈତିକ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଦୃଢ଼ କରିପାରେ ? କିମ୍ବା ମନମଧ୍ୟରେ ଏମନ୍ତ କିଛି ଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଭବ ହେବ, ଯହିଁରେ କି ଅନନ୍ତ ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ପାରିବୁ ? ତେବେ କି ସକାଶେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥର ବିକୃତ ଆକାର ଦର୍ଶନ କରିବୁ ? ହିନ୍ଦୁର ରାମାୟଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ଅଛି, ତାହା ଚିରକାଳ ଥାଉ, ତାହା ଯଦି ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣା ହୁଏ, ତାହା ମଧ୍ୟ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ରାମାୟଣପାଠ ସମୟରେ ଚିତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ନୟନରେ ନୃତ୍ୟ କରେ, ଦଟନାବଳୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷବତ୍ ପ୍ରଜ୍ଞାସମାନ ହୁଏ । ଫଟୋଗ୍ରାଫ—ଦର୍ପଣ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ପରି ଚିରକାଳ ସକାଶେ ହୃଦୟପଥରେ ଚିତ୍ତିତ ହୋଇଯାଏ, ଦଟନା ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ରାଗରେ ମନ ଧାବିତ ହୁଏ, ସେ ଧାବନ ଅବଶାନ୍ତ । ପୁନର୍ବାର ବୋଲୁଅଛୁ, ଜାଣିବୁ ଉଚ୍ଚତମ ଚରିତ୍ର ଆଦର୍ଶରେ କାବ୍ୟ ଚିତ୍ତିତ, ପଶାନ୍ତରେ କାବ୍ୟଗତ ଚିତ୍ର ଜାଣିବୁ ଚରିତ୍ରଗଠନର ପରମ ସହାୟ ।

କାବ୍ୟ ଓ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସଧାରଣ ହିନ୍ଦୁପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ ଅଛି । ପଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଲୋକପ୍ରାପ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପରିମିତ । ହିନ୍ଦୁର ଧାରଣା, ରାମାୟଣ କାବ୍ୟ, ରାମାୟଣ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ, ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଶଂସା ମଧ୍ୟ କରିନାହିଁ, ସେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣୀ ମାତର ଅନ୍ତର୍ଗାସନରେ ଚାଲିତ । ପିତୃ-ଭକ୍ତି, ସନ୍ତାନବାହୁଲ୍ୟ, ଭ୍ରାତୃହେତୁ, ପତିପତ୍ନୀପୁଣ୍ୟ

ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ରାମାୟଣରୁ ଶିକ୍ଷା କରିଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରି ପୁଅ କାମନା କରେ । ହିନ୍ଦୁ ପୁଅବଧୂ ଓ କନ୍ୟାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ, ତୁ ସୀତା ସମାନ ସଙ୍ଗ ହୋ । ଧର୍ମବଳ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ବଳ, ଏଥିର ଜାତୁଲ୍ୟମାନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରାମାୟଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏମନ୍ତକ ରାମାୟଣକୁ ବାହାର କରି ନେଲେ ହିନ୍ଦୁର ହିନ୍ଦୁ ଆଧାରହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଯଦି କିଛି ଗୌରବ କରିବାର ବସ୍ତୁ ଆସ, ତାହା ବେଦ, ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣ । ରାମାୟଣର ତଥା ବିବିଧ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ହିନ୍ଦୁ ଗତ-ସର୍ବସ୍ତ, ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁର ପ୍ରକୃତ ଗୌରବ-ସ୍ତମ୍ଭ-ରୂପକୁ କେହି ସ୍ପର୍ଶମଧ୍ୟ କରି ପାରନାହିଁ, ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ତମ୍ଭର ମୂଳଦୁଆ ହିନ୍ଦୁ ହୃଦୟରେ ନିହିତ, ରୂପା ଧ୍ରୁବଲୋକ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ସ୍ପର୍ଶୀ, ସ୍ତମ୍ଭଲଗ୍ନ ରତ୍ନବିଜର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ହିନ୍ଦୁର ଶିର-ଉପଶିର ବାହା ରକ୍ତ ହିନ୍ଦୁରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଏହି ପରମ ପୂଜ୍ୟ ଦେବ-ମନ୍ଦିର କନ୍ୟା ତହିଁର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବପ୍ରତିମା ଗୁଡ଼ିକୁ କେହି ଭିନ୍ନ ରୂପରେ କଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପରେ ଚିନ୍ତିତ କଲେ ହିନ୍ଦୁ ହୃଦୟରେ ଆଘାତ ଲାଗିବାର କଥା । ଏଥି ସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ କଥା କହିଲୁଁ ।

(ଭ. ସା. ୮୮୨ ସଂଖ୍ୟା)

ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦରରେ ଓଲଟାଜ ଜାତି

ଠିକ୍ କେଉଁ ସମୟରେ ଉତ୍କଳଭୂମି ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଶକ୍ତିସମୃଦ୍ଧତା ପ୍ରଥମେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲା, ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା ସହଜଯାଏ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଯେ ଓଲଟାଜ ଜାତି ଉତ୍କଳରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ନିଃସଂଶୟରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ।

କେବଳ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ହିଁ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ଭୂମିର ଉନ୍ନତିର ମୂଳ କାରଣ, ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ଅଟେ । ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ବାସ, ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ଶକ୍ତି ସେଥିର ଜାତୁଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ସ୍ଥଳ । ବାଣିଜ୍ୟବ୍ୟପଦେଶରେ ସେମାନେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବାଂଶରେ ଆପଣା ଆପଣା ଗୌରବ ଓ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସାବଧୌମ ରାଜଦଣ୍ଡ ତୁଳାଦଣ୍ଡର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଏହି ସେ ପୃଥିବୀର ଅର୍ଦ୍ଧଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଆମେରିକା ଆବିଷ୍କାର; ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟପଦେଶହିଁ ସେଥିର ମୂଳାବୃତ୍ତ କାରଣ ଅଟେ ।

ଅତି ସୁଦୂର କାଳରୁ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟବାସୀମାନେ ରତ୍ନଗର୍ଭା ଭାରତଭୂମିର ନାମ ଅବଗତ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ମାର୍ଗ ଅବିଦିତ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାପାରରେ ଲିପ୍ତ ହେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପାରସ୍ୟ, ସୁଏଜ, ମିଶର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥଳମାର୍ଗରେ ଯାଇ ବହୁ ମୁଲ୍ୟରେ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ବିପଣୀମାନଙ୍କରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ଭାରତକୁ ଆସିବାର ଜଳମାର୍ଗ ଥିବାର ସମ୍ଭବ, ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ଫର୍ଦ୍ଦକାଲ ଯାବତ୍ ସେମାନେ ମନରେ ଗୋପନ କରିଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାବିକ ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତାଙ୍କଦ୍ଵାରା ଉତ୍କଳାଶା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦକ୍ଷିଣପର୍ବତ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବାରୁ ଶବ୍ଦଦର୍ଶୀ ଗୁପ୍ତପ୍ରାୟ ପଲ ପଲ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ବଣିକ୍ ଭାରତଭୂମିରେ ପଡ଼ିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ଜାତି ସହିତ ଉତ୍କଳର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଦୁଇ ଭାଗ କଥା ବୋଲିବା ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ ।

ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୀୟ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ତ୍ତିଗିଜ ଜାତି ଗୋତରୁକନା ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ — ଏହିମାନେ ଉତ୍କଳ-

ତରଙ୍ଗସଙ୍କୁଳ ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ବାଟ କଡ଼ାଇ ସର୍ବସ୍ୱ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଏହି ଜାତି ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସୁମାତ୍ରା ଓ ଯବ ଦ୍ୱୀପରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖଟି ଥିଲା । ଅନ୍ତ ପୂର୍ବକାଳରୁ ତାମ୍ରଲତ୍ତ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ନାମ ସାଗରଗର୍ଭସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପବାସୀମାନଙ୍କୁ ବିଦିତ ଥିଲା । ନୌବାଣିଜ୍ୟ ବିତ୍ତପୁରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ବନ୍ଦର ବାଲେଶ୍ୱର । ଓଲ୍ଲହାଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପରୁ ଆସି ଉତ୍କଳଭୂମି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ପୂର୍ବ-ଉତ୍ତରବାହିନୀ ବଳଙ୍ଗ ନଦୀର ବାଲିଘାଟ ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବାହାରି ଯାଇଅଛି, ତାହାର ନାମ ଓଲ୍ଲହା ନାଳ । ସର୍ବପ୍ରଥମ ଓଲ୍ଲହାଜ ବୋଇତ ସେହି ନାଳରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବାରୁ ଓଲ୍ଲହାଜ ନାଳ (ବା କଥିତ ନାମ ଓଲ୍ଲହା ନାଳ) ଏହି ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିଅଛି । ଏହି ନାଳର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଏକ ହୋଣ ଅଟେ । ଆନେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଅଛୁଁ ୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ନାଳଟି ଦେଶୀୟ ଗୋଡ଼ମାନଙ୍କରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ପ୍ରାୟ ପୋତା ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ନାଳକୂଳରେ ଯେ ସମସ୍ତ ବଙ୍କଶାଳ ଓ ଗୋଦମାନ (ବୋଇତ ନିର୍ମାଣସ୍ଥାନ ଓ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥାନ) ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା, ସେଥିର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ । ନାଳର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି, ତାହାର ନାମ ଓଲ୍ଲହାସାହି । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଓଲ୍ଲହାଜମାନଙ୍କର ଖଟି ଓ ଦୋକାନ ଥିଲା । ଏହି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ବିଶାଳ ସମାଧିସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୂଚରେ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଗ୍ରାମଟି ଇଂରେଜ ବାହାଦୁରଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏହା

ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଖାସମାହାଲ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର ଏହାର ସରବରକାର ଅଟନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଗ୍ରାମର ନାମ ଦିନାମାର ଡଙ୍ଗା, ଅପଭ୍ରଂଶ ନାମ ଡଙ୍ଗେମାର ଡଙ୍ଗା । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଦିନାମାର ଜାତିର ଖଟି ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଟାଉନର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ପୂର୍ବ ଫରସୀ ବଣିକମାନଙ୍କର ଖଟିର ନାମ ଫରସୀଡଙ୍ଗା । ଏହି ସ୍ତୁତ୍ତ ଗ୍ରାମଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଫରସୀମାନଙ୍କ ଖାସ ଦଖଲରେ ଅଛି । ଇଂରେଜ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଧିବିଧାନ ଏଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଦେଶର ଚନ୍ଦନନଗରସ୍ଥ ଫରସୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ସରବରକାର ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ସର୍ବଶେଷରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆଗମନ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । କାରଣ ସେମାନେ ସହର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରି ନାହାନ୍ତି, ବଳଙ୍ଗ ନଦୀର ମୁହାଣ ବଳରାମଗଡ଼ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଖଟି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଇସ୍ଲାମିକ୍ ଗୁମ୍ଫା ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଜମିଦାରମଣ୍ଡଳ ବଂଶ ତାହାର ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗୁରୁ ଜାତି ପ୍ରଥମେ ଉତ୍କଳଭୂମିରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ପ୍ରଧାନ ଖଟି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ବଳଙ୍ଗ ନଦୀମୁହାଣ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗର୍ଭର ନୁହେଁ ଏବଂ ନଦୀ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୀଣକାୟା ଓ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ୱଳ୍ପଜଳବିଶିଷ୍ଟ । ସାଗରଗାମୀ ବିଲୁପିତ ବଡ଼ ବଡ଼ ବୋଇତ ଏହି ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ସହଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ନଦୀମୁହାଣଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୨ । ୩ ହୋଣ ଦୂରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନଙ୍ଗର କରି ରହିବାକୁ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟା

ପକାଇ ଚିହ୍ନିତ କରାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ବାଲେଶ୍ଵର-
ବାସୀମାନେ ତାହାକୁ ବାହାର ବସ୍ତୁ ସ୍ଥାନ ବୋଲନ୍ତି ।
ଆନ୍ଦେମାନେ ପ୍ରବେଶ କହିଅଛୁ ବାଲେଶ୍ଵର ନୌବାଣିଜ୍ୟ
ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ଚରକାଳ
ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ସୁଲଭ । ଏ ସ୍ଥାନରେ
ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତୁ, ଚାଉଳ, ଲୁହା, ଲବଣ,
ବନଜଦ୍ରବ୍ୟ ଚରପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଚଣ୍ଡୁଳ ଓ
ବନଜଦ୍ରବ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟ
ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏକ ସମୟରେ ଇଞ୍ଚୁସୋପୀୟ
ଅପ୍ସରମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା
ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର ମକାଶେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଚାଲି
ବସୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଶୁଣିବାର କଥା ଅଟେ ।
ବାଲେଶ୍ଵର ଲୌହରେ ବଙ୍ଗଦେଶ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ-
ଥିଲା । କଲିକତାର ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ବାଲେଶ୍ଵର
ଲୌହ ଉଚ୍ଚ ଦରରେ ବିକ୍ରୟ ହେଉଥିବାର କଥାଟା
ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଐତିହାସିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ
ହୋଇଅଛି । ବାଲେଶ୍ଵର ଟାଉନର ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ
ପୁରୁଣା ବାଲେଶ୍ଵର ଗ୍ରାମରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲୁହାର
କାରଖାନା ଥିଲା । କର୍ମକାରମାନେ କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ର
ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ସହଜ ଉପାୟରେ କି ପ୍ରକାର ୩୦ ।
୪୦ ମହଣ ଭାରବିଶିଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାଳିବାକୁ ସମର୍ଥ
ହେଉଥିଲେ, ଆନ୍ଦେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଲ୍ଲନା
କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ପୁରୁଣା ବାଲେଶ୍ଵରର ଲୌହ-
କାରଖାନାଗୁଡ଼ିକ ଯେ କେବଳ ଦେଶୀୟ ବୋଇତର
ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ତାହା
ନୁହେଁ, ବିଲ୍ଲିତ ବୋଇତଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ
ସଜ୍ଜା କରୁଥିଲେ — ସେଦିନ ଯାଇଛି । ବାଲେଶ୍ଵର-
ବାସୀମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ପେଟିକଣ୍ଡା ସକାଶେ
ବିଲ୍ଲିତକୁ ଚାଲି ବସୁଅଛନ୍ତି । ବିଶାଳ ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରାୟ
ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ସ୍ଥାନର ଲବଣ ଅଭାବ ବାଲେଶ୍ଵର ଦୂର
କରୁଥିଲା । ଭଗବାନ ବାଲେଶ୍ଵର ଓଲଟଳେ କୋଟି
କୋଟି ମହଣ ଲବଣ ତାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଥାଉ,

ଭଗବାନଙ୍କର ସେହି ଭଣ୍ଡାର ଅସଂଖ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ
ଥାଉ ।

ନଦୀର ସଙ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣତା ତଥା ବାଣିଜ୍ୟର ବିକଳ
ବିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ବିଲ୍ଲିତ ବଣିକମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ
ପ୍ରଧାନ ଖଟି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ହୁଗୁଳିରେ
ଓଲଟାଜ, ଶ୍ରୀରାମପୁରରେ ଦିନମାର, ଚନ୍ଦନନଗରରେ
ଫରାସୀ, ସବ୍‌ଶେଷରେ ସୁଭାନଟି ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ
ଇଂରେଜମାନେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ଆନ୍ଦେମାନେ
ଯେଉଁ ସମୟର କଥା ବୋଲୁଅଛୁ, ସେ ସମୟରେ
କଲିକତା ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇା ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା ।

ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଓଲଟାଜମାନେ ପ୍ରଥମ
ପଦାର୍ପଣ କରିଥିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ
ଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଓଲଟାଜମାନଙ୍କର
କାରବାର ବିଶେଷ ବହୁଳତା ଲାଭ କରିଥିବାର
ସମ୍ଭବ । ସେମାନଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ କାରବାର
ଏତେଦୂର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ, ସେ ସମସ୍ତ
ନିରପଦରେ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ହୁଗୁଳି ଗ୍ରାମରେ
ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ ଓ ସେନାନବେଶ ସ୍ଥାପନ
କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ହୁଗୁଳିସ୍ଥ ଓଲଟାଜମାନଙ୍କର
ଖସଟେଇସ ଦୁର୍ଗର ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଇଂରେଜ-
ମାନଙ୍କର କଲିକତାସ୍ଥ ଫୋର୍ଟ ଉଲ୍ଲିୟମ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ
ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଫୋର୍ଟ ଉଲ୍ଲିୟମ ଦୁର୍ଗର
ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ସନ ୧୭୫୭ ସାଲରେ ଆରମ୍ଭ ସନ
୧୭୭୩ ସାଲରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଦୁର୍ଗ
ନିର୍ମାଣରେ ତିନି କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଅଛି ।
ମାତ୍ର ଓଲଟାଜ ଖସଟେଇସ ଦୁର୍ଗ କେବେ ନିର୍ମିତ ଓ
ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା, ଜାଣିବାର
ଉପାୟ ନାହିଁ । ଫୋର୍ଟ ଉଲ୍ଲିୟମଠାରୁ ଖସଟେଇସ
ବହୁ ଗୁଣରେ ନିକୃଷ୍ଟ ଥିଲା, ଏକଥା ନିଶ୍ଚିତରୂପେ
ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ଆନ୍ଦମାନଙ୍କର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ,

ଓଲଟାଜ ଦୋକାନ ସହୃଦ ଖସଟେଉସର ଚନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଲ୍ଲୁତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସୌଭାଗ୍ୟର କାରଣ ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ପୂର୍ବଭାଗରେ ବଣିକ-ସମିତି ଉପାଧିକାରୀ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ବଣିକଦଳ ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖଟି ସ୍ଥାନ ଥିଲା ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ଵୀପରେ । କାରଣ ସେମାନେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଥମେ ଉତ୍ତମବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନକୁ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଵରୂପ କରି ସାଗରସ୍ଥ ଦ୍ଵୀପ-ସମୂହ, ପୂର୍ବ-ଉପଦ୍ଵୀପ, ବଙ୍ଗଦେଶ, ଉତ୍କଳଦେଶ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ କାରବାର କରିବା ବିଶେଷ ସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା । ସର୍ବଥମ ବଙ୍ଗୋକଳ ଦେଶରେ ଇଉରୋପୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ବିଶେଷ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ବିଶେଷ ଲାଭଜନକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ବଣିକ-ସମିତି ନିୟୁତ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶୂଳମାନଙ୍କ ଅସାଧୁତା ଓ ଚୈର୍ଯ୍ୟାପବ୍ୟରୁ ସେମାନେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ବଣିକ-ଦଳର ବଲ୍ଲୁପ୍ରାନ୍ତି ଆନ୍ତମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଅସତର୍କ ଜାତି ସହୃଦ ଫର୍ଦ୍ଦକାଳ ସଫର୍ଗରେ ଯେ ନିତାନ୍ତ ଅଶୁଭ ଫଳ ଲାଭ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏକଥାର ପ୍ରମାଣ ନିମନ୍ତେ ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ ଅନାବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅନଭିଜ୍ଞ, ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଜାତିର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶୂଳମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମୁନବର ସଫନାଶ କରିବାକୁ ଚତୁର୍ପର, ସେ ଜାତି କିପରି ଚରିତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଅନୁମାନ କରିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମଧ୍ୟ ଓଲଟାଜ ଡକାଇତ-ମାନେ ଆଗକାଳ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଖଟି ସ୍ଥାପନ କରି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଚୋରି ଡକାଏତି କରୁଥିବାର ଆମ୍ଭମାନ ପୁସ୍ତକାଦିରେ ପାଠ କରିଅଛୁ । ଓଲଟାଜ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଡକାଏତି ଗଞ୍ଜାଲିଶ ନାମ ଅଦ୍ୟାବଧି ବହୁ ଲୋକ ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେହିତସାଗର, ସୁଏଜ, ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବାରୁ ଇଉରୋପୀୟ ପୋତମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନ ଯେପରି ସହଜସାଧ୍ୟ ଓ ସ୍ଵଳ୍ପକାଳ ସାପେକ୍ଷ ହୋଇଅଛି, ପୂର୍ବେ ସେପରି ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ବାଷ୍ପୀୟପୋତ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଏବଂ ପୋତମାନ ମଧ୍ୟ ନିକୃଷ୍ଟ ପ୍ରଶାଳୀରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳଚରଣସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଟଲାନ୍ଟିକ ମହାସାଗର ଅତିକ୍ରମ ଏବଂ ଆଫ୍ରିକାର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବେଷ୍ଟନ କରି ଆସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଅର୍ଦ୍ଧାଲ ସହାୟତାରେ ପୋତମାନ ଚାଲିତ ହେଉଥିବାରୁ ଖୁବ୍ ଅନୁକୂଳ ପବନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଷରୁ ନ୍ୟୁନରେ ଭାରତକୁ ଆସିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରତିକୂଳ ପବନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ କୌଣସି କୌଣସି ବୋଇତକୁ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଷାଧିକ କାଳ କ୍ଷେପଣ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ମାର୍ଗର ଦୁର୍ଗମତା ଓ ସ୍ଥିତିର ଅସ୍ଥିରତା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣରୁ ପୂର୍ବେ ଇଉରୋପୀୟ ଲଳନାମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଇଉରୋପୀୟ ଚରିତ୍ରସ୍ଥାନ ଲୋକମାନେ ଏ ଦେଶୀୟ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଫର୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଫିରିଙ୍ଗି ବୋଲାଯାଏ । ବିଶେଷରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଜାତି ମାଲୟଦେଶୀୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଫର୍ଗରେ ଏହି ଜାତିର ବାହୁଲ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭମାନେ ବାଲେଶ୍ଵର ଓଲଟା ସାହରେ ଉକ୍ତ ଜାତୀୟ କେତେଗୋଟି ଜରାଶ୍ରୀ ରମଣୀ ଦେଖିଥିଲୁ । ବୋଧ କରୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରୁ ସେହି ବଂଶ ବଲ୍ଲୁତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଫିରିଙ୍ଗି ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ବୋଲି; ମାତ୍ର ସେହି ବଂଶଜ ଏନ୍ତୁ ପେନ୍ତୁମାନେ ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶସମ୍ବନ୍ଧ କୁଳୀନ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଡବ୍ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବିଶିଷ୍ଟ, ସେ କଥା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଏମନ୍ତ କି କୌଣସି ଆର୍ଯ୍ୟସନ୍ତାନ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଏନ୍ତୁପେନ୍ତୁ ବଂଶଜ

ବୋଲି ପରଚୟ ଦେବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁ, ଇୟୁରେପୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଲନ୍ଦାଜ ଜାତି କିପରି ଶିଥିଳଚରଣ ଓ ବିଳାମପରାୟଣ । ବିଳାସ ବ୍ୟସନ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥସାମୟ ଅଟେ । ଓଲନ୍ଦାଜ ବଣିକ-ସମିତିର ନିୟୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀଗୁଣ୍ଡମାନେ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ବର୍ତ୍ତନ ପାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ଅସଙ୍ଗତ ବାବୁଗିରି ଚକ୍ର ନ ଥିଲା । ତାତ୍କାଳିକ ଓଲନ୍ଦାଜମାନେ ବିଶେଷ ଆଡ଼ମ୍ବରପ୍ରିୟ ଓ ବ୍ୟୟଶୀଳ ଥିଲେ; ସୁତରାଂ ମୁନିବ ଗନ୍ତାଘର ଲୁଣ୍ଠନ ଭଳି ସେମାନଙ୍କର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନ ଥିଲା । କଥିତ ଅଛି, ହୁଗୁଳିସ୍ତ ଓଲନ୍ଦାଜ ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀଗୁଣ୍ଡଙ୍କ ବ୍ୟୟ ବାର୍ଷିକ * ସହସ୍ର ଟଙ୍କାରୁ ନ୍ୟୁନ ନ ଥିଲା । ବଙ୍ଗୋଦକଳ ଦେଶୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ବିଶେଷ ଲଭକର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସୁମାତ୍ରାସ୍ଥିତ ଓଲନ୍ଦାଜ ସମିତିର ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀଗୁଣ୍ଡ ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି ଏତଦେଶୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ । ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପରେ ଓଲନ୍ଦାଜମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କାରବାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ବଣିକଦଳ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ସୁମାତ୍ରା ବାଣିଜ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ବଣିକ-ଦଳର ଲୋକସାନ ହେବାରୁ ସେ ସ୍ଥାନର ଦୋକାନ କୋଠି ଓଲନ୍ଦାଜମାନଙ୍କୁ ବଦଳ ଦେଇ ସେମାନେ ଭାରତୀୟ ଓଲନ୍ଦାଜ କାରବାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେହି ସୂତ୍ରରେ ବଙ୍ଗଳାର ହୁଗୁଳି ଓ ବାଲେଶ୍ୱରର ଓଲନ୍ଦା ସାହି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି । ମାନବ ଜାତିର ଅଦୃଷ୍ଟଲିପିର କ୍ଷଣଭଙ୍ଗରତାର ପରଚୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଓଲନ୍ଦା ସାହିରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ସମାଧିସ୍ତମ୍ଭ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି । ସେହି ସମାଧିସ୍ତମ୍ଭରେ ଅଙ୍କିତ ଲିପି ଯଥା:—

ପ୍ରଥମ ସ୍ତମ୍ଭଟି ସମନ୍ୱିତ୍ୱଜାକୃତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂଜର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଫୁଟ, ସ୍ତମ୍ଭର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୩୦

ଫୁଟ ଅଟେ । ସ୍ତମ୍ଭରେ ଅଙ୍କିତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । କେବଳ ଏକ ଧାଡ଼ିରେ ଏହି କେତୋଟି ମାତ୍ର ଅକ୍ଷର ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ—

N B E L L A S Y J L Y

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତମ୍ଭଟି ମଧ୍ୟ ସମନ୍ୱିତ୍ୱଜାକୃତ । ସମାଧି-ସ୍ତମ୍ଭର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାହୁ ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଫୁଟ, ଉଚ୍ଚତା ୨୫ ଫୁଟ । ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ପୃଷ୍ଠରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଫଳକରେ ଏହି କେତୋଟି ଅକ୍ଷର ଅଙ୍କିତ ଅଛି—

L	I	M	S						
x	x	x	x	G	G	R	A	A	F
I	S	E	V	L	N	G			
N	O	B	I	I	T				
V	L	M	B						
0	6								
M	I	C	H	I	E	I	L	L	I
B	V	R	G	G	R	A	A	F	
V	A	N	S	E	V	E	M		
H	V	I	S	E	N	O	B	I	I
2	3								

ଏହି ଦୁଇ ଗୋଟି ସମାଧିସ୍ତମ୍ଭ ଭଲ ପ୍ରାୟ ଭୂମିସ୍ତଲ୍ଲଗ୍ନ ଆଉ ଦୁଇ ଗୋଟି ଇସ୍ପକନିର୍ମିତ ସମାଧି ଅଛି ବୋଧ କରୁଁ, କୌଣସି ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମୀଗୁଣ୍ଡ ଏହା ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ଅନନ୍ତ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ଅଛନ୍ତି ।

ଓଲନ୍ଦାସାହିର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଶିଳଣୟୁକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁମ୍ଫା ଗୁଡ଼ି ଶତ ଶତ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପି ପ୍ରକୃତ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବିଜୟୀ ଖର ସମାନ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି । ବୋଧ କରୁ, ଏହି ଗୁଡ଼ିଟି ଓଲନ୍ଦାଜ ଜାତିର ଭଜନାଳୟ ଥିଲା ।

(ଉ.ସା. ୧ମ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା)

ଗୋଷ୍ଠ

ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ବା ହିସ୍ତାକଳାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ସ୍ୱର୍ଗାୟ ନାମୋତ୍ତାରଣ ପୂର୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣାୟ ଗୋଷ୍ଠପତିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ବିଧି । ଗୋଷ୍ଠ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୁ ତଥା ବଣ ପରିଗ୍ରହକ ଅଟେ । ଭାରତବର୍ଷବାସୀ ଯାହାର ଗୋଷ୍ଠ ନାମ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦଟି ଆର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁ ଏହା ଆରଗୟ ଶବ୍ଦ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ରବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆନୁମାନଙ୍କ ଆବିଷ୍କରଣ ମାନେ ଆସିଲା । ମହାଦେବର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଆଗମନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଥମେ ସିନ୍ଧୁନଦୀକୂଳ ବା ସିନ୍ଧୁ ଦେଶରେ ବାସ କରିଥିବାରୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଜାତିମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁ ଜାତି ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଆରବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ସକର ନାହିଁ, ସକାର ହକାର ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଯଥା,—ସିନ୍ଧୁଜାତି = ହିନ୍ଦୁ-ଜାତି, ସପ୍ତାହ = ହପ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି । ସେ ଯାହାହେଉ ଜାଣିବୁ ହିସ୍ତାକଳାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଗୋଷ୍ଠପତି ରୂପେ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ପୂର୍ବକ କି ସକାଶେ ଆମ୍ଭ ପରିଚୟ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ ।

ବ୍ୟାକରଣ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ‘ଗୋଷ୍ଠ’ ଶବ୍ଦ ଏହିପରି ସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ, ଯଥା;—ଗୋ+ଷ୍ଠେ+ତ=ଗୋଷ୍ଠ । ଗାନ୍ଧାରୀୟ ଇତି ଗୋଷ୍ଠ । (ଗବତେ ଛେୟୁତି ପୂର୍ବେ ପୁରୁଷାନ୍ ଯତ୍ ଇତି ଉଚ୍ଚାର । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଭାବାର୍ଥ ଅଟେ ।) ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦୁଇପ୍ରକାର ସାଧନାନୁସାରେ ଗୋ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତଅର୍ଥ ଗୋରୁ-ମାନଙ୍କର ହାଣକାଣ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଗୋଷ୍ଠ ଯେଉଁସ୍ଥାନରେ ବାସ କରି ରଥା ପାଇଥାଆନ୍ତି ବା ନିରାପଦ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଗୋଷ୍ଠକୁ ରଖାଯାଏ । ଏହାର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଗୋହାଳ, ଝୁଆଡ଼, ଅଜି ଇତ୍ୟାଦି ହୋଇ-ପାରେ ।

ଆଦିମ କାଳରେ ଭାରତବର୍ଷସ୍ଥ ନବାଗତ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ପଶୁପାଳନ ଏକମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣରେ ତାହୁଣ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା ବା କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରି ନଥିଲେ । ପଶୁପାଳର ବୃଦ୍ଧି ଓ ନିରାମୟରେ ରହିବା ସକାଶେ ବେଦୋକ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୂକ୍ତରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଚିତ୍ତବେଦ ଅଷ୍ଟମମଣ୍ଡଳରୁ କେତେଗୋଟି ସୂକ୍ତରେ ଗୋଧନ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ନବାଗତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସିନ୍ଧୁ ଓ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଷୁଦ୍ର ଷଦ୍ର ପଲ୍ଲିସମାଜ ସ୍ଥାପନ କରି ବାସ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ତତ୍କାଳେ ସମସ୍ତ ଭାରତଭୂମି ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଏବଂ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିଷ୍ଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆନୁମାନଙ୍କ ପୁରାତନ ମହର୍ଷି ମାନେ ସମସ୍ତେ କିଛି ବନବାସୀ ଓ ତପସ୍ୟାଗୁରୁ ନ ଥିଲେ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରୂପ ପଲ୍ଲିସମାଜରେ ଦାରା ପୁଷ୍ପ ପରିବାର ସହିତ ଥୋକେ ରହି ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ଏକମାତ୍ର ଗୋଧନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ରାଜଧାନୀ-ମାନଙ୍କରେ ରାଜାଙ୍କୁ କୋଷାଗାର ଅର୍ଥାତ୍ ଖଜଣାଖାନା ସ୍ଥାପିତ ଅଛି, ଆଦିମ ସମୟରେ ପଲ୍ଲିପତି ରୂଷିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜାଣିବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୋଧନର ଗୋଷ୍ଠ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋହାଳ ପଲ୍ଲିପତି ବାସସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ରହୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଯେପରି ରାଜ୍ୟ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ, ଆଦିମ କାଳରେ ସେହିପରି ପଲ୍ଲିପତି ରୂଷିଙ୍କ ଅଧିକୃତ ସ୍ଥାନ ଗୋଷ୍ଠ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା । ଦଳପତି ଅଧୀନରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଅଧିବାସୀ ଆପଣା ଆପଣା ପଲ୍ଲିପତି ଗୋଷ୍ଠବାସୀ ବୋଲି ଆମ୍ଭ ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେ । ଗୋଷ୍ଠ ଶବ୍ଦଟି ତତ୍କାଳେ ରାଜ୍ୟ ବା ଜିଲ୍ଲା ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ଅସଂଖ୍ୟ ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖା ଏବଂ ଅସଂଖ୍ୟାଂଶତ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ

ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷର ସର୍ବସ୍ତ୍ର ବିକାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ବା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହିନ୍ଦୁ-କଳାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ଆଦ୍ୟମ ଗୋପବୀରୀ ବୋଲି ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଆନ୍ତେମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ଦ୍ଵିତତ୍ତ୍ଵାବିଷୟ ଜଣ ଗୋପପତିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଯଥା -

“ଶାନ୍ତିଲ୍ଲ କାଶ୍ୟପ ଶ୍ରେବ ବାତ୍ସ୍ୟଃ ସାବର୍ଣ୍ଣିକ ସୁଥା ।
ଭରଦ୍ଵାଜୋ ଗୌତମସ୍ତୁ ସୌକାଲୀନସୁଥାପରଃ ।
କଲ୍ଲିଷ ଶ୍ଵାଗି ବେଶ୍ୟସ୍ତୁ କୃଷ୍ଣାସେୟ ବଶିଷ୍ଠକୌ ।
ବିଶ୍ଵାମିତ୍ରଃ କୃଶିକସ୍ତୁ କୌଶିକସ୍ତୁ ତଥାପରଃ
ଦୃତ କୌଶିକ ମୌଦଗଲ୍ୟୌ ଆଳମ୍ପ୍ୟାନଃ ପରାଶରଃ
ସୌପାୟନସୁଥାସିନ୍ଧୁ ବାସୁକୀ ରେହତସୁଥା ।
ବୈୟାହ ପଦ୍ୟକଶ୍ରେବ ଜମଦଗ୍ନସୁଥାପରଃ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶତ ବୈଗୋପା କଥିତା ପୂର୍ବ ପଣ୍ଡିତେ ।
ମାନବ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଚତୁର୍ବିଂଶତ
ଗୋତ୍ରପତିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା । ତଥାହ ମନୁଃ—

“ଜମଦଗ୍ନି ଭରଦ୍ଵାଜୋ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ରା ତ୍ରଗୌତମ
ବଶିଷ୍ଠ କାଶ୍ୟପାଗସ୍ତ୍ୟା ମୁନୟୋ ଗୋପ କାଶିଃ
ଏତେଷାଂ ଯାନ୍ୟ ପତ୍ୟାନ ତ ନ ଗୋତ୍ରାଣି ମନ୍ୟତେ
ସୌକାଲୀନ୍ୟକ ମୌଦଗଲ୍ୟୋ ପରାଶର ବୃହସ୍ପତି
କଞ୍ଚନୋ ବିଷ୍ଣୁ କୌଶିକୌ କାତ୍ୟାୟନାତ୍ରେୟ କାନୁକାଃ
କୃଷ୍ଣାତ୍ରେୟ ସାଙ୍କୁତିସ୍ତ କୌଶିଲ୍ୟୋ ଗର୍ଗ ସଂଜ୍ଞକଃ ।
ଆଜି ରସ ଇତି ଖ୍ୟାତଃ ଅନାବୁକାଶ୍ୟ ସଞ୍ଜିତଃ
ଅବ୍ୟ ଜୈମିନି ବୃଦ୍ଧାଶ୍ୟାଃ ଶାନ୍ତିଲ୍ଲ ବାହ୍ୟ ଏବ ତ
ସାବର୍ଣ୍ଣ୍ୟାଲୟମ୍ୟାନବୈୟାହ ପଦ୍ୟସ୍ତୁ ଦୃତ କୌଶିକଂ ।
ଶକ୍ତିଃ କାଶ୍ଵାୟନ ଶ୍ରେବ ବାସୁକୀ ଗୌତମ ତଥା
ଶୁନକଃ ସୌପାୟନ ଶ୍ରେବ ମୁନୟଃ ଗୋତ୍ର କାଶିଃ
ଏତେଷାଂ ଯାନ୍ୟ ପତ୍ୟାନ ତାନ ଗୋତ୍ରାଣି ମନ୍ୟତେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଅଧ୍ୟାପକନର ଚରମ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଆପଣାମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁଜାତି ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ପରମ-ପୂଜ୍ୟାୟ ଜଗତସ୍ଥ ସର୍ବଜାତି ସମ୍ମାନାୟତ୍ତ ବେଦ-ବିଧିମାନ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଅତି ଜନ୍ମନ୍ୟରୂପ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନରେ ନିୟୁକ୍ତ । ବେଦସ୍ମୃତ ମହାଦେବତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ ଦୁଇ ପଶୁରି ପରିମିତ ଉପଲ ଖଣ୍ଡରୂପେ କାକ ଖ୍ୟେନ ପ୍ରଭୃତି ମାନଙ୍କ * * * ପଦାର୍ଥରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ ବିରାଜିତ ଅଛନ୍ତି, ତଦ୍ରୂପ ଗୋତ୍ରପତି ମହର୍ଷିମାନେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଚର୍ଯ୍ୟାଗ୍ ଜାତିରେ ପରିଣତ ହେବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ ।

ଭରଦ୍ଵାଜ ଋଷି = ଭଦ୍ରଭଦ୍ରଲିଆ ପକ୍ଷୀ ।

କାଶ୍ୟପ = କଇଁଛ ।

କୃଷ୍ଣାଶ୍ୟ = କଣ୍ଡୁଶ୍ରୀ ।

କୃଷ୍ଣାସେୟ = କୃଷ୍ଣମୃଗ ।

ନାଗେଶ୍ଵର = ନାଗଶାପ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଥୋକେ ଅଜ୍ଞ ଲୋକେ ଭଦ୍ରଭଦ୍ରଲିଆ ପକ୍ଷୀ, ନାଗଶାପ ଓ କଇଁଛ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଗୋତ୍ରପତିରୂପେ ନମସ୍କାର କରୁଥିବାର ଲେଖକ ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ଲେଖକ ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିଅଛନ୍ତି କୌଣସି ଗଡ଼ଜାତରେ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାର ଶମ୍ଭର ମାଂସ ରୁଚିପୂର୍ବକ ଉଷଣ କରନ୍ତି । ଲେମଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପରିଷ୍କାର କରି-ଦେଲେ ମନୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁସାରେ ବିଟ ବରାହକରେ ଆପଣି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମୃଗମାଂସ ସେହି ପବିତ୍ର ପରିବାରରେ ନିଷିଦ୍ଧ, କାରଣ ମୃଗ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରର ଗୋପ ଅଟନ୍ତି । ଇତି ।

(ମୁକୁର ମୁଦ୍ରଣ-୧୯୧୭ ସଂଖ୍ୟା ଫାଲଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର ୧୯୧୮)

ମେଘଦୂତର ବଞ୍ଚାନୁବାଦ

(ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶିଳଚନ୍ଦ୍ର ପାଲିତ କୃତ,
ଦ୍ରୁପା ଏବଂ କାଗଜ ଅତି ସୁନ୍ଦର; ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୯ ମାତ୍ର ।)

ମହାକବି କାଳିଦାସକୃତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟର ଯେପରି ଅନୁବାଦ ହେବାର ଉଚିତ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଏହି ଅନୁବାଦଟି ଠିକ୍ ତତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ନିଶ୍ଚୟ-ରୂପେ ବୋଲାଇପାରେ ଭାଷାରେ ଏହାଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅନୁବାଦ ହୋଇ ନ ପାରେ । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ଭାବନିତୟ ଦୃଢ଼ପୂର୍ଣ୍ଣତା କରାଇବା ସକାଶେ ଯାହା କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ, ଅନୁବାଦକ ମହାଶୟ ସେଥିର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଯୁକ୍ତି କରିନାହାନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ-ଭାଷାରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ବା ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଅଛି ।

ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ବିଶଦ ସୁଖବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ, ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଟୀକାସ୍ୱରୂପ ହେଇଅଛି । ଟୀକାରେ ଶ୍ଳୋକଗତ କଠିନ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ସରଳ ଚଳିତ ଅର୍ଥ ଦିଆଯାଇଅଛି । ମୂଳ ସହିତ ଅନୁବାଦ ମିଳାଇ ପାଠ କରିବା ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଶେଷଭାଗରେ ସମସ୍ତ ମୂଳଶ୍ଳୋକ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥଗତ ନଦୀ, ପର୍ବତ ଓ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥାନର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବିବରଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ପରିଚୟ କରାଇଦେବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁବାଦକ ମହାଶୟ ଯୁକ୍ତି କରିନାହାନ୍ତି । ଆନୁମାନେ ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିପାରୁ, ଏହି ସମାଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶକ୍ତିକ ପାଠ କଲେ ଉତ୍ତରେ କାବ୍ୟଗତ ବିଷୟ ସାଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠକାନ୍ତର ସାହାଯ୍ୟ ଲେଖିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ମତ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ମତ ଅଧୁନାତନ ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ପ୍ରାମାଣିକ-ରୂପେ ଗୃହୀତ, ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ସେହି ମତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଉକ୍ତ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ମହାକବିଙ୍କ ଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମେଘଦୂତର ଅନେକ ଅନୁବାଦ ନାନାଭାଷାରେ ବାହାରି ଅଛି; ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦ ସ୍ରୋତର ବିରାମ ନାହିଁ । ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରସୂକ ଆନୁମାନେ କେତେଗଣ ଅନୁବାଦ ପାଠ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲୁ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ରାଧାନାଥ ଅନୁବାଦ, ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକୃତ ବିଶଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁବାଦ ବୋଲି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶିଳଚନ୍ଦ୍ର ପାଲିତ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ସା $\times \times$ ରାଜ୍ୟ କୁଚବିହାର ନିବାସୀ ଅଟନ୍ତି । ବଙ୍ଗବାସୀମାନେ $\times \times$ ଭାଷାକୁ ଅବଜ୍ଞାନେଷରେ ଦେଖିଥାଆନ୍ତି; ମାତ୍ର $\times \times$ କବିତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବା ବିଷୟରେ କୁଣ୍ଡିତ ନୁହନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗଲଲ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ-ମାନ ଖୁବ୍ ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ପାଠ କରୁଥିବାର ଦେଖିଅଛୁ । କେତେଗଣ କାବ୍ୟର ଭୂପୃଷ୍ଠୀ ପ୍ରଶଂସା ତାହାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଅଛୁ । ରତ୍ନସ୍ୟ ସଦର୍ପ ନାମକ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ବୈଦେହ୍ୟ-ବିଳାସ ଓ ରସକଲ୍ଲୋଳର କେତେକ ଅନୁବାଦ ଆନୁମାନେ ପାଠ କରିଅଛୁ । ଉପସ୍ଥିତ ଅଶିଳବାବୁ ଶ୍ରୀରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ତାହାଙ୍କ ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଆଧୁନିକ

ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପଃଥସ୍ଥ ପାରଦର୍ଶିତା ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ପାଳିତ ମହାଶୟ ଗୁପ୍ତାଦି ବାବୁଙ୍କ ମେଦଦୃତ ଅନୁବାଦ ଆଲୋଚନା କରି ସେଥିରୁ କେତୋଟି କବିତା ଆପଣା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସନ୍ଦିବେଶ କରିଥିବାର ଦେଖି ଆନନ୍ଦମାନେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁ ।

ଆନନ୍ଦମାନ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ପାଇଅଛି, ଅନୁବାଦକ ଅଖିଳବାବୁ ଜଣେ ଯୁବକ ଅଟନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ୟତର ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୃଢ଼ଯୁଗାଥା କବିତାଗତ ଭାବର ମୌଳିକତା, ବର୍ଣ୍ଣନାର ସ୍ୱାଭାବିକତା ଓ ଭାଷାର ଭାବ-ପ୍ରବଣତା ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଭାବୁକ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ପଦରେ ବାଚ୍ୟ ହୋଇପାରିବେ । ତାହାଙ୍କର କବିତାମାଳା ସେଥିର ସୂଚନା କରୁଅଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ ଅନେକ ଦିନ ହେଲେ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବାବୁଲେଟ୍‌ର ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲସ୍ତ୍ର ମେଦଦୃତ ପାଠାର୍ଥୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କଠାରେ ଥିବାରୁ ଆନନ୍ଦମାନେ ଦେଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନଥିଲୁ । ଟୋଲସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ବୋଲିପାରୁ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଖିଳଚନ୍ଦ୍ର ପାଳିତ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ, ଓ଼ ଗୁପ୍ତାଦି ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ମେଦଦୃତର ପଦ୍ୟ-ନୁବାଦ କରି କପରି × × ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦର୍ଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ଉଭୟ ଅନୁବାଦକଙ୍କ ଅନୁବାଦିତ ଦୁଇଗୋଟି କବିତା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ ।

ମୂଳ

“ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ବନ୍ତଂ ଲଳିତ ବନ୍ଧିତଃ ସେନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଂ ସନ୍ଧିତଃ
ସଙ୍ଗୀତାୟାଂ ପ୍ରହତ ମୂରଜଃ ସ୍ୱ ଗୁପ୍ତ ଗନ୍ଧୀର ଯୋଷ୍ମ ।
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାୟଂ ମଣିମୟ ଭୁବସୁଜମତ୍ତଂ ଲିହାଗ୍ରାଃ
ପ୍ରାସାଦସ୍ତଂ ତୁଳସିତୁମଳଂ ଯନ୍ତ୍ର ତୈସ୍ତୈ ବିଶେଷଃ
(ଉତ୍କଳମନ୍ଦ ୧)

ପାଳିତ ଅନୁବାଦ —

ସୁଗୁରୁ ପ୍ରାସାଦ ଅଲକା ଭିତର,—
ତୁଳନାୟ ଠିକ ତୋମାର ମତନ;
ତଥାୟ ଲଳିତ ଲଳନା ନିକର,
ତବ କୋଲେ ଶୋଭେ ଦାମିନୀ ଯେମନ;
ବିବଧ ରୁଚିର ଛବି ଅଗଣନ
ଶୋଭେ ତଥା,—ଯଥା ରାମଧନୁ ତବ
ଗର୍ଭର ମଧୁର ତବ ଗରଜନ,
ତଥାୟ ଉଠିଛେ ମୁରଜେର ରବ;
ମଣିବରଗତ କୁଞ୍ଜ ମ ତାହାର
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳରାଶି ତୋମାର ଯେମନ,
ଆକାଶେତେ ତୁମି,— ଓ ଦିଶେ ଆବାର
ଉତ୍ତରିରେ ତାର ପୁଣି ଛ ରଗନ ।

ଏହି ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ତଳେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସ୍ୱରୂପ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ, ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କଠିନ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

ଓ଼ ଗୁପ୍ତାଦି ଗୁପ୍ତ ଅନୁବାଦ ।—

ଅଲକାହମୟ ଗୁଜେ ନବ ଯୋଷିତ
ତୋ ଅଙ୍ଗ ମାରଧର ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଡ଼ିତ;
ଅଲକା ସୋପେ ଗନ୍ଧ ମୋହେ ନୟନ,
ଇନ୍ଦ୍ର କୋଦଣ୍ଡ ତୋର ଅଙ୍ଗ ଯେସନ ।
ତୋ ସୁଗୁପ୍ତ ମନ୍ଦିନୀଦ ପରାୟ ଚହି
ମୁରଜ ମନ୍ଦିନୀଦ ନିତ୍ୟ ସ୍ମରଇ

ଉତ୍କଳ ମଣିରଣି ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ତାର,
 ଯେବେ ଗର୍ଭ ତୋର ଶୁକୁ ଅସାର ।
 (ମୁଦ୍ରା, ୩ୟ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା, ମାର୍ଗଶିର ୧୩୩୭)

ସଭାପତି ଅଭିଭାଷଣ

ସଭ୍ୟ ମହାଶୟଗଣ,

ଏହି ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବା ସକାଶ ପଣ୍ଡିତ ନୃତ୍ୟସ୍ତୟ ରଥ ବଂଶୀଭୂଷଣ ମହାଶୟଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷ ପାଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା—ମନରେ ବିଚାର କରି, କଟକରେ ମୋଠାରୁ ଶତ ଶତ ଗୁଣରେ ଅଧିକ ବିଦ୍ବାନ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଉପସ୍ଥିତ ଅନେକ ଲୋକ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଗୁରୁ-ରୂପେ ନିର୍ବାହ ହୋଇପାରେ, ତେବେ ମୋ ପରି ଶୀଘ୍ରୁଦି ବିକଳେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଲୋକଟାକୁ ଆହ୍ୱାନ କି ସକାଶେ ? ନିଶ୍ଚୟ ରଥ ମହାଶୟଙ୍କର ଲୋକ ନିର୍ବାଚନରେ ସୁଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ, ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ ସକାଶ ଅସ୍ୱୀକାରଯୁକ୍ତକ ପକ୍ଷ ଲେଖିଲି; ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ମୋ ନିବେଦନ-ପକ୍ଷ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ନ କରି ପୁନର୍ବାର ଦୃଢ଼ତା ସହିତ ଆହ୍ୱାନଯୁକ୍ତକ ପକ୍ଷ ଲେଖିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ପକ୍ଷ ମାଠର ଅବ୍ୟବହାର ପରେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଡବର-କାଗଜରେ ଚୁର୍ଚ୍ଚୁଡ଼ା ମୁକାମରେ ବଙ୍କା ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀର ୫ମ ଅଧିବେଶନରେ ବଙ୍କାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ମହାରାଜା ମମାୟ ଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀ ଏବଂ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ହାଇକୋଟର ଜଜ ଏବଂ ତତ୍କାଳୀନ ମହାନ୍ତାମାନଙ୍କର ଯୋଗଦାନ, ସଭାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ଏବଂ ବଙ୍କା ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତକଳ୍ପେ ପଞ୍ଚଶ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ପାଠ କରନ୍ତେ ମନରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାକୁଳତା ଜାତ ହେଲା । ବିଚାର କରି, ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନେ ମାତୃଭାଷାର

ଉନ୍ନତି କାମନାରେ କେବେ ଏକତ୍ରିତ ହେବେ ! ହାୟ, ସେ ଶୁଭଦିନ କେବେ ଆସିବ ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ପୁଣି ନିଜେଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବିଚାର କରି ଯେଉଁ ଲୋକ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସାଦର ଆହ୍ୱାନ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିପାରେ, ତାହାର ସନ୍ତାପ କପଟତାର ରୂପାନ୍ତର ବିନା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ?—ମୁଁ ଯେତେ ଅଯୋଗ୍ୟ ହୁଏଁ ପଛକେ, ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋହର ତ ଗୋଟାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ସେତୁବନ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେବା ସକାଶ ଶୁଣିବିମୁଖା ମଧ୍ୟ ଅବହେଳା କରିନାହିଁ । ନିଜର କଞ୍ଚିତ୍ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତି ବା ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ଅନ୍ୟର ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହିବ, ଏହା କେମନ୍ତ କଥା । ମୋ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅବଲମ୍ବନକାରୀକୁ ଦୋଷୀ କରିବାର ମୋହର କିଛିମାତ୍ର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟିକ ଚର୍ଚ୍ଚା ତେବେ କିପରି ହେବ ? ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ରଥ ମହାଶୟଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ୱଶାତ୍ର ସମ୍ମତିଯୁକ୍ତକ ପକ୍ଷ ଲେଖିଲି ।

ସଭାରେ ଯୋଗଦାନ କରିବାର ମୋହର ଆନ୍ତରିକ ଆଗ୍ରହର ଅନ୍ୟତର କାରଣ ଏହି କି, ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶୁଣିଥିଲା, ଏହି ସମିତି ଯୁବକମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ଗୁଳିତ—ଉତ୍କଳର ଭାଷା ଆଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ ଉପାୟମାନ ସେହି ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତିକାମୀ ମହାନ୍ତାମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ଦେଖି ମୋହର ଶେଷପ୍ରାୟ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରିବି । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବାକ୍-ଦେବର ଆରାଧନା ହୁଏ, ସେ ସ୍ଥାନ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର, ଶ୍ରୀର୍ଥସ୍ଥାନ । ବେଦାଦିରେ ପାଠ କରିବାକୁ ପାଉଁ, ମହର୍ଷିମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ବାକ୍-ଦେବର ଆରାଧନା ଏବଂ ସ୍ଥଳଭାଗକୁ ଶ୍ରୀର୍ଥସ୍ଥାନ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ସେହି ଭାବର ଶ୍ରୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

ନିଶ୍ଚୟ କଥା, ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଶିଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଗୋଟିଏ ନୈରାଶ୍ୟର କାରଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଷିତ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମବେତ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଦେଖି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆଶା ପୋଷଣ କରାଯାଇପାରେ । ମାତୃଭାଷାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଆଉ ଦୀର୍ଘକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭାସ୍ଥ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ସହ ଦେଖି ଆଶା ଧ୍ରୁବ ଧାରଣାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ମୁକୁରରେ ଶିଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଉପ-ଯ୍ୟାସର କେତେଗୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଏବଂ କବିତା ମନୋ-ଯୋଗ ସହିତ ପାଠ କରୁଛି । ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସର ଶୃଙ୍ଖଳା, ଭାଷାର ପାରିସାନ୍ଧ୍ୟ, ଭାବର ପ୍ରଗାଢ଼ତା ଦେଖି ମୁଁ ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ କରୁଛି, ଏହି ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଯୁବକମାନେ ସମୟରେ ଚିହ୍ନିତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ରୂପ ପରିଚିତ, ଏ ଦେଶର ମୁଖ୍ୟାତ୍ମକାଗ୍ର ରୂପେ ବିଖ୍ୟାତ ହେବ । ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ମାତୃଭାଷା ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ସତ୍ୟତା ଅନୁରୂପରେ ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଭାବରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଛି, କେତେ-ରୁଡ଼ିଏ କବିତା ପାଠ କଲେ ଲେଖକ ସେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ହେଉ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଦାନକୃଷ୍ଣ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ବା ମାର୍ଜିତ ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ନିଃସନ୍ଦେହ ସେ ସମସ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୃତନ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦର୍ଶସ୍ଥଳ । ମୁଁ ପ୍ରଖ୍ୟାତନାମା କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ଯୌବନ ଜୀବନ ବିଷୟ ଜାଣେ, ସେ କବିତା 'ଲେଖିବା ପୂର୍ବେ' କେତେ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ କାବ୍ୟ ବିଶେଷରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କବିତା ଅତି ମନୋଯୋଗ ସହିତ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସମୟ ସମୟରେ କିଛି କିଛି କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସମୟେ

ଦାନକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପଦ୍ୟଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ଥାଏ । ଦାନକୃଷ୍ଣ ବା ଭଞ୍ଜ କବି ଅତି ଅଳ୍ପ ଅକ୍ଷରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଗାଢ଼ ବିପ୍ଳବ ଭାବମାନ ସଂଶ୍ଳେଷରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବର ପ୍ରବଳତା ସେ କୌଣସି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ବିରଳ ପ୍ରାପ୍ୟ ।

କି ଧର୍ମାଲୋଚନା—କି ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ—କି ବିପ୍ଳବ ଚର୍ଚ୍ଚା ଶେଷ—ସମସ୍ତ ସମୟରେ ସହାୟ ହୁଏ, ଏଥି ସକାଶ ଏହାର ନାମ ସାହିତ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟ ଜାତିର ଜୀବନ, ଜାତିର ବଳ, ଜାତିର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ଯେଉଁ ଦେଶର ଯେଉଁ ଜାତିର ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ ନୁହେଁ, ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଏହି ସମସ୍ତ ମାର୍ଗ ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ । ନିଶ୍ଚୟ କଥାଭାଷା ବା ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଜନସମାଜର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଏକମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଧରି ଜନସାଧାରଣରେ ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠା ସ୍ଥାପନର ପ୍ରୟାସ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ଅବସ୍ଥା ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ପାରେ । ଯେଉଁ ଜାତିର ଭାଷା ଅବନତ, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜାତି ଜାତୀୟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ୟମଶୀଳତା ଅଭାବ, ପୁଣି ସେ ଜାତି ଆତ୍ମ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ନୁହନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜାତିର ହୃଦୟ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଭାବରେ ଉଦ୍ରେକନା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ଜାତି ଆତ୍ମଗୌରବ ରକ୍ଷାରେ ଅସମର୍ଥ । ସତ୍ୟ ଜନସମାଜରେ ସେ ଜାତିର ସ୍ଥାନ ସବୁ ନିମ୍ନ । ସେ ଜାତିର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ନିତାନ୍ତ ପରିନତ । ସେ ଜାତି ସତ୍ୟ ଜାତିମଣ୍ଡଳରେ ଚିର ଉପହସିତ ଏବଂ ଅବଜ୍ଞିତ । ମହୋଦୟଗଣ ! ଭାଷାପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ଅବଲମ୍ବନରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜତିକୁ ଅନାଉନ୍ତୁ । ସତ୍ୟ ସମାଜରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ । ସତ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ ! ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର କି ଉପାୟ ନାହିଁ—ଅବଶ୍ୟ ଅଛି,

ତାହା ମଧ୍ୟ ସହଜ ସାଧ୍ୟ । ସେହି ଉପାୟ ଆନୁମାନଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଯତ୍ନ-କ୍ଷମା ଶାନ୍ତି ସ୍ୱୀକାର ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ଆପଣ ଉନ୍ନତ ସାଧନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ନ କରି ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରିବା ବଡ଼ମୂଳା ମାତ୍ର । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନୁମାନେ ପୃଥ୍ବୀ ବ୍ୟାପ୍ତା ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଗଣଣା ରାଜସ୍ୱା ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନରେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନଶୀଳ । ମାତ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବେ, ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟ ମାତୃଭାଷାର ସମ୍ପତ୍ତି । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତୃଭାଷା ଉନତି ଲଭ କରି ନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନୁମାନେ ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟର ସାମ୍ବାଦନରୁ ବଞ୍ଚିତ । ଶତ ସହସ୍ର ରୂପେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଭାଷାକୁ ଆନୁସାରେ କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ । ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଦୃଷ୍ଟିଶୀଳୀ ପ୍ରତି ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହା ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକୃତର ଅମୋଦ ଆଦେଶ । ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷା ବିଧାନ କରି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଆନୁମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାସମ୍ଭବ କଥା ନୁହେଁ । ଇଂରେଜୀ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଲ୍ୟ-ବଳରେ ସୁସ୍ଥ ଲେଖାଅଛି—ପରମେଶ୍ୱର ଲୋକମାନଙ୍କର ଭାଷା ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ବିଧାନ କରି ଦେଲେ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟରେ ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଦେବ ବୁଝିଥିଲେ, ଜଗତସ୍ଥ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଏକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସନ୍ତାନ । ସୁତରାଂ ଭ୍ରାତୃ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ ମାତ୍ର ଦେଶ ଭେଦେ ଜଳବାୟୁ-ଭେଦରେ ଆକାର, ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଭାଷା ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ । ପୂର୍ବଜାଲ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଆଲୋଚ୍ୟ ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ ଭାଷା ଥିଲା । ମାତ୍ର ଭଗବାନ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତାହାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ପାଲି ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଉପଦେଶ ଦେଇଯାଇଅଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପାଲିଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ତାହାଙ୍କ ସମୟ ଠାରୁ ଭାରତରେ ପୈଶାଚୀ, ମ'ଗଧ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଏବଂ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନ ଲିଖିତ ଏବଂ ଆଲୋଚ୍ୟ ଭାଷାରୂପେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଆନୁମାନେ ଅନୁମାନ କରୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗଠାରୁ ଲିଖିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଳର ନାନା ପ୍ରଦେଶରେ ତୁଳାଭାଷା, ଶରୀରଭେଦ ବା ଶରୀର ଭେଦ ଆନୁଜ୍ଞାନ ନାମକ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଫର୍ଦ୍ଦକାଳ ଯାବତ୍ ଲେଖକ ଓ ପାଠକ ପରମ୍ପରା ଯେବେହେଁ ଏହାର ଭାବ ଓ ଭାଷା ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର ମୂଳ ବିଷୟ ବୌଦ୍ଧ ଭାବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପୃଥ୍ବୀର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, କେହି ଜାତି ପରମ୍ପରା ଭାଷା ବଳରେ ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଲଭ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପରମ୍ପରା ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କିପରି ଜାଣନ୍ତି ? ନଦୀରେ ବଡ଼ି ପାଣି ପ୍ରବେଶ ପରି । ବଡ଼ି ପାଣି ନଦୀର ଗର୍ଭ ଓ କୂଳ ଏବଂ ନଦୀର ନିଜ ଜଳକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରି ଉନ୍ନତ ଭାବରେ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ; ମୂଳ ସ୍ରୋତ ରହିତ ହେଲେ ବଡ଼ିର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ କରି ନବାଗତ ପାଣି ବୁଝାଯାଏ । ୫୦୭୦ ବରଷ ପୂର୍ବରେ ଏହି ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ରାଜଭାଷା; ସୁତରାଂ ଆଲୋଚ୍ୟ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଘର ପିଲାମାନେ ବିଧି ରକ୍ଷା ପରି ଅବଧାନ ଚାଟଶାଳୀରେ ଉଡ଼ାଙ୍କ ଫେଡ଼ାଙ୍କ ନଳ ଭିଆଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ପାଠ ସମ୍ପାଦନ କରି ପାରଣି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଆଶୁନଙ୍ଗ ସେବରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ପର୍ଶିମିଶା ଓଡ଼ିଆ ବା ବଙ୍ଗଳାରେ କଥା କହିବା ଜ୍ଞାନବାନର ପରିଗ୍ରହକ-ସ୍ୱରୂପ ଥିଲା । ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ ଘରର ଆୟ ବ୍ୟୟ ହିସାବ ରଖୁଥିଲେ । କେବଳ ଭଗବତ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଭାଷାକୁ

ଧରି ରଖିଥିଲ । ହାୟ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ
ରଜସ୍ରାସ ସହିତ ମାତୃଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ,
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପାଇଁ କେତେ ସମ୍ପତ୍ତି ସଞ୍ଚିତ ରହିଥାନ୍ତା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ
ରଜସ୍ରାସ ଇଂରେଜୀରେ ବହୁଳ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଅଛି ଯଦ୍ୟପି;
ମାତ୍ର ଏହି ଦୂରନ୍ତ ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସହଜ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ ।
ପୁଣି ସବୁଠାରୁ କନ୍ୟା ଭଗ୍ନୀମାନେ ଏହି ଭାଷାକୁ
ଆସୁଡ଼ କରି ପାରିବେ ଏପରି ଆଶା କରିବା ବିଚିତ୍ର ନା
ମାତ୍ର । ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷିତ୍ରୀ ଉପଦେଷ୍ଟ୍ରୀ
ମାତାମାନେ ଶିକ୍ଷିତା ନ ହେଲେ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ବିପ୍ରାପ୍ତ କଦାଚ ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ,
ଅନ୍ତତଃ ବିଷୟ ମାତାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତା କରାଇବା
ନିମନ୍ତେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ
ଅଟେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଭାଷା ପୁରୁଷ ପୁର ପୌରମାନଙ୍କ
ପ୍ରତିପୋଷଣ ବା ସୁଖ ସ୍ବାକ୍ଷୟ ବିଧାନ ନିମନ୍ତେ
ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ ବା ସଞ୍ଚୟ ସକାଶ କେତେ ଯେ ଯତ୍ନ
କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ସତ୍ୟ ସମାଜରେ ଗଣ୍ୟ
କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର
ମାର୍ଗ ପ୍ରଣୟ ନିମନ୍ତେ ଦେଶୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ କି
ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ନୁହେଁ ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରତିବାସୀ
ବନ୍ଧୀୟ ଜନସମାଜର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ,
ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସତ୍ୟସମାଜରେ ଗୌରବ ଲାଭ
ନିମନ୍ତେ କେତେଦୂର ଯମ ହେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ
ପୃଥିବୀରେ ଚିହ୍ନିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଭାଷା
ସହିତ ବାହୁ ମିଳାଇ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗ ଭାଷା
ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ ନାନା ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ । ସେଥି
ସକାଶ ବଙ୍ଗ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ଜଗତରେ ଏତେଦୂର
ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଯଦି ବଙ୍ଗ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବାହାର
କରି ନିଆଯାଏ, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ
ହେବ ? ଆପଣମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତୁ, ସେମାନେ

ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ, ଅତୁଳନୟ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି
ବଳରେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ସୁପରି ଅର୍ଜନରେ
ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ଜଗତରେ ଭାରତଭୂମିରେ ଯେ
ଏତେ ଗୌରବ, ସମ୍ମାନ ଭାଷା କି ସେଥିର ମୂଳାଧାର
ନୁହେ ? ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୩୭୪ ପ୍ରକାର ଭାଷା
ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର
ଲିଖିତ ପ୍ରମିତ ଭାଷା ଅଛି, ପ୍ରାଚୀନଭାଷାରେ ଅଙ୍ଗ-
ସୌଷ୍ଟବ ଗୁଣରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷା କାହାରଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ
ନ୍ୟନ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକଦିନ ମହାପଣ୍ଡିତ ବେଣ୍ଟଲି
ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରାୟ ୪୨ ଶତ ବରଷ ଯୁବେ
ଲିଖିତ ମାନବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍କଳର ନାମ ଉଲ୍ଲିଖିତ
ଅଛି, ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ମହାଜ୍ଞାନୀ ମାନବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର
ଛ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା
ନିମନ୍ତେ ନାନା ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା କରାଇ
ଯାଇଛନ୍ତି । ମହାଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ ଏବଂ
ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍କଳର ନାମ ପୁନଃ ପୁନଃ ଉଲ୍ଲିଖିତ
ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ୨୫ ଶତ ବରଷ ପୂର୍ବେ ଯୁବକ
ଶାକ୍ୟସିଂହ ଭାଷା ଶୁଣୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆନୁବନ୍ଧ୍ୟାର
ପରିଚୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ୭୪ ପ୍ରକାର ଅକ୍ଷର
ଲେଖିଥିଲେ, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳାକ୍ଷର ଅନ୍ୟତମ
ଅଟେ । ପରର ଶତ ବରଷ ପୂର୍ବରେ ଉତ୍କଳରେ ଲିଖିତ
ପୃଷ୍ଠିଙ୍ଗ ଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।
ହାୟ ! ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, କି ଅସହଣୀ, ଏମନ୍ତ
ପ୍ରାଚୀନ ଏମନ୍ତ ଅଙ୍ଗ ସୌଷ୍ଟବ ସମ୍ପନ୍ନ ଭାଷା ପ୍ରାୟ
ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସର୍ବବ୍ୟବହାରରେ ଉଦାସୀନ
ହୋଇଅଛି । ଅଙ୍ଗ ପ୍ରସାଦନ ବିରହିତା ସ୍ବଭାବ-
ସୁଦର୍ଶ ମଧ୍ୟ ସହଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିତାନ୍ତ କୁସୂଚିତା ପରି
ପ୍ରଜ୍ଞାପୁମାନ ହୁଏ । ମଧୁମର୍ଷିକା ନାନା ପୁସ୍ତକରେ ବିଚରଣ
କରି ଆସଣା ପାଇଁ ଏବଂ ଭାଷା ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସକାଶେ
ମଧୁବନ୍ଧ ଉଶ୍ମାରରେ ମଧୁ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖେ ।
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷୟ ବହୁଳା ଅଙ୍ଗ
ସୌଷ୍ଟବ ଗରଷ୍ଟା ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷାମାନ ଏବଂ ଭାରତୀୟ

ସମସ୍ତ ଭାଷାର ଜନମା ସ୍ବରୂପା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ । ଆମ୍ଭମାନେ ସେଥିରୁ ସାରାଂଶମାନ ଛନ୍ଦଣ କରି ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବାକୁ ସହଜରେ କ୍ଷମ ହୋଇପାରୁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ସମ୍ଭାଷଣ କିଏ ଦାୟୀ ? ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଦାୟୀ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଅର୍ଥ କଣ ଦେଶର ପନ୍ଦର ପଣ ଲୋକ ଅଣିଷିତ, ସେମାନେ କିଛି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ବୋଲିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ଏଥିସମ୍ଭାଷଣ ଦାୟୀ । ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମରେ ଅବହେଳା କଲେ ନିଜ ପ୍ରତି, ଦେଶପ୍ରତି, ଭାଷାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି, ନୟନପ୍ରତିମାରୂପା ଜନ୍ମା ଉର୍ଗାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବହେଳା କରିବାର ହୁଏ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅବହେଳା ପ୍ରତ୍ୟବାୟର ହେତୁଭୂତ କି ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ବେଳେ ବିଚାର କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଯେଉଁ ଲୋକ ମାତୃଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚା ଏବଂ ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ ବିମୁଗ୍ଧ, ତାହାଙ୍କ ମନରେ ସ୍ବଦେଶପ୍ରିତି ସ୍ବଜାତିପ୍ରିତିର ବିରଳ ସମ୍ଭାର ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟରୂପେ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ସ୍ବଦେଶ ସ୍ବଜାତି ଅର୍ଥ ସ୍ବଦେଶ ଭାଷା; ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଷାର ନାମାନୁସାରେ ଦେଶର ଏବଂ ଜାତିର ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ । କେଉଁଟା ବଙ୍ଗ ଦେଶ ? ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଦେଶରେ ବଙ୍ଗଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ । କିଏ ବଙ୍ଗାଳୀ ଜାତି—ଅର୍ଥ ଯେଉଁମାନେ ବଙ୍ଗ-ଭାଷାରେ କଥୋପକଥନ କରନ୍ତି । ଭାଷା ବା ଦେଶର ଉନ୍ନତିକାର୍ମୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଭୟ ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କିଛି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବିଷୟ

ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉତ୍କଳୀ ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ କିଛି ମନୋମାଳିନ୍ୟର କାରଣ ଘଟିଥିଲା । କୌଣସି ଜଣେ ବଙ୍ଗବାସୀ ଉତ୍କଳ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବିଦ୍ରୁପ ସୂଚକ କିଛି କଥା କହିବାରୁ ବାବୁ ମଧୁସୂଦନ ଯାସ ସ୍ବାଭାବିକ ତେଜସ୍ବିନୀ ଭାଷାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ନିନ୍ଦାବାଦ କରିପାର, ମୋତେ ଗାଳ ଦେଇପାର; ମାତ୍ର ମୋ ଦେଶର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବାର ତୁମ୍ଭର କିଛିମାନ ଅଧିକାର ନାହିଁ ।” ଯାହାର ଏତଦ ଦୂର ଦେଶପ୍ରିତି, ସେ ଦେଶପାଇଁ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ, ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସହଜରେ ସମର୍ପଣ କରିପାରେ । କେବଳ କଥାରେ ନୁହେଁ, ମଧୁବାବୁ ଜୀବନରେ ସେଥିର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦିନକ ପାଇଁ ଏ କଥା ଭୁଲିନାହିଁ, କେତେ ପୁଣ୍ୟ ବଳରେ କେତେ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତ ଉତ୍ତରେ ଉତ୍କଳଭୂମି ଏମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ଲଭ କରିଛନ୍ତି । ମଧୁବାବୁ ଗୋଟିଏ ଶାପଦ୍ରଷ୍ଟ ଦେବତା ।

ମାନବ ମଃସର ସ୍ବାଭାବସିଦ୍ଧ ଧର୍ମଜନନୀ ବା ଜନ୍ମଭୂମିର ନିନ୍ଦାବାଦ ଅସହ୍ୟଷ୍ଟୁ—ହେଲେ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅଭାବ ମୋଚନରେ ତପ୍ତର, ସେହିମାନେ କେବଳ ସୁସନ୍ତାନ ପଦବାଚ୍ୟ ।

ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତିକଲ୍ପେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୁଣଗୋଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାର ଉଚିତ—

- ୧ । ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ କର;
- ୨ । ପାଠ କରାଅ;
- ୩ । ଲେଖ;
- ୪ । ଲେଖାଅ—

ମୋତେ ସଙ୍କୁଚିତ ଓ ଦୁଃଖିତ ଭାବରେ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଛି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷାର ଛନ୍ଦ କିଛି

ପଡ଼ିବାର ରୁଚି ଜାତ ହୋଇନାହିଁ; ଅଥବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆକାର ସୁନ୍ଦର ବନ୍ଧା ନାନା ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁସ୍ତକମାନ ସରସର ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିବାରୁ ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧା ଚଟି ବହି ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞା ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ବିଚାର କରିବାର ଉଚିତ, ଅନ୍ୟର ଯୌଗ୍ୟବତ୍ତା ମାତାକୁ ଭକ୍ତି ଓ ପୂଜା କରିବା ସମୟରେ ହେ ଦରିଦ୍ର ସନ୍ତାନ, ସେହି ସମୟରେ ମାତାର ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଯତ୍ନ କରିବାର ଅଥବା ଅବଜ୍ଞାଭାବରେ ତାହାକୁ ଚଡ଼ି ଦେବାର ଉଚିତ— ଏହା ଆପଣମାନଙ୍କର ବିରୂପ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଶେଷ ଲୋକର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଇତର ସାଧାରଣେ ଅନୁକରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଯଦି ମାତୃଭାଷାର ଏପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହୁଏ, ଇତର ସାଧାରଣଠାରୁ ଅଧିକ କଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରାଯାଇ ପାରେ । ଶୁଣା ଚର୍ଚ୍ଚା, ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣମାନେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ନାମ ଶୁଣିଲେ ହାତ ତାଳି ଦେଇଥାନ୍ତି, ଅଥବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର କବି ରାଧାନାଥର ନାମ ଆପଣମାନଙ୍କ ଠାରେ କେତେ ଆଦର ସାମଗ୍ରୀ; ମାତ୍ର ଅନେକେ କବି ଦେଖନ୍ତୁ ତ ସେମାନଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ଆପଣମାନଙ୍କ ଘରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଅଛି ! ସାଂଘ୍ୟ କଥା ଗୁଡ଼ିକ ଦିଅ, ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା ଭାବରେ ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଘରେ ବାଇବେଲ ପୂଜିତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନ ଘରେ କୋରାନ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଉତ୍କଳର ଜାଣିପା ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭଗବତ ଆପଣମାନଙ୍କ ଘରୁ ବାହାରିବ ତ ? କଟକ କଲେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଳକଣ୍ଠ ମଜୁମଦାରଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ବିଶେଷ ସଭାବ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସରସର ତାହାଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଉଥିଲି, ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଘରେ ଶୁଣିକୃତ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ସଞ୍ଚିତ, ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଚାର ମାତ୍ର ସେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ କଣି ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଦିନେ ପଚାରିଲି ଆପଣଙ୍କୁ ତ କେବେ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ; ତେବେ କି ସକାଶ

କଣିଥାନ୍ତି—ମୋ ପ୍ରଶ୍ନର ସେ ଠିକ୍ ଏହି ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ—

“ଆମର ମାତୃଭାଷାର ପୁସ୍ତକ ମୁଁ ଯଦି ନ କଣେ, ତେବେ ଅନ୍ୟମାନେ କାହିଁକି କଣିବେ । ତାହାହେଲେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତ ହେବ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଦେଶରେ ଲୋକମାନେ ତାହା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ; ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏତେ ଅବନତି ।”

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ଦୁଇ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ ବନ୍ଧୁ ଅଛନ୍ତି । ଶୁଣିକୃତ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ସଞ୍ଚିତ, ଅଥଚ ପଢ଼ିବାର ସେମାନଙ୍କର ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ଭଦ୍ର ମହାଶୟଗଣ, ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଲମାର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ, କେତେ ମୂଲ୍ୟବାନ ଇଂରେଜୀ ଓ ଫରାସୀ ପୁସ୍ତକ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି, ଥିବାର ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ; ମାତ୍ର ସୌକିନ ଭାବରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ କଣି ରଖିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ କିଛି କଣି ଅଛନ୍ତି କି ? ଅନାଦୃତ ବସ୍ତୁର ଉନ୍ନତ ସମ୍ଭାବନା ନିତାନ୍ତ ବିରଳ ।

ଉତ୍କଳ ପୁସ୍ତକ ପରି ଉତ୍କଳ ସାମୟିକ ପରିକା-ମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମଧ୍ୟ ତତୋଧିକ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୦୭ ଖଣ୍ଡ ମାସିକ ପରିକା ଉତ୍କଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଗରେ ଚଳୁଛି, ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖ । ମୁଁ ବାବୁ ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ବାବୁ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ମହାଶୟମାନଙ୍କୁ ଶତବାର ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ସେମାନେ ଜୀବନ ବ୍ରତକରି ଉପଯୁକ୍ତ ଲଭର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ପରିତ୍ୟାଗରୂପକ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ନ ଥିଲେ ଉତ୍କଳରୁ ମାସିକ ପରିକାର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିଲ୍ଲପ୍ର ହୋଇ ଥିଥାନ୍ତା । ମୁଁ ଏଥି ପୂର୍ବେ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ପଦସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର

ଗ୍ରାହକ ହେବା ସକାଶ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି, ଜଣେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ‘ଓଡ଼ିଆ କାଗଜରେ କଣ ଅଛି ଯେ, ଟଙ୍କା ଦେଇ କଣିବୁ’ ।’ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, ‘ନିତାନ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାବେଶିତା ଦେଖାଇବାକୁ ନ ଗଲେ କେହି ଓଡ଼ିଆ କାଗଜ କଣେ ନାହିଁ ।’ ସେମାନେ କେବେହେଲେ ସାହିତ୍ୟ ଓ ମୁକୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲନ୍ତେ ଏହି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳାର ଅନେକ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ-ପତ୍ରିକାରୁ ନ୍ୟୁନ ହୁଏ । ସାମ୍ବାଦିକ ପତ୍ରିକାର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ଫିକା ବଙ୍ଗ ଦେଶର ସେମ ପ୍ରକାଶ ଓ ଏଡ଼ିଟିଂଗନ ଗୋଟିଟିର ସମସାମୟିକ । ଆନୁମାନଙ୍କ ପରି ୪୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗୀୟ ଭ୍ରାତାମାନେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସୋମ ପ୍ରକାଶ ଏଡ଼ିଟିଂଗନର ଗ୍ରହଣ ସାଧ୍ୟ ଦୁଇ ହଜାରରୁ ବେଶି ନ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମୟିକ ପତ୍ରିକା ଅସାଧ୍ୟ, କେବଳ କଲିକତାରୁ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରାୟ ୪ ଲକ୍ଷ ଖଣ୍ଡ ପତ୍ରିକା ବାହାରି ଥାଏ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି ‘ସବେ ଧନ ମାଲମଣି’ । ଉତ୍କଳ ଫିକା ଅବସ୍ଥାରୁ ଆପଣା ଜାଣିବୁ ମର୍ଯ୍ୟଦା ବୁଝନ୍ତୁ । ଅଥଚ ମୁଁ ଜାଣେ, ଉତ୍କଳ ଫିକାର ଦୁଇଗୁଣ ବଙ୍ଗଳା ପତ୍ରିକା ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥାଏ । ଧନ ଯନ୍ତ୍ର ପରିଶ୍ରମ ବ୍ୟୟ ବିନା ଜଗତରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ମହୋଦୟଗଣ, ଆପଣମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପ୍ରସ୍ତ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣାର ଅମୂଲ୍ୟ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତୁ, ଏପରି ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ମୋହର ସାହସ ଅଳ୍ପ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଜାଣିବୁ ମର୍ଯ୍ୟଦା ବର୍ଜନ ମାତୃଭାଷାର ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦାନ ସକାଶେ ମାର୍ଯ୍ୟିକ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ପତ୍ରିକା ଓ ପୁସ୍ତକ-ଅନାୟାସରେ ଫଳ କରି ପାରନ୍ତି । ଅତୀତରେ କେତେ ଲେଖକ ବାହାରି ପଡ଼ିବେ । ଇଂରେଜରେ ଦେଖିବେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଅଛି,

“Whether there is a want, there a supply” ଚୁକ୍ତିଆଗଞ୍ଜି ଠାରେ ପୂର୍ବେ ପଇସାକର ମୁଡ଼ି କଣିବାକୁ ମିଳୁ ନ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ୍ୟମାନ । ଯେହେତୁ ସେଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରାହକର ଭଡ଼ ଲାଗିଛି । ମୁଁ ଜାଣେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗବାସୀମାନେ କନ୍ୟା ଓ ଭଗ୍ନୀମାନଙ୍କ ସକାଶ ଗୋଟିଏ ଖରବର ଦମ୍ପା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି ।

ମହୋଦୟଗଣ, ଆନୁମାନଙ୍କ ଗୁହ୍ୟକ୍ଷୀରୁପା କନ୍ୟା ଭଗ୍ନୀମାନେ ଅବସର କାଳରେ ଯେପରି ବୃଥା ଗଲୁ, ଅସାର ଚନ୍ଦ୍ରା ବା ଆଲସ୍ୟରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପୁସ୍ତକ ଓ ପତ୍ରିକା ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖନ୍ତୁ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା-ବାସୀ ଅତି ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଦର ଖର୍ଚ୍ଚ ତେଲ ଲୁଣ ପରି ପ୍ରତିଦିନ ପତ୍ରିକା ଓ ପୁସ୍ତକ କଣିବା ନିମନ୍ତେ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଜଗତବ୍ୟାପୀ ଆଧିପତ୍ୟ ଏବଂ ସମାଦର ।

ସମ୍ପ୍ରତି ଉତ୍କଳରେ ଅନେକ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ବର୍ତ୍ତମାନ; ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେମାନେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ପାରିବେ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ସହଜରେ ସୁଲେଖକ ହୋଇପାରିବେ । ଅସାଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍କଳ କଣିକା କଣିକା ମାଟି ପକାଇ ଉଚ୍ଚ ଟିକର (ହୁଙ୍କା) ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି । ସମବେତ ଜନରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସତ୍ୟ କଥା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳର ଲେଖକମାନେ ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର, ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ଲେଖା ଅର୍ଥାଭାବରୁ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ଦୁଃଖର କଥା ଉତ୍କଳରେ ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ, ଅତି ସୁନ୍ଦର ଲିଖିତ ଅତି ଉପଯୁକ୍ତ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଭିଧାନ ଅର୍ଥ ଭାବରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମର୍ଥ ହେଲେ ନାହିଁ । ଏହି ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନେକ ସୁଲେଖକ ହାତ ଗୋଟାଇ

ବସିଲେଣି । ନୂଆ ବା କିଏ ଲେଖିବ ? ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଦୋକାନୀ ଗହକ ଦୁଇ ଡ଼ାଏ, ହାଟରେ ଭଡ଼ ଘାଟି ହେବ ନାହିଁ ।

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା ଏହି ସଭାର ଅନ୍ୟତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ସଭାପତିକୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଆଲୋଚନା ଅବ୍ୟକାର ସଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ ଛୁଟି ପ୍ରବନ୍ଧପାଠ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ବୋଲିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତୋଟି କଥା ବୋଲି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ ।

ଆଜକୁ ୪୦ ବରଷ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ବହୁଦର୍ଶୀ ୧୧ ଟା ଘଣ୍ଟାରେ ସୁପରିଚିତ ଇଂରେଜ ଯେ କି ନିଜେ ଶ୍ରୀସ୍ଥାନ ଅଟନ୍ତି, ମୋଡେକେଡେଥର କହିଥିଲେ, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପୃଥିବୀରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଧର୍ମ । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଉଚିତ ।

ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ମାତ୍ର ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପାଲି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲିଖିତ ଲଳିତବିସ୍ତର ଯାକେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଅଭାବରୁ ଯଦିବ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଭଲରୂପେ ଆୟତ୍ତ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ; ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ପଢ଼ିଲି ସେଥିରୁ ଏତକ ମାତ୍ର ଉପଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିଜ୍ଞାନମୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଉଦାରତା, ଦୟା, ପରୋପକାରତା, ମେଣ୍ଟି, ପ୍ରଣୀତବେଶେଷ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରେ । ସେହି ଧର୍ମର ଏପରି

ଗୋଟାଏ ମହାୟୁଗୀ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ସାମାନ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଏହି ଧର୍ମ ଜଗତବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାକୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସମସ୍ତ ଆସିୟା, ଯୁରୋପ, ଆଫ୍ରିକାରେ ଏହି ଧର୍ମ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ କଲମ୍ବସ୍ ଆବିର୍ଭାବର ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନେ କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ ବାଟରେ ଆମେରିକା ଯାଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଲୋକ ସମସ୍ତର ଏକ ତୃଣପୁଂଗ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ । ଏ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତିକୃତ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅଗ୍ରଜ ।

ଭଗବାନ ବାସୁଦେବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୋଲିଥିଲେ —

“ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଳାନିର୍ଭବତି ଶ୍ଵରତ,

ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୂକ୍ଷ୍ମମହଂ ।”

ପୃଥିବୀର ଧର୍ମ ଇତିହାସ ପାଠ କଲେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ, ଭଗବାନ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାଣୀ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଆଦି ଧର୍ମ ସନାତନଧର୍ମ । ବୈଦିକ ଧର୍ମରେ ଗ୍ଳାନି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମୟରେ ଭଗବାନ ଶାକ୍ୟ ସିଂହଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ । ଉକ୍ତ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥଦେବ ବୌଦ୍ଧାବତାର ନାମରେ କଥିତ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ-ବତାର ବୋଲି ଅସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ— ଅଧିକନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତି ଜଗତର ଶ୍ରେୟମାନଙ୍କ; ଅର୍ଥାତ୍ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ କପଟରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧରୂପେ ଅବତର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ—ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଵ ଧର୍ମାର ଉଦ୍ଘାସ୍ୟ ଦେବତା ଶତ୍ରୁରଙ୍କ ପ୍ରତି କପଟତା ଦୋଷ ଆଚ୍ଛେଦ ନରୁ ଯେ କି ମହାପାପ

ଅର୍ଜନ କରିଛି, ସେ କଥା ବେଳେ ଚିନ୍ତାକରି ଦେଖ ।
ଯେଉଁ ମହାପ୍ରାଣ ସାମାନ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀର ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟ
ଅସହ୍ୟ ସେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ
କପଟତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ; ଆପଣମାନଙ୍କ ବିନା
ନିତାନ୍ତ ବିଦ୍ରୋହ ଚାଲି ଯିବାର ଆଉ କିଏ ଏ କଥା
କହି ଘୋର ମହାପାପ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ସାହସୀ
ହେବ ।

ଭାରତର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ଭଗବାନ ଗୁରୁଦେବ
ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ମହାଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଭାରତରୁ
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉଦ୍ଧେବ କାରଣ । କି ରଜନୀତି, କି
ଧର୍ମନୀତି କି ଭାଷା ବିସ୍ତାର ସମସ୍ତ ବିଷୟରୁ ଉନ୍ନତର
ପରୀକ୍ଷା କେବଳ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରୁ ଭାରତ ଲଭି
କରିଥିଲା । ଭାରତର ଏକଚକ୍ରର ଅଶୋକ, ବିନ୍ଦୁସାର,
ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ, ଶିଳାଦିତ୍ୟ ବା ଦୁର୍ଗବର୍ଦ୍ଧନ ପ୍ରଭୃତି ଅସଂଖ୍ୟ
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ ମାନ୍ୟତା ଆଦିର ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ
ହୋଇଥିଲା । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ବିନାଶ ସଙ୍ଗେ ଭାରତର
ଏକତା ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତା ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ଓ ଅନ୍ୟର
କରାଯିବ । ଭାରତର ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନ ବୌଦ୍ଧ
ପ୍ରଭାବରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରେ; ପ୍ରକୃତ ମାନବ-
ହିତାବେଶୀ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଭାରତକୁ ଅଥବା ପୃଥିବୀକୁ
ଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛି । ପୀଡ଼ିତମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଜଗତବ୍ୟାପୀ
ଔଷଧୀଲତା ବିସ୍ତାର, ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ,
ଧର୍ମପ୍ରଚାର, ପାନ୍ଥନିବାସ ସ୍ଥାପନ ପ୍ରଭୃତି ସୁମହତ୍
କାର୍ଯ୍ୟର ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଜଗତରେ ପ୍ରଥମ ସମ୍ପାଦ ।
ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ପ୍ରଥମେ ଭାରତରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ସ୍ଥାପିତ । ବିହାର ନାଲନ୍ଦାରେ ବାର ସହସ୍ର ଶିଷ୍ୟ
ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ରହି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧ
ଭିକ୍ଷୁମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ଓ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ-
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତ ଏସିଆ, ଯୁରୋପ, ଆଫ୍ରିକା ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ
କରି ପଶୁବନ୍ଧୁ ଅସତ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେ ଭାବରେ ଧର୍ମ
ଓ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ପୀଡ଼ିତ ଚଳକର ସେବା

ଶୁଣୁଷା କରୁଥିଲେ, ତାହା ଚିନ୍ତା କଲେ ମନ ସ୍ତବ୍ଧ ତ
ହୋଇପଡ଼େ । ଉତ୍କଳ ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ ଲହନପୂର୍ବକ
କେବଳ ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁ ଉକ୍ତା ଶଶିକରେ ଚଢ଼ି ଜାପାନ
ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଏକମାତ୍ର ଭିକ୍ଷୁକ ଜାପାନ
ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୌଦ୍ଧ
ଧର୍ମର ଅବସାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଲୋକ
ସମସ୍ତର ଏକ ତୃଷ୍ଣାପାଠ ଲୋକ ଉକ୍ତ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ
ଅଟନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଯେତେ କେତେ ଲକ୍ଷ ନିଶ୍ଚୟ
ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁକର ମସ୍ତକ ଚୁର୍ଣ୍ଣିତହୋଇଅଛି । ତହିଁରୁ ବଳ
ଭାରତର ଗୁରୁତର ଶକ୍ତି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ବିନାଶ-
ପ୍ରାପ୍ତ । ଛନ୍ଦ ବିନାଶ ସମୟରେ କୌଣସି
ସଦାଶୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଯୋଗେ ଅମର ସିଂହକୃତ
ଅଭିଧାନ ରକ୍ଷା ପାଇଥିବାର କଥିତ ହୁଏ । ସଂସ୍କୃତରେ
ଶବ୍ଦାବଳୀର ନାମ ଲିଙ୍ଗାଦୁଶାସନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା
ଅତି ଦୁରୂହ ବିଷୟ । କେବଳ ଅମରକୋଷରେ ସୁଗମ
ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ବିଦ୍ୟମାନ । ଅମରକୋଷ ସଂସ୍କୃତ
ଭାଷାରେ ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି । ତାହା ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ-
ବଲମ୍ବୀଙ୍କ ରଚିତ । ବଙ୍ଗ ବିଜେତା ନିରଞ୍ଜନ ବକ୍ସିୟାର
ଶିଳ୍ପୀ ବିହାରସ୍ଥ ନାଲନ୍ଦା ଅଧିକାରପୂର୍ବକ
ପୁସ୍ତକାଳୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପତ୍ତ କରି ପଢ଼ିଲେ, ଏ ସମସ୍ତ
କୋରାଣ କି ନାହିଁ ? କୋରାଣ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ସମସ୍ତ
ପୁସ୍ତକ ବିନାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ କରିବାରୁ
ତାହାଙ୍କ ସମଭବ୍ୟାହାରୀ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସେନା ସେହି
ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଦଗ୍ଧ କରି ଏକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଟି
ସେଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁସଭ୍ୟ ଇଂରେଜମାନେ ବହୁ
ଯତ୍ନ ଆୟତ୍ତ ସ୍ୱୀକାର ପୂର୍ବକ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ-
ମାନ ସଂଗ୍ରହରେ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ସଭ୍ୟ
ମହୋଦୟଗଣ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ
ଇଂରାଜ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୁଝନ୍ତୁ । ଭାରତରୁ ବୌଦ୍ଧ-
ଧର୍ମ ବିତାଡ଼ିବା ମହାଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ । ଗୋଟିଏ
ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ଏହି କି ମୁସଲମାନମାନେ ଯେମନ୍ତ
ଭୂରସ୍ଥ ଆରବ ପାରସ୍ୟ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଆତ୍ମ-

ଗୌରବ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ତଦ୍ୱୟ ଆନେମାନେ ଚୀନ ଜାପାନ ବର୍ମା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଧର୍ମ ବର୍ଜ୍ଜନ କରି କେତେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି ।

କଥିତ ହୁଏ ଉଗବାନ୍ ଶାକ୍ୟସିଂହଙ୍କ ଜୀବନ-କାଳରେ ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାରଣ ହୁଏ, ତାହା ସାତଶତ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସପତ୍ନ ଭାବରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । ତଦନନ୍ତର ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ପରି ହିମାଳୟ ବିଭାଜିତ ହୁଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଆଠଶତ ବରଷରେ ଉତ୍କଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ହିନ୍ଦୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନସାଂ (ହୁଏନସାଂ) ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୀଠସ୍ଥାନ ଶତ୍ରୁଗିରି, ଜୈନମାନଙ୍କର ଉଦୟଗିରି, ସୌରମାନଙ୍କର କୋଣାର୍କ, ଶୈବମାନଙ୍କର ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଶାକ୍ତମାନଙ୍କର ବିରଜା ଓ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ପୁରୀ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । ସତ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ, ବିରୁର କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଭାରତ-ପ୍ରଚଳିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମର ସମବେତ ଏତେ ସବୁ ପ୍ରଧାନ ପୀଠ ସ୍ଥାନ ଭାରତରେ ଅଥବା ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶ ଅଛି କି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଧର୍ମପ୍ରଚାରକମାନେ, ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ଉତ୍କଳରେ ଏମନ୍ତ କିଛି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହିମା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ଯହିଁରେ କି ସେମାନେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବସି ପରାମର୍ଶ କଲପରି ଏ ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୀଠସ୍ଥାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଜୀବନର ସାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଂଶ ଉତ୍କଳରେ ଅତିବାହିତ । ଉତ୍କଳ ଭୂମି ପୁଣ୍ୟମୟ, ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟକ ରେଣୁ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାକିତ । ଭାରତର ସମସ୍ତ ଦିଗ ସୀମାନ୍ତଠାରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଆସି ଉତ୍କଳର ରେଣୁ ପିଇ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରୁଛନ୍ତି । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶିବାଜୀ ଦିନେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଠିଆହୋଇ କହିଥିଲେ,

“ଉତ୍କଳ ଦେବନବାସ ସ୍ଥାନ; ମାନବ ଏଥିରେ ବାସ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।”

ମହୋଦୟଗଣ !

ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଦେଲିଣି — ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ । କେବଳ ମୋ ମନର କେତୋଟି କଥା ପୁନରାବୃତ୍ତି କରି ନିବୃତ୍ତ ହେବ ।

ମହୋଦୟଗଣ, ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପୁଣ୍ୟମୟ — ନୈସର୍ଗିକ-ଶୋଭା-ସମ୍ପଦ-ଉତ୍ସାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଶରେ ବାସ କରି ମଧ୍ୟ ଆନେମାନେ ସତ୍ୟ ସମାଜରେ କପରି ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଉଅଛୁ — ଆପଣମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ, ଶିଳ୍ପକୌଶଳ, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ଧୀରତା ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ବିଷୟ ବେଳେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତୁ; ଏହି ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ବାହୁଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତ ସମୟରେ ଆନେମାନେ କେତେ ଦୂର ପଛରେ ପଡ଼ିଛୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ଆଉ କଥାରେ ହେବ ନାହିଁ, ଆସନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଉଁ । ମିଶ୍ଟର ଦାସେ ଆନୁମାନଙ୍କୁ କାତରଭାବରେ କେତେଥର କହିଛନ୍ତି; “ଦିନମାନ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତତଃ ୫ ମିନିଟ ସକାଶେ ହେଲେ ସ୍ୱଦେଶ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କର ।” କେବଳ ଚିନ୍ତା ନୁହେଁ, ସ୍ୱଦେଶ, ସ୍ୱଜାତି ଓ ମାତୃଭାଷା ସକାଶେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ; ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥ ବିନା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ଅନ୍ତତଃ ଦିନକର ଆୟ ଦାନ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା । ଆସନ୍ତୁ ଆଜିଠାରୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଦଳ ସ୍ୱଦେଶର ଆଶା ଭରସା ସ୍ଥଳ । ମୋହର ବିଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା

ଆଜିଦିନ ଏହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତଠାରୁ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ-
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ ।

[କଟକ ଆଲୋଚନା ସଭାର ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ—
ଅଧିବେଶନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ]

(ମୁକୁର ୭ମ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ଦିଗ୍‌ଗାମୀ ୧୩୧୧ସାଲ—
ଅପ୍ରେଲ ୧୯୧୨ରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଶୁଦ୍ଧ ଓ ବେଦାଧିକାର

ବେଦ, ଜେନ୍ଦାବସ୍ତ୍ରା, ବାଲବେଲ, କୋରଣ ପ୍ରଭୃତି
ପୃଥିବୀବିଶ୍ୱାସ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର
ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିଜ ନିଜ
ଅବଲମ୍ବିତ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଶିଶୁରଦତ୍ତ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ
ଏବଂ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି
କଥା ବୋଲିବା ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା ଉପସ୍ଥିତ
ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । କେବଳ ହିନ୍ଦୁସମାଜ-
ସମ୍ମାନିତ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୋଟି କଥା
ବୋଲିବା ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅବତାରଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଅଟେ ।

ଆର୍ଯ୍ୟସମ୍ମାନମାନେ ବେଦକୁ ଅପୌରୁଷେୟ ଏବଂ
ଶିଶୁରଦତ୍ତ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ସମ୍ମାନ କରିଥାନ୍ତି !
ଉପସ୍ଥିତ ମତର ଅନୁକୂଳ ଏବଂ ପ୍ରତିକୂଳରେ ପୂର୍ବ
ପୂର୍ବ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ କଥିତ ବହୁବିଧ ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅଭିମତ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ସ୍ମୃତି
ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମତ
ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅବସର ନେବା ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରୟୋ-
ଜନୀୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ତେବେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ବେଦାନ୍ତ-
ଶାସନରେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ସ୍ମୃତିତମ
ଲେଖକଟି ଆପଣାକୁ ଜଣେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜକୁ ବୋଲି

ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଏଥିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବେଦ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବା ଏହା ପକ୍ଷରେ
ନିତାନ୍ତ ଅନୁଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ
ନ ପାରେ ।

ମାନବାମ୍ବାର ଉଦ୍ଧାର ସକାଶେ ଶିଶୁର ସ୍ୱପ୍ନ
ଯଦି କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଜଗତକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି,
ପରିତ୍ୟାଗମାନ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ହେତୁବାଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ
ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ, ସେ ଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦ
ଅଟେ । ଏହି ଉକ୍ତିର ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ କେତେଗୋଟି
କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତୁଷ୍ଟା ବିଶ୍ୱପତି ମାନବାମ୍ବାର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ
ଯଦି କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ଜଗତକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି,
ତେବେ ସେ ଆତ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରେରଣ
କରିଥିବେ, ଏହା ହିଁ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ କଥା ଅଟେ । ପୃଥିବୀ
ସୃଷ୍ଟିର ବହୁ ସହସ୍ର ବା ବହୁଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ
ମାନବାମ୍ବାର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ଅଭାବ
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଖଣ୍ଡିତ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରେରଣ କଲେ, ଏହା
କଦାଚ ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ । ତାହାହେଲେ, ଶିଶୁରଙ୍କ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବର୍ତ୍ତିତ ପ୍ରତି ଦୋଷାଭାସ କରିବାକୁ ହୁଏ ।
ଶିଶୁରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ ବିନା ମାନବାମ୍ବାର
ପରିସାଧର ଉପାୟାନୁର ଅଭାବ, ଏପରି ଯୁକ୍ତି ଯଦି
ସଂସିଦ୍ଧ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ଅନ୍ତତଃ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ
ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବା ସକାଶେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିପାରୁ—
ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଯେବେ ଶିଶୁରପ୍ରେରିତ ବୋଲି
ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ଏବଂ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ
ବିନା ମାନବାମ୍ବାର ଉଦ୍ଧାରର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ, ଏହା
ଯଦି ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ତଥାକଥିତ
ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମାନବାମ୍ବା
ପରିଲେଖ ଯାହା କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଗତି
କିପ୍ରକାର ହୋଇଥିବାର ସମ୍ଭବ ? ଏ କଥା ଧ୍ରୁବ

ସତ୍ୟ ଯେ, ଆବହମାନକାଳରୁ ମାନବାମ୍ବାସହିତ ବେଦ
ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ବେଦ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାର କାଳନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଗଲେ
ମାନବାମ୍ବାର ଆବର୍ତ୍ତାବର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାର
ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼ିବ । ପକ୍ଷପାତିତା ଅନୁରୋଧରେ ବା
ଆନୁଗୌରବ ପ୍ରକାଶ ସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ କଥା
ବୋଲିବାକୁ ସାହସ କରୁଅଛୁ ଏକଥା ଯେମନ୍ତ
କେହି ମନରେ ବିଚାର ନ କରିବେ । ପୃଥିବୀ ସତ୍ୟ
ଏବଂ ଜ୍ଞାନାଲୋକସମ୍ପନ୍ନା ବିଭିନ୍ନ ଦେଶବାସୀ ଜ୍ଞାନପ୍ରହ-
ତଭୂବିତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବେଦାବର୍ତ୍ତାବ କାଳ ଅର୍ଣ୍ଣାତ
ସହସ୍ର ବା ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବକାଳ ବୋଲି ପ୍ରିକରିବା
ନିମନ୍ତେ ବୃଥା ଆପ୍ତାସ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଭୀନ୍ତ
ମୀମାଂସାରେ ଉପମତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି
ସେମାନଙ୍କ ଆନୁକମ୍ପିତ ବାକ୍ୟାବଳୀରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।
ଯେବେ ହେଁ ବେଦାବର୍ତ୍ତାବ କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭିନ୍ନ
ବିଶ୍ୱାସ ପଣ୍ଡିତଗଣ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ
ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ
ଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ତ ପ୍ରହତଭୂବିତ ପଣ୍ଡିତ ବେଦକୁ ପୃଥିବୀର
ଆଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲି ଏକବାକ୍ୟରେ ନିଃସନ୍ଦେହ-
ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କିଛି ମାତ୍ର ଦ୍ୱିଧା ବିଚାର କରି
ନାହାନ୍ତି । ଥୋକେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ସେମାନଙ୍କ
କଥିତ ମୌଳିକ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ବୈଦିକ ଭାଷାର
ଧାତୁଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖି ରବିବେଦକୁ
ସେମାନଙ୍କର ଆଦିମ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବୋଲି ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ
ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କିଛି ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଆଦି ସତ୍ୟଜାତିର
ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବେଦ । ସେହି ଜାତି ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ
ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ । ବର୍ଣ ବାହୁଲ୍ୟ ଯୋଗୁ ସେହି
ଜାତି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଇତିହାସ ବିକାଶ ହୋଇ
ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ବହୁଳତା ଓ ଦୂର
ଦେଶରେ ବାସଯୋଗୁ, ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ପୃଥକ୍ ହୋଇ
ପଡ଼ିଅଛି ।

ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଚାର କରିବାକୁ
ଗଲେ ସହଜରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଭାବର ଉଦୟ
ହେବା ନିତାନ୍ତ ସମ୍ଭବ ଯେ, ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର
ଏପରି ଭାଷା ହେବା ଉଚିତ, ଯହିଁରେ କି ସମସ୍ତ
ଜାତିର ସମାନ ଅଧିକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବ । ଈଶ୍ୱର ଯଦି
ଜାତିବିଶେଷ ପାଇଁ କୃପା କରି ସେହି ଜାତିକଥିତ
ଭାଷାରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ ଅନ୍ୟ-
ଜାତିର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତିତା ଦୋଷାରୋପ
କରିବା ଖୁବ୍ ଅଧିକାର ଅଛି । ମାତ୍ର ଏପରି ଭାବକୁ
ମନମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେବା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟବାଧିକାର କାରଣ
ଅଟେ । ବୈଦିକ ଭାଷା ଦେଶବିଶେଷ ବା ଜାତି-
ବିଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ଚଳିତ ଭାଷା ନୁହେଁ । କୌଣସି
ସମୟରେ ଥିଲା, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରମାଣଭାବ ।

ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷା ଅଟେ ।
ଏହାପ୍ରତି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜାତିର ସମାନ ଅଧିକାର ।
ଉପସ୍ଥିତ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ, ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ,
ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନୀ, ଚୀନ, ଜାପାନ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ
ଦେଶସ୍ଥ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସମାନ ଭାବରେ
ପଢ଼ିତ ହେଉଅଛି । ଏଥିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାହସ ପୂର୍ବକ
ବୋଲିପାରୁ, ସଂସ୍କୃତ ଜାତିସାଧାରଣର ଭାଷା, ବେଦ
ଜାତିସାଧାରଣ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ; ସୂଚକ ବେଦାଧ୍ୟୟନରେ
ଜାତି ସାଧାରଣର ସମାନ ଅଧିକାର ।

ସେ ଯାହାହେଉ ପ୍ରବନ୍ଧର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ବେଦାଧିକାରୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବା ।

ବେଦାଧିକାରୀ କିଏ ? ଅର୍ଥାତ୍ କେଉଁ ଲୋକର
ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି ? ଏହି
ପ୍ରଶ୍ନର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସରଳ ଉତ୍ତର ଏହି ଯେ—ବେଦ
ସନାତନ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ, ମାନବଜାତି ସହିତ ସୃଷ୍ଟି, ଏହା
ଧର୍ମର ମୌଳିକ ସତ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧର ସଂଗ୍ରହ ମାତ୍ର । ଜାତି,
ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ମାନବ

ଏହା ଅଧ୍ୟୟନରେ ଅଧିକାରୀ; ମାତ୍ର ସରସର ଦେଖା
ଯାଏ, ଭାରତୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବେଦକୁ ନିତାନ୍ତ
ନିଜସ୍ବ ଜ୍ଞାନକରି ଅପରି ଜାତିକୁ ଏହା ସମ୍ପର୍କରୁ ଦୂରରେ
ରହିବା ସକାଶେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଅଦେଶ କରିବାକୁ
କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏନ୍ତି ।

“ହୀ ଶୃଦ୍ଧିଜବନ୍ଧୁନାଂ ସଦ୍‌ବିନ ଶ୍ରୁତିଗୋଚରା ।”

ଏହି ଶ୍ଳୋକାର୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସ୍ବପକ୍ଷ ସମର୍ଥନର
ଉକ୍ତି । ମାତ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ଏହା କୌଣସି ପ୍ରାମାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରର
ବଚନ ନୁହେଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ କଳ୍ପିତ ବାକ୍ୟ ଅଟେ ।
ସତ୍ୟ କଥା, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏକା ବେଦାଧ୍ୟୟନରେ
ଉପଯୁକ୍ତ, ଏହା ବୋଲିବା ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ କଥା
ନୁହେଁ—ମାତ୍ର ଏପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଏ ? ଯଦି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ
ଅଦେଶ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ବୋଲିଯାଏ,
ଜନ୍ମଗତ ଭାବରେ କିମ୍ବା ଛ—ଶି ପୃଥକାଶକୁ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲିବା କଦାର ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।
ଯେ ହେତୁ—ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉକ୍ତି ଯଥା—

“ଜନ୍ମନା ଜାୟତେ ଶୂଦ୍ରଃ ସଂସ୍କାରଦ୍ବିଜ ଉଚ୍ୟତେ ।
ବେଦାଭ୍ୟାସୀ ଉବେଦ୍ ବିପ୍ରଃ ବ୍ରହ୍ମଜାନାତି ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ।”

ଯେଉଁ ଲୋକ ବେଦାଭ୍ୟାସୀ ବା ବ୍ରହ୍ମଜ ସେହି
ମଧ୍ୟ କେବଳ ଜନ୍ମଗତ ଦାଶ ବା ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ
ଆପଣାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଲଜ୍ଜିତ
ନୁହନ୍ତି । ଏପରି ଲୋକପକ୍ଷରେ ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି
କଥା ବୋଲିବାର ଅଧିକାର ଅଛି କି ? ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର
ଆଦେଶାନୁସାରେ ଏପରି ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜୁଳରେ
ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣ୍ୟ
ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି -

“ଚଣ୍ଡାଳୋଽପି ଦ୍ବିଜଶ୍ରେଷ୍ଠଃ ବିଧିଭକ୍ତିପରପୁଣଃ ।
ବ୍ରହ୍ମଜନ ବିହନସ୍ତୁ ଦ୍ବିଜୋଽପି ଶ୍ବପରୂପମଃ ।”

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାମାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବହୁ-
ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ବର୍ଣ୍ଣଗତ ବା ଜନ୍ମଗତ
ଭାବରେ ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଭିଧାନରେ ବାଚ୍ୟ
ହୋଇ ନ ପାରେ, ଜ୍ଞାନ ଏବଂ କର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣର
ସମ୍ପାଦନରେ ଉପାୟ ମାତ୍ର ଅଟେ । ଭଗବାନ୍
ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟ ଶୁଣନ୍ତୁ —

“ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟଂ ମୟା ସୃଷ୍ଟଂ ଗୁଣକର୍ମବିଭ୍ରାନ୍ତଃ ।
ତସ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରମପି ମାଂ ବିଦ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରମବ୍ୟୟଂ ।”

ଗୁଣ ଏବଂ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗୁଣବର୍ଣ୍ଣ
ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ରୂପେ ଭଗବାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି ।
ଶ୍ଳୋକର ଭାବାର୍ଥରୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ, ଯଦି
ଭଗବାନ୍ ସ୍ବୟଂ ଜାତିଚତୁଷ୍ଟୟର ସୃଷ୍ଟା; ମାତ୍ର ଜାତି-
ବିଭାଗ ସ୍ଥାନରେ ସେ ଅକର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି । ଗୁଣ ଏବଂ କର୍ମ
ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗୁଣଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଅ ।
ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନ୍ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ମାନବର ଜାତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ
କରି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ବାକ୍ୟର ପୋଷକତାରେ
ପୁରୁଣାଦି ଶତ ଶତ ସ୍ଥାନରେ ବଚନମାନ ଉଲ୍ଲେଖ
ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାମାଣିକ ପୁରୁଣା ମହାଭାରତ
ଏବଂ ଭଗବତରୁ ଦୁଇଗୋଟି ମାତ୍ର ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧାର
କରି ଦେଉଅଛୁ —

“ଯସ୍ୟ ଯଜ୍ଞସତ୍ତ୍ବଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ
ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟଞ୍ଜକଂ
ଯଦନ୍ୟନ୍ନାପି ଦୃଶ୍ୟେତ
ତତ୍ତ୍ବେ ନୈବ ବିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟେ ।”

(ଭଗବତ)

ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟଞ୍ଜକ ଯାହାର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ
ପୂର୍ବରେ ବୋଲି ଯାଇଅଛି, ତାହା ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧ
ବ୍ୟକ୍ତିତାରେ ଦେଖା ଗଲେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି
ଜାତି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିବ ।

“ଶୁଣ୍ଢେ ଚୈତନ୍ଦ୍ର ଉଦେନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟଂ
ଦିନେ ତତ ନ ବିଦ୍ୟତେ ।
ନ ସ ଶୁଣ୍ଢା ଉଦେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ୍ଢଃ
ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ନ ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ।”

(ମହାଭାରତ)

ଅର୍ଥ—ଶୁଣ୍ଢାରେ ଯେବେ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣାଚାରରେ ଯଦି ସଦ୍‌ଗୁଣ ଦେଖା ନ ଯାଏ, ତେବେ ସେ ଶୁଣ୍ଢା ନୁହେଁ—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ—ଶୁଣ୍ଢା ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ପ୍ରାମାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି —ବ୍ରାହ୍ମଣ କୂଳରେ ଜାତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସେ କଥା ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନୁହେଁ । ଜ୍ଞାନ, ସତ୍‌ଗୁଣ, ଶ୍ରୀରୂପରାସ୍‌ପୁଷ୍ପ ଲୋକ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଶ୍ୟା ଧାରଣ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି ।

ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ ଉକ୍ତ ସ୍ତୋତ୍ରୀ ଦାସୀ, ଜାବଳୀ ନନ୍ଦନ ସତ୍ୟକାମ କେବଳ ସତ୍ୟବାଦିତା ଗୁଣରେ ରୂପି ଗୌତମଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗୁରୁଗୋପ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ବ୍ରାହ୍ମଣଭାବ ଲଭ କରିଥିଲେ । ତେବେ ସ୍ପଷ୍ଟ-ରୂପେ ଜଣାଯାଉଅଛି, ସତ୍‌ଗୁଣତା, ବ୍ରାହ୍ମଣତା ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଭାବ ଲଭର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । “ନାନାଃ ପଦ୍ମା ବିଦ୍ୟତେ ଅୟୁନାୟ ।”

ପୁରୁଷାରୂପମିକ ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ ବଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ବେଦାଧିକାରଭରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଉକ୍ତି, ଗୌତମ ଗୃହ୍ୟସମଦ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷିମାନେ ବେଦସ୍ତ୍ରୀ ଅଟନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିବାରୁ, ସୁତରାଂ ବଂଶଧିକାରର ସୂତ୍ର ତଥାକଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏକମାତ୍ର ବେଦାଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିବାର ଆବଶ୍ୟକ, ଉକ୍ତ ରୂପମାନେ ଜାତିଗତ ବା ଗୁଣକର୍ମାନୁଯାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଥିଲେ । ହେଉ, ସ୍ୱୀକାର କଲୁ, ମନ୍ଦୁଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁମ୍ଭର ସେଥିରେ କି ଅଧିକାର ? ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଁ, ଦିଲ୍ଲୀ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କର କେତେଜଣ ବଂଶଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନସମା ଓ ଦର୍ଜି କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି; ସେମାନେ ଯେବେ ପୈତୃକ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ଅଧିକାର ବଳରେ ଭାରତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଯେମନ୍ତ ଉପହାସ୍ୟାସ୍ତଦ ଏବଂ ଦଣ୍ଡଯୋଗ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଦାମୂର୍ଖ ଶ୍ରେଷ୍ଠେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡା ଆଦି ସତପଥୀ ବା ହୋଟେଲ ମନ୍ଦିର ମହନ୍ତ ଗୋପୀ ଚନ୍ଦ୍ରାଣୀ ବେଦାଧିକାରୀ ବଂଶ ପରିତପ୍ତ ବଳରେ ଅନ୍ୟ ଜାତିକୁ ତହିଁରୁ ବିର୍ୟତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମୋଗଲ ବଂଶଧର ଫାଇଜୁ ମିଆଁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ଉପହାସ୍ୟାସ୍ତଦ ଓ ଦଣ୍ଡଯୋଗ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ହେବେ ନାହିଁ । ଆତ୍ମମାନେ ନ ହେଲେ ତର୍କହଲରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁ, ଗୌତମ ଗୃହ୍ୟସମଦ ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ମଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ବୈଦିକ ରୂପ ବିବୋଦାସ ଜନ୍ମଗତ ଶୁଣ୍ଢା ଥିଲେ ତ ? ତେବେ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଶୁଣ୍ଢାମାନେ କି ସକାଶେ ବେଦାଧିକାରୀ ନ ହେବେ ? ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବେଦାଧିକାରୀ ହେଉଛନ୍ତି, ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଉକ୍ତିକ ହେଉ, କୁମ୍ଭାଞ୍ଜର ଓ ଷ୍ଟ୍ରୀ ଧର୍ମାମାନ ଦୂର ହେଉ, ଏହା ନିତାନ୍ତ ବାସ୍ତବ୍ୟ; ମାତ୍ର ଆମେ ବେଦସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ବେଦପାଠ ଦେଖି ରହି ଛୁଡ଼ିବା ଦେଖିଲେ ଶ୍ରୀମତ୍ ଫେରୁଲର ହାସଗଦା ଉପରେ ଶାସ୍ତିକ ପ୍ରାଣୀବିଶେଷ କଥା ସହଜରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମନରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅସଙ୍ଗତତା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାର ହେତୁରୁ ଭାରତରୁ ବେଦବିଦ୍ୟା ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲା । ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ସମସ୍ତ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ବହୁବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଅନେକକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୟପୁର ମହାରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର-କାଳପୁର ଶଶେ ରାଜବେଦର ପଣ୍ଡିତ ବଢ଼ାହୋଇଥିଲା । ଅନ୍ୟଥା ଅଦ୍ୟ ଭାରତର ସର୍ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦେଖୁଅଛ,

ତାହା କେବଳ ବିଦ୍ୟାର ଗୌରବ ରକ୍ଷାକାର୍ଥ
 ଇଂରେଜ ପ୍ରସାଦାତ୍ । ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ ବରଦ୍ଧ
 ରୂପ ଧାରଣ କରି ଥରେ ବିଲ୍ୱପ୍ର ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର
 କରିଥିଲେ; ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଇଂରେଜ ‘ଧୃତବାନସି
 ବେଦଂ’ । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ, କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର
 ଯଦି ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନକର, ବରଦ୍ଧ ମୁଣ୍ଡି
 ନିକଟରେ ଇଂରେଜ ମୁଣ୍ଡି ବସାଇ ଅର୍ଘ୍ୟ ନା କର ।
 ସମାଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟରେ କେବଳ ଇତର ସାଧାରଣଙ୍କ
 ମତ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏତେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାର
 ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର
 ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା, ଅସାଧାରଣ ବାଗ୍ମୀ, ବହୁଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ,
 ନୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବହୁ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା,
 ପୂଜ୍ୟପାଦ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ପୁଣେ ଆଲୋକ ବିଷୟର
 ଅନୁକୂଳରେ ସ୍ୱମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେ
 ପୁଣି ବିଷୟଟି ପ୍ରତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା
 ସହଜ ବ୍ୟପାରନୁହେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ‘ଶଙ୍କରଃ
 ଶଙ୍କରସ୍ୟାଂଶଃ’—ଶଙ୍କରଙ୍କ ନାମରେ ହିନ୍ଦୁସମାଜ
 ଗୌରବାନ୍ୱିତ, ଏପରି ଶଙ୍କରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି
 ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯିବା ମାତୃଶ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ
 ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅସୀମ ସାହସିକତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ।
 ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ପଦ ତଳେ ଜଗତ୍ ଅବନତ ।
 ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟବିଜୟୀ ଥିଲେ
 ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଭୂତସାକ୍ଷୀ ରକ୍ତିହାସ ପ୍ରକାଶ କରେ,
 ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନମାନଙ୍କ ବିନାଶ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ
 ଶଙ୍କର ଅନୁଦାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କିଛିମାତ୍ର
 କୁଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟଟି ମଧ୍ୟ
 ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମାଣ ଅଟେ ।

“ସର୍ବଂ ଶକ୍ତିଂ” (ସ୍ତୋତାବ୍ୟ ଉପନିଷଦ୍)

“ଶ୍ରୀମାଦ ସ୍ୟ ମିତ୍ ସର୍ବଂ” (ଶିଶୋପନିଷଦ୍)

ପ୍ରଭୃତି ବଚନମାନ ଶଙ୍କରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅବ-
 ଲମ୍ବନ ଥିଲା । ଶଙ୍କର ନିଜ ପ୍ରାଣୀତ ହସ୍ତୀମଳକ ନାମକ

ଷ୍ଟ ଦ୍ର ପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମମୟ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ
 କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । “ସେ ଧର୍ମଂ” ଅର୍ଥାତ୍ ମାନବଆତ୍ମା
 ଶିଶୁରମୟ, ଶଙ୍କରଙ୍କର ଏହା ଜପ ମନ୍ତ୍ର । ପୁଣି ଶଙ୍କର
 ଅଦ୍ୱୈତ ମତର ପୋଷକ ଅଟନ୍ତି । ସେହି ଶଙ୍କର ପୁଣି
 ଶୁଦ୍ଧ ପକ୍ଷରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନର ଅବୈଧତା ପ୍ରତିପନ୍ନ
 କରିବାକୁ କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହା
 ଯେ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ମତର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିକୂଳ, ଏକଥା
 ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ବୋଧକରୁଁ ସେ ଅବକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ
 ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ
 ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିପାରେ, ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାରେ କି ବ୍ରହ୍ମ-
 ସତ୍ତ୍ୱର ଅଭାବ ? ବୋଧକରୁଁ, କୁହସ୍ୱରୂପ ଶ୍ୱାର୍ଥପର
 ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଶଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା
 ଅନୁଦାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।
 ପ୍ରବଳ ପରିପତ୍ନୀ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନମାନଙ୍କ ବିନାଶ
 ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଅନୁଦାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ
 କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ,
 ଏପରି ଅନୁମାନ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୁଦ୍ର ବେଦରେ
 ଅନୁକାଶ; ମାତ୍ର ଗାର୍ଗୀ, ଅନସୂୟା ମୈତ୍ରେୟୀ,
 ସୁଲଭା ପ୍ରଭୃତି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧା ବ୍ରହ୍ମବାଦୀମାନଙ୍କ ପବିତ୍ର
 ନାମ ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ଶଙ୍କର ନାଶକାତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
 କୌଣସି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସ କରି ନାହାନ୍ତି ।
 ତାହାଙ୍କର ଯାହା କିଛି ଆଦମଣ ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଦ୍ଧ ଜାତି
 ସମ୍ବନ୍ଧରେ । ହେଲେ ଶୁଦ୍ଧ ଜାତିର ବେଦରେ ଅନୁ-
 କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନିମନ୍ତେ ଶଙ୍କର ବିଶେଷ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ
 ବା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ
 ନାହାନ୍ତି । ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଯୁକ୍ତିମାନ
 ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ନିତାନ୍ତ
 ଅକିଞ୍ଚିତକର ଅଟେ ।

ଶଙ୍କରଙ୍କ ମତରେ ଅନଗ୍ନିରୁ ବେଦାଧ୍ୟୟନ
 ନିଷେଧର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ମାତ୍ର ଏହି ଯୁକ୍ତି

ନିତାନ୍ତ ଅସାର ଅଟେ । ଆଦିବନାୟ ଅଗ୍ନି ସଂସ୍ଥାପନ ବିନା ଲୋକେ ବେଦାଧ୍ୟୟନରେ ଅଧିକାର ଲଭ କରିବାକୁ ଅସମ ହେବେ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୈଦିକ ମତରେ କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଅଭାବ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ ଏହା ବିପକ୍ଷରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରବଳ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶୂଦ୍ର ରାଜା ଦାନଶ୍ରୁତି ବା ଦାସୀପୁତ୍ର ବିଦୁରଙ୍କ ସ୍ବାଧ୍ୟାୟିତ୍ବ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମବାଦିତ୍ବ ମହର୍ଷି ମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ୱୀକୃତ ଏବଂ ସମ୍ମାନିତ । ପ୍ରାଚୀନ ଶାକ, ସତ୍ୟଯଜ୍ଞ, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଜନ ଏବଂ ବୁଢ଼ିଲ ଗୃହସ୍ଥ ଅନଗ୍ନିକ ଉପନୟନ ବିଘ୍ନାନ ପାଞ୍ଚଜଣ ଶିଷ୍ୟ କେକୟ ରାଜ ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଲଭ କରିଥିବାର ଗୁରୁଦାଶ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ ପ୍ରକାଶ । ପୁଣି ଶୂଦ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର କବିଷ, ଏଲୁଷ ଭୃଗୁ ଓ ଅଙ୍ଗିରା ମହର୍ଷିମାନଙ୍କ ଅନୁମୋଦନରେ ଯଜ୍ଞାଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତି ବିଷୟ ଐତିହ୍ୟେ ପ୍ରାଚୀନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଶଙ୍କରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ, ଉପନୟନ ବିନା କେହି ବେଦାଧ୍ୟୟନରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରମାଣ ସ୍ଥଳରେ ଯେବେ ଏକଥା ଗ୍ରାହ୍ୟ କରାଯାଏ, ତାହା ହିଁ ହେଉ । ବେଦାଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବେ ଶୂଦ୍ରମାନେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣ କରନ୍ତୁ । ଶୂଦ୍ରପକ୍ଷରେ ଉପବୀତ ଧାରଣ ନିଷିଦ୍ଧ — ବେଦରେ ଏମନ୍ତ କିଛି କଥା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଉପନୟନ ସହିତ ବେଦାଧ୍ୟୟନର ନିତ୍ୟନିମିତ୍ତିକ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିର ପ୍ରମାଣାଶ୍ରବ ।

ବେଦରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ସତ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣତନୟ ଉପନୟନ ଉତ୍ତରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁ-କୁଳକୁ ଗମନ କରିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେତୁବାଦରୁ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣତନୟ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଉତ୍ତରେ ଗୁରୁକୁଳକୁ ଗମନ କରିବ । ଏ କଥାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହାହିଁ ଅଟେ । ଗାର୍ଗୀ ମୈତ୍ରେୟୀ ପ୍ରଭୃତି ନାୟମାନେ ଉପବୀତ ଧାରଣୀ ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ କି ପ୍ରକାର ବେଦବାଦିନୀ ହେଲେ ?

ଶଙ୍କରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଉକ୍ତି—ଶୂଦ୍ରର ଜ୍ଞାନ ସୀମାବଦ୍ଧ, ସୁତରାଂ ସେ ବେଦାଧ୍ୟୟନରେ ଅନାଧିକାରୀ । ଏହି ଯୁକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଅସାର—ପ୍ରତ୍ୟୁତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ନିତାନ୍ତ ହାସ୍ୟକର ଅଟେ । ସଂସ୍କୃତ ସମାକୁଳ ପ୍ରାଚୀନ ପୌରାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରମାଣ ଦେଖନ୍ତୁ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର, ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଶୀଳ, ମହା ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ମୋକ୍ଷମୁଲର ବା ଗୋଲ୍‌ଷ୍ଟ୍ରୁକରଙ୍କ ସମାସନରେ ବସିବାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଯାଜ୍ଞ, ମହେନ୍ଦ୍ର ବା ଆଧୁନିକ ମହାଜ୍ଞାନୀ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମିଳିବେ ? ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ତେଲଙ୍ଗ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ବେଦର କେତେକ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି ସତ, ଅନ୍ୟ ଦେଶୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବେଦ ସମ୍ପର୍କ ଏକାବେଳକେ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ହିନ୍ଦୁଜାତିର ସାରସମ୍ପଦ ପୃଥିବୀ ଫମ୍ମାନିତ ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ର । ଗୀତା ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି, ଦେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟ—

“ସମୋଽହଂ ସର୍ବଭୂତେଷୁ
ନମେ ଦେବେଽହଂ ନ ପ୍ରିୟଃ”

ଗୀତା—୯ ଅ. ୨୯ ଶ୍ଳୋକ

ଭଗବାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୂଦ୍ର ସମସ୍ତେ ସମାନ । ତିନି ପକାର ତପଃ ସାଧନ କରିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଅଧିକାର ଅଛି । ବାକ୍ୟମୟ ତପସ୍ୟା ଯଥା —

“ଅନୁଦ୍ବେଶ କରଂ ବାକ୍ୟଂ
ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟହିତଞ୍ଚ ଯତ୍
ସ୍ବାଧ୍ୟାୟାଭ୍ୟାସନଂ ଚୈବ
ବାଞ୍ଛୟଂ ତପ ଉଚ୍ୟତେ ।”

ଗୀତା—୧୭ ଅ. ୧୫ ଶ୍ଳୋକ

ବାଞ୍ଛୟ ତପଃ ସାଧନ କରିବାର ସମସ୍ତଙ୍କର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ସୁତରାଂ ବେଦ ପାଠରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଧିକାର
ଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଚତୁର୍ଦଶୀ ପଦ୍ୟରେ ବେଦପାଠ ନିତାନ୍ତ
ଅବଶ୍ୟକ—ବରଞ୍ଚ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

“ଚୈଶ୍ବର୍ୟ ବିଷୟା ବେଦା ନିଷ୍ପେଶୁଣ୍ୟ ଭବାର୍ଜୁନ ।
—ଗୀତା

“ଯାମିମାଂ ପୁଷ୍ପିତାଂ ବାତଂ ପ୍ରବଦନ୍ତ୍ୟ ବିପଶ୍ଚିତଃ ।
ବେଦବାଦରତଃ ପାର୍ଥ ନାନ୍ୟଦସ୍ତୀଭବାଦିନଃ ।
କାମାନ୍ତାନଃ ସ୍ୱାର୍ଗପରଃ ଜନ୍ମଜର୍ମ ଫଳପ୍ରଦଃ ।
ନ୍ଦ୍ରିୟା ବିଶେଷବହ୍ନୁଳା ଶ୍ରେଣେଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଗତଂ ପ୍ରତି ।
ଶ୍ରେଣେଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସକ୍ତାନାଂ ତୟୋପହୃତ ଚେତସାଂ ।
ବ୍ୟବସାୟାନ୍ତ୍ରିକା ବୁଦ୍ଧିଃ ସମାଧୌ ନ ବିଧୀୟତେ ।”
—ଗୀତା

“ଯାବନ୍ତର୍ଥ ଉଦପାନେ ସବତଃ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତୋଦକେ ।
ତାବାନ୍ ସତ୍ତ୍ୱବେଦେଷୁ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ୟ ବିଜାନତଃ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଚନ ପରିତ୍ୟାଗ
କରାଯାଉ । ମୂଳ ବେଦରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
କି ଆଦେଶ ଦେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

“ଯତଥମାଂ ବ ଚଂ କଳାଶୀ ମାଦଦାମା ଜନେଭ୍ୟ
ବ୍ରହ୍ମବିଜ୍ଞାନାଭ୍ୟାଂ ଶୂଦ୍ରାୟ ଚୈର୍ଯ୍ୟାୟତ ସ୍ତ୍ରୀୟ ଚୈର୍ଯ୍ୟାୟ ।”
—ଯଜୁର୍ବେଦ

(ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଦେଶ)

ଯେମନ୍ତ ଆମ୍ଭେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଏହି
କଳାଶକାଶୀ “ବାଚସ୍” ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦବିହିତ
ବାଣୀ ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛୁ, ତୁମ୍ଭେ ସେହିପରି
ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବ । ଆମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ର
ନିଜ ଭୂତ୍ୟ ଏବଂ ନାଶ୍ତମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଏହି ବେଦ
ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ ।

ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ବେଦର ମହାବାକ୍ୟକୁ ଅସମ୍ମାନ କରି
ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ବେଦାଧ୍ୟୟନରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି,
ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ନାସ୍ତିକ ନାମରେ କି ସକାଶେ କଥିବ
ନ ହେବ ? ଯେହେତୁ—

“ନାସ୍ତିକୋ ବେଦନିନ୍ଦକଂ ।”

କି ଶାସ୍ତ୍ରର କଠନ, କି ମାନସିକ ବୃତ୍ତି, କି
ଛନ୍ଦ୍ରୟ ଚେଷ୍ଟା, ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ପରମେଶ୍ୱର ସକଳ
ଜାତିକୁ ତୁଲ୍ୟରୂପେ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ
ସ୍ଥଳରେ ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନ ସକାଶେ ନାଶ୍ତଜାତି ବା ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କୁ
ବେଦାଧ୍ୟୟନରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବେ, ଏହା କି ସମ୍ଭବପର ?

“କନ୍ୟାଽପ୍ୟବଂ ପାଳମାୟା ଶିଷଣୀୟାଭିଯନ୍ତତଃ ।”

ଏହା ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ । ଶିଷଣୀୟା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦ
ବିଦ୍ୟା ଶିଷଣୀୟା, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅନୁଶାସନ ଅଟେ ।
ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଦ୍ଧଘାତ ନାଶ୍ତଜାତିର ଆତ୍ମା ଅଛି ବୋଲି
ଅସ୍ପୀକାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି
ପଶୁ ସମାନ । ଷ୍ଟୋକପାଠ ବା ପ୍ରାର୍ଥନା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ-
ଜାତିକୁ ଦୂରରେ ରଖୁଥିଲେ । ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତାନ !
ତୁମ୍ଭେମାନେ କି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ଜ୍ଞାନକର ?

“ଇଦଂ ମନ୍ତ୍ରଂ ପଢ଼ା ପଠେତ୍ ।”

ଶଙ୍କର ବା ଚତୁର୍ଥୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପୁଷ୍ପସ୍ତ ଆଦେଶ—

“ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ଦେବ ନାହିଁ, ଶୂଦ୍ର-ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରିବ ନାହିଁ । ଶୂଦ୍ର ଯଦି ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣେ, ତେବେ ତାହା କାନରେ ଗରମ ସୀସା ବା ଲକ୍ଷା ତାଳ ଦେବ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ରାଜପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବ ନାହିଁ—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳ ! ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ-ସମ୍ପନ୍ନ, ସାମ୍ୟ-ମୈତ୍ରୀ-ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥକଳ୍ପସିଦ୍ଧ ଅନୁଦାର ମତ କାହିଁ ଭାସିଗଲାଣି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖନାହାନ୍ତି—ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ରମେଶ ଦତ୍ତଙ୍କ ବୈଦିକ ଟୀକାର କେତେ ସହସ୍ର ବା ଲକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ? କେତେ ଶୂଦ୍ର ପ୍ରଫେସରଙ୍କ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନଗଣ କରଯୋଡ଼ି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଆଉ ରାଜପଦ ? ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଦାସ ହାକିମ—ଗୋବିନ୍ଦ ପାଣ୍ଡେ, ଗୋପି ଡ଼ାହାଡ଼ିଏ ତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧଲୀ ଓ ରେଣେଇଆ ପଣ୍ଡା । ଆଉ କଣ ଲେଡ଼ା ?

(ଉ: ସା: ୧୭ଶ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା, ଆଶାଢ଼ ୧୯୧୩)

ଅଭିଭାଷଣ

ଏହି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜର ସ୍ଥାୟୀ ସଭାପତି-ପଦ ଗ୍ରହଣ ସକାଶେ ସମ୍ପାଦକ ବାବୁ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ମହାଶୟଙ୍କଠାରୁ ଆଦେଶପ୍ରସ୍ତ ପାଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ କଲି, ଯେହେତୁ ମନରେ କଲି, ମୁଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ରେ ବସିବାର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଏପରି ଅନେକ ଜ୍ଞାନୀ ଏବଂ ବହୁଦର୍ଶୀ ବ୍ୟକ୍ତି କଟକରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମତେ ଆହ୍ୱାନ କରିବା ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଭୁଲ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଯାହା-

ହେଉ, ମୁଁ ଏହି ମହା ସମ୍ମାନିତ ପଦରେ ବରିତ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ଯେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଜ୍ଞାନ କରି ନାହିଁ, ଏ କଥାଟା କହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । କୌଣସି ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ କରୁଣୀକୁ ଦିନୋଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ତାହାର ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ବାଭାବିକ; କିନ୍ତୁ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର ଏବଂ ରାୟ ଲେଖିବା ସମୟରେ ସେ ଆନନ୍ଦର ପରିମାଣଟା ଅନୁଭବ କରେ ।

ସେ ଯାହାହେଉ ଏହାର ନାମ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜ । ମୁଁ ଯେ ସ୍ଥଳେ ସଭାପତିରୂପେ ଉପସ୍ଥିତ, ସେ ସ୍ଥଳେ ଉପସ୍ଥିତ ସତ୍ୟ ମହାଶୟଗଣ ମୋଠାରୁ କିଷ୍କନ୍ଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ତପତ୍ତି ବିସ୍ମୃତ ଉନ୍ନତ ସମ୍ଭବରେ କିଛି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ, ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞ ଅଥବା ସେ ସମ୍ଭବରେ ମୁଁ ଯାହା ଦୁଇ ଗୁରୁ କଥା ଜାଣେ, ତାହା କହିବାକୁ ଗଲେ ଏତେ ଅଧିକ ହୋଇପଡ଼ିବ ଯେ, ସେଥିରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁଧି ହେବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରମାଣ ପାଉଅଛୁଁ ଯେ, ଉତ୍ତ୍ର ନାମକ ଏକ ପ୍ରଦେଶ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ସେ ଦେଶବାସୀମାନେ ଓଡ଼ି ବା ଓଡ଼ିଆ ନାମରେ କଥିତ ହେଉଥିଲେ, ସେହି ଓଡ଼ି ଦେଶ ଖୋରଧା ଅଞ୍ଚଳ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଖୋରଧାର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଲୋକେ ତାହାକୁ ଓଡ଼ିଶା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆ-କୋମ୍ପାନୀ ପ୍ରଥମ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ପଦାର୍ପଣ ସମୟରେ ଖୋରଧା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଶା ନାମରେ ସେମାନଙ୍କ ସେର-ସ୍ତ୍ରାରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି । ତତ୍ତ୍ୱପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣରୁ ଉତ୍କଳଦେଶ ନାମ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଁ ।

ଗଜପତିଦେବୀଙ୍କୁ ରାଜାମାନେ ବଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ, କର୍ଣ୍ଣାଟ, ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପନ କରିଥିଲେ, ଉତ୍କଳ ତାହାର ଏକ ଅଂଶ । କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଉତ୍କଳର ନାମ ଉତ୍କଳ ବା ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ । ଏହି ଉତ୍କଳ ଦେଶର ସୀମା ସମୟରେ ସିବେଶୀଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା, ଯଦିଓ ସେହି ଉତ୍କଳ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ସୀମା ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ, ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଦାବରୀ କୂଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳବାସୀମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ଅନେକ ଗ୍ରାମ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ସେମାନେ ବଂଶଗତ ବ୍ୟବହାର ହେତୁରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ କଥୋପକଥନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଆନୁମାନେ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳାବଳର ନାମ ଉଲ୍ଲିଖ କରିଅଛୁ, ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଲିଖିତ ପଠିତ ଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା କି ନାହିଁ, ସେଥିର ବିଶ୍ଳେଷ-ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରମାଣର ଅଭାବ । କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି, କୁଟିଳାକ୍ଷର ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଦୁଇ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା, ଏ କଥା ନିଃସନ୍ଦେହ ରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ଯେହେତୁ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ପୃଥିବୀର ରୂପେ-ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ପର୍କରୂପେ ଆଜାର ଧାରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଆବଶ୍ୟକ । ଏକ ହଜାର ବର୍ଷର ପୃଥିବୀ କବିତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଅବଶେଷରେ ମହାରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ବହୁ ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ ଲଭ କରିଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହେବାର ଜଣାଯାଏ ।

ମୁସଲମାନ ଏବଂ ମରହଟ୍ଟମାନଙ୍କ ଏ ଦେଶକୁ ଆଗମନଠାରୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ପତନର କାଳ ଆରମ୍ଭ

ହେଲା । ତାହାଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥାଉଥିବା ରାଜେଶ୍ୱରୀମାନେ ଯେ କୌଣସି ରୂପେ ହେଉ ଲବ ଫଗୁହରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରଜାସାଧାରଣ ଶାସନର ଶୈଥିଲ୍ୟ ହେତୁରୁ ଏତେଦୂର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା କରିବାର ଅବକାଶ ନ ଥିଲା ଏବଂ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଗୋଲମାଲ ହେତୁରୁ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଳୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଜାସାଧାରଣ ଏତେଦୂର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ମାତୃଭାଷା ଲିଖିତ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କାବ୍ୟ ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଆପଣା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନ କରି ରଖିଥିଲେ । ସେହି ହେତୁରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ ଶତ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଅଛୁ । ଏଥି ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ବିନାଶର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ଏହିକି, ମୁସଲମାନଙ୍କ ଆଗମନଠାରୁ ୧୮୩୭ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟକୁ ଭାଷା ଫାଣି ଥିଲା । ଉତ୍କଳବାସୀ ଫାଣି ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ ଲେକେ ରାଜକର୍ମରୂପରେ ଉତ୍କଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ । ରାଜଭାଷା ଫାଣି ଥିବା ହେତୁରୁ ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରତି କାହାର ଆଗ୍ରା ରହିଲା ନାହିଁ । ଆନୁମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶକୌଣସି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଯଦିଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଗତ ହେଲା ଆନୁମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଦେଶୀୟ ଲେକେ ମାତୃଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚା ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବା ୪୦ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ଭାରତ-ବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିହ୍ନିତ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଅବନତି ହୋଇପଡ଼ିଅଛି ।

ଗୋଟିଏ ଦୀପଦଣ୍ଡକୁ ମାପିଲେ ପୁଷ୍କରିଣୀର ଜଳର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ସେହିପରି ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ସାମୟିକ ପଦ୍ଧତିର ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆନୁମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା କପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ସହଜରେ ଜଣାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ୩୦୦ ଖଣ୍ଡ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ୧୪୯ ଖଣ୍ଡ,

ବୋମ୍ବାଇରେ ୩୦୩ ଖଣ୍ଡ, ପଞ୍ଜାବରେ ୧୦୩ ଖଣ୍ଡ, ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶରେ ୯୮ ଖଣ୍ଡ, ବିହାରରେ ୨୦ ଖଣ୍ଡ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ୧୫ ଖଣ୍ଡ, ଆସାମରେ ୪ ଖଣ୍ଡ, ଆଉ ଆପଣମାନେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ଶୁଣନ୍ତୁ, ଉତ୍କଳରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବିଦ୍ୟମାନ; ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସେପରି ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନୁହେଁ ।

ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ହେତୁରୁ ସକଳ ଜ୍ଞାନର ଆକର ସ୍ଥଳ ଇଂରେଜୀ-ଭାଷା ଶିକ୍ଷାର ଦ୍ୱାର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉନ୍ମୁଳ୍ଲ । ତଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ରସାୟନ ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା ସହଜରେ ଲାଭ କରିପାରୁ । ମଧ୍ୟ ଦେଶର ଜ୍ଞାନୋନ୍ମତ ପକ୍ଷରେ ଏହା ବିଶେଷ ସହାୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ସର୍ବ-ସାଧାରଣଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ଗମ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କୃଷକ ଏବଂ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଦେଶର ମେରୁଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ କରାଇବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଯେଉଁ ଜନମାନ ସମାଜ ଉପରେ ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ନିର୍ଭର କରେ, ସେମାନଙ୍କ ସକାଶେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତ ଏବଂ ବଳବର୍ଦ୍ଧନ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଚେଷ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁରିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ଅବଲମ୍ବନରେ କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ଏଥିର ପ୍ରମାଣାଶ୍ରୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ ପାରୁ, ଲଲଗ୍ରେୟ ଆପ୍ରଦେଶର ମୃତ୍ୟୁ ଦାସ ଜାତିମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟାୟ ଏବଂ ଅଧୀନ ଭାଷା ଇଂରାଜୀ । ଶତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଜାତି ସାଧାରଣ ଉନ୍ନତ ମାର୍ଗକୁ କିଅନ୍ତୁ ହେଲେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଏ କଥା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ଓଏଲ୍ସ ଦେଶ-ବାସୀମାନେ ଏଥିର ମର୍ମ ବିଶେଷରୂପେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି । ଇଂରାଜୀ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବେଶୀ ଭାଷା ଏବଂ ସେହି ଭାଷା ସହିତ ନିଜ ଭାଷାର

ଅନେକ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମାତୃଭାଷାର ରକ୍ଷାପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ପରଜାୟ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଜଳଉପରେ ଦୃବଦିନୁ ପଡ଼ନବତ୍; ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷାକାଶ ଦୃବପୃରେ ଜ୍ଞାନ ଆବଦ୍ଧ ରହେ । ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଜଳ ଉପରେ ତୈଳଦିନୁ ପଡ଼ନବତ୍; ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶମଧ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରେ । ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ନିରାଶର ଗାନ୍ଧାରଖା ପିଲା ଗୋରୁ ଛୁଡ଼ିଦେଇ ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଦୁଇପଦ ଭାଗବତ କମ୍ପା ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଗୀତ ଗାଉଥାଏ । କେତେଦିନ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ ମିଲ୍ଟନ କମ୍ପା ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ କବିତା ଆଦୃଷ୍ଟି କରି ପାରିବ, ତାହା ଆପଣମାନେ ବିବେଚନା କରନ୍ତୁ ।

ଇଂରାଜୀ ବେଦରେ ଲିଖିତ ଅଛି; ଈଶ୍ୱର ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ନିରୂପଣ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖାଯାଏ, ଜଳବାୟୁ ଏବଂ ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଉପଯୋଗୀ ଭାଷା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ପୁରାଣରେ ଲିଖିତ ଅଛି, ଭାଷା ବ୍ରାହ୍ମମୟୀ, ସେହି ଭାଷା ହେତୁରୁ ମାନବସମାଜ ଏକତ୍ର ଆବଦ୍ଧ ଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ମାତୃଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ ଅନ୍ୟତମ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟତମ ଅବତାରସ୍ୱରୂପ ମହାତ୍ମା ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି—ଈଶ୍ୱର ଧ୍ୟାନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତ ସାଧନ ଚେଷ୍ଟା ପରମଧର୍ମ ଅଟେ । ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରାଣିକ ତେତ୍ରିଶକୋଟି ଦେବତା କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠା ମହାଦେବୀ ଜନ୍ମଭୂମି ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ କରିନାହାନ୍ତି । ୪୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗକବି ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ମହାଦେବରୂପେ କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ତିନିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳକବି ଘନକୃଷ୍ଣଦାସ ଜନ୍ମ-ଭୂମିକୁ ମହାଦେବରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବାସୀ ବଙ୍ଗଭାଷା ଆଜି ପୃଥିବୀ-ବିଖ୍ୟାତ । ତୁଳନାର ଆମ୍ଭେମାନେ କେତେ ତଳେ

ପଡ଼ିଅଛି । ୫୦୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗଭାଷା ଅତି ଅସୁଖୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ଆଉ ଆନୁମାନଙ୍କର ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷର ଗଠିତ ଭାଷା ଅପରିଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।

ଯଦିବତ ରାମମୋହନ ରାୟ ବଙ୍ଗଭାଷାର ଗଦ୍ୟର ଉତ୍ତୁଷ୍ଟିକାରକ; କିନ୍ତୁ ଫୋର୍ଟ ଉଇଲିୟମ ଦୁର୍ଗରେ ନବାଗତ ପିତୃଲିଆନୁମାନଙ୍କର ବଙ୍ଗ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଗଦ୍ୟରୁ ରଚନା କରିଥିଲେ, ବୋଧହୁଏ ତାହାଙ୍କର ନାମ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଚର୍ଚ୍ଚପଞ୍ଚାନନ, ସେ ଜଣେ ଉତ୍କଳ ଶ୍ରେଣୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ନିବାସ ଯାଜପୁର । ଗୋପାଳ ଦାସ ବା ଗୋପାଳ ଓଡ଼ିଆ ନାମକ ଯାଜପୁରନିବାସୀ ଜଣେ ଉତ୍କଳୀ ଅର୍ଦ୍ଧ-ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଆଦର୍ଶ ସଂଗୀତ ରଚନାକରି ବଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ।

ଯଦିବା ବଙ୍ଗର ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଣା ଅଧିକ ୩୪ ଶତ ସାନ ବଡ଼ କରି ଥିବେ, ୫୦୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ହେଲେ ଦୁଇଧାଡ଼ି କରିବା ଲେଖିବା ଅନୁତଃ ଲେଖକ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପ୍ରାୟ ଶୁଭିକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କଳ କରଣ କନ୍ୟା ମାଧବୀ ଦେବୀ ଯେଉଁ ପଦ୍ୟାବଳୀ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଉକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସ୍ୱାମୀମାନେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଉକ୍ତପୂର୍ବକ ପାଠ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଭାରତୀ ପ୍ରାୟ ୩ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଚଢ଼ଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଧର୍ମର ପ୍ରସାରକ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକ ସାବତୋମିକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତିବଳରେ ଜୟ କରିଥିବା କଥା ଚଢ଼ଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯାହାଙ୍କ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଗାଦିରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଗ୍ରନ୍ଥ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା, ଏ କଥା ଲେଖକଙ୍କୁ ଜଣା । ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଧର୍ମମତାବଲମ୍ବୀ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ କଥା କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପୂର୍ବେ

ଉତ୍କଳବାସୀ ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକମାନେ ମାତୃଭାଷାଚର୍ଚ୍ଚା ଉତ୍ସାହରେ ପ୍ରତିବାସୀମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରସାର କରୁଥିଲେ । ଆନୁମାନେ କି ସେହିମାନଙ୍କ ବଂଶଧର !

ବଙ୍ଗଭାଷାର ଅସୀମ ଉନ୍ନତକାଳ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଟେ । ଯଦିବତ ମହାତ୍ମା ହିନ୍ଦୁରନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର ବଙ୍ଗଭାଷାର ମୂଳ ଉନ୍ନତକାରକ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ପୁସ୍ତକାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିଲା । ବକ୍ସିମନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ, ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାଟକ ଏବଂ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ରଘୁନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ସକାଶେ ବଙ୍ଗଭାଷା ହଠାତ୍ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଆଗେ ଶିକ୍ଷିତ ବଙ୍ଗବାସୀମାନେ ଅବଜ୍ଞାନେତ୍ରରେ ମାତୃଭାଷାକୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ଶିକ୍ଷିତା କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସର୍ବଦା ମାତୃଭାଷାର ପୁସ୍ତକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ରଜା, ମହାରଜା ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତକଳ୍ପେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବାରୁ ଭାଷା ଏତେଦୂର ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଏଥକୁ ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ବୋଲିଯାଇପାରେ, ଜାତିସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରସାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ସଙ୍ଗୀତ ଏହି ତିନିଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରନ୍ଥ ବିହୀନ ପ୍ରସାର ଆବଶ୍ୟକ ।

ବଙ୍ଗଭାଷାର ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ଖଣ୍ଡ ମାସିକ ପ୍ରତିକାର ପ୍ରସାର ଦେଖାଯାଏ । ଉପନ୍ୟାସସମ୍ବନ୍ଧ କୌଣସି ପକ୍ଷେ ନାହିଁ । ସେହି ଉପନ୍ୟାସ ଓଲ୍ଲେଉନରୁ ମାସିକ ପକ୍ଷିକା ସଂଖ୍ୟା ଏତେ ବଢ଼ିପଡ଼ିଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ଲୋକସାଧାରଣରେ ନାଟକ ବା ଉପନ୍ୟାସ ଅସୀମ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରୁଥାଏ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମାଳଦର୍ପଣ ନାଟକ ଏବଂ କୁଳୀନକୁଳସବ୍ଦ ନାଟକ

ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କି ଅର୍ଥମ ଉପକାର ସାଧନ କରି
ଯାଇଅଛି, ତାହା ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମଣେ ଅବଗତ
ଅଛନ୍ତି ।

ଆପଣମାନେ ତାନପୁର ଯନ୍ତ୍ର ଦେଖିଥିବେ ।
ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପିଢ଼ିଲ ତାର ଝୁନଝୁନ କରୁଥାଏ ।
ଗୋଟିଏ ଲୋହିତ ତାର ଆସି ମ୍ୟାଜ୍ ଶବ୍ଦ କଲେ
କେତେ ସୁମଧୁର ଶବ୍ଦ ବାହାରପଡ଼େ । ଶ୍ରବତବର୍ଷର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ହୃଦୟରେ ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି
ଭକ୍ତି ବିରାଜିତ । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥିଲେ !
ଉପନ୍ୟାସକାର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଦେଖାଇ ଉଚ୍ଚାରଣ
କଲେ “ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍”; ହିମାଳୟରୁ କୁମାରକା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକତାନ ଉଠିଲ “ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍” ଅଙ୍କଲ
ଟମସ୍ କେବନ ଉପନ୍ୟାସ ପାଠ କରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ
ଆମେରିକାବାସୀ ଦାସ ବ୍ୟବସାୟ ବିପକ୍ଷରେ ଜୀବନ
ଦାନ ନିମନ୍ତେ ରଣସେନାକୁ ଧାବତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଥୋକେ ଲୋକ ମନରେ କରନ୍ତି, ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା
ପ୍ରଭବରୁ ଉପନ୍ୟାସ ନାମ ଜାଣିଲୁ; କିନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚୟ କଥା,
ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଉତ୍ତୁରିସ୍ଥାନ
ଶ୍ରବତବର୍ଷ ଅଟେ । ଦର୍ଶନ କିମ୍ବା ନାଟକ ବିଷୟରେ
ଯଦି କାହାରି କିଛି ବକ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ
ବୋଲିଯାଇପାରେ, ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ରଚିତ
ବେଦରେ ଲିଖିତ ନିରୀକ୍ଷିତା ଉପାଖ୍ୟାନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ର
ବରୁଣ ସଂବାଦକୁ ବୈଦିକ ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲିଯାଇ
ପାରେ । ଏଥିରେ ଯଦି କାହାରି କିଛି ଆପତ୍ତି ଥାଏ,
ତେବେ ସଂସାରାରଣରେ ଧର୍ମପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରଭୃତି ନିମନ୍ତେ
ଭଗବାନ୍ ବେଦବ୍ୟାସ ଅଶ୍ୱାତଥ ପୁରାଣ ବା ଉପନ୍ୟାସ
ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ପୌରାଣିକ ବାକ୍ୟ
ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବା କାହାରି ଆସୁଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ
ପୁରାଣ ରଚନା କରି ମହାଭାରତ ପରିଶିଷ୍ଟରେ ସ୍ୱୟଂ
ଭଗବାନ ବେଦବ୍ୟାସ ଶ୍ରୀରାଜାଙ୍କଠାରେ ଶ୍ରୀମାତ୍ରାପଣା
କରିଅଛନ୍ତି—

ରୂପଂ ରୂପବର୍ଜିତସ୍ୟ ଭବତୋ ଧ୍ୟାନେନ ଯଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣିତଂ
ସୂତ୍ୟାନିବଂଚମାୟୁ ତାପିଲ ଗୁରୋ ଦୁଷ୍ଟକୃତଂ ଯନ୍ତୁୟା,
ବ୍ୟାପିଭୁଞ୍ଜ ବିନାଶିତଂ ଭଗବତୋ ଯତ୍ତୀର୍ଥଯାହାଦନ
ସନ୍ତବ୍ୟଂଜଗଦ୍‌ଘଣ ତଦ୍‌ବିକଳତା ଦୋଷସ୍ତସ୍ମିନ୍‌କୃତଂ ।

କେହି ବା ମନରେ କରିବେ, ମୁଁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଖ
ସାମାନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଅଛି ଚାଲି ଉପନ୍ୟାସର
ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କଲି; କିନ୍ତୁ ମୋ ନିଜ ପକ୍ଷର
କୈଫିୟତ ଏହି ଯେ, ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲରେ
ବାଟ ନ ଥିଲେ କୁଳଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି
ବାଟର ଗୁଞ୍ଜ କରିଦେଲ ଉତ୍ତର ଲୀନବନ୍ତ ଇଞ୍ଜି ନି-
ୟମାନେ ଆସି ସୁନ୍ଦର ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାନ୍ତି ।
ଅତଃପର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଭଲ ଉପନ୍ୟାସ
ଲେଖିବେ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୁଞ୍ଜ କରିଯାଉଛି ।

ମହାରାଜା ବାମଡ଼ା, ମହାରାଜା ସୋନପୁର,
ମହାରାଜା ଚକଟି, ମହାରାଜା ଧରକୋଟ, ମହାରାଜା
ସୁରଜି, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜବଂଶ, ଟିକ୍‌କାଲର
କୁମାର, ତାଳଚେର, ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜେଶ୍ୱର
ମହୋଦୟଗଣ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ନିଜେ କାବ୍ୟକାର,
ନାଟକ ଲେଖକ, ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାଙ୍କ
ଉତ୍ସାହଦାତାରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେ
ସ୍ଥଳରେ ଅଗର ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳସ୍ରାଧା
ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ, ୧୫୨୯୧୫୫ ରୂପେ ବୋଲିଯାଇ-
ପାରେ । ଦେଶୀୟ ସ୍ରାଧାର ଉନ୍ନତି ଦେଶପତିମାନଙ୍କ
ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଶ୍ରବତର ବିହମାଦିତ୍ୟ
ଭୋଜ, ବିଦେଶରେ ଏଲିଜାବେଥ, ମହାରାଜା ଜର୍ଜ ବା
ଉଇଲିୟମ ପ୍ରମୋଦସ୍ଥଳ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମାତୃଭାଷାରେ ସହସା ଉନ୍ନତିର ଅନୁରାଗ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥା କେତୋଟି କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେ ।
ଉତ୍କଳର କେତେ ତପସ୍ୟାବଳରେ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କର
ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିନିଧି ଉତ୍କଳରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ କୋଟି ଉତ୍କଳବାସୀ ବହୁ ଆଶା ଓ ଅକାଞ୍ଚିତା ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମୂର୍ତ୍ତି ନୟନରେ ଚାହିଁ ବସିଥିଲେ । ମହାମହିମ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବର ଦେଇଯିବେ, ଯଦ୍ବା ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୂର ହେବ । ସେ ବର କଣ ନା, ଛିନ୍ନ-ଭିନ୍ନ ଉତ୍କଳକୁ ଏକତ୍ର କରିବା । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କେଉଁ ମହାପାପରୁ କେଜାଣି ଆପାତତଃ ସେ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳବାସୀ ଚରକାଳ ରାଜଭକ୍ତ, ରାଜ୍ୟେଶ୍ବରଙ୍କୁ ମହତାଦେବତା ଭୁଲ୍ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ସେହି ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ବର ସହଜଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ । ଦୀର୍ଘକାଳ ତପସ୍ୟା, ସାଧନା, ଧାରଣା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଜିଠାରୁ ଉତ୍କଳବାସୀ ପୁଷ୍ପ-ପୌଷାଦିଦମ୍ପ ପ୍ରତିନିୟୁତ ଆପଣା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଜଣାଇଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଦିନେ ମହାମହିମଙ୍କ ଚିତ୍ରନସ୍ଥ ସିଂହାସନ ଟଳିଯିବ । ଅବଶ୍ୟ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସବ୍ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରେ ମୋର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନିବେଦନ । ସମ୍ପ୍ରତି ଖରପୁଆଁ ସିଂହଭୂମର ଅଧିବାସୀମାନେ ମାତୃଭାଷା ହରାଇ ଦୀର୍ଘକାଳ ଯାବତ୍ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆସନ୍ତୁ ଆତ୍ମମାନେ ସେହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ କୋଳକୁ ନେବା ସକାଶେ ଯତ୍ନ କରିବା । ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପାୟ ମୋ ହୃଦୟରେ ଉଦ୍ଭବ ହେଉଅଛି । କେତେ ଜଣ ଦେଶହତେଷୀ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ କେତେକ ହଜାର ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ସ୍ୱକ୍ଷର ଗ୍ରହଣ କରି ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଠାରୁ ପଠାଉଛନ୍ତି ।

ଦେବତାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦର-ବାର ସମୟରେ ହୃଦ୍ କବି ସ୍ୱଦେଶବିତ୍ତଳ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତକାମୀ ବାମଣ୍ଡା ଏବଂ ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତିମାନେ ଏହି କଟକକୁ ଶୁଭଗମନ ପୂର୍ବକ ଏହି

ସଂହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ କରିଥିବା ହେତୁରୁ ସମାଜ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସମୟରେ ସଫଳ-କାମ ହେବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଅବନତିର କାରଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହେତୁରୁ ଲେଖକମାନେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅସମ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିପାରେ—ଉତ୍କଳରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ଅଭିଧାନର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡିନିବାସୀ ଭାଷା-ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଯୁଗାନ୍ତବ୍ୟାପୀ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର ପୂର୍ବକ ଖଣ୍ଡିଏ ଉତ୍କଳୀୟ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରି ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ୫୭ବର୍ଷ କାଳ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ପୁସ୍ତକ ଛୁପା ହେଲେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ହସ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଡିନ ଶତ ଲୋକ ତାହାଙ୍କୁ ପସି ଲେଖିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ସମିତି ପରି ଉତ୍କଳରେ କେହି ବ୍ୟବସାୟୀ ଦଳ ଏହି ଅଭିଧାନ ପ୍ରକାଶକରିଥିଲେ, ଦୁଇ ଡିନ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତେ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏ ଦେଶର ଧନବନ୍ତମାନେ ପୁସ୍ତକ କଣିକାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପୁସ୍ତକ କଣିକାକୁ ଅସମ । ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବଙ୍ଗବାସୀ ପରିକାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । ବଙ୍ଗବାସୀ ୫ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଉତ୍କଳୀୟ ପୁସ୍ତକମାନ ଆଠ ଅଣାରେ ବିକ୍ରୟ କରିବାରୁ ଘରେ ଘରେ ପୁସ୍ତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଏହି ଉପାୟରେ ବଙ୍ଗବାସୀ ପରିକା ୨୨୫ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟନରୁ ସମ୍ପ୍ରତି ୧୦ । ୧୨ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଉପାୟ ଏହିକ, ଇଞ୍ଜିନ୍ ପ୍ରେସ୍ରେ ଏକା-ବେଳେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଛୁପା କରି-ଦେଲେ; ପ୍ରତି ଖଣ୍ଡିଏ ବହିରେ ଛଅ ଅଣା ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼େ ।

ନିଜର ଦୁଇଅଣା ଲାଭ ରହିଯାଏ । ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଦୁଇଅଣା ଲାଭ ପାଆନ୍ତି । ସେହିପରି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉତ୍କଳ-ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଏକ ହଜାର ଗୁଣା କଲେ ଖଣ୍ଡପ୍ରତି ତିନି ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼େ । ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଆପଣା ପାଇଁ ଲାଭ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି । ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ବହି କିଏ କିଣୁଛି ? ଖୁବ୍ ତପସ୍ୟାବାନ୍ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ଯୁଗାନ୍ତପରେ ପ୍ରେସ-ମୁଖ ଦେଖି-ପାରେ । ମୁଁ ଆଶା ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ, ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିବେ ।

ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଅବନତିର ଅନ୍ୟ ତମ ଅନ୍ତରାୟ, ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହର ଅଭାବ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ରାଜ-ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ଉଚିତ ପୁସ୍ତକ ହସ୍ତ କରି ସାଧାରଣରେ ବିତରଣ କରି ଦିଅନ୍ତି । କେତେକ ଦରିଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥକାର ବୃତ୍ତି ଲାଭ କରୁଥିବାର ଶୁଣିଅଛୁ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳରେ ତାହାର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଅଛି, ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱରଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ବିନା କୌଣସି ଦେଶର ଭାଷା ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିନାହିଁ । ହେଲେ, ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ମୋ ପକ୍ଷରେ କୃତଜ୍ଞତା ହେବ । ୪୫ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ମୁଁ କେତେ ଶକ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କଠାରୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲି । ବାବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ ଦୁଇ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ପାଇଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି । ପ୍ରାଚୀନପୁରଣୀୟ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଏବଂ କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ମୁଁ ବୋଧକରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳର ଦରିଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ବିଷୟ କେହି ଗଭୀରମେଣ୍ଡକୁ ଜଣାଇଲେ ଉତ୍କଳବାସୀ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଅନେକ ମାତୃଭାଷା-ଉନ୍ନତି-କାମୀ ମହାତ୍ମା ବଙ୍ଗବାସୀ

ଲଟସାହେବଙ୍କ ଦରବାରରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଯତ୍ନ ଓ ଅନୁରୋଧରେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାମାନେ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନୂତନ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଆଶା କରେ, ଉତ୍କଳବାସୀ ଦରିଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଧିନେ ସେହିପରି ମହାତ୍ମକ-ପ୍ରସାଦ ଭୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ସଭାସ୍ଥ ମହାଶୟ ଗଣ, ମୁଁ କର୍କଶ ଭାଷାରେ ଅସୁନ୍ଦର ବାକ୍ୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଦେଲି । ସମ୍ପ୍ରତି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସୁମଧୁର ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ଆପଣମାନେ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଦୁଇ ମିନିଟ୍ ସକାଶେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ପରମବ୍ରହ୍ମକୁ ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତୁ ।

ସ୍ତବ

ଓଁ ଯାଂ ମେଧାଂ ଦେବଗଣାଃ ପିତରଶ୍ଚ ଉପାସତେ ।
ତୟା ମାମଦ୍ୟ ମେଧାଂ କୁରୁ ସ୍ୱାହା ॥

ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନକୁ ଦେବତାମାନେ ଓ ପିତୃଗଣ ଉପାସନା କରିଥାନ୍ତି, ହେ ପରମେଶ୍ୱର ! ସେହି ଜ୍ଞାନ-ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନବାନ କର ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ । ହରି ଓଁ ।

(ତା ୭ । ୧ । ୧୯୧୪ ଉ. ସା. ସମାଜର

ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବକୁ ପ୍ରେରଣ)

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠା

(ପ୍ରତିବାଦ)

ଗତ ସଂଖ୍ୟା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ବାବୁ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଶୀର୍ଷକିତ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯେ ସେ ଲୋକଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

କଥା—ମାତ୍ର ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ସାହିତ୍ୟସଂସାରରେ ଜଣେ ସୁପରିଚିତ—ବିଶେଷରେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ପରିକାର ପ୍ରାଥମିକ ପରିଚ୍ଛଳକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ତାଙ୍କର ଦୋଷାନ୍ତ୍ରୀତ ମତକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ କେହି ଅନୁମୋଦନ କରିବେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ମୋହର ସୁପରିଚିତ ବନ୍ଧୁ, ପୁଣି ସେ ଜଣେ ସଦାଶୟ ଜ୍ଞାନୀ ବହୁଦର୍ଶୀ ଲୋକ ବୋଲି ମୋହର ଧାରଣା । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ତାଙ୍କ ମତର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ଚଳେ; ସହଜରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଲଜ୍ଜା ସମ୍ବଳିତ ସଙ୍କୋଚ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ନିତ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ; ମାତ୍ର ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ସତ୍ୟର ଅନୁରୋଧ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଗ୍ରାହ୍ୟ ନ କରି ପ୍ରବଳରୂପେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ଥଳରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ ବା ନାନା ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ବଢ଼ାଇବା ବିଷୟରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବା ସମ୍ଭାର ଅଭାବ । ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଅତି ସରଳ ଭାବରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ବକ୍ରବ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ।

ଆନୁମାନଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଅତି ପୂର୍ବତନ ନୈୟାୟିକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ ।

ଦିନେ ଥୋକେ ଅତି ହାତୀ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ହାତୀର ପୂର୍ବ ଆକାର ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବାର ତ ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ହାତରେ ଅଶ୍ରୁଳି ଅଶ୍ରୁଳି ହାତୀର ଆକାର ଦେଖି ଆସିଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟତ୍ର ଏକଟ ବସି ହାତୀର ଆକାର ପ୍ରକାର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଲୁଞ୍ଜ ଶେଷଭାଗ ଦେଖିଥିଲେ, ସେ କହିଲେ, ହାତୀଟା ଛୁଞ୍ଚୁଣି ପରି । ଲୁଞ୍ଜ ଗୋଟାକ ଯେଉଁ ଲୋକ ଅଶ୍ରୁଳି ଦେଖିଥିଲେ, ସେ କହିଲେ ନାହିଁ, ହାତୀଟା ଗୋଟାଏ ମୋଟା ଠେଙ୍ଗା ପରି । ଲମ୍ବା କାନ ଦେଖିଥିବା ଲୋକ କହିଲେ, ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେଁ, ମୁଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧଣ୍ଡା ଧରି କହିପାରେ, ହାତୀ ଠିକ୍ କୁଲ ପରି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଆପଣା ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି, କହନ୍ତୁ; ମାତ୍ର ମୁଁ ଗିରିକାଶ୍ଵତଶାଳମ୍ବା, ବହୁଳ ବିଜନବିଦିନସଙ୍କୁଳା, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଶ୍ୟାମଳା, ସନ୍ତତ ସିନ୍ଧୁସଲିଳ ପଦବିଧୌତା ମୋ ମାତୃଭୂମିର ଯେଉଁ ଆକାର ଦେଖିଅଛି, ଏହାର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଯତ୍ନସ୍ଫୁଟ ଜାଣେ, ତେତିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ବୋଲନ୍ତି—“ଉତ୍କଳଭୂମି ଅନୁବର ଦେଶ ।”

ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେଁ—ମେଢ଼ିମାସୁର ସୁନ୍ଦରବନର ହାଲ ଆବାଦି ଗଙ୍ଗା ଏବଂ ପଦ୍ମାର ଉପକୂଳ ପ୍ରଦେଶକୁ ଛାଡ଼ି ପଶ୍ଚିମରେ ଦ୍ୱାରଭଙ୍ଗାଠାରୁ ପଞ୍ଜାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—ଦକ୍ଷିଣରେ ଆସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର ଉତ୍ତରରେ ଗୁଣରେ ଉତ୍କଳ ସହିତ ଉପମାସ୍ଥଳ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ, ଏପରି କୌଣସି ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପାରିବେ କି ? ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର କଥା ଥାଉ, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଲେଶ୍ୱର କଥା ଧରନ୍ତୁ । ଏହା ଦେଶମାତୃକା ଭୂମି ଅଭାବରୁ ବରଷ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଭୂମିଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅନୁବର । ମରସ୍ତ୍ୱ ଦୀପ, କୋଟନ୍, କଞ୍ଚ, କଲମ୍ବୋ, ଲକ୍ଷାଦୀପ, ଗୋଦାବରୀ ଜିଲ୍ଲାର କେତେକ ଅଂଶ ଆହାର ପାଇଁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ମୁଖ୍ୟାପେକ୍ଷୀ । କୌଣସି ଅନୁବର

ଜିଲ୍ଲା ବର୍ଷକ ଚଳିବା ଭଳି ଖୋରାଜ ଦରେ ରଖି ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜିଲ୍ଲା ପୋଷିପାରେ କି ? ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ୫୦୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଥରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆସିଥିଲେ, ଲଙ୍କା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ୱୀପର ବୋଇତମାନ ଆସି ବୁଡ଼ାବଳଙ୍କ ନଈକୂଳକୁ କିପରି ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ ଅଦୃଶ୍ୟ କରି ରଖିଥାନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖାଇ ଥାନ୍ତି । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବର୍ଷରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଛୟାନବେ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଚୁଡ଼ଳ ବାହାର ଲୋକଙ୍କୁ ବିକିଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ହସାବ ଶୁଣିଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ବାଲେଶ୍ୱର ପାଖବାଟେ ରେଲରେ ଯିବା ସମୟରେ ସ୍ତେସନ ଦୁଇପାଖରେ ପଦ୍ମ ପ୍ରମାଣ ଚୁଡ଼ଳର ବସ୍ତା ଗଦା ଥିବାର ଦେଖି ପାରିବେ । (ଅବଶ୍ୟ ଚୁଡ଼ଳ ମୌସମ ସମୟରେ)

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେଦୂର ଅବଗତ ଅଛୁ, ସାହସ କରି କହିପାରୁ, ଉତ୍ତର ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଜିଲ୍ଲାରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଭୂମି ପଡ଼ିତ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ଗଡ଼ଜାତ ଭୂମିମାନ କିପରି ଉଦ୍‌ବର, କି ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ-ପ୍ରସୂ, ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ବାମଣ୍ଡା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅଢ଼େଇ ସେରୁଆ ସାଲଗମ ଓ ଦଶସେରୁଆ ଫୁଲକୋବି ଅଣାଇ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

୨ । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କ ଉକ୍ତି—

‘ଏହାର ଅଧିକାଂଶ ଘୋର ବନାଞ୍ଜର୍ଣ୍ଣ’ । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଯେ ଭାବରେ ଏ ବିଷୟ ବୋଲନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଏଇଟା ଉତ୍କଳର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ—ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅପାର କରୁଣା । ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମହାମୂଲ୍ୟ କାଷ୍ଠ ଏବଂ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ମହାମୂଲ୍ୟ ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ରହିଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ନିବୋଧ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିରୁ ଫଳଭୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ରହିଅଛୁ; ଅନ୍ୟ ଲୋକେ

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ମୁଣି ପୂରାଇ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମାତ୍ର ଅଞ୍ଚଳରେ ବନ୍ଧାଧନ ଦିନେ ହେଲେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ଉପକାରରେ ଆସିବ ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ କହନ୍ତି—“ଉପକୂଳ ଭାଗ ସର୍ବଦା ତରଙ୍ଗାୟିତ ଥିବାରୁ ପୋତାଶ୍ରୟ ପକ୍ଷରେ ଏକାବେଳକେ ଅନୁବର ହୁଏ ।”

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ଏହା ନିତାନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ ଭ୍ରମ ଅଟେ । ବାଲେଶ୍ୱର, ଧାମର, ଗୋପାଳପୁର ତିନି-ଗୋଟି ଉପଯୁକ୍ତ ପୋତାଶ୍ରୟ ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ସେ କିପରି ଏ ପ୍ରକାର କଥା କହିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତିଜ୍ଞାନରେ ଅନୁମାନ କରିବା ଅସାଧ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣକୁ ସେତୁବନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁପାତରେ ଆଉ କେତେଗୋଟି ପୋତାଶ୍ରୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଗଣନା କରି କହି ପାରିବେ କି ? ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଜଗତବିଖ୍ୟାତ ଦିନେମାର, ଓଲନ୍ଦାଜ, ଫରାସୀ ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ଗଗନଧ୍ୱର୍ଣୀ ସମାଧିପ୍ରମୁଖମାନ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ପୋତା ପଡ଼ିଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜର ଗୋଦର (ପୋତାଶ୍ରୟ) ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ଗତ ବାଣିଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାକ୍ଷ ଦେବାପାଇଁ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି ।

ଚୌଧୁରୀ କହନ୍ତି—“ଉତ୍କଳ ବହିଷ୍କାରିଣ୍ୟ ଜାଣେ ନାହିଁ ।” ଦିନେ ଲୁହା, ଧାନ, ପଶୁଶୁଳ ସକାଶେ ବିଲତର ନାନା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଉତ୍କଳକୁ ଚାଲି ବସିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ “ତେ ହି ନୋ ଦିବସାଗତାଃ ।” ଇୟତ୍ତେପୀୟ ବିଦ୍ୟାଧରମାନେ ନାଟ୍ୟରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାତ ଲୁଗାକୁ ଆଦର-ପୂର୍ବକ ଚାଲି ବସୁଥିଲେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏହି ପ୍ରଳାପ-

ପ୍ରାୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ କଣ କହିବେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ବାଲେଶ୍ଵର ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ବଳରାମଗଡ଼ ମୁହାଣର (ଡେଲ୍‌ଟା) ଦିଗୁଜାକାର ବାଲି ଚଡ଼ାକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ବଡ଼ାଇ କହି ପାରନ୍ତି—ହଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନ ଇଷ୍ଟିମାର, ସାନ ଜାହାଜ ସିନା ଯା ଆସ କରୁଛି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ କପରି ଆସିବ ? ଠିକ୍ ସତ, ଖୁବ୍ ସତ କଥା । ଏହି ବାଲିଗଣିକୁ ଟୋକ ଦେଉଛି କିଏ ? ଏଣେ ରେଳ କହୁଛି, ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଶୁଣିଛି ଏଥିପାଇଁ ମିଷ୍ଟର ଦାସଙ୍କ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦୁଥିଲା—ସେଥିପାଇଁ ପଦେ କଥା କହି ନିରାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଚୌଧୁରୀ—ମୋଗଲ ବା ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଶାସନ କାଳରେ ଏହା କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କରି ପାରି ନ ଥିଲା—ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।

୧୨୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୁସଲମାନ କର୍ତ୍ତୃକ ବଙ୍ଗ ଅଧିକାରଠାରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁସଲମାନ ଅଫ୍‌ଗ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ସହ ପୁନଃ ପୁନଃ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରି ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲା—କଥାଟା ଆଜିକାଲିକା ପିଲମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଁ । ବଙ୍ଗ ବେଢ଼ାର ମୁସଲମାନ ପଦଦଳିତ ହେବା ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସ୍ଵାଧୀନ ପ୍ରତାପା ଫରଫର ହୋଇ ପବନରେ ଉଡ଼ୁଥିଲା । କି ମୁସଲମାନ, କି ମରହଟ୍ଟା ବାହୁବଳରେ କେହି ଉତ୍କଳକୁ ପରାସ୍ତ କରି ପାରି ନାହିଁ । ସ୍ଵାଧୀନ ରାଜାଙ୍କ ବୈରାଗ୍ୟ ଉତ୍କଳର ପତନର କାରଣ ଅଟେ । ତଥାତ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଂଶ ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆପଣା ଆପଣା ସିଂହାସନରେ ବିରାଜିତ ଅଛନ୍ତି, ମରହଟ୍ଟା ବା ମୁସଲମାନ କେହି ସେମାନଙ୍କୁ ସିଂହାସନରୁତ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ—ସାମାନ୍ୟ ନାମମାତ୍ର କରରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମୈତ୍ରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ନବକୋଟି

କର୍ତ୍ତାଟୋକ୍ତଳ ବର୍ଗେଶ୍ଵର ସମାଜଙ୍କ ଉଦାସୀନ୍ୟତା ଫଳ ଥିଲା । ଭାରତର କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ଏତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ମାନିତ ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ କି ?

ଚୌଧୁରୀ—(ଉତ୍କଳର) ଲୋକେ ମୋଟ ଚୁଡ଼ଳ ଖାଇ ମୋଟଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଦିନ କାଟୁଥିଲେ । କାଟୁଥିଲେ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆଜି ମଧ୍ୟ କାଟୁଛନ୍ତି । ଦେଶ ରକ୍ଷକ ଶୂନ୍ୟ ! ପଠାଣ ମରହଟ୍ଟା ବାଡ଼ିଆ ବାଡ଼େଇରେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ପଦା—ତାହା ଉପରେ ପୁଣି ପିଣ୍ଡାସ—ନାଗା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଙ୍କ ଲୁଟତରାଜ, ଆଜିଯାଏ ଉତ୍କଳ ଭଲ କରି ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ନ ପଠାଇଥିଲେ ଏହାର ଦଶା କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିଏ କହିପାରେ ? ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଜଗତର ନିୟମ । ଗ୍ରୀସ ରୋମ ଯାଇଅଛି—ପ୍ରାଚୀନ ମିଶର କାହିଁ ?

“ସଦୁପତେ କୁ ଗତା ମଧୁସୂଦନ
ରଘୁପତେ କୁ ଗତୋତ୍ତର କୋଶଳା ।”

ଚୌଧୁରୀ—ଏହାର ଗୋଟିଏ ସମ୍ପଦ (ବିରାଟ ପ୍ରକୃତି) ଦେଖି ବୌଦ୍ଧ ଯତିମାନେ ଏଠାରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ପ୍ରହତଭ୍ରୁ ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଚିନ୍ତାକଲେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ, ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାମୟ ଧନଧାନ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନବହୁଳ ସ୍ଥାନ ଭିନ୍ନ ଜୈନ ଯତିଏ ଅନ୍ୟତ୍ର ସଦୃଶ ସ୍ଥାପନ କରି ନାହାନ୍ତି । ହେଲା, ଏ ସମସ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ସଦୃଶ କାର୍ତ୍ତି; ମାତ୍ର ନିହାଣ ମୁଗୁର କାହାର ? ଏ କଥା ଏତକରେ ଥାଉ । ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଅନୁମାନ, ଅଶୋକ ଯୁଗରୁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ସୂତ୍ରପାତ ।

ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଅନୁମାନକୁ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ମାତ୍ରର କଥା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଏଥିପ୍ରକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେପରି କିଛି ଦୁଃଖିତ ନୋହୁଁ । ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଅନୁମାନର ଅସାରତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ଗଲେ ତେର କଥା କହିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୁଡ଼ାଏ ଜାଗା ମାଡ଼ିବସିଲେ ଚଳିବ କିଏ ? ଏଥିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକି କହି ରଖୁଅଛୁ । ଅଶୋକାଗମନର ଅନେକ ପୃଷ୍ଠେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ବିଦ୍ୟମାନତା ସ୍ୱୀକାର ଅଧୌକ୍ତିକ ନୁହେଁ ।

ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଉକ୍ତି—ନାନା କାରଣରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ଉତ୍ତର ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଉତ୍ତଥାପନ କରିବା ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷା ସହିତ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ କିନ୍ତୁ ପରଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ । ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଲିଖିତ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଉତ୍କଳଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ । ସେ ସମୟରେ ପ୍ରକୃତ ହିନ୍ଦୁଜାତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଭାଷା ହେଉ, ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ଚର୍ଚ୍ଚା ବିନା ଭାଷା ସୁଗଠିତ ବ୍ୟାକରଣସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆଠଶତବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଲିଖିତ କେଶବକୋଇଲି, ଶ୍ରେୟାମନ ପ୍ରଭୃତି ସଙ୍ଗୀତର ଭାଷା ଆକାର ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଶତ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ଭାଷାର ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇଥିଲା, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ।

ଚୌଧୁରୀ--କେବଳ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମୟରେ (ଏ ଭାଷାର) ଯତ୍ନକ୍ଷେତ୍ର ଉନ୍ନତି ଦୃଶ୍ୟମାନ ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ୍ । ଉତ୍କଳକୁ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଆଗମନ ପୂର୍ବ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଗୁରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶିଷ୍ୟପରମ୍ପରାଦ୍ୱାରା ସୁମର୍ଜିତ ଭାଷାରେ ଶତସହସ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କକୃତ ଭଗବତ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଲେଖା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ଆଦର୍ଶରେ ନୁହେଁ । ସେ ସମୟକୁ ଉତ୍କଳଭାଷା ସେହିପରି ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏକଥା ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଯଦି ଅସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି, ଦେଖାନ୍ତୁ—କେଉଁ ଭାଷା ଆଦର୍ଶରେ ଲିଖିତ ସେ ଭାଷାର ନମୁନା ଦେଖାନ୍ତୁ ।

ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଧିକାଂଶ ପୁରୁଣ ଉତ୍କଳ ପଦ୍ୟାକାରରେ ସରଳଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅସ୍ଥାବଳ ପୁରୁଣ ପଦ୍ୟାକାରରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତର କେଉଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ପ୍ରାଚୀନ ସମସ୍ତ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ଅଛି, ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଦେଖାଇ ପାରିବେ କି ? ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କ ମତରେ ପୂର୍ବତନ ଉତ୍କଳଭାଷାରେ କେବଳ ଅନୁବାଦ, ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ନାହିଁ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅର୍ଥ—ନୂତନ ଭାବରେ ବାକ୍ୟ ରଚନା, ପ୍ରୌଢ଼ଶିଳ ଦାର୍ଶନିକ ବିଷୟମାନ ନୂତନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ । ଭାରତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାର ଏହି ଅବସ୍ଥା, ଉତ୍କଳରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଦୃଶ୍ୟମାନ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବେ ଚଉପାଞ୍ଚମାନଙ୍କରେ, ଭଗବତଦର-ମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରନ୍ଥପାଠ ଓ ସମାଲୋଚନା ହେଉଥିଲା—ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାମାନେ ଉତ୍କଳକୁ ହୋଇ ନୂତନ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଶୁଣ୍ଢବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ଲୋକେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ପୁଣି ଅନ୍ନାଭାବ । ଗ୍ରନ୍ଥ ରକ୍ଷା କରୁଅଛୁ କିଏ ?

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମବତ୍ତର ବିନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଅଛି, ପୁଣି ସେମାନେ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ସମସ୍ତ ଛୁଇଁ ବିନାଶ କରି ପକାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଚୌଧୁରୀ—ଉକ୍ତରେ ଲେକେ କଣ ଏପରି ଗୋଟାଏ ନିର୍ଜୀବ ସାହିତ୍ୟ ଦେଖି ତଳ ପାରିବେ ?

ଉକ୍ତସାହିତ୍ୟର ସେହିପରି ଜୀବନ ଶକ୍ତି ଥିବାରୁ ବହୁ ଶତ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଅନ୍ଧାରର ସହି ମଧ୍ୟ ଆଜିଯାଏ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । କିଏ ବୋଲେ, ଭାଷାଟା ନିର୍ଜୀବ ? ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ଗୋଟାଏ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁମୋଦନୀୟ । କେବଳ ଉକ୍ତ-ସାହିତ୍ୟ କଥା କଣ ବୋଲୁଛନ୍ତି, ଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟ ସହାୟତାରେ

ଉନ୍ନତସ୍ତୋତରେ ଧାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉନ୍ନତଯୁଗରେ ଉକ୍ତସାହିତ୍ୟ କଣ ପଛକୁ ପଡ଼ି ରହିବ ? ପ୍ରକୃତ କଥା ଧରିବାକୁ ଗଲେ ସାହିତ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭକାଳ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ତତ୍ପୂର୍ବେ ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏହା ପ୍ରତି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟ, ସେ ଭାବ ଗତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ମାତୃ-ଭାଷାର ଉନ୍ନତକାମନାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ଏଥିକୁ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସ ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ଲେଖାରେ ଆହୁରି ତେରଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତିବାଦର ବିଷୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତିକି ଲେଖି ନିବୃତ୍ତ ହେଲୁଁ ।

(ଉ: ସା: ୨୦ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ, ୧୩୨୩)